Liberalernas landsmöte · 17–19 november 2017 · Västerås

Landsmöte 2017

FULLSTÄNDIGA HANDLINGAR, DIGITAL VERSION

Liberalerna

Innehåll

Föredragningslista **3**
PS-förslag 1: Redaktionella ändringar i partiprogrammet **4**
PS-förslag 2: Jämställdhet mellan kvinnor och män i Liberalerna **5**
PS-förslag 3: Förhandlingsordning **7**
PS-förslag 4: Medlemsavgifter 2018 och 2019 ..... **11**
PS-förslag 5: Nationell riksdagslista för utlandsröstande m.fl. **14**
Verksamhetsberättelse för tiden efter landsmötet 2015 ..... **15**
Granskningsrapport **58**
Valberedningens förslag **62**
Så fungerar landsmötet **63**
A. Allmänpolitik och liberal ideologi **68**
Partistyrelsens yttrande 69
Motioner 74
B. Ekonomi, skatter och ekonomisk trygghet **80**
Partistyrelsens yttrande 81
Förslag från arbetsgruppen 103
Motioner 106
C. Företagsamhet och regional tillväxt **152**
Partistyrelsens yttrande 153
Förslag från arbetsgruppen 164
Motioner 168
D. Jobb och arbetsmarknad **184**
Partistyrelsens yttrande 185
Motioner 191
E. Rättspolitik och demokrati **197**
Partistyrelsens yttrande 198
Förslag från arbetsgruppen 224
Motioner 228
F. Migration och integration **269**
Partistyrelsens yttrande 270
Motioner 280
G. Sjukvård **299**
Partistyrelsens yttrande 300
Förslag från arbetsgruppen 316
Motioner 323
H. Politik för årsrika **352**
Partistyrelsens yttrande 353
Förslag från arbetsgruppen 364
Motioner 370
J. Socialpolitik och välfärd **380**
Partistyrelsens yttrande 381
Förslag från arbetsgruppen 400
Förslag från arbetsgruppen 402
Förslag från arbetsgruppen 408
Motioner 409

OM HANDLINGARNA

Detta är en digital version. För utskrift på papper, använd utskriftsversionen. Alla handlingar finns att ladda ned på liberalerna.se/landsmote

För de motioner som undertecknats av ett större antal personer återges här av utrymmesskäl högst fem namn. Den som önskar ta del av den kompletta listan undertecknare till en viss motion ombeds vända sig till Liberalernas riksorganisation.

K. Jämställdhet 430
Partistyrelsens yttrande 431
Förslag från arbetsgruppen 438
Motioner 440

L. Utbildning och forskning 444
Partistyrelsens yttrande 445
Förslag från arbetsgruppen 467
Motioner 474

M. Kultur och civilsamhälle 502
Partistyrelsens yttrande 503
Förslag från arbetsgruppen 519
Motioner 521

N. Utrikes, försvar och Europafrågor 533
Partistyrelsens yttrande 534
Förslag från arbetsgruppen 549
Förslag från arbetsgruppen 551
Motioner 554

O. Liberalernas stadgar och organisation 576
Partistyrelsens yttrande 577
Partistyrelsens yttrande 601
Förslag från arbetsgruppen 601
Motioner 602

P. Miljö, klimat och energi 610
Partistyrelsens yttrande 611
Förslag från arbetsgruppen 626
Motioner 632

Q. Trafik och infrastruktur 664
Partistyrelsens yttrande 665
Motioner 671

R. Bostadspolitik och samhälls-byggnad 689
Partistyrelsens yttrande 690
Motioner 699

Rapporter 710
Jobb och tillväxt i globaliseringens tid 711
Frihet och företagsamhet 732
Tryggare Sverige, starkare rättsstat 763
Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård 779
Leva livet hela livet 826
Liberal socialpolitik för framtiden, här och nu 851
Att få vara sitt bästa jag 867
Beroende av...en politik för vård och stöd 900
Principer för en flexibel och jämställd föräldraförsäkring 906
Kunskap och frihet 921
Bortom 1900-talets välfärdsstat 934
Ny biståndspolitik för Liberalerna 946
EU efter Brexit 959
Moderniserade stadgar för Liberalerna 966
Grön liberal politik 996

Föredragningslista

1. Landsmötet öppnas
2. Val av ordförande, tre vice ordförande och sekreterare för mötet
3. Val av protokollsjusterare
4. Fråga om mötet behörigen utlysts
5. Fastställande av föredragningslista
6. Fastställande av förhandlingsordning
7. Fråga om tillsättande av utskott samt nominering och val till dessa
8. Dechargeutskottets betänkande
9. Rapport från riksdagsgruppen
10. Revisorernas berättelse
11. Fråga om ansvarsfrihet
12. Allmänpolitisk debatt
13. Partistyrelsens förslag
14. Motioner
15. Fastställande av medlemsavgift och tid för vilken denna skall gälla
16. Nominering och val för tiden intill nästa ordinarie landsmöte av:
    a) partiordförande
    b) förste och andre vice ordförande
    c) 21 övriga ledamöter av partistyrelsen
    d) två revisorer, varav en auktoriserad, samt två ersättare för dessa
    e) ordförande och sex ledamöter i dechargeutskottet
    f) ordförande och sex ledamöter i valberedningen
    g) övriga eventuellt förekommande val
17. Under landsmötet väckta frågor som landsmötet beslutar behandla
18. Landsmötet avslutas

PS-förslag 1: Redaktionella ändringar i partiprogrammet

Vid landsmötet kommer ett antal beslut att fattas med anledning av motionsförslag m.m. Om det i efterhand upptäcks att beslut har tagits i någon sådan fråga utan att motsvarande följdändring gjorts i partiprogrammet behöver redaktionella justeringar göras i efterhand. Likaså kan det behöva göras rättelser och justeringar på det rent språkliga planet.

Förslag till landsmötesbeslut

1. **att** landsmötet uppdrar åt partistyrelsen att vid behov vidta redaktionella ändringar i partiprogrammet med anledning av beslut på årets landsmöte

PS-förslag 2: Jämställdhet mellan kvinnor och män i Liberalerna

Liberalerna är ännu inte ett jämställt parti. De maktstrukturer som finns i det omgivande samhället är närvarande också i vår organisation. För att ge kvinnor och män lika möjlighet att engagera sig och växa i Liberalerna krävs ett ambitiöst internt jämställdhetsarbete.

Landsmötet föreslås besluta att:

1 Rekommendera följande till länsförbund och lokala föreningar:

1.1 Gå till väljarna med en varvad lista 2018

Vartannat namn på valsedeln bör vara en kvinna, vartannat namn en man. Detta gäller särskilt de översta platserna på listan. Om listan trots detta inte är varvad bör den på annat sätt ha en jämn könsfördelning. I det fall flera listor finns inom kommunen eller landstinget/regionen bör dessa växelvis toppas av kvinnor och män. Detta kräver i förekommande fall samverkan mellan nomineringskommittéerna för de olika listorna.

1.2 Aktivt arbete från valberedningar och nomineringskommittéer

Valberedningar och nomineringskommittéer ska arbeta aktivt, uppsökande och förberedande för att skapa underlag för Liberalerna att ha väl kvalificerade kandidater av båda könen.

1.3 Jämställd representation i styrelser, nämnder och bolag

Då platser i styrelser, nämnder och bolag fördelas bör jämn könsfördelning råda, särskilt när det gäller de tyngsta posterna i de centrala nämnderna, styrelserna och bolagen, liksom när det gäller fördelning mellan ordinarie platser och ersättarplatser. Likaså måste valberedningarna för interna partiuppdrag eftersträva jämn könsfördelning på alla nivåer, och särskilt på de tyngsta posterna. Om en jämn könsfördelning inte kan uppnås ska det särskilt kunna motiveras.

1.4 Aktivt arbete med jämställdhetsintegrering

Länsförbund och kommunföreningar bör ha en hög ambition och se till att den interna jämställdheten integreras i allt löpande arbete. Ansvaret för detta ska ligga på samma instanser och beslutsfattare som leder verksamheten i stort. Jämställdhetsintegrering av den interna partiverksamheten kan innebära kartläggningar av könsfördelning, analyser av arbetsmetoder och arbetsklimat, utbildningar för förtroendevalda m.m. Särskilda åtgärder bör göras för att göra nomineringskommittéerna delaktiga i arbetet. Det interna jämställdhetsarbetet ska kontinuerligt följas upp.

2 Uppdra följande åt partistyrelsen:

2.1 Jämn könsfördelning i arbetsgrupper

Tillse att det normalt är en fördelning på minst 40 procent av vartdera könet i centrala arbetsgrupper och programgrupper.

2.2 Jämställd profil

Tillse att partiet har en tydlig jämställdhetsprofil genom att det är en jämn könsfördelning bland Liberalernas företrädare i samtliga externa och interna arrangemang samt i partiets centrala marknadsföring.

2.3 Aktiv jämställdhetsintegrering och jämställdhetsanalys

Följ kontinuerligt och noggrant upp hur verksamhetsplanens åtaganden gällande den interna jämställdheten uppfylls. Uppmärksamma jämställdhetsfrågorna i kontakten med såväl länsförbund som lokala föreningar. Beakta särskilt valberedningarnas strategiska roll. Följ upp könsfördelningen bland Liberalernas medlemmar och förtroendevalda. Genomför riktade utbildningsinsatser i syfte att få en jämnare könsfördelning i riksdag och fullmäktigeförsamlingar.

2.4 Jämställdhetsbokslut

Presentera i verksamhetsberättelsen inför varje landsmöte ett jämställdhetsbokslut innehållande en kartläggning och utvärdering av den gångna perioden på både riksnivå och länsförbundsnivå. Jämställdhetsbokslutet bör om behov föreligger innehålla förslag för att stärka den interna jämställdheten och arbetet med jämställdhetsintegreringen.

2.5 Nationella kandidatlistor

Uppmana nomineringskommittén inför Europaparlamentsvalet 2019 att arbeta aktivt, uppsökande och förberedande för att skapa underlag för en lista med jämn könsfördelning. Om partistyrelsen väcker frågan om en rikslista inför riksdagsvalet 2018 ska motsvarande gälla för den.

3 Uppdra följande åt dechargeutskottet:

Att granska partistyrelsens jämställdhetsbokslut som en del av verksamhetsberättelsen.

PS-förslag 3: Förhandlingsordning

Utskottsförhandlingarna

YRKANDEN

Medlem i Liberalerna har i enlighet med partistadgarna rätt att närvara vid landsmötet och där framställa förslag. För den som inte är tjänstgörande landsmötesombud, partistyrelseledamot, riksdags- eller Europaparlamentsledamot, ordförande i förnyelsearbetsgrupp, ledamot av landsmötespresidiet, revisor eller talesperson för valberedningen gäller att yrkanden måste inlämnas senast 60 minuter innan utskottsförhandlingarna påbörjas.

Yrkanden till ett utskott som den som inlämnar yrkandet själva inte tillhör ska inlämnas skriftligt till mötesbyrån på särskild yrkandeblankett. Sådana yrkanden kan tidigast lämnas in då mötesbyrån öppnar. Av partistadgarna framgår att yrkanden endast kan inlämnas av medlem som själv närvarar på landsmötet.

Under utskottets förhandlingar har såväl utskottsledamöter som partistyrelsens företrädare yrkanderätt. Yrkanden ska inlämnas skriftligt till mötespresidiet.

NÄRVARO

Närvarorätt vid utskottsförhandlingar tillkommer de av utskottet valda utskottsledamöterna, partistyrelsens företrädare samt utskottets sekretariat.

TIDSBEGRÄNSNING

För att utskottet ska kunna ta ställning till samtliga förslag får talarnas inlägg inte överskrida en minut. Utskottspresidiet har rätt att i undantagsfall medge förlängd talartid.

Förhandlingarna i plenum

ALLMÄNT

Förhandlingarna i plenum är indelade i förhandlingspass. Av tidsplanen för landsmötet framgår när förhandlingspassen börjar och slutar och vilka ämnen som tas upp på varje pass. För varje förhandlingspass fastställer landsmötet en dagordning över de ärenden som ska behandlas. Ett ärende består i sin tur av ett eller flera förslag. Dagordningen ska även innehålla ett tidsschema som anger hur lång debatten är under varje ärende. Beslut fattas efter varje ärende.

För att möjliggöra en noggrann behandling av frågorna samt ge olika åsikter rimliga och likvärdiga möjligheter att komma till tals erfordras en stark självdisciplin från deltagarna.

FAST DEBATTID

En debatt hålls för varje ärende på dagordningen till ett förhandlingspass. Vid landsmötet tillämpas fasta debattider, det vill säga att det av dagordningen för förhandlingspasset framgår hur lång tid som är reserverad för debatt i respektive ärende. När denna tid är förbrukad är debatten avslutad, även om alla som anmält sig på talarlistan inte hunnit yttra sig, och

landsmötet går till beslut. Om det återstår tid efter att alla ärenden på ett förhandlingspass har behandlats övergår landsmötet till behandling av nästkommande förhandlingspass.

TALARLISTA

Vid upprättandet av talarlistan för ett ärende ska följande ordning tillämpas:

1. Debatten inleds av utskottets talesperson. Därefter ges ordet till talesperson för partistyrelsen samt talesperson för reservanter i utskottet.
2. Övriga tjänstgörande landsmötesombud, partistyrelseledamöter och riksdags- eller Europaparlamentsledamöter samt ordförande i berörd förnyelsearbetsgrupp ges ordet i den ordning de anmält sig.
3. Om talarlistan är tom ges ordet därefter åt övriga partimedlemmar i den ordning de anmält sig.

Presidiet äger rätt att göra justeringar i denna ordning där så är påkallat. Talespersonerna för utskottet samt för partistyrelsen ska kunna beviljas möjlighet till sammanfattande anförande vid avslutningen av debatten om ett ärende.

ANFÖRANDEN

Tre typer av inlägg i debatter förekommer: anförande, replik och kontrareplik. Anförande begärs skriftligt. Anmälan till talarlistan kan göras från och med att behandlingen av ett ärende har inletts. Medlem som inte är ombud eller tillhör partistyrelsen har rätt till ett (1) anförande vid behandlingen av ett ärende.

REPLIKER

Replik och kontrareplik ska begäras före nästa anförande och kan begäras muntligt. Sittande ordförande har rätt men inte skyldighet att medge replik på den som blivit apostroferad i anförandet. Om replik beviljats har den som hållit anförandet rätt till kontrareplik om så begärs. Replik på kontrareplik medges ej.

TIDSBEGRÄNSNING

För att samtliga ärenden ska kunna behandlas får talarna, i det fall de är ombud eller tillhör partistyrelsen, inte överskrida två minuter i första anförandet för ett visst ärende, en minut i andra anförandet och en minut i replik och kontrareplik. Övriga talares maximala tid är en minut per anförande. Talesperson för utskottet eller partistyrelsen samt revisorerna kan av presidiet medges längre tid. Vid plädering inför val gäller tidsbegränsning till en minut.

Landsmötet har möjlighet att besluta om skärpt tidsbegränsning utöver ovanstående. Om presidiet under pågående debatt gör bedömningen att inte alla anmälda talare som är tjänstgörande landsmötesombud, partistyrelseledamot, riksdags- eller Europaparlamentsledamot eller ordförande i förnyelsearbetsgrupp kommer att hinna yttra sig inom den beslutade debattiden bör presidiet överväga skärpt tidsbegränsning.

YRKANDEN

Bifallsyrkande föreligger automatiskt endast till utskottets förslag. Den som vill att landsmötet bifaller andra yrkanden än utskottets måste alltså yrka bifall till dessa.

Yrkanden i plenum kan inlämnas av tjänstgörande landsmötesombud, partistyrelseledamöter, riksdags- eller Europaparlamentsledamöter, ordförande i förnyelsearbetsgrupp, ledamot av landsmötespresidiet, revisor samt valberedningens talesperson. Övriga medlemmar har enligt partistadgarna rätt att framställa yrkanden enbart inför utskottsförhandlingarna (se ovan).

Yrkanden i plenum ska inlämnas skriftligt till presidiet och ska om möjligt läsas upp från talarstolen av den som lägger yrkandet. Om debatten avslutas innan alla anmälda talare hunnit yttra sig ska presidiet läsa upp de yrkanden som inlämnats men inte blivit upplästa.

Bifalls- eller avslagsyrkande kan framställas till yrkanden eller reservationer i utskott, yrkanden eller reservationer vid partistyrelsens behandling samt yrkanden i motioner. Andra

yrkanden än dessa ska remitteras till beredningsutskott för behandling såvida inte presidiet bedömer att det nya yrkandet endast i ringa utsträckning avviker från de yrkanden som finns i landsmöteshandlingarna.

BEREDNINGSUTSKOTTET

För beredning av nytt förslag som framkommer under landsmötet och andra frågor som landsmötet i varje enskilt fall beslutar om remittering av tillsätts vid landsmötets början ett beredningsutskott bestående av två personer samt ordföranden i det berörda utskottet.

Då landsmötet beslutar att hänskjuta ett ärende till beredningsutskottet anses samtliga yrkanden i ärendet ha fallit. Vid behandling av ett förslag från beredningsutskottet föreligger rätt att framställa nytt yrkande under pågående debatt. Sådant yrkande ska framställas skriftligt.

ORDNINGSFRÅGA

Om ordningsfråga begärs ska debatten i sakfrågan avbrytas och ordningsfrågan omedelbart upptas till behandling och beslut. Ordningsfråga kan inte upptas till behandling under pågående omröstning.

BORDLÄGGNING

Om särskilda skäl föreligger kan presidiet i undantagsfall yrka att behandlingen av ett visst ärende bordläggs till kommande förhandlingspass. Denna möjlighet ska användas restriktivt.

Deltagande och beslut

RÖSTRÄTT OCH OMRÖSTNING

För deltagande och beslut vid landsmötet gäller bestämmelserna i stadgarna (§ 6 mom. E):

”Medlem i Liberalerna liksom revisorerna har rätt att närvara vid landsmötets överläggningar och där framställa förslag.

Rösträtt vid landsmöte tillkommer ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Omröstning sker öppet. Om minst 25 röstberättigade begär det ska röstning ske genom namnupprop. Vid val sker röstning med slutna sedlar om röstberättigad begär det. Som mötets beslut gäller, med det undantag som stadgas i § 12 [om stadgeändring], den mening som erhållit flest röster. Vid lika röstetal ska frågan avgöras genom lottning. För att ett beslut ska vara giltigt ska minst två tredjedelar av de röstberättigade vara närvarande.

Vid val till sådana uppdrag där endast en person kan väljas krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster.”

PROPOSITIONSORDNING

Propositionsordning bestäms i regel av sittande ordförande. Om närvarande röstberättigad yrkar på annan propositionsordning ska frågan underställas landsmötet för beslut. När det finns förslag från utskottet eller beredningsutskottet bör detta vara huvudförslag.

VAL

Valen föregås av nominering vid tidpunkt som anges i dagordningen. Valberedningens förslag framläggs först. I anslutning därtill bereds landsmötet tillfälle att föreslå ytterligare kandidater.

Om det finns fler kandidater än vad som ska väljas ska det ges tillfälle till pläderingar. Den som pläderar förväntas tala för den eller de kandidater som han eller hon förordar. Så kallat negativa pläderingar bör alltid undvikas.

En lista i bokstavsordning över nominerade kandidater utdelas före pläderingen. Direkt efter pläderingen sker val.

RESERVATION OCH SÄRSKILT YTTRANDE

Röstberättigade kan reservera sig mot landsmötets beslut. Röstberättigade samt partistyrelseledamöter och revisorer kan inlämna särskilt yttrande angående landsmötets beslut. Reservation och särskilt yttrande kan endast lämnas in för sådana beslut där det vid landsmötet har förelegat mer än ett yrkande.

Reservation och särskilt yttrande måste lämnas in skriftligen senast fyra timmar efter att beslutet har fattats. Den som reserverar sig mot landsmötets beslut ska ange till förmån för vilket av de vid landsmötet behandlade yrkandena som reservationen inlämnas. Presidiet ska, i mån av tid, läsa upp namnen på dem som har reserverat sig.

OMBUDSBYTE

Ombud har rätt att under landsmötet överlåta rösträtten till ersättare. Sådan överlåtelse kan endast ske i samband med byte av förhandlingspass och ska anmälas till mötesbyrån senast en timme före inledningen av påföljande förhandlingspass.

PS-förslag 4: Medlemsavgifter 2018 och 2019

Landsmötet 2015 beslutade att Liberalerna ska övergå till ett system med enhetlig avgiftsnivå i hela landet. Partistyrelsen gavs mandat att besluta om tidpunkten för övergången till det nya systemet, och partistyrelsen har beslutat att den enhetliga avgiftsnivån införs vid årsskiftet 2017/18.

Enligt stadgarna ska avgiftsnivåerna fastställas vid landsmöte eller partiråd, som också ska fastställa hur avgiften ska fördelas mellan lokal förening, länsförbund och riksorganisationen.

DET GAMLA SYSTEMET

Fram till år 2017 har medlemsavgifterna fastställts genom beslut på tre olika nivåer. Landsmötet har beslutat om avgiften till riksorganisationen, förbundsårsmötet om avgiften till länsförbundet och den lokala föreningens årsmöte om avgiften på lokal nivå. Riksorganisationen samlar in uppgifter om dessa avgiftsnivåer och skickar ut avgiftsavier på det samlade beloppet.

Avgiften till riksorganisationen har sedan 1996 legat på 90 kronor. Efter att riksorganisationen övertog ansvaret för att administrera medlemsavgifterna har det därtill utdebiterats en administrativ avgift på 10 kronor, alltså totalt 100 kronor.

DAGENS AVGIFTER

Länsförbundens och de lokala föreningarnas avgiftsnivåer varierar starkt. Vissa föreningar har också valt att ta ut en negativ lokal avgift för att på så sätt hålla nere den samlade avgift som medlemmarna ska erlägga.

Den samlade avgiften för ordinarie medlemmar (dvs. personer som inte är nya medlemmar och som inte heller har särskilda rabatter eller tillägg) varierar i dag mellan 50 och 300 kronor. Med hänsyn tagen till att föreningarna har olika stort medlemsantal är det en rimlig bedömning att medianavgiften ligger omkring 200 kronor.

Vissa föreningar har också ett alternativ med extra hög avgift, antingen som en frivillig gåva eller som en förväntan på personer med förtroendeuppdrag. Partistyrelsen är positiv till detta och anser att det ska vara lätt att ge en gåva till valfonden genom att betala en extra hög medlemsavgift.

Det är relativt sällsynt med pensionärsrabatter. Dessa förekommer i dag i drygt 50 föreningar (av totalt drygt 300) och är olika konstruerade. Det vanligaste är att alla som räknas som pensionärer får lägre avgift, men vissa föreningar har i stället en reducerad avgift för den som är äldre än 65, 80 eller 90 år. I de allra flesta föreningar betalar dock årsrika samma avgift som alla andra. Partistyrelsen har bara kunnat identifiera en förening som har lägre avgift för arbetssökande.

JÄMFÖRELSE MED ANDRA ORGANISATIONER

Partistyrelsen anser att medlemsavgiften bör ligga på en nivå som upplevs som rimlig jämfört med andra idéburna organisationer. En jämförelse har därför gjorts med årsavgifterna i några av Sveriges största organisationer.

- **Amnesty Sverige:** 240 kronor (dvs. minst 20 kronor per månad vid autogiro)
- **Rädda barnen:** 75 kronor för personer under 26 år, 200 kronor för personer 26 år och äldre
- **Röda korset:** 250 kronor
- **Svenska naturskyddsföreningen:** 195 kronor för personer under 26 år, 295 kronor för personer 26 år och äldre

PARTISTYRELSENS ÖVERVÄGANDEN

Medlemsavgiften ska ligga på en nivå som gör att det är attraktivt att vara medlem. Den ska inte läggas så högt att människor avskräcks från att vara medlemmar, men inte heller så lågt att det upplevda värdet av partimedlemskapet devalveras. Partistyrelsen anser att en samlad avgiftsnivå kring dagens snitt på 200 kronor är fullt rimlig. Detta föreslås därför bli den ordinarie avgiften.

Det är viktigt att behålla ett system med ungdomsrabatter och rabatter för nya medlemmar. I dag betalar ungdomar 50 kronor i medlemsavgift, och medlemsavgiften för nya medlemmar som fyllt 26 år ligger på samma nivå medan avgiften första året för ungdomar är 0 kronor. Denna nivå bör behållas. För att underlätta medlemsvärvning i valrörelser bör nya medlemmar som ansluter sig den 1 juli eller senare vara avgiftsbefriade även nästföljande år.

Partistyrelsen är medveten om att det finns särskilda fall när det upplevs som orimligt att avkräva en medlem full avgift. Det kan till exempel handla om en mångårig medlem som vill kvarstå men som på grund av sjukdom eller svaghet inte klarar av att själv betala sin avgift. Det kan också handla om personer med mycket svag ekonomi.

Det går inte att skapa särskilda avgiftskategorier för att fånga in alla dessa situationer, utan i stället bör det finnas en möjlighet för medlemsansvarig på förbunds- eller riksnivå att sätta ned eller helt efterskänka avgiften ett år i taget. En förutsättning är givetvis att medlemmen tydligt uttryckt sin vilja att kvarstå i partiet. Medlemsansvarig i lokal förening kan i sådana lägen alltså vända sig till sitt förbund eller till riksorganisationen. Motiven till att en viss person bör få nedsatt avgift ska anges.

Ett fåtal föreningar har utsett personer till hedersmedlemmar och därmed avgiftsbefriat dem. Partistyrelsen anser att den som har gjort förtjänstfulla insatser för partiet ska hedras, men i så fall på annat sätt, till exempel genom att tilldelas Karl Staaff-plaketten eller Karl Staaff-medaljen. Det ska därför inte finnas möjlighet att utse nya hedersmedlemmar. Personer som redan är hedersmedlemmar ska dock förbli det så länge de önskar. Den som vill återgå till att bli ordinarie medlem (och därmed betala medlemsavgift) ska kunna göra det.

Partistyrelsen vill uppmuntra de medlemmar som vill ge ett extra ekonomiskt stöd till partiet att göra det, genom stödmedlemskap. Partistyrelsens förslag är att ett stödmedlemskap införs i tre nivåer: silvermedlem (totalt 500 kronor), guldmedlem (totalt 1 000 kronor) och premiummedlem (totalt 2 000 kronor). Varje medlem ska varje år ha valfrihet att avgöra om han eller hon vill betala ordinarie avgift eller stödmedlemskap.

Av praktiska skäl bör det vara genom procentuell fördelning som medlemsavgifterna delas mellan riksnivån, förbundsnivån och den lokala nivån. Detta är väsentligt enklare att administrera med tanke på att de enskilda medlemmarnas inbetalda avgifter varierar. Partistyrelsen föreslår därför att riksorganisationens avgiftsandel (inklusive avgift för administration) hålls oförändrad på 50 procent och att återstoden delas lika mellan förbund och lokala föreningar, dvs. 25 procent vardera. Denna procentuella fördelning gäller även för de medlemmar som betalar reducerad eller extra hög medlemsavgift.

Ett litet antal medlemmar tillhör inte någon lokal förening, utan har registrerat sitt medlemskap direkt på läns- eller riksnivå. Om medlem registrerat sitt medlemskap direkt på förbundsnivå erhåller förbundet och riksorganisationen 50 procent vardera. Om medlem registrerat sitt medlemskap direkt på riksnivå erhåller riksorganisationen hela medlemsavgiften.

Förslag till landsmötesbeslut

1. **att** landsmötet godkänner de principer för avgiftsstrukturen som redovisas ovan
2. **att** möjligheten att avgiftsbefria medlemmar genom hedersmedlemskap tas bort, och att personer som tidigare utsetts till hedersmedlemmar behåller sitt hedersmedlemskap så länge de önskar
3. **att** det i särskilt ömmande fall ska vara möjligt att avgiftsbefria en medlem ett år i taget efter särskild anmälan till förbundet eller riksorganisationen
4. **att** medlemsavgiften i Liberalerna för 2018 och 2019 fastställs till följande nivåer:

Nya medlemmar
Under 26 år.....0 kr första året
26 år eller äldre.....50 kr första året
För nya medlemmar som ansluter sig den 1 juli eller därefter behöver ny avgift inte erläggas nästföljande år.

Ordinarie medlemmar
Under 26 år.....50 kr
26 år eller äldre.....200 kr
I särskilt ömmande fall kan medlemsansvarig på förbunds- eller riksnivå bevilja nedsatt avgift ett år i taget.

Stödmedlemskap
Silvermedlem.....500 kr
Guldmedlem.....1 000 kr
Premiummedlem .....2 000 kr

Fördelning medlemsavgifter
Av medlemsavgiften tillfaller 25 procent den lokala föreningen (i förekommande fall kommunföreningen), 25 procent förbundet och 50 procent riksorganisationen. Om medlem registrerat sitt medlemskap direkt på förbundsnivå erhåller förbundet och riksorganisationen 50 procent vardera. Om medlem registrerat sitt medlemskap direkt på riksnivå erhåller riksorganisationen hela medlemsavgiften.

PS-förslag 5: Nationell riksdagslista för utlandsröstande m.fl.

Inför valet 2014 upprättade Liberalerna för första gången en gemensam nationell riksdagslista, som komplement till de kandidatlistor som gäller för respektive valkrets. Fördelen med en gemensam valsedel är att den underlättar för bl.a. utlandsröstande att kryssa den kandidat de föredrar. Det blir till exempel möjligt att genomföra utskick med information och valsedlar till utlandssvenskar i Bryssel, London och andra platser där det finns många svenska medborgare.

Enligt Liberalernas stadgar är det landsmötet eller partirådet som beslutar om denna typ av lista. Inför 2014 års val beslutade partirådet om ett antal principer och uppdrog åt partistyrelsen att fastställa rikslistan efter dessa.

Partistyrelsen anser att det också inför 2018 finns goda skäl att anta en nationell riksdagslista. Landsmötet bör fastställa de vägledande principerna.

Partistyrelsen bör få landsmötets uppdrag att fastställa valsedeln enligt följande principer:

- Kandidatlistan ska vara varvad mellan kvinnor och män och ha regional balans.
- Partiledaren toppar listan.
- Förstanamnet i varje valkrets ska finnas med på listan, samt övriga kandidater som står på valbar plats. Huvudprincipen ska vara att kandidaterna rangordnas efter Liberalernas röstetal i respektive valkrets i valet 2014. Avvikelser från huvudprincipen kan behövas för att uppnå könsmässig eller regional balans.
- För att uppnå en varvad lista kan ytterligare namn behöva tillföras valsedeln. Dessa namn ska då utgöras av kandidater till riksdagen som enligt länsförbundens nomineringsbeslut står näst i tur att bli invalda.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska upprätta en nationell riksdagslista inför riksdagsvalet 2018
2. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att fastställa denna valsedel samt
3. **att** kandidatlistan på valsedeln ska upprättas enligt de principer som redovisas ovan

Verksamhetsberättelse för tiden efter landsmötet 2015

Förord

När Liberalerna nu samlas till landsmöte 2017 övergår vi från kraftsamlingsfasen till uppladdningsfasen inför nästa års val. Tiden från valet 2014 till landsmötet 2015 använde vi till att analysera valresultatet, dra lärdomar och ta ut riktningen för det nödvändiga förändringsarbetet. Namnbytet till Liberalerna blev det symboliska startskottet.

Arbetet med att se över och utveckla såväl organisation och kommunikation som politikens innehåll har pågått alltsedan dess. På snart sagt alla politikområden har idéutveckling pågått inom ramen för förnyelsearbetsgrupperna. Tidigare förslag har granskats mot dagens verklighet, och nya idéer har vuxit fram. I och med årets landsmöte har samtliga förnyelsearbetsgrupper slutredovisat sitt arbete.

En prioriterad uppgift har varit att stärka partiets förutsättningar i hela landet. Ett viktigt uttryck för detta har varit satsningen Uppdrag hela landet, en arena där riksorganisationen och ledande liberaler från samtliga län återkommande samlats för att ventilera frågor kring politik, ledarskap och kommunikation. Formerna för samverkan mellan partiets ledande företrädare på olika nivåer har utvecklats. Kommunikationsarbetet har förnyats, vår grafiska profil har förändrats och en helt ny kommunikationsstrategi har tagits fram för att fungera som ledstjärna i allt vårt utåtriktade arbete under perioden fram till valet.

De gångna två åren sedan förra landsmötet har handlat om att kraftsamla och genomföra nödvändiga förändringar. En ny fas tar vid, där vi alltmer övergår till valrörelse. Landsmötet 2017 är den stora kontrollstationen på vägen mot liberal revansch i nästa års val. Det är med ödmjukhet, men också tacksamhet över vad vi kan åstadkomma med förenade krafter, som jag överlämnar verksamhetsberättelsen för perioden 2015–2017.

Maria Arnholm, partisekreterare

1.1 LANDSMÖTET 2015

Landsmötet 2015 hölls den 20-22 november 2015 i riksdagshuset, Stockholm. Landsmötet består av 174 ombud fördelade på 25 länsförbund efter antalet medlemmar. Liberala ungdomsförbundet har två ombud, Liberala studenter och liberala kvinnor har vardera ett ombud. På landsmötet 2015 togs beslut om att framtida landsmöten skall bestå av 178 ombud fördelade på länsförbunden utöver ombuden från de samverkande organisationerna.

1.2 PARTIRÅD

Under perioden har ett partiråd genomförts, den 11 november 2016 på Hotell Foresta, Lidingö. På detta partiråd behandlades ett förslag från partistyrelsen till nytt integrationspolitiskt program.

Partirådet består av 65 ombud fördelade på länsförbunden efter antalet medlemmar samt partistyrelsen. Liberala ungdomsförbundet, Liberala studenter och liberala kvinnor har vardera ett ombud.

1.3 PARTISTYRELSEN

Partistyrelsen leder partiets verksamhet i enlighet med dess stadgar och landsmötets beslut. Partistyrelsen består av partiordföranden, partiets förste och andre vice ordförande, 21 av landsmötet utsedda övriga ledamöter samt partisekreteraren. Liberala Ungdomsförbundet utser två representanter, varav en från nätverket Liberala studenter, och Liberala kvinnor utser en representant som skall adjungeras till partistyrelsen

Det åligger partistyrelsen särskilt att

- ansvara för att landsmötets beslut verkställs
- utse partisekreterare
- utse partiledning bestående av partiordföranden samt ytterligare fem till sju ledamöter, bland vilka partisekreteraren och gruppledaren för riksdagsgruppen alltid skall ingå
- besluta om etiska riktlinjer för kandidater, förtroendevalda och anställda.

Partistyrelsen har under perioden sedan landsmötet 2015 haft 19 sammanträden på följande datum:

2015	2016	2017
25 november (telefon) 4 december	22-23 januari 18 mars 26 maj (telefon) 27 maj 7 juni (telefon) 2 september 6 oktober (telefon) 21 oktober 9 december	3 februari 31 mars 19 maj 26 juli (telefon) 1-3 september 20 oktober (planerat) 17 november (planerat)

1.4 PARTILEDNINGEN

Partiledningen består av sex till åtta ledamöter inklusive partiledaren, partisekreteraren och gruppledaren i riksdagsgruppen. Partiledningen väljs normalt på partistyrelsens konstituerande sammanträde och så skedde den 22 november 2015. Utöver de ovan nämnda valdes då (i bokstavsordning) Lotta Edholm, Christer Nylander, Helene Odenjung, Birgitta Ohlsson och Carina Sándor. Efter att Erik Ullenhag lämnat för en ambassadörsroll valdes Mats Persson i partiledningen av partistyrelsen den 7 juni 2016.

Partiledningen har under perioden haft 27 sammanträden.

1.5 SAMVERKANDE ORGANISATIONER OCH NÄTVERK

Vid sidan av ordinarie struktur av lokal och kommunföreningar samt länsförbund engagerar sig Liberalernas medlemmar i närstående nätverk och organisationer. Dessa kan indelas i tre kategorier: samverkande organisationer, nätverk utsedda av partiledningen samt övriga nätverk.

Samverkande organisationer är Liberala Ungdomsförbundet (LUF) och Liberala kvinnor (LK). En kortfattad redogörelse för deras verksamhet finns på annan plats i detta dokument.

I partiet finns även nätverk där ordföranden utses av partiledningen. Dessa är (med ordförande inom parentes):

- Nätverket Kristna liberaler (Anna Ekström, ordf.)
- Gröna Liberaler (Karin Karlsbro, ordf.)
- Nätverket Liberala seniorer (Barbro Westerholm, ordf.)

Utöver dessa samverkande organisationer och nätverk finns en lång rad fristående nätverk. Mer information om dessa finns på Liberalernas webbplats www.liberalerna.se.

1.6 KOMMUNALPOLITISKA RÅDET (KPR)

KPR:s målgrupp är kommunalråd, landstingsråd, regionråd, gruppledare och politiska sekreterare i kommun, landsting och region. Denna målgrupp gör det naturligt att verksamheten sker inom ramen för Liberalernas partigrupp inom SKL (Sveriges kommuner och landsting).

Sammanträden i Liberalernas partigrupp i SKL har skett 19 gånger sedan landsmötet 2015. Ordförande för SKL-gruppen var fram till 2 september 2016 Lennart Gabrielsson

och Helene Odenjung var vice ordförande. Den 2 september 2016 valdes Helene Odenjung till ordförande och Lina Nordqvist till vice ordförande. SKL gruppen har efter valet 2014 genomgått en förnyelse. Av de 25 platser Liberalerna har är 17 stycken besatta av personer som tidigare inte haft SKL uppdrag.

En viktig del i SKL-gruppens arbete är att sprida goda exempel på hur Liberalernas politik kan implementeras lokalt. Gruppen är också ett viktigt bollplank för partiledning och kansli då politik och verksamhet planeras. För att understryka detta är alltid någon från partiets ledning på plats tillsammans med relevant personal på Liberalernas kansli.

1.7 MEDLEMSUTVECKLING

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
18 678	17 799	17 875	18 100	16 910	16 411	16 441	15 283	14 264	14 062

Här presenteras Liberalernas medlemsutveckling de senaste tio åren. Ett av de allra viktigaste förnyelseprojekten handlar om att vi måste bli fler. Därför har partistyrelsen antagit en plan med målet att vi skall vara 18 000 medlemmar 2018. Allt detta sker i nära samarbete med länsledningar, kommunföreningar och ombudsmän. I tabellen ovan kan man se hur partiet har haft en nedåtgående trend men att den något avstannat under 2016. När detta skrivs pekar allt på att vi under 2017 kommer att se ett ökat antal medlemmar och har närmat oss målet att nå 18 000 medlemmar 2018.

2. Kommunikation

Under tiden sedan landsmötet 2015 har mycket arbete och tid lagts ned på att ta fram en kommunikationsstrategi för Liberalerna. Många har varit delaktiga i processen, och frågorna har diskuterats återkommande i olika forum som partiledning, partistyrelse, riksmöten och träffar med Uppdrag Hela landet. När vi nu närmar oss nästa valår, är det med en breddad förståelse för profil, uttryck, kanaler och strategi. Det kommer vi att ha nytta av.

2.1 NY LOGOTYP

Landsmötet 2015 bestämde att Folkpartiet Liberalerna skulle byta namn till Liberalerna. En tillfällig logotyp användes fram till riksmötet 2016 när Liberalernas nya L-logotyp lanserades. I processen ingick bland annat en idétävling där medlemmar och andra hade möjlighet att skicka in skisser och tankar.

Namn- och logotypbytet har medfört att vi fått byta ut allt material, vilket naturligtvis har varit kostsamt för partiet på alla nivåer. Samtidigt finns det också en fördel i att gå in i nästa valrörelse med bara aktuellt material och ett gemensamt visuellt uttryck.

2.2 TRYCKSAKER

Vi har under perioden framför allt producerat basmaterial som ska kunna användas över en längre tid: en allmän broschyr, ett par foldrar, värvningsmaterial och olika flygblad. Vi har också tagit fram en folder och ett flygblad om integrationspolitik i samband med att partrådet antog ett interationspolitiskt program, samt folder och flygblad om skolpolitik inför höstkampanjen 2017.

Vi har utvecklat vårt så kallade webbtryckeri som går att hitta på tryck.liberalerna.se. Där går alla trycksaker att beställa, och det går också att skapa och beställa egna flygblad och affischer med Liberalernas utseende.

2.3 PRYLAR

Vi samarbetar med företaget Felestad som hjälper oss att driva webbshoppen liberalerna.felestad.se där alla våra kläder och prylar finns att beställa. Tiden sedan förra landsmötet har som sagt präglats av namnbytet, och en förnyelse av hela sortimentet.

2.4 HEMSIDAN

Liberalernas hemsida har utvecklats ytterligare i två steg efter landsmötet 2015. Design och funktioner har förbättrats på såväl liberalerna.se som våra lokala sidor. Nu ingår de flesta länsförbund i det gemensamma Wordpress-systemet.

2.5 SOCIALA MEDIER

Sociala medier blir allt viktigare. Liberalerna prioriterar Facebook, Twitter och Instagram. Under perioden har arbetet utvecklats och en strategi för sociala medier har tagits fram.

2.6 INTERNKOMMUNIKATION

Vi strävar efter att förbättra internkommunikationen, och har till exempel utvecklat rutinerna för e-post. Organisationen skulle behöva ett fungerande intranät med möjlighet att enkelt dela och komma åt gemensamma dokument. Vi hoppas att registerleverantören ska utveckla det forum, Insidan, som ingår i själva medlemsregistret. Så här långt har det dock inte motsvarat våra kvalitetskrav och förväntningar. Tills vidare använder vi en kombination av e-post, tillgång till vår Google-server och vår egen hemsida.

2.7 INFÖR VALRÖRELSEN

Under våren 2017 har vi upphandlat och inlett samarbeten med reklambyrå och mediabyrå inför valet 2018. Utgångspunkten är att vi med allt mindre resurser måste arbeta smartare och mer fokuserat.

2.8 TIDNINGEN NU

Nu – det liberala nyhetsmagasinet har utkommit helgfria torsdagar sedan den 22 september 1983. Från 1997 har även de medlemmar som inte är Nuprenumeranter med jämna mellanrum fått tidningen som medlemsförmån från Liberalerna. Detta sker fyra gånger per år.

Partiet har infört annonser i Nu för att bland annat infor mera om större evenemang, utbildningar och lediga tjäns ter. Partisekreteraren har med jämna mellanrum en krönika publicerad där det informeras om partiangelägenheter och det politiska läget kommenteras.

Tidningen Nu ges ut av Liab, Liberal Information AB. Största aktieägare är Liberalerna (cirka 39 procent) och näst största aktieägare är Stiftelsen Pressorganisation (cirka 14 procent).

Under perioden har Åsa Malmström varit ordförande i Liab fram till 2017. Därefter Christer Nylander. Chefredaktör och ansvarig utgivare tillika verkställande direktör var från 2014- 2017 Lena Hallerby. Därefter Ylva Westlund. Den TS-noterade upplagan är drygt 3 000 exemplar.

2.3 TRYCKFRIHET

Tryckfrihet i Stockholm Tryckeri AB ägs helt av Liberalernas riksorganisation. Sedan mitten av 1999 har ingen verksamhet bedrivits i bolaget.

3. Utbildningsverksamhet

3.1 LIBERALA RIKSMÖTEN

Under perioden har två liberala riksmöten hållits.

2016 hölls det liberala riksmötet i Linköping den 22-23 april 2016 med totalt 700 deltagare. På det Liberala riksmötet presenterades Liberalernas nya logotyp vilket samlade extra många deltagare och journalister. Deltagarna kunde denna gång att två gånger välja mellan åtta olika seminarier. I samband med riksmötet bjöds det in till Alde seminarium med de Liberala europaparlamentarikerna, Träff för nya medlemmar och Uppdrag hela landet konferens. Riksmötet hade tema Liberal kraftsamling.

2017 genomfördes det liberala riksmötet i Västerås den 18-19 mars. Riksmötet 2016 samlade närmare 650 deltagare. Detta år var fokus att i lägga grunden för 2018 med massor av ideologi, politik, metoder och verktyg för att få fler väljare i nästa val. Denna gång fick deltagarna sätta ihop sitt eget program med tre seminarier och totalt tretton olika valmöjligheter. Ett seminarium riktade sig särskilt till nomineringskommittéer inför det stundande valåret. Utöver seminarier var det också ett omväxlande program på stora scenen, med Jan Björklund och många spännande gäster. I samband med riksmötet bjöds det in till Alde seminarium med de Liberala europaparlamentarikerna, Träff för nya medlemmar och Uppdrag hela landet konferens. Riksmötet hade tema Liberal kraftsamling.

3.2 UPPDRAG HELA LANDET

Med utgångspunkt i KPR:s satsning på den s.k. 30/10-gruppen startades 2015 Uppdrag Hela landet som är ett projekt som pågår fram till 2018 och syftar till att stärka Liberalerna på lokal nivå gällande ledarskap, politik och kommunikation.

Det övergripande målet är att Liberalerna ska växa såväl i antal medlemmar som antal röster för att vi ska trygga en stark liberal röst i svensk politik i hela landet. Den största kommunen i varje län ingår med såväl kommunalråd, gruppledare, politisk sekreterare och kommunföreningsordförande. Dessutom ingår de åtta största landstingen med landstingsråd,gruppledare och politisk sekreterare samt kommuner där Liberalerna har kommunstyrelseordförandepost. Stockholm bidrar till satsningen och har därför 12 ytterligare utvalda kommuner som deltar. Länsledningar och ombudsmän har också knutits till projektet liksom riksdagsledamöterna. Deltagarna förbinder sig genom ett kontrakt till att delta i utbildningar, arbeta med politisk plattform och delta i kampanjer. I projektet genomförs årligen fyra träffar.

3.3 LIBERALA LEDARPRINCIPER

Under perioden har partistyrelsen fastställt ledarprinciper för Liberalerna. Arbetet med detta startade redan på riksmötet 2015 och har sedan i bearbetats och förankrats i olika grupper under 2016. Målet med ledarprinciperna är att de skall genomsyra alla våra utbildningar och verksamhet och de kan sammanfattas under tre rubriker:

- Engagemang för liberalismen
- Ansvar för Liberalerna
- Tillit till varandra

3.4 LIBERALT LEDARPROGRAM 2017

Våren 2017 startade Liberalt Ledarprogram med 33 deltagare från olika delar av landet. Målet med detta programmet var att det skulle bidra till deltagarnas utveckling som ledare och ge dem verktyg att ta ett stort ansvar för Liberalerna lokalt och/eller regionalt.

Ledarskap och politiska plattformar var de två huvuddelarna som deltagarna arbetade med under programmet.

Programmet omfattade tre tvådagars träffar och avslutades i augusti 2017.

3.5 LEDARSKAPSAKADEMI FÖR KVINNOR

Efter förlustvalet 2014 stod det klart att vi inte bara förlorat mandat i hela Sverige, utan också kraftigt försämrat vår kvinnorepresentation. I ett parti som driver liberal feminism är det en självklarhet att både kvinnor och män ska finnas representerade på alla nivåer. Liberalerna ska ha fler kvinnor på ledande positioner. Vår ledarskapsakademi för kvinnor är en viktig del i arbetet att nå dit. Därför har en Ledarskapsakademi för kvinnor startats. Förhoppningen är att det skall vara en återkommande utbildning som skall ge deltagaran kunskaper och nätverk för att anta nya uppdrag inom Liberalerna.

Under perioden har en årskull utexaminerats och mycket tack vare Karl Staaffs fonden har ytterligare en årskull startat sin utbildning.

3.6 LIBERAL SJUKVÅRDSKONFERENS

Liberalerna samlar årligen till en konferens kring hälso och sjukvårdspolitik i samarbete med Stockholms läns landsting. Konferensen genomfördes den 29-30 januari 2016 och 27-28 januari 2017. Båda konferenserna samlade ett 70-tal deltagare som har uppdrag i landsting och regioner runt om i landet. Konferenserna genomfördes i Centrala Stockholm.

3.7 OVANLIGA MÖTEN

Liberalerna ska också vara ett öppet och modernt parti med spännande verksamhet. Därför har Liberalerna under åren 2016-2017 i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan arbetat fram konceptet Ovanliga möten och utbildat ett 30-tal mötesledare som rest runt och lett möten runt om i landet. Ovanliga möten innehåller tre delar

- Interaktion – där alla deltagare bidrar och samtalar i annorlunda former med hjälp av nya metoder och teknik.
- Inspiration – I form av tex en inledning som väcker tankar och underlag för vidare diskussioner. Det ovanliga är att ingen pratar i mer än tio minuter.
- Resultat – Varje möte har ett syfte och avslutas i ett resultat som man på olika sätt tar vidare.

3.8 ÖVRIG UTBILDNINGSVERKSAMHET

Personalkonferenser

Under 2016 och 2017 har personal från hela landet erbjudits utbildning två gånger per år samt avstämningar via telefon ytterligare två gånger per termin. Utbildningstillfällena har handlat om politik, kommunikation och ledarskap utefter Verksamhetsplanen 2015-2017.

Utbildning i digitala system

Under senare delen av 2016 och våren 2017 har ett koncept med utbildning i Liberalernas digitala system på distans utformats. Totalt har utbildning i hemsida, mailchimp, nomineringssystem, registret och insidan erbjudits vid åtta olika tillfällen. Från början erbjöds utbildningarna bara till personal men från våren 2017 gick erbjudandet ut till alla intresserade partifunktionärer och har totalt samlat ett 100-tal deltagare.

3.9 Studieförbundet Vuxenskolan

Under perioden har arbete lagt på stärka samarbetet med Studieförbundet Vuxenskolan (SV). Målet är att de naturligt skall ses som partiets utbildningsavdelning.

Tillsammans med Studieförbundet Vuxenskolan har vi utvecklat konceptet Ovanliga möten. En mötesform som kännetecknas av syfte, delaktighet och dialog istället för föreläsning. Vi har utbildat ca 20 mötesledare som erbjuder sina tjänster i partilandet och uppskattningsvis över 70 ovanliga möten har genomförts. Och viktigast är kanske att synen på möten så sakta börjar sprida sig in i den ordinarie verksamheten.

Under hösten 2016 utbildar vi ytterligare ca 20 mötesledare och utvecklar materialet.

Studieförbundet Vuxenskolan har under perioden drivit ett pilotprojekt med Liberalerna i Skåne som går ut på att stärka samarbetet mellan SV och Liberalerna på lokal nivå.

4. Internationellt arbete

Liberalernas internationella verksamhet har flera syften: att genom samarbete inom samarbetsorgan och med systerpartier få genomslag för Liberalernas idéer inom EU och internationellt, att bidra till att ALDE-partiet utgör en central aktör i den politiska debatten på EU-nivå, att bidra till att Liberala internationalen utgör ett forum för debatt mellan liberaler globalt, att skapa och upprätthålla nätverk på olika nivåer till gagn för Liberalernas verksamhet samt att utbyta erfarenheter med andra liberala partier kring kampanjmetoder och politiska frågor.

Liberalerna är medlem i Liberala internationalen och det europeiska partiet ALDE. Som systerpartier räknas de partier som är medlemmar i dessa organisationer. Liberalerna har

starka band med en rad systerpartier, vilket manifesteras i ett ofta tätt samarbete inför och under kongresser med ALDE och Liberala internationalen. På så sätt byggs också värdefulla nätverk på olika nivåer. Det dagliga samarbete som sker i Europaparlamentet och EU:s regionkommitté mellan ledamöter från Liberalerna och de av våra systerpartier som är representerade där, är också helt centralt.

Samarbetet inom ALDE-partiet har under perioden prioriterats högt. Liberalerna har deltagit med delegationer vid ALDE Council och kongresserna i Budapest (november 2015) och Warszawa (december 2016), liksom vid Council-möten i Vilnius (juni 2016) och Ljubljana (juni 2017). Inför kongresserna har Liberalerna bidragit med resolutioner, såväl i eget namn som i samverkan med Centerpartiet och andra systerpartier. Jan Björklund har deltagit i ALDE:s särskilda möten för partiledare och ministrar. Olle Schmidt är ledamot i styrelsen för ALDE:s politiska stiftelse, European Liberal Forum.

Liberalerna har även deltagit i Liberala internationalens aktiviteter, i huvudsak genom SILC som inom ramen för IU ansvarar för de kontakterna. Liberalerna/SILC deltog med delegationer vid kongresserna i Mexico City (november 2015) och Andorra la Vella (maj 2017) samt vid exekutivkommitténs möten i Tbilisi (maj 2016), Marrakech (november 2016) och Johannesburg (oktober 2017). Liberalerna har deltagit aktivt i arbetet med LI:s nya manifest, särskilt genom Ingemund Hägg som ingått i programkommittén. Liberalerna är dessutom representerat i LI:s människorättskommitté genom Åsa Nilsson Söderström (SILC).

Liberalernas internationella verksamhet hanteras av Internationella utskottet, som under perioden haft tre möten. Utskottet har bestått av följande ledamöter: Birgitta Ohlsson (ordf, avg), efterträdd av Oscar Wåglund Söderström (ordf), Tina Acketoft, Nina Larsson, Åsa Nilsson Söderström, Lennart Nordfors, Olle Schmidt samt en representant från LUF.

5. Ekonomi

Se bilaga 4

5.1 PERSONAL

Liberalernas riksorganisation har idag en historiskt sett liten personalstyrka. Mycket kraft läggs därför på att noggrant organisera arbetet och att se till att varje anställd får komma till sin rätt. Arbetet på parti- och riksdagskansliet har letts av partisekreterare Maria Arnholm med hjälp av partiets ledningsgrupp som har bestått av Elin Boberg, Johanna Elgenius och Anders Yngman.

- Medelantal anställda 2015: 25
- Medelantal anställda 2016: 24

6. Partistyrelsens åtgärder med anledning av uppdrag från landsmötet

Nedan redovisas de formella uppdrag som landsmötet 2015 gav till partistyrelsen, samt partistyrelsens åtgärder med anledning av dessa.

STADGEFÖRSLAG

Partistyrelsen fick i uppdrag att till landsmötet 2017 lägga fram de stadgeförslag som kan bli aktuella med tanke på förnyelsearbetet. **Förslag till nya stadgar framläggs till årets landsmöte.**

UTBILDNING FÖR JÄMNARE KÖNSFÖRDELNING

Partistyrelsen fick i uppdrag att göra riktade utbildningsinsatser för att få en jämnare könsfördelning i riksdag och fullmäktigeförsamlingar. **Sådana riktade utbildningar genomförs, bland annat i form av en särskild ledarakademi enbart för kvinnor som siktar på ledande uppdrag i riksdag och fullmäktigeförsamlingar.**

FÖRÄLDRAFÖRSÄKRING

Partistyrelsen gavs i uppdrag att ge den jämställdhetspolitiska arbetsgruppen i direktiv att fortsätta idéarbetet med en mer genomgripande analys av föräldraförsäkringens utformning. **Den jämställdhetspolitiska arbetsgruppen fick detta direktiv, och har presenterat sina förslag i en rapport som behandlas på årets landsmöte.**

STRANDSKYDD

Partistyrelsen gavs i uppdrag att verka för att tillämpningen av strandskyddsreglerna blir betydligt mer generös i glesbygd. **Partiet har följt upp detta i sitt politiska arbete i riksdagen.**

HUVUDMANNASKAPET FÖR LSS

Partistyrelsen gavs i uppdrag att ge den funktionshinderpolitiska arbetsgruppen direktiv att presentera förslag på hur ett sammanhållet huvudmannaskap inom LSS kan se ut. **Den funktionshinderpolitiska arbetsgruppen fick detta direktiv, och har presenterat sina förslag i en rapport som behandlas på årets landsmöte.**

ANSVARET FÖR SJUKVÅRDEN

Partistyrelsen gavs i uppdrag att, inom ramen för det förnyelsearbete som nu pågår, pröva frågan om vilken ansvarsfördelning för sjukvården som ska gälla mellan stat, landsting och kommuner. Partistyrelsen gavs dessutom i uppdrag att ge välfärdskommissionen i direktiv att pröva en eventuell regionalisering liksom ett förstatligande. **Välfärdskommissionen fick detta direktiv, och har presenterat sina förslag i en rapport som behandlas på årets landsmöte.**

7. In memoriam

Rune Andersson, Tibro
Nils Aronson, Mölndal
Tord Bergkvist, Gävle
Bjarne Bergstrand, Motala
Sture Bjelkåker, Linköping
John Chrispinsson, Stockholm
Johan Edholm, Värmdö
Gunnel Enby, Göteborg
Bert Forsberg, Älvsbyn
Thomas Frennstedt, Lund
Börje Frisk, Mark
Lennart Grudevall, Boo
Olle Grönstedt, Bromma
Nils-Åke Gustafsson, Linköping
Anders Hammar, Gävle
Anita Hempälä, Söderhamn
Gunnar Höök, Floby
Åke Johansson, Sigtuna
Berit Kent, Borlänge
Christer Liss, Solna
Kersti Gylling Lundgren, Stockholm
Gullevi Lundmark, Gävle
Dick Malmström, Kristinehamn
Gunnar Melin, Örnsköldsvik
Percy Nessling, Helsingborg
Rune Nyberg, Eskilstuna
Helny Normark, Växjö
Gunnar Richardson, Skara
Bengt Rosén, Götene
Ylva Strutz, Luleå
Charlie Svensson, Kristianstad
John Westlin, Tenhult
Maj-Britt Åkesson, Stockholm
Kerstin Åslund, Spånga

8. Jämställdhetsbokslut

Se bilaga 5.

9. Ungdomsbokslut

Se bilaga 6.

10. Liberala ungdomsförbundet (LUF)

Verksamhetsperioden 2015–2017 har omfattat två verksamhetsår för Liberala ungdomsförbundet. Fokus har, som är vanligt i mellanvalsår, legat på utbildningar, kampanjande och utveckling av förbundet. En skillnad mot föregående motsvarande period är att förbundet mot slutet av denna ökat sitt fokus på värvning.

Under perioden har förbundet släppt två rapporter i syfte att påverka den allmänna opinionen och partiets politik i sakfrågor. ”Minska de statliga utgifterna med 100 miljarder!” satte fokus på ekonomisk politik med budskapet att det är möjligt att bespara staten stora mängder pengar utan att gå miste om hela välfärdssystemet. ”Framtidens personalförsörjningssystem inom Försvarsmakten” berör försvarspolitik och nya vägar till en mer effektiv personalförsörjning där. LUF har också skrivit flera motioner med konkret politik och ideologisk prägel till Liberalernas landsmöte.

LUF har också bedrivit politisk aktivism. Denna har varierat och bland annat inkluderat en blixtkampanj emot SD:s reklamattack i Stockholms tunnelbana, en manifestation mot Polens förslag till ny restriktiv abortlagstiftning, prideflaggning i kommuner som vägrat manifestera allas lika rätt och kärleksbombning av skolor och offentliga platser som varit utsatta för rasism och homofobi genom kampanjen #1000xfler.

Internutbildning har även fått mer utrymme under de två gångna åren. Förbundet har i samarbete med både partiet och externa aktörer kunnat arrangera en helt ny, mycket uppskattad, ledarskapsutbildning för personer på nyckelpositioner! Dessutom har förbundet även arrangerat två välbesökta Universitet Liberal, fyra lyckade basliberaler och två högkvalitativa spetsutbildningar med fokus på att stärka särskilt lovande förmågor med kunskaper om både ideologi och praktisk politik.

Medialt har LUF haft en utveckling utan dess like. På sociala medier har vi hittat en egen tonalitet och snabbt konkurrerat ut de flesta ungdomsförbund i genomslag. Detta har varit ett strategiskt arbete där flera personer lagt ner mycket tid och visar att även ett mindre ungdomsförbund kan få mycket uppmärksamhet med rätt verktyg. Förbundet har också haft ett mycket gott genomslag i traditionell media med bland annat två artiklar i DN-debatt, en uppmärksammad helsidesannons i Expressen och ett stort antal pressklipp generellt.

Kongressen 2017 bjöd på rekord i antal inskickade motioner (158 stycken!). Dessa avhandlades under två och en halv dag och resulterade i många nya punkter i handlingsprogrammet. Under kongressen presenterades också förbundets nya grafiska profil som har tagits fram under året.

11. Liberala Kvinnor

Liberala Kvinnor har haft två händelserika år, där medlemsutvecklingen har haft en mycket positiv utveckling. Under 2015 fick Liberala Kvinnor 152 nya medlemmar och under 2016 låg antalet nya medlemmar på 211 stycken. Rekordet på 848 betalande medlemmar från 2014 gick upp i rök förra året när Liberala Kvinnor visade upp ett medlemsantal på 949 betalande medlemmar. Det är mycket glädjande siffror.

Liberala Kvinnor har blivit en viktig opinionsbildande röst i partiet men även i den externa debatten. Vi har satt stort avtryck i en del viktiga samhällsfrågor. Bland annat i migrations – och integrationsfrågorna som kommit att segla upp som de viktigaste politiska frågorna i svensk politik just nu. Vi har haft tre tunga debattartiklar i DN.

Fler organisationer hör av sig till oss för att samarbeta. Liberala Kvinnor har varit inbjudna att träffa bl.a. den amerikanska ambassadören, Azita Raji, Svenskt Näringsliv och Systembolagets VD, Magdalena Gerger samt en rad andra organisationer från civilsamhället.

Under verksamhetsåren har vi fått många nya distriktsordföranden. Det är roligt att många vill ta sig an uppdraget att leda ett LK-distrikt och vår medlemskår har genomgått en föryngring. Kansliet har arrangerat tre stora interna aktiviteter för att öka sammanhållningen och gemenskapen i Liberala Kvinnor. Två DO-konferenser har genomförts på riksdagen och en större konferens, Rivstart Sverige, hölls på Barkaby Konferens och Hotell i april 2016.

Styrelsen 2015-2017: Gulan Avci, Maria Nilsson, Ulrica Westerlund, Lina Nordquist, Anna Mårtensson, Cecilia Elving, Lovisa Aldrin, Ylva Särnmark och Anne Stenlund.

Styrelsen 2017-2019: Gulan Avci, Maria Nilsson, Ulrica Westerlund, Anna Mårtensson, Lovisa Aldrin, Anna Manell, Frida Svensson, Asal Narimani, Monica Lundin och Karin Poulsen.

URVAL AV AKTIVITETER:

- Seminarium om hedersvåld, 12 november 2015
- Seminarium: ”Våldsbejakande extremism - ett hot mot jämställdhet?” 11 feb 2016
- Seminarium om deltidsfällan 6 april, 2016, riksdagen
- Rivstart Sverige – 19-20 mars 2016, Barkaby Konferens och Hotell
- Seminarium ”Så får vi fler framgångsrika kvinnor”, 19 april 2016, Timbro
- Feminism så in i norden, 22 november 2016, Helsingfors
- Europaparlamentets Sacharovpris för tankefrihet. 28 november 2016
- Liberala Kvinnors landsmöte 20150513-14

Liberala Kvinnor har under 2015 och 2016 varit en stark röst i olika samhällsfrågor. Företrädare för Liberala Kvinnor har engagerat sig och skrivit artiklar i en rad ämnen som t.ex. Föräldraförsäkringen, hedersförtryck, kvinnors företagande, sjukvård, aborträtten och pensionsfrågor. Under 2015 skrev företrädare för Liberala Kvinnor 33 artiklar respektive 67 artiklar under 2016.

Bilaga 1: Valda av landsmötet 2015

Presidium

- Jan Björklund, Stockholm (ordförande)
- Helene Odenjung, Göteborg (1:e vice ordförande)
- Erik Ullenhag, Stockholm (2:e vice ordförande)

Partistyrelse (i bokstavsordning)

- Jonas Andersson, Partille
- Maria Arnholm, Lidingö (partisekreterare)
- Lotta Edholm, Stockholm
- Anna Ekström, Karlskrona
- Per-Åke Fredriksson, Gävle
- Roger Haddad, Västerås
- Robert Hannah, Göteborg
- Frida Johansson Metso, Stockholm
- Ulrika Landergren, Kungsbacka
- Christer Nylander, Kristianstad
- Birgitta Ohlsson, Stockholm
- Mats Persson, Lund
- Carina Sándor, Skinnskatteberg
- Jasenko Selimovic, Göteborg
- Anna Starbrink, Stockholm
- Torkild Strandberg, Landskrona
- Jens Sundström, Luleå
- Anna Svalander, Borås
- Maria Weimer, Uppsala
- Ulrica Westerlund, Umeå,
- Ingeborg Wiksten, Sundsvall
- Anna Ågerfalk, Örebro

Dechargeutskott

- Gunnar Andrén, Danderyd, ordförande
- Anita Brodén, Sollebrunn
- Ann-Katrin Holmgren, Sundsvall
- Carin Melin, Örebro

- Marianne Normark, Umeå
- Perallan Orrbäck, Ulricehamn
- Marita Sander Schale, Lund

Revisorer

Ordinarie:
- Fredrik Sjölander, KPMG, auktoriserad revisor
- Anneli Bojesson, Malmö

Ersättare:
- Anders Taaler, KPMG, auktoriserad revisor
- Lars Gihl, Eskilstuna

Bilaga 2: Rapport från riksdagsgruppen

Följande personer har ingått i riksdagsgruppen under hela eller delar av riksdagsåren 2015/16 och 2016/17. För varje person anges valkrets, ordinarie utskottsplats och (inom parentes) suppleantplats i utskott.

- **Said Abdu,** Västra Götalands läns norra. TU (t.o.m. 13/1 2016), NU (fr.o.m. 14/1 2016) (CU, FiU fr.o.m. 29/9 2016, JuU fr.o.m. 29/9 2016, MJU, NU t.o.m. 14/1 2016, SkU, TU fr.o.m. 14/1 2016, UbU t.o.m. 29/8 2016, EUN)
- **Tina Acketoft,** Skåne läns västra. KU (fr.o.m. 17/6 2016), EUN (KU t.o.m. 17/6 2016, UU)
- **Maria Arnholm,** Stockholms län. (AU, FiU, NU)
- **Jan Björklund,** Stockholms län.
- **Bengt Eliasson,** Halland. KrU (SfU t.o.m. 27/9 2016, SoU, EUN)
- **Roger Haddad,** Västmanland. JuU (KrU, TU t.o.m. 28/9 2016, UbU, EUN)
- **Robert Hannah,** Göteborgs kommun. CU (JuU, AU, SkU)
- **Nina Lundström,** Stockholms kommun. Ledamot fr.o.m. 25/8 2016. TU fr.o.m. 24/9 2016 (MJU fr.o.m. 29/9 2016)
- **Emma Carlsson Löfdahl,** Jönköpings län. SfU (MJU, SoU, EUN). Kvittningsman
- **Fredrik Malm,** Stockholms kommun. AU (CU 15/3–27/9 2016, MJU t.o.m. 27/9 2016, SfU fr.o.m. 29/9 2016, TU t.o.m. 14/1 2016, EUN)
- **Camilla Mårtensen,** Skåne läns södra. Ersättare för Mats Persson 2/5–2/7 samt 6/7–6/8 2017. (AU, FiU, SfU, SkU)
- **Christer Nylander,** Skåne läns norra och östra. Vice ordförande UbU (FiU t.o.m. 27/9 2016, KrU, EUN)
- **Birgitta Ohlsson,** Stockholms kommun. UU (FöU, KU, EUN)
- **Mats Persson,** Skåne läns södra. FiU (fr.o.m. 9/6 2016), SkU (t.o.m. 9/6 2016) (AU, FiU t.o.m. 9/6 2016, SfU, SkU fr.o.m. 9/6 2016)
- **Mathias Sundin,** Östergötland. KU (t.o.m. 9/6 2016), SkU (fr.o.m. 9/6 2016) (FiU fr.o.m. 9/6 2016), JuU t.o.m. 27/9 2016, NU, SkU, TU fr.o.m. 29/9 2016, UU)
- **Lars Tysklind,** Västra Götalands läns västra. MJU (CU, FöU, TU, EUN). Kvittningsman
- **Erik Ullenhag,** Stockholms kommun. Ledamot t.o.m. 25/8 2016. FiU (EUN)
- **Maria Weimer,** Uppsala län. NU t.o.m. 12/1 2016 (FöU, KrU, NU fr.o.m. 14/1 2016, UbU fr.o.m. 29/9 2016, UU, EUN)
- **Barbro Westerholm,** Stockholms län. SoU (SfU, UbU t.o.m. 28/9 2016, EUN)
- **Allan Widman,** Malmö. Ordförande FöU (KU)
- **Christina Örnebjär,** Örebro län. TU 14/1–8/9 2016 (CU fr.o.m. 29/9 2016, JuU, SoU, UbU fr.o.m. 29/9 2016)

ERSÄTTARE

- **Camilla Mårtensen** var ersättare för Mats Persson 2/5–2/7 samt 6/7–6/8 2017.

GRUPPLEDNING

- Gruppledare: **Erik Ullenhag** (t.o.m. 7/6 2016), **Christer Nylander** (fr.o.m. 7/6 2016)
- 1:e vice gruppledare: **Tina Acketoft**
- 2:e vice gruppledare: **Emma Carlsson Löfdahl**

UPPDRAG INOM RIKSDAGEN M.M.

Krigsdelegationen

- Jan Björklund
- Christer Nylander (fr.o.m. 9/6 2016)
- Birgitta Ohlsson (t.o.m. 9/6 2016)

Nordiska rådets svenska delegation

- Lars Tysklind, ledamot
- Bengt Eliasson, suppleant (t.o.m. 29/9 2016)
- Nina Lundström, suppleant (fr.o.m. 29/9 2016)

Ledamotsrådet

- Emma Carlsson Löfdahl

Utrikesnämnden

- Jan Björklund, ledamot

Riksdagens valberedning

- Allan Widman, ledamot
- Barbro Westerholm, suppleant

RIKSDAGENS MYNDIGHETER

Riksbanksfullmäktige

- Carl B. Hamilton, suppleant

Riksrevisionens parlamentariska råd

- Christer Nylander, ledamot

Därutöver är Liberalerna representerat i ett antal tvärpolitiska parlamentarikerföreningar och nätverk. Eftersom dessa inte är en del av riksdagens organisation förtecknas dessa uppdrag inte här.

AVGIVNA RIKSDAGSMOTIONER

Liberalernas parti- och kommittémotioner, samt motioner undertecknade gemensamt med andra Allianspartier och motioner från enskilda ledamöter, återfinns på www.riksdagen.se.

Bilaga 3: Rapport från Europakansliet i Bryssel

Europakansliets uppgift är att driva de kontor som Liberalerna har i Europaparlamentet och stödja Cecilia Wikström och Jasenko Selimovic i deras politiska arbete. Europakansliet har, liksom under tidigare år, funnits representerat på samtliga större evenemang, såsom landsmöten och riksmöten. Europakansliet organiserar med jämna mellanrum evenemang och seminarier i Sverige.

Cecilia Wikström är sedan hösten 2014 ordförande i utskottet för framställningar (PETI) och liberal gruppledare i utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor (LIBE). Fram till valet 2014 var hon bl.a. liberal gruppledare i utskottet för

rättsliga frågor och ledamot i Europaparlamentets rådgivande kommitté för ledamöters uppförande. Januari 2017 valdes Cecilia Wikström även till ordförande för utskottsordförandekonferensen vilket är den högst befattning någon svensk har haft inom Europaparlamentet. I samband med detta lämnade hon posten som gruppledare i LIBE för att istället bli biträdande gruppledare.

Cecilia Wikström är föredragande för översynen av den europeiska asylpolitikens hörnsten Dublin-förordningen. Hon har även agerat kontinuerligt i migrationsfrågor, deltagit i ledningen av Europaparlamentets arbete mot antisemitism, verkat för pressfrihet, HBTQ-rättigheter och romers situation i Europa. Som ordförande för utskottet för framställningar har hon verkat för förbättra allmänhetens möjligheter att få snabba och informativa svar på sina framställningar.

Jasenko Selimovic har varit mellan november 2015 och januari 2017 ledamot i Europaparlamentets jordbruksutskott samt miljöutskottet där han slutförde Marit Paulsens arbete, bl.a. kring djurhälsolagen, djurskyddsregler och veterinärkontroller.

Januari 2017 valdes Jasenko som ledamot i utskottet för inre marknaden och konsumentskydd (IMCO) samt utskottet för sysselsättning och sociala frågor (EMPL). I utskottet för inre marknaden koncentrerar Jasenko sitt arbete på att undanröja de kvarstående hinder för den fria rörligheten för personer, varor, kapital och tjänster, bland annat som liberal förhandlare för lagförslag kring reglerade yrken, förstärkt konsumentskydd samt effektivare kontroll av att EU-regler efterlevs på företagsnivå.

I utskottet för sysselsättning och sociala frågor arbetar Jasenko bland annat med integrationsfrågor, kvinnligt företagande och digitalisering av arbetsmarknaden.

Sedan juni 2017 är också Jasenko ledamot i utskottet för konstitutionella frågor och agerar i frågor rörande Brexit, det demokratiska underskottet i EU samt framtiden för EU:s budget.

För övrigt arbetar Jasenko aktivt med att lyfta fram vikten av EU:s utvidgning för länderna på Västra Balkan.

Bilaga 4a: Årsredovisning 2015

Förvaltningsberättelse

Information om verksamheten

Folkpartiet Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensar arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.

Helägda dotterbolaget Tryckfrihet i Stockholm AB (556138-7829) har under året inte bedrivit någ verksamhet.

Väsentliga händelser under räkenskapsåret

Efter ett dåligt valresultat 2014 tillsattes en valanalysgrupp som konstaterade att det krävs en förnyelse, så väl när det gäller partiets politik och kommunikation som arbetsformer. Under 2015 l därför stor kraft lagts vid just detta. Förnyelsearbetet har i huvudsak skett inom ramen för de 14 politiska arbetsgrupperna som tillsatts samt inom ramen för den verksamhetsplan som antogs av partistyrelsen i december 2014. Det kanske viktigaste projektet i verksamhetsplanen har fått mycki utrymme under året. Det rör projektet "Vi ska bli fler" och som handlar om att vi skall växa så att v 2018 är 18 000 medlemmar.

I detta arbete har en större investering skett i form av en ny hemsida för partiet, både centralt men också regionalt. Naturligtvis har valresultatet tyvärr även inneburet att anpassningar har fått ske främst på personalsidan.

Under 2015 skedde en historisk händelse i det att partiet bytte namn till Liberalerna. Detta skedde samband med landsmötet som hölls i riksdagshuset den 20-22 november 2015.I och med detta fullbordades ett namnbyte som inleddes redan 1990 genom att liberalerna lades till partinamnet. Under landsmötet presenterades en ny tillfällig grafisk form i väntan på den nya som skall presente under riksmötet 2016.

Under året har stort fokus lagts vid att all verksamhet och alla arrangemang skall genomsyras av förnyelsearbetet. En stor kick-off för detta skedde i samband med liberala riksmötet som hölls i Västerås 25-26 april 2015. Andra större arrangemang som hållits är Liberalerns dag i Almedalen 5 juli och Jan Björklunds sommartal i Göteborg 23 augusti.

En satstning i linje med valanalysgruppens rekommendationer är en satsning som heter Uppdrag h landet och är en utbildning i politik, kommunikation och ledarskap. I denna satsning ingår gruppledare och politiska sekreterare från den största kommunen i varje län samt från de åtta störs landstingen. Dessutom ingår länsledningarna från alla länen. Naturligtvis ingår riksdagsgruppen ä i denna satsning.

Under året har engagemanget i Studieförbundet Vuxenskolan varit stort. Målet är att Vuxenskolan ett naturligt sätt skall vara vår utbildningsorganisation. Även samarbetet med våra sidoorganisatio Liberala ungdomsförbundet och Liberala kvinnor har fortsatt varit gott.

Väsentliga händelser efter räkenskapsåret

Under 2016 kommer fortsatt fokus ligga på arbetet inom verksamhetsplanen samt de 14 politiska arbetetsgrupperna. Namnbytet kommer att fullbordas genom att en ny grafisk form presenteras i samband med Liberala riksmötet i Västerås den 23-24 april.

Flerårsjämförelse

Riksorganisationens ekonomiska utveckling i sammandrag.

		2015	2014	2013	2012	201
Intäkter	tkr	38 291	63 739	42 831	40 628	41 43
Resultat efter finansiella poster	tkr	-2 517	-24 958	4 683	7 599	4 71
Balansomslutning	tkr	8 600	9 946	34 406	30 532	21 92
Antal anställda	st	25	32	26	27	2

Resultat och ställning

Riksorganisationens resultat efter finansiella poster uppgår till -2 517 tkr (-24 958 tkr). Vid årets utgång uppgår det balanserade resultatet till -136 tkr (2 382 tkr).

Resultatet av riksorganisationens verksamhet samt den ekonomiska ställningen vid räkenskapsårets utgång framgår i övrigt av efterföljande resultaträkningar och balansräkningar med noter.

Resultaträkning	Not	2015	20
Intäkter	2	38 280 986	63 739 4
Kostnader			
Övriga externa kostnader		-20 003 576	-69 234 6
Personalkostnader	3	-20 934 393	-21 338 1
Avskrivningar av materiella anläggningstillgångar		-735 230	-30 8
Summa kostnader		-41 673 199	-90 603 6
Verksamhetsresultat		-3 392 213	-26 864 1
Resultat från finansiella poster			
Ränteintäkter och liknande finansiella poster	4	878 388	1 933 1
Räntekostnader och liknande finansiella poster	5	-3 634	-26 6
Summa resultat från finansiella poster		874 754	1 906 4
Resultat efter finansiella poster		-2 517 459	-24 957 7
Årets resultat		-2 517 459	-24 957 7

Balansräkning	Not	2015-12-31	2014-12-
Tillgångar			
Anläggningstillgångar			
Immateriella anläggningstillgångar			
Balanserade utgifter för utvecklingsarbeten		2 032 841	
Materiella anläggningstillgångar			
Inventarier	6	16 874	74 4
Finansiella anläggningstillgångar	7		
Långfristiga värdepappersinnehav		2 212 147	4 766 1
Andelar i intresseföretag		470 509	470 5
		2 682 656	5 236 6
Summa anläggningstillgångar		4 732 371	5 311 1
Omsättningstillgångar			
Varulager			
Färdiga varor		264 489	
		264 489	
Kortfristiga fordringar			
Kundfordringar		1 239 296	847 0
Övriga fordringar		858 607	884 1
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter	8	744 779	755 7
		2 842 682	2 486 9
Kassa och bank		766 425	2 190 9

Balansräkning	Not	2015-12-31	2014-12-
Eget kapital och skulder			
Eget kapital	9		
Bundet eget kapital			
Ändamålsbestämda medel / fonderingar		2 169 104	2 169 1
Fritt eget kapital			
Balanserad vinst		2 381 805	27 339 5
Årets förlust		-2 517 459	-24 957 7
		-135 654	2 381 8
Summa eget kapital		2 033 450	4 550 9
Långfristiga skulder			
Skuld till koncernföretag	10	282 654	282 6
Summa långfristiga skulder		282 654	282 6
Kortfristiga skulder			
Leverantörsskulder		2 711 204	1 356 1
Övriga kortfristiga skulder		693 978	739 7
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	11	2 884 681	3 059 6
Summa kortfristiga skulder		6 289 863	5 155 5
Summa eget kapital och skulder		8 605 967	9 989 1
Ställda säkerheter		Inga	In
Ansvarsförbindelser		Inga	In

Noter

Not 1 Redovisnings- och värderingsprinciper

Redovisningsprinciper
Årsredovisningen har upprättats enligt Årsredovisningslagen och Bokföringsnämndens allmänna råd för ideella föreningar.
Om inte annat framgår är redovisningsprinciperna är oförändrade i jämförelse med föregående år.

Fordringar
Fordringar upptas till det belopp som efter individuell bedömning beräknas bli betalt.

Intäkter
Intäkter redovisas till det verkliga värdet av vad som erhållits eller kommer att erhållas.
Intäkter i form av gåvor och bidrag intäktsförs som huvudregel när gåvan sakrättsligt är genomförd.
Bidrag och partistöd som avser en bestämd tidsperiod periodiseras till denna period.
Samtliga bidrag intäktsförs endast om det med hög grad av sannolikhet bedöms att stödet inte kommer att återkrävas (BFN R5).

Medlemsavgifter
Medlemsavgifter omfattar inbetalning för medlemskap i riksorganisationen. Medlemsavgifter intäktsförs vid inbetalning från medlem.

Materiella anläggningstillgångar
Materiella anläggningstillgångar redovisas till anskaffningsvärde minskat med planmässiga avskrivningar. Utgifter för reparation och underhåll redovisas som kostnader.
Linjär avskrivningsmetod används för samtliga typer av materiella tillgångar. Följande avskrivningstider tillämpas:

Inventarier	5 år

Operationella leasingavtal
Samtliga leasingavtal, oavsett om de är finansiella eller operationella, redovisas som hyresavtal (operationella leasingavtal). Leasingavgiften kostnadsförs linjärt över leasingperioden.

Finansiella anläggningstillgångar
Finansiella tillgångar som är avsedda för långsiktigt innehav redovisas till anskaffningsvärde. Har en finansiell anläggningstillgång på balansdagen ett lägre värde än det bokförda värdet skrivs tillgången ner till detta lägre värde om det kan antas att värdenedgången är bestående.

Not 2 Intäkternas fördelning

	2015	20
Statlig partistöd	31 802 655	34 265 7
Statlig valbidrag	-	4 544 7
Sveriges kommuner och landsting (SKL)	343 217	432 1
Medlemsavgifter	1 154 514	2 891 0
Medlemsgåvor	302 144	1 266 2
Konferensintäkter	2 570 498	2 668 4
Intäkter för fakturerade kostnader och övriga intäkter	2 107 958	17 671 1
Summa	38 280 986	63 739 4

Not 3 Löner, ersättningar och sociala avgifter, statistik

	2015	20
Medelantalet anställda		
Kvinnor	17	
Män	8	
Totalt	25	
Löner, ersättningar, sociala avgifter och pensionskostnader		
Löner och ersättningar till styrelsen och partisekreterare	445 523	498 0
Löner och ersättningar till övriga anställda	13 881 761	14 392 5
	14 327 284	14 890 5
Sociala avgifter enligt lag och avtal	4 669 702	4 382 8
Organisationen tillämpar allmän pensionsplan via Alecta för anställda tjänstemän inklusive partisekreterare. Pensionskostnader för övriga anställda (varav för styrelse och partisekreterare 0 tkr [55 tkr])	1 406 987	1 273 7
Totalt	20 403 973	20 547 1

	2015	20
Antal styrelseledamöter på balansdagen		
Kvinnor	14	
Män	11	
Totalt	25	

Not 4 Ränteintäkter och liknande resultatposter

	2015	20
Utdelningar fonder	30 077	23 4
Ränteintäkter	2 689	38 6
Realisationsresultat vid försäljning/omplacering	845 622	1 870 9
Summa	878 388	1 933 1

Not 5 Räntekostnader och liknande resultatposter

	2015	20
Övriga räntekostnader och liknande resultatposter	-3 634	-26 6
Summa	-3 634	-26 6

Not 6 Inventarier

	2015	20
Ingående anskaffningsvärden	141 219	926 9
-Försäljningar och utrangeringar	-74 440	-785 7
Utgående ackumulerade anskaffningsvärden	66 779	141 2
Ingående avskrivningar	-66 729	-821 6
-Försäljningar och utrangeringar	28 074	785 7
-Avskrivningar	-11 250	-30 8
Utgående ackumulerade avskrivningar	-49 905	-66 7
Utgående restvärde enligt plan	16 874	74 4

Not 7 Finansiella anläggningstillgångar

	Bokfört värde 2015	Marknads-värde 2015	Bokfört värde 2014	Marknads värd 201
SEB Swedish Focus Fund			164	21
SEB Globala Storbolag			220	28
SEB Pan Asia			220	22
SEB Globalfond lux	72	209	362	65
SEB Schweizfond	68	102	196	29
SEB Swedish Value Fund	93	97	390	54
SEB Total Potential	1 367	1 588	2 480	2 83
SEB Investment Grade	200	211	200	21
Kreditindexbevis	303	325	303	33
Macquarie Asia New Stars Fund	109	178	231	34
Summa	**2 212**	**2 710**	**4 766**	**5 96**
Andelar i intresseföretag				
Tryckfrihet i Stockholm Tryckeri AB				
5.000 andelar, ägarandel 100 %	350		350	
Liab Liberal Information AB				
4.694 andelar, ägarandel 39,12%	121	_	121	
Summa bokfört värde	**471**		**471**	

Not 8 Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter

	2015-12-31	2014-12-
Förutbetalda hyror	-	309 1
Övriga förutbetalda kostnader	279 279	341 8
Upplupna intäkter	467 000	108 0
Övriga poster	-1 500	-3 2
	744 779	755 7

Not 9 Förändring av eget kapital

	Fastighets-fond	Brevikfond	Personal-fond	Balanserat eget kapital	Summ ege kapita
Eget kapital 2013-12-31	**4 925**	**2 169**	**227**	**22 188**	**29 50**
Nyttjande	-4 925		-227	5 152	
Årets resultat				-24 958	-24 95
Eget kapital 2014-12-31	**0**	**2 169**	**0**	**2 382**	**4 55**
Årets resultat	-	-	-	-2 508	-2 50
Eget kapital 2015-12-31	**0**	**2 169**	**0**	**-126**	**2 04**

Not 10 Skuld till koncernföretag

	2015-12-31	2014-12-3
Tryckfrihet i Stockholm Tryckeri AB	283	28
Summa	283	28

Lånet från Tryckfrihet i Stockholm Tryckeri AB är räntefritt och har ingen fastställd återbetalningstid. Tryckfrihets i Stockholm Tryckeri AB ägs till fullo av Liberalernas riksorganisation.

Not 11 Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter

	2015-12-31	2014-12-
Upplupna semesterlöner	1 058 181	1 259 1
Upplupna sociala avgifter	673 815	703 9
Övriga poster	1 152 685	1 096 5
Summa	2 884 681	3 059 6

Stockholm 2016-05-28

Jan Björklund
Ordförande

Helene Odenjung
1:e vice ordförande

Erik Ullenhag
2:e vice ordförande

Jonas Andersson

Maria Arnholm

Lotta Edholm

Anna Ekström

Per-Åke Fredriksson

Roger Haddad

Robert Hannah

Frida Johansson Metso

Ulrika Landergren

Christer Nylander

Birgitta Ohlsson Klamberg

Mats Persson

Carina Sándor

Jasenko Selimovic

Anna Starbrink

Torkild Strandberg

Jens Sundström

Anna Svalander

Maria Weimer

Ulrica Westerlund

Ingeborg Wiksten

Anna Ågerfalk

Vår revisionsberättelse har lämnats 2016 - 10 - 13.

Fredrik Sjölander
Auktoriserad revisor

Anneli Bojesson
Revisor

Revisionsberättelse

Till landsmötet i Liberalernas riksorganisation, org. nr 802000-9349

Rapport om årsredovisningen

Vi har utfört en revision av årsredovisningen för Liberalernas riksorganisation för år 2015.

Styrelsens ansvar för årsredovisningen

Det är styrelsen som har ansvaret för att upprätta en årsredovisning som ger en rättvisande bild enligt årsredovisningslagen och för den interna kontroll som styrelsen bedömer är nödvändig för att upprätta en årsredovisning som inte innehåller väsentliga felaktigheter, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel.

Revisorns ansvar

Vårt ansvar är att uttala oss om årsredovisningen på grundval av vår revision. Granskningen har utförts enligt god revisionssed. För den auktoriserade revisorn innebär detta att han eller hon utfört revisionen enligt International Standards on Auditing och god revisionssed i Sverige. Dessa standarder kräver att den auktoriserade revisorn följer yrkesetiska krav samt planerar och utför revisionen för att uppnå rimlig säkerhet att årsredovisningen inte innehåller väsentliga felaktigheter.

En revision innefattar att genom olika åtgärder inhämta revisionsbevis om belopp och annan information i årsredovisningen. Revisorn väljer vilka åtgärder som ska utföras, bland annat genom att bedöma riskerna för väsentliga felaktigheter i årsredovisningen, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel. Vid denna riskbedömning beaktar revisorn de delar av den interna kontrollen som är relevanta för hur föreningen upprättar årsredovisningen för att ge en rättvisande bild i syfte att utforma granskningsåtgärder som är ändamålsenliga med hänsyn till omständigheterna, men inte i syfte att göra ett uttalande om effektiviteten i föreningens interna kontroll. En revision innefattar också en utvärdering av ändamålsenligheten i de redovisningsprinciper som har använts och av rimligheten i styrelsens uppskattningar i redovisningen, liksom en utvärdering av den övergripande presentationen i årsredovisningen.

Vi anser att de revisionsbevis vi har inhämtat är tillräckliga och ändamålsenliga som grund för våra uttalanden.

Uttalanden

Enligt vår uppfattning har årsredovisningen upprättats i enlighet med årsredovisningslagen och ger en i alla väsentliga avseenden rättvisande bild av Liberalernas riksorganisations finansiella ställning per den 31 december 2015 och av dess finansiella resultat för året enligt årsredovisningslagen. Förvaltningsberättelsen är förenlig med årsredovisningens övriga delar.

Vi tillstyrker därför att landsmötet fastställer resultaträkningen och balansräkningen.

Rapport om andra krav enligt lagar och andra författningar samt stadgar

Utöver vår revision av årsredovisningen har vi även utfört en revision av styrelsens förvaltning för Liberalernas riksorganisation för år 2015.

Styrelsens ansvar

Det är styrelsen som har ansvaret för förvaltningen.

Revisorns ansvar

Vårt ansvar är att med rimlig säkerhet uttala oss om förvaltningen på grundval av vår revision. Vi har utfört revisionen enligt god revisionssed i Sverige.

Som underlag för vårt uttalande om ansvarsfrihet har vi utöver vår revision av årsredovisningen granskat väsentliga beslut, åtgärder och förhållanden i föreningen för att kunna bedöma om någon styrelseledamot har företagit någon åtgärd eller gjort sig skyldig till försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet.

Vi anser att de revisionsbevis vi har inhämtat är tillräckliga och ändamålsenliga som grund för vårt uttalande.

Uttalande

Vi tillstyrker att landsmötet beviljar styrelsens ledamöter ansvarsfrihet för räkenskapsåret.

Stockholm den 13 oktober 2016

Fredrik Sjölander
Auktoriserad revisor
KPMG AB

Anneli Bojesson

Bilaga 4b: Årsredovisning 2016

Förvaltningsberättelse

Verksamheten

Allmänt om verksamheten

Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.

Liberalerna, tidigare Folkpartiet liberalerna och dessförinnan Folkpartiet, är ett socialliberalt politiskt parti i Sverige. Partiet bildades 1934 under namnet Folkpartiet genom en sammanslagning av riksdagspartierna Sveriges liberala parti och Frisinnade folkpartiet. Partiledare är sedan 2007 Jan Björklund.

Främjande av ändamålet

Liberalernas främsta arbete för att främja liberalismen i Sverige sker i våra folkvalda församlingar. Liberalerna är representerade i Europaparlamentet (2 mandat), Sveriges Riksdag (19 mandat), Sveriges Landsting och regioner (96 mandat) samt Sveriges kommuner (710 mandat). I alla dessa församlingar bedrivs arbete genom att lägga förslag i linje med det av Landsmötet beslutade partiprogrammet.

Väsentliga händelser under räkenskapsåret

2016, liksom 2015, har kännetecknats av ett högt tempo i förnyelsearbetet. Bakgrunden är det allt för dåliga valresultatet 2014 med efterföljande valanalys som pekade på flera områden med stor förändringspotential. Förnyelsearbetet har därefter i huvudsak skett i de 14 politiska arbetsgrupperna som tillsatts samt inom ramen för den verksamhetsplan som antogs av partistyrelsen i december 2014. Det organisatoriskt viktigaste arbetet i verksamhetsplanen har fått mycket utrymme under året. Det rör projektet "Vi ska bli fler" och som handlar om att vi skall växa så att vi 2018 är 18 000 medlemmar. Under en rad år har de flesta politiska partier haft en vikande medlemstrend men under 2016 har vi kunnat se att denna trend har stannat av för Liberalernas del.

Under 2015 skedde en historisk händelse då partiet bytte namn till Liberalerna. Det presenterades då en tillfällig grafisk profil men på Liberala riksmötet i Linköping 23-24 april 2016 presenterades den helt nya logotypen. Denna presentation fick stort publikt genomslag vilket gjorde att den nya profilen snabbt blev känd och implementerad.

Utöver Liberala riksmötet har två större arrangemang genomförts för att locka en större publik. Det handlar om Jan Björklunds tal i Almedalen och det traditionella sommartalet i Göteborg. Dessa ägde rum 3 juli respektive 21 augusti 2016.

En satsning i linje med valanalysgruppens rekommendationer är en satsning som heter "Uppdrag hela landet" och är en utbildning i politik, kommunikation och ledarskap. I denna satsning ingår gruppledare och politiska sekreterare från den största kommunen i varje län samt från de åtta största

landstingen. Dessutom ingår länsledningarna från alla länen. Naturligtvis ingår riksdagsgruppen även i denna satsning.

Under 2016 har satsningar på liberalt ledarskap genomförts. En viktig del i det arbetet är de liberala ledarprinciper som antagits av partistyrelsen. Arbetet med dessa startade redan under Liberala riksmötet 2015 med alla deltagare. Under året har även en Ledarskapsakademi för kvinnor som är en satsning för att vi ska få fler kvinnor på ledande ställningar inom partiet.

Under året har engagemanget i Studieförbundet Vuxenskolan varit stort. Målet är att Vuxenskolan på ett naturligt sätt skall vara vår utbildningsorganisation. Även samarbetet med våra sidoorganisationer Liberala ungdomsförbundet och Liberala kvinnor har fortsatt varit gott.

Flerårsöversikt

		2016	2015	2014	2013
Huvudintäkter	tkr	35 992	35 528	39 825	38 593
Resultat efter finansiella poster	tkr	2 267	-2 517	-24 958	4 683
Soliditet	%	39,6	23,6	45,8	85,8

Huvudintäkter består av statligt partistöd, medlemsavgifter samt intäkter från deltagaravgifter.

Förändringar i eget kapital

	Breviksfond	Balanserat resultat	Årets resultat	Totalt
Korrigerat belopp vid årets ingång	2 169 104	2 381 805	-2 517 459	2 033 450
Föregående års resultat		-2 517 459	2 517 459	-
Årets resultat			2 267 126	2 267 126
Belopp vid årets utgång	2 169 104	-135 654	2 267 126	4 300 576

Resultatdisposition

Styrelsen föreslår att vinstmedlen disponeras enligt följande

Balanseras i ny räkning	2 131 473
Totalt	2 131 473

Resultaträkning	Not	2016-01-01 -2016-12-31	2015-01-01 -2015-12-31
Föreningens intäkter			
Medlemsavgifter		1 239 178	1 154 514
Gåvor		407 973	302 144
Bidrag		31 907 382	32 477 954
Nettoomsättning		4 850 374	4 346 374
Summa föreningens intäkter		38 404 907	38 280 986
Föreningens kostnader			
Övriga externa kostnader		-17 465 454	-20 003 576
Personalkostnader	2	-18 178 391	-20 934 393
Av- och nedskrivningar av materiella och immateriella anläggningstillgångar		-553 341	-735 230
Summa föreningens kostnader		-36 197 186	-41 673 199
Rörelseresultat		2 207 721	-3 392 213
Finansiella poster			
Övriga ränteintäkter och liknande resultatposter		69 385	878 388
Räntekostnader och liknande resultatposter		-9 980	-3 634
Summa finansiella poster		59 405	874 754
Resultat efter finansiella poster		2 267 126	-2 517 459
Resultat före skatt		2 267 126	-2 517 459
Årets resultat		2 267 126	-2 517 459

Balansräkning	Not	2016-12-31	2015-12-3
Tillgångar			
Anläggningstillgångar			
Immateriella anläggningstillgångar			
Koncessioner, patent, licenser, varumärken samt liknande rättigheter	3	1 490 750	2 032 84
Summa immateriella anläggningstillgångar		1 490 750	2 032 84
Materiella anläggningstillgångar			
Inventarier, verktyg och installationer	4	5 624	16 87
Summa materiella anläggningstillgångar		5 624	16 87
Finansiella anläggningstillgångar			
Andelar i koncernföretag	5	350 000	350 00
Andelar i intresseföretag och gemensamt styrda företag	6	120 409	120 40
Andra långfristiga värdepappersinnehav	7	2 151 208	2 212 24
Summa finansiella anläggningstillgångar		2 621 617	2 682 65
Summa anläggningstillgångar		4 117 991	4 732 37
Omsättningstillgångar			
Varulager m m			
Färdiga varor och handelsvaror		615 128	264 48
Summa varulager		615 128	264 48
Kortfristiga fordringar			
Kundfordringar		727 938	1 239 29
Övriga fordringar		865 753	858 60
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter		680 070	744 77
Summa kortfristiga fordringar		2 273 761	2 842 68

Liberalernas riksorganisation
802000-9349

6(11)

Balansräkning	Not	2016-12-31	2015-12-3
Kassa och bank			
Kassa och Bank		3 875 323	766 42
Summa kassa och bank		3 875 323	766 42
Summa omsättningstillgångar		6 764 212	3 873 59
Summa tillgångar		10 882 203	8 605 96
Eget kapital och skulder			
Eget kapital			
Eget kapital vid räkenskapsårets ingång		2 033 450	4 550 90
Årets resultat		2 267 126	-2 517 45
Eget kapital vid räkenskapsårets utgång		4 300 576	2 033 45
Summa eget kapital		4 300 576	2 033 45
Långfristiga skulder			
Skulder till koncernföretag		282 654	282 65
Summa långfristiga skulder		282 654	282 65
Kortfristiga skulder			
Leverantörsskulder		1 323 705	2 711 20
Mottagna ej använda bidrag		527 075	517 29
Övriga skulder		610 898	693 97
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter		3 837 295	2 367 38
Summa kortfristiga skulder		6 298 973	6 289 86
Summa eget kapital och skulder		10 882 203	8 605 96

Noter

Not 1 Redovisnings- och värderingsprinciper

Årsredovisningen har upprättats för första gången i enlighet med BFNAR 2016:10 Årsredovisning i mindre företag, vilket kan innebära en bristande jämförbarhet mellan räkenskapsåret och det närmast föregående räkenskapsåret. Jämförelsetalen har inte räknats om.

Avskrivningar
Tillämpade avskrivningstider:

Koncessioner, patent, licenser, varumärken samt likande rättigheter	5 år
Inventarier, verktyg och installationer	5 år

Upplysningar till resultaträkningen

Not 2 Medelantalet anställda

	2016-01-01 -2016-12-31	2015-01-01 -2015-12-31
Medelantalet anställda under räkenskapsåret har varit	24	25

Upplysningar till balansräkningen

Not 3 Koncessioner, patent, licenser, varumärken samt liknande rättigheter

	2016-12-31	2015-12-31
Ingående anskaffningsvärden	2 710 455	-
- Inköp	-	2 710 455
Utgående anskaffningsvärden	2 710 455	2 710 455
Ingående avskrivningar	-677 614	-
- Årets avskrivningar	-542 091	-677 614
Utgående avskrivningar	-1 219 705	-677 614
Redovisat värde	1 490 750	2 032 841

Not 4 Inventarier, verktyg och installationer

	2016-12-31	2015-12-3
Ingående anskaffningsvärden	66 779	141 21
- Försäljningar/utrangeringar	-	-74 44
Utgående anskaffningsvärden	66 779	66 77
Ingående avskrivningar	-49 905	-66 72
- Återförda avskrivningar på försäljningar resp utrangeringar	-	28 07
- Årets avskrivningar	-11 250	-11 25
Utgående avskrivningar	-61 155	-49 90
Redovisat värde	5 624	16 87

Not 5 Andelar i koncernföretag

	2016-12-31	2015-12-3
Ingående anskaffningsvärden	350 000	350 00
Utgående anskaffningsvärden	350 000	350 00
Redovisat värde	350 000	350 00

Not 6 Andelar i intresseföretag och gemensamt styrda företag

	2016-12-31	2015-12-3
Ingående anskaffningsvärden	120 409	120 40
Utgående anskaffningsvärden	120 409	120 40
Redovisat värde	120 409	120 40

Not 7 Andra långfristiga värdepappersinnehav

	2016-12-31	2015-12-3
Ingående anskaffningsvärden	2 212 247	4 766 26
- Avgående värdepapper	-61 039	-2 554 01
Utgående anskaffningsvärden	2 151 208	2 212 24
Redovisat värde	2 151 208	2 212 24

tkr	Redovisat värde 2016-12-31	Marknadsvärde 2016-12-31	Redovisat värde 2015-12-31	Marknadsvärde 2015-12-31
SEB Globalfond lux	72	229	72	209
SEB Schweizfond	68	112	68	102
SEB Swedish Value Fund	93	106	93	97
SEB Total Potential	1 367	1 610	1 367	1 588
SEB Investment Grade	200	211	200	211
Kreditindexbevis	303	318	303	325
Macquarie Asia New Stars Fund	48	71	109	178
Summa	**2 151**	**2 657**	**2 212**	**2 710**

Not 8 Väsentliga händelser efter räkenskapsårets slut

Under 2017 kommer fortsatt fokus ligga på arbetet inom verksamhetsplanen samt de 14 politiska arbetsgrupperna som kommer leverera sina slutrapporter våren 2017. Dessa nya förslag från arbetsgrupperna kommer sedan möta ett Landsmöte i Västerås 17-19 november 2017. I Västerås kommer även Liberala riksmötet äga rum 18-19 mars 2017.

Under 2017 kommer ytterligare en satsning på ledarskap att starta i form av ett ledarskapsprogram.

Stockholm 2017-03-31

Jan Björklund
Ordförande

Helene Odenjung
1:e vice ordförande

Maria Arnholm
partisekreterare

Jonas Andersson

Lotta Edholm

Anna Ekström

Per-Åke Fredriksson

Roger Haddad

Robert Hannah

Frida Johansson Metso

Ulrika Landergren

Christer Nylander

Birgitta Ohlsson Klamberg

Mats Persson

Carina Sándor

Jasenko Selimovic

Anna Starbrink

Torkild Strandberg

Jens Sundström

Anna Svälander

Maria Weimer

Ulrica Westerlund

Ingeborg Wiksten

Anna Ågerfalk

Vår revisionsberättelse har lämnats 2017 . 06 . 18.

Fredrik Sjölander
Auktoriserad revisor

Anneli Bojesson
Revisor

Revisionsberättelse

Till landsmötet i Liberalernas riksorganisation, org. nr 802000-9394

Rapport om årsredovisningen

Uttalanden

Vi har utfört en revision av årsredovisningen för Liberalernas riksorganisation för år 2016.

Enligt vår uppfattning har årsredovisningen upprättats i enlighet med årsredovisningslagen och ger en i alla väsentliga avseenden rättvisande bild av föreningens finansiella ställning per den 31 december 2016 och av dess finansiella resultat för året enligt årsredovisningslagen. Förvaltningsberättelsen är förenlig med årsredovisningens övriga delar.

Vi tillstyrker därför att landsmötet fastställer resultaträkningen och balansräkningen för föreningen.

Grund för uttalanden

Vi har utfört revisionen enligt god revisionssed i Sverige. Revisorernas ansvar enligt denna sed beskrivs närmare i avsnitten Den auktoriserade revisorns ansvar samt Den förtroendevalda revisorns ansvar.

Vi är oberoende i förhållande till föreningen enligt god revisorssed i Sverige. Vi som auktoriserad revisor har fullgjort vårt yrkesetiska ansvar enligt dessa krav.

Vi anser att de revisionsbevis vi har inhämtat är tillräckliga och ändamålsenliga som grund för våra uttalanden.

Styrelsens ansvar

Det är styrelsen som har ansvaret för att årsredovisningen upprättas och att den ger en rättvisande bild enligt årsredovisningslagen. Styrelsen ansvarar även för den interna kontroll som den bedömer är nödvändig för att upprätta en årsredovisning som inte innehåller några väsentliga felaktigheter, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel.

Vid upprättandet av årsredovisningen ansvarar styrelsen för bedömningen av föreningens förmåga att fortsätta verksamheten. Den upplyser, när så är tillämpligt, om förhållanden som kan påverka förmågan att fortsätta verksamheten och att använda antagandet om fortsatt drift. Antagandet om fortsatt drift tillämpas dock inte om styrelsen avser att likvidera föreningen, upphöra med verksamheten eller inte har något realistiskt alternativ till att göra något av detta.

Den auktoriserade revisorns ansvar

Vi har att utföra revisionen enligt International Standards on Auditing (ISA) och god revisionssed i Sverige. Vårt mål är att uppnå en rimlig grad av säkerhet om huruvida årsredovisningen som helhet inte innehåller några väsentliga felaktigheter, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel. Rimlig säkerhet är en hög grad av säkerhet, men är ingen garanti för att en revision som utförs enligt ISA och god revisionssed i Sverige alltid kommer att upptäcka en väsentlig felaktighet om en sådan finns. Felaktigheter kan uppstå på grund av oegentligheter eller fel och anses vara väsentliga om de enskilt eller tillsammans rimligen kan förväntas påverka de ekonomiska beslut som användare fattar med grund i årsredovisningen.

Som del av en revision enligt ISA använder vi professionellt omdöme och har en professionellt skeptisk inställning under hela revisionen. Dessutom:

- identifierar och bedömer vi riskerna för väsentliga felaktigheter i årsredovisningen, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel, utformar och utför granskningsåtgärder bland annat utifrån dessa risker och inhämtar revisionsbevis som är tillräckliga och ändamålsenliga för att utgöra en grund för våra uttalanden. Risken för att inte upptäcka en väsentlig felaktighet till följd av oegentligheter är högre än för en väsentlig felaktighet som beror på fel, eftersom oegentligheter kan innefatta agerande i maskopi, förfalskning, avsiktliga utelämnanden, felaktig information eller åsidosättande av intern kontroll.
- skaffar vi oss en förståelse av den del av föreningens interna kontroll som har betydelse för vår revision för att utforma granskningsåtgärder som är lämpliga med hänsyn till omständigheterna, men inte för att uttala oss om effektiviteten i den interna kontrollen.
- utvärderar vi lämpligheten i de redovisningsprinciper som används och rimligheten i styrelsens uppskattningar i redovisningen och tillhörande upplysningar.
- drar vi en slutsats om lämpligheten i att styrelsen använder antagandet om fortsatt drift vid upprättandet av årsredovisningen. Vi drar också en slutsats, med grund i de inhämtade revisionsbevisen, om huruvida det finns någon väsentlig osäkerhetsfaktor som avser sådana händelser eller förhållanden som kan leda till betydande tvivel om föreningens förmåga att fortsätta verksamheten. Om vi drar slutsatsen att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor, måste vi i revisionsberättelsen fästa uppmärksamheten på upplysningarna i årsredovisningen om den väsentliga osäkerhetsfaktorn eller, om sådana upplysningar är otillräckliga, modifiera uttalandet om årsredovisningen. Våra slutsatser baseras på de revisionsbevis som inhämtas fram till datumet för revisionsberättelsen. Dock kan framtida händelser eller förhållanden göra att en förening inte längre kan fortsätta verksamheten.
- utvärderar vi den övergripande presentationen, strukturen och innehållet i årsredovisningen, däribland upplysningarna, och om årsredovisningen återger de underliggande transaktionerna och händelserna på ett sätt som ger en rättvisande bild.

Vi måste informera styrelsen om bland annat revisionens planerade omfattning och inriktning samt tidpunkten för den. Vi måste också informera om betydelsefulla iakttagelser under revisionen, däribland de eventuella betydande brister i den interna kontrollen som vi identifierat.

Den förtroendevalda revisorns ansvar

Jag har att utföra en revision enligt revisionslagen och därmed enligt god revisionssed i Sverige. Mitt mål är att uppnå en rimlig grad av säkerhet om huruvida årsredovisningen har upprättats i enlighet med årsredovisningslagen och om årsredovisningen ger en rättvisande bild av föreningens resultat och ställning.

Revisionsberättelse Liberalernas riksorganisation, org. nr 802000-9394, 2016 1 (2)

Rapport om andra krav enligt lagar och andra författningar samt stadgar

Uttalande

Utöver vår revision av årsredovisningen har vi även utfört en revision av styrelsens förvaltning för Liberalernas riksorganisation för år 2016.

Vi tillstyrker att landsmötet beviljar styrelsens ledamöter ansvarsfrihet för räkenskapsåret.

Grund för uttalande

Vi har utfört revisionen enligt god revisionssed i Sverige. Vårt ansvar enligt denna beskrivs närmare i avsnittet Revisorns ansvar. Vi är oberoende i förhållande till föreningen enligt god revisorssed i Sverige. Vi som auktoriserad revisor har i övrigt fullgjort vårt yrkesetiska ansvar enligt dessa krav.

Vi anser att de revisionsbevis vi har inhämtat är tillräckliga och ändamålsenliga som grund för vårt uttalande.

Styrelsens ansvar

Det är styrelsen som har ansvaret för förvaltningen.

Revisorns ansvar

Vårt mål beträffande revisionen av förvaltningen, och därmed vårt uttalande om ansvarsfrihet, är att inhämta revisionsbevis för att med en rimlig grad av säkerhet kunna bedöma om någon styrelseledamot i något väsentligt avseende företagit någon åtgärd eller gjort sig skyldig till någon försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet mot föreningen.

Rimlig säkerhet är en hög grad av säkerhet, men ingen garanti för att en revision som utförs enligt god revisionssed i Sverige alltid kommer att upptäcka åtgärder eller försummelser som kan föranleda ersättningsskyldighet mot föreningen.

Som en del av en revision enligt god revisionssed i Sverige använder den auktoriserade revisorn professionellt omdöme och har en professionellt skeptisk inställning under hela revisionen. Granskningen av förvaltningen grundar sig främst på revisionen av räkenskaperna. Vilka tillkommande granskningsåtgärder som utförs baseras på den auktoriserade revisorns professionella bedömning och övriga valda revisorers bedömning med utgångspunkt i risk och väsentlighet. Det innebär att vi fokuserar granskningen på sådana åtgärder, områden och förhållanden som är väsentliga för verksamheten och där avsteg och överträdelser skulle ha särskild betydelse för föreningens situation. Vi går igenom och prövar fattade beslut, beslutsunderlag, vidtagna åtgärder och andra förhållanden som är relevanta för vårt uttalande om ansvarsfrihet.

Stockholm den 28 juni 2017

Fredrik Sjölander
Auktoriserad revisor

Anneli Bojesson

KPMG AB

Bilaga 5: Jämställdhetsbokslut för Liberalerna

Partistyrelsen redovisar här Liberalernas sjunde bokslut över den interna jämställdheten inom partiet mellan kvinnor och män. Det första bokslutet presenterades vid landsmötet i Göteborg 2005 av en arbetsgrupp för den interna jämställdheten. Partistyrelsen har därefter lagt fram bokslut inför landsmötena 2007, 2009, 2011, 2013 och 2015. Med utgångspunkt i det senaste bokslutet gav 2015 års landsmöte ett antal rekommendationer till länsförbund, lokala föreningar och dechargeutskott samt ett antal uppdrag till partistyrelsen.

De uppdrag som gavs till partistyrelsen var:

1. Jämn könsfördelning i arbetsgrupper
2. Tillse att det normalt är en fördelning på minst 40 procent av vartdera könet i centrala arbetsgrupper och programgrupper.
3. Jämställd profil
4. Tillse att partiet har en tydlig jämställdhetsprofil genom att det är en jämn könsfördelning bland Liberalernas företrädare i samtliga externa och interna arrangemang samt i partiets centrala marknadsföring.
5. Aktiv jämställdhetsintegrering och jämställdhetsanalys
6. Följ kontinuerligt och noggrant upp hur verksamhetsplanens åtaganden gällande den interna jämställdheten uppfylls. Uppmärksamma jämställdhetsfrågorna i kontakten med såväl länsförbund som lokala föreningar. Beakta särskilt valberedningarnas strategiska roll. Följ upp könsfördelningen bland Liberalernas medlemmar och förtroendevalda. Genomför riktade utbildningsinsatser i syfte att få en jämnare könsfördelning i riksdag och fullmäktigeförsamlingar.
7. Jämställdhetsbokslut
8. Presentera i verksamhetsberättelsen inför varje landsmöte ett jämställdhetsbokslut innehållande en kartläggning och utvärdering av den gångna perioden på både riksnivå och länsförbundsnivå. Jämställdhetsbokslutet bör om behov föreligger innehålla förslag för att stärka den interna jämställdheten och arbetet med jämställdhetsintegreringen.

Partistyrelsen överlämnar här sitt jämställdhetsbokslut för den gångna landsmötesperioden och sina förslag till det fortsatta arbetet.

KÖNSFÖRDELNING I ARBETSGRUPPER

Enligt landsmötesuppdraget avses med jämn könsfördelning det gängse måttet, dvs. att vartdera könet utgör minst 40 procent av antalet medlemmar i en grupp.

Ledamöterna i de arbetsgrupper som arbetat under innevarande landsmötesperiod och som lägger fram förslag till årets landsmöte har utgjorts av 48 procent män och 52 procent kvinnor, dvs. i det närmaste jämn könsfördelning. Sex arbetsgrupper har letts av män och åtta arbetsgrupper har letts av kvinnor (en arbetsgrupp med delat ordförandeskap har räknats dubbelt).

Sju arbetsgrupper har haft jämn könsfördelning medan sex arbetsgrupper har haft ojämn, i fyra fall med övervikt för kvinnor och i två fall med övervikt för män. I tre av arbetsgrupperna med ojämn könsfördelning har snedfördelningen hängt på en enda person, dvs. det hade räckt med en person till för att jämn könsfördelning skulle ha uppnåtts.

Det politiska förnyelsearbetet har hållits samman inom ramen för två kommissioner. Av dessa har en letts av en kvinna och en av en man.

KÖNSFÖRDELNING VID EXTERNA OCH INTERNA ARRANGEMANG SAMT MARKNADSFÖRING

Partiets viktigaste arrangemang vid sidan av landsmöte och partiråd är det liberala riksmötet. Både 2016 och 2017 års riksmöte har uppfyllt kraven på jämn könsfördelning bland talare och medverkande. Könsfördelningen 2016 var 48 procent män och 52 procent kvinnor, medan fördelningen 2017 var 57 procent män och 43 procent kvinnor. Även om man ser till de medverkande vid programpunkter under plenarsessioner var könsfördelningen jämn vid båda riksmötena.

AKTIV JÄMSTÄLLDHETSINTEGRERING OCH JÄMSTÄLLDHETSANALYS

Partistyrelsen betraktar jämställdhetsintegrering och det interna jämställdhetsarbetet som en prioriterad fråga av strategisk betydelse i partiets förnyelsearbete. Ett uttryck för detta är att den interna jämställdheten lyfts fram som ett av fjorton mål i den verksamhetsplan som fastställts för perioden 2015–2018. I verksamhetsplanen fastslår partistyrelsen:

”Jämställdhet ska genomsyra Liberalernas politiska arbete och organisation. När liberaler fattar beslut, politiska som organisatoriska, ska det vara självklart att ha ett jämställdhetsperspektiv. Utbildning är nyckeln för att lyckas med jämställdhetsintegrering.

I ett parti som driver liberal feminism är det en självklarhet att både kvinnor och män ska finnas representerade på alla nivåer. Vi behöver arbeta långsiktigt och medvetet för att underlätta för fler kvinnor att ta ansvar på ledande positioner.”

Utifrån detta ställningstagande har partistyrelsen satt upp två mål på detta område: att det ska synas i både teori och praktik att Liberalerna är ett feministiskt parti, och att Liberalerna ska ha fler kvinnor på ledande positioner. För att nå dessa mål ska Liberalerna enligt verksamhetsplanen arbeta aktivt med jämställdhetsintegrering, arbeta medvetet för att uppmuntra och underlätta för kvinnor att kliva fram och ta ansvar på ledande positioner i Liberalerna. Därtill fastslås att Liberala Kvinnor ska vara en aktiv del i Liberalernas jämställdhetsarbete.

En viktig del i det interna jämställdhetsarbetet är att verka för god återväxt inför valet 2018 av såväl kvinnliga som manliga kandidater. I de riktlinjer för nomineringsarbetet som tagits fram för såväl länsförbund som lokala föreningar läggs särskild vikt vid betydelsen av att åstadkomma jämställd representation, i första hand genom att listorna varvas efter kön. Frågan har också tagits upp vid ett seminarium på riksmötet 2017 som vände sig till nomineringskommittéer.

Vidare har eftersträvats god representation av såväl kvinnor som män vid de kandidatutbildningar som riksorganisationen genomfört. Av deltagarna i ledarprogrammet (totalt 33 personer) var 48 procent kvinnor och 52 procent män. Därtill har riksorganisationen påbörjat en särskild ledarakademi särskilt riktad till kvinnor som siktar på framträdande politiska uppdrag.

Under landsmötesperioden har det täta samarbetet mellan partiet och Liberala kvinnor fortsatt, något som varit till fördel när det gällt att utveckla det interna och externa jämställdhetsarbetet. Att Liberala kvinnors förbundskansli är lokaliserat i partiets kanslilokaler i riksdagshuset är till stor fördel i den dagliga kontakten mellan partiet och kvinnoförbundet.

KÖNSFÖRDELNING PÅ INTERNA OCH EXTERNA UPPDRAG

En systematisk uppföljning har gjorts av könsfördelningen på interna och externa uppdrag.

Riksdagen samt uppdrag i statliga utredningar

Vid riksdagsvalet 2014 invaldes fjorton män och fem kvinnor som ordinarie riksdagsledamöter, dvs. 74 procent män och 26 procent kvinnor. Som en följd av avsägelser har sammansättningen därefter förändrats så att riksdagsgruppen i september 2017 bestod av elva män och åtta kvinnor, dvs. 58 procent män och 42 procent kvinnor.

En genomgång har gjorts av de uppdrag inom utredningar m.m. på statlig nivå som utses via nominering från riksdagsgruppen. Av de uppdrag som tas upp i 2017 års kommittéberättelse (där alla statliga utredningar, kommittéer m.m. redovisas) är könsfördelningen bland Liberalernas företrädare helt jämn, 50 procent män och 50 procent kvinnor.

Landsting och regioner

I landstings- och regionfullmäktige fortsätter jämn könsfördelning att råda. Enligt partiets kontaktregister är 48 procent av ledamöterna och ersättarna i landstingsfullmäktige män och 52 procent är kvinnor. Detta är en obetydlig förskjutning från läget i jämställdhetsbokslutet 2015, då fördelningen var 49/51.

Bland ledamöter och ersättare i landstings- och regionstyrelser har andelen kvinnor ökat från 48 procent år 2015 till 57 procent år 2017. Det innebär att jämn könsfördelning fortsät-

ter råda, men nu med en kvinnlig dominans på 57/43, att jämföra med en manlig dominans på 52/48 vid förra bokslutet. Jämfört med samma tidpunkt förra mandatperioden kan dock ingen tydlig tendens urskiljas.

Däremot fortsätter männen att dominera på de allra mest framskjutna positionerna som landstings- och regionråd samt gruppledare. 60 procent av landstings- och regionråden är män, vilket är oförändrat jämfört med 2015. Bland gruppledarna i landsting och regioner är 61 procent män, vilket är en måttlig minskning jämfört med 2015. På detta uppdrag råder alltså inte jämn könsfördelning.

Kommuner

Bland Liberalernas ledamöter och ersättare i landets kommunfullmäktige är 44 procent kvinnor och 56 procent män. Det är en liten förändring i utjämnande riktning jämfört med 2015, då fördelningen var 43/57. Detta är i princip samma mönster som bestått ända sedan jämställdhetsbokslut började göras. Dock märks över tid en långsam förändring i riktning mot jämnare könsfördelning.

Företrädarna i den viktigaste nämnden, kommunstyrelsen, utgörs till 41 procent av kvinnor och 59 procent av män. Med knapp marginal håller sig alltså fördelningen inom intervallet 40–60. Sett över längre tid har det skett en märkbar förbättring: vid det första jämställdhetsbokslutet år 2005 var endast 32 procent av partiets företrädare i landets kommunstyrelser kvinnor, och utvecklingen har gradvis gått i riktning mot jämnare könsfördelning.

Bland Liberalernas kommunalråd (inklusive oppositionsråd) är 42 procent kvinnor, vilket är en minskning jämfört med jämställdhetsbokslutet 2015 men en ökning jämfört med samma tidpunkt föregående mandatperiod. Däremot fortsätter ojämn könsfördelning att råda på det centrala uppdraget som gruppledare i kommunfullmäktigegruppen. Endast 33 procent av partiets gruppledare är kvinnor, vilket är en viss minskning jämfört med 2015 och en obetydlig ökning jämfört med 2013.

Traditionella könsmönster på den kommunala nivån kvarstår när det gäller så kallade ”mjuka” och ”hårda” nämnder, exemplifierade med socialnämnder respektive byggnadsnämnder. På båda områdena består en kraftigt ojämn könsfördelning, och den tidigare trenden till utjämning har stannat upp och rentav gått bakåt.

I jämställdhetsboksluten specialstuderas också presidieuppdragen i kommunala bolag, ett område där det första bokslutet pekade på en näst intill total mansdominans. Sedan dess har en viss förbättring skett, men ännu är det långt kvar till jämn könsfördelning. Endast drygt var femte liberal presidieledamot är kvinna. Anmärkningsvärt är att den tidigare utvecklingen mot jämnare könsfördelning har vänts till sin mosats.

Liberalerna som medlemsorganisation

Partistyrelsen har även följt upp utvecklingen i Liberalernas medlemskår och de interna uppdragen inom partiorganisationen. Av partiets medlemmar är 56 procent män och 44 procent kvinnor, en andel som är oförändrad jämfört med 2015. Ingen märkbar förändring har skett sedan jämställdhetsboksluten började.

Ungefär samma mönster finns bland de nyvärvade och bland de yngsta medlemmarna. Av de nyvärvade medlemmarna under perioden 2015–17 var 56 procent män och 44 procent kvinnor. Andelen har varierat något från år till år, men utan att någon långsiktig trend kan utläsas. Bland medlemmarna under 20 års ålder är numera 62 procent män och 38 procent kvinnor.

Ända sedan det första jämställdhetsbokslutet har det funnits ett mönster att andelen män bland nyvärvade medlemmar är märkbart högre än i hela medlemskåren. Ändå ökar inte andelen män i medlemskåren långsiktigt, vilket hade kunnat bli följden. En tänkbar förklaring till detta är att det visserligen är fler män än kvinnor som går med i partiet, men att männen också stannar kortare tid som medlemmar.

Bland ordförandena i landets kommunföreningar är 62 procent män och 38 procent kvinnor, vilket är en viss utjämning jämfört med samma period föregående mandatperiod men ändå visar på ojämn könsfördelning. Bland ordförandena i de lokalföreningar som finns i större kommuner är däremot könsfördelningen jämn, om än med viss övervikt för män. Observeras bör att antalet kvinnor på det tunga uppdraget som länsförbundsordförande har minskat. Två tredjedelar av länsförbundsordförandena är män, vilket gör att den tidigare utvecklingen mot jämnare könsfördelning har brutits.

I den vidstående tabellen ges en översikt av den granskade statistiken. För vart och ett av måtten har det också angivits om det råder jämn könsfördelning samt om siffrorna för 2017 jämfört med 2013 visar på någon långsiktig trend. Om förändringen 2013–2017 är 2 procentenheter eller mindre anses det inte finnas någon trend, och då anges en nolla i kolumnen. Ett plustecken anger en trend i riktning mot jämnare könsfördelning och ett minustecken en trend i riktning mot ojämnare könsfördelning.

Av 17 nyckeltal har Liberalerna jämn könsfördelning på nio stycken och ojämn könsfördelning på åtta, vilket innebär en försämring med ett nyckeltal jämfört med 2015. Trenden går i riktning mot jämnare könsfördelning för sex nyckeltal (2015: åtta) och i riktning mot mindre jämn könsfördelning för sex nyckeltal (2015: tre). För fem av nyckeltalen går det inte att utläsa någon trend.

%-andel kvinnor (K) respektive män (M)	Valet 2002	Bokslut 2005	Valet 2006	Bokslut 2007	Bokslut 2009	Valet 2010	Bokslut 2011	Bokslut 2013	Valet 2014	Bokslut 2015	Bokslut 2017	Jämn könsfördelning?	Förändring 2013–17
Kommunfullmäktige	41 K 59 M		41 K 59 M		43 K 57 M	43 K 57 M	42 K 58 M	42 K 58 M	44 K 56 M	43 K 57 M	44 K 56 M	Ja	0
Kommunstyrelse		32 K 68 M		36 K 64 M	34 K 66 M		36 K 64 M	38 K 62 M		40 K 60 M	41 K 59 M	Ja	+
Kommunalråd (inkl. oppositionsråd)		17 K 83 M		36 K 64 M	42 K 58 M		46 K 54 M	39 K 61 M		47 K 53 M	42 K 58 M	Ja	+
Gruppledare kommun		25 K 75 M		31 K 69 M	28 K 72 M		31 K 69 M	32 K 68 M		36 K 64 M	33 K 67 M	Nej	0
Byggnadsnämnd		24 K 76 M		25 K 75 M	28 K 72 M		28 K 72 M	30 K 70 M		27 K 73 M	24 K 76 M	Nej	–
Socialnämnd		63 K 37 M		59 K 41 M	60 K 40 M		58 K 42 M	57 K 43 M		57 K 43 M	61 K 39 M	Nej	–
Bolagspresidium		6 K 94 M		19 K 81 M	19 K 81 M		23 K 77 M	24 K 76 M		28 K 72 M	21 K 79 M	Nej	–
Landstingsfullmäktige	47 K 53 M		48 K 52 M		48 K 52 M	48 K 52 M	49 K 51 M	48 K 52 M	50 K 50 M	51 K 49 M	52 K 48 M	Ja	0
Landstingsstyrelse		39 K 61 M		41 K 59 M	45 K 55 M		45 K 55 M	42 K 58 M		48 K 52 M	57 K 43 M	Ja	0
Landstingsråd				31 K 69 M	27 K 73 M		44 K 56 M	44 K 56 M		40 K 60 M	40 K 60 M	Ja	–
Gruppledare landstinget				30 K 70 M	28 K 72 M		29 K 71 M	35 K 65 M		35 K 65 M	39 K 61 M	Nej	+
Medlemskåren		44 K 56 M		45 K 55 M	45 K 55 M		45 K 55 M	45 K 55 M		44 K 56 M	44 K 56 M	Ja	0
Medlemmar yngre än 20 år		32 K 68 M		43 K 57 M	38 K 62 M		42 K 58 M	46 K 54 M		38 K 62 M	38 K 62 M	Nej	–
Nyvärvade medlemmar		40 K 60 M		44 K 56 M	41 K 59 M		42 K 58 M	40 K 60 M		37 K 63 M	44 K 56 M	Ja	+
Ordförande lokal förening (som ej är kommunförening)		23 K 77 M		27 K 73 M	27 K 73 M		28 K 72 M	34 K 66 M		41 K 59 M	44 K 56 M	Ja	+
Ordförande kommunförening		30 K 70 M		30 K 70 M	28 K 72 M		29 K 71 M	33 K 67 M		38 K 62 M	38 K 62 M	Nej	+
Ordförande länsförbund		32 K 68 M		26 K 74 M	36 K 64 M		28 K 72 M	36 K 64 M		44 K 56 M	33 K 67 M	Nej	–

Källa: Liberalernas kontaktregister samt SCB och Valmyndigheten

Sammanfattning: Jämställdhetsbokslut 2015–2017

Liberalernas feministiska engagemang ska genomsyra både politiken och organisationen. Vi vet att jämställdhet inte bara handlar om att undanröja formella hinder utan också om att granska attityder, arbetssätt och inrotade rutiner. Det är detta som skapar en organisationskultur där alla, oavsett kön, känner sig lika välkomna och har lika möjligheter att engagera sig och bidra med sitt kunnande.

Liberalerna påverkas som organisation av att vi är en del av ett samhälle som inte är fullt jämställt. De föreställningar om kön som upprätthåller den bristande jämställdheten får också genomslag internt. Därför ska vi fortsätta att noggrant följa upp den interna jämställdheten i vårt parti.

Partistyrelsen vill höja ambitionerna med det interna jämställdhetsarbetet. Ett uttryck för detta är att frågan lyfts fram som ett av de fjorton prioriterade förändringsprojekten i verksamhetsplanen fram till 2018. Målet är självklart: Liberalerna ska i alla delar av Sverige vara ett attraktivt parti för både kvinnor och män att engagera sig i och företräda i valda församlingar.

Partistyrelsens yrkanden med anledning av jämställdhetsbokslutet återfinns som ett separat PS-förslag till landsmötet.

Bilaga 6: Ungdomsbokslut för Liberalerna

I den verksamhetsplan som partistyrelsen antagit för perioden 2015–2018 är ett av de fjorton särskilda uppdragen att verka för att fler unga engagerar sig i Liberalerna. Partistyrelsen fastslår i verksamhetsplanen följande:

”Liberala Ungdomsförbundet lockar unga människor till politiken och Liberalerna. Dessutom bidrar LUF-medlemmar som engagerar sig i Liberalerna med föryngring, erfarenhet och kompetens. I arbetet med förnyelse och förändring, är LUF en självklar pusselbit och en viktig resurs för Liberalerna. Övergången från att vara medlem i ungdoms- och studentförbund till att bli medlem och engagerad i Liberalerna ska vara enkel och självklar.”

Utifrån detta har partistyrelsen satt upp målet att vi ska öka andelen unga medlemmar i Liberalerna och antalet unga aktiva i Liberalerna, samt att LUF ska vara en aktiv del i valkampanjen 2018. För att uppnå dessa mål ska Liberalerna involvera LUF i partiets förnyelsearbete, ta till vara den kompetens som finns i LUF när vi t.ex. utformar utbildningar samt säkerställa andelen unga med en ungdomskvot till kommande ledar- och kandidatutbildningar. Likaså ska Liberalerna och LUF utveckla arbetet med gemensamma politiska utspel och samarrangerade aktiviteter.

I denna bilaga till verksamhetsberättelsen vill partistyrelsen redovisa statistik över nuläget. I detta bokslut avses med ”ungdomar” personer som är yngre än 30 år. Att partistyrelsen valt denna avgränsning beror på att den används av Statistiska centralbyrån (SCB), och därmed underlättas jämförelser med offentlig statistik. Eftersom det inte inträffat något val sedan förra landsmötet görs ingen närmare analys av kandidatlistor m.m.

Bland ledamöterna och ersättarna i landstings- och regionfullmäktige är 2 procent under 30 år. Detta är en minskning från 2015, då andelen var 4 procent. En tänkbar förklaring är att många ungdomar kan ha invalts när de var i den sena tjugoårsåldern och alltså har hunnit fylla 30 år under innevarande mandatperiod. Det är också vanligare bland ungdomar att flytta, till exempel på grund av högskolestudier, och det kan alltså förmodas att en del unga landstings- och regionpolitiker fått avsäga sig sina uppdrag därför att de inte längre är valbara. Inga personer under 30 år har högre uppdrag i landstingpolitiken för Liberalerna.

Situationen är något bättre i kommunpolitiken. Andelen ungdomar bland ledamöter eller ersättare är visserligen också här 2 procent, men det finns ett visst inslag av ungdomar på de tunga kommunpolitiska uppdragen i kommunstyrelsen eller som kommunalråd eller gruppledare i kommunfullmäktigegruppen. Särskilt bör noteras att andelen under 30 år bland partiets kommunalråd har ökat från 4 procent år 2015 till 7 procent år 2017.

Andelen ungdomar som har ordförandeuppdrag i den interna partiorganisationen är fortsatt låg. Bland Liberalernas medlemmar är 8 procent mellan 18 och 29 år. Det är fortfarande en underrepresentation i förhållande till andelen unga i väljarkåren, men visar på en ökning jämfört med 2015 då andelen låg på 7 procent.

	Val 2010	Val 2014	2015			2017		
	Andel 18–29 år	Andel 18–29 år	Andel 18–29 år	Varav kvinnor	Varav män	Andel 18–29 år	Varav kvinnor	Varav män
Riksdagen, kandidat	9,5 %	10,4 %						
Riksdagen, invald	0 %	10,5 %						
Landstings-fullmäktige, kandidat	5,5 %	7,4 %						
Landstingsfull-mäktige, invald ledamot	2,6 %	5,2 %						
Landstings-fullmäktige, ledamot eller ersättare			4 %	33 %	67 %	2 %	33 %	67 %
Landstingssty-relse			0 %	..	..	0 %	..	..
Landstingsråd			0 %	..	..	0 %	..	..
Gruppledare landstinget			0 %	..	..	0 %	..	..
Kommunfull-mäktige, kand.	6,1 %	6,7 %						
Kommunfull-mäktige, invald ledamot	4,9 %	4,1 %						
Kommun-fullmäktige, ledamot eller ersättare			3 %	38 %	62 %	2 %	48 %	52 %
Kommun-styrelse			1 %	25 %	75 %	1 %	25 %	75 %
Kommunalråd			4 %	50 %	50 %	7 %	33 %	67 %
Gruppledare kommun			2 %	75 %	25 %	1 %	33 %	67 %
Byggnads-nämnd			4 %	43 %	57 %	4 %	40 %	60 %
Socialnämnd			5 %	38 %	62 %	2 %	80 %	20 %
Bolagspresi-dium			0 %	..	..	3 %	100 %	0 %
Medlemskåren			7 %	35 %	65 %	8 %	38 %	62 %
Ordförande lokal förening			5 %	100 %	0 %	0 %	..	..
Ordförande kommunför.			1 %	25 %	75 %	1 %	25 %	75 %
Ordförande länsförbund			0 %	..	..	0 %	..	..

Källa: Liberalernas kontaktregister samt Valmyndigheten

Granskningsrapport

Dechargeutskottets betänkande för perioden 23 november 2015–30 september 2017

Dechargeutskottet valdes vid landsmötet 19-22 november 2015. Till ledamöter utsågs:

- Gunnar Andrén, Stocksund (ordförande)
- Anita Brodén, Sollebrunn
- Ann-Katrin Holmgren, Sundsvall
- Carin Melin, Örebro (tidigare Kristinehamn)
- Marianne Normark, Umeå
- Perallan Orrbeck, Göteborg (tidigare Ulricehamn)
- Marita Sander Schale, Lund.

Till sekreterare utsåg utskottet, intill dess hon tillträdde nytt arbete den 1 januari 2017, Louise Bendz, Täby.

Under 2017 har ordföranden och Carin Melin fört minnesanteckningar.

UTSKOTTETS GRANSKNINGSUPPGIFT

Dechargeutskottets uppgift är att för landsmötets räkning - enligt partiets stadgar - granska partistyrelsens organisatoriska verksamhet inkl. den av partistyrelsen valda partiledningen, partirådet och valberedningen.

Partiets etiska kommitté, inrättat 2003 med reviderade stadgar 2013, väljs av partistyrelsen.

Samråd har skett mellan ordföranden i utskottet och ordförandena i valberedning och etiska kommittén och rapporterats i utskottet.

Riksdagsgruppen och dess kansli, liksom EU-parlamentsgruppen med eget sekretariat, är nära samarbetande men organisatoriskt fristående från partiet. Utskottet har dock haft nära kontakter med bådadera, liksom med ledningen för 50-årsjubilerande Studieförbundet Vuxenskolan, i vilken Liberalerna är en av förbundets tre grundorganisationer.

Utskottets arbete

Utskottet har haft sju sammanträden sedan landsmötet 2015, den 8 mars, 13 juni, 3 oktober och 12 december 2016, den 2 maj, 26 augusti (i Göteborg) och 25 september 2017.

Slutjustering av utskottets rapport har skett genom e-post mellan utskottets ledamöter sedan hela verksamhetsberättelsen ställts till utskottets förfogande.

Ett möte planerat till 18 mars 2017 vid Liberala riksmötet i Västerås avlystes, av tids-, kostnads- och ärendeskäl.

Under granskningsarbetet har företrädare för partiorganisationen redogjort för åtgärder som berört organisationen. Partisekreterare Maria Arnholm har vid två tillfällen delgivit utskottet sina synpunkter, partiets första vice ordförande Helene Odenjung, gruppledaren i riksdagen Christer Nylander, tillika ledamot av partistyrelse och partiledning, de centrala partiföreträdarna Anders Yngman, Isabel Smedberg Palmqvist och Erika Jonés har berättat från sina områden, likaså i en stadgefråga Martin Andreasson.

Utskottet har också gästats av Vuxenskolans förbundschef Nina Larsson, tidigare partisekreterare.

Mohammad Noori har försett utskottet med medlemsstatistik.

Utskottets ordförande har varit observatör vid alla större riks- och flera regionala arrangemang under granskningsperioden, inkl. Almedalsveckan.

En rad kontakter - utöver med partistyrelseledamöter - med företrädare för riksdagsgruppen, parti- och riksdagskansliet, EU-gruppssekretariatet, länsförbund- och kommunföreningar, har skett under granskningsperioden av medlemmarna i utskottet.

Det är utskottets uppfattning att ledamöterna har god insyn, god inblick och god insikt i partiorganisationen.

Utöver denna granskningsrapport till 2017 års landsmöte har en iakttagelserapport lämnats till partisekreteraren.

Händelser under granskningsperioden

Allt organisationsarbete påverkas på alla nivåer oavsett om man vill det eller inte av politiska skeenden. Viktiga sådana har varit bytet av partinamn, oklart regeringsunderlag, problem inom Alliansen, septemberoro 2016 vid internt avgångskrav, förändrat politiskt läge på grund av ny moderat hållning till sverigedemokraterna, avsiktsförklaringar om att yrka misstroende mot statsråd samt partiledarstrid inom Liberalerna.

Allt detta påverkar inte bara den politiska opinionen utan också medlemmarnas engagemang och politiska fokus.

BYTET AV PARTINAMN

På avslutningsdagen vid landsmötet 2015 beslöt landsmötet att byta partinamn. Detta var väl förberett och den oro som fanns att namnbytet skulle få negativa konsekvenser besannades inte. Bytet av partinamn har fått bred acceptans och partiledningen har skött, efter några månaders ovisshet om logotype och grafisk utformning, bytet av namn på ett professionellt sätt.

UPPDRAG FRÅN LANDSMÖTET

Landsmötet 2015 gav partistyrelsen vissa uppdrag, bland annat att lägga fram ett förslag till moderniserade stadgar och se över partiets arbete med landsbygdsfrågor. Uppdraget från 2013 års landsmöte att noggrant följa utvecklingen på jämställdhetsområdet inom partiets olika delar kvarstår som ständig del i partistyrelsens ansvar.

Enligt utskottet har partistyrelsen hanterat uppdragen som senaste landsmötet ställde väl. Konkret kommer förslag till nya partistadgar med gemensam medlemsavgift att föreläggas landsmötet 2017.

NYTT PARTIPROGRAM, KAMPANJER, PARTIRÅD OCH ARBETSGRUPPER

Vid landsmötet 2015 antogs nytt partiprogram.

Under 2016 och 2017 har kampanjer drivit på olika temata. Särskilt stort genomslag också lokalt fick rättssäkerhetskampanjen – Så många fler poliser får Du med Liberalernas förslag – våren 2017.

Hösten 2016 dominerades av arbetet med ett nytt Integrationsprogram. Det engagerade många medlemmar och antogs vid partirådet 11 november 2016.

Arbetssättet som initierats av partiledningen var framgångsrikt: Val av ett aktuellt men avgränsat område gjorde att genomslaget inom partiet blev stort. Partistyrelsen har fortsatt förnyelsen av program på en rad områden. Den valda metoden var att uppdra till fjorton arbetsgrupper att presentera förslag inom sina områden. Detta arbetssätt fick inte samma gensvar inom partiet som Integrationsprogramarbetet. En orsak som bör beaktas i framtiden är att ingen förmår att vid sidan av det dagliga politiska arbetet engagera sig på så många områden.

TRÄNGD EKONOMI, SPARSAMHET OCH INSAMLINGSINITIATIV

Som följd av minskat ekonomiskt stöd på alla nivåer efter valet 2014 har antalet anställda inom partiet minskat kraftigt. Beklagligt många medarbetare med stora kunskap och stort engagemang tvingades lämna sina arbeten. Det nya ekonomiska läget med bortfallande offentliga bidrag har tvingat fram sträng sparsamhet.

Nya initiativ för att fylla partiets valkassa har tagits.

Partiet står efter omständigheterna rustat för att göra en bra valrörelse 2018.

Dock bör man hålla i minnet att Liberalerna ingalunda hör till politikens storfinans utan den fattiga delen.

FLER PARTIMEDLEMMAR

Ett av de 2015 beslutade prioriterade områdena gällde att bryta många års minskade antal partimedlemmar. Målet sattes att vara 18.000 medlemmar 2018.

Partisekreteraren har personligen engagerat sig och genom många initiativ, nedbrytning av statistik till lokalföreningsnivå och nya grepp för att behålla fler medlemmar, har medlemsutvecklingen vänt.

Utskottet ser mycket positivt på detta. Oavsett vad som medialt görs gällande om partiers påstådda ringa behov av medlemmar, vet vi att det förhåller sig tvärtom. Utan aktiva medlemmar, likt varje annan förening, finns ingen verksamhet, inget parti. Medlemmar är ett partis största tillgång.

KOMMUNIKATIONEN MED PARTI OCH VÄLJARE

Hörs och syns man inte, finns man inte. Denna gamla sanning tål att upprepas – för den gäller alltid i politiken.

Utskottet noterar att partiets kommunikation med medlemmarna har skett systematiskt, dels från partiledaren så snart något viktigare politiskt inträffat, dels från partisekretaren som med veckovisa brev och uthållig e-post direkt till alla medlemmar som vill ha information har fått detta.

Kontakten med väljarna sker via press, radio och TV genom återkommande presskonferenser och debattartiklar.

Sociala medier är en annan kontaktyta, flitigt använd av många yngre. Dess opinionsbildade effekt kan dock diskuteras, vilken effekt sociala medier inkl. falska nyheter har på politisk opinionsbildning är ännu omtvistad och outforskad.

Att det finns många problem på masskommunikationsområdet att komma över är dock klart, det svåraste av alla den misstro mot etablerade mediers rapportering tillsammans med det växande antal, oftast unga, väljare som inte nås av några politiska nyheter.

Enligt utskottet finns på IT-området betydande förbättringsmöjligheter i olika avseenden fram till valet 2018 – och därefter.

Tidningen NU Det liberala nyhetsmagasinet fortsätter att vara en viktig nyhetsförmedlingskanal inom partiet och har nått en mycket stark ställning vad gäller insändare och andra opinionsyttringar inom partiet.

Rikstidningarna, debatt- och nyhetssidor, fortsätter dock att vara partiledningens viktigaste arenor utöver inslag i TV för att föra ut partiets politik.

UTBILDNING AV FÖRTROENDEVALDA OCH NYA MEDLEMMAR

I 2015-2018 års verksamhetsplan tillhör utbildning och inskolning av framtida liberala förtroendevalda och opinionsbildare till de mest prioriterade områdena.

Det är utskottets mening att partistyrelsen har stort ansvar på detta område. Det är också ett område där både ständig förnyelse och ständiga repriser behövs. Samarbetet med Studieförbundet Vuxenskolan måste fortsätta att utvecklas.

INTERNATIONELLT ARBETE

Liberalismen är i grunden gränslös och engagerade liberaler lägger nu som tidigare mycket kraft på internationellt arbete i och utom Liberalerna.

Särskilt engagemanget för humanitärt bistånd till utvecklingsländer och i krigszoner har genom decennier engagerat dels partiet självt, dels inte minst enskilda liberaler. Mycket av allt detta kan numera följas via sociala medier. Med tanke på det intresse som finns för internationella frågor hos liberaler i och utom partiet vore det enligt utskottet önskvärt om rapporter från möten, verksamheter och aktiviteter vore systematiskt tillgängliga för envar via Liberalernas hemsida.

ÅTGÄRDER DEN 7 APRIL VID ATTENTATEN PÅ DROTTNINGGATAN

Dessvärre prövades partiets katastrofberedskap vid terrorattentatet den 7 april 2017 i Stockholm. Kunskapen om vad som förevarit var inledningsvis ringa. Att ett attentat inträffat på Drottninggatan bara något 100-tal meter från riksdagshuset, som omgående spärrats av och gjorde att ingen fick lämna byggnaden, stod dock snart klart.

Liberalernas som det visade sig väl förberedda katastrofplan aktiverades omgående av den säkerhetsansvarige Anders Yngman. Alla riksdagsledamöter och övriga medarbetare på i förväg uppgjorda listor kunde på kort tid kontaktas, så även partiets ordförande som råkade befinna sig utrikes.

Dessbättre kom Stockholmsattentatet att visa betydelsen av att goda förberedelser är en stor tillgång i oförutsedda situationer – också vid 15-tiden en aprilfredag då många redan börjat sitt helgfirande.

FÖRSLAG TILL NAMNBYTE

Slutligen förslår dechargeutskottet att landsmötet beslutar i partiets stadgar byta namn på utskottet till Granskningsutskottet.

Dechargeutskottet föreslår

att Liberalernas 2017 beslutar godkänna partistyrelsens verksamhetsberättelse för tiden 23 november 2015 – 30 september 2017,

att ändra utskottets namn enligt till Granskningsutskottet.

Stockholm den 9 oktober 2017

Gunnar Andrén, ordförande
Anita Brodén
Ann-Katrin Holmgren
Carin Melin
Marianne Normark
Perallan Orrbeck
Marita Sander Schale

Valberedningens förslag

Valberedningen har bestått av Olle Schmidt, Malmö (ordförande), Linda Axäng, Kumla, Hans Backman, Hofors, Ann Catrine Fogelgren, Göteborg, Thomas Stääv, Torshälla, Ann-Katrin Åslund, Spånga och Joakim Rönnbäck, Stockholm (Liberala Ungdomsförbundet).

Partistyrelse

PRESIDIUM

Partiordförande: Jan Björklund, Stockholm
Förste vice partiordförande: Helene Odenjung, Göteborg
Andre vice partiordförande: Christer Nylander, Kristianstad (nyval)

LEDAMÖTER I ALFABETISK ORDNING:

Jonas Andersson, Partille
Gulan Avci, Stockholm (nyval)
Linnéa Darell, Linköping (nyval)
Lotta Edholm, Stockholm
Per-Åke Fredriksson, Gävle
Emma Gröndahl, Laholm (nyval)
Roger Haddad, Västerås
Robert Hannah, Göteborg
Anna-Lena Johansson, Sollentuna (nyval)
Mathias Karlsson, Oskarshamn (nyval)
Ulrika Landergren, Kungsbacka
Mats Persson, Lund
Carina Sándor, Skinnskatteberg
Anna Starbrink, Stockholm
Jens Sundström, Luleå
Anna Svalander, Borås
Maria Weimer, Uppsala
Ulrica Westerlund, Umeå
Ingeborg Wiksten, Sundsvall
Cecilia Wikström, Uppsala (nyval)
Anna Ågerfalk, Örebro
Utöver dessa ingår även partisekreteraren i partistyrelsen.

DECHARGEUTSKOTT

Gunnar Andrén, Danderyd, ordförande
Anders Castberger, Trollhättan (nyval)
Ann-Katrin Holmgren, Sundsvall
Carin Melin, Örebro
Marianne Normark, Umeå
Perallan Orrbeck, Ulricehamn
Marita Sander Schale, Lund

REVISORER

Ordinarie:

Fredrik Sjölander, KPMG, auktoriserad revisor
Anneli Bojesson, Malmö

Ersättare:

Anders Taaler, KPMG, auktoriserad revisor
Lars Gihl, Eskilstuna

Så fungerar landsmötet

Alla medlemmar i Liberalerna har enligt stadgarna rätt att närvara, delta i debatten och lägga förslag. Rösträtt har dock endast de ombud som är valda för att företräda länsförbunden och de samverkande organisationerna.

Landsmötet antar en förhandlingsordning som reglerar arbetet mer i detalj. Den här lathunden baseras på det förslag till förhandlingsordning som partistyrelsen lagt fram (PS-förslag 3).

LANDSMÖTET

Landsmötet behandlar både förslag lagda av partistyrelsen (PS), arbetsgrupper och av medlemmar. Medlemmarnas inskickade förslag kallas motioner. Partistyrelsen har utsett ett antal arbetsgrupper som tagit fram förslag i punktform.

Partistyrelsen har i sin tur tagit ställning till samtliga förslag. Partistyrelsens förslag sammanfattas i **PS-yttranden**.

Ombuden på landsmötet börjar med att ta ställning till partistyrelsens förslag. Både PS-yttrandena, rapporterna och motionerna finns med i landsmöteshandlingarna, som är indelade i olika **områden** som betecknas med bokstäver.

UTSKOTTEN

Alla ombud deltar under fredagen i något av de olika **utskott** som tillsätts av landsmötet. Utskottens roll är att diskutera partistyrelsens förslag på ett eller flera sakområden och ta ställning till dessa. Utskotten behandlar samtliga PS-yttranden inom sitt område och yrkar bifall eller avslag till dem, men kan även föreslå nya texter eller ge ett annat förslag till beslut om motioner och förslagspunkter än partistyrelsen.

Utskotten ska även behandla yrkanden av medlemmar som inte är ombud, om yrkandena lämnas in innan utskottsarbetet påbörjas. Under landsmötets pleniförhandlingar är det normalt enbart tjänstgörande landsmötesombud, partistyrelseledamöter, riksdags- eller Europaparlamentsledamöter, ordförande i förnyelsearbetsgrupp som kan lägga nya yrkanden.

Utskottens förslag samlas i **utskottsutlåtanden** som delas ut under landsmötet. Under förhandlingarna i plenum är det dessa utlåtanden som debatten utgår från. Utskottens sammanträden är slutna och det är bara ombuden tillsammans med representanter för partistyrelsen samt sekreterare som har tillträde.

MÖTESPRESIDIET

Landsmötespresidiet leder förhandlingarna i plenum. Presidiet består av förhandlingsordförande, förhandlingssekreterare och ett antal protokollssekreterare och bisittare.

Uppdragen som förhandlingsordförande och förhandlingssekreterare väljs i landsmötets inledning.

Under förhandlingarna sitter landsmötespresidiet med bisittare och funktionärer på scenen.

SEKRETARIAT

Under landsmötet finns ett **sekretariat** med personer som skriver protokoll från förhandlingarna, sköter talarlistan i förhandlingssalen och kontinuerligt producerar dagordningar med mera.

JUSTERINGSPERSONER OCH RÖSTRÄKNARE

I början av landsmötet väljs ett antal ombud som får i uppgift att följa förhandlingarna noggrant för att senare kunna intyga att protokollet är korrekt skrivet. Dessa kallas justeringspersoner och tjänstgör ofta i grupper som växlar mellan olika förhandlingspass.

Samtidigt utses en annan grupp ombud att tjänstgöra som rösträknare när landsmötet går till votering.

LANDSMÖTESOMBUD

På landsmötet finns totalt 183 ombud. 178 ombud utses av Liberalernas länsförbund. Alla länsförbund har minst ett ombud, och övriga ombudsplatser fördelas proportionellt mot antalet medlemmar.

Liberalernas samverkande organisationer utser också ombud. Liberala Ungdomsförbundet utser tre ombud, varav ett representerar nätverket Liberala Studenter. Liberala Kvinnor utser två ombud.

OMBUDSBYTE

Ett länsförbund eller en samverkande organisation kan byta ombud under landsmötet, men bara i samband med nytt förhandlingspass. Anmälan av ombudsbyte sker i mötesbyrån senast en timme innan förhandlingspasset börjar. Ersättare måste vara anmäld i förväg till riksorganisationen.

ÖVRIGA FUNKTIONÄRER

För att landsmötet ska fungera smidigt engageras personal och ett stort antal frivilliga. Förutom de redan uppräknade funktionerna finns en presstjänst som servar närvarande journalister, ett tryckeri som färdigställer dagordningar och utskottslåtanden etc.

FÖRHANDLINGSPASS

Landsmötet är uppdelat på ett antal **förhandlingspass**. De tider som förhandlingspassen börjar och slutar återfinns i tidsplanen. (Dessa tider är dock ungefärliga. Om ett föregående pass slutar tidigare än beräknat, kan efterföljande pass börja tidigare.)

Till varje förhandlingspass finns en särskild dagordning, som delas ut i förväg. På dagordningen för förhandlingspasset anges de punkter som ska behandlas under passet.

Under förhandlingarna används företrädesvis utskottsutlåtandena, som innehåller alla förslag utskrivna, snarare än landsmöteshandlingarna.

Förhandlingspass har fasta tider för votering utsatta. **Senast** när det är dags för votering bryts talarlistan och votering genomförs. Detta betyder att inte alla anmälda talare nödvändigtvis kommer att kunna yttra sig under den tid som har avsatts för att debattera en fråga.

BEREDNINGSUTSKOTTET (BU)

Besvärliga ärenden med många förslag som pekar i olika riktningar och som kräver kompromisser, eller nya texter som kommer upp i debatten utan att ha behandlats av något utskott, kan hänvisas till ett särskilt **beredningsutskott**. Utskottet väljs vid landsmötets början. Om en fråga går till beredningsutskottet tas den bort från dagordningen och tas upp när utskottet kommer tillbaka med sitt förslag.

Debatt och beslut

En debatt inleds ofta med att utskottets representant och partistyrelsens representant får ordet för **anföranden**. Därefter ger ordförande övriga talare ordet för **anförande** enligt den ordning förhandlingsordningen föreskriver.

Enligt förhandlingsordningen ska följande prioritetsordning tillämpas för talarlistan:

1. Debatten inleds av utskottets talesperson. Därefter ges ordet till partistyrelsens talesperson samt talesperson för reservanter i utskottet.
2. Övriga tjänstgörande landsmötesombud samt partistyrelseledamöter, riksdags- eller Europaparlamentsledamöter och ordförande i förnyelsearbetsgrupp (om gruppens rapport behandlas) ges ordet i den ordning de anmält sig.
3. Om talarlistan är tom ges ordet därefter åt övriga partimedlemmar i den ordning de anmält sig.

Den aktuella talarlistan kan ibland ändras.

Medlem som inte är ombud får begära ordet en gång per ärende på dagordningen.

Två typer av inlägg bryter den ordinarie talarordningen: **repliker** och **ordningsfrågor**. (Däremot existerar inte t.ex. ”sakupplysning” som ibland förekommer i andra föreningar.)

BEGÄRA ORDET

Den som vill **begära ordet** under ett förhandlingspass gör detta skriftligt på en särskild blankett som finns i salen. **Maxtid** för ett anförande är normalt två minuter för ombud och partistyrelsens representant i debatten, och en minut för övriga medlemmar. Landsmötet kan vid behov besluta om skärpt tidsbegränsning.

REPLIK

Replik kan – men måste inte – beviljas av ordförande till den som blir apostroferad, dvs. nämnd vid namn och angripen av en debattmotståndare. Replik begärs genom att ropa ”Replik!”. Om replik beviljas, bryter den talarordningen.

Efter replik kan den som gjorde ursprungsinlägget begära kontrareplik. Därefter är replikskiftet avslutat.

Tiden för en replik respektive kontrareplik är normalt max en minut.

YRKANDEN

Ett förslag på landsmötet kallas **yrkande**. Yrkanden görs alltid skriftligt på förtryckta blanketter som lämnas till podievärden.

Medlemmar som inte är ombud har möjlighet att senast 60 minuter i förväg lämna in skriftliga yrkanden till det utskott som ska behandla en viss fråga. Sådana yrkanden ska lämnas i mötesbyrån. Yrkanden under plenum kommer sedan enbart att kunna läggas av ombud, partistyrelseledamöter och riksdagsledamöter.

Under landsmötesförhandlingarna är det utskottets förslag som är **huvudförslag**. Utskottets yrkanden finns i det aktuella **utskottsutlåtandet**.

Den som vill ha ett annat förslag än utskottets måste yrka på det. Det går att yrka bifall till **en motion**, **en förslagspunkt från en arbetsgrupp**, ett yrkande i **ett PS-yttrande** eller en **reservation** i ett utskott eller i partistyrelsen.

Man kan även yrka på **nya formuleringar**. Så länge de inte avviker mycket från förslag som finns i utskottsutlåtandena kan dessa behandlas. Helt nya textförslag ska dock i regel remitteras till beredningsutskottet.

BESLUT

Det är förhandlingsordföranden som själv bestämmer hur landsmötet ska gå till väga för att fatta beslut, i vilken ordning ärenden ska avgöras och vilka ärenden som står mot varandra m.m. Detta kallas **propositionsordning**.

Den som är missnöjd med förhandlingsordförandens propositionsordning får yrka på en annan beslutsordning genom att begära ordningsfråga.

Om inga ytterligare yrkanden finns ställs utskottets yrkande **mot avslag**. Det betyder att man antingen antar utskottets förslag eller också ingenting alls.

Om ärendet gällde att anta en ny åsikt i en fråga där Liberalerna inte haft någon åsikt tidigare, så innebär avslag att Liberalerna saknar åsikt även i fortsättningen.

Om mer än ett yrkande finns på en punkt, ställs dessa förslag mot varandra (endast ett av dem kan bifallas).

Beslut fattas oftast med acklamation.

OMRÖSTNING

Acklamation kallas det när ordföranden ställer flera förslag mot bifall för att på så sätt höra vilket förslag som får mest röster. Man röstar genom att ropa "**Ja!**" när det förslag man vill stödja läses upp. Man ropar däremot aldrig nej.

Det kan exempelvis låta så här:

Ordf.: Kan landsmötet bifalla utskottets yrkande 3?
Landsmötet: Ja!
Ordf.: Kan landsmötet avslå detsamma?
Landsmötet: Ja!
Ordf.: Jag finner att utskottets yrkande 3 är bifallet.
[Klubbslag]

VOTERING

Vid acklamation är det ordförande som avgör utfallet. Den som vill att resultatet kontrolleras ropar "Votering!" innan klubban faller. Då genomförs först en försöksvotering som innebär att ombuden sträcker upp sina röstkort istället för att ropa när mötesordföranden frågar.

Ordf.: Kan landsmötet bifalla utskottets yrkande 3?
[Ombuden som vill bifalla förslaget räcker upp sina röstkort]
Ordf.: Tack. [Röstkorten tas ned.]
Ordf.: Kan landsmötet avslå detsamma?
[Ombuden som vill avslå förslaget räcker upp sina röstkort]
Ordf.: Tack, jag finner att utskottets yrkande 3 har majoritet och därmed är bifallet.
[Klubbslag]

Om utfallet av omröstningen är tydligt fattas beslutet med mötesordförandes tolkning. I annat fall kan "Rösträkning" begäras innan ordförandes klubbslag faller.

Rösträkning följer samma procedur, med skillnaden att de valda rösträknarna räknar alla uppsträckta ombudskort och meddelar detta enskilt till ordförande. Förhandlingsordförande jämför de olika resultaten och avkunnar vilket förslag som vunnit omröstningen.

NAMNUPPROP

Om utfallet fortfarande inte är klart kan man begära "Namnupprop". Proceduren innebär att förhandlingssekretariatet läser upp namnet på alla ombud som då ropar "ja" eller "nej" eller "avstår". Röstlistan från en votering med namnupprop tas in i protokollet.

KONTRAPROPOSITIONSVOTERING

Har man tre eller fler förslag som står mot varandra, när någon begär votering, används vad som kallas **kontrapropositionsvotering**.

Först utser ordföranden ett **huvudförslag**. Som huvudförslag utses i regel det förslag som har partistyrelsens stöd. Därefter ska ett **motförslag** utses genom att ställa de kvarvarande yrkandena mot varandra i ett eller flera steg beroende på hur många yrkanden som finns.

Om det finns t.ex. fem förslag, och ett utses till huvudförslag, hålls därefter en votering mellan de kvarvarande förslagen. Denna votering hålls med acklamation. (Även om röstkort används i huvudvoteringen.)

Om ett förslag därmed får klar majoritet är det motförslag. (Övriga förslag har fallit.) Då återgår landsmötet till huvudvoteringen.

Om inget förslag fick klar majoritet, eller om någon begär votering, genomförs en ny kontrapropositionsvotering mellan de fyra kvarvarande förslagen – där ett utses till huvudförslag och något av de tre kvarvarande ska bli motförslag osv. ända tills ett enda motförslag har tagits fram och alla övriga fallit. Slutligen ställs det utsedda huvudförslaget mot det framröstade motförslaget (huvudvoteringen).

Ordf.:	Utskottets förslag, som stöds av partistyrelsen, är huvudförslag. Förutom detta finns två andra förslag, jag kallar dem för Anderssons förslag och Petterssons förslag. Är det landsmötets mening att Anderssons förslag ska vara motförslag?
Ombuden:	Ja!
Ordf.:	Är det landsmötets mening att Petterssons förslag ska vara motförslag?
Ombuden:	Ja!
Ordf.:	Jag finner majoritet för Petterssons förslag som motförslag. [Klubbslag]
Ordf.:	Då återgår vi till huvudomröstningen. Då ber jag att ombuden räcker upp sina röstkort. Kan landsmötet bifalla utskottets yrkande? [Ombuden som vill bifalla utskottets förslag räcker upp sina röstkort]
Ordf.:	Tack. Kan landsmötet bifalla Petterssons förslag? [Ombuden som vill bifalla motförslaget räcker upp sina röstkort]
Ordf.:	Tack, jag finner att utskottets yrkande är bifallet. [Klubbslag]

RESERVATION OCH SÄRSKILT YTTRANDE

Ett tjänstgörande ombud som är missnöjd med ett beslut kan visa detta genom en **reservation**. En reservation kan bara lämnas in till förmån för ett annat beslutsförslag som landsmötet röstat ned. Ombud, PS-ledamöter och revisorer kan också lämna in ett **särskilt yttrande**.

Reservationer och särskilda yttranden skrivs på en särskild blankett som finns tillgänglig i salen. Både reservationer och särskilda yttranden tas med i landsmötesprotokollet.

Reservation och särskilt yttrande ska lämnas in skriftligt **senast fyra timmar** efter fattat beslut men senast innan landsmötet avslutas.

Ordningsfrågor

Ordningsfråga begärs muntligt och **bryter en pågående debatt**. Ordningsfråga rör aldrig en sakfråga utan är av praktisk karaktär. Ordningsfråga kan begäras t.ex. för att

- skärpa tidsbegränsningen för anförande
- föreslå streck i debatten
- föreslå annan propositionsordning vid omröstning
- föreslå ajournering eller bordläggning av ärende

En ordningsfråga avgörs alltid innan eventuell debatt i sakfrågan fortsätter. Först lämnas ordet fritt om någon vill yttra sig i ordningsfrågan, därefter hålls en omröstning om förslaget. Därefter fortsätter debatten i sakfrågan (om inte ordningsfrågan gällde ajournering eller bordläggning).

STRECK I DEBATTEN

När en debatt drar ut på tiden kan presidiet eller någon annan yrka på **streck i debatten**. Det räknas som en ordningsfråga.

Om beslut fattas om streck läser mötespresidiet upp alla inkomna förslag. En tid ges för den som vill inkomma med ytterligare förslag, därefter **justeras** yrkandena av mötespresidiet. Efter det läses talarlistan upp och alla ges möjlighet att begära ordet, därefter **justeras** talarlistan för den debatten.

Efter att streck är satt accepteras inga nya yrkanden eller talare.

A.
Allmänpolitik och liberal ideologi

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

A. Allmänpolitik och liberal ideologi

Inledning

Liberalernas roll är att stå upp för varje människas frihet att forma sitt eget liv. De konkreta utmaningarna ser olika ut i varje tid, men uppdraget är ständigt. Hoten mot vår frihet skiftar – men för liberaler måste friheten alltid försvaras.

Sverige ska vara ett land där ingen ska känna att en egen lön eller en egen bostad bara är privilegier reserverade för andra. Ett land där varje barn ska våga drömma stora drömmar och ett land där stora drömmar ska kunna slå in också för barn som växer upp med små resurser. Vår roll är inte att snegla åt den populism och nationalism som växer i politikens höger- och ytterkanter, utan att försvara liberalismen som en kraft i politikens mittfält. Vi vet att friheten inte får vara något som enbart är för de få. Vi arbetar för att fler ska få nya möjligheter. Det är kärnan i det socialliberala uppdraget.

Ekonomiskt sett går det just nu bra för Sverige. Den djupa globala lågkonjunkturen i finanskrisens spår har bytts mot en bred internationell högkonjunktur. Men de möjligheter som detta skapar kommer inte alla till del. Trots de goda tiderna växer antalet människor som riskerar att ställas helt utanför arbetsmarknaden. Vi liberaler vet att Sverige kan bättre än så.

Tack vare liberala reformer har skolan fått tydligare kunskapsfokus. Det har gett resultat, och flera årtionden av sjunkande kunskapsresultat har äntligen vänts i en liten uppgång. Men nu hotar den positiva utvecklingen att brytas på nytt. Vi liberaler vet att Sveriges elever förtjänar bättre än så.

De flesta får det just nu bättre i Sverige, men inte alla. Skillnaden ökar mellan dem som har många möjligheter och dem som saknar möjligheter. Liberalernas stora uppgift de kommande åren är att med förnuft och framtidstro överbrygga dessa klyftor. Till mycket stor del är detta en integrationsfråga.

På tre år har över 200 000 människor på flykt från krig och förtryck sökt sig till vårt land. Det är fler än hela Uppsala. Det finns skolor där bara en av hundra elever har föräldrar födda i Sverige, klasser där fler än hälften just kom hit. Sverige gjorde rätt som tog emot så många medmänniskor vi kunde hösten och vintern 2015. Men vi ska också se och erkänna den nya ojämlikhet som nu växer fram. Därför måste integrationspolitiken läggas om i riktning mot jobb och språk, det behöver klargöras att de demokratiska värderingarna och jämställdheten omfattar alla oavsett bakgrund, och alla tendenser till parallellsamhällen ska motverkas.

Efter valförlusten 2014 beslutade vi tillsammans vid partirådet i november samma år att det är dags för Liberalerna att breddas och förnyas. Skolan är central för att fler människor ska få nya livschanser, men vid sidan av skolan behöver fler frågor synas bättre i vårt politiska arbete. Förnyelsearbetet skedde därför inom ramen för två kommissioner, globaliseringskommissionen och välfärdskommissionen, som vardera samlade sju förnyelsegrupper för särskilda politikområden.

Några av förslagen från dessa förnyelsegrupper behandlades på landsmötet 2015, och på partirådet 2016 fastställdes dessutom ett helt nytt integrationspolitiskt program. I och med de rapporter som behandlas på årets landsmöte har samtliga förnyelsegrupper slutredovisat sitt arbete.

De förändringar av Liberalernas politik som föreslås till årets landsmöte bildar – tillsammans med redan beslutade kursomläggningar vad gäller bland annat integration, skatter och bostäder – grunden för vårt reformprogram inför 2020-talet. Vi går till val på en framtidsinriktad politik för att Sverige i morgon ska vara ett land där friheten omfattar fler och där klyftorna mellan människorna är färre.

Partistyrelsen vill att Liberalerna ska vara ett parti som orkar genomföra de förändringar som krävs för att fler ska få plats på de svenska arbets- och bostadsmarknaderna. Inget jobb är viktigare än det allra första en människa får. Vi vill se fler jobb som är enkla att både få, erbjuda och utföra. En ny anställningsform är en del, och till detta landsmöte lägger vi också fram nya förslag om en liberalare arbetsrätt som öppnar upp arbetsmarknaden för fler. En genomgripande skattereform som sänker skatten på arbete behövs så att fler får sin första lön och fler får behålla mer av det de arbetat ihop. Ska fler få känna den frihet som en egen bostad innebär måste hyresmarknaden tillåtas fungera och ägandemarknaden omfatta fler. Den socialliberala skyldigheten är att ta ställning för varje människa utan jobb och varje människa utan bostad mot de intressen som alltid väljer bort deras trygghet och framtid.

Partistyrelsen vill att Liberalerna ska vara ett parti som ser att din kunskap och ditt kunnande aldrig får avgöras av var dina föräldrar är födda, vad dina föräldrar läst eller var dina föräldrar valt att bilda familj. Inget lägger grunden för fler klassresor så som en skola som fungerar – men inget gör att klyftor, klass och utanförskap går i arv så som en skola som misslyckas. Kunskapsuppdraget måste göras starkare och lektionerna bli fler. Likvärdigheten måste öka och skolan förstatligas. Lärarna måste få bättre villkor och lärarutbildningen förstärkas. Höga resurser och höga förväntningar ska göra att de barn och unga som nyss kommit till Sverige ska kunna komma vidare i sina studier. Ingen ska växa upp utan att få känna hopp och tillförsikt om framtiden.

Partistyrelsen vill att Liberalerna ska vara ett parti som ser till att det viktigaste fungerar. Oavsett var i Sverige du lever ska du vara fri från våld och brott, oavsett vem du älskar ska du vara skyddad från hat och trakasserier. I de förorter där samhällskontraktet idag är som svagast måste rättsstatens närvaro vara som starkast. Vi vill se 25 000 poliser, fler kommunala ordningsvakter och en ny modern beredskapspolis. Vi kommer aldrig att acceptera framväxten av parallellsamhällen där friheten sätts på undantag och hedersförtrycket breder ut sig. Också Sverige som land måste kunna försvaras. Vi vill bygga säkerhet tillsammans med andra i Nato och öka försvarsanslagen till två procent av BNP till år 2026.

Partistyrelsen vill att Liberalerna ska vara ett parti som framhärdar i att friheten inte får vara reserverad för de starka. Vår tro på varje människas förmåga ställer krav på ett samhälle som ser och möter henne också i hennes svagaste ögonblick. Vi har återknutit till vår historia och presenterar ett nytt funktionhinderspolitiskt program som ökar självständigheten för många som allt för länge förnekats sin frihet. Vi tar ansvar för vården och presenterar ett nytt sjukvårdspolitisk program som ökar makten för varje patient. Vi stärker socialtjänsten och missbruksvården. Vi lägger fram ny politik som ökar rättigheterna för de unga som behöver samhällets stöd när familjeförhållande sviker. Vi presenterar ett nytt program med politik för årsrika, för att fler ska kunna leva livet hela livet. Politikutvecklingen på dessa områden understryker den självklara balansen om präglar det socialliberala samhällsbygget – den där vi med samma kraft hävdar att välstånd skapas med ett fritt näringsliv och att välfärden måste komma alla till del.

Den sociala liberalismen tar sikte på varje människa. Hennes färd framåt i livet är vårt mål. Då kan vi aldrig acceptera att skillnaderna i livschanser och frihet ökar. Att jobben, kunskapen, tryggheten och möjligheterna växer till där de länge trängts tillbaka är centrala politiska svar på den uppgiften. Samtidigt finns andra utmaningar att ta sig an och orättvisor att angripa. Vi ska möta klimatkrisen. Vi stärker jämställdheten. Vi säger ja till starkare Europasamarbete. Vi ska ge rum för det fria civilsamhället och den fria kulturen.

Partistyrelsen presenterar i dessa yttranden med förslag till ställningstaganden och ny politik på alla centrala politiska områden. Detta är vårt förslag till hur vi tillsammans bäst uppfyller liberalismens tidlösa uppdrag i vår egen samtid.

Motionerna

Partistyrelsen övergår nu till att behandla de motioner som berör allmänpolitiska frågor eller ideologiska frågor.

Liberalernas arbete med politikutveckling tas upp i **motion A1**, där det föreslås att förnyelsekommissionernas arbete fram till årets landsmöte följs upp med att partistyrelsen tillsätter en framtidskommission med uppdrag att vara en plattform för långsiktig idé- och politikutveckling. Motionärerna menar att en kommission med detta uppdrag behövs för att skapa en

koppling mellan framtidsfrågorna och det löpande arbete som partiets ledande företrädare ägnar sig åt.

Partistyrelsen anser att motionen tar upp en mycket väsentlig fråga. För att Liberalerna ska vara ett relevant parti måste det finnas ett ständigt pågående arbete för att identifiera de stora samhällsutmaningarna och göra en självständig bedömning av de problem och utmaningar som väntar. Det är en förutsättning för att vi ska kunna formulera en helhetsanalys och utifrån den lägga fram konkreta politiska reformförslag att gå till val på.

Under mandatperioden har ett grundläggande förnyelsearbete pågått inom ramen för partiets två förnyelsekommissioner och de fjorton politiska arbetsgrupperna som fördjupat sig inom sina respektive sakområden. Vi har dragit våra slutsatser av att vi inte i valet 2014 förmådde ge tillräckligt bra liberala svar på de frågor som väljarna ställde. Men förnyelsearbetet måste ständigt fortsätta.

Motionärens förslag om en framtidskommission är intressant, eftersom det är ett sätt att institutionalisera den mer långsiktiga politikutvecklingen. Samtidigt sätter partiets knappa resurser vissa begränsningar. Det är därför inte lämpligt att här och nu binda partiet till en viss modell för hur det framtidsinriktade förnyelsearbetet bedrivs, utan i stället **bör partistyrelsen ges i uppdrag att analysera hur framtidsfrågorna och den långsiktiga politikutvecklingen ska organiseras under nästkommande mandatperiod. Med detta uppdrag bör motion A1 anses besvarad.**

I **motion A2** yrkas att Liberalerna arbetar för att sprida kunskap om hur demokratin växt fram och om vikten av att ständigt värna demokratin, internationalismen och det öppna samhället. Med utgångspunkt i att det snart är hundra år sedan demokratins genombrott i Sverige pekar motionären på risken med historielöshet om kampen för demokrati, särskilt i ljuset av att auktoritärt sinnade ledare i andra länder aktivt arbetar för att undergräva liberala demokratiska värderingar.

Partistyrelsen är helt överens med motionären om vikten av att folkbilda om de demokratiska värderingarna och om hur demokratins genombrott skedde i Sverige. Ibland sägs det slarvigt att Sverige ”blev” demokrati 1918 eller ”fick” allmän rösträtt 1921, men demokratisering är inget som händer av sig självt. I Sveriges fall var demokratiseringen följden av en många decennier lång kamp, där liberaler och socialdemokrater var de pådrivande krafterna medan högern och bondeförbundet stod för motståndet och kommunisterna valde den revolutionära vägen.

Kunskapsspridningen om detta kan ske på olika sätt. Med stöd av Karl Staaffs fond för frisinnade ändamål har nyligen den första stora biografin om liberalen Nils Edén, statsministern som genomdrev demokrati i Sverige, publicerats. Riksdagen har tillsatt en parlamentarisk jubileumskommitté som förbereder ett flerårigt arbete för att uppmärksamma demokratins införande i Sverige 1918–1921. Frågorna uppmärksammas även kontinuerligt i opinionsbildningen från olika liberala företrädare. Partistyrelsen bedömer att det arbete som görs ligger väl i linje med motionens intentioner, och **motion A2 bör därför anses besvarad.**

Sex motioner tar på olika sätt upp Liberalernas politiska profilering. I **motion A3** yrkas bl.a. att Liberalerna lyfter fram och driver hållbarhetsfrågor och tar fram ett liberalt hållbarhetsmanifest inför 2018. I **motion A4** yrkas på liknande vis att miljöfrågorna ges större dignitet i den liberala politikutvecklingen. **Motion A5** tar upp frågan om en svensk dröm, en princip som motionären vill ska genomsyra Liberalernas politikutveckling. Motionären hänvisar till ”the American dream”, som i sin finaste form handlar om att det viktiga inte är varifrån du kommer utan vad du kan bidra med, och vill att Liberalerna ska formulera en motsvarande vision för Sverige. I **motion A6** föreslås en ”liberal garanti”, uttryckt som att varje beslut som minskar individens frihet ska motsvaras av ett beslut som ökar individens frihet. I **motion A9 yrkande 2** förespråkas att Liberalerna intar en socialliberalt grundad mittenposition.

Partistyrelsen vill framhålla att miljö- och hållbarhetsfrågorna på senare år fått allt större tyngd i den liberala politikutvecklingen. Ett viktigt steg togs i och med det nya partiprogrammet 2013, där hållbarhetsfrågorna gjordes till ett av de fyra sakpolitiska huvudavsnitten. Detta har också följts upp i partiets parlamentariska arbete, bland annat genom att den ekonomiska politiken allt tydligare integrerats med miljöpolitiken. Den skattereform som partiet förespråkar är tydligt utformad för att sänka skatterna på jobb och företagande och höja beskattningen på bland annat miljöområdet. Detta kommer att vara inriktningen också fortsättningsvis. Däremot bör av principiella skäl inte landsmötet binda partistyrelsen för

exakt hur den liberala politiken ska paketeras i form av rapporter eller manifest, utan detta måste partistyrelsen ha mandat att avgöra. **Med hänvisning till detta bör motionerna A3 och A4 anses besvarade.**

Det övergripande resonemanget i **motion A5** om en svensk dröm ligger väl i linje med Liberalernas syn på migration och integration. Vi ska tillsammans med andra EU-länder ta ett stort ansvar för en human asylpolitik, och vår reglerade invandring ska utformas för att därtill välkomna kunniga individer som söker sig till Sverige för att arbeta, driva företag eller studera. Med hänvisning till detta och till partistyrelsens inledande text till detta avsnitt bör **motion A5 anses besvarad.** Vad gäller förslaget i **motion A6** befarar partistyrelsen att den princip som föreslås skulle kunna tolkas som en ambitionssänkning. Det övergripande målet för liberal politik är att öka den enskildes frihet och möjligheter i sitt eget liv. Motionärens ämne synes vara att motverka frihetsinskränkningar genom små enskilda beslut som sammantaget får stor negativ effekt. I den delen har partistyrelsen ingen annan uppfattning, men partiprogrammets skrivningar bör anses tillräckliga som vägledande principer. **Motion A6 bör med detta anses besvarad.** Den socialliberalism som är Liberalernas ideologi gör det naturligt för oss att söka en position inom ett brett politiskt mittenfält. Så har det varit sedan partiet bildades och det kommer att förbli så i framtiden. **Motion A9 yrkande 2 bör således anses besvarat.**

Den sjätte motionen, **motion A7**, uppmärksammar den så kallade GAL-TAN-skalan. Motionärerna vill att Liberalernas politik ska präglas av det som i motionen kallas för ett GAL-perspektiv.

GAL-TAN-skalan är ett statsvetenskapligt begrepp som på senare år även fått visst genomslag i den allmänna debatten. Begreppet tar sikte på den konfliktdimension som inte handlar om ekonomisk politik utan om andra värderingsfrågor. I skalans ena ände finns de som tar ställning för gröna, alternativa och frihetligt-libertarianska värderingar (”green, alternative, libertarian”), medan det i den andra änden finns de som tar ställning för traditionella, auktoritära och nationalistiska värderingar (”traditional, authoritarian, nationalist”). Motionärerna menar att GAL-positionen ger möjlighet till en önskvärd profilering mot ”yngre och modernare grupper av väljare” som vill ha ”mindre stat, mer avregleringar och decentralisering, modernare syn på identiteter och inkludering”.

Inom statsvetenskapen ses GAL-TAN-skalan av vissa som ett sätt att tydliggöra konfliktdimensioner i värderingsfrågor. Samtidigt är skalan inte oomstridd och andra har ifrågasatt dess relevans som analysverktyg. En del menar att den inte på ett meningsfullt sätt kan användas för att förutsäga vilken position i en värderingsfråga en politisk aktör kommer att hamna på, och då minskar dess användbarhet. Till exempel finns det radikala miljöaktivister som menar att klimathotet är så akut att det tröga demokratiska beslutsfattandet måste begränsas genom mer av auktoritärt styre. En sådan person placerar sig samtidigt på GAL-TAN-skalans båda ytterpunkter.

Partistyrelsen konstaterar att GAL-TAN-skalan är ett av flera intressanta redskap för att åskådliggöra politikens spänningsfält. Som sådan har den sitt värde, även utanför statsvetenskapen som akademisk disciplin, och det finns all anledning att tro att den kommer till användning också framöver. Samtidigt vill partistyrelsen höja ett varningens finger mot att alltför mekaniskt använda detta analysredskap som styrmedel i politikutvecklingen. I så fall skulle positioneringen på en skala bli det väsentliga, inte omvärldsanalysen och de liberala argumenten. Då skulle taktikspelet ta överhanden. Partistyrelsen anser att Liberalernas politikutveckling ska utgå ifrån samhällsproblem och verkliga möjligheter, inte relativ positionering på en statsvetenskaplig skala.

Att ensidigt fokusera på GAL-TAN-dimensionen (vilket motionären förvisso inte förespråkar) skulle dessutom leda till att andra väsentliga konfliktdimensioner lämnas därhän. Både demokratiska värderingar och ekonomisk politik är exempelvis avgörande faktorer för vilka regeringssamarbeten som är aktuella för Liberalerna framöver, och båda dessa frågor är väl så viktiga i väljarnas ögon. Med detta bör **motion A7 anses besvarad.**

Slutligen tas allianssamarbetet upp i två motioner. I **motion A8** yrkas att Liberalerna ska gå till val 2018 självständigt och inte som en del av alliansen, och i **motion A9 yrkande 1** yrkas att Liberalerna lämnar allianssamarbetet. Med anledning av dessa motioner vill partistyrelsen anföra följande.

Liberalerna går till val som ett självständigt parti, liksom alla andra partier gör. Vi har ett eget valmanifest och egna politiska prioriteringar som vi söker väljarnas stöd för.

Efter varje parlamentsval i varje demokratiskt land ska det formeras en regering mot bakgrund av valresultatet. Sammansättningen av en regering, vilka partier som ingår och vilka som inte ingår, avgör ju regeringens kommande politik. Det är därför av intresse för väljarna att veta hur partierna ser på den saken. Väljarna ska inte uppleva efter valet att de blivit vilseledda. Det är dessutom en viktig erfarenhet att partier som är oklara i regeringsfrågan får ägna betydande energi i valrörelsen åt att möta krav på förtydliganden.

Begreppet ”Alliansen” skapades inför valet 2006. Men de borgerliga partierna har i praktiken utgjort ett regeringsalternativ inför näst intill samtliga val under hela efterkrigstiden, med undantag för koalitionen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet/Centerpartiet under 1950-talet.

Allianspartierna är fyra olika partier med olika ideologier och olika prioriteringar. Vi landar dock ofta i likartade synsätt i fråga om huvudsaklig inriktning för samhällsutvecklingen. Men det finns också frågor där vi skiljer oss åt. Den rödgröna regeringens höjda skatter, höjda bidrag och subventioner, stela och oflexibla arbetsmarknad som stänger ute nyanlända, nej till valfrihet, företagsfientlighet, vinstförbud och flumskola är några av de tunga och viktiga frågor som skapar en tydlig politisk skillnad mellan alliansen och de rödgröna.

Decemberöverenskommelsen tillkom i en situation av tillfälligt parlamentariskt kaos och kan inte i längden tjäna som rättesnöre för hur vårt land ska styras. Överenskommelsen gav Vänsterpartiet ett orimligt stort inflytande, vilket har drivit politiken i Sverige kraftigt åt vänster. Decemberöverenskommelsen ska inte återupprepas.

Sverigedemokraterna är inte vilket parti som helst. Det är ett parti med nazistiska rötter i relativt modern tid som inte har gjort upp med sitt förflutna. De har ena foten kvar i den rasistiska myllan och agerar populistiskt i sina dagsaktuella ställningstaganden. Sverigedemokraterna själva utpekar liberalismen som sin fiende. Partiet sympatiserar med den auktoritära utvecklingen i Ungern och Polen, säger nej till EU-samarbetet och vill montera ner centrala inslag i den liberala demokratiska samhällsmodellen. Det är uteslutet för ett liberalt parti att samarbeta med Sverigedemokraterna. Alliansen ska inte förhandla politiska uppgörelser med Sverigedemokraterna.

Det är partistyrelsens uppfattning att Liberalerna ska sträva efter att bilda en ny alliansregering efter 2018 års val. Detta blir möjligt om allianspartierna blir större än de rödgröna.

Om de rödgröna partierna blir större än alliansen uppstår samma situation som hösten 2014 på nytt. I det läget ska decemberöverenskommelsen inte återupprepas, och Alliansen ska inte förhandla med Sverigedemokraterna. Då återstår blocköverskridande samverkan. Det kan handla om samverkan i riksdagen eller om en blocköverskridande regering, där strävan ska vara att alliansen ska agera gemensamt.

Liberalernas huvudinriktning ska vara att det efter valet 2018 ska bildas en ny alliansregering med ett starkare liberalt parti. Vi går till val för att stärka Liberalerna och därmed stärka de liberala idéerna i Sverige och i en kommande alliansregering. **Med detta bör motionerna A8 och A9 yrkande 1 anses besvarade.**

Förslag till landsmötesbeslut

1. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att analysera hur framtidsfrågorna och den långsiktiga politikutvecklingen ska organiseras under nästkommande mandatperiod
2. **att** motion A1 därmed anses besvarad
3. **att** motion A2 anses besvarad
4. **att** motionerna A3 och A4 anses besvarade
5. **att** motion A5 anses besvarad
6. **att** motion A6 anses besvarad
7. **att** motion A9 yrkande 2 anses besvarat
8. **att** motion A7 anses besvarad
9. **att** motionerna A8 och A9 yrkande 1 anses besvarade

RESERVATION 20

Per-Åke Fredriksson reserverar sig till förmån för att motion A8 bifalls.

Motioner

A. Allmänpolitik och liberal ideologi

A1. Tillsätt en framtidskommission

Ulf Schyldt, Täby
Andreas Froby, Botkyrka
Vladan Lausevic, Täby
Ylva Mozis, Vallentuna
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet bör ge partistyrelsen i uppdrag att skapa en plattform för ett långsiktigt idé- och politikutvecklingsarbete genom att tillsätta en Framtidskommission

Förnyelsen av vår politik har varit en viktig del av förberedelserna inför 2018 års valrörelse. Men som idéburet parti är vi egentligen beroende av en kontinuerlig idéutveckling. Det är alltför lätt att enbart titta på de utmaningar och frågeställningar som är aktuella för stunden.

När vi nu på landsmötet tar ställning till nya förslag om politik att driva i den kommande valrörelsen, bör vi därför också tänka lite längre. Vad kommer att vara de nya utmaningarna efter nästa val 2022 – och hur förbereder vi oss för de debatter som kommer att prägla 2020-talet? Vilka liberala trender och strömningar i vår omvärld måste vi förstå tidigt för att inte bli överraskade av?

Att den tekniska utvecklingen är svår att förutsäga är en truism. Men det finns ingen anledning att tro att den kommer att mattas av – tvärtom. Och den kommer även fortsättningsvis att ha stor påverkan på samhället, precis som mobiltelefonen och internet har haft.

Därför bör vi liberaler ständigt fundera över vad den teknik som är under utveckling kommer att betyda för samhällsutvecklingen. Sociala och demografiska trender påverkar också samhället. Under decennier har vi diskuterat vad en allt äldre befolkning innebär. Hur påverkas arbetslivet, ekonomin, bostäderna osv? Även denna diskussion borde vara mer ständigt pågående.

Är vi på väg mot en mer fragmenterad, misstänksam och isolerad värld – där nationer och regioner domineras av nationalistiskt färgade populister som använder omvärlden som hotbild? Finns det motvikter, var finns fröna till nästa internationella trend – och vad kommer den i så fall att bli? Hur kan Liberalerna bli en aktiv kraft i detta i stället för en ”barkbåt som guppar på vågorna”?

Ett ideologiskt samtal som inte inbegriper våra ledande företrädare kunde lika gärna föras i en isolerad kammare. Tankesmedjor kan vara befruktande för den allmänna debatten, men fördelen med globaliserings- och välfärdskommissionerna är att de har haft en direkt koppling till den politik vi företräder.

Därför måste vi ta ansvar för att ge det långsiktiga, strategiska tänkandet en fastare roll i partiet på liknande sätt. Landsmötet bör ge partistyrelsen i uppdrag att skapa en plattform för ett långsiktigt idé- och politikutvecklingsarbete genom att tillsätta en framtidskommission.

A2. Demokratin måste alltid värnas

Hans Lindblad, Gävle

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att sprida kunskap om hur demokratin växt fram och om vikten av att ständigt värna demokratin, internationalismen och det öppna samhället

Riksdagen kommer hösten 2018 att fira hundraårsminnet av när Nils Edéns koalition mellan liberaler och socialdemokrater lyckades driva igenom principbeslut om demokrati. Striden kring rösträtt och parlamentarism blev Sveriges hittills mest brutala politiska konflikt. Liberalism stod mot konservatism.

Hatkampanjerna mot Karl Staaff, med kulmen i kungakuppen 1914, leddes av Gustaf V, drottning Victoria och kronprins Gustaf Adolf. Lögnerna om Staaff har först i vår tid fått en motsvarighet genom det extrema näthatet.

Att moderater som Gösta Bohman och Sofia Arkelsten bluffat och beskrivit högern som pådrivande för demokrati visar att de utgått från att historielösheten är så utbredd att många inte känner till högerns/hovets agerande. Kontrasten är stor mot Norge där varje skolunge vet hur grundloven antogs i Eidsvoll den 17 maj 1814.

Edéns regering tillträdde den 19 oktober 1917. Högermajoriteten i första kammaren stoppade våren därpå än en gång kvinnlig rösträtt, men i slutet av 1918 ställde Edén ultimatum till högern. Ännu ett nej till demokrati kunde väntas leda till revolution, som strax innan i Tyskland. Högern valde att lägga ned sina röster, men det dröjde ytterligare nära 30 år innan partiet aktivt bejakade demokratin. 1926 skrev den blivande högerledaren Jarl Hjalmarson att ”konservatismen står mot demokrati” som inte kan godtas eftersom den är ett ”utslag av liberal individualism”.

Efter Sovjetunionens upplösning fanns hoppet att Europa var säkrat för demokratin. I stället har demokratins fiender blivit alltmer aggressiva. Kampen mellan liberalism och konservatism är nu mer intensiv än på länge. (Liberalism i betydelsen liberal demokrati som försvaras av flera grupperingar.) Nationalistiska partier, flera med rötter i nazismen, vill likvidera EU och hetsa mot folkgrupper.

Ryssland och USA har nu snarlika presidenter med lögnen som kännemärke. Vladimir Putin är skolad i kommunistiska KGB, där allt förvrängdes för att passa Kreml. Trump, mentalt sjuk eller inte, verkar sprida sitt hat i syfte att rasera tillit i samhället och omöjliggöra politiska samtal. Båda avskyr fria media och hyllar antiliberaler världen runt.

Putin är kriminell både politiskt och ekonomiskt. Han startar krig och hotar anfalla grannländer med kärnvapen. Hans aktioner mot fria val i andra länder är ytterligare skäl för demokrater att se honom som fiende. USA är radikalt annorlunda genom konstitutionen och dess maktdelning med viktiga roller också för domstolar. Trumps skador på USA:s politiska liv kan bli mycket svåra att reparera, men han kan inte bli diktator.

Avgörande är att antidemokratiska krafter röner motstånd. Flera val i EU-stater 2017 har stärkt liberala partier. De kvinnligt ledda demonstrationerna mot Trump är imponerande manifestationer mot det konservativa hatet.

Som parti måste Liberalerna söka stärka kunskapen om demokratins framväxt. Men också visa att demokrati, internationalism och det öppna samhället ständigt måste värnas.

A3. Utan liberalism inget hållbart samhälle

Karin Karlsbro, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att vara det mest hållbara och framtidsorienterade partiet
2. **att** Liberalerna lyfter fram och driver hållbarhetsfrågorna ur ett ideologiskt perspektiv
3. **att** Liberalerna kommunicerar att partiet är det mest hållbara och framtidsorienterade alternativet i svensk politik
4. **att** Liberalerna tar fram ett liberalt hållbarhetsmanifest inför valet 2018

Utvecklingen i världen är på många sätt positiv. Men stora utmaningar återstår. Utan liberalism finns ingen förutsättning för hållbar utveckling, varken globalt eller i enskilda länder. Sverige är ett av världens rikaste och friaste länder och samtidigt ett av planetens mest hållbara länder. Utan demokrati, tillväxtorienterad marknadsekonomi, innovationer och entreprenörskap samt öppenhet mot omvärlden hade vårt land aldrig blivit världsledande i hållbarhet, vare sig ekonomiskt, ekologiskt eller socialt. Faktum är att det största hotet mot hållbar utveckling i världen är bristen på demokrati och hoten mot liberala värden. Det krävs en fungerande rättsstat för att bekämpa och motverka korruption och slöseri med naturresurser. Det behövs oberoende, demokratiskt förankrade myndigheter och institutioner för att garantera att exempel miljölagstiftning efterlevs. Det krävs yttrandefrihet, fri press och fria miljöorganisationer för att driva hållbarhetsarbetet framåt. Och i ett fritt näringsliv kan hållbarhet bli en viktig konkurrensfördel som driver utvecklingen framåt, även om politiken går åt fel håll. Demokrati är dessutom den viktigaste förutsättningen för fred

och konkret samarbete för t.ex. miljöpolitik mellan länder, vilket EU är ett lysande exempel på. Att utrota fattigdom är ett av de viktigaste målen för ekonomisk hållbarhet. Det kräver tillväxt. Vi ska inte förneka att ekonomisk utveckling tär på miljön. Det är just därför vi behöver spelregler, såväl nationellt som internationellt, så som miljöskatter och ekonomiska styrmedel. Samtidigt ska vi komma ihåg att fattigdom och brist på tillväxt också hotar miljön och människors hälsa. Fri forskning är en förutsättning för ny kunskap och innovationer som bidrar till att lösa mänsklighetens utmaningar. Genom ökad digitalisering och teknikutveckling främjas mer hållbara lösningar. Det är bara i demokratier som den sociala dimensionen av hållbar utveckling har verklig potential och mänskliga fri- och rättigheter, inklusive fackliga rättigheter, minoriteters rättigheter, jämställdhet och hbtq-rättigheter kan upprätthållas. Det finns nu ett stort behov av att tydliggöra Liberalernas ideologiska position och riktning. Vi måste dra lärdom av och hämta kraft från den socialliberala motreaktion mot den våg av antiliberalism som har sköljt över västvärlden under de senaste åren.

Den liberalism som växer och står i motsats till populism, främlingsfientlighet och kunskapsförakt är grön, social, tolerant, kunskapsbaserad och inriktad på framtiden. Vi är vad vi heter. Så säger Liberalerna efter namnbytet. Det är dags att Liberalerna slår fast vad det betyder; att partiet bestämmer sig för att vara det hållbara och framtidsorienterade partiet. För människornas och miljöns skull.

A4. Tag människors verkliga oro på allvar – och leverera lösningsförslag

Anita Brodén, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ge miljöfrågorna större dignitet

Som politiskt parti är det viktigt att ta de frågor och den oro på största allvar som en stor andel av människorna känner. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har presenterat en rapport kring människors oro, ”Svenska folkets oro inför framtiden 2015”. Undersökningen visar att miljöfrågorna hamnar högst upp. ”Miljöförstöring” toppade oros-undersökningen med 89 procent, följt av ”Förändringar av jordens klimat” med 85 procent. Ekonomi, Ryssland etc. kom betydligt längre ned på listan.

Många liberaler har kämpat för naturvård och biologisk mångfald och Liberalerna tog som bekant initiativ till Naturskyddsföreningens (SNF) grundande, en rörelse som nu har 226 000 medlemmar och som utför värdefulla miljöinsatser nationellt som internationellt. Vi har med andra ord en stolt miljöhistoria.

Åtskilliga liberaler i vårt land har fortsatt under många år att enträget arbeta för att värna och skydda utrotningshotade arter, stoppa miljöförstöring och lyfta fram den förnybara energin. Tack vare landets alla ”gröna liberalers” arbete och påverkan på partiprogram och rapporter har vår miljö- och naturhistoria hållits vid liv, och lyfts fram i SNF:s valbarometer.

Detta är glädjande – men det räcker inte. Det krävs en omprioritering av vilka frågor som måste få högre dignitet i vårt parti – och som faktiskt också svarar på människors frågor och oro inför framtiden. Detta sker först när Liberalerna genom partiledningen är beredda att leverera ett miljöbudskap.

A5. En svensk dröm

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uttalar att principen om en ”svensk dröm” ska ges en framträdande roll i den ideologiska och praktiska politikutvecklingen i Liberalerna
2. **att** landsmötet uttalar att varje människa som vill bidra till att bygga vårt land starkare ska ges möjlighet till det, oavsett personen ursprungliga nationalitet eller bakgrund

Framtiden är global och det globala påverkar det lokala. Flödet av människor, varor och kapital påverkar oss och vår välfärdsmodell. Utvecklingen kan kännas främmande och skrämmande, men faktum är att globaliseringen utgjort en given förutsättning för vårt välfärdssystem. Både när det gäller handel men även när det gäller invandring som berikar vår arbetsmarknad. Det går inte att välja russinen ur globaliseringens kaka. Det ökade globali-

seringen kommer att stärka vårt svenska näringsliv, men framtiden kommer även innebära ännu intensivare flöden av människor över landsgränserna. Företagsamma och hungriga människor som borde få en spade i handen så fort de korsat sundet i söder eller fjällen i norr.

Vi behöver en ”svensk dröm” på samma sätt som grundlagsfäderna i USA formulerade sin ”American Dream”. I dess finaste form handlar det inte varifrån du kommer, utan vad du kan bidra med. Vårt land har inte råd att förspilla någon resurs i den globala konkurrensen. Varje människa som vill bidra till ett starkare samhälle och gemenskapen i vårt land ska ges tillåtelse till det. Här måste vi i Liberalerna vara tydliga och stödja den grundläggande principen om fri rörlighet för alla människor.

A6. Liberal garanti

Liberalerna Örnsköldsvik

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för en liberal garanti. För var beslut som minskar individens frihet lägger vi ett som ger individen frihet

Frihet är värd att försvara. Varje dag och på alla nivåer. Friheten att få lära sig ett yrke eller friheten att gå på stranden med bara ben i solen. Det spelar ingen roll om vi liberaler har möjlighet att påverka vårt samhälle genom ensam majoritet eller genom enstaka mandat. Individens frihet är värd att försvara.

Vi vill därför att vi liberaler arbetar för en liberal garanti som säkerställer att för var beslut som minskar individens frihet lägger vi ett som ökar densamma.

A7. GAL-perspektiv

Vladan Lausevic, Täby
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet tar ställning för att Liberalernas politik ska präglas av GAL-perspektiv

I takt med de senaste kriserna och politiska utvecklingen i unionen och globalt har det skrivits om att politiska skillnader inte längre står bara mellan ”höger och vänster”. Det talas nuförtiden om att den politiska striden även sker mellan öppenhet och slutenhet, optimism och pessimism. Ett sätt att presentera sådant politiskt beteende har gjorts enligt den så kallade GAL-TAN skalan där GAL står för grön, alternativ, libertär och TAN står för traditionalistisk, auktoritär och nationalistisk. Det ska läggas till att höger-vänster skalan fortfarande är aktuell. GAL-TAN visar däremot oftast på skillnader som råder inom olika politiska aktörer och i olika politiska frågor. I samband med migrationskrisens påverkan på Sverige under 2015 har GAL-TAN resonemanget visat sig inte minst inom Alliansen och borgerligheten rörande synen på aspekter som välfärdsstaten, mänskliga rättigheter och den humanitära invandringen.

Liberalernas politik behövs för att fortsatt vara i mitten av höger-vänster skalan. Samtidigt bör vår politik även vara präglad av GAL-värderingar och perspektivet i en allt mer dynamisk, regionaliserad, globaliserad värld och samhällsutveckling. Som liberaler ska vi kunna ha en fastare värderingsstyrd politik och existensberättelse som även kan vända sig till yngre och modernare grupper av väljare som vill ha ett mer grönare, öppnare, och friare samhälle med bland annat mindre stat, mer avregleringar och decentralisering, modernare syn på identiteter och inkludering. Därför bör Liberalernas politiska program, särskilt det generella programmet, vara GAL-certifierad på det sättet att programmets innehåll ska vägas i relation till gröna, alternativa och libertära idéer och argument. Det innebär förstås inte att hela programmet måste innehålla allting som anses vara GAL men att det bör ha en hög grad av GAL-politik. Därför bör landsmötet ta ställning för att Liberalernas politik ska präglas av GAL-perspektiv.

A8. Liberalerna ska gå till val självständigt

Mathias Sundin, Norrköping
Per-Åke Fredriksson, Gävle

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna 2018 går till val självständigt och ej som en del i Alliansen

Allians för Sverige var ett utmärkt verktyg för att bryta ett långvarigt socialdemokratiskt maktinnehav där de i olika frågor kunde göra upp med olika partier, men alltid själva sitta kvar vid makten. Alliansen tvingade S att välja sida och därmed kunde de inte sitta kvar i regeringsställning. Alliansen var också ett utmärkt sätt att få genomslag för flera av Liberalernas idéer. Vi hittade samsyn med de andra allianspartierna i flera frågor och kunde, framförallt under den första mandatperioden, genomföra flera viktiga reformer. Den andra mandatperioden blev betydligt mer sparsam på reformer, undantaget ett antal viktiga skolreformer i början av perioden. Bristen på handlingskraft orsakades till stor del av att Sverigedemokraterna slog in en kil mellan blocken och Alliansmajoriteten försvann efter valet 2010. Denna utveckling fortsatte 2014 och Sverige hamnade i ett nytt politiskt läge.

Sedan valet 2014 har Liberalerna fortfarande haft en samsyn med de andra tre borgerliga partierna i flera frågor och Alliansen som begrepp finns kvar. Hur Sverigedemokraterna ska hanteras har skapat en allt större åsiktsskillnad inom Alliansen, och inom partierna själva. När moderatledaren Anna Kinberg Batra meddelade att de tänker börja förhandla och samtala med SD avsade hon sig i praktiken rollen som Alliansens ledare. Det gick inte att hävda att man är Alliansledare och samtidigt gå emot två av Allianspartierna i en sådan avgörande fråga. Kinberg Batra hade all rätt i världen att göra det valet som moderatledare, men hon kunde inte vara Alliansledare samtidigt. Alliansen upphörde i praktiken att existera vid detta tillfälle.

Vad Liberalerna måste inse är att det inte är 2006 nu. Det är 2018 vi går till val och det politiska spelfältet har förändrats. Inför valet 2006 var SD en marginell spelare, nu tävlar de med Moderaterna om bli näst största parti. Det är dessutom ett parti som är alltmer villiga att använda sin position för att tvinga fram eftergifter från de andra partierna. De har tydligt deklarerat att de kommer kräva inflytande av både borgerliga och andra regeringar som vill ha deras stöd. Alliansen är inte längre det bästa sättet att maximera inflytandet för liberala idéer i Sverige. Åsiktsskillnaderna har ökat – eller blivit mer centrala – i frågor om öppenhet och tolerans. Inte heller behöver vi, likt 2006, övertyga väljarna om att borgerliga partier kan sitta i regering ihop. Efter åtta stabila regeringsår är det inte längre ett tvivel hos väljarna.

Liberalerna bör gå till val som ett självständigt parti i nästa val och ej ingå i Alliansen. Vi ska söka maximera genomslaget för liberala idéer och liberal politik. Det gör vi genom att söka ett mandat hos svenska folket före valet och efter valet förvalta det på bästa sätt i de samarbeten som ger mest utdelning för vår politik. Det kan såklart bli i en regeringssamverkan med de andra borgerliga partierna, men det kan också bli i flera andra former.

A9. Bryt med högerpolitiken och lämna allianssamarbetet

Christian Hårleman, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna lämnar allianssamarbetet
2. **att** Liberalerna gör en översyn av partiets hela politik i syfte att ändra partiets profil och inriktning till en socialliberalt grundad mittenposition

Sverigedemokraterna har sedan flyktingkrisen 2015 fått ökat stöd bland väljarna och ligger i opinionsundersökningar stadigt över 15 procent. SD:s framgångar har ritat om den politiska kartan på ett sätt som gjort det tydligt att Alliansen inte kan regera landet utan stöd av dem.

Taktisk dribblande för att få majoritet i riksdagen för allianspolitik är i längden ohållbart. Blockpolitiken måste därför skrotas.

Väljare har svårt att skilja Liberalernas politik från Moderaternas. Många liberala väljare föredrar Centerpartiet pga. att Centern kritiserat inslag i flyktingpolitiken.

För att bli en betydande spelare i svensk politik måste Liberalerna skifta position till mittfältet, där partiet kan vara ett alternativ till både vänstern och högern. I nuläget finns det en öppning för socialliberalt inriktad mittenpolitik, eftersom Alliansen som helhet drivit åt höger sedan förra valet. Mitten gapar för närvarande tom, om man bortser från Centerpartiets tillfälliga gästspel där.

Liberalerna bör i det uppkomna läget sträva efter dialog med alla partier som kan tänkas vara intresserade av att bilda regering på mittenpolitisk grund. Ingen vet vad som kunde komma ut av detta. Men vad är alternativet? Alliansen har i praktiken upphört att existera. Hela det politiska fältet har satts i rörelse.

B.
Ekonomi, skatter och ekonomisk trygghet

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

B. Ekonomi, skatter och ekonomisk trygghet

Inledning

Ska Sverige stå starkt behövs fortsatta strukturreformer och en politik som orkar möta de utmaningar – ett växande utanförskap i utsatta grupper, både för få enkla och för få svåra jobb, en bostadsmarknad med för lite bostäder och för lite marknad – vi står inför. Den ekonomiska politiken och skattepolitiken är här central. Där regeringen bara erbjuder passiva skattehöjningar och ökade regleringar orkar Liberalerna ompröva och formulera en politik som på riktigt adresserar centrala samhällsutmaningar.

Vi gör så övertygade om att det för ett socialliberalt parti, som värnar både låga skatter på arbete, företagande och sociala reformer för att jämna ut livschanser, är avgörande att ha en trovärdig ekonomisk politik som är möjlig att genomföra. Lika övertygade är vi att en grund för en för en sådan ekonomisk politik ska vara den framtidsoptimism som alltid präglar liberala partier. Med en annan politik – med strukturreformer i stället för passivitet – finns all anledning att med förtröstan och optimism se framtiden an.

Globaliseringen förändrar traditionella maktstrukturer och produktionsmönster, men öppnar också för nya möjligheter. Den snabba förändringstakten gör att arbetsuppgifter försvinner och nya kommer till snabbare än förr. Många, särskilt bland unga och utlandsfödda, har svårt att få fäste på den reglerade svenska arbetsmarknaden. En utmaning som i dag är än mer accentuerad efter 2015 års flyktingvåg.

Arbets- och bostadsmarknaden får inte stänga ute människor, och höga marginalskatter på arbete får inte dämpa människors ambitioner, studiemotivation och ansvarstagande. Vår ekonomiska politik ska värna de välståndsbildande krafterna. Skattepolitiken ska öka antalet arbetade timmar i den svenska ekonomin, stärka konkurrenskraften samt öka människors frihet och möjligheter.

Vi lever i digitaliseringens tid. Aldrig tidigare har information delats så snabbt och människor vart så uppkopplade. Det skapas nya möjligheter till att effektivisera både privat och offentlig sektor, utveckla klimatsmarta lösningar och att förverkliga tekniska innovationer som tidigare endast vart en vision om framtiden. Självkörande bilar, virtuella valutor och digitala brevlådor är bara några av alla de tekniska lösningar något uppkommit under det senaste decenniet. Som liberalt parti är det är viktigt att vi uppmuntrar den tekniska utvecklingen, att vi höjer blicken och bejakar de möjligheter som successivt uppkommer. Politik och lagstiftning ska verka för att stimulera framåtskridande lösningar och innovationer, inte tvärtom hämma dem. Det handlar om olika åtgärder så som snabbare bredbandsutbyggnad på glesbygden, att skapa teknikneutrala lagar för framtidens digitala företag och avsätta medel för utveckling av elvägar och drönare. Sverige ligger redan i framkant, relativt sett, på många av dessa områden men vi riskerar att hamna efter om vi inte aktivt arbetar med att integrera digitaliseringen i både den privata och kanske främst den offentliga sektorn.

Sedan 2014 har Liberalerna – i linje med vad partistyrelsen aviserade inför förra landetsmötet – genomfört en stor omläggning av den ekonomiska politiken. Partiet har tagit ställning för en omfattande skattereform, en ny bostadspolitik, en ny anställningsformer som ska öppna upp arbetsmarknaden, ett nytt sysselsättningsmål för Sverige och stärkta finanspolitiska institutioner. Förnyelsen behöver fortsätta och partistyrelsen lägger inför detta landsmöte fram nya förslag eller förankrar ställningstaganden om bland annat sänkt bolagsskatt för bättre konkurrenskraft, mer attraktiva personaloptioner, bättre villkor för forskningsintensiva företag, att växla turordningsreglerna mot en uppsägningsavgift och ett omfattande program för att rusta Sverige för den fortsatta digitaliseringen. Förslagen återfinns bland annat i detta yttrande från partistyrelsen.

Skattepolitik

Förra landsmötet beslutade att Liberalerna skulle ta ställning för en ny omfattande skattereform. Arbetsgruppen för jobb och tillväxt föreslår i **punkt 5** att detta landsmöte åter bekräftar denna ståndpunkt. **Punkt 1** markerar behovet av lägre marginalskatter genom höjd brytpunkt och avskaffad värnskatt, medan **punkt 2** föreslår att bolagsskatten inte långsiktigt ska avvika från den i våra konkurrentländer.

I **motion B2** yrkas i stället att punkt 1 ska uttala stöd för transparenta, generella och tillväxtvänliga regler i allmänhet och att jobbskatteavdraget ska avskaffas i synnerhet. Dessutom lyfts vikten av att motverka de stora regionala skillnaderna som finns i skatteunderlag och beskattningsmöjligheter. I **motion B1** yrkas att skattesystemet reformeras för att främja grön skatteväxling, delningsekonomi och grön marknadsekonomi. **Partistyrelsen yrkar att punkt 5 bifalls och att motion B1 därmed anses besvarad, att punkt 1 bifalls, att motion B2 avslås samt att punkt 2 bifalls.**

I **motion B3** föreslås i **yrkande 1** att det samlade skattetrycket i kommuner och landsting inte ska övergå 30 procent, i **yrkande 2** att Liberalerna tar ställning för ”hälften kvar”-principen, i **yrkande 3** att liberalerna tar ställning för enhetlig moms samt i **yrkande 4** att avdragsrätten inom inkomstslaget kapital begränsas. Även i **motion B4 yrkande 2** föreslås att marginalskatten som högst ska uppgå till 50 procent.

Partistyrelsen vill i anslutning till dessa motioner anföra att skattesystemet generellt bör präglas av transparenta och generella regler. Det får inte hindra att skattesystemet också är utformat för att främja en hög sysselsättning. Därför menar partistyrelsen att dagens jobbskatteavdrag inte ska avskaffas. Att avskaffa jobbskatteavdraget, vilket motionären föreslår, är inte förenligt med principen att det alltid ska löna sig att jobba.

Partistyrelsen delar uppfattningen som framförs i bland annat motion B3 att det tydligt ska framgå att Liberalerna tar ställning för principen om hälften kvar. Partistyrelsen delar också den uppfattning som framförs i motion B2 om att de regionala obalanserna i skatteunderlaget och skattesatserna behöver hanteras. Det kan bland annat ske genom att flytta över verksamhet från kommunal och regional nivå till staten och som en följd flytta finansieringsansvar och skatteuttag. Exempelvis skulle ett statligt huvudmannaansvar för skolan kraftigt utjämna kommunalskatterna.

I motion B3 lyfts också att det samlade kommunalskattesatsen ska uppgå till högst 30 procent. Även om allt högre kommunalskatter är oroande finns det enligt partistyrelsens mening inte utrymme att vid gällande organisatoriska uppdelning mellan stat och kommun sänka skatteuttaget med över två kronor för att nå 30 procents medelskattesats. Denna skattesänkning om cirka 50 miljarder kronor kan inte ses som prioriterad. Partistyrelsen vill vidare påminna om att Liberalerna har presenterat förslag som innebär avtrappade så kallade ränteavdrag, och att enhetligare moms kan övervägas inom ramen för en skattereform. Att helt avskaffa ränteavdragen skulle dock destabilisera bostadsmarknaden och är inte aktuellt. Helt enhetlig moms är vidare inte den momskonstruktion som framstår som den samhällsekonomiskt mest effektiva, då bland annat hänsyn ska kunna tas till att varor med en elastisk efterfrågan sannolikt bör beskattas lägre. Partistyrelsen yrkar mot bakgrund av det ovanstående att **motion B3 anses besvarad. Även motion B4 yrkande 2 bör mot bakgrund av det ovanstående anses besvarat.**

I motion B5 yrkas en specifik förändring i det program för en ny skattereform som förra landsmötet antog. Någon direkt motionsrätt på detta program föreligger inte detta landsmöte. I sak yrkar motionen att partiets politik ska förtydligas till att vi inom en skattereform vill se höjd skatt på fordon med negativ miljöpåverkan, till skillnad från fordon i allmänhet. Partistyrelsen är tacksam för detta påpekande och noterar att förtydligande är helt i linje med i riksdagen förd i politik. Även i **motion B6** yrkas på ändringar i sagda program. I sak yrkas där att en i allmänhet höjd moms – utan ökad enhetlighet – ska uteslutas som finansiering inom en skattereform, samt att höjd beskattning av vissa fordon och kemikalier inte ska pekas ut som exempel på höjda miljöskatter. Partistyrelsen konstaterar att båda dessa skattehöjningar är en del av Liberalernas ekonomiska politik och att de därför rimligen kan pekas ut som exempel. Vidare menar partistyrelsen att flera alternativt måste kunna stå till förfogande vid en eventuell momshöjning.

I motion **B4 yrkande 1** föreslås att Liberalerna ska arbeta för att marginalskatterna ”ska” närma sig snittet inom OECD, till skillnad från att marginalskatterna ”bör” närma sig snit-

tet inom OECD som förra landsmötet beslutade om. Partistyrelsen vill betona att sänkta marginalskatter är en central del av Liberalernas ekonomiska politik, men menar ändå att ”bör” i sammanhanget är tillräckligt tydligt, samtidigt som det ger partiet viss flexibilitet att hantera exempelvis oväntade finanspolitiska chocker.

Mot bakgrund av det ovanstående yrkar partistyrelsen att motionerna B4 yrkande 1, B5 och B6 anses besvarade.

Skatterna i Sverige behöver också ändras för att underlätta för fler svåra, högkvalificerade jobb att växa till. **Partistyrelsen yrkar bifall till arbetsgruppens punkt 3** som bland annat föreslår att expertskatten ska moderniseras **samt punkt 4** som beskriver hur vi genom mer attraktiv beskattning av personaloptioner kan underlätta för företag att växa och knyta till sig kunniga medarbetare**. Partistyrelsen yrkar samtidigt att punkt 36 i rapporten Frihet och företagsamhet, som också behandlar personaloptioner, utgår.** Partistyrelsen vill se en lägre beskattning av personaloptioner men föredrar den mer precisa konstruktion som läggs fram i punkt 4 ovan.

I **motion B7** yrkas dels att kommunalskatter och kommunala avgifter ska kunna differentieras inom en kommun vad gäller geografiskt läge, dels att arbetsgivaravgifterna ska differentieras genom att bli relativt lägre i glesbygd. I **motion B8** yrkas mer allmänt att skattesatser ska sänkas i lands- och glesbygd för att dels spegla den relativt lägre samhällsservice som där finns tillgänglig, dels uppmuntra personer att flytta dit.

Motionerna är intressanta ur både ett praktiskt och principiellt perspektiv. Likställighetsprincipen gör det i dag inte möjligt att differentiera kommunalskattesatsen på geografisk grund, på samma sätt är det inte möjligt att differentiera kommunalskattesatsen efter inkomst. Samma princip ligger till grund till varför det i regel inte är möjligt att differentiera taxor och avgifter så som motionären i B8 yrkar. Sammantaget menar partistyrelsen att det motionen lyfter intressanta förslag, men att avvikelser mot likställighetsprincipen måste analyseras mycket noga. Att generellt luckra upp principen är sannolikt förknippat med uppenbara risker. **Partistyrelsen yrkar att därmed att motion B7 yrkande 1 och 2 anses besvarade**. Vad gäller yrkande 3 konstaterar partistyrelsen dels att ett sådant system till del redan finns på plats dels att Liberalernas nu gällande politik är att dessa nedsatta arbetsgivaravgifter bör avskaffas då det utvärderats och visat sig vara mycket ineffektiva. **Partistyrelsen yrkar därför att motion B7 yrkande 3 avslås**. Vad gäller **motion B8** vill partistyrelsen understryka att det differentierade reseavdraget partiet tagit fram under denna mandatperiod bör ses som ett exempel på en sådan skattedifferentiering. Ytterligare steg i sådan riktning får vägas mot andra behov och prioriteringar. **Partistyrelsen yrkar mot bakgrund av det ovanstående att motion B8 anses besvarad.**

I **motion B9** föreslås att skatteincitament införs för privat pensionssparande. Liberalerna vill på olika sätt verka för att generellt uppmuntra sparande – att verka för sparsamhet och strävsamhet lönar är en liberal uppgift. Även i det perspektivet ser dock partistyrelsen det inte som önskvärt att återinföra ett riktat skatteincitament för pensionssparande då ett sådant avdrag har effekten av att gynna personer med relativt högre inkomster. Partistyrelsen vill i stället i första hand prioritera reformer som ökar drivkrafterna för dem med lägre inkomster, eller dem som i dag inte sparar, att inleda ett sparande. **Partistyrelsen yrkar att motion B9 anses besvarad**.

I motion B10 yrkas att Liberalerna ska stoppa alla indexeringar av skatter. Partistyrelsen är att uppfattningen att indexering i regel är ett positivt inslag i skattesystemet som säkerställer att exempelvis skiktgränser i inkomstskatten räknas upp när lönerna ökar. Att helt avskaffa dessa skulle minska förutsägbarheten i skattesystemet, och sannolikt leda till ett högre samlat skatteuttag. **Partistyrelsen yrkar att motion B10 avslås**.

VISSA INKOMSTSKATTEFRÅGOR

Fem motioner lyfter särskilt att pensionsinkomster ska beskattas lägre än i dag, på samma nivå som arbetsinkomster eller på en lägre nivå än arbetsinkomster. **Motion B11** vill avskaffa jobbskatteavdraget och beskatta pensionsinkomster och arbetsinkomster lika. **Motion B12** vill att pensionsinkomster och arbetsinkomster ska beskattas lika och att det ska uppnås genom att gradvis sänka skatten för pensionärer med start hos de pensionärer som har de lägsta inkomsterna. **Motion B13** vill se en skattebefrielse för dem som lever på så kallad garantipension och ett särskilt skatteavdrag för alla pensionärer med en pension under 12 000

kronor brutto, och på motsvarande sätt vill motion **B14 yrkande 2** att pensionsinkomster under 11 000 kronor brutto skattebefrias. I **motion B15 yrkande 1** föreslås att pensionärer ska beskattas lägre än andra i samhället.

Partistyrelsen vill inledningsvis understryka vikten av att levnadsvillkoren för pensionärer med lägre inkomster fortsätter att stärkas. I regeringsställning sänkte Liberalerna skatten för pensionärer fem gånger och har så fortsatt göra i opposition. I partiets senaste budgetmotion finns inget skillnad i beskattning av pensions- och arbetsinkomster vid pensioner under ca 10 000 kronor per månad. Ett delvis liknande skatteavdrag som efterfrågas i motion B13 är därmed i stora delar på plats, och metodologin i våra sänkningar av skatten för pensionärer har hela tiden varit den som efterfrågas motion B12. Liberalerna har också presenterat förslag om kraftigt höjda bostadstillägg för pensionärer för att stärka ekonomin hos de pensionärer som allra mest behöver det.

I dag finns ett grundavdrag i skattesystemet. Utöver den del av grundavdraget som omfattar alla inkomster finns även ett särskilt förhöjt grundavdrag för pensionärer. Detta förhöjda grundavdrag tillgodoser till viss del motionärernas önskan att de allra lägsta pensionsinkomsterna ska vara befriade från skatt. Samtidigt är det många olika saker som behöver tillgodoses inom ramen för skattesystemet. Ett sådant är att ge incitament för arbete.

I debatten har skillnaden i effektiv beskattning mellan arbetande och icke-arbetande ofta framställts som en orättvisa riktad mot dem som inte arbetar. Det synsättet delar inte partistyrelsen, utan framhåller i stället att grundvillkoret för att kunna bibehålla värdet i något socialskyddsnät, vare sig det gäller a-kassa, sjukpenning, föräldraförsäkring eller pensioner, är att så många som möjligt i befolkningen uppmuntras att arbeta och betala skatt. Det är det enda möjliga systemet för att långsiktigt trygga inbetalningar till pensionssystemet och att frångå det, skulle försämra systemets bärkraft. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B11–B13, B14 yrkande 2 och B15 yrkande 1 anses besvarade.**

Två motioner lyfter frågan om reseavdragens roll och vikten om att värna bilens roll där kollektivtrafik saknas. Detta är innebörden i både **motion B16 samt B17**, där den väsentliga skillnaden skillnad ligger i att den förra vill skriva in detta en som en ny punkt i rapporten ”Grön liberal politik”, medan den senare vill att partiet arbetar fram förslag på området och att sådana förslag ska lämnas som ett vallöfte 2018. I **motion B18 yrkande 4**, däremot, yrkas att reseavdragen av klimatskäl tas bort.

Liberalerna anser att reseavdraget bör förändras, och har i riksdagen lagt fram utarbetade förslag för detta i budgetmotionerna. I de områden där det finns en väl utbyggd kollektivtrafik ska reseavdraget begränsas, och avdraget ska i stället tydligare riktas mot de områden där kollektivtrafik saknas. På landsbygd är bilen oftast en nödvändighet. Förslaget innebär att statens kostnader för reseavdraget sänks med 1,4 miljarder kronor och det fungerar därmed också som ekonomiskt styrmedel mot miljövänligare reseslag där sådana finns.

Det kan mot denna bakgrund inte råda något tvivel om att partiets politik ska ta hänsyn, och tar hänsyn, till både klimatpolitiken och det faktum att bilen har en viktig roll där kollektivtrafik saknas. Att avveckla reseavdraget är varken realistiskt eller önskvärt, men det ska däremot riktas tydligare mot de delar av landet där tillgång till kollektivtrafik saknas. Vidare vill partistyrelsen understryka att partiets partiprogram och budgetmotioner utgör en central del av den politik partistyrelsen har som avsikt att partiet ska möta väljarna med i nästa års valrörelse. **Partistyrelsen yrkar mot bakgrund av det ovanstående att motion B16 samt B17 anses besvarade och att motion B18 yrkande 4 avslås**.

I motion B19 föreslås att reseavdraget inte som i dag ska påverka den beskattningsbara och pensionsgrundande inkomsten. Partistyrelsen konstaterar att reseavdragets konstruktion följer av principer för hur skattesystemet är uppbyggt. Precis som exempelvis övriga kostnader för förvärvarande av en inkomst är reseavdraget att betrakta som en kostnad som ska sänka total beskattningsbar inkomst. Därav följer av det effektiva reseavdraget blir större för personer som har högre marginalskatt samt att både den pensionsgrundande inkomsten, och därmed den allmänna pensionsavgiften, blir lägre**. Partistyrelsen yrkar att motion B19 därmed anses besvarad.**

I motion B20 föreslås att reseavdrag ska beviljas också för resor till studieort. Då reguljära studier – åtminstone inte direkt – ger upphov till en inkomst följer naturligt att något avdrag på sådana inkomster inte bör medges. Partistyrelsen yrkar med detta att **motion B20 anses besvarad.** I sammanhanget vill dock styrelsen med intresse notera att motionens brödtext

innehåller ett alternativt förslag om att reseavdrag ska kunna beviljas från studieorten till en arbetsort, och inte som i dag enbart från bostadsorten till en arbetsort.

Motion B21 föreslår ett höjt grundavdrag för alla icke-pensionärer medan **motion B22 yrkande 1 och motion B23** föreslår att grundavdraget ska höjas till motsvarande försörjningsstödsnivån. Bland annat anförs att ett höjt grundavdrag gör det mer lönsamt att arbete i allmänhet samt att gå från bidrag till arbete. En riktad skattesänkning på arbetsinkomster – jobbskatteavdraget – är sannolikt mer effektivt i detta avseende. Att av fördelningspolitiska skäl höja grundavdraget för alla till en bit under eller närmare 100 000 kronor per år – en exakt nivå på försörjningsstödet finns inte – skulle vara en oerhört kostsam reform som det inte finns utrymme för inom en ansvarsfull ekonomisk politik. **Partistyrelsen yrkar mot bakgrund av det ovanstående att motion B21, B22 yrkande 1 och B23 anses besvarade**.

B22 yrkande 2 samt 3 föreslår dels att inga sociala avgifter betalas på inkomster upp till försörjningsstödsnormen, dels att skatten på inkomster över normen ska vara platt. Då inkomster under försörjningsstödsnormen ligger till grund för offentliga inkomstförsäkringar är det naturligt att de som huvudregel också beläggs med avgifter till sådana försäkringar. Liberalernas vedertagna politik är att inkomstskatteskalan ska göras plattare genom bland annat höjd brytpunkt och avskaffad värnskatt. Platt skatt är dock inte aktuellt. **Mot bakgrund av detta yrkar partistyrelsen att B22 yrkande 2 avslås samt yrkande 3 anses besvarat.**

ENERGI-, FORDONS- OCH BRÄNSLESKATTER

Svenskarna reser allt mer – det är positivt i en globaliserad värld. Liberalerna vill inte förhindra resandet i sig utan fokusera på att minska utsläppen. Detta är också innebörden i det förslag**, punkt 8,** som klimat och miljöarbetsgruppen föreslagit. I **motion B24** yrkas vidare att Liberalerna tar ställning mot en nationell flygskatt. I **motion B25** yrkas att start- och landningsavgifter i högre grad ska användas i ett miljöstyrande syfte i stället för att en flygskatt införs, samt att partiet ska verka för upphävandet av 1944 års Chicago-konvention.

Partistyrelsens linje är att flyget liksom andra transportslag ska stå för sina klimatkostnader genom ekonomiska styrmedel som riktas mot utsläppen. Samtidigt måste högre kostnader för flygtrafiken också beakta den roll som flyget har att hålla Sverige, ett land med långa avstånd, samman. Det är utsläppen – inte flygtrafiken i sig som är problemet.

Det partistyrelsen ser som en naturlig lösning är därför att Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader. Samtidigt måste Sverige gå före genom åtgärder som begränsar flygets klimatpåverkan. I väntan på en europeisk flygskatt bör därför exempelvis ett system med differentierade landningsavgifter utifrån hur mycket biobränsle som används vid flygningar prövas tillsammans med ett reduktionspliktsystem och klimatdeklarationer. Även en framtida europeisk flygskatt bör vara utformad på ett sätt så att den inte träffar all flygtrafik lika utan att den i stället främjar flyg med lägre klimat- och miljöpåverkan till exempel genom att vara differentierad med avseende på bränsle, flygplansvikt och bullernivåer. Vad gäller 1944 års Chicagokonvention konstaterar partistyrelsen att den kan behöva omförhandlas om en sådan europeisk flygskatt som partiet vill se ska kunna komma på plats.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang yrkar partistyrelsen **bifall till punkt 8 i miljö- och klimatarbetsgruppens rapport.** Vidare föreslår partistyrelsen att **motionerna B24 och B25 anses besvarade.**

I **motion B26** yrkas att skatten på rapsdiesel reduceras, medan **motion B27** mer generellt vill sänka beskattningen på biodrivmedel. Partistyrelsen konstaterar att skatten på biodrivmedel redan är nedsänkt. Under 2016 sänkte regeringen skatten ytterligare, ett förslag som Liberalerna stödde. Exakt hur stor nedsättningen kan vara styrs i hög grad av EU:s statsstödsregler som förbjuder att biodrivmedel överkompenseras i förhållande till det fossila drivmedel det ersätter. Ett särskilt gynnande av rapsdiesel skulle därmed riskera att möta problem EU-rättsligt. Sammantaget menar partistyrelsen att det alltid finns skäl att se över huruvida beskattningen av olika bränslen speglar deras miljöpåverkan. Att i dag ytterligare sänka skatten på vissa eller alla typer av biodrivmedel framstår dock inte som prioriterat och EU-rättsligt tveksamt. **Partistyrelsen yrkar att motion B26 samt B27 anses besvarade**.

I **motion B28 samt B29** yrkas att skatt på drivmedel ska differentieras så att skattenivån är relativt lägre på lands- och glesbygd. Genom ett utökat reseavdrag i lands- och glesbygd

har Liberalerna redan i dag en politik som delvis möter den utmaning som motionerna tar upp. Partistyrelsen menar att en förändring av reseavdraget är att föredra skatteadministrativ, samtidigt som den miljöstyrande effekten vidmakthålls då ett generösare reseavdrag i lika hög grad gynnar de mest miljövänliga bilarna. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B28 samt B29 anses besvarade.**

Motion B30 vill avskaffa fordonsskatten och i motsvarande grad höja energiskatten på fordonsbränslen. **Motion B31** vill avskaffa energiskatten på el och höja skatten på miljöfarlig verksamhet. Partistyrelsen konstaterar att alla bilar – även miljöbilar och bilar som ej körs – har en påverkan på samhälle och miljö. Produktion av bilar förbrukar råvaror och resurser, och även miljöbilar behöver vägar att köra på. Att växla fordonsskatten mot höjda skatter på fordonsbränslen skulle därför sämre spegla de samhällsekonomiska kostnaderna av olika fordonstyper. Vidare vill partistyrelsen understryka att Liberalerna generellt är positivt inställda till att ha en tydlig miljöstyrning via skatterna. Energiskatten på el ger offentligfinansiella intäkter om ca 20 miljarder kronor. Partistyrelsen ser det, trots en ambition att generellt höja miljöstyrningen, inte som möjligt att finna skattebaser som bör belastas med en sådan stor kompenserade skattehöjning. **Partistyrelsen yrkar att motion B30 samt B31 anses besvarade.**

KAPITALINKOMSTBESKATTNING

Flertalet motioner vill avveckla det så kallade ränteavdraget. **Hit hör motion B32, B33 yrkande 2, B34 samt B35 yrkande 1**. Liberalerna har skarpt föreslagit att möjligheten att göra avdrag för kapitalförluster inom inkomstslaget inkomster från tjänst över en tioårsperiod sänks från 30 till 20 procent av kapitalförlusten. Det menar partistyrelsen är en väl avvägd linje som tar hänsyn både till fördelningseffekter, riskerna på bostadsmarknaden, behovet av att stärka de offentliga finanserna och människors privatekonomi. Att helt avskaffa ränteavdraget är för närvarande inte aktuellt. Med hänvisning till fastlagd politik yrkar partistyrelsen därmed att **motionerna B32, B33 yrkande 2, B34 samt B35 yrkande 1 anses besvarade.** I **motion B33 yrkande 1** föreslås att Liberalerna ska ta ställning för att sänka ränteavdraget. Partistyrelsen konstaterar att det är helt i linje med nuvarande politik. Även m**otion B33 yrkande 1 bör därmed anses besvarat.**

I motion B35 yrkande 2 föreslås att ett grundavdrag för kapitalinkomster införs, i **motion B36** att kapitalförluster ska få skjutas framåt för att kunna kvittas mot framtida kapitalvinster och i **B35 yrkande 3** att amorteringskravet avskaffas. Partistyrelsen är sympatiskt inställd till att stimulera sparande och noterar att Liberalerna i budgetmotionen för 2018 presenterat en modell där varje person ska kunna ha ett skattefritt sparande upp till 100 000 kronor. En sådan modell är i sin effekt mycket likt den modell med ett grundavdrag för kapitalinkomster som föreslås i motion B35 yrkande 2.

Vidare konstateras att möjligheten att skjuta fram kapitalförluster får betraktas som en kostsam reform som för närvarande inte ses som prioriterad. Liberalerna står i huvudsak bakom den modell om amorteringskrav som införts, men har markerat att ytterligare förändringar i samma riktning, så som exempelvis ett skuldkvotstak, behöver analyseras mycket noga för att inte försvåra för unga att komma in på bostadsmarknaden. **Med detta yrkas att motionerna B35 yrkande 2 och 3 samt B36 anses besvarade.**

I motion B37 föreslår en mer generös avdragsrätt för kostnader, det vill säga förluster, i inkomstslagen kapital i samband med en nedläggning av fåmansbolag. En sådan mer generös avdragsrätt finns i dag för vissa kostnader i samband med uppstart av fåmansbolag. Partistyrelsen konstaterar att en sådan reglering skulle innebära att det i vissa fall kan bli skattemässigt mer fördelaktigt att låta ett företag gå i konkurs än att sälja motsvarande aktier till förlust. **Partistyrelsen yrkar att motion B37 ska anses besvarad**.

MOMSFRÅGOR

I motion B38 föreslås att bilpooler ges en juridisk definition och att momssatsen, som i dag är 25 procent ska ses över. Partistyrelsen delar bedömningen att det är centralt att det ska finnas en juridisk definition för den typ av bildelningstjänster som bilpooler utför och skulle välkomna en översyn om momssatsen. Det är viktigt att momssatsen på en sådan framtida definierad tjänst och produkt är i linje med vad som bör följa av principerna för mervärdesbeskattningen. Med detta yrkar partistyrelsen att motion **B38 anses besvarad.**

I motion B39 yrkas att momsen för dansbandstillställningar ska sänkas från 25 till 6 procent. Precis som andra dansevenemang beskattas dansbandskonserter med 25 procent och likställs skattemässigt med exempelvis andra nöjesevenemang såsom tivolibesök. Till konserter utan dans är momsen i regel 6 procent. Partistyrelsen noterar att detta är en av flera gränsdragningar inom mervärdesskattesystemet som ibland får uppmärksamhet. På motsvarande sätt är transporttjänster i regel beskattade med 6 procents moms, medan transporter med ett utpräglat nöjesinislag såsom go-cart åläggs 25 procent moms. Så länge vi har differentierade momssatser kommer gränsdragningsproblem som dessa att finnas och partistyrelsen är av uppfattningen att nu gällande lagar och regler är utformade så att gränsdragningarna givet detta ska vara så logiska och sammanhängande som möjligt. Att sänka momsen på dansverksamhet eller höja den på alla konserter i övrigt är därför inte en prioriterad skattereform. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B39 anses besvarad.**

I motion B40 samt B41 yrkas att företag som är utsatta för förskingring inte ska upptaxeras efter det att brottet och den undanhållna, det vill säga förskingrade, försäljningen uppdagas. Partistyrelsen har stor sympati för den situation som ett malmöföretag försatts i och som motionerna har sin uppkomst ur. Principiellt framstår det dock som underligt att det faktum att ett företag utsatts för brott ska påverka den till Skatteverket redovisade försäljningen och därav följande momsbeskattning. Exempelvis innebär inte det faktum att en butik utsätts för rån att momsinbetalningar inte ska göras. Kompensation för brott bör ske genom skadestånd och eventuell försäkring – inte via skatterabatter. **Partistyrelsen yrkar att motion B40 samt B41 därmed anses besvarade.**

RUT OCH ROT

Två motioner, **B42 samt B43**, yrkar att den övre gränsen för ROT- och RUT-avdrag återställs till 50 000 kronor. I den förstnämnda motionen yrkas dessutom RUT-avdragen ska omfatta flyttjänster, it-tjänster och trädgårdsarbete. Partistyrelsen konstaterar att det maximala ROT-avdraget i dag är 50 000 kronor, dels att det redan går att få RUT-avdrag för flyttjänster, it-tjänster och trädgårdsarbete. Frågan gäller alltså, så som partistyrelsen uppfattar den, att återställa gränsen för RUT-avdrag till 50 000 kronor. Partistyrelsen noterar att Liberalerna sedan motionen insändes har tagit ställning för att taket inte bara bör återställas till 50 000 kronor utan höjas till 75 000 kronor. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B42 samt B43 anses besvarade**.

Motion B44 vill tillfälligt avskaffa ROT-avdraget och tillfälligt utvidga RUT-avdraget. Även om motionen lyfter en viktig aspekt, att ROT-avdraget på marginalen kan ha en negativ inverkar på nybyggnation genom att slussa arbetskraft till andra byggtjänster, värnar partistyrelsen långsiktigheten i den nuvarande lagstiftningen. Med detta yrkar partistyrelsen att motion **B44 anses besvarad**.

BESKATTNING AV FASTIGHETER OCH BOENDE

I motion B45 föreslås att en statlig fastighetsskatt baserad på bostadens marknadsvärde införs. Partistyrelsen konstaterar att vi har en kommunal fastighetsavgift som upp till ett takbelopp baseras på taxeringsvärdet. I samband med en större skattereform har Liberalerna öppnat upp för att höja detta takbelopp och därmed låta avgiften i fler fall spegla marknadsvärdet. Däremot föreligger inget förslag om att göra den kommunala fastighetsavgiften till en nationell dito. Då avgiften till del är avsedd till att täcka kommunala kostnader för fastigheten menar partistyrelsen att det tillsvidare är naturligt att avgiften förblir kommunal. Med detta yrkar partistyrelsen att motion **B45 anses besvarad**.

I motion B46 yrkas att skatten, genom olika sätt, bör sänkas för personer som är villiga att omvandla sina bostäder, fritidshus och Attefallshus till nya hyresrätter för bland annat nyanlända och ungdomar. Partistyrelsen delar uppfattningen att andrahandsuthyrning samt uthyrning av rum i bostad ska uppmuntras. Därför vill vi tillåta friare hyressättning vid sådan andrahandsuthyrning, och när budgetutrymmet medger bör också taket för skattefri hyresinkomst från uthyrning av rum höjas. Sammantaget menar partistyrelsen att dessa förändringar är ett rimligt första steg för att möta det behov som motion B46 pekar på. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B46 anses besvarad.**

I motion B47 yrkas att kapitalvinstbeskattningen vid försäljningen av en bostad ska vara relativt högre om bostaden ägts under en kort tid. **I motion B48** yrkas att samma beskatt-

ning ska göras real genom att ta hänsyn till inflationen under innehavstiden. Partistyrelsen konstaterar att även om en sådan modell som förespråkas i motion B47 förekommer i andra länder menar vi att den riskerar att leda till inlåsning och minskad rörligheten på bostadsmarknaden. Partistyrelsen ser inte att den spekulation som motionen vill motverka är ett större problem, i stället drivs prisuppgången på bostäder vi sett i grunden av fundamentala faktorer. Vad gäller motion B48 konstaterar partistyrelsen att den svenska kapitalbeskattningen till sin karaktär är nominell. Att göra just beskattningen av vinster och förluster vid försäljning av privatfastigheter real skulle därmed vara problematiskt. Mot bakgrund av det ovanstående yrkar partistyrelsen att **motion B47 och B48 anses besvarade**.

I motion B49 samt B50 yrkas på förändringar i det bostadspolitiska program som förra landsmötet antog. Det uttrycks också kritik mot begreppet flyttskatt. **I motion B49** föreslås att uppskovsbeloppet räknas upp med prisbasbeloppet, och i **motion B50** efterlyses en mer likvärdig beskattning mellan olika ägarformer. Eftersom det inte föreligger formell motionsrätt på äldre sakpolitiska program får årets landsmöte ta ställning till motionerna som fristående förslag i sak. Partistyrelsen vill då anföra dels att ”flyttskatt” är ett etablerat begrepp trots att det inte, liksom exempelvis värnskatten, är en formellt korrekt benämning, dels att styrelsen inte förordar att bakvägen åter ta ställning för en de facto avgift på uppskovsbeloppet genom en årlig uppräkning genom prisbasbeloppet. Vad gäller frågan om sammantaget likvärdig beskattning av olika ägarformer vill partistyrelsen inte utesluta en sådan översyn. Det finns inget självändamål i att den sammantagna beskattningen ska skilja sig åt, även om enskilda avvikelser kan motiveras av olika sakpolitiska skäl. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B49 och B50 anses besvarade.**

I motion B51 yrkas att Liberalerna bör verka för att beskatta obyggda hus, mer specifikt obebyggd men detaljplanelagd mark. Liberalerna har under mandatperioden presenterat förslag om höjd statlig fastighetskatt på obebyggd tomtmark. I denna motion yrkas att en delvis motsvarande skatt införs med en något annorlunda utformning. Partistyrelsen är öppen för att pröva en sådan skatt, även om dess konsekvenser mer noggrant behöver kartläggas. **Med detta yrkas att motion B51 anses besvarad.**

I motion B52 yrkas att fastighetsskatten för vattenkraftverk ska gå tillbaka till de kommuner och regioner där värdena skapas. I **motion B53** yrkas mer generellt att en skatt på råvaror bör införas som går tillbaka till de kommuner där råvaror bryts och hämtas.

Partistyrelsen vill först slå fast att det är centralt att alla kommuner i Sverige har intäkter nog att klara av sitt välfärdsåtagande. Detta hanteras i dag genom det kommunalekonomiska utjämningssystemet. Partistyrelsen noterar i sammanhanget att partiet i dag förespråkar att det kommunalekonomiska utjämningssystemet ska stimulera tillväxt. I praktiken innebär det att kommuner som exempelvis lyckas attrahera större industrier, i högre grad ekonomiskt bör gynnas av detta. I motion B52 påpekas att utjämningsystemet inte tar hänsyn till de negativa konsekvenser, såsom minskad möjlighet till turismindustri, som ett vattenkraftverk innebär för en kommun. Det är formellt korrekt, men gäller även andra typer av industrier eller bebyggelser.

Det är centralt att vattenkraftskommunerna, liksom andra kommuner, har tillräckligt med intäkter, men det finns enligt partistyrelsen inga övervägande skäl för att de facto regionalisera beskattningen av vissa av ekonomins sektorer medan andra sektor fortfarande beskattas nationellt. Det finns exempelvis inga övervägande skäl för att ge ett extra tillskott till kommuner där råvaror bryts men inte till kommuner där råvaror senare förädlas. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B52 samt B53 anses besvarade**.

PUNKTSKATTER

I motion B54 yrkas att någon särskild skatt på robotar inte ska införas. Partistyrelsen delar uppfattningen och konstaterar att partiet inte har lagt några sådana förslag. Eftersom motionens ståndpunkt sammanfaller med gällande politik yrkar partistyrelsen att **motion B54** därmed **ska anses besvarad. Motion B55 samt B56** yrkar att en skatt på socker ska införas. Partistyrelsen konstaterar att en punktskatt på socker, där exempelvis glukos är livsnödvändigt, skulle skilja sig från punktskatter på exempelvis alkohol och tobak som på samma sätt inte är en del av en balanserad kost. Partistyrelsen konstaterar vidare att vårt samlade sockerintag inte ökat utan tvärtom varit mycket stabilt över de senaste 50 åren. Partistyrelsen vill därmed inte säga att dagens sockerintag är oproblematiskt, bara att tillräckligt starka

skäl för en särskild punktskatt på socker för närvarande inte föreligger särskilt med danska misslyckade exemplet på en socker- och fettskatt i åtanke. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B55 samt B56 anses besvarade.**

I två motioner, **B57 och B58,** yrkas att Liberalerna ska ta ställning mot en ny skatt på handelsgödsel. Partistyrelsen menar att den nuvarande linjen – att en så kallad läckageskatt på handelsgödsel bör införas – är väl avvägd. Användningen av handelsgödsel bidrar till övergödning av vattenområden och förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett allvarligt miljöproblem. Som motion B56 nämner finns även andra typer av gödsel med liknande problem. Att det praktiskt är svårt att beskatta exempelvis stallgödsel menar partistyrelsen inte är ett skäl emot att inte införa en motsvarande skatt på handelsgödsel. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B57 samt B58 anses besvarade**.

I motion B59 yrkas vidare att en skatt på fleeceprodukter bör införas. Som ovanstående resonemang är ett exempel på är Liberalerna generellt positiva till att införa punktskatter på verksamhet som hr negativ miljöpåverkan. Partistyrelsen menar dock att lämpligheten i att införa en skatt på fleeceprodukter inte är tillräckligt kartlagd för att partiet i dag ska kunna ta ställning. Exempelvis har frågan inte belysts när Livsmedelverket under 2017 redovisade ett regeringsuppdrag om hur spridningen av mikroplatser kunde motverkas. Med detta yrkar partistyrelsen att motion **B59 anses besvarad**.

Socialförsäkringar och andra ekonomiska trygghetssystem

I **motion B60** föreslås att partistyrelsen får i uppdrag att ta fram ett socialförsäkringspolitiskt program. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att det behövs konkret politikutveckling kring socialförsäkringarna. Liberalerna har under lång tid hänvisat till att det behövs en parlamentarisk socialförsäkringsutredning, och sedan den tillsattes skedde politikutvecklingen där i stället. Liberalerna har varit en viktig kraft i utvecklingen av samtliga dagens socialförsäkringar, och vi bör ha ambitionen att leda det arbetet även i framtiden. Dock bör det vara upp till partistyrelsen att prioritera vilka grupper som ska tillsättas och vilka program som ska skrivas. **Motion B60**

Motion B61–B65 handlar alla om sjukförsäkringen. Som tidigare anförts anser partistyrelsen att Liberalerna bör ta ett samlat grepp om socialförsäkringarna. Vi bör inte vid detta landsmöte ta ställning i detalj på alltför många punkter, men partistyrelsen vill lyfta fram några viktiga principer.

Motion B61 föreslår att det införs en ny tidsgräns i sjukförsäkringen efter 30 dagar, medan **motion B62 yrkande 2** innebär att Liberalerna inte ska verka för en andra karensdag i sjukförsäkringen, och **B62 yrkande 3** att sjukpenning på fortsättningsnivå ska utbetalas från dag 365. Partistyrelsen anser att det är viktigt att det finns en tydlig självrisk i försäkringen – därför är det rimligt att ersättningsnivån inte är 100 procent av inkomsten och med någon eller några karensdagar. Det är också viktigt med tydliga avstämningspunkter där den sjukskrivne tillsammans med arbetsgivaren, försäkringskassan eller vården, eller flera av dem i samverkan måste ta ställning till vad som behöver göras för att någon ska kunna återgå i arbete. Sjukskrivningar som bara rullar på utan att någon ens lyfter telefonen och ringer den sjuke för att höra hur hen mår, gör att människor fastnar i utanförskap. Både en karensdag dag 15 i sjukskrivningen som Liberalerna har föreslagit och en tidsgräns dag 30 som i **motion B61** innebär att det blir en sådan avstämningspunkt tidigt, innan en kortare sjukskrivning för till exempel ryggont blir en långtidssjukskrivning för diffus smärtproblematik. **Motion B61** bör därmed anses besvarad och motion **B62 yrkande 2 och 3 avslås.**

I **motion B63 yrkande 3** föreslås att Liberalerna ska verka för att taket stegvis höjs i sjukförsäkringen medan **B62 yrkande 1** innebär att taket ska höjas till 10 prisbasbelopp. Liberalerna har länge drivit att det ska finnas ett tydligt samband mellan inbetalda premier i sjukförsäkringen och det stöd man kan få, och att även högre inkomster ska kunna försäkras. Dock bedömer partistyrelsen att det under överskådlig tid endast kommer att finnas begränsat ekonomiskt utrymme för höjda nivåer i sjukförsäkringen. **Motion B63 yrkande 3 samt B62 yrkande 1 bör anses besvarade.**

I **motion B63 yrkande 1–2 samt motion B64** lägger fram olika förslag vad gäller läkares roll i sjukskrivningsprocessen. Partistyrelsen delar uppfattningen att det finns ett problem där läkare i hälso- och sjukvården ägnar en alltför stor del av sin tid med att fylla i formulär om patienters arbetsförmåga som sedan ändå inte ger Försäkringskassan tillräcklig information för att fatta välgrundade beslut. Det är problematiskt att förtroendet mellan Försäkringskassan och vårdprofessionerna ibland verkar vara svagt, och det leder till att patienter kommer i kläm.

Motion B63 yrkande 4–5 innebär bland annat att Försäkringskassans rutiner ska förändras och att hälso- och sjukvården ska bära en del av sjukskrivningskostnaderna när vårdgarantins kötid överskridits. I förslaget till sjukvårdsprogram **punkt 21** föreslås i stället att regioner och landsting helt ska ta över kostnadsansvaret för sjukskrivningarna.

Liberalerna har länge varit pådrivande för att det ska vara möjligt för Försäkringskassan och hälso- och sjukvården att samordna sina resurser. Det är bättre att använda pengar till att ge människor vård och rehabilitering än till att de ska få sjukpenning medan de står i vårdkö. Dåvarande socialförsäkringsminister Bo Könberg (FP) drev 1993 igenom att det skulle göras på försök i några områden i landet 1994–97. Försöken innebar i huvudsak kortare vårdköer, kortare sjukskrivningar och att resurser kunde frigöras.

Under 2000-talet har mer begränsade försök gjorts med Finsam. En utvärdering från riksdagens socialförsäkringsrapport som publicerades i juni 2015, visade på mycket goda resultat för Finsam, som då har inneburit att samordningsförbund bildas lokalt av Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, landsting och kommuner, för att finansiera insatser för personer som behöver samordnade rehabiliteringsinsatser. En betydande andel av dem som fått individinriktade insatser har gått vidare till eller kommit närmare egen försörjning. Deltagarna har fått ”ökad livskvalitet och självständighet, stärkt social kompetens, ökad motivation att aktivera sig, minskad fysisk begränsning och bättre handlingsberedskap, stärkt självkänsla och ökat välbefinnande”. I den mån det framkommit problem och kritiska synpunkter handlar dessa om att samarbeten är alltför begränsade, att målgruppen är för liten och att kännedomen om Finsam är för låg både bland allmänheten och inom de ansvariga myndigheterna.

Partistyrelsen konstaterar att ökad samordning av resurser kring människor med olika typer av svårigheter är helt nödvändigt så fort problemen är någorlunda komplexa Även i förslaget till funktionshinderpolitiskt program föreslås ökad myndighetssamverkan för personer med funktionsnedsättning. Samtidigt är partistyrelsen inte beredd att flytta över det övergripande ansvaret för sjukpenningen till landsting och regioner. Tvärtom bör detta ansvar i huvudsak kvarstå hos Försäkringskassan som har större möjligheter att säkerställa likabehandling över landet och en effektiv styrkedja från riksdag och regering. Redan i dag är variationerna i sjuktalet mellan olika regioner relativt stora. En regionalisering av sjukpenningen riskerar att förstärka sådana tendenser. Partistyrelsen ser dock mycket positivt till att utveckla och stärka Finsam där bland annat försäkringskassan kan finansiera insatser för att korta sjukskrivningsperiod.

Partistyrelsen föreslår mot bakgrund av det ovanstående att motion B63 yrkande 1–2 och 4–5 samt motion B64 anses besvarade medan punkt 21 i förslaget till sjukvårdsprogram får en justerad lydelse: ”Finsam-modellen, finansiell samordning inom vården, ska stärkas. Försäkringskassan ska ges i uppdrag att aktivt medfinansiera behandling och rehabiliteringsinsatser som kan sänka sjuktalet, särskilt för personer som annars riskerar långvarig sjukskrivning.”

Motion B65 argumenterar för att sjukförsäkringen ska bli mer flexibel. I likhet med vad som föreslås för sjuk- och aktivitetsersättningen i förslaget till funktionshinderpolitiskt program, bör möjligheten att kombinera sjukpenning med arbete öka och ersättningsgraden kunna variera i princip steglöst, En deltidssjukskrivning bör också vara möjlig att fördela mer fritt över tid, så att den sjukskrivne kan arbeta mer vissa dagar och mindre andra. Partistyrelsen delar uppfattningen att varje arbetad timme ska uppmuntras, den som är deltidssjukskriven ska inte behöva vara rädd att straffas med helt indragen sjukpenning om hen orkar arbeta mer någon dag. **Motion B65 bör bifallas.**

Motion B66 argumenterar för att Liberalerna ska verka för ett införande av basinkomst i Sverige, medan **motion B67** föreslår att det ska utredas och genomföras som försöksverksamhet i mindre skala. Partistyrelsen delar inte den uppfattningen. Liberalerna i Sverige har sedan 1880-talet då Adolf Hedin la fram förslag om arbetsskadeförsäkring och pensioner stått för socialförsäkringar som är just försäkringar mot inkomstbortfall. Det är effektivt att

även de som har höga inkomster finns i samma system, i stället för att de anser sig behöva köpa försäkringar vid sidan om, och det ökar också höginkomsttagarnas betalningsvilja om de vet att även de kan få en ersättning som gör att de inte behöver gå från hus och hem den dag de blir sjuka eller arbetslösa – samtidigt som höginkomsttagare av socioekonomiska skäl löper låg risk att behöva utnyttja försäkringarna. Liberaler har ungefär lika länge stått för att det ska löna sig att arbeta, även för den som har låg inkomst. Att det lönar sig med utbildning, ansvarstagande och strävsamhet är särskilt viktigt i en tid då ekonomin genomgår stora omställningar. Sedan industrialiseringen har ökad produktivitet lett till ökad sysselsättning, inte minskad, genom kreativitet och entreprenörskap.

Många av de argument som vanligen anförs för basinkomst är hämtade från försök i länder där det grundläggande skyddsnätet är närmast obefintligt, eller består av matkuponger och liknande. I Sverige finns redan ett grundskydd som gör att ingen behöver gå hungrig eller utan tak över huvudet, bland annat i form av en garantinivå i de flesta socialförsäkringar, bostadsbidrag och ytterst försörjningsstöd. Denna grundnivå ligger totalt sett högre än de flesta i debatten förekommande förslag om basinkomst, och kan göra det eftersom det inte betalas ut till alla. En lika hög basinkomst torde bli svår att finansiera, en lägre skulle å andra sidan vara svår att leva på i ett högkostnadsland som Sverige, och kraven på olika kompletterande stöd skulle kvarstå. **Partistyrelsen föreslår att motion B66 och B67 avslås.**

Motion B68 föreslår att Liberalerna i högre grad ska verka mot fusk och felaktigheter med bidragssystemen, och för fram ett antal konkreta åtgärder för detta. Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna har medverkat till en rad sådana initiativ under alliansregeringen, och fortsatt driver på för såväl skattefusk som bidragsfusk ska upptäckas och motverkas. Samtidigt måste kontrollåtgärderna vara proportionella. **Med detta bör motion B68 anses besvarad.**

Motion B69 argumenterar för att barnbidraget ska avskaffas, men yrkar att Liberalerna ska verka för en utredning av effekterna av att omfördela resurserna från barnbidraget till andra insatser för barn. **Motion B70** argumenterar i stället för att barnbidraget ska vara beroende av föräldrarnas inkomst, ju högre inkomst desto lägre barnbidrag.

Partistyrelsen kan i och för sig instämma i de resonemang i motion B69 som går ut på att bra förskola och skola är de viktigaste redskapen för att skapa jämlika livschanser för barn och öka den sociala rörligheten. Det bör dock inte ställas emot barnbidraget, som fyller en viktig funktion genom att förbättra de ekonomiska villkoren för familjer med barn. Det utjämnar också de ekonomiska villkoren för samma individ under hens livstid. Ytterligare fördelar med barnbidraget är att det inte har några skadliga marginaleffekter, det är mycket enkelt att administrera och det är i princip helt befriat från gränsdragningsproblem och fusk. Ett inkomstprövat barnbidrag, eller att delvis kompensera ett avskaffat barnbidrag med till exempel höjt bostadsbidrag för låginkomstfamiljer, skulle ytterligare förstärka problemet att det inte lönar sig att arbeta för föräldrar i ekonomisk utsatthet. En liten inkomstökning innebär redan i dag att bostadsbidraget minskar, försörjningsstödet försvinner och avgiften till förskolan höjs (maxtaxan är inkomstprövad för dem med låga inkomster). Liberaler bör sträva efter att minska marginaleffekterna i alla inkomstskikt. **Motion B69 och B70 bör avslås.**

PENSIONSSYSTEMET OCH EKONOMISKA STÖD TILL PENSIONÄRER

Liberalerna står tillsammans med de andra allianspartierna och Socialdemokraterna bakom den blocköverskridande pensionsöverenskommelsen som gett oss ett av världens mest stabila pensionssystem. Eftersom pensionen baseras på livsinkomsten uppmuntras arbete och egen försörjning. Den breda överenskommelsen skyddar systemet mot politiska nycker och detta breda samförstånd bör värnas också i framtiden. Förändringar i pensionssystemet ska också i fortsättningen göras i samförstånd mellan de partier som står bakom pensionsöverenskommelsen. Det som på lång sikt avgör hur pensionerna utvecklas är hur många som arbetar och betalar in till systemet. Arbetslinjen är därför central både för dagens och morgondagens pensioner.

Motion B71 och B72 samt B14 yrkande 1 och B15 yrkande 2 föreslår olika modeller för att stärka ekonomin framförallt för de sämst ställda pensionärerna. Partistyrelsen delar ambitionen, men menar att det måste ske på ett sätt som inte äventyrar pensionssystemets långsiktiga hållbarhet. Även framtidens pensionärer bör kunna få pensioner som går att

leva på. Liberalerna har i riksdagen valt att därför i första hand arbeta för att bostadstillägget höjs. Bostadstilläggen är ett träffsäkert sätt att stärka ekonomin just för de sämst ställda pensionärerna, och bidrar dessutom till att fler har råd att flytta till en tillgänglig och ändamålsenlig bostad.

I Liberalernas senaste budgetmotion föreslogs en höjning av ersättningsnivån i bostadstillägget från 95 till 96 procent samt en stegvis höjning av taket från dagens 5 000 kr till 7 000 kr år 2020. Att bostadstillägget höjs föreslås också i **motion B73 och B74, samt i det äldrepolitiska programmet punkt 34**. Landsmötet bör dock inte som motionärerna föreslår ta ställning till nivåer och belopp. Det bör vara upp till riksdagsgruppen att prioritera mellan olika angelägna ändamål. **Punkt 34 bör bifallas och motion B71–B74 samt B14 yrkande 1 anses besvarade.**

Partistyrelsen vill också passa på att markera att påståendet att Göran Persson stulit hundratals miljarder ur pensionssystemet, som återkommer i **motion B15**, är en myt. När pensionssystemet lades om flyttades ansvaret för garantipension, efterlevandepension och förtidspension från det gamla ATP-systemet till statskassan, och därmed också de pengar som betalats in till dessa. Det var ingen stöld och inget lån, och gjordes i bred enighet mellan de partier som stod bakom pensionsöverenskommelsen. Faktum är att man överförde 40–90 miljarder mindre än pensionsgenomförandegruppen beräknat att ansvaret var värt. **Motion B15 yrkande 2 bör avslås.**

Motion B75 argumenterar för att ensamstående bör kunna ha större tillgångar utan att det påverkar bostadstillägget. I dag är fribeloppet för sammanboende sammanlagt 200 000 kr medan det för ensamstående är 100 000. Motionären menar att eftersom ensamstående har högre kostnader borde de också kunna ha ett större fribelopp. Partistyrelsen konstaterar att en sådan regel redan finns, men genom att en ensamstående har ett högre fribelopp för inkomsten, vilket i de allra flesta fall torde tillgodose motionärens syfte. **Motion B75 bör därmed anses besvarad.**

Motion B76 föreslår att pensionsåldern höjs från 67 år till 75 år för att på sikt avskaffas helt. Partistyrelsen konstaterar att motionären syftar på åldersgränsen för rätten att stanna kvar i arbetslivet, och detta är vad som föreslås också i **det äldrepolitiska programmet punkt 7**. I **motion B77** föreslås i stället att ålderspensionen helt avskaffas, och i stället ersätts med någon form av sjukpension för dem som verkligen inte kan arbeta.

Partistyrelsen konstaterar att liknande motioner har behandlats av landsmötena 2013 och 2015. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att den som kan och vill arbeta bör få fortsätta med det så länge hen vill, och det slås också fast i punkt 7. Men grundtanken i ett pensionssystem, som partistyrelsen delar, är att det efter en viss ålder bör vara möjligt att välja att sluta förvärvsarbeta.

Partistyrelsen har ambitionen att så många äldre som möjligt ska kunna arbeta kvar så länge de vill och förmår. Därför vill partistyrelsen förtydliga punkt 7 i programmet till att den så kallade LAS-åldern i ett första steg bör höjas från 67 år till 71 år. Att helt avskaffa denna åldersgräns riskerar dock att försämra äldres möjlighet att erhålla ett arbete eftersom risken för arbetsgivaren ökar, och bör därför för närvarande inte vara aktuellt. Partistyrelsen noterar samtidigt att redan höjningen till 71 år är långtgående och ska ske parallellt med reformer som ökar flexibiliteten generellt inom anställningsskyddet.

Sammantaget yrkar partistyrelsen att punkt 7 i det äldrepolitiska programmet får lydelsen: "Därför bör åldersgränsen för rätten att stanna i arbetslivet höjas till 71 år. Den nedre gränsen för när man tidigast får ta ut ålderspension bör höjas i takt med medellivslängdens utveckling." Motion B76 bör anses besvarad och motion B77 bör avslås.

Motion B78 argumenterar för att premiepensionssystemet avskaffas, till förmån för att människor sparar frivilligt, och att den sjunde AP-fonden på sikt avvecklas. Premiepensionen än hörnsten i pensionsöverenskommelsen där Folkpartiet drev att den borde utgöra en större andel, medan Socialdemokraterna inte ville ha den alls (de ville i stället ha högre premier till den del som enskilda människor inte råder över alls). Den kompromissen vill partistyrelsen inte äventyra. **Motion B78 bör avslås.**

Motion B79 och B80 argumenterar för att pensioner i högre grad ska delas mellan makar. **Motion B79** föreslår att tjänstepensionen ska ingå i giftorättsgodset, medan **B80** menar att pensionsavsättningar från personer som har gemensamma barn ska delas lika tills barnen blivit 18. Liberalerna tog vid landsmötet 2015 ställning för att reglerna om bodelning vid

skilsmässa ska anpassas så att en större del av pensionen ska ingå i giftorättsgodset. **Motion B79 och B80 bör därför anses besvarade.**

Allmän ekonomisk politik

PENNINGPOLITIK, BETALNINGSVÄSENDE OCH SKULDSÄTTNING

I **motion B81** yrkas att inflationsmålet sänks till noll procent. Målet för penningpolitiken är enligt riksbankslagen att upprätthålla ett fast penningvärde. Det är sedan Riksbanken som preciserat detta till 2 procent i inflation. Partistyrelsen är av uppfattningen att riksbankslagens skrivningar inte bör vara mer preciserade och yrkar därför att **motion B81 avslås.**

I **motion B82** yrkas dels att Liberalerna verkar för att det tillsätts en blockkedjekommision som ska utreda risker och möjligheter med tekniken, dels att Liberalerna verkar för samexistens mellan s.k. fiat-valutor, som den svenska kronan, och digitala valutor. På annan plats i detta yttrande föreslår partistyrelsen att den offentliga sektorn ska se över hur den offentliga sektorn bättre kan dra nytta av blockkedjor. Partistyrelsen är öppen för att också bredare se över hur blockkedjeteknik kommer påverka samhället. Däremot vill partistyrelsen inte binda sig vid en särskild organisationsform för en sådan översyn. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B82 yrkade 1 bör anses besvarat**.

Partistyrelsen står bakom nu gällande riksbankslag som reglerar att de sedlar och mynt som ges ut av riksbanken är lagliga betalningsmedel. Digitala valutor är som regel inte olagliga och partistyrelsen noterar att de förekommer i växande grad. Partistyrelser slår dock vakt om kronan (och i framtiden euron)som den huvudsakliga valutan i Sverige. Partistyrelsen yrkar att **motion B82 yrkande 2 avslås.**

Två motioner berör kontanthantering. I **motion B83** yrkas att Liberalerna verkar för att människor ska kunna göra kontantuttag runtom i Sverige på bankkontor. I **motion B84** yrkas att banker åläggs att förse marknaden med kontanta medel i form av sedlar och mynt samt att hindren för kontanthantering i allmänhet undanröjs.

Partistyrelsen noterar att Liberalerna i regeringsställning medverkat till att ett mål nu finns om att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser och att det i första hand är marknaden som bör tillhandahålla dessa grundläggande betaltjänster. I begreppet grundläggande betaltjänster ingår kontantuttag. På de orter och den landsbygd där marknaden inte tillgodoser behovet av grundläggande betaltjänster finns det möjlighet för staten att gå in med stödjande insatser eller ekonomiska bidrag – det är viktigt. Partistyrelsen noterar samtidigt att Riksbanken nyligen bedömt att kontanter i allmänhet kan komma att försvinna helt efter 2030. Det är ett politiskt ansvar att se till att övergången till en sådan ordning fungerar. Partistyrelsen ser i det perspektivet att denna övergång ställer till större utmaningar för vissa delar av landet än det gör i andra. Alla ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster och partistyrelsen är beredd att verka för ytterligare insatser om så inte kan säkerställas, men att ålägga alla ålägga alla banker eller bankkontor att tillhandahålla kontanter ter sig inte som en väl avvägd åtgärd. Mot bakgrund av det ovanstående yrkar partistyrelsen **att motion B83 och B84 anses besvarade**.

Motion B85 innehåller flertalet yrkande syftandes till att förbjuda alternativt förstärka regleringen kring så kallade sms-lån. Yrkande 1 innebär att sms-lån ska förbjudas medan yrkande 2–4 innehåller förslag kring rapportskyldighet, samt reglering av antalet och räntan på sms-lån. Partistyrelsen vill understryka att vårdslös kreditgivning vid snabblån är ett allvarligt problem som gör att många enskilda hamnar i skuldfällor. Liberalerna tog i Alliansregeringen initiativ till lagskärpningar som innebär att Konsumentverket kan ta ut sanktionsavgifter av utlåningsföretag som inte gör ordentliga kreditprövningar. Om företaget begått särskilt allvarliga överträdelser kan Konsumentverket vid vite förelägga företaget att upphöra med långivning. Nyligen har även en statlig utredning föreslagit bland annat ett räntetak och ett kostnadstak för högkostnadskrediter, en begränsning av möjligheten att förlänga en högkostnadskredits löptid samt att marknadsföringen av krediter ska vara måttfull. En proposition i frågan är att vänta från regeringen, och partistyrelsen vill invänta denna innan ställningstagande kring enskilda förslag görs, men understryker som ovan att vårdslös

kreditgivning är ett allvarligt problem som behöver mötas. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B85 anses besvarad**.

HANDELSPOLITIK

Arbetsgruppens punkt 28–35 utgör en samlad handelspolitisk agenda. Den inre marknaden ska fördjupas och EU:s handelspolitiska kompetens värnas. Handelsliberaliseringar inom WTO ska genomdrivas, frihandelsavtalet med Kanada ska ratificeras, TTIP-förhandlingarna återupptas snarast möjligt, nya frihandelsavtal ska välkomnas och protektionism – inklusive icke-tariffära handelshinder ska motverkas. Sverige och Norge bör fördjupa sitt bilaterala samarbete i syfte att bland annat sänka tullkostnader. Minimivärdet för när en vara behöver förtullas vid import till EU ska kraftigt höjas.

Partistyrelsen noterar att de ID-kontroller som refereras till i **arbetsgruppens punkt 31** har avskaffats, men tolkar punkten mer principiellt och delar arbetsgruppens uppfattning att sådana eventuella kontroller alltid ska ses som temporära. **Partistyrelsen yrkar bifall till arbetsgruppens punkt 28–35**.

DIGITALISERING OCH IT-POLITIK

Arbetsgruppen föreslår i punkt 19–27 principer för och reformer inom en politik för digitalisering. Alla offentliga funktioner där det är ekonomiskt försvarbart ska göras digitalt tillgängliga, offentlig data ska tillgängliggöras och det offentliga ska undersöka hur blockkedjor kan användas i verksamheten. Delningsekonomin behöver underlättas genom att Skatteverket tar fram en lösning så att relevanta kontrolluppgifter enkelt kan inrapporteras. Alla svenskar ska erbjudas en online-utbildning i programmering och den digitala infrastrukturen ska finnas på plats i hela Sverige. Kommuner och myndigheter behöver i högre grad använda sig av agila upphandlings- och kontraktsmodeller.

Partistyrelsen delar i stort arbetsgruppens ställningstaganden. Sverige ska ha en offensiv politik för att ta tillvara digitaliseringens möjligheter.

Vad gäller punkt 22 – som berör digital kompetens – vill partistyrelsen förtydliga att den onlineutbildning i programmering som där förespråkas bör ske inom ramen för de etablerade utbildningsformer som i dag erhåller statligt stöd. Exempelvis skulle en sådan utbildning kunna bygga på plattformar som i dag finns inom folkbildningen och studieförbunden där motsvarande kurser redan i dag erbjuds. En sådan utbildning bör också respektera den marknad som i dag finns för kommersiella aktörer som erbjuder kurser inom programmering. **Partistyrelsen yrkar därför att punkt 22 bifalls men ges lydelsen: "Vi vill inom i dag etablerade utbildningsformer erbjuda alla svenskar som vill en onlineutbildning för att lära sig programmering, samt erbjuda ett riktat program mot arbetslösa och ungdomar, med intensivare utbildning." Partistyrelsen yrkar vidare bifall till punkt 20–21.**

Flera motioner berör de punkter i den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten som handlar om digitalisering. I **motion B86** yrkar motionären att en punkt som berör Agenda 2030 som en del i en nya digitala ekonomin ska läggas till under avsnittet om digitalisering. Partistyrelsen anser att målen med Agenda 2030 är viktiga och att visionen som helhet är eftersträvansvärd. Det finns dock en del oklarheter kring projektets genomförande, bland annat kring mätning av måluppfyllelse, civilsamhällets stora ansvar för genomförandet samt regeringens prioriterade mål för svensk politik. Partistyrelsen vill av denna anledning inte binda sig till samtliga delar av projektet kring Agenda 2030. Därför bör **motion B86 anses besvarad.**

Författaren till **motionerna B87–B90** önskar olika förtydliganden kring att myndigheter ska ges i uppdrag att tillgängliggöra offentliga data, i synnerhet geodata, och att Sverige har en outnyttjad potential till välfärdsutveckling via SDI i geodataportalen. Vidare yrkas att partiet ska arbeta för en tydligare koppling mellan områdena krisberedskap, miljö och klimat genom öppenhet med miljögeografisk data.

Partistyrelsen vill utveckla tillgången till öppna geodata och föreslår därför ett förtydligande i den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 23 där partistyrelsen föreslår att geodata explicit ska nämnas. I sammanhanget är det värt att lyfta att det som delvis hindrar öppna geodata i dag är finansieringsmodellen för Lantmäteriet. Partistyrelsen vill därför understryka att denna finansieringsmodell kan prövas i syfte att bidra till en ökad tillgång till geodata.

Sammantaget yrkar därför partistyrelsen att **punkt 23 i rapporten ges en ny justerad lydelse: "De digitala lösningarnas plats och funktion inom offentlig sektor måste utvecklas. Vi vill uppdra åt svenska myndigheter att tillgängliggöra offentliga data, i synnerhet geodata, genomföra pristävlingar och undersöka hur blockkedjor kan användas i verksamheten."** Därmed bör **motion B87 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört. Motionerna B88 och B89, samt B90** som tar upp en anknytande detaljerad fråga, bör i och med detta **anses besvarade**. Vidare bör **punkterna 24 och 25 bifallas**.

Vad gäller punkt 26 delar partistyrelsen inställningen att regleringen av dataflöden ska vara så utformad att den ska vara handelsfrämjande i stället för handelshindrande. Partistyrelsen vill dock inte så kategorisk som arbetsgruppen ta ställning för att avskaffa eller reformera inhemsk datalagring föreslår. Hur eventuell inhemsk datalagring ska utformas kräver noggrann balansering av olika intressen där rättssäkerhet och personlig integritet tar en framträdande plats. **Partistyrelsen yrkar därför att punkt 26 bifalls med följande justering: "Nya och befintliga regleringar för dataflöden, inom EU eller via avtal med andra länder, bör utformas på så sätt att de inte är handelshindrande och så att de främjar i stället för att hindra den digitala ekonomin, inklusive utvecklingen av gränsöverskridande molntjänster."**

Vad gäller **punkt 27 föreslår partistyrelsen ett mindre förtydligande genom att understryka att en sådan genomgång framförallt kan bli aktuella för relevant och prioriterad lagstiftning. Partistyrelsen yrkar att punkt 27 bifalls med följande justering: "En genomgång av relevant och prioriterad svensk lagstiftning ur perspektivet av exponentiell teknisk utveckling behövs för att kommande reformbehov i möjligaste mån redan nu ska kunna identifieras."**

Författaren till **motion B91** yrkar på att utbyggnaden av bredband ska påskyndas så att hela landet kan vara uppkopplat. Motionären pekar på att det i dagsläget är 29 % av alla hushåll och företag i Sverige som saknar tillgång till bredband. Partistyrelsen anser i linje med motionären att det är anmärkningsvärt att utrullningen av bredband inte går snabbare. Bredband är en grundbult i infrastrukturen och att glesbygden fortfarande inte har fullständig tillgång till uppkoppling är problematiskt. Det hämmar delaktighet, företagande och svensk tillväxt. I liberalernas höstbudget 2016 prioriterades frågan om utbyggnad av bredband genom att medel om 100 miljoner kronor årligen avsattes. **Motion B91 bör därför bifallas.**

I **motion B92** yrkar motionären att det ska krävas registrering av kontantkort till mobiltelefoner. En registrering skulle enligt motionären försvåra kommunikationen inom kriminella nätverk. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning om att det är ett stort problem med kriminella som köper många mobiler och kontantkort för att försvåra avlyssning och spårning av mobiltrafiken. Samtidigt är det troligt att om registrering skulle krävas så skulle målvakter ändå användas. En person som är inblandad i narkotikasmuggling skulle sannolikt inte uppge sin faktiska identitet. **Därmed bör motion B92 anses besvarad.**

Vikten av att bejaka digitaliseringens möjligheter lyfts fram i **motion B93 och B94**. Motionärerna pekar på att digitaliseringen ska användas som ett politiskt reformverktyg för att modernisera och förbättra offentlig sektor. Hinder för innovationer i lagar och andra styrdokument måste avlägsnas och partiet ska verka för att detta sker på samtliga samhällsnivåer. Det bör även ske ett kompetenslyft i offentlig sektor vad gäller digitaliseringens nya arbetssätt.

Partistyrelsen delar motionärernas positiva syn på digitaliseringen och håller med om att det nu finns en god möjlighet att effektivisera både privat och offentlig sektor. Digitaliseringen måste bejakas på samtliga samhällsnivåer och för att uppnå gott resultat krävs fortbildning. Digitaliseringen är ett horisontellt område som berör samtliga politikområden. Som liberalt parti ser vi att det är viktigt att vi ligger i framkant kring att skapa teknikneutrala lagar och regler som uppmuntrar till innovativa lösningar i stället för att motarbeta dem. Partistyrelsen ser positivt på den forskning som sker på området vilket har resulterat i snabb utveckling på områden som sjukvård och transport. Mot denna bakgrund anser partistyrelsen att **motion B93 och B94 bör bifallas.**

Även motionären bakom **motion B95** ser att det krävs en samlad politik för digitaliseringens möjligheter genom att automation och artificiell intelligens bejakas. Det handlar inte bara om att robotar i större utsträckning kommer att konkurrera på arbetsmarknaden utan även om att tjänster som Spotify och Bitcoin, självkörande bilar och 3D-skrivare utmanar vårt sätt att se på traditionella lösningar. Partistyrelsen anser i linje med motionären att det

är viktigt för ett liberalt parti att ligga i framkant för att visa på de möjligheter och utmaningar som digitaliseringen medför. Tekniken och politiken måste utvecklas parallellt för att inte lagar och styrdokument ska hämma utvecklingen. I dagsläget ligger tyvärr politiken ofta efter teknikutvecklingen vilket leder till att tjänster får läggas på is eller avvecklas i väntan på prejudicerande domar eller justerad lagstiftning. Att ta fram en samlad politik på området är av intresse och något som partiet kommer se över. Därmed bör **motion B95 bifallas.**

Motionären bakom **motion B96** ser att det finns ett behov av att mobilnäten i Sverige samordnas så att mobil- och bredbandsanvändare får så bra täckning som möjligt i hela landet. Partistyrelsen har tidigare tagit ställning i frågan och konstaterar att mobiloperatörerna bör verka för att hitta gemensamma lösningar för hur mobiltelefoni och bredband ska kunna fungera i hela landet. Denna samordning skulle vara samhällsekonomiskt lönsam och totalt sett leda till minskade kostnader för både slutanvändare och branschens aktörer, då den skapar möjligheter för bolagen att samordna investeringar i områden som genererar låg lönsamhet i dag. **Motion B96 bör därmed anses besvarad.**

Övriga frågor

Arbetsgruppen föreslår i **punkt 6** att Bolagsverket bör läggas ned och verksamhet flyttas över till exempelvis Skatteverket. Partistyrelsen delar uppfattningen att verksamheten sannolikt bör kunna inordnas i en annan myndighet. **Partistyrelsen yrkar därför att punkt 6 bifalls.** I motion **B97 yrkas** att Liberalerna verkar för att resurserna till den av regeringen förordade snabbtågssatsningen läggs på försvaret. Partistyrelsen konstaterar dels att Liberalerna redan i dag kraftigt vill höja anslagen till försvaret, dels att vi som parti tagit ställning mot snabbtågssatsningen, till inte liten del för att det inte finns några resurser avsatta till den. De resurser som finns avsatta för järnvägen inom den statliga infrastrukturpolitiken bör i hög grad gå till att säkra driftsäkerhet och genomföra nödvändigt underhåll på befintliga järnvägar. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion B97 anses besvarad.**

Arbetsgruppen uppmärksammar vidare att bl.a. USA redan infört lagstiftning som ger goda villkor för företag som utvinner mineral på asteroider. Arbetsgruppen föreslår i **punkt 7** att även Sverige ska införa lagstiftning som slår fast att företag som bryter mineral på asteroider också ska ha äganderätt till det de utvinner. Partistyrelsen konstaterar att rymdforskningen är inne i en mycket dynamisk fas, och även om det i dag inte förekommer sådan mineralutvinning är det fullt möjligt att detta snart är verklighet. Att skapa ett gott företags- och investeringsklimat handlar också om att vara framsynt och skapa ramverk för framtidens företagande. **Partistyrelsen yrkar bifall till arbetsgruppens punkt 7.**

I punkt 8 samt 9 från arbetsgruppen föreslås att en så kallad patentbox införs som i praktiken sänker bolagsskatten för forskningsintensiva företag, samt att dagens FoU-avdrag vidgas till att omfatta även större företag – det senare är centralt för att locka FoU-investeringar till landet**. Partistyrelsen yrkar bifall till båda punkterna.**

I **motion B98** yrkar motionären att det i partiprogrammet ska fastslås att fler statliga lärosäten bör ges möjlighet att direkt eller indirekt äga sina fastigheter, att Liberalerna verkar för att avkastningskraven på Akademiska hus sänks, att Liberalerna verkar för att statens krav på utdelning från Akademiska hus ska minskas och att Liberalerna verkar för att ägardirektiven till Akademiska hus ändras så att bolaget ges i uppdrag att vara stöttande och behjälplig när lärosäten vill överta fastigheter och själv förvalta dem.

Partistyrelsen delar uppfattningen att Sverige behöver fler oberoende högskolor och universitet, t.ex. har Liberalerna i riksdagsmotioner fört fram kravet på att underlätta för enskilda lärarhögskolor att etablera sig i Sverige. Partistyrelsen delar vidare bedömningen i motionen att statliga högskolor bör ges möjlighet att äga sina fastigheter. Denna del av motionen **bör därför bifallas.** Det finns hos många en irritation kring Akademiska hus som fastighetsvärd. Det är i detta sammanhang viktigt att påpeka att universitet och högskolor har möjlighet att hyra av andra än Akademiska hus. Partistyrelsen vill dock också möjliggöra högskolor och universitet att med egna medel förvärva fastigheter av antingen Akademiska hus eller andra aktörer.

Partistyrelsen menar vidare att det dock inte bör vara aktuellt att sänka avkastningskraven eller utdelningarna Akademiska hus, åtminstone inte på ett sätt som skulle snedvrida konkur-

rensen på fastighetsmarknaden till dess fördel. Ägardirektiven bör ligga fast. Partistyrelsen yrkar därmed **att motion B98 yrkande 1 bifalls medan yrkande 2–4 anses besvarade.**

I **motion B99** yrkas att Liberalerna aktivt verkar för att även enskilda firmor får ett eget organisationsnummer som är skilt från företagarens personnummer. Partistyrelsen noterat att förra landsmötet biföll en mycket närliggande motion och att det redan är så att Liberalernas politik är att skilja på organisationsnumret för enskilda firmor och företagare. Partistyrelsen upprepar gärna här att det vore positivt om en sådan förändring kunde komma till stånd. I vilken mån frågan ska prioriteras över andra prioriterade frågor får bedömas från fall till fall av partistyrelse och riksdagsgrupp. Med detta yrkar partistyrelsen att **motion B99 anses besvarad**.

I motion B100 yrkas att personnumren ska ersättas med en icke offentlig individkod som ska bygga på en persons biometri. I **motion B101** yrkas dels att personnumren ska göras könlösa, dels att de ska utökas med fler siffor, dels att personnumren när så är möjligt ska avspegla födelsedagen. I **motion B102** yrkas av integritetsskäl att systemet med personnummer skrotas alternativt att personnumren sekretessbeläggs, samt att svenska myndigheter förbjuds att sälja personuppgifter utan den berördes uttryckliga tillstånd.

Sverige särskiljer sig jämfört med flertalet andra länder genom att ha ett personnummer som både innehåller relativt mycket information och dels är offentligt. Partistyrelsen delar mot den bakgrunden delvis den oro över identitetsstölder och över integritetsaspekter som anförs i motion B99. Mot detta ska ställas bland annat den relativt höga funktionalitet som systemet med ett samlat personnummer har för både myndigheter, affärsidkare och i förlängningen den enskilda. Partistyrelsen menar också att de markörer – ålder och juridiskt kön – som går att utläsa ur personnumret får anses mindre finfördelade och att integritetsintrånget därmed i regel är begränsat.

Partistyrelsen är inte beredd att avskaffa systemet med personnummer. Att sekretessbelägga dem skulle allvarligt försvåra insynen i offentlig verksamhet, som ju ofta berör myndighetsutövning mot enskilda. Vad gäller ”försäljning av personuppgifter” synes förslaget ta sikte på verksamheten hos Spar, Statens personadressregister. Att stoppa Spars verksamhet skulle antingen innebära att person- och adressuppgifter sekretessbeläggs eller att sådana registeruttag som i dag är avgiftsbelagda skulle bekostas via skattemedel.

I motion B100 är huvudargumentet för en reform dels att personer ska slippa byta personnummer vid byte av juridiskt kön, dels att det nuvarande 10-siffriga personnumret är för kort för att hantera dagar då flertalet föds eller ska anses ha fötts. Även om partistyrelsen förstår att det för den enskilda i vissa fall kan vara omständligt att byta personnummer vid byte av juridiskt kön, är den omständighet att juridiskt kön framgår av numret viktigt bland annat för forskning och kartläggning av exempelvis jämställdheten mellan kvinnor och män. Partistyrelsen har vidare bilden att det enbart i mycket begränsad omfattning är ett problem att personnumren en given dag ”tar slut” och att detta redan i dag hanteras genom att personnumrets första sex siffror sätts till en angränsande dag. Behovet av att förlänga personnumret med en elfte siffra, vilket sannolikt är kostsamt, framstår därför som begränsat.

Partistyrelsen yrkar mot bakgrund av det ovanstående att **motion B100 och B101 anses besvarade och att motion B102 avslås**.

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 5 bifalls: ”Dagens skattesystem möter inte morgondagens utmaningar. Sverige bör därför genomföra en omfattande skattereform där kraftigt sänkta skatter på arbete växlas mot höjda konsumtionsskatter och miljöskatter.”
2. **att** motion B1 anses besvarad
3. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 1 bifalls: ”Huvudproblemet i det svenska skattesystemet är att marginalskatterna på arbete är världens högsta. Vi föreslår att den högsta marginalskatten sänks till en nivå där vi närmar oss genomsnittet i OECD, och att brytpunkten för att betala statlig inkomstskatt höjs betydligt. Vi vill också avskaffa värnskatten.”
4. **att** motion B2 avslås

5. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 2 bifalls: ”Det måste vara attraktivt att investera och bedriva verksamhet i Sverige. När bolagsskatten går ned i våra konkurrentländer kan den långsiktigt inte avvika i Sverige.”
6. **att** motion B3 samt motion B4 yrkande 2 anses besvarade
7. **att** motionerna B4 yrkande 1, B5 och B6 anses besvarade
8. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 3 bifalls: ”De svenska reglerna för expertskatt, som omfattar utländska forskare, experter och nyckelpersoner, är mindre attraktiva än i andra länder. Därför behöver den svenska expertskatten moderniseras, samtidigt som marginalskatterna på arbete sänks.”
9. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 4 bifalls: ”Sverige har bland de högsta skattesatserna på personaloptioner i Europa och västvärlden, vilket hindrar skickliga entreprenörer och medarbetare från att få för höga inkomster i stället för att underlätta för karriärer och företag att växa. Vi föreslår en modell för optionsbeskattning utan begränsningar i vem på företaget som får omfattas eller i storleken på vare sig företag eller optionsprogram. En med tiden växande del av värdet på optionen ska beskattas som kapitalinkomst, och inga arbetsgivaravgifter ska betalas när optionerna löses ut.”
10. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 36 utgår
11. **att** motion B7 yrkande 1 samt 2 anses besvarad
12. **att** motion B7 yrkande 3 avslås
13. **att** motion B8 anses besvarad
14. **att** motion B9 anses besvarad
15. **att** motion B10 avslås
16. **att** motion B11–B13, B14 yrkande 2 samt B15 yrkande 1 anses besvarade
17. **att** motion B16 och B17 anses besvarade
18. **att** motion B18 yrkande 4 avslås
19. **att** motion B19 anses besvarad
20. **att** motion B20 anses besvarad
21. **att** motionerna B21, B22 yrkande 1 och B23 anses besvarade
22. **att** motion B22 yrkande 2 avslås
23. **att** motion B22 yrkande 3 anses besvarat
24. **att** klimat- och miljörapporten punkt 8 bifalls: ”Flyget ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader. Ett system med differentierade landningsavgifter utifrån hur mycket biobränsle som används vid flygningar bör prövas. För att öka konsumenternas information och kunskap om flygets klimatpåverkan införs en obligatorisk klimatdeklaration i reklam och vid bokning av flygresor.”
25. **att** motionerna B24 och B25 anses besvarade
26. **att** motionerna B26 och B27 anses besvarade
27. **att** motionerna B28 och B29 anses besvarade
28. **att** motion B30 anses besvarad
29. **att** motion B31 anses besvarad
30. **att** motionerna B32, B33 yrkande 2, B34 och B35 yrkande 1 anses besvarade
31. **att** motion B33 yrkande 1 anses besvarat
32. **att** motionerna B35 yrkande 2 och 3 samt B36 anses besvarade
33. **att** motion B37 anses besvarad
34. **att** motion B38 anses besvarad
35. **att** motion B39 anses besvarad
36. **att** motionerna B40 och B41 anses besvarade
37. **att** motionerna B42 och B43 anses besvarade
38. **att** motion B44 anses besvarad
39. **att** motion B45 anses besvarad
40. **att** motion B46 anses besvarad
41. **att** motionerna B47 och B48 anses besvarade

42. **att** motionerna B49 och B50 anses besvarade
43. **att** motion B51 anses besvarad
44. **att** motionerna B52 och B53 anses besvarade
45. **att** motion B54 anses besvarad
46. **att** motionerna B55 och B56 anses besvarade
47. **att** motionerna B57 och B58 anses besvarade
48. **att** motion B59 anses besvarad
49. **att** motion B60 anses besvarad
50. **att** motion B61 anses besvarad
51. **att** motion B62 yrkande 2 och 3 avslås
52. **att** motion B63 yrkande 3 anses besvarat
53. **att** motion B62 yrkande 1 anses besvarat
54. **att** motion B63 yrkande 1, 2, 4 och 5 anses besvarade
55. **att** motion B64 anses besvarad
56. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 21 ges lydelsen: "Finsam-modellen, finansiell samordning inom vården, ska stärkas. Försäkringskassan ska ges i uppdrag att aktivt medfinansiera behandling och rehabiliteringsinsatser som kan sänka sjuktalet, särskilt för personer som annars riskerar långvarig sjukskrivning."
57. **att** motion B65 bifalls
58. **att** motion B66 avslås
59. **att** motion B67 avslås
60. **att** motion B68 anses besvarad
61. **att** motion B69 avslås
62. **att** motion B70 avslås
63. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 34 bifalls: "Det måste samtidigt vara möjligt för årsrika att efterfråga lämpliga bostäder. Taket i bostadstillägget bör höjas så att det rymmer också hyran för en nyproducerad smålägenhet."
64. **att** motion B71 anses besvarad
65. **att** motion B72 anses besvarad
66. **att** motion B73 anses besvarad
67. **att** motion B74 anses besvarad
68. **att** motion B14 yrkande 1 anses besvarat
69. **att** motion B15 yrkande 2 avslås
70. **att** motion B75 anses besvarad
71. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 7 ges lydelsen: "Därför bör åldersgränsen för rätten att stanna i arbetslivet höjas till 71 år. Den nedre gränsen för när man tidigast får ta ut ålderspension bör höjas i takt med medellivslängdens utveckling."
72. **att** motion B76 anses besvarad
73. **att** motion B77 avslås
74. **att** motion B78 avslås
75. **att** motion B79 anses besvarad
76. **att** motion B80 anses besvarad
77. **att** motion B81 avslås
78. **att** motion B82 yrkande 1 anses besvarat
79. **att** motion B82 yrkande 2 avslås
80. **att** motionerna B83 och B84 anses besvarade
81. **att** motion B85 anses besvarad
82. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 28 bifalls: "Fortsätt att riva hinder för handel inom EU. Under senare tid ökar kraven på nationella särlösningar inom EU vilket riskerar att försvåra för handeln."
83. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 29 bifalls: "Tillämpa fördragets gränsdragning mellan unionskompetens och nationell kompetens i handelspolitiken så att EU kan fortsätta att vara en trovärdig motpart i handelsförhandlingar."

84. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 30 bifalls: ”Frihandel med Kanada borde vara en självklarhet för alla som säger sig vilja motverka protektionism. Ratificera därför frihandelshandelsavtalet med Kanada (CETA) omedelbart.”

85. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 31 bifalls: ”Vi vill därför inleda ett tätare bilateralt samarbete med Norge för att hitta nya sätt att sänka handelskostnader, t.ex. genom att underlätta tullprocedurer och förbättra kommunikationerna mellan våra grannländer. ID-kontroller mot grannländer, t.ex. Danmark och Tyskland, ska ses som en temporär lösning. Sveriges åtaganden enligt EU-fördraget ska respekteras även på det här området, i synnerhet eftersom det gäller en så central del som den fria rörligheten.”

86. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 32 bifalls: ”Fortsatt handelsliberalisering inom ramen för WTO, antingen i hela medlemskretsen eller inom ramen för sektorsavtal. Vi arbetar även för ensidig handelsliberalisering från EU:s sida för att stärka företagens konkurrenskraft, t.ex. genom att ta bort alla tullar på insatsvaror.

87. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 33 bifalls: ”Förhandla fram regionala frihandelsavtal med partners – såväl OECD-länder som nya tillväxtekonomier och utvecklingsländer – som uppvisar ett genuint intresse för ömsesidigt liberaliserad handel med EU. Så snart förutsättningarna för frihandelsförhandlingar baserat på ömsesidigt förtroende mellan EU och USA åter finns, är det även viktigt att TTIP-förhandlingarna återupptas.”

88. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 34 bifalls: ”Motverka all ny protektionism, inklusive icke-tariffära handelshinder som t.ex. subventioner, tekniska handelshinder, olika typer av lokaliseringskrav och diskriminering i offentlig upphandling.”

89. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 35 bifalls: ”Höj det så kallade minimivärdet vid import till EU för paket och andra små försändelser till en nivå som motsvarar den nivå som gäller vid import till USA.”

90. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 19 bifalls: ”Digitaliseringen innebär fantastiska möjligheter för den enskilda individen och för samhället i stort, om den kan bejakas på rätt sätt. En central princip är därför att alla offentliga funktioner som till en rimlig kostnad kan göras digitalt tillgängliga också ska göras digitalt tillgängliga.”

91. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 20 bifalls: ”Politikens uppgift måste vara att snabbt undanröja hinder för att underlätta, eller åtminstone inte försvåra, den tekniska utvecklingen. När det gäller flera modeller för delningstjänster står legala hinder i vägen för tjänsten att växa. Vi vill ha spelregler som gör det lätt att göra rätt och säkerställer konkurrens på rättvisa villkor.”

92. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 21 bifalls: ”Jämfört med reguljära anställningsförhållanden eller tjänsteköp gör delningsekonomin det svårare för både säljare och köpare att göra rätt skatteinbetalningar och för Skatteverket att kontrollera om så skett. Vi föreslår därför att regeringen ger Skatteverket i uppgift att ta fram en enkel möjlighet för aktörer i delningsekonomin att direktrapportera in kontrolluppgifter.”

93. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 22 ges lydelsen: ”Vi vill inom i dag etablerade utbildningsformer erbjuda alla svenskar som vill en onlineutbildning för att lära sig programmering, samt erbjuda ett riktat program mot arbetslösa och ungdomar, med intensivare utbildning.”

94. **att** motion B86 anses besvarad

95. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 23 ges lydelsen: ”De digitala lösningarnas plats och funktion inom offentlig sektor måste utvecklas. Vi vill uppdra åt svenska myndigheter att tillgängliggöra offentliga data, i synnerhet geodata, genomföra pristävlingar och undersöka hur blockkedjor kan användas i verksamheten.”

96. **att** motion B87 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört

97. **att** motionerna B88–B90 anses besvarade

98. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 24 bifalls: ”Kommuner och myndigheter behöver tillämpa agila upphandlings- och kontraktsmodeller för tekniska upphandlingar.”

99. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 25 bifalls: "Digital infrastruktur ska finnas på plats i hela Sverige. Digitala tjänster som underlättar handel ska alltid vara väl konkurrensutsatta och därmed tillgängliga till rimliga priser för företagen."

100. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 26 ges lydelsen: "Nya och befintliga regleringar för dataflöden, inom EU eller via avtal med andra länder, bör utformas på så sätt att de inte är handelshindrande och så att de främjar i stället för att hindra den digitala ekonomin, inklusive utvecklingen av gränsöverskridande molntjänster."

101. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 27 ges lydelsen: "En genomgång av relevant och prioriterad svensk lagstiftning ur perspektivet av exponentiell teknisk utveckling behövs för att kommande reformbehov i möjligaste mån redan nu ska kunna identifieras."

102. **att** motion B91 bifalls

103. **att** motion B92 anses besvarad

104. **att** motionerna B93 och B94 bifalls

105. **att** motion B95 bifalls

106. **att** motion B96 anses besvarad

107. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Lägg ner Bolagsverket och låt andra myndigheter ta över deras uppgifter."

108. **att** motion B97 anses besvarad

109. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "Lagstifta för att ge företag som bryter tillgångar på asteroider rätt till det de bryter."

110. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Sverige bör införa ett system med s.k. patentbox, som ger forskningsintensiva verksamheter i företagen en lägre bolagsskatt."

111. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "För att Sverige ska vara attraktivt som lokaliseringsland för FoU-investeringar är det även nödvändigt att vi har ledande kompetensförsörjning och forskning inom strategiska områden för näringslivet. FoU-avdraget bör omfatta även större företag."

112. **att** motion B98 yrkande 1 bifalls

113. **att** motion B98 yrkande 2–4 anses besvarade

114. **att** motion B99 anses besvarad

115. **att** motionerna B100 och B101 anses besvarade

116. **att** motion B102 avslås

RESERVATIONER

Reservation 1

Robert Hannah reserverar sig till förmån för att den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 1 ges lydelsen: ”Huvudproblemet i det svenska skattesystemet är att marginalskatterna på arbete är världens högsta. Vi föreslår att den högsta marginalskatten sänks till en nivå där vi närmar oss genomsnittet i OECD, och att brytpunkten för att betala statlig inkomstskatt höjs betydligt.”

Reservation 2

Per-Åke Fredriksson och Ingeborg Wiksten reserverar sig till förmån för att motion B52 bifalls.

Reservation 3

Jonas Andersson reserverar sig till förmån för att motion B69 bifalls.

Motivering: ”Det är synd att partistyrelsen inte ens vågar utreda möjligheten till en mer träffsäker användning av alla de miljarder som årligen läggs på barnbidraget för att verkligen ge alla barn större möjlighet att förverkliga sina livsdrömmar.”

Reservation 4

Anna Ekström reserverar sig till förmån för att motion B92 avslås.

Motivering: ”Ett slag i luften för att få tag på brottslingar och i längden ett problem för den som inte vill registrera sig, t.ex. en människa som lever gömd eller i skyddat boende, eller den som kan få svårt att registrera sig, t.ex. nyanlända.”

Reservation 5

Per-Åke Fredriksson och Ulrica Westerlund reserverar sig till förmån för att motion B96 bifalls.

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

SVERIGE MÅSTE HA BÄTTRE VILLKOR ÄN ANDRA

1. Huvudproblemet i det svenska skattesystemet är att marginalskatterna på arbete är världens högsta. Vi föreslår att den högsta marginalskatten sänks till en nivå där vi närmar oss genomsnittet i OECD, och att brytpunkten för att betala statlig inkomstskatt höjs betydligt. Vi vill också avskaffa värnskatten.
2. Det måste vara attraktivt att investera och bedriva verksamhet i Sverige. När bolagsskatten går ned i våra konkurrentländer kan den långsiktigt inte avvika i Sverige.
3. De svenska reglerna för expertskatt, som omfattar utländska forskare, experter och nyckelpersoner, är mindre attraktiva än i andra länder. Därför behöver den svenska expertskatten moderniseras, samtidigt som marginalskatterna på arbete sänks.
4. Sverige har bland de högsta skattesatserna på personaloptioner i Europa och västvärlden, vilket hindrar skickliga entreprenörer och medarbetare från att få för höga inkomster i stället för att underlätta för karriärer och företag att växa. Vi föreslår en modell för optionsbeskattning utan begränsningar i vem på företaget som får omfattas eller i storleken på vare sig företag eller optionsprogram. En med tiden växande del av värdet på optionen ska beskattas som kapitalinkomst, och inga arbetsgivaravgifter ska betalas när optionerna löses ut.
5. Dagens skattesystem möter inte morgondagens utmaningar. Sverige bör därför genomföra en omfattande skattereform där kraftigt sänkta skatter på arbete växlas mot höjda konsumtionsskatter och miljöskatter.
6. Lägg ner Bolagsverket och låt andra myndigheter ta över deras uppgifter.
7. Lagstifta för att ge företag som bryter tillgångar på asteroider rätt till det de bryter.

FLER SVÅRA JOBB I SVERIGE

8. Sverige bör införa ett system med s.k. ”patentbox”, som ger forskningsintensiva verksamheter i företagen en lägre bolagsskatt.
9. För att Sverige ska vara attraktivt som lokaliseringsland för FoU-investeringar är det även nödvändigt att vi har ledande kompetensförsörjning och forskning inom strategiska områden för näringslivet. FoU-avdraget bör omfatta även större företag.
10. Inför en bosättningsbonus i avgiftssystemet för att locka talanger att stanna i Sverige efter avslutade studier där en del av eller hela din avgift betalas tillbaka om du som free-mover student tar examen och väljer att arbeta i Sverige därefter.
11. Avsätt pengar för ett Nobelstipendium – ett nationellt talangstipendium som administreras av Svenska institutet i samarbete med våra främsta lärosäten.
12. Idag kan uppehållstillstånd beviljas för en period upp till 6 månader efter avslutad utbildning i syfte att skapa möjlighet för den studerande att söka arbete. Vi föreslår både att rätten att söka jobb utsträcks till 12 månader och att uppe-

hållstillstånd för detta tillkommande tidsspann beviljas per automatik när en student söker uppehållstillstånd för studier.

13. Inför ett system med startup-visum som erbjuder en mindre byråkratisk väg att etablera sig i Sverige för exempelvis kodare och startup-företag. För startup-visum ska ansökningsprocessen vara snabb, förutsägbar och innebära minsta möjliga byråkrati. Det ska också vara möjligt för arbetskraftsinvandrare att starta eget och stanna i landet.

14. Vi säger nej till regeringens krav på att försvåra för arbetskraftsinvandring och tillfällig personrörlighet till Sverige, och vill införa krav på Migrationsverket att handläggningstiden för att utfärda arbetstillstånd inte får ta mer än två månader

MODERNA REGLER PÅ ARBETSMARKNADEN

15. För att bryta det långvariga bidragsberoendet krävs framväxten av fler enkla jobb. Vi vill därför införa en ny anställningsform – startjobb – och utvidga RUT-avdraget för årsrika.

16. Dagens turordningsregler bör avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens. Den uppsagda i de fall där turordningen frångås ska kompenseras genom en uppsägningsavgift – ett avgångsvederlag – baserat på sin anställningstid.

17. Svenska konfliktregler medger att fackförbund till ingen eller liten kostnad för de egna medlemmarna kan orsaka stora kostnader för arbetsgivarna. Vi vill att stridsåtgärder enbart ska kunna riktas mot arbetsgivare som har anställda medlemmar i det relevanta fackförbundet, att tiden mellan varsel och stridsåtgärd förlängs, och att det i en konflikt ska finnas en rimlig proportion mellan vad man vill uppnå och de använda stridsåtgärderna.

18. Inför individuella kompetenskonton som skapar möjlighet för både enskilda personer, enskilda arbetsgivare, liksom arbetsmarknadens parter att investera i och möjliggöra en kontinuerlig kompetensutveckling.

DIGITALISERING

19. Digitaliseringen innebär fantastiska möjligheter för den enskilda individen och för samhället i stort, om den kan bejakas på rätt sätt. En central princip är därför att alla offentliga funktioner som till en rimlig kostnad kan göras digitalt tillgängliga också ska göras digitalt tillgängliga.

20. Politikens uppgift måste vara att snabbt undanröja hinder för att underlätta, eller åtminstone inte försvåra, den tekniska utvecklingen. När det gäller flera modeller för delningstjänster står legala hinder i vägen för tjänsten att växa. Vi vill ha spelregler som gör det lätt att göra rätt och säkerställer konkurrens på rättvisa villkor.

21. Jämfört med reguljära anställningsförhållanden eller tjänsteköp gör delningsekonomin det svårare för både säljare och köpare att göra rätt skatteinbetalningar och för Skatteverket att kontrollera om så skett. Vi föreslår därför att regeringen ger Skatteverket i uppgift att ta fram en enkel möjlighet för aktörer i delningsekonomin att direktrapportera in kontrolluppgifter.

22. Vi vill låta alla svenskar som vill delta i onlineutbildning för att lära sig programmering, och också införa ett riktat program mot arbetslösa och ungdomar, med intensivare utbildning.

23. Digitala lösningars plats och funktion inom offentlig sektor måste utvecklas. Vi vill uppdra åt svenska myndigheter att tillgängliggöra offentliga data, genomföra pristävlingar och undersöka hur blockkedjor kan användas i deras verksamhet.

24. Kommuner och myndigheter behöver agila upphandlings- och kontraktsmodeller för tekniska upphandlingar.

25. Digital infrastruktur ska finnas på plats i hela Sverige. Digitala tjänster som underlättar handel ska alltid vara väl konkurrensutsatta och därmed tillgängliga till rimliga priser för företagen

26. Nya regleringar för dataflöden, inom EU eller via avtal med andra länder, bör utformas på så sätt att de inte är handelshindrande och så att de främjar istället för att hindra den digitala ekonomin, inklusive utvecklingen av gränsöverskridande molntjänster. Förslag på förbud mot överföring av data mellan länder (inom EU eller mellan EU och tredje land) och krav på inhemsk datalagring bör motverkas, och regleringar med sådant innehåll avvecklas eller reformeras om de redan har införts.

27. En genomgång av svensk lagstiftning ur perspektivet av exponentiell teknisk utveckling behövs för att kommande reformbehov i möjligaste mån redan nu ska kunna identifieras.

FRIHANDEL UNDER PRESS

28. Fortsätt att riva hinder för handel inom EU. Under senare tid ökar kraven på nationella särlösningar inom EU vilket riskerar att försvåra för handeln.

29. Tillämpa fördragets gränsdragning mellan unionskompetens och nationell kompetens i handelspolitiken så att EU kan fortsätta att vara en trovärdig motpart i handelsförhandlingar.

30. Frihandel med Kanada borde vara en självklarhet för alla som säger sig vilja motverka protektionism. Ratificera därför frihandelshandelsavtalet med Kanada (CETA) omedelbart.

31. Vi vill därför inleda ett tätare bilateralt samarbete med Norge för att hitta nya sätt att sänka handelskostnader, t.ex. genom att underlätta tullprocedurer och förbättra kommunikationerna mellan våra grannländer. ID-kontroller mot grannländer, t.ex. Danmark och Tyskland, ska ses som en temporär lösning. Sveriges åtaganden enligt EU-fördraget ska respekteras även på det här området, i synnerhet eftersom det gäller en så central del som den fria rörligheten.

32. Fortsatt handelsliberalisering inom ramen för WTO, antingen i hela medlemskretsen eller inom ramen för sektorsavtal. Vi arbetar även för ensidig handelsliberalisering från EU:s sida för att stärka företagens konkurrenskraft, t.ex. genom att ta bort alla tullar på insatsvaror.

33. Förhandla fram regionala frihandelsavtal med partners - såväl OECD-länder som nya tillväxtekonomier och utvecklingsländer - som uppvisar ett genuint intresse för ömsesidigt liberaliserad handel med EU. Så snart förutsättningarna för frihandelsförhandlingar baserat på ömsesidigt förtroende mellan EU och USA åter finns, är det även viktigt att TTIP-förhandlingarna återupptas.

34. Motverka all ny protektionism, inklusive icke-tariffära handelshinder som t.ex. subventioner, tekniska handelshinder, olika typer av lokaliseringskrav och diskriminering i offentlig upphandling.

35. Höj det så kallade 'de minimivärdet' vid import till EU för paket och andra små försändelser till en nivå som motsvarar den nivå som gäller vid import till USA.

Motioner

B. Ekonomi, skatter och ekonomisk trygghet

Allmänna skattefrågor

B1. Hållbart företagande och delningsekonomi

Liberalerna Västsverige
Helena Holmberg, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** en ny punkt införs i den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten med lydelsen: "Skattesystemet och näringslagstiftningen behöver reformeras för att främja grön skatteväxling, delningsekonomi och grön marknadsekonomi. Sverige kan genom offensiva ekonomiska reformer skaffa sig en frontposition som ger merparten av näringslivet ett försprång och gynnar innovation och jobbtillväxt."

Genom grön skatteväxling – sänkt skatt på arbete och höjda avgifter på miljöbelastande konsumtion – får vi ett mer miljövänligt näringsliv samt möjligheter till nya gröna jobb och företag. Vi kan på olika sätt uppmuntra till hållbar design som främjar produkter med lång livslängd, till exempel genom en ökad delningsekonomi, nya abonnemangsformer och tuffare hållbarhetslagstiftning. Exempel som Uberpop och Airbnb visar att det snabbt går att skapa jobb inom servicesektorer och ge möjlighet för människor dela sina tillgångar. Det normala bör vara att produkter som släpps ut på marknaden ska kunna uppgraderas och repareras i stället för att slängas bort. Marknadsekonomin är ett fantastiskt verktyg för innovation men med det rådande systemet finns det för starka drivkrafter för "slit och släng"-produkter. Den verkliga kostnaden för att låna av miljön kommer då inte med i produkternas värde. Detta behöver förändras. Sverige kan ta ledningen i en omläggning mot grön marknadsekonomi och därmed skaffa sig betydande konkurrensfördelar genom att vara tidiga i det som kan bli vår tids industriella revolution. För att åstadkomma en sådan omställning krävs en omfattande reform av både skattesystemet och lagstiftningen.

B2. Ett nytt århundrande behöver ett nytt århundrandes skattereform

Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att ändra punkten 1 i rapporten "Jobb och tillväxt" till: "Huvudproblemet i det svenska inkomstskattesystemet är att vi efter det tidigare "århundradets skattereform" som syftade för generella, transparenta och tillväxtvänliga regler fått ett skattesystem som är svårförståeligt och tillväxtfientligt. Jobbskatteavdraget och de allt större regionala skillnaderna i inkomstbeskattning gör att tidigare principer för välfärdens finansiering undermineras. Inkomstbeskattningen behöver en bred parlamentarisk skattereform som baseras på ett antal liberala grundprinciper. Jobbskatteavdraget avskaffas och ersätts av ett generellt grundavdrag. En enhetlig progressiv inkomstbeskattning på 30–50 procent beroende på inkomst införs. Värnskatten avskaffas."

Marginalskatterna i Sverige är ett jätteproblem för fortsatt tillväxt, men det är helt fel att säga att det är det enda och största problemet för svensk tillväxt. I rapporten påstås det att Sverige inte längre har världens högst beskattade låginkomsttagare men för oss som har äldre släktingar och föräldrar som jobbat hela sitt liv och nu är pensionerade, förtidspen-

sionärer, eller vänner som på grund av Sjukdom eller funktionsnedsättning lever på bidrag, vet att så inte är fallet.

”Jobbskatteavdraget” infördes i en tid då skillnaden mellan arbete och bidrag var för liten för att drivkraften på arbete skulle vara tillräcklig. Så är inte fallet längre.

För att skattesystemet ska bli enkelt, enhetligt och rättvist bör ”jobbskatteavdraget” ersättas av ett generellt grundavdrag. Beskattningen av arbetsinkomst som i dag i Sverige varierar upp till 20 procent beroende på vilken kommun du är bosatt i måste bli mer enhetlig för att få ner de allra högsta marginalskatterna. Beskattningen av arbetsinkomst ska vara progressiv och ligga mellan 30 och 50 procent beroende på inkomst.

B3. Sänk skatten

Joar Forssell, Stockholm
Anna Horn, Stockholm
Max Sjöberg, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att det samlade skattetrycket i kommuner och landsting inte bör överstiga 30 procent
2. **att** Liberalerna tar ställning för ”hälften kvar”-principen
3. **att** Liberalerna tar ställning för enhetlig moms
4. **att** Liberalerna vill hålla avdrag på kapital återhållsamt. Ränteavdraget, till exempel, ska inte ingå i en framtida skattereform

Sedan några år tillbaka är Liberalerna för en skattereform. Det är i sig bra, Sveriges skattesystem är närmast att likna ett virrvarr av avdrag och sådant undergräver förtroendet för systemet. Det är däremot så att Liberalerna saknar en samlad diskussion om vilken riktning denna skattereform ska ha och på vilka sorters principer den ska vila. Av den anledningen skriver vi denna motion.

För det första bör Liberalerna verka för att det samlade skattetrycket i kommuner och landsting inte överstiger 30 procent. Detta är en rimlig nivå som bör vara eftersträvansvärd för våra kommunpolitiker i majoritet. Den statliga inkomstskatten bör successivt sänkas och i ett första steg bör principen vara att man alltid ska få behålla åtminstone hälften av en skatteökning. Vi har i dag världens högsta marginalskatt vilket slår hårt mot jobb och företagande. Att man aldrig behöver betala mer än 50 procent av en löneökning i skatt kommer inte att leda till välfärdens undergång.

Momsen ska vara enhetlig. I dag finns tre olika momssatser vilket skapar en mängd märkliga effekter. Bio har högre moms än teater. Vatten du köper på flaska har högre moms än vattnet du tar ur kranen. Att ställa husvagnen på en campingplats har 12 procent moms medan det är 25 procent att ställa den på en annan plats för vinterförvaring. Staten bör ur mervärdesskattesynpunkt behandla alla varor lika och inte snedvrida konkurrensen. Intäkterna på detta hade också varit stora. 2015 var kostnaden för de nedsatta momssatserna över 50 miljarder kronor. Pengar som hade kunnat användas till helt andra saker – förslagsvis sänkt skatt på arbete.

Avdrag på kapital ska vara återhållsamma, enhetliga och lättbegripliga. Vi vill att Liberalerna inom den nya skattereformen inte upprepar tidigare misstag. Bland annat beräknas kostnaden för ränteavdraget ha varit runt 15 miljarder kronor år 2015 – ett avdrag som med god precision träffar höginkomsttagare. Vi vet att det kan vara känsligt att stöta sig med den övre medelklassen som är en rörlig väljargrupp. Men ärligt talat – socialism är dåligt även när det är socialism för rika. Vi yrkar därför

B4. Tydligare ställningstagande för sänkt marginalskatt

Per Johansson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att marginalskatterna ska närma sig snittet inom OECD
2. **att** Liberalerna ska arbeta för att marginalskatten som mest ska uppgå till 50 procent, detta som ett tydligt delmål för att närma sig snittet inom OECD-länderna

Arbetsgruppen för ”En ny skattereform för jobb och företagande” har gjort ett gott arbete, vilket jag stöder. Inför den kommande valrörelsen är det dock viktigt med tydliga budskap, det vill säga ”bör närma sig” ersätts med ”ska närma sig”, och ett tydligt delmål med att marginalskatten ska uppgå till maximalt hälften av en inkomstökning.

B5. Justering av punkt 6 på det skattepolitiska området

Per Johansson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** sista meningen i punkt 6 i det skattepolitiska beslutet från landsmötet 2015 ändras från ”Bland de skattebaser som kan beskattas hårdare finns exempelvis fordon och kemikalier.” till: ”Bland de skattebaser som kan beskattas hårdare finns exempelvis kemikalier och fordon med negativ miljöpåverkan.”

Fordon och transporter är en viktig del i en öppen och globaliserad värld, där människor och varor ska kunna mötas och transporteras. Liberalerna bör inte begränsa detta, men däremot ha en tydlig strategi som driver utvecklingen av fordon och transporter mot lösningar som ger minsta möjliga miljöpåverkan.

B6. Ingen högre moms än 25 procent

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 6, andra (tredje?) meningen om mervärdesskatt i rapporten ”En ny skattereform för jobb och företagande” ska ändras till: ”Det kan åstadkommas genom ökad enhetlighet.”
2. **att** punkt 6, sista meningen i rapporten ”En ny skattereform för jobb och företagande” ska strykas

Normalsatsen för mervärdesskatt är redan i dag mycket högt i internationell jämförelse. Ätt öka över dagens 25 procent är därför problematisk. Däremot finns det goda möjligheter att öka inkomsten från mervärdesskatten genom att öka de reducerade nivåerna samt att flytta över varor från reducerad nivå till full nivå.

Vidare är det inte rimlig att inom en rapport om skattepolitiken peka ut två områden som bör integreras i en sammanhållen miljöpolitik. Det är inte givet att just höjd fordonsskatt och skatt på kemikalier är mest effektiv ur miljösynvinkel.

B7. Geografiskt differentierade skatter och avgifter

Andreas Westerberg, Skellefteå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** kommuner ska ha rätt att införa geografiskt differentierad kommunalskatt
2. **att** kommuner ska ha rätt införa differentierade avgifter för välfärdstjänster beroende på var i kommunen de utförs
3. **att** staten ska införa att system med geografiskt differentierade arbetsgivaravgifter i syfte att göra det mer lönsamt att anställa i glesbygd

Välfärdens utmaningar i Sverige karaktäriseras till stor del av landets stora yta och glesa befolkning. Det svenska samhällskontraktet bygger på att människor ska ha rätt att bo var de vill och att samhället har skyldigheter att erbjuda viss grundläggande service. Exempelvis ska kommunerna garantera en skälig levnadsnivå för äldre oavsett var de bor. Till detta kommer att varje kommun har samma grundläggande uppdrag att klara välfärdsuppdraget oavsett hur många som bor i kommunen och hur vidsträckt den är.

Detta innebär att det finns många glesbefolkade kommuner som ska tillhandahålla service på en mycket stor geografisk yta. Kommunerna har få verktyg att hantera denna situation och staten har hittills inte kunnat understödja behoven tillräckligt effektivt.

Våra förslag ovan innebär att kommuner ska ha rätt att differentiera skatter och avgifter inom kommunen. I ett område där det är svårt eller dyrt att tillhandahålla många välfärdstjänster ska kommunen kunna sänka skatten. På så sätt kompenseras de som bor i området för att de måste resa långt eller vänta länge på att tjänster utförs. Omvänt ska kommunen

kunna höja avgifter för att täcka extra kostnader när välfärdstjänster utförs inom avlägsna delar av kommunen.

Det är viktigt att påpeka att avgifterna ska tillåtas differentieras på grundval av var de utförs, inte på grundval av var medborgaren bor. Det vill säga att den som lämnar och hämtar sitt barn på förskolan i centralorten ska ha samma avgift som alla andra. Men det kan vara högre avgift att ha förskoleplats i en by med få barn.

Slutligen anser jag att det krävs ökade stimulanser från staten för att stödja en positiv utveckling i Sveriges glesbygder. Därför bör staten sänka arbetsgivaravgifterna i utpräglade glesbygdskommuner.

B8. Differentierad skatt

Lars Karlsson, Kinda
Jan Fallsvik, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får till uppgift att ta fram förslag på en differentierad skatt utifrån tillgång till samhällsservice

Sverige är ett till ytan förhållandevis stort land och en stor del av landets befolkning bor på landsbygden. Samhällsservicen varierar stort och i huvudsak finns den i staden.

Stora områden i Sverige har inte inom rimligt avstånd tillgång till väsentliga delar av samhällsservice. Infrastrukturen på landsbygden inskränker sig till viss kommunal väghållning, postutlämning – vilken ofta sker långt från de boende – räddningstjänst, hemtjänst för äldre och sjuka, sophämtning, slamsugning med mera. Ofta med en mycket begränsad service och med höga avgifter. Brist på fungerande bredband, kollektivtrafik, sjukvård och annan service som är självklar i staden är långt ifrån självklar på landsbygden. Medborgare på landsbygden har ofta en högre skatt än boende i staden när alla avgifter räknas in. Tar man även in den samhällsservice som endast finns tillgänglig i staden blir skatteskillnaden än större mellan stad och land. Ett sådant samhälle är inte bara orättvist utan bidrar också till en ökad urbanisering. En urbanisering som gör oss exportberoende och sänker Sveriges konkurrenskraft. Självfinansieringsgraden minskar, de sociala klyftorna växer, vi får en ökad klimatpåverkan och en ökad kriminalitet, vilket får samhällsekonomiska konsekvenser i form av ökade samhällskostnader. Vårt grannland Norge har jobbat mera aktivt med att hitta olika sätt att stimulera regionalt boende och yrkesliv i form av bland annat differentierade skattesatser och olika nedskrivning av studielån. Vi föreslår därför att partistyrelsen utreder möjligheten att införa en differentierad skatt i Sverige utifrån tillgången till samhällsservice.

B9. Incitament för privat pensionssparande

Johan Duvdal, Bromma
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att införa starka ekonomiska incitament för privat pensionssparande
2. **att** detta skrivs in i partiprogrammet under punkten 3.3.1

Vid årsskiftet 2015/2016 försvann möjligheten att göra avdrag för privat pensionssparande för gemene man. Det innebär att den som är anställd och har tjänstepension inte längre kan göra avdrag för privat pensionssparande. Det tidigare avdraget innebar att en privatperson kunde göra avdrag för premieinbetalningar till sin privata pensionsförsäkring upp till 12 000 kronor. Avdraget kritiserades dock för att mest gynna de arbetstagare som tjänade över brytpunkten för statlig skatt och således behöver utformningen av det nya avdraget ses över och justeras så att fler gynnas. Pensionsmyndigheten beräknar att de flesta arbetstagare kommer att erhålla 65–75 procent av sin lön i pension (allmän pension samt tjänstepension). Det är således av yttersta vikt att Liberalerna inför starka ekonomiska incitament för att uppmuntra till privat pensionssparande så att fler får en ekonomisk trygghet som pensionär.

B10. Stoppa indexreglering av skatter
Bo Persson, Nynäshamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att avskaffa indexering av skatter

Varje år efter 2017 ska bensinpriset höjas med inflationen plus två procent. Detta innebär att när inflationen stiger ökar bensinpriset och därigenom stiger inflationen ytterligare. Vid måttlig inflation spelar detta kanske inte så stor roll, men är inflationen hög kommer bensinskatten att ytterligare driva upp inflationen. Det talas ibland om svenskarnas urgamla rätt att sig själv beskatta. Den rätten är nu avskaffad.

Indexering av skatter och andra av myndigheter fastställda avgifter är till för politiker som inte vill eller vågar fatta obekväma men nödvändiga beslut.

Beskattning av inkomst

B11. Liberal skatteväxling
Henry Nilsson, Eslöv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** jobbskatteavdragen avskaffas och att lön och pension beskattas lika

En pension på 30 000 per månad beskattas med 14 000 per år mer än en motsvarande löneinkomst vilket beror på de s.k. jobbskatteavdragen. Detta är moraliskt tvivelaktigt och uppfattas orättvist av många.

B12. Lägre pensionsskatt
Bengt Jonsson, Karlskrona
Bo Lindström, Malmö
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en successiv sänkning av pensionärsskatten och då börja med dem som har lägst pensioner. Målsättningen är att på sikt ta bort skillnaderna mellan skattetabellerna 1 och 2

Dagens skattetabeller kom till i en period då Sverige riskerade hamna i ekonomisk kris. När vi nu åter har balans i ekonomin finns det ingen anledning till att pensionärerna betalar mer i skatt än vad löntagarna gör. När man går i pension minskar inkomsten för de flesta med 35-40 procent. Däremot minskar utgifterna bara med cirka 10-15 procent. Att sen ytterligare minska nettoinkomsten för pensionärer är inte rimligt.

B13. Nytt pensionsskatteavdrag för fattigpensionärerna
Megan Sandberg, Timrå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för landets fattigpensionärer, en mycket viktiga jämställdhetsfråga eftersom den största delen av denna grupp är kvinnor
2. **att** Liberalerna tar ställning för ett "pensionsskatteavdrag" för dem som har en pension under 12000 kronor brutto, där de med endast garantipension blir skattebefriade
3. **att** Liberalerna verkar för att skatteavdraget införs successivt under en treårsperiod

Förslag är att det införs ett "pensions-skatteavdrag" för pensionärer med den lägsta pensionen, pension under 8000 kronor ska vara skattebefriad. avdraget avtar succesivt upp till en bruttopension på 12000 kronor Detta skulle ge de med den lägsta pensionen en ökad inkomst på cirka 1150-1200 kronor/mån efter tre år det är fortfarande klart under normal levnadsstandard men ändå en markant förbättring. Det är inte värdigt ett land som Sverige

att vi har pensionärer som inte kan leva på sin pension och tyvärr är de flesta i denna grupp kvinnor som varit hemma med barn eller haft låglöneyrken på deltid. Införs avdraget för personer med pension under 12000 kronor/mån skulle kostnaden för samhället öka med cirka 0,8 till 1 miljarder per år under treårsperioden tills avdraget är helt infört.

Fattigpensionärerna bör vara en fråga som vi liberaler driver, Vi värnar jämlikhet och alla människors lika värde då är det inte värdigt att människor som levt och verkat ett helt liv inte har råd att äta sig mätta varje dag. De har dessutom ingen möjlighet att i efterhand påverka sin pension. Vi har i dag cirka 230 000 fattigpensionärer i landet Vi liberaler bör vara partiet som från och med nu för deras talan.

Vi yrkar på att vi liberaler tar taktpinnen för att värna våra fattigpensionärer och för att bidra till att pensionärerna lägger sin röst på Liberalerna i 2018 års val.

B14. Skattefri minimipension

Johan G. Andersson, Eskilstuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en miniminivå av pensionen på 11 000 kronor
2. **att** Liberalerna även ska arbeta för att få minimipensionen skattefri

Sverige ska inte vara ett land där ordet ”fattigpensionär” förekommer på en daglig basis, detta borde vara helt oacceptabelt i vårt land. Allt fler pensionärer lever i dag på existensminimum och många diskussioner förs om förändringar för framtiden, men något behövs göras för dem nu!

Jag föreslår därför att vi sätter 11 000 svenska skattefria kronor som minimum för de svenska pensionärerna. Detta för att inga pensionärer ska behöva söka socialtjänst eller till och med tigga för att få mat på bordet. Pengarna de kommer få ut kommer gå runt i samhället när de handlar mat, betalar hyror och transport etc. Därför är detta även en investering för landet på flera punkter. Vi får bort fattigpensionär som aktuellt ord, samtidigt som det gynnar den ekonomiska tillväxten. Sen har vi även den moraliska aspekten som handlar om att pensionärerna i dag har varit med och byggt upp vårt land, oavsett vilket jobb och lön de än har haft. Att inte stå upp för dem nu är att strunta i den lilla människan och den ekonomiska säkerheten för alla svenskar på ålderns höst.

B15. Pensionärer ska försvaras

Anne Stenlund, Älvsbyn
Bo Lindström, Malmö
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att pensionärerna ska få lägre skatt än övriga i samhället så att de kan leva på sin pension.
2. **att** Liberalerna verkar för att pensionärerna får tillbaka de pengar som lånades av Perssons regering.

Att pensionärerna ska betala mer i skatt än övriga i samhället är en skam! De som arbetat och betalat skatt i hela sitt liv ska inte behöva leva på nåder när de sedan går i pension. Att de har grundavdrag är inte relevant i frågan eftersom dessa är individuella.

B16. Förbättra reseavdragen

Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar om tillägg till programmet ”Grön liberal politik” punkt 6, ”Transportpolitiken måste erkänna bilens roll på landsbygden. Reseavdraget för arbetsresor i de fall där kollektivtrafik saknas ska förbättras.”

Reseavdraget för arbetsresor är en tillväxtskapande åtgärd för att öka matchningen mellan arbetskraft och arbetskraftsbehov. Där kollektivtrafik finns ska självklart den nyttjas i stället för privattransporter, men där kollektivtrafik saknas är det viktigt att vi vidhåller vår ståndpunkt om reseavdragens betydelse för tillväxt och regional utveckling.

B17. Erkänn bilens roll på landsbygden

Thomas Söderström, Luleå
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar fram skarpa förslag på hur bilanvändandet på landsbygden fortsättningsvis underlättas.
2. **att** Liberalerna tar fram ett förslag där reseavdraget för arbetsresor i de fall där kollektivtrafik saknas ska förbättras/förstärkas och ha med detta som ett vallöfte inför 2018."

Det finns redan ett beslut på att Liberalerna anser att transportpolitiken måste erkänna bilens roll på landsbygden. Det är tydligt skrivet i partiprogrammet att reseavdraget för arbetsresor i de fall där kollektivtrafik saknas ska förbättras.

Rapporten från Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp har föreslagit att "bilåkandet behöver minska, framförallt där kollektivtrafiken är väl utbyggd, därför ska reseavdraget för bilåkande kraftigt begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik".

Det är i grunden ett bra förslag vid orter med väl utbyggd kollektivtrafik men förslaget rapporten löser inte det som Liberalerna redan slagit fast tidigare: "Erkänn bilens roll på landsbygden". Sveriges största till ytan län heter Norrbottens län. Det är 25 procent av Sveriges yta. Det är nästan 100 000 kvadratkilometer stort. Cirka en kvarts miljon, det vill säga 250 000 människor bor där. Det innebär att tre procent av Sveriges befolkning är norrbottningar och bor på en fjärdedel av landets yta. Detta är bara ett av alla län i Sverige som fortsättningsvis under en lång tid kommer vara beroende av privatbilism oavsett drivmedel.

Liberalerna får inte glömma landsbygdens problematik, bilens roll är central på landsbygden.

Att minska reseavdraget utanför landsbygd gör inte att bilens roll stärks på landsbygden. På landsbygden behövs det snarare stimulans och fler förslag för att möjliggöra att bilen och bilåkandet kan fortsätta i de regioner i landet som har långa avstånd och är kraftigt beroende av bilen.

Det är nu dags att göra verkstad och ta fram fler skarpa moderna liberala förslag så att bilens roll stärks på landsbygden.

B18. Kraftfulla åtgärder i klimatpolitiken

Dan Bremberg, Solna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att sätta koldioxidskatter för motsvarande de nuvarande skatterna på bensin med en ökning om 4 procent per år (exkl. inflationen) och sätta tullar mot länder som inte har motsvarande skatter
2. **att** Liberalerna ska verka för att stoppa tilldelningen av fria utsläppsrätter (ETS) och ersätt dessa med sådana som betalas. Öka med 10 procent av motsvarande för dem för bensin till dess att man når samma nivå som dessa
3. **att** Liberalerna ska verka för att öka andelen biobränsle i bensin och flygbränsle till det som är tekniskt möjligt
4. **att** Liberalerna ska verka för att ta bort reseavdragen
5. **att** Liberalerna ska verka för att låta byggherren av flerbostadshus själv avgöra hur många p-platser som ska anläggas på tomtmarken. Byggherrar ska kunna konkurrera genom att erbjuda billigare bostäder eller mer parkmark. Kommunerna ska inte tvingas erbjuda alternativ p-plats
6. **att** Liberalerna ska verka för att höja avgiften för gatuparkering i tätort till en kostnad motsvarande något över garageplats. P-avgifter på kommunens mark ska tas dygnets alla timmar, årets alla dagar. Detta gör byggandet av garage lönsamt och frigör mark för förtätning
7. **att** Liberalerna ska verka för ett förbud mot byggande av nya villaområden. Detta eftersom villaområden normalt förutsätter kommunikation i bil
8. **att** Liberalerna ska verka för ett förbud mot etablering av handelsplatser utanför tätort

9. **att** Liberalerna ska verka för att det planeras för och införs fjärrvärme där så är praktiskt möjligt

För att minska förändringen av klimatet och kostnaderna för omställningen behöver vi agera kraftfullt redan nu.

Det är tydligt att omställningen till en koldioxidneutral ekonomi på global nivå gått alltför långsamt för att klimatet ska förbli förenligt med den civilisation vi har i dag och för att göra den omställning som en dag inte längre kan vänta mänskligt rimlig.

B19. Reseavdrag i inkomstdeklarationen – en ojämlik fälla

Christer Bäckman, Nordmalingsbygden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att utfallet av avdraget för resor till och från arbetet jämställs med underskottsavdrag = lika för alla oavsett inkomst.
2. **att** Liberalerna tar ställning för att avdrag för resor till och från arbetet inte ska minska den pensionsgrundande inkomsten.

1. Avdrag för resor har betydelse för att skapa ett rundare Sverige och bidrar också till ökad rörlighet på arbetsmarknaden. Även om begränsningar av möjligheterna till avdrag gör att kostnaderna inte tillnärmelsevis täcks är de ändå speciellt viktiga för gles- och landsbygd där det ofta saknas passande kollektiva färdmedel. Som det är i dag ger avdraget en större skattereduktion för den som passerat brytpunkten för statlig skatt. Helt orimligt ur liberal synvinkel. Ingen skulle komma på tanken att behandla underskott av kapital på liknande sätt.

2. Staten ger och staten tar. I dag minskar den pensionsgrundande inkomsten för dem som har rätt till och gör reseavdrag. Det blir alltså ett nollsummespel. Detta är en anomali i skattesystemet och måste åtgärdas. Ett sätt att relativt enkelt ändra det på är att reseavdragen behandlas i likhet med ränteavdrag, t.ex. 30 procent skattereduktion på det belopp som är avdragsgillt.

B20. Reseavdrag för studier på annan ort

Willhelm Sundman, Örebro
Hendrik Bijloo, Ljusnarsberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att studier ska likställas med arbete gällande reseavdrag
2. **att** gränsen för reseavdrag gällande studier bör ligga på en lägre nivå än för arbete

Rörligheten och flexibiliteten på arbetsmarknaden är mycket högre än vad den var för tio år sedan, detta gäller även för dem som studerar. Det är inte längre självklart att man bor på samma ort som man studerar på och som man arbetar i. Den som arbetar under sin studietid ska premieras, inte straffas. Men utan möjligheten att göra reseavdrag på resor från studieorten till arbetet innefattar att den blygsamma summa studenter tjänar in genom extra och deltidsjobb går åt till att betala resekostnader. Om vi som liberaler anser att arbete ska löna sig och göra det möjligt för dem som vill arbeta under sin studietid inte ska förlora ekonomiskt måste en förändring ske. Därför bör Liberalerna arbeta för att underlätta arbete under studietiden genom att likställa studieorten med en arbetsplats gällande reseavdrag och sänka nivån för gränsen innan man kan börja dra av skatt för resor.

B21. Höj grundavdraget

Saga Bowallius, Täby
Erika Apéll, Huddinge
Elin Hjelmestam, Stockholm
Karl Johansson, Sollentuna
Caroline Rhawi, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att grundavdraget höjs för icke-pensionärer

Det har alltid varit en liberal hjärtefråga att ha låg skatt. Skattens exakta utformning är däremot svår. I denna fråga måste den mänskliga psykologin, såväl som andra faktorer, vägas in. En förändring av skatten som skulle vara god för de grupper i samhället som tjänar minst är ett höjt grundavdrag.

Grundavdragets utformning är viktigast för den som tjänar lite. Mest märks det av hos dem som jobbar deltid eller endast jobbar under en kort period under året, exempelvis sommarjobb. Dessa är väldigt ofta unga och har en annan huvudsaklig sysselsättning. För att öka incitamenten för denna grupp att jobba bör man få behålla mer av de pengar man tjänar. Ett höjt grundavdrag skulle även göra det mer lönsamt att ta ett startjobb eller ingångsjobb, i stället för att försörja sig genom bidrag. LUF Storstockholm anser därför att grundavdraget bör höjas för icke-pensionärer.

B22. Större grundavdrag utan sociala avgifter

Ulf Sjölinder, Orust

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** grundavdraget, per månad, ska höjas till en nivå något ovanför socialbidragsnormen för vuxna.
2. **att** inga sociala avgifter betalas på denna del av grundavdraget om man är anmäld till Skatteverket som huvudarbetsgivare för arbetstagaren
3. **att** skatten är platt på den del som överstiger grundavdraget

Det saknas enkla jobb för personer med svag ställning på arbetsmarknaden. Därför att med dagens sociala avgifter blir även lågavlönade jobb dyra för arbetsgivaren. En liberal politik vore att få arbetsgivarna intresserade av att anställa fler, utan subventioner med tillhörande undanträngningseffekter.

Samtidigt medför dagens skattesystem att man inte kan försörja sig på ett lågavlönat jobb utan hjälp i form av olika bidrag. En liberal politik vore att ge människor möjlighet att klara sig själva.

Bidragen kräver dels handläggning från det offentliga samtidigt som den sökande måste redogöra för sina kostnader. Genom att ta bort handläggning där den inte behövs gör att handläggarna kan koncentrera sig till de svårare ärendena. En liberal politik vore att lägga resurserna inom det offentliga där det behövs.

Dessutom tillkommer att det i dag både för arbetsgivaren och arbetstagaren är intressant att påstå att inkomsten är lägre än den verkliga inkomsten. Om en av parterna saknade incitament att påstå något annat än den verkliga inkomsten skulle andelen svartjobb sjunka. En liberal politik vore att se till att man inte förlorar på att göra rätt för sig.

B23. Skattefritt existensminimum

Dietmar Gleich, Falun
Andreas Froby, Botkyrka
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig för att alla inkomster som understiger normen för försörjningsstöd ska vara skattefria.
1. **att** punkt 3 i rapporten "En ny skattereform för jobb och företagande" ska komplimenteras med: "Inkomster under normen för försörjningsstöd ska inte beskattas".

Ingen som har en inkomst understigande normen för existensminimum ska behöva betala inkomstskatt. Det är ovärdig om människor på grund av skattekrav blir beroende av tillskott från socialsystemet.

Det enklaste vore att höja grundavdraget till normen för försörjningsstöd. Det skulle även bidra till en förenkling av skattesystemet.

Energi-, fordons- och bränsleskatter

B24. Nej till särskild flygskatt

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säger nej till att det införs en nationell särskild flygskatt.

Flygtransporter har nationellt stor betydelse för landets glesbygdsregioner, särskilt Norrland, där i synnerhet besöksnäringen är beroende av väl fungerande och konkurrenskraftiga flygförbindelser. I stället för en särskild beskattning av flygresor bör flygbolagens påbörjade användning av klimatsmarta bränslen och motorer uppmuntras.

B25. Beskattning av flygpassagerare

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger Liberalernas partistyrelse i uppdrag att inför valet 2018 ta fram ett hållbart miljöprogram för flyget innefattande
   a) upphävandet av 1944 års Chicagokonvention
   b) att start- och landningsavgifter används mer av miljöskäl i stället för särskild stolskatt per flygresa

Hur ska liberaler se på flygbeskattning?

Ministären Löfven (S–MP) har lagt fram förslag om skatt per passagerare, ett förslag effektivt som att i bestraffningssyfte klia sig själv på ryggen. Särskilt utrikesresenärer kommer att söka sig till flygplatser i Köpenhamn, Oslo, Helsingfors, Mariehamn och troligen även Tallinn, Riga och Vilnius. Andelen utlandsresenärer 2017 på Arlanda är cirka 80 procent av samtliga.

Likväl måste vi som liberaler fråga oss: Vad kan vi göra på miljöområdet?

Låt mig skissera några punkter:

- 1. Viktigast är att världens länder kan enas om att beskatta allt flygbränsle. Att göra det bara i Sverige, i något annat land eller ens Europa, leder bara till att flygbolagen tankar någon annanstans. Självfallet minimerar flygbolagen sina kostnader, maximerar nyttan. God miljö ses som en kostnad. Men det ska kosta att smutsa ned luften.
- 2. Sverige bör därför vara pådrivande för att upphäva 1944 års Chicago-konvention om skattefritt flygbränsle. Den utgör nu ett stöd för USA, Kina, Singapore, Ryssland och andra länder som tar mindre miljöansvar genom att inte tillåta bränslebeskattning.
- 3. Chicagokonventionen bör ersättas med skatt på utsläpp, inte på det ekonomiska värdet av flygfotogen (olja) eller andra utsläppsalstrande bränslen utan just volymen utsläpp per flygplan, inte per passagerare.
- 4. Dessvärre måste konstateras att det av många miljövänner applåderade Parisavtalet 2015 inte ens innebar en millimeters framgång på flygets område. Däremot har EU genom sin utsläppshandel tagit ett myrsteg. Inte minst hurraropen från det från början EU-negativa Miljöpartiet klingar falskt mot bakgrund av vetskap om bristerna i Parisavtalet.
- 5. Visst har flygmotorer – av ekonomiska skäl – utvecklats mycket under senare år. Bränsleförbrukningen per personkilometer är ofta lägre för stora passagerarplan än personbilar. Men sanningen är också den att trots teknikframstegen ökar utsläppen dramatiskt från flyget beroende på att volymen vuxit så kraftigt.
- 6. Start- och landningsavgifter måste göras mer avhängiga hur mycket varje enskilt plan släpper ut vid start och landning. Låga utsläpp ska premieras. Också inflygningsrutter måste beaktas vid avgiftssättningen. Ren tur ska löna sig.
- 7. En områdesavgift måste införas på Arlanda för att minska attraktiviteten i att köra privatbil till Arlanda. På andra håll kallas sådan områdestillträdesavgifter trängselskatt.
- 8. Det måste göras kostsamt att ha bilen stående på Arlanda jämfört med att ta spårbunden trafik dit. En flygplatsmarkskatt skulle öka kostnaden för att ha bilen stående vid Arlanda, utöver själva parkeringsavgiften. Att en sådan skatt skulle påverka

resemönstret inser varje liberal som vill öka miljömedvetandet hos enskilda med just ekonomiska incitament. Över-dag-resenärer från andra delar av landet skulle knappast drabbas. Bor man i Ystad, Haparanda, Visby eller Strömstad är det ganska ovanligt att man har också en bil stående vid någon av flygplats i Sigtuna eller Stockholm.

B26. Billigare rapsdiesel för både självförsörjningsgraden och miljön

Ann Berg, Hudiksvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, som ett led i våra försvarsåtgärder, arbetar för att underlätta produktion och tillverkning av rapsdiesel för maskinellt bruk
2. **att** Liberalerna ser över beskattning m.m. så att rapsdiesel och diesel blir prismässigt likställda
3. **att** rapsdiesel blir prismässigt förmånligare, för att säkerställa att vi vid en konflikt har inhemskt drivmedel att tillgå

Förnyelsebar energi kommer att ha stor betydelse för att Sveriges fordonspark på sikt bör vara nästan fossilfri.

I detta sammanhang kommer den förnyelsebara rapsoljan att spela stor roll för att minska på dagens användning av diesel. Jordbrukets maskiner drivs i dag huvudsakligen med diesel men dessa maskiner kan även drivas med rapsolja, efter att oljan genomgått en process för att bli mer tunnflytande.

Vid en konflikt i vårt närområde, då vi kan riskera att bli avstängda från importerade olje- och dieselprodukter, skulle detta vara viktigt för vår självförsörjning. En övergång till rapsdiesel skulle också ge svenska jordbrukare möjlighet till ytterligare odling.

Denna typ av odlingar har dessutom stor betydelse för den biologiska mångfalden, bl.a. bin och humlor, som är viktiga vid pollinering, men som under senare år har minskat alarmerande stort i antal.

B27. Minskad skatt på biodrivmedel

Liberalerna Ulricehamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **Yrkande:** att Liberalerna ska verka för att skatten på biodrivmedel reduceras

Fossilfria drivmedel är i många fall dyrare att producera än fossila. För att påskynda övergången till ett fossilfritt transportsystem behöver man kraftigt sänka skatten på alla typer av biodrivmedel som produceras på ett långsiktigt ekologiskt hållbart sätt (typ svensk skogsråvara).

B28. Utan bilen så dör landsbygden

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att skattelättnader införs på drivmedel för lands- och glesbygds bosatta

Det går ungefär en bil på varannan svensk och huvuddelen av Sveriges befolkning lever i dag i befolkningscentra. Våra städer växer och det blir allt trängre och trängre på de snart underdimensionerade vägarna och miljarder plöjs ned i nya infrastrukturprojekt.

Sverige har länge försökt stävja bilåkandet och den miljöpåverkan den har genom att successivt höja drivmedelsskatten och införa skattelättnader i form av miljöbilspremier. Den s.k. pumplagens införande möjliggjorde dessutom för att ytterligare former av miljöbilar skulle kunna framföras på svenska vägar.

Onekligen har politiken haft framgångar och vi kan se ett ökat ägande av s.k. miljöbilar, hybrider och elbilar men dessa är fortfarande relativt dyra i inköp och infrastrukturen för framför allt elbilar är inte helt utbyggd i dagsläget.

Baksidan av politiken är dock att medborgare som bor på landsbygden utan tillgång till kollektivtrafik i någon praktisk mening bestraffas av den förda politiken genom skenande kostnader för levnad. Existerande miljöbilsalternativ erbjuder ingen förbättrad körekonomi i

jämförelse med någon som bor i tättbebyggda områden och pumplagen har dessutom gjort så att existerande tankställen lagts ner på grund av olönsamhet. Med den förda politiken beskattas någon som bor på landsbygden och måste köra långa sträckor dagligen för att arbeta och bo med mer än 60 procent av drivmedelskostnaden. När boendet dessutom kräver mer än en bil blir samma sak sant även där. De avdrag som finns för pendlingskostnader är lika oavsett var man bor och gäller bara för jobb men bilen används inte bara att ta sig till jobbet när man bor på landsbygden, det ska skjutsas till fotbollsträningen, handlas mat, besöka släkt och vänner eller man ska ta sig till någon meningsfull fritidssysselsättning. Folk på landsbygden sitter inte inne i sina hus dagarna i ända i väntan på att jobbet ska börja.

Alternativet är att motsatt den inslagna vägen i stället stimulera återbefolkningen av landsbygden eller i alla fall möjliggöra för folk att bo kvar genom att kompensera för de ökade kostnader den förda politiken innebär för folket där samtidigt som man fortsätter stimulera utbyggnaden av infrastrukturen för miljöbilar och lokaltrafik.

Sverige måste se till alla sina medborgares väl och värna en levande landsbygd genom att erbjuda ett skatteavdrag för människor folkbokförda i glesbygd och landsbygd som kompenserar för de ökade kostnader som storstadspolitiken medfört. Ungefär 25 procent av befolkningen bor i dag utanför tätorterna. Av Sveriges befolkning så äger cirka 47 procent en bil. I genomsnitt betyder det att det finns cirka 1 175 000 bilar på landsbygden.

Vinsterna av en satsning på bilåkande landsbygden är svårt att mäta i kronor och ören men det kommer förhoppningsvis leda till en mer levande landsbygd och ökat förtroende för Sveriges politiker samt en möjlighet att utnyttja de enorma arealer som är Sverige utanför storstäderna.

B29. Differentierad bränsleskatt

Ulf Lindström, Piteå
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** bränsleskatten ska differentieras baserat på bränslestationernas postnummer

Utsläpp i städer har större påverkan på människor, djur och växter därför måste utsläppen i städer beskattas högre än landsbygden.

Låt landsbygden leva och frodas.

Fotosyntes är en process i träd som förbrukar koldioxid och producerar syre, vilket de flesta verkar glömt bort när de pratar om koldioxidutsläpp.

Ett vanligt förekommande tal är 500/1 när man analyserar träd gentemot bilar i landsbygden. Talen står för antalet träd per bil.

De nettoutsläpp från bilar på landsbygden är ett minus vilket innebär syre överskott gentemot städerna och därför måste städernas utsläpp beskattas högre än landsbygden.

Baserat på bränslestationernas postnummer kan man differentiera skattesatserna.

Låt landsbygden leva och frodas.

B30. Slopa fordonsskatten till förmån för höjd energiskatt på fordonsbränsle

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig för att avskaffa fordonsskatten till förmån av höjd energiskatt på fordonsbränsle i motsvarande grad.

Fordonsskatten är en fast skatt som är helt oberoende hur mycket en bil körs. Därmed har den ingen eller bara svag koppling till hur mycket avgas, buller och trafikolyckor som orsakas. De som kör mycket gynnas till bekostnad av dem som kör lite. Detta är också en viktig fråga för landsbygden där många familjer är tvungna att ha fler än en bil och där andra bilen används lite. Bilarna körs den längsta sträckan per år i storstadslän. Bättre är att genomföra en grön skatteväxling där fordonsskatten tas bort till förmån av höjd energiskatt på fordonsbränsle.

B31. Slopa elskatten
Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig för avskaffade an energiskatten på el till förmån av avskaffandet av subventioner inom energisektorn samt höjda skatter på koldioxidutsläpp samt annan miljöfarlig verksamhet.

Fortsatt elektrifiering av samhället är i dag det enklaste sättet att minska förbränningsprocesser. Förbränning ger inte bara upphov till växthusgaser men även till direkt hälsoskadliga utsläpp. Elanvändning i sig orsaker inte negativ miljöpåverkan. Det är kontraproduktivt att belägga det som kan bidra till lösningar för miljö- och hälsoproblem med höga punktskatter medan miljöförstörande produkter fortfarande subventioneras, till exempel odlad biobränsle.

Beskattning av kapital

B32. Slopa ränteavdraget
Dietmar Gleich, Falun
Amira Roula, Stockholm
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig för en snabb avveckling av ränteavdraget

Ränteavdraget leder till att riksbanken uppgift att hålla inflationen inom korridoren och samtidig skapa bra förutsättningar för ekonomisk utveckling försvåras avsevärt. Avdraget leder till ohälsosam hög skuldsättning, riskerar att blåsa upp bostadsbubblan och omfördelar förmögenhet från fattig till rik. OECD har uppmanad Sverige åtskilliga gångar att minska eller slopa avdraget. Det nuvarande extremt låga ränteläget är ett gyllne tillfälle att avvända stor fara från Sverige. Det är viktig att Liberalerna visar ansvar för Sverige och verkar för en snabb utfasning av ränteavdraget.

B33. Sänk ränteavdraget för bostadslån
Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att sänka ränteavdraget för bostadslån
2. **att** Liberalerna ska ta ställning för att på sikt avsluta denna snedfördelade stimulans

För att förhindra en bostadsbubbla måste ränteavdragen för bostadslån sänkas. Forskare och ekonomiska institut har sedan tidigare varnat för att en prisbubbla på fastigheter håller på att utvecklas. För att förhindra detta bör prisutvecklingen på bostadsmarknaden bromsas in. En begränsad minskning av kapitalinkomstskatten och det därtill kopplade ränteavdraget är en effektiv och träffsäker åtgärd för att åstadkomma detta. Förutom en inbromsning av de skenande bostadspriserna, skulle en sänkning av kapitalskatten råda bot på diskrimineringen av ägandet av andra tillgångar.

En minskad stegring av bostadspriserna och hushållens upplåning är i grunden en positiv reform. Det skulle leda till att Riksbanken bättre kan parera konjunkturutvecklingen. En lägre ränta skulle kunna sättas utan risk för att ytterligare elda på belåningsgraden. Med en lägre ränta skulle näringsverksamheter stimuleras liksom investeringar och efterfrågan på arbetskraft.

En sänkning av ränteavdraget bör ske stegvis för att inte skapa oro som kan slå mot ekonomin. Vid sidan av en sänkning av ränteavdraget bör en amorteringskultur etableras för att avvärja hushållens fortsatta skuldsättning.

B34. Avskaffa ränteavdraget

Gunnar Andrén, Stocksund
Birgitta Gottfries Dahlberg, Danderyd

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att rätten att göra avdrag för räntebetalningar tas bort systematiskt

Man ska leva på lön, inte på lån.

Breda skattebaser, inklusive samma skatt på mat som andra varor och tjänster, och låga skattesatser, måste vara grunden för liberal skattepolitik. 2015 års landsmöte tog, efter många, många års försiktigt tassande, stora och positiva steg i rätt riktning.

Ett sådant var äntligen bifallet, låt vara inte formellt, till motionen att ta bort avdragsrätten för skuldräntor, ett förslag som landsmötet trots motioner om denna förändring av skattepolitiken, obegripligt nog, avvisat sedan slutet av 1990-talet.

Ändå sedan 1981, då Folkpartiet och dåvarande finansministern Rolf Wirtén vid den s.k. underbara natten medverkade till att göra ränteavdrag dramatiskt mindre värda till 1990 års skattereform då blivande finansministern Anne Wibble gjorde samma sak, har liberal skattepolitik haft denna inriktning: Leva på lön, inte på lån.

Vi tillåter oss beteckna motståndet att fortsätta linjen att minska ränteavdragens värde som en liberal parentes.

Varför just räntor, en utgift bland många som man har, ska vara avdragsgill vid beskattningen, har aldrig ideologiskt kunnat motiveras.

Många är likväl emot avskaffandet av ränteavdraget. Detta är dock – precis som Socialdemokraternas räntebidrag till kommunala och andra hyreshusbyggare formellt var ett bidrag till dessa, men i själva verket innebar en starkt hyresrabatterad lägenhet i gåva från alla skattebetalare till de lyckliga bostadskonsumenterna – inte annat än ett orättvist räntebidrag till låntagare. Alla som inrättat sig efter ränteavdragets existens tycker förstås att det är bra. Banker och mäklare av alla slag räknar ränteavdraget som gåva från någon okänd god givare, inte från alla skattebetalare.

Men varför ska man få dra av 30 procent av just ränteutgifter upp till 100 000 kronor när man inte får dra av till exempel utgifter för inköp av drivmedel, barnmat, tandvård eller ytterligare en rekreationsresa till Mallorca? (Ja, det kan man ju göra, om man får en konsumtionskredit och lever på lån.) Men vi ska leva på inkomster, lön eller pension, inte lån.

Vi måste av dels ekonomiska, dels ideologiska skäl, planera för att minska avdragsrätten för räntor. Men viktigt är att det måste ske över en så lång tidsperiod att vanliga människor hinner anpassa sin ekonomiska planering.

Vårt förslag är därför – också för att göra det konjunkturoberoende – att minska avdragsrätten med 1 procentenhet per år. Då tar det 30 år innan denna oformlighet i skattelagstiftningen är borta – samtidigt som inkomsträntor och utdelningar på samma sätt bör göras skattefria på motsvarande sätt. Hade man börjat när detta först föreslogs av huvudförfattaren till denna motion hade avdragsrätten 2017 bara varit cirka 8 procent.

Utan avdragsrätt för räntor får vi en större skattebas och ett mer ekonomiskt robust skattesystem – som dessutom kommer att innebära att sparande blir mer lönsamt och att leva på lån dyrare, en god liberal ekonomisk politik i Nobelpristagaren och förre Folkpartiledaren (1944–1967) Bertil Ohlins anda: Det ska löna sig att arbeta.

B35. Avskaffa ränteavdragen och växla mot grundavdrag på inkomstränta

Niklas Lehresjön, Karlstad
Gösta Frödin, Arvika

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en snabb nedtrappning av ränteavdragen.
2. **att** Liberalerna verkar för ett grundavdrag på inkomstränta, i syfte att uppmuntra buffertsparande och öka individers ekonomiska vardagsmakt.
3. **att** Liberalerna verkar för att avskaffa amorteringskravet.

I en tid när man vill att hushållen ska låna mindre, då man vill minska riskerna för privata hushåll och undvika de enormt genomgripande skador som en bostadsbubbla kan komma

att innebära, då är ränteavdragen ologiska att bibehålla. Ränteavdragen subventionerar räntan och stimulerar därmed ökad skuldsättning. Att minska och på sikt avskaffa ränteavdrag och dessutom växla detta mot en minskad skatt på avkastning av kapital borde vara ett logiskt sätt att hantera problematiken. Det skulle dessutom minska statlig styrning i stället för att som i fallet med de nu befintliga amorteringskrav, öka regleringen. Visserligen har vi i debatter kunnat följa hur Jan Björklund fört fram vikten av att sänka skatten på arbete i samband med en nedtrappning av ränteavdragen för att inte ytterligare höja ett redan högt skattetryck. Väl och bra så, men det logiska torde vara att växla de subventioner som ränteavdragen utgör vid lån mot en lägre skatt på avkastning av kapital. På så sätt skulle marknaden bromsa ökad belåning och samtidigt stimulera sparande, en stimulans som direkt skulle kompensera vid just räntehöjningar. Utifrån fördelningspolitiskt perspektiv kan kreativa lösningar som ett grundavdrag på inkomstränta vara ett alternativ. Att i första läget helt undanta beskattning av ränta på insatta pengar upp till ett visst belopp skulle uppmuntra buffertsparande. En bra komplettering av slopade ränteavdrag som också ger de ekonomiskt svagare grupperna en kompensation för det minskade ränteavdraget, men på ett sätt som gör att de samtidigt stimulerar till buffertsparande och därmed ökad trygghet för de ekonomiskt svagare grupperna.

B36. Låt privata kapitalförluster skjutas fram från år till år

Veronika Areskoug, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att privata kapitalförluster ska tillåtas skutas fram tills att det finns kapitalvinster som överstiger dem.

Ett skattesystem måste kännas rättvis för att har folkets stöd och förtroende. Därför ska personer inte uppleva att de betala skatt när de i skälva verket har förlorat pengar. I dag har skatteverket tillgång till bra databaser och datorkapacitet. Det finns därför ingen anledning att försätta med det föråldrade systemet där kapitalförluster endast är avdrag bara mot kapitalvinster från samma skatteperiod. Låt kapitalförluster skutas fram tills att det finns kapitalvinster som överstiger dem.

B37. Ibland måste man få lov att misslyckas för att våga satsa

Veronika Areskoug, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verkar för att kapitalförlust vid nerläggning av fåmansföretag ska vara avdragbart mot löneinkomst.

Ibland går det inte som man hade tänkt sig och ett företag behöver läggas ner. För att underlätta för företagaren att gå vidare så bör det vara så enkelt och smidigt som möjligt att lägga ner ett företag. I nu läget kan personer vilja skuta på beslutet i onödan då de inte kan tillgodoräkna kapitalförlusten mot kommande eller nuvarande löneinkomst. Därför bör företagsförlusten vara avdragbar från inkomstskatten om personen får lön som arbetstagare under samma skatteår. Man ska alltså inte behöva betala skatt på pengar man inte har tjänat. I dag måste personen som lägger ner ett fåmansföretag och sedan ta anställning, betala full skatt på lönen. Även den del av lönen som understiger företagsförlusten. Förlusten kan inte tillgodoräknas om man inte har en lika stor kapitalvinst. Man skattar alltså även om man har förlorat mer pengar än man har tjänat under skatteperioden. Detta är inte rättvist och verkar avskräckande för personer som vill satsa på företagande.

Momsfrågor

B38. Juridisk definition och momssats för bilpooler

Liberalerna Stockholms län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att bilpooler ges en juridisk definition och att momssatsen ses över

Den globala uppvärmningen pågår och påverkar alla människor. Klimatutsläppen måste avta för att vi ska minska klimatavtrycken. För Sverige är sänkningen av utsläppen från transporter en av de viktigaste åtgärderna.

Ett sätt att minska bilanvändningen är genom fler bilpooler och andra bildelningslösningar. Det ger betydande klimatvinster i form av minskade utsläpp, det minskar trängseln och behovet av parkeringsplatser vilket gör att mark kan användas till andra ändamål. En viktig åtgärd för att främja detta är att prioritera särskilda parkeringsplatser för bilpooler. Särskilt vid knutpunkter i kollektivtrafiken, då bildelningstjänster fungerar bäst där kollektivtrafiken är välutbyggd. Men för att bilpooler ska ha en framtid behöver de också ges en juridisk definition, något som i dag saknas. Det gör att kommunerna inte kan avdela gatumark i attraktiva områden. Därtill finns det skäl att se över momssatsen för bilpooler, som i dag beskattas som en tjänst med 25 procent jämfört med inrikesflyg, kollektivtrafik och taxi som betalar 6 procent. Det är viktigt att bilpooler inte straffbeskattas med en högre moms än andra transporter för samåkning.

B39. Avskaffa dansbandsmomsen

Thomas Söderström, Luleå
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att momsnivån för musikverksamhet ska vara likvärdig vare sig åhörarna/publiken dansar eller inte

I Sverige har vi i dag många olika momsnivåer. Anledningarna till olika nivåer kan vara många, ibland blir dessa anledningar både ologiska och skadliga för det den är ämnad för.

Ett exempel på en dålig konstruktion av momsbeskattning är momsbeläggningen på dans, den s.k. dansbandsmomsen. Momsnivån vid en musikkonsert, där publiken sitter och lyssnar, är sex procent men så snart åhörarna börjar dansa till musiken ska verksamheten beläggas med 25 procent moms.

Av någon anledning stiger alltså momsnivån om man dansar till musiken som spelas.

Samtidigt innebär det att en person som uppskattar t.ex. dansbandsmusik och inte har för avsikt att dansa måste betala mer än om denne person uppskattat annan typ av musik eftersom majoriteten av dansbanden i dag uppträder som danstillställning och inte som konsert.

Dans och dansmusik är en folkrörelse och en del av vårt kulturarv och borde beskattas på samma sätt som övrig kultur och idrott.

Som liberaler har vi verkat för att ”sluta pausa och börja dansa” genom avskaffandet av danstillståndet. Nu är det dags igen, det är dags att dansa.

B40. Hantering av moms och skatter för brottsutsatta företag

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det i motionen beskrivna förfaringssättet förändras, oaktat om det rör sig om lag eller praxis

Det finns ett flertal exempel där företag drabbats av förskingring av anställd personal och där ägaren i efterhand upptaxerats eftersom företaget egentligen, om stölderna inte ägt rum, haft större intäkter än vad som redovisats.

Ett exempel är ett företag i Malmö där ekonomichefen under flera år förskingrade miljontals kronor som användes för egen del. Stölderna rapporterades när de upptäcktes till polis och ledde till en fällande dom. Företagets ägare kontaktades därefter av Skatteverket och en upptaxering gjordes på grund av att företaget enligt myndigheten haft miljontals kronor i högre intäkter än vad som inrapporterats, vilket ledde till en upptaxering på närmare en miljon kronor. Detta eftersom såväl Skatteverket som enskild i upp till fem år kan inkomma med justeringar på redan inbetald skatt. Då den dömde före detta ekonomichefen inte kan betala för den justerade skatten riskerar denna att leda till att företaget måste försättas i konkurs.

Liberalerna Skåne anser att det är orimligt att företagaren först ska bli bestulen och sedan dessutom i efterhand beskattas på det stulna beloppet.

B41. Moms och skatter för brottsutsatta företag

Torbjörn Ekelund, Svalöv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalernas riksdagsgrupp ges i uppdrag att verka för att förfaringssättet att brottsutsatta företagare, när det finns dömd förövare, får betala moms och skatt på det stulna beloppet, stoppas oaktat om det handlar om lag eller praxis
2. **att** Liberalernas riksdagsgrupp ges i uppdrag att i övrigt verka för att företagare som också är brottsoffer inte heller i andra avseende ska bli skyldig staten eller annan part pengar, på grund av stöld där både förövare och lagakraft vunnen dom finns

I Malmö har ett större företag i restaurangbranschen utsatts för ett förskingringsbrott. Brottet uppdagades strax efter att rörelsen, som omfattar flera restauranger, såldes i samband med generationsskifte. Den nya krögaren upptäckte efter några månader att företagets ekonomichef regelmässigt undanhållit intäkter som ej bokförts. Dessa intäkter hade vederbörande själv stulit och förbrukat för egen del. När detta upptäcktes av den nya ägaren hade brottsligheten pågått flera år och det förskingrade beloppet uppgick till miljonbelopp.

Det hela anmäldes omedelbart till Polis och den aktuella ekonomichefen greps och erkände så småningom brottet, vilket denna också sedermera dömdes till fängelse för.

När domen vunnit laga kraft kontaktades bolaget av Skatteverket som konstaterade att bolaget om stölderna inte förekommit hade haft en betydligt högre intäkt och därmed under ett antal år tillbaka i tiden skulle ha betalat mer i moms och skatt.

Nu krävs ägaren och bolaget på detta belopp som uppgår till nästan en miljon kronor då Skatteverket räknar fem år tillbaka i tiden. Fem år är den normala tiden då Skatteverket eller enskild kan inkomma med justeringar av redan beslutad skatt. Detta är ett belopp som inte går att återvinna från den dömda brottslingen. Bärigheten i bolaget är sådant att bolaget riskerar att försättas i konkurs och flera tiotal medarbetare måste friställas om Skatteverket framhärdar.

Är det rimligt att staten begär skatt och moms på stulna pengar? Den grundläggande sakfrågan är om det är rimligt att staten tar in skattepengar baserat på stulna belopp. Gränsen till att staten, rent moraliskt måste betraktas som medbrottslingar ligger inte långt borta. Rimligen bör förhållningssättet vara att den erkännande och dömda tjuven inte valt ut, och endast stulit redan skattade pengar, utan i stället att både företagaren och staten i detta fall är brottsoffer och att de, var och en, får inkräva sina skulder hos den skyldige brottslingen. Det är orimligt att företagaren först ska bli bestulen och sedan dessutom beskattas, i efterhand på det stulna beloppet.

Det är svårt, om man inte är jurist, att identifiera om förfaringssättet grundar sig på lag eller praxis. Oaktat vilket borde förfaringssättet ändras.

RUT- och ROT-avdraget

B42. RUT och ROT

Lars-Åke Davidsson, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** RUT- och ROT-avdragen återställs till 50 000 kronor
2. **att** RUT-tjänsterna även ska gälla flyttjänster, it-tjänster och trädgårdsarbete

RUT och ROT-användningen har sjunkit med 30-40 procent.

Det är stopp på nyföretagandet med RUT och nystart på ROT har sjunkit dramatiskt. ”RUT- och ROT- avdragen gjorde svarta jobb vita och skapade utrymme för fler företag”. RUT öppnade ny väg som kraftigt ökade kvinnligt företagande.

För invandrarkvinnorna var RUT en stor möjlighet för att lämna ekonomiskt bistånd och i stället leva på småföretagande, gärna tillsammans med andra kvinnor. Den nuvarande regerings politik har på ett tydligt sätt motarbetat detta. Några av de motiv som framhållits är att RUT och ROT-tjänsterna underlättar för asylsökande och nyanlända att komma i jobb, och att de skapar arbetsuppgifter som passar människor lite längre ifrån arbetsmarknaden och ger dessa en chans. Vi hävdar att om målet är att skapa fler jobb så måste man allra minst återställa taket.

RUT-tjänsterna också gynnar de mål Liberalerna satte upp i regeringsställning. Dock framgår inte med tydlighet någonstans i Liberalernas vårmotion att vi vill återställa RUT- och ROT-avdragen till den tidigare nivån på 50 000 kronor, enligt den politik vi förde då vi satt i regeringsställning.

B43. Återställ RUT- och ROT-avdragen

Håkan Welin, Håbo
Annika Carp, Falköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** RUT- och ROT-avdragen ska återställas till 50 000 kronor

I Liberalernas ekonomiska vårmotion 2017 framgår skarp kritik mot regeringens försämringar avseende RUT och ROT. T.ex. skriver man att det ”syns redan när det gäller RUT-branschen, där tillväxten helt stannat av på grund av försämringar avseende RUT-avdraget”. Och man konstaterar att ”RUT- och ROT- avdragen gjorde svarta jobb vita och skapade utrymme för fler företag”, samt att den politiken varit ”värdefull för integrationen och en väg in på arbetsmarknaden för utrikes födda”.

Den nuvarande regeringens politik har på ett tydligt sätt motarbetat detta. Effekterna av denna politik har t.ex. lett till att jämfört med februari 2015 har antalet företag som utför ROT-arbeten minskat med 17 procent och antalet kunder har minskat med 27 procent – på ett år. Antalet företag inom RUT har minskat med 14 procent under motsvarande tid. Några av de motiv som framhållits är att RUT och ROT-tjänsterna underlättar för asylsökande och nyanlända att komma i jobb, och att de skapar arbetsuppgifter som passar människor lite längre ifrån arbetsmarknaden och ger dessa en chans. Vi hävdar att om målet är att skapa fler jobb så måste man allra minst återställa taket.

RUT är dessutom en bransch där många kvinnor driver företag men regeringens politik motverkar denna möjlighet. Vi anför även att en utveckling av RUT-tjänsterna också ytterligare gynnar de mål vi satte upp i regeringsställning liksom de grundläggande målen och syftena ovan. Vi vill med vår motion göra tydligt att Liberalerna i enlighet med andan i vårmotionen 2017, vill återställa RUT- och ROT-avdragen till den tidigare nivån på 50 000 kronor, i enlighet med den politik vi förde då vi satt i regeringsställning.

B44. Flytta byggjobbarna till nybyggen. Avskaffa ROT tillfälligtvis
Mathias Reinholdson, Lidingö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uppmanar riksdagsgruppen att arbeta enligt motionens intentioner

Läget på bostads- och byggmarknaden i Sverige är desperat. Det finns alldeles för få bostäder och byggjobbarna räcker inte till. Till arbetskraftsbristen bidrar att de som äger sin bostad kan göra skatteavdrag för renoveringar. ROT-avdraget infördes en gång i tiden när bostadsbristen inte var lika besvärande och – hör och häpna – det fanns arbetslösa byggjobbare. Till avdragets försvar ska sägas att väldigt många svarta jobb har blivit vita.

Politik är att prioritera. När antalet byggarbetare inte räcker till måste vi välja mellan att bygga nya bostäder eller renovera dem som redan finns: att hjälpa dem som ska in på bostadsmarknaden eller dem, som redan äger sin bostad. Jag vill slussa över snickare, elektriker, plattläggare och andra utbildade byggarbetare till nybyggnationen. Därför vill jag tillfälligt, förslagsvis under tio år, avskaffa ROT-avdraget. För att visa att det här inte är en skattehöjning utan en tillfällig ändring anser jag att riksdagen med fördel kan höja det så kallade RUT-avdraget eller utvidga det för nya tjänster, så att det totala skatteavdraget blir ungefär lika stort under de här tio åren.

Beskattning av fastigheter och boende

B45. Inför en statlig fastighetsskatt
Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sitt stöd för införandet av en statlig fastighetsskatt som orienterar sig efter fastighetens marknadsvärde.

Fastighetsskattens avskaffande visade sig som mycket skadlig för Sveriges ekonomiska stabilitet. Det var en stark bidragande effekt till den mycket höga fastighetsprisinflation under senaste åren som bidragit till en internationell och historisk hög skuldsättningsgrad av svenska hushåll. Det är viktig att handla innan en sannolik fastighetsbubbla brister. Samtidig skulle en statlig fastighetsskatt som orienterar sig efter fastighetens marknadsvärde verka utjämnande mellan tillväxtregioner och avfolkningsregioner.

B46. Det ska löna sig att hjälpa till
Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att sänka skattetrycket för dem som är villiga att omvandla sina bostäder, fritidshus och Attefallshus som nya hyresrätter för bland annat nyanlända och ungdomar

Sverige står i dag inför en kraftigt förvärrad bostadskris till följd av en aldrig tidigare skådad flyktinginvandring. Sverige har inledningsvis förlagt nyanlända i tillfälliga asylbostäder genom migrationsverkets försorg. Problemen kommer nu att bli påtagliga då kommunerna i hela landet kommer få uppgift att hitta bostäder till dem som beviljats asyl och uppehållstillstånd. Bostadsbristen är uppenbar särskilt i storstäderna med höga priser som följd och marknaden är tuff. En del kommuner har sett sig tvingade att köpa in lägenheter till marknadspriser vilket både ansträngt kommunerna, ekonomin och i viss mån bidragit till att hålla priserna uppe. De billigaste lägenheterna erbjuds i de s.k. utanförskapsområdena med följden av en minskad möjlighet till integration i det svenska samhället.

Det blir inte bättre av det faktum att det knappt finns byggbar mark kvar i storstäderna och att det svenska systemet för bostadsbyggande är en invecklad och långsam process där många hinder måste passeras innan spaden kan sättas i marken.

Vad som måste ske är tydligt; Sverige behöver fler bostäder nu samtidigt som den skenade kostnaden för flyktingmottagandet måste hållas nere och bostadspriserna hållas på en rimlig nivå så att även nästa generation av ungdomar har möjlighet att skaffa sig eget boende.

Att i dag genomföra reformer för att underlätta och belöna att privatpersoner omvandlar och hyr ut sina befintliga fritidshus, Attefallshus och outnyttjade boytor till permanenta vinterbonade hyresrätter är en klart genomförbar och möjlig lösning på dagens utmaningar snabbt.

Lagen om Attefallshus skulle snabbt kunna medföra att redan befintlig mark i storstäder och tätorter utanför utanförskapsområdena kan utnyttjas för bostäder åt ungdomar, par och små-familjer genom att utnyttja redan befintliga el, avlopp, tele och vattennät. För att stimulera detta krävs dock ekonomiska incitament och förenklingar av regelverk så att fler blir villiga att ta steget till att bygga eller omvandla sina fastigheter. Ett sätt att göra detta vore att t.ex. inkludera byggnation av Attefallshus i rotavdraget liksom konverteringen av liknande byggnader till beboeliga hyresrätter. Att höja schablonavdraget för uthyrning av privatbostad från dagens 40 000 kronor till mellan 70 000 och 100 000 kronor vilket kommer göra det mycket mer attraktivt att erbjuda en hyresrätt som privatperson. Detta bör dock villkoras till att bostaden uppfyller vissa baskrav så som fungerande toalett, ventilation, uppvärmning och kök etc.

En följdverkan av dessa incitament bör rimligen vara en ökning av antalet hyresrätter på marknaden, ett ökat antal arbeten i byggsektorn, ökad omsättning av byggmateriel och minskade kostnader för kommuner för inköp av bostäder och förhoppningsvis en bättre geografisk integration av nyanlända. De samhälleliga vinsterna bör här väl överväga de förluster stat och kommun gör i uteblivna skatteintäkter.

B47. Skatt vid försäljning av hus och lägenheter

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** inrätta skatteregler byggda på tid och progressivitet för att undvika spekulation med försäljning av hus under de första åren

Det finns olika sätt att skapa snabba vinster genom spekulationer. Ett sätt är att köpa in hus och sälja dem dyrare. När en privatperson säljer ett hus till ett högre värde än vad han eller hon köpte det för, utgår skatt för den vinst som görs. Vinsten räknas som kapitalvinst och räknas i reda pengar. Det betyder att inflation och andra parametrar gör att vinsten egentligen inte är så stor som den ser ut, inte räknas med. Vinstskatten är sedan år 2008 22 procent. Att utnyttja detta har blivit ett sätt att få snabba pengar.

Man utgår ifrån försäljningspriset. Sedan drar man av husets inköpspris, lagfartskostnader som betalats vid köp av huset, mäklararvode och utgifter för tillbyggnader, ombyggnader och annat som förbättrat husets standard. På så sätt får man fram en vinst som sedan ska beskattas med 22 procent. De senaste åren har folk tjänat bra särskilt på lägenhetsaffärer. Detta leder i sin tur till inflation i priser och att flera står utanför genom att inte ha råd att köpa. Ofta köps lägenheten innan fastigheten är klar. Vid tid för inflyttning säljs den med vinst.

Förslaget är att Liberalerna utreder möjligheten att bromsa denna utveckling genom att skapa en skatteregler byggda på tid och progressivitet. Efter år ett kan t.ex. skatten vara 70 procent av vinsten, år två 60 procent av vinsten, år tre 50 procent av vinsten, år fyra 40 procent av vinsten för att det femte året vara på 22 procent vinstskatt.

B48. Koppla reavinstbeskattningen till inflationen

Veronika Areskoug, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att privatpersoner endast betalar reavinstskatt på realvinst vid bostadsförsäljning, alltså den del av vinsten som är kvar efter borträkning av inflationen

Medborgare bör endast vara skyldiga att skatta på pengar de faktiskt har tjänat. Att skatta vid en real förlust är verken bra för individen som drabbas eller samhället. I dag betalar tusentals hushåll reavinstskatt efter husförsäljning som i själva verket är en förlust om man tar hänsyn till den inflation som har ägt rum under hemmets innehavande. Det drabbar

alla husägare men slår hårdast mot hushåll på mindre orter samt åldersrika personer som har ägt ett hem under en lång tid. Kanske större delen av en livslängd. Även om huset har förlorat värde i reala termer så ska de skatta bort 22 procent av skillnaden mellan köp och försäljningspris. Sen förväntas säljaren köpa ett nytt hem med bara 78 procent kvar av försäljning summan. Ingen under på att många äldre inte anser att de har råd att flytt till ett mindre boende. Flyttkedjan står stilla och barnfamiljer får inte plats medan äldre inte orkar med sina stora villor. Problemet är enkelt löst om man räknar fram ett motsvarande värde på köppriset till dagens värde enligt en inflationsindex så att privat personer skattar endast på den del av köpeskillingen som är en realvinst.

B49. Räkna upp uppskovsbeloppet med prisindex

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 11, första meningen av rapporten "Reformagenda för en ny bostadsmarknad" stryks
2. **att** punkt 11, andra meningen av rapporten "Reformagenda för en ny bostadsmarknad" ändras så att den lyder "och räntebeläggningen på uppskovsbeloppet avskaffas till förmån av en indexreglering, utgående från prisbasbeloppet"

Reavinstskatten ska vara lika för alla kapitalinkomster. Samtidig ska flytt inte försvåras. Därför är ett obegränsat uppskovsbelopp rimligt. Däremot är det inte rimligt att inflationen äter upp skatteskulden. Därför bör uppskovsbeloppet kopplas till prisbasbeloppet och räknas upp, eller ner, i samma takt.

Vidare är det olyckligt med det polemiska ordet "flyttskatt". Det finns ingen flyttskatt och det missvisande ordet bör inte användas av ett seriöst parti.

B50. Likvärdig beskattning av bostäder

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** rapporten "Reformagenda för en ny bostadsmarknad" kompletteras med en ny punkt som lyder: "Liberalerna strävar efter likvärdig beskattning av bostäder, oavsett ägandekonstruktionen. Vi vill tillsätta en utredning som ska komma med förslag hur en mera likvärdig beskattning mellan olika ägarkonstruktioner bör bostäder kan åstadkommas."

Hyresrätten är viktig för en fungerande arbetsmarknad. Hyresrätten är den mest flexibla boendeformen och det är viktig för en bra matchning på arbetsmarknaden att människor kan flytta. Det är viktigt att inte vissa ägarkonstruktioner skattemässigt gynnas över andra. Liberalerna bör inte äga sig åt klientelpolitik för de besuttna i storstadsområden.

B51. Beskatta obyggda hus

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna bör verka för att beskatta obyggda hus

Kan man använda skattesystemet för att stimulera bostadsbyggandet? Svaret är självfallet ja.

Efter den stora finansiella krisen 1908 minskade bostadsbyggandet dramatiskt och ministären Hammarskjöld införde 1917 till följd av kraftiga hyreshöjningar hyresregleringen samtidigt som hyresnämnder inrättades.

Med mindre variationer är hyresregleringen ännu 101 år senare den enda grundbulten i det svenska hyressättningssystemet, låt vara utrett genom ett 15-tal statliga utredningar med betydande förändringar 1946 efter andra världskrigets slut. Den andra grundbulten tillkom 1968 då bruksvärdesystemet under regeringen Erlander (s) infördes, också det med små varianter ännu i funktion.

För att motverka de negativa incitamenten av dess grundbultar har regeringar av olika kulörer prövat att en rad åtgärder: statssubventioner, första gången avskaffade 1923, enorma räntebidrag, byggstimulanser, lånegarantier, ingen moms på byggmaterial, paritetslånesys-

temet 1967-75 som skulle göra att miljonprogrammet kom till stånd, skattegynnat bostadssparande, ja, uppräkningen skulle kunna göra 101 år lång.

Byggandet stimulerades med olika former av statssubventioner, som dock Beskattningen är nyckelfrågan till ökat bostadsbyggande.

Den enda verkligt effektiva metoden är att beskatta obyggda hus. Det innebär att ägare till detaljplanelagd mark – men där ägarna, av olika orsaker men oftast därför att de förutser en värdestegring på marken, inte bygger utan väntar, väntar, väntar, får betala skatt, exakt hur den ska vara utformad bör närmare utredas.

Skatt på kommunalt detaljplanelagd mark skulle få dramatiska effekter. Att äga mark där man fått tillstånd att bygga, skulle bli mycket mer oförmånligt än i dag. Nu ligger enskilda – och inte minst stora byggbolag – på stora markarealer där ägaren väljer att göra ingenting i väntan på värdestegring. Bostadsföretag är inga välgörenhetsorganisationer. Men de kan räkna.

Beskattning med betydligt högre belopp än i dag av färdigplanerad mark, och särskilt om kommunerna detaljplanelagt den och kanske till och gjort investeringar i vägar, vatten, elektricitet, bredband, planerat skolor och annat som behövs för framtida byggnation av bostäder eller arbetsplatser, skulle få dramatiska effekter. Att inte göra någonting är i dag fruktansvärt lönsamt.

B52. Låt vattenkraftskommunerna beskatta vattenkraftens fastigheter

Peter Nordebo, Bollnäs
Leif Jonsson, Bollnäs
Yanina Westergren, Bollnäs

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får i uppdrag att ta initiativ för att fastighetsskatten på vattenkraftanläggningar ska gå tillbaka till de kommuner och regioner där värdena skapas

Vattenkraften är en fantastisk energikälla, eftersom den är både klimatsmart och förnybar. Men också vattenkraften har lett till omfattande miljöskador. Medan fossila bränslen (gas, kol och olja) producerar växthusgaser (koldioxid) och kärnkraften producerar radioaktivt avfall är vattenkraftens miljöskador av lokal karaktär.

Exploateringen av vattenkraften har försämrat de lokala förutsättningarna för renskötsel, fiske, jordbruk, skogsbruk och besöksnäring. Det är därför ett rättvisekrav att vattenkraftskommunerna, berörda regioner och samerna kompenseras för belastningen på miljö och natur. Fastighetsskatten på vattenkraftens anläggningar gick fram till 1980-talet tillbaka till kommunerna. Efter en kort period utan beskattning av industrifastigheter återinfördes fastighetsskatten på vattenkraftverk, men med staten som mottagare. I dag ger den årligen mer än fem miljarder kronor i intäkt.

I Norge har man valt en annan väg. Där finns ett väl fungerande system för återföring av vattenkraftsmedel. Närmare sju miljarder norska kronor överförs årligen till vattenkraftskommunerna. Besluten om systemet har i Norge fattats i bred enighet.

Det är en missuppfattning att tro att skatteutjämningssystemet tar hänsyn till de nackdelar vattenkraftskommunerna har av kraftutbyggnad och kraftutvinning. Det finns ingen parameter i skatteutjämningssystemet som kompenserar för nackdelarna av de intrång i turism och övrigt näringsliv, miljö med mera som vattenkraftsutvinningen medfört och medför. I Norge har 20 procent av återföringen av vattenkraftbeskattningen till kommunerna avräknats i skatteutjämningen.

Vårt förslag är att fastighetsskatten på kraftanläggningarna används för att kompensera kommuner och regioner i skogslänen för de stora ingrepp som gjorts i naturen. Miljöförstöringen förhindrar den utveckling av näringarna som annars varit möjlig. Vattenkraftanläggningar ger i dag i stort sett inga lokala arbetstillfällen. Genom en återföring av skatten till de sju skogslänen skulle förutsättningar för ett stabilt och hållbart system för utveckling och tillväxt och därmed arbetstillfällen skapas. De närmare detaljerna i en reform enligt motionen bör klarläggas av en statlig utredning.

Punktskatter

B53. Ursprungsskatt på råvaror

Hendrik Andersson, Boden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver frågan om ursprungsskatt på råvaror

Låt oss undersöka en lokal skatt där kommunerna exempelvis får ett halvt öre per producerad kilowatt i våra älvar och ett liknande system per ton för malmen och per stock för träd.

Se på Jokkmokk och Kiruna. Avfolkning, inte ens Vattenfalls jobb blir kvar i Jokkmokk, den kommun i hela Sverige som mest nyttjar vattnets fallhöjd och producerar mest energi. Kiruna måste flyttas, för att kunna utvinna mer av malmen. Men staten har tagit pengarna till att bygga vägar kring storstäderna, där det ändå redan bor för mycket folk. Tänk om man gjort som Norge och återfört en del av pengarna till ursprungskommunen?

Vi måste få ett likvärdigt Sverige! Ett land där man känner att man får lika mycket för den skatt man bidragit med, oavsett var man är bosatt. Jag vill lagstifta om ett Sverige där de grundläggande förutsättningarna för en individ är så bra och så lika som möjligt, oavsett vart man råkar födas eller välja att vara bosatt! Det må gälla tillgången på bostäder, bra skolor eller vård och omsorg. Som liberaler måste vårt mål vara att få människor att våga leva! Att skapa trygghet, en välfärd som går att lita på, polisiärt och vid sjukdom eller olycka. Ett försvar som avskräcker varje fundering på invasion. En skola som hjälper en att bli så bra som man över huvud taget kan bli utifrån de förutsättningar man har. Ett näringsliv som anställer och släpper in nya aktörer på samma villkor. Råvaror skapar jobb och ett behov av arbetskraft. Därför bosätter sig folk i närheten av där råvaror utvinns. Dessvärre är skatteunderlaget där sällan tillräckligt för att uppfylla ”samhällskontraktet”.

Vi ska inte alla ha samma levnadsstandard, men vi ska alla ha samma levnadsförutsättningar!

B54. Robotar är välkomna

Tomas Ohlin, Bromma
Clas Örjan Spång, Solna
Björn Westberg, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** skatt på robotar inte ska komma ifråga

Robotar utgör en form av datorer som kan programmeras till att utföra många viktiga ting. De kan rationalisera utbildningen, vården, kommunikationerna och mycket mer. I själva verket finns det mycket få gärningar i människans närhet som robotar inte kan utföra. Robotar är en form av datorer. Tanken att dessa ”tar jobb från oss andra” missar kärnan i robottekniken. En fantastisk rationaliserande utveckling blir möjlig med robotar, och det skapas också många nya jobb i samband med konstruktion, utveckling och underhåll av denna teknik.

Att beskatta robotar skulle vara som att beskatta datorer. Det skulle röra snart sagt de flesta hjälpmedel som människan uppfunnit. En sådan broms för samhällets utveckling skulle vara bedövande och kostsam.

Robotar är välkomna, med den rationalisering och de nya arbetstillfällen de skapar.

B55. Förbättra folkhälsan genom införande av en sockerskatt

Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, för att förbättra folkhälsan, ska verka för att en punktskatt på socker införs.

Det råder inget tvivel om att en minskning av konsumtionen av fett – särskilt animaliskt – skulle medföra en förbättrad folkhälsa. En skatt på fett fanns från hösten 2009 i Danmark och blev väldigt impopulär hos befolkningen, särskilt bland bönderna. Den avskaffades efter

några år. I olika debattinlägg i svenska medier har nu också framförts en del kritiska synpunkter på en eventuell svensk fettskatt. Bl.a. skulle det bli stora administrativa problem.

Om politikerna i sina överväganden kommer fram till att det skulle vara opinionsmässigt eller politiskt omöjligt med en fettskatt i Sverige, är det att beklaga.

Men det finns en annan produkt som har stor negativ inverkan på folkhälsan, med delvis samma nackdelar som fett, och det är socker. Ett stort intag av socker kan ge hjärt-kärlproblem, det kan öka risken för, eller svårighetsgraden hos, diabetes. Det ökar också risken för fetma. Det är känt sedan 1950-talet att ett frekvent sockerintag ökar risken för karies, som är den vanligaste folksjukdomen i Sverige. Socker kan vara beroendeframkallande. Både fett och socker är billiga råvaror som i rikliga doser tillsätts livsmedels- och dryckesindustrins produkter. Till skillnad från fett är socker en produkt som människan faktiskt kan klara sig helt utan. För den som absolut vill ha den söta smaken finns flera ersättningsprodukter, som t.ex. stevia och aspartam. Staten har sedan länge en rätt effektiv policy som innebär att ”njutningsmedel” som är skadliga att använda antingen förbjuds (narkotika), receptbeläggs (vissa läkemedel) eller hårdbeskattas (alkohol, tobak, bensin). Mot denna bakgrund kommer naturligtvis frågan om införande av en punktskatt på socker upp. Administrativt bör det vara rätt enkelt om man tar ut skatten i producent- respektive importörsledet. Mycket enklare än med fettskatt. Det finns bara ett sockerbruk i Sverige och importörerna kan väl inte vara så många. Nivån på skatten bör vara så hög att konsumtionen minskar kraftigt. Kanske 30 kronor per kg, motsvarande en tredubbling av priset på strö- eller bitsocker. Kan man åstadkomma denna minskning kommer man så småningom att kunna läsa av effekten i epidemiologiska siffror. Marknadskrafterna får väl avgöra i vilken utsträckning landets bönder behöver skifta betor mot annan gröda. Staten bör kunna hjälpa till med omställningsstöd. Skatten ger ju pengar som kan användas till det. Den vanlige medborgaren/konsumenten kan själv avgöra hur mycket sockerskatt hen vill betala.

B56. Inför sockerskatt

Charlotta Schenholm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Sverige inför en sockerskatt (jämför tobak- eller alkoholskatt)

Sverige behöver förändra skattebasen och hitta andra områden att beskatta än arbete. Att införa skatt på socker kan ge ökade förutsättningar att sänka skatt på arbete och kapital. Men det skulle också kunna förbättra folkhälsan. Jämförbart med att vi i dag har höga skatter på alkohol och tobak.

Under senaste åren har vi kunnat följa den ena larmrapporten efter den andra om att vi människor inte mår bra av socker. Det gäller såväl tandproblem, som ökad övervikt och en ökad andel av befolkningen som får diabetes eller andra sjukdomar relaterade till mat och dryck.

Tidigare var socker en lyxprodukt som användes sparsamt i mat och dryck, socker var dyrt.

I dag är socker billigt och används i en mängd olika produkter, ofta utan att konsumenten är medveten om mängden socker i det man stoppar i sig. Ett billigt och enkelt sätt för producenterna att förbättra smaken på billiga råvaror.

Extra besvärligt är det när man som konsument inte själv har lagat maten utan äter mat i skolan, på sjukhuset eller på lunchrestaurangen och därmed inte kan kontrollera sitt eget sockerintag. Effekten blir att man vänjer människor, kanske främst barn och ungdomar vid att mat och dryck ska smaka sött och tycker att icke sockrade produkter smakar illa.

B57. Nej till skatt på handelsgödsel

Lars Karlsson, Kinda

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att skatt på handelsgödsel inte återförs

Vi har sedan gammalt ett beslut om att verka för att skatt på handelsgödsel/konstgödsel införs. Tiden är mogen att se över denna inställning. Orsaken var flera, grundade på missuppfattningar. Kadmium som finns i handelsgödsel är skadligt för människan och bör mot-

verkas i kretsloppet, växtnäring som övergödslas frigörs i naturen och skapar skador och det åtgår stora mängder energi för framställning av handelsgödsel.

Granskar man denna fråga inser man att vi bör ompröva detta ställningstagande. Skatten har ingen miljöstyrande effekt. Bonden gödslar varken mer eller mindre än vad som är lönsamt och detta avgörs av vilket pris avsalugrödan har. Ju högre spannmålspris desto mera lönar det sig att gödsla till en viss nivå, sedan ökar inte skörden i proportion med gödslingen. Så länge man gödslar så mycket växtnäring som grödan har potential att ta upp ökar inte heller risken för övergödning och utlakning. Däremot kan man konstatera att all växtnäring kan läcka ut till vattendrag om den gödslas och frigörs vid en tidpunkt när grödan inte kan ta upp eller mer än vad som den kan ta upp. Detta gäller oavsett om näringen kommer från konstgödsel, stallgödsel från våra djur eller biogödsel som är rötrest från biogasframställning.

Om man argumenterar för att skatt på handelsgödsel skulle vara miljöstyrande måste man i så fall vara beredd att argumentera för att en skatt införs på all växtnäring, det vill säga även stallgödsel m.m. Eftersom att kvävet är organiskt bundet i stallgödsel och måste brytas ned och frigöras är det tvärtom så att risken för växtnäringsläckage kan vara större vid användning av stallgödsel, då nedbrytningsprocessen är mera svårstyrd och beroende av en mängd biologiska faktorer. Liberalerna önskar ett samhälle med mera kretslopp och återföring och skatt på organisk växtnäring skulle starkt hämma den utvecklingen.

Det är därför mycket tveksamt till en skatt på handelsgödsel ur ett liberalt perspektiv. Eftersom att det enligt studier vid SLU visar att den saknar miljöstyrande effekt skapar den enbart en konkurrensnackdel för svenska lantbrukare som är miljöeffektiva i ett internationellt perspektiv.

Liberalerna bejakar minskad inblandning av jordbrukspolitiken i form av olika ersättningar till lantbruket. Som en konsekvens av det resonemanget måste vi då också tydligt stå upp för att lantbrukaren som fri företagare ska ges så goda konkurrensvillkor som möjligt och inte belastas med snedvridande skatter. Energiåtgången för framställning av handelsgödsel är betydande, men tittar man på den sammanvägda klimateffekten av energiåtgång och lustgasutsläpp vid tillverkning av handelsgödsel och samtidigt beaktar hur användning av densamma höjer våra totala skördar och därmed den totala fotosyntesen och kolbindningen, ser man att energinetto för användning av handelsgödsel blir kraftigt positivt och är samtidigt en av grundförklaringarna till varför vi har så mycket livsmedel i västvärlden.

B58. Ingen skatt på handelsgödsel

Roland Eriksson, Ulricehamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar bort alla förslag om skatt på handelsgödsel.

Klimat- och miljöarbetsgruppen föreslår att Liberalerna ska verka för en skatt på handelsgödsel i syfte att minska användningen. Förslaget bygger på felaktig analys. Det svenska lantbruket bedrivs i dag på en vetenskaplig grund (glöm bort beteckningen konventionellt jordbruk) där man tillför marken den näring som är optimal för varje skifte. Den enda effekten av en skatt på näring blir försämrad lönsamhet och konkurrenskraft för det svenska lantbruket.

B59. Miljöavgift på fleeceprodukter

Ulf Lindström, Piteå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** sätta en miljöskatt på fleeceprodukter på grund av deras höga utsläpp av mikroplaster

Fleece produkter släpper från sig mikroplaster vid tvättning och dessa kan inte filtreras bort från avloppsvattnet i vanliga reningsverk.

Plast är ett snabbt växande problem i alla hav. Den som under en längre tid vistats längs Östersjön märker förändringen. De små mikroplastbitarna, som frigörs vid tvätt av textilier med plast och när större plastbitar faller samman, tas upp i näringskedjor och når i slutändan människan själv.

En global våg av förbud mot plastpåsar är ett belysande exempel. Kina, Indien, Indonesien, Östafrika, Turkiet, större delen av Europa, hela Nordamerika och Chile har förbud eller olika typer av begränsningar för att få bort bruket av plastpåsar.

Fleece är oftast gjord av polyester, alltså plast, och varje gång du tvättar en fleecetröja lossnar mer än 1 900 små, små plastpartiklar med gifter som följer med sköljvattnet ut i naturen. Det är sex till sju gånger mer plastpartiklar än annan polyester släpper ut. Partiklarna är för små för att fångas upp i reningsverken och går rakt ut i havet. Där äter djurplankton upp dem och på sikt riskerar det att försämra djurens livskraft och fortplantningsförmåga vilket redan uppmärksammats av forskare. Nedbrytningen av en pet-flaska kan ta upp till 450 år.

Socialförsäkringar och andra ekonomiska trygghetssystem

B60. L behöver ett nytt socialförsäkringspolitiskt program

Emma Carlsson Löfdahl, Eksjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uppdrar åt partistyrelsen att ta fram ett socialförsäkringspolitiskt program

Socialförsäkringarna är ett av Liberalernas viktigare bidrag till vår gemensamma välfärd. Det var liberaler som var pådrivande för att de infördes, och vi har många gånger bidragit till att utveckla dem.

Det är nu mer än 20 år sedan som Liberalerna (då under namnet Folkpartiet) började driva kravet att det behövdes en bred parlamentarisk utredning om socialförsäkringarna, med förebild i 1994 års pensionsöverenskommelse. Bakgrunden var att framförallt sjukförsäkringen var i kris. Precis som det gamla ATP-systemet behövde ersättas av ett nytt, mer långsiktigt hållbart, pensionssystem var det nödvändigt med en genomgripande reform av denna centrala del av socialförsäkringen, i bred politisk enighet för att skapa hållbarhet över tid. Till sist tillsattes faktiskt en parlamentarisk socialförsäkringsutredning. Uppdraget var dock inte lika brett som vi hade önskat, och partiernas vilja till genomgripande reformer ännu mindre. Förslagen är i huvudsak kloka, men de handlar om att lappa och laga i dagens system. Men inte ens det har den nuvarande regeringen mäktat med att göra. Trots att utredningen var klar våren 2015 och trots att det fanns en bred politisk enighet har regeringen bara gått vidare med ett fåtal förslag.

Liberalerna har varit lojala med utredningen och den idéutveckling vi haft har vi lagt där. Vi försvarar principerna om att försäkringen ska vara inkomstbaserad och att det ska finnas ett tydligt samband mellan förmåner och inbetalade premier, men har numera ganska ont om konkreta förslag. Förnyelsearbetsgrupperna har i huvudsak fokuserat på andra (viktiga!) frågor. Behovet att reformera socialförsäkringarna kvarstår, och L behöver egna svar på de utmaningar och målkonflikter som finns i systemen. Jag lägger i några separata motioner fram konkreta förslag som Liberalerna bör driva på kort sikt. Men vi behöver också ett mer långsiktigt förnyelsearbete. Jag föreslår därför att partistyrelsen tillsätter en programgrupp som får fördjupa och utveckla vår politik för hållbara socialförsäkringar.

B61. Tydliga avstämningspunkter i sjukförsäkringen

Emma Carlsson Löfdahl, Eksjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det införs en ny tidsgräns i sjukförsäkringen efter 30 dagar.

Tydliga avstämningspunkter i sjukförsäkringen fungerar. Många långa sjukskrivningar kan undvikas om den enskilde, vården och arbetsgivaren tidigt får fundera på vad som kan underlätta återgång i arbete. I dag är dock den första tidsgränsen först efter 90 dagars sjukskrivning. Därför bör det införas en ny tidsgräns i sjukförsäkringen efter 30 dagar, då det bör göras en enkel rehabiliteringsutredning om det inte är uppenbart att det redan finns en

tydlig prognos eller plan för när den sjukskrivne ska kunna återgå i arbete. Det bör dock inte göras någon prövning av rätten till ersättning vid detta tillfälle.

B62. Socialliberal sjukförsäkring

Roko Kursar, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att taket i sjukförsäkringen höjs till 10 prisbasbelopp
2. **att** Liberalerna inte ska verka för införandet av en andra karensdag i sjukförsäkringen
3. **att** sjukpenning på fortsättningsnivå även i framtiden ska utbetalas från och med dag 365 i sjukperioden

Liberalerna måste ta strid för inkomstbortfallsprincipen i sjukförsäkringen. För bara några år sedan varnade vårt parti för att det snart är mindre än hälften av oss som vid sjukdom får 80 procent av lönen i sjukpenning, och att det hotar den traditionella svenska socialförsäkringen.

Allt färre får ett reellt skydd när de blir sjuka. År 2017 har man med en månadslön över 28 000 kronor inte längre hela sin inkomst försäkrad. År 1991 saknade endast 9 procent av de sjukpenningförsäkrade fullt inkomstskydd. År 2012 var det närmare 40 procent som saknade det. När Försäkringskassan räknar ut hur mycket man får i föräldrapenning så räknar man med inkomster ända upp till tio prisbasbelopp, vilket år 2017 blir 448 000 kronor, det vill säga en månadslön om cirka 37 300 kronor. Det bör vara en självklarhet att samma inkomstbortfallsprincip ska gälla för sjukskrivna som erhåller sjukpenning.

Liberalerna föreslog bland annat i sin budget för 2017 att en andra karensdag skulle införas på dag 15 i sjukperioden, och att sjukpenningen skulle betalas ut på fortsättningsnivå tidigare än i dag, det vill säga från och med dag 300 i sjukperioden i stället för på dag 365 i sjukperioden, som det är i dag. Att en sådan åtgärd på något sätt skulle innebära att drivkrafterna tillbaka till arbete ökar och att de offentliga finanserna något stärks kan inte jämföras med vad urholkningen av vårt sjukförsäkringssystem kommer i slutändan att leda till.

Den privata marknaden för inkomstförsäkringar växer, inte minst genom fackföreningarna, men problemet med dagens kompletterande privata försäkringar är många. Fler och fler förvärvsarbetande har en privat sjukförsäkring och tilläggsförsäkringar finns också i en del kollektivavtal. Även om man inte kan jämföra situationen med den i USA, så leder det till samma dystra konsekvenser.

Bara genom våra allmänna socialförsäkringar kan alla vara säkra på att få försäkra sig. Riskerna sprids på många, kostnaderna kan hållas ned och solidariteten gentemot varandra upprätthålls. Det var under Karl Staaffs liberala regering som införde ett ökat stöd till olycks- och sjukkassor. Liberaler har alltid sett till att värna individens möjligheter, oavsett vad livet i övrigt för med sig. Detta är något Liberalerna även i framtiden måste stå upp för och ta strid för. Sverige behöver en mer socialliberal sjukförsäkring.

B63. Återupprätta sjukförsäkringen

Ulf Schyldt, Täby
Ewa Bergman, Danderyd
Pär Brumark, Malmö
Sebastian Hallén, Mörbylånga
Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för ökad rättssäkerhet i bedömningen av sjukskrivningar genom ökad läkarinsyn i bedömningen och krav på fler förtroendeläkare inom Försäkringskassan,
2. **att** Liberalerna ska verka för att stärka behandlande läkarens roll vid sjukskrivning och rehabilitering,
3. **att** Liberalerna ska verka för en successiv höjning av taket i sjukförsäkringen så att fler faktiskt får 80 procent av sin inkomst i ersättning vid sjukskrivning
4. **att** Liberalerna ska verka för en förenkling av Försäkringskassans rutiner och formella krav, med syfte att färre personer ska drabbas av utebliven eller försenad ersättning,

5. **att** Liberalerna ska verka för att enbart tid efter att medicinsk behandling igångsatts, ska räknas mot sjukförsäkringens "bortre parentes" samt att landsting som överskrider vårdgarantin ska bära 25 procent av sjukskrivningskostnaderna under kötiden.

Under många år kämpade vi för ökad rättssäkerhet parallellt med bland annat krav på försäkringsmedicinsk utbildning för sjukskrivande läkare. Vi slog vakt om att ersättningsnivån skulle garantera 80 procent av inkomsten. Flera av dessa principer verkar vi nu ha släppt, för att vi ställt upp på reformer under Alliansregeringens tid. Det som från början i alla fall till viss del var kompromisser, verkar dessvärre ha knäsatts som vår egen politik. Därmed inte sagt att en hel del av åtgärderna inte var nödvändiga för att få ekonomisk balans i sjukförsäkringen. För att vara ett trovärdigt socialliberalt parti, behöver vi dock verka för att återupprätta framför allt sjukförsäkringen i väsentliga delar. Kombinationen av en del av effekterna av Alliansregeringens reformer, med den politik som genomförts av den nuvarande regeringen samt den "kantring" av bedömningsmakten till Försäkringskassans ensidiga fördel, har kraftigt försämrat rättssäkerheten i sjukskrivningsförfarandet. Det var väl ändå inte meningen? Den allt osäkrare processen att ta sig in i sjukskrivningen lämnar fler utan ersättning alls – eller att ersättningen dras in på grund av formella fel, även om skäl för sjukskrivning finns. Sjukförsäkringen bör fungera som en "tratt", vid öppning men smalare "pip". Och huvudalternativet bör alltid vara en återgång till arbete, efter adekvat behandling. Många av de senare reformerna är inte befordrande för detta, då ökat krångel som skapar osäkerhet och stress i sig påverkar behandlingen negativt – särskilt för den stora gruppen som sjukskrivs (och i regel under lång tid) för psykosociala besvär. Rättssäkerheten i bedömningen av sjukskrivning måste återupprättas, genom ökad insyn av läkare med kompetens att göra medicinska bedömningar av underlaget. Antalet förtroendeläkare inom Försäkringskassan bör därför öka. Även behandlande läkares medverkan i sjukskrivningen måste stärkas, så att behandlingens syfte blir vägledande i besluten. Förskjutningen mot FKs juridiskt grundade bedömningar måste motverkas. Försäkringskassans rutiner behöver förenklas. Vi vet att många fall av felaktigheter inte beror på uppsåt att lura till sig ersättning, utan av att blanketter är otydligt utformade och särskilt interaktionen mellan flera olika ersättningsformer och deras villkor, är allt annat än tydlig för en lekman. Fler måste kunna lita till att sjukförsäkringen faktiskt ersätter deras inkomstbortfall, upp till 80 procent av inkomsten, under rimlig tid. Taket i sjukförsäkringen behöver därför höjas successivt, i den takt som ekonomin medger. Men framför allt bör den tid som räknas mot den "bortre parentesen" bara avse tid efter att aktiv behandling påbörjats. Det är inte rimligt att människor som bor i landsting med långa vårdköer, dessutom i praktiken ges sämre ekonomiskt skydd. Därför ska tiden innan vård påbörjas inte räknas – och landsting som bryter mot vårdgarantin ska bära 25 procent av sjukskrivningskostnaderna under mertiden.

B64. Försäkringskassans prövning av läkarintyg

Marie Andersson, Skellefteå
Gösta Frödin, Arvika

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för införande av lagstiftning som innebär att läkare aldrig får ställa diagnos, eller underkänna annan läkares diagnos, på en patient som läkaren själv aldrig träffat för egen bedömning

Det har blivit ett allmänt känt problem, att Försäkringskassans egna läkare, ofta underkänner läkarintyg från t.ex. distriktsläkare på hälsocentraler. En distriktsläkare skriver kanske att patienten under viss tid är helt oförmögen att utföra ordinarie arbetsuppgifter pga. sjukdom. Sjukintyget kan sedan komma att underkännas av läkare som aldrig mött patienten ifråga. Detta skapar en osund och otrygg tillvaro för dem som är sjuka, och bidrar även till osämja och krångel för behandlande läkare. Patienten kommer i kläm, helt enkelt, och så ska det inte få vara i svensk sjukvård.

Av detta skäl anser vi det i allra högsta grad rimligt att en läkare inte ska kunna ställa diagnos, eller underkänna annan läkares diagnos, utan att själv ha mött patienten personligen, och på så sätt få underlag för en klar och säker bedömning.

B65. En mer flexibel sjukförsäkring

Emma Carlsson Löfdahl, Eksjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att sjukförsäkringen blir mer flexibel. Möjligheten att kombinera sjukpenning med arbete bör öka och ersättningsgraden bör dels kunna variera i princip steglöst, dels bör det vara möjligt att fördela en deltidssjukskrivning mer fritt över tid

Funktionshinderarbetsgruppen har i sin rapport föreslagit att sjuk- och aktivitetsersättningen ska bli mer flexibel. Möjligheten att kombinera den med arbete ska öka och ersättningsgraden i princip kunna variera steglöst (och inte som i dag mellan 25, 50, 75 och 100 procent). Det ska vara möjligt att arbeta mer i vissa perioder och mindre i andra, eftersom många har ork som varierar från dag till dag. Samma principer bör gälla även för sjukpenningen. Det lönar sig för både individer och samhällsekonomin om det är enkelt att prova att arbeta lite mer än sjukskrivningen egentligen innebär. Att någon orkar prova att arbeta en timme mer i veckan ska välkomnas, inte mötas med att sjukpenningen dras in. Det bör finnas större möjligheter än i dag att vara deltidssjukskriven men fördela tiden ojämnt över veckan – en del kanske orkar jobba hela dagar, men inte fem dagar i sträck.

B66. Basinkomst

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för införandet av basinkomstpolicyn (basinkomst)

Sverige är i dag en högskattevälfärdsstat och behöver på långsikt reformeras till liberal lågskattevälfärdsstat. Vägen dit kan uppnås genom både fortsatta skattesänkningar, reducering av statens storlek och införandet av basinkomst som grundsystem inför framtiden. I dag har Sverige redan en sorts basinkomst. År 1913 införde liberaler föregångaren till garantipensionen som än i dag gör skillnad för många i vårt samhälle.

En ekonomisk-liberal basinkomstpolicy skulle innebära till exempel att 9 000 kronor i månaden gå till individen som är:

- a) bosatt i Sverige
- b) arbetslös eller saknar andra inkomster
- c) mellan 19 och 64 år

BI betalas ut tills en har ett heltidsarbete och kan betala skatt. Alla försök, som i USA på 1970-talet, har hittills visat att villkorslösa pengar stimulerat människor att arbeta och samtidigt resulterat i bättre personlig välmående. Längre eller kortare omställningsfaser i samband med robotisering kan underlättas.

Vidare har Sverige de resurser och förvaltningssystem som behövs för att olika socialförsäkringar ska kunna förenklas till ett system. Fler resurser skulle kunna frigöras genom att avveckla Arbetsförmedlingen, CSN, kommunala försörjningsstödet och genom enhetlig momstaxa. Basinkomst bör därför införas med syfte att effektivisera förvaltningen, minska välfärdsstatens kostnader och göra trygghetssystemet friare för individen.

B67. Utred och testa basinkomst

Christian Hårleman, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ett införande av basinkomst i Sverige utreds
2. **att** Liberalerna verkar för att försöksverksamhet med basinkomst i mindre skala genomförs med sikte på eventuellt införande av basinkomst i Sverige

Idén om en basinkomst, eller medborgarlön, är inte ny.

I Sverige har debatten dröjt, vilket kan bero på en sedan århundraden cementerad protestantiskt färgad arbetsmoral, och en obenägenhet hos svenska samhällsforskare och politiska debattörer att tänka utanför boxen.

Folk i gemen, liksom flertalet experter, tycks ta för givet att arbetslösa skulle välja sofflocket om basinkomst infördes.

Det återstår att bevisa. Den motsatta effekten, att arbetslösa skulle stimuleras att ta tag i sin situation om basförsörjningen var något så när tryggad, är inte mindre sannolik.

Vore basinkomst en rättighet och trygghet för medborgare skulle det troligtvis öka välbefinnandet för alla.

Dagens arbetsliv är otryggt även för många som har ett fast arbete. Högt arbetstempo, kortsiktighet och ständiga organisationsförändringar sliter hårt på anställda. Otrygga visstidsanställningar ökar. Många är hänvisade till deltidsanställningar.

Ingen skulle behöv acceptera ett ohälsosamt arbete om de hade grundförsörjningen tryggad. Detta skulle sätta arbetsgivare under press att erbjuda goda arbetsförhållanden.

Parasitär byråkrati kunde avvecklas och Arbetsförmedlingens förutsättningar att lyckas med sin egentliga uppgift att förmedla riktiga jobb skulle förbättras om basinkomst infördes. Arbetssökande behövde inte förnedras genom tvångsdeltagande i oftast meningslösa s.k. insatser.

Fördelarna med basinkomst är betydande, inte minst mot bakgrund av att s.k. postmateriella värderingar alltmer gör sig gällande i samhället. Personer i kreativa och konstnärliga yrken med en svag ställning på arbetsmarknaden kunde ägna sig åt det de brinner för, till gagn för samhället. Hobbyföretag och mindre vinstgivande affärsverksamhet skulle troligtvis gynnas av att inkomsttryggheten för den enskilde ökar.

En tänkbar invändning mot basinkomst är att ett införande skulle leda till att Sverige översvämmas av EU-migranter och flyktingar. Kritiker av idén har fler argument. Dessa får vägas in i en samlad bedömning av för- och nackdelarna.

Förutsättningarna att på sikt införa basinkomst i Sverige borde mot bakgrund av det förda resonemanget utredas. Basinkomst kunde även testas i praktiken i mindre skala, som finnarna f n gör.

B68. Åtgärder mot bidragsbedrägerier

Bo Lindahl, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna generellt fokuserar mera på att förbättra åtgärder mot bedrägligt utnyttjandet av bidragssystemen
2. **att** Liberalerna verkar för att kommunernas socialtjänster får ett och samma IT-system eller åtminstone samverkande IT-system
3. **att** Liberalerna verkar för att id-kontrollen vid utbetalning av bidrag blir säkrare

Socialliberalismen förordar både rättvisa och individens frihet och ansvar. Rättvisa innebär bl.a. att ingen ska ha orättmätiga eller olagliga ekonomiska eller andra förmåner. Individens ansvar innebär bl.a. att var och en ska ta ansvar för och göra vad man kan för sin egen försörjning. Att det då är så lätt att komma åt bidrag på ett bedrägligt sätt är stötande och gynnar också kriminella grupperingar.

Några exempel på brister: Vistelseorten (inte folkbokföringsorten) avgör vilken kommun som ska betala försörjningsstöd (se socialtjänstlagen 2 kap. 1 §), men socialtjänsten saknar system som visar om någon redan har försörjningsstöd i en annan kommun. Försörjningsstödet omfattar ersättning för hyra, men socialtjänsten saknar system som visar hur många som samtidigt får försörjningsstöd för hyran på en och samma adress.

Socialtjänsten saknar också system för att se om någon har flera identiteter och redan uppbär försörjningsstöd under annan identitet. Åtminstone i Tyskland har detta uppmärksammats som ett problem då asylsökande sökt asyl och bidrag under flera olika identiteter. Med stor sannolikhet förekommer detta också i Sverige. Enkel samkörning av register och krav på id-handling med biometri (fingeravtryck son i de svenska passen) skulle hjälpa i dessa fall. Passkontoren har ju apparater för registrering och igenkänning av fingeravtryck och ögonmönster. Socialtjänsten skulle kunna använda samma typ av apparatur vid tveksamma fall. Som det är i dag behöver personer eller grupper med bedrägligt eller kriminellt syfte inte själva tillämpa den gamla krigslisten ”söndra och härska”. Sverige bjuder på den.

De flesta människor kan väl med lite eftertanke förstå att man inte personligen är misstänkliggjord vid sådana kontroller, om man är medveten om att det görs i syfte att hindra bedrägerier. Skatteverket samkör register i stor skala och banken begär alltid Id när någon tar ut sina pengar – knappast häxjakt eller misstänkliggörande.

B69. Slopa barnbidraget, stöd barnen direkt

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en utredning om hur en omfördelning av resurserna från barnbidraget till direkta insatser för barn påverkar likvärdigheten i alla barns utvecklingsmöjligheter.

Barn har inte valt att bli till, föräldrar har valt att få barn. Samhällets huvuduppgift bör inte vara att underlätta för föräldrar men att hjälpa alla barn till en bra utveckling, oavsett föräldrarnas situation. Ett generellt barnbidrag är inte bäst lämpat att ge alla barn bra utvecklingsmöjligheter.

En bra skola och förskola är viktig att ge barn med sämre förutsättningar för utvecklingen hemma ökade chanser i livet. Det är viktig att öka (för-)skolornas resurser att de verkligen ska kunna ge alla barn en bra start i livet. Även andra insatser från staten, kommuner och övriga samhället direkt för barnen är viktiga.

B70. Inkomstpröva barnbidraget

Thomas Söderström, Luleå
Inger Lundberg, Älvsbyn
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att omfördela barnbidraget på ett sådant sätt att barnbidraget minskar succesivt desto högre inkomst hushållet har

Statens uppgift kan i första hand inte vara att dela ut bidrag till dem som inte behöver, därför bör barnbidraget inkomstprövas i någon form. Mindre bidrag till föräldrar med god ekonomi och mer till fattigare familjer där varenda krona är viktig.

Anledningen till införandet av barnbidraget var att staten ville stödja familjer ekonomiskt så att fler barn skulle födas. Att i dag använda dessa argument för att alla ska ha rätt till barnbidrag är förlegat.

Skulle en omfördelning av barnbidraget leda till en alltför stor negativ marginalskatteförskjutning bör det tas om hand och förmildras.

Som socialliberaler ska vi stötta dem som har det tufft och se till att alla människor har en möjlighet att nå sin potential. Dem som redan har det gott ställt behöver inte statens hjälp ytterligare med ett riktat bidrag.

Pensionssystemet och ekonomiskt stöd till äldre

B71. Reformera vårt pensionssystem

Johan Ekström, Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att pensionssystemet reformeras så att det återgår till den nivå som det var tänkt skulle gälla på 1990-talet

Pensionärerna har halkat efter lönerna med 17 procent sedan 2007. Dessutom har prishöjningarna ökat kraftigt under samma period på livsmedel och hyror i förhållande till snittpensionen. Även maxbeloppet för bostadsbidrag tappat nästan 12 procent i förhållandet till hyror år 2007.

Det har gjort vissa skattesänkningar under dessa år men trots detta har det inte kunna kompensera skillnaderna. Dessa uppgifter har SPF-seniorerna tagit fram.

Inget talar för att det kommer att bli bättre i framtiden. Många med mig ser hur pensionen urholkas mer och mer för varje år.

I början av 2000-talet sade man att pensionen skull motsvara cirka 70 procent av din inkomst. Nu är den nere på cirka 55 procent och enligt den senaste pensionsprognosen så faller den ner till 40 procent omkring år 2025 om ingenting görs.

Liberalerna drev igenom den första allmänna folkpensionen, år 1913, i Sverige. Liberalerna (Bo Könberg) reformerade pensionssystemet på 1990-talet, då den var på väg att urholkas. Liberalerna måste återigen reformera pensionssystemet till den nivå som skulle gälla på 1990-talet.

B72. Förbättra för fattigpensionärerna

Liberalerna Skövde
Bo Lindström, Malmö
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna undersöker och beslutar om olika möjligheter för att stärka livstillvaron för de sämst ställda pensionärerna.

Grupper av pensionärer har de senaste åren halkat efter markant ekonomiskt. Klyftorna har blivit stora såväl genom pensionssystemet som skillnader i skattesats mellan personer arbete och pensionärer. Under de närmaste åren visar Pensionsmyndighetens prognos att gruppen med lägst ersättning väntas växa från 19 400 personer i år till 23 500 år 2019. Personer som lever på mindre än cirka 11 000 kronor per månad räknas ligga under EU:s fattigdomsgräns.

I vårt svenska välfärdssamhälle är syfte att den som saknar pension eller har låg pension ändå ska kunna uppnå en skälig levnadsnivå. Ett skyddsnät har byggts upp för den som inte förvärvsarbetet eller kommit sent till Sverige. Garantipensionen prognostiseras att endast växa med 6 procent. Detta kan jämföras med en genomsnittspensionär som har en inkomstgrundad pension och förväntas få en ökning med 12 procent till 2018.

En utredning av bostadstillägg och garantipension ska pågå till början av 2018. Ett riksdagsbeslut är då inte framme förrän 2019. Så länge kan inte ”fattigpensionärerna” vänta. Det måste tillföras mer resurser till inkomstpensionssystemet. Detta är också en betydande jämställdhetsfråga, då kvinnorna dominerar med de lägre pensionerna.

Det är viktigt att Liberalerna nu pekar ut områden som kan bära tillägg till pensioner. Gör en jämförelse med våra grannländer Norge, Danmark och Finland. Låt Liberalerna vara först bland de politiska partierna att lyfta de sämst ställda pensionärerna.

B73. Höj taket för bostadstillägg

Gunilla Porsvant, Vingåker
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att höja taket för bostadstillägg från nuvarande 6 200 till 8 900 kronor
2. **att** Liberalerna verkar för att intentionerna i det nya pensionssystemet att även äldre ska kunna bo i en nyproducerad lägenhet fullföljs
3. **att** Liberalerna verkar för en revidering av pensionssystemet

En fattigpensionär med 11 000 kronor i pension efter skatt får max 600 kronor i bostadstillägg och då har pensionen också prövats mot villkoren för äldreförsörjningsstöd. En pensionär ska ha 5 200 kronor att leva på efter att hyran betalats (inklusive bostadstillägget) men eftersom taket ligger på 6 200 så kan pensionären inte hyra en modern bostad. Allt över 6 200 kronor måste betalas inom ramen 5 200 kronor som är den summa samhället anser är ett minimibelopp för att klara vardagen. Det går inte ihop.

B74. Höjning av bostadstillägget för pensionärer

Barbro Westerholm, Stockholm
Stig Forshult, Enköping
Dag Jonasson, Jönköping
Tomas Ohlin, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en höjning av bostadstillägg för pensionärer till 8 000 kronor med en ersättningsgrad om 96 procent

När bostadstillägget, BTP, 1995 blev ett statligt ansvar var det ett mycket välkommet komplement till det reformerade ålderspensionssystemet. BTP ansågs vara en mycket träffsäker pensionsförstärkning, en uppfattning som råder också i dag.

Det s.k. taket för den boendekostnad, som bestämmer det högsta belopp som kan utgå, har höjts några gånger sedan dess. Den senaste höjningen kom 2015 innebärande att bostadskostnaderna i dag kompenseras till 95 procent med ett tak på 5 000 kronor per månad.

Under tiden 2003 till i dag har taket därmed höjts med cirka 11 procent medan nybostadsprisindex under samma tid har ökat med 50 procent, nybyggnadshyrorna med 42 procent och hyrorna i hela det svenska hyresbeståndet ökat med 22 procent. År 2015 låg hyran för en enrummare mellan 5 400 och 5 900 kronor och för en tvåa mellan 7 200 och 8 000 kronor (källa: SOU 2015:85 ”Bostäder att bo kvar i”). Hyrorna kommer sannolikt inte att stanna på den nivån utan öka också i fortsättningen.

Omkring 350 000 personer har en inkomst på eller under fattigdomsgränsen 12 100 kronor per månad. Sedan 2003 har de fått se sin standard ytterligare sjunka samtidigt som bostadstillägget inte justerats i den takt som hyrorna ökat och pensionerna inte följt löneutvecklingen i övrigt.

Liberalerna har i sina budgetmotioner föreslagit en successiv höjning av bostadstillägget för pensionärerna. Ersättningsgraden för bostadstillägg höjs från 95 till 96 procent. Samtidigt vill man successivt höja taket till 7 000 kronor år 2020.

Med tanke på utvecklingen av pensionerna och utvecklingen av hyreskostnaderna på marknaden samt kostnadshöjningar på andra områden anser Nätverket Liberala seniorer att bostadstillägget bör höjas till 8 000 kronor så att årsrika personer av kostnadsskäl inte hindras från att flytta till mer tillgängliga bostäder anpassade för funktionshinder. Därmed kan också många lämna bostäder som lämpar sig väl för yngre och för barnfamiljer.

B75. Bostadstillägg en jämställdhetsfråga

Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att ensamstående jämställs med gifta, sambos eller registrerade partners vad gäller gränsen för vad man får ha på banken för att erhålla bostadstillägg

Man får som ensamstående pensionär inte ha mer än 100 000 kronor på banken för att erhålla bostadstillägg. Gifta, sambor eller registrerade partner får ha tillsammans 200 000 kronor. Undertecknad anser att det är orättvist eftersom ett ensamstående inte har någon att dela hyra, mat och andra omkostnader med.

Förmögenhetsregeln för erhållande av bostadstillägg beskrivs så här av Pensionsmyndigheten: ”Tillgångar över 100 000 kronor räknas med i form av ett förmögenhetstillägg. Har du andra skulder än bostadslån räknas dessa av från dina tillgångar. Förmögenhetstillägget är 15 procent av tillgångar över 100 000 kronor för ensamstående. För gifta, sambor eller registrerade partner är det 15 procent av hälften av gemensamma tillgångar över 200 000 kronor.”

B76. Höj pensionsåldern till 75 år för att på sikt avskaffa den helt

Thomas Helleday, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att höja pensionsåldern från nuvarande 67 år till 75 år för att på sikt avskaffa den helt

Liberalismen ser individen. Vi är alla unika. Vi kan och vill arbeta olika länge.

Vid senaste presidentvalet i USA var de tre huvudkandidaterna (Trump, Clinton, Sanders) alla fyllda 67 år när de sökte världens kanske tuffaste jobb. Varför ska vi då betraktas som en grupp som är arbetsoförmögen efter 67 år?

Detta är något i grunden antiliberalt och bygger på flera socialistiska missförstånd och idéer som t.ex. att det endast finns ett bestämt antal jobb när det i stället blir fler jobb ju fler som arbetar och att det är bättre att säga upp alla vid en bestämd ålder än att låta folk sluta av andra anledningar.

När pensionsåldern 65 år infördes var medellivslängden ungefär 65. Sedan har den höjts till 67. Men medellivslängden har ökat betydlig mer än så och ökar med ett par månader om året. Fler och fler uppnår 100 år är det då rimligt att inte låta folk arbeta längre än till 67?

Det pågår ett resursslöseri utan dess like när kompetent personal inte längre får jobba kvar. Se bara på Claes Elfsberg och Margit Silberstein på SVT. Visst finns det personer som inte orkar eller vill jobba så länge men det finns andra som vill. Det enda liberala är att arbeta för ett system som ger individen möjlighet att själv välja. För det behövs förutom en höjning av pensionsåldern även en översyn av LAS. En höjning av pensionsåldern skulle också påverka ekonomin positivt, både för den enskilde som för samhället.

B77. Avskaffa ålderspensionen, inför ett generöst sjukpensionssystem

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att utreda möjligheten för ett pensionssystem som är baserad på faktisk arbetsförmågan i stället på de nominella levnadsåren

Pensionssystemet koncipierades en gång som försäkring för det osannolika fallet att man överlever den högt satta pensionsåldern. I dag är det mera regel än undantag att man får många friska och arbetsföra år efter pensionsåldern. En enkel lösning vore att öka pensionsåldern. Men om man gör så finns det en växande andel människor som inte kan arbeta till pensionsåldern. En annan lösning skulle vara att sänka pensionsnivån. Men en stigande åldersfattigdom är inte heller en tilltalande vision. Det är inte heller bra att öka pensionsavgifterna, något som skulle även drabba familjer med barn som behöver pengarna nu och inte senare. Vidare skulle turen och oturen i livet förstärkas och inte minska. Den som har otur att bli sjuk och dö i ung ålder får både en hög finansiell belastning under sitt korta liv och ingen pension överhuvudtaget.

Mer tilltalande är att begränsa pensionssystemet till dem som verkligen behöver den, det vill säga dem som inte är arbetsföra, oavsett ålder. Pensionsavgifter kan sänkas och sjukpensionsnivå kan höjas avsevärt. Alla kan minska sin årsarbetstid med bibehållen lön. Det ger mindre stress och mer tid för annat än jobbet för alla i stället för en gyllne ålderdom för några och bara slit för andra.

B78. Avskaffande av premiepensionssystemet

Christian Brundu, Lund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att premiepensionssystemet avskaffas. Mer exakt att de fondandelar som varje svensk äger genom systemet ska kunna säljas och bytas likt vilket annat värdepapper som helst.
2. **att** Liberalerna ska verka för att den Sjunde AP-fonden på sikt avvecklas.

I Sverige har vi ett stabilt och väl fungerande pensionssystem. Det ska vi värna om, tack vare det kan de flesta leva ett gott liv även på ålderns höst. Pensionssystemet garanterar en

inkomst även för dem med svagare ekonomin. En del av pensionssystemet är dock inte bara onödigt utan direkt statligt förmynderi.

Premiepensionen är en del av den allmänna pensionen. Den uppgår till 2.5 procent av årslönen och kan sedan placeras i en lista av staten valda fonder. Premiepensionens syfte är att tvinga människor att spara pengar på ett sätt som staten väljer åt dem. Detta går inte ihop med en liberal grundsyn där människor tillåts ta ansvar över sina egna pengar och liv. Utöver detta så har premiepensionssystemet skapat en marknad med av staten godkända aktörer. Detta skapar en falsk trygghet hos pensionssparare där man utgår från att alla företag som verkar inom systemet är hyvens bolag, sådant är inte fallet. Detta karaktäriseras kanske bäst av hur PPM-förvaltaren Allra blev utslängda. Medborgarna vet bäst själva vad de ska göra för sina egna pengar, för vissa kan det vara bättre att amortera på huset, betala av sina studielån eller investera i företaget. Med bakgrund av detta bör premiepensionen avskaffas, den har inga fördelningspolitiska effekter utan är en kvarleva från en politisk kompromiss i ett socialdemokratiskt styrt Sverige där staten alltid vet bättre än individen. Detta är i allra högst grad en liberal fråga.

B79. Tjänstepension bör ingå i giftorättsgods vid bodelning

Anita Afzelius-Alm, Skara
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
IngMarie Larsson, Falköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att en utredning tillsätts för att komma med förslag på hur tjänstepensionen kan ingå i giftorättsgodset.

Förutom att vara en tydlig partnerkungörelse ska äktenskapet ge juridiskt skydd åt familjen genom giftorätt och arvsrätt. Vid bodelning är utgångspunkten att alla tillgångar delas lika efter det skulder dragits av. Enskild egendom kräver ett i särskild ordning reglerat avtal.

Märkligt nog finns inte motsvarande reglering av under äktenskapet intjänade pensionspoäng med. Tjänstepensionen är en stor del av pensionen. En i samförstånd överenskommen fördelning av arbete inom och utanför hemmet bör medföra ekonomiska konsekvenser för båda parter. Själva avsikten med äktenskapet är bland annat att skydda den ekonomiskt svagare parten.

Vid Folkpartiet Liberalernas landsmöte 2015 behandlades frågan principiellt:

”Pensionsfrågorna uppmärksammas även i den jämställdhetspolitiska arbetsgruppens delrapport ”Stärk kvinnors ekonomiska självständighet”, där det i punkt 9 föreslås att reglerna för bodelning vid skilsmässa anpassas, så att en större del av pensionen ska ingå i giftorättsgodset. Folkpartiet Liberalerna lanserade denna idé under valrörelsen. Sedan tidigare kan vissa former av privat pensionssparande ingå i giftorättsgodset. Utvidgningen ska enligt rapportens brödtext särskilt fokusera på tjänstepensionen. Partistyrelsen delar jämställdhetsgruppens bedömning. Det är rimligt att i något högre utsträckning se intjänad pension som ett utslag av den arbetsfördelning som familjen byggt på, och därmed att äktenskapet varit en av förutsättningarna för intjänandet. Då är det också högst rimligt att ta hänsyn till detta vid äktenskapets upplösning. Partistyrelsen vill med detta yrka bifall till punkt 9 i jämställdhetsgruppens rapport.”

Nu behöver ytterligare steg tas.

B80. Jämställdhet i pensionssystemet

Gunilla Almesåker, Linköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det allmänna pensionssystem kompletteras med att avsättningar till systemet delas lika mellan parter som har gemensamma barn till dess barnen uppnått 18 års ålder. Därefter bör frivillighet råda. För övriga parförhållanden där det inte finns barn ska denna möjlighet kunna erbjudas. Motsvarande förändringar bör också införas i tjänstepensionssystemen.

Kvinnors livslöner är ännu inte i samma nivå som för männens. En bidragande orsak är fortfarande kvinnornas ansvar för barnen i ett förhållande och att kvinnor oftast har kortare arbetstid. Kvinnors löner kommer under deras livstid sällan över tio basbelopp där tjänste-

pensioner får en mycket viktig roll. Avsättning till pension mellan 7,5 till 10 basbelopp och den allmänna pensionen räcker inte till. Särskilt ensamstående kvinnliga pensionärer har ofta en svår ekonomisk situation under sina åldersrika år.

En komplettering av nuvarande pensionssystem är önskvärt. En komplettering som tar hänsyn till att föräldrar med barn under 18 år är en familj som kan betraktas som ett ”företag” med en gemensam ekonomi. De personer som har försörjningsansvar ska kunna välja att dela sina pensionsavsättningar lika under den perioden. Privata pensionssystem kan redan i dag klara av detta. För att skapa rättvisa måste också det allmänna pensionssystemet och tjänstepensionssystemet göras rättvisa. De problem som i dag uppstår bl.a. vid skilsmässa och bodelning skulle då kunna undvikas.

Många upprörda ord har vi hört då advokater går in för att frånskilda män ska betala framtida utfall av tjänstepension till sina frånskilda fruar och vice versa. Och vem kan veta hur utfallet av en pensionsavsättning kommer bli i framtiden?

Privata pensionsavsättningar ska genom lagstiftning tillföras boet vid bodelning. Den delningen kan förbli oförändrad eller anpassas till ett kompletterat pensionssystem.

Det kan ses som ett problem då nya förhållanden uppstår där minderåriga under 18 år kommer in. Men om det blir en karenstid för det nya förhållandet att få dela på en parts redan delade pensionsavsättning in till det tidigare förhållandets tills barnet eller barnen uppnått 18 år så är det inget problem.

Efter att barnen uppnått 18 års ålder kan det vara frivilligt att fortsätta med jämställd pensionsavsättning.

Ett kompletterat pensionssystem skulle kunna vara väl anpassat till regnbågsfamiljer och skulle vara rättvisare än nuvarande system. Finns det inga barn i parförhållandet kan möjligheten att dela pensionsavsättningarna vara frivillig för såväl gifta/sambor och partnerförhållanden under tiden förhållandena gäller. I övrigt pensionssystemen som i dag. Kompletteringen kommer inte ge någon merkostnad för arbetsgivare eller staten utöver den ökade administrationen för att hålla reda på delade avsättningar.

Penningpolitik, betalningsväsende och skuldsättning

B81. Sänk inflationsmålet till noll procent

Henry Nilsson, Eslöv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** inflationsmålet sänks till noll procent

De senaste fem åren har inflationen i Sverige pendlat kring 0 procent och landets ekonomi har utvecklats tämligen väl. Det är riksbankens direktion som har ansvar för penningpolitiken. Sedan 1992 har man haft målet 2 procent prisökning per år och bedrivit en besynnerlig och föga framgångsrik politik för att få upp prisnivån. Det är angeläget att den granskas och diskuteras i samhällsdebatten. Jag föreslår att Liberalerna uttalar sig för att inflationsmålet ska vara noll procent.

Den svenska kronan är enheten i allehanda former för redovisning och statistik. Vid inflation försvåras jämförelser över tid och uppstår en skillnad mellan företagens nominella och reala resultat.

B82. Sopa inte blockkedjan under mattan

Hendrik Andersson, Boden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att staten snarast startar en blockkedjekommission som får till uppdrag att förutse risker och ta till vara möjligheter med tekniken.
2. **att** Liberalerna verkar för att staten, fram till att tekniken tagit över, bejakar samexistens mellan fiat-valutor och digitala valutor.

Liberalerna bör omfamna de nya digitala valutorna och de möjligheter med smarta kontrakt och bevarande av all media i ursprungligt skick så kallade ”digitala original”, som blockkedjan ger. Blockkedjan kommer odiskutabelt att leda till en accelererad globalisering.

Tekniken är lika ostoppbar som internet och kommer att innebära att staten och kommunerna kommer att behöva finna nya sätt att beskatta, för att upprätthålla önskvärd välfärd.

Blockkedjan öppnar för stora förändringar i framtidens samhälle, menar it-forskaren Johan Magnusson vid Chalmers i Göteborg (rapporten ”Blockchain – Decentralized trust”, författad av Claudia Olsson, David Bauman och Pontus Lindblom).

B83. Möjlighet till kontantuttag på bankkontor

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att man ska kunna göra kontantuttag runt om i Sverige på bankkontor.

En person väntar på att få ett nytt betalkort från sin bank och är samtidigt i behov av kontanter. I väntan på kortet vänder sig personen därför till sitt bankkontor i Västra Frölunda i Göteborg. ”Tyvärr, vi har inga kontantuttag här”, påpekar banken. ”Vilket kontor ska jag vända mig till?” Svaret blir att personen får åka till Borås. Fågelvägen från Västra Frölunda till Borås är exakt 5,7 mil (57 km). Kort tid därefter drogs även denna möjlighet till att ta ut kontanter på bankkontoret i Borås in.

Numer finns endast ett (1) kontor för kontantuttag kvar hos personens bank och det ligger i Stockholm, på Hamngatan. Avstånd mellan Västra Frölunda till Hamngatan i Stockholm är 47,9 mil (478,5 km). För de allra flesta bankkunder innebär detta att det i princip är en omöjlighet att kunna ta sig till ett bankkontor för att kunna ta ut sina pengar i kontanter.

En av Sveriges större banker skriver: ”I dag är vi en internationell koncern som erbjuder bankservice till både privatpersoner och företag.” Detta rimmar dåligt med att det i princip är en omöjlighet för bankkunder som behöver och vill kunna ta ut sina pengar i kontanter av sin bank.

Det finns många fördelar med ett kontantlöst samhälle. Risk för butiksrån, bankrån och personrån minskar och möjlighet till att betala och göra överföringar via internet underlättar i vardagen. Samtidigt innebär ett kontantlöst samhälle det att om en person av olika anledningar skulle bli av med sitt bankkort har personen inte några möjligheter att kunna ta ut sina pengar i kontanter om personen inte bor eller kan ta sig till ett bankkontor som ligger inom rimligt avstånd.

Att möjlighet till att kunna ta ut kontanter hos sin bank i dag i stort sett är borttagen är inte till att främja sina kunder. Det blir också problematiskt för alla dem som av olika anledningar inte vill använda bankkort utan vill använda sina pengar i kontanter. Att det finns ett bankkontor inom rimligt avstånd att kunna gå till för kontantuttag borde vara en självklarhet.

B84. Kontanthantering

Liberalerna Västernorrland
Catrin Eliasson, Sundsvall
Inga-Lill Hägglund, Sundsvall
Bo Lindström, Malmö
Peter Michanek, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna medverkar till att hindren för kontanthanteringen undviks
2. **att** Liberalerna verkar för att affärsbanker åläggs att förse marknaden med kontanta medel i form av sedlar och mynt. Ersättningen till bankerna för detta ska vara skälig och storleken beslutas av Sveriges Riksbank.

Kontanter är ett vedertaget betalmedel i Sverige. Men på senare tid har det blivit allt vanligare att affärsidkare inte accepterar kontanter.

Detta gäller framförallt restauranger och butiker. Men även många offentliga parkeringsplatser har slutat med myntbetalning. För ett antal år sedan gjorde sig Riksbanken av med sitt kontanthanteringsföretag, Pengar I Sverige. Nu skärper också affärsbankerna möjlighet till kontanthantering. Nya pålagor från bankerna gör hela hanteringen för dyr för handelskedjan, med en ökande indragning av kontanthantering som följd.

B85. Försvåra överskuldsättning, i synnerhet sms-lån

Marcus Claesson, Mölndal

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** sms-lån förbjuds
2. **att** det införs rapportskyldighet för alla lån till en myndighet, t.ex. Finansinspektionen eller Konsumentverket
3. **att** det lagstiftas om max ett (1) sms-lån åt gången, där långivare fälls för ocker och låntagare för oaktsamhet vid lagöverträdelse
4. **att** det införs en högsta tillåtna effektiv ränta på 50 procent, precis som i Finland

Gränsen för din frihet går där den skapar ofrihet för andra. Cirka 50 000 nya ärenden rörande sms-lån registreras hos Kronofogden, varje år. Till detta kommer barn och anhöriga som drabbas. Detta gissel har pågått i Sverige sedan 2006. Sedan 2014 har Kronofogden slutat föra statistik eftersom sektorn löper amok.

Det är skrämmande att Sveriges partier, politiker och förtroendevalda på riksnivå inte klarar av att föreslå effektiva åtgärder som löser ett sådant här enkelt problem. De totala samhällskostnaderna uppskattas till hundratals miljarder kronor varje år.

Digitalisering och övrig IT-politik

B86. Agenda 2030 och digitaliseringen

Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna under rubriken Digitalisering verkar för att en nya punkt sätts in efter punkt 27 som beskriver Agenda 2030 som en del i den nya digitala ekonomin

En stor utmaning är att få hela Sverige att känna till begreppet Agenda 2030 och förstå att vi äger hela agendans mål tillsammans. Det är alltså inte ”någon annan” eller någon enskild myndighet som äger den egentligen, utan det gör hela Sverige tillsammans. Även om det råkar vara Socialdemokraterna och miljömupparna som syns på bilderna nu, så äger de inte agendan på något sätt. Det gör vi liberaler också. Hållbar utveckling får vi med våra vardagliga handlingar på alla plan. Med plånbokens val kan det dessutom gå fort och skapa nya arbetstillfällen. Öppenhet och öppna maskinläsbara data (i synnerhet kartdata), är ytterst goda verktyg att bygga ny kunskap, nya innovationer och hängrännor med mellan företag, gamla silobaserade myndigheter och kommunala förvaltningar.

Detta ligger helt rätt i tiden då Boverket kör med sitt digitala ”Får jag lov”-projekt och Lantmäteriet med ”Digitalt först”. En sak som gör Agenda 2030 hyperaktuellt i digitaliseringssammanhang för Liberalerna är att digitaliseringsminister Peter Eriksson (MP) så sent som den 18 maj 2017 släppte en ny digitaliseringsstrategi. Bl.a. står det följande i strategin: ”Innovation är också en nyckelfaktor i arbetet med att påskynda förändringen som krävs för att nå de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030 och Parisavtalet. Digitaliseringskommissionen har föreslagit datadriven innovation som ett viktigt område att hantera och förstärka inom ramen för en framåtriktad digitaliseringspolitik.”

B87. Tillägg till punkt 23

Jonas Nordén, Motala
Kjell Fransson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det görs ett förtydligande genom ett tillägg på punkt 23: "Vi vill uppdra åt myndigheter att tillgängliggöra offentliga data, i synnerhet gäller detta geodata, vilken kan ses som en grundläggande digital motorväg till effektivare och mer hållbart samhällsbyggande, genomföra pristävlingar och undersöka hur blockkedjor kan användas i deras verksamhet."

Tillägg till punkt 23 för att förtydliga och konkretisera meningen.

B88. Tillägg till punkt 25

Jonas Nordén, Motala
Kjell Fransson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det görs ett tillägg på punkt 25 efter första meningen enligt följande: "Sverige har en outnyttjad potential till välfärdsutveckling via vår spatiala datainfrastruktur, SDI, i geodataportalen."

Ett förtydligande på punkt 25.

B89. Släpp våra geodata fria

Jonas Nordén, Motala
Kjell Fransson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att släppa våra geodata fria som s.k. öppna data. Detta kan göras som ett tillägg på punkt 27

Ett redan identifierat reformbehov är myndigheten Lantmäteriets föråldrade finansieringsmodell, där man i dag tvingas betala för att nyttja nationella geodata i geodataportalen. Sverige är sist i Norden med att släppa våra geodata fria som s.k. öppna data, vilket gör att vi förlorar samhällsvärden för miljarder, likväl som nya innovationer, företagande och arbetstillfällen. Den svenska "analoga" plan- och byggprocessen stimuleras att ställas om till en digital process enligt dPBL med kvalitetssäkrade informationsflöden som gör det möjlig att korta tiden som går åt från idé till färdig hållbar energieffektiv byggnad för bostäder, affärer och industrier. Nyttopotentialen är likt BIM minst 20–30 procent, vilket motsvarar enorma värden i tid, kapital och miljöbesparande resurser.

B90. Öppenhet med miljögeografiska data

Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för en tydligare koppling mellan områdena krisberedskap och miljö/klimat genom öppenhet med miljögeografiska data

Vår politik behöver förtydliga kopplingen mellan krisberedskap och miljö och klimat, samt tillgängliggöra data till allmänhet från våra myndigheter i maskinläsbara format såsom WMF/WFS för e-tjänster, inklusive miljögeografiska data, enligt EU:s direktiv INSPIRE och PSI.

Öppenhet med klimat- och miljöeffekter bidrar till ökad kunskap och beredskapsförmåga i hela samhället, exempelvis vid vatteninträngning från havet, översvämmade områden vid skyfall, samt områden som är extra utsatta för risk av erosion och jordskred.

B91. Bredbandsutbyggnad behöver påskyndas

Ulla Palmgren, Göteborg
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Gösta Frödin, Arvika
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att utbyggnaden av bredband påskyndas i landet

För drygt 17 år sedan lovade dåvarande näringsminister Björn Rosengren ”bredband åt alla”. Två (2) år senare hade bara cirka 20 procent av hushåll och företag tillgång till detta i Sverige.

Hur ser det ut i dag år 2017? Citat: ”Post- och telestyrelsens (PTS) Bredbandskartläggning 2016 visar årets rapport att cirka 71 procent av alla hushåll och företag i Sverige hade tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s i oktober 2016. Det är en ökning med 5 procentenheter från samma tidpunkt året innan. Tillgången till fast bredband via fiber har ökat med 5,6 procentenheter för hushållen i Sverige, sedan 2015.”

Denna information hjälper inte dem som drabbas av att inte ha tillgång till bredband. Och det är ju inte ofrånkomligt att de övriga 29 procent i landet som är drabbade av avsaknad av bredband sannolikt dels är privatpersoner dels företagare.

Sverige har kommit en bit på vägen när det gäller tillgång till bredband, men det är långt från tillräckligt för att möta behov både för privatpersoner och för företagare. Större delen av betalningar och olika ekonomiska transaktioner sker via internet. Likaså en stor del av olika samhällsfunktioner och samhällsservice görs via internet.

Internet är inte en fluga utan är här för att stanna. IT utgör en betydande del i och för de flesta verksamheter, företag och i vardagen för privatpersoner. Att det nu, år 2017, är så många som 29 procent av hushållen och företag i Sverige som saknar tillgång till bredband innebär en stor begränsning för berörda både i vardagen men också för företagande. Utbyggnad av bredband i landet behöver påskyndas.

B92. Kräv registrering av kontantkort till mobiltelefoner

Ulf Lindström, Piteå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för krav på registrering av kontantkort till mobiltelefoner, för att försvåra bl.a. droghandel och göra det enklare för polisen att spåra både köpare och säljare i brottslig verksamhet

En registrering av kontantkort till mobiltelefoner skulle avskräcka och försvåra för kriminella nätverk kommunicera. Det skulle försvåra bl.a. droghandel men också göra det enklare för polisen att spåra både köpare och säljare i brottslig verksamhet.

Telefonen kan spåras genom triangulering, lättare utreda brottsliga nätverk och deras kopplingar inom och utom landet. Möjlighet finns då också att förhindra flera kort på samma brukare och neka försäljning om tidigare kort visats använts vid brott. En registrering skulle avskräcka och försvåra för kriminella nätverk att kommunicera.

B93. Digitaliseringen av produktion, administration och transporter

Per Hallerby, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i sin politikutveckling bejakar digitaliseringen av produktion, administration och transporter

Det liberala partiet måste distansera sig från att ryckas med i korta lösningar på den osäkerhet som just nu sprider sig över världen. Vi står inför en oundviklig utveckling, som digitaliseringen innebär. Därför måste vi kunna beskriva hur positivt det nya samhället kommer att se ut och vilken bra framtid vi kan lova människor, om vi bejakar digitaliseringen och utvecklingen. Vi liberaler kan ge Sverige framtiden. Det goda samhället, där konsumtion av hem och prylar inte är grunden, Där lycka inte mäts i ackumulerade pengar, utan trygghet, empati, omsorg, förtroende och andra för Liberalerna viktiga värden. Vi måste kunna visa och bevisa att detta är möjligt.

Liberalerna måste kunna ge en vision av framtiden, som är trovärdig och ger hopp. Vi vet att digitalisering kommer att påverka tre områden i första hand och i närtid. Det är produktion, administration och transporter.

Robotisering av produktion har vi upplevt längre, men utvecklingen medför att vi kommer att överösas av prylar och dessa blir allt billigare. Det samma gäller kläder och mat. Samhället kommer att leva med ett stort överskott på pengar i flera år. Detta gör att pengar får ett stadigt sjunkande värde.

Digitaliseringen av administration är redan påbörjad, men kommer att gå oerhört snabbt, då den, jämfört med produktion, kräver relativt små investeringar. Det drabbar de anställda i banker, försäkringsbolag och offentlig sektor i första hand. Det ställer enormt mycket högre krav på individen och ökar därmed osäkerheten i samhället. Din kontakt inom administration blir en serie algoritmer i en dator och kommer att kräva mycket utbildning i alla åldrar.

Inom alla typer av transporter kommer autonoma fordon att dominera ganska snabbt inom tre, fem eller högst tio år. I första hand innebär det att trafiken blir helt säker. Självkörande fordon har körkort som de följer och krockar inte, kör inte i diket, stannar då människor eller djur kan skadas. I andra hand innebär det att du åker från där du är, dit du ska, oavsett vem du är och i vilket tillstånd du befinner dig. Du åker snabbt, billigt, miljövänligt och säkert. För godstrafiken innebär det att gods och varor går direkt från leverantör till kund. Stora lastbilar försvinner och små snabba transportfordon kör direkt till destinationen. Även flyget kommer att ha samma utveckling. Små elflygplan som kör från en väg nära dig till en väg nära din destination – självkörande. Användning av drönare för persontransport och varor är redan i gång.

Detta kommer att i första hand påverka storstäderna. Den radiella strukturen som kännetecknar dagens storstäder kommer att brytas. Nu kan du bo där du trivs och känner dig trygg. Du har tillgång till all service och kan när du vill åka direkt till dit du ska. Det nya kollektiva kommunikationssystemet skapar ett oberoende och en frihet för individen att välja sitt eget liv.

Digitaliseringen medför att flera förlorar sin nuvarande anställning och kommer att göra flera individers utbildning obsolet. Det är viktigt för Liberalerna att kunna beskriva lösningarna till osäkerheten, hos dessa individer. Det viktiga är att visa att förändringen av samhället innebär att vi går till ett samhälle där förtroende och empati är grunden för vår hushållning, inte pengar.

Sjukvård, omsorg, friskvård, utbildning, forskning, hantverk, odling och kultur kommer att vara huvudsakliga sysselsättningen. Inom kultur kommer det mesta att rymmas från konst, musik, teater till idrott och spel i alla former. Kontrollerade äventyr, som fotvandring i varghägn, kommer att bli viktigt. Att ta hand om, respektera och vårda varandra blir samhällets grund.

B94. Innovation och digitalisering för framtidens välfärd

Liberalerna Stockholms stad
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna aktivt använder digitalisering som politiskt reformverktyg för att förnya, förbättra och modernisera offentlig sektor
2. **att** Liberalerna på nationell, regional och lokal nivå systematiskt arbetar för att identifiera och avlägsna hinder för innovation i lagar, förordningar och styrdokument
3. **att** Liberalerna verkar för ett digitalt kompetenslyft för anställda inom offentlig sektor för att de fullt ut ska kunna använda de möjligheter tekniken ger

Offentlig sektor behöver omgående hitta nya metoder för att kunna erbjuda en modern, högkvalitativ och individanpassad välfärd över hela landet. Trots att förändringstrycket i samhället i dag är starkt är kommuner, landsting och myndigheter långsamma på att införa och använda den digitala teknik och de moderna arbetssätt som är självklara i resten av samhället. På sikt riskerar detta urholka både finansiering, bemanning och förtroende för den offentligt finansierade välfärden.

Innovation av organisation, regelverk och arbetssätt behövs därför i offentliga organisationer för att exempelvis avbyråkratisera handläggningsprocesser, minska den administrativa bördan för poliser, lärare och läkare eller snabbare pröva idéer från forskare, entreprenörer

och medarbetare. Digitalisering måste användas som ett strategiskt reformverktyg för att erbjuda smarta beslutsstöd för vårdpersonalen, nya metoder för inlärning i skolorna eller snabbare handläggning på förvaltningarna. Med digitala tjänster kan mötet med vården, äldreomsorgen eller skolan utformas efter individens behov, övervinna geografiska hinder eller tillgänglighetsanpassas för personer med funktionsnedsättning. Denna utveckling sker inte av sig självt, utan kräver ett modigt liberalt förändringsledarskap på alla samhällsnivåer.

B95. En samlad politik kring automation och artificiell intelligens

Morgan Olofsson, Stockholm
Mathias Sundin, Norrköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar fram en samlad politik för automation och AI

Sverige och Liberalerna behöver en samlad politik kring automation och artificiell intelligens, AI. Frågan går på tvärs och handlar om allt från etiska ställningstaganden till huruvida skatt ska tas ut på maskiner och i sådana fall vilka maskiner.

Vi liberaler har vår grund i upplysningstiden, som i sin tur stammar ur den vetenskapliga revolutionen. Vetenskapliga framsteg är en självklarhet för oss. Men vi har också haft en förmåga att se de gånger framstegen skapar problem och hitta svaren på det, som Manchesterliberalismen då den pekade på vikten av sociala reformer för ett jämlikare samhälle i en tid då politiken i samband med industrialiseringen av textilindustrin missgynnade arbetarna. Det handlar inte bara om robotar och datorer, utan om att tjänster som Spotify i grunden förändrar musikindustrin, att Bitcoin utmanar traditionella valutor och hela finansbranschen. Nästa steg är redan på gång med självkörande bilar och 3D-skrivare.

Människan står på tröskeln till en spännande tid med fantastiska möjligheter. Precis som vid tidigare skiften kommer vi att kunna vi att med hjälp av vetenskapens och teknikens framsteg att kunna lösa tidigare omöjliga problem. I en sann liberal anda kommer vi att kunna utveckla friheter, där enskilda människor kommer att få större möjligheter att påverka världen.

Samtidigt leder förändring till att jobb försvinner. Det har skett sedan den industriella revolutionen, men går allt snabbare nu. Det kan skapa turbulens och utanförskap, om de som blir av med jobbet inte får tag i ett nytt. Vi har redan börjat att se, inte minst i samband med USA-valet, vad som händer med den del av befolkningen uppfattar att de missgynnas av förändringarna. Vi kan inte göra som Hillary Clinton gjorde och tala om ”deplorables”. Vi liberaler står för framstegen, men vi står också för att ta social hänsyn.

Den samlade politiken kring automation och artificiell intelligens handlar om allt ifrån visioner till detaljer på många områden. Inte minst är visionen viktig i en tid då många känner oro för framtiden och då lätt lockas av enkla lösningar. Visionen blir därför viktig då det handlar inte bara om att minska social oro, utan också om att öka framtidstron, tron på såväl människor som vetenskap genom att tillvara de enorma möjligheter som dessa nya tekniska framsteg erbjuder oss. Vi liberaler tror på människan, på framtiden och på vetenskapen. Vi liberaler behöver därför i frågan om automation och AI vara i framkant för att visa på möjligheterna, men också för att hantera de utmaningar som utvecklingen leder till. Därför behövs en samlad politik på området.

B96. Ett samordnat mobilnät

Andreas Westerberg, Skellefteå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att mobilnäten i Sverige ska samordnas så att mobil- och bredbandsanvändare får så bra täckning som möjligt i hela landet

Svenskarna övergår allt mer från att använda fasta telefoner till mobil telefoni. Detta sker inte alltid frivilligt då mobil telefoni är vad som erbjuds när det fasta telefonnätet nedmonteras. Förändringarna innebär en stor omställning inom den svenska infrastrukturen. Så länge som det fasta nätet varit grundstommen för telekommunikationen har de mobila nätverken kunnat byggas utifrån att de är ett komplement till andra kommunikationslösningar. Så är

det inte längre. I dag beror allt mer inom samhället på att den mobila telefonin och det mobila bredbandet fungerar.

Inom exempelvis elkraft, fast bredband och kabel-tv har Sverige byggt upp modeller där olika operatörer verkar inom ett gemensamt nät eller en gemensam nätstruktur. Bolagen konkurrerar med varandra via pris och kvalitet, men inte via täckning. Denna ordning borde även gälla inom den mobila telefonin.

Liberalernas inriktning bör vara att mobiloperatörerna ska hitta gemensamma lösningar för hur mobiltelefoni och mobilt bredband ska kunna fungera i hela landet. Dessa lösningar behöver inte utesluta att ägandet av ett högkvalitativt mobilnät är en konkurrensfördel. Samordningen kan nämligen med fördel ske så att användarens avgift varierar beroende på om den nyttjar sin egen operatörs eller annan operatörs nät. Denna samordning skulle vara samhällsekonomiskt lönsam och totalt sett leda till minskade kostnader för både slutanvändare och branschens aktörer, då den skapar möjligheter för bolagen att samordna investeringar i områden som genererar låg lönsamhet i dag.

Övrig ekonomisk politik

B97. Nej till höghastighetståg, mer pengar till försvaret

Christer Poijes, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** resurserna för snabbtågssatsningen genast läggs på försvaret i stället

Avvakta med snabbtåget, lägg pengarna genast på försvaret i stället för det är akut så vi får uppleva 300 år utan krig.

Vi svenskar är bortskämda med en 200 årig fred, och tror att alla andra har det ungefär som vi, vilket är helt fel. Att turista i ett land är en sak, en helt annan att bo permanent. Tyvärr finns det fortfarande kulturer som lever kvar med åsikter som ledde till tidigare krig och i vår närhet driver grannen ett.

Vad gäller snabbtåget så hinner vi genomföra detta senare flyget finns och vi behöver inte vara världens samvete, speciellt inte som vi i dagsläget lätt kan tappa vår frihet och vårt demokratiska styre.

B98. Reformera Akademiska hus

Liberalerna Uppsala län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** den andra meningen i andra stycket under rubriken 2.2.5 Högre utbildning och forskning ändras till följande lydelse: "Fler statliga högskolor och universitet bör överföras i stiftelseform och fler statliga lärosäten bör ges möjlighet att direkt eller indirekt äga sina fastigheter."
2. **att** Liberalerna verkar för att avkastningskravet på Akademiska hus sänks
3. **att** Liberalerna verkar för att statens krav på utdelning från Akademiska hus ska minskas
4. **att** Liberalerna verkar för att ägardirektiven till Akademiska hus ändras så att bolaget ges i uppdrag att vara stöttande och behjälplig när lärosäten vill överta fastigheter och själv förvalta dem.

I dag går en oproportionerligt stor andel av anslagen till högre utbildning och forskning till vinst i den statliga fastighetsjätten Akademiska hus. Det statliga bolaget äger och förvaltar stora delar av Sveriges lokaler för högre utbildning och forskning och gör årligen driftöverskott på flera miljarder (3,7 miljarder kronor år 2016). Detta är skattemedel, men också privatpersoners gåvor till forskning.

För stora, forskningsintensiva universitet har Akademiska hus ofta marknadsandelar mellan 70 och 80 procent. För flera av de mindre lärosäten, bland annat Sveriges lantbruksuniversitet, Karolinska institutet och Kungliga tekniska högskolan har Akademiska hus i princip

monopol. De lärosäten som vill ta över själva eller låta stiftelser äga sina fastigheter möts ofta av en taggig snårskog som samtalspartner, snarare än en hjälpande hand.

Tack vare sin mycket dominerande ställning kan Akademiska hus ta ut höga hyror och göra kraftiga vinster. Förra året var resultatet före skatt 6,7 miljarder kronor.

En stor del av anslagen till högre utbildning och forskning, ungefär hälften av vad lärosätena betalar i hyra, går därmed till annat än lokalförvaltning. Statens krav på avkastning och utdelning gör att pengar till undervisning och forskning i praktiken går från utbildningsdepartementet, via lärosätena, till Finansdepartementet.

Staten kan med andra ord satsa på forskning och utbildning med ena handen, men tar tillbaka minst lika mycket med sin andra, osynliga hand. Officiellt finns inget hinder för lärosäte att anlita en annan fastighetsägare, men i realiteten är Akademiska hus ett monopol. Vilket övervinsterna visar.

I Uppsala och på andra ställen äger Akademiska hus inte sällan den mark som är avsedd för universitetets fortsatta expansion. Lärosätena har därmed i praktiken små möjligheter att vända sig till andra fastighetsvärdar.

Om monopolsituationen punkterades skulle inte vänliga människors gåvor till Hjärt-lungfonden och Diabetesförbundet kunna skattas lika hårt en andra gång till Finansdepartementet som fritt valda ändamål. Svenska universitet och högskolor agerar på en artificiell marknad. Statens ägardirektiv till Akademiska hus måste därför ändras.

I ett längre perspektiv borde lärosätena själva kunna ta kontrollen över sina lokaler. Då skulle de medel som i dag blir överskott i stället kunna användas till att förbättra utbildningskvalitet och forskning, antingen genom förvärv av nya och bättre lokaler eller genom att rekrytera bra forskare och lärare. En färdig modell för detta utreddes presenterades redan i autonomiutredningen.

Som forsknings- och kunskapsparti borde Liberalerna verka för att skapa transparens i finansieringen av högre utbildning och forskning, för att ge lärosätena goda villkor och att ge dem rådighet över hur deras lokaler ägs och förvaltas.

B99. Skilj på enskilda firmors och näringsidkares personnummer

Lars-Åke Davidsson, Stockholm
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna aktivt verkar för att även enskilda firmor får ett eget organisationsnummer som är skilt från företagarens personnummer

Alla företag måste ha ett organisationsnummer. Den som driver en enskild firma måste använda sitt personnummer som organisationsnummer. Det finns flera nackdelar med detta. Även om personnummer används i många sammanhang så känns det fel att på offerter och fakturor behöva skylta med personnumret. Det ökar risken för att personnumret kan kapas och användas av någon annan i brottsligt syfte. Det finns ytterligare dimensioner att belysa i denna problematik, exempelvis att personnumret avslöjar näringsidkarens ålder vilket kan bidra till diverse slutsatser, exempelvis att näringsidkaren upplevs för ung eller gammal för att erhålla en viss typ av uppdrag. Även om det är viktigt att det finns skillnad i regler för små och stora företag bör alla företag behandlas lika när det gäller organisationsnummer, särskilt med hänseende till id-kapningarnas tidevarv.

Redan 2015 antog Liberalernas landsmöte denna ståndpunkt, men den har inte följts upp i partiets politik tillräckligt aktivt. Därför bör årets landsmöte markera vikten av att frågan också drivs aktivt.

B100. Införande av ”individkoder” i stället för personnummer

Li Björk, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar initiativ för att skrota de osäkra, otidsenliga och integritetskränkande personnumren och att Sverige i stället inför ”individkoder” som bygger på en och samma individs biometri, DNA m.m., så att alla inom Sveriges gränser kan identifieras på ett rättssäkert sätt

2. **att** Liberalerna, i händelse av bifall till yrkande 1, kampanjar och påvisar både nationella som personliga säkerhetsrisker, och hur integritetskränkande och svåra våra personnummer är att skydda. En och samma individ kan ha flera personnummer, vilket kan göra det svårt (omöjligt) att rätt lagföra en person (i synnerhet kriminella). Personnumren i sin konstruktion är allmänt avslöjande när det gäller både ålder och kön, samt är lätta att stjälas eller utnyttjas av andra, något som kan handla om att överta någon annans identitet, bankkonton, ägodelar, bostad m.m.
3. **att** Liberalerna, i händelse av bifall till yrkandena 1 och 2, inleder arbetet med att påvisa och synliggöra alla former av trygghetseffekter som den här typen av individkoder har framför andra, hur de underlättar det polisiära arbetet och framförallt förebygger kriminalitet. Ett arbete som omfattar framtagande av kampanjmaterial, information, presentationer, dokument och handlingar som stöd då det gäller att rösta på rätt parti (Liberalerna) och vara så utformade att rätt beslut i olika instanser, nämnder och andra myndigheter ska vara både möjliga och lätta att fatta

Personnummer enligt den svenska modellen är den mest centrala grundläggande identitetsbärande kod vi har. I sin nuvarande konstruktion så är den inte säker och dessutom integritetskränkande då både ålder och kön avslöjas, vilket i de allra flesta fall saknar relevans. Internationellt så är våra personnummer en definitiv säkerhetsrisk, vilket undergräver tilltron till Sverige som nation.

Personnumren gör det lätt för kriminala att komma undan då en och samma person kan ha fler än ett personnummer. I och med kopplingen till ålder och kön, så kan en persons personnummer behöva ändras, vilket ytterligare ställer till problem när det gäller olika former av sjukjournaler, register, betyg, ID-handlingar osv. Människor som lever under så kallad skyddad identitet, saknar skydd på grund av att personnummerregistren läcker som ett såll. Sverige kan inte på ett rättssäkert sätt skydda sina medborgare så som personnummersystemet ser ut och nyttjas i dag. Sverige kan heller inte heller hålla reda på vilka personer som vistas i landet, vilket gör Sverige till en fristat som ingen annan inom Schengen och EU, vilket då gynnar kriminalitet och terroristceller av olika slag.

Individkoder däremot, är enbart kopplade till de fysiska och medicinska igenkänningstecknen där vi skiljer oss åt, exempelvis fingeravtryck, DNA osv. Individkoden är säker då den inte är offentlig och enbart är tillgänglig genom ett särskilt statligt register där individkoden kopplas samman med olika ID-handlingar (exempelvis pass, körkort osv.) genom dotterkoder, som med ett chip eller liknande medger behörighet till enbart relevant data som en ID-handling avser. På det här sättet så kan exempelvis flera olika sjukjournaler peka på en och samma person utan någon direkt koppling till varandra och genom individ och dotterkoderna enbart medge visning av relevant data, till behöriga identifierbara personer, och när så krävs, på ett integritetsbefrämjande och rättssäkert sätt.

Individkoder möjliggör även säker registrering av ägande, bankkonton, betyg, yrkesbehörigheter osv. som då inte kan gå förlorade eller nyttjas av andra i olika kriminella syften. Allt personligt kan registreras genom dotterkoder som tillhörande en och samma person. Polis ska kunna söka på ett objekt eller handling och få indikation om en handling avser rätt person eller inte, eller om ett föremål befinner sig i rätta händer eller inte. Om inte, så kommer den rätte personen/ägarna och eventuell myndighet(er) att kunna informeras utan att en ID-kontroll på plats ska kunna avslöja vem eller vilka de är.

Om vi (Liberalerna) i en valrörelse ska kunna vara drivande och ledande i frågor som rör rikets säkerhet och enskilda personers trygghet, så kan inte personnumren med alla dess brister ignoreras. Vi måste i frågor som dessa bete oss som trovärdiga och framstå som det framför andra tryggaste regeringsalternativet ur integritets- och rättssäkerhetssynpunkt.

B101. Könlöst personnummer

Kjell Ericson, Sollentuna
Linn Friman, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att personnummer ska vara könlöst
2. **att** Liberalerna verkar för att personnumret utökas till fler siffror
3. **att** Liberalerna har ställningen att personnummer ska avspegla födelsedagen när det är möjligt

Genom att göra personnummer könlöst så slipper vi en gång för alla den onödiga komplikationen att de som vill byta kön även måste byta personnummer. Det var säkert en smart idé när personnummer infördes, men tiderna förändras.

I samband med könlöst personnummer så kan vi utöka personnumret med en siffra till. Därmed kan personnumret fortsätta avspegla födelsedagen för alla infödda.

Tidsplanen för båda dessa saker kanske bör vara 5–10 år (men får såklart utredas).

B102. Motverka id-kapningar – minska handeln med personuppgifter

Leslie Öqvist, Vaxholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att snabbutreda möjligheten att öka skyddet av svenskars personliga integritet genom att antingen skrota systemet med offentliga personnummer helt eller exempelvis hemligstämpla del av personnumret, och därefter driva på för ändrad lagstiftning som möjliggör detta ökade personliga integritetsskydd
2. **att** Liberalerna tar ställning för individens rätt till kontroll över sin egen information genom att driva frågan om att förbjuda svenska myndigheter att sälja personuppgifter utan individs uttryckliga godkännande därom.

Under 2016 anmäldes drygt 10 000 ID-kapningar varje månad hos Polisen enligt UC (121 765 under hela året), en markant ökning från föregående år där totalt 85 000 ID-kapningar anmäldes hos polisen. Detta trots att antalet bedrägerispärrar hos UC ökade med 14 procent från föregående år, en siffra som konsekvent har ökat sedan mätningarna började 2006.

Utvecklingen går i fel riktning trots att både Polisen och UC aktivt arbetar för att belysa en bred allmänhet om detta samhällsproblem.

ID-kapningar omsätter enligt UCs statistik 6,3 miljarder årligen, vilket är en ökning med 14 procent från föregående år. Snittbeloppen för en ID-kapning är 52 000 kronor.

Enligt UC är det normala att någon kommer över ditt personnummer, och sedan använder personnumret för att köpa något på nätet, söka lån eller kreditkort. Kaparen utger sig alltså för att vara dig. Vi handlar ju allt mer på internet och då blir det fler id-kapningar.

Samtidigt spärrar allt fler sin identitet hos UC, och under de senaste fem åren har antalet bedrägerispärrar ökat med 300 procent. Därmed har man det egna personnumret under bevakning.

Identitetsstölder är ett växande problem; ökande negativ och besvärande statistik med dagliga exempel på hur enskilda individer drabbas. Budskap om att politikerna inte gör något åt saken. Det finns nu en möjlighet att Liberalerna tar ledningen även inom denna viktiga integritetsskyddande fråga.

Internetbrottslighet kommer troligtvis att öka i en alltmer globaliserad värld där brottslingar, information, varor och pengar korsar landets gränser obehindrat. En orsak till brotten är en naiv och föråldrad svensk lagstiftning som inte skyddar exempelvis personnummer. En lösning är att skrota systemet med offentliga personnummer eller exempelvis hemligstämpla de sista fyra siffrorna i personnumret. Förbjud svenska myndigheter att sälja personuppgifter (om inte berörd person i förväg har gett sitt uttryckliga godkännande därom). I dag (sedan 2009) säljs bl.a. personnummer, adressuppgifter, inkomstuppgifter, uppgifter om styrelseuppdrag etc. helt okontrollerat till bl.a. kriminella personer.

Det är nu dags att säga ifrån – Liberalerna har nu möjlighet att stå upp för den enskilde individens rätt till sin egen identitet och integritet och genom att driva en ändrad lagstiftning bidra till att skydda medborgares personliga integritet.

C. Företagsamhet och regional tillväxt

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

C. Företagsamhet och regional tillväxt

Inledning

Liberalerna vill att det ska löna sig att driva företag och ta risker. Växande företag betyder fler jobb, högre tillväxt och ökade skatteintäkter, vilket finansierar vår gemensamma välfärd. Sverige ska uppmuntra entreprenörer och företagare genom ett bra företagsklimat, konkurrenskraftiga skatteregler och fungerande finansiella marknader. Det är i en dynamisk ekonomi med blomstrande företagsamhet som den sociala rörligheten kan ta fart och klyftorna bli mindre.

Globaliseringen främjar tillväxt och öppenhet och handel med vår omvärld är grunden för en välmående ekonomi. Svensk export motsvarar nästan hälften av Sveriges BNP. Därför ska vi fortsätta riva handelshinder samtidigt som vi värnar konsumentskydd och miljö. Sverige ska vara pådrivande för ett transatlantiskt handels- och investeringsavtal (TTIP) mellan EU och USA, frihandelsavtalen med Singapore och Ghana samt vårda och ratificera handelsavtalet (CETA) mellan Kanada och EU. Varje frihandelsavtal som sluts gynnar svenska företag och är handelsförbindelser.

Globaliseringen och digitaliseringen påverkar oss alla. Utvecklingen utgör en utmaning, men samtidigt en potential att stärka tjänstesektorns och industrins långsiktiga konkurrenskraft på en global marknad. Sverige är ett litet exportberoende land med en tradition av att knyta kontakter med företag och konsumenter i andra länder. Det är en god grund att stå på när en ny näringslivspolitik ska tas fram för att möta globaliseringens och digitaliseringens utmaningar.

Digitaliseringen har medfört att affärer och avtal kan ingås med blixtens hastighet med hela den fria världen som marknad. Betydelsen av företagets fysiska placering minskar, så länge internetnärvaron kan garanteras. Med en IT-strategi som inkluderar hela landet gynnas entreprenörskap i hela landet. På arbetsmarknaden kommer en fortsatt digitalisering leda till stora strukturomvandlingar.

En liberal landsbygdspolitik strävar efter att skapa förutsättningar för dem som vill bo och arbeta på landsbygden eller i mindre tätort att göra det. Vi ska ta vara på de unika förutsättningar för individers utvecklingskraft och företags konkurrenskraft som finns i olika delar av vårt land. För att möjliggöra service på landsbygden ser vi gärna flexibla lösningar och samarbeten mellan olika aktörer och anser att det finns behov av visst statligt stöd.

Hela Sveriges utvecklingskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter ska tas till vara. De generella insatserna på nationell nivå för jobb, utbildning och för ett förbättrat företagsklimat behöver kombineras med regionala insatser. Grunden för vårt välstånd är och förblir företagande och ekonomisk utveckling. Liberalerna vill ge människor och företag över hela landet möjligheter att växa och utvecklas. På så sätt tar vi till vara hela Sveriges utvecklingskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter.

Globaliseringskommissionens arbetsgrupp för företagande har till detta landsmöte lämnat rapporten ”Frihet och företagsamhet” från arbetsgruppen ”Växande företag, friare näringsliv” som behandlas tillsammans med motionsförslagen under område C Företagsamhet och regional utveckling.

Företagsamhet

I **motion C1** yrkar motionären att det läggs till en ny punkt efter punkt 8 i arbetsgruppens rapport med lydelsen: ”Vid bokföring ska en näringsidkare kunna välja om mottagna kvitton ska sparas i ursprungligt skick eller genom en fysisk eller digital reproduktion.” I **punkt 8** i arbetsgruppens rapport står att arbetsgruppen vill att näringsidkare ska kunna välja att

lämna antingen digitala eller fysiska kvitton till kund. Partistyrelsen menar att det är rimligt att företag ska kunna spara mottagna kvitton genom digital reproduktion, men att det inte är rimligt att i dag kräva att alla kunder ska kunna hantera digitala kvitton. Även om den långsiktiga utvecklingen är att digitala kvitton blir allt vanligare bör en kund som så önskar alltid kunna välja att få transaktionen bekräftad med ett fysiskt kvitto. Vad gäller förslaget i motion C1 sympatiserar partistyrelsen med den allmänna inriktningen. Vissa digitala kvitton är svåra att spara i ursprungligt format, till exempel sms-kvitton. Här behöver lagstiftningen ge utrymme för mer långsiktiga lagringsformer. Samtidigt är det viktigt att uppmjukningar av reglerna inte ger utrymme för skattefusk. Företag bör till exempel inte ha generell rätt att skanna in alla papperskvitton och sedan slänga originalen. **Partistyrelsen yrkar därmed att C1 anses besvarad och att punkt 8 i arbetsgruppens rapport utgår.**

I **motion C2** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att utveckla politiken inom turism och besöksnäringen utifrån ett småföretagar- och ungdomsperspektiv i syfte att underlätta för ungdomar att starta företag inom bl.a. besöksnäringen. Liberalernas nuvarande näringslivspolitik och arbetsgruppens rapport syftar till att föreslå generella åtgärder för att förbättra villkoren för företagen i Sverige. Partistyrelsen menar att flera av de förslag som presenteras i arbetsgruppens förslag innebär att Liberalerna utvecklar sin politik utifrån ett småföretagare- och ungdomsperspektiv som kommer att gynna såväl turismnäringen såväl som alla andra näringar. Partistyrelsen anser därmed **att motion C2 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Motionerna C3 och C4, liksom punkt 15 i arbetsgruppens rapport, tar upp den allmänna löneavgiften och arbetsgivaravgiften. I **motion C3** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att den allmänna löneavgiften tas bort från arbetsgivaravgifterna och att minskningen främst avses gälla för företag med upp till tio anställda. I **motion C4** yrkar motionären på att Liberalerna verkar för att kostnaderna sänks för att anställa genom att ta bort den allmänna löneavgiften på alla lönesummor upp till tio anställda. **I punkt 15 i arbetsgruppens rapport** föreslås ett utredningsuppdrag som syftar till en allmän sänkning av arbetsgivaravgiften. Partistyrelsens uppfattning är att beskattning och avgifterna på arbete är för hög och att skillnaderna i beskattning mellan arbete och kapital måste minska. I riksdagen har Liberalerna bl.a. krävt att den särskilda löneskatten för dem som är över 65 år, som regeringen har infört, ska avskaffas och att den lägre arbetsgivaravgiften för unga som regeringen har avskaffat ska återinföras. Partistyrelsen menar att de mest skadliga avgifterna som måste prioriteras och är inte beredda att prioritera en allmän sänkning av arbetsgivaravgifterna. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna C3 och C4 avslås och att punkt 15 i arbetsgruppens rapport utgår.**

I **motion C5** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att förenkla regelbördan för små och medelstora företag genom förändrad lagstiftning och utfärdade förordningar och att regelarbetet utförs strategiskt och riktas in på områden där det gör mest nytta för företagen. I arbetsgruppens rapport framförs ett stort antal konkreta förslag på att minska regelbördan för små- och medelstora företag. Partistyrelsen anser därmed **att motion C5** bör **anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Motionerna C6–C9 tar upp offentliga upphandlingar. I **motion C6** yrkar motionären att förtydliganden görs i upphandlingsreglerna så att stora kontrakt så långt möjligt delas upp i mindre delar, att det i lagstiftningen förs in förenkling av skyldigheten att ämna intyg och bevis, att det i lagstiftningen förs in en begränsning av vilka krav som kan ställas på anbudsgivare, att lagstiftningen tydligare öppnar för möjligheterna att tillämpa funktionsupphandling och innovationsupphandling, att ändra upphandlingsreglerna så att även tekniska högskolor, fakulteter, sjukhus eller offentliga forskningsorganisationer också ska tillåtas delta vid s.k. förkommersiell upphandling samt att kommunerna inför principer om funktions- och innovationsupphandling.

I **motion C7** yrkar motionären att Liberalerna driver på att alla svenska upphandlande myndigheter och enheter ska befordra innovationer vid upphandlingar och att Liberalerna driver på att den svenska riksdagen beslutar föreskriva att funktionsupphandling ska ske för att den reguljära upphandlingen ska bli innovationsvänlig. I **motion C8** yrkar motionären att Liberalerna ställer sig bakom att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande avtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar. I **motion C9** yrkar motionären att en ny punkt införs i programmet: ”Offentliga upphandlingsenheters möjligheter att utesluta små och medelstora bolags möjligheter i upphandlingar ska begrän-

sas. De krav som ställs i en upphandling ska vara rimliga i förhållande till den produkt som avses så att inte småföretag utesluts i onödan."

I **punkt 16 och 17** i arbetsgruppens rapport föreslås att systemet för upphandling förändras så att bl.a. fler små och medelstora företag har möjlighet att delta i upphandlingar bl.a. enligt den dansk förebild och att näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar. Partistyrelsen menar att trots att upphandlingsreglerna bygger på EU-direktiv finns det stora möjligheter att utforma systemet så att det i praktiken ger fler företag möjlighet att delta i upphandlingarna. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna C6–C9 bör anses besvarade och att punkterna 16 och 17 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

I **motion C10** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att stoppa 3:12-utredningens förslag och att Liberalerna verkar för att en ny utredning tillsätts som ges i uppgift att förenkla 3:12-reglerna. Den utredning som tillsattes av alliansregeringen för att se över reglerna i de s.k. 3:12-reglerna för fåmansföretag i syfte att förenkla generationsskiftena "kidnappades" efter regeringsskiftet av den rödgröna regeringen som förde till tilläggsdirektiv för att i första hand öka skattepålagorna. Liberalerna har i flera sammanhang fört fram kritik mot utredningens förslag, men menar att det ursprungliga syftet med att underlätta för generationsskiften i fåmansföretagen bör genomföras.

Partistyrelsen anser därmed **att motion C10 bör anses besvarad.**

Även i **motion C11 yrkande 1** yrkas på en reform av 3:12-reglerna i samband med en konkurrenskraftig skattereform för 2020-talet. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att skillnaderna i beskattning mellan arbete och kapital bör minska. Liberalerna har i olika sammanhang för fram detta krav, bl.a. i partiets kritik mot de s.k. 3:12-reglerna för fåmansföretag. I Liberalernas skuggbudget för 2017 har partiet fört fram krav på en ny omfattande modern skattereform. Partistyrelsen anser därmed **att motion C11 yrkande 1 bör anses besvarat.**

I **motion C12** yrkar motionären att Liberalerna tydligt tar avstånd från Reepaluutredningens förslag. Liberalerna har i många sammanhang fört fram mycket stark kritik mot utredningens förslag. I arbetsgruppens rapport föreslås att inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn. Liberalerna har i flera sammanhang föreslagit att utredningen ska kastas i papperskorgen. Partistyrelsen konstaterar att det som motionen uttrycker redan är Liberalernas politik. Partistyrelsen anser därmed **att motion C12 bör anses besvarad.**

I **motion C13** yrkar motionären att Liberalerna ska undersöka möjligheterna till att inrätta en nationell tjänstemannastyrka som ska kunna sättas in vid större varsel eller nedläggningar. Partistyrelsen menar att det inte är rimligt att ha en stående nationell grupp som finns tillgänglig för att rycka ut vid större förändringar av företagens struktur. Däremot är det angeläget att myndigheter och andra aktörer förbättrar sitt samarbete så att de förändringar som sker görs på ett professionellt sätt. Partistyrelsen anser därmed **att motion C13 bör avslås.**

Motion C14 och **punkterna 37–38 i arbetsgruppens rapport** tar upp möjligheten att fördela intäkter och kostnader över tid. I **motion C14** yrkar motionären att följande läggs till i partiprogrammet: "Det ska vara lättare att starta och driva ett nytt företag genom att införa ett start- och tillväxtkonto liknande skogskontot". **I punkterna 37–38 i arbetsgruppens rapport** finns flera förslag på hur systemet med periodiseringsfonder ska kunna förbättras i syfte till att underlätta för företag att lättare fördela intäkter och kostnader över tid. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning och anser därmed **att motion C14 bör avslås och att punkterna 37–38 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

I **motion C15** yrkar motionären att följande läggs till i partiprogrammet: "Att Sverige behöver fler och livskraftiga företag. Statens stöd till rådgivning för nystart av företag ska utvärderas kontinuerligt och vid behov ska medel omfördelas till de verksamheter som visar bäst resultat." I arbetsgruppens rapport finns ett stort antal förslag som syftar till att förbättra och effektivisera statens olika stöd till företag. Partistyrelsen anser därmed **att motion C15 bör anses besvarad.**

I **motion C16** yrkar motionären att en ny punkt i programmet tillförs med lydelsen: "Konkurslagstiftningen behöver moderniseras och bli mer företagarvänlig. Om entreprenör blir personligen ekonomiskt ansvarig vid konkurs bör ansvaret normalt vara begränsat till ett kännbart belopp såvida det inte rör sig om grov oaktsamhet." Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att svensk konkurslagstiftning kan behöva moderniseras med det huvudsakliga syftet att göra den mer anpassad till småföretag och till den nya framväxande digitala

ekonomin. I dag är det inte helt ovanligt att så små och stora företag drabbas olika hårt av samma konkurrenslagstiftning. Partistyrelsen anser att motionärens skrivning är alltför generell och anser därmed **att motion C16 bör anses besvarad.**

I **motion C17** yrkar motionären att ingen ny lagstiftning genomförs utan att en konsekvensutredning med småföretagarperspektiv först har gjorts, att regelrådet ska ges i uppdrag att granska relevanta konsekvensutredningar i propositioner från regeringen samt att rådets utlåtande om dessa ska föregå varje ny företagslagstiftning och att regelrådet ska lämna yttrande avseende en konsekvensutredning i en riksdagsmotion om så beslutas i ett riksdagsutskott. I arbetsgruppens första rapport, som inte ska behandlas på detta landsmöte, fanns liknande krav som motionären yrkar på i sin motion.

Partistyrelsen menar att kraven bör finnas med i arbetsgruppens rapport som ska behandlas på detta landsmöte och **att efter punkt 1 i rapporten förs in följande: "Innan en myndighet beslutar om föreskrifter eller allmänna råd ska myndigheten göra en konsekvensutredning för att analysera förslagets följder och kostnadsmässiga effekter för företagen. När det gäller föreskrifter som kan påverka företags förutsättningar ska myndigheten dessutom ge Regelrådet tillfälle att yttra sig över konsekvensutredningen.**" Därmed bör motion **C17 anses besvarad.**

I **motion C18** yrkar motionären att alla svenska medborgare över 18 år automatiskt ska tilldelas F-skattsedel. Attityden till företagandet i Sverige måste förändras. Företagare och entreprenörer drabbas ständigt av nya skattemässiga och byråkratiska pålagor trots att det är i dessa som de flesta jobben skapas. Det måste därför på alla sätt bli enklare att starta företag. Partistyrelsen menar att även om det i dag inte sker helt utan lätthet är det ändå förhållandevis enkelt att erhålla en F-skattsedel. Partistyrelsen anser att det bör finnas ett moment av granskning av erhållandet av F-skattsedel och att det därför inte kan ske automatiskt. **Motion C18 bör därför anses besvarad.**

I motion C19 yrkar motionären på ett antal åtgärder för att motverka osund konkurrens från det offentliga, bland annat skarpare tillsyn från Konkurrensverket och att kommuner ska kartlägga sin näringsverksamhet vart tredje år med avseende på tillämplig konkurrenslagstiftning. Att kommuner i vissa fall konkurrerar med privata företag är ett väl känt faktum. Partistyrelsen ser positivt på att kommuner bedriver ett aktivt arbete på området och riksdagsgruppen har under 2015 också tagit ställning för att kommer vart tredje ska se över sin verksamhet med avseende tillämpligt konkurrenslagstiftning. Partistyrelsen vill i sammanhanget understryka att kommuner också ofta har ett egenintresse i att utforma sin verksamhet på ett sätt så de inte på otillbörligt sätt konkurrerar och därmed försämrar det lokala näringslivsklimatet. Sammantaget ansluter sig alltså partistyrelsen till ambitionen och viljeriktningen i motionen. **Partistyrelsen yrkar därmed att motion C19 yrkande 1 bifalls och att yrkande 2–5 anses besvarade.**

Motionerna C20 och C21 och **punkt 64 i arbetsgruppens rapport** tar upp utdrag ur belastningsregistret. I **motion C20 och C21** yrkar motionärerna att punkt 64 om att arbetsgivare ska kunna kräva utdrag ur belastningsregistret stryks i arbetsgruppens rapport. I arbetsgruppens rapport sägs arbetsgivare, för att kunna säkerställa att den anställde kommer att berika företaget, måste ha möjlighet att kontrollera arbetstagarens bakgrund, exempelvis genom att begära att den som söker ett jobb visar upp ett utdrag ur belastningsregistret av. Självfallet är det viktigt att här göra en avvägning mellan arbetsgivarens rätt att kunna kontrollera den arbetssökandes bakgrund och den enskildes personliga integritet. Utredningen "Registerutdrag i arbetslivet" (SOU 2014:48) har föreslagit att arbetsgivarens rätt att av den arbetssökande begära utdrag ur belastningsregistret ska regleras jämfört med i dag, då det i stort sker informellt och oreglerat.

Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att en arbetsgivare ska kunna begära ut ett utdrag ur belastningsregistret, men menar att denna rätt behöver en tydligare reglering som också beaktar de integritetshänsyn som inte tas i dag. Därutöver kan det finnas skäl att i detta sammanhang granska de tidsgränser för gallring ur belastningsregistret som gäller för olika brott, så att hänsyn också tas till den enskildes personliga integritet. **Partistyrelsen föreslår därför att punkt 64 i rapporten ges följande lydelse: "En arbetsgivare ska om det finns särskilda skäl kunna begära ett utdrag från belastningsregistret av den arbetssökande. För att säkerställa en balans mellan arbetsgivarens behov och den arbetssökandes integritet bör förfarandet bli reglerat." Därmed bör motion C20 och C21 anses besvarade.**

I **motion C22** yrkar motionären att Liberalerna arbetar för att ändra aktiebolagslagen så att ett ambitiöst hållbarhetsarbete blir förenligt med vinstsyftet och att Liberalerna arbetar för att en utredning tillsätts för att genomföra en lagändring. Partistyrelsen menar att det i dag är nödvändigt för ett företag att visa för kunderna och för det samhälle de verkar i att de arbetar med hållbarhet genom hållbarhetsredovisningar i årsredovisningen och genom olika former av Corporate Social Responsability (CSR). Det är inte enligt partistyrelsen så att hållbarhet och vinst står emot varandra i hur ett modernt företag arbetar i Sverige i dag. Lagkrav och inte minst krav från kunder, beställare och upphandlare gör att förväntningarna på att företagen erbjuder tjänster och produkter som uppfyller höga krav på goda arbetsvillkor och miljövänligt framställda produkter. Partistyrelsen menar att aktiebolagslagen inte bör ändras i detta avseende och anser därmed **att motion C22 avslås.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 1–2 tar upp statsförvaltningens syn på näringsklimatet. Partistyrelsen menar att punkt 2 bör förtydligas och anser därmed att punkt 1 i arbetsgruppens rapport bifalls och att punkt 2 får lydelsen: ”**För att bredda statsförvaltningens kompetens bör fler myndighetschefer inom ramen för dagens chefspolicy rekryteras från näringslivet.”**

Arbetsgruppens rapport punkterna 3–7 tas upp Skatteverkets roll, skatten och krav på lönebeskedens utseende. Partistyrelsen menar att punkt 5 bör förändras och anser därmed att **punkt 3, 4, 6 och 7 i arbetsgruppens rapport bifalls och att punkt 5 i arbetsgruppens rapport får lydelsen:** ”**Att preliminärskatten för små och medelstora företag ses över. Beräkningen av beskattningsbeloppet och skatteinbetalningen ska till en större del ske efter räkenskapsårets slut.**”

Arbetsgruppens rapport punkt 9 tar upp beloppsgränsen för förenklad faktura. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att det skulle underlätta för företagen om beloppsgränsen för vad som får räknas som förenklad faktura höjs och anser att **punkt 9 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Arbetsgruppens rapport punkt 10 tar upp den särskilda lagen om att bedriva hotell och pensionatsrörelser. Det finns i dag en särskild vandelsprövning och kontroll av den som vill bedriva hotell- eller pensionat. Det är polismyndigheten som ansvarar för denna kontroll. Lagen är otidsenlig och bör avskaffas. Ett avskaffande av lagen skulle också innebära att polisen avlastas. Partistyrelsen anser att **punkt 10 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 11–14 och 18–19 tar upp skatter, avgifter och betalningsrutiner. Partistyrelsen delar i stort sett arbetsgruppens förslag. Skattereglerna för företagare måste ses över och det är rimligt att reglerna för förseningsavgift och betalningsrutiner för offentliga sektorn i högre utsträckning liknar vad som gäller enligt civilrättslig praxis. **Partistyrelsen anser därmed att punkt 12–13 och 18–19 i arbetsgruppens rapport bifalls, att punkt 11 i arbetsgruppens rapport får lydelsen:** ”**Att mervärdeskatten inom ramen för en samlad skattereform ses över.” och att punkt 14 i arbetsgruppens rapport får lydelsen: ”Att statens och kommunernas förseningsavgifter och dröjsmålsräntor för företag i högre grad harmoniseras med gällande civilrättsliga praxis.”**

Arbetsgruppens rapport punkterna 20–27 och 30–31 tar upp tryggheten för företagare. Socialförsäkringsutredningen ”Mer trygghet och bättre försäkring” (SOU 2015:21) belyser problemet med bristerna i socialförsäkringssystemet för företagare. Detsamma gäller arbetslöshetskassan och sjuklönesystemet som inte är anpassat till företagare. Särskilt gäller det den stora grupp som förenar anställning med näringsverksamhet. Här ansluter sig partistyrelsen i långa stycken till de förslag som läggs fram av arbetsgruppen. På två punkter vill partistyrelsen göra förtydliganden och preciseringar.

Partistyrelsen noterar att det för egenföretagare finns i dag en möjlighet att själv välja antalet karensdagar för att på det sättet påverka balansen mellan försäkringsskyddet och sjukförsäkringsavgiften. För alla arbetsgivare i Sverige finns ett även skydd mot höga sjuklönekostnader. Skyddet innebär att arbetsgivare kan få ersättning för årliga sjuklönekostnader som överstiger en viss nivå. Även efter dessa relativt nya inslag menar partistyrelsen att det finns fortsatta skäl att förbättra hur företagarnas sjuklöneansvar fungerar med det långsiktiga målet att sjuklöneansvaret ska försvinna. Partistyrelsen ansluter sig därmed i stort till arbetsgruppens ståndpunkt. Då partiets ståndpunkt redan i dag är att sjuklöneansvaret på sikt ska avskaffas föreslår partistyrelsen dock att punkt 23 i rapporten – som behandlar sjuklöneansvaret får den lydelse som redan i dag är inskriven i partiprogrammet.

Partistyrelsen yrkar därför att **punkt 23 bifalls med lydelsen: "Företagens sjuklöneansvar bör slopas på sikt, samtidigt som arbetsgivarnas incitament att förebygga arbetsrelaterade skador och sjukdomar och bidra till rehabilitering av anställda ska bli tydligare. I första hand bör ett avskaffande av den andra sjuklöneveckan prioriteras."**

Vad gäller socialförsäkringarna i allmänhet är partistyrelsen sympatiskt inställd till att de i högre grad likställs mellan företagare och anställda, men är inte beredd att gå så långt som arbetsgruppen föreslår i att de helt ska likställas. Det skulle exempelvis innebära att den möjlighet att välja en längre karenstid i sjukförsäkringen, som många företagare i dag uppskattar, skulle behöva utgå. **Punkt 20 i arbetsgruppens rapport bör därför bifallas men ges lydelsen: "Att socialförsäkringarna i högre grad likställs mellan arbetstagare och företagare." I övrigt yrkar partistyrelsen bifall till punkterna 21–22, 24–27, 30–31 i arbetsgruppens rapport.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 32 och 33 tar upp dels lagen om valfrihet (LOV) och dels betydelsen av att säga nej till vinstförbud för välfärdsföretagen. **Partistyrelsen delar helt arbetsgruppens ställningstagande i den andra delen och yrkar att arbetsgruppens punkt 32 bifalls.**

Vad gäller punkt 32 vill partistyrelsen anföra det centrala i att den enskildes makt och valfrihet ökar. Det är ett liberalt huvuduppdrag att ständigt sträva efter att öka människors inflytande över den offentligt finansierade service de konsumerar. Det är i det perspektivet viktigt att lagen om valfrihet, LOV, tillämpas i fler kommuner och i fler delar av den offentligt finansierade tjänstesektorn i stället för lagen om offentlig upphandling, LOU. Liberalerna ska på olika politiska nivåer verka för denna utveckling. Det är partistyrelsens uppfattning att valfriheten i skolan bäst värnas av dagens pengsystem.

Sammantaget vill partistyrelsen mot ovan yrka att punkt 33 får en justerad lydelse som följer: "Den enskildes egenmakt ska stärkas. **Liberalerna ska arbeta** för **att LOV i större utsträckning tillämpas i kommuner, landsting och regioner.**"

Arbetsgruppens rapport punkterna 34–35, 40–44 och 51 tar upp företagens möjlighet till investering och tillgång till riskkapital. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att det är angeläget att tillgången till riskkapital för företag underlättas. Arbetsgruppen har ett flertal förslag som skulle underlätta detta. Vissa av förslagen är dock väl specifika. Partistyrelsen vill se en mer generell skrivning och anser därmed **att punkterna 34 och 40–41 i arbetsgruppens rapport bifalls och att punkt 35, 42–44 och 51 i arbetsgruppens rapport utgår.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 45–47 tar upp starta-eget-bidraget. Partistyrelsen menar att arbetsgruppens förslag om förändringar av Arbetsförmedlingen och starta-eget-bidragen går i en rimlig riktning men är väl detaljerade. På annan plats i dessa handlingar yrkar partistyrelsen vidare att Arbetsförmedlingen i sin nuvarande form ska läggas ned. **Partistyrelsen yrkar därför att punkterna 45–47 i arbetsgruppens rapport ersätts med följande punkt: "Reglerna för starta-eget-bidraget och övriga stimulansbidrag ska ses över och en flytt av bidragen från Arbetsförmedlingen ska övervägas."**

I arbetsgruppens rapport punkt 48 föreslås att personer med försörjningsstöd ska kunna behålla försörjningsstödet under sex månader samtidigt som de startar ett företag. Partistyrelsen är sympatiskt inställd till att underlätta övergången till eget företagande från försörjningsstöd men vill samtidigt understryka att försörjningsstödets roll som samhällets yttersta skyddsnät behöver vårdas. **Partistyrelsen föreslår därför att punkt 48 ersätts med följande punkt: "Det bör utredas om och hur dagens jobbstimulans i försörjningsstödet kan utvecklas för att underlätta övergången från försörjningsstöd till företagande."**

Arbetsgruppens rapport punkterna 49–50 tar upp kvinnors företagande. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning, men menar att förslagen i vissa fall är väl specifika. Även om arbetsgruppen tydligt lyfter frågan om förslaget om vinstförbud i välfärden i punkt 32 bör det vidare uppmärksammas särskilt även under denna rubrik.

Partistyrelsen yrkar därför **att punkterna 49–50 i arbetsgruppens rapport ersätts med en ny punkt med följande lydelse: "Villkoren för kvinnors företagande måste förbättras, inte försämras. Det innebär bland annat att vänsterns förslag om vinstförbud måste stoppas."**

Arbetsgruppens rapport punkterna 52 och 56 tar upp vissa arbetsrättsliga frågor såsom provanställningar och sympatiåtgärder. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att provanställningstiden bör förlängas och yrkar **bifall till punkt 52**. Vad gäller punkt 56 menar dock partistyrelsen att det, vid sidan av den allmänna proportionalitetsprincip som partiet redan i dag menar bör gälla vid stridsåtgärder på arbetsmarknaden, inte finns ett särskilt

behov av att reglera rätten att vidta sympatiåtgärder mot mindre företag. **Punkt 56 i arbetsgruppens rapport bör därför utgå.** Med detta bör också **motion C23 yrkande 1 avslås och yrkande 5 anses besvarat.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 57–63 tar upp brottslighet riktad mot företagare. Partistyrelsen delar i huvudsak förslagen i arbetsgruppens rapport. Det är viktigt att brottsligheten mot företagare uppmärksammas. Partistyrelsen anser därmed **att punkterna 57 och 59–63 i arbetsgruppens rapport bifalls och att punkt 58 i arbetsgruppens rapport får lydelsen: "Att polisen ges ökade resurser och tydliga direktiv att även prioritera brott mot juridiska personer."**

I **motion C11 yrkande 3** yrkar motionären att praktiska frågor kring företagande ska tas upp i samband med samhällsorienteringen för nyanlända. Liberalerna har i flera sammanhang föreslagit att information om företagandet ska vara en del i samhällsinformationen till nyanlända. Partistyrelsen anser därmed **att motion C11 yrkande 3 bör anses besvarat.**

Arbetsgruppens rapport punkterna 73–74 tar upp förslag för att underlätta företagandet för nyanlända och utländska entreprenörer i Sverige. Arbetsgruppen önskar att Kommerskollegium ges en nyckelroll för utländskt entreprenörskap och etablerandet av internationella start up-miljöer i Sverige. Partistyrelsen instämmer i förslagens generella inriktning, men eftersom Kommerskollegium är en myndighet helt inriktad på frågor om EU:s handelspolitik och Sveriges utrikeshandel bedömer partistyrelsen att det troligen är bättre om någon annan myndighet får denna uppgift. Partistyrelsen föreslår därför att **punkterna 73–74 ersätts med en ny punkt med lydelsen: "Det behövs ett tydligt och långsiktigt myndighetsuppdrag att stimulera internationella start up-miljöer i Sverige. Utländska entreprenörer och företag ska få det enklare att etablera sig i Sverige genom minskad byråkrati och färre olika myndigheter att vända sig till."**

Regional tillväxt

Motionerna C24–C26 tar upp lands- och glesbygdspolitik. I **motion C24** yrkar motionären att partistyrelsen ges i uppdrag att initiera en översyn av skatteutjämningssystemet för att bättre kompensera för urbaniseringens effekter på demografin, föreslå åtgärder för arbetstillfällen i glesbygd, ges i uppdrag att föreslå åtgärder för att öka förutsättningarna för turist- och besöksnäring i gles- och landsbygd, prioritera insatser för att underhålla och utveckla vägnät och järnvägar utanför storstäderna, initiera mindre gripande strandskyddsregler i områden som inte är stark exploaterade och utveckla Liberalernas landsbygdspolitik. I **motion C25** yrkar motionären att arbetsgivaravgiften ska differentieras enligt norsk modell med zoner som gör det lättare för lands- och glesbygd att leva, expandera och vända trenden med utflyttning av ungdomar. I **motion C26** yrkar motionären att Liberalerna verkar för en statlig utredning med uppdrag att komma med förslag om bättre tillgång till en arbetsmarknad året runt för skärgårdarnas befolkning och därmed ökat kvarboende.

I arbetsgruppens rapport finns flera förslag som skulle underlätta för små- och medelstora företag i hela landet, bl.a. krav på ökade finansieringsmöjligheter för företagen, minskad byråkrati och krångel samt ökad trygghet för företagare under barnledighet, sjukdom och arbetslöshet. En annan viktig åtgärd för att underlätta företagandet i hela landet är att Sverige har en bredbandsuppkoppling av hög kvalitet. Bredbandet är i dag en lika viktig del i infrastrukturen som el- och vägnäten. En god uppkoppling är viktigt för såväl privatpersoner som företag och oerhört viktigt för regional tillväxt. Glesbygden måste få bättre IT-kapacitet och statens huvudsakliga uppgift bör vara att skapa förutsättningar genom att undanröja hinder för utvecklingen, men även att stötta där lönsamheten för utbyggnad är bristfällig.

Liberalerna har i skuggbudgeten för 2018 krävt en snabbare utbyggnad av bredband och digital uppkoppling i förhållande till regeringen. I samma skuggbudget har också föreslagits att strandskyddsreglerna ska ses över, och att reseavdraget ska anpassas regionalt.

I utbildningsavsnittet behandlar partistyrelsen en motion om avskrivning av studielån för högskoleutbildade som flyttar till glesbygdskommunerna. Den parlamentariska landsbygdskommittén har föreslagit att regeringen bör utreda om det är möjligt att genomföra en studielånsavskrivning och arbetsgivaravgiftssänkning för de 23 mest utsatta kommunerna. Partistyrelsen vill invänta resultatet av en sådan utredning som kan visa om detta är möjligt. Partistyrelsens uppfattning i övrigt är att generella åtgärder snarare än riktade åtgärder är

det bästa sättet att skapa ett gott företagsklimat i hela landet. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna C24–C26 bör anses besvarade.**

Motion C27 yrkar att Liberalerna ska verka för att förbättra arbetspendlingen mellan Sverige och Danmark. Gränskontroll, skatteregler och byråkratiska hinder har bromsat den integration av Öresundsregionen som förutspåddes när regionen bands samman av Öresundsbron. Liberalerna bör ta initiativ som innebar att kvarvarande hinder försvinner. Partistyrelsen delar motionärernas uppfattning och anser därmed **att motion C27 bifalls.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** motion C1 anses besvarad
2. **att** arbetsgruppens rapport punkt 8 utgår
3. **att** motion C2 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
4. **att** motionerna C3 och C4 avslås
5. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 15 utgår
6. **att** motion C5 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
7. **att** motionerna C6, C7, C8 och C9 anses besvarade
8. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 16 bifalls: ”Att arbeta fram en statlig plattform för all offentlig upphandling, förslagsvis genom uppdrag till den nybildade Upphandlingsmyndigheten.”
9. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 17 bifalls: ”Att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar.”
10. **att** motion C10 anses besvarad
11. **att** motion C11 yrkande 1 anses besvarat
12. **att** motion C12 anses besvarad
13. **att** motion C13 avslås
14. **att** motion C14 avslås
15. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 37 bifalls: ”Att systemet för periodiseringsfond likställs mellan samtliga bolagsformer till 30 procent.”
16. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 38 bifalls: ”Att avdrag för periodiseringsfond höjs till 50 procent under ett företags första fem år.”
17. **att** motion C15 anses besvarad
18. **att** motion C16 anses besvarad
19. **att** det i den företagandepolitiska rapporten införs en ny punkt efter punkt 1 med lydelsen: ”Innan en myndighet beslutar om föreskrifter eller allmänna råd ska myndigheten göra en konsekvensutredning för att analysera förslagets följder och kostnadsmässiga effekter för företagen. När det gäller föreskrifter som kan påverka företags förutsättningar ska myndigheten dessutom ge Regelrådet tillfälle att yttra sig över konsekvensutredningen.” och att därmed motion C17 anses besvarad
20. **att** motion C18 anses besvarad
21. **att** motion C19 yrkande 1 bifalls
22. **att** motion C19 yrkande 2–5 anses besvarade
23. **att** motion C20 och C21 anses besvarade
24. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 64 ges lydelsen: ”En arbetsgivare ska om det finns särskilda skäl kunna begära ett utdrag från belastningsregistret av den arbetssökande. För att säkerställa en balans mellan arbetsgivarens behov och den arbetssökandes integritet bör förfarandet bli reglerat.”
25. **att** motion C22 avslås
26. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 1 bifalls: ”Att en översyn görs av regleringsbreven för förvaltningsmyndigheterna för att tydliggöra det ansvar som dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.”
27. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 2 får lydelsen: ”För att bredda statsförvaltningens kompetens bör fler myndighetschefer inom ramen för dagens chefspolicy rekryteras från näringslivet.”

28. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 3 bifalls: ”Att Skatteverket ges i uppdrag att fungera i lika delar som en rådgivande som en utförande aktör avseende företagsbeskattningen.”
29. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 4 bifalls: ”Att Tillväxtverket får funktionen av ’en dörr in’-aktör för landets företag.”
30. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 6 bifalls: ”Att Skatteverket ska redovisa hur mycket ett företag har betalat i skatt under inkomståret på företagets skattekonto.”
31. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 7 bifalls: ”Att en tvingande regel införs där det anges att varje lönebesked måste visa arbetsgivarens skatt och sociala avgifter för den anställde.”
32. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 5 får lydelsen: ”Att preliminärskatten för små och medelstora företag ses över. Beräkningen av beskattningsbeloppet och skatteinbetalningen ska till en större del ske efter räkenskapsårets slut.”
33. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 9 bifalls: ”Beloppsgränsen för förenklad faktura höjs till 10 000 kronor inklusive moms.”
34. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 10 bifalls: ”Avskaffa den särskilda lagen om att bedriva hotell- och pensionatsrörelser.”
35. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 12 bifalls: ”Systemet för avdragsrätt i samband med näringsverksamheten måste ses över.”
36. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 13 bifalls: ”Att en översyn görs av det offentligas oskäliga straffavgifter vid dröjsmål.”
37. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 18 bifalls: ”Att en utredning tillsätts för att se över den offentliga sektors rutiner vid betalningar.”
38. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 19 bifalls: ”Att offentliga aktörer ska tillämpa 30 dagars betalningstid som standard.”
39. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 11 får lydelsen: ”Att mervärdesskatten inom ramen för en samlad skattereform ses över.”
40. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 14 får lydelsen: ”Att statens och kommunernas förseningsavgifter och dröjsmålsräntor för företag i högre grad harmoniseras med gällande civilrättsliga praxis.”
41. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 23 bifalls med lydelsen: ”Företagens sjuklöneansvar bör slopas på sikt, samtidigt som arbetsgivarnas incitament att förebygga arbetsrelaterade skador och sjukdomar och bidra till rehabilitering av anställda ska bli tydligare. I första hand bör ett avskaffande av den andra sjuklöneveckan prioriteras.”
42. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 20 bifalls med lydelsen: ”Att socialförsäkringarna i högre grad likställs mellan arbetstagare och företagare.”
43. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 21 bifalls: ”Att handläggningstiden för att godkänna ett företag som bisyssla måste minskas.”
44. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 22 bifalls: ”Att en översyn görs av hur sjukpenninggrundande inkomst (SGI) ska beräknas för småföretagare och kombinatörer.”
45. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 24 bifalls: ”Att det ska bli enklare för egenföretagare över 55 att välja en karensdag.”
46. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 25 bifalls: ”Att arbetslöshetsförsäkringen ska vara statlig och gälla alla på arbetsmarknaden.”
47. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 26 bifalls: ”Att tiden innan man kan få förnyad a-kassa som företagare förkortas.”
48. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 27 bifalls: ”Att det ska vara möjligt för en arbetslös företagare att söka uppdrag med bibehållen a-kassa.”
49. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 30 bifalls: ”Att samma regler för friskvårdsbidrag ska gälla för alla bolagsformer.”
50. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 31 bifalls: ”Att en nollvision införs för dödsolyckorna bland företagare.”
51. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 32 bifalls: ”Att inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn.”

52. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 33 bifalls: ”Den enskildes egenmakt ska stärkas. Liberalerna ska arbeta för att LOV i större utsträckning tillämpas i kommuner, landsting och regioner.”
53. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 34 bifalls: ”Att en utredning tillsätts för att liberalisera reglerna för investeraravdraget i inkomstskattelagen med målet att inkludera fler investerare och fler bolag i reformen.”
54. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 40 bifalls: ”Att en förutsättningslös utvärdering genomförs avseende det statliga riskkapitalet där fördelar och nackdelar mäts och jämförs med alternativa investeringar som kan komma de små- och medelstora företagen till del.
55. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 41 bifalls: ”Att eventuella undanträngningseffekter som det statliga riskkapitalet skapar utreds.”
56. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 35, 42–44 och 51 utgår
57. **att** den företagandepolitiska rapporten punkterna 45–47 ersätts med följande punkt: ”Arbetsförmedlingen i dess nuvarande form bör avskaffas. I samband med översynen bör regler och myndighetstillhörighet för bl.a. starta-eget-bidraget och övriga stimulansbidrag ses över.”
58. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 48 får lydelsen: ”Det bör utredas om och hur dagens jobbstimulans i försörjningsstödet kan utvecklas för att underlätta övergången från försörjningsstöd till företagande.”
59. **att** den företagandepolitiska rapporten punkterna 49–50 ersätts med följande punkt: ”Villkoren för kvinnors företagande måste förbättras, inte försämras. Det innebär bland annat att vänsterns förslag om vinstförbud måste stoppas.”
60. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 52 bifalls: ”Att provanställningstiden enligt lagen om anställningsskydd 6 § ökas från ett halvår till ett år.”
61. **att** motion C23 yrkande 1 avslås
62. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 56 utgår
63. **att** motion C23 yrkande 5 anses besvarat
64. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 57 bifalls: ”Att Brottsförebyggande rådet (Brå) tydligt ska kartlägga och föra statistik över brotten mot Sveriges företag.”
65. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 59 bifalls: ”Att straffmätningen för brott mot företag skärps.”
66. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 60 bifalls: ”Att småföretag ska ses som en svagare part i tvister med företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.”
67. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 61 bifalls: ”Att offentliga myndigheter åläggs en skyldighet att inte utan egen bedömning bistå företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.”
68. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 62 bifalls: ”Att en bred utredning bör tillsättas för att analysera vilka rättsregler som kan anpassas efter småföretagens verkliga förutsättningar som ’svagare part’.”
69. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 63 bifalls: ”Att företag ska kunna ansluta sig till NIX-registret för telefoni.”
70. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 58 får lydelsen: ”Att polisen ges ökade resurser och tydliga direktiv att även prioritera brott mot juridiska personer.”
71. **att** motion C11 yrkande 3 anses besvarat
72. **att** den företagandepolitiska rapporten punkterna 73–74 ersätts med en ny punkt med lydelsen: ”Det behövs ett tydligt och långsiktigt myndighetsuppdrag att stimulera internationella start up-miljöer i Sverige. Utländska entreprenörer och företag ska få det enklare att etablera sig i Sverige genom minskad byråkrati och färre olika myndigheter att vända sig till.”
73. **att** motionerna C24–C26 anses besvarade
74. **att** motion C27 bifalls

RESERVATIONER

Reservation 6

Lotta Edholm, Anna Starbrink, Ingeborg Wiksten och Anna Ågerfalk reserverar sig till förmån för att punkt 33 i den företagandepolitiska rapporten ges lydelsen:

”Den enskildes egenmakt ska stärkas och mångfalden i vård och omsorg öka. LOV ska tillämpas i kommuner, landsting och regioner.”

Reservation 7

Per-Åke Fredriksson reserverar sig till förmån för att motion C24 bifalls.

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

DET OFFENTLIGA OCH DET PRIVATA SKA LYFTA VARANDRA

1. Att en översyn görs av regleringsbreven för förvaltningsmyndigheterna för att tydliggöra det ansvar som dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.
2. För att bredda kompetensen bör fler myndighetschefer rekryteras från näringslivet.
3. Att Skatteverket ges i uppdrag att fungera i lika delar som en rådgivande som en utförande aktör avseende företagsbeskattningen.
4. Att Tillväxtverket får funktionen av ”en dörr in”-aktör för landets företag.
5. Att preliminärskatten avskaffas. Beräkningen av beskattningsbeloppet och skatteinbetalningen ska ske efter räkenskapsårets slut.
6. Att Skatteverket ska redovisa hur mycket ett företag har betalat i skatt under inkomståret på företagets skattekonto.
7. Att en tvingande regel införs där det anges att varje lönebesked måste visa arbetsgivarens skatt och sociala avgifter för den anställde.
8. Vid försäljning ska en näringsidkare kunna välja om ett fysiskt eller digitalt kvitto ska lämnas till kunden.
9. Beloppsgränsen för förenklad faktura höjs till 10 000 kronor inklusive moms.
10. Avskaffa den särskilda lagen om att bedriva hotell- och pensionatsrörelser (1966:742).
11. En översyn görs av systemet med mervärdesskatt.
12. Systemet för avdragsrätt i samband med näringsverksamheten måste ses över.
13. Att en översyn görs av det offentligas oskäliga straffavgifter vid dröjsmål.
14. Att avgiften vid dröjsmål inte får överstiga åtta procentenheter över gällande referensränta.
15. Att en utredning bör tillsättas med uppdraget att komma med förslag på hur en generell sänkning av arbetsgivaravgiften kan genomföras.
16. Att arbeta fram en statlig plattform för all offentlig upphandling, förslagsvis genom uppdrag till den nybildade Upphandlingsmyndigheten.
17. Att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar.
18. Att en utredning tillsätts för att se över den offentliga sektors rutiner vid betalningar.
19. Att offentliga aktörer ska tillämpa 30 dagars betalning som standard.

TRYGGT FÖRETAGANDE

20. Att välfärdssystemet måste likställas mellan arbetstagare och företagare.

21. Att handläggningstiden för att godkänna ett företag som bisyssla måste minskas.
22. Att en översyn görs av hur sjukpenninggrundande inkomst (SGI) ska beräknas för småföretagare och kombinatörer.
23. Att arbetsgivarens sjuklöneansvar ska avskaffas.
24. Att det ska bli enklare för egenföretagare över 55 att välja en karensdag.
25. Att arbetslöshetsförsäkringen ska vara statlig och gälla alla på arbetsmarknaden.
26. Att tiden innan man kan få förnyad a-kassa som företagare förkortas.
27. Att det ska vara möjligt för en arbetslös företagare att söka uppdrag med bibehållen a-kassa.
28. Att socialförsäkringssystemet ska fungera för företagsamma föräldrar.
29. Att näringsidkare ska tillåtas att driva företag under föräldraledigheten med bibehållen föräldrapenning.
30. Att samma regler för friskvårdsbidrag ska gälla för alla bolagsformer.
31. Att en nollvision införs för dödsolyckorna bland företagare.

VALET I VÄLFÄRDEN GER VÄLSTÅND

32. Att inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn.
33. Att LOV införs i alla kommuner, landsting och regioner.

FINANSIERING FÖR FÖRETAGARE

34. Att en utredning tillsätts för att liberalisera reglerna för investeraravdraget i Inkomstskattelagen med målet att inkludera fler investerare och fler bolag i reformen.
35. Att investeraravdraget ökas till att uppgå till högst 1 miljon kronor per beskattningsår.
36. Att personaloptioner ska beskattas som kapitalinkomster vid det tillfälle då aktierna avyttras och inte beskatta dem som arbetsinkomst i samma stund som optionen delas ut till den anställde.
37. Att systemet för periodiseringsfond likställs mellan samtliga bolagsformer till 30 procent.
38. Att avdrag för periodiseringsfond höjs till 50 procent under ett företags första fem år.
39. Att inget tiggeriförbud eller motsvarande begränsning i äganderätten införs.
40. Att en förutsättningslös utvärdering genomförs avseende det statliga riskkapitalet där fördelar och nackdelar mäts och jämförs med alternativa investeringar som kan komma de små- och medelstora företagen till del.
41. Att eventuella undanträngningseffekter som det statliga riskkapitalet skapar utreds.
42. Att undersöka möjligheten till en sänkning av ALMIs utlåningsränta.
43. Att ALMIs anslag riktas mot fördjupad analys och kunskapsinhämtning avseende finansieringsmöjligheter i små- och medelstora företag.
44. Att ALMI ska utveckla ett mikrolån av CSN-modell som varje enskild näringsidkare kan nyttja.
45. Att Ansvaret för starta eget-bidrag flyttas från Arbetsförmedlingen (Arbetsmarknadsdepartementet) till Tillväxtverket (Näringsdepartementet).

46. Att starta eget-bidraget utökas till att även omfatta nyanlända som vill starta eget.

47. Att starta eget-bidragets bortre parentes förlängs från 6 till 9 månader.

48. Att en person med försörjningsstöd ska kunna behålla sitt bistånd under sex (6) månader från det att personens enskilda firma registrerades

KVINNORS FÖRETAGANDE

49. Att det tidigare programmet för att främja kvinnors företagande återskapas.

50. Att en kriskommission tillsätts för att utreda hur regeringens politik drabbat kvinnors företagande.

51. Att ALMI ges i uppdrag att grunda en ALMI IFS-liknande verksamhet riktad mot kvinnor.

MOT EN MER RÄTTVIS ARBETSRÄTT

52. Att provanställningstiden enligt lagen om anställningsskydd 6§ ökas från ett halvår till ett år.

53. Att principen om turordning vid uppsägning tas bort för småföretag under 10 anställda samt att undantaget vid uppsägning utökas till 5 personer för medelstora företag under 49 anställda.

54. Att den så kallade företrädesrätten avskaffas.

55. Att ett proportionalitetskrav införs vid stridsåtgärder på arbetsmarknaden.

56. Att utreda ett förbud till sympatiåtgärder för att straffa enskilda småföretag

SKYDDA FÖRETAGARNA – STOPPA BROTTSLINGARNA

57. Att Brottsförebyggande rådet (BRÅ) tydligt ska kartlägga och föra statistik över brotten mot Sveriges företag.

58. Att polisen ges ökade resurser och tydliga direktiv att prioritera brott mot juridiska personer.

59. Att straffmätningen för brott mot företag skärps.

60. Att småföretag ska ses som en svagare part i tvister med företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.

61. Att offentliga myndigheter åläggs en skyldighet att inte utan egen bedömning bistå företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.

62. Att en bred utredning bör tillsättas för att analysera vilka rättsregler som kan anpassas efter småföretagens verkliga förutsättningar som ”svagare part”.

63. Att företag ska kunna ansluta sig till NIX-registret för telefoni.

64. Att en arbetsgivare ska kunna begära att en arbetssökande ska visa upp utdrag ur belastningsregistret vid anställning.

UTBILDA FÖRETAGARE

65. Att lärlingsutbildningarna ska utökas och ske i samklang med branscherna som bäst känner kompetensbehoven hos företagen.

66. Att anordnarbidraget för lärlingsutbildningen ska ökas.

67. Att alla elever på Sveriges gymnasier och grundskolor ska erbjudas möjligheten att genomföra Ung Företagsamhets program och kunna skapa sina egna UF-företag.

68. Att rikta löneökningarna i skolan mot UF-lärare motsvarande förestelärarreformen.

69. Ge Skolverket i uppdrag att ta fram metoder och rekommendationer för att stimulera entreprenöriellt tänkande/lärande inom förskolan.

ÖPPNA GRÄNSEN FÖR FÖRETAGANDETS ZLATAN

70. Att handläggningstider för arbetstillstånd ska begränsas till maximalt 30 dagar.

71. Att vite ska utgå om handläggningstiderna för arbetstillstånd överskrider 30 dagar.

72. Att ansvaret för att hantera arbetsvisum övertas av Kommerskollegium. Myndigheten tillförs resurser från övriga förvaltningsmyndigheter.

73. Att Kommerskollegium, ihop med Almi och SISP, ges i uppdrag att stimulera internationella start up-miljöer i Sverige.

74. Att Kommerskollegium får funktionen som ”en väg in”-aktör som utländska entreprenörer och företag kan vända sig till under den första etableringstiden i Sverige.

75. Att satsningar görs för att förenkla och förkorta tiden för entreprenörer som söker uppehållstillstånd för att driva företag i Sverige.

76. Att valideringssystem som utvecklas och upprätthålls av aktörer på arbetsmarknaden ska stöttas.

Motioner

C. Företagsamhet och regional tillväxt

Företagsamhet

C1. Bördan av kvitto

Liberalerna Kalmar län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det läggs till en ny punkt efter punkt 8 i Företagandeprogrammet, med lydelsen "Vid bokföring ska en näringsidkare kunna välja om mottagna kvitton ska sparas i ursprungligt skick eller genom en fysisk eller digital reproduktion."

Företagandeprogrammets "Värdet av kvitto"- stycke beskriver förtjänstfullt det opraktiska i att i lag kräva kvitto som fysiskt objekt. Men den enda åtgärd som föreslås (punkt 8) behandlar näringsidkarens utlämnande av ett kvitto. Ett minst lika stort problem är näringsidkares mottagna kvitton. Bokföringslagen kräver att näringsidkare måste spara samtliga underlag för all sin bokföring minst 7 år tillbaka i tiden "i det skick materialet hade när det kom till företaget". Har du fått ett bleknande kvitto från en värmeskrivare? Då duger det inte att fotografera den, för papperslappen måste likväl sparas. Har du fått kvittot via sms (som inte går att skriva ut)? Då gäller det att du har kvar den telefonen i fungerande skick om sju år. Här behöver bokföringslagen moderniseras.

C2. Turism och besöksnäring

Rune Hultkvist, Jönköping
Pia Långström, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet tar ställning för att Liberalerna ska verka för att utveckla politiken inom turism och besöksnäringen utifrån ett småföretagare- och ungdomsperspektiv. Politiken bör innehålla lämpliga åtgärder för att främja näringen, underlätta det administrativa arbetet för småföretagare, underlätta för ungdomar att starta företag inom besöksnäringen m.m.

Turismen ökar och besöksnäringen blir en allt viktigare del av näringslivet, inte minst i glesbygderna. Många småföretag utvecklas inom besöksnäringen. En förhållandevis hög andel ungdomar är sysselsatta inom näringen. Turismen är näst största basindustrin och växer långsiktigt! En bromsande faktor är svårigheterna att finansiera nya företag inom denna sektor och detta gäller speciellt när ungdomar försöker etablera sig.

C3. Ge småföretagen bättre villkor

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att Liberalerna verkar för att den allmänna löneavgiften tas bort från arbetsgivaravgifterna
2. **att** denna minskning av arbetsgivaravgifterna främst avses gälla för företag med upp till tio anställda

Små företag har stått för uppemot fyra av fem nya jobb som skapats i Sverige sedan 1990. Småföretagen utgör dessutom 99 procent av alla företag i vårt land. De små företagen är också den enskilt största arbetsgivaren i Sverige. Sammantaget arbetar cirka 1,9 miljoner personer i företag med högst 49 anställda. Småföretagen och deras anställda är den klart

största skattebetalaren på kommunal nivå. I genomsnitt svarar de små företagen för 32 procent av kommunernas intäkter, jämfört med 22 procent för stora företag och 24 procent för offentlig sektor.

Bland kommunernas ekonomiska förutsättningar för bra vård, skola och omsorg m.m. utgör i genomsnitt i landet 32 procent intäkter från småföretag och deras anställda. Om man till detta adderar de stora företagen blir siffran 54 procent. Det betyder att mer än hälften av offentliga sektorns ekonomi baseras på hur väl företagen i vårt land mår. Går vi sedan över till statens skatteintäkter kan vi konstatera att nästan 60 procent av de totala skatteintäkterna 2016 utgjordes av olika skatter på arbete. Tar vi bort direkta skatter (nästan uteslutande kommunal och statlig inkomstskatt, totalt knappt 730 miljarder kronor), återstår arbetsgivaravgifter, egenavgifter, löneskatter, skatt på företagsvinster m.m. som sammantaget ger drygt 640 miljarder kronor i intäkter till staten. En högst väsentlig summa, vilken kan förändras beroende vilka politiska åtgärder man vill vidta. Av statens totala intäkter 2016 på 1920 miljarder kronor påverkas grovt räknat en tredjedel av denna summa, av företagarnas förutsättningar att verka.

I Sverige i dag (senaste mätningen gjordes i nov 2016) finns det 1 109 381 företag (offentliga branscher borträknade). Av dessa är 99,9 procent små och medelstora företag med mindre än 250 anställda. 99,4 procent av alla företag har mellan 0 – 49 anställda. 74 procent är enmansföretag. Att skapa goda förutsättningar för företagande och risktagande är därför avgörande – för jobben, välfärden och framtiden. Om vi vill kan företagarna skapa många fler jobb. Samtidigt ger detta större intäkter till kommunerna vilket medför ökade intäkter och därmed ökade möjligheter till bättre kvalitet och ökad kompetens inom det kommunala ansvarsområdet som skola, vård och omsorg. Nya och existerande företag behöver bättre möjligheter att kunna växa. Ett första steg för att sänka kostnaden att anställa är att ta bort den allmänna löneavgiften, som dessutom 2017 har höjts till 10,72 procent från 2016 års nivå på 9,65 procent.

C4. Ge småföretagen bättre villkor

Lars-Åke Davidsson, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att kostnaderna sänks för att anställa genom att ta bort den allmänna löneavgiften på alla lönesummor upp till tio anställda

Små företag har stått för uppemot fyra av fem nya jobb som skapats i Sverige sedan 1990. Småföretagen utgör dessutom 99 procent av alla företag i vårt land.

De små företagen är också den enskilt största arbetsgivaren i Sverige. Sammantaget arbetar cirka 1,9 miljoner personer i företag med högst 49 anställda. Småföretagen och deras anställda är den klart största skattebetalaren på kommunal nivå. I genomsnitt svarar de små företagen för 32 procent av kommunernas intäkter, jämfört med 22 procent för stora företag och 24 procent för offentlig sektor.

Att skapa goda förutsättningar för företagande och risktagande är därför avgörande – för jobben, välfärden och framtiden. Om vi vill kan företagarna skapa många fler jobb. Sänk kostnaden för att anställa. Nya och existerande företag behöver bättre möjligheter att kunna växa.

Ett första steg för att sänka kostnaden att anställa är att införa ett arbetsgivaravgiftsavdrag och ta bort den allmänna löneavgiften, som 2013 uppgick till 9,88 procent, för lönesummor upp till 3 miljoner kronor, cirka 10 anställda. Lärlings- och introduktionsjobb måste vara möjliga att utnyttja för alla företag.

C5. Förenkla regelbördan för små och medelstora företag

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att Liberalerna verkar för att förenkla regelbördan för små och medelstora företag genom förändrad lagstiftning och utfärdade förordningar
2. **att** regelförenklingsarbetet utförs strategiskt och riktas in på områden där det gör mest nytta för företagen

Teknologiska och institutionella förutsättningar varierar över tid när det gäller företagens utvecklingsförutsättningar. I dag är det de små företagen som är mest jobbskapande, tidigare var det de stora företagen som var drivande i sysselsättningsutvecklingen. Dessutom sker en tydlig strukturomvandling inom svenskt näringsliv, sysselsättningen har ökat kraftigt inom tjänstesektorn, och minskat inom tillverkningsindustrin. För att nå framgång och ge så stark potential som möjligt i stödet för att skapa en långsiktigt hållbar näringslivspolitik är mångfald i näringslivet avgörande för en samhällsekonomiskt effektiv strukturomvandling. Detta medför att vi behöver regelverk och institutioner som är neutrala mellan olika organisations- och företagsformer. Effekten blir då att små och stora företag eller företag med olika åldrar kommer att skapa jobb där det är som mest lönsamt.

Avgörande är därmed att företag inte ska behöva möta regelverk och institutioner som missgynnar produktivt företagande och jobbskapande. Forskningen pekar tydligt på att länder med hög regelbörda har lägre tillväxt, och att ett högt avkastningskrav leder till färre investeringar. Man har även funnit att vid hög regelbörda så försämras produktionsdynamiken (företagens anpassningsförmåga minskar) och likaså minskar konkurrenstrycket (leder till negativa effekter på entreprenörskap). När det gäller den samlade svenska regelbördan är t.ex. regelbördan låg när det gäller handelshinder medan den svenska arbetsrätten innebär hög börda. Det regelförenklingsarbete som inleddes 2006 har enligt en stor majoritet av företagen (73 procent) inte upplevts som att det har blivit enklare. Den dåvarande regeringens delmål att minska företagens administrativa kostnader med 25 procent uppnåddes inte heller.

Riksrevisionen granskade förenklingsarbetet som inleddes 2006 och konstaterar att det i alltför stor utsträckning har fokuserat på företagens administrativa kostnader (som endast är en delmängd av företagens totala kostnader till följd av regler), vilket har inneburit att det inriktades på fel områden, det vill säga åtgärder sattes inte in där de gjorde som mest nytta. Vidare finns stora brister i de konsekvensutredningar som ligger till grund för införandet av nya regler avseende förslagens effekter för företagen. Slutligen fanns flera problem i utformningen av förenklingsarbetet: målkonflikter och avsaknaden av en tydlig styrning uppifrån och ned.

Detta stod i vägen för större regelförenklingar och departement och ett femtiotal myndigheter fick öppna, likalydande uppdrag att ta fram regelförenklingsförslag, vilket medförde att arbetet inte bedrevs strategiskt och inte riktades in på de mest betungande regelområdena. Från flera myndigheter anser man dessutom att förenklingsarbetet alltför mycket varit inriktat på att förenkla blanketter och liknande inom ramen för myndighetens föreskrifter. Behovet av förändringar ligger i stället inom ramen för de lagar och förordningar som påverkar regelbördan.

C6. Förbättra upphandlingsvillkoren

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** förtydliganden görs i upphandlingsreglerna så att stora kontrakt så långt möjligt delas upp i mindre delar, produktmässigt eller geografiskt
2. **att** det i lagstiftningen förs in en förenkling av skyldigheten att lämna intyg, bevis etc.
3. **att** det i lagstiftningen förs in en begränsning av vilka krav som kan ställas på anbudsgivare
4. **att** lagstiftningen tydligt öppnar för möjligheterna att tillämpa funktionsupphandling och innovationsupphandling
5. **att** upphandlingsreglerna ändras så att även tekniska högskolor, medicinska fakulteter, sjukhus eller offentliga forskningsorganisationer också ska tillåtas delta vid s.k. förkommersiell upphandling
6. **att** kommunerna inför principer om funktions- och innovationsupphandling

Det behöver göras förändringar i lagstiftningen enligt yrkandena ovan. Dessa yrkanden har bland annat sin grund i Liberala företagares, Skatteverkets och Företagarnas m.fl. yttranden avseende dagens upphandlingssystem I bakgrunden finns den situationen att stat, kommu-

ner, landsting och regioner i dag köper varor, tjänster och byggentreprenader för motsvarande cirka en femtedel av Sveriges BNP, det vill säga cirka 600 miljarder kronor.

För att få så god nytta som möjligt för dessa pengar är det flera faktorer som behöver påverkas för att göra anbudskonkurrensen hög och därmed nå kvalitativt bra resultat för våra skattepengar i skola, omsorg, byggande m.m. Andelen små företag (0–49 anställda) som deltar i upphandlingskonkurrensen har inte ökat sedan år 2008, nivån har hela tiden legat på cirka 27 procent. Det är också vanligt att det endast kommer in två anbud i upphandlingar. Flera småföretag skulle dock kunna tänka sig att delta. Men då behöver en del förutsättningar i lagstiftningen ändras för deras medverkan. De faktorer som har stor betydelse är enligt följande:

- Att enkelheten i anbudsgivandet gynnas, offentlig upphandling är för komplicerat och tar för lång tid
- Att det är för mycket fokus på lägsta pris
- Att kontrakten är för stora, dela upp kontrakten så att små företag gynnas
- Att förfrågningsunderlagen behöver förändras
- Att det i dag ofta ställs överdrivet höga krav på leverantören

Från Liberala företagare har vi tydligt märkt denna situation och föreslår att den svenska lagstiftningen avseende upphandling förändras. En utveckling i den riktning denna motion pekar ut medför:

- större möjligheter för små och medelstora företag att delta i anbudskonkurrensen
- större möjligheter för små och medelstora företag att delta i utvecklingen och innovationsarbetet inom offentlig sektors verksamhetsområden
- större möjligheter för lokala företag att utvecklas och därmed bidra till ökad sysselsättning
- ökat antal anbudsgivare vilket gynnar verksamhetsutvecklingen för offentlig sektor och därmed för medborgarna
- att Sverige medverkar som medlemsland i EU i den utveckling som besluten i Europaparlamentet kring offentlig upphandling angivit
- att den politiska inriktning motverkas som Reepaluutredningen vill åstadkomma och som direkt strider mot den innovations- och utvecklingspotential som ligger i anbudsförfarande och konkurrens som gynnar vård, skola och omsorg

C7. Befordra innovations- och funktionsupphandling inom offentlig upphandling

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver på att den svenska riksdagen beslutar att alla svenska upphandlande myndigheter och enheter ska befordra innovationer vid upphandlingar
2. **att** Liberalerna driver på att den svenska riksdagen beslutar föreskriva att funktionsupphandling ska ske för att den reguljära upphandlingen ska bli innovationsvänlig behövs, här behövs inga lagförändringar

En av våra stora utmaningar är att utveckla Sveriges konkurrenskraft. Effektiva innovationssystem och innovationer är här avgörande för den långsiktiga produktivitetsutvecklingen och därmed för tillväxt och framtida välstånd. Mätt i ekonomiska termer är offentlig upphandling som kan leda till innovationer potentiellt ett mycket kraftfullt produktivitetspolitiskt instrument. Samtidigt kan vi också konstatera att begreppet innovation i olika sammanhang inte nämns alls i den svenska upphandlingslagstiftningen (LOU, LUF). Upphandlingen i Sverige är årligen 600–800 miljarder kronor, dvs. hela 16–22 procent av BNP. Om tio procent av den reguljära offentliga upphandlingen kan omvandlas till innovativ upphandling, innebär det att ungefär 70 miljarder kronor per år skulle användas till att befordra innovationsprocesser. Men i dag görs ytterst lite i den offentliga upphandlingen för att befordra innovationer.

Flera institutioner, bl.a. Konkurrensverket, Vinnova, Kammarkollegiet, olika universitet, Energimyndigheten med flera, har granskat innovationsupphandlingens effekter och betydelse. Sammanfattningsvis konstateras att så mycket som möjligt av den reguljära upphandlingen bör bedrivas i innovationsvänliga former, och genomförs i form av funktionsupphandling, dvs. genom att beskriva den funktion som ska uppnås genom upphandlingen i stället

för en produkt som ska köpas. Men – detta kräver politisk handling, krav måste ställas på att reguljär upphandling ska bedrivas som funktionsupphandling. Från liberalt håll måste vi ha klart för oss och driva på, att det i riksdagen fattas beslut, och tas ansvar för, att offentlig innovationsupphandling bedrivs.

Forskningen visar att de möjliga resultat som kan uppnås med hjälp av innovationsrelaterad upphandling är enorma, de kan bli mycket större än de offentliga FoU-utgifterna. De skulle kunna utvecklas till de absolut mest kraftfulla instrumenten som finns att tillgå i svensk produktivitetsstrategi, förutsatt nödvändiga politiska initiativ tas.

Det innebär dessutom i praktiken inte nya kostnader, utan är ett alternativt sätt att använda de redan existerande medlen avsatta för offentlig upphandling. Men – de skulle användas till att köpa produkter med högre kvalitet (vilket leder till bättre behovstillfredsställelse eller problemlösning), men även bättre tjänster, samhällsservice och högre nytta som kan erbjudas till våra medborgare. De skulle ge lägre kostnader på lång sikt och skapa löner, vinster och skatteintäkter, det vill säga välfärd. Detta skulle också bidra till att skapa tillväxt, jobb och vinster i de företag som provoceras till att utveckla nya produkter före sina konkurrenter. Innovationsupphandling är ett viktigt verktyg för att premiera nytänkande, utveckling och för att åstadkomma en sådan långsiktig utveckling. Innovationsupphandling kan bidra till att skattemedel används effektivt. På så sätt kan samhälleliga utmaningar mötas och tillväxt av konkurrenskraftiga innovativa företag främjas.

C8. Nej till krav på kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande avtal

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande avtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar.

S, MP och V slöt i oktober 2014 en överenskommelse om att krav på kollektivavtal eller villkor i nivå med kollektivavtal ska ställas vid all upphandling. I november 2016 fick regeringen nej på sitt förslag. Men under våren 2017 återkom man med förslaget i ny tappning, att upphandlande myndigheter ska vara skyldiga att ställa krav på lön, semester och arbetstid och att detta ska komma att gälla för upphandlingar över EU:s tröskelvärden, det vill säga t.ex. för kommuner och landsting vid upphandlingar med ett värde som överstiger 1,9 miljoner kronor.

Finansutskottet sade tidigare nej till det förra förslaget och specifikt till att myndigheter vid behov ska ställa krav på arbetstid, lön och semester för leverantörernas personal. Bland annat skulle många små företag få svårare att vara med i upphandlingsprocesser.

Vidare har utredningar från bl.a. Stockholms universitets juridiska fakultet också visat att det inte är möjligt i dagsläget att ställa krav på kollektivavtal eller kräva andra arbetsrättsliga villkor. Utredningen var beställd av Konkurrensverket. Går förslaget igenom ska landets upphandlande myndigheter, efter samråd med de centrala arbetstagar- och arbetsgivarorganisationerna och med vägledning från Upphandlingsmyndigheten, bestämma vilket kollektivavtal och även vilka obligatoriska villkor som ska tillämpas. Därmed blir flera tusen upphandlade myndigheter skyldiga att på olika sätt tolka villkoren i de drygt 680 kollektivavtal som finns på svensk arbetsmarknad, en praktiskt taget omöjlig uppgift. Detta kommer dessutom leda till olika val av kollektivavtal för samma typ av arbete samt spretigt och oförutsägbart kravställande. Vidare kommer hanteringen av t.ex. försäkringar drabba både upphandlande myndigheter och företag utan kollektivavtal. Att se till att försäkringslösningarna kopplas enbart till det specifika kontraktet kommer att bli en enorm utmaning.

Dessutom innebär frågan om att utstationerande företag till skillnad från svenska företag inte i praktiken ska behöva leva upp till kraven på försäkringar och tjänstepension, ickelikabehandlande och snedvrider konkurrensförutsättningarna för svenska företag. Dessutom blir ett sådant system inte transparent och förutsebart eftersom kollektivavtalen och deras innehåll inte är tillgängliga för kollektivavtalslösa företag. De kollektivavtalsliknande kraven föreslås även gälla fullt ut för underleverantörer i alla led vilket kommer att slå hårt mot kollektivavtalslösa underleverantörer såväl som mot små företag i egenskap av huvudleverantörer som ska kontrollera hela leverantörskedjan.

Slutligen – drygt 60 procent av de små företagen i vårt land (1–49 anställda) saknar kollektivavtal/hängavtal. Eftersom små företag utgör drygt 99 procent av alla företag innebär detta att 60 procent av företagen i Sverige saknar kollektivavtal/hängavtal. Och därmed försvåras ytterligare deras möjligheter att delta i offentliga upphandlingar.

C9. Även småbolag ska kunna vara leverantörer till den offentliga sektorn

Liberalerna Västsverige

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** en ny punkt införs i företagarprogrammet: "Offentliga upphandlingsenheters möjligheter att utesluta små och medelstora bolags möjligheter i upphandlingar ska begränsas. De krav som ställs i en upphandling ska vara rimliga i förhållande till den produkt som avses så att inte småföretag utesluts i onödan."

Många kommuner och myndigheter ställer krav på storlek eller erfarenhet/ålder på de företag som vill ansöka om ett ramavtal eller svara på en offentlig upphandling. Det gör det omöjligt för många små och medelstora företag att ha den offentliga sektorn som kund. För en offentlig beställare kan det vara enkelt att bara jobba med stora bolag men det ligger inte säkert i medborgarnas intresse som vill ha bra och prisvärda produkter. Det finns inget som garanterar att de stora bolagen är den bästa leverantören för många av de produkter, varor och tjänster som i dag upphandlas genom LOU. Ramavtal och LOU-upphandlingar kan tvärtemot leda till att vissa aktörer får en monopol- eller oligopolställning som de kan utnyttja mot sina offentliga beställare. Sammantaget handlar det om mycket stora belopp, uppskattningsvis en fjärdedel av hela Sveriges BNP. En del kommuner har också upphandlingspolicyer som är betydligt mer konkurrensbegränsande än LOU-lagstiftningen intentioner.

C10. 3:12-frågan

Håkan Welin, Håbo
Margareta Fallsvik, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att stoppa 3:12-utredningens förslag
2. **att** Liberalerna verkar för att en ny utredning tillsätts som ges i uppgift att förenkla 3:12-reglerna

I vårt land tillämpas en platt skatt om 30 procent på finansiella inkomster medan inkomster av eget arbete taxeras med en marginalskatt beroende på inkomstens omfattning plus vissa sociala avgifter på lönebeloppet. Våra 3:12-regler kräver att småföretagare delar upp sina inkomster i två inkomstslag, "inkomst av tjänst" och "inkomst av kapital". För tjänsteinkomsterna tillämpas sedan samma skattesats som för arbete. Då bör man också vara medveten om att vid aktieutdelning har företaget i normalfallet först erlagt 22 procent skatt på rörelsevinsten.

Dessa 3:12-regler är endast tillämpliga på fåmansföretag och definitionen på detta begrepp har medfört att de flesta småföretag i landet omfattas. Regelverket är tekniskt komplicerat och anses höra till de mest komplexa beskattningsreglerna som finns för fysiska personer.

I sitt förslag vill den nuvarande regeringen försämra utdelningsmöjligheten för småföretagare i linje med ett nytt skatteförslag, den så kallade "3:12-utredningen". Konsekvenserna av förslaget blir följande tre huvudområden:

- det blir mindre pengar på fickan för företagaren, lönsamheten minskar
- det leder till sänkta incitament att anställa, sysselsättningsökningen minskar
- det blir krångligare regler för att ta ut vinst, regelverket ökar ytterligare

Redan i dag fungerar reglerna så att svenska småföretag beskattas med en betydligt högre skattesats än stora företag. Syftet med reglerna är att förhindra att småföretagare, som arbetar i sina egna företag och som tar ut inkomst i form av aktieutdelning, beskattas med mer förmånliga skattesatser än de som gäller för vanliga anställda i Sverige.

Vi har i dag i Sverige (senaste mätningen gjordes i november 2016) 1 109 381 företag (offentliga branscher borträknade). Av dessa är 99,9 procent små och medelstora företag med mindre än 250 anställda. 99,4 procent av alla företag har mellan 0 och 49 anställda. 74 procent är enmansföretag. De små företagen är också den enskilt största arbetsgivaren i

Sverige. Sammantaget arbetar cirka 1,9 miljoner personer i företag med högst 49 anställda. Några effekter av 3:12-utredningens förslag är att löneunderlagstrappan för företag med flera delägare föreslås bli individuell, vilket motverkar ägarspridning och växande. En annan effekt är att det nästan bara är entreprenörer i Stockholm som kommer att klara kraven på egen lön vilket även gör regeringens förslag landsbygdsfientligt.

Från Liberala företagare menar vi att de största förlorarna med regeringens förslag kommer att bli små och medelstora entreprenörer. Effekterna av 3:12-utredningens förslag blir förödande för sysselsättningsutvecklingen i vårt land, samtidigt som regelverket ökar ytterligare vilket får effekter inom flera andra områden.

C11. Sänk trösklarna för nyföretagandet

Said Abdu, Trollhättan
Johan Hjelm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att minska skillnaden i beskattning mellan arbets- och kapitalinkomster kopplat till gällande 3:12-regler (fåmansbolagsbeskattningen) i samband med en konkurrenskraftig skattereform för 2020-talet
2. **att** samtliga gymnasieelever ska erbjudas möjligheten att driva UF-företag på sina gymnasieskolor
3. **att** praktiska frågor kring företagande ska tas upp i samband med samhällsorienteringen för nyanlända

Sverige behöver fler företag och fler företagsamma personer. Att ta det första steget och grunda ett eget företag kan vara nog så krävande för individen. I den här processen är det viktigt att det offentliga sänker trösklarna för nyföretagandet, så att fler vågar pröva sina vingar och förverkliga sina drömmar.

Vid den stora skattereformen på 1990-talet infördes en särlagstiftning över hur utdelning och kapitalvinst ska beskattas i fåmansföretag, de så kallade 3:12-reglerna. Reglerna infördes för att hindra fåmansföretagare från att omvandla arbetsinkomst, som beskattas högre, till kapitalinkomst i form av utdelning av vinst, som vid försäljning beskattas med den lägre skattesatsen 30 procent. Sedan 2007 beskattas utdelning av kapitalvinst upp till ett gränsbelopp med 20 procent skatt. Högre belopp beskattas som inkomst av tjänst, dock högst cirka 5,6 miljoner kronor. Reglerna kring särbeskattningen av fåmansföretag har sedan starten setts som komplicerad och tillväxthämmande. Enligt Näringslivets Regelnämnd, NNR, uppgår företagens administrativa kostnader för 3:12-reglerna till 1,5 miljarder kronor per år. I praktiken innebär reglerna att ägare av mindre bolag beskattas hårdare och omges av mer regelbörda än ägare av större bolag. 3:12-reglerna drabbar nyföretagandet och mindre företags möjligheter att växa, missgynnar ett aktivt ägarskap i små och medelstora företag och hindrar entreprenörers möjligheter att bidra till näringslivets utveckling. Det är centralt att detta perspektiv lyfts i en kommande skattereform. Behovet av 3:12-reglerna minskar dramatiskt om skillnaden i beskattning mellan arbets- och kapitalinkomster reducerades.

En god väg till nyföretagande är utbildningar i entreprenörskap i skolan. Där får ungdomar förverkliga sina idéer och pröva sina vingar som entreprenörer tack vare stöd från aktörer som Ung Företagsamhet. Genom Ung Företagsamhet och dess lokala organisationer har nära hälften av landets gymnasieskolor mellan 2009 och 2015 gett sina elever möjlighet att starta och driva övningsföretag, även kallade UF-företag, inom ramen för utbildningen. Dessvärre finns det fortfarande flera gymnasieskolor som inte ger sina elever möjligheten att driva övningsföretag. För att skapa en likvärdig skola över landet ska möjligheten att driva UF-företag erbjudas på samtliga gymnasieskolor.

Enligt lag (2013:156) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare har kommunen ansvar att erbjuda samhällsorientering för personer mellan 18 och 65 år som har beviljats uppehållstillstånd i landet. Samhällsorienteringen ska bland annat innehålla information om hur personen kan försörja sig och utvecklas i Sverige. Det är rimligt att även entreprenörskap och praktiska frågor kring företagande behandlas i denna del. Entreprenörskap bör vara en given del i samhällsorientering och anges i förordningen.

C12. Avslå Reepaluutredningens förslag

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tydligt tar avstånd från Reepaluutredningens förslag

Reepaluutredningens förslag är, för att citera Jan Björklund, ”både tillväxt- och företagsfientligt. Det är det mest långtgående förslaget i socialistisk riktning som en svensk regering har lagt sedan debatten om löntagarfonderna. Det slår undan benen för hela branscher och det är framförallt kvinnors företagande som Reepaluutredningen vill sätta stopp för”.

Ytterst och främst handlar det om välfärdstjänster för medborgarna. Den vinstmodell som Reepalu föreslår kommer inte att ge möjlighet för de flesta fristående aktörerna att bedriva en långsiktig verksamhet med god kvalitet. Många kommer att tvingas lägga ned sina verksamheter. Och det skulle i sin tur medföra betydande problem, innovationsbegränsningar och kostnadsökningar för kommuner och landsting runt om i landet.

Socialdemokraterna gör en politisk och logisk kullerbytta när de målar upp en bild av ”ordning och reda” samt ”breda lösningar inom hela välfärden, där medborgarnas behov får styra”. Samtidigt som de motverkar valfriheten och mångfalden av driftsformer menar de att det är medborgarnas behov som ska styra. Motsättningen mellan vinst och ordning och reda är falsk.

Såväl forskning som erfarenheter visar att konkurrens bidrar till nytänkande och förbättrad kvalitet, detta gäller inte minst denna sektor. Även de offentliga utförarna blir bättre av att det finns fristående konkurrenter. Genom att tillåta olika driftsformer skapas en mångfald i välfärden, som i sin tur möjliggör valfrihet för medborgarna. Rätten att välja är i sammanhanget lika viktig som rätten att välja bort. Skop ställde 2015 och 2016 frågor till socialcheferna i landet om fristående utförare inom socialtjänsten och bilden är överväldigande positiv. Hela 78 procent av socialcheferna menade att de fristående utförarna bidrar till att utveckla kvaliteten inom socialtjänsten. Hela 80 procent ansåg att socialtjänsten kan uppnå goda behandlingsresultat genom att använda fristående utövare. Dessutom skulle inte många kommuner klara sitt sociala välfärdsuppdrag utan tillgång till fristående aktörer.

Förslaget till begränsning av välfärdsföretagens möjlighet till vinstuttag kommer att leda till att verksamheternas risk och avkastning från efterfrågeutvecklingen, konkurrenssituationen och den egna effektiviteten, liksom möjligheterna till kvalitetsförbättringar frikopplas. Som en konsekvens av detta blir det en betydligt lägre innovation och omvandling i välfärdssektorn. En utveckling motsatt den utvecklingspotential som konkurrensen innebär. Samhällskostnaderna kommer i stället att öka dramatiskt. Det är i en bra konkurrensmix som innovation, förändringstryck och viljan att utveckla ännu bättre välfärdstjänster skapas. Att begränsa vinstuttaget enligt Reepaluutredningens förslag kommer att göra välfärdssektorn mindre attraktiv för arbetstagare, företagare, investerare och entreprenörer vilket är skadligt för utvecklingen av välfärdstjänster på sikt.

C13. Nationella åtgärder vid företagsnedläggningar av stor lokal betydelse

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska undersöka möjligheterna till att inrätta en nationell tjänstemannastyrka som ska kunna sättas in vid större varsel eller nedläggningar.

Det finns ett antal små och medelstora orter i Sverige med en eller få arbetsgivare av mycket stor lokal betydelse. Om ett sådant företag flyttar sin verksamhet eller tvingas i konkurs får detta ofta en enorm påverkan på orten och dess invånares försörjningsmöjligheter. Dels drabbar det naturligtvis de anställda och deras familjer direkt, men även lokala leverantörer och företag som byggt sin verksamhet direkt eller indirekt på det stora företagets existens drabbas hårt. Två exempel bland många är Findus nedläggning i skånska Bjuv och Astra Zenecas varsel i Lund.

Den enskilda kommunen står ofta maktlös när detta inträffar och de åtgärder som sätts in är ofta otillräckliga eller sker utan vidare analys. För att underlätta för kommuner som drabbas anser Liberalerna Skåne att nationellt stöd bör finnas att tillgå. Så är fallet emellanåt, men om, när och hur det sker beror mer på en subjektiv bedömning än på objektiva grunder enligt likabehandlingsprincipen.

Liberalerna Skåne anser därför att möjligheterna att inrätta en nationell tjänstemannastyrka som kan sättas in vid större varsel, företagsnedläggningar eller företagsflyttar, oberoende av var i landet dessa sker och enligt objektiva kriterier, ska undersökas. Dessa tjänstemän ska, strukturerat och organiserat, hjälpa berörd kommun med åtgärder för att de tidigare anställda ska få nya arbeten. Hur detta sker är olika från kommun till kommun, men alla kommuner som drabbas ska på lika villkor kunna använda sig av detta statliga stöd.

C14. Inför start- och tillväxtkonto för nyföretagandet

Lars-Åke Davidsson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** följande läggs till i partiprogrammet: "Det ska vara lättare att starta och driva ett nytt företag. Inför ett start- och tillväxtkonto liknande skogskontot."

Sverige har sedan länge ett mycket lågt entreprenörskap. GEM-studien (Global Report 2010) visar att Sverige finns på plats 14 av 22. 50 procent av svenska folket uppger att de kan tänka sig att starta företag, men endast 0,6 procent gör det. År 2012 registrerades 61 000 nya företag vilket är en lägre nivå än 1994.

För att nå europeisk toppnivå så behöver vi få en fördubbling.

En mycket stor svårighet för nya företagare är bristen på eget kapital både för att kunna starta och driva ett nystartat företag för att nå en bra överlevnad och kunna växa. I dagens Sverige är det svårt att bygga upp ett start- och tillväxtkapital med skattade medel. Men, det finns modeller som kan hjälpa. Skogskonto används som en balans för att kunna ha tillgång till eget kapital under varierande förhållanden. Vi föreslår att ett likande system införs för att stödja starten av och tillväxten av ett nytt företag.

C15. Omfördela statens stöd till nyföretagandet

Lars-Åke Davidsson, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** följande läggs till i partiprogrammet: "Att Sverige behöver fler och livskraftiga företag. Statens stöd till rådgivning för nystart och utveckling av företag ska utvärderas kontinuerligt och vid behov ska medel omfördelas till de verksamheter som visar bäst resultat."

Statens stöd till rådgivning för nystart och utveckling av företag ska utvärderas kontinuerligt och vid behov ska medel omfördelas till de verksamheter som visar bäst resultat.

Sverige har sedan länge ett mycket lågt entreprenörskap. GEM-studien (Global Report 2010) visar att Sverige finns på plats 14 av 22. 50 procent av Svenska folket uppger att de kan tänka sig att starta företag, men endast 0,6 procent gör det. 2012 registrerades 61 000 nya företag vilket är lägre än 1994.

För att nå europeisk toppnivå så behöver vi få en fördubbling. 50 procent av dem som startar företag tar i dag ingen rådgivning före start. För dem ligger konkursnivån på över 4 procent vilket skapar stora kostnader för det offentliga och hos andra företag.

Av de 50 procent som väljer ta rådgivning före start väljer de flesta Nyföretagarcentrum. Rådgivningen ger flera effekter: en tredjedel får en bra plan och startar omedelbart, en tredjedel arbetar om sin plan och startar senare, en tredjedel har en plan som inte håller och startar inte alls. Detta har visat sig reducera konkursnivån till under 1 procent.

Januari 2009 presenterades en rapport om statligt finansierad företagsrådgivning. Den ledde fram till proposition 2009/10:148. Rapporten finns hos FBA. I rapporten visas att Sverige satsar cirka 500 miljoner kronor per år till olika rådgivningsaktörer. Almi får mest med cirka 145 miljoner kronor och cirka 400 företagsstarter. Nyföretagarcentrum får minst med 2 miljoner kronor och 14 000 företagsstarter.

Proppen resulterade inte i så mycket konkret och inte mer pengar eller omfördelning av pengar till rådgivningen.

Alla resultat visar att det dels är viktigt att rådgivning finns och breddas, dels att fler ser sina möjligheter och startar när de får rätt rådgivning.

C16. Gör konkurslagstiftningen mer företagarvänlig

Axel Darvik, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** en ny punkt i företagarprogrammet tillförs med lydelsen: "Konkurslagstiftningen behöver moderniseras och bli mer företagarvänlig. Om entreprenör blir personligen ekonomiskt ansvarig vid konkurs bör ansvaret normalt vara begränsat till ett kännbart belopp såvida det inte rör sig om grov oaktsamhet."

Konkurslagstiftningen i Sverige är ovanligt sträng i internationell jämförelse och behöver ses över för att bli mer positivt till entreprenörskap. I företagandet ingår att entreprenören tar vissa risker som i värsta fall leder till att företaget går i konkurs. Har de som varit ledare för företaget gjort något misstag är det lätt att bli personligen ansvarig och i slutändan djupt skuldsatt. Lagstiftningen behöver moderniseras och det personliga ansvaret borde också ha en gräns. Endast vid grov oaktsamhet bör entreprenören bli fullt ansvarig och vid mer ringa misstag är det mer rimligt att det personliga ansvaret begränsas till ett kännbart belopp. Möjligheterna till rekonstruktion måste också förbättras så att företag som tillfälligt hamnat i problem kan få en ny chans.

C17. Onödig regelbörda slår mot företagen

Said Abdu, Trollhättan
Johan Hjelm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ingen ny lagstiftning genomförs utan att en konsekvensutredning med småföretagsperspektiv först har gjorts
2. **att** Regelrådet ska ges i uppdrag att granska relevanta konsekvensutredningar i propositioner från regeringen samt att rådets utlåtande om dessa ska föregå varje ny företagslagstiftning
3. **att** Regelrådet ska lämna yttrande avseende en konsekvensutredning i en riksdagsmotion om så beslutas av ett riksdagsutskott

Den svenska arbetsmarknaden och näringslivspolitiken präglades länge av ett storindustriellt, protektionistiskt, perspektiv. Socialdemokratin har haft fokus på industri och storföretag och har i stort varit blind för små företag och deras potential. Det finns i dag drygt 1 miljon företag i Sverige och den absoluta merparten (97 procent) är företag med färre än 10 anställda. Det är här fyra av fem nya jobb skapas.

Det förändrade företagslandskapet ställer nya krav på de lagar som berör våra företag. När ny företagslagstiftning tas fram och förbereds går det inte längre att förutsätta en omedelbar implementering hos landets företag, utan att detta medför en stor osäkerhet och regelbörda. En egenföretagare har ingen egen HR-avdelning som kan administrera pålagor och inhämtningskrav från staten. Med detta ovanifrån och ner-perspektiv gynnas större företag som har den skala som krävs för att hantera komplexa regel- och skattesystem, liksom offentligt drivna verksamheter.

För att Sverige ska kunna stå sig i den internationella konkurrens som globaliseringen medfört måste lagstiftningsarbetet utgå från ett småföretagsperspektiv. Det är nödvändigt att "tänka småskaligt först" ("Think Small First") i lagstiftningsarbetet, så att hänsyn tas till de små- och medelstora företag som sedan ska implementera och följa lagstiftningen.

Innan en myndighet beslutar om föreskrifter ska myndigheten göra en konsekvensutredning för att analysera förslagets följder och kostnadsmässiga effekter. När det gäller föreskrifter som kan påverka företags förutsättningar ska myndigheten dessutom ge Regelrådet tillfälle att yttra sig över konsekvensutredningen.

Regelrådet är en särskild myndighetsinstans som inrättades av Liberalerna och alliansen 2008 för att granska onödigt regelbelastande lagstiftning för företag innan den träder i kraft.

När regeringskansliet bereder förslag till nya eller ändrade regler, som kan få effekter av betydelse för företagens arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt, ska Regelrådet ges tillfälle att yttra sig över förslaget till författningstext och konsekvensutredningen. Dessvärre behöver inte råden från Regelrådet följa med när förslaget blir till lag.

Regelrådets status som oberoende och granskande myndighetsinstans bör stärkas och ges en funktion med inspiration från lagrådet. Av regeringsformen 8 kap. 21 § st. 3 följer att

regeringen kan bortse från att inhämta yttrande från lagrådet i vissa fall då man föreslår riksdagen att meddela lag, men att regeringen då måste redovisa skälen för detta för riksdagen.

På samma sätt bör Regelrådet få granska relevanta konsekvensutredningar i propositioner från regeringen och rådets utlåtande om konsekvensutredningen bör föregå varje ny lagstiftning. Regelrådets utredningsuppdrag bör dessutom utökas till att även omfatta yttranden avseende konsekvensutredningar i riksdagsmotioner om så beslutas av ett riksdagsutskott.

C18. F-skattsedel till alla

Said Abdu, Trollhättan
Johan Hjelm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** alla svenska medborgare över 18 år automatiskt ska tilldelas F-skattsedel

Den delningsbaserade ekonomin utmanar den traditionella företagslagstiftningen. På samma sätt som varu- och tjänsteproduktionen genomgår en omfattande strukturförändring måste lagstiftningsarbetet följa efter och anpassa sig efter den nya ekonomins perspektiv och förutsättningar. Det är inte självklart att en privatperson som bedriver storskalig näringsverksamhet förstår det. Eller uppfattar sig som företagare, även om personen tjänar tusentals kronor varje månad på att hyra ut en del av sin bostad och agera taxi åt bekantskapskretsens bekanta. Företags-, arbetsrätts- och skatterättslagstiftningen präglas fortfarande av ett binärt perspektiv där en person måste vara medveten om sin egen roll som näringsidkare, arbetsgivare respektive arbetstagare från fall till fall för att inte bryta mot lagar och regler. Om en uppdragstagare inte är godkänd för F-skatt ska den som betalar ut arbetsersättning normalt dra av skatt. Detta gäller även om mottagaren är en enskild firma, är momsregistrerad eller är ett bolag. Om mottagaren är en fysisk person ska den som betalar ut arbetsersättningen dessutom betala arbetsgivaravgifter.

För att svara mot den gränsdragningsproblematik som uppstått genom delningsekonomins inträde kan två lösningsalternativ skönjas. Antingen genom att systemen genomregleras eller genom att en regelförenklingsreform av beskattningskategorierna genomförs. Denna regelförenklingsreform skulle bestå i att reformera systemet för F-skatt och automatiskt tilldela alla svenska medborgare över 18 år samt personer med uppehållstillstånd i landet en potential som egenföretagare. För att underlätta integrationen ytterligare skulle migranter kunna ansöka om F-skatt under sin asylprövning. Skillnaden från dagens system är att prövningen av personens lämplighet som företagare skulle ske retroaktivt förutsatt att några oegentligheter uppmärksammats under personens företagande. En sådan lösning skulle minska de administrativa kostnaderna och handläggningstiderna för nyföretagande. Arbets- och skatterättsligt kan viss osäkerhet uppstå vid tjänsteuppdrag då det kan behöva klargöras om avtalsrelationen som uppstått är mellan en arbetsgivare och en arbetstagare eller mellan två företag. Mot bakgrund av dagens praxis kring så kallade kombinatörer med FA-skattsedel torde dock reformen kunna implementeras utan problem.

C19. Motverka osund konkurrens från offentliga

Said Abdu, Trollhättan
Johan Hjelm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** kommuner ska kartlägga sin näringsverksamhet vart tredje år, med avseende på tillämplig konkurrenslagstiftning
2. **att** Konkurrensverket ska ges befogenhet att påföra offentliga aktörer konkurrensböter vid osund konkurrens
3. **att** privata företag som drabbas av osund konkurrens ska ges rätt till skadestånd
4. **att** Skatteverkets straffbeskattning begränsas och graderas efter bolagets storlek, där småföretag med en anställd har ett bötesbelopp som motsvarar straffavgiften för en privatperson
5. **att** Konkurrensverket ska kunna förbjuda en kommun att bedriva näringsverksamhet i synnerligen allvarliga fall av osund konkurrens

Liberalerna har i rapporten ”Rättvriden konkurrens” granskat den osunda konkurrens från offentliga aktörer som enskilda näringsidkare utsätts för. Konkurrensen från det offentliga kan bestå i att kommunala gym stödköps i samma kvarter som privata inrättningar, kommunala glasskiosker tilldelas attraktiva lägen, eller att ett privat tvätteri tvingas konkurrera med en fångvårdsanstalt, som erbjuder tvätteritjänster till kraftiga underpriser.

För att stävja den här typen av verksamhet måste kommunen bli medveten om sin näringsstörande verksamhet. Offentliga aktörer, i synnerhet kommuner, bör få i uppdrag att kartlägga sin näringsverksamhet vart tredje år, med avseende på tillämplig konkurrenslagstiftning. I de fall då offentliga aktörer återkommande bedriver osund konkurrens gentemot privata näringsidkare bör sanktionsmöjligheter införas. Konkurrensverket bör få ett tillsynsansvar, med uppgift att påföra offentliga aktörer konkurrensböter vid osund konkurrens samt driva frågan om skadestånd för de företag som drabbas av den osunda konkurrensen. I synnerligen allvarliga fall av osund konkurrens ska Konkurrensverket kunna förbjuda en kommun att bedriva näringsverksamhet.

Många myndigheter är behjälpliga i myndighetskontakten och ser till att inlagor kommer till rätta. Skattelagstiftningen är dock strikt när det kommer till exempelvis sena rapporteringar och dömer stora som små bolag lika hårt vid överträdelser. Enligt skatteförfarandelagen (2011:1244) 48 kap. 6 § tas en straffavgift om 5 000 kronor ut av det aktiebolag som lämnar in en sen deklaration. Detta oavsett om aktiebolaget omsätter 20 000 kronor per månad eller om det omsätter två miljoner per månad. Detta är orimligt. I den mån straffavgifter tas ut måste den vara proportionerlig i förhållande till bolagets storlek.

C20. Alla har rätt till en andra chans

Henrik Edin, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 64 i rapporten ”Frihet och företagsamhet” stryks

Rapporten ”Frihet och företagsamhet” argumenterar för att arbetsgivare ska kunna kräva utdrag ur belastningsregistret från personer som söker anställning. Det är en olycklig positionering.

Alla människor måste ha rätt att få en andra chans. Efter avtjänat straff är det därför nödvändigt att man kan komma tillbaka in i samhället. Rapportens skrivelse uppmuntrar till motsatsen. Om arbetsgivare skulle sätta i system att granska alla arbetssökandes belastningsregister skulle de människor som är dömda för brott aldrig få en andra chans. Det finns givetvis vissa branscher där det finns ett behov av att granska de arbetssökandes belastningsregister, men det är inte alla. För alla människors rätt att få en andra chans bör punkt 64 i rapporten ”Frihet och företagsamhet” strykas.

C21. Skydd för personlig integritet och frihet till en andra chans i arbetslivet

Linnéa Darell, Linköping
Maria Lundqvist-Brömster, Nordmalingsbygden
Peter Michanek, Stockholm, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** företagandeprogrammet punkt 64 stryks

På senare år har användningen av registerutdrag ökat kraftigt både vad gäller kontroll av arbetssökande och av redan anställda. För ett liberalt parti borde den utvecklingen inge oro. Personlig integritet måste ha ett starkt skydd även i arbetslivet. Självklart ska kontroller göras avseende yrken/branscher där det finns ett starkt skyddsbehov som t.ex. inom skola och omsorg och där kunna leda till att arbetssökande avvisas med den brottsliga bakgrunden som skäl.

Utredningen ”Registerutdrag i arbetslivet” (SOU 2014:48) har föreslagit att arbetsgivarnas möjligheter att begära registerutdrag ska begränsas till att bara kunna användas då det finns särskilt författningsstöd. Både med dagens regelverk och med utredningens förslag kommer

således arbetsgivare att ha möjlighet att kräva att arbetssökande ska visa upp utdrag ur belastningsregistret vid anställning där så är nödvändigt utifrån arbetets art.

Det finns därför ingen anledning för Liberalerna att särskilt betona nödvändigheten av arbetsgivarnas ”frihet” i det avseendet. Utöver skyddet för personlig integritet finns ytterligare ett skäl för liberaler att inte överbetona arbetsgivarnas frihet att kräva kontroll ur belastningsregister vid anställning.

Arbetsgruppen beskriver friheten att söka ett jobb och arbetsgivarens frihet att välja medarbetare. Vi saknar friheten för den individ som begått ett brott att få en andra chans på arbetsmarknaden. Den som begått ett brott och avtjänat sitt straff måste ha en rimlig chans att komma in i arbetslivet och bli bedömd på meriter som andra arbetssökande. Det är för oss en självklar socialliberal uppfattning.

C22. Gör aktiebolagslagen hållbar

Karin Karlsbro, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att ändra aktiebolagslagen så att ett ambitiöst hållbarhetsarbete blir förenligt med vinstsyftet
2. **att** Liberalerna arbetar för att en utredning tillsätts för att genomföra en lagändring enligt motionens förslag

Näringslivets hållbarhetsarbete får allt större betydelse. Trots ökade krav på hållbarhetsrapportering från större börsnoterade företag och höga förväntningar från både privata konsumenter, offentliga upphandlare och investerare så är det oklart hur ett aktivt, långsiktigt hållbarhetsarbete förhåller sig till aktiebolagslagens krav på vinst.

Vissa menar att hållbarhetsmål inte bör skrivas in i bolagsordningen då det kan anses stå emot vinstsyftet. Det är orimligt att aktiebolagslagen fungerar som ett hinder för hållbarhetsarbetet, då det borde vara precis tvärtom.

Därför är det dags att förnya och modernisera lagstiftningen. Detta är ett viktigt steg i arbetet för att främja grön kapitalism.

C23. Arbetsrätt handlar inte bara om företagare

Johan Enfeldt, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 52 avslås
2. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 53 avslås
3. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 54 avslås
4. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 55 avslås
5. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 56 avslås

Arbetsrätt är en fråga som spänner över flera områden. I förnyelsearbetet återfinns förslag både i programmet om ekonomi och i programmet om företagande. De förslag på arbetsrättens område som finns i rapporten Frihet och företagande hänger inte ihop med brödtexten i samma rapport vilket ger ett hafsigt intryck. Brödtexten förordar i praktiken att anställningsskyddet helt avskaffas, medan beslutspunkterna endast förordar detta i mindre företag. Oavsett vilket vore det en ironi om svenska liberaler i praktiken avskaffar arbetsrätten, även om det endast sker i mindre företag. Att både ta bort turordningsregler och företrädesrätt innebär att arbetsgivaren vid varje tillfälle utan motivering kan säga upp vem som helst. Det är inte ett genomtänkt förslag och motsvarar inte något verkligt problem på svensk arbetsmarknad. På längre sikt riskerar det att medföra sämre rörlighet och en höjd konfliktnivå på arbetsmarknaden.

Regional tillväxt

C24. En genomtänkt och konsekvent landsbygdspolitik

Liberalerna Gävleborg
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Inger Lundberg, Älvsbyn
Thomas Söderström, Luleå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att initiera en översyn av skatteutjämningssystemet för att bättre kompensera för urbaniseringens effekter på demografin
2. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att föreslå åtgärder för fler arbetstillfällen i glesbygd
3. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att föreslå åtgärder för att öka förutsättningarna för turist- och besöksnäring i gles- och landsbygd
4. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att prioritera insatser för att underhålla och utveckla vägnät och järnvägar utanför storstäderna
5. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att initiera mindre ingripande strandskyddsregler i områden som inte är starkt exploaterade
6. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att utveckla Liberalernas landsbygdspolitik i enlighet med motionens intentioner

”Företagande är förutsättningen för en levande landsbygd där entreprenörer och företagare skapar både arbetstillfällen, samhällsservice och öppna landskap. Grunden för att nå en ökad befolkningstillväxt är att ha ett bra företagsklimat. En politik för ett bra företagsklimat är också en satsning på den svenska landsbygden.” (Ur ”Framtidsbygden”, Folkpartiets landsbygdspolitiska program 2014)

Liberalerna måste vara relevant också för väljare i landsorten och på landsbygden genom en uthållig politik som inte utgår från eller leder till utflyttning. För ett liberalt parti är respekten för minoriteters intressen grundläggande för demokratin. att urbaniseringen i Sverige är större än i nästan alla jämförbara länder är inte en naturlag, det är en följd av den politik som förts. När ungdomar går ut gymnasiet väljer de många gånger att flytta till en högskoleort för att skaffa en akademisk examen. Ofta blir de kvar på den nya studieorten och betalar sin skatt i storstaden. Deras gamla hemkommun får dock fortsätta att ta ansvar för far- och morföräldrar när de har behov av omsorg. Det kommunala utjämningssystemet ger inte tillräcklig kompensation för urbaniseringens effekter.

Norrland och skogslänen är och kommer att fortsätta att vara viktiga för landet. Därifrån levereras elkraft från vind och vatten, vedråvara och träprodukter från skogen, stål och metall från gruvorna. Landsbygdens näringar kommer att fortsätta att vara avgörande för de svenska exportintäkterna. En förutsättning är att det ska vara möjligt för människorna att bo kvar, med vettiga möjligheter att ta sig till och från jobbet på den regionala arbetsmarknaden.

Det kräver också att vägar och järnvägar underhålls och byggs ut för att bära växande transportvolymer. Den skeva fördelningen av väg- och järnvägsbudgetarna gör att anslagen inte ens räcker till att underhålla och bevara standarden på befintlig infrastruktur. Staten måste ta ansvar för att fiber byggs ut också ut till mindre samhällen på landsbygden innan kopparledningar för telefoni klipps av. Mobilmaster är inte lösningen när äldre behöver trygg och stabil tillgång till välfärdstjänster via bredband.

Landsbygdgruppens programskrift ”Framtidsbygden” från 2014 och landsbygdskommitténs betänkande med reservationer från 2017 innehåller många skarpa förslag som kan bidra till att stärka landsbygdens och glesbygdens förutsättningar att överleva och utvecklas. Liberalerna behöver göra sig till förespråkare för förslag som leder till att hela Sverige kan leva, bortanför de enkla slagorden och plakatpolitiken.

Tillämpningen av strandskydd, förutsättningar för besöksnäringen och turistbranschen, bostadsplanering, kommunikationer, goda villkor för småföretag, forskning och utveckling, tillgången till riskkapital, utbildning – på snart sagt varje politikområde behöver förslag som leder till goda förutsättningar för landsbygden tas fram.

C25. Differentierad arbetsgivaravgift

Ulf Lindström, Piteå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** arbetsgivaravgift differentieras enligt norsk modell med zoner som gör det lättare för lands- och glesbygd att leva, expandera och vända trenden med utflyttning av ungdomar

Lägre skatter på företagande minskar risk för permitteringar vid lågkonjunktur. De höga arbetsgivaravgifterna (högst i Europa) stimulerar inte fasta anställningar.

Småföretagen i lands- och glesbygd har största nyttan av sänkta arbetsgivaravgifter. Om befolkningsutvecklingen fortsätter som de senaste fem åren, att människor flyttar från landsbygden och vi inte kan attrahera dem att stanna, så finns ingen annan lösning än att företagen måste flytta till en större stad.

Sverige har 31,42 procent i arbetsgivaravgift (högst i Europa), Norge har från 0 procent (zon 5, Lofoten, Troms och Finnmark) till cirka 17 procent. Den norska modellen fungerar och svenska företag i norska gränsområden klarar inte konkurrera med norska företag om arbetskraft.

C26. Skärgårdarna – diskriminerad glesbygd

Barbro Westerholm, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en statlig utredning med uppdrag att komma med förslag om bättre tillgång till en arbetsmarknad året runt för skärgårdarnas befolkning och därmed ökat kvarboende

Den parlamentariska landsbygdskommittén har lämnat ett betänkande ”För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd” (SOU 2017:1). Utredningen lämnar 75 förslag om stöd till verksamhet och boende på landsbygden men har inte lyft fram skärgårdarnas behov. Utredningen stannar vid att konstatera att det finns speciella problem i skärgårdarna men analyserar inte problemen och kommer inte med några förslag till lösning av problemen.

I skärgårdarna lever man med säsongsvariation med två månader av överbefolkning och tio månader med tomma hus. Uppköp sker av hus bryggor och sjöbodar med konsekvens att lokalbefolkningen försvinner och ö-kulturen försvinner. Det är denna kultur som man sedan vill visa upp för att locka till sig turister.

För att inte skärgårdarna ska utarmas på fastboende bör en statlig utredning tillsättas med uppdrag att komma med förslag som ger skärgårdarnas befolkning förutsättningar till en förbättrad arbetsmarknad året runt och därmed en ökad befolkning.

C27. Förbättrad integration mellan Sverige och Danmark

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att förbättra arbetspendlingen mellan Sverige och Danmark

Vi står inför en omfattande utmaning i att få ner de svenska arbetslöshetssiffrorna som för närvarande ligger strax under 7 procent. Särskilt utsatta är lågutbildade unga och nyanlända. Skåne utmärker sig som region, trots den goda tillgången på utbildad arbetskraft och utbyggda infrastruktur jämfört med många andra svenska regioner, genom en av landets högsta arbetslöshetssiffror. Malmö, som har potential att fungera som en tillväxtmotor, drar tvärtom ner statistiken genom sitt stora utanförskap. Med en öppen arbetslöshet på närmare 15 procent, ett bidragsberoende i miljardklassen årligen samt genom att fyra av tio som uppbär ekonomiskt stöd gjort så i fler än tre år är Malmö i behov av såväl politisk som ekonomisk förnyelse.

För såväl Malmö som en stor del av västra Skåne är den danska arbetsmarknaden av stor betydelse. Att regeringen valt att slopa ID-kontrollerna är därför positivt ur ett Öresundsperspektiv samtidigt som det öppnar nya anställningsmöjligheter för många skåningar.

Kvar finns dock flera andra problem, såsom det för Sverige ofördelaktiga svensk–danska skattesystemets utformning, det snåriga regelverket för de gränspendlare som arbetar på båda sidor Öresund samt kring arbetsgivaravgifter och socialförsäkringar. Att underlätta arbetspendlingen över Öresund är en fråga av stor betydelse för många människor samtidigt som det skulle skapa intäkter och minska kostnaderna för det offentliga genom en ökad sysselsättning i en region i stort behov av detta.

D.
Jobb och arbetsmarknad

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

D. Jobb och arbetsmarknad

Inledning

Parallellt med en hög sysselsättning finns stora grupper som i dag ställs utanför och hamnar efter. I stället för en socialliberal arbetsmarknad kännetecknad av låga trösklar, hög rörlighet och väl fungerande trygghetssystem ser vi utanförskap som cementeras, klyftor som förstärks och klassresor som försvåras. Detta måste ett liberalt parti möte.

Vi människor lever inte för att arbeta, men för att stärka den enskildes möjlighet till ett självständigt liv och för den gemensamma välfärdens skull är det viktigt att hävda arbetslinjen och sträva mot full sysselsättning. Till skillnad från regeringen understryker Liberalerna att det alltid ska löna sig att arbete och att individen har ett ansvar att så långt som möjligt försörja sig själv. Det ska alltid löna sig att arbeta.

Men enbart individuellt ansvar räcker inte. Det behövs strukturreformer grundade i en förståelse för de krafter som är rörelse möter ett samhällskontrakt som riskerar att tänjas. Vi måste fullt ut se framväxten av en ny, globaliserad arbetsmarknad där konkurrens och krav på allt högre produktivitet skapar utrymme för ett växande välstånd, men också kan lämna fler utanför arbetets gemenskap. Där stora flyktingströmmar innebär att människor med allt mer skilda bakgrunder och färdigheter i Sverige behöver finna ett jobb.

I linje med den ansats som partistyrelsen lade fram vid förra landsmötet har Liberalerna under denna mandatperiod fortsatt att utveckla sin arbetsmarknadspolitik. Till en väsentlig del har det skett inom den arbetsgrupp för jobb och tillväxt som till detta landsmöte rapporterar. Det handlar bland annat om förslag för en bredare arbetsmarknad genom en ny anställningsform och om kompetenskonton för ett längre arbetsliv som partistyrelsen på detta landsmöte vill förankra är en central del av lösningen på de utmaningar vår arbetsmarknad står inför. Vidare presenterar partistyrelsen nedan – med grund i det arbete som skett i både arbetsgruppen för jobb och tillväxt samt arbetsgruppen för ett friare företag och ett växande näringsliv – ett förslag om förändringar för en mer liberal arbetsrätt som kombinerar trygghet för den enskilda med en mindre stel och rigid lagstiftning för att företag och arbetsgivaren ska kunna växa och möta förändring. Partistyrelsen vill även hos landsmötet förankra ett förslag om att Arbetsförmedlingen i sin nuvarande form läggs ned.

FÖRSLAG FRÅN PARTISTYRELSEN: EN LIBERAL ARBETSRÄTT

Dagens svenska arbetsrätt bidrar i bästa fall till att omfördela arbetslöshet och osäkerhet till grupper som även annars har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. I sämsta fall bidrar den även till att sammantaget höja arbetslösheten genom att öka de indirekta kostnaderna förknippade med anställningar och pressa upp lägstalönerna. Mycket tyder också på att en strikt arbetsrätt hämmar produktivitetstillväxten.

Den svenska arbetsrätten präglas av en tydlig skillnad mellan dem som har en fast anställning och dem som inte har det. Bara Nederländerna har en större skillnad i arbetsrättsligt skydd mellan dem med anställning och dem som inte har det. Det innebär att många med svag förankring på arbetsmarknaden drabbas i dubbel bemärkelse: dels omfördelas en strikt arbetsrätt till arbetslöshet till dem, och när de väl kommer i sysselsättning är otryggheten fortfarande stor. Det här behöver förändras. En förändring som gör det enklare att behålla rätt kompetens vid arbetsbrist, som gör det enklare att lösa ut och säga upp anställda som inte sköter sitt jobb behöver kombineras med ett regelverk som ger förutsägbarhet och trygghet för den enskilda arbetstagaren.

Partistyrelsen föreslår därför, i linje med det förslag som utarbetats av arbetsgruppen för jobb och tillväxt, att dagens turordningsregler ska avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens. Det svenska anställningsskyddet, som det är utformat i lag och avtal, där turordningen vid uppsägningar grundas på anställningstid snarare än kompetens för arbetet är

skapat under efterkrigstidens industrisamhälle. Det är ett system som blir allt sämre anpassat till dagens kunskapssamhälle. En strikt arbetsrätt innebär en omfördelning av arbetslöshet till personer långt ifrån arbetsmarknaden och en lägre produktivitetstillväxt än vad som annars vore möjligt. Sverige behöver kompetensbaserade turordningsregler.

För partistyrelsen är det viktigt att understryka att bedömningen av kompetens i detta sammanhang ska vara transparent, rättvis och förutsägbar. Även om en sådan ordning i betydligt högre grad än i dag skapar utrymme för arbetsgivaren att behålla nödvändigt kompetens vid neddragningar på grund av arbetsbrist går det att tänka sig fall då den formella bedömningen av kompetens avviker från det reella behov av kompetens som föreligger. Ett exempel kan vara att en person med en lägre utbildningsnivå än andra har en nyckelkompetens som inte fångas vid en mer formell bedömning. Det finns därför fortsatt ett behov ett regelverk som medger undantag turordningslistan, särskilt för små och medelstora företag. Partistyrelsen föreslår därför att det undantag som finns i dag bibehållas utökas till att omfatta som mest 5 personer för alla företag under 49 anställda.

Vid sidan av turordningsreglerna finns också utmaningar när det kommer till uppsägning på grund av personliga skäl. Det bedöms ofta i dag som svårhanterligt och osäkert att säga upp personer med exempelvis misskötsamhet och samarbetssvårigheter som grund. Att det bedöms som svårt bidrar också till att arbetsgivare är mer obenägna att erbjuda personer fast anställning, och väljer i stället att stapla visstidsanställningar på varandra. En konsekvens av lagstiftarens försök att ge en mycket hög anställningstrygghet till arbetstagare har därmed fått konsekvensen att många får en lägre anställningstrygghet än de annars skulle fått. Det här behöver förändras.

Då både turordningsregler baserade på kompetens, ett utökat undantag från turordningsreglerna och ökade möjligheter till uppsägning av personliga skäl innebär att den formella tryggheten för flertalet som i dag har en fast anställning minskar finns ett reellt behov av kompenserande reformer. Det viktigaste är en politik som verkar för att det ska bli lättare att finna ett nytt jobb, men partistyrelsen konstaterar att det även finns behov av kompenserade förändringar i samband med uppsägningen.

Partistyrelsen föreslår därför att en lagstadgad uppsägningsavgift införs för personer med en längre period bakom sig som anställda hos samma arbetsgivare. Uppsägningsavgiftens storlek bör kopplas till tiden hos arbetsgivaren. Det gör att personer med längre anställningstid skyddas mer än de med kortare anställningstid samtidigt som trösklarna mellan olika anställningsformer försvinner – det är en rimlig ordning. I praktiken är liknande uppsägningsavgifter något som i dag ofta redan regleras i avtal eller genom förhandlingar i samband med uppsägningar – men inte överallt och inte i samband med alla uppsägningar. En lagstadgad uppsägningsavgift skapar en balans mellan arbetsgivarens behov av att behålla de mest kompetenta personerna i företaget – samtidigt som en trygghet skapas för långvarigt anställda. Bland annat långtidsutredningen 2011 har föreslagit att en typ av uppsägningsavgifter införs i Sverige. Det närmare utformningen behöver noggrant övervägas för att båda skapa trygghet för den enskilda utan att systemet påtagligt innebär ökade kostnader för näringslivet och arbetsgivarna som helhets.

Sammantaget yrkar därför partistyrelsen att landsmötet tar ställning för följande punkter, att infoga efter punkt 15 i rapporten från arbetsgruppen för jobb och tillväxt:

1. **Dagens turordningsregler avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens.**
2. **Det ska fortsatt vara möjligt att göra undantag från turordningslistan. Undantaget bör utvidgas till att omfatta upp till fem personer för företag upp till 49 anställda.**
3. **Lagen om anställningsskydd ses över i syfte att göra uppsägning på grund av personliga skäl mindre svårt.**
4. **I samband med en reform av anställningsskyddet ska en uppsägningsavgift införas i syfte att kompensera arbetstagare vid uppsägning. Uppsägningsavgiften ska växa med anställningstiden.**

Partistyrelsen vill understryka att förslaget i hög grad bygger på arbetet från arbetsgruppen för jobb och tillväxt samt arbetsgruppen för ett friare företag och ett växande näringsliv. Partistyrelsen delar i stort alla bedömningar som de både grupperna gör. Partistyrelsen ser inte starka skäl föreligger för att, efter en övergång till kompetensbaserade turordningsregler, avskaffa den så kallade företrädesrätten vid återanställning såsom föreslås i punkt 54 ovan.

I samband med yrkandet om de fyra ovanstående punkterna läggs till yrkar dock partistyrelsen att de ska anses ersätta nuvarande **punkt 16 i rapporten från arbetsgruppen för jobb och tillväxt samt punkt 53–54 i rapporten från arbetsgruppen för växande företag och ett friare näringsliv, vilka således utgår**. Med detta har partistyrelsen också behandlat **motion C23 yrkande 2 och 3, som med hänvisning till ovan bör anses besvarade.**

FÖRSLAG FRÅN PARTISTYRELSEN: LÄGG NED ARBETSFÖRMEDLINGEN

Ska människor känna tillit krävs en fungerande arbetsförmedling med ett uppdrag som motsvarar dagens arbetsmarknad. Partistyrelsen föreslår därför att landsmötet beslutar att Arbetsförmedlingen bör läggas ned i sin nuvarande form.

Partistyrelsen förslag tar sin utgångspunkt i att tudelningen på arbetsmarknaden blir allt tydligare. Å ena sidan arbetsgivare som upplever arbetskraftsbrist och arbetstagare som upplever att det är enkelt att hitta ett nytt arbete vid uppsägning. Å andra sidan växer det fram en ny arbetslöshet, där de arbetslösa i huvudsak är människor som överhuvudtaget inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. Finanspolitiska rådet visar att bland dem med låg utbildning är endast omkring en tredjedel mellan 15 och 74 år sysselsatt.

I detta läge är det helt centralt att arbetsgivare och arbetssökande känner tillit till Arbetsförmedlingen. Så är det inte i dag. Arbetsförmedlingen som myndighet lever inte upp till sitt namn. Det är inte bara ett kommunikativt problem utan i grunden en förklaring till myndighetens låga förtroende hos både arbetsgivare, arbetstagare och allmänhet. Myndigheten har i dagsläget det lägsta förtroendet av samtliga mätta myndigheter enligt SIFO. Detta hämmar hela den svenska arbetsmarknadspolitiken.

Detta är effekten av att myndighetens verksamhet är en annan än den allmänheten uppfattar som dess kärnuppuppgift: förmedling av arbeten. En genomsnittlig arbetsförmedlare förmedlar mindre än ett arbete i månaden. Runt nio av tio lediga arbeten i Sverige förmedlas inte av myndigheten.

Även andra externa bedömare är kritiska till Arbetsförmedlingens verksamhet. Riksrevisionen har granskat verksamheten och gett kritik vid flera tillfällen. 2013 konstaterade Riksrevisionen i en rapport att arbetsförmedlare upplever att de inte har möjlighet att ge arbetslösa ungdomar anpassat stöd. I en rapport från Riksrevisionen år 2015 kritiserades Arbetsförmedlingen för att den var för dålig på att anpassa utbildningsinsatser för att tillgodose regionala och lokala behov. Även OECD har under 2015 riktat kritik mot Arbetsförmedlingen och mot det ineffektiviteten i det offentligt finansierade matchningssystemet i Sverige. Många har i dag inget behov av Arbetsförmedlingen, utan hanterar sitt arbetssökande via privata bemanningsföretag eller branschspecialiserade rekryteringsföretag. Riksrevisionen har vid flera tillfällen påpekat brister i Arbetsförmedlingens verksamhet, inte minst när det gäller arbetet med matchning.

Den nya arbetslösheten och bidragsberoendet är en av vår tids största samhällsproblem. I stället för att Arbetsförmedlingen fokuserar på arbetssökande som inte behöver myndighetens hjälp menar partistyrelsen att allt fokus läggas på att rusta dem längst ifrån arbetsmarknaden för jobb och sysselsättning.

Partistyrelsen föreslår därför att landsmötet beslutar att Arbetsförmedlingen bör läggas ned i sin nuvarande form. Ska människor känna tillit krävs en fungerande myndighet med ett uppdrag som motsvarar dagens arbetsmarknad. Den nya myndigheten ska ha två huvudsakliga uppgifter:

- Att organisera de arbetsmarknadspolitiska programmen och lönestöden.
- Att administrera de offentliga delarna av arbetslöshetsförsäkringen. Det handlar att med insatser, program och subventionerade anställningar stötta den allt större delen av de i arbetslöshet som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Mot bakgrund av det ovanstående yrkar partistyrelsen att landsmötet tar ställning följande nya punkt, att infoga efter punkt 14 i arbetsgruppens rapport för jobb och tillväxt:

5. "Arbetsförmedlingen bör läggas ned i sin nuvarande form. En ny myndighet bör inrättas som organiserar de arbetsmarknadspolitiska programmen och lönestöden och administrerar de offentliga delarna av arbetslöshetsförsäkringen."

Övriga punkter och motioner

I rapporten Jobb och tillväxt i globaliseringens tid lägger arbetsgruppen fram flera ytterligare förslag. Gruppen föreslår i **punkt 15** att startjobb ska införas och RUT-avdraget utvidgas för årsrika. Partistyrelsen delar båda dessa bedömningar. Sedan förslaget om startjobb först presenterades har det utgjort en central del av hur Liberalerna vill möta ett växande utanförskap bland grupper med svag förankring på arbetsmarknaden. Förslaget har bland annat tidigare bekräftats av partirådet 2016. Förslaget har också utgjort grunden för det alliansgemensamma besked om inträdesjobb som lämnats. Vad gäller RUT-avdrag vill partistyrelsen i förhållande till arbetsgruppens förslag ytterligare markera vikten av att värna och vidareutveckla avdraget genom att lyfta upp det till en egen punkt.

Partistyrelsen konstaterar att Sverige har bland de allra högsta ingångslönerna i EU och OECD:s lägsta lönespridning. Därutöver har vi en samlad beskattning på jobb med lägre lön som trots sänkningar fortfarande är allt för hög. Detta är sammantaget en central förklaring till att Sverige har lägst andel enkla jobb i EU, vilket i sin tur bidrar både till att vi har det största sysselsättningsgapet mellan inrikes och utrikes födda och en lägre sysselsättningsgrad än snittet i OECD för personer med de lägsta kunskapsnivåerna.

Mot denna bakgrund är det inte förvånande att det finns ett brett forskningsstöd för att de svenska ingångslönerna är problematiska för sysselsättningen. Bland de organisationer och expertmyndigheter som kritiserat dem finns IMF, Konjunkturinstitutet, Finanspolitiska rådet, EU-kommissionen och OECD. Därför är startjobb – eller inträdesjobb som vi nu kallar dem – en viktig del av den reformagenda partistyrelsen vill möta väljarna med 2018.

Partistyrelsen yrkar därför att punkt 15 i arbetsgruppens rapport ges en justerad lydelse: "För att bryta det långvariga bidragsberoendet krävs fler enkla jobb. Liberalerna vill därför införa en ny anställningsform för unga och nyanlända som innebär att ingångslönen blir lägre och där arbetsgivaravgifterna är avskaffade."

Partistyrelsen yrkar vidare att en ny punkt införs omedelbart efter punkt 15 med lydelsen: "RUT-avdraget har haft en avgörande betydelse för att öppna svensk arbetsmarknad för fler och göra svarta jobb till vita. Den rödgröna regeringen har tyvärr försämrat RUT-avdraget, bland annat genom att sänka taket. Liberalerna vill att taket generellt höjs, att subventionsgraden för årsrika utökas och att avdraget ska omfatta fler tjänster."

I detta sammanhang vill partistyrelsen också behandla **motion D1** som yrkar att Liberalerna tar fram ett förslag som underlättar anställning av nyanlända utan att det innebära ett statligt ingrepp i lönebildningen. Det är korrekt att startjobben – eller inträdesjobben som vi nu kallar dem – innebär en viss statlig inblandning i lönebildningen. Därför har partiet också varit noga med att understryka att en än bättre lösning är att parterna själva möter denna utmaning. När nu så inte sker menar partistyrelsen att det samhällsproblem som är utanförskapet bland många unga och nyanlända överväger och motiverar en viss statlig inblandning. Partistyrelsen yrkar med detta att motion **D1 anses besvarad.**

Partistyrelsen ansluter sig även till jobb- och tillväxtgruppens förslag i **punkt 17** om att stridsåtgärder enbart ska kunna riktas mot arbetsgivare som har anställda medlemmar i det relevanta fackförbundet, att tiden mellan varsel och stridsåtgärd förlängs, och att det i en konflikt ska finnas en rimlig proportion mellan vad man vill uppnå och de använda stridsåtgärderna. **Partistyrelsen yrkar att punkten bifalls. Partistyrelsen yrkar samtidigt bifall till punkt 55 i rapporten från arbetsgruppen för** växande företag och friare näringsliv som också den innebär att en proportionalitetsprincip ska införas. Detta innebär även att partistyrelsen yrkar att **motion C23 yrkande 4 avslås.**

Partistyrelsen delar vidare arbetsgruppens uppfattning att individuella kompetenskonton som skapar möjlighet för både enskilda personer, enskilda arbetsgivare, liksom arbetsmarknadens parter att investera i och möjliggöra en kontinuerlig kompetensutveckling bör införas. Därför yrkar **partistyrelsen bifall till arbetsgruppens punkt 18.** I den äldrepolitiska rapporten öppnar även den arbetsgrupp som arbetat med en politik för årsrika upp för att ett system med kompetenskonton bör införas. Partistyrelsen yrkar därför även här att **punkt 13 i den äldrepolitiska rapporten bifalls.**

I **motion D2** yrkas att staten ska gå i bräschen vad gäller att öka representationen av personer med utländsk bakgrund genom att bland annat bli bättre ge anställda likvärdiga möjligheter till karriär och genom att ge chefer och rekryterare mer adekvata kunskaper. Partistyrelsen delar uppfattningen att det är centralt att den statliga förvaltningen speglar

sammansättningen av Sveriges medborgare. Utländsk bakgrund ska och får inte ligga något till last vid rekrytering. Partistyrelsen konstaterar att ett delmål för den statliga arbetsgivarpolitiken är – och var under alliansregeringen – att öka den etniska mångfalden på alla nivåer. Under Alliansregeringen bidrog bland annat Liberalerna till att Statskontoret kartlade den strategiska kompetensförsörjningen ur ett mångfaldsperspektiv. Partistyrelsen delar därmed fullt ut den ambition som anförs i motion D2, men vill också understryka att även kommuner och landsting här behöver ta ett ansvar. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion D2 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Motion D3 yrkar att offentliganställda ska kunna volontärarbeta 1–2 timmar på arbetstid med bibehållen lön. Partistyrelsen ser inga problem med att en sådan ordning beslutas på lokal nivå, men menar att det inte finns övervägande skäl att inte verka för en generell sådan ordning. En grov uppskattning är att en reform som innebär 1–2 timmars lägre effektiv arbetstid i veckan för nuvarande personal skulle innebära utökade lönekostnader på ca 10 miljarder bara för statlig sektor. För den offentliga sektorn som helhet skulle kostnaden bli betydligt högre. Mot bakgrund av det ovanstående yrkar partistyrelsen att **motion D3 anses besvarad.**

I motion D4 yrkas att Liberalerna ska verka för högre lön inom kvinnodominerade akademikeryrken inom offentlig sektor. I motionen nämns en satsning på 20 miljarder som en bra början. Partistyrelsen delar ambitionen att kvinnodominerande yrken i offentlig sektor generellt behöver ha högre löner. Redan tidigare har Liberalerna verkat för att höja lönerna för lärare och har i opposition föreslagit karriärtjänster också för specialistsjuksköterskor. Partistyrelsen ser positivt på att ta ytterligare steg i samma riktning, men ser inte att det finns offentligfinansiellt utrymme att anslå medel i den nivå som D4 efterfrågar. Med detta yrkar partistyrelsen att motion **D4 anses besvarad**.

I motion D5 anförs dels att Arbetsförmedlingen inte ska annonsera ut arbeten där arbetsgivaren avser ta kreditupplysningar som ett steg i rekryteringsprocessen, dels att Arbetsförmedlingen i allmänhet ses över. Partistyrelsen menar för det första att frågan om Arbetsförmedlingens interna regelverk för vilka arbeten som får utannonseras på platsbanken är på en väl detaljerad nivå för Liberalernas landsmöte, men vill för det andra samtidigt understryka att den helt delar uppfattningen att Arbetsförmedlingen brett ska ses över och vill påminna om att Liberalerna redan tidigare tagit ställning för att Arbetsförmedlingen i sin nuvarande form bör läggas ned. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion D5 anses besvarad.**

I motion D6 yrkas del att forskningsresurser avsätts för att belysa frågan om hur människor påverkas av att via exempelvis mail och mobiltelefon vara tillgänglig för sin arbetsgivare dygnet runt, dels att staten utreder hur vi kan få ett sundare förhållande vad gäller avgränsningen mellan arbete och fritid. Partistyrelsen vill här notera att Arbetsmiljöverket har forskningsmedel som förmedlas efter myndighetens prioriteringar som bland annat skulle kunna avsättas till att särskilt belysa den frågeställning som lyfts i motionen. Vidare menar partistyrelsen att frågan om arbetstagares tillgänglighet i grunden bör avgöras mellan arbetstagare och arbetsgivare och det för närvarande inte föreligger behov att ytterligare reglering på området. Partistyrelsen yrkar att **motion D6 med detta anses besvarad.**

Motion D7 samt D8 yrkar båda på att Liberalerna ska ta ställning för en generell arbetstidsförkortning. Partistyrelsen menar att övervägande skäl i dag inte föreligger att ändra i arbetstidslagen i syfte att justera ned den högsta tillåtna normalarbetstiden. Samtidigt noterar partistyrelsen att det är fullt möjligt att via kollektivavtal eller individuell överenskommelser komma överens om en lägre normal arbetstid än 40 timmar per vecka. Då detta sker i väsentlig grad i flera branscher har den faktiska normalarbetstiden sjunkit över tid. Denna typ av decentraliserade beslutsfattande i arbetstidsfrågor kan ta hänsyn till varierande förutsättningar i olika branscher. Att på politisk väg generellt sänka arbetstiden, och därmed antalet arbetade timmar i ekonomin, är under nu överskådlig tid inte aktuellt med hänvisning till bland annat den demografiska utvecklingen och dess kostnadstryck på de offentliga finanserna. **Partistyrelsen yrkar att motion D7 samt D8 avslås.**

I motion D9 föreslås att varje län får en arbetsmiljöinspektion. Partistyrelsen vill understryka vikten av att Arbetsmiljöverket fungerar, men menar att verkets interna organisation och hur de väljer att spendera tillgängliga resurser primärt är en fråga för verksledningen. **Med detta yrkar partistyrelsen att motion D9 anses besvarad.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** partistyrelsens förslag punkt 1 bifalls som ny punkt i jobb- och tillväxtrapporten: "Dagens turordningsregler avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens."
2. **att** partistyrelsens förslag punkt 2 bifalls som ny punkt i jobb- och tillväxtrapporten: "Det ska fortsatt vara möjligt att göra undantag från turordningslistan. Undantaget bör utvidgas till att omfatta upp till fem personer för företag upp till 49 anställda. "
3. **att** partistyrelsens förslag punkt 3 bifalls som ny punkt i jobb- och tillväxtrapporten: "Lagen om anställningsskydd ses över i syfte att göra uppsägning på grund av personliga skäl mindre svårt."
4. **att** partistyrelsens förslag punkt 4 bifalls som ny punkt i jobb- och tillväxtrapporten: "I samband med en reform av anställningsskyddet ska en uppsägningsavgift införas i syfte att kompensera arbetstagare vid uppsägning. Uppsägningsavgiften ska växa med anställningstiden."
5. **att** jobb- och tillväxtrapporten punkt 16 därmed utgår
6. **att** företaganderapporten punkt 53 och 54 därmed utgår
7. **att** motion C23 yrkande 2 och 3 därmed anses besvarade
8. **att** partistyrelsens förslag punkt 5 bifalls som ny punkt i jobb- och tillväxtrapporten: "Arbetsförmedlingen bör läggas ned i sin nuvarande form. En ny myndighet bör inrättas som organiserar de arbetsmarknadspolitiska programmen och lönestöden och administrerar de offentliga delarna av arbetslöshetsförsäkringen."
9. **att** jobb- och tillväxtrapporten punkt 15 ges lydelsen: "För att bryta det långvariga bidragsberoendet krävs fler enkla jobb. Liberalerna vill därför införa en ny anställningsform för unga och nyanlända som innebär att ingångslönen blir lägre och där arbetsgivaravgifterna är avskaffade."
10. **att** det efter jobb- och tillväxtrapporten punkt 15 införs en ny punkt med lydelsen: "RUT-avdraget har haft en avgörande betydelse för att öppna svensk arbetsmarknad för fler och göra svarta jobb till vita. Den rödgröna regeringen har tyvärr försämrat RUT-avdraget, bland annat genom att sänka taket. Liberalerna vill att taket generellt höjs, att subventionsgraden för årsrika utökas och att avdraget ska omfatta fler tjänster."
11. **att** motion D1 anses besvarad
12. **att** jobb- och tillväxtrapporten punkt 17 bifalls: "Svenska konfliktregler medger att fackförbund till ingen eller liten kostnad för de egna medlemmarna kan orsaka stora kostnader för arbetsgivarna. Vi vill att stridsåtgärder enbart ska kunna riktas mot arbetsgivare som har anställda medlemmar i det relevanta fackförbundet, att tiden mellan varsel och stridsåtgärd förlängs, och att det i en konflikt ska finnas en rimlig proportion mellan vad man vill uppnå och de använda stridsåtgärderna."
13. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 55 bifalls: "Att ett proportionalitetskrav införs vid stridsåtgärder på arbetsmarknaden."
14. **att** motion C23 yrkande 4 därmed avslås
15. **att** jobb- och tillväxtrapporten punkt 18 bifalls: "Inför individuella kompetenskonton som skapar möjlighet för både enskilda personer, enskilda arbetsgivare, liksom arbetsmarknadens parter att investera i och möjliggöra en kontinuerlig kompetensutveckling."
16. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 13 bifalls: "En förutsättning för att stanna länge i arbetslivet är att man kan fortsätta vidareutbilda sig hela livet och att det finns möjlighet att ändra yrkesinriktning. Det behövs system för att finansiera studier som tar hänsyn till att den som är mitt i livet har andra levnadsomkostnader än den som ännu inte bildat familj. Ett sätt kan vara att skapa någon form av kompetenssparande där den enskilde, arbetsgivare och stat gemensamt finansierar studierna."
17. **att** motion D2 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
18. **att** motion D3 anses besvarad
19. **att** motion D4 anses besvarad
20. **att** motion D5 anses besvarad
21. **att** motion D6 anses besvarad
22. **att** motionerna D7 och D8 avslås
23. **att** motion D9 anses besvarad

Motioner

D. Jobb och arbetsmarknad

Arbetsmarknadspolitik, arbetsrätt och allmänna arbetsmarknadsfrågor

D1. Nej till startjobb

Johan Enfeldt, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att ta fram ett förslag som underlättar anställning av nyanlända utan att innebära ett statligt ingrepp i lönebildningen

Vårt förslag om startjobb omfattar alla ungdomar upp till 23 och alla nyanlända i fem år. I korthet handlar det om att lönen ska vara 14 000–16 000 kronor, anställningen befriad från arbetsgivaravgifter och utan rätt att teckna kollektivavtal. Jag tycker att det finns en rad problem med denna modell, även om jag instämmer i att vi behöver göra insatser för att fler ska få jobb. Här tycker jag att nackdelarna överväger.

Med startjobb får vi politiskt beslutade löner. Det är något helt nytt och mycket oroande. I förlängningen får vi avtalsrörelser där staten är en direkt ansvarig part, vi får medarbetare som i händelse av konflikt kommer att strejka mot regering och riksdag. Vi bygger med nödvändighet in risken för politiska strejker i systemet och frestelsen att skriva ”Höjda minimilöner” på valaffischerna. Ja, eller ”sänkta” om man tror sig vinna röster på det. Detta är skälet till att Leif Östling, ordförande i Svenskt Näringsliv så tydligt tog avstånd från förslaget.

Startjobbsmodellen är också en utpräglat kollektiv lösning. Samma för alla, oavsett behov. Jag hoppas att vi liberaler kan hitta mer individuellt anpassade lösningar. Långt ifrån alla under 23 har ju t.ex. svårt att få jobb.

Motargumentet då lyder ”men det här påverkar ju inte de jobb som redan finns”. Det är klart det gör. Om priset för arbetskraft sänks kommer arbetsgivarna i takt med att ny personal ska anställas att nyttja den lägre prisnivån. Det är enkel marknadsekonomi. Låt oss ta området personlig assistans. Där finns redan i dag en konkurrens mellan å ena sidan bolag som betalar pension, försäkringar och följer regler enligt kollektivavtal, och å andra sidan bolag som har väsentligt sämre arbetsvillkor på en rad punkter. Staten pressar ersättningen – ibland med hänvisning till branschens lönsamhet – och successivt blir det allt svårare för den första gruppen att klara sig. Med de nya startjobben blir kostnaderna ännu lägre. Företag som vill kan tjäna extra pengar genom att använda dessa. Avsluta några visstider, anställ nya startjobbare och sen är man igång. Starta om i ett nytt bolag om det behövs. Vinsterna i dessa företag går upp och effekten blir på lite sikt att staten pressar ersättningsnivåerna ytterligare. För så fungerar marknaden. Till slut slås alla företag med avtal på nuvarande kollektivavtalsnivåer ut. Lönen på området har sänkts.

Modellen med startjobb dök upp i en rapport från partiet i samband med avtalsrörelsen i våras. Det hette då att om inte parterna agerar så verkställer vi hotet om att lägga oss i lönebildningen. Förslaget har inte varit ute på samråd och inte behandlats på landsmöte, trots att det innebär en radikal kursomläggning vad gäller politik och löner. Nu är startjobb en bärande del av vår politik och en central punkt i integrationsförslaget. Det är hög tid att vi också diskuterar startjobben i sig. Ska arbetsmarknadspolitiken fokusera på individ eller kollektiv? Vill vi ha politiskt beslutade löner?

D2. Chefer med utländsk bakgrund i arbetslivet

Ninos Maraha, Södertälje
Maria Johansson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att staten ska gå i bräschen som arbetsgivare vad gäller att öka representationen av anställda med utländsk bakgrund på chefsnivå, genom att bli bättre på att ge anställda likvärdiga möjligheter och villkor att göra karriär inom statliga förvaltningar, bolag och myndigheter
2. **att** Liberalerna ska verka för att staten som arbetsgivare ska intensifiera den kompetensbaserade rekryteringen så att chefer och rekryterare har adekvata kunskaper att säkerställa mångfalden vid rekrytering, där ledstjärnorna är kvalitet och träffsäkerhet

Sverige har genomgått en dramatisk förändring vad gäller befolkningssammansättningen under det senaste halvseklet. År 2015 var 17 procent av befolkningen utrikes födda, att jämföra med år 1960 då endast 4 procent var födda utomlands. Majoriteten av dem som var födda utomlands kom från Norden 1960, men i dag är majoriteten av denna grupp födda utanför Norden.

I den här förändringsresan har arbetsmarknaden inte alltid hängt med eller rättare sagt politiken har inte alltid förmått skapa rätta förutsättningar för en dynamisk arbetsmarknad. Som en konsekvens av detta är Sverige troligen det land i Europa som har den största skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda. Till exempel är det vanligare att kvinnor med utländsk bakgrund är företagare än anställda. Samtidigt känner sig var tredje utrikes född i Sverige överkvalificerad för sitt arbete (enligt en undersökning i 26 länder i Europa 2014).

Liberalerna har under senare år levererat många bra arbetsmarknads- och integrationsförslag för att stärka individens egenmakt och möjligheter att få jobb och göra karriär. Men på ett område krävs det mer kraft och det handlar om möjligheterna att nå ända till toppen. Tidningen Chef uppmärksammade i en granskning (2013) den låga andelen chefer med utländsk bakgrund i svenska arbetslivet och konstaterade krasst att för att bli chef krävs det att man är född i Sverige med två svenskfödda föräldrar. Tidningen gjorde en uppföljning 2016 och då hade en viss förbättring skett, men inte relativt, eftersom andelen chefer med utländsk bakgrund hade ökat betydligt mindre än totala andelen med utländsk bakgrund i arbetslivet. Det var endast andelen egenföretagare med utländsk bakgrund som speglade befolkningen i stort. Näringslivet levererar bättre än offentlig sektor, där staten som arbetsgivare är sämst i klassen.

En anledning till varför det kan se ut så här är att det krävs ett stort nätverk för att lyckas göra karriär i arbetslivet. Forskning visar att det dessutom är vanligt att rekryterare går på magkänslan vid rekrytering, vilket leder till mindre träffsäkerhet vad gäller matchning mellan behov och kompetens. Men det finns arbetsgivare, inte minst inom näringslivet, som bättre förstått det strategiskt viktiga i att rekrytera chefer som bättre representerar deras målgrupper. Det är viktigt för både samhälls- och affärsnyttan att mångfalden kan säkras vid rekrytering, utan att för den delen rucka på kvalitetskraven. Precis som det är viktigt att arbeta med ökad jämställdhet i arbetslivet är det att arbeta med ökad mångfald. Eller som vi i Liberalerna brukar säga: Det spelar ingen roll var du kommer ifrån, det viktiga är vart du är på väg. Det är så vi vill främja individens livschanser och möjligheter att göra karriär och klassresor. Nu ser vi till att krossa det etniska glastaket i arbetslivet.

D3. Volontärarbete för offentligt anställd

Liberalerna Sunne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att offentliga verksamheter ska vara förebilder i integreringen i samhället för personer som har svårt att få jobb och sysselsättning. Motionen syftar framförallt till att personer med funktionsnedsättning och asylsökande/nyanlända lättare ska få kontakt med personer som är yrkesverksamma och på så sätt få insyn i och komma närmare yrkeslivet. Det ska ske genom att offentligt anställda ska ges möjligheten till "volontärarbete" på arbetstid, 1–2 timmar per månad, inom ex. ideella föreningar, arbetsintegrerade sociala företag, dagverksamheter etc.

I Liberalernas rapport från arbetsgruppen för funktionshinderpolitik ”Att få vara sitt bästa jag” finns ett antal punkter som ska antas på landsmötet. Bland dessa finns några som gäller arbete. P.25: Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till arbete eller annan sysselsättning. P.35: Offentliga arbetsgivare ska vara föredömen och arbeta aktivt för att anställa fler personer med funktionsnedsättning. Offentliga arbetsplatser ska spegla samhället i stort och diskrimineringslagen säger att vi aldrig får försvåra möjligheterna till anställning för personer utifrån kön, könsöverskridande identitet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Myndigheten för delaktighet har det statliga uppdraget att ha tillsyn över detta.

Tanken är att offentliga verksamheter ska ge anställda möjlighet, för dem som så önskar, att 1–2 timmar i månaden utföra ”volontärarbete” på arbetstid enligt samma idé som arbetsgivare ger möjlighet till friskvård på arbetstid. Många kanske vill engagera sig i ideell verksamhet men saknar tid. Personer som har svårt att komma in i arbetslivet finns ofta inom dagverksamheter eller inom arbetsintegrerade sociala företag och bland våra nyanlända. Volontärarbetet kan innebära att ge av sin tid till ex. dagverksamheter, läxläsning för nyanlända barn eller svenskaträning på asylboenden och på så sätt hjälpa till för att flytta arbetsmarknaden närmare. Detta är ett ”win–win”-koncept. Det ger en naturlig koppling mellan det sociala samhället och offentlig verksamhet och skapar personliga möten för dem som i dag har svårt att bli sedda och få kontakter i livet. Det skulle ge goda relationer mellan människor, bra förutsättningar för integration, snabbare språkinlärning och den offentliga verksamheten skulle bli ett gott exempel för övriga verksamheter i samhället.

Idén kan sedan växlas ut till näringslivet. Organisationen Volontärbyrån, www.volontarbyran.org, skulle kunna vara en samarbetspartner och också ge tips och idéer.

D4. Högre löner

Bertil Östberg, Lidingö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för högre löner inom kvinnodominerande akademikeryrken i offentlig sektor

Inom stora delar av den offentliga sektorn är det brist på personal. Det saknas bl.a. sjuksköterskor, lärare och socialarbetare, Bristen kommer sannolikt att öka eftersom bl.a. den demografiska utvecklingen leder till ökade behov. Utmärkande för många av dessa bristyrken är att de kräver en akademisk utbildning, de domineras av kvinnor och lönenivån är förhållandevis låg.

Bristen på personal leder ofta till stora kvalitetsproblem. Elever undervisas allt för ofta av lärare utan rätt kompetens och det uppstår oacceptabla köer inom sjukvården på grund av brist på sjuksköterskor.

Den huvudsakliga förklaringen till skillnaden mellan mäns och kvinnors löner är också att kvinnor i högre grad väljer utbildningar och yrken som är lägre avlönade än de yrken som domineras av män. Men många av de yrken som domineras av kvinnor är inte mindre kvalificerade än de yrken som domineras av män, utan snarare tvärtom. Det krävs högskolestudier på 3–5 år för sjuksköterskor, lärare och förskollärare, socialsekreterare, bibliotekarier, fysioterapeuter och arbetsterapeuter. Och utmärkande för alla dess kvinnoyrken är att tjänsterna finns inom kommuner eller landsting och om de arbetar i privata företag så är de ofta finansierade med skattemedel.

Lönenivån inom dessa kvinnodominerade yrken är så låg att den akademiska utbildningen inte lönar sig eller lönar sig mycket dåligt. För många visar det sig i ett livslöneperspektiv vara en förlustaffär att skaffa sig en högskoleexamen. Och detta är inte ett problem som kan lösas med förändringar i skattesystemet utan det krävs högre löner.

Om vi vill ha en offentlig sektor med hög kvalitet utan personalbrist och dessutom minska löneskillnaderna mellan män och kvinnor är den viktigaste åtgärden att verka för rejäla löneökningar för de akademiska kvinnodominerade yrken som finns inom offentlig sektor. Det är ju också politiker som fattar beslut om dessa löner även om det ibland maskeras genom att man säger att det är arbetsmarknadens parter som förhandlar. Men för t.ex. kommuner och landsting så är det ju politiskt tillsatta förhandlingsdelegationer som förhandlar. Och Liberalerna har redan insett detta bl.a. genom extra löneökningar för lärare och krav på högre lön för poliser.

Självklart krävs det att staten skjuter till pengar om vi ska kunna höja lönerna för dessa kvinnoyrken. Det är många hundratusen personer som arbetar i dessa yrken. En satsning i storleksordningen 20 miljarder kan vara en bra början.

Detta är också en bra profilfråga för Liberalerna att driva. Socialdemokraterna motsätter sig tydligt ökade satsningar på löneökningar utan vill som vanligt satsa på mer personal oavsett kompetens. Moderaterna vill som vanligt satsa på lägre skatter.

Här kan Liberalerna profilera sig genom att verka för lägre löneskillnaden mellan män och kvinnor, att se till att det lönar sig att utbilda sig och att kvaliteten höjs inom offentlig sektor genom att personalen har rätt kompetens.

D5. Reformera Arbetsförmedlingen och skydda arbetssökandes integritet

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att kreditupplysning bör upphöra av arbetssökande som söker tjänster utannonserade via bemanningsföretag på Arbetsförmedlingens hemsida
2. **att** Liberalerna verkar för att Arbetsförmedlingen som instans och eventuella fortsatta uppdrag ses över.

Arbetsförmedlingen är en statlig instans och med en verksamhet som finansieras via skatteinbetalningar. Arbetsförmedlingens främsta uppgift är att effektivt sammanföra dem som söker arbete med dem som söker arbetskraft.

Under de senaste 30 åren har flertalet rapporter och statistik visat att uppgiften att förmedla arbeten har hållit en låg nivå i antal. Speciellt i förhållande till antal arbetsförmedlare och omfattning av skattemedel som finansierar instansen.

I slutet av 1990 och i början av 2000-talet kom en av de första stora konkurrenterna till Arbetsförmedlingen genom ett bemanningsföretag. Det var då tid och utrymme för bemanningsföretag i och med att det samtidigt hände mycket runt om i vårt land. Sverige befann sig i en ekonomisk kris med nedläggningar av företag, kvalificerad arbetskraft blev arbetslösa och överkvalificerade fick även de stå utanför arbetsmarknaden. Det var finanskris.

Sedan dess har antal bemanningsföretag ökat kraftigt. I dag är det i stort sett bara anställningar via bemanningsföretag som förmedlas via Arbetsförmedlingens hemsida. På Arbetsförmedlingens hemsida kan annons för samma tjänst också utannonseras av flera olika bemanningsföretag samtidigt och vara aktiv för arbetssökning under mycket lång tid. Upp till ett år är inte ovanligt. På Arbetsförmedlingens hemsida är samtidigt annonser från privata företag som söker arbetskraft mycket sällsynt.

Vid ansökan av jobb som annonseras på Arbetsförmedlingens hemsida via ett bemanningsföretag görs även oftast en kreditupplysning av arbetssökande som är eller kan bli aktuell för utannonserad tjänst. Som skäl anges att eventuella betalningsanmärkningar och skulder är en del av bemanningsprocessen och kommer att påverka den jobbsökande negativt om detta förekommer.

Kreditupplysning av aktivt arbetssökande har ingen relevans i en ansökningsprocess för en eventuell anställning. Kompetens, erfarenhet, vad en person kan tillföra samt det som vanligtvis inkluderas i en CV och i samband med intervju är det som borde avgöra om en person är aktuell för en anställning eller inte. Kreditupplysningar av arbetssökande bör avskaffas.

Under 2016 fick 38,6 procent av antalet inskrivna arbetslösa vid Arbetsförmedlingen ett arbete. Undersökningar visar också att det är ungefär totalt 19 procent av arbetssökande som hittar ett jobb via Arbetsförmedlingen.

Arbetsförmedlingen har i stora delar blivit en hemsida för jobbförmedling där främst olika bemanningsföretag annonserar ut lediga tjänster. Om Arbetsförmedlingen fortsatt ska kunna vara en statlig instans finansierad av skattemedel så krävs en förändring både vad gäller uppdrag och om vad detta i så fall ska inkludera. Arbetsförmedlingen som instans och eventuella fortsatta uppdrag behöver ses över.

Arbetsliv och arbetsmiljö

D6. Läsa jobbmejl på fritiden

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att staten avsätter forskningsresurser kring frågan om hur vi påverkas av att vara tillgänglig 24/7
2. **att** staten utreder och tar fram förslag för hur vi kan få ett sundare förhållande till avgränsning arbetstid och fritid

Med dagens teknik är vi tillgängliga dygnets alla 24 timmar och veckans alla sju dagar. Via telefonen och läsplattan är vår tillgänglighet maximal, med korta meddelande, filmsnuttar m.m. och så även större tyngre formella skrivelser, samt även samtal via vanliga samtal eller via andra samtalsprogram. Vi följer våra vänners aktiviteter, gratulerar varandra på födelsedagar etc. Med ett pling i telefonen blir vi oroliga, det kan ju vara något viktigt eller något som jag bara inte får missa just nu, och direkt sträcker vi oss efter telefonen och läser meddelandet. Så även chefen eller arbetskamrater kan kontakta dig, efter arbetsdagen eller på helgen i din jobbmobil, med frågor och direkta arbetsuppgifter. Du kan även föra en dialog med arbetskamrater utanför arbetstid och fördela arbetsuppgifter när du kommer på något. Denna ständiga beredskap är obetald, vi vill vara till lags och göra ett bra jobb, så vi gör det, vi ställer upp. En minut och man är på ”jobbet” med datorn i knäet, dygnet runt, så även i den hyrda semesterstugan. Vill man göra karriär är det ett måste, och en arbetstid om 50 timmar i veckan är mer normalt, ofta delvis obetald. Det har delvis alltid varit så här, men tidigare med annan teknik och allt tog längre tid. Men i dag förväntas att man alltid är tillgänglig av vänner men ofta så även av arbetsgivare.

Sjukskrivningar till följd av psykiska diagnoser har kraftigt ökat. Tillgänglighet 24/7 för jobb och så även vänner, kan vara orsaken eller del av orsaken borde i grunden analyseras. Det man kan konstatera är att ökningen av sjukskrivningen har skett ungefär parallellt med den tekniska utvecklingen.

Det nämns ibland om förbud mot att läsa jobbmejl, öppna brevlådan på fritiden, det kan vara en lösning. Kanske svårt att efterleva och förbud är inte trevligt, det kan finnas andra sätt som tydligare avtalad beredskap mellan arbetsmarknadens parter och med det t.ex. när jobbmejlen ska vara påslagen utanför ordinarie arbetstid. Var och en kan sätta gränser och stänga av, det kan forma en tydligare gräns mellan arbete och fritid. När allt fler gör detta kan en mer hyfsad tillgänglighetskultur ta form.

Ökningen av sjukskrivningar till följd av psykiska diagnoser leder till mänskligt lidande och kraftigt fördyrande samhällskostnad och produktionsbortfall. Att få ner sjuktalet är viktigt. Det är sannolikt ofta flera olika orsaker som kan ligga bakom en sjukskrivning. En kan vara en konstant mindre stress till följd av sociala medier, nya digitala umgängesformer, och jobbet utanför arbetstid.

D7. Öka livskvaliteten i Sverige

Eva Vrang, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ställa sig bakom förslaget att införa en 6 eller 7 timmars arbetsdag med bibehållen heltidslön

Jag föreslår att Liberalerna för fram ett förslag om arbetstidsförkortning för alla i arbetslivet i Sverige.6 eller 7 timmars arbetsdag med bibehållen lön i stället för 8 timmar. Försök med 6 timmars arbetsdag har redan gjorts på flera arbetsplatser med gott resultat. Trivseln har ökat och stressen och sjukskrivningarna har minskat.

Det skulle göra livet drägligare för många hårt ansträngda människor som inte i dag får livspusslet att gå ihop.

Folk skulle må bättre och sjukskrivningarna skulle minska. Jämställdheten mellan män och kvinnor borde också öka med en sådan förändring av arbetstiden.

Ett av många företag som testat 6 timmars arbetsdag med stor framgång är Toyota i Göteborg.

Denna 6 timmars arbetsdag införde man 2002. Antalet timmar ändrades från 8 till 6 när verksamheten gick trögt med långa verkstadsköer och missnöjda kunder. Då beslutade ledningen att dela upp arbetet i två pass, vardera på 6 timmar med bibehållen heltidslön. Konceptet var lyckat och företaget har behållit 6 timmars arbetsdag sedan dess.

Liknande exempel finns också i Danmark med samma lyckade resultat.

Hur ska detta finansieras? Svar: Genom att fler kommer i arbete och betalar skatt.

Antalet sjukskrivningar minskar på grund av bättre arbetsmiljö och kortare arbetstid.

D8. Fem minuter om dan, för våra barn

Hendrik Andersson, Boden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för arbetstidsförkortning för alla, med fem minuter om dagen, vilken itereras årligen, tills vi i Sverige har en normalarbetstid om sex timmar.

Undersökningar som gjorts visar att en stor del av dagens ungdomar, vuxna och småbarnsföräldrar, inte tror att framtiden kommer att bli bättre för kommande generationer. (Se källor nedan)Genom årtiondena har generationer arbetat för att deras barns framtid ska bli bättre. Detta är numera något som väldigt många inte längre tar för givet. Många tror att framtiden blir sämre.

Denna tankemodell riskerar att hota vår framtida välfärd, minska barnafödandet och öka den mentala ohälsan. I kombination med att vi rör oss allt mindre är detta något vi alla bör ta på allvar. För att förebygga samhällelig hopplöshet och få bättre folkhälsa, samt uppfylla människors längtan efter att göra framtiden bättre för sina barn, så vore en ansvarsfull och tidsmässigt kontrollerad arbetstidsförkortning bra. Framtiden vi i västvärlden kommer att gå till mötes är allt mer automatiserad, robotiserad och självgående/självkörande. Det är självklart önskvärt med effektiviseringar och det är också en drivkraft bakom företagande tack vare möjlighet till ökad vinst denna bör vinst också komma arbetskraften till del. Detta ger i sin tur möjlighet till ökad frihet för individen.

Jag vill att Liberalerna antar ”Fem minuter om dan, för våra barn!” som sin politik.

Källor: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (https://www.msb.se/sv/Om-MSB/Nyheter-och-press/Nyheter/Nyheter-fran-MSB/Fortsatt-stor-oro-for-omvarldsutvecklingen/http://fof.se/tidning/2016/9/artikel/den-nya-pessimismen), SOM-institutets rapport ”Ekvilibrium”, Demoskops opinionsanalyser under fem år samt rapporten ”Sverige in i dimman”.

D9. Ökad tillsyn över arbetsmiljöområdet

Margareta Bernås, Varberg
Mats Balkerud, Varberg
Claes Göran Bengtsson, Varberg
Ewa Bergman, Danderyd
Bengt Eliasson, Kungsbacka m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att tillsynen inom arbetsmiljöområdet utökas, så att varje län får en arbetsmiljöinspektion med personal som stödjer och inspekterar arbetsplatser så att arbetsmiljölagen efterlevs.

Vi har i dag arbetsplatser som orsakar stressrelaterade sjukdomar och olyckor på grund av eftersatt arbetsmiljöarbete. Arbetsgivaransvaret fungerar inte på ett sätt som lagstiftningen avser, varken inom offentlig verksamhet eller privat. Arbetsmiljöverkets ansvar att förmedla kunskap om arbetsmiljölagstiftningen och utöva tillsyn över arbetsplatserna i landet bör ökas, så att den lagstiftning vi har blir levande på alla arbetsplatser.

E.
Rättspolitik och demokrati

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

E. Rättspolitik och demokrati

Inledning

Rättsstatens förmåga att bekämpa brott och bidra till trygghet i samhället måste förstärkas. I ett samhälle utan fungerande rättsväsende är det bara de resursstarka som kan freda sina intressen. Rättsstaten är en liberal uppfinning som ger den rätten till varje människa.

Det finns få saker som drabbar den enskilda människans frihet lika allvarligt som att inte få hjälp när det inträffat ett allvarligt brott. Att veta att polisen kommer när det verkligen behövs, att känna sig trygg i sitt bostadsområde, att inte känna sig tvungen att avstå från en kvällspromenad – allt detta handlar om frihet i vardagen.

Jämfört med många andra länder är Sverige ett jämförelsevis tryggt land. Men det gäller inte alla som bor här. Det är de som är socialt utsatta som också drabbas hårdast av kriminaliteten. Ingen ungdom ska känna det mer lockande att gå med i ett kriminellt gäng än att plugga i skolan och ta ett jobb.

Den senaste nationella trygghetsmätningen visar att människors känsla av trygghet har minskat och att det finns fortsatt stora skillnader mellan olika grupper i befolkningen. Detta är bland annat en jämställdhetsfråga: kvinnor är väsentligt mindre trygga än män. Skillnaderna i trygghet visar sig också i att många människor känner att de bor i trygga och säkra bostadsområden medan andra har välgrundad orsak att oroa sig för brottsligheten där de bor. Antalet utsatta områden i Sverige där det finns påtagliga problem med kriminella nätverk, och även antalet särskilt utsatta områden växer. Där har kriminella grupper upprättat parallella maktstrukturer som påtagligt påverkar dem som bor och verkar i områdena.

Terrordådet i Stockholm den 7 april blir ännu en påminnelse om att våldsbejakande extremism och terrorism är ett reellt hot. Detta är dock inte den enda utmaningen för rättssamhället. Det dödliga våldet med anknytning till kriminella nätverk har ökat kraftigt på senare år. Brottslighetens internationalisering, behovet av att möta migrationsströmmar på ett rättssäkert och värdigt sätt och en snabbt växande befolkning är några av de faktorer som sätter rättsväsendets myndigheter och särskilt polisen under hårt tryck. Till detta kommer behovet av att klara rättsstatens närvaro både i glesbefolkade områden och i städernas utsatta bostadsområden med hög risk för social oro. Bland poliser finns också en växande frustration över att man inte ges rimliga förutsättningar att sköta sitt jobb.

Utvecklingen vad gäller brottsuppklaringen är mycket oroande. Andelen ärenden som redovisas av polis till åklagare har fallit brant, och på ett motsvarande sätt har andelen personuppklarade brott sjunkit och ligger nu på den lägsta nivån sedan 1999. Antalet ordningsböter har nära nog halverats sedan 2011. Det behövs en nystart för att svensk polis ska fungera bättre – i hela Sverige.

Antalet poliser behöver öka med minst 5 000 inom fem till sju år. Sverige är ett av de länder i Europa som har lägst polistäthet. År 2010 hade Sverige 216 poliser per 100 000 invånare, en siffra som sedan dess sjunkit till 200 år 2016. Genomsnittet i Europa ligger på drygt 300 poliser per 100 000 invånare.

För att polisorganisationen ska kunna byggas ut måste det vara tillräckligt attraktivt att vara polis. Så är det inte i dag. Tvärtom är det fler som lämnar polisyrket i förtid och många utbildningsplatser står tomma. Samtidigt står många platser på landets polisutbildningar tomma. I Liberalernas satsning på ett utbyggt polisväsende är därför en central del att göra polisyrket mer attraktivt. Vi har i riksdagen lagt fram finansierade förslag för en generell lönesatsning för landets poliser motsvarande i genomsnitt 4 000 kronor i höjd månadslön för en polis.

Det behövs snabbt fler poliser i yttre tjänst. En prioriterad uppgift är därför att rulla tillbaka den omfattande överbyråkratisering som genomförts, och som bidragit till att antalet poliser i yttre tjänst minskat med 1 000 personer de senaste åren. Den utvecklingen måste

vändas och kravet ska ställas att antalet poliser i yttre tjänst ska öka från 9 000 till 11 000 inom ett år (en ökning från 45 till 55 procent av det totala antalet på cirka 20 000 poliser).

För att uppnå detta mål krävs flera olika åtgärder. Till att börja med krävs nyanställning av personal som övertar uppgifter från polisutbildade. Poliser ska inte behöva vara arrestvakter eller bemanna receptioner, och även vid t.ex. upprättande av rapporter och anmälningar kan många arbetstimmar avlastas poliserna. Vidare bedömer vi att det finns stora möjligheter att överföra uppgifter från polisen till andra myndigheter, låta privata aktörer träda in eller i vissa fall avbyråkratisera helt genom att stryka i regelverket.

Slutligen behöver delar av polisreformen rivas upp. Avsikten med reformen var att drygt 20 länspolismyndigheter skulle avskaffas och ersättas med sju polisregioner. Men i verkligheten har de sju regionerna inrättats, samtidigt som länspolismyndigheterna har blivit kvar under namnet polisområden (PO). Antalet poliser som arbetar i kontorsbefattningar har ökat kraftigt och poliserna i yttre tjänst har blivit färre. Alltför många specialenheter har slagits sönder och beslutsbefogenheterna är oklara. Att all polisverksamhet i Sverige är inordnad i en gemensam myndighet är dock en önskvärd effekt av polisreformen och det ska därför bestå.

Terrorismen är ett hot mot enskilda människors liv och frihet och mot den demokratiska samhällsmodellen. Terrorister kan drivas av olika motiv och hämta sin inspiration från våldsbejakande ideologier på yttersta höger- eller yttersta vänsterkanten liksom från extrema tolkningar av olika religiösa läror.

Liberalerna har medverkat till och i flera fall varit pådrivande för att lagstiftningen mot terroristbrott har skärpts i flera steg på senare år, men vi anser att ytterligare steg behöver tas. Det är av största vikt att reformer av lagstiftningen sker med full respekt för grundläggande rättssäkerhetsprinciper och de medborgerliga fri- och rättigheterna enligt Europakonventionen. Bland annat vill vi kriminalisera all aktiv medverkan i terrororganisationers verksamhet, inte bara direkt stridsrelaterad verksamhet.

Det lokala brottsförebyggande arbetet behöver utvecklas genom bland annat ökad kunskapsspridning, förstärkt samverkan mellan olika aktörer och ökat stöd till olika brottsförebyggande projekt runt om i landet. Liberalerna vill i lag förtydliga kommunernas roll för lokalt brottsförebyggande arbete inom sina ansvarsområden.

Programförslaget och motionerna

I det följande tar partistyrelsen först och främst upp de förslag som presenteras i den rättspolitiska arbetsgruppens rapport, samt motioner i anknytande frågor. Därefter behandlar partistyrelsen övriga kriminalpolitiska frågor, varefter den övergår till civilrätt, förvaltningspolitik och demokratipolitik.

POLISVÄSENDET

Den rättspolitiska gruppen lägger fram tretton punkter för att kraftigt förstärka polisväsendet och skapa en bättre lokal närvaro i landet. Bakgrunden är att antalet poliser har stagnerat runt 20 000 samtidigt som Sveriges befolkning ökar och nya säkerhetshot växer fram. Det grova våldet som följer i spåren av gängbrottslighet och organiserad kriminalitet kräver stora polisresurser. Nya uppgifter läggs på polisen för gränsbevakning och inre gränskontroll i en tid med stora migrationsströmmar och många som söker sig till Sverige. Även den förhöjda hotbilden vad gäller terrorism kräver mer av polisen.

Arbetsgruppen föreslår därför en kraftig ökning av antalet poliser som ska få genomslag i hela Sverige. Utbyggnaden av antalet poliser ska åtföljas av en ökning av antalet civila utredare och andra civilanställda **(punkterna 1 och 2)**. Partistyrelsen instämmer helt i gruppens förslag, och i riksdagen har Liberalerna lagt fram finansierade förslag för 5 000 fler poliser och en fortsatt utbyggnad av antalet civilanställda. **Partistyrelsen yrkar därför att punkterna 1 och 2 bifalls.**

I **motion E1** yrkas att reglerna ändras så att polisaspiranter åter får lön under utbildningstiden, detta för att göra polisyrket mer attraktivt. Partistyrelsen konstaterar att dagens regelverk innebär att polisstuderande i dag får lön under den tid då de tjänstgör som polisaspi-

ranter. Under de delar av utbildningen som genomförs vid polishögskolorna finns möjlighet till studiemedel. **Motion E1 bör med detta anses besvarad.**

Eftersom det tar tid att utbilda poliser föreslår gruppen att staten under tiden inrättar ett öronmärkt bidrag till kommunerna så att de kan anställa fler ordningsvakter – kommunala trygghetsvakter. De kommunala trygghetsvakterna ska samarbeta nära med polisen på orten och ska arbeta på de tider och platser där det behövs en ökad närvaro. Gruppen föreslår även att beredskapspolisen ska ges nya och bredare uppgifter när den återinförs, vilket Liberalerna redan verkar för. Exempelvis ska beredskapspolisen kunna fungera som förstärkning även i vardagen, bland annat genom att patrullera i områden som drabbats av stöld- och inbrottsturnéer **(punkterna 3 och 4)**. Vidare föreslås att polisen ges ökade resurser för att själv hyra in ordningsvakter vid egna insatser **(punkt 5)**.

Partistyrelsen delar gruppens bedömning. Ordningsvakter är ett viktigt komplement i det trygghetsskapande arbetet och rollen medför också vissa befogenheter. Fler kommunala trygghetsvakter på kvällar och helger är exempelvis en viktig del av den så kallade Landskronamodellen för tryggare stadsmiljö. Vad gäller beredskapspolisen innebär gruppens förslag en intressant vidareutveckling av de förslag som Liberalerna tidigare lagt fram. Sammantaget yrkar partistyrelsen att **punkterna 3–5 bifalls.**

Vidare föreslår gruppen att polisen blir mer tillgänglig. Väntetiderna för att komma i kontakt med polisen kortas och allmänheten ska enklare kunna höra av sig via sms, mms och sociala medier. Polisen ska även kunna garantera en viss utryckningstid vid allvarliga brott. Gruppen pekar även på vikten av fler mobila poliskontor och polisens arbete mot inbrott, skadegörelse och andra så kallade vardagsbrott **(punkterna 6–8)**.

Frågan om väntetider uppmärksammas även i **motion E2**, där det föreslås att ingen som utsätts för brott ska behöva vänta mer än en timme oavsett bostadsort. Partistyrelsen instämmer i arbetsgruppens förslag och prioriteringar. Vad gäller väntetiderna har partistyrelsen stor förståelse för det som framförs i motionen, samtidigt som det ofrånkomligen är så att polisen måste kunna prioritera mer akuta ärenden framför andra. Att generellt lova att polisen ska vara på plats inom en timme oavsett ärendets art och oavsett plats är inte görligt. Däremot delar partistyrelsen motionärens syn att det är ett stort problem att polisen är så osynlig på många håll i landet, särskilt på mindre orter och landsbygd. Partistyrelsen vill därför understryka att den kraftiga utbyggnad av antalet poliser som Liberalerna förespråkar måste få genomslag i hela landet, även på landsbygden. Med det sagda yrkar partistyrelsen vidare att **punkterna 6–7 bifalls och att motion E2 anses besvarad.**

I **motion E3** yrkas ökade resurser till Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket så att tekniska analyser kan göras snabbare och effektivare. På liknande vis yrkas i **motion E4** att Polismyndigheten och Nationellt forensiskt centrum får resurser till att göra snabbare undersökningar av mobiltelefoner, eftersom dessa ofta är mycket viktiga som bevismaterial i en pågående brottsutredning.

Partistyrelsen instämmer i motionärernas allmänna resonemang, som ligger väl i linje med de budgetalternativ som Liberalerna lagt fram i riksdagen. Dock bör det anses tillräckligt att nämna Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket i en av punkterna i rapporten. **Partistyrelsen föreslår därför att punkt 8 bifalls med tillägg av en ytterligare mening: "Ökade resurser till Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket gör polisens utredningsarbete mer effektivt."** I och med detta är även det mer avgränsade förslaget i motion E4 tillgodosett. **Partistyrelsen föreslår således att motionerna E3 och E4 anses bifallna med vad partistyrelsen anfört.**

För att stärka insynen vill arbetsgruppen öka användningen av öppna data så att allmänheten lättare kan följa brottsutvecklingen där de bor **(punkt 9)**. Partistyrelsen instämmer i förslaget och vill särskilt framhålla att en ökad åtkomlighet till statistik om brottsutvecklingen också kan hjälpa till att motverka ryktesspridning och "fake news". **Punkt 9 bör bifallas.**

Vidare föreslås en fortsatt renodling av polisens arbetsuppgifter och en avbyråkratisering av den alltför tungrodda Polismyndigheten **(punkterna 10–11)**. Slutligen yrkas att Liberalerna håller fast vid att polisutbildningen ska vara en kvalificerad yrkesutbildning, inte en renodlad akademisk högskoleutbildning, och att Liberalerna verkar för mer forskning om hur polisarbetet ska bedrivas för att effektivt bidra till att förebygga och ingripa mot brott **(punkterna 12–13)**. Partistyrelsen anser att arbetsgruppen väl har sammanfattat ett antal principer för att utveckla polisyrket och ge poliserna bättre förutsättningar på arbetsplatsen. **Punkterna 10–13 bör bifallas.**

En form av renodling tas upp i **motion E5**, där det föreslås att blåljuspersonal inte ska upprätthålla ordning vid publika arrangemang. Det framgår inte närmare av motionen vilka arrangemang som åsyftas, men i brödtexten nämns att sådana arrangemang ofta är förenade med entréavgift och att det ibland förekommer stora ordningsstörningar. Partistyrelsen vågar sig därför på gissningen att motionären bland annat avser idrottsmatcher. Frågan om kostnadsansvaret för ordningshållning i anslutning till offentliga tillställningar har utretts i flera omgångar, bland annat under alliansregeringen. Partistyrelsen är inte beredd att ändra på den nu rådande ordningen som innebär att arrangören har ett betydande ansvar för ordningshållning i direkt anslutning till arrangemanget samtidigt som det allmänna bistår med andra brottsförebyggande och ordningsskapande insatser. **Motion E5 bör anses besvarad.**

PROCESSRÄTT, STRAFFRÄTT OCH DOMSTOLSVÄSENDE

Den rättspolitiska arbetsgruppen föreslår ett antal processuella och straffrättsliga förändringar. En sådan reform är att inrätta jourdomstolar för fall där polis eller åklagare mycket snabbt kan fullfölja utredningen. Jourdomstolarna ska enligt gruppens förslag särskilt inrikta sig på brott där unga är inblandade samt tillgreppsbrott, vapenbrott och enklare narkotikabrott (**punkt 14**). Partistyrelsen instämmer i arbetsgruppens förslag och yrkar att **punkt 14 bifalls.**

I **motion E6** förespråkas att ljudinspelning ska göras även vid det första förhöret med en anhållen person, så att förstahandsuppgifterna därmed kan dokumenteras. Partistyrelsen har ingen annan åsikt än motionären vad gäller intresset av bevissäkring. Mot detta måste vägas den aspekten att det första förhöret kan behöva göras direkt på brottsplatsen eller platsen för gripandet och att det inte alltid finns inspelningsutrustning till hands. Detta är en fråga som bäst lämpar sig för att hantera inom polisens interna utvecklingsarbete. **Med detta bör motion E6 anses besvarad.**

I **punkt 15** föreslår gruppen att det införs ett system med kronvittnen, dvs. att en person får strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

Motion E7 innehåller kritik mot förslaget om kronvittnen. Motionären yrkar avslag på gruppens förslag och menar att domstolens möjlighet att självständigt värdera alla fakta i processen försvåras om åklagaren sluter avtal med misstänkta brottslingar. Motionären anser i stället att partiprogrammet ska kompletteras med en text om att en misstänkt person inte ska kunna sänka sitt straff genom överenskommelser med rättsväsendet.

Med anledning av såväl arbetsgruppens som motionärens förslag vill partistyrelsen inledningsvis konstatera att det redan i dag, sedan den 1 april 2015, finns bestämmelser om att en brottskyldig ska kunna få kortare straff om han eller hon bidrar till utredningen av det egna brottet. Det gäller dock bara om personen lämnar information som är betydelsefull för brottsutredningen. Arbetsgruppens förslag om kronvittnen innebär att strafflindring även kan ges till den som lämnar betydelsefulla uppgifter om andras brott.

Partistyrelsen är i likhet med arbetsgruppen medveten om att det finns giltiga invändningar mot ett system med kronvittnen. Ett argument emot är att den som blir kronvittne kan ”köpa sig fri” från en del av sitt eget straff genom att bidra till att andra personer kan lagföras. Detta kan kritiseras utifrån principen att lika brott ska bestraffas lika. Det bör dock vägas in att det alltså redan i dag är möjligt att få strafflindring för den som medverkar i utredningen av det egna brottet.

Mot detta måste vägas att rättsväsendet i dag står inför mycket stora utmaningar när det gäller att utreda och lagföra den grova brottsligheten, särskilt inom organiserad brottslighet. Att få en person att börja tala kan vara avgörande för att få fram uppgifter som leder till en fällande dom.

Partistyrelsen anser att ett förslag om kronvittnen bör övervägas närmare. Samtidigt är frågan komplex och för- och nackdelarna med en sådan ordning behöver analyseras närmare. Det är därför önskvärt att frågan studeras i en statlig utredning och att erfarenheter från de länder där systemet finns då tas med. **Partistyrelsen yrkar därför att punkt 15 ges lydelsen: ”Utred kronvittnen. Ett system med kronvittne handlar om att en brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen skulle kunna gälla den som lämnar uppgifter**

om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp. Kronvittnen förekommer bl.a. i Storbritannien och USA och det bör utredas om Sverige ska införa samma system." Med detta föreslås också att motion E7 anses besvarad.

Straffmätningsfrågor tas även upp i **motion E8**. Partistyrelsen tolkar motionens förslag som att straffmätningen och valet av påföljd i större utsträckning ska styras av behovet av att skydda det omgivande samhället. Den som är potentiellt farlig ska enligt motionären ha svårare än i dag att bli frisläppt, medan det i stället ska bli lättare för andra.

Partistyrelsen vill framhålla att påföljden ska ses som samhällets reaktion på det brott som den dömde har begått. Det är gärningen som ska straffas. Däremot anser partistyrelsen, enligt vad som framgår ovan, att villkorlig frigivning i förtid inte ska vara en generell rättighet utan ska bero på den dömdes agerande under fängelsetiden. **Motion E8 bör med detta anses besvarad.**

Den rättspolitiska arbetsgruppen föreslår i **punkt 16** att det införs en möjlighet att i undantagsfall låta personer vittna med anonymitetsskydd. Ett växande problem är att människor på grund av hot och rädsla låter bli att berätta för polis och domstolar om vad de känner till. Särskilt gäller detta personer vars vittnesmål skulle ha stort värde i utredningar om grov organiserad kriminalitet. Av denna orsak föreslår gruppen att domstolen, när det finns en uppenbar fara för vittnets liv eller frihet, ska kunna tillåta vittnet att framträda anonymt gentemot den misstänkte. Däremot ska alltså inte vittnet vara anonymt för domstolen.

Rakt motsatt uppfattning framförs i **motion E9 yrkande 1**, där det yrkas avslag på punkt 16. Motionären anför bland annat att anonymt avlagda vittnesmål gör det svårare att granska vittnets utsaga och även öppnar för kriminella nätverk att påverka en rättegång genom att låta medlemmar vittna anonymt. Vidare anförs att ett anonymt vittnesmål måste prövas extra noga, vilket gör att vittnet kan behöva utfrågas flera gånger och därmed bli mindre säkert i sina uppgifter. I **yrkande 2** i samma motion förespråkas ett tillägg i partiprogrammet med en generell skrivning om vikten av domstolars oberoende och opartiskhet samt skyddet för vittnen.

I dag är det inte tillåtet med anonyma vittnen i svensk rätt. Dock innehåller inte Europakonventionen något absolut förbud mot anonyma vittnen, och därför har Europadomstolen i några avgöranden godtagit anonyma vittnen. Det har då varit fråga om fall där det har funnits ett konstaterat behov av skydd för vittnet och där dessutom försvaret har getts tillfälle att ställa frågor till vittnet. I vissa länder har det därför införts lagstiftning som tillåter anonyma vittnen under vissa villkor. I dag finns sådan lagstiftning i både Danmark, Norge och Finland, liksom i t.ex. Nederländerna.

Europadomstolens praxis visar att det går att under vissa strängt uppställa villkor ge utrymme för anonyma vittnen. Det avgörande är att det finns rättssäkerhetsmekanismer som tillräckligt uppväger de nackdelar som det innebär för försvaret att ett vittne framträder anonymt.

För att fler brott ska kunna utredas och lagföras är det centralt att fler vågar berätta. Personskyddet för vittnen har förbättrats på senare år, men det är ett hot mot rättstryggheten och rättssäkerheten att människor inte vågar vittna. Partistyrelsen anser att Sverige bör ta ett ytterligare steg genom att i synnerliga fall ge möjlighet att vittna anonymt när det finns en uppenbar fara för vittnets liv eller frihet om identiteten blir allmänt känd. Lärdomarna från våra nordiska grannländer visar att det går att hitta rättssäkra och fungerande system för att åstadkomma detta. **Partistyrelsen anser därför att punkt 16 bör bifallas och motion E9 yrkande 1 avslås.** Vad gäller motionens andra yrkande anser partistyrelsen att det ger en värdefull komplettering till partiprogrammet vad gäller domstolarnas roll och vikten av vittnesskydd. **Motion E9 yrkande 2 bör därför bifallas.**

Vad gäller nämndemannasystemet föreslår arbetsgruppen i **punkt 17** att Liberalerna håller fast vid att nämndemän inte ska finnas i hovrätt och kammarrätt. Vidare föreslår gruppen att uppdraget som nämndemän avpolitiseras genom att intresserade personer anmäler sig till en fristående och neutral nämnd inom Domstolsverket som förordnar lämpliga personer i tillräckligt antal. Bakgrunden till förslaget är att det förekommer att nämndemän ser sin roll som partipolitisk. I **motionerna E10 och E11** kritiseras förslaget ur olika synvinklar. I den förstnämnda motionen framhålls att Domstolsverket inte har samma personkännedom som lokala politiska partiorganisationer kan förutsättas ha, och att det skulle leda till en omfattande byråkrati att låta en central nämnd utse över 7 000 nämndemän. Den senare motio-

nen uttrycker samma kritik mot den delen av den rättspolitiska gruppens förslag, och menar dessutom att lekmannadomarna bör finnas kvar även i hovrätt och kammarrätt.

Partistyrelsen anser att inslaget av lekmannadomare är ett viktigt inslag i det svenska rättssystemet. Nämndemannasystemet har funnits sedan mycket lång tid och fungerar i dag som ett sätt att förankra den löpande rättsskipningen i samhället i stort. Samtidigt behöver systemet reformeras. Senare årtiondens domstolsreformer har gjort det väsentligt svårare att överklaga vissa mål till högre instans, utan utgångspunkten är att målet ska avgöras i första instans. När sådana mål beviljas prövningstillstånd är det ofta för att bevisläget är oklart eller för att praxis saknas. Det blir då viktigare än tidigare att mål i högre instans enbart avgörs av juristdomare.

Legitimiteten i nämndemannasystemet förutsätter att nämndemännen enbart dömer efter lagen, inte efter sina privata eller politiska åsikter. Att nämndemän nomineras av de politiska partierna innebär inte att uppdraget som sådant är partipolitiskt. Tyvärr fungerar det inte alltid så i praktiken. På senare år har det också kommit minst två vetenskapliga studier som visar ett tydligt samband mellan nämndemännens partitillhörighet och hur de dömer. En studie från Uppsala universitet visar att chansen att få bifall på en asylansökan i migrationsdomstol påverkas av den politiska sammansättningen i nämndemannagruppen. En annan studie från Handelshögskolan vid Göteborgs universitet visar att sannolikheten för att få en fällande dom är högre om det ingår en sverigedemokrat i nämndemannagruppen och den åtalade har ett arabiskklingande namn. Sannolikheten för att få en fällande dom är också högre om det ingår en vänsterpartist i nämndemannagruppen och brottsoffret är en kvinna.

Att det förekommer sådana systematiska avvikelser undergräver nämndemannasystemets trovärdighet. En nämndeman är allmänhetens företrädare och ska enbart döma efter lagen, inte efter sitt partiprogram.

Därför bör systemet reformeras och avpolitiseras. Partistyrelsen delar gruppens bedömning att nomineringar inte bör göras av de politiska partierna. Däremot är det obehövligt att binda sig vid att det ska vara en central nämnd som svarar för samtliga nomineringar och att den nämnden ska ligga under just Domstolsverket. Det går att tänka sig andra konstruktioner, och detta bör analyseras närmare. **Partistyrelsen yrkar därför att punkt 17 ges lydelsen: "Avpolitisera nämndemännen och ta bort dem från hovrätter och kammarrätter. Nämndemän ska inte nomineras av de politiska partierna utan ska utses av neutrala samhällsorgan. Nämndemän ska finnas i första instans, men inte i hovrätt och kammarrätt." Med detta bör motion E10 anses besvarad och motion E11 avslås.**

I **motion E12** yrkas att nämndemannaarvodet ska berättiga till tjänstepension, så att det blir mer attraktivt att vara nämndeman.

Arvodet och ersättningen för inkomstförlust vid nämndemannauppdrag är pensionsgrundande till den allmänna pensionen, men utgör inte underlag för tjänstepension. En framtida minskad avtalspension ersätts inte heller som inkomstförlust.

Nämndemannakommittén föreslog i betänkandet "Framtidens nämndemän" (SOU 2002:61) att nämndemän som förlorade pensions- och semesterförmåner till följd av uppdraget skulle få en schabloniserad ersättning för denna förlust. Regeringen ansåg dock att det inte fanns tillräckliga skäl att införa någon sådan regel.

Nämndemannautredningen överlämnade i juni 2013 betänkandet Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan (SOU 2013:49). I betänkandet föreslogs inga förändringar gällande ersättning för utebliven tjänste- eller avtalspension.

Partistyrelsen anser att frågan om tjänstepension för nämndemannaarvode bör bedömas i samband med en bredare analys av arvoden för deltagande i andra offentliga funktioner, till exempel sammanträdesarvoden för ledamöter i insynsråd och statliga kommittéer. Det är inte önskvärt att på förhand binda sig till en viss modell för just nämndemannaarvoden. **Motion E12 bör därför anses besvarad.**

I **motion E13** föreslås att den svarta ekonomin bekämpas genom att myndigheter får större möjlighet att göra oannonserade inspektioner hos företag. Partistyrelsen noterar att det även i dag finns möjlighet att göra sådana inspektioner i vissa fall. Utrymmet för oannonserade inspektioner får bedömas utifrån vad det är för verksamhet som ska granskas och ur vilket perspektiv. Partistyrelsen är inte främmande för att reglerna kan behöva ses över, men anser inte att landsmötet bör fatta alltför generellt bindande beslut. **Motion E13 bör anses besvarad.**

I **motion E14** yrkas att personal vid Tullverket får befogenhet att beslagta vapen som smugglas in i landet. Motionären menar att tulltjänstemän i dag måste tillkalla polis om de stöter på personer som försöker smuggla in vapen. Dock är det redan i dag så att personal vid Tullverket har befogenhet att omhänderta vapen som någon medför utan att kunna visa att han eller hon har rätt att inneha vapnet. Eftersom motionären i sak synes vara tillgodosedd bör **motion E14 anses besvarad.**

KRIMINALVÅRD

I **motion E15** föreslås att Liberalerna arbetar för att den generella principen om villkorlig frigivning ur fängelset efter två tredjedelar av strafftiden ska tas bort. Motionären menar att detta i praktiken inte skapar några drivkrafter för den enskilde att förändra ett destruktivt handlingsmönster. I stället bör, enligt motionären, principen vara att villkorlig frigivning är något man förtjänar genom gott uppförande.

Det är viktigt att kriminalvården ger rätt signaler till den dömde. Därför anser partistyrelsen i likhet med motionären att reglerna om villkorlig frigivning bör skärpas.

I dag har den fängelsedömde i normala fall en rättighet till villkorlig frigivning när minst två tredjedelar fängelsestraffet har avtjänats. För att detta inte ska gälla krävs ”synnerliga skäl”, vilket normalt betyder att den dömde har misskött sig grovt i fängelset. Annars friges den dömde villkorligt efter två tredjedelar av strafftiden, även om han eller hon har misskött sig eller vägrar delta i behandlingsprogram, utbildningar eller andra rehabiliterande insatser.

Partistyrelsen anser att reglerna bör skärpas så att villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden ska vara en möjlighet, inte en rättighet. Till exempel måste det ställas krav på att den som har begått grova våldsbrott eller sexualbrott deltar i behandlingsprogram för att det ska vara aktuellt med villkorlig frigivning i förtid. Personer som återfallit i brott ska normalt avtjäna minst tre fjärdedelar av fängelsetiden. Även om det finns skäl att misstänka att den dömde återfaller i organiserad brottslighet efter frigivningen ska det krävas särskilda skäl för att bevilja villkorlig frigivning. Med detta bör **motion E15 bifallas.**

Den rättspolitiska gruppen lyfter i sin rapport fram vikten av att tiden i fängelse inte bara blir ett straff att avtjäna, utan också en tid där människor ges möjligheter bryta med en kriminell livsstil. Därför föreslås mer resurser till behandlingsprogram mot aggressionsmönster eller missbruk och bättre möjligheter att lära sig ett yrke eller läsa in grundskole- eller gymnasiekompetens i fängelset. Samarbete med socialtjänsten och med frivilligorganisationer lyfts fram. Vidare föreslås fler tidsbegränsade anställningar så att före detta kriminella får normala yrkeserfarenheter och meriter att hänvisa till **(punkterna 19–20)**. Partistyrelsen anser att arbetsgruppen väl sammanfattar kriminalvårdens dubbla uppdrag, straff och rehabilitering. Partistyrelsen är också positiv till idén om att mer aktivt satsa på tidsbegränsade anställningar och andra speciella åtgärder för att öka möjligheten för före detta kriminella att komma ut på den vanliga arbetsmarknaden. Ett nära samarbete med frivården och övervakningsnämnderna är viktigt för att detta ska fungera. **Punkterna 19 och 20 bör bifallas.**

I **motion E16** yrkas att Liberalerna verkar för ”humanare häktningstider”. Motionären anför att Sverige har kritiserats för att brottsmisstänkta ofta får tillbringa lång tid i häkte, och föreslår åtgärder för att få ner dessa tider.

Partistyrelsen konstaterar att det är ett välkänt fenomen att Sverige har långa häktningstider jämfört med andra länder. Detta är ett problem både för den som får sitta häktad lång tid i väntan på rättegång och för rättsväsendet i stort. Det är också vanligt att den häktade beläggs med restriktioner som begränsar den kontakterna med omvärlden. Åklagaren är skyldig att bedöma kontinuerligt om restriktionerna är nödvändiga. I praktiken är dock restriktioner huvudregel.

Partistyrelsen anser att Sverige bör komma till rätta med de mycket långa häktningstiderna. Samtidigt är det viktigt att inte falla ner i det motsatta diket. Det finns trots allt skäl till att en misstänkt person sitter häktad och att restriktioner ges. Från häktescellen kan grovt kriminella sätta käppar i hjulet för rättsprocessen genom att ge order om att undanröja bevis eller hota vittnen.

Ett sätt att minska de långa häktningsperioderna är att dela upp stora brottmål, så att en enskild misstänkt kan ställas inför rätta medan utredningen fortsätter om andra frågor. Förändringar i denna riktning genomfördes under alliansregeringen, som även genomförde lagändringar som minskar antalet inställda huvudförhandlingar. Även lagändringen 2015

om strafflindring för den som medverkar i utredningen av det egna brottet kan få ner häktestiderna. År 2016 presenterade häktes- och restriktionsutredningen sitt betänkande (SOU 2016:52) med ytterligare förslag. Partistyrelsen vill inte föregripa beredningen av det betänkandet, utan föreslår att **motion E16 anses besvarad.**

I **motion E17** föreslås att lekmannaledamöterna i Kriminalvårdens övervakningsnämnder tas bort. Enligt motionären fyller lekmännen ingen annan funktion än att biträda ordförandens beslut, och det skulle därför vara önskvärt att göra samma förändring som redan skett vad gäller Försäkringskassan, där de tidigare socialförsäkringsnämnderna med lekmannainslag tagits bort. Partistyrelsen noterar förslaget som ett bidrag till politikutvecklingen men anser inte att landsmötet bör binda partiet vid en viss ståndpunkt i exakt hur övervakningsnämnderna ska vara sammansatta. Därmed kan frågan analyseras närmare i annat sammanhang, till exempel i det löpande rättspolitiska arbetet i riksdagen. **Motion E17 bör anses besvarad.**

UNGA LAGÖVERTRÄDARE

Ingen enskild åtgärd är viktigare för att långsiktigt få ned brottsligheten än att hindra att ungdomar rekryteras till en kriminell livsstil och fastnar där. Den rättspolitiska arbetsgruppen förespråkar höjda ambitioner för att hjälpa fler unga i riskzonen.

I **punkt 21** föreslås att brott av unga under 15 år normalt ska utredas av polis. Gruppen poängterar att detta inte handlar om att sänka straffmyndighetsåldern, utan om att synliggöra allvaret i att mycket unga personer begår brott. Den kunskap som framkommer i en polisutredning hjälper de sociala myndigheterna och kan även rentvå ungdomar från misstankar som visar sig obefogade.

Partistyrelsen anser att arbetsgruppen har identifierat en väsentlig reformfråga. Barn ska inte straffas, men budskapet till den unge blir helt missriktat om de vänjer sig vid att brott som de begår aldrig utreds.

Sedan den 1 juli 2010 gäller att polisen som huvudregel inte utreder brott där den misstänkte är 15 år, men att brottsutredning ska inledas om det handlar om ett brott där det lägsta straffet är ett års fängelse. Dessutom ska polisen kunna utreda även andra brott som icke straffmyndiga misstänks för, om det är av särskild betydelse för ett allmänt eller enskilt intresse.

Brottsförebyggande rådet har i en utvärdering kommit fram till att lagändringen har haft viss effekt när det gäller de grövsta brotten, men fortfarande blir en fjärdedel av dessa inte utredda. När det gäller de mindre grova brotten har andelen brott som utreds rentav minskat på senare år. Detta är inte rimligt.

I likhet med arbetsgruppen anser partistyrelsen att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas. Undantag ska göras för rent bagatellartade lagöverträdelser och okynnesanmälningar.

Polisens agerande kan vara en väckarklocka för den unge och den unges vårdnadshavare, och kan också vara ett viktigt underlag för de sociala myndigheterna. Därför ska huvudregeln vara att brott som begås av unga alltid ska utredas. **Punkt 21 bör därför bifallas.**

Vidare föreslår arbetsgruppen i **punkt 22** en 24-timmarsgaranti för ungdomar som har gripits för brott. Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar efter gripandet ska kalla vårdnadshavarna till ett samtal, tillsammans med den unge och/eller polisen. Partistyrelsen instämmer i förslaget och yrkar att **punkt 22 bifalls.**

I **punkterna 23–27** föreslås en rad insatser för att ge socialtjänsten förutsättningar att sätta in åtgärder. Det handlar om intensivinsatser för den unge på hemmaplan, oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej, en förstärkning av det så kallade mellantvånget inom socialtjänsten och fler sociala insatsgrupper, både för ungdomar och för unga vuxna. Partistyrelsen anser att arbetsgruppens förslag passar väl in i reformarbetet för att få tidigare insatser till unga i riskzonen, tydligare befogenheter till socialtjänsten att ingripa tidigt och bättre samverkan mellan socialtjänst och polis. **Punkterna 23–27** bör bifallas.

Den så kallade straffrabatten för ungdomar tas upp i **punkt 28**. För personer mellan 15 och 21 års ålder som begår brott finns det särskilda regler om straffnedsättning. Enligt Högsta domstolen bör straffnedsättningen normalt bli större ju yngre lagöverträdaren är. För ett brott som någon begått innan han eller hon fyllt 18 år krävs dessutom synnerliga skäl för att personen ska dömas till fängelse. Enligt praxis är den så kallade straffrabatten på omkring 50

procent av straffvärdet för brottet för en person som är 18 år. Straffrabatten minskas därefter gradvis ju närmare lagöverträdaren kommer 21-årsdagen.

I likhet med arbetsgruppen anser partistyrelsen att det är motiverat med en straffrabatt med hänsyn till den unges ålder första gången en ung person döms. Däremot blir en generell straffrabatt kontraproduktiv för myndiga personer som har fastnat i en kriminell livsstil. Gruppens förslag är därför att dagens straffrabatt ska behållas för den unga människa som är förstagångsförbrytare, men avskaffas för ungdomar som har fyllt 18 år och återfaller i ny brottslighet efter att tidigare ha dömts för brott. Partistyrelsen anser att detta är en rimlig och balanserad hållning och yrkar **bifall till punkt 28.**

BROTTSOFFERFRÅGOR

I **punkt 18** föreslår den rättspolitiska arbetsgruppen att staten tar ett större ansvar för att brottsoffer verkligen får det skadestånd som utdömts i domstol, och säger att ett sätt kan vara att låta staten betala ut skadeståndet i förskott och sedan återkräva det av den dömde eller dennas försäkringsbolag.

I dag är det normalt så att domstolen bestämmer att gärningsmannen ska betala skadestånd direkt till offret. Det är dock vanligt att gärningsmannen inte frivilligt betalar skadeståndet. Brottsoffret kan då vända sig till Kronofogden och ansöka om hjälp med att driva in beloppet. Om Kronofogden inte lyckas driva in hela skadeståndet – till exempel därför att gärningsmannen inte har några utmätningsbara tillgångar – kan brottsoffret därefter vända sig till Brottsoffermyndigheten och ansöka om brottsskadeersättning, som är en form av kompensation i stället för skadestånd. Brottsskadeersättning kan även betalas ut om det inte finns någon känd gärningsman. När Brottsoffermyndigheten tar ställning ska den också ta hänsyn till om brottsoffret har fått ersättning via sitt försäkringsbolag. Genom en lagändring som alliansregeringen genomdrev har det säkerställts att Brottsoffermyndigheten inte kan besluta att betala ut samlad ersättning än vad domstolen fastställt i skadeståndsbelopp.

Partistyrelsen anser att principerna bakom dagens system för skadestånd och brottsskadeersättning är rimliga. Problemet är däremot att det åläggs ett stort ansvar på det enskilda brottsoffret att själv driva sin sak och bevaka sina intressen gentemot olika myndigheter. Partistyrelsen instämmer i arbetsgruppens problembeskrivning, men föreslår en annorlunda formulering. Punkt 18 bör därför lyda: ”**Brottsoffer ska inte behöva vänta på skadestånd.** Brottsoffer ska snabbare få ut det skadestånd som utdömts i domstol, till exempel genom bättre juridiskt stöd för att driva in beloppet eller genom att staten utbetalar beloppet och sedan kräver det av den dömde.”

I **motion E18** yrkas att Liberalerna driver på för en moderniserad lagstiftning för att skydda personer som lever under en hotbild. Motionären pekar på att den statliga utredning som alliansregeringen tog initiativ till ännu inte har lett till några lagändringar. Situationen för människor med skyddad identitet uppmärksammas även i **motion E19**, som föreslår initiativ för att vardagen ska fungera enklare för dessa personer.

Partistyrelsen delar den otålighet som uttrycks i **motion E18**. Liberalerna har länge arbetat för ett starkare skydd till hotade personer, bland annat genom att skyddad identitet ska beviljas permanent och att regelverket ändras så att inte identitetsuppgifter läcker ut till obehöriga genom att olika myndigheter gör olika bedömningar. Vi var också pådrivande för den utredning som alliansregering tillsatte 2014 och som lämnade betänkandet ”Ökad trygghet för hotade och förföljda personer”. Partistyrelsen är enig med motionären om att arbetet måste fortsätta så att reformerna blir verklighet. **Motion E18 bör därför bifallas.** Detta tillgodoser i sak också stora delar av **motion E19**, samtidigt som det aldrig helt kan undvikas att vissa byråkratiska rutiner blir mer tungrodda för den som har skyddade uppgifter. Så långt möjligt ska dock vardagen underlättas. **Motion E19 bör anses besvarad.**

BROTTSFÖREBYGGANDE OCH TRYGGHETSFRÄMJANDE ARBETE

Slutligen lägger arbetsgruppen fram sex punkter med förslag för att generellt stärka det brottsförebyggande och trygghetsfrämjande arbetet. Gruppen lyfter fram vikten av att många olika parter bidrar för att skapa ett tryggare samhälle. Polisens och det övriga rättsväsendets insatser hänger ihop med arbetet inom socialtjänst och skola, föreningslivet, företag och alla de insatser som görs av engagerade enskilda i sitt bostadsområde eller i sin del av samhället.

I **punkt 29** föreslås att lagen ändras så att kommunerna får en uttalad uppgift att arbeta brottsförebyggande inom ramen för sina ansvarsområden. Vidare föreslås i **punkt 30** ökat samarbete mellan kommuner och civilsamhället för brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser, och i **punkt 31** föreslås att trygghetsfrågorna ges en starkare ställning i stadsplaneringen genom att plan- och bygglagen ändras så att det uttryckligen framgår att den fysiska planeringen ska ha ett brottsförebyggande perspektiv. Partistyrelsen instämmer i bedömningen att kommunerna ska ta en mer aktiv roll i det övergripande brottsförebyggande arbetet och yrkar att **punkt 29–31 bifalls**, med en smärre språklig ändring i punkt 30.

För att stärka tryggheten i butiksmiljöer föreslås att i **punkt 32** att det införs möjlighet till tillträdesförbud i butik för den som begått brott. Beslutet ska fattas av åklagare och ska bygga på att det finns risk för att personen kommer att begå fortsatta brott mot butiksinnehavaren. Förbudet ska gälla under en begränsad tid och ska kunna överklagas till domstol.

Partistyrelsen konstaterar att hot och ordningsstörningar i butiker är ett stort problem, och det påverkar inte bara butiksägarens utan också besökarnas trygghet. Detta är särskilt påtagligt i utsatta stadsdelar och det är angeläget att butiksägare ges bättre förutsättningar att skydda sig. Det förslag som arbetsgruppen skisserar har stora likheter med den möjlighet som redan finns att ge dömda huliganer tillträdesförbud till idrottsarenor. **Punkt 32 bör därför bifallas.**

I **punkterna 33 och 34** föreslås att det blir lättare att använda kameraövervakning på särskilt brottsutsatta platser och att fler polisfordon och polisuniformer utrustas med kameror. Kameraövervakning är, enligt gruppen, viktig för att öka känslan av trygghet i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden. Vad gäller poliskameror menar gruppen att erfarenheterna från utlandet visar att detta ger bättre bevis i brottsutredningar och minskar polisens användning av våld. I **motion E20**, däremot, anförs att övervakningskameror ger en falsk känsla av trygghet och att en ökad användning av dessa inte är effektivt i brottsbekämpningen. Motionärerna yrkar i första hand avslag på rapportens punkt 33, i andra hand att punkten förtydligas så att ordet ”trygghet” byts mot ”känslan av trygghet”.

Partistyrelsen konstaterar att Liberalernas grundsyn på kameraövervakning är restriktiv. Det ska finnas ett tydligt behov för att en övervakningskamera ska kunna sättas upp. Praxis har dock blivit alltför restriktiv, och det är inte rimligt att svårt brottsutsatta miljöer inte ska kunna förses med kameraövervakning om det bedöms lämpligt för att öka tryggheten och motverka öppen brottslighet. Ingen hävdar att kameraövervakning i sig är lösningen på brottsligheten, men rätt använd kan kameraövervakning säkra bevisning och bidra till ökat lugn och ökad trygghet i utsatta miljöer. **Punkterna 33 och 34 bör därför bifallas och motion E20 avslås.**

I **motion E21** föreslås att tjänstemannaskyddet utökas så att samtliga som arbetar för det offentliga (antingen som anställda eller via upphandlade tjänster) ska omfattas. Tjänstemannaskyddet handlar bland annat om att den som hotar eller utövar våld mot en tjänsteman kan straffas enligt särskilda bestämmelser. Motionären menar att tjänstemannaskyddet är alltför snävt och att många grupper som utsätts för hot, till exempel socialsekreterare, inte omfattas.

Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna tagit initiativ till en bred översyn för att stärka skyddet för så kallade blåljusyrken, och i detta ingår att se vilka yrkesgrupper som kan behöva omfattas av ökat skydd och även bredda lagstiftningen gällande hot eller våld mot tjänsteman. Detta analyseras nu i en statlig utredning. Partistyrelsen är dock inte beredd att stödja tanken att alla som arbetar i offentlig verksamhet ska omfattas av brottsbalkens särskilda tjänstemannaskydd. Det finns många privata verksamheter som är betydligt mer utsatta för hot eller våld än många offentligt finansierade verksamheter. **Motion E21 bör därmed anses besvarad.**

VÅLD I NÄRA RELATIONER OCH HEDERSRELATERAT VÅLD

Två motioner uppmärksammar kvinnojourerna. I **motion E22** föreslås att kvinnojourernas finansiering ska beslutas i fyraårsperioder för att skapa långsiktighet, och i **motion E23** behandlas det faktum att kvinno- och tjejjourer har så olika förutsättningar i olika delar av Sverige. Därför föreslås att Liberalerna verkar för att Sveriges kommuner och landsting inventerar tillgången till och finansieringen av kvinno- och tjejjourer i hela landet. Partisty-

relsen instämmer i motionernas allmänna inriktning, och konstaterar att landsmötet 2015 tog ställning för att alla kommuner ska ha samarbete med en lokal jour, antingen i den egna kommunen eller i närområdet, och att det behövs ett långsiktigt och enhetligt stödsystem där kvinno- och tjejjourer i hela landet får mer likvärdiga förutsättningar. Partistyrelsen anser att detta är en lämplig sammanfattning av de generella principerna, men att landsmötet inte bör ta ställning till om det ska vara tre-, fyra- eller femåriga stödperioder. Partistyrelsen vill däremot återigen betona att stödet till och samarbetet med enskilda kvinnojourer behöver vara långsiktigt, och att det bör övervägas hur de tydligare kan regleras. Partistyrelsen anser också att det inte nödvändigtvis ska vara SKL som gör den i sig önskvärda kartläggningen, utan det kan också vara t.ex. Socialstyrelsen. En rimlig konsekvens av 2015 års landsmötesbeslut är självfallet att tillgången till och finansieringen av kvinnojourer i någon form behöver inventeras. Med det anförda bör **motionerna E22 och E23 anses bifallna med vad partistyrelsen anfört.**

I **motion E24** föreslås obligatorisk utbildning om hedersrelaterat våld och våldtäkter i utbildningarna till olika funktioner inom rättsväsendet, och i **motion E25** yrkas att bestämmelsen om stalkning (olaga förföljelse) stärks och att redan misstanke om olaga förföljelse ska utredas. Partistyrelsen anses att detta motsvarar den politik Liberalerna redan för. Exempelvis tog landsmötet 2015 ställning för att alla som studerar till exempelvis sjuksköterska, socionom, psykolog, polis, jurist eller lärare ska ha adekvat kunskap om våld samt hedersrelaterat våld och förtryck, och även vad gäller stalkningsbestämmelsen arbetar Liberalerna aktivt i riksdagen för en förändring. Eftersom motionerna därmed är tillgodosedda bör **motionerna E24 och E25 anses besvarade.**

Hedersrelaterade brott och tvångsäktenskap uppmärksammas i **motion E26**, där det föreslås en särskild brottskod (”flaggning”) för hedersrelaterade brott, och i **motion E27** som förespråkar en särskild operativ enhet för att ingripa mot pågående försök till tvångsäktenskap. Partistyrelsen delar bedömningen att det behövs bättre statistik kring hedersrelaterade brott, och motsvarande resonemang kan för övrigt också tillämpas på hatbrott. Vad gäller en ”forced marriage unit” – en operativ enhet mot tvångsäktenskap – samarbetar polisen i dag med det nationella kompetensteam mot hedersvåld som finns vid länsstyrelsen i Östergötland, samtidigt som beslut om tvångsåtgärder får tas i annan ordning av de myndigheter som har sådana befogenheter. Det finns i sammanhanget också ett operativt arbete mot människohandel, bland annat mot människohandel för tvångsäktenskap, som här spelar en viktig roll.

Partistyrelsens bedömning är ändock att Sverige förmåga att operativt ingripa mot tvångsäktenskap måste stärkas. Polisens tidigare kompetensteam mot hedersrelaterat våld och förtryck måste återupprättas. I ett detta ligger exempelvis intern kompetensspridning, men också ett förstärkt samarbete med övriga berörda myndigheter. I enlighet med detta vill partistyrelsen därför att det uppdras åt Polismyndigheten att tillsammans med andra berörda myndigheter förstärka vår förmåga att akut ingripa mot tvångsäktenskap. **Motion E26** bör med det anförda bifallas, medan motion **E27 bör anses besvarad.**

ÖVRIG RÄTTSPOLITIK

Fyra motioner tar upp tiggeri. I **motion E28** förordas en utredning om tiggeritillstånd, medan det i **motionerna E29 och E30** föreslås ett regelrätt förbud mot tiggeri och **motion E31** vill inrikta förbudet mot EU-medborgare som tigger på gator och torg. I motionerna anförs som generellt argument att tiggeri inte är lösningen på fattigdom och att många som tigger är utsatta människor som kommer från andra EU-länder. Förslaget om tiggeritillstånd motiveras bland annat med att det skulle stärka dessa människors rättigheter eftersom de skulle få en naturlig kontakt med svenska myndigheter. Även **den företagandepolitiska rapporten punkt 39** tar upp frågan, men då med förslaget att Liberalerna ska stå fast vid att inget tiggeriförbud ska införas. De argument som gruppen anför är att ett tiggeriförbud skulle försvåra företagares möjligheter till kapitalförsörjning genom gåvor.

Under senare år har vi sett en ökning av fattiga EU-medborgare som kommer till Sverige för att tigga på gatorna. Majoriteten kommer från länder som Rumänien och Bulgarien. Orsaken till att fler fattiga EU-medborgare kommer till Sverige är utbredd fattigdom, utanförskap och främlingsfientlighet i hemländerna. Kvinnor och män ser inga alternativ

till familjens försörjning än att komma hit och tigga. Många är romer som drabbas av en utbredd antiziganism.

Vi ska inte acceptera ett Europa där diskrimineringen och fattigdomen är så stor att de mest desperata ser som sin enda möjlighet att under några månader lämna sin familj och söka sig hit. Kvinnor och män kommer för att tjäna lite pengar och de lever i misär. Situationen skapar också sociala spänningar i vårt samhälle.

Målet för Liberalernas politik är att färre ska behöva leva i sådan fattigdom att de söker sig till rikare länder för att tigga. Tiggeri är inte lösningen på den sociala misären i fattiga EU-länder. Inte heller är förbud mot tiggeri någon lösning. Lösningen på tiggeriproblematiken finns i länder som Rumänien och Bulgarien.

Partistyrelsen anser att det behövs en sammanhållen politik mot de samhällsproblem som gör att vissa människor väljer tiggeri. Inom EU-systemet behövs ett ökat politiskt tryck mot tiggarnas hemländer, samtidigt som också samarbetet fördjupas. EU:s sociala pelare skulle kunna bli ett nytt sätt att sätta press på de EU-länder som i dag inte tar tillräckligt ansvar för sina medborgare.

Den fria rörligheten i Europa inbegriper både rättigheter och skyldigheter för den enskilde och är en hörnsten i Europasamarbetet. Den ska inte inskränkas. Samtidigt är det viktigt att slå fast att svensk lag gäller lika för alla som vistas i vårt land. Det är till exempel inte tillåtet att olovligen slå upp bosättningar på annans mark, och Liberalerna har också medverkat till ny lagstiftning för att lättare avlägsna sådana bosättningar.

Partistyrelsen anser med det anförda att tiggeriet som samhällsproblem behöver motverkas, men på andra sätt än genom förbud. Vidare har förslaget om tiggeristillstånd den nackdelen att en offentlig tillståndsgivning blir detsamma som att i någon mening legitimera en företeelse. Avslutningsvis anser partistyrelsen att tiggerifrågan i första hand har koppling till andra politikområden än företagarpolitiken, och att det primärt därför är andra argument än de företagandegruppen anför som ligger till grund för partiets ståndpunkt. **Partistyrelsen anser därför att motionerna E28–E31 bör avslås och att den företagandepolitiska rapporten punkt 39 bör utgå.**

I **motion E32** aktualiseras vapenlagstiftningen. Motionären välkomnar att Liberalerna motsatte sig EU:s nya vapendirektiv och menar att Liberalerna ska fortsätta arbeta för en reformerad vapenlagstiftning som underlättar för jägare och sportskyttar utan att göra avkall på samhällets säkerhet. Motionären ger också flera konkreta förslag på hur en sådan lagstiftning skulle kunna se ut. Partistyrelsen anser i likhet med motionären att det är viktigt att det finns en effektiv europeisk lagstiftning för att motverka att kriminella kommer åt vapen, samtidigt som denna lagstiftning i görligaste mån inte ska försvåra för laglydiga jägare och sportskyttar. Partistyrelsen uppfattar att motionen i sina övergripande resonemang ligger väl i linje med den politik partiet redan driver i det parlamentariska arbetet. Partistyrelsen yrkar därför att **motion E32 bifalls.**

I **motion E33** förespråkas att reglerna för jaktlicens ändras så att alla jägare personligen ska ansöka om jaktlicens på statens mark ovan odlingsgränsen, samt att privat mark behandlas på samma sätt i jakthänseende oavsett om den ligger ovanför eller nedan odlingsgränsen. Som partistyrelsen uppfattar motionen skulle den innebära förändringar i jakträtten för medlemmar i samebyar. Partistyrelsen är inte beredd att medverka till en sådan förändring utan föreslår att **motion E33 avslås.**

Problemet med så kallade ensamvargar tas upp i **motion E34**, som förespråkar att arbetet mot radikalisering och våldsbejakande extremism i högre grad inriktas på enskilda som radikaliseras i hemmet via kontakter på nätet. Motionären föreslår en nationell samordnare mot dessa så kallade pojkrumsfascister.

Partistyrelsen delar motionärens oro över problemet med personer som radikaliseras i hemmet. Så kallade ensamvargar finns inom både den vänsterextrema, den högerextrema och den jihadistiska miljön. Den 16 mars 2017 pekade Säpo i sin årsrapport ut ensamagerande som den största risken för terrorattentat i Sverige, och attackerna i Trollhättan och möjligen även Drottninggatan i Stockholm är exempel på att detta hot också omsätts i handling. Partistyrelsen noterar att så kallade ensamvargar är en fråga som i högsta grad uppmärksammas inom ramen för det pågående arbetet mot våldsbejakande extremism och terrorism. Därför är det bättre att fortsätta snarare än att bryta ut frågan till en särskild nationell samordnare. Frågan behöver också framöver vara mycket högt prioriterad. Med det anförda föreslår partistyrelsen att **motion E34 anses besvarad.**

I **motion E35** uppmärksammas hatbrott mot personer med funktionsnedsättning. Motionären förespråkar att brott som begås för att kränka någon på grund av funktionsnedsättning ska omfattas synliggöras i det som motionären sammanfattar som ”hatbrottslagstiftningen”, vilket preciseras till förbudet mot hets mot folkgrupp, det straffrättsliga förbudet mot olaga diskriminering samt brottsbalkens regler om straffskärpning vid brott som begås vid vissa motiv. Motionären föreslår även att frågor om hatbrott mot personer med funktionsnedsättning synliggörs och att kunskapen om dessa brott ökar.

Partistyrelsen delar motionärens ståndpunkt att hatbrott mot personer med funktionsnedsättning behöver synliggöras och lagföras mer än vad som sker i dag. Att personer med funktionsnedsättning är måltavlor för ideologiskt motiverade brott är ett faktum. Nazismens brott mot mänskligheten riktade sig också mot personer som på grund av sin funktionsnedsättning inte ansågs värda att leva. Även de mer generella fördomar som filosofen Harald Ofstad kallade ”vårt förakt för svaghet” kan också riktas mot personer med funktionsnedsättning.

Den så kallade straffskärpningsparagrafen i brottsbalken innebär bland annat att straffvärdet blir högre för brott som begås för att kränka offret på grund av hens tillhörighet till viss grupp. Liberalerna har redan tidigare tagit ställning för att denna paragraf behöver breddas, och partistyrelsen instämmer i att den uttryckligen också bör omfatta brott som begås för att kränka personer med funktionsnedsättning. Likaså är det viktigt att kunskapen om utbredningen av hatbrott mot personer med funktionsnedsättning ökar.

Vad däremot gäller bestämmelsen om hets mot folkgrupp vill partistyrelsen något fördjupa resonemanget. Utgångspunkten i ett liberalt samhälle är att tryck- och yttrandefriheten gäller alla yttranden, även yttranden som är avskyvärda eller ger uttryck för värderingar som är helt främmande för demokratin. Som en yttersta gräns mot den mest allvarliga hatpropagandan mot utsatta samhällsgrupper infördes 1948 bestämmelsen om hets mot folkgrupp. Det finns dock ingen självklar princip som säger att alla grupper som omfattas av den allmänna lagstiftningens diskrimineringsskydd också ska innefattas av grundlagens förbud mot hets mot folkgrupp. En sådan princip skulle undergräva tanken med det särskilda grundlagsskyddet, nämligen att inskränkningar i tryckfriheten måste göras med särskild eftertanke. Det är inte önskvärt att betrakta inskränkningar i yttrandefriheten som en ren konsekvensändring av ändringar i vanlig lag, utan varje inskränkning av yttrandefriheten måste motiveras särskilt och resonemanget måste stå på egna ben. Det finns inte i dag något underlag som ger belägg för att det är nödvändigt att bredda bestämmelsen om hets mot folkgrupp till att omfatta även hets mot personer med funktionsnedsättning och partistyrelsen är därför inte beredd att ställa sig bakom ett sådant förslag. **Med det anförda bör motion E35 yrkande 1 anses besvarat, medan yrkandena 2–3 bör bifallas.**

Brottslighet via nätet tas upp i flera motioner. I **motion E36** föreslås att lagstiftningen mot IT-relaterade brott uppdateras och att det rättspolitiska programmet även tillförs förslag på området. I **motion E37** argumenteras för olika åtgärder för att motverka kränkningar på nätet av främst unga. I motionen förespråkas ansvarstagande från vuxenvärlden och ökad information, men också att tillgången till vissa webbplatser begränsas för unga och att staten svartlistar sajter som ”inte kan moderera och visa god värdegrund”. I **motion E38** föreslås att IT-relaterade sexualbrott likställs med andra sexualbrott, och motionären lägger även fram detaljerade förslag på hur straffskalorna för enskilda brott ska ändras. Partistyrelsen instämmer i att detta är ett växande problem och konstaterar att Liberalerna också aktivt arbetar för bl.a. skärpt skydd mot trakasserier, förtal och sexualbrott via nätet. Däremot är partistyrelsen inte beredd att verka för att sajter blockeras eller censureras av staten. **Motion E36–E38 bör anses besvarade.**

I **motion E39** yrkas att den så kallade sexköpslagen tas bort och ersätts av en lagstiftning som legaliserar både köp och försäljning av sexuella tjänster. Motionärerna menar att sexköpslagen fungerar kontraproduktivt och att statens brottsbekämpande insatser ska koncentreras mot sådana inslag som utgör människohandel, slaveri eller bedrägeri. Genom en legalisering av den prostitution som inte har sådana inslag skulle, enligt motionärerna, leda till att människor som säljer och köper sexuella tjänster inkluderas på ett mer värdigt sätt i samhället samtidigt som kriminella nätverk får svårare att profitera på verksamheten.

Partistyrelsen delar inte motionärens bedömning. Motionären synes beskriva ett tänkt idealscenario som skiljer sig från den reellt existerande sexhandeln. Påståendet att en legalisering av prostitution skulle slå undan benen för den organiserade brottsligheten har inte täckning i erfarenheter från andra länder. I Sverige anser rättsväsendets företrädare tvärtom

att förbudet mot köp av sexuella tjänster hjälper dem att arbeta aktivt mot de kriminella som exploaterar de människor, främst kvinnor, som är offer i sexhandeln. **Motion E39 bör avslås.**

Lagen om bidragsbrott kritiseras i **motion E40**, som menar att det vore bättre att avskaffa lagen och använda brottsbalkens bestämmelser om bedrägeri. Liknande motioner har behandlats vid tidigare landsmöten och partistyrelsen vidhåller att lagen behövs. En viktig skillnad mellan bidragsbrottslagen och bedrägeribestämmelsen är att bidragsbrottslagen också innefattar handlingar som begås av grov oaktsamhet. En utvärdering av bidragsbrottslagen har gjorts av Riksrevisionen, som menar att lagen kan behöva effektiviseras, men däremot inte att den bör avskaffas. Även en statlig utredning har nyligen genomfört en utvärdering och lagt fram förslag till förändringar (dir. 2016:61). Partistyrelsen anser därför att det inte finns någon anledning att upphäva lagen, snarare bör den effektiviseras. **Motion E40 bör därför avslås.**

I **motion E41** föreslås en nationell djurpolis och skärpta straff för djurplågeri. Partistyrelsen vill i sammanhanget nämna att stora delar av djurskyddsansvaret genom en lagändring 2017 flyttas från polisen till länsstyrelserna. I polisregion Stockholm finns en djurskyddspolis, medan vissa andra polisregioner har djurskyddshandläggare. Hur polisens arbete med djurskyddsfrågor ska organiseras praktiskt är en fråga för myndigheten att avgöra. **Med det anförda föreslås att motion E41 anses besvarad.**

I **motion E42** förespråkas ytterligare åtgärder för att motverka att barn utsätts för passiv rökning, och det yrkas även att det görs till en kriminell handling att utsätta barn för tobaksrök. Liknande motioner har behandlats vid tidigare landsmöten. Partistyrelsen delar motionärens ståndpunkt att barn ska skyddas från tobakens skadeverkningar, och Liberalerna stödjer och har i många fall också varit pådrivande för en rad åtgärder för att motverka att barn utsätts för tobaksrök. Rökfria förskole- och skolmiljöer, förebyggande folkhälsoarbete och kunskapsspridning till både barn och föräldrar är några av dessa åtgärder. Däremot vidhåller partistyrelsen det inte är rimligt att motverka passiv rökning genom lagstiftning i brottsbalken.

I **motion E43** föreslås att det införs en licensplikt för att hantera fyrverkerier. Partistyrelsen anser att lokala ordningsstadgor, information och personligt ansvarstagande är bättre. I **motion E44** yrkas att partiet verkar för en särskild utredning av fel och försumligheter i ett enskilt och mycket uppmärksammat rättsfall. Partistyrelsen anser inte att landsmötet ska ta ställning i enskilda rättsfall. **Med det anförda yrkas att motionerna E42–E44 avslås.**

INTEGRITETSFRÅGOR

Flera motioner aktualiserar integritetsfrågor ur olika perspektiv. I **motion E45** föreslås en integritetsombudsman (IO). Partistyrelsen vill i det sammanhanget notera att partiet redan arbetar för att Datainspektionens uppdrag breddas till integritetsfrågor i stort, något som i sak ligger nära motionärens förslag. **Partistyrelsen yrkar att motion E45 anses besvarad.**

I **motion E46** yrkas att myndigheter eller företag måste inhämta aktivt samtycke från den berörde innan de spelar in samtal. Partistyrelsen vill därför anföra att detta omfattas av personuppgiftslagen, om inspelningen görs digitalt och det går att identifiera personerna som spelas in. Om myndigheten eller företaget inte har fått samtycke till inspelning är utgångspunkten att denna inte är tillåten, om inte något av undantagen i personuppgiftslagen gäller. Den 1 april 2018 ersätts personuppgiftslagen med den nya dataskyddsförordningen i EU. Partistyrelsen är väl medveten om att inspelning av telefonsamtal är att betrakta som hantering av personuppgifter och anser att lagstiftningen på ett balanserat sätt återspeglar detta. **Motion E46 bör därför anses besvarad.**

I **motionerna E47 och E48** argumenteras på en mer restriktiv syn på vilka tvångsmedel som ska kunna användas i brottsbekämpande syfte, och motionärerna yrkar på att Liberalerna säger nej till datalagring av trafikdata samt nej till införande av så kallad hemlig dataavläsning.

Partistyrelsen vill inledningsvis understryka att tillgång till trafikdata eller innehållet i datatrafik är en fråga av stor betydelse för den personliga integriteten. Det är därför ingen slump att dessa frågor ofta är föremål för särskilt livlig debatt i det liberala partiet. Det är inte den enskildes rätt till privatliv som ska motiveras, utan det som ska motiveras är i vilka lägen som de brottsbekämpande myndigheterna har rätt att få tillgång till information.

Fram till på senare år var det en självklar rutin för teleoperatörer att registrera vilka samtal en abonnent ringde upp och hur långa samtalen var, eftersom detta låg till grund för fakturering. Motsvarande skedde även hos internetoperatörer. Lagringen av sådana mycket känsliga uppgifter var tidigare oreglerad och dessa kunde ligga kvar mycket länge i företagens register. Dessa så kallade trafikuppgifter är ofta av mycket stor betydelse i utredningen av brott.

Den tidigare lagstiftningen om datalagring innebar att företagen ålades att fortsätta spara sådana uppgifter en viss tid, och därefter radera dem. För att de brottsbekämpande myndigheterna skulle få tillgång till dem krävdes då liksom nu att de skulle komma till användning i en särskild brottsutredning.

Den svenska lagstiftningen reformerades för att bringas i samklang med ett EU-direktiv som i sin tur sedan underkändes av EU-domstolen. Frågan om hur den framtida svenska lagstiftningen ska se ut analyseras för närvarande. Partistyrelsen anser att det är en självklarhet att den svenska lagstiftningen ska leva upp till högt ställda rättssäkerhetsgarantier. Det är också av största vikt att svensk lag fullt ut lever upp till de avgöranden på området som slagits fast av EU-domstolen samt Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna. Detta är en förutsättning för att överväga ny lagstiftning på området för att möjliggöra att tele- och datatrafikuppgifter ska kunna komma de brottsbekämpande myndigheterna till del.

Hemlig dataavläsning handlar om att de brottsbekämpande myndigheterna genom hårdvara eller mjukvara skaffar sig tillgång i realtid till hur en dator eller annan teknisk utrustning används. Hemlig dataavläsning är i dag inte tillåtet i Sverige, vilket försvårar för de brottsbekämpande myndigheterna i de fall då den brottsmisstänkte använder sig av krypterade tjänster. Det är samtidigt tveklöst så att frågan inrymmer många svåra avvägningar och att integritetsaspekterna då måste analyseras mycket noggrant.

I överenskommelsen om åtgärder mot terrorism mellan Liberalerna, övriga allianspartier och regeringspartierna ingick att frågan om hemlig dataavläsning ska utredas. Det vore inte ansvarsfullt att då frångå den överenskommelsen, utan slutligt ställningstagande måste göras när det finns ett underlag från utredaren att ta ställning till. Detta underlag har nyligen presenterats i ett utredningsbetänkande som nu bereds. Partistyrelsen är inte beredd att föregripa den processen. **Motionerna E47 och E48 bör med detta anses besvarade.**

CIVILRÄTT, FÖRVALTNINGSPOLITIK OCH DEMOKRATIFRÅGOR

I **motionerna E49 och E50 samt E51 yrkande 1** föreslås, med varierande motiveringar, att Sverige inför civiläktenskap. Därmed skulle det enbart vara den borgerliga vigseln som är juridiskt giltig, medan vigselakter inom ramen för trossamfund enbart skulle ge uttryck för vigseln som religiös ceremonin. I **motion E51 yrkande 1** motiveras förslaget främst med att det skulle tydliggöra rågången mellan den sekulära staten och den religiösa sfären, medan **motionerna E49 och E50** på olika sätt kritiserar att dagens ordning ger möjlighet för präster och andra religiösa företrädare att vägra genomföra juridiskt giltiga vigslar av samkönade par.

Frågan om civiläktenskap har behandlats vid flera landsmöten på senare år, senast år 2011 och 2015. Partistyrelsen vill då liksom nu betona att äktenskapet i juridisk mening redan i dag är rent civilrättsligt. Äktenskapets juridiska innebörd är densamma oavsett om det ingås inför en myndighetsföreträdare eller i ett trossamfund, och äktenskapsbalken är inte i något avseende baserad på ställningstaganden till förmån för den ena eller andra religiösa traditionen. Det är, kort sagt, staten och inte trossamfunden som definierar äktenskapets juridiska innebörd.

Dagens lagstiftning innebär att borgerliga vigselförrättare har vigselplikt, medan trossamfundens företrädare har vigselrätt. Samma system finns i många länder, medan andra länder tillämpar civiläktenskap. Länder som i likhet med Sverige har en könsneutral äktenskapslagstiftning återfinns i båda grupperna.

Vigselakten i ett trossamfund är en religiös ceremoni och som sådan en del av religionsutövningen. Äktenskapet som rättslig företeelse har dock djupa historiska rötter och var i äldre tid inte nödvändigtvis en del av den religiösa sfären.

På den tiden Sverige var en luthersk-ortodox enhetsstat utan religionsfrihet ingick vigselrätten i kyrkans maktmonopol. Endast en kyrklig vigsel inom Svenska kyrkan var juridiskt

giltig. Kravet på rätt till borgerlig vigsel, liksom att andra trossamfund skulle få rätt att förrätta juridiskt giltiga vigslar, var då en självklar del av kampen för religionsfrihet i Sverige.

I dagens samhälle är statsreligionen avskaffad. Det råder stor religiös mångfald och många tillhör inte något samfund alls. Frågan om trossamfundens vigselrätt handlar därför i dag snarare om hur gränslinjen mellan den religiöst neutrala staten och trossamfunden ska se ut.

Ett tungt vägande argument för civiläktenskap är att det skulle klargöra skillnaden mellan det juridiska äktenskapet och äktenskapet som religiöst begrepp.

Det juridiska äktenskapet reglerar makarnas rättsliga relation inbördes och i förhållande till tredje man och staten. Den som gifter sig tar del av ett lagpaket som innebär både rättigheter och förpliktelser, till exempel när det gäller egendom, försörjning, arv och vårdnad. Som religiöst begrepp handlar i stället äktenskapet eller vigseln om att makarna ingår ett förbund inför sin gud eller sin församling. Den religiösa innebörden varierar mellan olika samfund. I vissa trosriktningar räknas äktenskapet som ett oupplösligt förbund.

Eftersom den juridiska och den religiösa innebörden inte har något med varandra att göra skulle ett argument för civiläktenskap därmed vara att skapa en tydligare rågång. Det är då alltid den civila (borgerliga) vigseln som är juridiskt giltig, och den som vill ha det kan sedan komplettera med en religiös vigselakt. Så ser systemet ut i till exempel Belgien och Nederländerna.

Det finns emellertid också tungt vägande argument för att behålla dagens system. Ett sådant argument är att den enda praktiska effekten av att införa civiläktenskap skulle vara att det blir krångligare för många par att gifta sig.

Redan i dag finns det ju full valfrihet mellan civil och religiös vigsel. De som vill gifta sig borgerligt det redan i dag, liksom de par som är hänvisade till en borgerlig vigsel därför att deras trossamfund inte vill förrätta vigseln. De par som i dag kan och vill gifta sig inom ett trossamfund måste däremot i ett system med civiläktenskap gifta sig två gånger: först en civil vigsel och sedan en religiös ceremoni. Rent praktiskt vore denna reform en försämring, samtidigt som den för övriga par inte innebär någon praktisk förbättring.

Det nuvarande systemet med valfrihet mellan vigsel inom trossamfund och borgerlig vigsel har funnits under mycket lång tid och har en stark folklig förankring. Det framgår inte minst av att ett stort antal par väljer att ingå äktenskap genom vigsel i samfund.

Ett argument som ibland framförs för civiläktenskap är att trossamfunden inte förtjänar att behålla vigselrätten eftersom alla par inte kan gifta sig religiöst. Partistyrelsen vill ta tillfället i att problematisera detta argument.

Det är en självklar liberal ståndpunkt att äktenskapsbalken ska vara öppen för alla myndiga par. Det är också en självklar liberal ståndpunkt att staten inte ska lägga sig i trossamfundens religionsutövning. En religiös vigselakt är alltid religionsutövning och staten bör av principiella skäl avhålla sig från att försöka styra samfunden till att påverka vilka religiösa vigselakter mellan myndiga som samfundet vill förrätta eller inte förrätta. Det betyder inte att ett samfund ska vara fredat från kritik för sina val, men den kritiken bör då tas upp i den allmänna samhällsdebatten och inom samfunden.

Det bör också observeras att det finns många situationer där företrädare för trossamfund avböjer att förrätta vigslar. Åtskilliga samfund vägrar till exempel att viga frånskilda. Detta gäller till exempel inom romersk-katolska kyrkan, ett av de största samfunden. Ofta förutsätts det att de blivande makarna, eller åtminstone en av dem, bekänner sig till samfundets tro. Det förekommer också att samfundets företrädare efter själavårdande samtal avråder paret från att gifta sig och av det skälet förklarar sig ovillig att genomföra vigseln.

Trossamfundens juridiska vigselrätt innebär att staten konstaterar att den religiösa vigselakten motsvarar de formkrav som ställs på en borgerlig vigsel, och därför kan erkännas juridiskt. Partistyrelsen konstaterar att religionsfriheten förutsätter att trossamfunden själva avgör vilka vigselceremonier de vill förrätta.

Det går att anföra goda argument för både civiläktenskap och dagens system, men sammantaget anser partistyrelsen argumenten för att behålla dagens system väger över. Valfriheten mellan borgerlig vigsel och vigsel i trossamfund bör alltså behållas. **Partistyrelsen föreslår därför att motionerna E49, E50 och E51 yrkande 1 avslås.**

I **motion E52** föreslås en nationell standard i det kommunala välfärdssystemet, förslagsvis inskriven i kommunallagen. På så vis blir det enligt motionären lättare att säkerställa att kommunala skattemedel används till välfärdsuppdragen i stället för till symbolprojekt inom stadsbyggnad eller liknande. På liknande sätt yrkas i **motion E53** att det införs tydliga tids-

gränser för handläggningstider inom statlig verksamhet, och att tidsöverdrag ska leda till att ansökningar automatiskt bifalls alternativt att ersättning betalas ut. Partistyrelsen konstaterar att det finns ett antal regelverk som fastslår miniminormer för kvaliteten i välfärdstjänster och att det också finns sanktioner för de kommuner som inte lever upp till dessa normer, till exempel vitesföreläggande. Även tidsgränser för handläggning av ärenden är vanligt förekommande lagstiftningen, och Liberalerna ser gärna strängare lagstiftning och sanktioner på vissa områden (till exempel i tillståndsärenden för plan- och byggfrågor). Det är dock inte möjligt eller önskvärt att införa en regel om automatiskt bifall på en ansökan i händelse av försening, eftersom det skulle strida mot principen om likhet inför lagen. **Med det anförda bör motionerna E52 och E53 anses besvarade.**

Motion E54 handlar om modeller för styrning av den offentliga sektorn. Motionären argumenterar för det som beskrivs som människobaserad styrning, vilket enligt motionären är den förvaltningsmodell som finns i Finland. Människobaserad styrning handlar enligt motionären om försöksverksamhet och utvärderingar för att på så vis ta fram fungerande modeller.

Människobaserad styrning (på engelska ”human centric governance”) är ett begrepp som förekommer sparsamt i den vetenskapliga litteraturen. Det bredare sammanhang där begreppet används är olika strävanden att låta styrningen av offentlig verksamhet vägledas av beteendeforskning. I motsats till vad motionären anför är detta inte någon allmänt rådande förvaltningsmodell i Finland. Däremot har den nuvarande finländska regeringen förespråkat mer av försöksverksamhet som ett sätt att förnya den offentliga sektorn, och den finländska statsrådsberedningen gav i uppdrag åt två tankesmedjor att analysera frågorna i projektet Design for Government. Det är i slutrapporten från detta projekt som ”människobaserad styrning” föreslogs som styrmodell.

Den försöksverksamhet som Finlands regering initierat handlar till exempel om ett frikommunförsök, slopat krav på svenskundervisning i vissa skolor, nya valfrihetssystem i välfärdstjänsterna samt ett avgränsat försök med basinkomst. Sammanlagt cirka 100 försök på olika områden pågår eller förbereds.

Partistyrelsen har ingen annan åsikt än motionären att försöksverksamheter kan vara ett värdefullt instrument för att förnya offentliga verksamheter, och det är likaså viktigt att beteendevetenskapens erfarenheter tas tillvara. Detta är dock inget nytt. Exempelvis har Sverige haft frikommunförsök som föregick reformer av kommunallagen, och även i samband med de stora skolreformerna på 1900-talets mitt förekom omfattande försöksverksamhet. Partistyrelsen anser att försöksverksamhet också i fortsättningen är ett av flera lämpliga instrument, och att erfarenheterna från olika vetenskapliga fält självklart ska inhämtas. **Motion E54 bör därmed anses besvarad.**

I **motion E55** föreslås att det tas in i partiprogrammet att Liberalerna verkar för att återinföra det så kallade ämbetsansvaret. Vid landsmötet 2015 tog partiet ställning i sak för att ett modernt ämbetsansvar bör återinföras, och arbetar också aktivt för detta i riksdagen. **Motion E55 bör därför anses besvarad.**

Frågan om så kallad folkmotion tas upp i **motion E56**. Folkmotion finns bland annat i Finland och innebär att ett förslag som samlar tillräckligt många namnunderskrifter väcks som motion i riksdagen, där frågan sedan avgörs på samma sätt som för andra motioner. Motionären ser detta som ett sätt att skapa nya kanaler för medborgarinflytande mellan valen, vilket stärker förtroendet för det demokratiska systemet.

2014 års demokratiutredning (SOU 2016:5) har föreslagit att Sverige inför folkmotion till både riksdag, kommuner och landsting. Förslaget innebär att en röstberättigad person kan anmäla en folkmotion och öppna en namninsamling bland andra röstberättigade. Om minst en procent av de röstberättigade inom en viss tid ansluter sig till en folkmotion väcks motionen. För kommuner och landsting föreslås folkmotionen ersätta dagens system med medborgarförslag.

Partistyrelsen anser att utredningens förslag om folkmotion öppnar en intressant möjlighet för medborgarna att lämna in konkreta förslag till behandling i de folkvalda församlingarna. Eftersom förslag som väckts i folkmotion ska beredas på samma sätt som motioner väckta av politiker blir det också enkelt att låta dessa förslag vara en del av den ordinarie beslutsprocessen. Partistyrelsen ser därför positivt på att förslaget prövas närmare.

Det är en förutsättning att folkmotioner bara ska kunna väckas i sådana frågor där respektive folkvald församling är behörig att fatta beslut. Närmare överväganden bör göras av hur

detta ska regleras. En fråga som då bör studeras särskilt är i vilken mån det ska vara möjligt att lämna in folkmotioner som närmast är av opinionsbildande karaktär, t.ex. en folkmotion med förslag om att riksdagen ska göra ett allmänt hållet tillkännagivande i en aktuell fråga. Det bör också övervägas vilket minimiantal underskrifter som ska krävas. För att instrumentet folkmotion ska bli legitimt behöver antalet undertecknare vara tillräckligt stort.

I samma motionsyrkande tas också upp en helt annan fråga, nämligen att förstärkt folkinitiativ bör införas. Folkinitiativ handlar om att ett visst antal röstberättigade i en kommun eller ett landsting ska kunna väcka frågan om rådgivande folkomröstning i en viss fråga.

Den 1 januari 2011 infördes ny lagstiftning om så kallat förstärkta folkinitiativ om folkomröstningar i kommuner och landsting. Det som motionären efterlyser i denna del är alltså redan verklighet.

Det förstärkta folkinitiativet innebär att tio procent av de röstberättigade i en kommun eller ett landsting ska stå bakom förslaget om folkomröstning, tidsramen för att samla in de nödvändiga namnunderskrifterna är högst sex månader och initiativet ska handla om sådant som fullmäktige kan besluta om. För att avvisa ett folkinitiativ krävs att två tredjedelar av fullmäktigeledamöterna säger nej till att genomföra en folkomröstning.

I sammanhanget vill partistyrelsen också diskutera frågan om folkomröstningarnas roll. Det svenska folkstyret bygger på representativ demokrati, dvs. att besluten normalt tas i demokratiskt valda församlingar. Folkomröstningar kan i vissa lägen vara ett komplement till den representativa demokratin, till exempel för att inhämta folkets åsikt i viktiga frågor där åsiktsskillnaderna inte nödvändigtvis avspeglas i de politiska partierna. Icke desto mindre är det alltid de folkvalda församlingarna som har att tolka och förvalta folkomröstningarnas utslag.

Det förstärkta folkinitiativets syfte var att lokala folkomröstningar ska kunna hållas för att invånarna skulle kunna säga sin mening innan vissa beslut fattas. De erfarenheter som finns tyder dock på att dessa folkomröstningar hitintills främst hållits efter att den parlamentariska demokratin redan fattat ett beslut. Om folkomröstningens resultat går emot det fattade beslutet får detta hanteras av samma politiska församling som tagit beslutet. Det finns därför skäl att problematisera hur det förstärkta folkinitiativet i praktiken fungerar. Folkmotion skulle troligen i många fall kunna fungera bättre än förstärkt folkinitiativ som komplement till den representativa demokratin.

Partistyrelsen föreslår därför att landsmötet tar ställning för att demokratiutredningens förslag om folkmotion prövas i positiv anda. Med detta föreslås också att motion E56 anses besvarad.

I **motion E57 yrkande 1** föreslås att Liberalerna på nytt ska arbeta för skilda valdagar för riksdagsval och kommunalval, det vill säga samma system som gällde i Sverige mellan 1921 och 1970. Motionären anser att det är en nackdel för demokratin att det går hela fyra år mellan de allmänna valen och anför att det är en gammal liberal ståndpunkt att verka för att det blir tätare mellan valen. I **yrkande 2** preciseras detta till att kommunerna och landstingen bör indelas i tre grupper som håller val under vart och ett av de åren då det inte hålls val till riksdagen. På så vis hålls det allmänna val varje år, antingen till vissa kommuner och landsting eller till riksdagen.

Partistyrelsen delar motionärens bedömning att skilda valdagar bör återinföras. Om valen till kommuner och landsting hålls åtskilda från riksdagsvalen kommer det att vitalisera debatten i lokala och regionala frågor och förbättra väljarnas möjlighet till ansvarsutkrävande. Däremot bör alla kommun- och landstingsval hållas vid samma datum. Företeelsen med att lokalval hålls vid varierande datum finns främst i förbundsstater. **Motion E57 yrkande 1 bör därför bifallas och yrkande 2 avslås.**

I **motion E58** föreslås att rösträtten sänks till 16 års ålder. Motionärerna anför att ungdomar är samhällets framtid och att det är i 15–18-årsåldern som individer utvecklar sina första politiska identiteter. Det är därför enligt motionärerna önskvärt att Sverige tillåter den som fyllt 16 år att också påverka den politiska utvecklingen i landet.

Partistyrelsen vill med anledning av detta anföra följande. En bärande princip i det demokratiska systemet är att folket (demos) inom sig väljer sina egna representanter. Av den orsaken följs rösträtt och valbarhet åt, och har gjort så ända sedan den nu gällande regeringsformen infördes.

En viktig del av det författningspolitiska reformarbetet efter demokratins genombrott i Sverige handlade om att successivt ta bort de olika åldersgränser och andra regler som för-

hindrade valbarheten till politiska uppdrag. Liberalerna var pådrivande i detta arbete, som genomfördes fullt ut i och med tvåkammarriksdagens avskaffande 1970. Sedan dess gäller principen att myndighetsåldern, rösträttsåldern och valbarhetsåldern följs åt.

Liberalerna har förståelse för att förslag återkommande framförs om sänkt rösträttsålder. En avgörande invändning mot detta är dock att sambandet mellan rösträtt och valbarhet bryts. Enligt partistyrelsens synsätt vore det ett steg bakåt i utvecklingen att återinföra en ordning där en person med rösträtt inte ska kunna vara valbar till den folkvalda församlingen.

En åldersgräns på 18 år kan naturligtvis framstå som orättvis för den unga person som har ett starkt samhällsengagemang och vill påverka genom att lägga sin röst på ett visst parti. En åldersgräns på 16 år kan dock på samma sätt upplevas som exkluderande gentemot den politiskt intresserade femtonåringen. Varje åldersgräns kan upplevas som en nackdel för den som ligger strax under den, även om rösträttsåldern sänks. Sammantaget finner därför partistyrelsen att nackdelarna överväger fördelarna med att införa sänkt rösträttsålder i val.

Liberalerna delar däremot motionärernas iakttagelse att många unga är intresserade av politik och vill vara med och påverka. Av den orsaken är det angeläget att underlätta för ungas deltagande i partipolitiskt arbete och ge unga möjlighet att framföra synpunkter i den politiska beslutsprocessen. **Med det anförda yrkar partistyrelsen att motion E58 avslås.**

Utlandssvenskars låga valdeltagande uppmärksammas i **motion E59**, som vill synliggöra denna grupp väljare genom att det inrättas två särskilda valkretsar i riksdagen för utlandssvenskar: en för utlandssvenskar bosatta i Europa och en för utlandssvenskar bosatta i övriga världen. Sådana valkretsar för utlandsväljare finns bland annat i Frankrike och har där lett till att utlandsföreträdare fått en mer framskjuten roll i den politiska debatten.

Vid riksdagsvalet 2014 hade drygt 136 000 utlandssvenskar rösträtt. Partistyrelsen delar motionärens åsikt att det är ett demokratiskt problem att valdeltagandet är så lågt i denna grupp, och Liberalerna har också medverkat till ett tillkännagivande i riksdagens konstitutionsutskott om att det behövs åtgärder för att höja valdeltagandet.

I dag registreras utlandssvenskars röster i den valkrets i Sverige där de senast var folkbokförda. Att införa en särskild valkrets för utlandssvenskar skulle visserligen vara ett sätt att tydliggöra denna väljargrupp. Nackdelen är dock att en sådan valkrets skulle bli ganska liten och sannolikt omfatta sju mandat, vilket gör att det främst skulle bli de allra största partierna som skulle ta mandat i valkretsen. Om två valkretsar skapas för utlandssvenskar skulle valkretsen för världen utanför Europa enbart ha två mandat.

Partistyrelsen är inte principiellt avvisande till att frågan om en valkrets för utlandssvenskar prövas, men anser att frågan behöver analyseras närmare. **Motion E59 bör med detta anses besvarad.**

I **motion E60** aktualiseras kopplingen mellan Europaparlamentarikerna och den svenska riksdagen, en koppling som enligt motionären är alltför svag. För att synliggöra det europeiska perspektivet i den nationella politiken föreslår motionären därför att Europaparlamentariker från Sverige ges rätt att delta i kammardebatter i riksdagen samt i överläggningar vid utskottssammanträden.

Partistyrelsen delar motionärens övergripande resonemang om att kontakten mellan Europaparlamentariker och riksdagen är viktig. Närvaro- och yttranderätt i riksdagens utskott tillkommer dock inte ens alla riksdagsledamöter, utan endast de parlamentariker som valts till utskottet. Inget hindrar ett utskott från att inbjuda en Europaparlamentariker till ett sammanträde. Vad gäller kammardebatterna skulle det på motsvarande sätt kunna anföras att även kommun- och landstingspolitiker borde få delta i en riksdagsdebatt som gäller situationen i den egna kommunen eller det egna landstinget. Partistyrelsen anser sammantaget att frågan om Europaparlamentarikers deltagande i riksdagsarbetet bör övervägas i ett bredare sammanhang, förslagsvis i samband med kommande översyner av riksdagsordningen. **Motion E60 bör med detta anses besvarad.**

I **motion E61** föreslås att varje representant i en folkvald församling tilldelas det antal röster som motsvarar partiets samlade röstetal dividerat med antal mandat partiet fått. På så vis skulle enligt motionären varje avlagd röst ge effekt. Partistyrelsen anser att det är bättre att verka för att det proportionella valsystemet blir så proportionellt som möjligt, vilket också sker i och med 2018 års val då bland annat den jämkade uddatalsmetoden förfinas ytterligare. I **motion E62 yrkande 2** föreslås att det blir möjligt för en enskild person att ställa upp i allmänna val, även om personen inte tillhör något parti. Partistyrelsen konstaterar att inget

hindrar en enskild person från att registrera en egen partibeteckning och ställa upp som ensam kandidat för sitt eget parti. Detta sker också redan i dag. **Motion E61** bör med detta avslås och **motion E62 yrkande 2 anses besvarat.**

I samband med grundlagsreformen år 2010 infördes en möjlighet för kommuner och landsting att med kvalificerad majoritet besluta om extra val. Denna möjlighet har dock hittills inte kommit till användning. I **motion E63** förespråkas att Liberalerna verkar för att kommunala extraval också genomförs i praktiken, och motionären ger exempel på situationer där ett extra val borde ha varit motiverat. Den kommunala indelningen i Stockholmsregionen uppmärksammas i **motion E64**, som förespråkar en reform av den lokala representativa demokratin i länet i fråga. Partistyrelsen anser att det måste vara på lokal och regional nivå som behovet av lokala extraval avgörs. Även den förändringar i den kommunala indelningen i Stockholmsregionen bör ske genom initiativ från regionen i fråga. **Motionerna E63 och E64 bör därmed anses besvarade.**

I **motion E65** yrkas att direktval införs till uppdraget som förtroenderevisor i kommuner och landsting. Revisionen av offentlig verksamhet uppmärksammas även i **motion E66**, som förespråkar en genomgripande översyn av formerna för denna revision i både statlig och kommunal sektor. Motionären nämner i sammanhanget 1999 års revisionslag, som dock främst gäller privata juridiska personer och samt privatpersoner som bedriver näringsverksamhet. Partistyrelsen anser att det också i fortsättningen är de folkvalda beslutande församlingarna som ska direktväljas. Vad gäller den offentliga revisionen vill partistyrelsen hänvisa till att styrningen av Riksrevisionen är föremål för en genomgripande översyn och att ändringar nyligen genomförts i kommunallagen för att stärka den kommunala revisionens integritet. **Partistyrelsen anser därför att motion E65** bör avslås och **att motion E66 bör anses besvarad.**

I **motion E67** förespråkas åtgärder för att öka valsäkerheten vid allmänna val, till exempel genom att motverka sabotage genom borttagande av ett partis valsedlar. Partistyrelsen anser att detta ligger väl i linje med det arbete som Liberalerna redan verkar för, bland annat genom initiativ i riksdagen. **Motion E67 är därför tillgodosedd och bör anses besvarad.**

Två motioner tar upp samepolitiska frågor. I **motion E68** yrkas att Sverige ska skynda på ratificeringen av ILO-konvention 169 och upprättandet av en nordisk samekonvention, medan det i **motion E69** tvärtom yrkas att Sverige i dagsläget inte ska ratificera ILO-konvention 169 utan att det fortsatta arbetet ska inriktas på att hitta konstruktiva sätt att få fram lokalt förankrade samarbetslösningar.

I Liberalernas partiprogram står: ”En nordisk samekonvention ska upprättas. ILO-konvention 169 ska ratificeras efter samråd med olika intressegrupper som samer, andra minoriteter och markägare.” Vid landsmötet 2013, som fastställde denna text, anförde beredningsutskottet följande:

”Äganderätten liksom rätten att bedriva rennäring är skyddade i grundlagen och dessa intressen kan stå emot varandra.

En ratificering av ILO-konvention 169 kräver avvägningar mellan olika intressegrupper såsom samer, andra minoriteter, markägare och kommunala företrädare. Det är viktigt att olika gruppers talan kommer fram och att man på lokal nivå finner samförståndslösningar.

Enligt en särskild utredare, som utrett frågan om svensk ratificering av ILO-konvention 169, uppfyller Sverige i stort konventionen men markfrågorna är komplicerade och är anledningen till att ratificering dröjer.

Förhandlingar pågår också avseende en nordisk samekonvention. Markfrågor och rennäring är frågor som hanteras i denna konvention liksom i ILO-konventionen. Förhoppningen är att förhandlingsprocessen kring den nordiska samekonventionen kan driva på utvecklingen med att finna samförståndslösningar som inkluderar alla som bor och verkar i de berörda områdena.”

Partistyrelsen anser att 2013 års beslut med tillhörande motiveringar bör äga fortsatt giltighet och är inte beredd att ompröva partiets hållning. **Motionerna E68 och E69** bör med detta anses besvarade.

Motion E70 tar upp meddelarfriheten och menar att skyddet för personer som slår larm om missförhållanden måste stärkas. Partistyrelsen, som inte anser att landsmötet bör ta ställning till de enskilda fall som motionären hänvisar till, konstaterar att partiet redan i dag arbetar för att meddelarfriheten bör stärkas och utökas. **Motion E70 bör därför anses besvarad.**

I **motionerna E71–E75** yrkas att Liberalerna tar ställning för republik. Motionärerna anför med varierande argument att det nuvarande statsskicket är en rest från ett fördemokratiskt samhälle och att monarkin inte är förenlig med liberala principer om allas likhet inför lagen.

Liberalismen i Europa uppstod på 1700-talet bland annat som en reaktion mot kungligt envälde. Svenska liberaler införde allmän och lika rösträtt i Sverige i strid med monarkin och högern. Liberalernas duster med inskränkta monarker var stundtals hård. Särskilt uppmärksammad är Gustav V:s borggårdskupp 1914 som resulterade i att den liberale statsministern Karl Staaff avgick i protest mot kungens antiparlamentariska agerande. Också efter att parlamentarismen infördes har kungamakten försökt att spela en politisk roll, exempelvis under den så kallade midsommarkrisen 1941 rörande tysk transitering på svensk järnväg.

Vår nuvarande svenska grundlag fastslår att Sverige är en konstitutionell monarki där statschefens uppgift enbart är av representativ och ceremoniell betydelse. Det är innebörden av den så kallade Torekovkompromissen från 1970, som bland annat det dåvarande Folkpartiet ställde sig bakom.

Partistyrelsen konstaterar att Torekovkompromissen innebär att statschefen saknar makt. Monarkins maktställning i det politiska systemet är således redan undanröjd. Även om det går att anföra principiella argument mot arvsmonarkin anser partistyrelsen att Torekovkompromissen visat sig fungera väl och har ett starkt folkligt stöd. Det saknas alltså anledning att i dag väcka frågan om statsskickets grunder. **Mot bakgrund av detta föreslår partistyrelsen att motionerna E71–E75 avslås.**

Motion E76, slutligen, yrkar att det svenska kungahuset senast år 2019 ska redovisa sina utgifter på samma sätt som gäller för all övrig skattefinansierad verksamhet. Motionären anför att insynen i det kungliga hovets ekonomi brister, och anser att ett riksdagsbeslut från 2011 om ökad öppenhet i redovisning inte har lett till önskvärt resultat. Samma motionär inlämnade i princip likalydande motioner till landsmötena 2013 och 2015.

Kungliga hovstaterna är den officiella beteckningen på den organisation (i dagligt tal kallad hovet) som har till uppgift att bistå statschefen och det kungliga huset. I budgetsammanhang delas de kungliga hovstaterna in i kungliga hovstaten och kungliga slottsstaten. Kungliga hovstaten består av riksmarskalksämbetet och hovmarskalksämbetet inklusive de enskilda hovstaterna för kungahusets medlemmar. Kungliga slottsstaten består av husgerådskammaren och ståthållarämbetet. Från denna del av anslaget betalas bl.a. driftskostnader för de kungliga slotten.

Insynen i hovstatens ekonomi har stegvis ökat på senare år. Regeringen och Riksmarskalksämbetet enades 2005 om att komplettera en tidigare överenskommelse när det gäller insyn i den verksamhet som bedrivs inom ramen för anslaget till kungliga hovstaten. Efter ett tillkännagivande 2011 från riksdagen enades regeringen och Riksmarskalksämbetet 2013 om att ytterligare komplettera de tidigare överenskommelserna. För att öka insynen i hovstatens verksamhet har den ekonomiska redogörelsen i verksamhetsberättelsen för hovstaten blivit utförligare, och redogörelsen består av en uppställning som liknar den redogörelse som lämnas för slottsstaten. Det innebär att uppställningen består av resultat- och balansinformation samt kommentarer i form av tilläggsupplysningar och noter.

Eftersom motionären uttryckligen anför att kungahuset ska redogöra för sina utgifter ”på samma sätt som för all övrig skattefinansierad verksamhet” vill partistyrelsen dessutom tillägga att det i förarbetena till regeringsformen framgår att hovet står utanför den statliga förvaltningsorganisationen (prop. 1973:90 s. 176). Den verksamhet som hovstaten bedriver omfattas därför inte av det ekonomiadministrativa regelverket för myndigheter under regeringen. Att ändra på denna ordning är inte möjligt utan grundlagsändring.

Partistyrelsen vidhåller därför sin ståndpunkt från landsmötena 2013 och 2015 om att den förändring som motionären förespråkar redan har genomförts. Den kompletterande överenskommelsen bör innebära ökad insyn i den verksamhet som bedrivs inom ramen för hovstaten, varför motionen får anses vara tillgodosedd. **Motion E76 bör med detta anses besvarad.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "**Antalet poliser måste öka.** Antalet poliser behöver öka kraftigt de kommande åren. Ökningen ska få genomslag i hela landet, både i utsatta storstadsområden och i landsbygdsområdena. Ge dessutom polisen möjlighet att anställa ytterligare stödpersonal och upphandla tjänster för att frigöra polisarbetstid."
2. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "**Fler civila utredare och annan civil personal i polisen.** Fler poliser måste hänga ihop med fler civilanställda som avlastar polisen i deras arbetsuppgifter. Polismyndigheten behöver också fler civila experter som kan bidra med kunskap om särskilda former av brottslighet, t.ex. it-brott och ekonomisk brottslighet."
3. **att** motion E1 anses besvarad
4. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 3 bifalls: "**Fler kommunala trygghetsvakter.** Det tar tid att utbilda fler poliser. Därför ska staten under en övergångsperiod ge kommunerna öronmärkta bidrag för att anställa ordningsvakter – kommunala trygghetsvakter – som kan bidra till ordning, trygghet och synlighet på de platser och tider där det behövs."
5. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "**Nya uppgifter för beredskapspolisen.** Vi vill införa en modern beredskapspolis på minst 5 000 personer, som ska kunna kallas in till tjänstgöring vid särskilt allvarliga händelser eller för att avlasta den ordinarie polisen när det behövs."
6. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "**Låt polisen anlita fler ordningsvakter vid egna insatser.** Vi vill att fler ordningsvakter anlitas direkt av polisen. Detta kan vara en viktig förstärkning vid särskilt personalkrävande insatser för att bidra till ordning och trygghet. De ska stå under polisens befäl och ska bidra t.ex. vid vakthållning av hotade platser eller ordningshållning vid demonstrationer och derbyn."
7. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "**En polis som allmänheten lättare kan nå.** Väntetiderna för den som kontaktar polisen ska kortas. Brott och iakttagelser ska enklare kunna rapporteras via sms, mms och sociala medier. Polisen ska kunna garantera en viss utryckningstid vid allvarliga brott."
8. **att** motion E2 anses besvarad
9. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "**Fler mobila poliskontor.** Polisen ska finnas och markera närvaro där brotten begås, på de tider brotten begås. Mobila poliskontor gör att polisen lättare kan arbeta flexibelt. Till exempel kan de fylla en viktig funktion på platser i städer där många brott begås kvällstid, eller för att höja närvaron på turistorter under säsong."
10. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 8 ges lydelsen: "**En polis som tar vardagsbrotten på allvar.** Inbrott i bostäder, förråd och fordon, skadegörelse på personlig egendom, stölder och andra så kallade vardagsbrott bidrar till otrygghet och påverkar människors liv. Utredningsinsatser ska alltid göras för att om möjligt säkra teknisk bevisning som kan knyta en gärningsman till brottet. Ökade resurser till Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket gör polisens utredningsarbete mer effektivt."
11. **att** motionerna E3 och E4 anses bifallna med vad partistyrelsen anfört
12. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "**En polis med insyn och ansvarsutkrävande.** Medborgarna ska enkelt kunna följa polisens resultat där de bor. Genom mer användande av öppna data ska statistik över brottsutvecklingen i stort kunna presenteras på Polisens webbplats, kommun för kommun och stadsdel för stadsdel."
13. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "**Renodla polisens arbetsuppgifter.** Alla uppgifter som inte måste utföras av poliser ska överlåtas till andra. Transporttjänst i samband med handräckningar och omhändertaganden av onyktra ska i mycket högre grad skötas av andra funktioner i samhället. Färre verksamheter ska kräva särskilt polistillstånd."
14. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "**Avbyråkratisera polisväsendet.** När den nya polisorganisationen har genomförts behöver arbetet fortsätta med att förenkla organisationen. Vi vill se över hur vissa befogenheter kan decentraliseras så att samspelet mellan den lokala nivån och den regionala blir mer effektivt. Antalet

organisatoriska skikt mellan den nationella och den lokala nivån kan minska ytterligare."

15. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "**Akademisera inte polisutbildningen.** Polisutbildningen ska vara en kvalificerad yrkesutbildning som förbereder de blivande poliserna både teoretiskt och praktiskt. Därför ska utbildningen inte bli en renodlad akademisk högskoleutbildning."
16. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 13 bifalls: "**Förstärk polisforskningen.** Det behövs mer forskning om hur polisarbetet ska bedrivas för att effektivt bidra till att förebygga och ingripa mot brott. Svensk polisforskning ska byggas ut."
17. **att** motion E5 anses besvarad
18. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 14 bifalls: "**Inrätta jourdomstolar.** Jourdomstolar behövs för att avgöra fall där utredningen snabbt kunnat fullföljas. De ska särskilt inrikta sig på brott där unga är inblandade samt tillgreppsbrott, vapenbrott och enklare narkotikabrott."
19. **att** motion E6 anses besvarad
20. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 15 ges lydelsen: "**Utred kronvittnen.** Ett system med kronvittne handlar om att en brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen skulle kunna gälla den som lämnar uppgifter om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp. Kronvittnen förekommer bl.a. i Storbritannien och USA och det bör utredas om Sverige ska införa samma system."
21. **att** motion E7 anses besvarad
22. **att** motion E8 anses besvarad
23. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 16 bifalls: "**Hotade vittnen ska kunna vittna anonymt.** Sverige bör införa en möjlighet till anonymitetsskydd för vittnen som är allvarligt hotade till liv eller frihet. Rätten till anonymitet ska gälla gentemot den brottsmisstänkte."
24. **att** motion E9 yrkande 1 därmed avslås
25. **att** motion E9 yrkande 2 bifalls
26. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 17 ges lydelsen: "**Avpolitisera nämndemännen och ta bort dem från hovrätter och kammarrätter.** Nämndemän ska inte nomineras av de politiska partierna utan ska utses av neutrala samhällsorgan. Nämndemän ska finnas i första instans, men inte i hovrätt och kammarrätt."
27. **att** motion E10 därmed anses besvarad och motion E11 avslås
28. **att** motion E12 anses besvarad
29. **att** motion E13 anses besvarad
30. **att** motion E14 anses besvarad
31. **att** motion E15 bifalls
32. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "**Bättre hjälp på vägen mot ett laglydigt liv.** Kriminalvården ska ges mer resurser för att hjälpa den dömde att bryta med en kriminell livsstil genom bland annat behandlingsprogram och utbildningar. Inför frigivningen behövs nära kontakter mellan Kriminalvården och socialtjänsten. Stödorganisationer för före detta kriminella hjälper andra fyller en mycket viktig funktion."
33. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "**Fler vägar till jobb för före detta kriminella.** Personer som visar en genuin vilja att lämna en kriminell livsstil bakom sig ska ges bättre möjligheter till tidsbegränsade anställningar för att skaffa sig yrkeserfarenheter och kontakter som hjälper dem att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden."
34. **att** motion E16 anses besvarad
35. **att** motion E17 anses besvarad
36. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 21 bifalls: "**Brott av unga under 15 år ska alltid utredas av polis.** Vi vill att alla brott som anmäls till polis och där den misstänkte är under 15 år ska utredas av polis. Undantag ska göras för rent bagatellartade lagöverträdelser och okynnesanmälningar."
37. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "**Inför en 24-timmarsgaranti för samtal med vårdnadshavarna.** Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar

efter gripandet ska kalla vårdnadshavarna till ett samtal tillsammans med den unge och/eller polisen."

38. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "**Alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga.** När ungdomar återkommande begår brott behövs ett intensivt och sammanhållet stöd över längre tid. Socialtjänsten ska ges bättre förutsättningar att skapa samlade åtgärder där den unge får delta i olika aktiviteter för att komma bort från ett brottsligt beteende, oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej – kalla det gärna för en alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga."
39. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "**Mer mellantvång i socialtjänsten.** Vi vill ändra lagen så att socialtjänsten får bättre möjlighet att ålägga en ung person obligatoriska insatser på hemmaplan, så kallat mellantvång. Fler tidiga insatser minskar risken för att tvångsomhändertagande blir nödvändigt längre fram."
40. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 25 bifalls: "**Mellantvång i socialtjänsten även för vårdnadshavare.** Vi vill införa en möjlighet för socialtjänsten att kunna ålägga även vårdnadshavare att delta i obligatoriska insatser till stöd för sitt barn – ett så kallat mellantvång för föräldrar."
41. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 26 bifalls: "**Fler sociala insatsgrupper för att hjälpa unga i riskzonen.** Sociala insatsgrupper är namnet på ett arbetssätt som underlättar samarbetet mellan olika aktörer som kan hjälpa en ung person som är på väg att hamna i en kriminell livsstil. Vi anser också att sociala insatsgrupper ska kunna hjälpa ungdomar som ännu inte fyllt 15 år."
42. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 27 bifalls: "**Ny form av sociala insatsgrupper för unga vuxna i åldern 20–30 år.** Även för unga vuxna som vill ha hjälp att lämna den kriminella miljön behövs sociala insatsgrupper. Andra parter behöver knytas till samarbetet jämfört med insatsgrupper för ungdomar, t.ex. frivården, komvux, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan eller avhopparverksamheter."
43. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 28 bifalls: "**Ta bort straffrabatten för ungdomar över 18 år som återfaller i brott.** Vi anser att straffrabatten ska avvecklas för de ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i ny brottslighet efter att tidigare ha dömts för brott. För förstagångsförbrytare ska den däremot finnas kvar."
44. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 18 ges lydelsen: "**Brottsoffer ska inte behöva vänta på skadestånd.** Brottsoffer ska snabbare få ut det skadestånd som utdömts i domstol, till exempel genom bättre juridiskt stöd för att driva in beloppet eller genom att staten utbetalar beloppet och sedan kräver det av den dömde."
45. **att** motion E18 bifalls och motion E19 anses besvarad
46. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 29 bifalls: "**Förtydliga kommunernas brottsförebyggande ansvar.** Lagen behöver förtydligas så att kommunerna får en uttalad uppgift att arbeta brottsförebyggande i sina ansvarsområden."
47. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 30 ges lydelsen: "**Samarbeta mer med civilsamhället.** Alla kommuner ska ha samarbete med en lokal brottsofferjour. Polisen ska bygga upp mer samarbete med volontärkrafter. Kommunen ska samarbeta med föreningslivet, församlingar och samfälligheter liksom företag i det brottsförebyggande arbetet."
48. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 31 bifalls: "**En öppen stadsmiljö är en trygg stadsmiljö.** Ändra plan- och bygglagen så att kommunens arbete med fysisk planering ges ett tydligt brottsförebyggande perspektiv."
49. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 32 bifalls: "**Ge butiker rätt att porta.** Åklagare ska ha möjlighet att fatta beslut om att förbjuda en person att gå in i en viss affär. Det beslutet ska tas om det finns risk för att personen kommer att begå fortsatta brott mot butiksinnehavaren. Förbudet ska gälla under en begränsad tid och ska kunna överklagas till domstol."
50. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 33 bifalls: "**Underlätta kameraövervakning på brottsutsatta platser.** 2013 års kameraövervakningslag behöver lättas upp så att det blir lättare att sätta upp övervakningskameror på särskilt brottsutsatta platser. Detta är särskilt viktigt för att öka tryggheten i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden."
51. **att** motion E20 därmed avslås
52. **att** den rättspolitiska rapporten punkt 34 bifalls: "**Fler kameror på poliser och polisbilar.** Att utrusta polisfordon med kameror och montera kameror på polisernas

uniformer ger bättre bevis i brottsutredningar och minskar risken för användning av våld.”

53. **att** motion E21 anses besvarad
54. **att** motionerna E22 och E23 anses bifallna med vad partistyrelsen anfört
55. **att** motionerna E24 och E25 anses besvarade
56. **att** motion E26 bifalls
57. **att** motion E27 anses besvarad
58. **att** motionerna E28–E31 avslås och den företagandepolitiska rapporten punkt 39 utgår
59. **att** motion E32 bifalls
60. **att** motion E33 avslås
61. **att** motion E34 anses besvarad
62. **att** motion E35 yrkande 1 anses besvarat
63. **att** motion E35 yrkande 2 och 3 bifalls
64. **att** motionerna E36–E38 anses besvarade
65. **att** motion E39 avslås
66. **att** motion E40 avslås
67. **att** motion E41 anses besvarad
68. **att** motionerna E42–E44 avslås
69. **att** motion E45 anses besvarad
70. **att** motion E46 anses besvarad
71. **att** motion E47 anses besvarad
72. **att** motion E48 anses besvarad
73. **att** motionerna E49, E50 och E51 yrkande 1 avslås
74. **att** motionerna E52 och E53 anses besvarade
75. **att** motion E54 anses besvarad
76. **att** motion E55 anses besvarad
77. **att** landsmötet tar ställning för att demokratiutredningens förslag om folkmotion prövas i positiv anda
78. **att** motion E56 därmed anses besvarad
79. **att** motion E57 yrkande 1 bifalls
80. **att** motion E57 yrkande 2 avslås
81. **att** motion E58 avslås
82. **att** motion E59 anses besvarad
83. **att** motion E60 anses besvarad
84. **att** motion E61 avslås
85. **att** motion E62 yrkande 2 anses besvarat
86. **att** motion E63 och E64 anses besvarade
87. **att** motion E65 avslås och motion E66 anses besvarad
88. **att** motion E67 anses besvarad
89. **att** motionerna E68 och E69 anses besvarade
90. **att** motion E70 anses besvarad
91. **att** motionerna E71–E75 avslås
92. **att** motion E76 anses besvarad

RESERVATIONER

Reservation 8

Jens Sundström reserverar sig till förmån för att motion E2 bifalls.

Reservation 9

Maria Weimer reserverar sig till förmån för att motion E20 yrkande 2 bifalls.

Motivering: ”Forskning visar att övervakningskameror i de flesta fall inte ger någon faktiskt ökad trygghet. Däremot kan de bidra till känslan av trygghet.”

Reservation 10

Birgitta Ohlsson och Ulrika Landergren reserverar sig till förmån för att motion E57 yrkande 1 avslås.

Motivering: ”Behåll den gemensamma valdagen. Legitimiteten för våra förtroendevalda ska vara hög, och därför ska vi ha en gemensam valdag för att få ett så högt valdeltagande som möjligt.”

Reservation 11

Maria Weimer reserverar sig till förmån för att motion E60 bifalls.

Motivering: ”På samma sätt som Europaparlamentariker kan bli inbjudna till riksdagens utskottsmöten bör de kunna delta i kammarens debatter. Det skulle förstärka det europeiska perspektivet i riksdagens debatter.”

Reservation 12

Birgitta Ohlsson, Robert Hannah, Ulrika Landergren, Frida Johansson Metso, Jens Sundström och Maria Weimer reserverar sig till förmån för att motion E73 bifalls.

Reservation 13

Birgitta Ohlsson, Robert Hannah och Maria Weimer reserverar sig till förmån för att motion E76 bifalls.

Särskilt yttrande 1

Joar Forssell, Liberala Ungdomsförbundet, och Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av motion E20:

”Kameraövervakning är en inskränkning i individens integritet som inte kan motiveras då inte antalet brott minskar eller fler brott klaras upp på grund av kameror. Vi anser därför att motion E20 ska bifallas.”

Särskilt yttrande 2

Joar Forssell, Liberala Ungdomsförbundet, och Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av motion E73:

”Motion E73 bör bifallas.”

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

UTBYGGT POLISVÄSENDE – OCH LOKAL NÄRVARO I HELA LANDET

1. Antalet poliser måste öka. Antalet poliser behöver öka kraftigt de kommande åren. Ökningen ska få genomslag i hela landet, både i utsatta storstadsområden och i landsbygdsområdena. Ge dessutom polisen möjlighet att anställa ytterligare stödpersonal och upphandla tjänster för att frigöra polisarbetstid.
2. Fler civila utredare och annan civil personal i polisen. Fler poliser måste hänga ihop med fler civilanställda som avlastar polisen i deras arbetsuppgifter. Polismyndigheten behöver också fler civila experter som kan bidra med kunskap om särskilda former av brottslighet, t.ex. it-brott och ekonomisk brottslighet.
3. Fler kommunala trygghetsvakter. Det tar tid att utbilda fler poliser. Därför ska staten under en övergångsperiod ge kommunerna öronmärkta bidrag för att anställa ordningsvakter – kommunala trygghetsvakter – som kan bidra till ordning, trygghet och synlighet på de platser och tider där det behövs.
4. Nya uppgifter för beredskapspolisen. Vi vill införa en modern beredskapspolis på minst 5 000 personer, som ska kunna kallas in till tjänstgöring vid särskilt allvarliga händelser eller för att avlasta den ordinarie polisen när det behövs.
5. Låt polisen anlita fler ordningsvakter vid egna insatser. Vi vill att fler ordningsvakter anlitas direkt av polisen. Detta kan vara en viktig förstärkning vid särskilt personalkrävande insatser för att bidra till ordning och trygghet. De ska stå under polisens befäl och ska bidra t.ex. vid vakthållning av hotade platser eller ordningshållning vid demonstrationer och derbyn.
6. En polis som allmänheten lättare kan nå. Väntetiderna för den som kontaktar polisen ska kortas. Brott och iakttagelser ska enklare kunna rapporteras via sms, mms och sociala medier. Polisen ska kunna garantera en viss utryckningstid vid allvarliga brott.
7. Fler mobila poliskontor. Polisen ska finnas och markera närvaro där brotten begås, på de tider brotten begås. Mobila poliskontor gör att polisen lättare kan arbeta flexibelt. Till exempel kan de fylla en viktig funktion på platser i städer där många brott begås kvällstid, eller för att höja närvaron på turistorter under säsong.
8. En polis som tar vardagsbrotten på allvar. Inbrott i bostäder, förråd och fordon, skadegörelse på personlig egendom, stölder och andra så kallade vardagsbrott bidrar till otrygghet och påverkar människors liv. Utredningsinsatser ska alltid göras för att om möjligt säkra teknisk bevisning som kan knyta en gärningsman till brottet.
9. En polis med insyn och ansvarsutkrävande. Medborgarna ska enkelt kunna följa polisens resultat där de bor. Genom mer användande av öppna data ska statistik över brottsutvecklingen i stort kunna presenteras på Polisens webbplats, kommun för kommun och stadsdel för stadsdel.
10. Renodla polisens arbetsuppgifter. Alla uppgifter som inte måste utföras av poliser ska överlåtas till andra. Transporttjänst i samband med handräckningar och

omhändertaganden av onyktra ska i mycket högre grad skötas av andra funktioner i samhället. Färre verksamheter ska kräva särskilt polistillstånd.

11. Avbyråkratisera polisväsendet. När den nya polisorganisationen har genomförts behöver arbetet fortsätta med att förenkla organisationen. Vi vill se över hur vissa befogenheter kan decentraliseras så att samspelet mellan den lokala nivån och den regionala blir mer effektivt. Antalet organisatoriska skikt mellan den nationella och den lokala nivån kan minska ytterligare.

12. Akademisera inte polisutbildningen. Polisutbildningen ska vara en kvalificerad yrkesutbildning som förbereder de blivande poliserna både teoretiskt och praktiskt. Därför ska utbildningen inte bli en renodlad akademisk högskoleutbildning.

13. Förstärk polisforskningen. Det behövs mer forskning om hur polisarbetet ska bedrivas för att effektivt bidra till att förebygga och ingripa mot brott. Svensk polisforskning ska byggas ut.

DOMSTOLAR OCH STRAFFMÄTNING

14. Inrätta jourdomstolar. Jourdomstolar behövs för att avgöra fall där utredningen snabbt kunnat fullföljas. De ska särskilt inrikta sig på brott där unga är inblandade samt tillgreppsbrott, vapenbrott och enklare narkotikabrott.

15. Inför kronvittnen. En brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

16. Hotade vittnen ska kunna vittna anonymt. Sverige bör införa en möjlighet till anonymitetsskydd för vittnen som är allvarligt hotade till liv eller frihet. Rätten till anonymitet ska gälla gentemot den brottsmisstänkte.

17. Avpolitisera nämndemännen och ta bort dem från hovrätter och kammarrätter. Nämndemän ska inte nomineras av de politiska partierna, utan av en neutral nämnd inom Domstolsverket. Nämndemän ska finnas i första instans, men inte i hovrätt och kammarrätt.

18. Låt staten betala ut skadestånd i förskott. Brottsoffer ska snabbare få ut det skadestånd som utdömts i domstol. Ett sätt är att låta staten betala ut skadeståndet i förskott och sedan återkräva det av den dömde eller dennas försäkringsbolag.

KRIMINALVÅRDEN

19. Bättre hjälp på vägen mot ett laglydigt liv. Kriminalvården ska ges mer resurser för att hjälpa den dömde att bryta med en kriminell livsstil genom bland annat behandlingsprogram och utbildningar. Inför frigivningen behövs nära kontakter mellan Kriminalvården och socialtjänsten. Stödorganisationer för före detta kriminella hjälper andra fyller en mycket viktig funktion.

20. Fler vägar till jobb för före detta kriminella. Personer som visar en genuin vilja att lämna en kriminell livsstil bakom sig ska ges bättre möjligheter till tidsbegränsade anställningar för att skaffa sig yrkeserfarenheter och kontakter som hjälper dem att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden.

FOKUS PÅ UNGA LAGÖVERTRÄDARE

21. Brott av unga under 15 år ska alltid utredas av polis. Vi vill att alla brott som anmäls till polis och där den misstänkte är under 15 år ska utredas av polis. Undantag ska göras för rent bagatellartade lagöverträdelser och okynnesanmälningar.

22. Inför en 24-timmarsgaranti för samtal med vårdnadshavarna. Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar efter gripandet ska kalla vårdnadshavarna till ett samtal tillsammans med den unge och/eller polisen.

23. Alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga. När ungdomar återkommande begår brott behövs ett intensivt och sammanhållet stöd över längre tid. Socialtjänsten ska ges bättre förutsättningar att skapa samlade åtgärder där den unge får delta i olika aktiviteter för att komma bort från ett brottsligt beteende, oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej – kalla det gärna för en alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga.

24. Mer mellantvång i socialtjänsten. Vi vill ändra lagen så att socialtjänsten får bättre möjlighet att ålägga en ung person obligatoriska insatser på hemmaplan, så kallat mellantvång. Fler tidiga insatser minskar risken för att tvångsomhändertagande blir nödvändigt längre fram.

25. Mellantvång i socialtjänsten även för vårdnadshavare. Vi vill införa en möjlighet för socialtjänsten att kunna ålägga även vårdnadshavare att delta i obligatoriska insatser till stöd för sitt barn – ett så kallat mellantvång för föräldrar.

26. Fler sociala insatsgrupper för att hjälpa unga i riskzonen. Sociala insatsgrupper är namnet på ett arbetssätt som underlättar samarbetet mellan olika aktörer som kan hjälpa en ung person som är på väg att hamna i en kriminell livsstil. Vi anser också att sociala insatsgrupper ska kunna hjälpa ungdomar som ännu inte fyllt 15 år.

27. Ny form av sociala insatsgrupper för unga vuxna i åldern 20–30 år. Även för unga vuxna som vill ha hjälp att lämna den kriminella miljön behövs sociala insatsgrupper. Andra parter behöver knytas till samarbetet jämfört med insatsgrupper för ungdomar, t.ex. frivården, komvux, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan eller avhopparverksamheter.

28. Ta bort straffrabatten för ungdomar över 18 år som återfaller i brott. Vi anser att straffrabatten ska avvecklas för de ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i ny brottslighet efter att tidigare ha dömts för brott. För förstagångsförbrytare ska den däremot finnas kvar.

INSATSER FÖR TRYGGHET OCH BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

29. Förtydliga kommunernas brottsförebyggande ansvar. Lagen behöver förtydligas så att kommunerna får en uttalad uppgift att arbeta brottsförebyggande i sina ansvarsområden.

30. Samarbeta mer med civilsamhället. Alla kommuner ska ha samarbete med en lokal brottsofferjour. Polisen ska bygga upp mer samarbete med volontärkrafter. Kommunen ska involvera föreningslivet, församlingar och samfälligheter liksom företag i det brottsförebyggande arbetet.

31. En öppen stadsmiljö är en trygg stadsmiljö. Ändra plan- och bygglagen så att kommunens arbete med fysisk planering ges ett tydligt brottsförebyggande perspektiv.

32. Ge butiker rätt att porta. Åklagare ska ha möjlighet att fatta beslut om att förbjuda en person att gå in i en viss affär. Det beslutet ska tas om det finns risk för att personen kommer att begå fortsatta brott mot butiksinnehavaren. Förbudet ska gälla under en begränsad tid och ska kunna överklagas till domstol.

33. Underlätta kameraövervakning på brottsutsatta platser. 2013 års kameraövervakningslag behöver lättas upp så att det blir lättare att sätta upp övervakningskameror på särskilt brottsutsatta platser. Detta är särskilt viktigt för att öka tryggheten i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden.

34. Fler kameror på poliser och polisbilar. Att utrusta polisfordon med kameror och montera kameror på polisernas uniformer ger bättre bevis i brottsutredningar och minskar risken för användning av våld.

Motioner

E. Rättsfrågor och demokrati

Rättsväsendets myndigheter och allmän kriminalpolitik

E1. Lön för polisaspiranter under utbildningstiden

Thomas Helleday, Täby
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att återinföra lön under utbildningstiden för polisaspiranter.

Vi behöver fler poliser, det är alla överens om. Men för att detta ska kunna genomföras behöver vi också fler som söker till polisutbildningen. Redan nu klarar vi inte av att fylla platserna, och då har vi sänkt kraven på flera punkter. Så sent som sommaren 2016 beslutades att begåvningskraven skulle sänkas till tre på en niogradig skala. En normalbegåvad person ligger på mellan fyra till sex. Vilken typ av poliser får vi då?

För att göra utbildningen mer attraktiv, få fler att söka och därmed kunna fylla fler platser samtidigt som kandidaterna håller en hög nivå så bör vi återgå till det som gällde fram till början på nittiotalet, nämligen att poliserna får lön under utbildningen.

Poliser bör jämställas med militärer som får betalt under utbildningstiden. Som polis har man liksom militärerna i huvudsak endast en arbetsgivare. Visst finns det ett intresse för polisutbildade liksom för militärer även bland en del företag men inte alls som för övriga grupper. Intresset för poliser beror då också mycket på grund av deras personliga egenskaper som var anledningen till att de kom in på polisutbildningen till att börja med.

En annan anledning till att de bör få betalt under utbildningen är att det ställs väldigt höga krav på poliser. En polis som uppträder olämpligt bör lättare kunna bli av med sin legitimation, något som inte är lika enkelt ifall personen har dragit på sig stora studielån.

En sista anledning är att den lön som polisen får när de är klara inte äts upp av återbetalning av studielån vilket också skulle bidra till att göra utbildningen mer attraktiv.

E2. Det ska finnas en polisiär insatsgaranti

Thomas Söderström, Luleå
Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar om att lägga till följande punkt i rapporten från den rättspolitiska arbetsgruppen: "Polisen ska organisera sig så att människor som utsätts för brott oavsett bostadsort inte ska behöva vänta mer än en timme på samhällets stöd."

Även med ett ökat antal poliser så har vi i dag en ökad otrygghet där poliser inte finns närvarande i vardagen. En låg brottsstatistik kan aldrig kompensera känslan av otrygghet för den människa som blir utsatt för hot, våld eller inbrott.

Hur lång är egentligen en timme? När någon står på din bro som du inte vill släppa in, är en timme en evighet. I dag har vi i delar av vårt land en situation där en enda tjänstgörande polispatrull kan finnas tre timmar bort och dessutom tjänstgöra i ett distrikt större än hela Svealand. Detta skulle en svealänning aldrig acceptera.

E3. Stärk Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket

Liberalerna Sollentuna
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 2 i det rättspolitiska programmet ska lyda: "Fler civila utredare … och ekonomisk brottslighet. Ökade resurser till Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket gör polisens utredningsarbete mer effektivt."
2. **att** punkt 8 i det rättspolitiska programmet ska lyda: "En polis som … gärningsman till brottet. Nationellt forensiskt centrum och Rättsmedicinalverket måste få möjlighet att utan onödig fördröjning analysera den tekniska bevisningen även när det gäller vardagsbrott."
3. **att** landsmötet uttalar att det behövs fler rättsmedicinska enheter än i dag

En orsak till onödig försening i polisutredningar är långa väntetider hos Nationellt forensiskt centrum (NFC). Tekniska fynd, som säkrats i polisutredningar, kan ligga obearbetade lång tid hos NFC. Långa handläggningstider får följder för rättsskipningen. Gamla ärenden är svårare att driva till fällande dom, allmänheten upplever att vardagsbrotten inte tas på tillräckligt allvar och i många fall har domstolar gett de åtalade straffrabatt med hänvisning till onödigt långa utredningstider.

Den viktigaste förklaringen hos NFC är resursbrist. I riksdagen har Liberalerna uppmärksammat den ansträngda situationen och föreslagit att 20 miljoner kronor ytterligare ska tillföras NFC.

Sollentunaliberalernas kriminalpolitiska arbetsgrupp anser att satsningen är för liten. Dessutom noterar vi med förvåning att NFC inte nämns i förslaget till rättspolitiskt program. Vi föreslår att landsmötet beslutar komplettera programmet med en skrivning om behovet av ökade resurser till NFC samt tillföra vad som står i vår budgetmotion 2016/17:3730: "Kapaciteten vid Nationellt forensiskt centrum är hårt ansträngd vad gäller forensiska undersökningar, som ofta är av avgörande betydelse för att säkra bevisning i brottmål m.m." Även Rättsmedicinalverket är hårt ansträngt. Rättsintyg är ofta den avgörande bevisningen i vålds- och sexualbrott och även här finns ett stort behov av att minska de långa handläggningstiderna. Vidare behövs mer resurser för det ökade arbete med åldersbestämningar som verket ålagts. Det finns också behov av rättsmedicinska enheter på fler orter i landet än dagens Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg, Lund och Umeå för att öka antalet expedierade rättsintyg och utjämna de orättvisor som i dag föreligger avseende de brottsoffer som inte bor i närheten av en rättsmedicinsk enhet.

Inte heller Rättsmedicinalverket nämns i förslaget till rättspolitiskt program. Vi föreslår därför att landsmötet beslutar komplettera programmet med en skrivning om behovet av ökade resurser till Rättsmedicinalverket och att tillföra programmet vad som står i riksdagsmotion 2016/17:3426: "Kapaciteten vid Rättsmedicinalverket är hårt ansträngd vad gäller forensiska undersökningar, som ofta är av avgörande betydelse för att säkra bevisning i brottmål m.m." Vidare föreslår vi att landsmötet uttalar att rättsmedicinska enheter behövs på fler orter än i dag.

Genom att tillföra de föreslagna texterna och komplettera beslutspunkterna 2 och 8 markerar landsmötet behovet av resursförstärkningar till bägge myndigheterna. Åtgärderna kommer vidare att få en omedelbar stärkande effekt på resursläget hos övriga myndigheter inom rättsväsendet, såsom Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, domstolarna och Kriminalvården. Med kortare handläggningstider följer kortare häktningstider och färre pågående förundersökningar.

E4. Snabbare undersökning av mobiltelefoner

Anna Mårtensson, Jönköping
Patrick Nzamba, Jönköping
Ann-Marie Hedlund, Jönköping
Vladan Lausevic, Täby
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att ge Polismyndigheten och NFC resurser för att ta fram tekniska lösningar för att åstadkomma snabbare och mer ändamålsenliga undersökningar av mobiltelefoner samt för att analysera resultatet av gjorda undersökningar.

Mobiltelefoner är en av vår tids absolut starkaste stödbevisning när det gäller brott. Dessvärre har Polismyndigheten och NFC (Nationellt Forensiskt Centrum) varken resurser eller teknik för snabba, begränsade undersökningar eller för analys av innehållet. Det leder både till att alltför få mobiltelefoner tas i beslag och till att det tar alltför långt tid att undersöka de mobiltelefoner som beslagtas och analysera resultatet. Det är också så att man i dag måste tömma mobiltelefoner helt, trots att rättsväsendet bara har intresse av en mycket begränsad tidsperiod eller bara kontakt mellan vissa personer, vilket leder till att alltför mycket information dokumenteras. Polisen behöver både ny teknik och utökade personella resurser för undersökning av mobiltelefoner. Då skulle rättssäkerheten för brottsoffer, vittnen och misstänkta öka väsentligt samtidigt som olägenheten för dem skulle minska. Samtidigt skulle det avlasta polisens utredare.

E5. Frigörande av blåljuspersonalens resurser

Fredrik Hellman, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uttalar en hållning om att blåljuspersonal inte ska agera ordningsvakter och publikberedskap vid publika evenemang
2. **att** arrangörer av publika evenemang blir förpliktigade att strukturera sin säkerhetsorganisation för att klara av säkerhetsaspekterna vid allehanda publika evenemang eller i dess anslutning via aktörer från säkerhetsbranschen
3. **att** utlarmningar på grund av ordningsstörning vid publika evenemang måste rendera ekonomiskt ansvar för arrangörerna

Det är inte ovanligt med våldsamma upplopp vid vissa publika evenemang. Detta oskick tar stor tid, kraft och resursmöda från en redan hårt ansträngd blåljusverksamhet och rättsväsendet. Det är orimligt. Svensk blåljuspersonal lever sedan några år under tuffa resursmässiga förhållanden och i många län har räddningstjänst, ambulanssjukvård och de rättsvårdande myndigheterna det kämpigt med att klara grunduppdraget. Detta drabbar människor i behov av räddning, vård och säkerhet. Det kan inte vara rimligt att stora resurser ska ägnas för att hålla ordning vid publika evenemang där det dessutom förekommer entréavgifter. Det ska inte vara polisens uppgift att agera ordningsmakt vid dessa ofta kommersiella arrangemang. Det får även den negativa effekten att fria företag inom säkerhetsbranschen inte anlitas i tillräcklig omfattning, då arrangörerna inte sällan sätter sin tillit till det allmännas resurser. Arrangörerna måste bära det fulla ekonomiska ansvaret. Åtgärder bör införas skyndsamt.

E6. Ljudinspelning vid förhör av polis/förhörsledare

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ljudinspelning ska ske vid första förhör med anhållen av polis/förhörsledare

En av oss motionärer har förtroendeuppdrag som nämndeman i Göteborgs tingsrätt sedan snart tio år och har under denna tid varit tjänstgörande nämndeman vid åtskilliga rättegångar av olika brottsrubriceringar. Vid i praktiskt taget samtliga rättegångar åberopas polisförhör dels av försvaret dels från åklagare.

Mål som tas upp i tingsrätt och i andra rättsinstanser utgår från brottsbalken. Förtydliganden av praxis kompletteras av prejudicerande domar. Ansvar för bevisbörda utgår från åklagare och målsägande. Omständigheter ska vara styrkt och domar baseras på begreppet ”utom rimligt tvivel”.

Förhör som hållits av polis vid gripandet ska också godkännas med underskrift av den som blivit förhörd i nära anslutning i tid då förhör ägt rum.

Under en rättegång är det ofta förekommande att både tilltalad och vittne, när ett förhör läses upp, uttrycker orden ”så var det inte”, ”det stämmer inte” och ”så minns jag inte att jag sa”. Detta efterföljs ofta av en förklaring som inte är i överensstämmelse, antingen helt eller delvis, med det nedskrivna polisförhöret som framställs i rätten.

I dessa fall, när åklagaren eller försvaret vid rättegången hävdar att ”så står det inte i förhöret”, blir det ytterst problematiskt för alla inblandade. Det nedskrivna polisförhöret är ju godkänt och underskrivet.

Att innehåll och uttalanden nedskrivna i förhörsprotokoll vid förhör med polis ifrågasätts kan ha betydelse av utgång för varje enskilt mål.

I Sverige håller vi en hög nivå vad gäller lagstiftning, rättssäkerhet och demokrati. Inom vissa delar behöver den dock starkt förstärkas.

Vårt rättssystem utgör en viktig grund för vårt samhälle. Att det ska behöva uppstå tvivel och ifrågasättanden av delar som utgör betydande delar av vårt rättssystem och som utgör viktig bevisbörda för samtliga berörda vid rättsmål är inte acceptabelt.

Ljudinspelning vid första förhör med anhållen av polis/förhörsledare borde vara standard. Just för att säkerställa rättssäkerhet. Det undanröjer ”rimliga tvivel” både gentemot polis och anhållen. Det utgör också dels en säkerhetsfråga, dels en demokratisk rättighet för alla involverade i processen.

För att säkerställa både rättssäkerhet och för att stärka demokratin bör ljudinspelning ske vid första förhör med anhållen av polis/förhörsledare.

E7. Ge inte den kriminaliserade brottsligheten inflytande över rättsprocesserna

Benny Lindholm, Uppsala
Daniel Andersson, Göteborg
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Tove af Geijerstam, Vänersborg
Nicholas Nikander, Nynäshamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet avslår den rättspolitiska arbetsgruppens förslag att införa kronvittnen
2. **att** två nya meningar förs in i slutet på stycke 13 under rubriken ”5.2.1 Rättstryggghet” med följande lydelse: ”Lika fall ska i största möjliga utsträckning bedömas lika vid påföljdsbedömningen. En gärningsman ska inte kunna sänka sitt straff genom överenskommelser med rättsväsendet.”

Förtroendet för rättsstaten förutsätter att medborgaren kan känna sig trygg och säker på att brott beivras. Förtroendet förutsätter dock även att vi kan vara säkra på att alla är lika inför lagen och att myndighetsutövningen är opartisk. Därför borde förslaget om kronvittnen bemötas med djup skepsis.

Effektiviteten i rättsväsendet får aldrig vara den enda aspekten när man inför nya processuella regler. Nya metoder att lagföra brottslingar måste väljas med stor eftertänksamhet och vaksamhet. Kronvittnen kan visserligen ha vissa fördelar. Vissa brott kan bli lättare att utreda och polisens knappa resurser kan i bästa fall komma att användas mer effektivt.

Argumenten mot kronvittnen är dock betydligt starkare. För det första luckrar kronvittnen upp den ansvarsfördelning som svenskt rättsväsende vilar på. Genom att låta åklagare sluta avtal med misstänkta brottslingar försvåras domstolens möjlighet att självständigt värdera alla fakta i processen. Har vissa fakta utelämnats? Vad händer om nya fakta kommer fram under huvudförhandlingen? Åklagare och polis får ett inflytande på bekostnad av den opartiska roll som domstolen ska spela i en rättsstat.

För det andra får misstänkta brottslingar större inflytande över rättsprocessen. Särskilt i utredningar mot grov organiserad brottslighet – där kronvittnen primärt är tänkt att verka – är risken stor att hela rättsväsendets självständighet försvagas. Genom att agera kronvittne

kan en misstänkt gängledare, genom lögner och dimridåer, skaffa sig fördelar genom att ange andra. Effekten blir att rättsväsendet riskerar att bli den organiserade brottslighetens marionett.

Domstolarnas oavhängighet, att självständigt avgöra en persons skuld och en handlings straffvärde, är en grundläggande princip i rättsväsendet. Att rättsväsendet är opartiskt och inte förhandlar med brottslingar fyller en viktig funktion i praktiken eftersom det garanterar saklighet och upprätthåller allmänhetens förtroende.

Kvällstidningsrubrikerna lär inte vara nådiga när en misstänkt brottsling, genom en skicklig advokat, lyckas förhandla sig till en lägre påföljd än andra misstänkta i likartade fall. Bilden av ett rättsväsende som behandlar lika brott olika, är inte vacker. Och de brottsoffer som får se sina gärningsmän få straffrabatt av oklara skäl tack vare en förhandling med en åklagare lär både tappa förtroendet för rättsväsendet och känna vanmakt.

E8. Samhällsskydd i stället för strafftänkande

Stefan Grundemark, Södertälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna fortsättningsvis driver och verkar för att samhällsskyddet ska vara den övergripande principen vid kriminella handlingar

Strafftänkandet är vår mest basala historiska princip när det gäller brott. Som en annan princip gäller skyddet av enskilda. Dessa två principer låter sig inte alltid förenas. Och då kommer strafftänkandet alltid högst. Detta är många gånger olyckligt. Det leder bland annat att potentiellt farliga personer släpps ut från fängelse när de avtjänat sitt straff. Enligt vårt rättstänkande ska denna person ha avtjänat sitt straff och den juridiska konsekvensen av detta inte längre Till stor skräck för tidigare brottsoffer, och med stor fara för att de och att även andra enskilda kan löpa stor risk att bli nya brottsoffer.

Ett livslångt besöksförbud skulle kanske i vissa fall vara en mer adekvat åtgärd, än ett fängelsestraff en period, för att sedan lämna förövaren och brottsoffer helt utan vare sig övervakning eller skydd.

Med betoning på skydd för enskilda i första rummet skulle vi troligen få fler kroniskt farliga människor inspärrade på livstid, men å andra sidan också möjliggöra relativ frihet för så många fler. Vi skulle inrikta oss mer på åtgärder som skyddar, snarare än straffar. Det skulle bli fler fotbojor, alkometrar, besöksförbud, drogtester, andra tvingande frivårdsåtgärder, samhällstjänst, övervakade medlingar och rådslag mellan brottsutövare och offer. Vi skulle söka oss i den riktningen och hitta fler tvingande restriktiva åtgärder som bättre skulle säkra brottsoffer och allmänheten. Kanske vi kan leva med att de skulle behöva verka över längre tider.

Detta sätt att hantera påföljder borde inte minska engagemanget i att se till att brottslingar fick adekvata påföljder, snarare tvärtom. I dag prioriteras vissa brott ner bland annat för att straffsatsen är liten, eller brottet svårbevisat.

Vi skulle också slippa den många gånger olyckliga uppdelningen mellan fängelse eller psykiatrisk vård. Bedömningarna kring detta ser ibland mer ut som strategiska val från brottslingen och dennes advokats sida. Däremot skulle vi behöva göra mer säkra bedömningar av farlighet, något som också redan görs med dem som dömts till psykisk vården. Det är välkänt att sådana bedömningar dock är oerhört svåra att göra korrekt. Vi skulle därför behöva inrikta oss på att skaffa oss mer kunskap om psykologiska bedömningar också under vilka förutsättningar ett icke kriminellt fortsatt beteende kan stöttas. Med en adekvat och långsiktig påföljd skulle många tidsödande rättsprocesser och kostnaderna minska kring många återfallsförbrytare. Därmed skulle resurser friställas till att öka effektiviteten inom rättsväsendet.

E9. Värna domstolarnas oberoende och opartiskhet

Benny Lindholm, Uppsala
Daniel Andersson, Göteborg
Tove af Geijerstam, Vänersborg
Nicholas Nikander, Nynäshamn
Axel Nordberg, Lund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet avslår den rättspolitiska arbetsgruppens förslag om anonyma vittnen
2. **att** två nya mening förs in i partiprogrammet i slutet på första stycket under rubriken "5.2.2 Rättssäkerhet och integritet" med följande lydelse: "Domstolarna ska vara oberoende och opartiska. Vittnen ska ha rätt till ett effektivt skydd samtidigt som tilltalade på ett rättssäkert ska kunna granska den bevisning som åklagaren lägger fram."

De senaste tillgängliga siffrorna talar för att antalet övergrepp i rättssak ökar. Därför är det positivt att den rättspolitiska arbetsgruppen har tagit fram förslag för att vittnen ska kunna känna sig trygga med att vittna. Det finns dock betänkliga risker med anonyma vittnen.

För det första hotar anonyma vittnen rättssäkerheten. En central del av rättssäkerheten är att åtalade ges möjlighet att granska och ifrågasätta den bevisning som läggs fram. Detta för att kunna uppmärksamma domstolen på brister i bevisningen. Men med anonyma vittnen minskar möjligheter att påtala möjliga intressekonflikter eller till och med felaktigheter i vittnesutsagan. Att domstolen har tillgång till vittnets identitetsuppgifter är otillräckligt. Domstolarna ska agera opartiskt och har knappast möjlighet eller resurser att självständigt granska vittnesbevisningen. Risken för felaktiga domslut ökar därmed.

För det andra ges de kriminella nätverken möjlighet att påverka rättsprocesserna. Genom att agera som anonyma vittnen kan t.ex. en gängledare ange oskyldiga och obekväma personer. Med anonyma vittnen riskerar rättsväsendet att bli den organiserade brottslighetens marionett i interna uppgörelser.

För det tredje risker vittnesmål få en oproportionerligt stor tyngd i bevisningen. Enligt Europadomstolen kräver anonyma vittnesmål att den prövande domstolen prövar vittnesmålet – kanske flera gånger – för att bedöma om det behövs. Forskningen visar dock att ju fler gånger ett vittne berättar sitt vittnesmål, desto sämre blir minnet. Anonyma vittnesmål riskerar därmed att värderas lägre och bli odugliga som bevisning.

För det fjärde finns en risk att anonyma vittnesmål minskar allmänhetens vilja att vittna. Detta kan tyckas kontraintuitivt. Bristen på vittnesmål beror dock oftast på att polisen och åklagaren inte får kännedom om vittnena. Denna ovilja att ge sig till känna beror ofta på en obefogad rädsla. Det finns exempel på hot mot vittnen, men de allra flesta vittnen utsätts inte för hot. Med anonyma vittnen är risken stor att en större rädsla för att vittna skapas bland vittnen.

Det svenska rättsväsendet har problem att lagföra den organiserade brottsligheten. Att överge en av grundpelarna inom rättsväsendet – att fria, öppna och opartiska domstolar prövar åklagarnas bevisning – kräver dock noggrant övervägande. Förslaget om anonyma vittnen kan spontant tyckas som en enkel och bra lösning, men det han uppenbara baksidor. Vad som behövs för att komma åt den organiserade brottsligheten är främst klassisk rättspolitik: tillräckliga resurser till polis, åklagare och domstolar. Inte genvägar över rättsosäkra metoder.

E10. Centralisera inte utnämningen av nämndemän

Benny Lindholm, Uppsala
Lovisa Aldrin, Halmstad
Daniel Andersson, Göteborg
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Gunnar Brådvik, Lund m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet avslår den rättspolitiska arbetsgruppens förslag att nämndemän ska utses av en nämnd inom Domstolsverket.

Nämndemän verkar i dag över hela landet, från Gällivare i norr till Ystad i söder. Antalet nämndemannauppdrag i första instans uppgår i dagsläget till över 7 000 uppdrag. Den rättspolitiska arbetsgruppen har föreslagit att dessa nämndemän ska utse av en särskild nämnd i Domstolsverket.

Givet att antalet nämndemän ska vara oförändrat i första instans innebär arbetsgruppens förslag att den särskilda nämnden kommer att drunkna i rekryteringsuppdrag. Även om förordnandena skulle portioneras ut årsvis innebär förslaget att närmare 2 000 nämndemannauppdrag ska tillsättas årligen, med troligen minst det dubbla antalet sökande.

I dag ansvarar kommun- respektive landstingsfullmäktige för utnämnandet av nämndemän. Det finns dock inget krav på att dessa församlingar utser politiskt aktiva medlemmar. Att det är politiska församlingar som utser nämndemännen behöver inte heller nödvändigtvis leda till att politiskt engagerade personer utses. De ordinarie, lagfarna domarna är också utsedda av politiker – nämligen regeringen – utan att för den skull nödvändigtvis ha partibok.

Det finns också fördelar med dagens system. Genom att låta kommunala och regionala församlingar ansvarar för att utse nämndemän ges en större möjlighet till lokal förankring. I stället för att låta Domstolsverket utse en nämndeman i Gällivare tingsrätt kan kommunen ansvara för detta.

Att vara lekmannadomare är ett stort åtagande och medför ett stort mått av makt. Genom att låta lokala föreningar och lokala organ ansvara för urvalsprocessen främjas insyn och kontroll av vilka som är nämndemän. Om en statlig myndighet skulle utse nämndemännen skulle den demokratiska insynen och kontrollen av vilka som är domare minska.

Ytterligare en brist med den rättspolitiska arbetsgruppens förslag är att det förutsätter tydliga kriterier som Domstolsverket ska utgå från när den utser nämndemän. Det kriterium som nämndemän i dag utses efter är i praktiken lämplighet eftersom nämndemännen inte ska ha några särskilda kvalifikationer i form av t.ex. viss utbildning eller erfarenhet (själva poängen med lekmannadomare är att de inte har viss utbildning/erfarenhet).

Frågan är hur Domstolsverket ska bedöma lämplighet utan att gå in på kvalifikationer. Det är en inte alls enkel fråga. Lämplighet bedöms gärna med utgångspunkt i kanske flerårig kännedom om en person. Och att låta de politiska partierna – lokalt – ansvara för rekryteringen ökar sannolikheten för att det är en person som har god vandel och som är lämplig som utses.

Att se till att samtliga domare agerar opartiskt och upprätthåller rättssäkerheten är en självklarhet. Det nuvarande systemet att rekrytera lekmannadomare överträffar dock den rättspolitiska arbetsgruppens förslag när det gäller transparens, effektivitet och representativitet. Det enda alternativet som rimligen kan ersätta dagens system – givet att vi ska ha lekmannadomare i första instans – är ett jurysystem med juryplikt.

E11. Bibehåll nuvarande nämndemannasystem

Bo Persson, Nynäshamn
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Nicholas Nikander, Nynäshamn
Kaisa Persson, Nynäshamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** nuvarande nämndemannasystem bibehålls oförändrat

Liberalernas rättspolitiska arbetsgrupp skriver i programförslaget ”Tryggare Sverige, starkare rättsstat”: ”Nämndemän – lekmannadomare – fyller en viktig funktion genom att allmänhetens representanter medverkar i tillämpning av gällande lag. Detta ska tas tillvara också i framtiden.”

Det låter bra, men arbetsgruppen föreslår (punkt 17) att nämndemän tas bort från hovrätter och kammarrätter. Arbetsgruppen föreslår också att en neutral nämnd inom Domstolsverket ska utse intresserade personer till nämndemän.

Enligt dagens ordning utses nämndemän av fullmäktige efter nominering av de politiska partierna. Vi politiker känner dem vi nominerar, och har härigenom bättre förmåga att bedöma en persons lämplighet för ämbetet än vad en nämnd inom Domstolsverket har. Att en och annan olämplig person utsetts till nämndeman kan inte tas till intäkt för att förändra ett system som fungerat väl under lång tid.

Arbetsgruppen vill också ta bort nämndemän från hovrätt och kammarrätt. Där ska ärenden avgöras av juristdomare. Varför framgår inte. Juristdomare är naturligtvis kunnigare beträffande lagar och regler än lekmannadomare, men när det gäller att bedöma trovärdigheten av vad som framförs inför domstolen är nämndemännen minst lika bra som juristdomarna. Vi politiker är ju tränade i att bedöma argument.

E12. Tjänstepension för nämndemän

Rickard Karlsson, Växjö
Nicholas Nikander, Nynäshamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att nämndemän i domstolar får avsättning till tjänstepension i förhållande till sina arvoden och ersättning för förlorad arbetsinkomst.

När man har politiska förtroendeuppdrag i kommun och landsting/region får man dels avsättning till premiepensionen och dels ersättning för den tjänstepension man går miste om då man tar ledigt från sitt ordinarie arbete. Dock får man inte ersättning för förlorad tjänstepension då man tar ledigt från sitt arbete för att vara nämndeman i våra domstolar. Om man har en låg lön får man en låg pension och varje krona man förlorar i framtida pension kan vara viktig för en låginkomsttagare.

Det har uppmärksammats att vi har en hög medelålder bland nämndemän, därför har man haft kampanjer för att få fler yngre nämndemän. Att man inte får ersättning för förlorad tjänstepension kan vara en anledning till att yngre personer som måste ta ledigt från sitt arbete inte väljer att bli nämndemän, eller i vart fall väljer att inte ta så många mål som man kanske annars skulle gjort, om man inte hade förlorat ekonomiskt på det. Man ska inte tjäna på att ha ideella förtroendeuppdrag, men man ska inte heller förlora på det.

E13. Stävja den svarta ekonomin

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att få till stånd en nolltolerans mot brott inom ekonomisk verksamhet genom att möjligheten för myndigheter att göra oannonserade inspektioner utökas

I ett antal områden i vårt land trängs verksamheter som följer alla lagar och regler samt betalar skatt – den så kallade vita ekonomin – ut av den så kallade svarta ekonomin. Den senare präglas av verksamheter utan rätt tillstånd, skattefusk och oregistrerad arbetskraft. Inte minst i en del områden i Malmö är detta ett växande problem. Konsekvenserna blir ofta en vidareutveckling till grövre kriminalitet och framväxten av parallellsamhällen. Detta är en utveckling som måste stävjas. För varje område där den vita ekonomin försvinner flyttar den organiserade brottsligheten fram sina positioner.

Ska samhället åter få kontroll över de utanförskapsområden som växt fram är åtgärder för att stävja den svarta ekonomin och ge laglydiga verksamheter en möjlighet att åter etablera sig avgörande. Det behövs ett ökat fokus på problemet. Genom att med krafttag och en nolltolerans bekämpa all organiserad brottslighet, även inom det ekonomiska området, kan kriminaliteten övervinnas. Det måste därför bli lättare att, exempelvis, göra oanmälda inspektioner på allt från biltvättar till frisörsalonger. I dag krävs dock fastighetsägarens tillstånd för att få göra en sådan inspektion. Detsamma gäller för så kallade ”svartklubbar”. Detta måste förändras.

E14. Befogenheter till tulltjänstemän att beslagta vapen

Ewa Bergman, Danderyd
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att tulltjänstemännen får ökade befogenheter att beslagta vapen.

I dag måste tulltjänstemän tillkalla polis om de stöter på personer som försöker smuggla in vapen i landet. Detta är både ineffektivt och tidsödande. Lagen bör ändras så att tulltjänstemän kan beslagta vapen vid insmuggling direkt.

E15. Slopa automatisk tvåtredjedelsfrigivning

Niklas Frykman, Eskilstuna
Liberalerna Södermanland
Bo Lindström, Malmö
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att den automatiska tvåtredjedelsfrigivningen avskaffas i enlighet med motionens intentioner.

I dag blir den som avtjänar ett fängelsestraff längre än en månad villkorligt frigiven efter två tredjedelar av strafftiden om inte synnerliga skäl föreligger. Detta är märkligt, dels eftersom strafftiden i praktiken inte blir den som domstolen dömer till – tre års fängelse är i praktiken två års fängelse. Dels för att automatiken inte skapar några incitament för den enskilde att bättra sig under strafftiden. I stället borde regeln vara att man avtjänar den strafftid man är dömd till och villkorlig frigivning tidigare ska vara något man förtjänar genom gott uppförande, uppriktig ånger och att den dömde inte bedöms återfalla i brott.

E16. Humanare häktningstider

Kjell Fransson, Motala
Jan Fallsvik, Motala
Margareta Fallsvik, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för humanare häktningstider och att detta uttrycks i en ny punkt under rubriken "Kriminalvård"

Enligt svensk lag är den som är misstänks ha begått en straffbar handling att betrakta som oskyldig, tills han eller hon är dömd. I väntan på rättegång och dom kan personen förvaras i häkte. Detta kan hända vem som helst, även den under 18 år. Personen kan beläggas med fulla restriktioner för att inte påverka utredningen. Då får man inte ha kontakt med omvärlden på något sätt. Så långt är det en rimlig hantering. Det som Sverige dock har kritiserat för under lång tid är att isoleringen kan förlängas utan tidsbegränsning och att det ofta är fulla restriktioner under lång tid. Detta har kritiserats av såväl Barnombudsmannen som EU och FN:s tortyrkommitté som kränkningar mot de mänskliga rättigheterna.

Sverige riktar ofta kritik mot andra länder för att de bryter mot de mänskliga rättigheterna. Nu gör vi det själva med dessa långa häktningstider. 20 personer har suttit häktade längre än ett år. Den längsta häktningstiden vi har noterat är 1 427 dagar. Detta är inte rimligt. Dessutom sätts allt fler barn i häkte. Barn är inte mentalt rustade att sitta i häkte. De får ofta svår ångest och utvecklar inte sällan redan inom några dagar självskadebeteende. Det är en skamfläck att Sverige ständigt kritiseras för dessa långa häktningstider och vi anser därför att Liberalerna måste verka för att häktningstiderna humaniseras så långt som möjligt. Detta kan göras i en ny punkt under rubriken Kriminalvård.

E17. Förnyande av övervakningsnämndernas inom Kriminalvården arbetssätt

Alf Molin, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för avskaffande av andra ledamöter i Kriminalvårdens övervakningsnämnder

I brottsbalken 37 kap. 1 och 2 § regleras övervakningsnämndernas samansättning. En övervakningsnämnd består av ordförande, vice ordförande och tre andra ledamöter, om inte regeringen förordnar att en viss nämnd ska ha flera ledamöter. Nämnden är beslutför med ordförande och två ledamöter. I brådskande fall och i ärenden av mindre vikt får ordföran-

den ensam besluta på nämndens vägnar. För att fullfölja nämndens uppgifter räcker det med att en ordförande beslutar om Kriminalvårdens förslag till åtgärd biträdd av en sekreterare (SFS 2007:1174). Därmed skulle Kriminalvården föredra förslag till åtgärd vilket ordförande med sitt beslut kvalitetssäkrar ur laglig aspekt. Dagens övriga ledamöter, vilka är lekmän, fyller ingen funktion i beslutsfattandet annat än att biträda ordförandens beslut. En ändring av detta slag skulle följa den förändring som tidigare har beslutas angående Försäkringskassan och socialförsäkringsnämnderna.

Förslaget innebär en besparing då arvoden och ersättningar till andra ledamöter ej behöver utbetalas.

E18. Försvara skyddade personers frihet

Anna Mårtensson, Jönköping
Cecilia Elving, Stockholm
Ulrika Rogland, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar aktivt för att försvara skyddade personers frihet och säkerställa de skyddade barnens bästa.

2016 hade drygt 14 000 personer skyddade personuppgifter i Sverige, varav mer än 4000 barn. Antalet barn med behov av sådant skydd ökar hela tiden och flera av dem är utsatta för våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck. Den som är utsatt för eller riskerar att bli utsatt för personförföljelse och som lever i ständig rädsla ska kunna räkna med att samhället erbjuder effektiva skyddsåtgärder. Frågor om skydd för personuppgifter har därför övervägts vid ett flertal tillfällen. Systemet har stegvis förbättrats men det finns fortfarande brister och behov av förbättringar. I juni 2014 tillsatte Alliansregeringen därför en utredning för att föreslå åtgärder som skulle ge ett förstärkt skydd. Det finns tre sorters skyddade personuppgifter – sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter. Alla som bor ihop, även barn, bör ha samma skydd så att man inte kan spåras upp via kända familjerelationer. Med ett bra skydd kan den som är hotad eller förföljd känna sig tryggare men skyddet innebär svårigheter för den enskilde. Det blir t.ex. svårare att vara ute på sociala medier, köpa saker på internet eller ha ett bibliotekskort. Det går inte att köpa något på avbetalning. Det kan också bli svårare att försörja sig eftersom det innebär en risk att lämna sina personuppgifter till en arbetsgivare. I Barnombudsmannens rapport från 2012 framkom att barn och ungdomar med skyddade personuppgifter upplevde ensamhet, otrygghet och brist på information och de berättade om myndigheters bristande kunskap, stöd och bemötande. 2014 tog därför Länsstyrelsen i Östergötland fram en handbok för dessa barn och unga. Handboken är ett steg i rätt riktning men bättre utbildning för dem som möter barnen är nödvändigt.

Den 30 juni 2015 blev utredningen ”Ökad trygghet för hotade och förföljda personer”, som Alliansen tillsatt, äntligen klar. Den föreslog bland annat ett nytt förenklat skyddsinstitut som skulle ersätta kvarskrivning och kallas skyddad folkbokföring. Alla författningsändringar föreslogs träda i kraft den 1 juli 2016. Barnombudsmannen var positiv till förslaget som förväntades leda till ett förstärkt skydd och en enklare vardag för berörda personer. BO beklagade dock att utredningen inte på ett tydligare sätt tagit hänsyn till barns särskilda situation och rättigheter. Alla barn och unga som lever i Sverige – oavsett om de lever med skyddade personuppgifter eller inte – har rätt att få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda. Efter att utredningen blev klar och remissvar ingivits har ingenting hänt. Det är anmärkningsvärt. Det är ytterst regeringens ansvar att skydda landets invånare och att ge barn den hjälp och det stöd de har behov av och rätt till. Liberalerna behöver driva på regeringen för att få den att vidta åtgärder, baserade på det material som var klart för snart 1,5 år sedan, för att försvara skyddade personers frihet och säkerställa de skyddade barnens bästa.

E19. Säkerställ rutinerna kring personer med skyddad identitet

Sara Gunnarsson, Karlstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verkar för att säkerställa rutiner både inom det offentliga och det privata för att på ett enkelt sätt säkerställa att de personer som lever med skyddad

identitet har samma rättigheter som personer utan (detta utan att äventyra dessa personers säkerhet).

Det ska inte spela någon roll varför du lever med skyddad identitet, du som enskild individ ska ändå känna dig delaktig i det svenska samhället. Detta är något många av dem som lever med skyddad identitet inte känner. Något så enkelt som att skaffa en ID handling, ett gymkort eller att gå med i ett parti kan vara väldigt svårt. Personer med skyddad identitet möts ofta av djupa suckar och individen skuldbeläggs då personen den möter, måste arbeta lite mer för att kunna hjälpa personen med skyddad identitet med sina önskemål. Önskemål som i många fall är grundläggande i vårt samhälle som ett bankkort. Förutom att personen med skyddad identitet redan lever med en utsatthet skapar frånvaron av rutiner ett nytt utanförskap som gör att dessa individer känner sig ännu mer utlämnade och ensamma. Att leva med skyddad identitet oavsett orsak ska aldrig i det offentliga eller det privata ses som en börda. De ska ha samma rättigheter som personer utan sekretessmarkeringen och de ska inte mötas av krångel och av andra personers suckar.

E20. Övervakningskameror ger ingen verklig trygghet

Peter Michanek, Stockholm
Mathias Sundin, Norrköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **i** första hand att förslag 33 från den rättspolitiska arbetsgruppen avslås.
2. **i** andra hand att ordet "tryggheten" i sista meningen byts ut mot "känslan av trygghet".

Det är oroliga tider. Många skräms av terrordåd och rapporter om gatuvåld. Politiker i olika partier vill möta människors oro genom att visa handlingskraft. Då är det lätt att lockas av de förföriska erbjudandena från säkerhetsbranschen om att mer övervakning ska lösa alla problem. Detta är dock en illusion som inte håller för närmare granskning.

Kameraföretagen säger att kameror förhindrar brott, gör det lättare att klara upp brott och gör att människor blir tryggare. Vi som kämpar för mänskliga rättigheter menar i stället att vi alla har rätt till ett privatliv. Vi ska kunna röra oss fritt på stadens gator och torg utan att varje steg registreras och övervakas.

Den oro många nu känner väcker starka känslor och gör det svårt att ta till sig av den forskning som faktiskt finns på området. Olika undersökningar har gjorts av övervakningskamerornas effektivitet i London, Oslo, Stockholm och många andra städer. Resultaten är samstämmiga och visar att kameror i många miljöer inte har annat än en marginell effekt.

Det är uppenbart att terrorister inte låter sig avskräckas av övervakningskameror. Det samma gäller våldsverkare. Nästan alla våldsbrott på allmänna platser begås av berusade och upprörda personer. De har ingen tanke på övervakning när känslorna tar över och knytnävarna kommer fram. Att begränsa alkoholserveringen har visat sig betydligt mer effektivt än att massövervaka alla hederliga medborgare som rör sig i staden.

Undantaget är egendomsbrott där kameror faktiskt har visat sig ha en märkbar effekt. I dessa miljöer, exempelvis parkeringsgarage, kan det möjligen vara motiverat med övervakningskameror. Frågan är dock om brottsligheten verkligen minskar eller bara förflyttas till andra områden.

Även om kameror inte förhindrar våldsbrott så kan man lätt tro att de i vart fall ökar uppklarandet av brott. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) studerade för en tid sedan den kameraövervakning som skett på Stureplan och på Medborgarplatsen i Stockholm. De kunde konstatera att inga tydliga effekter kunde ses. Kamerorna varken förhindrande brott eller ens hjälpte till att klara upp de brott som begicks.

Forskningen visar att övervakningskameror i de flesta fall inte ger någon ökad trygghet. Detta vill dock inte kameraförsäljarna i säkerhetsbranschen höra talas om. De vill inte att du ska tänka logiskt och rationellt. De vill i stället att vi alla ska styras av våra känslor. De verkar faktiskt vilja att vi ska vara rädda. När alla vi andra förfasas över hemska våldsdåd i vår värld så ser de i stället en möjlighet att få sälja fler kameror och säkerhetslösningar. "Det publika samtalet om säkerhetskameror är viktigt eftersom jag vet att vi kameravänner kommer att få som vi vill även om det kommer att ta lite tid. När hotbilderna blir tillräckligt

starka så kommer kamerasidan att rycka fram." (Citat: Björn Eriksson, ordförande Säkerhetsbranschen, Trygghetskamerans dag 2015.)

E21. Utöka tjänstemannaskyddet

Tomas Ekermo Karlsson, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna intar en ståndpunkt om att utöka det s.k. tjänstemannaskyddet till att omfatta samtliga som arbetar för det offentliga, såväl som anställd eller via upphandling.

I Brottsbalkens 17 kapitel, "Om brott mot allmän verksamhet m.m." postuleras att den som begår brottslig handling mot en tjänsteman i myndighetsutövning döms för en annan gärning än om samma handling skett mot någon som inte är tjänsteman. I stället för misshandel utdöms våld mot tjänsteman, i stället för olaga hot utdöms hot mot tjänsteman osv. Generellt innebär detta också ett hårdare straff, det som i dagligt tal brukar kallas tjänstemanna- eller ämbetsmannaskydd.

De viktigaste rekvisiten för huruvida en gärning klassas enligt Brottsbalkens 17 kapitel är dels huruvida tjänstemannen utförde myndighetsutövning samt dels att gärningsmannens uppsåt i sin tur är kopplat till denna eventuella myndighetsutövning. De flesta känner säkert till att bl.a. polis, ordningsvakter m.fl. omfattas av detta skydd eftersom de på ett väldigt konkret sätt har mandat till myndighetsutövning mot enskild (gripande, visitation osv). I och med den vetskapen är det också kanske lätt att tro att samma skydd omfattar även alla typer av blåljuspersonal eller personal inom sjukvården men så är inte nödvändigtvis fallet.

Huvudrekvisitet för att tjänstemannaskyddet ska gälla är begreppet myndighetsutövning. Enligt den gällande definitionen av detta begrepp (ÄFL 1970:290 samt Prop. 1971:30) så innebär myndighetsutövning beslut som ytterst är ett uttryck för samhällets maktbefogenheter gentemot den enskilda. Enkelt förklarat innebär myndighetsutövning alltså någon typ av tvingande eller straffande åtgärd, en situation där individen sätts i beroendeställning mot staten. Och eftersom t.ex. räddningstjänst och sjukvård i normalfallet inte är en sådan åtgärd, faller denna verksamhet definitionsmässigt utanför begreppet och dess personal omfattas med andra ord inte av skyddet.

Samtidigt vet vi att just sådan personal ofta exponeras för riskfyllda situationer och även utsätts för hot och våldsyttringar från allmänheten. Såväl socialsekreterare som brandmän som sjuksköterskor som politiker, för att bara nämna några, drabbas av andra människors aggressioner i sin yrkesutövning. Ibland ligger frustration och hjälplöshet bakom, ibland är det fråga om ren illvillighet. Vi vet också att vissa andra yrkesgrupper har förlänats tjänstemannaskydd trots att de de facto inte utför myndighetsutövning, såsom t.ex. taxiförare (vilket bl.a. styrks av ordningslagen 4 kap. samt via domen NJA 2001 s. 859).

Det finns alltså inga egentliga hinder för att utöka omfattningen av tjänstemannaskyddet. Det har vi som synes redan gjort, bl.a. genom särlagstiftning. Ett annat alternativ är att ersätta "myndighetsutövning" med "tjänsteutövning" redan i brottsbalken. Huvudsaken är att påföljdskärpningen omfattar alla som är verksamma för offentlighetens räkning. Ett uppsåtligt angrepp mot en offentlig beslutsfattare måste vid varje tillfälle ses som ett direkt angrepp mot statsapparaten och samhällets fundamentala konstruktion och bestraffas därefter. Därför bör tjänstemannaskyddet utökas.

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld

E22. Säkerställ kvinnojourernas finansiering

Gulan Avci, Stockholm
Maria Nilsson, Göteborg
Anna Mårtensson, Jönköping
Karin Poulsen, Lerum
Ulrica Westerlund, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** kvinnojourerna får finansiella anslag på fyra år

Det framgår klart och tydligt i socialtjänstlagen 5 kap. 11 § att staten har ansvar att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Lagen skärptes den 1 juli 2007 i syfte att tydliggöra kommunens ansvar.

Men trots det finns det ingen lagstadgad skyldighet för kommunerna att erbjuda skyddat boende som placeringsform.

Många kommuner använder sig av det kryphålet i lagen och endast 30 procent av landets kommuner tillhandahåller skyddat boende för våldsutsatta kvinnor. De resterande 70 procenten drivs av ideella krafter som har startat tjej- och kvinnojourer.

Trots det viktiga arbete som kvinnojourernas bedriver är de undermåligt finansierade. Många kvinnojourer är beroende av kommunernas ettåriga finansiering, som de måste söka varje år. Ansökningsprocesserna tar mycket tid och resurser som annars skulle gå till att hjälpa fler utsatta kvinnor. Stödet till kvinnojourerna måste vara mer långsiktigt, så att de kan organisera sin verksamhet. Utöver de ettåriga bidragen kan mer projektpengar sökas från länsstyrelsen till exempel men allt som allt ser finansieringen av kvinnojourerna väldigt olika ut i olika delar av landet. Vi behöver få till stånd en mer långsiktigt och stabil finansiering så att kvinnojourerna kan ägna sig åt att hjälpa utsatta kvinnor i stället för att söka projektpengar. Därför borde anslagen till kvinnojourerna utgå var fjärde år. På så sätt kan de tydligare kopplas samman med mandatperioden för ett tydligare politiskt ansvarsutkrävande.

E23. Kartlägg kvinnojourer

Liberalerna Stockholms län
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att SKL ska inventera förekomsten och likvärdigheten av kommuners tillgång och finansiering till kvinno- och tjejjourer i landet

Jämställdhet är och förblir en viktig fråga för ett liberalt parti. Människor ska inte utsättas för våld, och ännu mindre på grund av brist på jämlikhet mellan könen. Jourverksamhet för våldsutsatta har vuxit fram genom ideellt engagemang men våldsutsatta ska inte behöva förlita sig till andras välgörenhet och goda vilja. Det ska vara ett offentligt uppdrag att ge stöd till dem som utsätts för våld. Under Liberalernas ledning ökade Alliansregeringen det statliga stödet till kvinnojourerna men flera kvinnojourer rapporterar likväl om en allvarlig trend med allt värre platsbrist. Det är därför viktigt att också kommunerna ser till att kvinnojourerna och de skyddade boendena får tillräckliga resurser.

För att få en bild över tillgången och finansieringen till kvinno- och tjejjourer behöver förekomsten och likvärdigheten inventeras.

Sveriges kommuner och landsting (SKL) har i sina öppna jämförelser bland annat enkätfrågor om skyddat boende. Det finns dock ingen redogörelse för i vilken mån tillgången till skyddat boende motsvarar behoven, inte heller om frågor kring fysisk tillgänglighet, anslagsperioder, samverkan över kommungränser eller andra relevanta frågor. Det finns således anledning att utveckla SKL:s statistik.

Liberalernas grupp i SKL bör därför driva på för att en sådan inventering av kvinno- och tjejjourer görs i SKL:s regi.

E24. Obligatorisk utbildning om hedersvåld och våldtäkter

Anne Stenlund, Älvsbyn
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att juristutbildningar ska ha obligatorisk utbildning inom hedersvåld och våldtäkter
2. **att** Liberalerna ska verka för att samma utbildning ges till poliser
3. **att** Liberalerna ska verka för att domare, åklagare och nämndemän också får dokumenterad kunskap om dessa frågor

Utbildning inom hedersvåld och våldtäkter finns i nuläget inte inom jurist- och polisutbildningarna. Detta är en brist i samhället där vi ser fler och mer hedersrelaterat våld samt gruppvåldtäkter. Även lagmän och nämndemän bör få utbildning inom dessa områden. Inte minst ur jämställdhetsperspektiv är frågan viktig.

E25. Stärkt skydd mot stalkning

Gunilla Tyrberg, Motala
Kjell Fransson, Motala
Solveig Jansson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar som sin ståndpunkt att förbudet mot olaga förföljelse (stalkning) bör stärkas. Redan misstanke om olaga förföljelse bör uppmärksammas av polisen

Enligt Brå (2017) fungerar inte nuvarande lagstiftning från 2011 om olaga förföljelse/stalkning pga. alltför stränga kriterier och krångliga regler inför beslut av fotboja. Kvinnan borde kunna anmäla mannen för misstanke om olaga förföljelse redan i början av en serie trakasserier och hot innan något allvarligt hänt. Då kan polisen på ett tidigt stadium kontakta mannen och meddela att han är misstänkt och att han har ögonen på sig, i syfte att avvärja en eskalerande fortsättning.

Som reglerna nu är utformade krävs en längre tids dokumentation från kvinnan av upprepade överträdelser av kontaktförbudet, och därmed ökar risken för genomfört våld.

E26. Flaggning av hedersbrott

Gulan Avci, Stockholm
Maria Nilsson, Göteborg
Cecilia Elving, Bromma
Ylva Mozis, Vallentuna
Anna Mårtensson, Jönköping m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det införs flaggning av brott som rör hedersrelaterade ärenden

Hedersrelaterat våld och förtryck är inget nytt fenomen i Sverige. Ändå är kunskapsnivån om sådant våld och förtryck relativt låg, särskilt inom rättsväsendet. Fortsatt hantering är därför i första hand inte en lagstiftningsfråga utan handlar om att öka kunskapsnivån, särskilt när det gäller gärningspersoner.

Inom Kriminalvården saknas kunskap om hur myndigheten ska bemöta och behandla dessa klienter. Framför allt saknas underlag om vilka orsaker som ligger bakom hedersrelaterat våld och förtryck. För att kunna utveckla mer effektiva preventiva och återfallsförebyggande insatser behövs mer kunskap om riskfaktorer bland förövarna.

Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning det finns hedersproblematik i den svenska kriminalvården. Framför allt på grund av att det i Sverige inte förs någon statistik över den här typen av brottslighet. Eftersom hedersrelaterat våld inte har någon egen brottsrubricering, eller är bundet till några specifika brottsrubriceringar, omfattas gärningarna i stället av brottsbalken precis som allt annat våld. Det hedersrelaterade motivet tenderar därför att försvinna när åtal väcks och nämns sällan i domstolens domar. Detta får till följd att hedersrelaterad brottslighet ofta osynliggörs i brottsstatistiken.

En möjlig lösning på problemet är att använda sig av så kallad ”flaggning” av brott som rör hedersrelaterade ärenden. Detta system används sedan år 2010 av brittisk polis och åklagare som har i uppgift att identifiera och markera misstänkta ärenden såsom hedersrelaterade. Syftet med systemet är att man lättare ska kunna övervaka och följa ärenden med hedersrelaterade motiv. Markeras ärendet som hedersrelaterat följer sedan flaggningen ärendet vidare i hanteringen. I Sverige används motsvarande brottskategorisering för till exempel brott i nära relationer.

E27. Forced Marriage Unit

Gulan Avci, Stockholm
Maria Nilsson, Göteborg
Cecilia Elving, Stockholm
Anna Mårtensson, Jönköping
Ulrica Westerlund, Umeå m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Sverige inrättar en ”Forced Marriage Unit”

I takt med att hedersförtrycket breder ut sig har antalet fall där flickor under t.ex. sommarlov tvingas i väg till sina föräldrars hemländer för att giftas bort ökat. Under 2015 polisanmäldes 48 fall gällande äktenskapstvång och vilseledande till äktenskapsresa och under 2016 anmäldes 81 fall. Hittills har ett fall lett till fällande dom, i juli 2016. Sverige behöver inrätta en enhet som kan ta hem barn bortförda barn som gifts bort eller riskerar tvångsgifte. Vi kan inte lämna dessa utsatta flickor till deras öde. I Storbritannien finns redan en sådan enhet, en s.k. Forced Marriage Unit.

Forced Marriage Unit (FMU) ligger under inrikesdepartementet och enheten fungerar både i Storbritannien och utomlands. Det finns en hjälplinje som är bemannad dygnet runt. Där ger man råd och stöd till offer för tvångsäktenskap samt till yrkesverksamma som arbetar med ärenden. Hjälpen kan bestå av allt från enkla säkerhetsanvisningar till att förhindra flickans tilltänkta makes flytt till Storbritannien och i extrema fall rädda offer som hålls mot sin vilja utomlands. FMU assisterar och skyddar även de offer som förts utomlands som har dubbelt medborgarskap.

Till sitt förfogande har FMU effektiva redskap. Enheten kan utfärda en ”Forced Marriage Protection Order” som gör rättsliga åtgärder möjliga mot en förälder som inte inom en viss tid (ofta 48 timmar) återför flickan/pojken. Det kan innebära häktning och i förlängningen fängelse om barnet inte återförs. Britterna har också ett fungerande samarbete med sitt utrikesdepartement. Om man får reda på att flickan är på en viss ort, kan brittisk ambassadpersonal agera. Genom avtal med det aktuella landet har de möjlighet att med lokal polis åka till huset där flickan befinner sig, och tack vare ett rättsligt dokument (”Ward of Court”) har FMU-enheten rätt att hämta hem det bortförda barnet.

Andra rättsfrågor

E28. Utred möjligheterna att införa tiggeritillstånd

Anna Mårtensson, Jönköping
Maria Nilsson, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, utifrån kvinnors särskilda utsatthet, verkar för att utreda möjligheterna att införa ett tiggeritillstånd

Kvinnor och män som böjer knä, står upp eller sitter ned men alltid med en mugg framför sig, har blivit en del av den svenska gatubilden de senaste åren. Det är EU-medborgare från länder som Ungern, Bulgarien och Rumänien som på grund av fattigdom och EU:s inre rörlighet har möjlighet att fritt resa runt och stanna upp till tre månader i ett annat EU-land utan ytterligare tillstånd. Eftersom personer inom Schengenområdet inte registreras vid gränsen är det ingen som vet hur länge de EU-medborgare som i dag finns i Sverige har

befunnit sig här. Det är givet samma problematik också omöjligt att ge en exakt siffra för hur många EU-medborgare som befinner sig i Sverige för att tigga.

Den nationella samordnaren för utsatta EU-medborgare angav i sitt slutbetänkande att det 2015 fanns cirka 4 700 EU-medborgare i Sverige. I samma slutbetänkande slås också fast att de flesta av de utsatta EU-medborgarna saknar europeiskt socialförsäkringskort som gör det möjligt att få gratis sjukvård. Detta på grund av att de flesta EU-medborgare, i alla fall från Rumänien, saknar medborgarskapshandlingar.

Det finns flera tecken på att det förekommer att kvinnor som tigger också erbjuds och ibland tvingas till prostitution eller utsätts för sexuella ofredanden. Bland annat är det betydligt färre kvinnor på de härbärgen som Stockholms stad erbjöd 2015, vilket tyder på att kvinnor sover eller tvingas sova någon annanstans.

Låt oss slå fast att det är fattigdom tillsammans med en ständigt närvarande antiziganism som utgör de grundläggande orsakerna till tiggeri. Ingen väljer ett liv i fattigdom lika lite som någon väljer ett liv i tiggeri.

Däremot anser vi i Liberala kvinnor att lagstiftningen behöver stärkas för att skydda utsatta EU-medborgare, inte minst kvinnor, t.ex. genom att stärka ordningslagen så att även passivt tiggeri kräver tillstånd. Genom ett tillståndsförfarande skulle kvinnorna ha en kontaktmöjlighet med det svenska samhället och därigenom kunna få information om sina rättigheter i Sverige respektive skydd och hjälp om de är utsatta för brott.

Ansvaret för de utsatta EU-medborgarna bär i första hand deras hemländer. Rumänien behöver ta sitt ansvar som stat för alla sina medborgare, göra upp med diskriminering och antiziganism. Det är uppenbart att Rumänien hittills har saknat den viljan och det är därför ytterst viktigt att EU ökar pressen på landet att leva upp till de mänskliga rättigheterna. EU behöver också bättre verktyg för att öka pressen på enskilda länder som i likhet med Rumänien flagrant bryter mot grundläggande mänskliga rättigheter hos den egna befolkningen.

E29. Tiggeriförbud

Stig Larsson, Mellerud

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för ett totalförbjuda tiggeri

Det är förödmjukande för personer som står på knä utanför våra affärer och andra ställen. När vi lägger några mynt eller en sedel i vederbörandes mugg så förödmjukar vi honom eller henne ännu mera.

Jag finner inget motiv att en till synes frisk och arbetsför person ska sitta på knä och tigga i vårt land. Vederbörande bör och ska göra en insats och ställa krav i sitt hemland för att verka för en bättre framtid för sig själv och sin familj. Om ingen förändring sker så har vi snart nästa generation av tiggare från de aktuella länderna här.

Det är ovärdigt vårt land att tillåta tiggeri i den omfattning som nu sker. Sverige och EU ska ställa krav på de aktuella länderna så att de tar ansvar för sina medborgare. Tiggeri är ingen lösning för någon.

E30. Förbud mot tiggeri

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det införs ett förbud mot tiggeri i Sverige

Självklart kan man inte förbjuda fattigdom men däremot måste vi på ett vettigt sätt hantera social utsatthet. Tiggeri som nu utövas av i stor mängd hitresta människor leder till oönskade följder såsom otillåtna tältläger med sanitära problem som kräver tidsödande avhysningar av polis och kronofogdemyndigheter förutom att tiggeriet av de flesta uppfattas som ett inte tilltalande inslag i vår stadsmiljö. Det finns också skäl att misstänka att tiggeriet medför en ökad kriminalitet där tiggarna finns.

Fattigdomen måste bekämpas på annat sätt än genom tiggeri. Tiggeri är inte en lösning på utanförskap, diskriminering och fattigdom. Ett förbud mot tiggeri skulle bidra till att sätta mer press på de EU-länder som tiggarna i första hand kommer ifrån, så att länderna själva

inser att de behöver vidta åtgärder för att bekämpa den sociala utsatthet som denna skara av medborgare lider av.

E31. Tiggeri

Per Lindholm, Kalmar

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning till att tiggeri på gator och torg bör förbjudas för EU-medborgare som vistas i Sverige

Syftet med den fria rörligheten inom EU innebär rätt att kunna vistas, turista och söka jobb fritt inom unionen. Det är inte rimligt att se tiggeri inrymmas i ovanstående kriterier.

Det brukar ibland argumenteras att man inte kan lagstifta bort fattigdom. Nej, det kan man inte, men försörjningen av egna medborgare är i första hand ett nationellt ansvar.

Sverige stödjer genom EU andra länder i deras försök att få sina medborgare självförsörjande. Vi har medborgare från andra EU-länder som försörjer sig genom tiggeri och skickar pengar till sina familjer i hemlandet. Det löser inga problem för dem långsiktigt och i Sverige kommer troligen fler och fler ogilla situationen.

Låt oss som liberaler medverka till en långsiktig lösning av fattigdom i utsatta länder. Som enskilda kan vi liberaler också hjälpa genom att skänka pengar till frivilligorganisationer i berörda länder. Låt oss lägga förslaget att förbjuda tiggeri. Gör inte liberaler det kommer SD med största sannolikhet att fortsätta växa.

E32. Främja jakt och skyttesport

Axel Nordberg, Lund
Christoffer Karlsson, Lund
Cornelia Kramer, Lund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för en reformerad vapenlagstiftning som underlättar för jägare och sportskyttar i möjligaste mån, utan att göra avkall på samhällets säkerhet
2. **att** Liberalerna verkar för att implementeringen av EU:s nya vapendirektiv drabbar så få svenska legala vapenägare som möjligt
3. **att** Liberalerna tar ställning för att reglerna för tillåtna jaktvapen enbart baseras på vapnens funktionalitet i stället för kosmetiska egenskaper
4. **att** Liberalerna tar ställning för att tillstånd att inneha vapen i EU-kategori A ska ges till behöriga skyttar, även efter implementeringen av det nya direktivet

Över 600 000 svenskar har vapenlicens. De flesta av licensinnehavarna är jägare, men i Sverige finns också en mångfald av olika skyttesporter som tillsammans engagerar över 100 000 licensierade sportskyttar. Jägarna och sportskyttarna äger tillsammans nästan två miljoner skjutvapen: pistoler, revolvrar, automatgevär, hagelbössor och älgstudsare. Tack vare att kulturen inom skyttesporten och jakten är starkt präglad av säkerhetstänk är olyckorna mycket få, särskilt i relation till den omfattande verksamheten.

Vapenägandet är också väl reglerat med strikta krav på säker förvaring av vapnen, och strikta krav på laglydighet ställs på vapenlicensinnehavarna. Därför är det också mycket ovanligt att licensierade vapen används i brott. Av de nästan två miljoner vapen som svenska privatpersoner har licens för används i genomsnitt två vapen per år för brottsliga ändamål. Detta inkluderar vapen som stulits av vapenlicensinnehavare. Detta styrks av utredningen ”Skjutvapen använda i brott i Sverige 2000–2010” från 2012. De kriminellas källa till vapen är i första hand insmugglade vapen från länder utanför EU, ofta militära vapen som kommit på villovägar i väpnade konflikter. Sammanfattningsvis har vi i Sverige ett omfattande vapenägande som inte är ett samhällsproblem, utan en förutsättning för många svenskars livsstil med jakt eller sportskytte. Under det senaste decenniets ökade oro för brottslighet och terrorism har tyvärr reglerna för legala vapenägare skärpts på ett sätt som inte kan motiveras i forskning. Konsekvenserna har nått absurda nivåer. I fjol nekades en åttafaldig SM-guldmedaljör i dynamiskt pistolskytte licens på en träningspistol på grund av bristande aktivitet som skytt. Erfarna jägare nekas av godtyckliga skäl licens på vissa studsarmodeller och får inte köpa sina bössor förrän efter en lång överklagansprocess.

På många punkter skulle regelverket kunna förändras på ett sätt som skulle underlätta för legala vapenägare, utan att på något sätt skapa en samhällsfara. Till exempel hade man kunnat införa viss automatisering av processen för när vapenägare köper sitt andra vapen, eftersom att personen redan granskats noga vid det första inköpet. Det vore också möjligt att strömlinjeforma reglerna för vilka vapen som är tillåtna för vilket syfte. Om man förenklade kraven på ”aktivitet” inom skyttet skulle vi slippa situationer som den ovan, då en av Sveriges bästa pistolskyttar nekades träningsredskap. Tyvärr är också ny EU-lagstiftning på väg, trots hårt motstånd från Liberalerna och våra ALDE-kamrater. Om det nya direktivet implementeras fel så kan flera skyttesporter utrotas. Även Försvarsmakten har i sitt remissvar kritiserat det ännu inte implementerade EU-direktivet. Försvarsmakten har ett nära och viktigt samarbete med det civila skyttet.

Det finns inget skäl för Liberalerna att tigande se på medan hundratusentals laglydiga medborgare oroar sig för att deras idrott, fritidsintresse eller livsstil hotas av godtycklig byråkrati.

E33. Ändring av dubbelregistreringen på jakt

Liberalerna Pajala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen arbetar för att alla jägare personligen söker jaktlicens för statens mark ovan odlingsgränsen
2. **att** de privata markerna ovan odlingsgränsen i jakthänseenden behandlas på samma sätt som de privata markerna nedan odlingsgränsen

Att jaga älg på sin egen ägda mark ovan odlingsgränsen innebär i dag att du riskerar att möta andra jägare på din mark, jägare du inte haft kontakt med innan jakten, jägare du inte känner till. Risken för jaktolyckor ökar, dessutom är det omöjligt att få en bra dessutom är det omöjligt att få en bra förvaltning av älgstammen. Situationen i dag innebär att flera lag jagar på samma mark utan markägarens möjlighet att påverka avskjutningen på sin mark. Nuvarande system innebär alltså att medlemmar i en sameby kan jaga på all mark odlingsgränsen inom samebyn renskötselområde såväl statlig som privatägd mark.

E34. Stoppa pojkrumsfascisterna

Said Abdu, Trollhättan
Johan Hjelm, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att tillsätta en nationell samordnare med uppdrag att förbättra insatserna och de förebyggande metoderna avseende högerextrema våldsverkare som radikaliseras i hemmen.

Hösten 2015 kommer att minnas med tunga hjärtan i Trollhättan. Det var då barn och lärare på skolan Kronan i Trollhättan drabbades av det hänsynslösa våldet och det skoningslösa hatet. I barnens skolkorridorer tog en individ sig rätten att definiera vem som var välkommen och vem som skulle dö. En förvirrad mördare som handlade efter sin egen iskalla logik. Med ett hat riktad mot en viss hudnyans. Byggd på en föreställning om vad det innebär att vara svensk medborgare. Med ett hat mot det öppna samhället och dess barn. Mördaren agerade ensam, men var inte ensam om sin radikalisering, bakgrund eller tillvägagångssätt. En ensam man som radikaliserats framför pojkrummets datorskärm. Precis som den terrorist som slog till med bomber och automatvapen i Oslo och Utöya. Precis som mannen som satte Malmö i skräck under slutet av förra årtiondet. Mönstret går igenom och samhället måste se det, lära sig det och få goda verktyg att bekämpa det. När våldsbejakande extremism diskuteras av beslutsfattare och utreds av rättsväsendet finns det en slagsida mot grupper i den extremistiska miljön, snarare än de individer som under radarn kan planera sina terrorhandlingar. Genom att utforma en metodik för uppsökande verksamhet riktad mot de ensamma män som isolerat sig från samhället skulle troligtvis både självmord och mord kunna avstyras. För detta krävs det insikt i problemet och politiskt mot att genomföra reformerna. På skolan Kronan har man redan betalat priset för samhället oförmåga att stoppa pojkrumsfascisterna. Låt det inte ske i fler skolor i vårt land.

E35. Hatbrott mot personer med funktionsnedsättning måste lagföras

Hanna Gerdes, Stockholm
Cia Bentele, Sigtuna
Maria Johansson, Stockholm
Maria Lundqvist-Brömster, Nordmalingsbygden
Maria Mattsson, Järfälla m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att även funktionsnedsättning tydligt synliggörs i hatbrottslagstiftningen
2. **att** Liberalerna ska arbeta för att reglerna om straffskärpning tydligt även lyfter funktionsnedsättning
3. **att** Liberalerna ska arbeta för att frågor om hatbrott mot personer med funktionsnedsättning synliggörs, utreds och lagförs ordentligt.

Hatbrott är ett samlingsbegrepp för många olika brott. Det är motivet som avgör om det är ett hatbrott. Hatbrott kan, förutom hets mot folkgrupp och olaga diskriminering, innebära allt ifrån ofredande till mord. Det kan vara klotter, muntliga trakasserier, hot, knuffar, nedvärderande texter på internet eller kränkande e-post. När straffvärdet för ett brott ska bedömas är det en försvårande omständighet om motivet för brottet varit att kränka en person på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet. Men varken hets mot folkgrupplagstiftningen, reglerna i brottsbalken om olaga diskriminering eller reglerna om straffskärpning nämner personer med funktionsnedsättning.

I dag är det endast Norge bland de nordiska länderna som har en hatbrottslagstiftningen som uttryckligen nämner funktionsnedsättning eller funktionshinder. Det måste vi ändra på.

Lagstiftning har en betydande inverkan på människors attityder och på självbilden. Genom lagstiftning signalerar samhället gränsdragningar för de handlingar som accepteras i Sverige. Lagen sätter ramarna för att brottsliga gärningar ska få konsekvenser men skapar också förutsättningar för forskning och kartläggning för att förebygga fortsatt brottslighet.

I artikel 16 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning står det att konventionsstaterna ska införa effektiv lagstiftning för att säkerställa att våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning identifieras, utreds och lagförs. Sådan lagstiftning har vi dock inte på plats i dag i Sverige. Även ordentlig forskning och statistik om hatbrott mot personer med funktionsnedsättning i Sverige lyser med sin frånvaro. Den forskning som finns kopplar sällan ihop förekomsten av våld med offrets funktionsnedsättning. Den fragmentariska bild som dock återfinns i olika rapporter talar sitt eget tydliga språk. Ungdomsstyrelsens rapport ”Fokus 12” visar att mobbning, och misshandel mot unga med funktionsnedsättning är betydligt vanligare än mot andra. I den nordiska rapporten ”När samhället inte ser, hör eller förstår” uppger 46 procent av kvinnorna med funktionsnedsättning att de utsatts för fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld före 15 års ålder. Mörkertalet är dessutom stort.

E36. Trygg i den digitala världen

Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att rättsväsende inkl. lagstiftning ska ligga i fas med den digitala utvecklingen
2. **att** Liberalerna ska komplettera det rättspolitiska programmet med trygghetsskapande åtgärder inom den digitala världen

Utvecklingen inom det digitala området sker logaritmiskt sedan lång tid tillbaka. Detta innebär att utvecklingstakten hela tiden accelererar. Befintlig lagstiftning blir i ett slag föråldrad, där den inte är teknikneutral. I andra sammanhang saknas lagstiftning vilket i bästa fall bromsar utvecklingen och i sämsta fall blir helt styrd av marknadskrafterna. Ett par exempel: Vem är juridiskt ansvarig för den självstyrande bilen som helt plötsligt förorsakar en dödsolycka (i praktiken ett datorprogram med brister och som kan ”hackas”). Den rullar redan på våra vägar. Vem är medicinskt ansvarig när dr Watson (en algoritm) ger en felak-

tig diagnos som nätdoktor som leder till patientens förtida död? Dr Watson anlitas redan av den svenska sjukvården.

Ett annat exempel är att processerna för ägarbyte av egendom liksom ägare/styrelse av bolag måste moderniseras och säkras upp. Detta för att minska risken för egendomsstöld bara genom att en falsk ägare helt plötsligt är lagfaren utan den verklige ägarens vetskap. Etc. Sverige behöver ligga i framkant och ta vara på utvecklingens möjligheter, men det förutsätter att samhället ligger i fas och styr upp användningen så att det passar in i ett samhälle under ständig förändring. Det vill säga ett rättsväsende som går i takt med tiden!

Den stora mängden vardagsbrott sker i dag digitalt och med en minimal uppklarande procent. Detta måste Liberalerna ge ett trovärdigt svar på genom att hänvisa till ett antal trygghetsskapande åtgärder inom den digitala världen som vi alla är en del av. Här ryms allt från oetisk handel (skumma och dyra prenumerationer som en följd av en ”gratis” Ipad) till rena mord (som i statistiken benämns självmord). Morden utreds aldrig och förövaren går fri! Utpressning tillhör vardagen – sker ofta genom att utrustningen först krypteras och sedan i bästa fall går att återfå efter att lösensumman (i bitcoin) erlagts. ID-stölder är vanligt förekommande och leder lätt till stora personliga tragedier.

Inom Darknet regerar den globala organiserade brottsligheten. Detta är tummelplatsen för allsköns modern extremism. Här finns även ett oändligt utbud av i Sverige förbjudna varor att tillgå. På vilket sätt avser Liberalerna att Sveriges rättsvårdande myndigheter ska finnas här?

E37. Stoppa nätmobbningen

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna motverkar mobbning på nätet

I studien ”The Destructiveness of Laissez Faire Leadership Behavior” (2007) av det norska forskarlaget Anders Skogstad, Ståle Einarsen, Torbjørn Torsheim, Merethe Schanke Aasland och Hilde Hetland vid universitetet i Bergen fastställdes att förekomsten av så kallat låt-gå-ledarskap på arbetsplatser hade en stark koppling till uppkomsten av ökad rollsökning, rollkonflikt, konflikter på arbetsplatsen och mobbning. Man kom också fram till att låt-gå-ledarskap inte bara kunde ses som tillåtande av mobbing utan faktiskt en orsakande faktor till att det uppstod.

Låt-gå-ledarskap klassificeras av forskningen inom ledarskap som den sämsta formen av ledarskap och kan beskrivas som en ledare som inte bryr sig om att ta beslut eller underlåter sig själv att ta dem, låter konflikter vara olösta och inte gör någon som helst ansats till att engagera sig i något som kan liknas vid ledarskap.

De flesta har nog en bild av att mobbning är något som sker i skolorna och det är till viss del sant. Faktum är att mobbning sker överallt och även på dagens arbetsplatser. Det vi inte riktigt har förmågan att se som vuxna människor är den nya arena för mobbning som dagens unga hela tiden utsätts för. I dag finns det ofantligt många ”virtuella” skolgårdar där unga upphäller sig allt mer och mer i form av chatforum, sociala media, onlinespel etc.

Skolmiljön är till skillnad från de virtuella världarna något som vi faktiskt kan kontrollera och vidta åtgärder på och skolan har gjort framsteg på den här fronten. Det viktiga om vi ska tro Skogstad et al. är ett närvarande ledarskap som kan upprätthålla god ordning och belöna gott uppförande och värdegrund. För detta har vi mycket att tacka vår egen partiledare för. Tyvärr har vi inte lika mycket möjlighet att utöva ledarskap i den virtuella världen och många unga utsätts i dag för miljöer där det finns mycket lite gott ledarskap där miljön kan säga genomsyras av ett låt gå ledarskap där man kan säga och göra vad man vill utan att det får några konsekvenser. Det myndiga och ansvarstagande ledarskapet lyser med sin frånvaro.

Sverige kan inte som en modern nation tillåta att unga människor utsätts för nätmobbning på en daglig basis lika lite som vi kan stoppa utvecklingen genom att förbjuda sådana företeelser. Unga i dag lever en stor del av sina liv på nätet och utvecklingen åt det hållet visar inga tecken på att avta.

Nu måste Sverige börja ta tag i problemet med nätmobbning, det är det som krävs om vi ska bli en världsledande IT-nation. Vägen dit stavas ledarskap.

Föräldrar bör informeras ytterligare om barns beteenden på nätet och regler om skyddade och modererade internetplatser bör införas och märkas så att det är möjligt att begränsa ungas tillgång elektroniskt. Det bör också vara möjligt för staten att påföra vite och svartlista siter som inbjuder unga och inte kan moderera och visa god värdegrund.

E38. Sexualbrott mot barn på nätet

Jelena Dojcinovic, Landskrona
Liberalerna Landskrona
Susanne Bäckman, Bromölla
Kamilla Danielsson, Kristianstad
Pernilla Ekelund, Svalöv m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en lagändring så att IT-relaterade sexualbrott likställs med andra sexualbrott
2. **att** Liberalerna ska verka för att höja straffet för utnyttjade samt grovt utnyttjande av barn för sexuell posering till fängelse i lägst två år
3. **att** Liberalerna ska verka för en ändring av brottsbalken 6 kap. 10 a § så att IT-relaterade sexualbrott ska likställas med andra sexualbrott och gärningsperson ska dömas till "utnyttjande av barn" med fängelse ett år som lägsta straff
4. **att** Liberalerna ska verka för en ändring av brottsrubriceringen i brottsbalken 6 kap. 10 a § från "kontakt med barn i sexuellt syfte" till "utnyttjande av barn"
5. **att** Liberalerna ska verka för att straffminimum i brottsbalken 6 kap. 8 § 3 st. ändras från sex månaders fängelse till ett års fängelse i lägst ett år

"Interpol har identifierat 10 000 barn som skildrats i övergreppsmaterial." Så lyder överskriften till Interpols hemsida 9 januari 2017. I Sverige rapporteras varje månad 5–8 fall av barnpornografibrott in till NOA (Nationella operativa avdelningen, tidigare rikskriminalpolisen) och varje år rapporteras mer än 80 fall där människor hanterat övergreppsmaterial på sin arbetsdator. Gromning är när en vuxen tar kontakt med ett barn för att begå övergrepp. Den första kontakten sker oftast i ett chattforum. "Sextortion" är ett nyare begrepp för sexuell utpressning och handlar i detta fall om vuxna som genom utpressning via nätet tvingar barn att ta avklädda bilder eller att utföra sexuella handlingar på sig själva.

För att kunna döma någon för kontakt med barn i sexuellt syfte krävs i dag ganska mycket bevis. Att gärningspersonen kommit överens med ett barn under 15 år om träff och att syftet med mötet är att begå sexualbrott mot barnet, enligt utredare på BRÅ. Det krävs sedan något mer, som till exempel att gärningsmannen köper en biljett eller lämnar en vägbeskrivning.

Det är lätt att tänka att de barn som utsätts för barnpornografi lever långt ifrån ens egen verklighet och långt ifrån Europa, men faktum är att barnen, enligt NOA kommer från framförallt Europa och Nordamerika. Statistik från Rädda barnens rapport "Unga, sex och internet" säger att i en klass på 30 elever är tre barn utsatta för sexuella övergrepp via nätet, alltså ett barn av tio.

Innehav av dokumenterade sexuella övergrepp mot barn kriminaliserades 1999 och placerades i brottsbalkens kapitel om brott mot den allmänna ordningen. Det innebär att brottet i dag likställs med brott som störande av gudstjänst, missbruk av larmanordning och liknande. Det är ett hån mot de barn som utsätts för denna typ av brott och är oacceptabelt. Nu krävs en rejäl skärpning av lagen vad gäller innehav av dokumentation av våldtäkter på barn, "sextortion" och gromning. Det måste till hårdare straff och fler resurser för att hitta de människor som begår dessa brott.

Svensk lag fungerar inte tillräckligt bra för att skydda barn mot sexuella kontakter över nätet. Rättsprocessen måste moderniseras!

E39. Sexköpslagen

Vladan Lausevic, Täby
Andreas Froby, Botkyrka
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att ändra den nuvarande sexköpslagen och verka för en ny, människobaserad och inkluderande lagstiftning

Den nuvarande lagstiftningen för köp och försäljning av sexuella tjänster brukar presenteras som välfungerande och som förebild eftersom liknande lag används i Norge och i Kanada. Lagstiftningen har dock allvarliga baksidor som främst resulterar i exkluderande effekter. Till exempel i Kanada är sexarbetarna generellt emot lagstiftningen som anses försvåra för deras sociala och ekonomiska rättigheter.

Lagen presenteras ofta att den skyddar den som säljer, både fysiskt och moraliskt. Verkligheten är dock annorlunda. Många sexarbetare oavsett kön upplever att lagen hindrar dem från att åtnjuta fulla ekonomiska och sociala rättigheter. Lagens effekt är att sexarbetare ofta anses vara omoraliska människor. Vid många tillfällen har sexarbetare blivit vräkta av sina hyresvärdar, fått sina barn fråntagna, blivit utsatta för andra kränkande behandlingar som kunde motiveras med att deras arbete är omoraliskt.

Staten kan även hindra individer, oftast kvinnor, från att bosätta sig i Sverige vid misstanke om sexarbete. På felaktiga sätt blandas sexarbete ofta ihop med att det per automatik måste handla om människohandel och kriminalitet. Staten ska motarbeta och ta åtgärder mot slaveri, människohandel och bedrägerier. I övrigt bör inte staten göra det svårt för vuxna människor och deras sätt för hur de vill försörja sig.

Fördelarna med att legalisera både sexarbete och köp av sexuella tjänster vore följande:

- Människor inkluderas och behandlas värdigt i samhället
- Arbete och köp kan beskattas via direkt eller indirekt beskattning
- Sexarbetare kan organisera sig fackligt och påverka sina arbetsliv
- Kriminella nätverk får det svårare att ägna sig åt människohandel
- Staten kan lägga mer energi på att agera mot brott som människohandel

Att legalisera sexarbete handlar primärt om att inkludera människor i samhället och på arbetsmarknaden. Sexarbetare får därmed möjligheten till sina ekonomiska och sociala rättigheter som egenföretagare, bordellanställda, fackföreningar, tillgång till vård, bättre bemötande hos myndigheter som Polisen. Därför bör Liberalerna verka för att ändra den nuvarande sexköpslagen och verka för en ny, människobaserad och inkluderande lagstiftning genom legalisering av både sexarbete, köp och försäljning.

E40. Bedrägeri i stället för bidragsbrott

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ska verka för att begreppen bidragsbrott och grovt bidragsbrott ersätts av bedrägeri och grovt bedrägeri

Den 1 januari 2008 trädde lagen (2007:612) om bidragsbrott i kraft. Sedan den infördes har brotten mot lagen, som gäller bidrag från Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden, Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, kommuner och landsting formligen exploderat.

Om brotten är grova ska dömas för grovt bidragsbrott.

Fram till den 31 augusti utreds och värderas lagen enligt regeringens beslut.

Jag ansåg vid införandet att lagen aldrig borde ha tillkommit. Jag har inte ändrat åsikt. Brottet ska kallas bedrägeri och grovt bedrägeri.

I själva verket har lagen haft motsatt verkan den åsyftade. Bidragsbrott uppfattas som mindre allvarligt än bedrägeri. Därför bör lagen avskaffas.

E41. Djurplågeri och djurpolis

Ewa Bergman, Danderyd

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att inrätta nationell djurpolis med ökade befogenheter
2. **att** Liberalerna ska verka för högre straff för djurplågeri

I media läser vi om allt mer våld i olika former. Våld mot kvinnor och barn, ungdomsvåld och oprovocerat våld. Våldet mot husdjur har ökat kraftigt vilket även har blivit råare. Våld mot djur är ofta en signal på att personen kan gå vidare mot råare och mer utbrett våld. Våld mot husdjur är även en anledning till att kvinnor stannar kvar i en våldsam relation för att skydda djuret.

Vi behöver inrätta särskild djurpolis då Länsstyrelsen inte klarar av sitt nuvarande uppdrag och dessutom inte har fulla befogenheter. En särskild nationell djurpolis bör inrättas. Straffen bör skärpas för våld mot husdjur. Böter är inte tillräckligt utan bör skärpas till att alltid ge fängelsestraff.

E42. Motion om barns rätt till frihet från tobaksrök

Maria Winberg Nordström, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar fram förslag för att skydda barns rätt till hälsa och frihet att slippa tobaksrökens skadeverkningar och göra det straffbart att utsätta barn för tobaksrök

Tobak är skadligt för hälsan. I syfte att förebygga och hindra att barn börjar röka finns en åldersgräns för att köpa tobak. Men det saknas åldersgräns för att exponeras av tobaksrök. Det är tillåtet för vuxna att utsätta barn för tobaksrök. Passiv rökning har stor negativ effekt på hälsan.

Det finns tillräckligt med forskning som visar på tobakens skadeverkningar för barn och vuxna. Av arbetsmiljöskäl är restauranger rökfria. Av arbetsmiljöskäl inför fler och fler kommuner rökfri arbetstid. Och det är fullständigt otänkbart att personal i förskola och skola skulle röka i samband med arbetet med barn. Men i hemmet och andra miljöer är det tillåtet att utsätta barn för tobaksrök och orsaka blåmärken på barns hälsa.

Liberalerna är ett frihetsparti. När detta är sagt inträder nästa fråga. Frihet för vem? Vuxna har frihet att förstöra sin hälsa men lika viktigt är barns frihet att slippa få sin hälsa utsatt för hälsofarlig påverkan. Gränsen för en individs frihet går där den andra individens frihet börjar. Att utsätta barn för tobaksrök är att inkräkta på barnets frihet och rätt till hälsa.

Det finns gott om forskning som visar på tobakens skadeverkningar för barn. Att utsättas för tobaksrök ger inga synliga blåmärken men de negativa konsekvenserna för barns fysiska och psykiska hälsa över tid är klarlagda. Utifrån befintlig kunskap om tobakens skadeverkan på barn är det rimligt att samhället markerar att barn ska slippa exponeras för tobaksrök. Därför ska det vara straffbart att utsätta barn för tobaksrök.

E43. Fyrverkerier i händerna på ansvarstagande medborgare

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för införandet av en allmän fyrverkerilicens för allmänhetens nyttjande av fyrverkerier, med målet att göra det lättare för handeln att kontrollera vem som får inhandla och förvara fyrverkerier för eget bruk, utbilda allmänheten i regler, risker och säker användning samt underlätta ordningsmaktens polisiära övervakning av felaktigt bruk eller innehav

Vi har under 2000-talet sett en påtaglig negativ utveckling i hur fyrverkerier som säljs i handeln till privatpersoner sedan används som vapen mot blåsljuspersonal, offentliga och privata byggnader och mot allmänheten generellt. Allt fler grupper i samhället såsom djurägare och veteraner böjar uttrycka missnöje mot att fyrverkerier använts olämpligt och på dygnets alla timmar och utanför tillståndstider. Oftast sker överträdelserna inom tätbebyggt område.

Den här utvecklingen är djupt oroande och skapar oro bland befolkningen och är ett klart arbetsmiljöproblem för vår blåljuspersonal. Indikationerna är att problemet är störst i våra s.k. utanförskapsområden men är på inget sätt begränsat dit och inte sällan är det minder-

åriga eller ungsommar som verkar missköta sig. Samtidigt verkar försäljningssiffror visa att Sveriges medborgare fortfarande vill utnyttja sin rätt att nyttja fyrverkerier de dagar som det är tillåtet att göra så, vilket talar emot ett förbud.

Ett antagande är att de som missköter sig rimligen inte till fullo förstår vilka regler det är som gäller eller vilka straff eller konsekvenser deras handlande har. Handeln kan inte ges uppdraget att i dag kontrollera vad produkterna de säljer ska användas till eller vem som ska använda dem i slutänden förutom regeln om artonårsgräns för inköp.

Att helt förbjuda fyrverkerier på grund av att en minoritet missköter sig vore att bestraffa en hel nation och är därför fel väg att gå och skulle kunna tolkas för överförmynderi av staten mot sina medborgare. Således är en medelväg att föredra.

Ett sätt att uppnå detta skulle vara att införa en s.k. fyrverkeri-licens för allmänheten vilket skulle kunna medföra ökad folkbildning, möjlighet för handeln att kontrollera lämpligheten samt en möjlighet för polisen att kunna göra beslag på plats av otillåtet innehav eller förvaring samt utdela ordningsbot. Det skulle också medföra att licensen skulle kunna dras in eller förvägras för den som missbrukat den eller den som begått vissa typer av brott.

Licensen skulle kunna villkoras till ett kunskapstest som läggs ut på internet tillsammans med ett utbildningspaket och utformas som ett personligt legitimationskort för uppvisande på anmodan tillsammans med godkänd fotoidentifikation. Testet skulle med enkelhet kunna kopplas till elektronisk identifikation så som bank id och finansieras genom en mindre självkostnadsavgift.

Utbildningen och testet tillsammans skulle inte behöva ta mer än någon timme att slutföra. Ansvaret för att utforma testet och administrera licensen bör ligga vid Polismyndigheten med något utökade personalresurser, detta för att kunna köra referenser till belastningsregistret. Licensen bör ha en giltighetstid på endast fyra år.

E44. Granskning av fel och försumligheter

Anders Beijer Lundberg, Järfälla

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att en särskild utredare tillsätts för att granska de fel och försumligheter som begåtts mot Thomas Allgén och Teet Härm, redovisade i dom T 3798-07 från Attunda tingsrätt
2. **att** Liberalerna ska verka för att denna granskning redovisas i ett betänkande i serien Statens offentliga utredningar (SOU)
3. **att** Liberalerna ska verka för den särskilda utredaren för denna utredning inte är svensk, utan ska komma från ett annat nordiskt land, för att säkerställa institutionellt oberoende

Myndighetsutövning kräver ansvarstagande, men vid komplicerade situationer med många inblandade personer och parter kan ansvar fördelas på ett så otydligt sätt att misstag kan ske. Detta skedde uppenbarligen vid bygget av Hallandsåsen, där dåvarande Banverket gjorde ett stort antal misstag. För att försöka förstå vad som låg bakom dessa misstag tillsattes en statlig utredning som lade fram betänkandet SOU 1998:137, där man skriver: ”Enligt vår uppfattning har Banverket tagit mycket lite av vad man i dagligt tal kallar ansvar för sin uppgift.”

Ett liknande fall av myndighetsutövning som har resulterat i en stor mängd misstag är polisutredningen i det s.k. da Costa-fallet, där en mängd fel och försummelser begåtts mot Thomas Allgén och Teet Härm. Det juridiska systemet har i detta fall uppenbarligen inte fungerat väl, särskilt med avseende på oberoende mot de misstänkta, där flera av de personer som deltog i den polisiära utredningen hade nära kopplingar till åtminstone den ena av de misstänkta.

Efter en stor mängd rättegångar försökte Thomas Allgén och Teet Härm att rentvå sig från misstankar vid ett skadeståndsmål som redovisas i dom T 3798-07 från Attunda tingsrätt. I denna dom säger domskälen (sidan 141):

”Enligt tingsrättens bedömning i det föregående har ett antal fel eller försummelser av olika myndigheter visats föreligga beträffande nummer 2–5, 9–10, 13, 21–22, 32–33, 37, 39, 50, 57, 59, 74, 76, 92, 95, 96, 98, 100–101, 111–112 och 121 (del av). För att dessa felaktigheter eller försumligheter ska kunna grunda rätt till skadestånd krävs emellertid också att det är visat att det föreligger ett orsakssamband mellan dessa och den skada som uppkommit för kärandena.”

Skadeståndsanspråket ogillades sålunda, eftersom ansvaret för de fel och försumligheter som skett var alltför spridda (sidan 144): ”Sammanfattningsvis anser tingsrätten att det inte är uteslutet att en i alla avseenden korrekt hantering av ärendet skulle ha lett till en annan utgång i fråga om beslutet att väcka åtal eller vid domstolsprövningarna.”

Myndighetsutövningar har uppenbarligen inte fungerat väl, och det är befogat att göra en utredning av de misstag som skett. Det vore lämpligt att en särskild utredare tillsätts, som inte är svensk, för att garantera institutionellt oberoende.

Integritetsfrågor

E45. Inrätta en integritetsombudsman

Liberalerna Vellinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för ett inrättande av en integritetsombudsman (IO)

Vi tillbringar allt mer tid uppkopplad mot internet. Med tillämpningar inom IOT (”Internet of things”) kommer informationsinsamlingen öka markant. Med lätthet kan denna information kopplas och korreleras till enskilda individer. En ur integritetsperspektivet inte alltid önskvärd utveckling. För att tidigt värna om den personliga integriteten i ett uppkopplat liv följer behovet av att en ombudsman med uppgift att säkerställa en acceptabel nivå på personlig integritet i en digital kontext inrättas.

E46. Krav på samtycke vid inspelning av samtal

Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** aktivt samtycke från berörd medborgare måste finnas för att myndighet eller företag ska få spela in samtal

Det är mer regel än undantag att myndigheter och företag spelar in inkommande telefonsamtal. Det kan inte stå i rimlig proportion att en individ ska tvingas att bli inspelad mot sin vilja när hen söker kontakt med en myndighet eller med verksamheter som har en samhällsbärande funktion, som t.ex. försäkringsbolag, bank eller mobiloperatör. Sådan verksamhet som ingen kan välja att vara utan.

Att regelmässigt spela in samtal med kunder i en butik skulle aldrig accepteras. Varför ska vi då acceptera det när det gäller ett samtal på telefon? De flesta medborgare är vid kontakt med myndigheter och företag också hänvisade just till kontakt via telefon.

Inte sällan anlitar dessutom företag underleverantörer. För bara något år sedan uppmärksammades att Telia anlitat ett Israeliskt bolag för inspelning och analys av kundsamtal. Detta var helt okänt av kunderna tills det uppdagades i media. Finns några garantier om vart uppgifter som samlats in hamnar? Finns risk att uppgifter sprids vidare eller säljs på en marknad utan att kunderna informerats?

Ytterligare en aspekt är vem som äger information om individen. Är det du eller de bolag där du är kund? Det är inte rimligt att företag som företräder samhällsbärande service – sådan service som medborgare inte kan vara utan, som telefon, försäkring eller bank – ska kunna spela in och behandla uppgifter om individer utan att de har givit ett aktivt samtycke. Det är dina uppgifter, din integritet, och det är du som ska bestämma vem som får ta del av dem.

E47. Massövervakning är ett brott mot de mänskliga rättigheterna

Peter Michanek, Stockholm
Mathias Sundin, Norrköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet utöver förslagen från den rättspolitiska arbetsgruppen även antar följande: ”Massövervakning ger otrygga individer. Att datalagra allt som helt oskyldiga

människor gör på nätet är ett synnerligen allvarligt ingrepp i privatlivet och hotar yttrandefriheten. Den typen av ingripande övervakning ska bara få ske om det finns en misstanke om ett grovt brott och då först efter ett domstolsbeslut."

"Värnandet av den enskilda människans integritet är ett centralt liberalt värde. Varje individ har rätt till en egen privat sfär. Liberaler har därför genom historien tagit strid mot dem som har velat inskränka den enskildes integritet." Så inleds vårt integritetspolitiska program från 2008.

Nu är det hög tid att åter ta den striden. Även invånare i Sverige har, enligt Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, rätt till frihet från statlig övervakning. Denna frihet måste försvaras och invånare som inte ens är i närheten av att misstänkas för något brott måste åter få leva sina liv utan att allt de gör i digitala miljöer registreras och lagras.

Redan 2014 slog EU-domstolen fast att det är fel att lagra information om ALLA människor HELA TIDEN och för ALLT de gör på nätet. Då fanns ett bra tillfälle att ändra lagarna och begränsa datalagringen till de fall då det kan anses vara befogat. I stället valde många partier, även vårt, att sticka huvudet i sanden och hävda att det gick bra att fortsätta kränka invånarnas integritet.

I december 2016 tvingades EU-domstolen därför vara extra tydliga och slå fast att även den datalagring som sker i Sverige är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Domstolen slog fast att den svenska lagen inte går att motivera i ett demokratiskt samhälle eftersom den är ett "synnerligen allvarligt ingrepp" i privatlivet och hotar yttrandefriheten.

Detta handlar ju om en målkonflikt där man måste göra en avvägning. Att beivra brott är viktigt men att värna yttrandefrihet och privatlivet är minst lika viktigt. Det gäller att hitta en bra balans mellan flera olika viktiga saker. Denna avvägning har EU-domstolen nu gjort, två gånger.

Forskning har dessutom på senare tid visat att dagens massövervakning påverkar människors beteende på ett negativt sätt. Den obehagliga känslan av att ständigt vara observerad leder till oro och ökad otrygghet. Det är inte längre självklart att man fritt vågar utnyttja yttrandefriheten och uttrycka sin uppfattning. Speciellt om man har en avvikande eller mindre populär åsikt.

Kan jag ens i ett helt privat mejl använda vilka ord och fraser som helst utan att få problem? Vem tjuvlyssnar? Vad får det för konsekvenser? Kan jag kritisera Donald Trump på Facebook utan att bli stoppad när jag nästa gång reser till New York? Kan jag söka information om nazismen som underlag för en skoluppsats utan att väcka säkerhetspolisens intresse? Den typen av självcensur har ingen plats i ett fritt och demokratiskt samhälle.

Det får inte heller vara så att någon tvekar att söka hjälp genom att ringa en psykiatrisk mottagning, av rädsla för att det registreras och sparas. Alla ska kunna läsa om känsliga ämnen på ungdomsmottagningens webbsida utan att vara orolig för att det övervakas. Medborgarna ska inte behöva oroa sig för hur deras samtalslistor eller deras surfhistorik kan tolkas eller missförstås.

E48. Hemlig dataavläsning är ett hot mot samhället

Peter Michanek, Stockholm
Mathias Sundin, Norrköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet utöver förslagen från den rättspolitiska arbetsgruppen även antar följande: "Hemlig dataavläsning är ett hot mot samhället och dess invånare. Att spionera på innehållet i individers datorer och privata kommunikation är ett synnerligen allvarligt ingrepp i privatlivet. De verktyg som används kan hamna i fel händer och då orsaka stor skada för privatpersoner, företag och myndigheter. Förslag om hemlig dataavläsning ska avslås."

När detta skrivs i maj 2017 pågår just ett av historiens allvarligaste virusangrepp på datorer under namnet WannaCry. Det är ännu svårt att fullt ut analysera vilka konsekvenser detta får. Klart är att minst 200 000 datorer runt om i hela världen redan drabbats. Enorma värden har gått förlorade för privatpersoner, företag och myndigheter. Sjukhus har lamslagits med ännu oklara följder för patienternas liv och hälsa.

Angreppet utnyttjar ett säkerhetshål som har varit känt för amerikanska NSA en längre tid. Detta angrepp hade kunnat undvikas om det hade rapporterats till tillverkaren, så att hålet hade kunnat täppas till i tid. I stället valde NSA att lämna miljontals datorer sårbara för att själva kunna utnyttja säkerhetshålet till att i hemlighet spionera på innehållet i människors datorer.

De verkar ha glömt bort att uppgiften är att skydda medborgarna ifrån ondo och i stället lämnat dem sårbara. Intresset av att få övervaka individer, deras personliga information och privata kommunikation har fått väga tyngre än att värna individernas integritet och behov av säkerhet och trygghet.

Just nu utreds om även svenska myndigheter ska ge sig in i denna smutsiga hantering. Det kallas hemlig dataavläsning. Även i vårt land vill staten så gärna spionera på vad som finns i vissa datorer att man är beredd att lämna helt oskyldiga invånare sårbara för attacker från kriminella ligor och utländska underrättelsetjänster.

Civilrätt, förvaltning och demokratifrågor

E49. Dags för civiläktenskap i Sverige

Liberalerna Västsverige
Helena Holmberg, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att lyfta bort myndighetsutövningen i samband med vigsel från de religiösa samfunden och inrättar en obligatorisk civilrättslig ordning för äktenskaps ingående.

Att förrätta vigsel är myndighetsutövning. All myndighetsutövning ska utövas med respekt för allas likhet inför lagen.

Förrättande av vigsel är en form av myndighetsutövning som i Sverige är delegerad bland andra till religiösa samfund. Religiösa företrädare kan förhålla sig på olika sätt i en mängd olika frågor, bland annat gentemot homosexualitet och samkönade äktenskap. Detta kan vi tycka vad vi vill om, men det är en del av religionsfriheten att det är så.

Olika religiösa samfund och församlingar och olika religiösa företrädare med vigselrätt kan därmed också välja att vägra viga samkönade par, vilket är ett brott mot fundamentala likabehandlingsprinciper i svensk lagstiftning. Vigselförrättning bör därför i Sverige, som i många andra länder, förrättas av civila myndighetsföreträdare, utan diskriminerande åtskillnad. Det är sedan upp till det enskilda paret om de vill manifestera sin vigsel i en religiös ceremoni eller ej.

E50. Inrätta civiläktenskap – inga samvetsklausuler i svensk lagstiftning

Mats Nordström, Täby
Richard Brodd, Göteborg
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Linn Friman, Stockholm
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** civiläktenskap inrättas

HBT-liberaler anser att all lagstiftning ska vara fri från diskriminering.

Äktenskapslagstiftningen i dess nuvarande form medger diskriminering av samkönade par genom en så kallad ”samvetsklausul”. Liberaler har under året reagerat starkt på att en barnmorska i praktiken åberopat sitt samvete som en anledning att vägra utföra sitt arbete. Det är en rimlig liberal hållning att reagera på detta sätt.

Lika orimligt är det att den som uppbär vigselrätt och tillhör ett samfund har möjlighet att vägra utföra den myndighetsutövning som ingående av äktenskap innebär. Att ingå äktenskap är en juridisk handling som ska vara fri från diskriminering. Liberalerna tog därför vid landsmötet 2015 ställning till att diskriminering i samband med myndighetsutövning inte ska

vara tillåtet. I praktiken har partiet redan tagit ställning för att inrätta civiläktenskap. Detta bör bekräftas av ett beslut av landsmötet 2017, som tydliggör att Liberalerna inte accepterar en samvetsklausul i nuvarande lagstiftning.

E51. Statens inblandning i trossamfunden

Magnus Liljegren, Stockholm
Andreas Froby, Botkyrka
Amira Roula, Stockholm
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** vigselrätten ska ligga hos staten
2. **att** statliga bidrag till religiösa organisationer ska upphöra
3. **att** lagen om Svenska Kyrkan ska upphöra
4. **att** staten ska upphöra med att ta in kyrkoavgift till Svenska Kyrkan och andra samfund

Staten ska dra tillbaka samtliga vigselrätter från de religiösa samfunden. Det skulle innebära att endast staten har rätt att civilrättsligt utfärda det juridiskt bindande dokument som fungerar som äktenskapsbevis. Sedan kan bröllopspar vända sig till trossamfund eller andra föreningar för att firas och välsignas allt efter behag. Staten behöver efter en sådan reform inte längre utse vigselförrättare. I övriga Europa är normen just att staten står för det juridiska och kyrkan för gudstjänsten när två personer väljer att gifta sig. Frankrike, med sin tidiga separation mellan stat och kyrka, har här varit ett föregångsland.

Staten delar varje år ut statligt stöd till trossamfund genom Nämnden för statligt stöd till Trossamfund. 2015 delades närmare 100 miljoner kronor ut bl.a. till Pingstkyrkan som har en dokumenterat problematisk syn på homosexualitet. Även Sveriges förenade Muslimer, SMF, fick stöd. En förening som i dagarna blev av med bidrag och dessutom blev återbetalningsskyldiga till en annan statlig myndighet, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, för att man under lång tid spridit våldsbejakande islamism, hets mot homosexuella och kvinnofientligt material. Dessutom, hör och häpna, utgår bidrag till den danska och norska kyrkan! Detta är rent ut sagt stötande och måste få ett slut.

Separationen mellan stat och kyrka i Sverige är långt ifrån fullbordad. Inte minst gäller detta lagen om Svenska kyrkan som ingående definierar Svenska kyrkans verksamhet. Ett tydligt exempel på hur staten direkt påverkar ett religiöst samfund något som inte är förenligt med religionsfriheten. Därför bör denna lag också upphöra. Svenska kyrkan och andra trossamfund uppbär också ett indirekt statsbidrag av staten genom att de inte behöver betala för att staten tar upp kyrkoavgift över skattsedeln, alltså medlemsavgiften, ett värde motsvarande drygt 100 miljoner kronor per år. Det är dags att staten slutar gynna Svenska Kyrkan och andra trossamfund och att de får ta in sina egna medlemsavgifter precis som andra föreningar.

E52. Inrätta en kommunal standard i välfärdssystemet

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att inrätta en kommunal standard i välfärdssystemet.

I Sverige säger vi att det ska finnas en likvärdig offentlig service för alla människor. Så är det inte i dag, tyvärr. Kommunerna tar sig stora friheter vid budgetsättningen och vid kriser sparas det ofta på kärnverksamheten; skola, äldrevård och liknande. Detta ofta för att kunna finansiera visionära stadsbyggnadsprojekt, bygga fotbollsplaner och annat som förvisso är trevligt, men kanske inte nödvändigt för invånarna och samhällets framtid. Det behövs en bättre prioriteringsordning inom kommunerna för att säkerställa att medborgarnas service blir tillräcklig oavsett kommun.

Med bakgrund av detta föreslås att det införs en nationell standard, förslagsvis inskriven i kommunallagen, vilken måste efterföljas. Om det finns en kvalitetsmässig kravspecifikation som tydligt anger vad kommunen ska leverera till sina invånare slipper vi situationer där

man skär ned på skolmaten eller antalet anställda inom äldrevården för att kunna finansiera en idrottsarena eller fotbollsplan trots att budgeten är ansträngd.

E53. Tidsgränser för byråkrati

Liberalerna Kronoberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** en översyn sker av de handläggningstider som finns inom statlig verksamhet och att rimliga tider sätts för olika verksamheter
2. **att** den sökande ska få bifall eller annan form av ersättning om inte de ovanstående målen uppfylls

Inom vården finns tidsgränser för åtgärder och behandlingar. Inom kommuner finns bland annat tidsgränser för när man ska erbjudas förskoleplats och vissa sociala förmåner. Inom den statliga byråkratin är tidsgränser ovanliga. Effekten av att varken tidsgränser eller straff finns för statliga åtgärder kan ibland få katastrofala följder. Människor som ska komma till landet och studera får inte besked trots att de betalat avgifter och ordnat boende. Domstolar drar ibland ut på ärenden så att det skapar handlingsförlamning. Familjer kan inte återförenas därför att byråkratin inte hinner med deras ärenden. Barn hamnar i psykvård och lidande därför att det tar upp till 2 år att utreda ett asylärende. Brott utreds inte. De avskrivs efter en tid. Arbetskraft kan inte stanna eller komma igång på grund av formalitetsbrister.

Det finns mängder med exempel och de är ovärdiga en demokrati. Visst kan det ibland bli problem, men den statliga förvaltningen är så stor att man måste kunna kräva större flexibilitet och bättre leverans av många enheter. I kommuner och landsting finns olika sätt att stimulera att åtgärder förverkligas. Ibland finns stimulanspengar för dem som klarar målen, ibland krävs det ut viten för att beslut inte har verkställts. Oftast är det staten som delar ut ris eller ros, men vem kontrollerar staten?

E54. Människobaserad styrning

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för människobaserad styrning vid policyskapande

Sverige har en lång historia av att genom olika tidsperioder utvecklats och transformerats som stat. Effektiv och resultatinriktad statlig förvaltning är central för statens funktion och att forma relationer till och social tillit i samhället. Staten tillämpar olika metoder för att kontinuerligt förbättra sitt policyskapande och sköta förvaltningen. Till exempel så anordnas seminarier med representanter ur näringslivet och civilsamhället. Annan metod är statens offentliga utredningar som kan inkludera akademiker eller oberoende experter. På det sättet kan olika aktörer bidra med åsikter och kunskap som kan behövas för förvaltningen och styret. För att förbättra och förnya det administrativa styret av Sverige borde den finländska statens styrelsesätt enligt modellen ”human centric governance” (människobaserad styrning) vara en förebild. Konceptet går ut på att skapa policy för medborgare med medborgare. Genom att experimentera, utvärdera, och testa policy tills resultat som anses vara önskvärda uppnås. Människan ska vara i policyskapandets centrum.

Till exempel, det pågående basinkomstförsöket visar hur styrelsesättet fungerar. Försöket har designats av både statstjänstemän, akademiker, oberoende experter och representanter ur näringslivet. På det sättet kan individer med olika erfarenheter, värderingar och kompetenser påverka och bidra till policyskapandet som tar hänsyn till olika intressen bland medborgarna och samhällets medlemmar. Därför bör Liberalerna verka för införandet av människobaserad styrning i Sverige.

E55. Återinför tjänstemannaansvaret

Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i sitt program ska ha med att återinföra tjänstemannaansvar

Det är mycket tydligt att missbruk av tjänstemannaansvar förekommer och det är djupt omoraliskt och oroande! I media har vi kunnat följa en statstjänstemans ”skumma” affärer. De ledde inte till avsked utan tvärtom! Jag citerar: ”Det finns säkert något för honom att göra på departementet.” Tjänstemannaansvaret avskaffades av Olof Palme. Nu är det dags att Liberalerna går före och visar vägen!

E56. Folkmotion och folkinitiativ

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för stärka demokratin genom att driva för införandet av folkmotion respektive förstärkt folkinitiativ.

Den demokratiska krisen pågår fortfarande inom EU på olika sätt, särskilt när kommer till det demokratiska underskottet och bristande valdeltagande. Högerpopulisternas framsmarsch i både USA och Europa beror även på i hög grad på känslan hos grupper bland medborgarna att ingen lyssnar på dem, att de saknar röst. Då är det viktigt att vi skapar nya kanaler för medborgarinflytande mellan valen. I Sverige liksom i flertal andra EU-länder kännetecknas demokratikrisen bland annat utifrån situationen där det procentuella antalet medlemmar i politiska partier är mindre jämfört med 1970-talet trots att dagens befolkning är större. Samtidigt är Sverige fortfarande ett samhälle med högt andel av valdeltagande. Demokratiutredningen under ledning av Olle Wästberg har föreslagit ett antal åtgärder för att stärka och förbättra den demokratiska utvecklingen. Bland förslagen lyfts upp folkmotion och folkinitiativ.

Folkmotion innebär att en enskild individ som har rösträtt till riksdagen får möjlighet att väcka ett förslag. Om förslaget får stöd av minst 1 procent av de röstberättigade till riksdagen ska det tas upp som en motion i riksdagen. Om motionen fått tillräckligt stöd väcks den i riksdagen på samma sätt som motioner av riksdagsledamöter och utskottsbehandlas. Folkmotionen ska även kunna fungera på lokal och landstingsnivå. Beroende på vad motionen kräver kan ett bifall till motionen leda till ett utskottsinitiativ eller ett tillkännagivande till regeringen. Förslaget om folkmotion är inspirerat från det s.k. medborgarinitiativet som finns i Finland. Systemet har funnit under lång tid och är mycket populärt sätt att få fler medborgare att vara demokratiskt aktiva. På det sättet finns det alltid ett antal förslag som är aktuella och medborgarna har möjligheten att kommunicera med och visa sina intressen till beslutsfattarna. Bland annat lagen om könsneutrala äktenskap tillkom tack vare medborgarinitiativet. Det redan existerande folkinitiativet ska fungera på likadant sätt men ska kräva minst 10 procent bland de röstberättigade. Insamlingen av namn ska kunna ske över internet. Enskilda individer kan därmed för namninsamling till en folkmotion välja att använda den webbportal som vi föreslår ska inrättas på nationell nivå.

Förslaget är att Liberalerna ska verka för att stärka demokratin både genom införandet av folkmotion och uppdateringen av folkinitiativet.

E57. Skilda valdagar

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna bör verka för skilda valdagar
2. **att** Liberalerna bör verka för att alla kommuner och landsting/regioner har val med en tredjedel vardera under tre av riksdagsmandatsperiodens fyra år.

Med beslutet om enkammarriksdagens införande 1971 blev valperioderna i Sverige längre. Tidigare var det val till riksdagen vart fjärde år, till kommuner och landsting också vart fjärde år – men eftersom kommunalvalen påverkade första kammarens sammansättning blev även kommunalvalet en nationell opinionsyttring.

Ett exempel är kommunalvalet 1966, ett bakslag för Socialdemokraterna som därefter, inför risken att förlora regeringsmakten, gick med på en konstitutionell reform. Tänk om det inte hade varit val 1966: Hade valsegern (S) 1968 varit möjlig utan att regeringspartiet tvingades till omfattande förändringar av sin politik? Förändringarna 1971 innehöll främst:

- Enkammarriksdag med 350 ledamöter, 349 från 1976

- Gemensam valdag för riksdags-, kommun- och landstingsval.

Mandatperioderna blev därmed treåriga. 1992 beslutade riksdagen på förslag av ministären Bildt att förlänga mandatperioden från tre till fyra år – med bibehållen gemensam valdag. Två upplösningsmöjligheter av riksdagen finns:

- Om riksdagen fyra gånger förkastar Talmannens förslag till regeringsbildare ska nytt riksdagsval äga rum inom tre månader.
- Om statsministern vill kan han eller hon i egenskap av förordnad regeringschef föranstalta om riksdagens upplösning.

Extraval i Sverige är ovanligt, senast 1 juni 1958, det s.k. ATP-valet.

Det var dock nära 2014. Det oklara parlamentariska läget efter valet ledde till en överenskommelse 27 december 2014 mellan sex av riksdagens åtta riksdagspartier, Decemberöverenskommelsen, som innebar att det extraval till söndagen 23 mars 2015 som proklamerats av statsministern den 3 december 2014 ställdes in.

Sedan 1994 prövas i Sverige det politiska opinionsläget genom allmänna val bara vart fjärde år. Det är föga märkligt att allsköns opinionsinstitut drar ekonomisk och publicitetsmässig nytta av detta genom att anordna egna opinionsmätningar, genom ringa svarsfrekvens ofta otillförlitliga.

Sverige bör ha tätare val där alla väljare tillfrågas. Det sker enklast genom att skilja valdagarna åt. Det är en gammal liberal ståndpunkt.

Under senare år har Sveriges liberala parti dock inte drivit den aktivt. Det är dags att ändra på detta. Kommun-, landstings/region- och riksdagsval bör ha skilda valdagar, liksom EU-parlamentsvalen har sedan 1995, de avgörs ju varken på samma dag eller ens år som de allmänna valen.

Med Sveriges 290 kommuner och 21 landsting/regioner kan man lätt ha t.ex. ungefär 100 val per år som inte är riksdagsvalår. Mandatperioden fortfar vara 4-årig, långsiktighet i ekonomisk och annan planering behövs samtidigt som valperiodens längd understryker att valet är viktigt.

Dessutom skulle tätare val göra att partier och väljare behöver vara mer aktiva, mer inriktade på att klargöra vad man vill och därtill möjliggöra att uppenbart lokalt spännande frågor – exempel är nedläggningen av BB-avdelningen i Sollefteå eller vägtullsomröstningen i Göteborg häromåret – hade kunnat få verkligt lokalt genomslag.

E58. Rösträtt från 16 år

Vladan Lausevic, Täby
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska vara för rösträttsålder från och med 16 år

Den demokratiska krisen pågår fortfarande inom EU på olika sätt, särskilt när kommer till det demokratiska underskottet och bristande valdeltagande. I Sverige liksom i flertal andra EU-länder kännetecknas demokratikrisen bland annat utifrån situationen där det procentuella antalet medlemmar i politiska partier är mindre jämfört med 1970-talet trots att dagens befolkning är större. Samtidigt är Sverige fortfarande ett samhälle med högt andel av valdeltagande. Demokratiutredningen under ledning av Olle Wästberg har föreslagit ett antal åtgärder för att stärka och förbättra den demokratiska utvecklingen. Bland förslagen ingår att testa på lokal nivå om sänkt rösträttsålder till 16 år kan leda till högre valdeltagande och ökat intresse för politisk beslutsfattning. Det finns tillräckligt mycket forskning som tyder på att 16-åringars mognad inte skiljer sig avsevärt från till exempel 18-åringars. De individuella skillnaderna är större än de generella. Dessutom har även Europaparlamentet antagit sedan tidigare en rekommendation om att rösträttsåldern bör sänkas till 16 år. I dag är det tillåtet för 16 åringar att rösta i Österrike som annars är ett mer konservativt land än Sverige. Därför Sverige bli nummer två i EU som tillåter yngre medborgare att påverka den politiska beslutsfattningen på lokal, landstings, nationell och EU-nivå.

Motargument till att yngre medborgare ska kunna få rösta brukar ofta vara fördömande och oseriösa. Som till exempel argumenten om att ungdomar saknar förmågan att resonera logiskt och skulle rösta bara på grund av sina känslor. Eller att unga människor är ”idealister” medan vuxna är ”realister”. Sådan argumentation är generaliserande och det är känt att känslobaserade argument lockar även vuxna individer. Dessutom har Sverige redan

olika ”myndighetsåldrar” som till exempel rörande skolan och alkoholen. Som individer är vi olika, tänker och utvecklas på olika sätt oavsett om individen är ungdomsåldern eller i vuxenåldern. De ungdomar som är i åldern 15-18 år är samhällets framtid. Det är i samband under dessa perioder som individer utvecklar sina första politiska identiteter. Många upplever det som problematiskt eller som negativt att inte få vara med och rösta och kunna påverka vid valtillfällen. Därför bör samhället vara mer ödmjuk och tillåtande att ge chansen till den som fyllt 16 eller 17 år också ska kunna få rösta och påverka samhällets utveckling.

E59. Riksdagsvalkretsar för utlandssvenskar

Cecilia Wikström, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalernas landsmöte ställer sig bakom förslaget om att upprätta riksdagsmandat för svenska medborgare bosatta utomlands
2. **att** dessa mandat upprättas genom införandet av två valkretsar för de geografiska områdena Europa och övriga världen

I dag utgörs gruppen utlandssvenskar en allt större del av den svenska väljarkåren. Föreningen Svenskar i världen bedömer att 660 000 svenskar bor utomlands, enligt statistik från 2015. Detta motsvarar hela 7 procent av Sveriges befolkning eller nästan två gånger folkmängder i Uppsala läns. Trots detta röstar endast en mycket liten del, 10 procent av de utlandsboende, i de svenska valen. Detta kan jämföras med deltagandet nationellt på 85,8 procent.

Det är i grunden ett demokratiskt problem att en betydande del av den svenska befolkningen inte har riktig representation i Sveriges riksdag, och att en så liten andel väljer att rösta. Vi menar att avsaknaden av riktig representation för utlandssvenskar kan förklara det här problemet. Därför förespråkar vi införandet av utlandsmandat i riksdagen för utlandssvenskar.

Andra länder har redan insett problematiken och infört representation för utlandsboende medborgare. Frankrike har framgångsrikt infört utlandsrepresentation sedan 2008 för parlamentsvalen, där i dag 11 ledamöter och valkretsar representerar de 3,5 miljoner franska medborgarna bosatta utomlands. Utöver Frankrike har bland annat Portugal och Italien infört liknande utlandsrepresentation.

I en tid när alltfler människor reser och flyttar över nationsgränser måste demokratins spelregler anpassas efter människors rörelsefrihet. Att införa representation för utlandssvenskar är därmed en demokratisk reform i sann liberal anda, som skulle ge 7 procent av de svenska medborgarna verklig representation.

Till skillnad från det franska systemet med enmansvalkretsar skulle ett svenskt system kunna baseras på två exempelvis två valkretsar, en för Europa och en för resten av världen. Dessa två valkretsar skulle vara jämbördiga i folkmängd. Med 2014 års fördelning av mandat skulle dessa två valkretsar blivit tilldelade cirka 10 mandat var. För partiernas del skulle detta innebära att man, vid sidan av riksdagslistorna för varje valkrets, också upprättar två listor för valkretsarna ”Europa” och ”Världen”.

Hittills har svenska partier inte bedrivit någon aktiv valkampanj i större utsträckning gentemot utlandssvenskarna. Denna reform skulle ge större incitament för partierna att faktiskt prioritera de 660 000 svenska medborgarna utomlands och aktivt rekrytera riksdagskandidater bland grupper utlandssvenskar. Liberalerna bör gå i framkant för att utveckla den svenska demokratin i en tid när nationalstatens territoriella gränser förändras.

E60. Låt Europaparlamentariker delta i debatter i riksdagen

Cecilia Wikström, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** svenska Europaparlamentariker ges möjlighet att delta i debatter i riksdagens kammare, i plenum och i utskotten.

Den svenska politiska debatten och den europeiska förs ofta parallellt och utan samverkan. Ibland diskuteras samma frågor i riksdagen som i Europaparlamentet utan att de svenska

Europaparlamentarikerna har möjlighet att yttra sig i den svenska riksdagen. Därtill förs ofta debatter i Sveriges riksdag där ett tydligt europeiskt perspektiv saknas.

Detta anser vi är ett verkligt problem som vidgar avståndet mellan Bryssel och Stockholm.

I syfte att underlätta politisk dialog mellan institutionerna i Bryssel och riksdagen föreslår vi därför att göra det möjligt för Europaparlamentariker att debattera i riksdagens kammare.

Liberalerna behöver vara partiet som inte bara vill se ett mer integrerad EU, men också genomför de konkreta reformer som ökar unionens demokratiska legitimitet. I dag finns här ett påtagligt gap mellan politiken i Bryssel och de nationella huvudstäderna. Att överbrygga nationell och europeisk politisk debatt i riksdagen bör därför vara en prioriterad fråga för oss som pro-europeiskt parti.

E61. Varje röst ska räknas

Kjell Ericson, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig positiv till ett system där varje röst ger skillnad i valresultat.

Riksdagens ledamöter representerar 6 171 247 personer. Att varje ledamot har 1 röst innebär avrundningsfel vilket gör att många röster inte påverkar resultatet.

Ett sätt att stärka demokratin och räkna alla röster är att rösterna på varje parti (337 773 för L) delas mellan dess ledamöter så att varje liberal ledamot får 17 777 röster (varje S-ledamot får 17 103 röster). De övre på listorna får en röst till, så att alla röster räknas. Att summera en digital votering är lätt och antal ledamöter behöver inte förändras.

Det finns många politiska organ/nämnder/utskott där detta kan fungera. Det finns säkerligen andra metoder som kan utredas.

Demokratin firar snart 100 år. Att förändra den så att varje röst räknas är både modernt och sätter liberalt individen i centrum.

Att förändra dessa lagar tar tid, men varje resa börjar med ett steg i rätt riktning.

E62. Motverka politiska vildar

Jennie Uller, Kalmar

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en nationellt hållen linje där partimedlemmar, som innehar ett förtroendevalt uppdrag, men väljer att lämna partiet under mandatperioden, därmed också ska lämna sitt uppdrag
2. **att** Liberalerna verkar för en möjlighet för enskild person att ställa upp i politiska val utan partitillhörighet, i likhet med valmannaföreningar i Finland

I Sverige kan en person endast bli invald till ett politiskt förtroendeuppdrag via en partilista. Förekomsten av ”politiska vildar” är ett gissel för partipolitiken och demokratin, i synnerhet när en medlem lämnar för ett annat parti och därmed rubbar valresultatet i efterhand.

Den som inte tillhör något parti och som i indirekt val utnämns till ett politiskt uppdrag t.ex. statsråd, brukar inte kallas politisk vilde utan opolitisk. I Finland är det möjligt att ställa upp i politiska val genom valmannaföreningar. Ett visst antal underskrifter krävs för att ställa upp en kandidat, men valmannaföreningen har ingen organisation utöver ansvarspersonen och har ingen funktion utöver att ställa upp kandidaten och eventuellt bilds gemensamma listor för sådana kandidater. Därmed kan en bli vald helt oberoende av partierna. Ett hinder att hoppa av partiet och ta mandatet med sig samt ett svenskt valsystem i likhet med det finska skulle öka friheten för individen samt stävja vildeproblematiken.

E63. Nyval till fullmäktige

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att den sedan 2010 lagliga möjligheten att anordna extraval i kommun- och landstings/regionfullmäktige blir praktiserad demokrati

De långa mandatperioderna i riksdagen, kommun- och landstingsfullmäktige – sedan 1995 fyra år mot tre 1971-94 – har en fördel: En styrande majoritet, eller tolererad minoritet, kan planera på lång sikt.

När motsatsen gäller, det politiska läget är oklart och majoriteter styr utan att verklig ledning är möjlig, drabbar det emellertid med full kraft medborgarna. I fyra år blir det inte sällan hoppande majoriteter med, eftersom budgetreglerna i kommun- och landstingsfullmäktige är annorlunda än i riksdagen, en för väljarna oförutsebar politisk agenda.

Genom ett tillägg i 1991 års kommunallag öppnades 2010 möjligheten (5 kap 5 §) för en betydande majoritet i fullmäktige etc. – två tredjedelar av de röstande – att föranstalta om extraval, dock först sex månader efter ordinarie val.

Förutsebarhet, i politiken stabila politiska förhållanden, är eftersträvansvärda – inte minst därför att väljarna då kan se vem som är ansvarig för utvecklingen i kommunen/landstinget.

Men när de politiska låsningarna är så stora att det i grunden bara finns en part som kan lösa problemen, nämligen väljarna, finns nu en laglig men aldrig tillämpad möjlighet; Att upplösa fullmäktige.

Man kan ta ett par (maj 2017) aktuella dramatiska majoritetsskiften som exempel: i Ekerö, Sigtuna, Gävle och inte minst i Hässleholm har förändringar från valdagen 2014 inträffat som bort föranleda att väljarna fått ta ställning via nytt fullmäktigeval.

Också mycket kontroversiella beslut, som att lägga ned BB i Sollefteå, skulle kunna föranleda att väljarna får ge besked. Extraval, det vill säga nyval som det kallas populärt, borde ha utlysts.

Det finns visserligen ingen garanti – en sådan kan inte ens väljarna utfärda – att den politiska situationen löses, men det viktiga är att väljarna kan ge besked om hur de ser på den aktuella politiska situationen. Extraval ger också möjlighet för nya partier att etablera sig då helt nya frågor eller situationer uppstår.

Spärrarna mot att verka inom det demokratiska systemet bör vara låga. Nu är de fyra år för höga.

Som föreskrivs i tillägget i kommunallagen krävs att en betydande majoritet står bakom ett upplösningsbeslut. I riksdagen finns i grundlagsfrågor en rad sådana bestämmelser, utöver tidsspärrar, som kräver stora majoriteter för beslut, 51-49 procent räcker inte. 2/3 av de röstande är en god garanti mot missbruk.

Det viktiga nu är att Liberalerna slår vakt om medborgarinflytande och medborgarnas rätt – och ansvar – att besluta och avgöra svåra lokala frågor. Extravalsmöjligheten ett bra demokratiskt instrument att tillämpa och stärka väljarmakten.

Om möjligheten att anordna extraval utnyttjas, skapar den med säkerhet ökad politisk spänning med ökade kunskaper hos väljarna om sakfrågor av betydelse. Partiernas medlemmar måste ha ständig beredskap att hålla väljarna informerade om varför partierna beslutat på visst sätt.

Det liberala partiets medlemmar bör aktivt verka för att kommunallagen 5 kap. 5 § blir en tillämpad bestämmelse, inte en pappersprodukt.

E64. Förbättra den representativa demokratin i Storstockholm

Peter Olevik Dunder, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för reformering av den lokala och regionala representativa demokratin i Stockholms län för ökad möjlighet till ansvarsutkrävande och ökad effektivitet

Sverige har 290 kommuner och drygt 10 miljoner invånare. Nästan var tionde person i Sverige (900 000) bor i en av dessa kommuner, Stockholm, och väljer 101 kommunfullmäktigeledamöter. Mer än var tionde person i Sverige (1,3 miljoner) bor i Stockholms läns övriga 25 kommuner och väljer 1 277 kommunfullmäktigeledamöter. 67 000 liberala röster i länskommunerna gav 111 mandat (av 1 277) och 48 000 liberala röster i Stockholms kommun gav 9 mandat (av 101). Väljarna i Stockholm väljer också 149 landstingsfullmäktigeledamöter.

Det är hög tid att reformera! Stadsdelsnämnder och kommunförbund visar bägge på att vissa frågor bättre sköts på en annan nivå än den kommunala.

Lokala opinioner leder ibland till att en del av en kommun bryts ut och bildar en egen kommun. Justeringar av kommungränser förekommer också. Sammanslagningar av kommuner däremot är avlägset.

Administrativa gränser från socknar och härader och Stockholms stads expansion och 1950- och 1970-talens storkommunreformer utgör grunden för dagens indelning. Fler små kommuner är en troligare framtid än en modern administrativ indelning med dagens kommunala ansvar.

Därför bör fördelningen av den kommunala kompetensen lokalt och regionalt ses över i Stockholms stad och län. Direktvalda regionala politiker som väljarna kan hålla till svars i mer övergripande frågor kan vara en väg att kombinera med lokala direktvalda fullmäktigeförsamlingar.

E65. Revision av revisionen

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att väljarna får utse kommun- och landstings/regionfullmäktigerevisor

Att revision – granskning av vissa förhållanden inklusive siffergranskning av medelshantering – är en viktig del av offentlig verksamhet har vi nödgats se många exempel på. Låt mig nämna kommunledningen i Motala, fritidsförvaltningen i Göteborg, ett kommunägt försäkringsbolag i Gävle och Sundsvall eller riksrevisionen egen förvaltning.

Att det behövs en revision av revisionen är uppenbart.

Det gäller inte den statliga revisionen utan även den kommunala och landstingskommunala.

Att revision behövs kan ha skilda grunder. Men grundläggande är att revisionen ska ha väljarnas förtroende. Till revision hör inte enbart att rätt på siffror utan också att spåra otillbörliga förhållanden inom förvaltningar. Att avslöja uppenbart ovidkommande faktorers inverkan på hur beslut träffas är centralt: korruption, nepotism och vänskapsförhållanden har många ansikten. Men det gemensamma är ljusskyggheten.

Att vara offentlig revisor är att på väljarnas uppdrag handlar om hur valda utövat sin verksamhet:

Ska de granskade få godkänt, ansvarsfrihet, eller underkänt, ställas till ansvar, för brister av skilda slag?

Riksrevisionen är just nu föremål för riksdagens egen utredning. För att säkra medborgarnas inflytande över den kommunala och landstingskommunala revisionen behövs däremot en omedelbar ledningsreform.

I varje kommun bör bara finnas en revisor, direkt vald av väljarna. Att veta vem som ska vara möjlig att välja är inte helt lätt. Revisorn bör vara fristående från dem som ska granskas, kommun- eller landstingsfullmäktige bör inte komma ifråga.

Samtidigt är det rimligt att den parlamentariskt valda församlingen kan få lämna förslag till vem som kan vara lämplig att granska verksamheten.

Därför bör kommun- och landstingsfullmäktige äga rätt att ställa upp en kandidat som revisor. Också staten har ett intresse av att få insyn i kommunal- och landstingskommunal revision. Det kan ske genom att riksrevisionen ges möjlighet att föreslå en kommunal och landstingskommunal revisor i varje kommun och landsting/region.

Samtidigt måste man alltid minnas att samhället är större än staten och kommunerna. Därför bör en tredje part ges möjlighet att föreslå en kandidat. Det kan vara en av de institutioner som lagstiftningen känner inom bestämda yrkeskårer, Advokatsamfundet, FAR, Föreningen för auktoriserade revisorer med flera, eller liknande med kunskaper om vikten av revision.

Dessa tre kandidater, uppställda av andra än de politiska partierna, får sedan bli föremål för prövning i allmänt val, samtidigt med valet till den församling som ska revideras, med lika lång mandatperiod.

Väljarna ges alltså möjlighet att välja en av tre kandidater som revisor, en fullmäktigekandidat, en uppställd av riksrevisionen och en av det civila samhället genom en av dess organisationer exempelvis Advokatsamfundet, FAR eller motsvarande. På så sätt ges väljarna makten över revisionen, inte som ska granskas.

E66. Att fördjupa offentlig revision

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för översyn av 1999 års revisionslag

Som väl känt är utgör revision – granskning av vissa förhållanden inklusive siffergranskning av medelshantering – en viktig del av offentlig verksamhet. Dessvärre har vi nödgats se många exempel på avslöjade missförhållanden, man kan nämna kommunledningen i Motala för ett antal år sedan, fritidsförvaltningen i Göteborg häromåret, ett kommunägt försäkringsbolag i Gävle och Sundsvall så sent som 2017 eller riksrevisionen egen förvaltning.

Att det behövs en revision av revisionen är uppenbart.

Det gäller såväl statlig som kommunal och landstingskommunal revision.

Hur ska offentlig revision vara utformad? Ytterst handlar det ju om att på väljarnas uppdrag granska och bedömda hur valda utövat sin verksamhet:

Den avgörande frågan är:

Ska de granskade få godkänt, ansvarsfrihet, eller underkänt, ställas till ansvar, för brister av skilda slag? Den friskrivning från ansvar som även offentliga revisorer numera, efter förebild – att skilja från föredöme – från associationsrättslig revision, det vill säga revision i aktiebolag, handelsbolag, kommanditbolag, ekonomiska föreningar och även ideella organisationer med eller utan ekonomisk förvaltning, gjort för att undgå personligt ansvar, har sin grund i att revisioner i vissa fall inte undgått allvarlig kritik för att missförhållanden inte påtalats för huvudmännen, t.ex. aktieägare. Det har lett till att även offentlig revision med något som liknar automatik framför allt friskriver sig från ansvarstagande, med formuleringar som man kan förstå men som leder till att det är svårt att bedöma om revisionen verkligen gått ner i detaljer som påverkar den helhet som huvudmännen, och ytterst väljarna, har att bedöma.

Att vara offentligt utsedd revisor är något mer än att bara friskriva sig från ansvar. Det är att vara huvudmans förtroendeman. Då måste man också ta den uppgiften på allvar.

Nuvarande revisionslag (SFS 1999:1079) tillkom 1999 och har på en rad punkter blivit föremål för marginella förändringar, senast 2016. Men någon samlad översyn där man beaktar faror som korruption etcetera värderas, har inte kommit till stånd. Det bör ske. Revision är så mycket mer än granskning av siffror och inom offentlig sektor av användning av skatter och avgifter.

En omarbetad revisionslag, inte bara revisorslag vilket närmast kan liknas vid skråetikföreskrifter, bör därför komma till stånd genom riksdagsbeslut efter sedvanlig utredning, remissförfarande, lagråds- och regeringsbeslut.

E67. Rättssäkerhet vid röstning i allmänna val måste säkerställas

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att Valmyndigheten åstadkommer kvalitetsförbättring och säkerställer rättssäkerhet vid röstningsförfarande och röstmottagning i kommande allmänna val år 2018
2. **att** Liberalerna verkar för att vallagen kompletteras med paragrafen: "Valsedlar ska placeras och göras tillgängliga på sådant sätt i vallokaler att valhemligheten säkerställs och kan garanteras röstberättigade."

Till valet 2014 var en av oss undertecknare en bland många frivilliga som såg till att valsedlar fanns på plats i vallokalerna. Med Valmyndighetens och den lokala Valmyndighetens goda minne fanns det många märkbara brister vid röstmottagningen.

Ett exempel är där valsedlar överlämnades i en skola i Göteborg där röstmottagningen var placerad i en mycket trång lokal och på sådant sätt att valhemligheten för den enskilde som röstade inte kunde säkerställas. Likande förutsättningar och situationer återfanns tyvärr vid andra röstmottagningar.

Ett annat exempel är att platsen där våra valsedlar för dåvarande Folkpartiet (numera Liberalerna) skulle ligga var helt tom på valsedlar efter cirka en och en halvtimma. Statistiskt sett var det omöjligt att valsedlarna hade tagit slut på grund av åtgång av oerhört högt antal valsedlar för röstande på Folkpartiet vid aktuell röstlokal. Nota bene, facket/högen

för våra valsedlar var placerade bakom/innanför röstmottagningen. Detta meddelades vår samordning.

Ytterligare bör nämnas. Platsen för valsedlar för alla partierna var placerade precis vid ingången till lokalen. Detta förfaringssätt med att placera valsedlar för röstande där alla närvarande i röstlokalen kan se vilket eller vilka valsedlar en röstande väljer eller inte väljer för att lägga i sina valkuvert underminerar hela principen om valhemlighet.

Valhemligheten är en oerhört viktig grund och en förutsättning för demokrati och demokratiska val. Möjlighet till insyn av vilka valsedlar som röstande väljer eller inte väljer är inte förenligt med vår demokrati och våra demokratiska allmänna val. Det riskerar också att röstande undviker att just använda sin rösträtt i våra allmänna val om valhemligheten inte kan säkerställas och garanteras för våra medborgare.

E68. Skynda på nordisk samekonvention samt ILO 169

Peter Sedlacek, Umeå
Gösta Frödin, Arvika
Cecilia Festin Stenlund, Malå
Andreas Westerberg, Skellefteå
Peder Westerberg, Umeå m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna aktivt bevakar och stödja framtagningen av en Nordisk samekonvention
2. **att** Liberalerna verkar för att Sverige äntligen ratificerar ILO 169

I Liberalernas partiprogram som beslöts av landsmötet 2013 sägs att Liberalerna ska verka för att en Nordisk samekonvention ska upprättas och att urfolkskonventionen ILO 169 ska ratificeras efter samråd med olika intressegrupper som samer, andra minoriteter och markägare.

Fyra år senare finns ännu ingen Nordisk samekonvention och ratificeringsplanerna av ILO 169 tycks vara långt borta trots kritik som Sverige får med jämna mellanrum av bl.a. FN, OECD och Europarådet.

När det gäller den nordiska samekonventionen är den efter fem års förhandlande med representanter från Sverige, Norge och Finland samt sametingen i länderna och tio års diskussioner totalt fortfarande en öppen fråga när den äntligen ska vara klar. Enligt Mattias Åhrén, professor i urfolksrätt, är förslaget som nu föreligger ett stort misslyckande. Hans och andras kritik går ut på att samerna skulle få en kraftigt försvagad ställning om förslaget skulle godkännas. Även Svenska samernas riksförbund är mycket kritiskt.

Det finns dock också positiva röster. Statsvetaren Lars-Nila Lasko, ordförande i Samiska rättsförbundet, är en och Torkel Stångberg, ordförande i Vapsten Sïjte, en annan.

Liberalerna har tagit ett politiskt ansvar i dessa frågor genom att i partiprogrammet fastslå följande:

”Samernas rätt att utöva renskötsel och utnyttja marker i enlighet med urminnes hävd ska värnas. En nordisk samekonvention ska upprättas. ILO-konvention 169 ska ratificeras efter samråd med olika intressegrupper som samer, andra minoriteter och markägare.”

E69. Ratificeringen av ILO 169 löser inga konflikter

Liberalerna Kiruna
Inger Lundberg, Älvsbyn
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning till att ILO-konvention 169 inte ratificeras i dagsläget och artikel 14 inte alls
2. **att** partistyrelsen tar fram konstruktiva förslag hur de olika minoriteterna kan samsas i de geografiska områden där intressekonflikter skapas genom lagstiftning där befolkningen har olika rättigheter och skyldigheter beroende på vilken minoritets- eller majoritetsgrupp man tillhör

3. **att** partistyrelsen tar fram konstruktiva förslag hur olika intresse grupper kan få lika möjligheter till näringslivsutveckling oavsett vilken minoritets eller majoritetsgrupp man tillhör
4. **att** partistyrelsen ska kartlägga vilka konfliktytor staten har skapat genom lagstiftning inte minst gällande mark och vatten användning exempelvis älgjakten, näringslivsutveckling och fritiden.
5. **att** partistyrelsen får i uppdrag att kartlägga vilka samverkansmodeller finns att utveckla för alla godkända minoriteter och majoriteter i landet

ILO-konvention 169 är inte lösningen på de konflikter som förekommer uppe i norr i den s.k. lappmarken. Rätten till mark och vatten har varit föremål för olika diskussioner i Sverige under lång tid. Det är den statliga politiken som skapat dessa konflikter genom att ge fördelar till olika grupper under olika tidsepoker. Det är inte optimalt att i vissa geografiska områden tilldelas olika rättigheter och skyldigheter beroende på vem du är eller vilken grupptillhörighet du har. Det om någonting gör att konfliktytorna bibehålls och vill från tid till en annan eskalera. Det är främst lagar kopplade till mark och vatten exempelvis rennäringslagen (1971:437), jaktlagen (1987:259) och jaktförordningen (1987:905) osv. De ortsbor och inte renskötande samer missgynnas och få begränsade rättigheter vid ratificeringen av ILO-konvention 169.

Samrådsförfarande gällande rättigheter för mark och vatten är ett måste i lappmarkerna för att minska och eliminera konflikterna.

E70. Meddelandefriheten måste stärkas

Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att lagen om meddelarfrihet ses över och att skadestånd ska kunna utdömas i efterhand

I spåren efter den italienske ”stjärnläkaren” Paolo Macchiarini visar det sig att en grupp läkare tidigt varnade för att hans plaststrupe inte fungerade. I media har jag kunnat läsa att läkarna blev utfrusna i stället för trodda! Ännu värre är det att läsa att de inte heller fått en offentlig ursäkt eller sina jobb tillbaka!

Det är hög tid att verka för att en lagstiftning kommer till stånd för att skydda så kallade skvallrare. Meddelarfrihetslagen räcker uppenbarligen inte. Jag kan redovisa ett otal fall när jag i efterhand har ställt mig frågan: Varför var det ingen anställd som klev fram och berättade? Man vågar inte göra det rätta av rädsla för att förlora jobbet och i värsta fall avskedad! Macchiarini-fallet visar mycket tydligt att skyddet och respekten för ”skvallrare” måste stärkas.

E71. Införande av republik

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att införa republik

Monarki är i ett principiellt perspektiv oförenlig med demokrati. Liberalerna bör därför möjliggöra en övergång till ett republikanskt statsskick. Sveriges resa mot demokrati började för över hundra år sedan. Kampen var intensiv, och liberaler stod på barrikaderna tillsammans med socialdemokrater. Men under demokratins införande i Sverige fanns motståndare som i dag har givna platser i det demokratiska samhället. Universiteten, som för ett sekel sedan var en elit av privilegierade topptjänstemän och studenter, är i dag en av det upplysta samhällets grundpelare. Försvaret, som före demokratins genombrott var opponent mot folkmakt, är nu ett statligt verk med stor folklig legitimitet. Högern, som motsatte sig lika rösträtt, har länge varit stabilt demokratiskt sinnad. Men monarkin, i form av statschef och hov, finns kvar.

Sedan 1970-talet saknar förvisso monarken många formella maktbefogenheter genom att inte bidra till regeringsbildningen, inte vara formell överbefälhavare etc. Men viss makt finns kvar. I 1 kap. 1 § regeringsformen står det: ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket.” Detta är den politiska demokratins grundläggande princip. Men det finns ändå i våra grundlagar rester av icke-demokratiska principer och odemokratiska maktförhållanden. I 5 §

stadgas: ”Konungen (...) är rikets statschef.” Denne kung utses inte via demokratiska principer utan rätten till tronen tillkommer ”manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf” (successionsordningen § 1).

Kungen har också flera andra uppgifter utöver den formella uppgiften som statschef. Han förklarar riksmötet öppnat (en tradition som ceremoniellt påvisar att riksdagen erhållit sin makt från kungen och inte från folket). Han är också ordförande i utrikesnämnden, där rikets förhållande till främmande makt avhandlas. Kungen utfärdar utnämningsbreven till svenska konsuler utomlands. Allt detta bör reformeras. Kungen, inte statsministern eller utrikesministern, innehar dessutom den traditionella statschefsrollen i förhållande till främmande makt vid exempelvis statsbesök. Det är synnerligen olämpligt speciellt att nya demokratiska stater ska behöva mötas av den icke folkvalda kungen som högsta representant för Sverige.

Argumenten mot monarkin är principiella. I ett liberalt samhälle ska alla offentliga poster vara öppna för alla medborgare. Släktband, adelsbakgrund eller kopplingar till privilegierade samhällsklasser ska aldrig sättas före kompetens vid tjänstetillsättningar. Val ska stå i centrum vid dylika tjänstebesättningar och inte släkttillhörighet. Tanken att tjänster bör tillsättas på grund av lämplighet i stället för blodsband kan spåras historiskt till långt mer än ett årtusende före de första svenska kungarna. Monarkins ärftlighet strider mot liberalismens syn på den fria människan.

E72. Nytt statsskick

Christer Bäckman, Nordmalingsbygden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver frågan om en utredning av framtida statsskick

Vi har i Sverige fyra grundlagar: regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Dessutom finns riksdagsordningen som är ett mellanting mellan grundlag och lag.

Grundlagarna skyddar vår demokrati. De innehåller regler för Sveriges statsskick och kan enkelt sägas vara samhällets spelregler. I regeringsformen 1 kap. 1 § står: ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket.”

I 5 § står: ”Konungen eller drottning som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron är statschef.”

När vi sedan går till successionsordningen blir kollisionen med ”Sverige i tiden” än mer uppenbar.

”§ 1 Successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande ha därvid företräde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande.

§ 2 Vad i denna successionsordning är stadgat om Konungen skall, om Drottningen är statschef, gälla henne.

§ 4 Såsom 2 § i 1809 års regeringsform uttryckligen stadgar, att Konung alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgska bekännelsen, samt Uppsala mötets beslut av år 1593, antagen och förklarad är, sålunda skola ock prinsar och prinsessor av det kungl. huset uppfödas i samma lära och inom riket. Den av kungl. familjen som ej sig till samma lära bekänner, vare från all successionsrätt utesluten.

§ 5 Prins och prinsessa av det kungl. huset må ej gifta sig, med mindre regeringen på hemställan av Konungen därtill lämnat samtycke. Sker det ändock, have han eller hon förverkat arvsrätt till riket för sig, barn och efterkommande.”

Ur liberal synvinkel är det inte tillfredsställande att ett statschefsämbete ska ärvas. Om monarkin ändå ska vara kvar i nuvarande form är det uppenbart att successionsordningen är mycket otidsenlig.

Eftersom det troligen inte finns tillräckligt stöd hos befolkningen för att helt avskaffa monarkin med dess historia och dess flärd bör vi kunna finna en gyllene medelväg till förändring. Valet behöver heller inte stå mellan monarki eller republik.

Utgångspunkten bör vara att statsministern är statschef och att Sverige inte behöver inrätta en republik med president som statschef. Kungahuset kan inlemmas under utlandsre-

presentationen och konungens eller drottningens uppgifter ska vara representativa. Benämningen kan tänkas vara Konungen av Sverige, tillika översteambassadör.

Vi kan då tills vidare stå ut med att det får finnas en successionsordning, men att den behöver anpassas och moderniseras. Även om vi inte ska drabbas av åldersnoja bör det också regleras till vilken ålder ”ämbetet” ska kunna upprätthållas.

Efter en förändring utifrån motionens förslag kommer Sverige att kanske ha det modernaste statsskicket i världen och bli en förebild för många länder.

E73. Republik

Magnus Simonsson, Stockholm
Rasmus Jonlund, Stockholm
Benny Lindholm, Uppsala
Peter Sedlacek, Umeå
Christina Örnebjär, Kumla m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att Liberalerna är för republik.

Det handlar om demokrati och jämlikhet, liberaler! Liberaler har alltid kämpat för demokrati och jämlikhet. Tillsammans med Socialdemokraterna införde vi allmän och lika rösträtt för både kvinnor och män. Vårt parti har bidragit till ett samhälle där framgång bygger på individens egna meriter snarare än privilegier och släktskap. Betonandet av individens rättigheter är en del av Liberalernas själ. Vi motionärer anser att dessa grundvärderingar borde leda till att partiet omvärderar synen på monarkin.

På Liberalernas webbplats står i dag följande att läsa om vårt partis hållning i frågan: ”Liberalerna stödjer den så kallade Torekov-kompromissen, som är grunden för vår nuvarande grundlag. Den innebär att Sverige är en monarki, men att kungen eller drottningen bara har representativa uppgifter. Statschefen, det vill säga kungen, saknar politisk makt och ska över huvud taget inte uttala sig i politiska frågor.”

Detta är en mycket märklig hållning för ett liberalt parti. För Liberalerna borde det vara omöjligt att stödja ett statsskick där landets högsta offentliga ämbete, det som statschef, går i arv inom en utvald familj. Monarkin är en kvarleva från den tid då Sverige styrdes av en liten klick medborgare, är ett allvarligt avsteg från demokratins grunder och strider helt mot liberala värderingar.

Vårt parti får inte leva med missuppfattningen att kungen saknar politisk makt. Det är naivt att tro att positionen som statschef på livstid inte skulle vara ett ämbete utan makt. I rollen ingår det bland annat att hålla ett tal vid riksmötets öppnande (ett tal som lyfter fram politiska frågor), att representera Sverige vid officiella statsbesök utomlands och att ständigt förekomma i media. Det blir motsägelsefullt att i detta läge stödja monarkin eftersom kungen ”saknar politisk makt och ska över huvud taget inte uttala sig i politiska frågor”.

Vi motionärer menar även att rätten att representera – i synnerhet rätten att representera Sverige – aldrig kan ärvas eller tas. Förtroendet kan endast ges i demokratisk ordning. Medborgarna eller deras representanter ska ha rätten att välja vem som representerar dem och deras land. Det är inte konstigare än att medborgare i demokratiska stater ska ha rätten att välja vilka som sitter i deras beslutande församlingar eller att medlemmar i en förening ska ha rätt att välja vilka som sitter i föreningens styrelse.

Liberalerna ska fortsätta sträva efter demokratiska förbättringar i samhället. Vi ska fortsätta kämpa för ett slut på oförtjänt makt och privilegier. Vi bör stå upp för våra liberala ideal även när det gäller toppen av samhällskroppen. Torekovkompromissen, som begränsade kungens makt, är över 45 år gammal och var på sin tid ett politiskt steg som fördjupade demokratin, men det demokratiska reformarbetet måste fortsätta och i denna riktning ligger ett avskaffande av det odemokratiska system som monarkin är ett uttryck för. En liberaldemokratisk stat ska inte innehålla ett ärftligt statschefsämbete.

E74. Avskaffa monarkin i Sverige

Dietmar Gleich, Falun
Tomas Ohlin, Stockholm
Amira Roula, Stockholm
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ska uttala sitt stöd för monarkins avskaffande i Sverige och för införandet av republik som statsform

Monarki är ett förlegat och i grund antidemokratist statskoncept. Liberalerna bör verka för att denna antidemokratiska symbol avskaffas.

E75. Avskaffa monarkin

Peter Sedlacek, Umeå
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå
Leo Wikberg, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i enlighet med gott liberalt förhållningssätt verkar för ett avskaffande av monarkin som statsskick i Sverige

”I en monarki uppkommer det alltid en anda av undersåtlighet, som icke är fria medborgare värdig. Kring konungen med Guds nåde och hans anförvanter har i alla tider uppblommat en rik flora av servilitet och inställsamhet, kryperi och allsköns fjäsk.” Orden är Vilhelm Mobergs (”Därför är jag republikan”, 1955). Visserligen andas orden gammalt språkbruk, men andemeningen är lika aktuell i dag. Tänk på alla inställsamma reportage och nonsensnyheter om kungligheter i svensk massmedia som dessutom är en exportartikel till inte minst länder som Tyskland.

Monarkisterna hävdar att kungen är ett starkt varumärke, som behövs för att sälja Sverige internationellt. Bättre än en demokratiskt vald president.

Det är förstås svårt att bevisa. Men oavsett detta är monarkin en kvarleva av ett ojämlikt samhälle som Sverige en gång varit. I dag är Sverige ett land som står upp för mänskliga rättigheter. Men den yttersta symbolen för det gamla överhetssamhälle, nämligen monarkin, är kvar.

Inte minst för oss liberaler borde det vara en självklarhet att kämpa för att avskaffa monarkin.

E76. Ökad öppenhet i kungliga hovets utgifter

Rolf Andersson, Ljungby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att kungahuset senast år 2019 redovisar sina utgifter på samma sätt som all övrig skattefinansierad verksamhet.

Varje år lämnar hovet in en ansökan om ökade anslag på grund av ökade kostnader.

Hovet får årligen ett anslag på omkring 130 miljoner kronor från statskassan. Av anslaget går hälften cirka 65 miljoner kronor till hovstaterna, för att täcka kungahusets kostnader för representation, resor, personal och eget leverne.

Hovet har för närvarande ingen skyldighet att redovisa sina utgifter till skillnad från all övrig skattefinansierad verksamhet.

Enligt ett riksdagsbeslut i december 2011 ska regeringen få till stånd en överenskommelse med hovet om ökad öppenhet.

Det är hög tid att denna överenskommelse snarast kommer till stånd.

F.
Migration och integration

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

F. Migration och integration

Inledning

Sveriges långa tradition av öppenhet gentemot omvärlden har bidragit till utveckling, tillväxt och välfärd. I dag bor här människor med rötter från världens alla hörn, här talas alla större språk. Det gör vårt land rikare och mer pluralistiskt och ger oss större möjligheter på en global marknad. Det finns en oerhörd potential i att människor kommer till vårt land. Vår demografiska situation visar också på behovet av fler i arbetsför ålder. Migration handlar om att människor rör sig över landgränser vilket vi som liberaler välkomnar. Vi vill att människor ska kunna flytta, jobba och studera i andra länder. Därför är en väl fungerande arbetskraftsinvandring en central del i en liberal migrationspolitik. Arbetskraftsinvandring handlar om Sveriges tillväxt och konkurrenskraft och stärker både vår ekonomi och kompetensförsörjning. Jakten på nyckelkompetens är global och Sverige ska vara ett attraktivt land för människor med viktig kompetens.

Migration handlar också om människor som söker skydd. Vi lever i en tid med flyktingströmmar som saknar motstycke i historien. För att förändra situationen måste framför allt väpnade konflikter, som Syrienkriget, få ett slut. Omvärlden måste öka det humanitära stödet till flyktingar och till de hjälporganisationer som verkar i och runt konfliktområden.

Sverige och Europa ska stå upp för en human och solidarisk asylpolitik. Rätten att söka asyl är en central del av Genèvekonventionen som Sverige och EU har att följa. Det behövs en stärkt och gemensam asylpolitik på EU-nivå. EU-länderna måste i betydligt högre grad dela på ansvaret att ta emot flyktingar. Länder som Grekland, Italien, Tyskland och Sverige har tagit ett betydligt större ansvar än många andra länder. Vissa länder vill inte ta emot asylsökande överhuvudtaget. Det är en orimlig ordning. Alla EU-länder måste ta ett solidariskt ansvar för att hjälpa asylsökande som söker skydd i EU.

De pågående EU-förhandlingarna om att revidera ett antal rättsakter kallas för Asylpaketet. Där ingår bland annat förslag om att etablera en omfördelningsmekanism av asylsökande, förhindra så kallade sekundära förflyttningar av asylsökande mellan medlemsländerna, att harmonisera mottagandeförhållandena och bedömningar av asylansökningar samt vilka rättigheter som gäller vid beviljat skydd.

Behovet av en mer varaktig lösning för att dela ansvaret för asylmottagandet mellan EU:s länder är stort och för oss liberaler är det självklart att Sverige ska driva på för att nå resultat i förhandlingarna. I Europaparlamentet driver våra liberala företrädare aktivt på för en human, solidarisk och långsiktigt hållbar asylpolitik på EU-nivå. EU:s gemensamma asylpolitik måste stärkas och harmoniseras vilket betyder att samma regler ska gälla i alla medlemsländer.

Sverige ska värna asylrätten och en human asylpolitik på EU-nivå. Alla medlemsstaters ansvar måste tydliggöras. Familjer ska få sina asylskäl prövade i samma land. Det behövs fler lagliga vägar in i EU. Människosmugglare tjänar stora pengar på människors utsatthet och utsätter migranter för livsfara. Antalet kvotflyktingar som får komma till EU behöver öka. Det gemensamma systemet för gränsskydd och kustbevakning behöver stärkas.

I väntan på en stärkt och harmoniserad asylpolitik på EU-nivå behöver svensk lagstiftning ligga mer i linje med andra jämförbara EU-länder Liberalerna står för en human och realistisk asylpolitik som värnar individuell prövning och rätten att överklaga i domstol. Vårt fokus ska vara att hjälpa människor som har skyddsskäl, vilket också innebär att de som saknar skyddsskäl måste lämna landet. Partistyrelsen konstaterar att regeringens tillfälliga asyllagstiftning har försvårat för bland annat syriska barnfamiljer att återförenas och har även i vissa fall försämrat för utsatta grupper som kvinnor, barn, äldre och hbtq-personer att få uppehållstillstånd då möjligheten till uppehållstillstånd på grund av synnerliga och särskilda omständigheter tagits bort. Detta har Liberalerna tydligt kritiserat liksom de allt för

korta uppehållstillstånden på 13 månader som leder och har lett till en rad problem för både individ och samhälle. Inom ramen för de pågående EU-förhandlingarna om ett gemensamt asylpaket måste Sverige därför driva på för att varje medlemsstat också ska ha utrymme för humanitära klausuler utöver det EU-gemensamma regelverket.

De asylsökande som får stanna i Sverige måste ges verkliga möjligheter att komma in i samhället. Det är minst lika viktigt uppdrag som det första mottagandet. Den stora invandring Sverige har haft ställer också krav på reformer, inte minst vad gäller arbetsmarknaden och bostadsmarknaden. Integrationen av nyanlända är en av de största uppgifterna vårt land står inför under det kommande årtiondet. Misslyckas detta kommer nya generationer att förpassas till utanförskap. Vi liberaler vill ge varje individ möjligheten att växa och nå sina drömmar och mål. Vi vill stärka individen i förhållande till kollektivet och främja ett inkluderande samhälle där var och en fullt ut kan delta. En liberal integrationspolitik syftar till att ge var och en de verktyg som behövs för att växa som individ, försörja sig själv och fullt ut delta i det svenska samhället.

Den svenska arbetsmarknaden måste öppnas för fler, och vår skola måste ge alla barn förutsättningar att klara kunskapsmålen. Det måste byggas fler bostäder och det befintliga beståndet måste kunna användas mer effektivt. Men det räcker inte. Liberal integrationspolitik handlar också om att befästa och stärka de liberala och demokratiska värderingar som präglar vårt land. I det integrationsprogram som vi i Liberalerna antog på partirådet i november 2016 finns en rad förslag på hur integrationen kan stärkas på alla dessa områden.

Arbetskrafts- och företagarinvandring

Att ansöka om arbetstillstånd ska gå snabbt och enkelt. Handläggningstiderna måste kortas. Ansvariga myndigheter måste ges tillräckliga resurser för att effektivt och snabbt kunna hantera arbetskraftsinvandringen till Sverige på ett rättssäkert sätt. Det måste bli enklare för utländsk nyckelkompetens att byta arbetsgivare och yrke under tillståndsperioden. Människor som nu arbetar och gör rätt för sig ska inte utvisas på grund av rigida regler som att man tjänat någon hundralapp för lite eller att jobbet inte anses vara utlyst på rätt sätt. Utlänningslagens så kallade återkallelsebestämmelse måste omformuleras så att ansvarig myndighet och domstolar tillåts göra helhetsbedömningar i det enskilda fallet. Det är positivt att Liberalerna tillsammans med övriga allianspartier aktivt driver på för detta i riksdagen.

I slutrapporten från arbetsgruppen för jobb och tillväxt ”Jobb och tillväxt i globaliseringens tid” finns ett antal förslag kring arbetskraftsinvandring och vikten av att Sverige ska attrahera global kompetens. I **punkt 12** föreslås att en utländsk student per automatik ska få ett tolv månader långt uppehållstillstånd efter avslutade studier för att kunna söka arbete i Sverige. Partistyrelsen delar arbetsgruppens bedömning. **Punkt 13** föreslår ett system med startup-visum som erbjuder en mindre byråkratisk väg att etablera sig i Sverige för exempelvis kodare och startup-företag. För startup-visum ska ansökningsprocessen vara snabb, förutsägbar och innebära minsta möjliga byråkrati. Det ska också vara möjligt för arbetskraftsinvandrare att starta eget och stanna i landet. **Partistyrelsen välkomnar förslagen och yrkar därmed bifall till punkterna 12 och 13 i rapporten ”Jobb och tillväxt i globaliseringens tid”.**

Punkt 14 i samma rapport gör tydligt att Liberalerna säger nej till regeringens krav på att försvåra för arbetskraftsinvandring och tillfällig personrörlighet till Sverige, och vill införa krav på Migrationsverket att handläggningstiden för att utfärda arbetstillstånd inte får ta mer än två månader. Partistyrelsen stödjer inriktningen på dessa förslag men är samtidigt tveksam till om landsmötet ska fastställa en exakt maximal handläggningstid och förordar att referensen till två månader stryks och att det i stället införs en referens till att ärenden ska hanteras skyndsamt. **Med den ändringen yrkar partistyrelsen bifall till punkt 14 i rapporten ”Jobb och tillväxt i globaliseringens tid”.**

I detta sammanhang tar partistyrelsen också upp **punkterna 70–72 samt 75–76 i den företagandepolitiska arbetsgruppens rapport**. Där föreslås bland annat att handläggningstiderna för arbetstillstånd ska vara högst 30 dagar, att ansvaret för att hantera visum för arbetskraftsinvandrare övertas av Kommerskollegium samt att valideringssystemet förbättras. Även i **motion F1** behandlar en rad förslag som berör arbetskraftsinvandring. Motionären föreslår att handläggningstiden får vara max 30 dagar och att det ska tillskjutas en kömiljard för att hantera dessa ärenden.

Partistyrelsen menar i likhet med arbetsgruppen att företagande och entreprenörskap är en viktig del av migrationen. Många som kommer till Sverige har med sig en småföretagartradition som de skulle kunna få stor användning av i Sverige, men de asylsökande förväntas inte bli företagare. Det är också viktigt att det finns goda möjligheter att invandra till Sverige för den entreprenör som vill investera i och driva företag här. Partistyrelsen delar synen att arbetstillstånd ska handläggas snabbt och att högst 30 dagar är ett rimligt riktvärde, men anser att styrning och medelstilldelning till ansvariga myndigheter är bättre metoder. Kommerskollegium är expertmyndigheten för handelspolitik och utrikeshandel, och partistyrelsen tror inte att handläggningen av visumärenden kan infogas som en del av myndighetens uppgifter. Med anledning av de förslag som partistyrelsen redovisat i inledningen till detta yttrande föreslår partistyrelsen därför att **punkterna 70–72 utgår, att punkterna 75–76 bifalls och att motion F1 anses besvarad.**

Asylpolitik och allmän migrationspolitik

I **motion F2** anförs att Liberalerna ska återgå till det som motionären beskriver som en mer humanistisk syn på invandring. Liberalerna står upp för en human och realistisk asylpolitik. Vi värnar asylrätten och varje människas rätt att söka asyl. Vårt fokus ligger på att hjälpa människor som har skyddsskäl, vilket också innebär att de som inte har skyddsskäl måste lämna landet. Partistyrelsen välkomnar arbetet med en gemensam asylpolitik på EU-nivå. Det är centralt att EU:s gemensamma asylpolitik stärks och det behövs mer av harmonisering av reglerna. För oss liberaler är det viktigt att EU tillsammans står upp för en human och solidarisk asylpolitik och Sverige måste spela en aktiv roll i förhandlingar inom EU för ett förbättrat och gemensamt asylsystem. Med ovanstående resonemang bör **motion F2 anses besvarad**.

I **motion F3** anförs att Liberalerna ska verka för rätten till rörlighet. Partistyrelsen konstaterar att det i partiprogrammet tydligt framgår att vi som liberaler strävar efter att stegvis förverkliga det långsiktiga målet om en värld där människor kan röra sig fritt men att Sverige under överskådlig tid ska ha reglerad invandring. **Därmed bör motion F3 anses besvarad.**

Liberalerna vill se fler lagliga vägar in i EU. Människor ska inte behöva riskera livet på väg till säkerhet och vara beroende av människosmugglare som tjänar pengar på människors utsatthet. Att ta emot kvotflyktingar är centralt för att säkra fler lagliga vägar för människor på flykt att ta sig till EU och länder som Sverige. Till exempel har kvinnor inte samma möjligheter som män att ta sig till Europa för att söka asyl. Ett utökat kvotflyktingsystem ökar möjligheterna för fler utsatta flyktinggrupper som kvinnor och barn att få ett liv i frihet.

I **motion F4** föreslås att antalet kvotflyktingar till Sverige ska öka. Liberalerna drev i samband med den blocköverskridande migrationsöverenskommelsen på för att Sverige ska öka antalet kvotflyktingar från 1 900 till 5 000 per år. Detta blev också resultatet av förhandlingarna. Därutöver pågår inom EU diskussioner om att öka antalet kvotflyktingar till runt 200 000 personer per år vilket enligt partistyrelsen är välkommet. Sammantaget ser partistyrelsen positivt på ett ökat fokus på kvotflyktingar, en grupp människor som av UNHCR ses som särskilt utsatta och har behov av skydd. Partistyrelsen anser därmed att Sverige och EU ska öka mottagandet av antalet kvotflyktingar och anser att **motion F4 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Vårt asylsystem ska vara rättssäkert och effektivt. Migrationsverket måste ha rätt kompetens och resurser för att kunna hantera alla asylansökningar effektivt och rättssäkert. Till exempel behövs särskild kompetens som rör asylsökande hbtq-personer och deras situation. Det behövs också ett väl fungerande och rättssäkert system för åldersbedömningar, inklusive medicinska åldersbedömningar, av unga. Barn ska behandlas som barn och de ska få det stöd och hjälp de behöver. Höga krav måste ställas på de ombud som företräder den asylsökande.

I **motion F5** föreslås att asylsökande som avviker efter utvisningsbeslut ska få en förlängd preskriptionstid på 10 år. Partistyrelsen anser att det är djupt oroande med framväxten av parallellsamhällen då människor går under jorden och håller sig gömda vid ett avvisningsbeslut. Det behövs tidiga insatser för att motverka att detta sker och fler som får avslag på sin asylansökan måste lämna Sverige. Sverige måste tillsammans med EU och FN öka återvändande bland annat genom återvändandeavtal med relevanta länder

och genom att ge den som frivilligt återvänder återvändandebidrag. Det behövs också bättre samarbete mellan polisen och Migrationsverket i de fall där avvisningar måste ske. Människor som lever som papperslösa har enligt svensk lag rätt till vård som inte kan anstå och barn har rätt till skolgång. Kommuner bör kunna ge akut nödhjälp men ska inte erbjuda försörjningsstöd eller andra åtgärder som de facto leder till att fler människor håller sig gömda. Partistyrelsen ser därmed den problematik som motionären belyser men konstaterar att frågan om preskriptionstid vid avvisningsbeslut hanteras och måste hanteras inom ramen för ett gemensamt och rättssäkert asylsystem på EU-nivå. **Därmed bör motion F5 avslås.**

När det gäller papperslösas rätt till vård som inte kan anstå föreslås i **motion F6** en meddelarskyldighet för sjukvårdspersonal vid vård av personer som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd. Partistyrelsen anser inte att vårdpersonal som vårdar papperslösa ska vara skyldiga att meddela polisen och menar att det skulle motverka hela syftet med rätten till vård som inte kan anstå. **Därmed avstyrker partistyrelsen motion F6.**

I **motion F7** föreslås att Liberalerna verkar för att asylansökan ska avslås för den som under asylprocessen begår brott med fängelse i straffskalan. Att värna asylrätten handlar om att varje asylansökan ska hanteras individuellt och beslutet ska fattas utifrån individens skyddsbehov. I dag gäller att den som begått krigsbrott, brott mot mänskligheten eller annat grovt brott, eller utgör ett hot mot rikets säkerhet, inte får asyl i Sverige. Partistyrelsen anser att individens skyddsskäl ska vara avgörande vid bedömningen av en asylansökan. Samtidigt finns det skäl att titta närmare på om brott som kan leda till utvisning också bör tas in i bedömningen när en asylansökan behandlas. Vad gäller personer som har rätt till flyktingstatus enligt Genèvekonventionen behöver hänsyn även tas till våra folkrättsliga åtaganden, som innebär begränsningar i möjligheten att avslå en asylansökan på grund av brott. Även för dessa kan dock mycket allvarlig brottslighet ge grund för avslag på ansökan. Partistyrelsen anser att avslag på en asylansökan på grund av brott ska begränsas till allvarliga brott för att bedömningen av individens skyddsbehov ska hållas separerad från den straffrättsliga bedömningen. För partistyrelsen är det därmed rimligt att se över hur dagens regelverk, vad gäller avslag på ansökan om uppehållstillstånd på grund av allvarliga brott, fungerar i praktiken. Partistyrelsen noterar även att en icke-svensk medborgare som döms för ett brott under vissa förutsättningar kan utvisas ur landet, vilket också gäller den som är asylsökande. Liberalerna vill också skärpa reglerna för utvisning av icke-svenska medborgare som döms för brott. Det ska vara en skyldighet att alltid pröva utvisning om straffvärdet är minst sex månaders fängelse, till skillnad från dagens praxis som ligger på minst ett års fängelse. **Därmed bör motion F7 anses besvarad.**

Motionerna F8–F10 berör frågor som handlar om ensamkommande barn och unga. Motionerna föreslår att inga barn ska utvisas till ett land de saknar personlig anknytning till och att avvisningar av barn och unga stoppas på grund av bristande rättssäkerhet. En motion föreslår en allmän amnesti för ensamkommande barn och unga medan en annan motion vill se en amnesti för ensamkommande barn och unga som varit i Sverige i ett år.

De senaste åren har många människor, inklusive ensamkommande barn och unga, från framför allt Afghanistan, kommit till Sverige. Orsakerna till att många sökt sig hit är flera: säkerhetssituationen och ekonomin i Afghanistan har försämrats, den afghanska regeringen är svag och inte minst utgör talibanerna ett hot. Partistyrelsen understryker vikten av att Migrationsverket löpande uppdaterar sitt rättsliga ställningstagande avseende säkerhetssituationen i Afghanistan, vilket Liberalerna också krävt när vi så ansett det nödvändigt. En del av de unga har varit bosatta i Iran, flera av dem har alltid bott i Iran, men på grund av den allt svårare situationen för afghaner i Iran finns där ingen framtidstro. Under 2015 blev fler medvetna om möjligheterna att få asyl i Europa och framför allt i Sverige som anses vara ett attraktivt land att komma till. På vägen har många gjort sig beroende av smugglare och betalat stora pengar.

Vårt asylsystem ska vara rättssäkert och effektivt inklusive ett väl fungerande system för åldersbedömningar av unga. Partistyrelsen konstaterar dessvärre att Migrationsverkets åldersbedömningar inte har fungerat tillfredsställande. Vi ser positivt på att medicinska åldersbedömningar görs vilket bidrar till den rättsliga kvaliteten på Migrationsverkets sammantagna åldersbedömningar. Det är också positivt att åldersbedömningar ska kunna göras tidigare i asylprocessen. Barn ska behandlas som barn och de ska få det stöd och hjälp de behöver.

Det är dock enligt partistyrelsen oroande att det kan finnas personer som felaktigt fått sin ålder uppskriven av Migrationsverket. För det första måste även den som överklagar ett asylbeslut kunna få göra en medicinsk åldersbedömning. För det andra måste det i särskilda fall, där Migrationsverket anser det vara rimligt med hänvisning till myndighetens tidigare bristande hantering, vara lämpligt att ge asylsökande som fått en lagakraftvunnen avslagsdom möjligheten att få göra en medicinsk åldersbedömning. Det skulle i så fall endast handla om personer som enligt Migrationsverkets bedömning i dag är mellan 18 och 21 år och där åldersbedömningen blir avgörande för om det krävs ett ordnat mottagande för att kunna verkställa utvisning av personen till sitt hemland.

Enligt gällande regler får ensamkommande unga som är under 18 år bara avvisas om det finns ett ordnat mottagande i hemlandet. Det kan vara föräldrar och släkt men det kan i vissa fall också handla om ordnat boende i form av ett barnhem. Om ett ordnat mottagande inte kan anordnas ges i princip uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder. Om den minderårige är under 16 år beviljas i stället ett permanent uppehållstillstånd.

Asylrätten innebär att varje människa har rätt att söka asyl men den innebär inte att alla har rätt att få asyl. Bakom varje avslag finns en människa som har hoppats att få stanna här och ett avslag är en svår situation att hantera både för den enskilde men också för dem som är hjälpt och stöttat den enskilde under asyltiden. För en ung människa kan det vara extra svårt att hantera ett avslag som innebär att ens framtidsdrömmar inte går i uppfyllelse. Men för att Sverige på ett värdigt sätt ska kunna ta emot dem med asylskäl måste vi fokusera på dem som behöver vår hjälp mest. Och det betyder också att de som inte har asylskäl och som fått avslag på sin asylansökan måste lämna landet. Partistyrelsen kan inte förorda en generell amnesti för ensamkommande unga utan står fast vid asylrätten och den individuella prövningen av skyddsskälen. Vi anser inte att svensk rättsordning ska sättas åt sidan utan värnar vårt asylsystem som innebär att Migrationsverket och domstolar utifrån det individuella skyddsbehovet beslutar om en persons rätt till uppehållstillstånd. Partistyrelsen vill inte återgå till ett system där asylbeslut politiseras. Politiker ska inte besluta om vem som får stanna eller inte vilket är en viktig princip att hålla fast vid oavsett vilka som sitter vid makten. Det finns också en risk med att en amnesti leder till att fler, till exempel afghanska familjer, fortsatt ser Sverige som ett land dit deras söner kan skickas för en bättre framtid. Sverige ska värna dem som har skyddsskäl och även om vi som liberaler skulle vilja se en värld där människor kan resa och bo var helst de vill är det i dagsläget fortsatt nödvändigt med en reglerad invandring med fokus på de som behöver skydd undan krig och förföljelse. Detta måste vara tydligt för omvärlden för att just undvika att fler ger sig av på farliga resor med falska förhoppningar om en framtid i Sverige.

När det gäller frågan om vilket land som ansvarar för att ta emot återvändande är det tydligt att det är det land i vilket personen i fråga har sitt medborgarskap. Det är en väletablerad rättsordning som Liberalernas landsmöte inte kan förändra.

Partistyrelsen konsterarar att regeringens tillfälliga asyllagstiftning kan ha försvårat situationen för vissa ensamkommande barn och unga som till exempel inte har anknytning till landet de är medborgare i eller har en stark anknytning till Sverige. Det handlar till exempel om regeringens korta uppehållstillstånd och borttagandet av uppehållstillstånd på grund av synnerligen eller särskilda omständigheter. Som partistyrelsen anger inledningsvis har detta tydligt kritiserats av Liberalerna. Med detta sagt är det inte säkert att flertalet unga i den aktuella gruppen hade fått stanna även om den tidigare lagstiftningen hade tillämpats.

Migrationsverket och kommunerna var under 2015 tvungna att snabbt se till att det fanns boenden för alla asylsökande inklusive ensamkommande barn. Flera av boendena måste nu avvecklas. Antalet asylsökande är fortfarande högt men inte lika högt som 2015. Det kan innebära att en del asylsökande behöver flytta till andra boenden vilket för den enskilde kan innebära svåra uppbrott och kan också innebära att skolgång och studier avbryts. Partistyrelsen anser att staten måste ta ett större ansvar när det gäller den unges helhetssituation. Till exempel måste Migrationsverket vid omplacering så långt som möjligt ta hänsyn till den särskilda situation som ensamkommande barn och unga befinner sig i och tillsammans med ansvarig kommun försöka finna lösningar som underlättar för den unge.

Med hänvisning till ovanstående föreslår partistyrelsen att **motionerna F8–F10 anses besvarade.**

Integration

Motion F11 föreslår en rad konkreta och specifika förslag kring språkinlärning för nyanlända. Partistyrelsen instämmer i vikten av språkinlärning och vikten av ny kunskap och metoder för inlärning. Partistyrelsen anser dock inte att landsmötet är rätt forum för detaljfrågor av detta slag. **Därmed föreslås att motion F11 anses besvarad.** Även **motion F12** tar upp vikten av språkkunskaper och partistyrelsen hänvisar i denna del till det integrationspolitiska programmet. **Därmed föreslås att motion F12 anses besvarad.**

I **motion F13** föreslås att Liberalerna ska verka för att införa ett medborgarskapstest. I det integrationspolitiska programmet slås det fast att Liberalerna ska verka för ett språk- och samhällsprov i samband med ansökan om medborgarskap. **Därmed föreslås att motion F13 anses besvarad.**

Motion F14 föreslår ett samhällskontrakt när man anländer till Sverige. Även **motion F15** behandlar vikten av kunskap om det svenska samhället och principer om jämställdhet liksom hedersrelaterade frågor. Partistyrelsen understryker det som anges i Liberalernas integrationsprogram att kunskaper om det svenska samhället och demokratiska värderingar är centralt för att kunna bygga sin framtid i Sverige. Samhället har därför ett ansvar att informera och tydliggöra vad som förväntas av alla, kvinnor som män, och vilka principer som är avgörande för ett demokratiskt, sekulärt och jämställt samhälle. Svenskundervisning ska därför ges redan under asyltiden liksom en obligatorisk samhällsorientering. De som får uppehållstillstånd ska också delta i obligatorisk samhällsorientering. **Därmed bör motionerna F14 och F15 anses besvarade.**

Validering och kompletterande utbildningar är centrala för integrationen. Snabbare valideringsprocess, effektivare insatser för kompletterande utbildningar och en smartare introduktion i arbetslivet behövs. Institutioner med ansvar för validering ska samordna sitt arbete för att förkorta väntetiden. **Motion F16** lyfter frågor om validering vilket också hanterades i integrationsprogrammet. **Därmed bör motion F16 anses besvarad.**

Motion F17 föreslår att barn som föds i Sverige där båda föräldrarna har permanent uppehållstillstånd borde få automatiskt medborgarskap. Partistyrelsen hänvisar i detta sammanhang till partiprogrammet där det bland annat anges att det måste bli enklare för barn som föds i Sverige att bli svenska medborgare. Bakgrunden till detta är bland annat ett förslag från den statliga medborgarskapsutredningen som går i denna riktning, dock med det kompletterande förbehållet att minst en av vårdnadshavarna ska vara folkbokförd här i landet sedan en viss tid. **Därmed bör motion F17 anses besvarad.**

Motion F18 föreslås etableringslån i stället för försörjningsstöd för nyanlända. Partistyrelsen ser en rad praktiska svårigheter med att alla nyanlända ska få etableringslån och anser i stället att det är rimligt att staten bekostar etableringsersättningen de två första åren. Samtidigt ska kraven på deltagande i etableringsinsatser öka. Fler nyanlända måste snabbare komma i jobb och få egen försörjning. Partistyrelsen hänvisar till integrationsprogrammet där en rad åtgärder finns bland annat att försörjningsstödet måste reformeras så att det lönar sig mer att gå från bidrag till jobb. **Därmed bör motion F18 avslås.**

Motion F19 tar upp behovet av praktik för nyanlända. I integrationsprogrammet finns en rad insatser för att fler nyanlända snabbare ska komma i jobb och egen försörjning. Bland annat nämns att det behövs fler praktikplatser. **Därmed anser partistyrelsen att motion F19 bör anses besvarad.**

Avslutningsvis tar **punkterna 42–43 i den skolpolitiska arbetsgruppens rapport samt motionerna F20–F30** upp religiösa friskolor. I motionerna finns på olika sätt förslag syftande till att landsmötet ska ändra eller komplettera besluten rörande religiösa friskolor som partirådet fattade när det integrationspolitiska programmet antogs den 11 november 2016.

Partistyrelsen vill i sammanhanget och inledningsvis påminna om att partirådet bland annat beslutade om följande:

- Ett stopp för nya religiösa friskolor införs och befintliga religiösa skolor bör inte ges tillstånd att utöka antalet elever.
- Skolinspektionen får ett särskilt uppdrag att granska skolor med religiösa inslag samt friskolor som drivs av ideella föreningar och trossamfund.
- Kommuner bör ges rätt att stoppa nya religiösa förskolor om de riskerar motverka integrationen. Kommunerna måste förbättra tillsynen av fristående förskolor, inklu-

sive religiösa, så att de arbetar utifrån läroplanens mål samt håller en hög pedagogisk kvalitet.
- Skolans arbete med demokratisk värdegrund och kunskap mot antisemitism, islamofobi, homofobi och andra former av intolerans måste förstärkas.

Det är partistyrelsens tydliga uppfattning att den linje partirådet lade fast vad gäller religiösa friskolor fortfarande bör gälla. Ytterligare religiösa friskolor riskerar, enligt partistyrelsen uppfattning, att leda till att barn, däribland nyanlända och barn boende i utsatta områden, isoleras från det svenska samhället och får möta få färre med svenska som modersmål. Det kan vi inte acceptera.

Vi ser redan i dag ett Sverige med omfattande klyftor. Barn växer upp i trångboddhet, utan att se vuxna gå till jobbet. Vi ser utanförskapsområden där bidragsberoendet är stort och där det svenska språket är satt på undantag. I de mest utsatta områdena utmanas dessutom samhällets institutioner av parallella strukturer med egen normbildning, ekonomi och rättsskipning. Liberala värderingar trängs undan och religiös fundamentalism fördjupas i olika grupper. Allt fler vittnar om områden präglade av ett omfattande kvinnoförtryck, hederskulturer, moralpoliser och starkt fördömande attityder mot bland annat hbt-personer.

Vi liberaler kan inte acceptera denna utveckling. Vi vill att Sverige håller samman, och vi vill att skolan ska spela den roll vi vet att den kan spela som murbräcka mot sociala klyftor och som startpunkt för klassresor.

Vår vilja är att det är i skolan som barn, oavsett sin bakgrund, ska ges möjligheter och livschanser. Skolans kompensatoriska uppdrag ska ge alla barn en likvärdig utbildning och jämna ut förutsättningar. I skolan ska barnen rustas för en framtid som ansvarstagande medborgare med de rättigheter och skyldigheter som det innebär att leva i ett demokratiskt land. Och skolans värdegrund speglar de liberala värderingar som kittar samman vårt samhälle.

Det är mot denna bakgrund med växande klyftor, som vi vet skolan kan motverka i stället för att förstärka, som partistyrelsens vidhåller uppfattningen från partirådet att vi inte bör tillåta ytterligare etableringar eller utökningar av friskolor och förskolor med konfessionell grund. **Detta är innebörden av arbetsgruppens punkt 43, som partistyrelsen yrkar bifall till.** Det är en del av en bred politik för bryta isoleringen, bidra till minskad segregation och motverka en intolerant normförskjutning.

Partistyrelsen yrkar också bifall till arbetsgruppens punkt 42 som bland annat innebär att elever inte ska undantas från simundervisning, eller undervisning i sex- och samlevnadskunskap. Punkten innebär också att uppdelning av undervisningen mellan tjejer och killar endast ska kunna göras tillfälligt och av pedagogiska skäl – inte av permanent eller religiösa skäl. Det är partistyrelsens uppfattning att vi måste agera mot de skolor som i dag inte lever efter dessa principer.

Partistyrelsens går nu vidare och kommenterar ett urval av särskilda frågeställningar som lyfts i ovan nämnda motioner.

I **motion F20** yrkar motionären att elever i grundskolan ska vara befriade från uttryck för ojämställdhet och förtryck till vilket motionärerna räknar slöjan. I **motion F21 yrkande 1** finns också resonemang om att motverka bland annat slöja hos barn i förskolan. Partistyrelsen är medveten om att det går att se slöjan i det ljus som motionerna tar sitt avstamp i. Samtidigt är partistyrelsen inte beredd att på det sätt som önskas begränsa möjligheten att bära slöjan eller andra religiöst präglade plagg i förskola och skola. **Med detta yrkar partistyrelsen att motionerna F20 och F21 yrkande 1 bör anses besvarade.**

I **motion F21 yrkande 2–4** yrkas att det ska bli svårare att starta och lättare att stänga konfessionella förskolor och skolor, att Liberalerna ska verka för att Skolinspektionen ges ett särskilt uppdrag att granska friskolor som drivs av ideella föreningar och trossamfund, samt att Liberalerna ska verka för att inga skattemedel – på nationell eller lokal nivå – ges till föreningar som uppmuntrar till våldsbejakande extremism, kvinnohat eller som vill förändra samhället med odemokratiska medel.

Partistyrelsen delar uppfattningen att Skolinspektionen ska få ett särskilt uppdrag att granska friskolor med religiösa eller konfessionella inslag samt friskolor som drivs av ideella föreningar och trossamfund. Det är Liberalernas rådande politik.

Partistyrelsen konstaterar att kommunerna i dag ansvarar för tillsynen av fristående förskolor, vilket inkluderar religiösa förskolor. Partistyrelsen vill se en nationell förskolinspektion, och menar att kommunerna fram tills dess måste utforma tillsynen så att de bättre kan bedöma om de fristående förskolorna arbetar utifrån läroplanens mål och uppdrag samt

håller en hög pedagogisk kvalitet. Några religiösa förskolor som bryter mot skollagen ska inte finnas.

Att inga offentliga bidrag får användas till att främja odemokratiska organisationer eller föreningar som motverkar integration och jämställdhet är sedan tidigare en fastlagd ståndpunkt för Liberalerna.

Motion F22–F25 samt F27 innebär alla att befintliga religiösa friskolor direkt eller inom en snar framtid skall stängas. Partistyrelsen menar att det vore olyckligt att införa vad som i praktiken vore retroaktiv lagstiftning, där de friskolor som redan har ansökt, granskats och godkänts, enligt nuvarande lagstiftning, skulle behöva läggas ned. Dessa skolor ska dock, som anförs ovan, särskilt kontrolleras av Skolinspektionen.

Partistyrelsen vill i detta sammanhang notera att partistyrelsens linje om att begränsa utökningar av befintliga friskolor kan ses som en sådan retroaktiv lagstiftning. Mot detta ska dock bland annat ställas att befintliga konfessionella skolor vill utöka sin verksamhet har möjligheter att byta inriktning och frånträda sin religiösa grund. Det kan exempelvis noteras att Hillelskolan, med judisk prägel, inte betraktas om en religiös skola.

I **motion F26** menar motionärerna att partirådets beslut angående religiösa friskolor är svårtolkade. Särskilt ställer sig motionärerna frågande till vad som exakt avses med ”religiösa friskolor”. De menar också att partirådets beslut präglas av en religionsfientlighet.

Partistyrelsen vill här notera att en religiös friskola, eller en konfessionell friskola som är beteckningen i lagstiftningen, är en skola som så benämnt sig vid ansökan till Skolinspektionen. Det är i dag inte Skolinspektionen som kategoriserar ansökningarna.

Partistyrelsen uppfattning är vidare inte att partirådets beslut, eller partistyrelsen förslag till detta landsmöte, skulle präglas av någon religionsfientlighet. Grunden till förslagen kring religiösa friskolor kommer i stället ur ett starkt engagemang att bryta med utanförskap, segregation och framväxande klyftor.

Motion F28 har den praktiska innebörden att religiösa inslag enbart skulle få förläggas före eller efter skoldagen. Partistyrelsen vill stoppa nya religiösa friskolor och hindra att befintliga växer, men ser ett begränsat värde i att reglera när under skoldagen som frivilliga konfessionella inslag ligger hos de religiösa friskolor som i dag är etablerade.

I **motion F30** yrkar motionären att Liberalerna ska ta ställning för det som beskrivs att Sverige ska fortsätta att följa Europakonventionen där varje förälder har rätt att välja den utbildning som stämmer överens med den egna religiösa eller filosofiska övertygelsen. Partistyrelsen vill i sammanhanget notera att konventionen skiljer på utbildning och undervisning, där det senare enligt praxis kan göras strikt icke-konfessionell. Detta är innebörden i nuvarande svenska skollag som partistyrelsen här ansluter sig till.

Med det ovan anförda yrkar partistyrelsen att motionerna F21 yrkande 2–4 samt F22–F28 anses besvarade. Även motion F29, där det yrkas att Liberalerna ska verka för både sekulär ordning och social harmoni i samhället när det kommer till undervisning, **bör anses besvarad. Motion F30 bör avslås.**

Fyra motioner tar upp olika slags förslag om lagreglering av ansiktstäckande klädsel. I **motion F31** föreslås ett generellt förbud mot ansiktstäckande klädsel på offentlig plats, medan det i **motionerna F32 och F33** yrkas på ett förbud mot heltäckande slöja (niqab eller burka) för personer i offentliga eller offentligt finansierade verksamheter. I **motion F34** yrkas i stället att det offentligas företrädare i utåtriktad verksamhet inte ska bära religiösa symboler i klädedräkt eller smycken.

Partistyrelsen anser att den självklara liberala utgångspunkten är att människor ska ha rätt att avgöra vilka kläder de vill bära. Denna utgångspunkt behöver dock kompletteras med den lika självklara principen att den som ansvarar för en verksamhet också behöver ställa upp de klädregler som behövs för att verksamheten ska fungera. Sådana klädregler kan till exempel behövas av hygienskäl eller av säkerhetsskäl, såsom i sjukvården eller i industrin. Det offentliga ansvarar för många verksamheter där det mänskliga mötet står i centrum. Det handlar om omvårdande och pedagogiska verksamheter som barnomsorg, skola och äldreomsorg. I förskolan och skolan har personalen kontakt med både eleverna och deras föräldrar. För att den mänskliga kontakten ska kunna fungera behöver elever, föräldrar och personal kunna se varandra. Föräldrar måste kunna se den person i ansiktet som de anförtror sina barn till. Däremot är en bussförare i sikhisk turban eller en försäkringshandläggare

med huvudduk inte genom sin klädsel förhindrad att göra ett bra och professionellt jobb.
Partistyrelsen yrkar med det anförda att motionerna F31–F34 avslås.

Förslag till landsmötesbeslut

1. **att** landsmötet ställer sig positivt till partistyrelsens förslag om ett nytt system för arbetskraftsinvandring som syftar till att öka och förenkla framförallt den kvalificerade arbetskraftsinvandringen
2. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "I dag kan uppehållstillstånd beviljas för en period upp till 6 månader efter avslutad utbildning i syfte att skapa möjlighet för den studerande att söka arbete. Vi föreslår både att rätten att söka jobb utsträcks till 12 månader och att uppehållstillstånd för detta tillkommande tidsspann beviljas per automatik när en student söker uppehållstillstånd för studier."
3. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 13 bifalls: "Inför ett system med startup-visum som erbjuder en mindre byråkratisk väg att etablera sig i Sverige för exempelvis kodare och startup-företag. För startup-visum ska ansökningsprocessen vara snabb, förutsägbar och innebära minsta möjliga byråkrati. Det ska också vara möjligt för arbetskraftsinvandrare att starta eget och stanna i landet."
4. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 14 ges lydelsen: "Vi säger nej till regeringens krav på att försvåra för arbetskraftsinvandring och tillfällig personrörlighet till Sverige. Ansvariga myndigheter måste ges tillräckliga resurser för att effektivt och snabbt kunna hantera ärenden gällande arbetskraftsinvandring."
5. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 70–72 utgår
6. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 75 bifalls: "Att satsningar görs för att förenkla och förkorta tiden för entreprenörer som söker uppehållstillstånd för att driva företag i Sverige."
7. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 76 bifalls: "Att valideringssystem som utvecklas och upprätthålls av aktörer på arbetsmarknaden ska stöttas."
8. **att** motion F1 anses besvarad
9. **att** motion F2 anses besvarad
10. **att** motion F3 anses besvarad
11. **att** motion F4 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
12. **att** motion F5 avslås
13. **att** motion F6 avslås
14. **att** motion F7 anses besvarad
15. **att** motion F8 anses besvarad
16. **att** motion F9 anses besvarad
17. **att** motion F10 anses besvarad
18. **att** motion F11 anses besvarad
19. **att** motion F12 anses besvarad
20. **att** motion F13 anses besvarad
21. **att** motion F14 anses besvarad
22. **att** motion F15 anses besvarad
23. **att** motion F16 anses besvarad
24. **att** motion F17 anses besvarad
25. **att** motion F18 avslås
26. **att** motion F19 anses besvarad
27. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 42 bifalls: "Elever ska inte undantas från simundervisning, eller undervisning i sex- och samlevnadskunskap. Skollagen ska följas. Uppdelning av undervisningen mellan tjejer och killar ska endast kunna göras tillfälligt och av pedagogiska skäl – inte permanent och av religiösa skäl."
28. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 43 bifalls: "Nya religiösa friskolor ska ej tillåtas, och befintliga ska inte kunna utvidga sin verksamhet. Inspektionen av religiösa friskolor och förskolor ska skärpas. Huvudmän som inte följer läroplanens normer och värdegrund ska inte få bedriva skola och förskola."
29. **att** motionerna F20 och F21 yrkande 1 anses besvarade

30. **att** motionerna F21 yrkande 2–4 samt F22–F29 anses besvarade

31. **att** motion F30 avslås

32. **att** motionerna F31–F34 avslås

RESERVATIONER

Reservation 21

Anna Ekström reserverar sig till förmån för att den skolpolitiska rapporten punkt 43 ges lydelsen: ”Inspektionen av religiösa friskolor och förskolor ska skärpas. Huvudmän som inte följer läroplanens normer och värdegrund ska inte få bedriva skola och förskola.”

Reservation 22

Anna Ekström reserverar sig till förmån för att motionerna F20, F22, F23–F25 samt F27–F29 avslås.

Reservation 23

Lotta Edholm, Jonas Andersson, Per-Åke Fredriksson, Roger Haddad, Robert Hannah, Ulrika Landergren, Anna Starbrink, Jens Sundström och Ulrica Westerlund reserverar sig till förmån för att motion F22 bifalls.

Reservation 24

Birgitta Ohlsson och Anna Ekström reserverar sig till förmån för att motion F30 bifalls.

Motivering: ”Omkring 1 procent av alla grundskoleelever går på en friskola med konfessionell inriktning och ungefär 3 promille på en friskola med muslimsk inriktning. Förslag att förbjuda konfessionella skolor som en åtgärd för att stärka integrationen och motverka parallella samhällen blir ett slag i luften.

Puttar vi religionen utanför det offentliga rummet skapar vi definitivt större möjligheter till parallella samhällen. Så länge dörrarna är öppna och insyn finns kan samhället sätta ramar för vad som är OK och inte, och detta ska konfessionella skolor klara. De som missköter sig ska självklart stängas. Religion är en tillgång i integrationen, ta vara på den.”

Särskilt yttrande 9

Anna Horn, Liberala Ungdomsförbundet, anför med anledning av motionerna F20–F30:

”Friskolor med konfessionella inslag ska vara tillåtna. De ska följa skollagen och läroplanen och kontrolleras på samma villkor som andra skolor. Undervisningen ska vara icke-konfessionell.”

Särskilt yttrande 10

Gulan Avci, Liberala Kvinnor, anför med anledning av motion F22:

”Motion F22 bör bifallas.”

Motioner

F. Migration och asylpolitik

F1. Bättre integration med kortade handläggningstider på Migrationsverket

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom principen att Sverige ska vara ett öppet land för arbetskraftsinvandrare
2. **att** landsmötet ställer sig bakom principen om en generell amnesti för arbetskraftsinvandrare som verkat i landet och som hotas av utvisning på grund av arbetsrättsliga skäl som personen inte själv kunnat rå över
3. **att** landsmötet beslutar att en maxgräns om max 30 dagars handläggningstid bör införas för ansökningar om arbetstillstånd
4. **att** landsmötet beslutar att ställa sig bakom införandet av en kömiljard inom Migrationsverket för att med ekonomisk ersättning minska Migrationsverkets väntetider

I en globaliserad värld där företag tävlar om talanger på en internationell arbetsmarknad är det viktigt att våra myndigheter kan bistå företagen med snabb handläggning och expertstöd när så behövs. Arbetskraftsinvandring är en viktig del av företagens kompetensförsörjning. Liberalerna vill göra det enklare att komma till Sverige för dem som kan försörja sig genom arbete eller företagande. Arbetskraftsinvandring är inte bara en garant för tillväxt utan bidrar även till att öppna vårt land mot omvärlden och de influenser som vi kan lära av från andra länder. Protektionistiska strömmar från facket, som försöker begränsa högpresterande invandrares rätt att verka i landet, ska motarbetas. I de fall där en arbetskraftsinvandrare hotas av utvisning på grund av fel hos en tidigare arbetsgivare eller annat krav från facket ska en generell arbetskraftsamnesti träda in. För att snabbväxande företag inte ska stanna i utvecklingen behöver de snabbt kunna anställa. Migrationsverket har dessvärre dragits med stora förseningar i handläggningstiderna under längre tid. Att tvinga en högpresterande arbetskraftsinvandrare att vänta i månader på ett arbetstillstånd är oacceptabelt. Det gynnar inte integrationen och det gynnar inte de svenska företagen. En maxgräns om max 30 dagars bör införas för handläggningstiden för arbetstillstånd.

För att läsa Migrationsverkets kris för kreativa lösningar övervägas. Ett förslag är att införa en så kallad ”kömiljard” riktad gentemot myndigheten för att genom ekonomisk ersättning minska väntetiderna. Kömiljarden infördes av Alliansregeringen inom vården. En motsvarande modell kan med fördel införas inom andra förvaltningsområden.

F2. Återgå till en mer humanistisk syn på invandring

Anita Brodén, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna återgår till sin tidigare mer humanistiska syn på invandring

Liberalerna är det parti som tar fram värdet av att vi till vårt land fått människor med kunskap, energi, förmåga och vilja att bistå oss i fortsatt samhällsbygge

Humanism, medmänsklighet och en självklar liberal röst behövs i tider då partier och politiker tävlar i att ha de skarpaste avvisningsförslagen.

Vi har tagit emot ett antal ensamkommande unga. De har i de allra flesta fall levt upp till våra förväntningar. Studerat, lärt sig svenska, deltagit i diverse aktiviteter och kommit in i det svenska samhället.

Den självklara liberala stämman saknades då frågan om åldersuppskrivningar och avvisningar blev allt mer aktuell.

Röster om det kloka i att låta ungdomarna fortsätta studera, bidra till vår samhällsuppbyggnad med sin energi och kunskap hördes inte. Tvärtom.

Jag yrkar därför att Liberalerna återgår till sin tidigare mer humanistiska syn på invandring. Liberalerna är det parti som tar fram värdet av att vi till vårt land fått människor med kunskap, energi, förmåga och vilja att bistå oss i fortsatt samhällsbygge.

F3. Fri rörlighet

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för rätten till rörlighet

Liberalismen är under hård och ofta hatisk kritik i samband med Brexit och valet av Trump. Kritiken baserar sig ofta på åsikter om identitet och värderingar. Liberalismens styrka genom historien har varit värderingar som rätten till frihet, ägande och liv. Dessa ska alltid försvaras med även utvecklas vidare, så länge det bygger på individen och universalism. Kritiken mot liberalismen består även av argumentet att global fri rörlighet och medborgarskap är en omöjlighet och orealistiskt. Det gäller att gå emot sådan argumentation även om ett kosmopolitiskt medborgarskap inte finns i juridisk mening utan bara som filosofisk tanke. Rätten till frihet, liv och egendom är grundläggande, naturliga och universella mänskliga rättigheter som majoritet av världens befolkning kan acceptera och praktisera.

Globalt sett vill de flesta människor ha samma saker – möjligheten att utbilda sig, arbeta, skapa familj, resa, kärlek, samspela med andra människor, åtnjuta social och ekonomisk trygghet. Liberaler bör stärka individen globalt genom att lägga till rätten att röra sig till rätten till frihet, liv och egendom. Så länge individen praktiserar dessa rättigheter och inte hindrar andra att göra genom till exempel grov kriminalitet så bör individen även ha rätten att röra sig över gränserna. På det sättet kan liberalismen vara mer offensiv och liberaler göra skillnad för fler, inte minst med tanke på framtidens behov rörande globalisering, ekonomiskt och kulturellt utbyte, arbetsmarknadsutveckling osv. Liberalerna bör verka för att rätten till rörlighet blir en verklighet på långsikt.

F4. Öka antalet kvotflyktingar

Karl Johansson, Sollentuna
Elin Hjelmestam, Stockholm
Caroline Rhawi, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att Sverige ska emot fler kvotflyktingar än det nuvarande målet på 5 000 per år

Fler än 65 miljoner människor var på flykt i slutet av 2016. Av dessa kommer bara en liten spillra till Europa och Sverige. De flesta förblir flyktingar inom det land flyr ifrån, exempelvis Syrien, där de får leva under inhumana förhållanden. Bland dessa 65 miljoner människor bedömer UNHCR att 1,2 miljoner är så utsatta att de bör göras till kvotflyktingar och under 2017 planeras det att 200 000 människor ska göras till det. År 2017 ska Migrationsverket se till att 3 400 människor får vidarebosättning i Sverige, en ökning från 2016 års 1 900.

I den migrationspolitiska överenskommelsen ingick att Sverige löpande ska öka antalet kvotflyktingar till 5 000 under denna regerings mandatperiod. Vi är dock övertygade om att detta inte räcker. År 2016 var antalet asylsökande som kom till Sverige 162 877. När detta skrivs har det under 2017 hittills kommit 7 606 flyktingar. Även om året inte är slut, så såg vi att det kom 28 939 asylsökande till Sverige under hela 2016, allt enligt statistik från Migrationsverket, vilket tyder på att det kommer antalet kommer fortsätta minska. Det var inte ens en femtedel så många som år 2015.

När det ser ut på detta sätt kräver det att vi visar på större ambitioner när det kommer till antalet kvotflyktingar. Namnet Liberalerna förpliktigar att vi ser till de svaga, vare sig det gäller människor som har en intellektuell funktionsnedsättning, fattigpensionärer eller det människor som flyr för sitt liv. För oavsett vad som händer i Sverige, så är det fortfarande krig i Syrien och på många andra platser i världen, vilket kräver att vi tar människor till tryggheten.

Dessutom har kvotflyktingsystemet många fördelar. Systemet skulle minska flyktingsmugglares inkomster. Enligt Europol så omsatte flyktingsmugglare mellan 3 och 6 miljarder euro,

bara år 2015. Dessa inkomster får det då från de paket som de erbjuder, där resan från Mellanöstern till Europa (på ranglig båtar) kostar cirka 30 000.

Genom kvotflyktingsystemet så undviker vi också att slita familjer isär och människor får en trygg väg till bättre värld, snarare än en väg över det dödens hav som Medelhavet är. Sverige har fortfarande ett moraliskt ansvar att ta emot människor på flykt från dessa konflikter, även om det inte blir lika många som år 2015.

F5. Reformerad preskriptionstid i asylprocessen

Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** asylsökande som avviker efter utvisningsbeslut ska få en förlängd preskriptionstid på 10 år

Sverige ska försvara asylrätten, men svaret på ett avslag på en asylansökan kan aldrig vara att människor ska gå under jorden och uppehålla sig illegalt i ett land. Liksom asylrätten är otvetydig måste också ett negativt besked respekteras. Asylsökande som får avslag har i dag möjlighet att efter en preskriptionstid på 4 år söka asyl på nytt. Detta har visat sig vara ett rent incitament för många att avvika från utvisning och gå under jorden. Uppskattningsvis 12 000 människor lever i en parallellvärld i Sverige och i dag, 26 april 2017, rapporterar Migrationsverket i sin prognos att ytterligare drygt 50 000 (!) de närmaste åren väntas avvika efter ett avslag på asylansökan. Att avvika från ett utvisningsbeslut, leva under falsk identitet och arbeta svart är kriminella handlingar. Men i dag belönas de som gömt sig i landet genom att de inte behöver ta sig till Sverige för en ny asylprövning. Det är inte rimligt. Rätten att återigen få sin sak prövad bör i första hand vara förbehållen de asylsökande som respekterat avvisningsbeslutet och lämnat landet i enlighet med avslag och svensk lag. Därför bör också ett avvikande resultera i en längre preskriptionstid.

Det är också en ohållbar logik att en myndighet jagar avvikare emedan en annan betalar ut bidrag till desamma, något som på allvar äventyrar det allmänna rättsmedvetandet. Vi kanske inte vill att det ska behöva vara på det här viset och i den bästa av världar kan alla flytta vart de vill när de vill. Det är fint med idealism men den löser få av de reella problem vi är satta att hantera i migrationspolitiken. Att vi politiker står upp för det reglemente som gäller vid asylprövning är nödvändigt för systemets trovärdighet. Asylrätten ska värnas och människor som får avslag på sin ansökan ska lämna landet. Det måste vi kunna enas om. Om man tycker att migrationsverket missköter asylprocessen, att skälen för asyl är för snäva eller att alltför många får avslag på sin asylansökan, då bör man arbeta för att ändra detta, inte ägna sig åt att aktivt eller passivt obstruera mot fattade avvisningsbeslut.

F6. Meddelarskyldighet för sjukvårdspersonal

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att vårdpersonal ska ges skyldighet att meddela landets gränspolis uppgift om när och vilka personer som vårdas med stöd av lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd, s.k. papperslösa

Självklart ska alla som vistas i Sverige oavsett härkomst få sjukvård som inte kan anstå. Samhällets resurser måste också användas på ett effektivt sätt för att se till att de personer som inte fått sin ansökan om asyl beviljad utan gömmer sig kan lokaliseras och omhändertas av gränspolisen för att utvisas.

F7. Brott under asylprövningen ska leda till avslag

Niklas Frykman, Eskilstuna
Liberalerna Södermanland
Magnus Liljegren, Stockholm
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att asylansökan ska avslås för den som under asylprocessen begår brott med fängelse i straffskalan

Om asylsökande begår brott under asylprocessen i dag påverkar detta inte själva asylbeslutet. Detta borde ändras. Vår öppenhet och humana inställning till människor på flykt ska inte gälla dem som begår grova brott. Precis som att utvisning är en del av straffet för utländska medborgare med uppehållstillstånd som begår brott i Sverige borde asylansökan avslås för den som begår grova brott, förslagsvis där fängelse ingår i straffskalan, under asylprocessen. Avslag på asylansökan ska då vägas in i straffvärdet på samma sätt som utvisning. Detta bör vara regel vid brott som begås av asylsökande och regeln frångås endast då synnerliga skäl föreligger.

F8. Stoppa utvisning av barn till främmande land

Rune Hultkvist, Jönköping
Annika Carp, Falköping
Gösta Frödin, Arvika
Tove af Geijerstam, Vänersborg
Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att inga barn ska utvisas till ett land de saknar personlig anknytning till

I dag förekommer det att ensamkommande flyktingbarn (upp till 18 års ålder), som fått avslag på sin asylansökan, utvisas av de svenska myndigheterna till ett land som de saknar anknytning till. Ett land de aldrig bott i, en kultur de aldrig varit en del av och där det inte längre finns kvar några anhöriga. Det är självklart att inte utvisa någon till ett land dit svenskar avråds att åka på grund av säkerhetsskäl.

Vid utvisning av ensamkommande barn är det av yttersta vikt att de svenska myndigheterna, av humanitära och etiska skäl, först förvissar sig om att barnet får en fortsatt trygg uppväxt. I de fall en utvisning inte är lämplig ska barnet snarast inlemmas i det svenska samhället och ges en trygg uppväxt här.

F9. Amnesti åt unga ensamkommande

Erik Nygårds, Tranås
Annika Bergman, Tranås
Inga Fingal, Tranås
Frida Gårdmo, Tranås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att alla omflyttningar av ensamkommande unga stoppas
2. **att** Liberalerna ska ta ställning för att alla utvisningar av ensamkommande unga stoppas på grund av rättsosäkerhet
3. **att** Liberalerna ska ta ställning för att alla ensamkommande barn och unga som har varit i Sverige mer än ett år ska ges amnesti.

Vi som står bakom denna motion har ett engagemang bland ensamkommande unga. I våra många kontakter med dessa duktiga och driftiga ungdomar blir det fullständigt obegripligt hur vår lagstiftning hamnat så snett. Behandlingen av dessa unga är ovärdig ett rikt land och en utvecklad rättsstat som Sverige. Vi kan förstå det svåra beslutet att stänga gränserna i november 2015. Men det vi nu utsätter dessa flyktingungdomar för – de ungdomar som har bott och utbildat sig i vårt land i nästan två år – är ovärdigt, orimligt och rent obegripligt.

Vi ser att de allra flesta av dessa ungdomar har mycket lätt att anpassa sig till det svenska samhället. De lär sig svenska snabbt och de har både förmåga och ett eget driv att skapa kontakter med vanliga svenskar. Flyktingströmmen har ställt stora krav på många offentliga verksamheter och utmaningarna har varit många. Men även civilsamhället har på flera platser ställt upp och engagerat sig genom idrottsföreningar, kyrkor och enskilda. Relationer har byggts, vänskaper har uppstått. De ensamkommande har varit i behov av vårt stöd. Men det dröjer inte länge förrän dessa killar och tjejer går från att vara hjälpsökande till att bli en tillgång för samhället. Snart kommer flera av dessa killar och tjejer att vara utbildade till lärare, poliser och vårdpersonal och en viktig tillgång för vårt samhälle. Efterfrågade på arbetsmarknaden, etablerade och integrerade i samhället. Skattebetalare och snart småbarnsföräldrar. Utan att vi har behövt betala för stora delar av deras uppväxt.

Skyddsskälen är fortsatt starka. Afghanistan, för att nu nämna det land dit flest riskerar att deporteras, är ett laglöst samhälle där våra ungdomar inte kommer att överleva. Risken att dö är överhängande. Antingen direkt efter landning i Kabul eller genom att den unge tar sitt liv redan här i Sverige. Vi vet att självmord, självmordsförsök och självskadebeteenden har förekommit och vi vet att detta kommer öka om deportationerna blir fler.

Men Sverige kan bättre! Låt Liberalerna få bli den kraft som gör att det återigen går att vara stolt över svensk flyktingpolitik. Stoppa omflyttningarna, stoppa utvisningarna, ge amnesti!

F10. Mänsklig hantering av asylsökande barn och ungdomar

Liberalerna Kronoberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** man slutar tvinga barn och ungdomar flytta när man uppnått 18 års ålder eller fått ett negativt beslut. Det påverkar skolgång och trygghet. Låt ungdomarna bo kvar där de känner sig trygga
2. **att** alla beslutade avvisningar av barn och ungdomar stoppas. Det är tydligt visat att besluten fattats med stor rättsosäkerhet. Barnperspektivet har övergetts och är ovärdiga en demokratisk rättsstat
3. **att** en allmän amnesti för ensamkommande barn och ungdomar med negativa asylbeslut införs. De ska inte behöva lida för statens misslyckande. Ger vi dem trygghet blir de en tillgång för landet

Sverige har ofta varit föregångare när det gäller barn. Under senaste tiden växer en historisk skamfläck fram. Det gäller hanteringen av ensamkommande flyktingbarn. I Sverige får man inte slå barn, men man får orsaka dem obegränsat psykiskt lidande genom obeslutsamhet, rättsosäkerhet och brister i byråkratin. Under 2015 vällde en våg av hoppfulla, modiga barn och vuxna in i landet. Sverige var inte rustat för flyktingströmmen, men många goda krafter klarade den akuta situationen. Med olika nya beslut satte hela Europa stopp för fri rörlighet. Det svenska samhället gjorde en stor insats, men kan inte i längden klara en så stor inflyttning. Det blev ett nödvändigt stopp och efter detta åtgärder för att nå ett bra resultat av en oplanerad händelse.

I detta skede brister vi. De myndigheter som ska lösa situationen klarar inte sin uppgift. Här behöver vi inte reda ut om det beror på bristande resurser, fel regelverk eller vad. Vi kan bara konstatera det gråtfärdiga resultatet. Beslutsprocesser på 1,5-2 år som orsakar stort lidande och hög belastning inom andra områden. Lotteribeslut. Beslutstider som får barn att mista sin barndom och plötsligt är vuxna. Ologiska beslut. Självmord. Tårar, förtvivlan och frustration. Vi tvår våra händer och lägger ansvaret på en oförmögen byråkrati. Hur ska vi vända vårt misslyckande? Liberalerna står för frihet, personlig utveckling och internationalism. Liberaler ska hjälpa till att återupprätta Sverige genom att ställa sig bakom kraven från rörelsen ”Vi står inte ut”.

Integration

F11. Språkinlärning för nyanlända genom lyssnande och läsande

Ulf Hansson, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att skolverket får uppdraget att med hjälp av språkexperter utveckla en metodik för språkinlärning som bygger på lyssnande och läsande
2. **att** Liberalerna ska arbeta för att Sverige föreslår EU-kommissionen att utvidga nätverket Eurydice till att omfatta språkinlärning för nyanlända

De flesta språkforskarna är överens om att en mer informellt hållen undervisning ger ett bättre resultat än den strikt formella. Man kan lära sig ett språk relativt bra utan att behöva lägga så mycket tid på grammatik och glosor. Stephen Krashen, professor emeritus på University of Southern California har fått ett stort inflytande. En känd skrift är ”Theory of second language acquisition”.

Kan man tillämpa denna kunskap i utbildningen i svenska för invandrare, SFI, bättre än i dag kan det bidra till att nyanlända kommer i arbete betydligt tidigare än i dag. I och med att inlärningen i första hand sker genom att lyssna och i andra hand genom att läsa kan en stor del av SFI genomföras i elevens egen regi. Man lyssnar på mp3-filer och kan slå upp ord i ett lexikon eftersom texten också finns som pdf-fil. Sådana utbildningsprogram som bygger på lyssnade finns att köpa för engelska och franska. Min egen franska har genom ett sådant inköp förbättrats kraftigt genom att jag har lyssnat mycket under min dötid, t.ex. på bussen eller i gymmet. Under två veckor lyssnar jag på ett paket med två historier och en förklarande genomgång av glosor och uttryck. Därefter fortsätter jag med nästa paket där svårighetsnivån är aningen högre.

För att kunna tillämpa denna metodik för SFI behöver ett utbildningsprogram utvecklas. Detta görs lämpligen i regi av skolverket genom att språkexperter får i uppdrag att utveckla en metodik som löpande testas och förbättras i SFI-utbildningen. Det är inte lätt att systematiskt sprida kunskap om språkinlärning och att prova ut hur man ska få det att fungera i praktiken. Ett sätt att underlätta detta är att organisera ett samarbete på EU-nivå. Det finns ett sådant inom EACEA i form av nätverket Eurydice. Sverige skulle kunna ta initiativ att utvidga detta till språkinlärning för nyanlända. Det är inte minst intressant att se hur kommuner runt om i EU lyckas med att organisera sig så att nyanlända kommer i kontakt med det lokala språket genom föreningslivet och andra lokala organisationer. Ett första steg för ett sådant initiativ är att kontakta EU-kommissionen.

F12. Språkkrav, men inte just för medborgarskapet

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 5 i rapporten ”Stärkt arbetslinje i integrationspolitiken” ska strykas

Punkt 5Integrationen för en starkare förankring i arbetslivet av permanent bosatta i Sverige måste ske långt före och oberoende medborgarskap. Språkkunskaper, särskild i Svenska men även inom andra språk är viktiga för integrationen och förankringen i arbetslivet. Men insatser måste ske långt innan medborgarskap är aktuell och ska inte utesluta permanent bosatta personer som inte kan eller vill bli medborgare i Sverige.

Att knyta medborgarskap till språkkunskaper är rimlig om man har den etnisk definierade nationalstaten som ideal. Frågan är om det är ett liberalt statskoncept.

F13. Medborgarskap är mer än bara språk och jobb

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att införa medborgartest

Att vilja bli svensk medborgare är det finaste vi som folk kan få. Inget är så positivt som att veta att andra människor från andra länder med helt andra språk, kulturer och seder vill

bli en del av vårt samhälle. Det är ett gott betyg för Sverige och för hur Sverige uppfattas utomlands.

I dag vill många komma till vårt land och inget hellre än bli medborgare här och så snabbt som möjligt börja sitt nya liv. Det första steget till att bli medborgare brukar börja med att man börjar på SFI och lär sig språket och att man sedan börjar på sitt första jobb och det ligger nog mycket sanning i att detta är en god väg in i det svenska samhället men verkligheten är mer komplex än så.

Vi bör dock nog inte vara allt för naiva i vår tro att alla som kommer hit har viljan eller intentionen att integrera sig i det svenska samhället, För en liten del räcker det helt enkelt med att befinna sig i vårt land för att härifrån fortsätta leva som man alltid gjort inte sällan i konflikt med svenska lagar och värderingar. En ännu mindre men i alla aspekter farlig grupp har avsikten att i stället för att integrera sig i stället motverka och angripa det svenska samhället med alla medel. Det är dessa grupper som sätter käppar i hjulen för alla andra som strävar efter att inkluderas i det svenska samhället.

Medborgarskapet är något heligt och kan inte ses som något som bara tillfaller någon. Medborgarskapet ger rättigheter och skyldigheter. Rättigheten att bestämma genom fria val hur vår framtid ska formas, rättigheter att röra sig fritt i riket, att hå säga vad man vill och tro vad man vill men också skyldigheter att följa lagar och respektera andra. Nysvenskar förtjänar rätten att deras strävan tas på allvar och det är statens skyldighet att verka för att samhället värderingar skyddas.

Därför bör medborgarskapet handla om att man kan redogöra för de demokratiska principer som vårt samhälle bygger på, den historia som har format riket och vilka värderingar som är styrande och vilka lagar och regler som håller ihop samhället. Medborgarskapet bör därför villkoras till att man kan ge prov på sin kunskap om detta och att man lovar att inordna sig inför detta genom någon form av avtal riktat mot samhället. Det hårda arbete som detta innebär förtjänar den djupaste av respekt och ska bör firas med ceremonier värdiga dess betydelse.

F14. Samhällskontrakt vid ankomst till Sverige

Christer Poijes, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** samtliga som anländer till vårt land får vid myndig ålder signera ett avtal som via tolk förklaras för vederbörande hur vi förväntar oss att den anländande ska uppträda hos oss och vad vi tillåter och inte

Sverige erbjuder frihet och support utbildning och om möjligt snarast möjligt ett arbete för att alla ska kunna bidra till allas vår välfärd och utveckling av sig själva och vårt Sverige. Vi har all rätt att kräva en motprestation av de människor som kommer hit. Givetvis måste barn få tid på sig att förstå vad detta kan innebära men utbildning som ges ska även informera om våra önskemål och förväntningar på dem.

För det fall att man bryter mot avtalet ska det finnas sanktioner och för det fall att man ej vill signera detsamma så ska vederbörande avvisas.

F15. Motverka oönskade kulturyttringar vid gränsen

Bo Lindahl, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att personer, som kommer från sådana länder, där nedanstående kulturellt betingade beteenden är vanliga, direkt i samband med ansökan om uppehållstillstånd för asyl eller anhöriginvandring, ska bli upplysta om och skriftligen acceptera
   a) att barnäktenskap är olagliga, dvs. att barn under 18 år inte får gifta sig i Sverige
   b) att kvinnor såväl som män, som uppnått 18 års ålder, själva har rätt att bestämma hur de vill leva sitt liv. Föräldrar, släkt eller andra har då inte rätt att t.ex. påtvinga dem klädsel- eller umgängesregler
   c) att flickor inte får utsättas för omskärelse och att detta är olagligt.

Många ser ett ”mångkulturellt samhälle” som något positivt, men vid närmare eftertanke håller säkert de flesta med om att det finns inslag från andra länders kulturer, som inte bör få fäste eller spridning i Sverige. Dit hör till exempel:

- kvinnors underordning av män
- könsstympning av flickor
- barnäktenskap
- hederskulturen
- lojalitet med släkten eller klanen som viktigare än laglydighet

Att motverka detta bör göras på bästa sätt. Med den tumregel i åtanke, som säger att det ofta går åt 100 gånger mer resurser att göra om och korrigera än att göra rätt från början, så borde Sverige göra mer och bättre initialt i samband med ansökan om uppehållstillstånd, vare sig det är för asyl eller familjeåterförening. Detta skulle kunna minska svårigheter och problem, som uppstår för personer och samhälle senare och som kan kräva påtagliga resurser från t.ex. socialtjänst och rättsväsende.

Alla oönskade kulturellt betingade beteendeyttringar kan inte stoppas vid gränsen, men ett tydligt och tidigt betonande av åtminstone några viktiga lagar, som gäller i Sverige, bör kunna ha viss effekt. Även om det säkert kommer att förekomma att skriftlig acceptans görs med tanken att inte bry sig om detta i praktiken, så har åtminstone vikten av dessa lagar inskärpts i ett tidigt skede. Antagligen kommer en mindre del, som inte accepterar lagarna, att avstå från ansökan om uppehållstillstånd.

F16. Validering av yrkeskunskap för nyanlända

Liberalerna Sunne
Mats Almemark, Munkfors-Ransäter
Peter Sedlacek, Umeå
Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ett valideringssystem införs, där nyanlända som har låg utbildning eller ingen utbildning alls, men som har stor kunskap och kompetens inom sina yrken kan validera de yrkeskunskaper som finns med från hemlandet. Den enskildes yrkeskunskap borde kunna mätas utifrån de krav som svenska arbetsmarknaden ställer och utbildningen utformas utifrån dessa yrkeskrav i nära samarbete med branschen.

Ett stort antal nyanlända har kommit till vårt land, och i vår del av Sverige, Värmland, behöver vi fler invånare, fler företagare och fler arbetstagare. Sunne kommun blev 2016 rankad som näst bäst i Sverige, att ordna jobb till nyanlända. Två av tre fick jobb redan efter arbetsförmedlingens etableringsfas. De som arbetar inom verksamheter för nyanlända är stolta men inte nöjda och visar på att det finns framförallt ett stort problem: ett stort antal av de nyanlända (en siffra som nämnts är 75 procent) har ingen eller en kort utbildning, lägre än gymnasienivå, från hemlandet. Dessa personer kommer inte in i eller igenom vårt traditionella utbildningssystem och tiden det tar att nå arbetsmarknaden blir för lång. Det är dessa människor som hamnar i bidragsberoende och utanförskap. Men även om den utbildning de har med sig är låg så finns mycket kunskap och kompetens som bör valideras, mätas utifrån de krav som arbetsmarknaden kräver. Utifrån valideringens resultat måste utbildningar utformas efter arbetsmarknadens behov och målgruppens förmåga. Liberalerna i Sunne Marianne Åhman

F17. Medborgarskap till PUT-barn

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att Sverige ska erbjuda automatiskt medborgarskap till barn som förlöses i landet och där båda föräldrarna har permanent uppehållstillstånd.

Medborgarskapet är den yttersta symbolen för en individs tillhörighet i samhället. Med medborgarskapet blir slutligen det rättighetspaket man förlänas av staten komplett; som exempel kan nämnas att som medborgare kan du rösta och kandidera till riksdagen, du har

en okränkbar rätt att resa in och ut ur landet och du har möjlighet att bli anställd i en stor mängd offentliga yrken som annars vore stängda.

Det går inte att blunda för att dagens Sverige upplevt problem med integrationen och att få människor att bli en verklig del av samhället. Det finns naturligtvis inte en ensam orsak till detta utan det beror på en kombination av olika former av socialt och ekonomiskt utanförskap som givetvis kräver en palett av åtgärder.

Förutom de ovan nämnda rättigheter som medborgarskapet för med sig så är det också en stark symbolhandling från statens sida som visar att man är beredd att låta individen ingå fullt ut i det sociala sammanhanget och att man aldrig avser ge upp om individen. Ett medborgarskap kan således vara en integrationsmotor eftersom det bygger ett fundament av trygghet hos personen; att vad som än händer så kommer dörrarna till det svenska samhället alltid vara öppna.

Sedan 2015 är det möjligt för barn födda i Sverige att få svenskt medborgarskap under förutsättning att minst en förälder redan har detta. Familjer där ingen förälder är svensk medborgare omfattas däremot inte och för dem måste en sedvanlig anmälan och prövning göras för att barnet ska bli medborgare. Dessa regler gäller även om barnet föddes i Sverige inom det svenska sjukvårdssystemet och föräldrarna har fullgod anknytning till landet genom permanent uppehållstillstånd, arbete osv.

För att kunna använda medborgarskapet till det ändamål som beskrivs ovan, för att kunna underlätta människors fullvärdiga inkludering i samhället redan från början, även för dem med föräldrar från ett annat land, så vore det rimligt att utgå från att barnet som föds inom landets gränser i det svenska sjukvårdssystemet och där bägge föräldrarna innehar permanent uppehållstillstånd ska erbjudas medborgarskap automatiskt från födseln. Om familjen har permanent uppehållstillstånd och på andra sätt en god anknytning till Sverige så finns det knappast skäl att utgå ifrån att de barn som föds inte kommer stanna kvar, gå i skola, växa upp och få ett arbete inom Sveriges gränser. De kommer på alla sätt kunna bli en del av samhällsbilden, men då måste också Sverige visa att man är beredd att satsa på dem som individer, t.ex. genom att förläna dem det förtroende och ansvar som kommer av medborgarskap.

F18. Etableringslån i stället för försörjningsstöd för nyanlända

Tobias Davidsson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska utreda etableringslån i stället för försörjningsstöd för nyanlända.

Genom dagens asylrätt så har varje person rätt till en individuell prövning av sitt asylskäl om man tar sig till svensk mark och kan lämna in en ansökan. Eftersom vi vill ha kontroll så har vi därmed också gjort dessa människor till ett ansvar för den svenska välfärdsstaten på ett eller annat sätt. Försörjning, boende, utbildning och vård blir prio ett. Nyanlända har oftast spenderat sina inhemska förmögenheter på människosmugglare och står med stora behov från dag 1. Medmänskligheten kräver att vi tar ansvar när vi ställs inför armod. Hur är dock en fråga om vilka principer som gäller för samhällskontraktet. Kommunmedborgare tar ansvar och finansierar bidrag för människor där många kanske inte stannar i kommunen eller för den delen i landet. Man får tillgång till välfärdssystem menade för att utjämna skillnader över en livstid men som i stället blir omfördelning mellan grupper. Det rimmar inte med vad som anses vara det samhällskontrakt som ett välfärdssamhälle med internationellt sett höga skatter innebär.

Studenter får också bidrag men lever framförallt på CSN-lån. Det rimmar väl med tanken på att man under en period i livet kostar men förväntas betala tillbaka längre fram med ett bättre jobb. Samhället ser studenten som en investering. Samma resonemang kan appliceras på nyanlända. I stället för att mötas av rätten till bidrag från dag 1 möts man av en förväntan av att en dag kunna bidra och ge tillbaka till sina medmänniskor som ställt upp för en. Det ger en tydlig väg in till ett samhällskontrakt om vad som förväntas av en med ett tydligt mål om att få återgälda generositeten med hårt arbete. Alla kulturer vet också vad det innebär att vara satt i skuld men också vad det innebär att en dag vara fri från den.

Systemet kan kombineras med olika steg som t.ex. en avskrivning av delar av skulden vid genomförd SFI-utbildning, första-jobb-bonus, delta i samhällsutbildning osv. Väljer man att återvända till sitt hemland efter några år så kan hela skulden även avskrivas. Blir man sedan

medborgare så får man tillgång till vanliga välfärdssystem på samma villkor som övriga medborgare. Det ger ett tydligt mål och uppvärderar det liberala medborgarskapet.

F19. Obligatorisk praktik för nyanlända

Tomas Johansson, Halmstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att det för nyanlända med uppehållstillstånd blir obligatorisk med praktik på företag mot en ersättning som är 15–20 procent högre än dagens bidrag. Alla svenska företag kan få ta emot nyanlända under 2 år kostnadsfritt. Den nyanlände ska arbeta tillsammans med svensktalande arbetskamrater. Företaget kan få ta emot en nyanländ per 10 anställda. (Miniföretag, mindre än 10 anställda, får ta emot en nyanländ). Detta för att få ut nyanlända i en svensk talande omgivning. Utplacering och kontroll av arbetsplatser sköts av Arbetsförmedlingen eller av de företag som i framtiden ersätter arbetsförmedlingen.

På grund av den tid det tar för en nyanländ att komma in i arbetslivet i Sverige behövs nya initiativ. En obligatorisk praktiktjänst. I en normal svensk företags omgivning där flertalet är svensk talande skulle förkorta tiden från uppehållstillstånd till anställning. Låt oss säga att det tar två år att lära sig svenska samt att komma in i det svenska arbetslivet. Detta kostar givetvis mer i det korta perspektivet då en lön som är 15–20 procent högre än bidragen ska utgå men om vi kan förkorta perioden från beviljat uppehållstillstånd till anställning med hälften sparar vi upp till 4 års bidrag. Företag anställer inte om man inte behöver mer personal och mer personal behöver man bara om man kan öka sin försäljning. Så att locka med gratis arbetskraft kan vara ett sätt att få företagen att hjälpa till med att introducera nyanlända i svenskt arbetsliv. När detta fungerar är det självfinansierande. För arbetsförmedlingen borde det vara en relativt enkel uppgift att placera nyanlända i rätt företag.

F20. Elever ska vara fria från uttryck för ojämställdhet och förtryck

Maria Winberg Nordström, Helsingborg
Margareta Fagerhov, Helsingborg
Björn Söderdahl, Olofström

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** elever i grundskolan ska vara befriade från uttryck för ojämställdhet och förtryck

Svensk grundskola ska vara likvärdig och jämställd. Därför ska vi varken tillåta eller acceptera att elever bär uttryck för förtryck. Barn ska ha rätt att växa upp fria från hedersförtryck och samhället har ansvar att skydda deras frihet. Ett exempel på uttryck för förtryck är när barn, flickor, bär slöja. Grundskolan ska vara en fredad zon där samhället ska skydda flickors och pojkars frihet från hedersnormer och förtryck.

Religion får inte användas som ursäkt för att inskränka andra människors frihet. Det finns gränser för vad det svenska samhället ska tolerera i religionens namn. Vi anser att en gräns ska dras där religion används som alibi för att negativt särbehandla eller förtrycka andra människor. Slöjan är inte vilket plagg som helst. Den går inte att jämföra med keps, hatt eller någon annan huvudbonad. Slöjan är ett uttryck för kvinnoförtryck och hedersnorm. Slöjan är en klädkod för hederskulturen och signalerar att bäraren är kysk och ärbar. Slöjan som klädkod är ett konkret uttryck för det religiöst motiverade kravet på kvinnor och flickor att dölja sin kropp. Slöjan har direkt koppling till familjens heder. Samma krav ställs varken på pojkar eller män. Denna regel att kvinnor ska täcka sig är en del i ett helt system med värderingar och regler som går ut på att mannen är överordnad och kvinnan är underordnad, att kvinnor och flickor har mindre frihet än män och pojkar, att kvinnor har mindre makt över sitt liv än män.

Bruket att bära slöja motiveras med religion och tradition. Sverige har grundlagsskyddad religionsfrihet. Denna frihet där var och en får ha sin tro och utöva den är värdefull. Men enligt vår mening måste det finnas en skillnad mellan individens frihet att tro, tänka, tycka vad hen vill och beteenden som motiveras av religiösa skäl. Människor ska självklart vara fria att uttrycka sin religion. Men det är att gå för långt när uttryck för religion används för att legitimera beteenden som förtrycker andra. Barn väljer sällan sin religion. De påverkas av föräldrarnas eller påtvingas föräldrarnas religion.

Om liberaler har värderingen att grundskolan ska vara likvärdig och jämställd och har konstaterat att slöjan är ett uttryck för förtryck av flickor och kvinnor så menar vi att Liberalerna som parti också behöver dra en slutsats. Grundskolan ska för eleverna få vara en fristad där jämställdhet och jämlikhet råder och elever ska slippa uttryck för ojämställdhet och förtryck. Därför ska det heller inte vara tillåtet för barn att bära slöja eller andra symboler med liknande innebörd i grundskolan. Kampen för ökad jämställdhet vinns stegvis. Det är bra att detta nästa steg tas inom ramen för grundskolan eftersom den är obligatorisk och samhället kan ingripa om anhöriga förvägrar flickor rätten till skolgång. Jämställdhet går före religion.

F21. Enkla svar löser inte komplexa frågor

Anna Ekström, Aneby
Lovisa Aldrin, Halmstad
Rune Hultkvist, Jönköping
Benny Lindholm, Uppsala
Jakob Olofsgård, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom vad som anförs i motionen om slöja eller motsvarande klädesplagg som hämmar barns rörelsefrihet, samt att skolor ska föra en dialog med föräldrar och familjer
2. **att** landsmötet ställer sig bakom vad som anförs i motionen om att det ska bli svårare att starta och lättare att stänga konfessionella förskolor och skolor
3. **att** Liberalerna ska verka för att Skolinspektionen ges ett särskilt uppdrag att granska friskolor som drivs av ideella föreningar och trossamfund
4. **att** Liberalerna ska verka för att inga skattemedel – på nationell eller lokal nivå – ges till föreningar som uppmuntrar till våldsbejakande extremism, kvinnohat eller som vill förändra samhället med odemokratiska medel

Liberaler har i alla tider stått upp och kämpat för individers och minoriteters rättigheter. Hur minoriteter behandlas är ett bra lackmustest för hur demokratin mår. Den som avviker från majoriteten ska som utgångspunkt inte straffas för sitt val. Det ska mycket till innan det liberala samhället har synpunkter på enskilda människors agerande.

Samtidigt får vi inte vara blinda för att en persons frihet kan innebära en annans ofrihet. Barn som tvingas bära huvudduk, flickor och pojkar som särbehandlas i skolan och hatpropaganda som sprids från offentligt finansierade föreningar är samtliga exempel på hur friheten kan användas för att begränsa människor i deras vardag.

Den liberala frihetskampen måste präglas av att verkligheten sällan är svartvit. Det demokratiska samhällets svar mot ofriheten måste ofta, för att bli framgångsrik, präglas av dialog och en insikt om att förändring tar tid.

Rapporterna om att små barn bär slöja i förskolan måste därför bemötas med både respekt för individens självbestämmande och en insikt om slöjan som plagg. Slöjan syftar till att dölja vissa delar av den kvinnliga kroppen från den manliga blicken. Den fyller ingen funktion på små barn. Motviljan mot vad slöjan står för bör dock inte nödvändigtvis leda till förbud. Så länge förskolan är frivillig riskerar ett förbud att endast leda till att föräldrar håller sina barn hemma. Följden blir att barnen missar viktig social och språklig träning och hamnar efter redan innan de börjat skolan. I stället bör vi ta tillvara på den kontaktyta mellan samhället och föräldern som skolan är. Skolan bör dessutom vara vaksam på tecken på att unga flickors frihet begränsas och ha ett uppdrag att föra dialog med föräldrarna. Det är så beteenden förändras och samhället utvecklas i grunden.

På samma sätt bör vi hantera de rapporter som kommer om att flickor och pojkar hålls åtskilda i undervisningen. Rätten till en trygg och bra skolgång är en förutsättning för att individen ska få chansen att påverka sitt liv. Utbildade medborgare är också en förutsättning för en fungerande demokrati. Därför ska alla skolor vara fria från varje form av indoktrinering och fundamentalism. Att flickor och pojkar hålls åtskilda och att elever på andra sätt berövas tillgång till den undervisning och kunskap som andra barn får, är därför oacceptabel. Förbud mot konfessionella friskolor är dock ett oproportionerligt ingrepp. I stället bör kraven på skolorna skärpas, t.ex. genom att det blir svårare att starta dem och enklare att ingripa mot skolor som bryter mot reglerna.

Ett område där vi dock kan vara mer kategoriska är stöd till ideella föreningar. Där den våldsbejakande extremismen rotar sig blir kvinnoförtrycket som starkast. Det finns exempel på hatpropaganda som sprids från föreningar och samfund som lever på skattepengar. Här måste vi som samhälle reagera med kraft. Offentliga medel får aldrig användas för att försöka montera ner demokratin.

F22. Nej till religiösa förskolor och friskolor

Gulan Avci, Stockholm
Maria Nilsson, Göteborg
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Cecilia Elving, Stockholm
Ulrica Westerlund, Umeå m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** all utbildning i skolan ska vara icke-konfessionell. Samma krav ska ställas på fristående skolor, förskolor och fritidshem som på de kommunala.

Vi ser en utveckling i Sverige där religiösa samfund vill öppna religiösa friskolor i våra utanförskapsområden. Rätten att gå i en religiös friskola måste ses i ljuset mot den segregation som nu växer i Sverige. Skolan ska vara ett fritt forum för barn från olika kulturer och religioner att mötas på samma villkor. Vi vet tack vare de flickor och unga kvinnor som har vågat prata om hedersförtrycket att många barn kommer från ofria miljöer i sina hem. Då ska inte skolan vara en förlängd arm på den ofriheten. I stället ska skolan vara en fristad och ge alla barn en likvärdig utbildning och verktyg för att skapa sig en egen framtid. Ett argument som har förts fram till stöd för de religiösa friskolorna är att staten måste ”respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse”. Denna rättighet återfinns i ett av Europakonventionens tilläggsprotokoll. Rättigheten ska ses i ljuset av alla de människor som förvägrats sin tro och sin kultur i exempelvis kommunistiska stater. Det är viktigt att begränsa statens makt över individens fri- och rättigheter, där ju religionsfriheten ingår. Staten får aldrig diktera människors trosuppfattningar. Vi står upp för föräldrars rätt att se till att deras barn undervisas i deras religion. Men vi menar att detta inte ska ske i den statligt finansierade skolan. Redan i dag ska all undervisning både vid kommunala och fristående förskolor och skolor vara icke-konfessionell. Utbildningen i övrigt får dock vara konfessionell vid fristående förskolor och skolor. Vi vill att det undantaget tas bort så att det till exempel inte längre blir tillåtet med bibel- eller koranstudier i skolan. Sådan utbildning ska redan i dag vara frivillig men det är den i praktiken inte alltid.

Vi är medvetna om att det finns skolor i dag som drivs på konfessionell grund som håller kvalitet och inte hindrar barn från att själva välja sin religion. Vi tror att dessa skolor skulle kunna ombildas till icke-konfessionella skolor om vårt förslag blev verklighet, dock skulle de behöva söka nya tillstånd hos Skolinspektionen. De skolor som missköter sig men som Skolinspektionen trots upprepade kontroller inte lyckas komma åt skulle inte få nya tillstånd.

Den sekulära staten är en grundbult för ett pluralistiskt samhälle där människor från olika trosinriktningar och kulturer får plats. Vi liberaler kommer fortsätta att stå upp för rätten att utöva sin religion liksom rätten att slippa religion. Förra året utgick statliga bidrag med 92 miljoner kronor till trossamfunden. Alla människor har rätt till sin religionsutövning och det ska finnas gemensamma platser för troende att samlas på. Men skolan är inte den arenan. För oss handlar det om att säkerställa att alla barn får rätt till en objektiv och jämlik skolgång där barn från olika världar möts.

F23. Förstatliga skolan och skapa frihet från alla former av konfessionella inslag

Fredrik Hellman, Örebro
Bo Lindström, Malmö
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom det som anförs i motionen, dels om ett förstatligande av skolan, dels om en avveckling av alla former av konfessionella friskolor

2. **att** landsmötet ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett skyndsamt stopp för religiösa trossamfund att få driva skolor

Härmed inlämnas motion om att Liberalerna dels ska verka för ett förstatligande av skolan. Kommunaliseringen av skolan har i många avseenden misslyckats och skapat en ojämlik skola, där kommunerna i Sverige uppvisar stora skillnader i såväl resultat som skolmiljön (elevernas arbetsmiljö).

I den andra delen av motionen, som är kopplad till den första, så anser vi att skolan måste bli fri från alla former av konfessionella inslag.

Det är uppenbart att många av landets kommuner saknar såväl kompetens och handlingskraft för att erbjuda en jämlik skola. Gång på gång ropar kommunala skolor om statliga insatser när problem i skolan kommer till kännedom.

Att förstatliga skolan är lika mycket en fråga om jämlikhet och en åtgärd för att slå vakt om kunskapsidealet. Liberalerna har oförtrutet arbetat för att reformera den svenska skolan och drivit igenom viktiga reformer av skolan. Dessa reformer handlar till stor del om att öka den statliga styrningen och skapa en inkluderande skola med både rymd och krav.

Kommunaliseringen av skolan har försämrat både eleverna och lärarnas arbetssituation.

Den svenska skolan har två huvuduppdrag, att ge eleverna relevanta kunskaper och att främja deras utveckling till demokratiska medborgare. Framväxten av konfessionella skolor rimmar illa med liberala strävanden om en jämlik skola. Föräldrarnas trosuppfattning eller ideologiska övertygelse är svårt för barn och ungdomar att inte påverkas av. Skolan måste därför få vara den bildningskälla och frizon som ger individen kraft att utvecklas utifrån sina egna upptäckter. I en sådan skola ska inte religiösa rörelser eller ekonomiska incitament få utöva påverkan. Skolan bygger på att kritiskt granska och ge eleverna redskap att göra logiska bedömningar. Skolans ansvar för demokratiutveckling och sund fritänkande fostran gäller både innehållet i undervisningen och genom att eleverna uppträder på ett respektfullt sätt mot andra. Kunskaper om religiösa föreställningar är en naturlig del av undervisningen och bör endast sorteras under religionsundervisningen. Könsseparation och olika villkor för pojkar och flickor hör inte hemma i en modern kunskapstörstande skola, sådana yttringar ska aktivt motarbetas. Tack vare Liberalerna har staten tagit ett större ansvar för skolan. Det har ökat möjligheten för eleverna att nå kunskapsmålen. Låt oss fortsätta på den vägen.

F24. Religiösa förskolor, skolor och gymnasier ska inte tillåtas

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att religiösa förskolor, skolor och gymnasier inte ska tillåtas och att de som i dag finns avvecklas genom att ett omedelbart förbud mot intagning av nya elever införs. Ett förbud mot alla typer av konfessionella inslag, exempelvis morgonbön, måltidsbön, ska gälla inom skolväsendets alla delar

Skolan ska förmedla kunskaper och en humanistisk värdegrund med en neutral hållning i förhållande till olika religioner eller andra värderingar. På så sätt fostrar vi våra barn till att bli självständigt tänkande och fria individer med goda förutsättningar och ett mångfaldigt underlag att forma sina liv i vuxen ålder.

F25. Erbjud religiösa friskolor en omställningsmöjlighet

Annika Westh, Öckerö
Johan Wikander, Borås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** de religiösa friskolor som finns i dag erbjuds möjlighet till omställning till en vanlig friskola och att de därmed kan konkurrera med andra fördelar i stället för att saluföra en viss religiös livsåskådning

Vi kan aldrig lägga oss i hur föräldrar uppfostrar sina barn. Självklart kommer föräldrar att lära sina barn det de själva anser vara det rätta och riktiga.

Religionsfrihet – eller frihet från religion – är inte bara en lag i Sverige sedan dryga 60 år, utan även något som står att finna i FN:s deklaration för mänskliga rättigheter. Var och en är fri att forma sin egen uppfattning och praktisera den tro hen tror på. Hemma. Däremot så anser vi inte att du dessutom ska behöva vistas i den religiösa miljö dina föräldrar har valt

åt dig även på skoltid. Vi anser inte heller att skolan ska vara en plats där du indoktrineras i de föreställningar du fötts in i. Att värna var och ens möjligheter att få välja själv är av stor vikt. Detta försvåras avsevärt i och med de religiösa friskolorna. Religiösa friskolor har inte tillstånd att i undervisningen infoga sin religiösa föreställning, utan detta ska ske i kringgärdandet. Dock vet vi att det inte spelar så stor roll, när all övrig miljö är religiöst präglad. Kanske behöver du inte aktivt delta i morgonbönen – men om du inte gör det, så känner du ändå blickarna runtomkring dig. Möjligen kan du ignorera texter om påbjuden sexuell läggning – men om du inte känner dig bekväm i den normen, så kan du uppleva stora kval. I och med friskolereformen så öppnades möjligheten upp för att i utökad omfattning starta skolor för en församling. I dag har vi 66 religiösa friskolor, varav många i grundskolan. Skolan ska vara den plats där skillnader utjämnas och den arena där barn möts för att lära sig det som står i läroplanen. Skolan ska vara konfessionsfri. Därför är religiösa friskolor oförenliga med detta ideal. Vi anser inte att religiösa friskolor är förenligt med den liberala tanken om att samhället ska utjämna hinder för alla människors frihet och möjlighet att bli den man vill vara.

F26. Vad är ”religiösa friskolor”?

Birgitta Nilsson, Västerås
Jesper Brandberg, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det integrationspolitiska programmets svårtolkade och meningslösa avsnitt om ”religiösa friskolor” skrivs om så att det blir begripligt och inte framstår som ett utslag av religionsfientlighet, ovärdigt ett liberalt parti

”Stopp för nya religiösa friskolor” och ”befintliga religiösa skolor bör inte ges tillstånd att utöka antalet elever” står att läsa i skolavsnittet av det integrationsprogram som antogs av partistyrelsen 2016. Formuleringarna är omöjliga att begripa innebörden av och kan tolkas som uttryck för en religionsfientlighet som inte anstår ett liberalt parti.

Eftersom beteckningen ”religiös friskola” över huvud taget inte förekommer i någon lagtext är ”stopp för nya religiösa friskolor” ett surrealistiskt och meningslöst krav. Ordet ”religiös” är enligt Nationalencyklopedin dessutom mycket mångtydigt och svårt att definiera. Innebörden av partistyrelsens beslut är därför synnerligen oklart.

Enligt skollagen kan en friskola anmäla till Skolverket att den önskar ha ”konfessionella inslag”, inte i undervisningen men under den övriga skoldagen. Sådana inslag kan vara till exempel morgonbön eller bordsbön. Men i Liberalernas integrationspolitiska program framgår det inte med ett ord huruvida det är detta som partistyrelsen vill ändra på, utan det handlar uteslutande om att något som i programmet kallas ”religiösa friskolor”, ska stoppas eller hindras från att utvecklas. Otydligheten om vad Liberalerna vill framstår som maximal.

Vad menar partistyrelsen med ”religiös friskola”? Till exempel att fristående skolor som drivs av kristna personer, kyrkliga församlingar eller trossamfund per definition är ”religiösa” och ska förbjudas även om de inte har konfessionella inslag under skoldagen eller ens ansökt om det? Att Skolverket ska kunna medge en ateistisk, filosofisk eller kulturell förening att starta friskola, men däremot inte en kristen, judisk eller muslimsk organisation?

Integrationsprogrammets formulering riktar fokus på huvudmannaskap i stället för på skoldagens innehåll. Detta är olyckligt, då vi i andra sammanhang kritiserar socialister för att fokusera på huvudmannaskap och driftsform i stället för på skoldagens innehåll. Dessutom torde olika förbud mot vissa huvudmän riskera att provocera fram ett system med bulvaner och ombud som driver skolorna i de egentliga huvudmännens ställe. Resultatet av en sådan utveckling kan på lång sikt leda till krav från socialister att förbjuda alla privata utförare.

F27. Nej till religiösa inslag i skolväsendet

Magnus Liljegren, Stockholm
Pia Långström, Stockholm
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** religiösa friskolor inte ska tillåtas i svensk grundskola

2. **att** svensk skola ska vara fri från religiösa inslag och vila på en humanistisk värdegrund

En högst aktuell och mycket debatterad konfliktfråga är etableringen av religiösa friskolor. Skolan ska vara en fristad från religiös påverkan och vila på kunskap och upplysningsideal. Därför ska religiösa friskolor inte tillåtas i svensk grundskola. Skolans värdegrund ska ändras och vila på en humanistisk grund. Liksom i Frankrike ska staten skiljas från religionen och därför ska inte religiösa uttryck i klädedräkt eller smycken tillåtas i grundskolan. Viktigt är att poängtera att grupper med minoritetsstatus även fortsättningsvis kan bedriva friskolor på kulturell grund, vilket är minoritetsstatusens fundament.

F28. Sammanhållen skoldag som ska vara icke-konfessionell

Ingemund Hägg, Uppsala
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en "sammanhållen skoldag" som ska vara icke-konfessionell och avse alla slag av skolor
2. **att** Liberalerna verkar för följande nya lydelse av paragraf 7 i skollagen: "Utbildningen vid fristående skolor, fristående förskolor och fristående fritidshem ska vara icke-konfessionell."

Att staten är sekulär är en hörnsten i ett öppet demokratiskt samhälle. Det innebär att statliga och kommunala institutioner ska vara neutrala till olika religioner och livsåskådningar. Men ibland hörs i debatten: att sekularitet är ett uttryck för beröringsskräck med religioner, att sekularitet innebär att staten är ateistisk, att sekularitet förpassar religioner till det privata (uppfattat som det individuellt personliga). Men detta visar på okunskap om vad begreppet sekulär stat innebär, nämligen neutralitet mellan livsåskådningar (inklusive ateism). Det visar också på okunskap om att ett oberoende civilsamhälle är en grundbult i ett liberalt samhälle, där långt ifrån allt sker i statens regi. I civilsamhället har religiösa organisationer sin givna plats och ska där åtnjuta autonomi, få göra sina röster hörda, verka för sina trosföreställningar och inbjuda till religiösa sammankomster. Det vill säga inte alls beröringsskräck med religioner, inte alls förordande av ateism, inte alls privat/personlig. Hur sekulärt samhället sedan blir är en följd av vad människor gör i civilsamhället. Mot den bakgrunden är den gällande formuleringen i skollagen som berör skolor med offentlig huvudman bra: utbildningen ska vara icke-konfessionell. Ämnet religionskunskap är viktigt och ska ge eleverna god kunskap om religioner och livsåskådningar. Inom utbildningen ska studiebesök kunna göras hos olika samfund för att bidra till elevernas kunskaper. Om elever på egna initiativ, det vill säga inte i regi av skolan, vill utöva religiös verksamhet på raster är det inget skolan ska lägga sig i. Det är elevernas ensak att ordna sådant.

För skolor med annan huvudman än offentlig stadgas i dagens skollag att undervisningen ska vara icke-konfessionell. Däremot får "utbildningen i övrigt ha en konfessionell inriktning. Deltagandet i konfessionella inslag ska vara frivilligt". Här finns risk att frivilligheten blir en chimär. En enskild elev kan ha svårt att motstå det grupptryck om deltagande som lätt uppstår. Men den avgörande svagheten är dock marginaliseringen av civilsamhället. Just civilsamhället är ju den viktiga platsen för oberoende religiös verksamhet. Skollagen bör ändras så att "utbildningen i övrigt", i fristående skolor, liksom i skolor med offentlig huvudman, ska vara icke-konfessionell. Men huvudmän som så önskar har rätt att lägga in religiös verksamhet före och efter "en sammanhållen skoldag" som ska vara icke-konfessionell. Denna verksamhet ska inte bekostas av staten med skolpeng utan av huvudmannen själv. Staten ska inte lägga sig i denna verksamhet – den är huvudmannens ensak. Det som krävs är att huvudmannen respekterar och följer principen om "en sammanhållen skoldag" utan konfessionella inslag. Därmed placeras religiös verksamhet i civilsamhället, det offentliga rum som utgör för ett liberalt samhälle en livsviktig del av samhället, som därmed också får den respekt som den förtjänar.

F29. Sekulär ordning och social harmoni i undervisning

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för både sekulär ordning och social harmoni i samhället när det kommer till undervisning

Sverige är i dag bland världens mest sekulära samhällen och ett mångfaldigt samhälle när det kommer till religiösa och humanistiska livsåskådningar. Det innebär att debatten om religion och sekularism är kontinuerlig och behövs för att vidareutveckla samhället som öppen, sekulär, pluralistisk och tolerant. I partiets senaste föreslagna integrationspolitiska program ingår argumentationen om att förbjuda tillkomsten av nya religiösa friskolor. Programmet i sig har direkt koppling till migrationskrisens påverkan på Sverige som omfattar social oro rörande värderingar. Det är positivt att partiet lyfter fram liberala värderingar som viktiga för integrationsutmaningen som samhället stå inför. Därför behöver även förslaget rörande friskolor ses över. Liberala värderingar innebär även att kunna tolerera det som är oliberalt. Förslaget rörande religiösa friskolor är problematiskt på flera sätt. Dels är tanken att staten ska förbjuda individer att starta nya religiösa friskolor. Dels att förslaget kan tolkas mellan raderna som oproportionerligt överdriven och som riktad mot heterogen samhällsgrupp som i detta fall är muslimer. Förslaget riskerar att allvarligt skada partiets anseende.

Vidare måste partiets hållning till visionen om liberalt, sekulärt och humanistiskt samhälle förbättras. Ett sådant samhälle kräver bland annat mindre stat rörande regelverk, mindre välfärdsstat och mindre paternalism till förmån för mer individualism, självförverkligande och självförsörjning. Ett sådant samhälle kan uppnås och stimuleras fram genom att inkludera och kombinera den sekulära ordningen med den sociala harmonin. Till att börja med är det viktigt att göra skillnad mellan sekulär stat och sekulärt samhälle. Den sekulära staten är mycket mer central eftersom den behövs bland annat för att behandla alla samhällets medlemmar som likvärdiga individer och garantera att undervisningen är baserad på kunskap enligt vetenskapliga metoder och basis. Om religiösa symboler i skolan som bärs av eleverna anses vara ett större samhällsproblem, vilket inte är fallet i dag, så bör ett förbud gälla samtliga symboler och inte enbart till exempel slöjan vilket skapar risken för stigmatisering och nya konflikter i samhället. De individer som organisera undervisning och vill bli undervisade i religiösa friskolor ska ha fortsatt rätt att göra det dock utan skattesubventionerande statliga pengar. I stället kan religiösa friskolor ges skattelättnader vilket ger individer rätt att själva organisera sin verksamhet med privat finansiering. Staten ska dock fortfarande kunna genom Skolinspektionen inspektera, ställa krav eller stänga religiösa friskolor som bryter mot regelverket. Religionsfriheten innebär både rätten att kunna välja att praktisera eller avstå från religion. På det sättet skapas balansen mellan individers val och centrala institutioner som är gemensamma för fler och utgör den sociala tilliten i samhället. På det sättet avverkar den sekulära staten och samhället i symbios med varandra oavsett om samhället är mer religiöst eller mer sekulärt.

F30. Religion och konfessionella skolor är en tillgång

Anna Ekström, Aneby
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Jan Wahlin, Värnamo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att Sverige ska fortsätta att följa Europakonventionen där varje förälder har rätt att välja den utbildning som stämmer överens med den egna religiösa eller filosofiska övertygelse

Vi behöver göra upp med den beröringsskräck som finns för religion och konfessionella friskolor. Vårt samhälle vinner på kunskap och erfarenheter av varandra. Som liberaler tror vi på människors frihet att välja, även om vi själva inte hade gjort det valet. Det finns en rädsla för religion inom vår skolpolitik. I dag går omkring en procent av alla grundskoleelever på en friskola med konfessionell inriktning. Av dessa går ungefär tre promille på en friskola med muslimsk inriktning. Förslag om att förbjuda konfessionella skolor som en åtgärd att stärka integrationen blir närmast ett slag i luften, samtidigt som det på ett oproportionerligt sätt inskränker individens rätt att få välja sitt liv efter sin övertygelse. I stället bör vi

se religion som en tillgång i vårt svenska samhälle, inte en belastning. Den är till vägledning för människor för att orka leva och finna mening. Därför är det oerhört främmande att en religion enbart ska förpassas till en fritidssysselsättning utanför det offentliga rummet. Sverige ska fortsätta att följa Europakonventionen där varje förälder har rätt att välja den utbildning som stämmer överens med den egna religiösa eller filosofiska övertygelse. En förälder ansvarar för sitt barns uppfostran och gör många val för sitt barns bästa. Vi kanske inte gillar vad andra väljer för sina barn, men det utesluter inte att vi då ska se till att alla får leva i ett fritt och öppet samhälle där val kan göras om närsomhelst i livet. Barnkonventionen lyfter barns rätt till religion och barnombudsmannen understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Det handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen. Förslag att förbjuda konfessionella skolor inskränker individen frihet och ger oss ett samhälle där staten definierar vad som är rätt och inte. En individ har ju med sig sin identitet genom hela livet hela dygnet. Genom historien har vi sett samhällsuppbyggnader där samhället har ”tagit” barnen från föräldrarnas uppfostran och staten har fostrat på ett sätt som är bra för samhället. Vi behöver se religionen som en tillgång i vårt viktiga integrationsarbete och hjälpa människor, att med sin tro, fungera i det västerländska frihetliga samhället. En god dialog och samarbete med konfessionella friskolor kan bli ett kraftfullt redskap mot utanförskap och segregation. Religionen är dessutom en av de starkaste krafterna att förmedla sunda värderingar. Det är dags att vi ser den som en tillgång och inte ett hot. En frihet värd att försvaras. Vi vill med denna motion värna skolvalet, de religiösa minoriteterna och mångfalden av skolor.

F31. Förbjud ansiktstäckande klädsel på offentlig plats

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för ett förbud mot ansiktstäckande klädsel, såsom niqab, burka rånarluva etc., på allmän/offentlig plats, offentliga arbetsplatser, evenemang för allmänheten, t.ex. idrottsevenemang samt vid framförande av fordon på allmänna vägar och gator eller motsvarande. Undantag med hänvisning till religion, moral eller andra värderingar ska inte tillåtas

I ett demokratiskt, öppet och humanistiskt samhälle som det svenska ska ett täckande av ansiktet i de sammanhang som anges i yrkandet självklart inte förekomma. Användningen av niqab och burka har sin grund i och är symboler för ett patriarkaliskt samhälle som vi i Sverige arbetar för att fjärma oss ifrån. Ett förbud att offentligt använda dessa plagg eller annan klädsel skulle bidra till att stadfästa denna utveckling. Vidare ska det naturligtvis att som publik på idrottsevenemang, som till exempel fotbollsmatcher, inte vara tillåtet att dölja hela eller delar av ansiktet, oavsett religion eller andra värderingar.

F32. Förbjud niqab i offentlig verksamhet

Liberalerna Vellinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** förbud mot niqab införs inom hela undervisningsväsendet (inklusive högskolor, friskolor och sfi. Ingen ska behöva ha en niqabklädd student att undervisa eller undervisas av en niqabklädd lärare), sjukvården (även den privata) och hela vård- och omsorgssektorn (det ska alltså gälla för såväl läkare som sjukgymnaster, hemvårdspersonal och personliga assistenter) samt alla tjänstemän anställda av staten, kommunen och landstingen (man kan inte representera en svensk myndighet iklädd niqab)

Det är dags för de styrande i Sverige att enas om bestämmelser för hur man ska förhålla sig till användandet av niqab (täckande muslimsk kvinnoklädsel med ögonspringa). Om inga bestämmelser finns kan vi under våra liv drabbas av att möta och vara beroende av en ”ansiktslös” niqabklädd kvinna som vår lärare, domare, barnmorska eller äldrevårdare. Det är tid att agera och komma till partiövergripande beslut!

Nyligen rapporterades att en lärarstudent ansåg sig ha blivit diskriminerande behandlad av en tilltänkt handledare på grund av sin niqab och hade stämt Järfälla kommun på 60 000 kronor. Naturligtvis är det omöjligt att som lärare ha niqab! Sveriges förskoleverksamhet har

numera riktlinjer för att behandla pojkar och flickor lika, man sovrar t.o.m. bort typiska flick- och pojkleksaker osv., men att det finns inget förbud mot att anta en lärarstudent med niqab, som i sin strävan att avskärma sig från män också avskärmar sig från kvinnor och barn. Det är verkligen att sila mygg och svälja kameler. Att dölja sin kropp så ger också barnen budskapet att det kroppsliga är farligt och skamligt. Att kunna se sin undervisande lärares mimik och att inte få lärarens tal försämrad genom ett ansiktsdöljande tygstycke måste väl också höra till elevers rättigheter.

Båda lärarförbunden vill ha förbud mot niqab. Några lärarutbildningar antar niqabklädda studenter – antagligen för att de inte vågar annat. Myndigheterna överlämnar till kommunerna att besluta om de ska ta emot sådana studenter för praktikplats vid sina skolor. Det är fegt av staten att inte reagera och sätta gränser för dess användning. Religiösa skäl ska inte kunna åberopas när det så uppenbart är i strid mot svenska värderingar. Ska huvuddelen av Sveriges befolkning huka sig för en extrem religionsyttring?

F33. Nej till heltäckande slöja på offentligt finansierade arbetsplatser

Gulan Avci, Stockholm
Maria Nilsson, Göteborg
Anna Mårtensson, Jönköping
Karin Poulsen, Lerum
Ulrica Westerlund, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** heltäckande slöja, som burka eller niqab inte ska vara tillåtet i offentligt finansierade verksamhet. På privata arbetsplatser ska det vara upp till arbetsgivaren att besluta om klädkoder.

Heltäckande slöja (burka och niqab) som täcker ansiktet är inte religiösa symboler. Det är ett uttryck för kvinnoförtryck och en förlegad syn på kvinnans roll i förhållande till mannen. Varken niqab eller burka är ett sätt att utöva någon religion. Dessa dräkter har enbart syfte att osynliggöra kvinnor i det offentliga rummet, samt manifestera hennes lägre status gentemot mannen. Ett generellt förbud av bärandet av heltäckande slöja, niqab såväl som burka, är problematiskt av flera anledningar. Det är ett förbud som är svårt för rättsväsende att upprätthålla. Det ter sig också problematiskt att lagstifta om vad vuxna kvinnor ska ha på sig. I yrken där kontakt med människor ingår i arbetsuppgifterna försvårar burkan identifiering av personen. Man vet inte vem personen är som man har framför sig. Ett sådant tydligt exempel är den otrygghet föräldrar kan uppleva av att inte veta vem de lämnar sina barn till. Därför anser vi att rätten att använda heltäckande slöja på arbetsplatser ska vara ytterst begränsad.

F34. Nej till religiösa symboler i offentlig verksamhet

Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** företrädare för det offentliga samhället med utåtriktat arbete och kundkontakter inte ska bära religiösa symboler i klädedräkt och smycken

Sverige är världens mest sekulariserade och individualiserade land. Några kallar det med viss rätt extremt. Men det är också ett land av öppenhet, frihet, jämlikhet och jämställdhet. Paradoxalt nog skiljdes stat och kyrka åt ganska sent i detta sekulariserade land, först 2000, troligtvis beroende på att religionen ändå hade en relativt betydelselös plats i de flesta människors liv. Man döptes, konfirmerades och begravdes utan att fundera så mycket på det. I dag är relationen mellan stat och religion en av de allra mest aktuella samhällsfrågorna. Till stor del beror detta på att nya religiösa uttryck ses i det Svenska samhället. Vi ser det i etableringen av religiösa friskolor och i alltmer frekvent förekommande religiösa symboler i vardagen, främst i form av den muslimska slöjan, företeelser där diskussionen är starkt polariserad. Vi har tyvärr också fått uppleva fanatiska religiösa terrornätverk och utmaningar mot svensk sjukvård gällande samvetsfrihet. I ett i grunden sekulärt samhälle som utmanas av olika religiösa uttryck uppstår av förklarliga skäl dissonans, tyvärr präglas samtiden också av en yrvaken valhänthet inför dessa frågor. Detta måste hanteras. Det är dags att skilja stat och religion på riktigt – det är dags för en tydlig sekulär stat i ett liberalt samhälle. Endast

då kan vi uppnå den ömsesidiga respekt som behöver finnas mellan det sekulära och individualistiska och en tilltagande religiös mångfald och närvaro.

I det liberala samhället råder öppenhet och religionsfrihet men religionen ska vara en privatsak och tydligt särskiljas från staten. Laïcité är det franska sekulära systemet vilket innebär frånvaro av religiöst inflytande i statliga angelägenheter liksom frånvaro av statligt inflytande i religiösa angelägenheter. Sekularismen har i Frankrike en lång historia grundat i upplysningstidens ideal vilket på många sätt format det franska samhället.

I fransk sekularism ges inga bidrag till kyrkor och samfund, inte heller till präster, imamer och rabbiner. Kyrkor byggda efter 1905, året för lagen om kyrkans separation från staten, får inga bidrag till underhåll.

Väl känt är också det förbud mot religiösa symboler i klädedräkt eller smycken som gäller alla stats- och kommunanställda och elever i grundskolan. Statens företrädare ska ikläda sig en neutral roll vilket innebär att religiösa symboler i klädedräkt eller smycken inte tillåts vid direkta kontakter med medborgare. Det är en förtroendefråga men också en fråga som handlar om vem staten är till för. Är det för att opartiskt tjäna medborgarna eller för att statsanställda ska kunna manifestera en trosinriktning? Juridiska utslag på EU-nivå styrker också en sådan tolkning, om en arbetsgivare tydligt deklarerar att religiösa symboler inte accepteras av någon anställd ska detta inte räknas som diskriminering.

Därför ska de tjänstemän som arbetar i stat, kommun och landsting och har kundkontakter inte tillåtas att bära religiösa symboler i klädedräkt eller smycken.

G.
Sjukvård

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

G. Sjukvård

Inledning

Liberalers utgångspunkt är att människor har olika önskningar och behov. En av de viktigaste uppgifterna för liberaler är därför att värna och utveckla valfriheten, bland annat i sjukvården. De regionala och sociala klyftorna i vårdens innehåll och tillgänglighet måste slutas.

Makten över välfärden har de senaste decennierna förflyttas från politiker och byråkrater till de människor som behöver välfärdstjänsterna som mest. Välfärden mår bra av att det finns flera olika aktörer och olika lösningar för hur man kan organisera och driva den. Kraven ska vara höga och tillsynen skarp. Förslagen om att stoppa enskilda aktörer i sjukvård och andra delar av välfärdssektorn måste läggas i papperskorgen. Oseriösa aktörer ska inte ha vinstbegränsningar, de ska inte finnas i välfärden alls.

Människor ska kunna lita på att de får vård i tid, och att vården är den bästa möjliga. Svenska patienter har rätt att förvänta sig mer av hälso- och sjukvården. Svensk vårdkvalitet och patientsäkerhet är bland de högsta i världen. Men samtidigt som vården ger goda resultat, måste vi bli bättre på tillgänglighet och bemötande. Sverige ligger i botten i Europa för antalet besök per läkare, samtidigt som patienter, läkare och sjuksköterskor upplever tidsbrist och trängsel. Det finns helt enkelt för lite tid i vården till just vård och patienter.

Patienter ska få vård i tid, och de ska också få tid i vården. Den administrativa bördan måste lättas – inte minst genom att byta ut otidsenliga och krångliga IT-system. Patienter behöver få tillgång till smarta e-hälsotjänster för att till exempel nå den egna journalen, boka tid och träffa läkaren via videolänk.

Det behövs också satsningar för att locka fler att arbeta i vården och omsorgen och för att de som arbetar där behöver få arbeta på toppen av sin förmåga. Utbildning, ansvar och erfarenhet ska löna sig. Även sjuksköterskor ska ha större möjligheter till att göra karriär och få högre lön. Liberalerna har därför föreslagit en karriärreform för specialistsjuksköterskor, liksom ett stimulansbidrag för de landsting och regioner som låter vårdbiträdena komma tillbaka.

Det finns studier som uppskattar kostnaderna för felanvändning av läkemedel till minst 10 miljarder kronor årligen. Arbetet med att införa en nationell läkemedelslista behöver slutföras utan dröjsmål. Det är också viktigt att arbetet med den nationella läkemedelsstrategin har hög prioritet.

PATIENTEN HAR MAKT OCH INFLYTANDE ÖVER VÅRDEN

Punkt 1–5 i programförslaget från sjukvårdsarbetsgruppen handlar om hur patienternas makt och inflytande över vården ska ökas. Utgångspunkten i hälso- och sjukvårdslagen ska flyttas från ett befolkningsperspektiv till makt för den enskilda patienten. Patienter ska ha rätt att välja mellan olika vårdgivare såväl i det egna landstinget eller regionen som i ett annat, både när det gäller öppenvård och slutenvård. Det ska vara lätt för patienter att jämföra olika vårdgivare och olika landsting. Fler sjukhus ska drivas i privat regi. **Motion G1** vill att patienter ska få större makt att utforma sin egen vård, vilket är väl i linje med dessa punkter. **Punkt 1–5 bör bifallas och motion G1 bör anses besvarad.**

EN HÄLSO- OCH SJUKVÅRD PRÄGLAD AV KONTINUITET OCH TILLGÄNGLIGHET

Punkt 6–13 innehåller förslag för att öka kontinuiteten och tillgängligheten i vården. Primärvården ska stärkas och reformeras med den norska fastläkarreformen som förebild. Patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, och den som behöver många eller avancerade

läkemedel ska kunna få en fast apotekskontakt. Den mobila sjukvården ska byggas ut, den digitala tillgängligheten öka och kömiljarden ska permanentas. Överbeläggningar ska motverkas.

Motion G2 förordar att patienter ska ha en patientansvarig läkare på alla nivåer i sjukvården, medan **motion G3 yrkande 1** innebär att Liberalerna ska verka för ett fastläkarsystem med Norge som förebild. Ett fastläkarsystem är också vad som föreslås i punkt 6, där det även slås fast att alla patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, som kan vara en läkare, men om det passar patienten bättre också kan vara till exempel en fysioterapeut, en psykolog eller en sjuksköterska. **Med detta bör motion G2 samt motion G3 yrkande 1 anses besvarade.**

I **motion G4** föreslås att kommuner ska få anställa läkare. En liknande fråga tas upp i **motion G5**, som handlar om det medicinska omhändertagandet i äldreomsorgen. Motionären menar att det alltför ofta uppstår glapp och oklarheter om ansvarsfördelningen mellan hälso- och sjukvården som är landstingens ansvar, och omsorgen som är kommunernas. Motionären föreslår att det medicinska stödet i äldreomsorgen stärks, och att kommuner anställer läkare som högst medicinskt ansvariga. I punkt 7 föreslås i stället att primärvårdsläkare ska vara tillgängliga för kommunala uppdrag.

Partistyrelsen menar att problemets kärna är att trots skarpa formuleringar såväl i socialtjänstlagen som i hälso- och sjukvårdslagen om landsting och kommuners skyldighet att samarbeta med varandra, såväl på organisatorisk nivå som kring enskilda individer med behov av insatser både från vård och omsorg, så fungerar det ofta alltför dåligt i praktiken. Riksdagen beslutade nyligen om lagskärpningar kring detta samarbete, som ska träda ikraft 1 januari 2018. Partistyrelsen menar att om detta inte har avsedd effekt bör man överväga att införa någon form av sanktionssystem. Läkare har bäst förutsättning att göra ett bra arbete om de har sin förankring i hälso- och sjukvården, där det finns kollegialt stöd och fortbildning. **Med detta bör motionerna G4 och G5 anses besvarade.**

Motion G6 argumenterar för att akutvården ska vara just för de akut sjuka, och konstaterar att ett skäl att akutmottagningar är överbelastade av patienter med mindre akuta behov är att tillgängligheten i primärvården inte är tillräckligt hög. Partistyrelsen delar helt den uppfattningen, och det är också innebörden av bland annat punkt 6, 8, 11, 13 och 59. **Motion G6 bör därmed anses besvarad, och arbetsgruppens förslag punkt 6–13 bör bifallas.**

EN MODERN ORGANISATION SOM STÄRKER SVENSK HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Punkt 14–20 samt **22–24** beskriver hur hälso- och sjukvården bör organiseras. (Punkt 21 behandlas under avsnitt B.) Huvudmannaskapet ska fortsatt ligga hos regioner och landsting, men staten ska besluta om var den högspecialiserade vården ska bedrivas. En del särskilt avancerad vård bör koncentreras på europeisk nivå. **Motionerna G7–G10** tar också upp huvudmannaskapet för vården. **Motion G7** föreslår ett nytt stycke i stället för punkt 15 med innebörden att det behövs en utökad nationell samordning och styrning av vården. **Motion G8** vill ha en nationell finansiering och styrning av vården. **Motion G9** föreslår att sjukhusvården förstatligas medan primärvården kommunaliseras, medan **motion G10** förespråkar att den högspecialiserade vården förstatligas.

Var huvudmannaskapet för vården ska ligga har diskuterats utförligt också vid landsmötena 2013 och 2015, och landsmötet 2015 uppdrog till partistyrelsen att inom ramen för förnyelsearbetet pröva frågan om vilken ansvarsfördelning för sjukvården som ska gälla mellan stat, landsting och kommuner.

Arbetsgruppen Vård och välfärd i hela landet har fört fördjupade diskussioner i frågan, och funnit att för att möta utmaningarna i bemötande, kontinuitet och starka nätverk runt patienterna, måste styrningen av vården förändras. Sverige behöver starka sjukvårdshuvudmän som samverkar och staten behöver ta en tydligare roll med ett större nationellt åtagande.

Frågan om en större omställning av Sveriges regionala indelning har nyligen prövats, men förslaget som regeringen presenterade saknade demokratisk förankring i de berörda regionerna och kommer inte att genomföras. Vi ser gärna att mindre regioner skapar fördjupade samarbeten och kan bilda nya, större regioner under förutsättning att initiativen växer fram

lokalt. Staten ska inte rita om kartan uppifrån. Huvudmannaskapet över sjukvården ska fortsatt ligga hos regioner och landsting – men den högspecialiserade vården behöver koncentreras till ett fåtal platser i landet, utan att regionalpolitiska hänsyn tas. Större krav ska ställas på att landsting, regioner och enskilda vårdgivare följer nationella riktlinjer.

Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning. Ett statligt huvudmannaskap är inte nödvändigtvis någon lösning på varken effektivitet eller likvärdighet över landet – sådana utmaningar finns även hos till exempel sjukförsäkringen, arbetsförmedlingen och polisen. Andra länder med andra sjukvårdssystem brottas också med sådana problem. Faktum är att kvaliteten i svensk sjukvård står sig mycket bra i internationella jämförelser. Partistyrelsen anser dock i likhet med vad som anförs i motion G7 att det kan uttryckas något tydligare i programmet, och föreslår därför att motionens föreslagna punkt läggs till som en **ny punkt före punkt 15: "Sjukvårdens organisation och finansiering står inför många utmaningar. Det behövs en utökad nationell samordning och styrning. Det stärker likvärdigheten och valfriheten, förbättrar vårdmöjligheterna för sällsynta diagnoser och ökar tillgången till hälso- och sjukvård i landets glest befolkade delar." Med detta bör motionerna G7 och G8 anses besvarade, medan motionerna G9 och G10 bör avslås.**

Partistyrelsen vill också i detta sammanhang ta upp **motion G11** som förordar en starkare nationell samordning av ambulanssjukvården. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att den prehospitala vården ska hålla hög kvalitet över landet, och att det är nödvändigt med samarbeten såväl över landstings- och regiongränser som över organisatoriska gränser för att patientsäkerheten ska upprätthållas. I programmet räcker det dock att konstatera att sjukvården som helhet behöver ökad nationell samordning och styrning. **Med detta bör motion G11 anses besvarad.**

Även **motion G12 yrkande 2** handlar om ökad nationell samordning och styrning, denna gång av tillgången till så kallade särläkemedel. Frågor om läkemedel avsedda för svåra sjukdomstillstånd hos små patientgrupper, som ofta innebär höga kostnader per patient, har Liberalerna flera gånger lyft i riksdagen. Det är bekymmersamt att läkemedel som utvecklats med EU-stöd och godkänts av den Europeiska läkemedelsmyndigheten EMA inte kommer svenska patienter till del. Det behöver lösas, men Liberalernas landsmöte bör inte dra upp riktlinjerna för hur. **Med detta bör motion G12 yrkande 2 anses besvarat.**

Motion G13 vill se fler avtal med våra grannländer om sjukvård, och **motion G14** vill att patienter ska ha rätt att välja vårdgivare över hela Europa. Det är helt i linje med partistyrelsens uppfattning och sjukvårdsprogrammets inriktning, att samarbetet över gränserna ska öka. Liberalerna var pådrivande för att EU:s patientrörlighetsdirektiv, som innebär att EU-medborgare har rätt till vård i hela EU på sitt hemlands villkor, och vår ambition är att fortsätta driva på för att det ska bli lättare att utnyttja också i praktiken. Att skapa ett smidigt och för patienter lättnavigerat samarbete mellan EU:s för närvarande 28 medlemsländers sjukvårdsbyråkratier (där bara Sverige i praktiken har 21 olika) är dock ingen alldeles lätt uppgift. **Motion G13 och G14** bör anses **bifallna med vad partistyrelsen anfört.**

Motion G15 och G16 har synpunkter på hur ersättningssystemen i sjukvården ska utformas. De är skrivna av samma motionär och båda bygger på att utgångspunkten ska vara den så kallade nationella taxan. Partistyrelsen menar i likhet med sjukvårdsarbetsgruppen att jakten på det perfekta ersättningssystemet är en återvändsgränd. Olika system passar olika bra för olika typer av vård. Just den nationella taxan främjar inte en helhetssyn på patienten, och det premierar inte samarbete eller kontinuitet. Hälso- och sjukvården har därutöver ett utbildnings- och forskningsuppdrag som inte ryms inom den nationella taxan. **Motion G15 och G16 bör avslås. Punkt 14–20 samt 22–24 bör bifallas.**

VÄRLDENS SÄKRASTE HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Punkt 25–33 uppmärksammar vikten av ökad patientsäkerhet. Sverige ska ha världens säkraste hälso- och sjukvård. Vården ska vila på vetenskaplig grund, och sköra personer skyddas mot kvacksalveri. Jämställdhet lyfts fram som en patientsäkerhetsfråga.

Motion G17 lyfter fram att personer som genomgår skönhetsbehandlingar i dag har ett mycket svagt skydd, och motionären yrkar på att detta bör stärkas till exempel genom att kvacksalveribestämmelserna skärps. Partistyrelsen konstaterar liksom motionären att det finns ett lagförslag om detta under beredning i regeringskansliet. Det förefaller finnas en bred

politisk enighet om att det behövs en tydligare reglering. Hur det regleras i detalj bör dock inte landsmötet ta ställning till. **Motion G17 bör därmed anses besvarad.**

Motion G18 argumenterar för att kostnader för forskning, utveckling och innovationer ska belasta de innovationsfonder som föreslås i **punkt 26**, och inte läkares tid med patienter. Partistyrelsen vill understryka att tanken med dessa innovationsfonder inte ska vara någon allmän finansiering av forskning och utveckling – det finns det andra kanaler och källor för – utan specifikt för verksamhetsnära innovationer kring arbetssätt och teknik. I Stockholms läns landsting där en sådan fond redan finns har det till exempel handlat om drönare som levererar hjärtstartare till svårtillgängliga platser i skärgården, och om förbättrad övergång från barn- till vuxenvården för personer med sällsynta diagnoser. **Motion G19** vill att Liberalerna ska verka för införande av ett regelverk och ekonomiska villkor som främjar utveckling av vårdmetoder med mera inom vården. Partistyrelsen menar att motionens ansats är lovvärd och anser att den i någon mån kan tillgodoses av den innovationsfond som föreslås i **punkt 26**. **Motion G18 och G19 bör därmed anses besvarade.**

Motion G20 påpekar att en förutsättning för fungerande vaccinationsprogram är att det finns vaccinlager, och yrkar att **punkt 31** kompletteras med en skrivning om detta. **Partistyrelsen** tycker att det är ett utmärkt påpekande, och föreslår att **motion G20 bifalls och att punkt 31 får lydelsen: "Nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig, kostnadseffektiv och patientsäker vård. Att se till att det finns vaccinlager ska också vara en nationell uppgift." Vidare föreslås att punkterna 25–30 samt 32–33 bifalls.**

INDIVIDEN TAR ETT STORT ANSVAR FÖR SIN HÄLSA OCH FÖR SINA LEVNADSVANOR

I **punkt 34–36** samt **43** framhålls hur individer kan ta ett större ansvar för sin hälsa och sina levnadsvanor (punkterna 37–40 behandlas under avsnitt J). Hälso- och sjukvården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor. Barn och ungdomar ska vara i fokus för tobaksförebyggande insatser och hälsokommunikatörer ska främja god hälsa hos nyanlända.

Motion G21 och **G22** av samma motionär handlar dels om att läkare systematiskt ska fråga patienter om kostvanor, dels att en studie bör göras av läkares, sjuksköterskors och dietisters utbildning om kostens betydelse för hälsan. Partistyrelsen anser i likhet med vad som framförs i **punkt 34** att vården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor, och att det är den detaljeringsgrad som är lämplig för landsmötet att ta ställning till. **Punkt 34–36 samt 43 bör bifallas (med en språklig korrigering i punkt 35). Motion G21 och G22 bör därmed anses besvarade.**

I **punkt 41–42** föreslås hur tandvårdsstödet bör fortsätta att stärkas, liksom i äldreprogrammets **punkt 25**. Även **motionerna G23–G25** har förslag om ökade subventioner av tandvård. **Motion G23** vill att tandvård ska subventioneras på samma sätt som sjukvården, **motion G24** föreslår att en arbetsgrupp i partiet ska ta fram ett förslag till en ny tandvårdsförsäkring och **motion G25** förordar att Liberalerna ska verka för en statlig utredning om hur tandvården successivt ska fasas in i sjukvården.

Partistyrelsen konstaterar liksom motionärerna bakom **motion G24** och **G25** att det vore en mycket omfattande reform att subventionera tandvården i lika hög grad som sjukvården. Hushållen lägger omkring 15 miljarder kronor på tandvård (2015), och det är rimligt att anta att efterfrågan skulle öka om det offentliga stod för en större andel av den kostnaden.

Partistyrelsen anser liksom arbetsgruppen (samt **motion G24** och **G25**) att arbetet med att stegvis förbättra tandvårdsstödet ska fortsätta. Programförslagen innebär att Liberalerna nu har en plan för hur de närmast kommande stegen bör tas. Högkostnadsskyddet ska omfatta även dem som väljer frisktandvård. Tandvårdsstödet bör stegvis förstärkas, i första hand för dem med låga inkomster. Det är viktigare än fri tandvård för unga vuxna. När reformutrymme finns bör man också överväga höjda ersättningsnivåer inom högkostnadsskyddet. För att uppdatera programmet bör dock **punkt 41 utgå. Punkt 41 i sjukvårdsprogrammet samt punkt 25 i äldreprogrammet bör bifallas. Motion G23–G25 bör anses besvarade.**

ETT ÖKAT PSYKISKT VÄLBEFINNANDE

Punkt 44–50 utvecklar hur psykiatrin ska stärkas (punkt 51–52 behandlas under avsnitt L). Tillgängligheten ska öka genom att vårdgarantin respekteras och genom digitala lösningar. Möjligheten till självvald inläggning bör öka. Första linjens psykiatri ska vara en självklar del av primärvårdens ansvar. **Motion G26** föreslår å sin sida att landsmötet ska ge partistyrelsen i uppdrag att ta fram ett program för psykiatrins utveckling, med utgångspunkt i det som beskrivs i motionen. Partistyrelsen konstaterar att några av motionens förslag är väl i linje med förslagen i sjukvårdsprogrammet, till exempel att förtydliga primärvårdens uppdrag som första linjens psykiatri och att andra förslag lämpar sig väl till exempel som underlag för en parti- eller kommittémotion till riksdagen. Partistyrelsen utesluter inte att ta fram ett fördjupat program för att utveckla psykiatrin. Dock bör det vara upp till partistyrelsen att prioritera vilka grupper som ska tillsättas och vilka program som ska skrivas. **Motion G26 bör därmed anses besvarad.**

Motion G27 argumenterar för att psykiatriska akutbilar ska finnas i alla kommuner, medan rapportens **punkt 46** förordar psykiatriambulanser i hela landet. I **motion G28** föreslås att patientavgifterna ska avskaffas i den psykiatriska tvångsvården. Det är även innebörden i rapportens **punkt 49. Motion G27 och G28 bör därmed anses besvarade.**

I **motion G29** föreslås att Liberalerna ska verka för en nollvision för antalet självmord. Partistyrelsen konstaterar att det har varit partiets ståndpunkt åtminstone sedan 2004, och 2008 antogs målet av riksdagen, i hög utsträckning tack vare Folkpartiets arbete. Nollvisionen för antalet självmord finns som politiskt mål, men är inte alls lika känd som till exempel nollvisionen mot dödsfall i trafiken. Folkhälsomyndigheten har samordnande uppdrag och Liberalerna har nyligen motionerat i riksdagen för en stödjande struktur också på lokal och regional nivå. I samma riksdagsmotion föreslås också att det handlingsprogram som antogs av riksdagen 2008 ska förnyas. **Med detta bör motion G29 anses besvarad. Punkt 44–50 bör bifallas.**

FRIHET OCH VÄRDIGHET HELA LIVET

Punkt 53–56 behandlar hälso- och sjukvården för äldre, som även tas upp i programmet ”Leva livet hela livet”. För att undvika inkonsekvenser föreslår partistyrelsen att **punkt 53–56 i sjukvårdsprogrammet utgår**, men att sakinnehållet förs in i äldreprogrammet där det är lämpligt. Detta behandlas i handlingarna under avsnitt H.

LIVETS SLUT

Därefter tar partistyrelsen upp **det äldrepolitiska programmet punkt 59–61** samt motioner om livets slutskede.

Partistyrelsen anser, liksom uttrycks i punkt 59–61, att människors självbestämmande måste respekteras även mot livets slut. Den palliativa vården måste stärkas, och döende ska få stanna i en trygg miljö. Livsleda bland årsrika behöver uppmärksammas, förebyggas och hjälpas.

Motion **G30, G31 samt G32** argumenterar för självvalt livsslut respektive aktiv dödshjälp. **Motion G30 yrkande 1** innebär att Liberalerna ska verka för att en utredning tillsätts om så kallat självvalt livsslut, vilket innebär att en obotligt sjuk patient i livets slutskede kan få en dödlig dos läkemedel utskrivet. **Motion G31 och G32** föreslår att Liberalerna ska ta ställning för aktiv dödshjälp.

Partistyrelsens ståndpunkt är att en patient ska ha rätt att välja att avsluta livsuppehållande behandling, och få så mycket lindring av smärta och ångest som är möjligt, inklusive palliativ sedering. Däremot anser partistyrelsen inte att Liberalerna bör verka för att det ska bli tillåtet för sjukvården att hjälpa människor att dö.

Frihetens gräns går där den inkräktar på någon annans frihet. Men var är det egentligen? Den målkonflikten är inte obekant för liberaler. Partistyrelsen menar att här riskerar någras frihet att få dö gå ut över andras rätt att få fortsätta leva. Risken att människor som inte är helt beslutskapabla fattar ett beslut de egentligen inte önskar, att någon utsätts för påtryckningar eller känner sig som en börda för sina anhöriga är alltför stor. De modeller som föreslås att människor ska kunna välja att få dö innebär alltid att någon annan, oftast en eller en grupp läkare, får bedöma om det verkligen är motiverat. Risken är att även om gruppen

som kan omfattas i början är tydligt definierad, så växer den, och omfattar även människor som har svårt att själva uttrycka sin vilja. Men ingen kan eller får någonsin avgöra om någon annans liv inte är värt att leva. **Motion G30 yrkande 1, G31 samt G32 bör avslås.**

I **motion G30 yrkande 2** föreslås att Liberalerna ska verka för införande av livsslutsdirektiv, det vill säga att människor ges möjlighet att uttrycka hur de vill vårdas vid livets slut. Det är också vad som föreslås i **punkt 59** (även om det ord som används där är vårddirektiv) och något Liberalerna driver sedan länge. **Motion G30 yrkande 2 bör anses besvarat.**

En ny punkt 57 bör läggas till efter punkt 60, med lydelsen: "Patientlagen och socialtjänstlagen behöver kompletteras med krav på att vård och omsorg organiseras så att alla som så önskar, garanteras mänsklig närvaro vid sin död. För att skapa livskvalitet i livets sista tid behöver vårdens och omsorgens arbetssätt utvecklas och formas utifrån patienternas behov. Här kan frivilligorganisationer göra en viktig insats." Vidare bör det äldrepolitiska programmet punkt 59–61 bifallas. Med detta bör också punkt 57 i den sjukvårdspolitiska rapporten utgå.

EN MODERNISERAD VÅRD FÖR PERSONAL OCH PATIENTER

I **punkt 58–65** beskrivs hur vården ska moderniseras. En statlig investeringsfond ska underlätta de investeringar som krävs för att det offentliga Sverige ska föras in i den digitala tidsåldern. Vårdgarantin ska kompletteras med en digital vårdgaranti, patienter ska ha lagstadgad rätt att få ta del av sin journal på nätet och fler nätbaserade behandlingsformer utvecklas. Dataskyddslagstiftningen måste moderniseras.

I **motion G12 yrkande 1, G33 samt G34** förordas olika lösningar för att patientjournaler ska vara tillgängliga för vårdgivare i hela Sverige. Partistyrelsen är liksom motionärerna frustrerad över hur långsamt digitaliseringen av vården går, och att det är så olika mellan olika landsting och regioner hur stor tillgång människor har till sin egen journal via nätet. Det är dock högst tveksamt om, som **motion G12** och **G33** är inne på, en samlad nationell upphandling skulle göra saker och ting mer effektivt. Tvärtom är erfarenheterna av stora komplexa IT-upphandlingar ofta tämligen förskräckande. Däremot ska det säkerställas att systemen kan kommunicera med varandra, och som det föreslås i **punkt 61–62** ska det lagstadgas att patienten har rätt att nå sin egen journalinformation genom lättillgängliga digitala lösningar. Patienten själv ska kunna välja vilken information hen vill dela, och vilken hon av integritetsskäl vill hålla för sig själv. **Med detta bör motion G12 yrkande 1, G33 samt G34 anses besvarade.**

Motion G35 argumenterar för att Liberalerna ska tillsätta en arbetsgrupp om e-hälsa och vård på distans. Partistyrelsen anser att **punkt 58–65** är en bra plattform för Liberalernas politik för e-hälsa. Politiker bör bejaka den tekniska utvecklingen, men andra har bättre kompetens att driva den. Därutöver bör det vara upp till partistyrelsen att prioritera vilka arbetsgrupper som ska tillsättas**. Motion G35 bör anses besvarad.** Punkt 58**–65 bör bifallas.**

SÄKRAD KOMPETENSFÖRSÖRJNING AV VÅRDEN

Punkt 66–77 handlar om vårdens personalförsörjning. All personal måste få möjlighet att arbeta på toppen av sin förmåga. Vårdens välutbildade kvinnodominerade yrkesgrupper ska ha en god löneutveckling. Vårdens arbetsmiljö behöver förbättras, och studenter inom vårdyrken ska i högre grad ses som en resurs.

Motionerna G36–G38, alla av samma motionär, handlar om kompetensförsörjningen inom vården. Motionären har helt rätt i att Sverige jämfört med många andra länder har många läkare per capita, och att läkare träffar få patienter per dag. Partistyrelsen delar helt uppfattningen att mer behöver göras för att läkare ska kunna ägna mer tid åt sina patienter. Dock tror partistyrelsen inte att det är något som kommer att kunna lösas så snabbt och enkelt att det innebär att det som motionären hävdar behövs färre platser på läkarutbildningen. **Motion G3 yrkande 2** innebär tvärtom att Liberalerna ska verka för att fler allmänläkare utbildas. På den punkten konstaterar partistyrelsen att Liberalerna särskilt under alliansregeringens tid sett till att läkarutbildningen byggts ut kraftigt. Utmaningen är att bygga ut i sådan takt att inte kvaliteten i utbildningen undermineras, och att det måste finnas tillräckligt med praktikplatser samt AT- och ST-tjänster.

Partistyrelsen delar uppfattningen i **motion G38** att ST-utbildningarna av läkare i högre grad behöver spegla behovet inom olika specialiteter. I **motion G37** föreslås att läkares spe-

cialistkunskaper regelbundet ska omprövas, och **motion G39** föreslår att det ska införas krav på att läkare och annan vårdpersonal deltar i fortbildning. Det är också innebörden i **punkt 72**, där det föreslås ett recertifieringssystem för all legitimerad personal inom hälso- och sjukvården. **Motion G36–G39 bör därmed anses besvarade.** Punkt 66**–77 bör bifallas.**

Övriga sjukvårdsfrågor

I **motion G40** förordas att farmaceuter ska få förskrivningsrätt för vissa läkemedel. Partistyrelsen tycker att förslaget är intressant för att avlasta sjukvården och underlätta för patienter. LIF, en branschorganisation för läkemedelsföretag, har ett snarlikt men omvänt förslag, nämligen att något fler läkemedel än i dag skulle kunna vara receptfria, men får bara expedieras över disk och efter rådgivning från en farmaceut. Partistyrelsen föredrar den senare modellen. Den praktiska skillnaden är troligen minimal, men den är tydligare med att förskrivning är ett särskilt ansvar som förutsätter en diagnos och en plan för uppföljning. **Med detta bör motion G40 anses besvarad.**

Motion G41 förordar att den övre åldersgränsen för mammografi avskaffas. Liknande motioner har behandlats av landsmötena 2011, 2013 och 2015, och bifölls redan 2011. Partistyrelsens principiella inställning är att det inte är en politisk uppgift att ta ställning till metoder och behandlingar inom vården. Då den övre åldersgränsen för mammografi inte förefaller vara medicinskt motiverad är det dock försvarbart med ett ställningstagande i denna fråga. Som också fastställts i äldreprogrammet punkt 66 ska det alltid vara patientens nytta som avgör vad hen erbjuds i vården, inte hens kronologiska ålder.

Motion G42 förordar å sin sida screening mot prostatacancer genom till exempel PSA-prov. Här konstaterar partistyrelsen att Socialstyrelsen för närvarande avråder för allmän screening med PSA-prov, eftersom det inte är tillräckligt träffsäkert. Det leder till att många behandlas helt i onödan, med biverkningar som urinläckage och erektionssvikt som följd. Nya screeningmetoder är under utveckling och Socialstyrelsen omprövar löpande sina rekommendationer utifrån tillgänglig kunskap. Partistyrelsen anser inte att politiken bör överpröva detta. **Motion G41** bör anses besvarad och motion **G42 avslås.**

Motion G43 argumenterar för att de kvalitetsregister som ingår i nationella kvalitetsregister ska göras tillgängliga för allmänheten. Partistyrelsen konstaterar att kvalitetsregistren spelar en mycket viktig roll för forskning och utveckling inom svensk sjukvård, och delar motionärens uppfattning att de bör vara så tillgängliga som möjligt. Det stämmer dock inte riktigt som motionären skriver att bara ett register är tillgängligt för allmänheten. En mängd information ur ett stort antal kvalitetsregister går att nå genom SKL:s tjänst ”Vården i siffror”, och så vitt partistyrelsen förstår är ambitionen att så mycket som möjligt ska tillgängliggöras den vägen. **Med detta bör motion G43 anses besvarad.**

I **motion G44** förordas att Liberalerna ska verka för en nationell handlingsplan mot hepatit B och C. Partistyrelsen konstaterar att det var ett av kraven i en av Liberalernas kommittémotioner till riksdagen nyligen, och därmed är det redan partiets ståndpunkt. **Motion G44 bör därmed anses besvarad.**

I **motion G45 och G46** av samma motionär framför en rad förslag som alla syftar till att förbättra vården för personer med lymfödem och lipödem. Partistyrelsen anser att den bästa vården för specifika diagnoser bäst avgörs av professionen, och i de fall nationella riktlinjer behövs, av Socialstyrelsen. Liberalernas landsmöte har inte kompetens att rekommendera behandlingsmetoder. **Motion G45 och G46 bör avslås.**

Motion G47 förordar att sjukvårdspersonal över 50 år bör få vaccinationsskydd mot bältros, medan **motion G48** yrkar att HPV-vaccination införs även för pojkar. I dag har Folkhälsomyndigheten uppdraget att utvärdera och föreslå nationella vaccinationsprogram utifrån ett antal kriterier som fastställts av riksdagen. Beslutet att införa programmen fattas dock av regeringen. Partistyrelsen tycker i grunden att den ordningen är bra, och konstaterar att Folkhälsomyndigheten för närvarande utvärderar om även pojkar ska vaccineras mot HPV inom det allmänna vaccinationsprogrammet för barn. Partistyrelsen har motsvarande inställning till vaccinering mot bältros – det är professionen som bör avgöra om det är motiverat, inte politiken. För närvarande rekommenderas det till vissa riskgrupper. **Motion G47 och G48 bör anses besvarade.**

I **motion G49** föreslås att den som anmält sig som organdonator bör få möjlighet att också uttrycka sin vilja att behandlas efter döden om det kan möjliggöra att vederbörandes organ används. Ska man få hålla igång hjärta och andning på en hjärndöd person, om det ökar möjligheterna för att den dödes organ ska kunna transplanteras? Partistyrelsen anser, i likhet med Statens medicinsk-etiska råd (Smer), att det är rimligt att tillåta det, men att det behövs nationella riktlinjer om vilken bortre tidsgräns som är rimlig. **Motion G49** bör bifallas.

Motion G50 argumenterar för att preventivmedel bör ingå i den statliga läkemedelssubventionen för asylsökande. Partistyrelsen delar den uppfattningen. Det är ologiskt att förlossningsvård, vård vid abort och mödrahälsovård ingår, men inte preventivmedel för att förebygga oönskade graviditeter. **Motion G50** bör bifallas.

Motionerna G51–G53 handlar om aborträtten. **Motion G52** argumenterar för att dagens abortlagstiftning inte är förenlig med alla människors lika värde, och motionären yrkar att gränsen för abort antingen ska sänkas till 18:e veckan oavsett skäl, eller att aborträtten ska vara fri fram till vecka 22. Dagens lagstiftning innebär att foster med fosterskador är mindre värda än andra, menar motionären.

Partistyrelsen vill först påpeka att motionären inte beskriver abortlagen eller praxis helt korrekt. Till och med 18:e graviditetsveckan är det kvinnans själv som kan välja att genomgå en abort. Efter detta får en graviditet avbrytas om det finns synnerliga skäl, dock inte om fostret kan antas vara livsdugligt. I praxis innebär det att abort i dag beviljas fram till vecka 22. Den gränsen utvärderas dock löpande mot neonatalvårdens utveckling och möjligheten att rädda extremt för tidigt födda. Det är också viktigt att påpeka, eftersom motionären påstår något annat, att Socialstyrelsens rättsliga råd inte värderar eller graderar fosterskador, de värderar den gravida kvinnans upplevelse av fosterskadan och hennes känsla av otillräcklighet.

Det förekommer också i sällsynta fall att tillstånd ges att avbryta graviditeter får avbrytas efter vecka 22, men då bara om fostret har skador som inte är förenliga med liv utanför livmodern eller om kvinnans liv är hotat. Partistyrelsen vill också påminna om att endast omkring en procent av alla aborter sker efter vecka 18.

Motion G51 och **G53** tar upp frågor om så kallad samvetsfrihet. **Motion G51** föreslår en ny lydelse av stycke 11 i avsnitt 3.3.3 i partiprogrammet som innebär att samvetsfrihet för vårdpersonal inte ska införas. **Motion G53** vill tvärtom att Liberalerna ska utreda förutsättningarna för en bredare samvetsfrihet för vårdpersonal i frågor som rör liv och död. Liknande motioner behandlades även av landsmötet 2015.

Partistyrelsen anser nu liksom då att det inte bör införas någon form av samvetsklausul för vårdpersonal. Det vore mycket märkligt om lagstiftaren skulle tillåta ett ingrepp, men samtidigt antyda att det är så moraliskt tveksamt att vårdpersonal inte behöver befatta sig med det. Erfarenheten från länder som har samvetsklausuler är att aborträtten urholkas, då det kan bli svårt att hitta läkare och kliniker som vill utföra aborter. Det torde inte vara någon överraskning för någon som överväger att arbeta med gynekologi eller förlossningsvård att aborter är en del av arbetet. Det är arbeten som också innebär att man ska kunna möta kvinnor som genomgått en abort på ett respektfullt sätt, vilket påverkar alla delar av arbetet inom mödra- och förlossningsvården. Den som inte vill arbeta med aborter har många andra yrken än barnmorska att välja på.

Landsmötet 2015 ansåg dock att det räckte med ett tydligt ställningstagande, utan att för den skull skriva in det i partiprogrammet som bör vara långsiktigt och principiellt. Eftersom debatten fortfarande är i högsta grad levande konstaterar partistyrelsen nu att det inte var någon tillfälligt uppblossad debatt 2015, och att det är motiverat som motionären föreslår att lägga till en formulering i partiprogrammet. Partistyrelsen vill dock inte använda ordet ”samvetsfrihet”, då det felaktigt ger intrycket att den som åberopar det skulle ha ett renare samvete än andra, utan föreslår att **stycke 11 i avsnitt 3.3.3 i partiprogrammet får lydelsen: ”Kvinnan har rätt att bestämma över sin kropp. Aborträtten ska värnas, någon form av samvetsklausul för vårdpersonal ska inte införas och Sverige ska verka internationellt för att rätten till abort erkänns som en del av de mänskliga rättigheterna.” Motion G51 bör därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört. Motion G52 och G53 bör avslås.**

I **motion G54** och **G55** av samma motionär framförs synpunkter på förlossningsvården. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att förlossningsvården ska vara trygg och säker, och att födande kvinnor ska känna sig trygga med att det finns både kompetens och resurser att förebygga, motverka och behandla komplikationer och skador på såväl mor som barn.

Några av de konkreta förslagen är dock väl detaljerade för landsmötet att ta ställning till. **Motion G54** bör **anses besvarad och motion G55** bör bifallas**.**

I **motion G56** framför återigen samma motionär att barn under 1 år bör ges möjlighet till motorisk träning. Partistyrelsen konstaterar att barnavårdscentralerna har i uppdrag att följa upp det lilla barnets utveckling och att stötta föräldrarna i deras föräldraskap utifrån bästa tillgängliga evidens. Att ge råd om hur barns motoriska utveckling fungerar och kan gynnas är en del av det uppdraget, men vilka råd som bör ges är inte en fråga som bör avgöras av Liberalernas landsmöte. **Motion G56 bör anses besvarad.**

Motion G57 förordar att omskärelse av pojkar under 18 år av icke-medicinska skäl ska förbjudas, medan **motion G58** vill att hälso- och sjukvården ska föra en dialog med trossamfund för att minska antalet pojkar som omskärs. Omskärelse av pojkar ska också föregås av ett samtal på BVC om risker och konsekvenser. Liknande motioner har behandlats av landsmötena 2013 och 2015. Partistyrelsen vidhåller den uppfattning som vi framförde då, att Liberalerna står för en samhällssyn som präglas av tolerans och mångfald. Omskärelse av pojkar är en tradition i många kulturer och kan medföra positiva aspekter för barnet i form av identitetsskapande och en känsla av tillhörighet. Med detta sagt innebär naturligtvis omskärelse fortfarande ett kirurgiskt ingrepp och det är viktigt att det finns regleringar kring genomförandet som skyddar barnet. I Sverige har vi därför ordningen att endast personer med Socialstyrelsens godkännande får genomföra manlig omskärelse och att medicinsk personal alltid måste vara närvarande. Sveriges kommuner och landsting har gett ut en rekommendation till landstingen att utföra omskärelser av icke-medicinska skäl. Syftet är att säkerställa att omskärelser inte utförs av icke godkända personer. Det är ett gott syfte som vi stödjer. **Motion G57** bör avslås och motion **G58 anses besvarad.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Hälso- och sjukvårdslagen behöver moderniseras och perspektivet förflyttas från ett befolkningsperspektiv till patientmakt. Varje patient ska ha rätt att få vård efter behov och att fritt välja vårdgivare i hela landet. Vården ska vara evidensbaserad och kostnadseffektiv."
2. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Patientlagen ska innebära en skyldighet för landstingen att ge patienter valfrihet och egenmakt. Patienten ska ha rätt att välja mellan olika vårdgivare i såväl det egna landstinget, som i ett annat landsting. Denna valfrihet ska gälla såväl öppenvård som slutenvård."
3. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 3 bifalls: "Patientinformationen ska utvecklas och vara tillgänglig via nätet så att det blir enklare att göra jämförelser mellan vårdgivare och landsting, i syfte att driva utvecklingen framåt, att stärka patienten och att underlätta val."
4. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Ersättningssystemen till vårdgivare måste utformas på ett sådant sätt att för patienten värdeskapande åtgärder premieras, med stärkta krav på tillgänglighet och kontinuitet."
5. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "Fler sjukhus ska drivas i privat regi i landet. Ytterligare minst fem sjukhus ska drivas i privat eller idéburen regi, med syfte att skapa en mångfald av utförare och stimulera innovation, kvalitet, tillgänglighet och kontinuitet."
6. **att** motion G1 anses besvarad
7. **att** motion G2 anses besvarad
8. **att** motion G3 yrkande 1 anses besvarat
9. **att** motion G4 och G5 anses besvarade
10. **att** motion G6 anses besvarad
11. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Primärvårdens roll i sjukvårdssystemet ska stärkas. En genomgripande primärvårdsreform inspirerade av den norska fastläkarreformen ska genomföras i syfte att stärka primärvårdsläkarens roll i sjukvårdssystemet och förbättra kontinuiteten för patienterna och effektivisera sjukvården. Varje läkare ska ansvara för sina listade patienter och samordna den vård som behövs. Alla patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, PVV, såsom till exempel en patientansvarig läkare."

12. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 7 bifalls: ”Primärvårdsläkaren ska ha möjlighet att driva egna företag genom avtal med regionerna och landstingen och där erbjuda listade patienter ett brett utbud av vård. Läkarna ska också vara tillgängliga för kommunala uppdrag som vård i äldreboenden och skolhälsovården.”
13. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 8 bifalls: ”Svensk sjukvårds fokusering på akutsjukhusen behöver förändras. Bristen på allmänläkare måste brytas genom att läkare med andra specialiteter, under en övergångsperiod, får etablera sig som fasta läkare i primärvården.”
14. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 9 bifalls: ”Inför en fast kontakt på apotek, delvis finansierad av sjukvårdshuvudmannen, för patienter med många eller avancerade läkemedel. Den fasta apotekskontakten ska kunna erbjuda patienter tjänster som rådgivning, läkemedelsgenomgångar och kunna ta direktkontakt med ansvarig förskrivare.”
15. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 10 bifalls: ”Personer som har nedsatt förmåga att ta sig till sjukvårdsinrättningar ska ha rätt till mobil sjukvård. Mobil sjukvård kan innefatta akutbedömningar, slutenvårdsuppgifter som utförs i hemmet samt sjukvård på primärvårdsnivå.”
16. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 11 bifalls: ”Tillgänglighet är svensk sjukvårds största utmaning och den tidigare så effektiva kömiljarden ska återinföras i utvecklad form och permanentas. En reformerad kömiljard ska fortsatt ha fokus på kortade väntetider i hela vårdkedjan inklusive diagnostik och återbesök, men också ha fokus på samordning och kontinuitet.”
17. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 12 bifalls: ”Konstanta överbeläggningar skapar en ineffektiv och patientosäker vård. Överbeläggningarna kan minskas genom smartare bemanning och snabba, trygga hemgångar. Ingen färdigbehandlad patient ska hållas kvar på en sjukhusavdelning på grund av en ohållbar hemsituation”
18. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 13 bifalls: ”Alla vårdgivare ska åläggas att erbjuda en lika bra digital tillgänglighet som fysisk, där patienten utifrån situation och önskemål själv ska kunna välja att konsultera vården med en e-tjänst, telefon, video eller vanligt fysiskt besök.”
19. **att** det i den sjukvårdspolitiska rapporten läggs till en ny punkt före punkt 15 med lydelsen: ”Sjukvårdens organisation och finansiering står inför många utmaningar. Det behövs en utökad nationell samordning och styrning. Det stärker likvärdigheten och valfriheten, förbättrar vårdmöjligheterna för sällsynta diagnoser och ökar tillgången till hälso- och sjukvård i landets glest befolkade delar.”
20. **att** motion G7 därmed anses besvarad
21. **att** motion G8 anses besvarad
22. **att** motion G9 avslås
23. **att** motion G10 avslås
24. **att** motion G11 anses besvarad
25. **att** motion G12 yrkande 2 anses besvarad
26. **att** motion G13 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
27. **att** motion G14 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
28. **att** motion G15 avslås
29. **att** motion G16 avslås
30. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 14 bifalls: ”Det behövs en maktförskjutning inom hälso- och sjukvården till patienterna. Patienten ska ha rätt att vara delaktig i utformningen av den egna vården och därmed ha rätt till en hälso- och sjukvård som i högre utsträckning tar hänsyn till hens önskemål och förmågor.”
31. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 15 bifalls: ”Huvudmannaskapet över sjukvården ska ligga hos regioner och landsting. Staten ska besluta var den högspecialiserade vården ska bedrivas. Rikssjukvårdsnämnden ska ersättas av en styrelse som beslutar om vad som ska definieras som nationellt högspecialiserad vård och var den vården ska ges. Vårdens kvalitet ska vara avgörande. Regionalpolitiska hänsyn ska inte tas.”
32. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 16 bifalls: ”Inom områden där patientunderlaget är litet, exempelvis vid sällsynta diagnoser eller där dyrbar teknisk utrust-

ning krävs, bör den högspecialiserade vården struktureras i europeiska specialistcentrum."

33. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 17 bifalls: "För att åstadkomma en likvärdig och evidensbaserad hälso- och sjukvård krävs en ökad nationell kunskapsstyrning som säkerställer att nationella riktlinjer följs. Kunskapsstyrningen säkrar att våra begränsade resurser används på ett sådant sätt att de gör störst nytta."
34. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 18 bifalls: "Den statliga Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska rätt att besluta om att stänga enskilda vårdverksamheter vid långvarig bristande kvalitet i utförande, vid allvarliga händelser eller bristande följsamhet till nationella riktlinjer. De granskningar som IVO genomför måste ske kontinuerligt och resultatet måste återkopplas snabbt."
35. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "Kraven på landsting och regioner att bedriva forskning, utveckling och innovation ska skärpas. Lagstiftningen ska revideras så att alla sjukvårdshuvudmän får i uppdrag att aktivt bedriva sådan verksamhet."
36. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "Hälso- och sjukvården ska i huvudsak finansieras gemensamt och solidariskt. Patientavgifter ska användas för att styra vårdkonsumtionen. Detta innebär att högkostnadsskyddet förändras och kan differentieras för öka intäkterna till vården och samtidigt skydda dem med störst behov. En utredning bör belysa sjukvårdens framtida prioriteringar, finansiering och behovet av justeringar av patientavgifter."
37. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "Samverkan med Life-science-sektorn ska stärkas i syfte att utveckla nya mer individualiserade ersättningsformer där läkemedelsbehandling ersätts efter resultat."
38. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "Privata vårdgivare bidrar till ett brett vårdutbud och ska uppmuntras att erbjuda vård i hela landet. LOV ska breddas så att fler områden än primärvårdens vårdcentraler omfattas av kravet på patientens eget val. Principen ska vara att all vård som är lämplig för vårdval också erbjuds i den formen. Avvikelser från detta måste kunna motiveras särskilt."
39. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "Idéburna verksamheter bidrar med ett mervärde genom sitt ideella engagemang. Lagstiftningen måste ändras så att sådana verksamheter kan undantas från LOU. Möjligheten till ideell–offentlig samverkan behöver stärkas."
40. **att** motion G17 anses besvarad
41. **att** motion G18 anses besvarad
42. **att** motion G19 anses besvarad
43. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 25 bifalls: "Sverige ska ha världens säkraste hälso- och sjukvård. En nollvision mot undvikbara patientskador och vårdrelaterade infektioner ska införas."
44. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 26 bifalls: "Moderniseringen av vården ska intensifieras. I detta arbeta ska patienten involveras. Progressiva verksamheter som inför nya lösningar och som skapar karriärvägar för innovativ personal ska belönas. Särskilda innovationsfonder ska skapas i flera landsting och regioner för att stimulera medarbetarnas innovationsinitiativ."
45. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 27 bifalls: "Patienten ska ha rätt att reklamera vård som innehållit felbehandlingar eller lett till vårdskador. Det måste bli tydligt att den vårdgivare som vållar skadan eller felbehandlingen ska stå för kostnaden för de vårdbehov som uppstår."
46. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 28 bifalls: "Hälso- och sjukvårdens patienter ska känna sig trygga i förvissningen om att de behandlingsmetoder som vården använder vilar på vetenskaplig grund. Lagstiftningen ska skärpas så att det blir tydligt att legitimationen är förknippad med ett ansvar för sitt agerande och att den behandling och de råd som vårdpersonalen ger ska vila på vetenskaplig grund, även utanför det dagliga arbetet i vården."
47. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 29 bifalls: "Legitimerad sjukvårdspersonal som misstänks för allvarlig felbehandling och som kan utgöra en fara för patientsäkerheten utreds av IVO och HSAN. En anmälan som ses som så graverande att den legitimerade under utredningen stängs av från sin arbetsplats ska även innebära

tillfälligt indragen förskrivningsrätt och avstängning från yrkesutövande i hela Sverige under samma period."

48. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 30 bifalls: "Genom en stärkt patientlag ska psykiskt sköra personer skyddas från kvacksalveri och behandlingsmetoder som saknar vetenskaplig grund. Det finns flertalet terapier vid psykisk ohälsa som inte är grundade på vetenskap och som utövas av personer som inte har hälso- och sjukvårdens legitimationsyrken. Risken är stor att psykiskt instabila personer far illa och inte får adekvat behandling."
49. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 31 får lydelsen: "Nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig, kostnadseffektiv och patientsäker vård. Att se till att det finns vaccinlager ska också vara en nationell uppgift."
50. **att** motion G20 därmed bifalls
51. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 32 bifalls: "Ökat nationellt fokus ska läggas på en utveckling av och en säkrad följsamhet till de nationella läkemedelsrekommendationerna. För att öka tydligheten för patienten ska en så kallad generikareform genomföras, där alla läkemedel har samma namn som sitt preparat och där företagsnamn enbart skrivs i mindre stil."
52. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 33 bifalls: "Jämställdhet är en patientsäkerhetsfråga. Kvinnor och män får inte alltid sjukvård som är tillräckligt anpassad efter deras biologiska olikheter. Det behövs mer genusforskning inom medicinen för att utveckla rekommendationer om rätt behandling för kvinnor respektive män. Sjukvårdsstatistik ska redovisas och analyseras ur ett genusperspektiv."
53. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 34 bifalls: "Hälso- och sjukvården kan bidra för att stärka människors hälsa och ge stöd, men det är den enskilda människan som måste ta ansvar för sin egen hälsa och sina levnadsvanor. Hälso- och sjukvården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor."
54. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 35 bifalls: "Vaccination mot vissa sjukdomar är en viktig hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande åtgärd. Barn som inte tål vaccination ska inte riskera att smittas av sjukdomar för att vissa föräldrar väljer att avstå från att vaccinera sina barn. De som väljer att inte vaccinera sina barn ska inte ha rätt att välja förskola fritt om det riskerar andra barns hälsa."
55. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 36 bifalls: "Barn och ungdomar ska vara i fokus för tobaksförebyggande insatser. Sjukvården ska erbjuda insatser för rökavvänjning och bli än tydligare med rökningens konsekvenser. Resultatet av pågående behandling och åtgärder motsvarande rökstopp vid operation ska användas i större utsträckning."
56. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 43 bifalls: "Samtliga regioner och landsting ska åläggas att erbjuda hälsokommunikatörer för nyanlända. Hälsokommunikatörera ska främja en god hälsa hos nyanlända genom information, utbildning och dialog på det egna språket."
57. **att** motion G21 anses besvarad
58. **att** motion G22 anses besvarad
59. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 41 utgår
60. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 42 bifalls: "Ett likvärdigt högkostnadsskydd ska införas för dem som väljer frisktandvård, på likvärdiga villkor med det som gäller dem som väljer taxevård."
61. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 25 bifalls: "Tänderna är viktiga för hälsan, och att kunna le med tänderna i behåll är viktigt för självkänslan. Mun- och tandhälsa behöver uppvärderas i hemtjänst och särskilt boende. Äldretandvården måste få en tydligare roll i det hälsofrämjande arbetet. Tandvårdsstödet bör stegvis förstärkas, i första hand för dem med låga inkomster. Inriktningen bör vara på dels förebyggande tandvård, dels dem som har de allra största behoven."
62. **att** motion G23 anses besvarad
63. **att** motion G24 anses besvarad
64. **att** motion G25 anses besvarad
65. **att** motion G26 anses besvarad
66. **att** motion G27 anses besvarad

67. **att** motion G28 anses besvarad
68. **att** motion G29 anses besvarad
69. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 44 bifalls: ”Vårdgarantins krav på besök och behandling inom 30 dagar för psykisk ohälsa ska respekteras av samtliga regioner och landsting.”
70. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 45 bifalls: ”Över hela landet ska en väg in i psykiatrin införas via en nationell digital plattform där det är möjligt att få information, stöd i behandling eller hjälp att boka in en fysisk tid antingen via internet eller telefon.”
71. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 46 bifalls: ”Psykiatrisk akutmobilitet, så kallade psykiatriambulanser, ska spridas över hela landet för att möta människor i kris och självmordssituationer.”
72. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 47 bifalls: ”Möjlighet till självvald inläggning inom psykiatrin, där patienten själv bestämmer över sina in- och utskrivningar, ska erbjudas i hela landet. Målet är att minska behovet av tvångsåtgärder, då dessa i många fall beror på att patienterna är för sjuka när de kommer till sjukhuset. Vårdtiden blir då ofta längre än vad som annars hade behövts.”
73. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 48 bifalls: ”Barns och ungdomars rätt till vård, som ges utan föräldrarnas vetskap eller delaktighet, ska stärkas genom att barn och unga ska kunna söka vård utan föräldrars vetskap. En förälder ska inte kunna fördröja vårdens insatser. Lagstiftningen måste ändras från föräldraperspektiv till att ha barnets behov i fokus.”
74. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 49 bifalls: ”Patientavgiften för tvångsvård, liksom patientavgiften för läkemedel för personer som behandlas med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård, bör avskaffas.”
75. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 50 bifalls: ”Första linjens psykiatri ska vara en självklar del av primärvårdens ansvar och en förbättrad tillgång till psykologer och andra relevanta yrkesgrupper behövs på landets vårdcentraler. Alla regioner och landsting ska erbjuda en ‘första linjens psykiatri’ för barn och unga i åldern 7–19 år med lindrig till måttlig psykisk ohälsa.”
76. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 53–56 utgår
77. **att** motion G30 yrkande 1 avslås
78. **att** motion G31 avslås
79. **att** motion G32 avslås
80. **att** motion G30 yrkande 2 anses besvarat
81. **att** det i den äldrepolitiska rapporten läggs till en ny punkt efter punkt 60 med lydelsen: ”Patientlagen och socialtjänstlagen behöver kompletteras med krav på att vård och omsorg organiseras så att alla, som så önskar, garanteras mänsklig närvaro vid sin död. För att skapa livskvalitet i livets sista tid behöver vårdens och omsorgens arbetssätt utvecklas och formas utifrån patienternas behov. Här kan frivilligorganisationer göra en viktig insats.”
82. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 59 bifalls: ”Människors självbestämmande måste respekteras också när livet går mot sitt slut. Fler behöver ges möjlighet att uttrycka hur de ser på livsuppehållande behandling genom så kallade vårddirektiv. Ingen ska tvingas på medicinska insatser de inte vill ha.”
83. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 60 bifalls: ”Den som är döende ska få stanna i trygg miljö, inte skickas till akuten. Därför är det viktiga med tydliga brytpunktssamtal så att anhöriga och omsorgspersonal är förstådda med att döden är nära.”
84. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 61 bifalls: ”Livsleda bland årsrika behöver uppmärksammas mer, och det behövs mer kunskap om vad som kan göras för att förebygga eller hjälpa. Vart fjärde självmord begås av någon som är 65 eller äldre.”
85. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 57 utgår
86. **att** motion G12 yrkande 1 anses besvarat
87. **att** motion G33 anses besvarad
88. **att** motion G34 anses besvarad
89. **att** motion G35 anses besvarad

90. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 58 bifalls: ”En statlig investeringsfond ska skapas för att överbrygga den investeringspuckel som krävs, där investeringar från huvudmännen kompletteras med en satsning från staten för att under en femårsperiod föra hela det offentliga Sverige in i den digitala tidsåldern.”

91. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 59 bifalls: ”För att den digitala tillgänglighet ska utvecklas och bli en självklar service till patienterna behöver nya kvalitetsmått skapas som styr mot en förbättrad digital tillgänglighet vid sidan av exempelvis fysiska besök.”

92. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 60 bifalls: ”Den nuvarande vårdgarantin ska förstärkas och kompletteras med en digital vårdgaranti. Sjukvårdshuvudmannen ska ha en skyldighet att erbjuda vårdkontakt på nätet inom en timme, till exempel genom 1177 Vårdguidens e-tjänster.”

93. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 61 bifalls: ”Patienter ska ha lagstadgad rätt till informationen om sig själv genom journal på nätet på ett enkelt, lättillgängligt sätt med digitala lösningar.”

94. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 62 bifalls: ”En modern dataskyddslagstiftning ska införas med utgångspunkten att hälso- och sjukvårdslagens krav på en säker vård ska vara överordnad dataskyddslagstiftningen. En modern lagstiftning ska vidare möjliggöra för individen att själv kunna gradera sin integritetskänslighet och att välja att dela alla, vissa eller inga av sina data för forskning, samkörning eller analys.”

95. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 63 bifalls: ”Den som blir inlagd på sjukhus eller flyttar till ett äldreboende måste erbjudas möjlighet att använda digitala verktyg för att kunna fortsätta använda sociala medier, hålla kontakt med vänner och anhöriga, söka information och allt annat som människor i dag gör via nätet.”

96. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 64 bifalls: ”Det behövs ett aktivt utvecklingsarbete i vården för att skapa fler verkningsfulla, nätbaserade behandlingsformer, syftande till att erbjuda fler patienter behandling på nätet.”

97. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 65 bifalls: ”Digitaliseringens möjligheter ska användas till att skapa ökad säkerhet kring läkemedel och skapa ordning och reda kring vacciner genom tillgång till läkemedelsförskrivning och vaccinhistorik i journal på nätet.”

98. **att** motion G36 anses besvarad

99. **att** motion G37 anses besvarad

100. **att** motion G38 anses besvarad

101. **att** motion G39 anses besvarad

102. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 66 bifalls: ”All personal inom hälso- och sjukvården måste ges möjlighet att arbeta på toppen av sin kompetens. Låt därför till exempel vårdbiträden och undersköterskor avlasta sjuksköterskor och annan legitimerad personal.”

103. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 67 bifalls: ”Specialistutbildning för sjuksköterskor ska ges inom ramen för yrkeslivet. En modern specialistutbildning för sjuksköterskor ska införas, där statens medel för studiemedel förs över till sjukvårdshuvudmännen för att finansiera studielön för medarbetare så att de inom ramen för anställningarna kan skapa goda förutsättningar för vidareutbildning. Likvärdiga villkor för anställda hos privata aktörer ska säkerställas genom avtal.”

104. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 68 bifalls: ”För att lösa den offentliga sektorns problem med personalförsörjning inom ett antal viktiga områden måste möjligheterna att göra karriär, såväl vad gäller kompetensutveckling som löneutveckling, att stärkas. Varje sjukhus ska utveckla kompetenstrappor eller andra modeller för att tydliggöra vårdpersonalens karriärvägar.”

105. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 69 bifalls: ”Vårdens välutbildade, kvinnodominerade yrkesgrupper ska ha en god löneutveckling. Lönen ska sättas individuellt och vidareutbildning ska synas i lönekuvertet. För att möjliggöra detta ska en statlig pott för specialistsjuksköterskor, liknande den för förstelärare, skapas.”

106. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 70 bifalls: ”Vårdens arbetsmiljö behöver förbättras, och samtidigt måste kraven från statliga myndigheter förankras i evidens. Det kräver större anpassning till individuella förutsättningar och bättre anpassning till olika verksamheters villkor. Arbetsmiljöverkets uppdrag ska utvecklas till att omfatta

även rådgivning och dess granskningsuppdrag ska skärpas med krav på modern evidens som grund."

107. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 71 bifalls: "Läkarstudenter och studenter inom andra vårdyrken ska i högre utsträckning ses som en resurs i vården. Till exempel ska en läkarstudent som har kommit en bit in i utbildningen kunna anställas som läkarassistent med mandat att göra mer kvalificerade uppgifter än vad medicinska sekreterare och undersköterskor normalt gör. Vidare ska en sjuksköterska som fullgjort huvuddelen av sin utbildning kunna få en introduktionsanställning."

108. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 72 bifalls: "All legitimerad personal inom hälso- och sjukvården behöver ständigt hålla sin kunskap aktuell. Därför ska ett recertifieringssystem införas som innebär att fortbildning är en förutsättning för att få behålla sin legitimation. Det ska åligga arbetsgivarna att ge förutsättningar för fortbildning."

109. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 73 bifalls: "Vård- och omsorgsprogrammet ska göras om så att det leder till en examen till undersköterska.

110. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 74 bifalls: "Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att se över sina processer avseende godkännande av läkare med utländska examina, syftandes till att korta ned utredningstiden. Sverige ska samtidigt verka för tillskapandet av ett internationellt register med godkända läkarexamina."

111. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 75 bifalls: "Genom lärlingsutbildningar och lågtröskeljobb kan fler lära sig viktiga jobb och skaffa erfarenheter inom hälso- och sjukvårdens verksamheter som i dag har svårt att hitta medarbetare."

112. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 76 bifalls: "Utlandstjänstgöring för vårdpersonal ska i högre grad ses som en merit. Regioner och landsting ska därför underlätta för medarbetare som under en kortare eller längre period vill arbeta utomlands för internationella organisationer, som t.ex. Läkare utan gränser."

113. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 77 bifalls: "Hyrpersonal behövs för att klara tillfälliga arbetstoppar, men ska inte ersätta fast anställd personal. Regionernas och landstings kompetens avseende upphandling av hyrd personal måste säkras. Bra ersättning ska beviljas personal för inhopp med kort varsel, men då inte för att fylla ordinarie schemarader."

114. **att** motion G40 anses besvarad

115. **att** motion G41 anses besvarad

116. **att** motion G42 avslås

117. **att** motion G43 anses besvarad

118. **att** motion G44 anses besvarad

119. **att** motion G45 avslås

120. **att** motion G46 avslås

121. **att** motion G47 anses besvarad

122. **att** motion G48 anses besvarad

123. **att** motion G49 bifalls

124. **att** motion G50 bifalls

125. **att** partiprogrammets stycke 11 i avsnitt 3.3.3 får lydelsen: "Kvinnan har rätt att bestämma över sin kropp. Aborträtten ska värnas, någon form av samvetsklausul för vårdpersonal ska inte införas och Sverige ska verka internationellt för att rätten till abort erkänns som en del av de mänskliga rättigheterna."

126. **att** motion G51 därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört

127. **att** motion G52 avslås

128. **att** motion G53 avslås

129. **att** motion G54 anses besvarad

130. **att** motion G55 bifalls

131. **att** motion G56 anses besvarad

132. **att** motion G57 avslås

133. **att** motion G58 anses besvarad

RESERVATIONER

Reservation 14

Anna Ekström och Jens Sundström reserverar sig till förmån för att motion G24 bifalls.

Reservation 15

Per-Åke Fredriksson, Robert Hannah, Ulrika Landergren, Jens Sundström och Maria Weimer reserverar sig till förmån för att motion G30 bifalls.

Särskilt yttrande 3

Joar Forssell, Liberala Ungdomsförbundet, anför med anledning av motion G30:
”Motion G30 bör bifallas.”

Särskilt yttrande 4

Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av motion G30:
”Att ha makt över sitt eget liv är grunden för ett liberalt samhälle. Att då inte ta ställning för att individer ska ha makt över slutet av sitt liv, inte ens när de är väldigt sjuka, är oförståeligt.”

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

UTMANING 1: PATIENTEN HAR MAKT OCH INFLYTANDE ÖVER VÅRDEN

1. Hälso- och sjukvårdslagen behöver moderniseras och perspektivet förflyttas från ett befolkningsperspektiv till patientmakt. Varje patient ska ha rätt att få vård efter behov och att fritt välja vårdgivare i hela landet. Vården ska vara evidensbaserad och kostnadseffektiv.
2. Patientlagen ska innebära en skyldighet för landstingen att ge patienter valfrihet och egenmakt. Patienten ska ha rätt att välja mellan olika vårdgivare i såväl det egna landstinget, som i ett annat landsting. Denna valfrihet ska gälla såväl öppenvård som slutenvård.
3. Patientinformationen ska utvecklas och vara tillgänglig via nätet så att det blir enklare att göra jämförelser mellan vårdgivare och landsting, i syfte att driva utvecklingen framåt, att stärka patienten och att underlätta val.
4. Ersättningssystemen till vårdgivare måste utformas på ett sådant sätt att för patienten värdeskapande åtgärder premieras, med stärkta krav på tillgänglighet och kontinuitet.
5. Fler sjukhus ska drivas i privat regi i landet. Ytterligare minst fem sjukhus ska drivas i privat eller idéburen regi, med syfte att skapa en mångfald av utförare och stimulera innovation, kvalitet, tillgänglighet och kontinuitet.

UTMANING 2: EN HÄLSO- OCH SJUKVÅRD PRÄGLAD AV KONTINUITET OCH TILLGÄNGLIGHET

6. Primärvårdens roll i sjukvårdssystemet ska stärkas. En genomgripande primärvårdsreform inspirerade av den norske fastläkarreformen ska genomföras i syfte att stärka primärvårdsläkarens roll i sjukvårdssystemet och förbättra kontinuiteten för patienterna och effektivisera sjukvården. Varje läkare ska ansvara för sina listade patienter och samordna den vård som behövs. Alla patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, PVV, såsom till exempel en patientansvarig läkare.
7. Primärvårdsläkaren ska ha möjlighet att driva egna företag genom avtal med regionerna och landstingen och där erbjuda listade patienter ett brett utbud av vård. Läkarna ska också vara tillgängliga för kommunala uppdrag som vård i äldreboenden och skolhälsovården.
8. Svensk sjukvårds fokusering på akutsjukhusen behöver förändras. Bristen på allmänläkare måste brytas genom att läkare med andra specialiteter, under en övergångsperiod, får etablera sig som fasta läkare i primärvården.
9. Inför en fast kontakt på apotek, delvis finansierad av sjukvårdshuvudmannen, för patienter med många eller avancerade läkemedel. Den fasta apotekskontakten ska kunna erbjuda patienter tjänster som rådgivning, läkemedelsgenomgångar och kunna ta direktkontakt med ansvarig förskrivare.

10. Personer som har nedsatt förmåga att ta sig till sjukvårdsinrättningar ska ha rätt till mobil sjukvård. Mobil sjukvård kan innefatta akutbedömningar, slutenvårdsuppgifter som utförs i hemmet samt sjukvård på primärvårdsnivå.

11. Tillgänglighet är svensk sjukvårds största utmaning och den tidigare så effektiva kömiljarden ska återinföras i utvecklad form och permanentas. En reformerad kömiljard ska fortsatt ha fokus på kortade väntetider i hela vårdkedjan inklusive diagnostik och återbesök, men också ha fokus på samordning och kontinuitet.

12. Konstanta överbeläggningar skapar en ineffektiv och patientosäker vård. Överbeläggningarna kan minskas genom smartare bemanning och snabba, trygga hemgångar. Ingen färdigbehandlad patient ska hållas kvar på en sjukhusavdelning på grund av en ohållbar hemsituation

13. Alla vårdgivare ska åläggas att erbjuda en lika bra digital tillgänglighet som fysisk, där patienten utifrån situation och önskemål själv ska kunna välja att konsultera vården med en e-tjänst, telefon, video eller vanligt fysiskt besök.

UTMANING 3: EN MODERN ORGANISATION SOM STÄRKER SVENSK HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

14. Det behövs en maktförskjutning inom hälso- och sjukvården till patienterna. Patienten ska ha rätt att vara delaktig i utformningen av den egna vården och därmed ha rätt till en hälso- och sjukvård som i högre utsträckning tar hänsyn till hens önskemål och förmågor.

15. Huvudmannaskapet över sjukvården ska ligga hos regioner och landsting. Staten ska besluta var den högspecialiserade vården ska bedrivas. Rikssjukvårdsnämnden ska ersättas av en styrelse som beslutar om vad som ska definieras som nationellt högspecialiserad vård och var den vården ska ges. Vårdens kvalitet ska vara avgörande. Regionalpolitiska hänsyn ska inte tas.

16. Inom områden där patientunderlaget är litet, exempelvis vid sällsynta diagnoser eller där dyrbar teknisk utrustning krävs, bör den högspecialiserade vården struktureras i europeiska specialistcentrum.

17. För att åstadkomma en likvärdig och evidensbaserad hälso- och sjukvård krävs en ökad nationell kunskapsstyrning som säkerställer att nationella riktlinjer följs. Kunskapsstyrningen säkrar att våra begränsade resurser används på ett sådant sätt att de gör störst nytta.

18. Den statliga Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska rätt att besluta om att stänga enskilda vårdverksamheter vid långvarig bristande kvalitet i utförande, vid allvarliga händelser eller bristande följsamhet till nationella riktlinjer. De granskningar som IVO genomför måste ske kontinuerligt och resultatet måste återkopplas snabbt.

19. Kraven på landsting och regioner att bedriva forskning, utveckling och innovation ska skärpas. Lagstiftningen ska revideras så att alla sjukvårdshuvudmän får i uppdrag att aktivt bedriva sådan verksamhet.

20. Hälso- och sjukvården ska i huvudsak finansieras gemensamt och solidariskt. Patientavgifter ska användas för att styra vårdkonsumtionen. Detta innebär att högkostnadsskyddet förändras och kan differentieras för öka intäkterna till vården och samtidigt skydda dem med störst behov. En utredning bör belysa sjukvårdens framtida prioriteringar, finansiering och behovet av justeringar av patientavgifter.

21. Genom att låta regioner och landsting ta över kostnadsansvaret för sjukskrivningarna från försäkringskassan kan möjligheterna med finansiell samordning (Finsam), där vi kopplar ihop sjukskrivning med behandling, utvecklas.

22. Samverkan med Life-science-sektorn ska stärkas i syfte att utveckla nya mer individualiserade ersättningsformer där läkemedelsbehandling ersätts efter resultat.

23. Privata vårdgivare bidrar till ett brett vårdutbud och ska uppmuntras att erbjuda vård i hela landet. LOV ska breddas så att fler områden än primärvårdens vårdcentraler omfattas av kravet på patientens eget val. Principen ska vara att all vård som är lämplig för vårdval också erbjuds i den formen. Avvikelser från detta måste kunna motiveras särskilt.

24. Idéburna verksamheter bidrar med ett mervärde genom sitt ideella engagemang. Lagstiftningen måste ändras så att sådana verksamheter kan undantas från LOU. Möjligheten till ideell-offentlig samverkan behöver stärkas.

UTMANING 4: VÄRLDENS SÄKRASTE HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

25. Sverige ska ha världens säkraste hälso- och sjukvård. En nollvision mot undvikbara patientskador och vårdrelaterade infektioner ska införas.

26. Modernisering av vården ska intensifieras. I detta arbeta ska patienten involveras. Progressiva verksamheter som inför nya lösningar och som skapar karriärvägar för innovativ personal ska belönas. Särskilda innovationsfonder ska skapas i flera landsting och regioner för att stimulera medarbetarnas innovationsinitiativ.

27. Patienten ska ha rätt att reklamera vård som innehållit felbehandlingar eller lett till vårdskador. Det måste bli tydligt att den vårdgivare som vållar skadan eller felbehandlingen ska stå för kostnaden för de vårdbehov som uppstår.

28. Hälso- och sjukvårdens patienter ska känna sig trygga i förvissningen om att de behandlingsmetoder som vården använder vilar på vetenskaplig grund. Lagstiftningen ska skärpas så att det blir tydligt att legitimationen är förknippad med ett ansvar för sitt agerande och att den behandling och de råd som vårdpersonalen ger ska vila på vetenskaplig grund, även utanför det dagliga arbetet i vården.

29. Legitimerad sjukvårdspersonal som misstänks för allvarlig felbehandling och som kan utgöra en fara för patientsäkerheten utreds av IVO och HSAN. En anmälan som ses som så graverande att den legitimerade under utredningen stängs av från sin arbetsplats ska även innebära tillfälligt indragen förskrivningsrätt och avstängning från yrkesutövande i hela Sverige under samma period.

30. Genom en stärkt patientlag ska psykiskt sköra personer skyddas från kvacksalveri och behandlingsmetoder som saknar vetenskaplig grund. Det finns flertalet terapier vid psykisk ohälsa som inte är grundade på vetenskap och som utövas av personer som inte har hälso- och sjukvårdens legitimationsyrken. Risken är stor att psykiskt instabila personer far illa och inte får adekvat behandling.

31. Nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig, kostnadseffektiv och patientsäker vård.

32. Ökat nationellt fokus ska läggas på en utveckling av och en säkrad följsamhet till de nationella läkemedelsrekommendationerna. För att öka tydligheten för patienten ska en så kallad "generika-reform" genomföras, där alla läkemedel har samma namn som sitt preparat och där företagsnamn enbart skrivs i mindre stil.

33. Jämställdhet är en patientsäkerhetsfråga. Kvinnor och män får inte alltid sjukvård som är tillräckligt anpassad efter deras biologiska olikheter. Det behövs mer genusforskning inom medicinen för att utveckla rekommendationer om rätt behandling för kvinnor respektive män. Sjukvårdsstatistik ska redovisas och analyseras ur ett genusperspektiv.

UTMANING 5: INDIVIDEN TAR ETT STORT ANSVAR FÖR SIN HÄLSA OCH FÖR SINA LEVNADSVANOR

34. Hälso- och sjukvården kan bidra för att stärka människors hälsa och ge stöd, men det är den enskilda människan som måste ta ansvar för sin egen hälsa och sina levnadsvanor. Hälso- och sjukvården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor.

35. Vaccination mot vissa sjukdomar är ett viktigt hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande åtgärd. Barn som inte tål vaccination ska inte riskera att smittas av sjukdomar för att vissa föräldrar väljer att avstå från att vaccinera sina barn. De som väljer att inte vaccinera sina barn ska inte ha rätt att välja förskola fritt om det riskerar andra barns hälsa.

36. Barn och ungdomar ska vara i fokus för tobaksförebyggande insatser. Sjukvården ska erbjuda insatser för rökavvänjning och bli än tydligare med rökningens konsekvenser. Resultatet av pågående behandling och åtgärder motsvarande rökstopp vid operation ska användas i större utsträckning.

37. Det övergripande målet för svensk drogpolitik ska vara nolltolerans mot drogrelaterade dödsfall och drogrelaterat lidande. Missbruk ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad beroendevård.

38. Ansvaret för beroendevården, inklusive behandling av alkoholberoende, ska flyttas från kommunernas socialtjänst till landstinget och hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare, med syfte att möta personer som behöver få hjälp med att ta kontroll över sitt alkoholintag, ska inrättas på fler håll i landet.

39. Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för tidig upptäckt av riskbruk av alkohol ska stärkas. Eventuella insatser och intervention ska erbjudas snabbare än vad som görs idag.

40. Patientlagens regler om valfrihet i hela landet i öppenvård ska omfatta även beroendevården. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar. Efter akuta insatser och tvångsvård ska den fortsatta vården ges utan uppehåll.

41. Tänderna är en viktig folkhälsofråga. Åldersgränsen för rätten till det högre allmänna tandvårdsbidraget ska sänkas från 75 år till 65 år. Vi vill prioritera detta framför fri tandvård för unga vuxna, som redan idag har bland världens bästa tandhälsa.

42. Ett likvärdigt högkostnadsskydd ska införas för dem som väljer frisktandvård, på likvärdiga villkor med det som gäller dem som väljer taxevård.

43. Samtliga regioner och landsting ska åläggas att erbjuda hälsokommunikatörer för nyanlända. Hälsokommunikatörera ska främja en god hälsa hos nyanlända genom information, utbildning och dialog på det egna språket.

UTMANING 6: ETT ÖKAT PSYKISKT VÄLBEFINNANDE

44. Vårdgarantins krav på besök och behandling inom 30 dagar för psykisk ohälsa ska respekteras av samtliga regioner och landsting.

45. Över hela landet ska en väg in i psykiatrin införas via en nationell digital plattform där det är möjligt att få information, stöd behandling eller hjälp att boka in en fysisk tid antingen via internet eller telefon

46. Psykiatrisk akutmobilitet, så kallade psykiatriambulanser, ska spridas över hela landet för att möta människor i kris och självmordssituationer.

47. Möjlighet till självvald inläggning inom psykiatrin, där patienten själv bestämmer över sina in- och utskrivningar, ska erbjudas i hela landet. Målet är att minska behovet av tvångsåtgärder, då dessa i många fall beror på att patien-

terna är för sjuka när de kommer till sjukhuset. Vårdtiden blir då ofta längre än vad som annars hade behövts.

48. Barns och ungdomars rätt till vård, som ges utan föräldrarnas vetskap eller delaktighet, ska stärkas genom att barn och unga ska kunna söka vård utan föräldrars vetskap. En förälder ska inte kunna fördröja vårdens insatser. Lagstiftningen måste ändras från föräldraperspektiv till att ha barnets behov i fokus.

49. Patientavgiften för tvångsvård, liksom patientavgiften för läkemedel för personer som behandlas med stöd av Lagen om psykiatrisk tvångsvård, bör avskaffas.

50. Första linjens psykiatri ska vara en självklar del av primärvårdens ansvar och en förbättrad tillgång till psykologer och andra relevanta yrkesgrupper behövs på landets vårdcentraler. Alla regioner och landsting ska erbjuda en ”första linjens psykiatri” för barn och unga i åldern 7-19 år med lindrig till måttlig psykisk ohälsa.

51. Skolmiljön ska anpassas till elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar för att säkra dessa elevers möjligheter till en god hälsa och deras rätt till en god skolgång.

52. I många av landets skolor finns idag i praktiken ett krav på en neuropsykiatrisk diagnos för att en elev ska ha rätt till särskilt stöd i skolan. Detta måste förändras så att alla elever med behov, även de som saknar diagnos från hälso- och sjukvården, ska erbjuds särskilt stöd i skolan.

UTMANING 7: FRIHET OCH VÄRDIGHET HELA LIVET

53. Äldreomsorg, vårdcentraler och sjukhus ska samverka och tillsammans skapa en vård och omsorg speciellt utformad utifrån den äldre individens behov. Den i punkt 6 beskrivna fastläkarreformen ska säkerställa kontinuitet för patienten och säkerställa läkarmedverkan i den kommunala vården och omsorgen.

54. Alla som arbetar inom hälso- och sjukvård samt inom äldreomsorg ska ha kunskap om våld mot äldre och anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

55. Anhörigvårdare behöver avlastas genom vårdsamordnare eller vårdlotsar som hjälper med sjukvårdskontakter och mot oro. Det behöver skapas kontaktvägar mellan anhöriga och sjukvård och det måste bli lättare att få kontakt med andra i samma situation. Ett nationellt anhörigcentrum med stödlinje dygnet runt kan ge trygghet och avlastning. En grundläggande del i denna förebyggande vård är ett förstärkt ekonomiskt anhörigstöd.

56. Mat och måltiderna inom hälso- och sjukvård och omsorg kan utvecklas. Framför allt inom sjukvården behöver mat och måltider utvecklas. För att säkerställa ett medvetet arbete med mat och måltider för äldre och en effektiv nutritionsbehandling ska alla patienter ha tillgång till dietist och arbetsterapi.

57. Patientlagen och socialtjänstlagen behöver kompletteras med krav på att vård och omsorg organiseras så att alla som så önskar, garanteras mänsklig närvaro vid sin död. För att skapa livskvalitet i livets sista tid behöver vårdens och omsorgens arbetssätt utvecklas och formas utifrån patienternas behov. Här kan frivilligorganisationer göra en viktig insats.

UTMANING 8: EN MODERNISERAD VÅRD FÖR PERSONAL OCH PATIENTER

58. En statlig investeringsfond ska skapas för att överbrygga den investeringspuckel som krävs, där investeringar från huvudmännen kompletteras med en satsning från staten för att under en femårsperiod föra hela det offentliga Sverige in i den digitala tidsåldern.

59. För att den digitala tillgängligheten ska utvecklas och bli en självklar service till patienterna behöver nya kvalitetsmått skapas som styr mot en förbättrad digital tillgänglighet vid sidan av exempelvis fysiska besök.

60. Den nuvarande vårdgarantin ska förstärkas och kompletteras med en digital vårdgaranti. Sjukvårdshuvudmannen ska ha en skyldighet att erbjuda vårdkontakt på nätet inom en timme, till exempel genom 1177 Vårdguidens e-tjänster.

61. Patienter ska ha lagstadgad rätt till informationen om sig själv genom journal på nätet på ett enkelt, lättillgängligt sätt med digitala lösningar.

62. En modern dataskyddslagstiftning ska införas med utgångspunkten att hälso- och sjukvårdslagens krav på en säker vård ska vara överordnad dataskyddslagstiftningen. En modern lagstiftning ska vidare möjliggöra för individen att själv kunna gradera sin integritetskänslighet och att välja att dela alla, vissa eller inga av sina data för forskning, samkörning eller analys.

63. Den som blir inlagd på sjukhus eller flyttar till ett äldreboende måste erbjudas möjlighet att använda digitala verktyg för att kunna fortsätta använda sociala medier, hålla kontakt med vänner och anhöriga, söka information och allt annat som människor idag gör via nätet.

64. Det behövs ett aktivt utvecklingsarbete i vården för att skapa fler verkningsfulla, nätbaserade behandlingsformer, syftande till att erbjuda fler patienter behandling på nätet.

65. Digitaliseringens möjligheter ska användas till att skapa ökad säkerhet kring läkemedel och skapa ordning och reda kring vacciner genom tillgång till läkemedelsförskrivning och vaccinhistorik i journal på nätet.

UTMANING 9: SÄKRAD KOMPETENSFÖRSÖRJNING AV VÅRDEN

66. All personal inom hälso- och sjukvården måste ges möjlighet att arbeta på toppen av sin kompetens. Låt därför till exempel vårdbiträden och undersköterskor avlasta sjuksköterskor och annan legitimerad personal.

67. Specialistutbildning för sjuksköterskor ska ges inom ramen för yrkeslivet. En modern specialistutbildning för sjuksköterskor ska införas, där statens medel för studiemedel förs över till sjukvårdshuvudmännen för att finansiera studielön för medarbetare så att de inom ramen för anställningarna kan skapa goda förutsättningar för vidareutbildning. Likvärdiga villkor för anställda hos privata aktörer ska säkerställas genom avtal

68. För att lösa den offentliga sektorns problem med personalförsörjning inom ett antal viktiga områden måste möjligheterna att göra karriär, såväl vad gäller kompetensutveckling som löneutveckling, att stärkas. Varje sjukhus ska utveckla kompetenstrappor eller andra modeller för att tydliggöra vårdpersonalens karriärvägar.

69. Vårdens välutbildade, kvinnodominerade yrkesgrupper ska ha en god löneutveckling. Lönen ska sättas individuellt och vidareutbildning ska synas i lönekuvertet. För att möjliggöra detta ska en statlig pott för specialistsjuksköterskor, liknande den för förstelärare, skapas.

70. Vårdens arbetsmiljö behöver förbättras, och samtidigt måste kraven från statliga myndigheter förankras i evidens. Det kräver större anpassning till individuella förutsättningar och bättre anpassning till olika verksamheters villkor. Arbetsmiljöverkets uppdrag ska utvecklas till att omfatta även rådgivning och dess granskningsuppdrag ska skärpas med krav på modern evidens som grund.

71. Läkarstudenter och studenter inom andra vårdyrken ska i högre utsträckning ses som en resurs i vården. Till exempel ska en läkarstudent som har kommit en bit in i utbildningen kunna anställas som läkarassistent med mandat att göra

mer kvalificerade uppgifter än vad medicinska sekreterare och undersköterskor normalt gör. Vidare ska en sjuksköterska som fullgjort huvuddelen av sin utbildning kunna få en introduktionsanställning.

72. All legitimerad personal inom hälso- och sjukvården behöver ständigt hålla sin kunskap aktuell. Därför ska ett recertifieringssystem införas som innebär att fortbildning är en förutsättning för att få behålla sin legitimation. Det ska åligga arbetsgivarna att ge förutsättningar för fortbildning.

73. Vård- och omsorgsprogrammet ska göras om så att det leder till en examen till undersköterska.

74. Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att se över sina processer avseende godkännande av läkare med utländska examina, syftandes till att korta ned utredningstiden. Sverige ska samtidigt verka för tillskapandet av ett internationellt register med godkända läkarexamina.

75. Genom lärlingsutbildningar och lågtröskeljobb kan fler lära sig viktiga jobb och skaffa erfarenheter inom hälso- och sjukvårdens verksamheter som idag har svårt att hitta medarbetare.

76. Utlandstjänstgöring för vårdpersonal ska i högre grad ses som en merit. Regioner och landsting ska därför underlätta för medarbetare som under en kortare eller längre period vill arbeta utomlands för internationella organisationer, som t ex Läkare utan gränser.

77. Hyrpersonal behövs för att klara tillfälliga arbetstoppar, men ska inte ersätta fast anställd personal. Regionernas och landstings kompetens avseende upphandling av hyrd personal måste säkras. Bra ersättning ska beviljas personal för inhopp med kort varsel, men då inte för att fylla ordinarie schemarader.

Motioner

G. Sjukvård

Allmän sjukvårds- och tandvårdspolitik

G1. Rätt att välja behandlingsteam

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** patienten efter noggrann information ska få utforma den vård hen vill ha

Informationen till patienter angående alternativa behandlingsmetoder är bristfällig, till exempel höftledsoperationer. Ytersättningsprotes har praktiskt taget utgått i Sverige på grund av bristande information om ingreppet och den stora kvalitetsskillnaden mellan olika höftledsproteser.

I stället för nationell kunskapsstyrning bör europeiska riktlinjer gälla. Landstingen har inte förmåga att släppa greppet om sina patienter.

Orsaken till den låga effektiviteten i sjukvården är inte enbart ökad administration utan också att en oproportionerlig tid av arbetstiden ägnas forskning och utveckling. Tiden för forskning får inte inkräkta på behandling av patienter, utan hänföras till p 26 Innovationsfonder, som står för kostnaden för forskning, utveckling och innovationer.

I dag har patienternas vårdval breddats enligt lagen om valfrihet där vårdval införts för ett flertal diagnoser.

I stora delar av landet erbjuds inte patienterna vårdval av geografiska eller politiska skäl. Patienten bör få möjlighet att välja sitt vårdteam utan hinder, men utbetalningen till vårdgivaren måste ha ett ekonomiskt tak.

G2. Patientansvarig läkare

Liberalerna Nyköping
Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** patienten ska ha en patientansvarig läkare (PAL) inom alla nivåer i sjukvården

Läkarförbundet har påpekat att patienten bör ha en ansvarig läkare på alla nivåer i sjukvården. Reaktionen har varit sval inom den politiska sektorn.

För primärvårdens del är det logiskt att patientansvarig läkare är den läkare hos vilken patienten är listad eller hos den privata läkare patienten valt.

När patienten remitteras till högre vårdnivå ska patientansvaret övertas av namngiven läkare inom specialist vården. Patienten ska inte falla mellan stolarna. Patientansvaret kvarstår hos specialisten så länge vårdepisoden varar. Längden på en vårdepisod kan variera från ett vårdtillfälle till flera år beroende på sjukdom.

G3. Inför en nationell modell för primärvården och utbilda fler läkare

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att Sverige inför en nationell modell för primärvård som medger en mer enhetlig styrning av landstingens och regionernas sjukvårdsuppdrag och som innefattar ett fastläkarsystem där varje medborgare har rätt att välja en namngiven läkare

2. **att** Liberalerna ska verka för att Sverige genomför en nationell utbildningssatsning på allmänläkare för att skyndsamt uppfylla riksdagens mål om en läkare i primärvården per 1 500 invånare

Den svenska sjukvården brottas med stora problem. Runt om i landet ringer varningsklockor om permanenta överbeläggningar, fulla akutmottagningar, höga sjukskrivningstal och kraftigt växande vårdköer. Det är långt kvar till riksdagens mål om 1 läkare per 1 500 invånare och barnmorske- och sjuksköterskebristen är närmast akut i många landsting och regioner.

För att råda bot på problematiken har hälso- och sjukvårdsdirektören Göran Stiernstedt föreslagit en omfördelning av resurser från sjukhusvården till primärvården. Hans rapport ”Effektiv vård” (SOU 2016:2) visar även att svensk primärvård behöver bli mer jämställd. I rapporten står: ”Primärvården i Sverige är alltför svag med en alltför begränsad funktion vad gäller att koordinera vården, att ha översikt över de insatser som patienten får och att bidra till att knyta samman de samlade insatserna från landstingens hälso- och sjukvård samt kommunernas sjukvård och socialtjänst.”

För att motverka denna uppdelning krävs en mer enhetlig och centralstyrd primärvård. Det är något som överläkaren Jonas Ekström bland andra har efterfrågat (Svenska Dagbladet 4/5 2017) och skulle vara en viktig förebyggande åtgärd för att förhindra att dagens krissituation uppstår. Sveriges 21 landsting och regioner har i dag olika modeller avseende vårdval, ersättningsnivåer, utbud och uppföljning. Detta är kostnadsineffektivt, skapar onödig byråkrati och försvårar för vårdkoncerner som vill erbjuda en jämlik vård till patienter i olika delar av landet.

En nationell modell för primärvården kan med fördel dra lärdom av Danmark och Norge. Där finns ett nationellt fastläkarsystem som listar varje medborgare hos en namngiven läkare och effektivare utbildningsinsatser för läkare i allmänmedicin. Detta skapar kontinuitet och förtroende mellan vårdgivare och vårdtagare och stärker medborgarnas ställning i sjukvårdssystemet.

G4. Låt kommuner anställa läkare

Hans-Robert Hansson, Strömstad
Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom att kommuner ska få anställa läkare

Kommunerna har i dag inte några befogenheter att tillhandahålla läkarinsatser inom ramen för sin hälso- och sjukvård, det vill säga den hälso- och sjukvård som bedrivs i särskilda boendeformer, dagverksamheter och ordinärt boende. Detta gäller även jourverksamhet när sådan inte finns. Enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) är det landstinget som ansvarar för läkarinsatser.

Som liberaler vill vi inte se sådana begränsningar för kommuner. Det kan finnas tillfällen där kommuner bedömer att de behöver kunna anställa läkare för att säkra sin hälso- och sjukvård och befolkningens trygghet.

G5. Bättre medicinskt stöd inom äldreomsorgen

Birgitta Gottfries Dahlberg, Danderyd
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen verkar för att stärka och specificera det medicinska stödet inom äldreomsorgen utifrån de olika sjukdomstillstånd som vi drabbas av
2. **att** partistyrelsen överväger att föreslå kommunerna att anställa läkare som högst medicinskt ansvarig

Vi blir allt äldre och lever med allt fler kroniska sjukdomar. Sjukvården är hårt belastad. Vårdtiderna kortas på sjukhusen och utskrivning sker så fort den medicinska akuta vården är klar till korttidsboenden, äldreboenden eller till hemmet där kommunernas ansvar sedan ska tas.

Detta innebär att många skrivs ut från sjukhus med ett kvarstående stort behov av medicinsk rehabilitering som enligt rådande principer ska skötas av primärvården (landstinget).

Det kan handla om personer med t.ex. stroke, cancer, senilitet eller bruten lårbenshals med komplikationer.

Kommunernas uppdrag är ”att bevara funktioner” och egentligen inte att förbättra och rehabilitera. Denna ansvarsfördelning infördes på 1970-talet vid Ädelreformen. Alltsedan dess har det funnits oklarhet när det gäller det medicinska ansvaret för rehabilitering när personer skrivs ut till äldreomsorgen, exempelvis till särskilda boenden, där kommunerna är huvudman. Dessa glapp har om möjligt blivit alltmer svåröverbyggda då sjukvård och kommunal verksamhet handlas upp i olika system med stuprörseffekter som resultat.

Kommuner har som högsta medicinska kompetens en MAS, Medicinskt Ansvarig Sköterska. Utifrån ökande krav på medicinsk rehabilitering och sjukvård för personer som vårdas inom kommunerna, och som sannolikt kommer att öka över tid, är det av största vikt att se över det medicinska stödet. Ett tydligt överlämnande av ansvar vore önskvärt från sjukhus till kommunen med namngiven mottagande läkare, knuten till boendet. Medicinskt ansvarig läkare bör också verifiera att det finns kompetens att ta över den medicinska rehabiliteringen och sjukvårdsbehovet på det kommunala boende som planeras. För att detta ska bli verklighet behöver kommunernas ansvar ses över. Kommunerna bör överväga att anställa läkare, t.ex. geriatriker, som de högsta medicinskt ansvariga för att kunna säkerställa välfungerande vårdkedjor för äldre som ej längre klarar sig själva och för att kunna vara en jämbördig part till landstingets hälso- och sjukvård.

G6. Akutmottagningarna ska vara för akut sjuka

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** akutmottagningarna ska betjäna patienter med akut sjukvårdsbehov
2. **att** bemanningen ska utgöras av akutläkare och övrig akututbildad personal
3. **att** primärvården ska ha kvällsöppna mottagningar

I dag belastas akutmottagningarna av fel patienter. Det är oftast patienter som inte har tillgång till primärvård under kvällar och nätter. Det finns också patienter som söker direkt vid akutmottagningen utan att först kontakta primärvården. Okynnet påpekades av kirurgen Åke Andrén Sandberg i Läkartidningen (nr 30 2013) under rubriken ”Åk till akuten, vi har fullt”. Han konkluderar att utbyggnad av akutmottagningarna är en återvändsgränd.

Bidragande orsak förutom bristande primärvård är att sjukhusens specialistklinikers öppen-vård är svårtillgänglig. Politikerna har inte förstått vikten av fungerande mottagningsverk-samhet vid sjukhusens specialistkliniker. Detta beror på bristande tjänstedirektiv för sjukhusläkarna.

I kommittédirektiven till utredningen ”Effektiv vård” (SOU 2016:2, s. 659) påtalas det minskade antalet patientmöten per dag, som nu är nere i mellan två och tre patientmöten dagligen, vilket är skamligt lågt. I förslag till rekommendationer i samma utredning påtalas heller inte på vilken nivå antalet patientmöten per läkare bör läggas. Inom OECD är de cirka sju per dag. Ett krav motsvarande detta måste våra sjukvårdspolitiker ställa på verksamheten. Då kan akutmottagningarna avlastas och patienterna vårdas av rätt vårdgivare inom sjukhuset.

Det förutsätter att specialiteten allmänmedicin prioriteras i utbildningen till läkare.

G7. Likvärdig sjukvård kräver nationell styrning

Jens Sundström, Luleå
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 15 i rapporten ”Vård och välfärd i hela Sverige” ska lyda: ”Sjukvårdens organisation och finansiering står inför många utmaningar. Det behövs en utökad nationell samordning och styrning. Det stärker likvärdigheten och valfriheten, förbättrar vårdmöjligheterna för sällsynta diagnoser och ökar tillgången till hälso- och sjukvård i landets glest befolkade delar.”

Någonting är trasigt i den svenska sjukvården. Landsting och regioner klarar varken av att leva upp till att vara en attraktiv arbetsgivare eller upprätthålla en likvärdig sjukvård för medborgarna.

Någonting måste göras, att fortsätta med dagens sjukvårdssystem är fel. Det behövs både förändring av styrning och finansiering. Vården ska vara jämlik. Var och en har rätt till god vård och omsorg oavsett bakgrund, kön, ålder eller bostadsort.

G8. Världens bästa sjukvård

Liberalerna Norrbotten

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 15 i rapporten "Vård och välfärd i hela Sverige" ska lyda: "Sverige ska ha en nationell finansiering och styrning av sjukvården. I ett liberalt samhälle ska vi kunna se en mångfald av vårdgivare men ändå garantera en likvärdig vård oavsett bakgrund, kön, ålder eller bostadsort."

Sverige ska ha en nationell finansiering och styrning av sjukvården. I ett liberalt samhälle ska vi kunna se en mångfald av vårdgivare men ändå garantera en likvärdig vård oavsett bakgrund, kön, ålder eller bostadsort.

Humanismen och helhetssynen på människan ska utgöra värdegrunden för svensk sjukvård. Ett av fundamenten i ett välfärdssamhälle är att alla människor har rätt till en god vård och omsorg, oavsett ekonomi, ålder eller bostadsort. För att kunna garantera likvärdig vård krävs en nationell styrning och finansiering. Det är orimligt att de ekonomiska resurserna och kvaliteten varierar mellan olika landsting och regioner. Alla ska ha samma möjlighet till god sjukvård.

G9. Förändra sjukvårdens huvudmannaskap

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** sjukhusvården förstatligas och primärvården kommunaliseras

I dag har sjukvården förbättrats beroende på den medicinska utvecklingen med t.ex. förfinade laboratorieundersökningar, ökad medicinsk kunskap om människokroppen och förbättrad diagnostik.

Allt detta ställer ökade krav på att patienterna i hela landet erbjuds sjukvård av samma kvalitet. Kvalitet i vården uppnås om läkaren ser ett tillräckligt stort antal patienter inom sin specialitet per vecka. I dag har Sverige för många läkare, som tar emot för få patienter per läkare.

Valfrihet i sjukhusvården är inte möjlig i dag. Olika beslut om tillgänglig sjukvård tas i de olika landstingen och patienten har inte den valfrihet, som önskas, då t.ex. specialistsjukvård endast är tillgänglig att välja inom en bestämd region.

I våra grannländer Norge och Danmark har sjukvårdens organisation moderniserats. I Norge, som är ett lika långsträckt land som Sverige har sjukhusvården förstatligats och primärvården kommunaliserats. Med en kommunal primärvård blir tillgängligheten förbättrad för patienterna i den kommunala äldreomsorgen.

Till den kommunala primärvården kan också knytas andra specialiteter som t.ex. geriatriker eller andra sjukhusspecialister för att underlätta för patienter, som kan få konsultation nära hemmet.

I Danmark har Sundhetsstyrelsen, vår Socialstyrelse, beslutat vilka sjukhus i landet som ska ta hand om specifika sjukdomar/skador. Det betyder att med koncentration av specialiteter till bestämda sjukhus förbättras kunskaperna hos läkaren och kvaliteten för patienten ökar.

De ovanstående exemplen visar på hur en moderniserad sjukvård kan administreras och förbättra kvaliteten för patienterna.

G10. Förstatliga den högspecialiserade sjukvården

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att den högspecialiserade sjukvården förstatligas

Arbetsgruppen ”Vård och välfärd i hela Sverige” lämnar mång bra förslag för utvecklingen av landets sjukvård. När det gäller den högspecialiserade sjukvården räcker det dock inte med en styrelse som beslutar om vad som ska definieras som nationell högspecialiserade vård och var den ska bedrivas. Huvudmannaskapet för den högspecialiserade vården bör därför överföras till staten för att garantera att vården får de resurser som behövs, för att säkerställa vårdens kvalitet samt att inte riskera att ovidkommande regionalpolitiska hänsyn tas i sammanhanget.

G11. Förstärkt ambulanssjukvård i hela Sverige

Henrik Johansson, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i sitt partiprogram tar ställning för en kraftig förstärkning av svensk prehospital beredskap och därtill uttalar ett behov av en nationellt samordnad ambulanssjukvård
2. **att** Liberalerna tar ställning för att ambulanssjukvården anpassas till omvärldsläget och en ökad och allt äldre befolkning
3. **att** Liberalerna i sitt partiprogram för in texten: ”Ambulanssjukvården ska vara jämlik i hela Sverige.”

Svensk ambulanssjukvård bedrivs både av landsting i förvaltningsform och på uppdrag av landsting av privata vårdgivare. Ansvaret är kopplat till respektive sjukvårdshuvudman (21 stycken landsting/regioner).

Socialstyrelsen, försvarsdepartementet, finansdepartementet, socialdepartementet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen samt kommuner finns som medaktörer vid allvarliga händelser, kriser och katastrofer. Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) är huvudsakliga tillsynsmyndigheter för ambulanssjukvården.

I dag tar ett ambulanslarm längre tid än för några år sedan. Anmälningarna till IVO som rör ambulansverksamheten ökar.

Det saknas en systematisk uppföljning av ambulansverksamheten och avsaknaden av kunskapen om ambulanssjukvårdens utsatta läge leder till flera cementerade brister som leder till patientsäkerhetsrisker och försämrad beredskap för större händelser. Det får anses märkligt att, den i och för sig viktiga frågan om att öka antalet poliser i riket, inte renderat liknande appeller för svensk ambulanssjukvård. Larmen om ambulanssjukvården och dess utsatta läge, med låg grad av övning, reducerad krav och eftersatt beredskap, kan inte undgått någon. Riksrevisionen har flaggat för situationen (RiR 2012:20) och flera branschorganisationer har gång efter annan fört upp den sköra situationen till debatt.

Läget har förvärrats på många håll i landet. Inom vissa områden av ambulanssjukvården avseende reglering, tillsyn och styrning har regelverk ersatts av sjukvårdshuvudmännens fria tolkningar. Socialstyrelsens och IVO:s tillsyn av ambulanssjukvården fokuserar framför allt på det som anmäls av vårdgivare eller enskilda individer. Detta trots att ambulanssjukvården har uppmärksammats som ett riskområde i Socialstyrelsens riskanalys. Socialstyrelsen har inte gjort någon övergripande nationell tillsyn av ambulanssjukvården. Den så viktiga patientsäkerhetslagen ger inte den grad av konkretion som gör att de krav som rimligen måste ställas blir tillräckligt tydliga. Socialstyrelsens föreskrifter för ambulanssjukvård är allmänt hållna och innehåller inte några skrivningar om tillgänglighet, vilket banat väg för stora beredskapsskillnader i riket.

Staten måste stoppa summariska nedskärningar samhällets krisberedskap. En robust och välövad ambulanssjukvård är viktig, eftersom en snabb vård i ett tidigt skede kan vara avgörande för vårdresultaten och effektiviteten i hela den efterkommande vårdkedjan. En fungerande och jämlik ambulanssjukvård är också av stor betydelse för människors trygghet. Utgångspunkten för ett liberalt parti måste vara att slå vakt om människors trygghet och aktivt arbeta för att komma tillrätta med de brister som finns inom hela blåljussektorn.

G12. Sammanhållen patientjournal och nationella särläkemedel/ särhjälpmedel

Rune Hultkvist, Jönköping
Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att patientjournalen snarast görs tillgänglig för samtliga vårdgivare i hela Sverige oberoende av var medborgaren befinner sig inom rikets gränser
2. **att** Liberalerna ska verka för att tillgång till särläkemedel/särhjälpmedel beslutas på nationell nivå och inte individuellt av varje landsting/region

Filmen om Åke (http://webbtv.compodium.se/inera/filmenomake/swe) beskriver patientnyttan av en sammanhållen patientjournal. Nyttan gäller givetvis medborgare i alla åldersgrupper som har någon defekt eller haft någon behandling som kan påverka framtida behandlingar. Det skapar trygghet för individen och möjlighet att röra sig fritt i Sverige i förvissning om att den lokala sjukvården alltid kan få fram aktuell journalinformation och därmed optimera behandlingen.

Vid användningen av diagnosverktyget ”Dr Watson” förbättras träffsäkerheten avsevärt om även samtligt svenskt journalmaterial ingår i erfarenhetsbanken vilket fordrar att samtliga journaler är samlade och tillgängliga. I McKinsey & Co:s rapport ”Värdet av digital teknik i den svenska vården” (juni 2016) står: ”Ett område, som väcker stort intresse och som nästan har blivit synonymt med digitalisering i svensk sjukvård, är integrerade journalsystem. De närmaste åren kommer grupper av landsting att genomföra stora investeringar i sådana system. Införandet av integrerade journalsystem som inbegriper samtliga offentliga och privata vård- och omsorgsgivare – primärvården, specialistsjukvården, äldreomsorgen och socialtjänsten – är den enskilda åtgärd som enligt våra beräkningar kan medföra den största värdeökningen, inklusive en bruttobesparing på 34 miljarder kronor per år från 2025.”

Vi vet ej hur summan 34 miljarder per år är beräknad, men det är självklart att det är mycket stora årliga belopp det rör sig om – medel som kan användas bättre än att bara slösas bort och dessutom ger en försämrad sjukvård genom felaktig behandling mot bättre vetande inom organisationen!

Särläkemedel/särhjälpmedel ska hanteras på nationell nivå. En frihetsreform för dem som är beroende av denna medicinering – frihet att flytta inom landet utan att först kontrollera om den nya sjukvårdshuvudmannen är beredd att fortsätta medicineringen. Ur ett sjukvårdshuvudmannaperspektiv skapar dagens system skevhet i den egna ekonomin – blir beroende av hur många av invånarna som har denna defekt och behöver insatser. Ur ett medborgaperspektiv gäller det att ha turen, om oturen är framme, och få en åkomma som den egna sjukvårdshuvudmannen prioriterar. Det är högst otillfredsställande ur ett jämlikhetsperspektiv. Dagens process uppfyller ej hälso- och sjukvårdslagens krav på likvärdig vård för alla.

G13. Ökat avtal om sjukvård i grannländerna

Hans-Robert Hansson, Strömstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom att regering, riksdag och landsting ska förhandla med grannländerna om utökade avtal om sjukvård

I dag finns till exempel avtal med Norge om BB och Blåljus. Då det i vissa delar av landet kan vara närmare till ett sjukhus i ett grannland än i det egna landstinget vill jag att Liberalerna ska verka för ett större samarbete över landsgränserna. Detta skulle kunna gälla akutvårdsbesök (i tillägg till Blåljusavtal), jourmottagningsbesök och planerad vård.

G14. Fritt vårdval i Europa

Liberalerna Nyköping
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** patienten ska ha rätt att välja vårdgivare över hela Europa

Patienten ska ha rätt att välja vårdgivare i hela Europa i stället för enbart inom landet. Bättre information måste ges om vilken typ av behandling som finns tillgänglig inom Europa. En förutsättning för patientens fria val är att vårdepisodens pris avtalas i förväg med vårdgivaren.

G15. Läkares rätt att arbeta enligt nationella taxan

Håkan Borg, Nyköping
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** alla läkare i Sverige ges rätt att arbeta privat med ersättning enligt nationella taxan och med ekonomiskt tak

Landstingsmonopolet har försvårat för nyetablering av privatpraktiserande läkare. Dessa tvingas till avtal med landstinget och den privatpraktiserande kåren är nu nere i cirka 1 000 av 33 000 yrkesverksamma läkare.

Liberalernas grundprincip är den enskilda individens frihet. Varför gäller ej detta läkares verksamhet? För några år sedan försökte utredaren Mona Boström avskaffa den nationella taxan. Till all lycka blev taxan kvar.

Liberalerna bör gå motsatt väg och utvidga den nationella taxan som omfattar även mer komplicerade behandlingar. För att samhällsekonomin ska klara detta måste det tak som finns i nationella taxan bibehållas och omförhandlas, senast gjordes detta i år. En koppling till prisbasbeloppet är den logiska vägen. I en snar framtid bör ersättning per vårdepisod ersätta vårdtillfälle Det blir då svårare att manipulera ersättningen.

När det gäller privatpraktiserande läkares arbetsförhållanden går en skiljelinje mellan S-styrda landsting och borgerligt styrda. Liberalerna bör göra detta till en viktig valfråga, det är inte endast patienterna som ska ha valfrihet, utan även läkarnas arbetsteam.

G16. Nationella taxan

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** sjukhusklinikernas mottagningar ska ersättas enligt nationella taxan
2. **att** sjukhusen inte ska anslagsfinansieras
3. **att** ersättning ska betalas till det behandlande teamet

I dag finns det en stor diskrepans mellan effektiviteten i primärvården och sjukhusvården. Före 1970 fanns ett system, som fungerade någorlunda vid sjukhusen. Sjukhusläkarna hade fast lön för behandling av inneliggande patienter och ersättning från försäkringskassan och en låg patientavgift till läkaren för vård på mottagning. Systemet var bra för att upprätthålla effektiviteten, men systemets nackdel var att ersättningen enbart gick till läkaren, medan övrig personal arbetade mot fast lön.

Detta system raserades av Socialdemokraterna genom 7-kronorsreformen 1970.

Incitamentet att vara effektiv även inom öppen vård vid sjukhusklinikerna försvann helt. Före 7-kronorsreformen var det normalt att sjukhusläkarna hade 15-20 patientläkarkontakter dagligen. Dessa kontakter är i dag 3-4 (se betänkandet ”Effektiv vård”, SOU 2016:2, sidan 659). I övriga OECD är motsvarande siffra 6,6. Patienterna hänvisas till primärvården, men den har varit konstant underbemannad sedan 7-kronorsreformen.

Sjukhusklinikerna måste få fullständiga läkararbetsteam som ersätts enligt den nationella taxan. Nationella taxan har reviderats senast 2016 och ska täcka alla utgifter för vård i privat regi.

Varför kan inte sjukhusklinikernas öppna vård arbeta på samma villkor som privatpraktiserande läkare? Liberala sjukvårdspolitiker måste agera i enlighet med utredningen ”Effektiv vård”.

G17. Reglera skönhetsindustrin

Amira Roula, Stockholm
Magnus Liljegren, Stockholm
Pia Långström, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att lagreglera skönhetsindustrin (t.ex. genom att stärka patentlagstiftningens kvacksalveribestämmelser) med utgångspunkten att en person som genomgår en skönhetsbehandling i juridisk mening ska anses vara en patient
2. **att** Liberalerna verkar för att enbart utbildad hälso- och sjukvårdspersonal ska få genomföra ingrepp och skönhetsbehandlingar

I Sverige i dag är det med livet som insats du genomgår en skönhetsbehandling. Då skönhetsbehandlingar anses vara ytliga och omtalas med viss tabu i samhället har granskningen av dessa behandlingar inte fått särskilt mycket politisk uppmärksamhet, om än viss medial sådan. Att känna sig trygg i den vård och behandling du får är en del av din möjlighet att ha kontroll över din kropp. Den kontrollen tappar du när och om du väljer att genomföra en skönhetsoperation. Den skada, lidande och men som uppstår efter en misslyckad behandling är fruktansvärda, och helt onödiga då de hade kunnat förhindras med juridikens hjälp. En person som genomför ett kirurgiskt ingrepp ska ha tillstånd, må ingrepp gälla ett ingrepp i vårdsyfte eller i syfte att genomgå en skönhetsbehandling. 2013 presenterade Socialstyrelsen ett förslag inför regeringen där de anger att personer som genomför en skönhetsoperation ska behandlas som en patient i juridisk mening och därmed omfattas av samma lagstiftning och skydd som en patient inom vården omfattas av. Regeringen har via Eva Nilsson Bågenholm utrett frågan för två år sedan, och enligt förslaget skulle lagen börja gälla i år, juli 2017. Bågenholms förslag har dock stött på starkt kritik från remissinstanser, då förslagen ej anses ge tillräckligt skydd för patienter. För att göra en lång historia kort är utredningen problematisk ur olika perspektiv, och bör utföras på nytt av en annan person som utgår från patientskyddsperspektivet primärt.

G18. Innovationsfonden ska användas rätt

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det arbete med forskning, utveckling och innovationer som bekostas av innovationsfonderna inte ska inkräkta på den tid som åtgår till behandling av patient

I kommittédirektiven till utredningen ”Effektiv vård” (SOU 2016:2, s. 659) påtalas det låga antalet patient–läkarmöten. I förslagen poängteras vikten av att mycket av sjukvården vid sjukhus kan flyttas till öppen vård. I direktiven anges inte hur mycken vård som ska produceras. I stället för vårdtillfälle bör vårdepisod användas som mått. Inom allmänmedicin i primärvården används kapiteringsprincipen i stället för vårdepisod. Vid sjukhusen har antalet patientmöten per läkare och dag sjunkit till låga tre möten per dag mot övriga OECD-länder där det är cirka sju per dag.

Den låga effektiviteten avseende patientmöten förklaras med administration och tid för forskning. Tidsanvändningen måste preciseras och tid för behandling av sjuka måste skiljas från både administration och forskning.

Innovationsfonden, som föreslås i Liberalernas sjukvårdsprogram, ska bekosta den viktiga patientnära forskningen. Läkararbetstiden ska användas till behandling av sjuka.

Administrationen måste i huvudsak skötas av medicinska sekreterare, men det är en gåta att endast tre patient–läkarkontakter skulle kräva alltför tung administration.

G19. Skapa regelverk som befrämjar utveckling av den mjuka vården

Ulf Schyldt, Täby
Peter Olevik Dunder, Stockholm
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för införande av ett regelverk och ekonomiska villkor som befrämjar utveckling av vårdmetoder, samtalsterapi och organisation inom vården

För utveckling av mediciner och medicinteknik, med iakttagande av god etik och vetenskaplig noggrannhet, finns det fungerande system. Genom patentinstrumentet finns också en modell som, hyggligt, tryggar företagens vilja att satsa på forskning och utveckling. Det är inte perfekt, men det finns. När det gäller andra delar av vården, särskilt samtalsterapi, finns dock inga sådana ramverk. Det betyder att utvecklingen av ”den mjuka vården” inte alls sker i samma omfattning eller får samma spridning som de ”hårda” metoderna. Det går inte att söka patent för ett sätt att organisera arbetet på en vårdavdelning eller för en ny terapiform. Dessa ”mjuka” metoder är också svårare att testa. Ofta görs det inte, eftersom arbetsmetoder inte ses som en vårdinsats på det sättet som en operationsmetod eller medicin är. Det är en starkt bidragande orsak till att ineffektiva organisationer kan leva kvar inom vården i decennier, trots att de inverkar menligt på vårdens effektivitet. Det krävs incitament för att höja utvecklingstakten, liksom det behövs mer uppföljning och utvärdering av vilka metoder som fungerar bäst. I dag får en behandlande psykolog som har en idé om att utveckla en ny metod för samtalsterapi ofta stå hela risken och göra allt merarbete själv. Om terapin lyckas, är de ekonomiska fördelarna oftast marginella. Spridningen är också långsammare, beroende av en (trögrörlig) akademi som ibland står långt ifrån den praktiska verksamheten. Här finns inga mirakelmetoder. Men medvetenheten måste öka. De myndigheter som har möjlighet att påverka vården måste anstränga sig för att förbättra villkoren för utveckling inom hela vårdapparaten, även av de sektorer som i dag förbises. Möjligheten att öka spridningen av goda, testade och effektiva metoder behöver också ses över. Liberalerna driver i dag detta i flera landsting och regioner, med gott resultat – men det arbetet behöver också stödjas, genom att lyftas fram som en av våra huvudfrågor.

G20. Vaccinlager behövs för att trygga det nationella vaccinprogrammet

Cecilia Elving, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 31 i programmet ”Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård” kompletteras med en skrivning om vaccinlager.

Programmet ”Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård” innehåller många viktiga förslag. Ett av dem, punkt 31, handlar om tillgången på vaccin. Gruppen föreslår att nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig, kostnadseffektiv och patientsäker vård. Det är ett viktigt förslag. Men otillräckligt. I Sverige har vi de senaste åren tidvis haft brist på viktiga vacciner. Till stor del handlar bristen om en ökad efterfrågan på marknaden. Att öka produktionen av vaccin tar lång tid. Situationen är allvarlig och riskerar att förvärras. I våra grannländer finns ett nationellt ansvar för att det finns tillgängligt vaccin. I både Norge och Finland finns upphandlade vaccinlager. Danmark har delvis egen vaccintillverkning. Utöver en nationell upphandling av vaccin så behöver vi också ett vaccinlager för att kunna garantera det nationella vaccinprogrammet.

G21. Individen behöver professionell hjälp till sunda kostvanor

Gunilla Borg, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** läkaren alltid ska fråga personen om vilken typ av mat hen äter

Vid besök hos läkare får man ofta tillsänt ett frågeformulär, som ska ifyllas. Bland annat om överkänslighet, medicinering och alkoholvanor. Ingen fråga om vad personen äter för mat.

Kosten följer med sedan fosterstadiet och under hela uppväxten och i en stor del av vuxenlivet.

I dag finns stor tillgång på färdigproducerad mat och den har ofta oönskade tillsatser för att kunna förvaras länge i affärerna.

Sedan 1970-talet har vi kunnat konstatera att fetma och kraftig övervikt har ökat och ingen bra förklaring har getts till patienterna. Allt grundade sig på feltolkade forskningsresultat.

Problemet är detsamma över hela världen, men inom läkarkåren har man inte funnit någon hållbar lösning. Det beror på dålig uppföljning av patienternas kostvanor.

Nu har emellertid vårdsökande patienter hittat Kostdoktorn.se och Dietdoctor.com som har hjälpt tusentals patienter med lågkolhydratkost (LCHF-kost) över hela världen. I dag behandlas en del patienter för sin fetma med gastric bypass. Detta är ett oetiskt ingrepp, som angriper ett friskt organ – magsäcken.

Därför bör ansvariga politiker se över vilken utbildning våra läkare och annan sjukvårdspersonal får om kostens betydelse för hälsan!

G22. Kostens betydelse för folkhälsan

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** göra en studie över vilken utbildning läkare, sjuksköterskor och dietister får om kostens betydelse för folkhälsan, för att få möjlighet att förbättra medborgarnas hälsa

Det har under de senaste 40 åren skett en enorm förändring av utbudet på färdiglagad mat. I affärerna finns en riklig tillgång på sötade drycker, frysta maträtter, bröd och kakor och i våra tätorter finns det tillgång till pizzerior.

Problemet med snabbmat är att det inte är den typ av mat som är hälsosam för oss. För att framhäva smaken tillsätts ofta socker.

Före 1970-talet såg vi aldrig så feta människor som i dag. Orsaken till fetmaepidemin över världen grundar sig på dåliga rekommendationer om mat, som utgick från feltolkning av forskningsresultat.

Rekommendationen att undvika fett och i stället äta kolhydrater visade sig vara helt fel. Mycket av våra viktiga (essentiella) födoämnen är fettlösliga som A-, D-, E- och K-vitamin. Dessa ämnen måste tillföras kroppen redan under fosterstadiet och under resten av livet.

På grund av detta har vi ingen förståelse för att patienten vid mötet med läkare aldrig utfrågas om vilken mat hen äter. I stället för en analys av patientens kostvanor ordineras patienten medicin för sina besvär; medicin mot högt blodtryck, ökad risk för hjärtinfarkt och råd om motionering mot övervikt. I värsta fall ordineras patienten en operation så kallad gastric bypass, där en del av magsäcken stängs av. Man blir inte fet av att äta fett lika litet som man blir grön av att äta grönsaker, men för att hålla sig frisk behöver man veta vad hälsosam kost innebär.

G23. Låt tänderna bli en integrerad del av kroppen – även kostnadsmässigt

Börje Dovstad, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att tandvården omfattas av samma sjukvårdsförsäkring som övriga kroppen, med samma egenavgifter som kroppen i övrigt

Det är dags att även vården av tänderna erhåller samma status och ställning som övriga koppen – även i termer av sjukvårdsförsäkring, egenavgifter etc.

Det finns ingen anledning till att just tandvården ska inneha en negativ särställning inom det allmänna försäkringssystemet och högre egenavgifter. I den allmänna debatten om utökad tandvårdsförsäkring förs det ofta fram ekonomiska argument för att förhindra en tandvårdsreform som likställer tänderna med övriga kroppen. Det är dags för oss liberaler att lämna denna kamerala syn och driva på för en tandvårdsreform värd namnet.

G24. Jämställ munnen med övriga kroppen: en ny tandvårdsförsäkring

Tommy Rydfeldt, Kungsbacka
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får i uppdrag att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att ta fram ett förslag för en ny tandvårdsförsäkring och lägga förslag på hur den ska kunna utformas, finansieras och införas

Skulle någon kunna tänka sig att vi tar bort rätten till i princip kostnadsfri sjukvård och i stället lät patienterna betala stora delar av t.ex. byte av höftled.

Argumentet skulle främst vara att vi inte har råd att ge denna subvention. Den som har en dålig höftled får betala bytet i stort sett själv. Det är för dyrt för samhället att betala höftleder. Och har man inte råd får man leva med dessa problem.

Det blir givetvis ett rungande nej på den frågan. Men så är det ju faktiskt inom tandvården. Munnen räknas inte till kroppen utan har en helt eget finansiering, där den enskilde betalar stora delar. Det finns en tandvårdsförsäkring som försöker att ge stöd till de mest utsatta men varje dag avstår människor från tandvård därför man inte har råd.

Man avstår från förebyggande behandlingar som kommer kosta dem pengar eller tänderna senare i livet.

Man avstår från att göra åtgärder som skulle bevarat tanden utan drar ut den då det blir billigast.

Man avstår från att ersätta utdragna tänder med tandkronor och tandbroar och lär sig leva med gluggar.

Det enda argument som ständigt kommer mot en tandvårdsförsäkring, som jämställer kostnaden för behandling av tänderna med en för övrig sjukvård, är kostnaden.

Sällan eller aldrig får man argument emot i själva sakfrågan utan det är kostnaden och åter kostnaden som återkommer.

Och vi förstår att argumenten i sakfrågan uteblir. Den som försöker argumentera om att bra tänder inte är så viktiga hamnar snart i en position där den personen måste börja ifrågasätta andra ingrepp på kroppen, som t.ex. byte av just höftleder.

En fullt utbyggd tandvårdsförsäkring, där ett besök för patienten hos tandläkaren kostar lika mycket som ett hos specialistsjukvården, skulle sannolikt kosta 20-25 miljarder. Många som i dag har stora besvär med sina tänder, men inte har råd, skulle söka vård och skapa en initial puckel av behov.

Vi är medvetna om att man sannolikt får införa en ny tandvårdsförsäkring i fler steg kanske under 5-10 år. Men vi måste börja.

Ett socialliberalt parti kan inte år efter år negligera det faktum att det finns invånare som inte har råd att gå till tandläkaren och lever med mycket dålig tandstatus, med argumentet att vi har inte råd.

Liberalerna borde utse en arbetsgrupp i denna viktiga fråga som får i uppdrag att arbeta fram ett förslag på hur Liberalerna ser på ny tandvårdsförsäkring. Hur den ska utformas, på vilket sätt den kan införas och hur den kan finansieras.

Det är dags att Liberalerna vågar titta på denna fråga och konstruktivt börjar arbeta för att få bort ojämlikheten vad gäller tandstatus och inte bara slentrianmässigt avfärdar frågan på landsmötena med att det kostar för mycket.

Att våga låta några titta på frågan och komma med konstruktiva lösningar kostar så lite men kan ge Liberalerna ökad trovärdighet i dessa frågor, och till och med kanske fler anhängare. Det senare har vi ju inte för många av.

G25. Successiv infasning av tandvården i sjukvårdsförsäkringen

Barbro Westerholm, Stockholm
Anita Afzelius-Alm, Skara
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Rune Hultkvist, Jönköping
Pär Johnson, Lidköping m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna bör verka för tillsättning av en utredning med förslag till successivt införande av tandvården i sjukförsäkringen

Sverige har en lång tradition när det gäller att förebygga munhälsoproblem. Som exempel kan nämnas att man på 1890-talet började använda tandborstar liksom tandpulver, munvatten och tandpasta. I början av 1900-talet började skoltandvården växa fram.

Resultatet är att tandhälsan i befolkningen har förbättrats avsevärt. I dag är det få som är tandlösa Men situationen är inte problemfri. Tandhälsan är sämre bland årsrika, utlandsfödda och socioekonomiskt utsatta grupper. En orsak till årsrika människors sämre tandstatus är att de inte fått den fluorbehandling som började införas i skoltandvården på 1960-talet. En hög andel av deras tänder är inte intakta, de har omfattande lagningar som amalgamfyllningar, kronor, broar och implantat. De löper högre risk än yngre att drabbas av karies, tandköttsinflammation och parodontit. De kan ha sjukdomar som påverkar tandhälsan. Dålig munhälsa kan också leda till ökad risk för bl.a. hjärt-kärlsjukdom.

En hög andel, 87 procent, av årsrika människor söker tandvården men en del kan på grund av mycket låga pensioner inte få fram de pengar som krävs för att bekosta den tandvård de behöver. Det för med sig smärta, undernäring på grund av svårigheter att bita, tugga och svälja samt risk för infektioner och dålig andedräkt. Talsvårigheter och att inte våga le ger sämre livskvalitet.

Historiskt har sjukdomar i munhålan på grund av tandproblem inte omfattats av sjukförsäkringen utan täckning av en del av kostnaderna har erhållits genom särskild tandvårdsförsäkring. Den första tandvårdsförsäkringen tillkom 1974 men ansågs för dyr för staten och ändrades 1987 genom en höjning av patientavgifterna. 1999 skedde nästa förändring vilket innebar ekonomiskt stöd för bastandvård och ett högkostnadsskydd vilket 2001 höjdes för personer 65 år och äldre. Utformningen av den försäkringen krävde omfattande administrativa insatser med långa väntetider som följd. Den ersattes bl.a. därför 2008 av dagens tandvårdsförsäkring med målsättning att stärka det förebyggande arbetet och ge dem med stora tandvårdsbehov rimlig tandvårdskostnad. I dag får den enskilde allmänt tandvårdsbidrag på 150 eller 300 kronor beroende på ålder. För behandling får man betala upp till 3000 kronor själv, sedan hälften av kostnaderna upp till 15 000 kronor. Över 15000 kronor betalar man 15 procent av kostnaden beräknad på referenspriset för insatsen. För patienter med vissa sjukdomar som leder till behov av tandvård kan ersättning erhållas genom sjukförsäkringen.

Det är oacceptabelt att en del människor, framför allt årsrika, avstår från den tandvård de behöver på grund av för låg inkomst. Samtidigt krävs 16–20 miljarder, olika uppgifter om beloppet storlek förekommer, för att helt inlemma tandvården i sjukförsäkringen vilket skulle lösa problemen för människor med låga inkomster. En inkorporering av munhälsa/tandvård i sjukförsäkringen måste därför ske successivt. Liberalerna bör verka för att en utredning tillsätts om detta.

G26. Ett liberalt program i sex punkter för psykisk hälsa

Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i enlighet med vad som uttrycks i denna motion ska arbeta för insatser för att utveckla den psykiatriska vården på bred front
2. **att** landsmötet uppdrar till partistyrelsen att ta fram ett program för hur vi ska se på psykiatrins utveckling i enlighet med motionens intentioner

Den psykiska ohälsan ökar i samhället vilket leder till ökad psykisk sjukdom vilket skapar ett stort mänskligt lidande och kostar miljardbelopp. För att komma till rätta med detta behöver man fokusera på ”det enkla” det vill säga utveckling/utbyggnad av skolhälsovård och var-

dagssjukvård och ”det svåra”, det vill säga den högspecialiserade forskningen, mera styrning och samlad implementering nya metoder/behandlingar.

1.Tidig upptäckt. Skolhälsovårdens uppdrag förtydligas och kompetenserna utvecklas som inkluderar psykisk ohälsa där det anges vilka kompetenser som ska ingå så att en ny första-linjens-sjukvård för barn och unga utvecklas inom det psykiatriska området. Huvudmannaförändring av skolhälsovården där den införlivas i övrig hälso- och sjukvårdsverksamhet behövs beaktas.

2. Tydligare uppdrag till primärvården. Primärvården behöver kunskapsutveckling och kompetenshöjning inom det psykiatriska området för att kunna fullgöra sitt första-linjen-uppdrag. Fler kompetenser behöver föras in i standarduppdraget, ex beteendevetarkompetens.

3. Den specialiserade psykiatrin. Öppenvården behöver kompetenshöjas med teambaserade arbetssätt, både akuta- och planerade insatser ska rymmas inom uppdraget och tillgänglighet prioriteras efter patienternas behov, ex på kvällar, helger och nätter om så krävs. Ledtider och avbrott i behandlingar måste bort och glapp mellan öppen- och slutenvård slutas. Vårdplaneringsinstrument där patientens behov står i centrum inte verksamhetens förmåga bör styra. Den slutna vården, både akut och planerad delen, måste fyllas med aktivt behandlingsinnehåll och effektmätas. En högspecialiserad psykiatrivård bör utvecklas som koncentreras till några få universitetskliniker i landet.

4. Forskning, utveckling och kvalitetssäkring. För att främja en kvalitativ forskning, brett utvecklingsarbete och implementering av nya metoder bör sex nationella specialistcentra inrättas som specialiseras inom fem områden och hållas samman genom det sjätte nationella centrat. Arbetsmetoden är väl beprövad inom cancerområdet men har också använts inom psykiatrin för själv-skade-beteendevården. Arbetet med kvalitetsregister behöver intensifieras och resultat användas i den patientnära forskningen.

5. Suicidprevention. En befolkningsutbildning i ”psykisk livräddning” behöver genomföras. Specialistkunskapen behöver fördjupas och särskilt första-linjens-sjukvård behöver mer kunskap och fler verktyg för att upptäcka och ta om hand personer med suicidrisk.

6. Brukarmedverkan. Utveckling och ett förändringsarbete i hög takt på bred front i hela landet kräver ett betydligt större inslag av brukarmedverkan än i dag. Brukarrevisioner behöver samlat införas och införlivas i verksamhetsredovisningarna. Patient- och anhörigutbildningar behöver standardiseras och införas brett. Självhjälpsgrupper med beprövad och evidensbaserade metoder i primärvårdens regi behöver utvecklas. Ett starkt och effektstyrt stöd till brukarorganisationer via NSPH.

G27. Inför psykiatrisk akutbil i Sveriges alla kommuner

Matilda Jansson, Kungälv
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att inrätta psykiatrisk akutbil i Sveriges alla kommuner
2. **att** Liberalerna arbetar för att personal som bemannar akutbilarna har kompetens inom suicid och psykiatri

Psykisk ohälsa ökar främst bland unga vars oro och ångest visar sig tydligt i statistiken. Räddningsverket beräknande 2006 att suicid och suicidförsöken kostar samhället 5,5 miljarder kronor varje år. Därför behövs det såväl främjande och förebyggande arbete som akuta åtgärder. Det pågår flera projekt och försök runt om i Sverige där en akutbil åker ut på larm till suicidbenägna personer. I Västra Götalandsregionen har det visat sig att åtta av tio personer har hjälpt direkt på plats. Personal med psykiatrisk kompetens åker med i akutbilen vilket gör att det går att påbörja insatser direkt på plats. Den omedelbara insatsen är värdefull för individen, som får en första bemötande av personal med specialist kompetens inom

området. En annan fördel är att samarbetet mellan polis och ambulans blir bättre samt att insatsen blir en avlastning för psykiatriska akutsjukvården.

G28. Avskaffa patientavgiften vid tvångsvård

Jessica Ericsson, Huddinge
Peter Olevik Dunder, Stockholm
Anne-Lie Elfvén, Stockholm
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Cecilia Elving, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att patientavgifterna i samband med tvångsvård avskaffas i samtliga regioner och landsting

Ungefär 12 000 personer per år blir så sjuka att de blir tvingade till vård enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård. De har då tappat förmågan att själva inse att de behöver vård och att deras tillstånd är så allvarligt att det farligt för dem själv eller andra. Ytterligare 1600 är dömda till vård enligt lagen om rättspsykiatrisk tvångsvård.

Att tvingas till vård är ett stort ingrepp i den personliga integriteten och det är noga reglerat om, när och hur beslutet ska fattas. Att tvingas till vård innebär också ett stort ingrepp i individens ekonomi eftersom den sjuke, trots att hen inte har något val, tvingas betala vårdavgifter på samma sätt som alla andra patienter. Det är vanligen människor med svåra och kroniska psykiska sjukdomar som drabbas och en mycket stor andel av dem står utanför arbetsmarknaden vilket gör att ekonomin redan från början är minst sagt kärv. Inte sällan blir vårdtiderna långa vilket gör att individen, när hen börjar må något bättre och kan skrivas ut, möts av en räkning som är omöjlig att betala. Den ekonomiska stressen försämrar inte bara prognosen och möjligheterna att bli bättre. Det skapar också rent praktiska problem med svårigheter att kunna få en egen bostad eller hämta ut sin medicin på avbetalning. Det är inte rimligt att vi tvingar svårt sjuka människor att betala för den vård vi tvingar dem till, trots att avgiften i förlängningen riskerar leda till att de får ytterligare problem och försämras.

G29. Nollvision för antal självmord

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verkar för en nollvision gällande självmord införs på nationell nivå

Miljarder har satsats på säkrare bilar och trafikmiljö. 1970 omkom i Sverige 1 307 personer i trafiken, 2013 var antalet 264. En helt otroligt bra utveckling. Trots en kraftigt ökad trafik har antalet döda markant minskats. Bilarna har blivit säkrare, avskiljare i t.ex. form av vajerräcken har satts upp, m.fl. förbättringar. Vår medvetenhet och vårt beteende kanske inte alltid har förbättrats, men den tekniska utvecklingen har bidragit. Det har föregåtts av medvetna ekonomiska satsningar liksom lagstiftningar.

Ett annat tungt områden där liv går till spillo är genom självmord. Där ligger antalet 2015 på 1 554 självmord. En nivå som tangerar antal trafikdödade 1970.

Det är svårt att direkt göra jämförelser mellan trafikdödade och självmord, och ibland sker även självmord i trafiken, som är svåra att få svar på. Det finns en tydlig skillnad i hur vi kontinuerligt aktivt prioriterar att få ner antalet i trafiken och det är X antal miljarder kronor som lagts på förbättrad och säkrare vägar. Till detta lägger bilindustrin stora resurser på att förbättra fordonsflottan.

Mycket kan göras även kring att få ner antalet självmord. Många kan förhindras, med rätt insatser och hjälp i rätt skede ofta till en låg samhällskostnad kan självmord förhindras. Till detta kan vi säkra upp och försvåra med tekniska åtgärder som t.ex. högre staket längs järnvägsspår. Hade samhället lagt motsvarande resurser som för säkrare trafik, hade vi förmodligen också haft betydligt lägre antal självmord per år.

Vi kommer aldrig att få noll döda i trafiken ändå har vi satt upp en nollvision. En nollvision för antal självmord är också en utopi, men varje räddat människoliv är en vinstlott för den enskilde, anhöriga och samhället. En nollvision är en viktig drivkraft där vi aktivt lyfter

upp frågan på bordet, ökar vår kunskap om självmord och sätter in aktiva samhällsresurser i förebyggande åtgärder.

G30. Utredning om självvalt livsslut

Barbro Westerholm, Stockholm
Lina Nordquist, Uppsala
Jens Sundström, Luleå
Maria Weimer, Uppsala
Christina Örnebjär, Kumla m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att en utredning tillsätts om självvalt livsslut
2. **att** Liberalerna ska verka för införande av livsslutsdirektiv

Vi liberaler värnar om människans rätt till självbestämmande under hela livsresan. Valfrihet och självbestämmande är viktiga liberala principer som vi kämpat för när det gällt frågor som familjeplanering, skolval och möjlighet att arbeta så länge man vill och kan.

Det vi här vill föra fram är att samhället måste bli bättre på att värna alla människors rätt till ett värdigt livsslut. Det är ingen lätt fråga men vi får inte rygga för att ta upp den. Vi föreslår därför en utredning om möjlighet till självvalt livsslut.

I dag gäller Svenska Läkaresällskapets etiska riktlinjer för läkare om att avstå från eller avbryta livsuppehållande behandling om en beslutskapabel patient vill det och är välinformerad och införstådd med de olika behandlingsalternativ som finns. Då ska läkaren respektera patientens önskan om att livsuppehållande behandling inte inleds och redan inledd behandling avslutas. Läkare ska samtidigt alltid erbjuda adekvat palliativ – lindrande behandling. Den inbegriper möjlighet till intermittent eller kontinuerlig sedering om en patient lider av outhärdliga symtom, som inte kan lindras på annat sätt.

Om en patient inte längre är beslutskapabel bör läkaren respektera patientens tidigare uttryckta önskan om att inte ta emot livsuppehållande behandling. Hur denna önskan ska uttryckas är ännu inte klart. Två utredningar, en från 2004 och en från 2015 har föreslagit att den borde kunna formuleras i ett livsslutsdirektiv, ett förslag jan anser bör förverkligas.

Vi är inte nöjd med dagens situation utan vill utreda möjligheten att tillåta så kallat självvalt livsslut. Vårt förslag är att en statlig utredning tillsätts om den modell för självvalt livsslut som är tillåtet i fem delstater i USA samt i Kanada. Den delstat som har längst erfarenhet är Oregon där Death with Dignity Act (DWDA) trädde i kraft 1997.

DWDA innebär att en obotligt sjuk patient i livets slutskede på egen frivillig begäran kan få avsluta sitt liv genom att inta en dödlig dos läkemedel som förskrivs av läkare. Läkare kan inte tvingas skriva ut medlet, det måste ske frivilligt, och förfarandet dokumenteras och rapporteras till Oregons hälso- och sjukvårdsdepartement.

Lagen har funnits i 20 år och används i liten omfattning. Men den har visat sig viktig för de patienter som utnyttjat den. Den har gett dem frihet att själva få besluta om att avsluta livet när det blivit alltför smärtsamt att leva. En tredjedel har inte använt de medel de förskrivits men velat känna trygghet i att ha dem tillgängliga. De sjukdomar det handlar om är främst cancer och ALS. Självvalt livsslut får inte användas för människor med demens.

Vi vet inte i vilken utsträckning patienter i Sverige i dag efterfrågar möjligheten till självvalt livsslut. En studie genomförd 2008 om Oregonmodellen visade att i den svenska befolkningen var 73 procent för och 12 procent emot. I läkarkåren var 34 procent för och 39 procent emot.

G31. Aktiv dödshjälp

Vladan Lausevic, Täby
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för aktiv dödshjälp

Varje människa har en naturlig mänsklig och universell rättighet till liv. Av denna anledning har människan kontrollen över sitt liv så mycket som det går och i princip äger sitt liv. Människan bör därför ha möjligheten att i Sverige kunna avsluta sitt liv av olika anledningar.

Sverige har precis som Europa i stort en demografisk utmaning med åldrande befolkning. Det innebär att många människor för varje år i framtiden kommer att drabbas av de problem som är vanligt förekommande för äldre individer. Sjukdomar som är obotliga eller kan vara svåra att bota innebära ofta aspekter som smärta, andnöd, illamående eller ångest med extrem negativ påverkan på individen. Aktiv dödshjälp kan därför underlätta för individen att hantera sitt liv i livets slutskede.

Ett vanligt argument emot dödshjälp är att den svage ska skyddas. Faktumet är dock att den som är svag i livets slutskede ofta vill just avsluta sitt liv på ett värdigt sätt. Även om många anser i stilen att ”samhället ska ta hand om den sjuke/svage” så bör just individens egoism att avsluta sitt liv prioriteras över kollektivets egoism att värna om individen. I dag är det därför vanligt förekommande att svenskar reser till exempel till Schweiz för att avsluta sina liv. Denna möjlighet bör finnas i Sverige bland annat för att individen ska kunna verkställa sin handling med bättre geografisk förutsättning och på ett mer kostnadseffektivt sätt. Lagen för aktiv dödshjälp kan vara utformas med bland annat lägsta tillåtna ålder och att minst två läkare måste ge sitt godkännande. På det sättet kan Sverige bli friare och humanare samhälle.

G32. Tillåt eutanasi, aktiv dödshjälp, i Sverige

Magnus Liljegren, Stockholm
Mikael Bravin Karlsson, Nybro
Vladan Lausevic, Täby
Bo Lindström, Malmö
Mireya Melander, Östersund m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet tar ställning för att Liberalerna ska verka för aktiv dödshjälp
2. **att** landsmötet tar ställning för att en statlig utredning om aktiv dödshjälp tillsätts

Varje människa har en naturlig mänsklig och universell rättighet till sitt liv och bör därför också ha möjligheten att i enlighet med eget fattat beslut kunna avsluta sitt liv. Även om vetenskapen går framåt och Sverige har en hälso- och sjukvård i världsklass drabbas varje år människor av svåra sjukdomar. Hur vi än vänder och vrider på livet så kvarstår faktum att vi alla en dag ska dö. Att drabbas av sjukdom som är obotlig, svår att bota och som innehåller aspekter som svår smärta, andnöd och illamående kan medföra svår ångest med en extremt negativ påverkan på individens livskvalitet. För en individ som ställs inför en svår sjukdomssituation med utsikter om en säker och plågsam död är det rimligt att också aktiv dödshjälp finns som ett alternativ. Ett vanligt argument emot dödshjälp är att ”den svage” ska skyddas. En viktig princip är därför att ett sådant beslut bara kan fattas av personer som är tillräkneliga och i stånd att fatta rationella beslut. Eutanasi ska självfallet inte tillåtas för människor med psykisk sjukdom, neurologiskt degenerativa sjukdomar eller mentala funktionshinder. Beslut om eutanasi ska alltid fattas av två läkare förutom patienten/individen. Många glömmer bort, eller väljer att bortse ifrån, att sjukvården redan i dag fattar beslut om att inte sätta in behandling till patienter som bedöms vara nära döden. En form av passiv dödshjälp. Frågan är då vem som ska ha beslutet när det är nog, läkaren eller patienten/individen?

En annan invändning är att läkare aldrig skulle gå med på att avsluta liv och att införande av eutanasi skulle tvinga fram en samvetsklausul som då också skulle gälla inom barn- och mödrahälsovården där också abortmotståndare skulle kunna hävda samvetsfrihet. Detta är en överdriven farhåga. Det är naturligtvis inte alla läkare som skulle syssla med eutanasi, det blir en specialitet eller subspecialitet, de som är intresserade kommer att söka sig dit. Läkare eller annan vårdpersonal som absolut inte kan tänka sig att arbeta med aktiv dödshjälp bör alltså välja en annan inriktning.

Ytterligare skäl är de religionsmoraliska som ofta förs fram av religiösa intressen – men kyrkan har för länge sedan skilts från staten och Sverige är i dag världens mest sekulära och individualiserade land så den typen av argument är helt enkelt inte giltiga. I dag finns också möjligheten för människor att åka till andra länder som Schweiz eller Holland för att avsluta sina liv. Kanske finns då inte möjligheten att organisera en sådan handling och avslut tillsammans med nära och kära i den omfattning eller på det sätt som varit möjligt om detta tillåtits i Sverige. Att nekas möjligheten till att avsluta sitt liv på ett värdigt sätt är därför varken humant eller liberalt. Det finns gott om argument från motståndare till aktiv

dödshjälp men det finns bara ett giltigt argument för: Att varje individ, inte staten och inte läkaren, äger rätten till sitt eget liv och också rätten att bestämma när det livet ska ändas.

G33. En medborgare – en patientjournal

Liberalerna Kalmar län
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det i rapporten "Vård och välfärd för hela Sverige" förs in en ny punkt med lydelsen: "För att säkerställa en jämlik vård och öka patientsäkerheten ska en nationell upphandling av ett gemensamt patientjournalsystem göras."

Regionerna och landstingen i Sverige har olika patientjournalsystem. Dessa upphandlas och utvecklas separat vilket medför stora kostnader för såväl kompatibilitet och informationshantering. I vissa lägen kan det också medföra risker för patienterna, särskilt för den som råkar ut för en sjukdom eller skada utanför den region eller det landsting man är folkbokförd i.

Sveriges olika aktörer inom hälso- och sjukvården borde ha ett gemensamt, nationellt patientdatajournalsystem. Ur patientens perspektiv skulle det vara en trygghet att veta att ens patientjournal alltid finns tillgänglig för den näraliggande sjukvården. För sjukvårdens medarbetareskulle ett gemensamt patientjournalsystem också innebära en trygghet, både när man byter arbetsgivare eller arbetar extra i ett annat landsting/en annan region.

En jämlik sjukvård, vilket är själva grunden i hälso- och sjukvårdslagen, förutsätter att sjukvården har samma tillgång till patientens bakgrundshistorik oavsett varifrån patienten kommer.

Eftersom landstingen och regionerna misslyckats hitta ett gemensamt system, och eftersom det är en stor investering, menar vi att det behövs en nationell upphandling från statligt håll. Staten är inte främmande för att styra sjukvårdens innehåll via nationella riktlinjer, den borde inte heller vara främmande för att säkerställa en jämlik tillgång till patientjournaler över hela landet.

G34. Tillgång till patientjournal i hela landet

Hans-Robert Hansson, Strömstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom att patientjournaler ska vara tillgängliga digitalt för alla vårdgivare i hela landet

I vår digitala värld borde vårdgivare få tillgång till patientjournaler digitalt både inom och mellan olika Landsting. Naturligtvis måste man ha ett regelverk som styr hur och vem som ska få tillgång för att skydda individen.

G35. E-hälsa för framtidens medborgare

Käte Alrutz, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska tillsätter en arbetsgrupp inom partiet för e-hälsa och vård på distans
2. **att** Liberalerna ska driver frågan om utveckling av e-hälsa utifrån ett samhällsperspektiv
3. **att** Liberalerna ska tar fram en femte "frihetsfråga" om e-hälsa som en nyckel till ett bättre liv

Välfärdskommissionen behöver formulera en liberal vision om "Sveriges bästa e-hälsa 2025" och framåt. E-hälsa är svaret på ett antal utmaningar och kommer att påverka fler områden än IT-infrastruktur och administrativa stödsystem inom vård och omsorg, t.ex. hur ska brukare i särskilda boenden få del av e-hälsa och hur ser deras behov av e- hälsa ut? Hur påverkas samhällsplaneringen när e-hälsa blir allmängods? Hur får patienter som vårdas i hemmet IT support? Behövs ett nytt yrke – "vårdtekniker"? Ska framtida bostäder utrustas med teknik och apparatur för säker e-hälsa? (Jämför spis, kyl m.m.) Ska e-hälsa ingå i grundutbildningar för vård och omsorg? Ska e-hälsa ses som komplement till dagens vårdmodeller

eller får vi helt nya vårdkoncept och nya sätt att organisera vården? Nationella krav och riktlinjer för god vård och god möteskvalitet?

Liberalerna ska arbeta för en bred och öppen syn på e-hälsa som utgår från patienters och brukares nuvarande och framtida behov av vård eller omsorg. Är ordet digitalisering det centrala begreppet eller har vi liberaler andra ord som beskriver digitaliserad vård och omsorg med ett mer mänskligt och mindre teknisk synsätt?"

Den nationella IT-strategin har sedan 2008 omformulerats till den nationella e-Hälsostrategin. År 2015 formulerade regeringen i samråd med SKL visionen att år 2025 ska Sverige vara "bäst i världen på e-hälsa". I regleringsbrevet för 2017 till den relativt nya E-hälsomyndigheten står att "informations- och kommunikationsteknologi kan underlätta för den enskilde att vara delaktig i sin egen vård och omsorg, kan stödja kontakten mellan den enskilde och verksamheterna samt tillhandahålla effektivare stödsystem för medarbetarna i verksamheterna".

Var är människorna? Vid genomläsning av flertalet dokument rörande den nationella e-hälsostrategin och det nyinrättade samordningskansliet "Rådet" framkommer tydligt att tänkandet handlar om IT och/eller IKT. Man vill effektivisera sjukvårdens och omsorgens interna administration och informationsvägar samt invånares och patienters kontakter med vården. Man lyfter också upp sådant som framtagning av "nationella läkemedelslistan", och datoriserade program för egenvård såsom "den nya plattformen SoB, stöd och behandling". Man poängterar samverkan och gemensam information till stöd för huvudmännen och professionen. Rådet ska skapa system för uppföljning och omvärldsbevakning och i arbetet även "ta med patienters och brukares synpunkter och erfarenheter". Trots detta fokuserar samverkan mest på branschorganisationer, myndigheter och teknikleverantörer. Den enda referensgrupp som representerar medborgare är PRO. Motivet är säkert att en hel del av den så kallade välfärdsteknologin riktar sig till äldre t.ex. i form av trygghetslarm. Mycket är bra och viktigt i den nya strategin men den är alltför snäv. Med fokus på personalnytta förutsätter man en indirekt patientnytta, något som säkert också kan bli följden, men man har inte direkt patient- och brukarfokus än mindre bredare samhällsfokus. Det krävs så mycket mer än ökade satsningar på innovationer inom IT och IKT för att nå visionen!

Trots mycket omfattande ekonomiska och personella satsningar och väl utvärderad hälsoekonomisk nytta går implementeringen av e-hälsa mycket långsamt. Detta fenomen beskrivs både i nationell och i internationell forskning som "E-hälsa-paradoxen". En viktig orsak är personalens oro för sina jobb och negativa attityder till datoriserade vårdkontakter. Dock är patienter, brukare och medborgare mer positiva. Vill vi värna en god välfärd i framtiden genom ut veckling och införande av e-hälsa behövs ett tydligt liberalt samhällsperspektiv som inte bara ser till effektivisering av administrativa rutiner och personalresurser inom dagens sjukvård och omsorg. Här har politiken en ny och viktig uppgift.

G36. Läkarutbildningen i Sverige

Håkan Borg, Nyköping
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** läkarutbildningen dimensioneras efter Sveriges behov

I dag utexamineras cirka 1 000 läkare årligen från Sveriges universitet. Till dessa 1000 läkare kommer immigrerande läkare och svenska medborgare cirka 300, som bedrivit studier utomlands och återkommer efter avslutad utbildning.

Fördelningen av läkare i Sverige är skev. Trots uttalad vilja att satsa på primärvård har denna verksamhet missgynnats. Endast cirka 16 procent av läkarna är verksamma i primärvården jämfört med cirka 40 procent i Kanada och Storbritannien. Norge har ett fastläkarsystem, där läkarna är privata företagare. Systemet fungerar bättre än vår primärvård och det finns anledning att överväga ett liknande system i Sverige.

I bjärt kontrast mot denna bristande satsning på primärvården har sjukhusens läkarbemanning i stort sett exploderat med inrättande av ständigt nya läkartjänster, som inte behövs. Denna diskrepans påpekades redan 2006 av tidigare Läkarförbundets ordförande Lars Werkö, legendarisk läkare i Sverige: "Sverige har inte för få läkare. Problemet i vården är inte läkarbrist utan att läkarna jobbar för lite." (Dagens Nyheter 24/10 2006)

Det är dags för liberala sjukvårdspolitiker att följa upp vad varje läkarteam utför. Antalet patientkontakter per läkarteam måste vara av den storleken att yrkesskickligheten uppehålls.

G37. Ompröva specialistkompetens regelbundet

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** läkares kunskaper som specialister ska omprövas regelbundet

I dag har specialistföreningarna ansvaret för att den som har specialistkompetens har genomgått erforderlig utbildning och träning inom specialiteten. Utbildningen sker ofta inom bestämda kliniker och bedöms efter den tid läkaren varit verksam på kliniken.

Det finns inte angivet vad vederbörande haft för uppgifter under tjänstgöringstiden. Det fattas ofta träning inom stora delar av specialiteten. Detta är speciellt allvarligt inom opererande specialiteter, där operationstekniken inte övats tillräckligt.

Utredningsbetänkandet ”Träning ger färdighet” (SOU 2015:98) belyser detta ingående. Utredningen tillsattes av alliansregeringen 10 april 2014. På sidan 213 betonas detta: ”Verksamhetschefen bör därutöver ha möjlighet att följa upp resultaten i kvalitetsregistren i form av dödlighet och komplikationer för alla behandlare på individnivå. Det borde vara en självklarhet att varje verksamhetschef följer enhetens, teamets och enskildas resultat för att på så sätt identifiera förbättringsområden likväl som det borde vara en självklarhet för varje enskild behandlare att följa sina egna resultat och alltid sträva efter att förbättra sig.”

Det brister i uppföljningen av enskilda läkares kompetens. I Storbritannien har man ett uppföljningssystem, som borde införas i Sverige. Alternativet är att specialistkompetenser även inom grenspecialiteter graderas olika beroende på vad vederbörande har för arbetsuppgifter.

Högspecialiserad vård (t.ex. transplantationskirurgi och annan sällan förekommande kirurgi), regional vård och öppen vård borde värderas olika. En del extremt sällan förekommande sjukdomstillstånd måste ha Europa som upptagningsområde.

G38. Styr specialistutbildade läkare till bristområden

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** specialistutbildade läkare ska styras till bristområden

Inrättandet av nya ST-läkare bestäms av våra landstingspolitiker och som situationen ser ut i dag behöver utbildningsplatser inrättas för allmänläkare, patologer, geriatriker, tumörspecialister (onkologer) och läkare verksamma inom bildteknik (radiologi). Inga ST-block bör inrättas vid våra sjukhus. Det finns redan nu alltför många och för stora sjukhus i landet med alltför hög specialisering.

Sjukvårdspolitikerna har blundat för den bristande effektiviteten och det finns inga klara direktiv för vad som ska uträttas av ett läkarteam. Samtidigt har vi i landet ett stort läkaröverskott medan landet har brist på specialistsjuksköterskor, varför hela sjukvården haltar. Det är även brist på vårdplatser. Det måste införas block för ST-utbildning i ökad omfattning för specialister i allmän medicin.

De övertaliga läkare som inte får tjänst vid sjukhusen, den tiden är nära, ska ges möjlighet att arbeta privat enligt motionen om läkares rätt att arbeta enligt den nationella taxan.

Läkarförbundets ordförande Heidi Stensmyren Läkartidningen (29/8 2016) anser det inte möjligt att omplacera sjukhusläkare till primärvården. Detta stämmer inte, alla läkare har samma utbildning de första sex och ett halvt åren (läkarexamen 11 terminer och ett basår). Denna bas används för utbildning till specialist i allmän medicin.

G39. Fortbildning av vårdpersonal

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det skapas fler möjligheter till forskning och kompetensutveckling för vårdpersonal

2. **att** Liberalerna ska verka för att en utredning av möjligheten till att införa myndighetsreglerade krav på att läkare och annan vårdpersonal ska delta i fortbildningsaktiviteter

Sedan några år tillbaka är det inte tillåtet för läkemedelsindustrin att forska och bedriva utbildningsverksamhet. Inte heller tillåter nuvarande lagstiftning att läkemedelsindustrin samarbetar med högskolor och forskningsinstitut. Resultatet är att en stor del av den fortbildning som läkare och annan vårdpersonal tidigare fått sig tillgodosedd genom läkemedelsbranschen nu inte äger rum. Konsekvenserna av detta är många och allvarliga. Dels leder det till försämrade arbetsvillkor för vårdpersonal som inte längre får ta del av samma utbud av fortbildningsinsatser, dels leder det till kvalitetsproblem då vårdpersonal inte längre utvecklas inom sitt yrke. För att motverka denna kunskaps- och kompetensbrist vill Liberalerna Skåne införa myndighetsreglerade krav på att läkare och annan vårdpersonal ska delta i fortbildningsaktiviteter. En rad europeiska länder har redan ett sådant krav i sin organisation, vilket haft goda effekter på personalens fortbildning. Det är dags att även Sverige möjliggör detta för svensk vårdpersonal.

G40. Ge farmaceuter förskrivningsrätt för vissa läkemedel

Thomas Helleday, Täby
Magnus Liljegren, Stockholm
Bo Lindström, Malmö
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ge farmaceuter förskrivningsrätt för vissa läkemedel som ej anses kunna vara receptfria men som heller ej behöver ett utlåtande från en läkare för att kunna användas

I dag finns det två typer av läkemedel: receptfria och receptbelagda. Att ett läkemedel är receptbelagt innebär att man måste träffa sin läkare, som efter att ha ställt en diagnos skriver ut ett passande läkemedel. Det finns poänger med det systemet. De känner vi nog alla till. Det handlar om att man bör konsultera en läkare innan man börjar behandla sig med ett läkemedel. Vissa läkemedel kan ha allvarliga biverkningar som en läkare måste väga in i bedömningen. För t.ex. antibiotika så vill man minska det totala användandet för att motverka utvecklingen med resistenta bakterier och till slut så är ju många läkemedel kraftigt subventionerade.

Men det finns en grupp som hamnar lite mittemellan. Ett exempel är Mollipect, en hostmedicin. Mollipect är receptbelagd men omfattas inte av läkemedelsförsäkringen. Man får alltså betala allt själv. Efter ett besök hos läkaren som konstaterar att man lider av hosta så får man ett recept. Men mängden man får räcker till långt mer än det aktuella sjukdomstillfället. Det gör att man kommer att självmedicinera mot sina hostor under flera år framåt. Syftet med receptet har därmed helt gått förlorat.

Den yrkesgrupp som kan mest om hur ett läkemedel ska användas är farmaceuterna på apoteken. Därför borde dessa få en förskrivningsrätt för läkemedel som ändå kommer att självmedicineras och som heller inte ingår i läkemedelsförsäkringen.

Vinsten med detta är att vi bättre skulle nyttja farmaceuternas kompetens. Vi skulle därmed spara resurser, både läkartid och pengar, åt samhället (ett besök hos läkare på vårdcentral kostar cirka 2000 kronor) och tid för den som behöver hjälp.

G41. Ta bort övre åldersgräns för mammografi

Sofia Remnert, Nyköping
Liberalerna Nyköping
Stig Forshult, Enköping
Peter Sedlacek, Umeå
Jens Sundström, Luleå m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** den övre åldersgränsen för mammografi ska tas bort

I dag erbjuds mammografi till kvinnor mellan 40-74 år. Bröstcancer är den vanligaste cancerformen bland kvinnor och risken för bröstcancer ökar med åldern. Ju tidigare bröstcan-

cern upptäcks desto mindre är risken att den sprids eller bli dödlig och behandlingen behöver inte bli så omfattande.

Syftet med screeningen är att sjukdomen ska upptäckas innan den hunnit ge symtom och med tanke på att livsåldern har ökat finns även en stor vinst i att ta bort den övre åldersgränsen för mammografi.

G42. Kontroll av PSA-värde

Sofia Remnert, Nyköping
Liberalerna Nyköping
Stig Forshult, Enköping
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** prostataundersökning via till exempel PSA-prov ska erbjudas till alla män på samma sätt som mammografi erbjuds till kvinnor

Förhöjda värden av PSA (prostataspecifikt antigen) kan vara ett tecken på att det finns en cancertumör i prostatan. Ett förhöjt PSA-värde kan även orsakas av andra orsaker än just cancer, till exempel godartad prostataförstoring vilket innebär att ett högt PSA-värde. Den viktigaste fördelen med PSA-prov är att tidig upptäckt och behandling kan minska risken för allvarlig prostatacancer i framtiden. Den viktigaste nackdelen är att många män diagnostiseras med prostatacancer och får behandling trots att cancern aldrig skulle ha utvecklats till en allvarlig sjukdom. Högt PSA-värde behöver därför följas upp av vidare undersökningar precis som vid cellförändring vid kvinnor.

Om 1 000 män i åldern 50–70 år låter bli att PSA-testas kommer nio av dem att dö av prostatacancer inom 14 år. Om dessa män i stället hade PSA-testats regelbundet kommer bara fem av dem att dö av prostatacancer inom samma tid.

G43. Öppna kvalitetsregistren för bättre patientnytta

Liberalerna Dalarna
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Margareta Fallsvik, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att de kvalitetsregister som ingår i Nationella kvalitetsregistret görs tillgängliga för allmänheten

Hur ska man jobba för att ge patienten bästa möjliga vård? Det är en nyckelfråga inom hälso- och sjukvården. För att kunna besvara frågan krävs erfarenhet. Inte bara från ett patientmöte eller tio, utan helst fråntusentals. Kvalitetsregistren fungerar som kunskapsnav i den svenska hälso- och sjukvården. Vårdenheter över hela Sverige registrerar dagligen problem, åtgärder och resultat, utifrån varje enskild patient. Erfarenhet läggs till erfarenhet, och med hjälp av registren kan man se vilka behandlingar, metoder, läkemedel och medicintekniska produkter som ger bra resultat – och vilka som bör fasas ut. Det går också att avgöra om vården är jämlik. Vården bidrar alltså med data till kvalitetsregistren, som återkopplar till vården med insikter och best practice. Och det är där de nationella kvalitetsregistren kommer in.

Den tredje parten i detta ständiga förbättringsarbete är forskningen, som lutar sig mot data i sitt sökande efter ny kunskap. Svensk hälso- och sjukvård är bland den bästa i världen. Med hjälp av kvalitetsregistren kan den fortsätta att utvecklas. Allt för att ge patienten bästa möjliga vård, och ett längre och friskare liv.

Nästa steg borde vara att öppna upp kvalitetsregistren så att alla, inte bara forskare och registerhållare, får tillgång till den guldgruva som kvalitetsregistren har.

Ett register finns, NDR (Nationella diabetesregistret), som är öppet för var en, men det behövs flera öppna kvalitetsregister. I NDR:s ”Knappen” går det att utläsa blodtryck, kolesterol, BMI etc. på de olika vårdenheterna i Dalarna. Det går att jämföra vårdcentraler och kliniker och över tid. Man kan också med hjälp av postnummer hitta sin vårdcentral och se hur det går för patienterna med hjälp av nyckeltal.

Varför öppnas inte fler register som NDR har gjort? Vill läkare/forskare ha ensamrätt att tolka resultaten i registren? Eller kanske rent av finns den en vilja att dölja att kvaliteten på insamlade data inte är tillräckligt bra. Innehåller registren fakta som rent tekniskt inte går att göra publikt?

Självklart bör statistiken redovisas så att den personliga integriteten inte röjs. I dagens informationssamhälle kräver vi att ta del av den bästa vården, den mest kvalitativa och därmed behövs det kvalitetsregister som är öppna för allmänheten

G44. Handlingsplan mot hepatit B och C

Barbro Westerholm, Stockholm
Richard Brodd, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verkar för att Sverige inför en handlingsplan mot hepatit B och C

I dag leder virusorsakad hepatit till mer sjuklighet och död än hiv i Sverige. Efter många års infektion riskerar en kronisk bärare av hepatit B eller C att utveckla komplikationer i form av skrumplever, leversvikt och levercancer. En infektion med hepatit B eller C förlöper länge utan symtom och därför kan en smittad person vara ovetande om sin infektion, därmed smitta andra och själv få sin diagnos i så sent skede att infektionen och dess komplikationer är svårare och mer kostnadskrävande att behandla. Den vanligaste orsaken till levertransplantation i Sverige är i dag hepatit C.

Under senare år har behandlingsmöjligheterna för hepatit B och särskilt hepatit C utvecklats mycket framgångsrikt genom de läkemedel vi fått. Kostnaden för dessa läkemedel är emellertid i nuläget högt. Länder som Frankrike, USA och Skottland har tagit fram handlingsplaner mot hepatit, något som Sverige inte gjort. Världshälsoorganisationen (WHO) har uppmanat världens regeringar att agera mot hepatitsjukdomar. Mot bakgrund av ovanstående bör Liberalerna arbeta för att WHO:s rekommendation förverkligas i Sverige av humanitära men också av ekonomiska skäl. Initialt kommer detta att kräva resurser men i det långa loppet kommer detta att löna sig dels för de individer det gäller men också för samhället genom minskade vårdkostnader. Snålheten får inte bedra visheten.

I Sverige beräknas cirka 30 000 personer hepatit B och 45 000 hepatit C. Många personer med hepatit hör till redan utsatta grupper, såsom migranter, män som har sex med män och personer som injicerar eller tidigare injicerat droger. I dag leder virusorsakad hepatit till mer sjuklighet och död än hiv i Sverige. Efter många års infektion riskerar en kronisk bärare av hepatit B eller C att utveckla komplikationer i form av skrumplever, leversvikt och levercancer. En infektion med hepatit B eller C förlöper länge utan symtom och därför kan en smittad person vara ovetande om sin infektion, därmed smitta andra och själv få sin diagnos i så sent skede att infektionen och dess komplikationer är svårare och mer kostnadskrävande att behandla. Den vanligaste orsaken till levertransplantation i Sverige är i dag hepatit C.

Under senare år har behandlingsmöjligheterna för hepatit B och särskilt hepatit C utvecklats mycket framgångsrikt genom de läkemedel vi fått. Kostnaden för dessa läkemedel är emellertid i nuläget högt. Länder som Frankrike, USA och Skottland har tagit fram handlingsplaner mot hepatit, något som Sverige inte gjort. Världshälsoorganisationen (WHO) har uppmanat världens regeringar att agera mot hepatitsjukdomar. Mot bakgrund av ovanstående bör Liberalerna arbeta för att WHO:s rekommendation förverkligas i Sverige av humanitära men också av ekonomiska skäl. Initialt kommer detta att kräva resurser men i det långa loppet kommer detta att löna sig dels för de individer det gäller men också för samhället genom minskade vårdkostnader. Snålheten får inte bedra visheten.

G45. Lymfterapeuter en viktig yrkesgrupp

IngMarie Bohmelin, Sundbyberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska driva frågan om utbildning på högskola eller universitet för sjukvårdspersonal som vill vidareutbilda sig till lymfterapeuter
2. **att** Liberalerna ska verka för att underlätta lymfterapeuternas arbetsmöjligheter genom att under en övergångstid inte utestänga dem som i dag inte uppfyller de

kriterier som gäller från den 1 januari 2016, utan låta dem arbeta och patienterna få ett liv under tiden

3. **att** Liberalerna ska verka för att utbildningen och uppmärksamheten om lymfsystemet och dess funktion radikalt ökas och att utbildning i dessa frågor tas in i de ordinarie utbildningsmomenten för läkare och sjukvårdspersonal
4. **att** Liberalerna ska ta ställning för vikten av att lymfterapi och lymfdränage ingår i landstingsavtalen så att patienten får dessa behandlingar inom högkostnadsskyddet
5. **att** Liberalerna ska verka för att specialistmottagningar har fortlöpande avtal för behandling och diagnosticering av lymfödem och lipödem samt för att fler sådana mottagningar startas i Sverige

Vad gör lymfsystemet? Det bekämpar infektioner och avlägsnar skadade och främmande celler exempelvis tumörceller. Bristande transportkapacitet i lymfsystemet leder till ansamling av lymfa med förändringar i vävnaden som följd. Med tiden sker även ombildning till fettvävnad.

En person av 6 000 har primärt lymfödem orsakat av medfödd underutvecklat lymfsystem. De sekundära lymfödemen som är betydligt vanligare, uppkommer genom skada efter operation. Det är inte enbart canceroperationer utan kan uppkomma efter alla operationer. Lipödem kallas ofta fetma och har behandlats i decennier inom EU. Socialstyrelsen behöver ta fram Nationella riktlinjer men har inte nog med personal. Det gör att landstingen i Sverige inte avtalar den vård som går att få och varken vill eller har kunskapen att behandla inom landstingsbekostad vård. I väntan är det flera som behandlas både utanför och innanför våra gränser med hjälp av egen finansiering.

Båda grupper är utsatta rent psykiskt då symtomen drabbar patienten kroppsligt men även mentalt och kan leda till depression eftersom den onormala kroppsformen upplevs som besvärande. I lipödemgruppen lider 60 procent av depression och 2 procent är suicid. Att utbilda sig till medicinsk lymfterapeut är inte en egen utbildning i sig, utan är en fortbildning i en redan medicinsk utbildning/examen. En fortbildning som borde erbjudas på högskolor och universitet till sjuksköterskor, fysioterapeuter, arbetsterapeuter och undersköterskor. En tilläggsutbildning som i dag medför en hög kostnad då utbildningen ofta ges i privat regi. En utbildning som är kompetenshöjande för en patientgrupp som är växande.

I de avtal som nu är skriva med de få lymfterapeuter och den enda specialistmottagning, Bräcke Diakoni Rehabcenter Sfären, är starkt begränsad. Flera patientgrupper exkluderas och den vård som behövs, ges inte möjlighet på den korta behandlingstid avtalen anger.

Cirka 100 lymfterapeuter i hela landet till hundratusentals patienter som behöver kontinuerlig vård och ibland intensivveckor på specialistmottagning? Ett pussel som var och en kan förstå inte håller. Lymfterapeuter ger den viktiga underhållsbehandling och mäter kompressionskläder som ger ett drägligt liv för ödemiker.

Den specialistmottagning som finns i Solna har dessutom fått information från Landstinget om att det avtal som finns ska avslutas på grund av att Landstinget själva ska ta in det i egen regi. En åtgärd som är mer socialistisk i stället för socialliberal då Bräcke är ett privat alternativ. En fullt fungerande specialistmottagning med läkare, omvårdnadspersonal, för behandling av svåra patienter med behov av ödembandagering under lång tid, rehab team och framför allt utredning och diagnosticering. I Stockholms Läns Landstings egna kundundersökningar ligger deras patientnöjdhet på 99 procent. Nej lägg inte ned, bygg ut, fler inom Sverige. Se till att den här patientgruppen får sin vård inom högkostnadsskyddet. Det ger fler jobb och fler som arbetar.

G46. Acceptera inte ojämlikhet inom vården

IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Peter Olevik Dunder, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska driva frågan att ojämlik vård inte ska förekomma och att jämlikhet ska prägla upphandlingen av den vård som medborgarna erbjuds, både inom landsting och i den vård som kommunen ansvarar för
2. **att** Liberalerna ska driva frågan att den lag som trädde i kraft 2013 (lagen [2013:513] om ersättning av kostnader av vård i annat land inom Europeiska ekonomiska samar-

betsområdet) ska gälla för Försäkringskassan det vill säga när vård inte kan erbjudas inom Sverige kan den fås i annat EU-land

3. **att** Liberalerna ska driva frågan att sjukdomen lipödem med kod R60.0B ska ingå i den vård som ges i Sverige och upphandlas av landstingen inom högkostnadsskyddet

Vad gäller det? Ett exempel. Lipödem är en sjukdom som uppstår i samband med hormonförändring i kroppen, graviditet, menopaus eller trauma. Därav flest kvinnor, cirka 11 procent av befolkningen. I Sverige är kunskapen låg. Knappt några läkare har en aning om hur de ska ta omhand sina patienter eller ens vet att den finns. I Sverige har Svenska plastikkirurgiföreningen beslutat att inte ta in den här sjukdomen inom ramen för statligt betald vård. Det tar av de resurser som inte finns så de utesluter en hel patientgrupp som kan vara över 400 000 personer.

Försäkringskassan och landstingen ersätter inte dem som själva har tagit saken i egna händer och opererat sig utomlands. Det saknas evidens sägs det.

Redan 1940 i USA nämns lipödem med flertalet forskningsrapporter. Tyskland botar sjukdomen med kirurgi och har så gjort de senaste 30 åren. Polen ser över hur de kan få in det i den allmänna sjukvården. Sverige hänvisar till att det inte finns svensk forskning.

DN skriver 2013: ”Den 1 oktober träder den nya EU-lagen i kraft som ger patienter större rätt att röra sig över landsgränserna och få den vård de önskar betald.

– Vi lever ett annat liv i dag än för 20–30 år sedan, med andra familjeförhållanden och rörligare arbeten. Det är naturligt att vi inte bara lätt ska kunna söka vård i ett annat landsting utan också i ett annat land, säger Maria Nilsson, departementssekreterare vid socialdepartementet.

Försäkringskassan beslutar om vem som ska få utlandsvården betald. I sitt beslut ska de väga in om vården har utförts i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Men den bedömningen ska göras utifrån ett internationellt perspektiv, betonar Maria Nilsson. […]

– Det är klart att det kommer att bli kollision. Vi får inte bara ha nationella glasögon på oss när vi bedömer vilken vård som ska ersättas. Vi kommer nog att se många nya prövningar i EU-domstolen, säger Maria Nilsson.”

Det har inte blivit så många prövningar i EU-domstolen. Att ha en sjukdom och själv ta reda på all kunskap, vara arbetslös eller sjukskriven gör inte att du driver vidare i domstol. Är det konsekvensen vi tänkte oss?

Lipödem är en kronisk, troligen ärftlig, störning i fettväven. Plötsligt ökar kroppens fettceller i storlek, inte proportionerligt, utan t.ex. över höfter och ben. Eftersom orsaken inte är klarlagd, feldiagonsticeras Lipödem ofta som fetma eller lymfödem. Ibland har det gått så långt att tjocktarmen har avlägsnats på patienten eftersom läkaren tror det är övervikt. Men varken dieter eller motion hjälper.

Inom gruppen är efter år av stigmatisering cirka 60 procent deprimerade, 2 procent suicidala. Förutom behovet av kirurgi så är alltså även lymf-, arbets- och psykoterapeuter viktiga. Alla kan inte eller vill inte operera sig så då gäller kompressionskläder i speciella material tillsammans med lymfdränage. Så alla dessa kvinnor som i dag är patienter, ut i arbete, ut ur sjukskrivning, få en jämlik vård.

G47. Vaccin mot bältros

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att sjukvårdspersonal över 50 år ges vaccinationsskydd mot bältros

Sjukdomen bältros kommer av att virus från vattkoppor finns latent i kroppen. Den är vanligast hos personer över 50 år. Ju äldre en person är desto besvärligare blir ofta sjukdomen. Risken för besvärliga komplikationer ökar också. Sjukdomen kan då också leda till att viruset aktiveras längs nerver i ansiktet eller huvudet. Bältros kan också vara mycket smärtsamt. Sjukdomsförloppet kan förkortas med virushämmande läkemedel.

Numera finns vaccin som minskar risken att drabbas av bältros samt nervskador efter bältros. Vaccinationen har visat sig kunna minska risken för bältros med cirka hälften. För långvarig smärta efter bältros kan minskning ske med två tredjedelar. Vaccinationstäckningen generellt i Sverige är hög och stabil för ett antal sjukdomar. Kontrollen är hög och

vaccinerna är säkra. Allmänheten har ett högt förtroende för såväl personal som själva vaccinationsprogrammen.

Att börja med att vända sig till vaccination av personer inom utsatta yrken som t.ex. sjukvårdspersonal är ett sätt att ge hälsovinster för den enskilde personen, men också ett sätt att undvika sjukskrivningar t.ex. inom vården.

G48. Vaccinera även pojkar mot HPV

Barbro Westerholm, Stockholm
Richard Brodd, Göteborg
Cecilia Elving, Stockholm
Maria Hölerman, Stockholm
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att HPV-vaccination införs även för pojkar

Det är väl belagt att HPV-vaccination skyddar flickor från livmoderhalscancer när de nått vuxen ålder. Men det är inte bara flickor/kvinnor som drabbas. Också pojkar/män kan smittas av HPV. HPV-infektion är den vanligaste sexuellt överförda infektionen i Sverige och resten av världen, en majoritet av alla sexuellt aktiva män och kvinnor drabbas. Män som infekterats av HPV-virus löper också risk att infektionen leder till cancer. Hos dem är det främst analcancer men också cancer i munhåla, mandlar och svalg. Behandling av cancer i hals och munhåla är krävande och består ofta av strålbehandling och kirurgi som kan ge bestående påverkan av socialt viktiga funktioner som utseende, tal, och förmåga att äta och dricka. Hos många påverkas också rörelseförmågan i nacke och axlar. Kostnaden för detta kostar i dag mer än 450 000 kronor per patient.

Kliniska studier har visat att HPV-vaccin ger skyddseffekt mot cancer också hos pojkar. Därför bör HPV-vaccination erbjudas inte bara till flickor utan även pojkar så som man gör i Australien och Kanada.

G49. Möjlighet till fler organdonationer

Barbro Westerholm, Stockholm
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att människor som anmält sig till Donationsregistret eller använder donationskort kan uttrycka sin vilja att efter det att dödsfallet konstaterats får behandling som möjliggör användning av vederbörandes organ

Både i Sverige och internationellt råder en stor brist på organ. Viljan att donera organ efter döden är hög i den svenska befolkningen men det syns inte i donationsfrekvensen. Därför har en utredning, ”En livsviktig verksamhet” (SOU 2015:84), haft i uppdrag att komma med förslag till åtgärder.

En fråga som uppstått under remissbehandlingen av utredningen är om vad man får göra med en döende eller avliden person i syfte att tillgodose en annan människas behov av organ. Får man hålla igång hjärtverksamhet och andning trots att patienten förklarats hjärndöd för att organ ska kunna vara användbara för transplantation? Vilken vikt bör man lägga vid presumerat samtycke, en hypotetisk vilja eller tidigare uttalad vilja att donera sina organ efter döden?

Liberalerna bör arbeta för att människor som anmält sig till Donationsregistret eller använder donationskort ska kunna uttrycka att efter det att det konstaterats att vederbörande är död ska behandling som möjliggör organdonation kunna genomföras.

G50. Preventivmedel ska ingå i subventionssystemet för asylsökande

Cecilia Elving, Stockholm
Lovisa Aldrin, Halmstad
Anne-Lie Elfvén, Stockholm
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm
Maria Johansson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att preventivmedel ska ingå i den statliga läkemedelssubventionen för asylsökande.

Asylsökande, och särskilt asylsökande kvinnor, är en utsatt grupp som ofta har låg kunskap om sina sexuella och reproduktiva rättigheter. Vi vet dessvärre också att allt för många asylsökande kvinnor i Sverige är i en situation där ojämlika maktförhållanden mellan könen gör att de inte fullt ut har makten att bestämma över sin egen kropp. I dag omfattas mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning av den statliga läkemedelssubventionen för asylsökande, men det gör däremot inte preventivmedel. Migrationsverket anger att ”Migrationsverket subventionerar inte preventivmedel som skrivs ut i samband med preventivmedelsrådgivning eftersom de i de allra flesta fall inte är att betrakta som ett läkemedel utskrivna för att förebygga eller behandla en sjukdom.”

Vi ger alltså asylsökande kvinnor information om hur de ska skydda sig mot bl.a. oönskade graviditeter men de allra flesta får i praktiken inte den möjligheten då de inte har råd med preventivmedel utformade till kvinnor. Men om de blir gravida så får de gratis eller subventionerad abortvård eller mödrahälsovård och förlossningsvård. Det är orimligt och inhumant! Konsekvenserna av oplanerade graviditeter kan innebära ett stort lidande och även stora kostnader både för den enskilda kvinnan och för samhället och innebär dessutom en ökad ojämlikhet mellan könen. Preventivmedel för förebyggande av oönskade graviditeter bör omfattas av samma regelverk för subventioner som läkemedel mot sjukdomar.

G51. Skriv in i partiprogrammet att samvetsfrihet inte ska införas

Cecilia Elving, Stockholm
Lovisa Aldrin, Halmstad
Cia Bentele, Sigtuna
Torbjörn S. Brandhill, Ulricehamn
Anne-Lie Elfvén, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partiprogrammet avsnitt 3.3.3 stycke 11 ges lydelsen: ”Kvinnan har rätt att bestämma över sin kropp. Aborträtten ska värnas, samvetsfrihet för vårdpersonal ska inte införas och Sverige ska verka internationellt för att rätten till abort erkänns som en del av de mänskliga rättigheterna.”

Fram till för några år sedan var abortmotståndet i Sverige en västanfläkt i ett internationellt perspektiv men nu har ett parti som vill riva upp svensk abortlagstiftning blivit ett av Sveriges största partier. Abortfientliga vindar blåser allt starkare i Sverige och abortmotståndarnas nya favoritstrategi är frågan om samvetsfrihet för sjukvårdspersonal. Under Liberalernas landsmöte 2015 uttalade landsmötet att ”Kvinnan har rätt att bestämma över sin kropp. Aborträtten ska värnas, samvetsklausul för vårdpersonal ska inte införas och Sverige verka internationellt för att rätten till abort erkänns som en del av de mänskliga rättigheterna”. Landsmötet beslutade också ”att därmed i enlighet med utskottets yrkande anse motion L45 bifallen”. Motion L45 var motionen ”Samvetsfrihet ska inte införas” skriven av Birgitta Ohlsson och underskriven av bl.a. Bonnie Bernström, Maria Weimer, Gulan Avci och Cecilia Elving. Motionärerna yrkade på att orden ”samvetsfrihet för vårdpersonal ska inte införas” skulle läggas till i partiprogrammets stycke om abort. Partistyrelsen angav dock i sitt svar på motionen att de värnar ambitionen att hålla partiprogrammet på en principiell nivå och tyckte att nuvarande skrivning om abort var tillräcklig.

Det är viktigt att landsmötet gjorde uttalande ovan och bra att både utskottet och partistyrelsen var helt överens i sakfrågan. Införande av en samvetsklausul står stick i stäv med att sätta patientens rättigheter, integritet och behov i första rummet och kan på sikt vara ett allvarligt hot mot aborträtten. Däremot visar utvecklingen efter landsmötet tydligt att

det inte räcker med landsmötesuttalanden utan att ett ställningstagande mot samvetsfrihet behöver finnas med i vårt partiprogram. Efter landsmötet har vi bl.a. haft uppmärksammade rättsfall där en av världens mäktigaste lobbyorganisationer har engagerat sig för att försöka urgröpa aborträtten i Sverige, just genom att driva frågan om införande av samvetsfrihet för vårdpersonal. Abortmotståndet är systematiskt och välorganiserat. När de abortfientliga vindarna blåser allt starkare är det viktigt att Sveriges liberala parti är tydligt. Nu är det hög tid att vi lägger till orden ”samvetsfrihet för vårdpersonal ska inte införas” i vårt partiprogram.

G52. Justering av abortgränser

Andreas Holmberg, Hudiksvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** vårt parti Liberalerna ska verka för att abort pga. Downs syndrom eller gomspalt eller andra icke direkt livshotande handikapp eller missbildningar blir lika förbjudet efter v. 18 som abort av s.k. normala foster.
2. **att** Liberalerna i andra hand verkar för att abortgränsen för alla slags foster höjs till v. 22 (alltså fram till den vecka då foster med Downs syndrom i dag får avlivas).

Det är inte rimligt att som liberal att hävda allas lika värde, oavsett handikapp, kromosomer m.m., och samtidigt göra sådan skillnad på vid vilken ålder människofoster fridlyses. Fosterdiagnostik är ju i sig självt knappast värre än t.ex. 4-årskontroller, men tillsammans med vår välmenta abortlag från 1975 samt nu rådande abortpraxis (särskilt vad gäller foster som diagnosticerats med en kromosom extra) tycks den nu leda till en form av s.k. rashygien, precis som i Danmark. Utvecklingen är kanske svår att helt hejda politiskt, men staten borde åtminstone låta bli att peka ut foster med Downs syndrom (eller gomspalt!) som mindre skyddsvärda, vilket uppenbarligen sker när inte också dessa fridlyses efter vecka 18.

G53. Samvetsfrihet inom vården

Andreas Holmberg, Hudiksvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** vårt parti Liberalerna ska låta utreda förutsättningarna för större samvetsfrihet för vårdpersonal i frågor som rör liv och död, med tanke inte bara på abortfrågan utan också på aktuella förslag, också från liberalt håll, om dödshjälp.

I Frankrike får foster med Downs syndrom (och andra handikapp) avlivas ända fram till födseln (se t.ex. P1 dokumentär 11/11 2015). I Storbritannien finns enligt uppgift en liknande praxis. Å andra sidan har personalen där samvetsfrihet och slipper medverka vid sådana ingrepp. I Norge finns en liknande abortlag som i Sverige, men där har personalen större samvetsfrihet än här och ingen behöver förutsätta att just den barnmorska som förlöser deras barn också sysslar med avlivning av foster. Som jag uppfattar det verkar flera för oss till synes motstridiga intressen där gå att förena, till fördel för alla parter. Tillgången på barnmorskor kan bli bättre även här i Sverige utan att tillgången till lagliga och säkra aborter därför behöver bli sämre.

Nu handlar ju frågan om samvetsfrihet inom vården inte bara om aborter. Frågan om dödshjälp är aktuellare än någonsin, och en bred utredning om förutsättningarna för (och gränserna för) samvetsfrihet inom vården vore i det sammanhanget mycket lämplig. För om vi får en lag om dödshjälp – t.ex. liberalen Barbro Westerholm har ju krävt ökade möjligheter till sådan – ställs ju samma fråga som 1975 på sin spets: måste hela den aktuella vårdpersonalen vara beredd att ”ställa upp”? I förarbetena till 1975 års abortlag förutsattes tydligen en vittgående samvetsfrihet, som dock aldrig, som i t.ex. Norge, lagfästes. Men som ändå, av otaliga vittnesbörd att döma, tillämpats i decennier på många håll i Sverige. Tycks dödshjälpsfrågan (ännu) för hypotetisk, så är abortfrågan i sig själv alldeles tillräckligt viktig och aktuell för en utredning om varför den samvetsfrihet som i denna fråga tillämpas i Norge, och som i praktiken länge tillämpats även här i Sverige, nu framställs som så omöjlig och så hotfull.

G54. Säker förlossningsvård för barnets hälsa

Håkan Borg, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** förlossningsvården koncentreras till sjukvårdsinrättningar, som har tillgång till akuta kejsarsnitt

Varje år föds i Sverige cirka 400 barn med hjärnskador, många av dem är för tidigt födda. Skador förekommer också på barn födda vid fullgången graviditet.

Det föds cirka 100 000 barn i Sverige per år. 400 hjärnskadade barn motsvarar 15 skolklasser (källa: ”I barnets hjärna” av Hugo Lagercrantz). Diskussionen om assistansersättning för funktionshindrade barn berör ofta denna grupp. Samtidigt höjs röster för bevarande av små förlossningsenheter utan fullständiga resurser.

Också den stora förlossningsenheten BB Sofia tvingades lägga ned verksamheten på grund av bristfällig bemanning vid kejsarsnitt. De flesta förlossningar sker komplikationsfritt, men när det går snett går det fort, då fostrets hjärna blir utan syre.

Befolkningen runt de små förlossningsenheterna hävdar närhetsprincipen på bekostnad av säkerhet under förlossningen. Det är märkligt att många svenska familjer reser på långa semesterresor, men inte kan vistas en kortare period i närheten av en förlossningsklinik med fullständiga resurser cirka två gånger i en kvinnas liv. Är inte barnets hälsa värd denna korta vistelse utanför hemorten?

Tiden för förlossning kan som regel beräknas och då kan modern bo på patienthotell i närheten av förlossningskliniken. Detta betyder att förlossningar koncentreras till få orter i Sverige för patientsäkerhetens skull.

G55. Förlossningsskador

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att skador i underlivet hos barnafödande kvinnor upptäcks och behandlas i anslutning till förlossningen

Förlossningsskadorna uppkommer genom bristningar mellan slida och ändtarm. Dessa leder till urinläckage eller läckage av avföring. Kvinnorna blir socialt isolerade på grund av detta.

I två nyligen publicerade tv-program har det framgått att flera förlossningsskador inte åtgärdats här i vårt land i samband med förlossningen. Det är helt obegripligt att denna typ av skada inte upptäckts och behandlats i samband med förlossningen i med tillgång till utbildad personal. Skadorna uppkommer på grund av muskelbristningar i bäckenbotten och för att få en snabb läkning bör dessa skador åtgärdas omedelbart efter barnets födelse. Vid dålig kontroll efter förlossningen blir inte muskulaturen suturerad (sydd), vilket betyder att bäckenbotten sviktar.

I annan motion till årets landsmöte föreslås att förlossningsvården koncentreras till sjukhus med fullständiga resurser. Denna motion avser moderns hälsa efter förlossning. Detta kräver att förlossningsvården koncentreras. Sedan 2015 finns det ett bristningsregister i Sverige. Sjukhuset i Östersund är ett lysande exempel på utmärkt förlossningsvård, där muskelbristningarna diagnostiseras med ultraljud och snabbt åtgärdas.

G56. Underlätta för de yngsta barnens motoriska träning

Håkan Borg, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** de minsta barnen under ett år ges möjlighet till motorisk träning

Under barnets första levnadsår sker en snabb utveckling från primitiva reflexer till ökad självständighet tills barnet kan stå och gå.

Övergången från primitiva reflexer till gående sker stegvis och är genetiskt programmerad.

Olika hjälpmedel, som barnen getts av välmenande vårdare till exempel baby-sitter och gå-stol försenar ofta barnets motoriska utveckling. Bäst är när barnet ligger på golvet omväxlande på rygg och lär sig titta åt sidorna eller vända sig eller på mage och lyfta på huvudet. Bilstol bör endast användas i korta perioder. Att sätta in motorisk träning först i förskolan är för sent, utan barnet ska stimuleras redan snabbt efter födseln.

G57. Förbjud omskärelse av pojkar

Tommy Lundkvist, Halmstad
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** omskärelse av pojkar under 18 år av icke-medicinska skäl ska förbjudas
2. **att** påföljden för den som utför sådan omskärelse ska jämställas med straffet för misshandel

Enligt läkaretiken får en läkare aldrig skada en patient. Omskärelse av pojkar orsakar en irreversibel skada som av många läkare betraktas som könsstympning. Vårdförbundet, Svenska barnläkarföreningen, Svenska läkaresällskapet och Svensk barnkirurgisk förening vill samtliga förbjuda omskärelse av pojkar av icke-medicinska skäl. Motiveringen är att det inte finns några medicinska skäl som talar för omskärelse på friska barn, den kan medföra komplikationer och den kränker barnets integritet.

Omskärelsen strider också mot barnkonventionen på flera punkter, t.ex. rätten att skyddas mot fysiskt våld och rätt till religionsfrihet. Det är hyckleri att vilja göra barnkonventionen till lag och samtidigt tillåta omskärelse.

De som försvarar omskärelsen vill att det ska vara tillåtet för annars flyttar många judar och muslimer till ett annat land. Men det är inte en mänsklig rättighet för föräldrar att få könsstympa sina barn oavsett religion, kultur eller tusenåriga traditioner. Barnaga och kvinnlig könsstympning är straffbart i Sverige trots att det är tillåtet i många andra länder. Omskärelse av icke-medicinska skäl är ett så kraftigt övergrepp på försvarslösa barn att påföljden måste jämställas med straffet för misshandel.

G58. Motverka omskärelse av pojkar

Magnus Liljegren, Stockholm
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** hälso- och sjukvården genom dialog med trossamfund ska verka för att antalet pojkar som omskärs minskar
2. **att** all omskärelse av pojkar ska föregås av ett samtal på BVC om risker och konsekvenser av omskärelse

Svensk hälso- och sjukvård ska vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. Den ska inte styras av tro, oavsett om det handlar om etablerade religioner eller ”tomtar och troll”. Ett återkommande krav vid Liberala landsmöten är förbud mot religiös omskärelse av pojkar. Det är en grym sedvänja med rötter i stamsamhällen för flera tusen år sedan. Det är ett ingrepp som inte är medicinskt motiverat och det har ingen plats i modern sjukvård. Det är också ett religiöst övergrepp mot det enskilda barnet, individen. Tunga instanser som Svenska Barnläkarföreningen och Vårdförbundet har tagit ställning mot omskärelse av pojkar och det kan knappast vara förenligt med Barnkonventionen att lemlästas för livet.

Det normala förloppet vid landsmöten är då att ett par företrädare för PS kliver upp i talarstolen och ”läser lusen” av de motionärer som dristat sig till att lyfta frågan. De vanligaste argumenten är ”kulturell sedvänja” och ”religionsfrihet”, samt att detta skulle ske ändå, bara mer osäkert för barnen.

Mot denna bakgrund har vi valt att inte motionera om förbud mot omskärelse av pojkar. Det är utsiktslöst givet den starka polarisering som finns i frågan. Däremot måste väl de flesta (ortodoxa undantagna) tillstå att även kulturella sedvänjor och utövande av religion förändras över tid? All utveckling sker i kommunikation, samtal, och det finns nog många icke strikt troende som skulle kunna tänka sig att avvakta med omskärelse tills barnet är tillräckligt gammalt att själv avgöra om det önskar genomföra detta, särskilt om detta också var sanktionerat av det trossamfund man tillhör.

Därför föreslår vi att hälso- och sjukvården ska inleda dialog med berörda trossamfund och samverka kring information om omskärelse i syfte att skjuta upp beslut om omskärelse av pojkar till dess pojkarna kan fatta beslut själva.

Eftersom omskärelse av pojkar inte är medicinskt motiverat men ändå utförs av hälso- och sjukvården är det också rimligt att föräldrar som motprestation innan omskärelse deltar i ett samtal på BVC för att informeras om risker och konsekvenser av omskärelse.

H.
Politik för årsrika

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

H. Politik för årsrika

Inledning

Liberal politik innebär att var och en av oss ska ha rätt att bestämma över våra liv, så länge det inte inkräktar på någon annans frihet. Den rätten gäller hela livet igenom. Vi måste få bli bemötta utifrån de individer vi är. Ingen vet bättre än den enskilda människan hur hen vill ha det. Att öka äldres självbestämmande och valmöjligheter är en central uppgift i Liberalernas äldrepolitik.

Kronologisk ålder är ett dåligt mått på människors förmågor, både på arbetsmarknaden och i samhället. Vi måste slå hål på ålderismen, det vill säga ålder som grund för fördomar och nedvärdering av äldre med diskriminering som följd. Människor som levt längre är svagt representerade i politiken. I sjukvården finns kronologiska åldersgränser. På arbetsmarknaden möter många som levt länge många svårigheter.

I början av 1900-talet var medellivslängden för kvinnor i Sverige 54 år; nu är den 84 år. För män är motsvarande siffror 51 och 80 år. Att vi lever längre och med många friska år är en av välfärdssamhällets viktigaste landvinningar. Liberalernas politik syftar till att de friska åren ska bli fler, och att öka självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd.

Äldre människors kunskap, kompetens och erfarenhet måste tas bättre tillvara i arbetslivet. Åldersgränsen för hur länge individen har rätt att vara kvar på arbetet bör därför höjas från 67 år till 69 år. På sikt bör åldersgränserna för pensionsuttag och rätten att stanna kvar i arbetslivet knytas till medellivslängdens utveckling. Fördomar och diskriminering måste bekämpas, och regler och avtal som hindrar äldre från att arbeta om de vill bör ses över.

Liberalerna står bakom den blocköverskridande pensionsöverenskommelsen, som gett oss ett av världens mest stabila pensionssystem. Eftersom pensionen baseras på livsinkomsten uppmuntras arbete och egen försörjning. Det som på lång sikt avgör hur pensionerna utvecklas är hur många som arbetar och betalar in till systemet. Arbetslinjen är därför central både för dagens och morgondagens pensioner.

Bostadstillägget har en avgörande betydelse för att lyfta ekonomiskt svaga pensionärer över fattigdomsgränsen. Det är riktat specifikt till pensionärer med låga inkomster, som har små marginaler när hyran är betald. Liberalerna vill stärka ekonomin för denna grupp.

De flesta människor räknar med att vilja bo kvar i sin gamla bostad hela livet. Men en del upplever med åren att de vill flytta till något mer anpassat för funktionsnedsättningar och där man kan ha sällskap av andra och äta tillsammans. Därför behövs en förbättring av tillgängligheten i befintliga bostäder samtidigt som det behöver byggas fler bostäder för seniorerna. Ett dåligt anpassat boende kan leda till isolering och risk för allvarliga skador eller depressioner, medan ett tryggt boende förbättrar hälsan och bidrar till ett gott liv i gemenskap med andra. Detta kan i sin tur skjuta upp tidpunkten för inträdet i det, för samhället, mycket kostsamma vård- och omsorgsboendet.

Att bygga bostäder som årsrika efterfrågar är ett effektivt sätt att få igång önskvärda flyttkedjor. På de platser där man har fått igång byggandet är det oftast barnfamiljer som flyttar in i de villor som kommer ut på marknaden. Det är alltså bra för alla att det blir lätt att göra rationella val när det gäller boendet, oavsett vilken ålder man har uppnått.

Ett område där äldre i hög grad behandlats som ett kollektiv är äldreomsorgen. Samma lösningar erbjuds till alla, ofta med en förment klapp på huvudet. Äldre som behöver stöd i sin vardag förutsätts varken kunna eller vilja välja själva. Men det är ju precis tvärtom. Respekten för den enskilda människan är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation.

Alliansregeringen genomförde en rad reformer för att öka äldres valfrihet och delaktighet som LOV, lagen om valfrihetssystem. Genom Liberalernas initiativ infördes parboendegaranti. Men fortfarande återstår mycket att göra. Valfriheten omfattar ännu inte alla kommuner, och vi bör vara självkritiska till hur reformen genomförts på sina håll. Valfriheten

i det stora – vem som ska utföra omsorgen – har ökat, men fyrkantig biståndsbedömning i kombination med knappa resurser och personal som inte har mandat eller kompetens att vara flexibla gör att självbestämmandet i det lilla fortfarande är alltför begränsat.

Det är inte acceptabelt. Det måste vara möjligt att kombinera rättssäkerhet och kostnadskontroll med respekt för människors integritet.

Den nationella styrningen av äldreomsorgen behöver bli tydligare. Det är inte rimligt att den som bor på ena sidan en kommungräns ska få tillgång till mycket bättre hemtjänst än den som råkar bo på den andra. Ett exempel på där skillnaderna är orimligt stora är äldres inflytande över vad de ska äta. God och näringsrik mat samt trivsamma måltider är en viktig kvalitetsfråga i äldreomsorgen. Ett väl fungerande förebyggande arbete mot undernäring minskar också risken för fallskador och andra hälsoproblem, samtidigt som behovet av omvårdnad minskar.

Liberalerna föreslår att det ska tillhöra så kallad skälig levnadsnivå att få äta det man själv tycker om. Socialtjänstlagen bör förtydligas, och en laga-mat-garanti för hemtjänsten införas. Den som har fått hjälp med måltider beviljad ska ha rätt att välja mellan att få mat lagad i det egna hemmet och att få mat levererad hem.

RESPEKT FÖR ÅRSRIKAS SJÄLVBESTÄMMANDE

Äldreprogrammets **punkt 1–5** handlar om att varje människa har rätt att bli bemötta utifrån den hen är, och inte till exempel utifrån vilket år vi är födda. Därför är det en viktig uppgift för liberaler att bekämpa ålderism och åldersdiskriminering.

I **punkt 3** föreslås att lagen om åldersdiskriminering skärps för att andemeningen i lagen ska uppnås. Partistyrelsen delar uppfattningen att åldersdiskriminering ska bekämpas med kraft, men anser inte att det finns underlag att påstå att det är just lagens skärpa som brister. Som konstateras i **punkt 4** behöver DO:s uppdrag och resurser ses över så att myndigheten kan följa upp fler anmälningar. Om det fortsatt visar sig att ett fåtal anmälningar leder till åtgärder kan det finnas anledning att överväga om lagen behöver förtydligas eller skärpas.

Partistyrelsen föreslår att första meningen i punkt 3 stryks, och att punkten därmed får lydelsen: "Att förändra attityder tar tid och därför måste arbetet börja här och nu. Ålder ska inte användas för att karaktärisera människors förmåga, roller och behov. Människor ska bedömas efter kompetens i stället för kronologisk ålder, inte minst i arbetslivet och politiken."

Motion H1 argumenterar för att liberal politik för årsrika ska uppmärksamma dessas aktiva deltagande i samhällslivet. Årsrika är inte bara mottagare av politik, utan också medskapare. Partistyrelsen delar helt den uppfattningen, och konstaterar att det synsättet genomsyrar hela förslaget till äldrepolitiskt program, och särskilt **punkt 1–5. Punkt 1, 2, 4 och 5 bör bifallas och motion H1 bör därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Årsrika i och efter arbetslivet

Punkt 6–12 samt 14–18 innehåller förslag för att öka årsrikas möjligheter att arbeta och på andra sätt bidra i samhället. Det är bra för både individer och samhället i stort att de som kan och vill stanna i arbetslivet länge får rätt och möjlighet att göra det. Åldersgränsen för rätten att stanna i arbetslivet bör höjas och på sikt avskaffas helt, och den nedre gränsen för att ta ut ålderspension bör höjas i takt med medellivslängdens utveckling. Men det behöver också göras mer för att underlätta för fler att arbeta längre, genom till exempel bättre arbetsmiljö och utökade möjligheter för den enskilda att välja att arbeta deltid. Vad gäller skattesystemets utformning föreslår partistyrelsen en något annorlunda lydelse av **punkt 14**, som bör slå fast det principiella ställningstagandet att skattesystemet ska gynna den som förlänger arbetslivet. Hur detta exakt ska genomföras bör utformas närmare i samband med budgetprocessen. **Punkt 14 bör därför ges lydelsen: "Skattesystemet ska gynna, inte missgynna den som förlänger arbetslivet."**

Partistyrelsen delar arbetsgruppens ambition i **punkt 15**, att socialförsäkringar och andra stöd för förvärvsarbetande bör vara tillgängliga för alla som faktiskt arbetar. Vi menar dock att det finns vissa åldersgränser som fortsatt är motiverade – den som har rätt att ta ut ålderspension bör till exempel inte kunna få sjuk- och aktivitetsersättning, det som tidigare

kallades förtidspension, eller utdragna perioder av sjukpenning. Därutöver verkar det ha smugit sig in ett korrekturfel i punkten. **Punkt 15 bör få lydelsen: "Socialförsäkringar och andra stöd på arbetsmarknaden bör i huvudsak vara tillgängliga för alla som fortfarande förvärvsarbetar. Därför bör åldersgränserna för socialförsäkringarna och dessa stöd ses över, höjas och anpassas så att den som arbetar efter 65 har större tillgång till t.ex. sjukpenning eller bilstöd."**

I **motion H2** framförs att äldreprogrammet borde lyfta fram årsrika personers engagemang i civilsamhället. Partistyrelsen konstaterar att det redan finns väl utvecklat i till exempel i punkt 17. **Med detta bör motion H2 anses besvarad. Partistyrelsen föreslår vidare att punkt 6, 8–12 och 16–18 bifalls.**

LÄGG FRISKA ÅR TILL LIVET

Punkt 19–24 handlar om hur vi kan fortsätta och förstärka den positiva utvecklingen att vi lever allt längre, och att det i huvudsak är friska år som läggs till livet. **Partistyrelsen föreslår att punkt 19–24 bifalls.**

BOSTÄDER FÖR ÅRSRIKA

Punkt 26–33 samt 35 handlar om bostäder för äldre, såväl tillgängliga och lämpliga bostäder på den ordinarie bostadsmarknaden som särskilda boenden.

I **motion H3** föreslås en ny formulering av **punkt 29** som innebär en form av äldreboendegaranti för personer över 85. Motionärerna efterfrågar i motionstexten något de kallar "mellanboenden", som de menar saknas i dag. Det är sant att det saknas i många kommuner, men sedan några år bygger allt fler kommuner trygghetsboenden, som i stor utsträckning är just vad motionärerna efterfrågar, nämligen tillgängliga lägenheter med nära till service, med personal åtminstone några timmar om dagen och med gemensamma lokaler, till exempel en matsal. Dessa är tillgängliga på den ordinarie bostadsmarknaden, utan behovsprövning. Tyvärr finns det också kommuner som använder termen "trygghetsboenden" för bostäder utan något påtagligt mervärde för årsrika, vilket bidrar till att förvirra debatten.

Partistyrelsen anser liksom programgruppen att om trygghetsboenden är tillräckligt väl utbyggt minskar behovet av vård- och omsorgsboenden, och dessa kan vara tydligt inriktade på de allra sjukaste. Även i **motion H4 yrkande 1** föreslås att Liberalerna bör verka för trygghetsboenden och gemenskapsboenden, medan **H5 yrkande 1** menar att det ska vara obligatoriskt för kommuner att erbjuda trygghetsboenden.

Samtidigt menar partistyrelsen i likhet med motionärerna till motion H3 att det kan vara rimligt att den som önskar särskilt boende har rätt att få det vid en viss ålder – ett sådant förslag fanns till exempel med i Folkpartiets valmanifest 2014. Oron bland årsrika att inte få plats när de behöver det är stor och tyvärr ofta befogad. Erfarenheten från kommuner som erbjuder hemtjänst utan eller med förenklad biståndsprövning att få efterfrågar mer än de behöver. Troligen gäller detsamma vård- och omsorgsboende. Ett sådant förslag passar dock bättre i punkt 28 som handlar om just vård- och omsorgsboenden.

Partistyrelsen föreslår följande lydelse av punkt 28: "Det behövs samtidigt fler, inte färre, lägenheter i vård- och omsorgsboenden för att tillgodose behoven hos de årsrika som behöver tillgång till vård och omsorg under dygnets alla timmar. Nya lägenheter behöver byggas och nedläggningarna stoppas. Den som fyllt 85 bör ha rätt till plats i vård- och omsorgsboende." Motion H3, H4 yrkande 1 samt H5 yrkande 1 bör därmed anses besvarade.

Till skillnad från **punkt 33, motion H4 yrkande 3 och motion H5 yrkande 2** är partistyrelsen skeptiska till statliga subventioner för att få fler trygghetsboenden. Erfarenheten av byggsubventioner är tyvärr att de berikar byggherrar och fördyrar byggande, utan att det byggs mer. **Partistyrelsen föreslår därför att punkt 33 utgår och motion H4 yrkande 3 samt motion H5 yrkande 2 avslås. Punkt 26–27, 29–32 samt 35 bör bifallas.**

NY TEKNIK OCH NYA TJÄNSTER

Punkt 36–40 handlar om hur årsrikas självständighet, delaktighet och livskvalitet kan öka med hjälp av ny teknik och nya tjänster, och att denna utveckling bör bejakas, utnyttjas och underlättas. I **motion H6** föreslås att Liberalerna ska tillsätta en arbetsgrupp som med

utgångspunkt i detta utvecklar partiets politik inom den digitala och tekniska utvecklingen. Partistyrelsen menar dock att det bör vara upp till densamma att prioritera vilka arbetsgrupper som ska tillsättas och vilka program som ska skrivas. I just detta fall menar partistyrelsen också att programmet har ungefär den detaljeringsgrad som är motiverad från ett politiskt parti. Liberalerna bör bejaka den tekniska utvecklingen, men andra har betydligt större kompetens att driva den. **Punkt 36–40 bör bifallas och motion H6 avslås.**

Äldreomsorg

Att öka äldres självbestämmande och delaktighet i äldreomsorgen är temat för **punkt 41–58.** En av de viktigaste uppgifterna för ett socialliberalt parti är att öka friheten för dem som i dag har minst. Den nationella styrningen av äldreomsorgens kvalitet måste stärkas, och den enskildes makt över innehållet i äldreomsorgen och över valet mellan olika utförare ska öka.

I **motion H7 yrkande 1 och 2** föreslås att partistyrelsen ska utreda möjligheterna till att införa valfrihetssystem för äldreomsorgen i hela landet, och att stimulansbidrag ska införas för detta. I **punkt 45** står bland annat: ”De valfrihetsreformer som genomfördes av alliansregeringen ska värnas och utvecklas. Det ska vara självklart att själv få välja hemtjänstföretag och äldreboende.” Partistyrelsen konstaterar också att såväl Liberalerna som Alliansen redan i sina valmanifest för 2014 föreslog att valfrihet i äldreomsorgen ska vara obligatoriskt för kommunerna. När LOV infördes fanns också under ett antal år ett stimulansbidrag för de kommuner som tillämpade valfrihet enligt LOV. Däremot anser partistyrelsen till skillnad från motionens **yrkande 3** att det fortsatt bör vara kommunerna som ansvarar för att tillämpa systemet inom sin kommun (gärna med valfrihet över kommungränserna). **Med detta bör punkt 45 bifallas, motion H7 yrkande 1 och 2 anses besvarade samt yrkande 3 avslås.**

Motion H8 argumenterar för att det ska vara obligatoriskt för kommuner eller landsting/regioner att införa lokala äldreombudsmän. Partistyrelsen delar uppfattningen att det är viktigt att årsrika har någonstans att vända sig till dels för att få vägledning om vilken hjälp de kan få, dels hur man klagar om man inte är nöjd. **Punkt 49** framhåller att en lokal, oberoende äldreombudsman är ett bra sätt att uppnå detta. **Punkt 49 bör bifallas och motion H8 anses besvarad.**

I detta sammanhang vill partistyrelsen också påminna om att den under det sjukvårdspolitiska avsnittet föreslagit att punkterna 53–57 i sjukvårdsprogrammet utgår, eftersom de frågor som tas upp där också behandlas i äldregruppens programförslag. Sakinnehållet från det sjukvårdspolitiska programförslaget ska dock föras in i äldreprogrammet där det är lämpligt.

I konsekvens därmed bör punkt 53 få lydelsen: ”Anhöriga ska inte slitas ut. Många kommuner har alltför låg ambitionsnivå på sitt stöd till anhöriga. Avlastning och annat stöd måste erbjudas i sådan omfattning att anhöriga orkar ge så mycket stöd de vill. Anhörigvårdare behöver avlastas genom vårdsamordnare eller vårdlotsar som hjälper med sjukvårdskontakter och mot oro. Det behöver skapas kontaktvägar mellan anhöriga och sjukvård och det måste bli lättare att få kontakt med andra i samma situation. Ett nationellt anhörigcentrum med stödlinje dygnet runt kan ge trygghet och avlastning.” Detta ersätter punkt 55 i sjukvårdsprogrammet.

Motion H9 föreslår att rätten till närståendepenning utvidgas. I dag finns en möjlighet att få närståendepenning från Försäkringskassan i totalt 100 dagar om den närstående har ett livshotande tillstånd. Att utvidga den rätten vore tämligen kostsamt. Partistyrelsen menar i likhet med vad som föreslås i **punkt 54** att det bör bli lättare att förena anhörigstöd med arbete, till exempel genom utvidgade möjlighet till tjänstledighet och deltidsarbete, men anser inte i dag att det finns samhällsekonomiskt utrymme att erbjuda ersättning från socialförsäkringssystemet för detta. När sådant utrymme finns bör det i första hand bli möjligt att få närståendepenning för att följa med anhöriga till läkarbesök och liknande, såsom föreslås i **punkt 54**. **Partistyrelsen föreslår att motion H9 anses besvarad.**

Motion H10 uppmärksammar behovet av äldreomsorg för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Medicinska framsteg och bättre omsorg har gjort att allt fler i denna grupp kan se fram emot ett långt liv. Det uppmärksammas också i **punkt 58.** Partistyrelsen menar att **punkt 58** bör förtydligas så att det i likhet med vad som föreslås i **motion H10** tydligt framgår att det behövs äldreomsorg anpassad för denna grupp.

Punkt 58 bör få lydelsen: ”Föräldrar till personer med intellektuell funktionsnedsättning har ofta tagit ett mycket stort ansvar som anhörigvårdare hela livet. När de blir årsrika är det inte säkert att de orkar längre. Det behövs en större beredskap från det offentliga att ta över i tid. Det behövs till exempel äldreomsorg anpassad för personer med intellektuell funktionsnedsättning.” och motion H10 bör därmed anses **bifallen med vad partistyrelsen anfört. Punkt 41–32, 34–44, 46–52 samt 54–57 bör bifallas.**

Motion H11 föreslår att Liberalerna ska verka för något motionären kallar ”lagen om medmänniska”. Det som beskrivs i motionstexten är en funktion som ska hjälpa årsrika med praktiska saker som till exempel att ansöka om bostadsbidrag. Partistyrelsen konstaterar att den tjänst motionären beskriver påminner något om den hjälp som inom funktionshinderomsorgen och i socialpsykiatrin kallas kontaktperson eller boendestöd – det finns med andra ord förebilder inom socialtjänsten för hur man skulle kunna arbeta. Det torde inte heller finnas några lagliga hinder för en kommun som vill pröva detta i dag – en annan förebild skulle kunna vara de fixartjänster som finns för årsrika i många kommuner, som hjälper till att t.ex. hänga upp gardiner. Partistyrelsen välkomnar om Liberalerna i någon kommun vill driva en försöksverksamhet i linje med vad motionären beskriver, men vill inte lägga på kommunerna nya åtaganden. **Med detta bör motion H11 anses besvarad.**

Motion H12 argumenterar för att biståndsbedömning ska införas vid särskilda boenden. Partistyrelsen konstaterar att ingen placeras i särskild boende utan en föregående biståndsbedömning, och att kommunerna enligt socialtjänstförordningen är skyldiga att anpassa bemanningen utifrån den enskildes aktuella behov. Detta torde tillgodose vad motionären efterfrågar. **Motion H12 bör därmed anses besvarad.**

Motion H13 menar att det är vanligt förekommande att kommuner i praktiken ger lägre ersättning till privata aktörer i hemtjänsten än vad kommunens egna verksamheter får, och föreslår att ersättningen ska efterhandsregleras. Partistyrelsen delar uppfattningen att det är angeläget att kommunala och privata verksamheter inom valfrihetssystem får likvärdigt betalt, men tycker inte att landsmötet ska ta ställning i detalj till hur ersättningssystem ska utformas. **Motion H13 bör därmed anses besvarad.**

Motion H14 tar upp årsrika dövas villkor i äldreomsorgen, och argumenterar för att Liberalerna ska verka för att behovet av teckenspråkig personal i äldreomsorgen tillgodoses. Partistyrelsen tackar för att motionären uppmärksammar denna viktiga fråga. Det bör vara en viktig uppgift för liberala kommunpolitiker att värna dövas och andra förbisedda gruppers behov i äldreomsorgen, på samma sätt som Liberaler ofta varit pådrivande för att få fram så kallade regnbågsboenden för årsrika HBTQ-personer. **Med detta bör motion H14 bifallas.**

Motion H15 argumenterar att beslutsprocessen kring tvångsvård av personer med demenssjukdomar ska bli mer rättssäker, och att frihets- och integritetskränkande åtgärder ska journalföras. Partistyrelsen konstaterar dock att tvångsåtgärder mot dementa inte är tillåtet inom äldreomsorgen, och anser inte heller att det bör vara det. Det bör alltså inte finnas någon beslutsprocess alls, eftersom sådana beslut inte ska fattas. Regelverket om journalföring om frihets- och integritetskränkande åtgärder är redan strikt och tydligt. **Motion H15 bör därmed anses besvarad.**

EN SAMMANHÅLLEN HÄLSO- OCH SJUKVÅRD FÖR ÅRSRIKA

Punkt 62–67 behandlar hälso- och sjukvården för äldre. Som nämns ovan tas frågorna även upp i programmet ”Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård”. Detta behandlas i huvudsak nedan.

Punkt 62 i äldreprogrammet bör få lydelsen: ”En stärkt primärvård är viktig för att förebygga och behandla ohälsa bland äldre och för rehabilitering efter till exempel stroke och olycksfall, till exempel genom äldrevårdcentraler (ÄVC). Vården behöver vara tillgänglig dygnet runt och hemsjukvården väl utbyggd. Liberalernas fastläkarreform ska ge trygghet och kontinuitet för patienten och säkerställa läkarmedverkan i den kommunala vården och omsorgen.” Med detta bör **motion H16**, som föreslår att Liberalerna ska verka för äldremottagningar i alla kommuner, **anses besvarad.**

Punkt 63 bör få lydelsen: ”Äldreomsorg, vårdcentraler och sjukhus ska samverka och tillsammans skapa en vård och omsorg speciellt utformad utifrån den äldre individens behov. En sammanhållen vård och omsorg är särskilt viktig för dem som är multisjuka. En förebild är de äldrevårdsteam som finns bland annat i Närvård Västra Skaraborg och i Tiohundra

Norrtälje. Där har kommuner, primärvård och slutenvård en gemensam organisation och finansiering för att multisjuk äldre ska få sammanhållen vård." Punkterna 62–63 motsvarar därmed sammantaget sjukvårdsprogrammet punkt 53. **Punkt 64–67 bör bifallas.**

En ny punkt motsvarande sjukvårdsprogrammets punkt 56 bör läggas till efter punkt 67 med lydelsen: "Mat och måltiderna inom hälso- och sjukvård och omsorg kan utvecklas. Framför allt inom sjukvården behöver mat och måltider utvecklas. För att säkerställa ett medvetet arbete med mat och måltider för äldre och en effektiv nutritionsbehandling ska alla patienter ha tillgång till dietist och arbetsterapi." Med detta bör motion H17, som förespråkar att alla äldre ska kontrolleras för undernäring, **anses besvarad.**

Punkt 68–70 handlar om att våld och övergrepp mot årsrika behöver uppmärksammas mer, att det behövs en bred nationella handlingsplan och att anmälningsskyldighet bör införas för vård- och omsorgspersonal som misstänker våld eller övergrepp. **Partistyrelsen föreslår att punkt 68–69 bifalls. Punkt 70 bör få lydelsen: "Alla som arbetar inom hälso- och sjukvård samt inom äldreomsorg ska ha kunskap om våld mot årsrika och anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp."** I enlighet med vad som nämns ovan motsvarar detta punkt 54 i sjukvårdsprogrammet.

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Liberalismen syftar till att maximera varje människas frihet att forma sitt liv så länge det inte inkräktar på någon annans frihet. Den rätten gäller hela livet igenom. Vi måste få bli bemötta utifrån de individer vi är, och inte utifrån vilket år vi är födda. Att öka årsrika människors självständighet och egenmakt är en central uppgift i Liberalernas äldrepolitik."
2. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Därför är det en viktig uppgift för liberaler att bekämpa ålderismen, det vill säga ålder som grund för fördomar och nedvärdering av äldre med diskriminering som följd, inom såväl arbetslivet som hälso- och sjukvården och en rad andra områden."
3. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 3 ges lydelsen: "Att förändra attityder tar tid och därför måste arbetet börja här och nu. Ålder ska inte användas för att karaktärisera människors förmåga, roller och behov. Människor ska bedömas efter kompetens i stället för kronologisk ålder, inte minst i arbetslivet och politiken."
4. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Diskrimineringsombudsmannen får årligen ta emot hundratals anmälningar om åldersdiskriminering, ändå är det bara en handfull som lett till några åtgärder. DO:s uppdrag och resurser bör ses över så att anmälningar om åldersdiskriminering åtgärdas och analyseras."
5. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "Det behövs mer kunskap, mer statistik och mer forskning om årsrikas villkor och behov. Då kan fördomar motverkas och samhällets insatser, där sådana behövs, bli mer träffsäkra."
6. **att** motion H1 därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
7. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 15 ges lydelsen: "Socialförsäkringar och andra stöd på arbetsmarknaden bör i huvudsak vara tillgängliga för alla som fortfarande förvärvsarbetar. Därför bör åldersgränserna för socialförsäkringarna och dessa stöd ses över, höjas och anpassas så att den som arbetar efter 65 har större tillgång till t.ex. sjukpenning eller bilstöd."
8. **att** motion H2 anses besvarad
9. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Många kan och vill arbeta långt efter 65-årsdagen. Det är bra för hälsan att känna sig behövd, och det ger en bättre privatekonomi. Men det är också viktigt för samhällsekonomin i stort att förlänga arbetslivet för fler. För att fortsatt ha en hög kvalitet på välfärdstjänsterna och rimliga nivåer på pensionerna, krävs att fler arbetar längre."
10. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Det behöver samtidigt göras mer för att anpassa arbetslivet så att fler kan arbeta längre. Det handlar om mer flexibla arbetstider, större möjligheter till deltid och bättre arbetsmiljö."
11. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "Varje arbetad timme är värdefull. Många årsrika som inte längre är intresserade av att arbeta heltid, gör gärna kortare

insatser. Reglerna för att kombinera arbete eller egenföretagande på deltid med pension bör vara enkla och förmånliga."

12. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Offentliga arbetsgivare har ett särskilt ansvar att möjliggöra för den som går i pension att fortsätta göra begränsade insatser."
13. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "Att gå i pension ska inte behöva vara slutgiltigt. Fler arbetsgivare bör erbjuda återintroduktionsprogram till arbetet för årsrika.
14. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "Det är välkommet att flera kollektivavtal innehåller lösningar för hur människor kan gradvis trappa ner sitt arbete, och på så sätt förlänga sitt arbetsliv. Om arbetsmarknadens parter inte löser detta på fler områden av arbetsmarknaden bör man överväga lagstiftning."
15. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 14 ges lydelsen: "Skattesystemet ska gynna, inte missgynna den som förlänger arbetslivet."
16. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 16 bifalls: "Även den som på grund av en funktionsnedsättning har en daglig verksamhet inom LSS i stället för ett reguljärt arbete bör få stanna så länge orken och viljan finns."
17. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 17 bifalls: "Många årsrika gör stora och viktiga ideella insatser. De utgör ryggraden inom många civilsamhällesorganisationer, de vårdar närstående, tar hand om barnbarn och stöttar vänner med sviktande hälsa. Det har ett mycket stort värde för de människor som deltar, dem som berörs och för samhället i stort. Genom att synliggöra omfattningen och värdet av ideella insatser i offentlig statistik, kan vi också motverka ålderism."
18. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 18 bifalls: "Kommuner, landsting och regioner bör i högre grad välkomna årsrikas närvaro i medborgardialoger i samband med det kommunala beslutsfattandet."
19. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "Att vi lever längre och med många friska år är en av välfärdssamhällets viktigaste landvinningar. Vår politik syftar till att de friska åren ska bli fler, och att öka självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd."
20. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "Forskning visar att mycket står att vinna både för individerna själva och samhällsekonomin genom skadeförebyggande åtgärder, hjälp till rökstopp, hjälp mot överbruk av alkohol, främjande av gott näringstillstånd och god tandhälsa, fysisk aktivitet och optimal läkemedelsbehandling."
21. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 21 bifalls: "Att göra något är alltid bättre än att göra inget. Den som sjunger i kör, spelar tv-spel, löser korsord eller helt enkelt bara umgås insjuknar senare i demenssjukdomar än den som är passiv. Det är viktigt att människor känner sig behövda, att de har en aktiv roll under hela livsresan, också den allra sista sträckan. Därför är det viktigt med goda villkor för de civilsamhällesorganisationer som arbetar med aktiviteter för och med årsrika."
22. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "Kommuner kan främja ett aktivt och hälsosamt liv bland äldre också i samhällsplaneringen, genom att se till att det finns promenadstråk och cykelbanor, att snöröjning och sandning fungerar, att det finns utegym som går att använda även för den som inte är urstark och annat som kan tänkas inspirerar till aktivitet bland årsrika."
23. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "Primärvården bör ta en aktiv roll i det hälsofrämjandet arbetet genom att på olika sätt förmedla hur människor kan bevara hälsan långt upp i livet. Det bör också ske i samarbete med andra samhällssektorer, inte minst civilsamhället., till exempel pensionärs- och patientorganisationerna samt apoteken.
24. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "Hälso- och sjukvården bör erbjuda hälsosamtal till alla, till exempel det år de fyller 75. De kan innebära en enklare hälsoundersökning, samtal om livsstilens betydelse för hälsan samt vart man vänder sig för att få stöd och hjälp."
25. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 28 ges lydelsen: "Det behövs samtidigt fler, inte färre, lägenheter i vård- och omsorgsboenden för att tillgodose behoven hos de årsrika som behöver tillgång till vård och omsorg under dygnets alla timmar. Nya lägenheter behöver byggas och nedläggningarna stoppas. Den som fyllt 85 bör ha rätt till plats i vård- och omsorgsboende."

26. **att** motion H3 anses besvarad
27. **att** motion H4 yrkande 1 anses besvarat
28. **att** motion H5 yrkande 1 anses besvarat
29. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 33 utgår
30. **att** motion H4 yrkande 3 avslås
31. **att** motion H5 yrkande 2 avslås
32. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 26 bifalls: "Människor är olika, också när det handlar om hur vi vill och kan bo på äldre dar. Det behövs en mångfald av bostäder anpassade för årsrika, både på den vanliga bostadsmarknaden och i form av äldreboenden."
33. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 27 bifalls: "De flesta människor vill bo kvar i sin gamla bostad hela livet. Med ökad tillgänglighet blir det möjligt för fler. Att den årsrike själv trots rörelsehinder kan komma ut och handla och röra sig ute i samhället ger framförallt livskvalitet men också besparingar för kommunerna i form av minskat behov av hemtjänst och särskilt boende."
34. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 29 bifalls: "Bristen på platser i vård- och omsorgsboende förvärras av att steget dessförinnan i princip saknas. Vår vision är att det ska finnas ett tillräckligt stort utbud av lägenheter i trygghetsboende och liknande dit man kan flytta utan behovsprövning. Där bör det vara möjligt att bo tryggt med hög livskvalitet, med hemtjänst om det behövs, i stort sett hela livet."
35. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 30 bifalls: "Med tillräckligt många lämpliga bostäder för dem som inte har så stora behov, kan vård- och omsorgsboenden ännu tydligare anpassas för de allra sjukaste."
36. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 31 bifalls: "Kommunerna bör kartlägga sina behov av bostäder för årsrika och initiera byggande av de bostäder som behovs. Fokus ska vara boendeformer som ger möjligheter till gemenskap, socialt innehåll och trygghet."
37. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 32 bifalls: "Skatte- och byggregler bör utformas så de inte lägger onödiga hinder i vägen för årsrika som enskilt eller i grupp vill engagera sig i sitt boende, till exempel genom kollektivhus eller kooperativa hyresrätter. Även olika former av generationsboende bör underlättas."
38. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 35 bifalls: "Hinder för årsrika att flytta till en lämplig bostad behöver undanröjas. Reavinstskatten, den så kallade flyttskatten, bör sänkas."
39. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 36 bifalls: "Den tekniska utvecklingen innebär fantastiska möjligheter att öka årsrika människors självständighet, delaktighet och livskvalitet. Den här utvecklingen bör bejakas, utnyttjas och underlättas."
40. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 37 bifalls: "Samtidigt måste beslutsfattare ställa tydliga krav. Videomöten, robotar och andra tekniska hjälpmedel ska användas för att ge mer tid till mänsklig samvaro, eller för att den som helst vill vara ifred ska få vara det – inte för besparingar. Tekniken måste användas med samtycke från den enskilde och med respekt för hens integritet."
41. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 38 bifalls: "Omställningen av välfärdens digitala infrastruktur måste påskyndas. Den teknik vi tar för självklar i andra delar av vår vardag, måste också bli självklar i vården och äldreomsorgen. Patienter och anhöriga behöver få tillgång till smarta e-hälsotjänster för exempelvis nå den egna journalen, boka tid på webben och träffa läkaren via videolänk."
42. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 39 bifalls: "IT-stödet behöver moderniseras även i socialtjänst och omsorg, så att de underlättar i stället för att stjäla tid."
43. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 40 bifalls: "Väl utvalda hjälpmedel, såväl högteknologiska som enklare kan öka människors självständighet och minska behovet av vård och omsorg. I dag är dock olikheterna över landet för stora. Det behövs tydligare nationell styrning av rätten till hjälpmedel, och ambitionsnivån behöver höjas på många håll."
44. **att** motion H6 avslås
45. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 45 bifalls: "Respekten för den enskilda människans vilja är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation. De valfrihetsreformer som genomfördes av alliansregeringen ska värnas och utvecklas. Det ska vara själv-

klart att själv få välja hemtjänstföretag och äldreboende. Kommuner ska ha möjlighet att erbjuda hemtjänst utan biståndsprövning."

46. **att** motion H7 yrkande 1–2 anses besvarade
47. **att** motion H7 yrkande 3 avslås
48. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 49 bifalls: "Ett sätt att stärka årsrikas ställning är att införa en lokal, oberoende äldreombudsman, som dels kan ge vägledning om vilken hjälp man kan få, och hur man klagar om man inte är nöjd, dels kan göra egna granskningar om äldreomsorgens kvalitet."
49. **att** motion H8 anses besvarad
50. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 53 ges lydelsen: "Anhöriga ska inte slitas ut. Många kommuner har alltför låg ambitionsnivå på sitt stöd till anhöriga. Avlastning och annat stöd måste erbjudas i sådan omfattning att anhöriga orkar ge så mycket stöd de vill. Anhörigvårdare behöver avlastas genom vårdsamordnare eller vårdlotsar som hjälper med sjukvårdskontakter och mot oro. Det behöver skapas kontaktvägar mellan anhöriga och sjukvård och det måste bli lättare att få kontakt med andra i samma situation. Ett nationellt anhörigcentrum med stödlinje dygnet runt kan ge trygghet och avlastning."
51. **att** motion H9 anses besvarad
52. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 58 ges lydelsen: "Föräldrar till personer med intellektuell funktionsnedsättning har ofta tagit ett mycket stort ansvar som anhörigvårdare hela livet. När de blir årsrika är det inte säkert att de orkar längre. Det behövs en större beredskap från det offentliga att ta över i tid. Det behövs till exempel äldreomsorg anpassad för personer med intellektuell funktionsnedsättning."
53. **att** motion H10 därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
54. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 41 bifalls: "De sista åren ska vara lika mycket värda som de första, och omges med lika mycket omsorg och kärlek."
55. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 42 bifalls: "Äldreomsorgen i Sverige är i huvudsak bra. Det är dock en klen tröst för dem vars äldreomsorg är dålig. Ingen ska behöva vara orolig för att inte få äldreomsorg när de behöver, och ingen ska behöva vara orolig att den inte är tillräckligt bra."
56. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 43 bifalls: "Skillnaderna i äldreomsorgens kvalitet och kommunernas ambitionsnivå är alltför stora. Möjligheten att få tillgång till sociala aktiviteter som den äldre personen trivs med, att få komma ut i friska luften om hon eller han så vill, eller kunna få mat lagad av hemtjänsten i stället för en matlåda borde inte bero på var den äldre personen råkar bo. Det är så grundläggande kvalitetsaspekter på äldreomsorgen att det borde erbjudas överallt. Den nationella styrningen av äldreomsorgens kvalitet behöver stärkas."
57. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 44 bifalls: "Det sociala innehållet i äldreomsorgen kan med fördel utvecklas i samarbete med civilsamhället."
58. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 46 bifalls: "Samtidigt behöver den enskildes makt över innehållet i omsorgen öka. Det är den enskildes önskemål för dagen som ska styra, inte fyrkantiga regelböcker."
59. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 47 bifalls: "I hemtjänsten borde det vara en självklarhet att alla som behöver hjälp med maten ska kunna få den lagad hemma. Lika självklart bör det vara att kunna få matlådor om man föredrar det, och då ska det finnas flera olika leverantörer att välja på. Den som bor på äldreboende bör alltid ha flera rätter att välja på."
60. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 48 bifalls: "På sikt bör RUT-tjänster helt ersätta hemtjänst, för dem som bara behöver servicetjänster. Det ökar äldres självbestämmande, samtidigt som kommunens handläggare får mer tid till dem som har stora behov och till uppföljning av kvaliteten. Det innebär att subventionsgraden i RUT behöver höjas för årsrika och att avdraget kompletteras med ett bidrag för dem med låga inkomster. Matlagningstjänster bör åter omfattas."
61. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 50 bifalls: "Personalens kompetens är en av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i äldreomsorgen. Den som utför ensamarbete ska alltid ha tillräcklig utbildning. Där personalen arbetar i grupp kan den som har liten erfarenhet eller utbildning göra värdefulla insatser genom att avlasta med enklare uppgifter.

62. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 51 bifalls: "Första linjens chefer har ett tungt ansvar. De måste få den utbildning och det stöd som krävs för att de ska kunna utöva sitt ledarskap."
63. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 52 bifalls: "Kunskapen om åldrandet bland personer som invandrat behöver öka. Den som drabbas av demens tappar ibland det språk de lärt sig senare i livet. Posttraumatisk stress bland flyktingar kan uppträda sent i livet, och ibland utlösas eller förvärras av demens."
64. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 54 bifalls: "Det bör bli lättare att förena anhörigstöd med arbete, till exempel genom rätt till tjänstledighet och deltid. I takt med att samhällsekonomin så tillåter bör man utvidga möjligheten till närståendepenning också vid till exempel ledsagning till läkarbesök."
65. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 55 bifalls: "Anhörigvård får inte bli en kvinnofälla. Vi är tveksamma till så kallade anhöriganställningar."
66. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 56 bifalls: "Information om vad äldreomsorgen kan erbjuda bör ges på många språk och på ett sätt som når ut i invandrargrupper, så att anhörigvård sker frivilligt, inte av plikt och tradition."
67. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 57 bifalls: "Det bör införas en skyldighet för hälso- och sjukvården motsvarande den i socialtjänsten att erbjuda information, råd och stöd till anhöriga."
68. **att** motion H11 anses besvarad
69. **att** motion H12 anses besvarad
70. **att** motion H13 anses besvarad
71. **att** motion H14 bifalls
72. **att** motion H15 anses besvarad
73. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 62 ges lydelsen: "En stärkt primärvård är viktig för att förebygga och behandla ohälsa bland äldre och för rehabilitering efter till exempel stroke och olycksfall, till exempel genom äldrevårdcentraler (ÄVC). Vården behöver vara tillgänglig dygnet runt och hemsjukvården väl utbyggd. Liberalernas fastläkarreform ska ge trygghet och kontinuitet för patienten och säkerställa läkarmedverkan i den kommunala vården och omsorgen."
74. **att** motion H16 därmed anses besvarad
75. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 63 ges lydelsen: "Äldreomsorg, vårdcentraler och sjukhus ska samverka och tillsammans skapa en vård och omsorg speciellt utformad utifrån den äldre individens behov. En sammanhållen vård och omsorg är särskilt viktig för dem som är multisjuka. En förebild är de äldrevårdsteam som finns bland annat i Närvård Västra Skaraborg och i Tiohundra Norrtälje. Där har kommuner, primärvård och slutenvård en gemensam organisation och finansiering för att multisjuka äldre ska få sammanhållen vård."
76. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 64 bifalls: "Utbildningen av läkare, tandläkare och sjuksköterskor i läkemedelsbehandling av äldre patienter ska stärkas. Även andra yrkesgrupper behöver få mer kunskap om läkemedelsbehandling."
77. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 65 bifalls: "Det behövs samlad information om vilka läkemedel en person har. Arbetet med en nationell läkemedelslista måste slutföras snarast."
78. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 66 bifalls: "I sjukvården ska det vara patientens nytta som ska avgöra om till exempel en behandling erbjuds eller inte, inte patientens kronologiska ålder. Det betyder till exempel att den övre gränsen för att erbjudas mammografi bör avskaffas."
79. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 67 bifalls: "Det ska finnas god hjälp till rehabiliterande insatser som stärker möjligheten till välbefinnande och ökar möjligheten till självständighet."
80. **att** det i den äldrepolitiska rapporten läggs till en ny punkt efter punkt 67 med lydelsen: "Mat och måltiderna inom hälso- och sjukvård och omsorg kan utvecklas. Framför allt inom sjukvården behöver mat och måltider utvecklas. För att säkerställa ett medvetet arbete med mat och måltider för äldre och en effektiv nutritionsbehandling ska alla patienter ha tillgång till dietist och arbetsterapi."
81. **att** motion H17 därmed anses besvarad

82. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 68 bifalls: "Kunskapen om våld och övergrepp mot årsrika behöver öka, bland annat i rättsväsendet, bland pensionärsorganisationer samt i brottsofferjourer och kvinnojourer."
83. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 69 bifalls: "Det behövs en bred nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot årsrika, som omfattar såväl rättsväsendet som vård och omsorg."
84. **att** den äldrepolitiska rapporten punkt 70 ges lydelsen: "Alla som arbetar inom hälso- och sjukvård samt inom äldreomsorg ska ha kunskap om våld mot årsrika och anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp."

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

BEKÄMPA ÅLDERISM OCH ÅLDERSDISKRIMINERING

1. Liberalismen syftar till att maximera varje människas frihet att forma sitt liv så länge det inte inkräktar på någon annans frihet. Den rätten gäller hela livet igenom. Vi måste få bli bemötta utifrån de individer vi är, och inte utifrån vilket år vi är födda. Att öka årsrika människors självständighet och egenmakt är en central uppgift i Liberalernas äldrepolitik
2. Därför är det en viktig uppgift för liberaler att bekämpa ålderismen, det vill säga ålder som grund för fördomar och nedvärdering av äldre med diskriminering som följd, inom såväl arbetslivet som hälso- och sjukvården och en rad andra områden.
3. Lagen mot åldersdiskriminering bör skärpas så att andemeningen i lagen uppnås. Att förändra attityder tar tid och därför måste arbetet börja här och nu. Ålder ska inte användas för att karaktärisera människors förmåga, roller och behov. Människor ska bedömas efter kompetens i stället för kronologisk ålder, inte minst i arbetslivet och politiken.
4. Diskrimineringsombudsmannen får årligen ta emot hundratals anmälningar om åldersdiskriminering, ändå är det bara en handfull som lett till några åtgärder. DO:s uppdrag och resurser bör ses över så att anmälningar om åldersdiskriminering åtgärdas och analyseras.
5. Det behövs mer kunskap, mer statistik och mer forskning om årsrikas villkor och behov. Då kan fördomar motverkas och samhällets insatser, där sådana behövs, bli mer träffsäkra.

ÅRSRIKA EN TILLGÅNG I OCH EFTER ARBETSLIVET

6. Många kan och vill arbeta långt efter 65-årsdagen. Det är bra för hälsan att känna sig behövd, och det ger en bättre privatekonomi. Men det är också viktigt för samhällsekonomin i stort att förlänga arbetslivet för fler. För att fortsatt ha en hög kvalitet på välfärdstjänsterna och rimliga nivåer på pensionerna, krävs att fler arbetar längre.
7. Därför bör åldersgränsen för att rätten att stanna i arbetslivet (den så kallade LAS-åldern) höjas och på sikt avskaffas helt. Den nedre gränsen för när man tidigast får ta ut ålderspension bör höjas i takt med medellivslängdens utveckling.
8. Det behöver samtidigt göras mer för att anpassa arbetslivet så att fler kan arbeta längre. Det handlar om mer flexibla arbetstider, större möjligheter till deltid och bättre arbetsmiljö.
9. Varje arbetad timme är värdefull. Många årsrika som inte längre är intresserade av att arbeta heltid, gör gärna kortare insatser. Reglerna för att kombinera arbete eller egenföretagande på deltid med pension bör vara enkla och förmånliga.
10. Offentliga arbetsgivare har ett särskilt ansvar att möjliggöra för den som går i pension att fortsätta göra begränsade insatser.

11. Att gå i pension ska inte behöva vara slutgiltigt. Fler arbetsgivare bör erbjuda återintroduktionsprogram till arbetet för årsrika.

12. Det är välkommet att flera kollektivavtal innehåller lösningar för hur människor kan gradvis trappa ner sitt arbete, och på så sätt förlänga sitt arbetsliv. Om arbetsmarknadens parter inte löser detta på fler områden av arbetsmarknaden bör man överväga lagstiftning.

13. En förutsättning för att stanna länge i arbetslivet är att man kan fortsätta vidareutbilda sig hela livet och att det finns möjlighet att ändra yrkesinriktning. Det behövs system för att finansiera studier som tar hänsyn till att den som är mitt i livet har andra levnadsomkostnader än den som ännu inte bildat familj. Ett sätt kan vara att skapa någon form av kompetenssparande där den enskilde, arbetsgivare och stat gemensamt finansierar studierna.

14. Skattesystemet ska gynna, inte missgynna den som förlänger arbetslivet. Jobbskatteavdraget bör vara förhöjt redan från 63 och den särskilda löneskatten för personer över 65 bör avskaffas.

15. Åldersgränserna för socialförsäkringar och andra stöd på arbetsmarknaden bör vara tillgängliga för alla som fortfarande förvärvsarbetar så att även den som arbetar efter 65 kan få t ex sjukpenning eller bilstöd.

16. Även den som på grund av en funktionsnedsättning har en daglig verksamhet inom LSS i stället för ett reguljärt arbete bör få stanna så länge orken och viljan finns.

17. Många årsrika gör stora och viktiga ideella insatser. De utgör ryggraden inom många civilsamhällesorganisationer, de vårdar närstående, tar hand om barnbarn och stöttar vänner med sviktande hälsa. Det har ett mycket stort värde för de människor som deltar, de som berörs och för samhället i stort. Genom att synliggöra omfattningen och värdet av ideella insatser i offentlig statistik, kan vi också motverka ålderism.

18. Kommuner, landsting och regioner bör i högre grad välkomna årsrikas närvaro i medborgardialoger i samband med det kommunala beslutsfattandet.

LÄGG FRISKA ÅR TILL LIVET

19. Att vi lever längre och med många friska år är en av välfärdssamhällets viktigaste landvinningar. Vår politik syftar till att de friska åren ska bli fler, och att öka självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd.

20. Forskning visar att mycket står att vinna både för individerna själva och samhällsekonomin genom skadeförebyggande åtgärder, hjälp till rökstopp, hjälp mot överbruk av alkohol, främjande av gott näringstillstånd och god tandhälsa, fysisk aktivitet och optimal läkemedelsbehandling.

21. Att göra något är alltid bättre än att göra inget. Den som sjunger i kör, spelar tv-spel, löser korsord eller helt enkelt bara umgås insjuknar senare i demenssjukdomar än den som är passiv. Det är viktigt att människor känner sig behövda, att de har en aktiv roll under hela livsresan, också den allra sista sträckan. Därför är det viktigt med goda villkor för de civilsamhällesorganisationer som arbetar med aktiviteter för och med årsrika.

22. Kommuner kan främja ett aktivt och hälsosamt liv bland äldre också i samhällsplaneringen, genom att se till att det finns promenadstråk och cykelbanor, att snöröjning och sandning fungerar, att det finns utegym som går att använda även för den som inte är urstark och annat som kan tänkas inspirerar till aktivitet bland årsrika.

23. Primärvården bör ta en aktiv roll i det hälsofrämjandet arbetet genom att på olika sätt förmedla hur människor kan bevara hälsan långt upp i livet. Det bör

också ske i samarbete med andra samhällssektorer, inte minst civilsamhället., till exempel pensionärs- och patientorganisationerna samt apoteken.

24. Hälso- och sjukvården bör erbjuda hälsosamtal till alla, till exempel det år de fyller 75. De kan innebära en enklare hälsoundersökning, samtal om livsstilens betydelse för hälsan samt vart man vänder sig för att få stöd och hjälp.

25. Tänderna är viktiga för hälsan, och att kunna le med tänderna i behåll är viktigt för självkänslan. Mun- och tandhälsa behöver uppvärderas i hemtjänst och särskilt boende. Äldretandvården måste få en tydligare roll i det hälsofrämjande arbetet. Tandvårdsstödet bör stegvis förstärkas, i första hand för dem med låga inkomster. Inriktningen bör vara dels förebyggande tandvård, dels de som har de allra största behoven.

BO BRA OCKSÅ SOM ÅRSRIK

26. Människor är olika, också när det handlar om hur vi vill och kan bo på äldre dar. Det behövs en mångfald av bostäder anpassade för årsrika, både på den vanliga bostadsmarknaden och i form av äldreboenden.

27. De flesta människor vill bo kvar i sin gamla bostad hela livet. Med ökad tillgänglighet blir det möjligt för fler. Att den årsrike själv trots rörelsehinder kan komma ut och handla och röra sig ute i samhället ger framförallt livskvalitet men också besparingar för kommunerna i form av minskat behov av hemtjänst och särskilt boende.

28. Det behövs samtidigt fler, inte färre, lägenheter i vård- och omsorgsboenden för att tillgodose behoven hos de årsrika som behöver tillgång till vård- och omsorg under dygnets alla timmar. Nya lägenheter behöver byggas och nedläggningarna stoppas.

29. Bristen på platser i vård- och omsorgsboende förvärras av att steget dessförinnan i princip saknas. Vår vision är att det ska finnas ett tillräckligt stort utbud av lägenheter i trygghetsboende och liknande dit man kan flytta utan behovsprövning. Där bör det vara möjligt att bo tryggt med hög livskvalitet, med hemtjänst om det behövs, i stort sett hela livet.

30. Med tillräckligt många lämpliga bostäder för dem som inte har så stora behov, kan vård- och omsorgsboenden ännu tydligare anpassas för de allra sjukaste

31. Kommunerna bör kartlägga sina behov av bostäder för årsrika och initiera byggande av de bostäder som behovs. Fokus ska vara boendeformer som ger möjligheter till gemenskap, socialt innehåll och trygghet.

32. Skatte- och byggregler bör utformas så de inte lägger onödiga hinder i vägen för årsrika som enskilt eller i grupp vill engagera sig i sitt boende, till exempel genom kollektivhus eller kooperativa hyresrätter. Även olika former av generationsboende bör underlättas.

33. Liberalerna är vanligen kritiska till olika former av byggsubventioner, men bristen på trygghetsboenden kan motivera någon form av incitament.

34. Det måste samtidigt vara möjligt för årsrika att efterfråga lämpliga bostäder. Taket i bostadstillägget bör höjas så att det rymmer också hyran för en nyproducerade smålägenhet.

35. Hinder för årsrika att flytta till en lämplig bostad behöver undanröjas. Reavinstskatten, den så kallade flyttskatten, bör sänkas.

SJÄLVSTÄNDIG LÄNGRE MED NY TEKNIK OCH NYA TJÄNSTER

36. Den tekniska utvecklingen innebär fantastiska möjligheter att öka årsrika människors självständighet, delaktighet och livskvalitet. Den här utvecklingen bör bejakas, utnyttjas och underlättas.

37. Samtidigt måste beslutsfattare ställa tydliga krav. Videomöten, robotar och andra tekniska hjälpmedel ska användas för att ge mer tid till mänsklig samvaro, eller för att den som helst vill vara ifred ska få vara det – inte för besparingar. Tekniken måste användas med samtycke från den enskilde och med respekt för hens integritet.

38. Omställningen av välfärdens digitala infrastruktur måste påskyndas. Den teknik vi tar för självklar i andra delar av vår vardag, måste också bli självklar i vården och äldreomsorgen. Patienter och anhöriga behöver få tillgång till smarta e-hälsotjänster för exempelvis nå den egna journalen, boka tid på webben och träffa läkaren via videolänk.

39. IT-stödet behöver moderniseras även i socialtjänst och omsorg, så att de underlättar i stället för att stjäla tid.

40. Väl utvalda hjälpmedel, såväl högteknologiska som enklare kan öka människors självständighet och minska behovet av vård och omsorg. Idag är dock olikheterna över landet för stora. Det behövs tydligare nationell styrning av rätten till hjälpmedel, och ambitionsnivån behöver höjas på många håll.

MER MAKT ÅT DE ÅRSRIKA I ÄLDREOMSORGEN

41. De sista åren ska vara lika mycket värda som de första, och omges med lika mycket omsorg och kärlek.

42. Äldreomsorgen i Sverige är i huvudsak bra. Det är dock en klen tröst för dem vars äldreomsorg är dålig. Ingen ska behöva vara orolig för att inte få äldreomsorg när de behöver, och ingen ska behöva vara orolig att den inte är tillräckligt bra.

43. Skillnaderna i äldreomsorgens kvalitet och kommunernas ambitionsnivå är alltför stora. Möjligheten att få tillgång till sociala aktiviteter som den äldre personen trivs med, att få komma ut i friska luften om hon eller han så vill, eller kunna få mat lagad av hemtjänsten i stället för en matlåda borde inte bero på var den äldre personen råkar bo. Det är så grundläggande kvalitetsaspekter på äldreomsorgen att det borde erbjudas överallt. Den nationella styrningen av äldreomsorgens kvalitet behöver stärkas.

44. Det sociala innehållet i äldreomsorgen kan med fördel utvecklas i samarbete med civilsamhället.

45. Respekten för den enskilda människans vilja är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation. De valfrihetsreformer som genomfördes av alliansregeringen ska värnas och utvecklas. Det ska vara självklart att själv få välja hemtjänstföretag och äldreboende. Kommuner ska ha möjlighet att erbjuda hemtjänst utan biståndsprövning.

46. Samtidigt behöver den enskildes makt över innehållet i omsorgen öka. Det är den enskildes önskemål för dagen som ska styra, inte fyrkantiga regelböcker.

47. I hemtjänsten borde det vara en självklarhet att alla som behöver hjälp med maten ska kunna få den lagad hemma. Lika självklart bör det vara att kunna få matlådor om man föredrar det, och då ska det finnas flera olika leverantörer att välja på. Den som bor på äldreboende bör alltid ha flera rätter att välja på.

48. På sikt bör RUT-tjänster helt ersätta hemtjänst, för dem som bara behöver servicetjänster. Det ökar äldres självbestämmande, samtidigt som kommunens

handläggare får mer tid till dem som har stora behov och till uppföljning av kvaliteten. Det innebär att subventionsgraden i RUT behöver höjas för årsrika och att avdraget kompletteras med ett bidrag för dem med låga inkomster. Matlagningstjänster bör åter omfattas.

49. Ett sätt att stärka årsrikas ställning är att införa en lokal, oberoende äldreombudsman, som dels kan ge vägledning om vilken hjälp man kan få, och hur man klagar om man inte är nöjd, dels kan göra egna granskningar om äldreomsorgens kvalitet.

50. Personalens kompetens är en av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i äldreomsorgen. Den som utför ensamarbete ska alltid ha tillräcklig utbildning. Där personalen arbetar i grupp kan den som har liten erfarenhet eller utbildning göra värdefulla insatser genom att avlasta med enklare uppgifter.

51. Första linjens chefer har ett tungt ansvar. De måste få den utbildning och det stöd som krävs för att de ska kunna utöva sitt ledarskap.

52. Kunskapen om åldrandet bland personer som invandrat behöver öka. Den som drabbas av demens tappar ibland det språk de lärt sig senare i livet. Posttraumatisk stress bland flyktingar kan uppträda sent i livet, och ibland utlösas eller förvärras av demens.

53. Anhöriga ska inte slitas ut. Många kommuner har alltför låg ambitionsnivå på sitt stöd till anhöriga. Avlastning och annat stöd måste erbjudas i sådan omfattning att anhöriga orkar ge så mycket stöd de vill.

54. Det bör bli lättare att förena anhörigstöd med arbete, till exempel genom rätt till tjänstledighet och deltid. I takt med att samhällsekonomin så tillåter bör man utvidga möjligheten till närståendepenning också vid till exempel ledsagning till läkarbesök.

55. Anhörigvård får inte bli en kvinnofälla. Vi är tveksamma till så kallade anhöriganställningar.

56. Information om vad äldreomsorgen kan erbjuda bör ges på många språk och på ett sätt som når ut i invandrargrupper, så att anhörigvård sker frivilligt, inte av plikt och tradition.

57. Det bör införas en skyldighet för hälso- och sjukvården motsvarande den i socialtjänsten att erbjuda information, råd och stöd till anhöriga.

58. Föräldrar till personer med intellektuell funktionsnedsättning har ofta tagit ett mycket stort ansvar som anhörigvårdare hela livet. När de blir årsrika är det inte säkert att de orkar längre. Det behövs en större beredskap från det offentliga att ta över i tid.

59. Människors självbestämmande måste respekteras också när livet går mot sitt slut. Fler behöver ges möjlighet att uttrycka hur de ser på livsuppehållande behandling genom så kallade vårddirektiv. Ingen ska tvingas på medicinska insatser de inte vill ha.

60. Den som är döende ska få stanna i trygg miljö, inte skickas till akuten. Därför är det viktiga med tydliga brytpunktssamtal så att anhöriga och omsorgspersonal är införstådda med att döden är nära.

61. Livsleda bland årsrika behöver uppmärksammas mer, och det behövs mer kunskap om vad som kan göras för att förebygga eller hjälpa. Vart fjärde självmord begås av någon som är 65 eller äldre.

EN SAMMANHÅLLEN HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

62. En stärkt primärvård är viktig för att förebygga och behandla ohälsa bland äldre och för rehabilitering efter till exempel stroke och olycksfall, till exempel genom äldrevårdcentraler (ÄVC). Vården behöver vara tillgänglig dygnet runt

och hemsjukvården väl utbyggd. Vård- och omsorgsboenden bör ha en fast läkarkontakt.

63. En sammanhållen vård- och omsorg är särskilt viktig för dem som är multisjuka. En förebild är de äldrevårdsteam som finns bland annat i Närvård Västra Skaraborg och i Tiohundra Norrtälje. Där har kommuner, primärvård och slutenvård en gemensam organisation och finansiering för att multisjuk äldre ska få sammanhållen vård.

64. Utbildningen av läkare, tandläkare och sjuksköterskor i läkemedelsbehandling av äldre patienter ska stärkas. Även andra yrkesgrupper behöver få mer kunskap om läkemedelsbehandling.

65. Det behövs samlad information om vilka läkemedel en person har. Arbetet med en nationell läkemedelslista måste slutföras snarast.

66. I sjukvården ska det vara patientens nytta som ska avgöra om till exempel en behandling erbjuds eller inte, inte patientens kronologiska ålder. Det betyder till exempel att den övre gränsen för att erbjudas mammografi bör avskaffas.

67. Det ska finnas god hjälp till rehabiliterande insatser som stärker möjligheten till välbefinnande och ökar möjligheten till självständighet.

VÅLD OCH ÖVERGREPP MOT ÄLDRE

68. Kunskapen om våld och övergrepp mot årsrika behöver öka, bland annat i rättsväsendet, bland pensionärsorganisationer samt i brottsofferjourer och kvinnojourer.

69. Det behövs en bred nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot årsrika, som omfattar såväl rättsväsendet som vård och omsorg.

70. Den som arbetar med årsrika inom vård och omsorg bör ha anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

Motioner

H. Politik för årsrika

Äldrefrågor allmänt

H1. Aktiva årsrika

Tomas Ohlin, Bromma
Margareta Fallsvik, Motala
Dag Jonasson, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** liberal politik för årsrika särskilt uppmärksammar de årsrikas aktiva deltagande i samhällslivet, de årsrika önskar med sin livskunskap bidra till samhällets utveckling och inte bara vara föremål för åtgärder av olika slag.

Politik för årsrika fokuserar ofta på åtgärder från samhället och till den årsrika. Riktningen är att vård och omsorg ska erbjudas de behövande så snabbt och effektivt som möjligt. Sådana åtgärder för de behövande är bra. Men de årsrika önskar även delta i samhällslivet, delta med aktiviteter, delta med kunskap, delta med kulturutövande, och – inte minst – delta i det lokala beslutsfattandet. När samhället byggs ut, med boenden och transporter m.m. är det viktigt att uppmärksamma behovet av åtgärder från de årsrika och till samhället i vid mening. Man bör skapa och bygga möjligheter för praktiskt utövande av många slag, där de årsrikas kunskaper kommer väl till pass. Det kan röra resurser för skapande tillverkning, reparation, konstruktion, debatt, författande och mycket mer. En fundamental utveckling i samhället på 2000-talet rör en starkare politisk närvaro. Det må vara att politiska partier förlorar medlemmar i nutid, men samhällsengagemang från medborgarna tar sig i gengäld andra former. Att delta i samhällsdialoger nära det lokala politiska beslutsfattandet är en sådan. I snart när varje kommun i landet pågår för närvarande någon form av medborgardialog, ofta med årsrika som särskilt aktiva medlemmar. I vissa kommuner delegerar fullmäktige dessutom till väldefinierade grupper av medborgare att fatta beslut i enskilda frågor, en form av mer direkt demokrati än tidigare. Självfallet ersätter inte sådant ”medskapande” den gängse demokratiska processen i kommunen, där de årsrika i ökande utsträckning kan ta förtroendeuppdrag – medskapandet med sitt direkta inflytande kompletterar detta. Gemensamt utgör dessa två former en mer levande demokrati än tidigare. Liberal politik bör välkomna denna utveckling. Det svenska samhället består till en fjärdedel av medborgare som är 65+, och antalet är ökande. Dessa medborgare rymmer en stark kraft och livskunskap, vilken samhället bör ta till vara.

H2. Leva livet hela livet

Björn Westberg, Jönköping
Tomas Ohlin, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** den slutliga versionen av “Leva Livet Hela Livet” bör ge utrymme för ett bredare samhällsengagemang än enligt nuvarande formuleringar. Texten bör vid den slutliga redigeringen tydliggöra de årsrikas aktiva deltagande i ideella föreningar och i samhällslivet i stort.

Årsrikedom tar sig bl.a. uttryck i ett aktivt engagemang i ideella föreningar. Det kan avse alla aspekter av livet och gälla politik, tro, nykterhet, omsorg, miljö och naturskydd, kultur, idrott, friluftsliv och mycket mer.

Det är inte fel att som i nuvarande version av ”Leva Livet Hela Livet” skriva om tv-spel, korsord m.m. (s. 12), men dessa och andra exempel kan bidra till en alltför snäv bild av

seniorernas liv. Vi bör i stället tillvarata och stimulera seniorer till fortsatta och förnyade engagemang i ideella föreningar och i samhället i stort. Precis som i andra skeden av livet ändras individens intressen även som senior, men vi måste undvika skrivningar som inskränker eller reducerar.

H3. Rätt till äldreboende

Liberalerna Stockholms stad
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 29 i rapporten från arbetsgruppen "Förmågor och möjligheter för årsrika" ges följande lydelse: " Bristen på platser i vård- och omsorgsboende förvärras av att steget dessförinnan i princip saknas. Vår vision är att alla äldre över 85 år som så vill ska kunna flytta till ett tryggt och anpassat boende med närvarande personal och gemensamma lokaler såsom restaurang och allrum. Där bör det vara möjligt att bo tryggt med hög livskvalitet, med hemtjänst om det behövs, i stort sett hela livet."

I Liberalernas Sverige ska man inte behöva vara rädd för att bli gammal. I dag oroar sig många för att inte få flytta när de inte längre kan bo kvar i sitt nuvarande boende. Principen om att man ska kunna bo kvar när man blir gammal, med hjälp av exempelvis hemtjänst, har i vissa fall blivit ett tvång.

Vi föreslår därför att Liberalerna tar ställning för att alla som över 85 år ska få flytta till ett tryggt och anpassat boende. Äldre över 85 år som så önskar ska kunna flytta till ett tryggt och anpassat boende med närvarande personal och gemensamma lokaler såsom restaurang och allrum.

Den exakta formen för ett sådant boende får avgöras lokalt. Boendet ska dock hålla en tillräckligt hög servicenivå. Butik, frisör, fotvård, hemtjänst, gym och mötesplats är exempel på funktioner som kan finnas på plats. Vi vill betona att en person som är under 85 och som inte kan bo kvar i sitt ordinära boende självklart också måste kunna få plats på ett äldreboende, och att ingen givetvis ska behöva flytta mot sin vilja.

Stockholms läns äldrecentrum har undersökt vilka boendealternativ som behövs i framtidens äldreomsorg. Deras slutsats är tydlig: det räcker inte med att erbjuda de äldre kvarboende med hemtjänst eller plats på särskilt boende med heldygnsomsorg. Det krävs ett mellanting.

En satsning på sådana "mellanboenden" skulle ge en viss samhällsekonomisk vinst – landstingets vårdkostnader minskar med mer än vad kommunernas utgifter ökar. Men det ger framför allt stora mänskliga vinster i form av ett hälsosammare åldrande och senare vidareflytt till boende med heldygnsomsorg.

Detta innebär i teorin ett avsteg från principen om att insatser inom äldreomsorgen ska beviljas utifrån behov. Men problemet i den svenska äldreomsorgen är inte att äldre får plats på boende fast de inte behöver – det är att äldre måste bo kvar hemma fast de både vill och behöver flytta. Vårt förslag ser till att insatser bättre matchar behoven. Vi bedömer inte att det föreligger någon större risk för överutnyttjande – de flesta äldre vill trots allt bo kvar hemma, och ska naturligtvis få hjälp att göra det.

Liberalerna har sedan tidigare agerat för att stärka äldres rätt till äldreboende genom införandet av en parboendegaranti. Även den principen innebar ett avsteg från insats strikt efter omsorgsbehov. Men det var en viktig kamp att ta för äldres självbestämmande och allas rätt till en värdig ålderdom.

Att förverkliga vårt förslag är delvis en fråga om pengar – skulle staten lagstifta om rätt till äldreboende skulle ytterligare medel behöva tillskjutas till kommunerna enligt finansieringsprincipen. Men framför allt är det en fråga om normer – om att bryta normen om kvarboende så långt som möjligt, oavsett vad.

Ett bifall till motionen skulle skicka ett tydligt budskap till äldre och deras anhöriga: i Liberalernas Sverige kan ni lita på att det finns bra och trygga boenden när ni behöver. Det skulle ge en viktig pusselbit i den stora utbyggnad av äldreomsorg som väntar.

H4. Fler boenden för årsrika människor

Barbro Westerholm, Stockholm
Bo Lindström, Malmö
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska satsa på trygghetsboenden och gemenskapsboenden
2. **att** Liberalerna ska verka för införande av hissinstallationer med statlig subvention i trevåningshus
3. **att** Liberalerna ska arbeta för införande av statlig garanti för trygghetsboenden och gemenskapsboenden
4. **att** Liberalerna ska studera den norska Husbanken och återkomma med förslag hur en sådan kan skapas i Sverige

Många människor i Sverige lever i dag ensamma. Ensamhet går inte att bota men kan lindras. Vi har segregerat våra bostadsområden i många år. Årsrika människor blir änkor/änkemän, vännerna dör och livet utarmas där man finns. Trygghetsboende, som utredningen ”Bo bra hela livet” (SOU 2008:113) föreslog, har nu tillkommit på flera ställen i landet men i alltför liten utsträckning. Genom att det i trygghetsboenden ska finnas samlingslokal borde också generationsmöten kunna uppstå. Studenter saknar även de samlingslokaler. Äldre och yngre vuxna skulle kunna mötas i vardagen. Trygghetsboenden borde dessutom initieras även i befintliga bostäder.

Det mesta är redan byggt! Många årsrika människor bor fortfarande i icke-tillgängliga bostäder därför att det saknas hiss. De har svårt att komma ut och i så stor utsträckning kunna sköta sig själva. De blir beroende av anhöriga och hemtjänst och blir ofta ensamma och isolerade i sina bostäder.

I utredningen ”Bostäder att bo kvar i” (SOU 2015:25) finns många goda förslag som ännu inte tagits upp och genomförts. Remissinstanserna var positiva till förslagen bl.a. därför att tillgängligheten måste fungera. Dit hör nödvändigheten av hissinstallation. Men det är kostsamt att installera hiss i miljonprogrammets trevåningshus och det finns en gräns för hyreshöjningar. Utredningen pekar på en win-winsituation där kommun/skattebetalare, i stället för dyra särskilda boenden, med en samhällsekonomisk helhetssyn på årsrika människors boende och kostnader för hemtjänst eller annan omsorg skulle tjäna på att erbjuda trygghetsboenden samt installera hissar. En boende som kan bo kvar ett enda år i ett ordinärt boende eller trygghetsboende skulle ”spara” 500 000 kronor i den allmänna budgeten och samtidigt förbättra livssituationen. Detta kan också åstadkommas genom gemenskapsbyggande som finns i Tyskland. Samtidigt måste de allt högre produktionskostnaderna stävjas. De korresponderar inte alltid med hyreskostnader, inte heller med försäljningspriser på bostadsrätter.

I Norge har man länge haft den statliga Husbanken för att underlätta finansiering av boende. Den borde studeras med syfte att se om det är något också för Sverige. Många årsrika människor, framför allt kvinnor, har i dag mycket låga pensioner. Även de måste kunna få del av samhällets nya satsningar utan att känna att de ligger samhället till last.

H5. Trygghetsboende ger ökad trygghet för årsrika

Gösta Frödin, Arvika
Berit Krantz, Göteborg
Niklas Lehresjön, Karlstad
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** samtliga kommuner åläggs att tillse att det i den egna kommunen finns möjlighet att som boendeform välja trygghetsboende i kommunal eller enskild regi
2. **att** det ska finnas statliga bidrag att söka för byggandet av trygghetsboenden

Trygghetsboenden eller motsvarande är för många årsrika en mycket bra boendeform, fullt handikappanpassat och med närhet till social samvaro, service, omvårdnad och möjlighet att köpa lagad mat. När den egna bostaden blir för tungarbetad och det kanske känns ensamt och otryggt, så är detta en utmärkt möjlighet till tryggt boende med goda möjligheter till social samvaro.

I många kommuner finns numera trygghetsboenden i kommunal eller privat regi, men i alltför många kommuner saknas ännu denna möjlighet. Enligt vår mening bör trygghetsboenden i kommunal eller enskild regi finnas som valmöjlighet i landets samtliga kommuner, För många årsrika är detta en viktig trygghetsfaktor.

För att sätta kraft bakom detta krav anser vi att staten ska ålägga varje kommun att ansvara för att det finnas möjlighet att välja trygghetsboende i den egna kommunen.

För att stimulera byggandet av sådana bör det finnas möjlighet att få statliga bidrag till detta. Ett sådant bidrag blir också ett sätt att kunna hålla ner boendekostnaderna, så att det finns möjlighet för breda grupper årsrika att välja trygghetsboende som boendeform.

H6. Välfärdsteknik och årsrikas levnadsvillkor

Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tillsätter en arbetsgrupp med uppdraget att utveckla partiets politiska ståndpunkter inom den digitala och tekniska utvecklingen för årsrika.
2. **att** arbetsgruppen samverkar med Liberala Seniorer
3. **att** arbetsgruppen har som utgångspunkt den värdegrund arbetsgruppen "Förmågor och möjligheter för årsrika" för fram i förslaget "Leva livet hela livet. Också den sista sträckan".
4. **att** arbetsgruppen utvecklar/tar tillvara erfarenheter från projekt genomförda i och utanför landet i syfte att skapa förutsättningar för en utveckling inom kommuner och landsting/regioner avseende bl.a. nationell styrning men även likvärdiga möjligheter för årsrika oavsett geografisk anknytning.

Vår värld innefattar en allt högra grad av teknik i olika former. Den tekniska utvecklingen tillsammans med den digitala ger stora möjligheter för årsrika att åtnjuta ett mera självständigt liv och kan även underlätta kommunikationen och öka tryggheten.

Vår utgångspunkt som liberaler, är alltid den enskilda personen och vårt mål är att sätta hens behov och personliga utgångspunkter i centrum. Vi är alla olika vilket skapar möjligheter för en bred men också välavvägd utveckling av såväl de tekniska som de digitala möjligheterna till fromma för den enskilde. I Europa, såväl EU som t.ex. Norge, har det pågått en intensiv utveckling av innovationer inom teknik och digitalisering. Även i vårt eget land har flera olika projekt lett till öka tillfredsställelse, trygghet och inflytande för årsrika personer. Det har därmed visat sig att den årsrika personen som regel är positiv till t.ex. tillsyn via webbkamera, bättre larmmöjligheter och som konsekvens av detta ges bättre livsvillkor och upplever en ökad grad av trygghet.

Regeringen tillsatte en utredning som resulterade i SOU 2017:21 "Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer". Utredningen är på många punkter en redogörelse för vad som görs inom äldreomsorgen, och i ett kapitel återfinns en genomgång av läget inom teknikens och digitaliseringens utveckling.

Detta är en utveckling Liberalerna som parti med vår positiva inställning till teknik och miljö har stora möjligheter att gå i bräschen för. I arbetsgruppen "Förmågor och möjligheter för årsrika" konstaterar man att "väl utvalda hjälpmedel, oavsett om de är högteknologiska eller av enklare slag, kan öka människors självständighet och minska behovet av vård och omsorg". Samtidigt konstaterar man att "det behövs en tydligare nationell styrning av rätten till hjälpmedel, och ambitionsnivån behöver höjas på många håll". Låt oss ta till vara denna möjlighet att ligga i fronten för de årsrika.

H7. Äldrepeng och valfrihet

Liberalerna Kiruna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får i uppdrag att utreda möjligheten till att valfrihetssystem för äldreomsorgen införs i hela landet, i alla Sveriges kommuner
2. **att** partistyrelsen får i uppdrag att utreda möjligheten till att stimulansbidrag används för att underlätta kommuner att förbereda och utveckla valfrihetssystem den dagen någon annan än kommunen söker tillstånd att starta en verksamhet

3. **att** partistyrelsen får i uppdrag att utreda möjligheten till att socialstyrelsen blir tillståndsgivare och den äldres val styr äldreomsorgspengen

Det kan inte vara tillfredsställande för äldre att bostadsorten avgör vilken valfrihet, kvalitet eller utbud som finns. Liberalerna bör värna om valfriheten och aktivt medverka att alla kommuner erbjuder olika alternativ oavsett huvudman. Tillsynsmyndigheten finns för att följa upp hur verksamheterna uppfyller de krav som finns i socialtjänstlagen.

H8. Obligatorisk äldreombudsman (ÄO) i kommuner och landsting

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att kommuner och landstingskommuner/regioner ska ansvara för finansiering av en obligatorisk äldreombudsman i varje kommun eller landsting/region

Kvaliteten i den offentligt finansierade sektorn sägs ofta, med betydande riktighet, speglas av synen på hur vi ser till att kvalitetsbrister för dem som behöver vårt gemensamma stöd säkras. Det kan ske på många olika sätt, ett mycket synligt sätt är att slå vakt om LSS-lagstiftningen och tillämpningen, kommunernas skyldighet att bistå de allra mest behövande för att öka deras möjlighet att leva ett bra liv.

Liberala företrädare, allt från motioner om socialförsäkringssystem, allmän pensionering, arbetarskydd och motsvarande genom Adolf Hedin redan på 1880-talet, har alltid gått i bräschen för att försvara den enskildes rätt mot utomstående, inklusive egna myndigheter.

Förslaget att det ska finnas en äldreombudsman, att anonymt kunna vända sig till för patienter, anhöriga och personal, om missförhållanden vid institutioner eller inom hemtjänsten, har varit Folkpartiets/Liberalernas politik under minst tre decennier. Det har blivit en grundbult i vår äldre och kvalitetspolitik. Man kan emellertid konstatera att under senare tid har tveksamhet uppstått om Liberalerna står bakom sin egen politik eller ej, om det kommunala förvaltandet urholkat ansvaret mot den egna politikens ideologiska grundsatser.

Därför bör Liberalernas landsmöte slå fast att varje kommun och landsting/region där Liberalerna av väljarnas ges möjlighet att påverka kvalitetskraven inom äldreomsorgen, barnomsorg och alla de områden där skattepengar används, ska en av kommunerna eller landstinget/regionen finnas än äldreombudsman eller motsvarande som brukare, anhöriga och anställda, oavsett om det handlar om kommunala eller fristående utförare, kan vända sig till utan risk för repressalier.

H9. Låt föräldrar vabba och närstående vanna

Hans Pedersen Dambo, Malmö
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för en utökad sociallagstiftning som medger tillfällig närståendepenning på samma villkor som tillfällig föräldrapenning
2. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att låta utreda de samhällsekonomiska konsekvenserna av införandet av en tillfällig närståendepenning

Låt föräldrar ”vabba” och närstående ”vanna”! Både ”vabba” och ”vanna” för ökad jämlikhet mellan generationerna!

Den svenska jämlikhetsdebatten handlar i stort sett bara om jämlikhet mellan könen och då främst ”lika lön för lika arbete”. Men vi vill uppmärksamma en ojämlikhet mellan generationerna.

Sedan en tid kan föräldrar till barn ”vabba”, dvs. ta ledigt från jobbet och stanna hemma för att vårda sitt sjuka barn och då via Försäkringskassan få ekonomiskt stöd genom tillfällig föräldrapenning. Man kan också sätta in en annan person i sitt ställe. Detta tycker vi naturligtvis är bra.

Men i andra ändan av generationsaxeln finns äldre människor som bor hemma men också kan bli sjuka och inte klara sig själva utan hjälp under sin sjukdom. Då kan något av de vuxna barnen behöva ta ledigt från sitt jobb för att hjälpa sin gamla mor eller far. Ibland kan

det vara andra närstående personer som rycker in. Medellivslängden i Sverige ökar kraftigt och därmed också antalet äldre som behöver hjälp vid sjukdom.

Ofta ser inte arbetsgivare eller kollegor sådan ledighet som lika självklar som när föräldrar tar hand om sina sjuka barn. Hjälpbehoven gäller naturligtvis vård av både barn, vuxna, funktionsnedsättningsdrabbade och äldre utan någon som helst åldersdiskriminering.

Vi anser att det borde vara lika självklart att kunna ”vanna” som att kunna ”vabba”, dvs. via Försäkringskassan kunna få en tillfällig närståendepenning för vård av förälder, annan anhörig eller närstående. Vi är övertygade om att en sådan kan medföra att äldre människor kan bo kvar i sina hem längre utan att behöva utnyttja kostnadskrävande vårdresurser.

Äldreomsorg

H10. En god äldreomsorg för personer med intellektuell funktionsnedsättning

Linnéa Darell, Linköping
Cia Bentele, Sigtuna
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Maria Lundqvist-Brömster, Nordmalingsbygden
Håkan Welin, Håbo m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att en god äldreomsorg utvecklas i hela landet för personer med intellektuell funktionsnedsättning

Alltfler personer med intellektuell funktionsnedsättning uppnår i dag en ålder som motsvarar pensionsålder och däröver. Det kommer att ställa nya krav på samhällets stöd. I rapporten ”Åldrande och intellektuella funktionsnedsättningar – en litteraturöversikt” (FoU-rapport 2014:1, Stadskontoret Malmö) konstaterar Fredrik Fäldth och Oskar Krantz att det saknas forskning i Sverige avseende äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning. Det saknas även en sammanhållen nationell politik för hur målgruppen ska få behoven tillgodosedda.

Fäldth/Krantz beskriver områden som forskningen och politiken behöver uppmärksamma. Ett sådant är konceptet ”hälsosamt åldrande” utformat för denna grupp. Ett annat är problematiken kring demens i kombination med intellektuell funktionsnedsättning.

Rapporten beskriver vikten av tillgång till aktiviteter av social och kulturell karaktär. Då daglig verksamhet likställs med arbete så mister många sina sociala kontakter efter 67 års ålder. Det finns en vilja hos flertalet att få vara kvar i sin verksamhet för fortsatt socialt och aktivt liv.

Det tycks saknas en pensionskultur för personer som åldras med intellektuell funktionsnedsättning. Det krävs åtgärder för att förbereda för pensionärslivet. Olika individer har olika uppfattningar om vad det innebär att åldras och att gå i pension beroende på grad av intellektuell funktionsnedsättning. Avslutningsvis uppmärksammas behovet av kunskap och resurser för att kunna ge god vård i livets slutskede. Det saknas inte bara forskning kring äldre personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras behov av en god omsorg. Det saknas ofta kunskap och resurser inom kommunernas omsorg och inom hälso- och sjukvården.

Föreningen FUB har initierat ett arbete för att sprida kunskap om personer med utvecklingsstörning (FUB använder fortfarande det begreppet) som åldras. Föreningen beskriver att LSS-lagen och goda levnadsvillkor gäller hela livet för den som tillhör personkrets 1, vilket bland annat innebär att man har rätt att bo kvar i sin gruppbostad när man åldras – även om man får en demenssjukdom eller annan sjukdom som kräver mycket medicinsk vård, rehabilitering och hjälpmedel – och uppmärksammar och påtalar att personer med utvecklingsstörning som åldras får förändrade behov av stöd och service.

Följande förbättringsområden beskrivs:

Daglig verksamhet/sysselsättning: Ska vara utformad och ges efter behov, inte kronologisk ålder.

Boende: Ska vara anpassat för individen med kompetent personal.

Personalkompetens: Personal som arbetar med äldre personer med utvecklingsstörning behöver kunskap om utvecklingsstörning, åldrande och demens.

Hälso- och sjukvård: Samverkan med hälso- och sjukvård och tillgången till hjälpmedel måste förbättras.

Palliativ vård: Personer med utvecklingsstörning har också rätt att välja var de vill dö.

H11. Inför lagen om medmänniska (LOM)

Lisbeth Vestlund, Åmål

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en ny reform t.ex. kallad lagen om medmänniska

Vi behöver i sann socialliberal anda se till att alla dessa glömda äldre som i dag lever i ensamhet och utanförskap får en medmänniska! En medmänniska som tar ansvar för att se till att den person de bistår får mer frihet att tillgodose sina behov av information, ta del av vad de har rätt till i samhället och får hjälp med praktiska saker som är av vikt för den enskilde och som inte faller inom ramen för vare sig socialtjänstlag, behov av god man eller kan tillgodoses via frivillighet. Liberalerna ska ta strid för äldres frihet och medverka till en lag om rätt till en medmänniska!

Vi lever i en föränderlig värld där vi i Liberalerna har dels en ideologi som vi stödjer oss på och dels ett socialt engagemang där vi säger oss värna ”glömda Sverige”. Det blir dessvärre allt fler som blir ”glömda” i vårt land och har det svårt på sitt sätt varför jag ser behovet av en ny reform där vi liberaler står upp för dem.

Vi måste strida för äldres rätt till frihet! Vilka handlar det då om? Ja, det handlar om en allt växande skara där en eller flera faktorer, ofta kombinationer gör att de är i behov av en medmänniska: Vår medellivslängd blir allt högre och folk blir äldre och äldre och tappar sina gamla sociala kontakter. Vännerna har också blivit för gamla eller avlidit och eventuella barn har också blivit gamla eller är sjuka eller bor långt bort. Vi lever i en global värld numera där folk inte bor kvar på hemorten på det sätt man gjorde förr. Allt fler blir allt ensammare utan att få besök av någon.

Den 31 december 2014 hade vi 1 953 personer över 100 år i Sverige. Hemtjänsten håller folk vid liv genom att se till att mat levereras, medicin ges och att det städas och tvättas det viktigaste men långt i från allt man kan behöva ha hjälp med. Det är bevisligen så att utan dator så blir man i dag utestängd från en massa olika samhällsinfornmation samt möjlighet att ta del av tjänster via internet. Att ta del av t.ex. bostadsmarknaden och få en ny bostad är t.ex. mycket svårt att kunna göra, för man måste ha ett konto med inloggningsuppgifter via dator. Vi har många äldre som i dag är helt utestängda från många tjänster och mycket information för att de saknar dator.

I dag har vi många frivilligorganisationer som ställer upp och gör mycket men det är inte rimligt att allt ska bygga på frivillighet utan det måste till något annat så frivilligheten just blir frivillig och rolig. Det finns mycket som behöver göras i ett hem och för en människa. Mycket viktigt är att det finns många äldre som i dag är fullständigt klara i huvudet och därför inte kommer i fråga för att behöva god man, men det är däremot många som behöver en medmänniska de inte har. Det kan handla om att hjälpa till med att utföra tjänster via datorn, hjälpa till med att ansöka om bostadsbidrag, bara att få kopierat de underlag som ska med ansökan är i dag inte lätt att åstadkomma för alla. Om man fått ett beslut man vill överklaga gällande t.ex. avslagen ansökan om särskilt boende så är det svårt för många att göra detta själv. Vi har i dag i Sverige många som sitter i fängelse i sina egna hem (villor med trappor och trånga badrum samt hyreshus utan hissar) och har ingen som kan hjälpa dem med att ta itu med en flytt eller få till en bostadsanpassning.

H12. Biståndsbedömning på särskilt boende måste införas

Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **Liberalerna** ska anta i sitt program att biståndsbedömning ska införas på särskilt boende

Biståndsbedömning på särskilt boende skulle väsentligt höja individens självbestämmande över de insatser som den önskar. I dag finns vårdplanering som enda verktyg och det räcker inte. Behoven är högst individuella och skiljer från en person med demens och äldre som har minnet i behåll men är multisjuka. Hörsel och syn är skrala och ensamheten är plågsam. Personalen hinner inte ge en individuell guldkant på tillvaron.

Jag är övertygad om att biståndsbedömning skulle gagna individen såväl som de anställda. Det skulle bli mycket tydligt om det är bristen på personal som gör att det ser ut som det gör i dag? Får personalen göra det de är bra på? Vid budgetöverläggningar varje år i kommunen ska det sparas och det första politiker tittar på är neddragning av personal som jobbar nära våra äldre. Våra äldre är värda en trygg, trivsam och meningsfull tillvara den sista tiden i sina liv.

H13. Bidrag på lika villkor inom omsorgen

Sofia Remnert, Nyköping
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Peter Sedlacek, Umeå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att privata omsorgsföretag får, likt skolan, en efterhandsreglerad ersättning för att kunna bedriva verksamhet på lika villkor

Inom hemtjänsten i dag blir brukare vårdade av godkända aktörer tilldelad ett grundbelopp från kommunen. Det grundbeloppet beräknas på kommunernas egna budgetar och vad de enligt budgetramarna ska betala för utförd timme i sin egen verksamhet. I vissa fall följer det även OIP och räknas då upp varje år enligt den nationella höjningen. 2016 utfördes cirka 24 procent av alla hemtjänsttimmar av privata aktörer och när SKL 2015 följde upp kommuner som implementerat LOV blev utfallet att 7 av 10 av dessa kommuner går med underskott i sin egen verksamhet. Merparten av kommunerna för över underskottet till nästkommande år eventuellt skriver av det. Endast en kommun efterhandsreglerar ersättningen till de privata aktörerna. Det innebär alltså att kommunens hemtjänst får högre ersättning än privata företag i samma kommun.

Det bör vara kommunens skyldighet att lämna bidrag på lika villkor för en brukare oavsett vilken aktör som bedriver omsorgen. Att bidraget inte fördelas jämt mellan brukarna skapar en ojämlik hemtjänst och de privata hemtjänstutförarna får sämre villkor för att bedriva och utveckla sin verksamhet vilket också i förlängningen leder till en snedvriden konkurrens. Liberalerna borde verka för en hemtjänst med lika villkor för alla!

H14. Teckenspråk för årsrika döva personer i äldreomsorgen

Barbro Westerholm, Stockholm
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Tomas Ohlin, Stockholm
Peter Sedlacek, Umeå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att årsrika döva personers behov att teckenspråkig personal i äldreomsorgen tillgodoses

Enligt socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen har samhället det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. En grupp som försummats är årsrika döva personer som är beroende av teckenspråk som kommunikationsmedel.

Döva har teckenspråk som främsta kommunikationsspråk. Teckenspråk används på samma sätt som hörande använder talspråk. År 1981 erkände riksdagen teckenspråket i Sverige som eget språk. I dag finns i Sverige bara ett par äldreboenden där det finns personal som kan teckenspråk. Det innebär att många döva personer blir isolerade när de inte kan kommunicera med personal och boende därför att det fattas någon i deras närhet som behärskar teckenspråk. Årsrika döva berövas därmed sin identitet och riskerar att drabbas av depression och ångest när kommunikationen brister. Också i hemtjänsten uppstår problem om det inte finns tillgång till någon som behärskar teckenspråk.

Kunskapsbristen vad gäller årsrika döva personers behov är stor inom kommunerna, hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Kommunerna bör kartlägga vilka årsrika i respektive kommun som är i behov av tillgång till personal som kan teckenspråk. Kommunerna bör också se till att äldreomsorgens personal har den kunskap som behövs för att tillgodose årsrika döva personers olika behov. En teckenspråkig miljö är avgörande för deras livskvalitet och aktiva deltagande i det sociala livet.

H15. Vården av dementa är varken frivillig eller rättssäker

Fredrik Blanck, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** motionen överlämnas till riksdagsgruppen för att åstadkomma sådana ändringar av vårdlagarna som säkerställer en rättssäker beslutsprocess för tvångsvård av dementa
2. **att** landsmötet uttalar att alla frihetsinskränkande och integritetskränkande åtgärder inom all vård ska motiveras och journalföras

Vården av dementa är varken frivillig eller rättssäker. Den som pga. psykisk sjukdom inte kan klara sig själv kan tvångsvis komma under vård genom beslut av domstol Motsvarande gäller vid vård av missbrukare och barn som far illa hos sina vårdnadshavare. Rätt till ett offentligt biträde föreligger.

Demens anses vara ett ålderdomstillstånd som inte kräver psykiatrisk vård, vilket utesluter vård med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård LPT. Den demente ska däremot få sina behov tillgodosedda inom den kommunala socialtjänsten som hemtjänst eller som bostad för vård och omsorg.

Bistånd förutsätter samtycke. Men vad gör man med den som vägrar att ge sitt samtycke? Socialnämnden är skyldig att ge den gamle en tillfredsställande livskvalitet men utan att ha rätt till tvång. Jo, man kringgår lagstiftningens krav på samtycke.

I ett aktuellt fall har man lockat med trevligt sällskap, bingospel, kaffe och allsång. Man har försökt tubba anhöriga att lämna hans samtycke med stöd av en fullmakt att sköta ekonomiska angelägenheter. Efter en kortare vistelse för avlastning (efter förment egen ansökan) frågade man hur vistelsen varit och tog ett positivt omdöme till intäkt för att konstatera att samtycke föreligger för en permanent placering på en sluten avdelning – det förelåg ett i förväg utskrivet beslut där den gamle falskeligen uppges vara sökande. Detta rör en person som vid vart och ett av tre sammanträffanden sagt ”nej, nej”, ”då får ni gå till domstol ”respektive ”ni gör ju ändå som ni vill”.

Vården är fortfarande frivillig! Men bara den som kan koden kan ta sig ut! Den gamle bevakas av rörelsedetektorer och förses med GPS-armband som vården inte får applicera utan samtycke. Något beslut i det konkreta fallet har ännu efter tre veckor inte delgivits den ”sökande” men det verkställdes omedelbart.

Men inom vården generellt gäller en avart av samtycke: om en patient inte opponerar sig så har man fått samtycke till alla möjliga integritets- och frihetsinskränkande åtgärder. Blöjor på inkontinenta och grindar på sjukhussängar. Lagstiftaren tycker tydligen inte att den demente har ett berättigat behov av rättssäkerhet. Varför?

Det är alldeles klart att det finns ett behov av tvångsåtgärder för dementa, men det måste ske i lagliga former. Det finns ingenting som motiverar att äldre ska få sämre rättssäkerhet än missbrukare, barn och psykiskt sjuka. Det finns ingenting som garanterar att inte anhöriga kan ha ett egenintresse av att få bort en släkting för att t.ex. komma åt hans lägenhet. Den demente har ett minst lika starkt behov av att någon fristående tillvaratar hans intressen som andra som riskerar sin frihet.

Anhöriga har att välja mellan att passivt åse/aktivt delta i detta taskspel och att gå under som anhörigvårdare. Så ska det inte få vara.

Tvångsvård av dementa bör regleras med övriga vårdlagar som förebild. Därutöver bör alla frihets- och integritetskränkande åtgärder inom all vård journalföras för att få dokumentation av att samtyckeskraven respekteras

H16. Äldremottagningar i alla kommuner

Gun Jareblad, Motala
Margareta Fallsvik, Motala
Kjell Fransson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att äldremottagningar införs i alla kommuner och att kompetens finns där för att höja äldres livskvalitet, förebygga ohälsa och minska vårdbehov

I Motala har äldres vård och omsorg alltid varit i framkant mycket tack vare professor och geriatrikern Barbro Beck-Friis. Hon var med och startade Silviahemmet i Stockholm, där hennes grundtankar angående omsorg och vård inom demensvården har fått stor genomslagskraft. De äldre invånarna svarar för störst andel av sjukvårdskonsumtionen. Med stigande ålder kommer vissa sjukdomar. Därför behöver kunskap om åldrandets sjukdomar och behandlingsmetoder stärkas och vården utvecklas.

En viktig faktor är att förebygga ohälsa. Fysisk aktivitet är viktig liksom stimulansåtgärder av olika slag. Bor man på ett vårdboende eller trygghetsboende finns ofta dessa möjligheter, men bor man ensam hemma kan tillvaron lätt bli enformig och leda till depressioner i många fall. Därför är det viktigt att nå alla äldre oavsett boendeform.

Ett sätt är att det finns äldremottagningar i varje kommun, gärna på en vårdcentral, som har geriatrisk kompetens att höja livskvaliteten och minska vårdbehovet. Där bör man också gå igenom läkemedelslistor, så det varken blir under- eller överförskrivningar eller ha läkemedel som inte passar ihop. Många äldre kommer nu in på akutmottagningar med lång väntetid som följd bara på grund av den orsaken. Äldremottagningen bör därför – och gärna i samråd med farmaceut med särskild kännedom och kunskap om äldres sjukdomar och medicinering – noga anpassa läkemedel för varje individs behov.

Ett äldreteam ska också kunna åka hem till patienten och se över behoven på plats. E-hälsa och digitalisering i vården finns redan och utvecklas i rask takt, men en del äldre har inte den möjligheten utan vill ha mänsklig kontakt.

H17. Kontrollera undernäring av årsrika

Liberalerna Nyköping
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** årsrika individer kontrolleras avseende undernäring

Under det senaste året har vid flera tillfällen konstaterats att årsrika personer ofta är undernärda. Det hänvisas ofta till att vårdpersonal är stressad och inte har tid att vänta på de olika individernas intag av mat och dryck.

Ofta är det otillräckliga intaget av föda självvalt av individen. Oberoende av orsak leder detta till undernäring och det brister i att kontrollera detta.

Regelbunden viktkontroll ger god upplysning om hälsotillståndet.

J.
Socialpolitik och välfärd

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

J. Socialpolitik och välfärd

Inledning

Det socialliberala uppdraget är att förbättra varje individs livschanser genom att utjämna de förutsättningar som finns bortom den enskildes kontroll. Ingen människa ska vara fången i de villkor han eller hon föddes in i.

Den organiserade liberalismen i Sverige har under hela sin historia uppmärksammat glömda grupper i samhället, dem som lever under svåra förhållanden men som inte får någon eller mycket liten uppmärksamhet i debatten eller av politiken. När Bertil Ohlin på 1930-talet talade om ”det glömda Sverige” handlade det om de fattiga barnen, byns suput och så kallade fattighjon. Om människor som hade svårt att göra sina röster hörda och ofta tillhörde små grupper vilket gjorde det enkelt för beslutsfattarna att bortse från dem.

Samhällsdebatten mår än i dag bra av att bli påmind om att det finns människor och grupper av människor som har svårt att ta sig ur i de livsvillkor de föddes in i. Varje individ, också den med de allra sämsta förutsättningarna, ska få verktyg att kunna leva ett värdigt liv, att få utvecklas till sin fulla potential.

Alla barn förtjänar en bra start i livet med kärlek, trygghet och omsorg. För en del barn och ungdomar är livet dock inte så enkelt. När föräldrarna av olika skäl inte förmår ta föräldraansvar och sviktar i sin omsorg har kommunernas socialtjänst det yttersta ansvaret att se till att barn som far illa får skydd och stöd. Vi vill därför förbättra socialtjänstens förutsättningar.

När framtidstron försvinner tappar människor hopp och viljan att försöka. Vår utmaning ligger i att kunna synliggöra och lösa problem utan att etikettera och förenkla, och utan att stigmatisera. Vår utmaning är att ge människor möjlighet att känna framtidstro i stället för att skämmas för sin bakgrund.

En liberal politik innebär att skapa förutsättningar för att alla ska kunna bli sitt bästa jag, också personer som har funktionsnedsättningar. Funktionshinderpolitiken syftar till att undanröja hinder så att personer med funktionsnedsättningar kan leva ett liv som andra.

Vår viktigaste och svåraste uppgift är att förändra perspektivet. Funktionshinderperspektivet ska finnas med från början i all planering och inom alla politikområden. Det ska vara självklart att följa lagstiftning och att sträva mot politiskt beslutade mål. Liberalerna ska vara ledande i det arbetet.

Utgångspunkten för Liberalernas funktionshinderpolitik är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige ratificerade 2008. Konventionen syftar till att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att ta del av de mänskliga rättigheter som tillkommer alla. Konventionen utgår från grundläggande principer om individuellt självbestämmande, icke-diskriminering, fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, lika möjligheter, tillgänglighet, jämställdhet samt rätten för barn med funktionsnedsättning att utveckla sina förmågor och bevara sin identitet. Ett inkluderande samhälle där man utgår från den mänskliga mångfalden, ser olikheter som styrkor, tar till vara människors vilja och ser alla som resurser är ett liberalt samhälle.

SOCIALPOLITIK

Det socialpolitiska programmet innehåller förslag om hur socialtjänsten bör utvecklas, med fokus på att ge bättre stöd och skydd till barn och unga.

I **punkt 1** föreslås att myndighetsbesluten inom socialtjänsten ska avpolitiseras. I dag är det delegationsförbud för många beslut på socialtjänstens område. Besluten måste fattas av socialnämnden (eller ett utskott i socialnämnden) och får inte delegeras till tjänstemän. I huvudsak handlar det om ingripande beslut, ofta med inslag av tvång, som till exempel att ansöka om omhändertaganden av barn enligt LVU, omhändertaganden av människor med

missbruksproblem enligt LVM men också om yttranden om adoption. Arbetsgruppen menar att den här typen av beslut i stället bör fattas av tjänstemän inom socialtjänsten. **Motion J1** yrkar att denna punkt ska utgå. Motionären menar att politikerna genom sina erfarenheter från olika delar av samhället utgör ett viktigt komplement till utredarnas specialistkunskaper. Politikerna säkrar också att det finns insyn i och ett skydd för rättssäkerheten när det gäller tvångsåtgärder mot enskilda människor.

Partistyrelsen menar liksom arbetsgruppen att det finns goda argument för att slopa förbudet mot att delegera myndighetsbeslut om tvång eller liknande ingrepp från politiker till socialtjänsten. Liberalerna är sedan lång tid pådrivande för att socialtjänsten i högre grad ska arbeta evidensbaserat och för att forskningsanknytningen ska öka. Vi arbetar också för att höja socialsekreterarnas status genom att införa behörighetskrav. Även den socionomlegitimation som föreslås i rapportens **punkt 2** leder i samma riktning. Partistyrelsens mening är att kommuner ska ha möjlighet att delegera myndighetsbeslut som innebär tvång eller liknande åtgärder till erfarna och legitimerade socionomer. Med en socionomlegitimation på plats bör alltså det så kallade delegationsförbudet slopas.

Partistyrelsen vill dock uttrycka detta på ett annat sätt än vad som uttrycks i punkterna 1–3 i rapporten. **Punkt 1 bör utgå, punkt 2 bör bifallas och punkt 3 bör ges lydelsen: "Erfarna och legitimerade socionomer bör kunna fatta myndighetsbeslut, även sådana som inbegriper tvång eller andra ingrepp i enskilda människors självbestämmande. Delegationsförbudet för dessa beslut bör tas bort, så att sådana beslut inte måste fattas i en politisk nämnd." Med detta bör även motion J1 avslås.**

Punkterna 4–7 handlar om hur socialtjänsten ska bli mer kunskapsorienterad, hur socionomutbildningen ska förbättras och om hur socialsekreterarnas status ska höjas. Partistyrelsen konstaterar att det är väl i linje med och bygger vidare på en politik som Liberalerna länge har drivit. **Motion J2** föreslår att den som inom socialtjänsten handleder praktikanter ska få ersättning för detta. I **motion J3** förordas stöd till kommuner som samarbetar för att införa webbaserad utbildning i utredningsmetodik inom socialtjänsten. Partistyrelsen menar att dessa förslag, om än lovvärda, är väl detaljerade för landsmötet att ta ställning till och föreslår **att motion J2 och J3 anses besvarade. Punkterna 4–7 bör bifallas.**

Punkt 8–24 handlar om hur socialtjänstens arbete för barn och unga i behov av stöd och skydd kan stärkas.

Motion J4 argumenterar för bättre uppföljning av placerade barn. Det är också innebörden av **punkt 17**, men partistyrelsen anser att det bör formuleras tydligare. **Motion J5** lyfter fram skolans roll som skyddsfaktor för placerade barn och föreslår en ny punkt till programmet om detta. Partistyrelsen noterar att liknande resonemang finns med i brödtexten till det socialpolitiska programmet och underförstått i punkt 18, men det förtjänar att uttryckas i klartext också i punktform.

Motion J6 argumenterar för att det behövs tvångsmedel inom socialtjänsten som är mindre ingripande än placeringar. Det är också innebörden i **motion J8 yrkande 1**, där det föreslås att det behövs en möjlighet till successivt utökat tvång. Att det behövs större möjligheter till så kallat mellantvång i socialtjänsten är Liberalernas ståndpunkt sedan länge, och det återfinns också i **punkt 8**.

Motion J7 argumenterar för att familjestöd ska användas i högre grad när det finns oro för barn och unga. Det är också innebörden av **punkt 9**. Partistyrelsen vill understryka att det alltid är barnets behov av stöd och skydd som ska komma i främsta rummet, och det kan innebära att barnet behöver skyddas från sin egen familj. Men i många fall, även när föräldrarna sviktar i omsorg, skulle placeringar kunna förebyggas genom intensiva insatser i hemmiljön. På liknande sätt som den som har en psykisk funktionsnedsättning kan få hjälp att klara av att betala räkningar eller städa sitt hem genom socialtjänstens boendestöd, borde föräldrar med svårigheter kunna få stöd i hemmet i sitt föräldraskap.

Punkt 17 bör sammanfattningsvis få lydelsen: "Vården av barn som placerats utanför hemmet ska kvalitets- och rättssäkras samt kontinuerligt följas upp. Familjehem ska få gedigen utbildning och täta uppföljningar samt certifieras." Motion J4 bör därmed anses besvarad, medan motion J5 bör bifallas, liksom punkt 8–16 samt 18–24. Motionerna J6 och J7 samt J8 yrkande 1 bör anses besvarade.

Motion J8 yrkande 2 förordar att möjligheterna att tvångsplacera unga bör utvidgas så att det omfattar också situationer där det inte är de själva som behöver skydd och stöd, utan för att andra unga i deras omgivning inte ska dras in i kriminalitet eller utsättas för våld.

Partistyrelsen konstaterar att det redan i dag finns långtgående möjligheter att omhänderta barn och unga som ”utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende”. Därutöver kan en straffmyndig ung person frihetsberövas om de dömts för grova brott.

Lagens formulering ”socialt nedbrytande beteende” tar sikte bland annat på sådana situationer som motionären beskriver, där en ung person fastnat i gängkriminalitet. Att placera ett barn utanför deras hem är en mycket ingripande tvångsåtgärd. Att, som motionen förordar, placera dem på en låst institution får inte göras utan mycket tungt vägande skäl, och bara med mycket starkt skydd för deras rättssäkerhet. Det måste alltid utgå från individens behov av skydd. Barn har inte mindre rätt till integritet än vuxna. Tvärtom, just eftersom de är barn har det offentliga ett särskilt ansvar att skydda deras integritet. Det gäller även barn och unga som dragits in i missbruk och kriminalitet. **Motion J8 yrkande 2 bör därmed anses besvarat.**

Motion J8 yrkande 3 innebär att Liberalerna ska verka för att antalet slutna institutionsplatser för unga ska byggas ut. Det är redan Liberalernas ståndpunkt. Framförallt är antalet jourplatser för få, vilket betyder att unga med till exempel ett omfattande missbruk inte kan få den vård de behöver. **Motion J8 yrkande 3 bör anses besvarat.**

Motion J9 argumenterar för att Liberalerna ska verka för att fler härbärgen för kvinnor skapas över hela landet. Partistyrelsen anser att motionären lyfter en viktig fråga. Alltför många insatser för hemlösa utgår från hemlösa mäns behov, trots att omkring en tredjedel av de hemlösa beräknas vara kvinnor. Det är också viktigt att komplettera den akuta nödhjälp som härbärgen innebär med mer långsiktiga insatser. **Motion J9** bör därmed **bifallas.**

Motion J10 föreslår att Liberalerna ska verka för att lagen om valfrihetssystem (LOV) så långt som möjligt införs i socialtjänsten så länge det inte handlar om myndighetsutövning, samt att Liberalerna ska verka för att det inrättas en nationell funktion för att jämföra kvalitet mellan olika utförare i välfärden. Partistyrelsen konstatera att det är väl i linje med den politik Liberalerna redan för, och i partiprogrammet finns det på flera ställen skrivningar om att det alltid ska finnas valfrihet och mångfald, och att privata och offentliga aktörer ska verka på likvärdiga villkor. Däremot vill inte partistyrelsen låsa sig vid att just LOV alltid är den modell som är bäst i varje given situation. Liberalerna är pådrivande för att det ska finnas transparenta jämförelsetjänster, och verkar till exempel för att systemet med öppna jämförelser ska anpassas så det blir mer tillgängligt för fler målgrupper än politiker och professionen. **Motion J10 bör därmed anses besvarad.**

FÖRÄLDRASKAP OCH VÅRDNADSFRÅGOR SAMT HBT-POLITIK

Frågor om vårdnad och umgänge tas upp i flera motioner. I **motion J11** förespråkas att förmynderskapet för ett barn skulle kunna överflyttas på överförmyndaren i en kommun i händelse av särskilt svåra vårdnadstvister. I **motion J12** yrkas att lagstiftningen om boendeförälderns och umgängesförälderns ansvar vid gemensam vårdnad ses över ur ett barnperspektiv, med tanke på de samarbetssvårigheter som kan förekomma. I **motion J13** yrkas att Liberalerna verkar för att barnets rätt till umgänge med personer som är viktiga för dem, till exempel syskon, stärks.

Vårdnadslagstiftningen har nyligen setts över av 2014 års vårdnadsutredning, som presenterade sitt betänkande tidigare i år (SOU 2017:6). Ett övergripande mål för utredningen har varit att lägga fram förslag som kan minska antalet vårdnadskonflikter och långdragna vårdnadstvister. De frågor som tas upp i **motion J12** berörs alltså i utredningen och bör kunna fångas upp i den fortsatta beredningen. Vad gäller barns umgänge med andra än vårdnadshavarna noterar även partistyrelsen att utredningen behandlade dessa frågor mycket kursivt. Det är beklagligt, och partistyrelsen anser att partiet bör fortsätta verka för en ordentlig översyn av hur dagens regler fungerar i denna del. Eftersom 2014 års vårdnadsutredning inte levererade något fördjupat underlag i denna fråga bör dock saken analyseras innan partiet binder sig för detaljförslag.

Vad gäller motion **J11** delar partistyrelsen motionärens åsikt att långvariga och konfliktfyllda vårdnadstvister har mycket destruktiva följder för barnen. Motionens förslag synes gå ut på att överförmyndaren, i en situation där de två vårdnadshavarna blockerar varandras möjligheter att utöva föräldraansvar, tillfälligt skulle kunna ta ifrån båda föräldrarna vårdna-

den och att överförmyndaren i ett sådant läge själv skulle ta vårdnadsansvar. Partistyrelsen är tveksam till om den ordningen skulle kunna förenas med överförmyndarens roll som det offentligas företrädare gentemot vårdnadshavare. Det är bättre att verka på andra sätt för att motverka långvariga vårdnadstvister. I sammanhanget bör också nämnas att socialnämnden har möjlighet att ansöka om att vårdnaden om ett barn ska överflyttas till en särskilt förordnad vårdnadshavare om det bedöms vara till barnets bästa. **Med det anförda bör motionerna J11, J12 och J13 anses besvarade.**

Liberalerna tog 2014 ställning för att altruistiskt surrogatmoderskap, eller värdmödraskap, ska införas i Sverige förutsatt att det går att hitta en juridisk modell som säkerställer både barnets och värdmammans rättigheter. Däremot säger partiet nej till surrogatmoderskap mot betalning. **Motionerna J14 och J15** kritiserar på olika sätt denna hållning. I den förstnämnda motionen anförs att surrogatmoderskap öppnar för exploatering av kvinnor och att det inte går att dra en tydlig gräns mellan altruistiskt och kommersiellt surrogatmoderskap. I den senare motionen anförs att ett införande av surrogatmoderskap går emot grundtanken vid adoption, nämligen att en kvinna inte i nära anslutning till förlossningen ska kunna samtycka till att barnet adopteras bort utan att det krävs betänketid.

Surrogatmoderskap, eller värdmoderskap som det också kallas, kan förenklat beskrivas som att en kvinna är gravid med någon annans barn. Surrogatmamman tar alltså emot ett befruktat ägg genom provrörsbefruktning, och efter födseln tar de tilltänkta föräldrarna hand om barnet.

I dag är surrogatmoderskap tillåtet i tolv av EU:s medlemsländer, bland annat Storbritannien, Nederländerna och Belgien. I dessa länder har man alltså hittat modeller för att möjliggöra surrogatmoderskap under goda former. Statens medicinsk-etiska råd presenterade år 2013 sin bedömning resonemang i rapporten ”Assisterad befruktning – etiska aspekter”. Rådets majoritet anser att surrogatmoderskap under särskilda förutsättningar kan utgöra en etiskt godtagbar metod. En viktig förutsättning är att surrogatmoderskap inte görs på kommersiella villkor.

Den statliga utredare som studerade frågan i betänkande ”Olika vägar till föräldraskap” (SOU 2016:11) ansåg däremot att surrogatmoderskap inte borde införas, inte ens altruistiskt. Utredarens argument var att surrogatmoderskap inte låg i den födande kvinnans intresse och att det inte skulle kunna gå att hitta en bra gränsdragning mellan kommersiellt och altruistiskt surrogatmoderskap. Utredarens slutsatser har i sin tur mött kritik för att ha byggt på normativa argument snarare än på erfarenheterna från de länder där det finns lagstiftning om surrogatmoderskap.

Surrogatmoderskap är ingen enkel fråga. I ena vågskålen ligger längtan efter barn. I den andra ligger oron för att surrogatmamman exploateras eller att barnen far illa.

För Liberalerna finns det bara ett hållbart skäl emot en viss form av assisterad befruktning, nämligen att den är till fara för barnet eller kvinnan, eller innebär exploatering. Om det däremot skapas nya former för att barn kan komma till världen under former som är trygga för både barnet och surrogatmamman, så ska det välkomnas. Liberalernas ståndpunkt är att icke-kommersiellt (altruistiskt) surrogatmoderskap bör tillåtas i Sverige förutsatt att det går att skapa starka garantier för surrogatmoderns rättigheter och barnets bästa.

Partistyrelsen konstaterar att det i en del länder förekommer surrogatmödraverksamheter som kan ifrågasättas. I sig är dock detta inte något argument för ett totalförbud, utan kan lika gärna ses som argument för reglering. Frågan om huruvida surrogatmoderskap ska tillåtas i Sverige bör därför analyseras utifrån de modeller som visat sig fungera bäst på att ta garantera surrogatmammans och barnets rättigheter.

Partistyrelsen anser inte att det finns anledning att ompröva partiets positiva inställning, som också är försedd med tydliga förbehåll. I en svensk lagstiftning bör det till exempel finnas tydliga regler om att både föräldrarnas och surrogatmammans situation ska utredas, och att det står klart att surrogatmamman inte tar på sig uppdraget av ekonomiska skäl. Det är också viktigt med rådgivning och stöd under hela processen, och med juridiskt skydd för surrogatmodern för den händelse att det skulle uppstå tvister längre fram mellan henne och de tilltänkta föräldrarna. **Med det ovan anförda yrkar partistyrelsen att motionerna J14 och J15 avslås.**

Ett par motioner tar specifikt upp hbtq-frågor ur olika perspektiv. I **motion J16** yrkas i första hand att åldersgränsen för byte av juridiskt kön helt tas bort (**yrkande 1**), i andra hand att åldersgränsen för byte av juridiskt kön med vårdnadshavarens samtycke sänks till 7 år

(**yrkande 2**). Motionärerna hänvisar även till att Norge nyligen infört lagstiftning som gör det möjligt för barn från 7 års ålder att med vårdnadshavares samtycke ansöka om byte av juridiskt kön.

När partistyrelsen tar ställning till frågan vill den först och främst konstatera att det här handlar om den juridiska könstillhörigheten, det vill säga vilken könstillhörighet som registreras för en person i folkbokföringen. Frågan behandlades även vid landsmötet 2015, då samma motionärer vann bifall för motionsförslag om att ungdomar från 15 års ålder på egen hand ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön och att en ansökan med vårdnadshavares tillstånd ska kunna göras från 12 års ålder. En statlig utredning (SOU 2014:91) presenterade för några år sedan lagförslag med denna innebörd. Utredningsbetänkandet har ännu inte lett till lagstiftning.

Partistyrelsen är enig med motionären om att åldersgränserna för ändring av juridiskt kön är en fråga som är viktig för unga transpersoner. För den som lever med en annan könsidentitet än den som registrerats i folkbokföringen kan det skapa en stor psykologisk press att hela tiden mötas av ifrågasättanden baserade på myndighetsuppgifter om könsidentiteten. Sådana situationer möter ungdomar till exempel i skolan, i sjukvården eller när de ska ta ut pass. Den psykiska ohälsan är utbredd bland unga transpersoner och många upplever stora svårigheter under uppväxten. Att underlätta för unga transpersoner att leva i enlighet med sin identitet är att öka friheten för människor som i dag är särskilt utsatta. Att ändra den juridiska könstillhörigheten är en relativt enkel administrativ åtgärd. Den är också reversibel.

Vad frågan nu handlar om är alltså inte om unga under 18 år borde kunna ändra juridisk könstillhörighet. Den frågan avgjordes redan vid landsmötet 2015. Vad saken nu handlar om är vilken åldersgräns som bör gälla. Ytterst handlar detta inte om transpolitiska frågor, utan om vid vilken ålder som barn kan anses kapabla att fatta beslut om sin egen situation och lämna in juridiska handlingar med rättslig verkan.

Barn under 18 år är omyndiga och har alltså så kallad begränsad rättshandlingsförmåga. Det betyder inte att de saknar rätt att ta beslut, men den rätten följer med stigande ålder.

Enligt föräldrabalken har vårdnadshavaren både rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Ju äldre barnet är, desto större vikt ska alltså fästas vid barnets egen vilja.

Några fasta åldersgränser är reglerade i lagen. Exempelvis får barn från 13 års ålder utföra lättare arbete, och från 16 ålder får barn (med vissa begränsningar) ta ett normalt arbete eller starta företag. Har barnet fyllt 15 år får det föra sin egen talan i ärenden enligt socialtjänstlagen, och socialnämnden får bara utse kontaktperson om barnet samtycker till det. Den som är under 18 år kan inte köpa en bil, få kredit eller ge bort sin egendom. Barn under 18 år kan få ta emot en gåva, men bara om de kan förstå innebörden av gåvan. Däremot kan barn under 18 år aldrig ta emot fast egendom utan samtycke från överförmyndaren.

I **motion J16 yrkande 1** yrkas som sagt att åldersgränsen helt tas bort för byte av juridiskt kön. Tolkat bokstavligt skulle det innebära att även mycket små barn, även innan de kan skriva eller ens tala, skulle ha rättslig handlingsförmåga att självständigt och utan vårdnadshavarnas samtycke lämna in ansökningar och få dem prövade av myndigheterna. Partistyrelsen är mycket tveksam till om detta är förenligt med den generella principen att vårdnadshavaren har skyldighet att ansvara för barnets personliga angelägenheter.

I Norge ändrades lagstiftningen om ändring av juridiskt kön den 1 juli 2016. Den nya norska lagstiftningen innebär att barn som fyllt 16 år har rätt att själva ansöka om byte av juridiskt kön. Om barnet är mellan 6 och 16 år ska ansökan göras av vårdnadshavarna gemensamt med barnet. Om barnet inte fyllt 6 år görs ansökan av vårdnadshavarna, och ett villkor är då att det finns intyg från sjukvården på att barnet har en medfödd osäker somatisk könstillhörighet. Även i det fallet ska barnet ges möjlighet att ge uttryck för sin egen åsikt, om det är möjligt.

Partistyrelsen anser att det är viktigt reglerna för vid byte av juridiskt kön ger goda möjligheter för unga transpersoner att leva i enlighet med sin könsidentitet. Var de exakta åldersgränserna bör ligga bör också vara samordnade med vilka åldersgränser som gäller för barns rätt att fatta egna beslut i andra frågor. Den norska lagstiftning som infördes 2016 är intressant och erfarenheterna av den bör vägas in. **Med det anförda bör motion J16 yrkande 1 avslås och yrkande 2 anses besvarat.**

I **motion J17** yrkas att partiprogrammets skrivningar om ”hbt” genomgående ändras till ”hbtq”. Partistyrelsen anser att den semantiska skillnaden mellan ”hbt” och ”hbtq” inte bör överdrivas och noterar också att det liberala förbundet HBT-liberaler valt att behålla förkortningen ”hbt” i sitt namn. **Motion J18 yrkande 1** får tolkas som ett förslag om att återinföra kravet på att en person måste ha genomgått sterilisering för att få byta juridisk könstillhörighet. Detta krav slopades 2013, vilket det liberala partiet var pådrivande för. I **yrkande 2** i samma motion föreslås i andra hand att mödravårdscentraler byter namn till barnmorskemottagningar eller liknande. Partistyrelsen ser ingen anledning att frångå den gällande partilinjen och anser inte heller att landsmötet bör fatta beslut i detaljfrågor som vilka beteckningar som sjukvården ska använda för olika mottagningar. **Motionerna J17 och J18 yrkande 2 bör därmed anses besvarade, medan motion J18 yrkande 1 bör avslås.**

Motionerna J19 och J20 förespråkar båda en översyn av lagstiftningen om gode män och förvaltare. I den förstnämnda motionen yrkas att överförmyndarna ska åläggas att polisanmäla misstankar om förskingring eller stöld som gode män och förvaltare gör sig skyldiga till, samt att regler om ansvarsförsäkring vid sådana brott införs. I den sistnämnda motionen framförs liknande förslag. Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna länge har arbetat för en bred översyn av lagstiftningen av gode män, och anser att det behövs ett förbättrat skydd mot att huvudmannen drabbas av ekonomisk skada på grund av brottslighet från den gode mannens eller förvaltarens sida. **Motionerna J19 och J20 bör därför bifallas.**

ALKOHOLPOLITIK

Motion J21–J23 handlar om Systembolagets detaljhandelsmonopol och om möjligheterna till så kallad gårdsförsäljning. **Motion J21** argumenterar för att detaljhandelsmonopolet ska ersättas med ett licenssystem, att tyngdpunkten i verksamheten ska vara kundservice och att öl med en alkoholhalt på upp till 4,5 volymprocent ska få säljas i livsmedelsaffärer. Liknande frågeställningar har behandlats av varje landsmöte sedan 2007, och högst sannolikt även tidigare.

Partistyrelsen har inte ändrat uppfattning. Systembolagets detaljhandelsmonopol är en bra avvägning mellan att å ena sidan erbjuda en hög servicenivå, å andra sidan motverka alkoholens skadeverkningar. Internationell forskning visar att Sveriges politik har varit framgångsrik. Sverige och andra länder som har liknande alkoholmonopol, t.ex. Island och Norge, har visat sig ha en låg alkoholkonsumtion jämfört med de flesta andra europeiska länder. Under det senaste årtiondet har den skattade genomsnittliga alkoholkonsumtionen i Sverige per invånare 15 år och över haft en svagt sjunkande trend från ca 10 till drygt 9 liter ren alkohol per invånare och år.

Utifrån WHO:s senaste metodik för att beräkna sjukdomsbördan i en befolkning, beräknades att 1 919 personer avled i alkoholrelaterade dödsorsaker i Sverige under 2014 och att 59 469 sjukhusbesök var alkoholrelaterade, de senare till en kostnad på 2,12 miljarder kronor. Om de omtvistade hälsoeffekterna av måttlig alkoholkonsumtion inte beaktas i beräkningen, stiger siffrorna till 3 188 dödsfall och 64 297 sjukhusvistelser, de senare till en kostnad av 2,48 miljarder kronor. Under det senaste decenniet har flera indikatorer på alkoholrelaterade skador minskat något, bland annat alkoholrelaterade dödsfall och antal patienter som vårdas på sjukhus med alkoholdiagnos. **Motion J21 bör avslås.**

Motion J22 vill att gårdsförsäljning ska tillåtas medan **motion J23** vill att landsmötet ska uttala sig emot gårdsförsäljning, eftersom det äventyrar Systembolagets ställning. Även gårdsförsäljning har debatterats flitigt på liberala landsmöten, 2009, 2011, 2013 och 2015.

Partistyrelsen konstaterar att landsmötet 2015 biföll en motion som innebar att tonläget i Liberalernas inställning till gårdsförsäljning ändrades. Vår tidigare hållning var, något förenklat, att eftersom ingen har hittat en modell för gårdsförsäljning som inte äventyrar detaljhandelsmonopolet, så är Liberalerna emot att tillåta det. Den bifallna motionen från 2015 innebar i stället att om det är möjligt att hitta en modell för gårdsförsäljning som inte äventyrar detaljhandelsmonopolet, så bör Liberalerna verka för att det blir tillåtet.

Partistyrelsen konstaterar att det finns ett brett stöd i Liberalerna för en fortsatt restriktiv alkoholpolitik för att hålla nere de skadeverkningar som alkoholkonsumtion kan ge upphov till. Centrala inslag i denna alkoholpolitik är upplysning och information, insatser till unga för att senarelägga alkoholdebuten, en relativt hög alkoholskatt samt ett detaljhandelsmonopol för Systembolaget. Fördelen med detta detaljhandelsmonopol är att det inte finns någon

aktör i detaljistledet som av kommersiella intressen verkar för att öka försäljningen till konsumenter. Systembolaget ska vara en effektiv, kundinriktad och neutral försäljningskanal som ska ha god närvaro i hela landet.

Antalet lokala och småskaliga producenter av alkoholhaltiga drycker ökar starkt. Många gårdsproducenter av bland annat vin, mikrobryggerier av öl och andra tillverkare bidrar till att den svenska produktionen är mycket mer diversifierad än tidigare. Detta har också en viktig regionalpolitisk dimension eftersom lokala producenter skapar arbetstillfällen lokalt.

Landsmötet 2015 tog ställning för att Liberalerna ska verka för en lagstiftning som möjliggör gårdsförsäljning i begränsad utsträckning, under förutsättning att detta inte påverkar Systembolagets roll negativt. Partistyrelsen ser ingen anledning att ompröva den ståndpunkten. Systembolagets detaljhandelsmonopol ska upprätthållas. Om det går att hitta en modell som kombinerar detta med småskalig gårdsförsäljning är detta något som Liberalerna ska bejaka. **Med det anförda bör motionerna J22 och J23 anses besvarade.**

NARKOTIKA OCH MISSBRUKSVÅRD

Förslaget till missbruksprogram innehåller förslag på hur Liberalerna bör utveckla missbruksvården. Det övergripande målet ska vara en nollvision mot narkotikarelaterade dödsfall och narkotikarelaterat lidande. Även punkt 37–40 i förslaget till sjukvårdsprogram handlar om beroendevård. Partistyrelsen konstaterar att punkterna i de båda programmen är snarlika, men inte helt lika varandra. För att undvika inkonsekvenser föreslår partistyrelsen därför att **punkt 37–40 i sjukvårdsprogrammet utgår**.

Dock finns det några formuleringar och förslag där som bör föras över till missbruksprogrammet. ”Drog-” bör ersätta ”narkotika-” i punkt 1, för att programmet tydligare ska omfatta även andra former av beroende. **Första meningen i det missbrukspolitiska programmet punkt 1 föreslås därmed få lydelsen ”Det övergripande målet ska vara en nollvision mot drogrelaterade dödsfall och drogrelaterat lidande.”**

Missbruksprogrammets punkt 3 innebär att den som har ett beroende ska vårdas, inte straffas, och att användning av narkotika därför ska avkriminaliseras. Även **motion J24** föreslår (i yrkande 1) att innehav och bruk av narkotikaklassade preparat ska avkriminaliseras. **Motion J25** vill att cannabis ska avkriminaliseras, legaliseras, regleras och begränsas. **Motion J26** förordar i stället att all icke-medicinsk hantering av narkotika även fortsättningsvis bör vara olaglig, och **motion J27** vill att **punkt 3** avslås.

Partistyrelsen delar den ambition som uttrycks i programförslaget och i motion J24 om att beroende ska vårdas, inte straffas. Men det är partistyrelsens fasta övertygelse att för att beroende ska kunna förebyggas, motverkas och behandlas så behöver hela kedjan, från produktion via langning till bruk, vara kriminaliserat. Som **motion J26** är inne på, kan påföljden för ringa narkotikabrott, det vill säga i praktiken bruk samt innehav av små mängder, vara vård. Så är lagen utformad i till exempel Portugal, som ibland felaktigt framhålls som ett land som avkriminaliserat bruk.

Liberalerna står sedan länge för en i huvudsak skademinimerande narkotikapolitik, även om vi sällan använt just det ordet. Vi verkar sedan länge för så kallade lågtröskelverksamheter där man är välkommen även om man inte är drogfri, att subtitutionsbehandling ska finnas brett tillgängligt (så kallad LARO), och för att bygga ut fler sprututbytesprogram. Det behövs ingen avkriminalisering för att inrikta politiken i huvudsak mot vård och stöd.

Förbudet mot bruk är viktigt eftersom det innebär att polisen har befogenhet att ingripa mot en person som är påverkad av narkotika och till exempel skjutsa den till en beroendemottagning. Om förbudet mot bruk inte funnes skulle detta bara vara möjligt om personen är så påverkad att hen kan omhändertas enligt LOB eller LVM, det vill säga att hen utgör en konkret och allvarlig fara för sig själv eller andra. Att bruk är olagligt innebär också att langare lättare kan avslöjas och stoppas.

Ett vanligt förekommande motiv för avkriminalisering är att rädsla för att bli straffad gör att personer inte vågar söka vård mot beroende. Det är naturligtvis svårt att argumentera emot en rädsla som några uppges känna. Men polisen står inte och lurpassar vid beroendemottagningarna. I den mån det utdöms straff för bruk så är det dagsböter, och fängelsestraff för grövre brott omvandlas ofta till skyddstillsyn och missbruksvård.

En del menar att kriminaliseringen av bruk har lett till att offentliga resurser omfördelats från sociala insatser och beroendevård till polis och kriminalvård, och att polisen i jakten på

”pinnar” prioriterat att jaga brukare i stället för den grova organiserade brottsligheten. Men om politiken anser att polisen prioriterar fel, så finns det fler sätt att påverka det. Riksdag och regering styr polisen på betydligt fler sätt än genom lagstiftningen.

Partistyrelsen vill därför lägga till en ny punkt efter punkt 1 i förslaget till missbruksprogram, med lydelsen: ”Stor vikt ska läggas vid det förebyggande arbetet, och all icke-medicinsk hantering av narkotika ska vara olaglig. Påföljden för ringa narkotikabrott bör i normalfallet vara beroendevård. Polisens insatser mot narkotika bör fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning.” Punkt 2 bör bifallas och punkt 3 bör utgå. Med detta bör motion J24 yrkande 1–2 samt J25 avslås, och motion J24 yrkande 3 samt J26 och J27 anses besvarade. Vidare bör punkt 4 bifallas.

Punkt 5 bör få lydelsen: ”Huvudansvaret för beroendevården, inklusive behandling av alkoholberoende, ska flyttas från kommunernas socialtjänst till hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare ska inrättas på fler håll i landet.”

En ny punkt bör läggas till efter punkt 5 med lydelsen: ”Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för tidig upptäckt av riskbruk av alkohol ska stärkas. Eventuella insatser och intervention ska erbjudas snabbare än vad som görs i dag.”

En ny mening bör läggas till först i punkt 6 med lydelsen: ”Patientlagens regler om valfrihet i hela landet i öppenvård ska omfatta även beroendevården.” Punkt 7–11 bör bifallas.

SPEL OCH TOBAK

Motion J28 förordar att reklam för spel bör regleras på ungefär samma sätt som alkohol och tobak (det vill säga med starka restriktioner). Partistyrelsen konstaterar att det pågår en omreglering av den svenska spelmarknaden, som Liberalerna varit pådrivande för och som det nu finns en betydande enighet kring. Spelmonopolet, som i praktiken spelat ut sin roll inte minst med de omfattande möjligheter till onlinespel som nu finns, ska ersättas med ett licenssystem. De företag som finns inom licenssystemet ska vara skyldiga att informera spelare om risker med spel och det finns krav om måttfull marknadsföring. Marknadsföringen av spel är för all del reglerad redan i dag, men en betydande del av den sker i kanaler som inte omfattas av svensk lag, som via utländska nätsidor och tv-kanaler. **Motion J28 bör anses besvarad.**

Motion J29 argumenterar för att det rökförbud som i dag finns för offentliga inomhusmiljöer ska vidgas också till vissa miljöer utomhus, bland annat uteserveringar, entréer, busshållplatser och lekplatser. Det är samma förslag som lyfts fram i Tobaksdirektivsutredningens slutbetänkande, SOU 2016:14. Liknande förslag behandlades även av landsmötet 2015. Partistyrelsen anser nu liksom då att dessa och andra skärpningar även måste prövas utifrån frågan om vilka inskränkningar i den enskildes liv som det är nödvändigt för staten att reglera. Partistyrelsen är inte främmande för rökförbud i fler miljöer framförallt där det är svårt att undvika röken. Det är dock en fråga som bör avgöras lokalt. Liberalerna i Stockholms läns landsting har drivit igenom ett rökförbud på tunnelbanans utomhusperronger – men på där man väntar på lokaltåg i något annat län kanske det finns gott om plats för rökare och icke-rökare att samexistera. På uteserveringar borde det vara upp till restaurangägarna – och då många uppskattar en rökfri miljö borde det kunna vara en god affär. **Motion J29 bör därmed anses besvarad.**

FUNKTIONSHINDERSPOLITIK

Punkt 1–5 i förslaget till funktionshindersprogram handlar om hur det offentliga måste bli bättre på att leva upp till funktionshinderspolitikens högt ställda mål, och om hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning kan stärkas genom att myndigheter samverkar bättre, tillämpar regelverk flexibelt och arbetar aktivt med regelförenklingar och mot regelkrockar. Partistyrelsen delar den uppfattningen och föreslår, med de ändringar som följer av att partistyrelsen föreslår att Arbetsförmedlingen avskaffas i sin nuvarande form, att **punkt 1, 3 och 5 bifalls.**

Punkt 2 handlar om vilken status FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) bör ha, och programgruppen anser att förutsättningarna för och konsekvenserna av att inkorporera den i svensk lag bör prövas. Partistyrelsen konstaterar

att L sedan länge drivit att FN:s barnkonvention bör bli svensk lag. Det betyder dock inte att vi tycker att frågan är okomplicerad. Sverige är folkrättsligt förpliktigat att följa de FN-konventioner vi ratificerat, de behöver inte bli lag för att bli bindande. Konventioner tas fram på ett annat sätt än svenska lagar, och kan därför bli svårtolkade i domstolar om de får ställning som lag. Å andra sidan är det tydligt både av erfarenheterna kring den nu snart 30 år gamla barnkonventionen och kring konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som Sverige ratificerade 2008 att mer behöver göras för att vi ska leva upp till konventionerna. Att inkorporera konventioner i lag gör det tydligare i praktiken att de ska följas, även om det formellt sett väger lika tungt att de har ratificerats.

Regeringen har nyligen lagt fram ett förslag som innebär att FN:s barnkonvention kommer att bli svensk lag från den 1 januari 2020. Det ger helt andra möjligheter att utvärdera för- och nackdelar med en inkorporering än de teoretiska resonemang och jämförelser med andra länder som hittills varit utgångspunkten för diskussionen. Partistyrelsen föreslår därför en något ändrad skrivning av **punkt 2: "Förutsättningarna för och konsekvenserna av att inkorporera konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) i svensk lag bör utredas med utgångspunkt i erfarenheterna från att inkorporera FN:s barnkonvention i svensk lag."**

Punkt 4 handlar om hur vissa regelverk bör tillämpas mer flexibelt. Partistyrelsen delar den uppfattningen, och vill bredda resonemanget något. Punkt 4 bör få lydelsen: **"Regler som syftar till att förhindra att förmånstagare får dubbla förmåner måste i högre grad tillämpas flexibelt, med respekt för den enskildes självbestämmande. Det handlar till exempel om bilstöd, hjälpmedel och bostadsanpassning, samt om att kunna få tillfällig föräldrapenning i stället för vårdbidrag, även om man har rätt till det senare."** I **motion J30** föreslås ökad flexibilitet i regelverket för bostadsanpassning. Med ovanstående ändring av punkt 4 bör **motion J30 anses besvarad.**

Punkt 6–13 handlar om hur möjligheterna till demokrati, inflytande och delaktighet för personer med funktionsnedsättning kan stärkas. Partistyrelsen föreslår att **punkt 6–13 bifalls.**

Punkt 25–38 handlar om hur personer med funktionsnedsättning ska få större möjligheter till arbete eller annan sysselsättning. Partistyrelsen ställer sig i allt väsentligt bakom förslagen. Vad gäller **punkt 25** föreslår partistyrelsen en något förändrad lydelse: **"Den svenska arbetsmarknaden behöver öppnas upp. Vår ambition är att alla personer med funktionsnedsättning ska ha goda möjligheter till förvärvsarbete och företagande. Hjälpmedel, anpassningsåtgärder och lönesubventioner är viktiga instrument."**

Motion J31 vill komplettera punkt 25 med en skrivning om att ett särskilt sysselsättningsmål för personer med funktionsnedsättning ska införas. Partistyrelsen delar motionärens ambition – det är oacceptabelt att personer med funktionsnedsättning i så hög grad som i dag ställs utanför arbetsmarknaden. Det är avgjort lättare att komma tillrätta med ett problem om man har en realistisk uppfattning om dess storlek. Det är dock problematiskt att få rättvisande statistik kring personer med funktionsnedsättnings deltagande på arbetsmarknaden. Dels är det av integritetsskäl problematiskt att alls registrera vem som har en funktionsnedsättning, dels är det långt från självklart vem som alls har en funktionsnedsättning. I dagens statistik, som utgår från Arbetsförmedlingens "kodning" av arbetssökande saknas de med funktionsnedsättning som aldrig behövt Arbetsförmedlingens hjälp för att hitta arbete, samtidigt som andra "kodas" där, trots att de egentligen har svårt att hitta arbete av andra skäl. **Med det anförda bör motion J31 anses besvarad.**

I motion J32 föreslås att "arbetsutbudet" i punkt 26 ska ändras till "arbetsförmåga", eftersom det senare är mer vedertaget begrepp om individers möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Partistyrelsen delar dock arbetsgruppens ambition att det är angeläget att komma ifrån det i dag vanligt förekommande uttrycket "nedsatt arbetsförmåga". Många personer med funktionsnedsättning har inte nedsatt arbetsförmåga alls – så länge det handlar om arbetsuppgifter som inte försvåras av funktionsnedsättningen. En person med omfattande rörelsehinder kan vara ett utmärkt kommunalråd men en ganska dålig fönsterputsare. "Arbetsutbud" är ett vedertaget begrepp för individers möjlighet att delta på arbetsmarknaden (det används till exempel av Arbetsförmedlingen om hur många timmar per dag eller vecka en person är intresserad av att arbeta). **Partistyrelsen föreslår därför att motion J32 avslås och punkt 26 bifalls.**

I **punkt 28** tar arbetsgruppen upp frågan om att fler med funktionsnedsättning ska ges rätt till daglig verksamhet. Partistyrelsen instämmer i arbetsgruppens resonemang, och detta

är också något som Liberalerna länge verkat för. Dock föreslår partistyrelsen en något annorlunda skrivning för att i denna punkt fokusera på frågan om daglig verksamhet för personer som har rätt till insatser enligt LSS. **Punkt 28 bör därför ges lydelsen: "Personer som omfattas av LSS ska ha rätt till meningsfull sysselsättning i form av daglig verksamhet. Denna rätt ska utvidgas till att gälla även den så kallade personkrets 3 i LSS."**

I punkt 33 föreslås att taket i lönebidraget ska höjas, och i **punkt 38** föreslås att lägstanivån i sjuk- och aktivitetsersättningen ska höjas. Partistyrelsen delar i princip arbetsgruppens åsikt på båda punkterna. Lönebidraget bör kunna fungera som en rimlig kompensation för arbetsgivare också för andra jobb än de med de allra lägsta lönerna. Vad gäller sjuk- och aktivitetsersättningen anser partistyrelsen att det är en svår avvägning mellan att det å ena sidan alltid ska löna sig att arbeta, även för den som står långt från arbetsmarknaden, å andra sidan att även den som inte kan arbeta ska ha en skälig levnadsnivå. Vad som är skäligt är rimligen olika om det handlar om en person som behöver samhällets stöd under en kortare tid, eller om det är någon som sannolikt kommer behöva det hela livet, och aldrig någonsin kunna hoppas på en utlandssemester eller ett bostadslån. Det svåra från politikens synvinkel är att skilja på dem som verkligen inte kan jobba och dem som skulle kunna om de fick rätt stöd och tydliga incitament. Ett annat möjligt sätt att förbättra de ekonomiska villkoren för personer med sjuk- och aktivitetsersättning kan vara att höja bostadstillägget. Partistyrelsen anser också att det bör vara upp till riksdagsgruppen att prioritera mellan olika angelägna reformer.

I detta sammanhang tar partistyrelsen också upp **punkt 36**, som behandlar Samhalls verksamhet. Partistyrelsen föreslår en viss justering så att punkten fokuserar på Samhalls särskilda samhällsuppdrag. Även i **punkt 37** föreslås vissa förändringar.

Punkt 33 bör därmed få lydelsen: "Taket i lönebidraget bör, till skillnad från i dag, vara kopplat till den till den allmänna prisutvecklingen."

Punkt 36 bör lyda: "Samhall ska tydligt vara till för att, stötta och hjälpa dem som står långt från arbetsmarknaden."

Punkt 37 bör ges lydelsen: "Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Visionen är att ersättningsgraden i princip bör kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra."

Punkt 38 bör få lydelsen: "De ekonomiska villkoren för dem som har sjuk- och aktivitetsersättning på låg nivå bör förbättras, exempelvis genom högre bostadsbidrag."

Vidare bör punkterna 27, 29–32 samt 34–35 bifallas, med de ändringar som följer av att partistyrelsen föreslår att Arbetsförmedlingen avskaffas i sin nuvarande form.

Punkt 39–50 handlar om rätten till hälsa och välbefinnande för personer med funktionsnedsättning. I dag har personer med funktionsnedsättning betydligt sämre fysisk och psykisk hälsa än den övriga befolkningen – och det handlar i huvudsak om en ohälsa som inte är en direkt följd av funktionsnedsättningen. Människor ska ha möjlighet att ta ansvar för sin egen hälsa och sina levnadsvanor, och då är det nödvändigt att till exempel idrottsanläggningar är tillgängliga och användbara också för personer med funktionsnedsättning. Partistyrelsen instämmer helt i gruppens resonemang. Vad gäller **punkt 43** föreslår partistyrelsen en något annorlunda formulering, bland annat för att tydliggöra den lagstiftning som redan finns.

Punkt 43 bör därför ges lydelsen: "Offentligfinansierade verksamheter har ett särskilt ansvar att vara tillgängliga och användbara också för personer med funktionsnedsättning. Det gäller till exempel anläggningar för lek, aktivitet och spontanidrott, såsom lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor. Gällande lagar ska efterlevas: ny- och ombyggda idrottsanläggningar och sporthallar måste göras tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummen och på läktarna." I övrigt yrkar partistyrelsen att punkterna 39–42 samt 44–50 bifalls.

I punkt 51–55 föreslås bland annat mer likvärdiga villkor över landet för hjälpmedel och att ansvaret för hjälpmedel ska samlas hos landsting och regioner i stället för att vara delat mellan kommuner, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Hjälpmedel ska bidra till att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva som andra, vilket bland annat innebär att det behöver finnas större möjlighet att få hjälpmedel för att leva ett aktivt liv också på fritiden. **Partistyrelsen föreslår att punkt 51–55 bifalls.**

Punkt 56–76 innebär en omfattande reformagenda för LSS. LSS-reformen, som drevs igenom 1994 av Bengt Westerberg som då var partiledare för Folkpartiet, var den största frihetsreformen i svensk historia för personer med omfattande funktionsnedsättningar.

Sedan dess har dock reformen urholkats av såväl politiska beslut som hårdnande praxis. Debatten har därför på senare tid varit mer fokuserad på att återställa försämringar, och mindre på att utveckla och modernisera den snart 25 år gamla reformen. Arbetsgruppens förslag innebär att man i stället för att lappa och laga tar ett större grepp. Partistyrelsen välkomnar detta. Utgångspunkten är valfrihet och självbestämmande, och inriktningen är att öka kontinuiteten och flexibiliteten för den enskilde. Myndigheter som ansvarar för olika insatser ska vara skyldiga att samverka, och det ska vara möjligt för den enskilde att omfördela mellan olika beviljade insatser.

I **punkt 57** tar arbetsgruppen upp en fråga som ligger utanför LSS, nämligen vilken omfattning de insatser ska ha som beviljas med stöd i socialtjänstlagen. Partistyrelsen anser att frågan om ambitionsnivåerna på insatser enligt socialtjänstlagen bör bedömas i ett annat sammanhang och då lämpligen bör diskuteras i ett helhetsperspektiv, det vill säga vilka ambitioner som ska gälla för olika slags insatser enligt socialtjänstlagen även vad gäller andra behov än de som är kopplade till en persons funktionsnedsättning. Av detta skäl bör **punkt 57 utgå**.

Vad gäller **punkt 59** föreslår partistyrelsen en något annorlunda formulering: **"Vi vill utreda hur rätten till stöd enligt LSS kan avgöras utifrån behov, inte diagnos. Det innebär bland annat att personer med grav synnedsättning bör omfattas."** Även vad gäller **punkt 69** föreslår partistyrelsen en viss justering: **"Insatserna enligt LSS ska vara varaktiga. De schablonmässiga tvåårsomprövningarna i den statliga assistansersättningen ska avskaffas och ersättas med ett system som utgår från den enskildes förutsättningar. Kraven på att kommunernas insatser görs varaktiga och inte tidsbegränsade ska skärpas."**

Frågan om den åldersgränsen för att få nya insatser enligt LSS beviljade aktualiseras i **punkt 71**. Partistyrelsen är enig med arbetsgruppen om den övergripande reformriktningen, men föreslår en förändrad lydelse av programpunkten enligt följande: "**På sikt är ambitionen att den övre åldersgränsen för att kunna få assistans ska kunna avskaffas. Det skulle innebära att personer över 65 år, som i dag har assistansersättning, ska få rätt att vid behov få den utökad och att personer över 65 år, som inte tidigare har haft assistansersättning, ska få rätt att få den insatsen om de i övrigt är kvalificerade för den.**" **Vad gäller punkt 72 föreslår partistyrelsen lydelsen: "Ansvaret för insatsen personlig assistans ska helt övertas av staten och Försäkringskassan."**

Villkoren för personer som arbetar inom assistanssektorn aktualiseras i **punkt 73**. Partistyrelsen är i huvudsak enig med arbetsgruppen, men anser inte att det är lämpligt att partiet binder sig vid den indexering som blir följden av gruppens förslag. Partistyrelsen föreslår därför att **punkt 73 ges lydelsen: "Ersättningsnivåerna i assistansersättningen måste vara tillräckligt höga. Det bör samtidigt ställas krav på att assistansföretag erbjuder de anställda kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor."** Vad gäller förslaget i **punkt 76**, om att den person med funktionsnedsättning som ansöker om insatser enligt LSS eller socialtjänstlagen ska ha rätt till oberoende och av staten finansierad juridisk hjälp, anser partistyrelsen att frågan behöver analyseras närmare innan partiet tar slutlig ställning. Frågan bör också sättas i relation till de möjligheter till juridisk hjälp som erbjuds andra som ansöker om insatser. Partiet bör inte i dagsläget låsa sig vid en ståndpunkt i frågan, och **punkt 76 bör därför utgå.**

I övrigt yrkar partistyrelsen **bifall till punkterna 56, 58, 60–68, 70 samt 74–75.**

I motion J33 föreslås att personer med grav synnedsättning eller dövblindhet ska tillhöra den så kallade personkrets tre i LSS. **Punkt 59** innebär att vem som har rätt till stöd enligt LSS ska avgöras utifrån behov, inte diagnos, och att personkretsen bör vidgas så att bland annat personer med grav synnedsättning omfattas. **Motion J33 bör därmed anses besvarad.**

I motion J34 yrkande 2 föreslås att ingen skillnad ska göras på anställda inom LSS beroende på om de är närstående eller utomstående. I **punkt 65** står det bland annat: "Möjligheten för anhöriga att arbeta som assistenter är viktig. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn även har externa assistenter."

Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att anhöriga bör kunna arbeta som till exempel assistenter. Det är inte minst viktigt för att anhöriga med kort varsel kunna ställa upp som vikarier, eller för att en person ska kunna slippa ha utomstående människor nära sig i alla fall ibland. Det betyder dock inte att anhörigassistans är helt oproblematiskt. Oftast

fungerar det utmärkt, men några av de allra värsta exemplen på vanvård, fusk och bedrägerier har ägt rum just när anhöriga, och inga andra, varit assistenter. Partistyrelsen menar att det kan behövas särskilda regelverk och tillsyn när anhöriga arbetar som assistenter eller ledsagare. **Motion J34 yrkande 2 bör anses besvarat.**

Motion J35 uppmärksammar att läkarmedverkan i bostäder med särskilt stöd och service, i dagligt tal gruppbostäder, alltför ofta är bristfällig. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att det är angeläget att personer i gruppbostäder får god vård, men har inte möjlighet att inom ramen för arbetet inför landsmötet analysera om det är till exempel bättre tillsyn eller ett tydligare regelverk som kan lösa detta. **Motion J35 bör anses besvarad.**

Motion J34 yrkande 1 innebär att Liberalerna ska arbeta för att valfrihet ska vara i fokus för funktionshinderpolitiken. Partistyrelsen bedömer att det är inriktningen på det föreslagna funktionshinderprogrammet, och föreslår med detta att **motion J34 yrkande 1 anses besvarat**.

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 1 utgår
2. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Inför socionomlegitimation för att höja socialsekreterarnas status och för att socialtjänsten ska bli mer kunskapsorienterad och evidensbaserad."
3. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 3 ges lydelsen: "Erfarna och legitimerade socionomer bör kunna fatta myndighetsbeslut, även sådana som inbegriper tvång eller andra ingrepp i enskilda människors självbestämmande. Delegationsförbudet för dessa beslut bör tas bort, så att sådana beslut inte måste fattas i en politisk nämnd."
4. **att** motion J1 avslås
5. **att** motion J2 anses besvarad
6. **att** motion J3 anses besvarad
7. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Socionomutbildningen bör göras om med mer praktik, på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) är en integrerad del i lärarutbildningen."
8. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "Inför introduktionsanställningar i socialtjänsten med handledarstöd första året för nyutexaminerade socionomer som en förutsättning för socionomlegitimation."
9. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Inför en modell för specialistutbildning av socionomer. Särskilt kvalificerade socialsekreterare ska kunna få karriärtjänster med större ansvar och högre lön."
10. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "Stärk socialtjänstens forskningsanknytning. Socialsekreterare bör ges möjlighet att kombinera en forskarutbildning på deltid med arbete i socialtjänsten på deltid."
11. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 17 får lydelsen: "Vården av barn som placerats utanför hemmet ska kvalitets- och rättssäkras samt kontinuerligt följas upp. Familjehem ska få gedigen utbildning och täta uppföljningar samt certifieras."
12. **att** motion J4 därmed anses besvarad
13. **att** motion J5 bifalls
14. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Det behövs fler alternativ till att tvångsomhänderta ett barn som far illa. Möjligheterna till så kallat mellantvång bör öka. Det bör till exempel vara möjligt att ålägga föräldrar att ta emot beroendevård eller låta barnet gå i förskolan."
15. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "Omhändertaganden av barn bör förebyggas genom utökade insatser för familjen på hemmaplan."
16. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Stärk barns rättigheter genom att komplettera föräldrabalken med en barnbalk, där barnets bästa som ska vara utgångspunkt och fokus."
17. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "En ny särskild lag om barns rätt till stöd och insatser ska införas. Den ska dels innehålla de särskilda bestämmelser

som krävs för att Barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag, dels de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga."

18. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "Barn som upplevt våld i hemmet ska ses och behandlas som målsägande och brottsoffer i juridisk mening. Det innebär bland annat att de kan tilldelas en särskild företrädare och kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig detta."
19. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 13 bifalls: "Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utsatt barnet för övergrepp, psykisk eller fysisk misshandel."
20. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 14 bifalls: "Ett barn som förekommer i socialtjänstens utredningar ska alltid få en egen handläggare, även om utredningens syfte i första hand är insatser för en vuxen."
21. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 15 bifalls: "När ett mål i förvaltningsrätten rör insatser till ett barn, ska rätten alltid ha möjlighet att förordna ett offentligt biträde åt barnet om det finns skäl för det, och socialtjänsten ska ha möjlighet att begära det."
22. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 16 bifalls: "Det bör införas en instans dit barn kan vända sig för att få sin sak prövad när deras rättigheter har kränkts. Det innebär att Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen."
23. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 18 bifalls: "Samarbetet kring placerade barn ska stärkas genom strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård."
24. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "Ett barn som placeras ska alltid få en hälsokontroll, och deras hälsa ska systematiskt följas upp."
25. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "Möjligheten att samverka mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård behöver öka. Därför behöver sekretessbestämmelser ses över."
26. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 21 bifalls: "Familjehem som övertar vårdnaden om ett barn genom en vårdnadsöverflyttning ska få fortsatt stöd av socialtjänsten. Samtidigt ska även tillsynen fortsätta tills barnet blivit myndigt."
27. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "Stärk barnets rättigheter så att det om särskilda skäl finns går att bryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap även på barnets initiativ."
28. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "Det behövs mer kunskap om socialtjänstens insatser för barn som far illa. Anmälningar, insatser och placeringar bör följas upp nationellt, inklusive uppföljning av hur det går för placerade barn senare i livet."
29. **att** den socialpolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "Det behövs regler och rutiner för vilka åtgärder som ska vidtas när ett barn avlider i samhällets vård."
30. **att** motionerna J6 och J7 samt J8 yrkande 1 anses besvarade
31. **att** motion J8 yrkande 2 anses besvarat
32. **att** motion J8 yrkande 3 anses besvarat
33. **att** motion J9 bifalls
34. **att** motion J10 anses besvarad
93. **att** motion J11 anses besvarad
94. **att** motionerna J12 och J13 anses besvarade
95. **att** motionerna J14 och J15 avslås
96. **att** motion J16 yrkande 1 avslås och yrkande 2 anses besvarat
97. **att** motionerna J17 och J18 yrkande 2 anses besvarade
98. **att** motion J18 yrkande 1 avslås
99. **att** motionerna J19 och J20 bifalls
35. **att** motion J21 avslås
36. **att** motion J22 anses besvarad
37. **att** motion J23 anses besvarad
38. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkterna 37–40 utgår
39. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 1 får lydelsen: "Det övergripande målet ska vara en nollvision mot drogrelaterade dödsfall och drogrelaterat lidande. Bero-

ende ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad vård. Politiken ska utgå från en skadelindringsprincip."

40. **att** det i den missbrukspolitiska rapporten läggs till en ny punkt efter punkt 1 med lydelsen: "Stor vikt ska läggas vid det förebyggande arbetet, och all icke-medicinsk hantering av narkotika ska vara olaglig. Påföljden för ringa narkotikabrott bör i normalfallet vara beroendevård. Polisens insatser mot narkotika bör fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning."
41. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Särskilt fokus ska läggas på forskning och kunskap kring extra utsatta grupper i samhället."
42. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 3 utgår
43. **att** motion J24 yrkande 1–2 avslås
44. **att** motion J25 avslås
45. **att** motion J24 yrkande 3 anses besvarat
46. **att** motion J26 anses besvarad
47. **att** motion J27 anses besvarad
48. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Tillgängligheten till överdoshämmande läkemedel ska vara god."
49. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 5 får lydelsen: "Huvudansvaret för beroendevården, inklusive behandling av alkoholberoende, ska flyttas från kommunernas socialtjänst till hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare ska inrättas på fler håll i landet."
50. **att** det i den missbrukspolitiska rapporten läggs till en ny punkt efter punkt 5 med lydelsen: "Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för tidig upptäckt av riskbruk av alkohol ska stärkas. Eventuella insatser och intervention ska erbjudas snabbare än vad som görs i dag."
51. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 6 får lydelsen: "Patientlagens regler om valfrihet i hela landet i öppenvård ska omfatta även beroendevården. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar, akuta behov ska tillgodoses genast."
52. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "Socialtjänsten ska huvudansvar för sociala insatser och interventioner för personer med beroendeproblem. Socialtjänstens ska kunna erbjuda insatser också utan föregående biståndsprövning. Det uppsökande och förebyggande lokala arbetet ska vara väl utbyggt."
53. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Socialtjänsten ska erbjuda insatser som inte kräver nykterhet eller drogfrihet innan man får ta del av dem."
54. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "Beroendevården ska erbjuda insatser och stöd för medberoende, till exempel anhöriga. Ett missbruk påverkar fler än den som är i ett beroende och de behöver stöd och hjälp. Inkludering ökar också möjligheten till ett drogfritt liv."
55. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Barnfamiljer där det förekommer missbruk ska ha rätt till familjestöd från socialtjänsten."
56. **att** den missbrukspolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "Ungdomar som utvecklat ett missbruk ska kunna få intensiva insatser i hemmet."
57. **att** motion J28 anses besvarad
58. **att** motion J29 anses besvarad
59. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Sverige har högt ställda mål och höga ambitioner i funktionshinderpolitiken. Stat, landsting, regioner och kommuner måste bli bättre på att också i praktiken leva upp till dem."
60. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 2 får lydelsen: "Förutsättningarna för och konsekvenserna av att inkorporera konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) i svensk lag bör utredas med utgångspunkt i erfarenheterna från att inkorporera FN:s barnkonvention i svensk lag."
61. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 3 får lydelsen: "Kraven på myndigheter att samverka för att ge bästa möjliga stöd till personer med funktionsnedsättning måste skärpas. I dag finns en skyldighet för hälso- och sjukvården att samarbeta med socialtjänsten om en samordnad individuell plan (SIP) för den som behöver och vill ha den. Den regeln ska stärkas och utvidgas så att den även omfattar till exempel skolan, Försäkringskassan och den nya myndighet som ska överta Arbetsförmedling-

ens ansvar för lönestöd och arbetsmarknadspolitiska program. Även insatta resurser ska kunna samordnas. Vi kallar detta för utvidgad samordnad individuell plan (USIP)."

62. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 4 får lydelsen: "Regler som syftar till att förhindra att förmånstagare får dubbla förmåner måste i högre grad tillämpas flexibelt, med respekt för den enskildes självbestämmande. Det handlar till exempel om bilstöd, hjälpmedel och bostadsanpassning, samt om att kunna få tillfällig föräldrapenning i stället för vårdbidrag, även om man har rätt till det senare."
63. **att** motion J30 därmed anses besvarad
64. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "Myndigheter och förvaltningar ska ha ett uttalat uppdrag att arbeta med regelförenklingar och att undanröja regelkrockar – alltid med den enskildes bästa för ögonen. Ett exempel är att det förekommer att färdtjänsten har regler för 'bagage' som gör att nödvändiga hjälpmedel inte kan medföras."
65. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Det behövs insatser för att öka valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning."
66. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "Det måste vara möjligt att engagera sig partipolitiskt, att vara förtroendevald och att rösta i allmänna val även om man har en funktionsnedsättning."
67. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Åtgärder måste vidtas för att stärka valhemligheten också för den som har nedsatt handfunktion eller nedsatt syn. Möjligheten till e-röstning i vallokal bör övervägas."
68. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "Personer med behov av personlig assistans eller ledsagning ska kunna få det också för politiskt engagemang."
69. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Personer med personlig assistans måste kunna utöva förtroendeuppdrag utan att hindras av sekretessregler."
70. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "Kommuner och landsting ska tillhandahålla tillgängliga lokaler för politiska möten, särskilt partigruppsmöten och nämndsammanträden."
71. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "Demokrati, inflytande och delaktighet handlar också om att i alla relevanta sammanhang synliggöra och lyfta funktionshinderperspektivet. Det handlar i högsta grad om frihet och om rätten att vara den man är."
72. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 13 bifalls: "Liberalernas funktionshinderpolitik ska avspeglas också i den egna verksamheten. Vårt parti ska vara ett föredöme både i våra aktiviteter och i vår kommunikation, så att ingen utestängs på grund av otillgänglighet."
73. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 25 får lydelsen: "Den svenska arbetsmarknaden behöver öppnas upp. Vår ambition är att alla personer med funktionsnedsättning ska ha goda möjligheter till förvärvsarbete och företagande. Hjälpmedel, anpassningsåtgärder och lönesubventioner är viktiga instrument."
74. **att** motion J31 anses besvarad
75. **att** motion J32 avslås
76. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 26 bifalls: "Personer med en funktionsnedsättning som begränsar arbetsutbudet ska få de hjälpmedel och anpassningsåtgärder, som behövs för att kompensera funktionsnedsättningen, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden."
77. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 33 får lydelsen: "Taket i lönebidraget bör, till skillnad från i dag, vara kopplat till den till den allmänna prisutvecklingen."
78. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 38 får lydelsen: "De ekonomiska villkoren för dem som har sjuk- och aktivitetsersättning på låg nivå bör förbättras, exempelvis genom högre bostadsbidrag."
79. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 27 bifalls: "Personer med en funktionsnedsättning som trots hjälpmedel och anpassningsåtgärder begränsar arbetsutbud ska ha möjlighet till lönesubvention, som kompenserar för den lägre produktiviteten, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden."

80. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 28 får lydelsen: ”Personer som omfattas av LSS ska ha rätt till meningsfull sysselsättning i form av daglig verksamhet. Denna rätt ska utvidgas till att gälla även den så kallade personkrets 3 i LSS.”

81. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 29 bifalls: ”Aktivitet och gemenskap ska alltid prioriteras före passivitet och utanförskap, också för den som är långt från den reguljära arbetsmarknaden. Det mest önskvärda är arbete på den reguljära arbetsmarknaden, men många kommer att vara hänvisade till daglig verksamhet och den ska därför ges ett kvalitativt gott innehåll.”

82. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 30 efter redaktionell ändring bifalls: ”Lärare, yrkesvägledare, arbetsförmedlare och andra vuxna som har kontakt med unga personer med funktionsnedsättning ska ha höga förväntningar på dem och uppmuntra dem till vidgade perspektiv och att se sin potential.”

83. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 31 ges lydelsen: ”Den nya myndighet som övertar Arbetsförmedlingens ansvar för lönestöd och arbetsmarknadspolitiska program ska prioritera dem som står längst från arbetsmarknaden. Myndigheten bör få ett samlat ansvar för utslussningen av unga på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att den bör ta över ansvaret för den så kallade aktivitetsersättningen.”

84. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 32 ges lydelsen: ”I dag finns en mängd olika stöd och insatser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Insatserna behöver bli färre och mer flexibla. Ansvaret bör samlas hos den nya myndighet som övertar Arbetsförmedlingens ansvar för lönestöd och arbetsmarknadspolitiska program.”

85. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 34 bifalls: ”Stöd i form av Supported Employment/SIUS, där framförallt unga personer får hjälp av en konsulent att finna vägar ut på arbetsmarknaden, ska byggas ut.”

86. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 35 bifalls: ”Offentliga arbetsgivare ska vara föredömen och arbeta aktivt för att anställa fler personer med funktionsnedsättning.”

87. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 36 får lydelsen: ”Samhall ska tydligt vara till för att stötta och hjälpa dem som står långt från arbetsmarknaden.”

88. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 37 ges lydelsen: ”Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Visionen är att ersättningsgraden i princip bör kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra.”

89. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 39 bifalls: ”Personer med funktionsnedsättning har samma rätt som andra till hälsa och välbefinnande.”

90. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 40 bifalls: ”Fysisk aktivitet är viktig för alla människors hälsa och välmående, kanske särskilt för personer med någon form av funktionsnedsättning, så att de kan utveckla sina förmågor och förebygga framtida problem.”

91. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 41 bifalls: ”Habilitering och rehabilitering måste ges högre prioritet. Målet måste vara att funktionsnedsättningen så långt möjligt minimeras. Det måste undvikas att personer på grund av utebliven habilitering eller rehabilitering blir mer beroende av hjälpmedel eller personlig assistans.”

92. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 42 bifalls: ”Alla elever ska ha rätt att delta i idrott och hälsa och på friluftsdagar. Det är skolans ansvar att det blir praktiskt möjligt. Tillgängligheten i skolorna måste också gälla lokalerna för idrott och hälsa. Lärare i idrott och hälsa måste få utbildning och fortbildning i hur undervisningen kan anpassas utifrån olika elevers förutsättningar.”

93. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 43 ges lydelsen: ”Offentligfinansierade verksamheter har ett särskilt ansvar att vara tillgängliga och användbara också för personer med funktionsnedsättning. Det gäller till exempel anläggningar för lek, aktivitet och spontanidrott, såsom lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor. Gällande lagar ska efterlevas: ny- och ombyggda idrottsanläggningar och sporthallar måste göras tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummen och på läktarna.”

94. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 44 bifalls: ”Träningsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning ska vara tillgängliga också på kvällar och helger.”

95. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 45 bifalls: ”Insatser som personlig assistans, kontaktperson och ledsagare måste ges i den utsträckning som krävs för att möjliggöra ett aktivt liv.”

96. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 46 bifalls: ”Den som behöver hjälpmedel för en aktiv fritid ska ha rätt att få sådana.”

97. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 47 bifalls: ”Parasportotek bör etableras i hela landet. De lånar ut anpassad idrottsutrustning, som till exempel sit-ski och skridskokälkar. Genom samarbete över kommungränser kan även mer ovanlig utrustning tillhandahållas.”

98. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 48 bifalls: ”Stat och kommuner ska ställa tydliga villkor i bidragsgivningen till idrottsrörelsen att den inkluderar personer med funktionsnedsättning.”

99. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 49 bifalls: ”Gruppbostäder ska ha ett särskilt uppdrag att underlätta för de boende att sköta sin hälsa, till exempel genom fysiska aktiviteter och hälsosam kost.”

100. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 50 bifalls: ”Personer med intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar, som kan ha svårt att föra sin talan, ska erbjudas regelbundna hälsokontroller.”

101. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 51 bifalls: ”Villkoren för hjälpmedel ska vara likvärdiga i hela landet. Det är oacceptabelt att tillgången till hjälpmedel kan avgöras av var man bor. Det behövs nationella riktlinjer som anger en lägstanivå. Myndigheten för delaktighet bör ges ett samlat ansvar för hjälpmedelsfrågorna.”

102. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 52 bifalls: ”Människor ska om de så önskar själva få välja hjälpmedel. Att det blir krångligare för myndigheter får inte vara ett skäl att begränsa människors självbestämmande. Gärna nationella upphandlingar för att pressa priserna, men de får inte ske på bekostnad av kvalitet eller valfrihet. Den som behöver något annat måste också kunna välja det. Det ska också vara möjligt för den som vill och kan att få en personlig hjälpmedelsbudget.”

103. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 53 bifalls: ”Hjälpmedel ska bidra till att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva som andra. I dag nekar många landsting så kallade fritidshjälpmedel. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.”

104. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 54 bifalls: ”Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling stimuleras. 3D-skrivare och skannrar gör att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, kan bli individuellt anpassade. Genom innovationsupphandling ska det offentliga driva på för att utveckla hjälpmedel.”

105. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 55 bifalls: ”Ansvaret för hjälpmedel bör samlas hos landstingen. Det är i dag delat mellan kommuner, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Ett samlat centralt ansvar hos Myndigheten för delaktighet och huvudmannaskap hos landstingen skulle till exempel kunna leda till större snabbhet och flexibilitet vid tillhandahållande av hjälpmedel för arbete.”

106. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 56 bifalls: ”Det är viktigt att slå vakt om målet i LSS att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna leva ett liv som andra och uppnå goda levnadsvillkor. Goda levnadsvillkor innebär olika saker för olika människor och insatserna kan därför inte standardiseras.”

107. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 57 utgår

108. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 58 bifalls: ”Det är ovärdigt att offentliga aktörer undviker att ta ansvar i förhoppningen att någon annan offentlig aktör ska ta det. Det gör livet svårt för personer med funktionsnedsättning som riskerar hamna mellan stolarna. Myndigheter måste vara skyldiga att samverka, och den som behöver insatser från flera håll ska ha rätt till en utvidgad samordnad individuell plan (USIP) där även resurserinsatserna samordnas.”

109. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 59 ges lydelsen: ”Vi vill utreda hur rätten till stöd enligt LSS kan avgöras utifrån behov, inte diagnos. Det innebär bland annat att personer med grav synnedsättning bör omfattas.”

110. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 60 bifalls: ”Valfrihet och självbestämmande ska vara en självklarhet för alla insatser enligt LSS. Gränsdragningen mellan insatserna bör vara flexibel och den enskilde ges ett avgörande inflytande över fördelningen av insatserna inom en given budget. Det bör gälla också insatser som ligger utanför LSS, till exempel hjälpmedel, bostadsanpassning och bilstöd. Hemtjänst och boendestöd bör kunna ges som insatser enligt LSS.”

111. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 61 bifalls: ”De insatser som kommunerna tillhandahåller måste bli mer jämlika så att personer med funktionsnedsättning utan problem kan flytta över kommungränser.”

112. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 62 bifalls: ”Standarden i insatsen ledsagning måste förbättras. Den ska tillhandahållas utan orimligt lång framförhållning och på brukarens villkor.”

113. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 63 bifalls: ”En tjänst ska inrättas som hjälper personer med funktionsnedsättning att få överblick och hitta rätt i djungeln av aktörer och insatser. I många fall bör den tjänsten kunna tillhandahållas per telefon eller på nätet. Den bör också kunna tillhandahålla insatsen råd och stöd enligt LSS, som landstingen är ansvariga för.”

114. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 64 bifalls: ”Även den som bor i gruppbostad måste få möjlighet till aktiviteter på egen hand, till exempel genom kontaktperson eller ledsagning.”

115. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 65 bifalls: ”Möjligheten för anhöriga att arbeta som assistenter är viktig. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn även har externa assistenter. Kommunerna ska aktivt stödja barn med funktionsnedsättningar och deras föräldrar i barnens vuxenblivande så att en smidig övergång till vuxenlivet kan ske.”

116. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 66 bifalls: ”Personlig assistans är en stor post i statens och kommunernas budgetar, men den ger också mycket tillbaka. Det viktigaste är naturligtvis sådant som inte går att mäta i pengar, som ett värdigt liv för dem med de allra största behoven. Men det ger också arbetstillfällen för personliga assistenter, som ofta är ett första jobb, och en väg in på arbetsmarknaden. Den innebär att anhöriga, i praktiken oftast kvinnor, kan delta fullt ut på arbetsmarknaden. För vissa assistansanvändare är den också en förutsättning för arbete och inkomst. Mycket kommer således tillbaka i form av skatt.”

117. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 67 bifalls: ”Syftet med personlig assistans är att ge frihet, inte omvårdnad eller vård. När någon behöver både assistans och omvårdnad kan det dock vara tryggare och mer effektivt att det ges som en samlad insats. Det är önskvärt att det finns utrymme för assistans och hälso- och sjukvård i kombination. Regelverk och ansvarsförhållanden måste tydliggöras.”

118. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 68 bifalls: ”Det allmänna måste ta ett stort ansvar för personer med omfattande funktionsnedsättningar och inte övervältra det på anhöriga.”

119. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 69 ges lydelsen: ”Insatserna enligt LSS ska vara varaktiga. De schablonmässiga tvåårsomprövningarna i den statliga assistansersättningen ska avskaffas och ersättas med ett system som utgår från den enskildes förutsättningar. Kraven på att kommunernas insatser görs varaktiga och inte tidsbegränsade ska skärpas.”

120. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 70 bifalls: ”Ett beslut om personlig assistans ska grundas på en samlad behovsbedömning. Dagens uppdelning i grundläggande och andra personliga behov bör avskaffas.”

121. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 71 ges lydelsen: ”På sikt är ambitionen att den övre åldersgränsen för att kunna få assistans ska kunna avskaffas. Det skulle innebära att personer över 65 år, som i dag har assistansersättning, ska få rätt att vid behov få den utökad och att personer över 65 år, som inte tidigare har haft assistansersättning, ska få rätt att få den insatsen om de i övrigt är kvalificerade för den.”

122. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 72 ges lydelsen: ”Ansvaret för insatsen personlig assistans ska helt övertas av staten och Försäkringskassan.”

123. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 73 ges lydelsen: ”Ersättningsnivåerna i assistansersättningen måste vara tillräckligt höga. Det bör samtidigt ställas krav på att assistansföretag erbjuder de anställda kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor.”

124. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 74 bifalls: ”Ökade resurser ska tillföras IVO för tillsynen av assistansmarknaden.”

125. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 75 bifalls: ”Allt fusk med assistansmedel ska bekämpas. Tillsynen behöver skärpas, och myndigheter behöver få större möjligheter att samverka för att upptäcka och stoppa oseriösa företag.”

126. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 76 utgår

127. **att** motion J33 anses besvarad

128. **att** motion J34 yrkande 2 anses besvarat

129. **att** motion J35 anses besvarad

130. **att** motion J34 yrkande 1 anses besvarat

RESERVATIONER

Reservation 16

Ulrika Landergren reserverar sig till förmån för att motion J1 bifalls.

Motivering: ”Ansvaret för att ta viktiga beslut inom socialtjänsten ska fortsatt hanteras av folkvalda politiker och inte delegeras till tjänstemän.”

Särskilt yttrande 5

Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av motion J21:

”Alkoholmonopolet är förlegat och motion J21 vill modernisera alkoholmonopolet, vilket är en god intention och ett framsteg. Det är dags att lämna moralismen och omyndigförklarandet av vuxna människor bakom sig.”

Särskilt yttrande 6

Joar Forssell, Liberala Ungdomsförbundet, anför med anledning av motion J24:

”En liberal politik bör ha utgångspunkten att så få som möjligt ska dö eller ta skada av narkotika. Att förlora livet är rimligen den största frihetsförlusten av alla. Här har Sveriges narkotikapolitik misslyckats. Motion J24 bör bifallas.”

Särskilt yttrande 7

Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av den missbrukspolitiska rapporten punkt 3:

”En avkriminalisering av användande av droger är ett steg framåt i svensk politik för att ta ställning för individen. De narkotikarelaterade dödsfallen i Sverige måste minska och nuvarande politik är ett misslyckande ur denna aspekt.”

Förslag från arbetsgruppen

Socialpolitik

1. Myndighetsbesluten inom socialtjänsten ska avpolitiseras. Beslut om enskilda människor ska avgöras av sakkunniga, inte av politiker.
2. Inför socionomlegitimation för att höja socialsekreterarnas status och för att socialtjänsten ska bli mer kunskapsorienterad och evidensbaserad.
3. Socionomlegitimation ska vara ett krav för att få fatta myndighetsbeslut som inbegriper tvång eller andra omfattande ingrepp i enskilda människors självbestämmande.
4. Socionomutbildningen bör göras om med mer praktik, på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) är en integrerad del i lärarutbildningen.
5. Inför introduktionsanställningar i socialtjänsten med handledarstöd första året för nyutexaminerade socionomer som en förutsättning för socionomlegitimation.
6. Inför en modell för specialistutbildning av socionomer. Särskilt kvalificerade socialsekreterare ska kunna få karriärtjänster med större ansvar och högre lön.
7. Stärk socialtjänstens forskningsanknytning. Socialsekreterare bör ges möjlighet att kombinera en forskarutbildning på deltid med arbete i socialtjänsten på deltid.
8. Det behövs fler alternativ till att tvångsomhänderta ett barn som far illa. Möjligheterna till så kallat mellantvång bör öka. Det bör till exempel vara möjligt att ålägga föräldrar att ta emot beroendevård eller låta barnet gå i förskolan.
9. Omhändertaganden av barn bör förebyggas genom utökade insatser för familjen på hemmaplan.
10. Stärk barns rättigheter genom att komplettera Föräldrabalken med en Barnbalk, där barnets bästa som ska vara utgångspunkt och fokus.
11. En ny särskild Lag om barns rätt till stöd och insatser ska införas. Den ska dels innehålla de särskilda bestämmelser som krävs för att Barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag, dels de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga.
12. Barn som upplevt våld i hemmet ska ses och behandlas som målsägande och brottsoffer i juridisk mening. Det innebär bland annat att de kan tilldelas en särskild företrädare och kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig detta.
13. Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utsatt barnet för övergrepp, psykisk eller fysisk misshandel.
14. Ett barn som förekommer i socialtjänstens utredningar ska alltid få en egen handläggare, även om utredningens syfte i första hand är insatser för en vuxen.
15. När ett mål i förvaltningsrätten rör insatser till ett barn, ska rätten alltid ha möjlighet att förordna ett offentligt biträde åt barnet om det finns skäl för det, och socialtjänsten ska ha möjlighet att begära det.
16. Det bör införas en instans dit barn kan vända sig för att få sin sak prövad när deras rättigheter har kränkts. Det innebär att Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till Barnkonventionen.

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

17. Vården av barn som placerats utanför hemmet ska kvalitets- och rättssäkras. Familjehem ska få gedigen utbildning och täta uppföljningar samt certifieras.
18. Samarbetet kring placerade barn ska stärkas genom strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård.
19. Ett barn som placeras ska alltid få en hälsokontroll, och deras hälsa ska systematiskt följas upp.
20. Möjligheten att samverka mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård behöver öka. Därför behöver sekretessbestämmelser ses över.
21. Familjehem som övertar vårdnaden om ett barn genom en vårdnadsöverflyttning ska få fortsatt stöd av socialtjänsten. Samtidigt ska även tillsynen fortsätta tills barnet blivit myndigt.
22. Stärk barnets rättigheter så att det om särskilda skäl finns går att bryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap även på barnets initiativ.
23. Det behövs mer kunskap om socialtjänstens insatser för barn som far illa. Anmälningar, insatser och placeringar bör följas upp nationellt, inklusive uppföljning av hur det går för placerade barn senare i livet.
24. Det behövs regler och rutiner för vilka åtgärder som ska vidtas när ett barn avlider i samhällets vård.

Förslag från arbetsgruppen

Funktionshinderpolitik

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

FRÅN STUPRÖR TILL KOMMUNICERANDE KÄRL

1. Sverige har högt ställda mål och höga ambitioner i funktionshinderpolitiken. Stat, landsting, regioner och kommuner måste bli bättre på att också i praktiken leva upp till dem.
2. Förutsättningarna för och konsekvenserna av att inkorporera konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) i svensk lag bör prövas.
3. Kraven på myndigheter att samverka för att ge bästa möjliga stöd till personer med funktionsnedsättning måste skärpas. Idag finns en skyldighet för hälso- och sjukvården att samarbeta med socialtjänsten om en samordnad individuell plan (SIP) för den som behöver och vill ha den. Den regeln ska stärkas och utvidgas så att den även omfattar till exempel Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och skolan. Även insatta resurser ska kunna samordnas. Vi kallar detta för utvidgad samordnad individuell plan (USIP).
4. Regler som syftar till att förhindra att förmånstagare får dubbla förmåner måste tillämpas flexibelt, utifrån vad som är bäst för den enskilde. Det kan till exempel handla om att kunna få tillfällig föräldrapenning i stället för vårdbidrag, även om man har rätt i till det senare.
5. Myndigheter och förvaltningar ska ha ett uttalat uppdrag att arbeta med regelförenklingar och att undanröja regelkrockar – alltid med den enskildes bästa för ögonen. Ett exempel är att det förekommer att färdtjänsten har regler för ”bagage” som gör att nödvändiga hjälpmedel inte kan medföras.

DEMOKRATI, INFLYTANDE OCH DELAKTIGHET

6. Det behövs insatser för att öka valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning.
7. Det måste vara möjligt att engagera sig partipolitiskt, att vara förtroendevald och att rösta i allmänna val även om man har en funktionsnedsättning.
8. Åtgärder måste vidtas för att stärka valhemligheten också för den som har nedsatt handfunktion eller nedsatt syn. Möjligheten till e-röstning i vallokal bör övervägas. .
9. Personer med behov av personlig assistans eller ledsagning ska kunna få det också för politiskt engagemang.
10. Personer med personlig assistans måste kunna utöva förtroendeuppdrag utan att hindras av sekretessregler.
11. Kommuner och landsting ska tillhandahålla tillgängliga lokaler för politiska möten, särskilt partigruppsmöten och nämndsammanträden.
12. Demokrati, inflytande och delaktighet handlar också om att i alla relevanta sammanhang synliggöra och lyfta funktionshinderperspektivet. Det handlar i högsta grad om frihet och om rätten att vara den man är.

13. Liberalernas funktionshinderpolitik ska avspeglas också i den egna verksamheten. Vårt parti ska vara ett föredöme både i våra aktiviteter och i vår kommunikation, så att ingen utestängs på grund av otillgänglighet.

UTBILDNING

14. Alla barn ska mötas med höga förväntningar utifrån sina egna förutsättningar, och ha rätt att ha höga förväntningar på sin framtid.
15. Alla ska ha rätt att utvecklas till sin fulla potential. Skolan är enligt lagen skyldig att ge det stöd som behövs för att elever med funktionsnedsättningar ska få möjlighet till det – också över nivån godkänt. Mer måste göras för att det ska bli så också i praktiken.
16. Skola och förskola måste ha rutiner för att tidigt upptäcka ”osynliga” funktionsnedsättningar som ADHD eller dyslexi. Med tidiga insatser får barnen bättre förutsättningar att utvecklas.
17. Alla skolor ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så att ingen, varken elever, personal eller föräldrar, utestängs.
18. De behov av anpassad undervisning som finns för elever med nedsatt rörelseförmåga ska kunna tillgodoses i alla gymnasieskolor. Då kan de så kallade Rh-gymnasierna avvecklas.
19. Så många barn och ungdomar som möjligt ska gå i den integrerade, ”vanliga”, skolan. Det förutsätter att utbildningen av lärare och skolledare ger tillräckliga kunskaper för det. Särskola ska vara en undantagslösning där tillräckliga resurser sätts in för att kunna erbjuda eleverna en meningsfull utbildning och goda förberedelser för livet efter skolan.
20. Grund- och gymnasiesärskolor ska finnas i, eller i anslutning till, andra skolor. Även de elever som går i särskolor bör ha möjlighet att delta integrerat i vissa aktiviteter.
21. Särskolan ska inte vara en återvändsgränd. Även en särskoleutbildning ska, eventuellt efter komplettering, kunna leda till behörighet till vidare utbildning.
22. Det behövs fler utbildningsvägar för unga med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel inom yrkeshögskolan, folkbildningen och lärlingsutbildningen och genom anpassade högskoleutbildningar.
23. Möjligheterna för elever och studenter med funktionsnedsättning att läsa i lägre tempo behöver bli mer kända och utvidgas. Det ska finnas goda möjligheter både att förlänga grund- och gymnasieskoletiden och att få studiemedel för högskolestudier i anpassat tempo.
24. Det behöver bli möjligt att kombinera studiemedel på deltid med såväl sjukpenning som sjuk- och aktivitetsersättning på deltid.

ARBETE

25. Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till arbete eller annan sysselsättning.
26. Personer med en funktionsnedsättning som begränsar arbetsutbudet ska få de hjälpmedel och anpassningsåtgärder, som behövs för att kompensera funktionsnedsättningen, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.
27. Personer med en funktionsnedsättning som trots hjälpmedel och anpassningsåtgärder begränsar arbetsutbud ska ha möjlighet till lönesubvention, som kompenserar för den lägre produktiviteten, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

28. Personer med en funktionsnedsättning som trots hjälpmedel, anpassningsåtgärder och lönesubvention inte kan finna arbete på den reguljära arbetsmarknaden ska ha rätt till annan meningsfull sysselsättning i form av daglig verksamhet. Denna ska utgå från behov, inte från diagnos. Det innebär att de som ingår i det som kallas LSS personkrets 3 ska omfattas.

29. Aktivitet och gemenskap ska alltid prioriteras före passivitet och utanförskap, också för den som är långt från den reguljära arbetsmarknaden. Det mest önskvärda är arbete på den reguljära arbetsmarknaden, men många kommer att vara hänvisade till daglig verksamhet och den ska därför ges ett kvalitativt gott innehåll.

30. Lärare, yrkesvägledare, arbetsförmedlare och andra vuxna, som har kontakt med unga personer med funktionsnedsättning, ska ha höga förväntningar på dem och uppmuntra dem till vidgade perspektiv och att se sin potential.

31. Arbetsförmedlingen ska prioritera dem som står längst från arbetsmarknaden. Myndigheten bör få ett samlat ansvar för utslussningen av unga på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att den bör ta över ansvaret för den så kallade aktivitetsersättningen.

32. Idag finns en mängd olika stöd och insatser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Insatserna behöver bli färre och mer flexibla. Ansvaret bör samlas hos Arbetsförmedlingen.

33. Taket i lönebidraget ska höjas. Den som är anställd med subvention ska ha samma rätt som andra att få lön enligt avtal och följa löneutvecklingen.

34. Stöd i form av Supported Employment/SIUS, där framförallt unga personer får hjälp av en konsulent att finna vägar ut på arbetsmarknaden, ska byggas ut.

35. Offentliga arbetsgivare ska vara föredömen och arbeta aktivt för att anställa fler personer med funktionsnedsättning.

36. Samhall ska inte som idag vara en aktör som andra på en kommersiell marknad, utan tydligt vara till för dem som står långt från arbetsmarknaden.

37. Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Ersättningsgraden bör i princip kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra.

38. Lägstanivån i sjuk- och aktivitetsersättningen ska höjas.

HÄLSA

39. Personer med funktionsnedsättning har samma rätt som andra till hälsa och välbefinnande.

40. Fysisk aktivitet är viktig för alla människors hälsa och välmående, kanske särskilt för personer med någon form av funktionsnedsättning, så att de kan utveckla sina förmågor och förebygga framtida problem.

41. Habilitering och rehabilitering måste ges högre prioritet. Målet måste vara att funktionsnedsättningen så långt möjligt minimeras. Det måste undvikas att personer på grund av utebliven habilitering eller rehabilitering blir mer beroende av hjälpmedel eller personlig assistans.

42. Alla elever ska ha rätt att delta i idrott och hälsa och på friluftsdagar. Det är skolans ansvar att det blir praktiskt möjligt. Tillgängligheten i skolorna måste också gälla lokalerna för idrott och hälsa. Lärare i idrott och hälsa måste få utbildning och fortbildning i hur undervisningen kan anpassas utifrån olika elevers förutsättningar.

43. Offentligfinansierade verksamheter har ett särskilt ansvar att vara tillgängliga och användbara också för personer med funktionsnedsättning. Det gäller till exempel anläggningar för lek, aktivitet och spontanidrott, såsom lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor. Idrottsanläggningar och sporthallar måste vara tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummen och på läktarna.

44. Träningsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning ska vara tillgängliga också på kvällar och helger.

45. Insatser som personlig assistans, kontaktperson och ledsagare måste ges i den utsträckning som krävs för att möjliggöra ett aktivt liv.

46. Den som behöver hjälpmedel för en aktiv fritid ska ha rätt att få sådana.

47. Parasportotek bör etableras i hela landet. De lånar ut anpassad idrottsutrustning, som till exempel sit-ski och skridskokälkar. Genom samarbete över kommungränser kan även mer ovanlig utrustning tillhandahållas.

48. Stat och kommuner ska ställa tydliga villkor i bidragsgivningen till idrottsrörelsen att den inkluderar personer med funktionsnedsättning.

49. Gruppbostäder ska ha ett särskilt uppdrag att underlätta för de boende att sköta sin hälsa, till exempel genom fysiska aktiviteter och hälsosam kost.

50. Personer med intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar, som kan ha svårt att föra sin talan, ska erbjudas regelbundna hälsokontroller.

HJÄLPMEDEL

51. Villkoren för hjälpmedel ska vara likvärdiga i hela landet. Det är oacceptabelt att tillgången till hjälpmedel kan avgöras av var man bor. Det behövs nationella riktlinjer som anger en lägstanivå. Myndigheten för delaktighet bör ges ett samlat ansvar för hjälpmedelsfrågorna.

52. Människor ska om de så önskar själva få välja hjälpmedel. Att det blir krångligare för myndigheter får inte vara ett skäl att begränsa människors självbestämmande. Gärna nationella upphandlingar för att pressa priserna, men de får inte ske på bekostnad av kvalitet eller valfrihet. Den som behöver något annat måste också kunna välja det. Det ska också vara möjligt för den som vill och kan att få en personlig hjälpmedelsbudget.

53. Hjälpmedel ska bidra till att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva som andra. Idag nekar många landsting så kallade ”fritidshjälpmedel”. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.

54. Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling stimuleras. 3D-skrivare och scannrar gör att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, kan bli individuellt anpassade. Genom innovationsupphandling ska det offentliga driva på för att utveckla hjälpmedel.

55. Ansvaret för hjälpmedel bör samlas hos landstingen. Det är idag delat mellan kommuner, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Ett samlat centralt ansvar hos Myndigheten för delaktighet och huvudmannaskap hos landstingen skulle till exempel kunna leda till större snabbhet och flexibilitet vid tillhandahållande av hjälpmedel för arbete.

LSS OCH PERSONLIG ASSISTANS

56. Det är viktigt att slå vakt om målet i LSS att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna leva ett liv som andra och uppnå goda levnadsvillkor. Goda levnadsvillkor innebär olika saker för olika människor och insatserna kan därför inte standardiseras.

57. Goda levnadsvillkor bör vara målet även för dem med mindre omfattande funktionsnedsättningar som är beroende av insatser enligt socialtjänstlagen.

58. Det är ovärdigt att offentliga aktörer undviker att ta ansvar i förhoppningen att någon annan offentlig aktör ska ta det. Det gör livet svårt för personer med funktionsnedsättning som riskerar hamna mellan stolarna. Myndigheter måste vara skyldiga att samverka, och den som behöver insatser från flera håll ska ha rätt till en utvidgad samordnad individuell plan (USIP) där även resurserinsatserna samordnas.

59. Vem som har rätt till stöd enligt LSS bör avgöras utifrån behov, inte diagnos. LSS personkrets bör vidgas så att bland annat personer med grav synnedsättning omfattas.

60. Valfrihet och självbestämmande ska vara en självklarhet för alla insatser enligt LSS. Gränsdragningen mellan insatserna bör vara flexibel och den enskilde ges ett avgörande inflytande över fördelningen av insatserna inom en given budget. Det bör gälla också insatser som ligger utanför LSS, till exempel hjälpmedel, bostadsanpassning och bilstöd. Hemtjänst och boendestöd bör kunna ges som insatser enligt LSS.

61. De insatser som kommunerna tillhandahåller måste bli mer jämlika så att personer med funktionsnedsättning utan problem kan flytta över kommungränser.

62. Standarden i insatsen ledsagning måste förbättras. Den ska tillhandahållas utan orimligt lång framförhållning och på brukarens villkor.

63. En tjänst ska inrättas som hjälper personer med funktionsnedsättning att få överblick och hitta rätt i ”djungeln av aktörer och insatser”. I många fall bör den tjänsten kunna tillhandahållas per telefon eller på nätet. Den bör också kunna tillhandahålla insatsen råd och stöd enligt LSS, som landstingen är ansvariga för.

64. Även den som bor i gruppbostad måste få möjlighet till aktiviteter på egen hand, till exempel genom kontaktperson eller ledsagning.

65. Möjligheten för anhöriga att arbeta som assistenter är viktig. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn även har externa assistenter. Kommunerna ska aktivt stödja barn med funktionsnedsättningar och deras föräldrar i barnens vuxenblivande så att en smidig övergång till vuxenlivet kan ske.

66. Personlig assistans är en stor post i statens och kommunernas budgetar, men den ger också mycket tillbaka. Det viktigaste är naturligtvis sådant som inte går att mäta i pengar, som ett värdigt liv för dem med de allra största behoven. Men det ger också arbetstillfällen för personliga assistenter, som ofta är ett första jobb, och en väg in på arbetsmarknaden. Den innebär att anhöriga, i praktiken oftast kvinnor, kan delta fullt ut på arbetsmarknaden. För vissa assistansanvändare är den också en förutsättning för arbete och inkomst. Mycket kommer således tillbaka i form av skatt.

67. Syftet med personlig assistans är att ge frihet, inte omvårdnad eller vård. När någon behöver både assistans och omvårdnad kan det dock vara tryggare och mer effektivt att det ges som en samlad insats. Det är önskvärt att det finns utrymme för assistans och hälso- och sjukvård i kombination. Regelverk och ansvarsförhållanden måste tydliggöras.

68. Det allmänna måste ta ett stort ansvar för personer med omfattande funktionsnedsättningar och inte övervältra det på anhöriga.

69. Insatserna enligt LSS ska vara varaktiga. Tvåårsomprövningarna i den statliga assistansersättningen ska avskaffas. Krav på att kommunernas insatser görs varaktiga och inte tidsbegränsade ska skärpas.

70. Ett beslut om personlig assistans ska grundas på en samlad behovsbedömning. Dagens uppdelning i grundläggande och andra personliga behov bör avskaffas.

71. Den övre åldersgränsen för att kunna få assistans ska avskaffas. Personer över 65 år, som i dag har assistansersättning, ska få rätt att vid behov få den utökad och att personer över 65 år, som inte tidigare har haft assistansersättning, ska få rätt att få den insatsen om de i övrigt är kvalificerade för den.

72. Ansvaret för insatsen personlig assistans ska helt övertas av staten och Försäkringskassan.

73. Ersättningsnivåerna i assistansersättningen måste vara tillräckligt höga och följa lönekostnadsutvecklingen. Man bör samtidigt ställa krav på att assistansföretag erbjuder de anställda kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor.

74. Ökade resurser ska tillföras IVO för tillsynen av assistansmarknaden.

75. Allt fusk med assistansmedel ska bekämpas. Tillsynen behöver skärpas, och myndigheter behöver få större möjligheter att samverka för att upptäcka och stoppa oseriösa företag.

76. Personer som söker insatser enligt LSS eller socialtjänstlagen ska ha rätt till oberoende juridisk hjälp som finansieras av staten.

Förslag från arbetsgruppen

Missbrukspolitik

1. Det övergripande målet ska vara en nollvision mot narkotikarelaterade dödsfall och narkotikarelaterat lidande. Beroende ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad vård. Politiken ska utgå från en skadelindringsprincip.
2. Särskilt fokus ska läggas på forskning och kunskap kring extra utsatta grupper i samhället.
3. Den som har ett beroende ska vårdas, inte straffas. Användandet av narkotika ska därför avkriminaliseras. Polisens insatser mot narkotika ska istället fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning.
4. Tillgängligheten till överdoshämmande läkemedel ska vara god.
5. Huvudansvaret för beroendevården ska flyttas från kommunernas socialtjänst till hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare ska inrättas på fler håll i landet.
6. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar, akuta behov ska tillgodoses genast.
7. Socialtjänsten ska huvudansvar för sociala insatser och interventioner för personer med beroendeproblem. Socialtjänstens ska kunna erbjuda insatser också utan föregående biståndsprövning. Det uppsökande och förebyggande lokala arbetet ska vara väl utbyggt.
8. Socialtjänsten ska erbjuda insatser som inte kräver nykterhet eller drogfrihet innan man får ta del av dem.
9. Beroendevården ska erbjuda insatser och stöd för medberoende, till exempel anhöriga. Ett missbruk påverkar fler än den som är i ett beroende och de behöver stöd och hjälp. Inkludering ökar också möjligheten till ett drogfritt liv.
10. Barnfamiljer där det förekommer missbruk ska ha rätt till familjestöd från socialtjänsten.
11. Ungdomar som utvecklat ett missbruk ska kunna få intensiva insatser i hemmet.

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

Motioner

J. Socialpolitik och välfärd

Socialpolitik och socialtjänst

J1. Bevara insyn och rättssäkerhet vid beslut om tvångsåtgärder

Anders A. Aronsson, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** avslå socialpolitiska arbetsgruppens förslag nr 1 om att avpolitisera myndighetsbesluten inom socialtjänsten.

I den socialpolitiska arbetsgruppens förslag, reviderad 27 mars 2017, återfinns förslag om att slopa delegationsförbudet för beslut inom socialtjänsten om tvångsåtgärder. Besluten innebär ofta stora ingrepp i människors självbestämmande. En större del av besluten gäller barn och unga i behov av samhällets stöd.

Arbetsgruppens resonemang om att socialtjänsten ska arbeta evidensbaserat och med ökad forskningsanknytning är riktig. Men befintlig forskning är inte alls entydig och evidensbaserade metoder lyser mest med sin frånvaro när det gäller t.ex. effekter av olika behandlingsmetoder som används av olika HVB, Statens institutionsstyrelse m.fl.

Evidens och metoder med dokumenterad effekt finns i hög grad i medicinsk behandling. Men inom det sociala området är det inte så. Ingen situation är den andra lik, familjeförhållanden växlar, barns problematik är mer eller ännu mer omfattande, samspelet eller bristen på samspel mellan socialtjänst och skola och landsting/BUP varierar (tyvärr fungerar det sällan bra).

Det är socialtjänstens professionella som ska utreda och belysa problematiken och möjligheterna för det barn eller den äldre tonåring som är aktuell för ett ingripande beslut. Men fatta beslut om tvångsåtgärder ska även i fortsättningen de göra som har ansvaret, nämligen politikerna i socialnämnden.

Det torde knappast finnas någon kommun där hela socialnämnden fattar beslut, utan det är delegerat till utskott inom nämnden. De erfarenheter som politikerna bidrar med i övervägandena kompletterar utredarnas kompetens. Livserfarenhet och perspektiv från olika sektorer i samhället lyfts in. Det är dessutom så att socialnämndens ledamöter som, genom att aktivt läsa in alla beslutsunderlag, diskutera inom utskottet och med föredragande tjänstemän samt fatta beslut, samlar erfarenheter och får insikter som behövs för att i samlat socialnämndssammanhang kunna initiera behov av metodförändringar, utvecklade upphandlingsformer, avtalsförändringar, kostnadsuppföljningar etc.

En socialnämnd där inga av ledamöterna är involverade i de svåra individärendena blir som torrsim. Men en socialnämnd kan inte klara sig med torrsim. Ansvar kräver även befogenheter. Till bilden hör även vikten av insyn och rättssäkerhet, särskilt när det gäller myndighetsbeslut som innebär tvångsåtgärder mot enskilda människor.

J2. Ersättning till lokala socionomutbildare

Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** avsnitt "Utveckla socialsekreterarnas och socialtjänstens profession" under punkt 4 får följande tillägg: "Därmed bör också ersättning utgå till dem som agerar lokal socionomutbildare syftande till fortbildning på samma sätt som lokala lärarutbildare får den möjligheten."

Inom utbildningsområdet får de lärare som utbildar studenter inom verksamhetsförlagd utbildning (VFU) också ersättning för det extra arbete som detta åtagande medför. Tanken

är att ersättningen ska gå till fortbildning. Detta har lärarna kämpat hårt för. Rektorer och lärare förmedlar att pengarna kommer väl till hand för lärarna. För att ytterligare stärka en kvalitetshöjning av socionomutbildningen bör också ersättning till utbildarna utgå på samma sätt.

J3. Utredningsmetodik inom socialtjänsten

Liberalerna Örnsköldsvik

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att stödja kommuner som samarbetar för att införa en webbaserad utbildning i utredningsmetodik inom socialtjänstens arbetsområden.

Våra kommuners socialtjänster hanterar dagligen utredningar med stor påverkan och betydelse för våra invånares frihet. Samtidigt som generationsväxling skapar utmaningar för våra kommuner i arbetet med att säkra kompetenser så finns en risk i att ärenden som följer nationell lagstiftning hanteras olika beroende på var i landet ärendet handläggs.

Genom att arbeta fram en rikstäckande utredningsmetodik som tar sats i handläggarnas vardag skapas förutsättningar för att dels rättssäkert introducera nya medarbetare och dels säkerställa en enhetlig tillämpning av nationell lagstiftning. I arbetet med att utforma en sådan webbaserad utbildning kan erfarenheter med fördel hämtas från Skatteverkets utvecklingsprojekt om utredningsmetodik. Där handläggare från verksamheten tillsammans med produktionsavdelning och utvecklingsenhet utformade en webbaserad utredningsmetodik varvad praktiska exempel och teori utifrån de arbetsområden handläggare dagligen kommer i kontakt med. Handläggare från verksamheten skrev manus som därefter rättssäkrades av rättsenheten och producerades av produktionsenheten. Utbildningen uppdateras årligen för att säkerställa dess överensstämmelse med gällande lagstiftning.

J4. Omhändertaganden inom socialtjänsten

Stefan Grundemark, Södertälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det skapas instrument för att kontinuerligt i nutid undersöks hur placerade barn och unga har det, hur de mår fysiskt och psykiskt, hur deras skolgång fungerar, om deras fritidsintressen och andra sociala behov tillvaratas

Antalet omhändertagna barn och unga ökar ständigt. Vi vet väldigt lite om hur dessa individer har det. Många undersökningar som avser hur det sett ut bakåt har gett oss förskräckande rapporter. Av och till får vi via media kännedom om hur barn vanvårdats och till och med dött i hem där ett beslut om omhändertagande har skett av socialtjänsten. Det är också socialtjänsten som har godkänt dessa hem.

Att barn och unga vårdas tillsammans med psykiskt sjuka är annan information som nått oss via media. Tillsyn ska kontinuerligt ske av den egna socialtjänsten men uppenbarligen är detta inte tillräckligt. I rapporter framkommer ofta att denna tillsyn inte sker på ett sätt som tillvaratar barnet/den unges intresse.

Vi måste få mer klarhet i hur det ser ut placerade barn och unga i nutid. Nyligen framkom att de inte får samma tillgång till sjukhusvård som andra barn. Inte nog med att det är oroande i sig, det skapar också följdfrågor. Om deras intressen inte tas tillvara när det gäller sjukvård, hur ser det ut med andra områden, väsentliga för dessa barn?

J5. Säkerställ utbildning för placerade barn

Liberalerna Västsverige

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** en ny punkt införs i programmet "Liberal socialpolitik för framtiden, här och nu" under avsnittet "Ökad kvalitet för hos och stöd till familjehemmen" med lydelsen: "En lyckad skolgång är särskilt viktig för placerade barn. Insatser behöver öka och kontinuerligt följas upp för att säkerställa att barnet har möjlighet till en god utbildning."

Alla barn förtjänar en bra start i livet. Barn och unga med svåra hem- eller levnadsförhållanden hör till samhällets mest utsatta. När barn omhändertas tar samhället över föräldra-

ansvaret. Ansvaret som kommer med detta är stort och på allvar. Då måste våra trygghetssystem fungera, hela vägen.

Det är en tuff situation för familjehemsplacerade barn. Placeringar måste vara bra och ge ett stabilt, tryggt sammanhang och stärka barnets möjligheter för framtiden. En lyckad skolgång och bra utbildning ger varje barn och ungdom förutsättningar för sin framtid.

Skolan utgör också en av de absolut viktigaste skyddsfaktorerna. För alla de barn och ungdomar som av olika anledningar har blivit placerade i vård och omsorg utanför hemmet har samhället ett särskilt viktigt ansvar. Speciellt när det handlar om skola och utbildning.

Vi vet att det är större andel barn inom familjehemsvården som inte fortsätter att studera efter grundskolan och att det är lägre antal som fortsätter med studier efter gymnasiet.

Risken är också tre till fyra gånger så stor för barn inom familjehemsvården att senare hamna i någon form av utanförskap. Forskning visar också att en lyckad skolgång minskar denna risk med hälften.

Forskning, studier och rapporter visar enstämmigt på hur viktig roll en lyckad skolgång är för elever placerade i vård utanför hemmet. Skola och utbildning är en oerhört viktig nyckelfaktor för barnets och ungdomens framtid.

Barns rätt till utbildning är grundläggande. Och rätten för alla barn att kunna få en likvärdig utbildning måste säkerställas, speciellt för alla de barn som av olika anledningar är placerade i vård utanför hemmet.

På flera håll runt om i landet erbjuds och görs samordnade strukturerade insatser för barn i familjer som behöver stöd i sitt föräldraskap samt för barn placerade i vård utanför hemmet just för att stärka barnets skola och utbildning och resultat i grundskolan. Insatserna har fokus på barnet och barnets behov och innebär samverkan mellan olika huvudmän såsom till exempel skola, hälso- och sjukvården och socialtjänst.

Vid samordnade strukturerade insatser för att stärka barnets skolresultat i grundskolan ska detta göras i samtycke med den unge och med vårdnadshavare. För att säkerställa barns rätt till utbildning bör i dessa fall barnrättsperspektivet vara en avgörande faktor och ska ha företräde.

Rätten för alla barn att kunna få en likvärdig utbildning och lyckad skolgång måste säkerställas.

J6. Fler verktyg till socialtjänsten

Andreas Johansson, Vellinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** verka för att fler tvångsmedel införs inom socialtjänsten som är mindre ingripande än tvångsplaceringar enligt LVU och LVM. Dessa tvångsåtgärder ska kunna användas innan en tvångsplacering blir aktuell

Undertecknad är Liberalernas representant i Vellinge kommuns socialnämnd. Det innebär bland annat att jag deltar i de beslut som fattas i enlighet med lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och lag om vård av missbrukare, LVM. Min upplevelse är att de fall som går så långt som till att prövas för LVU eller LVM i flera fall borde kunna behandlas i ett tidigare läge. Detta för att både spara pengar för kommunerna genom att förhindra dyrbara tvångsplaceringar men även att i ett tidigare skede hjälpa människor på rätt väg i livet. Då all övrig verksamhet inom socialtjänsten förutom placeringar enligt LVU och LVM bestäms utifrån den hjälpsökandes välvillighet till de föreslagna åtgärderna tenderar det att leda till att de som verkligen behöver hjälpen säger nej till den. Att då använda mindre invasiva åtgärder under tvång än en tvångsplacering för att hjälpa människor vore att föredra.

J7. Familjestöd kopplat till socialtjänstens utredning

Stefan Grundemark, Södertälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det i Socialtjänstlagen skrivs in att familjestöd är det som primärt ska sättas in när det finns oro för barn och unga.

I socialtjänstlagen är det fastslaget att det ska göras utredning vid anmäld oro för barn. Det finns också vissa riktlinjer i hur dessa utredningar ska genomföras. Däremot finns det inget

självklart i vad som skulle behöva ske, utifrån denna utredning annat än placering av barnet eller den unge. Det skulle behöva vara ett viktigt riktmärke att det anges i denna lag att om utredningen visar att barnet/den unge behöver stöd och hjälp i någon form, det i första hand ska ske via direkt stöd till denne eller till dennes familj och föräldrar. Detta görs också på många håll, men när budgetarbetet kräver sitt så är det de mer frivilliga delarna av verksamheterna ute i kommunerna som oftast riskerar att få stryka på foten Konsekvenserna blir bland annat att ett gott arbete som ofta görs som stöd till barn, unga och deras familjer många gånger riskerar att ner- eller bortprioriteras i ekonomiskt stramare tider.

Det arbete som kanske är det allra viktigaste när det gäller att hjälpa och stötta utsatta har ingen given lagstadgat mandat. Detta kan också få konsekvenser för möjligheterna att utveckla detta arbete. Arbetet med att ge utsatta barn och unga en rimlig start i livet kan inte nog betonas. Här finns mycket att vinna, både på individnivå och samhällsnivå. Arbetsmetoder behöver utvecklas och forskning borde prioriteras högt.

J8. Skolan som en plats för kunskap, inte för rekrytering till kriminalitet

Liberalerna Stockholms stad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att socialtjänstlagen och lagen om vård av unga ses över så att socialtjänsten ges möjlighet till successivt utökat tvång när den unges beteende blir allt mer oroande
2. **att** Liberalerna verkar för att lagstiftningen anpassas så att socialtjänsten i sina beslut ska kunna ta samhällsstrategisk hänsyn till risken att den unge drar med sig fler unga i kriminalitet och drogmissbruk
3. **att** Liberalerna verkar för att antalet slutna institutionsplatser i Sverige för unga byggs ut
4. **att** Liberalerna verkar för att skollagen ses över så att huvudmännen blir ansvariga för att pröva om en elev behöver flyttas till annan skola samt för att ordna fram ny skolplacering
5. **att** Liberalerna verkar för att skollagen ses över så att huvudmännen blir ansvariga för att tillhandahålla lokaler, resurser och kompetens för att rektorer akut ska kunna effektuera besluta om enskild undervisning när så krävs

En högaktivt kriminell elev räcker för att skapa stor oro på en skola och för att andra kriminella ska dras dit. Skolan har ansvar för alla sina elever och måste hantera de situationer som uppkommer som enda samhällsaktör. Lärare får bevaka entréer i stället för att undervisa och allt fler skolor tvingas ta in väktare på grund av droghandel eller våld.

Rektorer som snabbt vidtar åtgärder, konsekvent anmäler våld och misstänkt drogmissbruk, samarbetar med föräldrar och arbetar med förebyggande program, kan skapa en trygg skolmiljö. Men elever som redan blivit högaktivt kriminella avvisar både skolans och socialtjänstens stöd.

I grundskolan kan elever stängas av två veckor per kalenderår. Eleven kan också flyttas, om någon annan skola vill ta emot eleven. Detta är inte rimligt. När en rektor beslutat att en elev ska förflyttas borde det alltid finnas ett alternativ att flytta eleven till. Alla kommuner bör vara skyldiga att ha en mottagandeorganisation med kvalificerad personal när en elev inte längre kan gå kvar i sin skola.

När det är elever från andra skolor som skapar oron, återstår polishämtning. Polisen har svårt att arbeta effektivt, eftersom det är socialtjänsten som vidtar åtgärder för unga under 18 år.

Vuxna som lämnat skoltiden bakom sig kan välja sin umgängeskrets. Men elever kan inte välja sina skolkamrater. Det är de unga som redan befinner sig i riskzon som drabbas värst, både av hot och våld och av att dras in i kriminalitet.

Genom att ge rektorer bättre möjligheter att besluta om fullvärdig enskild undervisning, inte bara enstaka timmar med outbildade assistenter, kan drivande elever fråntas makten över sina skolkamrater.

Socialtjänsten behöver kunna agera mer kraftfullt. I dag står valet mellan antingen frivillighet eller omhändertagande enligt LVU, lagen om vård av unga. Något mellanting finns i praktiken inte. Att socialtjänsten i det längsta drar sig för att omhänderta unga beror på att framtidsprognosen efter behandlingsperioden är dålig. LVU bör därför ses över så att

möjligheten till tvång successivt kan utökas allt eftersom den unges beteende blir mer oroande. Åtgärderna kan innefatta vitesföreläggande av familjer som inte kommer på möten, polishämtning till drogtest och skjuts hem efter bestämda tider eller placering på skola med behandling, oavsett den unges eller föräldrarnas inställning.

Även möjligheten till institutionsplacering behöver utökas. Socialtjänstlagen bygger i dag främst på den brottsbenägne ungdomens perspektiv och tar väldigt liten hänsyn till de problem som ungdomen skapar för sin omgivning, t.ex. skolan. Beslut ska därför i högre utsträckning också kunna grundas i en samhällsstrategisk bedömning. Att placera en högaktivt kriminell ungdom på institution kan rädda andra ungdomar från att dras in i kriminalitet eller utsättas för våld. Då måste institutionsvården byggas ut. I dag finns 700 institutionsplatser, som alltid är fullbelagda, att jämföra med 5 000 platser på 50-talet.

J9. Härbärgen – även för kvinnor

Nikoletta Jozsa, Järfälla
Anders Bengtsson, Järfälla
Cia Bentele, Sigtuna
Anne-Lie Elfvén, Stockholm
Jessica Ericsson, Huddinge
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm
Maria Johansson, Stockholm
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att fler härbärgen för kvinnor skapas över hela landet.

34 procent av landets 34 000 hemlösa är kvinnor. Bland unga vuxna i åldern 18-26 år är siffran 41 procent. Hemlöshet kan ha sin grund i många orsaker, det kan handla om psykisk eller fysisk ohälsa, det kan handla om beroendeproblematik och det kan också handla om olyckliga omständigheter och otur. Av de personer som är hemlösa och som uppger att familjeproblem ligger bakom deras hemlöshet är andelen kvinnor nästan 50 procent.

Som hemlös befinner du dig i en väldigt utsatt situation och många blir beroende av hjälp från andra personer för att ha någonstans att sova på natten. Risken att bli utsatt för olika typer av våldsbrott är stor för personer som lever i hemlöshet, och tyvärr ofta större hos hemlösa kvinnor. Kvinnor i hemlöshet riskerar ofta hamna i beroendeställning och utsätts för misshandel, våldtäkter och påtvingad prostitution för att betala för sitt uppehälle. Om en hemlös kvinna dessutom är beroende av narkotika så ökar risken markant eftersom hon då måste få tag på och/eller betala för narkotika också.

Även om antalet härbärgen i landet är för låg så skapar dessa tillfälliga lokaler ett visst skydd om natten för en del människor. Under vintertid är dessa härbärgen ett livsnödvändigt skydd för att inte frysa ihjäl. Människor i hemlöshet har också vittnat om att miljön på gator och torg har blivit betydligt hårdare de senaste åren där våld, hot och trakasserier blivit en del av vardagen. Att få en plats på ett härbärge på natten är inte längre bara ett skydd mot regn och kyla, det är ett skydd mot misshandel och rån.

Trots detta undviker kvinnor som befinner sig i hemlöshet att sova på härbärgen, detta trots riskerna som finns med att sova utomhus. Anledningen till detta är att det är allt vanligare att kvinnor utsätts för hot, rån, misshandel och grova sexuella övergrepp även på härbärgen. Ibland i större omfattning än vad som sker utomhus.

Vi kan aldrig acceptera att kvinnor utsätts för hot, rån, misshandel och sexuella övergrepp. Liberalerna har flera landsmötesbeslut om att hjälpa människor som lever i utsatthet att åter komma in i samhället och skapa sig ett liv i trygghet. För många är vägen dit lång men det är vår uppgift att ge dem förutsättningarna att nå dit. En av dessa förutsättningar är att få kunna stänga en dörr om natten, att få kunna sova utan att riskera hot, misshandel och sexuella övergrepp. Sverige behöver fler härbärgen för enbart kvinnor där de kan vistas i trygghet om natten.

J10. Öka valfriheten i välfärden

Liberalerna Stockholms län
Stig Forshult, Enköping
Peter Sedlacek, Umeå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att lagen om valfrihetssystem (LOV) så långt som möjligt införs inom samtliga delar av socialtjänsten och äldreomsorgen som inte sysslar med myndighetsutövning.
2. **att** Liberalerna ska verka för att det inrättas en nationell funktion för att jämföra kvalitet mellan olika utförare i välfärden.

Valfrihet handlar inte bara om att välja en viss utförare av en tjänst – det handlar ytterst om att ha makten att kunna ordna sitt eget liv på det sätt som passar en själv. Politikens roll är att så långt som möjligt undanröja administrativa gränser och hinder för medborgarens kontroll över sitt eget liv.

Tillsammans med övriga Alliansen införde Liberalerna lagen om valfrihetssystem (LOV). Med LOV kan alla aktörer som uppfyller kraven vara med och delta, till skillnad från traditionell upphandling enligt lagen om offentlig upphandling (LOU), där bara ett begränsat antal utförare väljs ut. Med LOV är det brukarna som avgör vilka utförare som har möjlighet att verka. LOV kan sänka trösklarna för nya aktörer, skapa större kontinuitet och kan göra det lättare för mindre aktörer att konkurrera. I vissa delar av landet har användningen av LOV kommit långt, men i många kommuner, inte minst traditionellt socialdemokratiskt styrda, är valfriheten fortfarande mycket begränsad. Därför bör Liberalerna verka för att upphandling enligt LOV så långt som möjligt används i stället för upphandling enligt LOU.

LOV ska så långt som möjligt införas inom samtliga delar av socialtjänsten och äldreomsorgen som inte sysslar med myndighetsutövning. Exempel på områden där LOV ska införas inkluderar hemtjänst, särskilt boende, daglig verksamhet, missbruksvård och råd- och stödverksamheter såsom föräldrastöd och budget- och skuldrådgivning, samt där så är lämpligt grupp- eller serviceboende för personer med funktionsnedsättning. LOV ska även införas inom vuxenutbildning, inklusive SFI. När LOV inte är lämpligt att använda ska kommunerna undersöka möjligheten att använda alternativa upphandlingsformer enligt LOU som funktionsupphandling och innovationsupphandling.

Det bör också inrättas en nationell funktion för kvalitet för att brukare och deras anhöriga ska kunna göra rättvisande jämförelser mellan olika utförare i välfärden. En sådan nationell funktion ska vara obligatorisk för alla utförare att ansluta sig till, det ska finnas mått på hur brukarna upplever kvaliteten samt beskrivning av de faktiska kvalitetsmåtten som medicinska resultat och livskvalitet. Det ska vara transparens och öppenhet om kvalitet, ekonomi och personal. Socialstyrelsens öppna jämförelser inom äldreomsorgen ska som ett led i detta göras tillgängliga. Andra exempel på områden där öppna jämförelser bör byggas ut är socialtjänsten och skolan.

Föräldraskap och vårdnad samt hbt-frågor

J11. Barnets frihet måste garanteras

Liberalerna Örnsköldsvik
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att överförmyndarnämnden kan tillförordnas delat förmyndarskap vid gravt bristande samarbetsförmåga mellan vårdnadshavare.

Majoriteten av barns vårdnadshavare ser till barnens bästa. Men i vissa situationer kan barnens behov användas som slagträ i konflikter mellan vårdnadshavare. En vårdnadshavare kan vägra samtycke för allt från adressändring till läkartider och deltagande i fritidsaktivite-

ter. I vissa situationer kan även vårdnadshavarens samtycke riskera att skyddade personuppgifter röjs. T.ex. Kan samtycke krävas av vårdnadshavare trots att denne tappat umgängesrätt på grund av våld och det finns skäl för att hemlighålla barnets uppehälle.

Genom att utvidga överförmyndarens befogenhet till att även omfatta delat förmyndarskap vid gravt bristande samarbetsförmåga garanteras barnets frihet och handlingsförmåga.

J12. Umgängesförälder kontra boendeförälder ansvar och barnperspektiv

Liberalerna Kiruna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att undersöka lagens intentioner och utfall ur barnperspektiv gällande umgängesföräldern och boendeförälderns ansvar
2. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att pröva hur exempelvis Föräldrabalken (1949:381) eller andra lagar motsvarar barnkonventionens barnperspektiv"

Det finns många fall där boendeföräldern läggs ofantliga krav på att bevisa dugligheten som förälder till absurdum. Det är inte sällan umgängesföräldern att systematiskt sabotera umgänget och lägga ansvaret hos boendeförälderns, för att använda tingsrätten för att få boendeöverflyttning. Många barn lever i otryggheten och deras frihet är inskränkt beroende på hur boendeföräldern och umgängesföräldern klarar av att kommunicera barnens bästa i alla frågor.

J13. Barns rätt till umgänge

Christina Örnebjär, Kumla

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att barns rättigheter stärks vad gäller umgänge med för dem viktiga personer, särskilt syskon

Barns rätt till umgänge med en förälder regleras i dag i Föräldrabalken. Enligt den har barnet alltid rätt till umgänge med båda sina föräldrar oavsett om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet eller om barnet står under den ena förälderns vårdnad. I undersökningar gjorda av exempelvis Barnombudsmannen kan man dock utläsa att umgänget oftast utgår från föräldrarnas önskemål och inte barnens. I praktiken kan en förälder kräva att träffa sitt barn men ett barn inte att träffa en förälder. Umgänge behöver heller inte betyda barnet och föräldern träffar varandra utan kan handla om kontakt i annan form, exempelvis telefonsamtal eller brev.

Barnets vårdnadshavare har också ett ansvar för att barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Skulle så inte ske kan socialnämnden väcka talan om umgänget i domstol men det är ovanligt att det sker. De röster som oftast höjs är far- och morföräldrar som vill ha rätt till umgänge med sina barnbarn. Barns rätt till umgänge rör dock fler än så. Många barn har till exempel fler än två föräldrar. Det kan handla om familjer där det finns fyra föräldrar, två mammor och två pappor men också familjer där barnet vuxit upp med en styvförälder. I dag har barn ingen juridisk rätt till dessa, utan det saknas skydd för barns rätt till umgänge med personer som inte är dess vårdnadshavare. Den som tilldelas vårdnaden kan helt hindra barnet från umgänge och kontakt med personer som i praktiken har fungerat som barnets föräldrar sedan barnet föddes. En del av barns rätt till umgänge som allt för ofta helt förbises är barns rätt till sina syskon. Dels handlar det om hel- halv- eller styvsyskon som skiljs åt när föräldrarna separerar, dels om barn som placeras i samhällets vård. Enligt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) har föräldrar och vårdnadshavare rätt till umgänge med utgångspunkt i barnets bästa. För syskon finns inte någon motsvarande rätt.

Barnets rätt till respekt för familjelivet är i princip skyddad av Europakonventionen. Domstolen har bland annat slagit fast att minderåriga syskon har rätt till umgänge med varandra. I svensk lagstiftning saknas dock den rätten. I "Se barnet!", det betänkande av 2014 års vårdnadsutredning som kom under våren 2017, finns överhuvudtaget inte någon diskussion kring barns rätt till sina syskon. När undertecknad ställde en fråga kring varför det var så var svaret att man från utredningen sida inte stött på att detta skulle vara ett problem. Svaret från socialsekreterare under samma möte var dock att det är ett vanligt förekommande feno-

men. I forskningsprojektet ”Välfärd i samhällsvården?” önskar också mer än hälften av de placerade barnen mer kontakt med sina syskon. Det saknas dock kunskap om hur vanlig syskonsplittring är och orsakerna för detta, och inte minst hur barnen själva skulle vilja ha det.

Då syskon inte har formell rätt till umgänge behöver inte heller inskränkningar motiveras.

J14. Nej till alla former av surrogatmödraskap i Sverige

Charlotta Schenholm, Stockholm
Cecilia Elving, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säger nej till alla former av surrogatmödraskap, altruistiskt såväl som kommersiellt surrogatmödraskap i Sverige

Sverige har undertecknat och anslutit sig till kvinnokonventionen som antagits av 185 länder i världen i artikel 6 står följande: ”Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnoprostitution.”

Europaparlamentet har tagit ställning mot surrogatmödraskap i en ny resolution om mänskliga rättigheter (http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-0470&language=EN&ring=A8-2015-0344). I motiveringen till ställningstagandet beskriver parlamentet hur surrogatmödraskap underminerar kvinnans värde när hennes kropp används som en handelsvara vilket är en brådskande fråga i kampen för mänskliga rättigheter.

Den 24 februari 2016 presenterades betänkandet ”Olika vägar till föräldraskap”, som bland annat tagit ställning till surrogatmödraskap (SOU 2016:11). Utredningen kom fram till att surrogatmödraskap inte i någon form bör tillåtas i Sverige, något som svensk kvinnorörelse välkomnar.

Också flera remissinstanser ställer sig bakom utredningens resultat. Bland dessa finns Barnombudsmannen (dnr 3.9:0197/16) som delar utredningens bedömning om att det finns stora risker med surrogatarrangemang ifråga om att tillgodose barnets rättigheter.

Flera länder (t.ex. Thailand, Indien) där det tidigare varit lagligt med kommersiellt surrogatmödraskap har nu stängt möjligheten för utlänningar pga. de mycket negativa effekter handeln haft för både kvinnor och barn. I länder (t.ex. Grekland) där man infört altruistiskt surrogatmödraskap har det inte fungerat som tänkt utan det har i praktiken blivit handel med både kvinnor och barn.

Sveriges kvinnolobby har sagt nej till surrogatmödraskap (https://www.facebook.com/nejtillsurrogat/). Det innebär att Sveriges samlade kvinnorörelse säger nej till surrogatmödraskap. Liberala Kvinnor har också anslutit sig till den övriga kvinnorörelsen mot surrogatmödraskap genom landsmötesbeslut i maj 2017.

Nu bör även Liberalerna säga nej till all form av handel med kvinnors kroppar. Låt oss gå på försiktighetsprincipen och inte införa lagstiftning som flertalet remissinstanser säger nej till och som inget annat land har lyckats tillämpa.

J15. Behåll samtyckeslagen vid adoptioner

Leiph Berggren, Gotland

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att nuvarande lagkrav om samtycke till adoption från de biologiska föräldrarna kvarstår.
2. **att** Liberalerna ska verka för att nuvarande lag om moderns återhämtning efter förlossning förtydligas så att minst sex månader ska ha förflutit sedan förlossningen

Debatten om surrogatmödraskapslag är obehaglig. Surrogatmödraskap eller värdmödraskap är en avancerad blandning av etik, medicinteknik och adoptionsjuridik. Medicintekniskt finns inga konstigheter, i princip är det en graviditet genom IVF-teknik. Etiskt finns det en diskussion som ligger snubblande nära prostitutionsdebatten. Den svenska debatten handlar mest om altruistiskt surrogatmödraskap och där får det inte förekomma någon ersättning – så klarar man den debatten.

Juridiskt handlar det om en till stora delar vanlig adoption. En tingsrätt fastställer adoptionen och överför det juridiska föräldraskapet på de nya föräldrarna. Det obehagliga handlar om förspelet till tingsrättens adoptionsbeslut. Svensk lag kräver ett samtycke från föräldrarna innan de kan adoptera bort sitt barn. För att modern ska kunna samtycka krävs att hon återhämtat sig tillräckligt efter nedkomsten. Praxis säger att denna tid inte bör understiga sex veckor. Samtycke kan återkallas innan adoptionsbeslutet vunnit laga kraft. Det finns inget hinder mot att någon annan tillförordnas som vårdnadshavare redan vid förlossningen, men själva adoptionen kan alltså inte genomföras förrän efter en viss betänketid, även om alla är helt överens. Ett vanligt mått tycks vara en betänketid på sex månader, förmodligen hämtat från skilsmässolagen.

Det är denna betänketid som förespråkarna för en ny surrogatmödraskapslag vill ändra på, och det är här det blir obehagligt.

Förespråkarna för en ny lag vill att adoptionen ska kunna genomföras redan vid förlossningen, och att surrogatmodern genom kontrakt ska kunna tvingas att adoptera bort sitt barn.

Ett inte ovanligt argument för adoptionstvånget är att ”det inte är hennes barn”. Genom både ägg- och spermadonation menar man att det inte finns någon koppling mellan surrogatmodern och barnet. Surrogatmodern verkar betraktas som en leverantör, och barnet blir en kontrakterad handelsvara vars hemvist regleras i avtalslagen.

Det finns i dag inga hinder för att en tredje person hjälper ett par att få det barn de önskar. Nuvarande adoptionsregler står inte i vägen. Men de nuvarande reglerna står i vägen för att graviditeter regleras genom kontrakt eller att samtycken forceras fram. Det är bra, låt det förbli så.

J16. Åldersgräns vid juridiskt könsbyte

Mats Nordström, Täby
Richard Brodd, Göteborg
Linn Friman, Stockholm
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en lagändring där åldersgränsen för juridiskt könsbyte tas bort
2. **att** Liberalerna, i händelse av att yrkande 1 inte bifalls, ska verka för en lagändring där åldersgränsen för juridiskt könsbyte med vårdnadshavares samtycke ska vara sju år

I Sverige blir alla barn som föds registrerade som antingen kvinnor eller män. Den registreringen är ens juridiska kön, och utifrån den får man ett personnummer där näst sista siffran är jämn för juridiska kvinnor och ojämn för juridiska män. I Sverige kan man i dag inte ha något annat juridiskt kön än man eller kvinna.

Om man fått diagnosen transsexuell har man möjlighet att byta personnummer och juridiskt kön. Det gör man genom att fylla i och skicka in en blankett till Socialstyrelsens rättsliga råd. Man behöver även skicka med ett speciellt läkarintyg, som skrivs av ens ansvariga utredare, och ett personbevis. För att ansökan ska kunna godkännas i dag måste man ha fått diagnosen transsexuell, fyllt 18 år och vara folkbokförd i Sverige. Alliansregeringen tillsatte en utredning på dåvarande Folkpartiets initiativ som bland annat fick i uppdrag att se över åldersgränser för könskorrigering.

HBT-liberaler är glada att Liberalerna redan stärkt denna grupp genom att på förra landsmötet besluta att slopa åldersgränser vid medicinsk och kirurgisk könskorrigering. Detta för att överlåta beslutet till professionen. Som en konsekvens av detta bör i första hand åldersgräns för juridiskt könsbyte tas bort. I andra hand bör åldersgränsen i likhet med i Norge sänkas till sju år för byte av juridiskt kön med vårdnadshavares samtycke. Det måste anses lämpligt med tanke på att den unga individen får sitt juridiska kön fastställt redan från skolstart och därför ”får med sig” sin officiella historik i tidig ålder. En sådan administrativ åtgärd är också reversibel.

J17. Mer hbtq

Erika Apéll, Huddinge
Saga Bowallius, Täby
Elin Hjelmestam, Stockholm
Caroline Rhawi, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ordet "hbt" ersätts med "hbtq" på samtliga platser i partiprogrammet

Begreppet "queer" fyller en viktig funktion inom hbtq-rörelsen. Det är ett sätt för den som varken definierar sig som homosexuell, bisexuell eller transperson men som ändå bryter mot traditionella köns- eller sexualitetsnormer och utsätts för diskriminering, att bli erkända och synliggjorda. Det är även ett samlingsbegrepp för personer som inte är heterosexuella eller cis (motsatsen till trans).

De allra flesta människor och organisationer har anammat förkortningen hbtq, även Liberalerna eftersom den används på vår hemsida. I partiprogrammet har däremot queerperspektivet fallit bort och det enda som skrivs är hbt. Queerpersoner bör givetvis inkluderas även där. Liberala Ungdomsförbundet Storstockholm yrkar därför att ordet "hbt" ersätts med "hbtq" på samtliga platser i partiprogrammet.

J18. Återställande av könsbegrepp

Andreas Holmberg, Hudiksvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att de subjektiva könsbegreppen från 1 juli 2013 avskaffas, så att begreppen "man och kvinna" åter motsvarar "hane och hona" och så att den som föder sitt barn återigen definieras som barnets mor och inget annat, oavsett vad hen subjektivt upplever sig som
2. **att** om ovanstående yrkande inte går igenom, Liberalerna i så fall verkar för att alla återstående Mödravårdscentraler byter namn till Barnmorskemottagningar eller liknande, eftersom alla barn, om de queera könsbegreppen består, ju inte längre kan sägas vara födda av mödrar.

Eftersom varje ifrågasättande av människors upplevda könstillhörighet tydligen alltid uppfattas som kränkande, och eftersom jag inte åter vill dra på mig reprimander från partistyrelsen, avstår jag den här gången från mer utförliga motiveringar. Tänkande människor torde ändå förstå varför jag som förälder återkommer med denna motion. Jag har inte gått med på att våra skolor i liberalismens namn ska avstå från att lära ut en enstaka jungfrufödelse bara för att de i stället i liberalismens namn ska lära ut att det i alla tider funnits barn som fötts av karlar (i kvinnokropp visserligen). Och jag vill inte låta Sverigedemokraterna och avgrundshögern ensamma stå för tesen att endast kvinnor kan föda barn – det vore att ge dem ett smashläge de inte gjort sig förtjänta av.

J19. God man och förvaltare – en mycket viktig samhällsuppgift

Rakel Lundgren, Bollnäs
Richard Brodd, Göteborg
Linnéa Darell, Linköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en lagändring så att överförmyndare blir skyldiga att polisanmäla förskingrar och stölder som gode män eller förvaltare gör sig skyldiga till
2. **att** Liberalerna verkar för att godmanskapet/förvaltarskapet ska omfatta en ansvarsförsäkring så att huvudmannen skyddas

Gode män och förvaltare har en mycket viktig samhällsuppgift: att tillvarata intresset för en person som är i behov av hjälp för att kunna bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för person. Det ska sägas att många, många gode män gör ett utomordentligt gott arbete. Deras ekonomiska ersättning är liten men deras omtanke och sociala omvårdnad är stor.

Men samhället kräver att samma hjälplösa person, som behöver god man, ska kunna upptäcka och anmäla sin gode man, om det förekommer oegentligheter. Detta är ju orimligt!

Vem ska hen vända sig till? Tyvärr finns otaliga berättelser om hur gode män eller förvaltare har förskingrat sin huvudmans tillgångar.

Det är överförmyndaren i varje kommun som står för granskningen av gode män. Det går oftast till så att överförmyndaren går igenom inlämnade årsredovisning. Hen kan – men är inte skyldig – att begära in några andra uppgifter. I praktiken blir granskningen väldigt sporadisk. Det är överförmyndaren som ska upptäcka de ekonomiska falsarierna, som ibland kan vara både stora och allvarliga. Men hen har, dessvärre, ingen skyldighet att åtgärda dem mer än att möjligen byta ut den gode mannen. Någon polisanmälan behöver hen inte göra och huvudmannen får ingen ersättning för sin förlust utan ser sina pengar och egendom gå upp i rök. Detta kan inte få fortgå!

J20. Förvaltare och gode män

Barbro Westerholm, Stockholm
Margaretha Herthelius, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för lagändringar som styrker huvudmännens rätt och ställning gentemot gode män och förvaltare, som missbrukat sitt ansvar och att dessa också lagförs
2. **att** Liberalerna arbetar för att huvudmännen ska hållas skadeslösa för de förmögenhetsbrott de utsatts för

Under senare år har det i media vid olika tillfällen rapporterats om förvaltare och gode män, som på olika sätt lurat sina huvudmän på pengar och värdesaker. Tyvärr har detta i allmänhet varit sant och det har många gånger framkommit att överförmyndarna varit passiva. Bedrägliga förvaltare eller gode män är ingen nyhet. Det har förekommit i alla tider och gruppen av huvudmän i dessa sammanhang är per definition extra utlämnade och värnlösa mot de personer som vill bedra dem.

Den negativa utvecklingen har förmodligen flera orsaker. Antalet individer som är villiga att åta sig uppdraget som god man eller förvaltare har minskat kontinuerligt. Pensionerade poliser eller tjänstemän av olika slag med pappersvana och med förmåga att vid behov ta en konflikt med andra företrädare för omsorgssverige, har minskat. Vidare har antalet uppdrag ökat kraftigt, när det för varje ensamkommande flyktingbarn ska förordnas en god man. Situationen har varit besvärlig för överförmyndarna som tvingats till snabba rekryteringar av nya gode män, som då tyvärr ibland saknat både fallenhet och lämplighet för uppdragen. Trots att det funnits många skäl att entlediga den olämplige har så inte skett och förklaringen kan ha varit att det inte har gått att rekrytera en ersättare och att då den försumlige gode mannen fått stanna kvar.

En annan sak som aktualiserats vid förmögenhetsbrott riktade mot den som har god man eller förvaltare är frågan hur målsäganden ska få tillbaka vad som berövats hen, om gärningsmannen saknar tillgångar. Oss veterligt saknar kommunerna försäkringar och vad vi känner till är det inget generellt krav från någon kommun att den som utses till förvaltare/god man ska teckna en privat ansvarsförsäkring.

Där kommunerna ligger tätt är det vanligt att en och samma person har uppdrag i flera kommuner. Av sekretesskäl går omfattningen av detta inte att överblicka, men det har vid förundersökningar framkommit att man har haft mer än 20 uppdrag för olika kommuner. Dessa inkomster går förmodligen att leva på, men det är mycket tveksamt om det går att göra ett bra jobb för huvudmännen.

Med hänvisning till ovanstående anser Nätverket Liberala seniorer att Liberalerna ska verka för lagändringar som styrker huvudmännens rätt och ställning gentemot gode män och förvaltare, som missbrukat sitt ansvar och att dessa också lagförs.

Liberalerna bör också arbeta för att huvudmännen hålls skadeslösa, det vill säga att när förmögenhetsbrott begåtts som är riktade mot huvudman ska hen få tillbaka vad som berövats hen, om gärningsmannen saknar tillgångar.

Alkohol, narkotika och tobak samt andra beroendefrågor

J21. En reformerad alkoholpolitik

Magnus Liljegren, Stockholm
Andreas Froby, Botkyrka
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm
Pia Långström, Stockholm
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** statens alkoholmonopol kvarstår men att försäljning flyttas från butiker i egen regi till ett licenssystem med detaljister
2. **att** verksamheten ska utgå från service till kunderna och en restriktiv alkoholpolitik – i den ordningen
3. **att** öl med alkoholhalt upp till 4,5 volymprocent ska få säljas i livsmedelsaffärer

Systembolaget beskriver sitt serviceuppdrag som att de ska ”erbjuda god service över hela landet”. För de allra flesta innebär nog service något vidare än geografisk tillgänglighet. Systembolaget har helt tappat sin kompass när det gäller service. Det digitala 24-timmarssamhället är här, men Systembolaget är hopplöst kvar i 1900-talet.

Det är väl en i grunden fin och socialliberal tanke att vi ska ha ett alkoholmonopol som syftar till att hålla nere konsumtionen till förfång för de allra sköraste. Säkert har den restriktiva alkoholpolitiken haft positiva effekter på folkhälsan. Samtidigt rapporteras att alkoholkonsumtionen bland ungdomar är rekordlåg. Inte sedan 1971 (!) har alkoholkonsumtionen varit så låg som den är i dag. Detta i grupper som inte ens har access till Systembolaget eller berörs av dess restriktiva alkoholpolitik. Det är alltså helt andra mekanismer som ligger bakom denna trend, helt utanför Systembolagets påverkansmöjligheter.

Systembolaget sätter en ära i att alltid ställa service mot alkoholkonsumtion, oavsett vem man har framför sig. Således kan man på företagets hemsida läsa: ” Om du frågar efter ett vin till varmrätten för en bjudning ska du få hjälp med det. Vi kommer däremot inte föreslå att du ska servera ett mousserande vin till aperitif eller ett dessertvin till efterrätten.” Paternalismen är bedövande. Det individuella perspektivet, kundfokuset, är helt frånvarande.

Systembolaget raljerar vidare över att många kunder efterfrågar kylda varor. ”Det finns ingen lag som tvingar oss att ha det. Därför har vi inga kyldiskar.” Man häpnar över respektlösheten för olika kunders behov och det är detta kollektivistiska tänkande som är mycket svårt att fördra som liberal.

Allt sammantaget finns alltså goda anledningar till att Sverige 2017 är ett av endast tre länder i världen som fortfarande håller sig med ett alkoholmonopol. I Malmö finns redan en internetbaserad hemkörningsservice av alkohol som utgår från Köpenhamn. Skånska vinproducenter kan på samma sätt ”exportera” vin till Danmark som sedan skickas tillbaka till kunder i Sverige. Importörer har ”vinklubbar för provsmakning”.

Frågan om gårdsförsäljning är ett pinsamt kapitel. Om den svenska alkoholpolitiken ska överleva krävs en helt annan servicenivå. Generösare öppettider, kylda varor, möjlighet till provsmakning i butik, gårdsbutiker och samarbeten med producenter, hemkörning och goda råd på riktigt är exempel på hur Systembolaget kan öka sin servicegrad. Kanske ökar konsumtionen något – kanske inte. Däremot kommer vi få en detaljist i takt med tidens tempo och resten av världen. Men viktigast för att höja servicenivån är att bryta upp monopolet och införa ett licenssystem för försäljning av alkohol. Detta kommer att leda till hälsosam konkurrens. Förutom rena alkoholbutiker bör ett sådant system också rymma mer specialiserade butiker inriktade på öl, vin, gårds- och fabriksförsäljning och olika målgrupper. Slutligen bör öl med alkoholhalt på upp till 4,5 volymprocent, så kallad mellanöl, åter få säljas i livsmedelsaffärer.

J22. Tillåt gårdsbutiker att sälja egenproducerat öl och vin

Roland Eriksson, Ulricehamn
Peter Christensen, Karlskrona
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det blir tillåtet för gårdsbutiker att sälja egenproducerat öl och vin

Den svenska landsbygden behöver all stöttning den kan få för att fortsätta vara en levande landsbygd. Intresset för att köpa olika typer av livsmedel direkt från odlaren ökar ständigt och bidrar till en ökad besöksnäring runtom i landet. Att även tillåta försäljning av öl och vin i gårdsbutiker skulle ytterligare stärka förutsättningarna till företagande på landsbygden.

J23. Nej till privat alkoholförsäljning

Gabriel Romanus, Stockholm
Sven Andréasson, Stockholm
Hans Lindblad, Gävle
Ingemar Mundebo, Lidingö
Olle Wästberg, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uttalar sig emot s.k. gårdsförsäljning av alkoholdrycker eftersom den skulle äventyra Systembolagets ensamrätt, som är en grundpelare i den svenska alkoholpolitiken

Landsmötet 2015 uttalade sig med knapp majoritet för s.k. gårdsförsäljning av alkoholdrycker vid sidan av det svenska detaljhandelsmonopolet. Beslutet fattades i strid mot enhälliga yttranden av både partistyrelsen och landsmötets utskott, och utan egentlig debatt. De som begärde ordet för bemötande, när motionären yrkade på sin motion, fick inte ordet på grund av tidsbrist. Knappast en idealisk metod att ändra partiets politik.

Två statliga utredningar, och en rad juridiska remissinstanser hade kommit fram till att s.k. gårdsförsäljning i egentlig mening, det vill säga att ge enbart mindre svenska tillverkare rätt att sälja sina produkter direkt till konsumenter, inte är möjlig utan att äventyra det svenska detaljhandelsmonopolet, som riksdagens socialutskott enhälligt har uttalat är en grundpelare i den svenska alkoholpolitiken.

Den ena av dessa utredningar, som åberopades i den motion som bifölls av landsmötet 2015, föreslog i stället att alla tillverkare av alkoholdrycker – även utländska – under vissa förutsättningar skulle få öppna försäljningsställen, som då inte skulle behöva ligga i anslutning till tillverkningsstället. Därmed skulle vårt detaljhandelsmonopol för alkoholdrycker i praktiken vara avskaffat.(Det hör till saken att även motionären, i debatten efter landsmötet, har tagit avstånd från utredningsförslaget.)Det finns alltså behov att klara ut var vårt parti står i denna viktiga alkoholpolitiska fråga. Det bör göras klart att partiet står bakom Systembolagets ensamrätt att bedriva detaljhandel med alkoholdrycker. Den har inte bara brett stöd i riksdagen, utan också av en mycket stor majoritet av svenska folket. Forskning har övertygande visat att ett avskaffande av det svenska detaljhandelsmonopolet med stor sannolikhet skulle leda till kraftigt ökade alkoholskador.

Det bör understrykas, att det inte är en eventuell gårdsförsäljning i sig, som skulle utgöra det stora alkoholpolitiska problemet. Om försäljningen begränsades till små ”vingårdar” på landsbygden, så skulle volymerna sannolikt bli obetydliga. Något allvarligare skulle det bli om försäljningen även omfattade sprittillverkning och bryggerier. Men det verkligt allvarliga är att en gårdsförsäljning skulle innebära ett gynnande av svenska tillverkare i förhållande till utländska, vilket inte är tillåtet enligt EU-rätten, om vi ska kunna behålla ett detaljhandelsmonopol. Det går inte heller att åberopa att Finland tillåter gårdsförsäljning, eftersom den bara omfattar vissa bär- och fruktviner. Det har klargjorts av EU-kommissionen. Vingårdarna själva har i en LRF-enkät bedömt att försäljningen genom Systembolaget skulle vara flera gånger större än en eventuell gårdsförsäljning. Det ligger alltså inte i deras intresse att äventyra Systembolaget.

J24. Färre måste dö av narkotika

Joar Forssell, Stockholm
Anna Horn, Stockholm
Max Sjöberg, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att avkriminalisera innehav av narkotikaklassade preparat
2. **att** Liberalerna ska verka för att avkriminalisera bruket av narkotikaklassade preparat
3. **att** Liberalerna ska verka för att svensk narkotikapolitik regelbundet utvärderas av fristående forskare och med utgångspunkten att skadorna av bruket ska minska

Den svenska narkotikapolitiken har i dag en nolltoleranspolicy. Det ska vara svårt och jobbigt att vara en knarkare – man har med den policyn trott att man ska minska narkotikadödligheten och rädda fler liv. Tyvärr visar facit efter decennier med politiken att effekten är motsatsen. Sverige har i dagsläget en av Europas högsta dödlighetstal i Europa. Det är fullkomligt oacceptabelt. Med så dramatiska dödssiffror krävs dramatiska åtgärder. Liberalerna har länge varit ett parti som kämpar för de svagaste i samhället – vårt införande av, och kämpande för, LSS, är en sådan åtgärd. Det är dags att vi tar ansvar också för dem som befinner sig i samhällets absoluta bottenskikt och erbjuder dem en väg ut ur misären och framförallt en möjlighet för dem att rädda sina liv. Av humanitära skäl motionerar Liberala ungdomsförbundet härmed för att Liberalernas narkotikapolitik ska ha syftet att rädda liv. Såväl forskningen som antalet dödsfall tvingar oss att välja rätt väg. Liberala ungdomsförbundet yrkar därför:

J25. Legalisera cannabis

Mikael Bravin Karlsson, Nybro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att avkriminalisera, legalisera, reglera och begränsa tillgången av cannabis i Sverige

Den liberala regeringen i Kanada avkriminaliserar och legaliserar cannabis. WHO rekommenderar avkriminalisering. I Sverige är all konsumtion av cannabis ett missbruk enligt lag och straffbart med sex månader i fängelse. Uppskattningsvis en miljon Svenskar har använt cannabis en eller flera gånger. Svenskar vägras på grund av sitt nationella, kulturella och sociala ursprung ekonomisk och kulturell välfärd genom statlig diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning rätten till att konkurrera på lika villkor inom en global mångmiljardindustri Cannabis bör regleras i lagstiftning som drogerna alkohol och tobak. Strikt reglerad handel ökar rättssäkerheten och begränsar tillgången av cannabis till barn och unga vuxna i samhället. Att avkriminalisera cannabis igen och legalisera cannabis frigör enorma resurser och Polisen kan prioritera sin verksamhet på grov brottslighet och nykterhetskontroller. 1. Liberalerna ska ta ställning för att: Inrätta den byrå, statliga myndighet som ska utöva regulatorisk kontroll av cannabis som kultiveras för medicinska, vetenskapliga, samhällsnyttiga ändamål.2. Liberalerna ska ta ställning för att: Avkriminalisera all konsumtion av cannabis.3. Liberalerna ska ta ställning för att: Legalisera odling av cannabis för eget bruk.

1988 blev alla användare av cannabis i Sverige sjukdomsstämplade. I Sverige är allt bruk av cannabis ett missbruk straffbart med 6 månader i fängelse och tvångsåtgärder.

Alla människor ska ha goda förutsättningar att utvecklas. Alla former av diskriminering måste därför bekämpas. Liberaler är världsmedborgare. Människors rätt till frihet måste värnas oavsett var på jorden de befinner sig. Vi arbetar för global frihandel och en generös biståndspolitik. Vi vill stärka demokratin och marknadsekonomin i alla världens länder. Polis använder tvångsmedel i ett av regeringen uttalat krig specifikt mot konsumenter av cannabis. Polis frihetsberövar på uppdrag av staten individer i Sverige och tvingar dem att genomgå tortyrliknande, förnedrande och kränkande behandling. Svenskar och besökare i landet tvingas till bevakade urinprovtagningar, individer får sina kroppshålor undersökta och blodprov taget under tvång. Misstankegrad för bruk av cannabis till grund för frihetsberövande kan vara vanliga förkylningssymptom likt röda ögon, hårstil, klädstil, internetbeteende eller ett liberalt förhållningssätt.

Enligt polisens bedömningar är Sverige självförsörjande av cannabis, ”marijuana”. Enskilda Poliser har uppskattat att handeln av cannabis i Sverige omsätter minst fem miljarder kronor årligen, enbart i formen av ”hasch”. Det är pengar som undkommer skatt och som till största delen går direkt till grovt kriminella som med dödligt våld krigar om marknaden. Enligt Polisen är Sverige sedan 7 år tillbaka självförsörjande av odlad cannabis, ”marijuana”, mestadels för privat konsumtion. Cannabis brukas av människor oberoende av social, ekonomisk eller kulturell bakgrund. Sverige har en etablerad cannabiskultur och uppskattningsvis en miljon Svenskar har konsumerat Cannabis.

Det finns inga hinder för regeringen att legalisera cannabis för samhällsnyttiga ändamål även i Sverige enligt undertecknade konventioner. Det är inte en fråga om folkomröstning det är en fråga om allas våra rättigheter. WHO rekommenderar avkriminalisering. Svenskar rätten att konkurrera internationellt och diskrimineras i fråga om anställning och yrkesutövning. Det är förutom kriminaliseringen av användarna även det kriminellt i sig självt.

Sverige saknar den statliga myndighet, byrå som krävs för att kontrollera odlingar och hanteringen av skörden. Ansökan för hantering av medicinsk cannabis görs hos Läkemedelsverket den kostar trots förbudet och avsaknad av denna myndighet 20 000 kronor. Oavsett utslag. En legaliserad, reglerad och kontrollerad marknad begränsar tillgången av cannabis, skyddar familjer, gör samhällen säkrare genom utbildning och prevention med ökad fokus på vård och rättssäkerhet. Den liberala visionen är att fri rörlighet för individen ska vara en mänsklig rättighet. Alla ska tillåtas leva och verka där i världen som de själva vill. Liberalerna ska verka för en legalisering av cannabis även i Sverige. Inte för att det är lätt. Utan för att det är rätt.

J26. Behåll restriktiv narkotikapolitik

Gabriel Romanus, Stockholm
Rolf Bromme, Upplands Väsby
Abit Dundar, Stockholm
Birgitta Rydberg, Stockholm
Torkild Strandberg, Landskrona m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uttalar följande angående narkotikapolitiken:
   ”1. Visionen om det narkotikafria samhället bör hållas levande genom att ökad vikt läggs vid det förebyggande arbetet.
   2. All icke-medicinsk hantering av narkotika bör även fortsättningsvis vara olaglig, det vill säga nej till legalisering och avkriminalisering.
   3. Den höga narkotikarelaterade dödligheten måste nedbringas, bland annat genom bättre kontroll över LARO-behandling och narkotikaklassade läkemedel.
   4. Drogberoende personer som fälls för ringa narkotikabrott (det vill säga endast droganvändning eller innehav för eget bruk) bör som regel dömas till kontraktsvård.
   5. Lagliga möjligheter till tidigt ingripande, genom bland annat provtagning, bör bibehållas.
   6. Läkemedel som kan häva överdos, till exempel Naloxon, bör göras brett tillgängliga.
   7. Forskning om narkotikaförebyggande åtgärder bör intensifieras, så att kvaliteten kommer i nivå med alkoholforskningen.”

Den arbetsgrupp som har lagt fram förslag om missbruk och beroendevård fokuserar nästan helt på vårdfrågorna. Det förebyggande perspektivet lyser med sin frånvaro. Men syftet med den restriktiva narkotikapolitiken är ju att så få som möjligt ska använda narkotika. Samtidigt ska den som är beroende erbjudas vård. Den svenska narkotikapolitiken är framgångsrik genom att få prövar narkotika. De höga dödstalen är ett misslyckande. Men de bör inte mötas med åtgärder som riskerar att öka narkotikaanvändningen. Då ökar också skadorna. Den restriktiva politiken har funnits i drygt 35 år, medan dödligheten ökade dramatiskt från 2006. Det sammanföll i tiden med ökningen av läkemedelsassisterad behandling av heroinmissbrukare (LARO) från en handfull kliniker till över hundra. Nu är det vanligare att de som dör har läkemedel i blodet än heroin.

Den ökade tillgången till dessa medel beror på både bristande kontroll och läckage från LARO-behandlingen och smuggling. Man måste alltså motverka både läckage från LARO-behandlingen och smuggling. T ex måste den patient som säljer vidare eller som fortsätter

missbruka droger föras över till dagligt intag av metadon (eller motsvarande) i närvaro av personal.

När det gäller andra narkotikaklassade läkemedel är det viktigt att den som lider av svår smärta eller ångest får det läkemedel som hen behöver. Samtidigt har antalet dödsfall där den avlidne har smärtstillande medel (opioider) i kroppen ökat. Det tyder på svart handel eller läckage från legal förskrivning. Det måste motverkas.

Gruppen anser att den som är sjuk (det vill säga beroende) ska erbjudas vård, inte fängelse. För det första finns vård även i fängelserna. De som döms till fängelse har begått allvarliga brott, ofta försäljning av narkotika till andra. Lika lite som alkoholberoende kan ursäkta att man riskerar andras liv genom rattfylleri, lika lite kan drogberoende ursäkta att man riskerar andras liv genom att langa narkotika.

För det andra är många som använder narkotika ännu inte beroende. Syftet med straffet är i deras fall att avskräcka från fortsatt narkotikabruk. Om de inte säljer, döms de för ringa narkotikabrott till böter. De som är beroende bör som regel dömas till kontraktsvård.

Syftet med att fängelse finns i straffskalan är att det enligt nuvarande lagstiftning krävs för att man ska kunna vidta s.k. tvångsåtgärder, det vill säga framför allt provtagning (”kroppsbesiktning”). Det är viktigt att polisen har den möjligheten för att kunna ingripa tidigt när ungdomar missbrukar narkotika. Det räddar liv. Om man kan lösa detta på annat sätt lagtekniskt, behövs inte fängelse i straffskalan för enbart innehav för personligt bruk eller droganvändning.

Skademinskning (”harm reduction”) är slagordet för dagen för dem som vill legalisera eller avkriminalisera narkotika. Givetvis är det viktigt att minska skadorna, både dödsfall och andra skador. Men det bör inte leda till att vi accepterar narkotika. Den viktigaste skademinskningen är fortfarande att så få som möjligt använder droger.

J27. Avkriminalisera inte narkotikamissbruk

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säger nej till förslaget från socialpolitiska arbetsgruppen att avkriminalisera narkotikamissbruk och narkotikainnehav

Kriminalisering av narkotikainnehav och missbruk ger en avhållande effekt på att börja missbruk. Vidare underlättar det att ta om hand personer som redan påbörjat ett missbruk. Dessa ska självklart ges stöd och vård för att komma bort från missbruket. Polisens insatser mot narkotika ska fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning inklusive att gripa missbrukare eftersom dessa ofta finansierar sitt bruk genom att langa åt andra.

J28. Reglering av spelreklam

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för någon form av reglering kring spelreklam och dess marknadsföring likt den som finns för alkohol och tobak

Få har inte missat den stora mängd av spelreklam som i princip visas överallt. Det är också för oss känt att många fastnar i ett spelmissbruk, som kan leda till privatekonomisk katastrof, familjetragedier, kriminella handlingar och en livslång skuld. Samhället har kostnader för sjukskrivningar, skuldsanering och t.o.m. frihetsberövande som en konsekvens bakom problemet. Det finns en politisk kraft att stävja andra beroendeframkallande droger som tobak och alkohol. Reklam och information på förpackningar lyfte fram riskerna med bruk av dessa stimulantia. Förutom reglering av reklam och marknadsföring har vi en punktskatt som ska få oss att förhoppningsvis minska och förstå konsekvenserna av användandet. Spelreklam och dess kampanjer blir allt mer omfattande, får en allt större proportion och det visar att det är en lönsam bransch, och pengarna kommer ofta från individer som helt eller delvis tömmer sin ekonomiska privata reserver. Ett förslag kan vara varningstexter samt var och hur annonsering sker.

En varningstext kan lyda: ”Ett idogt spelande kan leda till skilsmässa.” ”Spel kan leda till en livslång skuld.” ”Spel kan leda till att indrivningsmannen knackar på dörren.”

Jag är för frihet och att det är upp till individen själv att välja. Samtidigt vet vi att så kloka är vi inte för om så vore fallet hade vi kunnat avskaffa regleringen av tobak och alkohol.

J29. Rökförbud

Tommy Persson, Stockholm
Pia Långström, Stockholm
Peter Michanek, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att nuvarande rökförbud ska omfatta även uteserveringar, entréer till lokaler och andra utrymmen som allmänheten har tillträde till, områden utomhus som är avsedda att användas av den som reser med färdmedel i inrikes kollektivtrafik, inhägnade platser utomhus huvudsakligen avsedda för idrottsutövning samt lekplatser som allmänheten har tillträde till

I slutbetänkandet av Tobaksdirektivutredningen (SOU 2016:14 s. 250) finns förslaget att göra ytterligare utomhusmiljöer rökfria.

Målsättningen för den svenska tobakspolitiken är att minska rökningen och att ingen ofrivilligt ska utsättas för rök i sin omgivning (prop. 20012/03:35). Det arbetet går sakta i rätt riktning men mer måste göras.

I dag är rökning förbjuden i restauranger och på andra serveringsställen, utom när servering sker utomhus. En sammanställning av forskningsresultat visar att det också faktiskt förekommer förhöjda nivåer av tobaksrök på allmänna platser utomhus där rökning är tillåten. Tobaksröksnivåerna är kraftigt förhöjda inom en radie av 0,3–1 meter från rökkällan men förhöjda värden uppmättes även på så långt avstånd som 9 meter från källan.

Det är nu dags att även införa ett rökförbud i vissa utomhusmiljöer som uteserveringar och lekplatser m.m. Barn och vuxnas hälsa ska inte längre äventyras. Serveringspersonal utomhus ska ges samma rättigheter till en rökfri miljö som andra arbetstagare. Astmatiker och andra med känsliga luftrör måste få kunna vistas på uteserveringar och andra utomhusmiljöer.

I en enkätundersökning av Folkhälsoinstitutet ansåg sex av tio att uteserveringar borde göras rökfria. Studier visar att ett införande av rökfria allmänna platser utomhus minskar prevalensen av rökning. Fler rökfria platser kan göra att en del av dem som röker blir mer benägna att sluta eller minska sin konsumtion.

I andra länder runt om i världen finns rökförbud på utomhusserveringar och andra allmänna utomhusmiljöer. Där kan alla vistas utan att riskera sin hälsa. Sverige ligger efter i utvecklingen mot att alla medborgare ska ha möjlighet att vistas i rökfria miljöer. Det måste vi liberaler ändra på. Sverige ska leda utvecklingen mot en hälsosammare utomhusmiljö.

Visst har vuxna människor rätt att göra även dåliga val som ex rökning i livet! Samhället ska inte förbjuda att någon röker så länge hen inte skadar någon annan individ. Det ska finnas platser utomhus där rökning är tillåten. I ett modernt samhälle som Sverige bör det vara självklart att vi ska värna om folkhälsan och att även astmatiker och andra som inte tål tobaksrök ska ges frihet att njuta av utomhusserveringar. Den friheten måste försvaras.

Funktionshinderpolitik

J30. Människoanpassa bostadsanpassningen

Liberalerna Östergötland

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att regelverket för bostadsanpassning förändras så att den enskilde också har lagstadgad möjlighet att få stöd med införskaffande, drift och ägande av anpassningsåtgärderna.

Personer med funktionsnedsättning har möjlighet att ansöka om bidrag för anpassning av sin bostad. Syftet med lagen är att skapa möjligheter till ett självständigt liv i ett eget boende. Det är kommunen som beslutar om bidraget, och bidraget lämnas till den enskilde. Det gäller oavsett om personen har en hyres- eller bostadsrätt eller själv äger sin fastighet.

Bostadsanpassningsbidrag lämnas för fasta funktioner i och i anslutning till bostaden, det vill säga sådana åtgärder som normalt inte tas med vid flytt. Det kan handla om badrumsanpassning, borttagning av trösklar, breddning av dörrar, ramper och hissar. Tidigare har kommunen tagit ett stort ansvar för åtgärderna, men sen en tid har Boverkets föreskrifter förändrat kommunernas tillämpning av reglerna. Fokus ligger nu på att den enskilde själv beställer hantverkare, material m.m.

Förändringen är viktig ur ett frihetsperspektiv, det ger människor möjlighet att välja åtgärder och leverantörer som passar dina förhållanden. Den enskilde har också ett särskilt skydd genom konsumentköplagen, ett skydd som inte finns när kommunen är motpart.

Men för vissa grupper uppstår nya utmaningar och problem. När hissen är på plats måste den skötas och kontrolleras. Det går ofta att teckna serviceavtal, men för en äldre, rörelsehindrad person är det svårt att delta aktivt när hantverkaren kommer. I flerfamiljshus har du också som enskild ansvar för en hiss som alla har tillgång till, placerad i en fastighet som du inte själv har rådighet över.

Andra grupper behöver av olika skäl ta hjälp av anhöriga och vänner för att hantera sin privatekonomi. Att krävas på fleråriga avtal och efterlevnad av kontrollregler är då en stor börda. Delvis kan problemet hanteras genom att den enskilde lämnar fullmakt till kommunen, men då krävs kännedom om att det är möjligt, något som kommunen gärna underlåter att informera om då det står i kontrast mot Boverkets regler. Vi menar därför att Liberalerna bör verka för att regelverket förändras så att den enskilde också har lagstadgad möjlighet att få stöd med införskaffande, drift och ägande av anpassningsåtgärderna.

J31. Rätten till sysselsättning och försörjning för funktionshindrade

Liberalerna Västsverige

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 25 i programmet "Att få vara sitt bästa jag", justeras enligt nedanstående: "Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till arbete eller annan sysselsättning. Ett särskilt sysselsättningsmål ska införas."

Totalt sett i Sverige finns det knappt 5 miljoner människor sysselsatta, i åldern 16–64 år. Detta utgör 80 procent av den totala befolkningen och är bland EU:s högsta. I gruppen funktionshindrade var dock sysselsättningsgraden endast 55 procent. Personer med en funktionsnedsättning som inte bidrar till nedsatt arbetsförmåga har dock en sysselsättningsgrad som är lika hög som övriga på den svenska arbetsmarknaden. Att många individer med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder inte kan etablera sig på den svenska arbetsmarknaden bidrar till ett livslångt utanförskap både ekonomiskt och socialt. Detta är inte acceptabelt. Av de 364 400 inskrivna på Arbetsförmedlingen har 66 300 en kod för funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga.

Arbetslinjen ska värnas, för alla.

J32. Alla har en arbetsförmåga

Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkten 26 i rapporten "Att få vara sitt bästa jag" ska ändra texten från "Personer med en funktionsnedsättning som begränsar arbetsutbudet..." till "Personer med en funktionsnedsättning som begränsar arbetsförmågan..."

Oavsett funktionsnedsättning eller inte har alla människor en arbetsförmåga som kan matchas mot en arbetsuppgifts behov. När man i rapporten försöker ändra definitionen av arbetsförmåga till begreppet arbetsutbud så blir det inte bara förvirrande utan direkt missvisande då arbetsutbud är ett sådant vedertaget begrepp för arbetsgivarnas aggregerade behov av arbetskraft det vill säga det utbud av arbete som finns.

J33. Ledsagarservice till personer med grav synnedsättning eller dövblindhet

Eva Fridh, Västerås
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Håkan Welin, Håbo
Marianne Åhman, Sunne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att åstadkomma en lagändring, alternativt tydligare tillämpningsföreskrifter, så att personer med grav synnedsättning eller dövblindhet åter anses tillhöra LSS-lagens tredje personkrets och därmed har rätt till ledsagarservice via denna lagstiftning

När LSS-lagen var ny fick personer med grav synnedsättning eller dövblindhet nästan alltid rätt till ledsagarservice enligt LSS De ansågs då tillhöra personkrets tre. Nu är det inte så längre. När personen ansöker om ledsagarservice sker ett korsförhör om ex. toalettbesök, av- och påklädning samt förmågan att äta. Även relevanta faktorer, för den sökta insatsen, som förmågan att orientera och förflytta sig utreds. Därefter blir det, nästan utan undantag, avslag med motiveringen att personen inte har tillräckligt stora svårigheter i sitt dagliga liv och därmed inte ett stort hjälpbehov.

Detta sker trots att personer med grav synnedsättning eller dövblindhet uttryckligen nämns i LSS-lagens förarbeten (prop. 1992/93:159 s. 168–171), som grupper som har rätt till ledsagarservice via denna lagstiftning. Att så var avsikten meddelade Bengt Westerberg, förre Folkpartiledaren och socialministern vid lagens tillkomst, vid Tillgänglighetsdagarna 11 maj 2017 i Eskilstuna.

Ledsagarservice enligt socialtjänstlagen är inte ett godtagbart alternativ. I stället för att leva som andra ska personen då enbart ha skäliga levnadsvillkor, vilket innebär färre beviljade timmars ledsagning och oftast en timtaxa på flera hundra kronor. Det innebär alltså att personen måste betala för att ex. gå en promenad.

Dessutom blir det svårare att själv välja ledsagare och att få bestämma när och till vad ledsagningen ska användas. Om personen flyttar till en ny kommun eller en ny stadsdel och har ett gynnande LSS-beslut hjälper det inte. Även om hen bor kvar i samma kommun eller stadsdel blir det med största sannolikhet avslag vid omprövningen. Då görs nämligen en ny bedömning av personkretstillhörigheten.

Numera är i princip samtliga LSS-beslut tidsbegränsade, ofta ett års giltighetstid. Rättspraxis har hårdnat och rättsläget är osäkert. Det finns gynnande kammarrättsdomar (Kammarrätten i Göteborg: mål nr 5508-06, 5510-06, 556-2001 och 1758-14), men dessa ignoreras. I Socialstyrelsens publikation ”Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS” (artikelnummer 2015-3-7) står det att ledsagarservice är den LSS-insats som minskat mest.

Konsekvenserna blir förödande. Personer med grav synnedsättning eller dövblindhet drabbas hälsomässigt då de inte kan leva ett fungerande liv som är anpassat efter deras behov och önskemål. En inlåsningseffekt uppstår när olika kommuner och stadsdelar gör olika bedömningar av vad som krävs för att kvala in i lagens tredje personkrets. Vem vågar flytta för att arbeta eller studera när hen löper en överhängande risk att förlora sin LSS? Vem vågar bilda familj när besluten är tidsbegränsade och livet kan krascha vid nästa omprövning?

Nu utreds LSS-lagen. Det räcker inte som åtgärd. En lagändring, alternativt tydligare tillämpningsföreskrifter, krävs så att det framgår att personer med grav synnedsättning eller dövblindhet tillhör personkrets tre och därmed har rätt till ledsagarservice enligt LSS.

J34. Belys och förstärk valfriheten inom den personliga assistansen

Mari Lindahl, Habo
Kim Andersson, Vaggeryd
Maria Mattsson, Järfälla

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna även fortsättningsvis stark arbetar med valfriheten i fokus vad gäller funktionshinderpolitikens alla delar och att det är individens behov och vilja som visar vägen. Som garanti för detta ska Liberalerna verka för ökad tillgänglighet och inkludering i samhällets alla beslutsorgan

2. **att** Liberalerna verkar för att ingen skillnad görs på anställda inom LSS såsom ledsagare, personliga assistenter m.fl. oavsett om de är närstående eller utomstående vad gäller anställningsmöjlighet, villkor eller ersättning

Valfrihet är av fundamental vikt för att kunna leva, planera och bestämma över sitt liv. Ingen människa ska på grund av funktionsnedsättning få begränsade möjligheter att vara fri utan ha sin rätt till att välja på samma villkor som andra.

Utvecklingen går i helt motsatt riktning. Den enskildes valfrihet hotas från alla håll. Ett samhälle växer fram där personer med funktionsnedsättning återigen ses som objekt. Fördomar om den enskildes förmåga om att kunna ta beslut florera. Nya regler, vägledningar och praxis kväver människors drömmar och visioner. Detta får inte fortgå!

Från början genomsyrades LSS, och arbetet med denna reform av ett tydligt rättighetsperspektiv. Det handlade om den enskildes rätt att vara en självklar del i demokratin. Som assistansanvändare byggde man upp sin egen assistans och man kunde äntligen utforma sitt liv – ett fritt liv i trygghet. Valfrihet att bygga upp sin egen assistans fanns. Makten att själv forma ditt liv låg tydligt hos dig som assistansanvändare.

Utvecklingen mot upphackade insatser och en glidning från självständighet till ett grupperande synsätt med vård och omsorg som lösning måste stoppas. Hemtjänst eller alternativa boendeformer etc. får aldrig ses som något som kan ersätta den personliga assistansen.

Vi liberaler måste vara oerhört vaksamma på denna utveckling och arbeta vidare med liberalt fokus på att varje person oavsett funktionsförmåga har rätt till självbestämmande och ett likvärdigt liv med andra. Liberalerna ska slå vakt om assistansanvändarens rätt att själv avgöra vem som utför assistansen och på vilket sätt den anordnas.

Liberalt är att själv kunna vara arbetsgivare eller att kunna välja en anordnare i mindre format och att dessa alternativ inte försvinner på grund av resursbrist. De stora alternativens möjlighet till effektivisering får inte ge en missvisande bild av vad som krävs för att kunna erbjuda god kvalitet. Liberalt är att kunna välja assistent oavsett om denna är närstående eller ej. Bara den enskilde eller den enskildes företrädare vet vad som är bäst för denne.

Ingången måste alltid vara att det är den enskildes vilja och utgångspunkt som får råda. Utgångspunkt måste vara att den närstående inte utifrån ska ses som ett hinder för frihet och självständighet. Precis som det är i för alla familjer och relationer så kan roller, interaktion och kommunikation se olika ut. Liberalt är att inte låta familjeband förbytas till institutioners fängslande rep.

Slutligen: Liberalt är att se individens behov och egna vilja samt ge alla utan undantag möjlighet till frihet!

J35. Läkarmedverkan i LSS-boenden

Barbro Westerholm, Stockholm
Richard Brodd, Göteborg
Bengt Eliasson, Kungsbacka
Peter Sedlacek, Umeå
Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att läkarmedverkan i bostäder med särskilt stöd och service enligt LSS når det mål om jämlik vård av hög kvalitet som riksdagen satt upp

År 1994 blev kommunerna huvudmän för LSS. Det beslöts att all hälso- och sjukvård, inklusive habilitering, skulle skötas av kommunen, utom läkartillsyn och läkarvård, den skulle landstingen ansvara för även i fortsättningen. Sedan 2007 regleras läkarmedverkan i kommunal vård och omsorg i hälso- och sjukvårdslagen innebärande att landstingen ska avsätta de läkarresurser som behövs för att enskilda ska kunna erbjudas god hälso- och sjukvård i den kommunala omsorgen. De utvärderingar som därefter gjorts bl.a. av Socialstyrelsen 2013 visar att de som bor i LSS -gruppbostäder får en sämre hälso- och sjukvård än andra. Den huvudsakliga orsaken till detta är bristande läkartillsyn inom LSS-boendena. Situationen verkar fortfarande vara densamma även om läkarinsatserna varierar landet.

Det är extra allvarligt att målet hälso- och sjukvård på lika villkor inte nås för personer med utvecklingsstörningar. Funktionsnedsättningar kan försvåra eller göra det omöjligt för den enskilde att förstå och hantera sin sjukdom, att påtala sina besvär, att söka hjälp och att medverka när diagnos ska ställas och behandling genomföras.

Mot bakgrund av ovanstående: Liberalerna måste verka för att läkarmedverkan i bostäder med särskilt stöd och service enligt LSS når det mål om jämlik vård av hög kvalitet som riksdagen satt upp.

K.
Jämställdhet

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

K. Jämställdhet

Inledning

Sverige år 2017 är det fortfarande mycket kvar att göra för ett jämställt samhälle. I över hundra år har vi liberaler kämpat för kvinnans frigörelse. Det har handlat om rösträtt, rätten till utbildning, egen försörjning och rätten till sin egen kropp – helt enkelt rätten att välja sitt eget liv. Den kampen måste fortsätta. Vi blundar därför inte för att de flickor och kvinnor som i dag lever i ofrihet mitt i det svenska samhället. För dem och alla andra kvinnor och män, flickor och pojkar som varje dag påverkas av denna orättvisa är det ingen hjälp att orättvisan förut var ännu större.

Det liberala jämställdhetsuppdraget tar sikte på kvinnors och mäns lika rätt till frihet, ansvar och makt. Det handlar om att frigöra individen genom att bekämpa den bristande jämställdheten och de värderingar som ligger bakom. Jämfört med flertalet länder i vår omvärld har Sverige hunnit långt i utvecklingen mot jämställdhet, men fortfarande år 2017 är Sverige inte ett jämställt land. Patriarkala maktstrukturer begränsar individens frihet och möjlighet att delta fullt ut i samhället. Insikten om denna ofrihet särskilt drabbar kvinnor och att dessa maktstrukturer måste brytas gör Liberalerna till ett feministiskt parti.

Strävan mot jämställdhet handlar om både värderingar och kunskap. I dagens Sverige skiljer det 3,6 miljoner kronor i livsarbetsinkomst mellan en genomsnittlig man och en genomsnittlig kvinna, kvinnor tar ut tre gånger fler föräldradagar än män, traditionellt kvinnliga yrken präglas av lägre löner än traditionellt manliga yrken och kvinnor löper långt större risk att råka ut för grovt våld i det egna hemmet. Liberalerna utgår från sådana fakta, ser hur individer drabbas, erkänner strukturerna bakom och arbetar för förändring. Det är detta som är liberal feminism.

Som liberala feminister vill vi fortsätta ändra och reformera för att komma ännu längre, och en central fråga är då utformningen av familjepolitiken. En ambitiös föräldraförsäkring, rätt till deltid och en utbyggd förskola med hög kvalitet är avgörande för att både kvinnor och män ska kunna kombinera jobb och föräldraskap.

Därför vill vi förändra de inslag i dagens familjepolitik som befäster stela strukturer och bristande jämställdhet. Viktigast är att skapa en mer modern och jämställd föräldraförsäkring. Partistyrelsen föreslår till årets landsmöte en ny modell som bidrar till valfrihet, flexibilitet och jämställdhet.

I över 25 år har debatten om en jämställd familjepolitik dominerats av frågan om en ökad individualisering. Det är en viktig fråga, och Liberalerna har tagit kampen för att det nu finns tre öronmärkta månader åt varje förälder. Det är vi stolta över. Men det är dags att höja blicken och ta ett helhetsgrepp för att utforma en familjepolitik som möter dagens utmaningar.

Bland de tjugo mest välavlönade yrkena är sjutton dominerade av män. Det behövs en politik som bryter den horisontella och vertikala segregationen på svensk arbetsmarknad. Det handlar också om villkoren när kvinnor arbetar. En del i detta arbete är Liberalernas satsning på karriärlöner för skickliga lärare, som höjer lönenivån i Sveriges största akademikeryrke som domineras av kvinnor, och förslaget att införa karriärtjänster för specialistsjuksköterskor.

Att öka antalet företag som drivs av kvinnor är ytterligare en prioritet. Mångfald inom välfärdssektorn är en viktig jämställdhetsfråga och regeringens planer på att försämra möjligheterna att bedriva företag inom välfärdssektorn är ett hot mot företagsamheten inom en sektor där många företag ägs och leds av kvinnor.

Som liberaler är vi stolta över att Sverige tar ett stort ansvar för att människor på flykt undan krig och förföljelse ges chans till en fristad. Samtidigt innebär det nya utmaningar för jämställdheten att många nyanlända kommer till Sverige från länder där jämställdheten inte

hunnit lika långt. Både kvinnor och män, flickor och pojkar som kommer hit för att börja en ny tillvaro ska direkt vid ankomsten få information att Sverige är ett land där alla oavsett kön har lika rättigheter och rätt att bestämma över sitt eget liv.

Mäns våld mot kvinnor är det mest extrema uttrycket för ojämställda maktrelationerna mellan män och kvinnor. De attityder och idéer som upprätthåller könsrelaterat förtryck i samhället måste brytas och de förebyggande insatserna stärkas.

Att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck är en av de viktigaste jämställdhetsfrågorna. Fler av de personer som utsätter sina närstående för hot och våld måste ställas inför rätta. ”Lex Fadime” måste införas så att hedersmotiv leder till strängare straff på samma sätt som redan gäller för bland annat rasistiska motiv. Det civila samhället och organisationer som arbetar med hedersfrågor måste få ökat stöd. Vi vill också se mer stöd till den feministrörelse som vuxit fram i utsatta områden.

Jämställdhetsperspektivet ska genomsyra alla politikområden, även integrationspolitiken. Utöver jobb och utbildning är kunskaper om det svenska samhället centralt för att kunna bygga sin framtid i Sverige. Samhället har därför ett ansvar att informera och tydliggöra vad som förväntas av alla, kvinnor som män, och vilka principer som är avgörande för ett jämställt samhälle. Samhällsorienteringen ska förbättras och få en tydligare jämställdhetsprofil. Frågor om hedersrelaterat våld och förtryck ska lyftas fram.

Liberalerna vill att Sverige i EU, FN och andra internationella organisationer ska vara en stark röst för jämställdhet och sexuell och reproduktiv hälsa i en värld där dessa grundläggande principer är långt ifrån självklara.

I detta avsnitt behandlar partistyrelsen det förslag till ny familjepolitik som presenterats av partiets jämställdhetspolitiska arbetsgrupp, samt anslutande motioner. Jämställdhetsfrågor med koppling till rättspolitik (t.ex. hedersrelaterat våld och våld i nära relationer) tas däremot upp i det rättspolitiska avsnittet, jämställdhetsfrågor med koppling till skolan tas upp i avsnittet för skola och utbildning och jämställdhetsfrågor inom vården tas upp i det sjukvårdspolitiska avsnittet. Avslutningsvis tar partistyrelsen också upp en motion med språkliga synpunkter på jämställdhetsavsnittet i partiprogrammet.

En ny familjepolitik med ny föräldraförsäkring

I rapporten ”Principer för en flexibel om jämställd föräldraförsäkring” lägger den jämställdhetspolitiska arbetsgruppen fram ett tolvpunktsprogram för hur en ny föräldraförsäkring skulle kunna utformas. Gruppen konstaterar att Sverige – mycket tack vare liberalers arbete – har en generös föräldraförsäkring och en väl utbyggd barnomsorg, och att det är viktigt att detta består.

Samtidigt fastslår gruppen att debatten om föräldraförsäkringen alltför länge har handlat om förändringar inom ramen för dagens system. Föräldraförsäkringen infördes 1974 och har sedan dess varit oförändrad i sin principiella konstruktion. Det som har ändrats har varit försäkringens längd och ersättningsnivå, samt att vissa perioder öronmärkts för respektive vårdnadshavaren. I övrigt har de grundläggande strukturerna varit bestående, trots att det gått över 40 år sedan dess och stora samhällsförändringar har inträffat.

I internationell jämförelse ligger Sverige numera i topp vad gäller kvinnors förvärvsfrekvens, och likaså råder i princip full behovstäckning i barnomsorgen för barn från ett års ålder och uppåt. När föräldraförsäkringen infördes var det många föräldrar som var tvungna att stanna hemma längre än så, helt enkelt för att alternativ saknades. De föräldrar som i dag stannar hemma när barnen är större gör det av eget val och av andra skäl.

Fortfarande är uttaget av föräldrapenning starkt könsuppdelat. År 2015 tog kvinnor ut 74 procent av föräldrapenningdagarna, mot 26 procent för männen. Den långsiktiga trenden går visserligen i utjämnande riktning, men utvecklingen är mycket långsam.

Fortfarande är även långvarigt deltidsarbete i huvudsak något som kvinnor ägnar sig åt. Detta mönster grundläggs oftast i samband med att barnen kommer. Det är då som löneskillnaderna mellan män och kvinnor börjar växa. Men långvarigt deltidsarbete blir för många kvinnor en deltidsfälla.

Skillnaden i livsinkomst påverkar kvinnors ekonomiska villkor och därmed deras självständighet livet ut. Kvinnor har i genomsnitt väsentligt lägre pensioner än män – i genomsnitt har kvinnor en pension motsvarande 67 procent av männens. Det är i huvudsak kvinnor som drabbas av en tillvaro som fattigpensionär.

Arbetsgruppen framhåller dessutom att dagens föräldraförsäkring befäster en traditionell könsrollsuppdelad arbetsfördelning. Försäkringen kan utnyttjas under mycket lång tid – ända fram till dess att barnet fyller tolv år – och kan tas ut i så små portioner som en timme åt gången. Föräldraledighetslagstiftningen ger samtidigt föräldrar rätt att gå ner på deltid ända tills barnet kommit upp i lågstadieåldern.

Föräldraförsäkringen är inte heller anpassad till företagares villkor. Detta ger avtryck i att föräldrar som är egenföretagare tar ut väsentligt färre föräldrapenningdagar än andra, trots att de är med och bidrar till systemet.

Liberalernas jämställdhetspolitiska arbetsgrupp har i rapporten formulerat fyra utgångspunkter för sina förslag. För det första ska föräldraförsäkringen utgå från barnets behov av trygghet och anknytning under den första viktiga tiden. Barnperspektivet måste därför vara vägledande. För det andra ska föräldraförsäkringen ge inkomstskydd när föräldrarna är hemma den första tiden, och sedan underlätta en trygg återgång till arbetsmarknad och förvärvsarbete. En väl utformad föräldraförsäkring ska i första hand ge föräldrar möjlighet att vara lediga lång tid när barnen är små. Det är dit det offentliga ekonomiska stödet ska koncentreras. För det tredje ska föräldraförsäkringen underlätta och stimulera till ett jämställt föräldraskap och skapa drivkrafter för ett jämnare uttag: visionen är att utvecklingen leder fram till ett samhälle där vårdnadshavare delar lika på föräldraledigheten. För det fjärde ska föräldraförsäkringen vara flexibel och ta hänsyn till att familjer är olika.

Ytterligare en utgångspunkt för gruppens förslag är att de ska vara budgetmässigt neutrala för staten. Ungefär 42 miljarder kronor årligen läggs på föräldraförsäkringen, och arbetsgruppen menar att det är en riktig prioritering. De förslag som gruppen lägger fram syftar därmed till att visa hur detta belopp skulle kunna användas på ett bättre sätt.

I **punkt 1** föreslår gruppen att inkomstskyddet förbättras genom att ersättningsnivån blir densamma hela tiden. I dag består föräldraförsäkringen av totalt 480 ersättningsdagar, varav 390 dagar ger inkomstskydd och 90 dagar inte ger det. Gruppen föreslår att de 90 så kallade lägstadagarna avskaffas och ersätts med ett lägre antal dagar med skydd för förlorad inkomst.

I **punkt 2** föreslår gruppen en ny form av valfrihet mellan en kortare och mer välbetald föräldraförsäkring och en längre ersättningsperiod med lägre ersättning. Denna modell finns sedan ett antal år i Norge, och ger barnfamiljer större möjlighet att anpassa försäkringen efter de egna behoven.

Arbetsgruppen föreslår därför en möjlighet att välja ett av två spår: 360 ersättningsdagar med 100 procent av lönen upp till ersättningstaket på 10 prisbasbelopp, eller 420 ersättningsdagar med 70 procent av lönen upp till taket.

Partistyrelsen anser att arbetsgruppen med dessa två förslag har pekat ut riktningen för en ny och grundläggande familjepolitisk reform. Partistyrelsen delar arbetsgruppens bedömning, och vill även peka på att erfarenheterna från Norge tyder på att en kortare men generösare föräldraförsäkring stärker kvinnors anknytning till arbetsmarknaden, och därmed förbättrar den ekonomiska jämställdheten. I Norge är det totalt sett 69 procent av mammorna som väljer 100 procent i ersättningsnivå, och dessa kvinnor har också starkare anknytning till arbetsmarknaden.

Intressant nog har det i Norge dessutom över tid blivit allt fler som väljer 100 procent av lönen i ersättning, även om ersättningsperioden då blir kortare. Utvärderingar tyder på att detta kan bero på att 100 procent i ersättning blir mer lönsam för familjeekonomin, men även på att föräldrarna anser att även den kortare föräldraledigheten trots allt är tillräcklig. Samtidigt finns det också möjlighet för andra barnfamiljer att välja längre föräldraledighet, genom att det går att välja ett längre spår med lägre ersättning.

Partistyrelsen anser därför att förslaget om en ny föräldraförsäkring med två olika ersättningsmodeller i princip bör bifallas. Den närmare utformningen behöver utredas närmare eftersom många tekniska frågor uppstår vid genomförande av en så stor reform. Till exempel behövs kompletterande bestämmelser vad gäller antalet dagar som behöver tas ut under barnets första levnadsår. Likaså förutsätter det nya systemet att det alternativ som väljs gäller båda vårdnadshavarna.

Det som landsmötet tar ställning till bör vara de övergripande principerna. Partistyrelsen föreslår därför att punkt 2 och 6 ges en delvis annan lydelse för att koncentrera sig på dessa principer. Av pedagogiska skäl bör därutöver punkt 6 flyttas och läggas till efter rapportens punkt 2.

Partistyrelsen föreslår således att punkt 2 ges lydelsen: "Föräldrar ska ha möjlighet att välja mellan två alternativ i föräldraförsäkringen: en kortare försäkring med högt inkomstskydd och en lite längre försäkring med lägre inkomstskydd. Det alternativ som väljs gäller båda vårdnadshavarna. Vårt riktmärke är att ersättningsgraden ska vara 100 procent i det kortare spåret och 70 procent i det längre. Ersättningstaket behålls på dagens nivå på 10 prisbasbelopp, vilket i dagsläget motsvarar en månadslön på ca 37 300 kronor (2017)."

Vidare bör rapportens punkt 6 läggas efter punkt 2 och ges lydelsen: "Stramare tidsgränser för när föräldrapenning kan tas ut. I den nya föräldraförsäkringen ska merparten av föräldrapenningdagarna användas innan barnet har fyllt två år. Återstoden kan användas till utgången av det år då barnet har blivit skolpliktigt, det vill säga sju år i dagsläget eller sex år med Liberalernas politik. Den närmare utformningen av begränsningsreglerna i systemet ska utredas."

I sammanhanget tar partistyrelsen upp **motion K1**, där det förespråkas en helt annan reform med innebörden att vårdnadshavare med gemensam vårdnad får en föräldrapenning beräknad efter genomsnittet mellan vårdnadshavarnas inkomster. På så vis skulle, menar motionärerna, möjligheten till jämnare uttag av föräldrapenning öka. Partistyrelsen är av motsatt åsikt och konstaterar att en sådan reform skulle minska drivkraften för den förälder som tjänar mindre – oftast en kvinna – att själv yrkesarbeta. **Motion K1 bör avslås.**

Den jämställdhetspolitiska arbetsgruppen föreslår vidare i **punkt 3** att antalet öronmärkta dagar behålls på 90 dagar per vårdnadshavare. I kontrast till detta yrkas det i **motionerna K2 och K3** att föräldraförsäkringen görs helt individuell, dvs. att vårdnadshavares möjlighet att överlåta dagar tas bort. I motsatt riktning går **motion K4 och K5 yrkande 1**, där det yrkas att samtliga dagar görs överlåtbara. Vidare yrkas i **motion K5 yrkande 2** att barnfokus upphöjs till generell princip för politiska ställningstaganden som berör barn.

Partistyrelsen konstaterar att föräldraförsäkringen ända sedan införandet 1974 har varit individuell. Det är inte familjen som får rätt till ett antal föräldrapenningdagar, utan den enskilde vårdnadshavaren. Under de två decennierna med dagens föräldraförsäkring kunde en vårdnadshavare fritt överlåta hur många som helst av sina dagar till barnets andra vårdnadshavare, men tack vare liberala politikers reformkrav beslutades 1994 om en öronmärkning av ett visst antal dagar. Antalet öronmärkta dagar har sedan dess ökat stegvis, och Liberalerna var även pådrivande för den senaste ökningen till 90 öronmärkta dagar för vardera vårdnadshavaren.

Vid det här laget har öronmärkningen funnits i nästan 25 år, och den är en princip som är välkänd och väletablerad för alla blivande småbarnsföräldrar. Vi är stolta över att vårt parti tog initiativ till riksdagsbeslutet 1994 om den första öronmärkta månaden. Vi är också stolta över att Liberalerna gick till val 2014 på att införa en tredje öronmärkt månad, något som nu blivit verklighet.

Partistyrelsen konstaterar att den politiska debatten om föräldraförsäkringen under lång tid har präglats av frågan om hur många dagar som ska vara öronmärkta åt vardera vårdnadshavaren. Frågan är viktig, men den rör sig helt och hållet inom ramarna för dagens system.

Andra aspekter på föräldraförsäkringen är väl så viktiga för jämställdheten. Antalet ersättningsdagar totalt, konstruktionen av inkomstskyddet, antalet dagar som måste tas ut under barnets allra första år och kopplingen mellan föräldraledighetsreglerna och föräldrapenningsreglerna är några sådana faktorer som har avgörande betydelse. Men i debatten om föräldraförsäkringen tenderar dessa frågor att komma helt i skymundan.

Det är dags att bryta denna låsning och pröva tankar kring ännu mer grundläggande förändringar av föräldraförsäkringen. Partistyrelsens förslag, baserat på arbetsgruppens rapport, innebär att en helt ny modell införs. I stället för en mycket lång föräldraförsäkring med partiellt inkomstskydd införs en kortare försäkring med mycket bättre inkomstskydd. Det är enligt partistyrelsens mening inte önskvärt att dessutom öka antalet öronmärkta dagar i samband med en sådan reform. Antalet öronmärkta dagar bör därför kvarstå till 90 per vårdnadshavare. **Punkt 3 bör därför bifallas och motionerna K2–K4 samt K5 yrkande 1 bör**

avslås. Förslaget i **motion K5 yrkande 2** uttrycker det som redan är grunden för Liberalernas politik, och yrkandet bör därför **anses besvarat**.

Alliansregeringen införde en jämställdhetsbonus, vars syfte var att stimulera till mer jämställt uttag utan att för den delen öka antalet öronmärkta dagar. Trots att bonusen gjordes om och förenklades tyder utvärderingar på att dess praktiska genomslag var begränsat. Jämställdhetsbonusen har nu avskaffats, och arbetsgruppen föreslår att den inte återinförs utan menar att samma syfte uppnås bättre och mer effektivt när en helt ny försäkring införs. Gruppen föreslår i **punkt 4** att de pengar som finansierade jämställdhetsbonusen används till att öka antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (så kallade pappadagar) från tio till femton. I **motion K6** välkomnas visserligen denna ansats, men motionären förespråkar att antalet så kallade pappadagar i stället ökas till 20. Partistyrelsen anser att arbetsgruppens förslag är motiverat och att förlängningen är rimligt avvägd. Eftersom jämställdhetsbonusen är avskaffad är det dock inte längre relevant att beskriva den som en finansieringskälla för denna reform. **Punkt 4 bör därför ges lydelsen: "Inför fler 'pappadagar'. För att stimulera till mer jämställt föräldraansvar ökas antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (de så kallade pappadagarna) från tio till femton." Vidare bör motion K6 avslås.**

I **punkt 5** uppmärksammar arbetsgruppen situationen för medmammor, bonusföräldrar och alla andra vuxna som tar föräldraansvar utan att vara juridiska vårdnadshavare. I dag kan en förälder överlåta sina icke öronmärkta föräldrapenningdagar till sin make/maka, även om den personen inte är vårdnadshavare. Också om föräldern har gemensamma barn med den andra personen kan föräldradagar överlåtas. Gruppen vill att denna möjlighet utökas ytterligare och föreslår en generell princip om att ett barns vårdnadshavare ska ha frihet att överlåta de icke öronmärkta föräldrapenningdagarna till såväl make/maka som sambo. Partistyrelsen instämmer i gruppens förslag, men föreslår en något justerad formulering. **Punkt 5 bör därför ges lydelsen: "Utöka rätten att överlåta dagar till tredje person. Familjer ser olika ut, och det är viktigt att föräldraförsäkringen fungerar även för regnbågsfamiljer och familjer där föräldrarna har separerat och gått in i nya förhållanden. Rätten att ge de överlåtbara dagarna till tredje person ska förbättras så att både make/maka och sambo ska kunna ta ut föräldrapenningdagar."**

Vidare föreslås i **punkt 7** ändrade regler för föräldraledighet och föräldrapenning på deltid. Eftersom deltidsuttaget skiljer sig så mycket mellan kvinnor och män är detta en fråga av särskild strategisk betydelse för jämställdheten. När barnen är små går många föräldrar ner i arbetstid, och det är viktigt att det finns en lagstadgad rätt att minska sin ordinarie arbetstid när barnen är som minst. Samtidigt får man inte blunda för de effekter för den ekonomiska jämställdheten det leder till när den ena föräldern – oftast en kvinna – långvarigt arbetar deltid medan den andra – oftast en man – fortsätter jobba heltid.

Partistyrelsen vill i likhet med arbetsgruppen stimulera till mer jämställt föräldraskap genom att se över reglerna för rätten att gå ner i arbetstid under småbarnsåren. Landsmötet bör dock inte binda partiet alltför hårt vid en viss teknisk konstruktion av reformen, utan detta behöver analyseras närmare. Partistyrelsen delar vidare gruppens bedömning att reglerna för deltidsuttag av föräldrapenning behöver förändras, så att föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag.

I **punkt 8** föreslås även att den praktiska samordningen mellan föräldraledighet och föräldrapenning bör bli bättre. Därför ska Försäkringskassans information till arbetsgivare förbättras när det gäller uttag av föräldrapenning efter barnets tvåårsdag. Ett sätt kan vara att Försäkringskassan underrättar arbetsgivaren när en anställd inte längre har några föräldrapenningdagar kvar att ta ut. En annan möjlighet skulle kunna vara att arbetsgivaren erhåller årsbesked från Försäkringskassan angående antalet kvarvarande föräldrapenningdagar för de anställda. Partistyrelsen anser att arbetsgruppen i dessa punkter har identifierat frågor av väsentlig betydelse för möjligheten till jämställt föräldraskap.

Sammantaget yrkar partistyrelsen att punkt 7 ges lydelsen: "Ändrade deltidsregler för föräldraledighet och föräldrapenning. I dag är det ofta den ena föräldern som går ner i deltid medan den andra jobbar heltid. Vi vill se över reglerna för rätten att gå ner i arbetstid under småbarnsåren för att stimulera till mer jämställt föräldraskap. Även reglerna för uttag av föräldrapenning ska förändras. Föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag

eller halv dag. Möjligheten att ta ut på tre kvarts dag, en kvarts dag eller en åttondels dag tas bort." Vidare bör punkt 8 bifallas.

Den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn (vab) tas upp i **punkt 9**. Arbetsgruppen konstaterar att de flesta vab-dagar tas ut av kvinnor och att det till skillnad från vad gäller föräldrapenningen i stort inte finns några tecken på att det sker en utveckling i riktning mot jämnare uttag. Arbetsgruppen konstaterar vidare att det är viktigt att de ekonomiska trygghetssystemen tydligt underlättar för föräldrar att ta jämställt ansvar även om den ena vårdnadshavaren tjänar mer än den andra, och föreslår därför att ersättningstaket i den tillfälliga föräldraförsäkringen höjs till samma belopp som i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp eller för 2017 en månadslön på ca 37 300 kronor.

Punkt 10 uppmärksammar vårdnadsbidraget och konstaterar att det kommunala vårdnadsbidrag som infördes 2008 bidrog till att hålla vissa föräldrar, främst kvinnor, borta från arbetsmarknaden under en längre tid. Vårdnadsbidraget utnyttjades också i särskilt hög grad av utlandsfödda kvinnor och bidrog därför till att försvåra deras väg till att bli självförsörjande i Sverige. Därutöver gick deras barn miste om den möjlighet till att tidigt utveckla sin förmåga att tala svenska som förskolan erbjuder. Arbetsgruppen föreslår därför att Liberalerna ska hålla fast vid att något nytt vårdnadsbidrag inte ska införas. Partistyrelsen delar gruppens resonemang och yrkar att **punkterna 9 och 10 bifalls**.

En svaghet med dagens föräldraförsäkring är att den bygger på en arbetstagarnorm: föräldern förutsätts vara anställd. Det är mycket svårare för den som är företagare att kunna få del av försäkringens möjligheter, trots att företagare är med och bidrar med sina skattepengar precis som alla andra. I **punkt 11** föreslås åtgärder för att göra föräldraförsäkringen bättre anpassad till företagares situation. Bland annat förespråkas ändrade rutiner hos Försäkringskassan för att fastställa sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för företagare, till exempel genom bindande förhandsbesked så att företagaren vet säkert om han eller hon kommer att ha råd att ta ut föräldrapenning en viss tid.

Samma fråga tas också upp av Liberalernas företagandegrupp, som i **punkt 28–29** i rapporten "Frihet och företagsamhet" lägger fram dels principen att socialförsäkringarna måste fungera också för företagsamma föräldrar, dels att näringsidkare ska tillåtas att driva företag under föräldraledigheten med bibehållen föräldrapenning. Partistyrelsen instämmer helt i den principiella ståndpunkten, men att den exakta utformningen av föräldrapenningreglerna för företagare behöver ses över närmare. Den grundläggande tanken med föräldraförsäkringen, dvs. att fungera som en ersättning för inkomstbortfall, ska dock gälla oavsett om inkomsten kommer från anställning eller från företagande. Partistyrelsen anser att jämställdhetsgruppens förslag punkt 11 får anses tillgodose det övergripande önskemålet från företagandegruppen. **Med anledning av detta bör jämställdhetsrapportens punkt 11 samt företaganderapportens punkt 28 bifallas och företaganderapportens punkt 29 utgå.**

I jämställdhetsarbetsgruppens **punkt 12** föreslås att inga förändringar ska göras retroaktivt, utan det nya systemet ska gälla för de barn som föds från och med det datum då reformen träder i kraft. Även i dessa delar instämmer partistyrelsen i gruppens förslag, och **punkt 12 bör därför bifallas**.

Avslutningsvis, och vid sidan av jämställdhetsgruppens rapport, föreslås i **motion K7** två förtydligande språkändringar i partiprogrammets skrivningar om jämställdhet. Partistyrelsen instämmer i motionärens resonemang och yrkar att **motion K7 bifalls.**

Förslag till landsmötesbeslut

1. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Färre föräldrapenningdagar och samma ersättningsnivå hela tiden. Vi vill stärka inkomstbortfallsprincipen så att föräldraförsäkringen verkligen blir vad den är tänkt som: en försäkring för förlorad inkomst. De 90 dagarna på lägstanivå (180 kronor per dag) slopas. Därmed frigörs finansiering som vi använder till fler ersättningsdagar med inkomstskydd."
2. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 2 ges lydelsen: "Föräldrar ska ha möjlighet att välja mellan två alternativ i föräldraförsäkringen: en kortare försäkring med högt inkomstskydd och en lite längre försäkring med lägre inkomstskydd. Det alternativ som väljs gäller båda vårdnadshavarna. Vårt riktmärke är att ersättningsgraden ska vara 100 procent i det kortare spåret och 70 procent i det längre. Ersättningstaket behålls på dagens nivå på 10 prisbasbelopp, vilket i dagsläget motsvarar en månadslön på ca 37 300 kronor (2017)."

3. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 6 ges lydelsen: ”Stramare tidsgränser för när föräldrapenning kan tas ut. I den nya föräldraförsäkringen ska merparten av föräldrapenningdagarna användas innan barnet har fyllt två år. Återstoden kan användas till utgången av det år då barnet har blivit skolpliktigt, det vill säga sju år i dagsläget eller sex år med Liberalernas politik. Den närmare utformningen av begränsningsreglerna i systemet ska utredas.” och att denna punkt placeras efter rapportens punkt 2
4. **Att** motion K1 avslås
5. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 3 bifalls: ”Lika många öronmärkta dagar som i dag. Liberalerna gick till val 2014 på att införa en ny öronmärkt månad till vardera föräldern. Detta har nu genomförts, och antalet öronmärkta dagar har därmed ökat till 90 dagar per förälder. Den nya föräldraförsäkring vi föreslår innehåller lika många öronmärkta dagar som dagens.”
6. **Att** motionerna K2–K4 samt K5 yrkande 1 avslås
7. **Att** motion K5 yrkande 2 anses besvarat
8. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 4 ges lydelsen: ”Inför fler ’pappadagar’. För att stimulera till mer jämställt föräldraansvar ökas antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (de så kallade pappadagarna) från tio till femton.”
9. **Att** motion K6 avslås
10. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 5 ges lydelsen: ”Utöka rätten att överlåta dagar till tredje person. Familjer ser olika ut, och det är viktigt att föräldraförsäkringen fungerar även för regnbågsfamiljer och familjer där föräldrarna har separerat och gått in i nya förhållanden. Rätten att ge de överlåtbara dagarna till tredje person ska förbättras så att både make/maka och sambo ska kunna ta ut föräldrapenningdagar.”
11. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 7 ges lydelsen: ”Ändrade deltidsregler för föräldraledighet och föräldrapenning. I dag är det ofta den ena föräldern som går ner i deltid medan den andra jobbar heltid. Vi vill se över reglerna för rätten att gå ner i arbetstid under småbarnsåren för att stimulera till mer jämställt föräldraskap. Även reglerna för uttag av föräldrapenning ska förändras. Föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag. Möjligheten att ta ut på tre kvarts dag, en kvarts dag eller en åttondels dag tas bort.”
12. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 8 bifalls: ”Tydligare samordning mellan föräldraledighet och föräldrapenning. Samordningen mellan föräldraledighet och föräldrapenning behöver stärkas. Därför ska Försäkringskassans information till arbetsgivare förbättras. Ett sätt kan vara att Försäkringskassan informerar arbetsgivaren när en anställd inte längre har några föräldrapenningdagar kvar att ta ut.”
13. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 9 bifalls: ”Generösare vab-regler för mer jämställt ansvar. Ersättningstaket i den tillfälliga föräldraförsäkringen ska höjas till samma belopp som i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp. Detta underlättar för föräldrar att ta jämställt ansvar även om den ena tjänar mer än den andra.”
14. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 10 bifalls: ”Inget nytt vårdnadsbidrag. Det kommunala vårdnadsbidrag som infördes 2008 bidrog till att hålla vissa föräldrar – främst kvinnor – borta från arbetsmarknaden under en längre tid. Liberalerna gick därför till val 2014 på att avskaffa vårdnadsbidraget, och detta har nu förverkligats. Vi säger fortsatt nej till vårdnadsbidrag.”
15. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 11 bifalls: ”Bättre anpassning till företagare. Föräldraförsäkringen ska fungera också för företagare. Bland annat behövs en förbättring av Försäkringskassans rutiner för att fastställa sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för företagare. Även vårt förslag om att göra det möjligt att överlåta föräldrapenningdagar på närstående kan underlätta för företagare. Det behövs fördjupade analyser kring vad som försvårar för företagare att fullt ut dra nytta av föräldraförsäkringen.”
16. **Att** den företagandepolitiska rapporten punkt 28 bifalls: ”Att socialförsäkringssystemet ska fungera för företagsamma föräldrar.”
17. **Att** den företagandepolitiska rapporten punkt 29 utgår
18. **Att** den jämställdhetspolitiska rapporten punkt 12 bifalls: ”Inga retroaktiva förändringar. Den nya föräldraförsäkringen ska gälla för de barn som föds efter en viss tidpunkt. Vi bedömer att det nya systemet skulle kunna träda i kraft 2020 eller 2021. Däremot ska det inte ske några retroaktiva förändringar i föräldraförsäkringen för de barn som har fötts tidigare.”
19. **Att** motion K7 bifalls

Förslag från arbetsgruppen

Flexibel och jämställd föräldraförsäkring

1. Färre föräldrapenningdagar och samma ersättningsnivå hela tiden. Vi vill stärka inkomstbortfallsprincipen så att föräldraförsäkringen verkligen blir vad den är tänkt som: en försäkring för förlorad inkomst. De 90 dagarna på lägstanivå (180 kronor per dag) slopas. Därmed frigörs finansiering som vi använder till fler ersättningsdagar med inkomstskydd.
2. Öka valfriheten: 100 procent ersättning kortare tid eller 70 procent lite längre. Föräldrar ska ha möjlighet att välja mellan två alternativ i föräldraförsäkringen: en kortare försäkring med högt inkomstskydd och en lite längre försäkring med lägre inkomstskydd. Det kortare spåret består av 360 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 100 procent av lönen, medan det längre spåret består av 420 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 70 procent av lönen. Ersättningstaket behålls på dagens nivå på 10 prisbasbelopp, vilket i dagsläget motsvarar en månadslön på ca 37 300 kronor (2017).
3. Lika många öronmärkta dagar som i dag. Liberalerna gick till val 2014 på att införa en ny öronmärkt månad till vardera föräldern. Detta har nu genomförts, och antalet öronmärkta dagar har därmed ökat till 90 dagar per förälder. Den nya föräldraförsäkring vi föreslår innehåller lika många öronmärkta dagar som dagens.
4. Lägg pengarna från jämställdhetsbonusen på fler ”pappadagar”. För att stimulera till mer jämställt föräldraansvar ökas antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (de så kallade pappadagarna) från tio till femton. Detta finansieras delvis genom att jämställdhetsbonusen inte återinförs.
5. Inför rätten att överlåta dagar till tredje person. Familjer ser olika ut, och det är viktigt att föräldraförsäkringen fungerar även för regnbågsfamiljer och familjer där föräldrarna har separerat och gått in i nya förhållanden. De överlåtbara föräldrapenningdagarna ska därför även kunna ges till en vårdnadshavares make/maka eller sambo, oavsett om denna är vårdnadshavare eller ej.
6. Stramare tidsgränser för när föräldrapenning kan tas ut. I den nya föräldraförsäkringen måste 80 procent av föräldrapenningdagarna användas innan barnet har fyllt två år. De återstående 20 procenten kan användas till utgången av det år då barnet har blivit skolpliktigt, det vill säga sju år i dagsläget eller sex år med Liberalernas politik.
7. Ändrade deltidsregler för föräldraledighet och föräldrapenning. För att stimulera till mer jämställt föräldraskap ska rätten att gå ner i arbetstid ändras från en fjärdedel till en åttondedel av ordinarie arbetstid för vardera vårdnadshavaren. Den som är ensam vårdnadshavare ska dock även i fortsättningen kunna gå ner i arbetstid med en fjärdedel. Reglerna för uttag av föräldrapenning förändras så att föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag. Möjligheten att ta ut på tre kvarts dag, en kvarts dag eller en åttondels dag tas bort.
8. Tydligare samordning mellan föräldraledighet och föräldrapenning. Samordningen mellan föräldraledighet och föräldrapenning behöver stärkas. Därför ska Försäkringskassans information till arbetsgivare förbättras. Ett sätt kan vara att Försäkringskassan informerar arbetsgivaren när en anställd inte längre har några föräldrapenningdagar kvar att ta ut.

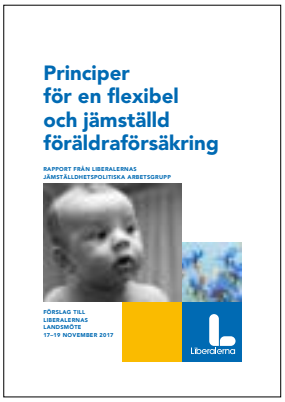

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

9. Generösare vab-regler för mer jämställt ansvar. Ersättningstaket i den tillfälliga föräldraförsäkringen ska höjas till samma belopp som i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp. Detta underlättar för föräldrar att ta jämställt ansvar även om den ena tjänar mer än den andra.

10. Inget nytt vårdnadsbidrag. Det kommunala vårdnadsbidrag som infördes 2008 bidrog till att hålla vissa föräldrar – främst kvinnor – borta från arbetsmarknaden under en längre tid. Liberalerna gick därför till val 2014 på att avskaffa vårdnadsbidraget, och detta har nu förverkligats. Vi säger fortsatt nej till vårdnadsbidrag.

11. Bättre anpassning till företagare. Föräldraförsäkringen ska fungera också för företagare. Bland annat behövs en förbättring av Försäkringskassans rutiner för att fastställa sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för företagare. Även vårt förslag om att göra det möjligt att överlåta föräldrapenningdagar på närstående kan underlätta för företagare. Det behövs fördjupade analyser kring vad som försvårar för företagare att fullt ut dra nytta av föräldraförsäkringen.

12. Inga retroaktiva förändringar. Den nya föräldraförsäkringen ska gälla för de barn som föds efter en viss tidpunkt. Vi bedömer att det nya systemet skulle kunna träda i kraft 2020 eller 2021. Däremot ska det inte ske några retroaktiva förändringar i föräldraförsäkringen för de barn som har fötts tidigare.

Motioner

K. Jämställdhet

K1. Delad inkomst för jämlikt uttag av föräldraledighet

Annika Linde, Danderyd
Gunnar Andrén, Stocksund
Birgitta Gottfries Dahlberg, Danderyd

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att föräldrar med gemensam vårdnad om barn får halva familjens inkomst vardera i samband med föräldraledighet för att öka möjligheten till jämlikt tidsuttag

En delanledning till att lönegapet mellan män och kvinnor inte försvunnit trots många år av jämställdhetspolitik är att kvinnorna tar ut större delen av föräldraledigheten och därmed halkar efter i löne- och karriärsutveckling – och att de sedan i högre grad arbetar deltid för att familjen ska klara av livspusslet. För att råda bot på den ojämlikhet som det ojämna uttaget av föräldrapenning skapar vill många liberaler lagstifta om hur ledigheten ska fördelas. Detta är ett ingrepp i familjens valfrihet som av många kommer att upplevas som ett svek mot människors frihet att välja. En tudelning av tiden kan också komma att medföra oacceptabla ekonomiska konsekvenser för en del familjer med stora inkomstskillnader mellan parterna. Att mannen ofta har högre inkomst än kvinnan och att familjen förlorar mer ekonomiskt om han är föräldraledig är en begriplig delförklaring till att män tar mindre del av föräldraledigheten, och till att kvinnorna låter dem göra det. Varken man eller kvinna gynnas av att familjens ekonomi försämras. Ett sätt stimulera till jämnare fördelningen av föräldramånaderna är att eliminera den ekonomiska orsaken till ojämlikheten. Med en ersättning som är oberoende av vem som är ledig skapas ekonomiska förutsättningar för jämlik fördelning av föräldraledigheten.

K2. Ta ställning för individualiserad föräldraförsäkring

Linn Friman, Stockholm
Christoffer Karlsson, Lund
Ylva Mozis, Vallentuna
Nicholas Nikander, Nynäshamn
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för en individualiserad föräldraförsäkring

Livslönen för manliga akademiker är i genomsnitt 16 procent högre än för kvinnliga. Det är 2,8 miljoner kronor efter skatt. En av anledningarna till detta är den svenska föräldraförsäkringen och att kvinnor tar ut cirka tre fjärdedelar av den. Ett jämnare uttag av föräldrapenningdagarna skulle leda till att lönegapet mellan kvinnor och män minskar.

Även den kvinna som inte skaffar barn tjänar generellt sett sämre än män och får en svagare ställning på arbetsmarknaden. Detta på grund av arbetsgivares stereotypa förväntningar om att kvinnor står för den huvudsakliga andelen av uttaget av föräldraförsäkringen.

Det ska stå alla föräldrar fritt att avgöra hur länge de vill vara hemma med sina barn. Detta innebär däremot inte att man kan förvänta sig att skattebetalarna ska stå för hela notan för de val man gör. Den period som statligt finansieras bör inte befästa strukturer som missgynnar män i familjelivet och kvinnor i arbetslivet.

K3. Individualiserad föräldraförsäkring

Caroline Rhawi, Botkyrka
Erika Apéll, Huddinge
Saga Bowallius, Täby
Elin Hjelmestam, Stockholm
Karl Johansson, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för en individualiserad föräldraförsäkring

Föräldraförsäkringen är utformad så att varje familj får ta ut 480 dagar per barn. Om det är två vårdnadshavare så tilldelas de hälften var av dagarna, som sedan kan överlåtas mellan föräldrarna – förutom de 90 dagar som är reserverade för varje förälder. Det är den enda skattefinansierade försäkringen i Sverige som tilldelas kollektiv i stället för individer.1980 tog kvinnor ut 95 procent av föräldraledigheten medan män tog ut 5 procent. I dag tar kvinnor ut 76 procent av föräldraförsäkringen medan män tar ut 24 procent. Vissa säger att problemet håller på att lösas av sig själv i och med att männens uttag ökat de senaste åren. Men enligt TCOs pappaindex kommer det ta ytterligare årtionden innan uttaget blir jämställt om vi fortsätter utvecklas i dagens takt.

Vi kan samtidigt observera stora skillnader i livslön mellan män och kvinnor. Mycket tyder på att det ojämna uttaget av föräldraförsäkringen ligger bakom det. Fram till att män och kvinnor skaffar barn råder ganska lika förutsättningar på arbetsmarknaden. Det är först när barn kommer in i bilden som löneskillnaderna drar i väg – och det mesta tyder på att det finns ett samband mellan löneskillnaden och att kvinnor tar ut majoriteten av föräldraförsäkringen.

Kvinnor är i genomsnitt hemma 60 veckor per barn. Det är inte konstigt att det får effekter i arbetslivet och i lönekuvert. Problemet är att det inte bara drabbar de kvinnor som bestämmer sig för att ta över större delen av föräldraförsäkringen. Det drabbar Sveriges kvinnor som grupp. Många arbetsgivare tvekar inför att anställa kvinnor eftersom de räknar med att de tar ut långa föräldraledigheter. Det spelar ingen roll om kvinnan i fråga planerat att skaffa barn eller ej – att anställa en kvinna blir en större risk än att anställa en man och därmed blir kvinnor automatiskt kategoriserade i en grupp med hög riskpremie.

Forskning visar att kvinnor som väl blir anställda ofta tilldelas anställningar där de är relativt utbytbara. Dessa anställningar är ofta förknippade med lägre löner och sämre löneutveckling, då det vore en dålig investering att kompetensutveckla någon som är snart kommer att behöva ersättas.

Det är vårt skattefinansierade välfärdssystem som betalar föräldraledigheten och det är därför inte rimligt att dess utformning reproducerar ojämställdhet i form av stora löneskillnader mellan könen.

Många invänder mot en individualisering med att överlåtelse av dagar är en fråga om pengar och att det är den med lägst lön som stannar hemma. Men flera undersökningar har visat att kvinnor tenderar att stanna hemma större delen av tiden även i de fall där de tjänar lika mycket eller mer än sina män. Det är ofta inte familjers privatekonomi som styr, utan det är förväntningar och traditioner.

Staten ska styra i familjers privatliv i minsta möjliga mån. Men detta är en fråga om skattepengar och våra gemensamma resurser och har politiker ett ansvar att se till att de fördelas ansvarsfullt och inte på ett sätt som bidrar till ett mindre jämställt Sverige. Liberala ungdomsförbundet Storstockholm yrkar därför att Liberalerna ska arbeta för en individualiserad föräldraförsäkring

K4. Liberalisera föräldraförsäkringen

Ragnar Arvidsson, Helsingborg
Vladan Lausevic, Täby
Mireya Melander, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att de s.k. pappamånaderna avskaffas

Frihet måste försvaras. Så var parollen på årets riksmöte. Och hur ska det åstadkommas. Jo, säger samma riksmöte, genom en tydlighet i politiken. Samtidigt driver partiet frågan om

föräldraledighet i riktningen att minska friheten för föräldrarna. De beslut som borde tas av föräldrarna tas i stället av politiker som anser sig veta bättre. Ibland verkar partiet för att folk ska få ta egna val, men sedan när det finns risk för att folk väljer fel då gäller inte valfriheten. Detta göra att partiet får en helt otydlig frihetspolitik eller snarare ingen frihetspolitik alls. Föräldraförsäkringen är helt jämställd eftersom den är lika för kvinnor och män. Det partiet går in och reglerar med pappamånader är utfallet. I andra sammanhang säger vi att vi ska verka för lika möjligheter och sedan kan utfallet bli olika. Denna grundläggande princip frångås här. Tvångskvoteringen har minimalt stöd av svenska folket och ännu mindre hos våra väljare och presumtiva väljare. Liberalt tänkande människor i vårt land tar avstånd från tvångskvoteringen. Till de få undantagen hör de som leder vårt parti. Här driver Liberalerna alltså en politik som går helt på tvärs med vår ideologi och som dessutom har minimalt stöd bland liberalt sinnade. Det är obegripligt att det blivit så men nu måste vi rätta till detta.

K5. Avskaffa den kvoterade föräldraledigheten

Stefan Grundemark, Södertälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna fortsättningsvis driver och verkar för att den kvoterade föräldraledigheten upphör
2. **att** Liberalerna fortsättningsvis driver och verkar för att barnfokus upphöjs till generell princip i alla fall där barn berörs av politiska ställningstaganden

Den kvoterad föräldraledighet för pappor är, och har varit, en gammal profilfråga för Liberalerna. Men det är inte rätt mot barnen att använda denna viktiga tid i livet för dem på detta sätt. Vi ska absolut kraftfullt värna och kämpa vidare för jämställdhet, både i arbetslivet och annorstädes, men inte på bekostnad av barnen. Låt jämställdhetsarbetet ske på de arenor som är direkt kopplade till detta och låt barnen vara. När det gäller vem som ska vara hemma med sitt lilla barn måste det vara föräldrarnas eget omdöme kring vad som är bäst för deras barn som ska vara det avgörande, och inget annat. Vi liberaler, behöver i stället uppmuntra och stärka familjer att lyssna på sina barn och vad de behöver. Det borde vara den självklara utgångspunkten i alla sammanhang där barnen är innefattade i politiska ställningstagande. Och vi måste släppa vår föreställning att vi som politiker vet bättre vad som är bra för enskilda barn i sådana här privata beslut, än familjerna själva. Detta förfäktar vi liberaler ivrigt i andra sammanhang men i det fallet har vi halkat snett och hamnat i den sociala ingenjörskonsten.

I den mån vi tänker kring jämställdhet, vilket vi absolut ska göra, behöver vi i stället titta på de konsekvenser för den förälder som är hemma med barn i enlighet med föräldraförsäkringen, när det gäller inkomstbortfall, pensionspoäng, minskade karriärmöjligheter etc. och uppmärksamma detta, förtydliga detta, sprida kunskap om detta föreslå resoluta åtgärder som leder till en verklig ökad jämställdhet. Men små barns behov av att knyta an till i första hand en primär förälder är livsavgörande för barnens fortsatta liv och utveckling. Att få en trygg start i livet är något av det allra viktigaste i barns utveckling. Det behöver säkert vanligen inte betyda att det inte skulle gå att dela på föräldraledigheten, men barn är olika, har olika känslighet och behov av trygghet. I de flesta fall vidgar barnen sin krets av anknytningspersoner i sin egen takt och i samspel med sin familj och sin omgivning. Där det finns en andra förälder sker detta naturligt på barnets villkor, om förutsättningarna finns där. Om och när förutsättningarna är de rätta går det säkert ofta bra för den andre föräldern att också vara hemma en period. Alla barn har heller inte tillgång till två föräldrar, även om vårdnaden är gemensam på pappret. Det kan saknas tillräckligt engagemang, lämplighet, föreligga sjukdom, psykiatrisk diagnos, utlandstjänst, och mycket annat som kan göra en vårdnadshavare indisponibel. I alla dessa fall går barnet miste om tre föräldramånader, och det är inte försumbart i ett litet barns värld. De barn som drabbas av detta får orättvist nog betala ett högt pris för politiska beslut som syftade till mer rättvisa. Många gånger kan det vara i fall där dessa barn skulle behövt de här månaderna extra mycket.

K6. Dubbla antalet ”pappadagar”

Niklas Frykman, Eskilstuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i punkt fyra i förslaget till ny föräldraförsäkring ändra antalet föreslagna ”pappadagar” från femton till tjugo

Vid barnets födelse får den andra föräldern (vilket för olikkönade föräldrar innebär pappan) tio ”pappadagar” då alltså hela familjen kan vara hemma tillsammans. Denna tid är ytterst värdefull och dessutom bra jämställdhets- och familjepolitik, då båda föräldrar får möjlighet att knyta an till barnet den första tiden. I förslaget till ny föräldraförsäkring föreslås en utökning av dessa tio dagar till femton, vilket är utmärkt. Liberalerna borde dock kunna ännu bättre. Antalet ”pappadagar” borde dubblas till tjugo.

K7. Två små ändringar i partiprogrammets jämställdhetsdel

Cecilia Elving, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partiprogrammet avsnitt 2.4.1 stycke två kompletteras med ordet flickor så att den nya meningen blir: ”Insikten att denna ofrihet särskilt drabbar flickor och kvinnor och att dessa maktstrukturer måste brytas gör Liberalerna till ett feministiskt parti.”
2. **att** partiprogrammet avsnitt 2.4.1 stycke sju mening två kompletteras med orden ”av hög kvalitet” så att den nya meningen blir: ”Välfärdstjänster som barn- och äldreomsorg av hög kvalitet är centrala för att både kvinnor och män ska kunna förvärvsarbeta.”

Patriarkala maktstrukturer begränsar de flesta individers frihet men drabbar särskilt flickor och kvinnor. Det är olyckligt att flickor är exkluderade från nuvarande skrivning i vårt partiprogram då så många, och tyvärr allt fler, flickor i Sverige får sin frihet begränsad pga. bristande jämställdhet. Det blir särskilt viktigt att vi nämner flickor på det sätt som denna motion föreslår eftersom stycket efter talar om både pojkar och män.

Mer än 100 000 personer, en stor majoritet kvinnor, har gått ner i arbetstid eller helt slutat arbeta för att vårda en (oftast äldre) anhörig. En majoritet av mammor med små barn arbetar deltid. Välfärdstjänster som barn- och äldreomsorg är, precis som partiprogrammet säger, centrala för att både kvinnor och män ska kunna förvärvsarbeta. Men det räcker inte med barnomsorg och äldreomsorg. Dessa måste också hålla en hög kvalitet. Kvalitetsbrister i förskola och äldreomsorg leder direkt till en ökad arbetsbörda för vårdnadshavare och anhöriga och det är nästan alltid kvinnor som drar det tyngsta lasset.

L.
Utbildning och forskning

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

L. Utbildning och forskning

Inledning

Kunskap är biljetten vidare i livet. Det är därför vi liberaler så envist kämpar för en bättre skola, för att varenda människa, oavsett bakgrund, ska få de kunskaper som behövs för att uppnå sina drömmar. En skola med kunskapsfokus, höga förväntningar, studiero och nya chanser att senare i livet starta på nytt är avgörande för att minska klyftorna och för att fler ska kunna göra en klassresa.

Globaliseringen och den digitala revolutionen ger alla nya möjligheter att resa, mötas och utvecklas. Inte minst gäller det oss i Sverige som generellt sett har goda språkkunskaper, lever i ett öppet och mångkulturellt samhälle, är engagerade i sociala media och har ekonomiska resurser att resa. Världen blir gränslös när alltfler länder öppnar upp sig mot omvärlden och hinder för fri handel och utveckling försvinner.

Samtidigt finns det risker. Att sovra fakta, förstå samband och sätta sig in i andra människors tankevärld blir allt viktigare när kulturerna och människorna möts på ett helt annat sätt än tidigare. Att vara ung i dag innebär att på ett helt annat sätt än tidigare måste kunna förstå och tolka omvärlden. Den kompetens som var värdefull i går kan vara helt föråldrad i dag och det som förväntas av eleverna är något annat än tidigare.

Det ställs i dag stora krav på god utbildning och god omvärldskunskap för att kunna orientera sig i denna nya värld. Kraven är höga och ökar. Du förväntas själv ta ansvar för viktiga livsbeslut som påverkar hela ditt liv från valet av skola och utbildning till förvaltandet av dina pensionsfonder.

För att alla ska ges möjlighet att delta i denna utveckling måste skolans kompensatoriska roll stärkas. Det är också viktigt att förstå att lärandet måste ske hela livet. Alltfler kommer med sannolikhet att under sitt liv byt karriär och väg i livet flera gånger. Det är då viktigt att utbildningssystemet och studiestödet tar hänsyn till att kunna vidareutbilda eller skaffa sig en helt ny utbildning mitt i livet.

Kunskap och bildning är den viktigaste faktorn för att stärka den enskilda människans möjlighet att leva i frihet. Utbildning ger människan möjlighet att, utifrån sina egna förutsättningar, förbättra sin livssituation. Kunskap bryter barriärer, öppnar nya vägar och stärker den enskildes förmåga att orientera sig och fatta egna självständiga beslut. Utbildningssystemet ska ställa höga krav och ha höga förväntningar på alla elever för att kunna få en likvärdig skola där alla elever har samma möjlighet till utbildning.

Kunskap är och förblir skolans huvuduppdrag. Liberalerna har lett en total omläggning av svensk skola med en ny läroplan, nationella prov, skriftliga omdömen, betyg från årskurs 6 och ny betygsskala med fler steg. I de senaste mätningarna från TIMSS 2015 och PISA 2015 visar det sig att de liberala skolreformerna har gett resultat, elevernas kunskaper har vänt uppåt efter flera decennier av försämrade resultat.

Alliansregeringens framgångsrika skolreformer ledda av Liberalerna bygger på den liberala bildningstanke som har en stark tradition i Sverige. Den har under lång tid värnats av Liberalerna och det ska fortsätta. Nyttan för samhället av utbildning och forskning är självklar, men vi ska alltid påminna om värdet av bildning och vad det betyder för den enskilda människan att lära sig mer.

Högre studier ger möjligheten att lära sig mer om omvärlden och få nya perspektiv. Det ger unga människor en möjlighet att tillsammans lär sig analysera omvärlden och ifrågasätta det som ofta tagits för givet. Högre utbildning för Sverige framåt. Det handlar inte bara om att rusta unga personer för arbetsmarknaden, det handlar även om att öka kunskapen och bildningen i Sverige.

Studiestödssystemet i Sverige är ett av världens mest generösa och ger människor goda möjligheter att studera vidare eller återuppta tidigare studier. Partistyrelsens bedömning är att studiemedelssystemet i huvudsak är väl avpassat.

Globaliseringskommissionens arbetsgrupp för utbildning har till detta landsmöte lämnat rapporten ”Kunskap och frihet” från arbetsgruppen om kunskap för konkurrenskraft. Denna rapport behandlas tillsammans med motionsförslagen under detta område. Här behandlas också punkterna 14–24 i rapporten ”Att få vara sitt bästa jag” från arbetsgruppen för funktionshinderpolitik, punkterna 51–52 från rapporten ”Vård och välfärd i hela Sverige” från arbetsgruppen för hälso- och sjukvård, punkterna 65–69 från rapporten ”Frihet och företagsamhet” från arbetsgruppen för företagsfrågor och näringsliv samt punkterna 10–11 i rapporten ”Jobb och tillväxt i globaliseringens tid” från arbetsgruppen för arbete och tillväxt.

ALLMÄN UTBILDNINGSPOLITIK

Motionerna L1 och L2 samt punkterna 1–7, 12, 25 och 58–61 i arbetsgruppens rapport tar upp förstatligandet av skolan och nationella mål för skolan.

I **motion L1** yrkar motionären att Liberalerna ska ställning för att villkora elevens skolpeng så att eleven garanteras att skolan använder skolpengen till undervisning samt att Liberalerna ska ta ställning för att staten tar över administrationen av elevantagning till både friskolor och kommunala som bygger på andra kriterier än elevens kötid till en populär skola. I **motion L2** yrkar motionären att landsmötet ska besluta att rektorerna förstatligas och rektorskapet ges en tydlig målsättning med styrkta befogenheter för att ökad likvärdighet och ansvar för skolan.

Partistyrelsen konstaterar att partiet har tagit tydlig ställning för ett förstatligande av det offentliga skolväsendet. I en riksdagsmotion har förslagits att regeringen tillsätter en utredning som tar fram förslag på formerna för en modern skola med staten som huvudman för de offentliga skolorna där kvalitet och likvärdighet säkras genom statlig finansiering, nationella mål, utvärderingar och tillsyn. Arbetsgruppen har därutöver förslagit att kommunerna får ansvar för att administrera en gemensam kö till kommunala och fristående skolor för ökad insyn och information. Partistyrelsen delar arbetsgruppens förslag och om utredningen om ett förstatligande tillsätts är frågor om personalens anställningsvillkor, antagningsregler och kösystem sådant som måste behandlas i denna utredning. Partistyrelsen anses därmed **att motionerna L1 och L2** bör anses besvarade samt att punkterna **1–7, 12, 25 och 58–61 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

I **motion L3** yrkar motionären att Liberalerna ska arbeta för att förskola och skola inordnas i lagen om valfrihetssystem (LOV). Friskolereformen 1992, som innebar att riksdagen fattade beslut om ett fritt skolval, fri etableringsrätt och en skyldighet för kommunerna att betala ut en peng som följer elevernas och föräldrarna val var i detta avseende ett vägval.

Riksdagen valde en pengmodell i stället för en upphandlingsmodell utifrån lagen om offentlig upphandling (LOU) eller den modell baserad på certifiering (LOV) som i dag ofta används inom vård och omsorg. Att riksdagen valde pengmodellen avgjordes av en vilja att garantera alla elever samma ekonomiska ersättning oavsett vilket val denne gjorde. Att införa LOV i utbildningssystemet är svårt att förena med en modell där staten ansvarar för att godkänna friskoleansökningar och har tillsyn över dem, medan kommunerna har ansvar för den ekonomiska ersättningen.

I dagens system är det, vid sidan av kvalitetskrav, ett villkor för att Skolinspektionen ska godkänna en fristående skola att verksamheten inte innebär påtagliga negativa konsekvenser för den del av skolväsendet som anordnas av det allmänna i den kommun där utbildningen ska bedrivas. Med påtagliga negativa följder avses till exempel om tillkomsten av en fristående skola medför att en landsorts- eller glesbygdskommun tvingas lägga ned en redan befintlig skola och detta medför att avståndet till närmaste kommunala skola avsevärt ökar för elever i någon del av kommunen. Denna bedömning skulle inte gå att göra inom ramen för LOV. Partistyrelsen vill dock i sammanhanget anföra att dessa begränsningar ska användas mindre omfattning.

Partistyrelsen menar sammantaget att en övergång till LOV inom skolan i praktiken inte skulle ge en ökad valfrihet för eleverna, samtidigt som elevprognoser och granskning av friskoleansökningar skulle försvåras. Partistyrelsen anser därmed **att motion L3 bör avslås.**

Punkt 21–22 i den skolpolitiska rapporten tar upp behovet av arbetsro i skolan, och lyfter också behovet av en kommission för ökad studiero i syfte att förebygga skolans ordningsproblem som får i uppdrag att fördela ekonomiskt stöd till förebyggande arbete och aktivt arbeta för ordning och reda i skolan. Liberalerna vill också införa ett skriftligt ordningsomdöme för att ytterligare förstärka behovet av studiero i klassrummet. I anslutning till detta tar partistyrelsen upp förslaget i **motion L4** om en ny skolkommission. Partistyrelsen menar att Liberalerna mycket väl kan samverka med andra partier i skolfrågan, men att det viktigaste är det politiska sakinnehållet. Partistyrelsen anser därmed att **motion L4** bör anses besvarad och att punkterna 21**–22 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Motion L5 samt punkt 62 i arbetsgruppens rapport tar upp möjligheten att stänga dåliga skolor. I **motion L5** yrkar motionären att Liberalerna ska ta ställning för att Skolinspektionen ska kunna stänga den skola som bryter mot lagen och om det behövs tydligare lagstiftning för detta ska sådan tas fram.

Om bristerna är mycket allvarliga kan Skolinspektionen bestämma att skolan ska stängas direkt och vara stängd tills bristerna har åtgärdats. Detta gäller både kommunala och fristående skolor. Det finns dock en tidsgräns: Skolinspektionen får bara hålla en skola stängd på detta sätt i sex månader som ett tillfälligt verksamhetsförbud. Eftersom det får så stora konsekvenser för eleverna kan det bara ske i extremt allvarliga fall, framför allt om det finns allvarlig risk för elevernas hälsa eller säkerhet. Skolinspektionen kan också stänga en skola på grund av andra mycket allvarliga brister. Samtidigt som Skolinspektionen stänger en skola tillfälligt får skolan ett föreläggande där det står vad skolan måste göra för att kunna öppna igen.

Partistyrelsen anser dock inte att detta räcker och att lagstiftningen som ger möjlighet att stänga skolor bör skärpas. **I punkt 62 i arbetsgruppens rapport** står: ”Dåliga förskolor och skolor ska aldrig accepteras. Tvångsförvaltning och nedläggning av förskolor och skolor som inte klarar sitt uppdrag ska kunna genomföras snabbt. Ett närliggande och mer framgångsrik huvudman ska kunna ta över verksamheter från en huvudman som missköter sitt uppdrag.” Partistyrelsen delar denna bedömning. Därmed menar partistyrelsen att motionärens krav har tillgodosetts och anser **att motion L5** bör anses besvarad och att punkt 62 i arbetsgruppens rapport bifalls.

I **motion J8 yrkande 4** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att skollagen ska ses över så att huvudmännen blir ansvariga för att pröva om en elev behöver flyttas till annan skola samt för att ordna fram ny skolplacering samt, i **yrkande 5**, att skollagen ses över så att huvudmännen blir ansvariga för att tillhandahålla lokaler, resurser och kompetens för att rektorer akut ska kunna effektuera beslut om enskild undervisning när så krävs.

Liberalerna har i riksdagen föreslagit att skollagen ändras så att det är förövaren som flyttas och inte offret när det har skett allvarliga övergrepp eller mobbning på en skola. Precis som motionären konstaterar finns det i dag begränsningar i skollagen när det gäller flytt av elever, t.ex. att ett mottagande av eleven ska godkännas av den mottagande skolan. Detta vill partistyrelsen möta.

För att en flytt ska kunna ske snabbare bör det enligt partistyrelsen uppfattning finnas en större beredskap i skolor för mottagning av elever som snabbt behöver flyttats. Det motsvarar delvis det önskemål som lyfts i yrkande 5. Självfallet bör det även finnas tillräckligt med resurser för att kunna tillgodose behov av enskild undervisning. Partistyrelsen föreslår därmed sammantaget **att motion J8 yrkande 4 bifalls och att yrkande 5 anses bifallet med vad partistyrelsen anfört.**

Motion L6 och punkt 16 och 55 i arbetsgruppens rapport tar upp skolans relation med föräldrarna. I **motion L6** yrkar motionären att lärare ska ges mandat att tillkalla vårdnadshavare till elever som utgör ett störningsmoment i undervisningen och att undervisning för dessa elever som de har rätt till enligt lag ges i en annan form och i ett annat sammanhang där de inte stör den ordinarie skolverksamheten.

Partistyrelsen anser att det är orimligt att den enskilde läraren ges sådana maktbefogenheter att de har rätt att kräva att föräldrarna ska kallas till skolan. Föräldrarnas intresse och engagemang måste ske genom en god dialog. I arbetsgruppens rapport står att föräldrarnas inflytande över undervisningen bör minska så att lärarnas befogenheter i klassrummet kan ökas när det gäller att t.ex. kunna beslagta föremål som stör. Partistyrelsen anser därmed **att motion L6 bör avslås och att punkt 16 och 55 i arbetsgruppens rapport bör bifallas.**

I arbetsgruppens punkt 40 står att frivilligorganisationer ska välkomnas i skolans arbete mot mobbning och i värdegrundsarbetet, men metoder som saknar vetenskaplig grund eller beprövad erfarenhet ska inte tillåtas. Vidare föreslås att de organisationer som deltar i skolans arbete under en längre period ska auktoriseras Skolverket. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning och anser därmed **att punkt 40 i arbetsgruppens rapport bör bifallas.**

I **motion L7** yrkar motionären att Liberalerna ska lagstadga om införandet av en suicidpreventiv plan som en del i elevhälsans främjande och förebyggande arbete och att utformningen av den suicidpreventiva planen bör ske efter lokala förutsättningar. Elevhälsans ställning har stärks i och med en skärpning av skollagen 2011 där det numera framgår att eleverna ska ha tillgång till elevhälsa. Den fråga som motionären berör, suicidpreventiva insatser, ska självfallet finnas med i ett strategiskt elevhälsoarbete. Partistyrelsen anser därmed **att motion L7 bör anses besvarad.**

I **motion L8** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att de svenska kommunerna snarast tar fram rutiner för att säkerställa en säker och trygg skolgång för elever med skyddat boende. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning och vill uppmana alla liberala kommunpolitiker att ta initiativ till att det finns tydliga rutiner i den egna kommunen om sådana inte finns samt att säkerställa att där det finns rutiner att dessa följs. Partistyrelsen anser därmed **att motion L8 bör anses besvarad.**

I **motion L9** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att skolmaten ska vara lagad i skolan. Frågan om skolmaten är en angelägen fråga och det är viktigt att den är av god kvalitet. Målet ska självfallet vara att maten ska vara god och näringsriktig och tillagas från grunden i så stor omfattning som möjligt och att transporterna minskas till ett minimum. Dock är det en kommunal fråga. Partistyrelsen anser inte att landsmötet ska fatta ett beslut som så kategoriskt binder upp kommunerna eftersom ett sådant beslut skulle kunna få stora ekonomiska och praktiska konsekvenser för kommunerna. Däremot är det en utmärkt lokal fråga att driva i kommunalpolitiken. Partistyrelsen anser därmed **att motion L9 bör anses besvarad.**

Motionerna L10 och L11 tar upp elevernas rätt till skolskjuts och ekonomisk ersättning för resor till och från skolan. I **motion L10** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att ändra de nationella reglerna kring skolskjuts så att de utgår ifrån den skola eleven faktiskt har valt och kommit in på, i stället för att som i dag utgå ifrån den skola som kommunen placerat denne i och att detta ska gälla så länge den valda skolan fortfarande är inom samma kommun samt att kommunen ska ordna med busskort för befintlig linjetrafik för de elever som väljer en skola som ligger längre bort än de kilometergränser som redan i dag gäller för den skola kommunen valt åt eleven. I **motion L11** yrkar motionären att det i arbetsgruppens rapport, punkt 26, läggs till ”och korttidsboende” efter ”fritids”.

Partistyrelsen anser att reskostnaden kan vara ett hinder för det fria skolvalet och att det därför kan finnas skäl att beakta ersättningen för resor när man beslutar om det fria skolvalet, särskilt om aktivt skolval för alla införs i praktiken i hela landet. I dagsläget är det dock en kommunal fråga som måste avgöras av den enskilda kommunen eftersom skillnaderna är så stora i landet och besluten har stora ekonomiska konsekvenser för kommunerna. Det är dock inte rimligt och kräva att reseersättning ska utgå från något annat mellan den skola eleven går i och hemmet. Att reseersättning ska ges även till boende i korttidsboende måste anses vara en självklarhet. Partistyrelsen anser därmed **att motion L10** bör anses besvarad och motion **L11 bifalls.**

LÄRARES OCH REKTORERS VILLKOR

Motion L12 och punkterna 45 och 53 i arbetsgruppens rapport tar upp lärarnas löner och karriärvägar. I **motion L12** yrkar motionären att landsmötet ska besluta att rekryteringen av lärare ska säkras genom att satsa på kärnverksamheten genom lönesättning utifrån lärarens utbildningslängd och undervisningsuppdrag, genom att satsa på alla lärargrupper och inte ensidigt styra mot lärare med utvecklingsuppdrag, genom krav på kommuner ska fortsätta regeringens satsningar på att stärka och försvara hela lärarkårens löneläge och inte slå sig till ro med de statliga satsningarna samt genom att ställa krav på kommunerna att satsa på lärarnas arbetsmiljö och tillse att reformerna inte skapar merarbete. **I punkterna 45 och 53 i arbetsgruppens rapport** står att möjligheten att rekrytera lärare, löne- och karriärmöjligheter bör stärkas.

Alliansregeringen genomförde flera satsningar som bidrog till att höja lönerna för samtliga lärare. Lärarfacken konstaterar att det fyråriga löneavtal som skrevs 2012 ledde till att lärarna fick lönehöjningar som har legat över snittet för den generella löneutvecklingen för varje år under den fyraåriga avtalsperioden. Lärarfacken slog fast att så mycket har stat och kommun sammantaget aldrig tidigare satsat på lärarlönerna som under denna period. OECD har i sina studier av skolan i Sverige konstaterat att lärarnas lönespridning är näst intill obefintlig, att löneutvecklingen är mycket begränsad och att lärarnas karriärmöjligheter är mycket begränsade. Partistyrelsen anser därmed att **motion L12** bör anses besvarad och att punkterna 45 och 53 i arbetsgruppens **rapport bör bifallas.**

Motionerna L13, L15 och L14 samt punkterna 13, 17, 46–52 och 54 i arbetsgruppens rapport tar upp innehållet i lärarutbildning och vidareutbildning. I **motion L13** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att alla lärare vid svenska skolsystemet ska ha adekvat utbildning i undervisningsteknik för elever med inlärningssvårigheter och neurokognitiva diagnoser. I **motion L15** yrkar motionären att Liberalerna lägger till två ord i näst sista meningen i **punkt 13 i arbetsgruppens rapport** så att hela meningen lyder: ”Ledarskap och kommunikation ska vara en viktig del i lärarutbildningen.” I motion L14 yrkar motionären att lärarna får genomgå kurs i motivationshöjande åtgärder i undervisningen innefattande teknik att undvika att elever blockerar sig mot upptag av kunskaper.

I punkt 17 i arbetsgruppens rapport står att alla lärare ska få utbildning i bedömning och betygssättning. I lärarutbildningen fanns tidigare starka inslag av ämnesmetodik, vilket är förmågan att konkret lägga upp och genomföra en lektion i ett visst ämne. Genom de S-märkta reformerna av lärarutbildningen 1985 och 2001 har metodiken minimerats och ersatts av mer abstrakt pedagogik och didaktik. På modet är att eleven själv mer aktivt ska söka kunskap och läraren vara mer passiv. Detta fungerar för motiverade och mogna elever, medan andra blir förlorare. Ökad kunskapsfokus i skolan förutsätter ämneskunniga lärare som är skickliga i ämnets metodik, mer katederundervisning och mindre av att överlåta ansvar på eleverna själva. För att förtydliga behovet av förbättrade kunskaper i kommunikation kan det finnas skäl att lägga till begreppet som en del av lärarutbildningen. Utbildning i bedömning och betygssättning bör förstärkas.

Vad gäller rapportens **punkt 46** ansluter sig partistyrelsen i sak till arbetsgruppens förslag som bland annat innebär att det ska krävas lägst C i svenska i slutbetyg från gymnasiet, eller motsvarande skolform, för att antas till en lärarutbildning. Partistyrelsen vill dock att punkten kompletteras och inleds med den självklara utgångspunkten att höga antagningskrav till lärarutbildningen behövs för att långsiktigt höja yrkets status och attraktionskraft.

Partistyrelsen yrkar därmed att **punkt 46 får en justerad lydelse: ”För att långsiktigt höja läraryrkets status ska det vara svårt att komma in på lärarutbildningen. Det bör ske genom högre antagningskrav och behörighetskrav, exempelvis genom ett krav på lägst slutbetyg C i relevanta ämnen från gymnasiet. För att antas via högskoleprovet bör den sökande ha uppnått lägst resultatet 1,0. Ett lämplighetsprov vid antagningen ska införas för att undvika att de som är uppenbart olämpliga att bli lärare antas.”**

Vad gäller **punkt 48** vill partistyrelsen, i relation till arbetsgruppens förslag, förtydliga att ambitionen att ämneslärarutbildningen ska koncentreras till färre orter inte innebär att samma koncentration ska följa vad gäller andra lärarutbildningar. Punkten föreslår därmed få en justerad lydelse som följer:

”Ämneslärarutbildningen ska, till skillnad från andra lärarutbildningar, koncentreras till färre orter. Den kompletterande pedagogiska utbildningen för den som har ämneskunskaper ska däremot också i framtiden kunna ges på fler lärosäten. Den stora spridningen av ämneslärarutbildningen till många små högskolor riskerar kvalitet och ökar lärarbristen särskilt i de mindre skolämnena. De praktiskt-estetiska högskolorna och våra tekniska universitet, ska dock kunna fortsätta att utbilda ämneslärare i sina ämnen. Den som vill bli ämneslärare ska ha relevant masterexamen. En modersmålslärarutbildning införs, liksom legitimation efter examen.”

Partistyrelsen anser därmed även **att motion L13 och L14 anses besvarade, att motion L15 bifalls samt att punkterna 13, 17, 47, 49–52 och 54 i arbetsgruppens rapport bifalls med det tillägg som nämns i motion L15.**

I **motion L16** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för lärarsammanslutningar som ny aktör inom skola. I dag finns det ämneslärarföreningar som på frivillig väg organiserar lärare som undervisar i ett visst ämne. I årets budget planerade Skolverket att dra in finan-

sieringen för dessa, vilket hade varit ett stort dråpslag för föreningarnas existens. Genom att Liberalerna uppmärksammade Skolverkets planer drogs förslaget tillbaka och ämneslärarföreningarna kan även fortsättningsvis spela en viktig roll i skolan. Partistyrelsen anser därmed **att motion L16 bör anses besvarad.**

Motionerna L17–L19 samt punkterna 23–24, 41, 57 och 65 i arbetsgruppens rapport tar upp rektorers och förskolechefers utbildning och roll. I **motion L17** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att rektorsutbildningen ses över. I **motion L18** yrkar motionären att landsmötet ska besluta att lagstadga att ett obligatoriskt mentorskap för nya rektorer och att erfarna rektorer med mer än 10 års anställning i chefsbefattning avsätter del av tjänst till mentorskap för nya rektorer. I **motion L19** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att alla förskolechefer ska ha genomgått riktade pedagogiska ledarskapsutbildningar. **I punkterna 23–24, 41, 57 och 65 i arbetsgruppens rapport** står att rektor bör få kontinuerlig utbildning i ledarskap och vilka uppgifter som bör åläggas rektor.

På landsmötet 2015 beslutades att rektorsutbildningen öppnas upp även för den som inte redan har en anställning som skolledare. I arbetet med att stärka ledarskapet i skolan är det rimligt att arbeta med flera olika metoder såsom t.ex. olika former av mentorskap. Partistyrelsen anser därmed **att motion L17–L19 bör anses besvarade och att punkterna 23–24, 41, 57 och 65 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

BARNOMSORG OCH FÖRSKOLA

Partistyrelsens yttrande över detta delavsnitt kommer i kompletterande utskick.

GRUNDSKOLA OCH GYMNASIESKOLA

Punkt 14 i arbetsgruppens rapport tar upp insatser, bedömningar och kontrollstationer i syfte att stödja elevens kunskapsutveckling. Bland annat uppmärksammas de skriftliga omdömena som bör ges från årskurs 1. I **motionerna L21 och L22** yrkas att dessa inte behöver vara betygsliknande.

Det är alltjämt partistyrelsens uppfattning att skriftliga omdömen ska ges för att följa elevens utveckling, och för underlätta att rätt stöd kan sättas in redan från och med vårterminen i årskurs ett. Skolverket har också tagit fram bedömningsstöd som hjälper skolor och lärare att utforma sådana omdömen, som mycket väl kan vara betygsliknande. Skolverkets utvärdering av införandet av betyg från och med årskurs sex visade att betygen dels har ökat elevernas motivation och dels gjort det lättare för lärare och rektorer att veta var man ska sätta in stöd. Betyg, eller betygsliknande omdömen, har den fördelen att det blir tydligt för både föräldrar, skolan och i äldre årskurser elever att åtgärder måste vidtas för att stödja eleven i dennes utveckling. Eftersom de skriftliga omdömena redan i dag kan vara betygsliknande behöver detta dock inte nämnas särskilt i punkten.

Sammantaget yrkar partistyrelsen alltså att **punkt 14 i arbetsgruppens rapport ges lydelsen: "Ett test som tydligt visar vad eleverna ska kunna avseende att läsa och skriva ska genomföras i mitten av vårterminen i årskurs 1. Extra lektioner i läs- och skrivinlärning ska direkt sättas in för de elever som inte når en godkänd nivå. Ett skriftligt omdöme ska ges för att följa utvecklingen och för att sätta in stöd från och med vårterminen i årskurs ett. Betyg ska ges från och med vårterminen i årskurs fyra." Med detta föreslås att motionerna L21 och L22 anses besvarade.**

I **motion L23** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att betygen i idrott avskaffas. Det ålderdomliga ämnet gymnastik, där betygssättningen kunde uppfattas som orättvis eftersom de som var aktiva idrottare bland eleverna kunde få höga betyg på grund av det, har ersatts av det mer omfattande ämnet "Idrott och hälsa" som i kursplanen har stora teoretiska avsnitt som behandlar t.ex. hälsa, rörelse och kost. Betygssättningen ska spegla elevens kunskaper i hela detta ämne och inte i första hand värdera elevens fysiska prestationer på fotbolls- och löparbanor. Partistyrelsen anser därmed **att motion L23 bör anses besvarad.**

Motion L24 och punkt 33 i arbetsgruppens rapport tar upp betygen för nyanlända. I **motion L24** yrkar motionären att punkt 33 i arbetsgruppens rapport tas bort helt eftersom Skolverkets regler om hur betygssättningen för nyanlända elever finns redan och är ett tydligt rättesnöre för hur läraren ska sätta betyg. **I punkt 33 i arbetsgruppens rapport** förtydligas Liberalernas ståndpunkt i denna fråga. Precis som motionären antyder ligger det nära den beskrivning Skolverket gör i hur läraren ska agera i sin betygssättning för de

nyanlända eleverna. Partistyrelsen menar dock att det kan finnas en poäng att i rapporten tydliggöra hur Liberalerna ser på alla aspekterna av de nyanländas skolgång eftersom det är en så avgörande fråga och **att motion L24** därmed bör anses besvarad och att punkt 33 i arbetsgruppens rapport bifalls.

I **motion L25** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för införandet av en ny skolform för nyanlända. Liberalernas uppfattning är att de nyanlända eleverna så snabbt som möjligt ska lämna de inledande och förberedande grupperna och hamna i ordinarie klasser för att snabbt kunna lära sig svenska språket, hur det svenska samhället fungerar och på olika sätt integreras. Allt talar för att nyanlända elever som umgås med infödda elever snabbare lär sig svenska. Risken är stor att en egen skolform för nyanlända leder till ökad isolering för dessa elever. Partistyrelsen anser därmed **att motion L25 bör avslås.**

Motionerna L26 och L27 tar upp teckenspråk och punktskrift. I **motion L26** yrkar motionären att Liberalerna säkerställer att teckenspråk ska ingå i modersmålsundervisningen och att Liberalerna i sina skrivelser om minoritetsspråk förtydligar att även innefatta teckenspråk. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att teckenspråket är av avgörande betydelse för inlärning och integration för elever med hörselnedsättning. I **motion L27** yrkar motionären att landsmötet ställer sig bakom motionens krav på en lagstadgad rätt till undervisning i punktskrift.

Partistyrelsen menar att teckenspråket inte kan likställas med eller anses vara ett av minoritetsspråken i Sverige som ges vissa särskilda rättigheter, t. ex är det gäller undervisning i de nationella minoritetsspråken där huvudmannen är skyldig att anordna undervisning även om det finns färre än fem sökande elever i kommunen och även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk. Däremot menar partistyrelsen att det är rimligt att elever som har behov av att lära sig teckenspråk, även om de själva inte har hörselnedsättning, t.ex. om deras familjemedlemmar har det bör kunna ges det. Partistyrelsen menar att skillnaden mellan teckenspråket, som är att betrakta som en kommunikationsform, och punktskrift som är ett av flera medium som används för att läsa svenska måste behandlas olika i lagstiftningen. Partistyrelsen anser att det är rimligt att elever som har synnedsättning har rätt att lära sig punktskrift, men om detta ges lagstadgad rätt kan det innebära att det på ett olyckligt sätt bromsar övrig teknisk utveckling, t.ex. utvecklad talsyntes, som är till hjälp för personer med synnedsättning. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna L26 och L27 bör anses besvarade.**

I **motion L28** yrkar motionären att Liberalerna ska undersöka möjligheterna till att införa nivågruppering i grundskolans klassrum. Det är i dag fullt möjligt för lärarna att skapa tillfälliga uppdelningar av eleverna i syfte öka elevernas kunskapsinhämtning. Därmed är det inte möjligt att ha permanenta elevgrupper eller grupper av elever som inte har en skolplanering i en klass på en ordinarie skola. Även om begreppet ”individualiserad undervisning inom klassens ram” är en term som ofta används på ett felaktigt sätt anser partistyrelsen att det är fullt möjligt att skapa en undervisningsmiljö i klassrummet och skolan som kan ge alla elever en undervisning utifrån det egna behovet. Partistyrelsen anser därmed **att motion L28 bör anses besvarad.**

Motion L29 och punkt 27 i arbetsgruppens rapport tar upp särbegåvade barn. I **motion L29** yrkar motionären att Liberalerna ändrar uttrycket ”särbegåvade barn” till Skolverkets term ”särskilt begåvade elever” i punkt 27 i rapporten. Partistyrelsen anser att begreppet ”särbegåvade barn” bör stå kvar eftersom det är en vidare definition än det som Skolverket beskriver i definition. Skolverkets definition handlar om elever som har det lätt för sig i skolan eftersom de har en särskilt hög begåvning och snabbt kan ta sig igenom kunskapsstoffet jämfört med sina jämnåriga klasskamrater. Formuleringen i arbetsgruppens rapport har en vidare tolkning av elever som inte bara är ovanligt begåvade utan också har särskilda talanger och/eller begåvningar som skolan inte har möjlighet att möta eller ge en utbildning som är tillräckligt utmanande. Resultatet kan bli att de inte känner sig tillräckligt stimulerande utan uttråkade med sociala problem som följd. I värsta fall kan de bli hemmasittare eller på annat få svårigheter med sin skolgång. Partistyrelsen anser därmed **att motion L29** bör avslås och att punkt 27 i arbetsgruppens rapport bifalls.

I **arbetsgruppens rapport punkt 28** föreslås en rätt för grundskoleelever att läsa in gymnasiekurser och få betyg i detta. Partistyrelsen stöder förslaget, som bidrar till en kunskapsinriktad grundskola där de elever som vill gå fortare fram också ges möjlighet att göra det. **Punkt 28 bör därför bifallas.**

I **motion L30** yrkar motionären att Liberalerna i sitt skolpolitiska program införlivar en ambition om att göra klassuppflyttning till en lagstadgad rättighet för elever som uppvisar tillräcklig kunskapsnivå. Det har länge funnits en diskussion i skoldebatten om det ska finnas en möjlighet för elever och föräldrar, att som en sista åtgärd, mot lärarens och rektors vilja kunna besluta att eleven i praktiken snabbare ska kunna gå igenom skolsystemet. Partistyrelsen anser att det är skolan som är den som är bäst lämpad att utifrån sin professionella bakgrund kunna avgöra hur elevens undervisning ska organiseras. Självfallet ska det ske i samverkan med föräldrar och elever, men en sådan möjlighet skulle undergräva lärares och rektorers auktoritet samt ytterligare begränsa skolans befogenheter, vilket vore olyckligt. Partistyrelsen anser därmed **att motion L30 bör avslås.**

Motionerna L31–L37 samt punkterna 18–20 och 36 i arbetsgruppens rapport tar upp införandet av nya eller förstärkning av ämnen i skolan.

I **motion L31** yrkar motionären att Liberalerna driver att källkritik ska bli ett obligatoriskt skolämne på grundskolan med en egen kursplan. I **motion L32** yrkar motionären att demokrati bör vara ett eget ämne på gymnasiet. I **motion L33** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att arabiska införs som alternativt modernt språk i grundskolan. I **motion L34** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för en modernisering av skolans utbud av ämnen och att liberalerna ska verka för en översyn av tidsallokeringen mellan skolans ämnen. I **motion L35** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att praktiska ämnen som matlagning, trä- och syslöjd förstärks inom grundskolan. I **motion L36** yrkar motionären att Liberalerna ska arbeta för en mer praktisk grundskola från och med årskurs 7, där även praktiska/yrkesinriktade ämnen är betygsgrundande och möjliga individuella val. I **motion L37** yrkar motionären att landsmötet uppdrar till partistyrelsen att verka för att frågan om livskunskap som obligatoriskt inslag i skola och förskola. **I punkterna 18–20 och 36 i arbetsgruppens rapport** står att antalet lektioner bör öka, att idrottslektionerna ska bli fler, att timplanen ska vara stadieindelad och att det behövs ett lärarlyft för införandet av programmering.

Partistyrelsen anser inte att det behövs flera ämnen i den svenska skolan. Däremot är det så att den samlade undervisningstiden i Sverige ligger en bra bit under snittet i undervisningstid i jämförbara länder i EU och OECD, men en utökning bör ske i befintliga ämnen t.ex. i matematik och i idrott och hälsa vilket Liberalerna länge har drivit. Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att stadieindelningen bör öka.

Att införa ett nytt ämne är en mycket stor sak, det är inget beslut som kan ske genom att administrativt beslut i riksdagen hos Skolverket. Ett nytt ämne kräver utbildade legitimerade lärare. Det ska skapas en ämnesinstitution med forskning och professorer i ämnet på högskolor och universitet, en ny lärarutbildning ska starta och i övrigt bygga upp den infrastruktur som ett ämne har.

Däremot finns det skäl att inom de nuvarande ämnenas ram förnya och modernisera innehållet i läro- och kursplan. Så sker redan i dag. Just nu pågår t.ex. ett arbete på Skolverket där kunskaper i programmering, källkritik, algoritmer som används som en grund för sociala medier förs in i de befintliga ämnena. Källkritik föreslås vara en viktig del inom samhällskunskapen för att öka elevernas möjlighet att förstå och tolka omvärlden i en värld där faktaresistens och felaktig information dessvärre är en naturlig del av informationsflödet och i samhällsdebatten. På samma sätt planerar Skolverket att ge kunskapen om algoritmerna ett större utrymme inom matematiken i syfte att öka kunskapen om hur dessa styr flödet i sociala medier. Det behöver inte införas fler språk i grundskolan. Däremot kan det finnas skäl att öka möjligheten att kunna välja arabiska som tillval i gymnasieskolan. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna L31–L37 bör avslås och att punkterna 18–20 och 36 i arbetsgruppens rapport bör bifallas.**

I **motion L38** yrkar motionären att Liberalerna arbetar för att ändra regelverket så att ersättning till friskolor som har naturbruksprogram utgår ifrån hur dessa utformar sitt program och att liberalerna aktivt verkar för att friskolor får ersättning motsvarande de kostnader som kommuner har (eller riksprislistan anger) för motsvarande program. Partistyrelsen anser att motionären pekar på ett viktigt problem, nämligen att ersättningen till de fristående skolorna ska spegla kostnaderna för utbildningen. Dessvärre har det funnits exempel där oklara regler har utnyttjats på ett sätt som inte kan ha varit intentionen med systemet. För att bibehålla trovärdigheten i ersättningssystemet till de fristående skolorna är det viktigt att det inte finns möjlighet att utnyttja systemet på ett sådant sätt att det uppfattas som felaktigt och att ägare av fristående skolor erhåller skattemedel inte är berättigade till. Partistyrelsen

menar att Liberalerna i riksdag såväl som i kommunerna måste ta ett större ansvar för att driva att ersättningen till de fristående skolorna är korrekt. Detta gäller alla utbildningar och bör inte begränsas till naturbruksprogrammet. Partistyrelsen anser därmed **att motion L38 bör anses besvarad.**

I **motion L39** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att estetiska ämnen åter blir obligatoriska i gymnasiets alla teoretiska program. **I punkt 70–71 i arbetsgruppens rapport** står att gymnasiet ska bli mer ämnesutformat, ett nationellt examensprov införas och att estiska ämnen ska vara ett tillval på de program som inte är program med estetisk inriktning. Obligatoriet avskaffades av alliansregeringen i samband införandet av en ny läroplan för gymnasieskolan, Gy 2011. Skälet till förändringen var att vissa ämnen var viktigare att prioritera före andra av utrymmesskäl i läro- och kursplan, särskilt för de yrkesförberedande programmen. I arbetsgruppens rapport förslås att de estetiska ämnena återinförs som tillval i den svenska gymnasieskolans samtliga program. Partistyrelsen anser att man därmed delvis går motionären till mötes och **att motion L39** bör anses besvarad och att punkt 70**–71 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Motion L40 och punkt 29–30 i arbetsgruppens rapport tar upp skolgången för nyanlända elever. I **motion L40** yrkar motionären att Liberalerna tar bort förslaget att förlänga skolplikt över myndighetsåldern 18 år. I arbetsgruppens rapport återupprepas kraven på de åtgärder som partirådet beslutade om den 11 november 2016 i syfte att ge nyanlända tonåringar möjlighet att nå kunskapsmålen i den svenska grundskolan. I beslutet framgår att skolplikten ska kunna förlängas upp till 20 års ålder, att sommarlovet ska kunna halveras för att mer tid ska ges för undervisning i svenska och att skolan ka kunna besluta om en anpassad tidplan för dessa elever. Partistyrelsen anser att det inte finns någon anledning att ompröva besluten från det senaste partirådet. Att det finns en möjlighet att förlänga skolplikten för elever som inte når kunskapsmålen är viktigt. Pliktlagar kan gälla för myndiga personer. Riksdagen har nyligen beslutat att återinföra värnplikten som innebär att dessa personer lyder under en pliktlag trots att de är myndiga. Partistyrelsen anser därmed **att motion L40 avslås och att punkterna 29–30 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

I **motion L41** yrkar motionären att varje eftergymnasial utbildning ska tilldelas egna meriterande kurser utefter vad som är relevant för utbildningen. Alliansregeringen införde meritpoängsystemet för att få fler elever att läsa mer avancerade kurser på gymnasiet. Regeringens utredning ”Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå (SOU 2017:20) föreslår att meritpoängsystemet avskaffas. Partistyrelsen menar att meritpoängsystemet bör finnas kvar, men att det finns goda skäl för en översyn om det innebär att kvaliteten i utbildningen ökar. Det får dock inte innebära att det leder till sämre överblickbarhet. Partistyrelsen anser därmed **att motion L41 bör anses besvarad.**

Motion L42 och punkt 15 i arbetsgruppens rapport tar upp tidiga åtgärder i skolan. I **motion L42** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för tidigare diagnos av läs- och skrivsvårigheter, införandet av diagnosprov i nationella prov som syftar till att identifiera barn i behov av djupare utredning för inlärningssvårigheter och särbegåvningar samt att verka för att evidensbaserade pedagogiska åtgärder som syftar till att öka läshastighet och fonologisk förståelse erbjuds snarast till alla barn med behov, inte enbart hjälpmedel mot symtomen. I Skollagen framgår att det är en skyldighet att erbjuda alla barn stöd det stöd de behöver för att nå kunskapsmålen. Det är också så att skolorna gör screeningar av elevernas nivå på kunskaperna i övergången mellan förskola och förskoleklass. I arbetsgruppens rapport står att det måste bli tydligare att denna testning av elevernas kunskaper i förskoleklass och i årskurs ett måste bli bättre och tydligare för att på ett snabbare och mer korrekt kunna sätta in åtgärder för att öka inlärningen. Partistyrelsen anser därmed **att motion L42** bör anses besvarad och att punkt 15 i arbetsgruppens rapport bifalls.

I **motion L43** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att ålder för skolstart individualiseras och förläggs från terminen då barnet fyller fem till terminen då barnet blir sju, att den viktigaste grunden för skolstart blir förskolans bedömning av elevens förmåga och mognad, att skolintag sker såväl som höst som vår eftersom ett år är en för lång väntetid under period då barn utvecklas mycket snabbt, att barnen undervisas i åldersintegrerade grupper, där förmåga i det enskilda ämnet bestämmer vilken grupp barnet tillhör, att bedömning av eventuell förflyttning av barnet till en högre grupp sker 4 gånger årligen, att unik kompetens eftersöks och stimuleras hos varje barn, att kompletterande datoriserad undervisning utvecklas för att klara av de individuella ämnesprogrammen i t.ex. små skolor med få lärare, att

skoldagen omfattar en hel arbetsdag där lustfyllda och mer krävande moment varvas och att läxläsning sker i första hand i skolan och med lärarstöd så att det frigörs tid för kravlös och avstressad samvaro med föräldrarna i hemmet. Partistyrelsen anser förslaget innebär en så stor och oöverskådlig byråkrati att förslaget framstår om alltför orealistiskt. Det är bättre att skapa en undervisningsmiljö som ger alla elever möjlighet att utvecklas och lära sig i sin egen takt än att skapa en stor tung byråkratisk organisation kring barnen. Däremot är det viktigt att samverkan mellan fritidshem och skola förbättras där partistyrelsen tror att det finns stora samordningsfördelar som kan utnyttjas för elevernas kunskapsinhämtning. Partistyrelsen anser därmed att **motion L43 bör anses besvarad.**

Motion L44 och punkterna 31, 32, 34 och 73 i arbetsgruppens rapport tar upp nyanlända elevers undervisning och SFI. I **motion L44** yrkar motionären att Liberalerna driver frågan att nyanlända inleder sina studier på sitt modersmål, att nyanlända därefter fasar ut studier på modersmål mot studier i svenska, att nyanlända tar gymnasieexamen på svenska och att hela systemet med SFI ses över i sin helhet. I arbetsgruppens rapport står: ”Nyanlända har rätt till modersmålsstöd, studiehandledning och modersmålsundervisning. Man ska rätt till fler lektioner i svenska och få studiehandledning i övriga ämnen på modersmålet. Elever som kan lära och visa kunskaper på annat språk ska ha rätt till det för att inte tappa fart i sin inlärning. Rektor ansvarar för att en sådan lösning inte innebär att strävan efter att lära sig svenska undergrävs”. Partistyrelsen menar att arbetsgruppens skrivning väl överensstämmer väl med motionärens förslag. Det är också så att alla elever i Sverige tar gymnasieexamen på svenska redan i dag. Kravet på att SFI ska ses över i sin helhet anser partistyrelsen vara tillgodosett genom de krav Liberalerna ställer om att Komvux och SFI bör slås ihop till en gemensam skolform och att en nationell skolpeng bör införas för SFI. Partistyrelsen anser därmed **att motion L44** bör anses besvarad och att punkterna 31, 32, 34 och 73 i arbetsgruppens rapport bifalls.

Motion L45 och punkt 44 i arbetsgruppens rapport tar upp ”coachande skola” och SYV. I **motion L45** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att det utformas ett statsbidrag kallat ”coachande skola” som kommuner kan ansöka om för att se till att det finns coacher på skolorna. **I punkt 44 i arbetsgruppens rapport står:** ”Studie- och yrkesvägledningens (SYV) uppdrag behöver förtydligas, sättas in i tidigare årskurser och vara en kvalificerad samtalspartner genom hela utbildningstiden. En fortbildningssatsning på SYV ska genomföras för att elever ska kunna få bättre stöd till självständiga val och möjlighet att få utbildning och försörjning”. Den satsningen kan ske genom ett ökat statsbidrag. Partistyrelsen menar att arbetsgruppens skrivning väl överensstämmer med motionärens förslag och anser därmed **att motion L45** bör anses besvarad och att punkt 44 i arbetsgruppens rapport bifalls.

I **motion L46** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att införa folkmordet Seyfo i läroplanen för grundskolan och sprida kunskap om kopplingen mellan 1900-talets första omfattande folkmord och förintelsen. En motion med liknande innehåll behandlades av förra landsmötet som fattade beslut i frågan efter ett förslag från beredningsutskottet. Partistyrelsen menar att det beslutet var väl avvägt och att det inte finns någon anledning att ändra från beslutet från landsmötet 2015. Partistyrelsen anser därmed att **motion L46 bör anses besvarad.**

Arbetsgruppens punkter 35, 37–39, 56, 63–64 och 66–67 tar upp sociala insatser i skolan och åtgärder för att förbättra kvaliteten i skolan. Förslagen utvecklar ståndpunkter som partiet har i dag och partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning och anser därmed **att punkterna 35, 37–39, 56, 63–64 och 66–67 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Arbetsgruppens punkter 68–69 och 72 tar upp förändringar i gymnasieskolan. Förslagen utvecklar ståndpunkter som partiet har i dag och partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning och anser därmed **att punkterna 68–69 och 72 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

Punkterna 65–69 i den företagandepolitiska rapporten samt motion C11 yrkande 2 tar upp entreprenörskap i utbildningen och UF-företag. Partistyrelsen menar att det är viktigt att entreprenörskap och företagande uppmärksammas i skolan. Liberalerna har i riksdagen föreslagit att entreprenörskapsfrågor ska ges större utrymme i gymnasiet. Däremot ifrågasätter partistyrelsen förslaget att lärare i sin egenskap av UF-lärare generellt sätt ska prioriteras när det gäller förstelärare och löneökningar. Partistyrelsen anser därmed **att punkterna 65, 67 och 69 i arbetsgruppens rapport för företagande och näringsliv bifalls, att punkt 68 i arbetsgruppens rapport för företagande och näringsliv avslås och att punkt 66 i arbetsgruppens rapport för företagande och näringsliv får lydelsen: ”Att en bedömning**

ska göras om anordnarbidraget för lärlingsutbildningen ska ökas." Med detta bör också motion C11 yrkande 2 anses besvarat.

Avslutningsvis i detta avsnitt tar partistyrelsen upp ett antal rapportförslag om funktionshinderfrågor i utbildningen. **Den funktionshinderpolitiska rapporten punkterna 14–24** tar upp åtgärder för att underlätta skolgången för personer med funktionsnedsättning. **Punkterna 51–52 i den sjukvårdspolitiska rapporten** tar upp skolgången och särskilt stöd för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Även **den skolpolitiska rapporten punkt 26** tar upp funktionshinderfrågor. Partistyrelsen anser att dessa förslag stakar ut kursen för en fortsatt politik för att stärka rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning, och föreslår därför att **den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 14–24, den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 51–52 samt den skolpolitiska rapporten punkt 26 bifalls.**

VUXENUTBILDNING

Motionerna L47 och L48 tar upp folkhögskolorna. I **motion L47** yrkar motionären att Liberalerna på alla nivåer ska verka för att likabehandlingsprincipen ska gälla för folkhögskolornas deltagare avseende regionernas/landstingens ekonomiska stöd till folkhögskolorna och att en likvärdig nivå avseende folkhögskolornas ekonomiska stöd till folkhögskolornas ekonomiska stöd inklusive interkommunala ersättningar ska gälla över hela landet. I **motion L48** yrkar motionärerna att Liberalerna aktivt ska verka för att säkra folkhögskolornas långa kurser för personer med funktionsnedsättning och att liberalerna ska verka för att faktorer som försvårar för personer med funktionsnedsättning att ta del av folkhögskolornas långa kurser.

Avseende **motion L47** menar partistyrelsen att det är svårt att hitta en modell för något som skulle kunna betraktas som en riksprislista för folkhögskolor. Folkhögskolor lyder inte under skollagen och eftersom mångfalden i organisation, ägande och utbud skiljer sig så mycket är det troligen svårt att hitta ett nationellt system. De nationella bidragen fördelas av Folkbildningsrådet, men det förekommer också lokalt stöd från lokala och regionala aktörer. När det gäller **motion L48** delar partistyrelsen motionärens uppfattning. De yrkanden som förs fram i motionen behandlas i rapporten från arbetsgruppen för funktionshinderfrågor såväl som i rapporten från arbetsgruppen för kunskap. Därutöver är det så att Liberalerna i riksdagen har fått genomslag för kravet att elever med funktionshinder ska ha rätt till efter eftergymnasial utbildning. Partistyrelsen anser därmed **att motionerna L47 och L48 bör anses besvarade.**

HÖGSKOLA OCH FORSKNING

Motionerna L49 och L50 tar upp resursfördelningen till universiteten. **I motion L49** yrkar motionären att Liberalerna tar initiativet till en granskning och uppföljning av resurstilldelningssystemet för den grundläggande universitetsutbildningen. **I motion L50** yrkar motionären att Liberalerna verkar för en fortsatt ökning av de statliga basanslagen för forskning vid våra universitet och att man särskilt tar hänsyn till ämnesområden som har svårare med externa anslag som t.ex. humaniora och samhällsvetenskap.

Partistyrelsen delar motionärernas uppfattning. Alliansregeringen ökad anslagen till högre studier och forskning mer än någon annan regering tidigare och man skapade ett resursfördelningssystem som bygger på kvalitetskriterier och ökade statliga basanslag till forskningen på universiteten. I regeringens forskningsproposition 2017 föreslås stora förändringar i anslagen som skulle rasera detta och som Liberalerna motsätter sig i sin följdmotion. Partistyrelsen delar motionärernas uppfattning och anser därmed **att motionerna L49 och L50 bör anses besvarade.**

I **motion L51** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att publicerad forskning blir tillgänglig för alla medborgare. I regeringens forskningsproposition (2016/17:50) ges Vetenskapsrådet huvudansvaret för samordning av arkivering och tillgänglighet av forskningsdata. Däremot valde regeringen att inte ge rådet i uppdrag att förbereda ett införande av s.k. "open access" där all forskning som finansierats med offentliga medel görs tillgänglig för alla. De skäl som i debatten framförts mot "open access" är att den omfattande utgivning av verk där forskare redovisar nya vetenskapliga rön hos allmänförlagen till allmänheten skulle omintetgöras. Framför allt gäller det samhällsvetenskap och humaniora där det finns ett betydande utrymme för forskare att få sina avhandlingar eller monografier publicerade på allmänförlag.

Partistyrelsen delar i huvudsak motionärens uppfattning och i de fall det inte finns fullt legitima moraliska, affärsmässiga eller upphovsrättsliga skäl bör forskningsdata göras tillgängliga för allmänheten. Landsmötet bör dock inte fatta alltför detaljerade beslut om exakt hur detta ska genomföras praktiskt. Till exempel innebär även publicering på allmänförlag att forskningsresultaten blir allmänt tillgängliga för var och en genom biblioteksväsendet, trots att publiceringen då inte sker genom open access. Partistyrelsen anser därför att det finns skäl att avvakta den planerade utredning som regering aviserat där dessa legala skäl kommer att granskas och anser därmed **att motion L51 bör anses besvarad.**

I **motion L52** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att ett stipendiesystem införs för terminsavgifter vid studier utomlands. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att det borde vara möjligt för flera att studera utomlands. Inom vissa utbildningar, t.ex. på lärarutbildningarna, förekommer nästan inga studier utomlands, internationella kontakter eller utbyten över huvud taget. Detta är självfallet en brist.

I sammanhanget vill partistyrelsen påminna om att Liberalerna i regeringsställning utökade möjligheterna att via studielån finansiera terminsavgifter utomlands upp till ett relativt högt takbelopp. Partistyrelsen menar ändock att det kan finnas skäl att försöka finna ytterligare nya finansieringsformer för att ge fler studenter möjlighet att studera utomlands. Någon typ av stipendiesystem kan i det perspektivet övervägas. Partistyrelsen yrkar därmed **att motion L52 bör anses besvarad.**

Den företagandepolitiska rapporten punkterna 10–11 tar upp bosättningsbonus i avgiftssystemet och inrättandet av ett Nobelstipendium för utländska studenter vid svenska lärosäten. I punkt 10 i arbetsgruppens förslag står: ”Inför en bosättningsbonus i avgiftssystemet för att locka talanger att stanna i Sverige efter avslutade studier där en del av eller hela din avgift betalas tillbaka om du som free-mover-student tar examen och väljer att arbeta i Sverige därefter. I punkt 11 i arbetsgruppens förslag står: ”Avsätt pengar för ett Nobelstipendium – ett nationellt talangstipendium som administreras av Svenska institutet i samarbete med våra främsta lärosäten.” Partistyrelsen delar arbetsgruppens uppfattning att det är viktigt att utländska studenter ges möjlighet att studera vid svenska lärosäten och anser därmed **att den företagandepolitiska rapporten punkterna 10–11 bifalls.**

I **motion L53** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att ett pottsystem för högskolan där överproducerade helårsprestationer kan sparas och resurser omfördelas från goda till sämre tider. Varje universitet och högskola med staten som huvudman är en egen myndighet och lyder under samma regler som gäller för alla statliga myndigheters skötsel och ekonomiska förvaltning. Det finns redan i dag vissa möjligheter att föra över budgetmedel som inte har förbrukats från ett år till ett annat och visst kan det finnas skäl att se över om de nuvarande reglerna innebär att myndigheterna förvaltar skattemedel på det mest effektiva sättet över tid. Det kan dock inte innebära att myndigheterna blir sina egna banker och bygger upp stora summor kapital som binds upp vid en specifik myndighet. Partistyrelsen anser därmed **att motion L53 bör anses besvarad.**

I **motion L54** yrkar motionären att Liberalerna verkar för att högskoleprovet i sin nuvarande form avskaffas och ersätts med ämnesspecifika kunskapsprov. Regeringens utredning ”Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå” (SOU 2017:20) har föreslagit förändringar i högskoleprovet och bl.a. föreslagit att det kompletteras med ett behörighetsprov som skulle kunna betraktas som kunskapsprov i linje med vad motionären föreslår.

Partistyrelsen vill inte i dessa handlingar föregripa den kommande behandlingen i regering och riksdag av utredningens förslag. Det är därför inte i dag aktuellt att ta ställning för eller emot kunskapsprov som sådant.

Däremot instämmer partistyrelsen i stora delar i den mer allmänna kritik mot högskoleprovet som lyfts i motion. Det är exempelvis korrekt att provet har en låg prognosförmåga. Partistyrelsen föreslår därför att en kompletterande punkt skrivs i den skolpolitiska rapporten.

I detta sammanhang vill partistyrelsen också lyfta frågan om orimligt låga resultat på högskoleprovet ska kunna kvalificera för antagning via kvotgruppen för högskoleprovet.

Sammantaget yrkar partistyrelsen därför att **en ny punkt 74 införs i skolprogrammet med lydelsen: ”Högskoleprovets roll i systemet för urval och antagning till högre studier behöver ses över. Detta gäller bland annat högskoleprovets konstruktion och betydelse, samt kvotgruppernas storlek. Det bör övervägas om det ska införas en generell gräns under**

vilken ett resultat på högskoleprovet inte kan kvalificera för antagning via kvotgruppen." Partistyrelsen anser vidare att motion L54 därmed bör anses besvarad.

I **motion L55** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att avskaffa inkomstprövningen av studiemedel. Alliansregeringen höjde det s.k. fribeloppet så att det blev lättare att finansiera sitt uppehälle med arbete vid sidan av studierna under studietiden utan att studiemedlen minskades. Partistyrelsen ifrågasätter om det är möjligt att avskaffa inkomstprövningen helt och menar att fribeloppsgränsen också är en är en statlig budgetfråga som måste avgöras i samband med det årliga budgetbeslutet i riksdagen. Det kan också ifrågasättas om personer med hög inkomst ska vara berättigade till studiebidrag. Partistyrelsen anser därmed att **motion L55 bör avslås.**

I **motion L56** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att avskrivning av studielånet i någon form vid flytt till glesbygd blir verklighet. Landsbygdskommittén har föreslagit att regeringen får i uppdrag att utreda formerna för, och effekterna av, att staten efterskänker en del av studielånet för dem som bor och arbetar i de 23 kommuner som kommittén föreslår ska bli föremål för särskilda satsningar eftersom de har särskilda utmaningar. Argumentet för en sådan avskrivning, skulle enligt kommittén bidra till ökad rörlighet och möte det framtida arbetskraftsbehovet av akademiskt utbildad personal i alla kommuner. Partistyrelsen är tveksam, men förslår att man avvaktar resultatet av en sådan utredning och anser därmed **att motion L56 bör avslås.**

I **motion L57** yrkar motionären att Liberalerna tar initiativ till och utarbetar ett förslag till en svensk högskoleutbildning av muslimska religiösa ledare, imamer. Partistyrelsen vill inledningsvis notera att det är och ska vara de religiösa samfunden själva som avgör vilka utbildningskrav de ställer på sina religiösa ledare. I dag finns endast viss imamutbildning på folkhögskolenivå. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att det bör skapas möjlighet till imamutbildning i Sverige.

Imamutbildning bör kunna jämställas med dagens prästutbildning där vissa vetenskapsanknutna ämnen läses på högskolor och universitet, samtidigt som det därutöver finns religiöst grundade påbyggnadsutbildningar som samfunden själva ställer krav på och själva ansvarar för. Partistyrelsen yrkar därmed **att motion L57 bör anses besvarad.**

I **motion L58** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att kraftigt öka de medel Vetenskapsrådet ges i uppdrag att utlysa i fri konkurrens. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning. Liberalerna har i riksdagen varit kritiska till regeringens syn på forskningen och bl.a. Vetenskapsrådets roll. En ökning av resurserna är en fråga som dock måste avgöras i samband med det årliga budgetbeslutet i riksdagen. Partistyrelsen anser därmed **att motion L58** bör **anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

I **motion L59** yrkar motionären att Liberalerna i riksdagsmotion markerar betydelsen av genuspedagogik i förskola och skola genom att föreslå återinförande av den särskilda utbildningen av genuspedagoger och genom budgetförslag ger förutsättningar för anställning av dessa i skolväsendet. Partistyrelsen ställer sig positiv till motionen, men menar att det inte behövs fattas något särskilt beslut om att återgå till de förhållanden som gällde 2006 som motionären hänvisar till. I dag är det så att ett stort antal lärosäten runt om i Sverige erbjuder enstaka kurser och program för genuspedagogik ofta för målgruppen lärare. När det gäller anställningen av genuspedagoger är det ingen statlig budgetfråga utan en uppgift för kommunerna. Partistyrelsen anser därmed **att motion L59 bör anses besvarad.**

BARNOMSORG OCH FÖRSKOLA

I motion L20 yrkar motionären att kommunerna ska verka för att alla barn som fyllt tre år deltar i den allmänna förskolan, 525 timmar per år, på samma sätt som kommunerna verkar för att barnen deltar i förskoleklassen. **I punkt 8–11 i arbetsgruppens rapport** står att förskolan spelar en viktig roll för barnens lärande och utveckling för alla barn och att kraven på förskolorna bör skärpas. Partistyrelsen menar att motionärens yrkande ligger i linje med arbetsgruppens förslag och anser därmed **att motion L20 bifalls samt att punkterna 8–11 i arbetsgruppens rapport bifalls.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** motionerna L1 och L2 anses besvarade
2. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Kunskap är den viktigaste faktorn för att stärka människans möjlighet att leva i frihet. Utbildning och kunskap ger människan möjlighet att, utifrån sina egna förutsättningar, förbättra sin livssituation. Därför prioriterar liberaler alltid skolan."
3. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Kunskap och bildning bryter barriärer, öppnar nya vägar och stärker den enskildes förmåga att orientera sig och fatta egna självständiga beslut. Utbildningssystemet ska därför ha höga förväntningar på varje individ och prioritera kunskap. En likvärdig skola är en förutsättning för att alla elever ska få samma möjligheter. I det svenska skolsystemet ska alla kunna utvecklas."
4. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 3 bifalls: "Under några decennier föll de svenska resultaten i internationella kunskapsmätningar. Samtidigt förlorade läraryrket i status och auktoritet. I klassrummen försämrades studieron. Skolan förlorade sin ställning i samhället och sin förmåga att erbjuda social rörlighet, så kallade klassresor."
5. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Ett skolväsende av hög kvalitet gynnar inte endast individens utveckling, utan är också en förutsättning för att Sverige ska kunna behålla sin konkurrenskraft och även framgent vara en välfärdsnation. De reformer som genomförs i dag kan påverka Sverige i decennier framöver."
6. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 5 bifalls: "När alliansregeringen tillträdde genomfördes därför den största reformperioden för skolan sedan 1800-talet. Tack vare ett ökat fokus på resultat och insatser för att höja undervisningskvaliteten har Sveriges kunskapsresultat börjat vända. Men vi liberaler är inte nöjda. Sverige ska ha ett skolsystem som strävar efter att varje elev ska kunna utveckla sin fulla potential. Vi ska ha förväntningar på att varje elev också tar i och ständigt vill lära sig mer."
7. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Sveriges mål ska vara att nå topp tio i de internationella rankingarna. Vi presenterar därför ett kraftfullt paket för att lyfta skolan."
8. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "Liberalerna anser att staten ska ta över huvudansvaret för skolan. Det skulle innebära ökad likvärdighet och tydligare styrning. Ett förstatligande av skolan skulle också vara en tydlig markering av skolans vikt för samhället och därmed bidra till statushöjning för såväl läraryrket som skolan i sig."
9. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 12 bifalls: "Skolstart ska normalt ske vid sex års ålder. Förskoleklassen slopas och blir ett första år i en tioårig grundskola."
10. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 25 bifalls: "Ett aktivt skolval ska införas i alla kommuner. Till de fristående skolor som väljer kötid som urvalskriterium ska man kunna ställa barn i kö tidigast ett år före förväntad skolstart. Kommunerna åläggs tillhandahålla tillgänglig information om kommunernas samtliga förskolor och skolor för medborgarna."
11. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 58 bifalls: "Det ska inte vara turen att födas av rätt föräldrar eller i rätt kommun, som ska avgöra hur bra det går för en elev. Sverige ska sträva efter hög kvalitet och höga kunskapsresultat. Likvärdighet ska uppnås genom höga ambitioner för varje elev och genom ett skolsystem som erbjuder hög kvalitet i varje klassrum."
12. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 59 bifalls: "Staten ska ta över huvudmannaskapet för skolan. Rektor och lärare ska inte vara anställda av kommuner utan av staten. Kommunala skolor och fristående skolor ska få elevpeng direkt från staten. Elevpengen ska vara anpassad efter lokala förutsättningar som lokalkostnader och socioekonomisk bakgrund. I avvaktan på ett statligt huvudmannaskap bör krav på miniminivå av skolpengens undervisnings- och elevvårdskostnad införas."
13. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 60 bifalls: "Statsbidragen bör vara färre och vara riktade mot att nå likvärdighet och höja undervisningens kvalitet. Huvudmannen som använder statsbidrag till annat än de är avsedda för ska kunna bli återbetalningsskyldiga."

14. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 61 bifalls: "Tydligare krav på vilka som ska kunna starta och driva friskolor ska finnas. Ägarens lämplighet ska omprövas vid stark kritik från Skolinspektionen. Fristående skolor som har betydande brister i kvalitet ska inte kunna dela ut vinst till ägare."
15. **att** motion L3 avslås
16. **att** motion L4 anses besvarad
17. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 21 bifalls: "Svensk skola lider av ordningsproblem och det är de som behöver skolan mest som drabbas hårdast när arbetsro saknas. Ett särskilt stöd inrättas för att med både akuta och långsiktiga åtgärder motverka ordningsproblem i skolor. En ordningskommission ska inrättas med uppdrag att fördela bidragen och på andra sätt aktivt arbeta för ordning och reda i skolan."
18. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "Elever som avstängts för att ha stört undervisningen ska av lärare och rektor kunna ges möjlighet att ta ansvar för de problem man skapat och ha skyldighet att ta igen förlorad undervisningstid utanför skoltid. Vid omfattande störning eller skolk ska rektor kunna fatta beslut om skolplikt under lov."
19. **att** motion L5 anses besvarad
20. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 62 bifalls: "Dåliga förskolor och skolor ska aldrig accepteras. Tvångsförvaltning och nedläggning av förskolor eller skolor som inte klarar sitt uppdrag ska kunna genomföras snabbt. En närliggande och mer framgångsrik huvudman ska kunna ta över verksamheter från en huvudman som misköter sitt uppdrag."
21. **att** motion J8 yrkande 4 bifalls
22. **att** motion J8 yrkande 5 anses bifallet med vad partistyrelsen anfört
23. **att** motion L6 avslås
24. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 16 bifalls: "Föräldrar har ett ansvar för att deras barn ska ha möjlighet att lyckas i skolan. Det är ett föräldraansvar att t.ex. se till att barnet kommer i tid till skolan, att respektera de regler som skolan sätter upp och att hjälpa till med läxläsning. Föräldrar ska erbjudas stöd för att vara en resurs i sitt barns lärande."
25. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 55 bifalls: "Skollagen ska ändras så att det blir tydligt att det är läraren som har huvudansvaret för hur undervisningen läggs upp. Skollagen ska tydligt slå fast lärarens befogenheter för att upprätthålla studiero i klassrummet. Elevinflytande är bra och ska växa med elevens ålder, men lärare och rektor kan inte överlåta ansvar för undervisning och ordning till elever."
26. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 40 bifalls: "Frivilligorganisationer ska välkomnas i skolans arbete mot mobbning och värdegrundsarbete, men metoder som saknar vetenskaplig grund eller beprövad erfarenhet ska inte tillåtas. För de organisationer som deltar i skolans arbete under en längre period ska krävas auktorisation av Skolverket."
27. **att** motion L7 anses besvarad
28. **att** motion L8 anses bevarad
29. **att** motion L9 anses besvarad
30. **att** motion L10 anses besvarad och motion L11 bifalls
31. **att** motion L12 anses besvarad
32. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 45 bifalls: "Lärarna har Sveriges viktigaste yrke. Samhället måste tydligare än i dag visa sin uppskattning. Läraryrket ska vara ett välavlönat, kreativt och fritt akademikeryrke. Det ska vara svårt att bli lärare och det ska löna sig att utbilda sig till lärare. De allra bäst lämpade ska lockas till yrket. Lärare ska kunna känna stolthet över sitt yrke och ha goda förutsättningar i vardagen. Lärares uppdrag ska vara tydligt och man ska få använda sin tid till undervisning. Det behövs en ny syn på lärares sociala ansvar. Utbildning och fortbildning ska ge lärare förmåga att upptäcka sociala problem, men andra yrkeskategorier måste finnas för att finna lösningar på problemen. Rektor ska ansvara för att det finns andra yrkeskategorier kan avlasta lärarna."
33. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 53 bifalls: "Lärare ska ha hög lön och tydliga karriärvägar. Systemet med förstelärare ska byggas ut. Förstelärare ska utses enligt tydliga och transparenta kriterier. Särskilda satsningar ska göras för att få fler förstelä-

rare i utanförskapsområdena. Det ska löna sig att ta sig an de största utmaningarna. Det gäller även vuxenutbildningarna.

34. **att** motionerna L13 och L14 anses besvarade
35. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 13 ges lydelsen: "Den pedagogiska inriktning som inneburit att läraren tagit ett steg tillbaka och där eleven förväntats söka sin egen kunskap har varit skadlig för såväl kunskapsresultat som likvärdighet och studiero. Läraren ska ha ett tydligt ledarskap i klassrummet. Ledarskap och kommunikation ska vara en viktig del i lärarutbildningen. Huvudman och rektor bör se till att lärare får kontinuerlig utbildning, träning och stöd i sitt ledarskap."
36. **att** motion L15 därmed bifalls
37. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 17 bifalls: "För att öka likvärdigheten runt bedömning och betygssättning ska en fortbildningssatsning, bedömningslyftet, genomföras för lärare i alla stadier. Huvudmannen ska säkerställa att betygsättande lärare har kompetens i betyg och bedömning."
38. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 46 ges lydelsen: "För att långsiktigt höja läraryrkets status ska det vara svårt att komma in på lärarutbildningen. Det bör ske genom högre antagningskrav och behörighetskrav, exempelvis genom ett krav på lägst slutbetyg C i relevanta ämnen från gymnasiet. För att antas via högskoleprovet bör den sökande ha uppnått lägst resultatet 1,0. Ett lämplighetsprov vid antagningen ska införas för att undvika att de som är uppenbart olämpliga att bli lärare antas."
39. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 47 bifalls: "Lärarutbildningen ska ha tydligare tyngdpunkt på metodik och didaktik. Lärarutbildningen bör öka sina internationella kontakter och verka för större internationellt utbyte. Internationell forskning och beprövad erfarenhet ska ges större utrymme i lärarnas utbildning och fortbildning."
40. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 48 ges lydelsen: "Ämneslärarutbildningen ska, till skillnad från andra lärarutbildningar, koncentreras till färre orter. Den kompletterande pedagogiska utbildningen för den som har ämneskunskaper ska däremot också i framtiden kunna ges på fler lärosäten. Den stora spridningen av ämneslärarutbildningen till många små högskolor riskerar kvalitet och ökar lärarbristen särskilt i de mindre skolämnena. De praktiskt-estetiska högskolorna och våra tekniska universitet, ska dock kunna fortsätta att utbilda ämneslärare i sina ämnen. Den som vill bli ämneslärare ska ha relevant masterexamen. En modersmålslärarutbildning införs, liksom legitimation efter examen."
41. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 49 bifalls: "Fortbildningssatsningar som mattelyftet ska genomföras i alla ämnen för att höja undervisningens kvalitet och stödja kollegialt lärande med expertstöd. Förstelärare ska ges möjlighet att avsätta tid och få särskild fortbildning för att kunna fungera som stöd i det kollegiala lärandet. Statsbidrag bör införas för att ge förstelärare möjlighet att på ett strategiskt plan jobba med skolans kompetensutveckling."
42. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 50 bifalls: "Ett års vidareutbildning på universitet i ämneskunskaper eller ämnesmetodik ska erbjudas under en lärarkarriär. Utbildningen kan avse fördjupade ämneskunskaper i ämne som lärare redan är behörig i, eller att bli behörig i ytterligare ämne."
43. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 51 bifalls: "Ämnesdidaktiska centra, knutna till universitet, bör inrättas för att kontinuerligt höja kvaliteten i utbildningen och sprida aktuell forskning."
44. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 52 bifalls: "Det behövs fler vägar in till läraryrket. Snabbspår för nyanlända ska kompletteras med satsningar på att locka personer med universitetsutbildning till läraryrket. Den kompletterande pedagogiska utbildningen kan kortas ner efter bedömning av lärosäten och läsas parallellt med arbete i skolan."
45. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 54 bifalls: "Lärarlegitimationsreformen ska utvecklas. Krav på ämnesbehörighet för att sätta betyg ska införas."
46. **att** motion L16 anses besvarad
47. **att** motionerna L17–L19 anses besvarade
48. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "Det ska finnas höga förväntningar på varje elev. Rektor ansvarar för att det finns en kultur på skolan som främjar höga

förväntningar och hög elevmotivation. Huvudman ska ansvara för att rektor får kontinuerlig fortbildning i ledarskap."

49. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "Anmälningsplikt ska finnas och följas. Brott som begås i skolan ska anmälas. Skolans ansvar och befogenheter gentemot föräldrarna måste förtydligas. Det ska tydligt framgå i skollagen vad som är skolans kunskapsuppdrag och vad som är föräldrarnas vårdnadsansvar. Rektorers ansvar för att ha upparbetade kontakter och samarbete med socialtjänst och polis förtydligas."
50. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 41 bifalls: "Rektor ansvarar för att hbt-kunskap finns bland skolans personal. På varje skola ska det finnas kunskap om hedersproblematik. I skolans likabehandlingsplan ska arbetet mot hedersrelaterat våld behandlas. Nolltolerans ska finnas mot att i skollokal eller på skoltid försöka rekrytera elever till våldsbejakande och ickedemokratiska ideologier."
51. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 57 bifalls: "Huvudmännen ansvarar för att rektor ges goda möjligheter att vara den pedagogiska ledaren. Rektor ska ha större praktiska möjlighet än i dag att leda undervisningen. De uppdrag rektor har från staten i form av skollag, läroplan och riktlinjer från skolverket får inte åsidosättas av huvudman. Kommunala policyer som rektor anser strida mot det nationella uppdraget ska inte vara bindande för rektor.
52. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 65 bifalls: "Rektorsutbildningen ska öppnas upp så att även den utan anställning som rektor får möjlighet att söka in. Rektorsutbildningen och fortbildning för rektorer ska innehålla mer träning i ledarskap än i dag."
53. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 14 ges lydelsen: "Ett test som tydligt visar vad eleverna ska kunna avseende att läsa och skriva ska genomföras i mitten av vårterminen i årskurs 1. Extra lektioner i läs- och skrivinlärning ska direkt sättas in för de elever som inte når en godkänd nivå. Ett skriftligt omdöme ska ges för att följa utvecklingen och för att sätta in stöd från och med vårterminen i årskurs ett. Betyg ska ges från och med vårterminen i årskurs fyra."
54. **att** motionerna L21 och L22 anses besvarade
55. **att** motion L23 anses besvarad
56. **att** motion L24 anses besvarad
57. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 33 bifalls: "Betyget F ska inte användas under de år elever definieras som nyanlända. I stället ska uteblivet betyg kompletteras med en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet. Når eleven målen för E–A ska eleven få detta betyg."
58. **att** motion L25 avslås
59. **att** motionerna L26 och L27 anses besvarade
60. **att** motion L28 anses besvarad
61. **att** motion L29 avslås
62. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 27 bifalls: "Särbegåvade barn ska ges utmaning utifrån sina förutsättningar. Skolinspektionen ska ges ett särskilt uppdrag att granska huvudmäns arbete för att möta särbegåvades behov. Skolor ska efter tillstånd från Skolverket, ha rätt att ha antagningsprov vid profilklasser i alla ämnen, även på högstadiet."
63. **att** motion L30 avslås
64. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 28 bifalls: "Elever på grundskolan har rätt att läsa in gymnasiekurser och få betyg i dessa."
65. **att** motionerna L31–L37 avslås
66. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 18 bifalls: "Svenska elever ska ha fler lektioner än i dag. Undervisningstiden i grundskolan ska därför successivt utökas. På lågstadiet bör skoldagen förlängas med i genomsnitt en timme genom att man har ytterligare tre lektioner i svenska och två timmar matematik per vecka. Terminerna ska sammanlagt öka med två veckor för att få mer tid till lärande. Den utökade undervisningstiden måste genomföras på ett sätt som inte sänker kvaliteten på undervisningen. Tid på fritidshem ska ses som en tydlig resurs i skolarbetet och bör ge elever stöd i läxläsning och annat pedagogiskt stöd."

67. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "Timplanen ska utvidgas med 100 timmar mer idrott. Idrott och hälsa ska också ses som en introduktion till rörelse som lockar till aktivitet även på fritiden, gärna inom föreningslivet."
68. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "Timplanen ska vara stadieindelad och elever ska garanteras de undervisningstimmar man har rätt till. Rektor ska anmäla och förklara avvikelser till huvudmannen."
69. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 36 bifalls: "För att kodning och programmering ska bli ett naturligt inslag i skolan, som del i kursplanen för flera ämnen och som möjlig programprofilering, ska ett särskilt lärarlyft genomföras på området."
70. **att** motion L38 anses besvarad
71. **att** motion L39 anses besvarad
72. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 70 bifalls: "Gymnasieskolan ska förändras från dagens kursutformade skola till en mer samlad ämnesutformad skolform. Ämnesbetyg ska ges i stället för dagens kursbetyg. När det kursutformade gymnasiet ersatts med ett ämnesgymnasium blir det naturligt att ett samlat ämnesprov genomförs i slutet av årskurs tre som ersätter de nationella proven som en bekräftelse på den samlade ämneskunskap eleven har erhållit under sina studier. Prov bör finnas både på högskoleförberedande och yrkesförberedande program, men kan utformas på olika sätt. För att få examen ska godkänt på gymnasieprovet krävas. Det ska finnas möjlighet att senare göra om ett prov eller delar av ett prov man fått underkänt i."
73. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 71 bifalls: "Varianter på gymnasieprogram ska kräva Skolverkets tillstånd och ha regionalt eller riksintag. De gemensamma ämnena ska bli färre. Estetiska ämnen ska vara tillval på de program som inte är utbildningar med estetisk inriktning. Folkhögskolor ska, utifrån gällande läroplan och kursplaner, kunna ges rätt att driva gymnasieprogram."
74. **att** motion L40 avslås
75. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 29 bifalls: "Skolplikten kan behöva förlängas utöver 16 års ålder för elever som inte nått målen i grundskolan. För elever som anländer till Sverige i tonåren och som helt, eller nästan helt, saknar skolunderbyggnad måste skolplikten kunna förlängas, dock maximalt upp till 20 års ålder."
76. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 30 bifalls: "Elever som kommer nya till Sverige under skolåren ska skyndsamt få sin kunskap utvärderad. Huvudman ska tillse att överlämning till rektor kvalitetssäkras. Med prioriterad timplan och fler lektioner ska mer tid ges för att snabbt lära sig svenska. För nyanlända ska sommarlovet kunna halveras. Alla lärarstudenter ska ges kunskap om flerspråkig undervisning och ett språkutvecklande arbetssätt."
77. **att** motion L41 anses besvarad
78. **att** motion L42 anses besvarad
79. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 15 bifalls: "Elever som inte når godkänt i svenska och matematik under lågstadietiden ska få automatisk rätt till extra lektioner, läxhjälp, speciallärarhjälp. Kommuner ska erbjuda lovskola till elever som behöver extra stöd och för de elever som vill lära sig mer."
80. **att** motion L43 anses besvarad
81. **att** motion L44 anses besvarad
82. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 31 bifalls: "Nyanlända har rätt till modersmålsstöd, studiehandledning och modersmålsundervisning. Man ska ha rätt till fler lektioner i svenska och få studiehandledning i övriga ämnen på modersmålet. Ett snabbspår för att rekrytera fler studiehandledare bör införas. Elever som kan lära och visa kunskaper på annat språk ska ha rätt till det för att inte tappa fart i sin inlärning. Rektor ansvarar för att en sådan lösning inte innebär att strävan efter att lära sig svenska undergrävs."
83. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 32 bifalls: "Kommunala skolor ska kunna frångå närhetsprincipen i begränsad omfattning för att få till stånd en jämnare fördelning av nyanlända och asylsökande i skolorna på samma sätt som de fristående skolorna kan frångå kösystemet."
84. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 34 bifalls: "Ett särskilt preparandår inrättas för nyanlända elever som siktar på att snabbt börja på gymnasieskolans teoretiska program. Elever som bedöms klara gymnasieprogram på engelska ska kunna läsa detta och samtidigt läsa in svenska på grundskolenivå."

85. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 73 bifalls: ”För att öka likvärdigheten, höja kvaliteten och förbättra tillgängligheten i hela landet ska lagen om valfrihetssystem, LOV, gälla på sfi/komvux och nationell skolpeng för vuxenelever införas.”
86. **att** motion L45 anses besvarad
87. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 44 bifalls: ”Studie- och yrkesvägledningens uppdrag behöver förtydligas, sättas in i tidigare årskurser och vara en kvalificerad samtalspartner genom hela utbildningstiden. En fortbildningssatsning på syv ska genomföras för att elever ska kunna få bättre stöd till självständiga val och möjlighet att få utbildning och försörjning.”
88. **att** motion L46 anses besvarad
89. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 35 bifalls: ”Elever på ungdomshem, hvb- och SIS-boenden har samma rätt till skolgång som andra elever. Skolan är den viktigaste skyddsfaktorn och ökar dessa elevers möjlighet att klara sig bra i livet. En studieplan ska alltid upprättas. Att läsa färre ämnen eller färre timmar ska endast i undantagsfall tillåtas. Särskilda boenden som inte kan ordna undervisning i enlighet med lagstiftningen ska inte tillåtas. Hälsojournaler ska kopplas till elevhälsovården.”
90. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 37 bifalls: ”Skolan ska vara en plats där man i trygghet kan lära känna sig själv och där man är mer nyfiken på vad en människa är och kan bli än varifrån hon kommer. Skolan ska vara en oas av frihet för dem som drabbas av hederskultur eller annan ofrihet i hemmet, en plats för kunskap för dem som kommer från torftig miljö, en trygg värld för dem vars liv präglas av otrygghet och en plats för nyfikenhet bortom traditionella mönster.”
91. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 38 bifalls: ”Alla skolhuvudmän ska ha avtal med landsting för att stärka elevhälsoarbetet och för att undvika att elever hamnar mellan stolar. Socialtjänsten ska kopplas till skolans elevvårdsteam, sekretessregler får inte bli ett hinder för elevens välbefinnande. Varje skola ska ha en direktkontakt med särskild socialsekreterare. Elevvårdsteam ska knyta till sig fler expertkompetenser, bl.a. logopeder.”
92. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 39 bifalls: ”De elever som har stora inlärningssvårigheter ska mötas av lärare och speciallärare med djup och bred kompetens. Lärare kan inte lösa alla problem, men upptäcka många. Därför måste det finnas andra personalkategorier, som till exempel elevassistenter, till stöd för elever med fysiska och psykiska behov så att lärare kan ägna mer av sin tid åt undervisning.”
93. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 56 bifalls: ”Med ett statligt huvudmannaskap skulle mängden onödig byråkrati minska för lärarna och mer tid kunna användas åt undervisning. Nationella prov bör snarast digitaliseras och rättas externt. Huvudmannen ska tillse att det finns tydliga ramar för vad som är lärarens och skolans ansvar. Lärare ska få mer tid till planering, undervisning och efterarbete.”
94. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 63 bifalls: ”Skolinspektionens uppdrag förnyas. Ett tydligare fokus ska vara på undervisningens kvalitet. Skolinspektionen ska även ge förbättringsförslag och inte endast konstatera brister. Erfarna rektorer och lärare ska användas vid inspektioner ett uppdrag som också blir ett naturligt karriärsteg.”
95. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 64 bifalls: ”För att motarbeta betygsinflation ska nationella prov rättas externt och huvudmän och skolor vars betygspoäng skiljer markant från resultat på nationella prov ska redovisa skäl till Skolinspektionen. Vid upprepade fall av oskäligt stor avvikelse bör vite kunna dömas ut av skolinspektionen. Lärare som ämnar sätta ett betyg som avviker från resultatet på nationella provet skriftligt motivera detta till rektor. Skolverket ska ges i uppdrag att öka likvärdigheten i bedömningar av nationella prov och öppet redovisa resultat av jämförelser mellan skolor. Gymnasieskolor ska första terminen genomföra kunskapstest för att öka jämförbarheten mellan grundskolor.”
96. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 66 bifalls: ”Läromedel ska auktoriseras av Skolverket. Skolverket ska ta fram rekommendationer för kvalitetssystem som ska användas i förskola och skola för att höja lägstanivån. Huvudmännen ska till Skolverket redovisa andel av undervisningstiden som leds av för ämnet behörig personal.”
97. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 67 bifalls: ”Ett nationellt utvärderingssystem bör införas för skolan för att förbättra uppföljningen och få ökat resultatfokus i de ämne som inte mäts i internationella kunskapsmätningar.”
98. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 68 bifalls: ”Gymnasiet ska förbereda elever för yrkesliv och högre studier. Den likriktning som hittills präglat mycket av gymnasie-

debatten måste brytas så att gymnasiet mer anpassas efter individuella behov. Det är bättre att lyckas med ett kortare program än att misslyckas och hoppa av från ett längre teoritungt program. Möjligheterna att senare i livet byta inriktning och yrkesval ska vara mycket goda."

99. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 69 bifalls: "Lärlingar ska bli ett naturligt inslag i gymnasiet genom att de blir en egen programform och tydligare än i dag knyts till arbetsmarknaden. Högskoleförberedande program ska innebära att eleven är mycket väl förberedd för högre studier. Antagningskraven ska höjas så att de elever som antas har förutsättningar att genomföra studierna."

100. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 72 bifalls: "Yrkesutbildning ska i allt större utsträckning bedrivas i företagens eller branschens regi genom företagsförlagd utbildning under två eller tre år såsom s.k. branschlärlingar eller yrkesprogram. Endast utbildningen i teoretiska ämnen ska då ske i gymnasieskolan. Alla lärlingar ska genomföra ett godkänt gesällprov för att kunna slutföra sina studier. För att nå högskolebehörighet inom dessa program ska det vara möjligt att läsa in extra teoretiska ämnen."

101. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 65 bifalls: "Att lärlingsutbildningarna ska utökas och ske i samklang med branscherna som bäst känner kompetensbehoven hos företagen."

102. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 67 bifalls: "Att alla elever på Sveriges gymnasier och grundskolor ska erbjudas möjligheten att genomföra Ung Företagsamhets program och kunna skapa sina egna UF-företag."

103. **att** motion C11 yrkande 2 därmed anses besvarat

104. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 69 bifalls: "Ge Skolverket i uppdrag att ta fram metoder och rekommendationer för att stimulera entreprenöriellt tänkande/lärande inom förskolan."

105. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 68 utgår

106. **att** den företagandepolitiska rapporten punkt 66 ges lydelsen: "Att en bedömning ska göras om anordnarbidraget för lärlingsutbildningen ska ökas."

107. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 14 bifalls: "Alla barn ska mötas med höga förväntningar utifrån sina egna förutsättningar, och ha rätt att ha höga förväntningar på sin framtid."

108. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 15 bifalls: "Alla ska ha rätt att utvecklas till sin fulla potential. Skolan är enligt lagen skyldig att ge det stöd som behövs för att elever med funktionsnedsättningar ska få möjlighet till det – också över nivån godkänt. Mer måste göras för att det ska bli så också i praktiken."

109. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 16 bifalls: "Skola och förskola måste ha rutiner för att tidigt upptäcka 'osynliga' funktionsnedsättningar som ADHD eller dyslexi. Med tidiga insatser får barnen bättre förutsättningar att utvecklas."

110. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 17 bifalls: "Alla skolor ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så att ingen, varken elever, personal eller föräldrar, utestängs."

111. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 18 bifalls: "De behov av anpassad undervisning som finns för elever med nedsatt rörelseförmåga ska kunna tillgodoses i alla gymnasieskolor. Då kan de så kallade Rh-gymnasierna avvecklas."

112. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 19 bifalls: "Så många barn och ungdomar som möjligt ska gå i den integrerade, 'vanliga', skolan. Det förutsätter att utbildningen av lärare och skolledare ger tillräckliga kunskaper för det. Särskola ska vara en undantagslösning där tillräckliga resurser sätts in för att kunna erbjuda eleverna en meningsfull utbildning och goda förberedelser för livet efter skolan."

113. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 20 bifalls: "Grund- och gymnasiesärskolor ska finnas i, eller i anslutning till, andra skolor. Även de elever som går i särskolor bör ha möjlighet att delta integrerat i vissa aktiviteter."

114. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 21 bifalls: "Särskolan ska inte vara en återvändsgränd. Även en särskoleutbildning ska, eventuellt efter komplettering, kunna leda till behörighet till vidare utbildning."

115. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 22 bifalls: "Det behövs fler utbildningsvägar för unga med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel inom yrkes-

högskolan, folkbildningen och lärlingsutbildningen och genom anpassade högskoleutbildningar."

116. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 23 bifalls: "Möjligheterna för elever och studenter med funktionsnedsättning att läsa i lägre tempo behöver bli mer kända och utvidgas. Det ska finnas goda möjligheter både att förlänga grund- och gymnasieskoletiden och att få studiemedel för högskolestudier i anpassat tempo."

117. **att** den funktionshinderpolitiska rapporten punkt 24 bifalls: "Det behöver bli möjligt att kombinera studiemedel på deltid med såväl sjukpenning som sjuk- och aktivitetsersättning på deltid."

118. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 51 bifalls: "Skolmiljön ska anpassas till elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar för att säkra dessa elevers möjligheter till en god hälsa och deras rätt till en god skolgång."

119. **att** den sjukvårdspolitiska rapporten punkt 52 bifalls: "I många av landets skolor finns i dag i praktiken ett krav på en neuropsykiatrisk diagnos för att en elev ska ha rätt till särskilt stöd i skolan. Detta måste förändras så att alla elever med behov, även de som saknar diagnos från hälso- och sjukvården, ska erbjuds särskilt stöd i skolan."

120. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 26 bifalls: "Elever med funktionsnedsättningar ska ha rätt till stödresurs. Barn som har rätt att gå i särskola, men väljer att gå i grundskola ska få stöd liknande det en särskoleplacering skulle innebära. Rätten till skolskjuts inklusive ledsagare för elever i särskola och träningsskola till och från fritids ska förtydligas."

121. **att** motionerna L47 och L48 anses besvarade

122. **att** motionerna L49 och L50 anses besvarade

123. **att** motion L51 anses besvarad

124. **att** motion L52 anses besvarad

125. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Inför en bosättningsbonus i avgiftssystemet för att locka talanger att stanna i Sverige efter avslutade studier där en del av eller hela din avgift betalas tillbaka om du som free-mover-student tar examen och väljer att arbeta i Sverige därefter."

126. **att** den jobb- och tillväxtpolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "Avsätt pengar för ett Nobelstipendium – ett nationellt talangstipendium som administreras av Svenska institutet i samarbete med våra främsta lärosäten."

127. **att** motion L53 anses besvarad

128. **att** det i det skolpolitiska programmet förs in en ny punkt 74 med lydelsen: "Högskoleprovets roll i systemet för urval och antagning till högre studier behöver ses över. Detta gäller bland annat högskoleprovets konstruktion och betydelse, samt kvotgruppernas storlek. Det bör övervägas om det ska införas en generell gräns under vilken ett resultat på högskoleprovet inte kan kvalificera för antagning via kvotgruppen."

129. **att** motion L54 anses besvarad

130. **att** motion L55 avslås

131. **att** motion L56 avslås

132. **att** motion L57 anses besvarad

133. **att** motion L58 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört

134. **att** motion L59 anses besvarad

135. **att** motion L20 bifalls

136. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Inget är viktigare än en bra start. Det ger den enskilda människan större chanser att lyckas senare i livet och utjämnar livschanser mellan elever med olika bakgrund. Därför är förskolan viktig och ska ha ett tydligt pedagogiskt uppdrag. Förskolans kompensatoriska uppdrag ska stärkas och resurser ska, liksom i skolan, fördelas utifrån behov. Krav ska ställas på den så kallade pedagogiska omsorgen att följa läroplanen och vara underställd en förskola för utbildning och pedagogisk ledning. Barn till föräldralediga och arbetslösa bör ha rätt att delta i förskolans verksamhet upp till 30 timmar i veckan."

137. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 9 bifalls: "Förskolans betydelse för barns utveckling, inte minst gällande språkträning för nyanlända barn, är central. Alla barn i förskolan har rätt till modersmålsstöd. Öppna förskolan möjliggör för barn och för-

äldrar att träffa andra och träna svenska språket. Den bör därför ha hög tillgänglighet."

138. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "För att stärka föräldrars möjlighet att välja barnomsorg ska lagen om valfrihet gälla förskolan. Kraven för att etablera förskola ska skärpas och så långt som möjligt likna dem som finns för skola."

139. **att** den skolpolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "En nationell förskoleinspektion inrättas."

RESERVATIONER

Särskilt yttrande 8

Sabine Pettersson, Liberala Studenter, anför med anledning av motion L54:

"Partistyrelsens resonemang är bra, men dock är det olyckligt att det fortfarande inte görs referenser till godkäntgränser inom ramen för högskoleprovet, då detta är ett urvalsinstrument och inte ett verktyg för att styrka kunskaper."

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

LIBERALER PRIORITERAR ALLTID SKOLAN

1. Kunskap är den viktigaste faktorn för att stärka människans möjlighet att leva i frihet. Utbildning och kunskap ger människan möjlighet att, utifrån sina egna förutsättningar, förbättra sin livssituation. Därför prioriterar liberaler alltid skolan.
2. Kunskap och bildning bryter barriärer, öppnar nya vägar och stärker den enskildes förmåga att orientera sig och fatta egna självständiga beslut. Utbildningssystemet ska därför ha höga förväntningar på varje individ och prioritera kunskap. En likvärdig skola är en förutsättning för att alla elever ska få samma möjligheter. I det svenska skolsystemet ska alla kunna utvecklas.
3. Under några decennier föll de svenska resultaten i internationella kunskapsmätningar. Samtidigt förlorade läraryrket i status och auktoritet. I klassrummen försämrades studieron. Skolan förlorade sin ställning i samhället och sin förmåga att erbjuda social rörlighet, så kallade klassresor.
4. Ett skolväsende av hög kvalitet gynnar inte endast individens utveckling, utan är också en förutsättning för att Sverige ska kunna behålla sin konkurrenskraft och även framgent vara en välfärdsnation. De reformer som genomförs idag kan påverka Sverige i decennier framöver.
5. När alliansregeringen tillträdde genomfördes därför den största reformperioden för skolan sedan 1800-talet. Tack vare ett ökat fokus på resultat och insatser för att höja undervisningskvaliteten har Sveriges kunskapsresultat börjat vända. Men vi liberaler är inte nöjda. Sverige ska ha ett skolsystem som strävar efter att varje elev ska kunna utveckla sin fulla potential. Vi ska ha förväntningar på att varje elev också tar i och ständigt vill lära sig mer.
6. Sveriges mål ska vara att nå topp tio i de internationella rankingarna. Vi presenterar därför ett kraftfullt paket för att lyfta skolan.

MER KUNSKAP FÖR ALLA

7. Liberalerna anser att staten ska ta över huvudansvaret för skolan. Det skulle innebära ökad likvärdighet och tydligare styrning. Ett förstatligande av skolan skulle också vara en tydlig markering av skolans vikt för samhället och därmed bidra till statushöjning för såväl läraryrket som skolan i sig.
8. Inget är viktigare än en bra start. Det ger den enskilda människan större chanser att lyckas senare i livet och utjämnar livschanser mellan elever med olika bakgrund. Därför är förskolan viktig och ska ha ett tydligt pedagogiskt uppdrag. Förskolans kompensatoriska uppdrag ska stärkas och resurser ska, liksom i skolan, fördelas utifrån behov. Krav ska ställas på den så kallade pedagogiska omsorgen att följa läroplanen och vara underställd en förskola för utbildning och pedagogisk ledning. Barn till föräldralediga och arbetslösa bör ha rätt att delta i förskolans verksamhet upp till 30 timmar i veckan.
9. Förskolans betydelse för barns utveckling, inte minst gällande språkträning för nyanlända barn, är central. Alla barn i förskolan har rätt till modersmålsstöd.

Öppna förskolan möjliggör för barn och föräldrar att träffa andra och träna svenska språket, den bör därför ha hög tillgänglighet.

10. För att stärka föräldrars möjlighet att välja barnomsorg ska lagen om valfrihet gälla förskolan. Kraven för att etablera förskola ska skärpas och så långt som möjligt likna dem som finns för skola.

11. En nationell förskoleinspektion inrättas.

12. Skolstart ska normalt ske vid sex års ålder, förskoleklassen slopas och blir ett första år i en tioårig grundskola.

13. Den pedagogiska inriktning som inneburit att läraren tagit ett steg tillbaka och där eleven förväntats söka sin egen kunskap har varit skadlig för såväl kunskapsresultat som likvärdighet och studiero. Läraren ska ha ett tydligt ledarskap i klassrummet. Ledarskap ska vara en viktig del i lärarutbildningen. Huvudman och rektor bör se till att lärare får kontinuerlig utbildning, träning och stöd i sitt ledarskap.

14. Ett test som tydligt visar vad eleverna ska kunna avseende att läsa och skriva ska genomföras i mitten av vårterminen i årskurs 1. Extra lektioner i läs- och skrivinlärning ska direkt sättas in för de elever som inte når en godkänd nivå. Ett skriftligt betygsliknande omdöme ska ges för att följa utvecklingen och för att sätta in stöd från och med vårterminen i årskurs ett. Betyg ska ges från och med vårterminen i årskurs fyra.

15. Elever som inte når godkänt i svenska och matematik under lågstadietiden ska få automatisk rätt till extra lektioner, läxhjälp, speciallärarhjälp. Kommuner ska erbjuda lovskola till elever som behöver extra stöd och för de elever som vill lära sig mer.

16. Föräldrar har ett ansvar för att deras barn ska ha möjlighet att lyckas i skolan. Det är ett föräldraansvar att t ex se till att barnet kommer i tid till skolan, att respektera de regler som skolan sätter upp och att hjälpa till med läxläsning. Föräldrar ska erbjudas stöd för att vara en resurs i sitt barns lärande.

17. För att öka likvärdigheten runt bedömning och betygssättning ska en fortbildningssatsning, bedömningslyftet, genomföras för lärare i alla stadier. Huvudmannen ska säkerställa att betygsättande lärare har kompetens i betyg och bedömning.

18. Svenska elever ska ha fler lektioner än idag. Undervisningstiden i grundskolan ska därför successivt utökas. På lågstadiet bör skoldagen förlängas med i genomsnitt en timme genom att man har ytterligare tre lektioner i svenska och två timmar matematik per vecka. Terminerna ska sammanlagt öka med två veckor för att få mer tid till lärande. Den utökade undervisningstiden måste genomföras på ett sätt som inte sänker kvaliteten på undervisningen. Tid på fritidshem ska ses som en tydlig resurs i skolarbetet och bör ge elever stöd i läxläsning och annat pedagogiskt stöd.

19. Timplanen ska utvidgas med 100 timmar mer idrott. Idrott och hälsa ska också ses som en introduktion till rörelse som lockar till aktivitet även på fritiden, gärna inom föreningslivet.

20. Timplanen ska vara stadieindelad och elever ska garanteras de undervisningstimmar man har rätt till. Rektor ska anmäla och förklara avvikelser till huvudmannen.

21. Svensk skola lider av ordningsproblem och det är de som behöver skolan mest som drabbas hårdast när arbetsro saknas. Ett särskilt stöd inrättas för att med både akuta och långsiktiga åtgärder motverka ordningsproblem i skolor. En ordningskommission ska inrättas med uppdrag att fördela bidragen och på andra sätt aktivt arbeta för ordning och reda i skolan.

22. Elever som avstängts för att ha stört undervisningen ska av lärare och rektor kunna ges möjlighet att ta ansvar för de problem man skapat och ha skyldighet

att ta igen förlorad undervisningstid utanför skoltid. Vid omfattande störning eller skolk ska rektor kunna fatta beslut om skolplikt under lov.

23. Det ska finnas höga förväntningar på varje elev. Rektor ansvarar för att det finns en kultur på skolan som främjar höga förväntningar och hög elevmotivation. Huvudman ska ansvara för att rektor får kontinuerlig fortbildning i ledarskap.

24. Anmälningsplikt ska finnas och följas. Brott som begås i skolan ska anmälas. Skolans ansvar och befogenheter gentemot föräldrarna måste förtydligas. Det ska tydligt framgå i skollagen vad som är skolans kunskapsuppdrag och vad som är föräldrarnas vårdnadsansvar. Rektorers ansvar för att ha upparbetade kontakter och samarbete med socialtjänst och polis förtydligas.

25. Ett aktivt skolval ska införas i alla kommuner. Till de fristående skolor som väljer kötid som urvalskriterium ska man kunna ställa barn i kö tidigast ett år före förväntad skolstart. Kommunerna åläggs tillhandahålla tillgänglig information om kommunernas samtliga förskolor och skolor för medborgarna.

26. Elever med funktionsnedsättningar ska ha rätt till stödresurs. Barn som har rätt att gå i särskola, men väljer att gå i grundskola ska få stöd liknande det en särskoleplacering skulle innebära. Rätten till skolskjuts inklusive ledsagare för elever i särskola och träningsskola till och från fritids ska förtydligas.

27. Särbegåvade barn ska ges utmaning utifrån sina förutsättningar. Skolinspektionen ska ges ett särskilt uppdrag att granska huvudmäns arbete för att möta särbegåvades behov. Skolor ska efter tillstånd från Skolverket, ha rätt att ha antagningsprov vid profilklasser i alla ämnen, även på högstadiet.

28. Elever på grundskolan har rätt att läsa in gymnasiekurser och få betyg i dessa.

29. Skolplikten kan behöva förlängas utöver 16 års ålder för elever som inte nått målen i grundskolan. För elever som anländer till Sverige i tonåren och som helt, eller nästan helt, saknar skolunderbyggnad måste skolplikten kunna förlängas, dock maximalt upp till 20 års ålder.

30. Elever som kommer nya till Sverige under skolåren ska skyndsamt få sin kunskap utvärderad. Huvudman ska tillse att överlämning till rektor kvalitetssäkras. Med prioriterad timplan och fler lektioner ska mer tid ges för att snabbt lära sig svenska. För nyanlända ska sommarlovet kunna halveras. Alla lärarstudenter ska ges kunskap om flerspråkig undervisning och ett språkutvecklande arbetssätt.

31. Nyanlända har rätt till modersmålsstöd, studiehandledning och modersmålsundervisning. Man ska ha rätt till fler lektioner i svenska och få studiehandledning i övriga ämnen på modersmålet. Ett snabbspår för att rekrytera fler studiehandledare bör införas. Elever som kan lära och visa kunskaper på annat språk ska ha rätt till det för att inte tappa fart i sin inlärning. Rektor ansvarar för att en sådan lösning inte innebär att strävan efter att lära sig svenska undergrävs.

32. Kommunala skolor ska kunna frångå närhetsprincipen i begränsad omfattning för att få till stånd en jämnare fördelning av nyanlända och asylsökande i skolorna på samma sätt som de fristående skolorna kan frångå kösystemet.

33. Betyget F ska inte användas under de år elever definieras som nyanlända. Istället ska uteblivet betyg kompletteras med en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet. Når eleven målen för E-A ska eleven få detta betyg.

34. Ett särskilt preparandår inrättas för nyanlända elever som siktar på att snabbt börja på gymnasieskolans teoretiska program. Elever som bedöms klara gymnasieprogram på engelska ska kunna läsa detta och samtidigt läsa in svenska på grundskolenivå.

35. Elever på ungdomshem, hvb- och SIS – boenden har samma rätt till skolgång som andra elever. Skolan är den viktigaste skyddsfaktorn och ökar dessa elevers möjlighet att klara sig bra i livet. En studieplan ska alltid upprättas. Att läsa färre ämnen eller färre timmar ska endast i undantagsfall tillåtas. Särskilda

boenden som inte kan ordna undervisning i enlighet med lagstiftningen ska inte tillåtas. Hälsojournaler ska kopplas till elevhälsovården.

36. För att kodning och programmering ska bli ett naturligt inslag i skolan, som del i kursplanen för flera ämnen och som möjlig programprofilering, ska ett särskilt lärarlyft genomföras på området.

MER FRIHET FÖR ALLA

37. Skolan ska vara en plats där man i trygghet kan lära känna sig själv och där man är mer nyfiken på vad en människa är och kan bli än varifrån hon kommer. Skolan ska vara en oas av frihet för dem som drabbas av hederskultur eller annan ofrihet i hemmet, en plats för kunskap för dem som kommer från torftig miljö, en trygg värld för dem vars liv präglas av otrygghet och en plats för nyfikenhet bortom traditionella mönster.

38. Alla skolhuvudmän skall ha avtal med landsting för att stärka elevhälsoarbetet och för att undvika att elever hamnar mellan stolar. Socialtjänsten ska kopplas till skolans elevvårdsteam, sekretessregler får inte bli ett hinder för elevens välbefinnande. Varje skola ska ha en direktkontakt med särskild socialsekreterare. Elevvårdsteam ska knyta till sig fler expertkompetenser, bla logopeder.

39. De elever som har stora inlärningssvårigheter ska mötas av lärare och specialärare med djup och bred kompetens. Lärare kan inte lösa alla problem, men upptäcka många. Därför måste det finnas andra personalkategorier, som till exempel elevassistenter, till stöd för elever med fysiska och psykiska behov så att lärare kan ägna mer av sin tid åt undervisning.

40. Frivilligorganisationer ska välkomnas i skolans arbete mot mobbning och värdegrundsarbete, men metoder som saknar vetenskaplig grund eller beprövad erfarenhet ska inte tillåtas. För de organisationer som deltar i skolans arbete under en längre period ska krävas auktorisation av Skolverket.

41. Rektor ansvarar för att hbt-kunskap finns bland skolans personal. På varje skola ska det finnas kunskap om hedersproblematik. I skolans likabehandlingsplan ska arbetet mot hedersrelaterat våld behandlas. Nolltolerans ska finnas mot att i skollokal eller på skoltid försöka rekrytera elever till våldsbejakande och ickedemokratiska ideologier.

42. Elever ska inte undantas från simundervisning, eller undervisning i sex- och samlevnadskunskap. Skollagen ska följas. Uppdelning av undervisningen mellan tjejer och killar ska endast kunna göras tillfälligt och av pedagogiska skäl – inte permanent och av religiösa skäl.

43. Nya religiösa friskolor ska ej tillåtas, befintliga ska inte kunna utvidga sin verksamhet. Inspektionen av religiösa friskolor och förskolor ska skärpas. Huvudmän som inte följer läroplanens normer och värdegrund ska inte få bedriva skola och förskola.

44. Studie – och yrkesvägledningens uppdrag behöver förtydligas, sättas in i tidigare årskurser och vara en kvalificerad samtalspartner genom hela utbildningstiden. En fortbildningssatsning på Syv ska genomföras för att elever ska kunna få bättre stöd till självständiga val och möjlighet att få utbildning och försörjning.

HÖGRE STATUS FÖR LÄRARNA

45. Lärarna har Sveriges viktigaste yrke. Samhället måste tydligare än idag visa sin uppskattning. Läraryrket ska vara ett välavlönat, kreativt och fritt akademikeryrke. Det ska vara svårt att bli lärare och det ska löna sig att utbilda sig till lärare. De allra bäst lämpade ska lockas till yrket. Lärare ska kunna känna stolthet över sitt yrke och ha goda förutsättningar i vardagen. Lärares uppdrag ska vara tydligt och man ska få använda sin tid till undervisning. Det behövs en ny

syn på lärares sociala ansvar. Utbildning och fortbildning ska ge lärare förmåga att upptäcka sociala problem, men andra yrkeskategorier måste finnas för att finna lösningar på problemen. Rektor ska ansvara för att det finns andra yrkeskategorier kan avlasta lärarna.

46. Högre antagningskrav ska finnas till lärarutbildningen. Slutbetyget C i svenska och andra aktuella ämnen från gymnasiet ska krävas. För att antas via högskoleprovet ska krävas lägst resultatet 1,0. Ett lämplighetsprov vid antagningen ska införas för att undvika att de som är uppenbart olämpliga att bli lärare antas.

47. Lärarutbildningen ska ha tydligare tyngdpunkt på metodik och didaktik. Lärarutbildningen bör öka sina internationella kontakter och verka för större internationellt utbyte. Internationell forskning och beprövad erfarenhet ska ges större utrymme i lärarnas utbildning och fortbildning.

48. Ämneslärarutbildningen ska koncentreras till färre orter. Den stora spridningen av ämneslärarutbildningen till många små högskolor riskerar kvalitet och ökar lärarbristen i de mindre skolämnena. De praktiskt-estetiska högskolorna och våra tekniska universitet ska dock kunna fortsätta att utbilda ämneslärare i sina ämnen. För att bli ämneslärare ska masterexamen krävas. Modersmålslärarutbildning införs, liksom legitimation efter examen.

49. Fortbildningssatsningar som mattelyftet ska genomföras i alla ämnen för att höja undervisningens kvalitet och stödja kollegialt lärande med expertstöd. Förstelärare ska ges möjlighet att avsätta tid och få särskild fortbildning för att kunna fungera som stöd i det kollegiala lärandet. Statsbidrag bör införas för att ge förstelärare möjlighet att på ett strategiskt plan jobba med skolans kompetensutveckling.

50. Ett års vidareutbildning på universitet i ämneskunskaper eller ämnesmetodik ska erbjudas under en lärarkarriär. Utbildningen kan avse fördjupade ämneskunskaper i ämne som lärare redan är behörig i, eller att bli behörig i ytterligare ämne.

51. Ämnesdidaktiska centra, knutna till universitet, bör inrättas för att kontinuerligt höja kvaliteten i utbildningen och sprida aktuell forskning.

52. Det behövs fler vägar in till läraryrket. Snabbspår för nyanlända ska kompletteras med satsningar på att locka personer med universitetsutbildning till läraryrket. Den kompletterande pedagogiska utbildningen kan kortas ner efter bedömning av lärosäten och läsas parallellt med arbete i skolan.

53. Lärare ska ha hög lön och tydliga karriärvägar. Systemet med förstelärare ska byggas ut. Förstelärare ska utses enligt tydliga och transparenta kriterier. Särskilda satsningar ska göras för att få fler förstelärare i utanförskapsområdena. Det ska löna sig att ta sig an de största utmaningarna. Det gäller även vuxenutbildningarna.

54. Lärarlegitimationsreformen ska utvecklas. Krav på ämnesbehörighet för att sätta betyg ska införas.

55. Skollagen ska ändras så att det blir tydligt att det är läraren som har huvudansvaret för hur undervisningen läggs upp. Skollagen ska tydligt slå fast lärarens befogenheter för att upprätthålla studiero i klassrummet. Elevinflytande är bra och ska växa med elevens ålder, men lärare och rektor kan inte överlåta ansvar för undervisning och ordning till elever.

56. Med ett statligt huvudmannaskap skulle mängden onödig byråkrati minska för lärarna och mer tid kunna användas åt undervisning. Nationella prov bör snarast digitaliseras och rättas externt. Huvudmannen ska tillse att det finns tydliga ramar för vad som är lärarens och skolans ansvar. Lärare ska få mer tid till planering, undervisning och efterarbete.

57. Huvudmännen ansvarar för att rektor ges goda möjligheter att vara den pedagogiska ledaren. Rektor ska ha större praktiska möjlighet än idag att leda

undervisningen. De uppdrag rektor har från staten i form av skollag, läroplan och riktlinjer från skolverket får inte åsidosättas av huvudman. Kommunala policies som rektor anser strida mot det nationella uppdraget ska inte vara bindande för rektor.

HÖGRE KVALITET FÖR ALLA

58. Det ska inte vara turen att födas av rätt föräldrar eller i rätt kommun, som ska avgöra hur bra det går för en elev. Sverige ska sträva efter hög kvalitet och höga kunskapsresultat. Likvärdighet ska uppnås genom höga ambitioner för varje elev och genom ett skolsystem som erbjuder hög kvalitet i varje klassrum.

59. Staten ska ta över huvudmannaskapet för skolan. Rektor och lärare ska inte vara anställda av kommuner utan av staten. Kommunala skolor och fristående skolor ska få elevpeng direkt från staten. Elevpengen ska vara anpassad efter lokala förutsättningar som lokalkostnader och socioekonomisk bakgrund. I avvaktan på ett statligt huvudmannaskap bör krav på miniminivå av skolpengens undervisnings- och elevvårdskostnad införas.

60. Statsbidragen bör vara färre och vara riktade mot att nå likvärdighet och höja undervisningens kvalitet. Huvudmannen som använder statsbidrag till annat än de är avsedda för ska kunna bli återbetalningsskyldiga.

61. Tydligare krav på vilka som ska kunna starta och driva friskolor ska finnas. Ägarens lämplighet ska omprövas vid stark kritik från Skolinspektionen. Fristående skolor som har betydande brister i kvalitet ska inte kunna dela ut vinst till ägare.

62. Dåliga förskolor och skolor ska aldrig accepteras. Tvångsförvaltning och nedläggning av förskolor eller skolor som inte klarar sitt uppdrag ska kunna genomföras snabbt. En närliggande och mer framgångsrik huvudman ska kunna ta över verksamheter från en huvudman som missköter sitt uppdrag.

63. Skolinspektionens uppdrag förnyas. Ett tydligare fokus ska vara på undervisningens kvalitet. Skolinspektionen ska även ge förbättringsförslag och inte endast konstatera brister. Erfarna rektorer och lärare ska användas vid inspektioner ett uppdrag som också blir ett naturligt karriärsteg.

64. För att motarbeta betygsinflation ska nationella prov rättas externt och huvudmän och skolor vars betygspoäng skiljer markant från resultat på nationella prov ska redovisa skäl till Skolinspektionen. Vid upprepade fall av oskäligt stor avvikelse bör vite kunna dömas ut av skolinspektionen. Lärare som ämnar sätta ett betyg som avviker från resultatet på nationella provet skriftligt motivera detta till rektor. Skolverket ska ges i uppdrag att öka likvärdigheten i bedömningar av nationella prov och öppet redovisa resultat av jämförelser mellan skolor. Gymnasieskolor ska första terminen genomföra kunskapstest för att öka jämförbarheten mellan grundskolor.

65. Rektorsutbildningen ska öppnas upp så att även den utan anställning som rektor får möjlighet att söka in. Rektorsutbildningen och fortbildning för rektorer ska innehålla mer träning i ledarskap än idag.

66. Läromedel ska auktoriseras av skolverket. Skolverket ska ta fram rekommendationer för kvalitetssystem som ska användas i förskola och skola för att höja lägstanivån. Huvudmännen ska till Skolverket redovisa andel av undervisningstiden som leds av för ämnet behörig personal.

67. Ett nationellt utvärderingssystem bör införas för skolan för att förbättra uppföljningen och få ökat resultatfokus i de ämne som inte mäts i internationella kunskapsmätningar.

VÄGEN TILL ARBETE OCH HÖGRE STUDIER

68. Gymnasiet ska förbereda elever för yrkesliv och högre studier. Den likriktning som hittills präglat mycket av gymnasiedebatten måste brytas så att gymnasiet mer anpassas efter individuella behov. Det är bättre att lyckas med ett kortare program än att misslyckas och hoppa av från ett längre teoritungt program. Möjligheterna att senare i livet byta inriktning och yrkesval ska vara mycket goda.

69. Lärlingar ska bli ett naturligt inslag i gymnasiet genom att de blir en egen programform och tydligare än idag knyts till arbetsmarknaden. Högskoleförberedande program ska innebära att eleven är mycket väl förberedd för högre studier. Antagningskraven ska höjas så att de elever som antas har förutsättningar att genomföra studierna.

70. Gymnasieskolan ska förändras från dagens kursutformade skola till en mer samlad ämnesutformad skolform. Ämnesbetyg ska ges istället för dagens kursbetyg. När det kursutformade gymnasiet ersatts med ett ämnesgymnasium blir det naturligt att ett samlat ämnesprov genomförs i slutet av årskurs tre som ersätter de nationella proven som en bekräftelse på den samlade ämneskunskap eleven har erhållit under sina studier. Prov bör finnas både på högskoleförberedande och yrkesförberedande program, men kan utformas på olika sätt. För att få examen ska godkänt på gymnasieprovet krävas. Det ska finnas möjlighet att senare göra om ett prov eller delar av ett prov man fått underkänt i.

71. Varianter på gymnasieprogram ska kräva Skolverkets tillstånd och ha regionalt eller riksintag. De gemensamma ämnena ska bli färre. Estetiska ämnen ska vara tillval på de program som inte är utbildningar med estetisk inriktning. Folkhögskolor ska, utifrån gällande läroplan och kursplaner, kunna ges rätt att driva gymnasieprogram

72. Yrkesutbildning ska i allt större utsträckning bedrivas i företagens eller branschens regi genom företagsförlagd utbildning under två eller tre år såsom s.k. branschlärlingar eller yrkesprogram. Endast utbildningen i teoretiska ämnen ska då ske i gymnasieskolan. Alla lärlingar ska genomföra ett godkänt gesällprov för att kunna slutföra sina studier. För att nå högskolebehörighet inom dessa program ska det vara möjligt att läsa in extra teoretiska ämnen.

73. För att öka likvärdigheten, höja kvaliteten och förbättra tillgängligheten i hela landet ska lagen om valfrihetssystem, LOV, gälla på SFi/komvux och nationell skolpeng för vuxenelever införas.

Motioner

L. Utbildning och forskning

Allmänna frågor om utbildningsväsendet

L1. Behåll det fria skolvalet men garantera undervisningens kvalitet

Clas Örjan Spång, Solna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att villkora elevens skolpeng, så att eleven garanteras att skolan använder minimibelopp av skolpengen till läromedelsinköp, skolbibliotek, lärorika exkursioner, fortbildning för lärarna och andra aktiviteter som höjer undervisningens kvalitet.
2. **att** Liberalerna ska ta ställning för att staten tar över administrationen av elevintagning till både friskolor och kommunala skolor för att därigenom skapa en större rättvisa i intagningen grundad på andra kriterier en elevens kötid till en populär skola.

Skolkommissionens förslag om att begränsa skolornas vinster för att höja skolundervisningens kvalitet är förkastligt och det avslöjar en förvånande okunnighet om samhällsekonomi. Man bör undvika lagstiftning om vinsternas storlek och i stället garantera eleven en miniminivå av kostnader för tryckta och digitala läromedel, skolbibliotekens resurser, skolutflykter, ämnesfortbildning och pedagogisk fortbildning för lärarna m.m. Sådana miniminivåer kan lätt kontrolleras med moderna digitala redovisningsprogram.

Både friskolor och kommunala skolor bör hindras från att styra sin intagning av elever så att de som har köat längst får företräde. De samhällsekonomiska olägenheterna med ett sådant system är uppenbara. Det är inte heller acceptabelt att elever med svag studiemotivation koncentreras till vissa skolor, på grund av att andra skolor lyckats locka till sig ekonomiskt mer lönsamma elever. En statligt organiserad intagning av eleverna har bättre förutsättningar att skapa rättvisa och likvärdighet i skolsystemet.

L2. Delupplägg av förstatligande av skolan

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** rektorerna förstatligas och rektorskapet ges en tydlig målsättning med styrkta befogenheter för att öka likvärdighet och ansvar för skolan

Liberalerna har i programmet fastslagit att staten ska stå för styrning och ansvar av skolan. Skolans roll är att ge alla elever goda och likvärdiga möjligheter efter förmåga. Med övergången av ansvaret till kommunerna har skolan alltmer kommit att förlora likvärdighet. Kommunerna satsar olika ekonomiskt på skolan och prioriterar på skilda sätt. Övergången har dock inneburit ett större intresse för kommunernas politiker att diskutera skolan och följa upp sitt ansvar. I och med kommunernas ansvar har de pedagogiska frågorna rönt större intresse, då det inte längre handlar om lokaler och skolresor utan den viktiga helheten.

Liberalerna styrde under regeringstiden mot aktiv, lärarledd undervisning. Det är viktigt att skolan uppmuntrar och har höga krav på eleverna. Mer resurser måste gå till skolor med elever med större behov av stöd. Mottot ”Klassresan börjar i klassrummet” är väl värt att sprida ännu mer.

Rektorerna som är skolans ledare har ett mycket stort ansvar. De ställs ofta inför faktum att inte ha möjlighet att fullfölja sitt pedagogiska uppdrag genom att inte få politiskt stöd i kommunerna. Trots att Skolkommissionen riktar svidande kritik mot kommunernas sätt att sköta den svenska skolan, kommer man fram till att kommunerna fortsatt ska göra det. I den situationen skulle de vara bra om Liberalerna lyckade att förstatliga ledarskapet. Om rekto-

rerna kunde styra skolan med uppdrag från staten och tydliga budskap, skulle rektorernas status öka. De skulle få mycket högre auktoritet att leda skolan i kommunen. Svensk skola behöver ledarskap med auktoritet för att öka likvärdigheten och vända kunskapsresultaten. Det har gått för lång tid med kommunal ledning för skolan för att på en gång förstatligas helt. Olika traditioner och förutsättningar i kommunerna har påverkat skolan. Om Liberalerna står fast vid helt förstatligande kan det ta mycket lång tid för att få genomslag.

L3. Dags för LOV i skola och förskola

Johan Enfeldt, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att förskola och skola inordnas i lagen om Valfrihetssystem (LOV)

Valfriheten är här för att stanna. Vi har vant oss vid att välja vårdcentral, förskola, skola och hemtjänst. Rätten att välja är näst intill lika självklar som att vi gemensamt ska bidra till finansiering via skattsedeln. Valfriheten är en direkt effekt av dåvarande Folkpartiets politik. I Folkpartiets valanalys konstaterades ändå att vi förlorade debatten om välfärdsfrågorna. Partiföreträdare har pekat på att vi saknade svar i ”vinster-i-välfärden”-debatten. Vi tappade i opinionen i samband med John Bauer-koncernens konkurs 2013. Att valfriheten är här för att stanna innebär inte att systemen är fulländade. I stället för att vara systemförsvarare kan vi bli systemförbättrare. Om vi inte agerar och åtgärdar de brister som finns så riskeras trovärdigheten i hela den valfrihetsreform som i grunden är bra.

En fråga är hur vi styr verksamheterna. Ytligt sett fungerar valfriheten i förskola och skola på samma sätt som i primärvården. Det råder etableringsfrihet för företagen och vi väljer själva vilken skola eller vårdcentral vi vill gå till. Alla verksamheter är reglerade i lag. Kanske är det likheterna som gör att de uppenbara skillnaderna så sällan uppmärksammas.

Landsting är enligt lag skyldiga att skriva avtal med privata utförare som driver vårdcentraler. Detta regleras i hälso- och sjukvårdslagen och i lagen om valfrihetssystem (LOV). För skola och förskola är det tvärtom. Där finns ingen avtalsrelation alls. Detta får stora konsekvenser.

Enligt LOV ska landstinget ta fram ett avtal som reglerar ersättning och villkor för vårdcentraler. Alla vårdcentraler skriver på samma avtal. I ett sådant ställs krav på relevanta faktorer som kompetens, utbildning, meddelarfrihet, underleverantörer och villkor för uppsägning om avtalet inte följs. Landstinget kan agera direkt om verksamheten missköts och någon bryter mot avtalet. Medborgaren kan gå till landstinget eller sin landstingspolitiker och kräva åtgärder om något fungerar dåligt. Detta oavsett om vårdcentralen drivs privat eller av landstinget. I sista hand kan medborgaren rösta på politiker som ändrar avtalet.

När det gäller skolor och förskolor fungerar det inte så. Här finns inga avtal och kommunens ansvar stannar vid att betala ut skolpeng och att se till att det finns plats för alla. Konsekvenserna av det är stora. I stället för ett avtal att hänvisa till blir det Skolinspektion och lagtolkning vid missförhållanden. Den medborgare som är missnöjd kan inte gå via den lokala politiken och kräva åtgärder om det handlar om en friskola. Det finns ingen anledning att hantera de två välfärdsområdena på så olika sätt och enligt vår uppfattning har lagen om valfrihetssystem (LOV) visat sig vara ett bra sätt att garantera kvalitet, valfrihet och etableringsrätt. Vi menar att LOV-systemet är överlägset den avtalslösa modell som tillämpas i skola och förskola. Kommunerna tillämpar dessutom i många fall redan LOV i hemtjänsten vilket gör att startsträckan kan göras kort.

L4. En ny skolkommission för framtidens skola

Inger Lundberg, Älvsbyn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna med kraft ska verka för att en ny skolkommission genomförs för att skapa arbetsro för elever, lärare och föräldrar.
2. **att** Liberalerna bjuder in övriga partier till överläggningar för att skolan ska bli långsiktigt hållbar.

Utbildning och bildning är oerhört viktigt! De senaste Pisaundersökningarna visar på sjunkande skolresultat. Utbildningsministrar av olika färg vill naturligtvis göra ett gott arbete. Tyvärr blir resultatet ett lapptäcke eftersom en samsyn saknas över partigränserna! Lärarna måste få arbetsro och känna att styrning från statsmakten är hållbar över tid. Hur ska vi liberaler annars hjälpa till att göra läraryrket attraktivt och något att vara stolt över? Förstelärare, särskilt skickliga lärare, betyg och skriftliga varningar är några reformer som har genomförts. Alla har inte mottagits väl! Arbetsmiljön har blivit ansträngd för både elever och lärare. Betyg behövs, likaså ordning och reda och kunskap ska vara i centrum. Skolan ska dessutom vara statens ansvar. Det ska inte spela någon roll var man bor, stad, landsbygd eller ren glesbygd. Det är dags att Liberalerna tar täten i skolutveckling genom att inbjuda till en ny skolkommission som likt skattereform blir hållbar för våra bars framtid. Den skolkommission som arbetade 2015–2017 är inte tillräcklig.

L5. Ge Skolinspektionen verktyg att stänga skolor oavsett huvudman

Anna Ekström, Aneby
Jan Wahlin, Värnamo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att Skolinspektionen ska kunna stänga den skola som bryter mot lagen. Behövs det tydligare lagstiftning ska sådan tas fram."

Många av oss liberaler drivs av en kärlek till skola och undervisning. Detta gör att vi känner ett särskilt ansvar över den skolpolitik som Sverige ska stå upp för och driva. Denna motion skrivs för att skolinspektionen inte bara ska kunna kritisera en skola utan även kunna stänga denna, oavsett huvudman. Särskilt vurmar vi motionärer om de konfessionella skolorna. I dag går omkring en procent av alla grundskoleelever på en friskola med konfessionell inriktning. Den svenska skolans problem löses inte genom att förbjuda denna 1 procent. Vi vill värna de religiösa minoriteterna. Samtidigt anser vi att det ska bli svårare att starta och lättare att stänga konfessionella förskolor och skolor än vad det är i dag. Faktum är att oavsett huvudman måste det gå att stänga en skola. Sverige utgörs i dag av ett vackert multireligiöst landskap. Låt det så förbli. Ingen tjänar på att förpassa denna verklighet till förortens källarlokal. Då riskerar fundamentalism och extremism att gro.

Vår Liberala ingången ska vara att alla elever har rätt till en bra skolgång. Har du sedan valt att göra den på en hockey, Montessori eller konfessionell skola är var och ens fria val. För som liberaler tror vi på människors frihet att välja, även om vi själva inte hade gjort det valet. Låt oss inte ha en förbudspolitik utan värna de religiösa minoriteterna

L6. Elever som utgör störningsmoment

Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** lärare ges mandat att tillkalla vårdnadshavare till elever som utgör ett störningsmoment i undervisningen. Undervisning för dessa elever som de har rätt till enligt lag ges i ett annat format och i ett annat sammanhang där de ej stör den vanliga skolverksamheten

Utbildning är basen i ett kunskapssamhälle, ty vår förmåga att förstå vår omvärld och varandra är en viktig grund i sammansättningen och definitionen av den civiliserade människan. När den fantastiska möjligheten att ta till sig kunskap försvåras eller omöjliggörs för den som saknar makt och möjlighet att påverka sin situation, skapas den problematiska situationen av en ohållbar utvecklingssituation för de berörda individerna och uppdämd indignation hos dessa. Elever som tvingas finna sig i en kaotisk skolmiljö ska ej behöva acceptera att deras möjlighet att tillskansa sig kunskaper avskärs av enskilda individer i samma klass, som av olika anledningar utagerar och skapar en ohållbar arbetssituation för dem och berörda lärare. Vi talar mycket om hur samhället på olika sätt skapa ordning och reda i skolan.

Hur gör vi läraryrket attraktivt, hur skapar vi frid i klassrummet, om vi inte ger berörda parter verktygen att påverka den mest grundläggande basen ett fungerande skolsystem – en fridsam arbetsmiljö för elever såväl som lärare?

L7. Suicidpreventiv plan i elevhälsan

Matilda Jansson, Kungälv
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna lagstadga om införandet av en suicidpreventiv plan som en del i elevhälsans främjande och förebyggande arbete. Utformningen av den suicidpreventiv planen bör ske efter lokala förutsättningar."

Psykisk ohälsa öka bland barn och unga och forskningen visar en tydlig koppling mellan mobbning och självmordsbeteende och enligt svensk lag ska alla skolor ha mobbningsförebyggande program. Många svenska skolor prioriteras inte frågor som berör psykisk ohälsa trots att riksdagen 2008 beslöt att anta en nollvision för självmord. Självmord är ett stort folkhälsoproblem. I Sverige försökte 2 303 ungdomar mellan 15 och 24 år ta sina liv år 2014, varav 170 dog. Siffrorna är svåra att verifiera för mörkertalet är osäkert och stort.

Elevhälsan har ett stort ansvar i möter barnen i det hälsofrämjande arbetet under skolåren. En suicidpreventiv plan inom elevhälsan bör därför lagstadgas som ett komplement till nuvarande direktiv som reglerar elevhälsans arbete. Det är ytterligare ett verktyg för att tidigt upptäcka och förebygga självskadebeteende och suicidförsök. Planen bör innehålla strategier för att upptäcka självskadebeteende, rutiner, mål och delmål som utgår från den nationella nollvisionen om självmord.

L8. Säkerställ att barn och unga med skyddat boende känner trygghet i skolan

Sara Gunnarsson, Karlstad
Marianne Åhman, Sunne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att de svenska kommunerna snarast tar fram rutiner för att säkerställa en säker och trygg skolgång för elever med skyddat boende

Varje skolelev i Sverige har rätten att känna sig trygg och säker i den svenska skolan. Detta oavsett vad hen har för förutsättningar. Därför är det att anses som skamligt att enbart 16 procent av de svenska kommunerna enligt socialstyrelsens Öppna jämförelser 2016 – Våld i nära relationer har någon form av rutin för att säkra skolgången för barn och unga som lever med skyddat boende. Jämförelsen från socialstyrelsen pekar på att detta är en av många orsaker till att dessa barn och unga som inte vill eller vågar gå till skolan. Detta då det inte känner den trygghet som den svenska skolan ska vara.

Förutom att säkerställa rutiner inom kommunerna bör det även tas fram rutiner när det gäller barn som på grund av sitt skyddade boende måste flytta. Hur ska informationen på ett säkert sätt kunna överföras utan att det enskilda barnet eller ungdomen drabbas eller att dess trygghet hotas. Vi Liberaler måste nu ta striden för att varje unge ska ha chansen att utvecklas och att frånvaro av rutiner aldrig ska vara ett hinder för detta. Det ska inte spela någon vad för livssituation du befinner dig. Du ska alltid kunna känna en trygghet i de svenska skolorna.

L9. Skolmaten lagar skolan

Mikael Östergren, Mjölby
Eva Bremer, Boxholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att skolmaten ska vara lagad i skolan.

Mat är ett primärbehov och livsviktigt för alla människor. Vill vi att eleverna i skolan presterar så krävs det att de äter. Många elever gör inte det varje dag i skolan. Vissa skolor serverar mat som kommer färdiglagad och bara värms på i en ugn. Det håller inte. Vi kan inte låta det vara så. Det borde vara självklart att maten ska lagas från grunden av en kock. Prioriterar man maten så kommer man få en massa bra effekter av det som är ganska självklara.

Man kan ha världens bästa lärare och pedagoger på en skola, det spelar ingen roll om inte eleverna får i sig nog med energi för att kunna lära sig något. Med bra arbetstider och

en ordentlig lön så kommer det inte vara svårt att locka drivna kockar till skolorna. Hejdå mattanten. Välkommen skolkocken!

L10. Fritt skolval – på riktigt

Elin Andersson, Mölndal
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att ändra de nationella reglerna kring skolskjuts så att de utgår ifrån den skola som eleven faktiskt har valt och kommit in på, i stället för att som i dag utgå ifrån den skola som kommunen placerat denne i. Detta ska gälla så länge den valda skolan fortfarande är inom samma kommun
2. **att,** i händelse av att yrkande 1 inte bifalls, Liberalerna ska verka för att kommuner tvingas att i alla fall ordna med busskort för befintlig linjetrafik för de elever som väljer en skola som ligger längre bort än de kilometergränser som redan i dag gäller för den skola kommunen valt åt eleven

I dag har alla elever rätt till skolskjuts/busskort till den skola deras kommun har placerat dem i om sträckan mellan hemmet och skolan är av en viss längd (antal km) som varierar med elevens ålder. Väljer eleven en annan skola än den kommunen placerat dem i, är det helt upp till kommunen om den vill ordna skolskjuts/busskort för eleven, vilket ofta inte sker.

Vi är ett parti som värnar varje elevs möjlighet att själv välja skola, då måste vi också se till att eleven kan ta sig till den skolan hen väljer. Ska alla ungar ha samma chans att lyckas i skolan måste de också kunna komma dit. Möjligheten att välja en annan skola än den som kommunen förutbestämt får inte vara beroende av elevens föräldrars möjligheter och engagemang i att skjutsa sina barn kors och tvärs genom staden. Därför måste skolskjutsreglerna utgå från den skola man valt, kommit in på och faktiskt studerar på i stället för den kommunen valt. Detta har framgångsrikt genomförts lokalt med hjälp av Liberalerna i bl.a. Uppsala. En bonus är miljövinsten när kollektivtrafikresandet ökar på bekostnad av biltransporter och att barnen tidigt får miljövänliga resvanor.

L11. Rätt till skolskjuts även till och från korttidsboende

Liberalerna Kalmar län
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i det skolpolitiska programmet punkt 26 lägga till ”och korttidsboende” efter ”fritids”

Transport till korttidsboende är inte att betrakta som skolskjuts enligt skollagen då det inte handlar om transport mellan elevs folkbokföringsadress och skola. Samtidigt konstaterar LSS-lagen att boende i stödfamilj, familjehem och korttidsboende ska jämställas med elevs bostad. Här finns en lucka i lagstiftningen som gör att elever faller mellan stolarna och nekas skolskjuts till och från sitt korttidsboende. Därmed blir inte korttidsboenden den avlastning för föräldrarna som de är avsedda att vara. När reglerna för skolskjuts ses över behöver alltså inte bara fritids, utan även korttidsboenden, inkluderas.

Lärares och rektorers villkor

L12. Säkra rekrytering av lärare

Eva Hallmer Lindahl, Skurup

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** säkra rekrytering av lärare genom att satsa på kärnverksamheten
2. **att** Liberalerna ska verka för lönesättning utifrån lärarens utbildningslängd och undervisningsuppdrag

3. **att** Liberalerna ska satsa på alla lärargrupper och inte ensidigt styra mot lärare med utvecklingsuppdrag. Skillnader i lön kan hanteras inom den individuella lönesättningen
4. **att** Liberalerna ska verka för krav på kommuner att fortsätta regeringens satsningar på att stärka och försvara hela lärarkårens löneläge och inte slå sig till ro med de statligt riktade satsningarna
5. **att** Liberalerna ska verka för krav på kommuner att satsa på lärarnas arbetsmiljö och tillse att reformerna inte skapar merarbete

Förstelärarreformen, som sjösattes av den borgerliga regeringen, innebär att särskilt skickliga lärare handleder en annan grupp lärare i det pedagogiska arbetet och för det får ett lönetillägg på 5000 kronor i månaden, och ibland även 25 procents nedsättning av undervisningen. Enklast kan man beskriva förstelärarruppdraget som ”skolledaruppdrag light” med betoning på pedagogisk utveckling och utvärdering.

Förstelärarformen medför dock en del frågor och problem att hantera. Genom uppdraget har förstelärare, inom ramen för den individuella lönesättningen, automatiskt kvalificerat sig för ökningar långt över de ursprungliga 5 000 kronor, allt enligt principen ”åt den som har ska det vara givet”. Effekten av reformen genererar merarbete till hela den del av lärarkåren som inte har fått motsvarande tjänstenedsättning eftersom förstelärareformens uppdrag delegeras ned i organisationen.

Lärarlönelyftet kom 2016 och är ett riktat lönepåslag på 2 500–3 500 kronor till en tredjedel av Sveriges grundskollärare och förskollärare. Denna löneförhöjning har inte några krav på motprestation. Undersökningar, bl.a. gjorda av de fackliga organisationerna LR och Lärarförbundet, visar att Lärarlyftet har svagt stöd bland lärare och skolledare och en betydande majoritet är emot. Tillspetsat kan sägas att frågar man lärare vad de tycker om reformen får de något mörkt i blicken och får de inte det har de fått ta del av löneökningen. Det har också fått till konsekvens att lärare som inte fått del av lärarlönelyftet söker andra tjänster och eftersom det är ont om utbildade lärare i hela landet så bidrar detta till ökad omsättning av lärare på alla skolor. Något som inte gagnar undervisning och försämrad arbetsmiljö för elever och lärare.

Konklusionen av detta blir att ”utbildning lönar sig, relativt sett, mindre”. Extra tydligt blir detta för t.ex. lektorer med doktorsutbildning som kan ha lägre lön än förstelärare som inte kräver någon utbildning och vars meriter är mer godtyckligt prövade. Till och med skolledare och deras förbund börjar uppmärksamma att löneskillnaderna mellan dem själva och förstelärare är liten eller obefintlig.

Stora löneskillnaderna i en i grunden homogen grupp med liknande utbildning och arbetsuppgifter har vetenskapligt dokumenterad negativ effekt på motivation och samarbetsvilja. Ojämn fördelning av nyttor t.ex. lön och uppskattning samvarierar dessutom med depression.

I vissa fall är förstelärarruppdraget ej tidsbegränsat och utan cirkulation bland tjänsterna och blir därmed lite av lärarkårens ”svenska akademi”. Den ursprungliga tanken om uppdraget som motivations- faktor går därmed förlorad. Det finns i dag ingen evidens för att reformen så som den i dag utformas, leder till ökad måluppfyllelse.

L13. Ge lärare kunskap om inlärningssvårigheter och neurokognitiva diagnoser

Veronika Areskoug, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att alla lärare vid svenska skolsystemet ska ha adekvat utbildning i undervisningsteknik för elever med inlärningssvårigheter och neurokognitiva diagnoser

Dagens medicinska vetskap erkänner en mängd inlärningssvårighets diagnoser och neurokognitiva skillnader. Tillsammans utgör elever med dessa diagnoser en betydande del av eleverna i varje klassrum i landet. Ändå har många lärare dåliga kunskaper och lite utbildning i igenkännande och undervisning av dessa elever. Exempel på diagnoser är läs- och skrivsvårigheter, dyskalkyli, Aspergers syndrom, ADHD samt särbegåvning. Många lärare försöker stödja eleverna med metoder framtagna för undervisning av barn med inadekvat undervisning, kognitiv förmåga, stimulans eller bristande språkkunskap, alltså inte med

lämpliga metoder framtagna för neurologiska skillnader. Konsekvenserna för skolresultaten är många och allvarliga. Med ökad förståelse kan lärarna ta en mer aktiv roll i initiering av utredningar och bidra till tidig diagnostisering. De krävs kunskap för att kunna ge undervisning som elever med neurokognitiva diagnoser kan dra nytta av. Det är redan inskrivet i lagen att dessa elever har rätt till stöd och åtgärder efter deras behov. Nu är det dags att ge lärarna de verktyg de behöver för att uppfylla lagen. Regeringen har redan föreslagit att 15 poäng i specialpedagogik ska ingå i alla nya lärarexamen. Men även tidigare utexaminerade lärare behöver komplettera deras kunskap inom neurokognitiva skillnader.

L14. Höj motivationen i den svenska skolan för att erhålla bättre studieresultat

Christer Poijes, Sollentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** lärarna får genomgå kurs i motivationshöjande åtgärder i undervisningen innefattande teknik att undvika att elever blockerar sig mot upptag av kunskaper

Med anledningen av somliga Pisaundersökningars nedslående resultat gällande studieresultaten i den svenska skolan anser jag att man måste se till att motivera eleverna bättre och detta ansvar ligger på lärare/föräldrar/samhället i övrigt. Motiverade elever tycker kunskap är roligt och stärker deras självkänsla att man kan något.

Höjd motivation och samarbete, bättre studieteknik och förhindrande av blockering hos eleverna i undervisningen, det vill säga mera grupparbete och uppmuntran att höja den enskilda klassens förmåga i konkurrens med andra klasser, då kunskap är lätt att bära.

L15. Kommunikationskunskap är viktigt för lärare

Karolina Wallström, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i den skolpolitiska rapporten ändra tredje meningen i punkt 13 till: "Ledarskap och kommunikation ska vara en viktig del i lärarutbildningen."

Tydlig information och kommunikationskunskap är något som lärare bör kunna bättre. När man inte fram med sitt budskap till både elever och vårdnadshavare så är budskapet olevererat. I flera andra länders lärarprogram ingår kommunikationsvetenskap, och därför anser jag att Liberalerna bör medverka till att det ingår även i Sveriges lärarutbildning.

L16. Lärarsammanslutningar som ny aktör inom skola

Veronica Berggren, Nordmalingsbygden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för lärarsammanslutningar som ny aktör inom skola.

Liberalerna vill se Sverige bland topp tio i internationell rankning och två av de viktigaste delarna i detta är att staten tar över det ekonomiska ansvaret för skolan samt att ett aktivt skolval införs i alla kommuner, där föräldrarna ges objektiv information och utbildning om skolvalet. Med högt ställda krav och ett nytänkande kring huvudmannaskapet kan vi förbättra svensk skola.

Ett steg i rätt riktning är att lärarsammanslutningar förs in som en naturlig aktör inom skola. Att fackligt kunniga lärare skapar egna skolorganisationer skulle höja kvaliteten i svensk skola.

L17. Översyn av rektorsutbildningen

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att rektorsutbildningen ses över i enlighet med motionens intentioner.

Ett uppenbart problem med nuvarande rektorsutbildning är att den endast går att genomföra för dem som redan arbetar som rektorer. Konsekvensen av detta blir inte bara att

skolor som anställer en rektor som samtidigt genomgår sin rektorsutbildning i realiteten står utan sin högsta ledning under långa perioder av det första verksamhetsåret. Samtidigt går samhället miste om viktig kompetens genom att duktiga och drivna lärare som i övrigt varit väl lämpade för uppdraget inte är behöriga att utbilda sig till rektorer utan att redan ha en anställning som sådan.

Ett sätt att bredda rekryteringsbasen för rektorstjänster är genom att göra det möjligt för dem med i övrigt goda kvalifikationer och lång erfarenhet som exempelvis lärare att söka rektorsutbildningar samt att ägna sig åt detta på heltid.

Undersökningar visar att ett gott ledarskap med engagerade och drivna lärare och ledare är av avgörande betydelse för såväl studieron som en skolas pedagogiska resultat. Att öka flexibiliteten genom att öppna rektorsutbildningen för fler är därför något som kan bidra till att lyfta den svenska skolan.

L18. Obligatoriskt mentorskap för nya rektorer

Matilda Jansson, Kungälv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** lagstadga ett obligatoriskt mentorskap för nya rektorer-
2. **att** erfarna rektorer med mer än 10 års anställning i chefsbefattning avsätter del av tjänst till mentorskap för nya rektorer"

Vi står inför en stor utmaning inom chefsförsörjning inom utbildningssektorn. I dag ser vi en hög omsättning på rektorer vilket speglar ett komplext och krävande uppdrag som är svårt att förbereda sig inför. Skolan är arena i ständig förändring och förnyelse. Mer än var fjärde rektor bytte skola mellan läsåren 2013/14 och 2014/15. Var femte rektor som tjänstgjorde var ny i yrket, enligt Skolverket.

Den långa erfarenhet som flera av våra rektorer har ska vi ta tillvara på och återinvestera i de nya rektorerna. En erfaren rektor ska få nedsättning i sin tjänst för att vara mentor och förebild, bollplank och vägledare för en ny kollega. Skolan ska vara en lärande organisation i och utanför klassrummet. I dag är rektors förutsättningar väldigt olika och införandet av mentorskap som arbetsuppgift för erfarna rektorer säkerställer en mer jämlik förutsättning för lyckas med chefsuppdraget.

L19. Riktade ledarskapsutbildningar till förskolechefer

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att alla förskolechefer ska ha genomgått riktade pedagogiska ledarskapsutbildningar.

I dag finns ingen specifik förskolechefsutbildning trots att förskolan är en egen skolform med egen läroplan och utvecklad metodik. Dagens förskolechefer ska fungera som pedagogiska ledare, men det ställs trots detta inga krav på att de ska ha genomgått en utbildning för att leva upp till de krav som ställs. Det är alltså fullt möjligt att i dag tillträda en chefstjänst inom förskolan utan någon som helst utbildning eller dokumenterad erfarenhet av att leda en organisation, än mindre en pedagogisk sådan. Ledarskapet är avgörande för en pedagogisk verksamhets kvalitet och Liberalerna Skåne anser därför att detta behöver förändras.

Vi vill därför att Liberalerna ska verka för att alla förskolechefer ska ha genomgått riktade utbildningar inom pedagogiskt ledarskap för barn i förskoleåldern. Att uppmuntra och tydliggöra den pedagogiska ledarskapsaspekten av chefsrollen tror Liberalerna Skåne kan få positiva effekter för såväl barn som anställda. Inte minst skulle det ge tydliga signaler om vad som förväntas av uppdraget. Det skulle även innebära en bättre möjlighet till fortbildning och kompetensutveckling genom att det tydliggör vilken kunskap som behöver kompletteras i varje enskilt fall.

Barnomsorg och förskola

L20. Erbjud aktivt förskola från tre år

Sofia Remnert, Nyköping
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** kommunerna ska verka för att alla barn som fyllt tre år deltar i den allmänna förskolan, 525 timmar per år, på samma sätt som kommunerna verkar för att barnen deltar i förskoleklassen

Förskoleverksamhet riktar sig till barn främst i åldern 1–5 år och har även en läroplan likt skolan. Det finns föräldrar som trots detta väljer att inte sätta sina barn på förskolan av olika anledningar och de barnen går då miste om kunskaperna från förskolan. Vinsterna med en god pedagogik redan från 3 års ålder är många, barn har ofta redan vid sex års ålder genom förskolan lärt sig grunderna för att både läsa och skriva. Det är en social träning som lär barnen allt från att lösa konflikter till att vänta på sin tur. Det ger även en god träning i språk, för alla barn med svenskt eller utländskt ursprung, vilket också ger barnet en förmåga att utrycka sig. Grunden till barns senare läsvanor läggs redan innan de börjar skolan. Detta betyder särskilt mycket för barn till utrikesfödda. Deras språkutveckling går snabbare och de ges förutsättningar att klara grundskolan bättre om de går i förskolan.

Det är en stor vinst i att alla barn när de börjar i förskoleklass, blivande årskurs ett, börjar på samma nivå för att redan från första skoldagen kunna börja arbeta kunskapsinriktat.

Dessutom ger ett aktivt val av förskola en fingervisning om hur det kommande aktiva skolvalet går till. På förskolan kan även information ges om och ett samtal om vikten av att välja skola.

Genom att erbjuda förskola till alla på samma sätt som man i dag erbjuder den frivilliga förskoleklassen till alla barn stärker man dessutom de pedagogiska inslagen på förskolorna och även statusen för förskolepersonal.

Grundskola och gymnasieskola

L21. Omdömen i åk 1

Liberalerna Västsverige

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ordet "betygsliknande" stryks från punkt 14 i programmet Kunskap och frihet

Debatten kring betyg går ofta het i Sverige. Vi har alltid ansett att betyg är en viktig del av den svenska skolan. Detta för att utvärdera den kunskap som eleverna tillägnar sig. Samt för att kunna sätta in riktade åtgärder för att fånga upp elever som är i behov av särskilt stöd. Tidigare betyg har visat sig ge mer studiemotiverade elever.

I punkt 14 i programmet från arbetsgruppen "Kunskap för Konkurrenskraft" skriver vi att vi vill införa ett skriftligt betygsliknande omdöme. Vi menar att ordet betygsliknande ska strykas från denna punkt. Det räcker med "Ett skriftligt omdöme" i texten för att syftet ska uppnås. I samma punkt vill vi att ett test införs med en godkänd gräns. Genom detta test har vi redan uppnått det syfte vi eftersträvar, dvs. att upptäcka elever som behöver stöd, så tidigt som möjligt.

Om vi samtidigt inför skolplikt från 6 års ålder och dessutom ger dem ett "betygsliknande" omdöme så kommer debatten handla om betyg. Vi riskerar få lärarna emot oss och dem behöver vi i denna debatt. Vi anser dessutom att 6-7 åringar är för unga och på helt olika nivåer i sin utveckling för att "betygsliknande" omdömen ska få den effekt vi eftersöker. En del kan redan läsa och en del inte alls. Att redan i denna ålder "betygsätta" barn kan få motsatta effekter.

L22. Nej till betygsliknande omdömen i årskurs 1

Karolina Wallström, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i den skolpolitiska rapporten görs en ändring i näst sista meningen så att den lyder: "Ett skriftligt omdöme ska ges för att följa utvecklingen och för att sätta in stöd från och med vårterminen i årskurs ett."

Meningen med omdömet är att skolan tydligt och skriftligt ska kunna visa på elevers behov av eventuellt extra stöd. Främst för internt bruk men också för att ge vårdnadshavare tydliga signaler. Om det omdömet är betygsliknande eller inte spelar ingen roll. Vad är egentligen betygsliknande? Antingen är det betyg eller så är det inte.

L23. Avskaffa betyg i idrott

Leo Wikberg, Umeå
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att betygen i idrott avskaffas

I den offentliga debatten hörs ideligen höjda röster för att införa fler idrottstimmar i skolan. Detta är rätt väg in i framtiden, men vägen är inte helt lätt att vandra då vi lider av brist på legitimerade lärare och de lärare som finns ägnar en betydande del av sin arbetstid till administration. Därför bör en betydande del av idrottslärarnas administration kapas bort genom att frånta dessa betygssättandet.

Betygen är en sorteringsfunktion för att ta sig in på högre utbildningar och ska då ge en fingervisning om vissa som är bäst lämpade att klara denna utbildning. Det sorteringsinstrumentet bör därmed vara mest intresserat av att se hur eleverna klarar teoretiska ämnen och då utgå från betygen i dessa. Även inslag av kreativitet och nytänkande som kan identifieras med de estetiska betygen är intressant sett till denna funktion. Idrottsbetygen är dock, relativt till de andra, inte lika korrelerat till huruvida eleven kommer att klara högre studier eller ej. Idrottsämnen är dock, som sagt, viktigt och bör ha mer tid i skolan. Detta kan uppnås genom att existerande lärare i ämnet får mer lektionstid och mindre administration. Idrotten kan förslagsvis ha kvar något slags krav på deltagande på lektionerna, men inte nödvändigt vis mer än det. Allt behöver inte betygssättas, huvudsaken i detta fall är att eleverna får så mycket fysisk aktivitet som möjligt.

L24. Nyanlända och betyg

Cari Rylander, Motala
Kjell Fransson, Motala
Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 33 i programmet för arbetsgruppen "Kunskap för konkurrenskraft" tas bort helt. Skolverkets regler om hur betygsättningen för nyanlända elever finns redan och är ett tydligt rättesnöre för hur läraren ska sätta betyg."

Med bakgrund av programmet för arbetsgruppen "Kunskap för konkurrenskraft" och där punkt 33 om att; "Betyg F ska inte användas under de år elever definieras som nyanlända. I stället ska uteblivet betyg kompletteras med en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet. Når eleven målen för E–A ska eleven få detta betyg". Enligt Skolverkets artikel om nyanlända elever och betyg står det att "om en nyanländ elev fått undervisning i ett ämne, om än mycket begränsad, ska läraren sätta betyg. Vidare skriver Skolverket att " om underlaget motsvarar godkända kunskaper i de delar av kunskapskraven som underlaget omfattar ska läraren sätta minst E i betyg, i annat fall ska läraren sätta F i betyg". Avslutningsvis skriver Skolverket att "I de fall eleven får F i ett ämne är det viktigt att läraren ändå informerar eleven och elevens vårdnadshavare om elevens kunskapsutveckling".

L25. En ny skolform för nyanlända tonåringar

Niklas Frykman, Eskilstuna
Liberalerna Södermanland
Andreas Froby, Botkyrka
Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för införandet av en ny skolform för nyanlända tonåringar i enlighet med motionens intentioner

Liberalerna vill förlänga skolplikten för nyanlända för att ge dem mer tid i grundskolan för att kunna nå målen och få godkända betyg. Det är rätt inriktning men det är inte tillräckligt.

Vi vet att fullgjort gymnasium är den kanske viktigaste faktorn för att kunna få ett jobb i Sverige. Vi vet också att möjligheten att klara grundskolan och komma in på gymnasiets nationella program sjunker dramatiskt för elever som kommer som nyanlända efter 12–13 års ålder. De riskerar att straffas ut från arbetsmarknaden för resten av livet redan i puberteten. Det är en mänsklig och samhällsekonomisk katastrof.

Skolan är uppbyggd för att man ska börja i förskoleklass och sedan ta ett år i taget. De som flyttas upp eller ned en årskurs är mycket få. I princip alla går med sina jämnåriga. Detta system är inte tänkt eller byggt för att ta emot tonåringar från andra länder med vitt skild studiebakgrund. När en nyanländ elev kommer till skolan placeras denne bland sina jämnåriga. Kunskapsnivån kan påverka vilken årskurs, men den kommer i andra hand. Det sociala och möjligheten till jämnåriga kamrater kommer först.

För deras egen skull bör vi ställa samma krav att klara grundskolans mål på dessa elever som på alla andra. Men de får inte en realistisk chans att klara detta på den tid de får. Rektorerna följer skolans struktur och släpper eleverna vidare trots bristande kunskaper.

Det behövs en helt ny skolform för dessa elever som kommer, säg, efter tolv års ålder. En skolform där eleverna delas in efter sina kunskaper i första hand. En skolform där var och en får rimlig tid på sig att nå grundskolans mål och samtidigt lära sig svenska språket. Efter fullgjorda studier får eleven beroende på önskan och ålder antingen börja på ungdomsgymnasiet eller i vuxenutbildning.

Denna nya skolform bör utformas med inspiration från såväl grundskolan som gymnasiet som vuxenutbildning på grundskolenivå (grundvux). Studietakten bör vara intensiv, grupperna små och loven kortare. Det ska också vara möjligt för en elev att i samråd med lärare byta till den vanliga grundskolan när det finns förutsättningar för att klara målen och eleven själv vill det.

Detta innebär naturligtvis ett avsteg från tanken att en nyanländ elev så snabbt som möjligt ska integreras i en svensk klass. Vi anser att det ändå finns goda argument för att byta fot. De klasser där nyanlända hamnar har ofta överväldigande del elever med annat modersmål än svenska, varav många själva är nyanlända de senaste åren. Tanken att lära sig svenska mer eller mindre automatiskt genom ”språkbad” fungerar på små barn, men inte på tonåringar. Sist men inte minst är utfallet av den nuvarande modellen ett svek emot elevernas rätt till kunskap.

Självklart bör man ändå i den mån det är möjligt söka integrering i samma lokaler som grundskola, gymnasium eller båda. Men vi kan inte låta dagens system fortsätta. Det är dags för Liberalerna att även för nyanlända elever sätta kunskap först.

L26. Teckenspråk i modersmålsundervisningen

Sofia Remnert, Nyköping
Liberalerna Nyköping
Marianne Åhman, Sunne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säkerställer att teckenspråk ska ingå i modersmålsundervisningen
2. **att** Liberalerna i sina skrivelser om minoritetsspråk förtydligar att även innefatta teckenspråk

Det svenska teckenspråket har en juridisk ställning som liknar de officiella minoritetsspråken och kan därför i princip räknas som ett sjätte minoritetsspråk. För barn med en teckenspråkig anhörig är utmaningarna många. Döva, hörselskadade och barn med teckenspråkiga

anhöriga har laglig rätt att få lära sig svenskt teckenspråk dagens utbildningssystem men det är ofta svårt för barnen att få tillgång till undervisning och utveckling i teckenspråk.

Barn till tecknande föräldrar har rätt att lära sig svenskt teckenspråk som modersmål i skolan, men hindras alltför ofta till exempel för att elevantalet är för lågt eller att det saknas teckenspråkslärare. I rapporten Se språket – Barns tillgång till svenskt teckenspråk (Språkrådet 2014), uppmärksammas dagens brister som försvårar tillgången till undervisning i svenskt teckenspråk.

Elever som går i grundskolan kan läsa ämnet teckenspråk för hörande vilket inte många skolor erbjuder. Kursplanen är dessutom anpassad för nybörjare vilket inte hjälper elever som redan har kunskaper i det svenska teckenspråket, som t.ex. hörande barn som har tecknande föräldrar. De behöver språkundervisning på en mer avancerad nivå. En mer avancerad kursplan för dessa elever saknas. Detta gäller även i ämnet teckenspråk som modersmål. Skolverket bör få i uppdrag att ta fram olika kursplaner i ämnet teckenspråk. Detta föreslås även i den statliga utredningen Med rätt att välja (SOU 2011:30).

Tillgång till språk är en förutsättning för att vi ska växa som människor. Genom språket får vi kontakt med andra människor och skaffar oss kunskaper om världen. Språket är också en del av vår identitet. För många barn är det svenska teckenspråket nyckeln till såväl språkutveckling som identitetsutveckling. Det är viktigt att vi ger barnen denna nyckel.

I dag är grundskolor skyldiga att erbjuda modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk när det finns fem elever i en undervisningsgrupp om 53 elever och om skolan lyckas hitta en lämplig lärare. För de nationella minoritetsspråken finns det undantagsbestämmelser som ger elever rätt till modersmålsundervisning även när det är färre än fem elever i undervisningsgruppen. Skolförordningen bör således även gälla för det svenska teckenspråket.

L27. Lagstadgad rätt till undervisning i punktskrift

Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom det som anförs i motionen om en lagstadgad rätt till undervisning i punktskrift

Sverige har förbundit sig att följa FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen är tydlig när det gäller barns rätt till utbildning på ändamålsenligt språk, format och media, där teckenspråk och punktskrift nämns specifikt.

I artikel 24 uttrycks att konventionsstaterna ska ”säkerställa att utbildning av personer, särskilt av barn med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadade, ges på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar akademisk och social utveckling”. Rätten till punktskriftsundervisning regleras inte i dagsläget i skollagen. Runt 1500 personer i Sverige kan läsa och skriva punktskrift. Alla gravt synskadade och blinda ska kunna kommunicera med ett eget skriftspråk. För blinda och gravt synskadade barn, unga och vuxna är punktskriften det läs- och skriftspråk som ger möjlighet till ett aktivt liv med utbildning, arbete och fritid.

Förr skickades blinda elever till specialskolor långt ifrån hemmet. Nu går blinda barn i vanlig skola med seende klasskamrater. Detta är positivt, men det finns brister i hur synskadade barn och ungdomar lär sig punktskrift. Det händer att elever med grav synnedsättning hänvisas till att enbart lyssna på talböcker eller använda datorer med talsyntes. Om man inte tidigt tränar punktskrift kan det leda till att barnen väljer talet framför punktskriften. Det kan kännas enklast, men leder till stora problem längre fram i livet. Samtidigt är det få som förlorar synen i vuxen ålder som får en ordentlig utbildning i punktskrift. Punktskrift finns i böcker, tidskrifter, på läkemedelsförpackningar, hissknappar, bankomater, skyltar och på flera andra ställen i det offentliga rummet. Tilläggas kan att i vårt grannland Norge är rätten till punktskriftsundervisning lagstadgad.

L28. Nivågruppering i klassrummen

Liberalerna Skåne
Linn Friman, Stockholm
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska undersöka möjligheterna till att införa nivågruppering i grundskolans klassrum.

Många klassrum präglas av stora skillnader mellan eleverna. En av anledningarna till denna heterogenitet, som varken gynnar de svagare eller de starkare eleverna, är att tanken om att alla elever så länge som möjligt ska få samma undervisning. Ingen ska pekas ut som vare sig duktig eller behövande i ett specifikt skolämne. Konsekvensen av detta har blivit att många elever inte får det stöd de behöver för sin utveckling.

Det är tydligt att nuvarande system har stora brister. Inte minst har det flyttat fokus från individen till kollektivet. Vi vill se ett fokusskifte i klassrummet där eleverna ges en större förutsättning att utvecklas i sin egen takt och efter sina egna förutsättningar. Ett sätt att åstadkomma detta är att återinföra nivågrupperingar i grundskolornas klassrum.

Genom att eleverna tillåts delas in i grupper där undervisningen bedrivs med olika pedagogik och med olika hastigheter ges dessa förutsättningar att utvecklas utifrån sin egen lärkurva. Alla grupperingstillhörigheter ska ge behörighet för vidare studier genom att tiden som spenderas i nivågrupperingarna skiljer sig åt så att dessa inte får några konsekvenser för den framtida gymnasiebehörigheten.

L29. Särbegåvade barn

Cari Rylander, Motala
Kjell Fransson, Motala
Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ändrar uttrycket "särbegåvade barn" och ersätter det med Skolverkets begrepp, "särskilt begåvade elever"

I punkt 27 i programmet från arbetsgruppen 2Kunskap och konkurrenskraft" står: "Särbegåvade barn ska ges utmaning utifrån sina förutsättningar. Skolinspektionen ska ges ett särskilt uppdrag att granska huvudmäns arbete för att möta särbegåvades behov. Skolor ska efter tillstånd från Skolverket, ha rätt till antagningsprov vid profilklasser i alla ämnen, även på högstadiet."

Vi vill med denna motion, ändra på ordet Särbegåvade barn och använda oss av Skolverkets definition – Särskilt begåvade elever. Anledningen är att många misstolkar ordet särbegåvad med någon funktionsnedsättning, vilket här inte är fallet.

Fem procent av eleverna kan räknas som särskilt begåvade. De behöver många gånger andra utmaningar än sina klasskamrater. År 2010 förtydligades skollagen och där står nu att elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.

Således föreslår vi att ändring sker. Ta bort "särbegåvade barn" och använd Skolverkets begrepp, "särskilt begåvade elever".

L30. Lagstadgad rätt till uppflyttning

Sofia Remnert, Nyköping
Tomas Ekermo Karlsson, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i sitt skolpolitiska program införlivar en ambition om att göra klassuppflyttning till en lagstadgad rättighet för elever som uppvisar tillräcklig kunskapsnivå

I Liberalernas nya skolpolitiska program "Kunskap och frihet" i kapitel "Mer kunskap till alla" nämns under punkt 27–28 att särbegåvade barns ska ges de förutsättningar och utmaningar som behövs för deras stimulans och utveckling samt att gymnasiets kurser ska vara tillgängliga för de grundskoleelever som klarar dem. Självklart goda ambitioner och helt i

linje med en liberal skolpolitik där alla ska få motivation att göra så bra man kan utifrån sina förutsättningar. Även skollagen argumenterar för detta i 3 kap. 3 §: ”Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjlig (…) Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.”

Samtidigt har vi en ordning i dag där beslut om uppflyttning av elev till en högre årskull ligger på skolenhetens bord, dvs. hos rektor. Det innebär att skolan i slutändan kan vägra en elev från uppflyttning även om eleven objektivt sett uppfyller den högre klassens kunskapsnivå. Partiets strävan är att staten ska överta huvudmannaskapet för skolan vilket självklart hoppas kunna leda till bättre likvärdighet men där är vi inte ännu. Skolor har olika huvudmän och olika kommuner driver i sin lokala skolpolitik olika ambitioner och agendor, vilket mycket väl kan färga av sig även hos rektorer och ledning. I och med detta finns det alltså en reell risk att högpresterande elever, särbegåvade elever eller elever som på annat sätt tar sig fram fort i utbildningen men som råkat hamna på en ovillig skola inte ges möjlighet till uppflyttning på grund av helt andra skäl än de kunskapsmässiga. Fundamentalt innebär det alltså att dessa elever inte blir behandlade i enlighet med vad skollagen postulerar.

Liberalernas drivkraft mot en likvärdig skola med hög kvalitet bör givetvis ha som avsikt att åtgärda detta problem och därför borde också en sådan avsikt uttryckas i det skolpolitiska programmet. Vad vi vill se är med andra ord en ordning där uppflyttning baseras helt på objektiv kunskapsmätning genom testning och inte ska bero på rektors eller skollednings subjektiva uppfattningar. Om eleven klarar testet med godkänt resultat ska skolan inte kunna hindra eleven från uppflyttning om elev och föräldrar så önskar.

L31. Inför källkritik som ett obligatoriskt skolämne i grundskolan

Matilda Jansson, Kungälv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver att källkritik ska bli ett obligatoriskt skolämne på grundskolan med en egen kursplan -

Att Liberalerna i samband med införandet av källkritik som ett obligatoriskt skolämne ska initiera en nationell fortbildning inom ämnet källkritik avsedd för lärarkåren. Detta i syfte att säkerställa en hög kompetens och kvalitet inom ämnet källkritik innehållandes relevanta kunskaper och ett kritiskt och medvetet förhållningssätt”

I dag ingår källkritik i de flesta skolämnen, men det är inte tillräckligt. Informationsflödet via internet och sociala medier men även i dagspress kräver en hög grad av kunskap och för eleven en hög grad av att kritiskt kunna granska och förhålla sig till fakta. Ett demokratiskt land som Sverige är inte på något sätt undantag för falsk fakta, propaganda och rena lögner. Källkritik måste synliggöras, prioriteras och läras ut till eleverna nu mer än någonsin. Våra skolor måste sätta in åtgärder för att öka elevers medvetenhet och motståndskraft för att kunna hantera information på ett sakligt och korrekt sätt. Därför avser motion att Liberalerna verkar för att införa källkritik som ett obligatoriskt skolämne i grundskolan, samt initierar en nationell kompetens satsning riktat till undervisande lärare.

L32. Gör demokrati till ett eget ämne i skolan

Annika Westh, Öckerö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** demokrati bör vara ett eget ämne på gymnasiet

Vår demokrati i Sverige är nästan hundra år gammal och de institutioner som stödjer den är väl etablerade. På denna period så räknar vi in dryga tre generationer. Varje generation måste dock fostras i demokratins villkor och arbetssätt. Det görs bl.a. i skolan. Men, tiden för detta är mycket knapp. I dag når vi nästan alla elever i gymnasiet. Alla har samhällskunskap – om än i två varianter. Ämnet samhällskunskap innehåller många olika avsnitt. Ideologi och organisering av demokrati får samsas med annat viktigt innehåll. Vår demokrati utmanas i dag från flera håll. Partier och grupper med ideologisk lutning åt att montera ner den liberala demokratin har vuxit. Förståelsen för att olika ideologier och konstitutioner leder till

olika sorters samhällen är liten. De politiska partierna som traditionellt fostrat medborgare i kunskap om hur delta i de politiska arenorna, har få medlemmar. Sammansättningen sett till befolkningen visar tydligt att den unga generationen är representerade i mycket liten omfattning. Det betyder att vi inte sörjer för framtida politiker i den utsträckning det gjordes tidigare. Detta syns även hos de etablerade partiernas ungdomsförbund. För att råda bot på detta i någon mån, bör demokrati bli ett helt eget ämne i skolan. Det skulle även vara en tydlig signal om att samhället tar demokratifostran på allvar.

L33. Arabiska som modernt språk

Leo Wikberg, Umeå
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att arabiska införs som alternativt modernt språk i grundskolan

Arabiska är ett av världens största språk och det är ett av de största modersmålsspråken i Sverige. Att fler får möjlighet att lära sig språket skulle gynna förståelse mellan olika kulturer, ekonomiska intressen, våra välfärdsystem och inte minst integrationen. Nu är inte införandet att ett nytt alternativt modernt språk någon slags mirakelkur på olika typer av problem som finns i dagens samhälle, men detta skulle kunna ge positiva effekter på flera centrala områden.

Sett till vardagen i stora delar av det svenska samhället så skulle en förståelse av det arabiska språket till och med kunna visa sig vara användbart i paritet med eller än mer än de moderna språk vi läser i dag.

L34. Översyn av grundskolans ämnen

Leo Wikberg, Umeå
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en modernisering av skolans utbud av ämnen
2. **att** Liberalerna ska verka för en översyn av tidsallokeringen mellan skolans ämnen

Ofta handlar den offentliga debatten om skolans tillkortakommanden och i flera av dessa fall så lyfts det upp att elever inte får lära sig nog mycket om det ena eller det andra. Det är helt naturligt att skolan måste fyllas på med nya ämnesområden med tidens gång och det är vi relativt duktiga på. För att påfyllnaden dock ska fungera på ett bra sätt måste vi också ta bort ämnen eller delar av ämnen som inte längre är essentiella för dagens skolungdomar tillika framtidens medborgare. Exempel på ett ämne som det kan finnas orsak att plocka bort till förmån för en modernisering är slöjden. Slöjd har i dag inte den centrala position i människors liv som det en gång hade och därmed bör det övervägas om ämnet ska finnas kvar.

Trots att vi som politiker ivrigt fyller på med nytt innehåll i skolan så verkar det ta allt för lång tid att införa en av de viktiga delar som behövs för framtidens svenskar, vi pratar förstås om programmering. Regeringen tycks röra sig i riktningen av att programmeringen ska ta något större plats i skolan, men detta kan inte anses vara nog. Programmering bör bli ett eget ämne.

Utöver de exempel som givits ovan finns säkerligen fler och därför bör ämnesstrukturerna i deras helhet ifrågasättas och omarbetas inom en överskådlig framtid. I detta arbete kan det också vara klokt att se över hur mycket tid de olika ämnena ska ha. Är det kanske relevant att öva inslaget av engelska då den värld vi lever i globaliseras allt mer? Bör orienteringsämnena få enskilda tidsramar i stället för att få var sin klumpsumma? Behövs det kanske mer hem- och konsumentkunskap för att säkerställa att eleverna har de grundläggande färdigheter som behövs då de flyttar hemifrån? Bör kanske de estetiska ämnena få en klumpsumma med tid i kombination med ökad valfrihet mellan dess i högstadiet?

Det finns mycket att göra för att modernisera den svenska skolans ämnen. Liberalerna bör gå i bräschen för denna förändring.

L35. Lyft fram matlagning samt trä- och syslöjd

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att praktiska ämnen som matlagning och trä- och syslöjd förstärks inom grundskolan

En fråga som ibland kommer upp är digitalisering av skolan. De teoretiska ämnena i grundskolan tar över ofta till bekostnad av att praktiska ämnen får en lägre prioritet. Grundskolan har till uppgift att ge barnen en bra start i livet, ge dem grundläggande kunskaper till att möta morgondagen. Fråga om att öka digitalisering av skolan kommer ibland upp. Det har även nämnts att slöjd är ämnen som kan tas bort. En aspekt är att många barn har mer än tillräckligt med IT i deras tillvaro och ofta också med mycket kunskap om det samma. Allt fler saknar däremot tillgång till hyvelbänk eller symaskin När jag var barn var det rätt vanligt med att det fanns en skrivmaskin, hyvelbänk och symaskin i ett hem. Av föräldrar fick man lära sig grundläggande att laga mat, skiva på en skrivmaskin, att lösa enklare snickerier, köra en symaskin. Så även laga en cykelpunktering m.m.

I dag har vi en generation vars föräldrar till stor del inte har kunskap om eller i stor del har tappat färdighet i dessa områden. Bara detta med matlagning är ett exempel, där allt fler har inga eller dåliga kunskaper i matlagning. Samtidigt kommer flertalet förr eller senare till ett stadie där man köper ett hus där grundläggande kunskaper i olika hantverksområden kommer väl till pass. Till detta bör nämnas att praktiska ämnen där man får jobba med sina händer, stimulerar och stärker självförtroendet för dem med praktiskt handlag och det leder i sin tur till mer kraft att då bättre kunna tillgodogöras sig de teoretiska ämnena.

L36. En mer praktisk grundskola

Chatrine Nordlund, Timrå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för en mer praktisk grundskola från och med årskurs 7, där även praktiska/yrkesinriktade ämnen är betygsgrundande och möjliga individuella val.

Det är dags att förändra skolan. Vi talar om individen men den svenska skolan är inte anpassad för individen, den är anpassad för akademikern. En grundskola som från och med årskurs 7 erbjuder praktiska/yrkesinriktade ämnen utöver de obligatoriska (matematik, svenska och engelska) ger fler elever chansen till en gymnasiebehörighet i stället för, som nu, en misslyckad skolgång där enda drivkraften är att göra motstånd mot lärare, regler och sin egen framtid.

Motivationen och kunskapen sitter inte i orden för alla, inte heller i pennan eller datorn – för vissa sitter motivationen och kunskapen helt enkelt i händerna. Det är dags att även värdera deras kunskap och ge dem möjligheten att få känna sig som lyckade elever innan de faller ur systemet som en misslyckad akademiker.

L37. Livskunskap i förskolan och skolan

Harald Nordlund, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** uppdra till partistyrelsen att verka för att frågan om Livskunskap som obligatoriskt inslag i skola och förskola utreds

”Man kämpar inte ihjäl en skugga. Man dödar den med ljus.” (Dag Hammarskjöld)Ökat välstånd, ökade kunskaper, globalisering, fler kontakter världen över, ökade möjligheter till självständiga val i livet har starkt påverkat människors levnadsförhållanden. Bland annat nya medier har bidragit härtill. Men dessa har också närmat oss till våld och krig. Hur ska vi förhålla oss till denna verklighet? Hur ska vi kunna förstå? De ökade ämneskunskaper skolan ger hjälper oss att förstå. Men de bilder som regelbundet förmedlas till oss visar att någonting mer behövs. Vi tycks behöva, någonting som det talas allt mer om, en livskompetens.

Livskunskap är enligt WHO ”en förmåga att på ett ändamålsenligt sätt möta och hantera vardagslivets olika krav och utmaningar”. Livskunskap är ingenting man föds med utan,

något som man utvecklar i samspel med hemmet, skolan och i mötet med andra människor och som något som gör tillvaron mer begriplig, hanterbar och meningsfull.

Det finns starka bevis för att socialt och emotionellt lärande, som är en viktig del av livskunskap, förbättrar skolprestationerna. Det finns studier, som visar att träning, under barnaåren, som stärker förmågan till självkontroll har ett tydligt samband med god hälsa och mindre användning av droger senare i livet (främst Dunedinstudien i vilken över tusen barn i staden Dunedin följdes upp till drygt trettioårsåldern).

Det finns tydliga tecken på att näringslivet efterlyser bättre social och emotionell kompetens hos unga arbetssökande. En som betonat de icke-kognitiva egenskapernas avgörande betydelse på arbetsmarknaden är Nobelpristagaren James Heckman. Icke-kognitiva färdigheter tycks vara lika viktiga för framgång som kognitiva färdigheter, och har visat sig vara lättare att träna upp. En svensk studie av Erik Lindqvist och Roine Westman visade att bättre icke-kognitiva färdigheter bland unga minskade risken för arbetslöshet i vuxenlivet. Vi bör således fråga oss om brist på mjuka kompetenser kan vara en delförklaring till paradoxen att unga har problem att hitta jobb samtidigt som arbetsgivare har svårt att rekrytera även till jobb utan krav på högre utbildning.

Även Världsbanken betonar värdet av socialt emotionellt lärande i skolan. I dokumentet Learning and Resilience: The Crucial Role of Social and Emotional Well-being in Contexts of Adversity publicerat i december 2013 betonar man vikten av att arbeta med socialt emotionellt lärande i skolan i områden som drabbats av olika kriser. Man slår fast att barn med sociala och emotionella färdigheter lyckas bättre i skolan, har bättre relationer med kamrater och vuxna och har bättre mental hälsa.

De flesta torde instämma i att det som begreppet livskunskap står för är viktigt och att det bör nå alla barn i förskolan och alla elever i grundskolan. Hur Livskunskap ska kunna bli ett obligatoriskt inslag i förskola och skola behöver emellertid utredas.

L38. Ersättningen till friskolor ska baseras på kommunens kostnader

Liberalerna Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att ändra regelverket så att ersättning till friskolor som har naturbruksprogram utgår ifrån hur dessa utformar sitt program. Olika ersättningar ska utgå för olika inriktningar om kostnaderna för dessa skiljer sig åt. Alternativt kan inriktningar inom naturbruksprogrammet mot natur/äventyr förläggas till Barn- och fritidsprogrammet eller Hotell- och turismprogrammet
2. **att** Liberalerna aktivt verkar för att friskolor får ersättning motsvarande de kostnader som kommunen har (eller riksprislistan anger) för motsvarande program. Finns olika programinriktningar inom ett program med olika kostnader ska ersättningen baseras även på inriktning inte bara program.

Innan gymnasiereformen 2011 växte det fram en rik flora inom gymnasiet av lokala program, inriktningar och kurser. En del av dessa profileringar bidrog i begränsas utsträckning till en likvärdig skola med fokus på kunskap. För högskolan och arbetsgivare blev det svårt att värdera vad eleverna hade för kunskaper då de lokalt utformade kurserna och programmen var många. I samband med Gy-11 sågs programmen över och vi fick ett tydligt system med nationella program. Lokalt utformade program (särskilda varianter) är kvar men måste motiveras med att de innehåller något som de nationella programmen saknar och att de t.ex. leder till arbete. De kräver numera godkännande av Skolverket eller Skolinspektionen. Men en del problem kvarstår fortfarande inom Gy-11.

Om en kommun saknar ett visst program som en friskola erbjuder så ska friskolan ersättas enligt en riksprislista som skolverket bestämmer i en föreskrift. Ersättningen mellan programmen varierar då dessa innebär olika kostnader att genomföra, från 82 400 kronor till 249 500 kronor. Har kommunen programmet så ska ersättningen vara densamma som kommunen har för programmet.

Att ersättningen följer kostnaden för ett gymnasieprogram är förstås självklar. Men det finns luckor i lagstiftningen då friskolor kan utforma program så att de undviker kostnader för ett program men ändå får full ersättning enligt riksprislistan. Ett exempel är naturbruksprogrammet med inriktning skog. Ersättningen för programmet är hög (236 300 kronor) då det är en mycket dyr utbildning att anordna. Skogsmaskiner är kostsamma. Inriktningen

är avsedd för framtida skogsarbetare men öppnar även för arbete inom naturguidning. Det har lett till att skolor kan utesluta de kurser som kräver dyra maskiner, vagnhallar och dyrt underhåll då det krävs några få obligatoriska kurser inom inriktningen skog. I stället för en skogsmaskin kan en friskola investera i mountainbikes och kajaker vilket innebär en låg kostnad jämfört med skogsmaskiner. De senare kostar mellan 35 000 och 75 000 kronor att hyra per styck och månad.

I dag går det att anordna utbildning mot äventyrsturism inom barn- och fritidsprogrammet (96 200 kronor), hotell- och turismprogrammet (98 500 kronor) samt naturbruksprogrammet skog (236 300 kronor). Sammanfattningsvis innebär detta att en kommun (Uppsala i dag, och liknande upplägg är på gång i Dalarna) kan få betala cirka 236 000 kronor för en utbildning mot äventyrsturism som i praktiken bör ersättas med cirka 100 000 kronor.

Skolverket har i en utredning (dnr 2015:1247) föreslagit att äventyrsturism inte ska vara en inriktning inom naturbruksprogrammet utan att barn- och fritidsprogrammet respektive hotell- och turismprogrammet kan erbjuda denna möjlighet. Vi tar inte ställning i den frågan men vill att det ska finnas en proportion mellan ersättning och kostnader. Betalas det skattepengar för en skogsmaskin så ska det vara en skogsmaskin, inte en mountainbike.

L39. Återinför estetiska ämnen på gymnasiet

Henrik Edin, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att estetiska ämnen åter blir obligatoriska i gymnasiets alla teoretiska utbildningsprogram."

Det var ett misstag att nedprioritera de estetiska ämnena i 2011 års gymnasiereform. Skolan, liksom samhället i övrigt, bör vara en plats med utrymme för mångfald och kreativitet. Många gymnasiestudenter väljer i dag motvilligt bort estetiska ämnen till förmån för sådant som ger meritpoäng. Att skolan blir allt mer likriktad är en utveckling som bör brytas. Ibland sätts felaktiga likhetstecken mellan estetiska ämnen och vad som kallas för "flumskola". Det är en olycklig uppställning. Även inom estetiska ämnen finns oumbärlig kunskap som man bör uppmuntra svenska gymnasiestudenter att ta del av. Ett framtida välmående Sverige kräver kreativa individer som kan spela, illustrera, dansa, sjunga och annat som faller inom ramen för det estetiska. Dessutom finns omfattande forskning som visar att aktivitet inom estetiska ämnen leder till högre prestation i andra. Exempelvis förbättras läskunnigheten, förmågan att komma ihåg ord och rumsuppfattningen av att spela musikinstrument. För liberaler har kunskap alltid haft ett egenvärde. Ett brett kunnande ger förnuftiga medborgare egenmakt att forma sina egna liv. I förlängningen gynnar det hela samhället. Därför bör de estetiska ämnena åter bli obligatoriska i gymnasiets alla teoretiska utbildningsprogram.

L40. Förlängd skolplikt för nyanlända elever

Karolina Wallström, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det integrationspolitiska programmet som antogs vid partirådet 2016 ändras så att förslaget att förlänga skolplikten över myndighetsåldern 18 år tas bort

Intentionerna att erbjuda nyanlända elever som kommer i sent in i skolan i Sverige att få fler undervisningsår är bra. Det ska vi jobba efter. Men att göra det med tvång, det vill säga skolplikt, är inte förenligt med myndighetsåldern och rätten att själv besluta om sitt liv och leverne.

L41. Relevans för dominans

Simon Carlsson, Varberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** varje eftergymnasial utbildning ska tilldelas egna meriterande kurser utefter vad som är relevant för utbildningen. I dagens gymnasiesystem får elever endast meritpoäng av att läsa moderna språk 3, matematik och engelska 7. Vad som är relevant för utbildningen bör beslutas av Skolverket

Jag går naturvetenskapliga programmet på gymnasiet. Om jag vill läsa till biolog får jag meritpoäng för japanska nivå 3 men jag får inte meritpoäng av en extra biologikurs. Detta är inte rimligt och är ett resultat av dagens stelbenta meritsystem. Ett annat lustigt exempel är att ämneslärarprogrammets inriktning samhällskunskap inte meriterar extra samhällskunskap kurser (samhällskunskap kurs 2/3) samtidigt som återigen moderna språk 3, engelska 7 och matematik meriteras. Kritiker till förslaget menar förmodligen att vi behöver meritera moderna språk 3 för att elever ska vilja att läsa kursen. Jag menar dock att individen ska bestämma och att meriter bara ska ges efter vad som är relevant på utbildningen man söker till. Elever som väljer en kurs för meritpoängens skull är heller troligtvis inte särskilt motiverade att läsa kursen och kommer därför att åstadkomma sämre resultat. Ett nytt meritsystem behövs för att elever med bäst kvalifikationer ska komma in på eftersträvad utbildning.

L42. Bättre stöd till elever med inlärningsdiagnoser

Veronika Areskoug, Norrtälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för tidigare diagnos av läs- och skrivsvårigheter
2. **att** Liberalerna ska verka för att införa diagnosprov i nationella proven som syftar till att identifiera barn i behov av djupare utredning för inlärningssvårigheter och särbegåvningar
3. **att** Liberalerna ska verka för att evidensbaserade pedagogiska åtgärder som syftar till att ökar läshastighet och fonologisk förståelse erbjuds snarast till alla barn med behov, inte enbart hjälpmedel mot symtomen.

I dag har Sverige inget uttalat mål om vid vilken ålder barn med inlärningsskillnader ska ha fått sin diagnos. Men sjukvårdspersonalen använder sig av en rutin som inte accepterar remiss för dyslexiutredning förrän barnet har nått en ålder där det inte längre är rimligt att de inte har uppnått läs- och skrivförståelsemålen. Alltså kan en utredning inte påbörjas före åttaårsåldern och ofta blir det ännu senare. Vid denna ålder är undervisningen i baskunskap inom läsning och skrivning avslutad.

Eleven har då helt och hållet gått miste om denna grundläggande del av sin utbildning. De andra barnen i klassen har tillgodogjort sig kunskapen. Barnet med läs- och skrivsvårigheter har då hunnit samla på sig många misslyckade försök att lära sig och hänga med i klassarbetet. Självkänslan är kanske redan knäckt efter 3-4 år av att vara barnet som inte kan vad de andra lyckats med. Skolundervisning är då till stor del baserad på kunskaper som barnet förväntas ta till sig genom läsning av text.

Barnet med oidentifierad läs- och skrivsvårighet halkar nu efter i alla ämnen såsom naturvetenskap och samhällskunskap, inte bara svenska och engelska. Visserligen har eleven rätt till pedagogiska åtgärder redan innan diagnos. Men dessa åtgärder är enkla insatser mot symtomen, och inte specialpedagogik som hjälper barnet i sin kognitiva utveckling.

Detta är fullständigt oacceptabelt både för individen och för samhället. Det bryter mot all vetenskaplig pedagogisk forskning och mot internationella normer. Vetenskaplig konsensus är att diagnosticera barn så tidigt som möjligt, helst vid 4-6 års ålder. I Sverige är 9-10 års ålder normen och inte sällan har eleven redan nått gymnasiet eller högskolan utan att få en diagnos.

Framgångsrika Finland har som mål att ingen elev ska gå ut första skolåret utan sin diagnos. Finland har även en lång tradition av världsledande forskning i området och sätter in konkreta evidensbaserade åtgärder direkt så att alla barn ska nå sina läs- och skrivkunskapsmål. Vårt eget utbildningssystem har mycket att lära sig av våra grannar. Som regel får svenska barn endast sådana hjälpmedel som underlättar att ta till sig text, genom ljudböcker och förlängd provtid. Forskningsframtagna pedagogiska metoder som korrigerar barnets brist på fonologiskt medvetande erbjuds ofta inte. Som konsekvens förbättras elevens läsförmåga inte.

Många länder inkluderar en sektion för identifiering av elever med behov av utredning i de nationella proven för att se till att inlärningssvårigheter eller särbegåvningar inte ska gå oupptäckt. Detta skulle vara av stor hjälp för att förhindra oupptäckta svårigheter.

L43. En skola för varje barn

Annika Linde, Danderyd

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ålder för skolstart individualiseras, och förläggas från terminen då barnet fyller fem till terminen då barnet blir sju år.
2. **att** Liberalerna verkar för att den viktigaste grunden för skolstart blir förskolans bedömning av elevens förmåga och mognad.
3. **att** Liberalerna verkar för att skolintag sker såväl höst som vår eftersom ett år är en för lång väntetid under en period då barn utvecklas mycket snabbt.
4. **att** Liberalerna verkar för att barnen undervisas i åldersintegrerade grupper, där förmåga i det enskilda ämnet bestämmer vilken grupp barnet tillhör.
5. **att** Liberalerna verkar för att bedömning av eventuell förflyttning av barnet till en högre grupp sker 4 gånger årligen. Ämneskompetensen prövas efter nationella riktlinjer eller genom nationella prov.
6. **att** Liberalerna verkar för att unik kompetens eftersöks och stimuleras hos varje barn.
7. **att** Liberalerna verkar för att kompletterande, datoriserad undervisning utvecklas för att klara av de individuella ämnesprogrammen i t.ex. små skolor med få lärare
8. **att** Liberalerna verkar för att skoldagen omfattar en hel "arbetsdag" (8 timmar), där lustfyllda och mer krävande moment varvas
9. **att** Liberalerna verkar för att läxläsning sker i första hand skolan och med lärarstöd, så att det frigörs tid för kravlös och avstressad samvaro med föräldrarna i hemmet.

Mycket av skolutformningen hittills har gått ut på att ingen individ ska känna sig utpekad som sämre. Skolan har anpassats efter de svagaste och i stort sett alla förväntas kunna hålla samma takt i skolarbetet. Födelseår är det enda avgörande för vilka krav som kan ställas på en elev, och trots mycket olika förutsättningar är den tid som varje barn får för att nå målen inom olika ämnen desamma. Om alla elever i stället undervisas efter en individuell studieplan, och skolarbetet anpassas efter den enskildes förmåga blir alla utpekade – och alla blir sedda. De skillnader i skolresultat och de spänningar som kan uppstå för att flickor ofta mognar tidigare än pojkar kan också minska.

Hemförhållandena är ofta avgörande för hur väl barnet lyckas i skolan. Om skolan ses som en arbetsplats där allt arbete, inklusive läxläsning, utförs i närvaro av kompetent personal ökar jämlikheten, och samvaron i hemmet kan bli mera avstressad. Att vuxna anses behöva vila efter jobbet, men att barn ska plugga när de är som tröttast är inte rimligt.

Om förslaget i denna motion genomförs kommer också en del av den ojämlikhet i skolresultat som beror på barnets hemmamiljö att försvinna. Att skapa en skola för varje barn innebär en stor förändring, men kan ge alla barn, lågpresterande som högpresterande, en likvärdig chans att utvecklas efter sina egna förutsättningar. Eftersom den föreslagna förändringen är genomgripande måste den ske succesivt och effekten av förändringarna måste följas noga.

L44. Bättre utbildning för nyanlända med uppehållstillstånd

RosMarie Sandin, Härnösand

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver frågan att nyanlända inleder sina studier på sitt modersmål för att tillskansa sig kunskaper och studieteknik. Detta ska gälla grundskolan.
2. **att** Liberalerna driver att nyanlända därefter fasar ut studier på modersmål mot studier på svenska för att lära in svenska begrepp.
3. **att** Liberalerna driver frågan att nyanlända tar gymnasieexamen på svenska.
4. **att** Liberalerna driver frågan att hela systemet med SFI ses över i sin helhet med två vägar, en för dem som går vidare från grundläggande studier på sitt modersmål och ska fasa ut detta, och en för dem som inte kommer vidare i sina studier.

I dag tar det många antal år innan en nyanländ kommer in på den svenska arbetsmarknaden. En stor orsak till detta är arbetsmarknadens krav på gymnasiekompetens. Vägen dit är krånglig och lång för dem som inte är födda i Sverige och saknar den inlärningsmöjligheten att de snabbt kan tillgodose sig SFI, grundläggande svenska och därefter gymnasiestudier.

De nyanlända som är analfabeter eller har så låg utbildningserfarenhet att de aldrig kommer förbi nivå AB på sfi kan ej gå vidare i sina studier, vilket omöjliggör möjligheten till gymnasiekompetens.

Eftersom det i dag tar flera år för många att träna upp en studieteknik samtidigt som de ska läsa ett helt nytt språk och parallellt acklimatisera sig i ett nytt samhälle, krävs det nya former av utbildning. Detta förslag rör inte dem som har gymnasial och eftergymnasial utbildning och redan i dag klarar av snabbspår och liknande insatser. Detta förslag kommer heller inte att passa alla. Några kommer att stanna på SFI nivå AB men har ändå fått grundläggande kunskaper vilket kan ligga till grund för framtida studier. För denna målgrupp bör utbildningen inom SFI ses över helt.

L45. Coachande skola

Lisbeth Vestlund, Åmål

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det startas det utformas ett statsbidrag kallat "Coachande skola" kommuner kan ansöka om för att se till att det finns coacher på skolorna.

Alla elever ska få samma chans. Framtiden börjar i klassrummet. Din bakgrund ska inte avgöra din framtid. Dessa tre meningar kan man hitta på liberala valaffischer från tidigare år. Nu finns det både lärare och studievägledare på skolorna som kan stödja och uppmuntra våra barn och ungdomar inför framtiden. Det vore dock intressant och av värde med ett försök med ett statsbidrag för att se till att det finns coacher på skolan för att stödja lite extra. Det finns i dag statsbidrag att söka från Kulturrådet till stärka samverkan mellan professionella kulturlivet och skolan genom "Skapande skola". Det borde finnas ett motsvarande stöd för att stärka samverkan mellan skolan och arbetslivet/näringslivet. För att våra barn och ungdomar lättare ska hitta sin framtid.

L46. Undervisa om folkmordet Seyfo i skolan

Ninos Maraha, Södertälje
Alda Danial, Tibro
Robert Hannah, Göteborg
Birgitta Ohlsson, Stockholm
Olle Wästberg, Stockholm m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att införa folkmordet Seyfo i läroplanen för grundskolan och sprida kunskap om kopplingen mellan 1900-talets första omfattande folkmord och Förintelsen
2. **att** skolväsendets undervisning kring folkmord behöver förstärkas.

Det är centralt att elever lämnar skolan med tillräckliga kunskaper om exempelvis Förintelsen, folkmorden i Rwanda, folkmordet i det dåvarande Jugoslavien, det armeniska folkmordet och Seyfo. Detta bör speglas i de läro- och kursplaner som regeringen efter förslag från Skolverket och en process med akademi och lärarkår fastställer.

Över en miljon armenier, pontiska greker och assyrier/syrianer dödades i Osmanska riket, i skuggan av första världskriget. Folkmorden utfördes genom tvångsdeportationer, avrättningar, massakrer och framkallad hungersnöd. De flesta offren dödades under åren 1915–1916, men förföljelserna fortsatte långt efter det. I dag är den kristna närvaron i Turkiet i princip utplånad.

Folkmorden 1915 organiserades och beordrades av ungturkarna och utfördes av både turkar och kurder. I Europa kände stormakterna till vad som skedde, inkluderat Sverige, men ingen ingrep. Efteråt begravdes frågan. Likheterna med dagens utrensning av försvarslösa minoriteter i Mellanöstern är stora. Då som nu användes bland annat svärd för att avrätta offren. Folkmordet går under namnet Seyfo på assyriska, som just betyder svärd.

Liberalerna (då Folkpartiet) var det första svenska partiet att uppmärksamma Seyfo och Turkiets skuld på ett landsmöte (eller motsvarande) 2005. Sveriges riksdag erkände Seyfo som folkmord 2010. Forskare världen över är rörande överens om att Seyfo är folkmord,

men turkiska forskare med några få undantag förnekar det än i dag. Faktum är att det i Turkiet är förbjudet att tala i termer av folkmord om det som hände 1915.

Det turkiska förnekandet har inneburit ett stort kollektivt lidande för folkmordets överlevare och deras barn och barnbarn. De som överlevde Seyfo är döda i dag, men de berättade för sina barn om det fasansfulla som de hade upplevt och genomlidit, och deras barn berättade vidare. Dagens generation har börjat nedteckna dessa berättelser. I sin doktorsavhandling En minoritets odyssé (1999) skrev framlidne Fuat Deniz, lektor vid Örebro universitet, om den kollektiva smärta som har gått i arv från generation till generation och hur Seyfo kommit att bli del av den assyriska identiteten. I Sverige finns över 100 000 invånare som är berörda.

I den svenska läroplanen finns tydliga skrivningar om Förintelsen och Gulag, det är bra. Men det saknas skrivningar om Seyfo. För lika viktigt som Förintelsen är för att förstå Europas moderna historia, lika viktigt är Seyfo för att förstå Mellanösterns moderna historia. Hitler anammade dessutom metoder från folkmorden 1915. Det finns således en viktig koppling mellan Förintelsen och Seyfo som riskerar att gå förlorad om skolan inte undervisar om detta.

Historieundervisningen om 1900-talets folkmord är viktigare än någonsin i en tid när fakta trivialiseras och förvrängs. Genom att rusta våra barn med kunskaper om folkmordets mekanismer bidrar vi till att minska riskerna för nya folkmord.

Den här motionen behandlades på landsmötet 2015, som efter en vända till beredningsutskottet kom tillbaka med en positiv brödtext (inledning) men tyvärr ett intetsägande yrkande. I den här versionen lämnas motionen in med dels samma yrkande från 2015, dels ett nytt yrkande som består av brödtexten i beredningsutskottets svar 2015.

Vuxenutbildning

L47. Likabehandling för alla folkhögskolestuderande

Anders A. Aronsson, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna på alla nivåer ska verka för att likabehandlingsprincipen ska gälla för folkhögskolornas deltagare avseende regionernas/landstingens ekonomiska stöd till folkhögskolorna
2. **att** en likvärdig nivå avseende folkhögskolornas ekonomiska stöd inklusive interkommunala ersättningar ska gälla över hela landet

Våren 2014 antog riksdagen med bred majoritet en delvis reformerad politik för statens stöd till folkbildningen och folkhögskolan markerades som egen utbildningsform. Det som dock inte kom med i Maria Arnholms gedigna proposition var tydliga riktlinjer om likabehandling av folkhögskolornas elever, när det gäller de regionala ekonomiskt stöden.

Det finns 154 folkhögskolor runt om i Sverige, 112 av dem ägs och drivs av folkrörelser eller andra organisationer. 42 ägs och drivs av regioner/landsting (förkortas till region). Folkhögskolorna har varje termin närmare 30 000 deltagare i långa kurser, dessutom cirka 85 000 deltagare i korta kurser. Utbildningsformen ger varje skola stor frihet att lägga upp kurserna utifrån skolans inriktning och elevernas behov. Statsbidragen per deltagarvecka till folkhögskolorna är förstås samma över hela landet. Men villkoren för folkhögskolorna är olika över landet. Bidragskonstruktionen skiljer sig åt mellan regionerna, likaså nivån på bidragen. Det görs dessutom i några fall skillnad på om deltagaren kommer från den region där skolan är belägen, vilket ger högre bidrag, än om deltagaren pga. specialintresse väljer en skola i en annan region. Detta medför ekonomiska konsekvenser för den skola som tar emot deltagare från en region som ger fullt deltagarbidrag, interkommunal ersättning, enbart till dem som går på folkhögskola i den egna regionen. Detta är inte en rimlig ordning i deltagarnas perspektiv. Dessutom ger regionerna ofta högre bidrag till sina egna skolor än till dem som drivs av folkrörelser. Det är inte heller en rimlig ordning, i skolornas perspektiv. För övriga skolformer är regelverken tydliga med utgångspunkt i likabehandlingsprincipen, verksamhet som drivs i egen regi ska inte ha fördelar av sin huvudman. Ett exempel på

detta är förhållandet mellan kommunerna och gymnasiefriskolorna, som regleras i Skollagen från 2011.

L48. Värna folkhögskolornas långa kurser

Maria Lundqvist-Brömster, Nordmalingsbygden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna aktivt ska verka för att säkra Folkhögskolornas långa kurser för personer med funktionsnedsättning
2. **att** Liberalerna ska verka för att se över faktorer som försvårar för personer med funktionsnedsättning att ta del av Folkhögskolornas långa kurser

Flera folkhögskolor anordnar långa kurser (1–3 år) för bland annat personer med förvärvad hjärnskada, afasi, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, dyslexi och utvecklingsstörning. Dessa kurser är viktiga för att personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar ska kunna vara delaktiga i samhället och komma ut i arbete. Många av dessa långa kurser är mer kostnadskrävande än andra kurser. Folkhögskolorna har fått allt sämre ekonomiska förutsättningar att klara detta. De får inte längre full kostnadstäckning från staten via specialpedagogiska skolmyndigheten. Antalet folkhögskoleplatser har ökat men dessa kommer inte studerande med funktionsnedsättning till del. Samtidigt har anslaget för det särskilda utbildningsstöd som specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, förmedlar för studerande med funktionsnedsättning minskat. Detta utgör en risk för att personer med funktionsnedsättning kan komma att ställas mot andra grupper då man kan se tendenser till att folkhögskolor tvingas prioritera grupper där det finns en säkrare ekonomi. Bilden kompliceras ytterligare av att det finns andra frågor och bestämmelser som hanteras av andra huvudmän och som den enskilde är beroende av när hen börjar studera, men som dessvärre försvårar för den enskilde. Ett exempel är ett komplicerat studiestödssystem som krockar med socialförsäkringen. I dessa fall berörs såväl CSN som FK. Denna utveckling är mycket oroande.

Högskola och forskning

L49. Grundläggande översyn av universitetens resurstilldelningssystem

Peter Sedlacek, Umeå
Leo Wikberg, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar initiativet till en granskning och uppföljning av resurstilldelningssystemet för den grundläggande universitetsutbildningen.

I slutet av 1980 talet gjordes en omfattande utredning om resurstilldelning för grundläggande universitetsutbildning som dittills mest baserades på ”tradition”, det vill säga tidigare tilldelningar. Utredningen fick smeknamnet Grundbulten och innebar i stora drag att olika utbildningsområden fick starkt varierande resurser. T.ex. Kurser i medicin mångdubbelt högre tilldelning än humaniora och samhällsvetenskapliga ämnen. Halva resursen fick man (och får man fortfarande) per registrerad student. Andra halvan när studenten klarat av kursen.

Planeringen skedde under socialdemokratiskt regeringsinnehav, beslutet fattades under Bildt regeringen. Systemet som bl.a. Innebär att humanistisk och samhällsvetenskaplig undervisning får klara sig med få undervisningstimmar har diskuterats hur länge som helst och mindre justeringar har också gjorts. Men i grunden är det samma system som infördes för drygt 25 år sedan och som starkt missgynnar vissa ämnen, se ovan. Vi anser att det är dags att systemet granskas och följs upp i grunden.

L50. Verka för högre basanslag för universitetsforskning

Peter Sedlacek, Umeå
Leo Wikberg, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en fortsatt kraftig ökning av de statliga basanslagen för forskning vid våra universitet
2. **att** man därvidlag särskilt tar hänsyn till ämnesområden som har svårare med externa anslag som t.ex. humaniora och samhällsvetenskap

Det är jättebra att Liberalerna i både rapporten ”Kunskap och frihet” samt i vårbudgeten högprioriterar utbildningsfrågor. Men det är helt uppenbart att förskole-, grundskole- och gymnasiefrågor upptar mycket mera utrymme än högskolefrågor.

Visserligen är det sant att vi tillsammans med övriga allianspartier såg till att de statliga forskningsanslagen höjdes kraftigt. Och det är också sant att det presenterades två forsknings- och innovationspropositioner, vilket innebar att de årliga statliga anslagen höjdes med nio milliarder, vilket innebar en ökning med 30 procent.

Men vill Sverige även i framtiden hålla en hög nivå på sin universitetsforskning måste anslagen höjas även fortsättningsvis.

Den ofta citerade forskningsanknytningen av grundutbildningen förutsätter att även ämnesområden som inte kan räkna med lika mycket extern finansiering har lika goda forskningsmöjligheter.

Överlag ska vi liberaler se till att högskolefrågor får en högre dignitet och ett högre genomslag i den offentliga debatten än vad de har just nu.

L51. Forskning åt folket

Lennart Svensson, Mark
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att publicerad forskning blir tillgänglig för alla medborgare

Internet har gjort enorma mängder information tillgänglig. Mycket av det som finns tillgängligt kommer från källor med egen agenda i stället för seriös forskning. Ofta är informationen felaktig eller kraftigt vinklad. Många förleds att tro på konspirationsteorier inom olika områden.

Forskningsjournaler finns tillgängliga för forskare och studenter inom universitets och högskolevärlden men de är mycket svårtillgängliga för allmänheten.

Genom att förhandla fram överenskommelser med de stora forskningspublikationerna som ger hela folket tillgång till seriös forskning ökar möjligheten att motverka konspirationsteorier och felaktiga verklighetsuppfattningar.

L52. Internationalisera den högre utbildningen

Sabine Pettersson, Stockholm
Henrik Bengtsson, Ängelholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ett stipendiesystem, eller dylikt, införs för terminsavgifter vid studier utomlands

I den globaliserade tid vi lever i är utifrån perspektiv av vikt och internationalisering inom högskolan lika så. Studenter som tillägnar sig erfarenheter utomlands ifrån för med sig viktiga perspektiv in i samhället såväl som tillägnar sig själv viktiga erfarenheter och gör sig mer attraktiv på arbetsmarknaden. I Sverige har vi en avgiftsfri högre utbildning, studenter som väljer att studera utomlands betalar dock terminsavgifter på samma sätt som studenter från det specifika landet gör. Att studenter som väljer att förlägga hela sin studietid utomlands, eller som gör det utanför ramen för ett utbytesprogram, har andra förutsättningar att ta del av högre utbildning än vad studenter som väljer att studera i Sverige har gynnar inte internationaliseringen i samhället och försvårar från att föra in utifrån perspektiv.

För att komma till rätta med detta anser vi i Liberala studenter att ett stipendiesystem, eller dylikt, införs där studenter antagna till högre utbildning i ett land utanför Sverige som tar ut terminsavgifter kan ansöka om att få hela eller delar av terminsavgifterna täckta. Ersättning ska utgå i jämförelse med grundutbildningsanslaget i Sverige och därmed ej överstiga vad motsvarande utbildning skulle tilldelas i grundutbildningsanslag i Sverige, men inte heller mer än vad avgiften uppgår till om den är längre än vad motsvarande utbildning i Sverige tilldelas i grundutbildningsanslag. Genom ett införande av ett stipendiesystem av denna karaktär säkerställer vi att alla svenska studenter har lika förutsättningar att ta del av högre utbildning samtidigt som internationaliseringen gynnas.

L53. Inför ett pottsystem för högskolan

Sabine Pettersson, Stockholm
Henrik Bengtsson, Ängelholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ett pottsystem för högskolan införs där överproducerade helårsprestationer kan sparas och resurser omfördelas från goda till sämre tider

Svenska lärosäten får inom ramen för resurstilldelningssystemet finansiering för att ge grundutbildning baserat på helårsstudenter (antalet förstagångsregistrerade och fortsättningsregistrerade studenter i grundutbildningen) och helårsprestationer (summan av alla presterade poäng under en period). Antalet helårsstudenter och helårsprestationer som kan fördelas inom ramen för anslaget regleras årligen i regleringsbrevet från regeringen. Antalet helårsprestationer som ett lärosäte har per år varier beroende på hur många studenter som tar sina poäng och inte, det medför att ett lärosäte vissa år kan ligga under vad de kan få ersättning för och andra år ligga över. De år som de ligger över, och därmed överproduceras prestationer, kan endast en viss del av överproduktionen fås ersättning för under nästkommande år och resterande andel ”brinner inne”.

För att säkra en jämnare och mer förutsebar finansiering av högskolan föreslår vi i Liberala studenter därför att det införs ett pottsystem där överproduktionen kan plockas ut de år som det är färre helårsprestationer än beräknat.

L54. Avskaffa högskoleprovet

Sabine Pettersson, Stockholm
Henrik Bengtsson, Ängelholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att högskoleprovet i sin nuvarande form avskaffas och ersätts med kunskapsprov

Högskoleprovet är en alternativ väg in i högskolan, och sådana alternativa vägar behövs. Högskoleprovet i sin nuvarande form har däremot en låg prognosförmåga och de som antas på högskoleprovet presterar överlag sämre än de som antagits med betyg. För att kunna garantera att rätt studenter antas, och att det finns alternativa vägar in i högskolan, måste högskoleprovet i sin nuvarande form avskaffas. Vi i Liberala studenter anser att högskoleprovet i stället ska ersättas med kunskapsprover som ligger till grund för antagningen och som anpassas efter vad den eller de specifika utbildningarna kräver för förkunskaper för att kunna tillägna sig utbildningen.

L55. Snälla Liberalerna, låt oss jobba extra

Ida Arnstedt, Täby
Erika Apéll, Huddinge
Saga Bowallius, Täby
Elin Hjelmestam, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att avskaffa inkomstprövningen av studiemedel

Det finns flera olika anledningar till att studenter väljer att arbeta extra vid sidan av sina studier. För vissa handlar det om att dryga ut studentkassan medan andra är mer intresserade

av att få in en fot på arbetsmarknaden. I dag hindras flitiga studenter från att nå sin fulla potential på grund av fribeloppet. Även en student som klarar sina kurser utan problem och får höga betyg kan bli återbetalningsskyldig om hen tjänar för mycket. I dag är den vanligaste orsaken till att en student får en återkravsskuld till CSN att hen har tjänat för mycket. Studentens inkomst räknas halvårsvis, januari till juni och juli till december, det innebär att inkomster från sommaren räknas in. Även fast CSN vanligtvis inte betalar ut lån eller bidrag under sommaren kan studenter som sommarjobbat få återkravsskulder.

Vi i Liberala studenter Stockholm tycker det är orimligt.

Liberalerna har tidigare höjt fribeloppet med en liknande argumentation. Det är positivt, men Liberalerna borde ta det här ett steg längre. Vi anser att både samhället och studenterna vinner på att de får jobba som de vill. En student som klarar av att både studera och arbeta ska inte bli straffad för detta. Liberalerna brukar argumentera att det ska löna sig att arbeta, vi tycker att det här ska gälla även för studenter.

L56. Avskrivning av studielånet genom flytt till glesbygd

Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att avskrivning av studielånet i någon form vid flytt till glesbygd blir verklighet

Glesbygdskommunerna får det allt svårare att behålla utbildad arbetskraft och skattebasen försämras år för år när befolkningen minskar i utsatta kommuner.

När man pluggat klart är det många som, i stället för att återvända hem till glesbygden, väljer att stanna på studieorten eller flytta till storstan. Det har resulterat i att det på många håll råder brist på utbildad personal, bland annat lärare och poliser i glesbygd.

Liberalerna vill skapa ett land där trygghet, strävsamhet och utbildning är självklart. Därför behöver vi också se hela landet, så även glesbygden.

Ett införande av system för avskrivning av studielån (likt det norska systemet) skapar positiva effekter i den ort som får tillströmning och är ett av flera sätt att möjliggöra att kommuner som i dag har problem med sin skattebas och att locka utbildad arbetskraft.

L57. En svensk imamutbildning

Kjell Åke Holdar, Arvika
Mats Almemark, Munkfors-Ransäter
Niklas Lehresjön, Karlstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar initiativet och utarbetar ett förslag till en svensk högskoleutbildning av muslimska religiösa ledare, imamer

Jan Björklund har tidigare tagit upp idén att muslimska religiösa böneledare, imamer, borde utbildas i Sverige. Vi yrkar på att Liberalerna tar initiativ i frågan och utarbetar ett förslag till en svensk högskoleutbildning av imamer.

I dag bor flera hundratusen människor i Sverige som betraktar sig som muslimer och på ett stort antal orter finns i dag också moskéer för dem att samlas i. Vi har nu också en stor generation svenska muslimer som är födda och uppvuxna i Sverige. Det finns därför starka skäl att utforma en svensk muslimsk grundutbildning för deras religiösa ledare.

Islam är en mångfacetterad religion med ett flertal inriktningar, varför dess andliga ledare inte kan samlas under en hatt. Imamer i Sverige har i regel själva en invandrarbakgrund, många av dem med stark anknytning till det land och den form av islam som utövas i deras tidigare hemland. Det kan därför vara svårt för dem att sätta sig in i svenska muslimers traditioner och förhållanden. Risken är därför stor att deras trosutövning kommer att präglas av en traditionalistisk syn på islam som snarare förstärker än överbryggar skillnader. Judar, kristna och muslimer hör alla till ”Bokens folk” och vår religiösa grund utgår alla från de berättelser vi kan läsa i Toran, Bibeln och Koranen. Intressant nog är likheterna fler än skillnaderna i dessa religiösa urkunder eftersom de alla bygger på vår gemensamma historia. En svensk utbildning av imamer skulle därför mycket väl kunna inledas med en gemensam religionshistorisk utbildning på någon av våra teologiska institutioner för att öka förståelsen för vårt gemensamma arv. I Sverige finns redan ett stort antal välutbildade och erfarna imamer

med grundkompetens för en svensk imamutbildning. Naturligtvis ska utbildningen utformas så att den kan specialiseras mot islams olika trosinriktningar, men med en gemensam grund skulle utbildningen kunna bli en styrka för alla de muslimer som i dag söker gemenskap med, i stället för separation från, svenskt samhällsliv. Vi hoppas därför att Liberalerna kan ta initiativ till att skapa en svensk imamutbildning.

L58. Stärkt forskning i konkurrens för fler Nobelpris

Liberalerna Uppsala län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att kraftigt öka de medel Vetenskapsrådet ges i uppdrag att utlysa i fri konkurrens

I dag beviljas bara några få procent av alla forskare anslag från statliga Vetenskapsrådet. Många måste dessutom slutföra sitt projekt inom tre år. Eftersom nästan uteslutande välmeriterade forskare tar sig all den tid en ansökan får många mycket erfarna, internationellt etablerade forskare därmed avslag på sina ansökningar och slås ut från den internationella scenen.

Treåriga anslag begränsar tyvärr vilka typer av forskningsprojekt en forskare kan genomföra. I förlängningen gör detta att Sverige får svårt att hävda sig som forskningsnation, och framförallt att vi kan gå miste om de mest lovande läkemedelsbehandlingarna, miljöförbättringarna och historiska upptäckterna.

På åtta år tillförde dåvarande Folkpartiet Liberalerna tillsammans med Alliansen forskningen nio miljarder kronor. Karriärvägar tryggades, internationella samarbeten främjades och infrastruktur byggdes upp.

Den rödgröna regeringen har i stället valt att fokusera på den forskning som ger snabb nytta (oavsett hur obetydlig sådan), snarare än på den kunskap som är av störst vikt eller mest lovande. Forskarsamhällets reaktioner på den senaste rödgröna forskningspropositionen var hård: den var ingen forskningsproposition, utan en samverkansproposition.

Som kunskaps- och utvecklingsälskande parti behöver Liberalerna fortsätta arbetet med att långsiktigt stärka svensk forskning. Säkrast görs detta genom en målsättning att fördubbla de medel till forskningsprojekt som Vetenskapsrådet uppdras att utlysa i fri konkurrens. Dessa medel innehåller nämligen en inbyggd kvalitetssäkring, eftersom de sakkunniggranskas, vilket innebär att grupper av ledande forskare på standardiserade sätt granskar kvalitet och potential i andras ansökningar. Resurserna fördelas sedan efter forskningens värde och forskarens bedömda förmåga att genomföra sitt projekt.

En ökning av Vetenskapsrådets medel i fri konkurrens skulle innebära att fler lovande projekt kunde beviljas medel, att storleken på medelbidraget kunde öka och att fler forskare skulle fyraåriga bidrag i stället för dagens treåriga, vilket skulle möjliggöra bättre, mer långsiktiga forskningsprojekt.

I 2017 års regleringsbrev anges att Vetenskapsrådet bör använda minst 279 miljoner kronor för forskning inom humaniora och samhällsvetenskap, 870,7 miljoner kronor för forskning inom medicin och hälsa, 1 049,5 miljoner kronor för forskning inom naturvetenskap och teknikvetenskap, och 157,2 miljoner kronor för forskning inom utbildningsvetenskap. En fördubbling av den sammantagna lägstasumman skulle innebära en garanti om ytterligare 2,36 miljarder kronor årligen som investering i Sveriges mest framstående forskning.

Samverkan allena ger inga Nobelpris. Långsiktiga satsningar på de bästa kan däremot säkra vårt lands framtid som kunskapsnation.

L59. Utbildning av genuspedagoger i skola och förskola

Bengt Olsson, Linköping
Richard Brodd, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i riksdagsmotion markerar betydelsen av genuspedagogik i förskola och skola genom att föreslå återinförande av den särskilda utbildningen av genuspedagoger och genom budgetförslag ger förutsättningar för anställning av dessa i skolväsendet

Liberalerna betonar, som ett liberalt parti, individens rättigheter och skyldigheter. Vi bejakar numera också ett feministiskt förhållningssätt i vårt sätt att se på samhället, det vill säga det ska inte vara några skillnader i människors möjligheter att förverkliga sig och sina idéer beroende på kön.

En människas självbild formas tidigt, under barn- och ungdomsåren. Det är därför så otroligt viktigt att varje flicka och pojke får utvecklas som den individ den är utan den begränsning som omgivningens förväntningar på hur en flicka och pojke ska vara innebär.

Mycket har skett sedan vi växte upp för att medvetandegöra föräldrar och dem som är verksamma i föreningar, förskola och skola om betydelsen av att flickor och pojkar ska få utvecklas efter sina förutsättningar. Inom det genuspedagogiska området krävs det liksom inom alla andra områden i samhället kunskaper för att åstadkomma en positiv utveckling.

Liberalerna är ett politiskt parti som gärna framhåller betydelsen av kunskap och rationellt tänkande som grund för politiska beslut. En statlig utredning, Jämställd förskola, framhöll 2006 att det som behövdes inom genusområdet inte var ytterligare lagar och förordningar utan mer kunskap. Därför föreslog utredningen en permanentning av försöksverksamheten med utbildning av genuspedagoger och anställning av dessa som hade inletts i början av 2000-talet.

Tyvärr resulterade inte utredningens förslag i någon proposition. Den specifika utbildningen av genuspedagoger lades ner. De som utbildades och hade anställts fick i många kommuner fortsätta med sin verksamhet. Det har dock stannat vid det, vilket i praktiken har inneburit en tillbakagång.

När liknande landsmötesmotioner såväl 2013 som 2015 har föreslagit satsningar på genuspedagoger har de blivit besvarade med välvilliga, men till intet förpliktande, skrivningar om att det här med genuspedagogik är viktigt, men att det ska ingå i utbildningen av alla rektorer och lärare och därmed underförstått att särskilda genuspedagoger, som driver utvecklingen i skolorna och förskolorna, inte behövs.

Med en sådan passiv inställning kommer det här med genuspedagogik att rinna ut i sanden. Det är bra att det ingår genuspedagogik i utbildningen för alla lärare, men det räcker inte för att driva utvecklingen framåt. Till det behövs de särskilt utbildade och för ändamålet anställda genuspedagogerna i skolorna och förskolorna.

Nu tycker vi att ansvariga skolpolitiker i Liberalerna ska rycka upp sig genom att ta krafttag i detta. Se till att den särskilda utbildningen till genuspedagog återinförs och medverka till att genuspedagoger anställs i kommunernas skolor och förskolor.

M.
Kultur och civilsamhälle

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

M. Kultur och civilsamhälle

Kulturpolitik

För liberaler är det en grundläggande drivkraft att alla människor ska kunna utveckla sin personlighet och ta makten över sitt eget liv. Det räcker inte att riva hinder och ifrågasätta maktstrukturer, människan måste också äga förmåga att forma sitt liv, annars blir man vilsen och beroende av andra krafter. Det är därför liberaler alltid engagerat sig i kulturpolitik.

Partistyrelsen menar att växande populism och stora samhällsförändringar innebär att det politikområde som handlar kultur, folkbildning, medier och bildning kommer att vara särskilt viktigt de närmaste åren. Nationalister och populister försöker använda kulturarv och kulturpolitik för att exkludera medan vänsterns vurmande för identitetsideologier försöker hålla individen inom sin grupp. Båda dessa riktningar utmanar den liberala grundidén om att utgå ifrån individen.

Samtidigt sker stora samhällsförvandlingar som innebär att det blir svårare att orientera sig i sin omvärld och att tolka sin egen roll i samhället. Vi människor behöver egen kunskap som gör att vi kan orientera oss i en värld av påståenden. Välskriven skönlitteratur kan lära oss mer om oss själva och andra. En suggestiv film kan tvinga oss till moraliska ställningstaganden. God konst kan få oss att se nya perspektiv.

En kulturpolitisk arbetsgrupp under ledning av Bengt Eliasson (och med Henrik Edin, Ingeborg Wiksten, Jeanette Gustafsson och Stefan Landberg som övriga medlemmar) har på partistyrelsens uppdrag tagit fram fem delrapporter om bibliotek, regional kulturpolitik, kulturskaparnas villkor, och mediepolitik. Det är utifrån detta arbete partistyrelsen nu presenterar nedanstående kulturpolitiska prioriteringar. Vi vill se ett samhälle som präglas av mer nyfikenhet, ökad kunskap och stärkt självständighet.

PRIORITERING 1: ETT NYFIKET SVERIGE

Liberal kulturpolitik syftar till människors förståelse och utveckling. Tanken att se människan för vad hon är och kan bli – inte bara var hon kommer ifrån – är en central skillnad mellan liberaler å ena sidan och populister, socialkonservativa och identitetsvänster å den andra. Medan andra strävar efter att den enskilda människan ska stanna vid sin grupp välkomnar liberaler att individen utmanar gruppen.

Digitaliseringen skapa många nya fantastiska möjligheter. Gränslöst kunskapssökande har aldrig varit enklare att odla. Men vi ser också hur teknikutvecklingen och mediekonsumtionen riskerar leda till att så kallade filterbubblor begränsar vårt synfält. Detta i kombinationen med populism och identitetspolitik riskerar minska människors förståelse för den andre.

Kultur kan öka människors nyfikenhet. Också på sådant man inte tidigare visste man var intresserad av eller ens visste fanns. I möte med kvalitetskultur växer nyfikenhet och förståelse. Kulturpolitiken ska sträva efter att människor lär sig mer om sig själva, sin personlighet, sin förmåga, sina fördomar, sitt sammanhang, sitt samhälle, sin samtid och sin framtid. I mötet med kvalitetskultur växer man som människa.

Uppgradera skolbiblioteken

Att säkerställa läslusten samtidigt som nyfikenheten till konst och kultur grundläggs tillsammans med ett kritiskt tänkande är en nödvändighet för våra barn och unga. Därför måste också skolbibliotekens roll, och särskilt de pedagogiska bildningsresurserna i form av skolbibliotekarier och liknande, lyftas. På samma sätt som det finns riktvärden för antal elever per skolsköterska (en på 400) menar vi att det ska finnas också för pedagogiska bildningsresurser – en på 400 elever. Ett välfungerande skolbibliotek är en del av den pedagogiska spetsverksamheten och en grundsten i en liberal kulturpolitik. Väl fungerande skolbibliotek är därför en avgörande nyckel för att öka likvärdigheten.

Lyft bibliotekens status

Bibliotekens roll har varit och kommer alltjämt att vara ett öppet rum – öppet för alla utan legitimation; en demokratiresurs. Här tillgängliggörs litteratur, här kan medborgarkontakter tas, här kan konsten leva och kulturen froda. Som en del i integrationsarbetet visar också flera projekt i Norden att biblioteken kan vara en resurs också för studieförbund och för civilsamhället i form av föreningar att interagera med nya medborgare. Biblioteken i dag är mer än en samling böcker till utlåning – de är också en plats där det finns någon att hålla i handen när man söker information, när man bildas och utbildas. Bibliotek är inte en plats där man får bete sig hur som helst. Den som upprepade gånger missköter sig och stör andra måste därför kunna stängas av.

En nationell biblioteksamordning

En handlar om nationell biblioteksamordning både vad gäller e-böcker och vanliga pappersböcker. För e-böcker handlar det om licenser och för pappersböcker handlar det om logistik; att hantera ett flöde över landet. I samverkansmodellen är i dag regionbiblioteken utsatta, till förmån för scenerna som oftast syns och hörs betydligt mer. Det här menar vi måste lösas i en nationell biblioteksstrategi där hela kedjan av skolbibliotek, folkbibliotek, stadsbibliotek och länsbibliotek tillsammans med bokbussarna belyses. En del i detta är också att införa ett nationellt lånekort.

Tillgängliggör e-böcker

Låntagare måste kunna låna och konsumera medier i de kanaler som de själva väljer, även digitala. E-böcker ska därför, i likhet med tryckta böcker, kunna tillgängliggöras på folkbiblioteken för att biblioteken ska kunna uppfylla sitt grundläggande uppdrag, bidra till välinformerade medborgare som genom en fri och obunden tillgång till kunskap, tankar, kultur och information kan göra självständiga ställningstaganden och delta i utvecklingen av demokratin. Bibliotek ska kunna anskaffa e-böcker till skäliga priser och på rimliga villkor och att författare ges skälig ersättning för e-bokutlåning till allmänheten. Detta samlat kräver en gemensam europeisk upphovsrättslagstiftning som är ändamålsenlig och ger bibliotek möjlighet att anskaffa och låna ut e-böcker.

Nationellt kunskapscentrum för musik- och kulturskolan

Musik- och kulturskolan är en viktig verksamhet för att ge barn och unga möjlighet att tillägna sig kulturella färdigheter. Kvaliteten inom musik- och kulturskolan är mycket skiftande mellan olika kommuner. Vi anser att undervisningen måste bedrivas med höga konstnärliga ambitioner. Det är viktigt att kulturskolans bidrag går till att barn och ungdomar får utvecklas och ta tillvara sina konstnärliga talanger. De skattemedel som investeras i verksamheten ska komma många barn och ungdomar till godo och man bör arbeta för att nå fler elever utan att ge avkall på kvalitetskraven i undervisningen. För att kunna höja kvaliteten vill vi införa ett nationellt kunskapscentrum för musik- och kulturskolan. Ett sådant centrum bör bland annat ha till uppgift att samla fakta, forskning och erfarenheter samt sprida detta till musik- och kulturskolor runt om i landet.

Öka internationaliseringen

Sveriges kulturliv berikas av influenser från andra kulturer och vi vill uppmuntra till fler internationella utbyten. En framträdande position på den internationella scenerna inom litteratur, musik, film och konst är viktig del av Sverigebilden, men också en viktig del av att möta det nya oväntade. Sverige ska också sträva efter att vara attraktiv scen för konstnärer från andra delar av världen. Fler fristadsförfattare och fristadsbostäder behövs över hela landet. Fristadssystemet ska vara öppet också för andra konstnärer. Den främsta förutsättningen för det är att garantera att Sverige fortsätter att ha konkurrensfördelar som kunskaps- och tekniknation. I detta arbete är alla insatser på kultur och bildningsområdet, liksom goda skattevillkor viktiga. Men det behövs också speciella satsningar för att ge kreatörer och kulturarbetares möjlighet att arbeta från Sverige mot den globala kulturmarknaden. Sverige ska vara en attraktiv plats för konstnärer att verka på, skapandet av kreativa miljöer ska vara prioriterat i stadsplaneringen, stadsutvecklingen och arkitekturstrategi.

PRIORITERING 2: DÄR FLER MÖTER FLER

Kulturpolitiken ska sträva efter många möten med kulturens olika uttrycksformer. Eget skapande såväl om andras. Amatörkulturen ska ha goda villkor, liksom det spontana skapandet. Här har folkbildningen en central roll. Samtidigt måste kulturpolitiken sträva efter att fler får möta kultur i olika former och kvalitetskultur i synnerhet.

Uppsökande verksamhet

De institutioner som erhåller statlig finansiering bör ha till uppdrag att söka ny publik. Uppdraget bör handla såväl om att bryta sociala som regionala skillnader i kulturkonsumtion. De nationella institutionerna bör sträva efter att nå publik i hela landet, bland annat genom turnéer, digitala sändningar och samarbete med folkbildningens aktörer. De närmaste åren ska såväl Kungliga Operan som Dramaten sannolikt genomgår stora renoveringar. I samband med dessa bör et särskilt uppsökande uppdrag ges.

Ett nytt konstnärligt nationellt uppdrag

Vid sidan av den nationella institutionerna med nationellt uppdrag bör ett särskilt konstnärligt nationellt uppdrag, där en viss scen får i uppdrag att vara konstnärligt drivande under en viss period. Det skulle till exempel kunna handla om att ge en regional opera, dansteater, teater, konserthus ett särskilt flerårigt statligt stöd för att utveckla sin konstformer och nå ny publik. Syftet bör vara att långsiktigt bredda sin förankring i hela landet. Sponsring ska bli lättare och donationer till kulturella ändamål ska vara avdragsgill.

PRIORITERING 3: OCH FÅR FÖRDJUPAD INSIKT

Statliga bidrag och anslag ska vara kvalitetsdrivande

På flera områden finns i dag koppling mellan kvalitet och bidrag, det gäller till exempel för litteraturstödet. Vi menar att alla statliga bidrag och anslag till institutioner, kulturskapare, fria grupper etc. ska vara utformade på ett sätt som bidrar till långsiktig kvalitetsutveckling. Särskilda utvärderingsgrupper – med armlängds avstånd till politiken – bör tillsättas på respektive område för att utvärdera kvalitetsaspekter. Internationellt deltagande i dessa grupper bör eftersträvas.

För att frigöra resurser till nyskapande och hög kvalitet måste verksamheter av dålig kvalitet kunna läggas ner. Det bör ske i betydligt större omfattning än nu. Slentrianmässig anslags- och bidragsgivning är aldrig bra, särskilt inte inom kulturområdet. För att stärka kvalitetsaspekten och undvika slentrian bör utlysningar och platsannonser etc. utformas könsneutralt och intervjugrupperna bör bestå av både män och kvinnor.

Folkbildningens ställning ska stärkas

Med folkbildningens viktiga arbete i fokus – att bidra med diskussioner, debatter, föreläsningar, studiecirklar och utställningar över hela landet – kan bildningen och kulturen leva och frodas. Därför måste stödet till folkbildningen också präglas av långsiktighet. De förslag som kommer från statligt håll om särskilda anvisningar och satsningar inom säområden fragmentiserar och försvårar det som ska vara fritt och frivilligt. Med en stark tilltro till folkbildningen och dess förmåga att, likt liberaler, utgå från vars och ens möjlighet men också olika förutsättningar, vilja växa, utvecklas och bidra kan också samhället växa.

Genomför humaniorasatsning på högskolor och universitet

Humaniora har under lång tid varit i strykklass på högskolor och universitet. Kvalitet har betonats i politiken för den högre utbildningen. Men det finns fortfarande anledning att vara oroad över humanioras ställning. Ett land som inte satsar tillräckligt på humaniora och klassisk bildning blir ett fattigare land. Därför bör nästa mandatperiod inledas med en bred humaniorasatsning på högskola och universitet. Denna satsning innebär en höjning av kvaliteten på utbildningen och förbättrade villkor för forskningen.

Lyft fram det främsta av kulturarvet

Museer, nationalscener och andra kulturinstitutioner ska i mycket hög utsträckning digitalisera och tillgängliggöra den del av världens kulturarv som Sverige förvaltar. Att t.ex. göra museernas konstsamlingar åtkomliga via nätet skulle göra dem tillgängliga för allmänheten

på ett helt annat sätt än i dag, särskilt eftersom samlingarna är mycket större än vad som kan visas i museernas egna lokaler. För att underlätta den nyfiknes möjlighet till överblick i den digitala tiden bör institutionerna ges i uppdrag att lista sina främsta verk. En portal bör skapas där digitala exemplar av de mest kvalitativa delarna av svenskt kulturarv lyfts fram.

PRIORITERING 4: OCH STÄRKT SJÄLVSTÄNDIGHET

Kunskap, bildning, inlevelseförmåga och kreativitet stärker individens självständighet. Det är därför själva kärnan i liberal kulturpolitik handlar om att fler ska möta mer kvalitativ kultur. Självständighet behövs också för institutionerna. När vi betraktar utvecklingen i vår omvärld påminns vi om hur viktigt det är med självständiga kulturinstitutioner och medieredaktioner. Armlängds avstånd är en princip inom kulturpolitiken som handlar om att politiker inte sa lägga sin i verksamheternas innehåll. Det är en princip som sak värnas och som kan stärkas. Men liberalerna menar att självständigheten bör stärkas ytterligare.

Självständiga kulturinstitutioner

Även om armlängds avstånd upprätthålls är finansieringen av svensk kultur en svaghet för självständigheten. Kulturinstitutionerna i Sverige är starkt beroende av offentlig finansiering. Det är en svaghet som minskar självständigheten. Det är bra för demokratiska samtalet med fria självständiga och starka kulturinstitutioner. Liberalerna står för fortsatt höga ambitioner i den offentliga kulturpolitiken och menar snarare att kulturens offentliga stöd bör öka. För att öka självständigheten är det dock viktigt att finansieringen är bred. Därför bör bidrag och anslag kompletteras med en offensiv politik för att öka andra finansieringskällor. Villkoren för privata sektorns stöd måste förbättras. Avdragsrätt för inköp bör införas, stiftelsers möjlighet att ge kulturstöd öka och villkoren för olika former av privat sponsring av kultur förbättras. På fler områden bör finansiering som litteraturstödet eftersträvas.

Självständig filmproduktion

Den statliga filmpolitik som regeringen införde är ett dubbelt misstag. Det innebär dels att filmens resurser minskar, dels ökat beroende av staten. Liberalerna vill se en filmpolitik som vårdas, värnas och utvecklas av de parter som är engagerade i att utveckla film. Statens roll bör handla om att skapa goda villkor, inte riktade bidrag. Det statliga filmpolitiken bör därför ersättas av en bred partsöverenskommelse där alltifrån filmskapare till bredbandsbolag finns representerade.

Självständiga kulturutövare

Fler långa stipendier på fem till tio år bör inrättas för att fler kulturskapare ska få möjlighet att söka och få dessa stipendier. Fördelning av stipendierna ska ske utifrån kvalitetsaspekter. Frilansande kulturskapares sociala trygghet måste stärkas. En utredning bör tillsättas som ser över villkoren för pensioner, intjänandegrunder och möjligheten att ”fondera” inkomster över flera år för att jämna ut inkomster. Samtidigt bör högskolor med konstnärlig inriktning få i uppdrag att se över möjligheterna till kompetensutveckling/vidareutveckling av konstnärer och kulturarbetare. Skatteverket ska ha ett särskilt kontor för kulturskapare, som kan hjälpa till med rådgivning och information. Liknande arrangemang bör kunna skapas inom Försäkringskassan.

Självständiga medier

En liberal mediepolitik drivs av insikten att demokratin inte fungera måste vi ha en media som fungerar med pålitlighet och som lever upp till liberala presstraditioner och äger oberoende. För att säkerställa att politiken granskas, att den tredje statsmakten som utomstående granskare av staten, rättssystemet och näringsliv upprätthålls och för att ge medborgarna förutsättningar att fatta upplysta beslut i sin vardag. Den förhöjda momsen på digitala tidningar ska avskaffas och det nuvarande presstödet ska omvandlas till ett stöd för lokal granskande journalistik. Den svenska tryck- och yttrandefrihetslagstiftningen ska upprätthållas mot europeiska rättstraditioner med mindre heltäckande konstitutionellt skydd för det fria ordet. Vi vill också inrätta en fristående fond för att ytterligare stödja granskande journalistik.

Självständig public service

Public service ska fortsatt ha ett brett uppdrag och sträva efter kvalitet och relevans i olika genre. Därför ska finansieringen av public service vara teknikoberoende och ge public service-medierna ett skydd från kortsiktiga politiska beslut. Vi vill avskaffa tv-licensen och ersätta den med en allmän avgift. Vi ser i dagsläget en styrka i organiseringen i tre fristående bolag då det styrker oberoendet och stärker bildningens roll. Utbildningsradion har ett särskilt viktigt uppdrag för bildningen, minoriteter och mångfald. Vi vill värna UR:s särställning. För att ytterligare störda självständigheten vill vi utreda en utveckling av den gemensamma ägar- och ledningsstrukturen för public service. En möjlighet till detta är en utvecklad modell med en stiftelseägd styrelse som agerar som mellanhand och garant mellan regeringen och public servicebolagen. Vi vill återinföra medborgarföreträdare på insynsplatser i styrelserna för public service-bolagen.

MOTIONERNA

Med utgångspunkt i ovanstående kulturpolitiska prioriteringar behandlar partistyrelsen nu de motioner som inlämnats på området.

Motion M1 föreslår att det ska tillsättas en arbetsgrupp som tar fram ett kulturpolitiskt program för Liberalerna. **Motion M2** vill att det ska tydliggöras i partiprogrammet att Liberalerna ställer sig positiva till kultursamverkansmodellen. **Motion M3** förordar att nationalscenerna (bland annat Operan och Dramaten) på sikt ska bli ett regionalt ansvar, och att de statliga resurser som då frigörs ska tillföras kultursamverkansmodellen. Partistyrelsen konstaterar att det står alla landsting och regioner fritt att ansluta sig till kultursamverkansmodellen och att flertalet också utnyttjat denna möjlighet. Valet att ansluta sig eller ej bör dock avgöras regionalt. Partistyrelsen kan vidare inte se skäl att förändra huvudmannaskapet för de kulturinstitutioner som i dag är statliga. Vad gäller yrkandet i **motion M1** anser partistyrelsen att detta är tillgodosett genom den process som lett fram till de kulturpolitiska prioriteringar som redovisas ovan. **Partistyrelsen anser därför att motionerna M1 och M2** bör anses besvarade medan motion **M3 bör avslås.**

I **motion M4** förordas att Liberalerna ska utreda reformen med fri entré på museerna. Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna i riksdagen inte ställt sig bakom den rödgröna regeringens modell för fri entré. Liberalerna välkomnar de museer som vill erbjuda fri entré som ett sätt att öka människors tillgång till kulturarvet, men det ska vara upp till respektive museum att avgöra om och hur. Regeringens reform omfattar därtill bara vissa av de centrala museerna. Liberalerna i riksdagen har föreslagit ett högre anslag än regeringen till fri entré, som samtidigt ska göras frivilligt och sökbart, för samtliga museer och utställningar som tar del av statens stöd till museer och utställningsverksamhet, samt för läns- och regionmuseerna. **Med detta bör motion M4 anses besvarad.**

Motion M5 yrkar att all dubbning av film- och TV-program från andra europeiska länder ska avskaffas. Om partistyrelsen tolkat motionens brödtext rätt vill motionären att detta ska göras på europeisk nivå, för att främja språkkunskaper och därmed samhörigheten i Europa. Partistyrelsen konstaterar att politiken inte styr över underhållningsbranschens val mellan undertext eller dubbning, och anser inte heller att det är en uppgift för liberaler att försöka ändra på det. En allt större andel av film och tv distribueras ju numera också i format där det är publiken själv som väljer om det ska vara dubbat, textat eller både och, och i så fall till vilket språk. **Motion M5 bör avslås.**

Motion M6 argumenterar för att Liberalerna ska verka för att ett hbt-museum bildas, som ett nationellt resurscentrum för dokumentation av hbtq-personers kulturarv. Partistyrelsen delar uppfattningen att det är angeläget att kunskapen om hur individers liv och vardag gestaltats beroende på skilda livsvillkor beroende på sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck behöver tas tillvara, och att hbt-personer liv och historia behöver dokumenteras. Liberalerna har därför i riksdagen motionerat om att det bör utredas hur det museala ansvaret för att dokumentera hbt-historia i Sverige kan organiseras framöver. Detta bör i sak tillgodose motionen, och **motion M6 bör därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

I **motion M7** föreslås att Liberalerna tar fram en samlad mediepolitik. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att mediepolitiken är en helt central del av kulturpolitiken och att den blir allt viktigare i en tid då formerna för masskommunikation förändras samtidigt som auktoritära krafter växer sig starkare. Mediepolitiken är en del av de kulturpolitiska priorite-

ringar som partistyrelsen redovisar ovan, och det bör i sammanhanget nämnas att en översyn av public service-politiken pågår. Vilka arbetsgrupper som partiet bör tillsätta och vilka program som ska skrivas bör dock vara upp till partistyrelsen att prioritera. **Motion M7 bör därmed anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Motion M8 vill att Liberalerna ska verka för att skydda de världsarv i Mellanöstern som på grund av krigen och konflikterna i regionen är akut hotade. Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna i riksdagen har tagit flera sådana initiativ, och motionärens förslag är således redan partiets politik. **Motion M8 bör bifallas.**

Motion M9 argumenterar för att alla barn ska få uppleva professionell scenkonst. Partistyrelsen konstaterar att det är en del av innehållet i Skapande Skola som Liberalerna medverkade till att införa under alliansregeringens tid, och därtill en utmärkt fråga för liberaler att driva lokalt. **Med detta bör motion M9 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

I **motion M10** efterfrågas ett stärkt skydd för det rörliga och flytande kulturarvet, i samverkan med civilsamhället. Partistyrelsen vill först reda ut en viss begreppsförvirring – ibland används termen ”rörligt kulturarv” om alla uttryck för kulturarvet som går att flytta på (till skillnad från till exempel byggnader, monument och kulturlandskap). I motionen och allt oftare i den svenska debatten används det dock specifikt om fordon. Som partistyrelsen förstår problemet handlar det till exempel om att det ställs samma krav på partikelutsläpp och trafiksäkerhet på en veteranbil som på en modern. Partistyrelsen har i och för sig inget emot att regelverk etc ses över för att underlätta för till exempel museijärnvägar och museifartyg, men tycker att ställningstagandet är alltför detaljerat för landsmötet. **Motion M10 bör anses besvarad.**

Motion M11 föreslår att engelska ska bli officiellt språk i Sverige, vid sidan av svenskan. Syftet är bland annat att främja mobiliteten av arbetskraft inom EU och globalt. Partistyrelsen delar inte den uppfattningen.

Engelska är i dag officiellt språk i 54 självständiga stater. I allt väsentligt handlar det om länder där engelska är modersmål för majoritetsbefolkningen eller där engelska är ett förvaltningsspråk från kolonialtiden. (Enda undantaget från detta mönster är Rwanda.) I Sverige är det enligt de senaste beräkningarna cirka 54 000 personer som har engelska som modersmål, och Sverige har aldrig varit brittisk koloni.

Liberalerna var pådrivande för den språklag som trädde i kraft 2008, som stadfäster svenskan som huvudspråk i Sverige. Det bör noteras att det var ett aktivt val att inte använda termen ”officiellt språk”, Termen huvudspråk betonar betydelsen av svenskan som det samhällsbärande språket och ger tydliga signaler om att svenska är det språk som talas av det stora flertalet av landets invånare, samtidigt som det påminner om att det även finns andra språk att ta hänsyn till. Lagen innebär bland annat att man alltid ska kunna använda svenska i kommunikationen med det allmänna, och att det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas.

Det finns redan särskilda bestämmelser som reglerar skyldigheten för domstolar och förvaltningsmyndigheter att anlita tolk och att översätta handlingar när detta behövs. Den som behöver kommunicera med myndigheter på engelska i ett enskilt ärende kan alltså redan i dag göra det. Men på den punkten är inte engelska överordnat andra främmande språk, till exempel franska, arabiska eller tigrinja. Det finns inte heller några hinder för kommuner och myndigheter att erbjuda information på andra språk – tvärtom rekommenderas de att göra det, till exempel i de officiella riktlinjer som finns för den offentliga sektorns webbplatser. Den ”flexibla” ställning som motionären föreslår för engelskan skulle med andra ord inte på den punkten innebära någon praktisk skillnad mot i dag.

Motionären tänker sig att engelska ges status som officiellt språk vid sidan av svenska på lokal nivå. Termen ”officiellt språk” finns som sagt inte i lagtexten i dag, men om det ska ha någon meningsfull innebörd måste det handla om att engelskan får en stärkt juridisk ställning. I andra länder betyder statusen som officiellt språk exempelvis att lagar och förordningar ska utfärdas på språket, eller att alla har rätt att kommunicera med myndigheter på språket. På lokal nivå kan det handla om att ortnamn eller namn på vägar och gator blir tvåspråkiga.

Med tanke på att mycket få som bor i Sverige har engelska som modersmål, samtidigt som de flesta invånare redan har hyggliga eller goda kunskaper i engelska, är det svårt att se vilket problem som egentligen skulle lösas med motionärens förslag. Sammantaget anser partistyrelsen att **motion M11 bör avslås.**

I **motion M12** föreslås att en arbetsgrupp ska tillsättas som tar fram ett idrottspolitiskt program. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning att det är angeläget att Liberalerna har en väl utvecklad idrottspolitik. Vilka arbetsgrupper som partiet bör tillsätta och vilka program som ska skrivas bör dock vara upp till partistyrelsen att prioritera. **Motion M12 bör därmed anses besvarad.**

Civilsamhället

I detta avsnitt behandlar partistyrelsen förslagen i den rapport, ”Bortom 1900-talets välfärdsstat – En liberal politik för ett starkare civilsamhälle”, som tagits fram av förnyelsearbetsgruppen för civilsamhällesfrågor. Partistyrelsen behandlar även följdmotioner till rapporten samt andra motioner som berör civilsamhället i vid mening.

Förnyelsearbetsgruppens programförslag är ett försök att vända på perspektivet. Civilsamhället är inte ett komplement till den offentliga sektorn, det är civilsamhället som är grunden för såväl privat företagande som offentlig sektor. Arbetsgruppens vision är ett civilsamhälle som gjort sig oberoende av bidrag från den offentliga sektorn och som tar större ansvar för att bedriva välfärdstjänster vid sidan av den privata sektorn.

Punkt 1 innebär att det bör vara ett tydligt mål för samhällsutvecklingen att civilsamhällets organisationer på välfärdsområdet ska växa och utvecklas. **Partistyrelsen delar den uppfattningen, och föreslår att punkt 1 bifalls.**

Ett konkret hinder för att non-profitföretag ska kunna verka på välfärdsområdet, är kapitalförsörjningen. Det ligger i non-profitbegreppets natur att de inte är så intressanta för investerare. **Punkt 2–4** innehåller förslag för att underlätta för civilsamhällesorganisationer att kunna investera och bygga upp verksamheter.

Partistyrelsen delar ambitionen, men vill formulera de konkreta förslagen något annorlunda. Allmänna arvsfondens förvaltar kvarlåtenskap efter avlidna människor som saknar arvsberättigade släktingar eller testamente. Avkastningen används för att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. Eventuella förändringar av fondens ändamål måste göras i mycket bred politisk enighet och med stor eftertanke, av respekt för var medlen ursprungligen kommer ifrån. **Punkt 3 bör därför utgå. Punkt 2 och 4 bör slås ihop och förtydligas, och få lydelsen: ”Non-profitföretagens möjligheter att finansiera investeringar på välfärdsområdet bör förbättras, till exempel genom ett särskilt uppdrag till Almi att erbjuda lån anpassade för civilsamhällets förutsättningar.”**

Punkt 5 handlar om att verksamheten med idéburet–offentligt partnerskap (IOP) bör utvidgas. Det föreslås även i **motion M13**. Det kan till exempel handla om ett långsiktigt avtal mellan en kommun och en frivilligorganisation om verksamhet för hemlösa, eller om stöd till barn i familjehem. Med en mindre terminologisk justering föreslår partistyrelsen att **punkt 5 bifalls och att motion M13** därmed anses besvarad.

I sammanhanget tar partistyrelsen även upp **motion M14**, där det yrkas att Liberalerna engagerar sig för stöd och strukturer för utvecklingen av frivilligcentraler. Frivilligcentraler har, som motionären skriver, vuxit fram de senaste årtiondena som ett sätt att samla människor som på något sätt vill engagera sig för att hjälpa andra. Frivilligcentralerna fungerar som kontaktpunkt som hjälper till att slussa människor vidare till frivilligorganisationer.

Partistyrelsen är enig med motionären i att frivilligcentraler kan vara ett mycket värdefullt sätt att underlätta för människor att göra en insats i sitt lokalsamhälle. Samarbetsformen bygger dock på att det finns en aktiv vilja från berörda frivilligorganisationer att samverka med frivilligcentralen. Partistyrelsen principiella utgångspunkt är att det allmänna bör underlätta för människor att engagera sig och anser att det allmänna också bör eftersträva samarbetsformer med civilsamhället som möjliggör detta. Partistyrelsen vill dock inte binda sig för att frivilligcentraler alltid är den praktiska lösning som ska eftersträvas. **Med detta bör motion M14 anses besvarad.**

I **punkt 6–9** föreslår arbetsgruppen särskilt förmånliga skattevillkor för non-profitverksamhet inom välfärdsområdet och för socialt företagande, samt hur detta bör finansieras. Partistyrelsen anser att det ska råda generellt goda skattevillkor för företagande. Samtidigt som civilsamhällets aktörer har andra förutsättningar och andra drivkrafter än kommersiella företag, bör ett skattesystem inte innehålla alltför många särregler och speciallösningar.

Det skapar gränsdragningsproblem och utrymme för manipulation. Partistyrelsen föreslår att **punkt 6–7 utgår**, och ersätts av en ny punkt delvis hämtad från arbetsgruppens delrapport ”Välfärdssamhället – En proaktiv reträtt av den offentliga sektorn”, med lydelsen: **”Det behövs en samlad översyn över hur skattesystemet påverkar den civila sektorns möjligheter att bli en starkare aktör inom välfärdsarbetet. En sådan översyn måste göras med insikt om den civila sektorns unika förutsättningar och utmaningar.”**

Partistyrelsen anser inte att gåvor till politiska partier bör vara avdragsgilla. **Punkt 8 bör således få lydelsen: ”Inför skatteavdrag för gåvor för såväl privatpersoner som aktiebolag och andra juridiska personer till ideella aktörer inom välfärdsområdet i vid mening.”** Partistyrelsen menar vidare att detta program bör innehålla förslag som har en tydlig koppling till civilsamhällets villkor, och ser inte hur en höjd kapitalskatt påverkar dessa. **Punkt 9 bör därför utgå.**

Punkt 10–14 syftar till att öka civilsamhällesaktörers möjlighet att delta i offentlig upphandling. LOV ska vara huvudregeln, och upphandlingarna ska anpassas så att det är möjligt och meningsfullt för non-profitorganisationer att delta. Partistyrelsen delar uppfattningen att det är viktigt och angeläget, men tycker att det kan uttryckas lite enklare. **Punkt 11 bör få lydelsen: ”Regelverk och upphandlingar bör utformas så att det är möjligt för civilsamhällets aktörer att agera som leverantör. Det kan till exempel handla om att anpassa volymen på den upphandlade tjänsten så att det är meningsfullt för civilsamhällesaktörer att lägga anbud.” Punkt 12 och 13 bör utgå. Punkt 10 och 14 bör bifallas.**

Punkt 15–17 handlar om det offentliga stödet till idrotten. Det gör även **motion M15** och **M16**. Arbetsgruppens ambition är att idrottsrörelsens beroende av offentliga bidrag bör minska – det bör vara undantaget, inte regeln för idrottens finansiering. **Motion M15** förordar i stället att Liberalerna bör verka för att det offentliga stödet till idrotten bör öka. Partistyrelsen konstaterar att idrotten i dag har ett omfattande ekonomiskt stöd, som fördelas till idrottens olika organisationer för att främja såväl ungdomsidrott som vuxnas idrottande, både genom direkta bidrag och genom generösa skattevillkor. I jämförelse med många andra sektorer inom civilsamhället, är idrotten välförsedd med resurser. Syftet med att införa detta stöd har handlat om att främja samhällsengagemang, att genom idrotten gynna människors hälsa och om att skapa mötesplatser för människor med olika bakgrund. Liberalerna anser liksom arbetsgruppen att idrottsrörelsen har ett stort egenintresse av att bli mindre beroende av offentligt stöd, men menar att det i så fall måste ske i rätt ordning. Fokus måste vara på att undanröja eventuella hinder för egenfinansiering. Partistyrelsen värnar liksom **motion M15** det offentliga stödet till idrotten, men nivån måste vägas mot andra angelägna utgifter och bör inte avgöras av landsmötet. Ett av målen för stödet bör, som **motion M16** förordar, vara jämställdhet. Det är och har varit ett viktigt mål för statens stöd till idrotten åtminstone sedan mitten av 1990-talet.

I **punkt 15** föreslås att idrottsanläggningar som primärt är avsedda för elitverksamhet bör finansieras som företag. Partistyrelsen anser i och för sig att kommersiellt gångbar elitverksamhet bör stå på egna ben och inte stödjas med offentliga medel. Det är dock å ena sidan en generell inställning, inte något som endast berör idrottsanläggningar. Å andra sidan är den gränsdragningen i praktiken mycket svår. Elitidrott är långt från alltid, inom många idrotter endast i undantagsfall, kommersiellt gångbar, men är en viktig inspiration för breddidrotten.

Punkt 17 innebär att Riksidrottsförbundet bör ta över Svenska Spel. Partistyrelsen anser liksom arbetsgruppens reservanter att kopplingen mellan just idrotten och Svenska spel är oklar. En statlig utredning, SOU 2017:30 har nyligen föreslagit en omfattande omreglering av svensk spelmarknad. Spelmonopolet, som i praktiken spelat ut sin roll inte minst med de omfattande möjligheter till onlinespel som nu finns, ska ersättas med ett licenssystem. Partistyrelsens bedömning är att utredningens förslag innebär att föreningslivets möjligheter att använda spel som intäktskälla kommer att öka.

Punkt 15–17 bör utgå och ersättas med en punkt med lydelsen: ”Idrottsrörelsen är en omistlig del av civilsamhället. Liberalerna vill främja en fri och självständig idrottsrörelse. Det offentliga stödet till idrotten bör innebära tydligt formulerade mål och en skarp uppföljning av målen, inte en mängd riktade stöd för olika i och för sig angelägna ändamål. Hinder för idrottens möjligheter till egenfinansiering bör identifieras och undanröjas.” Motion M15 och M16 bör därmed anses besvarade.

I **punkt 18–19** framförs att bidrag till civilsamhällets organisationer ska vara generella, inte politiskt definierade och styrande. Organisationer som riktar sig till vuxna bör som huvudregel inte få offentligt stöd, och den mån verksamhet riktad till vuxna ska stödjas bör det ske genom offentlig upphandling. Partistyrelsen delar inte riktigt arbetsgruppens resonemang. Att staten alls betalar stöd till civilsamhällets organisationer är i sig ett politiskt ställningstagande – att de bidrar med något viktigt, som ökad tillit eller viktig verksamhet för grupper som annars inte skulle kunna ta del av den. Då är det också rimligt att det finns politiska mål för stödet, och ramar för vilka som inte bör få stöd. Med detta sagt, så är dagens stöd till civilsamhället ofta alltför styrande i detalj – samtidigt som kontrollen att det inte används för att gynna extremistiska och våldsbejakande värderingar är alldeles för liten.

Punkt 18–19 bör utgå. Det generella resonemanget om offentligt stöd till civilsamhället bör i programmet stå före det specifika om stödet till idrotten. **En ny punkt bör därför läggas till efter punkt 14 med lydelsen: "Det offentliga stödet till civilsamhällets organisationer ska vara långsiktigt och bör ha tydliga ramar och mål, men inte styra i detalj. Barn- och ungdomsverksamhet, samt verksamhet av, med och för grupper som annars har svårt att hävda sig bör vara prioriterat. Regelverk och kontrollen behöver skärpas så att extremistiska och våldsbejakande rörelser inte får stöd. Riktad verksamhet sker med fördel genom IOP-lösningar."**

I **punkt 20** föreslås att partistödet bör trappas ned för att på sikt avskaffas. **Motion M17** vänder sig emot detta resonemang och yrkar att punkt 20 ska utgå. Partistyrelsen anser i likhet med arbetsgruppen att det partiernas ensidiga beroende av partistöd är en fråga som behöver uppmärksammas och problematiseras. Partistyrelsen anser att partiernas egenfinansiering bör öka, och för Liberalernas del är detta något som vi arbetar målmedvetet med. Vi har bland annat höjt ambitionsnivån väsentligt för våra medlemsinsamlingar. Så som partistrukturen ser ut i dag befarar dock partistyrelsen att ett avvecklat partistöd skulle medföra betydande demokratiska problem. Vissa partier har stora kapitalstarka finansiärer i ryggen eller har miljardbelopp på banken. Andra har det inte. Valutgången bör inte avgöras av vilket parti som håller ett stort fackförbund mest om ryggen, eller av vilket parti som gjorde en lyckad tidningsaffär för något decennium sedan. **Punkt 20 bör utgå och motion M17 anses besvarad.**

En specifik aspekt på stödet till politiska partier uppmärksammas i **motion M18**, där det yrkas att stödet till kostnader för politiska sekreterare åt riksdagsledamöter knyts till varje riksdagsledamot och att ledamoten själv får välja sin politiska sekreterare.

I dag är lagen utformad så att varje riksdagsgrupp får ett ekonomiskt stöd för politiska sekreterare åt gruppens ledamöter. Stödet ska motsvara kostnaden för en sekreterare per riksdagsledamot. Varje riksdagsgrupp väljer själv på vilket sätt som gruppens kansli ska organiseras, vilket ger möjlighet att organisera ett kansli där det finns specialfunktioner för att bistå ledamöterna med samlad kompetens på olika områden, exempelvis utredare för skilda politikområden, presskontakter och väljardialog via sociala medier. Ingenting hindrar dock ett parti från att avstå att inrätta ett gemensamt kansli, utan i stället överlåta till varje ledamot att själv anställa en politisk sekreterare som i så fall får vara ledamotens alltiallo.

Motionärens förslag synes innebära att lagen ska ändras så att riksdagsgrupper inte längre ska få lov att inrätta ett gemensamt kansli som bekostas av de resurser som partigruppen tilldelas i form av medel för politiska sekreterare. Partistyrelsen anser att detta vore olyckligt att på det sättet begränsa riksdagsgruppens möjligheter att organisera sitt arbete. Partistyrelsen noterar att den liberala riksdagsgruppen sett stora fördelar med ett gemensamt kansli, eftersom detta ökar effektiviteten, underlättar samordningen och ger möjligheter att anställa personer med expertkompetens på olika områden. Den frågan bör dock även i fortsättningen avgöras av riksdagsgruppen. **Motion M18 bör därför avslås.**

Punkt 21 och 25 handlar båda om att öka kunskapen om civilsamhällets roll, utveckling och uppdrag, genom forskning och statistik. Partistyrelsen delar den uppfattningen, men vill slå ihop punkterna och utgå från en formulering i arbetsgruppens delrapport. **Punkt 21 och 25 bör utgå och ersättas av en ny punkt med lydelsen: "Kunskapen om civilsamhällets roll, utveckling och uppdrag bör öka, genom forskning och genom statistik. Staten bör skapa en strategi för forskning kring den civila sektorns förutsättningar och utvecklingsmöjligheter. Denna forskning kan med fördel drivas i en sammanhållen forskningsmiljö."**

Punkt 22 och 24 innehåller förslag för att civilsamhällesaktiviteter på nätet ska få likvärdiga villkor med civilsamhällets aktiviteter i den fysiska världen. Partistyrelsen håller med om ansatsen, men vill uttrycka det något bredare.

Det moderna civilsamhället finns i många olika former, och den tekniska utvecklingen gör det möjligt att organisera sig och uttrycka sitt engagemang på olika sätt. Många organisationer och nätverk uppstår i dag i sociala medier, ofta mycket snabbt. Ibland försvinner de lika snabbt, ibland ger det upphov till mer bestående organisationer. Regelverk och offentligt stöd är dock ofta uppbyggt för att passa de traditionella folkrörelserna, i huvudsak uppbyggda kring representativ demokrati, geografisk närhet och fysiska möten. En liberal politik för civilsamhället bör välkomna och skapa goda villkor för såväl traditionella som nya organisationsformer.

Punkt 22 och 24 bör utgå och ersättas av en ny punkt med lydelsen: ”Det moderna civilsamhället finns i många olika former, såväl traditionella folkrörelser som nya i huvudsak nätbaserade initiativ. Denna utveckling ska bejakas. Vår liberala syn på civilsamhället inkluderar även det frivilligengagemang som bedrivs digitalt.”

Punkt 23 handlar om delningsekonomins villkor. Dessa frågor hanteras utförligt i det företagandeprogram som behandlas i avsnitt C. **Punkt 23 bör därför utgå i detta program.**

I **punkt 26** föreslås att en ny stiftelsebildning bör tillskapas, för stiftelser där avkastningen ska gå till non-profitsektorn inom välfärdsområdet. Partistyrelsen vill uttrycka sig något mindre tvärsäkert och föreslår därför **att punkt 26 får lydelsen: ”Stiftelselagen bör ses över, för att undersöka om och i så fall vilka förändringar som behöver göras för att avkastningen ska gå till att utveckla non-profitsektorn inom välfärdsområdet.”**

Punkt 27 innebär att elever i gymnasieskolan skulle kunna göra ett uppdrag inom civilsamhället inom ramen för det individuella valet. Partistyrelsens inställning är snarare att skolan i dag har för många olika åtaganden. Det är välkommet om man inom hela skolväsendet, från förskolan, har goda relationer med civilsamhället och samarbetar med olika organisationer i olika ämnen och former, men det bör inte regleras. **Punkt 27 bör utgå.**

I **motion M19** föreslås att punkt 2, 6, 7, 8, 9 och 24 ska utgå, med argumentet att programförslaget är alltför inriktat på subventioner, skattelättnader och bidrag. Partistyrelsens förslag ovan innebär att dessa punkter har tonats ned, och föreslår därför **att motion M19 anses besvarad.**

Avslutningsvis, och vid sidan av programförslaget, tar partistyrelsen upp fyra motioner med olika synpunkter på statens relation till trossamfunden. I **motion M20 yrkande 1** yrkas att Liberalerna ska ta ställning för en helt sekulär stat, där religiositet ses som en privatsak. I brödtexten nämns bland annat successionsordningens krav på att statschefen ska bekänna sig till den ”rena evangeliska läran”. I **motion E51 yrkande 3** yrkas att lagen om Svenska kyrkan ska avskaffas. I **motion M20 yrkande 3** yrkas att inte bara den lagen utan all form av särlagstiftning för trossamfund avskaffas. I brödtexten nämns att det finns en särskild lag om trossamfund, vilket enligt motionärerna missgynnar de icke-abrahamitiska religionerna, individuell nyreligiositet samt sekulära livsåskådningar.

Partistyrelsen vill inledningsvis understryka att religionsfrihet och tolerans i religiösa frågor har varit en huvudtanke i liberalismen sedan den växte fram på 1600- och 1700-talen. I Liberalernas partiprogram uttrycks detta som att det liberala samhället förutsätter tankefrihet och att varje människa har rätt att uttrycka sin religiösa tro och att utöva sin religion i gemenskap, liksom frihet att inte tillhöra någon religion.

Vidare sägs i partiprogrammet att trossamfunden är en central del av det civila samhället och att staten har ett ansvar för att säkra en fri religionsutövning, men inte ska ta ställning för en viss religion eller vissa samfund. I partiprogrammet nämns att den särskilda lagen om Svenska kyrkan ska avskaffas. Partiets ståndpunkt är också att något särskilt krav inte ska ställas på statschefens religiösa tillhörighet.

Vad gäller grundsynen att staten ska förhålla sig neutral i religiösa frågor anser partistyrelsen att motionärernas synpunkter är tillgodosedda i partiets politik. Partiet arbetar också redan i dag för att alla trossamfund ska behandlas lika i juridiskt hänseende och att den särskilda lagen om Svenska kyrkan ska avskaffas. Däremot anser inte partistyrelsen att detta med nödvändighet innebär att begreppet trossamfund ska utmönstras ur all lagstiftning. Att ha en särskild lag om trossamfund kan vara praktiskt motiverat med tanke på att dessa sammanslutningar ofta är annorlunda organiserade än andra delar av det civila samhället. Det viktiga ur liberal synpunkt är att den lagen är neutralt utformad. **Partistyrelsen yrkar med**

det anförda att motionerna M20 yrkande 1 och E51 yrkande 3 anses besvarade samt att motion M20 yrkande 3 avslås.

I **motionerna M20 yrkande 2, M21 samt E51 yrkande 2** yrkas med varierande argument att alla statliga bidrag till trossamfund avvecklas. I **motion M20** motiveras förslaget med att staten ska vara helt sekulär, och även i E51 är det bärande argumentet att en avveckling skulle stärka statens sekulära karaktär. I den sistnämnda motionen anförs även särskild kritik mot bidragen till vissa samfund, såsom pingstkyrkan, Sveriges förenade muslimer och danska kyrkan.

I **motion M21** anförs att den nuvarande ordningen, där staten ger bidrag till trossamfund som bidrar till att upprätthålla de grundläggande värderingar som samhället vilar på, är en form av hyckleri eftersom stödsystemet är organiserat så att trossamfunden i praktiken beviljar sig själva bidrag. Vidare anförs att det är tveksamt om det är förenligt med religionsfriheten att ställa upp den sortens villkor för bidrag till trossamfund. Motionären anför också att staten inte ska finansiera vidskepelse.

I **motion E51 yrkande 4** samt i brödtexten till motion M21 kritiseras även att Skatteverket bistår Svenska kyrkan och vissa andra trossamfund med uppbörd av medlemsavgifter. Motionärerna anser att en statlig myndighet inte ska åläggas denna uppgift, och i den senare motionen anförs även att det strider mot principen om att negativ avtalsbindning inte är tillåten.

Med anledning av dessa motioner vill partistyrelsen först och främst understryka att trossamfunden är en stor del av civilsamhället. De flesta människor – dock långt ifrån alla – är medlemmar i ett trossamfund, i vissa fall även i flera samfund.

När offentlig bidragsgivning till samfund diskuteras vill partistyrelsen också påminna om den neutralitetsprincip som uttrycks i partiprogrammet. Staten ska försvara religionsfriheten, liksom rätten att inte tillhöra en religion. Staten ska säkerställa att den fria religionsutövningen kan bedrivas, men ska inte ta ställning för en viss religion eller ett visst samfund. Frågan här handlar alltså närmast om hur den statliga neutraliteten i religiösa frågor ska komma till uttryck när det gäller bidragsgivning.

För den som anser att staten inte alls ska ge något ekonomiskt stöd till civilsamhället är saken enkel. Eftersom trossamfunden är en del av civilsamhället ska i så fall inte heller dessa ha stöd. Men Liberalerna har sedan mycket länge tagit ställning för att det är principiellt försvarbart och även önskvärt att staten ger ekonomiskt stöd till civilsamhället.

Är det i så fall möjligt att förena bidragsgivning till trossamfund med principen om att staten ska vara religiöst neutral? Ja, förutsatt att bidragsgivningen inte snedvrids så att staten medvetet gynnar en viss religion och förutsatt att bidragssystemet inte är utformat så att staten gynnar religiösa samfund mer än de sekulära delarna av civilsamhället.

Motionärerna framför argumentet att en sekulär stat förutsätter att inga bidrag ges till trossamfund. Men ett sådant resonemang leder fram till ståndpunkten att staten inte ska ge bidrag till vissa delar av civilsamhället just därför att det där förekommer religionsutövning. I så fall är staten inte neutral utan snarare avståndstagande till religion.

Detta uttrycks också i en av motionerna, där det sägs att staten inte ska finansiera vidskepelse. Men partistyrelsen menar att det i ett liberalt samhälle måste överlåtas till den enskilde att ta ställning i religiösa frågor och att staten inte ska lägga någon synpunkt på detta, vare sig i positiv eller i negativ riktning.

Partistyrelsen anser därför att den del av civilsamhället som utgörs av trossamfund inte ska uteslutas från bidragsgivning enbart för att de är religiöst grundade. Ett sådant ställningstagande skulle innebära att staten tar ställning mot trossamfund, vilket i sig är oförenligt med principen om religiös neutralitet. Samtidigt ska inte staten oskäligt gynna trossamfund framför andra delar av civilsamhället. Med tanke på de bidragsbelopp det här är fråga om kan inte partistyrelsen finna att det skulle vara fallet.

När det gäller att Skatteverket bistår vissa trossamfund med uppbörden av medlemsavgifter konstaterar partistyrelsen att detta var en del av den flerpartiuppgörelse som låg bakom att Svenska kyrkan skildes från staten vid millennieskiftet. På den tiden Svenska kyrkan var statskyrka var kyrkoskatten en del av den statliga skatteuppbörden, och eftersom Svenska kyrkan var helt beroende av detta system hade ett tvärt upphörande lett till att Svenska kyrkan i praktiken stått utan möjlighet att samla in medlemsavgifter.

Skatteverket har därför även fortsättningsvis haft i uppgift att samla in medlemsavgifterna till Svenska kyrkan (kyrkoavgiften), men för att systemet ska vara religiöst neutralt har

samma möjlighet öppnats också för andra registrerade trossamfund. Dessa betalar då en administrativ avgift som ska täcka Skatteverkets kostnader. Svenska kyrkan är befriad från denna administrativa avgift men får i gengäld inte lov att ansöka om statsbidrag hos Myndigheten för stöd till trossamfund.

Partistyrelsen är väl medveten om att det går att anföra principiella argument mot att staten ska hjälpa till med uppbörd av avgifter till fristående trossamfund. En eventuell förändring av detta system måste dock ske på ett sätt som möjliggör för samfunden att upprätthålla sin verksamhet.

Vad gäller frågan om s.k. negativ avtalsbindning vill partistyrelsen framhålla att lagen ålägger andra samfund än Svenska kyrkan att skaffa skriftligt samtycke från de personer vilkas avgift ska tas in med statlig hjälp. Någon negativ avtalsbindning föreligger alltså inte i den delen. Däremot kan kritik riktas mot att motsvarande inte gäller för Svenska kyrkan, och som nämns anser Liberalerna redan i dag att Svenska kyrkan ska ha samma rättsliga ställning som andra trossamfund. Med det anförda yrkas att **motionerna M20 yrkande 2, M21 och E51 yrkande 2 och 4 avslås.**

Slutligen yrkas i **motion M22** att Liberalerna ska verka för att övriga politiska partier, särskilt våra tilltänkta regeringspartner, ska följa Liberalerna och upphöra med att blanda sig i Svenska kyrkans inre arbete. Exempelvis riktar motionärerna kritik mot att Centerpartiet och Socialdemokraterna fortsätter med aktivt partipolitiskt arbete inom samfundet i fråga. Partistyrelsen har ingen annan åsikt än motionären vad gäller att Svenska kyrkan inte ska vara en arena för de politiska partierna. Detta kan vi också ge uttryck för i den allmänna opinionsbildningen. Däremot är det svårt att se hur frågan skulle kunna uppmärksammas i parlamentariska organ eller i ett framtida regeringssamarbete utan att riskera att förstärka den politisering som både partistyrelsen och motionären anser inte är önskvärd. **Med detta bör motion M22 anses besvarad.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 1: "**Uppgradera skolbiblioteken.** Att säkerställa läslusten samtidigt som nyfikenheten till konst och kultur grundläggs tillsammans med ett kritiskt tänkande är en nödvändighet för våra barn och unga. Därför måste också skolbibliotekens roll, och särskilt de pedagogiska bildningsresurserna i form av skolbibliotekarier och liknande, lyftas. På samma sätt som det finns riktvärden för antal elever per skolsköterska (en på 400) menar vi att det ska finnas också för pedagogiska bildningsresurser – en på 400 elever. Ett välfungerande skolbibliotek är en del av den pedagogiska spetsverksamheten och en grundsten i en liberal kulturpolitik. Väl fungerande skolbibliotek är därför en avgörande nyckel för att öka likvärdigheten."
2. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 2: "**Lyft bibliotekens status.** Bibliotekens roll har varit och kommer alltjämt att vara ett öppet rum – öppet för alla utan legitimation; en demokratiresurs. Här tillgängliggörs litteratur, här kan medborgarkontakter tas, här kan konsten leva och kulturen froda. Som en del i integrationsarbetet visar också flera projekt i Norden att biblioteken kan vara en resurs också för studieförbund och för civilsamhället i form av föreningar att interagera med nya medborgare. Biblioteken i dag är mer än en samling böcker till utlåning – de är också en plats där det finns någon att hålla i handen när man söker information, när man bildas och utbildas. Bibliotek är inte en plats där man får bete sig hur som helst. Den som upprepade gånger missköter sig och stör andra måste därför kunna stängas av."
3. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 3: "**En nationell biblioteksamordning.** En handlar om nationell biblioteksamordning både vad gäller e-böcker och vanliga pappersböcker. För e-böcker handlar det om licenser och för pappersböcker handlar det om logistik; att hantera ett flöde över landet. I samverkansmodellen är i dag regionbiblioteken utsatta, till förmån för scenerna som oftast syns och hörs betydligt mer. Det här menar vi måste lösas i en nationell biblioteksstrategi där hela kedjan av skolbibliotek, folkbibliotek, stadsbibliotek och länsbibliotek tillsammans med bokbussarna belyses. En del i detta är också att införa ett nationellt lånekort."

4. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 4: "**Tillgängliggör e-böcker.** Låntagare måste kunna låna och konsumera medier i de kanaler som de själva väljer, även digitala. E-böcker ska därför, i likhet med tryckta böcker, kunna tillgängliggöras på folkbiblioteken för att biblioteken ska kunna uppfylla sitt grundläggande uppdrag, bidra till välinformerade medborgare som genom en fri och obunden tillgång till kunskap, tankar, kultur och information kan göra självständiga ställningstaganden och delta i utvecklingen av demokratin. Bibliotek ska kunna anskaffa e-böcker till skäliga priser och på rimliga villkor och att författare ges skälig ersättning för e-bokutlåning till allmänheten. Detta samlat kräver en gemensam europeisk upphovsrättslagstiftning som är ändamålsenlig och ger bibliotek möjlighet att anskaffa och låna ut e-böcker."
5. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 5: "**Nationellt kunskapscentrum för musik- och kulturskolan.** Musik- och kulturskolan är en viktig verksamhet för att ge barn och unga möjlighet att tillägna sig kulturella färdigheter. Kvaliteten inom musik- och kulturskolan är mycket skiftande mellan olika kommuner. Vi anser att undervisningen måste bedrivas med höga konstnärliga ambitioner. Det är viktigt att kulturskolans bidrag går till att barn och ungdomar får utvecklas och ta tillvara sina konstnärliga talanger. De skattemedel som investeras i verksamheten ska komma många barn och ungdomar till godo och man bör arbeta för att nå fler elever utan att ge avkall på kvalitetskraven i undervisningen. För att kunna höja kvaliteten vill vi införa ett nationellt kunskapscentrum för musik- och kulturskolan. Ett sådant centrum bör bland annat ha till uppgift att samla fakta, forskning och erfarenheter samt sprida detta till musik- och kulturskolor runt om i landet."
6. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 6: "**Öka internationaliseringen.** Sveriges kulturliv berikas av influenser från andra kulturer och vi vill uppmuntra till fler internationella utbyten. En framträdande position på den internationella scenerna inom litteratur, musik, film och konst är viktig del av Sverigebilden, men också en viktig del av att möta det nya oväntade. Sverige ska också sträva efter att vara attraktiv scen för konstnärer från andra delar av världen. Fler fristadsförfattare och fristadsbostäder behövs över hela landet. Fristadssystemet ska vara öppet också för andra konstnärer. Den främsta förutsättningen för det är att garantera att Sverige fortsätter att ha konkurrensfördelar som kunskaps- och teknik-nation. I detta arbete är alla insatser på kultur och bildningsområdet, liksom goda skattevillkor viktiga. Men det behövs också speciella satsningar för att ge kreatörer och kulturarbetares möjlighet att arbeta från Sverige mot den globala kulturmarknaden. Sverige ska vara en attraktiv plats för konstnärer att verka på, skapandet av kreativa miljöer ska vara prioriterat i stadsplaneringen, stadsutvecklingen och arkitekturstrategi."
7. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 7: "**Uppsökande verksamhet.** De institutioner som erhåller statlig finansiering bör ha till uppdrag att söka ny publik. Uppdraget bör handla såväl om att bryta sociala som regionala skillnader i kulturkonsumtion. De nationella institutionerna bör sträva efter att nå publik i hela landet, bland annat genom turnéer, digitala sändningar och samarbete med folkbildningens aktörer. De närmaste åren ska såväl Kungliga Operan som Dramaten sannolikt genomgår stora renoveringar. I samband med dessa bör et särskilt uppsökande uppdrag ges."
8. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 8: "**Ett nytt konstnärligt nationellt uppdrag.** Vid sidan av den nationella institutionerna med nationellt uppdrag bör ett särskilt konstnärligt nationellt uppdrag, där en viss scen får i uppdrag att vara konstnärligt drivande under en viss period. Det skulle till exempel kunna handla om att ge en regional opera, dansteater, teater, konserthus ett särskilt flerårigt statligt stöd för att utveckla sin konstformer och nå ny publik. Syftet bör vara att långsiktigt bredda sin förankring i hela landet. Sponsring ska bli lättare och donationer till kulturella ändamål ska vara avdragsgill."
9. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 9: "**Statliga bidrag och anslag ska vara kvalitetsdrivande.** På flera områden finns i dag koppling mellan kvalitet och bidrag, det gäller till exempel för litteraturstödet. Vi menar att alla statliga bidrag och anslag till institutioner, kulturskapare, fria grupper etc. ska vara utformade på ett sätt som bidrar till långsiktig kvalitetsutveckling. Särskilda utvärderingsgrupper – med armlängds avstånd till politiken – bör tillsättas på respektive område för att utvärdera kvalitetsaspekter. Internationellt deltagande i dessa grupper bör eftersträvas. För att frigöra resurser till nyskapande och hög kva-

litet måste verksamheter av dålig kvalitet kunna läggas ner. Det bör ske i betydligt större omfattning än nu. Slentrianmässig anslags- och bidragsgivning är aldrig bra, särskilt inte inom kulturområdet. För att stärka kvalitetsaspekten och undvika slentrian bör utlysningar och platsannonser etc. utformas könsneutralt och intervjugrupperna bör bestå av både män och kvinnor."

10. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 10: "**Folkbildningens ställning ska stärkas.** Med folkbildningens viktiga arbete i fokus – att bidra med diskussioner, debatter, föreläsningar, studiecirklar och utställningar över hela landet – kan bildningen och kulturen leva och frodas. Därför måste stödet till folkbildningen också präglas av långsiktighet. De förslag som kommer från statligt håll om särskilda anvisningar och satsningar inom säområden fragmentiserar och försvårar det som ska vara fritt och frivilligt. Med en stark tilltro till folkbildningen och dess förmåga att, likt liberaler, utgå från vars och ens möjlighet men också olika förutsättningar, vilja växa, utvecklas och bidra kan också samhället växa."

11. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 11: "**Genomför humaniorasatsning på högskolor och universitet.** Humaniora har under lång tid varit i strykklass på högskolor och universitet. Kvalitet har betonats i politiken för den högre utbildningen. Men det finns fortfarande anledning att vara oroad över humanioras ställning. Ett land som inte satsar tillräckligt på humaniora och klassisk bildning blir ett fattigare land. Därför bör nästa mandatperiod inledas med en bred humaniorasatsning på högskola och universitet. Denna satsning innebär en höjning av kvaliteten på utbildningen och förbättrade villkor för forskningen."

12. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 12: "**Lyft fram det främsta av kulturarvet.** Museer, nationalscener och andra kulturinstitutioner ska i mycket hög utsträckning digitalisera och tillgängliggöra den del av världens kulturarv som Sverige förvaltar. Att t.ex. göra museernas konstsamlingar åtkomliga via nätet skulle göra dem tillgängliga för allmänheten på ett helt annat sätt än i dag, särskilt eftersom samlingarna är mycket större än vad som kan visas i museernas egna lokaler. För att underlätta den nyfiknes möjlighet till överblick i den digitala tiden bör institutionerna ges i uppdrag att lista sina främsta verk. En portal bör skapas där digitala exemplar av de mest kvalitativa delarna av svenskt kulturarv lyfts fram."

13. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 13: "**Självständiga kulturinstitutioner.** Även om armlängds avstånd upprätthålls är finansieringen av svensk kultur en svaghet för självständigheten. Kulturinstitutionerna i Sverige är starkt beroende av offentlig finansiering. Det är en svaghet som minskar självständigheten. Det är bra för demokratiska samtalet med fria självständiga och starka kulturinstitutioner. Liberalerna står för fortsatt höga ambitioner i den offentliga kulturpolitiken och menar snarare att kulturens offentliga stöd bör öka. För att öka självständigheten är det dock viktigt att finansieringen är bred. Därför bör bidrag och anslag kompletteras med en offensiv politik för att öka andra finansieringskällor. Villkoren för privata sektorns stöd måste förbättras. Avdragsrätt för inköp bör införas, stiftelsers möjlighet att ge kulturstöd öka och villkoren för olika former av privat sponsring av kultur förbättras. På fler områden bör finansiering som litteraturstödet eftersträvas."

14. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 14: "**Självständig filmproduktion.** Den statliga filmpolitik som regeringen införde är ett dubbelt misstag. Det innebär dels att filmens resurser minskar, dels ökat beroende av staten. Liberalerna vill se en filmpolitik som vårdas, värnas och utvecklas av de parter som är engagerade i att utveckla film. Statens roll bör handla om att skapa goda villkor, inte riktade bidrag. Det statliga filmpolitiken bör därför ersättas av en bred partsöverenskommelse där alltifrån filmskapare till bredbandsbolag finns representerade."

15. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 15: "**Självständiga kulturutövare.** Fler långa stipendier på fem till tio år bör inrättas för att fler kulturskapare ska få möjlighet att söka och få dessa stipendier. Fördelning av stipendierna ska ske utifrån kvalitetsaspekter. Frilansande kulturskapares sociala trygghet måste stärkas. En utredning bör tillsättas som ser över villkoren för pensioner, intjänandegrunder och möjligheten att "fondera" inkomster över flera år för att jämna ut inkomster. Samtidigt bör högskolor med konstnärlig inriktning få i uppdrag att se över möjligheterna till kompetensutveckling/vidareutveckling av konstnärer och kulturarbetare. Skatteverket ska ha ett särskilt kontor för kulturskapare, som kan

hjälpa till med rådgivning och information. Liknande arrangemang bör kunna skapas inom Försäkringskassan."

16. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 16: "**Självständiga medier.** En liberal mediepolitik drivs av insikten att demokratin inte fungera måste vi ha en media som fungerar med pålitlighet och som lever upp till liberala presstraditioner och äger oberoende. För att säkerställa att politiken granskas, att den tredje statsmakten som utomstående granskare av staten, rättssystemet och näringsliv upprätthålls och för att ge medborgarna förutsättningar att fatta upplysta beslut i sin vardag. Den förhöjda momsen på digitala tidningar ska avskaffas och det nuvarande presstödet ska omvandlas till ett stöd för lokal granskande journalistik. Den svenska tryck- och yttrandefrihetslagstiftningen ska upprätthållas mot europeiska rättstraditioner med mindre heltäckande konstitutionellt skydd för det fria ordet. Vi vill också inrätta en fristående fond för att ytterligare stödja granskande journalistik."
17. **att** landsmötet bifaller partistyrelsens förslag till kulturpolitiska prioriteringar punkt 17: "**Självständig public service.** Public service ska fortsatt ha ett brett uppdrag och sträva efter kvalitet och relevans i olika genre. Därför ska finansieringen av public service vara teknikoberoende och ge public service-medierna ett skydd från kortsiktiga politiska beslut. Vi vill avskaffa tv-licensen och ersätta den med en allmän avgift. Vi ser i dagsläget en styrka i organiseringen i tre fristående bolag då det styrker oberoendet och stärker bildningens roll. Utbildningsradion har ett särskilt viktigt uppdrag för bildningen, minoriteter och mångfald. Vi vill värna UR:s särställning. För att ytterligare störda självständigheten vill vi utreda en utveckling av den gemensamma ägar- och ledningsstrukturen för public service. En möjlighet till detta är en utvecklad modell med en stiftelseägd styrelse som agerar som mellanhand och garant mellan regeringen och public servicebolagen. Vi vill återinföra medborgarföreträdare på insynsplatser i styrelserna för public service-bolagen."
18. **att** motion M1 anses besvarad
19. **att** motion M2 anses besvarad
20. **att** motion M3 avslås
21. **att** motion M4 anses besvarad
22. **att** motion M5 avslås
23. **att** motion M6 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
24. **att** motion M7 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
25. **att** motion M8 bifalls
26. **att** motion M9 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
27. **att** motion M10 anses besvarad
28. **att** motion M11 avslås
29. **att** motion M12 anses besvarad
30. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 1 bifalls: "Upprätta ett tydligt politiskt mål för en samhällsutveckling med tillväxt och utveckling av civilsamhällets organisationer inom välfärden. Det är den politiska viljan som har gett förutsättningarna för en sådan utveckling i alla de länder där civilsamhället har en stark ställning i välfärdstjänsterna."
31. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 2 och 4 utgår till förmån för en ny punkt med lydelsen: "Non-profitföretagens möjligheter att finansiera investeringar på välfärdsområdet bör förbättras, till exempel genom ett särskilt uppdrag till Almi att erbjuda lån anpassade för civilsamhällets förutsättningar."
32. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 3 utgår
33. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 5 ges lydelsen: "Utvidga verksamheten med IOP (idéburet–offentligt partnerskap) där civilsamhällets aktörer och offentlig sektor samverkar kring gemensam verksamhet."
34. **att** motion M13 därmed anses besvarad
35. **att** motion M14 anses besvarad
36. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 6–7 utgår till förmån för en ny punkt med lydelsen: "Det behövs en samlad översyn över hur skattesystemet påverkar den civila sektorns möjligheter att bli en starkare aktör inom välfärdsarbetet. En sådan över-

syn måste göras med insikt om den civila sektorns unika förutsättningar och utmaningar."

37. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 8 ges lydelsen: "Inför skatteavdrag för gåvor för såväl privatpersoner som aktiebolag och andra juridiska personer till ideella aktörer inom välfärdsområdet i vid mening."
38. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 9 utgår
39. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 10 bifalls: "Gör LOV till huvudregeln och LOU till undantaget vid offentligt finansierad tjänsteproduktion med privata utförare, där detta är möjligt och relevant."
40. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 11 ges lydelsen: "Regelverk och upphandlingar bör utformas så att det är möjligt för civilsamhällets aktörer att agera som leverantör. Det kan till exempel handla om att anpassa volymen på den upphandlade tjänsten så att det är meningsfullt för civilsamhällesaktörer att lägga anbud."
41. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 12 utgår
42. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 13 utgår
43. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 14 bifalls: "Öppna fler områden inom kommunal service för ideella aktörer, exempelvis fritidsverksamhet vid skolor, mattjänst och liknande serviceverksamhet."
44. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 15–17 utgår till förmån för en ny punkt med lydelsen: "Idrottsrörelsen är en omistlig del av civilsamhället. Liberalerna vill främja en fri och självständig idrottsrörelse. Det offentliga stödet till idrotten bör innebära tydligt formulerade mål och en skarp uppföljning av målen, inte en mängd riktade stöd för olika i och för sig angelägna ändamål. Hinder för idrottens möjligheter till egenfinansiering bör identifieras och undanröjas."
45. **att** motion M15 anses besvarad
46. **att** motion M16 anses besvarad
47. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 18–19 utgår till förmån för en ny punkt efter punkt 14 med lydelsen: "Det offentliga stödet till civilsamhällets organisationer ska vara långsiktigt och bör ha tydliga ramar och mål, men inte styra i detalj. Barn- och ungdomsverksamhet, samt verksamhet av, med och för grupper som annars har svårt att hävda sig bör vara prioriterat. Regelverk och kontrollen behöver skärpas så att extremistiska och våldsbejakande rörelser inte får stöd. Riktad verksamhet sker med fördel genom IOP-lösningar."
48. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 20 utgår
49. **att** motion M17 därmed anses besvarad
50. **att** motion M18 avslås
51. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 21 och 25 utgår till förmån för en ny punkt med lydelsen: "Kunskapen om civilsamhällets roll, utveckling och uppdrag bör öka, genom forskning och genom statistik. Staten bör skapa en strategi för forskning kring den civila sektorns förutsättningar och utvecklingsmöjligheter. Denna forskning kan med fördel drivas i en sammanhållen forskningsmiljö."
52. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 22 och 24 utgår till förmån för en ny punkt med lydelsen: "Det moderna civilsamhället finns i många olika former, såväl traditionella folkrörelser som nya i huvudsak nätbaserade initiativ. Denna utveckling ska bejakas. Vår liberala syn på civilsamhället inkluderar även det frivilligengagemang som bedrivs digitalt."
53. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 23 utgår
54. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 26 ges lydelsen: "Stiftelselagen bör ses över, för att undersöka om och i så fall vilka förändringar som behöver göras för att avkastningen ska gå till att utveckla non-profitsektorn inom välfärdsområdet."
55. **att** civilsamhällesgruppens rapport punkt 27 utgår
56. **att** motion M19 anses besvarad
57. **att** motionerna M20 yrkande 1 och E51 yrkande 3 anses besvarade
58. **att** motion M20 yrkande 3 avslås
59. **att** motionerna M20 yrkande 2, M21 och E51 yrkande 2 och 4 avslås
60. **att** motion M22 anses besvarad

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

1. Upprätta ett tydligt politiskt mål för en samhällsutveckling med tillväxt och utveckling av civilsamhällets organisationer inom välfärden. Det är den politiska viljan som har gett förutsättningarna för en sådan utveckling i alla de länder där civilsamhället har en stark ställning i välfärdstjänsterna.
2. Inför särskilda, statligt finansierade, investeringslån för non-profitorganisationer med generella – ej politiskt styrande – villkor för investeringar inom välfärdsområdet.
3. Ge Allmänna arvsfonden ett uppdrag att finansiera ett ökat deltagande av civilsamhället inom offentligt finansierad välfärdsverksamhet.
4. Låt staten skapa fonder ur vilka civilsamhällets aktörer kan söka bidrag eller lån för verksamhet inom offentligt finansierad välfärdsverksamhet.
5. Utvidga verksamheten med IOP (ideellt–offentligt partnerskap) där civilsamhällets aktörer och offentlig sektor samverkar kring gemensam verksamhet.
6. Förändra bolagsskatten så att non-profitaktörer inom välfärdsområdet kan beskattas mildare än aktiebolag för visade överskott som återinvesteras i ny välfärdsverksamhet.
7. Minska arbetsgivaravgifterna för socialt företagande med hänvisning till bolagens syfte att minska den offentliga sektorns kostnader för socialtjänst i vid mening.
8. Inför skatteavdrag för gåvor för såväl privatpersoner som aktiebolag och andra juridiska personer till ideella aktörer inom välfärdsområdet i vid mening. Detta inkluderar gåvor till politiska partier.
9. En ökad beskattning av kapital kan finansiera det bortfall av skatteintäkter som blir följden av att civilsamhället får lättnader vad gäller arbetsgivaravgifter och bolagsskatt, samt att gåvor till civilsamhället skattebefrias.
10. Gör LOV till huvudregeln och LOU till undantaget vid offentligt finansierad tjänsteproduktion med privata utförare, där detta är möjligt och relevant.
11. Varje offentlig upphandling ska, där det är relevant, utformas så att det är möjligt för civilsamhällets aktörer att agera som leverantör. Det kan till exempel handla om att anpassa volymen på den upphandlade tjänsten så att det är meningsfullt för civilsamhällesaktörer att lägga anbud. En uppföljning av sådana upphandlingsvillkor ska vara offentligt spårbar.
12. Gör det möjligt att även vid LOV inrikta upphandlingen till non-profitorganisationer.
13. Inför en nedre gräns för krav på upphandling av välfärdstjänster via LOU när den sker riktad till non-profit organisationer.
14. Öppna fler områden inom kommunal service för ideella aktörer, exempelvis fritidsverksamhet vid skolor, mattjänst och liknande serviceverksamhet.
15. Offentligt ägda idrottsanläggningar som primärt är avsedda för elitverksamhet ska som huvudregel finansieras på likartat sätt som andra företag. Exempelvis ska offentlig medfinansiering förutsätta partnerskap på lika risk med berörda klubbar och andra privata aktörer.

16. Minska idrottsrörelsens beroende av den offentliga sektorns politiskt styrande bidragssystem. Offentliga bidrag ska vara undantaget, inte regeln, för finansiering av idrottsrörelsen.
17. Låt svensk idrott genom Riksidrottsförbundet ta över Svenska spel.
18. Tillåt enbart generella bidrag till civilsamhällets organisationer. Inga politiskt definierade, styrande bidrag.
19. Bidrag till organisationer inom civilsamhället vars verksamhet riktar sig till vuxna ska som huvudregel inte omfattas av det offentliga uppdraget. Sådan verksamhet som riktar sig till vuxna ska vid behov ske genom offentlig upphandling.
20. Minska partiernas beroende av den offentliga sektorn. Inled omedelbart en nedtrappning av partistödet för att till slut avskaffa det.
21. Finansiera en nationell universitetsanknuten forskningsmiljö som har till uppdrag att belysa civilsamhällets roll, utveckling och uppdrag.
22. Samma regler ska gälla för nätet som för den fysiska världen, ingen speciallagstiftning för nätbaserade ideella aktiviteter.
23. Beskatta inte bort den nya delnings- och låneekonomin. Samma beskattning ska gälla som för traditionell företagsamhet.
24. Crowdfunding och liknande ska vara skattebefriad när den riktas till den ideella sektorn, och lågbeskattad när den riktar sig till enskilda verksamheter utan avkastningskrav.
25. Ge SCB ett utökat uppdrag att ta fram allsidig offentlig statistik gällande den civila sektorns bidrag till samhället.
26. Tillskapa en ny form av stiftelsebildning, om stiftarens vilja är att hela avkastningen ska gå till non-profitsektorns utveckling inom välfärdsområdet.
27. Utred möjligheterna för gymnasieskolan att genomföra ett för eleven obligatoriskt uppdrag inom civilsamhället inom ramen för elevens individuella val.

Motioner

M. Kultur och civilsamhälle

Kultur- och mediepolitik

M1. Kulturpolitiskt program

Mari Lindahl, Habo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska besluta om att tillsätta en arbetsgrupp som tar fram ett förslag till kulturpolitiskt program
2. **att** Liberalerna innan valet 2018 tar beslut om ett kulturpolitiskt program

Gör vi en tillbakablick så har Liberalerna (tidigare Folkpartiet) alltid varit en stolt bärare av kulturfrågor och alltid framhållit kulturens nödvändighet för ett demokratiskt samhälle.

I dag har vi liberaler försummat denna viktiga del i vår politiska plattform. Kulturen är en värdefull del i vår samhällsutveckling och vårt kulturarv en påminnelse om vart vi kommer ifrån och ger oss riktningen framåt. Olika kulturyttringar ger oss fantastiska verktyg som ger oss förståelse för varandras likheter och olikheter.

Inte minst i integrationsarbetet kan vi mötas och känna samhörighet oavsett bakgrund. Vi har även många presumtiva väljare som i dag väljer andra partier på grund av vår otydlighet i kulturpolitiska frågor.

M2. Möjlighet till kultur i hela landet

Lovisa Aldrin, Halmstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig positiva till kultursamverkansmodellen och tydliggör detta i partiprogrammet
2. **att** Liberalerna verkar för att modellens utformning inte riskerar att urholka de regionala institutionerna

Kulturen har aldrig varit viktigare. När demokratin hotas i åtskilliga länder har det varit kulturen som först har drabbats. Anledningen till detta är densamma som gjorde att Stalin förbjöd konstnärer att måla för abstrakta målningar, kultur är näring åt den fria tanken. I Sverige har vi en väl fungerande demokrati, men det finns tendenser i samhället där man vill begränsa och strama åt kulturen. Kulturpolitikernas viktigaste uppgift är just armlängds avstånd. För att säkerställa att det får finnas tillgång till professionell kultur var du än bor i Sverige bör Liberalerna tydligt markera att vi är för samverkansmodellen. Denna modell ger regionerna själva rätten att fördela de statliga medlen vilket flyttar besluten till dem som känner verksamheten. Sedan modellen infördes har kulturlivet fått ett stort lyft i många regioner med mycket landsbygd. Det finns viss utvecklingspotential i modellen och modellen öppnar upp vägar till dialog med såväl civilsamhälle som stat. Låt kulturen frodas, i hela landet.

M3. Gör kultursamverkansmodellen till motorn för en bättre kultur i hela landet

Henrik Edin, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att på sikt regionalisera Operan, Dramaten och andra scen-institutioner som ligger under statligt ansvar
2. **att** Liberalerna verkar för att de resurser som frigörs av regionaliseringen ska återinvesteras i kultursamverkansmodellen

Kulturen har en viktig roll att spela i ett fritt och öppet samhälle. En liberal kulturpolitik bör därför verka för större kvalitet och större tillgänglighet. Kultursamverkansmodellen – som introducerades 2011 av Alliansregeringen – har i flera undersökningar framhållits som en katalysator för bättre kulturpolitiska dialoger runtom i landet. Det är en modell som bör ligga i linje med Liberalernas kulturpolitik.

Alla landsting och regioner är delaktiga i modellen förutom Stockholms län. I stor utsträckning beror rådande ordning på att Stockholm läns landsting inte har ansvar för många av de offentligt finansierade scener som finns i Stockholm – det har staten. Att på sikt regionalisera de statliga scenerna i Stockholm skulle innebära att kultursamverkansmodellens positiva effekter blir mer omfattande. På sikt skulle det resultera i högre kvalitet på kulturutbudet i hela landet.

Regionaliseringsfrågan är främst en fråga om kvalitet, men inte heller ur ett ekonomiskt perspektiv finns det starka argument för att staten ska ansvara för kulturinstitutionerna. 2016 uppgick Stockholms läns landstings kulturbudget till 443 miljoner kronor. Samma år uppgick Västra Götalandsregionenes kulturbudget till 1 397 miljoner kronor. Operan och Dramatens budgetar uppgick till 682 miljoner kronor. I det fall Stockholms läns landsting skulle ta fullständigt ansvar för kulturinstitutionerna skulle kulturbudgeten inte överstiga Västra Götalandsregionens dito. Dessutom är skattebasen mer fördelaktig i Stockholms län; befolkningen är både större och rikare än i Västra Götalandsregionen.

Regionaliseringen av kulturinstitutionerna bör emellertid inte leda till en minskning av kulturbudgeten. De resurser som frigörs bör skjutas direkt in i kultursamverkansmodellen, till gagn för ett bättre kulturutbud i hela landet.

M4. Se över avgiftsfria museer

Lovisa Aldrin, Halmstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna utreder förslaget till kostnadsfria museer med syfte att jämna ut de skillnader som reformen medfört

För tillfället har vi återfört att alla statliga museer i Sverige ska vara avgiftsfria. Tyvärr är detta en oerhört kostsam reform som bidrar till att öka klyftan mellan huvudstaden och övriga landet. Av de statliga museer som finns är det endast ett som inte ligger i Stockholm. Det ligger i Göteborg. Så finns det även en filial till ett Stockholmsbaserat museum i Malmö.

De museer som människor går till i övriga Sverige är både privata och även landstingsägda/stiftelseägda med enbart offentliga finansiärer. Då dessa inte har fått en indexuppräkning på sina statliga bidrag som motsvarar kostnadsökningarna behöver många inte bara ta ut en entréavgift utan även höja denna. Följden blir att de som inte bor nära Stockholm och inte heller möjlighet att åka dit måste betala inträde varje gång de ska besöka ett museum. Då vi resonerar att det är viktigt ur ett bildningsperspektiv att människor ska kunna besöka museum borde detta rimligtvis även gälla exempelvis Hallands kulturhistoriska museum (där ni hittar Bockstensmannen) såväl som Moderna museet. Länsmuseer runt om i Sverige vittnar om turister som valt att inte lösa entréavgiften då det framkom att museet inte var kostnadsfritt.

Det finns en stor problematik i de avgiftsfria museerna, samtidigt som staten inte kan bestämma hur regioner/landsting/stiftelser väljer att besluta kring entréer. Däremot finns det alternativa lösningar. En av dessa är att säkerställa att det finns tillräckligt med medel i kultursamverkansmodellen så de regionala medlen inte äts upp av att täcka till hål utan kan gå till satsningar som gör skillnad i medborgarnas liv.

M5. Avskaffa dubbning

Håkan Borg, Nyköping
Bo Lindström, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** avskaffa dubbning av filmer och andra tv-program från andra europeiska länder

Det görs utmärkta försök att ena Europa. Just nu är det Brexit som stör. Televisionen är i dag det mest använda massmediala medlet. Det är beklagligt att stora länder som t.ex.

Tyskland och Frankrike dubbar sina program i stället för att personerna kan tala sitt modersmål och undertexten visar vad som sägs.

Undertexten fyller en stor funktion, då den ger språkutbildning. Den kan dessutom användas om man vill dämpa ljudet för att inte störa andra personer i närheten. Sverige har varit förskonat från dubbning och en stor del av de språk som våra barn lär sig via tv-tittande gör de redan i tidig ålder.

Liberalerna bör verka för att dubbning avskaffas.

M6. Bilda ett hbt-museum

Mats Nordström, Täby
Richard Brodd, Göteborg
Paula Ternström, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att ett hbt-museum bildas för att bli ett nationellt resurscentrum för insamling och dokumentation av hbtq-personers kulturarv

Under alliansregeringen presenterades en hbt-strategi med det övergripande målet att Sverige ska var världens bästa hbt-land. Vi är inte där än, men på god väg. För att manifestera detta, bevara hbt-gruppens kulturarv och för att stärka Sverige som en attraktiv destination för hbt-resenärer och andra besökare, så menar HBT-liberaler att Liberalerna ska verka för ett hbt-museum.

Museer sitter i dag med samlingar som i huvudsak beskriver heterosexuellas historia. Den hbt-historia som finns tolkas ofta heteronormativt. Under århundraden har hbt-historien gömts undan eller förnekats. Tydliga riktlinjer finns för bevarandet av hbt-gruppens kulturarv, men den har inte tagits på allvar. Hbt-gruppens kulturarv har därför till stor del gått förlorad eller riskerar att förloras om inte ett särskilt institut ges i uppdrag och får stöd för att bevara hbt-gruppens kulturarv. Det finns organisationer och institutioner med kapaciteten att driva ett hbt-museum. Ett exempel är The Unstraight Museum som är en svensk ideell förening med säte i Stockholm som startades 2008. Organisationen startades av ideella krafter ur det faktum att svenska museer såväl som museer utanför Sveriges gränser underlåtit och fortfarande underlåter att insamla, dokumentera och ställa ut hbtq-personers historia och samtid. Organisationen är politiskt obunden och medlem i International Council of Museums (ICOM). Andra exempel kan vara Historiska museet eller andra lämpliga för ändamålet.

För att hbt-gruppen på ett rättvist sätt ska få sin historia och samtida situation erkänd efter att ha haft en historisk svag ställning på grund av statligt sanktionerat våld, förtryck och diskriminering krävs en mer permanent och statligt stöttad verksamhet än vad befintliga svenska museer har kunskap och kapacitet till. En organisation eller institution som har kapacitet och kunskap att driva ett hbt-museum bör därför erhålla verksamhetsstöd och den svenska staten bör anvisa ny lokalisering på central plats i Stockholm eller i befintligt lämpligt museum för att säkerställa dokumentation samt utställnings- och museiproduktion.

M7. En samlad mediepolitik

Morgan Olofsson, Stockholm
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar fram en samlad mediepolitik

Mediepolitiken de kommande åren blir helt avgörande för kampen mellan de liberala demokratiska krafterna och de illiberala och auktoritära krafter som växer sig allt starkare. Därför måste Liberalerna ta fram en sammanhållen mediepolitik, gärna tillsammans med en övergripande kulturpolitik. Liberalerna bör särskilt titta på svensk public service. Liberalerna bör undersöka behovet av en europeisk mediepolitik och där särskilt bedöma det eventuella behovet av ett europeiskt public service-initiativ.

Liberalerna behöver en samlad mediepolitik. De friheter som tryckfrihetsförordningen innebar i sig och la grunden för är en bidragande orsak till de liberala framstegen de gångna 250 åren. Sverige som land famlar och det är talande att den senaste medieutredningen,

SOU 2016:80, inte ens nämner begreppet ”faktaresistens”, även om den bakomliggande problematiken berörs.

Det sägs ibland att vi människor överdriver hastigheten i samhällsförändringar, men underskattar kraften i desamma. När det gäller medier vill vi påstå att vi underskattar såväl hastigheten som kraften.

När det gäller kraften så handlar den om att medierna bidrar till att skapa en nationell integration genom att skapa gemenskap och förståelse och därmed lägga grunden för att människor ska kunna kommunicera med varandra. På så sätt är mediepolitiken en viktig del av kulturpolitiken och det kitt som håller samman samhället.

Medierna skapar en föreställd gemenskap där medlemmarna känner gemenskap också med dem hen aldrig möter eller ens höra talas om. Därmed lägger medierna grunden för det offentliga samtalet och är en förutsättning för att demokratin över huvud taget ska kunna fungera genom att skapa den offentliga sfär som måste fungera för att uppfylla de kommunikativa kraven på en giltig demokrati.

Denna föreställda gemenskap är en förutsättning för att en minoritet ska välja att följa majoritetens beslut. Majoritetsstyrets förmåga att framstå som legitimt är alltså beroende av känslan av gemenskap, såsom en gemensam historia och en gemensam identitet. Det är denna känsla som politiker som Putin och Orban, Kaczynski och Trump försöker rasera med halvsanningar, alternativa fakta och lögner. Det är inte en slump att bland det första dessa populistiska och auktoritära krafter gör är att ge sig på media och journalister.

Inom mediepolitiken spelar public service en särskild roll. Den senaste statliga utredningen om public service, SOU 2012:59, pekar på ett protokoll till Amsterdamfördraget från 1997 där Europas stats- och regeringschefer gav sitt stöd för public service. Vidare nämner utredningen det faktum att Europeiska rådet ger public service ett stöd som ingen annan institution får i fördraget genom att konstatera att ”systemet […] har ett direkt samband med de demokratiska, sociala och kulturella behoven i varje samhälle och med behovet att bevara mångfalden i medierna”.

Den europeiska nivån är här avgörande. När public service-tanken lanserades var det i ett Sverige med ett styre enbart inom landets gränser. I dag har EU medfört flernivåstyre. Vi liberaler värnar om EU och måste ta ställning till vad detta betyder för mediepolitiken generellt och public service i synnerhet. EU betraktar mediepolitiken som en i huvudsak nationell fråga. Givet de utmaningar EU står inför är frågan om den hållningen kan kvarstå. Den föreställda gemenskap som medier skapar på nationell nivå, saknas i dag på EU-nivå trots flera försök från såväl kommersiella aktörer som från EU självt.

Demokratins kärna är att medborgarna får delta i styrningen på alla nivåer. Detta går i sin tur bara att nå genom att den offentliga debatten finns på den nivån det handlar om. Utifrån detta har det länge talats om ett demokratiskt underskott i EU, vilket bland annat handlar om bristande tillit till EU:s institutioner som delvis bottnar i att det inte räcker med att beslut är riktiga och goda, utan att medborgarna måste uppfatta dessa beslut som sina. EU tar upp detta i sin så kallade vitbok på området från 2006: ”Att kommunicera är nödvändigt i en sund demokrati och det ska vara en tvåvägskommunikation. Demokratin kan bara fungera om medborgarna vet vad som sker och kan delta fullt ut i processen.” Många forskare och debattörer konstaterar att detta saknas i EU då det inte finns paneuropeiska tidningar, radio och tv eller en gemensam offentlighetspolitik i EU.

M8. Rädda vårt gemensamma kulturarv

Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för meningen med denna motion och arbetar för insatser för att skydda och restaurera världsarv i Mellanöstern och tillkännager detta för regeringen

En viktig del i Daishs strategi är förintelse av kulturarvet i Mena-regionen. Genom att spränga sönder eller plocka isär och sälja tusenåriga byggnader och samlingar åstadkommer man både kulturell rensning och finansiering av sin terrorverksamhet. Enligt 1954 års Haagkonvention, som Sverige har undertecknat, är förstörelse av ett folks kulturarv att anse som ett brott mot hela mänskligheten. Vi bör också vara pådrivande för att de skyldiga ställs till svars. I och med att ICC i september 2016 fällde Ahmad al-Faqi al-Mahdi som 2012 beor-

drade förstörelsen av nio mausoleer och en moské i Timbuktu i Mali till nio års fängelse, har förstörelse av kulturarv för första gången dömts som ett krigsbrott. Daish har drivits ut ur och sedan återtagit världsarvsstaden Palmyra, och i Libyen, där man nu etablerar sig, finns precis som i Irak och Syrien unika Unescovärldsarv. Vi välkomnar regeringens satsning på ett nordiskt samarbete mot illegal handel med antikviteter. Men den är otillräcklig. Sverige måste göra ytterligare – biståndsmedel bör användas i kampen för att rädda vårt gemensamma kulturarv. Detta utgör ett viktigt komplement till de insatser vi gör för människor som flyr från regionen. Den som förlorar sin historia förlorar också sig själv. Den brittiska regeringen har valt att stötta British Museum i uppstarten av ett program där irakiska arkeologer utbildas för att den dag freden kommer kunna vara med och rädda kulturarvet i Irak. En särskild fond för detta syfte har också utlovats. Vi liberaler uppmanar att regeringen att agera i den andan.

M9. Scenkonst till alla barn

Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skapa förutsättningar för att alla barn ges möjlighet att uppleva professionella scenkonstföreställningar samt att det säkerställs att ungas möjlighet att ta del av professionell scenkonst oavsett var de bor i landet

Scenkonst kan vara en otroligt stark och omvälvande upplevelse för ett barn. Scenkonst är att göra det svåra talbart. Det får oss att utvecklas som människor vilket är viktigt för att vi ska förstå varandra och kunna bygga ett samhälle tillsammans. Att vi har förmågan att se oss själva i andra och inte bara identifiera oss med det som är likt oss utan också det som är olikt oss. Konst kan vara något som är olikt verkligheten – men kan bli en sannare bild av verkligheten än den direkta avbildningen. Scenkonsten är en kollektivt delad upplevelse som ibland kan stimulera vår fantasi till att se en annan möjlig verklighet. Det gör en barndom rikare och roligare.

Långt ifrån alla barn får möjlighet att möta scenkonst – i dag kan en elev gå igenom en hel skolgång utan att se en enda föreställning. Estetiska ämnen på gymnasiet är välkommet och lärarutbildningen behöver konst och estetik. Reformen Skapande skola är en viktig del till att stimulera både elever och kulturskapare men reformen kan vidareutvecklas. En väg kan vara att inbegripa scenupplevelser i den.

Regeringen bör arbeta med stimulanser till kommunerna för att scenkonst ska bli en självklarhet i alla barns uppväxt. Lika självklar som musiken är det. Det behövs flera delar för att förverkliga detta. Kommunerna behöver stimuleras så att möjligheter till att ta sig till och från scenerna finns och skolan behöver eventuellt resurser för att köpa föreställningar och det behövs avsatt tid för detta.

M10. Stärkt bevaranderätt för rörligt och flytande kulturarv

Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i samverkan med civilsamhället stärka bevaranderätten för det rörliga och det flytande kulturarvet

Civilsamhället, där inemot tvåhundra tusen personer och drygt 1 000 föreningar på ideell basis förvaltar vårt rörliga kulturarv, möts inte sällan av krav från samhället som inte enbart är försvårande utan också direkt hindrande. Hindren utgörs bl.a. av statliga och kommunala föreskrifter, förordningar, lagar och avgifter samt deras tillämpningar.

En stärkt bevaranderätt bör innebära ett skydd mot att stat och kommun avsiktligt eller oavsiktligt försvårar bevarandet, brukandet och utvecklingen av det rörliga eller det flytande kulturarvet. Dagens krav på god säkerhet och miljö finner inte sin motsvarighet till stöd för bevarandet av det rörliga kulturarvet. Det finns behov av en reglering som av bevarandeskäl ålägger myndigheter att i sitt utövande säkerställa att detta kulturarv inte skadas. En sådan reglering bör syfta till att säkerställa det samlade rörliga eller maritima kulturarvet och därmed inte enbart ge enstaka föremål en viss status. Att hänvisa till Trafikverkets kulturhistoriska ansvar är ingen lösning – Trafikverkets och statens maritima museer, som detta ansvar

handlar om, kan bara bevara en bråkdel av dessa kulturarv. Tvärtom tar Trafikverket och staten ofta hjälp av civilsamhällets många föreningar och enskilda, särskilt när det gäller levandegörande av det rörliga och flytande kulturarvet.

Regler, avgifter och tillämpning ska inte medföra att det ställs krav som avsiktligt eller oavsiktligt försvårar eller omöjliggör arbetet för ett rörligt och flytande kulturarv som är till glädje för dagens och kommande generationer. På senare år har behovet av stärkt bevarande rätt synliggjorts genom myndighetskrav som förstört kulturhistoriska värden. Exempel från vägtrafikområdet rör historiska dokument som destrueras när äldre registreringshandlingar i original gallras. Utvecklingen av dessa kulturarv är en förutsättning för vår kultur och historia och ska därför beaktas på samma självklara sätt som vi i dag värnar miljö och säkerhet inom transportområdet. Det är också en verksamhet som skapar jobb och företagande runt om i vårt land, inte minst inom besöksnäringen för arbetslivsmuseerna, där det transporthistoriska området ingår, samt de maritima museerna. Detta genererar drygt 10 miljoner besökare per år. Det är därför inte rimligt att bevarandet av kulturarvet, som oftast bedrivs ideellt och som är en viktig del av Sveriges historia, riskerar att försvinna med anledning av höga myndighetsavgifter eller regler som tagits fram för moderna transportlösningar. Det är hög tid att myndigheternas ansvar därför regleras så att bevarandet av kulturarvet ges rimliga förutsättningar och att enskildas liksom förenings- och museiverksamheters ideella engagemang tillvaratas.

M11. Engelska som ett extra officiellt språk

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska driva för att engelska blir ett extra officiellt språk

Sverige är i dag enligt World Economic Forum den femte mest globaliserade landet i EU efter Irland, Belgien, Nederländerna och Österrike. Sveriges positiva socioekonomiska utveckling har koppling till de aspekter som råder i samhället som höga grad av öppenhet, självförverkligande värderingar, frihandelshistoria, innovation, småföretagande och annat som har gjort samhället socioekonomiskt starkare sedan 1990-talet. Sverige bör fortsätta utvecklas i den andan och riktningen för framtiden.

En önskad och positiv åtgärd vore att införa engelska som extra officiellt språk. Det skulle innebära flertal olika aspekter med koppling till lokal, europeisk och global nivå.

För det första skulle svenskans status fortfarande vara mer dominerande och gälla i till exempel statliga skolundervisningen. Status för engelskan som ”extra” skulle innebära att kommuner ges rätten att bestämma om engelskan kan användas som ett lokalspråk för till exempel servicetjänster, juridisk dokumentation, kulturella program. På det sättet skulle språkpolicyn vara flexibel och kunna användas beroende på lokala beslutsnivåns språkliga behov, inte minst rörande stora kommuner som Stockholm och Malmö.

Vidare skulle införandet av engelskan kunna gynna arbetskraftsmobiliteten både inom unionen och globalt. Det finns ekonomiska analyser som visar att EU:s ekonomi skulle stärkas kraftigt om arbetskraftsmobiliteten hade fungerat likt som i USA där engelskan har central betydelse. Under krisperioden som 2010–2016 har det ofta visat sig att ”jobben finns” samtidigt som språket ofta sågs som hinder för de arbetslösa, inte minst med tanke på den ekonomiska utvecklingen i Tyskland och behov av arbetskraft.

Sverige konkurrerar i dag med både andra EU-stater och globalt för att attrahera globala talanger och högutbildade personer. Det visar sig att individer i många fall inte lär sig svenska eller tillräckligt, dels på grund av inlärda beteenden som det sociala avståndet och dels på grund av att engelskan redan har en hög stats i Sverige rörande kunskaper bland Sveriges befolkning.

Införandet av engelskan skulle inte heller skapa problem för den humanitära invandringspolicyn eftersom humanitära invandrande individer har behovet att lära sig svenska för att kunna kommunicera och samspela med andra individer i samhället. Dessutom skulle språkpolicyn signalera att Sverige är mer kosmopolitiskt som samhälle, något som behövs med tanke på rådande politiska trender som bottnar i olika grader av nationalism, reaktionära tankegångar som inte erbjuder svar och dessutom skapar hinder för framtidens mänskliga, ekonomiska, sociala, kulturella, ekologiska utveckling. Språken är till för att underlätta för och bygga broar mellan människor.

Det civila samhället

M12. Nytt idrottspolitiskt program

Johan Storåkers, Sundbyberg
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ge partistyrelsen i uppdrag att utse en arbetsgrupp som ska ta fram ett förslag till nytt idrottspolitiskt program. Beslutet om det slutgiltiga programmet ska tas av partistyrelsen

Idrotten är Sveriges största folkrörelse och bidrar till en betydande samhällsnytta. Många svenskar är aktiva inom idrotten. Då en stor andel av befolkningen i vårt land är engagerade i denna folkrörelse är det naturligt att det även finns en hel del av samhällsproblemen i verksamheten. År 2008 presenterades Liberalernas senaste idrottspolitiska program. Mycket har hänt sedan dess i vårt land och därför anser vi att det behövs ta fram ett nytt program. Nuvarande programmet är bra men inaktuellt på ett antal punkter då det är nästan tio år gammalt. Vi anser att partistyrelsen bör tillsätta en arbetsgrupp som får i uppdrag att ta fram ett förslag till nytt idrottspolitiskt program. Sedan ska det slutgiltiga beslutet självklart tas av partistyrelsen. Inom ramen för arbetet med programmet bör det tas kontakter med olika aktörer inom idrotten för att föra samtal om centrala frågeställningar. Det betyder dock självklart inte att vi alltid kommer tycka precis som de aktuella ledarna. Vi har och kommer alltid förbli ett intellektuellt trovärdigt och antipopulistiskt parti. Samtidigt besitter många idrottsledare mycket erfarenheter och kunskap. Vi anser att ett bra idrottspolitiskt program som marknadsförs på rätt sätt påtagligt kan öka vårt opinionsstöd. Detta utan att vi blir populistiska.

M13. Se möjligheterna och underlätta för fler IOP-avtal

Kristina Grapenholm, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna underlättar för att göra det möjligt att teckna fler IOP-avtal inom ytterligare områden.

Vad gör vi för att klara välfärden framöver? En del i detta är att kunna teckna fler IOP-avtal (idéburna organisationer partnerskap).

Civilsamhället är berett att göra goda insatser och ”nytänk” måste vara möjligt för att utveckla insatserna. LOU får inte vara ett hinder för att kunna främja kvalitetsutveckling som bygger på goda samarbeten med civilsamhället.

M14. Stöd till frivilligcentraler

Torbjörn S. Brandhill, Ulricehamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för behovet av stöd och strukturer för utvecklingen av frivilligcentraler

Sverige har under en lång tid byggt upp en stor och stark välfärdsstat där medborgarnas sociala behov har tryggats. Därför har frivilliga insatser inom välfärdsområdet inte varit så omfattande i Sverige. Under 1990-talet märktes ett ökat intresse för frivilligt socialt arbete. Åren 1993–1996 fanns statliga bidrag för uppstart av frivilligcentraler som ingick i regeringens stöd för ideell verksamhet. Inspiration kom från bland annat Norge och Danmark där man i dag har ett statligt stöd för frivilligcentraler som ingår i regeringens stöd för ideell verksamhet. På 2000-talet har de frivilliga krafterna i kommunal regi ökat i omfattning, framförallt inom äldreomsorg och integration. Den borgerliga regeringen 1991–1994 anslog medel för utveckling av den ideella sektorn, ett beredningsarbete startades och initierade forskningsinsatser. Frivilligcentralerna växte fram som en följd av det arbetet. Arbetet för att i dag stärka den ideella sektorn behöver vidgas och fördjupas. Ett led i det är att stödja utvecklingen av frivilligcentraler i Sverige.

Förutom traditionella ideella organisationers verksamhet har det under de senaste 20 åren vuxit fram frivilligcentraler. Frivilligcentraler finns i flera kommuner, gemensamma nämnare är att det är en kontaktpunkt för människor som behöver hjälp och människor som vill engagera sig för att hjälpa medmänniskor på olika sätt. Det är en mötesplats för såväl enskilda personer som föreningar och organisationer i lokalsamhället. Frivilligcentralerna erbjuder aktiviteter utifrån de besökandes behov och önskemål, såväl inom som utanför lokalen. Det är också ett informations- och förmedlingskontor för frivilliga insatser som ska underlätta för enskilda, grupper och organisationer att göra frivilliga insatser i lokalsamhället. Frivilligcentralen har kunskap om frivilligorganisationernas verksamhet och kan förmedla kontakt mellan personer som vill göra en frivilliginsats via en organisation. Frivilligcentralerna bidrar till att skapa sociala nätverk och motverka ensamhet och isolering. Frivilligcentralerna synliggör det frivilliga arbetet i närområdet och visar hur viktigt det är med frivilliga insatser. Tanken är att frivilligcentralerna ska rikta sig till alla som bor i lokalsamhället. Det är en förebyggande verksamhet och ett komplement till verksamheten inom både den offentliga och privata sektorn. I dag saknas samordning och en funktion som kan stödja och utveckla frivilligcentralernas roll och verksamhet. Det behövs regionala nätverk, kommunikationskanaler och ett nationellt nätverk. Det är ett sätt att stärka och ta till vara medborgarnas ideella engagemang. Denna struktur bör bygga på kompetens som redan finns inom den ideella sektorn med stöd från det offentliga. Ett arbete för att utveckla formerna för detta stöd bör finnas.

M15. Stärkt stöd till den samlade idrottsrörelsen

Henrik Johansson, Örebro
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen arbetar för att stärka stödet till idrottsrörelsen, så ekonomiska medel kan komma resurssvaga grupper till del för att fler ska kunna enrollera sig i den gemenskap ett engagemang i idrottsföreningar ger. Partistyrelsen bör arbeta proaktivt i sina kontakter med den samlade idrottsrörelsen

Den samlade svenska idrottsrörelsen består av cirka 3 miljoner medlemmar i 20 000 föreningar som samlas i 71 demokratiska specialidrottsförbund (SF). Riksidrottsförbundets vision som demokratiskt röstats fram lyder: Svensk idrott – världens bästa. Den handlar om att välkomna alla in i en idrottsrörelse där varje människa har en plats och en uppgift. En idrottsrörelse med ett enat fokus kring sunda värderingar och en tro om att just dessa skapar grunden för en idrott i världsklass. Skrivningen ligger i linje med den liberala ideologin om allas rätt att få vara med och utvecklas som individer. Detta gäller människor i alla åldrar och oavsett psykisk eller fysisk funktionsvariation. Svensk idrott utvecklas och förbättras ständigt. Inom områden som integration är det svårt att finna en annan del av folkrörelsen som lyckats föra så många människor samman i ordnade former. För resurssvaga grupper från ekonomiskt utsatta miljöer betyder de satsningar som idrottsrörelsen gjort för att flera ska kunna utöva idrott. Vissa idrotter är kostsamma att ägna sig åt, men med ekonomiska förstärkningar till idrottsföreningar så har föreningarna möjliggjort inköp av utrustning som medlemmar kan låna för att kunna utöva sina idrotter. Som exempel har föreningar som ägnar sig åt fotboll, ishockey och sportdykning med hjälp av tillskjutna medel kunnat erbjuda en snabb väg in i respektive idrott, utan att det för den skull ska kräva dyra inköp av utrustning. Svensk idrott ska vidareutveckla verksamheten så att barn, unga, vuxna och äldre väljer att idrotta i förening under hela livet.

Svensk idrott kommer på detta sätt också nå fler idrottsliga framgångar internationellt. Men framförallt ges fler individer möjlighet att utöva idrott hela livet.

M16. Jämställdhetsarbetet – en framgångsfaktor för idrotten

Liberalerna Örnsköldsvik

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att jämställdhetsstrategier finns i de statliga organisationer som utbetalar stöd, bidrag och sponsring till idrottsföreningar.

I dag är kampen om ungdomars fritid tuff för många idrottsföreningar. Att erbjuda elitidrottare möjlighet att träna professionellt kräver ekonomiska muskler och inom vissa idrotter

krävs att föreningarna konkurrerar med bra villkor för att locka de bästa till sina lag och sina idrottsgymnasium.

Bra förutsättningar i den lokala ungdomsverksamheten lockar och skapar professionella elitidrottare. Tillgång till de bästa spelarna i ungdomsverksamheten ger bättre förutsättningar för proffslagen och seniorverksamheten. IOK har medvetet arbetat för att lika många kvinnor som män ska delta i sommar-OS i Tokyo 2020. Riksidrottsförbundet ser jämställdhet som en strategisk framtidsfråga, en förutsättning för utveckling och bedömer att det leder till fler duktiga tränare, ledare, domare och organisationsledare. Statliga Svenska Spel har ett aktivt jämställdhetsarbete för sin personal och mångfaldsmål finns med i deras sponsringriktlinje – men ändå värderas herrarnas idrott högre när pengar ska fördelas. I dagsläget får kvinnor bara 20 procent av intäkterna från sponsring, reklam m.m. inom den svenska idrotten. Det är oerhört långt borta innan damer har samma förutsättningar som herrar inom idrotten. Innan tjejer har samma förutsättningar att bli professionella elitidrottare. Fina ord om vad som önskas räcker inte, det krävs handfasta strategier.

Vi är övertygade om att jämställdhet leder till fler idrottsutövare som professionellt kan satsa på sin idrott. I samtliga statliga verksamheter bör det därför finnas ett krav på strategiskt jämställdhetsarbete avseende stöd och bidrag till idrottsföreningar.

Föreningar som medvetet skapar ojämlika förutsättningar för tjejer och killar ska riskera stå utan bidrag, stöd och sponsring från statliga organisationer.

M17. Partistöd

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säger nej till förslaget från arbetsgruppen "Välfärdsstaten och välfärdssamhället" om att minska eller avskaffa partistödet

Särskilt för små partier utan välsituerade bidragsgivare såsom LO eller andra stödorganisationer är partistödet avgörande för att exempelvis vi liberaler ska kunna föra ut vår information i samband med val till riksdag, region och kommun och eljest. En kraftig minskning eller ett avskaffande av partistödet skulle försvaga demokratin och stärka en utveckling mot ett fåpartisystem.

M18. Riksdagsledamöternas förutsättningar i riksdagen

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** stöd till kostnader för politiska sekreterare åt riksdagens ledamöter knyts till varje riksdagsledamot och att riksdagsledamoten själv får välja sin politiska sekreterare

Riksdagsförvaltningen lämnar stöd till kostnader för politiska sekreterare till riksdagsledamöterna (ledamotsstöd). Stödet ska motsvara kostnaden för en sekreterare per riksdagsledamot.

För att tydliggöra att det ekonomiska stödet är till för att garantera en sekreterare per riksdagsledamot bör stödet tydligt knytas till de enskilda riksdagsledamöterna. Modellen tillämpas i Finland och har varit under utredning av den svenska statsförvaltningen.

Att ge varje riksdagsledamot möjligheten att råda över ersättningen och därmed välja sin egen politiska sekreterare skulle öka transparensen gentemot både Liberalernas medlemmar och partiets väljare. Systemet är väletablerat i valda församlingar utanför riksdagen. Det har hög legitimitet i partiorganisationen och bör givetvis tillämpas i riksdagen.

M19. Fel sätt att utveckla det civila samhället

Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** civilsamhällesrapportens punkter 2, 6, 7, 8, 9 och 24 avslås

När rapporten kommer till lösningar är; svaret "subventioner, skattelättnader och bidrag" i stället för att diskutera hur välfärdsstaten kan ta ett steg tillbaka för att frigöra kraften i civilsamhället och individens kreativitet.

M20. Liberalerna bör verka för en helt sekulär stat

Yanina Westergren, Bollnäs
Tobias Hammarberg, Haninge
Amira Roula, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för en helt sekulär stat, där religiositet ses som en privatsak
2. **att** Liberalerna ska verka för att avskaffa statliga bidrag till trossamfund
3. **att** Liberalerna ska verka för att avskaffa all form av särlagstiftning för trossamfund

År 1951 blev det tillåtet att inte vara med i något trossamfund, och det började dyka upp ”nya” trosinriktningar.

År 1955 ville folkpartister ha en rådgivande folkomröstning i syfte att klippa banden mellan staten och kyrkan. Motionen avslogs, men året därpå drev folkpartister och socialdemokrater frågan igen. Några av argumenten var att statskyrkan var oförenlig med religionsfriheten, att statligt ställningstagande för en viss tro var en otidsenlig gammal kvarleva, att medborgare blivit alltmer sekulära och kungen inte borde vara tvingad att vara av den evangeliska läran. Vidare sågs religiositet som en privat fråga utanför statens kompetens. Detta var alltså 1955. Centerpartiet och Moderaterna har hela tiden varit de starkaste motståndarna i frågan.

Efter 50 år nåddes en halvmesyr grundad på äldre utredningar, oftast ledda av kristna politiker eller personer med starka band och ledande positioner i kristna organisationer inom och utom de politiska partierna.

Just nu genomför den socialdemokratiske professorn i statsvetenskap Ulf Bjereld en utredning av statens stöd till trossamfund. Ulf Bjereld är även ordförande för Socialdemokrater för tro och solidaritet. Varför just han?

Nu på 2010-talet är kritiska röster tongivande i den offentliga debatten mot bidrag till samfund som anses vara antidemokratiska och sprida homofoba och patriarkala värderingar, samtidigt som representanter för sekulära livsåskådningar kritiserar staten för att inte vara livsåskådningsneutral. Majoriteten av svenska medborgare och svensk riksdag (utom Sverigedemokraterna) var 2015 för en sekulär och livsåskådningsneutral stat.

I dag ses trossamfund som en egen typ av föreningar, med särlagstiftning och egna statliga stöd, med egna bidragskriterier. I lagen står vilka specifika samfund som är bidragsberättigade. Statens religionsdefinition utgår från Svenska kyrkan, vilket fördelar samfund inom de abrahamitiska religionerna: judendom, kristendom och islam. Exempelvis ses inte individuell nyreligiositet som religion, och sekulära livsåskådningar finns inte med på kartan.

Svenska kyrkan har en alldeles egen lag och egna bidrag i olika former. Den har till uppgift att vara rikstäckande, fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. För bidragsberättigade trossamfund gäller ungefär detsamma; att anordna gudstjänst, bedriva själavård, undervisning och omsorg, betjäna minst 3 000 personer, och ha funnits i Sverige under minst 5 år. Och enligt regeringsformen ska monarken fortfarande bekänna sig till ”den rena evangeliska läran” enligt den augsburgska bekännelsen från 1593, där bland annat alla med avvikande tro ses som kättare.

Svenska staten värderar alltså vissa livsåskådningar högre än andra, och tar sedan 1500-talet ställning för evangelisk-luthersk kristendom. Sverige är en kristen stat med förkärlek till de abrahamitiska religionerna, i en tid då det bör vara självklart att staten är helt sekulär.

M21. Avveckling av det statliga stödet till trossamfund

Lars Sjöberg, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det statliga stödet till trossamfund avvecklas.

Staten delar för närvarande ut omkring 90 miljoner kronor per år till trossamfunden. Staten driver via skattsedeln in medlemsavgifter till Svenska kyrkan och några andra trossamfund till den beräknade kostnaden 115 miljoner kronor per år.

Regeringen tillsatte i somras en utredning (dir. 2016:62) med uppdrag att se över statens stöd till trossamfund. Uppdraget ska redovisas senast den 15 mars 2018.

Att det tillsattes en utredning bör ses mot bakgrund av den kritik som riktas mot det nuvarande systemet. Kritiken kan sammanfattas i följande punkter:

- 1. att stödja religiösa samfund är kontraproduktivt eftersom staten samtidigt lägger resurser på att minska uppkomsten av utanförskap och parallella samhällen.
- 2. Det är kontraproduktivt att stödja religiösa samfund om statens mål i övrigt är att skapa och bevara ett liberalt och demokratiskt samhälle.
- 3. Staten ska inte finansiera vidskepelse och därmed inte heller organisationer som sprider vidskepelse.
- 4. Uppgiften för Skatteverket att driva in medlemsavgifter för Svenska kyrkan och några andra samfund strider mot den svenska rättsordningen i övrigt.
- 5. Demokratikravet för statligt bidrag torde innebära att staten försöker påverka innehållet i en viss religiös tro, vilket står i strid med religionsfriheten.

Trots kritiken mot att staten ger bidrag till trossamfund, innebär utredningsuppdraget inte att utredaren ska ifrågasätta detta. Gräddfilen för Svenska kyrkans och några andra samfunds medlemsavgifter ska enligt direktiven inte heller ifrågasättas. Misstanken om att det är fråga om att lägga locket på ligger nära till hands. Utredningsuppdragets syfte är nämligen endast att kraven på demokratiska värderingar bland samfunden ska skärpas. Det kommer med all sannolikhet endast att innebära att hyckleriet kommer att skruvas upp en nivå. Det finns redan i dag värderingskrav i lagstiftningen, och de negligeras av såväl bidragstagarna som det beslutande organet, vilket märkligt nog är sammansatt av representanter för bidragstagarna. Man beviljar alltså bidrag åt sig själva. Att kraven negligeras är följande fall ett tydligt exempel på.

Dåvarande riksdagsledamoten Nyamko Sabuni bad i en anmälan till Riksrevisionen i april 2006 om en granskning av om bidragen till Sveriges muslimska förbund hade utbetalats i strid med gällande lag. Hon pekade på att miljonbelopp utbetalats till Sveriges muslimska förbund trots att representanter för förbundet krävt inskränkning av yttrandefriheten samt särlagstiftning. Sabunis agerande resulterade inte i någon minskning av bidragen till det nämnda förbundet. Det enda exemplet på en inskränkning av stödet till ett trossamfund som jag har kunnat notera avser f.ö. Jehovas vittnen, efter att samfundet uppmanat sina troende att inte rösta i de svenska valen.

Ett frågetecken är utredningsformen: en ensamutredare biträdd av en referensgrupp med företrädare för riksdagspartierna. I direktiven framhålls vikten av att utredningens förslag är väl förankrade. Trots det har regeringen alltså inte utsett en parlamentarisk kommitté.

Utredningsdirektiven bör utvidgas till följande:

- Frågan om det inom bidragskretsen finns trossamfund som bidrar till uppkomsten av utanförskap och parallella samhällen.
- Frågan om vilka trossamfund som sprider budskap som strider mot samhällets grundläggande värderingar. Dessa samfund och vilka budskapen är bör redovisas av utredningen.
- Frågan om det rättsenliga i att staten försöker lägga sig i utformningen av ett religiöst budskap.
- Frågan om Skatteverkets indrivning av medlemsavgifter på grundval av s.k. negativ avtalsbindning är rättsenlig.
- Ett uppdrag att överväga avveckling, helt eller delvis, av det statliga stödet till trossamfund.

Såvitt man inte nöjer sig med lite mer hyckleri, måste man inse att det inte går att komma runt religionsfriheten, och att vissa trossamfund därför inte kan komma ifråga för stöd.

Med beaktande av undersökningar som visar att nästan 80 procent av befolkningen i Sverige inte tror på något gudomligt väsen, är det rimligt att anta att en övervägande majoritet av den röstberättigade befolkningen inte anser det angeläget att skattemedel används till att vidmakthålla läror som grundas på existensen av sådana väsen.

För egen del anser jag att vuxna människors vidskepelser inte ska finansieras med skattemedel.

M22. Frikoppling av alla trossamfund från de politiska partierna

Andreas Holmberg, Hudiksvall
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** vårt parti Liberalerna tydligt ska ta ställning för principen att politiska partier, och särskilt våra tilltänkta regeringspartner, inte ska vara med och styra ideella organisationer och trossamfund, som t.ex. Svenska kyrkan

Det är bra att Liberalerna som parti nu försöker hålla sig undan inblandning i trossamfunds inre angelägenheter, även Svenska kyrkans. Trots att den urkyrkliga symbolen fisken väl för överskådlig framtid också förknippas med ”Folkpartiet”, här i Sverige åtminstone, upplever vi att viljan till uppbrott från ohemul inblandning i kyrkans styrelse varit ärlig och uppriktig.

Vår allianskamrat Centerpartiet, som annars har klar blick för olämpligheten av statlig inblandning i exempelvis företagsamhet och ideell sektor, tycks dock helt sakna sinne för det ur liberal synvinkel skandalösa att politiska, ja, t.o.m. statsbärande och till namnet okonfessionella partier engagerar sig i ett visst kristet trossamfund. (Samtidigt som Socialdemokraterna upprörs över skolor med konfessionella inslag, saknar de uppenbart förståelse för upprördheten över icke-konfessionella partier som favoriserar, eller möjligen saboterar, ett visst samfunds kyrkliga arbete).

Liberalerna borde inte bara passivt konstatera att somliga politiska partier inte följer vårt goda exempel och drar sig ut ur den s.k. kyrkopolitiken, utan öppet gå ut mot oskicket att politiska partier sysslar med sådant som politiska partier rimligen inte ska syssla med, t.ex. ledningen av kyrkor.

N.
Utrikes, försvar och Europafrågor

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

N. Utrikespolitik, försvar och Europafrågor

Inledning

Vi lever i den bästa av tider. Aldrig tidigare har så många barn överlevt de första åren på jorden. Aldrig förut har så många människor kunnat äta sig mätta. Och aldrig har så många kvinnor haft så mycket makt över sina egna liv. Mellan 1990 och 2015 såg vi en enorm fattigdomsminskning – andelen extremt fattiga sjönk från 37 till 10 procent. Varje dag de senaste 25 åren så tog sig 138 000 människor ut misär.

Samtidigt ser 2010-talsmänniskan stora gemensamma utmaningar. Under 2016 backade demokratin globalt för elfte året i rad. Utmärkande för året var att också etablerade demokratier drog tillbaka sina medborgares friheter, i takt med att konservativ nationalism brett ut sig i Europa och USA. Det syriska inbördeskriget har nu pågått längre än det andra världskriget, och den islamistiska terrorismen skördar offer på geografiskt vitt skilda platser. Klimatförändringarna fortsätter att utgöra ett stort hot, som kräver drastiska åtgärder och påhittiga lösningar. Detta utgör samlat en mörk fond till Liberalernas uppdrag. Friheten måste försvaras.

Under de senaste åren har den säkerhetspolitiska situationen kraftigt försämrats. Ryssland har upprepade gånger kränkt vårt och våra grannländers territorier. Liberalerna har i riksdagen drivit på för höjda försvarsanslag, men utan framgång. Efter att ännu en utredning om Sveriges försvars- och säkerhetspolitiska utredning det, är det om möjligt ännu mer uppenbart att Natomedlemskap är avgörande för att vi ska kunna att garantera säkerheten i vårt närområde.

EU förblir Sveriges viktigaste utrikespolitiska arena. Det europeiska samarbetet ska vårdas och utvecklas. Det behöver bli mer effektivt och mer demokratiskt. Efter Brexit måste Sverige bygga nya allianser, för att fortsätta driva frågor som frihandel och öppenhet. Efter att ett antal kriser skakat kontinenten, står det klart att vad som nu behövs är mer samarbete mellan Europas länder. Behovet av detta har bara förstärkts efter att USA valt en öppet EU-fientlig president.

När demokratin nu från flera håll hotas är det särskilt viktigt att Sverige och EU i sin utrikespolitik mer än något annat kämpar för demokratin och stödjer enskilda individer som vågar stå upp för frihet och som trotsar auktoritära regimer. Demokratiaktivister är centrala i övergången från diktatur till demokrati. Därför utmärks Liberalernas biståndspolitik av ett överordnat mål: demokrati. Vi vill arbeta för att det svenska biståndet används mer effektivt och gör skillnad för människor som verkligen behöver det.

Liberalerna inser att de utrikespolitiska utmaningarna måste tas på allvar. Det finns i dag aktörer som vill rucka på den världsordning vi tillsammans med andra arbetat hårt för att bygga upp. De vill riva på den värderingsgrund som vår värld vilar på. Demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatens principer nedvärderas till förmån för självintresse och nationalism. Men fred, välstånd och frihet kan ingen stat bygga ensamt. Det är värden vi bygger och vårdar tillsammans. Friheten måste försvaras.

UTRIKESPOLITIK

I **motion N1** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att ett Demokratiernas förbund bildas, ett förbund för fullvärdiga demokratier, som ska verka för ökat välstånd, säkra och utveckla demokrati i de egna länderna, samt sprida demokrati till de länder som ännu inte har det. Förbundet ska vara ett komplement till FN, inte ersätta det. En motion med samma innebörd inlämnades också till landsmötet 2013 och 2015. Partistyrelsen vidhåller sin uppfattning från 2015. Partistyrelsen ser med intresse på en långsiktig vision om bildan-

det av Demokratiernas förbund och delar motionärernas syn på vikten av demokrati för att minska användningen av våld, skapa välstånd och värna mänskliga rättigheter. Samtidigt vill partistyrelsen betona att demokratier redan i dag bedriver ett nära samarbete i en rad olika internationella organisationer och sammanslutningar såsom EU, FN, WTO, OSSE, OECD, Nato, Europarådet samt Community of Democracies, där Maria Leissner fram tills nyligen verkat som generalsekreterare. De huvudsakliga uppgifter som motionen lyfter fram för Demokratiernas förbund ska vara att stärka välståndsutveckling, hantera gemensamma säkerhetspolitiska och diplomatiska utmaningar samt säkra och sprida demokrati. Dessa uppgifter, som i viss omfattning i dag hanteras i redan existerande organisationer, är nog så viktiga att adressera för att skapa en bättre och mer fredlig och demokratisk värld. Sedan slutet av 1940-talet har världens demokratier institutionaliserat internationellt samarbete, öppnat upp för frihandel och verkat för en mer demokratisk omvärld, trots motstånd från diktaturer inom framförallt FN. Detta arbete bedrivs dagligen, såväl bilateralt som multilateralt, genom utvecklingssamarbete, kontakter, informationsutbyte och handel med såväl demokratier som icke-demokratier. På sikt kan ett framtida Demokratiernas förbund bidra konstruktivt till detta arbete. Partistyrelsen föreslår med detta att **motion N1 ska anses besvarad**.

I **motion N2** yrkas att Liberalerna ska driva ett inrättande av ett världsparlament. Partistyrelsen vill framhålla att en demokrati, där varje medborgare i fria, öppna och demokratiska val ska få välja vem som styr sitt land, är det högsta målet med Liberalernas utrikespolitik. Att vi driver detta är särskilt viktigt i en tid när demokratin backar globalt, och när FN utelämnat detta mest viktiga mål ur de nyligen antagna utvecklingsmålen i Agenda 2030. Ett världsparlament i någon form är som motionären är en intressant framtidsvision. Samtidigt noterar partistyrelsen att alla världens parlament redan i dag är representerade i IPU, Interparlamentariska unionen, som grundades 1889. Just nu, när en stor del av världens befolkning lever i ofria och odemokratiska länder, är en viktig uppgift att stödja demokratiseringsprocesser på plats i de enskilda länderna. Med bakgrund av det som anförts ska **motion N2 avslås.**

I motion N3 yrkas att Liberalerna ska verka för en utredning av Sveriges utrikesrepresentation. Partistyrelsen noterar att goda diplomatiska förbindelser med andra länder är avgörande för relationen med omvärlden. Det svenska folket har anledning att känna stolthet över de duktiga svenska diplomater som modigt och professionellt tjänstgör runtom i världen, i många fall med sämre ersättning än vid motsvarande befattningar i näringslivet. Det innebär inte att det inte finns möjlighet till effektivisering, men eftersom den saknar förslag på hur detta bör göras, och varför, föreslår partistyrelsen att **motion N3 bör avslås.**

I **motion N4** föreslås att Liberalerna ska verka för inrättandet av ett fredsdepartement. Partistyrelsen håller med motionären om vikten av att politiskt ta tillvara den freds- och konfliktforskning som finns. Men däremot delas inte bilden av att försvars- och utrikesdepartementens arbete präglas av en frånvaro av vad motionären kallar ”ickevåldsmetoder i konflikthantering”. Tvärtom finns på båda departementen en bred diplomatisk expertis hos tjänstepersonerna, en av vilkas huvuduppgifter är att undvika väpnade konflikter. Det saknas därför behov av ett särskilt fredsdepartement. Partistyrelsen föreslår därför att **motion N4 ska avslås**.

I **motion N5** yrkas att Liberalerna ska arbeta för att mänskliga rättigheter efterföljs, med bakgrund av konflikten mellan Israel och Palestina. I **motion N6** yrkas att Liberalerna ska arbeta för att de hinder som försvårar för människor från de palestinska områdena att idka handel och utveckla sin egen ekonomi ska undanröjas. Situationen i regionen, med ständigt nya uppblossande konflikter, gör det svårt för människor att leva normala liv. Som motionären beskriver innebär detta att företagen måste lägga ner och arbetslösheten blir ett faktum. I sådana miljöer är känslan av hopplöshet ett faktum och extremism kan lättare gro. Partistyrelsen delar motionärens oro – de restriktioner som beskrivs i motionen är oacceptabla och måste tas bort. En liberal utrikespolitik ska underlätta för handel och samarbete mellan människor. Liberalerna vill se en tvåstatslösning där Israel och Palestina lever fredligt sida vid sida. Vägen dit går inte genom restriktioner och barriärer. Partistyrelsen föreslår att **motionerna N5 och N6** bör anses besvarade, eftersom deras innehåll redan är L-politik.

I **motion N7 yrkande 1 och 2** föreslås att Liberalerna ska arbeta för en bättre situation för Turkiets minoriteter. Partistyrelsen delar motionärens bild av ett alltmer nationalistisk och konservativ utveckling i Turkiet. Efter kuppförsöket i juli 2016 har regimens grepp ytterligare hårdnat. I den Liberala utrikespolitiken trycks på demokrati, mänskliga rättigheter och

rättsstatens principer. När ett land går i en mer auktoritär riktning är det ofta minoriteters rättigheter som först försvinner. Det gäller också i Turkiet. Liberalerna har i riksdagens utrikesutskott och EU-nämnd under de senaste åren drivit att regeringen ska skärpa tonen mot den turkiska regeringen mot bakgrund av den dåliga utvecklingen för demokratin samt respekten för rättsstatens principer och mänskliga rättigheter. Motionens innehåll kan sägas innefattas av den utrikespolitik partiet redan antagit och i dag driver. Mot bakgrund av detta anser partistyrelsen att **motion N7 yrkande 1 och 2 ska anses besvarade.**

I motion N8 yrkas att Liberalerna ska medverka till ett självständigt södra (irakiska) Kurdistan. Partistyrelsen delar motionärens engagemang. Liberalerna har, till exempel i en kommittémotion till riksdagen, lyft fram det motionen pekar på; att trots den våldsamma utvecklingen i Irak går utvecklingen i kurdistanregionen framåt samt att steget till självständighet i dag inte är särskilt stort. Det finns en regering, institutioner och man sköter efter förmåga säkerheten i området. Där finns stora oljetillgångar med en exportpotential på över en miljon fat per dag. Det politiska ledarskapet är pragmatiskt och den muslimska traditionen begränsar extremismen. Regionen har ett eget parlament där i dag fem större partier och flera mindre partier är representerade, samt 14 platser kvoterade för minoriteter. Utrikes- och säkerhetspolitiken är västorienterad. Relationerna mellan Sverige och det kurdiska regionala styret (KRG) är redan i dag goda.

Sverige har i praktiken redan i dag bilaterala relationer med Kurdistanregionen. Dem ska vi värna och utveckla. Den 25 september hölls en folkomröstning om Kurdistans framtid. Det är viktigt att ta hänsyn till resultatet i denna. Partistyrelsen menar därför att Liberalerna ska fortsätta att stödja den demokratiska process som nu pågår, och som kan komma att resultera i självständighet.

I **motion N9** föreslås att Liberalernas ståndpunkt att Sverige bör sända vapen till KRG ska omprövas. I stället vill motionären att Sverige bistår KRG med operativ personal. Partistyrelsen vill med anledning av motionen framhålla följande. Situationen i Mellanöstern, särskilt vad gäller Irak och Syrien, har förvärrats avsevärt. Liberalerna antog vid landsmötet 2015 en motion om att Sverige bör stödja den internationella koalitionen mot IS med militära medel – man framhöll då att Sverige bör erbjuda de kurdiska styrkorna som slåss mot IS stöd, inklusive vapen, för att skydda sina fronter och pressa tillbaka IS. Partistyrelsen vidhåller den uppfattningen. Med anledning av det ovan anförda menar partistyrelsen att **motion N8 bör anses besvarad och motion N9 avslås**.

I **motion N10** yrkas att Liberalerna ska erkänna Västsahara och påverka EU:s medlemsstater att göra detsamma, samt fördubbla biståndet till Västsahara. Partistyrelsen delar motionärens engagemang. Västsahara utropade sin självständighet redan 1975. Under de senaste 40 åren har FN i flera resolutioner uttalat att folket i Västsahara måste få välja sin egen framtid. Men fortfarande ockuperar Marocko större delen av territoriet och kränker därmed både internationell rätt och mänskliga rättigheter. Över 165 000 västsaharier lever i flyktingläger i Algeriet.

Liberalerna har alltid varit tydligt med att det är det västsahariska folket som ska avgöra territoriets framtid. Därför är det viktigt att en folkomröstning hålls. Ett nytt särskilt sändebud har nyligen utsetts för konflikten, vilket förhoppningsvis kan ge ny energi. I riksdagen har Liberalerna verkat för att regeringen ska skärpa tonen mot Marocko. När ett frihandelsavtal mellan landet och EU varit uppe i EU-nämnden har Liberalerna anmält avvikande mening om att produkter från det ockuperade området inte bör ingå. Eftersom det redan är liberal politik bör **motion N10 yrkande 1–2 med det anses besvarade**.

Vad gäller yrkande 3, där en förändring av Sveriges bistånd till Västsahara framhåller partistyrelsen att det inte är lämpligt att landsmötet binder partiet vid denna specifika utformning av politiken. Med detta bör motion **N10 yrkande 3 anses besvarat.**

I **motion N11** yrkas att punkten om enprocentsmålet i biståndsrapporten ändras. Punkt 22 i ”Ny biståndspolitik för Liberalerna” lyder: ”Enprocentmålet ska stå fast, och minst 0,7 procent ska användas till bistånd. Avräkningar ska begränsas till 0,3 procent.”

Partistyrelsen värnar enprocentmålet. Ett generöst och värderingsstyrt bistånd är ett grundläggande uttryck för global solidaritet. I dag avräknas kostnader för framförallt flyktingmottagande från biståndsramen. Avräkningarna görs i enlighet med OECD/DAC:s regler och klassas därmed som bistånd. Partistyrelsen anser att så kallade avräkningar från biståndsramen är försvarbara, och fortsatt ska vara så, om de görs i enlighet med dessa regler. Det gäller bland annat en del kostnader för flyktingmottagande. Sverige ska föra en human och

solidarisk asylpolitik. Många människor har under de senaste åren flytt till Sverige på grund av krig och konflikt. Det är på basis av detta berättigat att biståndet till del täcker upp de kostnader det medför, så länge 70 procent av biståndsbudgeten går till bistånd. Mot bakgrund av detta menar partistyrelsen att **motion N11 bör anses besvarad.**

Motionären yrkar i **motion N12** att L ska driva för en ”ge direkt”-biståndspolicy. Partistyrelsen vill framhålla att motionären lyfter fram intressanta idéer och viktig forskning på biståndsområdet, samt att en del av Sveriges bistånd präglas redan av denna princip. På en del områden passar det väl, medan det på andra är bättre att andra principer används. Mot bakgrund att detta menar partistyrelsen att **motion N12 ska anses besvarad.**

Biståndsrapportpunkterna 1–4, 6–8, 10–13, 16, 22, 23, 25 och 26 befäster den politik Liberalerna länge drivit på biståndsområdet. Partistyrelsen delar rapportförfattarnas syn att bistånd för fattigdomsbekämpning ska gagna dem som lever i fattigdom; bistånd för fred ska verka där ofred råder; bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter måste på samma sätt nå fram till dem som är mest förtryckta; demokratibiståndet måste fokusera på samhällen som är ofria och att demokratibiståndet måste rikta sig till de krafter som vill införa demokrati. Partistyrelsen föreslår att punkterna **1–4, 6–8, 10–13, 16, 22, 23, 25 och 26 bifalls.**

Punkt 5 innehåller ett ställningstagande om att humanitära insatser ska redovisas fördelat på män och kvinnor. Partistyrelsen delar författarnas bild att man med hjälp av könsuppdelad statistik, där effekterna redovisas, kan få en tydligare bild av till vilken del av befolkningen stödet faktiskt går. Därefter kan insatserna justeras. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av att tillgång till sexuella och reproduktiva rättigheter, såsom preventivmedel och abort, i stort sett aldrig inkluderat i humanitära insatser. Mot bakgrund av detta föreslår partistyrelsen att **punkt 5 bifalls.**

I **punkt 9 föreslås att humanitärt bistånd och insatser för fred ska överföras till andra myndigheter än Sida.** Författarna framhåller att det humanitära biståndet regleras i större upphandlingsförfaranden eller internationella åtaganden än annat bistånd och att det därför bättre hanteras i en annan struktur, till exempel inom Utrikesdepartementet. Partistyrelsen anser att motionen har sina poänger, men innehållet framstår som för detaljerat för landsmötet att ta ställning till. Partistyrelsen föreslår att **punkt 9 utgår**.

I **punkt 14** föreslås att biståndet genom svenska civilsamhällesorganisationer ska reformeras och dagens korporativistiska ordning avskaffas. Rapportförfattarna föreslår att civilsamhällesorganisationerna ska på lika villkor kunna söka anslag genom transparenta anslagsposter, i konkurrens. En stor del av det svenska biståndet verkställs genom strategin för bistånd genom svenska civilsamhällesorganisationer. Dessa betraktas som självständiga och väljer själva sina projekt och samarbetsländer.

Partistyrelsen delar rapportförfattarnas bild att mindre insatser inte skapar resultat på samma sätt som större. Detta är också, precis som rapporten pekar på, anledningen till att Sida inte självt handlägger mindre projekt. Därför är det motsägelsefullt att civilsamhällesorganisationer ändå arbetar med små och ineffektiva insatser, med anslag från Sida. Partistyrelsen delar bilden av det konstitutionellt tvivelaktiga i att delegera myndighetsutövning till självständiga organ. Partistyrelsen anser att Liberalerna bör verka för en övergripande reform av biståndet genom svenska civilsamhällesorganisationer.

Partistyrelsen står alltså bakom förslaget, men föreslår en något annorlunda formulering. **Punkt 14 bör därför ges lydelsen: ”Den korporativistiska ordningen där en del av anslagen fördelas av civilsamhällesorganisationer ska avskaffas. Civilsamhällesorganisationerna ska på lika villkor kunna söka anslag direkt från myndigheterna, genom transparenta anslagsposter och i konkurrens. Stöd till civilsamhällesorganisationernas kampanjer i Sverige ska minskas och på sikt avvecklas.”**

Punkt 15 slår fast att Addis Ababa Agenda for Action om utvecklingsfinansiering är den internationella överenskommelse som står bäst i samklang med liberal utvecklingspolitik, och den ska vara vägledande i liberalernas syn på svenskt bistånd. Partistyrelsen noterar att Liberalernas mål med svenskt bistånd är att det ska avskaffa sig själv, det vill säga att situationen för människor i fattiga och odemokratiska delar av världen utvecklas så att de själva kan finansiera sina samhällen. Addis Ababa Agenda for Action innebär att länderna själva ska skapa förutsättningar för att finansiera utveckling, och står som författarna skriver i samklang med Liberalernas politik. Därför anser partistyrelsen att **punkt 15 bifalls.**

Punkt 17 slår fast att Sveriges utvecklingsbistånd ska vara bredare än Agenda 2030, och fokusera på demokrati och mänskliga rättigheter. Partistyrelsen delar bilden att en utveck-

lingsagenda som beslutats av FN är viktig, men kan inte vara ensamt vägledande för svenskt utvecklingsarbete, i Sverige eller internationellt. Många av FN:s medlemsländer delar inte Sveriges syn på demokrati och mänskliga rättigheter. Många av FN:s medlemsländer representeras av regeringar som inte är valda i demokratiska val, och som därför inte är legitima representanter för folkets vilja. I Sveriges mening är FN:s universella deklaration för de mänskliga rättigheterna grunden i att upprätta människovärdet i en global kontext. Kopplingen mellan utvecklingsmålen (Agenda 2030) och de grundläggande mänskliga rättigheterna är svag. Därför måste svenskt utvecklingssamarbete vara bredare än Agenda 2030. Partistyrelsen är här enig med rapportförfattarna. **Punkt 17 bör därför bifallas.**

I **punkt 18 föreslås att Liberalerna ska arbeta för att hjälpa andra länder att uppnå sina åtaganden enligt Parisavtalet. I partiprogrammet framgår att ambitionerna för det internationella samarbetet i klimatfrågor måste höjas, och Sverige ska tillhöra de pådrivande krafterna.**

Partistyrelsen ser med stor oro på den globala uppvärmningen, och anser att Parisavtalet är avgörande för den globala utvecklingen. Utsläppen ser inga nationsgränser – att Sverige minskar utsläppen och på andra sätt blir ett hållbart land räcker inte för att klara oss från uppvärmningens följder. Vi måste globalt möta utmaningarna tillsammans. Vad gäller FN:s gröna fond håller partistyrelsen med om att det finns problem inbyggda i fondens struktur. Multilateralt ansvarsutkrävande är i allmänhet förenat med svårigheter på grund av att ägarskapet inte kan tillskrivas enskilda regeringar. När ett lands skattebetalare inte har möjlighet att utkräva ansvar av den egna regeringen blir granskningen och därmed insynen i verksamheten sämre. Dock bör inte landsmötet binda partiet vid alltför kategoriska ställningstaganden till den gröna fonden, utan vår hållning bör avgöras av i vilken mån fonden visar sig fungera och vara effektiv. **Med den ändringen att sista meningen utgår bör därför punkt 18 bifallas.**

I **punkt 19 föreslås att Liberalerna ska verka för att svenskt bistånd ska koncentreras till EU:s närområde, det vill säga länderna i det östliga partnerskapet och i Nordafrika, och i punkt 20 föreslås att antalet mottagarländer och verksamhetstyper i det svenska biståndet ska minska.**

Partistyrelsen delar bilden av att liberalt bistånd inte utdelas för att främja svenska utrikespolitiska intressen. Rapportförfattarna framhåller att det där det finns utrikespolitiska relationer av vikt och utbyte mellan länderna på andra sätt är ömsesidigt främjande också finns större möjligheter för biståndet att fungera, att länderna närmast EU är också våra viktigaste handelspartner, och att de är våra partner i att skapa säkerhet.

Partistyrelsen framhåller att det i många situationer när det gäller långsiktigt bistånd och partnerskap är det ofta lättast att arbeta med reforminriktade länder i närområdet. Samtidigt kan vi som liberaler inte utesluta länder utifrån geografi, nationsgränser eller svensk inrikespolitik, utan måste fortsatt utgå ifrån behov och möjligheter. Vad gäller antalet verksamhetstyper i biståndet, har Liberalerna länge drivit att biståndet ska gå till effektiva och liberalt rimliga värderingsstyrda projekt. Så ska ske också i framtiden. **Punkterna 19 och 20 bör utgå.**

I **punkt 21** slås fast att stöd till internationella organisationer ska ha högre krav på transparens, intern styrning och kontroll samt kostnadseffektivitet. Partistyrelsen vill framhålla att vi ska vara stolta över att Sverige bidrar på ett aktivt och generöst sätt till många internationella organisationer, både inom och utom FN-systemet. Det gör också att vi kan få ett större inflytande. Men precis som rapportförfattarna skriver anser partistyrelsen inte att Liberalerna kan tillåta att Sverige ger ett helt villkorslöst stöd till de internationella organisationerna. Många av FN:s organ har visat sig vara ineffektiva och brista i insyn. Sverige bör därför ställa höga krav på alla organisationer som handskas med svenska biståndsmedel. Partistyrelsen anser att **punkt 21 bifalls.**

I **punkt 24** föreslår arbetsgruppen att Liberalerna inte ska ställa sig bakom ett nytt styrdokument för global utveckling, den så kallade politiken för global utveckling (PGU). Essensen i PGU är att handels-, jordbruks-, miljö-, säkerhets- och migrationspolitiken samt den ekonomiska politiken ska utformas på ett sätt som främjar global utveckling. Det handlar alltså om att stora politikområden, utanför det som generellt betraktas som utrikespolitik även i vid mening, också ska prioritera global utveckling.

Partistyrelsen delar arbetsgruppens bedömning. Att global utveckling är viktigt innebär inte att det ska ha en särställning över flertalet politikområden generellt. **Partistyrelsen före-**

slår dock att punkt 24 får en ny justerad och förtydligad lydelse: "Avskaffa politiken för global utveckling (PGU) så som den nu är utformad. Det är självklart att handels-, utrikes- och biståndspolitiken bör utformas på ett sätt som gynnar den globala utvecklingen, men övriga politikområden ska inte åläggas att göra detsamma, något som följer av PGU."

I punkt 27 föreslås att Liberalerna ska verka för utbildningsreformer. Bildning är en grundförutsättning i utvecklingen av ett öppet samhälle, både på individnivå och för demokratin i sig. För att kunna förverkliga sina drömmar och välja hur man vill leva sitt liv behöver individen de verktyg och nycklar som lärs ut i skolan. Och en demokrati kräver påläsa och kritiskt tänkande medborgare. Att Liberalerna, som länge profilerat sig som ett parti för väljare som värdesätter utbildning, också i biståndspolitiken driver denna fråga, framstår enligt partistyrelsen som rimligt. **Mot bakgrund av detta föreslår partistyrelsen att punkt 27 bifalls.**

FÖRSVAR OCH SAMHÄLLSSKYDD

I **motion N13** yrkas att en ny enhet ska införas under MSB som ska skydda svenska medborgare som råkar i knipa utomlands. Partistyrelsen anser att de konsulära frågorna bör prioriteras och att det är viktigt att svenska medborgare så långt det är möjligt får hjälp när de hamnar i knipa utomlands. Avseende en specifik MSB-enhet är det enligt partistyrelsen inte upp till landsmötet att ta ställning till. Mot bakgrund av detta **bör motion N13 anses besvarad.**

I **motion N14** yrkas att Liberalerna bör verka för ett upprättande av en fjärde försvarsgren, Cyberförsvaret. Partistyrelsen delar motionärens oro för det växande hotet mot den digitala säkerheten, från främmande makt och andra aktörer. Det krävs att regeringen tar fram både lösningar på problemen Sverige nu ställs inför och förslag på finansiering för dessa. Partistyrelsen ser med intresse på det förslag som läggs fram i motionstexten. Hur cyberförsvaret inom Försvarsmakten ska organiseras är det dock enligt partistyrelsen inte upp till landsmötet att ta ställning till. Mot bakgrund av detta **bör motion N14 anses besvarad.**

I motionerna N15–N17 behandlas frågor om Försvarsmaktens personalförsörjning. **I motion N15** yrkas att Liberalerna verkar för att regeringen ger försvarsmakten i uppdrag att omgående projektera för nybyggnation av nya utbildningsplatser och regementen i anslutning till befintliga och kvarvarande övningsfält och skjutfält. I **motion N16 yrkande 1** yrkas att Liberalerna ska arbeta för att maximera andelen frivilliga i krigsförbanden. I **yrkande 2** i samma motion föreslås att värnplikten görs vilande så snart det är möjligt. I **motion N17 yrkande 1** yrkas att värnplikten utvidgas till att omfatta samtliga personer i Sverige mellan 18 och 70 år och i **yrkande 2** att de nyutbildade soldaterna huvudsakligen organiseras inom hemvärnet.

Partistyrelsen konstaterar att regeringen har beslutat att aktivera värnplikten, efter att riksdagen för drygt sju år sedan beslutade att göra den vilande i fredstid. Liberalerna tog redan vid landsmötet 2003 ställning för att göra värnplikten vilande. Men i samband med 2003 års beslut slog partistyrelsen också fast följande i sitt yttrande: "Pliktlagstiftningen bör dock finnas kvar. [… Regeringen kan] då i ett tillspetsat läge ge myndigheterna tillstånd att kalla in personal som behövs för att säkerställa kompetens och uppfyllnad av reservförband."

Riksdagens beslut blev också, helt i enlighet med vad Liberalernas landsmöte beslöt elva år tidigare, att plikten kunde aktiveras på nytt om läget i omvärlden drastiskt försämrades eller om försvaret inte kunde rekrytera soldater på frivillig väg.

Vi har under de senaste åren sett en situation där båda dessa scenarier blivit verklighet. Försvarsmakten upplever stora svårigheter med att bemanna försvaret fullt ut med anställda yrkessoldater. Endast cirka hälften av försvaret har kunnat bemannas med frivilligt rekryterade soldater. Därtill har läget i omvärlden snabbt försämrats. Den nu aktiverade värnplikten kommer inte helt att kunna ersätta ett yrkesförsvar, utan ska komplettera den rekrytering av soldater som sker på frivillig väg och som fortsatt ska vara grundplåten i personalförsörjningen. Partistyrelsen menar att fokus, i enlighet med vad motionärerna framhåller i motion N16 yrkande 1, måste vara att i första hand maximera andelen frivilliga i krigsförbanden. Partistyrelsen vill vidare understryka att det, precis som författaren till motion N15 skriver, är viktigt att det höga söktryck som Rekryteringsmyndigheten nu erfar tas tillvara. Utbildningsplatserna måste byggas ut och rätt person passas till rätt plats. Mot bakgrund av detta menar

partistyrelsen att **motion N15** bör anses besvarad, **motion N16 yrkande 1 bör anses bifallen med vad partistyrelsen anfört och motion N16 yrkande 2 och N17 bör avslås.**

Motion N18 konstaterar att Försvarsmakten upplever uppenbara problem med personalbrist. Motionären föreslår därför att Liberalerna ska arbeta för att EU-medborgare utan medborgarskap i Sverige ska kunna arbeta som soldater, sjömän och officerare inom Försvarsmakten. Partistyrelsen är tveksam till motionens förslag. Möjligen skulle ett EU-medborgarskap kunna komma ifråga avseende specialistkompetenser som läkare, tekniker etc.

Partistyrelsen instämmer dock i den problembild som motionären beskriver avseende Försvarsmaktens rekryteringsproblematik. Dock menar partistyrelsen att svaret på denna utmaning inte ligger i att tillåta EU-medborgare att ta anställning som soldat, sjöman eller officer. I stället behöver vi se till att värnpliktssystemet efter regeringens aktivering utformas på et bra sätt. Man måste se till att det finns möjligheter för alla att hitta en befattning som svarar mot ens individuella kompetens. På det sättet kan vi att öka bemanningen av försvaret. **Motion N18 bör därför avslås.**

I **motion N19** yrkas att Liberalerna i första hand ska besluta att tills vidare dra tillbaks målsättningen att Sverige ska söka medlemskap i Nato eller i andra hand att så länge Donald Trump är president i USA inte verka för att Sverige ska söka medlemskap i Nato. I **motion N7 yrkande 3** föreslås att Liberalerna ska verka för att Sverige ska vänta med Natomedlemskap tills Turkiet blivit en stabil och fullvärdig demokrati.

Partistyrelsen delar motionärernas oro över såväl utvecklingen i Turkiet som den godtyckliga konservativa amerikanska administrationen. Donald Trumps politik skiljer sig totalt från Liberalernas, både vad gäller utrikes- och inrikespolitiken. Situationen för minoriteter, oliktänkande och journalister är i Turkiet oacceptabel. Det är tydligt att Erdogan arbetar för att göra om landet till en fullfjädrad diktatur. Samtidigt skapas säkerhet i samarbete med andra, och i det sammanhanget måste det beaktas att det i dagens läge bara finns en försvarsallians, Nato. Hur Nato agerar påverkar oss oavsett om vi är medlemmar eller inte. Som medlem skulle Sverige åtnjuta vetorätt gällande alla operationer. Det innebär att vi, oavsett vem som styr USA eller Turkiet, lättare inifrån alliansen än utifrån kan påverka dess politik. Det kan också tilläggas att vi i nuläget är beroende av våra bilaterala relationer med USA, vilket ger ett mindre utrymme för att kritisera Trumpadministrationen än om vi vore Natomedlem och därmed omfattades av artikel 5-garantin. Mot bakgrund av dessa argument menar partistyrelsen att **motion N19 och motion N7 yrkande 3 bör avslås.**

I motion N20 yrkas att Liberalerna ska ta ställning för ett svenskt deltagande i ett multinationellt försvar mot ballistiska robotar i Sveriges närområde. I **motion N21** yrkas att Liberalerna arbetar för ändringar i Skyddsförordningen och Skyddslagen. I **motion N22** yrkas att Liberalerna ska ta ställning för att taktiska helikoptrar för medicinsk evakuering tillförs svenska truppbidrag i internationella insatser när riskerna för personskador så motiverar.

Partistyrelsen delar motionärernas bild av behovet av ett starkare och mer skarpt försvar, men konstaterar att motionerna är för detaljerade för att det ska vara lämpligt att binda landsmötet vid deras innehåll. **Motionerna N20–N22 bör därmed anses besvarade.**

I **motion N23** yrkas att Liberalerna arbetar för en ordning där staten, genom MSB:s försorg som samordningsmyndighet, stödjer upprätthållandet av system för personalutbyte mellan myndigheter, med avsikt att skapa redundans och förbättrad samverkan mellan dem. I **motion N24** yrkas att Liberalerna ska ta ställning för fler förråd i Försvarsmakten än ett enda centralförråd. I **motion N25** yrkas att partistyrelsen ska komma med förslag på direktiv som syftar till att höja Sveriges självförsörjningsberedskap. I **motion N26** yrkas att Liberalerna arbetar för ökade möjligheter till höjd självförsörjningsgrad av livsmedel i vårt land och föreslår minskat krångel och vidtar åtgärder för landets jordbruksproducenter i avsikt att höja självförsörjningsgraden av livsmedel i vårt land. **I motion N27** yrkas att all offentligt anställd personal ska krigsplaceras. I **motion N28** yrkas att Liberalerna ska verka för ett lagkrav på kommuner att ha minst två olika krypterade kommunikationssystem i sin krisorganisation som är oberoende av GSM-uppkoppling eller internetuppkoppling och att Liberalerna ska verka för ett krav på att alla kommuner ska ha en nödvattenplan. I **motion N29** yrkas att Liberalerna ska verka för att det blir tillåtet för privata företag att bedriva räddningstjänst åt kommuner och kommunalförbund.

Partistyrelsen delar motionärernas bild av vikten av ett fungerande totalförsvar i händelse av kris eller krig. Den alltmer spända situationen i vårt närområde och hotet från terrorismen ställer tillsammans med de ökade klimatförändringarna höga krav på svenska myndig-

heter. Den stora skogsbranden i Västmanland år 2014 blottade stora sprickor i den svenska krisberedskapen. Liberalerna arbetar för stärkta anslag för totalförsvaret. Landsmötet bör dock inte binda partiet vid exakt de förslag på utformningen av krisberedskapen som anges i motionstexterna. **Mot den bakgrunden bör motionerna N23–N29 anses besvarade.**

EUROPAFRÅGOR

EU-kommissionen har föreslagit införandet av en så kallad social pelare, ett samarbete om minimistandarder för sociala rättigheter i EU-länderna. Partistyrelsen vill att Liberalerna sluter upp bakom detta förslag.

En social pelare handlar bland annat om rätt till försörjningsstöd för socialt utsatta, om anställningsvillkor och om skydd vid uppsägning i form av till exempel en skälig omställningsförsäkring. Syftet är att stärka människors sociala rättigheter, bidra till ökad tillväxt och konkurrenskraft och samtidigt få det europeiska samarbetet att fungera bättre.

Det innebär att marknadsekonomi som ger människor förutsättningar för egen försörjning ska kombineras med trygghetssystem – det är det som är socialliberalism. Det ska gälla såväl i Sverige som i övriga Europa.

Liberalerna anser inte att detta ska medföra nya kostnadsåtaganden för unionen. Inte heller innebär det utökade rättigheter för andra EU-medborgare här i Sverige. Men det innebär att EU-kommissionen får ett verktyg att trycka på länder där välfärden har stora brister, som Rumänien och Bulgarien, att genomföra sociala reformer.

Mot bakgrund av ovan yrkar partistyrelsen att följande nya punkt införs i den EU-politiska rapporten efter den nuvarande punkt 11: "I EU ska marknadsekonomi som ger människor förutsättningar för egen försörjning kombineras med sociala trygghetssystem. Vi vill att alla länder i EU har ett grundläggande skydd för sociala rättigheter. Det kan ta sig i utryck som en rätt till försörjningsstöd för socialt utsatta, anställningsvillkor och skydd vid uppsägning i form av till exempel en skälig omställningsförsäkring. Därför ställer vi oss bakom förslaget om en social pelare inom EU."

I samband med detta yrkar partistyrelsen också att **motion N30**, som vill att Liberalerna verkar för att EU utvecklar nya samarbetsformer på det sociala området, ska **anses besvarad**.

I **motion N31** yrkas att Liberalerna ska ta ställning för att avskaffa Sveriges ambassader i andra EU-länder. Partistyrelsen vill med anledning av detta understryka att Sverige har ett brett samarbete med andra EU-länder även inom områden som inte är kopplade till EU-samarbetet. Särskilt gäller detta de nordiska och baltiska grannländerna. Att då verka för att avveckla det ambassadväsende som ger möjlighet till bilaterala kontakter och i stället arbeta via Bryssel skulle vara att gå över ån efter vatten. Visst kan finns det möjlighet till samordningsvinster i vissa fall, men det är önskvärt att Sverige som nation representeras utomlands.

I **motion N32** yrkas att Liberalerna ska ta ställning för en europeisk federation. I **motion N33** yrkas att landsmötet ställer sig bakom införandet av en direktvald president för EU-kommissionen. Partistyrelsen konstaterar att det i partiprogrammet framgår att Liberalernas vision är ett federalt Europa som står starkt och enat i de frågor där samarbete behövs, och som lämnar andra frågor åt medlemsländerna och medborgarna själva. Federalism bygger på principen att maktdelningen mellan unionen och medlemsländerna regleras i grundlag. Ett sådant system innebär en tydligt reglerad makt- och ansvarsfördelning där EU ägnar sig åt frågor där de lokala, regionala och nationella nivåerna inte räcker till. Detta, liksom medborgarnas rättigheter, bör slås fast i en konstitution för EU.

Partistyrelsen delar bilden att EU-kommissionens mycket stora makt i dag inte motsvaras av ett tillräckligt ansvarsutkrävande. Europaparlamentet kan i dag utkräva ansvar av kommissionen men det vore önskvärt att även öka medborgarnas möjlighet att påverka kommissionen. Partistyrelsen anser att de förslag som redovisas i motionerna är intressanta idéer på hur de medborgares inflytande i Europasamarbetet kan förstärkas. Men eftersom motionernas innehåll redan omfattas av den bredare liberala hållningen att mer demokrati krävs i EU-systemet, föreslår Partistyrelsen att **motion N31 avslås, medan motion N32 och motion N33 bör anses besvarade.**

I **motion N34** föreslås ett slopande av kravet på att länder ska ligga i Europa för att kunna bli medlemmar i EU. Liknande motioner lämnades in till landsmötet 2013 respektive 2015. Partistyrelsen anser nu, liksom 2013, att ett rimligt krav är att den europeiska unionen består

av länder som ligger helt eller delvis i Europa. Den geografiska samhörigheten på kontinenten Europa är en del av grundtanken med Europeiska unionen. Partistyrelsen föreslog att denna lydelse skulle läggas till i partiprogrammet: ”EU ska stå öppet för alla europeiska länder som respekterar demokratin och de mänskliga rättigheterna samt har en fungerande rättsstat och marknadsekonomi. Länder som ligger helt eller delvis i Europa och uppfyller dessa krav ska kunna bli medlemmar av unionen.” Med det föreslog partistyrelsen att motionen skulle avslås. Det blev också landsmötets beslut. Partistyrelsen vidhåller sin ståndpunkt och anser därför att **motion N34 bör avslås.**

Motionerna N35 och N36 behandlar frågor om EU:s gemensamma försvarspolitik.

I **motion N35** framförs att Liberalerna verkar för att bejaka och stärka EU:s gemensamma försvarspolitik. I **motion N36** föreslås att landsmötet ställer sig bakom skapandet av en europeisk försvarsunion för större militärt samarbete i den europeiska unionen och en gemensam europeisk militär budget för utvecklandet av gemensam militär materiel. **Punkt 16** anger att Liberalerna inte ska ställa sig positivt till ett EU-gemensamt försvar men bygga allianser med likasinnade länder inom EU.

Partistyrelsen noterar att det nu finns förslag om att utöka det militära samarbetet i Europa, att EU ska ha sitt eget gemensamma försvar. Partistyrelsen ser med intresse på förslaget, men noterar samtidigt att huvuddelen av EU-länder redan samarbetar inom försvarsområdet, men inom Nato, där majoriteten är medlemmar. Det är mycket viktigt, särskilt i ljuset av utvecklingen i USA, att Europa tar ansvar för sin egen säkerhet. Länderna i EU måste nå upp till sina åtaganden enligt Natosamarbetet.

Partistyrelsen anser dock att det inte finns anledning att bygga upp ett system parallellt. För att säkra freden i vårt närområde och övriga Europa bör Liberalerna i stället arbeta för att Sverige så fort som möjligt blir medlem i Nato. **Motionerna N35 och N36** bör därmed anses besvarade och **punkt 16 bifallas.**

I EU-rapporten **punkt 1** föreslås att Liberalerna ska driva på för Sverige blir ett mer engagerat medlemsland vad gäller utvecklingen i EU. I **punkt 2** framhålls vikten av att Liberalerna driver på för att värna rättsstatens principer och de mänskliga rättigheterna inom ramen för EU-samarbetet. I **punkt 5** föreslås att Liberalerna ska arbeta för att det ska bli svårare att bryta mot EU-rätten.

Partistyrelsen vill framhålla att EU-samarbetet kommer med både rättigheter och skyldigheter. Det land som har gått med i unionen förbinder sig att följa dess regelsystem. Det är oacceptabelt att vissa länder tar emot stora stöd från EU-budgeten, men struntar i att uppfylla de mål som EU tillsammans har satt upp. Mot bakgrund av detta ska punkten anses besvarad. Som rapportförfattarna skriver, var Liberalerna i regeringsställning med och genomdrev ett nytt ramverk som gör det möjligt att markera kraftfullt mot EU-länder som kränker rättsstatens principer. Att detta utvecklas ligger i linje med partiets politik. **Punkt 1, 2 och punkt 5 bör därför bifallas.**

Punkt 3 föreslår att Liberalerna ska arbeta för att relationen mellan EU och Storbritannien blir god efter Brexit, men att landet inte kan förvänta sig vara en del av den inre marknaden efter utträdet ur unionen. Som rapportförfattarna skriver är Storbritannien och kommer att fortsätta vara en av Sveriges och EU:s viktigaste handelspartners. Uppemot hundra tusen svenskar beräknas vara bosatta i landet. Partistyrelsen instämmer i att det är helt centralt att Brexit-förhandlingarna resulterar i ett balanserat avtal som bäddar för fortsatt nära samarbete, minimerar handelshinder för varor och tjänster och slår vakt om rättigheterna för EU-medborgare i Storbritannien. **Punkt 3 ska därför bifallas.**

I **punkt 4** föreslås att Liberalerna ska arbeta för att Sverige ska närma sig eurozonen för att när ett antal kriterier är uppfyllda, införa euron som valuta. I **motion N37** föreslås att punkt 4 i den EU-politiska rapporten förses med meningen: ”Sverige ska införa euron som valuta”. Liberalerna har länge arbetat för en ny folkomröstning om ett byte av kronan mot euron.

Partistyrelsen delar rapportförfattarnas bedömning. Vill vi slå vakt om fortsatta reformer, bygga varaktiga allianser och säkra svenskt inflytande på centrala områden krävs att vårt land på sikt blir en del av eurozonen, som är EU:s verkliga kärna. Under många år har detta också varit Liberalernas politik. **Därför anser partistyrelsen att punkt 4 bör bifallas, och att motion N37 anses besvarad.**

I **punkt 6** föreslås att de svenska ID-kontrollerna ska upphöra. Partistyrelsen kan konstatera att kravet på transportföretag att genomföra id-kontroller på passagerare på tåg och

båtar till Sverige, som infördes då regeringen menade att det rådde ett allvarligt hot mot allmän ordning och inre säkerhet, nu har avskaffats. Punkten är därmed i den delen överspelad.

Partistyrelsen vill i likhet med arbetsgruppen understryka att den fria rörligheten inom Norden och inom EU är av centralt värde. Passfriheten i Norden och inom Schengenområdet är en grundbult i detta. Schengensamarbetet ger ett visst utrymme för medlemsländerna att vid krislägen införa tillfälliga gränskontroller vid gränsen mot ett annat Schengenland, en så kallad gränskontroll vid inre gräns. Detta kan ibland vara nödvändigt för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet, men sådana gränskontroller måste vara tillfälliga och ska inte pågå längre än nödvändigt. Partistyrelsen anser att det är bekymmersamt att sådana tillfälliga gränskontroller vid inre gräns införts allt oftare på senare år. Detta är till stor del en följd av att den yttre gränskontrollen mellan Schengenområdet och tredje land inte fungerat tillräckligt effektivt och rättssäkert.

En förutsättning för att den fria rörligheten inom EU ska fungera är att den yttre gränskontrollen fungerar. Detta berörs i **punkt 7**, där det framhålls att Liberalerna bör driva på för att Sverige bidrar till EU:s nya kust- och gränsbevakningsmyndighet. När de yttre medlemsstaterna under flyktingkrisen misslyckades med att kontrollera sina gränser innebar det att länder längre in på kontinenten helt saknade möjlighet att varaktigt hantera trafficking, illegal vapenhandel och terrorism. Flyktingkrisens har fått många länder att sluta sig inåt. Det är i dag tydligt att länderna i Schengenområdet behöver bygga upp en bättre gemensam bevakning av områdets gränser.

Mot bakgrund av **detta bör punkt 6 ges lydelsen: ”Värna den fria rörligheten i Europa. Passfriheten i Norden och övriga Schengenområdet är en viktig liberal seger. Tillfälliga gränskontroller mellan Schengenländer är därför bekymmersamma. Målet måste vara att gränskontrollerna mellan Schengenländer avvecklas så snart detta är möjligt med hänsyn till den allmänna ordningen.” Punkt 7 bör bifallas.**

I **punkt 8** framhålls att Liberalerna ska arbeta för att EU får på plats en fungerande asylpolitik där medlemsländerna delar på ansvaret under ordnade former. Partistyrelsen anser **att punkt 8 bifalls**.

I **punkt 9** föreslås ett nytt europeiskt ”blåkort”, att det under lagliga former ska bli lättare att ta sig till Europa för att arbeta och bidra till vår gemensamma välfärd. I partiprogrammet framgår att Liberalerna gärna ser att fler kunniga människor ska lockas att arbetskraftsinvandra till Sverige och bidra till vårt gemensamma välstånd. Detta ställningstagande bör kunna anses gälla också övriga EU. **Punkt 9 bör därför bifallas.**

Punkt 10 innebär att Liberalerna ska arbeta för en bättre inre marknad med färre hinder. **Punkt 11** handlar om att EU ska arbeta för global frihandel. I **punkt 12** föreslås att Liberalerna ska fortsätta arbeta för att tiggerifrågan förs på EU-nivå. **I punkterna 13 och 14** föreslås att Liberalerna ska driva på för ett europeiskt FBI, polisstyrka, underrättelsetjänst och en europeisk gemensam åklagarmyndighet. I **punkt 15** framhålls att Liberalerna ska driva på för fortsatt utvidgning av EU. Partistyrelsen anser att punkterna ligger väl i linje med den politik partiet kommunicerar, och **punkterna 10–15 bör därför bifallas.**

I **punkt 17** föreslås att Liberalerna ska arbeta för att EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på klimatneutrala energislag som förnybart och kärnkraft, att beroendet av rysk fossilgas minskar, att en europeisk flygskatt införs, att samarbetet för att rädda Östersjön och andra hotade havsmiljöer stärks, att arbetet med den europeiska kemikalielagstiftningen stärks, att utsläppsrättssystemet skärps och bli mer effektivt, och att annullering av utsläppsrätter används för att stärka prissignalerna. Partistyrelsen ser med intresse på samtliga förslag. Därmed ska **punkt 17 bifallas.**

I **punkt 18** presenteras ett antal förslag för hur Liberalerna ska arbeta för mer öppenhet i EU:s institutioner. I partiprogrammet går att läsa att EU ska ha en offentlighetsprincip och meddelarfrihet med samma innebörd som i den svenska lagstiftningen, i syfte att garantera öppenhet och insyn. Revisionsrätten bör få ett vidgat mandat att även granska effektiviteten hos EU:s institutioner och myndigheter. Punktens innehåll är i enlighet med och kompletterar denna politiska inriktning. Vad gäller Europaparlamentarikers medverkan i riksdagsarbetet anser partistyrelsen att den frågan bör prövas inom ramen för en bredare översyn av riksdagens arbetsformer, något som utvecklas i partistyrelsens yttrande över rättspolitiska frågor. Med den ändringen att sista meningens andra halva tas bort bör därför **punkt 18 bifallas.**

I **punkt 19** föreslås att Liberalerna motsätter sig en höjd EU-avgift för Sverige och att Europaparlamentet ska sluta flytta mellan Strasbourg och Bryssel. Punkten bör förtydligas. Särskilt bör punkten också spegla den i huvudsak positiva utveckling som skett i kring EU:s långtidsbudget där exempelvis andelen medel till jordbruksstöd sjunkit och andelen till forskning och utveckling ökat.

Partistyrelsen anser mot ovan att punkt 19 bör få en ny lydelse: "Öka inte EU:s budget. Inom kort inleds arbetet med EU:s långtidsbudget för tiden 2020–2025. I den förra långtidsbudgeten fick Sverige igenom viktiga reformer som innebar att stödet till jordbruket gradvis minskade samtidigt som stödet till exempelvis forskning och utveckling ökade. Sverige bör fortsätta att verka i denna riktning och kräva omprioriteringar i stället för en höjd EU-avgift. Särskilt viktigt att prioritera i budgeten är områden med tydligt europeiskt mervärde: forskning, infrastruktur, brottsbekämpning, utrikespolitik, migration och bistånd. Direktstöden till jordbruket ska fortsätta minska och på sikt avvecklas. Regionalpolitiken bör inriktas på de fattigaste länderna i EU. Europaparlamentets kostsamma flytt mellan Bryssel och Strasbourg ska upphöra. Parlamentet ska ha ett enda säte – i Bryssel."

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** motion N1 anses besvarad
2. **att** motion N2 avslås
3. **att** motion N3 avslås
4. **att** motion N4 avslås
5. **att** motion N5 anses besvarad
6. **att** motion N6 anses besvarad
7. **att** motion N7 yrkande 1 och 2 anses besvarade
8. **att** motion N8 anses besvarad
9. **att** motion N9 avslås
10. **att** motion N10 anses besvarad
11. **att** motion N11 anses besvarad
12. **att** motion N12 anses besvarad
13. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 1 bifalls: "Svenskt utvecklingsbistånd ska ha demokrati som övergripande mål."
14. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 2 bifalls: "Humanitära insatser ska prioriteras."
15. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 3 bifalls: "Biståndet ska vara uttalat feministiskt. Sexuella och reproduktiva rättigheter, särskilt preventivmedel och abort, ska vara en självklar del av humanitära insatser."
16. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 4 bifalls: "Agenda 2030 erbjuder en enskilt viktig möjlighet för svenskt bistånd, i förhållande till målet om kvinnors fulla delaktighet på alla områden (mål 5 i Agenda 2030). Här bör Sverige ha som ambition att vara världsledande."
17. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 6 bifalls: "Flyktingläger ska tömmas och flyktingarna ska ges möjlighet att skapa sin egen framtid."
18. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 7 bifalls: "FN:s utvecklingsmål ska inte vara vägledande för svenskt bistånd. Svenskt bistånd ska vila på demokratisk grund och biståndet ska främja demokrati."
19. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 8 bifalls: "Sida ska reformeras till att vara en förvaltningsmyndighet med öppna och transparenta medelstilldelningsförfaranden."
20. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 10 bifalls: "Alla insatser ska grundas på principen att kvinnors situation ska beaktas och stärkas."
21. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 11 bifalls: "Fria val är den enda garanten för demokratin och en mänsklig rättighet enligt FN:s universella förklaring (artikel 21). I svenskt demokratibistånd ska det vara centralt att garantera och bevara fria val och att kritiskt granska ofria val."

22. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 12 bifalls: ”Rättsstaten är garanten för att medborgarna själva ska kunna kräva ansvar av staten. Det övergripande målet för utvecklingsbiståndsinsatserna ska vara att upprätta, utveckla och underhålla rättsstatens principer i mottagarländerna.”
23. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 13 bifalls: ”Liberalernas bistånd för mänskliga rättigheter fokuserar på civila och politiska rättigheter, till exempel organisationsfrihet, yttrandefrihet och rätten att delta i fria val. Det är de folkvalda regeringarnas uppgift att tillgodose de ekonomiska och sociala rättigheterna.”
24. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 16 bifalls: ”Skatteflykt ska förhindras. Detta arbete ska som nu drivas företrädelsevis inom OECD. Liberalerna tycker inte att frågan om skatteflykt ska delegeras till ett FN-organ.”
25. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 22 bifalls: ”En-procentmålet ska stå fast, och minst 0,7 procent ska användas till bistånd. Avräkningar ska begränsas till 0,3 procent.”
26. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 23 bifalls: ”Sverige ska verka för en snävare definition av bistånd i OECD/DAC-reglerna.”
27. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 25 bifalls: ”Sverige ska ge bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter även i rika länder.”
28. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 26 bifalls: ”Sverige ska aktivt engagera sig för reformer av EU:s biståndspolitik, med Liberalernas ställningstaganden som riktning.”
29. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 5 bifalls: ”Humanitära insatser ska redovisas fördelat på män och kvinnor.”
30. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 9 utgår
31. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 14 ges lydelsen: ”Den korporativistiska ordningen där en del av biståndsanslagen fördelas av civilsamhällesorganisationer ska avskaffas. Civilsamhällesorganisationerna ska på lika villkor kunna söka anslag direkt från myndigheterna, genom transparenta anslagsposter och i konkurrens. Stöd till civilsamhällesorganisationernas kampanjer i Sverige ska minskas och på sikt avvecklas.”
32. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 15 bifalls: ”Addis Ababa Agenda for Action om utvecklingsfinansiering, att länderna själva ska skapa förutsättningar för att finansiera utveckling, är den internationella överenskommelse som står bäst i samklang med liberal utvecklingspolitik, och den ska vara vägledande i Liberalernas syn på svenskt bistånd.”
33. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 17 bifalls: ”FN:s utvecklingsagenda (Agenda 2030) är ett åtagande som Sverige ska leva upp till nationellt. Internationellt ska Sveriges utvecklingsbistånd vara bredare, och fokusera på demokrati och mänskliga rättigheter.”
34. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 18 ges lydelsen: ”Sverige ska verka för att andra länder ska kunna uppnå sina åtaganden i Parisavtalet, genom samarbete gällande reformer, lagstiftning och teknik.”
35. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 19 och 20 utgår
36. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 21 bifalls: ”Stöd till internationella organisationer ska ha högre krav på transparens, intern styrning och kontroll samt kostnadseffektivitet.”
37. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 24 ges lydelsen: ”Avskaffa politiken för global utveckling (PGU) så som den nu är utformad. Det är självklart att handels-, utrikes- och biståndspolitiken bör utformas på ett sätt som gynnar den globala utvecklingen, men övriga politikområden ska inte åläggas att göra detsamma, något som följer av PGU.”
38. **att** den biståndspolitiska rapporten punkt 27 bifalls: ”Utbildning är centralt för att uppnå demokrati och jämställdhet. Satsningar på breda utbildningsreformer och högre utbildning inom viktiga områden ska främjas.”
39. **att** motion N13 anses besvarad
40. **att** motion N14 anses besvarad
41. **att** motion N15 anses besvarad
42. **att** motion N16 yrkande 1 anses bifallet med vad partistyrelsen anfört

43. **att** motionerna N16 yrkande 2 och N17 avslås
44. **att** motion N18 avslås
45. **att** motionerna N19 och N7 yrkande 3 avslås
46. **att** motionerna N20–N22 anses besvarade
47. **att** motionerna N23–N29 anses besvarade
48. **att** det i den EU-politiska rapporten efter punkt 11 införs en ny punkt med lydelsen: "I EU ska marknadsekonomi som ger människor förutsättningar för egen försörjning kombineras med sociala trygghetssystem. Vi vill att alla länder i EU har ett grundläggande skydd för sociala rättigheter. Det kan ta sig i utryck som en rätt till försörjningsstöd för socialt utsatta, anställningsvillkor och skydd vid uppsägning i form av till exempel en skälig omställningsförsäkring. Därför ställer vi oss bakom förslaget om en social pelare inom EU."
49. **att** motion N30 anses besvarad
50. **att** motion N31 avslås
51. **att** motionerna N32 och N33 anses besvarade
52. **att** motion N34 avslås
53. **att** motionerna N35–N36 anses besvarade
54. **att** den EU-politiska rapporten punkt 16 bifalls: "**Säkerhetspolitik.** Den ryska upprustningen och aggressiviteten sätter den europeiska solidariteten på prov. Vi upplever nu en större osäkerhet än på mycket länge. Nato förblir den säkerhetspolitiska arena Sverige bör verka inom. EU-försvar är inte aktuellt, men Sverige bör bygga allianser med likasinnade Nato-länder som Tyskland och Danmark."
55. **att** den EU-politiska rapporten punkt 1 bifalls: "**Sverige ska ta täten i reformarbetet.** Sverige ska återigen bli ett land i EU:s kärna, som driver på för effektiva institutioner och beslutsprocesser som präglas av öppenhet och insyn. Vi ska värna EU:s grundläggande värderingar och slå vakt om den fria rörligheten. Sverige ska gå i täten för en fördjupad inre marknad och driva på för global frihandel, så att jobben blir fler och Europas konkurrenskraft ökar. Vi ska arbeta för ett fokuserat EU med kraft att agera på områden där samarbete krävs: brottsbekämpning, migration, klimat och säkerhetspolitik. Vi har också ett tungt ansvar i att tillsammans med likasinnade länder mota de populistiska krafter som verkar för ökad protektionism och stängda gränser."
56. **att** den EU-politiska rapporten punkt 2 bifalls: "**Värna rättsstat och mänskliga rättigheter.** Liberalerna var i regeringsställning med och genomdrev ett nytt ramverk som gör det möjligt att markera kraftfullt mot EU-länder som kränker rättsstatens principer. Detta måste utvecklas till en rättsstatsmekanism där kommissionen regelbundet granskar samtliga medlemsländer och redovisar i ministerrådet. Systematiska kränkningar av medborgarnas rättigheter eller diskriminering av minoriteter ska kunna leda till sanktioner i form av indragna EU-stöd efter beslut av EU-domstolen. Kommissionen ska fullgöra sin skyldighet att väcka artikel 7 och föreslå indragen rösträtt för länder som flagrant bryter mot grundläggande rättsstatsprinciper."
57. **att** den EU-politiska rapporten punkt 5 bifalls: "**EU:s lagar och regler ska upprätthållas.** Det är oacceptabelt att medlemsländer vägrar att genomföra demokratiskt fattade EU-beslut och bryter mot EU:s grundfördrag – oavsett om det gäller migrationspolitik, rättsstaten eller ekonomiska frågor. Kommissionen ska, utan att ta politiska hänsyn, väcka talan mot länder som inte genomför EU-rätten i tid eller på rätt sätt. Processer i EU-domstolen mot länder som syndar måste gå snabbare än i dag."
58. **att** den EU-politiska rapporten punkt 3 bifalls: "**Brexit utan nya murar.** Storbritannien är och kommer att fortsätta vara en av Sveriges och EU:s viktigaste handelspartners. Uppemot hundra tusen svenskar beräknas vara bosatta i landet. Det är helt centralt att Brexit-förhandlingarna resulterar i ett balanserat avtal som bäddar för fortsatt nära samarbete, minimerar handelshinder för varor och tjänster och slår vakt om rättigheterna för EU-medborgare i Storbritannien. Men vårt budskap är glasklart: Storbritannien kan inte vara en del av den inre marknaden såvida man inte accepterar fri rörlighet för personer."
59. **att** den EU-politiska rapporten punkt 4 bifalls: "**Sverige ska närma sig eurozonen.** Vill vi slå vakt om fortsatta reformer, bygga varaktiga allianser och säkra svenskt inflytande på centrala områden krävs att vårt land på sikt blir en del av eurozonen, som är EU:s verkliga kärna. Ett första steg är att regeringen redan nu inleder ett närmare

samarbete med euroländerna i ekonomiska frågor, exempelvis genom att delta i bankunionen och andra former av fördjupat samarbete. När ett mer robust ramverk för eurosamarbetet och en tydligare demokratisk förankring finns på plats ska Sverige införa euron som valuta, efter ett ja i en folkomröstning."

60. **att** motion N37 anses besvarad

61. **att** den EU-politiska rapporten punkt 6 ges lydelsen: "**Värna den fria rörligheten i Europa.** Passfriheten i Norden och övriga Schengenområdet är en viktig liberal seger. Tillfälliga gränskontroller mellan Schengenländer är därför bekymmersamma. Målet måste vara att gränskontrollerna mellan Schengenländer avvecklas så snart detta är möjligt med hänsyn till den allmänna ordningen."

62. **att** den EU-politiska rapporten punkt 7 bifalls: "**Rättssäker och stärkt yttre gränskontroll.** Fria gränspassager inom Schengen förutsätter att EU har en yttre gränskontroll som är effektiv, rättssäker och garanterar att asylrätten värnas vid alla yttre gränser. Sverige ska aktivt bidra med personal och kompetens till EU:s nya kust- och gränsbevakningsmyndighet. Länder som systematiskt kränker rättsstatsprinciper och mänskliga rättigheter i den yttre gränskontrollen ska omedelbart suspenderas ur Schengensamarbetet."

63. **att** den EU-politiska rapporten punkt 8 bifalls: "**Effektiv gemensam flyktingpolitik.** EU måste få på plats en fungerande asylpolitik där medlemsländerna delar på ansvaret under ordnade former. Den som söker asyl ska garanteras en rättssäker och värdig behandling i samtliga länder. Den som är i behov av internationellt skydd ska få det, samtidigt som den som fått avslag på asylansökan ska enklare än i dag kunna återföras till sitt hemland. Stöd ska även ges till länderna i EU:s närområde för att bistå dem i flyktingmottagningen."

64. **att** den EU-politiska rapporten punkt 9 bifalls: "**Lättare att arbetskraftsinvandra.** En globaliserad värld kombinerad med en åldrande befolkning innebär att Europas länder måste bli bättre på att attrahera både spetskompetens och personer som vill arbeta i mindre kvalificerade yrken. Det måste därför bli mycket enklare att under lagliga former ta sig till Europa för att arbeta och bidra till vår gemensamma välfärd. Ett nytt europeiskt 'blåkort' och möjligheter för spårbyten för asylsökande som fått avslag är några viktiga förslag."

65. **att** den EU-politiska rapporten punkt 10 bifalls: "**Vässad inre marknad.** Mycket kan göras för att den inre marknaden ska bidra till flera jobb, ökad tillväxt och vässad konkurrenskraft. Den digitala inre marknaden ska fortsätta utvecklas och gemensamma regler tas fram som stödjer innovation, delningsekonomi och e-handel. Regelverk och krångel som i många medlemsländer hindrar gränsöverskridande tjänstehandel ska undanröjas."

66. **att** den EU-politiska rapporten punkt 11 bifalls: "**Mer frihandel med omvärlden.** Dagens globala handel kräver fria flöden av varor och tjänster, men också att det blir enklare för människor att röra sig fritt. EU ska driva på i Världshandelsorganisationen för låga tullar, liberaliserad tjänstehandel och regelsamarbete globalt. EU ska arbeta för att förhandla fler omfattande frihandelsavtal med partners i omvärlden, och driva på för att återstarta TTIP-förhandlingarna med USA. På så sätt kan de positiva effekterna av globaliseringen bli större och nå fler."

67. **att** den EU-politiska rapporten punkt 12 bifalls: "**Tiggeri är en EU-fråga. Fortfarande** tvingar fattigdom och diskriminering rumänska medborgare till tiggeri i Sverige och andra EU-länder. S–MP-regeringens samtal med Rumänien har inte gett några resultat. Precis som Liberalerna krävde i regeringsställning måste tiggerifrågan tas upp på EU-nivå, så att Rumänien tar ansvar för sina medborgare. Kommissionen bör omedelbart inrätta en expertgrupp som tillser att de EU-medel som Rumänien får utnyttjas och når fram till landets fattiga. Tremånadersregeln måste gälla och uppföljning genomföras."

68. **att** den EU-politiska rapporten punkt 13 bifalls: "**Europeiskt FBI.** Liberalerna har länge drivit kravet på en operativ europeisk polisstyrka och en EU-åklagare som utreder och bekämpar gränsöverskridande brottslighet som terrorism, människohandel och narkotikasmuggling. I kölvattnet av en rad terroristattacker i Europa är frågan mer aktuell än någonsin. och Sverige bör därför ta initiativ i Europeiska rådet för att utveckla det befintliga samarbetet i Europol i den riktningen. För att stärka Europas beredskap i kampen mot den internationella terrorismen bör en gemensam underrättelsetjänst inrättas, som underlättar för medlemsländerna att utbyta information."

69. **att** den EU-politiska rapporten punkt 14 bifalls: "**Ja till EU-åklagare.** En stor majoritet av EU-länderna går nu vidare för att inrätta en gemensam åklagarmyndighet – men Sverige säger nej till att delta. Liberalerna driver som enda parti på för att Sverige ska delta i åklagarsamarbetet som syftar till att effektivare kunna utreda och lagföra fusk och bedrägerier med EU-medel i hela unionen."
70. **att** den EU-politiska rapporten punkt 15 bifalls: "**Fortsatt utvidgning.** Motståndet mot att utvidga EU är stort på flera håll i Europa. Samtidigt fungerar möjligheten att bli EU-medlem som ett positivt incitament för reformer för demokrati och marknadsekonomi i flera östeuropeiska länder. Ukraina ska kunna få status som kandidatland, och länderna på västra Balkan bör kunna bli medlemmar när de uppfyller högt ställda krav som kombineras med fortsatt granskning av rättsstat och respekt för mänskliga rättigheter. Mot bakgrund av den auktoritära utvecklingen i Turkiet bör medlemskapsförhandlingarna helt avbrytas."
71. **att** den EU-politiska rapporten punkt 17 bifalls: "**Klimat och energi.** EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på klimatneutrala energislag som förnybart och kärnkraft. En viktig del är att beroendet av rysk fossilgas minskar. En europeisk flygskatt bör införas. Stärk samarbetet för att rädda Östersjön och andra hotade havsmiljöer och utveckla arbetet med den europeiska kemikalielagstiftningen. Utsläppsrättssystemet bör skärpas och bli mer effektivt. Annullering av utsläppsrätter kan användas för att stärka prissignalerna."
72. **att** den EU-politiska rapporten punkt 18 ges lydelsen: "**Mer insyn och öppenhet.** Arbetet för en starkare offentlighetsprincip i EU måste fortsätta, och möten i ministerrådet bli offentliga. Visselblåsare ska skyddas av meddelarfrihet efter svensk förebild. Samtidigt bör möjligheten till delaktighet och insyn i regeringens och myndigheternas EU-arbete stärkas väsentligt, så att inspel och förslag tas om hand under förhandlingsprocessen i ministerrådet. Regeringen och myndigheterna ska vara skyldiga att informera och bjuda in till samråd om EU-arbetet. EU-kommissionärer ska kunna kallas till riksdagen."
73. **att** den EU-politiska rapporten punkt 19 ges lydelsen: "Öka inte EU:s budget. Inom kort inleds arbetet med EU:s långtidsbudget för tiden 2020–2025. I den förra långtidsbudgeten fick Sverige igenom viktiga reformer som innebar att stödet till jordbruket gradvis minskade samtidigt som stödet till exempelvis forskning och utveckling ökade. Sverige bör fortsätta att verka i denna riktning och kräva omprioriteringar i stället för en höjd EU-avgift. Särskilt viktigt att prioritera i budgeten är områden med tydligt europeiskt mervärde: forskning, infrastruktur, brottsbekämpning, utrikespolitik, migration och bistånd. Direktstöden till jordbruket ska fortsätta minska och på sikt avvecklas. Regionalpolitiken bör inriktas på de fattigaste länderna i EU. Europaparlamentets kostsamma flytt mellan Bryssel och Strasbourg ska upphöra. Parlamentet ska ha ett enda säte – i Bryssel."

RESERVATIONER

Reservation 17

Jasenko Selimovic reserverar sig till förmån för att motion N30 avslås med följande motivering:

"EU har hittills sysslat med frågor som handlat om mellanstatligt och överstatligt samarbete, som berör två eller flera länder. Det bör förbli så eftersom det skapar och garanterar EU:s legitimitet. Börjar EU blanda sig i enskilda interna angelägenheter i olika medlemsländer, kommer det att urholka EU:s legitimitet och stödet för EU.

En social pelare skulle innebära att de svenska nivåerna för det sociala skyddet nödvändigtvis sänks och kompromissas ner till nivåer existerande i andra länder. Med tanke på att förslaget kommer att betyda en sänkning av svenska nivåer för det sociala skyddet, med tanke på att förslaget till en social pelare kommer att innebära betydelsefulla kostnader, och med tanke på att det inte kommer att ge några verktyg till EU-kommissionen, bör motion N30 avslås."

Förslag från arbetsgruppen

Biståndspolitik

1. Svenskt utvecklingsbistånd ska ha demokrati som övergripande mål.
2. Humanitära insatser ska prioriteras.
3. Biståndet ska vara uttalat feministiskt. Sexuella och reproduktiva rättigheter, särskilt preventivmedel och abort, ska vara en självklar del av humanitära insatser.
4. Agenda 2030 erbjuder en enskilt viktig möjlighet för svenskt bistånd, i förhållande till målet om kvinnors fulla delaktighet på alla områden (mål 5 i agenda 2030). Här bör Sverige ha som ambition att vara världsledande.
5. Humanitära insatser ska redovisas fördelat på män och kvinnor.
6. Flyktingläger ska tömmas och flyktingarna ska ges möjlighet att skapa sin egen framtid.
7. FN:s utvecklingsmål ska inte vara vägledande för svenskt bistånd. Svenskt bistånd ska vila på demokratisk grund och biståndet ska främja demokrati.
8. Sida ska reformeras till att vara en förvaltningsmyndighet med öppna och transparenta medelstilldelningsförfaranden.
9. Humanitärt bistånd och insatser för fred ska överföras till andra myndigheter än Sida.
10. Alla insatser ska grundas på principen att den kvinnligs situation ska beaktas och stärkas.
11. Fria val är den enda garanten för demokratin och en mänsklig rättighet (artikel 21) enligt FN:s universella förklaring. I svenskt demokratibistånd ska det vara centralt att garantera och bevara fria val och att kritiskt granska ofria val.
12. Rättsstaten är garanten för att medborgarna själva ska kunna kräva ansvar av staten. Det övergripande målet för utvecklingsbiståndsinsatserna ska vara att upprätta, utveckla och underhålla rättsstatens principer i mottagarländerna.
13. Liberalernas bistånd för mänskliga rättigheter fokuserar på civila och politiska rättigheter, till exempel organisationsfrihet, yttrandefrihet och rätten att delta i fria val. Det är de folkvalda regeringarnas uppgift att tillgodose de ekonomiska och sociala rättigheterna.
14. Biståndet genom svenska civilsamhällesorganisationer ska avskaffas. Civilsamhällesorganisationerna ska på lika villkor kunna söka anslag genom transparenta anslagsposter, i konkurrens. Stöd till civilsamhällesorganisationernas kampanjer i Sverige ska minskas och på sikt avvecklas.
15. Addis Ababa Agenda for Action om utvecklingsfinansiering, att länderna själva ska skapa förutsättningar för att finansiera utveckling, är den internationella överenskommelse som står bäst i samklang med liberal utvecklingspolitik, och den ska vara vägledande i liberalernas syn på svenskt bistånd.
16. Skatteflykt ska förhindras. Detta arbete ska som nu drivas företrädelsevis inom OECD. Liberalerna tycker inte att frågan om skatteflykt ska delegeras till ett FN-organ.

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

17. FN:s utvecklingsagenda (Agenda 2030) är ett åtagande som Sverige ska leva upp till nationellt. Internationellt ska Sveriges utvecklingsbistånd vara bredare, och fokusera på demokrati och mänskliga rättigheter.

18. Sverige ska verka för att andra länder ska kunna uppnå sina åtaganden i Parisavtalet, genom samarbete gällande reformer, lagstiftning och teknik. Stöd till den gröna fonden ska avvecklas.

19. Sveriges utvecklingsbistånd ska i huvudsak koncentreras till länder där det finns ömsesidigt intresse för utveckling och samarbete. Det Östliga partnerskapet och Nordafrika ska prioriteras.

20. Antalet mottagarländer och verksamhetstyper ska minska.

21. Stöd till internationella organisationer ska ha högre krav på transparens, intern styrning och kontroll samt kostnadseffektivitet.

22. En-procentmålet ska stå fast, och minst 0,7 procent ska användas till bistånd. Avräkningar ska begränsas till 0,3 procent.

23. Sverige ska verka för en snävare definition av bistånd i OECD/DAC

24. Liberalerna kommer inte att ställa sig bakom en ny PGU. Liberalernas samlade politik är bra för global utveckling. Det finns inte förutsättningar för enighet om vad som är bra politik för global utveckling, därom tycker partierna olika.

25. Sverige ska ge bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter även i rika länder.

26. Sverige ska aktivt engagera sig för reformer av EU:s biståndspolitik, med Liberalernas ställningstaganden som riktning.

27. Utbildning är centralt för att uppnå demokrati och jämställdhet. Satsningar på breda utbildningsreformer och högre utbildning inom viktiga områden ska främjas.

Förslag från arbetsgruppen

19 punkter för ett reformerat och fokuserat EU

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

1. Sverige ska ta täten i reformarbetet. Sverige ska återigen bli ett land i EU:s kärna, som driver på för effektiva institutioner och beslutsprocesser som präglas av öppenhet och insyn. Vi ska värna EU:s grundläggande värderingar och slå vakt om den fria rörligheten. Sverige ska gå i täten för en fördjupad inre marknad och driva på för global frihandel, så att jobben blir fler och Europas konkurrenskraft ökar. Vi ska arbeta för ett fokuserat EU med kraft att agera på områden där samarbete krävs: brottsbekämpning, migration, klimat och säkerhetspolitik. Vi har också ett tungt ansvar i att tillsammans med likasinnade länder mota de populistiska krafter som verkar för ökad protektionism och stängda gränser.

2. Värna rättsstat och mänskliga rättigheter. Liberalerna var i regeringsställning med och genomdrev ett nytt ramverk som gör det möjligt att markera kraftfullt mot EU-länder som kränker rättsstatens principer. Detta måste utvecklas till en rättsstatsmekanism där kommissionen regelbundet granskar samtliga medlemsländer och redovisar i ministerrådet. Systematiska kränkningar av medborgarnas rättigheter eller diskriminering av minoriteter ska kunna leda till sanktioner i form av indragna EU-stöd efter beslut av EU-domstolen. Kommissionen ska fullgöra sin skyldighet att väcka artikel 7 och föreslå indragen rösträtt för länder som flagrant bryter mot grundläggande rättsstatsprinciper.

3. Brexit utan nya murar. Storbritannien är och kommer att fortsätta vara en av Sveriges och EU:s viktigaste handelspartners. Uppemot hundra tusen svenskar beräknas vara bosatta i landet. Det är helt centralt att Brexit-förhandlingarna resulterar i ett balanserat avtal som bäddar för fortsatt nära samarbete, minimerar handelshinder för varor och tjänster och slår vakt om rättigheterna för EU-medborgare i Storbritannien. Men vårt budskap är glasklart: Storbritannien kan inte vara en del av den inre marknaden såvida man inte accepterar fri rörlighet för personer.

4. Sverige ska närma sig eurozonen. Vill vi slå vakt om fortsatta reformer, bygga varaktiga allianser och säkra svenskt inflytande på centrala områden krävs att vårt land på sikt blir en del av eurozonen, som är EU:s verkliga kärna. Ett första steg är att regeringen redan nu inleder ett närmare samarbete med euroländerna i ekonomiska frågor, exempelvis genom att delta i bankunionen och andra former av fördjupat samarbete. När ett mer robust ramverk för eurosamarbetet och en tydligare demokratisk förankring finns på plats ska Sverige införa euron som valuta, efter ett ja i en folkomröstning.

5. EU:s lagar och regler ska upprätthållas. Det är oacceptabelt att medlemsländer vägrar att genomföra demokratiskt fattade EU-beslut och bryter mot EU:s grundfördrag – oavsett om det gäller migrationspolitik, rättsstaten eller ekonomiska frågor. Kommissionen ska, utan att ta politiska hänsyn, väcka talan mot länder som inte genomför EU-rätten i tid eller på rätt sätt. Processer i EU-domstolen mot länder som syndar måste gå snabbare än idag.

6. Rädda Schengen. Passfriheten i Norden och övriga EU ska värnas, och därför är utvecklingen med allt fler nationella gränskontroller oroande. De svenska ID- och passkontrollerna mot Danmark ska omedelbart effektiviseras för att

sedan upphöra så snart som möjligt, förutsatt att den allmänna ordningen kan upprätthållas.

7. Rättssäker och stärkt yttre gränskontroll. Fria gränspassager inom Schengen förutsätter att EU har en yttre gränskontroll som är effektiv, rättssäker och garanterar att asylrätten värnas vid alla yttre gränser. Sverige ska aktivt bidra med personal och kompetens till EU:s nya kust- och gränsbevakningsmyndighet. Länder som systematiskt kränker rättsstatsprinciper och mänskliga rättigheter i den yttre gränskontrollen ska omedelbart suspenderas ur Schengensamarbetet.

8. Effektiv gemensam flyktingpolitik. EU måste få på plats en fungerande asylpolitik där medlemsländerna delar på ansvaret under ordnade former. Den som söker asyl ska garanteras en rättssäker och värdig behandling i samtliga länder. Den som är i behov av internationellt skydd ska få det, samtidigt som den som fått avslag på asylansökan ska enklare än idag kunna återföras till sitt hemland. Stöd ska även ges till länderna i EU:s närområde för att bistå dem i flyktingmottagningen.

9. Lättare att arbetskraftsinvandra. En globaliserad värld kombinerad med en åldrande befolkning innebär att Europas länder måste bli bättre på att attrahera både spetskompetens och personer som vill arbeta i mindre kvalificerade yrken. Det måste därför bli mycket enklare att under lagliga former ta sig till Europa för att arbeta och bidra till vår gemensamma välfärd. Ett nytt europeiskt ”blåkort” och möjligheter för spårbyten för asylsökande som fått avslag är några viktiga förslag.

10. Vässad inre marknad. Mycket kan göras för att den inre marknaden ska bidra till flera jobb, ökad tillväxt och vässad konkurrenskraft. Den digitala inre marknaden ska fortsätta utvecklas och gemensamma regler tas fram som stödjer innovation, delningsekonomi och e-handel. Regelverk och krångel som i många medlemsländer hindrar gränsöverskridande tjänstehandel ska undanröjas.

11. Mer frihandel med omvärlden. Dagens globala handel kräver fria flöden av varor och tjänster, men också att det blir enklare för människor att röra sig fritt. EU ska driva på i Världshandelsorganisationen för låga tullar, liberaliserad tjänstehandel och regelsamarbete globalt. EU ska arbeta för att förhandla fler omfattande frihandelsavtal med partners i omvärlden, och driva på för att återstarta TTIP-förhandlingarna med USA. På så sätt kan de positiva effekterna av globaliseringen bli större och nå fler.

12. Tiggeri är en EU-fråga. Fortfarande tvingar fattigdom och diskriminering rumänska medborgare till tiggeri i Sverige och andra EU-länder. S-MP-regeringens samtal med Rumänien har inte gett några resultat. Precis som Liberalerna krävde i regeringsställning måste tiggerifrågan tas upp på EU-nivå, så att Rumänien tar ansvar för sina medborgare. Kommissionen bör omedelbart inrätta en expertgrupp som tillser att de EU-medel som Rumänien får utnyttjas och når fram till landets fattiga. Tremånadersregeln måste gälla och uppföljning genomföras.

13. Europeiskt FBI. Liberalerna har länge drivit kravet på en operativ europeisk polisstyrka och en EU-åklagare som utreder och bekämpar gränsöverskridande brottslighet som terrorism, människohandel och narkotikasmuggling. I kölvattnet av en rad terroristattacker i Europa är frågan mer aktuell än någonsin. och Sverige bör därför ta initiativ i Europeiska rådet för att utveckla det befintliga samarbetet i Europol i den riktningen. För att stärka Europas beredskap i kampen mot den internationella terrorismen bör en gemensam underrättelse tjänst inrättas, som underlättar för medlemsländerna att utbyta information.

14. Ja till EU-åklagare. En stor majoritet av EU-länderna går nu vidare för att inrätta en gemensam åklagarmyndighet – men Sverige säger nej till att delta. Liberalerna driver som enda parti på för att Sverige ska delta i åklagarsamarbetet

som syftar till att effektivare kunna utreda och lagföra fusk och bedrägerier med EU-medel i hela unionen.

15. Fortsatt utvidgning. Motståndet mot att utvidga EU är stort på flera håll i Europa. Samtidigt fungerar möjligheten att bli EU-medlem som ett positivt incitament för reformer för demokrati och marknadsekonomi i flera östeuropeiska länder. Ukraina ska kunna få status som kandidatland, och länderna på Västra Balkan bör kunna bli medlemmar när de uppfyller högt ställda krav som kombineras med fortsatt granskning av rättsstat och respekt för mänskliga rättigheter. Mot bakgrund av den auktoritära utvecklingen i Turkiet bör medlemskapsförhandlingarna helt avbrytas.

16. Säkerhetspolitik. Den ryska upprustningen och aggressiviteten sätter den europeiska solidariteten på prov. Vi upplever nu en större osäkerhet än på mycket länge. Nato förblir den säkerhetspolitiska arena Sverige bör verka inom. EU-försvar inte aktuellt, men Sverige bör bygga allianser med like-minded Nato-länder, som Tyskland, Danmark.

17. Klimat och energi. EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på klimatneutrala energislag som förnybart och kärnkraft. En viktig del är att beroendet av rysk fossilgas minskar. En europeisk flygskatt bör införas. Stärk samarbetet för att rädda Östersjön och andra hotade havsmiljöer och utveckla arbetet med den europeiska kemikalielagstiftningen. Utsläppsrättssystemet bör skärpas och bli mer effektivt. Annullering av utsläppsrätter kan användas för att stärka prissignalerna.

18. Mer insyn och öppenhet. Arbetet för en starkare offentlighetsprincip i EU måste fortsätta, och möten i ministerrådet bli offentliga. Visselblåsare ska skyddas av meddelarfrihet efter svensk förebild. Samtidigt bör möjligheten till delaktighet och insyn i regeringens och myndigheternas EU-arbete stärkas väsentligt, så att inspel och förslag tas om hand under förhandlingsprocessen i ministerrådet. Regeringen och myndigheterna ska vara skyldiga att informera och bjuda in till samråd om EU-arbetet. EU-kommissionärer ska kunna kallas till riksdagen och Europaparlamentariker bjudas in att delta i riksdagens EU-debatter.

19. Slimmad EU-budget. Inom kort inleds arbetet med EU:s långtidsbudget för tiden 2020-2025. Brexit innebär att intäkterna till EU-budgeten minskar kraftigt, men Sverige bör inte acceptera en höjd EU-avgift. Istället blir förhandlingen en chans till kraftiga omprioriteringar. Budgeten bör under nästa period helt fokusera på områden med tydligt europeiskt mervärde: forskning, infrastruktur, brottsbekämpning, utrikespolitik, migration och bistånd. Direktstöden till jordbruket ska avvecklas och regionalpolitiken inriktas på de fattigaste länderna i EU. Europaparlamentets kostsamma flytt mellan Bryssel och Strasbourg ska upphöra. Parlamentet ska ha ett enda säte – i Bryssel.

Motioner

N. Utrikes, försvar och Europafrågor

Utrikes- och biståndspolitik

N1. Demokratiernas förbund

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att inrätta ett Demokratiernas förbund

Världssamfundet som vi känner det i dag formades efter andra världskriget.

Förenta nationerna bildades med syftet att undvika ett tredje världskrig, och därför var det viktigt att alla länder fanns med, oavsett om de var demokratier eller diktaturer. Utmaningarna de kommande hundra åren är dock inte samma som de var 1945 och världssamfundet bör förändras därefter. Vid FN:s bildande fanns det ett tjugotal välfungerande demokratier. I dag rankas ett nittiotal länder som fria.

Världens demokratiska länder är nu planetens överlägset mäktigaste. Demokratierna är de mest ekonomiskt utvecklade länderna, de besitter en militär styrka som många gånger överstiger diktaturernas och det ger ett mycket stort politiskt inflytande. De har dessutom en gemensam värdegrund, baserad på folkstyre och med respekt för mänskliga rättigheter. Inte heller krigar demokratierna någonsin med varandra.

För att accelerera den positiva utveckling som demokrati för med sig, och för att minska diktaturernas inflytande och skadeverkningar, måste världens demokratiska länder samarbeta i en helt egen organisation, ett Demokratiernas förbund.

Demokratiernas förbund ska vara en organisation för fullvärdiga demokratier med tre huvudsakliga syften:

1) Öka ekonomiskt välstånd, bland annat genom frihandel mellan medlemsländerna.

2) Möta gemensamma säkerhetspolitiska utmaningar.

3) Säkra och utveckla demokrati i de egna länderna och sprida demokrati till länder som ännu inte har det.

Förbundets organisation bör likna den som finns i många internationella organisationer: ett sekretariat med en generalsekreterare, permanent representation från medlemsländerna och återkommande möten med regeringschefer, ministrar eller andra företrädare för medlemmarna.

En demokratirevision kommer att spela en viktig roll och vara världens ledande center för kunskap om demokrati. Den ska utvärdera demokratin i både medlemsländer och icke-medlemsländer och peka på brister, utvecklingsmöjligheter och brott mot mänskliga rättigheter.

Förbundets militära roll ska i huvudsak vara att hindra folkmord, och förbundet kommer därför att självständigt kunna fatta beslut om sådana ingripanden. FN:s säkerhetsråds agerande hindras ofta av diktaturernas vetorätt.

En uppgift för förbundet kommer att vara att reformera FN och att få den organisationen att agera mer utifrån de överenskommelser om mänskliga rättigheter som medlemsländerna ingått, men syftet är inte att ersätta FN.

Om Demokratiernas förbund bildades i dag skulle organisationen ha ett sjuttiotal medlemmar, men troligen kunna öka ganska snabbt och bli runt nittio stycken. Det skulle omfatta nästan hälften av jordens länder och cirka tre miljarder människor.

Ett sådant förbund skulle ha större påverkan på planetens framtid än någon annan organisation i världshistorien. Bekämpandet av fattigdom, förtryck och svält skulle bli kraftfullare än någonsin tidigare och kraften att verka för välstånd, ekonomisk tillväxt och mänskliga rättigheter oöverträffad.

N2. Världsparlament

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska driva för en FN-reform genom ambitionen att inrätta ett världsparlament

Historiskt sett har liberaler också varit involverade i FN:s tillkomst. I dag behöver världens främsta organisation för globalt styre omorganiseras och reformeras. FN behövs för framtiden i mer demokratisk och bättre fungerande form. Liberaler ska göra skillnad och forma en mer öppen, fri, rättvis, demokratisk, fredlig och hållbar värld. Liberalism handlar även om att skapa nya broar och riva murar mellan människor. Ett starkare och mer demokratiskt FN ska också vara en tydlig liberala vision. Ett FN som har mandat, resurser och legitimitet att fatta och genomföra globala beslut utifrån världsmedborgarnas intressen och på grundval av de mänskliga rättigheternas principer. Som människor har vi oavsett vår födelseort grundläggande naturliga rättigheter som rätten till frihet, egendom och liv.

Solidaritet och tillit mellan människor formas genom gemensamma institutioner på olika beslutsnivåer. En utmaning även för liberalismen är postdemokratin där ekonomin är global medan demokratin fortfarande är väldigt nationell. Liberaler har bidragit till att globalisera ekonomin och måste göra mer för att globalisera demokratin. I oktober 2013 presenterade FN:s oberoende rapportör för främjandet av en demokratisk och rättvis internationell ordning, Alfred de Zayas, ”konkreta och pragmatiska rekommendationer” för en mer rättvis och demokratisk värld. De Zayas rapport lyfter särskilt fram förslaget att det bör upprättas en parlamentarisk församling inom FN.

I ett första skede skulle UNPA med sin rådgivande roll kunna upprättas inom ramen för FN-stadgans begränsningar och utan möjlighet för säkerhetsrådets veto-makter att blockera. UNPA skulle komplettera Säkerhetsrådets och Generalförsamlingens roll som mellanstatliga kanaler. UNPA skulle dessutom kunna bli en avgörande katalysator för ytterligare viktiga FN-reformer. UNPA kan sedan gradvis utvecklas till ett direktvalt FN-parlament i takt med att församlingen får allt starkare legitimitet bland människor och hos FN:s medlemsstater samt andra styrelseformer som EU.

Vidare, i juni 2015 presenterade Kommissionen för global säkerhet, rättvisa och styrning, ledd av USA:s tidigare utrikesminister Madeleine Albright och Nigerias tidigare utrikesminister Ibrahim A. Gambari, en rapport med förslag på hur vi kan möta den globala styrningens problem. Enligt rapporten skulle upprättandet av ett parlamentariskt organ inom FN innebära ett ”pragmatiskt försök att stärka relationen mellan FN som global institution och medborgarna med syfte att överbrygga världsorganisationens demokratiska underskott.

Flera parlamentariska organ, bland annat Europaparlamentet, Europarådets parlamentariska församling (PACE), det panafrikanska parlamentet, den argentinska senaten, det kanadensiska underhuset och den tyska förbundsdagen har antagit resolutioner till stöd för UNPA-förslaget. Därutöver stöds förslaget av över 1 500 sittande eller tidigare parlamentariker från mer än 100 FN-medlemsstater, och av en mängd FN-tjänstemän, akademiker, nobelpristagare och företrädare för det globala civilsamhället. Inom vårt parti finns stödet för det inom Liberala Ungdomsförbundet. Sverige skulle, tillsammans med en koalition av andra EU-stater och FN:s medlemsstater, kunna inleda en process för att samla stöd och lyfta förslaget i FN:s generalförsamling. Det skulle vara ett fint sätt att förvalta och förnya Sveriges tradition av starkt engagemang för FN och för demokratins principer, och det skulle samtidigt vara ett konkret svar på hur globala problem och utmaningar kan lösas och hanteras med bättre, effektivare men även demokratiskt förankrande lösningar.

N3. Effektivisering av Sveriges utrikesrepresentation

Christer Bäckman, Nordmaling

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna lyfter denna fråga och verkar för en genomgripande utredning av utrikesrepresentationen

Sverige har cirka 100 utlandsmyndigheter, som inkluderar ambassader, representationer, delegationer och konsulat.

Tillsammans med de cirka 400 honorärkonsulaten bildar de utrikesrepresentationen.

Sverige har diplomatiska förbindelser med i stort sett alla självständiga stater i världen.

I ungefär hälften av dessa har Sverige en diplomatisk representation.

Det råder ingen tvekan om att det är nödvändigt med diplomatiska förbindelser för att upprätthålla goda relationer med andra länder och ge en bra image av Sverige.

Dessutom får många svenskar som hamnar i svårigheter utomlands stöd och hjälp via vår utlandsrepresentation.

Frågan vi måste ställa oss är om det finns möjligheter till effektiviseringar.

Globalt har det skett stora tekniska landvinningar senaste decennierna. Vi harmöjlighet till snabba kommunikativa kontakter och även förutsättningarna förfysiska förflyttningar har förbättrats oerhört.

Vi har fungerande samarbetsorgan, som Nordiska rådet och EU, där vi finns med och genom vilka det måste kunna utvecklas ett bättre, både personellt och tekniskt, samarbete vad gäller diplomatiska frågor.

Får ibland en känsla av att utrikesrepresentationen utökas utan att det sker en verklig analys av behov och diskussion om alternativa lösningar.

Det finns också inslag av politiska utnämningar som en belöning eller straff förmer eller mindre väl uträttad gärning.

Detta är en skamfläck för oss liberaler.

Jag vill att Liberalerna lyfter denna fråga och verkar för en genomgripandeutredning av utrikesrepresentationen.

N4. Fredsdepartement

Harald Nordlund, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för inrättande av ett fredsdepartement

Aktuella exempel visar att när internationella ingripanden i konflikter bedöms nödvändiga tillgrips militära insatser. Ickevåldsinsatser prövas sällan. Vapenanvändning som leder till stora mängder människors död är den förhärskande konfliktlösningsmetoden. Skattemedel investeras i militärt kapacitetsbyggande runt om i världen med enorma belopp. Det grundläggande problemet tycks vara att så länge politikerna efterfrågar vapen, i stället för resurser för civil konflikthantering, är det omöjligt att gå från våldskultur till fredskultur. Vi har försvarsdepartement, som efterfrågar vapen, men vi har inget fredsdepartement, som efterfrågar ickevåldsmetoder i konflikthantering. Vi har ingen tillämpning av den framstående svenska fredsforskningen vid, till exempel, Uppsala universitet. Under 2015 sökte 160 000 människor asyl i Sverige. Inget politiskt parti har kunnat eller velat bidra till en debatt om sambanden mellan å ena sidan våld och krig runt om i världen och därmed följande flyktingkatastrofer och å andra bristen på en mer aktiv vålds- och krigsförebyggande fredspolitik. En självklar konsekvens av erfarenheterna av de båda världskrigen under 1900-talets första hälft borde varit att det krigsförebyggande arbetets betydelse understrukits genom tillsättandet av fredsministrar med egna departement. En förklaring till oviljan att tillsätta fredsministrar tyder på en bristande förmåga i det politiska systemet att lära av vunna erfarenheter. En annan förklaring är förmodligen att idéer om ökad resurstilldelning till vålds- och krigsförebyggande fredspolitik motarbetas av intressen som hellre ensidigt prioriterar nationella militära försvarsbehov. Bland andra exemplen Jugoslavien, Somalia, Irak, Kurdistan och Syrien har lärt oss att flyktingskap är en följd av världens samlade oförmåga att förebygga inbördeskrig och politisk terrorism. En verksamhet med inriktning på förebyggande av inbördeskrig och flyktingskap kräver en sådan specialisering att den inte kan eller bör inrymmas inom de breda arbetsområden som utrikesdepartementet eller försvarsdepartementet har ansvar för.

De finns en tveksamhet inför långtgående nedrustning av militära försvarsresurser. För att ökad förståelse ska kunna skapas för värdet av förebyggande, civila insatser framstår det som angeläget att inte ställa försvarspolitik och fredspolitik mot varandra utan att se dessa politikområden som varandra kompletterande. Därmed kan fredsfrämjande möjligheter bättre tas tillvara.

Ett fredsdepartement med en fredsminister utgör en viktig grundsten i en framtidsinriktad utveckling med fredspolitik som ett eget politikområde vid sidan av försvarspolitik, utrikespolitik och biståndspolitik. Om Sverige som första europeiska land inrättar ett fredsdepartement kommer det att väcka respekt, intresse, hopp och entusiasm runt om i världen.

N5. Mänskliga rättigheter och efterföljelse av internationella lagar

Anita Brodén, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska leva upp till skrivningar om mänskliga rättigheter, alla människor lika värde och efterföljelse av internationella lagar
2. **att** Liberalerna ska agera då brott mot mänskliga rättigheter sker, oavsett vem som begår dessa brott

Liberalernas tal om en tvåstatslösning med internationellt erkända gränser, sammanhängande territorium och en livskraftig ekonomi ekar tomt då verkligheten på marken gjort detta näst intill omöjligt, medan vi upprepat vårt mantra. Liberalernas tal om mänskliga rättigheter, rättvisa och alla människors lika värde ekar också tomt i ljuset av en ofattbart lång ockupation, de accelererande bosättningarna och den snart färdigbyggda ”separationsbarriären”. (Jag kallar det muren.) Liberalernas tal om rörelsefrihet för människor för att kunna idka handel i syfte att klara sin egna och sin familjs försörjning ekar tomt då palestinierna förhindras leverera sina produkter och tvingas leva i ofattbar fattigdom.

De skrivna mellanösternprogram som antagits vid landsmöten och av riksdagsgruppen innehåller alla de grundläggande värderingar som rör lika behandling av människor oavsett ursprung; De tar också upp såväl rättigheter som skyldigheter för såväl Israel som Palestina.

Om Liberalerna följde sina goda grundläggande värderingar också i frågan om Israel–Palestina skulle vi kunna bistå med hopp och lösning.

N6. Handel med Palestina

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att undanröja de hinder som försvårar för människor från de palestinska områdena att idka handel och utveckla sin egen ekonomi

Handel mellan folk och länder är en källa både till högre levnadsvillkor och till kontakt och ökad förståelse mellan folk och länder. Situationen inom de palestinska områdena har under den senaste tiden försvårats alltmer för människor som söker få avsättning för sina produkter, både i närområdet och på en internationell marknad. Restriktioner och avspärrningar gör det många gånger omöjligt att sköta sina odlingar eller transportera olika slags produkter. Efter konflikterna i Gaza runt årsskiftet 2008/09 och 2013/14 har situationen försämrats ännu mer och restriktionerna har blivit ännu hårdare.

På grund av dessa restriktioner har så många som 95 procent av de lokala företagen tvingats att stänga eftersom de inte har tillgång till råvaror eller möjligheter att exportera sina produkter. Arbetslösheten stiger alltmer och hela 80 procent av befolkningen är delvis eller helt beroende av bistånd för att överleva.

Restriktionerna leder också till att smuggling och så kallad tunnelekonomi breder ut sig. Illegal handel uppmuntras, vilket hämmar en demokratisk och fredlig utveckling. Det ger dessutom Hamas och liknande rörelser ett större inflytande över utvecklingen i området, vilket påverkar samhället ännu mer i negativ riktning.

Människorättsorganisationer och FN är eniga om att de omfattande hindren drabbar civilbefolkningens rörelsefrihet kollektivt och att de därmed strider mot den humanitära rätten. Enligt flera studier, bl.a. av Världsbanken och FN, är det denna situation som är det främsta skälet till den palestinska ekonomins kollaps.

Innan ett övergripande fredsavtal kan uppnås finns det skäl att agera inom försörjningsområdet direkt. Fattigdomen eskalerar, människor förlorar framtidstron och frustrationen tilltar. Utländska investerare vill i dag inte investera i området, vilket medför att palestinska små och stora företag inte kan växa. Allt detta sammantaget riskerar att öka radikaliseringen i området, vilket inte gynnar en fredlig utveckling i framtiden.

Nuvarande hinder mot fri rörlighet för människor och varor gör det omöjligt för den palestinska ekonomin att utnyttja det associationsavtal som tecknats med EU. Sverige bör därför inom EU driva på och undanröja de hinder som försvårar ett handelsutbyte och därmed stärka enskilda människors egen försörjning. Detta kan föra med sig att den totala ekonomiska situationen i de palestinska områdena radikalt förbättras.

N7. Stöd minoriteterna i Turkiet

Sirwan Dabagh, Malmö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att svenska regeringar (oavsett konstellation) kräver att den turkiska grundlagen demokratiseras och att diskriminering gentemot de individer som inte tillskriver sig den turkiska identiteten upphör
2. **att** Liberalerna ska arbeta för att folken i den kurdistanska regionen i Turkiet ges självstyre inom staten Turkiet
3. **att** Liberalerna ska verka för att Sverige ska gå med i Nato, men med förutsättningen att medlemsstaten Turkiet blivit en stabil och fullvärdig demokrati – inte dessförinnan

Gemene svensk känner till Turkiets fantastiska stränder och rika kultur i städer som Istanbul och Alanya och Bodrum, men få känner till situationen i östra Turkiet – det som utgör norra delen av Kurdistan. Turkiska regimer har fört krig mot det kurdiska folket sedan landet grundades 1923. Människor torteras, mördas och hundratusentals har spårlöst försvunnit; bara på 1980-talet jämnades 3 000 byar med marken. Det är livsfarligt att som kurd bejaka sitt modersmål och sina traditioner. Turkiet har rekord i antalet fängslande journalister och folkvalda, t.ex. partiledarna för det vänsterliberala partiet HDP.

Den 16 april hölls folkomröstning för utökade presidentbefogenheter och landet går nu mot en konstitutionell diktatur. I realiteten har Turkiet förut varit ett nationalist-fascistiskt land men numera ett islamo-nationalist-fascistiskt land. Konstitutionen talar sedan länge om ”En nation, Ett språk och En flagga”, någon plats för ursprungsfolk som armenier, syrianer och kurder finns inte och har aldrig funnits. I Turkiet finns ungefär 17 miljoner kurder, trots det är deras språk förbjuden. Tydligast märks detta kulturella folkmord i bokstäverna Q, W och X. De är förbjudna! Men vanliga i kurdiska ord och namn vilket resulterat i att många kurdiska barn har berövats kurdiska namn.1938 utförde regimen vad bäst kan beskrivas som ett folkmord i regionen Dêrsim. Närmare 70 000 kurder mördades. Militär närvaro och brott mot mänskliga rättigheter är än i dag vardag i norra Kurdistan. Upplevde det själv i Amed (Diyarbakir) år 2013 då vi firade kurdisk-persiska nyåret – Newroz. Varje halvtimme sköts stridsflygplan upp för att hotfullt cirkulera över oss. Bullret var ofantligt. Det krossade mig. Men jag kom hem till Sverige. De kurdiska barnen är emellertid hemma. Hur mår de?

FN rapporterade nyligen om massiv förstörelse och dödande med tunga vapen i de kurdiska delarna det senaste året, fler än tusen civila dödades och uppemot 500 000 människor tvingades lämna sina hem. En av platserna var gamla stan i just Amed. Bilderna därifrån ser ut att vara hämtade från syriska Aleppo. Och med detta land har vi ett migrationsavtal …

Premiärminister Yildirim uttryckte nyligen: ”Nu renar vi landet. Vi gör oss av med dem en efter en.” Hur ofta har man sett Sveriges statsminister göra nazisthälsning i riksdagens talarstol? Aldrig. Men Premiärminister Yildirim har gjort Gråvargar-hälsning. För minoriteter i Turkiet är det detsamma som Hitlerhälsning. Är ett nytt Dêrsim på gång? Det får mig att tänka på Nato, vars princip är kollektivt försvar. Med Turkiets vrickade ledarskap innebär det att om Sverige ansluter sig till Nato (vilket jag vill) skulle Sverige, och ytterst jag som svensk medborgare, föra krig mot det som hotar Turkiet mest. Det är kurderna som är Turkiets största hot – inte ”Islamiska staten”. Med allt detta sagd: Var står vi liberaler?

N8. Upprätta ett självständigt Kurdistan

Håkan Borg, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna medverkar till ett upprättande av ett självständigt Kurdistan

I mellanöstern finns cirka 40 miljoner kurder spridda i Turkiet, Syrien, Irak, Iran och i Kaukasus.

Kurdernas antal överstiger Australiens befolkning och är i stort sett lika stor som Kanadas befolkning. Många kurder finns dessutom som invandrare i andra länder.

Kurdernas frihetskamp började redan efter första världskriget. Kemal Atatürk, det moderna Turkiets skapare, gjorde mycket förtjänstfull insats för ett sekulärt samhälle med fullständiga rättigheter för kvinnor. Dem han inte gjorde något för var kurderna, som inte ens erkändes som etnisk minoritet, utan kallades för bergsturkar.

Under hela resterande 1900-talet och början av 2000-talet har situationen präglats av svek mot denna etniska grupp, främst i Turkiet, men också i Irak. Små försök att upprätta ett självständigt land har gjorts i form av Araratrepubliken 1927–1930 i Turkiet, men krossades av Turkiet. Ett andra försök gjordes 1946 med Mahabadrepubliken i västra Iran. Men denna varade endast ett år.

Det första bestående självstyret finns nu i norra Irak efter det att Saddam Hussein störtats 2003.

I kriget mot Islamiska staten har den kurdiska armén haft en framstående ställning. Staden Mosul har till stora delar befriats av kurdiska peshmergastyrkor. Irakiska Kurdistan är en del av Irak och inte en självständig stat. Även i norra Irak har kurderna under strider med IS stärkt sin ställning. Det finns ett stort inslag av kvinnliga soldater i den kurdiska armén i Irak. I dagarna har USA erbjudit kurderna vapensändningar för att användas i strider mot IS i Raqqa. Detta har retat turkarna, som med all rätt fruktar att kurderna kommer att intensifiera kampen för en självständig stat, Kurdistan.

I irakiska Kurdistan råder hållbar religionsfrihet och det finns kristna minoriteter i området, som lever ganska tryggt.

I brev till dåvarande statsminister Ola Ullsten den 22 januari 1979 initierade jag en svensk insats för ett fritt Kurdistan. Dessvärre fick jag ett ganska intetsägande svar.

Förutsättningarna för ett självständigt Kurdistan har aldrig varit bättre än nu genom förekomsten av en självstyrande del i Irak, en stark ställning i norra Syrien och USAs stöd. Liberalerna i Sverige bör agera nu!

N9. Inga vapen utan sina soldater

Tomas Ekermo Karlsson, Nyköping
Jonathan Bejefalk, Flen

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ändrar sin ståndpunkt om att sända vapen till KRG.
2. **att** Liberalerna i stället verkar för att Sverige genast ansöker om deltagande i CJTF-OIR och därmed bistår KRG med operativ personal.

På landsmötet 2015 bifölls motion P4 om att partiet ska verka för direktförsäljning av vapen till KRG med avsikt att understödja försvaret mot Daish.

Beslutet var inte okontroversiellt; argument anfördes om att en sådan försäljning skulle strida mot de kriterier vi antagit för vapenexport, liksom problematiken som kunna medfölja en influx av svenska vapen i en region som saknar mycket, men knappast just vapen. Båda dessa argument var givetvis rimliga. Som replik menades däremot bl.a. att exportreglerna inte är tillämpliga i detta fall då det skulle röra sig om en gåva snarare än en försäljning; ett ställningstagande som ter sig märkligt, dels då bifallen motion explicit uttryckte direktförsäljning, men också därför att det rimligen inte kan vara en acceptabel väg att runda våra stringenta vapenexportregler genom att bara byta benämning på transaktionen. Ändras synsättet på hur väl mottagaren lever upp till våra krav beroende på om denne får vapnen gratis eller betalar för dem? Trots dessa tveksamheter biföll mötet motionen. Nu har vi chans att förändra och förbättra vår ståndpunkt i frågan!

Liberalerna bör därmed avstå från en fortsatt ambition om att leverera vapen till KRG på det sätt som framställts, bland annat med hänvisning till ovanstående motiv. KRG är lika mycket en aktiv part i pågående konflikt i dag som de var för två år sedan och att mängden okontrollerade vapen i regionen skulle ha minskat sedan dess är ytterst osannolikt. Att leverera vapen är, hur välmenande man än avser vara mot KRG:s och Kurdistans sak, en mindre lämplig lösning.

Samtidigt ska vi givetvis understödja de goda krafter som dagligen håller Daish stången med allt vad vi kan avvara. Vi som sitter i säkerhet i norra Europa är skyldiga det! Det är svårt att riktigt kunna förstå vidden av den tacksamhetsskuld vi står i till dem som åtar sig att skydda alla oss andra på sin egen bekostnad. De som stupar så att vi ska slippa. De som lämnar hem och familj för att strida i ett krig som annars skulle kunna utspelas i vår egen världsdel. Självklart ska de ha vår hjälp, något annat vore en skymf! Men om vi verkligen vill visa att vi avser delta i bekämpningen av vår tids mest bestialiska terrororganisation, samtidigt värna våra egna demokratiska processer och spelregler och dessutom säkerställa att svenska vapen under och efter kriget inte hamnar i fel händer eller oskyddade civila, då

måste vi också visa mod och handlingskraft. Det räcker inte att välja passiva lösningar! Ett sätt att verkligen bevisa vår avsikt, och på så sätt återbetala en del av vår moraliska skuld, är att operativt ingå i den internationella koalitionen CTFJ-OIR med sådana förmågor som är mest behövda.

Givetvis ska vi skicka vapen till kurderna. Men dessa vapen ska inte komma i lastpallar. De ska levereras hängande runt bröstet på soldater.

N10. Erkänn Västsahara

Jan Wahlin, Värnamo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna erkänner Västsahara som självständig stat
2. **att** verka för att fler stater inom EU ska erkänna Västsahara som självständig stat
3. **att** fördubbla biståndet till Västsahara jämfört med nivån för 2017

Västsahara är till två tredjedelar ockuperat av Marocko sedan 1975. De västsaharier som lyckades fly bor sedan dess i flyktingläger i Algeriet. Västsahara, som varit en spansk koloni, står på FN:s lista över områden som ska avkoloniseras.

Sedan 1991 finns en FN-styrka på plats för att genomföra en folkomröstning om Västsaharas självständighet. Eldupphör råder mellan Marocko och den västsahariska frihetsrörelsen Polisario sedan dess. Någon folkomröstning har dock inte ägt rum på grund av Marockos vägran att acceptera ett självständigt Västsahara.

Frankrike är Marockos främsta supporter. Det innebär att Frankrike i FN:s säkerhetsråd ständigt hotar med veto med förslag som inte gynnar Marocko.

Liberalerna står bakom EU-domstolens beslut i december 2016 att motsätta sig de handelsavtal som innebär när Marocko tar sig rätten att förvalta Västsahariska tillgångar, oavsett om det gäller fiskevatten eller jordbruksprodukter. Vidare driver Liberalerna frågan om ett erkännande av Västsahara ska ske genom att få till stånd en gemensam EU-linje. Denna politik har hittills inte gett något resultat. I stället måste något EU-land gå före att erkänna Västsahara.

Därför borde Liberalerna verka för ett erkännande av Västsahara enligt riksdagens beslut 2012. Allvarligt är att den svenska regeringen halverat det svenska biståndet till Västsahara. Dessutom ansvarar man inte längre för hur biståndet ska fördelas utan man låter medlen i stället gå direkt in i FN-systemen. Därmed distanseras Västsaharafrågan från Sverige.

N11. Enprocentsmålet måste försvaras

Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet beslutar att punkten 22 i "Ny biståndspolitik för Liberalerna" ändras till: "En procentsmålet ska stå fast, biståndet ska användas till bistånd. Avräkningar för insatser inom Sveriges nationsgräns, och internationella militära insatser ska ej kunna avräknas från denna kvot."

Från både höger och vänster har det funnits en tendens till att urvattna enprocentsmålet.

Såväl försvars och militära insatser, som migrations och integrationsåtgärder "har" avräknats från den socialliberala humanistiska synen på vilken nivå vi som rikt i-land både akut och strukturellt långsiktigt ska vara med och bygga upp världens fattiga länder.

N12. Ge direkt-biståndspolicy (Give Direct-policy)

Vladan Lausevic, Täby
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska driva på för en Ge direkt-biståndspolicy (Give Direct-policy)

Sverige har en lång historia av att vara en biståndsgivande stat. Det finns mycket att vara stolt över men även problem. Det globala biståndet har visat sig vara mindre effektivt för att reducera fattigdom än till exempel arbetskraftsmigrationen. Det finns två generella

anledningar. Det ena är att statligt bistånd tenderar att vara ineffektiv på grund av korruption i mottagarlandet. Pengarna hamnar inte alltid till ändamålet och hos dem som behöver bistånd. Mottagarländer har därför tenderat genom historien att bli ”beroende” av biståndsländerna. Det andra är att arbetskraftsmigrationen har gett bättre resultat eftersom pengar, bättre sagt remitteringar, som har skickats globalt har överförts just från människor till människor. På det sättet har pengar nått människor direkt.

I debatten om bistånd och migration har till exempel Nobelpristagaren i ekonomi från 2015 Angus Deaton kritiserat hårt den ”traditionella biståndspolitiken” och uttalat stöd för arbetskraftsmigrationen. Frågan är därför hur biståndspolitik kan göras mer effektiv, inte minst med tanke på migrationskrisen som egentligen i olika grad har pågått under de senaste 15 åren. Ett exempel kan ses i EU-kommissionens agerande för flyktingar från Syrien i Turkiet som får ett bankkort med pengar som överförs från EU-budgeten direkt till människor för deras basbehov som mat. Ett sätt att förbättra både EU- och Sveriges biståndspolicy vore därför att satsa på fler liknande åtgärder. Pengar kan till exempel ges till NGO:er som i sin tur kan ge det direkt till människor på lokal nivå. De främsta fördelarna är att det minskar risker för storskalig korruption, är lättare att kontrollera och pengarna når människor direkt. Basinkomstförsöken i Namibia och Indien samt försök med villkorslösa pengaröverföringar i Afrika har visat att enorma socioekonomiska förbättringar kan genomföras med ge direkt åtgärder. Därför bör Liberalerna driva på för Ge direkt-biståndspolicy (Give Direct-policy).

Försvar och samhällsskydd

N13. Stärkt skydd för svenska medborgare utomlands

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att en ny enhet införs under MSB med ansvaret att skydda, undsätta och repatriera svenska medborgare som råkar i olika former av nöd då de befinner sig utomlands

Det har blivit pinsamt uppenbart att Sverige inte längre står rustat för att kunna skydda sina egna medborgare, Bilden av ett Sverige som oförberett, utan beredskap och försvagat breder ut sig. Exemplen är många: tsunamikatastrofen, terrorattentat, flygstrejker, Dawit Isaak, kuppförsök m.m.

I alla exemplen verkar det som att Sveriges stöd till sina egna medborgare begränsas till rekommendationer från UD att antingen inte resa till landet eller att undvika folksamlingar. Man skulle kunna vara förlåten för att som medborgare ställa sig frågan om det överhuvudtaget skulle komma någon hjälp om något oförutsett skulle inträffa. Särskilt kännbart i folksjälen känns det som att regeringens agerande vid tsunamikatastrofen var där en sovande regering negligerade medborgarnas omedelbara behov och allt för sent valde att agera med allt för lite insatser. Andra länders insatser fick Sverige att liknas vid ett humanitärt u-land.

Vi vill att Sverige ska ge MSB i uppdrag att upprätta en ny enhet med den specifika uppgiften att planera för och samordna insatser för att undsätta och repatriera svenska medborgare som av någon anledning hamnat i nöd utomlands. Vi vill också att enheten ska kunna samordna tidskritiska repatrieringar de fall svenska medborgare gripits utomrättsliga eller tillfångatagits av andra än ratificerade rättsstater så som Boko Haram, ISIL m.fl. Förutsättningen är att detta görs i enlighet med bilaterala avtal med berörda regeringar på plats. Sådana operationer bör samordnas av MSB tillsammans med UD m.fl.

Visionen för Sveriges regering ska vara att Sveriges medborgare alltid sätts i det främsta rummet och att medborgarskapet inte slutar för att man lämnar landet. det är därför viktigt att MSB alltid prioritera att först koordinera undsättandes av de egna medborgarna. För ökad effekt rekommenderas ett nära samarbete med övriga nordiska länder då resemönstren hos de länderna i stort liknar varandra.

N14. En ny tid kräver ett nytt försvar, cyberförsvaret

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för upprättandet av en fjärde försvarsgren

Under folk och försvars rikskonferens i Sälen den 8/1 2017 presenterade statsministern regeringens Säkerhetsstrategi och listade där digital säkerhet som ett av åtta hot som Sverige står inför. Det är nu bra att regeringen genomfört en grundlig analys av säkerhetsläget och till slut formulerat en strategi för att skydda befolkningen. Det som saknas i säkerhetsstrategin är beklagligt nog både förslag på hur man ska möta hoten och kanske framför allt hur detta ska finansieras.

Det uppenbara är att det förutom en ökad konventionell militär aktivitet i vårt närområde också kan skönjas en ny form av subversiv och riktad verksamhet som riktar sig mot att destabilisera västliga demokratier i form av olika typer av cyberattacker. Vi kan se mer desinformationskampanjer, försök till dataintrång, spionage och andra metoder som är skapade för att destabilisera samhällen och samhällsviktiga funktioner. I visa fall har cyberattacker genomförts för att påverka utkomsten av demokratiska val. Det mest skrämmande med detta är att det verkar ha en reell påverkan och därför är ett avsevärt hot mot inte bara Sverige utan hela världen. Det är rimligt att anta att vi i framtiden inte kommer att se mindre utav dessa typer av attacker eller kampanjer utan snarare mer allt eftersom vi blir mer beroende av informationssystem och mer uppkopplande. Vårt samhälle blir mer sårbart som en direkt konsekvens av den teknologi vi förlitar oss på för att förenkla vår vardag.

Cyberkriget är en verklighet och det kan nämnas att det redan finns med i andra staters militära doktriner och att Ryssland öppet gått ut med att de kommer likställa alla liknande attacker mot deras intressen med ett konventionellt anfall.

Det är därför hög tid att regeringen ger i uppdrag till försvarsmakten att upprätta en fjärde försvarsgren, Cyberförsvaret som komplement till Marinen, Flygvapnet och Armén. En sådan försvarsgren skulle kunna ges uppdraget att försvara Sverige, demokratin, försvarsmakten och samhällsviktiga funktioner på det digitala slagfältet. Cyberförsvarets uppgift bör vara att genom att använda sig av t.ex. ”Big data” övervaka vad som faktiskt sker på det digitala slagfältet och direkt avbryta eller genom riktade informations- eller psykologiska operationer motverka skadorna av potentiella attacker, samt rådgiva och informera Försvarsmakten och andra myndigheter om skyddsåtgärder och framta metoder och utrustning för att möta existerande och kommande hot.

I händelse av krig bör cyberförsvaret också kunna genomföra riktade offensiva operationer riktade mot att försvåra för angriparen att vinna mark eller favör.

Sist men inte minst bör cyberförsvaret kunna användas för att skydda egna styrkor i internationell tjänst mot cyberangrepp, spionage och subversion samt kunna genomföra riktade psykologiska operationer inom ramen för det specifika mandatet för insatsen.

N15. Försvaret kommer att behöva fler utbildningsplatser

Liberalerna Skövde

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att regeringen ger försvarsmakten i uppdrag att omgående projektera för nybyggnation av nya utbildningsplatser/regementen i anslutning till befintliga och kvarvarande övning och skjutfält

”Säkerhetssituationen i Sveriges närområde förvärras allt mer och försvaret har i dag svårt att leva upp till de redan beslutade ramarna i föregående försvarsbeslut. Samtidigt så rekommenderar regeringens utredning om försvarets framtida personalförsörjning en kraftig ökning av antalet utbildade rekryter för att möta behovet för den redan beslutade och anorektiska personalramen.

Politiska strömmingar och inte minst Liberalerna vill se en kraftigt utökad försvarsmakt med återinförande av någon form av värnplikt och detta kan ses som helt rätt inriktning med hänseende till hur omvärldsläget ser ut.

Tyvärr så ser inte möjligheterna att snabbt kunna återta utbildning av nya rekryter i någon större mäng lika ljusa ut. Åratal av nedskärningar, nedläggningar och övergången till ett yrkesförsvar har tvingat försvarsmakten att ställa om sin infrastruktur därefter med

följden att logement för soldatboende omvandlats till omklädningsrum, förråd och kontor. Det är också ett behov som kommer fortsätta om Sverige väljer att behålla sina kontraktsanställda insatsförband. Samtidigt så utnyttjas skjutfälten i anslutning till utbildningsplatserna till max av ekonomiska skäl och mer otillgängligs övnings och skjutfälla står tomma på grund av bristande infrastruktur, miljörestriktioner och avstånd.

Ett återtagande av de av fortverkets till vrakpris avyttrade fastigheterna som var äldre regementen kan inte bedömas som ekonomiskt försvarbara.

Det vore därför sund tankeröring att ge Försvarsmakten i uppdrag att projektera för uppförandet av nya utbildningsplatser för utbildning och övning i anslutning till de många fält som kvarstått i statlig regi så som den nybyggnation som sker på Gotland i nuläget. Det finns flera fält som skulle lämpa sig för sådan byggnation, bl.a. Horssjön, Ravlunda, Härnösand, Rinkaby, Villingsberg och Utö.

Genom att uppföra ny infrastruktur för övning och utbildning vid dessa fält är det också rimligt att anta att försvarsmaktens nyttjande av dessa fält som övningsterräng kommer öka med tillgången på bland annat boenden, utspisning och vård.

I anslutning till detta bör också hänsyn tas till att utöka försvarsmaktens miljötillstånd för att möjliggöra den utökade övningsverksamhet detta kommer betyda. Försvarsmaktens verksamhet bör ges företräde till förmån för den vikt det har för rikets försvar av övriga samhällsviktiga frågor. Miljöskyddet för särskilt otillgängliga skjut och övningsfält bör kunna utökas omfattande i de fall den under den s.k. strategiska time-outen sänks till lägre värden.

En projektering för nya utbildningsplatser kommer att medföra att FM kan växa i den takt som är politiskt beslutat och kommer göra försvarsmakten rustad för att möta kommande utmaningar om styrketillväxt.

N16. Skit i plikten

Joar Forssell, Stockholm
Anna Horn, Stockholm
Max Sjöberg, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta aktivt för att maximera andelen frivilliga i krigsförbanden
2. **att** Liberalerna ska arbeta för att så snart det är möjligt åter göra värnplikten vilande

En viktig liberal grundprincip är att staten ska skydda medborgarna från skada. Det är grunden i och den mest centrala delen i statens legitimitet. Det föranleder två slutsatser; (1) Värnplikt bör undvikas för att staten tvingar medborgarna till risken att skadas samt (2) staten behöver ett så effektivt och välfungerande försvar som möjligt, för att medborgarna ska löpa mindre risk att på något sätt ta skada på grund av ett annat lands utrikespolitiska ambitioner.

Vi menar att det bästa försvar som Sverige kan ha är ett yrkesförsvar. Yrkessoldater är betydligt mer kompetenta än värnpliktiga soldater. Betänk att en yrkessoldat har övat eldöverfall, taktiskt omhändertagande i strid och försvarsstrid mångdubbelt fler gånger än en värnpliktig soldat. Yrkessoldater har generellt sett också fler fordonsutbildningar och utbildningar på olika vapensystem än en värnpliktig soldat har, vilket skapar betydligt större flexibilitet på lägre, taktisk nivå. Frivilliga soldater med hög motivation som stannar länge i Försvarsmakten ger möjligheter också för officerare att bli bättre på sitt jobb. Värnpliktiga soldater var såklart som bäst precis innan muck. Med ett väl fungerande yrkesförsvar så får även befälen utrymme att bli bättre, då de kan fortsätta att öva med mer kompetenta och samövade enheter en längre tid. I stället för att avrustas efter 12 månader kan enheten således fortsätta att genomföra allt mer avancerade övningar och moment.

Ett försvar som baserar sig på yrkessoldater går av förklarliga anledningar också generellt sett snabbare att mobilisera än ett värnpliktsförsvar, vilket är viktigt när det bara tar några timmar med båt från Kaliningrad till Karlshamn eller Slite. Yrkessoldaterna har redan sin utrustning uthämtad, vapnet inskjutet och känner till statusen på all materiel.

Men för att få ett yrkesförsvar att fungera behövs större ekonomiska medel. Det har i många år varit känt att soldater har relativt dåliga anställningsvillkor, med en ingångslön på 18,000. Fram till 2013 var ingångslönen 16,300. Det är bra att partiet satsar på kraftigt höjda polislöner, men med mångårig vetskap om bristerna i personaluppfyllnaden i försvarsmakten så undrar vi varför partiet aldrig har föreslagit 4,000 mer till soldaterna. En del i deras motivation ligger ju också i lönen. Därför yrkar vi

N17. Utvidga värnplikten

Håkan Borg, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** värnplikten utvidgas till att omfatta samtliga personer i Sverige mellan 18 och 70 år
2. **att** de nyutbildade soldaterna huvudsakligen organiseras inom hemvärnet

Liberalerna är i dag Sveriges mest försvarsvänliga parti och har medverkat till en blygsam upprustning av försvarsmakten med återinförande av partiell värnplikt. En praktisk insats är återupprättandet av militära förband på Gotland.

1996 föll Berlinmuren och det lugn, som då uppkom efter kalla kriget gjorde att Sverige kände sig tryggt och nedrustade kraftigt. Nya stormaktsdrömmar från Rysslands sida under ledning av Vladimir Putin har nu lett till provokationer mot länderna kring Östersjön och en makalös upprustning av Rysslands krigsmakt.

Sverige kan inte lita på den blygsamma försvarsmakt vi nu har. Hela landet måste kunna försvaras och då behövs ett vidare engagemang. En kort militärtjänstgöring för samtliga som bor i Sverige omfattande även nyinflyttade bör införas. Dessa personer kan med fördel placeras i hemvärnet och därmed spridas organisatoriskt över hela landet.

Utvidgad värnplikt omfattande även kvinnor har en utpräglad integrationsaspekt. Invandrade kvinnor skulle då tjänstgöra i Sveriges försvarsmakt och ges en stark ställning. Förebilder finns i Israel och bland kurderna.

För utbildningen behövs kunniga instruktörer och den lilla fasta försvarsmakt vi nu har bör vara ryggraden i den utbildande instruktörskåren. Möjlighet att inkalla äldre militärer, som nu inte finns i aktiv tjänst, finns och de kan också delta i utbildningen. Försvarsviljan i Sverige är nu större än någonsin efter andra världskriget och ett initiativ från Liberalerna torde mottagas väl. Att föreslå en övre gräns på 70 år beror på att svenskarna i dag lever längre och är friskare.

Jag är invandrad finländare och har upplevt andra världskriget i krigszon i östra Nyland i Finland och har upplevt Sovjetunionens aggression efter Molotov–Ribbentrop-pakten. Jag är pensionerad reservofficer i Finland.

N18. EU-medborgare i Försvarsmakten

Vladan Lausevic, Täby
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att EU-medborgare från andra medlemsstater ska kunna arbeta som soldater, sjömän och officerare inom Försvarsmakten

Sedan övergången från värnpliktsförsvar till yrkesförsvar har Försvarsmakten präglats av utmaningar rörande personalbrist. För att underlätta rekryteringen till Försvarsmakten så bör Liberalerna verka för att Sveriges riksdag kan genomföra en lagändring med syfte till att öppna möjligheter för att EU-medborgare utan nationellt medborgarskap i Sverige ska kunna arbeta inom Försvarsmakten. Lagändringen skulle innebära att Försvarsmakten rekryteringsunderlag breddas väsentligt. Alla EU-medborgare som i övrigt uppfyller Försvarsmaktens krav rörande soldater, sjömän och officerare ska kunna söka tjänster inom organisationen

Lagändringen och dess utformning skulle kunna diskuteras utifrån lagstiftningen och erfarenheter i medlemsländer där EU-medborgarskap finns som krav för anställning. Dessa är Belgien, Irland och Luxemburg. Förutom att underlätta för Försvarsmakten att rekrytera så skulle lagändringen även leda till att Sverige som europeisk medlemsstat tar ett ytterligare steg inom ramen för GFSP. (gemensamma utrikes och säkerhetspolitiken)

N19. Bevare oss för Trumps Nato

Björn Salomonson, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i första hand ska besluta att tills vidare dra tillbaks målsättningen att Sverige ska söka medlemskap i Nato

2. **att** Liberalerna i andra hand ska besluta att inte verka för att Sverige ska söka medlemskap i Nato så länge Donald Trump är president i USA

Säkerhetsläget i vår omvärld har försämrats de senaste åren, inte minst på grund av Putins agerande i Ukraina, syrienkriget och terroristattacker i flera städer i Europa. Mot denna bakgrund har Liberalerna, liksom andra riksdagspartier, hävdat att anslagen för att stärka vårt militära försvar måste ökas betydligt. Liberalerna har dessutom sedan flera år hävdat att Sverige bör ansöka om medlemskap i försvarssammanslutningen Nato. Det skulle i sig också medföra behov av ökade militära anslag.

Jag ifrågasätter värdet av medlemskap i Nato och hävdar i stället att den bästa strategin för fortsatt fred i vårt närområde är att Sverige tillsammans med Finland håller sig utanför de stora försvarsallianserna. Att gå med i Nato skulle öka spänningen i området kring Östersjön. Blir vi inte sårbara då med tanke på framför allt Putins agerande? Knappast! Det finns såvitt jag förstår inga konkreta hot från rysk sida att expandera sitt territorium mot Finland eller Sverige. Det vi ser i Rysslands agerande handlar främst om att bevara, och i vissa fall återta, ryska intressen som förlorats i och med Sovjetunionens sönderfall. Annekteringen av Krim är ett tydligt exempel på det. Något liknande motiv finns därmed inte för ockupationer i Skandinavien. Om Ryssland hypotetiskt vore intresserat av att invadera Sverige behöver de troligen inte satsa mer än någon procent av sin vapenmakt och även om vi fördubblar vår militära försvarsstyrka så är det på marginalen i ökad ansträngning för en sådan angripare. Att en sådan militär satsning från svensk sida skulle minska sårbarheten är därför högst tveksamt.

Ett medlemskap i en försvarsallians ökar även risken för att dras in i fler konflikter, och dessutom i sådana som inte alltid är i linje med svensk utrikespolitik. Krig med stora allianser inblandade blir ofta mer omfattande än vad annars skulle behöva vara fallet. Historien visar, med Första världskriget som det tydligaste exemplet, att det finns ett sådant samband. Winston Churchill var en av dem som såg och varnade för detta.

Dessutom, att i dag med en knäppskalle som har det största reella inflytandet på Natos agerande, skulle vi inte kunna överblicka vad vi överhuvudtaget ger oss in i om vi skulle bli anslutna där. Trump har redan efter ett par månader som president visat att han utan särskild förankring är beredd att använda militära medel i aggressiva syften.

Om Sverige ska stärka sin militära förmåga bör det hellre vara att i högre grad samverka med FN:s och EU:s fredsbevarande insatser. Men framför allt bör vi satsa på att stärka totalförsvaret inom andra delar än de rent militära. Bättre skydd mot psykologisk krigföring, cyberattacker, industrispionage samt inte minst mot terrorism och annan internationell kriminalitet.

N20. Försvar mot ballistiska robotar

Jens Pettersson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för ett svenskt deltagande i ett multinationellt försvar mot ballistiska robotar av Sveriges närområde

Ända till dess, som ett alla världens stater omfattande avtal om total kärnvapennedrustning är på plats, så är Sverige beroende av vad vi kallar ”den transatlantiska länken”. Det vill säga att terrorbalansen mellan världens två största kärnvapenstater är så grundmurat stabil att inte ens hot om kärnvapenanvändning någonsin framförs i det mellanstatliga umgänget vare sig öppet, förtäckt eller i slutna sammanhang. Tack vare styrkan i Sveriges transatlantiska länk ska Sverige inte behöva räkna med att vi hotas med kärnvapen.

För att avskräcka mot ett angrepp med konventionella vapen, så har Sverige traditionellt haft ett efter våra omständigheter starkt militärt försvar utrustat med konventionella medel. Samtidigt har Sverige valt att vara militärt alliansfritt. Vid dimensioneringen av vårt försvar mot ett angrepp med konventionella vapen kan vi därför inte utgå från att någon annan stat solidariskt kommer att bistå oss. Därvidlag är vi oberoende och ensamma även om vi sätter vårt hopp till att vänligt sinnade stater står oss bi i händelse av att vi skulle bli angripna. Danmark och Norge är medlemmar i Nato med reservationer avseende utplaceringen av kärnvapen på deras territorier. Också Danmark och Norge förlitar sig på att kärnvapenavskräckning håller dem utanför angrepp med kärnvapen. Det är min bedömning att Danmarks och Norges respektive transatlantiska länkar genom deras formella medlem-

skap i Nato är starkare än motsvarande avseende Sverige. Och att skillnaden inte bara är en gradskillnad utan en artskillnad. Förutom med avskräckning så kan en motståndares kärnvapen på strategisk nivå mötas med ett förberett försvar mot ballistiska robotar. Så sker också runtomkring i världen. I praktiken så är USA ensamma om att anordna försvar mot ballistiska robotar också för andra än dem själva. Sensorer och verkansmedel mot ballistiska robotar är utomordentligt kostsamma varför det självklart finns amerikanska önskemål om samfinansiering när dessa försvarssystem är avsedda mot hot som är gemensamma för USA och annan stat.

Den stat som ställer sig utanför försvarsansträngningar med i grunden vänligt sinnade stater kan i förlängning riskera att uppfattas som en fripassagerare avseende skyddet av sin suveränitet.

N21. Uppgradera skyddslagen

Tomas Ekermo Karlsson, Nyköping
Jonathan Bejefalk, Flen

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att skyddsförordningen (2010:523) 2–5 § ändras på sådant sätt att den ger stat, kommuner och myndigheter mandat att på egen hand besluta om akut, kortvarigt skyddsobjekt utan initialt godkännande hos tillsynsmyndighet, men att prövning avkrävs i efterhand.
2. **att** Liberalerna arbetar för att skyddslagen (2010:305) 19 § ändras på sådant sätt att den ger offentlig nyttjanderättsinnehavare med tillräckligt skyddsbehov mandat att ansöka om och ansvara för skyddsobjekt även då anläggningsägaren är privat aktör.

Att vi lever i en föränderlig och i vissa avseenden mer osäker tid än vad vi gjort på mycket måste närmast betraktas som en truism för oss liberaler. Vi ser hur en mer diffus och svårgripbar men ändå växande hotbild växer fram i vårt närområde där hela spektrumet från sociala vektorer såsom politiska omvälvningar, samhällsskepticism, extremism och polarisering, till akuta riskbilder som systematisk desinformation, underrättelseinhämtning och rena trupprörelser, täcks in. Förutom det vi upplever från vår nära omvärld, som krig i Syrien och Ukraina och en orolig Östersjöregion, har vi också alltmer blivit varse både försök och fullbordade aktioner mot samhällssystem och infrastruktur även i Sverige. Vi minns angreppen mot mastanläggningar i Västergötland, däribland Häglaredsmasten. Vi minns kanske också sabotageförsöket mot Södertälje Sjukhus eller fotograferingen av Malmens flygbas i Linköping med drönare. Detta är bara några i raden av händelser den senaste tiden som pekar i samma riktning. Säpo uppger att intensiteten av underrättelseverksamhet har ökat, MSB har påbörjat återuppbyggnad av vår psykologiska försvarsförmåga för att stå emot svallvågor av desinformation osv.

Förutom vår militära kapacitet behöver vårt samhälle en god handlingsförmåga för situationer då hotbilden snabbt byter skepnad och intensitet men utan att leda till direkt krig, det som i dagligt tal ofta kallas skymningsläge. I en sådan situation, med förhöjd beredskap men innan krigsorganisation intas, kommer statsapparatens förmåga till dynamik och anpassningsbarhet vara av kritisk vikt för att kunna möta snabba skiftningar i informations- och riskbild. Det gäller bl.a. att effektivt kunna omfördela sina resurser, kunna motverka faror och hotsignaler omedelbart samt från första stund vara proaktiva och förebygga risker innan de uppstår. Därför måste också myndigheter, kommuner och andra samhällsviktiga verksamheter ges det beslutsutrymme och det mandat de behöver för att i ett akut skede omedelbart förstärka skyddet där man är som mest sårbar.

Skyddslagen är till för att ge en del av detta utrymme. Dess syfte är att skydda samhällskritisk verksamhet mot spioneri, sabotage, terrorism och grovt rån genom att begränsa människors tillträde till sådana fastigheter eller anläggningar. Vid sådana förutsättningar som beskrivits kommer Skyddslagen i betydligt större omfattning än normalt att kunna aktualiseras. Därför behöver den också förändras i vissa specifika delar. Dels bör lagen kunna ge aktörer möjlighet att under eget bemyndigande besluta om skyddsobjekt för en mycket kort tid vid akuta situationer utan att först avkrävas godkännande från Länsstyrelsen. Dels bör den också ge det offentliga mandat att besluta om skyddsobjekt för privata anläggningar där det offentliga har nyttjanderätt av skyddsvärd art.

N22. Taktisk medicinsk evakuering vid svenska internationella insatser

Jens Pettersson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att taktiska helikoptrar för medicinsk evakuering tillförs svenska truppbidrag i internationella insatser när riskerna för personskador så motiverar

Sverige ansvarade inom Natooperationen ISAF för säkerhet och utveckling i fyra afghanska provinser. Det tog flera år, men till slut fick statsmakterna till helikoptrar för i första hand medicinsk evakuering till vår insats i Afghanistan. Dessa erfarenheter finns det anledning att lära sig av.

Det underlättade inte att alliansregeringen forcerade avvecklingen av de i EU-stridsgruppen 2008 (NBG 08) väl beprövade Vertolhelikoptrarna (HKP 4). Detta framtvingade köp av nya Black Hawk-helikoptrar (HKP 16) från hyllan på grund av att vår särspecificerade och egenutvecklade variant av helikoptern NH90 (HKP 14) redan då var kraftigt försenad.

Anskaffningen av HKP 16 gick med svenska mått mätt på rekordtid tack vare användandet av det amerikanska systemet för Foreign Military Sales (FMS) och introducerades smidigt i det svenska försvaret med bistånd av US Army i USA och på plats i Sverige. Men det förhindrade inte ett förmågeglapp avseende det medicinska ansvaret för svensk utsänd personal och därmed ett avsevärt politiskt risktagande.

Hade Sverige haft ett med Norge jämförbart skadeutfall i Afghanistan, så hade detta risktagande ifrågasatts. Norge i den till Sveriges område angränsande provinsen Faryab tvingades ta ner egna små i grunden civila helikoptrar och förundrades hur Sverige klarade sig från förluster. (”Gud är svensk” blev ett talesätt i Maymana.) Sveriges HKP 4:or överläts till en amerikanska firma (Colombia Helicopters Inc.), som än i många år kommer att flyga åt amerikanska försvaret inom Central Command (CENTCOM) ansvarsområde. De helikoptrar som fortfarande i dag duger åt amerikansk personal i skarpa insatser i Afghanistan och Somalia borde ha bedömts krigsdugliga nog för svenska behov nationellt och internationellt.

Men nu finns ingen anledning att gråta över spilld mjölk. Ej heller att inte ta till sig av erfarenheterna från de senaste svenska internationella insatserna.

Om MINUSMA i Mali innebär med ISAF jämförbara risker för personskador på svensk utsänd personal, så bör svensk statsmakt föranstalta om likvärdiga resurser för riskhantering på plats i operationsområdet. Sverige bidrar med taktiskt transportflyg av typ C-130 Hercules (TP 84) till FN:s operation i Mali, så av Sverige finansierade och kanske också bemannade taktiska helikoptrar i Mali kan inte vara en omöjlighet, även om det skulle kräva visst diplomatiskt fotarbete för att förankras i FN-högkvarteret i New York.

För den händelse att Försvarsmakten saknar egen personal och materiel att sända ut, så bör Sverige agera som USA. Vi bör använda till exempel FMS och upphandla kapacitet, vilket kan vara med samma helikoptrar, som en gång i tiden användes som svenskt bidrag till NBG 08. Räddar det liv är det värt besväret.

N23. Funktionsredundans i krisberedskapen

Tomas Ekermo Karlsson, Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för en ordning där staten, genom MSB:s försorg som samordningsmyndighet, stödjer upprätthållandet av system för personalutbyte mellan myndigheter, med avsikt att skapa redundans och förbättrad samverkan mellan dem

Erfarenheter från stora extraordinära händelser som drabbat Sverige de senaste decennierna, såsom stormarna Gudrun och Per, bränderna i Västmanland och på Gotland, överraskande snökaos och svåra översvämningar, har visat att en av de absolut viktigaste förutsättningarna för att kris- och katastrofarbete ska fungera väl är att deltagande myndigheter och organisationer har en fungerande samverkan. Information måste kunna skickas oförändrad mellan olika system, uppgifts- och ansvarsfördelningen måste vara tydlig och de operativa resurserna måste vara väl samövade och kapabla att fungera under svåra förhållanden. Samverkan är en kritisk framgångsfaktor vid gemensamma insatser men det är dock inte enkelt. Skillnader i arbetssätt, kompetens, metodik, ledning, uppdrag osv. kräver att de aktörer som förväntas kunna samarbeta vid kris och katastrof också måste bli väl förtrogna med

varandras verksamheter redan innan en kris slår till. Till och med en sådan till synes basal uppgift som att skapa en koherent bild över en lägessituation blir pga. de skilda aktörernas olika glasögon svårt under insatsförhållanden om man inte redan tidigare har en förståelse för varandras perspektiv.

För att underlätta denna förståelse och därmed för att förstärka Sveriges generella krisberedskapsförmåga på samverkansplanet, som komplement till sedvanliga gemensamma övningar, bör vi se över möjligheter att skapa ett system för personalutbyte mellan myndigheter. Offentliga aktörer med närbesläktade uppdrag och funktioner som rimligen kan komma att behöva samordnas, såsom Försvarsmakten–Polisen–MSB eller Tullverket–Kustbevakningen–Sjöfartsverket, skulle kunna stödjas i att växla viss nyckelpersonal mellan varandra. Avsikten är att denna utbytespersonal under en period ska tillägna sig rudimentär utbildning, kännedom och erfarenhet inom respektive mottagarmyndighets verksamhetsområde. På så sätt förbättrar myndigheterna tillsammans varandras förutsättningar till effektivt samarbete under extraordinära händelser. Vidare ger det också en grundläggande tillgång till nödvändig redundans i de offentliga funktionerna då personal från en myndighet kan utföra vissa basala uppgifter som annars ligger under en annan myndighets ansvar. En sådan ”reservkraft” kan vara av avgörande vikt vid kritiska situationer.

Sveriges myndigheter övar och samverkan naturligtvis redan i dag, med MSB som övergripande ansvarig. Men det sker allt som oftast i scenarier och spel då man redan befinner sig i simulerat operativt insatsläge, nästan aldrig under normalförhållanden i den faktiska verksamheten. Man saknar därför ibland en grundmurad insikt i varandras ansvar, förutsättningar och begränsningar. Vissa engagemang har genomförts, t.ex. då Försvarsmaktens specialförband getts grundläggande polisutbildning och därmed kan verka multidisciplinärt både som militär och polis vid exempelvis terrorhot. En utvidgning av sådana utbyten bör uppmuntras.

N24. Försvarsmaktens förråd

Jens Pettersson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för fler förråd i Försvarsmakten än ett enda centralförråd

Det svenska totalförsvarets momentana beredskap är god.

Detta tack vare välutbildade heltidsanställda i Försvarsmakten, Polismyndigheten och Räddningstjänsten. Den akademiska meriteringen är överlag större än någonsin, likaledes de anställdas färdigheter i arabiska, bosniska, dari, farsi, kurdiska och spanska. Däremot är av anledningar i många fall utanför myndigheternas egen kontroll de anställdas kunskaper i finska, franska, tyska och ryska sämre än för femton år sedan.

Det svenska totalförsvarets uthållighet är i dag långt lägre än 2002. All organisationsutveckling har syftat till centralisering och specialisering. Därmed finns i dag inte längre några mobiliseringsförråd. Hela Sveriges militära försvar försörjs med vapen, uniformer och annat från ett (1) centralförråd i Arboga. Beredskapspolisen är avvecklad och antalet deltidsbrandmän är färre än någonsin. Sveriges Överbefälhavare har beskrivit detta som ett enveckasförsvar. Väl att märka med uthålligheten en vecka, men bara på en plats någonstans i Sverige samt efter det att myndigheten fått ett ekonomiskt tillskott i storleksordningen många miljarder. Hur många miljarder som krävs för att förverkliga försvarsbeslutet är en för riksdagen hemligstämplad uppgift. Till dess är uthålligheten enligt min bedömning därför snarare enstaka dagar än en vecka. För en suverän stat är detta att underprestera. Och detta gäller oaktat om vi förblir alliansfria eller återgår till att med vårt försvar syfta till neutralitet i krig eller ej. Sveriges befintliga medlemskap i internationella organisationer ger oss tillbaka i proportion till vad vi sätter in. Under en begränsad tid kan det vara lite mer och under en annan period blir det då lite mindre. Men det finns inga främmande stater som anser det befogat att över tid subventionera svenskt nationellt oberoende. Alldeles särskilt så om vi inte anstränger oss för att värna detta oberoende. Detta skulle fortfarande gälla den dag vi är medlemmar i Nato.

Var och hur Sverige bäst försvaras militärt är en fråga, som kräver fackmannamässiga överväganden. Men resultatet av dessa överväganden måste kunna bedömas som politiskt och praktiskt rimliga. Och om rimligheten ifrågasätts är det politikens uppgift att korrigera.

Sveriges internationella insatser i Afghanistan och Mali kan kanske på hemmaplan i Sverige ha alla sina ägg i en och samma korg. Men den materiel som är förutsättningen för svenskt väpnat försvar av vårt eget territorium måste av rena sårbarhetsskäl hållas åtskild på fler platser än en, även om det skulle vara dyrare än allt på ett ställe.

N25. Höjd självförsörjningsberedskap

Lars Karlsson, Kinda

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** uppdra till partistyrelsen att komma med förslag på direktiv som syftar till att höja Sveriges självförsörjningsberedskap

Sverige har i dag en självförsörjningsgrad av livsmedel på långt under 50 procent. Landets försörjning av livsmedel skulle slås ut på någon vecka vid en yttre kris. Om Sverige hamnar i en längre kris blir det svårt att försörja befolkningen med mat och bränsle. Ungefär hälften av den mat vi äter i Sverige är importerad. Stängs våra importvägar måste vi kunna ha en egen livsmedelsproduktion men i dag saknar vårt land den beredskapen. Vi har som frihandelsvänligt parti förlitat oss på att vänligt sinnade handelspartners kommer förse oss med nödvändiga livsmedel. Vid en störning i transporter, energi el liknande kan man dock vara säker på att varje nation är sig själv närmast och i första hand prioriterar livsmedel och energi till sitt eget folk. Sverige bör därför kraftigt öka självförsörjningsgraden på framförallt baslivsmedel. Våra svenska livsmedel är miljömässigt överlägsna den absoluta merparten av de importerade. Målet måste vara 100 procent självförsörjning på baslivsmedel, även energi och drivmedel, vilket också ger jobb, ökad skattekraft och välstånd. Regeringens framtagna livsmedelsstrategi saknar direktiv om försörjningsberedskapen. Detta måste omedelbart korrigeras. Det måste klargöras vilka myndigheter som har ansvar för Sveriges beredskapsgrad och att den i alla situationer kan motsvara behovet.

Livsmedelsförsörjningen är central i beredskapsarbetet och att Sverige är så utsatt är en allvarlig utveckling som måste ses över. Sverige kan inte ta livsmedelsförsörjningen för given, det är ett naivt och omodernt sätt att se på beredskapen. Vi är nu i en känsligare situation än vi varit på mycket länge. Att inte ha kontroll över hur den mat som konsumeras även produceras är inte hållbart. Att höja vår självförsörjningsgrad behöver nödvändighetsvis inte minska vår import utan snarare öka exporten. Vi har de senaste 30 åren hamnat i den olyckliga motsatsen att se ökad ambition om självförsörjning som ett uttryck för protektionism, men ökad självförsörjning innebär bara ökad produktionskapacitet. Man kan mycket väl tänka sig att vi importerar intressanta livsmedelsprodukter och exporterar högkvalitativa livsmedel från Sverige. Redan i dag exporterar vi livsmedel för cirka 70 miljarder kronor från Sverige vilket är mer än vi exporterar lastbilar och bussar för. Det handlar inte bara om volymer utan också om kvalitet på det vi äter. Ytterligare en aspekt är generationsmålet på miljöområdet. Det säger att Sverige inte ska exportera miljöpåverkan. Det är just vad vi gör nu när vi konsumerar en stor del importerade livsmedel.

N26. Beredskap inför säkerhetspolitiska konflikter i vårt närområde

Ann Berg, Hudiksvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, på grund av den ökade osäkerheten i vårt närområde, arbetar för ökade möjligheter till höjd självförsörjningsgrad av livsmedel i vårt land
2. **att** Liberalerna, på grund av den ökade osäkerheten i vårt närområde, föreslår minskat krångel och vidtar åtgärder för landets jordbruksproducenter i avsikt att höja självförsörjningsgraden av livsmedel i vårt land

Storstäderna kan aldrig bli självförsörjande på livsmedel. För närvarande råder stor osäkerhet i vårt närområde, på grund av Rysslands agerande. Vid en konflikt är det inte otroligt att även vårt land blir berört. Vi har ett försvar som inte gör skäl för namnet och regeringen är ovillig att satsa de summor som behövs för att försvaret ska leva upp till namnet ”försvar”.

Även USA:s presidents uttalanden, som visar att det är oklart vilken hjälp vi kan förvänta oss vid en eventuell konflikt, är oroande i detta sammanhang.

Vid en konflikt, som stryper våra möjligheter till import, är det faktiskt livsviktigt att vår landsbygd har möjlighet att leverera förnödenheter till storstäderna. De stora städerna kan

aldrig bli självförsörjande på livsmedel, även om de odlar aldrig så mycket på tak och i parker. Dessutom finns numera inga stora lager, utan i praktiken så finns enda lagret på den lastbil som är på väg till livsmedelsaffären med en leverans.

Även mindre jordbruk, som i dagsläget har svårigheter att uppnå lönsamhet, torde i ett skarpt läge få stor betydelse för bidraget till en inhemsk livsmedelsproduktion av grönsaker, fågel, kött och mjölk.

N27. Krigsplacering för offentligt anställda

Victor Zetterman, Lund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** all offentligt anställd personal ska krigsplaceras

Lång tid har gått sedan Kalla kriget tog slut, och den olyckliga nedmonteringen av det svenska försvaret skedde. I dag ser vi ett allt större hot från omvärlden och insikten om att Sverige en dag kan behöva försvaras militärt mot främmande makt ökar. För ett fungerande Totalförsvar så krävs det att varje person vet sin uppgift och plats i den komplicerade apparat som försvaret av landet innebär.

I dag är det upp till varje civil myndighet att själv bestämma om dess personal ska krigsplaceras eller inte. Detta innebär att tusentals offentligt anställda inte har en given roll i försvaret av Sverige, trots att deras yrkeskunskaper kanske vore ovärderliga för försvaret av landet. Omsorgspersonalen måste ta hand om de svaga i samhället, läkarna och sjuksköterskorna om vården och driftteknikerna måste se till att vi har el, värme och vatten. Vi räknar i dag med att dessa personer dyker upp vid en situation som kräver det, men vi saknar den tydlighet och planering som en krigsplaceringsorder utgör.

N28. Kommunal krisberedskap

Christoffer Karlsson, Lund
Cornelia Kramer, Lund
Axel Nordberg, Lund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för ett lagkrav på kommuner att ha minst två olika krypterade kommunikationssystem i sin krisorganisation, som är oberoende av GSM-uppkoppling eller internetuppkoppling
2. **att** Liberalerna ska verka för ett krav på att alla kommuner ska ha en nödvattenplan

Vid en nyligen genomförd undersökning bland ett stort antal svenska kommuner, genomförd av studenter vid Lunds universitet, visade det sig att om internet och mobiltelefoni slutar fungera så saknar 78 procent av Sveriges kommuner andra kommunikationsmedel utöver Rakel för att prata med länsstyrelsen eller Stockholm i händelse av kris. Det är oerhört viktigt att kommunerna har möjlighet att prata med andra myndigheter i händelse av kris, och enbart systemet Rakel är inte driftsäkert nog. Därför bör svenska kommuner ha ytterligare en annan form av kommunikationsutrustning för kris, utöver Rakel. Men eftersom kommunerna är ålagda att kunna skicka sekretessbelagd information så behöver ett ytterligare system också vara krypterat.

Minst 16 procent av Sveriges kommuner saknar också en nödvattenplan. Det vill säga en plan för hur dricksvatten ska distribueras till invånare om ordinarie distributionssystem skulle bli oanvändbart av någon anledning. Vad värre är så saknar en del av dessa kommuner även en reservvattenplan. Med andra ord har kommunerna i fråga inte en aning om hur invånarna ska släcka törsten, om något oförutsett händer. Därför borde det vara lagkrav på att alla svenska kommuner ska ha en nödvattenplan.

N29. Tillåt upphandlad räddningstjänst

Andreas Wiklund, Gotland

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det blir tillåtet för privata företag att bedriva räddningstjänst åt kommuner och kommunalförbund

I många år har vi sett hur räddningstjänster, speciellt i glesbygdskommuner får svårare och svårare att rekrytera personal. Man hänvisar till ökad rörlighet bland möjlig personal (bor och arbetar inte längre på samma ort som tidigare), minskat intresse, svårt att hålla beredskap, svårt att övertyga arbetsgivare att tillåta personal att bli deltidsbrandmän osv. Det finns företag som har bra lösningar på hela eller delar av dessa problem, men i dag kan en kommun som t.ex. Gotland där kommunen misslyckats kapitalt med att rekrytera och behålla räddningstjänstpersonal inte upphandla tjänsten från ett företag som har större möjligheter att lyckas med att rekrytera och behålla personal, samt att hålla beredskap de tider och på de orter som kräver det. Meningen med denna motion är absolut inte att öppna för företag att plocka stora vinster ur Sveriges behov av räddningstjänst, utan att öppna för möjligheten att låta smarta och idérika företagare lösa de problem som privata företag i dag inte får hjälpa med.

Europafrågor

N30. En europeisk liberal pånyttfödelse

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att Europeiska unionen utvecklar nya samarbetsformer på det sociala området i syfte att stärka förtroendet för EU:s grundläggande värden

Det har varit förfärliga tider för Europeiska unionen: Bombdåd i Paris, Bryssel, Nice, Berlin, Stockholm, kriser i Grekland, stängsel, Italien, Brexit, förlamning inför Putins geopolitiska anspråk, Polen, Ungern. Tillkortakommanden i Mali, Libyen, Syrien, Yemen, Afghanistan, Kurdistan, Turkiet, hela Mellersta Östern, Eritrea och den närmast apatiska uppgivenheten inför diktaturerna i och kring Saudiarabien med sitt medeltida kvinnoförtryck.

Och ändå: hopp finns: Väljarna i Nederländerna, Frankrike, Finland (kommunalvalet 2017) och Tyskland har i stora delstatsval sagt nej till nationella ytterlighetsstyren, nej till nationalism som intet annat är än isolationism.

Europas kriser kan bara lösas med mer samarbete över nationsgränser. Det är viktigare än på länge att tala klartext: Europa behöver fördjupat samarbete på fler områden. Nationellt grundade samarbetskrav är inte lösningen ens på interna politiska och ideologiska maktkamper. Det har vi sett många exempel på. Flera länder har satt egna politiska intressen framför Europas. Men man löser inte gränsöverskridande frågor med isolationism. Det gör bara saken värre.

Eller för att nyttja historien: ”En sådan seger till och jag är förlorad” (molosserkungen Pyrrhus efter segern mot romarna 279 före vår tideräkning). Det är inte svårt att få människor i varje hörn av Europa att säga något negativt om EU. Men man kan vända på saken, som liberaler gjort längst av alla i vårt land: frihandel är bra, avtalsrätt och patenträtt nödvändiga, ekonomisk utveckling behövs, välfärd måste förtjänas. att kunna resa enkelt över gränser är bra, globalisering är bra både här och där, våra hav behöver gemensamt skydd, för fiskens skullutsläppsproblem – och säkerhetsproblem – kan ingen lösa ensam.

Men oviljan att acceptera konkurrens har även i Sverige mötts med förståelse. Att Sverigedemokraterna är största parti inom LO förvånar inte.

Räcker nuvarande EU-samarbete? Måste inte också Liberalerna bejaka samarbete som omfattar sociala frågor, pensions-, försäkrings- och arbetsmarknadsfrågor i hela unionen? Hur ska EU arbeta för att de viktigaste frågorna, fred, säkerhet, frihandel, människors rörlighet, en mer miljövänlig politik, ska omfattas av fler inom EU?

Inför 2018 bör Liberalerna vara se Sveriges mest EU-positiva parti genom att vi tar ställning för enskildas möjligheter att bygga en bättre framtid oavsett vilken nation man har råkat födas i. EU måste utvecklas att bli något mer än räddare av bankers och stater ur den ena ekonomiska krisen efter den andra. I EU måste människornas bästa föresatser kunna uppfyllas.

Det behövs en liberal pånyttfödelse på många samarbetsområden. Exakt hur och på vilka områden går inte att förutse. EU kan också på vissa områden, rent nationella, göra mindre.

Men huvudlinjen måste vara att allas levnadsvillkor i alla länder ska höjas, inte sänkas. Friheter måste försvaras.

N31. Sveriges inre ambassader

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för långsiktigt avskaffande av Sveriges inre ambassader inom EU

Som styrelseform är Europeiska unionen i dag en konfederation av beroende europeiska stater som delar resurser, friheter och suveränitet. I styrelseformer där det förekommer flernivåstyre som i federationer som USA, Brasilien och Indien är det vanligt med att delstaterna är representerade i huvudstaden i formell mening genom till exempel ”staternas hus”. På det sättet kan delstatsregeringar komma överens med varandra om samarbeten eller diskutera om problem utanför den federala beslutsnivån.

Relationer mellan EU-stater sköts delvis i Bryssel men även via nationella ambassader. Samtidigt kan Sverige, om intresse finns, ändå ha konsulatrepresentation i andra EU-stater om det är motiverat och accepterat.

Förslaget är att avskaffandet av Sveriges inre ambassader skulle ge tre viktiga resultat. För det första skulle pengar kunna sparas på att minska på statens förvaltning eftersom ministrar på olika poster ändå träffas i Bryssel eller kan sköta kommunikationen digitalt. För det andra skulle förslaget kunna inspirera andra inom unionen att göra likadant och därmed minska andra förvaltningar. Och för det tredje skulle all verksamhet kunna koncentreras i Bryssel vilket både sparar pengar och signalerar till människor inom och utanför EU att staterna identifierar sig mer som EU-stater. Vårt förslag är därför att Liberalerna tar ställning för långsiktigt avskaffande av Sveriges inre ambassader inom EU och koncentrationen av mellanstatliga relationer till Bryssel.

N32. Det är dags för federation

Joar Forssell, Stockholm
Anna Horn, Stockholm
Max Sjöberg, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att den europeiska unionen på sikt utvecklas till en europeisk federation

Det är viktigt att ha visioner om en öppnare värld med större friheter för individer, varor och idéer. En gång var den europeiska unionen just en sådan vision. Nu är den infriad, och då är det dags för nästa steg. Av den anledningen anser Liberala ungdomsförbundet att Liberalerna ska vara för att EU på sikt bör utvecklas till en europeisk parlamentarisk demokrati med en folkvald president och ett parlament med två kamrar. En förutsättning för detta system är att subsidiaritetsprincipen bevaras och tillåts vara stark. Centrala EU-beslut ska handla om sådant som är av genuint gemensam, europeisk och politisk karaktär. Dit hör till exempel utrikes- och säkerhetspolitik, valuta- och penningpolitik samt miljö, kamp mot internationell brottslighet och vissa skatter.

Nationella beslut ska å andra sidan gälla utbildning, socialpolitik, arbetsmarknad, huvuddelen av skatterna samt kultur- och mediepolitik. På så sätt bevaras federationens medlemmars integritet samtidigt som federationen som enhet har starkare band med varandra.

N33. Direktvald kommissionspresident i EU

Cecilia Wikström, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom införandet av en direktvald president för EU-kommissionen
2. **att** Liberalerna verkar för att detta förslag blir en del av Sveriges politik gentemot EU

En del av dagens euroskepticism kan härledas till att medborgarna har en föreställning om att EU:s demokratiska institutioner inte har tillräckligt folklig förankrade. Kommissionen är här, som EU:s de facto regering, det främsta exemplet på en institution som fått sin legitimitet ifrågasatt. Genom att göra Kommissionens president till ett folkvalt ämbete, där alla EU:s medborgare har en röst, kan EU stärka sin demokratiska legitimitet på högsta nivå. Frågan om en folkvald kommissionspresident är inte ny. I början av 2000-talet drevs frågan av Tysklands dåvarande utrikesminister Joschka Fischer, tillsammans med en rad andra förslag för att modernisera EU:s institutioner. Förslaget föll dock i glömska på grund av för litet stöd från de andra medlemsländerna. Med EU-optimisten Emmanuel Macron som ny fransk president finns nu en ny chans att driva frågan för att utveckla EU i en mer demokratisk riktning.

Liberalerna bör stå i täten för att driva en demokratisk reformagenda av EU, såväl i Sverige som i Europaparlamentet. Som de främsta EU-förespråkarna har vi ett speciellt ansvar att inte bara gå i täten för närmare samarbete, men också att svara med konkreta lösningar på EU-pessimismen som i dag finns över hela unionen. Här representerar en direktvald kommissionspresident ett tydligt initiativ mot populismens drivkraft att EU skulle vara odemokratiskt. Kommissionsordförande som är direktvald bör även ges rätten att själv utse sina kommissionärer, men med kriteriet att de ska godkännas av Europaparlamentet, som i dag. En presidentkampanj parallellt med valet till Europaparlamentet skulle dessutom på ett naturligt sätt stärka de europeiska politiska partierna samtidigt som kampanjen naturligt skulle fokuseras på europeiska utmaningar och inte bara nationella frågor i en mellanvalsperiod.

Vid sidan av den ökade demokratiska legitimiteten för kommissionen skulle en direktvald president ha en starkt symbolisk roll. Det visar att vi liberaler vill något mer med EU än mellanstatliga avtal och tekniska regler. Det är en vilja att leva tillsammans, i frihet och samhörighet. Denna vilja kan inte gestaltas tydligare än att Unionens högsta ämbete väljs direkt av de europeiska medborgarna, inte av någon nationell regering.

N34. Nej till eurocentrisk utvidgningspolitik

Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** stryka "europeiska" och "helt eller delvis i Europa" ur punkt 5.3.1.3

Tidigare landsmöten har fattat beslut om att Europeiska unionen ska fortsatt vara eurocentriskt, att bortsett från de fullt rimliga kraven att alla som vill bli medlemmar i Europeiska unionen ska respektera demokratin och mänskliga rättigheter och ha en fungerade marknadsekonomi, ska det också finnas en geografisk begränsning för vilka som kan vara medlemmar i unionen. Det må vara en väldigt avlägsen vision den dagen då andra länder i Europas närhet vill ha och uppfyller kraven på unionsmedlemskap, men vi bör inte i vårt partiprogram stänga dörren på grund av geografi, det är lite som vi skulle stänga dörren för människor som inte är födda här till svenskt medborgarskap. Det startade som ett fredsprojekt i Europa för den europeiska freden, och fortsatt utvecklas för det ska funka för modern tid. Men finns för mig inga starka skäl begränsa detta till Europa, framför allt inga liberala skäl, för geografiska samhörighet kan inte ses ett liberalt skäl.

Vårt partiprogram ska visa hur vi vill möta morgondagen, och därför bör även vi svara på hur vi som liberaler vill se utvecklas, och svaret bör ha öppenhet som ledord, vilket dagens punkt inte har. Vi ska visa människor att den enda samhörighet vi kräver att människor och länder accepterar för vara en del av vår gemenskap är att demokrati och mänskliga rättigheter respekteras.

N35. EU:s gemensamma försvarspolitik

Per Altenberg, Sollentuna
Andreas Froby, Botkyrka
Maria Weimer, Uppsala
Cecilia Wikström, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att bejaka och stärka EU:s gemensamma försvarspolitik enligt nedan

Under de senaste åren har den geopolitiska situationen kring EU:s yttre gränser dramatiskt förvärrats. Några av världens värsta konflikter utspelar sig i EU:s omedelbara närhet. Ryssland ritar om Europas karta med våld genom ockupationen av Krim och stöd till rebeller i östra Ukraina. Ett krig, där även kemiska vapen använts vid upprepade tillfällen, rasar i Mellanöstern. Sammantaget kan man konstatera att risken för sönderfallande stater, spridning av våldsbejakande extremism och terrorattentat i våra europeiska länder på ett påtagligt sätt har ökat. Vårt öppna, liberala samhälle måste försvaras. Detta kan bara låta sig göras om Europas interna motståndskraft stärks. Inget enskilt medlemsland klarar detta på egen hand. När Lissabonfördraget trädde i kraft 2009 stärktes EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Den Europeiska utrikestjänsten inrättades och posten som hög representant för utrikespolitiken slogs samman men EU-kommissionären för yttre förbindelser. Liberalerna har bejakat denna utveckling och välkomnar en stark europeisk utrikespolitik. EU är och ska vara Sveriges främsta utrikespolitiska arena. Tyvärr har det inom Liberalerna funnits osäkerhet och misstro kring den försvarspolitiska del av EU:s säkerhetspolitik som nu är på väg att stärkas. Det vill vi ändra på. Flera amerikanska presidenter har genom åren signalerat att Europa behöver ta ett större ansvar för sin egen säkerhet. Med valet av Donald Trump har budskapet framförts ännu tydligare. Det är därför dags att Liberalerna frigör sig från tveksamheter och fullt upp bejakar EU:s gemensamma försvars- och säkerhetspolitik med följande komponenter.

- 1. Försvarspolitiken bör vara förankrad i en gemensam europeisk utrikes- och säkerhetsstrategi som definierar EU:s gemensamma intressen, prioriteringar och genomför omvärldsanalyser för att definiera aktuella gemensamma hotbilder.
- 2. Försvarspolitiken bör möjliggöra för EU att agera självständigt i militära operationer utanför EU för att stabilisera situationen i närliggande länder.
- 3. Ett militärt högkvarter för EU:s internationella insatser bör upprättas.
- 4. EU-länderna bör specialiseras inom olika områden, så att unionen tillsammans kan möta alla typer av hot mot vår säkerhet.
- 5. Försvarspolitiken bör kunna ha en gemensam budget som finansierar de gemensamma militära operationerna, materiel och tillgångar som ägs gemensamt av alla medlemsländer och de gemensamma militära styrkorna och försvarsledningen. Försvarsbudgeten bör integreras i EU:s totala budget, med politisk insyn av de folkvalda ledamöterna i Europaparlamentet.

EU:s försvarspolitiska samarbete ska utvecklas som ett komplement till Nato. Natos unika roll som försvarsallians med försvarsgarantier för dess medlemsländer ska inte ifrågasättas eller dubbleras genom EU:s försvarspolitiska samarbete.

N36. Militär försvarsunion för europeisk säkerhet

Cecilia Wikström, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ställer sig bakom skapandet av en europeisk försvarsunion för större militärt samarbete i den europeiska unionen
2. **att** landsmötet ställer sig bakom skapandet av en gemensam europeisk militär budget för utvecklandet av gemensam militär materiel

Nato kommer fortsatt att vara en av de viktigaste säkerhetspolitiska garanterna för fred och säkerhet i vår del av världen. Men i takt med att USA i dag riktar om sitt geopolitiska fokus och vi ser ett allt mer aggressivt Ryssland, måste EU utveckla en egen militär kapacitet i syfte att stå emot angrepp. Liberalerna borde här ta ledningen i den svenska debatten i att förespråka ett större militärt samarbete i EU.

För drygt en månad sedan röstade Europaparlamentet på initiativ av den liberala gruppen igenom förslag för att ytterligare utveckla EU:s militära samarbete. Frankrike och Tyskland driver också frågan om ett allt närmare militärt samarbete. På agendan står bland annat ett gemensamt europeiskt militär huvudkvarter i Bryssel, ökad militärteknologiskt samarbete och skapandet av gemensamma europeiska stridskrafter.

I dag spenderar en stor del av medlemsländerna en ansenlig del av sin statsbudget på att utveckla egna militära system, egna stridsflygplan och egna vapen. Det är absurt att vi inte samarbetar mer kring kostsam militär teknik när EU redan innebär säkerhetsgarantier. Om dessa kostnader i stället kanaliserades gemensamt via EU skulle vi kunna finansiera större militär förmåga, men med mindre pengar.

Liberalerna bör här bli det främsta svenska parti som ser möjligheterna till europeiskt försvarssamarbete och som är beredd att inom ramen för Nato ytterligare utveckla gemensam europeisk försvarsförmåga.

N37. Liberalerna säger ja till euron

Thomas Söderström, Luleå
Andreas Froby, Botkyrka
Peter Sedlacek, Umeå
Jens Sundström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** första meningen i punkt 4 i den EU-politiska rapporten ändras till: "Sverige ska införa euron som valuta."

Liberaler i Europa har alltid och ska alltid arbeta för ett fördjupat samarbete. Liberalerna i Sverige måste stå upp valutasamarbetet i Europa även när det blåser snålt och inte är en självklar ståndpunkt. Rubriken på punkten känns som ett defensivt steg tillbaka från den position där vi liberaler stolt stått upp för euron ändå sedan Sverige gick med i EU. Ska vi vara det mest EU-vänligaste partiet är det självklart att vi också ska vara med och påverka och ta ansvar för en gemensam valuta när ett fungerande regelverk finns på plats. Därför ska vi säga ja till euron.

O.
Liberalernas stadgar och organisation

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

O. Liberalernas organisation och stadgar

Nya stadgar för Liberalerna

Partistyrelsen lägger till årets landsmöte fram förslag till nya stadgar för Liberalerna på nationell, regional och lokal nivå. Vid landsmöte 2015 gavs partistyrelsen i uppdrag att ”fullfölja förnyelsearbetet med sådana stadgeändringsfrågor som kan bli aktuella för beslut på landsmötet 2017”, och partistyrelsen tillsatte därefter en arbetsgrupp som i sin tur skickat ut en enkät till förtroendevalda på alla nivåer i partiet samt till partiets ombudsmän, och även tagit emot ett antal förslag från enskilda.

I detta avsnitt behandlar partistyrelsen arbetsgruppens förslag samt inkomna motioner med direkt koppling till stadgefrågor.

Partistyrelsen konstaterar inledningsvis att det finns ett behov av nya stadgar. Partistyrelsen instämmer i arbetsgruppens bedömning att väl utformade stadgar skapar tydlighet i organisationen, stärker kontinuiteten och förbättrar den interna demokratin. Den senaste stora stadgerevisionen gjordes vid landsmötet 2007 och det finns all anledning att göra en översyn för 2020-talets behov.

Partistyrelsen delar även arbetsgruppens åsikt att vissa skäl väger särskilt tungt som motiv för en genomgripande uppdatering av stadgarna. Det handlar om att förbättra transparensen genom att göra stadgarna mer enhetliga och överskådliga. Det handlar om att öka flexibiliteten genom att förenkla vissa bestämmelser som skapar problem särskilt för mindre länsförbund och föreningar. Det handlar även om att stärka interndemokratin, bland annat genom att makten att fastställa normalstadgar för länsförbund och föreningar flyttas från partistyrelsen till landsmötet.

Arbetsgruppen uppmärksammade också ett antal frågor som partiet bör arbeta vidare med, men som inte hör hemma i stadgarna. Arbetsgruppen ser bland annat en stor potential i att med hjälp av ny teknik fortsätta utveckla medlemsdialogen och göra det lättare för medlemmarna att framföra förslag och idéer i olika frågor. Vidare poängteras betydelsen av ett kontinuerligt och långsiktigt arbete i etikfrågor i Liberalerna. Arbetsgruppen anser också att partiet bättre bör uppmärksamma de viktiga uppdrag som finns utanför styrelserna, till exempel i valberedning, nomineringskommitté eller som revisor. Partistyrelsen delar arbetsgruppens bedömning och anser att partistyrelsen bör få i uppdrag att fortsätta utvecklingsarbetet gällande dessa frågor.

Partistyrelsen anser att arbetsgruppen har lagt fram välmotiverade argument för en grundlig stadgereform, och ansluter sig i allt väsentligt till gruppens förslag. Förutom vad som nämns särskilt nedan har även vissa redaktionella justeringar gjorts.

De nya stadgarna består av tre avdelningar, gällande partiet på nationell, regional respektive lokal nivå. Avdelningen I motsvarar de tidigare gällande partistadgarna medan avdelning II och III innehåller grundstadgar för den regionala respektive lokala nivån.

För att möjliggöra en smidig övergång föreslås avdelning I träda i kraft den 1 januari 2018 medan det dröjer till den 1 januari 2019 innan avdelning II och III träder i kraft. På så vis ges dagens länsförbund och lokala föreningar tillräckligt med tid för att analysera om de vill begära undantag på någon punkt från de nya grundstadgarna. Om det enbart handlar om att behålla lokala avvikelser som gällt sedan tidigare kan ansökan om detta göras i förenklad form när som helst under 2018.

Bland de viktigaste nyheterna i stadgarna kan nämnas följande:

- Avgående styrelse har inte rösträtt vid omröstning i fråga om ansvarsfrihet.
- Partistyrelsens möjlighet att begränsa motionsrätten till landsmöte till vissa sakfrågor tas bort.
- Partistyrelsen ges möjlighet att i synnerliga fall utlysa partiråd med kortare kallelsetid än en månad.

- Partistyrelsens ansvar att fastställa vilka nationella nätverk som ska finnas i partiet, samt utse nätverkens ordförande, tas in i stadgarna.
- Europaparlamentariker och statsråd blir ständigt adjungerade till riksdagsgruppen, inte som i dag medlemmar.
- Det införs en möjlighet att meddela varning i ärenden där en medlem agerat i strid mot stadgarna eller de liberala värderingarna men där det inte finns tillräckliga skäl för att besluta om uteslutning.
- Regeln om minst tre månaders medlemskap för rösträtt vid möte eller i provval knyts till den nivå i partiet där omröstningen äger rum.
- Länsförbund byter namn till förbund, eftersom partiets geografiska indelning inte är knuten till Sveriges länsindelning.
- Den aldrig utnyttjade möjligheten att bilda icke-geografiskt baserade föreningar inom ett förbund tas bort.
- Det blir frivilligt för förbundsstyrelse att ha ett arbetsutskott.
- Om det finns mer än en lokal förening inom en kommun ska dessa förena sig i en kommunförening med särskilda stadgar.
- Det införs en regel om att partistyrelsen och förbundsstyrelsen måste godkänna bildandet av en lokal förening som omfattar mer än en kommun.
- I grundstadgarna för lokal förening införs nya bestämmelser om fyllnadsval under pågående mandatperiod. Huvudregeln blir att sådana beslut tas av medlemsmöte. Medlemsmöte kan dock fatta särskilt beslut om att för återstoden av mandatperioden delegera sådana beslut till fullmäktigegruppen eller styrelsen.
- Det införs en regel om att förbundsstyrelsen, innan den fattar beslut om att godkänna undantag från eller tillägg till grundstadgarna för lokal förening, ska skicka ärendet för synpunkter till riksorganisationen.
- Det införs en regel om att en lokal förenings stadgar, efter att ändringar har skett, ska lämnas in i sin slutliga lydelse till förbundet samt till riksorganisationen. Motsvarande regel införs även för förbundsstadgar.

I **motion O1** yrkas avslag på förslaget att avvikelser från eller tillägg till grundstadgarna för lokal förening ska remitteras till riksorganisationen för synpunkter innan förbundsstyrelsen fattar sitt beslut. Motionären anser att det på riksnivå saknas den kunskap om lokala förhållanden som behövs för att ta ställning i frågan. Partistyrelsen vill poängtera att det fortfarande är förbundsstyrelsen som avgör beslutet, men för att det inte ska utvecklas olika praxis på olika håll i landet är det viktigt att riksorganisationen ges möjlighet att yttra sig. **Motion O1 bör avslås.**

Partistyrelsen instämmer däremot i förslaget i **motion O2** om att det inte bör införas en särskild stadgebestämmelse om hur gruppledare i kommun- och landstingsfullmäktigegrupp bör utses. Gruppledarrollens politiska innebörd varierar mellan valda församlingar och det är inte görligt att fastställa en norm som fungerar i hela landet. Det justerade stadgeförslag som partistyrelsen framlägger här nedan innebär att **motion O2 bifalls.**

I **motion O3** yrkas att stadgarna förtydligas så att det framgår att det är ordföranden i styrelsen som utfärdar kallelse till sammanträde, även på lokal nivå. Partistyrelsen instämmer i att stadgarna behöver bli tydligare på denna punkt. Det är ordförandens ansvar och skyldighet att utfärda kallelse till sammanträde, och även i de fall när styrelsen inkallas på begäran av andra styrelseledamöter är det ordföranden som svarar för att styrelsen sammankallas. **Motion O3 bör bifallas.**

I **motion O4** föreslås en utredning om införandet av en rotationsprincip i Liberalerna, innebärande att ingen får sitta längre tid än två eller tre mandatperioder på ett och samma uppdrag. Frågan om en rotationsprincip har varit föremål för debatt på ett antal landsmöten.

Partistyrelsen anser det vara viktigt att slå fast att varje person har sitt förtroendeuppdrag till låns och måste vara beredd att lämna det vidare. Den som valts till ett uppdrag får det för en begränsad tid, och vid nästa årsmöte eller efter nästa val är det alltid medlemmarna som avgör om samma person ska få fortsatt förtroende eller om det är dags för någon annan. Detta synsätt behöver genomsyra den interna partikulturen, och i ett modernt ledarskap ingår att befästa detta synsätt. Detta ansvar åvilar partiets företrädare på alla nivåer.

Partistyrelsen ställer sig, nu liksom tidigare när dessa förslag har framförts, avvisande till att införa en stadgebestämmelse som hindrar medlemmarna från att rösta på vem de vill till

interna förtroendeuppdrag eller politiska positioner. Däremot vill partistyrelsen understryka betydelsen av fortsatt arbete för att få fram fler kandidater till olika uppdrag. Det ska välkomnas om det finns konkurrens mellan flera dugliga kandidater om en och samma position.

Detta kommer bland annat till uttryck i partiets verksamhetsplan för perioden fram till 2018, som tar upp vikten att arbeta för fler liberaler så att fler ställer upp i val, samt särskilt fler kvinnor och fler unga. Även Liberalernas krav på sänkta spärrar i personvalssystemet skulle öka konkurrensen och därmed underlätta maktväxling på externa förtroendevalda poster. En central del av partiets förnyelsearbete handlar också om att generellt öppna upp partiets arbetsformer så att fler liberaler vill delta aktivt, oavsett om de vill ha ett formellt uppdrag eller ej. Med hänvisning till detta bör **motion O4 avslås.**

I **motion O5** föreslås att reglerna för provval ändras så att även icke partimedlemmar ska kunna delta i omröstningar om vilka som ska sättas upp på valsedeln till riksdagsval och Europaparlamentsval. Partistyrelsen vill inledningsvis framhålla att det är positivt att arbeta utåtriktat i nomineringsprocessen och att välkomna förslag och åsiktsyttringar från den liberala allmänheten, även från personer som ännu inte är medlemmar i Liberalerna. Många föreningar och flera länsförbund arbetar redan i dag med så kallade öppna nomineringar där de vänder sig direkt till allmänheten.

Stadgarna innehåller inga formella hinder mot att genomföra en rådgivande omröstning som vem som helst får delta i. Sådana omröstningar – som ibland kallats öppna provval, ibland primärval och ibland något annat – kan i vissa fall fungera som ett komplement till andra inslag i nomineringsprocessen.

Partistyrelsen vill dock understryka att det finns viktiga principiella skillnader mellan sådana omröstningar och de provval bland medlemmarna som nämns i stadgarna. Provvalet är ett interndemokratiskt instrument för att partiets medlemmar ska kunna säga sin mening. Det finns också en tydligt avgränsad röstlängd i provvalet, nämligen de partimedlemmar som tillhört partiet i minst tre månader. Det skapar fler möjligheter att tolka provvalets resultat, till exempel genom att det går att avgöra hur stor andel av de röstberättigade som faktiskt röstat.

Partistyrelsen anser därför att provvalets roll som interndemokratiskt instrument ska försvaras. Att ersätta interna provval med omröstningar där vem som helst – även motståndare till liberala idéer – ges rösträtt skulle urholka värdet av partimedlemskapet och dessutom försämra möjligheten att få ett bra underlag i en nomineringsprocess. Inget hindrar däremot att omröstningar hos allmänheten genomförs som komplement till det interna provvalet. Detta behöver dock inte stadgeregleras. **Motion O5 bör därför avslås.**

Partistyrelsens sammansättning uppmärksammas i **motion O6**, där det yrkas att alla länsförbund ska ha chans till representation i partistyrelsen. Partistyrelsen tolkar motionen som att en stadgeändring bör göras som säkerställer detta. Med anledning av förslaget vill partistyrelsen framhålla intresset av att det finns en god geografisk spridning bland partistyrelsens ledamöter. Att ge alla länsförbund garanterad representation skulle dock sannolikt kräva att antalet ledamöter ökar märkbart. Detta har inte bara ekonomiska aspekter utan skulle också göra partistyrelsen otympligt stor som beslutsfattande organ. Varje partistyrelseledamot har också ett ansvar att se sig själv som representant inte bara för sitt eget förbund, utan för partiet som helhet. I sammanhanget bör det också nämnas att stadgarna föreskriver att det varje år ska hållas antingen landsmöte eller partiråd, något som säkerställer att det regelbundet sammankallas beslutsorgan där samtliga förbund är företrädda. Med det anförda bör **motion O6 avslås**.

I **motion O7** föreslås att stadgarna ändras så att varje lokal förening garanteras rätten att bli representerad bland ombuden på landsmötet i enlighet med ett rullande schema. Partistyrelsen konstaterar att detta påtagligt skulle begränsa förbundens möjlighet att utse sina representanter. Det bör också framhållas att ett landsmötesombud inte bara företräder sin egen förening utan är en representant för hela sitt förbund. **Motion O7 bör avslås.**

I **motion O8** yrkas att partistyrelsen ges i uppdrag att till nästa landsmöte ta fram förslag till stadgebestämmelser om att val av partiledare ska ge genom en beslutande medlemsomröstning. Motionärerna pekar på att partiledarvalet i andra länder ofta sker genom medlemsomröstningar, och anser att direktval av partiledare vore en viktig demokratisk reform.

Frågan om att ordna en medlemsomröstning nästa gång en partiledare ska väljas har behandlats även vid tidigare landsmöten. Partistyrelsen konstaterar att Liberalerna i likhet med alla andra etablerade partier i Sverige är uppbyggt efter principen om indirekt demo-

krati. Medlemmarna styr direkt sina avdelningar och utser även ombud som företräder dem vid beslut på regional och central nivå.

Partistyrelsen konstaterar att uppdraget som partiordförande ger en särställning som partiets främsta representant i alla sammanhang. Partiordföranden är partiets främsta budbärare och med rollen följer också uppgiften att leda partistyrelsens och partiledningens arbete. När det nutida partiväsendet växte fram vid 1900-talets början var rollen som partiordförande i första hand en interndemokratisk funktion, medan det politiska ledarskapet utövades av den som var ordförande i riksdagsgruppen. I dagens politiska landskap är läget annorlunda. I ljuset av detta är det naturligt att återkommande diskutera på vilket sätt som valet av partiordförande ska genomföras.

När frågan debatterats vid tidigare landsmöten har det ofta varit med utgångspunkt i att medlemsomröstningen ska vara rådgivande, inte beslutande. Partistyrelsen menar dock att det egentliga vägvalet står mellan att behålla dagens ordning eller att övergå till beslutande medlemsomröstning. Det senare är också vad motionären föreslår.

Ett viktigt argument emot rådgivande medlemsomröstningar till partiledarposten är att det kan skapa oklar legitimitet för den som väljs. Om landsmötet väljer en kandidat trots att en annan person vunnit den rådgivande medlemsomröstningen skulle den nyvalda partiledaren redan från början ha ett ifrågasatt mandat och därmed kraftigt försvagad auktoritet. Detta gagnar varken partiet eller innehavarna av uppdraget.

Därför menar partistyrelsen att det finns två grundläggande alternativ. Antingen ska dagens modell gälla, det vill säga att partiledarposten liksom alla andra uppdrag tillsätts genom indirekt val på landsmötet efter sedvanlig nomineringsprocess, eller så väljs partiledaren genom direkt medlemsval. Det finns argument att anföra för båda alternativen.

Ett argument som anförs för direktval är att det skulle stärka medlemsinflytandet om medlemmarna själva ges beslutsrätten i frågan om vem som ska vara partiledare. Motionens resonemang går i denna riktning. Det finns dock även argument som talar för det nuvarande systemet. Ett sådant är att direktval av partiledare skulle kunna förskjuta debatten om partiets vägval från politik till person på ett sätt som blir polariserande. Ytterligare skäl kan anföras för båda alternativen.

Sammantaget bedömer partistyrelsen att det finns goda skäl att göra en fördjupad analys av hur valet av partiledare bör ske i framtiden. **Partistyrelsen bör ges i uppdrag att utreda frågan och inhämta synpunkter från partilandet i en bred process, och återkomma till 2019 års landsmöte med sina slutsatser och eventuella förslag. Med detta bör motion O8 anses besvarad.**

Övriga organisationsfrågor

Partistyrelsen övergår nu till de organisationsfrågor som inte har direkt koppling till stadgarna. I **motion E62 yrkande 1** föreslås nationella riktlinjer om att en partimedlem som innehar ett förtroendeuppdrag också ska lämna detta uppdrag om hen lämnar partiet. Partistyrelsen instämmer i sak och menar liksom motionären att detta är en princip som bör gälla. Detta är också inskrivet i Liberalernas etiska riktlinjer, som gäller alla förtroendevalda och kandidater. Eftersom yrkandet är tillgodosett bör **motion E62 yrkande 1 anses besvarat**.

I **motion O9** framförs flera förslag syftande till att förstärka Liberalernas profil som en del av det europeiska partiet Alde, nämligen att Liberalerna i Europavalet 2019 ska gå till val under beteckningen Alde (på sikt med en kandidatlista som är gemensam med Centerpartiet) och Liberalerna ska verka för att Alde även i kommande Europaparlamentsval presenterar sin egen kandidat till kommissionsordförande. En liknande motion lämnades in till landsmötet 2015.

Nu liksom då har partistyrelsen en annan uppfattning än motionären. Liberalerna går till val som självständigt parti till Europaparlamentet liksom till riksdagen och andra val, och det är då också den beteckning vi ska använda för att presentera oss för väljarna. Även om vi är stolta medlemmar av Alde, den europeiska sammanslutningen av liberala partier, är det ett faktum att de europeiska partibeteckningarna är föga kända hos den bredare allmänheten.

Att gå till val under beteckningen Alde skulle dessutom vara vilseledande i sak, eftersom det inte är det europeiska partiet Alde som ställer upp kandidater i Europaparlamentsvalet. Det görs i stället av Aldes medlemspartier som självständigt nominerar sina kandidater i res-

pektive länder. Detta gäller i Sverige liksom i andra länder. **Motion O9 yrkande 1 bör därför avslås.** Vad gäller frågan om en gemensam Alde-kandidat till posten som kommissionsordförande 2019 anser partistyrelsen att frågan är för tidigt väckt och att det i alla händelser inte är lämpligt att landsmötet långt i förväg binder partiet till en ståndpunkt. Ställningstagandet betingas till exempel av vilka kandidater som i så fall skulle kunna vara tänkbara för Aldes medlemspartier att samlas kring. **Motion O9 yrkande 2 bör anses besvarat.**

I **motion O10** yrkas på framtagandet av ett IT-baserat stödsystem för beslutshantering vid landsmöten och andra beslutande möten. IT-frågor tas upp även i **motion O11**, där det yrkas att partiets elektroniska system för provval utvecklas och förfinas. I **motion O12** föreslås insatser för bättre internkommunikation mellan partiets olika nivåer. Partistyrelsen sympatiserar med den allmänna inriktningen i motionerna och vill också framhålla att bättre strukturer för internkommunikation är en röd tråd i partiets verksamhetsplan för perioden fram till 2018. Vad gäller nya IT-tjänster anser partistyrelsen att detta i praktiken bör avgöras av vad som är praktiskt och ekonomiskt möjligt. Om och när partiet ska införa elektroniska beslutsstöd vid beslutande möten är också IT-säkerhetsaspekterna centrala. **Med detta bör motionerna O10–O12 anses besvarade.**

Flera motioner tar upp frågor om hur landsmötet ska organiseras praktiskt. I **motionerna O13 och O14** yrkas att motionär ges en prioriterad rätt till talartid vid landsmötesdebatt i frågan. Partistyrelsen anser att detta även fortsättningsvis bör avgöras från landsmöte till landsmöte och regleras i förhandlingsordningen. I **motion O15** föreslås att partistyrelsen prövar frågan om ett särskilt åhörarutskott vid landsmötet. Partistyrelsen välkomnar alla förslag till hur nya forum för interdebatt kan utvecklas, men vill dock framhålla att utskotten vid ett landsmöte är beredningsorgan där ombuden tar fram konkreta yrkanden för debatt och beslut i plenum. Det är svårt se hur ett åhörarutskott rent praktiskt skulle kunna infogas i den strukturen. **Motion O13 och O14 bör anses besvarade, medan motion O15 bör avslås.**

Även det liberala riksmötet tas upp i flera motioner. Deltagarkostnaden vid landsmöte och riksmöte uppmärksammas i **motion O16**, som anser att arrangemangen bör förändras så att avgifterna kan hållas nere. I **motion O17** yrkas att landsmöte och riksmöte förläggs till fler olika orter i landet, och i **motion O18** föreslås att det liberala riksmötet hålls fredag–lördag, inte lördag–söndag som hittills.

Partistyrelsen är väl medveten om att deltagaravgiften vid landsmöte eller riksmöte för den enskilda föreningen kan framstå som hög. Med hänsyn till de begränsade ekonomiska resurserna på alla nivåer inom partiet är det angeläget att hålla nere kostnaderna. Avgiften kan dock inte under överskådlig tid sättas lägre än de faktiska kostnaderna, eftersom alternativet skulle vara att kostnaden för riksmöten eller landsmöten skulle behöva delfinansieras av valfonden.

Frågan om vilka orter som landsmötet och riksmötet ska förläggas till har diskuterats även vid landsmötena 2013 och 2015. Partistyrelsen har stor förståelse för önskemålen att större arrangemang över tid ska förläggas till olika orter. Mot detta måste dock vägas ekonomiska hänsyn, framför allt det faktum att de sammanlagda reskostnaderna för ombuden eller riksmötesdeltagarna till vissa orter kan bli mycket högre. Partistyrelsen vidhåller därför att detta inte bör bli föremål för något landsmötesbeslut. Även frågan om vilka veckodagar som riksmötet ska förläggas till bör avgöras från fall till fall. **Motionerna O16–O18 bör därmed anses besvarade.**

Förslag till landsmötesbeslut

1. **att** landsmötet antar nedanstående förslag till nya stadgar för Liberalerna på nationell, regional och lokal nivå inklusive ikraftträdanderegler och övergångsbestämmelser
2. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att utveckla medlemsdialogen
3. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för återkommande aktiviteter i etikfrågor
4. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att ta fram vägledande dokument för valberedningar, nomineringskommittéer, revisorer m.m.
5. **att** motion O1 avslås
6. **att** motion O2 bifalls
7. **att** motion O3 bifalls

8. **att** motion O4 avslås
9. **att** motion O5 avslås
10. **att** motion O6 avslås
11. **att** motion O7 avslås
12. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att utreda formerna för val av partiledare och lägga fram slutsatser och eventuella förslag till 2019 års landsmöte
13. **att** motion O8 därmed anses besvarad
14. **att** motion E62 yrkande 1 anses besvarat
15. **att** motion O9 yrkande 1 avslås
16. **att** motion O9 yrkande 2 anses besvarat
17. **att** motionerna O10–O12 anses besvarade
18. **att** motionerna O13 och O14 anses besvarade
19. **att** motion O15 avslås
20. **att** motionerna O16–O18 anses besvarade

Stadgar för Liberalerna

Gällande version	Partistyrelsens förslag
Partistadgar för Liberalerna	**Avdelning I. Partistadgar**
§ 1. Ändamål Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.	**§ 1. Ändamål** Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, främja en demokratisk utveckling samt verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.
§ 2. Medlemskap Var och en som omfattar en liberal samhällsåskådning har rätt till medlemskap i Liberalerna, om vederbörande inte är ansluten till annat politiskt parti eller annars särskilda skäl talar däremot. Inträde vinns genom egen ansökan antingen i en lokal förening, direkt i ett länsförbund eller direkt i riksorganisationen. Bara den som erlagt fastställda avgifter räknas som medlem. En person kan inte samtidigt vara medlem i mer än en lokal förening. Den som inte uppnått nedre åldersgränsen för medlemskap i Liberala Ungdomsförbundet kan inte bli medlem i Liberalerna. När särskilda skäl föreligger kan medlem uteslutas ur partiet. Beslut om uteslutning fattas av styrelse för länsförbund eller partistyrelsen. Inför beslut om uteslutning skall den som berörs underrättas om skälen för förslaget och beredas möjlighet att yttra sig. Om beslut fattats av länsförbund skall den uteslutne och partistyrelsen omedelbart underrättas. Den som vägrats inträde, eller uteslutits av länsförbund, kan inom sex veckor från beslutsdagen begära omprövning av beslutet hos partistyrelsen, som har det slutliga avgörandet.	**§ 2. Medlemskap** Var och en som omfattar en liberal samhällsåskådning har rätt till medlemskap i Liberalerna, om vederbörande inte är ansluten till annat politiskt parti eller annars särskilda skäl talar däremot. Inträde vinns genom egen ansökan. Medlemskapet registreras i den lokala förening i vars område medlemmen är bosatt, om inte medlemmen själv begär att medlemskapet ska registreras i annan förening eller direkt i förbund eller riksorganisationen. Bara den som erlagt fastställd avgift räknas som medlem. En person kan inte samtidigt vara medlem i mer än en lokal förening eller ett förbund. Den som inte uppnått nedre åldersgränsen för medlemskap i Liberala Ungdomsförbundet kan inte bli medlem i Liberalerna. Riksorganisationen ansvarar för registrering av samtliga medlemmar och uppbörden av medlemsavgifter. Medlemsavgiftens storlek och nivåer fastställs av landsmöte eller partiråd, som också fastställer vilken del av avgiften som tillfaller riksorganisationen och vilken del som tillfaller berört förbund och berörd lokal förening. När särskilda skäl föreligger kan medlem uteslutas ur partiet. Beslut om uteslutning fattas av styrelse för förbund eller partistyrelsen. Inför beslut om uteslutning ska den som berörs underrättas om skälen för förslaget och beredas möjlighet att yttra sig. Om uteslutning framstår som en alltför ingripande åtgärd kan medlem i stället meddelas en varning. Om beslut fattats av förbund ska den uteslutne och partistyrelsen omedelbart underrättas. Den som vägrats inträde, eller uteslutits av förbund, kan inom sex veckor från beslutsdagen begära omprövning av beslutet hos partistyrelsen, som har det slutliga avgörandet. Fram till dess att partistyrelsen har avgjort överklagandet är personen utesluten.

§ 3. Organisation Liberalernas medlemmar är sammanslutna i föreningar på lokal nivå. De lokala föreningarna inom en eller flera riksdagsvalkretsar sammansluts i ett länsförbund. Den som så önskar kan ansluta sig direkt till länsförbund eller till riksorganisationen. Partistadgarna gäller för såväl riksorganisation som länsförbund och lokala föreningar. För länsförbund och lokala föreningar gäller också av partistyrelsen fastställda normalstadgar. Inför beslut om ändringar av normalstadgarna skall partistyrelsen inhämta länsförbundens synpunkter. Stadgeändringar, tillägg eller andra avvikelser från normalstadgarna för ett länsförbund skall för att äga giltighet ha fått medgivande av partistyrelsen. Stadgeändringar, tillägg eller andra avvikelser från normalstadgarna för en lokal förening skall för att äga giltighet ha fått medgivande av styrelsen för det länsförbund föreningen tillhör. Partistyrelsen beslutar om etiska riktlinjer, vilka skall följas av Liberalernas kandidater, förtroendevalda och anställda. Dessa riktlinjer är intagna som bilaga till partistadgarna.	**§ 3. Organisation** Liberalernas medlemmar är sammanslutna i föreningar på lokal nivå. Den medlem som så önskar kan ansluta sig direkt till förbund eller till riksorganisationen. De lokala föreningarna inom en eller flera riksdagsvalkretsar sammansluts i ett förbund. Förbund får inte omfatta del av riksdagsvalkrets. Partistadgarna gäller för såväl riksorganisation som förbund och lokala föreningar. För förbund och lokala föreningar gäller därutöver grundstadgarna i avdelning II respektive III i stadgarna. För tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna gäller vad som föreskrivs i avdelning II § 11 respektive avdelning III § 9. Partistyrelsen beslutar om etiska riktlinjer, vilka ska följas av Liberalernas kandidater, förtroendevalda och anställda. Dessa riktlinjer är intagna som bilaga till partistadgarna. Riksorganisationen är mottagare av bidrag i form av statligt stöd som är avsett för Liberalernas rikstäckande verksamhet.
§ 4. Avgifter m.m. Riksorganisationen uppbär årligen medlemmarnas medlemsavgifter. Medlemsavgiftens storlek och nivåer fastställs av landsmöte eller partiråd, som också fastställer vilken del av avgiften som tillfaller riksorganisationen och vilken del som tillfaller det länsförbund och den lokala förening som medlemmen hör till. För medlem som är direktansluten till länsförbund eller riksorganisationen jämkas fördelningen av medlemsavgiften därefter. För medlem under 25 år är avgiften hälften av ordinarie avgift. Riksorganisationen är mottagare av bidrag i form av statligt stöd som är avsett för Liberalernas rikstäckande verksamhet.	
§ 5. Centrala organ Liberalernas centrala organ är: 1. Landsmötet 2. Partirådet 3. Partistyrelsen 4. Partiledningen Liberalernas riksdagsledamöter, Europaparlamentariker och statsråd bildar dessutom en särskild riksdagsgrupp med av gruppen bestämda organ.	**§ 4. Centrala organ** Liberalernas centrala organ är: 1. Landsmötet 2. Partirådet 3. Partistyrelsen 4. Partiledningen Liberalernas riksdagsledamöter bildar dessutom en särskild riksdagsgrupp med av gruppen fastställda stadgar. Till riksdagsgruppen ska partiets statsråd och Europaparlamentariker vara ständigt adjungerade.
	§ 5. Beslutsfattande Omröstning sker öppet, utom vid val och fastställande av kandidatlista på landsmöte eller partiråd, där sluten omröstning genomförs om röstberättigad begär det. Som beslut gäller den mening som erhållit flest röster, om annat inte stadgas i särskild ordning. Röstning med fullmakt godtas inte. Vid fastställande av kandidatlista samt val till uppdrag där endast en person kan väljas krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om ingen av de föreslagna fått absolut majoritet i första omgången sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

§ 6. Landsmötet	§ 6. Landsmötet
A. Sammansättning Landsmötet, som är Liberalernas högsta organ, består av 178 ombud utsedda av länsförbunden, partistyrelsens ledamöter samt, som ombud för med Liberalerna samverkande organisationer, två ombud utsedda av Liberala kvinnor och tre ombud utsedda av Liberala Ungdomsförbundet, varav en skall tillhöra nätverket Liberala studenter. Som ombud vid landsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.	A. Sammansättning Landsmötet, som är Liberalernas högsta organ, består av 178 ombud utsedda av förbunden, partistyrelsens ledamöter samt, som ombud för med Liberalerna samverkande organisationer, två ombud utsedda av Liberala kvinnor och tre ombud utsedda av Liberala Ungdomsförbundet, varav en ska tillhöra nätverket Liberala studenter. Som ombud vid landsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.
B. Ombudsval Länsförbundens ombudsplatser, utöver ett ombud per riksdagsvalkrets i länsförbundet, fördelas proportionellt på grundval av antalet medlemmar inom varje länsförbund den 31 december året före landsmötet, för vilka stadgad avgift erlagts till riksorganisationen. Namn på ombud och ersättare för dessa skall meddelas riksorganisationen.	B. Ombudsfördelning Varje förbund är berättigat till en ombudsplats per riksdagsvalkrets i förbundet. Övriga ombudsplatser fördelas proportionellt enligt samma regler som gäller vid riksdagsval, på grundval av det antal medlemmar inom varje förbund för vilka stadgad avgift erlagts den 31 december året före landsmötet. Namn på ombud och ersättare för dessa ska meddelas riksorganisationen.
C. Ordinarie landsmöte Ordinarie landsmöte skall hållas en gång vartannat år, udda årtal. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Om särskilda skäl föreligger kan dock partistyrelsen senarelägga landsmötet.	C. Ordinarie landsmöte Ordinarie landsmöte ska hållas en gång vartannat år, udda årtal. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Om särskilda skäl föreligger kan dock partistyrelsen senarelägga landsmötet.
D. Extra landsmöte Extra landsmöte hålls inom två månader efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av länsförbunden eller efter beslut av partistyrelsen. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Extra landsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen.	D. Extra landsmöte Extra landsmöte hålls inom två månader efter beslut av partistyrelsen eller efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av förbunden. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Extra landsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än vad som angivits i kallelsen.
E. Deltagande och beslut Medlem i Liberalerna liksom revisorerna har rätt att närvara vid landsmötets överläggningar och där framställa förslag. Rösträtt vid landsmöte tillkommer ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Omröstning sker öppet. Om minst 25 röstberättigade begär det skall röstning ske genom namnupprop. Vid val sker röstning med slutna sedlar om röstberättigad begär det. Som mötets beslut gäller, med det undantag som stadgas i § 12, den mening som erhållit flest röster. Vid lika röstetal skall frågan avgöras genom lottning. För att ett beslut skall vara giltigt skall minst två tredjedelar av de röstberättigade vara närvarande. Vid val till sådana uppdrag där endast en person kan väljas krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster.	E. Deltagande och beslut Medlem i Liberalerna liksom revisorerna har rätt att närvara vid landsmötets överläggningar och där framställa förslag. Rösträtt vid landsmöte tillkommer ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Ombud eller ombudsersättare som ingår i den avgående partistyrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet. Landsmötet är beslutsmässigt när minst två tredjedelar av de röstberättigade är närvarande. Vid lika röstetal ska frågan avgöras genom lottning, utom vid val eller fastställande av kandidatlista där frågan avgörs enligt vad som föreskrivs i § 5 andra stycket.

F. Kallelse och landsmöteshandlingar Tid och plats för ordinarie landsmöte skall offentliggöras minst åtta månader före mötet. Vid samma tidpunkt skall partistyrelsen, i det fall landsmötet endast kommer att behandla vissa områden, meddela vilka ämnen som är föremål för motionsrätt. Kallelse och föredragningslista skall tillställas alla röstberättigade senast fem veckor före mötet. Partistyrelsens förslag, motioner, partistyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen skall översändas till länsförbund och ombud senast fem veckor före landsmötet. G. Ärenden Vid ordinarie landsmöte skall följande ärenden förekomma: 1. Landsmötet öppnas 2. Val av ordförande, tre vice ordförande och sekreterare för mötet 3. Val av protokollsjusterare 4. Fråga om mötet behörigen utlysts 5. Fastställande av föredragningslista 6. Fastställande av förhandlingsordning 7. Fråga om tillsättande av utskott samt nominering och val till dessa 8. Dechargeutskottets betänkande 9. Rapport från riksdagsgruppen 10. Revisorernas berättelse 11. Fråga om ansvarsfrihet 12. Allmänpolitisk debatt 13. Partistyrelsens förslag 14. Motioner 15. Fastställande av medlemsavgift till riksorganisationen och tid för vilken denna skall gälla 16. Nominering och val för tiden intill nästa ordinarie landsmöte av: a) partiordförande b) förste och andre vice ordförande c) 21 övriga ledamöter av partistyrelsen d) två revisorer, varav en auktoriserad, samt två ersättare för dessa e) ordförande och sex ledamöter i dechargeutskottet f) ordförande och sex ledamöter i valberedningen g) övriga eventuellt förekommande val 17. Under landsmötet väckta frågor som landsmötet beslutar behandla 18. Landsmötet avslutas.	F. Kallelse och landsmöteshandlingar Tid och plats för ordinarie landsmöte ska offentliggöras minst åtta månader före mötet. Kallelse och föredragningslista ska tillställas alla röstberättigade senast fem veckor före mötet. Partistyrelsens förslag, motioner, partistyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen ska översändas till förbund och ombud senast fem veckor före landsmötet. G. Ärenden Vid ordinarie landsmöte ska följande ärenden förekomma: 1. Landsmötets öppnande 2. Fastställande av röstlängd 3. Val av ordförande, tre vice ordförande och förhandlingssekreterare för landsmötet 4. Val av protokollsjusterare och rösträknare 5. Fråga om landsmötet blivit behörigen utlyst 6. Fastställande av föredragningslista 7. Fastställande av förhandlingsordning 8. Tillsättande av utskott samt nominering och val till dessa 9. Verksamhetsberättelse inklusive rapport från riksdagsgruppen samt årsredovisning 10. Dechargeutskottets betänkande 11. Revisorernas berättelse 12. Fråga om ansvarsfrihet 13. Allmänpolitisk debatt 14. Partistyrelsens förslag 15. Motioner 16. Fastställande av medlemsavgift till Liberalerna och tid för vilken denna ska gälla 17. Nominering och val för tiden intill nästa ordinarie landsmöte av: a) partiordförande b) förste och andre vice ordförande c) 21 övriga ledamöter av partistyrelsen d) två revisorer, varav en auktoriserad, samt två ersättare för dessa e) ordförande och sex ledamöter i dechargeutskottet f) ordförande och sex ledamöter i valberedningen g) övriga eventuellt förekommande val 18. Under landsmötet väckta frågor som landsmötet beslutar behandla 19. Landsmötets avslutande

H. Förslag av partistyrelsen och motioner Varje medlem i Liberalerna liksom även länsförbund, lokala föreningar och sammanslutningar av desamma får till ordinarie landsmöte året efter ordinarie riksdagsval lägga fram motion om ändringar i och tillägg till Liberalernas program och stadgar eller i annan fråga som kan behandlas av landsmötet. Vid övriga ordinarie landsmöten gäller denna motionsrätt endast stadgarna samt de frågor partistyrelsen beslutat skall behandlas vid landsmötet. Motion skall vara partistyrelsen tillhanda senast vid den tidpunkt som partistyrelsen meddelar minst åtta månader före landsmötet. Vidare kan partistyrelsen lägga fram förslag för landsmötet. Partistyrelsen skall med eget yttrande överlämna motion till landsmötet. Ordinarie landsmöte kan besluta att efter beredning behandla förslag som väckts under pågående landsmöte. I. Permanenta utskott Valberedningen och dechargeutskottet är landsmötets permanenta utskott. De väljs av landsmötet och fungerar under tiden till nästa ordinarie landsmöte. Valberedningen har att bereda vid landsmötet förekommande val enligt moment G punkt 16 a–e och g. Landsmötets ordförande och tre vice ordförande har till uppgift att bereda val av valberedning enligt moment G punkt 16 f. Granskning av partistyrelsens verksamhet sedan föregående landsmöte åligger dechargeutskottet, som lägger fram ett yttrande till grund för landsmötets behandling av riksorganisationens förvaltnings- och verksamhetsberättelse. Granskningen avser inte partiets politik, som behandlas i landsmötets allmänpolitiska debatt. J. Tillfälliga utskott För beredning av motioner och förslag som inkommer till ordinarie landsmöte indelas landsmötets ombud i utskott. Utskottsindelning och fördelning av ärenden beslutas av landsmötet på förslag av partistyrelsen. Före behandlingen av partistyrelsens förslag och av motioner ajourneras landsmötet för utskottsförhandlingar. K. Fyllnadsval Om person som av landsmötet har valts till förtroendeuppdrag avgår före landsmöte har partistyrelsen rätt att, om så anses påkallat, utlysa fyllnadsval vid ett partiråd. Val av partiordförande skall dock alltid ske vid landsmöte.	H. Förslag av partistyrelsen och motioner Medlem, lokal förening och förbund har rätt att enskilt eller i förening lägga fram motion om ändringar i och tillägg till Liberalernas partiprogram och stadgar eller annan fråga som kan behandlas av landsmötet. Vidare kan partistyrelsen lägga fram förslag för landsmötet. Partistyrelsen ska minst åtta månader före landsmötet meddela vid vilken tidpunkt motion senast ska vara partistyrelsen tillhanda. Partistyrelsen ska med eget yttrande överlämna motion till landsmötet. Ordinarie landsmöte kan besluta att efter beredning behandla förslag som väckts under pågående landsmöte. I. Permanenta utskott Dechargeutskottet och valberedningen är landsmötets permanenta utskott. De väljs av landsmötet och fungerar under tiden till nästa ordinarie landsmöte. Granskning av partistyrelsens verksamhet sedan föregående landsmöte åligger dechargeutskottet, som lägger fram ett yttrande till grund för landsmötets behandling av riksorganisationens verksamhetsberättelse. Granskningen avser inte partiets politik. Valberedningen har till uppgift att bereda vid landsmötet förekommande val enligt moment G punkt 15 a–e. Landsmötets ordförande och tre vice ordförande har till uppgift att bereda val av valberedning enligt moment G punkt 15 f. J. Tillfälliga utskott För beredning av motioner och förslag som inkommer till ordinarie landsmöte indelas landsmötets ombud i utskott. Utskottsindelning och fördelning av ärenden beslutas av landsmötet på förslag av partistyrelsen. Före behandlingen av partistyrelsens förslag och av motioner ajourneras landsmötet för utskottsförhandlingar. K. Fyllnadsval Om person som av landsmötet har valts till förtroendeuppdrag avgår före landsmöte har partistyrelsen rätt att, om så anses påkallat, utlysa fyllnadsval vid ett partiråd. Val av partiordförande ska dock alltid ske vid landsmöte.

§ 7. Partirådet Partirådet fattar beslut i de frågor som hänskjuts dit av landsmötet eller partistyrelsen. Partirådet består av partistyrelsen och 65 ombud utsedda av länsförbunden samt två ombud för Liberala Ungdomsförbundet, varav ett skall tillhöra nätverket Liberala studenter, och ett ombud för Liberala kvinnor. Länsförbundens ombudsplatser, utöver ett ombud per riksdagsvalkrets i länsförbundet, fördelas proportionellt på grundval av antalet medlemmar inom varje länsförbund den 31 december året före partirådet, för vilka stadgad avgift erlagts till riksorganisationen. Namn på ombud och ersättare för dessa skall meddelas riksorganisationen. Som ombud vid partirådet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Partirådet sammanträder minst en gång per år under de år landsmöte inte hålls samt i övrigt då partistyrelsen så beslutar. Tid och plats för partirådet fastställs av partistyrelsen och skall offentliggöras minst en månad före partirådet. Kallelse och uppgift om de ärenden som skall behandlas skall tillställas alla röstberättigade senast två veckor före partirådet.	**§ 7. Partirådet** Partirådet fattar beslut i de frågor som hänskjuts dit av landsmötet eller partistyrelsen. Partirådet består av partistyrelsen och 65 ombud utsedda av förbunden samt två ombud för Liberala Ungdomsförbundet, varav ett ska tillhöra nätverket Liberala studenter, och ett ombud för Liberala kvinnor. Varje förbund är berättigat till en ombudsplats per riksdagsvalkrets i förbundet. Övriga ombudsplatser fördelas proportionellt enligt samma regler som gäller vid riksdagsval, på grundval av det antal medlemmar inom varje förbund för vilka stadgad avgift erlagts den 31 december året före landsmötet. Namn på ombud och ersättare för dessa ska meddelas riksorganisationen. Som ombud vid partirådet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Partirådet är beslutsmässigt när minst två tredjedelar av de röstberättigade är närvarande. Vid lika röstetal ska frågan avgöras genom lottning, utom vid val och fastställande av kandidatlista där frågan avgörs enligt vad som föreskrivs i § 5 andra stycket. Partirådet sammanträder minst en gång per år under de år landsmöte inte hålls samt i övrigt då partistyrelsen så beslutar. Tid och plats för partirådet fastställs av partistyrelsen och ska offentliggöras minst en månad före partirådet. Kallelse och uppgift om de ärenden som ska behandlas ska tillställas alla röstberättigade senast två veckor före partirådet. I synnerliga fall kan partistyrelsen sammankalla partirådet utan att iaktta de tidsgränser för offentliggörande och kallelse som anges i föregående stycke. Även i sådant fall måste dock uppgift om de ärenden som ska behandlas tillställas alla röstberättigade före partirådet. Vid partiråd ska följande ärenden förekomma: 1. Partirådets öppnande 2. Fastställande av röstlängd 3. Val av ordförande, vice ordförande och förhandlingssekreterare för partirådet 4. Val av protokollsjusterare och rösträknare 5. Fråga om partirådet blivit behörigen utlysts 6. Fastställande av föredragningslista 7. Fastställande av förhandlingsordning 8. Partistyrelsens förslag 9. Eventuella ärenden som hänskjutits till partirådet av föregående landsmöte 10. Partirådets avslutande

§ 8. Partistyrelsen Partistyrelsen leder partiets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och landsmötets beslut. Partistyrelsen består av partiordföranden, partiets förste och andre vice ordförande, 21 av landsmötet utsedda övriga ledamöter samt partisekreteraren. Liberala Ungdomsförbundet utser två representanter, varav en från nätverket Liberala studenter, och Liberala kvinnor en representant som skall adjungeras till partistyrelsen. Sådan adjungerad skall vara medlem i Liberalerna och kan tjänstgöra först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Dessa adjungerade har yrkanderätt samt rätt att avge särskilt yttrande till protokollet. Det åligger partistyrelsen särskilt att utöver vad som i övrigt nämns i dessa stadgar: • ansvara för att landsmötets beslut verkställs • utse partisekreterare • utse partiledning bestående av partiordföranden samt ytterligare fem till sju ledamöter, bland vilka partisekreteraren och gruppledaren för riksdagsgruppen alltid skall ingå • besluta om etiska riktlinjer för kandidater, förtroendevalda och anställda. Partistyrelsen är beslutsmässig när mer än hälften av ledamöterna är närvarande. Omröstning till beslut sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val då lottning sker.	**§ 8. Partistyrelsen** Partistyrelsen leder partiets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och landsmötets beslut. Partistyrelsen består av partiordföranden, partiets förste och andre vice ordförande, 21 av landsmötet utsedda övriga ledamöter samt partisekreteraren. De samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet utser två representanter (varav en från nätverket Liberala studenter) och Liberala kvinnor en representant som ska adjungeras till partistyrelsen. Dessa adjungerade har yrkanderätt samt rätt att avge särskilt yttrande till protokollet. Person som adjungeras till sammanträde med partistyrelsen ska vara medlem i Liberalerna och kan tjänstgöra först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Det åligger partistyrelsen särskilt att, utöver vad som i övrigt nämns i dessa stadgar, • ansvara för att landsmötets beslut verkställs • utse partisekreterare • utse partiledning bestående av partiordföranden samt ytterligare fem till sju ledamöter, bland vilka partisekreteraren och gruppledaren för riksdagsgruppen alltid ska ingå • fastställa vilka nationella nätverk som ska finnas i partiet samt utse nätverkens ordförande • besluta om etiska riktlinjer för kandidater, förtroendevalda och anställda samt utse ordförande och ledamöter i etikkommittén Partistyrelsen är beslutsmässig när mer än hälften av ledamöterna är närvarande. Omröstning i partistyrelsen sker öppet. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst, utom vid val då lottning sker.
§ 9. Partiledningen Partiledningen har hand om partiets löpande angelägenheter och tjänstgör som partistyrelsens verkställande organ. Partiledningen sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässig då minst hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val då lottning sker.	**§ 9. Partiledningen** Partiledningen har hand om partiets löpande angelägenheter och tjänstgör som partistyrelsens verkställande organ. Partiledningen sammanträder på kallelse av ordföranden. Partiledningen är beslutsmässig då minst hälften av ledamöterna är närvarande. Omröstning i partiledningen sker öppet. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst, utom vid val då lottning sker.
§ 10. Nationella kandidatlistor Inför nominering till val till Europaparlamentet bör provval genomföras. Partistyrelsen beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet. Beslut om kandidatlista inför val till Europaparlamentet skall fattas vid landsmöte eller partiråd. Landsmöte eller partiråd äger också rätt att fastställa riksvallista inför riksdagsval. Ärende om riksvallista ska beredas av partistyrelsen, vilken också beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet.	**§ 10. Nationella kandidatlistor** Inför nominering till val till Europaparlamentet bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i partiet. Partistyrelsen beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet. Beslut om kandidatlista inför val till Europaparlamentet ska fattas vid landsmöte eller partiråd. Landsmöte eller partiråd äger rätt att fastställa riksvallista inför riksdagsval. Ärende om riksvallista ska beredas av partistyrelsen, som även beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet.
§ 11. Revision och räkenskaper Riksorganisationens räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med partistyrelsens och partiledningens protokoll till revisorerna senast den 15 mars. Revisorerna skall överlämna sin berättelse till partistyrelsen och dechargeutskottet senast en månad före ordinarie landsmöte.	**§ 11. Revision och räkenskaper** Riksorganisationens räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med partistyrelsens och partiledningens protokoll till revisorerna senast den 15 mars. Revisorerna ska överlämna sin berättelse till partistyrelsen och dechargeutskottet senast en månad före ordinarie landsmöte.
§ 12. Stadgeändring För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande landsmöten, varav minst ett ordinarie, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett landsmöte.	**§ 12. Stadgeändring** För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande landsmöten, varav minst ett ordinarie, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett landsmöte.

Normalstadgar för länsförbund	Avdelning II. Grundstadgar för förbund
§ 1. Ändamål Länsförbundets uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska uppdrag. Utöver dessa stadgar gäller för länsförbund och lokala föreningar även partistadgarna i tillämpliga delar.	**§ 1. Ändamål** Förbundets uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska uppdrag. Utöver dessa grundstadgar gäller för förbund även partistadgarna i tillämpliga delar.
§ 2. Sammansättning Länsförbundet består av de lokala föreningar av Liberalerna som finns inom [ange här länsförbundets verksamhetsområde] samt av enskilda direkt till länsförbundet anslutna medlemmar. Lokal förening skall omfatta en kommun eller del därav, eller på annat sätt ha en verksamhet som har sin huvudsakliga förankring inom länsförbundets verksamhetsområde. En nybildad förening måste godkännas av länsförbundets styrelse för att kunna börja verka som lokal förening i Liberalerna.	**§ 2. Sammansättning** Förbundet består av de lokala föreningar av Liberalerna som finns inom förbundets verksamhetsområde samt enskilda direkt till förbundet anslutna medlemmar. Lokal förening ska omfatta en kommun eller del därav. En nybildad förening måste anta grundstadgarna för lokal förening och godkännas av förbundets styrelse för att kunna börja verka som lokal förening i Liberalerna. Om det i kommunen redan finns lokal förening krävs dessutom godkännande av denna eller dessa.
§ 3. Avgifter och partistöd Lokala föreningar skall senast den 20 januari till länsförbundet insända uppgift om de medlemmar som den 31 december föregående år var anslutna till föreningen. De skall senast under februari månad för varje redovisad medlem erlägga den avgift som förbundsmötet fastställt. Till länsförbundet direktansluten medlem betalar årsavgift med det belopp som förbundsmötet bestämmer. För medlem i lokal förening under 25 år, som samtidigt är medlem i Liberala Ungdomsförbundet, uppbär länsförbundet reducerad avgift av föreningen enligt vad som fastställs på förbundsårsmöte, dock högst halv ordinarie avgift. Länsförbundet är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas regionala verksamhet i det område som länsförbundet omfattar.	
§ 4. Centrala organ Länsförbundets centrala organ är förbundsmötet, förbundsstyrelsen och förbundsstyrelsens arbetsutskott. Dessutom bildar Liberalernas landstingsledamöter för varje landstingsområde en landstingsgrupp med av gruppen bestämda organ.	**§ 3. Centrala organ** Förbundets centrala organ är förbundsmötet, förbundsstyrelsen och förbundsstyrelsens arbetsutskott. Dessutom bildar Liberalernas landstingsledamöter för varje landstingsområde en landstingsgrupp med av gruppen bestämda organ.

§ 5. Förbundsmötet Förbundsmötet, som är länsförbundets högsta organ, består av ombud för de lokala föreningarna, förbundsstyrelsen samt två ombud vardera för de samverkande organisationerna på länsnivå. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10-tal den 31 december föregående år anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid förbundsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Medlemmarna i lokala föreningar inom länsförbundet, till länsförbundet direktanslutna medlemmar, länsförbundets revisorer och ledamöterna av partistyrelsen har rätt att delta i förbundsmötets överläggningar och där framställa förslag. Rösträtt vid förbundsmöte har ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Förbundsmötet sammankallas till årsmöte varje år före april månads utgång på tid och plats som bestäms av förbundsstyrelsen. Utöver årsmöte hålls förbundsmöte inom en månad efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av de lokala föreningarna, eller efter beslut av förbundsstyrelsen. Tid och plats fastställs av förbundsstyrelsen. Tid och plats för årsmöte skall offentliggöras och samtidigt meddelas lokala föreningar och Liberalernas riksorganisation senast åtta veckor före mötet. För annat förbundsmöte skall tid och plats offentliggöras och samtidigt meddelas ombuden och riksorganisationen senast en vecka före mötet. Förbundsmöte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen. Förbundsmötet är behörigt att fatta beslut om nedläggning av lokal förening inom länsförbundet om denna förening under längre tid saknat verksamhet. Sådant beslut skall fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Motioner till årsmötet skall, för att upptas till behandling, ha inkommit till länsförbundet senast sex veckor före mötet. Förslag till föredragningslista, förbundsstyrelsens övriga förslag, motioner, förbundsstyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen skall översändas till de lokala föreningarna och alla röstberättigade senast två veckor före årsmötet. Vid årsmöte skall följande ärenden förekomma:	**§ 4. Förbundsmötet** Förbundsmötet, som är förbundets högsta organ, består av ombud för de lokala föreningarna, förbundsstyrelsen samt två ombud vardera för de samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på länsnivå. Varje lokal förening ska utse ett ombud för varje påbörjat tiotal medlemmar för vilka stadgeenliga avgifter erlagts den 31 december föregående år. Som ombud vid förbundsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i den förening medlemmen är ombud för. Medlemmarna i lokala föreningar inom förbundet, till förbundet direktanslutna medlemmar, förbundets revisorer och ledamöterna av partistyrelsen har rätt att delta i förbundsmötets överläggningar och där framställa förslag. Rösträtt vid förbundsmöte har ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Ombud eller ombudsersättare som ingår i den avgående förbundsstyrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet. Förbundsmötet sammankallas till årsmöte varje år före april månads utgång på tid och plats som bestäms av förbundsstyrelsen. Utöver årsmöte hålls förbundsmöte inom en månad efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av de lokala föreningarna, eller efter beslut av förbundsstyrelsen. Tid och plats fastställs av förbundsstyrelsen. Tid och plats för årsmöte ska offentliggöras och samtidigt meddelas lokala föreningar och Liberalernas riksorganisation senast åtta veckor före mötet. För annat förbundsmöte ska tid och plats offentliggöras och samtidigt meddelas ombuden och riksorganisationen senast en vecka före mötet. Förbundsmöte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen. Motioner till årsmötet ska, för att upptas till behandling, ha inkommit till förbundet senast sex veckor före mötet. Förslag till föredragningslista, förbundsstyrelsens övriga förslag, motioner, förbundsstyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen ska översändas till de lokala föreningarna och alla röstberättigade senast två veckor före årsmötet. Förbundsmötet är behörigt att fatta beslut om nedläggning av lokal förening inom förbundet om denna förening under längre tid saknat verksamhet. Sådant beslut ska fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Vid årsmöte ska följande ärenden förekomma:

1. Årsmötet öppnas 2. Val av ordförande, vice ordförande och sekreterare för mötet 3. Val av två protokollsjusterare 4. Fråga om mötet behörigen utlysts 5. Fastställande av föredragningslista 6. Förbundsstyrelsens verksamhetsberättelse 7. Kassarapport och revisionsberättelse 8. Fråga om ansvarsfrihet 9. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i förbundsstyrelsen 10. Nominering och val för tiden intill nästa årsmöte av: a) ordförande i länsförbundet och dess styrelse b) vice ordförande i länsförbundet och dess styrelse c) övriga ordinarie ledamöter av förbundsstyrelsen d) eventuella ersättare i förbundsstyrelsen e) två revisorer och två ersättare för dessa f) ordförande och övriga ledamöter i valberedningen g) ombud och ersättare till Liberalernas landsmöte h) ombud och ersättare till Liberalernas partiråd i) övriga eventuellt förekommande val 11. Fastställande av medlemsavgift till länsförbundet för medlemmar i lokala föreningar och för direktanslutna medlemmar samt den tid för vilken denna ska gälla 12. Motioner och av förbundsstyrelsen framställda förslag 13. Rapport från landstingsgruppen 14. Frågor från medlemmarna till förbundsstyrelsens ledamöter samt Liberalernas riksdagsledamöter och landstingsledamöter 15. Under förbundsmötet väckta frågor som förbundsmötet beslutar behandla 16. Årsmötet avslutas	1. Årsmötets öppnande 2. Fastställande av röstlängd 3. Val av ordförande, vice ordförande och sekreterare för mötet 4. Val av två protokollsjusterare och rösträknare 5. Fråga om mötet behörigen utlysts 6. Fastställande av föredragningslista 7. Förbundsstyrelsens verksamhetsberättelse samt rapport från landstingsgruppen 8. Bokslut och revisionsberättelse 9. Fråga om ansvarsfrihet 10. Motioner och av förbundsstyrelsen framställda förslag 11. Fastställande av antal vice förbundsordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i förbundsstyrelsen samt fastställande av antal ledamöter i valberedningen 12. Nominering och val för tiden intill nästa årsmöte av: a) förbundsordförande b) vice förbundsordförande c) övriga ordinarie ledamöter av förbundsstyrelsen d) eventuella ersättare i förbundsstyrelsen e) revisorer och ersättare för dessa f) ombud och ersättare till Liberalernas landsmöte g) ombud och ersättare till Liberalernas partiråd h) ordförande och övriga ledamöter i valberedningen i) övriga eventuellt förekommande val 13. Frågor från medlemmarna till förbundsstyrelsens ledamöter samt Liberalernas riksdagsledamöter och landstingsledamöter 14. Årsmötets avslutande

§ 6. Förbundsstyrelsen Förbundsstyrelsen leder länsförbundets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och förbundsmötets beslut. Förbundsstyrelsen består av länsförbundets ordförande, vice ordförande och de övriga ordinarie ledamöter och ersättare som förbundsmötet utsett. De samverkande organisationerna på länsnivå utser vardera en representant som skall adjungeras till förbundsstyrelsen. Sådan adjungerad skall vara medlem av Liberalerna. Förbundsstyrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Förbundsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst en tredjedel av de ordinarie ledamöterna begär det. Det åligger förbundsstyrelsen särskilt att a) ansvara för att förbundsmötets beslut verkställs b) sammankalla förbundsmöte c) inom sig utse ett arbetsutskott d) utse ordförande i arbetsutskottet e) inom sig utse kassör f) upprätthålla kontakten mellan de lokala föreningarna, länsförbund och riksorganisation g) till årsmötet lägga fram verksamhetsberättelse och kassarapport h) vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i riksdagsval inom länsförbundets område samt genomföra regionalt valarbete inför landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar i) inför landstingsval se till att nomineringar och övriga valförberedelser äger rum j) inför kommunfullmäktigeval bistå de lokala föreningarna med planering och service	**§ 5. Förbundsstyrelsen** Förbundsstyrelsen leder förbundets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och förbundsmötets beslut. Förbundsstyrelsen består av förbundets ordförande och vice ordförande samt de övriga ordinarie ledamöter och ersättare som förbundsmötet utsett. Antalet röstberättigade ledamöter i förbundsstyrelsen ska vara udda. De samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på länsnivå utser vardera en representant som ska adjungeras till förbundsstyrelsen. Sådan adjungerad ska vara medlem av Liberalerna. Förbundsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Sammanträde sker efter ordförandens beslut eller då minst en tredjedel av de ordinarie ledamöterna begär det. Förbundsstyrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Det åligger förbundsstyrelsen särskilt att • ansvara för att förbundsmötets beslut verkställs • sammankalla förbundsmöte • inom sig utse kassör • upprätthålla kontakten mellan de lokala föreningarna, förbund och riksorganisation • till årsmötet lägga fram verksamhetsberättelse och bokslut • vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård • vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i riksdagsval inom förbundets område samt genomföra regionalt valarbete inför landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar • inför landstingsval se till att nomineringar och övriga valförberedelser äger rum • inför kommunfullmäktigeval bistå de lokala föreningarna med planering och service
§ 7. Arbetsutskott Arbetsutskottet har hand om länsförbundets löpande angelägenheter och tjänstgör som förbundsstyrelsens verkställande organ. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.	**§ 6. Arbetsutskottet** Förbundsstyrelsen har möjlighet att inom sig utse ett arbetsutskott för att ansvara för förbundets löpande angelägenheter och tjänstgöra som förbundsstyrelsens verkställande organ. Om arbetsutskott utses ska förbundsstyrelsen även utse dess ordförande. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.
§ 8. Räkenskaper och revision Länsförbundets räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med förbundsstyrelsens och arbetsutskottets protokoll till revisionerna senast fyra veckor före årsmötet. Revisorerna skall överlämna sin berättelse till förbundsstyrelsen senast två veckor före årsmötet. Länsförbundets bokslut insänds snarast efter årsmötet till Liberalernas riksorganisation.	**§ 7. Ekonomi och revision** Förbundets räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med förbundsstyrelsens och arbetsutskottets protokoll till revisionerna senast fyra veckor före årsmötet. Revisorerna ska överlämna sin berättelse till förbundsstyrelsen senast två veckor före årsmötet. Förbundets bokslut insänds snarast efter årsmötet till Liberalernas riksorganisation. Förbundet är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas regionala verksamhet i det område som förbundet omfattar.

§ 9. Beslutsfattande Omröstning sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte. Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.	**§ 8. Beslutsfattande** Omröstning sker alltid öppet, utom vid val och fastställande av kandidatlista då sluten omröstning sker om så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val och fastställande av kandidatlista, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte. Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.
§ 10. Nominering (Variant 1, för länsförbund som beslutar om landstingslistor genom indirekta val) Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Förbundsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval skall förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte. Beslut om kandidater vid landstingsval skall fattas av ett nomineringsmöte bestående av ombud för de helt inom landstingsvalkretsen ingående lokala föreningarna. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10-tal den 31 december året före mötet anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid nomineringsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå. (Variant 2, för länsförbund som beslutar om landstingslistor genom medlemsmöte) Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Förbundsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval skall förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte. Beslut om kandidater vid landstingsval skall fattas av ett nomineringsmöte där de röstberättigade utgörs av medlemmarna i de lokala föreningar som helt ingår i landstingsvalkretsen. Medlem har dock rösträtt först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå.	**§ 9. Nomineringar** Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan medlemmen anslöt sig till partiet inom berört valkretsområde. Förbundsmötet ska fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval ska förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte. Beslut om kandidater vid landstingsval ska, för landstingsvalkrets som utgörs av en enda kommun, fattas av ett medlemsmöte i lokal förening eller kommunförening. Medlem har rösträtt först efter det att tre månader gått sedan inträdet i föreningen. För övriga landstingsvalkretsar fattas beslut av ett nomineringsmöte bestående av förbundsmötesombuden för de inom landstingsvalkretsen ingående lokala föreningarna. Av § 4 framgår att endast medlem i Liberalerna kan tjänstgöra som ombud. Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå.

§ 11. Stadgeändring För ändring av länsförbundets stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte. Stadgeändring skall, för att äga giltighet, godkännas av partistyrelsen.	**§ 10. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna** Förbund kan som komplettering till grundstadgarna anta tilläggsstadgar. Dessa tilläggsstadgar får dock inte stå i strid med eller upphäva innehållet i partistadgar eller grundstadgar. För beslut om tilläggsstadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte. Vid särskilda skäl kan förbund beviljas undantag från grundstadgarna av partistyrelsen. Ansökan om undantag beslutas enligt samma ordning som gäller för tilläggsstadgar. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar måste godkännas av partistyrelsen för att äga giltighet. Slutligt fastställda tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar ska inlämnas till riksorganisationen.
§ 12. Sammanslagning, delning eller avveckling Beslut om länsförbundets sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte. Vid sammanslagning av flera länsförbund tillfaller tillgångarna och handlingarna det nybildade länsförbundet. Vid delning av länsförbundet fördelas länsförbundets tillgångar och handlingar mellan de nybildade länsförbunden genom beslut av partistyrelsen. Vid avveckling överlämnas länsförbundets tillgångar och handlingar till riksorganisationen.	**§ 11. Sammanslagning, delning eller avveckling** Beslut om förbundets sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, samt godkännande av partistyrelsen. Vid sammanslagning av flera förbund tillfaller tillgångarna och handlingarna det nybildade förbundet. Vid delning av förbundet fördelas förbundets tillgångar och handlingar mellan de nybildade förbunden genom beslut av partistyrelsen. Vid avveckling överlämnas förbundets tillgångar och handlingar till riksorganisationen. De ekonomiska tillgångarna ska förvaltas av riksorganisationen i avvaktan på bildande av nytt förbund i samma område.

Normalstadgar för lokal förening	Avdelning III. Grundstadgar för lokal förening
§ 1. Ändamål Den lokala föreningens uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal samhällsåskådning till politiska förtroendeuppdrag. Föreningen skall dessutom besluta om – fördelning av kommunalt partistöd – provval och fastställande av kandidater inför kommunfullmäktigeval – nominering av personer till offentliga uppdrag på kommunal nivå. [Tillägg för föreningar i kommuner med mer än en lokal förening:] (Variant 1, direktdemokrati) Inför ovanstående beslut skall samordning ske med övriga lokala föreningar i kommunen. Sådana beslut fattas vid ett gemensamt medlemsmöte. (Variant 2, indirekt demokrati) Inför ovanstående beslut skall samordning ske med övriga lokala föreningar i kommunen. Sådana beslut fattas vid ett representantskap där de lokala föreningarna är företrädda med ombud. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10-tal den 31 december föregående år anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid representantskapet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Utöver dessa stadgar gäller för lokal förening även partistadgarna i tillämpliga delar.	**§ 1. Ändamål** Den lokala föreningens uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal samhällsåskådning till politiska förtroendeuppdrag. Föreningen ska dessutom besluta om • användning av kommunalt partistöd • provval och fastställande av kandidater inför kommunfullmäktigeval • nominering av personer till offentliga uppdrag på kommunal nivå Den lokala föreningens verksamhetsområde är en kommun. Om det i en kommun finns fler än en lokal förening ska dessa tillhöra en kommunförening med särskilda stadgar. Dessa stadgar ska vara godkända av förbundsstyrelsen och partistyrelsen för att äga giltighet. De i andra stycket nämnda besluten ska i sådana fall avgöras av kommunföreningen. Om de lokala förhållandena gör detta nödvändigt kan en lokal förening, efter ansökan av förbundsstyrelsen och godkännande av partistyrelsen, omfatta mer än en kommun. Fastställande av kandidater i kommunfullmäktigeval samt nomineringar till uppdrag på kommunal nivå ska i sådana fall avgöras av de av föreningens medlemmar som är folkbokförda i respektive kommun. Utöver dessa grundstadgar gäller för lokal förening även partistadgarna i tillämpliga delar.
§ 2. Sammansättning Föreningen består av Liberalernas medlemmar inom föreningens område, vilka inte är medlemmar i någon annan lokal förening eller direktanslutna till länsförbund eller riksorganisationen, samt därutöver de medlemmar i Liberalerna utanför föreningens område vilka genom egen ansökan vunnit inträde i föreningen.	**§ 2. Sammansättning** Föreningen består av Liberalernas medlemmar inom föreningens område, vilka inte är medlemmar i någon annan lokal förening eller direktanslutna till förbund eller riksorganisationen, samt därutöver de medlemmar i Liberalerna utanför föreningens område vilka genom egen ansökan vunnit inträde i föreningen.
§ 3. Avgifter och partistöd Föreningens medlemmar skall betala den avgift som årsmötet bestämt. Bara den som erlagt fastställd avgift räknas som medlem. Medlem under 25 år som samtidigt är medlem i Liberala Ungdomsförbundet betalar reducerad avgift enligt vad som fastställs på årsmöte, dock högst halv ordinarie avgift. Föreningen är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas lokala verksamhet i den kommun som föreningen omfattar. Om samtliga lokala föreningar i en kommun har sammanslutit sig i en gemensam organisation är dock denna mottagare.	

§ 4. Medlemsmöte[1] Föreningens högsta organ är medlemsmötet. Varje år hålls minst två medlemsmöten, varav ett årsmöte. Medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Årsmötet skall hållas senast under februari månad. Tid för årsmötet skall meddelas samtliga medlemmar senast fyra veckor före mötet. Kallelse till årsmötet skall sändas ut till samtliga medlemmar senast två veckor före mötet. Motioner till årsmötet skall, för att kunna upptas till behandling, ha kommit in till styrelsen tre veckor före årsmötet. Motionerna och styrelsens yttrande över dem och övriga förslag från styrelsen skall sändas ut till medlemmarna senast två veckor före mötet. Frågor enligt punkt 17 skall lämnas in till styrelsen sju dagar före årsmötet. Vid årsmöte skall följande ärenden förekomma: 1. Årsmötet öppnas 2. Val av ordförande, sekreterare och två protokollsjusterare för årsmötet 3. Fråga om mötet behörigen utlysts 4. Fastställande av föredragningslista 5. Styrelsens verksamhetsberättelse 6. Kassarapport och revisionsberättelse 7. Fråga om ansvarsfrihet 8. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen 9. Val av ordförande, vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen 10. Val av två revisorer och en ersättare för dessa 11. Val av valberedning 12. Val av ombud till förbundsmötet enligt för länsförbundet gällande stadga 13. Övriga eventuellt förekommande val 14. Fastställande av medlemsavgift och tid för vilken den skall gälla 15. Motioner och förslag från styrelsen 16. Rapport från kommunfullmäktigegruppen 17. Frågor från medlemmarna till styrelsen och till innehavare av offentliga uppdrag 18. Under årsmötet väckta frågor som mötet beslutar behandla 19. Årsmötet avslutas. Utöver årsmöte hålls medlemsmöte inom en månad efter begäran från antingen 25 medlemmar eller en tiondel av medlemmarna (dock minst fem medlemmar) eller efter beslut av styrelsen. Tid och plats fastställs av styrelsen och skall meddelas samtliga medlemmar senast en vecka före mötet.	**§ 3. Medlemsmöte** Föreningens högsta organ är medlemsmötet. Varje år hålls minst två medlemsmöten, varav ett årsmöte. Möte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen. Rösträtt vid medlemsmöte tillkommer varje medlem som tillhört avdelningen i minst tre månader. Medlem som ingår i den avgående styrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet. Årsmötet ska hållas senast under februari månad. Tid för årsmötet ska meddelas samtliga medlemmar senast fyra veckor före mötet. Kallelse till årsmötet ska sändas ut till samtliga medlemmar senast två veckor före mötet. Motioner till årsmötet ska, för att kunna upptas till behandling, ha kommit in till styrelsen tre veckor före årsmötet. Verksamhetsberättelse, inkomna motioner och styrelsens yttrande över dem samt övriga förslag från styrelsen ska sändas ut till medlemmarna senast en vecka före mötet. Vid årsmöte ska följande ärenden förekomma: 1. Årsmötets öppnande 2. Fastställande av röstlängd 3. Val av ordförande, sekreterare och protokollsjusterare för årsmötet 4. Fråga om mötet behörigen utlysts 5. Fastställande av föredragningslista 6. Styrelsens verksamhetsberättelse samt rapport från kommunfullmäktigegruppen 7. Bokslut och revisionsberättelse 8. Fråga om ansvarsfrihet 9. Motioner och förslag från styrelsen 10. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen 11. Nominering och val intill tiden för nästa ordinarie årsmöte av: a) ordförande b) eventuella vice ordförande c) övriga ordinarie ledamöter i styrelsen d) eventuella ersättare i styrelsen e) en eller flera revisorer och revisorsersättare f) ombud och ersättare till förbundsmötet g) ordförande och ledamöter i valberedningen h) övriga eventuellt förekommande val 12. Frågor från medlemmarna till styrelsen och till innehavare av offentliga uppdrag 13. Årsmötets avslutande Utöver årsmöte hålls medlemsmöte inom en månad efter begäran från antingen 25 medlemmar eller en tiondel av medlemmarna (dock minst fem medlemmar) eller efter beslut av styrelsen. Tid och plats fastställs av styrelsen och ska meddelas samtliga medlemmar senast en vecka före mötet.

§ 5. Styrelsen Styrelsen leder föreningens verksamhet i enlighet med dessa stadgar och medlemsmötets beslut. Styrelsen består av föreningens ordförande och de övriga ledamöter som föreningsmötet utsett. Styrelsen utser inom sig sekreterare och kassör och kan till sig adjungera representanter för de samverkande organisationerna. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller när två ledamöter begär det. Styrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Det åligger styrelsen särskilt att: – ansvara för att medlemsmötets beslut verkställs – sammankalla medlemsmöte – till årsmötet presentera verksamhetsberättelse och kassarapport – vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i kommunfullmäktigeval inom föreningens område och se till att lokalt valarbete utförs vid landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar – snarast till länsförbundet anmäla inom föreningen förrättade val samt i övrigt hålla kontakt med länsförbundet – hålla medlemmarna orienterade om partiets verksamhet och de politiska händelserna inom föreningens område – vidta åtgärder för att trygga föreningens ekonomi.	**§ 4. Styrelsen** Styrelsen leder föreningens verksamhet i enlighet med dessa stadgar och medlemsmötets beslut. Styrelsen består av föreningens ordförande och de övriga ledamöter och eventuella ersättare som föreningsmötet utsett. Antalet röstberättigade ledamöter i styrelsen ska vara udda. Styrelsen utser inom sig sekreterare och kassör, om inte dessa uppdrag väljs på årsmötet. Styrelsen kan till sig adjungera representanter för de samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på lokal nivå. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden. Sammanträde sker efter ordförandens beslut eller när minst två ordinarie ledamöter begär det. Styrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Det åligger styrelsen särskilt att: • ansvara för att medlemsmötets beslut verkställs • sammankalla medlemsmöte • till årsmötet presentera verksamhetsberättelse och kassarapport • vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård • vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i kommunfullmäktigeval inom föreningens område och se till att lokalt valarbete utförs vid landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar • snarast till förbundet anmäla inom föreningen förrättade val samt även i övrigt hålla kontakt med förbundet • hålla medlemmarna orienterade om partiets verksamhet och de politiska händelserna inom föreningens område • vidta åtgärder för att trygga föreningens ekonomi Styrelsen har möjlighet att inom sig utse ett arbetsutskott för att ansvara för föreningens löpande angelägenheter och tjänstgöra som styrelsens verkställande organ. Om arbetsutskott utses ska styrelsen även utse dess ordförande. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.
§ 6. Räkenskaper och revision Föreningens tillgångar förvaltas av styrelsen. Räkenskaperna avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med protokoll till revisorerna senast två veckor före årsmötet. Revisionsberättelse lämnas till styrelsen senast en vecka före årsmötet. Föreningens bokslut skall snarast möjligt efter årsmötet sändas till länsförbundet.	**§ 5. Ekonomi och revision** Föreningens tillgångar förvaltas av styrelsen. Räkenskaperna avslutas per kalenderår genom ett årsbokslut som tillsammans med protokoll överlämnas till revisorerna senast två veckor före årsmötet. Revisionsberättelse lämnas till styrelsen senast en vecka före årsmötet. Kopia av föreningens bokslut ska snarast möjligt efter årsmötet sändas till förbundet. Föreningen är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas lokala verksamhet i den kommun som föreningen omfattar. Om det i kommunen finns mer än en lokal förening är dock kommunföreningen mottagare.

§ 7. Beslutsfattande Omröstning sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte. Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.	**§ 6. Beslutsfattande** Omröstning sker öppet, utom vid nomineringar och val då sluten omröstning genomförs om så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte. Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.
§ 8. Nominering[2] Inför nominering till ordinarie val bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Medlemsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför kommunfullmäktigeval. Beslut om kandidater vid kommunfullmäktigeval fattas av medlemsmötet. Inför varje mandatperiod beslutar medlemsmötet om nomineringar till offentliga uppdrag på kommunal nivå. Av § 4 framgår att medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.	**§ 7. Nomineringar** Inför nominering till ordinarie val bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i berörd avdelning. Medlemsmötet ska fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför kommunfullmäktigeval. Beslut om kandidater vid kommunfullmäktigeval fattas av medlemsmötet. Inför varje mandatperiod beslutar medlemsmötet om nomineringar till offentliga uppdrag på kommunal nivå. Av § 3 framgår att medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i avdelningen. Medlemsmötet beslutar även om fyllnadsval och andra nomineringar och val under pågående mandatperiod, om inte särskilt beslut fattas om att delegera dessa ärenden till fullmäktigegruppen eller styrelsen. Beslut om delegering gäller endast för återstoden av mandatperiod.
§ 9. Stadgeändring För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande vid två på varandra följande medlemsmöten, varav ett årsmöte, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstande vid ett årsmöte. Stadgeändring skall, för att äga giltighet, godkännas av länsförbundets styrelse.	**§ 8. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna** Lokal förening kan som komplettering till grundstadgarna anta tilläggsstadgar. Dessa tilläggsstadgar får dock inte stå i strid med eller upphäva innehållet i partistadgar eller grundstadgar. För beslut om tilläggsstadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte. Vid särskilda skäl kan lokal förening beviljas undantag från grundstadgarna av förbundsstyrelsen. Ansökan om undantag beslutas enligt samma ordning som gäller för tilläggsstadgar. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar måste godkännas av förbundsstyrelsen för att äga giltighet. Förbundsstyrelsen ska dessförinnan ha remitterat ärendet till riksorganisationen för synpunkter. Slutligt fastställda tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar ska inlämnas till förbundet samt till riksorganisationen.

§ 10. Sammanslagning, delning eller avveckling Beslut om föreningens sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande medlemmarna vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte. Om en förening under längre tid saknat verksamhet kan beslut om föreningens avveckling också fattas av länsförbundets förbundsmöte med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Vid sammanslagning av flera föreningar tillfaller tillgångarna och handlingarna den nybildade föreningen. Vid delning av föreningen fördelas tillgångarna och handlingarna mellan de nybildade föreningarna genom beslut av länsförbundets styrelse. Vid avveckling överlämnas föreningens tillgångar och handlingar till återstående lokal förening i kommunen. Om det återstår flera lokala föreningar i kommunen fattar länsförbundets styrelse beslut om hur den avvecklade föreningens tillgångar och handlingar skall fördelas mellan dessa föreningar. Om det inte återstår någon lokal förening i kommunen skall tillgångarna och handlingarna deponeras hos länsförbundet tills en ny lokal förening bildas i kommunen.	**§ 9. Sammanslagning, delning eller avveckling** Beslut om föreningens sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande medlemmarna vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte. För avveckling av lokal förening krävs därutöver godkännande av förbundsstyrelsen. Om en förening under längre tid saknat verksamhet kan beslut om föreningens avveckling också fattas av förbundets förbundsmöte med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Vid sammanslagning av flera föreningar tillfaller tillgångarna och handlingarna den nybildade föreningen. Vid delning av föreningen fördelas tillgångarna och handlingarna mellan de nybildade föreningarna efter beslut av förbundets styrelse. Vid avveckling överlämnas föreningens tillgångar och handlingar till återstående lokal förening i kommunen. Om det återstår flera lokala föreningar i kommunen fattar förbundets styrelse beslut om hur den avvecklade föreningens tillgångar och handlingar ska fördelas mellan dessa föreningar. Om det inte återstår någon lokal förening i kommunen ska tillgångarna och handlingarna förvaltas av förbundet tills en ny lokal förening bildas i kommunen. Förbundet har i sådant fall befogenhet att använda tillgångarna för aktiviteter i kommunen syftande till att stärka Liberalernas ställning i den kommunala demokratin.

IKRAFTTRÄDANDE

Avdelning I i dessa stadgar träder i kraft den 1 januari 2018. Avdelning II och III träder i kraft den 1 januari 2019.

ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

Om ansökan om undantag från grundstadgarna avser att behålla lydelsen i tidigare gällande stadgar kan ansökan enligt avdelning II § 11 stycke 3 även beslutas av förbundsstyrelse och ansökan enligt avdelning III § 9 stycke 3 även beslutas av styrelse för lokal förening. Sådan ansökan ska göras senast den 31 december 2018.

FOTNOTER

1. I kommuner där det finns flera lokala föreningar får § 4 konsekvensändras i enlighet med ordalydelsen för § 1.
2. I kommuner där det finns flera lokala föreningar får § 8 konsekvensändras i enlighet med ordalydelsen för § 1.

Förslag från arbetsgruppen

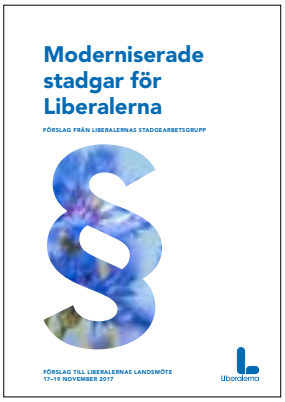

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

Stadgegruppen föreslår:

1. att landsmötet antar förslaget till nya stadgar för Liberalerna på nationell, regional och lokal nivå som publiceras i arbetsgruppens rapport
2. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att utveckla medlemsdialogen
3. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för återkommande aktiviteter i etikfrågor
4. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att ta fram vägledande dokument för valberedningar, nomineringskommittéer, revisorer m.m.

Motioner

O. Liberalernas stadgar och organisation

Liberalernas stadgar

O1. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar

Karolina Wallström, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** § 8 i förslaget till grundstadgar för lokal förening ändras så att fjärde stycket lyder: "Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar ska, för sin giltighet, godkännas av förbundsstyrelsen."

I mitt tycke så ska skälen till undantag för från grundstadgarna grunda sig på lokala förutsättningar och kännedom. Den kunskap finns inte på riks och därför anser jag att det räcker med att förbundsstyrelsen är de som prövar och beslutar om undantaget. Lokalföreningarna får inte i detalj styras nationellt.

O2. Val av gruppledare i kommunerna

Karolina Wallström, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna inte inför ny regel om att medlemmarna ska väljer gruppledare för kommunfullmäktigegruppen
2. **att** Liberalerna inte inför regel om att fyllnadsval och andra val under pågående mandatperiod ska göras av medlemsmöte

Gruppledarrollen och dess funktion avviker med rätta från kommun till kommun beroende på storlek och uppgifter. Dess främsta uppgift bör vara att leda kommunfullmäktigegruppens arbete under kommunfullmäktige och där i mellan. Gruppledare bör således välja utifrån sina egenskaper och möjligheter att leda den efter valet valda kommunfullmäktigegruppen och bör således väljas av gruppen. Detta är en arbetsledarfunktion och inte ett nämnduppdrag.

O3. Förtydligande i förslaget till nya stadgar för lokalavdelningar

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** paragraf 4 i förslaget till nya stadgar för lokalavdelningar får följande lydelse: "Styrelsen sammanträder på kallelse av ordförande. Om minst två ledamöter begär ett sammanträde ska ordförande kalla till ett sådant inom 4 veckor."

För att föregripa eventuella missförstånd i förslaget till nya stadgar för lokalavdelningar om innebörden av lydelsen "om två ledamöter begär det" kan ett förtydligande vara befogat.

O4. Rotationsprincip för Liberalernas valda företrädare

Said Abdu, Trollhättan

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att utreda införandet av en rotationsprincip för Liberalernas valda företrädare

Liberalerna förnyas med ny politik, organisation och kommunikativt anslag. Förnyelsen måste även gälla våra valda företrädare. Att vara folkvalt är inget yrke, utan ett förtroende som vårdas av våra företrädare. Att en person innehar samma förtroendeuppdrag i decennier borgar visserligen för stabilitet, men det kan lika gärna leda till stagnation. För att partiet ska kunna växa och utvecklas behöver vi kontinuerligt förnya oss själva genom att hålla dörren öppen för nya kandidater. En rotationsprincip bör införas på samtliga nivåer i Liberalerna.

Rotationsprincipen innebär att en förtroendevald har sitt uppdrag under en begränsad period. Den förtroendevalda roteras ut från sitt uppdrag när den begränsade perioden är över. Personen kan då söka ett nytt förtroendeuppdrag. I USA sitter exempelvis presidenten i perioder om maximalt fyra + fyra år. Under den perioden hinner mycket åstadkommas.

Partistyrelsen bör få i uppdrag att utreda införandet av en rotationsprincip i Liberalerna. Utredningen ska undersöka om två eller tre mandatperioder i följd bör vara den maximala tiden på ett uppdrag, samt hur växlingar mellan uppdrag bör behandlas för att samtidigt upprätthålla en rotationsprincip. Utredningen bör presentera sitt resultat i samband med Partirådet 2018.

O5. Kandidatlistor vid val till riksdagen och Europaparlamentet

Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalernas kandidater vid riksdagsval och Europaparlamentsval ska kunna röstas fram av partiets och kandidaternas supportrar

Det demokratiska samhället baserar sig bland annat på vikten av politiskt ledarskap och kontinuerliga förändringar. Ett demokratiskt parti får därför aldrig nöja sig med att anse att vårt samhälle är demokratiskt utan måste kontinuerligt ställa frågan om ”hur” demokratiskt och ”hur mycket” demokratiskt vårt samhälle är. För att utveckla och förbättra problem med demokratin i Sverige och unionen måste även vår interna demokrati utvecklas vidare. Ett viktigt steg vore att utveckla vidare systemet med valet av kandidater för riksdagen och Europaparlamentet. Det positiva med det rådande systemet är att den tillåter partiets medlemmar att rösta på kandiderande medlemmar i samband med provvalen. Ett sätt förbättra och utveckla systemet vidare vore att även tillåta medborgarna att kunna rösta på partiets kandidater.

Ett demokratiskt samhälle innebär förmågan och känslan att individen kan påverka makten och samhällsutvecklingen. På det sättet skulle systemet med utökat provval kunna involvera fler individer som får chansen att rösta för sin kandidat och därmed bli mer knutna till partiet. För kandidater skulle det innebära att man måste blir mer knuten till sina väljare och konkurrera mer för att kunna vinna mer av medborgarnas intressen och förtroende. Därför bör landsmötet ta ställning för att nuvarande provvalsystemet ska utvecklas vidare.

O6. Alla bör vara med

Björn Söderdahl, Olofström
Liberalerna Blekinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** samtliga länsförbund bör ha chans till representation i partistyrelsen, då detta är den enda och snabbaste kanalen för att kunna kommunicera med riks och att kunna snabbt nå ut med viktig information till medlemmar lokalt och för att kunna främja utveckling av Liberalerna

Att vara en liten förening i ett lika litet länsförbund delar nog många med oss. För att kunna utveckla en förening och inte bli statisk behöver de små föreningarna så mycket stöd som möjligt. Detta kan man enkelt uppnå genom en direktkontakt till partistyrelsen, som kan framföra budskap och snabbt även delge information till sitt Länsförbund som i sin tur kontaktar de lokala avdelningarna.

I dag läggs det mycket fokus på medlemsvärvning, men det finns de föreningar som bara har några trogna medlemmar kvar. Dessa tenderar på sikt att dö ut av sig självt om inget görs. Att genom partistyrelsen kunna få den draghjälp som kanske behövs bör det finnas minst en representant från varje Länsförbund som kan vara den kontakt som behövs.

Det vore tragiskt om vi skulle förlora mandat både lokalt och på riks om inte alla får vara med på tåget. Det finns inga förlorare på detta förslag, bara vinnare.

O7. Representation på partiets landsmöten

Liberalerna Karlsborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, genom stadgeändring, säkerställer att alla kommunföreningar blir representerade på partiets landsmöte genom ett rullande schema över en period som omfattar tre landsmöten.

Det råder ett demokratiskt underskott inom Liberalerna. Små kommunföreningar jobbar i det tysta och genomför sina uppgifter och plikter gentemot partiet till fullo. I flera kommuner klarar sig partiet bra tack vare hängivna och trogna partimedlemmar. Dock har dessa mindre kommunföreningar liten eller ingen kontakt med partiet på central nivå. Ekonomin tillåter inte att skicka deltagare till partiets riksmöten och möjligheten att få representera vid ett landsmöte är liten på grund av ett relativt litet antal ombud. För att öka möjliggöra en kontakt mellan lokal och central nivå anser vi i kommunföreningen i Karlsborg att alla kommunföreningar bör representeras vid partiets landsmöte. Vi menar att en sådan representation vitaliserar det lokala arbetet och medlemmar skulle på ett helt annat sätt känna sig delaktiga i arbetet på central nivå. Vi föreslår därför en stadgeändring som säkerställer att alla kommunföreningar, enligt ett rullande schema, blir representerade på åtminstone vart tredje landsmöte.

O8. Välj partiledaren i en medlemsomröstning

Tommy Rydfeldt, Kungsbacka
Lovisa Aldrin, Halmstad
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** nästa gång partiordförande ska väljas ska det ske i en medlemsomröstning
2. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att till nästa landsmöte utarbeta och föreslå regler för en medlemsomröstning

När t.ex. Liberaldemokraterna i Storbritannien väljer ledare sker det genom en medlemsomröstning. Något annat vore otänkbart. Demokratin ska vara direkt och partiets ledare ska väljas av medlemmarna.

Samtliga partier i Storbritannien har system där medlemmarna väljer partiledare.

Så borde det vara även i Liberalerna. En direktvald partiordförande skulle få ett starkt mandat.

Indirekta val med valberedning, nomineringar från styrelser och uppgörelser mellan personer tillhör en förgången tid.

Den här sortens motioner brukar avfärdas med att det är valberedningen som hanterar nomineringsprocessen vid val, och ingenting hindrar valberedningen från att hålla ett rådgivande provval bland medlemmarna om den så finner lämpligt.

Men det är att missförstå och inte svara på motionen. Rådgivande provval är ju att behålla nuvarande situation där man inte väljs direkt av medlemmar.

Det behövs stadgeändringar som inte bara reglerar att medlemmarna väljer utan hur nomineringen ska gå till och vem som kan bli nominerad och på vilket sätt.

Liberalernas organisation och verksamhet

O9. Europeisera listan till Europaparlamentsvalet

Andreas Froby, Botkyrka
Amanda Bengtsson Jallow, Stockholm
Vladan Lausevic, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** våra kandidater ska ställa upp med ALDE-beteckning i Europaparlamentsvalet
2. **att** vi arbetar för att vi inför Europaparlamentsvalet ska ställa upp under partibeteckningen ALDE-partiet tillsammans med Centerpartiet. På kortsiktigt, som nästa val 2019, bör de vara två separata listor, valet 2024 med en gemensam fem-i-topp och sedan 2029 med helt gemensam lista
3. **att** Liberalerna fortsättningsvis står bakom att ALDE ska gå fram med en kommissionsordförandekandidat i kommande Europaparlamentsval

Vårt parti är Sveriges Europavänligaste parti, vårt parti tog först ställning för EG-medlemskap på 1980-talet, tack vare studentförbundets arbete med Hadar Cars i spetsen vars arbetade startade på 1960-talet. Vi har en klar och tydlig vision om hur vill att Europa ska utvecklas och därför har vi även stått upp för den europeiska valutan när alla andra realpolitiker tagit sin hand från det i Sverige. På förra landsmötet lämnades detta förslag in, och fick svaret från partistyrelsen att på grund av att ”en del av förslagen till frågor som många svenska medborgare tyvärr inte har den minsta aning om, till exempel vad de olika partigrupperna i Europaparlamentet heter och vilka partier som ingår där” och avslog därför förslaget som landsmötet bekräftade detta. Tycker argumentationen var konstig, som politiskt rörelse bör vi inte bara följa utifrån väljarnas kunskaper och utan också folkbilda väljarna, och då vi ställer upp i Europaparlamentsvalet för driva fram den europeiska liberalismen, inte svenska intressen, bör vi också vara helt öppna med inför väljarna om det. På nationellt plan ”röstar ni mellan Liberalerna, Centern och andra, men på europeiskt nivå ser det helt annorlunda ut”. Tar ingen initiativ till att vara helt öppen vad de europeiska val handlar om kommer aldrig något hända och det demokratiska underskottet består, och knaprar sönder vår union sakta men säkert.

Vidare hoppas bör vi också ta tydlig ställning för att ALDE fortsättningsvis ska presentera sin kommissionsordförandekandidat inför val till Europaparlamentet, med samma motivering till varför vi ska ALDE-beteckningen, för minska det demokratiska underskottet genom transparent visa väljarna vad de valen handlar om.

O10. IT-baserat beslutsstöd för möten

Tomas Mayer, Huddinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna, i hela sin organisation, å det snaraste, ska börja använda ett gemensamt, webbaserat, interaktivt, säkert och kostnadseffektivt stödsystem för ändamålsenlig och enkel hantering av hela processen före, under och efter våra beslutsmöten
2. **att** Liberalerna ska ge länsförbundet i Stockholms län i uppdrag att senast den 15 december 2017 utse en arbetsgrupp på fyra till sex medlemmar plus en sammankallande för utvärdering av lämpliga system och planering av ett införande. Arbetsgruppen i sin tur ska överlämna sin slutrapport både till länsförbundet i Stockholms län och till partistyrelsen senast 100 arbetsdagar efter att sammankallande har utsetts. Slutrapporten ska, för varje rekommenderat system, innehålla en översiktlig införandeprojektplan med resursbehov och kostnadskalkyl
3. **att** länsförbundet i Stockholms län ska ta ställning i frågan om vilken införandeprojektplan är att föredra samt rekommendera projektledare och projektmedarbetare. Ställningstagandet och förslaget på projektbemanning ska skickas till partistyrelsen senast 20 arbetsdagar efter slutrapportens mottagande
4. **att** partistyrelsen ska besluta om genomförande av införandeprojektplan, projektbemanning och projektfinansiering senast 10 arbetsdagar efter mottagandet av länsförbundets i Stockholms län ställningstagande och förslag på projektbemanning

Avsaknaden av ett sådant system bromsar effektiviteten i hela partiets verksamhet och gör vårt kollektiva beslutsfattande omständligt, svåröverskådligt och mer sårbart på alla nivåer. Vill vi öka effektiviteten i och höja kvaliteten av våra beslutsfattandeprocesser så måste vi införa ett sådant system.

Ett exempel på ett sådant system är Voteit (se voteit.se) som redan används av bl.a. Miljöpartiet.

O11. Liberalernas provvalssystem

Liberalerna Dalarna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det går att använda kommande provvalssystem både för viktad och oviktad röstning
2. **att** systemet tillåter att man måste avge ett visst antal röster för att kunna rösta

Det är bra att vi har möjlighet att ordna interna provval genom internet. Vi menar dock att det varit en brist i de två olika system vi använt inför valet 2014 och 2018 att man inte kunnat styra vilken metod man vill använda, det vill säga om man ska ha viktat provval eller inte. Det har heller inte gått att förhindra taktikröstning, det vill säga systemet har godkänt att man röstar på bara en person trots att många län i sina egna riktlinjer beslutat att man måste avge ett visst antal röster. Vi är medvetna om partiets ekonomiska resurser men eftersom vi räknar med att vi är ett större parti till nästa val så vill att det system som då används bör innehålla ovanstående.

O12. Utveckla de interna kommunikationsstrukturerna

Birgitta Gottfries Dahlberg, Danderyd
Annika Linde, Danderyd

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får i uppdrag att förbättra grundstrukturen för kommunikation och dialog inom partiet mellan Liberalernas länsförbund och medlemmarna i de lokala föreningarna
2. **att** partistyrelsen får i uppdrag att förbättra grundstrukturen för kommunikation och dialog inom partiet mellan Liberalernas Partistyrelse och medlemmarna i de lokala föreningarna

Många beslut som fattas på riks- och landstingsnivå har direkt påverkan på kommunerna och dess invånare. Sjukförsäkringen är t.ex. en rikspolitisk fråga. Den påverkar, och påverkas direkt av, hur kommuner och landsting sköter sin personalpolitik. Offentlig sektor har generellt höga sjuktal och det blir en minuspost för staten. Var finns ett forum i partiet för att diskutera detta?

Kommunala verksamheter som t.ex. skolhälsovård, hemsjukvård och missbruksfrågor kräver informationsöverföring och välfungerande kontakt mellan kommunerna och landsting. Var finns ett forum i partiet för att diskutera detta?

I kommunpolitiken har man som medlem stora möjligheter att få insyn i vad som händer genom att delta i den lokala föreningens möten och träffa lokala politiker. När det gäller riks- och landstingspolitik är det fantastiskt att man har rätt att motionera till både landsmötet vartannat år och till respektive länsförbund årligen, men däremot saknas en tydlig struktur för hur partiet kommunicerar med sina medlemmar och lokalföreningar.

Det framgår när man läser boken Politik i praktiken (utgåva 2015) på sidan 11 att ”medlemsinflytande över de högre nivåerna i organisationen sköts i huvudsak genom representativ demokrati”. Lokalföreningen utser ombud till länsförbundet som i sin tur utser ombud till landsmötet. Denna organisationsstruktur bygger på att man väljer företrädare som sedan anses inneha så stor kompetens att de kan lösa samhällets utmaningar.

I vårt moderna komplexa samhälle kan knappast de folkvalda klara ut alla frågor själva. Därför bör Liberalerna utveckla ett arbetssätt där man ser partimedlemmarna som en resurs som kan användas att kommunicera med även i riks- och landstingsfrågor.

Ett förslag är att partistyrelsen uppmuntrar lokalföreningar att utse arbetsgrupper som bevakar frågor på riks- och landstingsnivå. Då kunde de fungera som remissinstans och förslagsställare i nära samarbete med sin lokalförening.

Ett annat förslag är att medlemmar med särskilt intresse och sakkunskap kan teckna sig som ”resurser” och ”bollplank” för de ledande på landstings- och riksnivå.

Genom en reell möjlighet att vara resurs i partiet skulle vi värna demokratin och kunna motivera medborgare att bli partimedlemmar. Det skulle också möjliggöra för människor som har fullt upp med arbete och familj att bidra i samhällets utveckling även om man inte har möjlighet att ställa upp på ett politiskt uppdrag, vilket nästintill är oförenligt med många förvärvsarbeten nu för tiden.

Samhället och politiken kan inte längre delas upp i riks-, landstings- och kommunpolitik.

Värna därför demokratin genom att utveckla nya kommunikationsformer inom Liberalernas organisation som är förenliga med ett modernt krävande yrkesliv!

O13. Motionärs rätt till första inlägg vid landsmöte

Magnus Liljegren, Stockholm
Andreas Froby, Botkyrka
Jan Jönsson, Stockholm
Peter Michanek, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** huvudmotionär ges möjlighet till ett första inlägg vid förhandlingar vid Liberalernas landsmöten alternativt att huvudmotionär ska ha samma yttranderätt som ombud, partistyrelseledamöter och ledamöter av Europaparlamentet vid förhandling vid Liberalernas landsmöten

Landsmötet är Liberalernas högsta beslutande organ och alla medlemmar i Liberalerna har motionsrätt, och närvarorätt samt yttranderätt i mån av tid. Yttranderätten under förhandlingen är förbehållen ombuden och om det blir tid över vid respektive förhandlingspass ges enskilda medlemmar och motionärer möjlighet att plädera för sin sak. Tråkigt nog kan man konstatera att möjligheter för enskilda motionärer att delta i debatten över tid har beskurits och vid senaste landsmötet gjorde ett alltmer sammanpressat schema att det gavs få eller inga möjligheter för andra än ombud att yttra sig i talarstolen. Det är förståeligt att ombud och partiledning önskar begränsa förhandlingarna så att de inte sträcker sig långt in på nätterna men det får inte ske på bekostnad av att interndemokratin beskärs. Därför bör det också vara möjligt för en enskild medlem och motionär att tala för sin sak vid landsmöten. Det är ett uttryck för den högsta formen av demokrati, något vi som liberaler ska vårda och vara rädda om. Att bereda huvudmotionären för en motion möjligheten till ett första inlägg är därför något vi ska betrakta som en hederssak. Dessutom blir debatten knappast bättre av att ombuden tar all talartid, särskilt inte som motionerna redan beretts i utskott inför förhandling. Vid dessa utskottsförhandlingar har inte enskilda motionärer tillträde varför inlägg av desamma faktiskt kan bidra med ny eller mer omfattande information och argumentation inför votering.

Ytterligare ett argument är att rotationen bland ombuden är besvärande låg. Många ombud återkommer landsmöte efter landsmöte något som också talar för praxis att låta enskilda motionärer plädera för sina motioner. Kort sagt, att ge huvudmotionärer rätt till ett första inlägg i debatten vid landsmöten är att värna demokratin.

O14. Talartid för motionär

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** motionären bereds talartid efter utskottets representant

Liberalerna har vinnlagt sig om en bred förankring av politiken. Ofta tar sig detta uttryck i att många partimedlemmar inlämnar motioner till landsmötet.

Men det behövs en bättre samordning av likartade motioner för att få tydligare beslut.

En olägenhet är att valda ombud bereds återkommande talartider i stället för att koncentrera sig till ett inlägg. Först när talarlistan är tom kan talartid nr 2 tilldelas en tidigare talare.

Ett varnande exempel avseende slöseri med talartid är när partiet behandlade manlig omskärelse under landsmötet i Växjö 2009.

O15. Åhörarutskott

Liberalerna Nyköping
Andreas Froby, Botkyrka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen ser över möjligheterna att införa åhörarutskott till Liberalernas landsmöten.

Vårt parti profilerar sig ofta med en hög nivå av inklusion i den interndemokratiska processen. Bland annat nämns ofta i sammanhanget att långt ifrån alla partier ger varje medlem rätt att direktmotionera till den högst beslutande församlingen, något vi givetvis ska vara stolta över att vi gör. Samtidigt så finns det ingenting som begränsar oss från att bli ännu bättre på att tillägna oss tankar och förslag från våra medlemmar och att skapa ännu mer inkluderande beslutsprocesser som genomsyrar varje nivå av partiets struktur, från gräsrötter upp till partitoppar.

Den som besökt ett landsmöte i egenskap av åhörare vet att de formella reglerna utesluter en från att lägga fram yrkanden, från att delta i utskottssammanträden, få möjlighet till talartid först när ombuden betraktas som färdiga i debatten osv. Man kan givetvis diskutera poängen med vissa av dessa begränsningar, men den här motionen har dock inte som avsikt att göra just det. Tanken är inte att ta bort eller ändra någonting som kan påverka ombudens priviligierade särställning som representanter för sina respektive organisationer, ej heller att begränsa deras möjlighet till inflytande. Den här motionen avser snarare att lägga till någonting, en chans för alla övriga att kunna lyfta sin röst genom ett samlat forum.

Den kollektiva kunskapsbank och politiska potential som åhörarna tillsammans besitter är en fantastisk osynlig resurs. Varför inte ta chansen och nyttja all den kraft som denna omfattande grupp deltagare bär på och även låta åhörare ingå i ett centralt diskussionsforum beträffande de framlagda motionerna; att skapa åhörarutskott? Detta skulle dels fördjupa beslutsprocessen under landsmötet så att fler känner sig, och de facto blir, delaktiga och dels vara ett sätt att använda dötiden som uppstår medan de formella utskotten sammanträder till en politiskt meningsfull aktivitet. De exakta formerna för hur sådana åhörarutskott skulle kunna konstrueras lämnas åt partistyrelsen att utreda men de viktigaste kriterierna är att åhörarutskott inte ämnar konkurrera med de formella ombudsutskotten och endast bör ha en rådgivande funktion utan rätt till yrkande, att de slutsatser man kommit fram till införlivas i de gängse samlade dokumenten inför aktuellt förhandlingspass, samt att deltagandet ska baseras på enskilda medlemmars egen frivillighet.

Vi bör ständigt sträva efter att bredda våra medlemmars tillgänglighet till inflytande. Alla förslag som läggs för att stärka den enskilda medlemmens betydelse i beslutsprocessen är naturligtvis inte effektiva, men införandet av åhörarutskott skulle kunna innebära en fantastisk motor till reell inklusion och dessutom utan att påverka landsmötets ansträngа schema, eftersom tiden redan är vigd åt utskottsförhandlingar.

O16. Kostnaden för deltagare på riksmöte och landsmöte

Liberalerna Habo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att utforma riksmötet och landsmötet på ett sätt som medger att fler kan delta då dagens avgift är alldeles för hög för små föreningar

Som mindre kommungrupp med en föreningskassa som främst används till vårt valarbete så har vi vid flera tillfällen inte haft möjlighet att subventionera deltagare från oss att delta på riksmöte eller landsmöte.

Vi tror att fler kommungrupper delar vår uppfattning om att kostnaden för att under 2–3 dagar delta på något av dessa möten är dyrt och att det till och med är svårt att bidra med delar av kostnaden för att kompensera deltagare.

Inför årets riksmöte räknade vi ut en kostnad för mötet (seminarier etc.), kost och logi för 2 dagar skulle kosta närmare 6 500 kronor samt en resekostnad på 1 000 kronor tur och retur. För en privatperson är detta en mycket hög kostnad och även för en förening. Vill man dessutom delta från och med fredagen tillkommer utebliven lön för den deltagande.

Vi vet att det finns kommuner som avsätter pengar som är till för de politiska organisationerna ansöka om för riksmöteskostnader. Detta för att jämställa partierna i kommunen. Tyvärr har vi inte den förmånen inom vår kommun.

Vad är målet med riksmöte och landsmöte om inte alla kan delta? På vilket sätt kan riksorganisationen inom Liberalerna se till att möta länsförbundens och kommungruppernas problem kring den ekonomiska frågan? Det måste väl än dock vara vårt mål inom Liberalerna att så många som möjligt ska ha möjlighet att delta på våra landsmöte och riksmöten som är en del av livsnerven i vårt parti. Aktiva liberaler i Sverige ska ges möjlighet att delta på riksmöte och landsmöte.

Vi vill få full effekt av vår politik, detta för utveckling, förankring och samhörighet över hela landet.

O17. Plats för landsmöten och riksmöten

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmöten och riksmöten ska förläggas till olika orter i landet

Landsmöten och riksmöten bör användas för att över tid på olika orter över landet visa upp och synliggöra partiet och därmed ge stöd åt det lokala partiarbetet på orterna. Mötena bör fördelas över hela landet. Partistyrelsen med sitt kansli bör ges uppdrag att verkställa detta från och med de möten som ännu inte bestämts till ort och ställe.

O18. Ändrade veckodagar för liberalt riksmöte

Lars Johansson, Botkyrka
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ger partistyrelsen i uppdrag att arbeta för att förändra veckodagarna för liberalt riksmöte från lördag/söndag till fredag/lördag i enlighet med vad i motionen anförs.

Liberalt riksmöte är ett uppskattat återkommande arrangemang som många medlemmar deltar i. Mötena är välorganiserade och ger de deltagande ny kunskap och ökad kompetens. Riksmötena har av tradition hållits lördag till söndag men förkonferenser på fredagar. I dagens samhälle är det många som har svårt att få livspusslet att gå ihop. Familj, barn, jobb, fritidsaktiviteter gör att många behöver helgerna till att varva ner och kanske umgås med sina nära och kära. Att då ”offra” en hel helg för riksmötet kan för en del göra att man inte väljer att åka på liberalt riksmöte utan att väljer att stanna hemma.

Tittar vi på de andra alliansspartierna Moderaterna, Centern och Kristdemokraterna har de sina ”kommundagar” fredag till lördag. Alltså när mötet är slut har man halva helgen kvar till att göra något annat.

Vi anser att också Liberalerna bör införa denna modell för förläggandet av liberalt riksmöte i framtiden. Riksmötena handlas ju ofta upp för flera år och förändringen kan lämpligen göras när det är dags för en ny upphandling.

P.
Miljö, klimat och energi

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

P. Miljö, klimat och energi

Inledning

Klimathotet är en av vår tids stora ödesfrågor. Krisinsikt behövs likväl som framtidshopp, tro på förändring och framförallt konkreta åtgärder. Liberal miljöpolitik handlar om ansvarstagande utifrån kunskap och marknadsekonomiska principer. Det är teknikutveckling, marknadsekonomi och tillväxt som driver på för långsiktiga och hållbara lösningar. Digitaliseringen och delningsekonomin banar väg för nya konsumtionsmönster och beteenden.

Liberalerna utgår från försiktighetsprincipen och principen om att förorenaren ska betala. Vi vill använda generella och teknikneutrala ekonomiska styrmedel, som koldioxidskatt och handel med utsläppsrätter. Vi fokuserar på områden där klimat- och miljöanpassningar gör mest nytta som transport, energi, industri samt jord- och skogsbruket.

Grön skatteväxling innebär att sänkta skatter på jobb men höjda miljöskatter och avgifter. Vi vill undvika kortsiktiga subventioner och administrativt krångliga stöd. Den bästa miljöpolitiken är inte den som har högst budgetanslag. I stället står Liberalerna för en smart, grön politik som framförallt syns i skattetabellerna och där den som smutsar ner får betala mer.

Allt fler människor vill genom medvetna val minska sin egen klimatpåverkan och att vara miljömedveten är för många en del av en livsstil. Vi välkomnar den positiva utveckling som bör underlättas än mer. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val. Vi vill förenkla för människor att ta ansvar utan att detaljstyra deras vardagsliv.

Landsmötet har att behandla rapporten från Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp ”Grön liberal politik – För en klimatsmart framtid” liksom en rad motioner på området. Liberalerna har en lång tradition av att lyfta viktiga frågor om natur och miljö. Inför valet 2014 ansåg Naturskyddsföreningen att Liberalerna hade den bästa gröna politiken av alliianspartierna. Under denna mandatperiod har Liberalerna tagit ytterligare steg vad gäller miljöfrågor genom att konsekvent arbeta in en grön politik i vår riksbudgetmotion. Vi har lagt konkreta budgetförslag om grön skatteväxling, höjda miljöskatter och en fossilfri fordonsflotta. Med förslagen som presenterats av arbetsgruppen tas ytterligare steg, vilket partistyrelsen välkomnar. Det är tydligt att de gröna frågorna är viktiga för väljarna och att Liberalerna genom ökat trovärdighet i miljöpolitiken kan bli ett intressant alternativ för nya väljargrupper.

Den klimat- och miljöpolitiska rapporten samt motionerna

I **motion P1** föreslås att Liberalerna bör lyfta Agenda 2030 i våra olika förslag om miljö och klimat. Partistyrelsen anser liksom motionären att Agenda 2030 är en viktig utgångspunkt för vårt fortsatta arbete med vår klimat- och miljöpolitik vilket också bör tydliggöras i olika liberala förslag. Därmed **yrkas bifall till motion P1.**

Partistyrelsen anser liksom motionären till **motion P2** att Sverige ska vara ett föregångsland när det gäller forskning och teknik på miljö- och klimatområdet. Liberalerna har också tydligt markerat detta till exempel i samband med den så kallade forskningspropositionen och i samband med riksdagens budgetbehandling där det anges att Liberalerna vill se forskning kring energilagring och fjärde generationens kärnkraft. Liberalerna driver också på för

grön skatteväxling vilket innebär att miljö- och klimatstyrande skatter och avgifter höjs samtidigt som skatten på jobb och företagande sänks. Partistyrelsen välkomnar också den inriktning som arbetsgruppen tagit vad gäller dessa centrala frågor. Därmed anser partistyrelsen att motion **P2 bör anses besvarad.**

I **motion P3** anförs att Liberalerna ska driva frågan om ett klimatmål i EU, minskade koldioxidutsläpp, samtidigt som målen om höjd andel förnyelsebara energislag och ökad energieffektivisering ska slopas. Motionären anser att ambitionsnivån för minskat koldioxidutsläpp inom EU ska höjas betydligt. Partistyrelsen anser liksom motionären att klimatarbetet måste fokusera på att minska koldioxidutsläppen och noterar också att landsmötet 2009 underströk att minskade globala utsläpp av växthusgaser ska vara det överordnade målet och att EU-målet om minskade utsläpp av växthusgaser ska vara överordnat i Sveriges klimat- och EU-politik vid konflikter med andra klimatmål som satts upp. Partistyrelsen konstaterar samtidigt att det inte är görligt eller önskvärt att i dagsläget riva upp EU:s klimatmål. Det viktiga är att EU nu har ett gemensamt regelverk och gemensamma mål på klimatområdet på plats liksom att världens länder enats om Parisavtalet. Därmed bör **motion P3 anses besvarad**.

Motion P4 föreslår att det upprättas statistik över alla utsläpp som föranleds av svensk konsumtion. Partistyrelsen anser att det är viktigt att mäta och följa utsläppsutvecklingen men konstaterar att detta uppdrag skulle vara praktiskt väldigt svårt att genomföra eftersom det är omöjligt och inte heller önskvärt att ha staten ska kontrollera alla människors konsumtion av olika varor. Därmed bör **motion P4 anses besvarad**.

Utsläppen från transporter måste minska och partistyrelsen anser att **punkterna 1–7 samt 9–12** i den aktuella rapporten innehåller en rad intressanta förslag. (Punkt 8, som tar upp ekonomiska styrmedel för att få ned utsläpp från flyg, behandlas under avsnitt B.) Fokus ligger på att fordon som drivs av fossila bränslen måste fasas ut och att alla transportslag måste stå för sina klimatkostnader. För att uppfylla klimatavtalet från Paris krävs att subventioner till fossila bränslen tas bort. Det innebär att dagens skattereduktioner till fossilt bränsle successivt måste avskaffas. En ökad elektrifiering av transportsektorn bidrar till minskade utsläpp och då behövs en utbyggd laddinfrastruktur. För att få ner användningen av fossila bränslen inom transportsektorn behövs också mer forskning och utveckling.

Vi är marknadsliberaler och emot subventioner och kortsiktiga stöd. Liksom arbetsgruppen motsätter sig partistyrelsen ett bonus-malussystem vid bilköp. Det är orimligt att man ska få pengar från staten för köp av ny bil. Pengar som hamnar i bilbranschens fickor och som inte driver på för lägre priser. Fler elbilar på vägarna är bra men det är betydligt mer liberalt att göra det dyrare att köpa och köra en miljömässigt sämre bil. Vi ser positivt på förslaget om ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år med fokus på tyngre transporter. Vidare står partistyrelsen bakom arbetsgruppens förslag som behandlar mer transporter till sjöss och på tåg, miljözoner i städer, förändrade skatteregler som borttagande av dieselsubventioner, höjt förmånsvärdet för icke-miljöbilar och minskat reseavdrag där det finns en fungerande kollektivtrafik. I enlighet med principen om förorenare ska betala anser partistyrelsen att vägavgifter på motorvägssträckor där det finns väl fungerande kollektivtrafik bör kunna prövas i syfte att minska utsläppen från transporter.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang yrkar partistyrelsen **bifall till punkterna 1–7 samt 9–12 i miljö- och klimatarbetsgruppens rapport.** Vidare föreslår partistyrelsen att **motionerna P5, P6, P7, P8 och B18 yrkande 1–3, som tar upp anknytande frågor, anses besvarade**.

Arbetsgruppens rapport **punkterna 13–25** hanterar frågor kring klimatsmart och stabilt energisystem. Rapporten lyfter fram vårt klimatsmarta och stabila energisystem, behovet av en mer likvärdig energibeskattning för koldioxidfria kraftslag och en energimarknad utan stöd och subventioner. Partistyrelsen välkomnar att rapporten tydligt lyfter fram vikten av all form av fossilfri energiproduktion men utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs.

Förnybar energi har stor potential och vi välkomnar den teknikutveckling som skett av t.ex. solenergi och vindkraft, men för oss är förnybara kraftslag ett medel för att uppnå billig och miljövänlig elproduktion och inte ett mål i sig. Liberal energipolitik handlar inte om att värna kärnkraften för dess egen skull. Kärnkraften fyller en viktig funktion som utsläppsfritt kraftslag och behövs så länge som vi saknar billigare eller miljövänligare alternativ. Vidare finns viktiga förslag kring handel med utsläppsrätter och export av fossilfri el. Partistyrelsen

anser att arbetsgruppens förslag ger en god beskrivning av de principer som bör gälla för välfungerande el- och energimarknader och föreslår därför att **motion P9 yrkande 3**, som föreslår vissa förändringar i punkt 14, **anses besvarad**.

I **motion P10** föreslås punkt 19 stryks i sin helhet och att elskatten avskaffas eftersom elektrifiering är ett central sätt för att minska utsläppen. Partistyrelsen anser precis som motionären att den ökade elektrifieringen bland annat av transportsektorn är positivt och en central del för att får ner utsläppen. Partistyrelsen anser att det mer likvärdig energibeskattning för koldioxidfria kraftslag men är inte beredd att avskaffa elskatten. Därmed föreslås att **motion P10 avslås**. I **motion B18 yrkande 9** förespråkas fjärrvärme. Partistyrelsen konstaterar att fjärrvärme är ett ofta kostnadseffektivt och miljövänligt alternativ men anser att det programtexterna bör fokusera på de övergripande principerna för energisystemet. **Motion B18 yrkande 9 bör därför anses besvarat.**

Partistyrelsen anser att rapporten på ett välavvägt sätt tar upp viktiga frågor om vattenkraften och dess centrala roll i vårt energisystem. Vattenkraften ska utvecklas men de fyra nationalälvarna ska värnas. Vattenkraftverken ska leva upp till dagens miljöregler men det är positivt att rapporten också tar upp frågan om de små vattenkraftverkens situation och att små och stora vattenkraftverk inte kan mätas enligt samma mall.

Motion P9 yrkande 9 vill se en annan lydelse av rapportens punkt om vattenkraft så att energislagets roll som balanskraft i förhållande till vind- och solkraft tydliggörs. **Motion P11** vill se förbättrad lagstiftning gällande reglerade vatten inklusive lagstiftning om fisktrappor och att staten ska kunna köpa upp vattenkraftverk av mindre betydelse. Partistyrelsen anser att de miljökrav som gäller är tillräckliga samtidigt som ovanstående resonemang om småskalig vattenkraft också ska beaktas. Att staten skulle gå in och de facto expropriera vattenkraftverk är enligt partistyrelsen inte rimligt. **Motion P12** pekar på behovet av en rimlighetsklausul när det gäller pålagor för mindre vattenkraftverk vilket ligger i linje med det resonemang som anförs i rapporten om småskalig vattenkraft. Partistyrelsen noterar också att Liberalerna drivit frågan och fått riksdagens majoritet bakom sig för denna linje. Med bakgrund av ovan föreslår partistyrelsen att **motionerna P9 yrkande 9, P11 och P12 anses besvarade.**

Punkt 18 i rapporten hanterar frågor kring småskalig elproduktion som förenklade regler för att sätta upp solpaneler på villatak liksom införandet av ett sol-ROT-avdrag och att energiskatt ska beräknas utifrån anläggning och inte juridisk person när det gäller småskalig energiproduktion så länge som energin produceras och konsumeras på samma plats. Denna situation gäller i dagsläget framförallt solenergi men det ska inte uteslutas att det kan gälla även andra former av förnybar energi vilket berörs i **motion P9 yrkande 8**. I **motion P13** kritiseras förslaget om sol-ROT som marknadsstörande. I **motion P14** föreslås förenklade regler för installation av solpaneler på egen bostad medan **motion P15** föreslår ett utökat investeringsstöd till solceller.

Partistyrelsen välkomnar åtgärder för att främja utbyggnaden av solenergi och anser att förslagen från arbetsgruppen är välavvägda med fokus på att förenkla regelverket och att nuvarande investeringsstöd avskaffas. Vad gäller förslaget om sol-ROT anser partistyrelsen inte att detta är marknadsstörande utan snarare handlar om att utveckla ett befintligt system för skatteavdrag för bland annat om- och tillbyggnader. Partistyrelsen noterar att även solbranschen generellt är emot kortsiktiga och byråkratiska stöd då de snarare försenar utbyggnaden. **Motion P9 yrkande 7** föreslår att även vindkraftsprojekt bör underlättas på liknande sätt som föreslås i rapportens punkt 18 vilket partistyrelsen inte anser vara lämpligt eftersom vindkraft kräver helt andra utrymmen och tillstånd än vad som är behövligt för paneler på ett villatak. Mot bakgrund av ovan föreslår partistyrelsen att **motionerna P9 yrkande 8 anses besvarat, P13 avslås, P14 bifalls samt P15 och P9 yrkande 7 avslås.**

Kärnkraftens roll för svensk energiproduktion och för klimatet skull lyfts också fram. Därtill hanteras behovet av mer forskning och utveckling på energiområdet.

Partistyrelsen välkomnar att arbetsgruppens rapport lyfter frågor om fungerande energimarknader, elexport samt att utbyggnaden av elproduktion och överföringskapacitet måste gå hand i hand liksom konsumentens ställning på elmarknaden som behöver stärkas till exempel genom möjligheten att reagera på elpriset.

I **motion P16** föreslås en statlig utredning för att reglera elnätens avgifter i framtiden och i **motion P17** föreslås bland annat att nätmonopolet ska avskaffas för fria fungerande energimarknader. **Motion P18** hanterar elnätsbolagens ansvar för laststyrning, **motion P9**

yrkande 6 tar upp vikten av fungerande överföringskapacitet och **motion P19** förordar en nordisk kraftkabel liksom frågor om utbyggt kraftnät. Vidare tas frågan om smarta elnät upp i **motion P20** och **motion P21** berör bland annat timbaserad elenergimätning. **Motion P22** föreslår standard för nettodebitering av elenergi vid småskalig energiproduktion.

Energimarknaden är under förändring bland annat på grund av allt mer förnybar energi inklusive småskalig energiproduktion liksom en tätare sammankoppling med våra grannländer. Det ställer nya krav på elnäten, inklusive utvecklingen av så kallade smarta elnät. Partistyrelsen ser positivt på den forskning och utveckling som pågår till exempel när det gäller lagring och efterfrågeflexibilitet, modeller och verktyg för att ställa prognoser av förnybar el samt utveckling av nya komponenter för ett smartare och robustare elnät. På EU-nivå pågår ett viktigt arbete med att få på plats en energiunion. Det handlar om att stärka EU:s beredskap att klara av avbrott i gasleveranser, minska energibehovet samtidigt som energiproduktionen i Europa ska ökas även från förnybara källor. Dessutom ska en väl fungerande och fullt integrerad inre energimarknad byggas upp och energikällor, energileverantörer och leveransvägar ska diversifieras.

Partistyrelsen konstaterar att Energimarknadsinspektionen har ett tydligt uppdrag att hantera elnätsföretagens avgifter. Elnätsavgifterna ska enligt ellagen vara skäliga, objektiva och icke-diskriminerande. Intäktsramen regleras i förhand och gäller för fyra år i taget. Syftet med förhandsregleringen är att säkerställa att kunderna får betala ett skäligt pris för elnätstjänsten och ge kunderna en långsiktig leveranssäkerhet, samt trygga den svenska elförsörjningen. Förhandsregleringen bidrar också till att elnätsföretagen får stabila och långsiktiga villkor för sin elnätsverksamhet.

Liberalerna är generellt för avreglering och avskaffande av monopol men konstaterar att elnätsmarknaden är speciell då det de facto handlar om en monopolsituation på grund elnätens natur. Desto viktigare är det att ansvariga myndigheter har god kontroll av elnätsoperatörerna och deras verksamhet inklusive prissättning. Vidare noterar partistyrelsen att frågan om nettodebitering behöver analyseras närmare vilket också görs i en aktuell statlig utredning. Mot bakgrund av ovanstående föreslår partistyrelsen att **motionerna P16–P22 samt P9 yrkande 6 anses besvarade, liksom P9 yrkande 2 och P9 yrkande 5** som tar upp anslutande frågor.

Rapporten hanterar vikten av energiåtervinning av avfall som energikälla men understryker vikten av ökad återanvändning, vilket partistyrelsen står bakom. **I motion P23** föreslås i stället förbud mot import och export av förbränningssopor. Partistyrelsen anser liksom motionären och som också framkommer av arbetsgruppens rapport att det primära måste vara att återvinna det som går att återvinnas men partistyrelsen anser inte det finns skäl att förbjuda import och export av sopor. Det centrala är att mer återvinns och det som inte kan återvinnas ska kunna förbrännas. Partistyrelsen yrkar därmed **avslag på motion P23.**

Sammantaget anser partistyrelsen att arbetsgruppens rapport och förslag för ett klimatsmart och stabilt energisystem på ett välavvägt sätt tar upp centrala frågor med en tydlig liberal inriktning. Sverige ska värna och utveckla vårt klimatsmarta och långsiktiga energisystem som baseras på vattenkraft, kärnkraft och förnybart. Väl fungerande el- och energimarknader drivs på av teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. Det behövs en mer likvärdig energibeskattning för alla koldioxidfria energislag. Export av fossilfri el till våra EU-grannar kan bidra till klimatomställningen och ökad energisäkerhet. Det behövs mer forskning kring klimatsmart energiproduktion, energilagring m.m. Vidare noterar partistyrelsen att **motion P9 yrkande 4 och 10** tar upp frågan om riskerna med kärnkraftsolyckor och spridning av radioaktivt avfall liksom kostnaderna i enlighet med principen om förorenare betalar. Säkerhetsfrågor avseende kärnkraft är självklart av stor vikt liksom kostnader som är förenade med olyckor. Partistyrelsen anser att vi ska sträva mot principen att alla kraftslag ska bära sina egna kostnader. **Motion P27** har långtgående förslag som berör tillståndsprocessen kring vindkraftsprojekt och som kraftigt skulle begränsa kommunernas självbestämmande. Partistyrelsen anser att arbetsgruppens formuleringar på ett välavvägt sätt tar upp de frågor som berörs i inlämnade motioner.

Mot bakgrund av ovanstående föreslår partistyrelsen att **punkterna 13–25 i arbetsgruppens rapport bifalls, att motionerna P24–P26 samt motion P9 yrkande 4, 10 och 11 anses besvarade medan motion P27 avslås**.

I arbetsgruppens rapport finns ett intressant avsnitt om cirkulär ekonomi som handlar om att minska slöseriet med jordens resurser genom hållbar konsumtion och smarta

affärslösningar. I dag samanvänder konsumenter produkter i allt högre uträckning. I större tätorter kan allt fler vara medlemmar i bilpooler i stället för att äga en bil som ändå står parkerad den största delen av tiden. För företagen handlar det om att ställa om från att sälja så många produkter som möjligt till att erbjuda produkter med lång livslängd och som är uppgraderingsbara. En viktig del handlar om att återvinna mer.

Liksom arbetsgruppen anser partistyrelsen att det viktigt att utnyttjandet av nya naturresurser måste minska och återanvändningen av material öka. Då krävs en kombination av minskad onödig materiell konsumtion och förlängd livslängd på alla produkter. Återvinningen av material och avfall måste ständigt förbättras. Producenter ska ha ett stort ansvar för att produkter enkelt kan återanvändas eller att de ingående materialen kan återvinnas. Material måste separeras i olika fraktioner för att kunna återvinnas i nya produkter. Här spelar produktens design en viktig roll för att underlätta att produkten återanvänds eller återvinns.

Därför anser partistyrelsen att det är rimligt att ansvaret för ökad återvinning just ligger på producentledet. I **motion P29** föreslås ett delat ansvar för återvinningskedjan med ett ökat konsumentansvar. Partistyrelsen anser att alla människor i samhället har ett ansvar att värna miljö och klimat men anser inte att ett juridiskt ansvar utöver det som i dag finns behövs. Däremot ska det vara lätt att göra rätt för konsumenten och därför måste det vara enkelt att återvinna. I **motion P28** anförs att alla kommuner ska hämta förpacknings- och returpappersåtervinning vid alla hushåll. Partistyrelsen kan se fördelar med motionens allmänna inriktning, men anser att kostnaderna i dagsläget skulle bli för stora för kommunerna att hantera. Däremot välkomnar partistyrelsen alla insatser som görs på kommunal nivå för att på olika sätt förenkla för konsumenterna att återvinna. Därmed föreslår partistyrelsen att **motion P28 och P29 anses besvarade.**

Arbetsgruppen föreslår i **punkt 27** att garantitider och reklamationsrätten bör förlängas och förstärkas för att öka drivkrafterna hos företag att utveckla produkter med lång livslängd. **I punkt 34** föreslås en längre garantitid för kläder.

Partistyrelsen anser att detta är intressanta idéer men konstaterar att garantitid inte regleras i lag utan är något som säljaren frivilligt erbjuder, vilket inte partistyrelsen anser finnas skäl att förändra. Däremot är reklamationsrätten reglerad i lag och är i dag 3 år lång. Under det första halvåret ligger bevisbördan enligt konsumentköplagen hos säljaren. Partistyrelsen anser att det kan finnas skäl att förlänga tiden för bevisbördan hos säljare vid reklamation till 1 år i stället för 6 månader.

Partistyrelsen föreslår därför att punkt 27 ges lydelsen: "Drivkrafterna hos företagen måste öka för att utveckla produkter med lång livslängd. Frågan om förstärkt reklamationsrätt bör utredas närmare." Vidare föreslår partistyrelsen att punkt 34 ges lydelsen: "Återanvändningen av textiler måste öka och möjligheten för konsumenten att lämna textilier till återvinning förbättras. Forskning om hur textilier ska kunna återanvändas i större omfattning behövs."

Vidare yrkar partistyrelsen **bifall till punkterna 26, 28–33 och 35** i miljö- och klimatarbetsgruppens rapport, med en smärre redaktionell ändring i punkt 35.

Arbetsgruppens **punkter 36–47** hanterar förslag kring som syftar till en renässans för naturvård. Det handlar om att skydda fler arter som hotas av utrotning och att det behövs ökade restaureringsinsatser för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden. Partistyrelsen välkomnar att det finns tydliga skrivningar om att reformera strandskyddet för att möjliggöra fler strandnära bostäder i områden där inte exploateringstrycket är särskilt hårt samtidig som Liberalerna ska vara en tydlig garant för ett starkt generellt strandskydd. Sammantaget anser partistyrelsen att arbetsgruppens avsnitt om naturvård är välavvägt och lyfter fram viktiga liberala prioriteringar. Därmed **yrkas bifall till punkterna 36–47** i arbetsgruppens rapport, med en smärre redaktionell ändring i punkt 47.

Skogen spelar en viktig roll för svensk ekonomi men är också avgörande för den biologiska mångfalden. Skogen är också central för att rena luften som vi andas och upprätthålla balansen i atmosfären och på så sätt motverka klimatförändringar. Den svenska skogspolitiken vilar på två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Både staten och skogsnäringen har ett långtgående ansvar att skydda skogens ekosystemtjänster, bevara den biologiska mångfalden och slå vakt om naturvård och miljöhänsyn. Det behövs mer forskning kring frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder.

De kvarvarande naturskogarna, eller gammelskogarna måste skyddas. I dag är cirka fem procent av den produktiva skogsmarken i landet skyddad. Därutöver tillkommer ungefär fem procent frivilligt skyddad areal. Partistyrelsen anser liksom arbetsgruppen att denna areal bör öka men är inte beredd att som föreslås i **motion P30** sätta en konkret målsättning på 20 procent de närmaste åren. Vidare är partistyrelsen positiv till att statligt ägd skog använts som inbyte för privatägd skyddsvärd skog. Därmed anser partistyrelsen att **motion P30 anses besvarad.**

Motion P31 hanterar frågan om kompensation till markägare för nyckelbiotoper. Partistyrelsen anser att det finns anledning att titta närmare på frågan om ersättning för skogsägare och anser att det behövs en översyn av ersättningsmodeller vid skyddande av skog. Därmed föreslås att **motion P31 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Motionären till P32 vill se ett stärkt privat skogsägande bland annat i kommande nationellt skogsprogram samt att Sveaskog ska sälja produktiva skogsmarker till privata ägare i norra Norrlands inland. Även **motion P33** föreslår en stärkt äganderätt inom skogsbruket. I **motion P34** hanteras frågan om privatisering av industriskog men då för att stimulera boende, fritid och sysselsättning på landsbygden.

Partistyrelsen anser att det kommande skogsprogrammet måste baseras på skogspolitikens två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Äganderätten ska värnas samtidigt som tydlig hänsyn ska tas till skydd av den biologiska mångfalden och andra viktiga miljövärden. Partistyrelsen ser dock i dagsläget inte ett behov av att stärka äganderätten ytterligare. Det finns dock behov av att förenkla för företagare även inom de gröna näringarna liksom att sänka skatterna på jobb och företagande. Partistyrelsen är positiv till att statligt ägd skog används som inbyte för privatägd skyddsvärd skog. Slutligen anser partistyrelsen inte att landsmötet är rätt organ för att besluta huruvida Sveaskog på marknadsmässiga grunder ska sälja skogsinnehav. Mot bakgrund av det ovan anförda föreslår partistyrelsen att **motionerna P32–P34 anses besvarade**.

I **motion P35** föreslås att Sveaskogs ägardirektiv ska ändras i syfte att prioritera kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk framför kalhyggesbruket. Partistyrelsen noterar att arbetsgruppens rapport lyfter fram vikten av mer forskning frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder, vilket partistyrelsen ställer sig bakom. Därmed anser partistyrelsen att **motion P35 bör anses besvarad.**

Partistyrelsen noterar att **motion P36** lyfter fram behovet om en skärpt skogspolitik och har därefter en rad förslag vilka partistyrelsen i princip anser vara täckta av det som framgår av arbetsgruppens förslag. Ett förslag handlar om att Sveaskogs avkastningskrav bör sänkas vilket partistyrelsen inte förordar. Därmed anser partistyrelsen att **motion P36 bör anses besvarad.**

I **motion P37** föreslås att klimataspekten förs in som ett tredje mål i den svenska skogspolitiken och att det ska jämställas med produktions- och miljömålen. Partistyrelsen anser att det finns en viktig poäng i att lägga till ett klimatperspektiv i skogspolitiken men föreslår i stället att ett av målen bör vara ett gemensamt miljö- och klimatmål. Därmed anser partistyrelsen att **motion P37 bör anses besvarad.**

Motion P38 anser att punkt 41 i arbetsgruppens rapport ska kompletteras med ett uppdrag till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap att bistå kommuner vid torka. Partistyrelsen anser liksom motionären att frågan om torka är ett allvarligt problem och att samhället måste trygga och säkra dricksvattenförsörjningen, vilket också tydligt framgår av arbetsgruppens rapport. Vidare konstateras att det framförallt är kommunerna som är ansvariga. Partistyrelsen anser inte att det i rapporten behöver slås fast exakt hur samhällsåtagande ska se ut. Därmed föreslås partistyrelsen att **motion P38 bör anses besvarad.**

Miljösituationen i våra hav och vattendrag är kritisk på grund av utsläpp, övergödning och exploatering. Nedskräpningen av haven är ett rejält miljöproblem som måste hanteras och partistyrelsen välkomnar att det i arbetsgruppens förslag finns flera viktiga åtgärder, bland annat städning av stränder och att användningen av plastpåsar måste minska. I **motion P39** behandlas frågan om nedskräpning av hav, sjöar och vattendrag och motionären föreslår att nya skrivningar förs in i partiprogrammet. Partistyrelsen anser dock att arbetsgruppens rapport tar upp den aktuella problematiken samt lösningar på ett bra sätt och föreslår därmed att motion **P39 anses besvarad**.

Motion P40 och P41 förespråkar plastpåseförbud medan **motion P42** inte anser att plastpåsar inte är ett problem i Sverige. Partistyrelsen anser liksom arbetsgruppen och vad som

anges i motion P40 och P41 att plastpåsar är ett verkligt problem i naturen och i våra hav och vattendrag och konstaterar också att det i Liberalernas vårbudgetmotion för 2017 föreslås en plastpåseavgift. Därmed föreslår partistyrelsen att **motion P40** och **P41 anses besvarade** medan partistyrelsen **yrkar avslag till motion P42.**

Motion P43 behandlar urinseparering i toaletter vilket är en fråga som hanterats vid tidigare landsmöten. Partistyrelsen anser att läckage av näringsämnen från bland annat hushåll ut i sjöar, vattendrag och hav måste bromsas. Det behövs olika försök och studier kring vad som fungerar bäst och vad som är mest kostnadseffektivt och här spelar forskning och utveckling en viktig roll. Intresserade kommuner kan självklart bidra genom att delta i eventuella forskningsprojekt. Därmed föreslår partistyrelsen att **motion P43 anses besvarad**.

Motion P44 föreslås likriktade krav utifrån regionala förhållanden vid fråga om enskilda avlopp. Partistyrelsen kan dessvärre konstatera att de enskilda avloppen står för en ansenlig del av utsläpp som påverkar våra vattendrag och natur. Det är centralt att bästa tillgängliga och möjliga teknik används för att hantera enskilda avlopp. Vidare behövs tydliga regler och riktlinjer som gäller generellt. Därtill tillkommer de lokala förutsättningar där anläggningen ska byggas vilket torde ha större betydelse än regionala skillnader. Kommunen är och bör vara tillståndsmyndighet och ska fatta beslut utifrån lokala förhållanden med nationella föreskrifter som grund. Därmed föreslår partistyrelsen att **motion P44 anses besvarad**.

Vättern bör skyddas som dricksvattentäkt föreslås i **motion P45** liksom att Försvaret inte ska ha rätt att använda Vättern som skjut- och flygövningsområde. Partistyrelsen anser liksom motionären att Vättern är en viktig dricksvattentäkt och välkomnar att länsstyrelsen nyligen beslutat om krav som innebär att Försvarsmakten bara får använda blyfri ammunition. Samtidigt har Försvarsmakten fått i uppdrag att utreda hur vattnet bäst skyddas inklusive förslag på sanering. Därmed yrkar partistyrelsen **bifall till motion P45 yrkande 1** medan **motion P45 yrkande 2 anses besvarat.**

I **motion P46** föreslås källsortering av vatten. Partistyrelse anser liksom motionären att vi måste ta vara på vårt vatten och att forskning och teknikutveckling är vägen framåt för att lösa många av våra miljö- och klimatproblem. Forskning och utveckling på området är centralt och partistyrelsen välkomnar att Helsingborg prövar ett system med åtskilda svart- och gråvattenflöden. Vi ser gärna att kunskapen om projektet sprids men anser inte att detta är en lagstiftningsfråga. Partistyrelsen föreslår därmed att **motion P46 anses besvarad**.

I **motion P47** föreslår avsaltning av Östersjöns vatten eftersom grundvattennivåerna sjunkit kraftigt. Partistyrelsen anser liksom motionären att de låga grundvattennivåerna är ett problem och anser att det behövs mer forskning och utveckling kring frågor som hanterar tillgången till rent vatten. Det pågår till exempel arbete kring detta på östra Gotland. Samtidigt anser partistyrelsen inte att landsmötet har att besluta om just vilka åtgärder som är mest effektiva. Därmed föreslår partistyrelsen att **motion P47 anses besvarad**.

Industriell slamsugning av Östersjön föreslås i **motion P48**. Partistyrelsen välkomnar att motionären lyfter situationen i Östersjön men anser inte att landsmötet bör binda partiet med vid exakt denna tekniska utformning av förslaget. Därmed anser partistyrelsen att **motion P48 anses besvarad**.

Vidare anförs i **motion P49** att Liberalerna ska verka för att stoppa läckaget av störda mossar och våtmarker. Partistyrelsen välkomnar alla goda exempel som bidrar till minskade utsläpp och ser gärna att de sprids vilket även gäller de metoder som Länsstyrelsen i Jönköpings län enligt motionären tagit fram. Därmed anser partistyrelsen att **motion P49 bör anses besvarad.**

Stranderosion är ett problem som adresseras i **motion P50** där det föreslås att det nationella ansvaret för de svenska kuststräckorna förtydligas, utvecklas och skärps. Stranderosion kan bli än mer påtagligt vid stigande havsnivåer kopplat till klimatförändringar. Det är ett problem som särskilt uppmärksammats i Skåne och partistyrelsen anser att problematiken bör lyftas fram av Liberalerna i relevanta sammanhang. Därmed anser partistyrelsen att **motion P50 anses besvarad**.

I **motion P51** föreslås skörd av vass som en del i Östersjöns och andra vattendrags rening. Partistyrelsen ser fördelar med förslaget men förordar att eventuella försök med skörd av vass sker på lokal nivå i nära samarbete med forskare. Därmed anser partistyrelsen att **motion P51 bör anses besvarad.**

Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. I **motion P52** anförs att det behövs ett enhetligt program för att skydda våra

stora rovdjur mot tjuvjakt. Tjuvjakt ska självklart stoppas och är i dag olagligt. Ansvariga myndigheter måste ta dessa brott på allvar. Vidare står partistyrelsen bakom det som slås fast i rapporten om att den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta och dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del. Därmed anser partistyrelsen att **motion P52 bör anses besvarad.**

I **motion P53** förordas ett nationellt vildsvinsprogram. Partistyrelsen noterar liksom motionären att antalet vildsvin har ökat i landet och att det inte är odelat positivt. Det finns därför anledning att ta ett helhetsgrepp avseende vildsvinsförvaltningen vilket visserligen görs till viss del av Naturvårdverket i dag. Det finns problem med överdriven utfodring. Jakt är i sammanhanget ett viktigt verktyg när det gäller förvaltning av vilt. Därmed anser partistyrelsen att **motion P53 bör anses besvarad.**

Motion P54 lyfter ett antal viktiga frågor kring hormonstörande ämnen, kemikalier, mikroplaster och miljöfrämjande bistånd. EU är den centrala aktören avseende många av dessa frågor. EU har nyligen konstaterat att kemiska ämnen kan vara hormonstörande för människan. Det pågår också ett viktigt arbete när det gäller mikoplaster bland annat i skönhetsprodukter i Sverige, EU och FN. Partistyrelsen anser att det är av stor vikt att Sverige driver på för att minska tillförseln av och mikroplaster till hav, sjöar och vattendrag. Dessutom anser partistyrelsen att det finns skäl att titta närmare produktsäkerheten när det gäller hygienartiklar. Även **motion P55** berör frågor om mikroplaster och vikten av olika tekniska lösningar för att stoppa mikroplasterna från att komma ut i våra vattendrag. Partistyrelsen hänvisar till ovanstående resonemang som syftar till att begränsa användningen av mikoplatser men anser samtidigt inte att landsmötet har att avgöra vilka tekniska lösningar som är bäst lämpade. Därmed föreslår partistyrelsen att **motionerna P54 och P55 anses besvarade**.

Arbetsgruppens rapport lyfter en rad viktiga frågor om bra mat för både människa och miljö vilka behandlas i **punkterna 48–58**. Det handlar om att minska jordbrukets miljö- och klimatpåverkan, en livsmedelsproduktion som styrs av konsumenternas efterfrågan utan subventioner och där höga miljö- och djurkrav är en viktig konkurrensfördel som måste värnas.

Köttproduktionen är förknippad med stor klimatpåverkan. För att minska köttkonsumtionens klimatpåverkan behöver köttproduktionen bli bättre men köttkonsumtionen behöver också minska. Partistyrelsen välkomnar förslagen i rapporten med fokus på marknadsdriven märkning och certifiering av varor och anser liksom arbetsgruppen att frågan om obligatorisk klimatmärkning när det gäller vissa varor såsom visst kött bör prövas.

Rapporten lyfter också viktiga frågor kring fiske. Fisket måste hålla sig inom ramen för vetenskapliga bedömningar av vad bestånden tål. Partistyrelsen välkomnar förslaget om att pröva en modell där miljövänligt fiske premieras genom högre tilldelning av fiskekvoter. Miljökraven bör till exempel omfatta vilken typ av bränsle och redskap som används vid fisket. Det är viktigt att konsumenten kan bidra till ett mer hållbart fiske och vattenbruk genom att göra medvetna val vid köp av fisk och skaldjur. Här behövs tydlig och enkel märkning.

Matavfallet måste minska. Mindre mat måste slängas och det avfall som trots allt blir måste tas tillvara på bästa sätt. Allt fler kommuner agerar aktivt för att återvinna matavfall, inom hushållen och inom kommunens olika storkök och detta bör öka. Avfallet kan sedan användas för framställning av biogas som kan användas till produktion av el och värme. **Partistyrelsen yrkar att punkterna 48–58 bifalls.**

Även i **motion P56** tas frågan om matsvinnet upp. Partistyrelsen står bakom arbetsgruppens förslag kring åtgärder för att minska matsvinnet och anser att kommunerna har ett viktigt ansvar att vidta olika åtgärder, till exempel olika former av upplysningskampanjer, kring vikten av att minska matsvinnet. Partistyrelsen föreslår därmed att **motion P56 anses besvarad.**

I motion P57 föreslås innehållsdeklaration avseende gifter i mat. Partistyrelsen konstaterar att det finns ett system för att förhindra förekomsten av gifter i mat. Livsmedelsverket tar regelbundet stickprov på frukt och grönsaker. Både på dem som odlats i Sverige och dem som importeras. De halter som hittas i dessa kontroller är vanligtvis mycket lägre än de gränsvärden som finns. I många fall finns inga mätbara halter alls. Ämnen som till exempel kan öka risken för cancer eller lagras i kroppen får inte användas i bekämpningsmedel inom EU. Mot bakgrund av detta föreslår partistyrelsen att **motion P57 anses besvarad.**

Det sista avsnittet och **punkterna 59–68** i arbetsgruppens rapport hanterar hållbara städer. Partistyrelsen välkomnar att arbetsgruppen lyfter vikten av hållbara städer med fokus på transporter, stadsplanering, bostäder och grönområden. För att minska miljöstörningar

och negativ klimatpåverkan behövs långsiktigt hållbar samhällsplanering samt relevanta och effektiva ekonomiska styrmedel.

Städernas och tätorternas transportsystem måste förbättras. Fler måste kunna välja bort bilen till förmån för att gå, cykla, åka kollektivt. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas och antalet pendelparkeringar öka. Miljözoner bör införas i fler städer där endast miljöbilar får köra. Elbussar bör ges samma villkor som spårvagnar vad gäller beskattning av el. Partistyrelsen anser liksom arbetsgruppen att det bör övervägas om krav ska ställas på huvudmännen för kollektivtrafik på elektrifiering av kollektivtrafiken till 2030 i större tätorter. Partistyrelsen välkomnar också arbetsgruppen tydligt lyfter behovet av utveckling av cykelinfrastruktur.

Luftkvalitet, underhållet av vägbanor och buller påverkas även av vilka däck som används på olika fordon. Partistyrelsen välkomnar förslag om att göra det möjligt att inför en dubbdäcksavgift.

Vidare välkomnar partistyrelsen att arbetsgruppen för fram vikten av tätare städer med grönytor. I varje planprocess måste mer tyngd ges åt olika miljöaspekter och kommunerna måste få tydlig vägledning hur de tidigt i planprocessen ska kunna göra avvägningar mellan olika samhällsintressen för att minska klimatpåverkan. Det ska vara enkelt att välja miljö- och klimatmässigt smarta lösningar för sin bostad eller fastighet. Många värdefulla biotoper och högkvalitativ odlingsmark ligger ofta nära städerna. Därför är det viktigt att begränsa städernas utbredning och helst bygga på mark som redan tagits i anspråk.

När städer förtätas måste det planeras för olika former av grönområden som kan bli stadens gröna lungor och en förutsättning för bevarad biologisk mångfald. Slutligen anser partistyrelsen liksom arbetsgruppen att det är viktigt att hänsyn tas till tätortsnära strövområden i den kommunala planeringen och områdena med mycket höga skyddsvärden ska kunna skyddas som naturreservat.

Mot bakgrund av det ovan anförda yrkar partistyrelsen, med enstaka smärre språkändringar, bifall till **punkterna 59–68** i **miljö- och klimatarbetsgruppens rapport.**

Avslutningsvis har partistyrelsen att yttra sig över **motionerna P58–P61**. Flera av dessa motioner tar upp förslag som ligger i linje med Liberalernas gällande politik eller som med mycket bred majoritet avgjorts av ett landsmöte på senare tid, och partistyrelsen bedömer därför inte att det är nödvändigt att på nytt bekräfta dessa ståndpunkter. Några av motionerna tar upp frågor i så specifika eller avgränsade ämnen att partistyrelsen tyvärr inte bedömer att landsmötets begränsade format ger möjlighet till debatt och ställningstagande. Genom att motionerna väckts bidrar de dock till den interna debatten. Med hänsyn till detta föreslår partistyrelsen att **motionerna P58–P61 anses besvarade**.

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** motion P1 bifalls
2. **att** motion P2 anses besvarad
3. **att** motion P3 anses besvarad
4. **att** motion P4 anses besvarad
5. **att** klimat- och miljörapporten punkt 1 bifalls: "Beroendet av fossila bränslen måste brytas och alla transportslag måste stå för sina klimatkostnader. Skatterabatter till fossilt bränsle ska successivt avskaffas och användningen av fossilt bränsle ska beskattas mer likvärdigt oavsett användningsområde."
6. **att** klimat- och miljörapporten punkt 2 bifalls: "Biodrivmedel ska användas där det gör mest nytta, till exempel inom flyg och tyngre transporter. Bränslen avsett för tunga vägtransporter, flyg och sjöfart ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år."
7. **att** klimat- och miljörapporten punkt 3 bifalls: "Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå."

8. **att** klimat- och miljörapporten punkt 4 bifalls: "Fler elbilar och olika former av laddhybrider kräver bättre laddmöjligheter. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas."
9. **att** klimat- och miljörapporten punkt 5 bifalls: "Kraven för miljöbilar ska förenklas och förtydligas och skärpas. Bilar som drivs med fossilt bränslen ska inte klassas som miljöbilar. Miljözoner bör införas i fler städer och inom vissa områden ska endast fossilfria fordon tillåtas. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå."
10. **att** klimat- och miljörapporten punkt 6 bifalls: "Bilåkandet behöver minska, framförallt där kollektivtrafiken är väl utbyggd. Reseavdraget för bilåkande ska kraftigt begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik. Vägavgifter på motorvägssträckor där det finns särskilt goda kollektivtrafikalternativ bör prövas, miljöbilar ska kunna undantas."
11. **att** klimat- och miljörapporten punkt 7 bifalls: "Klimatmärkningen för bilar måste förbättras och mer likna energimärkningen för vitvaror. En omvänd miljöbilsbonus införs vilket innebär höjd fordonsskatt för bilar som inte är miljöbilar. Förmånsvärdet av bilar som inte är miljöbilar höjs. Statliga myndigheters inköp av personbilar och lätta lastbilar ska redan i dag vara miljöbilar men måste också gälla i praktiken. Även kommuners inköp av nya bilar bör vara miljöbilar."
12. **att** klimat- och miljörapporten punkt 9 bifalls: "Om fler väljer tåg i stället för flyg eller bil kan utsläppen minska. Incitamenten för att flytta över mer gods från väg till järnväg måste öka. Järnvägen behöver prioriteras i fråga om underhåll men också nyinvesteringar. Klimatsmarta infrastrukturinvesteringar bör inte skjutas på framtiden och alternativa finansieringsmetoder som mer av offentlig–privat samverkan, s.k. OPS-lösningar bör prövas. Kollektivtrafiken behöver byggas ut. Lagstiftningen behöver utvecklas så att infrastrukturskatter och värdeåterföring vid exploatering kan användas för investeringar i ny infrastruktur.
13. **att** klimat- och miljörapporten punkt 10 bifalls: "Incitamenten för att flytta över mer gods till sjöfarten måste öka. Nya generationens stora containerfartyg ska kunna anlägga i Sverige. Inlands- och närsjöfarten måste utvecklas."
14. **att** klimat- och miljörapporten punkt 11 bifalls: "Sjöfarten ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader vilket Sverige måste driva internationellt. Elektrifiering av sjöfarten, framförallt de kortare turerna, bör öka. Sjöfartens utsläpp av kväveoxid och partiklar måste minska. Det behövs ytterligare miljödifferentiering kombinerat med ökade kostnader, såsom höjd farledsavgift, för de fartyg som inte uppfyller miljökraven.
15. **att** klimat- och miljörapporten punkt 12 bifalls: "Teknikutvecklingen inom transportområdet går snabbt. Framtidsmöjligheterna måste beaktas innan vi bygger fast oss i gårdagens teknik. Regelverk och lagstiftning måste utvecklas i takt med utvecklingen."
16. **att** motion P5 anses besvarad
17. **att** motion P6 anses besvarad
18. **att** motion P7 anses besvarad
19. **att** motion P8 anses besvarad
20. **att** motion B18 yrkande 1–3 anses besvarade
21. **att** motion P9 yrkande 3 anses besvarat
22. **att** motion P10 avslås
23. **att** motion B18 yrkande 9 anses besvarat
24. **att** motion P9 yrkande 9 anses besvarat
25. **att** motion P11 anses besvarad
26. **att** motion P12 anses besvarad
27. **att** motion P9 yrkande 8 anses besvarat
28. **att** motion P13 avslås
29. **att** motion P14 bifalls
30. **att** motion P15 avslås
31. **att** motion P9 yrkande 7 avslås
32. **att** motion P16 anses besvarad

33. **att** motion P17 anses besvarad
34. **att** motion P18 anses besvarad
35. **att** motion P9 yrkande 6 anses besvarat
36. **att** motion P19 anses besvarad
37. **att** motion P20 anses besvarad
38. **att** motion P21 anses besvarad
39. **att** motion P22 anses besvarad
40. **att** motion P9 yrkande 2 anses besvarat
41. **att** motion P9 yrkande 5 anses besvarat
42. **att** motion P23 avslås
43. **att** klimat- och miljörapporten punkt 13 bifalls: "Tack vare vattenkraften, kärnkraften och förnybar el har Sverige en effektiv elproduktion med små utsläpp av växthusgaser. Detta klimatsmarta och stabila energisystem ska värnas och utvecklas."
44. **att** klimat- och miljörapporten punkt 14 bifalls: "Väl fungerande el- och energimarknader driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. All form av fossilfri elproduktion välkomnas men utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs. En mer likvärdig energibeskattning ska gälla för alla koldioxidfria kraftslag."
45. **att** klimat- och miljörapporten punkt 15 bifalls: "Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå."
46. **att** klimat- och miljörapporten punkt 16 bifalls: "Konsumentens ställning på elmarknaden och konsumentens möjlighet att reagera på elpriset måste stärkas."
47. **att** klimat- och miljörapporten punkt 17 bifalls: "Export av fossilfri el till våra EU-grannar kan bidra till klimatomställning och ökad energisäkerhet. Utbyggnad av elproduktion och överföringskapacitet måste gå hand i hand."
48. **att** klimat- och miljörapporten punkt 18 bifalls: "Reglerna för småskalig elproduktion, t.ex. installation av solpaneler, bör förenklas. Solpaneler på privata villatak ska i princip kunna sättas upp utan bygglov. Ett särskilt sol-ROT-avdrag införs samtidigt som nuvarande investeringsstöd avskaffas."
49. **att** klimat- och miljörapporten punkt 19 bifalls: "Allt fler fastighetsägare, inklusive offentliga verksamheter, väljer småskalig elproduktion i form av solpaneler på tak. Energiskatten ska i dessa fall beräknas utifrån anläggning och inte utifrån juridisk person förutsatt att elen som produceras också konsumeras på samma punkt."
50. **att** klimat- och miljörapporten punkt 20 bifalls: "Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men har ibland ett stort fossilt innehåll. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning. Fler kommuner bör återvinna till exempel matavfall. Även värmeåtervinning måste främjas."
51. **att** klimat- och miljörapporten punkt 21 bifalls: "Biogas framställs i många kommunala reningsverk, inom jordbruket och i andra rötningsanläggningar. Små biogasanläggningar utan koppling till gasnätet kan på ett positivt sätt bidra till värme- och elproduktion i stället för att användas som fordonsbränsle då det kräver omfattande subventioner."
52. **att** klimat- och miljörapporten punkt 22 bifalls: "Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar men inte genom ökad exploatering. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag."
53. **att** klimat- och miljörapporten punkt 23 bifalls: "Vattenkraftverken ska leva upp till dagens miljöregler. Åtgärder för att miljöanpassa vattenkraften bör ske långsiktigt och insatser bör prioriteras där störst potential finns för att med relativt begränsade åtgärder uppnå stor miljönytta. Målet är att all vattenverksamhet har tillstånd enligt Miljöbalken men storskalig och småskalig vattenkraft kan inte prövas efter samma mall. Förslaget om att vattenkraftsbolagen ska bygga upp en fond för miljöanpassning av småskalig vattenkraft bör prövas."
54. **att** klimat- och miljörapporten punkt 24 bifalls: "Kärnkraften behövs för klimatets skull och för att minska världens utsläpp vilket också lyfts av FN:s klimatpanel. En konsekvensanalys av vad stängningar av reaktorer betyder för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet behövs."

55. **att** klimat- och miljörapporten punkt 25 bifalls: "Forskning och utveckling på energiområdet ska främjas. Satsningar på forskning och innovation kring energilagring och batterier behövs. Utvecklingen av förnybar kärnkraft (fjärde generationens kärnkraft) ska främjas. Processindustrin står för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser, inklusive forskning och utveckling, för att minska utsläppen är viktiga."
56. **att** motion P24–P26 anses besvarade
57. **att** motion P9 yrkande 4, 10 och 11 anses besvarade
58. **att** motion P27 avslås
59. **att** motion P28 anses besvarad
60. **att** motion P29 anses besvarad
61. **att** klimat- och miljörapporten punkt 27 ges lydelsen: "Drivkrafterna hos företagen måste öka för att utveckla produkter med lång livslängd. Frågan om förstärkt reklamationsrätt bör utredas närmare."
62. **att** klimat- och miljörapporten punkt 34 ges lydelsen: "Återanvändningen av textilier måste öka och möjligheten för konsumenten att lämna textilier till återvinning förbättras. Forskning om hur textilier ska kunna återanvändas i större omfattning behövs."
63. **att** klimat- och miljörapporten punkt 26 bifalls: "Digitalisering och delningsekonomin banar väg för nya klimatsmarta konsumtionsmönster. Lagstiftningen måste utvecklas på området för att främja utvecklingen."
64. **att** klimat- och miljörapporten punkt 28 bifalls: "Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val och märkningen av varor och tjänster bör förbättras."
65. **att** klimat- och miljörapporten punkt 29 bifalls: "Genom grön skatteväxling kan varor och tjänster som har hög miljöbelastning bli dyrare i förhållande till klimat- och miljösmarta alternativ samtidigt som skatten på jobb sänks."
66. **att** klimat- och miljörapporten punkt 30 bifalls: "Återvinningsgraden av plast måste öka och högre krav ställas på producentledet. En skatt på ny fossil plast för att styra mot ökad återvinning och förnyelsebara råvaror bör prövas. Vanliga plastpåsar av fossilt material bör fasas ut."
67. **att** klimat- och miljörapporten punkt 31 bifalls: "En kemikalieskatt har en viktig roll för att styra bort från användandet av farliga kemikalier i olika produkter."
68. **att** klimat- och miljörapporten punkt 32 bifalls: "Utnyttjandet av nya naturresurser måste minska och återanvändningen av material öka. Återvinningen av material och avfall måste ständigt förbättras. Producenter ska ha ett stort ansvar för att produkter enkelt kan återanvändas eller att de ingående materialen kan återvinnas."
69. **att** klimat- och miljörapporten punkt 33 bifalls: "Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men fjärrvärmen ska inte baseras på fossila källor. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning."
70. **att** klimat- och miljörapporten punkt 35 ges lydelsen: "Gröna startjobb, eller inträdesjobb, kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn där det finns behov av jobb som många gånger kräver manuellt arbete och som samtidigt syftar till förbättrad miljö."
71. **att** motion P30 anses besvarad
72. **att** motion P31 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
73. **att** motion P32 anses besvarad
74. **att** motion P33 anses besvarad
75. **att** motion P34 anses besvarad
76. **att** motion P35 anses besvarad
77. **att** motion P36 anses besvarad
78. **att** motion P37 anses besvarad
79. **att** motion P38 anses besvarad
80. **att** motion P39 anses besvarad
81. **att** motion P40 anses besvarad
82. **att** motion P41 anses besvarad
83. **att** motion P42 avslås
84. **att** motion P43 anses besvarad

85. **att** motion P44 anses besvarad
86. **att** motion P45 yrkande 1 bifalls
87. **att** motion P45 yrkande 2 anses besvarat
88. **att** motion P46 anses besvarad
89. **att** motion P47 anses besvarad
90. **att** motion P48 anses besvarad
91. **att** motion P49 anses besvarad
92. **att** motion P50 anses besvarad
93. **att** motion P51 anses besvarad
94. **att** motion P52 anses besvarad
95. **att** motion P53 anses besvarad
96. **att** motion P54 anses besvarad
97. **att** motion P55 anses besvarad
98. **att** klimat- och miljörapporten punkt 48 bifalls: "Ett hållbart jord- och skogsbruk är en del av lösningen på dagens miljöutmaningar. Ett tydligt fokus på hållbart brukande, landskapsvård, miljöskydd och bevarad biologisk mångfald behövs. Jord- och skogsbruket ska i likhet med andra sektorer bära sina egna miljö- och klimatkostnader men ska också ersättas för kollektiva nyttigheter som naturvård och bevarande av den biologiska mångfalden."
99. **att** klimat- och miljörapporten punkt 49 bifalls: "Livsmedelsproduktionen, konventionell eller ekologisk, ska styras av konsumenternas efterfrågan inte av stöd, subventioner eller snedvridande regler. Bioteknik (GMO) spelar en avgörande roll, om den används på rätt sätt, för att få fram bättre skördar och näringsinnehåll."
100. **att** klimat- och miljörapporten punkt 50 bifalls: "Höga miljö- och djurkrav är ett viktigt signum för svensk livsmedelsproduktion vilket är en konkurrensfördel som måste värnas."
101. **att** klimat- och miljörapporten punkt 51 bifalls: "Metangas ökar den globala uppvärmningen vilket kräver insatser för metangasreducering. Genom att utvinna metangas från bland annat gödsel minskas utsläppen samtidigt som el och värme produceras."
102. **att** klimat- och miljörapporten punkt 52 bifalls: "Tillförseln av näringsämnen via gödsel leder till övergödning och minskad biologisk mångfald. För att effektivisera och minska användningen av sådan gödsel införs en läckageskatt."
103. **att** klimat- och miljörapporten punkt 53 bifalls: "I enlighet med klimatavtalet från Paris måste subventioner till fossila bränslen bort. Dagens skattereduktioner när det gäller användningen av fossilt bränsle inom jord- och skogsbruket ska successivt avskaffas."
104. **att** klimat- och miljörapporten punkt 54 bifalls: "Köttproduktion har stor klimatpåverkan men är även viktig för hävden av artrika betesmarker. Köttproduktionen måste från klimatsynpunkt bli bättre, till exempel genom mer klimatcertifierad köttproduktion, men köttkonsumtionen behöver också minska. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är positivt men märkning avseende varors klimatavtryck behöver utvecklas. Obligatorisk klimatmärkning när det gäller vissa varor såsom visst kött bör prövas. Även klimatmärkning på restauranger bör uppmuntras."
105. **att** klimat- och miljörapporten punkt 55 bifalls: "Fisket påverkar miljö och klimat genom fångstmetoder och användningen av fossila bränslen. Fisket måste bedrivas på ett långsiktigt och hållbart sätt. En modell där miljövänligt fiske premieras genom högre tilldelning av fiskekvoter införs. Mer forskning och utveckling av selektiva och mer miljövänliga fiskeredskap behövs."
106. **att** klimat- och miljörapporten punkt 56 bifalls: "Skatteundantagen på användningen av fossila bränslen inom fisket ska successivt tas bort. Bränslen som används i fiskerinäringen ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år."
107. **att** klimat- och miljörapporten punkt 57 bifalls: "Konsumenten kan bidra till ett mer hållbart fiske och vattenbruk genom att göra medvetna val. En tydlig och enkel märkning, som visar att fisket sker på ett hållbart sätt vad gäller fiskebestånd och klimatpåverkan, välkomnas."

108. **att** klimat- och miljörapporten punkt 58 bifalls: ”Matavfall bidrar till utsläppen. Ur ett klimatperspektiv är det centralt att minska matavfallet men det avfall som trots allt blir ska användas klimatsmart. Kommuner bör öka återvinningen av matavfall för att använda vid framställning av biogas som kan användas till produktion av el och värme.”

109. **att** motion P56 anses besvarad

110. **att** motion P57 anses besvarad

111. **att** klimat- och miljörapporten punkt 36 bifalls: ”Hotade växter och djur ska skyddas genom stark lagstiftning, information och biotopskydd. Artdatabankens viktiga arbete som även måste involvera allmänheten ska främjas. Ökade restaureringsinsatser behövs för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden.”

112. **att** klimat- och miljörapporten punkt 37 bifalls: ”Den mest värdefulla naturen måste skyddas genom naturreservat och nationalparker. Allemansrätten ska värnas för olika typer av friluftsliv och en viktig grund för naturturism. Fjäll-, skogs- och kustområden samt sjöar och vattendrag med höga naturvärden ska ha ett starkt skydd.”

113. **att** klimat- och miljörapporten punkt 38 bifalls: ”Liberalerna är en tydlig garant för ett starkt generellt strandskydd samtidigt som flexibiliteten utvecklas fler strandnära bostäder i områden där inte exploateringstrycket är särskilt hårt.”

114. **att** klimat- och miljörapporten punkt 39 bifalls: ”Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. Den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta och dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del.”

115. **att** klimat- och miljörapporten punkt 40 bifalls: ”Skogen är viktig för svensk ekonomi men är också avgörande för den biologiska mångfalden, för att rena luften och motverka klimatförändringar. Både staten och skogsnäringen har ett långtgående ansvar att skydda skogens ekosystemtjänster. Mer forskning kring frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder behövs. De kvarvarande naturskogarna måste skyddas. Statligt ägd skog bör kunna användas som inbyte för privatägd skyddsvärd skog.”

116. **att** klimat- och miljörapporten punkt 41 bifalls: ”Insatser krävs för att minska utsläpp och miljöpåverkan i våra hav och vattendrag. Dricksvattenförsörjningen måste säkras och fler yt- och grundvattentäkter ges skydd.”

117. **att** klimat- och miljörapporten punkt 42 bifalls: ”Miljöövervakningen av våra hav och vattendrag är en central del av miljöarbetet.”

118. **att** klimat- och miljörapporten punkt 43 bifalls: ”Nedskräpningen av våra hav är ett av vår tids största miljöproblem. Plast bryts ned till mikroplast som tar sig in i näringskedjan vilket är skadligt för människor, djur och natur. Den svenska havskusten ska återkommande städas från skräp. Förutom renare stränder innebär det också gröna enkla jobb.”

119. **att** klimat- och miljörapporten punkt 44 bifalls: ”Användningen av handelsgödsel bidrar till övergödning av våra vatten. Även förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett oroande miljöproblem. En ny läckageskatt för jordbruket införs för att minska övergödningen.”

120. **att** klimat- och miljörapporten punkt 45 bifalls: ”Förorenade områden måste saneras och återställas i allt högre utsträckning, framförallt områden som kan att användas till bostadsbyggande samt områden som är särskilt angelägna från risksynpunkt.”

121. **att** klimat- och miljörapporten punkt 46 bifalls: ”Ett Sverige fritt från gifter är centralt. En effektiv lagstiftning, ekonomiska styrmedel och förbättrad marknadstillsyn behövs. Den europeiska kemikalielagstiftningen behöver skärpas. Kemikalieskatt bidrar till att få bort farliga kemikalier. Marknadstillsynen av giftiga konsumentprodukter behöver förbättras.”

122. **att** klimat- och miljörapporten punkt 47 ges lydelsen: ”Avfallets miljöpåverkan ska minskas genom fungerande återanvändning och återbruk. Tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen ska förhindras att spridas i naturen. Gröna startjobb, eller inträdesjobb, kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn.”

123. **att** klimat- och miljörapporten punkt 59 bifalls: ”Urbaniseringen kräver en utveckling av hållbara städer. Det behövs en långsiktigt hållbar samhällsplanering samt relevanta och effektiva ekonomiska styrmedel.”

124. **att** klimat- och miljörapporten punkt 60 bifalls: "Gång-, cykel-, och kollektivtrafik bör göras till norm i planeringen av större tätorter för att främja ett effektivare miljövänligare transportsystem."

125. **att** klimat- och miljörapporten punkt 61 bifalls: "Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå genom förbättrade och förenklade regler. Plats för bilpooler bör upplåtas på gatumark. Antalet pendelparkeringar måste öka. Krav ska kunna ställas på laddinfrastruktur vid nybyggnation."

126. **att** klimat- och miljörapporten punkt 62 bifalls: "Miljözoner, där endast miljöbilar får köra, bör införas i fler städer. Inom vissa områden ska endast fossilfria och tysta fordon tillåtas."

127. **att** klimat- och miljörapporten punkt 63 bifalls: "Krav ska ställas på huvudmännen för kollektivtrafiken om nollutsläpp till 2030. Elbussar bör ges samma skattevillkor som spårbunden trafik vad gäller beskattning av el. Ansvarsfördelning i kommunerna och regelverk behöver förtydligas för att påskynda utbyggnaden av infrastruktur till exempel för eldrivna stadsbussar."

128. **att** klimat- och miljörapporten punkt 64 bifalls: "Åtgärder för trafiksäkerhet och förbättrad luftkvalitet måste gå hand i hand och avgift på dubbdäck ska möjliggöras."

129. **att** klimat- och miljörapporten punkt 65 bifalls: "Småskalig elproduktion, som solpaneler på tak, ska underlättas genom förenklade bygglovsregler."

130. **att** klimat- och miljörapporten punkt 66 bifalls: "Planprocesser måste ge mer tyngd åt olika miljöaspekter och avvägningar mellan olika samhällsintressen för att minska miljöpåverkan och möjliggöra planeringen av hållbara städer. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbart med klimataspekter och hållbara städer i åtanke."

131. **att** klimat- och miljörapporten punkt 67 bifalls: "Många värdefulla biotoper och högkvalitativ odlingsmark ligger ofta nära städerna. Produktiv jordbruksmark bör värnas och städernas utbredning bör framförallt ske på mark som redan tagits i anspråk."

132. **att** klimat- och miljörapporten punkt 68 bifalls: "Djur och natur bidrar till livsviktigt syre, binder jord, renar vatten och bryter ned avfall. Vid förtätning av städer måste grönområden få en självklar plats. Tätortsnära strövområden ska beaktas i den kommunala planeringen och områden med mycket höga skyddsvärden ska kunna skyddas som naturreservat."

133. **att** motion P58 anses besvarad

134. **att** motion P59 anses besvarad

135. **att** motion P60 anses besvarad

136. **att** motion P61 anses besvarad

Förslag från arbetsgruppen

Läs mer! Arbetsgruppernas fullständiga rapporter finns som bilagor sist i landsmöteshandlingarna.

KLIMATSMARTA TRANSPORTER

1. Beroendet av fossila bränslen måste brytas och alla transportslag måste stå för sina klimatkostnader. Skatterabatter till fossilt bränsle ska successivt avskaffas och användningen av fossilt bränsle ska beskattas mer likvärdigt oavsett användningsområde.
2. Biodrivmedel ska användas där det gör mest nytta, till exempel inom flyg och tyngre transporter. Bränslen avsett för tunga vägtransporter, flyg och sjöfart ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.
3. Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå.
4. Fler elbilar och olika former av laddhybrider kräver bättre laddmöjligheter. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas.
5. Kraven för miljöbilar ska förenklas och förtydligas och skärpas. Bilar som drivs med fossilt bränslen ska inte klassas som miljöbilar. Miljözoner bör införas i fler städer och inom vissa områden ska endast fossilfria fordon tillåtas. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå.
6. Bilåkandet behöver minska, framförallt där kollektivtrafiken är väl utbyggd. Reseavdraget för bilåkande ska kraftigt begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik. Vägavgifter på motorvägssträckor där det finns särskilt goda kollektivtrafikalternativ bör prövas, miljöbilar ska kunna undantas.
7. Klimatmärkningen för bilar måste förbättras och mer likna energimärkningen för vitvaror. En omvänd miljöbilsbonus införs vilket innebär höjd fordonsskatt för bilar som inte är miljöbilar. Förmånsvärdet av bilar som inte är miljöbilar höjs. Statliga myndigheters inköp av personbilar och lätta lastbilar ska redan idag vara miljöbilar men måste också gälla i praktiken. Även kommuners inköp av nya bilar bör vara miljöbilar.
8. Flyget ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader. Ett system med differentierade landningsavgifter utifrån hur mycket biobränsle som används vid flygningar bör prövas. För att öka konsumenternas information och kunskap om flygets klimatpåverkan införs en obligatorisk klimatdeklaration i reklam och vid bokning av flygresor.
9. Om fler väljer tåg istället för flyg eller bil kan utsläppen minska. Incitamenten för att flytta över mer gods från väg till järnväg måste öka. Järnvägen behöver prioriteras i fråga om underhåll men också nyinvesteringar. Klimatsmarta infrastrukturinvesteringar bör inte skjutas på framtiden och alternativa finansieringsmetoder som mer av offentlig-privat samverkan, s.k. OPS-lösningar bör prövas. Kollektivtrafiken behöver byggas ut. Lagstiftningen behöver utvecklas så att infrastrukturskatter och värdeåterföring vid exploatering kan användas för investeringar i ny infrastruktur.

10. Incitamenten för att flytta över mer gods till sjöfarten måste öka. Nya generationens stora containerskepp ska kunna anlägga i Sverige. Inlands- och närsjöfarten måste utvecklas.

11. Sjöfarten ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader vilket Sverige måste driva internationellt. Elektrifiering av sjöfarten, framförallt de kortare turerna, bör öka. Sjöfartens utsläpp av kväveoxid och partiklar måste minska. Det behövs ytterligare miljödifferentiering kombinerat med ökade kostnader, såsom höjd farledsavgift, för de fartyg som inte uppfyller miljökraven.

12. Teknikutvecklingen inom transportområdet går snabbt. Framtidsmöjligheterna måste beaktas innan vi bygger fast oss i gårdagens teknik. Regelverk och lagstiftning måste utvecklas i takt med utvecklingen.

KLIMATSMART OCH STABILT ENERGISYSTEM

13. Tack vare vattenkraften, kärnkraften och förnybar el har Sverige en effektiv elproduktion med små utsläpp av växthusgaser. Detta klimatsmarta och stabila energisystem ska värnas och utvecklas.

14. Väl fungerande el- och energimarknader driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. All form av fossilfri elproduktion välkomnas men utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs. En mer likvärdig energibeskattning ska gälla för alla koldioxidfria kraftslag.

15. Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå.

16. Konsumentens ställning på elmarknaden och konsumentens möjlighet att reagera på elpriset måste stärkas.

17. Export av fossilfri el till våra EU-grannar kan bidra till klimatomställning och ökad energisäkerhet. Utbyggnad av elproduktion och överföringskapacitet måste gå hand i hand.

18. Reglerna för småskalig elproduktion t.ex. installationen av solpaneler bör förenklas. Solpaneler på privata villatak ska i princip kunna sättas upp utan bygglov. Ett särskilt solROT-avdrag införs samtidigt som nuvarande investeringsstöd avskaffas.

19. Allt fler fastighetsägare, inklusive offentliga verksamheter, väljer småskalig elproduktion i form av solpaneler på tak. Energiskatten ska i dessa fall beräknas utifrån anläggning och inte utifrån juridisk person förutsatt att elen som produceras också konsumeras på samma punkt.

20. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men har ibland ett stort fossilt innehåll. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning. Fler kommuner bör återvinna till exempel matavfall. Även värmeåtervinning måste främjas.

21. Biogas framställs i många kommunala reningsverk, inom jordbruket och i andra rötningsanläggningar. Små biogasanläggningar utan koppling till gasnätet kan på ett positivt sätt bidra till värme och el-produktion istället för att användas som fordonsbränsle då det kräver omfattande subventioner.

22. Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar men inte genom ökad exploatering. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag.

23. Vattenkraftverken ska leva upp till dagens miljöregler. Åtgärder för att miljöanpassa vattenkraften bör ske långsiktigt och insatser bör prioriteras där störst potential finns för att med relativt begränsade åtgärder uppnå stor miljönytta. Målet är att all vattenverksamhet har tillstånd enligt Miljöbalken men storskalig

och småskalig vattenkraft kan inte prövas efter samma mall. Förslaget om att vattenkraftsbolagen ska bygga upp en fond för miljöanpassning av småskalig vattenkraft bör prövas.

24. Kärnkraften behövs för klimatets skull och för att minska världens utsläpp vilket också lyfts av FN:s klimatpanel. En konsekvensanalys av vad stängningar av reaktorer betyder för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet behövs.

25. Forskning och utveckling på energiområdet ska främjas. Satsningar på forskning och innovation kring energilagring och batterier behövs. Utvecklingen av förnybar kärnkraft (fjärde generationens kärnkraft), ska främjas. Processindustrin står för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser, inklusive forskning och utveckling, för att minska utsläppen är viktiga.

CIRKULÄR EKONOMI

26. Digitalisering och delningsekonomin banar väg för nya klimatsmarta konsumtionsmönster. Lagstiftningen måste utvecklas på området för att främja utvecklingen.

27. Drivkrafterna hos företagen måste öka för att utveckla produkter med lång livslängd. Garantitider och reklamationsrätten bör förlängas och förstärkas.

28. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val och märkningen av varor och tjänster bör förbättras.

29. Genom grön skatteväxling kan varor och tjänster som har hög miljöbelastning bli dyrare i förhållande till klimat- och miljösmarta alternativ samtidigt som skatten på jobb sänks.

30. Återvinningsgraden av plast måste öka och högre krav ställas på producentledet. En skatt på ny fossil plast för att styra mot ökad återvinning och förnyelsebara råvaror bör prövas. Vanliga plastpåsar av fossilt material bör fasas ut.

31. En kemikalieskatt har en viktig roll för att styra bort från användandet av farliga kemikalier i olika produkter.

32. Utnyttjandet av nya naturresurser måste minska och återanvändningen av material öka. Återvinningen av material och avfall måste ständigt förbättras. Producenter ska ha ett stort ansvar för att produkter enkelt kan återanvändas eller att de ingående materialen kan återvinnas.

33. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men fjärrvärmen ska inte baseras på fossila källor. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning.

34. Återanvändningen av textiler måste öka och garantitiden för kläder bör förlängas. Forskning om hur textilier ska kunna återanvändas i större omfattning behövs.

35. Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn där det finns behov av jobb som många gånger kräver manuellt arbete och som samtidigt syftar till förbättrad miljö.

RENÄSSANS FÖR NATURVÅRDEN!

36. Hotade växter och djur ska skyddas genom stark lagstiftning, information och biotopskydd. Artdatabankens viktiga arbete som även måste involvera allmänheten ska främjas. Ökade restaureringsinsatser behövs för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden.

37. Den mest värdefulla naturen måste skyddas genom naturreservat och nationalparker. Allemansrätten ska värnas för olika typer av friluftsliv och en viktig

grund för naturturism. Fjäll-, skogs- och kustområden samt sjöar och vattendrag med höga naturvärden ska ha ett starkt skydd.

38. Liberalerna är en tydlig garant för ett starkt generellt strandskydd samtidigt som flexibiliteten utvecklas för att möjliggöra fler strandnära bostäder i områden där inte exploateringstrycket är särskilt hårt.

39. Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. Den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta och dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del.

40. Skogen är viktig för svensk ekonomi men är också avgörande för den biologiska mångfalden, för att rena luften och motverka klimatförändringar. Både staten och skogsnäringen har ett långtgående ansvar att skydda skogens ekosystemtjänster. Mer forskning kring frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder behövs. De kvarvarande naturskogarna måste skyddas. Statligt ägd skog bör kunna användas som inbyte för privatägd skyddsvärd skog.

41. Insatser krävs för att minska utsläpp och miljöpåverkan i våra hav och vattendrag. Dricksvattenförsörjningen måste säkras och fler yt- och grundvattentäkter ges skydd.

42. Miljöövervakningen av våra hav och vattendrag är en central del av miljöarbetet.

43. Nedskräpningen av våra hav är ett av vår tids största miljöproblem. Plast bryts ned till mikroplast som tar sig in i näringskedjan vilket är skadligt för människor, djur och natur. Den svenska havskusten ska återkommande städas från skräp. Förutom renare stränder innebär det också gröna enkla jobb.

44. Användningen av handelsgödsel bidrar till övergödning av våra vatten. Även förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett oroande miljöproblem. En ny läckageskatt för jordbruket införs för att minska övergödningen.

45. Förorenade områden måste saneras och återställas i allt högre utsträckning, framförallt områden som kan att användas till bostadsbyggande samt områden som är särskilt angelägna från risksynpunkt.

46. Ett Sverige fritt från gifter är centralt. En effektiv lagstiftning, ekonomiska styrmedel och förbättrad marknadstillsyn behövs. Den europeiska kemikalielagstiftningen behöver skärpas. Kemikalieskatt bidrar till att få bort farliga kemikalier. Marknadstillsynen av giftiga konsumentprodukter behöver förbättras.

47. Avfallets miljöpåverkan ska minskas genom fungerande återanvändning och återbruk. Tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen ska förhindras att spridas i naturen. Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn.

BRA MAT – FÖR BÅDE MÄNNISKA OCH MILJÖ

48. Ett hållbart jord- och skogsbruk är en del av lösningen på dagens miljöutmaningar. Ett tydligt fokus på hållbart brukande, landskapsvård, miljöskydd och bevarad biologisk mångfald behövs. Jord- och skogsbruket ska i likhet med andra sektorer bära sina egna miljö- och klimatkostnader men ska också ersättas för kollektiva nyttigheter som naturvård och bevarande av den biologiska mångfalden.

49. Livsmedelsproduktionen, konventionell eller ekologisk, ska styras av konsumenternas efterfrågan inte av stöd, subventioner eller snedvridande regler. Bioteknik (GMO) spelar en avgörande roll, om den används på rätt sätt, för att få fram bättre skördar och näringsinnehåll.

50. Höga miljö- och djurkrav är ett viktigt signum för svensk livsmedelsproduktion vilket är en konkurrensfördel som måste värnas.

51. Metangas ökar den globala uppvärmningen vilket kräver insatser för metangasreducering. Genom att utvinna metangas från bland annat gödsel minskas utsläppen samtidigt som el och värme produceras.

52. Tillförseln av näringsämnen via gödsel leder till övergödning och minskad biologisk mångfald. För att effektivisera och minska användningen av sådan gödsel införs en läckageskatt.

53. I enlighet med klimatavtalet från Paris måste subventioner till fossila bränslen bort. Dagens skattereduktioner när det gäller användningen av fossilt bränsle inom jord- och skogsbruket ska successivt avskaffas.

54. Köttproduktion har stor klimatpåverkan men är även viktig för hävden av artrika betesmarker. Köttproduktionen måste från klimatsynpunkt bli bättre, till exempel genom mer klimatcertifierad köttproduktion, men köttkonsumtionen behöver också minska. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är positivt men märkning avseende varors klimatavtryck behöver utvecklas. Obligatorisk klimatmärkning när det gäller vissa varor såsom visst kött bör prövas. Även klimatmärkning på restauranger bör uppmuntras.

55. Fisket påverkar miljö och klimat genom fångstmetoder och användningen av fossila bränslen. Fisket måste bedrivas på ett långsiktigt och hållbart sätt. En modell där miljövänligt fiske premieras genom högre tilldelning av fiskekvoter införs. Mer forskning och utveckling av selektiva och mer miljövänliga fiskeredskap behövs.

56. Skatteundantagen på användningen av fossila bränslen inom fisket ska successivt tas bort. Bränslen som används i fiskerinäringen ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

57. Konsumenten kan bidra till ett mer hållbart fiske och vattenbruk genom att göra medvetna val. En tydlig och enkel märkning, som visar att fisket sker på ett hållbart sätt vad gäller fiskebestånd och klimatpåverkan, välkomnas.

58. Matavfall bidrar till utsläppen. Ur ett klimatperspektiv är det centralt att minska matavfallet men det avfall som trots allt blir ska användas klimatsmart. Kommuner bör öka återvinningen av matavfall för att använda vid framställning av biogas som kan användas till produktion av el och värme.

HÅLLBARA STÄDER

59. Urbaniseringen kräver en utveckling av hållbara städer. Det behövs en långsiktigt hållbar samhällsplanering samt relevanta och effektiva ekonomiska styrmedel.

60. Gång-, cykel-, och kollektivtrafik bör göras till norm i planeringen av större tätorter för att främja ett effektivare miljövänligare transportsystem.

61. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå genom förbättrade och förenklade regler. Plats för bilpooler bör upplåtas på gatumark. Antalet pendelparkeringar måste öka. Krav ska kunna ställas på laddinfrastruktur vid nybyggnation.

62. Miljözoner bör införas i fler städer där endast miljöbilar får köra. Inom vissa områden ska endast fossilfria och tysta fordon tillåtas.

63. Krav ska ställas på huvudmännen för kollektivtrafiken om nollutsläpp till 2030. Elbussar bör ges samma skattevillkor som spårbunden trafik vad gäller beskattning av el. Ansvarsfördelning i kommunerna och regelverk behöver förtydligas för att påskynda utbyggnaden av infrastruktur till exempel för el-drivna stadsbussar.

64. Åtgärder för trafiksäkerhet och förbättrad luftkvalitet måste gå hand i hand och avgift på dubbdäck ska möjliggöras.

65. Småskalig elproduktion, som solpaneler på tak, ska underlättas genom förenklade bygglovsregler.

66. Planprocesser måste ge mer tyngd åt olika miljöaspekter och avvägningar mellan olika samhällsintressen för att minska miljöpåverkan och möjliggöra planeringen av hållbara städer. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbart med klimataspekter och hållbara städer i åtanke.

67. Många värdefulla biotoper och högkvalitativ odlingsmark ligger ofta nära städerna. Produktiv jordbruksmark bör värnas och städernas utbredning bör framförallt ske på mark som redan tagits i anspråk.

68. Djur och natur bidrar till livsviktigt syre, binder jord, renar vatten och bryter ned avfall. Vid förtätning av städer måste grönområden få en självklar plats. Tätortsnära strövområden ska beaktas i den kommunala planeringen och områden med mycket höga skyddsvärden ska kunna skyddas som naturreservat.

Motioner

P. Miljö, klimat och energi

P1. Komplettera Liberalernas politik med Agenda 2030

Jonas Nordén, Motala
Kjell Fransson, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalernas politik kompletteras med tydliga skrivningar om Agenda 2030 i våra olika förslag i arbetet med miljö och klimat

Sverige ska bli ett internationellt föregångsland i implementeringen av FN:s globala mål för hållbar utveckling, Agenda 2030 och Parisavtalet. En stor utmaning kring Agenda 2030 är att få hela Sverige att känna till begreppet och förstå att vi äger agendans mål tillsammans. Det är alltså inte ”någon annan” eller någon myndighet som äger den egentligen, utan det gör hela Sverige tillsammans. Hållbar utveckling får vi med våra vardagliga handlingar på alla plan. Då kan det dessutom gå fort. Öppenhet och öppna maskinläsbara data (i synnerhet miljögeografiska kartdata), är ytterst goda verktyg att bygga ny kunskap, nya innovationer och hängrännor med mellan gamla silobaserade myndigheter och kommunala förvaltningar.

P2. Aktiv miljöpolitik

Stellan Nilsson, Eslöv

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna satsar på en aktiv miljö- och klimatpolitik
2. **att** Liberalerna verkar för att Sverige blir ett föregångsland vad gäller forskning och teknik på miljö- och klimatområdet
3. **att** Liberalerna verkar för utökade satsningar på energiformer som ej skadar miljö och klimat eller innebär faror för framtida generationer, t.ex. solenergi, förnybara energiformer och ”alternativa” former av kärnenergi
4. **att** Liberalerna verkar för att miljöskatter och miljöavgifter aktivt kommer klimat och miljö till godo genom exempelvis forskning, satsning på förbättrad kollektivtrafik, satsning på fordon som ej ger negativ miljö- eller klimatpåverkan etc.

Undersökningar visar att allmänheten, väljarna, känner stor oro för klimatförändringar och andra miljöfrågor. Liberalerna framstår knappast som aktiva på miljöområdet. Att vara ett parti som satsar på miljö- och klimatfrågor betyder lyckligtvis inte att vi måste bli som Miljöpartiet, men att ha en tydligare agenda i klimat- och miljöfrågor vore framsynt både för saken i sig och för att frågan är så angelägen för väljarna.

Sverige har velat och vill gärna framstå som ett föregångsland på miljö- och klimatområdet. Tyvärr är så inte fallet – snarare finns det många länder som nu gått förbi oss inte minst vad gäller forskning och utveckling av mer miljö- och klimatvänliga tekniker. Dylika forsknings- och teknik-satsningar har inte bara positiva miljö- och klimateffekter utan innebär samtidigt arbetstillfällen och på sikt ekonomisk vinst. Dagens regering har ganska långtgående mål vad gäller utsläpp och satsningar på icke fossila bränslen. Frågan är dock om målen är realistiska inom uppsatt tidsram och med vald metod: Skatter och avgifter på nära nog ”allt som rör sig”. Pålagorna med höjda skatter och avgifter påverkar endast användningen av fossila bränslen i ringa mån, särskilt som kollektivtrafikens brister gör att bilen blir lösningen för många att ta sig till och från arbetet. För många på landsbygden blir bilen ett måste om ingen kollektivtrafik finns. Således: Bilarna rullar trots höjda skatter.

Nuvarande regerings politik går sålunda ut på att fördyra och man hoppas därmed att användningen av en skadlig produkt minskar. Fördyringarna har benämningen miljöskatt eller miljöavgift, det vill säga är till för miljön. Tyvärr hamnar dessa pengar till stor del i statens kassa för att täcka olika underskott av olika slag. Ska pengarna komma miljö och klimat tillgodo måste de satsas på forskning och tekniker som ger miljö och klimatförbättringar. Det

talas visserligen om ”grön skatteväxling” men effekten härav har hittills varit liten. Även om vi liberaler tar upp miljöfrågor i vårt partiprogram bör inriktningen förtydligas och framstå som betydligt mer aktiv – vi måste nå ut till väljarna. Politiskt talas det mycket om frågorna, mål sätts upp men frågan är om satsningarna är tillräckliga. Detta är djupt oroande.

P3. Bara ett klimatmål

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig för bara ett klimatmål, ”Minskade koldioxidutsläpp”. Målen om höjd andel ”förnyelsebara” energislag och ökad energieffektivisering ska slopas. Ambitionsnivån för minskade koldioxidutsläpp inom EU ska höjas betydligt

EU har kommit överens om tre konkurrerade klimatmål:

1: Minskade koldioxidutsläpp
2: Höjd andel ”förnyelsebara” energislag
3: Ökad energieffektivisering

Bara mål 1 är viktigt för att stabilisera jordens klimat. Mål 2 kan hjälpa till i bästa fall eller, oftast, motverka huvudmålet. Mål 3 är självuppfyllande och helt onödig om man tillämpar prissättning för utsläpp som styrmedel.

Att föreskriva höjd andel förnyelsebar energi och energieffektivisering leder till en fördyring av klimatomställningen därför att marknadsaktörer inte får använda de mest kostnadseffektiva möjligheter att minska koldioxidutsläpp. Människors vilja att betala genom minskat välstånd och välfärd är begränsad. Genom att alltid favorisera kostnadseffektiva lösningar kan ambitionsnivån för minskning av koldioxidutsläpp höjas. Vidare orsakar många ”förnyelsebara” energislag stor miljöskada i sig, antagligen mest odlad biobränsle.

P4. Sveriges ekologiska fotavtryck

Lennart Perborg, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna vill verka för att statistik upprättas som visar alla de utsläpp som föranleds av svensk konsumtion

Vårt ekologiska fotavtryck måste minska inte minst vad gäller allt som vi importerar till Sverige för att konsumera. När vi talar om hur mycket utsläpp som vårt land åstadkommer mäter vi enbart utsläppen som sker i landet. Det ger en skev bild av vår andel av utsläppen. Det är viktigt att vi börjar mäta även de fossila utsläppen från det som vi importerar för inhemsk konsumtion liksom det som vi konsumerar under våra resor till andra länder för att få en korrekt bild av vår samlade klimat- och miljöpåverkan.

P5. Var försiktig med krav på ökad användning av biodrivmedel

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i punkt 56 av rapporten ”Grön liberal politik” ordet ”biodrivmedel” ersätts med ”ickefossila drivmedel”

Produktion av biobränsle tillhör de allvarligaste hoten mot biologisk mångfald. Massutdöendet vi är inne på nu håller på att bli det allvarligaste sedan 65 miljoner år. Det absolut nödvändiga jordbruket för matproduktion har en betydande andel i utdöendet på grund av omvandlingen av ekosystem. Vi har absolut inte råd att förstärka trycket på jordens viktiga ekosystem ytterligare. Det enda biobränsle som kan användas utan skadliga bieffekter är avfall och restprodukter. Men tillgången är begränsad och konkurrensen med övriga användningar (kemiska produkter, plast, med mera) ökar. Att tvinga fram en viss andel biobränsle kan leda till annat än restprodukter används med förödande effekt på världens ekosystem. Vidare finns det möjlighet att helsyntetisera bränsle med hjälp av hållbar elenergi, både ren väte som kolväten.

Om man vill undvika att man ställer krav som tvingar fram ytterligare miljöförstöring bör teknikneutralitet hävas fram. Ordet ”biodrivmedel” bör bytas ut genom ”ickefossila drivmedel”.

P6. Framtidens fordonsbränsle

Örjan Rosell, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att få till stånd ett forskningsprojekt för val av teknik för framställning av fordonsbränsle av biomassa
2. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att verka för att en utvärdering av lämplig tillverkningsteknologi görs för att därefter bygga en demonstrationsanläggning och om så är lämpligt förlägga anläggningen i anslutning till en fjärrvärmeanläggning
3. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att verka för att en utredning tillsätts för att utvärdera de ekonomiska förutsättningarna

I den utvecklingstrend av nya miljövänliga personbilar man kan se i dag, så framstår den s.k. laddhybriden som en stark kandidat till att bli den dominerande biltypen. Laddhybrider kan drivas från ett batteri eller från en förbränningsmotor. Rena elbilar, som drivs enbart från ett elbatteri, begränsas av att det tar tid att ladda upp bilbatteriet. Då laddhybriden också har en förbränningsmotor kan man alltid nå sin bestämmelseort och vänta med att ladda upp batteriet till t.ex. nästa natt. För att driva förbränningsmotorn i en laddhybrid behövs ett miljöanpassat bränsle, som inte ger något nettotillskott av koldioxid till luften. För konventionella bilar dvs. bilar med bara förbränningsmotorer behövs också ett miljöbränsle. Fordonsbränsle tillverkat av någon form av biomassa, t.ex. skogsavfall, är ett gott alternativ för att inte släppa ut fossil koldioxid. Ett lågt försäljningspris till konsument kan ge en snabbare övergång till miljöbränsle. En minskning av hotet mot klimatförändringar kan därmed få ett snabbare genomslag Vid tillverkning av ett sådant miljöbränsle får man ofta en stor mängd spillvärme. Kan man få avsättning för spillvärmen på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt, så får så man också en mer ekonomisk tillverkning av fordonsbränslet. En tillverkning av bränslet i närheten av fjärrvärmeanläggningar ger sådana möjligheter.

P7. Rena drivmedel tillverkade av koldioxid och vatten

Liberalerna Borlänge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** politik för energi och klimat baserade på rena drivmedel tillverkade av koldioxid och vatten utreds grundligt så att det om möjligt kan komplettera den nuvarande liberala energipolitiken

Liberalerna måste ha en egen unik politik för energi och klimat. För väljarna är dessa frågor av vital betydelse långsiktigt. Det finns en teknisk möjlighet att tillverka drivmedel med koldioxid och vatten som råvaror. Detta förutsätter dock att tillgången på elenergi ökar. Där utgör fjärde generationens säkra kärnkraft en viktig förutsättning.

För att kunna utnyttja befintlig infrastruktur för distribution är drivmedel i flytande form att föredra. Inga nya ”mackar” för biogas eller laddningsstationer för el behöver byggas ut. Metanol och dimetyleter kan tillverkas med koldioxid och vatten som råvaror. Bensindrivna personbilar kan modifieras för drift av metanol. Detta har redan använts till racerbilar. Dimetyleter kan ersätta diesel i lastbilar och bussar. Motorer för detta har redan utvecklats och provats. En energipolitik kan således utformas så att koldioxid hamnar i ett kretslopp och dess koncentration i vår luft inte ökar. Då stoppas även den globala uppvärmningen. Liberalerna föreslås grundligt utreda och om möjligt komplettera sin energipolitik baserad på den teknik som redovisas i boken ”Rena drivmedel av koldioxid” skriven av J.-G. Hemming och Bengt Lindhé år 2010.

P8. (Klimat)smarta flygskatter

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 8, andra och tredje meningen av rapporten "grön liberal politik" ska omformuleras så att den lyder: "Sverige ska driva på att flyget belastas på europeisk nivå och internationellt med en koldioxidskatt eller blir ålagd att köpa utsläppsrätter så att hänsyn tas för utsläpp på hög höjd. Även helsyntetiska och biobränslen bör belastas för klimateffekten av utsläpp på hög höjd."

Flyget ska som alla andra transportslag och alla andra verksamheter stå för sina klimatkostnader. Det är viktigt att ha enhetliga system över hela EU och helst över hela världen. Detta gäller speciellt flyget som är internationell till naturen. En flygskatt som är lika för alla avgångar inom ett stort område är inte miljöstyrande därför att den inta tar hänsyn till flygplanstyp, utlastning, bränsletyp med mera. Bättre skulle vara att verka internationellt för en koldioxidskatt eller ett system med utsläppsrätter där hänsyn tas till klimatverksamma utsläpp på hög höjd. En speciell flygfaktor mellan 1,5 och 3 krävs som kompensation. Även biobränsle eller helsyntetiska bränslen bör belastas med flygfaktorn minus ett. Differentierade start- och landningsavgifter är trubbiga instrument. De bör främst användas för att premiera lågt buller. Att ta med alltför många parametrar försämrar styrningen i önskat riktning. Dessutom kan biobränsle vara mycket miljöförstörande och bör inte främjas urskillningslöst.

P9. Vässade förslag för liberal klimat- och energipolitik

Pia Långström, Stockholm
Veronika Areskoug, Norrtälje
Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** klimat- och miljörapporten punkt 4 ges lydelsen: "Fler elbilar och olika former av laddhybrider kräver bättre laddmöjligheter. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas genom a) att staten bör ta ansvar för den nationella utrullningen av laddstolpar, b) att stödet till elbilar bör prioriteras framför biobränsledrivna bilar eftersom biobränslen inte leder till minskade utsläpp av koldioxid, inte på kort sikt i alla fall, c) att laddstolpar med sol- och vindenergi bör märkas som "prima förnybart"."
2. **att** klimat- och miljörapporten punkt 13 ersätts av två nya punkter med lydelsen: "Tack vare vattenkraften, kärnkraften och förnybar el har Sverige en effektiv elproduktion med små utsläpp av växthusgaser. Detta klimatsmarta och stabila energisystem ska värnas om och utvecklas. Sverige ska snabbt kunna tillvarata utvecklingspotentialen för vind- och solkraft och ta täten för realiseringen av smarta nät som är en förutsättning för en säker, tillförlitlig framtida energiförsörjning och framförallt för att upprätthålla kritisk energiproduktion vid oväntade situationer som innebär att nätet slås ut." "Eftersom biobränslen inte leder till minskade utsläpp av koldioxid, inte på kort sikt i alla fall, bör vind- och solenergi premieras och marknadsföras som "prima förnybart" samt tilldelas dubbelt så många certifikat som bioenergin."
3. **att** klimat- och miljörapporten punkt 14 ges lydelsen: "Välfungerande el- och energimarknader driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. All form av fossilfri elproduktion välkomnas och likvärdiga förutsättningar för alla fossilfria energislag ska gälla och främja nya aktörer med symmetrisk tillgång till information för att främja fri konkurrens. Utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs för att för att snabbt minska konsekvenserna av klimatförändringarna. En mer likvärdig energibeskattning ska gälla för alla koldioxidfria kraftslag."
4. **att** klimat- och miljörapporten punkt 15 ges lydelsen: "På fria fungerande energimarknader ska samma spelregler gälla för alla aktörer, gamla som nya, och principen att förorenaren betalar omfattar även externaliteter, som t.ex. kan uppstå i samband med en kärnkraftsolycka. Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå."
5. **att** klimat- och miljörapporten punkt 16 ges lydelsen: "Konsumentens ställning på energimarknaden och konsumentens möjlighet att reagera på elpriset måste stärkas genom a) att Sverige ska följa t.ex. Norges exempel med daglig rapportering av

förbrukningen till konsumenterna och att ansvaret ska ligga hos leverantören, b) att konsumenterna aktivt ska kunna få ta kontroll över sin plånbok, energikonsumtion och produktion genom den smarta elmätaren för att skapa medvetenhet och främja utvecklingen av aktiva konsumenter som bidrar till att balansera utbud och efterfrågan samt reagera på elpriset, styra konsumtionen, bidra till produktionen och balansera nätet samt realiseringen av smarta nät med hjälp av sol- och vindkraftsproduktion för en säker, tillförlitlig energiförsörjning, c) att konsumenter ska tillåtas dra en ledning över en fastighetsgräns för att på den marken kunna slå ihop sig med andra grannar, t.ex. lantbrukare, för en mindre vindkraftsinstallation för egen användning samt försäljning till nätet i väntan på avskaffandet av nätmonopolet."

6. **att** klimat- och miljörapporten punkt 17 ges lydelsen: "Export av fossilfri el till våra EU-grannar kan bidra till klimatomställning och ökad energisäkerhet. Utbyggnad av förnyelsebar elproduktion i form av sol- och vindkraft måste främjas genom förverkligandet av tillförlitlig, garanterad överföringskapacitet och omfattande investeringar som kopplar ihop havsområden för vind- och vågkraft med fastlandet för att möjliggöra export på den nordiska och europeiska energimarknaden och minskad den svenska sårbarheten."
7. **att** klimat- och miljörapporten punkt 18 ges lydelsen: "Reglerna för all småskalig förnyelsebar elproduktion som t.ex. installationen av solpaneler bör förenklas. Solpaneler på privata villatak ska i princip kunna sättas upp utan bygglov. Ett särskilt sol-ROT-avdrag införs samtidigt som nuvarande investeringsstöd avskaffas. Vindkraftsprojekt bör underlättas på liknande sätt inklusive en välfungerande tillståndsprocess samt möjligheten att dra en ledning över fastighetsgränsen för mikroproduktion."
8. **att** klimat- och miljörapporten punkt 19 ges lydelsen: "Allt fler fastighetsägare, inklusive offentliga verksamheter, väljer småskalig elproduktion i form av solpaneler på tak. Energiskatten ska i dessa fall beräknas utifrån anläggning och inte utifrån juridisk person förutsatt att elen som produceras också konsumeras på samma punkt. Detsamma bör gälla elproduktion från mindre vindkraftverk samt produktion av värme och varmvatten."
9. **att** klimat- och miljörapporten punkt 22 ges lydelsen: "Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar men inte genom ökad exploatering. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag. Vattenkraftens roll på den svenska energimarknaden ska successivt utvecklas till att främst balansera nätet som ett komplement till sol- och vindkraft."
10. **att** klimat- och miljörapporten punkt 24 ges lydelsen: "Kärnkraften behövs för klimatets skull och för att minska världens utsläpp vilket också lyfts av FN:s klimatpanel. En konsekvensanalys av vad stängningar av reaktorer betyder för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet behövs. En konsekvensanalys av risken och kostnaderna för de externaliteter som riskerar att uppstå i samband med en olycka eller spridning av radioaktivt avfall bör även tas med i beräkningarna i enlighet med förorenaren-betalar-principen."
11. **att** klimat- och miljörapporten punkt 25 ges lydelsen: "Forskning och utveckling på energiområdet ska främjas. Satsningar på forskning och innovation kring energilagring och batterier behövs. Utvecklingen av förnybar kärnkraft (fjärde generationens kärnkraft) ska främjas. Processindustrin står för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser, inklusive forskning och utveckling, för att minska utsläppen är viktiga. Riskerna med kärnkraft i de kritiska situationer som kan uppstå pga. klimatförändringarna är alldeles för höga och riskerar att förstöra hela vår livsmiljö när ekosystemet sätts i gungning, tipping-point, med svårhanterliga långvariga dominoeffekter som följd som i Tjernobyl och Fukushima. Med tanke på konsekvenserna om ett kärnkraftverk skulle utsättas för en terrorattack bör vi minimera risken genom en snabb omställning till fossilfria och radioaktivfria energikällor samt verka för säker förvarning av befintligt avfall som tar oväntade skeenden i beaktande."

Det är bra att Liberalerna inför landsmötet 2017 tar ställning för ett klimatsmart och stabilt energisystem i rapporten "Grön liberal politik: För en klimatsmart framtid" från Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp. Förslagen bör vässas ytterligare om Liberalerna på allvar satsar på ett hållbart samhälle, fria fungerande energimarknader, tillförlitlig och säker energiförsörjning, koldioxidfria utsläpp, neutral inställning gentemot olika fossilfria energislag, stärkt position för konsumenter och energiproducerande konsumenter (prosumenter) samt att närma sig EU:s energimarknad för att minimera effekterna av klimatförändringarna.

Energisektorn står för minst 25 procent av alla växthusgaser och Liberalerna bör prioritera en transformation av energisektorn. Det räcker inte att Sverige rankas som bland de bästa vad det gäller fossilfria utsläpp. Det är gamla meriter sedan oljekrisen under förra århundradet. Biobränsle leder inte till minskade koldioxidutsläpp, inte på kort sikt i alla fall, och därför bör vind och sol ses som prima förnybart samt prioriteras högre än bioenergi. Både den tekniska utvecklingen och klimatförändringarna går i rasande takt och i Sverige råder stiltje, framför allt vad det gäller möjligheterna att tillvarata vindkraftens snabba utvecklingspotential.

Vindkraftsmotståndet baseras på okunskap, lösa farhågor och myter sedan förra seklet som saknar grund genom snabb teknikutveckling, anpassning till miljö och samhälle, gedigen kunskap om hur vindkraftverk bör införlivas i miljön samt produktutveckling som tar hänsyn till ljud, fladdermöss, fåglar m.m. Ljudet från rotorbladen försvinner och blandas numera helt med lövprassel och andra naturliga ljud vid den optimala vindhastigheten 8–10 meter per sekund.

Soluppvärmt varmvatten och användningen av så kallad brun energi i vitvaror har också försvunnit från agendan, trots att det både innebär möjlighet till lagring och värmeproduktion. Det är dock en myt att lagring är avgörande för vind- och solkraft eftersom man enkelt balanserar nätet genom spara på hydrokraften och stänga dammluckorna vid överproduktion. Till skillnad från kärnkraft finns ingen startsträcka för att snabbt aktivera vattenkraften igen när efterfrågan ökar. Sveriges fina vattenkraftresurser innebär med andra ord att behovet av att lagra vind- och solkraft i batterier inte har någon större betydelse eftersom man kan balansera utbud och efterfrågan med vattenkraft.

Liberalerna bör främja konsumenternas position enligt EU:s energidirektiv om gröna konsumenter. Det räcker inte att vara första i världen med smarta mätare i 100 procent av hushållen. Ett decennium senare undanhålls svenska konsumenter fortfarande information, kunskap och möjligheter. Liberalerna bör tillåta smarta, gröna konsumenter i väntan på avskaffandet av nätmonopolet som är nödvändigt för att främja svensk export av vind- och solkraft till kolmarknader i EU.

P10. Avskaffa elskatten

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 19 av rapporten "Grön liberal politik" ska strykas i sin helhet
2. **att,** i händelse av att yrkande 1 inte bifalls, punkt 19 ges lydelsen: "Energiskatt på el är kontraproduktiv för omställningen mot ett hållbart samhälle. Elektrifieringen är det i dagsläge mest lovande sättet att minska förbränningsprocesser, som både bidrar till koldioxidemission samt utsläpp av direkt hälsofarliga ämnen. Energiskatten på el ska fasas ut genom en skatteväxling där utsläpp av koldioxid och andra miljö- och hälsofarliga ämnen beskattas mera", eller en annan formulering med samma andemening

Energiskatt på el är kontraproduktiv för omställningen mot ett hållbart samhälle. Elektrifieringen är det i dagsläget mest lovande sättet att minska förbränningsprocesser, som både bidrar till koldioxidemission och utsläpp av direkt hälsofarliga ämnen. Energiskatten på el gör det även mindre lönsamt med efterfrågestyrning genom att marknadens prissignaler i form av timpris på el inte slår genom till konsumenten i full utsträckning. Detta gäller framför allt tider med extremt lågt till negativt spotpris på el. Därmed blir den möjliga andelen sol- och vindenergi i elsystemet lägre. Det vore önskvärt att minska konsumtionsskatten på el och i gengäld öka skatten på koldioxidutsläpp samt andra förorenande ämnen. Det känns kontraproduktivt att finjustera i en i grunden miljövidrig skatt. Jag föreslår att hela punkt 19 stryks eller att den ersätts med förslaget om minskad eller slopad konsumtionsskatt på el.

P11. Förbättrad lagstiftning gällande reglerade vatten

Hendrik Andersson, Boden

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för förbättrad lagstiftning gällande våra reglerade vatten
2. **att** Liberalerna lagstiftar om fisktrappor i reglerade vatten

3. **att** Liberalerna ändrar lagstiftningen så att det blir tillåtet för staten att köpa upp och riva ut kraftverk som är av mindre betydelse

Miljön – vår vackra natur – och turismen är värd att försvara! Naturligtvis militärt, men även så att vi åter kan få fisk att stiga från Östersjön, upp i våra utbyggda älvar. Därför måste vi ställa krav på fisktrappor. Mindre vattenkraftverk, som egentligen inte har någon betydelse, borde staten få köpa upp och riva ut. Det är inte tillåtet enligt vår lagstiftning i dag.

Regleringen av vissa vattendrag kan dock av hävd eller andra goda skäl få fortvaro, så länge man tar hänsyn till fiskens spridning och fortplantning.

P12. Små kraftverk hotade

Stefan Grundemark, Södertälje
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det införs en rimlighetsklausul när det gäller pålagor som läggs på enskilda och mindre företag som går att åberopa av drabbade
2. **att** länsstyrelserna måste redovisa tydligt hur deras ambitioner ser ut och tydligt ange de miljömässiga vinsterna baser sig på vetenskapligt underlag och där också negativa konsekvenser måste anges

Tolkningarna av EU:s vattendirektiv hos länsstyrelserna i landet har möjligen blivit mer långtgående än direktivet i sig. Det förefaller som att alla mindre dammanläggningar i landet är hotade. Dels av rivning, eller stora åtgärder som riskerar att omöjliggöra fortsatt drift, och också på grund av dessa hot, omöjliggöra försäljning av sådana egendomar. Motivet sägs primärt vara att vandrande fisk som lax och ål med flera arter ska kunna ta sig förbi dammluckor och turbiner för sin lek och fortplantning. Och naturen ska återställas. Hur allvarligt fiskbeståndet påverkas av dammanläggningar verkar inte vara lätt tillgängliga fakta. Det talas också om bland annat vikten att bevara grundvattnet och vattenkvaliteten. Om det skulle hjälpa grundvattnet bli hjälpt av att dammarna i Sverige raseras. Vi har ju också vattenmagasin i alla dessa dammar.

Det finns ett mycket stort antal dammanläggningar totalt sett i Sverige. Enbart i Västergötland, möjligen i Västsverige, finns det 900 stycken. I ett riksbekant fall, Brevens bruk, en bruksmiljö som funnits sedan 1600-talet skulle bland annat elproduktionen behöva dras ner med en tredjedel, när man ansökte om att få byta turbiner i sin anläggning. Nu kommer de hotade dammarna i Brevens bruk bevaras, genom att bruksområdet nu byggnadsminnesförklaras. Av länsstyrelsen!

Men det finns många dammanläggningar runt om i Sverige. Självklart är det angeläget att vi inte förstör våra landskap för djur och växtliv. Men det måste också finnas någon grad av rimlighet när en myndighet, lägger långtgående krav på enskilda. Det kan handla om allt från dem som råkar ha en anläggning på sina ägor till energiproducenter.

Små vattenkraftverk finns det mellan 100 och 200 i landet. Tillsammans producerar de cirka 4 procent av vår elektricitet. Det motsvarar vad Göteborg gör av med. På andra håll, som till exempel i Åboholm, hotas en annan kvarndamm av rivning. Namn har samlats in för bevarande av denna miljö. När ett långtgående direktiv kring stora frågor som i de här fallet EU:s vattendirektiv lyfter fram vissa aspekter av miljön och där uppenbart andra konsekvenser, bortses ifrån, åtminstone i uttolkningarna, att en rimlighetsklausul ska kunna åberopas av dem som drabbas av dessa konsekvenser. Hur många kulturintressanta dammar i gamla bruksområden, kvarnar, elverk etc. står under akut hot av diffusa naturintressen som i gammal anda bara kör över enskilda?

P13. Undvik sol-ROT-avdrag

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 18, tredje (sista) meningen av rapporten "Grön liberal politik" ska strykas

Väl fungerande el- och energimarknader driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. Det gäller även småskalig elproduktion med solenergi.

ROT-avdrag är också en subvention som är marknadsstörande. Ett särskild sol-ROT-avdrag är därmed marknadsstörande och ska undvikas.

P14. Förenkla installation av solpaneler på egen bostad

Thomas Helleday, Täby

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att förenkla regler för installation av solpaneler på egen bostad

Tekniken går framåt och solpaneler kan i dag bidra till en stor del av ett hushålls energibehov. Att installera solpaneler är en stor investering för ett hushåll. Därför bör vi förenkla övriga regler för att sänka trösklarna. Ett sätt är att förenkla eller ta bort att man behöver bygglov genom t.ex. förändringar i plan- och bygglagen samt information till kommuner.

P15. Ökat investeringsstöd till solceller

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för ett stärkt och utökat investeringsstöd för solceller till privata enskilda, företag och offentliga inrättningar. Detta för att vi bättre kan möta framtidens behov och efterfrågan samt snabba upp omställningen till en förnybar energiproduktion.

Många hustak med sydlig riktning saknar fortfarande solceller. Sverige kan mer när det gäller att fånga upp och ta till vara energiproduktion som naturligt finns i vår närhet. Förutom solceller bidrar i dag särskilt vindkraften med ansenlig del av energiproduktionen. Den tekniska utvecklingen kring effektivare och billigare solceller fortsätter. Detta samtidigt som fordonsparken och kollektivtrafik trånar efter miljövänlig el. Kärnkraften hänger med ett tag till, där kan fjärde generationens kärnkraft bidra. Det som talar emot kärnkraftsel är minskad efterfrågan på icke förnybar energi. Vid produktionstoppar drar man i dag ner på vattenkraftsproduktionen, där har vi behov av att kunna lagra överproduktionen av elenergi, det är en av nutidens större forskningsutmaningar och framsteg sker.

Efterfrågan på förnybar elenergi (vind, sol, vatten och biobränsle) ökar. Det är betydligt trevligare att ladda cykel eller bil med förnybar el. Likaså inom t.ex. kollektivtrafiken kommer vi att se en teknikutveckling med längre körsträckor och t.ex. kontaktlös laddning via induktiv teknik. Behovet och efterfrågan med att kunna tillgodose en allt större eldriven fordonspark med förnybar energi kommer således att öka. Med rätt form av stimulansbidrag kan var och en bli mer aktiva och delaktiga med omställning till en miljövänligare energiproduktion. Enklast är för fastighetsägare att på taket montera solceller. Även tak på flerbostadshus, offentliga byggnader och företag kan med fördel kläs med solceller. Det ska vara mödan värt att investera, ett utökat investeringsstöd kan öka motivationen.

P16. Stoppa de privata sedelpressarna

Mattias Reinholdson, Lidingö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uppmanar riksdagsgruppen att begära en statlig utredning för att reglera elnätens avgifter i framtiden

Vattenfall har förlorat tiotals miljarder på huvudlösa affärer i Tyskland och Nederländerna. Och nu får elkunder i Sverige betala. På de orter där Vattenfall äger elnäten höjdes nättaxan i fjol med i genomsnitt 11,2 procent. Ellevio äger elnätet där jag bor och det företaget höjde sina nätavgifter med i genomsnitt 9,3 procent i fjol. Jag har genom att köpa energisparlampor och vattenkokare, börjat laga nästan all mat i mikron och spara ström på tusen andra sätt minskat min årliga elförbrukning från 2 100 kilowattimmar per år till mindre än 1 800 kilowattimmar och jag har bytt elleverantör. Men en stor del av vinsten har ätits upp av höjda elnätsavgifter. Så här kan bara monopolföretag göra.

Vi kommunpolitiker ansvarar också för några naturliga monopol, främst vatten, avlopp och sophämtning. Men här finns regler för avgifterna. En kommun kan bara debitera sin självkostnad och om sop- och vattenverksamheten gått med överskott i flera år, tvingas kom-

munerna att sänka avgifterna. För de allmännyttiga bostadsföretagen gäller att kommunerna bara kan ta ut en viss låg procent av det belopp, som man en gång i tiden investerade i verksamheten.

Den som har äger ett naturligt monopol som elnät har en riskfri verksamhet och ska inte kunna ta ut vilka priser som helst. Vad är räntan för en riskfri investering i dag? Två procent? Tre procent? Knappast mer, men Fortum kunde i fjol höja sina avgifter med elva procent.

Eftersom det inte finns några tydliga regler har elnätsföretagen alltid fått sin vilja igenom i tingsrätten när någon försökt stoppa orimliga prisökningar. Jag har inget utförligt förslag på vad som ska utgöra underlag för den ”ränta” som ett monopolföretag ska kunna göra på sina investeringar, men jag tror att minst nio miljoner elkunder (och de flesta väljarna i landet) i landet vill ha någon form av framförhållning för hur stora deras hushållskostnader ska vara i framtiden. Inget privat företag har rätt till en privat sedelpress.

P17. Avskaffa nätmonopolet för fria fungerande energimarknader

Pia Långström, Stockholm
Veronika Areskoug, Norrtälje
Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för att avskaffa nätmonopolet
2. **att** Liberalerna ska ta ställning för att avskaffa anslutningskostnaden, nätavgiften, för konsumenten
3. **att** Liberalerna ska vara drivande för att konsumenten fritt ska kunna välja ett energibolag, bland en mängd aktörer, för både nätanslutning och energiförsörjning som skickar en räkning som i övriga EU, i stället för nuvarande system med dubbla fakturor
4. **att** Liberalerna ska vara drivande för att den svenska energimarknaden ska närma sig den europeiska genom att EU-anpassa affärsmodellen och avskaffa anslutningskostnaden till nätet, nätavgiften, för konsumenterna och tillåta att trafikavgifterna finansierar nätet
5. **att** Liberalerna ska verka för en fungerande energimarknad som främjar fri konkurrens och stärker konsumenternas position genom att avskaffa nätmonopolet och finansiera anslutningsavgiften, nätavgiften, med trafikavgifter så att konsumenten slipper betala två gånger och fritt kan välja en enda leverantör bland en många olika energibolag
6. **att** Liberalerna ska verka för att öka Sveriges möjligheter att konkurrera på den europeiska marknaden med t.ex. export av förnyelsebar energi till länder som är beroende av kol genom att avskaffa nätmonopolet och göra det möjligt för svenska bolag att närma sig EU:s energimarknad utan onödiga barriärer eller handelshinder för att främja utveckling, innovation och fria, fungerande energimarknader

Liberalerna värnar om fria öppna marknader utan handelshinder som främjar konkurrens, utveckling och konsumenternas valfrihet. För att en fungerande energimarknad överhuvudtaget ska bli möjlig bör Liberalerna ta ställning för att avskaffa nätmonopolet och nätavgiften, det vill säga konsumentens anslutningsavgift till nätet, och tillåta att nätet i stället finansieras med trafikavgifter.

Det nuvarande nätmonopolet innebär att svenska konsumenter faktureras och betalar två gånger för energiförsörjningen och inte fritt tillåts välja ett energibolag som skickar en enda, begriplig räkning till hushållet som i övriga EU. En skev marknad urholkar konsumenternas position, plånbok och valfrihet.

Den svenska energimarknaden fungerar fortfarande bristfälligt och karakteriseras av kartellbildning, oligopol samt svårmanövrerade barriärer för att ta sig in och etablera sig på den svenska marknaden. EU har vid flera tillfällen ifrågasatt varför det är så svårt för små, nya aktörer att lyckas på den svenska marknaden. Etablerade giganter fortsätter att styra och ställa som de vill och kan främja egna intressen samt undvika att satsa på utveckling och innovation som bidrar till en hållbar samhällsutveckling och medvetna konsumenter.

Även ur det perspektivet är avskaffandet av nätmonopolet och anslutningsavgiften, nätavgiften, en knäckfråga. Trafikavgifter bör finansiera nätkostnaden precis som i övriga EU, vilket även stärker den fria konkurrensen och möjliggör fri handel.

Ytterligare ett starkt skäl till att avskaffa nätmonopolet är att det annars blir mycket svårt att anpassa den svenska energimarknadens affärsmodell till EU:s, vilket i praktiken innebär sämre, färre och dyrare valmöjligheter för svenska konsumenter i avsaknad av fri handel på en fri fungerande energimarknad.

Den nödvändiga anpassningen till EU:s energimarknad främjar export av förnyelsebar energi och eventuellt överskott av vind- och solkraft till länder som är beroende av kol. Det är dock en myt att lagring är avgörande för vind- och solkraft eftersom man enkelt balanserar nätet genom spara på hydrokraften och stänga dammluckorna vid överproduktion. Till skillnad från kärnkraft finns ingen startsträcka för att snabbt aktivera vattenkraften igen när efterfrågan ökar. Sveriges fina vattenkraftresurser innebär med andra ord att behovet av att lagra vind- och solkraft i batterier inte har någon större betydelse eftersom man kan balansera utbud och efterfrågan med vattenkraft.

Liberalerna verkar redan nu för att den svenska och nordiska energimarknaden ska närma sig den europeiska för att möjliggöra en fri fungerande marknad, säker och tillförlitlig energiförsörjning samt valfrihet för konsumenterna.

Det kräver dock avskaffandet av både nätmonopolet och anslutningsavgiften till nätet, nätavgiften, som i stället bör finansieras med trafikavgifter för att möjliggöra en fungerande, innovativ energimarknad med fri konkurrens som gynnar svenska konsumenters valmöjligheter och en hållbar samhällsutveckling.

P18. Elnätsbolagens ansvar för laststyrning

Anders Kjellström, Mölndal

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att Sveriges elnätsbolag tilldelas ansvar för att fördela lastinformation på sina distributionsnät för att på så sätt undvika onödiga investeringar som i belastar elnätskunderna

I en nära framtid kommer alla bilar vara eldrivna, då kommer alla i första hand ladda sina elbilar från bostaden. I vissa fal kommer det lokala elnätet bli överbelastat. Detta kan undvikas om elnätsbolagen förmedlar aktuell belastning på sina nätstationer så att elkunderna kan bli ”bra elnätskunder” genom att alla på samma nätstation inte laddar samtidigt. Detta kan med lite samarbete lösas med lite utveckling av ”smarta elnät”.

P19. Nordisk kraftkabel

Pia Långström, Stockholm
Veronika Areskoug, Norrtälje
Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att initiera och driva ett gemensamt initiativ för att förverkliga den kritiska och avgörande nya nordiska kraftkabeln som kopplar ihop Sverige och Finland genom att ansluta Gotland, Öland och Åland till varandra samt respektive fastland och därmed säkerställa en tillförlitlig energiförsörjning samt export- och importmöjligheter mellan grannländerna
2. **att** Liberalerna ska vara pådrivande för utveckling, uppgradering samt utbyggnad av kraftnätet och därmed möjliggöra en fri marknadsdriven snabb utvecklingstakt av vindkraft som tillvaratar nationella möjligheter för fossilfri förnyelsebar energiproduktion och export
3. **att** Liberalerna ska tillåta vindkraftsproduktionen att nå sin fulla potential på Gotland och Öland för att bidra till den nationella elproduktionen samt möjliggöra export till Finland med ett uttalat importbehov genom att investera i den avgörande kraftkabeln till fastlandet
4. **att** Liberalerna tar ställning för att tillåta en expansion av den nordiska kraftkabeln till övriga EU-länder i Baltikum och Östersjöområdet för energisäkerhet och import samt exportmöjligheter till kolberoende länder

Liberaler river barriärer för en hållbar innovativ framtidsutveckling med fria fungerande energimarknader och frihandel med EU. Energisektorn står för minst 25 procent av alla växthusgaser och transformationen brådskar. Det krävs investeringar för att utveckla kraft-

nätet och trygga en tillförlitlig, säker energiförsörjning och låta aktörer tillvarata vindkraftens snabba utvecklingspotential. Det är dålig affär – för klimat och ekonomi – att fortsätta låta ren, fri energi blåsa bort.

Gotland och Öland har fina outnyttjade vindresurser och Åland siktar på att bli helt självförsörjande. Stoppklossen rör dock fortfarande transportkapaciteten eftersom den kritiska kraftkabeln som behövs för att koppla ihop öarna med fastlandet saknas och försenas på båda sidor om Östersjön.

Finland är en naturlig samarbetspartner med en liknande energimarknad, samhällsstruktur samt behov. Även Finland klappar sig själv på axeln för att man redan nu når utsläppsmålen för koldioxid, och Sverige lever på gamla meriter från förra århundradets oljekris.

Det råder med andra ord stiltje runt Östersjön samtidigt som den tekniska utvecklingen och klimatförändringarna går i rasande fart. Vindkraftsentreprenörer trampar frustrerat vatten när de endast tillåts nagga potentialen i kanten pga. infrastrukturbarriärer och handelshinder. Östersjöregionen har nytta av en marknadsdriven, snabb utvecklingstakt som tillvaratar gemensamma möjligheter för fossilfri förnyelsebar energiproduktion samt export och import. En nordisk kraftkabel inverkar positivt på ekonomin, miljön, klimatet och samhället genom att minska effekterna av klimatförändringarna, beroendet av energiförsörjning från andra källor samt bidra till en levande skärgård, innovation, ny industri och jobb. Ett samarbete minskar riskerna och kostnaderna samt ökar tillförlitligheten, säkerheten, kunskapen och möjliggör skalekonomier. Eventuellt vindkraftsmotstånd baseras på okunskap och lösa farhågor sedan förra seklet som nu saknar grund tack vare snabb teknikutveckling, anpassning till miljö och samhälle, gedigen kunskap om hur vindkraftverk bör införlivas i miljön samt produktutveckling som tar hänsyn till ljud, fladdermöss, fåglar m.m. Ljudet från rotorbladen försvinner och blandas helt med naturliga ljud vid den optimala vindhastigheten 8–10 meter per sekund. Det är en myt att lagring är avgörande för vindenergi eftersom man enkelt balanserar nätet genom spara på hydrokraften och stänga dammluckorna vid överproduktion. Till skillnad från kärnkraft finns ingen startsträcka för att snabbt aktivera vattenkraften igen när efterfrågan ökar. För Sveriges del innebär det att man kan balansera utbud och efterfrågan med vattenkraft samt tack vare den nordiska kraftkabeln, exportera och importera prima förnybar vindenergi.

Nästa steg bör vara att koppla ihop den nordiska kraftkabeln med Baltikum och övriga EU-länder runt Östersjön, som går i bräschen för en prima förnybar och energioberoende framtid samt energisäkerhet.

P20. Smarta elnät

Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att Svenska Kraftnät åläggs att ta emot och distribuera den el som produceras
2. **att** Liberalerna ska verka för att regelverket för att elnäten moderniseras så att smarta elnät ingår i minimiutbudet och att regelverken i fortsättningen inte bromsar samhällsutvecklingen
3. **att** Liberalerna ska verka för att vattenkraften i allt större utsträckning används som balanskraft i det svenska energisystemet

Omställningen från fossilt till förnybart är här, liksom omställningen till ett decentraliserat energisystem med många små producenter. Det enda som sackar efter är Sveriges lagstiftning och nationella styrning, som är gammaldags. Svenska Kraftnät välkomnar nya aktörer att ansluta sig gratis så länge det finns kapacitet att ta emot den nya energimängden. Om kapacitetsbrist är vid handen är det upp till den nya leverantören att även bekosta kapacitetsutbyggnaden hos Svenska Kraftnät. På vilket sätt gynnar detta omställningen? Finns exempel där Svenska Kraftnät inte var intresserad av att distribuera ytterligare 1 TWh fossilfri el ”producerad” i södra Sverige på grund av kapacitetsbrist. Elnäten i Sverige är monopol och deras miniserviceutbud måste därför regleras via statlig styrning. Vi är nu inne i ett paradigmskifte där många mikroleverantörer påskyndar övergången till helt fossilfri elproduktion. Detta kräver dock ”smarta” elnät annars bromsas utvecklingen. Försök pågår på olika håll där även lagrad energi i elbilar ingår i det lokala elnätet – det vill säga inte bara laddning utan att även tillföra nätet el lokalt. Många små mikroproducenter producerar el intermit-

tent liksom vindkraftsparker och solcellsanläggningar. För att ta vara på denna produktion och samtidigt tillförsäkra konsumenterna en stabil elleverans krävs ett självreglerande system där ”balanskraft” ingår. I Sverige är vi lyckligt lottade med en stor del av elproduktion från vattenkraft, en ypperlig ”balanskraft” (kärnkraft är inte lämplig som balanskraft av väl kända skäl). Låt oss därför se till att spara uttaget av vattenkraft när sol och vind levererar. Sveriges utveckling har under lång tid gynnats av tillgång till billig energi – låt oss fortsätta på den vägen men nu moderniserad till fossilfri. Det gäller att anpassa hela infrastrukturen, över tid, för ett fossilfritt energisystem i Sverige. Då måste användningen av vattenkraften styras upp liksom Svenska Kraftnäts agerande och inte minst de lokala elnätsbolagen (monopolbolag).

P21. Energimätning för energisparande i smarta elnät

Örjan Rosell, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att verka för införande av timbaserad elenergimätning och informationsöverföring av priset på elenergi till elkonsument

Elpriset varierar både efter vilken tid på dygnet det är och vilken tid på året. Priset på el avspeglar tillgång och efterfrågan. I dag sätt det ett pris på el för varje timme av elproducenterna. Om en del av elförbrukningen kan styras till de tider då priset är lågt, dvs. då tillgången på el är störst, så får man en utjämning av elförbrukningen över tiden.

En jämnare elförbrukning minskar både driftskostnader och kapitalkostnader för de elproducerande anläggningarna och för elkraftsnätet. Samtidigt kan koldioxidutsläppen minskas.

För att hushåll och företag ska kunna flytta sin elkonsumtion till tider med lågt elpris och få ekonomisk vinning av det, så behövs två saker:

1. **En** elenergimätning med timdebitering. Mätningen ska ske både för konsumerad energi och för producerad ”egenenergi” (från t.ex. solceller), som då kan säljas ut på elkraftsnätet.
2. **Information** om pris för innevarande timme och prognoser för de närmaste kommande timmarna. Informationen kan sändas till hushåll och företag med ett IT-system och dels presenteras på en display och dels ges som insignal till automatiska energistyrsystem.

Timbaserad elenergimätning kombinerad med on-line prisinformation ger möjlighet att skapa s.k. ”smarta” elnät, för energisparande elkonsumtion och för lokal energiproduktion. Hushåll får också ett ekonomiskt incitament, genom att de kan styra sin elkonsumtion till tider med lågt pris.

P22. Standard för nettodebitering vid småskalig energiproduktion

Örjan Rosell, Västerås
Carl-Åke Utterström, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att arbeta för en standardiserad nettodebitering av levererad elenergi vid småskalig energiproduktion

Formerna för nettodebitering och beskattning av elenergi vid småskalig energiproduktion har diskuterats under en längre tid. Vissa har förordat att nettodebiteringen ska utgå från att en levererad kilowattimme balanseras av en inköpt kilowattimme. Det skulle t.ex. kunna medföra att en levererad kilowattimme under sommar halvåret (säg till ett pris av 0,75 kronor) skulle balansera av en inköpt kilowattimme under vinterhalvåret (säg till ett pris av 1,30 kronor). Det innebär att man får en oreglerad subvention förutom de stora subventioner av vindkraft och solel, som redan finns i dag. Hur beskattningen energin ska ske är problematisk vid denna metod. En mer hållbar och verklighetsnära metod för nettodebitering utgår från att energipriset vid leverans respektive vid inköp används och får ligga till grund för debiteringen. Metoden medför en följsamhet till gällande energipriser. Inköpt och levererad energi ska också beskattas och med priset som bas utgör inte detta något oöverstigligt problem.

I dag finns elleverantörer som använder priset vid nettodebitering och de får även beskattningen att fungera. Detta borde kunna utgöra en standard för all nettodebitering för alla elleverantörer.

En standard skulle kunna se ut som följer: När en kund (småskalig elproducent) köper el från en elleverantör betalar kunden elpris, energiskatt och moms för alla kilowattimmar som kunden köper. När kunden säljer el till elleverantören får kunden betalt för elpris, samt belopp motsvarande energiskatt och moms, dvs. kunden får betalt enligt samma prissättningsprincip som kunden betalar för elen. Varje månad får kunden en elräkning där elleverantören först debiterar kunden för den el kunden köpt inklusive energiskatt och moms. På elräkningen finns det också en del som redovisar vad kunden får betalt för den el som kunden sålt till elleverantören. Vissa månader producerar kunden el till ett värde högre än värdet på den el som kunden köpt. Då blir det ett tillgodo som kunden kan utnyttja för att betala sina elräkningar de månader som kunden köper mer el än vad den producerar.

Notera att det handlar om ett ”värde”. Det är alltså pengar som elleverantören nettodebiterar, inte kilowattimmar. Det innebär att kunden alltid betalar energiskatt för alla kilowattimmar som används.

P23. Förbjud import och export av förbränningssopor

Jimmi Jonsson, Växjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för ett förbud av import och export av förbränningssopor
2. **att** Liberalerna verkar för att materialåtervinning prioriteras framför energiframställning

Sverige importerar stora mängder förbränningssopor till energiåtervinning. 2015 var mängden 2,63 miljoner ton. Största exportörer till Sverige var Norge, Storbritannien, Nederländerna, Finland, Irland och Danmark. Soporna förbränns i Sverige och askan återtransporteras till exportlandet.

Problemet med detta förfarande är att man åsidosätter materialåtervinning samt att transporterna genererar koldioxidutsläpp. Andel av de svenska hushållens sopor som går till förbränning utgör i dag 51 procent. Även redan sorterade sopor, t.ex. plaster, går i dag till förbränning, där de kan likställas med fossilolja. I dag går 20 procent av insamlad plast till förbränning. Materialåtervinningen har gått ner med 14 procent mellan 2012 och 2014.

Våra sopor har i dag blivit attraktiv handelsvara till fjärrvärmeverk och utgör för många kommuner en viktig råvara. Detta kan ur miljöperspektiv inte vara godtagbart. Prioritering måste vara materialåtervinning och inte energiproduktion.

Vi i Gröna liberaler Kronoberg anser därför att det behövs ett förbud mot import och export av förbränningssopor, och att materialåtervinning prioriteras framför energiframställning.

P24. Kärnkraft bra för biologisk mångfald

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 24, sista meningen av rapporten ”grön liberal politik” ska kompletteras så att den lyder: ”... för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet och biologisk mångfald behövs”.

Kärnkraftens delavveckling riskerar att leda till ökad användning av biomassa bredvid ökad användning av fossilgas. Odlad biomassa tillhör de största hoten för biologisk mångfald, såväl i Sverige som, kanske i ännu högre utsträckning, globalt. Därför bör även konsekvenser för den biologiska mångfalden i Sverige och i världen tas med i beaktandet i en utredning om konsekvenser av kärnkraftverks förtidsstängning.

P25. Solidarisk och resurshushållande energipolitik

Peter Olevik Dunder, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för solidarisk och resurshushållande energipolitik

Kärnkraften producerar i Sverige årligen cirka 60 TWh el och vattenkraften ungefär lika mycket. Totalt produceras i Sverige cirka 150 TWh el per år. Sverige som helhet har ett

överskott som kan komma att bli större när ytterligare 18 TWh förnybar elproduktion ska subventioneras in i systemet fram till 2030, en kostnad som påförs samhället. Fördelningen av produktion och förbrukning över landet leder till utbyggnadsbehov av kraftnätet, också det en kostnad. Sverige har också kärnavfall från dagens och gårdagens kärnkraft. Nuvarande system för att ta hand om detta är att förbereda slutförvar i oöverblickbara 100 000 år. Med 4:e generationens kärnkraft skulle lagringstiden kunna minskas till under 1 000 år och mer energi utvinnas. Sverige bör därför satsa på forskning och utbyggnad av 4:e generationens kärnkraft av solidaritet med kommande generationer och för att hushålla med jordens resurser. Platser för anläggning av nya verk kan vara samma som dagens verk varvid kraftnätet heller inte behöver byggas ut ytterligare och subventioner av mer elproduktion kan som en positiv bieffekt sparas in.

P26. Långtidslagring av energi

Örjan Rosell, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att få ett forskningsprojekt startat med inriktning på att få fram en ekonomisk metod för att långtidslagra energi
2. **att** landsmötet ger partistyrelsen i uppdrag att få en demonstrationsanläggning byggd för utprovning av metoden

Energikällorna vindkraft och solkraft levererar energi helt utifrån väderförutsättningar. Speciellt för solkraft, så får man som mest energi under sommarhalvåret och minst under vintern, när energibehovet är som störst. Det finns alltså ett önskemål att långtidslagra energi från sommaren till vintern. De existerande metoderna för att lagra energi under längre tid (t.ex. Batterilager, Pumpstationer vid vattenkraftverk etc.) är i dag inte speciellt ekonomiska. Den forskning, som finns, behöver accelereras, för att möta samhällets behov av energi under alla tidpunkter på året, dvs. den s.k. effektbalansen måste säkerställas.

Motionen ersätts av den aggregerade motion P26.

P27. Tillståndsprocessen för vindkraftsprojekt: från propp till propeller

Pia Långström, Stockholm
Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att avskaffa kommunernas vetorätt
2. **att** Liberalerna ska verka för lagstadga att kommunerna inte får lägga in veto för projekt i områden som kommunen pekat ut i översiktsplaner eller som avsatts som riksintresseområden för vindkraft
3. **att** Liberalerna ska tillåta att identifierade och utpekade riksintresseområden och områden för vindkraft i översiktsplaner ska innebära att projektörer är garanterade tillstånd att bygga vindkraft, endast villkoren för hur samt antal verk och vindparkens utformning ska kunna diskuteras som i andra länder
4. **att** Liberalerna ska verka för att motiveringar för avslag ska kunna motiveras med vetenskapliga fakta, evidens, och att samma krav på vetenskaplighet ska ställas på de prövande myndigheterna som på projektörerna
5. **att** Liberalerna ska driva fram en förordning där kriterierna för samråd skrivs in för att säkerställa att alla parter, inklusive länsstyrelserna med uppdrag att granska samråden, aktiv deltar i och för rundabordssamtal tillsammans för att hantera frågetecken samt modifiera detaljer som placeringen av och antalet vindkraftverk
6. **att** Liberalerna ska tillåta att vindkraftsprojektörer kompenseras finansiellt om tillståndsprocessen förhalas, på liknande sätt som byggbranschens förseningsviten, eftersom projektören förlorar mer pengar ju längre tiden går och projektet riskerar att bli irrelevant även om det blir godkänt eftersom teknikutvecklingen går i rasande takt

Vindkraftslagen som trädde i kraft 2006 visade att regeringen hade ambitioner att tillvarata vindkraftens snabba utvecklingspotential genom att förändra tillståndsprocessen för vindkraftsbyggnationer. Tyvärr fick det motsatt effekt och tillståndsprocessen går nu ännu långsammare, men det är lättare att hitta finansiering. Vindkraftsprojekten förhalas och stoppas

ofta genom kommunalt veto. Trots etableringen av vindkraftsamordnare 2006 är problemet fortsatt bristfälligt samarbete mellan aktörerna. Nu, drygt tio år senare, visar Statskontorets utvärdering (http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2016/201617.pdf) att hindren kvarstår i form av oklarheter och godtycklighet i tillståndsprocessen. Det gäller både länsstyrelserna, som godkänner större vindkraftsprojekt, och kommunerna som dessutom har vetorätt. Rapporten lyfter även fram okunskap hos både beslutsfattare och intressenter som ett bestående problem. I dag baseras avslagen på lösa farhågor, som ofta saknar grund.

Sverige saknar fortfarande tydliga och tillförlitliga spelregler, beslutsprocesser, ansvarsfördelning och acceptans för vindkraft som en konkurrenskraftig produkt. Det behövs adekvat planering, samråd och evidensbaserade beslut. Vindkraftsprojektörer ska kunna förlita sig på att identifierade riksintresseområden och områden för vindkraft i översiktsplanering innebär att projektörer får byggnadstillstånd som i andra delar av världen. Samråden ska gälla hur projektet realiseras, inte om. I Sverige är risken hög för avslag även i utpekade områden, vilket innebär att projektörer kastar pengarna i sjön. Länsstyrelserna som tillståndsgivare bör aktivt delta i samråden tillsammans med alla berörda parter enligt den välbeprövade rundabordsmetoden innan ansökningarna går på remiss och sammanställs av miljöprövningsdelegationen. Beslutsprocessen är skev när länsstyrelserna inte deltar utan endast granskar tillståndsprocessen, trots att länsstyrelserna själva godkänner större projekt. Aktuell fakta bör ligga till grund för beslut och motiveras med vetenskapliga bevis, inte rykten eller myter. Okunskapen saknar grund tack var den snabba teknikutvecklingen med anpassning till både miljö och samhälle. Hänsyn tas till ljud, fladdermöss och fåglar i produktutvecklingen. Det finns gedigen kunskap om hur vindkraftverk bör införlivas i miljön. Ljudet från rotorbladen försvinner och blandas numera helt med lövprassel och andra naturliga ljud vid den optimala vindhastigheten 8–10 meter per sekund. Samma krav på vetenskaplighet ska ställas på både projektörer och prövande myndigheterna.

Liberalerna bör vara drivande för realiseringen av en marknadsdriven fossilfri energimix med reell fri konkurrens och en mängd produkter och aktörer. Annars blir förlorarna entreprenörerna, konsumenterna, miljön och den innovativa hållbara samhällsutvecklingen. Genom att åtgärda en haltande tillståndsprocess kan Liberalerna verka för att riva ett litet men avgörande hinder för fria fungerande energimarknader.

P28. Gör återvinning lika enkelt som att kasta sopor

Veronika Areskoug, Norrtälje
Pia Långström, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att alla kommuner ska hämta förpacknings- och returpappersåtervinning vid alla hushåll på samma villkor som de hämtar övrigt avfall.

Många är vi i Sverige som på grund av tidspress, ointresse, brist på transporter, utrymme, fysisk styrka eller kunskap inte deltar fullt ut i kommunala återvinningsprogram. Andra kämpar på med bagageluckan full av läckande mjölkkartonger, eller cyklar nedtyngda av kassar med återvinning. Någon ekonomisk återspegling av arbetet och besväret finns knappast, Man förutsätter att personer med miljöintresse ska utföra arbetet frivilligt. Återvinningsprogram är en förutsättning för ett hållbart samhälle, och bidrar till både ekonomi och natur.

Genom den så kallade avfallsförordningen från 2011, som alliansregeringen beslutat om, har hushåll och företag en skyldighet att lämna sina förpackningar och tidningar till återvinning. Företag som säljer en produkt är skyldiga att se till att du kan återvinna. Det är alltså faktiskt olagligt att inte återvinna.

Detta för att säkerställa att kommande generationer får ett gott liv. Läs avfallsförordningen här: www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/avfallsforordning-2011927

I ett samhälle som strävar efter att bli fossilfritt, ska man inte behöva köra bil för att ta hand om sina sopor! Och alla medborgare ska få förutsättningar att följa lagen. Alla kommuner i Sverige bör vara skyldiga att hämta återvinning vid hushåll på samma villkor som de hämtar sopor, genom så kallade ”curbside pick-up”-program (hämtning vid uppfarten) för att uppnå ett fullt deltagande i återvinningsprogram på ett så enkelt och smidigt sätt som möjligt för medborgarna. Många kommuner har redan framgångsrika sådana program. Fri-

het kommer med ansvar, och att hantera sitt avfall på ett ansvarsfullt sätt som minimerar skadan på resten av samhället bör inte vara förhandlingsbart.

Det spelar ingen roll om en kommun väljer att låta invånarna sortera hemma eller samlar allt till en mekanisk sorteringscentral. Det viktiga är att för den betalande medborgaren ska det inte vara krångligare att bli av med återvinningsmaterial på ett ansvarsfullt och miljövänligt sätt än det är att oengagerat och utan miljöhänsyn kasta allt till förbränning. Detta ska inte belasta kommuner ekonomiskt, då förpackningsproducenterna ansvarar för kostnaden. I nuläget försvinner avfallet utan extra kostnad och besvär för den enskilde och producenten om hushållet inte sorterar, medan återvinning är krångligt och krävande för många. På något sätt kommer hushållen att betala för att osorterat material transporteras bort, via skatt eller avgifter. Varför inte underlätta för att materialet förs till en återvinningscentral i stället för till en förbränningsanläggning?

P29. Delat ansvar för återvinningskedjan

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att det nuvarande producentansvaret förstärks med ett konsumentansvar
2. **att** Liberalerna arbetar med frågan hur en fraktionsavgift skulle kunna implementeras för detta ändamål

I dag har vi ett s.k. producentansvar som innebär att det är den som tillverkar en vara eller en förpackning som också har ansvaret att den kan återvinnas efter att ha förbrukats. Producentansvaret ligger t.ex. till grund för att återvinningsstationer fungerar och är tillgängliga samt att varan produceras av material som inte är mer hälso- eller miljöskadliga än nödvändigt och som kan omhändertas på tillfredsställande sätt. Producentansvaret bör rimligen finnas kvar.

Samtidigt befinner vi oss i och med detta i en situation där ansvaret är helt snedfördelat. Producenten ansvarar för att förpackningar och material kan återvinnas, men konsumenten ansvarar inte för någonting. Det är visserligen förbjudet med direkt nedskräpning, men det står helt fritt att som konsument fullständigt strunta i både god information och möjlighet till korrekt återvinning och i stället lägga allting i hushållssoporna som går till förbränning.

Vår genomsnittliga återvinningsgrad är i dag 73 procent enligt Naturvårdsverket. De nationella kraven från riksdagen är därmed uppfyllda men siffran kan förbättras. Dessutom är den ojämnt fördelad mellan fraktionsslagen, där plaster endast uppnår 45 procent. Den är också i hög grad ojämn mellan kommuner och i statistik från Avfall Sverige kan man utläsa att denna skevhet inte uteslutande beror på skillnader beträffande tillgänglighet och möjligheter till återvinning för den enskilda. Tvärtom finns flera exempel på kommuner där både tillgång till och nöjdheten med återvinningsverksamheten är god men där sorteringsgraden ändå är låg, och vice versa. Med andra ord är konsumentens egen attityd och vilja av betydande vikt.

Av denna anledning behöver vi därför klargöra och förtydliga konsumentens roll och ansvar i återvinningskedjan. Det är orimligt att ena sidan lyder under ett formaliserat ansvar medan den andra agerar helt på frivillighet och idealism. Det kan inte vara en rättighet att slippa ansvara för sitt eget avfall!

Ett sätt att avkräva ett sådant konsumentansvar skulle kunna vara att titta på en utökning av det pantsystem som i dag omfattar bl.a. aluminiumburkar samt pet- och glasflaskor. Genom att erlägga en särskild avgift för materialfraktionen så bär konsumenter på så sätt kostnaden för sin egen förbrukning. Om konsumenten sedan återvinner materialet på korrekt sätt fås avgiften tillbaka. Skulle man i stället välja att inte göra det så är avgiften förlorad och att betrakta som den miljökostnad ett sådant agerande skapar. Återvinningsgraden av aluminiumburkar ligger över 90 procent, bl.a. därför att det också skapar en sorts andrahandsmarknad för materialet där människor aktivt letar upp returburkar för att ta dessa till pantstation och få en liten slant.

P30. Öka andel av skyddade biotoper i Sverige

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska bekänna sig till målsättningen att minst 20 procent av Sveriges yta ska vara skyddad inom de närmaste åren
2. **att** Liberalerna verkar för att utreda möjligheten att använda Sveaskogs landegendom som kompensering för ägarna av marken med nybildade naturreservat

Vi befinner oss mitt i ett massutdöende som är så allvarlig som senast runt 65 miljoner år senan i slutet av krita. En huvudanledning är habitatförlust, det vill säga att mark omvandlas på så sätt att många organismer inte kan leva och föröka sig där. Trycket kommer ytterligare att förstärkas med klimatförändringarna. Organismer måste vandra för att hitta nya beboeliga områden. Men fragmenteringen av landskapet genom trafikleder, byar och städer och jordbruket försvårar detta. Fragmenteringen är även ett problem för egentligen livskraftiga stammar inom Sverige. Delpopulationerna inom de mindre fragmentiserade områdena kan ändå bli så små att den genetiska variationen inte är tillräcklig för att säkra överlevnaden.

Det behövs ett nät av mindre förändrade, skyddade, områden i hela Sverige för att upprätthålla den biologiska mångfalden. Skyddade områden måste även finnas i högproduktiva odlingslandskap.

I dag utgörs stora delar av naturreservaten av fjäll. Totalt är cirka 11 procent av Sverige skyddad i dag. En höjning till 20 procent skulle göra stor nytta. Givetvis skulle det kosta en del. Men markägarna skulle kunna kompenseras genom att föra över mark från statlig ägda Sveaskog till dem. Sveaskog äger i dag cirka 4 miljoner hektar produktiv mark. Det motsvarar cirka. 9 procent av Sveriges yta. Vinsten låg på runt 1,3 miljarder kronor per år.

För cirka 1,3 miljarder kronor per år skulle alltså den skyddade arealen i Sverige nästan kunna fördubblas och mycket av den biologiska mångfalden kunna skyddas. Väl anlagda pengar alltså.

P31. Kompensation till markägare för nyckelbiotoper

Lars Karlsson, Kinda

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet tillkännager för partistyrelsen sin mening om att ett regelverk bör utarbetas som säkerställer kompensation till markägare för nyckelbiotoper

I mars 2017 meddelade Skogsstyrelsen att myndigheten under en period ”pausar” inventeringen av nyckelbiotoper i norra Sverige (DN Debatt 9/3 2017). Inventeringar har under många år gjorts för att få bättre kunskap om var i skogslandskapet det finns biologiskt särskilt värdefulla områden. ”Pausen” motiveras bland annat med att tillämpningen av begreppet nyckelbiotop visat sig problematiskt eftersom inventeringsmetoder etc. utvecklats i södra och mellersta Sverige och sedermera inte kunnat användas längre norrut eftersom naturmiljön skiljer sig med bland annat stora områden med gammal skog vilket får stora konsekvenser för markägare. Beslutet att tillfälligt pausa nyckelbiotopsinventeringen har emellertid mötts av starka protester från miljörättsorganisationer och har därefter återupptagits.

Kärnfrågan om statens rätt att utan markägarens medgivande undanta skog från rätt till avverkning, vilket i praktiken blir följderna för en nyckelbiotop, är emellertid fortfarande olöst. Trots att skogsstyrelsen ända sedan 1990-talet haft regeringens uppdrag att inventera nyckelbiotoper på privat mark finns inget regelverk framtaget som säkerställer att markägaren kompenseras för det produktionsbortfall som nyckelbiotoper i praktiken innebär.

I dag finns det nyckelbiotoper som motsvarar cirka 1 procent av den svenska skogsmarken. De flesta är små, hälften är mindre än 1,5 hektar.

Skogsägare kan i dag få ersättning av Skogsstyrelsen för skydd av en nyckelbiotop. Då krävs att markägaren formellt via naturvårdsavtal förbinder sig biotopskydd, vilket sällan eller aldrig är vare sig praktiskt möjligt eller ekonomiskt försvarbart för mindre markägare. Om Skogsstyrelsen har inventerat ett område som en nyckelbiotop på din skogsfastighet, har du som skogsägare helt enkelt inget att säga till om och du kan inte bruka den delen av marken längre.

Det är ingen slump att ordet nyckelbiotop har blivit ett av de mest känsliga i miljörättsdebatten när så många enskilda markägare omfattas. Samtidigt har vi i Sverige, tack vara

nyckelbiotopsinventeringen, en unik möjlighet till ökad artrikedom, natur- och jaktturism tack vare en klok och vårdande inställning till biologisk mångfald i skog och mark. Problemet är att markägarna inte får någon kompensation för att fortsätta ett långsiktigt och ekologiskt skogsbruk.

Gällande Skogsstyrelsens investeringsstopp, som så tydligt belyser problematiken med ersättningsfrågan, kan man felaktigt få intrycket att beslutet handlar om ett rationellt och klokt myndighetsbeslut om att säkerställa icke beprövad metod för inventering av nyckelbiotoper. Inget är mer felaktigt. Fortsatt nyckelbiotopsinventering är en absolut nödvändighet för att leva upp till de nationella miljömålen, dessförinnan måste kompensationsfrågan till markägarna omgående lösas.

P32. Stärkt privat skogsägande

Liberalerna Västerbotten
Peter Sedlacek, Umeå
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **Liberalernas** riksdagsgrupp får i uppdrag att agera för ett ökat privat skogsägande i norra Norrlands inland, genom försäljning av delar av Sveaskogs produktiva skogsmark
2. **Liberalernas** riksdagsgrupp får i uppdrag att kräva förändringar i förslaget till nationellt skogsprogram så att ägande- och brukanderätten för skogsägare stärks

Just nu pågår ett statligt arbete för att ta fram ett nationellt skogsprogram. Under hösten 2016 skickade regeringen ut programförslaget på remiss. Förslaget är mycket omfattande och i vissa delar nydanande. Skogens olika värden för samhället lyfts fram. Det presenteras förslag kring såväl virkesproduktion, miljötjänster och kulturella aspekter på skogen i samhället.

Det är rimligt att ha en positiv inställning till huvuddelarna av programmet men det skulle kunna bli mer nyanserat vad gäller mångbruksplaner för skog. Förutsättningarna och behoven av detta är olika i tätbefolkade respektive glest befolkade områden. Programmet borde också lyfta potentialen i den forskning kring skogsbruk och virkesproduktion som redan finns i norra Sverige.

Programmet har dock utöver detta två grundläggande brister. För det första borde programmet ta upp åtgärder för hur det privata skogsägandet i norra Norrland kan öka. Något sådant finns inte med i dag. Statliga Sveaskogs dominans inom skogsbruket i norra Norrland är ett problem. Det lägger stora begränsningar på hur den lokala ekonomin kan utvecklas. För det andra borde programmet leda till att den lagliga ägande- eller brukanderätten förstärks så att den enskilde markägarens rätt att styra sitt skogsbruk säkerställs. Äganderätten av skog är hotad. Skogsägare är starkt påverkade av en mångfald av regler. Vissa av miljöskäl, andra av produktionsskäl. Detta likriktar skogsbruket och gör det sämre.

Med start 2002 drev statliga Sveaskog ett projekt, initierat av staten, som innebar att bolaget skulle sälja 10 procent av den areal som bolaget innehade 2002. Detta decentraliseringsprojekt är nu avslutet.

P33. Stärk äganderätten inom skogsbruket

Liberalerna Dalarna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** äganderätten i skogsbruket förstärks
2. **att** miljö- och produktionsmålen och dess tillämpning ses över så att skogsägare kan driva sitt skogsbruk som andra småföretag

Skogen har varit en viktig resurs för Sverige sedan urminnes tider och är så än i dag.

Förutom värme har den länge gett oss byggnadsmaterial och under de senaste hundra åren har industrin förädlat träråvaran till en mängd olika material vi är beroende av, pappersmassa som ger oss både tidningar, böcker och livsmedelsförpackningar, cellulosa i bindor och blöjor är några exempel. Nu pågår forskning för att hitta sätt att använda skogsråvara för att ta fram nya miljöriktiga och innovativa produkter, t.ex. för att minska vårt beroende av fossila energibränslen inom transportsektorn. Om skogen sköts rätt går vi skogsägare en

spännande framtid till mötes. Det har även visat sig att skog som växer binder koldioxid bättre än gammal skog, vilket då innebär att ett aktivt skogsbruk bidrar till att minska klimatförändringarna. Skogen är betydelsefull även för vattenrening och insektspollinering och är på så sätt nyttig för alla svenskar och rent nödvändig i ett samhälle som vill ha hållbart producerade och förnybara råvaror. Däremot måste vi sätta ner foten och bestämma oss för vad skogen egentligen ska vara. Ska den vara en kuliss för storstadsbornas fritidsnöjen eller ska den vara en möjlighet för landsbygden att fortsätta stärka sin näringsverksamhet, skapa arbetstillfällen och god ekonomisk tillväxt? I Dalarna, liksom i många andra län utanför storstäderna, finns det många små skogsägare som driver sitt skogsbruk som ett småföretag och lever av att bruka sin skog. Då måste det finnas möjligheter att göra detta på ett sätt som är bra både för skogen, miljön, samhället och skogsägaren.

De senaste årens miljö- och produktionsmål gör att skogsbruket blivit mer likriktat. Många skogsägare känner sig i dag trängda mellan dessa mål som inte alltid går ihop och dessutom upplevs äganderätten vara hotad, när så många parters olika intressen påverkar hur skogen ska brukas. Vem ska egentligen få bestämma över skogen? Som exempel kan man ta detta med att Skogsstyrelsen offentliggör anmälningar av avverkningar och Naturskyddsföreningen önskar ha rätt att överklaga dessa.

Givetvis ska allt skogsbruk ske på ett hållbart sätt men reglerna måste vara formulerade på så sätt att den enskilde skogsägaren inte lider ekonomisk skada och att äganderätten till den egna skogen inte inskränks.

P34. Privatisera industriskogen

Liberalerna Kronoberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att staten ger Sveaskog i uppdrag att avveckla en betydande del av sitt skogsinnehav, förslagsvis en miljon hektar under en tioårsperiod, i syfte att stimulera boende, fritid och sysselsättning på landsbygden och på köpet få en mer varierad skogsmiljö.

Staten äger genom Sveaskog 14 procent av Sveriges skogar. Sammanlagt rör det sig om 4 miljoner hektar, varav drygt 3 miljoner hektar är produktiv skogsmark. Bolaget beskriver sig som ledande på allt. Det finns positiva sidor med innehavet. Framför allt gäller detta miljötänkande, olika reservat med mera där staten ibland kan ha en speciell roll. Föra att klara finansieringen av detta kan det behövas produktiv mark, men behövs det över 3 miljoner hektar?

Den som bor nära Sveaskogs produktiva skogsmark vet vad det innebär. Skog som brukas högindustriellt. Täta planteringar av exakt samma träd som knappt en ekorre kan ta sig igenom. Röjning där allt fällt ligger kvar och endast älgar kan komma fram. Arbete med stora skogsmaskiner som kör rätt över gamla vägar och stigar och efter sig lämnar djupa spår av spår på en så kallad föryngringsyta. Detta sätt att bedriva produktionsskogar känns dödande för naturen och de människor som lever i närheten.

Landsbygden i Sverige blir mer levande om de stora maskinerna byts ut mot människor. Det behövs försörjning och sysselsättning på landsbygden. Naturen bör vara tillgänglig för människor och djur. De som bor på landet vill ofta äga en skogsbit. Det ger arbete, ved, jakt och friluftsliv. Om mer skog blev tillgänglig i olika storlekar för privatpersoner skulle det öka attraktionen att bo och bygga på landsbygden. Då skulle skogen också skötas på ett sätt som gör den intressantare och mer miljövänlig. Det behöver inte innebära att den totala skogsproduktionen minskar. Den kontinuerliga skötseln där en lokal skogsägare lägger sin tid i naturen är positivare i en helhet. En viss utförsäljning av mark sker från Sveaskog, men det behövs ett större grepp. I dag är det ofta tomter, hus man inte vill sköta eller väldigt udda objekt. Intresset för att stycka skogen i mindre enheter riktade mot privatpersoner bör undersökas. Effekten blir troligen fler boende på landsbygden, mer sysselsättning och intressantare natur att vistas i för människor och djur. Det finns inget motiv för att staten ska äga 3 miljoner hektar.

P35. Uppgradera ägardirektivet till Sveaskog

Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ägardirektivet till Sveaskog uppgraderas med innebörd att prioritera kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk framför det otidsenliga artutrotande kalhyggesbruket i syfte att öka skyddet av våra sista artrika skogar med höga biologiska värden

Sveriges skydd av artrika skogar med höga biologiska värden har halkat efter stort. Det nationella målet om levande skogar har inte prioriterats och kommer inte att uppnås enligt senaste rapport från Naturvårdsverket.

I enlighet med FN-konventionen om biologisk mångfald (CBD) som Sverige har undertecknat och bundit sig till (Nagoyaavtalet) ska minst 17 procent av ekologiskt representativa och väl sammanhängande nätverk av skyddas till 2020. Det är långt kvar innan vi når detta mål. Enligt forskarna bör målet vara cirka 20 procent för att vara långsiktigt hållbart (http://www.naturvardsverket.se/cbd).

61 procent av skogsytan i Sverige har kalavverkats de senaste 60 åren enligt Skogsstyrelsen.

Mellan 1960 och 2012 har 11,6 miljoner hektar slutavverkats, cirka hälften av den produktiva skogsmarksarealen (Riksskogstaxeringen från Sveriges lantbruksuniversitet)

Källor: Naturvårdsverket: ”CBD – Konvention om biologisk mångfald” (http://www.naturvardsverket.se/cbd). Miljömål.se: ”Levande skogar” (https://www.miljomal.se/Miljomalen/12-Levande-skogar/). Skogsstyrelsen: ”Mycket kvar att göra för att miljömålet Levande skogar ska nås” (https://via.tt.se/pressmeddelande/mycket-kvar-att-gora-for-att-miljomalet-levande-skogar-ska-nas?publisherId=415163&releaseId=1263315). ATL: ”Riksrevisionen granskar långsiktigt skydd av skog” (http://www.atl.nu/skog/riksrevisionen-granskar-langsiktigt-skydd-av-skog/).

Enligt Naturvårdsverket kommer Sverige inte att nå miljökvalitetsmålet ”Levande skogar” till 2020 med befintliga och beslutade styrmedel.

P36. En skärpt skogspolitik behövs

Nils Dahlbäck, Piteå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att artskyddsförordningen ska tillämpas inom skogsbruket. Rödlistade arter ska skyddas
2. **att** Liberalerna beslutar att verka för att Sveaskogs ägardirektiv ändras så att bolagets avkastningskrav kan sänkas
3. **att** Liberalerna beslutar att forskningen om hyggesfria skogsbruksmetoder ska ges ökade resurser
4. **att** Liberalerna beslutar att arbeta för att skogliga miljöer med höga naturvärden, s.k. kontinuitetsskogar, ska listas som biotoper med generellt skydd mot avverkning

Jag har tagit del av arbetsgruppens förslag till landsmötet om skogspolitik under avsnittet ”Renässans för naturvården”. Tankegångarna och slutsatserna är enligt min mening genomtänkta och väsentliga. Den svenska skogen och ett uthålligt och klokt brukande av denna är av största betydelse för vår framtida livskvalitet. Det gäller att beakta såväl miljö- och klimatmål som kraven på ett effektivt nyttjande av virkesråvaran. Från planta till planka. Avvägningen är inte helt lätt men måste diskuteras och medvetandegöras av samtliga aktörer och beslutsfattare inom det skogliga fältet.

Därför föreslås ovanstående tillägg till arbetsgruppens skrivning under rubrik ”Skogen”.

P37. Skogen och klimatet

Liberalerna Ulricehamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att klimataspekten förs in som ett tredje mål i den svenska skogspolitiken, jämställt med produktions- och miljömålen

Senare tids forskning visar att skogen har stor påverkan på jordens klimat. Växande skog binder koldioxid. När vi använder trä i stället för stål och betong minskar vi utsläppen av växthusgas. Samma sak när vi använder biodrivmedel i stället för fossila bränslen. Samma sak när vi använder textilmassa från skogen i stället för bomull eller oljebaserad råvara. Därför behöver vi utveckla skogspolitiken med klimatmål!

P38. Torka är också en naturolycka

Liberalerna Kalmar län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** miljöprogrammets punkt 41 utökas med meningen: "Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska ha ett ansvar att bistå kommuner vid torka."

Vattenförsörjning påverkas inte bara av miljöförstörelse, utan även torka. Klimatanalyser visar att det i framtiden generellt kommer att bli torrare i hela Kalmar län, framför allt under sommarhalvåret. Studier visar också att tillfällen med höga flöden och översvämningar till följd av skyfall kan komma att öka samtidigt som det kommer att bli stor risk för brist på vatten under sommarhalvåret.

När Öland med omnejd fick kritiskt låga grundvattennivåer år 2016, vilket bland annat ledde till att man tvingades transportera vatten via tankbilar över Ölandsbron, visade det sig att Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB) inte hade möjlighet att hjälpa till på samma sätt som vid exempelvis en översvämning. Detta eftersom "torka" inte definieras som naturolycka, till skillnad från "översvämning".

Vatten är vårt viktigaste livsmedel, och brist på dricksvatten bör betraktas som en krissituation.

P39. Plastsopor i haven ett miljöhot

Henrik Johansson, Örebro

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** till partiprogrammets punkt 4.1. "Miljö och klimat" även införa följande skrivning: "Nedskräpning i våra hav, sjöar och vattendrag är sedan flera år ett reellt miljöproblem. Många miljoner ton plast hamnar i haven varje år. Liberalerna ska stödja organisationer som arbetar för att synliggöra pågående eller begynnande miljöhot."

Nyligen kom jag i samspråk med en småbarnsfamilj, som likt mig stod och blickade ut över det öppna havet. Mamman i familjen sa: "Tror ni barnen kommer uppleva friska vatten och blåa oaser när de blir äldre?" Det blev tyst en längre stund. För egen del tänkte jag så det knakade, framförallt på varför jag inte omgående svarade jakande på frågan. Pappan svarade: "Jag hoppas verkligen det." Jag fann mig till slut och svarade: "Det måste vi verkligen jobba för."

Nedskräpning i våra hav, sjöar och vattendrag är sedan flera år ett reellt miljöproblem. Många miljoner ton plast hamnar i haven varje år. I Sverige har vi föredömligt satt fokus på frågorna, men betydligt mer måste till för att fler ska få uppleva våra vatten i framtiden. Insatserna handlar både om att minska mängden plast som hamnar i havet och att hantera den plast som redan hamnat där. Plasten i våra vatten är ett reellt miljöhot. Genom globala överenskommelser kan nedskräpningen av våra vatten minska, men Sverige måste gå i fronten för en nödvändig förändring. Vi är helt beroende av livskraftiga vatten. Svenska sportdykare, sportfiskare och andra som vistas på eller i vatten är inte sällan också de första som ser synbara förändringar på och under ytan. Inte sällan är det ideella föreningar städar stränder och därtill rapporterar in förändringar i den maritima miljön till länsstyrelser och miljövårdande myndigheter. Det är ett aktivt handlande som måste uppmuntras. Vi liberaler måste slå vakt om den maritima miljön och aktivt stötta organisationer som arbeta för att haven, sjöarna och vattendragen bevaras och skyddas. Liberalerna har en ambitiös miljöpolitik där vi bland annat vill främja Artdatabankens värdefulla arbete. Liberalerna behöver dock förstärka sin skrivning i partiprogrammet för att även omfatta haven, sjöarna och vattendragen. När allt kommer omkring handlar det om miljöansvar och vårt arv till kommande generationer.

P40. Plastpåsförbud

Peter Christensen, Karlskrona

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för ett plastpåsförbud i detalj- och mathandeln

Det är hög tid att vi ser över vår användning av plats i vår vardag. Många länder går lagstiftningsvägen för att på olika sätt minska användningen av plats i vår vardag.

Ex är användning av plastpåsar i handeln stor och ofta onödig, plastkassen man köper och stoppar matvaror i, den lilla plastpåsen som vi stoppar frukt i. I fruktdisken förpackas ofta även vissa varor med plast från början, ofta kanske helt i onödan. Dricksflaskan är av plast m.fl. varor. Detaljhandeln vill gärna att vi bär med oss en lite påse, ger reklam om var vi handlar, men var hamnar påsen när vi kommer hem, förmodligen direkt i soporna. Praktiskt, javisst, men förödande ur ett miljömässigt perspektiv, emballagen och alla dessa påsar hamnar allt för ofta inte där de ska vid återvinning utan i naturen. Plastpartiklar finns i haven och andra vattendrag och det ökar, det stör fortplantning m.m. Detta är människans verk. Dessutom är den plast vi använder en fossil produkt, och det finns bättre användning av en ändlig naturresurs än engångs plastförpackning.

Allt fler länder tar tag i och vågar ta beslut med att förbjuda användning av plastpåsar. Nu är det även dags för Sverige att fånga denna viktiga miljöfråga.

P41. Nationellt förbud mot engångsplastpåsar

Matti Welin, Växjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för ett nationellt förbud mot engångsplastpåsar

Plasten har ända sedan dess upptäckt varit ett av världens mest använda material. På grund av dess billiga pris och lättillgänglighet har ett av plastens primära syften blivit att användas till engångsartiklar. Ett resultat av detta är att en klar majoritet av allt skräp som återfinns i hav, på stränder och på land är just plast. Detta är förödande eftersom plast är ett ämne som inte är biologiskt nedbrytbart. All plast som någonsin har tillverkats finns i någon form kvar på jorden. I stället för att försvinna blir det till mikroplaster, som orsakar hälsorisker för både djur och människor. Under nedbrytningsprocessen frigörs även de miljögifter som plasten innehåller för att få egenskaper som konsistens och extra hållbarhet.

Exempel på plastnedskräpningens konsekvenser är att våra stränder förorenas vilket kräver arbete, tid och pengar för de drabbade kommunerna, att havsdjurs och fåglars magar fylls av plast vilket leder till förgiftning och svält, och till att vi människor får i oss plasten och miljögifterna via vår mat.

I flera analyser från Havs- och vattenmyndigheten och organisationen Håll Sverige Rent kan man se att just engångsplastpåsar är ett av de absolut mest förekommande skräpet. På grund av detta har många länder vidtagit åtgärder för att minska konsumtionen av plastpåsar, bl.a. genom prissättning och förbud. Detta har fått mycket positiva resultat ur både en ekologisk och ekonomisk synvinkel.

Att införa ett förbud mot plastpåsar leder till eftersträvansvärda resultat för alla tre hållbarhetsaspekter. Det bidrar också till att uppnå EU:s mål för alla medlemsländer att minska användningen av plastpåsar till 40 per person och år till 2025, och skapar förutsättningar för nya miljövänliga marknader att etablera sig. Chefen för FN:s miljöprogram UN Environment, Erik Solheim, säger i ett uttalande för Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet att han vill att politikerna ska reglera marknaden och att näringslivet ska göra bättre produkter när det kommer till miljön. Förbud mot engångsplastpåsar kan därför vara ett steg i rätt riktning. Därför anser jag att Liberalerna ska verka för ett förbud mot engångsplastpåsar.

P42. Plastpåsar inget problem i Sverige

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i punkt 30 av rapporten "Grön liberal politik" de sista två meningarna ska strykas

Plastpåsar är, liksom all annan långlivat plast, ett problem när de hamnar i naturen och, kanske allvarligast, i havet. Detta problem finns mest i länder med dålig utvecklad sophanteringssystem. Sverige tillhör lyckligtvis inte bland dessa. Det spelar inte någon roll för skadan om plastpåsen är tillverkad av fossila råvaror eller inte. Det är bara livslängden och följdprodukters giftighet som avgör. Vidare finns det många vetenskapliga undersökningar att alternativ till plastpåsen måste användas kanske orealistisk många gånger för att vara mindre skadliga för miljön. Det är fel att skjuta sig in på plastpåsar. Även som politisk symbol kan det vara kontraproduktiv om alternativ visar sig sämre i ett livscykelperspektiv.

Det är även kontraproduktiv med en särskild skatt på just fossil plast. Nerskräpning måste bekämpas med andra medel. Det är inte självklar att alternativ till plast är bättre i ett livscykelperspektiv. Givetvis bör de fossila råvaror för plast belastas med samma koldioxidpris som fossila bränslen. Förnyelsebara råvaror är inte alltid bättre än fossila. Samma problematik som för biobränslen gäller.

P43. Urinseparation

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att införa nationella försök med urinseparerande avloppssystem.

Utsläppen av näringsämnen till Östersjön är ett problem för havets långsiktiga fortlevnad och användningsområden. Döda zoner pga. syrebrist och intensiva blomningsperioder av hälsovådliga algarter är några av de konsekvenser som följer i fotspåren av att gödningsämnen läcker ut i Östersjön. Samtidigt upplever jordbruket på en del håll brist på precis sådana ämnen. Denna obalans kan och bör vi åtgärda.

En hel del har redan gjorts i våra vattenreningsverk såsom slam- och fosforutvinning ur fekalierester samt REVAQ-certifiering men det finns fortfarande behov av nya lösningar, bl.a. för att få en effektivare kväverening. Nuvarande biologiska metoder hinner med att rena mellan 60–70 procent kväve ur avloppsvattnen vid genomsnittligt flöde. Den siffran minskar vid onormalt höga flöden och den avskilda kvävgasen tas sällan om hand.

En lösning för bättre effekt är att utveckla avloppssystem där urinen skiljs från resterande avloppsvatten redan i klosetten. I och med att det inte blandas så undviker man att urinen bildar ammoniak vilket i sin tur gör det både enklare och mer kostnadseffektivt att utvinna värdefulla kemiska föreningar därifrån. Avlopp är nämligen inte skräp, det är en resurs som kan exploateras.

Ett exempel på restprodukt som går att separera från urin är urea, ett ämne som används på storskalig nivå för allehanda industriella behov samt i jordbruket som ett mycket potent gödningsmedel. Urea produceras i dag huvudsakligen syntetiskt i fabrik, men skulle i stället kunna komma från vår egen toalett, åtminstone som ett komplement.

Den här typen av teknik vinner alltmer mark och studier har visat dess potential i olika sammanhang (t.ex. Ledezma et al. 2016, Mbaya, Dai & Cheng 2017 samt Yao et al. 2017). Att skapa nödvändig infrastruktur för att omsätta systemet i tätbebyggelse kräver nationell investerings- och utvecklingshjälp till kommunerna, men det vi har att vinna kan vara väl värt dessa pengar; ett mer hälsosamt hav, möjlighet till avkastning på utvunna resurser samt en positionering som en miljötekniskt innovativ framstegsnation.

Till landsmötet 2015 avslog partistyrelsen en liknande motion med hänvisning till att man inte tror att en generell urinseparering är den mest kostnadseffektiva lösningen på problemet. Att däremot, som nuvarande motion yrkar, inleda försöksverksamhet i frågan, torde vara ett rimligt sätt just att utreda systemets effekt både avseende funktion och kostnad.

P44. Enskilda avlopp

Sara Gunnarsson, Karlstad

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för likriktade krav utifrån regionala förhållanden vid fråga om enskilda avlopp
2. **att** Liberalerna verkar för likvärdig bedömning mellan kommuner med liknande miljösituationer/skyddsnivåer

Det är viktigt för oss som liberaler att du som enskild bedöms utifrån de förutsättningar som existerar där du valt att bosätta dig. Förutsättningarna för dig som fastighetsägare med enskilt avlopp, skiljer sig om du väljer att bosätta dig vid Östersjökust eller vid Klarälvens strand. Detta är en rättvisefråga som berör flertalet hundratusentals fastighetsägare och kan bland annat ligga till grund att fastighetsägare självmant inte väljer att göra om sitt dåliga avlopp. I vetskapen om att de då eventuellt måste göra om avloppet utifrån standarder som inte är bästa anpassade efter den lokala miljösituationen. För att hantera detta problem måste vi ta fram riktlinjer som är anpassade efter de regionala förhållandena. Vi behöver även skapa likvärdighet mellan kommuner med liknande miljösituation/skyddsnivåer. Nationella bestämmelser är i många frågor bra, men när det gäller enskilda avlopp måste de regionala förutsättningarna avgöra kraven.

P45. Skydda Vättern som dricksvattentäkt

Anita Brodén, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna säkerställer ett skydd av Vättern som dricksvattentäkt
2. **att** Liberalerna verkar för en lagändring som hindrar Försvaret att använda Vättern som skjut och flygövningsområde

Rent vatten är vårt viktigaste livsmedel och tillgång till vatten en livsviktig fråga. Vi har hittills i vårt land levt i tron att vi alltid ska ha tillgång till vatten, t.o.m. obegränsad tillgång till dricksvatten. Så är det inte. Den alarmerande låga grundvattennivån i östra Sverige har fått många att inse allvaret.

Trots denna insikt fortsätter vi utsätta en av våra största dricksvattentäkter Vättern för orimliga risker.

I dag är det cirka en kvarts miljon människor som får sitt dricksvatten från Vättern. I Örebro län planeras en överföringsledning till ett flertal kommuner och det finns förutsättningar att förse Stockholm med omgivningar med rent vatten om Mälaren blir otjänlig. I stället använder vi en av Europas bästa vattentäkter som skjut- och flygövningsområde. Lagstiftningen gäller inte försvarsmakten trots att Vättern har vattenskyddsföreskrifter, är klassad som Natura 2000-område, är riksintresse för naturvård, friluftsliv och yrkesfiske och har flera skydd i miljöbalken. Livet och hälsan har satts på spel – ett högt spel!

P46. Genomför källsortering även av vatten

Bo-Göran Hellers, Lidingö
Mattias Reinholdson, Lidingö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uppmanar Liberalernas riksdagsgrupp att arbeta i lagstiftningsarbetet i de olika berörda utskotten i motionens andemening
2. **att** partiet informerar sina kommunpolitiker om sakfrågan och uppmanar dem att arbeta för ett källsorterat avloppssystem

Sverige har ett miljöparti, som går vilse i all välmening om livets villkor och lösningar. Dessa blir oftast småskaliga och rymmer ett mått av teknikfientlighet.

Liberaler har en teknikvänlig attityd också i miljöfrågor, vars lösningar kan ha vilket format som helst så länge de är effektiva.

För avlopp, ett flytande avfall, finns ingen källsortering. Vi lever med en blandteknik som infördes på 1800-talet. Denna har kompletterats med reningsanläggningar, som byggs ut efterhand med det ena steget efter det andra. Det så kallade gråvattnet som kommer från bad, disk och tvätt är relativt enkelt att rena och ger en mindre belastning på sjön eller havet när det släpps ut. Svartvatten kommer från toalettstolen och innehåller mycket näring som måste fångas upp innan det släpps ut i recipienten. Svartvattnet ger både rötgaser som kan driva fordon och gödningsmedel. För närvarande står läkemedelsrester från svartvattnet i fokus. Dessa ska destrueras i ytterligare ett behandlingssteg. Med en källsorterat system skulle reningen bli både enklare och effektivare.

För närvarande prövas system med åtskilda svart- och gråvattenflöden i Hamburg och hos oss i Helsingborg. Syftet är att uppnå enklare och effektivare återvinning med högre kvalitet,

samt en väsentligt lägre belastning på recipienten. I Hamburg prövas perspektivet att hela samhället byggs om till källsortering, även för avlopp. Det kommer att ta 50 år. Tekniken finns – för närvarande prövas ekonomin. Politiken bör driva på!

P47. Avsaltning av Östersjön

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** utveckla avsaltning av Östersjöns vatten.

Under de senaste två åren har grundvattennivåerna sjunkit kraftigt. Gotland men även ställvis på fastlandet har det blivit vattenbrist.

Östersjöns vatten är relativt saltfattigt jämfört med väster om Sverige.

För att avhjälpa olägenheterna med vattenbrist måste Sverige nu börja överväga avsaltning av havsvatten.

P48. Slamsugning av Östersjön

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för industriell slamsugning av särskilt utsatta delar av Östersjöns botten

Östersjön har sedan 1960-talet blivit mer övergödd och syrefattig. Det största hotet är kontinuerlig tillförsel av fosfor från jordbruk och hushåll. Den fosfor som finns på havsbotten kvarstannar tills den tas omhand.

Svår algblomning har under det senaste decenniet lett till dålig badmiljö och algerna är dessutom giftiga. När algerna dör sjunker de till botten med fosforn. Algerna är syrekonsumerande varför stora delar av Östersjöns havsbotten är död.

De kommunala reningsverken avlägsnar fosforn till 98 procent, men den fosfor som en gång tillförts Östersjön finns kvar i ett allt tjockare bottensegment.

Det har diskuterats syresättning av Östersjön på mekanisk väg, men det påverkar inte grundproblemet övergödning med fosfor och delvis även kväve. En möjlighet att rätta till missförhållandet är en storskalig industriell slamsugning av Östersjöns botten. Det erhållna sedimentet kan användas på land och till en början läggas i stora deponier under tak för att inte lakas ut. Materialet kan sedan användas för jord- och skogsbruk och på så vis minska användningen av handelsgödsel. Slammet blir således en resurs.

P49. Minska utsläpp av växthusgaser

Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att stoppa läckaget av växthusgaser från "störda" mossar och våtmarker

Omställningen till ett fossilfritt energisystem är viktigt för att reducera utsläppen av klimatpåverkande växthusgaser. Mossar och sankmarker som brukats behöver renoveras för att minska läckage av växthusgaser och återställa biologisk mångfald.

Cirka 20 procent av Sveriges totala utsläpp av växthusgaser kommer från "störda" mossar och våtmarker. Dessa dikades ut i gången tid i hopp om att skapa högproduktiv skogs- och jordbruksmark. Dessvärre visade det sig att detta var en felbedömning och att denna mark numera inte används till något. Till denna kategori hör även mossar där det tidigare har brutits torv för olika ändamål. Dessa störda mossar läcker i dag ut stora mängder växthusgaser. Länsstyrelsen i Jönköpings län har framgångsrikt tagit fram enkla metoder för att restaurera mossar och våtmarker och därmed stoppa utflödet av växthusgaser. Låt oss nu ta vara på denna kunskap och vidareutveckla den för att få stopp på helt onödiga utsläpp av växthusgaser från de stora arealer som finns med "störda" mossar.

Hantera fortsättningsvis läckage av växthusgaser från områden på samma sätt som övriga föroreningar i förorenade områden och använd samma grundprocess för att minimera de oönskade utsläppen. Notera dessutom att farorna med förorenade områden är mycket lokala

medan utsläpp av växthusgaser påverkar klimatet globalt. 20 procent av Sveriges utsläpp är inte försumbart!

Referenser: Saxat från Jordbruksverket " Dikad torvmark i Sverige avgav sammanlagt drygt 11,4 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2012, enligt den senaste klimatrapporteringen. Denna mängd kan jämföras med de totala svenska utsläppen av växthusgaser, som beräknades uppgå till 57,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter samma år. En åtgärd som skulle kunna minska utsläppen av växthusgaser från dikade torvmarker är att återställa marken till våtmark, vilket minskar avgången av koldioxid och lustgas från marken. […] Anläggning av våtmarker kan också ge andra nyttor – våtmarkerna kan bland annat gynna biologisk mångfald och minska näringsläckaget till våra sjöar och vattendrag." (http://www2.jordbruksverket.se/download/18.64f2616c14acd372c5c4391c/1420810674894/ra14_24.pdf)

Länsstyrelsen i Jönköpings län har framgångsrikt genomfört pilotprojekt för att stoppa läckagen och konstaterar: "Diken runt Jönköping spyr ut växthusgaser" (https://www.svt.se/nyheter/lokalt/jonkoping/diken-runt-jonkoping-spyr-ut-vaxthusgaser)

P50. Stranderosion

Liberalerna Skåne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att det nationella ansvaret för de svenska kuststräckorna förtydligas, utvecklas och skärps

Sverige har unika naturtillgångar, inte minst våra milslånga sandstränder. Stranderosion och översvämningar är dock ett växande problem på flera håll längs den svenska kusten. I södra Sverige är problematiken tilltagande. Redan i dag är ungefär halva Skånes kuststräcka drabbad av erosion. Här har havet spolat bort stora delar av stranden. Värdefulla naturvärden och omfattande rekreationsområden riskerar nu att gå förlorade. För den enskilde fastighetsägaren kan det innebära en personlig katastrof. Det är av stor betydelse att arbetet med stranderosion drivs på skyndsamt och effektivt. Flera kommuner, men också frivilliga, lägger redan nu ned tid och resurser i arbetet för att rädda kusterna. Nu måste staten träda in och ta ett större ansvar i frågan. Det behövs ett nationellt helhetsgrepp och tydliga riktlinjer för hur man som kommun ska agera. Ett sådant grepp brådskar: våra sydsvenska sandstränder håller på att försvinna.

Vi föreslår därför att Liberalerna ska verka för ett större nationellt ansvarstagande i frågan om stranderosion. Det statliga ansvaret bör förtydligas, utvecklas och skärpas.

P51. Skörd av vass

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för storskalig skörd av vass, som del i Östersjöns rening och i andra lämpliga vattendrag

Till landsmötet 2013 framfördes dessa tankar i motion J28, "Skörd av vass kan förbättra Östersjöns hälsa". Motionen avslogs. Vi återkommer nu med samma yrkande. Vass är en stor naturresurs, som täcker stora vattenytor. Stränderna stängs av från friluftsliv och då vassen vissnar på hösten lägger den sig som en matta på botten där den förruttnar i brist på syre.

Som alternativ till denna utveckling föreslår vi storskalig skörd av vassen och sedimentet runt vassen. Då blir vassen en resurs, som kan användas i rötkammare för produktion av biogas. Kvarvarande fast material kan användas till jordförbättring.

En annan gynnsam effekt är att fosfor och kväve tas upp samtidigt med vassen, då den ingår i växten. Detta bidrar till att minska fosforn i sjöar och vattendrag.

Det går även att restaurera stranden till det rörliga friluftslivet.

P52. Skydda våra rovdjur

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att ett enhetligt nationellt program utvecklas för att skydda mot tjuvjakt på våra stora rovdjur

Björn, varg, lo och järv tillhör vår fauna i Sverige. De utgör en viktig del i naturens näringskedja för att bibehålla rätt balans i vår fauna.

I synnerhet vargen har varit den mest hotade beroende på gamla sagor och myter, som djävulens företrädare.

Vargen har i dag varit fridlyst sedan 1 januari 1966, men fortfarande förekommer det tjuvjakt på varg.

För att få en stabil utveckling av vargstammen och minska inavel måste invandringen från Finland och Ryssland skyddas.

Länsstyrelserna har skyldighet att kontrollera att fridlysningen fungerar, men tyvärr har detta inte skett i hela landet, utan tjuvjakt förekommer fortfarande.

P53. Nationellt vildsvinsprogram

Liberalerna Nyköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för att ett nationellt program för vildsvinsförvaltningen tas fram i syfte att kontrollera artens utbredning på ett effektivare sätt än vad som görs i dag

Vildsvinen har ökat kraftigt i den svenska faunan sedan lång tid tillbaka. Artens fortlevnad har sedan återintroduktionen på 1970-talet blivit väldigt livskraftig och dess utbredning har med tiden tagit alltfler geografiska områden i anspråk. Från att ha varit mycket begränsade finns vildsvin i dag i hela landet upp t.o.m. Dalarnas och Gävleborgs län. Jägareförbundet rapporterar att mängden fällda vildsvin i princip har stigit exponentiellt med cirka 30 procent årligen.

Trots att vildsvin får jagas i obegränsat antal dygnet runt och nästan hela året, med undantag från februari till april för vuxna djur, så beräknar man ändå att stammen i vissa områden har växt med så mycket som 13 procent per år. Det innebär en nettofördubbling av antalet djur inom en period av sex år, trots hårt jakttryck. Till och med Naturvårdsverket uppger att fler djur behöver fällas för att denna utveckling ska bromsas.

Liksom de flesta större vilt orsakar vildsvinen skador för skogs- och jordbruket, bara i Södermanland uppgick den beräknade summan för sådant till över 17 miljoner vid skadeinventering 2010. Vid en liknande inventering 2014 hade den samlade mängden av vildsvinsskador enbart för spannmål uppgått till nästan 43 000 ton. Stammen ökar och kostnaderna stiger, men framförallt har vildsvinen blivit en snabbt tilltagande trafikrisk. Älgskadeföreningen rapporterar att antalet vildsvinsolyckor ökat lavinartat från strax under 800 år 2003 till 4 700 år 2016.

Vildsvinen har varit och bör fortsatt vara en del av den svenska biologiska mångfalden. Vi önskar inte att se en situation liknande den på 1970- och 80-talen då artens överlevnad på svensk mark var bunden till specifika hägn och enskilda gods. Vad vi däremot behöver inse är att den normala fritidsjakten inte verkar vara tillräcklig för att långsiktigt kontrollera stammen. Lokalt kan det naturligtvis ge viss verkan, men i det stora hela tyder inget på att frivilligt jaktengagemang baserat på länsstyrelsernas jakträtter är ett tillfredsställande verktyg för artförvaltningen, särskilt eftersom antalet jaktkort dessutom stadigt minskar enligt Naturvårdsverket.

Vi måste se över möjligheter och effekter av att inrätta ett nationellt förvaltningsprogram för vildsvinen där ambitioner om stammens storlek, livskraft och utbredning fastställs och efterlevs genom hela kedjan från ansvarig myndighet till enskild jägare. Jakttillsynen är ett uppdrag för vardera Länsstyrelse, men vildsvinsfrågan är på väg att bli en nationell angelägenhet.

P54. Feministisk miljöpolitik

Anna Mårtensson, Jönköping
Lovisa Aldrin, Halmstad
Maria Nilsson, Göteborg
Karin Poulsen, Lerum

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ett generellt förbud införs i EU eller Norden mot produkter som innehåller hormonstörande ftalater
2. **att** mikropartiklar i kosmetiska produkter förbjuds i så stor utsträckning som möjligt
3. **att** konkreta åtgärder vidtas för att öka produktsäkerheten avseende mensskydd
4. **att** svenska biståndspengar i större utsträckning går till miljöfrämjande ändamål

Vi i Liberala kvinnor anser att miljö- och klimatfrågorna kan ses ur ett feministiskt perspektiv, då de påverkar kvinnor och män på olika sätt. Vissa kemikalier kan påverka våra hormonsystem och kallas därför hormonstörande ämnen. Dessa ämnen förekommer i flera vardagsvaror bland oss. Olika hormonsystem kan vara olika känsliga beroende på om man är man eller kvinna och under fosterutveckling eller pubertet kan hormonsystemen vara extra känsliga för påverkan.

Det har bland annat hittats kopplingar mellan hormonstörande ämnen och bröstcancer samt svårighet att få barn. Förutom att skada människor och miljö medför dessa ämnen också en ekonomisk börda för samhället. Exponeringen för hormonstörande ämnen måste minimeras men i dag är dessa ämnen inte reglerade alls.

Det saknas gemensamma regler i EU för när ett kemiskt ämne är hormonstörande. Mikroplaster spolas ut i sjöar och hav via reningsverken och skadar marina djur som blåmusslor och djurplankton. Genom att miljögifter binder hårdare till plast än till naturliga partiklar kan det också påverka halterna i de livsmedel från havet som människor äter.

Kemikalieinspektionen har tidigare föreslagit ett förbud mot användning av mikropartiklar i kosmetiska produkter som sköljs av, till exempel duschkrämer och tandkräm, och utreder nu om fler kosmetiska produkter bör omfattas av ett sådant förbud. Det har kommit rapporter från forskare och i medier om att vissa kemiska ämnen skulle kunna förekomma i mensskydd.

En kontroll av kemikalier i mensskydd är viktig eftersom en stor andel av befolkningen använder mensskydd regelbundet, och eftersom exempelvis tamponger kommer i kontakt med slemhinnor vid användningen. Kemikalieinspektionen har därför beslutat att genomföra ett tillsynsprojekt under 2017. I projektet kommer man att kontrollera innehållet av kemikalier i olika typer av mensskydd, som bindor, tamponger och menskoppar.

Världsbanken, FN och flera studier i Sverige konstaterar att jämställdhet och förbättringar av kvinnors situation är avgörande faktorer för att lösa problem som har att göra med miljö och klimat. Erfarenheter från länder där kvinnorna fått större inflytande visar också att männen, efter en ganska kort tid, påverkas av de kvinnliga prioriteringarna och inser vikten av förbättrad miljö, utbildning för flickor och pojkar och en uthållig vattenförsörjning. UN Women kan göra det möjligt för kvinnor i både fattiga och rika länder, att styra om våra konsumtions- och produktionsmönster så att överenskommelsen från Parismötet 2015 lättare kan genomföras och de globala målen uppnås.

P55. Mikroplaster skadar vår havsmiljö

Veronika Areskoug, Norrtälje
Carina Knorpp, Sollentuna
Pia Långström, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att effektiva mikroplastfilter ska införas på alla Sveriges och EU:s rengöringsverk för kommunalt avlopp och dagvatten
2. **att** Liberalerna ska verkar för att mikroplastfilter ska finnas på nytillverkade tvättmaskiner, i både Sverige och EU
3. **att** Liberalerna ska ta ställning för att mikroplast ska uteslutas från mun- och hudvårdsprodukter i både Sverige och EU

4. **att** Liberalerna ska arbeta mot användning av mikroplast i slipmedel inom industriprocesser så som slipning av fartyg, fordon och byggnader och för ansvarsfull inneslutning och hantering av förbrukad mikroplast både i Sverige och EU

Vi har blivit allt mer medvetna om de skadliga effekterna av mikroplast på livet i våra sjöar och hav. Med termen menar man plastpartiklar i storlek från 1 nanometer till 5 millimeter (storlek från ett virus till en myra). Mikroplast släpps ut i vår miljö igenom avlopp och dagvatten. Källor är bl.a. fleece- och polyesterkläder när dessa tvättas, fotbollsplaner när det regnar, bildäck när bilar körs och hudvårdsprodukter när vi tvättar oss. Även plastskräp som bryts ner i miljön skapar mikroplast. Forskning har visat att så många som 1900 mikroplastpartiklar kan komma från ett enda klädesplagg under en enda tvättcykel och 10 procent är så små att de inte fångas av dagens filter. Dessa partiklar hamnar i våra rengöringsverk och fortsätter vidare ut i naturen. I dag innehåller 25 procent av Stilla havets fisk plastpartiklar, enligt nypublicerad forskning. Under tillverkningen av plast tillsätts en mängd olika industriella kemikalier som flamskyddsmedel. Plast drar till sig POPs (persistent organisk förorening, t.ex. PCB, DDT, PCDD, PCDF) och tungmetaller när den är i vattenmiljö. Alla marina organismer exponeras för dessa kemikalier med potentiella effekter som förgiftning, nersättning av immunsystemet, infertilitet, skador på DNA m.m. Det hotar de marina ekosystemen men också människors hälsa när vi senare konsumerar denna plast i fisk och skaldjur, enligt FN. (Läs mer här: http://www.unep.org/frontiers/sites/unep.org.frontiers/files/documents/unep_frontiers_2016.pdf).

USA och Nederländerna har redan beslutat om förbud mot mikroplast i kosmetika och många företag har frivilligt påbörjat utfasning. Sverige bör ansluta till processen och visa internationellt ledarskap. Mikroplastförorening är ett direkt hot mot framtida hälsa, inkomst och matförsörjning. Därför är det bråttom att agera och Sverige bör ta initiativ. EU är den naturliga nivån att införa miljöåtgärder mot mikroplast då partiklar av denna storlek sprider sig gränslöst och påverkar såväl vår konkurrenskraft som vår gemensamma vattenkvalitet och marina matproduktion.

P56. Åtgärder mot matsvinn i butik

Jimmi Jonsson, Växjö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** man verkar för att en upplysningskampanj riktad mot hushållen genomförs
2. **att** man verkar för att en lag mot matsvinn riktad mot företag införs

Sverige har ett totalt matsvinn på över 1,3 miljoner ton och en mörkersiffra på vad som töms i avloppet i form av flytande avfall. Hushållens andel utgör 717 000 ton (74 kg per år och person) och flytande avfall som är svårare att beräkna på omkring 224 000 ton (26 kg per år och person)Enligt en studie av Naturvårdsverket (NVV 6594:2013) slänger en matbutik i Sverige i snitt 86 ton mat per år (238 kg per dag). Till detta kommer de varor typ bröd och mjölk som ingår i butikernas retursystem. Ett retursystem som alltså inte ger något incitament för slutförsäljning. Flytande avfall är inte heller här inräknat.

Avfallet beräknas motsvara utsläpp på 2 miljoner ton koldioxid, 3 procent av Sveriges totala utsläpp. Konsumentpriserna är därmed också högre än nödvändigt då detta svinn ska täckas av konsumenten.

Frankrike förbjöd i februari 2016 butiker med en butiksyta överstigande 400 m2 att slänga mat. Butikerna måste dessutom ha ett avtal med någon organisation som tar hand om maten, t.ex. en hjälporganisation. Butiker som inte följer lagen kan straffas med böter och i värsta fall fängelse upp till 2 år. Italien har också börjat titta på detta och lär följa Frankrike och även på EU nivå följer man detta.

För Sveriges del kan det kanske vara svårare med att hitta organisationer som tar hand om och delar ut mat. I det fallet är kanske en hög sopavgift på matavfall en dellösning.

Vi i Gröna liberaler Kronoberg anser därför att det behövs en upplysningskampanj om matsvinn riktad till hushållen, och att det införs en lag mot matsvinn riktad mot företag.

P57. Innehållsdeklarera gifterna i maten

Maria Winberg Nordström, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta fram förslag på hur gifter använda vid livsmedelsproduktion ska kunna deklareras för konsumenten.

Vid så kallad konventionell odling av frukt, grönsaker och spannmål används ofta olika former av gifter för att ta död på ogräs, svampar och insekter som påverkar den odlade grödan. Bekämpningsmedlen tas i olika utsträckning upp av grödan och hamnar i barns och vuxnas kroppar. Kunskap om effekten av de använda bekämpningsmedlen på människa och natur är låg. Och som konsument har man heller ingen information om vilka medel som har används vid produktion av den paprika, tomat eller apelsin som köps och saknar därmed också underlag för att göra egna bedömningar avseende att köpa en produkt eller avstå. Med gifter och bekämpningsmedel avses sådana som inte är godkända för ekologisk odling. Det finns bekämpningsmedel som exempelvis utvinns från växter och därmed redan ingår i naturens kretslopp.

När det gäller andra konsumentprodukter såsom hudkrämer, hårvårdsmedel och kosmetika finns krav på noggrann innehållsdeklaration. Även olika tillsatser i livsmedel ska deklareras på förpackningen. Det är rimligt att konsumenten också får information om vilka gifter som används vid odling av den frukt, grönsaker och spannmål som äts. Det finns naturligtvis en rad svårigheter med denna typ av deklaration men ansatsen att konsumenter ska få veta vilka gifter som använts är rimlig. En del av regelverket regleras genom EU men där Sverige har utrymme att ställa egna krav enligt ovanstående ska vi göra det. Där utrymmet saknas att ställa mer långtgående krav kan Sverige gå före genom ett frivilligt system där livsmedelsbutikerna efterfrågar informationen från sina leverantörer och redovisar för konsumenten.

P58. Avskaffa miljömotiverade produktsubventioner

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna uttalar sig mot alla sorter subventioner med motivering att förbättra miljön. Miljöskadlig verksamhet bör beläggas med ändamålsenliga skatter och avgifter och ökade inkomster från skatterna bör återföras i form av transfereringar eller andra sänkta skatter

Det finns många subventioner för produkter som motiveras med miljöskäl. Frågan är om de gör mer skada än nytta. Allt som produceras påverkar miljön, och det mesta negativ. Även produktionen av elbilar och solceller är mycket belastande för miljön. Priset är ett medel att styra resursutnyttjande och resursfördelning effektiv. Att med skattemedel förbilliga någonting leder till överutnyttjande av resurser. Med ett skattesystem som ser till att internalisera externa kostnader blir priset rätt. Subventioner leder därmed ofta till ökad negativ miljöpåverkan. Även indirekta subventioner som bonus-malus-system kan vara skadliga. Subventioner bör begränsas till områden utbildning, forskning, kultur och medicin.

P59. Alla organismer viktiga för miljön

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i punkt 68 av rapporten "Grön liberal politik" ordet "djur" ersätts med "organismer"

Djur bidrar inte till syre i atmosfären, snarare tvärtom. Växter, svampar, bakterier, arkéer och antagligen även virus är lika viktiga för ekosystemens fungerande. Formuleringen blir mer naturvetenskaplig rätt om man ersätter "djur" genom "organismer".

P60. Ansvarsfull företagsamhet

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att uppmuntra till ansvarsfull företagsamhet vad gäller vegetabiliska produkter och att försiktighetsprincipen efterföljs och att på så sätt bidra till en hållbar miljö för vår planet Tellus

Från oljepalmens frukter utvinns palmolja och vid produktionen går det åt oerhörda mängder vatten och bekämpningsmedel för att oljepalmerna ska växa så snabbt som möjligt. Oljepalmerna planteras ofta på mark där regnskog har skövlats för att ge plats för plantering av oljepalmer i stället.

Palmolja finns i väldigt många produkter som till exempel i glass, stearinljus, snacks, godis, tvål, smink, choklad, biobränslen och i färdiglagade maträtter. Det framgår tydligt när man läser på innehållsdeklarationen av produkten. Konsumtionen av palmolja fortsätter att öka över hela världen, inte minst här i Sverige.

Otaliga arealer regnskog har skövlats för att bereda plats för odlingarna runt om i världen. Största producenter av palmolja är Indonesien och Malaysia. Orangutangen är starkt utrotningshotad på grund av detta. Deras habitat krymper ständigt som en följd av palmoljeproduktion.

Ökning av palmoljeodling har skett även i andra delar av världen till exempel i Afrika med länder som Uganda, Liberia och Kamerun. I Sydamerika har vi Amazonas som ett dåligt exempel på hur naturen med dess invånare påverkats av skövlingar av detta slag. Värst drabbade är Honduras, Colombia, Peru och Brasilien.

Det är även vanligt förekommande att det kemiska bekämpningsmedlet parakvat används på plantagerna. En tröst är att medlet är förbjudet att användas inom EU och av dess medlemsländer. Världsnaturfonden startade ett samarbete för flera år sedan mellan dem som tillverkar och säljer produkten palmolja för att främja en mer ansvarsfull utveckling där livsmedelsindustrin och affärer har en viktig roll.

Så här definieras försiktighetsprincipen i den svenska Miljöbalken (2 Kap 3 §): [4]"Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte ska vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Dessa försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön".

Vår natur, klimat och vårt djurliv är viktiga att värna om. Skövling av regnskog och att både växt och djurarter hotas av utrotning har betydande effekter på både vår natur, djurliv och vår miljö. Effekterna kan ha förödande och irreversibla konsekvenser.

För att värna om både vår natur och djurliv behövs en hållbar utveckling för vår miljö. Det är därför oerhört viktigt att uppmuntra till ansvarsfull företagsamhet vad gäller vegetabiliska produkter och att Försiktighetsprincipen efterföljs och att på så sätt bidra till en hållbar miljö och främja vår framtida utveckling för vår Tellus.

P61. Förbättra systemet med utsläppsrätter konkret

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 15 av rapporten "Grön liberal politik" ska kompletteras med: "Alla utsläpp inom EU ska successiv inkluderas i systemet med utsläppsrätter. Sektorsvisa detaljregler ska samtidigt fasas ut."
2. **att** punkt 15 av rapporten "Grön liberal politik" ska kompletteras ytterligare med: "Även ett system med en enhetlig koldioxidskatt som tas vid gruvan, borrhålet eller import minus export kan uppfylla samma syfte. Skatten kan återfördelas till alla permanent bosatta till lika delar för att undvika en högre statskvot."

Ett enhetligt system för prissättning av koldioxidutsläpp är mest effektiv i hänseende resursutnyttjande, ingriper minst i enskilda människors självbestämmanderätt och uppmuntrar

mest till innovationer inom alla områden. Priset bör bli exakt så hög som krävs för att åstadkomma en emissionsminskning som sannolik undviker farliga klimatförändringar. Sektorer med låg kostnad för dekarbonisering, i dagsläge till exempel lågtemperaturvärmesektorn och elgenerering, går före och sektorer med hög omställningskostnad, i dagsläge till exempel trafiksektorn följer efter. Att ha särskilda mål sektor för sektor fördyrar omställningen i onödan.

Det finns principiell två möjligheter. Antingen man föreskriver maximal tillåtna koldioxidemissioner och låter marknaden bestämma priset eller man sätter ett pris på utsläpp och låter marknaden bestämma utsläppsnivån. Första möjligheten säkerställer utsläppsmålet men ökar osäkerheten för investerare medan andra alternativet ger investerare ökad säkerhet medan måluppfyllelsen är mindre säker.

Det är viktigare att komma överens globalt så mycket som möjlig vilken väg som ska väljas än detaljerna. Inom EU har man kommit en bra bit på vägen med utsläppsrätter och man bör gå vidare.

Q.
Trafik och infrastruktur

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

Q. Trafik och infrastruktur

Inledning

Välfungerande kommunikationer och modern infrastruktur är grundläggande förutsättningar för individens frihet, ett blomstrande näringsliv och en öppen marknad. Människor transporterar sig mellan skola, jobbet och hemmet. Flödet av varor och tjänster skapar hållbar tillväxt för Sverige och handeln med andra länder stärker Sveriges position i den globala ekonomin. Transportsystemet är på så sätt en grundbult för landets utveckling framåt, därför är det viktigt att infrastrukturinvesteringar analyseras långsiktigt och ur ett helhetsperspektiv. Transportpolitiska beslut kan ha stor påverkan på den lilla staden eller den enskilda företagaren, både i positiv och negativ bemärkelse.

Transportsektorn bär ett stort ansvar i arbetet mot våra ambitiösa miljömål mot en fossilfri fordonsflotta. Bilarna släpper fortfarande ut överlägset mest växthusgaser även om vi i dag ser en förbättring jämfört med för tio år sedan. Men omställningen går inte tillräckligt snabbt. Bilåkandet måste minska och fler bilar måste bli klimatsmarta. Fler måste välja kollektivtrafiken där möjligheten finns och järnvägen måste rustas upp. Sjöfarten behöver bättre förutsättningar i form av färre avgifter, nya slussar och utökad muddring vid hamnarna.

Liberalernas politik handlar om försiktighetsprincipen och att förorenaren ska betala. Tanken är att de bilar som i dag drivs på fossila bränslen i större utsträckning ska gå över till el och biodrivmedel. Den framtida visionen är dock att ytterligare minimera utsläppen genom att personbilar drivs av el och tyngre fordon med större motorer drivs av biodrivmedel. Samtidigt ser vi att den största miljömässiga vinsten uppnås genom att det sker en omlastning av gods som transporteras på väg till järnväg och sjöfart. De miljövänliga transportsätten måste vara attraktiva och konkurrenskraftiga för näringslivet, annars kommer mer lönsamma vägtransporter förbli det självklara valet.

TRANSPORTER

Motionerna **Q1–Q3** handlar om infrastrukturinvesteringar av olika slag. I **motion Q1** yrkar motionären att punkt 9 i rapporten ”grön liberal politik” ska omformuleras så att den inte omfattar skrivelsen om alternativ finansiering som OPS, offentlig–privat samverkan, i samband med stora investeringar. I **motion Q2** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att hela Sverige ska ha goda kommunikationer, att infrastrukturen ska vara självfinansierande och samhällsekonomiskt lönsam samt att detta skulle kunna uppnås genom att kluster av städer och byar samarbetade i större utsträckning. Motionären bakom **motion Q3** föreslår att upprustning av landets transportsystem ska göras med moderna medel, inte föråldrad teknik, och att landets kommunikationer ska vara tillgängliga i landets alla delar och inte bara i anslutning till storstäderna.

Partistyrelsen delar motionärernas ståndpunkt kring att det är viktigt att se över hur infrastruktursatsningar prioriteras och finansieras över tid. En stor investering ska alltid föregås av en samhällsekonomisk bedömning för att ge en strukturerad helhetsbild av vilka effekter olika infrastrukturåtgärder ger. Detta är en princip som i dagsläget tillämpas. Samtidigt finns ett stort behov av att satsa på både underhåll av befintlig infrastruktur och byggnation av ny infrastruktur som kommer hela landet till nytta.

I regeringens infrastrukturproposition som lades fram under hösten 2016 uppgick ramarna till 622,5 miljarder mellan åren 2018 och 2029. Alternativa finansieringslösningar som OPS öppnar upp finansieringsutrymmet och möjliggör för fler projektsatsningar på infrastrukturområdet. Fördelarna med att involvera privata aktörer är bland annat att kvaliteten på projektet ofta blir högre då underhåll är dyrt och att ledtiden på projekten kortas ner. Samtidigt vill partistyrelsen understryka att det är viktigt att utvärdera avtalens utformning i fråga om hur riskspridning, drift, underhåll och brukaravgifter regleras.

Vad gäller motion Q2 yrkande 1 ställer sig partistyrelsen frågande. Att all infrastruktur ska vara självfinansierande är omöjligt då exempelvis de mindre enskilda vägarna kräver extern finansiering. Att självfinansiering kan vara en ambition att stäva efter i samband med vissa utvalda trafikslag är dock en god princip. Mot den bakgrunden föreslår partistyrelsen att **motionerna Q1, Q2 yrkande 2 och 3 samt Q3 anses besvarade med vad partistyrelsen här anfört. Motion Q2 yrkande 1 och 4 bör avslås.**

Motionerna Q4–Q7 handlar om kollektivtrafik. Författarna bakom **motionerna Q4 och Q5** yrkar att ett enhetligt nationellt biljettsystem ska införas i kollektivtrafiken. Motionären till motion Q4 yrkar ytterligare på att taxan mellan länsgränser ska vara densamma som inom länet och att Swish ska kunna användas som betalmetod i kollektivtrafiken. I **motion Q6** yrkar motionären på att kravet om nollutsläpp 2030 som riktas mot huvudmännen för kollektivtrafiken ska tas bort från punkt 63 i miljörapporten. Författaren till **motion Q7** yrkar på att väderskydd ska finnas vid alla hållplatser för att fler ska välja att åka kommunalt.

Partistyrelsen instämmer till fullo med motionärerna kring vikten av en fungerande kollektivtrafik. För att nå våra högt uppsatta miljömål måste det vara lätt att välja bussen framför bilen där möjligheten finns. Vad gäller miljörapporten så anser partistyrelsen att den riktning som pekas ut är realistisk och att de krav som ska ställas på huvudmännen är avgörande i arbetet mot en fossilfri fordonsflotta. I nuläget beskattas elbussar till skillnad från spårbunden trafik. En stor merkostnad till följd av elskatten skulle försvinna om transportmedlen beskattades på samma villkor. Varför elbussar skulle vara en omöjlighet på landsbygden ställer sig partityreslen frågande till. I dagsläget finns det helelektriska bussar som kan köra 30 mil per laddning.

Frågan om ett nationellt busskort har tidigare behandlats, senast på landsmötet 2013. Partistyrelsen ställde sig då positiv till förslaget och gav då i uppdrag till SKL att vidare utreda möjligheten till att ta fram en teknisk plattform för ett nationellt kollektivtrafikkort. Partistyrelsen vidhåller även nu denna ståndpunkt.

Vidare anser partistyrelsen att moderna betalmöjligheter och väderskydd är två faktorer som skulle kunna göra kollektivtrafiken mer attraktiv. Dock anses förslagen vara för detaljerade för landsmötet att ta ställning till och att det är upp till huvudmännen för kollektivtrafiken att hitta fungerande lösningar. **Därmed föreslås motionerna Q4, Q5, Q6 och Q7 vara besvarade.**

Motionerna Q8–Q19 berör på olika sätt området järnväg. I **motion Q8** yrkar motionären att det bör utföras en inventering av hela järnvägsnätet och att anmälan till ansvarig myndighet bör göras när brister upptäcks. Motionen innehåller vidare en rad detaljerade yrkanden om att det ska finnas järnvägsstationer mellan alla sjukhus, tillgång till tysta avdelningar, att storstädning av tågen ska prioriteras framför inköp av nya samt det ska finnas ett rullande schema för underhåll. Partistyrelsen håller med om att det finns brister i underhållet av både järnvägsnätet och tågen. Dock gör redan Trafikverket en inventering av spårens standard som ett led i att ta fram den nationella underhållsplanen. Vad gäller resterande yrkanden så anser partistyrelsen att det är eftersträvansvärt med stationer mellan alla sjukhus, tillgång till tysta avdelningar samt ett koordinerat underhåll. Detta är dock upp till huvudmännen att ansvara för och för detaljerat för partistyrelsen att ta ställning till. **Därmed bör motion Q8 anses besvarad.**

Vikten av planering i samband med gränsöverskridande järnväg och infrastruktur i stort belyses i **motion Q9**. Motionären yrkar vidare att OPS-finansiering bör ses som ett alternativ för att ytterligare öka budgetramarna i den statliga infrastrukturplanen. Som partistyrelsen nämnt i svaret till motion Q1 ställer sig partiet positivt till offentlig–privat samverkan i samband med finansiering av större infrastrukturobjekt. Partistyrelsen ser att samhällsekonomiska kalkyler behövs för att kunna följa upp nyttan av OPS-projekt, vilket exempelvis inte föregick bygget av Arlandabanan. Samtidigt ska uppföljning av OPS-byggen ske genom att avtalens utformning granskas och utvärderas.

Partistyrelsen håller även med motionären om att det krävs ett samarbete mellan de nordiska länderna för att stärka de gränsöverskridande kommunikationerna. För att infrastrukturen ska användas så effektivt som möjligt och för att investeringar i densamma ska få största möjliga effekt bör infrastrukturplaneringen vara gränsöverskridande när så krävs. Detta är politik som Liberalerna redan för både på Allians- och partinivå. **Därmed föreslås motion Q9 yrkande 1 och 3 vara besvarade.**

Motionerna Q10–Q14 har höghastighetståg som gemensam nämnare. Författaren till **motion Q10** vill att partiet ska ompröva sin skeptiska inställning till byggandet av höghastighetsbanor. Motionären pekar på att banorna skulle ge ökad järnvägskapacitet och ha en positiv effekt på bostads- och arbetsmarknaden. Även motionären bakom **motion Q11** ansluter sig till denna ståndpunkt och belyser att det både finns en miljömässig och ekonomisk vinning med att satsa på höghastighetsbanor. Författarna till **motionerna Q12 och Q14** anser i kontrast att andra prioriteringar så som underhåll och utbyggnad av befintligt järnvägsnät bör göras i stället för satsningar på höghastighetsbanor. En sådan investering kommer bland annat gynna regional pendling och komma hela landet till godo till skillnad från höghastighetståg. Även författaren till **motion Q13** ställer sig skeptisk till höghastighetståg och yrkar i stället att Trafikverket ska ges uppdraget att förutsättningslöst utreda möjligheten med att magnettåg ska trafikera Sveriges storstäder samt eventuellt ansluta till Oslo och Köpenhamn.

Partistyrelsen anser att frågor som rör järnvägen, både vad gäller nyinvesteringar och vidmakthållande av befintlig järnväg, är av största vikt. Banornas nuvarande standard är bristfällig och järnvägen dras med både kapacitets- och trängselproblem. Partistyrelsen har dock uppfattningen att höghastighetståg inte är rätt väg att gå ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Bara kostnaden för bygge av banorna förväntas landa på mellan 230 och 320 miljarder kronor. Ytterligare utgifter tillkommer exempelvis för bullerskydd och regionala anslutningar till banorna. En andra anledning är att realistisk finansiering av banorna saknas. Regeringen har gett svaret att investeringen ska finansieras med dynamiska effekter eller någon form av generell tillväxt vilket är ohållbart för en investering av denna storlek. Att i stället lägga resurser på att lösa upp flaskhalsar på befintliga banor och öppna upp för fler mötesspår är investeringar som skulle komma hela landet till godo. Vad gäller magnettåg så konstaterar partistyrelsen att det är ett intressant alternativ till rälsburen trafik som har testats på många ställen i Asien med lyckat resultat. Det finns dock alltid en risk med att låsa sig till en viss teknik. Frågan om magnettåg måste utredas och prövas mer innan magnettåg kan bli aktuellt i Sverige. Partistyrelsen ser positivt på den danska forskning som sker på området och uppmuntrar Trafikverket till att ta del av de framkomna resultaten. Mot denna bakgrund föreslås att **motionerna Q10–Q14 anses besvarade.**

Ytterligare järnvägsinvesteringar men på geografiskt spridda platser berörs vidare i nedanstående motioner. Satsningar på dubbelspår berörs i motionerna **Q15 och Q18**. Motionärerna yrkar att investeringar i Norra Stambanan respektive Malmbanan ska prioriteras genom att dubbelspår eller mötesspår byggs. I **motion Q17** förespråkar motionären att partiet ska ta ställning för att Norrbotniabanan ska byggas för lösa upp nuvarande flaskhalsar i den bottniska korridoren vilket i längden skulle gynna svensk och europeisk industri. Motionären bakom **motion Q16** vill att partiet ska driva på för att fyrspår ska byggas mellan Arlanda och Uppsala. Satsningen ska inkluderas i partiets egna infrastruktursatsningar och att prioriteringen även bör lyftas i Alliansformat. En ökad satsning på tåg till Arlanda ger fler gröna resor och förbättrad tillgänglighet genom en fördubbling av den nuvarande tågkapaciteten. Motionären bakom **motion Q9 yrkande 2** anser att partiet ska verka för en snabb och modern järnväg mellan Oslo, Göteborg och Köpenhamn. I **motion Q19** föreslås att Ostkustbanan mellan Gävle, Sundsvall och Härnösand ska byggas för att Norrlands näring ska kunna blomstra och utvecklas. I avvägandet bör miljöaspekterna vägas in samt möjligheterna med EU-finansiering undersökas.

Partistyrelsen ser som ovan nämnt att behovet av utbyggnad och underhåll av landets banor är högt. Järnvägen har en viktig roll för den personliga transporten men än större i den omlastning av gods som krävs för att vi ska nå en fossilfri fordonsflotta år 2030. Mer transport av varor måste ske till sjöss och på spår i stället för på väg, men då måste alternativen vara attraktiva och kostnadseffektiva. Detta är politik som partiet driver i dag. Det är dock inte upp till partistyrelsen att fatta beslut om enskilda järnvägsstråk. Satsningar bestäms utifrån den underhållsplan som Trafikverket lägger fram i samband med den nationella transportplanen. Därmed föreslås att **motionerna Q15–Q19 samt Q9 yrkande 2 anses besvarade.**

Motionerna Q20 och Q21 handlar om sjöfart. I **motion Q20** yrkar motionären att Liberalerna ska verka för att färjetrafiken till och från Gotland ska ingå i den nationella infrastrukturen och på så sätt likställas med vägar och järnvägar. Problematiken ligger enligt motionären ligger i den budgetmässiga begränsningen som kommer med att färjetrafiken

betraktas som interregional kollektiv persontrafik. Sjöfarten berörs även i **motion Q21** och motionären yrkar på att partiet ska ställa sig bakom beslut om att nya slussar skyndsamt ska byggas vid Trollhättan.

Redan på landsmötet år 2015 tog partistyrelsen ställning till frågan huruvida farleden till Gotland skulle kunna likställas vid en vägled. Partistyrelsen håller fortsatt med om att kommunikationerna till Gotland är viktiga, men anser att det är svårt att farleden ska ingå i den nationella infrastrukturplanen som tvingande princip. Regeringen har i budgeten 2016 lagt in en extra satsning för kommunikationen till Gotland under anslaget trafikavtal på 49 miljoner kronor. Partistyrelsen ser att det är viktigt att uppföljning sker på hur medlen kommer Gotland till godo. Vad gäller slussarna i Trollhättan finns det ett stort behov av större slussar som är dimensionerade för dagens fartyg. Partistyrelsen ser att det är nödvändigt att planeringsprocessen för genomförandet påbörjas så snart som möjligt. Därmed föreslås att **motionerna Q20 och Q21 anses besvarade.**

Motionerna Q22–Q25 berör på olika sätt vägar. Författaren till **motion Q22** yrkar att partiet ska agera på nationell och internationell nivå för att Nordiska Triangeln åter ska bli en del av EU:s viktiga transportstråk samt för samverkan mellan Sverige och Norge gällande förbindelserna mellan Stockholm och Oslo. Motionären bakom **motion Q23** föreslår att partiet ska verka för att underlätta arbetspendlingen på E6 mellan Trelleborg och Helsingborg genom att lastbilstrafik ska förbjudas på vägen vardagar mellan 07.00 och 09.00. Den s.k. Dödens väg tas upp i **motion Q24** och motionären yrkar att medel avsätts för projektering och arbete för att hela E10 ska bli mötesfri. Trafikverket ska även få utökade medel för att påbörja färdigplanerade vägarbeten på sträckorna Töre–Kiruna, Avvakko–Lappesuando, Töre–Morjäv samt Morjärv–Svartbyn. Vikten av goda transporter belyses i **motion Q25**, där motionären yrkar att Liberalerna ska verka för bättre transporter från södra till norra Sverige samt att anknytningarna mellan Västerås, Eskilstuna och Katrineholm ska förbättras.

Partistyrelsen håller med motionärerna om att det finns ett utbrett behov att rusta upp stora delar av vägnätet. I Norrland är många vägar smala och på halt underlag innebär möten godsfordon en risk. Konkreta åtgärder som rör vägnätet planeras dock in i den nationella infrastrukturplaneringen som Trafikverket ansvarar för. Partistyrelsen kan därför inte svara för beslut som rör enskilda vägprojekt. Partistyrelsen vill även poängtera att förbud i trafiken inte är eftersträvansvärt. I stället arbetar Liberalerna efter principen att mer gods ska fraktas på spår och till sjöss i stället för på väg, vilket i längden skulle gynna Skånes morgonpendlare. **Därmed föreslås att motionerna Q22–Q25 anses besvarade.**

Motionerna Q26–Q36 samt P9 yrkande 1 berör på olika sätt bilar och miljö. Författaren bakom **motion Q26** yrkar att partiet ska påskynda utvecklingen av en elbilsflotta. Detta ska enligt motionären ske genom att frågan om ett stoppår för nyförsäljning av fossildrivna bilar ska lyftas, att ett transparent regelverk som avser ombyggnad av hybridbilar till laddhybrider finns tillgängligt samt att en skyndsam utbyggnad av laddstationer samt stationer för tankning av vätgas prioriteras. Även motionären bakom **motion Q30** yrkar på en utbyggnad av tankställen för vätgas längst med trafikerade Europavägar.

En rad motioner berör detaljskrivningar i rapporten ”grön liberal politik”. Motionären bakom **motion Q31** önskar ersätta ordet ”fossilfria” med ”avgasfria” under punkt 5 då även biobränsle och helsyntetiska bränslen belastar luftkvaliteten. Även författarna till **motion Q29 samt P9 yrkande 1** lyfter vikten av att uppmärksamma utsläppen som alternativa bränslen genererar så som kväveoxider och partiklar. Författaren till **motion Q32** vill att punkt 6 ska omformuleras så att den sista meningen ersätts med avgasfria och tystgående bilar i stället för nuvarande lydelse som endast pekar ut miljöbilar som undantagna från vägavgifter. I **motion Q33** yrkas att punkt 7 ska strykas alternativt omformuleras så att fordonskatten avskaffas och ett system med förhöjd försäljningsskatt inrättas. Alternativt att fordonsskatten avskaffas och energiskatten för fordonsbränsle höjs i motsvarande grad. Författaren till **motion Q34** föreslår att punkt 62 ska omformuleras så att miljözonerna endast tillåter framförande av bilar med lågt buller och låga avgasutsläpp. Motionären önskar även byta ut formuleringen ”fossilfria fordon” mot ”helt avgasfria fordon”. I motionens andra yrkande önskas en kompletterande mening kring att en harmonisering av EU-regler för miljöbilar och miljözoner är eftersträvansvärt. Författaren till **motion P9 yrkande 1** önskar fler detaljerade tillägg under punkt 4 som beskriver statens ansvar för utrullningen av laddstolpar. Personbilens viktiga roll beskrivs i kontrast i **motion Q27 samt Q28** i vilka ett antal förslag på en mer nyanserad bild av bilens betydelse efterfrågas.

Partistyrelsen noterar att många av motionärerna framför viktiga och intressanta aspekter på miljöområdet. Det är glädjande att ambitionerna är höga för att nå de högt uppsatta miljömålen. I den aktuella miljörapporten pekas liberalernas miljö- och klimatpolitik ut. Liberalernas politik utgår från försiktighetsprincipen och principen om att förorenaren ska betala (malus). Den viktigaste prioriteringen i dagsläget är att få bort fordon som går på fossila bränslen, och samtidigt ser partistyrelsen att en viktig framtida vision är att alla utsläpp minimeras.

För att arbetet dit ska ske på ett realistiskt sett så måste övergången ske successivt genom att personbilar i större utsträckning drivs av el medan tunga fordon och flyg med större motorer drivs av biobränsle. Även kollektivtrafikens roll är avgörande och därför vill vi kraftigt begränsa reseavdraget i de delar där buss och tåg finns tillgängligt. Samtidigt vill partistyrelsen understryka att det finns en stor förståelse för att behoven ser olika ut över landet och att bilens värde inte kan underskattas i glesbygd där kollektivtrafiken är begränsad och avstånden stora.

Därmed bör motion Q26 yrkande 2–4, Q27–Q34 och P9 yrkande 1 anses besvarade. Motion Q26 yrkande 1 bör avslås då ett stoppår skulle stoppa den utväxling som sker av gamla bilar som i stor utsträckning är sämre för miljön än nya.

Författaren bakom **motion Q35** anser att det i miljöbalken bör ställas högre krav på bilägare som överger sina fordon på kommunal mark. Partistyrelsen ansluter sig till linjen att större krav bör ställas på bilägaren som genom att lämna en bil i naturen smutsar ner miljön. Tidigare fanns en skrotpremie som incitament för att ägaren skulle skrota bilen själv. I dagsläget kostar det i stället att få bilen demonterad. Partistyrelsen vill se över möjligheten med att införa en skrotbilspremie men kan inte binda sig till ett budgetpåverkande beslut i dagsläget. **Därmed bör motion Q35 bifallas.**

I motion Q36 yrkar motionären på att tunga fordon ska vara försedda med vinterdäck och medföra kedjor eller liknande utrustning när det råder vinterväglag. Partistyrelsen delar motionärens uppfattning kring vikten av att den tunga trafiken har rätt däck under vintern. En lastbil med tung last kan snabbt bli en stor fara på vägarna om sommardäck används och sladd uppstår. Det handlar om trafiksäkerhet, ordning och reda på vägarna och om framkomlighet. **Mot denna bakgrund bör motion Q36 bifallas.**

Motionerna Q37 och Q38 berör luftfart. I **motion Q37** föreslås att Arlanda flygplats ska byggas ut med en fjärde start- och landningsbana. En sådan utbyggnad är viktig för att stärka Sveriges tillgänglighet och konkurrenskraft då Arlanda verkar som nav för både inrikes- och utrikesflyget. I **motion Q38** yrkas att Arlanda flygplats ska ges undernamnet Alfred Nobel International Airport.

Vikten av luftfartens betydelse för näringsliv och företagande kan inte nog understrykas av partistyrelsen. Flygtrafiken ökar och kommer att fortsätta att öka. Det finns ett behov av att säkerställa full flygkapacitet till och från Stockholm på lång sikt vilket gör att Arlanda som huvudsakligt nav för svenskt flyg måste rustas och byggas ut. I frågan om undernamn till Arlanda så anser partistyrelsen att namnet är passande men att det inte bör vara landsmötet som tar ställning till namnförändring av flygplatser. Därmed bör **motionerna Q37 och Q38 anses besvarade.**

Motionären bakom **motion Q39** lyfter fram vikten av ett fungerande ledsystem för skotrar. Skoterlederna är betydelsefulla av olika anledningar, både för utövande av fritidsintresse men även för näringsliv och turism. Motionären föreslår att partistyrelsen ska få i uppdrag att ta fram ett förslag hur ett nationellt skotersystem ska organiseras och finansieras samt hur de lokala och regionala ledsystemen ska kunna anslutas till det nationella. I yrkande 4 efterfrågas även förslag på ansvarsfördelningen vad gäller underhåll och drift av lederna. Partistyrelsen ser vikten av fungerande skoterleder och håller med motionären om att dagens ansvar och ekonomiska modeller för ledsystemet behöver ses över. Statliga prioriteringar har gjort att det nationella ledsystemet blivit eftersatt och det finns en stor underhållsskuld i infrastrukturen då delar av lederna, broarna och skyltningen förfaller. I nuläget ansvarar Naturvårdsverket för underhåll och renovering av skoterlederna. Partistyrelsen ser positivt på att Naturvårdsverket ges i uppdrag att prioritera en översyn av lednätets standard samt ansvarsfördelningen vad gäller underhåll och drift. **Motion Q39 bör därmed anses besvarad.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** motionerna Q1, Q2 yrkande 2 och 3 samt Q3 anses besvarade
2. **att** motion Q2 yrkande 1 och 4 avslås
3. **att** motionerna Q4-Q7 anses besvarade
4. **att** motion Q8 anses besvarad
5. **att** motion Q9 yrkande 1 och 3 anses besvarad
6. **att** motionerna Q10–Q14 anses besvarade
7. **att** motionerna Q15–Q19 samt Q9 yrkande 2 anses besvarade
8. **att** motion Q20 anses besvarad
9. **att** motion Q21 anses besvarad
10. **att** motion Q22–Q25 anses besvarade
11. **att** motionerna Q26 yrkande 2–4, Q27–Q34 och P9 yrkande 1 anses besvarade
12. **att** motion Q26 yrkande 1 avslås
13. **att** motion Q35 bifalls
14. **att** motion Q36 bifalls
15. **att** motionerna Q37 och Q38 anses besvarade
16. **att** motion Q39 anses besvarad

RESERVATIONER

Reservation 18

Anna Ekström reserverar sig till förmån för att motion Q10 bifalls.

Motivering: ”Sverige behöver satsningar på våra tågbanor. Kalla dem höghastighetsbanor eller ny teknik.”

Reservation 19

Jens Sundström reserverar sig till förmån för att motion Q39 bifalls.

Motioner

Q. Trafik och infrastruktur

Transportpolitik allmänt

Q1. Var försiktig med OPS-lösningar

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 9, fjärde meningen av rapporten "Grön liberal politik" ska omformuleras så att den lyder: "I beräkningen för infrastrukturinvesteringars samhällsekonomiska lönsamhet ska särskild hänsyn tas till klimatnyttan och övriga miljömål."

OPS-lösningar öppnar dörren för överskuldsättning samt tenderar till att bli dyrare för skattebetalaren än den vanliga investeringsprocessen. Vidare är inte klart från början vilken investering i längden som är mest klimatsmart och vilken inte håller måttet i det långa loppet. Mycket ändras under tiden. Om man investerar mycket nu, oavsett vilken modell man använder, har man mindre pengar att investera för senare. Det är inte alls osannolik att det öppnas i framtiden ännu mera klimatsmarta investeringsmöjligheter än i dag. Även när det gäller klimatinvesteringar bör man alltså skynda i ansvarsfull takt och man ska inte tro att dagens kunskapsnivå är den ultimata. Infrastrukturinvesteringar ska alltid prioriteras efter störst samhällsekonomisk nytta. I den bedömningen ingår givetvis även klimatpåverkan. Den samlade investeringstakten ska vara så jämn som möjlig övertiden så att man tar höjd för framtida behov och prioriteringar.

Q2. Självfinansierad och samhällsekonomiskt lönsam infrastruktur

Carl-Åke Utterström, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att infrastrukturen ska vara självfinansierande
2. **att** Liberalerna ska verka för att hela Sverige ska ha bra kommunikationer
3. **att** Liberalerna ska verka för att infrastrukturen blir samhällsekonomiskt lönsam
4. **att** Liberalerna ska verka för att studera ekonomin i anförda kluster

Med den nya generationens tåg kan vi få ett bättre förhållande då dessa kan både ge en samhällsekonomisk vinst och köras med självfinansiering. Biljettintäkterna täcker kostnaderna. För att hela Sverige ska få leva kan inrättande av kluster göras. Exempelvis i nordvästra Sverige kan orter på såväl Norgesidan som Sverigesidan kopplas ihop i ett nätverk till en gemensam storstad med ett antal inblandade orter.

Ett exempel på självfinansiering uppvisar Indien. De första elva årens intäkter täcker kostnaderna för 50 års drift. Deras första anläggning planeras driftsättas inom tre år.

Ett annat exempel är Mälardalen där pendlare Västerås–Stockholm sparar två pendlingstimmar per dygn. Den samhällsekonomiska vinsten i och med detta ligger i paritet med biljettkostnaden för två enkelresor.

Av E 18:s enligt Trafikverket mellan 20 000 och 60 000 passerande bilar per dygn lockas en stor del av dem över till den överbyggda Park & Ride-stationen vid E 18 Hälla. I stället för egen bil på 85 minuter till Stockholm kan man parkera och ta tåget på 16 minuter till Stockholm med fyra avgångar per timma. Målsättningen är att minska Stockholms trafikbelastning västerifrån.

För en baninvestering på 10 miljarder euro uppgår underhållskostnaden för 20 års drift till likaså 10 miljarder euro, medan den nya generationens tågsätt har en kostnad på 2 miljarder euro. Detta gäller helt separata banor. I blandad trafik gäller förhållandet 10:1 och genom

att dessutom bygga billigare som föreslås för höghastighetstågen ökar i stället underhållskostnaden och blir ännu mera samhällsekonomiskt olönsam, vilket också visas i Åsa Hanssons bok på den liberala tankesmedjan Fores.

Q3. Ersätt selektivtrafiken med ny teknik

Richard Fallqvist, Arboga

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att staten enbart ska finansiera ett infrastruktursystem för personkommunikation som är tillgängligt och flexibelt för hela Sverige

Sverige är ett långt och utdraget land med en väldigt låg befolkningstäthet. Redan i dag står bilen för 77 procent av all persontrafik. Trotts det vill sittande regering bygga ett höghastighetståg som fortsätter omvandlingen från kollektivtrafik till selektivtrafik. De vill dessutom använda teknik som byggdes i Frankrike på tidigt 1980-tal. Samtidigt så ser vi hur tekniksprången på bilsidan tar jättesteg framåt. Så sent som för 10–15 år sedan trodde vi inte elbilar skulle kunna ersätta bensinbilen, i dag rullar dem på våra vägar. Så sent som för 5–10 år sen så trodde vi självkörande bilar var något som fanns i sci-fi-filmer. De testas nu på våra vägar.

Att satsa på föråldrad teknik kan knappast vara bra för varken miljön eller företagsklimatet i Sverige och det är absolut inte bra för dem som bor utanför de utvalda områdena. Sverige måste satsa på ny teknik som kan skapa förutsättningar för en bra framtid för individen.

Därför anser jag att Sverige på sikt behöver ha ett rikstäckande infrastruktursystem som är flexibelt och tillgängligt i alla delar av Sverige.

Q4. Åk kollektivt i hela Sverige på samma biljett

Rune Hultkvist, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att taxan för resa över länsgräns ska uppgå till ungefär samma kostnad som för motsvarande resa inom "länet"
2. **att** Liberalerna ska verka för att samma biljettsystem ska användas av samtliga kollektivtrafikhuvudmän i Sverige
3. **att** Liberalerna ska verka för att kontokort/Swish är giltiga betalningsmetoder vid köp av kontantbiljett vid resor med kollektivtrafiken i Sverige oberoende av kollektivtrafikhuvudman

Utifrån Parisavtalet om klimatet är det angeläget att varje människa minskar sitt klimatavtryck. I Sverige finns på många platser väl utvecklad kollektivtrafik. Lätt att använda så länge man befinner sig inom sin egen länstrafik. Den som är van kollektivtrafiktrafikant vill även använda kollektivtrafiken vid besök i andra delar av landet men då uppstår problem eftersom varje länstrafik med självaktning håller sig med sitt unika biljettsystem. För pendlare som reser över en länstrafikgräns sätter den personliga ekonomin stopp för att åka kollektivt på grund av orimligt hög taxa och dessutom två olika biljettsystem. Varje länskollektivhuvudman lägger ner stora summor på att utveckla och underhålla sitt unika biljettsystem i stället för att enas om ett system som alla använder eller ett par där varandras biljetter är fortsatt giltiga – och dela på utvecklings- och driftkostnaden. En kostnadsbesparing för samtliga kollektivtrafikhuvudmän utöver att antalet resenärer ökar när hindren minskar för åka kollektivt även utanför den egna hemorten.

Klimatet, invånarna i Sverige och kollektivtrafikhuvudmännen – alla är vi vinnare med en gemensam biljett!

Q5. Ett nationellt reskort för kollektivtrafiken

Liberalerna Kalmar län
Hendrik Bijloo, Ljusnarsberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i programmet "Grön liberal politik" lägga till följande i punkt 12: "Ett nationellt reskort ska gälla för all kollektivtrafik i hela Sverige."

Varje kollektivtrafikhuvudman har sin egen standard för att ta betalt. När du besöker en ny stad måste du ofta lära dig och registrera dig i ett helt nytt reskassesystem för att kunna ta bussen någonstans. Till och med vid resor inom samma län kan olika regler gälla beroende på vem som trafikerar resan. På en del tåg kan du betala din resa ombord med det lokala kollektivtrafikkortet, medan andra tåg på precis samma sträcka tar ut över 1 000 kronor i böter om du inte har köpt din biljett i förväg. Svårigheten att betala sin resa på ett enkelt och förutsägbart sätt avskräcker privatpersoner från resande med kollektivtrafik, vilket är dåligt för miljön. Det enda konsekventa över riket verkar vara att ingen resa kan betalas med kontanter längre.

Förenkla allt resande i kollektivtrafiken i Sverige för att skapa större frihet för miljösmarta resenärer. Inför därför ett nationellt kort för resande i kollektivtrafiken oavsett var du befinner dig och oavsett vilka länsgränser du passerar.

Q6. Flexibla, realistiska krav för kollektivtrafiken

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 63, första meningen av rapporten "Grön liberal politik" ska strykas

Om kravet på nollutsläpp i kollektivtrafiken år 2030 är realistisk, det vill säga kostnadseffektiv, beror på teknikutvecklingen. Elbussar i stadsmiljö är rätt dyra i dag och för landsbygdstrafiken fullständig orealistisk. Hur läget är år 2030 vet vi inte i dag. Man bör vara försiktig att ställa kategoriska krav som kan ha mycket negativa bieffekter. Om nollutsläppssystem år 2030 fortfarande är mycket dyra är faran överhängande att priset för kollektivtrafiken blir oöverstiglig hög och att trafikutbudet minskar drastiskt. Det är inte värt att slå ut kollektivtrafiken genom överdrivna mål samtidig som med stor sannolikhet brunkolkraftverk fortfarande är i drift i Europa.

Q7. Väderskydd vid hållplatser ger ökad kollektivtrafik

Ulla Palmgren, Göteborg
Kristina Palmgren, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att väderskydd ska finnas vid busshållplatser runt om i landet där väderskydd saknas

Allt fler väljer att resa med kollektivtrafik. Samtidigt är det många som också gärna skulle vilja använda kollektivtrafiken men som i dag väljer bort eller inte har möjlighet att välja att kunna resa med kollektivtrafik.

Vardagen för de flesta innebär bland annat att förflytta sig mellan hem till skola, jobb, för att handla, hämta och lämna barn, för fritidsaktiviteter med mera. Bor man i storstad eller i några av de mer större orterna runt om i vårt land fungerar det oftast att kunna förflytta sig via kollektivtrafik. Turtäthet är relativt god. Vid hållplatserna är väderskydd oftast standard. Just för att uppmuntra till resande med kollektivtrafik och att resenärer ska kunna vänta på nästa tur i skydd av väder och vind.

En stor del av befolkningen bor inte i våra tre storstäder eller i några av de mer tätbebyggda orterna. En stor del bor i mindre städer men med många innevånare, där det precis som i de större städerna finns skolor, gymnasium, arbetsplatser, affärer, fritidsaktiviteter med mera. Behov av att kunna förflytta sig till och från hemmet är en del av vardagen, oavsett var man bor.

Att det ska finnas väderskydd vid hållplatser, där främst busshållplatser är mest utsatta, borde då vara en självklarhet.

Vi bor i ett land där det allt som ofta regnar, blåser och snöar. Saknas det väderskydd vid hållplatser blir väntan vid hållplats för att resa med kollektivtrafik ytterst problematisk för resenären. Valet att resa med kollektivtrafik förlorar sin lockkraft och val att kunna resa med kollektivtrafik väljs bort. Bilen blir återstående alternativ.

Anledningar som nämns om att det inte finns väderskydd vid hållplatser är bland annat att det är få resenärer vid hållplatsen och att det blir en stor kostnad för berörda. Kostnadsmedvetenhet ska eftersträvas och varje skattekrona ska förvaltas väl.

Samtidigt innebär detta ett Moment 22. Inga väderskydd om det inte finns tillräckligt många resenärer, inga eller få resenärer om det saknas väderskydd. Att det saknas väderskydd vid hållplatser för kollektivtrafik innebär en bromskloss och uppmuntrar inte till val att resa med kollektivtrafik.

Att resa med kollektivtrafik uppmuntras till på de flesta håll runt om i vårt land. Viktiga delar när det handlar om kollektivtrafik är miljöaspekten, byggnation och utveckling av större städer.

Lika viktiga delar handlar om resten av vårt land där möjlighet till att bo, leva, jobba och gå i skola bör värnas om. Med detta följer också en stor möjlighet för utveckling, vilket kan ge stora positiva effekter på både kort och lång sikt.

En väldigt enkel men också delvis avgörande del i detta är att väderskydd behöver finnas vid busshållplatser runt om i landet där väderskydd saknas.

Enskilda trafikslag och kommunikationsstråk

Q8. Inventering och underhåll av hela järnvägsnätet

Annica Bergendal, Vänersborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** det ska vara möjligt att göra en inventering av hela järnvägsnätet och att alltefter som man upptäcker fel och dylikt göra en anmälan till ansvarig myndighet
2. **att** partiet verkar för att det ska finnas järnvägsstationer mellan alla sjukhus i båda riktningar (dubbelspår)
3. **att** det finns tyst avdelning på alla tåg och att det permanentas
4. **att** det görs möjligt att storstäda de gamla tågen som fortfarande går i trafik, eftersom det tar flera år om man beställer nya tåg
5. **att** man har ett rullande schema för att undvika alltför stor störning i den dagliga verksamheten och passa på att kolla om det behöver underhåll av något slag
6. **att** partiet verkar för att om möjligt utöka tågtrafiken

Ska inte hela järnvägsnätet vara funktionsdugligt? Ska inte det vara möjligt i olika regioner runtom i landet att det finns en typ av pendeltrafik som det inte finns i dag? På grund av hur demografin ser ut och att befolkningen växer, bör det finnas möjlighet att be alla kommuner på ett fullmäktige ta ställning till om man är för eller emot järnvägen. Om alla kommuner är för järnvägen, så borde det underlätta att be de kommuner som har bebyggbar mark att utifrån den bebyggbara marken göra bostäder tillgängliga för den övertaliga befolkningen och därigenom ha möjlighet att pendla med tåg. Det borde vara bättre att pendla med tåg än att sitta i bilkö.

Q9. Dags för en modern och snabb järnväg Oslo–Göteborg–Köpenhamn

Liberalerna Västsverige
Liberalerna Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att skapa en kontinuerlig planering av gränsöverskridande infrastruktur läng viktiga stråk mellan de nordiska länderna
2. **att** Liberalerna verkar för att en snabb och modern järnväg på hela sträckan Oslo–Göteborg–Köpenhamn prioriteras i den nationella transportplanen
3. **att** Liberalerna verkar för att utreda om alternativa finansieringslösningar, som t.ex. någon typ av OPS-lösning, kan vara lämpligt

Snabba och moderna järnvägsförbindelser Oslo–Göteborg–Köpenhamn, en 60 mil lång sträcka, är helt uppenbart strategiskt på europeisk nivå. Sedan ett antal år är därför sträckningen en del av den europeiska Trans-European Transport Network (TEN-T) Core Network, som också identifierar delar av sträckningen Oslo–Göteborg som en ”missing link”. En

upprustad järnvägsförbindelse Oslo–Göteborg–Köpenhamn skulle skapa stora utvecklingsmöjligheter för Göteborg och stora delar av Väst- och Sydsverige.

Regioner och kommuner i Syd- och Västsverige har under lång tid drivit utvecklingen av ”8 Million City” och intresset på den norska sidan gränsen är stort. Om Oslo, Göteborg och Köpenhamn hade legat i samma land hade infrastrukturen mellan städerna med mycket stor sannolikhet funnits på plats sedan länge. En aktör som saknas är den svenska staten.

För att över huvud taget kunna driva frågan vidare behöver sträckan pekas ut i den svenska nationella transportplanen, som vart fjärde år identifierar transportsatsningar för kommande decennium. Nästa nationella transportplan kommer 2018. Att sträckan pekas ut i svensk nationell transportplan är en förutsättning för att kunna söka europeiska medel för delfinansiering av kostnaderna.

Frågan diskuteras flitigt i Nordiska rådet, men det är också viktigt att få igång ett kontinuerligt samarbete på regeringsnivå i Norden vad gäller gränsöverskridande infrastruktur så att de nordiska transportplanerna hänger ihop. Vi är dock tveksamma till att låsa finansieringen till den svenska infrastrukturplanen för hela sträckan utan att också utreda om alternativa finansieringslösningar, som t.ex. någon typ av OPS-lösning, kan vara lämpligt.

Q10. Bygg höghastighetsjärnvägarna

Per Hansson, Jönköping

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna utvecklar och omprövar sin inställning till höghastighetsjärnvägarna
2. **att** Liberalerna börjar ta aktiv del i arbetet med århundradets infrastrukturinvestering

Sverigeförhandlingen tillsattes av alliansregeringen 2014. Uppdraget som gavs var bl.a. att ta fram principer för finansiering av landets första höghastighetsjärnväg, analysera de kommersiella förutsättningarna för trafikering av dessa samt föreslå en utbyggnadsstrategi på en övergripande nivå.

Syftet med förhandlingen är att möjliggöra ett relativt snabbt genomförande av nya höghastighetsjärnvägar på ett sätt som maximerar den samhällsekonomiska nyttan.

Järnvägstrafiken har under en längre tid ökat kraftigt och denna utveckling förväntas fortsätta. Att rusta upp det nationella och regionala järnvägsnätet är nödvändigt men det ger bara marginellt mera järnvägskapacitet. För att möjliggöra en ökande godstrafik på befintlig järnväg i stället för på landsväg krävs också ny spårkapacitet. Med en ny modern järnväg ökar den samlade järnvägskapaciteten avsevärt och storstadsområdena och mellanliggande regioner knyts samman. Lika viktigt är att den bidrar till en regionförstoring med större arbetsmarknadsregioner.

Järnvägsbygget handlar inte bara om nya spår utan måste ses som ett stort samhällsbygge med många tillväxtskapande effekter. En viktig del i detta är bostadsbyggande.

I punktform är några av argumenten för höghastighetsjärnvägarna följande:

- Sverige behöver en framtidssatsning.
- Mer kapacitet skapas, dagens järnvägsnät är byggt på 1850–1930-talen.
- Kortare tidsavstånd skapas.
- Större arbetsmarknadsregioner och nya pendlingsmönster.
- Miljöskäl talar för nya stambanor.
- Upprustning av nuvarande stambanor är nödvändig men ger marginellt ökad kapacitet.
- Ökningen av godstransporter överförs till järnväg, främst till nuvarande stambanor.
- Nya stambanor ger förutsättningar för regional utveckling i regionerna mellan storstadsområdena.
- Ökat bostadsbyggande.

Liberalernas riksdagsgrupp valde plötsligt i maj 2016 att avvisa byggnationen av höghastighetsjärnvägar. Detta gjordes utan förankring i partiet och utan något dokumenterat redovisat beslutsunderlag. Samtidigt är många liberaler i landet starkt engagerade i arbetet med att förverkliga höghastighetsjärnvägarna.

Det är nu dags för det liberala partiet centralt att kliva ner från en passiv åskådarplats och i stället delta i arbetet med ett av de största infrastrukturprojekten i vårt land.

Q11. Höghastighetståg för ekonomisk och miljömässig vinning

Peter Lintin-Wold, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna som parti aktivt bör verka för att vi i Sverige och Skandinavien bör främja miljö och ekonomisk utveckling genom att kraftigt bygga ut och ökar kapaciteten genom att knyta samman våra viktigaste storstadsregioner med nätverk av höghastighetståg. Sträckor som avses i prioriterad ordning är Stockholm–Göteborg–Malmö–Köpenhamn, Oslo–Göteborg–Malmö–Köpenhamn samt Stockholm–Oslo. Arlanda, Kastrup, Gardemoen och Landvetter bör integreras i detta nätverk

Den globala ekonomin förändras i allt snabbare takt. Innovationer inom transportinfrastruktur, ökad internationalisering inom handel och finansmarknader visar att en ny fas av den globala ekonomin står för dörren. Ekonomisk aktivitet förhåller sig i stigande grad till ett globalt perspektiv och konkurrens mellan större geografiska områden som städer och regioner blir allt tydligare.

Mycket av den nuvarande infrastrukturen i Sverige och Skandinavien planerades och byggdes redan på 1800-talet och sedan dess har inte många genomgripande förändringar gjorts. I många regioner runtom i världen tas nya strategiska grepp med målet att knyta samman städer i nya kommunikationsnätverk med framtidens spårbundna infrastruktur.

Prognoser från till exempel McKinsey Global Institute (MGI) visar att 20 av världens 50 viktigaste städer utifrån ekonomiska mått kommer att vara lokaliserade i Asien innan år 2025. Under samma period bedömer man att 25 europeiska städer kommer att falla bort från samma lista. Infrastruktur har avgörande betydelse för hur globala företag väljer att investera. För Europas städers tillväxt och utvecklingsmöjligheter är detta dramatiska och utmanande nyheter. Skandinaviska städer befinner sig i detta sammanhang i marginalen, som del i utkanten av Europa. Till och med Öresundsregionen med 3,6 miljoner invånare är liten i ett globalt sammanhang. Ökad tillgänglighet i form av kortare restider och ökad frekvens på kommunikationerna mellan de skandinaviska storstäderna skulle bidra till att öka konkurrenskraften för att attrahera kompetens, arbetskraft, företag och investeringar.

Utöver detta står världen inför en sällan skådad utmaning i form av ändrat klimat på grund av allt för höga utsläpp av växthusgaser. Vi måste gå över till framtidssäkrade transportlösningar som minimalt påverkar klimatet samtidigt som det tillåter snabb och effektiv kommunikation.

Med dagens extremt låga räntesatser anser jag att tiden aldrig har varit bättre att investera i framtidens infrastruktur. Vi bör ta tillfället i akt att, i likhet med hur våra företrädare under nittonde århundradet kraftigt investerade i vad som då var framtidens infrastruktur, i dag investera i infrastruktur igen för det tjugoförsta århundradet.

Q12. Järnvägsprioriteringar

Lennart Perborg, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska säkerställa ett välfungerande järnvägssystem i Sverige genom att prioritera satsningarna på underhåll och utbyggnaden av spårkapaciteten mellan orter med mycket pendlingstrafik jämfört med investeringar i höghastighetståg

Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp har i en rapport lagt fram ett ambitiöst program för grön liberal politik. Dock behöver skrivningarna om att ”ökade personresor med järnväg och mer gods på järnväg ger minskade utsläpp” nyanseras. Det är inte självklart att personresor med järnväg i en nära framtid är mer energieffektiva än resor med elbil. När bilarna så småningom dessutom blir självkörande så försvinner tågets fördel med att den resande kan utföra andra arbetsuppgifter under själva resan. Tåget har dock fortfarande fördelar genom att kunna transportera mycket människor mellan orter på pendlingsavstånd och därmed kunna avlasta vägnätet. Därför menar Liberalerna att det är viktigt vi har ett välfungerande, pålitligt järnvägssystem med frekvent tidtabell mellan orter med mycket pendlingstrafik.

Vi ser gärna en ökad mängd gods på järnväg men inser också svårigheterna med att öka andelen. Järnvägstransporter har svårt att konkurrera med dörr till dörr lösningar eftersom det kan kräva många omlastningar innan godset når adressaten. Ofta används diesellok vid rangering av vagnar vilket minskar klimatnyttan. Spårkapaciteten för godståg är begränsad i

Europa vilket kan ge långa transporttider. Dessutom har redan många stora distributionslager för internethandel byggts upp längs våra Europavägar utan järnvägsanslutningar.

Q13. Utred Maglev i Sverige

Tobias Davidsson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att Trafikverket förutsättningslöst utreder magnettåg mellan Stockholm, Göteborg och Malmö med eventuella vidarekopplingar till Oslo och Köpenhamn

Magnettåg har länge setts som science fiction, men precis som med solceller har tekniken gått starkt framåt samtidigt som kostnaderna pressats nedåt. I dag är teknologin mogen och produktionskapaciteten är redo för en snabb uppskalning med möjliga nya leverantörer, producenter och aktörer. Fördelarna med magnettåg är många jämfört med eventuella höghastighetståg. Främst är det höga toppfarter på upp mot 500 km/h. Det skulle ge en kortare pendlingstid mellan Göteborg och Stockholm än inom stora delar av nuvarande spårbunden kollektivtrafik i Stockholms län, en fördel konventionella höghastighetsbanor aldrig kan uppnå. De höga hastigheterna slår dessutom ut inrikesflyget på sträckan. Systemet har också låga driftskostnader jämfört med det underhållsslukande svenska stambanenätet eftersom magnettåg inte går på själva spåret utan en bit ovanför. Det ger lägre bullernivåer då det inte finns någon kontakt mellan fordon och bana samt att inga mekaniska delar slits ut ju snabbare det går som med höghastighetståg. Spanien som nyligen investerat i höghastighetsbanor har upptäckt att slitaget blev högre än projekterat och minskat på hastigheterna för att minska slitaget. Magnettåg klarar också skarpare kurvor, större stigningar och accelererar snabbare upp till toppfart. Denna egenskap kan innebära att behovet av tunnlar minskar och att banan kan passas in på ett bättre sätt i landskapet. Fördelarna är fler än så och klart finns det vissa nackdelar också men investeringskostnaderna mellan konventionell järnväg och magnettåg är i dag likvärdiga. Gårdagens myter om astronomiska investeringskostnader för magnettåg stämmer inte längre. Utreds då magnettåg av Trafikverket?

På grund av politiskt motståndet, bl.a. från Liberalerna, har Sverigeförhandlingen beställt en kostnadsreduktion för ett ”annorlunda teknikval” av Trafikverket. Bland annat gäller detta ballastspår i stället för ballastfritt spår, vilket med stor säkerhet skulle sänka kvaliteten på spåret. Teknikvalet som ska utredas innehåller dock inte en utredning om den potentiellt mycket billigare och effektivare lösningen: magnettåg (Maglev). Om man får döma av Trafikverkets och Sverigeförhandlingens hemsidor är magnettåget inte ens intressant att utreda, argumenten som förs fram är föråldrade, vilseledande och felaktiga. Verkliga kostnader är inte uträknade. Det finns i själva verket inga tungt vägande argument mot att utreda magnettåget.

För att verkligen begrava det samhällsvansinniga projektet med höghastighetståg måste alternativ komma fram som visar på pengarullningen och alternativa kostnader. Trafikverket borde genast få i uppdrag att utreda magnettåg för att visa om det är en realistisk lösning för Sverige i stället för att hänvisa till gamla myter. Först då kan vi ta ett informerat beslut om vad som är bäst.

Q14. Prioritera regionala järnvägar högre

Liberalerna Ulricehamn
Gösta Frödin, Arvika

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att regional tågpendling prioriteras högre vid utbyggnaden av järnvägsnätet

I den pågående planeringen för utbyggnad av höghastighetsjärnvägar i Sverige har fokus hamnat på snabba förbindelser mellan storstäderna. Mycket pekar på att det i stället är möjligheten till regional tågpendling som ska prioriteras för att maximera klimatnyttan och ge möjlighet till boende och arbete även utanför storstäderna.

Q15. Investera i järnvägen Stockholm–Trondheim

Lennart Ledin, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att järnvägssträckan Stockholm–Trondheim snarast byggs ut med dubbelspår och/eller mötesspår

Med en utbyggnad av järnvägssträckan Stockholm–Gävle–Bollnäs–Ljusdal–Ånge–Östersund–Storlien med mer dubbelspår eller mötesspår skulle restiden Östersund–Stockholm kunna kortas till 4 timmar. Vidare skulle tågtrafiken Stockholm–Trondheim ges konkurrenskraftiga förutsättningar vilket gynnar den besöksnäring som blir alltmer livsviktig för utvecklingen av Norrlands inland. Utvecklingen av utbytet av handel, kultur m.m. mellan Sverige och ett av Norges befolkningstätaste områden skulle därmed också kunna få en rejäl injektion.

Q16. Prioritera fyrspår mellan Arlanda och Uppsala

Liberalerna Uppsala län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna i riksdagen driver på för fyrspår till Arlanda
2. **att** Liberalerna verkar för att i sina egna infrastruktursatsningar våren 2018 prioritera fyrspår till Arlanda
3. **att** Liberalerna verkar för att frågan prioriteras av Alliansen

”I dag är tågsträckan norr om Arlanda en av Sveriges värsta flaskhalsar. Det är landets mest trafikerade tågsträcka med cirka 23 000 passagerare i båda riktningar dagligen. Trafiken ökar kontinuerligt, men sträckan brottas regelbundet med tekniska problem i spårinfrastrukturen som leder till förseningar, ibland upp till flera timmar.

Från Stockholm till Arlanda sker trafiken på minst fyra spår, men norr om Arlanda till Uppsala måste alla tåg dela på endast två spår. Med Pendeltåg med många stopp, fjärrtåg och godståg som trafikerar samma spår svarar spårkapaciteten inte upp mot behoven i en växande huvudstadsregion. Dagens kapacitet bedöms vara helt otillräcklig senast år 2030.

Lösningen på problemet är att bygga fyrspår mellan Arlanda och Uppsala. En sådan utbyggnad till fyra spår möjliggör för trafikering av 14 persontåg per timme jämfört med åtta i dag. Fyrspåret är den länk och gemensamma prioritering som förenar många av landets regioner. Alla som vill ta sig till Arlanda och Stockholm längs Ostkustbanan med tåg från Norrland, Dalarna och Uppsala län, reser denna sträcka. Vi ser flera starka argument för varför Liberalerna borde verka för fyrspår på denna sträcka.

- 1. Förbättrad tillgänglighet till Arlanda stärker Sveriges globala konkurrenskraft.
- 2. Ökad satsning på tåg ger minskad klimatpåverkan genom fler gröna resor till och från Arlanda.
- 3. Förbättrad tillgänglighet för dagens resenärer som uppgår till cirka 23 000 passagerare dagligen.
- 4. Endast med fyrspår får kapacitetsförstärkningarna längs Dalabanan och Ostkustbanan full effekt vilket gör det mer attraktivt att bo norr om Dalälven.
- 5. Tillgången till pendlingsnära bostäder i huvudstadsregionens norra delar förbättras betydligt. Bara mellan Uppsala och Arlanda beräknas det på sikt kunna byggas upp till 100 000 fler bostäder. I de södra delarna av Uppsala planeras 45 000 bostäder.
- 6. En starkare Mälardalsregion stärker Sveriges kandidatur för att få vara värd för Europeiska läkemedelsmyndigheten (EMA).

Trafikverket har regeringens uppdrag att under våren utarbeta ett förslag till ny nationell infrastrukturplan. Den ligger till grund för hur regeringen beslutar hur man under perioden 2018–2029 på bästa sätt ska använda 622,5 miljarder kronor för att öka tillgängligheten, minska utsläppen, skapa förutsättningar för fler bostäder och vidga arbetsmarknaderna. Åtgärder som inte finns med i denna plan kan tidigast genomföras efter 2030, vilket för fyrspårets vidkommande är oacceptabelt.

Regeringen har i sina direktiv varit tydlig med att satsningar som bidrar till ökat bostadsbyggande ska prioriteras. Kostnaden för att bygga dessa fyra spår har uppskattats till cirka

sju miljarder kronor. Trafikverket har gjort bedömningen att bara restidsvinster går att räkna hem på tio år. Som ett liberalt parti som vill se ökad tillväxt, innovation och bättre förutsättningar för näringslivet borde Liberalerna verka för att fyrspår till Arlanda blir en prioriterad fråga.

Q17. Ja till Norrbotniabanan för Europas skull

Liberalerna Norrbotten
Peter Sedlacek, Umeå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att Norrbotniabanan ska byggas

Norrbotniabanan är för svensk och europeisk industri en viktig infrastrukturell satsning. Något som EU förstått.

En god järnvägsinfrastruktur är en grundförutsättning för den tunga industrin (malm-, metall- och skogsindustrin) i Sverige. Dessa industrier har tunga transporter och höga krav på leveranssäkerhet och kontinuitet. Med Norrbotniabanan kan kostnaden för godstransporter minska med 30 procent, något som givetvis innebär ökade vinster och konkurrensfördelar för den svenska industrin. Dessutom kommer leveranssäkerheten att öka betydligt med dubbla spår.

Nordens tyngsta godsflöden på tåg fraktas via Botniska korridoren. Den binder samman det naturresursrika norra Europa med de mest befolkningstäta marknaderna inom EU. Norrbotniabanan skulle åtgärda en allvarlig flaskhals i Botniska korridoren.

Bra järnvägsinfrastruktur ger större arbetsmarknadsregioner. Norrlandskusten har ovanligt bra förutsättningar, med städer och orter på rad. Restiderna kan mer än halveras med Norrbotniabanan. Vägtrafiken kan inte konkurrera med järnvägens restider, säkerhet och miljövänlighet.

Järnväg saknas vid kusten trots att 60 procent av befolkningen bor där. Kuststråket i övre Norrland har befolkningstäthet motsvarande huvudstråken i övriga landet och dessutom högre täthet med stora industrier.

Q18. Dubbelspår på Malmbanan

Liberalerna Pajala
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen arbetar för att förverkliga dubbelspår på Malmbanan

Infrastruktur för industrin och civilsamhället. Malmbanan är vår tyngst trafikerade järnväg och en av Sveriges viktigaste järnvägar för transport av människor och gods.

Persontåg, godståg och malmtåg kör på den 50 mil långa sträckan mellan Boden och Riksgränsen och vidare till Narvik i Norge. Malmbanan är den enda järnvägen i Sverige som tillåter 30 tons axellast, vilket innebär 8 600 ton tunga och 750 meter långa tåg med totalt 68 vagnar. Mellan Kiruna och Narvik går det i dag sammanlagt 22 malmtåg per dygn i båda riktningarna och mellan Malmberget och Luleå tio tåg per dygn. Kraven ökar med längre och tyngre tåg på sträckan. Malmbanan är enkelspårig och klimatet kräver mycket av både tågsätt och bana. Vår största export går på malmbanan så det är viktigt att transporterna fungerar för Sveriges ekonomi. Varje stopp innebär stora förluster för LKAB samt stora risker för allmänheten för tågen kan gå även om landsvägen är stängd för trafik på grund av väderförhållanden.

Q19. Nya Ostkustbanan

Arne Engholm, Sundsvall
Stefan Falk, Sundsvall
Annelie Luthman, Sundsvall
Ingeborg Wiksten, Sundsvall

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** landsmötet uppdrar till riksdagsgruppen att aktivt driva frågan om satsning på Ostkustbanan
2. **att** miljöaspekterna vägs in i bedömningen av nyttan med Ostkustbanan
3. **att** möjligheterna till EU-finansiering undersöks, t.ex. EFSI (European Funds for Strategic Investments)

För mer än hundra år sedan anlades en järnväg som bidragit och fortfarande bidrar till hela Sveriges välstånd. Allt startade med att vi började bruka skogen och bryta malmen. Kring gruvorna och skogsbruken växte små samhällen upp. Godstågen rullade från norr till söder och vidare ut i Europa. Snart växte hela Sverige tack vare exporten av skog, järnmalm, guld och silver. Fler människor flyttade hit. Universitet byggdes. Företagen blomstrade. Sverige utvecklades. Men mitt i utvecklingen bromsas allt upp.

Problemet är en gammal enkelspårig järnväg längs Norrlandskusten som stryper utvecklingen. Som förlänger restiderna och ökar avstånden mellan norr och söder. I dag kan vi inte ta oss från A till B i den takt vi önskar. Vi kan inte exportera råvaror och produkter i den omfattning som är möjlig. Flödet av människor, idéer och värdefullt gods stryps och köer bildas. Trängseln får hela Sverige att sakta ner. Gods flyttas från järnväg till dieseldrivna långtradare. Nu måste vi hjälpas åt för att utvecklingen ska fortsätta. Med en ny modern järnväg – nya Ostkustbanan – säkerställs utveckling i hela landet. Vi minskar avstånden och ger människor, företag och samhällen möjligheter att växa. Den nya järnvägen halverar restiderna för människorna och fyrdubblar godstransporterna ut i Europa. Vägnätet avlastas och miljön skonas. Och vi människor får tid över för det som är viktigt för oss. Exporten kan fortsätta och tjänsteföretagen kan få luft under vingarna och börja växa ordentligt. Med pålitlig och punktlig persontrafik kan arbetspendling förbättras. Det är bra för hela Sverige. Det är dags att vi bygger nya Ostkustbanan, mellan Gävle, Sundsvall och Härnösand, som ökar pulsen och tar oss in i framtiden.

Q20. Färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet är en infrastrukturfråga

Liberalerna Gotland
Bengt Eliasson, Kungsbacka

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska arbeta för att färjetrafiken från och till Gotland ska ingå i den nationella infrastrukturen och jämställas med Sveriges vägar och järnvägar

Gotlandstrafiken, som ingår i det nationella trafiksystemet, är den viktigaste delen i förutsättningarna för Region Gotlands konkurrenskraft, utveckling och tillväxt. Vägar, järnvägar och färjelinjer, i Gotlands fall färjetrafiken, är infrastruktur av vital betydelse för en fungerande arbetsmarknad, godsförsörjning och internationell konkurrenskraft.

För öar är snabba, fungerande och billiga kommunikationer livsavgörande.

Utvecklingsmöjligheterna skiljer sig från många andra regioners, genom de få alternativ för resor och transporter som står till buds.

För Gotland, som en ö i Östersjön, handlar infrastruktur först och främst om att färjeförbindelsen mellan ön och fastlandet har liknande möjligheter till snabba fungerande transporter av personer och gods, som övriga regioner i landet. Resor och transporter är avgörande för all utveckling. En helhetssyn på kommunikationer och regional utveckling är absolut nödvändig. Motsatsen ger upphov till en regional maktlöshet. Därför måste färjetrafiken från/till Gotland, ”vår landsväg”, ses som en del av den nationella infrastrukturen.

Därför blir det fel när färjetrafiken från/till Gotland ska tillhöra den interregionala kollektiva persontrafiken och betraktas som olönsam kollektivtrafik och därigenom tvingas vara med och konkurrera om den lilla budget som Trafikverket/staten avsätter för detta ändamål.

Q21. Nya slussar i Trollhättan är viktiga för miljö och näringsliv

Gösta Frödin, Arvika
Niklas Lehresjön, Karlstad
Marianne Åhman, Sunne

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ställer sig bakom beslut om att bygga nya slussar vid Trollhättan
2. **att** Liberalerna driver på för att ett sådant beslut fattas inom de närmaste åren

Slussarna i Trollhättan är gamla och uttjänta och kommer att tas ur drift 2030. Nya slussar i ett något annat läge är ritade och kostnadsberäknade till cirka 3 miljarder. Inga beslut om byggnation är ännu fattat, men ska nya slussar stå klara till 2030, måste beslut om detta fattas inom de närmaste åren. Ett beslut att bygga nya slussar i Trollhättan är av mycket stor vikt, både ur miljö- och näringslivsperspektiv.

För miljön och för att minska olycksriskerna, är det viktigt att få bort så många transporter som möjligt från vägarna och föra över dem till tåg eller båt. Vänern är västra Europas största insjö och ett flertal Vänerhamnar kan nås både med bil och tåg. Göteborgs hamn är hårt belastad och har dessutom varit stängd på grund av strejker vid ett flertal tillfällen på senare tid. Den sårbarheten kan minska påtagligt om Vänerhamnarna kan användas för utskeppning av gods, som komplement till Göteborgs hamn. Det finns alltså stora miljövinster att göra och även ekonomiska vinster med att kunna fortsätta att utveckla den kommersiella Vänersjöfarten. För detta är nya slussar vid Trollhättan en helt nödvändig förutsättning.

Det är därför av stor vikt att Liberalerna ställer sig bakom en satsning på att bygga nya slussar vid Trollhättan för cirka 3 miljarder, och att denna satsning prioriteras bland aktuella infrastrukturobjekt. Det är också viktigt att byggnationen beslutas och kommer igång inom de närmaste åren, så att de nya slussarna står klara när de gamla tas ur drift år 2030.

Q22. Nordiska Triangeln åter en del av EU:s viktiga transportstråk

Marianne Åhman, Sunne
Mats Almemark, Munkfors-Ransäter
Hendrik Bijloo, Ljusnarsberg
Christina Örnebjär, Kumla

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska agera på nationell och internationell nivå för att hela Nordiska triangeln (Oslo–Köpenhamn–Stockholm–Helsingfors–Stockholm–Oslo) med stor betydelse för nationella och internationella gods- och persontransporter återigen ska blir en del av EU:s viktigaste infrastruktur
2. **att** Liberalerna ska verka för att Sverige och Norge planerar gränsöverskridande och samordnar sina nationella planer för transportstråket Stockholm–Oslo

Viktigaste nivån inom EU:s transportstråk är stomnätskorridorerna (”core network corridors”). I nuläget ingår Oslo–Köpenhamn–Stockholm–Oslo i en stomnätskorridor (ScanMed-korridoren). Av stråket Oslo–Stockholm ingår dock endast järnvägen mellan Stockholm och Hallsberg i ScanMed-korridoren. Övrig infrastruktur mellan Oslo och Stockholm är klassad som stomnät, den näst viktigaste nivån.

På EU-kartor visas numera nästan uteslutande stomnätskorridorerna vilket leder till en stor grå yta i mitten av Skandinavien. Att ha hela Nordiska triangeln som en del av en stomnätskorridor skulle visa att centrala Skandinavien inte är folktomt. Även möjligheterna till EU-medfinansiering av infrastrukturåtgärder ökar betydligt om infrastrukturen klassas som stomnätkorridor i stället för att klassas som stomnät.

En viktig del av Nordiska triangeln saknas alltså i nuläget på strategisk nivå. Liberalerna på riksdags- och EU-nivå bör agera för att även stråket mellan Oslo och Stockholm lyfts till den viktigaste nivån och för att säkerställa att hela Nordiska triangeln i fortsättningen ska vara en del av EU:s viktigaste transportstråk, så att gods och människor mellan våra länder kan transporteras på ett snabbt, stabilt och tryggt sätt.

Q23. Förbjud lastbilstrafik mellan Trelleborg och Helsingborg på morgnar

Liberalerna Vellinge

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att lastbilstrafik på E 6 mellan Trelleborg och Helsingborg inte ska tillåtas på vardagar mellan klockan 07.00 och 09.00 för att minska trafikbelastningen på vägnätet och underlätta arbetspendlingen

Trafiken på E6 mellan Trelleborg och Helsingborg, där vägen delas i E6 och E4 mot Göteborg respektive Stockholm, är sannolikt Sveriges mest belastade väg med avseende på tung trafik. De senaste åren har en allt mer ökad godstrafik medfört pendlingsproblem i regionen. En enkel lösning, som inte innebär mångmiljardinvesteringar, kan vara att förbjuda den tunga trafiken under pendlingstid. Genom framförhållning kan rederierna parera förbudet med ändrade turlistor till och från de stora hamnarna. Inom några år blir problemet akut, då lastbilstrafiken förväntas öka än mer på grund av ökad s.k. e-handel.

Q24. Mötesfri E 10

Agneta Heikki, Pajala
Anne Kotavuopio Jatko, Kiruna
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen arbetar för att Trafikverket får de medel som behövs för att starta alla färdigplanerade arbeten mellan Töre och Kiruna på E 10 omgående, stigningsfält i alla backar, Avvakko–Lappesuando, Töre–Morjärv och Morjärv–Svartbyn
2. **att** partistyrelsen arbetar för att medel till projektering och arbete för att hela E10 ska bli mötesfri ges så att namnet Dödens väg inte längre ska behövas

Trafikverket har börjat sin planering för att göra vägen mötesfri, sträckan är 40 mil lång så självklart går det inte att bygga om hela sträckan på en säsong. Vägen är en av de mest tungtrafikerade vägarna cirka 25 procent av all trafik är tung trafik. Det här ställer större krav på vägstandarden än normalt. Dessutom är det här en enda väg som ska fungera för alla transporter i alla väder och väglag från Narvik till Töre. Kiruna har inget sjukhus, ambulanstransporter ska köras på den enda vägen som finns, det går inte att ta någon alternativ väg. Det har hänt att skyddsombud har begärt skyddstopp för ambulansen för att vägen varit så undermålig. Det går inte alltid att flyga från Kiruna på grund av väderförhållanden, i fjällnära miljö växlar vädret snabbt. Närheten till fjällen innebär även många räddningar av människor som råkat i nöd både sommar- och vintertid.

Q25. Omdöpning av riksväg 53 till E 22

Carl-Åke Utterström, Västerås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för bättre transporter mellan södra Sverige och norra Sverige
2. **att** Liberalerna i och med amerikanska Amazons etablering verkar för närmare knytning mellan dess tre datahallar i Västerås, Eskilstuna och Katrineholm

I och med att det amerikanska företaget Amazon etablerar serverhallar i Västerås, Eskilstuna och Katrineholm uppstår behovet av snabba transporter mellan de olika serverhallarna. Riksväg 53 bör byggas ut till mötesfri väg i hela sin längd och i sammanhanget också döpas om Europaväg E 22 som en snabb transportväg mellan södra Sverige och norra Sverige. En alternativ väg i stället för att all tung trafik passerar nära Stockholm. En i sammanhanget betydande omväg. Redan i dag går många transporter från exempelvis Göteborg och norrut via Västerås. Fortsättning till Gävle och norrut.

Q26. Påskynda utvecklingen av en elbilsflotta

Stefan Grundemark, Södertälje

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver att lyfta frågan om ett stoppår framöver för nyförsäljning av personbilar drivna med enbart fossilt bränsle
2. **att** Liberalerna driver att ett underlättande av ett enkelt och transparent regelverk för ombyggnad av hybridbilar till laddhybrider
3. **att** Liberalerna driver att påskynda utbyggnad av infrastrukturen med laddstationer
4. **att** Liberalerna driver att påskynda utbyggnad av stationer för tankning av vätgas

Vi i Sverige kan öka takten när det gäller utvecklingen av en fossilfri bilflotta. Detta med bakgrund bland annat av att biltrafiken är ett av de större hoten mot miljön i form av koldioxidutsläpp som bidrar till växthuseffekten och jordens uppvärmning, och läget är akut för att ändra på detta.

Försöken med andra alternativa bränslen har inte lett till miljömässiga fördelar i något hänseende. Infrastrukturen är dock inte tillräckligt utvecklad för laddningsbara bilar och definitivt inte för bränslecellsdrivna bilar. Detta gör att Sverige i vissa fall inte prioriteras när nya bilmodeller av dessa slag introduceras. Detta måste förändras. Resor med bil till och från arbetet är ett stort inslag i biltrafiken. Kan detta klaras, framför allt i storstadsområdena med ökad eldrift är mycket vunnet i miljöhänseende. Här har vi hybrider och laddhybrider som redan gör stor skillnad i storstadstrafiken. Elbilarna har svårare att konkurrera framför allt på landsbygd på grund av begränsningarna av glest med laddningsstationer i kombination med långa laddningstider. Batterikapaciteten har utvecklats oerhört mycket på senare år och som nu gör det möjligt att bygga om hybridbilar till laddhybrider. Kostnaderna för detta är visserligen inte försumbara, men möjligheten att bygga om en välfungerande hybridbil med relativt begränsad eldrift till en laddhybrid i nivå med det allra senaste på marknaden, är något som tillämpas alltmer på skilda håll, både i Sverige och utomlands. Sverige har ingen direkt policy för detta, och ytterst kommer det an på den besiktningsstation man vänder sig till efter ombyggnad hur detta kommer att hanteras. Osäkerheten i hur myndigheterna hanterar detta kan säkerligen starkt påverka det enskilda initiativet till en sådan ombyggnad. Därför föreslås att detta förfarande kan förenklas och standardiseras till förmån för att kunna genomföra dessa ombyggnader. Större och tyngre yrkesfordon och andra specialfordon har ännu inte samma tekniska förutsättningar men även eldrift av lastbilar är i antågande. Även här behöver utvecklingen följas noggrant och uppmuntras.

Q27. Personbilens roll i framtidens transportsystem

Lennart Perborg, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna bejakar behovet av personbilar för att få vardagen att fungera för många människor i vårt avlånga land. Samtidigt vill vi stimulera utbyggnad och användning av kollektivtrafik där det finns ett rimligt stort befolkningsunderlag

Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp har i en rapport lagt fram ett ambitiöst program för grön liberal politik. Dock behöver skrivningarna om att ”bilåkandet behöver minska” nyanseras. Bilen skapar mobilitet och frihet att kunna åka vart man vill och när man vill. Den är en förutsättning för att många småbarnsfamiljer ska hinna klara av vardagen med jobb, inköp och barnens fritidsaktiviteter. Den skapar mobilitet för rörelsehindrade. I en nära framtid kommer elbilarna att dominera nybilsmarknaden och därmed kommer de fossila utsläppen från biltrafiken att reduceras väsentligt. Men när alltför många bilar stockas på vägarna i och kring framförallt våra tre storstäder då begränsas nyttan med bilen väsentligt. Därför är det viktigt med en väl utbyggd, fossilfri och frekvent kollektivtrafik i dessa områden som ger individen möjlighet att välja ett alternativ till bilen. Vägavgifter bör kunna införas på motorvägssträckor där det finns särskilt välfungerande kollektivtrafikalternativ dock bör miljöbilar undantas från dessa avgifter.

Q28. Minskad bilfientlighet i Liberalernas miljöpolitik

Hendrik Bijloo, Ljusnarsberg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** ändra förslag 6 i rapporten "Grön liberal politik" från nuvarande text till: "Utsläpp och användning av fossila bränslen i fordon som använder väginfrastruktur ska minska. Reseavdraget ska förenklas och helt baseras på avståndet mellan bostad och arbetsplats. Vägavgifter och andra formen av prissättning för användning av väginfrastruktur bör prövas, prissättning för miljöbilar ska premiera noll eller låga nettoutsläpp av koldioxid."
2. **att** ändra förslag 9 i rapporten "Grön liberal politik" från nuvarande text till: "Fler behöver transportera sig på ett klimatsmart sätt. Investeringar som krävs för att uppnå nollutsläpp 2030 är stor och dessutom tidskrävande. Det är därför viktig att de mest effektiva åtgärder väljs och att de väljs på ett teknikneutral och icke dogmatisk sätt. Kollektivtrafik, privat bil, delade bilar, men även cykel och flyg fyller varsin funktion i detta. För att höja de totala investeringsramar bör alternativa finansieringsmetoder som t.ex. offentlig-privat samverkan, s.k. OPS-lösningar prövas. Forskningsanslaget för nya tekniska lösningar, såsom elektrifiering, autonomi och delning av fordon och alternativ infrastruktur som hyperloop och Maglevtåg, bör höjas."

Att uppnå nollutsläpp 2030 är en väldigt hög ambitionsnivå som kräver en maximal ansträngning. Att betunga den ansträngningen genom att på ett dogmatiskt sätt välja kollektiva lösningar gör det i princip omöjligt att uppnå målet. Det är inte bilåkandet i sig vi vill komma åt, men utsläppet.

En stor buss som kör på diesel med två betalande passagerare är inte mer miljövänlig än en Tesla med fyra passagerare. En underanvänd spårlinje, byggd med mycket betong, bidrar inte till utsläppsminskning, men höjer utsläppet, i alla fall på kort och medellång sikt. Vad effekten är av en sådan investering på lång sikt är helt och hållet beroende på en teknikutveckling som just nu är extrem snabb när det gäller autonoma, uppkopplade, delade och elektrifierade bilar. Dessutom skulle en alltför snävt inriktning på minskning av bilåkandet, omöjliggöra allt utveckling utanför storstadsområden.

Q29. Klimatsmarta transporter

Lennart Perborg, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska uppmärksamma andra miljöaspekter än utsläpp av koldioxid från alternativa bränslen som kväveoxider och partiklar

Liberalerna vill stimulera utvecklingen av alternativa icke fossila bränslen och stödja utbyggnad av infrastruktur för dessa. Men vi måste också vara uppmärksamma på andra miljöaspekter än utsläpp av koldioxid från alternativa bränslen som biodiesel typ RME och HVO. Utsläppen av kväveoxider är inte försumbara även om de kan ligga på en lägre nivå än för fossil diesel. Just utsläpp av kväveoxider och partiklar är ett hot mot ren luft i våra städer. Därför är det inte självklart att bilar som kör på miljödieselprodukter ska få tillträde till de känsligaste miljözonerna i städerna. Vi bör överväga att endast ge tillträde till utsläppsfria bilar i de känsligaste miljözonerna

Q30. Vätgasutbyggnad för klimatsmarta transporter

Lennart Perborg, Helsingborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska stimulera till utvecklingen av icke fossila fordonsbränslen och stödja utbyggnaden av infrastrukturen för dessa genom att verka för utbyggnaden av tankställen för vätgas längs våra mest trafikerade Europavägar

Liberalernas klimat- och miljöarbetsgrupp har i en rapport lagt fram ett ambitiöst program för grön liberal politik. Dock saknas en viktig pusselbit i detta program, "vätgas".

Fordon med olika former av eldrift blir allt vanligare på våra vägar och kommer att bli mycket vanligare i framtiden om vi får tro de ledande företrädarna för bilindustrin. Den pågående utbyggnaden av batteriladdningsinfrastrukturen är därför viktig och något som vi

liberaler också vill medverka till. Dock får vi inte glömma bort att flera biltillverkare i stället för batterier förordar elbilar där elenergin skapas genom en bilburen kemisk process i en bränslecell som matas med vätgas och syre. Från avgasröret kommer bara vattenånga. Tankning av vätgas är lika enkel som att tanka bensin och biogas. Räckvidden för en vätgasbil är densamma som för en motsvarande bensinbil. Redan i dag finns vätgasdrivna bränslecellsbilar på marknaden, dock ej i Sverige, eftersom vi saknar tankstationer för vätgas. Eftersom elbilsmarknaden fortfarande är under kraftig utveckling är det i dag inte möjligt att förutse vilken teknik som bilbranschen kommer att satsa på i ett längre perspektiv. Därför förordar Liberalerna att vi omgående stimulerar utbyggnaden av vätgastankstationer längs våra mest trafikerade Europavägar.

Q31. Avgasfria bilar i miljözoner

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** i punkt 5, tredje meningen, av rapporten "grön liberal politik" ersätta ordet "fossilfria" med "avgasfria" så att meningen lyder "[…] ska endast avgasfria fordon tillåtas".

Miljözoner är till för att förbättra luftkvaliteten i närområdet. Även bilar som drivs av biobränsle eller helsyntetiska bränslen belastar luftkvaliteten i närområdet i liknande grad som bilar som drivs av mineraloljebaserad bränsle. Även metan och vätgas kan ge upphov för kväveoxider om de används i vanliga förbränningsmotorer. För miljözoner är det viktigast att minimera lokal nedsmutsning. I extremfall kan man kräva total avgasfrihet. Och så bör det även formuleras i programförslaget.

Q32. Undantag bara för avgasfria, tysta bilar

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 6, tredje (sista) meningen av rapporten "Grön liberal politik" ska omformuleras så att den lyder: "Vägavgifter där det finns särskild goda kollektivtrafikalternativ ska kunna prövas. Avgasfria, tystgående bilar ska kunna undantas."

Motortrafikleder kännetecknas genom att de i allmänhet inte går lika nära bostäder som andra vägar. För att skydda boende från vägbuller och avgaser bör en så stor andel som möjlig gå på motortrafikleder. Att just avgiftsbelägga motorvägar och inte andra närliggande vägar kan leda till skadliga trafikförflyttningar. Väl fungerande kollektivtrafik finns mest i storstadsområden. Där utgör även trafikbuller ett stort problem. Miljöbilar måste definieras på ett sätt som inkluderar låg bullernivå i den hastigheten som är maximalt tillåten. Vid höga farter överstiger ofta vindbrus och däckljudet den från (förbrännings)motorerna.

Q33. Var försiktig med bonus-malus och avskaffa fordonsskatten

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** andra meningen i klimat- och miljörapporten punkt 7 stryks
2. **att,** i händelse av att yrkande 1 inte bifalls, andra meningen i klimat- och miljörapporten punkt 7 ges lydelsen: "Ett bonus-malus-system införs som innebär en förhöjd försäljningsskatt på bilar som inte är miljöbilar."
3. **att,** i händelse av att yrkande 1 eller 2 inte bifalls, andra meningen i klimat- och miljörapporten punkt 7 stryks och en ny punkt 7A införs med lydelsen: "Fordonsbeskattningen måste orientera sig mera på biltrafikens faktiska miljöpåverkan. Fordonsskatten ska avskaffas och energiskatten för fordonsbränsle höjas i motsvarande grad."
4. **att,** i händelse av att inget av yrkandena 1–3 bifalls, andra meningen i klimat- och miljörapporten punkt 7 ges lydelsen: "Ett bonus-malus-system införs vilket innebär en förhöjd försäljningsskatt på bilar som inte är miljöbilar" samt att en ny punkt 7A införs med lydelsen: "Fordonsbeskattningen måste orientera sig mera på biltrafikens

faktiska miljöpåverkan. Fordonsskatten ska avskaffas och energiskatten för fordonsbränsle höjas i motsvarande grad."

Fordonsskatten är kontraproduktiv ur miljösynvinkel. Den är konstant, oavsett hur mycket bilen används och därmed oavsett hur mycket avgas bilen emitterar, hur mycket buller genereras och hur mycket bilen bidrar till trängsel. Det är dålig för miljön att ersätta bränsletörstiga bilar som används i mycket liten utsträckning genom nya. Bilproduktionen i sig är ju knappast miljövänlig. Det skulle snarare vara önskvärt att avskaffa fordonsskatten helt och höja energiskatten på bränslen i motsvarande grad. Så skulle de fasta kostnader för bilåkning minska medan marginalkostnader ökar. Kostnadsstrukturen skulle anpassas mera till kollektivtrafikens. Så blir det lättare skaffa bil för dem som absolut behöver ha en samt att onödiga bilresor blir dyrare. Om man nu vill ett bonus-malus-system är det bättre att lägga avgiften på inköpspriset för nya bilar. Nackdelen kan vara att det försvårar för import av begagnade bilar med ökad byråkrati och minskad konkurrens som följd.

Q34. Miljözoner bara för avgasfria, tysta bilar

Dietmar Gleich, Falun

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** punkt 62, av rapporten "grön liberal politik" ska omformuleras så att den lyder: "Miljözoner i fler städer kan införas där endast bilar med låg buller och låga avgasutsläpp får köra. Inom vissa områden ska endast helt avgasfria och tysta fordon tillåtas."
2. **att** punkt 62 av rapporten "grön liberal politik" ska kompletteras med: "En harmonisering av regler för miljöbilar och miljözoner inom Europa bör eftersträvas."

Miljözoner är till för att minska bullernivån och koncentrationen av skadliga gaser. Om bilar drivs med fossila bränslen, biobränslen eller helsyntetiska bränslen har inte med saken att göra. Kravet för miljözoner bör gälla just buller och avgasutsläpp, och inget annat. Det finns en mångfald av miljözoner i Europa där olika regler gäller. Dessa håller på att bli ett hinder för rörligheten. En harmonisering av reglerna kring miljözoner och miljöbilar är av yttersta vikt.

Q35. Flytta uppenbart övergivna bilar på ägarens bekostnad

Peter Nordebo, Bollnäs
IngMarie Bohmelin, Sundbyberg
Leif Jonsson, Bollnäs

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen ges i uppdrag att ta initiativ till ändringar i miljöbalken och annan lagstiftning för att öka möjligheten för myndigheter att flytta uppenbart övergivna bilar på ägarens bekostnad

Ett vanligt händelseförlopp när en fordonsägare inte är villig att ta ansvar för sin bil efter ett haveri eller en olycka är att bilen bara lämnas på platsen. Ibland försöker ägaren ta bort registreringsskyltar och på annat sätt försvåra identifiering av bilen. Men ofta tar ägaren inte ens bort registreringsskyltarna. Trots att det är lätt att identifiera vem ägaren är kan det dröja veckor innan någon myndighet kan vidta någon åtgärd. Både kommunen och Trafikverket har under vissa omständigheter rätt att flytta en övergiven bil. Men skyddet för ägaren är starkt, reglerna är tandlösa och tillämpningen ännu sämre. Oftast slutar det med att bilen stegvis blir ett plundrat vrak, bränsle och oljor rinner ut i naturen och lösa skrotdelar sprids där de kan skada vilt och tamboskap. Men den övergivna bilen är ägarens ansvar, och om hen inte själv tar den därifrån bör myndigheterna ha möjlighet att flytta den.

Vi vill att Liberalerna tar initiativ till sådana förändringar i lagstiftningen så att Trafikverket och/eller kommunens miljöförvaltning kan ingripa tidigare och frakta bort bilen. En övergiven bil ska så snart som möjligt tas bort på ägarens bekostnad, för trafiksäkerhetens skull och för miljöskyddets skull! Om bilägaren är medveten att kostnaden för bortforslingen kommer att tas ut av hen, kanske fler bilar flyttas bort genom ägarens egen försorg.

Q36. Regler för tung trafik i vinterväglag

Liberalerna Västernorrland
Bo Lindström, Malmö
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå
David Wallin, Timrå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att tunga fordon (över 3,5 ton) ska vara försedda med vinterdäck under perioden då det råder vinterväglag
2. **att** Liberalerna verkar för att all tung trafik ska medföra kedjor eller annan utrustning, under vintertid, för att självständigt kunna klara av att frigöra sig i händelse av att fordonet fastnar i vintrig vägbana

Under en lång rad vintrar har intermezzon skett med tung trafik under rådande vinterväglag. I många fall har det varit internationell lastbilstrafik, där fordonet framförts med sommardäck. Det kan vara såväl svenskregistrerade som fordon registrerade i annat land.

Vanligast är att fordonen kör fast i snö och/eller is och sedan blockerar vägen för all annan trafik under lång tid, innan räddningstjänst och Polis löst problemet. Mycket vanligt är att detta sker i kända backar på europavägar. Vid dessa tillfällen är det inte ovanligt att andra trafikanter blir sittande i kilometerlånga köer i timmar. Speciellt besvärligt är det då för dem som har små barn i bilen och utetemperaturen kan vara ner mot minus 15 grader.

Det sker även halkolyckor där föraren förlorar kontrollen över sitt tunga fordon och glider av vägen. Ett sådant fordon kan ta vilken riktning som helst och utgör en direkt livsfara för övriga trafikanter.

Den tunga trafiken har en hel del att lära av hur timmerbilar är utrustade i norra Sverige.

Q37. Bygg en fjärde bana på Arlanda

Liberalerna Stockholms län

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för att Arlanda flygplats ska byggas ut med en fjärde start- och landningsbana

Sverige är beroende av goda inhemska och internationella kommunikationer. I en globaliserad värld kräver näringslivet och invånare effektiva och smidiga resor. Därför är Arlanda flygplats som nav för in- och utrikesflyget så viktig för Sveriges konkurrenskraft och tillgänglighet.

Arlanda är Skandinaviens snabbast växande flygplats och slår år efter år nytt passagerarrekord. För att klara kommande kapacitetsbehov måste kapaciteten på flygplatsen öka. Den fjärde banan på Arlanda ska därför byggas.

Ett utbyggt Arlanda säkrar en bra tillgänglighet till Stockholm från alla orter med flygplatser runt om i Sverige. Genom att Arlanda blir ett starkare nav ökar också möjligheterna att flyga ut i världen och ta emot besökare från andra länder. Samtidigt är det viktigt att skapa goda förutsättningar för en fortsatt effektiv konkurrens inom inrikesflyget.

Q38. Alfred Nobel International Airport

Gunnar Andrén, Stocksund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att storflygplatsen i Sigtuna ges undernamnet Alfred Nobel International Airport

Den som landar på Warszawas internationella flygplats hamnar på Frédéric Chopin. Det är ingen tillfällighet. Washingtons inrikesflygplats har döpts om till Ronald Reagan National Airport, utrikesflygplatsen heter John Foster Dulles International. I New York landar vi på JFK (John Fitzgerald Kennedy) eller LaGuardia, uppkallad efter tidigare borgmästaren Fiorello LaGuardia.

I München är flygplatsen uppkallad efter Bayernpolitikern Franz Josef Strauss, i Paris efter president Charles de Gaulle, Roms internationella flygplats Fiumicino är numera mer känd som Leonardo da Vinci Airport efter den enastående vetenskapsmannen, inte heller detta är

någon tillfällighet. Om den internationella flygplatsen i Berlin någonsin blir färdig kan man få landa på Willy Brandt Flughafen, dock ännu ovisst vilket år.

Allt detta handlar om marknadsföring – och nationell stolthet. Notera att Chopin bodde i Paris och på andra håll under sina sista två årtionden i sitt 39-åriga liv; Warszawa besökte han aldrig.

Jubel och fanfarer: prakt, glitter och skådespel. Direktsändning i tv från Nobelprisutdelningen och Nobelbanketten sänds världen över.

En dag om året, år efter år: Sverige och Stockholm i centrum.

En dag om året. Men de övriga 364? Uppriktigt sagt: Sverige missköter grovt den möjlighet att sprida kunskap om Sverige och om Stockholm som Nobelpriset ger oss.

Nobelpriset – och uppfinnaren Alfred Nobel – blir allt viktigare som åtrådd utmärkelse, det finns inget internationell erkännande med högre värde än ett Nobelpris. Inte bara i den vetenskapliga världen utan överallt.

Nobelstiftelsen äger rätten till namnet Alfred Nobel. Stiftelsen har också juridiskt sett till att ingen utan stiftelsens medgivande kan bruka namnet. Det är bra. Det är en säkerhet, en investering i kvalitet. Namnet är en klenod och måste nyttjas med eftertanke. Det borde emellertid ligga i både Nobelstiftelsens, Sveriges och framtidens intresse att se till att namnet ges vidare spridning än som sker i dag.

Nobelnamnet skulle gynnas av att förekomma i ett internationellt sammanhang.

Hittills har Nobelstiftelsen varit negativ till tanken på att komplettera Arlanda med namnet Alfred Nobel International Airport. I längden borde det inte vara en rationell hållning som gagnar Nobelstiftelsens höga syften. Att redan på Arlanda mötas av namnet Alfred Nobel borde vara intressant. Ty Alfred Nobel tillhör i dag världen, ej blott Sverige, Stockholm eller Nobelstiftelsen. Att Alfred Nobel också är lite norsk, rysk, amerikansk och fransk gör inte saken sämre. Alfred Nobel – den store internationalisten.

Vi i Sverige har ett särskilt ansvar för att hans ryktbarhet ska fortsätta vara det som namnet förpliktar – men också göra det än mer känt. Låt oss nu ge något tillbaka. Låt oss göra det genom att komplettera Arlanda med namnet Alfred Nobel International Airport. En skål för vår store donator som satt Sverige på världskartan mer än någon annan.

Det skulle Alfred Nobel ha gillat.

Q39. Infrastruktur för skoterleder

Anne Kotavuopio Jatko, Kiruna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** partistyrelsen får i uppdrag att ta fram ett förslag hur ett nationella skoterledsystem organiseras och finansieras
2. **att** partistyrelsen får i uppdrag att sy ihop ett förslag hur de regionala ledsystemen ansluts till de nationella ledsystemet
3. **att** partistyrelsen får i uppdrag att ansluta de lokala ledsystemen till de regionala och nationella ledsystemet
4. **att** partistyrelsen får i uppdrag att ta fram ett förslag på ansvarsfördelning för underhåll, drift och service för skoterleder och en kommunikationsplan för detta

Skoter och skoteråkning för de flesta uppfyller olika behov. För en del är åkningen ett genuint fritidsintresse kopplad till frihet, naturupplevelser och ledighet. För andra är skoter ett medel för att kunna driva sitt företag exempelvis rennäring, turism och tillverkningsindustri.

Skoterleder kan ses som en infrastrukturåtgärd, åtgärd som är kopplad till hälsa, attraktiv livsmiljö eller åtgärd som är inriktad mot ökad konkurrenskraft för besöksnäringen i kommunen i länet eller landet.

R. Bostadspolitik och samhälls-byggnad

Liberalerna

Partistyrelsens yttrande

R. Bostadspolitik och samhällsbyggnad

Inledning

En bostadsmarknad där fler får plats ökar människors frihet och möjlighet att forma sitt liv, och ger bättre förutsättningar för jobb och tillväxt i Sverige. En fungerande bostadsmarknad med mer dynamik är också en bostadsmarknad där fler kan göra en social resa. Det behövs en blandning av både hyresrätter, bostadsrätter, ägarlägenheter och villor i olika lägen och prisklasser.

Liberalerna föreslår reformer som gör vägen till det första spadtaget kortare för byggföretagen och vägen till den första, andra eller tredje egna nyckeln kortare för de individer som i dag inte kommer in eller kommer vidare på en bostadsmarknad som inte fungerar. Vi föreslår detta därför att vi vill ha en bostadsmarknad där byggkostnaderna kan hållas nere genom ökad konkurrens, där bättre marknadsmekanismer gör att priserna för att hyra i högre grad speglar utbud och konsumenternas önskemål och där skattepolitiken har lagts om för att minska risken för både snabba prisstegringar och prisfall på ägarmarknaden.

Efter en bottennotering i samband med finanskrisen 2009 har nybyggandet i Sverige ökat i princip kontinuerligt. Ändå består krisen på den svenska bostadsmarknaden och bostadsbristen fortsätter att öka. För den sammantagna perioden fram till 2025 har Boverket beräknat att det behövs 600 000 nya bostäder, varav 320 000 behövs redan till 2020.

Krisen på den svenska bostadsmarknaden handlar både om att det byggs för lite och att rörligheten är för låg. Bristen på bostäder är ett stort hinder för människors frihet som också skadar den svenska ekonomin. En uppskattning gör gällande att inlåsningarna på svensk bostadsmarknad gör att den svenska arbetslösheten är 0,3 procentenheter mer än vad den annars hade varit. Det är skillnaden mellan jobb eller arbetslöshet för 16 000 människor.

Förklaringarna till den låga rörligheten är flera. Boverket har konstaterat att den svenska hyressättningsmodellen fungerar allt sämre i takt med att bostadsmarknaden blir allt mer överhettad. De långa köerna till hyresbostäder är ett tydligt tecken på en icke fungerade marknad. För personer som äger sitt boende konstaterar samma myndighet att kostnaderna för att flytta och byta bostad sannolikt är de högsta i hela OECD.

Anledningarna till att det byggs för lite är ännu mer mångfasetterade. Det handlar om det totala utbudet av mark och den takt som detaljplanelagd mark bebyggs. Fler detaljplaner måste upprättas och fler bygglov måste vinna laga kraft. Inte minst handlar det om att minska de kostnader som är förknippade med överklaganden och långa ledtider.

Den nu sittande regeringen för en politik som syftar till att subventionera fram fler bostäder. Detta är i grunden feltänkt. Subventionssystem snedvrider konkurrensen mellan byggprojekt och minskar snarare än ökar incitamenten för bostadsbyggande.

Liberalernas bostadspolitik syftar i stället till att få en bostadsmarknad präglad av mer rörlighet och mer byggande. Det är en bostadsmarknad som är just en fungerande marknad, där fler människor kan bo utifrån egna önskemål och förutsättningar. Det är en bostadsmarknad med enklare plan- och byggregler samtidigt som de höga ambitionerna för tillgänglighet upprätthålls. Vi avvecklar marknadsstörande och ineffektiva subventionspolitik i form av investeringsstöd, renoveringssubventioner och bidrag.

Vi vill dessutom gå vidare med ytterligare systemförändringar för att korta tiden från plan till bostad, förenkla regelsystem. Planprocessen ska förenklas, ledtiderna kortas och överklaganderegler ses över. Konkurrensverket ska fortsatt genomlysa byggsektorn. Byggherrar ska ges rätten att utarbeta detaljplaner som ska kunna prövas av kommunen.

Vi vill även ta ytterligare steg mot färre överklaganden och en snabbare överklagandeprocess. Vi vill att länsstyrelsernas roll på sikt renodlas till att vara samrådsaktör och inte part i denna typ av ärenden. Det bör även övervägas om det går att begränsa den sakägarkrets

som har rätt att överklaga bygglovs- och detaljplanebeslut. Fler smärre åtgärder ska omfattas av enbart bygganmälan.

Liberalerna anser att bruksvärdessystemet ska reformeras för ökad rörlighet. Inom det befintliga beståndet bör hyressättningen framöver i större utsträckning avspegla konsumenternas efterfrågan och individuella val. Inom bruksvärdessystemet behöver läge samt till- och frånval få större genomslag så att hyresnivåerna närmare speglar utbud och efterfrågan. Vad gäller nybyggnation ska fri hyressättning tillåtas. Inom ramen för presumtionshyressystemet ska också hyror kunna avtalas fritt mellan hyresvärd och hyrestagare. Presumtionshyrorna ska gälla utan bortre tidsgräns. Den fria hyressättningen ska kombineras med ett starkt besittningsskydd och en förutsägbar indexreglering under hela den period hyresgästen väljer att bo kvar.

För att bidra till att bostadsområden får ett mer blandat utbud av bostäder vill vi att ägarlägenheter ska kunna inrättas även i befintligt bestånd genom ombildning av hyresrätter eller bostadsrätter. Vidare bör bostadssegregationen i områden helt dominerade av hyresrätter motverkas genom en särskild strategi för ombildning i dessa områden.

Dagens bostadsmarknad skapar särskilt stor otrygghet för många andrahandshyresgäster. Liberalerna vill göra ett antal förändringar för att underlätta laglig och ordnad andrahandsuthyrning. Ett svenskt system för trygga hyresdepositioner ska införas.

Det finns en outnyttjad potential att bygga fler bostäder i attraktiva lägen, särskilt i glesbygd. Därför bör strandskyddet decentraliseras genom att kommuner ska kunna ansöka om att upphäva strandskyddet med hänvisning till ett lokalt behov av bostadsbyggande. I områden där exploateringstrycket bedöms som exceptionellt högt eller synnerliga skäl föreligger ska fortfarande ett strikt strandskydd tillämpas.

Samhällsbyggnad innebär att skapa en bebyggelsemiljö där bostäder, kontor och verksamheter ligger i trygga och tillgängliga omgivningar, att skapa och vårda grönområden och att verka för minskad miljöpåverkan, god integration och social sammanhållning. Sverige är det land i EU som urbaniseras snabbast. Det ställer krav på långsiktig och framsynt stadsplanering.

Bostadsmarknaden

Flera motioner tar upp behovet av nya finansieringsformer på bostadsmarknaden. I **motion R1** förespråkas ett bosparsystem för ungdomar. Motionären pekar på att den hårdnande bostadsmarknaden gör att allt färre ungdomar kan få tag i ett hyreskontrakt samtidigt som få ungdomar har möjlighet att spara ihop till den insats som behövs för att köpa en bostadsrätt. I Norge finns ett system för bosparande för ungdomar och detta har, enligt motionären, bidragit till att den sparade förmögenheten hos norska ungdomar är väsentligt högre än bland svenska ungdomar. Även i **motion H4 yrkande 4** tas det norska systemet för bostadsfinansiering upp, då ur ett äldreperspektiv.

Bostadsbrist och boendesegregation är viktiga frågor att hantera också utifrån ett integrationsperspektiv. **Motion R2** tar upp svårigheterna att få fram tillräckligt många bostäder för nyanlända med liten inkomst, och menar att staten ska ha finansieringsansvaret för bostäder till denna grupp.

Partistyrelsen vill inledningsvis betona att det finns få områden i samhället där skillnaden i individers makt och frihet är lika stor som på bostadsmarknaden. Det är följden av många årtionden av stela regleringar som minskat den enskildes möjligheter att påverka sin egen bostadssituation. Den som redan är etablerad på bostadsmarknaden eller som har ett stort eget kapital har goda möjligheter att välja sin bostad. För ungdomar och för flertalet nyanlända är situationen en helt annan.

Många ungdomar har mycket svårt att komma in på bostadsmarknaden. De som har föräldrar som kan betala en kontantinsats kan skaffa sig en bostadsrätt, men den möjligheten är stängd för de ungdomar som inte har det. En dåligt fungerande hyresmarknad gynnar dem som hunnit samla på sig många års kötid i den kommunala bostadskön, på ungdomars bekostnad. Sammantaget innebär detta att ungdomar är kraftigt missgynnade på dagens bostadsmarknad.

Liknande mekanismer gäller för de flesta nyanlända, som oftast har små ekonomiska resurser när de börjar bygga upp sin tillvaro i sitt nya hemland. Partistyrelsen understryker

behovet av mer bostäder, och Liberalernas generella bostadspolitik syftar till att öka byggandet och få en bostadsmarknad präglad av större rörlighet. Boendesegregationen måste också brytas och vi vill till exempel se mer av blandade boendeformer i utsatta områden. I det antagna integrationsprogrammet behandlas ovanstående och en rad andra förslag kring bostäder.

Samtidigt vill partistyrelsen betona att alla individer har ett eget ansvar att hitta sin bostad. Kommunerna har ett bostadsförsörjningsansvar för de nyanlända under etableringstiden, men därefter gäller den enskildes ansvar att hitta en boendelösning. Partistyrelsen är inte beredd att ändra på denna ordning och staten kan inte ta på sig ansvaret att finansiera boenden för nyanlända vid sidan av det generella ansvar som redan vilar på kommunerna.

Vad gäller både ungdomar och nyanlända är den stora uppgiften att stärka individernas möjligheter att själva ta sig in på den ordinarie bostadsmarknaden. Finansieringsfrågan blir då avgörande.

I likhet med vad som anförs i **motion R1** anser partistyrelsen att det behövs ett system för skattegynnat bosparande för den som vill spara ihop till kontantinsatsen till sin första egna bostad. Ett sådant bosparande bör gälla alla som vill köpa sin första bostad, oavsett om det handlar om ungdomar eller vuxna och oavsett om det handlar om nyanlända eller personer som bott i Sverige hela livet.

Ett system för bosparande skulle bidra till att bryta upp låsningarna på bostadsmarknaden, samtidigt som det främjar sparkulturen i Sverige. Hur bosparandet ska se ut behöver utredas närmare, men den norska modellen är intressant och bör studeras särskilt. **Partistyrelsen anser därför att landsmötet bör ta ställning för ett system för bosparande för den som köper sin första egna bostad. Med detta bör motion R1 bifallas och motionerna R2 och H4 yrkande 4 anses besvarade.**

Bostadsförsörjningen för personer med svag inkomst tas upp i **motion R3**, som förespråkar att ett system med ”social housing” införs i Sverige och att en tredjedel av alla lägenheter i nybyggnation ska reserveras för låginkomsttagare.

De flesta länder i västvärlden har någon form av ”social housing”. Problemet med denna modell är dock att den bidrar till inlåsningseffekter och därmed befäster den sociala segregationen i stället för att motverka den. Visserligen skulle en regel om att en viss andel av hyreslägenheterna i nybyggda hus ska reserveras för låginkomsttagare i viss mån motverka den geografiska segregationen. Den stora nackdelen är att de personer som bor i en sådan lägenhet inte skulle ha samma drivkrafter att förbättra sin ekonomiska situation.

För att kunna motverka klyftorna i makt och inflytande är det viktigt att ha ett dynamiskt perspektiv på individen. Den som har låg inkomst har det oftast under en viss period i sitt liv, till exempel ensamstående föräldrar eller pensionärer. Dessa grupper hjälps bäst genom riktade stödformer som ökar deras möjlighet att bekosta sin bostad, till exempel genom bostadsbidrag eller bostadstillägg, inte genom att definiera vissa som låginkomsttagare och reservera vissa bostäder för dem. Med anledning av detta bör **motion R3 avslås.**

Två motioner tar upp systemet för hyressättning. I **motion R4** förespråkas införandet av generella marknadshyror på den svenska bostadsmarknaden, medan **motion R5** tvärtom kritiserar de förslag i riktning mot ökad marknadsmässighet som antogs på förra landsmötet och förespråkar att ett helt nytt bostadspolitiskt program tas fram.

Liberalernas landsmöte 2015 antog med bred majoritet en bostadspolitik för ökat bostadsbyggande och ökad marknadsmässighet. Den överreglering av hyresmarknaden som gällt ända sedan andra världskriget har skapat en situation där alltför få byggaktörer är beredda att investera i nya hyresrätter. Samtidigt har bostadsransoneringssystemet, där det är kötiden som styr möjligheten att få ett hyreskontrakt, i kombination med bostadsbrist gett upphov till en omfattande svarthandel med hyresrätter. Varje förändring av hyresmarknaden måste dock ske med hänsyn till konsekvenserna för enskilda. För de flesta hushåll är bostaden den största enskilda utgiften. De nödvändiga reformerna för att stimulera den svenska hyresmarknaden måste därför ske på ett ansvarsfullt sätt. Att göra denna avvägning är också socialliberalism.

Den reformpolitik som antogs på förra landsmötet är ett uttryck för denna avvägning. Liberalerna anser att hyressättningen i större utsträckning behöver avspegla konsumentens efterfrågan, läge och individuella val, till exempel till- och frånval. Bruksvärdet ska reformeras för ökad rörlighet. Förändringar av bruksvärdessystemet måste kombineras med regler

som ger hyresgäster långsiktigt förutsebara villkor och skydd mot plötsliga höjningar av hyran för den befintliga bostaden. Fri hyressättning ska tillåtas i nyproduktion.

I likhet med vad som uttrycks i **motion R5** anser partistyrelsen att en liberal bostadspolitik behöver uppmärksamma situationen på bostadsmarknaden för personer med svag ekonomi. Detta sker bland annat genom att Liberalerna tagit ställning för höjda bostadsbidrag och bostadstillägg. Liberalernas politik för att öka byggandet och underlätta för fler enkla lägenheter bidrar också till att förbättra utbudet av bostäder generellt. Partistyrelsen anser att den bostadspolitik som antogs vid förra landsmötet är en god grund för det fortsatta reformarbetet under de närmast kommande åren och anser inte att det finns skäl att ompröva den. **Med anledning av detta bör motionerna R4 och R5 avslås.**

Reglerna för hyressättning tas också upp i **motion R6**, som föreslår att den så kallade hyreslagen (dvs. jordabalkens kapitel 12) ändras så att utöver hyresgästorganisationerna även kommunerna blir fullvärdiga förhandlingspartner gentemot fastighetsägare. Partistyrelsen delar inte denna uppfattning.

Liberalernas bostadspolitik leder i en riktning där mer makt flyttas över från politiker till marknaden. Det innebär bland annat att det bör råda fri hyressättning vid nyproduktion och att hyresvärden och hyresgästen då förhandlar hyran mellan sig själva, dock med starkt skydd för hyresgästen intressen genom bland annat besittningsskydd, indexerade hyror och offentlig hyresstatistik. Hyresgästen kan självklart företrädas av en hyresgästförening om hen så önskar, men att det offentliga skulle gå in som självständig förhandlingspart är inte förenligt med målet om en mer marknadsmässig bostadspolitik.

Även ur ett jävsperspektiv är förslaget omöjligt. I de flesta kommuner är kommunen själv en stor fastighetsägare genom allmännyttiga bostadsbolag eller stiftelser. Det skulle uppstå en olämplig jävssituation om kommunen agerade såväl hyresvärd och förhandlingspart. I många fall skulle kommunen förhandla hyror med sig själv, och i andra fall skulle kommunen vara förhandlande part för vissa hyresgäster gentemot privata hyresvärdar samtidigt som kommunen själv också är hyresvärd. Det vore en olämplig hopblandning av roller. **Motion R6 bör därför avslås.**

I **motion R7** föreslås lagregler som innebär att bostadsrättsföreningens försäkringsbolag utan anstånd ska åtgärda skador orsakade av vatten eller brand, även om kostnadsansvaret för åtgärderna visar sig ligga hos den enskilde bostadsrättsägaren. Motionären anför att oenigheten om vilket försäkringsbolag som ska stå för kostnaderna kan skapa dröjsmål som hindrar nödvändiga åtgärder vid brand eller vattenskada.

Partistyrelsen har förståelse för de resonemang som anförs i motionen. När brand eller vattenskada inträffar i en fastighet är det självklart av stor vikt att reparationer inte dröjer, med de följder detta skulle innebära för de boende som drabbats. Samtidigt är det ett faktum att försäkringsansvaret för en bostadsrättsfastighet är delat mellan föreningen och bostadsrättsinnehavarna. Det finns inte heller något lagkrav på enskilda att ha hemförsäkring. Även om försäkringsavtalslagen ställer upp vissa grundregler är försäkringar till sin innebörd civilrättsliga avtal.

Den fråga som motionären tar upp handlar ytterst om vilka reparationsåtgärder en bostadsrättsförening ska besluta om innan kostnadsansvaret är slutligt klarlagt. Bostadsrättsföreningens intresse av att kunna agera snabbt får dock vägas mot försäkringsbolagens intresse av att ha inflytande över de åtgärder som avses finansieras med stöd i försäkringen. Partistyrelsens bedömning är att det är mycket svårt att lagreglera en sådan avvägning, utan detta bör hellre lösas genom rättspraxis och genom utvecklande av standardavtal på marknaden. **Mot bakgrund av detta bör motion R7 anses besvarad.**

Plan- och byggfrågor

Ett antal motioner tar upp olika plan- och byggfrågor. I **motion R8** föreslås ett antal åtgärder för att förenkla plan- och byggreglerna och därmed underlätta byggandet av fler bostäder och enklare bostäder. Som motiv för förslagen pekar motionärerna särskilt på bostadsbristen hos studenter och andra unga vuxna. Bland annat yrkas på att kommunernas ansvar för att tillgodose behovet av parkeringsplatser ska tas bort. Parkeringspolitiken tas även upp i **motion B18 yrkande 5 och 6**, då ur miljösynpunkt. I motion R8 yrkas vidare att kravet på förråd, särskilda funktioner och anpassning av bostäder slopas, att bullerreglerna mjukas

upp, att reglerna blir mer tillåtande för små och enkla lägenheter och att behovet av fler bostäder ska väga tyngre gentemot miljö- och naturskyddsintressen. **Motion R9** förespråkar ett större helhetsperspektiv i stadsplaneringen genom att kommunernas planarbete inriktas mot övergripande stadsplaner snarare än detaljplaner för små och avgränsade områden. I **motion R10** föreslås i samma anda att en regel införs om att en detaljplaneprocess inte får ta längre tid än ett år. Förslaget i **motion R11** är att sakägares rätt att överklaga i detaljplane- och bygglovsprocessen tas bort, samtidigt som kommunerna ges ökat ansvar att ta in synpunkter från allmänheten. I **motion R12** föreslås att länsstyrelsen tas bort som första överklagandeinstans vid bygglovsärenden, så att överklaganden går direkt till domstol.

I **motion R13** yrkas på en presumtionsregel om att byggnader som uppförts före tillkomsten av den första plan- och bygglagen normalt ska anses planenliga, även om utformningen av husen inte stämmer med senare gällande detaljplan. I **motion R16** läggs detaljerade förslag på hur digitaliseringen kan underlätta planprocessen. I **motion R16** föreslås att planbestämmelserna ändras så att det blir lättare att ändra användning för en fastighet, t.ex. bostadisering av kontor eller vice versa. Även **motion R17** vill underlätta ändrad användning av fastighet, i det fallet i form av ett anmälningsförfarande för ändrad användning av obebyggd tomt så länge förändringen stämmer över intentionerna i översiktsplanen.

Samtliga ovanstående motioner yrkar således på olika slags liberaliseringar och uppmjukningar av gällande plan- och byggregler. I delvis motsatt riktning går **motion R14**, där det yrkas att kommunerna ges ökad möjlighet att ställa särskilda tekniska krav vid nybyggande av bostäder m.m., detta för att driva på klimatanpassningen.

Med anledning av dessa motioner vill partistyrelsen först och främst understryka vikten av att plan- och byggreglerna förenklas. Detta har också varit en röd tråd i Liberalernas politik från 1970-talet och framåt. Bostadsminister Birgit Friggebo liberaliserade byggreglerna kraftigt under de borgerliga regeringarna 1976–82 och 1991–94, och under alliansregeringen fortsatte detta arbete. Under innevarande mandatperiod har Liberalerna kraftfullt verkat för fortsatta förenklingar, bland annat genom färre steg i överklagandeprocessen, tydligare tidsgränser i planarbetet, uppmjukade bullerregler i tättbebyggd miljö och slopande av bygglovstvång för enklare åtgärder.

Men fortfarande återstår många onödiga hinder som försvårar och fördyrar byggandet i Sverige. Vårt budskap inför valet 2018 är att förenklingsarbetet måste snabbas på.

Motion R8 tar upp flera intressanta förslag som går i den riktningen. Det gäller **yrkande 5** om att ändra reglerna för att underlätta så kallade mikrobostäder, dock med reservation för att tillgänglighetsfrågorna behöver analyseras särskilt (se nedan), och förslaget i **yrkande 11** om att slopa kravet på att varje lägenhet ska ha ett förråd. Vad gäller planprocessen ser partistyrelsen positivt på förslaget i **yrkande 14** om att det ska finnas en tidsgräns för klassning av ett område som riksintresse, för att på så vis skapa en mekanism för regelbunden omprövning av sådana beslut. **Motion R8 yrkande 5, 11 och 14 bör således bifallas.**

Förslaget i **motion R9** ligger väl i linje med Liberalernas övergripande syn på plan- och byggfrågor. Till stor del handlar det om hur kommunerna själva väljer att organisera sitt planarbete, och i den delen är det inte något som kräver lagändring. Det bör också nämnas att det för närvarande analyseras i en utredning hur översiktsplaneringen kan utvecklas. Även detta syftar till att förbättra helhetsperspektivet i planarbetet. **Motion R9 bör med detta anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Att ha som mål att en detaljplan ska genomföras inom ett år, vilket föreslås i **motion R10**, är bra, men många projekt är invecklade och involverar både riksintressen, medborgardialog och sakägarintressen. Detta gäller bland annat i större städers centrala platser eller där det finns miljöer av kulturhistoriskt värde. Det går inte att fastslå en regel om att detaljplanen måste fullbordas inom ett år, men om processen sköts rätt från kommunens sida kan många överklaganden undvikas. **Motion R10 bör avslås.**

Likaså vänder sig partistyrelsen emot förslaget i **motion R11** om att slopa sakägares rätt att överklaga eller i **motion R8 yrkande 13** om att endast den som bevisligen berörs ekonomiskt kan vara sakägare i överklagandeärenden. Det senare skulle till exempel leda till följden att bostadsrättsägare skulle ha större rätt att överklaga ett bygglovsärende än en person som bor i hyresrätt, något som vore orimligt. Rätten att överklaga myndighetsbeslut som påverkar en själv är dessutom reglerat i Europakonventionen och är där inte avgränsad till ekonomiska intressen. **Motion R11 samt motion R8 yrkande 13 bör därför avslås.** Förslaget i **motion R12**

om att ta bort länsstyrelsen som överklagandeinstans vid bygglovsärenden är redan partiets politik och **motion R12 bör av den orsaken anses besvarad**.

I **motion R13** pekas på en intressant möjlighet att förenkla tillämpningen av nu gällande planbestämmelser i äldre bebyggelse som uppförts innan den första plan- och bygglagen infördes i Sverige. Partistyrelsen delar motionärens syn att det är bättre att ha en presumtionsregel, även om utformningen av en sådan behöver utredas närmare. Med det förbehållet bör **motion R13 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört.**

Flera yrkanden i motion R8 tar upp bullerfrågor. Förslaget i **yrkande 16** om att ge Boverket ett övergripande ansvar för bullerregleringen är partistyrelsen positiv till. Partistyrelsen anser däremot inte att bullerbestämmelserna enbart ska utgå från bullernivån inomhus, något som föreslås i **yrkande 9**. Även förhållandena utanför byggnaden är viktig för den boendes hälsa och välbefinnande. Bestämmelserna bör alltså även fortsättningsvis ta hänsyn till bullernivån både inomhus- och utomhusnivån. Förslaget i **yrkande 8** om att slopa kravet på tyst sida är i allt väsentligt tillgodosett genom att detta krav tagits bort för lägenheter under 35 kvadratmeter samtidigt som kraven i den generella bullernormen mildrats. Förslaget i **yrkande 15** om att Boverket ska ges större rätt att bevilja dispens från byggregler är olämpligt eftersom undantag från regler bör definieras i lag, inte genom myndighetsbeslut. **Motion R8 yrkande 16 bör således bifallas, medan yrkande 9 och 15 bör avslås och yrkande 8 bör anses besvarat.**

Partistyrelsen ser tydliga nackdelar med förslaget i **yrkande 1** att ta bort kommunernas möjlighet att fastställa en parkeringsnorm för nybyggnation. Varje kommun har olika förutsättningar, och de boendes möjlighet att ta sig till och från bostaden är ett legitimt intresse som behöver vägas in i planarbetet. Redan i dag har kommuner möjlighet att fastställa mycket låga parkeringstal om så bedöms lämpligt. Partistyrelsen vänder sig också emot förslagen i **yrkande 10** om att slopa funktionskrav och anpassningskrav i vanliga bostäder, något som skulle få stora negativa följder för boende med särskilda behov. Vad gäller förslaget i **yrkande 7** om att mjuka upp kravet på tillgänglighet i studentboenden är partiets ståndpunkt redan i dag att frågan behöver utredas, men detta behöver samtidigt göras utifrån en noggrann analys av vilka följder detta skulle få för personer med funktionsnedsättning. **Motion B18 yrkande 5 och 6 samt R8 yrkande 1 och 10 bör därför avslås, medan yrkande 7 i samma motion bör anses besvarat.**

Avvägningen mellan bostadsförsörjningen och andra frågor tas upp i **motion R8 yrkande 2, 17 och 18.** Partistyrelsen anser att förslaget i **yrkande 2** om att skriva in bostadsförsörjningen i miljöbalken tillgodoses i partiets gällande politik, låt vara att det hålls öppet för om bostadsförsörjningen ska kunna klassas som riksintresse eller definieras som ett allmänt intresse. Partistyrelsen instämmer inte i förslaget i **yrkande 17** om att ta bort kommunernas möjlighet att införa naturreservat, utan tror snarare att ett felutnyttjande av denna möjlighet motverkas genom tidsbegränsning eller tydligare prövning av länsstyrelsen. Vad gäller strandskyddsbestämmelserna, som tas upp i **yrkande 18**, är partiets linje att strandskyddet bör decentraliseras genom att kommuner ska kunna ansöka om att upphäva strandskyddet med hänvisning till ett lokalt behov av bostadsbyggande. I områden där exploateringstrycket bedöms som exceptionellt högt eller synnerliga skäl föreligger ska fortfarande ett strikt strandskydd tillämpas. Partistyrelsen anser att denna politik är väl avvägd och ser ingen anledning att ändra linje. **Motion R8 yrkande 2 bör alltså anses besvarat, medan yrkande 17 och 18 bör avslås.**

Flera av de yrkanden som framförs i motion R9 tillgodoses av eller ligger väl i linje med den politik som Liberalerna redan för. Det gäller **yrkande 3** om gemensamma byggregler, även om vår politik snarare utgår från gemensamma regler i Norden eller i EU som helhet, samt **yrkande 4** om att hålla nere kommunernas möjligheter att ställa lokala särkrav på byggnadernas tekniska utformning. **Motion R14**, som yrkar på det motsatta, kan partistyrelsen alltså inte ställa sig bakom. Liberalerna vill ha ambitiösa klimatvillkor vid nybyggnation, men genom nationella regler. Även **motion R8 yrkande 6**, om nytt regelverk för tillfälliga bostäder, ligger i linje med partiets befintliga politik. **Med anledning av detta bör motion R8 yrkande 3, 4 och 6 anses besvarade medan motion R14 bör avslås.**

Liberalerna är starkt positiva till att utnyttja digitaliseringens möjligheter mer i planprocessen, och vi verkar aktivt för detta i riksdagen. En bygglovsansökan ska till exempel kunna skötas helt digitalt. Förslagen i **motion R15** är intressanta men dock alltför detaljerade för att kunna behandla på landsmötet. **Motion R15 bör därför anses besvarad.**

I **motion R8 yrkande 12**, slutligen, föreslås att fastighetsavgiften för studentkorridorer bör ske per enhet och inte per rum. Partistyrelsen anser att det är rimligt att definitionen av antalet bostäder utgår från antalet kontrakt som finns för boendet. **Motion R8 yrkande 12 bör därför avslås.**

Vad gäller förslagen i **motionerna R16 och R17** om att underlätta ändrad användning av en fastighet kan partistyrelsen sympatisera med den allmänna intentionen. I de flesta fall förutsätter dock förändrad användning också en byggprocess som i sig själv är tillståndspliktig. Partistyrelsen kan i likhet med motionärerna se en klar potential att förenkla regelverket, men bedömer att den inriktning som beskrivs i motion R17 i så fall är mer realistisk. **Motion R16 och R17** bör med detta anses besvarade.

I **motion B18 yrkande 7 och 8** yrkas av klimatskäl ett förbud mot byggande av nya villaområden samt etablering av handelsplatser utanför tätort. Partistyrelsen anser att det är klimatpåverkande utsläpp som ska begränsas, inte människors möjligheter att bygga villor. Partiprogrammets skrivningar om att skapa förutsättningar för kollektivtrafik till nya områden och att eftersträva förtätning framför utglesad kringbebyggelse i större städer är tillräckligt vägledande principer. **Motion B18 yrkande 7 och 8 bör avslås.**

I **motion R18** föreslås att Liberalerna ska ta ställning för en svensk modell för så kallade BIDs (Business Improvement Districts). I motionen argumenteras för att BID-samverkan är ”det kanske kraftfullaste verktyget” för att få en positiv utveckling i de stadsdelar där utanförskapet växer. Motionärerna menar att BID-samverkan behövs för att arbetet i dessa områden ska ha nödvändig uppslutning och långsiktighet, och förespråkar därför att en statlig utredning ska ta fram förslag på hur en svensk lagstiftning om BID ska se ut.

Modellen med BID-samverkan finns i ett antal västländer, däribland USA, Kanada och Storbritannien. Begreppet har dock inte någon strikt och enhetlig innebörd, utan har olika utformning i olika länder.

Ett BID bildas för att utveckla ett visst område och har som medlemmar de lokala aktörer som verkar i området i fråga. Syftet kan vara att vända utvecklingen i ett utanförskapsområde, men det finns också BID-samarbeten som verkar för att stärka varumärket för ett shoppingdistrikt eller utveckla turismen i en viss region. Ett BID kan sägas fungera som ett mellanting mellan ekonomisk förening och samfällighet, där den gemensamma uppgiften alltså är att bidra till att det berörda området utvecklas i den riktning som verksamhetsmålet pekat ut. Verksamheten i ett BID finansieras genom avgifter.

BID har sitt ursprung i Kanada och introducerades där på 1970-talet för att bidra till att lösa problem med så kallad sub-urbanisering, alltså att förorterna växte medan innerstäderna förslummades. För att ge en struktur för stödet till organisera affärsverksamheterna bildades lokala BID i olika områden. I Kanada har motsvarigheten till kommunfullmäktige alltid sista ordet när det gäller budget och medlemsavgifter till ett lokalt BID.

Modellen med BID kom till USA på 1980-talet, där man behövde hitta nya finansieringsmodeller för offentliga varor och service. I New York anses att BID-samverkan är en starkt bidragande faktor till den positiva förändring som staden genomgått de senaste 20 åren. I dag finns cirka 60 BID i New York, och Manhattan är indelat i olika geografiska områden som vart och ett formulerat sin profil.

Det bör dock betonas att BID-samverkan långt ifrån alltid handlar om att lyfta ett utsatt område. Som exempel kan nämnas att det finns ett BID på den mest exklusiva delen av Park Avenue på Manhattan, ett område där några av världens dyraste modebutiker ligger.

I Storbritannien definieras en BID som ett geografiskt avgränsat område där företag inom detta område väljer att via röstning betala en extra summa pengar för att få del av vissa tjänster. Varje BID har en maximal löptid på fem år. Därefter röstar företagen igen om huruvida de vill fortsätta med sin BID.

Partistyrelsen anser att systemet med BID har visat sig fungera väl i andra länder. Även i Sverige finns det erfarenheter av liknande samarbeten där fastighetsägare eller andra aktörer går ihop för att lyfta ett område, t.ex. Järvalyftet i Stockholm eller projekt i Sofielund i Malmö och Gamlestaden i Göteborg.

Fördelen med att skapa ett juridiskt ramverk för BID-samverkan är att modellen då lättare kan komma till praktisk användning. Med tydliga regler kan samarbetet snabbare komma i gång och ansvarsfördelningen i ett BID blir tydligare. Samtidigt finns det också frågor som kräver närmare analys. Att BID-liknande samarbeten redan finns i Sverige kan också använ-

das som argument för att någon ny lagstiftning inte behövs, utan det är bättre att arbeta med erfarenhetsspridning från de satsningar som redan skett.

En avgörande fråga är om det alls ska vara möjligt för ett BID att ta ut obligatoriska avgifter av företag i det område som omfattas. Denna möjlighet, som förefaller finnas i vissa länder, gör att BID-avgiften i praktiken skulle bli en extra skatt. Partistyrelsen är i dag inte beredd att ställa sig bakom sådan modell.

Partistyrelsen vill också något nyansera de förhoppningar som motionen uttrycker om att BID skulle vara ”det kraftfullaste verktyget för att få ordning på de stadsdelar som håller på att bryta sig loss från samhället i övrigt”. Utan att på något sätt vilja nedvärdera fördelarna med ett fungerande BID-samarbete vad gäller företagande och bostadsutveckling vill partistyrelsen framhålla att de allra mest avgörande faktorerna för att vända utvecklingen i utanförskapsområden handlar om skola, brottsbekämpning och jobb. Detta är särskilt viktigt att framhålla eftersom det inte är realistiskt att förutsätta att BID-samarbeten ska kunna bildas i alla områden där utvecklingen går åt fel håll. Liberalernas viktigaste politik för utsatta områden handlar därför om generella strukturreformer för skola, trygghet och jobb i kombination med riktade satsningar för dessa områden.

Sammanfattningsvis är partistyrelsen positiv till att en modell för BID-samverkan i Sverige utreds och att ett förslag till regelverk tas fram. Partistyrelsen bejakar också försöksverksamhet med BID där det finns intresse för detta. Erfarenheterna från dessa försöksprojekt och utredningens slutsatser bör därefter ligga till grund för ett slutligt ställningstagande. **Motion R18 yrkande 1 bör anses besvarat medan yrkandena 2 och 3 bör bifallas.**

Slutligen yrkas i **motion R19 och H4 yrkande 2** att det införs ett statsbidrag för att stimulera installation av hissar i de äldre flervåningshus där hissar saknas. Liberalerna välkomnar funktionsanpassningar av äldre bostadsbestånd, men det måste vara ägaren som har huvudansvaret för att finansiera förbättringar i sina fastigheter. Ett stimulansbidrag måste vägas mot att tidigare system med statsbidrag inte har visat sig effektiva. Det bör vara riksdagsgruppens sak att prioritera mellan olika angelägna ändamål. **Motion R19 och H4 yrkande 2 bör med detta avslås.**

FÖRSLAG TILL LANDSMÖTESBESLUT

Partistyrelsen yrkar:

1. **att** landsmötet tar ställning för ett system för bosparande för den som köper sin första egna bostad
2. **att** motion R1 därmed bifalls och motionerna R2 och H4 yrkande 4 anses besvarade
3. **att** motion R3 avslås
4. **att** motionerna R4 och R5 avslås
5. **att** motion R6 avslås
6. **att** motion R7 anses besvarad
7. **att** motion R8 yrkande 5, 11 och 14 bifalls
8. **att** motion R9 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
9. **att** motion R10 avslås
10. **att** motion R11 och R8 yrkande 13 avslås
11. **att** motion R12 anses besvarad
12. **att** motion R13 anses bifallen med vad partistyrelsen anfört
13. **att** motion R8 yrkande 16 bifalls
14. **att** motion R8 yrkande 9 och 15 avslås
15. **att** motion R8 yrkande 8 anses besvarat
16. **att** motion B18 yrkande 5 och 6 avslås
17. **att** motion R8 yrkande 1 och 10 avslås
18. **att** motion R8 yrkande 7 anses besvarat
19. **att** motion R8 yrkande 2 anses besvarat
20. **att** motion R8 yrkande 17 och 18 avslås
21. **att** motion R8 yrkande 3, 4 och 6 anses besvarade

22. **att** motion R14 avslås
23. **att** motion R15 anses besvarad
24. **att** motion R8 yrkande 12 avslås
25. **att** motionerna R16 och R17 anses besvarade
26. **att** motion B18 yrkande 7 och 8 avslås
27. **att** motion R18 yrkande 1 anses besvarat
28. **att** motion R18 yrkande 2 och 3 bifalls
29. **att** motionerna R19 och H4 yrkande 2 avslås

Motioner

R. Bostadspolitik och samhällsbyggnad

Allmän bostadspolitik

R1. Bospar för unga

Sharoken Hanna, Göteborg
Peter Olevik Dunder, Stockholm
Henrik Edin, Göteborg
Anne-Lie Elfvén, Stockholm
Tina Höstlycke, Mölndal m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att införa ett bosparsystem för ungdomar

Bostadssituationen i Sverige är ohållbar, och de som har fått ta den största smällen är unga. 260 000 unga vuxna bor kvar hos sina föräldrar trots att man själv inte vill det och 200 000 unga sitter på osäkra andrahandskontrakt utan långsiktig säkerhet och besittningsrätt. Tillsammans bildar dessa runt 40 procent av Sveriges unga vuxna.

Utvecklingen på bostadsmarknaden för unga vuxna sedan millennieskiftet har varit kraftigt negativ. I början av millenniet bodde 40 procent av de unga vuxna i en hyreslägenhet, i dag är siffran endast 27 procent. De boendeformer som däremot ökar är osäkra andra- och tredjehandskontrakt. Runt om i städerna ökar även andelen som äger sitt boende, mycket på grund av svårigheten att få tag i ett hyreskontrakt.

Normalsituationen för unga är att det varken finns bostäder att hyra eller kapital för att köpa. Man är helt enkelt beroende av sina föräldrars kapital eller att surfa runt mellan osäkra andrahandsboenden.

Samtidigt är rekordmånga unga vuxna är på väg ut på bostadsmarknaden och från politiken har man få lösningar. De ökade kraven på bolånen som förändringen av bolånetaket och amorteringskravet har varit extra effektiva på att låsa ut unga från det ägda boendet.

Det blir det allt svårare för unga att spara till sina 15-procentiga insatser samtidigt som bostadspriserna har en aggressiv tillväxt. Svensk mäklarstatistik visar tydligt att det riksgenomsnittliga bostadspriset från mars 2014 till mars 2017 har ökat från 28 875 kronor till 40 503 kronor. En ännu mer aggressiv ökning har skett i storstäderna.

Det är tydligt att de svenska ungdomarna kommer att behöva långsiktiga stimulanser för att kunna klara av att leva i den bostadskris tidigare generationer har försett. Norge är ett föregångsland på att främja ungas ställning på bostadsmarknaden. De norska ungdomarna är, till skillnad från de svenska, rustade för att möta bostadsmarknaden. Den norska ungdomen har sammanlagt över 40 miljarder i sparande medan vi svenska ungdomar – som är dubbelt så många till antalet – endast har 1 miljard. Denna skillnad beror på en sparmodell som man infört riktat mot ungdomar där man får skatteavdrag om man bosparar. Detta främjar sparandet till skillnad från det svenska systemet med ränteavdrag där man främjar att människor ska ta lån. Politiken behöver ta ansvar och se ungdomars utelåsning från bostadsmarknaden, ett första steg är att införa ett bosparsystem för ungdomar.

R2. Statlig finansiering av bostäder till nyanlända

Jens Pettersson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta ställning för statlig finansiering av bostäder för nyanlända med liten inkomst

Verkligheten förändras och politiken måste följa med. När vi lever längre så ändras pensionssystemet.

Finanspolitiska rådet konstaterar att det behövs enkla jobb med lägre löner för att möta huvudproblemet på svensk arbetsmarknad: skillnaderna i sysselsättning mellan inrikes och utomeuropeiskt födda.

Samtidigt som alla bostadskurvor i Sverige pekar uppåt, så är 15 procent av befolkningen trångbodda. Vanligast är det enligt SCB i storstäderna, bland yngre och i hyresrätt. Radonhalten ligger i dag högre än riktvärdet i minst 400 000 bostäder i Sverige enligt en miljöhälsorapport från Folkhälsomyndigheten. Sammantaget så innebär det ett betydande behov av bostadsinvesteringar, som inte är föranledda av inhemsk demografi eller migration till Sverige.

För tillträdande nyanlända till den svenska bostadsmarknaden byggs modulbostäder med tidsbegränsade bygglov vilka troligen i sinom tid kan beviljas dispens och förlängas. Likväl är för permanent bruk avsedda bostäder med förstahandskontrakt även för nyanlända avsevärt bättre med avseende på nyanländas integration och familjebildning.

Boverkets uppfattning i sin rapport till regeringen ”Boendesituationen för nyanlända” är att ”staten behöver initiera processer så att bostäder byggs för de hushåll och grupper som har de lägsta inkomsterna, vilket i praktiken betyder en modell för bostadsbyggande som riktar sig mot specifika målgrupper och inte till alla hushåll”. Härvidlag är inte situationen annorlunda än i alla andra europeiska stater som tar emot flyktingar. Vi behöver en ansvarsfull tillämpning av vad brukar benämnas som ”social housing”. Alternativet är improviserade parallellsamhällen.

R3. Social housing för att komma åt segregationen

Rebecca Weissmann, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** införa social housing i Sverige där en tredjedel av alla lägenheter i nybyggnation reserveras för detta

Vi lever i dag i ett allt mer splittrat samhälle där byggpriserna skenar och endast de med pengar kan köpa en lägenhet eller hus. I dag är även nybyggda hyresrätter dyra. Ett annat mycket allvarligt problem är att låginkomsttagare hela tiden centrifugeras längre och längre ut, utanför städerna och vi lever i ett alltmer segregerat samhälle. Skulle vi i stället ”spränga in” social housing i alla flerbostadshus, skulle vi komma åt segregationen. Kommunen skulle till exempel kunna köpa in en tredjedel av beståndet och hyra ut med en kontrollerad hyra. Vi är ett socialliberalt parti och vi ska kämpa för dem som inte har råd. Det finns fantastiskt fina exempel ibland annat Finland och Holland på hur detta fungerar mycket väl. Låt oss lära och av våra grannländer!

R4. En fri hyresmarknad

Henrik Loxell, Östersund

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för införandet av marknadshyror på den svenska bostadsmarknaden

Rörligheten är minimal på Sveriges orättvisa bostadshyresmarknad. De stela regler som låser fast människor i boenden de inte själva önskar hotar hela den svenska ekonomin. Det är dags att, som en del i en större liberalisering av bostadsmarknaden, införa marknadshyror i landet. Dagens system subventionerar dem som redan har attraktiva bostäder på bekostnad av dem som inte har det, och snedvrider en av våra viktigaste marknader, där tydliga marknadssignaler är nödvändiga för ett nöjaktigt utbud.

R5. Ändra bostadspolitiken nu

Mattias Reinholdson, Lidingö

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna bjuder in till en öppen diskussion om bostadspolitik och tar fram ett nytt bostadspolitiskt program utgående från resultatet av diskussionerna

Folkpartiet hade under många år en socialliberal politik. Den begränsar den fria marknaden. Liberalernas satsning på LSS visar att partiet ännu delvis vill leva upp till denna grundsyn.

På senare tid har partiet blivit mer marknadsliberalt, något som symboliseras med namnbytet till Liberalerna. Det har tydliggjorts med ett bostadspolitiskt program i tio punkter, där den viktigaste är avskaffandet av hyresregleringen. Metoden att avskaffa hyresregleringen sker genom att nästan allt nybyggt blir bostadsrätter eller hyreshus med höga ”presumtionshyror”. Befintliga fastigheter lyxrenoveras eller ombildas till bostadsrätter. På Liberalernas hemsida finns tio punkter från riksmötet 2016 som bekräftar detta. Bostadsfrågan är den viktigaste sociala frågan i vår samtid. Dessa tio punkter kommer inte att lösa problemen med åtkomliga bostäder åt flertalet medborgare. Det gäller inte minst våra ungdomar, som ska in i vuxenlivet. Läs gärna de tio punkterna och tänk dig in i att du är en 20–25-åring, som vill bilda familj. Var har jag/vi råd att bo och arbeta? Flertalet av oss sympatiserar med tanken på en stadsbyggnad för en blandad befolkning med bostäder för alla. Med nuvarande lagstiftning och spelregler är det med vår politik inte möjligt. Bostaden får också i dag ett mycket högre pris än vad den kostar att bygga och vad sjukvårdsbiträden, polisassistenter eller grundskolelärare har råd att betala. Liberalernas bostadsbidragsförslag räcker inte heller på långa vägar.

En reformering av bruksvärdessystemet och hyressättningsmodellen måste göras. Därtill krävs ändrade villkor för ränteavdrag och ”flyttskatten”. Detta kan låsa upp och öka rörligheten i boendet och att dåligt använda bostäder ”släpps fria”. Det behövs också en ändring i hyreslagstiftningen, som ger hyresgästerna ökat inflytande, när det gäller renoveringar för att begränsa s.k. lyxrenoveringar.

I Norge subventionerar staten ungdomars bosparande. Det kan också kombineras med någon form av garanti från statens sida. Banker lånar ju inte ut pengar till lågavlönade för bostadsköp. Här kan staten stå för en riskmodell med fokus på det unga kollektivet.

Marknadshyror kan kombineras med en markskatt i stället för en fastighetsskatt. Markvärdestegringen, beror ofta på samhällets investeringar i infrastruktur, och den bör därför inte ensidigt tillfalla hyresvärdarna. Markskatten kan användas till bostadssubventioner till unga hushåll. Det måste också bli möjligt bygga billigt och enklare kanske också i något mindre efterfrågade lägen. Jämför gamla tiders gårdshus med låg standard med gatuhusen med hög. Hans Lind, professor vid KTH, pläderar för det i boken ”Åtkomliga bostäder”. Det är att föredra framför t.ex. ”social housing”. Byggherrarna har inget eget intresse av att förse samhället med bostäder för människor med måttliga inkomster. Kommunerna har ett större intresse av ”åtkomliga bostäder” än vad byggarna har. En tredjedel t.ex. skulle kunna göras ”åtkomliga”.

R6. Ge kommunerna rätt att förhandla om presumtionshyror

Bo Körle, Göteborg

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska aktivt verka för att hyreslagens 55 c § ändras så att kommunerna, utöver hyresgästorganisationer, blir fullvärdiga förhandlingsparter gentemot fastighetsägare

Det råder stor obalans på bostadsmarknaden. För att uppnå en balanserad marknad till år 2025 finns olika bedömningar. Ett rimligt antagande är att det behöver tillkomma netto (nybyggda minus rivna) 700 000 bostäder, det vill säga 70 000 bostäder årligen. De nybyggda bostäderna kan vara småhus, ägarlägenheter, hyresrätter och bostadsrätter. Andelen hyresrätter bör vara minst 50 procent. Självfallet bör målet vara att öka bostadsbeståndet med mer än 70 000 bostäder årligen så att vi när fram till en balanserad marknad före år 2025.

Ombildning av hyresrätt till bostadsrätt sker i stor omfattning. Detta minskar inte bostadsbristen, men kan vara acceptabelt, eftersom den som har en hyresrätt har rätt att ha kvar denna och avstå från att delta i ombildning till bostadsrätt.

Att bygga 70 000 eller fler bostäder årligen kräver ökning av godkända detaljplaner. Därför är det viktigt att byggherrar ges rätten att utarbeta detaljplaner och att rätten att överklaga detaljplaner begränsas.

Rörligheten ökas vid friare hyressättning vid uthyrning av villor, bostadsrätter och ägarlägenheter samt genom förbättrade skattevillkor för andrahandsuthyrning och sänkt flyttskatt. Den ökade rörligheten är dock av begränsad betydelse, eftersom den inte ökar antalet totalt tillgängliga bostäder. Ökad rörlighet är ändock positivt, eftersom det leder till en mera ändamålsenlig användning av bostadsbeståndet.

Hyresändringar i befintlig bebyggelse görs enligt hyreslagens bruksvärdessystem och blir nästan alltid skäliga för hyresvärdar och hyresgäster.

Hyressättning i nybebyggelse regleras också i hyreslagen och av stor vikt är en sedan några år tillkommen paragraf 55 c § om presumtionshyra, som ger större frihet vid hyressättning än bruksvärdesprincipen.

Hyreslagen 55 c § har följande lydelse:

”Vid prövning av hyra ska hyra för lägenheten som har bestämts enligt i en förhandlingsöverenskommelse enligt hyresförhandlingslagen (1978:304) anses som skälig, om

- 1. den organisation av hyresgäster som är part i överenskommelsen var etablerad på orten när överenskommelsen ingicks,
- 2. det i överenskommelsen har bestämts att hyran ska fastställas enligt denna paragraf,
- 3. överenskommelsen omfattar samtliga bostadslägenheter i huset och har träffats innan det har träffats hyresavtal för någon av lägenheterna, och
- 4. det inte har förflutit mer än femton år sedan första bostadshyresgästen tillträdde lägenheten

Vid ombyggnad av del av hus eller tillbyggnad av hus ska vad som sägs i första stycket 3 om samtliga bostadslägenheter i stället avse samtliga bostadslägenheter som bildats av utrymmen som tidigare inte till någon del använts som bostadslägenhet.

Det som sägs i första stycket gäller inte om det finns synnerliga skäl att inte anse att hyran i förhandlingsöverenskommelsen är skälig. Det gäller inte heller den del av hyran som avser ersättning enligt 20 § hyresförhandlingslagen.

Trots första stycket får hyran ändras i den mån det är skäligt med hänsyn till den allmänna hyresutvecklingen på orten sedan överenskommelsen träffades.”

Med hänsyn till de mycket varierande förutsättningarna i olika kommuner är presumtionshyra en bra metod för hyressättning vid nybyggnation. Metoden har dock en allvarlig brist. Enda motpart till fastighetsägare är hyresgästorganisationer. Lagen måste ändras så att kommuner, utöver etablerad hyresgästorganisation, blir fullvärdig förhandlingspart gentemot fastighetsägare.

Kommunerna har lagstadgat bostadsförsörjningsansvar (lag 2000:1383) och är den viktigaste aktören i arbetet på att bygga bort bostadsbristen genom sitt engagemang i översiktsplaner, detaljplaner, bygglov, markanvisningsavtal och exploateringsavtal samt byggande i egen regi genom kommunala bolag och stiftelser.

Hyresgästorganisationer har inte något bostadsförsörjningsansvar, men har ändock erhållit lagstadgad ensamrätt beträffande förhandlingar om presumtionshyror. Det är orimligt att kommunernas ansvar för och angelägna arbete att bygga bort bostadsbristen, ska vara beroende av beslut av en intresseorganisation.

Kommunerna kan, om de är fullvärdiga förhandlingsparter, genom förhandlingar med fastighetsägare om presumtionshyra träffa överenskommelser om en hyresnivå, som är rimlig för tänkbara hyresgäster och som medför sådan lönsamhet för fastighetsägaren att denne är intresserad av att bygga.

Jag vill i det följande undanröja förekommande felaktiga argument mot att låta kommunerna, utöver etablerad hyresgästorganisation, bli fullvärdiga förhandlingsparter gentemot fastighetsägare beträffande presumtionshyror.

”Hyresvärden och hyresgästen ska vid nyproduktion kunna få förhandla om hyran mellan sig själva.” Detta är redan i dag möjligt och att kommunerna blir fullvärdig förhandlingspart beträffande presumtionshyra förändrar inte detta.

”Motionens förslag överensstämmer inte med Liberalernas mål om mera marknad.” Motionens förslag hindrar inte målet om mera marknad. Kommunernas rättighet att vara fullvärdig förhandlingspart är en rättighet och medför inget tvång för kommunerna.

”Även ur ett jävsperspektiv är förslaget inte heller möjligt.” Kommunernas rättighet att vara fullvärdig förhandlingspart tvingar inte in kommunerna i en jävssituation. Hyresförhandlingar för kommunala bolag och stiftelser har under alla år hitintills förts med Hyresgästföreningen och det är lämpligt att så blir fallet även i fortsättningen.

R7. Stärkt skydd för bostadsrättsägare vid vattenskada och brand

Magnus Liljegren, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för ett utökat skydd för bostadsrättsägare vid vattenskada och brand- bostadsrättsägares skydd ska stärkas genom att bostadsrättsföreningens försäkringsbolag utan anstånd ska åtgärda skador orsakade av vatten eller brand

Majoriteten av nya bostäder är i dag bostadsrätter. Det är en utveckling som bejakats av oss liberaler i syfte att uppnå en mer balanserad och blandad mix av upplåtelseformer på bostadsmarknaden. Det innebär i sin tur att det ständigt bildas nya bostadsrättsföreningar och att allt fler människor blir bostadsrättsägare. Vid större systemskiften är det svårt att förutse alla framtida konsekvenser och den här motionen vill peka på ett område som kräver uppmärksamhet – nämligen bostadsrättsägares skydd vid skada och särskilt vid vattenskada. Vattenskada är den vanligaste skadan för försäkringsbolagen och kostar åtskilliga miljarder varje år, därtill kommer ett stort lidande och oro för den enskilde individen med familj. Vattenskada i flerbostadshus drabbar ofta flera bostadsrättsägare, inte sällan är det svårt att veta var läckan finns och det som är viktigt här – vem som ska anses ansvarig. Då flera olika försäkringsbolag är inblandade, bostadsrättsägares och bostadsrättsföreningens är praxis att skuldfrågan ska lösas innan skadan åtgärdas. Om skadan ligger utanför den egna bostadsrätten blir konsekvensen ofta att det egna försäkringsbolaget helt sonika hänvisar vidare, ansvaret lämnas helt till den enskilde.

Ibland når försäkringsbolagens katt-och-råttalek i skuldfrågan rent parodiska höjder som när bostadsrättsägare och bostadsrättsförening har anlitat samma försäkringsbolag och olika delar av samma bolag förhandlar internt om skuldfrågan, samtidigt som vattenskadan väntar på att åtgärdas. Det är helt klart att tredje part, bostadsrättsägaren, här drabbas oproportionerligt hårt. Praxis borde i stället vara att bostadsrättsföreningens försäkringsbolag ges en skyldighet att utan anstånd åtgärda vattenskador och att bolaget i efterhand får lösa skuldfrågan och göra upp om kostnader med berörda bostadsrättsägares försäkringsbolag. Om vi har drivit en utveckling mot allt fler bostadsrätter är det också vårt ansvar att åtgärda oönskade effekter, den här motionen har pekat på ett dilemma där individen, bostadsrättsägaren, vid vattenskada riskerar att hamna i ett kraftigt underläge gentemot stora starka försäkringsbolag och bostadsrättsföreningens styrelse. Det är dags att åtgärda det genom att tydliggöra individens rätt och bostadsrättsföreningens och dess försäkringsbolags skyldigheter.

Plan- och byggfrågor

R8. Krossa byggnormen

Joar Forssell, Stockholm
Anna Horn, Stockholm
Max Sjöberg, Alingsås

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för att avskaffa kommunernas ansvar att tillgodose parkeringsplatser
2. **att** Liberalerna verkar för att bostadsförsörjningen ska anses vara ett allmänt intresse i miljöbalken
3. **att** Liberalerna verkar för gemensamma byggregler inom Norden och Baltikum
4. **att** Liberalerna verkar för att kommuner inte ska kunna avvika från Boverkets byggregler genom exempelvis kommunala policyer eller markanvisningsavtal

5. **att** Liberalerna verkar för att plan- och bygglagen bör utformas på ett sätt som möjliggör byggandet av mikrobostäder genom slopade krav på särskilda funktioner och tillgänglighet
6. **att** Liberalerna verkar för att instifta en ny bostadsform där regelverket anpassas med utgångspunkt att vissa sorters boenden är tillfälliga
7. **att** Liberalerna verkar för att krav på tillgänglighet inte bör ställas i samma grad på studentlägenheter som på andra bostäder
8. **att** Liberalerna verkar för att slopa kravet på tyst sida
9. **att** Liberalerna verkar för att bullernivån mäts på insidan av studentbostäder i stället för vid fasaden
10. **att** Liberalerna verkar för att krav på särskilda funktioner och anpassning i bostäder avskaffas
11. **att** Liberalerna verkar för att slopa kravet på förråd
12. **att** Liberalerna verkar för att beskattningen av studentkorridorer sker per enhet och inte per antal rum
13. **att** Liberalerna verkar för att endast den som bevisligen berörs ekonomiskt kan vara sakägare vid överklagande av detaljplan eller bygglov
14. **att** Liberalerna verkar för att beslut om riksintresse får en bortre tidsgräns
15. **att** Liberalerna verkar för att ge Boverket större möjligheter att ge dispens från byggregler
16. **att** Liberalerna verkar för att Boverket övertar ansvaret för bullerreglering
17. **att** Liberalerna verkar för att avskaffa kommuners rätt att införa naturreservat
18. **att** Liberalerna verkar för att kommuner ska kunna upphäva strandskyddet av hänsyn till bostadsförsörjningen, upphävningen ska inte per automatik prövas av länsstyrelsen

Den bostadspolitiska debatten präglas av hopplöshet. Det är få som tror att bostadskrisen kommer att byggas bort och har i stället valt att anpassa sig till situationen – en situation där över 350 000 unga vuxna saknar en bostad och där 90 procent av befolkningen bor eller vill bo i ett område där det råder bostadskris. Det krävs nya tag och liberal politik för att normalisera bostadsmarknaden.

Våra 18 förslag skulle innebära en svensk bostadsmarknad där byggkostnaderna och hyrorna kommer att sjunka. Våra förslag skulle innebära en ökad byggtakt, en kortare ledtid och bostäder anpassade efter vår samtid. Våra förslag skulle innebära att färre studenter behöver surfa runt på vänners soffor och färre studenter som tackar nej till sin drömutbildning på grund av att svensk bostadspolitik stått i deras väg. Våra förslag skulle innebära att staten får mindre makt att stoppa kommuner från att bygga nya hem samtidigt som kommunen får mindre makt att stoppa samhällsbyggare att bygga våra städer och bygder.

De reformer vi föreslår skulle innebära en bostadsmarknad där fler får plats med större valmöjlighet och där fler får någonstans att bo utan att försämra kvaliteten på våra bostäder.

R9. Stadsplanering i stället för frimärksplanering

Rebecca Weissmann, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** plankontoren och byggnadsnämnderna ges makten över planeringen (igen) för en proaktiv och transparent stadsbyggnad

Vi ser alltmer planering utifrån frimärksplanering och byggherrars önskemål. Ofta glöms sociala funktioner bort och det blir små planer som inte hänger ihop med varandra där man inte kan planera i en sammanhängande stad utan en massa små minisamhällen som förutsätter att staden tar slut just vid den detaljplanen. Vi bygger också in stora kostnader som byggherren i stället får ta på att planera sina områden varje gång på nytt och där konsumenten får betala notan. Detta är inte schyst! Vi behöver återigen stadsplanera med riktiga stadsplaner för hela områden.

R10. Kortare planprocess

Rebecca Weissmann, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en stopptid för detaljplanering

Alla detaljplaner ska genomföras inom ett år.

R11. Ta bort sakägares rätt att överklaga

Rebecca Weissmann, Uppsala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** överklaganderätten tas bort för sakägare under detaljplane- och bygglovsprocessen
2. **att** kommunerna samtidigt måste lyssna in medborgares synpunkter i större utsträckning om det finns fog att göra det

Sakägare har i dagsläget rätt att lägga fram skäl till varför de inte anser att en viss bebyggelse är lämplig- på grund av skuggning, närhet mellan huskroppar, insyn med mera. Det är bra. Sakägare kan också informera om saker som i vissa fall kan vara okända för kommunen och som kan ha betydelse för byggnationen, det är också bra. Liberalerna anser att sakägare inte ska anses som ett hinder utan vara kompetenshöjande för planeringen och leda till bättre livsmiljöer för människor. Liberalerna anser att sakägare behöver användas mer som en slags medborgardialog och som en förlängning av demokratin och alla människors rätt att kunna påverka. Detta görs genom att kommunen måste anpassa planeringen efter synpunkter från sakägare om förslaget innebär en olägenhet för enskilda som bor eller arbetar nära den planerade bebyggelsen. I dagsläget är sakägare bara en nagel i ögat för kommunen och kommunen och byggherrars intresse av byggnation överskuggar medborgares upplevelser av sin närmiljö. Liberalerna anser därför att ett sätt att komma runt problemet med många överklaganden är att kommunen i stället har skyldighet att tillgodose synpunkter som påverkar närboende och arbetandes livsmiljö om det finns anledning att göra det. Kommunen måste ta hänsyn till dem som bor omkring så att de fortsatt ska kunna nyttja sina fastigheter på ett likvärdigt sätt som innan. Det kanske innebär större respektavstånd för placering av hus och noga överväganden om vilken typ av verksamheter som passar var.

Liberalerna anser att påverkan bör ske under planeringsskedet, men där överklagande i stället tas bort. Jag anser att det vore bättre att lägga fokus på att lyssna in boende och andra från början om det finns grund för det, men när de har fått säga sitt måste processen gå vidare och överklaganden ska inte få ske på bekostnad av samhällsutvecklingen.

R12. Ta bort länsstyrelsen som överklagandeinstans vid bygglov

Liberalerna Ulricehamn
Jens Sundström, Luleå
Thomas Söderström, Luleå

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska verka för minskad byråkrati i bygglovssammanhang genom att ta bort ett led (länsstyrelsen) vid överklagande

Den byråkratiska processen då bygglov m.m. överklagas är lång och utdragen. I dag ska ett överklagande först ske till länsstyrelsen. Därefter kan man gå vidare till mark- och miljödomstolen för att sedan även kunna ansöka om prövning till mark- och miljööverdomstolen. Resultatet blir kostsamma processer och minskat byggande. För att snabba på processen bör ett led tas bort och förslagsvis då länsstyrelsen.

R13. Presumtionsregel för äldre byggnader

Birgitta Berggren Hedin, Nacka
Ylva Mozis, Vallentuna

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna ska ta initiativ till en ändring i plan- och bygglagen innebärande att lagligen tillkomna byggnader ska betraktas som planenliga
2. **att** därvid övervägs om byggnader som tillkommit 50 år eller mer före en bygglovsansökan ska betraktas som planenliga även om arkivhandlingar som styrker detta saknas

I äldre områden har många enfamiljshus tillkommit långt före den första plan- och bygglagen (PBL). Av olika skäl överensstämmer ett flertal sådana fastigheter inte med den detaljplan, som gäller i dag. De är s.k. planstridiga. Det innebär att de har en ytterst begränsad möjlighet att alls kunna förändras (med undantag för när en Attefallsåtgärd kan vara aktuell). Ett skäl till planstridigheten är att man före plan- och bygglagens tillkomst såg generöst på att medge undantag från då gällande byggregler s.k. dispens. Ibland kunde en dispens t.o.m. avse ytterligare ett våningsplan. Ett sådant undantag kan inte ske i dag. En fastighet kunde också få bygglov för ett garage på mark, som inte får bebyggas. Enligt nu gällande plan- och bygglag godtas inte så stora avvikelser, trots att avvikelserna godkänts vid sin tillkomst. Alla möjligheter för fastighetsägaren att använda en planenlig men ännu outnyttjad rätt att bygga förhindras, liksom rätten att göra en liten avvikelse från detaljplanen.

Ytterligare bekymmer har uppstått genom att Mark- och miljööverdomstolen har omdefinierat vad som är källare och vad ska bedömas vara suterrängvåning. Många detaljplaner reglerar hur många våningar ett hus får ha. Den som byggt ett enplanshus med källare enligt de mått detaljplanen anger, kan efter omdefinitionen numera anses ha ett tvåvåningshus, som inte längre är planenligt. Alla ytterligare byggåtgärder, som annars varit möjliga, omöjliggörs. Återigen ett fall där en byggnad, som byggts planenligt med bygglov plötsligt är planstridig med alla de konsekvenser det innebär.

Ovanstående situation är otillfredsställande av följande skäl:

- Fastighetsägarens rådighet inskränks utan att denne har en möjlighet att påverka situationen och utan att något fel har begåtts av nuvarande eller tidigare fastighetsägare.
- Kommunens bygglovavdelning får lägga resurser på att försöka förklara att detta beror på lag och rättspraxis och är inget kommunen kan påverka.
- Kommunens politiker tvingas fatta beslut om avslag på bygglov och eventuellt besluta om att lägga resurser på en ny detaljplan för att göra byggnader på fastigheten planenliga och därefter kunna ge bygglov.

R14. Klimatsmart byggande

Liberalerna Ulricehamn

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna verkar för en lagstiftning som tillåter kommunerna att ställa klimatkrav vid nybyggnation av bostäder m.m.

För att minska utsläppen av växthusgaser måste vi bygga mer bostäder i trä och färre i stål och betong. Därför behöver vi en förändrad lagstiftning som tillåter kommunerna att ställa klimatkrav vid nybyggnation av bostäder, idrottshallar, kontor m.m.

R15. Ideal planprocess med bäring på markanvändning m.m. i Agenda 2030

Jonas Nordén, Motala

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar fram ett idealt arbetsflöde i en digital planprocess för översiktsplan vidare ner till detaljplan enligt digitalt sammanlänkad plan- och bygglovsprocess (dPBL) med bäring på markanvändning m.m. i Agenda 2030, vilken kopplas samman med Boverkets förslag till ny översiktsplanemodell till en nationell öppen standardiserad databas enligt SIS/tk501

Boverkets förslag till ny översiktsplanemodell (http://www.boverket.se/sv/pbl-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/forslag-till-op-modell/) ger en smartare och mer hållbar förvaltning av naturresurser, miljön och klimatpåverkande verksamheter i enlighet med Agenda 2030. Det skulle korta tiden från idé till färdig byggnad för att minska bostadsbristen, samt skapa fler företag och gröna jobbtillfällen på kortare tid.

R16. Förenkla stadsplanereglerna och använd tomma lokaler

Lars-Åke Davidsson, Stockholm
Håkan Welin, Håbo

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna kräver en ändring av dagens stadsplaneregler så att fastigheter kan användas för flera ändamål och snabbt ställas om efter behovet

Sverige har ett komplicerat system för detaljplaner som bromsar användningen av befintliga tomma lokaler. Det är också ett hinder för att bygga om lokaler för en annan användning.

Boverkets bestämmelser för användning av kvartersmark är urgamla och möter inte dagens snabba förändringar i Näringslivet. Om t.ex. ett område eller kvarter är klassat som J = industrianvändning så får det inte användas för mängd andra ändamål.

Det går att få tillfälliga bygglov på fem år med eventuell förlängning på fem år. Men ingen bank eller finansinstitut lånar ut en krona för att finansiera en ombyggnad för detta. Fastighetsägaren är tvingad att kontantfinansiera och resultatet är att det står stora tomma kontors- och industrifastigheter på många orter i Sverige.

Det finns byggnader som lätt skulle kunna ändras till studentbostäder, vanliga bostäder, hotell, handel m.m. Men med dagens system krävs det en dyr stadsplaneändring i stället för ett enkelt bygglov. Dagens företagande förändras snabbt och då kan man inte låsa fastigheter med detaljplaner i årtionden.

Ur Boverkets ”PBL-kunskapsbanken”, avsnittet om användning av kvartersmark:

Beteckning	Bestämmelse	Kommentar	Färg
B	Bostäder	Alla typer av permanenta bostäder, även särskilda boendeformer	Gul
C	Centrum	Även samlingslokaler	Brun
D	Vård	Öppen och sluten sjuk- eller kriminalvård	Röd
E	Tekniska anläggningar	Energi, tele, VA	Blågrå
F	Flygtrafik	Flygfält, terminal	Grå
G	Fordonsservice	Bensin, reparation, uppställning	Grå
H	Handel	Detaljhandel	Brun
J	Industri	Tillverkning, materialhantering	Blågrå
K	Kontor	Även konferenslokal	Brun
L	Odling och djurhållning	Jordbruk, trädgårds- och koloniodling, kennel, stall och annan djurhållning	Ljusgrön
M	Begravning	Minneslund, begravningsplats, krematorium	Lila
N	Friluftsliv och camping	Friluftsliv, camping	Mörkgrön
P	Parkering	Markparkering, P-hus, garage	Grå
R	Kultur och fritid	Museum, nöjesparker, idrottsanläggningar, hotell	Rosa
S	Skola	Förskola, skola, högre utbildning	Röd
T	Trafik	Järnväg, buss, taxi med mera	Grå
U	Lager	Även partihandel, upplag	Blågrå
V	Hamn	Kajer, lager, utfyllnader, kanaler	Grå

R17. Förändrad användning av tomma fastigheter med bygglovsändring

Tobias Davidsson, Stockholm

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna arbetar för en ändring av dagens PBL så att fastigheter kan ändra användningsområde genom en bygglovsansökan, så länge förändringen överensstämmer med översiktsplanens intentioner

Sverige har ett komplicerat system för detaljplaner som bromsar användningen av befintliga tomma lokaler. Det är också ett hinder för att bygga om lokaler för en annan användning.

Boverkets bestämmelser för användning av kvartersmark är urgamla och möter inte dagens snabba förändringar i näringslivet. Om t.ex. ett område eller kvarter är klassat som J = industrianvändning så får det inte användas för mängd andra ändamål.

Det går att få tillfälliga bygglov på fem år med eventuell förlängning på fem år. Men ingen bank eller finansinstitut lånar ut en krona för att finansiera en ombyggnad för detta. Fastighetsägaren är tvingad att kontantfinansiera och resultatet är att det står stora tomma kontors- och industrifastigheter på många orter i Sverige.

Det finns byggnader som lätt skulle kunna ändras till studentbostäder, vanliga bostäder, hotell, handel m.m. Men, med dagens system krävs det en dyr stadsplaneändring i stället för ett enkelt bygglov. Det driver upp kapitalkraven för fastighetsägande och kan göra omställningar av fastigheter med billiga lokalhyror till objekt för total renovering i stället med medföljande höga hyror. Redan existerande fastigheter skulle kunna utnyttjas bättre om man i stället skulle kunna ansöka om en förändring via bygglov så länge förändringen har stöd i översiktsplanens intentioner för ett område.

Dagens företagande förändras snabbt och då kan man inte låsa fastigheter med detaljplaner i årtionden.

R18. Dags för BID i Sverige

Helena Holmberg, Göteborg
Liberalerna Västsverige
Liberalerna Göteborg
Björn Ljung, Stockholm
Nina Lundström, Sundbyberg m.fl.

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna tar ställning för att BID bör införas i Sverige
2. **att** Liberalerna ska verka för att inrätta fler BID-inspirerade utvecklingssamarbeten i syfte att öka trygghet och vända negativa utvecklingsspiraler på olika platser, i utsatta stadsdelar och i samhällen runt om i Sverige
3. **att** Liberalerna ska verka för att en statlig offentlig utredning (SOU) tillsätts med syfte att klarlägga förutsättningarna för en svensk BID-lagstiftning, hur finansieringen ska samordnas med skattesystemet och hur gränssnitt och ansvarsfördelning mot ordinarie kommunal förvaltning ska se ut

Behovet av kraftfulla och långsiktigt effektiva verktyg för ökad trygghet, minskad brottslighet, hållbarhet, stärkt utveckling för lokalt näringsliv, ökad trivsel och attraktivitet i stadsdelar och områden i Sverige är akut.

Få politiska verktyg är så väl beprövade internationellt som BID, Business Improvement District. Ett BID innebär att fastighetsägare, kommun, lokalt näringsliv, civilsamhälle och boende samverkar långsiktigt om trygghet och utveckling inom ett geografiskt område. BID är kanske det kraftfullaste verktyget för att få ordning på de stadsdelar som håller på att bryta sig loss från samhället i övrigt. Ett BID fungerar som den drivande kraften i ett samlat, resultatorienterat lokalt utvecklingsarbete. BID samlar en bred palett av aktörer, i stället för att utgå från att kommun och polis kan lösa alla problem, och utgör ett tydligt alternativ till alla de projekt som länge har varit politikens främsta utvecklingsverktyg.

BID förutsätter att en lagstiftning finns på plats. En BID-process inleds med en mobilisering av lokala aktörer och formulering av en lokal utvecklingsplan. Därefter genomförs en omröstning bland de lokala fastighetsägarna. Om en majoritet röstar ja, samt om kommunfullmäktige godkänner, bildas ett BID, och det blir då obligatoriskt för samtliga fastighetsägare att delta i finansieringen. Avgiften drivs vanligen in av skattemyndigheterna. Andra

lokala aktörer, lokalt näringsliv liksom kommunen, kan också förbinda sig att medverka i finansieringen. Ett BID förnyas vanligen vart femte år.

Antalet BID i världen ökar kraftigt över tid. BID drivs med kraft av liberala lokalpolitiker i större och mindre städer i Storbritannien, Sydafrika, Nederländerna, Kanada, Tyskland och USA. Allt fler länder inför BID på grund av de uppenbara resultat som uppnås, när förfallna och/eller brottsbelastade stadsmiljöer utvecklas till attraktiva och trivsamma stadsdelar för boende, besökare, företag och turister.

I Sverige finns inte BID. Däremot har på ett antal platser, i stadsdelar och stadskärnor fastighetsägare lokalt tillsammans med kommuner, övrigt näringsliv och civilsamhälle organiserat sig i BID-inspirerade utvecklingspartnerskap av olika slag. Ofta är de lokala förbättringarna påtagliga, men eftersom lagstiftningen och möjligheten till ett obligatorium inte finns i Sverige begränsas utvecklingskraften av friåkare och slumförvaltare. Seriösa aktörer tvekar att satsa när andra snarast motverkar en positiv utveckling och när kostnaden plus moms ska läggas ovanpå övriga förvaltningskostnader och skatter.

BID är ett ambitiöst politiskt projekt. Innan en BID-lagstiftning kan bli verklighet i Sverige krävs en hel del arbete. Frågan måste förankras på ett bredare sätt i samhällslivet och i fastighetsbranschen, finansiering av BID behöver samordnas med skattesystemet och ansvarsområden och gränssnitt gentemot kommunerna behöver klarläggas. Därför behöver en statlig utredning tillsättas för att utreda förutsättningarna för BID i Sverige.

R19. Hissar till det äldre bostadsbeståndet

Liberalerna Västerbotten

Förslag till landsmötesbeslut:

1. **att** Liberalerna driver ett förslag om att statsbidrag utgår till fastighetsägare, hyresrätter, bostadsrätter, som kompletterar sina bostäder med hissar

Varje dag nämns och debatteras bostadsbristen i landets kommuner. Program för nybyggnationer tas fram, de ekonomiska möjligheterna varierar. Det är känt att det i Västerbottens tätorter, liksom i landet i övrigt, ingår fastigheter byggda med tre våningar utan hiss i bostadsbeståndet.

Som vi ser det utgör avsaknaden av hiss ett stort hinder i ambitionerna att bostadsbeståndet ska kunna nyttjas av alla ålderskategorier, unga, äldre och rörelsehindrade.

Länsförbundets förslag i det ansträngda läget på bostadsmarknaden är att Liberalerna driver ett förslag om att t.ex. statsbidrag utgår till fastighetsägare, hyresrätter, bostadsrätter, som kompletterar sina bostäder med hissar. Detta skulle stimulera rörligheten på bostadsmarknaden.

Rapporter

Jobb och tillväxt i globaliseringens tid 651
Frihet och företagsamhet 672
Tryggare Sverige, starkare rättsstat.....703
Nio utmaningar för en liberal
hälso- och sjukvård.....719
Leva livet hela livet 766
Liberal socialpolitik för framtiden, här och nu.....791
Att få vara sitt bästa jag 807
Beroende av...en politik för vård och stöd.....840
Principer för en flexibel och jämställd
föräldraförsäkring 846
Kunskap och frihet.....861
Bortom 1900-talets välfärdsstat.....874
Ny biståndspolitik för Liberalerna.....886
EU efter Brexit.....899
Moderniserade stadgar för Liberalerna 906
Grön liberal politik.....936

Liberalerna

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 711

Jobb och tillväxt i globaliseringens tid

SLUTRAPPORT FRÅN ARBETSGRUPPEN FÖR JOBB OCH TILLVÄXT

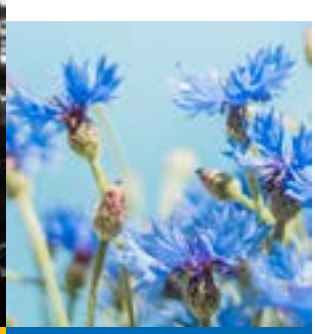

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Förslag från Arbetsgruppen för jobb och tillväxt 2

Sverige måste ha bättre villkor än andra 2
Fler svåra jobb i Sverige 2
Moderna regler på arbetsmarknaden 3
Digitalisering 3
Frihandel under press 4

Sverige måste ha bättre villkor än andra 5

Det strävsamma Sverige 5
Det ska löna sig att arbeta och utbilda sig ... 6
Mer attraktiva bolagsskatter 6
Modernisera expertskatten 6
Förmånlig optionsbeskattning 6
Behovet av en skattereform 7
Grön skatteväxling 7
Minskad byråkrati och framtidsvänlig lagstiftning 8
Lägg ner Bolagsverket 8
Lagstifta för asteroidbrytning 8

Fler svåra jobb i Sverige 9

Patentbox och FoU-avdrag 9
Talanginvandring 9
Bosättningsbonus i avgiftssystemet. 9
Nobelstipendium – ett svenskt Fulbrightstipendium. 10
Automatisk rätt att söka jobb i tolv månader efter examen. 10
Startup-visum 10
Arbetskraftsinvandring 10

Moderna regler på arbetsmarknaden 12

Fler enkla jobb 12
Uppsägningsavgift istället för turordningsregler 13
Nya moderna konfliktregler 13
Inför en proportionalitetsprincip 13
Krav på representation vid stridsåtgärd 13
Regelverket för varsel bör stramas upp 14
Trygghet i förändring: inför individuella kompetenskonton 14

Digitalisering 15

Legalisera delningsekonomin 15
Att göra rätt ska vara lätt 15
Öka den digitala kompetensen 16
Offentlig sektor kan visa vägen 16
Avveckla hinder och identifiera reformbehov 16

Frihandel under press 18

Värna EU 18
Underlätta handel och integration med Sveriges grannländer 18
Handel till nytta för konsumenter och företag 19
Skapa en handelsagenda som gynnar små- och medelstora företag 19

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Inledning

Omvärlden är närvarande i varje del av Sverige. Globaliseringen är starkare än någonsin. Den är en kraft som runt om oss lyfter 25 000 människor ur fattigdom varje dag, men som också omskapar förutsättningarna för det svenska samhällsbygget. Medan grunden är att vårt välstånd kan växa än snabbare måste vi också se hur globaliseringen kan föra med sig ett växande avstånd mellan de som är på väg framåt och de som upplever att möjligheter bara finns för andra.

Det är en socialliberal uppgift att förstå de stora krafter som är i rörelse och möta en utveckling som försvårar klassresor och tänjer samhällskontraktet. Vi måste fullt ut se framväxten av en ny, globaliserad arbetsmarknad där konkurrens och krav på allt högre produktivitet skapar utrymme för ett växande välstånd, men också kan lämna fler utanför arbetets gemenskap. En tilltagande automatisering, robotisering och digitalisering erbjuder stora möjligheter, men också ett ökat tryck på en ekonomi att skapa fler nya jobb. Inte minst för de på väg in på arbetsmarknaden för första gången. En fortsatt stor flyktinginvandring kommer också leda till att människor med allt mer skilda bakgrunder lever i samma land. I ett öppet Sverige ska vi skydda människors från krig och förföljelse, men vi måste också erbjuda riktiga vägar in vårt samhälle om inte nya utanförskap ska etableras och gå i arv.

I samband med 90-talskrisen genomfördes ett antal reformer som Sverige under de senaste tio åren har dragit nytta av. Många av reformerna var en del av den så kallade Lindbeck-kommissionen, förslag som på sin tid var kontroversiella och utmanande, men som såhär i efterhand har visat sig vara viktiga för Sveriges konkurrenskraft och därmed välstånd. Nu är tid för en ny reformagenda. Globaliseringskommissionens uppdrag har varit att ta vid där Globaliseringsrådet 2009 lämnade. Att de samhällsförändringar som där förbereddes aldrig lades på riksdagens bord är ett av alliansregeringens största misslyckanden. Vi behöver nu komma tillbaka till denna uppgift och detta arbete. Det behövs en politik för hur fler kan få ett arbetsliv, hur arbetslivet kan blir längre för fler och hur flexibiliteten och tryggheten på svensk arbetsmarknad kan stärkas i ljuset av en ständig strukturomvandling. Det handlar om en skattepolitik som bättre främjar arbete, sparande och investeringar för en tillväxt som ska komma alla till del. För fler klassresor och för allt större krav på omskolning och vidgade förmågor krävs en politik för hur Sverige kan stärkas som kunskap- och forskningsnation.

Sverige behöver en stark socialliberal agenda som ser med tillförsikt på en stor rörlighet för människor och företag över världens gränser, men som förstår att det förutsätter en ny politik för större social rörlighet här i Sverige. Ska vi vara ledande också bortom år 2020 krävs att vi nu börjar förbereda de reformer som fram till dess behöver genomföras. Det ställer krav på partier att ompröva sin politik och orka ta ansvar också för stora samhällsförändringar. Liberalerna är ett sådant parti. Därför är viljeriktningen att denna rapport ska få en avgörande inverkan inte bara på vårt eget parti utan också på Sverige.

Arbetsgruppen för jobb och tillväxt
Mats Persson (ordförande)
Sofia Nerbrand
Mathias Sundin
Per Altenberg
Anna Broman
Emma Carlsson Löfdahl
Robert Hannah
Erik Scheller (sekreterare)
Kira Bergheden (sekreterare)

Förslag från Arbetsgruppen för jobb och tillväxt

SVERIGE MÅSTE HA BÄTTRE VILLKOR ÄN ANDRA

1. Huvudproblemet i det svenska skattesystemet är att marginalskatterna på arbete är världens högsta. Vi föreslår att den högsta marginalskatten sänks till en nivå där vi närmar oss genomsnittet i OECD, och att brytpunkten för att betala statlig inkomstskatt höjs betydligt. Vi vill också avskaffa värnskatten.
2. Det måste vara attraktivt att investera och bedriva verksamhet i Sverige. När bolagsskatten går ned i våra konkurrentländer kan den långsiktigt inte avvika i Sverige.
3. De svenska reglerna för expertskatt, som omfattar utländska forskare, experter och nyckelpersoner, är mindre attraktiva än i andra länder. Därför behöver den svenska expertskatten moderniseras, samtidigt som marginalskatterna på arbete sänks.
4. Sverige har bland de högsta skattesatserna på personaloptioner i Europa och västvärlden, vilket hindrar skickliga entreprenörer och medarbetare från att få för höga inkomster i stället för att underlätta för karriärer och företag att växa. Vi föreslår en modell för optionsbeskattning utan begränsningar i vem på företaget som får omfattas eller i storleken på vare sig företag eller optionsprogram. En med tiden växande del av värdet på optionen ska beskattas som kapitalinkomst, och inga arbetsgivaravgifter ska betalas när optionerna löses ut.
5. Dagens skattesystem möter inte morgondagens utmaningar. Sverige bör därför genomföra en omfattande skattereform där kraftigt sänkta skatter på arbete växlas mot höjda konsumtionsskatter och miljöskatter.
6. Lägg ner Bolagsverket och låt andra myndigheter ta över deras uppgifter.
7. Lagstifta för att ge företag som bryter tillgångar på asteroider rätt till det de bryter.

FLER SVÅRA JOBB I SVERIGE

8. Sverige bör införa ett system med s.k. ”patentbox”, som ger forskningsintensiva verksamheter i företagen en lägre bolagsskatt.
9. För att Sverige ska vara attraktivt som lokaliseringsland för FoU-investeringar är det även nödvändigt att vi har ledande kompetensförsörjning och forskning inom strategiska områden för näringslivet. FoU-avdraget bör omfatta även större företag.
10. Inför en bosättningsbonus i avgiftssystemet för att locka talanger att stanna i Sverige efter avslutade studier där en del av eller hela din avgift betalas tillbaka om du som free-mover student tar examen och väljer att arbeta i Sverige därefter.
11. Avsätt pengar för ett Nobelstipendium – ett nationellt talangstipendium som administreras av Svenska institutet i samarbete med våra främsta lärosäten.
12. Idag kan uppehållstillstånd beviljas för en period upp till 6 månader efter avslutad utbildning i syfte att skapa möjlighet för den studerande att söka arbete. Vi föreslår både att rätten att söka jobb utsträcks till 12 månader och att uppehållstillstånd för detta tillkommande tidsspann beviljas per automatik när en student söker uppehållstillstånd för studier.

13. Inför ett system med startup-visum som erbjuder en mindre byråkratisk väg att etablera sig i Sverige för exempelvis kodare och startup-företag. För startup-visum ska ansökningsprocessen vara snabb, förutsägbar och innebära minsta möjliga byråkrati. Det ska också vara möjligt för arbetskraftsinvandrare att starta eget och stanna i landet.

14. Vi säger nej till regeringens krav på att försvåra för arbetskraftsinvandring och tillfällig personrörlighet till Sverige, och vill införa krav på Migrationsverket att handläggningstiden för att utfärda arbetstillstånd inte får ta mer än två månader

MODERNA REGLER PÅ ARBETSMARKNADEN

15. För att bryta det långvariga bidragsberoendet krävs framväxten av fler enkla jobb. Vi vill därför införa en ny anställningsform – startjobb – och utvidga RUT-avdraget för årsrika.

16. Dagens turordningsregler bör avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens. Den uppsagda i de fall där turordningen frångås ska kompenseras genom en uppsägningsavgift – ett avgångsvederlag – baserat på sin anställningstid.

17. Svenska konfliktregler medger att fackförbund till ingen eller liten kostnad för de egna medlemmarna kan orsaka stora kostnader för arbetsgivarna. Vi vill att stridsåtgärder enbart ska kunna riktas mot arbetsgivare som har anställda medlemmar i det relevanta fackförbundet, att tiden mellan varsel och stridsåtgärd förlängs, och att det i en konflikt ska finnas en rimlig proportion mellan vad man vill uppnå och de använda stridsåtgärderna.

18. Inför individuella kompetenskonton som skapar möjlighet för både enskilda personer, enskilda arbetsgivare, liksom arbetsmarknadens parter att investera i och möjliggöra en kontinuerlig kompetensutveckling.

DIGITALISERING

19. Digitaliseringen innebär fantastiska möjligheter för den enskilda individen och för samhället i stort, om den kan bejakas på rätt sätt. En central princip är därför att alla offentliga funktioner som till en rimlig kostnad kan göras digitalt tillgängliga också ska göras digitalt tillgängliga.

20. Politikens uppgift måste vara att snabbt undanröja hinder för att underlätta, eller åtminstone inte försvåra, den tekniska utvecklingen. När det gäller flera modeller för delningstjänster står legala hinder i vägen för tjänsten att växa. Vi vill ha spelregler som gör det lätt att göra rätt och säkerställer konkurrens på rättvisa villkor.

21. Jämfört med reguljära anställningsförhållanden eller tjänsteköp gör delningsekonomin det svårare för både säljare och köpare att göra rätt skatteinbetalningar och för Skatteverket att kontrollera om så skett. Vi föreslår därför att regeringen ger Skatteverket i uppgift att ta fram en enkel möjlighet för aktörer i delningsekonomin att direktrapportera in kontrolluppgifter.

22. Vi vill låta alla svenskar som vill delta i onlineutbildning för att lära sig programmering, och också införa ett riktat program mot arbetslösa och ungdomar, med intensivare utbildning.

23. Digitala lösningars plats och funktion inom offentlig sektor måste utvecklas. Vi vill uppdra åt svenska myndigheter att tillgängliggöra offentliga data, genomföra pristävlingar och undersöka hur blockkedjor kan användas i deras verksamhet.

24. Kommuner och myndigheter behöver agila upphandlings- och kontraktsmodeller för tekniska upphandlingar.

25. Digital infrastruktur ska finnas på plats i hela Sverige. Digitala tjänster som underlättar handel ska alltid vara väl konkurrensutsatta och därmed tillgängliga till rimliga priser för företagen

26. Nya regleringar för dataflöden, inom EU eller via avtal med andra länder, bör utformas på så sätt att de inte är handelshindrande och så att de främjar istället för att hindra den digitala ekonomin, inklusive utvecklingen av gränsöverskridande molntjänster. Förslag på förbud mot överföring av data mellan länder (inom EU eller mellan EU och tredje land) och krav på inhemsk datalagring bör motverkas, och regleringar med sådant innehåll avvecklas eller reformeras om de redan har införts.

27. En genomgång av svensk lagstiftning ur perspektivet av exponentiell teknisk utveckling behövs för att kommande reformbehov i möjligaste mån redan nu ska kunna identifieras.

FRIHANDEL UNDER PRESS

28. Fortsätt att riva hinder för handel inom EU. Under senare tid ökar kraven på nationella särlösningar inom EU vilket riskerar att försvåra för handeln.

29. Tillämpa fördragets gränsdragning mellan unionskompetens och nationell kompetens i handelspolitiken så att EU kan fortsätta att vara en trovärdig motpart i handelsförhandlingar.

30. Frihandel med Kanada borde vara en självklarhet för alla som säger sig vilja motverka protektionism. Ratificera därför frihandelshandelsavtalet med Kanada (CETA) omedelbart.

31. Vi vill därför inleda ett tätare bilateralt samarbete med Norge för att hitta nya sätt att sänka handelskostnader, t.ex. genom att underlätta tullprocedurer och förbättra kommunikationerna mellan våra grannländer. ID-kontroller mot grannländer, t.ex. Danmark och Tyskland, ska ses som en temporär lösning. Sveriges åtaganden enligt EU-fördraget ska respekteras även på det här området, i synnerhet eftersom det gäller en så central del som den fria rörligheten.

32. Fortsatt handelsliberalisering inom ramen för WTO, antingen i hela medlemskretsen eller inom ramen för sektorsavtal. Vi arbetar även för ensidig handelsliberalisering från EU:s sida för att stärka företagens konkurrenskraft, t.ex. genom att ta bort alla tullar på insatsvaror.

33. Förhandla fram regionala frihandelsavtal med partners - såväl OECD-länder som nya tillväxtekonomier och utvecklingsländer - som uppvisar ett genuint intresse för ömsesidigt liberaliserad handel med EU. Så snart förutsättningarna för frihandelsförhandlingar baserat på ömsesidigt förtroende mellan EU och USA åter finns, är det även viktigt att TTIP-förhandlingarna återupptas.

34. Motverka all ny protektionism, inklusive icke-tariffära handelshinder som t.ex. subventioner, tekniska handelshinder, olika typer av lokaliseringskrav och diskriminering i offentlig upphandling.

35. Höj det så kallade 'de minimivärdet' vid import till EU för paket och andra små försändelser till en nivå som motsvarar den nivå som gäller vid import till USA.

Sverige måste ha bättre villkor än andra

Den globala konkurrensen kräver långsiktiga politiska reformer i Sverige. Att stora företag minskar sin verksamhet eller helt lämnar Sverige är en påminnelse om att det inte går att ta det svenska välståndet för givet. Men den politiska debatten i Sverige präglas dessvärre av en påtaglig nöjdhet, samtidigt som frågor om hur vi stärker Sveriges konkurrenskraft hamnar långt ner på den politiska dagordningen. För en liten öppen ekonomi i Europas utkanter, med stort exportberoende, är detta ett farligt förhållningssätt. De ekonomiska villkoren i Sverige måste helt enkelt vara bättre än de i vår omvärld. Och våra konkurrentländer heter inte Grekland eller Portugal, utan Tyskland, USA och Indien.

Alliansregeringen tog itu med omfattande problem i det svenska skattesystemet som länge försakats. Sverige har inte längre världens högst beskattade låginkomsttagare och sektorer som tidigare med självklarhet sågs som svarta är i dag vita. Istället har vi nu andra utmaningar. Den stora migrationen kräver omfattande reformer som öppnar upp arbetsmarknaden. Digitalisering och globalisering skapar ett omvandlingstryck som är ännu större än tidigare. Klimatkrisen är på allvar, den privata skuldsättningen oroväckande och rörligheten på bostadsmarknaden alldeles för låg.

Globaliseringen ökar omvandlingstrycket i den svenska ekonomin. Det blir tydligt genom att globala värdekedjor påverkar var produktion hamnar, och märks inte minst genom att konkurrens om talangerna och experterna skärps när möjligheten att kunna rekrytera nyckelkompetenser är avgörande för att verksamheter ska kunna växa.

I detta läge väljer regeringen att höja skatten på arbete och företag. Men att Sverige nu har världens högsta marginalskatter på arbete är inte svaret på frågan hur företag i Sverige blir mer konkurrenskraftiga. Det är inte genom att begrava frågan om attraktivare beskattning av personaloptioner som snabbväxande startup-företag kan växa i Sverige. Ska Sverige stå starkt i den globala konkurrensen krävs attraktiva villkor för dagens och framtidens företag.

Det krävs reformer för att långsiktigt stärka Sveriges konkurrenskraft.

Det strävsamma Sverige

Sverige ska vara ett land för strävsamma. Sverige ska vara ett land där det lönar sig att utbilda sig och ta ansvar på jobbet, ett land där företagsamhet och flit uppmuntras. Men där är vi inte idag. I Sverige blir man rik genom att ha köpt bostad i rätt del av Sverige vid rätt tillfälle snarare än av hur många universitetspoäng man har tagit eller om man har blivit befordrad på jobbet. För stora grupper lönar sig inte utbildning. Det är helt orimligt.

Liberal rättvisa handlar om något annat. Det handlar om att ge alla samma förutsättningar, men också att utbildning, ansvarstagande och strävsamhet ska löna sig. Den som under några år helt valt bort en inkomst för att kunna utbilda sig ska åtminstone kunna komma ikapp den som i stället valde att arbete från första dagen. Där socialisten ser rättvisa som att alla har lika mycket, ser liberalen rättvisa som att alla behandlas lika, och att det är rättvist att den som anstränger sig och tar ansvar också får frukterna av detta.

DET SKA LÖNA SIG ATT ARBETA OCH UTBILDA SIG

För alldeles för många, inte minst inom de kvinnodominerade akademikeryrkena, lönar det sig inte att utbilda sig. En viktig anledning är att Sverige jämfört med nästan alla andra länder har höga marginalskatter redan vid medelhöga inkomster, vilket leder till att vi beskattar kvinnodominerade akademikeryrken hårdare än de flesta andra länder. Sverige har också världens högsta marginalskatter på höga inkomster, vilket riskerar att leda till att vi skrämmer bort talanger och framgångsrika forskare, ingenjörer och entreprenörer. Utbildning, ansträngning och risktagande lönar sig inte tillräckligt bra i Sverige.

Sverige genomförde 1981 och 1990 två stora marginalskattesänkningar som sammantaget sänkte den högsta marginalskattesatsen från nivåer på över 85 procent ned till 50 procent. Sedan dess har Socialdemokraterna, både 1995 och 2015, åter höjt marginalskatterna, medan omvärlden har fortsatt att sänka dem. Vi föreslår att den högsta marginalskatten sänks från dagens nivå kring 60 procent ned till en nivå där vi närmar oss genomsnittet i OECD, och att brytpunkten för att betala statlig inkomstskatt över huvud taget höjs betydligt. Vi vill också avskaffa värnskatten.

MER ATTRAKTIVA BOLAGSSKATTER

Bolagsskatten är central för svensk konkurrenskraft och tillväxten hos företag i vårt land. Den påverkar större företags vilja att investera eller att stanna kvar i Sverige och har därmed stor betydelse för jobben. Sverige har stegvis sänkt bolagsskattesatsen, men så har också våra konkurrentländer gjort. Medan vi i mitten av 1990-talet hade en bolagsskattesats som var tydligt lägre än medelnivån i EU och OECD är vår bolagsskattesats nu lika hög som snittet i vår omvärld. Många länder, med Irland som det tydligaste exemplet, bedriver idag en aktiv politik för att attrahera utländska företagsetableringar genom attraktiva bolagsskatter. I somras aviserade Storbritannien, som en konsekvens av brexit, att man avser att sänka bolagsskatten från 20 till 15 procent. Vi behöver göra det mer attraktivt att investera och bedriva verksamhet i Sverige. När bolagsskatten går ned i våra konkurrentländer kan den långsiktigt inte avvika i Sverige.

MODERNISERA EXPERTSKATTEN

De svenska reglerna för expertskatt, som omfattar utländska forskare, experter och nyckelpersoner, är mindre attraktiva än i andra länder. En jämförelse med vårt grannland Danmark visar tydligt att de svenska reglerna är mindre fördelaktiga. När expertskatten i Danmark gäller i fem år, gäller den enbart i tre år i Sverige. När Danmark medger expertskatt även för danska medborgare som flyttar hem efter tio år i utlandet, omfattar de svenska reglerna enbart utländska medborgare. Vi ser en ökad konkurrens mellan länderna om utländsk spetskompetens och det är sannolikt att trenden med allt förmånligare villkor för experter fortsätter. Därför behöver den svenska expertskatten moderniseras, samtidigt som marginalskatterna på arbete sänks.

FÖRMÅNLIG OPTIONSBESKATTNING

Värdet hos ett snabbväxande startup-företag sitter inte i stora maskiner eller skog och malm. Värdet sitter i huvudet hos ett litet antal kreativa och driftiga personer, och om dessa personer lämnar Sverige försvinner värdet. Spotify startades 2006 och är idag värt 75 miljarder kronor. Det är lika mycket som Skanska, som har haft 100 år på sig att växa. För små expanderande företag utan stora intäkter är det svårt att betala nyckelpersoner en lika hög lön som de kan få i andra delar av näringslivet.

Ett sätt att attrahera dessa kompetenser är att erbjuda optioner som i framtiden kan omvandlas till aktier och ägande i bolaget. Men Sverige har bland de högsta skattesatserna på personaloptioner i Europa och västvärlden, vilket hindrar skickliga entreprenörer och medarbetare från att få för höga inkomster i stället för att underlätta för karriärer och företag att växa. Det är därför en helt avgörande skillnad för den enskilde hur dessa aktier beskattas, och avgörande för var dessa företag väljer att etablera sig och växa.

Vi föreslår att incitamentsutredningens förslag skrotas till förmån för en helt ny modell. I denna ska inga begräsningar i vem på företaget som får omfattas eller storleken på optionsprogrammen finnas. För att göra optionerna enkla att använda bör det inte finnas någon storleksbegränsning på programmet eller behov av att värdera optionerna när de ställs ut. Alla i företaget, inte bara cheferna, ska kunna tilldelas optioner och ta del av en värdestegring i bolaget. Till skillnad från regeringen anser vi heller inte att systemet ska begränsas till vissa branscher och företag med viss ålder, omsättning eller personalstyrka, utan att den absoluta huvudparten av onoterade bolag ska omfattas genom att det inte införs några storleksbegräsningar.

Vi vill också att de arbetsgivaravgifter som optioner idag beläggs med i samband med att de löses ut efter en inledande period ska avskaffas, samt att en med tiden växande del av värdet på en option ska beskattas som kapitalinkomst så att ju längre tid som har gått mellan att optionen ställdes ut och den löses in, desto högre del av värdet ska beskattas som kapitalinkomst. Det gör att risken för skatteplanering och en oavsedd överflyttning mellan inkomstslagen blir mindre, samtidigt som värdet och attraktiviteten i optionen på sikt kan bli stort. Bortom fem till sju år bör hela inkomsten beskattas som kapital.

Behovet av en skattereform

Skattesystemets huvudsyfte är att finansiera de offentliga åtagandena, men i sin utformning bör det också gynna strävsamhet, flit, ambition och risktagande. Idag motverkas istället det som bygger välstånd. Vi vill säkra resurser till vården, skolan och den sociala välfärden. Men vår lösning på välfärdens utmaningar kan inte vara att ständigt höja skatten – resurserna till välfärden måste i stället öka genom att vi får fler skattebetalare genom fler i arbete och fler arbetade timmar. Dagens skattesystem möter inte morgondagens utmaningar och därför menar vi att Sverige bör genomföra en omfattande skattereform.

Huvudproblemet i det svenska skattesystemet är att de svenska marginalskatterna på arbete är världens högsta. Det är därför som Sverige har behövt skapa snåriga 3:12-regler och undantag genom expertskatter och nu optionsskatter. Under lång tid har det varit rutin att varje år genomföra några mindre, ofta välmotiverade, förändringar i skatteteknik och skattesatser. Men det är hög tid att ta itu med det lapptäcke som hela vårt skattesystem har blivit och inom de närmaste åren ha ambitionen att genomföra en stor och bred skattereform för att gynna arbete och utbildning.

För både jobbens skull och för varje människas makt över sin egen inkomst vill vi liberaler ha ett så lågt skattetryck som möjligt. Samtidigt ser vi inte de kommande åren ett utrymme för ofinansierade skattesänkningar. Den skattereform vi vill se är därför fullt finansierad. För att åstadkomma centrala skattesänkningar är vi beredda att höja skattesatser på andra områden. Huvudprincipen i våra reformförslag är att växla beskattning från arbete till konsumtion.

GRÖN SKATTEVÄXLING

Generella konsumtionsskatter har mindre negativa effekter på BNP-nivå och sysselsättning än andra större typer av skatter. Vi menar därför att höjda konsumtionsskatter kan vara en viktig finansieringskälla i en samlad skattereform. Sådana kan åstadkommas genom att de olika momsnivåerna justeras uppåt något, eller genom att momsen görs mer enhetlig. Det kan då vara rimligt att på andra sätt förstärka ekonomin för de som måste konsumera mycket basvaror, till exempel att införa skattereduktioner för barnfamiljer och att höja bostadstillägg för pensionärer.

Det bör också finnas utrymme att höja miljöskatterna ytterligare, och se över dagens undantagsregler och bredda miljöskatterunderlaget, samtidigt som subventioner fasas ut Bland de skattebaser som ska beskattas hårdare finns exempelvis miljöovänliga fordon och kemikalier.

Minskad byråkrati och framtidsvänlig lagstiftning

LÄGG NER BOLAGSVERKET

Bolagsverket är en byråkratisk och odigital myndighet utan några unika förmågor eller värden. Dess uppdrag skulle lika gärna kunna skötas av Skatteverket och andra myndigheter, vilket vi också föreslår.

LAGSTIFTA FÖR ASTEROIDBRYTNING

Det finns cirka 100 000 Near Earth Asteroids, NEA, varav flera innehåller enorma mängder mineraler. USA klubbade förra året en lagstiftning som säger att företag verksamma i USA har rätt till de mineraler de bryter på en asteroid, och Luxemburg är på gång med en liknande lag. Vårt förslag är att även Sverige redan nu tar fram en sådan lagstiftning. Det skulle göra att företag verksamma inom området kan välja Sverige som ett land att finnas i, och också utgöra en mycket stark signal till hela rymdindustrin att vi ligger i framkant. Att vi dessutom har forskning på området gör vår trovärdighet ännu större.

Fler svåra jobb i Sverige

Bristen på kompetent arbetskraft hämmar idag möjligheten för många företag, inte minst bland tillverkningsföretagen, att växa. Det faktum att nio av tio av de som tog examen under 2006 hade ett kvalificerat arbete eller ett eget företag året efter tyder på att utbildningarna svarar mot ett behov. Liberalerna har tidigare lagt fram förslag om enkla jobb – startjobb – i syfte att minska arbetslösheten och öka tillgången på arbetskraft. Men även svåra jobb behövs. De är faktiskt helt avgörande för vår framtida konkurrenskraft.

Patentbox och FoU-avdrag

Samtidigt som flera forskningstunga företag lagt ner sin verksamhet i Sverige har flera europeiska länder har under det senaste decenniet infört en särskild lägre skattesats för företags inkomster från immaterialrättsliga tillgångar och innovationer i syfte att locka innovationsintensiva företag och investeringar i forskning och utveckling. Detta system brukar kallas ”patent box” eller ”innovation box” – box syftar på den ruta i deklarationen där företag anger inkomster som ska beskattas till denna lägre skattesats, som ofta ligger runt 5-10 procent. Om fler av våra konkurrentländer skulle börja överväga att införa patentbox-system är risken överhängande att det skulle påverka FoU-investeringarna i Sverige negativt. Vi anser därför att ett patentbox-system ska införas i Sverige. Vi föreslår dessutom att taket i det FoU-avdrag som innebär att 10 procent av lönekostnaden för anställda som ägnar sig åt forskning eller utveckling kan dras av ifrån företagens arbetsgivaravgifter tas bort, samtidigt som subventionsgraden sänks till fem procent av lönesumman.

Talanginvandring

I en global tävlan om världens talanger är det en självklarhet att vårt högskoleväsende och arbetsmarknad måste uppfattas som attraktiva alternativ för de som vill studera vidare och bidra med sitt kunnande. Efter att studieavgifter infördes i samband med läsåret 2011/12 har antalet utländska studenter fallit. Läsåret 2014/15 började dock antalet öka igen. Det är viktigt att denna ökning får fortsätta och att fler av dem studerar väljer att fortsätta sin karriär i Sverige.

BOSÄTTNINGSBONUS I AVGIFTSSYSTEMET.

Det är rimligt att personer utanför ESS-området i regel betalar studieavgifter för studier vid svenska universitet. Vi ska konkurrera med kvalitet på den globala utbildningsmarknaden – inte genom att erbjuda gratis utbildning. Särskilt finns få skäl att finansiera studier för tredjelandsmedborgare om Sverige inte därefter kan dra nytta av både goodwill och humankapital. Om du som freemover-student tar examen och väljer att arbeta i Sverige därefter föreslår vi dock att en del av din avgift betalas tillbaka. Stannar du i Sverige ett år ersätts halva din senaste årsavgift, stannar du två år ersätts istället hela. Förslaget beräknas initialt träffa ca 1 200 tidigare studenter.

NOBELSTIPENDIUM – ETT SVENSKT FULBRIGHTSTIPENDIUM.

Alliansregeringens Globaliseringsråd föreslog att ett svenskt prestigestipendium motsvarande det amerikanska Fulbrightstipendiet skulle inrättas. Vi menar att det nu är tid att genomföra bygga upp ett sådant stipendium och utbytesprogram. Skillnaden mot dagens stipendier är dels att styrningen sker nationellt istället för på högskolenivå och dels en uttalad och långsiktig ambition att genom efterföljande aktiviteter bygga upp en långsiktig relation mellan Sverige och mottagarna. Initialt bör 50 miljoner kronor per år avsättas till Nobelstipendierna som bör administreras av Svenska institutet i samarbete med våra främsta lärosäten. Med ett nobelstipendium följer också en prestige och ett erkännande som ytterligare bör hjälpa utländska studenter att, om de vill, kunna etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

AUTOMATISK RÄTT ATT SÖKA JOBB I TOLV MÅNADER EFTER EXAMEN.

Idag kan uppehållstillstånd beviljas för en period upp till 6 månader efter avslutad utbildning i syfte att skapa möjlighet för den studerande att söka arbete. I samband med att regeringen gavs rätt att utförda förordningen framförde flera remissinsatser, bl.a. Svenska institutet och Linköpings universitet att uppehållstillstånd bör beviljas för ett år efter avslutade studier. Vi föreslår både att rätten att söka jobb utsträcks till 12 månader och att uppehållstillstånd för detta tillkommande tidsspann beviljas per automatik när en student söker uppehållstillstånd för studier. Idag krävs en särskild ansökan för att beviljas fortsatt uppehållstillstånd efter avslutade studier.

Startup-visum

Techbranschen växer i rekordfart och är både kunskapsintensiv och högteknologisk. Den spelar en central roll för tillväxt och välstånd i Sverige och bidrar också till en positiv bild av Sverige som ett modernt och utvecklat land. Vi har många framgångsrika startup-företag, men de måste kunna rekrytera duktiga programmerare utomlands eftersom detta är bristyrke i Sverige. Därför föreslår vi ett system med startup-visum som erbjuder en mindre byråkratisk väg att etablera sig i Sverige för både kodare och startup-företag.

För startup-visum ska ansökningsprocessen vara snabb och mer förutsägbar. Tolkningarna av lagstiftningen måste baseras på en helhetsbild så att mindre fel längre tid tillbaka, som rättas till, inte ska behöva leda till att man behöver lämna landet. Det bör finnas ett snabbt sätt för den som har arbetstillstånd och byter arbetsgivare: det ska räcka att anmäla byte av arbetsgivare, och myndigheter kan istället göra stickprov. Det ska vara möjligt för arbetskraftsinvandrare att starta eget och stanna i landet, och villkoren på arbetet ska vara det viktigaste – inte huruvida någon fått jobbet via Arbetsförmedlingen, kontakter eller sociala plattformar.

Arbetskraftsinvandring

En nyckelfaktor för svenska företags konkurrenskraft och internationalisering är möjligheterna till kompetensförsörjning genom arbetskraftsinvandring eller tillfällig personrörlighet till Sverige. Sverige har visserligen avskaffat arbetsmarknadsprövning som villkor för arbetstillstånd men samtidigt ligger väntetiderna på Migrationsverket för att få ett arbetstillstånd just nu på ett år eller mer i många branscher. Trots ett skriande behov hos företagen var därför antalet arbetstillstånd som utfärdades år 2016 det lägsta sedan år 2007. Med så långa väntetider skulle de krav på juridiskt bindande avtal som regeringen vill införa innebära att arbetskraftsinvandring för att lösa spetskompetensflas-

khalsar hos företagen sannolikt upphör helt. Företag kan helt enkelt inte ta risken att rekrytera på mer än ett års sikt med juridiskt bindande avtal. Vi säger nej till regeringens krav på att försvåra för arbetskraftsinvandring och tillfällig personrörlighet till Sverige, och vill införa krav på Migrationsverket att handläggningstiden för att utfärda arbetstillstånd inte får ta mer än två månader

Moderna regler på arbetsmarknaden

Dagens svenska arbetsrätt bidrar i bästa fall till att omfördela arbetslöshet och osäkerhet till grupper som även annars har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. I sämsta fall bidrar den även till att sammantaget höja arbetslösheten genom att öka de indirekta kostnaderna förknippade med anställningar och pressa upp lägstalönerna. Mycket tyder också på att en strikt arbetsrätt hämmar produktivitetstillväxten.

Den svenska arbetsrätten präglas av en tydlig skillnad mellan de som har en fast anställning och de som inte har det. Anställningsskyddet för personer på korta tillfälliga kontrakt är relativt lågt och många med svag förankring på arbetsmarknaden drabbas i dubbel bemärkelse: dels omfördelas en strikt arbetsrätt till arbetslöshet till dem, och när de väl kommer i sysselsättning är otryggheten fortfarande stor. Sverige behöver reformer i arbetsrätten som bidrar till ökad rättvisa där möjligheterna för de som står långt ifrån de trygga jobben prioriteras upp – även om det på kort sikt betyder något mindre trygghet för andra.

Fler enkla jobb

Sverige behöver bryta den svenska arbetslöshetens struktur med stora sysselsättningsproblem för unga med låg utbildning, utrikes födda och personer med funktionsnedsättning. Höga arbetskraftskostnader håller särskilt tillbaka den del av tjänstesektorn som skulle kunna fungera som en språngbräda in på arbetsmarknaden för dessa grupper. Den totala beskattningen på enklare jobb och lägre inkomster ska därför sjunka. För att bryta det långvariga bidragsberoendet krävs framväxten av fler enkla jobb.

Vi vill införa en ny särskild anställningsform - startjobb - med ett reglerat lönespann. Den nya anställningsformen ska kunna omfatta personer upp till 23 års ålder samt nyanlända under de första fem åren efter det första beslutet om uppehållstillstånd. I ett startjobb ska månadslönen vara mellan 14 000 och 16 000 kronor. Inga arbetsgivaravgifter ska utgå och kollektivavtalade försäkringar ska inte behöva betalas. Detta innebär att arbetsgivarnas kostnad i startjobben kan halveras jämfört med en motsvarande anställning på den reguljära arbetsmarknaden i dag.

Vi vill också utvidga RUT-avdraget så att årsrika kan använda det i större utsträckning än idag. RUT-avdraget har inneburit att många tjänster som tidigare utfördes på den svarta marknaden nu utförs vitt, med pensionspoäng och ökad trygghet för arbetstagarna. Lägre kostnader för att använda RUT-tjänster ökar specialiseringen på arbetsmarknaden och framväxten av fler servicejobb.

Uppsägningsavgift istället för turordningsregler

Dagens turordningsregler ska avskaffas till förmån för regler som baseras på kompetens. Det svenska anställningsskyddet, som det är utformat i lag och avtal, där turordningen vid uppsägningar grundas på anställningstid snarare än kompetens för arbetet är skapat under efterkrigstidens industrisamhälle. Det

är ett system som blir allt sämre anpassat till dagens kunskapssamhälle. En strikt arbetsrätt innebär en omfördelning av arbetslöshet till personer långt ifrån arbetsmarknaden och en lägre produktivitetstillväxt än vad som annars vore möjligt. Vi föreslår att kompetensbaserade turordningsregler införs.

Samtidigt föreslår vi att en att lagstadgad minsta uppsägningsavgift – ett avgångsvederlag - införs för personer med längre period bakom sig som anställda hos samma arbetsgivare. Uppsägningsavgiftens storlek bör kopplas till tiden hos arbetsgivaren. Det skapar en balans mellan arbetsgivarens behov av att behålla de mest kompetenta personerna i företaget – samtidigt som en trygghet skapas för långvarigt anställda. Bland annat långtidsutredningen 2011 har föreslagit att uppsägningsavgifter införs i Sverige, i det fallet dock med arbetslöshetsförsäkringen som betalningsmottagare.

Nya moderna konfliktregler

Liberalerna värnar den svenska modellen där lönerna i huvudsak sätts mellan arbetsmarknadens parter. Samtidigt finns krav på moderniseringar och förändringar för att bredda arbetsmarknaden och skapa moderna regler för en ny ekonomi där mindre företag kan växa. En viktig förklaring till att lägstalönerna ständigt pressas upp är att svenska konfliktregler medger att fackförbund till ingen eller liten kostnad för de egna medlemmarna kan orsaka eller riskera orsaka stora kostnader för arbetsgivarna. Detta båda genom en oreglerad rätt till sympatiåtgärder, generösa möjligheter att varsla och avsaknaden av en proportionalitetsprincip. Sverige skiljer i denna del ut sig jämfört med vår omvärld.

INFÖR EN PROPORTIONALITETSPRINCIP

Det försvårar för våra företag när Sveriges nationella regelverk inte är jämförbara med avgörande konkurrentländer. Tydligast är detta genom att det i Sverige saknas det en så kallad proportionalitetsprincip, det vill säga att det ska finnas en rimlig proportion i storlek mellan mål och tillgripna medel i en konflikt. I flera länder, såsom Danmark och Norge, ställs det vidare krav på att det finns ett tydligt samband eller en intressegemenskap mellan primär- och sekundäråtgärd. Båda dessa typer av regler minskar risken för att tredje part lider skada. Bedömning om proportionalitet och huruvida intressegemenskap föreligger bör göras av Arbetsdomstolen.

KRAV PÅ REPRESENTATION VID STRIDSÅTGÄRD

Konfliktreglerna är också viktiga för de mindre företagen. Det förekommer flera exempel där företag sätts i blockad trots att de både erbjuder rimliga villkor och ingen anställd efterfrågar det erbjudna kollektivavtalet. I samband med en översyn av konfliktreglerna bör även praxis kring konflikterna riktade mot mindre företag ses över. Ett grundläggande krav bör vara stridsåtgärder eller varsel om stridsåtgärder enbart kan riktas mot arbetsgivare där det relevanta fackförbundet har minst en medlem.

REGELVERKET FÖR VARSEL BÖR STRAMAS UPP

Ytterligare en del av de svenska konfliktreglerna som behöver anpassas är det korta avståndet mellan att ett varsel läggs och att stridsåtgärder träder ikraft. Med allt kortare lagerhållning och mer just-in-time-produktion innebär dagens krav på att bara en vecka behöver förflyta mellan varsel och konflikt stora problem. Redan att ett varsel läggs kan innebära stora kostnader då affärer och leveranser i förebyggande syfte behöver avblåsas. En mer utsträckt tidsperiod mellan varsel och konflikt skulle minska dessa kostnader och öka chansen att parterna med hjälp av medlare kan finna en lösning.

Trygghet i förändring: inför individuella kompetenskonton

Vi föreslår att individuella kompetenskonton införs. Kontona skapar möjlighet för både enskilda personer, enskilda arbetsgivare, liksom arbetsmarknadens parter att investera i och möjliggöra en kontinuerlig kompetensutveckling. Skulle systemet införas vore det den största reformen för att förbättra enskildas inkomster vid vidare- och högre utbildning på åtminstone 15 år. Den statliga utredning som skissade på ett förslag till kompetenskonton bedömde att om ett sådant system skulle komma på plats skulle det innebära en allmänt högre kunskapsnivå hos arbetskraften, högre produktivitet, ökad rörlighet på arbetsmarknaden, lägre risk för arbetslöshet och förtida pensionering samt på sikt ökat arbetskraftsutbud.

I vårt förslag ska dessa kompetenskonton administreras av CSN. Uttag från kontot är tänkt att kunna användas till antingen studieavgifter eller motsvarande, eller till inkomstutfyllnad vid vidare studier. Både privatpersoner och arbetsgivare ska kunna sätta in medel på kontot. Sätts de in av arbetsgivare utgår ingen inkomstbeskattning, och sätts de in av privatperson beviljas avdrag från den beskattningsbara inkomsten med samma belopp. Uttag från kontot inkomstbeskattas till en lägre marginalskatt, varför sparandet blir skattemässigt gynnat. En skattefri ränta på innestående belopp föreslås utgå med samma procentsats som lån hos CSN.

Digitalisering

Vi lever i digitaliseringens tidsålder, en revolutionerande tid där ständig teknisk utveckling har kommit att bli en del av varje individs vardag. Det traditionella informationsutbytet, företags arbetssätt och människors sociala utbyte har på mindre än ett decennium förflyttats från det analoga forumet till det digitala. Digitaliseringen innebär fantastiska möjligheter för den enskilda individen och för samhället i stort, om den kan bejakas på rätt sätt. En central princip är därför att alla offentliga funktioner som till en rimlig kostnad kan göras digitalt tillgängliga också ska göras digitalt tillgängliga. Exempelvis ska huvudregeln för all offentlig posthantering vara att den sker elektroniskt, antingen via Mina meddelanden eller annan e-tjänst.

Legalisera delningsekonomin

Delningsekonomin är ett fenomen som uppstått i digitaliseringens kölvatten.

De senaste årens snabba tekniska utveckling och låga utvecklingskostnader för lättillgänglig, konsumentvänlig teknik har öppnat scenen för en rad kreativa entreprenörer och nyskapande It-företag såsom Uber, Airbnb och Taskrunner. Men i Sverige har politiken och lagstiftningen ännu inte hunnit anpassa sig till delningsekonomin. Det är allvarligt – inte bara för att det riskerar att skapa ett stort gap mellan gällande lagstiftning och den allmänna rättsuppfattningen, utan också för att det riskerar att stoppa oss alla från att vinna fördelar när alla kan köpa, sälja, hyra och dela med ett minimum av administration. När det gäller flera modeller för delningstjänster står legala hinder i vägen för tjänsten att växa. Det gäller till exempel taxibranschen, där är uppenbart att dagens reglering inte tar hänsyn till delningsekonomin och att det finns frågetecken kring skatteinbetalningar från moderbolaget och de förare som utför körningarna.

ATT GÖRA RÄTT SKA VARA LÄTT

Jämfört med reguljära anställningsförhållanden eller tjänsteköp gör delningsekonomin det svårare för både säljare och köpare att göra rätt skatteinbetalningar och för Skatteverket att kontrollera om så skett. Vi vill ha spelregler som bejakar delningsekonomins möjligheter och säkerställer konkurrens på rättvisa villkor. I Estland har skattemyndigheten slutit avtal mellan företag i delningsekonomin som åtar sig att automatiskt förse myndigheten med alla nödvändiga uppgifter för att kunna fatta rätt skattebeslut. Ett motsvarande avtal håller för närvarande på att tas fram också i Norge. Vi föreslår att regeringen ger Skatteverket i uppgift att ta fram en teknisk lösning där Skatteverket erbjuder en enkel möjlighet för aktörer i delningsekonomin att direktrapportera in nödvändiga kontrolluppgifter. En sådan auktorisation ändrar i sig inte skatteplikten, men skapar en trygghet för både köpare och säljare om lagligheten i transaktionen, och således en grund för den bredare delningsekonomin att utvecklas samtidigt som intäkter till vår gemensamma välfärd skyddas. Politikens uppgift måste vara att snabbt undanröja hinder för att underlätta, eller åtminstone inte försvåra, den tekniska utvecklingen.

Öka den digitala kompetensen

Kunskap om digitaliseringen tillhör numera allmänbildningen. Att ha en grundläggande kunskap i programmering bidrar till förståelsen för hur all digital teknik och inte minst hela internet fungerar och är uppbyggt. Det är också starkt kopplat till logiskt tänkande och matematik. Även om man inte ska jobba med programmering är denna kunskap viktig. Dessutom finns en stor brist på programmerare – inte minst kvinnliga sådana. Vi vill låta alla svenskar som vill delta i onlineutbildning för att lära sig programmering, och också införa ett riktat program mot arbetslösa och ungdomar, med intensivare utbildning. Vi vill dessutom se ett utökat utbyte mellan Sverige och techhubbar såsom Silicon Valley för att öka spetskunskaperna inom bland annat programmering för startups.

Offentlig sektor kan visa vägen

I dagens Sverige har digitaliseringen skett i såväl privat som offentlig sektor. Dock finns det en tydlig skevhet i utvecklingen. Offentlig sektor släpar efter, och trots att digitalisering skulle innebära förbättringar för både intern och extern kommunikation så går det långsamt framåt. De resurser som finns är ofta svåranvända och stjälper snarare än hjälper användarna. Det är därför hög tid att digitala lösningars plats och funktion inom offentlig sektor utvecklas.

Inom den offentliga förvaltningen kan digitaliseringen skapa mycket stora välfärdsvinster i form av snabbare kontakt mellan myndigheter och den enskilde, effektivare handläggning och färre fel. Öppna data och e-arkiv skapar dessutom helt nya möjligheter till insyn och uppföljning, både för myndigheterna, medierna och enskilda medborgare.

Genom att ge offentlig sektor en rad strategiska uppdrag kan utvecklingen drivas på i en riktning som kan ge stor samhällsnytta. Vi vill uppdra åt svenska myndigheter att undersöka hur blockkedjor (såsom tekniken som organiserar bitcointransaktioner) kan användas i deras verksamhet. Genom att arrangera hackathons och pristävlingar enligt modell från DARPA och XPRIZE kan offentliga aktörer pressa utvecklingen framåt inom ett avgränsat område, utan att det behöver kosta skjortan. Vi vill också uppdra åt myndigheter att tillgängliggöra offentliga myndighetsdata (t.ex. i form av API:er) och andra digitala tillgångar så företag kan använda data till att utveckla olika typer av tjänster, samtidigt som medborgarnas integritet självfallet aldrig får äventyras. Kommuner och myndigheter behöver dessutom mer agila upphandlings- och kontraktsmodeller för tekniska upphandlingar.

Avveckla hinder och identifiera reformbehov

Sveriges framtida välstånd är beroende av att den tekniska utveckling som vi förknippar med den digitala revolutionen får genomslag i bättre, billigare och mindre energislukande varor och tjänster. Små- och medelstora företag gynnas av en fungerande digital infrastruktur och av en fungerande e-handel. Vi vill att digital infrastruktur ska finnas på plats i hela Sverige och att digitala tjänster och som underlättar handel alltid är väl konkurrensutsatta och därmed tillgängliga till rimliga priser för företagen.

Den nuvarande trenden med växande hinder för gränsöverskridande dataflöden riskerar att sätta käppar i hjulet för den utvecklingen. Problemen finns inom EU men i synnerhet riskerar handelsutbytet med länder utanför EU att drabbas om nuvarande negativa trend håller i sig. Vi verkar därför för att nya regleringar för dataflöden, inom EU eller via avtal med andra länder, utformas

på ett sätt som gör att de inte är handelshindrande och så att de främjar istället för att hindra den digitala ekonomin, inklusive utvecklingen gränsöverskridande molntjänster. Vi föreslår också att förbud mot överföring av data mellan länder (inom EU eller mellan EU och tredje land) och krav på inhemsk datalagring motverkas, och att regleringar med sådant innehåll avvecklas eller reformeras om de redan har införts.

För att rusta oss inför framtiden bör det göras en genomgång av svensk lagstiftning ur perspektivet av exponentiell teknisk utveckling. På så sätt kan möjliga kommande reformbehov identifieras: exempelvis behövs redan nu en översyn av regelverket gällande drönare och på lång sikt också autonoma drönare.

Frihandel under press

När frihandeln hotas och protektionismen växer är det särskilt viktigt att stå upp för den. Det gör Liberalerna.

Värna EU

I en tid av ekonomisk nationalism och växande global oro är det extra viktigt att värna EU mot de krafter som vill bryta sönder unionen. 73 procent av Sveriges handel (70 procent av exporten och 77 procent av importen) sker idag med länder på den inre marknaden, en andel som har ökat under senare år. Sverige är en liten öppen ekonomi vars välstånd är beroende av handel. Vårt geografiska läge innebär att handel med andra länder på den inre marknaden blir avgörande för Sveriges ekonomiska framtidsutsikter. Andra tänkbara trygga handelspartners är för avlägsna (USA, Kina, Indien, Sydamerika) eller för politisk osäkra (Ryssland, Turkiet) för att vara ett reellt alternativ. Andra globala marknader heller aldrig att kunna erbjuda svenska företag den inre marknadens fördelar i form av fri cirkulation för varor, tjänster, investeringar och personer. Trots det driver Sd och V krav på att Sverige ska lämna EU. EU är vår hemmamarknad. Om vi ska kunna bevara vårt välstånd behöver den värnas.

Vi vill fortsätta att riva hinder för handel inom EU. Under senare tid har kraven på nationella särlösningar inom EU som riskerar att försvåra för handeln ökat. Fördragets gränsdragning mellan unionskompetens och nationell kompetens i handelspolitiken bör tillämpas så att EU kan fortsätta att vara en trovärdig motpart i handelsförhandlingar. Frihandel med Kanada borde vara en självklarhet för alla som säger sig vilja motverka protektionism, och vi vill därför ratificera frihandelshandelsavtalet med Kanada (CETA) omedelbart. Vi arbetar också för att brexit ska kunna genomföras så snabbt och smärtfritt som möjligt.

Underlätta handel och integration med Sveriges grannländer

I en tid av global oro är det även viktigt att särskilt värna handeln med våra grannländer. Vi vill därför inleda ett tätare bilateralt samarbete med Norge för att hitta nya sätt att sänka handelskostnader, t.ex. genom att underlätta tullprocedurer och förbättra kommunikationerna mellan våra grannländer. ID-kontroller mot grannländer, t.ex. Danmark och Tyskland, ska ses som en temporär lösning. De är samhällsekonomiskt kostsamma och utgör ett hinder för utökad handel och fortsatt integration i Öresundsregionen. Dessutom bryter ID-kontrollerna mot den fria rörligheten för personer, som är en av de fyra friheter som EUs inre marknad bygger på. Sveriges åtaganden enligt EU-fördraget ska respekteras även på det här området, i synnerhet eftersom det gäller en så central del som den fria rörligheten.

Handel till nytta för konsumenter och företag

Frihandel har ett tydligt konsumentperspektiv. Det är de fattigaste som tjänar mest på att frihandel. Men låga handelskostnader är även viktiga för företagens konkurrenskraft, i synnerhet när tillverkning alltmer sker i internationella produktionsnätverk. Därför har Kanada ensidigt avvecklat alla sina tullar på insatsvaror. Allra mest effektivt som instrument för växande välstånd är det om handeln liberaliseras ömsesidigt och globalt. Vi verkar därför för fortsatt handelsliberalisering inom ramen för WTO, antingen i hela medlemskretsen eller inom ramen för sektorsavtal. Vi verkar även för ensidig handelsliberalisering från EU:s sida för att stärka företagens konkurrenskraft, t.ex. genom att, i likhet med Kanada, ta bort tullar på insatsvaror. Slutligen är det viktigt att fortsätta förhandla regionala frihandelsavtal med partners som uppvisar ett genuint intresse för ömsesidigt liberaliserad handel med EU. Det gäller såväl OECD-länder som nya tillväxtekonomier och utvecklingsländer. Så snart förutsättningarna åter finns för frihandelsförhandlingar baserat på ömsesidigt förtroende mellan EU och USA, är det även viktigt att TTIP-förhandlingarna återupptas.

Skapa en handelsagenda som gynnar små- och medelstora företag

Den nya protektionismen drabbar små- och medelstora företag oproportionerligt mycket. När det tidigare handlade om transparenta tullar rör det sig idag om icke-tariffära handelshinder som ofta är icke-transparenta och godtyckliga. Det kan röra sig om subventioner, tekniska handelshinder, olika typer av lokaliseringskrav, diskriminering i offentlig upphandling, eller olika typer av tillstånd för att uppfylla svårtolkade regler. Utvecklingen mot tillverkning i internationella produktionsnätverk gör dessutom att ursprungsreglerna i frihandelsavtal blir ett växande problem för företagen. Det är en viktig liberal uppgift på 2000-talet att motverka all ny protektionism.

När det gäller e-handel är så kallade de minimis-regler – den lägsta nivån för värdet på en vara som behöver förtullas – av stor betydelse för små och växande företags möjlighet till internationalisering. I EU ligger de minimisvärdet på €150 medan motsvarande värde i USA ligger på USD 800. Vi vill också höja de minimisvärdet vid import till EU för paket och andra små försändelser från dagens €150 till €800, dvs. till en nivå som motsvarar den nivå som gäller vid import till USA.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 732

Frihet och företagsamhet

Stärkt företagande och välfärdssamhälle i globaliseringens tid

DELRAPPORT FRÅN ARBETSGRUPPEN
"VÄXANDE FÖRETAG, FRIARE NÄRINGSLIV"

FÖRSLAG TILL
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Förslagen i korthet 2
Det offentliga och det privata ska lyfta varandra ... 2
Tryggt företagande ... 2
Valet i välfärden ger välstånd ... 3
Finansiering för företagare ... 3
Kvinnors företagande ... 4
Mot en mer rättvis arbetsrätt ... 4
Skydda företagarna – stoppa brottslingarna 4
Utbilda företagare ... 4
Öppna gränsen för företagandets Zlatan ... 5

Inledning 6

Det offentliga och det privata ska lyfta varandra 8
Avskaffa preliminärskatten ... 8
Tydlig redovisning av skatt och sociala avgifter ... 8
Värdet av Kvitto ... 9
Modern lagstiftning – Exemplet hotell och pensionat ... 9
Enhetlig moms ... 9
En översyn av företagens avdragsrätt ... 9
Avskaffa Oskäliga avgifter ... 10
Sänk arbetsgivaravgiften ... 10
Statlig plattform för offentlig upphandling ... 10
Utestängande av småföretagare vid offentliga upphandlingar ... 11
Statens betalningsansvar ... 11

Tryggt företagande 12
När jobbskaparen blir sjuk ... 13
Allmän arbetslöshetsförsäkring ... 13
Företagsamma föräldrar ... 13
Friskvård på företaget ... 14
Stoppa dödsolyckorna ... 14

Valet i välfärden ger välstånd 15
Kvalitet istället för förbud ... 15
Krav på valfrihet ... 15

Finansiering för företagare 16
Satsningar på den egna verksamheten ... 16
Investeringsavdrag ... 16
Personaloptioner ... 16
Periodiseringsfond ... 17
Ekonomiskt stöd utan motpresentation ... 17
Statligt riskkapital ... 17
Kompletterande stöd till små- och medelstora företag ... 18
Ett nytt starta eget-bidrag ... 18

Kvinnors företagande 20
Förbättrade finansieringsförutsättningar ... 20

Mot en mer rättvis arbetsrätt 21
Förlängd provanställning ... 21
Kompetens framför turordning ... 21
Företrädesrätten ... 22
Proportionalitetskrav för stridsåtgärder ... 22

Skydda företagarna – stoppa brottslingarna 23
Prioritera företagen ... 23
En svagare part i bedrägerier ... 24
Trygg anställning ... 24

Utbilda företagare 25
Stärk lärlingsutbildningen ... 25
Företagandet börjar i skolan ... 25

Öppna gränsen för företagandets Zlatan 26
förkorta etableringstiden ... 27
samlat ansvar för etableringar ... 27
värna kompetensen ... 27

Källförteckning 29
Direktiv, Lagar och förordningar ... 29
Offentligt tryck ... 29
Internationellt offentligt tryck ... 29
Rapporter ... 29

Förord

Frihet och företagsamhet är en delrapport från Liberalernas arbetsgrupp ”*Växande företag, friare näringsliv*”, tillsatt av Folkpartiet Liberalernas partistyrelse 2015.

Arbetsgruppen har tidigare tagit fram rapporterna ”*Färre regler ger fler jobb och mer välfärd*” samt rapporten ”*Rättvriden konkurrens*”. Rapporterna har tagits fram av en arbetsgrupp bestående av undertecknad som ordförande, Anne-Marie Ekström, Berivan Mohammed, Joakim Rönnbäck, Ulrika Stuart Hamilton och Joar Forssell. Lars Granath och Johan Hjelm har varit gruppens sekreterare. Håkan Tenelius och Lars Jagrén har deltagit i arbetet som externa och fristående medverkande.

Som ordförande vill jag rikta ett varmt tack för ett synnerligen företagsamt samarbete i arbetsgruppen, och dessutom ta tillfället i akt och tacka alla som hört av sig och bidragit med synpunkter och idéer under resans gång.

Stockholm den 31 januari 2017
Said Abdu

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Förslagen i korthet

DET OFFENTLIGA OCH DET PRIVATA SKA LYFTA VARANDRA

1. Att en översyn görs av regleringsbreven för förvaltningsmyndigheterna för att tydliggöra det ansvar som dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.
2. För att bredda kompetensen bör fler myndighetschefer rekryteras från näringslivet.
3. Att Skatteverket ges i uppdrag att fungera i lika delar som en rådgivande som en utförande aktör avseende företagsbeskattningen.
4. Att Tillväxtverket får funktionen av ”en dörr in”-aktör för landets företag.
5. Att preliminärskatten avskaffas. Beräkningen av beskattningsbeloppet och skatteinbetalningen ska ske efter räkenskapsårets slut.
6. Att Skatteverket ska redovisa hur mycket ett företag har betalat i skatt under inkomståret på företagets skattekonto.
7. Att en tvingande regel införs där det anges att varje lönebesked måste visa arbetsgivarens skatt och sociala avgifter för den anställde.
8. Vid försäljning ska en näringsidkare kunna välja om ett fysiskt eller digitalt kvitto ska lämnas till kunden.
9. Beloppsgränsen för förenklad faktura höjs till 10000 kronor inklusive moms.
10. Avskaffa den särskilda lagen om att bedriva hotell- och pensionatsrörelser(1966:742)
11. En översyn görs av systemet med mervärdesskatt.
12. Systemet för avdragsrätt i samband med näringsverksamheten måste ses över.
13. Att en översyn görs av det offentligas oskäliga straffavgifter vid dröjsmål.
14. Att avgiften vid dröjsmål inte får överstiga åtta procentenheter över gällande referensränta.
15. Att en utredning bör tillsättas med uppdraget att komma med förslag på hur en generell sänkning av arbetsgivaravgiften kan genomföras.
16. Att arbeta fram en statlig plattform för all offentlig upphandling, förslagsvis genom uppdrag till den nybildade Upphandlingsmyndigheten.
17. Att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar.
18. Att en utredning tillsätts för att se över den offentliga sektors rutiner vid betalningar.
19. Att offentliga aktörer ska tillämpa 30 dagars betalning som standard.

TRYGGT FÖRETAGANDE

20. Att välfärdssystemet måste likställas mellan arbetstagare och företagare.
21. Att handläggningstiden för att godkänna ett företag som bisyssla måste minskas.
22. Att en översyn görs av hur sjukpenninggrundande inkomst (SGI) ska beräknas för småföretagare och kombinatörer.
23. Att arbetsgivarens sjuklöneansvar ska avskaffas.
24. Att det ska bli enklare för egenföretagare över 55 att välja en karensdag.
25. Att arbetslöshetsförsäkringen ska vara statlig och gälla alla på arbetsmarknaden.

26. Att tiden innan man kan få förnyad a-kassa som företagare förkortas.
27. Att det ska vara möjligt för en arbetslös företagare att söka uppdrag med bibehållen a-kassa.
28. Att socialförsäkringssystemet ska fungera för företagsamma föräldrar.
29. Att näringsidkare ska tillåtas att driva företag under föräldraledigheten med bibehållen föräldrapenning.
30. Att samma regler för friskvårdsbidrag ska gälla för alla bolagsformer.
31. Att en nollvision införs för dödsolyckorna bland företagare.

VALET I VÄLFÄRDEN GER VÄLSTÅND

32. Att inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn.
33. Att LOV införs i alla kommuner, landsting och regioner.

FINANSIERING FÖR FÖRETAGARE

34. Att en utredning tillsätts för att liberalisera reglerna för investeraravdraget i Inkomstskattelagen med målet att inkludera fler investerare och fler bolag i reformen.
35. Att investeraravdraget ökas till att uppgå till högst 1 miljon kronor per beskattningsår.
36. Att personaloptioner ska beskattas som kapitalinkomster vid det tillfälle då aktierna avyttras och inte beskatta dem som arbetsinkomst i samma stund som optionen delas ut till den anställde.
37. Att systemet för periodiseringsfond likställs mellan samtliga bolagsformer till 30 procent.
38. Att avdrag för periodiseringsfond höjs till 50 procent under ett företags första fem år.
39. Att inget tiggeriförbud eller motsvarande begränsning i äganderätten införs.
40. Att en förutsättningslös utvärdering genomförs avseende det statliga riskkapitalet där fördelar och nackdelar mäts och jämförs med alternativa investeringar som kan komma de små- och medelstora företagen till del.
41. Att eventuella undanträngningseffekter som det statliga riskkapitalet skapar utreds.
42. Att undersöka möjligheten till en sänkning av ALMIs utlåningsränta.
43. Att ALMIs anslag riktas mot fördjupad analys och kunskapsinhämtning avseende finansieringsmöjligheter i små- och medelstora företag.
44. Att ALMI ska utveckla ett mikrolån av CSN-modell som varje enskild näringsidkare kan nyttja.
45. Att Ansvaret för starta eget-bidrag flyttas från Arbetsförmedlingen (Arbetsmarknadsdepartementet) till Tillväxtverket (Näringsdepartementet).
46. Att starta eget-bidraget utökas till att även omfatta nyanlända som vill starta eget.
47. Att starta eget-bidragets bortre parentes förlängs från 6 till 9 månader.
48. Att en person med försörjningsstöd ska kunna behålla sitt bistånd under sex (6) månader från det att personens enskilda firma registrerades

KVINNORS FÖRETAGANDE

49. Att det tidigare programmet för att främja kvinnors företagande återskapas.

50. Att en kriskommission tillsätts för att utreda hur regeringens politik drabbat kvinnors företagande.

51. Att ALMI ges i uppdrag att grunda en ALMI IFS liknande verksamhet riktad mot kvinnor.

MOT EN MER RÄTTVIS ARBETSRÄTT

52. Att provanställningstiden enligt lagen om anställningsskydd 6§ ökas från ett halvår till ett år.

53. Att principen om turordning vid uppsägning tas bort för småföretag under 10 anställda samt att undantaget vid uppsägning utökas till 5 personer för medelstora företag under 49 anställda.

54. Att den så kallade företrädesrätten avskaffas.

55. Att ett proportionalitetskrav införs vid stridsåtgärder på arbetsmarknaden.

56. Att utreda ett förbud till sympatiåtgärder för att straffa enskilda småföretag

SKYDDA FÖRETAGARNA – STOPPA BROTTSLINGARNA

57. Att Brottsförebyggande rådet (BRÅ) tydligt ska kartlägga och föra statistik över brotten mot Sveriges företag.

58. Att polisen ges ökade resurser och tydliga direktiv att prioritera brott mot juridiska personer.

59. Att straffmätningen för brott mot företag skärps.

60. Att småföretag ska ses som en svagare part i tvister med företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.

61. Att offentliga myndigheter åläggs en skyldighet att inte utan egen bedömning bistå företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.

62. Att en bred utredning bör tillsättas för att analysera vilka rättsregler som kan anpassas efter småföretagens verkliga förutsättningar som ”svagare part”.

63. Att företag ska kunna ansluta sig till NIX-registret för telefoni.

64. Att en arbetsgivare ska kunna begära att en arbetssökande ska visa upp utdrag ur belastningsregistret vid anställning.

UTBILDA FÖRETAGARE

65. Att lärlingsutbildningarna ska utökas och ske i samklang med branscherna som bäst känner kompetensbehoven hos företagen.

66. Att anordnarbidraget för lärlingsutbildningen ska ökas.

67. Att alla elever på Sveriges gymnasier och grundskolor ska erbjudas möjligheten att genomföra Ung Företagsamhets program och kunna skapa sina egna UF-företag.

68. Att rikta löneökningarna i skolan mot UF-lärare motsvarande förestelärarreformen.

69. Ge Skolverket i uppdrag att ta fram metoder och rekommendationer för att stimulera entreprenöriellt tänkande/lärande inom förskolan.

ÖPPNA GRÄNSEN FÖR FÖRETAGANDETS ZLATAN

70. Att handläggningstider för arbetstillstånd ska begränsas till maximalt 30 dagar.

71. Att vite ska utgå om handläggningstiderna för arbetstillstånd överskrider 30 dagar.

72. Att ansvaret för att hantera arbetsvisum övertas av Kommerskollegium. Myndigheten tillförs resurser från övriga förvaltningsmyndigheter.

73. Att Kommerskollegium, ihop med Almi och SISP, ges i uppdrag att stimulera internationella start up-miljöer i Sverige.

74. Att Kommerskollegium får funktionen som ”en väg in”-aktör som utländska entreprenörer och företag kan vända sig till under den första etableringstiden i Sverige.

75. Att satsningar görs för att förenkla och förkorta tiden för entreprenörer som söker uppehållstillstånd för att driva företag i Sverige.

76. Att valideringssystem som utvecklas och upprätthålls av aktörer på arbetsmarknaden ska stöttas.

Inledning

För oss liberaler är företagandet både ett utryck för individens möjlighet att förverkliga sina drömmar och en grundförutsättning för vårt gemensamma samhällsbygge. Det är genom företagens möjlighet att växa som jobb skapas. Fler jobb i växande företag betyder nya livschanser för individer, minskat utanförskap och i förlängningen ökade skatteintäkter; vilket i sin tur finansierar den gemensamma välfärden.

Det är i denna dubbla tankebana – frihet åt individen och solidaritet med den som ännu inte realiserat sida drömmar – som socialliberalismen har sin kärna. Företagandet är förutsättningen för att socialpolitiska satsningar ska kunna genomföras. Och socialpolitiska satsningar ska stärka den företagare som behöver stöd. Detta har genom åren formulerats i partiets visioner från Bertil Ohlins ”fri företagsamhet med socialt ansvar” till Bengt Westerbergs devis ”Sverige behöver både företag och dagis”.

VÄLSTÅNDET FINNS I FÖRETAGANDET

Balansgången mellan statens klåfingrighet och rovkapitalismens kartellbildningar kräver politiskt ledarskap och fingertoppskänsla. För att kunna stifta goda lagar som stärker näringsklimatet i ett land måste det finnas en insikt, empati och tacksamhet inför var grunden till vårt välstånd finns. Välståndet finns i företagandet. Företag och företagsamma personer skapar jobb och tillväxt. Fler jobb i växande företag betyder ökade skatteintäkter, vilket i sin tur finansierar vår gemensamma välfärd och övriga utgiftsområden i statsbudgeten. Enligt Ekonomistyrningsverket uppgick statens skatteintäkter till 1 787 miljarder kronor under 2015.[1]

Småföretagen och deras anställda är den största skattebetalaren på kommunal nivå i Sverige. Totalt svarar de små företagen för 32 procent av intäkterna för Sveriges kommuner.[2] Förståelsen för vår välfärdsgrund måste spridas bland offentliga aktörer i Sverige. Det måste göras i vardagen och i myndighetsutövningen. Med hänsyn genom hela det offentliga systemet från den lagstiftande till den verkställande och dömande makten. Politiska beslut inverkar på företagandets förutsättningar. Arbetet för att nå ett gott näringslivsklimat i en global konkurrens börjar i det lilla: I det kommunala beslutet och i det statliga verkets handläggning.[3]

RAPPORTENS FÖRSLAG

I denna rapport lägger vi grunden för ett liberalt reformpaket som kommer att stärka Sveriges företag och bidra till ett välfärdssamhälle som står sig starkt i den globala konkurrensen. Utgångspunkten är direktiven i Liberalernas Globaliseringskommission samt den gedigna kunskapsinhämtning och omvärldsanalys som gjordes under slutet av 00-talet inom ramen för Globaliseringsrådet. Flera av förslagen från Globaliseringsrådets slutrapport (Ds. 2009:21) har behandlats och några föreslås genom denna rapport att bli liberal politik.

Tillsammans med tidigare rapporter bildar rapportens förslag en grund till en egen näringslivspolitik som partiet kan möta väljarna med i nästa valrörelse. En liberal företagarpolitik är nödvändig för att vinna fler väljares förtroende i nästa valrörelse, men framförallt för att kunna garantera vårt lands långsiktiga välstånd.

1 Utfallet för statens budget, ESV 2016:22, sid 17.

2 Välfärdsskaparna, Företagarna 2013, sid 7.

3 Företagens villkor och verklighet 2014, Tillväxtverket 2014, sid 23.

GLOBALISERINGSKOMMISSIONEN

För att möta dagens utmaningar i en globaliserad värld har Liberalerna tillsatt en Globaliserings-kommission som ska förbereda och komma med förslag på de strukturomvandlingar som kommer att behöva genomföras framgent. Den näringspolitiska arbetsgruppen *Växande företag, friare näringsliv* en av Globaliseringskommissionens arbetsgrupper och leds av kommissionsledamoten Said Abdu.

I gruppens direktiv stipuleras flera näringslivsfrågor som ska granskas av arbetsgruppen. Kommissionen ska lyfta fram en politik som svarar mot de utmaningar som globaliseringen medför och som stärker Sveriges konkurrenskraft. Bland de frågor som ska behandlas hör frågor om hur nystartade företag kan växa och utvecklas, hur det offentliga systemet kring kapitalförsörjning bör utvecklas samt hur Sverige kan bli ett attraktivare land för entreprenörer och företagsetableringar på en global marknad.

Arbetsgruppen har bedrivit sitt arbete utifrån perspektivet *liberalism i allt vi gör*. Ett perspektiv som i lika hög grad handlar om att skapa goda förutsättningar för dem som behöver stöd i sitt entreprenörskap, som att värna de näringspolitiska spelregler som garanterar den fria företagsamheten.

Det offentliga och det privata ska lyfta varandra

Förvaltningsmyndigheterna måste förstå att förutsättningen för vårt sociala skyddsnät, vår skola och omsorg står att finna i den entreprenör som varje dag går till arbete. Som möter de kollegor som personen har anställt och som tillsammans producerar det välstånd som gjort Sverige starkt. Det är av högsta prioritet att idéerna om regelförenkling och företagsservice når ut genom regleringsbreven till samtliga offentliga organ. Samt att myndigheterna breddar sin rekrytering så att fler personer med bakgrund i näringslivet kan berika myndigheterna.

Mycket har blivit bättre i företagskontakterna på senare år även om det förekommer tråkiga exempel på både statlig, regional och lokal nivå. Grunden till utmaningen ligger i den negativa attityd gentemot företagande som fortfarande förekommer inom vissa myndighetssektorer.[4] Osäkerheten som företagare känner gentemot vissa myndigheter – som Skatteverket – måste tas på allvar. Särskilda regleringsbrev bör utfärdas i dessa fall för att tydliggöra den serviceskyldighet som enligt Förvaltningslagen (1986:223) 4 § åligger varje förvaltningsmyndighet.

Idag tvingas företag vända sig till många olika nationella myndigheter i sitt företagande. Uppgiftslämnande sker till SCB, Skatteverket och Bolagsverket. Uppgifter om företagets ledning lämnas till Bolagsverket och Skatteverket. Tillsyn sker av länsstyrelserna och av olika specialistmyndigheter. Att föra samtal med var och en av dessa är en orimlig regelbörda för näringsidkaren. Istället bör Tillväxtverket få funktionen som ”en dörr in”-aktör för landets företag. Tillväxtverkets uppdrag kan med fördel utgå från det uppdrag och arbete som har bedrivits med den digitala portalen Verksamt.se.

AVSKAFFA PRELIMINÄRSKATTEN

Preliminärskattsinstitutet innebär att företag förväntas uppskatta och betala skatt för sina eventuella intäkter innan dessa har bokförts. Istället för det givna att beskatta de faktiska belopp som företagaren har bokfört som intäkter. I länder som Storbritannien fungerar den retroaktiva beskattningen väl. Det torde den även kunna göra i Sverige, vi vill därför avskaffa preliminärskattsinstitutet.

Vinsterna med reformen är tydlighet för företagen och myndigheterna samt minskade administrativa utgifter för skattebetalarna. Till detta kommer att de välfärdsskapande företagen slipper agera bank åt staten genom att inbetala belopp i förväg, som sedan kanske inte når upp till i den verkliga intäkten. Givetvis kvarstår möjligheten att göra löpande insättningar till sitt skattekonto enligt dagens modell med preliminärskatt.

TYDLIG REDOVISNING AV SKATT OCH SOCIALA AVGIFTER

Statens intäkter har sin grund i landets tillväxtskapande företag. Lejonparten av Sveriges företag sköter sin ekonomi och betalar in sina skatter i tid. Det är hög tid att deras tillväxtskapande insatser och deras bistånd till statskassan visas på ett tydligt sätt för kunder och konsumenter. Skatteverket bör få i uppdrag att sammanställa den skatt som ett företag tjänat in under året och redovisa den på företagets skattekonto.

På samma sätt bör varje löntagare upplysas om den skatt och arbetsgivaravgifter som arbetsgivaren betalar för den anställde varje månad. Detta kan med fördel anges på arbetstagarens lönebesked eller på arbetstagarens inkomstdeklaration.

4 Företagens villkor och verklighet 2014, Tillväxtverket 2014, sid 24-25.

VÄRDET AV KVITTO

För företagare kommer kvittot alltid att ha ett värde. Ett kvitto är symbolen för att näringsidkaren bedriver sin verksamhet i enlighet med lagarna och bidrar till den välfärd som stärker alla oss i vårt land. Av Skatteförfarandelagen (2011:1244) 39 kap. 7 § följer att ”vid varje försäljning ska ett av kassaregistret framställt kvitto tas fram och erbjudas kunden”. Kassakvittot som fysiskt objekt kan dock framstå som något ålderdomligt i en digitaliserad värld. Kvaliteten på fysiska kvitton är ofta dålig, de riskerar att försvinna och det tvingar entreprenören att vara på en fysisk plats. Enligt Mervärdesskattelagen (1994:200) 11 kap. 6 § får dock elektronisk faktura endast lämnas om mottagaren godkänner det. Denna regelbörda bör avskaffas.

Det kan även diskuteras vilka transaktioner och för vilka belopp som vid varje tillfälle måste redovisas som ett fullständigt kvitto. Enligt Mervärdesskattelagen (1994:200) 11 kap. 8 § måste en fullständig faktura innehålla upp till 16 olika uppgifter. Undantaget är om fakturans totalbelopp inte överstiger 4000 kr inklusive moms (11 kap. 9 §). Då kan en förenklad faktura (kvitto) utfärdas. Beloppsgränsen för förenklad faktura bör höjas till 10000 kronor inklusive moms. Reformen måste givetvis införas med hänsyn till EG-lagstiftningen.[5] Frågan skulle med fördel dessutom kunna drivas av regeringen på europa-politisk nivå för att nå en harmonisering av förenklade fakturor inom hela den europeiska gemenskapen.

MODERN LAGSTIFTNING – EXEMPLET HOTELL OCH PENSIONAT

Arbetet med modern lagstiftning och utvecklingen av nya lösningar måste snabbare anpassas för att inte skapa en snedvriden konkurrens. Ett tydligt sådant exempel är lagen om att bedriva hotell- och pensionatsrörelse. Idag räcker det inte med att uppfylla de sedvanliga kraven om att du har rätt att driva företag om du vill öppna ett hotell eller ett pensionat. Det krävs också en extra lämplighetsprövning där du prövas hos polisen om du är lämplig att driva hotell, lagen föreskriver dessutom att polisen ska godkänna en namngiven föreståndare och dennes ersättare som ansvarar för verksamheten i tillståndshavarens ställe och inspektera byggnadens beskaffenhet. Lagen är en otidsenlig kvarleva från den tid då hotellen skulle registrera sin gäster och överlämna gästliggaren till polisen. Ett samtida exempel är hemsidesplattformen Airbnb som kan göra privatpersoner till småskaliga hotellägare, utan att behöva rätta sig efter den komplicerade lagstiftning som den som bedriver professionell hotellverksamhet måste följa. Verkligheten har således sprungit förbi hotellagen och den bör avskaffas för att hotell- och pensionatsrörelser ska behandlas på samma sätt som alla andra företagare. Dessutom skulle ett avskaffande vara ytterligare en välkommen avlastning för polisen som skulle kunna ägna sig åt sitt huvuduppdrag, nämligen att klara upp brott istället för att i förväg tvingas granska företagare

ENHETLIG MOMS

Mervärdesskatten (momsen) är en av statens viktigaste intäktskällor. Den tas ut på produktion, försäljning eller användning av vissa varor eller tjänster. Momsen infördes 1969 då den ersatte den allmänna varuskatten (momsen) som hade funnits sedan 1960.[6] Idag har vi tre olika momssatser 25, 12 och 6 procent som tas ut olika beroende på produkt och tjänst.

Momssatserna regleras i Mervärdesskattelagen (1994:200) 7 kap. 1 §. Gränsdragningarna mellan olika varor och tjänster som levereras vid samma tillfälle gör det svårt för företag att i vissa lägen välja korrekt momssats. Momsen som system behöver ses över. Den tas ut som en extraskatt på företag för att dessa har en omsättning. En momsreform som gör momsen enhetlig bör övervägas.

EN ÖVERSYN AV FÖRETAGENS AVDRAGSRÄTT

Systemet för avdragsrätt i samband med näringsverksamheten måste ses över. Idag är lokalhyra där kaffe ingår är en avdragsgill kostnad, medan kaffekostnad där lokal ingår inte är avdragsgill. Att

5 Se bland annat Rådets direktiv 2006/112/EG.

6 Är mervärdesskatten konsumtionsskatt eller en företagsskatt? Svenskt Näringsliv 2015, sid 13.

sitta på ett café och inleda sin företagarbana är vanligt bland dagens entreprenörer. Grunden till nästa välfärdsskapande start upp-bolag finns i de ”Co-Working”-ytor som ofta erbjuds på restauranger och kaféer. Företags avdragsrätt måste i större utsträckning utgå från företagens verklighet i digitaliseringens tidevarv.

AVSKAFFA OSKÄLIGA AVGIFTER

För att kunna upprätthålla en god samhällsservice till medborgarna är skatteuttag en förutsättning i ett socialliberalt samhälle. Inom exempelvis bilsektorn är en beskattning befogad mot bakgrund av biltrafikens nyttjande av infrastruktur samt klimatpåverkan. Det kan även vara befogat att knyta en avgift vid dröjsmål med betalning av skatten. Exempelvis vid sen deklaration. Varje skattebörda på individen måste dock avvägas mot skattens syfte och skäligheten i beloppet.

Enligt Skatteförfarandelag (2011:1244) 48 kap. 6 § tas en straffavgift om 5000 kr ut av det aktiebolag som lämnar in en sen deklaration. Detta oavsett om aktiebolaget omsätter 20000 kr per månad eller om det omsätter två miljoner per månad.

Oskäliga straffavgifter används även vid trängselavgifterna i landets storstadsområden. Trängselskatten syftar till att minska trängseln, förbättra miljön och bidra till att finansiera infrastruktursatsningar. I denna funktion är skatteuttaget befogat. Men när tilläggsavgifterna vid försenad betalning av trängselskatten blir en kassako för staten behöver systemet ses över. Särskilt då höga tilläggsavgifter tas ut vid låga beskattningsbelopp.

Enligt 14 § lagen (2004:629) om trängselskatt ska en tilläggsavgift påföras om 500 kronor om inte trängselskatt betalats inom den stipulerade betalningstiden. Detta oavsett skatteskuldens storlek. Om en (1) krona saknas vid inbetalningen av trängselskatt riskerar skulden således att ökas till 501 kronor vid en felaktig inbetalning.

En motsvarande dröjsmålsränta skulle angränsa till ocker i civilrättsliga affärsförbindelser. En vanlig dröjsmålsränta är åtta procentenheter (8 %) över gällande referensränta enligt räntelagen (1975:635). Trängselskattens tilläggsavgift torde avspegla denna dröjsmålsränta snarare än det angivna schablonbeloppet på 500 kronor oavsett trängselskatteskuldens belopp.

SÄNK ARBETSGIVARAVGIFTEN

En sänkning av arbetsgivaravgiften har länge efterfrågats av företag och näringslivsorganisationer. En sänkning av arbetsgivaravgiften skulle leda till att de tillväxtskapande företagen fick behålla mer av sina intäkter och kunde investera dem i nya jobb och andra tillväxtskapande satsningar. Investeringen i sänkta arbetsgivaravgifter kan ställas mot kostnaden för utanförskap och arbetslöshet. Både för statskassan och för de utsatta personer som inte kommer in på arbetsmarknaden.

Under föregående år lanserade Liberalerna förslaget om ”Startjobb” som skall möta upp utmaningen om utanförskap och sänkta trösklar. Förslaget får ut på att under de första fem åren i Sverige och ungdomar som är under 23 år får en möjlighet att komma in på arbetsmarknaden. Startjobben ska som längst pågå i fem år och lönen ligga på mellan 14 000 och 16 000 kronor i månaden. Några arbetsgivaravgifter ska inte betalas. Förslaget finns mer utförligt preciserat i Liberalernas vårmotion 2016.[7] Med beaktan av ovanstående resonemang stödjer Arbetsgruppen förslaget om ”Startjobb”.

Arbetsgruppen vill dessutom anta en princip om att på sikt sänka arbetskraftskostnaderna mot ett slopat ränteavdrag, grön skatteväxling och ökade avgifter på konsumtion, exempelvis via mervärdesskatt.

STATLIG PLATTFORM FÖR OFFENTLIG UPPHANDLING

Den offentliga sektorn i Sverige – genom exempelvis myndigheter i stat, kommuner och landsting samt kommunala och statliga bolag – handlar varje år för omkring 600 miljarder kronor vilket regleras genom upphandlingslagstiftningen, som syftar till att konkurrensen på mark-

7 Liberalernas ekonomiska vårmotion s 40.

naden ska upprätthållas och skattemedlen användas effektivt. Urvalet av leverantör ska alltid ske på affärsmässig grund och baseras på vilken kvalitet den aktuella varan eller tjänsten som kan levereras till vilka villkor.

För att få en god spridning och möjliggöra för fler företag att delta i upphandlingar borde den nya Upphandlingsmyndigheten eller Konkurrensverket få i uppgift att sätta upp en statlig, avgiftsfri plattform för offentlig upphandling, med inspiration från den statliga danska portalen ”Udbud.dk” som utgångspunkt. En statlig portal skulle möjliggöra för många fler leverantörer av mindre storlek att faktiskt ta aktiv del i upphandlingsförfaranden och därigenom i många fall stärka konkurrensen, höja kvaliteten i leveransen och sänka priserna. Därutöver skulle transparensen öka för alla medborgare vilka bör få en övergripande bild av den offentliga sektorns inköp, vad som egentligen köps och till vilken kostnad.

UTESTÄNGANDE AV SMÅFÖRETAGARE VID OFFENTLIGA UPPHANDLINGAR

För att garantera en kostnadseffektiv service med så hög kvalitet som möjligt är det viktigt att vi öppnar upp offentliga upphandlingar för fler aktörer. Samtidigt som små- och medelstora företag kämpar för att nå upp till de gedigna krav som ofta ställs vid offentliga upphandlingar riskerar en avskaffad föreningsfrihet att sätta ytterligare käppar i hjulen för företagen. Regeringen har väckt frågan om att införa ett krav på att företag som deltar i en offentlig upphandling ska ha tecknat kollektivavtal. Oavsett företagets storlek och förutsättningar.

Kollektivavtal har varit ett uppskattat redskap på arbetsmarknaden, som gett tydliga ramar för arbetsgivare och arbetstagare. Det är dock viktigt att komma ihåg att det måste vara varje näringsidkares eget val om personen ska ansluta sig till ett kollektivavtal eller inte. Särskilt underlig blir situationen om en egenföretagare utan anställda. En tapetserare som vill reparera en myndighets stolar ska inte behöva teckna avtal med sig själv för att kunna vara med i en offentlig upphandling.

En stor majoritet av Sveriges småföretag saknar kollektivavtal. Bland landets ca 790 000 enmansföretagare är kollektivavtal extremt sällsynta och i kategorin småföretag (1-49 anställda), med 270 000 företag, saknar 60 % kollektivavtal. Det offentliga ska underlätta för företagande, inte slå undan benen för små- och medelstora företag som vill delta i offentliga upphandlingar.

Konkurrensverket har i en rapport gjort bedömningen att det inte är möjligt för en upphandlande myndighet att kräva att leverantörerna ska vara bundna av kollektivavtal under kontraktstiden. Ett sådant krav står i strid med proportionalitetsprincipen och är även problematiskt med hänsyn till föreningsfriheten, enligt verket. Från Liberalerna är detta en dubbel frihetsfråga som vi måste slå vakt om.

STATENS BETALNINGSANSVAR

Den offentliga sektorn måste föregå med gott exempel och säkerställa att man lever upp till sina betalningsförpliktelser. Var sjätte småföretag anger att offentlig sektor sällan eller aldrig betalar i tid. Att offentliga aktörer brister i sina rutiner när principen om 30 dagars betalningstid har fastställts är oacceptabelt. En statlig utredning bör tillsättas för att gå igenom vidden av problemet samt föra vidare instruktioner till offentliga aktörer på olika nivåer om att reglerna om 30 dagars betalning ska respekteras.

Arbetsgruppen föreslår

- Att en översyn görs av regleringsbreven för förvaltningsmyndigheterna för att tydliggöra det ansvar som dessa har för att värna näringsklimatet i Sverige.
- För att bredda kompetensen bör fler myndighetschefer rekryteras från näringslivet.
- Att Skatteverket ges i uppdrag att fungera i lika delar som en rådgivande som en utförande aktör avseende företagsbeskattningen.

- Att Tillväxtverket får funktionen av ”en dörr in”-aktör för landets företag.
- Att preliminärskatten avskaffas. Beräkningen av beskattningsbeloppet och skatteinbetalningen ska ske efter räkenskapsårets slut.
- Att Skatteverket ska redovisa hur mycket ett företag har betalat i skatt under inkomståret på företagets skattekonto.
- Att en tvingande regel införs där det anges att varje lönebesked måste visa arbetsgivarens skatt och sociala avgifter för den anställde.
- Vid försäljning ska en näringsidkare kunna välja om ett fysiskt eller digitalt kvitto ska lämnas till kunden.
- Beloppsgränsen för förenklad faktura höjs till 10000 kronor inklusive moms.
- Avskaffa den särskilda lagen om att bedriva hotell- och pensionatsrörelser(1966:742)
- En översyn görs av systemet med mervärdesskatt.
- Systemet för avdragsrätt i samband med näringsverksamheten måste ses över.
- Att en översyn görs av det offentligas oskäliga straffavgifter vid dröjsmål.
- Att avgiften vid dröjsmål inte får överstiga åtta procentenheter över gällande referensränta.
- Att en utredning bör tillsättas med uppdraget att komma med förslag på hur en generell sänkning av arbetsgivaravgiften kan genomföras.
- Att arbeta fram en statlig plattform för all offentlig upphandling, förslagsvis genom uppdrag till den nybildade Upphandlingsmyndigheten.
- Att en näringsidkare inte ska tvingas teckna kollektivavtal för att kunna delta i offentliga upphandlingar.
- Att en utredning tillsätts för att se över den offentliga sektors rutiner vid betalningar.
- Att offentliga aktörer ska tillämpa 30 dagars betalning som standard.

Tryggt företagande

Grunden för socialliberalismen är en välfungerande och allmän välfärd som kan hjälpa och stödja individen. För att vi ska kunna garantera vår välfärd behöver vi starka företag på en öppen marknad. Företagen skapar inte bara jobb och mervärde genom avkastning, utan står dessutom för majoriteten av de offentliga skatteintäkter som behövs för vården och omsorgen. De små företagen (företagarna och deras anställda) står i genomsnitt för 32 procent av kommunernas skatteintäkter.[8] Det är med fog man kallar småföretagen för landets välfärdsskapare. Men vad händer när företagaren själv blir sjuk eller behöver ta del av vår gemensamma välfärd?

I den parlamentariska socialförsäkringsutredningen Mer trygghet och bättre försäkring (SOU 2015:21) framhålls brister i socialförsäkringssystemet för företagare. Speciellt när det gäller de så kallade ”kombinatörerna”; företagare som förenar kortare anställningar med sin egen näringsverksamhet. Kombinatörerna är många och ökar stadigt i antal. Nästan hälften av alla företagare, egenföretagare och anställda i eget aktiebolag, hade 2009 också en parallell anställning.[9] Vi bör i detta avseende vidta åtgärd för att minska de långa handläggningstiderna för att registrerar bisysslor.

8 Välfärdsföretagarna, Företagarna 2013, sid 6.

9 SOU 2015:21, sid 323.

Välfärdsystemet kan inte basera sig på att man delar in medborgarna i ett A- och ett B-lag, där löntagare erbjuds bättre skydd än den som väljer att skapa ett välfärdsskapande företag. Dagens arbetsmarknad kräver tydliga och generella regler som värnar samtliga medborgare. Systemen för sjukpenning, arbetslöshetsförsäkring, föräldrapenning, friskvård, m.m. måste likställas mellan företagare och anställda.

NÄR JOBBSKAPAREN BLIR SJUK

För den som driver ett företag är det svårt och dyrt att vara sjuk. Risk för minskad omsättning, en tung regelbörda och en bristande möjlighet till ekonomisk ersättning straffar den som tagit steget till eget företag. Ofta drabbas företagaren dubbelt när denne tvingas betala både sjuklön för den sjuka personalen och jobba i kapp det arbete som måste göras. Kanske när man själva är i sjuk. Enligt organisationer som Företagarna går många företagare till jobbet även om de borde vara hemma och kurera sig.

Systemet med sjukpenninggrundande inkomst (SGI) är idag utformat för sjuka arbetstagare på arbetsmarknaden. Inte för de fall då arbetsgivaren eller företagaren själv blir sjuk.[10] Reglerna samlas i socialförsäkringsbalken (2010:110) och leder i många fall värderingsmässigt fel. Om vi vill att fler människor ska känna det som ett tryggt, givet och utvecklande steg att gå från anställning till eget företag måste reglerna anpassas efter våra välfärdsskapares förutsättningar.

För att ytterligare försvåra systemet har systemet för sjukförsäkringen olika regler för den som har en enskild firma och den som driver aktiebolag och är anställd av det egna bolaget. Egenföretagaren kan välja karenstid mellan 1, 3 eller 30 dagar innan personen kan vända sig till Försäkringskassan för sjukersättning. Medan den som driver sitt företag som aktiebolag betalar sjuklön åt sig själv de första 14 dagarna (förutom den första karensdagen). Här behövs en ökad förståelse för näringsidkarens förutsättningar. Speciellt när det gäller äldre företagare.

ALLMÄN ARBETSLÖSHETSFÖRSÄKRING

Arbetslöshetsförsäkringen regleras i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring(ALF) och i förordningen (1997:835) om arbetslöshetsförsäkring (ALFFo). Syftet med arbetslöshetsförsäkringen är att den ska ge ett ekonomiskt skydd vid arbetslöshet. Problem med bland annat anslutningsgraden till arbetslöshetskassorna under de senaste decennierna har aktualiserat frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring. Bland annat föreslogs detta i Globaliseringsrådets slutrapport.[11]

Liberalerna anser att arbetslöshetsförsäkringen ska vara allmän, offentligt administrerad och ge en inkomstberoende ersättning för alla som har arbetat en viss tid. Denna välfärdsreform ska gälla såväl företagare som arbetstagare. Dagens system är dock utformat med utgångspunkten i den anställdes förutsättningar. Så kan det inte fortsätta om vi vill att fler ska ta steget från anställning till eget företag. Och tillbaka till företagandet efter en tid med a-kassa.

FÖRETAGSAMMA FÖRÄLDRAR

Liberalerna satsar på både företag och dagis. För att en näringsidkare ska kunna driva sitt företag under småbarnstiden måste reglerna i socialförsäkringssystemet anpassas till verklighetens förutsättningar. Snarare än ökade ekonomiska ersättningar behövs en ökad förståelse för de företagsamma föräldrarna. Det ska inte vara någon skillnad mellan att vara anställd och förälder och företagare och förälder.

Ett vanligt önskemål som har rests från bland annat organisationen Företagarna är att en näringsidkare ska tillåtas driva sitt företag under föräldraledigheten.[12] Till skillnad från en arbetstagare har en företagare sällan möjlighet att lämna sitt företag utan tillsyn under föräldraledigheten. Här måste lagstiftaren förstå företagarens förutsättningar och anpassa lagstiftningen därefter.

10 SOU 2015:21, sid 288.

11 Slutrapport från Globaliseringsrådets kansli, Globaliseringsrådet, 2009, sid 163-164.

12 Föräldrafällan, Företagarna 2015, sid 11.

FRISKVÅRD PÅ FÖRETAGET

Personalen är ett företags viktigaste resurs och det inkluderar givetvis företagaren själv. För att stärka personalens hälsa har ett företag möjlighet att erbjuda sina anställda friskvårdsbidrag. Friskvårdsbidraget är en motions- och friskvårdsförmån som kan erbjuda skattefritt (se inkomstskattelagen (1999:1229) 11 kap. 11-12 §§). Problemet är att möjligheten till friskvård enbart vänder sig till ett företags anställda personal.[13] De näringsidkare som driver egna företag kan inte ta del av reformen. I dessa fall räknas kostnaden istället som privat och knyts i detta till en viss person. Det vill säga företagaren.

Den här typen av stelbenta resonemang är dock ohållbara om vi ska sträva efter ett bättre näringslivsklimat i landet. Att exkludera Sveriges hundratusentals egenföretagare från friskvårdsreformen är orättvist och ogenomtänkt. Sverige behöver starka och friska företagare, som kan arbeta för vår välfärd och näringsidkarnas självförverkligande.

STOPPA DÖDSOLYCKORNA

Antalet arbetsplatsolyckor med dödlig utgång har minskat stadigt sedan 1950-talet.[14] Under 2013 inträffade 33 dödsolyckor på svenska arbetsplatser, vilket motsvarar 0,7 dödsfall per 100 000 förvärvsarbetande. Dödsolyckorna återfinns i huvudsak inom olycksdrabbade branscher som jord- och skogsbruk. Men även inom gruppen företagare, som är överrepresenterad i statistiken. Under perioden 2007–2013 var antalet dödsolyckor bland anställda 1,1 fall på 100 000 förvärvsarbetande, samtidigt som olyckorna var 3,2 per 100 000 företagare.[15]

En av förklaringarna är givetvis att det finns många egenföretagare bland de olycksdrabbade branscherna. En annan kan vara att olyckor uppstår vid kontroll av det genomförda arbetet. Oavsett grunderna måste det höga antalet dödsolyckor bland företagare i Sverige analyseras noggrant. Målet måste vara att införa en nollvision för dödsolyckor bland företagare i Sverige.

Arbetsgruppen föreslår

- Att välfärdssystemet måste likställas mellan arbetstagare och företagare.
- Att handläggningstiden för att godkänna ett företag som bisyssla måste minskas.
- Att en översyn görs av hur sjukpenninggrundande inkomst (SIG) ska beräknas för småföretagare och kombinatörer.
- Att arbetsgivarens sjuklöneansvar ska avskaffas.
- Att det ska bli enklare för egenföretagare över 55 att välja en karensdag.
- Att arbetslöshetsförsäkringen ska vara statlig och gälla alla på arbetsmarknaden.
- Att tiden innan man kan få förnyad a-kassa som företagare förkortas.
- Att det ska vara möjligt för en arbetslös företagare att söka uppdrag med bibehållen a-kassa.
- Att socialförsäkringssystemet ska fungera för företagsamma föräldrar.
- Att näringsidkare ska tillåtas att driva företag under föräldraledigheten med bibehållen föräldrapenning.
- Att samma regler för friskvårdsbidrag ska gälla för alla bolagsformer.
- Att en nollvision införs för dödsolyckorna bland företagare.

13 Arbetsgivares subvention av motion och friskvård i vissa fall, Dnr 131 176330-15/111, Skatteverket 2015.

14 SOU 2015:21, sid 204.

15 SOU 2015:21, sid 205.

Valet i välfärden ger välstånd

Liberalismen vilar på idén om att hålla två tankar i huvudet samtidigt. Både ett socialt perspektiv, för att värna de svagaste i samhälle och ett frihetligt perspektiv, för att vi älskar att se självständiga individer växa, utvecklas och starta företag. Kombinationen av dessa två perspektiv till en välbalanserad helhet är grunden till socialliberalismen.

Genom att bryta de tidigare offentliga monopolen har de anställda fått möjlighet att starta företag och förverkliga nyskapande idéer om hur verksamheten ska bedrivas. I huvudsak är det företagsamma kvinnor som utifrån sina tidigare anställningar i kommuner och landsting och erfarenheter startat nya företag inom välfärden.[16] Företagaren känner sin bransch och skapar en vara eller tjänst som svarar mot ett synliggjort behov. Så har entreprenörer verkar i alla tider.

KVALITET ISTÄLLET FÖR FÖRBUD

Nu hotas den positiva utvecklingen inom vårdföretagandet av ett näringsförbud från den rödgröna regeringen. Regeringens särskilda utredare, Ilmar Reepalu, har lämnat sitt första betänkande om hur den offentliga finansieringen av privat utförda välfärdstjänster ska regleras. Betänkandet ”Ordning och reda i välfärden” (SOU 2016:78) anger hur regeringen vill begränsa vinstuttaget, utan en tanke på vilken kvalitet som uppnås i verksamheten.

Att införa ett vinstförbud för företagen inom vård och omsorg är en begränsning av företagandet som saknar motstycke i svensk näringslivshistoria. Möjligtvis kan det jämföras med ambitionen att genom löntagarfonder socialisera svenska företag på 1970- och 80-talen. Det är svårt att förstå en reform som slår blint mot välfungerande verksamhet och som dessutom riktar sig mot kvinnors företagande. Inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn. Kvalitet ska vara ledstjärnan för verksamheten och inte sättas i motsatsförhållande till ett eventuellt vinstuttag.

KRAV PÅ VALFRIHET

Sedan 1990-talet har den offentliga sektorn i Sverige genomgått en valfrihetsrevolution som öppnat vägen för patientmakt och entreprenörskap inom vård, skola och omsorg. Inom övriga områden, socialtjänst och övrig hälso- och sjukvård, är det frivilligt för kommuner, landsting och regioner att införa valfrihetssystem. Liberalerna och alliansregeringen tog ytterligare viktiga steg för att öka valfrihet genom lagen (2008:962) om valfrihetssystem (LOV). LOV reglerar de fall när myndigheter konkurrensutsätter delar av sin verksamhet och låter medborgaren välja utförare bland olika leverantörer.

LOV har flyttat makten från politiker till de som står närmast vården och de individuella förutsättningarna, det vill säga utförarna och brukarna. Vårdval och en mångfald av vårdgivare har bidragit till ökad tillgänglighet, kortare vårdköer och effektivare användning av vårdens resurser.[17] Valfrihetslösningar (upphandlingar enligt LOV) är en framgångssaga som bör implementeras i alla landets regioner och kommuner.

Arbetsgruppen föreslår

- Att inget vinstförbud ska införas inom välfärdssektorn.
- Att LOV införs i alla kommuner, landsting och regioner.

16 Mångfald i näringslivet, Tillväxtverket 2014, sid 12.

17 Bättre tillgänglighet, kapade köer och mer vård för pengarna. Privata vårdgivare gör skillnad i sjukvården, Vårdföretagarna 2014, sid 39.

Finansiering för företagare

En av de största svårigheterna som möter ett nystartat företag i Sverige är hur bolagets affärsplan – hur god den än må vara – ska kunna omsättas i faktiskt företagande. Att realisera en ny affärsidé är svårt för ett litet eller medelstort företag, som saknar de ekonomiska resurser som etablerade aktörer redan har. Många företag anger bristande finansiering som ett stort tillväxthinder. För en nyföretagare som ännu inte kan visa på några intäkter är finansieringsutmaningarna ännu större. Ofta hänvisas företagaren i dessa lägen till att finansiera sina tillväxtskapande drömmar med eget kapital eller lån från nära och kära.

Enligt Företagarna är ett av de främsta hindren för expansion och nyanställning svårigheten att få finansiering.[18] Över hälften av alla Sveriges småföretagare anser att det är ganska eller mycket svårt att få extern finansiering till löpande verksamhet och investeringar. Ett fungerande finansieringssystem för små- och medelstora företag som står inför en expansion skapar både jobb, tillväxt och ökade intäkter till vår gemensamma välfärd.

Som liberaler ser vi marknaden som den främsta vägen för att lösa de växande företagens finansieringsutmaningar. För att stimulera marknaden kan det dock finnas behov att se över befintligt regelsystem för att underlätta för investerarna och undanröja hinder som försvårar möjligheterna till investeringar. Särskilt om man vill satsa på sitt eget företag.

SATSNINGAR PÅ DEN EGNA VERKSAMHETEN

9 av 10 företag finansierar sina satsningar genom den egna löpande verksamheten.[19] Här kan många liberala reformer genomföras för att göra det enklare, roligare och friare att satsa på våra välfärdsskapare. Det måste bli enklare att satsa på den egna verksamheten och ta hjälp av aktörer som är villiga att investera.

INVESTERINGSAVDRAG

I Inkomstskattelagen (1999:1229) 43 kap. finns regler för fysiska personers och dödsbons rätt att göra avdrag för en del av betalningen vid förvärv av andelar i företag av mindre storlek (investeraravdrag). Investeraravdraget är en positiv reform för att främja tillgången av kapital för mindre företag. Systemet är dock för snävt begränsat.

Investeringar får enbart göras i aktiebolag och ekonomiska föreningar (43 kap. 2 §). Investeraravdrag får bara göras om företaget har ett löneunderlag som uppgår till minst 300 000 kronor (43 kap. 15 §) och avdraget får uppgå till högst 650 000 kronor per beskattningsår (43 kap. 21 §). Begränsningarna i lagen exkluderar på ett effektivt sätt mindre företag som vill växa och ta nästa steg i sin expansion.

PERSONALOPTIONER

Personaloptioner är en väg att gå för ett expanderande företag som vill växa utan extern finansiering. Istället för att säkra finansiering för personalens lön erbjuder näringsidkaren den högkvalificerade personalen delägarskap i företaget genom optioner. De anställda kan då acceptera en lägre lön inledningsvis, för att få möjligheten att ta hem en större vinst senare när aktierna realiseras.[20]

18 Småföretagen vill växa - men saknar finansiering, Företagarna 2015, sid 3.

19 Småföretagen vill växa - men saknar finansiering, Företagarna 2015, sid 15.

20 Optioner, beskattning och entreprenöriellt företagande, Institutet för Näringslivsforskning 2012, sid 8.

Detta är en vanlig finansieringsmodell för mindre, nybildande, snabbt växande företag, så kallade startups.

I Sverige beskattas personaloptioner som löneinkomster med en total skattesats på 57 procent. Dessutom betalar bolaget arbetsgivaravgifter ovanpå bruttolönen. Detta är orimligt med tanke på vad optionerna är för något och den funktion som dessa fyller. Det rimliga är att se optionerna som aktier och därmed beskatta dem som inkomst av kapital vid det tillfälle då aktierna avyttras.[21]

PERIODISERINGSFOND

Ett företags första tid är ofta kritiskt. För att underlätta nyföretagande och ge ett nytt företag goda förutsättningar att växa under de första fem åren bör reglerna för periodiseringsfonder ses över och utökas. Avdrag för avsättningar i periodiseringsfonder regleras i Inkomstskattelagen 30 kap. När resultatet av näringsverksamhet beräknas får näringsidkaren göra avdrag för avsättning till periodiseringsfond. Avdraget beskattas när näringsidkaren önskar det, dock inom sex år. Detta för att parera goda år mot dåliga, men även för att möjliggöra en starkare start för bolaget.

Enskild näringsverksamhet eller fysisk person som är delägare i svenska handelsbolag får göra avdrag med högst 30 procent av inkomsten. Juridiska personer får göra avdrag med högst 25 procent**. För att förenkla för företagen, ge ökade incitament att spara kapital i det egna bolaget och gynna vidareutveckling genom att tillgängliggöra mer kapital i företagets början bör reglerna för periodiseringsfond ses över.**

Systemet för periodiseringsfond likställs mellan samtliga bolagsformer till 30 procent, som idag är procentsatsen för enskilda näringsidkare och handelsbolag. Avdrag för periodiseringsfond höjs till 50 procent under ett företags första fem år. Risken för överutnyttjning av systemet bedöms som liten då beloppet i periodiseringsfonden måste beskattas inom en sexårsperiod.

EKONOMISKT STÖD UTAN MOTPRESENTATION

Bristen på finansiering för nystartade företag har lett till innovativa finansieringslösningar som så kallad gräsrotsfinansiering, ”Crowd Funding” på engelska. I fallet med Crowd Funding handlar det om att finansiärer stöttar ett bolag med mindre belopp – ofta via en hemsida – för att en affärsidé ska kunna möjliggöras. Om någon typ av motprestation ges från det bolag som mottar investeringen faller transaktionen under lagen (2005:59) om distansavtal och avtal utanför affärslokaler. Lagen gäller dock inte då finansiärer ger något till bolaget utan önskan om motprestation, så kallad ”Crowd Giving” (se lagen om distansavtal och avtal utanför affärslokaler 2 kap. 1 § e contrario).

Enligt Polisens rapport ”Fakta om tiggeri” är det inte straffbart eller annars otillåtet enligt svensk lag att be om ekonomiskt stöd utan någon motprestation.[22] Inom vissa politiska partier höjs nu röster om att reglera formerna för att lämna ekonomiskt stöd utan motprestation. Främst genom någon form av ”tiggeriförbud”. En sådan reglering skulle innebära en ökad regelbörda för de bolag som söker initial finansiering genom crowdgiving. Att detaljstyra människors investeringar kan inte ses som liberalt.

STATLIGT RISKKAPITAL

Det statliga riskkapitalet är en marknadsekonomisk anomali, som i vissa fall kan vara behövligt, men långtifrån eftersträvansvärt. Det statliga riskkapitalet fyller en funktion där marknaden av ett eller annat sätt inte fungerar, eller där glesbygd och geografiska utmaningar försvårar företagens kapitalförsörjning. Det finns dock inget egenvärde i att ha ett så omfattande statliga riskkapital som vi har idag. De statliga utgifterna på detta område skulle exempelvis kunna omformas till utökat investeringsavdrag för entreprenörers satsningar på sina egna och andras bolag. Detta måste utredas noga.

21 Optioner, beskattning och entreprenöriellt företagande, Institutet för Näringslivsforskning 2012, sid 11.

22 Fakta om tiggeri, Polisen 2014, sid 1.

När det statliga riskkapitalet satsas är det ofta för lite och för sent. Riksrevisionen har i sin rapport ”Statens insatser för riskkapitalförsörjning – i senaste laget” (RiR 2014:1) pekat på att det statliga riskkapitalet inte når de små och nystartade företag som enligt regleringsbreven ska ta del av de avsatta tillgångarna. Endast 0,2 % av företagen i den så kallade ”såddfasen” får ta del av det statliga riskkapitalet. Höga räntor, höga administrativa kostnader och långa beslutstider gör det statliga riskkapitalbolagen till olämpliga tillväxtfinansiärer enligt organisationer som Svenskt Näringsliv och Företagarna.

KOMPLETTERANDE STÖD TILL SMÅ- OCH MEDELSTORA FÖRETAG

Lejonparten av företagens finansiering sköts på ett fullgott sätt på den fria marknaden, men det finns även exempel på tillfällen då stöd från statliga investeringsfonder kan vara på sin plats. Aktörer som ALMI Företagspartner ska fungera som ett komplement till de kommersiella bankerna och rikta in sig på de nystartade bolag som kan ha svårt att hitta traditionell finansiering. Framförallt på grund av att de är nystartade och därmed är svårare att värdera.

ALMIs investeringar får inte skapa några undanträngningseffekter, där privata investerare som skulle kunna fylla det aktuella behovet. Istället bör verksamheten riktas mot att stärka just de aktörer som marknaden inte satsar på. Det kan handla om nystartade företag utan kapital, eller där näringsidkaren inte har något eget kapital som kan fungera som säkerhet för ett eventuellt lån.

ALMI bör utveckla ett mikrolån av CSN-modell för de entreprenörer som står beredda att bidra till vår gemensamma välfärd. Att gå från exempelvis studier till företagande kommer i denna modell att kännas enklare, smidigare och tryggare för den unga entreprenören. Precis som CSN-lånet innebär det en investering som staten gör på den enskilde, men som återbetalar sig över de kommande åren i form av ökade intäkter till statsbudgeten.

ETT NYTT STARTA EGET-BIDRAG

Den som är arbetssökande kan idag få stöd genom Arbetsförmedlingens program ”Stöd till start av näringsverksamhet”.[23] Detta utgör kärnan i det så kallade ”starta eget-bidraget” och erbjuder ett bidrag till försörjningen under inledningen av företagets verksamhet. För att fler ska våga ta steget till företagande och egen försörjning måste starta eget-bidraget ses över och samlas till en insats samordnad av en aktör som känner företagarnas förutsättningar.

Idag faller starta eget-bidraget under Arbetsmarknadsdepartementet och Arbetsförmedlingen. En bättre hemvist för det statliga stödet för nyföretagande är att handläggningen av starta eget-bidrag flyttas till Tillväxtverket under Näringsdepartementet. Myndigheten har uppdrag inom entreprenörskap och regional tillväxt och bör även ansvara för denna insats. Starta eget-bidraget bör även utökas till att även omfatta nyanlända som vill starta eget.

Starta eget-bidraget bör även utökas till att omfatta grupper som tidigare har haft det svårt att ta steget från utanförskap till företagsamhet. Nyanlända som vill starta eget ska kunna ta del av starta eget-bidraget så snart personen har beviljats uppehållstillstånd. För personer med försörjningsstöd är vägen till företagande också snårig. Istället för att tvingas välja mellan bidrag och företagande bör en person med försörjningsstöd som startar ett enskilt bolag kunna behålla sitt bistånd under sex (6) månader från det att firman registrerades.

23 Stöd till start av näringsverksamhet, Arbetsförmedlingen 2017:1.

Arbetsgruppen föreslår

- Att en utredning tillsätts för att liberalisera reglerna för investeraravdraget i Inkomstskattelagen med målet att inkludera fler investerare och fler bolag i reformen.
- Att investeraravdraget ökas till att uppgå till högst 1 miljoner kronor per beskattningsår.
- Att personaloptioner ska beskattas som kapitalinkomster vid det tillfälle då aktierna avyttras och inte beskatta dem som arbetsinkomst i samma stund som optionen delas ut till den anställde.
- Att systemet för periodiseringsfond likställs mellan samtliga bolagsformer till 30 procent.
- Att avdrag för periodiseringsfond höjs till 50 procent under ett företags första fem år.
- Att inget tiggeriförbud eller motsvarande begränsning i äganderätten införs.
- Att en förutsättningslös utvärdering genomförs avseende det statliga riskkapitalet där fördelar och nackdelar mäts och jämförs med alternativa investeringar som kan komma de små- och medelstora företagen till del.
- Att eventuella undanträngningseffekter som det statliga riskkapitalet skapar utreds.
- Att undersöka möjligheten till en sänkning av ALMIs utlåningsränta.
- Att ALMIs anslag riktas mot fördjupad analys och kunskapsinhämtning avseende finansieringsmöjligheter i små- och medelstora företag.
- Att ALMI ska utveckla ett mikrolån av CSN-modell som varje enskild näringsidkare kan nyttja.
- Att Ansvaret för starta eget-bidrag flyttas från Arbetsförmedlingen (Arbetsmarknadsdepartementet) till Tillväxtverket (Näringsdepartementet).
- Att starta eget-bidraget utökas till att även omfatta nyanlända som vill starta eget.
- Att starta eget-bidragets bortre parentes förlängs från 6 till 9 månader.
- Att en person med försörjningsstöd ska kunna behålla sitt bistånd under sex (6) månader från det att personens enskilda firma registrerades

Kvinnors företagande

Liberalerna strävar efter ett jämställt arbetsliv och ett jämställt företagande mellan män och kvinnor. I vissa avseenden, på arbetstagarsidan, ligger Sverige långt fram, men när det gäller kvinnors entreprenörskap krävs det krafttag. Endast 25 procent av företagen i Sverige drivs av en kvinna.[24] Det är lägre än EU:s genomsnittliga nivå, där 31 procent av företagen drivs av en kvinna.[25] Vi måste bryta mönstret och ge fler kvinnor möjligheten att starta och driva företag.

Enligt Global Entrepreneurship Monitor (GEM) har kvinnors entreprenörskap i Sverige minskat dramatiskt under de senaste åren. I 2015 års undersökning sjönk andelen kvinnor som driver företag i tidiga faser från dryga 6 procentenheter till knappt 4 procentenheter, vilket är en minskning med närmare 40 procent. Dessutom sjönk den svenska andelen kvinnor i företagande från 8,2 procent år 2013 till 6,7 procent år 2014. Det innebär att Sverige rasade från 10:e till 18:e plats bland de 29 jämförbara länder som karakteriseras som innovationsdrivna.[26] Den negativa utvecklingen syns även i Entreprenörskapsforums statistik.[27]

En av anledningarna till att kvinnors företagande minskar kan vara att kvinnors företagande får mindre uppmärksamhet än tidigare. Självklart är generella insatser för att stimulera startande av företag viktiga, men det kan behövas extra insatser för att synliggöra kvinnors företagande och synliggöra förebilder. Liberalerna och den tidigare alliansregeringen initierade programmet ”Främja kvinnors företagande”(2008-2014), som innehöll fyra delprogram:

- Information, rådgivning och affärsutveckling
- Insatser inom nationella program – ägarskifte, entreprenörskap och mentorskap
- Utveckling av finansieringsmöjligheter
- Attityder och förebilder.

Den nuvarande regeringen har dock lagt ned verksamheten. Vi anser att den snarast måste återskapas. Vi behöver fler kvinnor som tar steget till företagande. Det avbrott som har skett i den positiva utvecklingen när det gäller kvinnors företagande bör utredas av en kriskommission.

FÖRBÄTTRADE FINANSIERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Idag råder en stor snedfördelning vad gäller utfallet av finansieringsmöjligheterna på marknaden. Nästintill 90 % av allt riskkapital går till män. För att bredda ALMIs satsningar mot invandrande entreprenörer initierades ALMI IFS för att särskilt arbeta mot målgruppen och dess svårigheter att nå finansiering. En liknande verksamhet, riktad mot kvinnors företagande, bör skapas inom ALMI.

Arbetsgruppen föreslår

- Att det tidigare programmet för att främja kvinnors företagande återskapas.
- Att en kriskommission tillsätts för att utreda hur regeringens politik drabbat kvinnors företagande.
- Att ALMI ges i uppdrag att grunda en ALMI IFS liknande verksamhet riktad mot kvinnor.

24 Mångfald i näringslivet, Tillväxtverket 2014, sid 10.

25 Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe, Publications Office of the European Union 2014, sid 7.

26 GEM – Global Entrepreneurship Monitor: Sweden.

27 Entreprenörskap i Sverige – Nationell rapport 2015, Entreprenörskapsforum 2015, sid 15.

Mot en mer rättvis arbetsrätt

På en arbetsmarknad som förändrar sig snabbt, med affärer och avtalsrelationer som grundas och upphör med en knapptryckning på en global marknad, måste spelreglerna mellan arbetsgivare och arbetstagare på arbetsmarknaden förändras för att bättre svara upp mot verklighetens förutsättningar. Sveriges välstånd vilar på frihet, företagsamhet och företagsamma individer på såväl arbetsgivar- som arbetstagarsidan. Näringslivet är inte bara beroende av entreprenörer som agerar visionärt, tar risker, investerar och sätter människor i jobb. Varje företag som växer och expanderar vilar lika mycket på sina anställda.

Vägen mot en ny jobbrätt på Sveriges arbetsmarknad går genom en förbättrad anpassningsförmåga som både infattar näringsidkare och deras anställda. I Globaliseringskommissionens slutbetänkande (Ds. 2009:21) pekades förändringar i lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS) som eftersträvansvärda för att reformera för att skapa en ökad trygghet på arbetsmarknaden.

Ett mål är självfallet att så många som möjligt ska känna trygghet i anställningen. Men ordet trygghet i arbetsmarknadssammanhang måste kvalificeras. Knappast något enskilt arbete kan garanteras i vår tid. Tryggheten ligger inte i första hand i lagbestämmelser utan snarare i omställningsförmågan.[28]

Sveriges arbetsmarknad fungerar inte tillräckligt bra och för näringsidkarna innebär delar av lagstiftningen inom arbetsrätten reella näringshinder. Dagens regler för anställningsskydd är inte anpassade efter dagens arbetsmarknad där majoriteten av företagen är små- eller medelstora. Där endast en minoritet har tecknat kollektivavtal och där konjunkturförändringar måste pareras på en global marknad.

Många växande och specialiserade företag hittar inte rätt arbetskraft. Ytterligare har hittat rätt arbetskraft, men kan inte anställa personen då en tidigare anställd står före i kön för att återanställas. Arbetsrätten måste moderniseras till en ny jobbrätt grundad på personlig kompetens snarare än anställningstid.

FÖRLÄNGD PROVANSTÄLLNING

Under 1970-talet lades grunden för anställningsskyddslagstiftningen så som den ser ut idag. Det var en tid präglad av industri och stordriftsfördelar på en marknad som i vissa delar inte var konkurrensutsatt. En anställning antogs vara en konstant som kunde vara från arbetsstart till pensionen. 1974 antogs lagen om anställningsskydd och 1982 regler om provanställning och anställningsformen visstidsanställning.[29]

Enligt LAS 6 § Avtal får avtal träffas om tidsbegränsad provanställning, om prövotiden är högst sex månader. Sex månader är för kort tid för att på ett adekvat sätt kunna utvärdera potentialen hos en anställd. Tiden för en provanställning bör ökas till ett år.

KOMPETENS FRAMFÖR TURORDNING

Under de senaste decennierna har lagen om anställningsskydd ändrats och progressiva tillägg har kommit till stånd. Liberalerna fick tillsammans med de övriga allianspartierna och Miljöpartiet igenom ett småföretagsundantag till turordningsreglerna i början av 2000-talet.[30] Enligt lagen om anställningsskydd 22 § får en arbetsgivare med högst tio arbetstagare oavsett antalet turordnings-

28 Globaliseringsrådets slutrapport (Ds. 2009:21), sid 68.

29 Prop. 1981/82:71.

30 2000/01:AU4 s. 8.

kretsar undanta högst två arbetstagare som enligt arbetsgivarens bedömning är av särskild betydelse för den fortsatta verksamheten.

Mot bakgrund av dagens förändrade förutsättningar på arbetsmarknaden – både för små-, medelstora, men även större företag – bör turordningsprincipen vid uppsägning på grund av platsbrist upphöra. Genom att avskaffa den 22 § i lagen om anställningsskydd förenklas reglerna för näringsidkaren och tydligheten blir större hos arbetstagaren. Kompetens snarare än tid på firman avgör anställbarheten vid en eventuell neddragning. Detta motverkar även eventuella ”tröskeleffekter” som skulle kunna uppstå då medelstora företag drar sig för att öka sitt anställningsavtal bortom de tio personerna i LAS 22 § av rädsla för inlåsningseffekterna.

FÖRETRÄDESRÄTTEN

Enligt lag (1982:80) om anställningsskydd (LAS) 25 § har en arbetstagare som sagts upp på grund av arbetsbrist och varit anställd i mer än tolv månader, företrädesrätt till återanställning i det företag där personen tidigare jobbade. Återanställningsrätten har förekommit i kollektivavtal på arbetsmarknaden innan reglerna infördes i lagstiftningen.

Institutet är en av de systematiska stelheter som byggts in i den svenska arbetsrätten. Bristen på frihet för näringsidkaren drabbar firman som snabbt vill lämna lågkonjunkturens neddragningar och skala upp produktionen i högkonjunktur. Att då begränsa näringsidkarens val av spetskompetens som behövs för återhämtningen är inte bara onödigt krångligt för näringsidkaren, det riskerar dessutom företagets långsiktiga tillväxt. I förlängningen riskerar lagstiftningen att värna ett jobb på bekostnad av flertalet vid en eventuell senare expansion.

Frågan om företrädesrättens förutsättningar och användningsområde på arbetsmarknaden har bland annat behandlats i Inhyrning och företrädesrätt till återanställning (SOU 2014:55), med särskild bäring mot potentialen att kringgå lagstiftningen genom att nyttja inhyrd arbetskraft istället för en eventuell återanställning. Ingen ny lagstiftning har dock aktualiserats. Från Liberalernas perspektiv framstår principen som föråldrad sedd mot bakgrund av dagens förändrade förutsättningar för näringslivet. I valet mellan friheten att välja sin anställda och att prenumerera på en anställning ser Liberalerna det första alternativet som tyngre vägande.

PROPORTIONALITETSKRAV FÖR STRIDSÅTGÄRDER

Av regeringsformen 2 kap. 14 § följer att ”En förening av arbetstagare samt arbetsgivare och en förening av arbetsgivare har rätt att vidta stridsåtgärder på arbetsmarknaden, om inte annat följer av lag eller avtal.” I denna lagtext saknas den proportionalitetsprincip som i övrigt fått ett brett genomslag i den svenska lagstiftningen. Rätten till stridsåtgärder på arbetsmarknaden gäller oavsett om de riktas mot stora företag eller mot mindre företag med kanske 2-3 anställda. Undantaget är om företaget är ett soloföretag eller om företagarens familjemedlemmar är arbetstagarna (MBL 41 b §).

Under de senaste åren har oproportionerliga stridsåtgärder från vissa fackförbund lett till uppmärksammade fall i media. Storskaliga stridsåtgärder mot små företag med några få anställda har drabbat näringsidkarna hårt. Företag med en redan pressad ekonomi kan riskera konkurs när ett stort fackförbund ställer sina tillgångar mot det lilla företagets begränsade resurser.

Det behövs en bättre balans mellan fackföreningar och arbetsgivare i konfliktsituationer. En konfliktåtgärd som kostar lite för den ena parten men får stora konsekvenser för motparten eller tredje man måste kunna ställas under en proportionalitetsbedömning. Utgångpunkten att alla företag per definition skulle vara så stora att de kan möta sig med strejkhotet från ett stort fackförbund strider mot den svenska lagstiftningens principiella stöd för svagare parter. Verkligheten är dock att 99 % av landets företag är småföretag. För att stödja dessa måste ett proportionalitetskrav för fackens stridsåtgärder införas. Vi anser dessutom att fackliga möjligheten till sympatiåtgärder bör ses över, det har varit fler oskyldiga småföretagare som drabbats vid konflikter de ofta inte kan påverka.

Arbetsgruppen föreslår

- Att provanställningstiden enligt lagen om anställningsskydd 6§ ökas från ett halvår till ett år.
- Att principen om turordning vid uppsägning tas bort för småföretag under 10 anställda samt att undantaget vid uppsägning utökas till 5 personer för medelstora företag under 49 anställda.
- Att den så kallade företrädesrätten avskaffas.
- Att ett proportionalitetskrav införs vid stridsåtgärder på arbetsmarknaden.
- Att utreda ett förbud till sympatiåtgärder för att straffa enskilda småföretag

Skydda företagarna – stoppa brottslingarna

För Sveriges liberala parti är frihet något som både föds genom individens drivkraft och den sociala grund som samhället vilar på. Friheten består både i potentialen att söka sin egen lycka, men även i friheten från förtryck från såväl orättmätiga lagregler som från kriminella element. En näringsrik politik för Sveriges företag handlar inte bara om att se över det offentliga regelverket, utan även att garantera näringsidkarnas säkerhet och egendom undan bedragare och våldsverkare. Att som samhälle stå upp för och skydda näringsidkarna är att värna det allmännas främsta intäktskälla.

Varje år utsätts tusentals företagare för brott och bedrägeriförsök från kriminella och oseriösa aktörer.[31] Omfattningen av brottsligheten är inte helt klarlagd, inte bara för att anmälningsgraden inom vissa brott är låg, utan för att tydlig statistik från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) saknas. [32] Den nationella trygghetsundersökningen mäter inte alla brott som begås mot juridiska personer. Detta måste åtgärdas genom ändrade direktiv till Brottsförebyggande rådet.

PRIORITERA FÖRETAGEN

Egendomsskyddsutredningen, som tillsattes av Liberalerna och alliansregeringen, har behandlat flera frågeställningar avseende ett utökat stöd för brottsutsatta företagare i Stärkt straffrättsligt skydd för egendom (SOU 2013:85).[33] Dock återstår mycket att göra för att garantera våra välfärdsskapare ett tryggt företagande. Polisen måste få ökade resurser och direktiv att prioritera brott mot juridiska personer lika högt som personbrotten.

Vid sidan av direkta tillgreppsbrott och brott som utsätter näringsidkaren för våld eller hot om våld är ekonomisk brottslighet ett gissel för landets företagare. Omkring hälften av alla bedrägerier riktas mot företag.[34] Samtidigt finns det, enligt BRÅ, fortfarande en ”stor obalans mellan brottsvolymen och de tillgängliga utredningsresurserna”.[35] Företagsbedrägerier, bluffakturor och rena företagskapningar tär på näringsklimatets fundament. Om inte samhällskontraktet upprätthålls av den stat som företagaren förser med skattepengar kommer färre entreprenörer våga ta steget till eget företagande. Ekonomisk brottslighet måste beivras på alla nivåer.

31 Företagarpanelen, Svenskt Näringsliv 2015.
Lindberg, H. M., Karlson, N, & Grönbäck, J. (2015). Svenska konfliktregler i ett internationellt perspektiv. Stockholm: Ratio.

32 Nationella trygghetsundersökningen 2016, BRÅ 2017, sid 24.

33 SOU 2013:85.

34 Bedrägeribrottsligheten i Sverige, BRÅ 2016:9, sid 183.

35 Bedrägeribrottsligheten i Sverige, BRÅ 2016:9, sid 13.

EN SVAGARE PART I BEDRÄGERIER

Idag finns det ett antal kriminella aktörer som livnär sig på att vilseleda företagare och lura dem på pengar. Genom internet och massproducerade postala utskick luras småföretagare i hela landet att godkänna bluffakturor eller värdelösa tjänster som erbjuds per telefon. Särskilt svårt drabbas de småföretagare som driver sin verksamhet utan en ekonomiavdelning eller anställda jurister. Staten måste stå upp för dessa företagare och anpassa lagstiftningen efter deras förutsättningar. En genomlysning av lagstiftningen på detta område är nödvändig. Utgångspunkten bör vara att den brottsutsatta småföretagaren ska ses som en svagare part[36] i förhållande till den kriminella aktör som livnär sig på bedrägerier.

Med ett perspektiv som tar hänsyn till den enskilde näringsidkarens förutsättningar kan det offentliga stötta den brottsutsatta företagaren. Idag förekommer det exempel på att bedragare vänder sig till Kronofogden för att driva in en falsk faktura eller betalning för en värdelös produkt.[37] Inför hotet om att få en betalningsanmärkning är det många företagare som betalar av ren instinkt när Kronofogden står som avsändare på påminnelsen. Offentliga myndigheter måste åläggas en skyldighet att träda in för att hindra bedrägerier. Eller i vart fall inte stödja bedrägeribrotten.

Genom att se småföretagen för vad dessa egentligen är – svagare parter – kan viss konsumentlagstiftning bli tillämplig när avtalstolkningar ska göras. En bred utredning bör tillsättas för att analysera vilka rättsregler som kan anpassas efter småföretagens verkliga förutsättningar. Exempelvis bör småföretag kunna ansluta sig till spärregistret för telefoni, det så kallade ”NIX-registret”, på samma sätt som privatpersoner kan göra. Detta för att undvika telefonbedrägerier.

TRYGG ANSTÄLLNING

För Liberalerna kommer friheten främst. Det gäller både friheten att söka ett jobb, men även arbetsgivarens frihet att välja en seriös och kompetent medarbetare. För att en näringsidkare ska kunna säkerställa att den anställde kommer att berika företaget måste arbetsgivaren ha möjlighet att kontrollera arbetstagarens bakgrund. Exempelvis genom att begära ut ett utdrag ur belastningsregistret av den som söker jobb.

Belastningsregistret är en förteckning över vilka brott en person har begått. I dag är det upp till arbetsgivaren att göra en avvägning mellan behovet av ett utdrag från belastningsregistret och personens integritet. Utredningen Registerutdrag i arbetslivet (SOU 2014:48) har dock föreslagit att denna rätt ska begränsas och ställas under särskild rättslig reglering.

Kritik om att dagens system riskerar att sålla bort brottsdömda vid en anställningssituation är samtidigt det starkaste argumentet för att inte förändra dagens system. En eventuell förändring i belastningsregistrets preskriptionstid kan vara aktuell på andra rättsområden. Men det kan inte användas som ett argument mot näringsidkarens frihet att kunna kontrollera de personer som ska delta i näringsverksamheten.

Arbetsgruppen föreslår

- Att Brottsförebyggande rådet (BRÅ) tydligt ska kartlägga och föra statistik över brotten mot Sveriges företag.
- Att polisen ges ökade resurser och tydliga direktiv att prioritera brott mot juridiska personer.
- Att straffmätningen för brott mot företag skärps.
- Att småföretag ska ses som en svagare part i tvister med företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.
- Att offentliga myndigheter ges skyldighet att inte utan egen bedömning bistå företag som dömts för upprepade bedrägerier eller som leds av huvudmän som dömts för samma brott.

36 Se lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 § samt NJA 1987 s. 639.

37 SOU 2015:77, sid 247.

- Att en bred utredning bör tillsättas för att analysera vilka rättsregler som kan anpassas efter småföretagens verkliga förutsättningar som ”svagare part”.
- Att företag ska kunna ansluta sig till NIX-registret för telefoni.
- Att en arbetsgivare ska kunna begära att en arbetssökande ska visa upp utdrag ur belastningsregistret vid anställning.

Utbilda företagare

Utbildningsväsendet måste bli bättre på att göra skolgången till en naturlig ingång till företagandet. Inom de teoretiska utbildningarna behövs samma tydliga koppling till företagandet som lärlingsutbildningen nu har lyckats etablera inom de praktiska utbildningarna. Det svenska utbildningsväsendet måste bli bättre på att lyssna in branschernas behov av välutbildad arbetskraft.

STÄRK LÄRLINGSUTBILDNINGEN

För att företagen snabbt och smidigt ska kunna kanalisera kraften hos en ung individ som vill förkovra sig inom det praktiska lärandet måste lärandet ske i jobbet, på jobbet. Liberalerna anser att lärlingsutbildningen ska utökas och i all väsentlighet förläggas hos det företag som tar emot en lärling.

För att lärlingsutbildningen ska fungera väl krävs det mycket tid och kraft för det företag som tar emot lärlingen. En del av lönen består i att se en ung yrkesutövare växa i sin roll, men även i att branschen förses med kompetens och yrkeskunnande som svarar mot företagens behov. För att den arbetsplatsförlagda utbildningen ska fungera är det viktigt att rollfördelningen mellan elev, utbildningsanordnare och företag är klar. Samt att parterna får skälig ersättning för sitt arbete.

I regeringens budgetproposition för 2016 anges att ”Anordnarbidraget för lärlingsutbildning bör i större utsträckning villkoras med att det finns utbildade handledare på arbetsplatsen.” Detta ställer orimliga krav på utbildningsanordnaren och den näringsidkare som tar emot en lärling. Speciellt om det rör sig om ett mindre hantverksföretag där företagaren är den ende anställde i bolaget (soloföretag). Om inte personen har handledarutbildning riskeras anordnarbidraget. Detta kommer att avskräcka många företagare som tidigare kunde tänka sig att ta emot en lärling mot ett mindre vederlag för sitt handledande.

FÖRETAGANDET BÖRJAR I SKOLAN

En god väg till nyföretagande är utbildningar i entreprenörskap i skolan. Där får ungdomar förverkliga sina idéer och pröva sina vingar som entreprenörer tack vare stöd från ideella aktörer som Ung Företagsamhet. Ung Företagsamhet är en ideell och obunden utbildningsorganisation med syftet att tillsammans med skolan införa entreprenörskap och ett engagerat näringsliv i utbildningssystemet. Tack vare Ung Företagsamhet och dess lokala organisationer har nära hälften av landets gymnasieskolor under 2009-2015 gett sina elever möjlighet att driva UF-företag.

Organisationen drivs av eldsjälar som vill ge barn och ungdomar möjligheten att träna och utveckla sina affärsidéer. Organisationen ger ut läromedel och bedriver verksamhet för grundskolan och gymnasiet. Organisationen stöds av offentliga medel, stiftelser och fonder samt det privata näringslivet. Från statens sida måste vi ta vårt ansvar och stötta Ung Företagsamhet i deras arbete. Det tjänar vi alla på. För har man väl prövat sina vingar som företagare glömmer man det inte. För UF-alumner är chansen större att man startar företag och har jobb åtta år efter sina studier.

Fortfarande finns sektorer – exempelvis inom Vård- och omsorgsprogrammet och Estetiska programmet – där få elever erbjuds att läsa Ung Företagsamhet. Inom dessa sektorer måste det offentliga allokera resurser för att informera och stötta kommunala och privata utbildningsaktörer.

Målet ska vara att alla elever på Sveriges grundskolor och gymnasier ska erbjudas möjligheten att genomföra Ung Företagsamhets program och kunna skapa sina egna UF-företag.

Varje UF-lärare är en hjälte och varje UF-företag en inspirationskälla. För att stötta UF-lärarna bör de aviserade satsningarna på ökade lärarlöner kunna riktas mot denna grupp, så att skickliga och kompetenta lärare med entreprenörskapsfokus kan föra vidare sina erfarenheter till nästa generation.

Entreprenörskap är dock om ett vidare begrepp än företagande, det handlar om att ta fram och utveckla individers inneboende nyfikenhet, initiativförmåga och självförtroende redan från tidiga åldrar. I de tidiga skolåren handlar entreprenörskap om att utveckla elevernas entreprenöriella kompetenser.

Entreprenörskap, eller entreprenöriellt lärande, i skolan är således ett pedagogiskt förhållningssätt. Det är därför viktigt att entreprenörskap löper som en röd tråd genom hela utbildningssystemet. Både samhället och den rörligare arbetsmarknaden kräver idag andra kompetenser av den enskilda individen än tidigare. Då entreprenörskap i skolan tidigare främst har förknippats med de senare skolåren, och då särskilt med gymnasiet, föreslår vi att den skall utökas och ta sig längre ner i åldrarna. Det gäller både grundskolan, men även inom förskolan.

Arbetsgruppen föreslår

- Att lärlingsutbildningarna ska utökas och ske i samklang med branscherna som bäst känner kompetensbehoven hos företagen.
- Att anordnarbidraget för lärlingsutbildningen ska ökas.
- Att alla elever på Sveriges gymnasier och grundskolor ska erbjudas möjligheten att genomföra Ung Företagsamhets program och kunna skapa sina egna UF-företag.
- Att rikta löneökningarna i skolan mot UF-lärare motsvarande förestelärarreformen.
- Ge Skolverket i uppdrag att ta fram metoder och rekommendationer för att stimulera entreprenöriellt tänkande/lärande inom förskolan.

Öppna gränsen för företagandets Zlatan

Globaliseringen utmanar system och tankemönster. Den möjliggör handel och möten mellan människor på olika kontinenter. Den lyfter personer ur fattigdom och låter de svenska företagen utveckla sitt och – i förlängningen – statens välstånd. Den möjliggör för individer att lämna inskränkthet, våld och förtryck och resa mot fred och frihet. Globaliseringen är en frihetsvåg som sveper över världen, starkare än någon kraft vi tidigare har mött.

Som liberaler är vi i grunden optimister och tror på människan och människans potential. Vår politik bygger broar, inte murar. Vi öppnar våra hjärtan, vi sluter inte gränserna. Vi tror på individens potential, inte på blodsmystik och determinism.

För att vi som människor ska kunna utvecklas behöver vi möta andra människor. För att nya idéer ska formas måste influenser tillåtas komma från många olika håll. För att vårt välstånd ska kunna garanteras måste handelsvarorna kunna röra sig över kontinentgränserna. För att vårt näringsliv ska kunna utvecklas måste entreprenörer kunna komma till vårt land för att kunna förverkliga sig själva och sina affärsplaner. Snabbspår är nödvändiga för att fånga upp och behålla entreprenörtalanger på en global marknad. Gränsen ska alltid vara öppen för entreprenörskapets Zlatan som vill skapa sig en framtid och bidra till utvecklingen i Sverige.

FÖRKORTA ETABLERINGSTIDEN

Sveriges flyktingmottagande har varit stort under de senaste åren. Det leder till prövningar för kommunerna när nyanlända ska lotsas till bostad, försörjning och delaktighet i det svenska samhället. Men samtidigt finns här en fantastisk potential och entreprenöriell drivkraft som måste tas tillvara. Vi måste möta våra nya medborgare med jobb och möjligheter till företagande, inte passiviserande offentliga insatser. Enligt Riksrevisionen tar det mellan 7-10 år för en nyanländ att etablera sig i Sverige.[38]

I stora invandrarländer ses företagandet som en mer naturlig försörjningsväg än i Sverige. Det är ett förhållningssätt som fortfarande inte fått spridning i vårt land och som gör att vi går miste om entreprenörskap, jobb och skatteintäkter. Att skapa och driva små nischade företag inom servicesektorn har varit vägen till integration för många nyanlända flyktingar i USA, Kanada och Australien. Så skulle det kunna vara i Sverige också.

I en globaliserad värld där företag tävlar om talanger på en internationell arbetsmarknad är det viktigt att våra myndigheter kan bistå företagen med snabb handläggning och expertstöd när så behövs. Arbetskraftsinvandring är en viktig del av företagens kompetensförsörjning.[39] Handläggningstiderna för arbetstillstånd måste begränsas till maximalt 30 dagar. Vid förseningar längre än 30 dagar ska vite utgå.

SAMLAT ANSVAR FÖR ETABLERINGAR

Varken Migrationsverket eller Arbetsförmedlingen har uppdraget eller kompetensen att identifiera företagare bland nyanlända, eller att möta entreprenörer som vill etablera sig och starta företag i nybyggarlandet Sverige. Ansvaret för etableringen av entreprenörer bör flyttas till Sveriges myndighet för utrikeshandel, Kommerskollegium. Myndigheten arbetar idag med bland annat handelshinder samt när personer kommer i kläm mellan olika regelsystem inom EU.[40]

Globaliseringens tid kräver innovativa lösningar och en offentlighet som kan omdisponera sin verksamhet efter de förändrade omständigheterna. Kommerskollegium har sedan myndigheten grundades haft ett flertal olika roller och funktioner. Vi anser att Kommerskollegium bör få ett samlande ansvar för företagsetableringar och entreprenörskapsmigration som passerat Business Swedens mandat och gått vidare till faktisk etablering i landet. Myndigheten ges i uppdrag att fungera som ”en väg in”-aktör[41] för dessa parter som vill bidra till vårt välstånd. Längden på myndighetens serviceuppdrag kan exempelvis sträcka sig 24 månader från det att parten godkändes för F-skatt eller att företaget registrerades. Myndigheten bör även ges i uppdrag att ihop med Almi och SISP stimulera starten av internationella start up-miljöer i Sverige genom att samordna initiativ på lokal och regional nivå.

VÄRNA KOMPETENSEN

Kraven för att få uppehållstillstånd som egen företagare från ett land utanför EU/EES är allt för omfattande. Bland annat krävs att företagets varor, alternativt tjänster, produceras eller säljs i Sverige samt att entreprenören kan uppvisa att denne har tillräckligt med egna pengar för att kunna försörja sig och sin familj under de första två åren i Sverige.[42] Innan uppehållstillstånd beviljats och nybyggaren startat sitt arbete. Detta är en oacceptabel politik som fjärmar, snarare än främjar nybyggare som vill starta och driva företag i Sverige. På samma sätt måste det bli enklare för spetskompetens att kunna rekryteras till Sverige.

För att fler nybyggare ska kunna ta steget till etablering och företagande i landet måste valideringen av nyanlända bli bättre. Idag finns det ett flertal offentliga aktörer som samordnar valide-

38 Nyanländas etablering – är statens insatser effektiva? (RiR 2015:17), sid 9

39 Globalisering, arbetskraftens rörlighet och produktivitet. Underlagsrapport 23 till Globaliseringsrådet 2008, sid 71.

40 Förordning (2012:990) med instruktion för Kommerskollegium.

41 Handbok för ett bättre lokalt företagsklimat, Svenskt Näringsliv 2014, sid 35.

42 Se Utlänningslag (2005:716) 5 kap. 5 § samt MIG 2008:24.

ringar av olika slag. Som ett komplement till detta bör relevanta myndigheter ge organisationer och företag möjligheten att initiera egna valideringssystem tillsammans med aktörer på arbetsmarknaden. Inspiration kan tas från det välfungerande systemet för gesäller- och mästare som administreras av Sveriges Hantverksråd och deras huvudmän Hantverkarnas Riksorganisation, Företagarna och Svenskt Näringsliv.[43]

Framtiden är global och det globala påverkar det lokala. Flödet av människor, varor och kapital påverkar oss och vår välfärdsmodell. Utvecklingen kan kännas främmande och skrämmande. Men för ett litet handelsberoende land i vår del av världen har den samtidigt utgjort en given förutsättning för vårt välfärdssystem. Vi behöver en ”svensk dröm” på samma sätt som grundlagsfäderna i USA formulerade sin ”American Dream”. I dess finaste form handlar det inte varifrån du kommer, utan vad du kan bidra med. Vi måste öppna gränsen för företagandets Zlatan.

Arbetsgruppen föreslår

- Att handläggningstider för arbetstillstånd ska begränsas till maximalt 30 dagar.
- Att vite ska utgå om handläggningstiderna för arbetstillstånd överskrider 30 dagar.
- Att ansvaret för att hantera arbetsvisum övertas av Kommerskollegium. Myndigheten tillförs resurser från övriga förvaltningsmyndigheter.
- Att Kommerskollegium, ihop med Almi och SISP, ges i uppdrag att stimulera internationella start up-miljöer i Sverige.
- Att Kommerskollegium får funktionen som ”en väg in”-aktör som utländska entreprenörer och företag kan vända sig till under den första etableringstiden i Sverige.
- Att satsningar görs för att förenkla och förkorta tiden för entreprenörer som söker uppehållstillstånd för att driva företag i Sverige.
- Att valideringssystem som utvecklas och upprätthålls av aktörer på arbetsmarkanden ska stöttas.

43 Lag (1995:1255) om mästarbrev för hantverkare och Förordning (1995:1256) om mästarbrev för hantverkare.

Källförteckning

DIREKTIV, LAGAR OCH FÖRORDNINGAR

- Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 § samt NJA 1987
- Förordning (2012:990) med instruktion för Kommerskollegium.
- Utlänningslag (2005:716) 5 kap. 5 § samt MIG 2008:24.
- Rådets direktiv 2006/112/EG.
- Lag (1995:1255) om mästarbrev för hantverkare och Förordning (1995:1256) om mästarbrev för hantverkare.

OFFENTLIGT TRYCK

- Prop. 1981/82:71
- SOU 2015:21
- SOU 2015:77
- SOU 2013:85
- 2000/01:AU4
- Nyanländas etablering – är statens insatser effektiva? RiR 2015:17
- Utfallet för statens budget, ESV 2016:22
- Globalisering, arbetskraftens rörlighet och produktivitet. Underlagsrapport nr 23 till Globaliseringsrådet 2008
- Nationella trygghetsundersökningen 2016, BRÅ 2017
- Bedrägeribrottsligheten i Sverige, BRÅ 2016:9
- Globaliseringsrådets slutrapport, Ds. 2009:21
- Arbetsgivares subvention av motion och friskvård i vissa fall, Dnr 131 176330-15/111, Skatteverket 2015
- Slutrapport från Globaliseringsrådets kansli, Globaliseringsrådet, 2009
- Fakta om tiggeri, Polisen 2014
- Stöd till start av näringsverksamhet, Arbetsförmedlingen 2017:1
- Mångfald i näringslivet, Tillväxtverket 2014

INTERNATIONELLT OFFENTLIGT TRYCK

- GEM – Global Entrepreneurship Monitor 2015: Sweden.
- Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe, Publications Office of the European Union 2014

RAPPORTER

- Företagens villkor och verklighet 2014, Tillväxtverket 2014
- Välfärdsskaparna, Företagarna 2013
- Är mervärdesskatten konsumtionsskatt eller en företagsskatt? Svenskt Näringsliv 2015
- Liberalernas ekonomiska vårmotion 2016
- Föräldrafällan, Företagarna 2015
- Bättre tillgänglighet, kapade köer och mer vård för pengarna. Privata vårdgivare gör skillnad i sjukvården, Vårdföretagarna 2014
- Småföretagen vill växa - men saknar finansiering, Företagarna 2015
- Optioner, beskattning och entreprenöriellt företagande, Institutet för Näringslivsforskning 2012
- Entreprenörskap i Sverige – Nationell rapport 2015, Entreprenörskapsforum 2015
- Företagarpanelen, Svenskt Näringsliv 2015
- Handbok för ett bättre lokalt företagsklimat, Svenskt Näringsliv 2014
- Elmoznino Laufer, M. (2016). Tillväxtföretagandets skatteutmaningar. Stockholm Ratio
- Lindberg, H. M., Karlson, N, & Grönbäck, J. (2015). Svenska konfliktregler i ett internationellt perspektiv. Stockholm: Ratio.
- Egenföretagarna, Viktiga för tillväxten och jobben – men alltför ofta osynliga. Unionen 2016

- Elmoznino Laufer, M. (2016). Tillväxtföretagandets skatteutmaningar. Stockholm Ratio
- Lindberg, H. M., Karlson, N, & Grönbäck, J. (2015). Svenska konfliktregler i ett internationellt perspektiv. Stockholm: Ratio.

Tryggare Sverige, starkare rättsstat

FÖRSLAG FRÅN LIBERALERNAS RÄTTSPOLITISKA ARBETSGRUPP

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Förslag i korthet 2
Utbyggt polisväsende – och lokal närvaro i hela landet 2
Domstolar och straffmätning 3
Kriminalvården 3
Fokus på unga lagöverträdare 4
Insatser för trygghet och brottsförebyggande arbete 5

Tryggare Sverige, starkare rättsstat 6

Utbyggt polisväsende – och lokal närvaro i hela landet 6

Domstolar och straffmätning 8

Kriminalvården 10

Fokus på unga lagöverträdare 10

Insatser för trygghet och brottsförebyggande arbete 13

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Gruppen har bestått av Roger Haddad (ordförande), Monica Lundin, Patrick Nzamba, Thomas Olofsson, Carl-Henrik Sölvinger och Ann-Katrin Åslund samt som representant för Liberala Ungdomsförbundet Emma Söderberg Majanen, senare ersatt av Anna Horn. Som sekreterare har tjänstgjort Martin Andreasson.

Förslag

UTBYGGT POLISVÄSENDE – OCH LOKAL NÄRVARO I HELA LANDET

1. **Antalet poliser måste öka.** Antalet poliser behöver öka kraftigt de kommande åren. Ökningen ska få genomslag i hela landet, både i utsatta storstadsområden och i landsbygdsområdena. Ge dessutom polisen möjlighet att anställa ytterligare stödpersonal och upphandla tjänster för att frigöra polisarbetstid.
2. **Fler civila utredare och annan civil personal i polisen.** Fler poliser måste hänga ihop med fler civilanställda som avlastar polisen i deras arbetsuppgifter. Polismyndigheten behöver också fler civila experter som kan bidra med kunskap om särskilda former av brottslighet, t.ex. it-brott och ekonomisk brottslighet.
3. **Fler kommunala trygghetsvakter.** Det tar tid att utbilda fler poliser. Därför ska staten under en övergångsperiod ge kommunerna öronmärkta bidrag för att anställa ordningsvakter – kommunala trygghetsvakter – som kan bidra till ordning, trygghet och synlighet på de platser och tider där det behövs.
4. **Nya uppgifter för beredskapspolisen.** Vi vill införa en modern beredskapspolis på minst 5 000 personer, som ska kunna kallas in till tjänstgöring vid särskilt allvarliga händelser eller för att avlasta den ordinarie polisen när det behövs.
5. **Låt polisen anlita fler ordningsvakter vid egna insatser.** Vi vill att fler ordningsvakter anlitas direkt av polisen. Detta kan vara en viktig förstärkning vid särskilt personalkrävande insatser för att bidra till ordning och trygghet. De ska stå under polisens befäl och ska bidra t.ex. vid vakthållning av hotade platser eller ordningshållning vid demonstrationer och derbyn.
6. **En polis som allmänheten lättare kan nå.** Väntetiderna för den som kontaktar polisen ska kortas. Brott och iakttagelser ska enklare kunna rapporteras via sms, mms och sociala medier. Polisen ska kunna garantera en viss utryckningstid vid allvarliga brott.
7. **Fler mobila poliskontor.** Polisen ska finnas och markera närvaro där brotten begås, på de tider brotten begås. Mobila poliskontor gör att polisen lättare kan arbeta flexibelt. Till exempel kan de fylla en viktig funktion på platser i städer där många brott begås kvällstid, eller för att höja närvaron på turistorter under säsong.
8. **En polis som tar vardagsbrotten på allvar.** Inbrott i bostäder, förråd och fordon, skadegörelse på personlig egendom, stölder och andra så kallade vardagsbrott bidrar till otrygghet och påverkar människors liv. Utredningsinsatser ska alltid göras för att om möjligt säkra teknisk bevisning som kan knyta en gärningsman till brottet.
9. **En polis med insyn och ansvarsutkrävande.** Medborgarna ska enkelt kunna följa polisens resultat där de bor. Genom mer användande av öppna data ska statistik över brottsutvecklingen i stort kunna presenteras på Polisens webbplats, kommun för kommun och stadsdel för stadsdel.
10. **Renodla polisens arbetsuppgifter.** Alla uppgifter som inte måste utföras av poliser ska överlåtas till andra. Transporttjänst i samband med handräckningar och omhändertaganden av onyktra ska i mycket högre grad skötas av andra funktioner i samhället. Färre verksamheter ska kräva särskilt polistillstånd.

11. **Avbyråkratisera polisväsendet.** När den nya polisorganisationen har genomförts behöver arbetet fortsätta med att förenkla organisationen. Vi vill se över hur vissa befogenheter kan decentraliseras så att samspelet mellan den lokala nivån och den regionala blir mer effektivt. Antalet organisatoriska skikt mellan den nationella och den lokala nivån kan minska ytterligare.

12. **Akademisera inte polisutbildningen.** Polisutbildningen ska vara en kvalificerad yrkesutbildning som förbereder de blivande poliserna både teoretiskt och praktiskt. Därför ska utbildningen inte bli en renodlad akademisk högskoleutbildning.

13. **Förstärk polisforskningen.** Det behövs mer forskning om hur polisarbetet ska bedrivas för att effektivt bidra till att förebygga och ingripa mot brott. Svensk polisforskning ska byggas ut.

DOMSTOLAR OCH STRAFFMÄTNING

14. **Inrätta jourdomstolar.** Jourdomstolar behövs för att avgöra fall där utredningen snabbt kunnat fullföljas. De ska särskilt inrikta sig på brott där unga är inblandade samt tillgreppsbrott, vapenbrott och enklare narkotikabrott.

15. **Inför kronvittnen.** En brottsmisstänkt person ska få kunna få strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

16. **Hotade vittnen ska kunna vittna anonymt.** Sverige bör införa en möjlighet till anonymitetsskydd för vittnen som är allvarligt hotade till liv eller frihet. Rätten till anonymitet ska gälla gentemot den brottsmisstänkte.

17. **Avpolitisera nämndemännen och ta bort dem från hovrätter och kammarrätter.** Nämndemän ska inte nomineras av de politiska partierna, utan av en neutral nämnd inom Domstolsverket. Nämndemän ska finnas i första instans, men inte i hovrätt och kammarrätt.

18. **Låt staten betala ut skadestånd i förskott.** Brottsoffer ska snabbare få ut det skadestånd som utdömts i domstol. Ett sätt är att låta staten betala ut skadeståndet i förskott och sedan återkräva det av den dömde eller dennas försäkringsbolag.

KRIMINALVÅRDEN

19. **Bättre hjälp på vägen mot ett laglydigt liv.** Kriminalvården ska ges mer resurser för att hjälpa den dömde att bryta med en kriminell livsstil genom bland annat behandlingsprogram och utbildningar. Inför frigivningen behövs nära kontakter mellan Kriminalvården och socialtjänsten. Stödorganisationer för före detta kriminella hjälper andra fyller en mycket viktig funktion.

20. **Fler vägar till jobb för före detta kriminella.** Personer som visar en genuin vilja att lämna en kriminell livsstil bakom sig ska ges bättre möjligheter till tidsbegränsade anställningar för att skaffa sig yrkeserfarenheter och kontakter som hjälper dem att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden.

FOKUS PÅ UNGA LAGÖVERTRÄDARE

21. **Brott av unga under 15 år ska alltid utredas av polis.** Vi vill att alla brott som anmäls till polis och där den misstänkte är under 15 år ska utredas av polis. Undantag ska göras för rent bagatellartade lagöverträdelser och okynnesanmälningar.

22. **Inför en 24-timmarsgaranti för samtal med vårdnadshavarna.** Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar efter gripandet ska kalla vårdnadshavarna till ett samtal tillsammans med den unge och/eller polisen.

23. **Alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga.** När ungdomar återkommande begår brott behövs ett intensivt och sammanhållet stöd över längre tid. Socialtjänsten ska ges bättre förutsättningar att skapa samlade åtgärder där den unge får delta i olika aktiviteter för att komma bort från ett brottsligt beteende, oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej – kalla det gärna för en alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga.

24. **Mer mellantvång i socialtjänsten.** Vi vill ändra lagen så att socialtjänsten får bättre möjlighet att ålägga en ung person obligatoriska insatser på hemmaplan, så kallat mellantvång. Fler tidiga insatser minskar risken för att tvångsomhändertagande blir nödvändigt längre fram.

25. **Mellantvång i socialtjänsten även för vårdnadshavare.** Vi vill införa en möjlighet för socialtjänsten att kunna ålägga även vårdnadshavare att delta i obligatoriska insatser till stöd för sitt barn – ett så kallat mellantvång för föräldrar.

26. **Fler sociala insatsgrupper för att hjälpa unga i riskzonen.** Sociala insatsgrupper är namnet på ett arbetssätt som underlättar samarbetet mellan olika aktörer som kan hjälpa en ung person som är på väg att hamna i en kriminell livsstil. Vi anser också att sociala insatsgrupper ska kunna hjälpa ungdomar som ännu inte fyllt 15 år.

27. **Ny form av sociala insatsgrupper för unga vuxna i åldern 20–30 år.** Även för unga vuxna som vill ha hjälp att lämna den kriminella miljön behövs sociala insatsgrupper. Andra parter behöver knytas till samarbetet jämfört med insatsgrupper för ungdomar, t.ex. frivården, komvux, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan eller avhopparverksamheter.

28. **Ta bort straffrabatten för ungdomar över 18 år som återfaller i brott.** Vi anser att straffrabatten ska avvecklas för de ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i ny brottslighet efter att tidigare ha dömts för brott. För förstagångsförbrytare ska den däremot finnas kvar.

INSATSER FÖR TRYGGHET OCH BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

29. **Förtydliga kommunernas brottsförebyggande ansvar.** Lagen behöver förtydligas så att kommunerna får en uttalad uppgift att arbeta brottsförebyggande i sina ansvarsområden.

30. **Samarbeta mer med civilsamhället.** Alla kommuner ska ha samarbete med en lokal brottsofferjour. Polisen ska bygga upp mer samarbete med volontärkrafter. Kommunen ska involvera föreningslivet, församlingar och samfälligheter liksom företag i det brottsförebyggande arbetet.

31. **En öppen stadsmiljö är en trygg stadsmiljö.** Ändra plan- och bygglagen så att kommunens arbete med fysisk planering ges ett tydligt brottsförebyggande perspektiv.

32. **Ge butiker rätt att porta.** Åklagare ska ha möjlighet att fatta beslut om att förbjuda en person att gå in i en viss affär. Det beslutet ska tas om det finns risk för att personen kommer att begå fortsatta brott mot butiksinnehavaren. Förbudet ska gälla under en begränsad tid och ska kunna överklagas till domstol.

33. **Underlätta kameraövervakning på brottsutsatta platser.** 2013 års kameraövervakningslag behöver lättas upp så att det blir lättare att sätta upp övervakningskameror på särskilt brottsutsatta platser. Detta är särskilt viktigt för att öka tryggheten i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden.

34. **Fler kameror på poliser och polisbilar.** Att utrusta polisfordon med kameror och montera kameror på polisernas uniformer ger bättre bevis i brottsutredningar och minskar risken för användning av våld.

Tryggare Sverige, starkare rättsstat

Utbyggt polisväsende – och lokal närvaro i hela landet

De senaste åren har antalet poliser stagnerat runt 20 000. Samtidigt växer Sveriges befolkning kraftigt och nya säkerhetshot växer fram. Det grova våldet som följer i spåren av gängbrottslighet och organiserad kriminalitet kräver stora polisresurser. Nya uppgifter läggs på polisen för gränsbevakning och inre gränskontroll i en tid med stora migrationsströmmar och många som söker sig till Sverige. Även den förhöjda hotbilden vad gäller terrorism kräver mer av polisen.

Vi vill se en kraftig ökning av antalet poliser de kommande åren. Den lokala polisnärvaron brister i hela landet och många poliser upplever med rätta att de egna resurserna inte räcker till. Utbyggnaden behöver därför få genomslag i hela Sverige. Utbyggnaden av antalet poliser ska åtföljas av en ökning av antalet civila utredare och andra civilanställda.

Polisens synlighet och närvaro i lokalsamhället måste förbättras i hela landet. Det tar dock tid att utbilda och anställa fler poliser, och därför behövs åtgärder för att snabbt öka tryggheten här och nu. Vi föreslår att staten inrättar ett öronmärkt bidrag till kommunerna så att de kan anställa fler ordningsvakter – kommunala trygghetsvakter. Detta förekommer redan i vissa kommuner, bland annat i det liberalt styrda Landskrona. De kommunala trygghetsvakterna ska samarbeta nära med polisen på orten och ska arbeta på de tider och platser där det behövs en ökad närvaro. Detta bidrar till lugn och ökad trygghet på gator och torg eller i brottsutsatta bostadsområden, och en ökad synlighet av trygghetsvakter förebygger också brott.

I samband med att beredskapspolisen återinförs, vilket Liberalerna redan förespråkar, bör den få nya och bredare uppgifter. En beredskapspolis har ett annat yrke i vardagen, men har genomgått en grundutbildning som gör att han eller hon kan kallas in för att avlasta den ordinarie polisen vid särskilda händelser.

Att den gamla beredskapspolisen så sällan kom till användning berodde i hög grad på att kriterierna för när den kunde kallas in var så snävt satta. Vid händelser som utgör svåra samhällsbelastningar (t.ex. skogsbranden i Västmanland 2014 eller flyktingkrisen 2015) hade beredskapspolisen kunnat bidra, men vi vill också att beredskapspolisen fungerar som en flexibel förstärkning även i vardagen. Det kan exempelvis handla om att beredskapspoliser ska kunna hjälpa till att patrullera i bostadsområden eller områden på landsbygd som drabbats av stöld- och inbrottsturnéer. Beredskapspolisen ska finnas tillgänglig i hela landet och beredskapspoliser ska kunna schemaläggas för jour- eller deltidstjänstgöring.

Ett ytterligare sätt bidra till ökad trygghet är att låta polisen själv hyra in ordningsvakter vid egna insatser. Ordningsvakter står enligt lag under polisens förmanskap, men de allra flesta ordningsvakter anlitas av privata företag eller kommuner. Vi vill att fler ordningsvakter anlitas direkt av polisen och tjänstgör som dess förlängda arm. Detta kan vara en viktig förstärkning vid särskilt personalkrävande insatser för att bidra till ordning och trygghet.

De ordningsvakter som hyrs in av polisen ska tjäna som en komplettering till polisens egna resurser samt de ordningsvakter som anlitas av kommuner eller privata aktörer. Ordningsvakterna kan delta i polisens utsättningar och få del av polisens aktuella information och planerade insatser. Fler ordningsvakter som hyrs in direkt av polisen kan till exempel öka tryggheten vid byggnader som är utsatta för hot (t.ex. flyktingboenden, synagogor eller moskéer) eller bidra till ordningen vid demonstrationer, derbyn och andra tillfällen när det finns risk för ordningsstörningar.

Polisen behöver bli mer tillgänglig för allmänheten. Det kan inte finnas en polisstation överallt, men däremot ska väntetiderna för den som kontaktar polisen kortas. Brott och iakttagelser ska enklare kunna rapporteras via sms, mms och sociala medier. Polisen ska kunna garantera en viss utryckningstid vid allvarliga brott.

Polisen ska finnas och markera närvaro där brotten begås, på de tider brotten begås. Mobila poliskontor gör att polisen lättare kan arbeta flexibelt. Till exempel kan de fylla en viktig funktion på platser i städer där många brott begås kvällstid, eller för att höja närvaron på turistorter under säsong.

Få saker kan vara så integritetskränkande för den enskilde som att utsättas för ett brott. Inbrott i bostäder, förråd och fordon, skadegörelse på personlig egendom och stöld är exempel på så kallade vardagsbrott som bidrar till otrygghet och påverkar människors liv även när det materiella värdet är lågt på det som gått förlorat. Polisen ska alltid göra utredningsinsatser för att om möjligt säkra teknisk bevisning eller annan information som kan knyta en gärningsman till brottet, även sedan lång tid har gått.

För att stärka allmänhetens insyn och förtroende är det avgörande att medborgarna ges förutsättningar att följa polisens resultat där de bor. Detta är en av de faktorer som ligger bakom New York-polisens framgångar.

Vi vill ge allmänheten större möjlighet att följa polisens arbete på den plats de bor. Polisen har redan i dag väl utvecklade system för registrering och statistikföring av brott. Genom ökad användning av öppna data ska statistik över brottsutvecklingen i stort enkelt kunna presenteras. Förslagsvis ska det på Polisens webbplats finnas en sida per kommun (eller stadsdel i storstäderna) där aktuella data över brottsutvecklingen hämtas och presenteras. På samma sätt ska polisens och kommunernas så kallade medborgarlöften i det brottsförebyggande och brottsbekämpande arbetet publiceras.

Polisens arbete behöver renodlas. Alla uppgifter som inte måste utföras av poliser ska överlåtas till andra funktioner eller andra myndigheter. Exempel på detta är transporttjänst i samband med handräckningar gällande unga som är placerade genom socialtjänsten, psykiatriska kliniker etc. Även transporttjänst i samband med omhändertagande av onyktra personer skulle kunna överlåtas till andra, liksom hantering av affischeringstillstånd.

Vi vill även regelförenkla så att färre verksamheter ska kräva polistillstånd, bland annat genom att avskaffa kravet på danstillstånd och polistillstånd för att driva hotellverksamhet.

Den svenska polisen befinner sig mitt i den största omorganisationen på 50 år. Det är rätt att samla polisen i en enda nationell myndighet, men allt har inte blivit rätt. Även om en del av dagens svårigheter beror på barnsjukdomar och inkörningsproblem finns det inslag där den nya organisationen har blivit alltför byråkratisk. Det handlar bland annat om att vissa beslutsbefogenheter har blivit alltför centraliserade, vilket skapar stora problem i basorganisationens vardagsarbete.

När den nya polisorganisationen väl har genomförts behöver därför arbetet fortsätta med att förenkla organisationen. Den nya organisationen har minskat antalet organisatoriska skikt mellan lokalpolisområde och den högsta organisatoriska ledningen. Vi vill fortsätta se över hur att samspelet mellan den lokala nivån och den regionala blir mer effektivt. Till exempel kan antalet organisatoriska skikt mellan den nationella och den lokala nivån minska ytterligare.

Polisutbildningen ska vara en kvalificerad yrkesutbildning som förbereder de blivande poliserna både teoretiskt och praktiskt. Därför ska utbildningen inte bli en renodlad akademisk högskoleutbildning. Både den reguljära polisutbildningen och den kortare utbildningen till kommunal trygghetspolis ska vara väl förankrad i aktuell forskning.

Det behövs även mer forskning om hur polisarbetet ska bedrivas för att effektivt bidra till att förebygga och ingripa mot brott. Svensk polisforskning ska byggas ut och internationella erfarenheter tas tillvara.

Domstolar och straffmätning

Mer behöver göras för att korta tiden från utredning till rättsprocess. Detta är särskilt för de fall där ungdomar är inblandade. Därför vill vi att jourdomstolar inrättas för att handlägga fall där bevisläget är så tydligt att polis eller åklagare mycket snabbt kan fullfölja utredningen, och som inte kan avgöras på annat sätt (t.ex. strafföreläggande av åklagare). Jourdomstolarna ska särskilt inrikta sig på brott där unga är inblandade samt tillgreppsbrott, vapenbrott och enklare narkotikabrott. Samma krav på rättsprocessen ska gälla som vid andra domstolar, t.ex. vad gäller rätt till advokat och målsägandebiträde eller hur bevisvärderingen ska ske.

Vi vill att det också införs ett system med kronvittnen, dvs. att en person får strafflindring om han eller hon lämnar uppgifter som underlättar utredningen av andras brott. Strafflindringen ska gälla den som lämnar uppgifter om teknisk bevisning som gör att allvarliga brott kan klaras upp.

Sedan den 1 april 2015 gäller att en brottskyldig ska kunna få kortare straff om han eller hon bidrar till utredningen av det egna brottet. Det gäller bara om personen lämnar information som är betydelsefull för brottsutredningen. En lagstiftning om kronvittnen innebär att samma strafflindring ges till den som lämnar uppgifter om andras brott.

Vi är medvetna om att ett system med kronvittnen har både för- och nackdelar. Ett argument emot är att den som blir kronvittne kan ”köpa sig fri” från en del av sitt eget straff genom att bidra till att andra personer kan lagföras. Detta kan kritiseras utifrån principen att lika brott ska bestraffas lika. Det bör dock vägas in att det alltså redan i dag är möjligt att få strafflindring för den som medverkar i utredningen av det egna brottet.

Rättsväsendet står inför mycket stora utmaningar när det gäller att utreda och lagföra den grova brottsligheten, särskilt inom organiserad brottslighet. Om kronvittnen kan ge information som blir avgörande för att klara upp ett grovt brott – till exempel avslöja platsen där ett mordvapen har dumpats – kan det sammantaget leda till att fler grovt kriminella kan dömas.

Vi vill också öppna en möjlighet att i undantagsfall låta personer vittna med anonymitetsskydd. Ett växande problem är att människor på grund av hot och rädsla låter bli att berätta för polis och domstolar om vad de känner till. Antalet anmälningar av brottet övergrepp i rättssak har ökat markant sedan millennieskiftet. Rädslan är tyvärr ofta välgrundad. Särskilt gäller detta personer vars vittnesmål skulle ha stort värde i utredningar om grov organiserad kriminalitet.

Även om personskyddet för vittnen har förbättrats är det ett hot mot rättstryggheten och rättssäkerheten att människor inte vågar vittna. Vi anser att Sverige bör ta ett ytterligare steg genom att i synnerliga fall ge möjlighet att vittna anonymt, det vill säga att den misstänkte inte tillåts få kunskap om vittnets identitet.

I dag är det inte tillåtet med anonyma vittnen i svensk rätt. Dock innehåller inte Europakonventionen något absolut förbud mot anonyma vittnen, och därför har Europadomstolen i några avgöranden godtagit anonyma vittnen. Det har då varit fråga om fall där det har funnits ett konstaterat behov av skydd för vittnet och där dessutom försvaret har getts tillfälle att ställa frågor till vittnet. I

vissa länder – bland annat Norge, Danmark och Nederländerna, har det därför införts lagstiftning som tillåter anonyma vittnen under vissa villkor.

Möjligheten ska användas mycket sparsamt, men ska kunna användas när det finns en uppenbar fara för vittnets liv eller frihet. Anonymiteten ska gälla gentemot den misstänkte. Däremot ska alltså inte vittnet vara anonymt för domstolen.

Vi vill även reformera systemet med nämndemän. Nämndemän – lekmannadomare – fyller en viktig funktion genom att allmänhetens representanter medverkar i tillämpningen av gällande lag. Detta ska tas tillvara också i framtiden.

Däremot ska uppdraget som nämndemän inte politiseras. Tyvärr förekommer det att nämndemän ser sin roll som partipolitisk. Naturligtvis ska även partipolitiskt aktiva kunna tjänstgöra som nämndemän, men uppdraget har inte med partipolitik att göra.

För att tydliggöra rågången mellan politik och rättsväsende vill vi att de politiska partierna inte längre ska nominera nämndemän. I stället ska dessa utses genom att intresserade personer anmäler sig till en fristående och neutral nämnd inom Domstolsverket som förordnar lämpliga personer i tillräckligt antal. Vi vill också att mål som överklagas till högre instans ska avgöras av juristdomare. Därför ska nämndemän inte finnas i hovrätt och kammarrätt.

Staten bör ta ett större ansvar för att brottsoffer verkligen får det skadestånd som utdömts i domstol. I dag tvingas brottsoffer ofta vänta mycket länge på att få det utdömda skadeståndet. Vi vill utreda möjligheter att snabba på processen. Ett sätt är att låta staten betala ut skadeståndet i förskott och sedan återkräva det av den dömde eller dennas försäkringsbolag.

Kriminalvården

Kriminalvårdens roll är dubbel. Dels ska den dömde avtjäna sitt straff, dels ska den som begått brott ges möjligheter och hjälp att komma tillbaka till en vanlig tillvaro utan kriminalitet. En väl fungerande kriminalvård stärker människors möjlighet att utveckla sina egna resurser och skapa ett laglydigt liv. Att få människor att bryta med en kriminell livsstil är därför en av de viktigaste brottsförebyggande uppgifterna.

Kriminalvården ska ges bättre förutsättningar att hjälpa den dömde att bryta med en kriminell livsstil. Det behövs mer resurser till behandlingsprogram för att hantera aggressionsmönster eller bryta med missbruk och bättre möjligheter att lära sig ett yrke eller läsa in grundskole- eller gymnasiekompetens i fängelset.

Inför frigivningen behövs nära kontakter mellan Kriminalvården och socialtjänsten, till exempel för att säkerställa att den frigivne om möjligt har någon bostad till och ge honom eller henne råd om försörjning och ekonomi. Skuldsanering kan bli aktuellt i vissa fall. Stödorganisationer där före detta kriminella hjälper andra att bryta med kriminalitet fyller en mycket viktig funktion.

Personer som är dömda för brott har ofta mycket svårt att hitta en vanlig försörjning. Det finns ofrånkomligen en stark misstro mot att anställa någon som kanske har flera fängelsedomar i livsbagaget. Vi vill undersöka fler sätt att hitta vägar tillbaka till jobb för personer som brutit med kriminalitet. En möjlighet är att ge bättre möjligheter till tidsbegränsade anställningar så att före detta kriminella får normala yrkeserfarenheter och meriter att hänvisa till. Detta gör det också lättare för dem att fortsätta ut på den ordinarie arbetsmarknaden.

Fokus på unga lagöverträdare

Ingen enskild åtgärd är viktigare för att långsiktigt få ned brottsligheten än att hindra att ungdomar rekryteras till en kriminell livsstil och fastnar där. Effektivare insatser gentemot unga lagöverträdare har särskilt stor betydelse i de allra mest utsatta stadsdelarna, där ungdomar växer upp med en hög nivå av brottslighet omkring sig och där många har en socioekonomiskt svår situation.

Att stärka insatserna gentemot unga lagöverträdare handlar om både rättspolitik och sociala insatser. Båda behövs för att samhället ska ge en snabb och tydlig reaktion, där den brottsliga gärningen får konsekvenser och där den unge också får hjälp att bryta utvecklingen mot en kriminell livsstil.

Genom tidiga och konsekventa insatser kan det första brottet också bli det sista. Därför behöver både rättsväsendet och socialtjänsten få fler befogenheter och fler redskap att arbeta med.

Vår liberala utgångspunkt är att ingen ung människa föds kriminell, och ingen människa är heller förutbestämd att förbli kriminell. Därför behöver ambitionerna höjas. Det är vår skyldighet för att hjälpa fler unga i riskzonen och för ett tryggare samhälle.

Därför vill vi att brott av unga under 15 år alltid ska utredas av polis. Barn under 15 år är inte straffmyndiga, och det finns inte skäl att ändra den åldersgränsen. Däremot är det viktigt att synliggöra allvaret i att mycket unga personer begår brott, och markera detta genom att polisen utreder saken.

Den kunskap som framkommer i en polisutredning hjälper till att klargöra vad som hänt, vilket är viktigt både för förövaren och brottsoffret. Den kan också hjälpa till att rentvå ungdomar från obefogade misstankar. Utredningen kan även ge information som är viktig för de sociala myndigheterna.

Sedan den 1 juli 2010 gäller att polisen som huvudregel inte utreder brott där den misstänkte är 15 år, men att brottsutredning ska inledas om det handlar om ett brott där det lägsta straffet är ett års fängelse. Det gäller till exempel mord och dråp, grov misshandel, våldtäkt och mordbrand. Dessutom ska polisen kunna utreda även andra brott som icke straffmyndiga misstänks för, om det är av särskild betydelse för ett allmänt eller enskilt intresse. Syftet är att rent polisiära skäl eller hänsyn till brottsoffret kan motivera en brottsutredning om t.ex. stöld, skadegörelse eller misshandel av normalgraden.

Brottsförebyggande rådet har i en utvärdering kommit fram till att lagändringen har haft viss effekt när det gäller de grövsta brotten, men fortfarande blir en fjärdedel av dessa inte utredda. När det gäller de mindre grova brotten har andelen brott som utreds rentav minskat på senare år.

Detta är inte rimligt. Barn ska inte straffas, men budskapet till den unge blir helt missriktat om de vänjer sig vid att brott som de begår aldrig utreds.

Därför vill vi vända på ordningen. I dag är alltså huvudregeln att brott som begås av personer under 15 år inte ska utredas av polis, men att utredning ska ske i särskilda fall. Vi vill tvärtom att huvudregeln ska vara att brott som begås av minderåriga ska utredas. Undantag ska göras för rent bagatellartade lagöverträdelser och okynnesanmälningar.

När en ung person begår lagbrott är detta en allvarlig signal om att något inte står rätt till i den unges tillvaro. Detta gäller särskilt de så kallade strategiska brotten som bedöms som starka varningssignaler, till exempel rån, bilstölder och grov skadegörelse. Även narkotikabrott där minderåriga är inblandade måste anses falla in i samma kategori.

Polisens agerande kan vara en väckarklocka för den unge och den unges vårdnadshavare, och kan också vara ett viktigt underlag för de sociala myndigheterna. Därför ska huvudregeln vara att brott som begås av unga alltid ska utredas.

Liberalerna anser även att det behövs en 24-timmarsgaranti för ungdomar som har gripits för brott. Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar efter gripandet ska kalla vårdnadshavarna till ett samtal, tillsammans med den unge och/eller polisen.

En tidig och tydlig reaktion är också viktig för att den unge ska förstå att brottsliga gärningar får konsekvenser. Det gäller även om den unge inte är straffmyndig och inte kan dömas till ungdomstjänst eller andra rättsliga påföljder. Därför behöver socialtjänsten ges förutsättningar att sätta in intensiva åtgärder på hemmaplan, där den unge får delta i olika aktiviteter för att komma bort från ett brottsligt beteende och se konsekvenserna av sitt handlande. Detta gäller oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej – vi kallar det gärna för en alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga.

Individanpassning är viktig för att insatserna ska stämma med den unges behov, mottaglighet och motivation. Det handlar om att motivera den unge till förändringar inom olika livsområden som umgänge, skola och familj och stärka den unges möjlighet att utveckla sina individuella färdigheter och välja en annan livsstil.

Vi vill även generellt bygga ut det så kallade mellantvånget inom socialtjänsten. Utgångspunkten i socialt arbete är alltid att bygga på frivillighet. I sista hand finns möjligheten till tvångsåtgärder enligt lagen om vård av unga i vissa fall (LVU). Men glappet mellan helt frivilliga insatser och tvångsomhändertagande enligt LVU har länge varit alltför stort.

Därför förtydligades år 2007 den bestämmelse i LVU som innebär så kallat mellantvång, alltså att en ung person under 20 år ska kunna åläggas att delta i vissa öppna insatser även om den unge eller vårdnadshavaren inte vill. Tanken med mellantvång är att socialtjänsten ska kunna gå in med obligatoriska insatser i ett tidigare skede, och därmed i bästa fall förebygga att den unge behöver tvångsomhändertas längre fram i tiden. Mellantvång kan till exempel handla om obligatoriska motiverande samtal eller stöd av kvalificerad kontaktperson.

Socialstyrelsens studie av mellantvånget har visat att lagändringen inte har fått avsedd effekt. Det är fortfarande mycket sällsynt att ungdomar blir föremål för mellantvång i socialtjänsten. Detta är inte rimligt. Det måste finnas ett större utrymme för att ålägga om obligatoriska åtgärder på hemmaplan, så att inte alternativet till frivilliga insatser alltid blir att gå hela vägen till ett tvångsomhändertagande.

Ett problem med dagens bestämmelser är att det bara är vissa öppna insatser som kan bli föremål för mellantvång. Vi vill att socialtjänsten, i de fall då frivilliga insatser inte är tillräckliga, ska kunna fatta beslut om hela det spektrum av insatser som står till socialtjänstens förfogande. Beslutet ska kunna överklagas till förvaltningsdomstol, på samma sätt som andra insatser som inte tas med den berördes samtycke.

För att säkerställa att möjligheten med mellantvång utnyttjas där så är lämpligt vill vi också förtydliga lagstiftningen. I icke brådskande fall bör normalt alternativet mellantvång alltid övervägas innan en fråga väcks om tvångsomhändertagande av en ung person på grund av dennes eget beteende.

Vi vill även öka möjligheten till mellantvång riktat till den unges vårdnadshavare. När en ung person hamnar i ett destruktivt beteende behöver hela familjens situation uppmärksammas, och ofta behöver vårdnadshavarna insatser i form av stöd och vägledning för att klara sitt föräldraskap. Ibland har de också egna utmaningar i form av exempelvis missbruk eller psykisk ohälsa.

Därför är det ofta avgörande att insatserna till den unge kombineras med insatserna till vårdnadshavarna, till exempel rådgivning eller föräldraprogram. Vi vill införa en möjlighet för socialtjänsten att kunna ålägga även vårdnadshavare att delta i obligatoriska insatser till stöd för sitt barn – ett så kallat mellantvång för föräldrar.

Att föreslå fler obligatoriska åtgärder mot den unge och dennas vårdnadshavare kan låta hårt. Men i själva verket är det en viktig brottsförebyggande och socialpolitisk åtgärd. Vi vill att fler ungdomar ska bli föremål för tidiga insatser för att färre ungdomar längre fram i tiden ska behöva tvångsomhändertas.

En ung person går inte in i en kriminell livsstil av sig själv, han eller hon rekryteras till det. När ett kriminellt ungdomsgäng uppkommer är det därför avgörande att det görs samlade insatser för att splittra gänget så att inte ytterligare ungdomar rekryteras. Tvångsomhändertaganden är ibland nödvändiga och att omhänderta en enskild gängmedlem kan vara betydelsefullt för den unge som

berörs, men det kriminella ungdomsgänget som sådant kan ändå fortsätta sin destruktiva verksamhet. Därför behöver samhällets aktörer arbeta gemensamt för att bryta upp de nätverk som finns i de kriminella gängen. Samarbetet mellan skola, polis och socialtjänst är avgörande.

Vidare föreslår vi ett ökat arbete med sociala insatsgrupper för att hjälpa unga i riskzonen. Sociala insatsgrupper är namnet på ett arbetssätt som underlättar samarbetet mellan olika aktörer som kan hjälpa en ung person som är på väg att hamna i en kriminell livsstil. Målet är att motverka att unga rekryteras till kriminalitet och hjälpa brottsbenägna individer att bryta en negativ spiral.

Sociala insatsgrupper bildas för att hjälpa enskilda ungdomar, och förutsättningen är att den unge och vårdnadshavarna ger sitt tillstånd. Genom detta samtycke kan bland annat socialtjänst, polis och skola samarbeta i sina insatser kring den unge utan att hindras av de vanliga sekretessreglerna. Stödet till den unge kan därmed bli mer samlat och uthålligt.

De sociala insatsgrupperna har visat sig vara en framgångsrik metod, och den introduceras nu på allt fler håll i landet. Vi vill uppmuntra detta arbetssätt, som kan göra stor skillnad för den unge själv och hans eller hennes framtidsmöjligheter genom att förebygga att ungdomar fastnar i en brottskarriär.

I dag riktar sig sociala insatsgrupper främst till ungdomar som är straffmyndiga. Vi anser också att de ska kunna bildas för att hjälpa ungdomar som ännu inte fyllt 15 år.

Även för unga vuxna i åldrarna 20–30 år bör det kunna bildas sociala insatsgrupper, men dessa behöver då en annan sammansättning. Unga vuxna är myndiga och omfattas inte heller av LVU-lagstiftningen eller annan sociallagstiftning riktad till unga. Men den som tidigt har fastnat i en kriminell livsstil har inte heller etablerat sig i den vanliga vuxenvärldens strukturer. Samma argument som gäller för ungdomar gäller alltså också för unga vuxna som vill ha hjälp att lämna den kriminella miljön. Samarbetet i insatsgrupperna för unga vuxna bör omfatta t.ex. frivården, komvux, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan eller avhopparverksamheter.

Vi vill även avskaffa straffrabatten för ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i brott. För personer mellan 15 och 21 års ålder som begår brott finns det särskilda regler om straffnedsättning. Enligt Högsta domstolen bör straffnedsättningen normalt bli större ju yngre lagöverträdaren är. För ett brott som någon begått innan han eller hon fyllt 18 år krävs dessutom synnerliga skäl för att personen ska dömas till fängelse. Enligt praxis är den så kallade straffrabatten på omkring 50 procent av straffvärdet för brottet för en person som är 18 år. Straffrabatten minskas därefter gradvis ju närmare lagöverträdaren kommer 21-årsdagen.

För den som begår sitt första brott är det motiverat med en straffrabatt med hänsyn till den unges ålder. Däremot är det inte försvarbart med en generell straffrabatt även för den som återfaller i brott och kanske gör det upprepade gånger redan i unga år. Att ge en automatisk straffrabatt till fullt myndiga personer som har fastnat i en kriminell livsstil är att ge helt fel signal. Vi anser därför att dagens straffrabatt ska behållas för den unga människa som är förstagångsförbrytare, men avskaffas för ungdomar som har fyllt 18 år och återfaller i ny brottslighet efter att tidigare ha dömts för brott.

Insatser för trygghet och brottsförebyggande arbete

Många olika parter behöver bidra för att skapa ett tryggare samhälle. Polisens och det övriga rättsväsendets insatser hänger ihop med arbetet inom socialtjänst och skola, föreningslivet, företag och alla de insatser som görs av engagerade enskilda i sitt bostadsområde eller i sin del av samhället.

Kommunerna har på många sätt en strategisk roll i det lokala brottsförebyggande arbetet. Därför behöver lagen ändras så att kommunerna får en uttalad uppgift att arbeta brottsförebyggande i sina ansvarsområden.

I dag finns det bestämmelser i socialtjänstlagen som belyser ansvaret för stöd till brottsoffer, och kommunen har också ett särskilt ansvar för unga. Däremot finns det skilda uppfattningar inom kommunsektorn om hur långt kommunernas ansvar sträcker sig för de brottsförebyggande insatserna i stort. För att tydliggöra kommunernas nyckelroll i det brottsförebyggande arbetet, inom ramen för de kommunala ansvarsområdena, ska detta regleras i lag.

Både polis och kommuner behöver också öka sitt samarbete med civilsamhället. Brottsförebyggande arbete och stöd till brottsoffer är områden där frivilligkrafter gör ovärderliga insatser. Alla kommuner ska ha samarbete med en lokal brottsofferjour, vare sig den finns inom kommunen eller i närområdet. Polisen ska bygga upp mer samarbete med volontärkrafter, både föreningar och enskilda. Kommunen ska involvera föreningslivet, församlingar och samfälligheter i det brottsförebyggande arbetet, oavsett om detta sker inom ramen för ett lokalt brottsförebyggande råd eller på annat sätt.

Vi vill också ge trygghetsfrågorna en starkare ställning i stadsplaneringen. Därför behöver plan- och bygglagen ändras så att det uttryckligen framgår att den fysiska planeringen ska ha ett brottsförebyggande perspektiv. Det konkreta genomförandet beror givetvis på de lokala förhållandena och avgörs i kommunernas eget planarbete.

I städer och större samhällen bör blandade bebyggelsemiljöer eftersträvas med fler butiker i bottenvåningar av hus eller i närheten till bostadsbebyggelse. Kvällsstängda butikscentrum eller andra folktomma miljöer ska undvikas. God belysning, röjning av buskage och genomtänkt förläggning av gångvägar är andra åtgärder som förebygger brott och ökar tryggheten.

Trygghetsfrågorna i lokalsamhället handlar inte bara om trygghet på gator och torg eller i kollektivtrafik. Det handlar också om att ge bättre förutsättningar till trygga miljöer i affärer och andra småföretag.

Brott och ordningsstörningar i affärer är ett stort problem för många butiksinnehavare, samtidigt som denna typ av brottslighet är lågt prioriterad hos polisen. Att gång på gång upptäcka samma butikstjuv utan att kunna hindra personen från att komma tillbaka till butiken måste upplevas som mycket frustrerande.

Vi vill därför att åklagare ska ha möjlighet att fatta beslut om att förbjuda en person att gå in i en viss affär. Det beslutet ska tas om det finns risk för att personen kommer att begå fortsatta brott mot butiksinnehavaren. Förbudet ska gälla under en begränsad tid och ska kunna överklagas till domstol.

Rätt utformad kan kameraövervakning på särskilda platser vara en viktig trygghetsskapande åtgärd. Därför behöver dagens kameraövervakningslag lättas upp så att det blir lättare att sätta upp övervakningskameror på särskilt brottsutsatta platser. Detta är särskilt viktigt för att öka tryggheten i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden.

Den kameraövervakningslag som infördes 2013 hade till syfta att förenkla reglerna för den som vill sätta upp en kamera i exempelvis en butik, ett parkeringshus eller kollektivtrafiken. Däremot krävs fortfarande tillstånd från länsstyrelsen på andra platser dit allmänheten har tillträde, till exempel vid övervakning av gator och torg.

När det nu gått några år konstaterar vi att tillämpningen av de nya bestämmelserna har blivit alltför restriktiv. Exempelvis har det stött på stora juridiska svårigheter att sätta upp övervakningskameror på några av de allra mest brottsutsatta platserna i Tensta och Rinkeby, platser i Stockholm där det förekommer mycket allvarlig och omfattande våldsbrottslighet och där många människor rör sig. I Dalarna har länsstyrelsen avslagit Dalatrafiks ansökan om att använda kameraövervakning på bussar, trots att bråk och ordningsstörningar på bussarna är ett återkommande problem.

Liberalernas hållning är restriktiv när det gäller kameraövervakning på allmän plats, men där brottsligheten är särskilt allvarlig måste den kunna komma till stånd. Detta är särskilt viktigt för att öka tryggheten i svårt brottsutsatta bostadsområden och andra miljöer där människor rör sig, till exempel stationsområden. Därför behöver lagen ändras för att underlätta kameraövervakning på brottsutsatta platser.

Vi är även positiva till att allt fler polisfordon utrustas med kameror, och att kameror monteras på polisernas uniformer. Utvärderingar från Storbritannien visar att detta ger bättre bevis i brottsutredningar och minskar polisens användning av våld.

Reservationer

Patrick Nzamba reserverar sig mot förslaget i punkt 12.

Anna Horn reserverar sig mot förslaget i punkt 28.
”Jag stödjer inte förslaget om att minska straffrabatten för ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i brott. Detta eftersom det inte kommer ändra den unga lagöverträdarens inställning till brottslighet. Ett avskaffande av straffrabatten skulle enbart innebära att unga lagöverträdare skulle gå djupare in i brottsligheten och komma längre från samhället. Effekten kommer inte att bli att unga avhåller sig från att begå brott. Det är andra faktorer som gör det. Är det en fråga om vedergällning för offret så finns det andra åtgärder som spelar in, såsom medling mellan förövare och offer.”

Anna Horn reserverar sig mot förslaget i punkt 33.
”Tryggheten kommer objektivt sett inte att öka med kameraövervakning. Brott kommer fortfarande att begås, vilket de även gör i dag på platser med kameraövervakning såsom i tunnelbanan eller vid Medborgarplatsen i Stockholm. Den enda skillnaden kommer vara att vanliga medborgare kommer att vara övervakade.”

Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård

PROGRAM FRÅN ARBETSGRUPPEN
"VÅRD OCH VÄLFÄRD I HELA SVERIGE"

FÖRSLAG TILL
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Sammanfattning 1
Utmaning 1 ... 2
Utmaning 2 ... 3
Utmaning 3 ... 4
Utmaning 4 ... 5
Utmaning 5 ... 6
Utmaning 6 ... 7
Utmaning 7 ... 8
Utmaning 8 ... 9
Utmaning 9 ... 10

Patienten har makt och inflytande över vården 13
Stärkt patientperspektiv i sjukvården ... 13
Rätt att välja vård ... 13
Stärk mångfalden ... 14
Värdeskapande åtgärder ... 15
Ökat inflytande för patienten ... 15

En hälso- och sjukvård präglad av kontinuitet och tillgänglighet 16
Jaga inte det perfekta systemet ... 16
Tillgänglighet 2.0 ... 17
Återinför en reformerad kömiljard ... 17
Minskat antal överbeläggningar ... 17
En genomgripande primärvårdsreform ... 18
Fast vårdkontakt – en patienträttighet ... 19
Informerade patienter tar ansvar för sin egen hälsa ... 20

En modern organisation som stärker svensk hälso- och sjukvård 21
Stärkt uppföljning ... 22
Finansiering ... 22

Världens säkraste hälso- och sjukvård 23
Världens säkraste hälso- och sjukvård ... 23
Stärk forskningen om patientsäkerhet ... 23
Rätt att reklamera vård ... 24
Trygga patienter ... 24
Modernisering av vården ska intensifieras ... 25
Avstängning från yrkesutövande i hela Sverige under utredning ... 25
Nationella upphandlingar av vaccin ... 25
Säkrad följsamhet till de nationella läkemedelsrekommendationerna ... 26
Jämställdhet är en patientsäkerhetsfråga ... 26

Individen tar ett stort ansvar för sin hälsa och för sina levnadsvanor 27
Främja hälsa och förebygg sjukdom ... 27
Vaccination räddar liv ... 27
Hälsofrämjande levnadsvanor och utvecklad beroendevård ... 28
Fortsatt restriktiv narkotikapolitik ... 28
Tänderna är en viktig folkhälsofråga. ... 29
Hälsa betydelsefullt för integrationen ... 29

Ett ökat psykiskt välbefinnande 30
Respektera vårdgarantin ... 30
Psykiatriambulanser ... 31
Minskat behov av tvångsåtgärder ... 31
Barnets behov i fokus ... 31
Slopad patientavgift vid tvångsvård ... 32
Rätt till stöd och hjälp ... 32

Frihet och värdighet hela livet 34
En sömlös vård ... 34
Fler hembesök ... 34
Förebygg, trygga, stötta ... 35
Rätt att få den bästa behandlingen, och rätten att slippa den ... 35
Ökade kunskaper om våld mot äldre ... 35
Stärkt stöd till anhörigvårdare ... 36
Utvecklade måltider ... 36
Ingen ska behöva dö ensam ... 37

En moderniserad vård för personal och patienter 38
En statlig investeringsfond ... 38
Ge vårdens medarbetare moderna verktyg 38
Stärkt digital tillgänglighet ... 39
Patientens rätt till sin egen information ... 39
Nya förutsättning för jämlik vård ... 40
Digitala behandlingsformer ... 40

Säkrad kompetensförsörjning av vården 41
Stärk möjligheten till karriär ... 42
En modern specialistutbildning för sjuksköterskor ... 42
Förbättrad arbetsmiljö ... 42
Se studenter som en resurs inom vården ... 43
Recertifiering av legitimerad personal ... 43
Utvecklad undersköterskeutbildning ... 44
Förenklat godkännande av utländska examina ... 44
Lärlingsutbildning och instegsjobb ... 44
Underlätta för vårdpersonals utlandstjänstgöring ... 45
Minskat beroende av inhyrd personal ... 45

Nio utmaningar för en liberal hälso- och sjukvård

Utmaning 1: Patienten har makt och inflytande över vården

Utmaning 2: En hälso- och sjukvård präglad av kontinuitet och tillgänglighet

Utmaning 3: En modern organisation som stärker svensk hälso- och sjukvård

Utmaning 4: Världens säkraste hälso- och sjukvård

Utmaning 5: Individen tar ett stort ansvar för sin hälsa och för sina levnadsvanor

Utmaning 6: Ett ökat psykiskt välbefinnande

Utmaning 7: Frihet och värdighet hela livet

Utmaning 8: En moderniserad vård för personal och patienter

Utmaning 9: Säkrad kompetensförsörjning av vården

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

UTMANING 1

Patienten har makt och inflytande över vården

1. Hälso- och sjukvårdslagen behöver moderniseras och perspektivet förflyttas från ett befolkningsperspektiv till patientmakt. Varje patient ska ha rätt att få vård efter behov och att fritt välja vårdgivare i hela landet. Vården ska vara evidensbaserad och kostnadseffektiv.
2. Patientlagen ska innebära en skyldighet för landstingen att ge patienter valfrihet och egenmakt. Patienten ska ha rätt att välja mellan olika vårdgivare i såväl det egna landstinget, som i ett annat landsting. Denna valfrihet ska gälla såväl öppenvård som slutenvård.
3. Patientinformationen ska utvecklas och vara tillgänglig via nätet så att det blir enklare att göra jämförelser mellan vårdgivare och landsting, i syfte att driva utvecklingen framåt, att stärka patienten och att underlätta val.
4. Ersättningssystemen till vårdgivare måste utformas på ett sådant sätt att för patienten värdeskapande åtgärder premieras, med stärkta krav på tillgänglighet och kontinuitet.
5. Fler sjukhus ska drivas i privat regi i landet. Ytterligare minst fem sjukhus ska drivas i privat eller idéburen regi, med syfte att skapa en mångfald av utförare och stimulera innovation, kvalitet, tillgänglighet och kontinuitet.

UTMANING 2

En hälso- och sjukvård präglad av kontinuitet och tillgänglighet

6. Primärvårdens roll i sjukvårdssystemet ska stärkas. En genomgripande primärvårdsreform inspirerade av den norske fastläkarreformen ska genomföras i syfte att stärka primärvårdsläkarens roll i sjukvårdssystemet och förbättra kontinuiteten för patienterna och effektivisera sjukvården. Varje läkare ska ansvara för sina listade patienter och samordna den vård som behövs. Alla patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, PVV, såsom till exempel en patientansvarig läkare.

7. Primärvårdsläkaren ska ha möjlighet att driva egna företag genom avtal med regionerna och landstingen och där erbjuda listade patienter ett brett utbud av vård. Läkarna ska också vara tillgängliga för kommunala uppdrag som vård i äldreboenden och skolhälsovården.

8. Svensk sjukvårds fokusering på akutsjukhusen behöver förändras. Bristen på allmänläkare måste brytas genom att läkare med andra specialiteter, under en övergångsperiod, får etablera sig som fasta läkare i primärvården.

9. Inför en fast kontakt på apotek, delvis finansierad av sjukvårdshuvudmannen, för patienter med många eller avancerade läkemedel. Den fasta apotekskontakten ska kunna erbjuda patienter tjänster som rådgivning, läkemedelsgenomgångar och kunna ta direktkontakt med ansvarig förskrivare.

10. Personer som har nedsatt förmåga att ta sig till sjukvårdsinrättningar ska ha rätt till mobil sjukvård. Mobil sjukvård kan innefatta akutbedömningar, slutenvårdsuppgifter som utförs i hemmet samt sjukvård på primärvårdsnivå.

11. Tillgänglighet är svensk sjukvårds största utmaning och den tidigare så effektiva kömiljarden ska återinföras i utvecklad form och permanentas. En reformerad kömiljard ska fortsatt ha fokus på kortade väntetider i hela vårdkedjan inklusive diagnostik och återbesök, men också ha fokus på samordning och kontinuitet.

12. Konstanta överbeläggningar skapar en ineffektiv och patientosäker vård. Överbeläggningarna kan minskas genom smartare bemanning och snabba, trygga hemgångar. Ingen färdigbehandlad patient ska hållas kvar på en sjukhusavdelning på grund av en ohållbar hemsituation

13. Alla vårdgivare ska åläggas att erbjuda en lika bra digital tillgänglighet som fysisk, där patienten utifrån situation och önskemål själv ska kunna välja att konsultera vården med en e-tjänst, telefon, video eller vanligt fysiskt besök.

UTMANING 3

En modern organisation som stärker svensk hälso- och sjukvård

14. Det behövs en maktförskjutning inom hälso- och sjukvården till patienterna. Patienten ska ha rätt att vara delaktig i utformningen av den egna vården och därmed ha rätt till en hälso- och sjukvård som i högre utsträckning tar hänsyn till hens önskemål och förmågor.

15. Huvudmannaskapet över sjukvården ska ligga hos regioner och landsting. Staten ska besluta var den högspecialiserade vården ska bedrivas. Rikssjukvårdsnämnden ska ersättas av en styrelse som beslutar om vad som ska definieras som nationellt högspecialiserad vård och var den vården ska ges. Vårdens kvalitet ska vara avgörande. Regionalpolitiska hänsyn ska inte tas.

16. Inom områden där patientunderlaget är litet, exempelvis vid sällsynta diagnoser eller där dyrbar teknisk utrustning krävs, bör den högspecialiserade vården struktureras i europeiska specialistcentrum.

17. För att åstadkomma en likvärdig och evidensbaserad hälso- och sjukvård krävs en ökad nationell kunskapsstyrning som säkerställer att nationella riktlinjer följs. Kunskapsstyrningen säkrar att våra begränsade resurser används på ett sådant sätt att de gör störst nytta.

18. Den statliga Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska rätt att besluta om att stänga enskilda vårdverksamheter vid långvarig bristande kvalitet i utförande, vid allvarliga händelser eller bristande följsamhet till nationella riktlinjer. De granskningar som IVO genomför måste ske kontinuerligt och resultatet måste återkopplas snabbt.

19. Kraven på landsting och regioner att bedriva forskning, utveckling och innovation ska skärpas. Lagstiftningen ska revideras så att alla sjukvårdshuvudmän får i uppdrag att aktivt bedriva sådan verksamhet.

20. Hälso- och sjukvården ska i huvudsak finansieras gemensamt och solidariskt. Patientavgifter ska användas för att styra vårdkonsumtionen. Detta innebär att högkostnadsskyddet förändras och kan differentieras för öka intäkterna till vården och samtidigt skydda dem med störst behov. En utredning bör belysa sjukvårdens framtida prioriteringar, finansiering och behovet av justeringar av patientavgifter.

21. Genom att låta regioner och landsting ta över kostnadsansvaret för sjukskrivningarna från försäkringskassan kan möjligheterna med finansiell samordning (Finsam), där vi kopplar ihop sjukskrivning med behandling, utvecklas.

22. Samverkan med Life-science-sektorn ska stärkas i syfte att utveckla nya mer individualiserade ersättningsformer där läkemedelsbehandling ersätts efter resultat.

23. Privata vårdgivare bidrar till ett brett vårdutbud och ska uppmuntras att erbjuda vård i hela landet. LOV ska breddas så att fler områden än primärvårdens vårdcentraler omfattas av kravet på patientens eget val. Principen ska vara att all vård som är lämplig för vårdval också erbjuds i den formen. Avvikelser från detta måste kunna motiveras särskilt.

24. Idéburna verksamheter bidrar med ett mervärde genom sitt ideella engagemang. Lagstiftningen måste ändras så att sådana verksamheter kan undantas från LOU. Möjligheten till ideell-offentlig samverkan behöver stärkas.

UTMANING 4

Världens säkraste hälso- och sjukvård

25. Sverige ska ha världens säkraste hälso- och sjukvård. En nollvision mot undvikbara patientskador och vårdrelaterade infektioner ska införas.

26. Modernisering av vården ska intensifieras. I detta arbeta ska patienten involveras. Progressiva verksamheter som inför nya lösningar och som skapar karriärvägar för innovativ personal ska belönas. Särskilda innovationsfonder ska skapas i flera landsting och regioner för att stimulera medarbetarnas innovationsinitiativ.

27. Patienten ska ha rätt att reklamera vård som innehållit felbehandlingar eller lett till vårdskador. Det måste bli tydligt att den vårdgivare som vållar skadan eller felbehandlingen ska stå för kostnaden för de vårdbehov som uppstår.

28. Hälso- och sjukvårdens patienter ska känna sig trygga i förvissningen om att de behandlingsmetoder som vården använder vilar på vetenskaplig grund. Lagstiftningen ska skärpas så att det blir tydligt att legitimationen är förknippad med ett ansvar för sitt agerande och att den behandling och de råd som vårdpersonalen ger ska vila på vetenskaplig grund, även utanför det dagliga arbetet i vården.

29. Legitimerad sjukvårdspersonal som misstänks för allvarlig felbehandling och som kan utgöra en fara för patientsäkerheten utreds av IVO och HSAN. En anmälan som ses som så graverande att den legitimerade under utredningen stängs av från sin arbetsplats ska även innebära tillfälligt indragen förskrivningsrätt och avstängning från yrkesutövande i hela Sverige under samma period.

30. Genom en stärkt patientlag ska psykiskt sköra personer skyddas från kvacksalveri och behandlingsmetoder som saknar vetenskaplig grund. Det finns flertalet terapier vid psykisk ohälsa som inte är grundade på vetenskap och som utövas av personer som inte har hälso- och sjukvårdens legitimationsyrken. Risken är stor att psykiskt instabila personer far illa och inte får adekvat behandling.

31. Nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig, kostnadseffektiv och patientsäker vård.

32. Ökat nationellt fokus ska läggas på en utveckling av och en säkrad följsamhet till de nationella läkemedelsrekommendationerna. För att öka tydligheten för patienten ska en så kallad "generika-reform" genomföras, där alla läkemedel har samma namn som sitt preparat och där företagsnamn enbart skrivs i mindre stil.

33. Jämställdhet är en patientsäkerhetsfråga. Kvinnor och män får inte alltid sjukvård som är tillräckligt anpassad efter deras biologiska olikheter. Det behövs mer genusforskning inom medicinen för att utveckla rekommendationer om rätt behandling för kvinnor respektive män. Sjukvårdsstatistik ska redovisas och analyseras ur ett genusperspektiv.

UTMANING 5

Individen tar ett stort ansvar för sin hälsa och för sina levnadsvanor

34. Hälso- och sjukvården kan bidra för att stärka människors hälsa och ge stöd, men det är den enskilda människan som måste ta ansvar för sin egen hälsa och sina levnadsvanor. Hälso- och sjukvården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor.

35. Vaccination mot vissa sjukdomar är ett viktigt hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande åtgärd. Barn som inte tål vaccination ska inte riskera att smittas av sjukdomar för att vissa föräldrar väljer att avstå från att vaccinera sina barn. De som väljer att inte vaccinera sina barn ska inte ha rätt att välja förskola fritt om det riskerar andra barns hälsa.

36. Barn och ungdomar ska vara i fokus för tobaksförebyggande insatser. Sjukvården ska erbjuda insatser för rökavvänjning och bli än tydligare med rökningens konsekvenser. Resultatet av pågående behandling och åtgärder motsvarande rökstopp vid operation ska användas i större utsträckning.

37. Det övergripande målet för svensk drogpolitik ska vara nolltolerans mot drogrelaterade dödsfall och drogrelaterat lidande. Missbruk ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad beroendevård.

38. Ansvaret för beroendevården, inklusive behandling av alkoholberoende, ska flyttas från kommunernas socialtjänst till landstinget och hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare, med syfte att möta personer som behöver få hjälp med att ta kontroll över sitt alkoholintag, ska inrättas på fler håll i landet.

39. Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för tidig upptäckt av riskbruk av alkohol ska stärkas. Eventuella insatser och intervention ska erbjudas snabbare än vad som görs idag.

40. Patientlagens regler om valfrihet i hela landet i öppenvård ska omfatta även beroendevården. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar. Efter akuta insatser och tvångsvård ska den fortsatta vården ges utan uppehåll.

41. Tänderna är en viktig folkhälsofråga. Åldersgränsen för rätten till det högre allmänna tandvårdsbidraget ska sänkas från 75 år till 65 år. Vi vill prioritera detta framför fri tandvård för unga vuxna, som redan idag har bland världens bästa tandhälsa.

42. Ett likvärdigt högkostnadsskydd ska införas för dem som väljer frisktandvård, på likvärdiga villkor med det som gäller dem som väljer taxevård.

43. Samtliga regioner och landsting ska åläggas att erbjuda hälsokommunikatörer för nyanlända. Hälsokommunikatörera ska främja en god hälsa hos nyanlända genom information, utbildning och dialog på det egna språket.

UTMANING 6

Ett ökat psykiskt välbefinnande

44. Vårdgarantins krav på besök och behandling inom 30 dagar för psykisk ohälsa ska respekteras av samtliga regioner och landsting.

45. Över hela landet ska en väg in i psykiatrin införas via en nationell digital plattform där det är möjligt att få information, stöd behandling eller hjälp att boka in en fysisk tid antingen via internet eller telefon

46. Psykiatrisk akutmobilitet, så kallade psykiatriambulanser, ska spridas över hela landet för att möta människor i kris och självmordssituationer.

47. Möjlighet till självvald inläggning inom psykiatrin, där patienten själv bestämmer över sina in- och utskrivningar, ska erbjudas i hela landet. Målet är att minska behovet av tvångsåtgärder, då dessa i många fall beror på att patienterna är för sjuka när de kommer till sjukhuset. Vårdtiden blir då ofta längre än vad som annars hade behövts.

48. Barns och ungdomars rätt till vård, som ges utan föräldrarnas vetskap eller delaktighet, ska stärkas genom att barn och unga ska kunna söka vård utan föräldrars vetskap. En förälder ska inte kunna fördröja vårdens insatser. Lagstiftningen måste ändras från föräldraperspektiv till att ha barnets behov i fokus.

49. Patientavgiften för tvångsvård, liksom patientavgiften för läkemedel för personer som behandlas med stöd av Lagen om psykiatrisk tvångsvård, bör avskaffas.

50. Första linjens psykiatri ska vara en självklar del av primärvårdens ansvar och en förbättrad tillgång till psykologer och andra relevanta yrkesgrupper behövs på landets vårdcentraler. Alla regioner och landsting ska erbjuda en ”första linjens psykiatri” för barn och unga i åldern 7-19 år med lindrig till måttlig psykisk ohälsa.

51. Skolmiljön ska anpassas till elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar för att säkra dessa elevers möjligheter till en god hälsa och deras rätt till en god skolgång.

52. I många av landets skolor finns idag i praktiken ett krav på en neuropsykiatrisk diagnos för att en elev ska ha rätt till särskilt stöd i skolan. Detta måste förändras så att alla elever med behov, även de som saknar diagnos från hälso- och sjukvården, ska erbjuds särskilt stöd i skolan.

UTMANING 7

Frihet och värdighet hela livet

53. Äldreomsorg, vårdcentraler och sjukhus ska samverka och tillsammans skapa en vård och omsorg speciellt utformad utifrån den äldre individens behov. Den i punkt 6 beskrivna fastläkarreformen ska säkerställa kontinuitet för patienten och säkerställa läkarmedverkan i den kommunala vården och omsorgen.

54. Alla som arbetar inom hälso- och sjukvård samt inom äldreomsorg ska ha kunskap om våld mot äldre och anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

55. Anhörigvårdare behöver avlastas genom vårdsamordnare eller vårdlotsar som hjälper med sjukvårdskontakter och mot oro. Det behöver skapas kontaktvägar mellan anhöriga och sjukvård och det måste bli lättare att få kontakt med andra i samma situation. Ett nationellt anhörigcentrum med stödlinje dygnet runt kan ge trygghet och avlastning. En grundläggande del i denna förebyggande vård är ett förstärkt ekonomiskt anhörigstöd.

56. Mat och måltiderna inom hälso- och sjukvård och omsorg kan utvecklas. Framför allt inom sjukvården behöver mat och måltider utvecklas. För att säkerställa ett medvetet arbete med mat och måltider för äldre och en effektiv nutritionsbehandling ska alla patienter ha tillgång till dietist och arbetsterapi.

57. Patientlagen och socialtjänstlagen behöver kompletteras med krav på att vård och omsorg organiseras så att alla som så önskar, garanteras mänsklig närvaro vid sin död. För att skapa livskvalitet i livets sista tid behöver vårdens och omsorgens arbetssätt utvecklas och formas utifrån patienternas behov. Här kan frivilligorganisationer göra en viktig insats.

UTMANING 8

En moderniserad vård för personal och patienter

58. En statlig investeringsfond ska skapas för att överbrygga den investeringspuckel som krävs, där investeringar från huvudmännen kompletteras med en satsning från staten för att under en femårsperiod föra hela det offentliga Sverige in i den digitala tidsåldern.

59. För att den digitala tillgängligheten ska utvecklas och bli en självklar service till patienterna behöver nya kvalitetsmått skapas som styr mot en förbättrad digital tillgänglighet vid sidan av exempelvis fysiska besök.

60. Den nuvarande vårdgarantin ska förstärkas och kompletteras med en digital vårdgaranti. Sjukvårdshuvudmannen ska ha en skyldighet att erbjuda vårdkontakt på nätet inom en timme, till exempel genom 1177 Vårdguidens e-tjänster.

61. Patienter ska ha lagstadgad rätt till informationen om sig själv genom journal på nätet på ett enkelt, lättillgängligt sätt med digitala lösningar.

62. En modern dataskyddslagstiftning ska införas med utgångspunkten att hälso- och sjukvårdslagens krav på en säker vård ska vara överordnad dataskyddslagstiftningen. En modern lagstiftning ska vidare möjliggöra för individen att själv kunna gradera sin integritetskänslighet och att välja att dela alla, vissa eller inga av sina data för forskning, samkörning eller analys.

63. Den som blir inlagd på sjukhus eller flyttar till ett äldreboende måste erbjudas möjlighet att använda digitala verktyg för att kunna fortsätta använda sociala medier, hålla kontakt med vänner och anhöriga, söka information och allt annat som människor idag gör via nätet.

64. Det behövs ett aktivt utvecklingsarbete i vården för att skapa fler verkningsfulla, nätbaserade behandlingsformer, syftande till att erbjuda fler patienter behandling på nätet.

65. Digitaliseringens möjligheter ska användas till att skapa ökad säkerhet kring läkemedel och skapa ordning och reda kring vacciner genom tillgång till läkemedelsförskrivning och vaccinhistorik i journal på nätet.

UTMANING 9

Säkrad kompetensförsörjning av vården

66. All personal inom hälso- och sjukvården måste ges möjlighet att arbeta på toppen av sin kompetens. Låt därför till exempel vårdbiträden och undersköterskor avlasta sjuksköterskor och annan legitimerad personal.

67. Specialistutbildning för sjuksköterskor ska ges inom ramen för yrkeslivet. En modern specialistutbildning för sjuksköterskor ska införas, där statens medel för studiemedel förs över till sjukvårdshuvudmännen för att finansiera studielön för medarbetare så att de inom ramen för anställningarna kan skapa goda förutsättningar för vidareutbildning. Likvärdiga villkor för anställda hos privata aktörer ska säkerställas genom avtal

68. För att lösa den offentliga sektorns problem med personalförsörjning inom ett antal viktiga områden måste möjligheterna att göra karriär, såväl vad gäller kompetensutveckling som löneutveckling, att stärkas. Varje sjukhus ska utveckla kompetenstrappor eller andra modeller för att tydliggöra vårdpersonalens karriärvägar.

69. Vårdens välutbildade, kvinnodominerade yrkesgrupper ska ha en god löneutveckling. Lönen ska sättas individuellt och vidareutbildning ska synas i lönekuvertet. För att möjliggöra detta ska en statlig pott för specialistsjuksköterskor, liknande den för förstelärare, skapas.

70. Vårdens arbetsmiljö behöver förbättras, och samtidigt måste kraven från statliga myndigheter förankras i evidens. Det kräver större anpassning till individuella förutsättningar och bättre anpassning till olika verksamheters villkor. Arbetsmiljöverkets uppdrag ska utvecklas till att omfatta även rådgivning och dess granskningsuppdrag ska skärpas med krav på modern evidens som grund.

71. Läkarstudenter och studenter inom andra vårdyrken ska i högre utsträckning ses som en resurs i vården. Till exempel ska en läkarstudent som har kommit en bit in i utbildningen kunna anställas som läkarassistent med mandat att göra mer kvalificerade uppgifter än vad medicinska sekreterare och undersköterskor normalt gör. Vidare ska en sjuksköterska som fullgjort huvuddelen av sin utbildning kunna få en introduktionsanställning.

72. All legitimerad personal inom hälso- och sjukvården behöver ständigt hålla sin kunskap aktuell. Därför ska ett recertifieringssystem införas som innebär att fortbildning är en förutsättning för att få behålla sin legitimation. Det ska åligga arbetsgivarna att ge förutsättningar för fortbildning.

73. Vård- och omsorgsprogrammet ska göras om så att det leder till en examen till undersköterska.

74. Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att se över sina processer avseende godkännande av läkare med utländska examina, syftandes till att korta ned utredningstiden. Sverige ska samtidigt verka för tillskapandet av ett internationellt register med godkända läkarexamina.

75. Genom lärlingsutbildningar och lågtröskeljobb kan fler lära sig viktiga jobb och skaffa erfarenheter inom hälso- och sjukvårdens verksamheter som idag har svårt att hitta medarbetare.

76. Utlandstjänstgöring för vårdpersonal ska i högre grad ses som en merit. Regioner och landsting ska därför underlätta för medarbetare som under en kortare eller längre period vill arbeta utomlands för internationella organisationer, som t ex Läkare utan gränser.

77. Hyrpersonal behövs för att klara tillfälliga arbetstoppar, men ska inte ersätta fast anställd personal. Regionernas och landstings kompetens avseende upphandling av hyrd personal måste säkras. Bra ersättning ska beviljas personal för inhopp med kort varsel, men då inte för att fylla ordinarie schemarader.

FÖRORD

Liberal hälso- och sjukvårdspolitik

Liberal hälso- och sjukvård sätter människan i centrum - som patient, som medarbetare och som anhörig. Medicinska framsteg, ökad kunskap och ett aktivt folkhälsoarbete har lett till ett längre liv och fler friska år i befolkningen. Liberalerna är övertygade om att morgondagens sjukvård kan ges på nya sätt, på patientens villkor. Vi strävar efter att stärka patientens ställning och att säkerställa jämlik vård i hela landet.

Varje människa ska själv ha frihet att styra sitt liv, sin hälsa och sin framtid. Patienter stärks av makt och kunskap att välja, möjlighet att vara delaktiga och av ett bemötande som gör vården personlig och som ser enskilda behov. Vårdval inom väl avvägda områden ger kortare väntan och ökat patientinflytande. Anställda stärks av att själva kunna välja mellan flera arbetsgivare och få goda chanser att utvecklas. Hälso- och sjukvården måste moderniseras och den moderna tekniken nyttjas till fullo för att öka kvaliteten och patientsäkerheten samt effektivera verksamheten och förbättra arbetsmiljön.

Kunskap vägleder liberal sjukvårdspolitik, på alla områden. Hälso- och sjukvård ska ges enligt vetenskap och beprövad erfarenhet. Vi vet exempelvis att förebyggande vård är humant och resurssmart. Patienterna har rätt att vara delaktig i hela vård- och behandlingsprocessen. Liberalerna vill också att anhöriga synliggörs och stöttas för att orka hjälpa både patienten och sig själva.

I detta sjukvårdspolitiska program pekar vi ut den svenska hälso- och sjukvårdens nio största utmaningar och de lösningar som ges med en liberal hälso- och sjukvårdspolitik.

UTMANING 1

Patienten har makt och inflytande över vården

Den enskilda människans ställning i våren ska stärkas. Varje människa ska själv ha möjlighet att styra sitt liv, sin hälsa och sin framtid, oberoende av kön, bakgrund, var man bor, ålder, funktionsvariationer, eller sexuell läggning. Patienter stärks av makt och kunskap att välja, av möjlighet att vara delaktiga och av ett bemötande som gör vården personlig och ser enskilda behov. Alltför få har i praktiken möjlighet att själva välja vårdgivare vilket skapar ett onödigt ojämlikt förhållande mellan vården och patienten. För att stärka patientens ställning behöver vi öka utbudet av vård, kapa köerna och ge patienterna större makt över det närmaste och mest intima i livet – den egna hälsan och vem man vänder sig till för att få vård, men också över hur vården utformas.

Vi bygger vidare på de socialliberala idéerna om att stor frihet för den enskilda och bejakandet av mångfald bland utförare i kombination med en gemensamt finansierad välfärd ger bästa förutsättningar att skapa en hälso- och sjukvård som förmår möta patienternas behov och vilja att behålla makten över sitt liv även när man drabbas av sjukdom.

STÄRKT PATIENTPERSPEKTIV I SJUKVÅRDEN

Det behövs ett nytt perspektiv inom hälso- och sjukvården som helt utgår från patientens behov. Därför föreslår vi att hälso- och sjukvårdslagen, HSL, förändras. Perspektivet i sjukvården behöver förflyttas från ett befolkningsperspektiv till den enskilda patienten. Varje patient ska ha rätt att få vård efter behov och att fritt välja vårdgivare i hela landet. Vården ska vara evidensbaserad och kostnadseffektiv.

Den så kallade portalparagrafen lyder: ”§ 2 Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård skall ges företräde till vården. Lag (1997:142).” Portalparagrafen lyfter inte fram individens rätt till sjukvård och ger intryck av ransoneringstänkande. Vi menar att den som bedöms behöva vård ska ha rätt att få tillgång till vård och dessutom ha rätt att själv välja vårdgivare. Vi står bakom den etiska plattform som Riksdagen slagit fast och som styr de prioriteringar som görs i hälso- och sjukvården.

Vi föreslår en ny portalparagraf:

”Individers hälsa och tillgång till vård av hög kvalitet på lika villkor för hela befolkningen är målet för hälso- och sjukvården. Vården ska ges med respekt för alla människor lika värde och för den enskilda människans värdighet. Alla som bedöms ha behov ska ha rätt till vård. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården. Individen ska själv ha rätt att välja vårdgivare inom ramen för ett vårdsystem som finansieras gemensamt. Hälso- och sjukvård ska baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet.”

RÄTT ATT VÄLJA VÅRD

En grundläggande princip är att patienten själv ska kunna välja vårdgivare och de begränsningar som finns i patienternas egenmakt och rätt att välja vård måste minimeras. Patientlagen som tillkom under Alliansregeringen har gett patienter möjlighet att välja öppenvård i annat landsting

än det egna. Det ger en viktig förutsättning för ökad valfrihet. Samtidigt är inte lagens intentioner tillräckligt väl kända bland allmänheten eller i vården. Vi föreslår att patientlagen förstärks så att landsting och regioner blir skyldiga att ge patienter valfrihet och egenmakt genom att patienten får rätt att välja vård hos olika vårdgivare inom såväl det egna landstinget som i annat landsting. Denna valfrihet ska gälla såväl öppen- som slutenvård. Landstingen ska om patienter så önskar informera om, hänvisa till och boka besök hos verksamheter i andra landsting.

Myndigheten Vårdanalys skriver i en rapport om patientlagen: ”Den sammantagna bilden av baslinjemätningen är att många av de skyldigheter som gällt sedan tidigare enligt andra författningar, i många fall i mer än 30 år, inte följs fullt ut. Att åstadkomma ett ökat genomslag framstår därför som en utmaning för samtliga aktörer med ansvar i sektorn.” Detta är en allvarlig signal om att respekten för och följsamheten till gällande lagar inom hälso- och sjukvårdens område är alltför låg.

Ökad valfrihet ställer stora krav på att det finns relevant information lätt tillgänglig via nätet så att var och en kan jämföra olika vårdgivare och därmed ges möjlighet att göra väl grundade val.

STÄRK MÅNGFALDEN

Det finns en kraft i mångfald. Olika sätt att organisera och driva vården kan inspirera och bidra till utveckling av hela hälso- och sjukvården. Vi bejakar en sund konkurrens om patienterna med kvalitet och vårdidéer som bidrar till bättre vård och större engagemang hos vårdgivarna inom hela sjukvården. När patienterna själva får makt att välja uppstår en positiv konkurrens om vårdidéer som kan pressa kvaliteten uppåt. Mångfald ger dessutom vårdpersonalen fler arbetsgivare. Detta ökar attraktionskraften hos vårdyrkena och underlättar den framtida kompetensförsörjningen.

Det privata utbudet av vårdverksamheter har potential att utvecklas. Vi ser gärna en utveckling där både större företag och småskaliga verksamheter, idéburna organisationer och stiftelser kan verka på samma villkor som den verksamhet som landstingen själva driver.

Lagen om valfrihet, LOV, infördes under Alliansregeringen. Den har på kort tid ökat utbudet av vårdgivare, framförallt inom primärvården, och skapat möjligheter till aktiva val av vård för patienterna. I delar av landet, framförallt i Stockholm, finns ett brett utbud av öppen specialistvård som erbjuds genom LOV. Det har inneburit en avgörande maktförskjutning från landstingen till de enskilda patienterna. Detta är en utveckling som gynnar enskilda patienter genom att stärka deras egenmakt och kontinuiteten i vården. För att skapa jämlik vård i landet måste alla patienter få större makt över sin vård. Privata vårdgivare bidrar till ett brett vårdutbud och ska uppmuntras att erbjuda vård i hela landet. LOV ska breddas så att fler områden än primärvårdens vårdcentraler omfattas av kravet på patientens eget val. Principen ska vara att all vård som är lämplig för vårdval också erbjuds i den formen. Avvikelser från detta måste motiveras särskilt.

Det är särskilt angeläget att öka förutsättningarna för non-profitverksamhet för att mångfalden ska bli komplett. Till skillnad från andra länder är de idéburna vårdgivarna relativt få i Sverige, men de erbjuder ett mervärde som kompletterar den övriga vården och bidrar till utvecklingen av sjukvården. Idag är det uppenbart att upphandlingslagarna är för snäva för att till fullo möjliggöra för organisationer på ideell grund att verka i välfärden. Idéburna verksamheter bidrar med ett mervärde genom sitt ideella engagemang. De idéburna organisationerna är grundade på andra principer än näringslivets företag och bör ges en särställning när det gäller möjligheter att erbjuda välfärdstjänster. Lagstiftningen måste ändras så att sådana verksamheter kan undantas från LOU. Möjligheten till ideell-offentlig samverkan behöver stärkas.

För att tillvarata de möjligheter som mångfalden ger ska ytterligare minst fem sjukhus drivas i privat eller idéburen regi. Därigenom skapas en mångfald av utförare och stimulera innovation, kvalitet, tillgänglighet och kontinuitet.

Ett system med mångfald ställer höga krav på tillsyn och uppföljning av såväl vårdens kvalitet som att sjukvårdens resurser används på ett korrekt och effektivt sätt. Vårdgivare som inte lever upp till kvalitetskraven och inte åtgärdar brister ska bli av med tillstånd och avtal om att bedriva vård, oavsett om de drivs i privat eller offentlig regi. Lagstiftning inom såväl skatteområdet som

möjlighet för vårdpersonal att larma om kvalitetsbrister, nationella riktlinjer, ersättningssystem och avtal ska samfällt styra mot högre kvalitet och effektivitet inom all offentligt finansierad vård. Det är inte rimligt att ett företag i skattefinansierad välfärdsverksamhet ska kunna göra vinstuttag till sina ägare om verksamheten fått kritik av tillsynsmyndigheten om bristande kvalitet. Möjligheten till vinstuttag från en organisation eller företag som fått kritik av tillsynsmyndigheten ska begränsas. Det behövs tydliga strukturer för tillsyn av all offentligt finansierad verksamhet.

VÄRDESKAPANDE ÅTGÄRDER

Utgångspunkten för hälso- och sjukvården måste vara att alla insatser ska skapa ett värde för patienten, men idag styrs hälso- och sjukvården i alltför hög utsträckning av ersättningssystem som inte stämmer överens med vad som upplevs som kvalitet av patienten. Istället för en styrning som utgår från en helhetssyn på patienten, fokuserar dagens system alltför mycket på antalet utförda prestationer. Fokus ligger på prestationen snarare än på det faktiska resultatet av prestationen för patienten. Diagnosrelaterade ersättningssystem har visats förändra diagnossättningen när utföraren jagar intäkter. Tillgänglighetsrelaterade ersättningssystem riskerar å andra sidan att driva fram mycket korta konsultationer, som i sin tur både riskerar att inte vara till nytta för patienten och dessutom kan patientsäkerheten hotas.

Ersättningssystemen måste därför, bättre än idag, styra mot den typ av patientkontakter som ger bäst effekt för vårdens resultat. Ersättningen till vårdgivare ska utformas på ett sådant sätt att för patienten värdeskapande åtgärder premieras, med stärkta krav på tillgänglighet och kontinuitet.

Ett utvecklingsarbete som styr mot ökad kvalitet och förbättrade resultat av vården måste sträcka sig till vården av patienter med komplexa sjukdomsbilder, med livsstilsrelaterade sjukdomar och tillstånd, till patienter med behov av komplexa behandlingar, med många och långa besök som involverar flera av vårdens medarbetarkategorier och specialiteter. Ett sådant utvecklingsarbete kan också innefatta hur utförare i vårdkedjan kan samverka för att skapa effektivitet och värde för patienten.

ÖKAT INFLYTANDE FÖR PATIENTEN

För att uppnå målen kring god vård måste patienternas, men också deras närståendes, ställning och delaktighet i hälso- och sjukvården stärkas. Personer med någon form av ohälsa, risk för ohälsa eller funktionsnedsättning ska inte främst betraktas utifrån ohälsotillståndet eller funktionsnedsättningen. Istället måste vården ske utifrån ett personcentrerat arbetssätt. Personcentrerad vård innebär att i högre grad fokusera på de resurser varje person har och vad det innebär att vara människa och i behov av vård. Personcentrerad vård innebär att patienten är aktiv i planering och genomförande av den egna vården och rehabiliteringen.

För att stärka patientens ställning i vården är det viktigt att patienten har möjlighet att välja och jämföra olika vårdgivare. Den offentliga vården måste bli bättre på service, tillgänglighet och bemötande och anlägga ett personcentrerat arbetssätt där den enskilda patientens önskemål och förmågor vägs in i planeringen av hennes vård. En del i detta arbete är att tydliggöra vårdens åtaganden gentemot patienten i samband med en beslutad behandling genom utvecklade vårdgarantier.

UTMANING 2

En hälso- och sjukvård präglad av kontinuitet och tillgänglighet

Tillgängligheten till hälso- och sjukvård är i Sverige bland den lägsta i Europa och har så varit under en lång rad år. Även om vi i europeiska och internationella jämförelser uppvisar goda resultat i så väl läkartäthet som vårdkvalitet fortsätter tillgängligheten att vara den svenska sjukvårdens gissel. Det finns inte en ensam förklaring till de problem som karaktäriserar svensk sjukvård; köer, bristande tillgänglighet och få läkarbesök. Några utpekade förklaringar är överdriven och gammaldags administration, bristfälliga IT-stöd, fragmentiserad sjukvård i 21 landsting och bortrationalisering av enklare arbetsuppgifter.

I Euro Health Consumer Index (2015) rankning av tillgängligheten i hälso- och sjukvården i 35 europeiska länder hamnar Sverige i den absoluta botten tillsammans med Irland och Polen. Men Sverige är paradoxalt nog också ett av de länder inom OECD som samtidigt har högst läkartäthet och få läkarbesök. Nu finns inget självändamål att besöka läkare om andra yrkeskategorier kan stå för besöket, men såväl läkare som patienter är också missnöjda med kvaliteten av patientbesöket. Lägg därtill Sveriges problem med tillgänglighet och ett svårförklarligt fenomen breder ut sig.

JAGA INTE DET PERFEKTA SYSTEMET

Människor har olika förväntningar på vården beroende på vilken situation de befinner sig i. Trots det utformar vi de system som styr hälso- och sjukvården utifrån alltför generella antaganden om hur dessa förväntningar och faktiska behov ser ut. Ofta sker detta i tänkande om kontinuerliga flöden, vårdkedjor, när verkligheten i själva verket ofta är mer komplex. Vi måste istället fokusera på vilket värde vården kan skapa för olika patientgrupper.

Lösningen på många av de problem som vården står inför är av organisatorisk karaktär. Att se, planera och vårda utifrån olika gruppers behov ökar möjligheterna att skapa värde för patienten och effektivitet i vården. Okomplicerade och planerade insatser med tydlig början och slut passar bra i en standardiserad vårdkedja och i ett vårdvalssystem. Mer komplicerade och svårdiagnostiserade sjukdomar kräver samarbete över specialistgränser och individuell bedömning och behandling. Multisjuka och äldre, där kommunal omsorg, anhöriga och vården ska samverka i ett komplicerat nätverk, kräver en hög grad av samordning för att fungera.

Det är därför en återvändsgränd att jaga det perfekta ersättningssystemet. Olika patienter har olika behov som självfallet ska mötas med olika åtgärder och ersättas på olika sätt. Ersättningssystemen, framförallt i primärvården, har ofta fokuserat generellt på just tillgänglighet och har i mindre omfattning beaktat den diversitet och komplexitet som finns i olika patientgrupper. Satsningar på tillgänglighet har därför ofrivilligt lett till minskad kontinuitet för vissa patienter. Resultatet har trots goda intentioner blivit att förväntningar infriats i en grupp, men upplevts svikna av en annan.

Ett liberalt svar måste vara att alltid sträva mot att bejaka olika gruppers och individers behov, vi ska inte driva en politik som ställer olika patientgrupper mot varandra. Valfrihet i dess mest posi-

tiva betydelse innebär att de som vill välja också har möjligheter att göra detta och att de som inte vill välja slipper, men ändå är garanterade samma goda vård. Samtidigt måste alltid politiken vägas mot vad som är organisatoriskt och ekonomiskt genomförbart.

TILLGÄNGLIGHET 2.0

Tillgänglighet är för sjukvården nära besläktat med begreppet legitimitet. För att medborgarna ska ha fortsatt förtroende för hälso- och sjukvården behöver servicenivån vara likvärdig med övrig service i samhället. Så är inte fallet idag. Det går till exempel inte att beställa tid i vården via nätet på samma självklara sätt som en biobiljett bokas. Istället för att mäta digital tillgänglighet, mäter vi idag telefontillgänglighet. Det är 1800-talets teknik och det som efterfrågas brukar vara det som levereras. Om vi inte efterfrågar digital tillgänglighet, kommer inte denna att utvecklas till den nivå som dagens medborgare kräver.

För vanliga medborgare med akuta och okomplicerade åkommor är tillgänglighet troligtvis det största behovet. I 24-timmarssamhället är vi vana vid omedelbar respons. Vården måste anpassa sig till denna verklighet. Människor kommer att vilja använda de digitala kanaler de använder varje dag för att kommunicera med vårdgivare. Dagens individualister kommer heller inte att acceptera att slussas runt utan att själva vara i centrum för sin egen behandling, att inte kunna boka tid på nätet eller tvingas in i ineffektiva och obegripliga vårdprocesser.

Vårdens digitalisering är en signifikant del av många patienters upplevda och reella tillgänglighet och kontinuitet. Journal på nätet är inte bara en patientsäkerhetsfråga det är också en reform som innebär att förutsättningarna för kontinuitet inom hälso- och sjukvården ökar. Alla vårdgivare ska åläggas att erbjuda en lika bra digital tillgänglighet som fysisk, där patienten utifrån situation och önskemål själv ska kunna välja att konsultera vården med en e-tjänst, telefon, video eller vanligt fysiskt besök.

Såväl samverkan som konkurrens mellan vårdaktörer stimulerar innovation och kvalitet. I vården kan just tillgänglighet och kontinuitet utgöra kvalitetsaspekter. Därför är en vård med en mångfald av utförare en central del i en liberal hälso- och sjukvårdspolitik. Vi behöver fler som vill vara med, tänka nytt och utveckla hälso- och sjukvården. Mer fokus på innovationsupphandling kan vara ett sätt att stötta vårdutveckling.

ÅTERINFÖR EN REFORMERAD KÖMILJARD

Alliansregeringen uppmärksammade problemet med bristande tillgänglighet och införde den så kallade ”Kömiljarden” – ett ekonomiskt incitament till de landsting som klarade att uppnå en viss tillgänglighet i enlighet med vårdgarantin. Det visade sig vara ett effektivt sätt att höja tillgängligheten i vården. Efter att den rödgröna regeringen tog beslut om att ta bort ”Kömiljarden” har vårdköerna återigen ökat. Kömiljarden var en bevisat effektiv reform för att öka tillgängligheten och den bör därför snarast återinföras.

Även om kömiljarden var en effektiv reform för att minska väntetider till bedömning och behandling inom specialistsjukvården, innebar den också negativa undanträngningseffekter. Alltför stort fokus lades på patienter med mindre behov för att få bort dessa från väntelistan. Det fanns incitament som gjorde att enklare förstagångsbesök premierades framför återbesök, vilket framförallt drabbade kroniker och de mest sjuka äldre.

För att motverka dessa effekter behöver kömiljarden, innan den återinförs, reformeras för att satsningen ska ge både kortare väntetider och förbättrad kontinuitet och samordning i sjukvården. Det är viktigt att en ny kömiljard inbegriper incitament som också omfattar kroniker, funktionsnedsatta och de mest sjuka äldre.

MINSKAT ANTAL ÖVERBELÄGGNINGAR

De senaste åren har vi sett allt fler överbeläggningar på Sveriges sjukhus. En överbeläggning innebär att en patient vårdas på en vårdplats som saknar fysisk utformning, utrustning och bemanning som säkerställer patientsäkerhet och arbetsmiljö. Till det stora antalet överbeläggningar tillkommer

dessutom många patienter som är inskrivna och vårdas på en annan vårdenhet än den som har specifik kompetens och medicinskt ansvar för patienten.

Sett över en 20-årsperiod har antalet disponibla vårdplatser inom svensk hälso- och sjukvård stadigt minskat, även om vi kan se att antalet stabiliserats något efter 2010. Samtidigt som antalet disponibla vårdplatser minskat har antalet överbeläggningar ökat. De flesta svenska sjukhus rapporterat dagligen om överbeläggningar och utlokalisering av patienter.

I november 2016 var det i genomsnitt 3,7 överbeläggningar per 100 disponibla vårdplatser inom den somatiska vården på de svenska sjukhusen. Variationen mellan huvudmännen var dock stor. Flest överbeläggningar fanns i Västernorrland (8,5) och minst fanns på Gotland (0,9). Inom psykiatrin var antalet överbeläggningar något lägre, med ett rikssnitt på 2,1 överbeläggningar per 100 disponibla vårdplatser.

Överbeläggningarna på sjukhusen ger upphov till olika brister när en patient vårdas på en vårdplats som inte uppfyller patientens behov. Kvaliteten på vården riskerar att försämras och risken för vårdskador ökar påtagligt. Konstanta överbeläggningar skapar därmed en ineffektiv och patientosäker vård. De begränsade sjukhusresurserna behövs för andra patienter än de som väntar på utskrivning. Det stora antalet överbeläggningar försvårar också för sjukvårdens personal att göra ett bra jobb och innebär också en försämrad arbetsmiljö.

Lösningen på problematiken är att använda befintliga vårdplatser på ett mer effektivt sätt. Det handlar om smartare bemanning, men framför allt om snabba och trygga hemgångar. Ingen färdigbehandlad patient ska hållas kvar på en sjukhusavdelning på grund av en ohållbar hemsituation. Ändå kan en stor del av vårdplatsproblematiken förklaras av att många vårdplatser är belagda med patienter som inte behöver sjukhusets vård, men som av olika anledningar inte kan skrivas ut. Bara under första halvåret 2015 noterades 211 614 vårddygn av utskrivningsklara patienter på svenska sjukhus. Det var en ökning med 10 procent gentemot motsvarande period året före. Det stora antalet innebär att cirka fem procent av alla vårdplatser upptas av patienter som inte borde vara där. Bara på Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg fanns i december 2016 utskrivningsklara patienter motsvarande fyra vårdavdelningar.

Att patienterna inte kan skrivas ut beror i många fall på bristande samordning mellan kommunen och landstinget. Den enskilde patienten hamnar i kläm när de olika huvudmännen inte kan skapa en sömlös övergång mellan olika verksamheter. Det kan saknas en rehabplats, en plats på särskilt boende eller försenad vårdplanering för ordnat hemgång till ordinärt boende.

Lösningen på lång sikt är inte att tillskjuta mer resurser eller att skapa fler fastställda vårdplatser, då det finns stora möjligheter att stärka tillgängligheten genom ett aktivt utvecklings- och förändringsarbete. Det handlar om ökad kvalitet i form av färre vårdskador, reoperationer och återinläggningar. Det handlar om att stärka och prioritera första linjens hälso- och sjukvård. En nyckel är att arbeta för en sammanhållen vård med en god samverkan mellan sjukhusvård, primärvård och kommunal omsorg.

För att lösa situationen måste såväl kommuner som landsting och regioner tillsammans ta sitt ansvar för tillskapandes av en sömlös vård. Det kan handla om tidigare gemensam planering för hemgång, kanske redan vid inskrivningen, förbättrad kommunikation mellan huvudmännen och tydligare regelverk. Precis som Göran Stiernstedt konstaterar i sin utredning ”Effektiv vård” måste landstingen stötta kommunerna med tillgång till medicinskt kompetens efter utskrivning. Förslaget till ny betalansvarslag, som kräver snabbare hemgång och tvingar kommuner och landsting att samarbeta bättre, är positivt och borde leda till en förbättrad situation. Landstingen och kommunerna skulle till exempel kunna samverka för att skapa fler mellanvårdsformer, till exempel boenden med direktansluten distriktssköterska.

EN GENOMGRIPANDE PRIMÄRVÅRDSREFORM

Liberalerna och tidigare Folkpartiet har länge drivit frågan om husläkare. Det är framförallt visionen av den fasta läkarkontakten som har varit det centrala. Det finns något trygghetsskapande och intuitivt tilltalande med en sådan fast och över tid bestående läkarkontakt. Bildligt kan en sådan

kontakt liknas vid en lots som styr patienten genom hälso- och sjukvårdssystemet, alternativt som ett nav kring vilket all annan hälso- och sjukvård organiseras.

Landstinget har en skyldighet att organisera primärvården så att invånarna kan välja utförare av hälso- och sjukvårdstjänster samt få tillgång till och kan välja en fast läkarkontakt. Patientens val får inte begränsas till ett visst geografiskt område inom landstinget.

För att klara målet om en fast läkarkontakt vill Liberalerna se en genomgripande primärvårdsreform inspirerad av den norske fastläkarreformen. Reformen ska genomföras i syfte att stärka primärvårdsläkarens roll i sjukvårdssystemet och förbättra kontinuiteten för patienterna samt effektivisera sjukvården. Varje läkare ska ansvara för sina listade patienter och samordna den vård som behövs. I det norska systemet har fastläkaren en så kallad portvaktsfunktion, vilket innebär att en patient måste ha en remiss från sin fastläkare för att få besöka en specialist.

I grunden är Fastläkarsystem en privatisering av primärvården. 95 procent av de norska allmänläkarna är egna företagare med avtal med de norska kommunerna. Det finns en spärr i systemet som hindrar större vårdbolag från att skriva kontrakt. Varje läkare har cirka 1 200 listade patienter, vilket är ungefär hälften mot vad deras svenska kollegor har. Fastläkarna har också andra åtaganden gentemot kommunerna, som att till exempel bemanna jourmottagningar och att vara läkare till exempel på äldreboenden och i skolor.

För att klara bemanningen av allmänläkare vid en sådan reform måste läkare med andra specialiteter, under en övergångsperiod, få etablera sig som fasta läkare i primärvården.

FAST VÅRDKONTAKT – EN PATIENTRÄTTIGHET

I en liberal hälso- och sjukvård måste vi skapa värde för olika patienter baserat på deras individuella behov. För kroniskt sjuka och äldre är behovet av en fast vårdkontakt stor. Utifrån individens behov kan det vara såväl läkare som sköterska som är den mest lämpade kontakten. Kronikern är kanske i första hand intresserad av att ha kontakt med sin specialistmottagning. Denna valda kontakt fungerar som ett nav i det nätverk som finns kring den kroniskt sjuke vid ett lågaktivt normalt sjukdomstillstånd. Om patienten blir sämre kan nätverket snabbt aktiveras och omfattande insatser sättas in.

Alla patienter ska ha rätt till en patientvald vårdkontakt, PVV, såsom till exempel en patientansvarig läkare. Läkarförbundet har länge propagerat för införande av en PatientAnsvarig Läkare, PAL. Meningen är att patienten ska ha rätt till en namngiven läkare som ska säkerställa patientens behov av kontinuitet och samordning. Förslaget tar sin utgångspunkt i tre olika perspektiv: patienter efterfrågar kontinuitet i läkarkontakten, kontinuitet är viktigt även för läkaren och kontinuitet leder till effektivitet.

Men en sådan patienträttighet bör omfatta all hälso- och sjukvårdspersonal. PVV kan vara en läkare men också sköterskor, fysioterapeuter, omsorgspersonal, psykologer och säkert många andra som utifrån den enskilda individens situation och behov utgör den ultimata kontakten för den egna vården.

Hälso- och sjukvården ska därför ha en generös och behjälplig hantering av den typen av önskemål om en PatientVald Vårdkontakt, PVV, som kan vara navet i den enskildes vård och hälsoutveckling i den för individen specifika vårdsituationen. En annan aspekt är att många patienter har svårt att ta sig till vårdinrättningar, inte minst äldre och multisjuka. Med en sådan växande grupp i en sjukvård där gränsen mellan öppen- och slutenvård förändras allt snabbare måste vården komma närmare patienten. En av lösningarna kan därför vara utbyggnad av uppsökande vård i form av mobila vårdteam. Mobil sjukvård kan innefatta akutbedömningar, slutenvårdsuppgifter som utförs i hemmet samt sjukvård på primärvårdsnivå.

För många patienter, kroniskt sjuka och patienter med många och avancerade läkemedel, skulle en fast kontakt med apotekare, delvis finansierad av sjukvårdshuvudmannen, också kunna bidra till trygghet och bättre hälsa. Det finns mycket som talar för att apoteken är en underutnyttjad resurs i hälso- och sjukvården och att ökad involvering kan komplettera och avlasta en del av läkarkontakter. Förutom ren rådgivning kan tjänster som läkemedelsgenomgångar utföras.

Man kan också tänka sig att kroniskt sjuka med etablerad vårdkontakt och intermittent stort behov av stöd borde omfattas av en ”mjuk ut- och inskrivning”. Exempelvis kan psykiskt sjuka och multisjuka äldre försöksutskrivas med den trygghet det innebär att ha fortsatt kontakt med den behandlande vårdenheten. Kontinuerlig kontakt med behandlande vårdenhet bör också innebära att patienten enkelt kan få kontakt med sin PVV/PAL eller mobilt team vid tilltagande sjukdom istället för att belasta akutsjukvården.

En sådan trygghetsreform stärker patienten, förebygger svårare sjukdom och möjliggör att individuella behov i högre grad kan tillgodoses. Bara vetskapen om att en rättighet till ”mjuk ut- och inskrivning” finns skulle säkert skapa trygghet hos många äldre, patienter med psykisk ohälsa och inte minst anhöriga.

INFORMERADE PATIENTER TAR ANSVAR FÖR SIN EGEN HÄLSA

En patient som stöttas av vården, där den egna behandlingen är transparent, begriplig och präglas av kontinuitet kommer att ha större möjligheter att uppnå en god hälsa. Vårdgarantin och Patientlagen ger patienten rättigheter och belägger i viss mån vården med skyldigheter. Att erbjuda specialistvård inom 90 dagar är en skyldighet och patienter har rätt att välja vårdgivare för öppenvård i hela landet. Tyvärr har inte landstingen vare sig skyldighet eller resurser att hjälpa patienter som idag vill söka vård utanför det egna landstinget. Patienträttigheten blir därför en chimär och verkligheten inverkar menligt på såväl tillgänglighet som kontinuitet.

Patienter kan inte förväntas ha överblick över vare sig vårdgivare, terminologi eller kvalitet på olika verksamheter. Kunskapsunderskottet är påtagligt. Därför ska landstingen också erbjuda stöd i bokning av vård till patienter som av någon anledning önskar vård i annat landsting än hemmalandstinget. Information om vårdkvalitet och väntetider liksom kontakter och remisser är exempel på stöd som landstingen ska tillhandahålla. En sådan tjänst ska utformas enhetligt och samordnas mellan landstingen.

En viktig aspekt av tillgänglighet handlar om att patienter och anhöriga kan fatta informerade och väl underbyggda beslut. Det bygger då på att vården är begriplig, att den följs upp och att kvalitetskriterier presenteras i öppna jämförelser. Till exempel är troligtvis en patient som ska operera ett diskbråck intresserad av kvaliteten på kliniken och hos de kirurger som ska operera, hur många operationer kliniken och kirurgen gör, hur andra patienter upplevt vården och hur väntetiderna för operation ser ut. I princip inget av detta är tillgängligt idag, med undantag för väntetider, men då begränsat till det egna landstinget.

UTMANING 3

En modern organisation som stärker svensk hälso- och sjukvård

Svensk hälso- och sjukvård står sig väl i internationella jämförelser av kvalitet och kostnadseffektivitet. Samtidigt finns det brister och det är ett faktum att vården skiljer sig åt inom landet. Våra landsting och regioner har idag uppenbart skiftande förutsättningar att erbjuda en jämlik vård. För att möta utmaningarna i bemötande, kontinuitet och starka nätverk runt patienterna, måste styrningen av vården förändras. Sverige behöver starka sjukvårdshuvudmän som samverkar och staten behöver ta en tydligare roll med ett större nationellt åtagande. Patienten måste därtill stärkas med utökade möjligheter till egen makt.

Det behövs en maktförskjutning inom hälso- och sjukvården till patienterna. Patienten ska ha rätt att vara delaktig i utformningen av den egna vården och därmed ha rätt till en hälso- och sjukvård som i högre utsträckning tar hänsyn till hens önskemål och förmågor. Därför föreslår vi en skärpt hälso- och sjukvårdslag och en utvecklad patientlag som stärker den enskildes rättigheter (se sidan 2).

Frågan om en större omställning av Sveriges regionala indelning har nyligen prövats, men förslaget som regeringen presenterade saknade demokratisk förankring i de berörda regionerna och kommer inte att genomföras. Vi ser gärna att mindre regioner skapar fördjupade samarbeten och kan bilda nya, större regioner under förutsättning att initiativen växer fram lokalt. Staten ska inte rita om kartan uppifrån. Huvudmannaskapet över sjukvården ska fortsatt ligga hos regioner och landsting.

Den högspecialiserade vården behöver koncentreras till ett fåtal platser i landet. Detta är ett sätt att säkerställa kvaliteten och skapa förutsättningar för en stark medicinsk utveckling eftersom det kräver ett större patientunderlag än vad dagens mindre landsting har. Staten ska besluta var den högspecialiserade vården ska bedrivas. Rikssjukvårdsnämnden ska ersättas av en styrelse som beslutar om vad som ska definieras som nationellt högspecialiserad vård och var den vården ska ges. Vårdens kvalitet ska vara avgörande. Regionalpolitiska hänsyn ska inte tas. Ur patienternas perspektiv är det viktigare att få högspecialiserad vård av yppersta kvalitet än att vården finns nära.

Inom områden där patientunderlaget är litet, exempelvis vid sällsynta diagnoser eller där dyrbar teknisk utrustning krävs, bör den högspecialiserade vården struktureras i europeiska specialistcentrum. Svensk hälso- och sjukvård kan dra nytta av ett gott internationellt samarbete och patienter kan erbjudas vård över gränserna. Vårdens utveckling har mycket att vinna på att lära av andra och jämföra sina resultat med vårdgivare i andra länder.

För att åstadkomma en likvärdig och evidensbaserad hälso- och sjukvård krävs en ökad nationell kunskapsstyrning som säkerställer att nationella riktlinjer följs. Kunskapsstyrningen säkrar att våra begränsade resurser används så att de gör störst nytta. Skarpare krav ska ställas på landsting/regioner och enskilda vårdgivare att implementera nationella riktlinjer och nya evidensbaserade behandlingsmetoder samt att ständigt utveckla sin kunskap.

STÄRKT UPPFÖLJNING

Höga krav ska ställas på tillsyn och uppföljning av såväl vårdens kvalitet som att sjukvårdens resurser används på ett korrekt och effektivt sätt. Vårdgivare som inte lever upp till kvalitetskrav och inte åtgärdar brister ska bli av med tillstånd och avtal om att bedriva vård, oavsett om de drivs i privat eller offentlig regi. Den statliga Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska ha rätt att besluta om att stänga enskilda vårdverksamheter vid långvarig bristande kvalitet i utförande, vid allvarliga händelser eller bristande följsamhet till nationella riktlinjer. De granskningar som IVO genomför måste ske kontinuerligt och resultatet måste återkopplas snabbt.

Med tanke på vårdens utvecklingsbehov behöver kopplingen mellan forskningen och den kliniska verksamheten stärkas, liksom möjligheterna att snabbare omsätta nya forskningsrön till innovationer som skapar nytta för patienter och personal. Kraven på landsting och regioner att bedriva forskning, utveckling och innovation ska därför skärpas. Lagstiftningen ska revideras så att alla sjukvårdshuvudmän får i uppdrag att aktivt bedriva sådan verksamhet. I en sjukvårdsstruktur där många olika aktörer bidrar till vårdens utbud måste forskning och utbildningsinsatser göras i hela vårdnätverket. Den vilja som många patienter har att bidra till vårdens utveckling måste tillvaratas och de ska inbjudas att delta i forskningsstudier

FINANSIERING

Hälso- och sjukvården ska i huvudsak finansieras gemensamt och solidariskt. Patientavgifter ska användas för att styra vårdkonsumtionen. Detta innebär att högkostnadsskyddet förändras och kan differentieras för att öka intäkterna till vården och samtidigt skydda dem med störst behov. En utredning bör belysa sjukvårdens framtida finansiering och behovet av justeringar av patientavgifter och en höjning av högkostnadsskyddet belysas. Högkostnadsskyddet skulle till exempel kunna anpassas till patientens inkomstnivå eller på patientens behov, där nivån skulle kunna vara lägre för kroniker.

Sjukvårdens långsiktiga finansiering är en utmaning. Den demografiska strukturen kräver ett ökat utbud av vård för äldre. Den medicinska utveckling gör att fler kan få hjälp till hälsa och livskvalitet vilket naturligtvis är gott. Men det ställer också krav på en hållbar finansiering – och att den offentliga sjukvården gör rätt prioriteringar. Framförallt innebär detta ökade krav på att utveckla arbetsformer, att använda teknikutvecklingens och digitaliseringens möjligheter till fullo och att använda kompetensen med största omsorg.

Genom att låta regioner och landsting ta över kostnadsansvaret för sjukskrivningarna från Försäkringskassan kan vi utveckla möjligheterna med finansiell samordning (Finsam), där vi kopplar ihop sjukskrivning med behandling. Det är ett sätt att både frigöra resurser till vården och att skapa bättre livskvalitet för människor som kan få vård och återgång till arbete och egen försörjning snabbare.

Samverkan med life science-sektorn ska stärkas i syfte att utveckla nya mer individualiserade ersättningsformer där exempelvis läkemedelsbehandling och annat ersätts efter resultat.

UTMANING 4

Världens säkraste hälso- och sjukvård

Vården är till för att hjälpa människor med medicinska behov och se till att de får rätt och riktig vård oavsett vilka förutsättningar de har som individer. Kvaliteten i det medicinska omhändertagandet är oftast hög i svensk hälso- och sjukvård. Men samtidigt finns stora problem. Sjukvården ska inte skada eller göra människor sjuka. Trots det drabbas nästan var tionde patient som vårdas på sjukhus av en vårdrelaterad infektion eller annan vårdskada.

Genom att hålla en hög patientsäkerhet kan vi skydda patienter mot vårdskador. Patientsäkerhetslagen definierar vad som menas med en vårdskada. Enligt lagtexten uppstår en vårdskada ”när en patient drabbas av lidande, kroppslig eller psykisk skada eller sjukdom samt dödsfall som hade kunnat undvikas om adekvata åtgärder hade vidtagits vid patientens kontakt med hälso- och sjukvården.”

VÄRLDENS SÄKRASTE HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Ur ett internationellt perspektiv håller den svenska hälso- och sjukvården en mycket hög kvalitet. Samtidigt ger de brister som finns inom patientsäkerheten upphov till såväl stora kostnader som ett stort lidande för den enskilde individen. Det är svårt att exakt uppskatta hur stort problemet med vårdskador (inklusive vårdrelaterade infektioner) är, då det inom till exempel psykiatrisk vård och barnsjukvård saknas djupare kunskap. Men en uppskattning visar att så mycket som 10 procent av de sammanlagda vårdkostnaderna kan härledas till vård, till exempel förlängda vårdtider, på grund av vårdskador. Enligt en uppskattning dör cirka 1 400 patienter årligen, helt eller delvis på grund av vårdskador eller vårdrelaterade infektioner.

Historiskt har fokus för patientsäkerhetsarbetet riktats mot den somatiska vården, men problem med bristande patientsäkerhet finns också inom den psykiatriska vården. Antalet säkra och osäkra självmord under 2015 uppskattats till 1 554. Socialstyrelsen har i rapporter visat att hälften av dessa hade haft kontakt med hälso- och sjukvården under sin sista månad i livet. Socialstyrelsen menar att många av självmorden hade kunnat undvikas med ett förbättrat förebyggande arbete. Utifrån detta perspektiv torde en stor andel av dödsfallen kunna bedömas som vårdskador. Att patienten inte fått adekvata insatser är ett stort misslyckande och visar att det även inom den psykiatriska vården finns en stor förbättringspotential i arbetet med ökad patientsäkerhet.

Målsättningen för patientsäkerhetsarbetet och allt kvalitetsarbete måste vara att Sverige ska ha världens säkraste hälso- och sjukvård. För att nå dit måste en nollvision mot undvikbara patientskador och vårdrelaterade infektioner införas.

STÄRK FORSKNINGEN OM PATIENTSÄKERHET

På samma sätt som vårdens övriga insatser måste patientsäkerhetsarbetet baseras på vetenskap och beprövad erfarenhet. För att möjliggöra en stärkt patientsäkerhet behövs därför en satsning på mer tvärvetenskaplig forskning kring patientsäkerhet. Det behövs nationella och regionala resurser för att ta fram redskap och verktyg för hälso- och sjukvårdens verksamheter ska kunna öka patientsäkerheten.

På grund av det stora antalet aktörer inom hälso- och sjukvården så finns det behov av en stärkt samordning av patientsäkerhetsarbetet, inte minst för att säkerställa att resultat implementeras och utvärderas. Ett nationellt kunskapscentrum inom patientsäkerhetsområdet skulle kunna bidra till att driva på utvecklingen. Ett kunskapscentrum skulle ha som uppdrag att sammanställa kunskap från forskning, utredningar och praktiska erfarenheter. En annan viktig uppgift skulle vara att bättre än vad som görs idag sprida goda erfarenheter och arbetssätt, så att dessa faktiskt används i hälso- och sjukvården.

RÄTT ATT REKLAMERA VÅRD

Vårdskador och felbehandlingar innebär stora kostnader för samhället. Inte bara genom den ”onödiga” vård de ger upphov till, utan också genom kostnader för övriga samhället, till exempel i form av uteblivna skatteintäkter och kostnader för sjukskrivningar.

Men kostnaderna drabbar också den enskilde individen. Utöver ett personligt lidande, måste hen idag också stå för de kostnader som en längre vårdtid ger upphov till i form av till exempel ökade patientavgifter och minskade intäkter på grund av sjukskrivning.

Det är orimligt att en patient också drabbas ekonomiskt på grund av att landstinget inte har kunnat erbjuda en vård som lever upp till kraven på patientsäkerhet. Det borde därför bli möjligt för den enskilde patienten att reklamera vård som innehållit felbehandlingar eller lett till vårdskador, och därigenom kunna få ersättning för de merkostnader som uppstått. Det måste bli tydligt att den vårdgivare som vållar skadan eller felbehandlingen ska stå för kostnaden för de vårdbehov som uppstår till följd av skadan. I ett första steg ska kompensation ges för avgifter och övriga direkt vårdrelaterade kostnader, men i förlängningen bör även ersättning för till exempel inkomstbortfall övervägas.

TRYGGA PATIENTER

De senaste åren har det kommit alltför många rapporter om patienter som erbjudits vård och insatser av en typ som inte vilar på vetenskaplig grund eller som erbjudits insatser av personer som saknar kompetens att möta en viss patientgrupp. Det kan röra sig om olegitimerade terapeuter som möter unga personer med självmordstankar, sjuksköterskor som erbjudit behandlingar med helkroppshealing eller läkare som också arbetat som medium.

Hälso- och sjukvårdens patienter ska känna sig trygga i förvissningen om att de behandlingsmetoder som vården använder vilar på vetenskaplig grund. Men det ovan beskrivna och andra liknande exempel visar att det för Sverige fortfarande finns en rad åtgärder som återstår att genomföra.

Den nuvarande lagstiftningen stipulerar att en person inom ett legitimationsyrke är skyldig att arbeta i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Detta ska skydda patienter från de risker och skador som ovetenskapliga behandlingar kan ge upphov till. Det finns också en uppenbar risk att en patient väljer bort en effektiv behandlingsmetod om en alternativ metod saluförs av en legitimerad läkare eller sjuksköterska.

De senaste årens beslut från Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSAN, som tar beslut om legitimationsfrågor, visar att det är möjligt att ägna sig åt alternativmedicin, enligt ”sista halmstråets princip”. Idag tycks det finnas ett utrymme för alternativ, under förutsättningen att patienten tar initiativet och att behandlingen inte innebär några risker och att behandlingen ges när verksam metod saknas.

Att detta utrymme finns är olyckligt och skapar uppenbara risker för att patienter inte i alla lägen får en vård som vilar på vetenskaplig grund. Lagstiftningen måste därför skärpas så att det blir tydligt att legitimationen är förknippad med ett ansvar för sitt agerande och att den behandling och de råd som vårdpersonalen ger ska vila på vetenskaplig grund och att detta även gäller utanför det dagliga arbetet i vården.

Patientsäkerhetslagen måste förstärkas och tydliggöras avseende behandling av psykiatrisk sjukdom. Idag finns ett avsnitt i lagen som listar ett antal diagnoser som måste behandlas av legitimerad personal. Hit hör till exempel behandling av cancer, särskilt smittsamma sjukdomar och epi-

lepsi. Dock saknas allvarliga psykiatriska diagnoser helt på den listan. Idag är det således i princip fritt fram att behandla patienter med bipolär sjukdom, anorexi eller schizofreni. Risken är stor att psykiskt instabila personer far illa och inte får adekvat behandling. Detta är inte acceptabelt och en utökning av patientsäkerhetslagen är nödvändig. Genom en stärkt patientlag ska psykiskt sköra personer skyddas från kvacksalveri och behandlingsmetoder som saknar vetenskaplig grund.

MODERNISERING AV VÅRDEN SKA INTENSIFIERAS.

Hälso- och sjukvården står inför stora utmaningar. För att kunna möta dessa utmaningar och kunna leva upp till allt större krav från patienter och medarbetare måste vården genomgå stora förändringar, med krav på effektivisering och reformering av vården. Vårdens medarbetare är centrala för att detta arbete ska lyckas. Hos landsting och regioner finns mycket att göra för att bättre ta vara på kreativiteten hos medarbetare för att förnya och utveckla den offentliga sektorns välfärdstjänster.

Det finns en enorm kraft i den kreativitet som hälso- och sjukvårdens medarbetare besitter. Det är en kraft som tydligare måste ges utrymme i regionernas och landstingens organisationer. Varje arbetsplats ska utveckla ett klimat där kreativitet och idéutveckling står i fokus och där detta kan premieras på olika sätt. Arbetsplatserna ska också få det tids- och kompensationsstöd som krävs för att möjliggöra detta.

Progressiva verksamheter som inför nya lösningar och som skapar karriärvägar för innovativ personal ska belönas. Särskilda innovationsfonder, liknande de som redan finns i Stockholms läns landsting och i Västra Götalandsregionen, ska skapas i fler landsting och regioner för att stimulera medarbetarnas innovationsinitiativ. Innovationsfonder möjliggör ett snabbt införande, utvärdering samt implementering av nya arbetssätt och innovativ teknik. Fonderna möjliggör för ett innovativt arbetssätt även i en arbetsmiljö som ofta präglas av hög arbetsbelastning och tuffa arbetsvillkor.

I vårdens utvecklingsarbete måste också patienten involveras. Forskning visar att patienters delaktighet ger positiva effekter, inte minst då patienter kan bidra med att lättare hitta förbättringsområden och att tydliggöra patientperspektivet. Att involvera patienten och se vården ur hens perspektiv kan också bidra till att stärka samarbetet mellan olika verksamheter och avdelningar.

AVSTÄNGNING FRÅN YRKESUTÖVANDE I HELA SVERIGE UNDER UTREDNING

Det är IVO, Inspektionen för vård och omsorg, samt HSAN, Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, som är de myndigheter som ansvarar för att utreda legitimerad sjukvårdsperson som kan utgöra en fara för patientsäkerheten. Handläggningstiderna varierar beroende på ärendets art, men mediantiden för en utredning vid HSAN är strax över fyra månader. Det finns flera exempel på att legitimerad personal arbetat för en annan arbetsgivare än sin ordinarie arbetsgivare under utredningstiden.

För att säkra en god hälso- och sjukvård med hög patientsäkerhet borde det finnas spärrar som möjliggör tillfällig avstängning under utredningen. Framför allt när en anmälan ses som så graverande att den legitimerade personen stängs av från sin ordinarie arbetsplats under utredningen borde avstängningen även innebära en tillfälligt indragen förskrivningsrätt och en avstängning från yrkesutövande i hela Sverige under samma period.

NATIONELLA UPPHANDLINGAR AV VACCIN

Många läkemedel upphandlas av enskilda landsting eller i kluster. Här kan ökade prisjämförelser mellan landstingen bidra till att garantera lägsta pris vid nya upphandlingar och förlängningar av avtal. Även äldre läkemedel kommer sannolikt i allt högre utsträckning att upphandlas på nationell nivå.

Sverige är ett av få länder i Europa som upphandlar vaccin regionalt. Här skulle nationella upphandlingar av större volymer kunna ge bättre pris, men också underlätta vårdens hantering och ge

medicinska fördelar. Nationella upphandlingar av vaccin inom det nationella vaccinprogrammet ska genomföras för att säkra en enhetlig och kostnadseffektiv och patientsäker vård. Nationellt upphandlat vaccin underlättar också för individen, till exempel vid flytt över landstingsgränser.

SÄKRAD FÖLJSAMHET TILL DE NATIONELLA LÄKEMEDELSREKOMMENDATIONERNA

I de större landstingen finns expertis och en kunskapsorganisation som tillåter enskilda beslut i läkemedelsfrågor, men det är långt ifrån fallet i alla landsting. För att uppnå en effektiv och jämlik läkemedelshantering i hela landet behövs därför en fortsatt utveckling där resurser används gemensamt. Landstingen ska vara aktiva i den fortsatta utvecklingen av den nationella samordningen av läkemedelsarbetet och driva landstingsstrategiskt viktiga frågor. Det är angeläget att den typen av frågor även förankras i den regionala politiska nivån. Inte minst för att uppmärksamma och hantera eventuella maktförskjutningar mellan regional och nationell nivå.

Men en ökad nationell samordning bör rimligtvis leda till att vissa arbetsuppgifter flyttas från regional till nationell nivå och att den regionala organisationen därmed behöver anpassas till att bli mer av en implementeringsorganisation. Exempelvis är det inte orimligt att regionala rekommendationslistor skulle kunna ersättas av en nationell läkemedelslista skriven av de främsta experterna, vilket troligtvis skulle leda till en mer jämlik läkemedelsbehandling.

Kunskapen om hälsoekonomi behöver förstärkas rent generellt i landstingen och det borde vara lönsamt att erbjuda ett grundläggande utbildningsprogram. SKL bör därför få i uppdrag att ta fram ett utbildningsprogram i hälsoekonomi som riktar sig till beslutsfattare, chefer och nyckelförskrivare i landstingen. Det hälsoekonomiska tänkandet slår då förhoppningsvis rot inom organisationen, vilket gynnar effektiv läkemedelsanvändning och resursanvändning i allmänhet.

Idag finns många läkemedel med samma verksamma substans, ofta med stora prisskillnader mellan olika fabrikat. För att öka tydligheten för patienten att kunna göra ett rationellt val borde därför en så kallad ”generikareform” genomföras. En sådan reform innebär att alla läkemedel namnges efter sina verksamma preparat och att företagsnamnet och varumärket enbart skrivs i mindre stil.

JÄMSTÄLLDHET ÄR EN PATIENTSÄKERHETSFRÅGA

Det borde vara en självklarhet att män och kvinnor ska ha samma rätt att få vård och omsorg utifrån sina behov. Men trots att hälso- och sjukvården gjort stora insatser för att förbättra jämställdheten är det ännu långt kvar innan vi kan konstatera att det råder jämställdhet inom vård och omsorg.

Varje dag får kvinnor färre provtagningar och undersökningar och drabbas av fler biverkningar än män. Fler män får intensiv utredning och behandling på hjärtavdelning, medan fler kvinnor dör på sjukhus vid akut hjärtinfarkt. Men ojämlikheten går åt båda håll. Mäns blindtarmar opereras med öppna bukoperationer, men kvinnor med titthålskirurgi, som är betydligt enklare för patienten. Män söker mer sällan behandling för psykisk ohälsa och självmordstalen bland män är högre än bland kvinnor.

Idag får inte kvinnor och män alltid sjukvård som är tillräckligt anpassad efter deras biologiska olikheter. Det behövs mer genusforskning inom medicinen för att utveckla rekommendationer om rätt behandling för kvinnor respektive män. För att uppnå en vård som ges på jämlika villkor måste genusperspektivet finnas med i och genomsyra all hälso- och sjukvård. Till exempel måste vårdstatistik och uppföljning av vårdkvalitet vara uppdelad efter kön. För att uppnå en vård på lika villkor måste utvecklingen av nya mediciner och nya medicinska metoder och tekniker prövas på både kvinnor och män.

UTMANING 5

Individen tar ett stort ansvar för sin hälsa och för sina levnadsvanor

God hälsa är en frihetsfråga. En god hälsa leder till frihet och livskvalitet för individen och är grunden för att hen ska kunna verka med full kraft. När hälsan sviktar begränsas livet. Att skapa förutsättningar för en god hälsa hos befolkningen är därför en viktig liberal uppgift. Att prioritera människors hälsa innebär också att ta ansvar för välfärden. Hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser stärker människors hälsa, minskar deras behov av sjukvårdande insatser och ökar den ekonomiska självständigheten när beroendet sjukförsäkring minskar. Det frigör också resurser i välfärden och ger förutsättningar för en ekonomiskt hållbar utveckling.

FRÄMJA HÄLSA OCH FÖREBYGG SJUKDOM

Svenskarnas hälsa är bland den bästa i världen. Olika folkhälsoanalyser visar att hälsan förbättras i befolkningen ur en rad perspektiv, men för grupper med sämre hälsa går utvecklingen betydligt långsammare. Särskild omsorg ska därför riktas mot grupper vars hälsa av olika anledningar är särskilt utsatt.

Ska Sverige klara att bära den välfärd som människor bör kunna förvänta sig i vårt land och som är central i den socialliberala samhällsberättelsen, krävs ett ambitiöst preventivt förhållningssätt. Då minskar eller förskjuts behovet av sjukvårdens insatser och sjukförsäkringen står sig robust.

Den enskilda människan har ansvaret för sitt liv och sin egen hälsa. Dennes integritet och val av livsstil ska respekteras. Hälso- och sjukvården ska arbeta hälsofrämjande. För att det ska bli så krävs att större vikt läggs vid förebyggande och hälsofrämjande insatser, att vården ständigt strävar efter förbättra sin kvalitet och uppmuntrar människors egna hälsoinsatser som egenvård och användandet av moderna, kvalitetssäkrade hälsotjänster som eHälsa. Hälso- och sjukvården ska erbjuda stöd för förändringar av levnadsvanor. Insatser ska grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet. Till exempel bör vi fundera över behovet av att certifiera hälsoappar som uppfyller dessa krav och kunna erbjuda en hälso- och sjukvårdens ”app-store”.

Men även övriga delar av samhället bör arbeta hälsofrämjande. Det gäller till exempel när kommuner planerar för nybyggnationer. När nya bostadsområden, skolor, centrumanläggningar och så vidare byggs ska möjligheterna till lek och rörelse för barn och vuxna vara ett självklart inslag.

VACCINATION RÄDDAR LIV

God tillgång till vaccination och stor följsamhet till vaccinationsprogram har en mycket stor betydelse för att undvika smiddspridning och epidemier. Barn som inte vaccineras av andra skäl än medicinska bedömningar utsätts inte bara för risken att själva bli smittade av allvarlig sjukdom som mässling. De utgör också en risk för andra människor som av olika skäl inte kunnat vaccineras eller som vuxit upp i länder som inte har utvecklade vaccinationsprogram. Ingen ska tvingas till vårdens insatser, utöver den strängt reglerade tvångsvård som gäller idag. Men det egna valet att avstå från

att vaccineras sina barn bör inte drabba andra barn. Därför bör barn som föräldrar valt att inte vaccinera inte ha företräde till förskoleplats, utan kan hänvisas till annan förskola om de riskerar att utsätta andra barn för smitta. Dispens ges bara till barn som av medicinska skäl inte kunnat få sin vaccination.

HÄLSOFRÄMJANDE LEVNADSVANOR OCH UTVECKLAD BEROENDEVÅRD

De egna valen påverkar människans hälsa i en avgörande grad. Rökning, för mycket alkohol, fetma och stillasittande påverkar hälsan negativt. Den som blir beroende av droger i någon form förlorar sin frihet och utsätter sig för stora hälsorisker.

Rökning är en av de största hälsoriskerna och leder till att cirka 12 000 människor dör i rökrelaterade sjukdomar varje år. Även om inte en nollvision för rökning införs i Sverige, liknande den som finnas i Finland och Nya Zeeland, finns många lärdomar att dra från erfarenheterna därifrån, inte minst avseende det förebyggande arbetet. Barn och ungdomar ska vara i fokus för tobaksförebyggande insatser. Sjukvården ska erbjuda insatser för rökavvänjning och bli än tydligare med rökningens konsekvenser för resultatet av en pågående behandling, och åtgärder motsvarande rökstopp vid operation ska användas i större utsträckning.

Sverige ska ha en restriktiv alkoholpolitik. Särskilt viktigt för att minska alkoholens skadeverkningar är att ungdomar skjuter upp sin alkoholdebut, att högkonsumenter i riskzonen nås av insatser och att den totala alkoholkonsumtionen hålls nere, bland annat genom en hög alkoholskatt. Systembolagets detaljhandelsmonopol ska behållas. I EU ska hänsynen till folkhälsan väga tyngre än jordbruksintressen.

Den som upplever att hen dricker för mycket måste kunna få snabb och verkningsfull hjälp. Mottagningar med hög tillgänglighet för riskbrukare behöver utvecklas och primärvårdens roll stärkas genom kompetensutveckling. Idag är ansvaret mellan socialtjänsten och hälso-och sjukvården otydligt. Därför behöver ansvaret för beroendevården tydliggöras så att detta blir en uttalad uppgift för hälso- och sjukvården. Väldigt få människor upplever att socialtjänsten är en rimlig instans att vända sig till när man upplever problem med sitt drickande. Forskning visar att nio av tio personer hellre söker vårdens än socialtjänstens insatser. Då alkoholism är en sjukdom bör den också behandlas av hälso- och sjukvården. Primärvården blir därmed den första och ofta enda vårdkontakt som personer med alkoholproblem behöver ha kontakt med. Särskilda mottagningar för riskbrukare, med syfte att möta personer som behöver få hjälp med att ta kontroll över sitt alkoholdrickande, har också visats sig fungera väl och bör inrättas på fler håll i landet. De kan också fungera som kunskapscentra för första linjens sjukvård. Ansvaret för de sociala behoven som kan följa på alkoholproblem ska socialtjänsten självklart ansvara för. Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för tidig upptäckt av riskbruk av alkohol ska stärkas. Eventuella insatser och intervention ska erbjudas snabbare än vad som görs idag.

FORTSATT RESTRIKTIV NARKOTIKAPOLITIK

Sverige ska ha en restriktiv hållning i narkotikapolitiken, men ska ha som övergripande mål att ingen ska drabbas av drogrelaterat lidande och eller dödsfall. En nära samverkan mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård och rättsväsende är viktig för att personer som hamnat i missbruk ska erbjudas hjälp. Missbruk ska motverkas med fungerande, evidensbaserad missbruksvård

Ideella organisationer står för en viktig del av stödinsatserna till personer med beroendeproblem och ska få stöd av samhället för detta. Missbruks- och beroendevården ska vara vetenskapligt grundad. Missbruksvården ska i största möjliga mån minska det mänskliga lidandet genom exempelvis substitutionsbehandling och sprututbytesprogram som kombineras med rehabilitering. Att stärka den enskildes motivation för att själv bryta missbruket är avgörande för framgång. Tvångsåtgärder kan förekomma om det krävs för att rädda människoliv.

Patientlagens regler om valfrihet i hela landet i öppenvård omfattar även beroendevården. Det måste dock säkerställas att så också sker i praktiken. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas senast inom 30 dagar. Efter akuta insatser och efter tvångsvård ska den fortsatta vården ges utan uppehåll.

TÄNDERNA ÄR EN VIKTIG FOLKHÄLSOFRÅGA.

Den svenska tandhälsan är god. För knappt tio år sedan genomfördes en omfattande tandvårdsreform. Sedan dess har tandhälsan – enligt tandvårdsutredningen betänkande 2015 – förbättrats väsentligt. Det är fortsättningen på en trend som pågått under en mycket lång tid. Det är angeläget att fortsätta utveckla tandvården för att säkerställa att alla ges möjligheter till god tandhälsa.

Frisktandvård är en abonnemangstandvård som Liberalerna arbetat för sedan slutet av 80-talet. På uppdrag av dåvarande sjukvårds- och socialförsäkringsministern Bo Könberg utredde förre socialministern Gabriel Romanus frågan i början av 90-talet. En proposition om detta röstades 1994 ned med par röster av en ohelig allians av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Ny Demokrati.

Efter tandvårdsreformen 2008 möjliggjordes dock alternativet frisktandvård i hela landet. Dock utan ett högkostnadsskydd, som är en viktig del för dem som har taxetandvård. Antalet som väljer frisktandvård växer årligen och är för närvarande cirka 725 000 av den vuxna befolkningen. De delas in i tio riskgrupper, varav det stora flertalet tillhör de fem grupperna med lägst risk.

I och med att betalningen sker genom en fast avgift under en treårsperiod och inte för varje åtgärd stimuleras en mer förebyggande tandvård, som är effektiv för att förbättra tandhälsan.

Statens ekonomiska stöd är som störst till dem över 75 år (och till dem under 30 år). En statlig utredning föreslog i fjol att även de mellan 65 och 75 år skulle få samma stöd. Liberalerna delar den uppfattningen.

Vi anser också att högkostnadsskyddet ska gälla även dem som väljer frisktandvård och att det även för dem ska börja vid 3 000 kr per år och utgå med 50 procent för årskostnader över det beloppet. För dem i högsta riskgruppen skulle då årsavgiften minska med cirka 2 800 kr. Ytterligare en förbättring för dem med frisktandvård vore att de skulle kunna få ersättning för förlorade tänder. Totalt har statens kostnad för dessa två reformer beräknats till ca 35 miljoner kr. Detta kan jämföras med statens tandvårdskostnader idag på ca 5 000 miljoner kr.

Liberalerna anser att arbetet för att stegvis förbättra tandvårdsstödet bör fortsätta. Inriktningen bör vara dels på förebyggande tandvård och dels på dem som har de allra största behoven. Åldersgränsen för rätten till det högre allmänna tandvårdsbidraget ska sänkas från 75 år till 65 år. Vi vill prioritera detta framför fri tandvård för unga vuxna, som redan idag har bland världens bästa handhälsa.

HÄLSA BETYDELSEFULLT FÖR INTEGRATIONEN

Nyanlända och asylsökande har generellt sett sämre fysisk och psykisk hälsa i förhållande till resten av befolkningen, vilket kan försvåra integrationen. Det tär på hälsan att fly och att komma till ett nytt land. Vissa bär med sig svåra trauman, andra kan ha andra stora hälsobehov. Folkhälsan uttryckt i livslängd och upplevd hälsa speglar också bostadssegregationen. Människors förmåga att förvärva, förstå och tillämpa hälsorelaterad information, behöver stärkas för att människor ska ha goda verktyg att ta ansvar för sin egen hälsa och möjlighet att ta del av hälso- och sjukvårdens insatser. Samtliga regioner och landsting ska åläggas att erbjuda hälsokommunikatörer för nyanlända. Hälsokommunikatörera ska främja en god hälsa hos nyanlända genom information, utbildning och dialog på det egna språket.

UTMANING 6

Ett ökat psykiskt välbefinnande

Psykiska diagnoser är idag den vanligaste orsaken till sjukskrivning i Sverige. Befolkningen i vårt land tillhör de med bäst hälsa i världen. Den fysiska hälsan blir allt bättre samtidigt som den psykiska ohälsan ökar. Såväl kvinnor som män drabbas, men särskilt kvinnor rapporterar i stor omfattning att de lider av besvär med ängslan, oro, ångest och sömnbesvär

Det ska vara lätt att få hjälp med sina psykiska problem. Ungefär var tredje person som söker till primärvården har problem med sin psykiska hälsa. För dem måste det finnas en lättillgänglig hjälp att få. Det behövs tillgång till psykolog på vårdcentraler och husläkarmottagningar, men även andra yrkesgrupper som kan bidra till att stärka hälsan för dessa patienter, exempelvis fysioterapeuter. Inspirationen kring hur den psykiska hälsovården kan utvecklas finns i Norge där stora insatser gjorts som bland annat ger stor tillgång till professionell hjälp i första linjens sjukvård. Första linjens psykiatri ska vara en självklar del av primärvårdens ansvar och en förbättrad tillgång till psykologer och andra relevanta yrkesgrupper behövs på landets vårdcentraler. Alla regioner och landsting ska erbjuda en ”första linjens psykiatri” för barn och unga i åldern 7-19 år med lindrig till måttlig psykisk ohälsa.

RESPEKTERA VÅRDGARANTIN

Efter att vårdköer minskade och tillgängligheten stärktes till den specialiserade vården under ett antal år kan vi nu återigen se hur allt fler regioner och landsting får svårt att leva upp till vårdgarantins krav på tid till besök och behandling. Detta gäller i hög grad även för den psykiatriska vården. I december 2016 låg måluppfyllelsen av vårdgarantin i riket avseende ett förstabesök till vuxenpsykiatrin inom 90 dagar på 90 procent. Men det varierade stort mellan olika landsting och regioner, där det finns landsting där 20 procent av patienterna får vänta längre än 90 dagar.

Inom barn- och ungdomspsykiatrin ser det något bättre ut, även om det fortfarande är en bit kvar till de uppsatta målen. I december 2017 fick 92 procent av de unga patienterna ett förstabesök inom de 30 dagar som den förstärkta vårdgarantin inom barn- och ungdomspsykiatrin stipulerar. Men även här finns stora variationer. Det finns landsting, såsom Blekinge och Kalmar, som har en måluppfyllelse på 100 procent, medan till exempel Dalarna och Jämtland Härjedalen i december 2016 hade en måluppfyllelse runt 75 procent.

Det är inte acceptabelt att det ser så olika ut mellan de olika landstingen och regionerna. Vårdgarantins krav på besök och behandling måste respekteras i alla regioner och landsting även för psykiatrin. Inte minst gäller detta rätten att få en neuropsykiatrisk utredning. Idag tar det alldeles för lång tid från den första kontakten med vården innan dess att en utredning inleds. Även om landstinget eller regionen formellt klarar vårdgarantins krav på ett första besök, blir den efterföljande väntan på en utredning alltför lång. För att minska väntetiderna måste regioner och landsting förstärka kapaciteten för att minska väntetiderna till neuropsykiatriska utredningar.

Huvuddelen av de nödvändiga åtgärderna för att klara vårdgarantin inom den psykiatriska vården behöver vidtagas på regional nivå, men det krävs också insatser på nationell nivå för att bidra till en jämlik psykiatrisk vård med god tillgänglighet över hela landet. En viktig lösning är tillska-

pandet av en nationell digital plattform, som gör det möjligt att få information, stöd och behandling antingen via internet eller telefon. En sådan nationell tjänst skulle också kunna erbjuda hjälp att boka in en fysisk tid.

PSYKIATRIAMBULANSER

Patienter med oro, ångest eller med självmordsrisk måste snabbt kunna få hjälp från vården. Idag omhändertas alltför ofta människor med akut psykisk sjukdom av polisen inför grannar och andra vittnen som hämtar och skjutsar individen till vården. Det är inte rimligt att sjuka människors i akut kris behandlas på ett sådant sätt att de upplever sig som brottslingar eller att de inte får möta människor med vårdkompetens i första skedet.

För ett bättre omhändertagande bör därför de lyckade försöken med psykiatrisk akutmobilitet, ibland kallade psykiatriambulanser, permanentas och spridas över hela landet. Dessa akutbilar ska åka ut på larm om självmordsförsök, psykoser och kriser. Bilarna ser ut som en vanlig ambulans, men saknar bårplats. Personalen, som i försöken besått av specialistutbildade sjuksköterskor och ambulanssjukvårdare, ska ha tillgång till patientjournaler och därmed ha möjlighet att ta del av patientens sjukdomshistoria på vägen ut till insatsen. Med hjälp av akutbilen får patienten ett bra omhändertagande redan från början och personalen kan redan i ett tidigt skede göra en bedömning av rätt vårdnivå. Samtidigt kan polisen avlastas när de slipper åka på liknande larm. Att använda en akutbil, istället för en polisinsats, jämställer psykiatrisk akutsjukvård med somatisk akutsjukvård och kan därmed bidra till att avstigmatisera psykiska sjukdomar.

MINSKAT BEHOV AV TVÅNGSÅTGÄRDER

En liberal hälso- och sjukvårdspolitik kännetecknas av ett individperspektiv och en strävan efter att ge patienterna en stor egenmakt. Dessa perspektiv måste också kännetecknа den psykiatriska vården. När patienten ges inflytande över sin egen vård ökar möjligheterna för att skapa en förtroendefull relation mellan vården och patienten.

Ett sätt att stärka individperspektivet inom psykiatrin är så kallad självvald inläggning. Möjligheterna med självvald inläggning inom psykiatrin, där patienten själv bestämmer över sina in- och utskrivningar, ska erbjudas i hela landet. Målet är att minska behovet av tvångsåtgärder, då dessa i många fall beror på att patienterna är för sjuka när de kommer till sjukhuset och vårdtiden blir då ofta längre än vad som hade behövts.

Självvald inläggning innebär att en person som lider av emotionell instabilt, efter en professionell bedömning av hens tillstånd, på eget initiativ kan läggas in för vård på en psykiatrisk avdelning. Att veta att det finns en plats när du behöver den, utan att först behöva konsultera en läkare, innebär en trygghet i vardagen för individen. Arbetssättet innebär en stor flexibilitet och patienten kan lämna avdelningen när hen känner sig mer stabil. Självvald inläggning kan aldrig ersätta en annan behandling, men kan bli ett viktigt verktyg för att skapa rutiner, bryta en nedåtgående spiral eller hindra att patientens problem förvärras.

BARNETS BEHOV I FOKUS

Det är viktigt att också barn och unga ges inflytande över sin vård och får möjligheter till delaktighet. Även barn och unga ska ha rätt att bestämma själva. Denna rätt blir viktigare ju äldre de blir. För vårdens medarbetare ställer detta krav på att vara lyhörda, att alltid se till barnets bästa och att ta reda på vad barnet vill. Det är också viktigt att vårdnadshavare ges möjlighet till delaktighet och inflytande över sitt barns vård. Vårdnadshavaren har skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet och den unga, men ska i takt med barnets stigande ålder ta en större hänsyn till hens synpunkter.

Att både ge inflytande till barn och unga å ena sidan och till vårdnadshavaren å andra sidan kan skapa en svår konfliktsituation för hälso- och sjukvårdens medarbetare. Grundprincipen är att det är vårdnadshavaren som är ansvarig för sitt barn, men denna princip krockar ibland med hälso- och sjukvårdens ambition att ge vård som ges med patientens samtycke och medbestämmande.

Idag är inte barns och ungas rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården helt entydig. Framförallt blir detta tydligt när en ung person söka vård, men önskar göra detta utan vårdnadshavarens vetskap. Det är olyckligt om en ung person undviker att söka vård, för att till exempel prova ut preventivmedel eller för samtal hos psykolog, av rädsla för att vårdnadshavaren ska få kunskap om detta.

För att stärka barns och ungdomars ställning inom hälso- och sjukvården är det därför viktigt att stärka deras rätt till vård som ges utan föräldrarnas vetskap eller delaktighet. En förälder ska inte heller kunna fördröja vårdens insatser. Lagstiftningen måste ändras från föräldraperspektiv till att ha barnets behov i fokus. När barnkonventionen blir svensk lag stärker det barnets rätt, men det krävs översyn av flera lagar för att ge barn och unga en starkare ställning i vården. Föräldrabalken, patientlagen samt offentlighets- och sekretesslagen behöver därför ses över med ett tydligt barnperspektiv.

SLOPAD PATIENTAVGIFT VID TVÅNGSVÅRD

Utgångspunkten för alla insatser inom hälso- och sjukvården är medbestämmande och inflytande för patienten. Men det finns situationer och sjukdomstillstånd som kräver en insats som sker under tvång och en vård som sker mot patients vilja. Kravet för att kunna ge vårdinsatser under tvång är högt ställda. Det krävs att personer lider av en allvarlig psykisk störning, att heldygnsvård på sjukhus behövs och att patienten motsätter sig eller behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård.

Det finns idag ett stort behov av att utveckla den psykiatriska tvångsvården, med målet att minska behovet av åtgärder som ges under tvång. Bland annat har Socialstyrelsen pekat på nödvändigheten av att verksamheterna har tydliga uppdrag och tillräckliga resurser. Att vård ges till någon mot dennes vilja innebär ett stort ansvar och ställer stora krav på att vården ges på jämlika villkor. Sett till hur det ser ut i olika delar av landet kan inte detta mål anses uppfyllt. Användandet av tvångsåtgärder ser mycket olika ut mellan landstingen. Vissa landsting har arbetat aktivt för att minska behovet av tvångsåtgärder, vilket gett goda resultat.

Idag kan en patient som vårdats mot sin vilja behöva betala för den vård hen motsatt sig att få. Det finns landsting, till exempel landstinget i Värmland, som beslutat att ta bort avgiften för tvångsvård. Fler landsting borde ta efter det värmländska exemplet. Patientavgiften för tvångsvård, liksom patientavgiften för läkemedel för personer som behandlas med stöd av Lagen om psykiatrisk tvångsvård, bör avskaffas. Det är principiellt tveksamt att tvinga människor att betala för vård som de själva inte frivilligt deltar i.

RÄTT TILL STÖD OCH HJÄLP

Flera studier pekar på att det finns ett cirkulärt samband mellan skolprestationer och psykisk ohälsa. Dåliga skolprestationer kan orsaka psykosomatiska besvär och samtidigt presterar elever med psykosomatiska besvär sämre i skolan just på grund av sin psykiska ohälsa. Forskningen visar att skolresultat har ett starkare predikationsvärde för framtida problem som till exempel missbruk än socioekonomisk bakgrund eller psykisk sjukdom hos föräldrarna. Att ingripa tidigt vid sviktande skolresultat är således bland det viktigaste vi kan göra för att förbättra hälsan och den sociala situationen för barn och unga.

Ett stort problem i svensk grundskola är att elever får särskilt stöd relativt sent. För att höja kunskapsresultaten och likvärdigheten är det därför centralt att detta ändras och att elever som riskerar halka efter får stöd så tidigt som möjligt. Fler speciallärare och specialpedagoger bör anställas i lågstadiet och det specialpedagogiska arbetet måste utvecklas.

En av orsakerna till det sena stödet är att många skolor kräver att sjukvården ställer en diagnos för att barn ska berättigas till särskilt stöd. Hos många landsting och regioner är väntetiderna till neuropsykiatrisk utredning lång, vilket försenar att eleverna får det viktiga stödet för att klara sin utbildning. Detta är oacceptabelt. Alla elever, oavsett om de har fått en diagnos eller inte, ska få det stöd de är i behov av. Det är viktigt att elevhälsan är behjälplig med att förmedla kontakt med

sjukvården för att tidigt kunna utreda och diagnosticera neuropsykiatriska funktionshinder, såsom ADHD.

För att bryta utvecklingen kring barns- och ungas psykiska ohälsa måste samarbetet mellan skolans elevhälsa och sjukvården förbättras. Alla skolhuvudmän ska ha avtal med regioner och landsting för att stärka elevhälsoarbetet och för att undvika att elever hamnar mellan stolar. Socialtjänsten ska kopplas till skolans elevvårdsteam, sekretessregler får inte bli ett hinder för elevens välbefinnande. Varje skola ska ha en direktkontakt med särskild socialsekreterare. Elevvårdsteam ska knyta till sig fler expertkompetenser, bland annat logopeder. De elever som har stora inlärningssvårigheter ska mötas av lärare och speciallärare med djup och bred kompetens.

Problemen inom skolan handlar också om att den fysiska arbetsmiljön i alltför många fall inte är anpassad för personer med neuropsykiatriska diagnoser. Skolmiljön påverkar hur ADHD uttrycks. En anpassad skolmiljö med bra struktur bör eftersträvas, då det kan minska behovet av läkemedelsanvändning hos barn och ungdomar.

UTMANING 7

Frihet och värdighet hela livet

Sjukvården märks ofta mer i livet ju äldre vi blir och vi blir allt fler äldre. Samtidigt kan ett liv efter förvärvsarbete innebära ett fortsatt långt och rikt liv. Men då gäller det också att vi satsar på årsrika människor. Liberalerna vill mer. Vi ger oss inte förrän alla invånare i vårt land får bästa tänkbara vård, oavsett ålder. Samhället ska rusta äldre människor och anhöriga mot äldres sjukdomar. När sjukdom ändå inträffar måste vi få vara sjuka med värdighet.

EN SÖMLÖS VÅRD

Alltför många äldre upplever gränser mellan de olika huvudmännen inom svensk hälso- och sjukvård. Det handlar om dålig kommunikation mellan primärvård och specialistvård. Det handlar om svårigheter att få till övergångar mellan sjukvården och kommunens omsorg, vilket inte minst syns genom det stora antalet utskrivningsklara patienter på våra sjukhus (se sidan 2). Olika vårdgivare och olika vårdnivåer gör det mycket svårt för många äldre att navigera och hålla ordning på alla vårdkontakter. Det leder också till svårigheter att upprätthålla en god kontinuitet.

Multisjuka, ofta äldre, som kanske saknar anhöriga och som bor i kommunal omsorg är de med störst behov av kontinuitet. För dessa är det ett absolut krav med kontinuitet i vårdens övergångar och att vården är översiktlig och begriplig. Här är behovet stort av en koordinator mellan olika aktörer. Förslag om en fastläkarreform inom primärvården (se sidan 2) och stärkta möjligheter till en Patientansvarig vårdkontakt syftar båda till att stärka vården och omsorgen om de äldre, genom en vårdkontakt som kan ta ett övergripande vårdansvar. En fast vårdkontakt och en utvecklad patient- och vårdgivarrelation kan också antas leda till bättre behandlingsresultat och färre återfall.

Många av de äldre som skrivs ut från sjukhusen är fortfarande i stort behov av vård. Allt fler äldre får också avancerad sjukvård i sina hem, via kommunernas hemsjukvård. För att kommunerna ska kunna klara detta uppdrag måste läkarbemanningen, såväl i ordinärt som särskilt boende, fungera bättre än idag. Erfarenheterna från Norge av fastläkarreformen är mycket goda och visar att en liknande reform i Sverige skulle möjliggöra för en bättre läkarbemanning inom den kommunala vård och omsorgen.

FLER HEMBESÖK

Alla landsting och regioner ska erbjuda såväl planerade som akuta hembesök för de som behöver och föredrar det, och ordentligt med tid med sin sjuksköterska och läkare. Genom att satsa på förebyggande hälsoarbete minskar sjukdomar, lidande och kostsamt vårdbehov. Hembesök förebygger risker i hemmet och minskar drastiskt behovet av akutbesök hos äldre patienter. En väl utbyggd hemsjukvård är särskilt viktig för den som är skör. Inte minst för människor som bor i särskilt boende innebär det minskad förvirring och ansträngning att få sin sjukvård i boendet.

Till primärvården ska sjukvården kunna knyta närvårdsplatser där äldre människor tryggt kan läggas in för sjukhusvård nära sitt hem och sina släktingar, utan att först behöva vänta på en akutmottagning. Sverige har länge haft en övertro på stora akutsjukhus, men för många äldre patienter passar den småskaliga, nära sjukvården betydligt bättre. Geriatriker och allmänläkare på vårdcen-

traler ska kunna lägga in patienter på sådana närvårdsavdelningar, men även i hemmet, i så kallad sjukhusansluten hemsjukvård. Sjukhusvård i hemmet minskar förvirring för patienter med demens, ger färre fallskador och minskar också risken för vårdrelaterade infektioner. Morgondagens bästa sjukhus kan vara en bostadsrättsförening.

FÖREBYGG, TRYGGA, STÖTTA

Inaktiva äldre kan förlora balansen, slå sig illa och bli apatiska. Redan sjuka riskerar infektioner och trycksår. Det är grundläggande för äldre att behålla sin rörlighet och snabbt få den tillbaka efter sjukdom, och därför är arbetsterapeuter och fysioterapeuter oumbärliga för äldres hälsa. Fler arbetsterapeuter och fysioterapeuter på vårdcentralerna underlättar ett rörligt liv, motverkar fallskador, infektioner och annan sjuklighet.

Mun och tänder är bortglömda delar av både hälsovården och äldres hälsa. Det är inte förrän för några år sedan som människor behöll sina egna tänder högt upp i åldrarna. Frisk mun och friska tänder gör det lättare att äta, och rapporter tyder dessutom på att inflammation i tänder och mun är direkt kopplade till hjärt- och kärlsjukdom och för tidig död. Därför måste stora insatser göras för äldres tandhälsa. Äldretandvården måste få en tydligare roll i det hälsofrämjande arbetet.

Idag får apotek byta ett läkemedel mot ett billigare, likvärdigt i annan förpackning. Äldre patienter har förväxlat sina mediciner när samma läkemedel sålts i olika askar, ofta har de trott att läkemedlen är olika och därmed tagit dubbel dos. Detta är inte acceptabelt. För säkrare läkemedelsanvändning bör det även bli möjligt att införa en nationell ordinationsdatabas. Förskrivare skulle då kunna hämta aktuell information om en patients läkemedelsbehandling, så att felbehandling, överdoseringar och biverkningar minimeras.

RÄTT ATT FÅ DEN BÄSTA BEHANDLINGEN, OCH RÄTTEN ATT SLIPPA DEN

Den nytta en patient kan ha av en behandling vägd mot de risker han eller hon tar är det som ska avgöra om behandlingen erbjuds en patient eller inte, inte patientens kronologiska ålder. Hälso- och sjukvårdens yrkesgrupper behöver därför säkrad utbildning i läkemedelsbehandling av äldre patienter, redan under sin grundutbildning. Detta gäller i första hand läkare, tandläkare och sjuksköterskor, men även andra yrkesgrupper behöver få mer kunskap om äldres läkemedelsbehandling.

Fortfarande styrs val av undersökningar, behandling och rehabilitering ofta mer av fasta åldersgränser, snarare än individuella behov. Socialstyrelsen rekommenderar exempelvis screening för tjock- och ändtarmscancer och för bröstcancer bara upp till 74 år. Åldersgränsen är satt utifrån att forskningsstudier av praktiska skäl görs mest på yngre personer, och man därmed inte kunnat påvisa att screening gör nytta också för äldre. Det finns med andra ord inte heller några studier som visar att det inte gör nytta. En betydande andel av cancerdiagnoserna ställs hos människor över 74 år. Sannolikt kan därmed många som drabbas av sjukdom, men hunnit passera den övre gränsen för screening, riskera sen upptäckt.

Människors fria vilja, självbestämmanderätt och önskemål måste respekteras också när livet går mot sitt slut. Var och en av oss ska genom samtal med våra anhöriga, med behandlande läkare eller i skrift få avgöra hur vi ser på livsuppehållande behandling. Ingen ska tvingas ta emot medicinska insatser de inte vill ha, inte heller före livets slutskede där behandling medicinskt sett skulle kunna gagna patienten. Läkaren ska alltid erbjuda palliativ behandling. För icke beslutskapabla patienter ska tidigare uttryckt önskan om att avstå, påbörja eller avbryta livsuppehållande behandling respekteras.

ÖKADE KUNSKAPER OM VÅLD MOT ÄLDRE

Världshälsoorganisationen WHO har konstaterat att våld och övergrepp mot äldre är så vanligt att det utgör ett folkhälsoproblem. Internationella studier beräknar att omkring 5-7 procent av alla äldre utsätts för våld och övergrepp i nära relation. Svensk statistik visar att problemet kan var

ännu större hos oss. I de senaste svenska kartläggningarna hade 15 procent av människor 65 år äldre utsatts för våld och övergrepp, främst i det egna hemmet.

I sjukvården uppfattas äldre människors utsatthet i nära relation ofta som rena fallskador. Var och en som arbetar inom sjukvård och äldreomsorg bör ha kunskap om våld mot äldre och anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

Det finns idag generellt en för låg kunskap hos hälso- och sjukvårdens medarbetare om våld mot äldre. För att kunna arbeta mer effektivt för att förebygga, upptäcka våld och stödja våldsutsatta äldre måste kunskapen öka. Bristande kunskap försvårar upptäckten, då tecknen på våldet misstas för normalt åldrande. Alla som arbetar inom sjukvård och äldreomsorg ska ha kunskap om våld mot äldre och veta hur man känner igen tecken på våld. Alla medarbetare inom hälso- och sjukvården ska ha anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

STÄRKT STÖD TILL ANHÖRIGVÅRDARE

När vardagen blir ett arbete behöver omgivningen finnas där. Anhöriga ska orka hjälpa både patienten och sig själva, men i dag blir var fjärde anhörig själv sjuk. Döttrar och äldre hustrur är extra utsatta. En grundläggande del i den förebyggande vården är därmed ett förstärkt anhörigstöd, där en höjd anhörigersättning är en viktig del.

Sjukvården måste se patientens närmaste. 2009 gav ett riksdagsbeslut anhörigvårdare en dräglig-gare livssituation med mindre risk att själva bli sjuka, men Liberalerna vill göra mer. Mycket mer. Anhöriga behöver avlastas genom vårdsamordnare eller vårdlotsar som hjälper kroniskt sjuka och deras anhöriga med sjukvårdskontakter och oro. Vi vill skapa kontaktvägar mellan anhöriga och sjukvård och göra det lätt att få kontakt med andra i samma situation. Ett nationellt anhörigcentrum med stödlinje dygnet runt kan ge trygghet och avlastning för den som kröks under arbetet med att ta hand om en närstående. Dessutom måste anhöriga självklart kunna äta med sina nära på sjukhusen och stanna över natten.

UTVECKLADE MÅLTIDER

Närmare fyra av tio vuxna som läggs in på sjukhus är undernärda eller är i riskzonen att drabbas. På en vanlig vårdavdelning med 20 patienter lider 7-8 av undernäring. Granskar man patientgrupperna lite noggrannare upptäcker man snabbt att bland de äldre patienterna är problemen mycket större än så. En äldre människa blir inte undernärd av att bli inlagd på sjukhus några dagar, men där kan man upptäcka deras situation. Att långsiktigt vända problemen kräver ett ambitiöst arbete från den kommunala äldreomsorgen. Situationen i äldreomsorgen är på många håll förskräckande. Hälften av de äldre som lever i särskilt boende bedöms vara undernärda.

Åldrandet i sig och olika sjukdomstillstånd kan leda till minskad aptit. Att vara undernärd är samtidigt farligt och leder i sin tur till ökad sjuklighet. Därför krävs ansträngningar för att locka fram matlusten. Maten borde ses som en självklar del av omsorgen och inte som någon praktisk detalj som ska hanteras. Måltiderna borde vara höjdpunkten på dagen och präglas helt av den äldre människans önskemål och behov.

I sjukvården behöver mat och måltider utvecklas. Egna tillagningskök ska eftersträvas för att skapa förutsättningar för måltider anpassade efter patienternas behov med stor valfrihet och möjlighet till specialkost.

Makten över maten måste flyttas till den enskilda människan. Därför behöver reglerna skärpas och rätten att serveras aptitlig mat som – om man så önskar – lagas i hemmet ska ses som skälig levnadsnivå i socialtjänstlagen.

När någon behöver geriatrisk vård eller äldreomsorg i någon form måste frågan om mat och måltider lyftas upp som en grundläggande förutsättning i vård och omsorg. Smakpreferenser och önskemål kring mat och måltider måste ingå som en grund för hur omsorgen ska ges för den enskilda.

Hemtjänstpersonal måste ges rimliga förutsättningar att tillmötesgå de äldres önskemål. Därför är utbildning i matlagning viktigt.

Alla kommuner ska ha tillgång till dietist. För att säkerställa likvärdighet och en hög kompetens gällande frågan om mat och måltider måste alla kommuner säkerställa att de har tillgång till dietistkompetens. Även en god tillgång till arbetsterapi är avgörande.

INGEN SKA BEHÖVA DÖ ENSAM

När socialstyrelsen 2014 frågade människor som bor på äldreboende om hur de upplever sin situation svarar nästan sju av tio att de besväras av ensamhet varav två av tio gör det ofta. Antalet äldre som i perioder tycker att de lider av ensamhet är 40 procent, konstaterar forskarna vid Nationella institutet för forskning om äldre och åldrande, NISAL, vid Linköpings universitet.

Många människor möter döden i ensamhet, även när döden är väntad. En av fyra som dör på sjukhus i Sverige gör det ensamma, även när döden är väntad. Motsvarande siffra i äldreomsorgen är nästan en av tio. Ingen ska behöva dö ensam. Patientlagen och socialtjänstlagen behöver kompletteras med krav på att vård och omsorg organiseras så att alla som så önskar garanteras mänsklig närvaro vid sin död. För att skapa livskvalitet i livets sista tid behöver vårdens och omsorgens arbetssätt utvecklas och vården bli mer personcentrerad och formas utifrån patienternas behov.

Ett ökat inslag av volontärer i vård och omsorg är önskvärt, förutsatt att det organiseras på ett sätt som säkerställer att det blir en positiv upplevelse för patienterna. Volontärer som kan sitta vid sidan hos den som är ensam och bidra till tryggheten i vetskapen om att man inte behöver dö ensam.

Självklart handlar detta inte om att ersätta de professionella medarbetarna i vården. Det handlar om att komplettera, och öppna upp för andra kompetenser. Och om att se kraften i det civila samhället. Det finns goda exempel som kan inspirera, bland annat på Danderyds sjukhus. Där finns en uppskattad volontärverksamhet som stöttar patienter i livets slutskede.

UTMANING 8

En moderniserad vård för personal och patienter

Det behövs en nationell kraftsamling för att lyfta den digitala infrastrukturen och bidra till utvecklingen av moderna e-hälsotjänster. Detta skulle bidra till att befästa Sveriges position som en framstående nation inom hälso- och sjukvård, forskning och näringsliv, samtidigt som det stärker patientens ställning. Sveriges höga ambitioner för en dynamisk och forskningsintensiv utveckling inom Life Science behöver säkras, och det förutsätter innovativa och framtidsorienterade system.

Sverige är bland de länder som satsar mest på hälso- och sjukvård och vårdpersonalen har en oerhört hög kompetens. Samtidigt ligger vi bland de lägsta i Europa när det gäller antalet läkarbesök per person och år. Hur kommer det sig att Sverige, trots mer ekonomiska resurser och personal än någonsin, ändå producerar mindre vård? Tidsbristen i vården kan till stor del förklaras av bristfälliga stödsystem, ålderdomlig teknik, långsamt införande av nya mer effektiva behandlingsmetoder och svag samverkan. Situationen är likartad i alla landsting och regioner. Samma uppgifter måste matas in manuellt i olika system, med stor tidsfördröjning och onödiga risker för felaktigheter som följd.

Det är hög tid för ett tekniskt generationsskifte i hälso- och sjukvården, där gamla system avvecklas och ersätts med moderna, flexibla och öppna system.

EN STATLIG INVESTERINGSFOND

Ansvaret för investeringar i moderna IT-stöd för hälso- och sjukvården ligger idag hos varje enskilt landsting. Trots att de redan lägger omkring 8,3 miljarder kronor årligen på IT i vården så krävs det ytterligare mångmiljardinvesteringar. Inget enskilt landsting eller region klarar denna uppgift, utan hela landet måste vara med och lyfta hälso- och sjukvården in i framtiden med hjälp av smarta, interaktiva dokumentations- och beslutsstödssystem. Att uppgradera informationssystemen i samtliga regioner, landsting och kommuner är en avgörande fråga för en jämlik och patientsäker vård och omsorg över hela landet.

Staten har en lång tradition av samverkan med regionala och lokala aktörer kring infrastruktursatsningar på trafikområdet. Det har möjliggjort flera nödvändiga infrastruktursatsningar som haft stor betydelse för Sveriges utveckling. Liberalerna vill att staten tar på sig en liknande roll för att utveckla den digitala infrastrukturen. En statlig investeringsfond ska skapas för att överbrygga den investeringspuckel som krävs, där investeringar från huvudmännen kompletteras med en satsning från staten för att under en femårsperiod föra hela det offentliga Sverige in i den digitala tidsåldern.

GE VÅRDENS MEDARBETARE MODERNA VERKTYG

Hälso- och sjukvården ska vara en modern verksamhet som använder medarbetarnas kompetens och erbjuder moderna verktyg i arbetet. Medarbetare inom hälso- och sjukvården måste få en modern digital arbetsmiljö som stödjer vård och behandling, som minimerar administrationen och

som erbjuder interaktiva beslutsstöd som ger tillgång till den senaste medicinska kunskapen. Hälso- och sjukvården är en informationsintensiv sektor där tillgång till rätt information vid rätt tid och plats och till rätt personer är avgörande. All vårdpersonal ska ha tillgång till välfungerande och samverkande IT-stöd som stödjer kommunikationen mellan olika professioner och olika delar av vården samt med patienter och anhöriga.

Pappersbaserade rutiner ska avvecklas och ersättas med moderna digitala verktyg. Det digitala stödet måste vara mobilt och ge vårdpersonal på hembesök åtkomst till journal, provsvar och läkemedelslista.

Framtidens vårdinformationsmiljöer måste kunna hantera, analysera och visualisera stora informationsmängder. Med ett välfungerande och modernt IT-stöd stärks den professionella rollen, arbetsprocesser effektiviseras, patientsäkerheten ökar och medarbetarnas arbetssituation förbättras avsevärt. Digital kompetens hos medarbetare är avgörande för denna förändring när det gäller förmågan att använda digitala verktyg och tjänster. Teknikens snabba utveckling innebär att medarbetarna behöver få tillgång och tid till kontinuerligt lärande.

STÄRKT DIGITAL TILLGÄNGLIGHET

Digitaliseringen erbjuder de konkreta verktyg som behövs för att realisera de politiska besluten om en stärkt patientmakt. En jämlik och tillgänglig vård måste vara flexibel och kunna möta patienter utifrån individuella behov och preferenser. Det behövs en digital valfrihetsreform. Vårdgivare ska åläggas att erbjuda en minst lika bra digital tillgänglighet som fysisk, där patienten utifrån situation och önskemål själv ska kunna välja att konsultera vården med en e-tjänst, telefon, video eller vanligt fysiskt besök. Den nuvarande vårdgarantin ska förstärkas och kompletteras med en digital vårdgaranti. Sjukvårdshuvudmannen ska ha en skyldighet att erbjuda vårdkontakt på nätet inom en timme, till exempel genom 1177 Vårdguidens e-tjänster.

För att den digitala tillgängligheten ska utvecklas och bli en självklar service till patienterna behöver nya kvalitetsmått skapas som styr mot en förbättrad digital tillgänglighet vid sidan av exempelvis fysiska besök. Den digitala tillgängligheten måste ses som en central kvalitetsfråga i sjukvården och därför kravställas och följas upp på samma sätt som andra viktiga kvalitetsaspekter i välfärden och integreras i vårdgarantin.

PATIENTENS RÄTT TILL SIN EGEN INFORMATION

Alla invånare ska ha säker tillgång till sin journal på nätet. Landsting och regioner har idag en alltför varierande grad av öppenhet om vilken journalinformation som lämnas ut digitalt till patienten, hur snabbt den publiceras eller om landstinget alls erbjuder journalen via en säker webbtjänst. Patienter måste garanteras likabehandling i åtkomsten till sina egna hälsouppgifter. Tvingande regelverk som befäster patientens fulla åtkomst till sin egen information måste utarbetas.

Patienter behöver ges möjlighet att bidra med egna hälsodata till vården. Den snabba utvecklingen av digitala hälsostöd som hälsoarmband och annan utrustning för insamling av patientgenererade data ger nya möjligheter för förebyggande hälsovård och kan utgöra ett viktigt underlag inför ett vårdbesök. För att stödja den digitala omställningen av hälso- och sjukvården behöver landstingen och regionerna fortlöpande utveckla sina ersättningsmodeller och vårdavtal.

Dagens lagstiftning för informationssäkerhet och integritetsskydd är föråldrad och inte anpassad efter dagens tekniska möjligheter eller moderna människors behov. Det är idag enklare att donera sina organ än att donera sina data för exempelvis forskningsändamål. Inför en modern dataskyddslagstiftning där individen själv väljer att dela alla, vissa eller inga av sina data för forskning eller analys. Möjligheten till så kallad Big Data Analytics måste tillvaratas för forskning och samhällsutveckling, med respekt för individens integritet.

De digitala hälsostöd som nu utvecklas kan ge personer med kronisk sjukdom och olika funktionsnedsättningar stora möjligheter till ett friskare och mer självständigt liv. Patienter och vårdgivare för in data i beslutsstödet och i realtid kan vårdgivare ta del av patientens hälsodata och gemensamt tas beslut angående fortsatt vård och behandling. Nya utvecklade hälsostöd kan även

vara en trygghet och underlätta livet för anhöriga, såsom föräldrar till barn med diabetes, som kan följa sitt barns värden via en app i telefonen.

NYA FÖRUTSÄTTNING FÖR JÄMLIK VÅRD

Utvecklingen av e-hälsotjänster ökar förutsättningarna för tillgänglig och jämlik vård. När geografiska avstånd inte längre blir ett hinder öppnas nya möjligheter för patienter som av olika skäl har svårt att möta hälso- och sjukvården i dag. Västerbottens läns landsting har länge arbetat framgångsrikt med vård på distans för bland annat diagnostik, konsultation och behandling. Specialistkompetens kan med teknikens hjälp tillgängliggöras oberoende var patienten finns.

Införandet av virtuella patientbesök, såsom videobesök, samt informationsdelning som möjliggör effektiv vård i hemmet, underlättar i hög grad även för exempelvis äldre och personer med funktionsnedsättning. Vardagen blir enklare om vissa av läkarbesöken kan genomföras hemifrån via videolänk eller om provsvar kan mottas via e-hälsotjänster. Att logga in och ta del av sin journal på nätet kan bli en stor trygghet för många äldre och deras anhöriga.

De e-hälsotjänster som utvecklas ska vara användarvänliga för alla invånare oavsett teknikvana eller funktionsförmåga. Den digitala tekniken ska användas för att inkludera, inte exkludera. Det är därför avgörande att brukare och deras företrädare i exempelvis funktionshinderorganisationerna involveras tidigt i processen i framtagandet av nya e-hälsotjänster så att tillgängligheten säkerställs. E-hälsotjänster bör även finnas tillgängliga på flera språk.

Den som blir inlagd på sjukhus eller flyttar till ett äldreboende måste erbjudas möjlighet att använda digitala verktyg för att kunna fortsätta använda sociala medier, hålla kontakt med vänner och anhöriga, söka information och allt annat som människor idag gör via nätet.

DIGITALA BEHANDLINGSFORMER

Det behövs ett aktivt utvecklingsarbete i vården för att skapa fler verkningsfulla, nätbaserade behandlingsformer, syftande till att erbjuda fler patienter behandling på nätet.

Digitaliseringens möjligheter ska användas till att skapa ökad säkerhet kring läkemedel och skapa ordning och reda kring vacciner genom tillgång till läkemedelsförskrivning och vaccinhistorik i journal på nätet.

UTMANING 9

Säkrad kompetensförsörjning av vården

Att klara kompetensförsörjningen är en av hälso- och sjukvårdens största utmaningar. Samtidigt som vårdplatser stängs runt om i landet på grund av bristpå personal, har det aldrig funnits fler läkare och sjuksköterskor i Sverige. För att klara utmaningarna behöver regioner och landsting på ett bättre sätt ta tillvara kompetensen och säkerställa att läkare och sjuksköterskor och andra vårdanställda kan arbeta på toppen av sin förmåga. Samtidigt behöver sjukvårdshuvudmännen skapa en fungerande kompetensförsörjning som möter patientens behov. Ett stort problem är att regioner och landsting historiskt varit dåliga på att belöna sina duktiga medarbetare. Framför allt har detta gällt yrken som traditionellt är kvinnodominerade, såsom till exempel sjuksköterskor och fysioterapeuter. Sjukvårdshuvudmännen måste sätta sina löner på ett sådant sätt att det för alla medarbetare lönar sig att vidareutbilda sig, att ta ansvar och bidra med erfarenheter från en lång karriär. Kompetens, engagemang, erfarenhet och ansvarstagande måste synas i lönekuvertet.

I en internationell jämförelse har Sverige god tillgång till personal inom hälso- och sjukvården. Antalet läkare har fyrdubblats sedan 1970-talet och de välutbildade sjuksköterskorna är fler än någonsin. OECD:s jämförelser visar att Sverige ligger i topp när det gäller både läkar- och sjuksköterskeätthet. I Sverige finns det 4,1 utbildade läkare per 1 000 invånare (2013), vilket kan jämföras med 3,1 som är medeltalet bland OECD-länderna 2011. Även när det gäller antalet praktiserande sjuksköterskor ligger Sverige över OECD-snittet. 2013 hade Sverige 11,2 praktiserande sjuksköterskor per 1 000 invånare, där medeltalet bland 36 OECD-länder var 8,8 (2011).

Samtidigt utmärker sig Sverige negativt när det gäller antalet läkarbesök per år. 2014 gjordes 2,4 läkarbesök per 1 000 invånare i Sverige, vilket kan jämföras med EU-snittet som låg på 7,1. Vidare är Sverige ett av de länder som har sämst resultat när det gäller upplevelsen av hur mycket tid patienter och läkare har tillsammans. Sverige utmärker sig dessutom för sina korta vårdtider. Genomsnittet för EU-länderna är 5,3 vårddygn per 1000 invånare. Samma siffra för Sverige är 2,7.

Det finns således två bilder av personalsituationen inom svensk hälso- och sjukvård som är svåra kombinera. För samtidigt som det aldrig funnits en så pass hög tillgång till personal som det gör idag, så upplever patienten en låg tillgänglighet. Likaså rapporterar många landsting och regioner om svårigheter att få tag på personal och därmed svårigheter att bemanna sina verksamheter. Som en följd av personalbristen är var tionde vårdplats stängd enligt en kartläggning av SVT Agenda. Den pressade personalsituationen i vården blir särskilt uppenbar i semestertider.

Lösningen på dagens problem inom svensk hälso- och sjukvård med dålig tillgänglighet och rekryteringssvårigheter finns således inte i en faktisk personalbrist, utan finns snarare i hur väl regioner och landsting nyttjar och värdesätter den personal som finns. Det kommer att krävas många olika reformer och förändringar för att säkra kompetensförsörjningen inom hälso- och sjukvården.

All personal inom hälso- och sjukvården måste ges möjlighet att arbeta på toppen av sin kompetens. Låt därför till exempel vårdbiträden och undersköterskor avlasta sjuksköterskor och annan legitimerad personal.

STÄRK MÖJLIGHETEN TILL KARRIÄR

Historiskt sett har regioner och landsting varit dåliga på att uppmärksamma och belöna duktiga medarbetare. Detta syns inte minst genom relativt sett låga löner och små möjligheter till karriär. En stor del i de rekryterings- och bemanningsproblem vi idag ser inom hälso- och sjukvården har sina ursprung i svårigheter att leva upp till de förväntningar på en modern arbetsgivare som dagens arbetstagare har. För att lösa den offentliga sektorns problem med personalförsörjning inom ett antal viktiga områden måste därför möjligheterna att göra karriär, såväl vad gäller kompetensutveckling som löneutveckling, stärkas. Detta måste ske lokalt och till exempel borde varje sjukhus vara ålagda att utveckla kompetenstrappor eller andra modeller för att tydliggöra vårdpersonalens karriärvägar.

Att lösa den ovan beskrivna situationen är en viktig jämställdhetsfråga. Lönen måste svara upp mot medarbetarnas kompetens, engagemang, erfarenhet och ansvarstagande. Idag misslyckas landsting och regioner i alltför hög grad med detta. Framför allt gäller det yrken som traditionellt är kvinnodominerade, såsom sjuksköterskor och fysioterapeuter. Frågan är central i arbetet att göra hälso- och sjukvården mer jämställd. Vårdens välutbildade, kvinnodominerade yrkesgrupper ska ha en god löneutveckling. En modell för lönebildningen behövs där det för enskilda medarbetare lönar sig att vidareutbilda sig, ta ansvar och bidra med erfarenheter från en lång karriär. För att möjliggöra detta ska en statlig pott för specialistsjuksköterskor, liknande den för förstelärare, skapas.

EN MODERN SPECIALISTUTBILDNING FÖR SJUKSKÖTERSKOR

För att landsting och regionen ska uppfattas som moderna och attraktiva arbetsgivare måste de ta ansvar för sina anställdas kompetensutveckling. Det ska vara självklart att sjukvårdshuvudmannen ger anställda sjuksköterskor, men även andra personalkategorier, möjligheten att specialisera sig med lön under utbildningen, precis som redan sker för läkarna. Specialistutbildning för sjuksköterskor ska självklart ges inom ramen för yrkeslivet.

För att skapa en modern specialistutbildning för sjuksköterskor bör ansvaret och resurserna i större utsträckning föras över till sjukvårdshuvudmännen. De medel som staten idag betalar ut som studiebidrag till sjuksköterskor under specialistutbildning ska föras över till sjukvårdshuvudmännen för att finansiera studielön för medarbetare så att de inom ramen för anställningarna kan skapa goda förutsättningar för vidareutbildning. Likvärdiga villkor för anställda hos privata aktörer ska säkerställas genom avtal.

FÖRBÄTTRAD ARBETSMILJÖ

Att arbeta inom hälso- och sjukvården innebär i många fall att arbeta under svåra fysiska och psykiska förhållanden. En stor del av den arbetssjukdom som anmäls inom hälso- och sjukvården är belastningsskador. Den kan handla om påfrestande arbetsställning under långa perioder, men också långa perioder sittande framför en bildskärm. Likaså är arbetet vid förflyttningar av patienter tungt och påfrestande, särskilt i trånga rum och på toaletter.

En förutsättning för en fungerande hälso- och sjukvård är personal som arbetar på obekväm arbetstid, som kvällar och helger. Men att arbeta med skiftarbete, på oregelbundna och obekväma tider ökar den psykiska och fysiska påfrestningen. Till detta kommer en hög arbetsbelastning när kraven på de anställda inte möts med tillräckliga resurser.

De senaste åren har också stor uppmärksamhet riktas mot förekomsten av våld och hot inom vården. Särskilt utsatta är personal inom akut- och ambulansverksamheten, men också de som arbetar inom geriatrisk eller psykiatrisk vård.

Även om många av de risker och problem som finns inom sjukvården kan te sig som naturliga utifrån arbetets natur, såsom risken att utsättas för smitta, måste vårdens arbetsgivare stärka sitt

arbete för att förbättra arbetsmiljön för sina medarbetare. Det kan handla om höjda ersättningsnivåer eller nya arbetstidsmodeller för personal som arbetar på obekväma arbetstider, fungerande IT-system och en förbättrad fysisk arbetsmiljö.

Samtidigt måste kraven på hälso- och sjukvården från statliga myndigheter förankras i evidens. Det kräver större anpassning till individuella förutsättningar och bättre anpassning till olika verksamheters villkor. Arbetsmiljöverkets uppdrag ska utvecklas till att omfatta även rådgivning och dess granskningsuppdrag ska skärpas med krav på modern evidens som grund.

SE STUDENTER SOM EN RESURS INOM VÅRDEN

Läkarstudenter och studenter inom andra vårdyrken ska i högre utsträckning ses som en resurs i vården. Svensk sjukvård skulle tjäna mycket på att ta tillvara till exempel läkar- och sjuksköterskestudenters kompetens och ge dem relevanta arbetsuppgifter. Studenter ska inte användas för att fylla ordinarie personals scheman, men ska användas som resurser i verksamheter där det råder brist på personal.

Till exempel ska en läkarstudent som har kommit en bit in i utbildningen kunna anställas som läkarassistent med mandat att göra mer kvalificerade uppgifter än vad medicinska sekreterare och undersköterskor normalt gör. Vidare ska en sjuksköterska som fullgjort huvuddelen av sin utbildning kunna få en introduktionsanställning.

Socialstyrelsens förslag om att hantering av läkemedel ska kunna delegeras till icke legitimerad personal i både sluten- och öppenvård är positivt. I dag förefaller det ologiskt att läkarstudenter som har läst all farmakologi har begränsade möjligheter att hantera läkemedel. Tyvärr råder det stor osäkerhet ute i vården vad som gäller, även om det finns få formella hinder att låta läkarstudenter avlasta mer. Positiva exempel på ovanlig arbetsfördelning har svårt att få spridning. Ett klargörande från Socialstyrelsen skulle ge fler verksamhetschefer en trygghet i att nyttja möjligheten under sommarmånaderna. Det behövs också fler lokala initiativ, men detta kräver att chefer i vården tillåts och vågar tänka nytt.

RECERTIFIERING AV LEGITIMERAD PERSONAL

I Sverige finns ingen obligatorisk fortbildning av legitimerad personal. Idag ligger beslut om eventuell fortbildning i stor utsträckning på den enskilde medarbetaren och dennes chef. Många läkare vittnar om att tiden för fortbildning har minskat de senaste åren, t.ex. har svenska allmänläkare i snitt bara fem dagars extern fortbildning per år. I läkarförbundets enkät för 2012 svarade var sjunde svensk allmänläkare att de inte deltagit i någon extern fortbildning alls under det senaste året.

Att inrätta en obligatorisk fortbildning, eller en recertifiering av legitimerad personal, skulle vara ett sätt att upprätthålla värdet på en legitimation för till exempel en specialistutbildad läkare.

Idag finns system för recertifiering i andra länder, bland annat i Norge och Storbritannien. I Storbritannien får alla färdiga specialistutbildade läkare en licens för att till exempel kunna skriva ut läkemedel som måste förnyas genom revidering vart femte år. I en revalideringaprocess måste den enskilde läkaren kunna visa att hen har uppdaterade kunskaper, men också kunna visa sin fortsatt personliga lämplighet för yrket.

I Norge finns krav på att allmänläkare, för att få behålla sitt certifikat, ska ha utfört kliniskt arbete i genomsnitt ett år under den senaste femårsperioden. Det finns också ett poängsystem för fortbildning, där en läkare ska samla minst 300 utbildningspoäng för att få behålla sin certifiering. En poäng motsvarar en föreläsningstimme eller en dag på ett sjukhus med observation.

Det finns mycket som talar för att ett obligatoriskt fortbildningskrav eller recertifiering, liknande systemen i Norge och Storbritannien, skulle vara positiva för den svenska hälso- och sjukvården. Ett recertifieringssystem borde därför införas som innebär att fortbildning är en förutsättning för att få behålla sin legitimation. I ett recertifieringssystem skulle det åligga arbetsgivarna att också ge förutsättningar för fortbildning.

UTVECKLAD UNDERSKÖTERSKEUTBILDNING

En av de stora utmaningarna för sjukvården är kompetensförsörjningen och att kunna attrahera den vårdpersonal som behövs för att ta hand om framtidens patienter. Statistiska Centralbyrån uppskattar att det 2030 kommer att saknas 150 000 personer utbildade inom vård och omsorg. En av dessa viktiga personalkategorier är undersköterskor. För att lösa den stora bristen på vårdpersonal måste utvecklingen med en minskad andel vårdelever i gymnasieskolan minska och utbildningen göras mer attraktiv.

Undersköterskor spelar en viktig roll inom svensk hälso- och sjukvård, men kan ges utrymme att göra ännu fler arbetsuppgifter. Välutbildade undersköterskor kan avlasta sjuksköterskor i vissa avseenden, men inte ersätta dem.

För att klara detta ska gymnasiets vård- och omsorgsprogram göras om så att det leder till en examen som undersköterska. En examen ger den enskilde studenten en tydlig identitet och kan göra det lättare att locka ungdomar till programmet. Ytterligare ett förslag är att skapa en särskild inriktning för högskolebehörighet till sjuksköterska inom vård- och omsorgsprogrammet. Att utveckla vårdutbildningarna och locka fler unga till dessa utbildningar är viktigt. Vi måste hela tiden se till att utbildningarna och karriärvägarna är intressanta och lockande för varje ny årskull ungdomar.

FÖRENKLAT GODKÄNNANDE AV UTLÄNDSKA EXAMINA

Sedan den första juni 2016 har Socialstyrelsen ett nytt system i fem steg för en utländsk läkare som vill erhålla en svensk legitimation. Processen innefattar bland annat godkännande av utländsk examen, prov i svenskkunskaper, utbildning i svenska författningar och praktisk tjänstgöring.

Idag ligger väntetiden för en utländsk läkare att få svensk legitimation på mellan fyra och sju år. Bara väntetiden att nå det första steget i processen, att få sin examen godkänd av socialstyrelsen, ligger på runt ett halvår. Orsaken till de långa väntetiderna är ett högt söktryck. Mellan 2013 och 2016 fick Socialstyrelsen in knappt 7 000 ansökningar. Av dessa har lite drygt 1 000 läkare fått sina legitimationer.

Många av de utländska läkare som ansöker om svensk legitimation har också svårigheter att klara de teoretiska och praktiska prov som är framtagna för att pröva deras medicinska kunskaper. Statistik visar att endast en tredjedel klarar processen med godkända resultat. Orsakerna till den låga andelen med godkända resultat är flera. Det kan förklaras av språkproblem, men också av att deras utbildning kan ha varit dålig från början.

En annan orsak, som av många lyfts fram som den viktigaste, är att utbildningen och praktiken ligger långt bak i tiden. En del i detta är det svenska samhällets oförmåga att ta hand om dessa läkare när de var nyanlända. Socialstyrelsen ska därför ges i uppdrag att se över sina processer avseende godkännande av läkare med utländska examina, syftandes till att korta ned utredningstiden. Sverige ska samtidigt verka för tillskapandet av ett internationellt register med godkända läkarexamina.

Fler utländska läkare som snabbare kan få ut en svensk legitimation är en del i lösningen av svenska hälso- och sjukvårds kompetensproblem. De ekonomiska satsningar som gjorts för att korta socialstyrelsens utredningstider har varit nödvändiga, men det behöver göras mer. Socialstyrelsen ska se över sina processer avseende godkännande av läkare med utländska examina, syftandes till att ytterligare korta ned utredningstiden. Landsting och regioner måste också arbeta med att tidigare få in nyanlända med utbildning inom hälso- och sjukvården i sina verksamheter. Genom inrättande lärlingsutbildningar och lågtröskeljobb kan fler lära sig viktiga jobb och skaffa erfarenheter inom hälso- och sjukvårdens verksamheter medan man väntar på att få sin legitimation godkänd.

LÄRLINGSUTBILDNING OCH INSTEGSJOBB

Hälso- och sjukvården har haft svårt att locka personal och prognoser visar att detta problem kommer att öka i framtiden. Ett sätt att öka möjligheter att rekrytera personal är att skapa fler vägar in till ett arbete i hälso- och sjukvården. Att införa lärlingsutbildningar kan vara ett sätt att möjliggöra för fler att lära sig ett jobb och för hälso- och sjukvården att få kontakt med nyutbildade personer.

Lärlingsutbildningen ska vara ett alternativ på gymnasieskolans yrkesprogram. Ungdomar som vill lära sig ett jobb inom hälso- och sjukvården ska kunna jobba som lärlingar och gå bredvid någon som redan kan yrket bra. Arbetsplatser som tar emot en lärling får ersättning för handledning, men knyter också kontakter med en potentiell framtida arbetstagare. Lärlingsutbildning ger möjlighet att lära sig på andra sätt än i skolbänken. Dessutom sänker det tröskeln till arbetsmarknaden och kan minska ungdomsarbetslösheten.

Vi vill införa ett system med branschlärlingar inom hälso- och sjukvården. Det innebär att vårdens arbetsgivare tar ett större ansvar för utbildningen, t.ex. genom att lärlingarna antas av regioner och landsting direkt istället för av en skola.

För personer som är nya i Sverige kan instegsjobb vara ett sätt att få en första kontakt med ett jobb inom hälso- och sjukvården. Sådana jobb skulle till exempel kunna underlätta för personer med utländsk läkar- eller sjuksköterskeexamen att lära sig språket och svenska regler, vilket i sin tur kan underlätta i processen att få svensk legitimation.

UNDERLÄTTA FÖR VÅRDPERSONALS UTLANDSTJÄNSTGÖRING

Svensk hälso- och sjukvårdspersonal håller en mycket hög kompetens och är efterfrågade utomlands. Det finns ett stort behov av svensk kompetens och yrkesskicklighet i många utvecklingsländer och i samband med större naturkatastrofer som kan inträffa i världen. Det finns också ett intresse från många anställda att under en del av sitt yrkesliv kunna få möjlighet att göra en medicinsk eller annan insats utanför Sveriges gränser, och det är ett intresse som hälso- och sjukvårdens arbetsgivare tydligare bör uppmuntra och stimulera. Det är viktigt med en generös attityd gentemot medarbetare som söker tjänstledigt för att förkovra sig i sin profession i ett annat land, eller bidra med sin kompetens genom att en kortare eller längre period arbeta utomlands. De medarbetare som på detta sätt får möjlighet att vidga sina vyer kommer tillbaka med kunskaper och erfarenheter som de inte hade kunnat förvärva i den egna organisationen, och det är kompetenser som bör premieras också i lönebildningsprocessen. En utlandstjänstgöring ska i högre grad ses som en merit. Regioner och landsting ska därför underlätta för medarbetare som under en kortare eller längre period vill arbeta utomlands för internationella organisationer, som t ex Läkare utan gränser.

MINSKAT BEROENDE AV INHYRD PERSONAL

Ett symptom på att sjukvården inte fungerar är att allt fler vårdarbetare väljer bort den offentligt drivna vården som arbetsgivare för att istället gå till bemanningsföretag och privata vårdgivare. Detta är ett underkännande av landstingen som arbetsgivare. När detta sker samtidigt som produktionen av vård ökar leder det till ett ökat behov av inhyrd personal och i förlängningen dyrare vård.

En paradox i sammanhanget är att ökad tillgänglighet, dvs. mer produktion, leder till risk för minskad kontinuitet om man inte samtidigt bemannar upp, något som visat sig svårt då det råder brist på och konkurrens om exempelvis specialistsjuksköterskor.

Mellan 2010 och 2015 steg landstingens och regionernas kostnader för inhyrd personal med 103 procent enligt en undersökning gjord av Sveriges Television. Under denna period var den totala kostnaden för inhyrd personal i de svenska landstingen drygt 16 miljarder kronor. Därefter har en viss avmattning skett av kostnadsökningen, men sjukvårdshuvudmännens kostnader för att hyra in bland annat sjuksköterskor och läkare är fortfarande stor. Även om de stora kostnaderna är ett skäl till att minska behovet av inhyrd personal, är frågor om kvalitet och kontinuitet de viktigaste skälen. Det 60-punktsprogram som tagits fram på initiativ av Sveriges kommuner och landsting är positivt och är ett viktigt steg på att komma bort ifrån sjukvårdens beroende av inhyrd personal. En förutsättning för att klara detta är att bra ersättning ska beviljas personal för inhopp med kort varsel, men då inte för att fylla ordinarie schemarader. Samtidigt måste inhyrd personal också ses som en resurs som behövs för att klara tillfälliga arbetstoppar, men ska då inte ersätta fast anställd personal. För att säkra lägre kostnader och rätt kompetens behöver regionernas och landstingens kompetens avseende upphandling av hyrd personal säkras.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 826

Leva livet hela livet

Också den sista sträckan

EN RAPPORT FRÅN ARBETSGRUPPEN
"FÖRMÅGOR OCH MÖJLIGHETER FÖR ÅRSRIKA"

FÖRSLAG TILL
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Inledning 2

Vårt program i korthet 3

Bekämpa ålderism och åldersdiskriminering 3
Årsrika en tillgång i och efter arbetslivet 3
Lägg friska år till livet 4
Bo bra också som årsrik 5
Självständig längre med ny teknik och nya tjänster 6
Mer makt åt de årsrika i äldreomsorgen 6
En sammanhållen hälso- och sjukvård 8
Våld och övergrepp mot äldre 8

Bekämpa ålderism och åldersdiskriminering 9

Årsrika en tillgång i och efter arbetslivet 10

En tillgång också efter pensioneringen 11

Lägg friska år till livet 12

Bo bra också som årsrik 13

Självständig längre med ny teknik och nya tjänster 15

Mer makt åt de årsrika i äldreomsorgen 17

Alla är olika, också när vi blir årsrika 17
Personalen är viktigaste kvalitetsfaktorn..... 18
Årsrika från en mångfald av länder 19
Anhöriga ska inte slitas ut 19
Vid livets slut 20

En sammanhållen hälso- och sjukvård 21

Säker läkemedelsanvändning..... 22
Nej till ålderism i vården 22

Våld och övergrepp mot äldre 23

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Denna skrift är ett programförslag från Arbetsgruppen Förmågor och möjligheter för årsrika, som har partistyrelsens uppdrag att särskilt studera hur äldre och årsrika människor ska ges ökade möjligheter att bidra i samhället, och hur samhällets bidrag till en god hälsa och en värdig ålderdom ska förbättras. Kommissionen ska belysa hur stereotypa uppfattningar om äldre och åldersdiskriminering kan bekämpas. Kommissionen ska vidare lämna förslag kring hur självbestämmandet, delaktigheten och valfriheten kan öka för äldre och årsrika. Kommissionens ska bland annat se över nuvarande balans mellan äldreboenden och hemtjänst, och överväga behovet av fler boendeformer för äldre. Kommissionen bör bland annat också belysa den frivilliga och ofrivilliga anhörigvårdens utveckling, samt överväga förslag inom området.

Arbetsgruppen Förmågor och möjligheter för årsrika
Barbro Westerholm (ordförande)
Börje Dovstad
Karin Ekdahl Wästberg
Ann Catrine Fogelgren
Pär Johnson
Marianne Normark
Malin Strid (sekreterare)

Inledning

Liberalismen syftar till att maximera varje människas frihet att forma sitt liv så länge det inte inkräktar på någon annans frihet. Den rätten gäller hela livet igenom. Vi måste få bli bemötta utifrån de individer vi är, och inte utifrån vilket år vi är födda. Att öka årsrika människors självständighet och egenmakt är en central uppgift i Liberalernas äldrepolitik.

I början av 1900-talet var medellivslängden för kvinnor i Sverige 54 år, nu är den 84 år. För män är motsvarande siffror 51 och 80 år. Att vi lever längre och med många friska år är en av välfärdssamhällets viktigaste landvinningar. Det skapar samtidigt utmaningar. Hur ska vi finansiera välfärd och pensioner om vi arbetar mindre än halva livet?

Vi använder i denna rapport ordet årsrik som synonym till gammal eller äldre för att beteckna att det rör sig om människor som är rika på antalet levda år, kunskap och livserfarenhet. Inte minst livserfarenhet har visat sig viktig i samband med komplicerat beslutsfattande och lösande av konflikter.

Liberalerna drar i det här programmet upp riktlinjer för hur vi vill arbeta i riksdag, regioner, landsting och kommuner. Vi vill ta ett socialliberalt ansvar och undanröja de hinder som ligger i vägen för årsrika människor att leva sina liv som de själva önskar. Även om det kräver ekonomiska satsningar som på kort sikt kräver att i sig angelägna och populära åtgärder kan få stå tillbaka blir slutresultatet positivt i form av vinster i livskvalitet men också ekonomiskt för de årsrika men också för samhället i övrigt.

Vårt program i korthet

BEKÄMPA ÅLDERISM OCH ÅLDERSDISKRIMINERING

1. Liberalismen syftar till att maximera varje människas frihet att forma sitt liv så länge det inte inkräktar på någon annans frihet. Den rätten gäller hela livet igenom. Vi måste få bli bemötta utifrån de individer vi är, och inte utifrån vilket år vi är födda. Att öka årsrika människors självständighet och egenmakt är en central uppgift i Liberalernas äldrepolitik

2. Därför är det en viktig uppgift för liberaler att bekämpa ålderismen, det vill säga ålder som grund för fördomar och nedvärdering av äldre med diskriminering som följd, inom såväl arbetslivet som hälso- och sjukvården och en rad andra områden.

3. Lagen mot åldersdiskriminering bör skärpas så att andemeningen i lagen uppnås. Att förändra attityder tar tid och därför måste arbetet börja här och nu. Ålder ska inte användas för att karaktärisera människors förmåga, roller och behov. Människor ska bedömas efter kompetens i stället för kronologisk ålder, inte minst i arbetslivet och politiken.

4. Diskrimineringsombudsmannen får årligen ta emot hundratals anmälningar om åldersdiskriminering, ändå är det bara en handfull som lett till några åtgärder. DO:s uppdrag och resurser bör ses över så att anmälningar om åldersdiskriminering åtgärdas och analyseras.

5. Det behövs mer kunskap, mer statistik och mer forskning om årsrikas villkor och behov. Då kan fördomar motverkas och samhällets insatser, där sådana behövs, bli mer träffsäkra.

ÅRSRIKA EN TILLGÅNG I OCH EFTER ARBETSLIVET

6. Många kan och vill arbeta långt efter 65-årsdagen. Det är bra för hälsan att känna sig behövd, och det ger en bättre privatekonomi. Men det är också viktigt för samhällsekonomin i stort att förlänga arbetslivet för fler. För att fortsatt ha en hög kvalitet på välfärdstjänsterna och rimliga nivåer på pensionerna, krävs att fler arbetar längre.

7. Därför bör åldersgränsen för att rätten att stanna i arbetslivet (den så kallade LAS-åldern) höjas och på sikt avskaffas helt. Den nedre gränsen för när man tidigast får ta ut ålderspension bör höjas i takt med medellivslängdens utveckling.

8. Det behöver samtidigt göras mer för att anpassa arbetslivet så att fler kan arbeta längre. Det handlar om mer flexibla arbetstider, större möjligheter till deltid och bättre arbetsmiljö.

9. Varje arbetad timme är värdefull. Många årsrika som inte längre är intresserade av att arbeta heltid, gör gärna kortare insatser. Reglerna för att kombinera arbete eller egenföretagande på deltid med pension bör vara enkla och förmånliga.

10. Offentliga arbetsgivare har ett särskilt ansvar att möjliggöra för den som går i pension att fortsätta göra begränsade insatser.

11. Att gå i pension ska inte behöva vara slutgiltigt. Fler arbetsgivare bör erbjuda återintroduktionsprogram till arbetet för årsrika.

12. Det är välkommet att flera kollektivavtal innehåller lösningar för hur människor kan gradvis trappa ner sitt arbete, och på så sätt förlänga sitt arbetsliv. Om arbetsmarknadens parter inte löser detta på fler områden av arbetsmarknaden bör man överväga lagstiftning.

13. En förutsättning för att stanna länge i arbetslivet är att man kan fortsätta vidareutbilda sig hela livet och att det finns möjlighet att ändra yrkesinriktning. Det behövs system för att finansiera studier som tar hänsyn till att den som är mitt i livet har andra levnadsomkostnader än den som ännu inte bildat familj. Ett sätt kan vara att skapa någon form av kompetenssparande där den enskilde, arbetsgivare och stat gemensamt finansierar studierna.

14. Skattesystemet ska gynna, inte missgynna den som förlänger arbetslivet. Jobbskatteavdraget bör vara förhöjt redan från 63 och den särskilda löneskatten för personer över 65 bör avskaffas.

15. Åldersgränserna för socialförsäkringar och andra stöd på arbetsmarknaden bör vara tillgängliga för alla som fortfarande förvärvsarbetar så att även den som arbetar efter 65 kan få t ex sjukpenning eller bilstöd.

16. Även den som på grund av en funktionsnedsättning har en daglig verksamhet inom LSS i stället för ett reguljärt arbete bör få stanna så länge orken och viljan finns.

17. Många årsrika gör stora och viktiga ideella insatser. De utgör ryggraden inom många civilsamhällesorganisationer, de vårdar närstående, tar hand om barnbarn och stöttar vänner med sviktande hälsa. Det har ett mycket stort värde för de människor som deltar, de som berörs och för samhället i stort. Genom att synliggöra omfattningen och värdet av ideella insatser i offentlig statistik, kan vi också motverka ålderism.

18. Kommuner, landsting och regioner bör i högre grad välkomna årsrikas närvaro i medborgardialoger i samband med det kommunala beslutsfattandet.

LÄGG FRISKA ÅR TILL LIVET

19. Att vi lever längre och med många friska år är en av välfärdssamhällets viktigaste landvinningar. Vår politik syftar till att de friska åren ska bli fler, och att öka självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd.

20. Forskning visar att mycket står att vinna både för individerna själva och samhällsekonomin genom skadeförebyggande åtgärder, hjälp till rökstopp, hjälp mot överbruk av alkohol, främjande av gott näringstillstånd och god tandhälsa, fysisk aktivitet och optimal läkemedelsbehandling.

21. Att göra något är alltid bättre än att göra inget. Den som sjunger i kör, spelar tv-spel, löser korsord eller helt enkelt bara umgås insjuknar senare i demenssjukdomar än den som är passiv. Det är viktigt att människor känner sig behövda, att de har en aktiv roll under hela livsresan, också den allra sista sträckan. Därför är det viktigt med goda villkor för de civilsamhällesorganisationer som arbetar med aktiviteter för och med årsrika.

22. Kommuner kan främja ett aktivt och hälsosamt liv bland äldre också i samhällsplaneringen, genom att se till att det finns promenadstråk och cykelbanor, att snöröjning och sandning fungerar, att det finns utegym som går att använda även för den som inte är urstark och annat som kan tänkas inspirerar till aktivitet bland årsrika.

23. Primärvården bör ta en aktiv roll i det hälsofrämjandet arbetet genom att på olika sätt förmedla hur människor kan bevara hälsan långt upp i livet. Det bör också ske i samarbete med andra samhällssektorer, inte minst civilsamhället., till exempel pensionärs- och patientorganisationerna samt apoteken.

24. Hälso- och sjukvården bör erbjuda hälsosamtal till alla, till exempel det år de fyller 75. De kan innebära en enklare hälsoundersökning, samtal om livsstilens betydelse för hälsan samt vart man vänder sig för att få stöd och hjälp.

25. Tänderna är viktiga för hälsan, och att kunna le med tänderna i behåll är viktigt för självkänslan. Mun- och tandhälsa behöver uppvärderas i hemtjänst och särskilt boende. Äldretandvården måste få en tydligare roll i det hälsofrämjande arbetet. Tandvårdsstödet bör stegvis förstärkas, i första hand för dem med låga inkomster. Inriktningen bör vara dels förebyggande tandvård, dels de som har de allra största behoven.

BO BRA OCKSÅ SOM ÅRSRIK

26. Människor är olika, också när det handlar om hur vi vill och kan bo på äldre dar. Det behövs en mångfald av bostäder anpassade för årsrika, både på den vanliga bostadsmarknaden och i form av äldreboenden.

27. De flesta människor vill bo kvar i sin gamla bostad hela livet. Med ökad tillgänglighet blir det möjligt för fler. Att den årsrike själv trots rörelsehinder kan komma ut och handla och röra sig ute i samhället ger framförallt livskvalitet men också besparingar för kommunerna i form av minskat behov av hemtjänst och särskilt boende.

28. Det behövs samtidigt fler, inte färre, lägenheter i vård- och omsorgsboenden för att tillgodose behoven hos de årsrika som behöver tillgång till vård- och omsorg under dygnets alla timmar. Nya lägenheter behöver byggas och nedläggningarna stoppas.

29. Bristen på platser i vård- och omsorgsboende förvärras av att steget dessförinnan i princip saknas. Vår vision är att det ska finnas ett tillräckligt stort utbud av lägenheter i trygghetsboende och liknande dit man kan flytta utan behovsprövning. Där bör det vara möjligt att bo tryggt med hög livskvalitet, med hemtjänst om det behövs, i stort sett hela livet.

30. Med tillräckligt många lämpliga bostäder för dem som inte har så stora behov, kan vård- och omsorgsboenden ännu tydligare anpassas för de allra sjukaste

31. Kommunerna bör kartlägga sina behov av bostäder för årsrika och initiera byggande av de bostäder som behovs. Fokus ska vara boendeformer som ger möjligheter till gemenskap, socialt innehåll och trygghet.

32. Skatte- och byggregler bör utformas så de inte lägger onödiga hinder i vägen för årsrika som enskilt eller i grupp vill engagera sig i sitt boende, till exempel genom kollektivhus eller kooperativa hyresrätter. Även olika former av generationsboende bör underlättas.

33. Liberalerna är vanligen kritiska till olika former av byggsubventioner, men bristen på trygghetsboenden kan motivera någon form av incitament.

34. Det måste samtidigt vara möjligt för årsrika att efterfråga lämpliga bostäder. Taket i bostadstillägget bör höjas så att det rymmer också hyran för en nyproducerade smålägenhet.

35. Hinder för årsrika att flytta till en lämplig bostad behöver undanröjas. Reavinstskatten, den så kallade flyttskatten, bör sänkas.

SJÄLVSTÄNDIG LÄNGRE MED NY TEKNIK OCH NYA TJÄNSTER

36. Den tekniska utvecklingen innebär fantastiska möjligheter att öka årsrika människors självständighet, delaktighet och livskvalitet. Den här utvecklingen bör bejakas, utnyttjas och underlättas.

37. Samtidigt måste beslutsfattare ställa tydliga krav. Videomöten, robotar och andra tekniska hjälpmedel ska användas för att ge mer tid till mänsklig samvaro, eller för att den som helst vill vara ifred ska få vara det – inte för besparingar. Tekniken måste användas med samtycke från den enskilde och med respekt för hens integritet.

38. Omställningen av välfärdens digitala infrastruktur måste påskyndas. Den teknik vi tar för självklar i andra delar av vår vardag, måste också bli självklar i vården och äldreomsorgen. Patienter och anhöriga behöver få tillgång till smarta e-hälsotjänster för exempelvis nå den egna journalen, boka tid på webben och träffa läkaren via videolänk.

39. IT-stödet behöver moderniseras även i socialtjänst och omsorg, så att de underlättar i stället för att stjäla tid.

40. Väl utvalda hjälpmedel, såväl högteknologiska som enklare kan öka människors självständighet och minska behovet av vård och omsorg. Idag är dock olikheterna över landet för stora. Det behövs tydligare nationell styrning av rätten till hjälpmedel, och ambitionsnivån behöver höjas på många håll.

MER MAKT ÅT DE ÅRSRIKA I ÄLDREOMSORGEN

41. De sista åren ska vara lika mycket värda som de första, och omges med lika mycket omsorg och kärlek.

42. Äldreomsorgen i Sverige är i huvudsak bra. Det är dock en klen tröst för dem vars äldreomsorg är dålig. Ingen ska behöva vara orolig för att inte få äldreomsorg när de behöver, och ingen ska behöva vara orolig att den inte är tillräckligt bra.

43. Skillnaderna i äldreomsorgens kvalitet och kommunernas ambitionsnivå är alltför stora. Möjligheten att få tillgång till sociala aktiviteter som den äldre personen trivs med, att få komma ut i friska luften om hon eller han så vill, eller kunna få mat lagad av hemtjänsten i stället för en matlåda borde inte bero på var den äldre personen råkar bo. Det är så grundläggande kvalitetsaspekter på äldreomsorgen att det borde erbjudas överallt. Den nationella styrningen av äldreomsorgens kvalitet behöver stärkas.

44. Det sociala innehållet i äldreomsorgen kan med fördel utvecklas i samarbete med civilsamhället.

45. Respekten för den enskilda människans vilja är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation. De valfrihetsreformer som genomfördes av alliansregeringen ska värnas och utvecklas. Det ska vara självklart att själv få välja hemtjänstföretag och äldreboende. Kommuner ska ha möjlighet att erbjuda hemtjänst utan biståndsprövning.

46. Samtidigt behöver den enskildes makt över innehållet i omsorgen öka. Det är den enskildes önskemål för dagen som ska styra, inte fyrkantiga regelböcker.

47. I hemtjänsten borde det vara en självklarhet att alla som behöver hjälp med maten ska kunna få den lagad hemma. Lika självklart bör det vara att kunna få matlådor om man föredrar det, och då ska det finnas flera olika leverantörer att välja på. Den som bor på äldreboende bör alltid ha flera rätter att välja på.

48. På sikt bör RUT-tjänster helt ersätta hemtjänst, för dem som bara behöver servicetjänster. Det ökar äldres självbestämmande, samtidigt som kommunens handläggare får mer tid till dem som har stora behov och till uppföljning av kvaliteten. Det innebär att subventionsgraden i RUT behöver höjas för årsrika och att avdraget kompletteras med ett bidrag för dem med låga inkomster. Matlagningstjänster bör åter omfattas.

49. Ett sätt att stärka årsrikas ställning är att införa en lokal, oberoende äldreombudsman, som dels kan ge vägledning om vilken hjälp man kan få, och hur man klagar om man inte är nöjd, dels kan göra egna granskningar om äldreomsorgens kvalitet.

50. Personalens kompetens är en av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i äldreomsorgen. Den som utför ensamarbete ska alltid ha tillräcklig utbildning. Där personalen arbetar i grupp kan den som har liten erfarenhet eller utbildning göra värdefulla insatser genom att avlasta med enklare uppgifter.

51. Första linjens chefer har ett tungt ansvar. De måste få den utbildning och det stöd som krävs för att de ska kunna utöva sitt ledarskap.

52. Kunskapen om åldrandet bland personer som invandrat behöver öka. Den som drabbas av demens tappar ibland det språk de lärt sig senare i livet. Posttraumatisk stress bland flyktingar kan uppträda sent i livet, och ibland utlösas eller förvärras av demens.

53. Anhöriga ska inte slitas ut. Många kommuner har alltför låg ambitionsnivå på sitt stöd till anhöriga. Avlastning och annat stöd måste erbjudas i sådan omfattning att anhöriga orkar ge så mycket stöd de vill.

54. Det bör bli lättare att förena anhörigstöd med arbete, till exempel genom rätt till tjänstledighet och deltid. I takt med att samhällsekonomin så tillåter bör man utvidga möjligheten till närståendepenning också vid till exempel ledsagning till läkarbesök.

55. Anhörigvård får inte bli en kvinnofälla. Vi är tveksamma till så kallade anhöriganställningar.

56. Information om vad äldreomsorgen kan erbjuda bör ges på många språk och på ett sätt som når ut i invandrargrupper, så att anhörigvård sker frivilligt, inte av plikt och tradition.

57. Det bör införas en skyldighet för hälso- och sjukvården motsvarande den i socialtjänsten att erbjuda information, råd och stöd till anhöriga.

58. Föräldrar till personer med intellektuell funktionsnedsättning har ofta tagit ett mycket stort ansvar som anhörigvårdare hela livet. När de blir årsrika är det inte säkert att de orkar längre. Det behövs en större beredskap från det offentliga att ta över i tid.

59. Människors självbestämmande måste respekteras också när livet går mot sitt slut. Fler behöver ges möjlighet att uttrycka hur de ser på livsuppehållande behandling genom så kallade vårddirektiv. Ingen ska tvingas på medicinska insatser de inte vill ha.

60. Den som är döende ska få stanna i trygg miljö, inte skickas till akuten. Därför är det viktiga med tydliga brytpunktssamtal så att anhöriga och omsorgspersonal är införstådda med att döden är nära.

61. Livsleda bland årsrika behöver uppmärksammas mer, och det behövs mer kunskap om vad som kan göras för att förebygga eller hjälpa. Vart fjärde självmord begås av någon som är 65 eller äldre.

EN SAMMANHÅLLEN HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

62. En stärkt primärvård är viktig för att förebygga och behandla ohälsa bland äldre och för rehabilitering efter till exempel stroke och olycksfall, till exempel genom äldrevårdcentraler (ÄVC). Vården behöver vara tillgänglig dygnet runt och hemsjukvården väl utbyggd. Vård- och omsorgsboenden bör ha en fast läkarkontakt.

63. En sammanhållen vård- och omsorg är särskilt viktig för dem som är multisjuka. En förebild är de äldrevårdsteam som finns bland annat i Närvård Västra Skaraborg och i Tiohundra Norrtälje. Där har kommuner, primärvård och slutenvård en gemensam organisation och finansiering för att multisjuk äldre ska få sammanhållen vård.

64. Utbildningen av läkare, tandläkare och sjuksköterskor i läkemedelsbehandling av äldre patienter ska stärkas. Även andra yrkesgrupper behöver få mer kunskap om läkemedelsbehandling.

65. Det behövs samlad information om vilka läkemedel en person har. Arbetet med en nationell läkemedelslista måste slutföras snarast.

66. I sjukvården ska det vara patientens nytta som ska avgöra om till exempel en behandling erbjuds eller inte, inte patientens kronologiska ålder. Det betyder till exempel att den övre gränsen för att erbjudas mammografi bör avskaffas.

67. Det ska finnas god hjälp till rehabiliterande insatser som stärker möjligheten till välbefinnande och ökar möjligheten till självständighet.

VÅLD OCH ÖVERGREPP MOT ÄLDRE

68. Kunskapen om våld och övergrepp mot årsrika behöver öka, bland annat i rättsväsendet, bland pensionärsorganisationer samt i brottsofferjourer och kvinnojourer.

69. Det behövs en bred nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot årsrika, som omfattar såväl rättsväsendet som vård och omsorg.

70. Den som arbetar med årsrika inom vård och omsorg bör ha anmälningsskyldighet om de misstänker våld eller övergrepp.

Bekämpa ålderism och åldersdiskriminering

Ett grundläggande hinder för årsrikas självständighet och delaktighet är ålderismen, det vill säga ålder som grund för fördomar och nedvärdering av äldre med diskriminering som följd, inom såväl arbetslivet som hälso- och sjukvården och en rad andra områden. Världshälsoorganisationen WHO har konstaterat att ålderismen är starkare i länder med högt välstånd. Sverige är tyvärr inget undantag.

Ålderismen visar sig på olika sätt. Det finns myter om äldre människor som inte har någon grund i modern forskning, t.ex. att äldre inte kan lära något nytt, att de inte vill ha något att göra med modern teknologi, att de tar jobb från yngre, att hälsofrämjande åtgärder och rehabilitering är meningslösa när det gäller äldre och att äldre personer är en börda för samhället och det finns forskning som visar att äldre personer ofta har mer kunskaper och erfarenheter, är mer pålitliga, inte har högre frånvaro och mer sällan drabbas av olyckor i arbetslivet än yngre.

Årsrika människor är svagt representerade i politiken. I sjukvården finns kronologiska åldersgränser. Ålderismen är också synlig i språket: av de 28 synonymer som finns till ordet gammal i Svensk synonymordbok är 25 negativa (t.ex. mossig, kraftlös, utlevad) och tre neutrala (mångårig, till åren, äldre).

År 2013 fick vi inte minst genom Liberalernas försorg en bred lag mot åldersdiskriminering som utöver arbetsliv och utbildning också omfattar varor och tjänster samt hälso- och sjukvård och socialtjänst. Här finns emellertid en rad undantag. Vid 67 år förlorar man rätten att vara kvar i arbetslivet och personer med funktionsnedsättning förlorar sin rätt till daglig verksamhet inom LSS. Vid 65 år upphör bilstödet för den som funktionsnedsatt behöver bilen för att kunna arbeta. Banker och försäkringsbolag ställer upp villkor grundade på schablonmässiga föreställningar om ålder, inte på individuella bedömningar.

Av de omkring 300 anmälningar som årligen kommit in till Diskrimineringsombudsmannen (DO) om åldersdiskriminering är det bara en handfull som lett till några åtgärder. Resten har inte blivit föremål för någon systematisk analys. Diarieformuleringarna tyder på att anmälningarna ofta handlat om diskriminerande bemötande. DO:s uppdrag och resurser måste ses över så att anmälningar kan åtgärdas och analyseras.

Det finns på många områden bristande kunskap om årsrika. Den som läser detta program uppmärksamt märker att det återkommer i flera avsnitt att det behövs mer kunskap, mer statistik och mer forskning. Med mer kunskap om årsrikas villkor och behov kan fördomar motverkas och samhällets insatser, där sådana behövs, bli mer träffsäkra.

Årsrika en tillgång i och efter arbetslivet

Vår utgångspunkt är i grunden ganska enkel, åtminstone för liberaler: Den som vill fortsätta förvärvsarbeta ska naturligtvis få göra det, även om hen har levt länge. Men det finns också många andra mer pragmatiska skäl att förlänga arbetslivet för fler. Det finns gediget stöd i forskningen för att det är bra för hälsan att få känna sig behövd – också i sin yrkesidentitet. Det ger också dem som jobbar en bättre ekonomi.

Det är samtidigt viktigt för samhällsekonomin i stort. Att allt fler lever allt längre är en av vår tids största framsteg, men det skapar också utmaningar. Vi börjar arbeta allt senare i livet samtidigt som vi lever allt längre efter pensioneringen. I dag tillbringar vi i genomsnitt 40 år i arbetslivet – det vill säga något mindre än halva vår medellivslängd. Under den tiden måste vi tjäna in till våra pensioner och till de välfärdstjänster vi kommer att behöva under hela livet. För att fortsatt ha en hög kvalitet på välfärdstjänsterna och rimliga nivåer på pensionerna, krävs helt enkelt att fler arbetar längre.

Det är också helt nödvändigt för väl fungerande produktiva arbetsplatser, att där också finns årsrika personer. Forskning visar att arbetsgrupper med blandade åldrar fungerar bäst, och att årsrika i genomsnitt har bättre förmåga att lösa komplicerade problem och konflikter, de är bättre på att prioritera – och de har lägre frånvaro. Livserfarenhet är en oumbärlig kompetens på en allt mer komplex arbetsmarknad.

Dagens 65-åringar är i genomsnitt väsentligt piggare än gårdagens. Enligt en studie från IFAU skulle sysselsättningsgraden bland 65–69-åringar kunna vara 68 procent högre, om de arbetade lika mycket som 50–54-åringar med motsvarande hälsa.[1]

Men attityder, hos arbetsgivare, de årsrika själva och i samhället i stort gör att många slutar förvärvsarbeta just vid 65-årsdagen. I en undersökning som AMF gjorde för några år sedan framgick att en överväldigande majoritet gått i pension i första hand för att de hade uppnått den ålder då det förväntades av dem. Mindre än var tredje kvinna och var sjätte man hade gått i pension av hälsoskäl.

Man kan (och bör) inte förändra attityder genom politiska beslut. Men vi kan vara tydliga med vår egen attityd – att det är bra för både individer och samhälle om fler stannar längre i arbetslivet. Framförallt kan vi se till att undanröja de hinder som finns för ett längre arbetsliv.

Varje arbetad timme är värdefull. Många årsrika som inte längre är intresserade av att arbeta heltid, gör gärna kortare insatser. Reglerna för att kombinera arbete eller egenföretagande på deltid med pension bör vara enkla och förmånliga. Det är välkommet att flera kollektivavtal innehåller lösningar för hur människor kan gradvis trappa ner sitt arbete, och på så sätt förlänga sitt arbetsliv. Om arbetsmarknadens parter inte löser detta på fler områden av arbetsmarknaden bör man överväga lagstiftning.

1 IFAU Rapport 2015:24 "Kan vi jobba tills vi blir 75? Vad säger mikrodata om hälsa och arbetskapacitet bland de äldre i arbetskraften?" http://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2015/r-2015-24-kan-vi-jobba-tills-vi-blir-75.pdf

En förutsättning för att stanna länge i arbetslivet är att man kan fortsätta vidareutbilda sig hela livet och att det finns möjlighet att ändra yrkesinriktning. Det är en myt att äldre har svårt att lära nytt.

Den tid är sedan länge förbi då man skaffade en examen när man var 25 år gammal och sedan klarade sig på den utbildningen hela livet. Det betyder att det behövs system för att finansiera studier som tar hänsyn till att den som är mitt i livet har andra levnadsomkostnader än den som ännu inte bildat familj. Ett sätt kan vara att skapa någon form av kompetenssparande där den enskilde, arbetsgivare och stat gemensamt finansierar studierna.

Även den som på grund av en funktionsnedsättning har en daglig verksamhet inom LSS i stället för ett reguljärt arbete bör få stanna så länge orken och viljan finns. Att slå sönder trygghet, rutiner och sociala nätverk för den som fyller 65 är illa, kanske särskilt för den som har en intellektuell funktionsnedsättning.

En tillgång också efter pensioneringen

Inom många yrken har den som går i pension värdefull kunskap och erfarenhet som samhället skulle kunna ha nytta av även efter pensioneringen. Det gäller inte minst inom många yrken som rör välfärdens kärna. I verksamheter som kommuner ansvarar för, såsom förskola, skola och socialtjänst finns äldre medarbetare med stor kunskap och lång erfarenhet av att möta människor som ibland har stora behov, likaså inom hälso- och sjukvården.

I länder med som ligger längre fram i den demografiska utvecklingen med en mer årsrik befolkning finns exempel där personer återinträder på arbetsmarknaden efter några års pensionering. Det kan bero på allt från förändrad familjesituation, ekonomiska eller andra skäl. I Chicago finns exempel på arbetsgivare som har startat återintroduktionsprogram för årsrika som vill återvända till förvärvsarbete. Dessa medarbetare är mycket uppskattade.

Många väljer att efter pensioneringen bli medlemmar i någon pensionärsorganisation, Röda korset eller någon annan civilsamhällesorganisation. Här medverkar de i en mångfald av aktiviteter som väntjänst, kulturella arrangemang mm., mm. Det har ett mycket stort värde både för samhället och för de människor som deltar. Genom att synliggöra detta i offentlig statistik torde en del ålderism kunna motverkas.

Trots ökad tillgång till information och medier är många människor idag inte politiskt tillfreds. De känner sig vara på avstånd från det politiska beslutsfattandet, och tycks ofta ta ställning emotionellt och inte rationellt. Vi kan motverka en sådan ökad isolering genom att stödja vidgade dialoger i samhället. Sveriges Kommuner och Landsting har samlat flera hundra värdefulla exempel på medborgardialoger som pågår i kommuner landet runt. Här kan medborgarna ge synpunkter och även delta i beslutsfattandet. Årsrikas erfarenheter kan här vara särskilt värdefulla. Vi välkomnar att allt fler kommuner uppmärksammar det demokratiskt betydelsefulla i vidgade medborgardialoger som en del i styrningen av den kommunala verksamheten.

Lägg friska år till livet

Vår politik syftar till att de friska åren ska bli fler, och att öka självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd.

Både Världshälsoorganisationen (WHO) och EU har understrukit vikten av insatser för aktivt åldrande för att bevara den resurs årsrika människor utgör i samhället. Det är viktigt att människor känner sig behövda, att de har en aktiv roll under hela livsresan, också den allra sista sträckan.

Forskning visar att mycket står att vinna både för individerna själva och samhällsekonomin genom skadeförebyggande åtgärder, hjälp till rökstopp, hjälp mot överbruk av alkohol, främjande av gott näringstillstånd och god tandhälsa, fysisk aktivitet och optimal läkemedelsbehandling.

Att göra något är alltid bättre än att göra inget. Den som sjunger i kör, spelar tv-spel, löser korsord eller helt enkelt bara umgås insjuknar senare i demenssjukdomar än den som är passiv[2]. Därför är det viktigt med goda villkor för de civilsamhällesorganisationer som arbetar med aktiviteter för och med årsrika.

Kommuner kan främja ett aktivt och hälsosamt liv bland äldre också i samhällsplaneringen, genom att se till att det finns promenadstråk, att snöröjningen gör det möjligt att promenera med rollator också på vintern, att anlägga utegym som går att använda även för den som inte är urstark och annat som kan tänkas inspirerar till aktivitet bland årsrika, som till exempel boulebanor.

En del landsting och regioner erbjuder hälsosamtal till alla till exempel det år de fyller 75 år, en del genom hembesök. Där pratar man dels om vanor och livsstil, om hälsan nu och hur den kan komma att utvecklas, samt vart man vänder sig för stöd och hjälp. Ibland ingår en enklare hälsoundersökning.

Primärvården i samverkan med andra samhällssektor har en viktig roll att spela för att främja hälsa men erfarenheten visar att den har begränsade resurs för ett aktivt folkhälsoarbete, inte minst när det gäller samarbete med andra samhällsaktörer. Detta arbete behöver stärkas.

En bortglömd aspekt av årsrikas hälsa är mun och tänder. Idag har människor kvar sina egna tänder högt upp i åldrarna, vilket var ovanligt för bara någon generation sedan. Det är viktigt att de sköts väl dels för att människor ska kunna tillgodogöra sig maten, dels av kosmetiska skäl. Det betyder mycket för självkänslan att kunna le med tänderna i behåll. Här finns uppenbara brister i tandvården idag för årsrika människor. Tandvårdsstödet bör stegvis förstärkas, i första hand för dem med låga inkomster. Inriktningen bör vara dels förebyggande tandvård, dels de som har de allra största behoven.

Allt fler bor en kortare tid på särskilt boende. Därför bör ökade insatser göras inom hemtjänsten för att arbeta med munhälsa. Särskild hänsyn bör tas i biståndsbedömningen för munhygien hos personer med demens.

2 Se t ex http://www.thelancet.com/journals/laneur/article/PIIS1474-4422(16)00062-4/fulltext

Bo bra också som årsrik

De flesta människor räknar med att vilja bo kvar i sin gamla bostad hela livet. Men en del upplever med åren att de vill flytta till något mer anpassat för funktionsnedsättningar och där man kan ha sällskap av andra och äta tillsammans. Utredningen Bostäder att bo kvar i (SOU 2015:85), skrev att nu kommer en generation som är van vid ett bekvämt och självständigt liv. Därför behövs en förbättring av tillgängligheten i befintliga bostäder samtidigt som det behöver byggas 360 000 fler bostäder för seniorerna fram till 2030.

Tillgängliga bostäder lönar sig. En hissinstallation betalar sig efter bara något år, om den kan skjuta upp en enda persons flytt till vård- och omsorgsboende.

Att bygga bostäder som årsrika efterfrågar är ett effektivt sätt att få igång en önskvärda flyttkedjor. På de platser där man har fått igång byggandet är det oftast barnfamiljer som flyttar in i de villor som kommer ut på marknaden. Det är alltså bra för alla att det blir lätt att göra rationella val när det gäller boendet, oavsett vilken ålder man har uppnått.

Trygghetsboenden är en relativt ny boendeform. Vi är övertygade om att denna mellanform där den årsrike får precis så mycket hjälp den behöver för att klara ett eget boende är bra för självkänsla, fysisk och mental hälsa, den är effektiv och samhällsekonomisk gynnsam.

Samhället behöver skapa en beredskap för att fånga upp initiativ från de årsrika som enskilt, eller i grupp, vill engagera sig i sitt eget boende. Vi behöver en palett av olika boenden som svarar mot de olika behov som finns. Förutom seniorboenden i form av bostadsrätter finns också möjligheten till kooperativ hyresrätt. Det är viktigt att se till att bostadskonsumenterna får en stark ställning på marknaden. Skatte- och byggregler bör utformas så de inte lägger onödiga hinder i vägen. Även olika former av generationsboende bör underlättas

Ett dåligt anpassat boende kan leda till isolering och risk för allvarliga skador eller depressioner, medan ett tryggt boende förbättrar hälsan och bidrar till ett gott liv i gemenskap med andra. Detta kan i sin tur skjuta upp tidpunkten för inträdet i det, för samhället, mycket kostsamma vård- och omsorgsboendet.

Liberalerna är generellt ingen vän av statliga stöd, men bostadsmarknadens speciella villkor kan vara ett skäl att överväga olika typer av finansiella incitament – hela tiden med målet att öka valmöjligheten för dem som vill byta boende.

Sedan sekelskiftet har 32 000 platser i vård- och omsorgsboenden försvunnit och väntetiderna till dem har ökat i en rad kommuner. Boendetiderna har blivit kortare därför att de som flyttar in är sjukare än tidigare. Det finns vård- och omsorgsboenden där man nu har inredda våningar därför att de som kommer dit har så kort tid kvar att leva att det är meningslöst att möblera upp dem med patientens egna möbler. Genom platsbristen ökar också trycket på anhöriga att ställa upp med vård- och omsorgsinsatser, inte sällan till men för deras hälsa och välbefinnande.

Bristen på platser i vård- och omsorgsboende förvärras av att steget dessförinnan i princip saknas. Vår vision är att det ska finnas ett tillräckligt stort utbud av lägenheter dit man kan flytta utan behovsprövning, som är tillgänglighetsanpassade, ligger nära kollektivtrafik, service och aktiviteter och där det finns gemensamhetslokaler och möjlighet att äta tillsammans – det som enligt Boverkets definitioner kallas trygghetsboende. Där bör det vara möjligt att bo tryggt med hög livskvalitet, med hemtjänst om det behövs, i stort sett hela livet.

Med tillräckligt många lämpliga bostäder för dem som inte har så stora behov, kan vård- och omsorgsboenden ännu tydligare anpassas för de allra sjukaste

Det räcker dock inte att det finns tillräckligt många bostäder som är lämpliga för årsrika, de måste också vara möjliga att efterfråga. Eftersom de ofta är nyproducerade är hyrorna höga. Taket i bostadstillägget behöver höjas så att det rymmer också hyran för en nyproducerade smålägenhet Det finns hyresvärdar – även kommunala – som säger nej till hyresgäster med låg pension, utan att ta hänsyn till att de kanske har pengar på banken. Bankers ovilja att låna ut pengar till årsrika handlar ibland mer om ålderism än om en rimlig kreditvärdering. Den så kallade flyttskatten, reavinstskatten, är särskilt betungande för den som bott länge i sin bostad.

Ett betydande hinder för många årsrika att flytta till en bättre anpassad bostad är att själva flytten är krävande. Därför är det bra att RUT-avdraget från 1 augusti 2016 också omfattar flyttjänster. Det vore välkommet om det skapar förutsättningar för mer kvalificerade flyttjänster som också innebär rådgivning om hur man kan anpassa sitt bohag till en mindre bostad, samt hjälp att avyttra det som inte längre får plats.

Självständig längre med ny teknik och nya tjänster

Den tekniska utvecklingen innebär fantastiska möjligheter att öka årsrika människors självständighet, delaktighet och livskvalitet. Rut-tjänster och hemleverans av matkassar kan i stor utsträckning ersätta hemtjänst för den som inte behöver omvårdnad.

En städrobot kan (än så länge) inte helt ersätta vanlig dammsugning, men den kan hålla snyggt mellan hemtjänstens eller RUT:s besök. Ett träningsarmband förknippas ofta med hängivna elitmotionärer som vill hålla koll på sin träning. Det kan förstås vara motiverande också för årsrika motionärer! Men samma teknik kan också användas för smarta trygghetslarm, som övervakar till exempel puls eller blodtryck och larmar om något verkar vara på tok. Ett GPS-armband kan göra att en demenssjuk person kan fortsätta gå på sina älskade ensamma promenader, utan att riskera att försvinna. En digital katt eller säl kan vara sällskap också för den som inte längre kan ta hand om ett husdjur. Särskilda dataspel kan hjälpa till att bibehålla och utveckla kognitiva funktioner. I Japan är det vanligt sedan decennier med toaletter som kan tvätta och torka. Det är mycket värdefullt för integriteten – och förebygger urinvägsinfektioner, som kan medföra allvarliga hälsoproblem för äldre.

I några kommuner kan de med hemtjänst välja kameraövervakning i stället för nattpatrull. Människor tycker förstås olika, men många tycker det är mindre integritetskränkande och mindre störande med en kamera än ett besök av hemtjänsten mitt i natten. Det finns också smarta kameror, som utan att någon människa tittar kan larma om den skulle se något annat än en människa som sover lugnt.

Den teknik vi tar för självklar i andra delar av vår vardag, måste också bli självklar i vården och äldreomsorgen. Patienter och anhöriga behöver få tillgång till smarta e-hälsotjänster för exempelvis nå den egna journalen, boka tid på webben och träffa läkaren via videolänk. Kroniska sjukdomar kan behandlas säkrare och bättre genom att patient och läkare kan rapportera och följa värden kontinuerligt med en hälsoapp. Hemsjukvården ska självklart ha tillgång till journal och läkemedelslista även när de gör hembesök, till exempel genom en surfplatta.

Men den omställningen går alldeles för långsamt. Sjukvården är högteknologisk, men IT-stödet ligger långt efter det övriga samhället. Detsamma gäller för äldreomsorgens dokumentation, som ofta är i krångliga och krånglande system, som stjäl tid i stället för att underlätta. Konsultföretaget McKinsey räknar med att bara hälso- och sjukvården skulle kunna spara 180 miljarder kronor på bättre IT-stöd, men då måste man först investera.

Det är i stor utsträckning en fördom att årsrika personer inte har erfarenhet av eller förstår sig på digitala tjänster. Datorer var vardagsmat för alla med kontorsarbete redan på 1980-talet. Under några år kring sekelskiftet fanns förmånliga skatteregler för att skaffa hemdator. De som var nära pensionsåldern då är över 80 idag. Det är naturligtvis viktigt att digitala tjänster är användarvänliga, och att det finns lösningar också för den som inte har en dator eller smarttelefon, men inte just för årsrikas skull utan för att den finns personer i alla åldrar som inte vill eller kan använda tekniken.

Den här utvecklingen bör bejakas, utnyttjas och underlättas. Samtidigt måste beslutsfattare ställa tydliga krav. Videomöten ska användas för att det ska bli möjligt att hålla kontakt oftare, inte för att spara in på de mänskliga möten som den årsrike önskar och behöver. Robotar och andra tekniska hjälpmedel ska användas för att frigöra tid till den enskilde – eller för att den som helst vill vara ifred ska få vara det. Tekniken måste användas med samtycke från den enskilde och med respekt för hens integritet.

Väl utvalda hjälpmedel, oavsett om de är högteknologiska eller av enklare slag, kan öka människors självständighet och minska behovet av vård och omsorg. Den svenska uppfinningen rollatorn har till exempel inneburit kraftigt ökad rörelsefrihet för människor med gångsvårigheter. Tyvärr tar man inte alltid tillräcklig hänsyn till de vinsterna när hjälpmedel förskrivs. Det finns exempel på landsting som inte förskriver utomhusrollatorer, eftersom det är ett ”fritidshjälpmedel” och därmed ingen lagstadgad skyldighet att erbjuda. Konsekvensen blir att de årsrika antingen blir passiva innesittare med sämre hälsa och ökat vårdbehov – eller att de använder innerollatorn utomhus med risk för fallolyckor och frakturer.

Idag är landsting, regioner och kommuner skyldiga att erbjuda hjälpmedel om man behöver det men de bestämmer själva vilka regler och avgifter som ska finnas. Därför varierar det vad man kan få, vad det kostar och vart man vänder sig för att få tillgång till hjälpmedel. Det behövs tydligare nationell styrning av rätten till hjälpmedel, och ambitionsnivån behöver höjas på många håll.

Mer makt åt de årsrika i äldreomsorgen

De sista åren ska vara lika mycket värda som de första, och omges med lika mycket omsorg och kärlek.

Äldreomsorgen i Sverige är i huvudsak bra. I de nationella undersökningar som Socialstyrelsen genomför svarade 89 procent av dem som har hemtjänst och 82 procent av dem i särskilt boende att de är nöjda med sin äldreomsorg. Det är dock en klen tröst för dem vars äldreomsorg är dålig. Ingen ska behöva vara orolig för att inte få äldreomsorg när de behöver, och ingen ska behöva vara orolig att den inte är tillräckligt bra.

Hur behoven tillgodoses varierar från kommun till kommun. Att lösningarna ser olika ut är i sig inte något problem – tvärtom innebär det kommunala självstyret att nya idéer prövas och utvecklas. Däremot är det ett problem när skillnaderna i kvalitet blir alltför stora, och den som bor på ena sidan en kommungräns kan få tillgång till mycket bättre hemtjänst än den som råkar bo på den andra.

Möjligheten att få tillgång till sociala aktiviteter som den äldre personen trivs med, att få komma ut i friska luften om hon eller han så vill, eller kunna få mat lagad av hemtjänsten i stället för en matlåda borde inte bero på var den äldre personen råkar bo. Det är så grundläggande kvalitetsaspekter på äldreomsorgen att det borde erbjudas överallt.

Det sociala innehållet i äldreomsorgen kan med fördel utvecklas i samarbete med civilsamhället. Många pensionärsorganisationer, Röda korset, religiösa samfund och studieförbund organiserar såväl aktiviteter som volontärinsatser som promenader och ledsagning.

Alla är olika, också när vi blir årsrika

I äldreomsorgen behandlas årsrika i hög grad som ett kollektiv. Samma lösningar erbjuds till alla, ofta med en förment klapp på huvudet. De som behöver stöd i sin vardag förutsätts varken kunna eller vilja välja själva. Men det är ju precis tvärtom. Respekten för den enskilda människan är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation. Därför är det viktigt att värna och utveckla de valfrihetsreformer som genomfördes av alliansregeringen. Det ska vara självklart att själv få bestämma vilket hemtjänstföretag man vill anlita, och vilket äldreboende man ska flytta till när det behövs.

Men det behövs också mycket mer makt till den enskilde över innehållet i omsorgen till vardags. Fyrkantig biståndsbedömning och byråkratiska regelsystem i kombination med knappa resurser gör att enskilda människor ibland får mycket lite att säga till om. Trots att socialtjänstlagen och dess förarbeten är mycket tydlig med att omsorgen ska utgå från den enskildes önskemål är den i praktiken ofta hårt detaljstyrd, ibland ner till hur enstaka minuter ska användas.

Ett konkret exempel på när äldre med omsorg själva borde få mer att säga till om är vad de ska äta och hur det ska lagas. God och näringsrik mat samt trivsamma måltider är framförallt en

fråga om värdighet och livskvalitet, men det är också viktigt för att förebygga undernäring och för att medicinska behandlingar ska få avsedd effekt. I hemtjänsten borde det vara en självklarhet att alla som behöver hjälp med maten ska kunna få den lagad hemma. Lika självklart bör det vara att kunna få matlådor om man föredrar det, och då ska det finnas flera olika leverantörer att välja på. Den som bor på äldreboende bör alltid ha flera rätter att välja på.

Allt fler årsrika använder sig av RUT-tjänster istället för hemtjänst, om det är till exempel städning och mat de behöver hjälp med, inte omvårdnad. På så sätt får de full bestämmanderätt över vad de vill ha hjälp med. Det är man själv, inte en kommunal tjänsteman, som då avgör om manglade lakan tillhör skälig levnadsnivå. I många kommuner är också timkostnaden efter RUT-avdrag lägre än avgiften för hemtjänst. Redan idag är kvinnor över 75 år den grupp som är mest överrepresenterad bland RUT-användarna).

Vi menar att RUT-tjänster på sikt helt bör ersätta hemtjänsten för dem som bara behöver servicetjänster, inte omvårdnad. Det ökar äldres självbestämmande, samtidigt som kommunens handläggare får mer tid till dem som har stora behov och till uppföljning av kvaliteten. Det innebär dock dels att matlagningstjänster åter behöver omfattas av RUT-avdraget, dels att man behöver omvandla avdraget till ett bidrag för dem låga inkomster.

De som behöver omvårdnad av hemtjänsten bör dock kunna få servicetjänster från samma utförare, dels för kontinuitet och trygghet, dels för att till exempel matlagning tillsammans med hemtjänsten kan vara både ett sätt att träna och behålla förmågor och ge ett socialt innehåll.

Det behöver samtidigt finnas större möjligheter för kommuner att använda sig av förenklad biståndsprövning och öppna insatser. Det kan innebära att den som uppnått en viss ålder kan vända sig direkt till en utförare, och först om hjälpbehovet är stort eller om den äldre är missnöjd görs en formell biståndsbedömning. Även detta frigör tid och resurser för kommunerna. Detta arbetssätt kräver dock lagändringar för att bli förenligt med socialtjänstlagen och kommunallagen, som kräver individuella beslut.

Att äldreomsorgen behöver bli mindre fyrkantig och regelstyrd gäller på många nivåer. Några kommuner har provat att erbjuda korttidsboende på till exempel Mallorca. I en del äldreboenden finns djur som hundar och katter som är glädje och sällskap. Det finns begränsat med forskning, men det förefaller också som att djuren dels kan minska behovet av lugnande läkemedel, dels kan motivera till träning. Det är ofta roligare att kasta boll med en hund än med en fysioterapeut. Sådana här initiativ ska bejakas, inte begränsas av stelbenta regelverk.

Ett sätt att stärka årsrikas ställning är att införa en lokal, oberoende äldreombudsman, som dels kan ge vägledning om vilken hjälp man kan få, och hur man klagar om man inte är nöjd, dels kan göra egna granskningar om äldreomsorgens kvalitet.

Personalen är viktigaste kvalitetsfaktorn

En av de viktigaste kvalitetsfaktorerna i äldreomsorgen är personalens kompetens. Det gäller särskilt omvårdnadsuppgifter i hemtjänsten, där man ofta arbetar ensam med sköra äldre i deras hem, långt från ledning och chefsstöd med hemmet som arbetsplats. Då är det nödvändigt med krav på utbildning, tillräckliga språkkunskaper är nödvändiga för att kunna dokumentera och ibland specialiserade kunskaper inom exempelvis demens. När det inte handlar om ensamarbete kan det tvärtom vara värdefullt med en mix, där kvalificerad personal utför kvalificerade uppgifter, medan den som har liten erfarenhet eller utbildning kan avlasta de enklare uppgifterna.

Första linjens chefer i hemtjänst och äldreomsorg har en nyckelroll. Det är ett tungt ansvar att följa politiska beslut, lagar, riktlinjer och budgeten samt för att handleda sin personal. Alltför

många chefer har direkt personalansvar för 40 medarbetare eller fler. Under sådana förhållanden är det svårt att styra och utveckla verksamheten. Cheferna måste ges utbildning och förutsättningar att utöva sitt ledarskap.

Årsrika från en mångfald av länder

Andelen av befolkningen som är född utomlands har ökat under lång tid och närmar sig en femtedel i befolkningen som helhet. Andelen bland årsrika är mindre, men det är ändå ett betydande antal. Det fanns 2015 drygt 243 000 personer i Sverige som är födda utomlands. De har många olika bakgrunder, kulturer, språk och religioner. En del har kommit hit som flyktingar, andra som anhöriginvandrare eller arbetskraft.

I områden med en större andel utlandsfödda behövs äldreomsorg tidigare. Det är inte ovanligt att äldre människor glömmer språk de lärt sig senare i livet. Särskilt svårt kan det vara att uttrycka känslor på det nya språket svenska. Samtidigt har personer med utländsk bakgrund ofta dålig kunskap om hur den svenska äldreomsorgen är utformad och vad de kan förvänta sig av den. Det är välkommet med äldreomsorg, både boenden och hemtjänst, med språk- och kulturprofil.

Årsrika med flyktingbakgrund kan drabbas av posttraumatisk stress (PTSD) sent i livet. Ibland utlöses den, eller förvärras, av demenssjukdomar. Det behövs mer forskning och kunskap i vård och omsorg för att möta detta.

Anhöriga ska inte slitas ut

En betydande andel av all äldreomsorg utförs av anhöriga. Anhörigas riksförbund räknar med att 1,3 miljoner personer i Sverige som ger vård och omsorg till anhöriga (detta inbegriper dock även omsorg om personer med funktionsnedsättning). Oftast är det frivilligt och med glädje, även om det är tungt ibland. Det är viktigt att hemtjänst och boenden har så hög kvalitet att ingen känner sig tvungen att vara anhörigvårdare.

Sedan 2009 är kommunerna enligt socialtjänstlagen skyldiga att erbjuda olika former av stöd åt anhöriga som vårdar sina nära, men ambitionsnivån och innehållet i stödet skiljer sig mycket åt mellan kommunerna.

Vi vill därför utveckla anhörigstödet och minska skillnaderna mellan kommunerna. Det måste också bli lättare att förena anhörigstöd med arbete, till exempel genom rätt till tjänstledighet och rätt till deltid. Så kallade anhöriganställningar är vi däremot tveksamma till. Risken är stor att de blir en kvinnofälla, särskilt bland dem som har sin bakgrund i patriarkala kulturer.

Den som avstår arbete för att vårda en nära anhörig kan få närståendepenning från försäkringskassan, men bara om den anhörige är livshotande sjuk. I takt med att samhällsekonomin så tillåter bör det också vara möjligt att få ersättning till exempel när en anhörig behöver ledsagning till läkarbesök.

Den som tar ett stort ansvar som anhörigvårdare måste få avlastning ibland för att orka. Kommuner bör vara generösa med avlösningstjänster och korttidsboende.

Bland personer med utländsk bakgrund är det särskilt vanligt att framförallt kvinnor tar ett mycket stort ansvar som anhörigvårdare. Det är viktigt att information om vad äldreomsorgen kan erbjuda ges på många språk och på ett sätt som når ut i invandrargrupper så att anhörigvården verkligen sker frivilligt, inte på grund av plikt eller traditioner man själv inte vill leva med.

För bara några decennier sedan var det få barn med omfattande intellektuella funktionsnedsättningar som nådde vuxen ålder. Idag är deras förväntade levnadsålder vid födseln omkring 60 år. Deras föräldrar har en särskild utmaning som anhörigvårdare. De har ofta tagit ett stort ansvar, och det är inte ovanligt att barnen bott kvar i föräldrahemmet hela livet. Men i takt med att allt fler med intellektuella funktionsnedsättningar lever längre, blir det också vanligare med årsrika föräldrar som inte längre orkar vara anhörigvårdare. Här behövs en större beredskap från det offentliga att ta över i tid, innan de anhöriga har slitit ut sig.

Vid livets slut

Människors självbestämmande och önskemål måste respekteras också när livet går mot sitt slut. Människor måste genom samtal med sin behandlande läkare, med sina anhöriga eller i skrift i t.ex. genom ett så kallat vårddirektiv (det förekommer också att det kallas vårdtestamente eller framtidsfullmakt) kunna uttrycka hur de ser på livsuppehållande behandling. Ingen ska tvingas på medicinska insatser de inte vill ha.

Detta är i linje med Svenska Läkaresällskapets och Socialstyrelsens inställning till läkares handlande i livets slutskede. De betonar att om en patient är beslutskapabel, välinformerad och införstådd med konsekvenserna av olika behandlingsalternativ ska läkaren respektera patientens önskan om att livsuppehållande behandling inte inleds och att redan inledd behandling avslutas. Detta gäller även i situationer då patienten inte befinner sig i livets slutskede och där behandling medicinskt sett skulle kunna gagna patienten. Läkaren ska alltid erbjuda palliativ behandling. För patienter som inte längre kan uttrycka sin vilja ska tidigare uttryckt önskan om att avstå, påbörja eller avbryta livsuppehållande behandling respekteras.

Den som är döende ska inte skickas till akuten annat än i undantagsfall, utan få stanna i trygg miljö med anhöriga (eller känd personal) vid sin sida. Därför är det viktigt med tydliga brytpunktssamtal så att både anhöriga och omsorgspersonal är införstådda dels med att döden är nära, dels med den döendes önskemål för denna tid.

Livsleda är ett problem som uppmärksammas förhållandevis litet. Det finns årsrika människor som uttalar att de nu är färdiga med livet, att de ber i sin aftonbön att slippa vakna en morgon till. Bland de människor som årligen begår självmord i Sverige är en fjärdedel 65 år eller äldre. Män är här i majoritet. I siffran inbegrips inte de som avlider efter att ha slutat äta och dricka. Det finns mycket litet forskning om de bakomliggande orsakerna och vad som kan göras för att förebygga och hjälpa.

En sammanhållen hälso- och sjukvård

Även om årsrika personer är friskare längre idag än förr kommer en dag då ohälsan slår till. För att tillgodose behoven av hälso- och sjukvård behöver primärvården utvecklas och satsa mer på att förebygga ohälsa hos äldre personer, behandla deras hälsoproblem och ansvara för rehabilitering efter stroke, olycksfall m.m. Det kräver att vården är tillgänglig dygnet runt och att det finns möjlighet till hembesök. Det kräver kompetens i geriatrik och gerontologi hos såväl de läkare som de äldre patienterna möter, som hos övrig personal.

En väl utbyggd hemsjukvård är särskilt viktig för den som är skör. Vård- och omsorgsboenden bör ha en fast läkarkontakt. Det är nästan alltid bättre att få sin vård i hemmet än att åka in till akuten.

En organisationsform som är lovande är äldrevårdcentraler, ÄVC. I Region Skåne har man på ett ökande antal vårdcentraler inrättat ÄVC vid sidan om MVC och BVC. Vid ÄVC erbjuder man en verksamhet anpassad för årsrika personers behov. Det förebyggande hälsoarbetet prioriteras och därmed kan vårdbehoven för den enskilde minskas. Vid besöken på ÄVC får patienten ordentligt med tid hos sjuksköterska och läkare. Hembesök görs där det är lämpligt. Genom ÄVC kan vårdcentralerna bli den bas i hälso- och sjukvården som de sedan länge är tänkta för, tillsammans med MVC, BVC och övrig primärvård men också den specialistvård som kan flytta ut från sjukhusvården.

En sammanhållen vård- och omsorg är särskilt viktigt när det gäller de äldre personer som betecknas som multisjuka. Omkring fem procent av dem som är 75 år och äldre uppskattas vara multisjuka, d.v.s. de har under ett år vårdats på sjukhus vid tre eller fler tidpunkter och då fått tre eller fler sjukdomsdiagnoser registrerade. Den behandling de får baseras, enligt Socialstyrelsen, alltför ofta på symtom, inte på diagnos. De behandlas med en rad olika metoder vid olika tillfällen där läkemedelsbehandling är den dominerande. Det är vanligt med riskfylld användning av läkemedel i form av samtidig förskrivning av tio eller fler läkemedel. De multisjuka har kontakt med många olika yrkesgrupper där ingen ser till helheten.

I Närvård västra Skaraborg och i Tiohundra Norrtälje har kommunerna, primärvården och sjukhusen en gemensam organisation och finansiering av äldresjukvården. Det har visat sig vara bättre för vårdtagare och personal, samtidigt som det kostar mindre. Det är också den organisation som föreslås i utredningen Effektiv vård (SOU 2016:2). Varje multisjuk äldre person får därigenom tillgång till ett eget äldrevårdsteam med namngivna personer som ansvarar för att ge en sammanhållen vård. Gemensam journal förs. I teamet ingår husläkare eller geriatriker, sjuksköterska och efter behov sjukgymnast, logoped, farmacevt, kurator, arbetsterapeut och fotvårdsspecialist. Viktigt är att samtliga i teamet har utbildning i geriatrik och gerontologi. I teamet bör också biståndshandläggaren ingå med den koppling hen har till hemtjänsten eller vård- och omsorgsboendet.

Säker läkemedelsanvändning

Trots stora insatser under många år för att förbättra läkemedelsbehandlingen av årsrika människor har vi fortfarande problem med läkemedelsskador och underbehandling till följd av felaktigt val av läkemedel, fel dosering, felaktiga kombinationer, felaktig hantering och användningsfel.

Samtidigt är grund- och vidareutbildningen av läkare, tandläkare och sjuksköterskor i ämnena geriatrik och klinisk farmakologi mycket knapphändig, liksom utbildningen av andra yrkesgrupper som arbetar inom äldreomsorgen om vad man ska tänka på vid användning av läkemedel.

Däremot gör pensionärsorganisationerna liksom en del patientorganisationer en positiv insats genom att satsa på information till sina medlemmar om vad de ska tänka på när de använder läkemedel.

Trots att vi i Sverige har ett rikstäckande, individbaserat receptregister, har förskrivarna inte tillgång till aktuella och korrekta uppgifter om en patients läkemedelsbehandling så att kvalitet och säkerhet kan säkerställas. Det finns ett långt gånget arbete för en sådan nationell läkemedelslista, men den sista pusselbiten, en lagändring, saknas.

Nej till ålderism i vården

Det är alltför vanligt att vilka undersökningar, vilken behandling och vilken rehabilitering som erbjuds i vården styrs av fasta åldersgränser snarare än individuella behov. Två snarlika exempel är att Socialstyrelsen rekommenderar screening mot bröstcancer för kvinnor 40-74 år och screening mot tjock- och ändtarmscancer för alla i åldern 60-74 år. Den nedre åldersgränsen har i båda fallen en medicinsk motivering, men den övre åldersgränsen är satt utifrån att forskningsstudier av praktiska skäl görs mest på yngre personer, och därför kan man inte påvisa att screening gör nytta också för äldre. Det finns med andra ord inte heller några studier som visar att det inte gör nytta.

En betydande andel av cancerfallen, inträffar dock bland människor som är över 74 år. Det betyder att många som drabbas av sjukdom har hunnit passera den övre gränsen för screening och därmed riskerar sen upptäckt. Det finns ingen anledning att tro att inte också de som passerat den valda åldersgränsen skulle ha nytta av screening för de aktuella sjukdomarna.

Våld och övergrepp mot äldre

Världshälsoorganisationen (WHO) har definierat våld och övergrepp mot äldre som ett folkhälsoproblem för att det är så vanligt. Det är dessutom ett tabubelagt sådant. Man talar inte om det.

I internationella studier uppskattar man att omkring fem – sju procent av årsrika människor utsätts för våld och övergrepp i nära relationer. Den senaste kartläggningen i Sverige gjordes 2012 på Gotland och visar att där hade 15 % av människor 65 år äldre utsatts för våld och övergrepp främst i det egna hemmet. Det här är siffror på samma nivå som dem från en kartläggning i Umeå år 2000.

Det våld och de övergrepp det handlar om är finansiellt – när anhöriga, söner och döttrar, tillskansar sig mammas eller pappas tillgångar – eller psykiskt i form av kränkningar samt fysiskt, dvs. knuffar, slag mm. Internationellt räknas också vanvård som övergrepp. Våldet och övergreppen blir inte kända därför att som maka/ make, sambo, särbo eller förälder går man inte till polisen eller socialtjänsten och anmäler brottet. I sjukvården berättar man inte att de skador man fått beror på våld och sjukvården tror att det rör sig om rena fallskador. Årsrika människor är ju ”litet yrsliga”. Offret tiger och lider och skäms ofta över situationen.

I länder som England, Kanada och Australien har man sedan länge uppmärksammat problemet och att denna tystnad och detta osynliggörande av våld och övergrepp mot årsrika människor måste brytas.

I Nederländerna har man tagit fram en nationell handlingsplan för att hjälpa brottsoffren och satsar under fyra år 10 miljoner Euro per år för att åtgärda problemet.

I Sverige har en nationell strategi mot våld och övergrepp mot äldre antagits 2014 men den omfattar endast vård och omsorg, inte rättsväsendet. Socialstyrelsen har tagit fram underlag men fortfarande är det ganska få kommuner som visat intresse för att göra något. Orden har stannat på pappret.

Liberal socialpolitik för framtiden, här och nu

SLUTRAPPORT FRÅN SOCIALPOLITISKA ARBETSGRUPPEN, REVIDERAD 27 MARS 2017

”Jag tycker att vuxna ska lyssna mer och bättre på oss barn. Vi är faktiskt inte bara framtiden. Vi är här och nu.” Maja, tio år, 2016

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Inledning 2

Utveckla socialsekreterarnas och socialtjänstens profession 3

Slopat delegationsförbud för beslut om tvångsåtgärder m.m. 4
Utvidgat krav på kompetens och erfarenhet vid ingripande beslut 4
Våra förslag 5

Ett långsiktigt stöd för morgondagens vuxna 6

Förebygg placeringar 6
Våra förslag 7

Stärk barnet som rättighetsbärare 8

Barnbalk 8
Möjlighet att överklaga 9
Våra förslag 10

Ökad kvalitet hos och stöd till familjehemmen 11

Stärkt samarbete kring placerade barn 11
Våra förslag 11

Fortsatt stöd till familjehem efter vårdnadsöverflytt 12

Våra förslag 13

Uppföljning av placerade barn 14

Våra förslag 14

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Inledning

Det socialliberala uppdraget är att förbättra varje individs livschanser genom att utjämna de förutsättningar som finns bortom den enskildes kontroll. Ingen människa ska vara fången i de villkor han eller hon föddes in i.

Sedan årtionden har den organiserade liberalismen i Sverige uppmärksammat glömda grupper i samhället. Från Bertil Ohlins uppmärksammande av det glömda Sverige på 1930-talet till Bengt Westerbergs LSS-reform och den senaste tidens arbete för en förbättrad och fördjupad integration.

Vårt arbete för att uppmärksamma glömda grupper i samhället handlar om de som lever under svåra förhållanden men som inte får någon eller mycket liten uppmärksamhet i debatten eller av politiken. Ursprungligen handlade det om människor som hade svårt att göra sina röster hörda och ofta tillhörde små grupper vilket gjorde det enkelt för beslutsfattarna att bortse från dem. Det var bland annat de fattiga barnen, byns suput och så kallade fattighjon.

Samhällsdebatten mår än i dag bra av att bli påmind om att det finns individer och grupper av individer som är fångna i de livsvillkor de föddes in i. Fortfarande är synen på människor med ett problematiskt beroende av narkotika eller alkohol att hen får skylla sig själv. Trots de senaste decenniernas arbete med att uppmärksamma och förklara psykisk ohälsa är också bilden av personer med psykiska funktionsnedsättningar att de bara behöver ta sig i kragen. Fortfarande far barn illa, i Sverige. Det är människor som ofta glöms bort eftersom de på grund av sin röstsvaghet väger lätt på valdagen

Socialpolitiken ska främja människornas jämlikhet i levnadsvillkor. Socialtjänstlagen innehåller redan i dag en rad bestämmelser som syftar till att ge barn och unga, personer med funktionsnedsättning och beroendeproblematik möjligheter att utvecklas till fria och självständiga individer. Problemet i svensk socialtjänst är dock att målsättningarna om att till exempel barn ska växa upp under trygga och goda förhållanden sällan förverkligas.

Varje individ, också den med de allra sämsta förutsättningarna, har rätt att ges verktygen att kunna leva ett värdigt liv, till sin fulla potential. Detta gäller speciellt barn och de som på grund av funktionsnedsättningar eller missbruk eller beroende behöver stöd för att förverkliga sina livschanser.

När framtidstron försvinner tappar människor hopp och viljan att försöka. Vår utmaning ligger i att kunna synliggöra och lösa problem utan att schablonmässigt etikettera och förenkla, utan att stigmatisera. Vår utmaning är att ge människor möjlighet att känna framtidstro istället för att skämmas för sin bakgrund.

Rapporten gör inte några anspråk på att vara ett heltäckande förslag till ny socialpolitik för Sverige. Ambitionen har varit att fokusera på de områden i socialpolitiken som för närvarande är i störst behov av reformer. Stort fokus har legat på barn och barns rättigheter. I vårt arbete har vi använt flera olika remissinstanser. Vissa instanser och personer har läst tidiga utkast och kommit med inspel, andra har vi samtalat med och ytterligare några har kommit med kommentarer på slutprodukten. Några av de vidtalat med är personer inom flera barnrättsorganisationer, personal på Socialstyrelsen, personal på IVO, socionomer inom polisen, polisen, socialarbetare, familjehem,

forskare inom socialt arbete, nämndordföranden, enhetschefer, socionomer och socialsekreterare, placerade barn samt vuxna som varit placerade som barn.

Rapporten har tagits fram av den socialpolitiska gruppen inom ramen för Liberalernas välfärdskommissionw bestående av undertecknad som ordförande, Nikoletta Jozsa, Benny Lindholm, Daniel Andersson, Hanna Linnea Karlsson, Anna Ågerfalk samt Tove Af Geijerstam. Sekreterare i gruppen har varit Malin Strid.

Jag som ordförande vill rikta ett stort och varmt tack till gruppen för all den tid och allt det arbete som lagts ner och för ett gott samarbete. Jag vill också från hela gruppen framföra ett stort tack till alla som på olika sätt bidragit, såväl enskilda personer som organisationer.

Christina Örnebjär

”Att engagera sig för det glömda Sverige är att vara vaksam mot socialpolitikens misslyckanden, att uppmärksamma nya grupper som kommer i kläm och inte nöja sig med föråldrade och schabloniserade föreställningar om vem som är som är stark och vem som är svag. Det är en fråga om attityder hos beslutsfattare och myndigheter.
Politiker kan inte skapa lycka åt människor.
Sin egen lycka skapar individen själv. Men vi kan undanröja lidande. Så länge det finns ofärd måste arbetet för det glömda Sverige fortsätta.”

Bengt Westerberg, 1989

Utveckla social-sekreterarnas och social-tjänstens profession

Många finns kvar i det glömda Sverige och får inte tillräckligt stöd, bland annat på grund av att resurserna inte räcker till. För att kunna frigöra resurser dit där de kan göra störst nytta behövs en socialtjänst som arbetar med kunskap om de effektivaste insatserna. Det är vår skyldighet gentemot alla som idag inte får stöd.

Medborgare ska kunna lita på att livsavgörande beslut om omhändertagande och andra insatser fattas av personer med hög kompetens. Det kravet har man på läkare som ska bedöma om man ska få en canceroperation och det kravet ska man kunna ha på socialsekreterare som gör biståndsbedömning. Ingen vill få sitt barns sjukdom bedömt av en läkare utan kunskap om de senaste medicinska framstegen inte heller vill man få ett barns behov bedömda av en socialsekreterare utan kunskap om vilka insatser som enligt forskningen ger bäst resultat.

En av den socialpolitiska arbetsgruppens uppgifter har varit att utreda hur socialtjänsten bör vara organiserad för att kunna ge så bra stöd som möjligt för de människor som behöver det. En viktig fråga handlar om vem som ska fatta besluten inom socialtjänsten. Ansvar och mandat att fatta beslut bör hänga samman med kompetens och insyn i det aktuella ärendet.

Socialtjänsterna verkar i dag inom kommunala organisationer. Kommunala myndigheter, till skillnad från statliga myndigheter, är politiska styrda organisationer. I en politisk organisation är det som utgångspunkt de förtroendevalda som fattar samtliga beslut, såvida inte besluten har delegerats. Denna ordning har historiska skäl och det finns goda argument för att de strategiska och övergripande besluten i en kommun ska fattas av förtroendevalda politiker eftersom det yttersta ansvaret också vilar på den politiska ledningen.

När det kommer till myndighetsutövning mot enskild har de kommunala nämnderna varit tvungna att skapa stora kommunala förvaltningar. Denna utveckling återspeglas dock inte i den grundläggande reglering som styr den kommunala verksamheten, dvs. kommunallagen.[1] I dag regleras delegation av beslutsfattande i kommunallagen[2] och i praktiken har kommunpolitiker lämnat över beslut inom socialpolitikens område till socialsekreterare och andra handläggare.

1 Jfr lagrådsremissen till ny kommunallag, den 17 februari 2017, http://www.regeringen.se/rattsdokument/lagradsremiss/2017/02/en-ny-kommunallag/

2 Jfr 6 kap. 33 § kommunallagen (1991:900) med begränsningar i 6 kap. 34 § samma lag.

SLOPAT DELEGATIONSFÖRBUD FÖR BESLUT OM TVÅNGSÅTGÄRDER M.M.

För de mest ingripande besluten, t.ex. omedelbara tvångsomhändertaganden av unga och missbrukare, råder dock ett delegationsförbud.[3] Sådana beslut måste fattas av socialnämnden, eller ett utskott i socialnämnden, och får inte delegeras till tjänstemän. Detta trots att det är tjänstemännen som har bedrivit utredningarna och som besitter kompetensen, inte sällan tack vare lång erfarenhet och utbildning.

De beslut som det i dag råder delegationsförbud för enligt socialtjänstlagen är beslut som rör stora ingrepp i människors självbestämmande. Sådana beslut är strikt reglerade i lag och omfattas ofta av sträng sekretess.

Liberaler bör vara noga med att värna människors integritet. Respekten för den enskilda människan är särskilt viktig när hon är i en utsatt situation. Ledamöterna i en socialnämnd får insyn i de allra känsligaste delarna av utsatta människors privatliv. Även om de är noga med sin tystnadsplikt blir det en ganska stor grupp människor som ges insyn i och kontroll över andras liv.

Liberaler har länge varit pådrivande för att socialtjänsten i högre grad ska arbeta evidensbaserat och för att forskningsanknytningen ska öka. För att öka möjligheterna till ett evidensbaserat arbetssätt med höga krav på kompetens bör ansvar för ingripande beslut fattas av sakkunniga snarare än folkvalda. Experterna ska fatta expertbesluten. De som har gedigen utbildning i området gör redan i dag de yttersta bedömningarna och föreslår besluten för de folkvalda. Genom att lägga ansvaret för besluten hos dem som i praktiken står för kunskapen ökar professionalismen i de mest ingripande besluten.

Sedan den 1 juli 2014 gäller ett krav på tillgång till personal med lämplig utbildning och erfarenhet för utförande av vissa uppgifter inom den sociala barn- och ungdomsvården.[4] Med det nya kravet, som Liberalerna medverkade till att införa, måste socialnämnden använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på grundnivå i högskolan för utförande av bedömning av om utredning ska inledas, utredning och bedömning av behovet av insatser eller andra åtgärder, eller uppföljning av beslutade insatser.

Syftet med kravet var att säkerställa att handläggningen av ärenden och insatser inom socialtjänstens område är av god kvalitet.[5] Vi tror att de ökade kompetenskraven dessutom bidrar till att höja lönerna och skapa fler karriärvägar för socialsekreterare. I flera kommuner är Liberaler pådrivande för att införa karriärtjänster, där särskilt kvalificerade socialsekreterare får högre ansvar och högre lön. Att ge socialsekreterarna större befogenheter, genom att låta dem besluta i ärenden som idag måste beslutas i socialnämnden, vore ytterligare ett sätt att höja deras status.

Socialnämndens politiker kan få kunskap om socialtjänstens insatser genom att ta del av statistik och anonymiserade typfall. Genom att lyfta bort individbesluten får ledamöterna mer tid över till budget, policy och uppföljning – något som är mer i linje med det politiska uppdraget än individbeslut.

UTVIDGAT KRAV PÅ KOMPETENS OCH ERFARENHET VID INGRIPANDE BESLUT

Vi anser att utvecklingen behöver gå mot en ännu mer kunskapsorienterad och evidensbaserad socialtjänst. Det är dags att införa ett legitimationskrav och krav på att de mest ingripande besluten fattas av chefer.

Vi förespråkar också en ny socionomutbildning. I utbildningen ska mer praktik ingå och vara reglerat på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) i lärarutbildningen. Anställ-

3 Se 10 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:453)

4 3 kap. 3 a § socialtjänstlagen.

5 Jfr prop. 2012/13:175 s. 51ff.

ning av nya socionomer ska därutöver inledas med introduktionsanställningar med handledarstöd första året som leder till socionomlegitimation.

Genom att göra socionomerna tryggare i sin yrkesutövning kommer de som väljer att arbeta kvar inom socialtjänsten sannolikt att öka och den turbulens på många arbetsplatser som bl.a. fackliga organisationer har rapporterat om minska.[6] Vi vill gärna likna detta med läkares AT-tjänstgöring.

Vidare vill vi införa kombinerade tjänster där socionomer kan delta i forskarutbildning samtidigt som de förvärvsarbetar. Efter avslutad forskarutbildning ska de disputerade socionomerna ges möjlighet att arbeta såväl ute i praktiken som med undervisning. För att detta ska fungera behövs en översyn göras av hur medlen fördelas inom forskning och utbildning samt inom landets socialtjänster, då det idag inte finns ekonomiska ramar inom socialförvaltningarna som uppmuntrar ett evidensbaserat socialt arbete.

Våra förslag

1. Myndighetsbesluten inom socialtjänsten ska avpolitiseras. Beslut om enskilda människor ska avgöras av sakkunniga, inte av politiker.
2. Inför socionomlegitimation för att höja socialsekreterarnas status och för att socialtjänsten ska bli mer kunskapsorienterad och evidensbaserad.
3. Socionomlegitimation ska vara ett krav för att få fatta myndighetsbeslut som inbegriper tvång eller andra omfattande ingrepp i enskilda människors självbestämmande.
4. Socionomutbildningen bör göras om med mer praktik, på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) är en integrerad del i lärarutbildningen.
5. Inför introduktionsanställningar i socialtjänsten med handledarstöd första året för nyutexaminerade socionomer som en förutsättning för socionomlegitimation.
6. Inför en modell för specialistutbildning av socionomer. Särskilt kvalificerade socialsekreterare ska kunna få karriärtjänster med större ansvar och högre lön.
7. Stärk socialtjänstens forskningsanknytning. Socialsekreterare bör ges möjlighet att kombinera en forskarutbildning på deltid med arbete i socialtjänsten på deltid.

6 Se bl.a. fackförbundet Visions rapport Socialchefsrapport 2016 – Akut rekryteringsläge i socialtjänsten, http://mb.cision.com/Public/1167/2086033/8f08b82502184d53.pdf, hämtad den 4 mars 2017.

Ett långsiktigt stöd för morgondagens vuxna

FÖREBYGG PLACERINGAR

Barnets bästa ska alltid stå i centrum. Ibland behöver barn omhändertas för att garanteras en trygg och säker uppväxtmiljö och då ska detta göras. Det händer dock att barn ibland omhändertas för fort och utan tillräckligt underlag. Det förekommer också att ingripandena sker för sent när ett barn far illa och resultatet blir då tvångsomhändertaganden som annars hade kunnat undvikas. Med intensiva insatser på hemmaplan skulle detta ”för sent” kunna undvikas helt. Det behöver därför finnas fler alternativ till att placera barn utanför hemmet. När en placering görs ska det präglas av hög kvalitet och rättssäkerhet. Vi anser vidare att en bättre samordning behövs kring placerade barn.

Att tvångsomhänderta ett barn är ett av de största ingreppen vi kan göra i en familj. Undersökningar gjorda av Socialstyrelsen visar att placerade barn många gånger far illa både psykiskt och fysiskt. Syftet med placeringarna har varit att skydda barnen, men det är alltför vanligt att detta inte uppnås. Oron för föräldrarna, rädslan i att befinna sig på ett nytt ställe med nya människor kombinerat med ångesten över sin egen situation får många barn att må väldigt dåligt. Många placerade barn får sömnsvårigheter, utvecklar ett självskadebeteende och får på grund av koncentrationssvårigheter svårt att hänga med i skolan. Vi ser också skenande kostnader för framför allt HVB, som tar mycket resurser som hade kunnat användas för öppenvårdssatsningar och förebyggande arbete.

I mars 2013 publicerade Socialstyrelsen studien ”Vård och omsorg om placerade barn”. Studien visade bland annat på att dödligheten nästan är fem gånger så hög för placerade barn och unga, att självskadebeteendet är tio gånger så högt och användandet av psykofarmaka är 15–19 gånger högre jämfört med andra barn och unga i befolkningen i stort. Bland de 17-åringar som placerades före 10 års ålder hade endast sex av tio grundläggande behörighet till gymnasiet och var tionde ung vuxen med ekonomiskt bistånd har tidigare varit placerad i barn- och ungdomsvården.

De hemmaplanslösningar man hittills genomfört har visat sig vara lyckade. Vi ser färre återaktualiseringar hos socialtjänsten, bättre resultat i skolorna och familjer som mår bättre. Många placeringar som görs idag skulle kunna undvikas genom intensiva insatser på hemmaplan, exempelvis genom så kallade "hemmahosare".

Idag är det möjligt att använda så kallat mellantvång för ungdomar på grund av så kallat eget beteende, till exempel missbruk eller kriminalitet. De kan till exempel åläggas att delta i behandling under öppna former, t.ex. för sitt missbruk. Däremot är det med dagens lagstiftning inte möjligt att använda så kallat mellantvång när riskerna för barnets hälsa och utveckling beror på föräldrarnas bristande omsorgsförmåga. Vi anser att socialnämnden, även i dessa s.k. miljöfall, borde ha en möjlighet att besluta om insatser riktade till barn och deras vårdnadshavare. Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71) har föreslagit en sådan möjlighet. Utredningens förslag medger dock endast att socialnämnden beslutat att den som är under 15 år ska hålla regelbunden kontakt med en kontaktperson. Socialnämnden kommer inte, med utredningens förslag, ges möjlighet att besluta om andra öppna insatser t.ex. i form av deltagande i förskoleklass m.m.

Våra förslag

8. Det behövs fler alternativ till att tvångsomhänderta ett barn som far illa. Möjligheterna till så kallat mellantvång bör öka. Det bör till exempel vara möjligt att ålägga föräldrar att ta emot beroendevård eller låta barnet gå i förskolan.
9. Omhändertaganden av barn bör förebyggas genom utökade insatser för familjen på hemmaplan.

Stärk barnet som rättighetsbärare

Enligt socialtjänstlagen och barnkonventionen så ska socialtjänsten alltid ha ett barnperspektiv när de handhar ärenden som rör barn. Vi fördrar att använda uttrycket ”barnrättsperspektiv” före barnperspektiv då det senare handlar om ett ovanifrånperspektiv och det förra att se barnet som en egen rättighetsbärare. Barnet ska vara delaktigt i handläggningen och en diskussion ska föras med barnet för att utröna vad denne själv vill i den mån detta är möjligt.

Trots att barnkonventionen har ratificerats och i flera fall skrivits in i lagar så brister socialtjänster i att alltid beakta barnens bästa. När socialtjänsten gör insatser för vuxna så tappas barnrättsperspektivet alltför ofta bort, främst för att de inte direkt berör barnen.

BARN SOM MÅLSÄGARE

Vart tionde barn har upplevt eller bevittnat våld. Forskning visar att uppleva eller bevittna våld är lika skadligt för psyke och utveckling för ett barn som att själv vara utsatt för våld. Där det förekommer våld mellan de vuxna vet vi att risken för att barn också utsätts för våld är stor. I de fall där en kvinna blir misshandlad av en man visar flera undersökningar från Socialstyrelsen att barnen är närvarande i merparten av fallen. Barn som upplever våld bör ses och behandlas som brottsoffer och behöver stöd i sin situation. Barn som bevittnat eller upplevt våld är idag inte brottsoffer i juridisk mening, utan det står endast i socialtjänstlagen att barn bör beaktas som brottsoffer. Vi menar att barn som upplevt våld ska bli målsägare för att de ska bli behandlade som brottsoffer i praktiken. Förutom att få rätt till ett eget målsägarbiträde innebär det också att ett barn kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig det.

RÄTT ATT SLIPPA UMGÄNGE

I vårdnadstvister framträder föräldrarnas rätt att träffa sina barn mycket starkt medan barnets egen vilja och röst ofta förbises. I linje med synen på barnet som en egen aktör med känslor och vilja behöver barnets rättigheter i vårdnadstvister stärkas. Det borde vara en självklarhet att domstolen i sin bedömning hör barnet om deras inställning till umgänge med den förälder barnet inte bor hos. Uttrycker barnet explicit en egen åsikt bör domstolen ta detta i beaktande i sitt beslut. Det kan vara rent olämpligt att påtvinga ett umgänge om det finns indikationer på fysiskt och/eller psykiskt våld i hemmet. Samma sak gäller självklart där barnet själv varit utsatt.

EGEN HANDLÄGGARE

Vid exempelvis problematiskt bruk av alkohol eller narkotika påverkas givetvis också barnen. I dessa fall, där barnen förekommer i periferin av en utredning, är det oerhört viktigt att det finns någon som står upp för barnets bästa och lyfter fram barnrättsperspektivet. Därför bör en handläggare tillsättas enbart för att framhålla barnrättsperspektivet i alla utredningar som direkt och indirekt berör barn.

BARNBALK

Lagarna som berör barn är många. Att göra barnkonventionen till lag genom inkorporering är ett steg i rätt riktning och en förstärkning av barns rättigheter och barnperspektivet. För att tydliggöra att det är barnrättsperspektivet som står i centrum bör samtidigt en övergripande barnbalk utformas.

Hittills har de förslag kring barnbalk som lagts i mångt och mycket utgått från att den ska ersätta eller möjligen komplettera föräldrabalken. Att få en motvikt till föräldrarnas starka rätt genom en barnbalk är en riktig tanke.

Utöver omarbetningen av föräldrabalken till en barnbalk bör en ny särskild lag om barns rätt till stöd och insatser införas. För att tydliggöra de krav som barnkonventionen ställer på svenska myndigheter och för att bättre värna barnens bästa bör bestämmelser som reglerar samhällets insatser till barn samlas i en och samma lag. Likt LSS, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, bröt ut och tydliggjorde de rättigheter som personer med funktionsnedsättning har kan en sådan barnlag tydliggöra barns rättigheter.

Till en sådan lag om barns rätt till stöd och insatser ska primärt de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga införas. Även en inkorporering av barnkonventionen bör föras in i denna nya lag. Bestämmelserna om tvångsomhändertaganden av barn bör dock även i fortsättningen behållas i en särskild lag om vård av unga. Detta för att tydliggöra att tvångsinsatser är ett undantag och för att på ett enklare sätt låta enskilda, myndigheter och domstolar navigera i de rättssäkerhetsgarantier som finns i en sådan tvångslagstiftning.

Formuleringen ”barnets bästa” finns i flera lagar, exempelvis utlänningslagen, socialtjänstlagen och lagen om vård av unga. Vad som är barnets bästa är ett relativt godtyckligt begrepp och tolkas olika över tid, kultur och ideologi. Sverige har också fått kritik för att inte barns rättigheter tas tillräckligt tillvara.

Barnkonventionen är tydlig i att barns har rätt att komma till tals och få sina åsikter respekterade. Det gäller alla barn, oavsett ålder. I dagens föräldrabalk står i 6:2a att ”hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad”. Att ta hänsyn till någons vilja är inte detsamma som att låta hen komma till tals. Vilja och åsikter är inte samma sak. I utlänningslagen finns istället en skrivning om att ett barn skall höras om det inte är olämpligt. Undersökningar visar dock att barnens röst sällan går att utläsa av domarna.

Dagens familjelagstiftning utgår från föräldrarnas intressen istället för barnens trots alla skrivningar och allt tal om barnperspektiv. Idag har exempelvis föräldrar rätt till sina barn men ett barn har ingen självklar rätt till sina föräldrar vid en vårdnadstvist. Inte heller kan ett barn vägra träffa en förälder. Även om föräldrabalken anför att ett barn har rätt till umgänge med en förälder som hen inte bor med är det hart när omöjligt för barnet att hävda sin rätt.

Att utforma en barnbalk har inte till syfte att underlätta för föräldrarna/vårdnadshavarna vid tvister utan att ta till vara barnens intressen. Lagen bör ta tillvara barns rättigheter och handla om barns rätt i första hand. Att tydligt visa att barns rättigheter tas på allvar har också en pedagogisk och symbolisk poäng, inte minst för barnen själva. En barnbalk skulle tydliggöra att barn är individer med egna rättigheter.

MÖJLIGHET ATT ÖVERKLAGA

Som ett av de första länderna i världen ratificerade Sverige Barnkonventionen 1990. Även det första och andra tilläggsprotokollet till Barnkonventionen har ratificerats, dock inte det tredje tilläggsprotokollet som innebär att barn ges en individuell klagorätt som annars saknas i Barnkonventionen. Protokollet innebär inga nya rättigheter för barn utan utgör ett kompletterande verktyg för barn att hävda och utkräva sina rättigheter utifrån Barnkonventionen.

Idag finns ingen möjlighet för vare sig barn eller föräldrar att överklaga innehållet i en utredning även om där kan finnas felaktigheter som i sin tur kan leda till felaktiga slutsatser och insatser. Det man kan göra är att överklaga själva tvånget i en insats. Barn ges i praktiken begränsade möjlighe-

ter att överklaga beslut som rör dem, särskilt med tanke på att barnet alltid måste ha vårdnadshavares godkännande för ett klagomål

Utöver en tydligare och bättre reglering kring barns rättigheter behöver barn ges bättre verktyg för att göra sina röster hörda. I dag har barn som har fyllt 15 år rätt att föra sin egen talan och alla barn ska, oberoende av ålder, ges möjligheter att framföra sina åsikter.

Många gånger är det dock svårt för barn att komma till tals, inte minst eftersom barnens intressen inte sällan sammanblandas med vårdnadshavarnas intressen. Inom tvångslagstiftningen har detta lösts genom att barn förordnas ett offentligt biträde, som om barnen är under 15 år dessutom agerar ställföreträdare åt barnet.

En motsvarande möjlighet finns inte när det kommer till frivilliga insatser eller när det kommer till mellantvång. Därför bör en möjlighet införas att förordna offentligt biträde och ibland även ställföreträdare för barn i andra ärenden än i tvångsvårdsärenden. Regleringen bör utformas som att socialnämnden, när den överväger att fatta beslut om mellantvång, kan ansöka hos förvaltningsrätten om behov av offentligt biträde. Förvaltningsrätten bör även, i mål om insatser som rör barn, ges möjlighet att förordna offentligt biträde för barn även i andra mål om det finns skäl för det.

Våra förslag

10. Stärk barns rättigheter genom att komplettera Föräldrabalken med en Barnbalk, där barnets bästa som ska vara utgångspunkt och fokus.

11. En ny särskild Lag om barns rätt till stöd och insatser ska införas. Den ska dels innehålla de särskilda bestämmelser som krävs för att Barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag, dels de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga.

12. Barn som upplevt våld i hemmet ska ses och behandlas som målsägande och brottsoffer i juridisk mening. Det innebär bland annat att de kan tilldelas en särskild företrädare och kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig detta.

13. Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utsatt barnet för övergrepp, psykisk eller fysisk misshandel.

14. Ett barn som förekommer i socialtjänstens utredningar ska alltid få en egen handläggare, även om utredningens syfte i första hand är insatser för en vuxen.

15. När ett mål i förvaltningsrätten rör insatser till ett barn, ska rätten alltid ha möjlighet att förordna ett offentligt biträde åt barnet om det finns skäl för det, och socialtjänsten ska ha möjlighet att begära det.

16. Det bör införas en instans dit barn kan vända sig för att få sin sak prövad när deras rättigheter har kränkts. Det innebär att Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till Barnkonventionen.

Ökad kvalitet hos och stöd till familjehemmen

Förutom bättre handledning och kompetensutveckling hos familjerna finns ekonomiska villkor som måste ses över för att fler ska kunna ta på sig detta viktiga uppdrag.

Familjehem är uppdragstagare och inte anställda vilket gör att de under tiden som familjehem har en mycket otrygg ”anställning”. De får till exempel inte någon tjänstepension eller A-kassa. I de kvalificerade familjehemmen händer det inte allt för sällan att kvinnan tar tjänstledigt från sitt jobb. De måste då komma ihåg att betala in till sin egen pension. Många familjehem är också mycket osäkra kring vad som gäller kring försäkringar som till exempel vid olycksfall etc. Därtill är skyddet svagt om det placerade barnet på ett eller annat sätt förstör något i hemmet. Exempel finns där familjehem stått utan ersättning när en placerad ungdom sålt familjehemmets egendom då man från försäkringsbolagens håll menat att det är någon som haft tillgång till nycklar.

STÄRKT SAMARBETE KRING PLACERADE BARN

Samarbetet mellan olika instanser såsom skola, skolhälsovård, socialtjänst, och barn- och ungdomspsykiatrin kring barn som placerats utanför det egna hemmet behöver stärkas. Många placerade barn har eftersatta hälsoproblem och har på grund av omsorgsbrist inte fått gå på rutinmässiga hälsokontroller. Forskning visar att familjehemsplacerade barn har mycket höga överrisker för framtida problem som problematisk konsumtion av narkotika eller alkohol, kriminalitet och psykisk ohälsa. Forskningen visar också att godkända skolresultat har en stor skyddande verkan för dessa barn. Skolmisslyckanden hos placerade barn beror också inte sällan mer på luckor i skolgången och stress i kombination med låga förväntningar än på låg kognitiv förmåga.

I några kommuner har man utvecklat modeller för ett strukturerat samarbete mellan skola och socialtjänst kring placerade barns skolgång, och detta har visat på mycket goda resultat.

För många barn är hälsovården bristfällig före placeringen. Kroniska sjukdomar har lämnats obehandlade och både de vanliga hälsoundersökningarna på BVC och tandvården kan ha varit mer eller mindre obefintlig. Barnen är i behov av såväl vaccinationer som syn- och hörselundersökningar. Många gånger finns också luckor i dokumentationen kring barnens hälsa. För placerade barn är därför en systematisk uppföljning av hälsan extra viktig.

Våra förslag

17. Vården av barn som placerats utanför hemmet ska kvalitets- och rättssäkras. Familjehem ska få gedigen utbildning och täta uppföljningar samt certifieras.

18. Samarbetet kring placerade barn ska stärkas genom strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård.

19. Ett barn som placeras ska alltid få en hälsokontroll, och deras hälsa ska systematiskt följas upp.

20. Möjligheten att samverka mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård behöver öka. Därför behöver sekretessbestämmelser ses över.

Fortsatt stöd till familjehem efter vårdnadsöverflytt

Över 22 000 barn är placerade utanför det egna hemmet och det ökar.

Det generella målet med en familjehemsplacering är en återförening mellan barnet och den biologiska familjen, men ibland är detta inte lämpligt, och ibland inte ens möjligt, t ex. om barnet placerats i ung ålder eller om förmågan att ta hand sitt barn inte finns hos föräldrarna. En vårdnadsöverflytt till familjehemsföräldern/föräldrarna skulle i dessa fall ge en trygghet för barnet då denne vet var den hör hemma och inte behöver känna rädsla var sjätte månad kring att behöva flytta tillbaka till sina biologiska föräldrar.

Enligt socialtjänstlagen ska socialnämnden alltid överväga vårdnadsöverflyttning när en placering pågått i mer än tre år. Ändå sker ganska få vårdnadsöverflyttningar.

Vårdnaden om ett barn innebär att vårdnadshavaren har bestämmanderätt när det gäller skolgång, barnpsykiatrisk behandling och/eller läkarvård.

När ett familjehem tar över vårdnaden för ett placerat barn så upphör familjehemsplaceringen och därmed upphör den formella kontakten med socialtjänsten. Det tidigare familjehemmet, nu vårdnadshavarna, får till exempel inte längre någon hjälp i kontakten med sjukvården, barn- och ungdomspsykiatrin, att ordna umgänge med biologiska föräldrar eller i vårdnadstvister. När en vårdnadsöverflytt görs så upphör socialtjänstens ansvar för den unge och den enda skyldighet socialtjänsten har är att betala den särskilt förordnade vårdnadshavaren skälig ekonomisk ersättning.

Familjehemmen upplever ofta att vårdnadsöverflytt är ett stort och svårt steg att ta då allt stöd från placeringskommunen upphör. Bristen på stöd gör att färre vågar ta över vårdnaden. Detta leder till osäkerhet hos barn och kostnader för socialtjänsten. I de fall man beslutar att barnet mår bäst av att stanna kvar i familjehemmet och gör en vårdnadsöverflytt behöver stödet finnas kvar både till barnet och till familjen.

Även tillsynen bör fortsätta efter en vårdnadsöverflyttning. Att placera ett barn utanför hemmet är ett stort ingrepp i en familj och om en vårdnadsöverflytt sker bör både det placerade barnet och de biologiska föräldrarna kunna känna sig trygga i att tillsyn sker regelbundet, på samma sätt som idag sker innan en vårdnadsöverflyttning.

En särskild förordnad vårdnadshavare har rätt att avbryta vårdnaden om denne så önskar, dock finns ingen liknande rättighet för det placerade barnet. När ett barn blir placerat i en familj som inte är dennes biologiska familj bör barnets rättigheter stärkas så att även det placerade barnet har rätt att avbryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap om särskilda skäl föreligger.

Våra förslag

21. Familjehem som övertar vårdnaden om ett barn genom en vårdnadsöverflyttning ska få fortsatt stöd av socialtjänsten. Samtidigt ska även tillsynen fortsätta tills barnet blivit myndigt.

22. Stärk barnets rättigheter så att det om särskilda skäl finns går att bryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap även på barnets initiativ.

Uppföljning av placerade barn

Förutom en bristfällig skolgång har en stor andel av de barn som placerats in samhällets vård bristande fysisk, psykisk och psykosocial hälsa. Socialstyrelsen och Skolverket kom 2013 med en vägledning för placerade barn ”Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar” där man bland annat pekar på att det för många placerade barn saknas uppgifter om hälsokontroller och vaccinationer. Det gäller rimligen också de som idag är vuxna men växte upp i samhällets vård. Vi vet också att den som varit placerad som barn löper stora överrisker för psykisk ohälsa som vuxen.

Idag finns heller ingen nationell uppföljning över hur många barn som är eller har varit placerade i samhällets vård, hur länge de har varit det eller hur det har gått för dem. Det finns inte heller något register över orosanmälningar. Kommunerna har sina egna register men de ser olika ut och håller olika kvalitet. Det finns oerhört lite forskning på området men de studier som finns pekar på att ungefär en fjärdedel av alla anmälningar leder till insatser. Problemet är att vi inte vet om det beror på att det inte behövdes insatser för övriga tre fjärdedelar som anmälts eller av andra skäl. Vi vet heller inte hur effektivt skyddet är när det gäller barn som far illa.

En nationell uppföljning skulle också underlätta för att säkerställa så att alla omhändertagna barn får del av en obligatorisk hälsovårdsplan samt screening av kunskapsnivå för att bättre kunna få rätt stöd i skolan.

En nationell uppföljning skulle därtill ge möjlighet att få kunskap om de barn som avlider under omhändertagandet vilket man idag inte har. Det behövs rutiner och fasta nationella regler för vilka åtgärder som skall vidtas när barn avlider i samhällets vård.

Vanvårdsutredningen visade på att många barn placerade i samhällets vård utsatts för såväl övergrepp och misshandel som ren vanvård. Efter utredningen kom har alltför lite gjorts för att försöka följa upp de barn som idag är vuxna, trots att vi vet att många av dem saknar vaccinationer, har bristfällig skolgång och lider av posttraumatisk stress. Det behövs mer forskning om och uppföljning av placerade barn för att öka kunskapen hos vården och psykiatrin för att och kunna nå de som tidigare varit placerade.

Våra förslag

23. Det behövs mer kunskap om socialtjänstens insatser för barn som far illa. Anmälningar, insatser och placeringar bör följas upp nationellt, inklusive uppföljning av hur det går för placerade barn senare i livet.

24. Det behövs regler och rutiner för vilka åtgärder som ska vidtas när ett barn avlider i samhällets vård.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 867

Att få vara sitt bästa jag

EN RAPPORT FRÅN ARBETSGRUPPEN FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIK

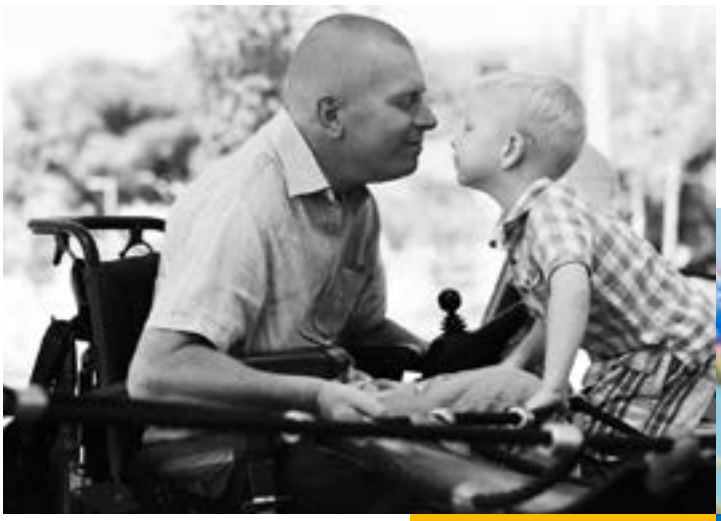

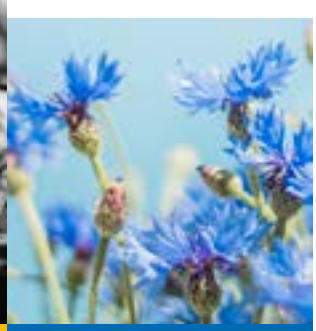

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Människor är, tack och lov, olika 2

Vårt program i korthet 4

Från stuprör till kommunicerande kärl 4
Demokrati, inflytande och delaktighet 4
Utbildning 5
Arbete 5
Hälsa 6
Hjälpmedel 7
LSS och personlig assistans 8

Från stuprör till kommunicerande kärl 11

Demokrati, inflytande och delaktighet 13

Valdeltagande 13
Partiengagemang 13

Utbildning 15

Arbete 17

Funktionsnedsättning och arbetsmarknad 17
Rörlighet 18
Meningsfull sysselsättning 18
Statistik 18
Unga på väg till arbetsmarknaden 19
Samhall 20
En mer flexibel sjuk- och aktivitetsersättning 21
Hälsa 21

Hjälpmedel 23

Starkare nationell styrning 23
Inför friare val i hela landet 23
Inför personlig hjälpmedelsbudget i hela landet 23
Använd ny teknik 24
Samla ansvaret 24
Avskaffa begreppet fritidshjälpmedel 24

LSS och personlig assistans 25

Bakgrund 25
Målen 25
Helhetssyn viktig 26
Personkretsarna 27
Ledsagning 27
Gruppbostad 27
Daglig verksamhet 27
Hemtjänst 28
Avlösning 28
Personlig assistans 28
Anhöriga som assistenter 29
Personlig assistans för fler 29
Tvåårsomprövningar 29
Tidsbegränsade kommunala beslut 29
Grundläggande och andra personliga behov 29
Personer över 65 år 30
Schablonersättningen 30
Assistansmarknaden 31
Fusk 31
Huvudmannaskapet 31
Juridisk hjälp 32

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Inledning

Liberalerna har mycket att vara stolta över. Partiet har varit drivande till exempel för att genomföra LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) och personlig assistans, för att utvidga diskrimineringslagen till att också omfatta bristande tillgänglighet och för att ta bort möjligheten att använda otillgängliga vallokaler. Personer med funktionsnedsättning glöms dock ofta bort även av oss i den allmänpolitiska debatten. Det är hög tid att Liberalerna återtar ledartröjan i funktionshinderpolitiken. Det är även hög tid för ett liberalt paradigmskifte i perspektiv.

Funktionshinderpolitik är inte en fråga om att tillgodose särintressen utan om ett allmänintresse som berör oss alla och en fråga om mänskliga rättigheter.

Arbetsgruppen för funktionshinderpolitik
Maria Johansson (ordförande)
Bengt Eliasson
Johan Enfeldt
Hanna Gerdes
Helena Hagberg
Oskar Krantz
Maria Lundqvist-Brömster
Gustav Nordin
Bengt Westerberg
Malin Strid (sekreterare)

Människor är, tack och lov, olika

I alla mänskliga populationer finns en stor variation av olika funktionalitet (funktionsförmågor). Funktionaliteten varierar inte bara mellan individer utan också hos varje individ. Alla individer är bättre på vissa saker än på andra. Vi har också olika funktionalitet i olika skeden av livet.

Individens handlingsmöjligheter begränsas såväl av hur omgivningen är utformad som av kapaciteten i den egna funktionaliteten. Handlingsfriheten kan vidgas genom förändringar i miljön och genom åtgärder som ökar individens funktionalitet.

Handlingsfriheten är begränsad för alla, men mer för en del. Brister i funktionaliteten kan vara mer eller mindre allvarliga för möjligheterna att leva ett gott liv. För den som saknar sångröst eller bollsinne är ett antal handlingsalternativ uteslutna. Men de som kvarstår är tillräckligt många för att hen ändå ska kunna leva ett gott liv. Andra brister kan elimineras genom anpassning av omgivningen eller genom kompenserande hjälpmedel. Många individer har en nedsatt syn, men för det stora flertalet elimineras problemet med hjälp av glasögon.

Om miljöns utformning och den individuella funktionaliteten, var för sig eller i samspel, kraftigt begränsar handlingsfriheten talar vi om att det föreligger ett funktionshinder. Det innebär att individen är förhindrad att göra saker som av de allra flesta uppfattas vara en del av livet, till exempel att bo i en egen bostad, arbeta, umgås med vänner, delta i idrottsaktiviteter, shoppa på staden eller ta del av kultur. Funktionshinderpolitiken syftar till att eliminera, eller åtminstone minska, sådana hinder så att personer med i något avseende nedsatt funktionalitet kan leva ett liv som andra.

Vem som helst kan, vid födseln eller senare i livet, få en funktionsnedsättning. Genom medicinska framsteg överlever många som föds även med svåra funktionsnedsättningar och personer som råkar ut för en sjukdom eller en olycka under livets gång får möjligheter till ett längre liv. Ofta finns en obalans mellan de resurser som avsätts för att individer ska överleva och de resurser som senare satsas för att det också ska kunna leva ett gott liv. Med ambitionen att rädda personer med svåra funktionsnedsättningar till livet, oavsett om funktionsnedsättningarna är medfödda eller förvärvade, måste följa också ett ansvar för möjliggöra ett liv som så långt möjligt är som andras.

En liberal politik innebär att skapa förutsättningar för att alla ska kunna bli sitt bästa jag, också personer som har funktionsnedsättningar.

Vi har lång väg kvar till ett Sverige där barn med funktionsnedsättning, tillsammans med sina syskon och kompisar ”hemma på gatan”, kan utvecklas i den förskola och skola som deras föräldrar valt. Till ett Sverige där personer som använder rullstol eller rollator är en självklar syn på bussar, tunnelbanor och tåg. Till ett Sverige där det som byggs, byggs tillgängligt och användbart för alla utifrån beprövad erfarenhet och fastställda krav. Till ett Sverige där fler människor ses som en tillgång på arbetsmarknaden. Till ett Sverige där alla människors lika värde och rättigheter respekteras.

Var fjärde svensk i åldern 16-64 år uppger sig ha någon form av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättningar finns i alla åldrar, klasser och yrkesgrupper, lever i staden och på landet, ensamma och i familjer, arbetar och studerar, är arbetslösa och sjukpensionärer, har olika värderingar och intressen, det vill säga är precis som alla andra.

När man talar om personer med funktionsnedsättning handlar det alltså inte om en homogen grupp av individer som det är synd om, som står utanför, som ska tas om hand eller som är utsatt.

Det handlar om människor som finns överallt, här och nu, med ambitioner och livsdrömmar. Människor med förutsättningar som i vissa avseenden kan skilja sig från majoritetens, men som är en viktig del av samhällsgemenskapen och som har rätt till delaktighet i den. Funktionshinderpolitik handlar om att förverkliga den rätten och om självständighet och självbestämmande.

Därför ser vi att vår viktigaste och svåraste uppgift är att förändra perspektivet. Funktionshinderperspektivet ska finnas med från början i all planering och inom alla politikområden. Det ska vara självklart att följa lagstiftning och att sträva mot politiskt beslutade mål. Liberalerna ska vara ledande i det arbetet.

Utgångspunkten för Liberalernas funktionshinderpolitik är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige ratificerade 2008. Konventionen syftar till att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att ta del av de mänskliga rättigheter som tillkommer alla. Konventionen utgår från grundläggande principer om individuellt självbestämmande, icke-diskriminering, fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället, lika möjligheter, tillgänglighet, jämställdhet samt rätten för barn med funktionsnedsättning att utveckla sina förmågor och bevara sin identitet.

Ett inkluderande samhälle där man utgår från den mänskliga mångfalden, ser olikheter som styrkor, tar till vara människors vilja och ser alla som resurser är ett liberalt samhälle.

Vårt program i korthet

FRÅN STUPRÖR TILL KOMMUNICERANDE KÄRL

1. Sverige har högt ställda mål och höga ambitioner i funktionshinderpolitiken. Stat, landsting, regioner och kommuner måste bli bättre på att också i praktiken leva upp till dem.
2. Förutsättningarna för och konsekvenserna av att inkorporera konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) i svensk lag bör prövas.
3. Kraven på myndigheter att samverka för att ge bästa möjliga stöd till personer med funktionsnedsättning måste skärpas. Idag finns en skyldighet för hälso- och sjukvården att samarbeta med socialtjänsten om en samordnad individuell plan (SIP) för den som behöver och vill ha den. Den regeln ska stärkas och utvidgas så att den även omfattar till exempel Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och skolan. Även insatta resurser ska kunna samordnas. Vi kallar detta för utvidgad samordnad individuell plan (USIP).
4. Regler som syftar till att förhindra att förmånstagare får dubbla förmåner måste tillämpas flexibelt, utifrån vad som är bäst för den enskilde. Det kan till exempel handla om att kunna få tillfällig föräldrapenning i stället för vårdbidrag, även om man har rätt i till det senare.
5. Myndigheter och förvaltningar ska ha ett uttalat uppdrag att arbeta med regelförenklingar och att undanröja regelkrockar – alltid med den enskildes bästa för ögonen. Ett exempel är att det förekommer att färdtjänsten har regler för ”bagage” som gör att nödvändiga hjälpmedel inte kan medföras.

DEMOKRATI, INFLYTANDE OCH DELAKTIGHET

6. Det behövs insatser för att öka valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning.
7. Det måste vara möjligt att engagera sig partipolitiskt, att vara förtroendevald och att rösta i allmänna val även om man har en funktionsnedsättning.
8. Åtgärder måste vidtas för att stärka valhemligheten också för den som har nedsatt handfunktion eller nedsatt syn. Möjligheten till e-röstning i vallokal bör övervägas. .
9. Personer med behov av personlig assistans eller ledsagning ska kunna få det också för politiskt engagemang.
10. Personer med personlig assistans måste kunna utöva förtroendeuppdrag utan att hindras av sekretessregler.
11. Kommuner och landsting ska tillhandahålla tillgängliga lokaler för politiska möten, särskilt partigruppsmöten och nämndsammanträden.
12. Demokrati, inflytande och delaktighet handlar också om att i alla relevanta sammanhang synliggöra och lyfta funktionshinderperspektivet. Det handlar i högsta grad om frihet och om rätten att vara den man är.
13. Liberalernas funktionshinderpolitik ska avspeglas också i den egna verksamheten. Vårt parti ska vara ett föredöme både i våra aktiviteter och i vår kommunikation, så att ingen utestängs på grund av otillgänglighet.

UTBILDNING

14. Alla barn ska mötas med höga förväntningar utifrån sina egna förutsättningar, och ha rätt att ha höga förväntningar på sin framtid.

15. Alla ska ha rätt att utvecklas till sin fulla potential. Skolan är enligt lagen skyldig att ge det stöd som behövs för att elever med funktionsnedsättningar ska få möjlighet till det – också över nivån godkänt. Mer måste göras för att det ska bli så också i praktiken.

16. Skola och förskola måste ha rutiner för att tidigt upptäcka ”osynliga” funktionsnedsättningar som ADHD eller dyslexi. Med tidiga insatser får barnen bättre förutsättningar att utvecklas.

17. Alla skolor ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning så att ingen, varken elever, personal eller föräldrar, utestängs.

18. De behov av anpassad undervisning som finns för elever med nedsatt rörelseförmåga ska kunna tillgodoses i alla gymnasieskolor. Då kan de så kallade Rh-gymnasierna avvecklas.

19. Så många barn och ungdomar som möjligt ska gå i den integrerade, ”vanliga”, skolan. Det förutsätter att utbildningen av lärare och skolledare ger tillräckliga kunskaper för det. Särskola ska vara en undantagslösning där tillräckliga resurser sätts in för att kunna erbjuda eleverna en meningsfull utbildning och goda förberedelser för livet efter skolan.

20. Grund- och gymnasiesärskolor ska finnas i, eller i anslutning till, andra skolor. Även de elever som går i särskolor bör ha möjlighet att delta integrerat i vissa aktiviteter.

21. Särskolan ska inte vara en återvändsgränd. Även en särskoleutbildning ska, eventuellt efter komplettering, kunna leda till behörighet till vidare utbildning.

22. Det behövs fler utbildningsvägar för unga med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel inom yrkeshögskolan, folkbildningen och lärlingsutbildningen och genom anpassade högskoleutbildningar.

23. Möjligheterna för elever och studenter med funktionsnedsättning att läsa i lägre tempo behöver bli mer kända och utvidgas. Det ska finnas goda möjligheter både att förlänga grund- och gymnasieskoletiden och att få studiemedel för högskolestudier i anpassat tempo.

24. Det behöver bli möjligt att kombinera studiemedel på deltid med såväl sjukpenning som sjuk- och aktivitetsersättning på deltid.

ARBETE

25. Personer med funktionsnedsättning ska ha rätt till arbete eller annan sysselsättning.

26. Personer med en funktionsnedsättning som begränsar arbetsutbudet ska få de hjälpmedel och anpassningsåtgärder, som behövs för att kompensera funktionsnedsättningen, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

27. Personer med en funktionsnedsättning som trots hjälpmedel och anpassningsåtgärder begränsar arbetsutbud ska ha möjlighet till lönesubvention, som kompenserar för den lägre produktiviteten, så att de kan finna ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

28. Personer med en funktionsnedsättning som trots hjälpmedel, anpassningsåtgärder och lönesubvention inte kan finna arbete på den reguljära arbetsmarknaden ska ha rätt till annan meningsfull sysselsättning i form av daglig verksamhet. Denna ska utgå från

behov, inte från diagnos. Det innebär att de som ingår i det som kallas LSS personkrets 3 ska omfattas.

29. Aktivitet och gemenskap ska alltid prioriteras före passivitet och utanförskap, också för den som är långt från den reguljära arbetsmarknaden. Det mest önskvärda är arbete på den reguljära arbetsmarknaden, men många kommer att vara hänvisade till daglig verksamhet och den ska därför ges ett kvalitativt gott innehåll.

30. Lärare, yrkesvägledare, arbetsförmedlare och andra vuxna, som har kontakt med unga personer med funktionsnedsättning, ska ha höga förväntningar på dem och uppmuntra dem till vidgade perspektiv och att se sin potential.

31. Arbetsförmedlingen ska prioritera dem som står längst från arbetsmarknaden. Myndigheten bör få ett samlat ansvar för utslussningen av unga på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att den bör ta över ansvaret för den så kallade aktivitetsersättningen.

32. Idag finns en mängd olika stöd och insatser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden. Insatserna behöver bli färre och mer flexibla. Ansvaret bör samlas hos Arbetsförmedlingen.

33. Taket i lönebidraget ska höjas. Den som är anställd med subvention ska ha samma rätt som andra att få lön enligt avtal och följa löneutvecklingen.

34. Stöd i form av Supported Employment/SIUS, där framförallt unga personer får hjälp av en konsulent att finna vägar ut på arbetsmarknaden, ska byggas ut.

35. Offentliga arbetsgivare ska vara föredömen och arbeta aktivt för att anställa fler personer med funktionsnedsättning.

36. Samhall ska inte som idag vara en aktör som andra på en kommersiell marknad, utan tydligt vara till för dem som står långt från arbetsmarknaden.

37. Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete (med eller utan lönesubvention) ska öka. Ersättningsgraden bör i princip kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – vissa med funktionsnedsättning kan ha mer ork vissa dagar och veckor än andra.

38. Lägstanivån i sjuk- och aktivitetsersättningen ska höjas.

HÄLSA

39. Personer med funktionsnedsättning har samma rätt som andra till hälsa och välbefinnande.

40. Fysisk aktivitet är viktig för alla människors hälsa och välmående, kanske särskilt för personer med någon form av funktionsnedsättning, så att de kan utveckla sina förmågor och förebygga framtida problem.

41. Habilitering och rehabilitering måste ges högre prioritet. Målet måste vara att funktionsnedsättningen så långt möjligt minimeras. Det måste undvikas att personer på grund av utebliven habilitering eller rehabilitering blir mer beroende av hjälpmedel eller personlig assistans.

42. Alla elever ska ha rätt att delta i idrott och hälsa och på friluftsdagar. Det är skolans ansvar att det blir praktiskt möjligt. Tillgängligheten i skolorna måste också gälla lokalerna för idrott och hälsa. Lärare i idrott och hälsa måste få utbildning och fortbildning i hur undervisningen kan anpassas utifrån olika elevers förutsättningar.

43. Offentligfinansierade verksamheter har ett särskilt ansvar att vara tillgängliga och användbara också för personer med funktionsnedsättning. Det gäller till exempel anläggningar för lek, aktivitet och spontanidrott, såsom lekplatser, utegym, badplatser och löparslingor. Idrottsanläggningar och sporthallar måste vara tillgängliga, både på planen, i bassängen, i omklädningsrummen och på läktarna.

44. Träningsmöjligheter för personer med funktionsnedsättning ska vara tillgängliga också på kvällar och helger.

45. Insatser som personlig assistans, kontaktperson och ledsagare måste ges i den utsträckning som krävs för att möjliggöra ett aktivt liv.

46. Den som behöver hjälpmedel för en aktiv fritid ska ha rätt att få sådana.

47. Parasportotek bör etableras i hela landet. De lånar ut anpassad idrottsutrustning, som till exempel sit-ski och skridskokälkar. Genom samarbete över kommungränser kan även mer ovanlig utrustning tillhandahållas.

48. Stat och kommuner ska ställa tydliga villkor i bidragsgivningen till idrottsrörelsen att den inkluderar personer med funktionsnedsättning.

49. Gruppbostäder ska ha ett särskilt uppdrag att underlätta för de boende att sköta sin hälsa, till exempel genom fysiska aktiviteter och hälsosam kost.

50. Personer med intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar, som kan ha svårt att föra sin talan, ska erbjudas regelbundna hälsokontroller.

HJÄLPMEDEL

51. Villkoren för hjälpmedel ska vara likvärdiga i hela landet. Det är oacceptabelt att tillgången till hjälpmedel kan avgöras av var man bor. Det behövs nationella riktlinjer som anger en lägstanivå. Myndigheten för delaktighet bör ges ett samlat ansvar för hjälpmedelsfrågorna.

52. Människor ska om de så önskar själva få välja hjälpmedel. Att det blir krångligare för myndigheter får inte vara ett skäl att begränsa människors självbestämmande. Gärna nationella upphandlingar för att pressa priserna, men de får inte ske på bekostnad av kvalitet eller valfrihet. Den som behöver något annat måste också kunna välja det. Det ska också vara möjligt för den som vill och kan att få en personlig hjälpmedelsbudget.

53. Hjälpmedel ska bidra till att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva som andra. Idag nekar många landsting så kallade ”fritidshjälpmedel”. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.

54. Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling stimuleras. 3D-skrivare och scannrar gör att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, kan bli individuellt anpassade. Genom innovationsupphandling ska det offentliga driva på för att utveckla hjälpmedel.

55. Ansvaret för hjälpmedel bör samlas hos landstingen. Det är idag delat mellan kommuner, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Ett samlat centralt ansvar hos Myndigheten för delaktighet och huvudmannaskap hos landstingen skulle till exempel kunna leda till större snabbhet och flexibilitet vid tillhandahållande av hjälpmedel för arbete.

LSS OCH PERSONLIG ASSISTANS

56. Det är viktigt att slå vakt om målet i LSS att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna leva ett liv som andra och uppnå goda levnadsvillkor. Goda levnadsvillkor innebär olika saker för olika människor och insatserna kan därför inte standardiseras.

57. Goda levnadsvillkor bör vara målet även för dem med mindre omfattande funktionsnedsättningar som är beroende av insatser enligt socialtjänstlagen.

58. Det är ovärdigt att offentliga aktörer undviker att ta ansvar i förhoppningen att någon annan offentlig aktör ska ta det. Det gör livet svårt för personer med funktionsnedsättning som riskerar hamna mellan stolarna. Myndigheter måste vara skyldiga att samverka, och den som behöver insatser från flera håll ska ha rätt till en utvidgad samordnad individuell plan (USIP) där även resurserinsatserna samordnas.

59. Vem som har rätt till stöd enligt LSS bör avgöras utifrån behov, inte diagnos. LSS personkrets bör vidgas så att bland annat personer med grav synnedsättning omfattas.

60. Valfrihet och självbestämmande ska vara en självklarhet för alla insatser enligt LSS. Gränsdragningen mellan insatserna bör vara flexibel och den enskilde ges ett avgörande inflytande över fördelningen av insatserna inom en given budget. Det bör gälla också insatser som ligger utanför LSS, till exempel hjälpmedel, bostadsanpassning och bilstöd. Hemtjänst och boendestöd bör kunna ges som insatser enligt LSS.

61. De insatser som kommunerna tillhandahåller måste bli mer jämlika så att personer med funktionsnedsättning utan problem kan flytta över kommungränser.

62. Standarden i insatsen ledsagning måste förbättras. Den ska tillhandahållas utan orimligt lång framförhållning och på brukarens villkor.

63. En tjänst ska inrättas som hjälper personer med funktionsnedsättning att få överblick och hitta rätt i ”djungeln av aktörer och insatser”. I många fall bör den tjänsten kunna tillhandahållas per telefon eller på nätet. Den bör också kunna tillhandahålla insatsen råd och stöd enligt LSS, som landstingen är ansvariga för.

64. Även den som bor i gruppbostad måste få möjlighet till aktiviteter på egen hand, till exempel genom kontaktperson eller ledsagning.

65. Möjligheten för anhöriga att arbeta som assistenter är viktig. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn även har externa assistenter. Kommunerna ska aktivt stödja barn med funktionsnedsättningar och deras föräldrar i barnens vuxenblivande så att en smidig övergång till vuxenlivet kan ske.

66. Personlig assistans är en stor post i statens och kommunernas budgetar, men den ger också mycket tillbaka. Det viktigaste är naturligtvis sådant som inte går att mäta i pengar, som ett värdigt liv för dem med de allra största behoven. Men det ger också arbetstillfällen för personliga assistenter, som ofta är ett första jobb, och en väg in på arbetsmarknaden. Den innebär att anhöriga, i praktiken oftast kvinnor, kan delta fullt ut på arbetsmarknaden. För vissa assistansanvändare är den också en förutsättning för arbete och inkomst. Mycket kommer således tillbaka i form av skatt.

67. Syftet med personlig assistans är att ge frihet, inte omvårdnad eller vård. När någon behöver både assistans och omvårdnad kan det dock vara tryggare och mer effektivt att det ges som en samlad insats. Det är önskvärt att det finns utrymme för assistans och hälso- och sjukvård i kombination. Regelverk och ansvarsförhållanden måste tydliggöras.

68. Det allmänna måste ta ett stort ansvar för personer med omfattande funktionsnedsättningar och inte övervältra det på anhöriga.

69. Insatserna enligt LSS ska vara varaktiga. Tvåårsomprövningarna i den statliga assistansersättningen ska avskaffas. Krav på att kommunernas insatser görs varaktiga och inte tidsbegränsade ska skärpas.

70. Ett beslut om personlig assistans ska grundas på en samlad behovsbedömning. Dagens uppdelning i grundläggande och andra personliga behov bör avskaffas.

71. Den övre åldersgränsen för att kunna få assistans ska avskaffas. Personer över 65 år, som i dag har assistansersättning, ska få rätt att vid behov få den utökad och att personer över 65 år, som inte tidigare har haft assistansersättning, ska få rätt att få den insatsen om de i övrigt är kvalificerade för den.

72. Ansvaret för insatsen personlig assistans ska helt övertas av staten och Försäkringskassan.

73. Ersättningsnivåerna i assistansersättningen måste vara tillräckligt höga och följa lönekostnadsutvecklingen. Man bör samtidigt ställa krav på att assistansföretag erbjuder de anställda kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor.

74. Ökade resurser ska tillföras IVO för tillsynen av assistansmarknaden.

75. Allt fusk med assistansmedel ska bekämpas. Tillsynen behöver skärpas, och myndigheter behöver få större möjligheter att samverka för att upptäcka och stoppa oseriösa företag.

76. Personer som söker insatser enligt LSS eller socialtjänstlagen ska ha rätt till oberoende juridisk hjälp som finansieras av staten.

Från stuprör till kommunicerande kärl

Den svenska funktionshinderpolitiken har höga ambitioner. Personer med funktionsnedsättningen ska få goda levnadsvillkor och kunna leva som andra. Men i verkligheten är det ofta annorlunda. Sedan 1979 är det till exempel lag på att kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Det torde inte finnas en enda buss i linjetrafik som är kvar sedan dess. Ändå finns det många bussar med höga insteg och busschaufförer som inte fått utbildning om hur ramper och liftar fungerar. Ett annat exempel är att målet för insatser enligt LSS är att ge goda levnadsvillkor. Samtidigt vittnar många om att både kommuner och Försäkringskassan systematiskt söker efter snålast möjliga tolkningar av regelverken, bland annat genom att driva många ärenden till domstol.

Det är frustrerande att skriva ett politiskt program som i stor utsträckning handlar om att myndigheterna ska följa lagarna och leva upp till sina egna mål, men när det gäller funktionshinderpolitiken är det ofta just det det handlar om.

Funktionshinderpolitikens delar är kommunicerande kärl, men de hanteras alltför ofta i stuprör. Om landsting och regioner snålar med rehabilitering och hjälpmedel kan det leda till att människor blir mindre självständiga än de annars skulle kunna ha varit. Någon som hade kunnat arbeta och betala skatt blir i stället beroende av sjukersättning, en annan blir beroende av mer personlig assistans, en tredje kan inte vara aktiv och vårda sin hälsa utan behöver mer sjukvård. Uteblivna investeringar i människor riskerar leda till högre kostnader på sikt.

Det är tydligt angivet i många regelverk att myndigheter ska samarbeta så att stödet till personer med funktionsnedsättning blir optimalt och så att inget hamnar mellan stolarna. I praktiken är det alltför vanligt att myndigheter istället skyfflar ansvar mellan sig. Ett tydligt exempel är hur Försäkringskassan inte längre tillåter att så kallad egenvård kan vara ett grundläggande behov vid bedömning av rätten till personlig assistans. Den som av det skälet nekas assistans och inte själv klarar egenvården måste i stället lösa det med sjukvårdens hjälp. Men det är knappast rimligt (eller kostnadseffektivt!) att den som behöver till exempel sondmatas behöver hemsjukvård varje gång hen blir hungrig.

Vi vill skärpa myndigheternas skyldighet att samarbeta med sikte på vad som är bäst för den person det handlar om. Sedan 2010 är det lag på att hälso- och sjukvården och kommunernas socialtjänst ska upprätta en så kallad SIP, en samordnad individuell plan, när en person behöver insatser från båda och önskar en sådan plan. Bestämmelsen bör skärpas och omfatta också till exempel LSS, utbildningsväsendet, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Den utvidgade SIP, USIP, som vi föreslår ska också innebära ett krav på de inblandade myndigheterna att samarbeta kring resurser. Idag krävs till exempel särskilda skäl för att få personlig assistans för ett barn under skoltid, eftersom det är skolans ansvar att se till att eleverna får det stöd de där behöver. Men med USIP skulle föräldrarna, skolan och Försäkringskassan kunna komma överens om att personliga assistenterna är med även i skolan, om det är det bästa för barnet.

Idag läggs omkring 20 miljarder kronor per år på olika arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning, medan sjuk- och aktivitetsersättningen kostar 50 miljarder kronor per år. Det är inte osannolikt att människors frihet och självständighet skulle öka om man vågade försöka vända på proportionerna. Det borde vara möjligt att lägga mer offentliga medel på att

stödja att människor får göra något meningsfullt i gemenskap med andra, och lite mindre på att de ska klara försörjningen när de är sysslolösa utanför.

Den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen innebär att varje sektor ansvarar för att dess verksamhet ska bli tillgänglig för alla inklusive personer med funktionsnedsättning. Det är i grunden en bra princip, men det finns det en risk dels att delat ansvar inte är någons ansvar, dels att sammanhang och kontinuitet förloras.

I lagstiftningen finns ofta så kallade samordningsbestämmelser som syftar till att ingen ska kunna få förmåner från två olika system för samma sak. Det är en rimlig princip, men den får inte tillämpas alltför fyrkantigt. Även om en person med personlig assistans ibland inte behöver sina assistenter när hen vårdas på sjukhus, är det orimligt att assistenterna då ska behöva sägas upp. Ibland kan assistenterna vara nödvändiga för att en person till exempel ska kunna kommunicera, även när hen är på sjukhus. Inte minst kan det vara viktigt för kontinuiteten och tryggheten för den som har assistans att få behålla den också under sjukhustiden. Ett annat exempel är att en förälder som får vårdbidrag för ett barn med funktionsnedsättning eller varaktig sjukdom har mycket svårt att få tillfällig föräldrapenning.

Ibland motverkar olika regelverk varandra. Den som får en mobil lift kan upptäcka att färdtjänsten inte tillåter att man tar med ”bagage”, så i praktiken går den mobila liften bara att använda i hemmet. Myndigheter och förvaltningar måste ha ett uttalat uppdrag att arbeta med regelförenklingar och undanröja regelkrockar – alltid med den enskildes bästa för ögonen.

Dålig tillgänglighet i kollektivtrafiken innebär högre kostnader för färdtjänst – och att människor inte kan vara så aktiva som de skulle önska. Listan med exempel kan göras lång. Det finns en betydande risk att det inte bara blir sämre lösningar för dem som har en funktionsnedsättning utan också dyrare för skattebetalarna när effektiva, sammanhållna och förebyggande insatser byts mot ineffektiva och fragmentiserade.

Respekten för den enskilda människans frihet och värdighet är utgångspunkten för all liberal politik. Det är särskilt viktigt när det handlar om människor som mött hinder i livet – för vilka friheten inte är självklar.

Bristerna i tillgängligheten kan dock även utgöras av sådant som inte är lika uppenbart. Det kan röra attityder och inställning i de politiska partierna till personer med funktionsnedsättning. Flera av de intervjuade menade att funktionshinderfrågornas relativa osynlighet i det partipolitiska arbetet har lett till att de istället engagerar sig i funktionshinderrörelsen.

Demokratiutredningen konstaterade vidare att partierna över lag upplever att det är svårt att rekrytera personer med funktionsnedsättning till förtroendeuppdrag. I en enkät som lokala partiorganisationer ombads besvara framkom att personer med funktionsnedsättning, näst efter unga, är den grupp som partierna har svårast att rekrytera till olika förtroendeuppdrag. Trots detta förekommer sällan riktade insatser som syftar till att öka andelen personer med funktionsnedsättning bland förtroendevalda. Utredningens enkät visar också att personer med funktionsnedsättning inte heller finns med i någon högre grad på listorna.

Utbildning

Artikel 24 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning handlar om rätten till utbildning. Staterna förbinder sig att söka ta till vara dessa personers potential, begåvning och kreativitet. Utbildning ska erbjudas på alla nivåer, från grundutbildning till högre utbildning och yrkesutbildning. De berörda individerna ska erbjudas anpassning och stöd utifrån individuella behov. De ska få lära sig de praktiska och sociala färdigheter som krävs för att kunna delta i utbildningar, till exempel punktskrift, teckenspråk eller annan alternativ skrift.

Liksom de egna förmågorna sätter gränser för vilka arbetsuppgifter en individ kan utföra sätter de gränser för vilka utbildningar individen kan tillgodogöra sig. Ambitionen enligt FN-konventionen ska vara att den enskilde ges möjlighet att så långt möjligt tillvarata sin potential och att se till att hen får det stöd som krävs för detta.

Vi liberaler ser ambitionen som ett uttryck för den liberala jämlikhetsprincipen om allas lika möjligheter och menar att den i sig motiverar stora satsningar i skolan på barn med särskilda behov. Till det kommer krassa ekonomiska argument. Det är samhällsekonomiskt lönsamt även med mycket stora satsningar på dessa barn om det minskar risken för ett liv i utanförskap och bidragsberoende.

En viss funktionsnedsättning kan vara ett hinder för vissa utbildningar, men behöver inte alls vara det för andra. I utbildningar – som i arbete – kan en funktionsnedsättning många gånger genom träning, hjälpmedel eller anpassningsåtgärder kompenseras, ibland fullt ut. Det är därför orimligt att diskutera funktionsnedsättning och utbildning i generella termer. Variationen såväl bland individer med funktionsnedsättningar som bland utbildningar är nästan oändlig. Det krävs därför en individuell anpassning.

I många fall är det självklart att personer med någon form av funktionsnedsättning ska gå i den integrerade, ”vanliga”, skolan tillsammans med elever utan funktionsnedsättning. Om funktionsnedsättningen är ett rörelsehinder av något slag kan det kompenseras genom olika tekniska hjälpmedel, från rullstolsramper till särskilda datorprogram. För en person med läs- och skrivsvårigheter kan det krävas lite längre tid i samband med prov och kanske lite överseende med stavfel. För en person med synskada kan det krävas tillgång till inlästa läromedel och kanske hjälp med ledsagning till och från skolan. Många kan genom sådana anpassningar få en utbildning som andra och kan också senare få ett arbete i konkurrens på den ordinarie arbetsmarknaden. Med sådana anpassningar kan de så kallade Rh-gymnasierna som är avsedda för elever med omfattande rörelsehinder avskaffas.

Skollagen är tydlig med att elever med funktionsnedsättning har rätt att få det stöd de behöver för att utvecklas till sin fulla potential, med att resurser ska fördelas efter behov så att de som behöver mer också får mer och med att det ska vara behoven, inte en dokumenterad diagnos, som avgör vem som kan få extra stöd. Men i praktiken fungerar det inte alltid så. Utbildningen av lärare och skolledare behöver tydligt förbereda för arbete i en skola där det finns en mångfald av elever, också med avseende på funktionalitet.

”Osynliga” funktionsnedsättningar som dyslexi, hörselnedsättningar och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, såsom ADHD och autism, upptäcks alltför ofta inte förrän barnen redan har halkat långt efter och det kan därför ta lång tid innan de får det stöd de behöver. Skola och förskola måste ha rutiner för att upptäcka funktionsnedsättningar tidigt. Då får barnen bättre förutsättningar att utvecklas.

Den största utmaningen vad gäller utbildning är personer med intellektuell funktionsnedsättning. De hänvisas ofta till särskoleutbildning. Andelen som har placerats i särskola har ökat under de

senaste decennierna. Således har andelen som går i gymnasiesärskolan mer än tredubblats sedan 1990. Eftersom ingenting tyder på att antalet personer med intellektuell funktionsnedsättning har ökat i samma utsträckning visar utvecklingen att andra faktorer spelar in när det avgörs vem som placeras i särskolan. Mycket talar för att den förskjutning som har skett främst speglar minskade resurser i den vanliga skolan, men det kan inte uteslutas att också attitydförändringar i skolan och samhället kan har bidragit.

Ambitionen bör vara att en så stor andel av eleverna som möjligt går i den vanliga integrerade skolan. Det förutsätter att det stöd som krävs för att göra det möjligt åter byggs ut, till exempel med fler speciallärare och elevassister. På något längre sikt bör majoriteten av särskoleeleverna kunna integreras i den vanliga skolan, men det torde kräva en utveckling av grundskollärarutbildningen så att det i den finns inslag baserade på behoven hos elever med intellektuell funktionsnedsättning. På det sättet skulle den utexaminerade grundskolläraren kunna få behörighet att undervisa alla elever (utom dem som har teckenspråk som sitt förstaspråk). Då skulle också speciallärarutbildningen med inriktning på utvecklingsstörning kunna avvecklas.

I avvaktan på en sådan utveckling kan särskolan för vissa ungdomar vara det bästa alternativet. Erfarenheten visar emellertid att även den genom lämplig anpassning kan erbjuda en givande och användbar utbildning. Träningsskolan för elever med särskilt omfattande och komplicerade funktionsnedsättningar måste även långsiktigt finnas kvar som ett alternativ.

På gymnasial nivå skärps kraven i en rad avseenden jämfört med i grundskolan. Gymnasiesärskolan kan därför även långsiktigt vara ett bra alternativ för vissa elever.

En del studenter med utvecklingsstörning bedriver efter gymnasiet fortsatta studier på folkhögskola. Däremot har hittills högskolestudier i Sverige bara förekommit i projektform. Det borde finnas möjligheter att utveckla en sådan verksamhet. I USA har en särskild lag, *No child left behind act*, lett till att ett stort antal elever med utvecklingsstörning fått möjlighet att bedriva högskolestudier och i många fall också kunnat få högskolepoäng.

Även den som går i särskolan ska ha möjlighet att få betyg som ger behörighet till fortsatta studier, antingen under skoltiden eller genom komplettering.

Många med funktionsnedsättning är välutbildade. En tredjedel har någon form av eftergymnasial utbildning, hälften gymnasieutbildning och färre än var femte saknar gymnasiekompetens. Men det är också en ökande andel unga med funktionsnedsättning som lämnar skolan utan slutbetyg. De som själva bedömer sig ha nedsatt arbetsförmåga har genomsnittligt en lägre utbildningsnivå än befolkningen i övrigt. Otillräcklig utbildning begränsar arbetsutbudet för den som efter skolan ska söka sig ut i arbetslivet. Gruppen har över tid också mött växande svårigheter att efter skolan få fotfäste på arbetsmarknaden.

Studiemedelssystemet måste ge bättre förutsättningar att studera för dem med varaktig sjukdom eller funktionsnedsättning samtidigt som andra stöd i större utsträckning än idag behöver kunna kombineras med studier. Det bör till exempel bli möjligt att kombinera sjukpenning eller sjukersättning på deltid med studiemedel på deltid.

Den statliga FUNKA-utredningen menade att det behövs kompetensutvecklingsinsatser för att stärka möjligheter för unga med funktionsnedsättning att få arbete. Fler utbildningar borde erbjudas inom ramen för arbetsmarknadspolitiken och utgå från individens behov och arbetsgivarens behov av att anställa. Bland annat föreslogs ökade möjligheter till utbildning på folkhögskola och trainee-platser.

Arbete

Av Artikel 27 i FN-konventionen framgår bland annat följande:

Konventionsstaterna erkänner rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning på lika villkor som för andra. Det innefattar rätten att kunna förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt eller antaget arbete på arbetsmarknaden och i en arbetsmiljö som är öppen, som främjar integration och är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska skydda och främja förverkligande av rätten till arbete, däribland för personer som förvärvar funktionsnedsättning under anställning, genom att vidta ändamålsenliga åtgärder …

I vårt samhälle är arbetet en viktig del av livet och vuxenidentiteten. Att ha ett arbete är ett medel för att kunna leva ett fullvärdigt liv. Det handlar om förankring, livskvalitet och tillhörighet och om rätten att vara inkluderad i samhället och ha egen försörjning.

För alla individer gäller, som framhållits ovan, att de egna förmågorna sätter gränser för vilka uppgifter, till exempel arbetsuppgifter, som de kan utföra. Bedömningen av den enskildes arbetsförmåga kan dock inte baseras bara på de individuella förmågorna utan måste göras i relation till en specifik arbetsuppgift och den arbetsmiljö där den ska utföras.

Mer rättvisande än att tala om en individs arbetsförmåga kan vara att konstatera att det finns begränsningar i hens arbetsutbud. Detta gäller för alla individer, oavsett funktionsförmåga. Ingen kan utföra alla förekommande arbetsuppgifter. Allas arbetsutbud är därmed begränsat. Men för personer med funktionsnedsättning är arbetsutbudet vanligen mer begränsat än för andra. Det ställer för deras del särskilt stora krav på en väl fungerande matchning mot lämpliga arbetsuppgifter.

En specifik funktionsnedsättning kan vara ett hinder vid utförande av en viss arbetsuppgift, men behöver inte alls vara det vid utförande av andra. En funktionsnedsättning kan i en viss arbetsmiljö leda till ett funktionshinder, men behöver inte göra det i andra. I många fall kan en funktionsnedsättning fullt ut kompenseras genom träning, hjälpmedel eller anpassningsåtgärder, vilket innebär att funktionsnedsättningen i den givna arbetssituationen inte påverkar arbetsförmågan.

Funktionsnedsättning och arbetsmarknad

Personer med olika former av funktionsnedsättningar kan i förhållande till arbetsmarknaden grovt sett indelas i tre kategorier:

- De som anser sig ha någon form av funktionsnedsättning som antingen inte begränsar deras arbetsutbud (arbetsförmåga) eller som genom hjälpmedel eller anpassningsåtgärder kan fullt ut kompenseras. De kan finna anställning på den reguljära arbetsmarknaden. Eventuellt kan nödvändiga anpassningsåtgärder vara förenade med kostnader, som kan behöva ersättas med allmänna medel.
- De vars arbetsutbud (arbetsförmåga) trots olika anpassningsåtgärder är så begränsat att de inte når upp till de produktivitetskrav som ställs för en reguljär anställning. I vissa fall kan dessa individer likväl beredas en sådan genom att arbetsgivare kompenseras för deras lägre produktivitet, till exempel genom lönesubventioner.
- De som trots hjälpmedel, anpassning av arbetet och/eller lönesubventioner inte kan finna någon anställning på den reguljära arbetsmarknaden.

Rörlighet

Även om de flesta med någon form av funktionsnedsättning befinner sig i någon av dessa tre kategorier är gränserna ”genomsläppliga”. Individer kan röra sig mellan dem.

Politiken kan sägas utgå ifrån att ett osubventionerat arbete på den reguljära arbetsmarknaden är det för individerna mest önskvärda (och samhällsekonomiskt bästa) alternativet, medan daglig verksamhet är det minst önskvärda. Målet är alltså att individer som har placerats i någon av de ”lägre” kategorierna helst ska röra sig uppåt: den som har daglig verksamhet ska helst hitta ett arbete med lönesubvention och den som har ett arbete med lönesubvention ett ordinarie arbete på den reguljära arbetsmarknaden. I praktiken är det dock endast ett fåtal individer som lämnar daglig verksamhet för ett reguljärt arbete.

Meningsfull sysselsättning

Arbete på den reguljära arbetsmarknaden, även när det utförs av personer med lönesubventioner, utförs primärt för att möta en marknadsefterfrågan på varor och tjänster. Även för dem som inte kan finna någon sådan anställning är det angeläget att kunna finna en daglig verksamhet som ger struktur åt tillvaron och uppfattas vara meningsfull. Det primära syftet i dessa fall är snarare arbetet som sådant än resultatet av det. En daglig verksamhet kan utformas som traditionell gruppverksamhet, utflyttad gruppverksamhet eller individuell placering. Vid individuell placering kan det exempelvis handla om verksamhet i en mataffär, på ett bibliotek, ett hunddagis eller ett vaktmästeri. Normalt utgår ingen lön i daglig verksamhet.

I praktiken är daglig verksamhet för många är en långsiktig lösning och den kan därför inte bara ses som en förberedelse för något annat utan som en sysselsättning med eget värde.

Statistik

- År 2015 uppgav 650 000 personer 16 - 64 år, eller 11 procent av befolkningen, att de hade en funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga. Av dessa 650 000 personer fanns 400 000, eller 62 procent, i arbetskraften. Det innebär att de hade jobb eller var arbetssökande. De 62 procenten kan jämföras med att 87 procent av dem utan funktionsnedsättning fanns i arbetskraften.
- Av de 400 000 var 350 000 i sysselsättning och 50 000 arbetslösa eller i någon form av åtgärder. Arbetslösheten var cirka 13 procent, vilket kan jämföras med 8 procent för dem utan funktionsnedsättning (procent av arbetskraften).
- Av de sysselsatta hade cirka 75 procent fått anpassningar eller stöd för att kunna utföra sitt arbete.
- Av de 300 000 som inte har sysselsättning (50 000 arbetslösa och 250 000 utanför arbetskraften) ansåg nästan två tredjedelar att de skulle kunna utföra arbete om de fick nödvändiga anpassningar/stöd.
- Drygt 180 000 personer med nedsatt arbetsförmåga var enligt Arbetsförmedlingen inskrivna som arbetssökande, men mer än hälften av dessa hade arbete, i många fall med lönestöd av något slag.
- Omkring 90 000 hade någon form av subventionerad anställning. Många av dessa anställningar är tidsbegränsade. Tanken är att efter en viss tid ska möjligheten till anställning utan

stöd prövas. I praktiken innebär detta för många en rundgång mellan att vara arbetslös, delta i program med aktivitetsstöd och ha tillfälliga anställningar med subventioner.

- 40 000 har daglig verksamhet i kommunal regi (varav 33 000 enligt LSS och 7 000 enligt socialtjänstlagen).

Unga på väg till arbetsmarknaden

Knappt hälften av dem som gått ur gymnasiesärskolan under de första tio åren på 2000-talet återfinns i daglig verksamhet, en dryg femtedel i förvärvsarbete och knappt en tiondel i fortsatt utbildning. Av dem som har förvärvsarbete har bara en tiondel ett osubventionerat arbete. En fjärdedel är inte i vare sig arbete eller utbildning. Sannolikt uppbär de aktivitetsersättning eller sjukersättning (förtidspension) men saknar sysselsättning.

Unga med funktionsnedsättning är en av de grupper som har särskilt svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Aktivitetsersättning kan betalas ut till personer 19 - 29 år med nedsatt arbetsförmåga i väntan på ett arbete. Sammanlagt är antalet med aktivitetsersättning år 2015 30 000 och andelen har vuxit sedan millennieskiftet. Erfarenheten är att få kommer i arbete. De flesta går från aktivitetsersättning till sjukersättning (förtidspension).

Den unge som lämnar skolan kan stöta på någon eller flera olika aktörer, till exempel kommunen, Försäkringskassan eller arbetsförmedlingen. Ansvarsfördelningen mellan dessa aktörer är inte helt klar vilket innebär att den enskilde riskerar att komma på mellanhand. Det är angeläget att någon aktör, förslagsvis Arbetsförmedlingen (eventuellt i ny skepnad), får ett sammanhållet ansvar.

Myndigheterna har i dag tillsammans en betydande verktygslåda när det gäller att slussa ut individer till arbete eller annan verksamhet, men den är splittrad och verktygen finns hos olika aktörer med begränsad samordning. Försäkringskassan kan ge ekonomiskt stöd i form av aktivitetsersättning. Arbetsförmedlingen ägnar mycket tid åt att kartlägga funktionsnedsättningen och ”koda” de arbetssökande, det vill säga klassificera dem med avseende på funktionsnedsättning. Den har tillgång till olika lönesubventioner som kan användas för att kompensera arbetsgivare som är villig att anställa någon trots nedsatt produktivitet. Kommunerna kan i första hand erbjuda daglig verksamhet. Som framgått ovan är det många unga som ganska snabbt hamnar i daglig verksamhet. Ambitionen är att de ska slussas därifrån till andra arbetsuppgifter men få får den möjligheten.

För att den unge ska hitta rätt är det angeläget att hen får hjälp av en ”lots”. En lots kan lyssna på den unges önskemål och intressen och kanske också hjälpa hen att öppna nya perspektiv om vilka möjligheter som står till buds. Unga personers väg till arbetsmarknaden kantas ofta av hämmande faktorer. Det kan handla om dålig tillgänglighet, krångliga regler och nedvärderande normer, men också om en låg tilltro till den egna förmågan. Det kanske största hindret är ofta överbeskydd från det omgivande vuxensamhället. Vuxna – till exempel föräldrar, yrkesvägledare eller arbetsförmedlare – har ofta låg tilltro till den unges förmåga och därmed låga förväntningar. Ett sådant överbeskydd kan få förödande effekter på tilltron till den egna förmågan. Företaget MISA, som arbetar med att slussa ut personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden, uppger att många av dess klienter har framhållit att det aldrig har varit något som har lyssnat på deras önskemål förrän de fick kontakt med MISA.

De många åtgärderna i myndigheternas verktygslåda är svåröverblickbara för åtskilliga av de tiotusentals personer i näringsliv och offentlig förvaltning som, ibland bara några enstaka gånger om året, medverkar vid rekrytering och anställning av ny personal. Lotsen, eller konsulenten som de kallas hos MISA, kan inte bara öppna nya perspektiv för den enskilde arbetssökande, utan också vara behjälplig vid kontakter med arbetsgivare, vägleda dessa vid bedömning av vilka anpassningsåtgärder som kan behövas och, om det behövs, hjälpa den enskilde att styra upp tillvaron utanför jobbet. MISA:s erfarenheter av utslussning av i första hand personer med intellektuell funktionsnedsättning är mycket positiva.

Det skulle vara en klar fördel om de verktyg som står till buds skulle kunna samlas på en hand och därtill göras mer flexibla. FUNKA-utredningen föreslog till exempel att fem olika former av lönesubventioner skulle slås ihop till två. En modell, som på engelska kallas *Supported Employment* (SE), har under senare år fått stor uppmärksamhet. Bland andra MISA arbetar med den. En variant av den, SIUS, ingår också i Arbetsförmedlingens verktygslåda. Traditionellt har det inom till exempel Arbetsförmedlingen funnits en strävan att först utbilda personer och sedan låta dem söka arbete. Principen i SE är den omvända, först arbete och sedan utbildning på arbetet. I upplägget ingår också ett ganska omfattande stöd från en konsulent till den enskilde och till arbetsgivaren.

De verktyg som skulle stå till Arbetsförmedlingens förfogande skulle delvis behöva skärpas. Förutom en rationalisering av stödformerna skulle enligt FUNKA-utredningen den maximala nivån för den bidragsgrundande lönekostnaden för lönestöden behöva höjas. Den låga nivån bedömdes av utredningen vara det största hindret för arbetsgivare att anställa personer med funktionsnedsättning. Utredningen föreslog att taket skulle sättas till 0,45 prisbasbelopp. Det hade år 2017 inneburit 20 100 kr vilket kan jämföras med dagens tak på 17 100 kr. I sitt remissyttrande över FUNKA-utredningen föreslog Arbetsförmedlingen att det skulle höjas till 0,48 prisbasbelopp vilket år 2017 motsvarade 21 504 kr. FUNKA-utredningen föreslog också att arbetsgivare skulle kunna ersättas för vissa merkostnader.

Attityderna hos den enskilde arbetsgivaren och hos arbetsplatsens lokala fackliga företrädare är viktiga. De som medverkar till att anställa personer med funktionsnedsättning har ofta en uttalad vilja att göra det, men de drivs inte av välgörenhet utan ser anställda och arbetskamrater med funktionsnedsättning som en kompetens som ska tillföra verksamheten något. Staten som arbetsgivare borde kunna föregå med gott exempel. Inom staten finns flera hundra myndigheter och företag. Om det i deras uppdrag skulle ingå att bereda plats för personer med funktionsnedsättning skulle effekterna på arbetsmarknaden kunna bli mycket stora. LO, TCO och SACO och deras medlemsförbund borde också kunna göra mer för att öppna sina yrken för personer med funktionsnedsättning.

Arbetsgivare har idag tydliga skyldigheter enligt lag att göra skäliga anpassningsåtgärder för anställda med funktionsnedsättning. Det kan till exempel handla om att ta bort trösklar så att en person med rullstol kan ta sig fram på arbetsplatsen eller att se till att den som behöver det kan få ett höj- och sänkbart skrivbord. Det är en viktig lag. Men kravet ska gälla just *skäliga* anpassningsåtgärder, så att inte trösklarna blir alltför höga att anställa personer med funktionsnedsättning. Det blir allt vanligare att Försäkringskassan och kommunen menar att arbetsgivaren ska stå för teckentolkning på arbetet eller ledsagning till och från arbetsplatsen. Det innebär i praktiken att det blir nästan dubbelt så dyrt att anställa en person med funktionsnedsättning. Det är inte skäligt eller rimligt. Kostnaderna för sådana anpassningsåtgärder måste bäras av det allmänna.

Samhall

På 1960-talet växte olika former av skyddade arbeten fram vars syfte var att ge sysselsättning till personer med funktionsnedsättning som inte kunde finna arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Dessa drev av olika offentliga aktörer. På 70-talet uppmärksammades vissa brister i verksamheten, bland annat stora regionala skillnader. 1980 bildades Stiftelsen Samhällsföretagen för att samordna och effektivisera verksamheterna. 1992 ombildades stiftelsen till en koncern med Samhall AB som moderbolag och 2002 ombildades koncernen till ett bolag med samma namn. I samband därmed ålades Samhall AB att bi affärsdrivande med ett årligt avkastningskrav. Syftet med verksamheten i företaget är att erbjuda en arbetslivsinriktad rehabilitering som ökar de anställdas arbetsförmåga och gör dem konkurrenskraftiga på den reguljära arbetsmarknaden. Resultatet mäts i hur många som årligen kan göra en sådan övergång från skyddat till öppet arbete. Varje år ska minst sex procent av de anställda ta detta steg.

Det ursprungliga syftet med Samhalls-verksamheten har successivt kommit att förändras. Kraven på effektivitet och lönsamhet har ökat. Merkostnadsersättningen, som är avsedd att kompensera för bland annat de anställdas lägre produktivitet, har stadigt minskat. Det har lett till att personer med svårare funktionsnedsättningar i dag är utestängda från jobb hos Samhall. Trots det når företaget i praktiken inte upp till målet om sex procents övergång. Trots det har förslag väckts om att höja målet till 10 procent. Detta skulle få till följd att än färre med svåra funktionsnedsättningar kan beredas arbete inom Samhall. Det framstår som angeläget att Samhalls inriktning förändras eller att det skapas ett alternativt Samhall som kan bereda sysselsättning för de grupper som verksamheten ursprungligen riktade in sig på.

En mer flexibel sjuk- och aktivitetsersättning

Sjukförsäkringen behöver bli mer flexibel. Möjligheterna att kombinera sjuk- och aktivitetsersättning med arbete ska öka. Ersättningsgraden bör i princip kunna variera steglöst. Det ska vara möjligt att arbeta mer vissa perioder och mindre andra – orken varierar för vissa med funktionsnedsättning över tid.

Sjukförsäkringens lägstanivå måste bli mer generös. Det kan vara rimligt med låga lägstanivåer i trygghetssystemen för dem som tillfälligt lever på den nivån. Det ska i princip alltid löna sig att gå från att vara försörjd av trygghetssystemen till ett arbete. Men för den som har mycket små förutsättningar att någonsin ens delvis försörja sig själv är det en klen tröst. Även om insatserna stärks för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att förvärvsarbeta, finns det personer som inte kommer att kunna göra det. För den som har en medfödd eller tidigt förvärvad funktionsnedsättning innebär det att hen hela livet kommer att leva med en mycket låg ersättning, som inte någonsin ger kreditvärdighet för banklån, möjliggör utlandssemestrar eller ger utrymme för andra utgifter utöver de mest basala behoven. I praktiken är många av dem beroende av sina föräldrar för en dräglig vardag – så länge föräldrarna är i livet. Därför måste lägstanivån i sjuk- och aktivitetsersättningen höjas. Det är också en förutsättning för bättre hälsa.

Hälsa

Konventionens artiklar 25 och 26 fastställer staternas åtaganden när det gäller Hälsa respektive Habilitering och rehabilitering. Personer med funktionsnedsättning har rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa utan diskriminering på grund av funktionsnedsättningen.

Fysisk aktivitet är viktig för alla människors hälsa och välmående. Det gäller självklart även personer med någon form av funktionsnedsättning. I barnkonventionen står det att “varje barn har rätt till lek, vila och fritid” samt “ett barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv som möjliggör ett aktivt deltagande i samhället”. Det borde vara en självklarhet att alla barn men också vuxna ges möjligheten till ett fysiskt aktivt liv. Men så är det inte.

Personer med funktionsnedsättning har betydligt sämre fysisk och psykisk hälsa än den övriga befolkningen – och det handlar i huvudsak om en ohälsa som inte är en direkt följd av funktionsnedsättningen. Detta gäller även föräldrar till barn med en funktionsnedsättning och ofta även andra som tar ett stort ansvar för omsorgen om närstående.

Personer med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i mindre utsträckning än andra och de som har arbete är mer oroliga än andra att förlora det. Den lägre förvärvsfrekvensen leder till att gruppen har sämre ekonomi. De har också ett genomsnittligt ett mindre socialt deltagande och en mer ohälsosam livsstil. Stillasittande, övervikt, rökning och dåliga matvanor är vanligt. Det är tre gånger

vanligare att barn med måttlig till svår funktionsnedsättning utsätts för mobbning än barn utan funktionsnedsättning.

Nästan varannan man och var tredje kvinna med funktionsnedsättning upplever sig ha ett dåligt allmänt hälsotillstånd.

Enligt Folkhälsoinstitutet bedöms ohälsan kunna minska med en tredjedel om individen får

- Tryggare och stabilare ekonomi
- Ökat socialt deltagandet
- Bukt med överviktsproblem
- Allmänt bättre bemötande

Studier visar att vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning (som i vardagstal benämns utvecklingsstörning) har sämre hälsa och fysisk status vilket främst beror på en tre gånger så stor användning av läkemedel mot depression, ångest, sömnsvårigheter mm som hos befolkningen i övrigt.

Personer med funktionsnedsättning deltar i mindre utsträckning i såväl kultur- och nöjeslivet som motions- och friluftslivet än befolkningen i övrigt. En förklaring kan vara små ekonomiska resurser i kombination med bristande tillgänglighet.

En central inkörsport till fysisk aktivitet är ämnet idrott & hälsa i skolan. Det kan liknas vid ett smörgåsbord där man under sin skolgång får möjlighet att prova på en rad olika idrotter för att förhoppningsvis hitta någon eller några som passar ens egna intressen, förutsättningar och behov. Många barn med funktionsnedsättning blir helt eller delvis befriade från ämnet och tackar på så sätt mer eller mindre frivilligt nej till möjligheten att testa olika idrotter och tillhörande föreningsliv.

Orsaken till varför de inte deltar kan vara flera. Det kan till exempel handla om bristande tillgänglighet, det vill säga att lokalen, undervisningsformen och/eller de aktiviteter som ska utföras inte är tillgängliga. Det är också vanligt att en elev med funktionsnedsättning inte vill vara med på idrottslektionerna om hen när hen ska duscha känner sig uttittad och utsatt. Funktionsnedsättningens art och omfattning kan innebära att de behöver använda hjälpmedel, inkontinensskydd eller något annat, som kan göra att de upplever situationen som besvärande.

Ämnet idrott & hälsa ska ge eleverna möjligheter att utveckla sina kunskaper om vad som påverkar den fysiska förmågan och hur de kan påverka sin hälsa. De som blir befriade från undervisningen riskerar att inte se idrott och friluftsliv som en naturlig del av livet. En ytterligare konsekvens kan bi att de går ut grundskolan med ofullständiga betyg, vilket kan påverka deras möjlighet till fortsatta studier. Men den största förlusten ligger i att de inte får glädjen av att vara fysiskt aktiva tillsammans med andra och kunskapen om vad ett fysiskt aktivt liv betyder för att uppnå en god hälsa.

Hjälpmedel

Konventionsstaterna har åtagit sig att *genomföra eller främja forskning och utveckling av och främja tillgång till och användning av ny teknik, innefattande informations - och kommunikationsteknik, samt hjälpmedel som är lämpliga för personer med funktionsnedsättning, med prioritering av teknik till överkomligt pris.*

Jämlikheten på hjälpmedelsområdet är en fråga som ofta diskuteras. Vem får hjälpmedel och vem får det inte? Ser villkoren för hjälpmedel likadana ut om man bor i Kiruna eller Malmö? Är regionala skillnader rimliga, eller behövs det nationella riktlinjer för hjälpmedel? Hjälpmedel tillhandahålls idag av olika aktörer. För hjälpmedel som förskrivs inom ramen för hälso- och sjukvården ansvarar landstingen/regionerna. Skolorna är ansvariga för att anpassa lärsituationen och köpa in de hjälpmedel som behövs. Gränsdragningen kan emellertid se olika ut beroende på vilka överenskommelser som finns mellan kommuner och landsting. Arbetshjälpmedel tillhandahålls av Arbetsförmedlingen eller Försäkringskassan beroende på om personen är arbetslös eller har ett arbete. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan omfattas av nationella regelverk.

Av Sveriges befolkning använder cirka tio procent ett hjälpmedel. Cirka 70 procent av hjälpmedlen förskrivs till personer som är över 65 år.

I gruppen kvinnor över 85 år använder 70 procent något förflyttnings-hjälpmedel och i gruppen män 55 procent. I samma grupp använder 17 procent av kvinnorna och 33 procent av männen hörapparat. Behovet av hjälpmedel kan förväntas stiga i framtiden då andelen äldre i befolkningen ökar.

STARKARE NATIONELL STYRNING

Det finns starka skäl för landstingen och kommunerna att samverka omkring hjälpmedelsverksamheten. De främsta är att det ger möjlighet till lika vård på lika villkor för alla hjälpmedelsanvändare, att förutsättningarna för att upprätthålla patientsäkerheten stärks och att det är ekonomiskt lönsamt. Det behövs nationella riktlinjer och Myndigheten för Delaktighet bör få ett nationellt samordningsansvar för hjälpmedelsfrågorna.

INFÖR FRIARE VAL I HELA LANDET

Eget val av hjälpmedel innebär att brukaren först vänder sig till sin förskrivare, som gör en behovsbedömning. Om brukaren och förskrivaren kommer överens om att tillämpa Fritt val av hjälpmedel, blir brukaren informerad om vad det fria valet innebär och får därefter en rekvisition på det aktuella hjälpmedlet och ett belopp. Brukaren köper, äger och ansvarar för hjälpmedlet. Konsumentköplagen gäller. Om brukaren väljer en dyrare produkt än beloppet på rekvisitionen står hen själv för merkostnaden. Fritt val av hjälpmedel förutsätter att brukaren själv vill välja hjälpmedel. Det är viktigt att Fritt val av hjälpmedel stödjer brukarens självbestämmande, inte företagens möjligheter till försäljning och vinst. Underhåll och en plan för utbyte måste ingå och stimuleras för att det fria valet ska fungera.

INFÖR PERSONLIG HJÄLPMEDELSBUDGET I HELA LANDET

En personlig hjälpmedelsbudget skulle innebära ett ytterligare mått av frihet, jämfört med Fritt val. Den som har en personlig hjälpmedelsbudget kan själv disponera så mycket pengar för hjälpmedel som det hjälpmedel hen beviljats skulle ha kosta, och själv prioritera att lägga mer på ett hjälpmedel genom att välja bort ett annat om hen själv anser sig kunna lösa behovet på annat sätt. Det bör

också vara möjligt att samordna hjälpmedelsbudgeten inom en familj, till exempel om flera familjemedlemmar har liknande behov.

ANVÄND NY TEKNIK

Ny teknik ska utnyttjas och teknikutveckling stimuleras. 3D-skrivare och scannrar gör till exempel att detaljer, som till exempel ortoser och proteser, kan individanpassas och bättre möta behoven. Den tekniska utvecklingen har också inneburit att sådant som tidigare ansågs vara hjälpmedel idag är konsumentprodukter som används av många, oavsett deras funktionalitet. Talsyntes, bildtelefoni och kognitivt stöd i form av en elektronisk kalender fanns tidigare bara som dyra och ofta klumpiga hjälpmedel – idag har de flesta en smartphone som löser alla dessa uppgifter mer användarvänligt och till betydligt lägre pris. Genom innovationsupphandling ska det offentliga driva på för bättre hjälpmedel.

SAMLA ANSVARET

Ansvaret för hjälpmedel bör samlas hos landstingen. Idag är ansvaret för hjälpmedel delat mellan kommunen, landsting och regioner, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, arbetsgivare och skolan. Det är alltför svårt för den enskilde att hitta rätt, och alltför många hamnar mellan stolarna. Det är dessutom ineffektivt både för den enskilde och för det offentliga. Det splittrade och otydliga ansvaret innebär bland annat att det kan ta lång tid innan en person får de hjälpmedel hen behöver på jobbet vilket kan bli till ett hinder att alls få det.

AVSKAFFA BEGREPPET FRITIDSHJÄLPMEDEL

Hjälpmedel ska ge möjligheter att leva som andra. Idag är det många landsting som inte tillhandahåller så kallade fritidshjälpmedel – vilket kan innebära till exempel att brukare nekas en rollator eller elrullstol för utomhusbruk. Att kunna leva ett aktivt liv också på fritiden är en självklar del av ett värdigt liv och ofta nödvändigt för att på sikt kunna behålla hälsan.

Alla ska ha rätt till en aktiv och meningsfull fritid. Men har man en funktionsnedsättning tvingas man vanligen själv bekosta de extra hjälpmedel och anpassningar som behövs. Många står därför utanför möjligheterna till en aktiv fritid efter egna val och önskemål.

Bedömningarna av vilka fritidshjälpmedel som ska tillhandahållas varierar över landet. Det är angeläget med en ökad likvärdighet i bedömningarna.

Genom parasportotek kan personer få tillgång till anpassad idrottsutrustning även för att prova på eller för andra mer tillfälliga behov. Ett parasportotek är som ett bibliotek eller lekotek fast med utlåning av anpassad idrottsutrustning istället för böcker eller leksaker, till exempel sit-ski och skridskokälkar, som kan vara betydligt dyrare än vad skridskor eller skidor är. Genom samarbete över kommungränser kan även mer ovanlig utrustning tillhandahållas.

LSS och personlig assistans

Bakgrund

Personer med funktionsnedsättningar som behöver stöd för att klara sitt vardagsliv har rätt till stöd enligt socialtjänstlagen. Den kompletteras sedan 1994 av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. LSS är en så kallad pluslag. Den gäller tillsammans med socialtjänstlagen och anger vissa insatser som personer med varaktiga och omfattande funktionsnedsättningar har rätt till.

LSS bygger vidare på den tidigare omsorgslagen, som innebar vissa rättigheter för främst personer med intellektuell funktionsnedsättning. LSS innebar huvudsakligen två nyheter:

- Personkretsen utvidgades till att omfatta även personer med varaktiga fysiska och psykiska funktionsnedsättningar, som innebär betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed omfattande behov av stöd och service. (Den nya personkretsen kallas i lagen personkrets 3. Personkrets 1 och 2 är de som tidigare omfattades av omsorgslagen.)
- Personlig assistans infördes som insats.

Medan totalt över 100 000 personer med funktionsnedsättning har rätt till insatser enligt socialtjänstlagen är det i dag cirka 75 000 av dessa som får insatser enligt LSS.

Insatserna enligt LSS ges huvudsakligen av kommunerna. En av insatserna, råd och stöd, är landstingens uppgift.

För insatsen personlig assistans gäller särskilda regler. För att ha rätt till den krävs (enligt ett tillägg i lagen som beslutades av riksdagen 1996) att en person har vad som kallas grundläggande behov. Dessutom gäller att om dessa grundläggande behov uppgår till minst 20 timmar i veckan så finansierar staten genom Försäkringskassan alla timmar därutöver. Den som har behov av assistans för grundläggande behov kan få assistans också för andra personliga behov. Den statliga ersättningen regleras i socialförsäkringsbalken (SFB) och kallas assistansersättning.

Målen

Målet med insatserna enligt LSS är att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska få möjlighet att leva som andra och att uppnå goda levnadsvillkor. Insatserna ska utformas med respekt för den enskildes integritet och självbestämmanderätt och anpassas till mottagarens individuella behov.

Målet för de insatser som ges enligt socialtjänstlagen till personer med funktionsnedsättning som inte omfattas av LSS är likartade. Kommunen ska se till att de får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Den ska medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och får bo på ett sätt som är anpassat efter hens behov.

Det finns en gradskillnad när det gäller målen i LSS respektive socialtjänstlagen. I LSS anges målet vara *goda* levnadsvillkor, i socialtjänstlagen *skäliga* levnadsvillkor. Goda ska ses som ett mer

Demokrati, inflytande och delaktighet

Artikel 29 i FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ställer krav på att konventionsstaterna ska garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter och möjlighet att åtnjuta dem på lika villkor som andra.

2014 års demokratiutredning konstaterar i sitt betänkande Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) att det råder skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen när det gäller förutsättningarna att delta och utöva inflytande, men även vad gäller det faktiska deltagandet. Skillnader finns även vad gäller representationen i de folkvalda församlingarna utifrån funktionsförmåga.

Personer med funktionsnedsättning utgör en grupp som utestängs från flera arenor på grund av bristande tillgänglighet. Bristande tillgänglighet är diskriminerande och utgör ett hinder för att personer med funktionsnedsättning ska bli fullt delaktiga i demokratin. Åtgärder som syftar till att säkerställa lika möjligheter till delaktighet och inflytande i politiska beslutsprocesser för alla medborgare, oavsett funktionsförmåga, är därför nödvändiga.

Valdeltagande

Regeringen gav i september 2014 SCB i uppdrag att för första gången genomföra en studie om valdeltagandet i Europaparlamentsvalet och riksdagsvalet 2014 bland personer med funktionsnedsättning. Studien visar att valdeltagandet i båda valen var något lägre bland personer med funktionsnedsättning. I Europaparlamentsvalet röstade enligt SCB:s studie 49 procent av dem med funktionsnedsättning jämfört med 53 procent av dem utan nedsatt funktionsförmåga. Valdeltagande i riksdagsvalet bland personer med någon funktionsnedsättning var 85 procent, att jämföra med 88 procent bland dem utan funktionsnedsättning. Ytterligare en faktor av vikt som lyfts fram i forskningen om politisk deltagande är institutionella faktorer. Den enskildes beslut att rösta påverkas av valrörelsen och den politiska kampanj som har föregått valet.

Partiengagemang

SCB:s undersökning om partiengagemang visar att partiengagemanget bland personer med funktionsnedsättning är högre an bland befolkningen i övrigt. Det är sex procent av dem i befolkningen med funktionsnedsättning som är medlemmar i ett politiskt parti jämfört med ungefär fem procent bland övriga befolkningen.

Demokratiutredningen har tittat på intervjustudier som rör de erfarenheter personer med funktionsnedsättning har av att vara partipolitiskt aktiva. En sådan undersökning har genomförts av funktionshinderorganisationen DHR. Undersökningen pekar på att den bristande tillgängligheten är ett problem. Bristerna kan vara konkreta i form av att informationen inte är tillgänglig, lokaler som används för partimöten är otillgängliga samt svårigheter att få ihop logistiken med hjälp av färdtjänst i de fall krav på samåkning tillämpas i kommunen.

ambitiöst mål. Det motiveras av att personer med LSS-insatser ofta har dem under helt liv och därför är helt beroende av dem för vad livet ska bli. Skäliga levnadsvillkor kan uppfattas som ett rimligt mål när det handlar om stödja personer under svackor i livet, till exempel med ekonomiskt bistånd under en kortare tid. För personer med funktionsnedsättning som under ett helt liv är beroende av insatser enligt socialtjänstlagen finns emellertid inga skäl att ha mindre ambitiöst mål än i LSS, det vill säga goda levnadsvillkor.

LSS, och inte minst den personliga assistansen, har tagits emot mycket väl av de närmast berörda, både av personer med egna funktionsnedsättningar och av deras anhöriga.

För oss liberaler är det självklart att slå vakt om ambitionerna i LSS och att arbeta för att insatserna ska utvecklas. Vi vill särskilt betona betydelsen av att den enskildes – och, när gäller barn, också föräldrarnas – rätt att påverka de prioriteringar som görs mellan olika insatser.

Helhetssyn viktig

Den som har rätt till insatser enligt LSS kan behöva insatser också med stöd av andra lagar, till exempel socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och socialförsäkringsbalken. För olika insatser svarar inte bara kommunen och Försäkringskassan utan också bland andra landstingen och Arbetsförmedlingen. Sådana insatser enligt andra lagar ges också till personer med funktionsnedsättning som inte som inte omfattas av LSS.

Stödsystemet är en djungel av aktörer och insatser. Det är mot den bakgrunden viktigt att inte helhetssynen tappas bort. Enskilda människor är inte indelade efter lagar och huvudmannaskapsgränser. Helhetssyn innebär att personlig integritet och individualitet ska respekteras. Det innebär också att stödet ska planeras och ges med utgångspunkt i den enskildes hela tillvaro. Kommunerna har det huvudsakliga ansvaret för att insatserna samordnas.

Ett splittrat huvudmannaskap kan ibland vara ett problem, men torde i praktiken vara svårt att komma ifrån. Ofta råder stor enighet om att den enskilde behöver stöd för sitt dagliga liv och att det stödet ska finansieras med skatter. Dragkampen mellan de offentliga aktörerna gäller i regel hur stödet ska kanaliseras. Aktörerna vill gärna skjuta över ansvaret på varandra. Det är angeläget att finna system som gör att inte enskilda hamnar mellan stolarna. Kommunerna har enligt LSS 14 § ett samordningsansvar men det fungerar ofta dåligt. Det bör övervägas att skärpa kraven på kommunerna i detta avseende eller att lägga över ansvaret på Försäkringskassan. Staten bör aktivt följa upp att hur samverkan fungerar och säkerställa att den är tillfredsställande.

De är orimligt att olika myndigheter var för sig gör bedömningar av om en person tillhör LSS personkrets. Om en myndighet – Försäkringskassan eller kommunen – har bedömt att en person tillhör personkretsen bör den bedömningen utan ytterligare prövning accepteras av andra myndigheter.

Rätten att kunna flytta över kommungränser måste gälla också personer med funktionsnedsättning. Därför måste stödet göra mer likvärdigt i olika kommuner.

För att underlätta för den enskilde att få överblick och hitta rätt i djungeln av aktörer och insatser behövs en tjänst som kan bistå med råd och stöd. Exempel på sådana instanser finns i Stockholm och Göteborg (BOSSE respektive LASSE), men liknande ”lotstjänster” bör tillhandahållas i hela landet. Det kan i många fall sannolikt ske över telefon eller på nätet. ”Lotsarna” kan också vara lämpliga att tillhandahålla insatsen råd och stöd som i dag är landstingens ansvar. Den tycks inte fungera särskilt väl i deras regi.

Personkretsarna

I LSS finns som nämnts tre personkretsar. De två första personkretsarna bygger på medicinska diagnoser, till exempel utvecklingsstörning, autism eller hjärnskada, medan den tredje tar fasta på funktionsnedsättningens art: att den stor och varaktig, orsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och kräver omfattande behov av stöd och service.

Det skulle kunna antas att de som tillhör de två första personkretsarna också omfattas av den tredje. Att de två första personkretsarna behölls i lagen motiverades av att man inte ville riskera att någon som omfattades av omsorgslagen skulle utestängas från LSS. Det kan finnas skäl att låta lagens hela personkrets definieras med beskrivningen av den tredje, men utvecklingen av praxis indikerar att det kan få just de konsekvenser som befarades när de två första personkretsarna behölls i LSS.

Personkretsarna i omsorgslagen omfattade före LSS-reformen drygt 35 000 personer. De bedömningar som gjordes av hur många som tillhörde den tredje personkretsen varierade före reformen mellan 30 000 och 60 000. Av de cirka 75 000 personer som i dag tillhör LSS personkrets utgör personkretsarna 1 och 2 mer än 60 000, alltså en kraftig ökning jämfört med situationen före LSS-reformen. De som tillhör personkrets 3 utgör emellertid bara knappt 15 000, vilket är betydligt färre än vad som förutsågs när reformen genomfördes. I den gruppen ingår dessutom merparten av dem över 65 år som sedan 2001 har rätt att behålla sin assistansersättning. Att den tredje personkretsen är betydligt mindre än förväntat, och minskande, beror sannolikt på att kriterierna för att räknas till den har skärpts. Det har till exempel drabbat många syn- och hörselskadade.

Det finns inga tydliga förklaringar till varför framförallt personkrets 1 har vuxit så pass kraftigt. Den avinstitutionalisering som skedde till slutet av 1990-talet och befolkningsökningen kan förklara en del av ökningen men inte hela. Sannolikt spelar också en ökad förväntad livslängd för personer med intellektuell funktionsnedsättning en betydande roll och att fler diagnosticeras med autism.

Om man ska överge indelningen i flera personkretsar för en enhetlig definition av LSS personkrets är det angeläget att den görs så att inte personer utestängs från LSS personkrets utan snarare så att den kommer att omfatta fler.

LEDSAGNING

En av de insatser i LSS som alltjämt uppvisar stora brister är ledsagning. Den är avgörande för många individers möjligheter att delta i sociala aktiviteter av olika slag. Samtidigt är standarden på insatsen inte sällan så låg att den i många fall i praktiken inte efterfrågas. Kraven på framförhållning när insatsen begärs är ofta orimligt lång. Här krävs en tydlig förbättring. Det är också angeläget att ”ledsagningen” kan göras mer flexibel. Synsakade personer kan till exempel behöva hjälp att läsa tidningen. De boendestödjare som finns för personer med psykisk funktionsnedsättning framstår som en sådan flexibel lösning som bör eftersträvas även vad gäller ledsagningen.

GRUPPBOSTAD

Gruppboställder av olika slag är en av de insatser som är mest utnyttjad. Flera statliga utredningar och myndigheter säger sig känna till fall där brukare nekats gruppbostad och av det skälet ”tvingats” ansöka om assistansersättning. Vi tvivlar på att det är särskilt vanligt, men det måste ställas krav på kommunerna möta den efterfrågan på gruppboställder som finns.

DAGLIG VERKSAMHET

Rätten till daglig verksamhet gäller enligt LSS bara för de personer som omfattades av den gamla omsorgslagen. Denna begränsning motiverades när LSS beslutades av samhällsekonomiska skäl. Det förutsattes att rätten till daglig verksamhet så snart ekonomin tillät skulle komma att omfatta även den nya personkretsen. I stort sett har emellertid nästan ingenting skett sedan 1993. En viss försöksverksamhet bedrivs sedan några år tillbaka med daglig verksamhet för personer med psykisk

funktionsnedsättning. Det finns starka skäl att nu ändra lagen så att även denna rättighet omfattar hela personkretsen i LSS.

HEMTJÄNST

Hemtjänst är i dag *inte* en insats inom LSS men Socialstyrelsen har föreslagit att den borde bli det. Hemtjänst kan utgöra ett viktigt komplement till andra LSS-insatser och bör därför kunna prövas inom samma lagrum. För det talar också att det i många kommuner har skett en uppdelning i handläggningen av ärenden som behandlas enligt LSS respektive socialtjänstlagen. Det är därför angeläget att så många insatser som möjligt finns i samma lagrum och prövas i ett sammanhang.

AVLÖSNING

Avlösning i olika former är viktigt, inte minst – men inte bara – för barn med funktionsnedsättning och barnfamiljer. Det kan handla om avlösarservice i hemmet eller korttidsvistelse. Anhöriga bär ofta en stor börda när det gäller ansvaret för personer med funktionsnedsättning. För att de ska orka den är det viktigt att de får detta slag av stöd och att kommunerna är lyhörda för deras önskemål dessa avseenden.

Personlig assistans

Debatten om LSS har i hög grad kommit att handla om personlig assistans. Insatsen ges till färre personer än såväl boendeservice som daglig verksamhet, men har uppmärksammats särskilt mycket *dels* därför att den är av avgörande betydelse för ett stort antal individer, *dels* därför att kostnaderna är höga och till stor del belastar statsbudgeten.

Det är sammanlagt cirka 20 000 personer som får insatsen personlig assistans. Av dessa bedöms cirka 16 000 ha grundläggande behov som överstiger 20 timmar per vecka och får assistansersättning från Försäkringskassan. De övriga 4 000 har personlig assistans som har beviljats av kommunerna.

Sammantaget beviljas personlig assistans med omkring 115 miljoner timmar per år. Av dessa avser drygt 105 miljoner timmar assistansersättning från Försäkringskassan och således knappt 10 miljoner timmar personlig assistans från kommunerna. De som har assistansersättning får i genomsnitt 127 timmar per vecka och de som har personlig assistans från kommunerna i genomsnitt 44 timmar per vecka.

Den totala kostnaden uppgår till omkring 36 miljarder kronor eller i genomsnitt 1,8 miljoner kronor per assistansberättigad. Försäkringskassan betalar cirka 28 miljarder kronor och kommunerna resterande 8 miljarder.

36 miljarder kronor är mycket pengar och när den personliga assistansen ifrågasätts är det främst på grund av de höga kostnaderna. När rimligheten i kostnaderna ska bedömas måste man ställa sig frågan vilka alternativen är och vad de innebär för brukarnas möjligheter att leva ett liv som andra.

Vår bedömning är att alternativen – främst gruppbostad, hemtjänst och ledsagning och, för främst barnfamiljer, avlösningsservice av olika slag – inte är särskilt mycket, och ibland inte alls, billigare än personlig assistans och framförallt att de, om de genomförs till väsentligt lägre kostnader, innebär betydligt sämre standard för de berörda. När besparingen ska värderas måste hänsyn också tas till att nettobesparingen är betydligt mindre än bruttobesparingen: eftersom kostnaderna för assistansen huvudsakligen är lönekostnader kommer mycket tillbaka i form av skatt och risken är stor att assistenter, som blir av med sitt arbete, blir arbetslösa och kommer att belasta andra konton i statens budget.

Om stat och kommun verkligen ska dra ner på kostnaderna är det en betydande risk att bördan i stället övervältras på anhöriga. Även det är förenat med kostnader – både för enskilda och för det allmänna – men de kostnaderna – i form av minskade förvärvsinkomster och därmed skatteinbetal-

ningar, ökade sjukskrivningar och ökade förtidspensioneringar – syns inte lika tydligt i det allmännas budgetar. Det innebär också höga sociala kostnader för de berörda familjerna.

För att kunna bedöma om 36 miljarder kronor är för mycket – eller för litet – måste man göra en samhällsekonomisk kalkyl där alla intäkter och kostnader beaktas, oavsett vem som får del av intäkterna eller får bära kostnaderna.

Vår bedömning, tills något annat kunnat visas, är att kostnaderna för den personliga assistansen visserligen är höga med att de ger valuta för skattepengarna.

ANHÖRIGA SOM ASSISTENTER

Anhöriga har alltid tagit ett stort ansvar för personer med funktionsnedsättning. Det gäller inte minst föräldrar som har barn med funktionsnedsättning. Särskilt har många mammor i praktiken avstått från förvärvsarbete och karriär för att ta hand om sina barn. Även för dessa anhöriga innebar assistansreform en frihetsreform – och eftersom den särskilt berörde många kvinnor – en jämställdhetsreform. Många fick tack vare assistansen möjligheter att förvärvsarbeta och leva ett mer normalt socialt liv, andra fortsatte som assistenter till sina barn men nu med lön för arbetet.

I debatten har ibland ifrågasatts om anhöriga överhuvudtaget bör få arbeta som assistenter. Det finns exempel på att anhöriga utnyttjat en familjemedlem med funktionsnedsättning. Det är djupt förkastligt – och brottsligt. Men detta är undantag. För de allra flesta är möjligheten att kunna ha anhöriga som assistenter helt nödvändig för en fungerande vardag. Samtidigt är det önskvärt att särskilt barn inte bara har sina föräldrar som assistenter utan också utomstående. Det är angeläget att det finns en planering för barnets vuxenblivande och flytt till eget boende.

PERSONLIG ASSISTANS FÖR FLER

I själva verket finns det starka skäl att utveckla den personliga assistansen. Fler borde få möjlighet att inom ramen för den insatsnivå som beviljats den enskilde kunna välja personlig assistans om de föredrar den insatsen framför andra. Vi vill erinra om att när försöksverksamhet med personlig assistans först genomfördes i slutet av 1980-talet handlade det inte om ökade resurser utan just om att använda befintliga resurser på ett nytt sätt, till exempel att byta hemtjänst mot personlig assistans.

TVÅÅRSOMPRÖVNINGAR

Personlig assistans – liksom andra insatser i LSS – ges endast till personer med varaktiga och omfattande funktionsnedsättningar. Det är ytterst sällan deras situation förbättras över tid – ofta går utvecklingen i motsatt riktning. De tvåårsomprövningar som är inskrivna i lagen om assistansersättning bör därför slopas. Om behov av ökade insatser uppkommer kan brukaren själv initiera en förnyad prövning. Om dennas situation i något avseende förbättras så att behovet av assistans minskar, till exempel genom att brukaren får tillgång till nya hjälpmedel, är det tillräckligt med den anmälningsplikt som redan finns.

TIDSBEGRÄNSADE KOMMUNALA BESLUT

I lagen om assistansersättning (SFB 51 §) finns en regel om tvåårsomprövning inskriven. I LSS finns ingen motsvarande regel. Där understryks tvärtom nödvändigheten av varaktighet i de insatser som görs. Men kommunerna väljer likväl i många fall att tidsbegränsa stödet vilket tvingar fram återkommande, ibland årliga, ansökningar trots att förutsättningarna är oförändrade. Det skapar otrygghet och osäkerhet för brukarna och onödig byråkrati. Det finns skäl att sätta stopp för detta sätt att begränsa lagens giltighet.

GRUNDLÄGGANDE OCH ANDRA PERSONLIGA BEHOV

För insatsen personlig assistans förutsätts i dag att det föreligger grundläggande behov. Dessa anges i lagen som behov med hjälp för av- och påklädning, personlig hygien, måltider och kommunikation eller annan hjälp som förutsätter god kännedom om brukaren i fråga. Detta villkor har införts

i lagen främst för att klara ut kostnadsfördelningen mellan stat och kommun – staten har, som nämnts ovan, kostnadsansvaret när de grundläggande behoven överstiger 20 timmar per vecka.

För den enskilde innebär uppdelningen av olika behov i grundläggande respektive andra personliga behov i första hand en rad integritetskränkande utredningar där toalettbesök och andra aktiviteter klockas. Konsekvenserna blir ibland absurda. Bara vissa moment vid till exempel matintag eller toalettbesök räknas som grundläggande, som om dessa aktiviteter i praktiken skulle kunna delas upp i olika moment vilket sällan är möjligt. Vissa behov som vid en tidpunkt anses vara grundläggande definieras vid en annan plötsligt om till andra personliga behov. Det har till exempel gällt behov av medicinska insatser och egenvård. Behoven är desamma men myndigheterna ändrar plötsligt etiketterna på dem. Det kan leda till att personer som i många år har haft assistansersättning plötsligt blir av med den trots att alltså ingenting har förändrats. Det finns starka skäl att ifrågasätta denna uppdelning. I stället bör de totala behoven bedömas, utan någon uppdelning i grundläggande och andra personliga behov. Det finns också skäl att Försäkringskassan tar hela kostnaden.

En annan sak är att behovsbedömning alltid är svårt. Den innehåller med nödvändighet ett element av skön. Det går inte att objektivt mäta, i sekunder eller centimeter, hur stora behoven är. Oavsett om det görs en i viss mån skönsmässig bedömning av erfarna handläggare eller om man mäter sekunder och centimetrar, så innebär alla bedömningar att några hamnar på ”fel” sida om strecket. Det måste accepteras.

PERSONER ÖVER 65 ÅR

Genom en regeländring vid millennieskiftet är det i dag möjligt för personer som har haft assistansersättning före 65 års ålder att behålla den efter 65. Det är bra. Men trots att deras behov av insatser kan förändras, till exempel om funktionsnedsättningen förvärras över tid, har de i dag inte rätt till ökad assistans. Inte heller har personer, som efter 65 år får en funktionsnedsättning, rätt till personlig assistans. Det finns starka skäl att ändra dessa regler så att assistans kan både ges och utökas efter 65 år.

SCHABLONERSÄTTNINGEN

Den statliga assistansersättningen utgår i dag med ett schablonbelopp per timme. I vissa fall kan ett förhöjt belopp utgå. Metoden med ett schablonbelopp är lämplig, men det kan finnas skäl att överväga en ökad differentiering.

När staten beslutar om anslag till myndigheter räknas anslagen ibland upp med mindre än pris- och löneökningen trots att verksamheten förutsätts fortgå som tidigare eller till och med utvecklas. Motiveringen är att myndigheterna antas kunna uppnå en viss produktivitetsökning. Detta är svårare i vissa verksamheter än andra.

I verksamheter som bygger helt på personnära tjänster, till exempel personlig assistans, är möjligheterna till produktivitetsökning i det närmaste obefintliga. För att verksamheten ska kunna fortgå i oförändrad omfattning krävs därför att kostnadsökningarna kompenseras genom en motsvarande uppräkning av anslagen. Schablonersättningen till personlig assistans måste därför räknas upp med lönekostnadsökningarna. Eventuellt kan här en samordning ske med det omsorgsindex som har utvecklats av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

I debatten förekommer det ibland påståenden om att assistansmedel används till ”fel saker”, till exempel marknadsföring och kostnader för juridisk hjälp. I praktiken är overheadkostnaderna hos assistansföretag låga jämfört med till exempel inom hemtjänsten. Vissa overheadkostnader är dessutom nödvändiga på grund av åtaganden som företagen har mot det allmänna. Det är också viktigt att de som arbetar som personliga assistenter kan få till exempel ordentlig introduktion i arbetet, fortbildning och rimliga uppsägningsvillkor.

Assistansmarknaden

På assistansmarknaden finns i dag ett stort antal aktörer. Inspektionen för vård och omsorg, IVO, har beviljat över 1 000 privata och kooperativa aktörer tillstånd att bedriva assistans. Utbetalningar sker i praktiken till omkring 800 sådana aktörer, varav knappt hundra är kooperativ. Av de privata företagen är omkring hälften ”mikroföretag” med några få brukare. Det finns ett tjugotal stora aktörer med över 100 brukare och över 500 anställda. Därtill kommer närmare 300 kommuner och några hundra assistansberättigade som utnyttjar den möjlighet som finns att själv anställa sina assistenter.

Assistansmarknaden är också en viktig arbetsmarknad. Det finns i dag omkring 80 000, kanske upp till 100 000 personliga assistenter. Assistentjobbet ställer stora krav, men eftersom det inte finns – eller bör finnas – formella krav på arbetet så är det ofta ett viktigt instegsjobb för unga och utlandsfödda.

Det finns således en stor valfrihet för brukarna när det gäller assistansanordnare. Sedan millennieskiftet har alltfler brukare valt att anlita privata assistansanordnare. Deras marknadsandel har ökat från cirka en femtedel till två tredjedelar, samtidigt som kommunernas minskat i motsvarande mån. Utvecklingen är ett resultat av brukarnas fria val och måste tolkas så att de privata anordnarna bättre än de kommunala har lyckats möta brukarnas behov.

Som på alla välfärdsmarknader finns det på assistansmarknaden behov av vissa regleringar. Sedan några år tillbaka finns det krav på tillstånd från IVO för att få bedriva assistansverksamhet. Det finns också en rad särskilda administrativa regler som måste följas. Det hindrar inte att det kan finnas aktörer vars agerande på olika grunder kan ifrågasättas. Det finns därför starka skäl att avsätta ökade resurser för tillsyn. Det finns också skäl att ställa krav på företagen att erbjuda de anställda kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor, som inkluderar till exempel tjänstepension och försäkringar. Det är också rimligt att ha särskilda restriktioner när det gäller anställning av anhöriga i assistansbolag som äga av den assistansberättigade eller anhörig till hen.

FUSK

I debatten har det uppmärksammats att inom assistansverksamheten förekommer fusk. Det skiljer inte assistansmarknaden från många andra välfärdssystem eller andra verksamheter. Omfattningen inom assistansen är svår att bedöma. Siffran tio procent förekom i en statlig utredning från 2012. Den var sannolikt för hög redan då, men sedan dess har dessutom ett antal regler skärpts varför omfattningen rimligen har minskat. Utifrån en rapport som Försäkringskassan lämnade sommaren 2016 kan omfattningen snarare uppskattas till storleksordningen en procent. Inte heller det är acceptabelt – allt fusk måste bekämpas. Det är angeläget att myndigheter får möjlighet att utbyta information som kan underlätta arbetet med att stoppa oseriösa aktörer och fusk. Med ett krav på kollektivavtal eller kollektivavtalsliknande villkor för assistenter kommer utrymmet för oseriösa aktörer att ytterligare minska.

HUVUDMANNASKAPET

Som tidigare har redovisats är det kommunerna som har det huvudsakliga ansvaret för LSS-insatserna, medan staten beviljar och står för huvuddelen av kostnaderna för assistansersättningen. Det splittrade huvudmannaskapet för den personliga assistansen kan ibland innebära problem. Röster har höjts såväl för att staten skulle ta över huvudmannaskapet för hela LSS som för att kommunerna skulle ta över huvudmannaskapet även för assistansersättningen.

De som uppbär assistansersättning är oftast försvarare av det nuvarande systemet med Försäkringskassan som huvudman. Att få resurser – i detta fall i form av timmar och ytterst armar, ben, syn och tal – till sitt förfogande, som man i hög grad själv kan disponera, upplevs ge en större frihet än att få tjänster vars utformning bestäms av kommunen. Att ge bättre förutsättningar för självbestämmande, och därmed att kunna leva som andra, var en av grundtankarna bakom assistansreformen. Hur huvudmannaskapet än utformas måste den ambitionen vara en viktig utgångspunkt.

80 procent av dem som i dag har personlig assistans får den beviljad av Försäkringskassan i form av assistansersättning. Det finns starka skäl för att staten genom Försäkringskassan tar över det fulla ansvaret för att bevilja och finansiera personlig assistans. Det skulle underlätta avskaffandet av uppdelningen av behov i grundläggande och andra. En samlad behovsbedömning behöver fortfarande göras, men den skulle inte kräva de integritetskränkande mätningar som i dag krävs för att fastställa de grundläggande behoven.

Många med personlig assistans har bara den insatsen. I andra fall måste den kompletteras med andra insatser och det handlar då om att hitta den rätta sammansättningen av de olika insatserna. Behovet av samverkan mellan olika huvudmän kvarstår i dessa fall.

Vi är inte främmande för att man skulle kunna pröva andra lösningar där staten genom Försäkringskassan tar ett större ansvar och beviljar den enskilde medel som kan disponeras också för köp av andra tjänster på marknaden än assistans, till exempel ledsagning eller hemtjänst. För hemtjänst finns redan en sådan modell i vissa kommuner även om det då är kommunerna som beviljar stödet.

JURIDISK HJÄLP

I diskussionen kring assistansersättningen har vissa framfört kritiska synpunkter på att privata assistansanordnare tillhandahåller juridisk hjälp.

Det är närmast självklart att personer som söker stöd enligt LSS, både assistans och andra insatser, kan behöva sådan hjälp. Det handlar i hög grad om att tolka lagar.

Kritiken mot de privata assistansanordnarna handlar främst om att de, oavsett den enskildes behov, kan ha ett eget intresse av fler assistanstimmar. Det är i slutändan Försäkringskassan, eller kommunerna, som beslutar om antalet timmar. Men det kan vara en nackdel att ens misstanken om olika intressen föreligger. Det skulle därför vara en fördel om den juridiska hjälpen huvudsakligen kunde tillhandahållas i andra former.

I dag ger *vissa* assistansanordnare juridisk hjälp i *vissa* fall. Om staten skulle tillhandahålla hjälpen måste den göras mer generell, vad gäller både personer och insatser. Den måste i princip gälla alla och inte bara vissa brukare och omfatta också andra insatser inom LSS. Det blir alltså fråga om en väsentlig kostnadsökning. Trots det finns det starka skäl att överväga en sådan reform.

Beroende av... en politik för vård och stöd.

RAPPORT OM MISSBRUK OCH BEROENDEVÅRD
FRÅN SOCIALPOLITISKA ARBETSGRUPPEN

”Du kan inte hjälpa en död knarkare.”
Anonym brukare, 46 år

BEHANDLAS AV
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

En beroendevård värd namnet

Det socialliberala uppdraget är att förbättra varje individs livschanser genom att utjämna de förutsättningar som finns bortom den enskildes kontroll. Ingen människa ska vara fången i de villkor han eller hon föddes in i. Sedan årtionden har den organiserade liberalismen i Sverige uppmärksammat glömda grupper i samhället. Vårt arbete för att uppmärksamma glömda grupper i samhället handlar om de som lever under svåra förhållanden men som inte får någon eller mycket liten uppmärksamhet i debatten eller av politiken. Ursprungligen handlade det om människor som hade svårt att göra sina röster hörda och ofta tillhörde små grupper vilket gjorde det enkelt för beslutsfattarna att bortse från dem. Det var bland annat de fattiga barnen, byns suput och så kallade fattighjon. Samhällsdebatten mår än i dag bra av att bli påmind om att det finns individer och grupper av individer som är fångna i de livsvillkor de föddes in i. Fortfarande är synen på människor med ett problematiskt beroende av narkotika eller alkohol att hen får skylla sig själv. Trots de senaste decenniernas arbete med att uppmärksamma och förklara psykisk ohälsa är också bilden av personer med psykiska funktionsnedsättningar att de bara behöver ta sig i kragen. Fortfarande far barn illa, i Sverige. Det är människor som ofta glöms bort eftersom de på grund av sin röstsvaghet väger lätt på valdagen

Socialpolitiken ska främja människors jämlikhet i levnadsvillkor. Socialtjänstlagen innehåller redan i dag en rad bestämmelser som syftar till att ge barn och unga, personer med funktionsnedsättning och beroendeproblematik möjligheter att utvecklas till fria och självständiga individer. Problemet i svensk socialtjänst är dock att målsättningarna om att till exempel barn ska växa upp under trygga och goda förhållanden sällan förverkligas. Varje individ, också den med de allra sämsta förutsättningarna, har rätt att ges verktygen att kunna leva ett värdigt liv, till sin fulla potential. Detta gäller speciellt barn och de som på grund av funktionsnedsättningar eller beroende behöver stöd för att förverkliga sina livschanser.

När framtidstron försvinner tappar människor hopp och viljan att försöka. Vår utmaning ligger i att kunna synliggöra och lösa problem utan att schablonmässigt etikettera och förenkla, utan att stigmatisera. Vår utmaning är att ge människor möjlighet att känna framtidstro istället för att skämmas för sin bakgrund.

Rapporten gör inte några anspråk på att vara ett heltäckande förslag till ny politik för beroendevården i Sverige. I vårt arbete har vi använt flera olika remissinstanser. Vissa instanser och personer har läst tidiga utkast och kommit med inspel, andra har vi samtalat med och ytterligare några har kommit med kommentarer på slutprodukten. Några av dem vi talat med är forskare från England, polis, personal tidigare anställd på FN, organisationer – till exempel HIV-Sverige och Stockholm brukarförening, jurist med inriktning mänskliga rättigheter, flera andra jurister, socialarbetare, forskare inom socialt arbete, socionomer och socialsekreterare.

Rapporten har tagits fram av den socialpolitiska gruppen inom ramen för Liberalernas välfärdskommission och har bestått av undertecknad som ordförande, Nikoletta Jozsa, Benny Lindholm, Daniel Andersson, Hanna Linnea Karlsson, Anna Ågerfalk samt Tove Af Geijerstam. Sekreterare i gruppen har varit Malin Strid. Jag som ordförande vill rikta ett stort och varmt tack till gruppen för all den tid och allt det arbete som lagts ner och för ett gott samarbete. Jag vill också från hela gruppen framföra ett stort tack till alla som på olika sätt bidragit, såväl enskilda personer som organisationer.

Christina Örnebjär

EN NOLLVISION VÄRD NAMNET

Liberalismens grund är att människor ska få välja hur de vill leva sina liv så länge de inte skadar någon annan. I första hand ska fokus ligga på att förebygga att människor väljer att använda narkotika. Ett skäl till att vi idag har åldersgränser på alkohol och tobak är att barn har en särskild sårbarhet för att utveckla problem med rusmedel och tobak, både biologiskt och socialt. Åldersgränsen är ett skydd för barn och unga, och därför behöver vi fortsätta fokusera på att barn och unga inte provar på tyngre rusmedel. Samtidigt ser vi att även om Sveriges restriktiva hållning gällande narkotika har varit framgångsrik när det gäller att minska och förhindra att människor alls provar när de gäller sextonåringar så ser det annorlunda ut för dem som är arton år. Där ligger vi istället i mitten om vi ser till övriga Europa. Det tunga missbruket är lika utbrett i Sverige som i övriga Europa. Det är ett misslyckande.

I vissa fall ser man missbruk som en sjukdom och i andra fall som något som ska bestraffas. Denna inställning från samhället riskerar att vara kontraproduktiv och gör att människor med en beroendesjukdom inte alltid kan påbörja tillfrisknandet utan i stället stigmatiseras och döms ut. För oss liberaler ligger fokus på individen och hens rätt att få det stöd och den behandling hen behöver.

Beroende måste ses som en sjukdom oavsett om det är narkotika, alkohol eller mat som missbrukas. Behandling och förebyggande insatser är det som hjälper människor tillbaka till ett fungerande liv.

Det övergripande målet ska vara en nollvision mot narkotikarelaterade dödsfall och narkotikarelaterat lidande. Beroende ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad vård. Politiken ska utgå från en skadelindringsprincip.

Narkotikadödligheten i Sverige är näst högst i hela EU och har mer än fördubblats de senaste tio åren. Enligt EMCCDA – EUs inrättning för narkotikaforskning och narkotikakunskap – så har Sveriges narkotikarelaterade dödlighet gått upp de senaste åren från 73 per miljon invånare till 93 per miljon invånare. Snittet i EU är 17 dödsfall. Sverige behöver ha en nollvision och en nolltolerans mot narkotikarelaterade dödsfall, inte nolltolerans mot drogbruk vilket indirekt blir nolltolerans mot dem som lever med ett beroende eller ett problematiskt bruk.

FORSKNING OCH KUNSKAP

Särskilt fokus ska läggas på forskning och kunskap kring extra utsatta grupper i samhället.

Det behövs särskild kunskap och särskilda insatser inte minst för årsrika. Riskbruket av alkohol bland årsrika kvinnor har ökat kraftigt, bland annat beroende på någonting som i grunden är bra – ändrade könsroller. Ett äldreperspektiv på alkoholprevention inom vården och omsorgen kan bidra till att färre drabbas och fler får hjälp samt till att minska sjukvårds- och omsorgskostnaderna. På motsvarande sätt behövs forskning och kunskap för identifiera att andra utsatta grupper i samhället

VÅRD OCH STÖD, INTE STRAFF OCH DÖD

Den som har ett beroende ska vårdas, inte straffas. Användandet av narkotika ska därför avkriminaliseras. Polisens insatser mot narkotika ska istället fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning.

Att ha en beroendesjukdom ska inte vara kriminellt och straffbart. En lagändring innebär att personer som har narkotika i blodet får vård istället för straff. Fortfarande ägnar polisen alltför stor kraft åt att jaga människor i tungt missbruk. Denna restriktiva hållning riskerar att människor drar sig för att söka vård till sig själva men också till vänner och anhöriga. När en vän tagit en överdos är det inte självklart att ringa 112 som ett första steg. Istället för att straffa sjuka människor vill vi rikta om politiken för att behandla, samtidigt som vi fortsätter att sätta tryck på att lagföra langare. Det frigör resurser hos polisen som istället för att jaga människor med beroendesjukdom för att ta kiss- och blodprover för att kunna påvisa brott, kan fokusera på tyngre brottslighet.

Vi vill poängtera att detta förslag inte innebär en legalisering av narkotika, utan enbart innebär att den som har narkotika i blodet ska få vård istället för att straffas. Det handlar om att rädda liv. Som en brukare uttryckte det – ”Du kan inte hjälpa en död knarkare”.

TILLGÄNGLIGHETEN TILL ÖVERDOSHÄMMANDE LÄKEMEDEL SKA VARA GOD

Världshälsorganisationen WHO har uttalat att medlemsländerna behöver ha en mer human syn på missbruk och fokusera mer på skademinimering, behandling och vård i stället för på nolltolerans och skuldbeläggning i form av straff. Sprutbyte och läkemedelsassisterad behandling måste göras tillgängligt i hela landet.

Den som tagit för mycket heroin och andra opioider – den typ av droger som skördar flest offer i Sverige – behöver snabbt få motmedel, till exempel Naloxon. Idag finns det dock inte där överdoser sker utan i ambulanser och hos akutsjukvården. Läkemedel som kan häva en överdos, behöver finnas tillgängliga där och när de behövs, till exempel bland poliser och fältassistenter. Sverige ska ha en missbruksvård som ligger i framkant, är human och som ger resultat.

VÅRD HOS HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN, STÖD HOS SOCIALTJÄNSTEN

Huvudansvaret för beroendevården ska flyttas från kommunernas socialtjänst till hälso- och sjukvården, främst primärvården.

För den enskilda är det ofta ett stort steg att erkänna ett beroende och vända sig till kommunens alkoholrådgivning medan det är enklare att söka vård för till exempel alkoholrelaterad kroppsligt problem. Särskilda mottagningar för riskbrukare ska inrättas på fler håll i landet.

Att söka vård och stöd ska inte behöva upplevas stigmatiserande

Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar, akuta behov ska tillgodoses genast. Motivation är A och O i missbruksvård och de flesta behandlingar bygger på missbrukarens egen vilja att förändra sin situation. Motivation är en komplex drivkraft och ofta en färskvara..

Socialtjänsten ska ha huvudansvar för sociala insatser och interventioner för personer med beroendeproblem. Det uppsökande och förebyggande lokala arbetet ska vara väl utbyggt. Idag gör socialtjänsten oftast en utredning innan den som söker hjälp får någon insats. Detta innebär i praktiken en väntetid på allt från två veckor till fyra månader för att få hjälp. I bland annat Linköping har man provat att ge öppna insatser innan utredningen är färdig, med goda resultat. Detta arbetssätt kräver dock lagändringar för att bli förenligt med socialtjänstlagen och kommunallagen, som kräver individuella beslut. Beroendevård utan föregående biståndsbedömning borde vara tillåtet. Det kan handla om tolvstegsprogram, öppenvård, stödsamtal eller andra öppna insatser som alla som behöver det kan ta del av utan dröjsmål.

SOCIALTJÄNSTEN SKA ERBJUDA INSATSER SOM INTE KRÄVER NYKTERHET ELLER DROGFRIHET INNAN MAN FÅR TA DEL AV DEM

Tre till sex månaders drogfrihet för att få hjälp och stöd har under lång varit en vanlig metod för att bemöta människor i missbruk. Detta trots att det mycket sällan lett till att människor lyckats ta sig ur sitt missbruk. Andra måste bry sig om dig innan du kan börja bry dig om dig själv. Att komma ur ett missbruk är en lång process och stödet behöver finnas hela tiden, om än i olika form.

För många personer med beroende är stödjande insatser som tak-över-huvudet, mat i magen och rena kläder det första steget mot ett liv utan narkotika eller alkohol. Genom ökat stöd för att åtgärda övrig problematik, som psykisk eller fysisk ohälsa, hemlöshet och eventuella bakomliggande orsaker till bruket kan man hjälpa människor ett bättre sätt.

MEDBEROENDE OCH MEDMÄNNISKOR

Inte bara den enskilda individen drabbas vid ett riskbruk eller beroende utan även omgivningen, som familj, vänner och kollegor, påverkas. De behöver också stöd och hjälp.

Beroendevården ska erbjuda insatser och stöd för medberoende, till exempel anhöriga. Inkludering ökar också möjligheten till ett drogfritt liv.

För den som vuxit upp i en familj där någon är missbrukare är risken sju gånger högre risk att utveckla ett eget missbruk. Idag räknar man med att minst 60 000 barn i Sverige har en förälder med allvarliga missbruksproblem. Förutom risken att själv utveckla ett missbruk är död i självmord, olyckor eller våld nära tre gånger så stor jämfört med jämnåriga som växer upp utan missbruk i familjen. Det är också mycket vanligare att barnen lämnar grundskolan utan fullständiga betyg.

Många gånger tar barnen ett stort ansvar för sina föräldrar och yngre syskon men det är sällan man pratar med personer som har ett utvecklat beroende om deras roll som föräldrar.

Barn i familjer där någon missbrukar behöver stöd. Det kan handla om egna samtal eller om hjälp med läxorna. Forskning visar också att både för patient och familj är utfallet gynnsammare om omgivningen involveras i form av familjebehandling eller familjestöd. Barnfamiljer där det förekommer missbruk ska ha rätt till familjestöd från socialtjänsten

Det förebyggande arbetet för barn och unga ska alltid ligga i fokus. För ungdomar som utvecklat ett missbruk behöver behandling och stöd finnas lättillgängligt och kunna erbjudas omedelbart och utan föregående biståndsbedömning. Behandling utanför hemmet ska finnas tillgängligt och föregås av snabba utredningar. Vi vill också att öppna upp för förebyggande och intensivt arbete på hemmaplan genom så kallat mellantvång.

Våra förslag

1. Det övergripande målet ska vara en nollvision mot narkotikarelaterade dödsfall och narkotikarelaterat lidande. Beroende ska bekämpas med en fungerande, evidensbaserad vård. Politiken ska utgå från en skadelindringsprincip.
2. Särskilt fokus ska läggas på forskning och kunskap kring extra utsatta grupper i samhället.
3. Den som har ett beroende ska vårdas, inte straffas. Användandet av narkotika ska därför avkriminaliseras. Polisens insatser mot narkotika ska istället fokusera på att bekämpa langning, smuggling och tillverkning.
4. Tillgängligheten till överdoshämmande läkemedel ska vara god.
5. Huvudansvaret för beroendevården ska flyttas från kommunernas socialtjänst till hälso- och sjukvården, främst primärvården. Särskilda mottagningar för riskbrukare ska inrättas på fler håll i landet.
6. Vårdgarantin inom beroendevården ska stärkas och behandling som inte är av akut karaktär ska påbörjas inom 30 dagar, akuta behov ska tillgodoses genast.
7. Socialtjänsten ska huvudansvar för sociala insatser och interventioner för personer med beroendeproblem. Socialtjänstens ska kunna erbjuda insatser också utan föregående biståndsprövning. Det uppsökande och förebyggande lokala arbetet ska vara väl utbyggt.
8. Socialtjänsten ska erbjuda insatser som inte kräver nykterhet eller drogfrihet innan man får ta del av dem.
9. Beroendevården ska erbjuda insatser och stöd för medberoende, till exempel anhöriga. Ett missbruk påverkar fler än den som är i ett beroende och de behöver stöd och hjälp. Inkludering ökar också möjligheten till ett drogfritt liv.
10. Barnfamiljer där det förekommer missbruk ska ha rätt till familjestöd från socialtjänsten.
11. Ungdomar som utvecklat ett missbruk ska kunna få intensiva insatser i hemmet.

Principer för en flexibel och jämställd föräldraförsäkring

RAPPORT FRÅN LIBERALERNAS JÄMSTÄLLDHETSPOLITISKA ARBETSGRUPP

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Förord ... 3

Förslag i punktform ... 4

Bakgrund ... 6

Principer för en ny föräldraförsäkring ... 9

1. Färre föräldrapenningdagar och samma ersättningsnivå hela tiden ... 9
2. Öka valfriheten: 100 % ersättning en kortare tid eller 70 % lite längre ... 9
3. Lika många öronmärkta dagar som i dag ... 11
4. Lägg pengarna från jämställdhetsbonusen till fler "pappadagar" vid barnets födelse ... 11
5. Inför rätt att överlåta dagar till tredje person ... 11
6. Stramare tidsgränser för föräldrapenning ... 11
7. Ändrade deltidsregler för föräldraledighet och föräldrapenning ... 12
8. Tydligare samordning mellan föräldraledighet och föräldrapenning ... 13
9. Generösare vab-regler för mer jämställt ansvar ... 14
10. Inget nytt vårdnadsbidrag ... 14
11. Bättre anpassning till företagare ... 14
12. Inga retroaktiva förändringar ... 15

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**. Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Förord

Sverige har världens kanske mest generösa föräldraförsäkring. Det ska vi vara stolta över. Samtidigt finns det all anledning att fundera över hur mycket som har förändrats i samhället sedan föräldraförsäkringen infördes 1974.

Full behovstäckning i barnomsorgen. Förändrade värderingar kopplade till kön. Nya synsätt på papparollen. Fler som lever i andra relationer än den klassiska kärnfamiljen. Många fler kvinnor som jobbar heltid och kraftigt minskade skillnader i sysselsättning mellan kvinnor och män. Det är några av de saker som gör att vi i dag lever i ett helt annat samhälle än då försäkringen infördes.

Föräldraförsäkringen har förlängts och blivit generösare, men i grunden är den sig ändå ganska lik sedan 1970-talet. Det är dags att våga formulera tankar om en mer grundläggande reformering av föräldraförsäkringen. Gör vi inte det riskerar vi snart att bli stående med ett system som upplevs som omodernt.

Vi vill ha en flexibel och jämställd föräldraförsäkring – för 2020-talets behov. I denna rapport formulerar vi några principer för hur en ny modell kan se ut.

Rapporten har tagits fram av Liberalernas jämställdhetspolitiska arbetsgrupp bestående av undertecknad som ordförande, Cecilia Elving, Gunvor Engström, Anton Wemander Grahm, Maria Nilsson, Suzanne Åkerlund och Martin Ängeby. Sekreterare i gruppen har varit Martin Andreasson.

Jag vill som ordförande rikta ett varmt tack för ett mycket gott samarbete i gruppen, och vill också tacka alla som hört av sig och bidragit med synpunkter och idéer under resans gång.

Gulan Avci
Ordförande i Liberalernas jämställdhetspolitiska arbetsgrupp

Förslag i punktform

1. **Färre föräldrapenningdagar och samma ersättningsnivå hela tiden.** Vi vill stärka inkomstbortfallsprincipen så att föräldraförsäkringen verkligen blir vad den är tänkt som: en försäkring för förlorad inkomst. De 90 dagarna på lägstanivå (180 kronor per dag) slopas. Därmed frigörs finansiering som vi använder till fler ersättningsdagar med inkomstskydd.

2. **Öka valfriheten: 100 procent ersättning kortare tid eller 70 procent lite längre.** Föräldrar ska ha möjlighet att välja mellan två alternativ i föräldraförsäkringen: en kortare försäkring med högt inkomstskydd och en lite längre försäkring med lägre inkomstskydd. Det kortare spåret består av 360 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 100 procent av lönen, medan det längre spåret består av 420 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 70 procent av lönen. Ersättningstaket behålls på dagens nivå på 10 prisbasbelopp, vilket i dagsläget motsvarar en månadslön på ca 37 300 kronor (2017).

3. **Lika många öronmärkta dagar som i dag.** Liberalerna gick till val 2014 på att införa en ny öronmärkt månad till vardera föräldern. Detta har nu genomförts, och antalet öronmärkta dagar har därmed ökat till 90 dagar per förälder. Den nya föräldraförsäkring vi föreslår innehåller lika många öronmärkta dagar som dagens.

4. **Lägg pengarna från jämställdhetsbonusen på fler "pappadagar".** För att stimulera till mer jämställt föräldraansvar ökas antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (de så kallade pappadagarna) från tio till femton. Detta finansieras delvis genom att jämställdhetsbonusen inte återinförs.

5. **Inför rätten att överlåta dagar till tredje person.** Familjer ser olika ut, och det är viktigt att föräldraförsäkringen fungerar även för regnbågsfamiljer och familjer där föräldrarna har separerat och gått in i nya förhållanden. De överlåtbara föräldrapenningdagarna ska därför även kunna ges till en vårdnadshavares make/maka eller sambo, oavsett om denna är vårdnadshavare eller ej.

6. **Stramare tidsgränser för när föräldrapenning kan tas ut.** I den nya föräldraförsäkringen måste 80 procent av föräldrapenningdagarna användas innan barnet har fyllt två år. De återstående 20 procenten kan användas till utgången av det år då barnet har blivit skolpliktigt, det vill säga sju år i dagsläget eller sex år med Liberalernas politik.

7. **Ändrade deltidsregler för föräldraledighet och föräldrapenning.** För att stimulera till mer jämställt föräldraskap ska rätten att gå ner i arbetstid ändras från en fjärdedel till en åttondedel av ordinarie arbetstid för vardera vårdnadshavaren. Den som är ensam vårdnadshavare ska dock även i fortsättningen kunna gå ner i arbetstid med en fjärdedel. Reglerna för uttag av föräldrapenning förändras så att föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag. Möjligheten att ta ut på tre kvarts dag, en kvarts dag eller en åttondels dag tas bort.

8. Tydligare samordning mellan föräldraledighet och föräldrapenning. Samordningen mellan föräldraledighet och föräldrapenning behöver stärkas. Därför ska Försäkringskassans information till arbetsgivare förbättras. Ett sätt kan vara att Försäkringskassan informerar arbetsgivaren när en anställd inte längre har några föräldrapenningdagar kvar att ta ut.

9. Generösare vab-regler för mer jämställt ansvar. Ersättningstaket i den tillfälliga föräldraförsäkringen ska höjas till samma belopp som i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp. Detta underlättar för föräldrar att ta jämställt ansvar även om den ena tjänar mer än den andra.

10. Inget nytt vårdnadsbidrag. Det kommunala vårdnadsbidrag som infördes 2008 bidrog till att hålla vissa föräldrar – främst kvinnor – borta från arbetsmarknaden under en längre tid. Liberalerna gick därför till val 2014 på att avskaffa vårdnadsbidraget, och detta har nu förverkligats. Vi säger fortsatt nej till vårdnadsbidrag.

11. Bättre anpassning till företagare. Föräldraförsäkringen ska fungera också för företagare. Bland annat behövs en förbättring av Försäkringskassans rutiner för att fastställa sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för företagare. Även vårt förslag om att göra det möjligt att överlåta föräldrapenningdagar på närstående kan underlätta för företagare. Det behövs fördjupade analyser kring vad som försvårar för företagare att fullt ut dra nytta av föräldraförsäkringen.

12. Inga retroaktiva förändringar. Den nya föräldraförsäkringen ska gälla för de barn som föds efter en viss tidpunkt. Vi bedömer att det nya systemet skulle kunna träda i kraft 2020 eller 2021. Däremot ska det inte ske några retroaktiva förändringar i föräldraförsäkringen för de barn som har fötts tidigare.

Bakgrund

Sverige ska vara ett jämställt, barnvänligt och föräldravänligt land. En central del av detta är att det finns en väl utbyggd och offentligt finansierad barnomsorg som gör att föräldrar kan kombinera jobb och föräldraskap under barnens uppväxt. En annan hörnsten är rätten till betald föräldraledighet, alltså det system som utgörs av föräldraförsäkringen tillsammans med lagstiftningen om föräldraledighet. Det är detta system som denna rapport inriktar sig på.

För ett liberalt och feministiskt parti som Liberalerna är detta frågor som på ett självklart sett tillhör politikens huvuduppgifter. För resursstarka familjer med goda nätverk går det naturligtvis oftast bra att hitta lösningar som fungerar bra i vardagen även utan offentligt finansierad föräldraförsäkring och barnomsorg. Det är annorlunda för familjer med svag ekonomi och svaga nätverk.

Vi liberaler är stolta över att Sverige har en generös föräldraförsäkring, och vi har också tagit striden för en väl utbyggd barnomsorg. Det ska vårt land ha också i fortsättningen.

Men alltför länge har debatten om föräldraförsäkringen handlat om förändringar inom ramen för dagens system. Nu är det dags att ta ett kliv tillbaka för att analysera om det är dags att göra större förändringar.

Föräldraförsäkringen infördes 1974 och har sedan dess varit oförändrad i sin principiella konstruktion. Det som har ändrats har varit försäkringens längd och ersättningsnivå, samt att vissa perioder öronmärkts för respektive vårdnadshavaren. I övrigt har de grundläggande strukturerna varit bestående, trots att det gått över 40 år sedan dess och stora samhällsförändringar har inträffat.

Sedan dess har synen på mäns och kvinnors ansvar i föräldraskapet förändrats i grunden. Kvinnors deltagande i arbetslivet har ökat mycket kraftigt. I slutet av 2016 låg sysselsättningsgraden för män i åldrarna 20–64 år på 84 procent och för kvinnor på 78 procent, att jämföra med 89 procent respektive 65 procent år 1974. Sysselsättningsgapet har alltså minskat från 24 procentenheter till 6 procentenheter. I internationell jämförelse ligger Sverige i topp vad gäller kvinnors förvärvsfrekvens.

Likaså råder i princip full behovstäckning i barnomsorgen för barn från ett års ålder och uppåt. När föräldraförsäkringen infördes var det många föräldrar som var tvungna att stanna hemma längre än så, helt enkelt för att alternativ saknades. De föräldrar som i dag stannar hemma när barnen är större gör det av eget val och av andra skäl.

Detta betyder dock inte att kvinnors och mäns utnyttjande av föräldrapenningen är likartat. Fortfarande är uttaget av föräldrapenning starkt könsuppdelat. År 2015 tog kvinnor ut 74 procent av föräldrapenningdagarna, mot 26 procent för männen. Den långsiktiga trenden går visserligen i utjämnande riktningen, men utvecklingen är mycket långsam. En framskrivning av förändringstakten för de senaste tio åren tyder på att uttaget av föräldrapenning blir jämnt fördelat först år 2040.

Att fördelningen av tiden för att vara hemma med barnen är så ojämnt fördelad mellan kvinnor och män får konsekvenser på många olika sätt. Det påverkar föräldramönstren inom familjen och kan också påverka omvärldens förväntningar, till exempel i förhållande till skolan eller föräldrarnas arbetsgivare. Det påverkar barnets bild av föräldraskap, och barnets uppfattningar om hur sysslor och ansvar förknippas med kön. Men också föräldrarnas ekonomiska situation påverkas.

Fortfarande är deltidsarbete på längre tid i huvudsak något som kvinnor ägnar sig åt. Detta mönster grundläggs oftast i samband med att barnen kommer. Men långvarigt deltidsarbete blir för många kvinnor en deltidsfälla. Det är då som löneskillnaderna mellan män och kvinnor börjar växa.

Skillnaden i livsinkomst påverkar kvinnors ekonomiska villkor och därmed deras självständighet livet ut. Kvinnor har i genomsnitt väsentligt lägre pensioner än män – i genomsnitt har kvinnor en pension motsvarande 67 procent av männens. Det är i huvudsak kvinnor som drabbas av en tillvaro som fattigpensionär.

Dagens konstruktion av föräldraförsäkringen har uppenbara nackdelar. Den kan utnyttjas under mycket lång tid – ända fram till dess att barnet fyller tolv år – och kan tas ut i så små portioner som en timme åt gången. Föräldraledighetslagstiftningen ger samtidigt föräldrar rätt att gå ner på deltid ända tills barnet kommit upp i lågstadieåldern. Möjligheten att gå ner i deltid används i huvudsak av kvinnor, medan män mycket snabbare går tillbaka till full arbetstid.

Därmed befästs en traditionell könsuppdelad arbetsfördelning. Den ena föräldern – oftast en kvinna – tar huvudansvaret för föräldraskapet i vardagen, medan den andra föräldern – oftast en man – tar större ansvar för familjens försörjning.

Eftersom det oftast är kvinnor som går ner på deltid upprätthålls det könsmönster som kvinnor förlorar ekonomiskt på. År 2015 arbetade 29 procent av de förvärvsarbetande kvinnorna deltid, men bara 11 procent av männen. Skillnaden är stor nog, men till detta kommer att de flesta män som jobbar deltid inte gör det som en följd av föräldraskapet. I stället arbetar männen deltid i början av sitt vuxenliv (20–24 år) samt när pensionen börjar närmar sig (55–64 år).

Jämförs i stället siffrorna för deltidsarbete för föräldrar med hemmavarande barn blir skillnaderna i deltidsarbete ännu större. Hos tvåbarnsföräldrar där yngsta barnet är i åldern 3–5 år arbetar 43 procent av kvinnorna deltid, men 8 procent av männen. När yngsta barnet nått upp i åldern 11–16 år arbetar fortfarande 28 procent av kvinnorna deltid, men bara 4 procent av männen.

Vi vill bryta denna inlåsningseffekt på arbetsmarknaden. Naturligtvis finns det många som vill arbeta deltid och kommer att göra det också i fortsättningen, men vi vägrar blunda för att de stora skillnaderna i deltidsarbete mellan kvinnor och män förstärker en ojämställd arbetsfördelning och är en avgörande del i den ekonomiska ojämställdhet som finns kvar i Sverige. Dagens konstruktion av föräldraförsäkringen bidrar till att upprätthålla detta.

Vi konstaterar också att dagens föräldraförsäkring utgår från den traditionella kärnfamiljen där båda föräldrarna lever tillsammans. Det gör att föräldraförsäkringen inte är anpassad till att familjer ser ut på många olika sätt. Det behövs en modern föräldraförsäkring som också inkluderar regnbågsfamiljer och familjer där föräldrarna har gått in i nya relationer.

Föräldraförsäkringen är inte heller anpassad till företagares villkor. Detta ger avtryck i att föräldrar som är egenföretagare tar ut väsentligt färre föräldrapenningdagar än andra, trots att de är med och bidrar till systemet.

Det finns alltså många skäl till att våga pröva en större översyn av föräldraförsäkringen och anpassa den till dagens samhälle. När Liberalernas jämställdhetspolitiska arbetsgrupp har gjort detta har vi utgått från följande principer.

För det första: föräldraförsäkringen ska utgå från barnets behov av trygghet och anknytning under den första viktiga tiden. Barnperspektivet måste därför vara vägledande. Föräldraförsäkringen finns därför att föräldrarna ska kunna stanna hemma så att barnet får en trygg anknytning till föräldrarna under den allra första levnadstiden.

För det andra: föräldraförsäkringen ska ge inkomstskydd när föräldrarna är hemma den första tiden, och sedan underlätta en trygg återgång till arbetsmarknad och förvärvsarbete. En väl utformad föräldraförsäkring ska i första hand ge föräldrar möjlighet att vara lediga lång tid när barnen är små. Det är dit det offentliga ekonomiska stödet ska koncentreras. Om föräldrar sedan väljer att vara hemma på hel- eller deltid när barnen börjat skolan är det något som de själva avgör utan att det nödvändigtvis ska finansieras med skattemedel.

För det tredje: föräldraförsäkringen ska underlätta och stimulera till ett jämställt föräldraskap. Vår uppgift som liberaler är att möjliggöra att varje människa oavsett kön har samma förutsätt-

ningar när han eller hon gör sina val. Dagens utformning av föräldraförsäkringen befäster i stället traditionella könsmönster. Med våra förslag vill vi skapa drivkrafter för ett jämnare uttag, och vår vision är att utvecklingen leder fram till ett samhälle där vårdnadshavare delar lika på föräldraledigheten.

För det fjärde: föräldraförsäkringen ska vara flexibel och ta hänsyn till att familjer är olika. Många lever i kärnfamilj. Andra har gått vidare till en ny relation, och barnens bonusförälder kan vara en väl så viktig person i deras liv. Vissa lever i regnbågsfamiljer. En del är anställda, andra är företagare eller frilansar.

Länge har den politiska debatten om föräldraförsäkringen i huvudsak handlat om hur många dagar som ska vara öronmärkta åt vardera vårdnadshavaren. Även om detta är en fråga av stor betydelse, så är det en fråga som rör sig helt och hållet inom ramarna för dagens system.

Vi är stolta över att vårt parti tog initiativ till riksdagsbeslutet 1994 om den första öronmärkta månaden. Vi är också stolta över att Liberalerna gick till val 2014 på att införa en tredje öronmärkt månad, något som nu blivit verklighet. Men i denna rapport vill vi pröva tankar kring ännu mer grundläggande förändringar av föräldraförsäkringen. Vi vill ha en ny modell.

I stället för en mycket lång föräldraförsäkring med partiellt inkomstskydd vill vi ha en kortare försäkring med mycket bättre inkomstskydd. Vi vill ta bort möjligheten att ta föräldrapenning en timme i taget, men vi öppnar i stället för helt nya former av flexibilitet och valfrihet. Vi vill komma till rätta med de mekanismer som skapar en deltidsfälla, men ger i stället föräldrarna nya möjligheter att anpassa längden och nivån på försäkringen utifrån sina egna önskemål. Vi ger möjlighet att överlåta föräldrapenning till tredje person, och vi stärker drivkraften till jämställt ansvarstagande genom en mer generös vab-ersättning.

Den svenska föräldraförsäkringen är världens mest ambitiösa offentliga ersättningssystem för föräldrar som är hemma med sina barn. Totalt handlar det om 42 miljarder kronor i statsbudgeten. Vi anser att detta är en riktig prioritering. Därför lägger vi inte fram denna rapport med avsikten att göra besparingar.

I stället har vår strävan varit att visa hur detta betydande belopp skulle kunna användas på ett annorlunda sätt som innebär att föräldraförsäkringen blir mer modern, flexibel och jämställd. Det tjänar barnen, föräldrarna och jämställdheten på.

Principer för en ny föräldraförsäkring

1. FÄRRE FÖRÄLDRAPENNINGDAGAR OCH SAMMA ERSÄTTNINGSNIVÅ HELA TIDEN

Vi vill stärka inkomstbortfallsprincipen så att föräldraförsäkringen verkligen blir vad den är tänkt som – en försäkring för förlorad inkomst. Därför ska de 90 så kallade lägstadagarna tas bort.

I dag består föräldraförsäkringen av totalt 480 ersättningsdagar, varav 390 dagar ger inkomstskydd och 90 dagar inte ger det. Ersättningen för de 390 dagarna är knuten till den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) och ger ett inkomstskydd på cirka 78 procent av SGI upp till en årsinkomst på 10 prisbasbelopp, det vill säga för 2017 en månadsinkomst på cirka 37 300 kronor. Om barnet har två vårdnadshavare är 90 dagar med sjukpenningbaserad ersättning öronmärkta för vardera vårdnadshavaren. Under föräldraförsäkringens sista 90 dagar ges i stället ersättning på så kallad lägstanivå, för närvarande 180 kronor per dag.

Vi anser att denna avtrappning i föräldraförsäkringen är olycklig. Föräldrapenningen ska skydda mot förlorad inkomst, och de skattemedel som används till 90 dagar på lägstanivå bör i stället användas till att ge SGI-baserad inkomst under en betydligt kortare tid.

I klartext betyder detta en kortare föräldraförsäkring men med bättre inkomstskydd. Det stärker barnfamiljernas ekonomi under föräldraledigheten samtidigt som föräldrarnas anknytning till arbetsmarknaden stärks.

2. ÖKA VALFRIHETEN: 100 % ERSÄTTNING EN KORTARE TID ELLER 70 % LITE LÄNGRE

Barnfamiljer är olika och har olika behov och prioriteringar. Medan vissa föräldrar vill vara hemma lång tid med barnen under den första tiden vill andra kunna återgå till förvärvsarbetet lite tidigare. Men dagens föräldraförsäkring ger lika många dagar till alla föräldrar, oavsett om de efterfrågar just det antalet eller ej.

Vi vill i stället öka barnfamiljernas valfrihet genom att inspireras av den norska modellen. I Norge kan föräldrarna välja nivån på ersättningen, vilket i gengäld påverkar antalet föräldradagar. Norska föräldrapar kan välja mellan att få 100 procent av lönen i ersättning i 49 veckor, eller 80 procent av lönen i 59 veckor.

Vårt förslag är att en liknande valfrihet införs i Sverige. Vi vill införa möjlighet att välja mellan två spår:

- Det kortare spåret: 360 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 100 procent av lönen
- Det längre spåret: 420 föräldrapenningdagar med ersättning motsvarande 70 procent av lönen

Ersättningstaket behålls på dagens nivå på 10 prisbasbelopp, det vill säga en månadslön på drygt 37 300 kronor (2017).

Erfarenheterna från Norge tyder på att en kortare men generösare föräldraförsäkring stärker kvinnors anknytning till arbetsmarknaden, och därmed förbättrar den ekonomiska jämställdheten. I Norge är det totalt sett är 69 procent av mammorna som väljer 100 procent i ersättningsnivå, och dessa kvinnor har också starkare anknytning till arbetsmarknaden.

Intressant nog har det dessutom över tid blivit allt fler som väljer 100 procent av lönen i ersättning, även om ersättningsperioden då blir kortare. Utvärderingar tyder på att detta kan bero på att 100 procent i ersättning blir mer lönsam för familjeekonomin, men även på att föräldrarna anser att även den kortare föräldraledigheten trots allt är tillräcklig. Samtidigt finns det också möjlighet för andra barnfamiljer att välja längre föräldraledighet, genom att det går att välja ett längre spår med lägre ersättning.

Den enda valfrihet som finns i dagens föräldraförsäkring är att föräldrarna har möjlighet att fördela ett visst antal dagar mellan sig. Vårt förslag ökar flexibiliteten på ett nytt sätt, och stärker därmed familjernas valfrihet.

De föräldrar som tjänar mycket lite eller som helt saknar sjukpenninggrundande inkomst får inte ersättning knuten till sjukpenninggrundande inkomst. I stället ges under motsvarande tid föräldrapenning på grundnivå, som från och med 2016 är 250 kronor per dag. Även för dessa föräldrar bör valfrihet finnas mellan två spår.

Vi föreslår att det nya grundbeloppet blir 330 kronor för föräldrar som väljer det kortare spåret på 360 dagar, och 250 kronor för det längre spåret på 420 dagar. Genom att välja det kortare spåret får alltså dessa föräldrar bättre hushållsekonomi än i dag under föräldraledigheten. Samtidigt stärks deras drivkrafter att gå vidare till förvärvsarbete genom att föräldrapenningen tas ut under kortare tid.

I sammanhanget bör det uppmärksammas att det har blivit allt vanligare att löntagare via kollektivavtal inom olika sektorer på arbetsmarknaden får ett extra tillägg för att täcka inkomstförluster vid föräldraledighet. Ersättningen kallas föräldrapenningtillägg (FPT) eller föräldralön. Ersättningen förekommer på stora delar av arbetsmarknaden men skiljer sig åt i utformning mellan olika kollektivavtal. Det har visat sig att föräldrar som får extra ersättning vid föräldraledighet också har en benägenhet att ta längre föräldraledighet än andra föräldrar.

Föräldrapenningtillägget/föräldralönen finns i huvudsak i två former.

1. Extra ersättning baserad på lönesumman upp till taket i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp. Ibland ges påslaget bara en kortare tid, ibland under upp till ett år. Normalt handlar det om 10 procentenheter i extra påslag.
2. Ersättning baserad på lönesumman ovanför taket i föräldraförsäkringen. Denna form av föräldrapenningtillägg/föräldralön syftar alltså till att ge ett bättre inkomstskydd till föräldrar som har medelhöga eller höga inkomster.

De avtalsreglerade ersättningarna till föräldrar bygger på frivilliga överenskommelser på arbetsmarknaden. I praktiken har arbetstagarsidan avstått från löneutrymme för att i gengäld förbättra inkomstskyddet för arbetstagare.

Vår modell till ny föräldraförsäkring får vissa följder för de avtalsreglerade försäkringarna. När det införs en möjlighet att få statlig föräldrapenning på 100 procent av lönen upp till 10 prisbasbelopp försvinner en viktig del av motivet till avtalsbaserad ersättning för denna del av lönen. För den del av lönesumman som överskrider 10 prisbasbelopp påverkas däremot inte ersättningsnivån med vårt förslag.

Hur de avtalsreglerade försäkringarna påverkas av den nya reformen är något som ytterst avgörs mellan de avtalsslutande parterna. Det ankommer alltså inte på ett politiskt parti att styra detta. Dock konstaterar vi att det frigörs ett potentiellt löneutrymme om det inte längre behövs lika många avtalsreglerade tilläggsförsäkringar, vilket blir fallet med vårt förslag.

3. LIKA MÅNGA ÖRONMÄRKTA DAGAR SOM I DAG

Liberalerna gick till val 2014 på att införa en tredje öronmärkt månad till vardera föräldern. Detta har nu genomförts, och antalet öronmärkta dagar har därmed ökat till 90 dagar per förälder. I vårt förslag ingår inte att öka antalet öronmärkta dagar ytterligare. Däremot leder vårt förslag till att en större procentandel av föräldraförsäkringen blir öronmärkt.

4. LÄGG PENGARNA FRÅN JÄMSTÄLLDHETSBONUSEN TILL FLER "PAPPADAGAR" VID BARNETS FÖDELSE

Jämställdhetsbonusen infördes av alliansregeringen och var tänkt att stimulera till mer jämställt uttag utan att för den delen öka antalet öronmärkta dagar. Trots att bonusen gjordes om och förenklades tyder utvärderingar på att dess praktiska genomslag varit begränsat.

Inom den nu existerande föräldraförsäkringen har den ändå varit välmotiverad, men i den nya föräldraförsäkring vi vill skapa bedömer vi att samma syfte uppnås bättre och mer effektivt på annat sätt. Vi använder pengarna till att öka antalet dagar då den andra föräldern kan vara hemma vid barnets födelse med tillfällig föräldrapenning (så kallade pappadagar) från tio till femton.

5. INFÖR RÄTT ATT ÖVERLÅTA DAGAR TILL TREDJE PERSON

Dagens föräldraförsäkring är inte anpassad till alla barn och föräldrar som inte lever i traditionella kärnfamiljer. Om barnet har två vårdnadshavare får dessa 240 dagar var, men de kan bara överlåta de icke öronmärkta dagarna mellan sig och inte till någon annan.

Verklighetens barnfamiljer ser dock ut på många olika sätt. Många barn växer upp med båda sina biologiska föräldrar. Andra barn har föräldrar som gått in i nya relationer, och barnets bonus- eller extraföräldrar kan under barnets uppväxt fylla en mycket viktig roll som barnets extraförälder. Det finns barn som växer upp i regnbågsfamiljer där barnets mamma och medmamma, pappa och medpappa bildar en familjehelhet som inte får plats i dagens alltför snäva regelverk.

Vi vill öka valfriheten och anpassa föräldraförsäkringen efter verkligheten. Familjer ser ut på olika sätt, men barnets behov av närhet och trygghet till de vuxna som tar föräldraansvar är detsamma. Därför vill vi att ett barns vårdnadshavare ska ha frihet att överlåta de icke öronmärkta föräldrapenningdagarna till sin make/maka eller sambo, oavsett om den personen är vårdnadshavare eller ej. Detta skapar ökad flexibilitet för många familjer, och kan även indirekt vara betydelsefullt ur ett företagarperspektiv eftersom många egenföretagare har svårt att ta ut föräldrapenning.

6. STRAMARE TIDSGRÄNSER FÖR FÖRÄLDRAPENNING

Vi vill förkorta den tidsperiod då föräldrapenningen kan utnyttjas. Vårt förslag är att 80 procent av föräldrapenningdagarna kan användas upp till dess att barnet fyllt två år. Återstoden, alltså 20 procent av föräldrapenningdagarna, till utgången av det år då barnet blivit skolpliktigt. Med dagens regler för skolstart betyder det alltså att föräldrapenningen kan användas till det år då barnet fyllt sju år, med Liberalernas politik för tidigare skolstart det år då barnet fyllt sex år. Denna 80/20-fördelning gäller oavsett vilket av de två spåren i föräldraförsäkringen som föräldrarna väljer.

Att vi vill skärpa tidsgränserna beror på att vi vill satsa resurserna under den tid de behövs mest. Föräldraförsäkringens främsta syfte är att ge föräldrarna möjlighet att vara hemma med barnet under de allra första åren, när anknytningen mellan föräldrar och barn grundläggs och barnet behöver få en trygg start i livet. Så länge barnet inte är skolpliktigt ska föräldrarna därför kunna ta ut föräldrapenning, men med särskild tyngdpunkt på de allra viktigaste första åren.

Det är däremot olyckligt att föräldrapenning kan tas ut långt efter att barnet har börjat skolan. I dag kan föräldrar spara totalt 96 dagar med föräldrapenning ända till barnet fyller 12 år, och ta ut denna föräldrapenning en timme i taget. Då fungerar föräldraförsäkringen som ett sätt att

finansiera en arbetsfördelning inom familjen som går ut på att en förälder är hemma eller går ner i deltid medan en annan arbetar.

Vår förändring skapar också större enhetlighet i reglerna mellan föräldrar som bor i Sverige och föräldrar som flyttar hit. Den migrationspolitiska överenskommelsen mellan alliansen och regeringspartierna 2015 innehöll bland annat en punkt om att begränsa föräldrapenningen för de föräldrar som kommer till Sverige efter barnets tvåårsdag. Den statliga utredningen om en modern föräldraförsäkring har därefter i oktober 2016 lämnat ett delbetänkande (SOU 2016:73) som innebär att antalet föräldrapenningdagar begränsas till totalt 200 dagar för föräldrar som kommer till Sverige under barnets andra levnadsår, och totalt 100 dagar för föräldrar som kommer till Sverige efter barnets tvåårsdag.

Begränsningen av föräldraförsäkringen för nyanlända har till syfte att båda föräldrarna snabbare ska komma ut på arbetsmarknaden. Den bidrar också till att fler nyanlända barn tidigt börjar förskolan, vilket också detta är positivt för integrationen eftersom förutsättningarna för snabb svenskinlärning är som störst när barnen är små. Om barnen har språket med sig när de börjar skolan ökar deras möjligheter att uppnå kunskapsmålen.

Vårt förslag innebär att ungefär samma begränsningsregel gäller för alla föräldrar efter barnets tvåårsdag. Därmed uppnås en mer enhetlig lagstiftning för alla föräldrar och alla barn, oavsett födelseplats. Samma argument om att förbättra anknytningen till arbetsmarknaden gäller för alla föräldrar.

7. ÄNDRADE DELTIDSREGLER FÖR FÖRÄLDRALEDIGHET OCH FÖRÄLDRAPENNING

Vi vill stimulera till ett mer jämställt föräldraskap även när det handlar om att gå ner i deltid. Därför ska den lagstadgade rätten att gå ner i arbetstid ändras från en fjärdedel till en åttondedel av ordinarie arbetstid per vårdnadshavare. Den som är ensam vårdnadshavare ska dock även i fortsättningen kunna gå ner i arbetstid med en fjärdedel.

Vidare ska reglerna för deltidsuttag av föräldrapenning förändras. Vi anser att föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag. Därmed avskaffas möjligheten att ta ut föräldrapenning på tre kvarts dag, en kvarts dag och en åttondels dag.

För många familjer är det ett naturligt beslut att gå ner i deltid när barnen har kommit. Det ger mer tid med barnen och underlättar i vardagen när hämtning och lämning på förskolan ska kombineras med förvärvsarbete.

Rätten att gå ner i deltid utnyttjas dock mycket ojämnt. Som tidigare nämns i denna rapport är det i huvudsak kvinnor som går ner i deltid, och de fortsätter i många fall också att arbeta deltid långt efter att barnen börjat skolan. Män går däremot sällan ner i deltid som en följd av att de har blivit föräldrar.

Detta samspelar med de mycket generösa reglerna för att ta ut föräldrapenning på deltid. I dag kan föräldrapenning tas ut med hel dag, tre kvarts dag, halv dag, en kvarts dag eller en åttondels dag. På detta sätt kan ersättningen användas under mycket lång tid, och särskilt för att dryga ut inkomsten för de föräldrar som går ner på deltid. (Den lagstadgade rätten att gå ner i deltid med upp 25 procent gäller dock alla föräldrar fram till dess att barnet fyllt åtta år, oavsett om vårdnadshavaren har föräldrapenning kvar att ta ut eller ej.)

Här finns ett jämställdhetspolitiskt dilemma som behöver erkännas. Det är visserligen rätt att föräldrar ska ha lagstadgad rätt att gå ner i deltid under de viktiga småbarnsåren. Det är också rätt att föräldrapenningen ska kunna tas ut i mindre delar än heldagar, eftersom detta underlättar ekonomiskt för deltidsarbetande.

De ekonomiska förlusterna av att långvarigt arbeta deltid blir dock betydande, och effekterna av detta kommer att synas hela livet eftersom pensionen blir betydligt lägre av deltidsarbete. Särskilt gäller detta den kollektivavtalsbaserade tjänstepensionen. Skillnaderna i livsinkomst mellan kvinnor och män beror i mycket hög utsträckning på att kvinnor arbetar betydligt mer deltid än män.

Dagens föräldraförsäkring gör det förmånligt att gå ner på deltid under lång tid, och stärker därmed de drivkrafter som upprätthåller dessa skillnader mellan kvinnors och mäns ekonomiska villkor.

Vår slutsats är att dagens regler behöver ses över. Till att börja med vill vi skapa tydliga drivkrafter för att båda föräldrarna är med och delar på deltiden. Därför ska den lagstadgade rätten att gå ner i arbetstid ändras från en fjärdedel till en åttondedel av ordinarie arbetstid per vårdnadshavare. Den som är ensam vårdnadshavare ska dock även i fortsättningen kunna gå ner i arbetstid med en fjärdedel.

Vidare anser vi att reglerna för deltidsuttag av föräldrapenning bör förändras. Vi vill att föräldrapenningen ska vara ett inkomstskydd för den som tar ledigt hela eller större delen av tiden för att vara hemma med sina barn. Det finns däremot inte samma skäl att använda föräldrapenningen som extra inkomstförstärkning för den som i huvudsak jobbar. Därför föreslår vi att föräldrapenning ska kunna tas ut med hel dag eller halv dag. Möjligheten att ta ut föräldrapenning på tre kvarts dag, en kvarts dag och en åttondels dag avskaffas därmed.

8. TYDLIGARE SAMORDNING MELLAN FÖRÄLDRALEDIGHET OCH FÖRÄLDRAPENNING

Reglerna för föräldraledighet och föräldrapenning regleras i två olika lagstiftningar, och relationen mellan dessa är komplicerad. Vi vill skapa en bättre och tydligare samordning.

Grunderna är förhållandevis tydliga. Lagstiftningen om föräldraledighet ger den anställde rätten att vara ledig från jobbet, medan lagstiftningen om föräldrapenning handlar om rätten till inkomstersättning från staten medan föräldern är ledig. Den som tar ut föräldrapenning har rätt till ledighet i motsvarande mån. Under barnets spädbarnstid – eller noga räknat under de första 18 månaderna – har vårdnadshavaren också en ovillkorlig rätt att vara ledig oavsett om han eller hon tar ut föräldrapenning eller ej.

Reglerna ser annorlunda ut efter att barnet har fyllt 18 månader. Då har vårdnadshavaren i princip bara rätt till föräldraledighet på heltid under den period han eller hon tar ut föräldrapenning. Däremot finns, som tidigare nämnts, en rättighet för föräldern att gå ner i deltid oavsett om han eller hon tar ut föräldrapenning eller ej.

Skillnaden mellan föräldraledighet och annan ledighet är att en förälder har lagstadgad rätt till heltidsledighet de dagar han eller hon begär detta, så länge ledigheten aviseras tillräckligt lång tid i förväg. Vidare kan föräldrar vara heltidslediga fem dagar i veckan men bara ta ut t.ex. tre hela föräldrapenningdagar. Detta förlänger tidsperioden då föräldrarna är borta från arbetsmarknaden genom att använda föräldraförsäkringen.

I dag har arbetsgivare små möjligheter att veta om föräldrar verkligen har föräldrapenningdagar kvar att ta ut. Om en förälder vill skaffa sig rätt till extra (om än obetald) ledighet med hänvisning till föräldraledighetsreglerna är det svårt och tidskrävande för arbetsgivare att ta reda på om den anställde verkligen har föräldrapenningdagar innestående.

Vi anser därför att den praktiska samordningen mellan föräldraledighet och föräldrapenning bör bli bättre. Därför ska Försäkringskassans information till arbetsgivare förbättras när det gäller uttag av föräldrapenning efter barnets tvåårsdag. Ett sätt kan vara att Försäkringskassan underrättar arbetsgivaren när en anställd inte längre har några föräldrapenningdagar kvar att ta ut. En annan möjlighet skulle kunna vara att arbetsgivaren erhåller årsbesked från Försäkringskassan angående antalet kvarvarande föräldrapenningdagar för de anställda.

Vi vill även i övrigt se över hur reglerna kan tydliggöra kopplingen mellan uttag av föräldraledighet och att verkligen vara hemma med barnen. Det ska exempelvis inte vara möjligt att ta ut föräldraledighet för dagar då barnet i själva verket är i förskolan eller skolan.

9. GENERÖSARE VAB-REGLER FÖR MER JÄMSTÄLLT ANSVAR

Det är viktigt att de ekonomiska trygghetssystemen tydligt underlättar för föräldrar att ta jämställt ansvar även om den ena vårdnadshavaren tjänar mer än den andra. Det gäller för föräldrapenning, men det gäller i lika hög grad den tillfälliga föräldrapenningen som tas ut bl.a. vid vård av barn (vab). Därför bör ersättningstaket i den tillfälliga föräldraförsäkringen höjas till samma belopp som i föräldraförsäkringen, dvs. 10 prisbasbelopp eller för 2017 en månadslön på ca 37 300 kronor.

I dag är ersättningstaket vid vab sämre än vid föräldrapenning. Den tillfälliga föräldrapenningen vid vård av barn ger ersättning med 80 procent av inkomsten upp till 7,5 prisbasbelopp, dvs. en månadslön på 28 000 kronor (2017). Om den ena föräldern tjänar mer än detta medan den andra tjänar mindre blir det alltså ekonomiskt lönsamt att låta den som tjänar minst stanna hemma då barnet är sjukt. Och den som tjänar minst är oftast kvinna.

Vi lägger detta förslag därför att förväntningarna på arbetsmarknaden i dag befäster föreställningen att det är mammor, inte pappor, som oftast är hemma när barnen är sjuka. När det gäller tillfällig föräldrapenning finns det inte heller någon utveckling i riktning mot jämnare uttag. Som vi nämner ovan har männens andel av uttaget av föräldrapenning gradvis ökad, men fördelningen när det gäller tillfällig föräldrapenning har legat i princip still ända sedan 1980-talet. År 1980 togs 63 procent av de tillfälliga föräldrapenningdagarna ut av kvinnor, 37 procent av män. År 2015 var motsvarande siffror 62 procent respektive 38 procent.

Vi menar därför att det måste skapas starkare ekonomiska drivkrafter till ett jämnare uttag av vab-dagar. Ett höjt ersättningstak ger bättre förutsättningar för detta.

10. INGET NYTT VÅRDNADSBIDRAG

Det kommunala vårdnadsbidrag som infördes 2008 bidrog till att hålla vissa föräldrar, främst kvinnor, borta från arbetsmarknaden under en längre tid. Vårdnadsbidraget utnyttjades också i särskilt hög grad av utlandsfödda kvinnor och bidrog därför till att försvåra deras väg till att bli självförsörjande i Sverige. Därutöver gick deras barn miste om den möjlighet till att tidigt utveckla sin förmåga att tala svenska som förskolan erbjuder.

Liberalerna gick därför till val 2014 på att avskaffa vårdnadsbidraget, och detta har nu också förverkligats. Vi säger fortsatt nej till vårdnadsbidrag, för barnens, jämställdhetens och integrationens skull.

11. BÄTTRE ANPASSNING TILL FÖRETAGARE

En svaghet med dagens föräldraförsäkring är att den bygger på en arbetstagarnorm: föräldern förutsätts vara anställd. Det är mycket svårare för den som är företagare att kunna få del av försäkringens möjligheter, trots att företagare är med och bidrar med sina skattepengar precis som alla andra.

Det står klart att företagande föräldrar har svårt att utnyttja dagens föräldraförsäkring. Däremot är det slående hur få studier eller rapporter det finns som beskriver företagares uttag av föräldrapenning. En rapport år 2009 som Försäkringskassan skrev på uppdrag av regeringen visade att pappor med inkomster enbart från egenföretagande hade använt 14 föräldrapenningdagar *färre* (i genomsnitt) för barn som uppnått tre års ålder, än motsvarande pappor med inkomst enbart från en anställning. Skillnaden var 15 dagar *färre* för kvinnliga egenföretagare.

Senare statistik från Försäkringskassan bekräftar detta mönster. I en analys av uttaget av föräldrapenningdagar för barn födda 2007 visade det sig att egenföretagande kvinnor hade tagit ut 11 procent färre föräldrapenningdagar än övriga kvinnor, eller 250 dagar jämfört med 281. För egenföretagande män var skillnaden hela 39 procent, eller 30 dagar jämfört med 49. Skillnaden i antal dagar kvarstod även när barnet blivit större och börjat skolan.

En rapport från Företagarna bekräftar att dagens föräldraförsäkring skapar stora problem för just företagare. Företagarnas rapport, som baserar sig på en enkätundersökning bland 4 000 medlem-

mar i organisationen, visade att företagare var föräldralediga betydligt kortare tid än anställda personer och betydligt oftare var det på deltid. Särskilt dramatisk var skillnaden för kvinnliga företagare där var tredje tar ut högst tre månader föräldraledighet. Bland alla mammor i Sverige tar endast två procent ut så få dagar.

Riksrevisionen genomför just nu en granskning av föräldrapenning för egenföretagare, med planerad publicering i juni 2017. Granskningen undersöker bland annat Försäkringskassans handläggning av föräldrapenningen för egenföretagare, med fokus på fastställandet av SGI. Även den statliga utredningen om en översyn av föräldraförsäkringen (dir. 2016:10) har som en av flera uppgifter att kartlägga företagares villkor/möjligheter att använda föräldraförsäkringen.

Det behövs flera olika åtgärder för att göra föräldraförsäkringen bättre anpassad till företagares situation. Bland annat behövs en förbättring av Försäkringskassans rutiner för att fastställa sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för företagare, till exempel genom bindande förhandsbesked så att företagaren vet säkert om han eller hon kommer att ha råd att ta ut föräldrapenning en viss tid. Även vårt förslag om att göra det möjligt att överlåta föräldrapenningdagar på närstående kan underlätta för företagare. Ytterligare förslag behöver övervägas efter att de ovan nämnda granskningarna och utredningarna har publicerats.

12. INGA RETROAKTIVA FÖRÄNDRINGAR

De barn som lever i dag har föräldrar som beviljats föräldrapenning enligt dagens regler. Vårt förslag är att det nya systemet ska introduceras gradvis genom att det gäller för de barn som föds efter en viss tidpunkt. Efter ett maktskifte 2018 kan ett lagstiftningsarbete påbörjas som gör att ett nytt system bör kunna träda i kraft 2020 eller 2021. Det blir då barnen som föds därefter som omfattas av det nya systemet.

Kunskap och frihet

PROGRAM FRÅN ARBETSGRUPPEN
"KUNSKAP FÖR KONKURRENSKRAFT"

FÖRSLAG TILL
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Liberaler prioriterar alltid skolan 1
Mer kunskap för alla 2
Mer frihet för alla 5
Högre status för lärarna 6
Högre kvalitet för alla 8
Vägen till arbete och högre studier 10
Detta kan liberalerna driva lokalt 11

Arbetsgruppen "Kunskap för konkurrenskraft"
Christer Nylander (ordförande)
Anna Svalander
Anna Manell
Karin Granbom Ellison
Per Thullberg
Jenny Boström
Ida Lindh
Robert Andersson
Helene Odenjung
Romina Pourmokhtari
Tina Sahlén (sekreterare)
Lars Granath (sekreterare)
Sara Bruun (extern och fristående medverkande)

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Liberaler prioriterar alltid skolan

1. Kunskap är den viktigaste faktorn för att stärka människans möjlighet att leva i frihet. Utbildning och kunskap ger människan möjlighet att, utifrån sina egna förutsättningar, förbättra sin livssituation. Därför prioriterar liberaler alltid skolan.

2. Kunskap och bildning bryter barriärer, öppnar nya vägar och stärker den enskildes förmåga att orientera sig och fatta egna självständiga beslut. Utbildningssystemet ska därför ha höga förväntningar på varje individ och prioritera kunskap. En likvärdig skola är en förutsättning för att alla elever ska få samma möjligheter. I det svenska skolsystemet ska alla kunna utvecklas.

3. Under några decennier föll de svenska resultaten i internationella kunskapsmätningar. Samtidigt förlorade läraryrket i status och auktoritet. I klassrummen försämrades studieron. Skolan förlorade sin ställning i samhället och sin förmåga att erbjuda social rörlighet, så kallade klassresor.

4. Ett skolväsende av hög kvalitet gynnar inte endast individens utveckling, utan är också en förutsättning för att Sverige ska kunna behålla sin konkurrenskraft och även framgent vara en välfärdsnation. De reformer som genomförs idag kan påverka Sverige i decennier framöver.

5. När alliansregeringen tillträdde genomfördes därför den största reformperioden för skolan sedan 1800-talet. Tack vare ett ökat fokus på resultat och insatser för att höja undervisningskvaliteten har Sveriges kunskapsresultat börjat vända. Men vi liberaler är inte nöjda. Sverige ska ha ett skolsystem som strävar efter att varje elev ska kunna utveckla sin fulla potential. Vi ska ha förväntningar på att varje elev också tar i och ständigt vill lära sig mer.

6. Sveriges mål ska vara att nå topp tio i de internationella rankingarna. Vi presenterar därför ett kraftfullt paket för att lyfta skolan.

Mer kunskap för alla

7. Liberalerna anser att staten ska ta över huvudansvaret för skolan. Det skulle innebära ökad likvärdighet och tydligare styrning. Ett förstatligande av skolan skulle också vara en tydlig markering av skolans vikt för samhället och därmed bidra till statushöjning för såväl läraryrket som skolan i sig.

8. Inget är viktigare än en bra start. Det ger den enskilda människan större chanser att lyckas senare i livet och utjämnar livschanser mellan elever med olika bakgrund. Därför är förskolan viktig och ska ha ett tydligt pedagogiskt uppdrag. Förskolans kompensatoriska uppdrag ska stärkas och resurser ska, liksom i skolan, fördelas utifrån behov. Krav ska ställas på den så kallade pedagogiska omsorgen att följa läroplanen och vara underställd en förskola för utbildning och pedagogisk ledning. Barn till föräldralediga och arbetslösa bör ha rätt att delta i förskolans verksamhet upp till 30 timmar i veckan.

9. Förskolans betydelse för barns utveckling, inte minst gällande språkträning för nyanlända barn, är central. Alla barn i förskolan har rätt till modersmålsstöd. Öppna förskolan möjliggör för barn och föräldrar att träffa andra och träna svenska språket, den bör därför ha hög tillgänglighet.

10. För att stärka föräldrars möjlighet att välja barnomsorg ska lagen om valfrihet gälla förskolan. Kraven för att etablera förskola ska skärpas och så långt som möjligt likna dem som finns för skola.

11. En nationell förskoleinspektion inrättas.

12. Skolstart ska normalt ske vid sex års ålder, förskoleklassen slopas och blir ett första år i en tioårig grundskola.

13. Den pedagogiska inriktning som inneburit att läraren tagit ett steg tillbaka och där eleven förväntats söka sin egen kunskap har varit skadlig för såväl kunskapsresultat som likvärdighet och studiero. Läraren ska ha ett tydligt ledarskap i klassrummet. Ledarskap ska vara en viktig del i lärarutbildningen. Huvudman och rektor bör se till att lärare får kontinuerlig utbildning, träning och stöd i sitt ledarskap.

14. Ett test som tydligt visar vad eleverna ska kunna avseende att läsa och skriva ska genomföras i mitten av vårterminen i årskurs 1. Extra lektioner i läs- och skrivinlärning ska direkt sättas in för de elever som inte når en godkänd nivå. Ett skriftligt betygsliknande omdöme ska ges för att följa utvecklingen och för att sätta in stöd från och med vårterminen i årskurs ett. Betyg ska ges från och med vårterminen i årskurs fyra.

15. Elever som inte når godkänt i svenska och matematik under lågstadietiden ska få automatisk rätt till extra lektioner, läxhjälp, speciallärarhjälp. Kommuner ska erbjuda lovskola till elever som behöver extra stöd och för de elever som vill lära sig mer.

16. Föräldrar har ett ansvar för att deras barn ska ha möjlighet att lyckas i skolan. Det är ett föräldraansvar att t ex se till att barnet kommer i tid till skolan, att respektera de regler som skolan

sätter upp och att hjälpa till med läxläsning. Föräldrar ska erbjudas stöd för att vara en resurs i sitt barns lärande.

17. För att öka likvärdigheten runt bedömning och betygssättning ska en fortbildningssatsning, bedömningslyftet, genomföras för lärare i alla stadier. Huvudmannen ska säkerställa att betygsättande lärare har kompetens i betyg och bedömning.

18. Svenska elever ska ha fler lektioner än idag. Undervisningstiden i grundskolan ska därför successivt utökas. På lågstadiet bör skoldagen förlängas med i genomsnitt en timme genom att man har ytterligare tre lektioner i svenska och två timmar matematik per vecka. Terminerna ska sammanlagt öka med två veckor för att få mer tid till lärande. Den utökade undervisningstiden måste genomföras på ett sätt som inte sänker kvaliteten på undervisningen. Tid på fritidshem ska ses som en tydlig resurs i skolarbetet och bör ge elever stöd i läxläsning och annat pedagogiskt stöd.

19. Timplanen ska utvidgas med 100 timmar mer idrott. Idrott och hälsa ska också ses som en introduktion till rörelse som lockar till aktivitet även på fritiden, gärna inom föreningslivet.

20. Timplanen ska vara stadieindelad och elever ska garanteras de undervisningstimmar man har rätt till. Rektor ska anmäla och förklara avvikelser till huvudmannen.

21. Svensk skola lider av ordningsproblem och det är de som behöver skolan mest som drabbas hårdast när arbetsro saknas. Ett särskilt stöd inrättas för att med både akuta och långsiktiga åtgärder motverka ordningsproblem i skolor. En ordningskommission ska inrättas med uppdrag att fördela bidragen och på andra sätt aktivt arbeta för ordning och reda i skolan.

22. Elever som avstängts för att ha stört undervisningen ska av lärare och rektor kunna ges möjlighet att ta ansvar för de problem man skapat och ha skyldighet att ta igen förlorad undervisningstid utanför skoltid. Vid omfattande störning eller skolk ska rektor kunna fatta beslut om skolplikt under lov.

23. Det ska finnas höga förväntningar på varje elev. Rektor ansvarar för att det finns en kultur på skolan som främjar höga förväntningar och hög elevmotivation. Huvudman ska ansvara för att rektor får kontinuerlig fortbildning i ledarskap.

24. Anmälningsplikt ska finnas och följas. Brott som begås i skolan ska anmälas. Skolans ansvar och befogenheter gentemot föräldrarna måste förtydligas. Det ska tydligt framgå i skollagen vad som är skolans kunskapsuppdrag och vad som är föräldrarnas vårdnadsansvar. Rektorers ansvar för att ha upparbetade kontakter och samarbete med socialtjänst och polis förtydligas.

25. Ett aktivt skolval ska införas i alla kommuner. Till de fristående skolor som väljer kötid som urvalskriterium ska man kunna ställa barn i kö tidigast ett år före förväntad skolstart. Kommunerna åläggs tillhandahålla tillgänglig information om kommunernas samtliga förskolor och skolor för medborgarna.

26. Elever med funktionsnedsättningar ska ha rätt till stödresurs. Barn som har rätt att gå i särskola, men väljer att gå i grundskola ska få stöd liknande det en särskoleplacering skulle innebära. Rätten till skolskjuts inklusive ledsagare för elever i särskola och träningsskola till och från fritids ska förtydligas.

27. Särbegåvade barn ska ges utmaning utifrån sina förutsättningar. Skolinspektionen ska ges ett särskilt uppdrag att granska huvudmäns arbete för att möta särbegåvades behov. Skolor ska efter

tillstånd från Skolverket, ha rätt att ha antagningsprov vid profilklasser i alla ämnen, även på högstadiet.

28. Elever på grundskolan har rätt att läsa in gymnasiekurser och få betyg i dessa.

29. Skolplikten kan behöva förlängas utöver 16 års ålder för elever som inte nått målen i grundskolan. För elever som anländer till Sverige i tonåren och som helt, eller nästan helt, saknar skolunderbyggnad måste skolplikten kunna förlängas, dock maximalt upp till 20 års ålder.

30. Elever som kommer nya till Sverige under skolåren ska skyndsamt få sin kunskap utvärderad. Huvudman ska tillse att överlämning till rektor kvalitetssäkras. Med prioriterad timplan och fler lektioner ska mer tid ges för att snabbt lära sig svenska. För nyanlända ska sommarlovet kunna halveras. Alla lärarstudenter ska ges kunskap om flerspråkig undervisning och ett språkutvecklande arbetssätt.

31. Nyanlända har rätt till modersmålsstöd, studiehandledning och modersmålsundervisning. Man ska ha rätt till fler lektioner i svenska och få studiehandledning i övriga ämnen på modersmålet. Ett snabbspår för att rekrytera fler studiehandledare bör införas. Elever som kan lära och visa kunskaper på annat språk ska ha rätt till det för att inte tappa fart i sin inlärning. Rektor ansvarar för att en sådan lösning inte innebär att strävan efter att lära sig svenska undergrävs.

32. Kommunala skolor ska kunna frångå närhetsprincipen i begränsad omfattning för att få till stånd en jämnare fördelning av nyanlända och asylsökande i skolorna på samma sätt som de fristående skolorna kan frångå kösystemet.

33. Betyget F ska inte användas under de år elever definieras som nyanlända. Istället ska uteblivet betyg kompletteras med en skriftlig bedömning av elevens kunskapsutveckling i ämnet. När eleven målen för E-A ska eleven få detta betyg.

34. Ett särskilt preparandår inrättas för nyanlända elever som siktar på att snabbt börja på gymnasieskolans teoretiska program. Elever som bedöms klara gymnasieprogram på engelska ska kunna läsa detta och samtidigt läsa in svenska på grundskolenivå.

35. Elever på ungdomshem, hvb- och SIS – boenden har samma rätt till skolgång som andra elever. Skolan är den viktigaste skyddsfaktorn och ökar dessa elevers möjlighet att klara sig bra i livet. En studieplan ska alltid upprättas. Att läsa färre ämnen eller färre timmar ska endast i undantagsfall tillåtas. Särskilda boenden som inte kan ordna undervisning i enlighet med lagstiftningen ska inte tillåtas. Hälsojournaler ska kopplas till elevhälsovården.

36. För att kodning och programmering ska bli ett naturligt inslag i skolan, som del i kursplanen för flera ämnen och som möjlig programprofilering, ska ett särskilt lärarlyft genomföras på området.

Mer frihet för alla

37. Skolan ska vara en plats där man i trygghet kan lära känna sig själv och där man är mer nyfiken på vad en människa är och kan bli än varifrån hon kommer. Skolan ska vara en oas av frihet för dem som drabbas av hederskultur eller annan ofrihet i hemmet, en plats för kunskap för dem som kommer från torftig miljö, en trygg värld för dem vars liv präglas av otrygghet och en plats för nyfikenhet bortom traditionella mönster.

38. Alla skolhuvudmän skall ha avtal med landsting för att stärka elevhälsoarbetet och för att undvika att elever hamnar mellan stolar. Socialtjänsten ska kopplas till skolans elevvårdsteam, sekretessregler får inte bli ett hinder för elevens välbefinnande. Varje skola ska ha en direktkontakt med särskild socialsekreterare. Elevvårdsteam ska knyta till sig fler expertkompetenser, bla logopeder.

39. De elever som har stora inlärningssvårigheter ska mötas av lärare och speciallärare med djup och bred kompetens. Lärare kan inte lösa alla problem, men upptäcka många. Därför måste det finnas andra personalkategorier, som till exempel elevassistenter, till stöd för elever med fysiska och psykiska behov så att lärare kan ägna mer av sin tid åt undervisning.

40. Frivilligorganisationer ska välkomnas i skolans arbete mot mobbning och värdegrundsarbete, men metoder som saknar vetenskaplig grund eller beprövad erfarenhet ska inte tillåtas. För de organisationer som deltar i skolans arbete under en längre period ska krävas auktorisation av Skolverket.

41. Rektor ansvarar för att hbt-kunskap finns bland skolans personal. På varje skola ska det finnas kunskap om hedersproblematik. I skolans likabehandlingsplan ska arbetet mot hedersrelaterat våld behandlas. Nolltolerans ska finnas mot att i skollokal eller på skoltid försöka rekrytera elever till våldsbejakande och ickedemokratiska ideologier.

42. Elever ska inte undantas från simundervisning, eller undervisning i sex- och samlevnadskunskap. Skollagen ska följas. Uppdelning av undervisningen mellan tjejer och killar ska endast kunna göras tillfälligt och av pedagogiska skäl – inte permanent och av religiösa skäl.

43. Nya religiösa friskolor ska ej tillåtas, befintliga ska inte kunna utvidga sin verksamhet. Inspektionen av religiösa friskolor och förskolor ska skärpas. Huvudmän som inte följer läroplanens normer och värdegrund ska inte få bedriva skola och förskola.

44. Studie – och yrkesvägledningens uppdrag behöver förtydligas, sättas in i tidigare årskurser och vara en kvalificerad samtalspartner genom hela utbildningstiden. En fortbildningssatsning på Syv ska genomföras för att elever ska kunna få bättre stöd till självständiga val och möjlighet att få utbildning och försörjning.

Högre status för lärarna

45. Lärarna har Sveriges viktigaste yrke. Samhället måste tydligare än idag visa sin uppskattning. Läraryrket ska vara ett välavlönat, kreativt och fritt akademikeryrke. Det ska vara svårt att bli lärare och det ska löna sig att utbilda sig till lärare. De allra bäst lämpade ska lockas till yrket. Lärare ska kunna känna stolthet över sitt yrke och ha goda förutsättningar i vardagen. Lärares uppdrag ska vara tydligt och man ska få använda sin tid till undervisning. Det behövs en ny syn på lärares sociala ansvar. Utbildning och fortbildning ska ge lärare förmåga att upptäcka sociala problem, men andra yrkeskategorier måste finnas för att finna lösningar på problemen. Rektor ska ansvara för att det finns andra yrkeskategorier kan avlasta lärarna.

46. Högre antagningskrav ska finnas till lärarutbildningen. Slutbetyget C i svenska och andra aktuella ämnen från gymnasiet ska krävas. För att antas via högskoleprovet ska krävas lägst resultatet 1,0. Ett lämplighetsprov vid antagningen ska införas för att undvika att de som är uppenbart olämpliga att bli lärare antas.

47. Lärarutbildningen ska ha tydligare tyngdpunkt på metodik och didaktik. Lärarutbildningen bör öka sina internationella kontakter och verka för större internationellt utbyte. Internationell forskning och beprövad erfarenhet ska ges större utrymme i lärarnas utbildning och fortbildning.

48. Ämneslärarutbildningen ska koncentreras till färre orter. Den stora spridningen av ämneslärarutbildningen till många små högskolor riskerar kvalitet och ökar lärarbristen i de mindre skolämnena. De praktiskt-estetiska högskolorna och våra tekniska universitet ska dock kunna fortsätta att utbilda ämneslärare i sina ämnen. För att bli ämneslärare ska masterexamen krävas. Modersmålslärarutbildning införs, liksom legitimation efter examen.

49. Fortbildningssatsningar som mattelyftet ska genomföras i alla ämnen för att höja undervisningens kvalitet och stödja kollegialt lärande med expertstöd. Förstelärare ska ges möjlighet att avsätta tid och få särskild fortbildning för att kunna fungera som stöd i det kollegiala lärandet. Statsbidrag bör införas för att ge förstelärare möjlighet att på ett strategiskt plan jobba med skolans kompetensutveckling.

50. Ett års vidareutbildning på universitet i ämneskunskaper eller ämnesmetodik ska erbjudas under en lärarkarriär. Utbildningen kan avse fördjupade ämneskunskaper i ämne som lärare redan är behörig i, eller att bli behörig i ytterligare ämne.

51. Ämnesdidaktiska centra, knutna till universitet, bör inrättas för att kontinuerligt höja kvaliteten i utbildningen och sprida aktuell forskning.

52. Det behövs fler vägar in till läraryrket. Snabbspår för nyanlända ska kompletteras med satsningar på att locka personer med universitetsutbildning till läraryrket. Den kompletterande pedagogiska utbildningen kan kortas ner efter bedömning av lärosäten och läsas parallellt med arbete i skolan.

53. Lärare ska ha hög lön och tydliga karriärvägar. Systemet med förstelärare ska byggas ut. Förstelärare ska utses enligt tydliga och transparenta kriterier. Särskilda satsningar ska göras för att få fler förstelärare i utanförskapsområdena. Det ska löna sig att ta sig an de största utmaningarna. Det gäller även vuxenutbildningarna.

54. Lärarlegitimationsreformen ska utvecklas. Krav på ämnesbehörighet för att sätta betyg ska införas.

55. Skollagen ska ändras så att det blir tydligt att det är läraren som har huvudansvaret för hur undervisningen läggs upp. Skollagen ska tydligt slå fast lärarens befogenheter för att upprätthålla studiero i klassrummet. Elevinflytande är bra och ska växa med elevens ålder, men lärare och rektor kan inte överlåta ansvar för undervisning och ordning till elever.

56. Med ett statligt huvudmannaskap skulle mängden onödig byråkrati minska för lärarna och mer tid kunna användas åt undervisning. Nationella prov bör snarast digitaliseras och rättas externt. Huvudmannen ska tillse att det finns tydliga ramar för vad som är lärarens och skolans ansvar. Lärare ska få mer tid till planering, undervisning och efterarbete.

57. Huvudmännen ansvarar för att rektor ges goda möjligheter att vara den pedagogiska ledaren. Rektor ska ha större praktiska möjlighet än idag att leda undervisningen. De uppdrag rektor har från staten i form av skollag, läroplan och riktlinjer från skolverket får inte åsidosättas av huvudman. Kommunala policies som rektor anser strida mot det nationella uppdraget ska inte vara bindande för rektor.

Högre kvalitet för alla

58. Det ska inte vara turen att födas av rätt föräldrar eller i rätt kommun, som ska avgöra hur bra det går för en elev. Sverige ska sträva efter hög kvalitet och höga kunskapsresultat. Likvärdighet ska uppnås genom höga ambitioner för varje elev och genom ett skolsystem som erbjuder hög kvalitet i varje klassrum.

59. Staten ska ta över huvudmannaskapet för skolan. Rektor och lärare ska inte vara anställda av kommuner utan av staten. Kommunala skolor och fristående skolor ska få elevpeng direkt från staten. Elevpengen ska vara anpassad efter lokala förutsättningar som lokalkostnader och socioekonomisk bakgrund. I avvaktan på ett statligt huvudmannaskap bör krav på miniminivå av skolpengens undervisnings- och elevvårdskostnad införas.

60. Statsbidragen bör vara färre och vara riktade mot att nå likvärdighet och höja undervisningens kvalitet. Huvudmannen som använder statsbidrag till annat än de är avsedda för ska kunna bli återbetalningsskyldiga.

61. Tydligare krav på vilka som ska kunna starta och driva friskolor ska finnas. Ägarens lämplighet ska omprövas vid stark kritik från Skolinspektionen. Fristående skolor som har betydande brister i kvalitet ska inte kunna dela ut vinst till ägare.

62. Dåliga förskolor och skolor ska aldrig accepteras. Tvångsförvaltning och nedläggning av förskolor eller skolor som inte klarar sitt uppdrag ska kunna genomföras snabbt. En närliggande och mer framgångsrik huvudman ska kunna ta över verksamheter från en huvudman som missköter sitt uppdrag.

63. Skolinspektionens uppdrag förnyas. Ett tydligare fokus ska vara på undervisningens kvalitet. Skolinspektionen ska även ge förbättringsförslag och inte endast konstatera brister. Erfarna rektorer och lärare ska användas vid inspektioner ett uppdrag som också blir ett naturligt karriärsteg.

64. För att motarbeta betygsinflation ska nationella prov rättas externt och huvudmän och skolor vars betygspoäng skiljer markant från resultat på nationella prov ska redovisa skäl till Skolinspektionen. Vid upprepade fall av oskäligt stor avvikelse bör vite kunna dömas ut av skolinspektionen. Lärare som ämnar sätta ett betyg som avviker från resultatet på nationella provet skriftligt motivera detta till rektor. Skolverket ska ges i uppdrag att öka likvärdigheten i bedömningar av nationella prov och öppet redovisa resultat av jämförelser mellan skolor. Gymnasieskolor ska första terminen genomföra kunskapstest för att öka jämförbarheten mellan grundskolor.

65. Rektorsutbildningen ska öppnas upp så att även den utan anställning som rektor får möjlighet att söka in. Rektorsutbildningen och fortbildning för rektorer ska innehålla mer träning i ledarskap än idag.

66. Läromedel ska auktoriseras av skolverket. Skolverket ska ta fram rekommendationer för kvalitetssystem som ska användas i förskola och skola för att höja lägstanivån. Huvudmännen ska till Skolverket redovisa andel av undervisningstiden som leds av för ämnet behörig personal.

67. Ett nationellt utvärderingssystem bör införas för skolan för att förbättra uppföljningen och få ökat resultatfokus i de ämne som inte mäts i internationella kunskapsmätningar.

Vägen till arbete och högre studier

68. Gymnasiet ska förbereda elever för yrkesliv och högre studier. Den likriktning som hittills präglat mycket av gymnasiedebatten måste brytas så att gymnasiet mer anpassas efter individuella behov. Det är bättre att lyckas med ett kortare program än att misslyckas och hoppa av från ett längre teoritungt program. Möjligheterna att senare i livet byta inriktning och yrkesval ska vara mycket goda.

69. Lärlingar ska bli ett naturligt inslag i gymnasiet genom att de blir en egen programform och tydligare än idag knyts till arbetsmarknaden. Högskoleförberedande program ska innebära att eleven är mycket väl förberedd för högre studier. Antagningskraven ska höjas så att de elever som antas har förutsättningar att genomföra studierna.

70. Gymnasieskolan ska förändras från dagens kursutformade skola till en mer samlad ämnesutformad skolform. Ämnesbetyg ska ges istället för dagens kursbetyg. När det kursutformade gymnasiet ersatts med ett ämnesgymnasium blir det naturligt att ett samlat ämnesprov genomförs i slutet av årskurs tre som ersätter de nationella proven som en bekräftelse på den samlade ämneskunskap eleven har erhållit under sina studier. Prov bör finnas både på högskoleförberedande och yrkesförberedande program, men kan utformas på olika sätt. För att få examen ska godkänt på gymnasieprovet krävas. Det ska finnas möjlighet att senare göra om ett prov eller delar av ett prov man fått underkänt i.

71. Varianter på gymnasieprogram ska kräva Skolverkets tillstånd och ha regionalt eller riksintag. De gemensamma ämnena ska bli färre. Estetiska ämnen ska vara tillval på de program som inte är utbildningar med estetisk inriktning. Folkhögskolor ska, utifrån gällande läroplan och kursplaner, kunna ges rätt att driva gymnasieprogram

72. Yrkesutbildning ska i allt större utsträckning bedrivas i företagens eller branschens regi genom företagsförlagd utbildning under två eller tre år såsom s.k. branschlärlingar eller yrkesprogram. Endast utbildningen i teoretiska ämnen ska då ske i gymnasieskolan. Alla lärlingar ska genomföra ett godkänt gesällprov för att kunna slutföra sina studier. För att nå högskolebehörighet inom dessa program ska det vara möjligt att läsa in extra teoretiska ämnen.

73. För att öka likvärdigheten, höja kvaliteten och förbättra tillgängligheten i hela landet ska Lagen om valfrihet, LOV, gälla på SFi/Komvux och nationell skolpeng för vuxenelever införas.

DETTA KAN LIBERALERNA DRIVA LOKALT

I samband med framtagandet av programmet diskuterade gruppen vilka initiativ som kan tas lokalt utifrån programförslaget. Här är några av de förslag som gruppen tror passar bra att driva lokalt:

- Svårare få ledighet under skoltid för semesterresor
- Handlingsplan för särbegåvade
- Rutiner för insatser gällande ssk stöd i förskola och skola
- Lärare fortbildas i flerspråkigt lärande
- Fokus på läsutveckling, ex läslyft. Pojkar?
- Resursersättningssystem för elever i behov av särskilt stöd.
- Minska byråkratin för ansökningar om extraresurser för elever i behov av särskilt stöd
- Minska byråkratin för ansökningar om skolskjuts och ledsagare
- Fritt skolval för alla genom busskort
- Höja lärarlönerna utöver andra kommunala yrkeskategorier, t ex en procentenhet mer under några år
- Ha en generös inställning till lärarlyft och fortbildning
- 90% av lönen vid fortbildning i bristämnen
- Lärare ska ha lön för extra arbete. De som kallas in för att undervisa på lovtid ska ges goda villkor.
- Inrätta lokala karriärsteg
- Skapa mindre LAS-områden för att underlätta för rektor att skapa bästa möjliga lag
- Tillåt lönekonkurrens och uppmuntra till lönespridning
- Ge rektor möjlighet att anställa kringpersonal som tex lärarassistenter för att avlasta lärarna administration
- Alla lärare på låg- och mellanstadiet ska ha minst 30p i matematik och utbildning i läs- och skrivinlärning, samt kunskap i engelska.
- Lärare ska avlastas mentorskapet. En begränsning om att en lärare ska vara mentor för maximalt 10 elever per termin ska införas.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 934

Bortom 1900-talets välfärdsstat

En liberal politik för ett starkare civilsamhälle

RAPPORT FRÅN ARBETSGRUPPEN
"VÄLFÄRDSSTATEN OCH VÄLFÄRDSSAMHÄLLET"

FÖRSLAG TILL
LIBERALERNAS
LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Förord

Arbetsgruppen *Välfärdsstaten och välfärdssamhället*, tillsatt av Folkpartiet liberalernas partistyrelse 2015, redovisar med denna slutrapport sina förslag för Liberalernas partistyrelse. Bifogad finns också vår delrapport ”En proaktiv reträtt av den offentliga sektorn”.

I arbetsgruppen har ingått Andreas Bergström, Anna Ekström, Mohamad Hassan och Ebba Tornérhielm samt undertecknad som ordförande och huvudförfattare. Martin Andreasson har varit gruppens sekreterare. Lars Pettersson har deltagit i arbetet som extern och fristående medverkande.

Örebro den 30 december 2016
Staffan Werme

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Det är inte civilsamhället som är komplementet!

Civilsamhället är grunden för det samhälle vi lever i. Vi tar det kanske för givet, men välfärdssamhället skapades en gång av liberala företrädare för civilsamhället. Alltifrån prästen Anders Chydenius som för över 200 år sedan slogs för böndernas rätt att själva sälja sina varor på städernas marknader, fria från ständernas stadstullar, har liberaler i civilsamhället valt människans frihet och utveckling före både staten och kapitalet.

Det var liberaler inom kyrkor, nykterhetsrörelser och arbetarrörelse, på folkskolor och i akademin, på landet och i staden som var med och skapade det välfärdssamhälle vi i dag tar för självklart. Ofta skedde det emot den stat som med repressiva medel ville behålla status quo, med givna fördelar för vissa människor eller grupper. Ibland mot en kortsiktig kapitalism som inte såg till välfärdens betydelse för individer, miljö och ett samhälle med tillväxt.

Men den förankring i civilsamhället som tidigare var given inom svensk socialliberalism är inte längre lika självklar. Ändå är civilsamhället den naturliga katalysatorn för svensk liberalism. Det är individer, tillsammans i olika formationer, som både är välfärdssamhällets möjliggörare och dess mål.

Under 1900-talet ändrades fokus för välfärdsarbetet. Funktioner som tidigare låg på civilsamhället, blev en del av den offentliga sektorn. Ända fram till skiftet 1980/1990-tal växte den offentliga sektorns andel av de offentliga finanserna. Men därefter har den legat stabilt. Den offentliga sektorn har nått sitt maximum. Även om behoven av mer välfärd ökar, liksom förutsättningarna att uppfylla dessa, kan inte den offentliga sektorn växa mer. Till dels beror det på ekonomiska förutsättningar, till dels på andra slag av resursknapphet. Det har gett ny näring åt frågan om civilsamhällets plats i Sverige.

En vanlig uppfattning är att civilsamhället[1] är ett komplement till den offentliga sektorn. Politiskt kan det beskrivas som att den offentliga sektorn är grunden, den privata sektorn en nödvändig medspelare och den civila sektorn ett komplement.

Arbetsgruppen föreslår att Liberalerna aktivt tar ställning för ett annat synsätt.

Grunden för välfärdssamhället är civilsamhället. Det är de av individer genererade gemenskaperna som lägger grunden för såväl privat som offentlig sektor. Den privata sektorn agerar tillsammans med civilsamhället genom att utföra tjänster åt individer och/eller civilsamhällets gemenskaper. Det är den offentliga sektorn som kompletterar civilsamhället inom av civilsamhället beslutade begränsade ramar. Civilsamhället är välfärdssamhällets bas. Den offentliga sektorn manifesterar välfärdsstaten.

Vår vision är ett starkare, mer oberoende och mer livskraftigt civilsamhälle – ett civilsamhälle som gjort sig oberoende av bidrag från den offentliga sektorn och som tar större ansvar för att bedriva välfärdstjänster, vid sidan av den privata sektorn. Det handlar om nya former av finansiering av civilsamhället, där privata aktörer, individer och organisationer, står för huvuddelen av

1 Terminologin kring civilsamhället är vid. Den civila sektorn, idéburna sektorn, ideella sektorn kompletteras med NGO (Non-Governmental Organization), socialt företagande, icke-vinstdrivande verksamhet och så vidare. Arbetsgruppen alternerar i huvudsak mellan civilsamhälle och civila sektorn.

finansieringen. Det handlar om en politiskt styrd offentlig sektor som ser sig själv som ett komplement till, och inte en förutsättning för, tillskapandet av ett starkare välfärdssamhälle.

Som företrädare för ett politiskt parti som tar sitt avstamp i en förändrad syn på det civila samhället ställs man omedelbart ett antal konkreta frågeställningar:

- Vilka verksamheter måste utföras av den offentliga sektorn?
- På vilket sätt har medborgarna, aktiva i civilsamhället, givit tillåtelse till överförande av beskattningsrätt och beslutanderätt över just denna del av samhället?

För svensk modern politik handlar det om hur den offentliga sektorn på ett proaktivt sätt ska retirera från vissa delar av det kompletterande[2] uppdrag som den självmant tagit på sig men som bättre kan göras i civilsamhällets regi. Synsättet får också konsekvenser för såväl partierna som de politiska beslutsfattarna i partierna och som partiernas företrädare i offentliga styrelser, nämnder och andra organ.

Ett politiskt parti är enligt liberal uppfattning alltid en del av civilsamhället, aldrig en del av den offentliga sektorn. En politisk beslutsfattare är alltid i sitt uppdrag en del av civilsamhället och företräder sina uppdragsgivare – de enskilda människorna, som gett sitt stöd åt den del av civilsamhället som utgörs av det parti hon tillhör – i den offentliga sektorn. Hon är aldrig en del av den offentliga sektorn som har som uppdrag att företräda den mot representanter för civilsamhället.

För civilsamhällets del handlar det idag om att skapa en stabil grund för ett oberoende civilsamhälle. När regeringen Reinfeldt I inledde sitt arbete för samverkan med civilsamhällets aktörer inom det sociala området[3] var det ett skifte inom svensk politik. Företrädare för den offentliga sektorn talade om samverkan mellan likvärdiga aktörer, i stället för samarbete med den offentliga sektorn som stöd. Tyvärr har det detta arbete inte fått genomslag i form av en konkret förändring i synen på civilsamhällets form och funktion, eller den offentliga sektorns kompletterande roll.

Arbetsgruppen menar att ett liberalt anslag för civilsamhällets framtida plats i svensk samhällsutveckling måste vila på insikten om den självklara självständigheten som civilsamhällets aktörer kräver och behöver. Målet för det liberala arbetet med civilsamhällspolitiken är att frigöra civilsamhällets aktörer från beroendet av den offentliga sektorn som finns, med dess koppling till politiska trender och ideologiskt grundad styrning exempelvis via bidragsutformning. Relationen mellan civilsamhället och den offentliga sektorn, respektive civilsamhället och den privata sektorn, måste handla om samverkan mellan olika och jämlika parter. Det samarbete som idag sker har alldeles för ofta karaktären av ett patron–klientförhållande, med den offentliga sektorn som den styrande patronen, och civilsamhällets aktörer som de styrda klienterna.

Civilsamhällets aktörer ska inte vara helt beroende av ekonomiska bidrag, eller annat villkorat stöd, från den offentliga sektorn. Vi vill stärka civilsamhällets oberoende genom en politik som ökar civilsamhällets möjlighet till annan finansiering än rent bidragsmottagande. Ett sådant oberoende manifesteras dels i en politik som gör det möjligt för civilsamhället att agera på såväl den privata som den offentliga marknaden med de fördelar civilsamhällets aktörer har, som kunder eller leverantörer av varor och tjänster, dels i ett skattesystem som gör det möjligt för enskilda, organisationer och företag att bidra med personella och ekonomiska resurser till civilsamhällets aktörer.

Det finns ingen motsättning mellan den civila sektorn och den offentliga sektorns uppdrag. Sverige har under 1900-talet kunnat växa tack vare en tillväxt både av den offentliga sektorn som den civila sektorn. En proaktiv reträtt av den offentliga sektorn behöver inte innebära en lika aktiv offensiv för civilsamhället. Det finns dock en risk i den utveckling som i dag är mest sannolik vad gäller den offentliga sektorn, att politiker och tjänstemän ser civilsamhället som en avstjälpnings-

2 Se vår delrapport "En proaktiv reträtt av den offentliga sektorn" som bifogas rapporten.

3 Läs mer på overenskommelsen.se.

plats för de offentliga uppdrag som inte längre får plats i de offentliga aktörernas budget. En sådan utveckling måste med skärpa motarbetas.

Det finns inte heller något konkret mål för hur stor vare sig civilsamhällets eller den offentliga sektorns uppgifter ska vara. Vad gäller det traditionella offentliga uppdraget med leverans av välfärdstjänster, visar internationella jämförelser att Sverige har en mycket litet andel av välfärdstjänsterna som utförs av civilsamhällets aktörer. Medan andelen i Sverige ligger på cirka tre procent (mätt i antal sysselsatta), har våra nordiska grannländer åtta procent (Norge), respektive fjorton procent (Danmark) av välfärdstjänsterna utförda av civilsamhället. Arbetsgruppen menar därför att mycket talar för att denna andel för Sveriges räkning kan mångdubblas.

Det finns inget givet mål för hur stor civilsamhällets andel ska vara när det gäller leverans av välfärdstjänster. Mycket talar dock för att den kan mångdubblas. För den offentliga sektorn, framförallt staten, krävs att exempelvis skattesystem, upphandlingslagstiftning och organisationslagstiftning anpassas till den civila sektorns möjligheter. Enbart då blir det möjligt att få en organisationsformsneutral välfärdsleverans.

Det finns en risk att civilsamhället enbart definieras av historiska parametrar. Det är lätt de traditionella folkrörelserna – föreningar, organisationer, stiftelser och andra – som blir representanterna för civilsamhället. Vi ser i dag helt andra konstellationer på civilsamhällets område. Civilsamhället på nätet är i dag en världsvid företeelse där globalisering och lokala nätverk, såsom aktionsgrupper för enskilda frågor som trafikproblem vid skolor, existerar parallellt.

Följderna av dessa nya organiseringsformer är oklara. Riskerna är exempelvis, som vi sett exempel på de senaste åren, att många ifrågasätter uppgifter som inte kommer från de grupper de själva identifierar sig med på nätet. Faktaresistens och alternativfakta ökar risken för ett upplöst samhällskontrakt. Farorna med nya former för mobbning, människohandel och liknande ska inte heller underskattas. Samtidigt gör nätet det möjligt att interagera med människor på helt nya sätt. Geografisk tillhörighet minskar i betydelse. Intressen, förmågor och kunskaper ökar. I och med nätets ökade betydelse tillkommer också nya möjligheter till såväl handel som social integration. Men till följd av de risker som dessa nya nätvanor medför finns en risk att politiska partier ser sig nödda att försöka styra utvecklingen av dessa interaktioner på de nya mediala plattformarna.

Arbetsgruppen menar att en liberal politik för ett förstärkt civilsamhälle måste bejaka nätets frihet. Nätet skapar helt nya möjligheter för människor att organisera sig kring gemensamma intressen eller uppgifter. Också detta är en del av dagens – och morgondagens – civilsamhälle. Regleringar som syftar till att exklusivt begränsa människors frihet att agera på nätet ska minimeras. Samma regler som gäller för fysisk interaktion, ska gälla inom IT.

Här nedan specificerar arbetsgruppen ett antal konkreta förslag för hur en liberal civilsamhällespolitik bör utvecklas. Flera av förslagen är radikala och långtgående. Flera av förslagen har även sin händelsehorisont många år fram i tiden.

Vi menar att de politiska partierna åter måste bli företrädare för civilsamhällets aktörer in i den offentliga sektorn. I dag är såväl partier som politiker alldeles för ofta att betrakta i huvudsak som organisationsföreträdare inom offentlig sektor, i motpartsförhållande till civilsamhället. Välfärdsstaten, såsom vi känner den i dag, riskerar att erodera allt snabbare. Saknas då ett välfärdssamhälle som omger välfärdsstaten, ett välfärdssamhälle som är starkare än den stat som har sitt ursprung i denna civila konstruktion, ökar också risken för en negativ demokratisk utveckling.

Är Liberalerna en del av civilsamhället, eller en del av den offentliga sektorns styrfunktioner? Först när den frågan är besvarad, och svaret allmängiltigt för partiet, dess medlemmar och funktionärer, kan politiken för ett starkare civilsamhälle bli effektiv och skapa förändring.

För att en politik för ett starkare civilsamhälle ska vara framgångsrik, måste arbetet börja inifrån. Medlemmarna och partiets funktionärer måste inse sin roll som företrädare för civilsamhället. Partiets program och partiets konkreta politik måste hela tiden ta sin utgångspunkt i att det är civilsamhället som är grunden för partiets politik. Välfärdssamhället är alltid större än välfärdsstaten.

Förslag

1. Upprätta ett tydligt politiskt mål för en samhällsutveckling med tillväxt och utveckling av civilsamhällets organisationer inom välfärden. Det är den politiska viljan som har gett förutsättningarna för en sådan utveckling i alla de länder där civilsamhället har en stark ställning i välfärdstjänsterna.
2. Inför särskilda, statligt finansierade, investeringslån för non-profitorganisationer med generella – ej politiskt styrande – villkor för investeringar inom välfärdsområdet.
3. Ge Allmänna arvsfonden ett uppdrag att finansiera ett ökat deltagande av civilsamhället inom offentligt finansierad välfärdsverksamhet.
4. Låt staten skapa fonder ur vilka civilsamhällets aktörer kan söka bidrag eller lån för verksamhet inom offentligt finansierad välfärdsverksamhet.
5. Utvidga verksamheten med IOP (ideellt–offentligt partnerskap) där civilsamhällets aktörer och offentlig sektor samverkar kring gemensam verksamhet.
6. Förändra bolagsskatten så att non-profitaktörer inom välfärdsområdet kan beskattas mildare än aktiebolag för visade överskott som återinvesteras i ny välfärdsverksamhet.
7. Minska arbetsgivaravgifterna för socialt företagande med hänvisning till bolagens syfte att minska den offentliga sektorns kostnader för socialtjänst i vid mening.
8. Inför skatteavdrag för gåvor för såväl privatpersoner som aktiebolag och andra juridiska personer till ideella aktörer inom välfärdsområdet i vid mening. Detta inkluderar gåvor till politiska partier.
9. En ökad beskattning av kapital kan finansiera det bortfall av skatteintäkter som blir följden av att civilsamhället får lättnader vad gäller arbetsgivaravgifter och bolagsskatt, samt att gåvor till civilsamhället skattebefrias.
10. Gör LOV till huvudregeln och LOU till undantaget vid offentligt finansierad tjänsteproduktion med privata utförare, där detta är möjligt och relevant.
11. Varje offentlig upphandling ska, där det är relevant, utformas så att det är möjligt för civilsamhällets aktörer att agera som leverantör. Det kan till exempel handla om att anpassa volymen på den upphandlade tjänsten så att det är meningsfullt för civilsamhällesaktörer att lägga anbud. En uppföljning av sådana upphandlingsvillkor ska vara offentligt spårbar.
12. Gör det möjligt att även vid LOV inrikta upphandlingen till non-profitorganisationer.
13. Inför en nedre gräns för krav på upphandling av välfärdstjänster via LOU när den sker riktad till non-profit organisationer.
14. Öppna fler områden inom kommunal service för ideella aktörer, exempelvis fritidsverksamhet vid skolor, mattjänst och liknande serviceverksamhet.
15. Offentligt ägda idrottsanläggningar som primärt är avsedda för elitverksamhet ska som huvudregel finansieras på likartat sätt som andra företag. Exempelvis ska offentlig medfinansiering förutsätta partnerskap på lika risk med berörda klubbar och andra privata aktörer.

16. Minska idrottsrörelsens beroende av den offentliga sektorns politiskt styrande bidragssystem. Offentliga bidrag ska vara undantaget, inte regeln, för finansiering av idrottsrörelsen.
17. Låt svensk idrott genom Riksidrottsförbundet ta över Svenska spel.
18. Tillåt enbart generella bidrag till civilsamhällets organisationer. Inga politiskt definierade, styrande bidrag.
19. Bidrag till organisationer inom civilsamhället vars verksamhet riktar sig till vuxna ska som huvudregel inte omfattas av det offentliga uppdraget. Sådan verksamhet som riktar sig till vuxna ska vid behov ske genom offentlig upphandling.
20. Minska partiernas beroende av den offentliga sektorn. Inled omedelbart en nedtrappning av partistödet för att till slut avskaffa det.
21. Finansiera en nationell universitetsanknuten forskningsmiljö som har till uppdrag att belysa civilsamhällets roll, utveckling och uppdrag.
22. Samma regler ska gälla för nätet som för den fysiska världen, ingen speciallagstiftning för nätbaserade ideella aktiviteter.
23. Beskatta inte bort den nya delnings- och låneekonomin. Samma beskattning ska gälla som för traditionell företagsamhet.
24. Crowdfunding och liknande ska vara skattebefriad när den riktas till den ideella sektorn, och lågbeskattad när den riktar sig till enskilda verksamheter utan avkastningskrav.
25. Ge SCB ett utökat uppdrag att ta fram allsidig offentlig statistik gällande den civila sektorns bidrag till samhället.
26. Tillskapa en ny form av stiftelsebildning, om stiftarens vilja är att hela avkastningen ska gå till non-profitsektorns utveckling inom välfärdsområdet.
27. Utred möjligheterna för gymnasieskolan att genomföra ett för eleven obligatoriskt uppdrag inom civilsamhället inom ramen för elevens individuella val.

Reservationer

Förslag nr 2
Anna Ekström och Mohamad Hassan reserverar sig till förmån för lydelsen: ”Uppdra till ALMI att införa särskilda, statligt finansierade, investeringslån för non-profitorganisationer som uppfyller demokratiska krav och jämställdhetskrav. Villkoren ska vara generella och syftande till investeringar inom välfärdsområdet.”

Förslag nr 6
Anna Ekström och Mohamad Hassan reserverar sig mot förslaget.

Förslag nr 7
Mohamad Hassan reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Utifrån min erfarenhet som egenföretagare kan jag inte se nyttan med att snedvrida konkurrensen.”

Förslag nr 8
Anna Ekström reserverar sig till förmån för lydelsen: ”Inför skatteavdrag för gåvor för såväl privatpersoner som aktiebolag och andra juridiska personer till ideella aktörer inom välfärdsområdet i vid mening.”

Förslag nr 9
Ebba Tornérhielm reserverar sig mot förslaget.

Förslag nr 12
Anna Ekström reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Detta går redan att göra. Förslaget är att slå in en öppen dörr.”

Förslag nr 16
Anna Ekström och Mohamad Hassan reserverar sig mot förslaget.

Förslag nr 17
Anna Ekström reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Vad har spel och idrott gemensamt? Vad är det som säger att de som utövar sport är bra på att driva spelbolag?”

Förslag nr 18
Anna Ekström och Mohamad Hassan reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Extrema grupper ska inte kunna få offentliga bidrag samtidigt som de diskriminerar exempelvis kvinnor och homosexuella.”

Förslag nr 19
Anna Ekström och Mohamad Hassan reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Mer borde upphandlas, men det går inte att upphandla ett helt civilsamhälle.”

Förslag nr 20
Anna Ekström reserverar sig mot förslaget.
Motivering: ”Partistöd är en garant för att det är åsikter/ideologier som får styra och inte pengapungen.”

Mohamad Hassan reserverar sig till förmån för lydelsen: ”Minska partiernas beroende av den offentliga sektorn. Se över om dagens modell för partistöd är alltför generös.”

Förslag nr 27
Anna Ekström reserverar sig mot förslaget.

Välfärdssamhället

En proaktiv reträtt av den offentliga sektorn

Välfärdsstaten, 1900-talets socialdemokratiska folkhemsbygge, är satt under press. Oavsett om det handlar om långsiktiga förändringar (som de demografiska), mer akuta (som snabbt föränderliga flyktingströmmar) eller ännu ej märkbara (som de väntade klimatförändringarna) verkar det som om välfärdsstaten har svårt att anpassa sig till de nya verkligheterna.

Värderingsförändringar har förstärkt och snabbat på denna utveckling. Vi har under några decennier gått från tron att staten som garant för det goda folkhemmet ska hantera allt på bästa sätt, till en individualiserad syn på såväl samhälle som välfärd.

Ofta uttrycks detta genom att redovisa de ekonomiska förutsättningarna för framtidens välfärd. När Sveriges kommuner och landsting (SKL) genom beredningen för Välfärdens framtida finansiering redovisar konsekvenserna av vad en fortsatt framskrivning av välfärdens historiska utveckling skulle innebära, visas en utveckling av behovet av höjda skatter som vare sig är rimlig eller möjlig. Men de ekonomiska aspekterna av välfärdsutmaningen är bara en del av problematiken. Personalförsörjning, kapitalförsörjning, ledarförsörjning och inte minst värdegrunden för sektorn är utmaningar som kommer att behöva hanteras.

Hittills har såväl sektorn i sig, som de politiker som leder den, valt att ha en reaktiv hållning i frågan. När man inte längre klarar välfärdsuppdraget, väljer man att spara. Ofta handlar det om att minska kostnaderna oavsett följderna för verksamhetskvaliteten.

En del i denna reaktiva hållning är synen på den civila sektorn. Sedan regeringen Reinfeldt i sin första regeringsförklaring 2006 lyfte frågan om den civila sektorns roll, har en diskussion kring förhållandet mellan de olika sektorerna varit aktuell. Det är uppenbart att en stor del i denna aktualitet handlar om att politiker på olika nivåer ser en möjlighet att involvera den civila sektorn i det offentliga välfärdsuppdraget. Ett sådant involverande skulle som huvudsakligt mål ha att behålla den kvalitet verksamheten haft, men till en lägre kostnad. Den bakomliggande, sällan redovisade, tanken är att ideella krafter ska ta över tidigare avlönat arbete.

En sådan hållning är bekymmersam. Det handlar såväl om den civila sektorns styrka och utvecklingskraft, som den offentliga sektorn och välfärdsuppdraget. En civil sektor som binder upp sig i arbeten som tidigare utförts av offentliga förvaltningar, riskerar sin självständighet och frihet. Klarar inte de offentliga huvudmännen att göra skillnad mellan styrningen av de egna förvaltningarna, och de fristående civila aktörerna, hotas de senare att förtvina.

En offentlig sektor som inte förmår att vare sig för medborgarna eller sig själv beskriva omfattningen av det välfärdsuppdrag man har att sköta och de resurser som är tillgängliga för det, kommer förr eller senare att tappa i förtroende. Konsekvenserna för demokratin är i detta läge allvarliga.

Svensk 1900-talshistoria handlar i mycket om hur den offentliga sektorn tar över, förfinar och kvalitetsförbättrar verksamhet som har sitt ursprung i den civila sektorn. Framväxten av välfärdsstaten sker på den grund folkrörelserna lade. Ända fram till det sena 1900-talet klarade den offentliga sektorn att öka såväl i omfattning som i kvalitet. Resurstillskotten kunde tillgodoses både genom generell tillväxt av skattebaserna, som ett ökat skatteuttag.

När tillväxten av skattebaserna inte längre räcker till för den offentliga sektorns uppdrag och fortsatta utveckling, kan partierna välja två vägar. Ovan har den reaktiva processen beskrivits. Den omfattar många partier, många förtroendevalda och har fäste i stora delar av den offentliga organisationen.

Den andra vägen handlar om en proaktiv hållning, både till den civila sektorns ställning och uppdrag som den offentliga sektorn. Arbetsgruppen ”Välfärdssamhället och välfärdsstaten” vill genom detta första inlägg peka ut riktningen för det fortsatta arbetet kring civilsamhällets framtida roll i samhällsbyggandet.

Arbetsgruppen har som grund för sitt arbete lagt följande ställningstaganden:

1. Vi menar att det finns ett egenvärde i att öka den civila sektorns omfattning som aktör för byggandet av det framtida välfärdssamhället. Vår åsikt är att den civila sektorn utgör grunden för detta välfärdssamhälle, där såväl offentlig sektor som privat sektor kan agera inom områden där den civila sektorns funktionssätt är optimalt.
2. Vi menar att den offentligt finansierade, generella välfärden, fortsatt ska vara grunden för det svenska samhällsbygget. Denna generella välfärd, dess omfattning, dess kvalitet och dess konsekvenser, bör dock få en tydligare form för att åskådliggöra såväl rättigheter som skyldigheter för medborgarna.
3. Vi menar att en politik för ett starkare civilsamhälle måste handla om flera olika förhållningssätt. Partierna måste i detta läge inse att man i huvudsak är företrädare för den civila sektorn, och inte för den offentliga sektorn. Politikens roll är i detta läge inte att genom bidrag eller lagstiftning styra den civila sektorn ytterligare. Snarare handlar det om en insikt om den civila sektorns förutsättningar, generella och tydliga spelregler samt om en insikt om att lämna utrymme för den civila sektorn – utan politisk styrning.

I denna första rapport väljer vi att inrikta oss på en generell och en mer specifik frågeställning. Vår rapport utmynnar i en huvudpunkt, och sex konkreta förslag på politikutveckling.

Den första frågeställningen rör möjligheterna för en tillväxt av välfärdsföretagande, socialt företagande och engagemang från den civila sektorn. Sverige har en stark grund genom ett stort deltagande i föreningar, organisationer och nätverk inom den civila sektorn. Men detta har hittills inte medfört någon större tillväxt av så kallat ”non-profit-företagande”.

Arbetsgruppens åsikt är att just frågan om ett ökat deltagande av ideella (non-profit) aktörer inom välfärdsuppdraget är en av de springande punkterna för utvecklingen av den civila sektorn i framtiden.

Det är uppenbart att det i vart fall funnits en god vilja från flera aktörer inom den offentliga sektorn att hantera denna fråga. Som ett exempel pekar vi på det faktum att Ratio för några år sedan fick i uppdrag av Tillväxtverket/Tillväxtanalys att skriva en rapport om non profitföretagande i Sverige. Den gavs titeln ”Varför finns det så få non profitföretag i Sverige jämfört med andra liknande länder?”.

Författaren menar, liksom för övrigt EU-kommissionen, Famna med flera att det är fullt möjligt att bedriva ett företagande i non profit-organisationens form (det görs sedan långa tider och är i många länder det ledande alternativet inom ex välfärdsverksamheter) men att den relativt sett låga tillväxten för dessa i Sverige främst förklaras med:

- avsaknaden av lagstiftning (ex vid offentliga upphandlingar) utformad för civilsamhällets tillväxt och utveckling
- bristande tillgång till investerings- och utvecklingskapital
- forskning och utveckling av idéburet företagande
- offentlig statistik som redovisar de värden civilsamhället skapar
- kvalitetsredovisningar som tar hänsyn till civilsamhällets särart

Det vill säga, det saknas fortfarande en infrastruktur för civilsamhällets företagande anpassad till civilsamhällets villkor och logik.

Till detta ska läggas att det i princip saknas kunskaper om hur den civila sektorns aktörer själva ser på sitt framtida uppdrag och sina möjligheter men också sina begränsningar att möta dessa framtida utmaningar.

En proaktiv politik för en starkare civil sektor behöver således engagera sig inom många, centrala politiska områden. Synen på den civila sektorn som ett särintresse inom exempelvis kultur- eller idrottsområdet, måste brytas.

Den andra frågeställningen tar sitt avstamp i denna konservativa syn på vilka som är aktörer inom den civila sektorn. Sveriges unika historia med ett land som genomsyrats av folkrörelseengagemang, lägger en god grund för fortsatt välfärdsutveckling. Men genom de senaste årens snabba framväxt av nya mötesplatser, främst karaktäriserade av olika former av social media, måste denna bild revideras och kompletteras.

Denna nätverkskultur har flera former. Sociala media är mötesplatser i sig. Men de är också grunden för nya former av engagemang, ideella, företagsmässiga eller i gråzonen mellan de två. Några exempel:

- En ny lånekultur håller på att växa fram. Människor går samman för att låna av varandra istället för att köpa allt själva. Det kan röra allt från kläder (Lånegarderoben, Klädoteket) till olika bilpooler.
- Finansieringshjälp, crowdfunding, skapar nya förutsättningar både för företagande och för ideella insatser.
- Volontärengagemang kan snabbt skapas och kanaliseras genom olika sociala medier. Flyktingsituationen under 2015 visar hur snabbt det kan gå, och hur många människor som kan bli engagerade. Men det finns såväl nationella som internationella exempel på hur mer långsiktigt socialt arbete formas av och via kontakter på olika internet-kanaler.

Det är uppenbart att staten inte varit lika snabbfotad som verkligheten när det gäller den civila sektorns framväxt på internet. Fortfarande finns exempelvis en stor oklarhet om vilka skatteregler som gäller för transaktioner via de nya finansieringsformerna. Frågan hur den offentliga sektorn ska hantera dessa nya organisationsformer utan vare sig formella styrelser, utan geografisk härkomst och utan formella medlemmar, är lika oklart.

Det finns dock inget som pekar mot att engagemanget på internet skulle minska i framtiden. Snarare finns enorma utvecklingspotentialer. Den demografiska utvecklingen exempelvis, med en ökad ensamhet hos en åldrande befolkning, ställer nya krav som inte kan kanaliseras genom den offentliga sektorn.

– – –

Med utgångspunkt i diskussionen ovan vill arbetsgruppen lägga följande förslag för ett vidare arbete inom Liberalerna med en förnyad politik för en starkare civil sektor:

1. Det behövs en samlad strategi för hur en proaktiv reträtt av den offentliga sektorn ska äga rum.
   a. Redan idag pågår en sådan reträtt, det är uppenbart att besparingar slår mot såväl kvalitet som kvantitet. Men reträtten är oordnad, osynlig och ofta ställd utanför medborgarnas påverkansmöjligheter. Kvaliteten inom äldreomsorgen, med ett kraftigt minskat antal platser på olika typer av äldreboenden kan tas som exempel.
   b. En sådan reträtt måste innebära att den offentliga sektorn i vissa delar lämnar hela ansvaret såväl finansiering som produktion, i andra enbart lämnar verksamhetsansvaret för välfärdsproduktionen.
   c. Strategins uppgift måste vara att tydliggöra vad som händer när den offentliga sektorn retirerar. Ett övertagande av antingen verksamhet, finansiering eller både och måste ske med tydlighet och transparens.
2. Det behövs en samlad översyn över hur skattesystemet påverkar den civila sektorns möjligheter att bli en starkare aktör inom välfärdsarbetet. En sådan översyn måste göras med insikt om den civila sektorns unika förutsättningar och utmaningar. Skattesystemet bör hantera olika delar av den civila sektorn på olika sätt. Dagens bipolära syn, med antingen full skattskyldighet eller full skattebefrielse, bör justeras där den ideella aktörens uppdrag och ansvarstagande för välfärdsproduktionen vägs in.
3. Staten bör hantera kapitalförsörjningsproblematiken inom den civila sektorn. Formerna för detta bör utredas närmare och omfatta såväl privata-, offentliga- som ideella finansieringsmöjligheter.
4. Staten bör se över upphandlingsreglerna i syfta att öka möjligheten för ideella aktörer att ta ett större ansvar för välfärdsproduktionen. Non-profitföretagande måste vara en självklar del av det sociala välfärdsarbetet. Upphandlingsreglerna och bruket av dem är idag kontraproduktiva om avsikten är att öka den civila sektorns engagemang.
5. Staten bör ha en samlad strategi för hur man ser på det framväxande civilsamhället på internet. Huvudpunkten i detta är att så lite som möjligt begränsa framväxten av nya former av ideellt engagemang, även när det utgör grund för näringslivsengagemang.
6. Insikten om att Sverige är olika måste vara en ledstjärna för arbetet med en starkare civil sektor. Förutsättningarna för engagemang i en storstadsregion och en glesbygd skiljer sig väsentligt. Statens regleringar måste vara så generella att utveckling av ökade insatser av den civila sektorn underlättas, oavsett var i landet den sker. Internets icke-geografiska hemvist bör också rymmas under detta arbete.
7. Staten bör skapa en strategi för forskning kring den civila sektorns förutsättningar och utvecklingsmöjligheter. Denna forskning kan med fördel drivas i en sammanhållen forskningsmiljö med tydligt fokus på såväl teori som praktik.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 946

Ny biståndspolitik för Liberalerna

RAPPORT FRÅN DEN UTRIKESPOLITISKA FÖRNYELSEGRUPPEN

BEHANDLAS AV LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Ny biståndspolitik för Liberalerna 1
Om denna rapport 1
1. Svensk biståndshistoria 2
2. Ny kontext i det internationella biståndet 3
3. Demokrati och
mänskliga rättigheter 4
4. Feministiskt bistånd..... 5
5. Utbildning..... 6
6. Svenskt utvecklingsbiståndsgeografiska
prioriteringar 6
7. En-procent-målet 7
8. Svenska myndigheter 8
9. Samstämmighet 8
10. Sammanfattning: Liberalernas nya
biståndspolitik 9
Bilaga 1. Utdrag ur Liberalernas
nuvarande partiprogram i förhållande
till biståndspolitiken 11

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Om denna rapport

Internationalism och värnandet om alla människors livschanser är centrala delar i Liberalernas ideologi och historia, från frisinnets engagemang för fattiga i Afrika och Asien, till stödet till befrielsekamper i Södra Afrika, till kampen för Östeuropas frihet, till vårt fortsatta engagemang för kvinnors frigörelse och lika rättigheter i alla områden. Vår socialliberalism gör att vi ständigt frågar oss vad vi kan göra för andra människor. Att det finns ett enprocent-mål för svenskt bistånd är liberalernas förtjänst. Att demokratibiståndet blivit så framträdande i Svenskt bistånd är liberalernas förtjänst.

Vårt engagemang för situationen i andra länder fortsätter, men värden har förändrats och vi har viktiga lärdomar att dra från över ett halvt sekel av svenskt utvecklingsbistånd. De tre viktigaste lärdomarna är att:

- Frihet ett värde i sig själv, och inte ett medel. Vi erfar likväl idag att god samhällsstyrning är en förutsättning för välstånd och välfärd. Demokratin ska vara det högsta målet för svenskt bistånd.
- Lika rättigheter för kvinnor och män är centralt för Liberalerna. I Sverige har vi inte uppnått full jämställdhet, men vi har viktiga lärdomar att dela med oss av. Sveriges bistånd har en unik roll att spela i världen genom att hävda jämställdhetsperspektiv i allt vi gör och att prioritera insatser som förbättrar kvinnors utsatta situation.
- Humanitärt bistånd är det enda bistånd som är omistligt. Det handlar om att rädda liv och att stoppa lidande. Även om utvecklingsbiståndet syftar till att undvika katastrofer, som ofta förorsakas av krig och politiska beslut, så kan svensk biståndspolitik inte offra dagens nödlidande för att förebygga framtida lidande.

Dessa huvudprinciper bör omsättas i en praktisk biståndspolitik och i en kontext av svenska biståndsmyndigheter. Denna rapport utvecklar förslag på en ny Liberal biståndspolitik.

Rapporten har skrivits av Martin Ängeby och Hedwig Kastenholm i samarbete med Birgitta Ohlsson och medlemmarna av Liberalernas utrikespolitiska förnyelsegrupp.

1. Svensk biståndshistoria

Svensk biståndspolitik utformades på 60-, 70- och 80-talen, och grunden i politiken är oförändrad, både i ansats och organisering. Biståndspolitiken grundar sig i FN-systemets urkunder och avkolonialiseringen av Afrika och Asien. I biståndspolitiken är det fortfarande staten som är suverän, och inte de individer som utkräver ansvar av staten. Fram till murens fall var biståndspolitiken apolitisk och präglad av planekonomiskt tänkande. Sverige gjorde ingen skillnad på fria och ofria länder. Tvärt om så tedde det sig praktiskt att samarbeta med totalitära politiska system, där staten ensamt tog sig hela ansvaret för utveckling. Till statens utvecklingsambitioner kunde svenskt bistånd kopplas.

I ljuset av andra länders totala armod och underutveckling fanns det också i den svenska befolkningen en stor biståndsvilja. Svenska civilsamhällesorganisationer, och i synnerhet kyrkorna, bedrev ett aktivt volontärarbete i utvecklingsländer långt före det andra världskriget. Under 1970-talen stod internationell solidaritet högt på den politiska agendan, allra främst med anti-imperialistiska revolutionärer i länder som Vietnam, Kuba och Nicaragua. Det svenska stödet för kampen mot apartheidregimen i Sydafrika väckte ett brett engagemang tills landet befriades från vitt minoritetsstyre.

Biståndet bidrog inte till demokrati, men den demokratiska vågen efter murens fall bidrog till upprättandet av demokratibistånd. Det antogs att världens länder nu definitivt hade kommit över ett utvecklingshinder och att de nu med god vilja skulle, långsamt eller snabbare, bygga upp en fungerande demokratiskt styrd statsapparat med ambitioner till utveckling och demokrati. Demokratibiståndet handlade i förstone om samarbete för utveckling av statsförvaltningen. En liten del av demokratibiståndet var direkt riktat mot den politiska processen: partierna, pluralismen, medierna och ansvarsutkrävandet.

Under 1990-talet var det tydligt att socialistiskt organiserad ekonomi var på väg mot kollaps. Internationella finansieringsorganisationer som IMF och Världsbanken fick hård kritik för att man krävde så kallade strukturreformer. Många utvecklingsländer hade gjort stora åtaganden för utveckling av välfärden, utan att samtidigt utveckla landets ekonomiska kapacitet att möta åtaganden. Strukturreformerna innebar avreglering av marknader, instiftandet av ekonomiska friheter och budgetanpassning. Kina övergav den ekonomiska delen av kommunismen på 80-talet.

När ekonomiska friheter och marknadsekonomi införts lät inte utvecklingen vänta på sig. Länder som fått bistånd på 60- och 70-talen är idag lika rika som Sverige. Länder i Afrika som kastade av sig det socialistiska oket på 90-talet har idag god tillväxt. Kina har transformerats till väldens starkaste ekonomi.

Idag lever en majoritet av jordens fattiga människor i medelinkomstländer. Bistånd blir i det sammanhanget inte en transferering av välstånd från ett rikt land till ett fattigt land, utan gemensamma ansträngningar för att ett medelinkomstland ska klara av sina åtaganden gentemot den egna befolkningen, alternativt att biståndet kompenserar för den inkompetenta statens tillkortakommanden, där korruption och ineffektivitet spelar en stor roll

Väpnade konflikter, diktatur, korruption och vanstyre, är huvudskälen till att vissa länder fortsatt är generellt fattiga. De väpnade konflikterna slår sönder alla möjligheter till fungerande myndighetsutövning och ekonomisk tillväxt. Konflikt ska förebyggas, och reformer ska skapa välstånd. I situationer där läget är desperat finns det dessvärre inte något alternativ till ett solidariskt humanitärt bistånd.

Alliansregeringen 2006-2014 startade en betydande reformprocess i Svenskt bistånd. Från att premiera god vilja övergick biståndet till att fokusera på resultat. Liberala principer tog plats i biståndet, och frihet från förtryck blev ett tydligare mål. För första gången introducerades en övergripande styrningsmodell för biståndet, den biståndspolitiska plattformen med vidhängda styrdokument. Denna rensade inte upp helt i den stora floran av olika ambitioner, men angreppssättet blev systematiskt.

2. Ny kontext i det internationella biståndet

Humanitärt bistånd har som mål att rädda liv, lindra nöd och upprätta värdighet för människor som drabbas i olika katastrofsituationer. Större stödinsatser planeras för ett år i taget, men vid en plötslig katastrof kan utbetalning av stöd ske inom 24 timmar. Inför 2017 har Sida identifierat 16 större humanitära kriser med över 128 miljoner människor i behov av humanitärt stöd. Svenskt bistånd ska i förstone se till att de som är i akut behov av hjälp också ska få det.

Utvecklingssamarbete handlar om att stödja långsiktig fattigdomsbekämpning, demokratiprocesser och förebyggande av konflikter. Insatserna bygger på fleråriga strategier som beslutas av Sveriges regering. Det finns tre övergripande internationella överenskommelser som svenskt utvecklingsbistånd måste förhålla sig till i detta.

Den första handlar om utvecklingens finansiering. Tre internationella toppmöten har hållits för att slå fast hur ländernas utveckling ska finansieras (Monterey 2002, Doha 2008 och Addis Abeba 2015). The Addis Ababa Action Agenda, som antagits av FN:s generalförsamling, slår fast att den huvudsakliga utvecklingsfinansieringen skall komma från utvecklingsländerna själva, som genom reformer och skatteindrivning skall vara huvudansvariga i att bekämpa fattigdomen. Detta är ett genombrott i det internationella biståndet. Svenskt bistånd bör i fortsättningen inrikta sig på att bistå regeringar i deras nödvändiga reformarbete. Biståndets uppgift är hädanefter inte att kompensera för regeringarnas tillkortakommanden, men att tillse att de åtgärdas. Liberalernas partiprogram slår redan idag fast för biståndet att ”det långsiktiga målet ska vara att utvecklingen i världen leder till att biståndet inte längre behövs och därmed kan avvecklas”. Addis Abeba Action Agenda för utvecklingsfinansiering ligger helt i linje med Liberalernas syn på bistånd och bör vara en ledande princip för svenskt bistånd.

Addis Ababa Action Agenda innehåller också starka ambitioner att förhindra de multinationella företagens skatteflykt från fattiga länder. Liberalerna vill se ett verksamt arbete mot skatteflykt. Liberalerna stödjer det arbete som drivs inom OECD för att skapa regler för internatonellt verksamma företag. Ryssland och flera andra länder förespråkar att ett FN-organ ska etableras för att arbeta med skattefrågor. Liberalerna tycker inte att detta är ett bra förslag.

Den andra viktiga internationella överenskommelsen för biståndet att förhålla sig till är FN:s utvecklingsmål (Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development, den s k Agenda 2030), som antogs av FN:s generalförsamling i september 2015. Dokumentet sätter upp 17 utvecklingsmål för hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling som medlemsländerna förbinder sig att verka för. Utvecklingsmålen gäller alla länder, inklusive Sverige, och handlar därför inte i huvudsak om bistånd. Utvecklingsmålen möjliggör ansvarsutkrävande. Staterna har förbundit sig att verka för målen. En utvecklingsagenda som beslutats av FN är viktig, men kan inte vara ensamt vägledande för svenskt utvecklingsarbete, i Sverige eller internationellt. Många av FN:s medlemsländer delar inte Sveriges syn på demokrati och mänskliga rättigheter. Många av FN:s medlemsländer representeras av regeringar som inte är valda i demokratiska val, och som därför inte är legitima representanter för folkets vilja. I Sveriges mening är FN:s universella deklaration för de mänskliga rättigheterna grunden i att upprätta människovärdet i en global kontext. Kopplingen mellan utvecklingsmålen (agenda 2030) och de grundläggande mänskliga rättigheterna är svag. Därför måste svenskt utvecklingssamarbete vara bredare än agenda 2030. Framsteg tarvar frihet.

Liberalerna var kritiska även till Agenda 2030:s föregångare, de så kallade milleniemålen, eftersom demokratin lyste med sin frånvaro. För Liberalerna ska demokrati vara det övergripande målet för utvecklingsbiståndet. Därför ska bistånd till demokratiserande krafter, institutionsbyggande, korruptionsbekämpning och rättsstatliga strukturer samt jämställdhet och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter prioriteras. Agenda 2030 erbjuder en enskilt viktig möjlighet för svenskt bistånd, i förhållande till målet om kvinnors fulla delaktighet på alla områden (mål 5 i agenda 2030). Här bör Sverige ha som ambition att vara världsledande.

Parisavtalet är den tredje viktiga internationella överenskommelsen som biståndet har att förhålla sig till. I december 2015 enades världens länder om ett nytt klimatavtal som binder alla länder och ska börja gälla senast år 2020. Den globala temperaturökningen ska hållas långt under 2 grader och vi ska jobba för att den ska stanna vid 1,5 grader. Parisavtalet handlar inte i huvudsak om bistånd, men det slår fast att fattiga länder ska få hjälp med att begränsa sina utsläpp och anpassa sina samhällen till ett förändrat klimat, ett stöd som kan bestå av finansiering, tekniköverföring eller kapacitetsutbyggnad. Sverige är världsledande på miljöområdet, vad gäller både lagstiftning och teknik. Reformstöd inom miljöområdet ska vara en del av svenskt bistånd. Stödet ska vara resultatorienterat.

Svenskt bistånd ska förhålla sig till internationella överenskommelser. Detta betyder inte att Sverige ska ge villkorslöst stöd till de internationella organisationerna, som till exempel FN:s olika organ. FN-organen är ibland ineffektiva och brister i insyn. Sverige ska ställa höga krav på alla organisationer som handskas med svenska biståndsmedel.

3. Demokrati och mänskliga rättigheter

Det svenska biståndet uppgick 2016 till 43,4 miljarder kronor. Statsbudgetens utgiftsområde 7 ”internationellt bistånd” låg på 32,35 miljarder. Av dessa sorteras drygt 5 miljarder kronor som stöd till offentlig förvaltning, demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet. För liberalerna är demokrati en förutsättning för utveckling, men demokratistödet är underfinansierat. Mindre än en miljard går till särskilda insatser för demokrati och mänskliga rättigheter.

Det är inte bara resurstilldelningen som är skev. En betydande del av demokratibiståndet riktas till statsapparaten, samma statsapparat som aktivt motsätter sig demokratisering. I vissa fall går bistånd direkt till en stat av dålig vandel. I andra fall finansierar Sida regeringars eget reformarbete genom FN:s utvecklingsorgan. FN består av sina medlemsstater, som i många fall inte är demokratiska. UNDP som har flera projekt med SIDA om reformbistånd samarbetar exempelvis alltid med regeringen i de länder där de verkar – och de har utfört projekt i samarbete med regimer i flera odemokratiska stater med svensk finansiering.

Mer fokuserat demokratibistånd utförs av demokratiska aktörer med ett tydligt demokratimandat. Exempelvis det som görs genom OSSE:s demokratienhet ODIHR, Internationella IDEA, Community of Democracies, MR-försvarare, politiska partier samt European Endowment for Democracy. Sverige måste sluta att slentrianmässigt stödja FN-projekt inom demokratibiståndet då FN som organisation inte har ett tydligt demokratifokus på grund av sina medlemsstater.

FAKTARUTA

OSSE/ODIHR. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har ett särskilt kontor för demokrati och mänskliga rättigheter. OSSE-samarbetet är unikt i det att de civila och politiska rättigheterna står i centrum. Det är också ett få ramverk där engagemang med Ryssland fortfarande fungerar. Liberalerna bör verka för att OSSE:s arbete med demokrati och mänskliga rättigheter finansiellt och politiskt stöd för att kunna försätta verka.

Internationella IDEA. Det internationella institutet för demokrati och fria val är en internationell traktatsorganisation som tillskapades i början av nittiotalet efter en liberalt initierad flerpartimotion i Sveriges riksdag. IDEA, med högkvarter i Stockholm, är den enda internationella organisationen med demokrati som uttalat mål. Liberalerna bör verka för att IDEA är välfinansierat och välfungerande.

European Endowment for Democracy. Den Europeiska demokratifonden tillskapades på svensk-polskt initiativ under alliansregeringen. Fonden ger omfattande stöd till demokratiaktivister i EU:s grannskap. Liberalerna bör verka för att fonden är välfinansierad och att den får ett bredare geografiskt mandat.

MR-försvarare. Det finns många civilsamhällesorganisationer som arbetar för att minska fattigdom. Det finns färre som verkar för frihet. Friheten är en förutsättning för utveckling och välstånd. Därför ska svenskt bistånd ge stora anslag till organisationer som arbetar med civila och politiska rättigheter, till exempel Amnesty, Civil Rights Defenders och Human Rights Watch. Utan MR-organisationernas skicklga kartläggningsarbete har den svenska regeringen stora svårigheter att få insikt i situationen för mänskliga rättigheter, och att artikulera krav i internationella samtal. Att delta i fria val är en mänsklig rättighet. Stöd till rörelser för inhemsk valövervakning ska prioriteras.
Stiftelser för partibistånd. När valdagen kommer kan du inte rösta på en civilsamhällesorganisation. Demokratin förutsätter ett pluralistiskt partiväsende med väl fungerande politiska partier. Reformer för utveckling och välstånd beslutas av politiska partier i valda församlingar. De svenska riksdagspartiernas biståndsorganisationer spelar en viktig roll i att utveckla stabila och policydrivna politiska alternativ.

Bistånd för fattigdomsbekämpning ska gagna de som lever i fattigdom. Bistånd för fred ska verka där ofred råder. Bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter måste på samma sätt nå fram till de som är mest förtryckta. Demokratibiståndet måste fokusera på samhällen som är ofria. Demokratibiståndet måste rikta sig till de krafter som vill införa demokrati.

FRIA VAL OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Fria val är den enda garanten för demokrati. Fria val ska vara en prioritet för den svenska biståndsinsatsen. Endast på så sätt kan medborgarna själva i ett land påverka sin egen situation. Demokratisk representation uppnås inte av att svenska biståndsorganisationer kanaliserar synpunkter från utsatta grupper i andra länder, utan av att dessa utsatta grupper själva kan välja sina politiska företrädare. Svenskt bistånd ska syfta till att uppnå och upprätthålla fria val i alla länder, och se till att en kraftfull valövervakning sker i de länder där fria val inte finns. Genom valövervakning kan medborgarna uppmärksammas på att deras röster inte räknats ordentligt och att deras mänskliga rättighet, artikel 21, att fritt välja sina företrädare inte uppfylls.

Att upprätta rättsstatens principer ska vara målet i alla insatser som Sverige gör inom demokratibiståndet. Detta innebär inte bara arbete mot korruption, vilket är ett stort hinder mot utveckling, utan att staten på ett rättssäkert sätt är ansvarigt gentemot medborgarna och tvärtom. I en stat där rättsstatens principer upprätthålls kan de egna medborgarna själva påverka sin situation genom att utkräva ansvar från staten. Välfungerande stater behöver inte utvecklingsbistånd, och endast i undantagsfall humanitärt bistånd i händelse av katastrof. Målet för liberaler är och ska vara att biståndet inte längre ska behövas, och det kan endast uppnås när medborgarna själva i ett land kan utkräva ansvar av staten.

4. Feministiskt bistånd

I humanitära insatser är tillgång till sexuella och reproduktiva rättigheter, såsom preventivmedel och abort, i stort sett aldrig inkluderat. Kvinnor som utsatts för sexuellt våld, brist på preventivmedel eller radikalt förändrade levnadsförhållanden ges inte möjlighet att avsluta oönskade graviditeter. Sverige bör se detta som en självklar del av humanitärt bistånd, liksom annan medicinsk vård som inte kan anstå, och snarast möjliggöra kvinnors rätt till självbestämmande i de insatser man bidrar till. Det humanitära biståndet bör också redovisas uppdelat på män och kvinnor, så att man får en tydlig bild av om det är hela eller halva befolkningen som får stöd och kan justera insatserna därefter. Det finns redan krav på könsuppdelad statistik, men redovisningen av effekter på jämställdhet måste bli tydligare.

Kvinnors rättigheter betraktas alltför ofta som förhandlingsbara, något man kan ta itu med när resten av landets problem lösts. Detta är dock en helt felaktig, för att inte tala om omoralisk,

slutsats som Sverige aldrig ska stödja med bistånd. Har situationen i landet förbättrats, men halva befolkningen fortfarande lever under förtryck måste insatsen ses som misslyckad. Likaledes; vad för resultat har man uppnått om det offentliga våldet minskar i ett land, men kvinnor utsätts för våld privat? Sverige måste tydligt deklarera för samtliga biståndspartners att kvinnor är människor och att program som inte syftar till att hjälpa hela befolkningen är oacceptabla. Det betyder inte att alla program ska rikta sig specifikt till kvinnor, men då de utgör halva världens befolkning innebär det att samtliga program ska sträva till förbättring av kvinnors situation. Unicef beräknar att 700 miljoner av världens kvinnor giftes bort när de var barn. Av dem var ungefär 250 miljoner yngre än 15 år. En viktig feministisk uppgift är att verka för att fler länder sätter en åldersgräns för äktenskap och arbetar mer aktivt för att existerande lagar implementeras. Ett sätt att påverka är att villkora svenskt bistånd utifrån reformvillighet till länder där barnäktenskap är vanligt. Ingen ska behöva bli mamma under sin egen barndom.

Agenda 2030 erbjuder en enskilt viktig möjlighet för svenskt bistånd, i förhållande till målet om kvinnors fulla delaktighet på alla områden (mål 5 i agenda 2030). Här bör Sverige ha som ambition att vara världsledande.

5. Utbildning

Ingen människa ska vara fången i de villkor han eller hon föddes in i. Utbildning är en förutsättning för ett demokratiskt medborgarskap och människors möjlighet att påverka de egna livschanserna och samhällets utveckling. Demokratins och det öppna samhällets fortlevnad kräver också bildade medborgare. Därför ska satsningar på utbildning vara en bärande del i den Liberala biståndspolitiken. Främjandet av utbildning är i förstone statens ansvar och resurser för utbildningssektorn ska mobiliseras nationellt. ”En god utbildning för alla” är också ett av FN:s globala utvecklingsmål (mål 4). Biståndet ska verka för reformer inom utbildningssektorn. Flickors skolgång är avgörande för att öka jämställdheten i världen och möjliggöra en global demokratisering. Rätten till utbildning är en mänsklig – inte manlig – rättighet. Det är mer förödande att hindra flickor än pojkar från att utbilda sig och arbeta, eftersom barnäktenskap och graviditet är oåterkalleliga livshändelser som påverkar även nästa generation. Att utrota kvinnlig analfabetism är därför en oslagbar investering för utveckling och tillväxt. Biståndet ska också direkt kunna främja utbildning inom områden som är vitala för att uppnå demokrati och jämställdhet. Exempelvis, vad gäller högre utbildning, så är satsningar på utbildning inom sexuell och reproduktiv hälsa nödvändiga, liksom utbildningar för att säkra den nödvändiga kapaciteten för att upprätthålla rättsstatens principer.

6. Svenskt utvecklingsbiståndsgeografiska prioriteringar

Det humanitära biståndet ska vara betydande och riktas till de platser där människor lider nöd. Flyktingläger och asyl är en viktig del av det humanitära åtagandet. Att leva i läger är inte långsiktigt hållbart, ett läger ska inte vara en slutstation utan ett steg på vägen för ett nytt liv i ett nytt samhälle. I grannländer till konflikthärdar är flyktingmottagandet mycket stort och resurserna och viljan att integrera flyktingarna i det nya landet är ofta begränsade. Det finns flyktingar som levt i läger, utan möjlighet till permanent bosättning, i generationer. Flyktingskapet går i arv. Det är angeläget att Sverige bidrar till en permanent bosättning av flyktingar som inte kommer att kunna återvända. Läger måste tömmas och människor måste tillåtas att slå rot, i de länder de redan befinner sig i eller i andra länder som erbjuder asyl

En majoritet av människor som lever i fattigdom bor i medelinkomstländer. Sveriges bistånd bör anpassas efter detta och ge stöd till övergripande reformer som minskar fattigdomen. I länder där demokratin och rättsstaten är på plats, och som har anammat marknadsekonomiska principer och ekonomiska friheter, så är tillväxten i regel så god att staten själv har råd att bekämpa armod. Svenskt stöd kan här vara katalytiskt. Men det är främst i länder som inte förmår att genomföra nödvändiga reformer som stöd behövs. Biståndet ska dock formas enligt principen att det är den egna staten och den folkvalda eller diktatoriska regimen som har det yttersta ansvaret för de egna medborgarnas livssituation.

Bistånd ger vi inte för att främja svenska utrikespolitiska intressen. Men där det finns utrikespolitiska relationer av vikt och utbyte mellan länderna på andra sätt är ömsesidigt främjande så finns det större möjlighet för biståndet att fungera. Länderna närmast EU är också våra viktigaste handelspartners, och de är våra partners i att skapa säkerhet. Därför bör liberalerna verka för ett långsiktigt utvecklingssamarbete som i första hand riktar sig till länder som har gemensamt närområde med Sverige. Med detta avses i förstone Östra Europa, Nordafrika och Mellanöstern.

Länder som vi kan ha ett viktigt partnerskap med ligger inte enbart i vår geografiska närhet. När vi verkar för fred och internationellt samarbete ska vi kunna agera för utveckling även i Afrika, Latinamerika och Asien. Då ska vi välja samarbete med länder som som spelar en viktig roll för utvecklingen i respektive region.

7. En-procent-målet

Det råder näst intill enhällighet om att Sveriges bistånd ska uppgå till en procent av BNP. Däremot råder det ingen samsyn om vad som ska räknas som bistånd. När regeringen rapporterar huruvida biståndsmålet nås så används en definition från OECDs biståndskommitté DAC. Denna definition av bistånd stämmer inte överens med allmänhetens uppfattning om vad som är bistånd. OECD/DAC räknar flyktingmottagning i Sverige, under det första året för den asylsökande i Sverige, som en del av biståndet. Detta betyder att den verkliga biståndsbudgeten minskar i takt med att flyktingströmmarna till Sverige ökar. Målet för svenskt bistånd är att bekämpa förtryck, fattigdom och krig. Det är just krig och förtryck som driver människor på flykt. När pengar dras från biståndet leder detta därför till att flyktingströmmarna på sikt ökar ytterligare. Sverige bör verka för att OECD/DAC:s definition av vad som är bistånd blir snävare.

Enprocentmålet, och de oberäkneliga kostnaderna för flyktingmottagning, betyder också att de ekonomiska förutsättningarna för bistånd inte är stabila. Vissa år är resurstilldelningen större än beräknad, andra år mindre. När anslagen blir mindre än beräknat drabbas planerade verksamheter. När anslagen blir större påskyndas handläggningen av biståndsinsatser på bekostnad av god kvalité.

Liberalerna anser att demokrati ska vara det övergripande målet för biståndet. Brist på demokrati råder även i länder som inte definieras som fattiga av OECD/DAC. Sverige har ett särskilt reformbistånd till Ryssland, som inte räknas som utvecklingsland. Detta ska värnas. Vi bör också, i särskild ordning, ge bistånd för demokrati i andra ofria länder, där regimen är välfinansierad till exempel med råvaruintäkter, men där invånarna lider av betydande ofrihet.

Två principer behöver utvecklas. Den ena handlar om hur stora avräkningar från biståndet som ska tillåtas. Den andra handlar om hur biståndsanslag kan förflyttas från ett år till ett annat, för att handläggningen ska vara god och biståndsmedlen ska användas på ett adekvat sätt. Liberalerna bör verka för att minst 0,7 procent av BNP skall vara undantaget från avräkningar för kostnader som inte är utvecklingsbistånd i egentlig mening. 0,7 ska vara en bottenplatta. Vad gäller oförutsedda överskott skall dessa fonderas för senare användning, i fonder för långsiktiga ändamål, till exempel forskning i att bekämpa sjukdomar som hindrar utveckling, såsom malaria och hiv, och annat som på lång sikt bidrar till världens välstånd.

10. Sammanfattning: Liberalernas nya biståndspolitik

Före alliansregeringen fanns det bara ett mål för biståndet: ”att bidra till att skapa förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor”. Alliansregeringen gjorde ett betydande omtag för biståndspolitiken och slog fast att ”målet för Sveriges internationella bistånd är att skapa förutsättningar för bättre levnadsvillkor för människor som lever i fattigdom och förtryck”. Denna kurs bör även i fortsättningen vara liberalernas.

Sveriges bistånd bör organiseras för att uppnå målen, att bekämpa fattigdom och förtryck. Detta gör vi genom att hålla fast i vad som står i partiprogrammet: att demokrati ska vara det övergripande målet för utvecklingsbiståndet. Feminism ska vara en vägledande princip. Katastrofbistånd ska prioriteras. Allt bistånd ska vara resultatorienterat.

Därför bör liberalerna stå för följande:

1. Svenskt utvecklingsbistånd ska ha demokrati som övergripande mål.
2. Humanitära insatser ska prioriteras.
3. Biståndet ska vara uttalat feministiskt. Sexuella och reproduktiva rättigheter, särskilt preventivmedel och abort, ska vara en självklar del av humanitära insatser.
4. Agenda 2030 erbjuder en enskilt viktig möjlighet för svenskt bistånd, i förhållande till målet om kvinnors fulla delaktighet på alla områden (mål 5 i agenda 2030). Här bör Sverige ha som ambition att vara världsledande.
5. Humanitära insatser ska redovisas fördelat på män och kvinnor.
6. Flyktingläger ska tömmas och flyktingarna ska ges möjlighet att skapa sin egen framtid.
7. FN:s utvecklingsmål ska inte vara vägledande för svenskt bistånd. Svenskt bistånd ska vila på demokratisk grund och biståndet ska främja demokrati.
8. Sida ska reformeras till att vara en förvaltningsmyndighet med öppna och transparenta medelstilldelningsförfaranden.
9. Humanitärt bistånd och insatser för fred ska överföras till andra myndigheter än Sida.
10. Alla insatser ska grundas på principen att den kvinnligs situation ska beaktas och stärkas.
11. Fria val är den enda garanten för demokratin och en mänsklig rättighet (artikel 21) enligt FN:s universella förklaring. I svenskt demokratibistånd ska det vara centralt att garantera och bevara fria val och att kritiskt granska ofria val.
12. Rättsstaten är garanten för att medborgarna själva ska kunna kräva ansvar av staten. Det övergripande målet för utvecklingsbiståndsinsatserna ska vara att upprätta, utveckla och underhålla rättsstatens principer i mottagarländerna.
13. Liberalernas bistånd för mänskliga rättigheter fokuserar på civila och politiska rättigheter, till exempel organisationsfrihet, yttrandefrihet och rätten att delta i fria val. Det är de folkvalda regeringarnas uppgift att tillgodose de ekonomiska och sociala rättigheterna.
14. Biståndet genom svenska civilsamhällesorganisationer ska avskaffas. Civilsamhällesorganisationerna ska på lika villkor kunna söka anslag genom transparenta anslagsposter, i konkurrens. Stöd till civilsamhällesorganisationernas kampanjer i Sverige ska minskas och på sikt avvecklas.

15. Addis Ababa Agenda for Action om utvecklingsfinansiering, att länderna själva ska skapa förutsättningar för att finansiera utveckling, är den internationella överenskommelse som står bäst i samklang med liberal utvecklingspolitik, och den ska vara vägledande i liberalernas syn på svenskt bistånd.

16. Skatteflykt ska förhindras. Detta arbete ska som nu drivas företrädelsevis inom OECD. Liberalerna tycker inte att frågan om skatteflykt ska delegeras till ett FN-organ.

17. FN:s utvecklingsagenda (Agenda 2030) är ett åtagande som Sverige ska leva upp till nationellt. Internationellt ska Sveriges utvecklingsbistånd vara bredare, och fokusera på demokrati och mänskliga rättigheter.

18. Sverige ska verka för att andra länder ska kunna uppnå sina åtaganden i Parisavtalet, genom samarbete gällande reformer, lagstiftning och teknik. Stöd till den gröna fonden ska avvecklas.

19. Sveriges utvecklingsbistånd ska i huvudsak koncentreras till länder där det finns ömsesidigt intresse för utveckling och samarbete. Det Östliga partnerskapet och Nordafrika ska prioriteras.

20. Antalet mottagarländer och verksamhetstyper ska minska.

21. Stöd till internationella organisationer ska ha högre krav på transparens, intern styrning och kontroll samt kostnadseffektivitet.

22. En-procentmålet ska stå fast, och minst 0,7 procent ska användas till bistånd. Avräkningar ska begränsas till 0,3 procent.

23. Sverige ska verka för en snävare definition av bistånd i OECD/DAC

24. Liberalerna kommer inte att ställa sig bakom en ny PGU. Liberalernas samlade politik är bra för global utveckling. Det finns inte förutsättningar för enighet om vad som är bra politik för global utveckling, därom tycker partierna olika.

25. Sverige ska ge bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter även i rika länder.

26. Sverige ska aktivt engagera sig för reformer av EU:s biståndspolitik, med Liberalernas ställningstaganden som riktning.

27. Utbildning är centralt för att uppnå demokrati och jämställdhet. Satsningar på breda utbildningsreformer och högre utbildning inom viktiga områden ska främjas.

Bilaga 1. Utdrag ur Liberalernas nuvarande partiprogram i förhållande till biståndspolitiken

5.4.1 GLOBAL UTVECKLING

Demokrati, jämställdhet, frihandel, anti-korruption, privat äganderätt, rättsstat, utbildning och marknadsekonomi är de viktigaste faktorerna till utveckling. Globaliseringen av världen har inneburit att andelen extremt fattiga har minskat dramatiskt. Samtidigt återstår många utmaningar.

Arbetet för varje människas rätt till goda livschanser stannar inte vid det egna landets gränser. Politisk ofrihet, förtryck av kvinnor, trakasserier av minoriteter, svält och undernäring, mödradödlighet, infektionssjukdomar, brist på skolgång och sjukvård bjuder varje liberal till handling.

Sverige bör samarbeta nära med andra länder, både globalt och med våra närmaste grannländer i Norden och Europa. De nordiska länderna kan, liksom vi har gjort tidigare med t.ex. passfrihet och gemensam arbetsmarknad, fortsätta att gå före och riva gränshinder snabbare än andra. Vi kan också verka tillsammans för gemensamma värderingar i Europa och globalt.

Demokrati ska vara det övergripande målet för utvecklingsbiståndet. Därför ska bistånd till demokratiserande krafter, institutionsbyggande, korruptionsbekämpning och rättsstatliga strukturer samt jämställdhet och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter prioriteras. Den rikare världen ska bidra med tekniskt och ekonomiskt klimatbistånd till de fattigaste länderna.

Ett värderingsstyrt, generöst och effektivt bistånd handlar om solidaritet och ansvarstagande för vår omvärld. Det svenska biståndet ska uppgå till en procent av bruttonationalinkomsten. Det långsiktiga målet ska vara att utvecklingen i världen leder till att biståndet inte längre behövs och därmed kan avvecklas.

5.4.2 SÄKERHETS- OCH FÖRSVARSPOLITIK

Grunden för Sveriges säkerhetspolitik ska vara samarbete med andra demokratier. Nato är den absolut viktigaste samarbetsorganisationen för säkerhet och ömsesidigt försvar i Europa, och är hörnstenen i det transatlantiska samarbetet mellan Europa och USA. Sverige ska söka medlemskap i Nato. Ett svenskt medlemskap i Nato är också nödvändigt för att fördjupa det nordiska samarbetet.

Europeiska unionen är det främsta forumet för svensk utrikes- och säkerhetspolitik. EU:s insatser i ett stort antal civila och militära fredsoperationer har bidragit till konfliktförebyggande och stabilitet världen över.

Sveriges nationella försvarsförmåga måste öka. Det svenska försvarets huvuduppgift, att försvara Sveriges territorium och dess befolkning, ska vara avgörande för hur försvaret utformas. Mot bakgrund av utvecklingen i vårt närområde behöver det svenska försvaret stärkas och försvarsanslaget på sikt öka till minst två procent av bruttonationalprodukten. Om det krävs för landets försvar ska en könsneutral värnplikt kunna tillämpas på nytt.

Det finns ett stort behov av internationella kris- och konflikthanteringsförmågor. Fler civila och militära fredsinsatser behövs. Kvinnors situation i krig och betydelse för fred ska synliggöras. Fler svenskar bör ställas till förfogande för internationella insatser i FN:s, EU:s eller Natos regi.

Många fria stater är beroende av odemokratiska regimer för sin energiförsörjning. Att bryta behovet av olja och gas är inte endast en miljöfråga utan i högsta grad en säkerhetspolitisk fråga. Den utveckling där odemokratiska eller rentav totalitära stater förvärvar strategiska tillgångar i demokratiska länder, till exempel hamnar, elnät eller liknande, måste ses i ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Det finns en potentiell risk för att dessa kan komma att utnyttjas för politisk utpressning i framtiden.

Sverige ska inte exportera vapen till diktaturer. I företag som helt eller delvis ägs av den svenska staten ska det finnas kriterier gällande affärsrelationer med odemokratiska regimer.

5.4.3 STÄRK VÄRLDENS DEMOKRATIKRAFTER

En fortsatt demokratisering är den viktigaste faktorn för en långsiktigt fredlig utveckling. Demokrati är ingen lyx som bara passar länder som har nått en viss utvecklingsnivå. Varje människa har rätt att få leva i frihet. Demokratin har avgörande betydelse för att minska risken för konflikter inom och mellan länder. Demokratier startar inte krig mot andra demokratier.

Sverige ska vara en röst för global frihet och ge stöd åt de modiga människor som verkar för demokratisering av världens återstående diktaturer. Ingen enskild händelse skulle bidra lika mycket till ökad frihet som om Kina skulle demokratiseras.

Informationsutbyte och kontakter med omvärlden är avgörande för demokratikrafterna i världens ofria stater. Det fria informationsflödet ska försvaras. Sverige ska verka för att tillgång till hela internet erkänns som en del av de mänskliga rättigheterna.

EU:s grannskapsavtal med unionens grannar söderut måste innehålla samma krav på demokrati och mänskliga rättigheter som avtalen med grannarna österut, och tydliga krav om respekt för kvinnors, barns och minoriteters rättigheter ska ställas.

Förenta nationerna (FN) har en särställning som den viktigaste globala aktören för fred och säkerhet, konfliktlösning och internationell samverkan. FN:s roll försvåras dock allvarligt av bristande effektivitet och motsättningar mellan demokratier och diktaturer. Världen behöver ett FN som är mer handlingskraftigt och mer trovärdigt.

Internationella brottmålsdomstolens roll för att lagföra brott mot mänskliga rättigheter ska stärkas. Det ska finnas ett demokratikrav för medlemskap i FN:s råd för mänskliga rättigheter. Sverige ska verka för att dödsstraffet avskaffas i världen.

EU efter Brexit

KORTRAPPORT FRÅN LIBERALERNAS UTRIKESPOLITISKA FÖRNYELSEGRUPP

BEHANDLAS AV LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Den utrikespolitiska arbetsgruppen
Birgitta Ohlsson, ordförande
Per Carlsson
Christoffer Karlsson
Pär Löfstrand
Oscar Wåglund Söderström
Allan Widman
Cecilia Wikström
Alexandra Åhlén

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

EU efter Brexit

Den Europeiska unionen grundades på ruinerna från världen av i går. Efter århundraden av krig och elände kunde arvfiender enas om att fred skulle råda på den europeiska kontinenten. EU är en seger för demokrati, frihet och öppenhet. Det är samma värden som lagt grunden för det svenska välståndet. Frihandel och nyfikenhet har lett till bättre hushållning med resurser och snabbare tekniskspridning.

Världen ser inte likadan ut i dag som när unionen bildades eller när Sverige gick med. Sverige är inte heller samma land som före EU-medlemskapet. Människors valfrihet har ökat kolossalt. Vi tar det för givet att utan krångel kunna studera och arbeta i ett annat europeiskt land. Alla känner vi någon som hittat kärleken på kontinenten, men för den sakens skull inte tvingats byta medborgarskap. Detta är allt tack vare den europeiska unionen.

Men det blåser snåla vindar i Europa. Under 2016 valde ett viktigt medlemsland att lämna unionen. Det kommer att få allvarliga konsekvenser. Storbritannien har av många setts som en bromskloss för djupare EU-samarbete, men är samtidigt det land som med tyngd drivit på för öppna marknader, frihandel och en slimmad EU-budget – liksom i arbetet med att driva icke-euroländernas gemensamma intressen.

Brexit är långt ifrån den enda utmaningen för EU. Utifrån utmanas EU av ett auktoritärt Ryssland som ökar sin dominans genom militära angrepp och desinformation, men också av en ny amerikansk administration som inte ser att den transatlantiska länken kräver ett Europa som håller samman. Inifrån utmanas Europasamarbetet på flera fronter: Länder som Ungern och Polen tar offentligt avstånd från såväl gemensamma värderingar som de institutioner som har att värna fördrag och regelverk. Likaså vägrar en handfull medlemsländer att genomföra de beslut om fördelning av asylsökande, som fattats i demokratisk ordning. Högerpopulister runt om i Europa applåderar Brexit och ser EU:s upplösning som frälsning, medan vänsterpopulister, framför allt i södra EU, vill få den gemensamma valutan på fall. På flera håll har förtroendet för EU nått bottennivåer, samtidigt som stödet har ökat på andra håll till följd av Brexit-omröstningen.

Hur ska framtidens EU se ut? Det liberala svaret är lika tydligt som konsekvent: Vi kommer att fortsätta arbeta för ett starkt EU på områden där samarbete krävs. Vi ska ta medborgarnas oro på allvar, och samtidigt rakryggat stå fast vid de värderingar som byggt Europa starkt: demokrati, rättsstat, respekt för mänskliga rättigheter, fri rörlighet och öppenhet mot omvärlden. I en tid då protektionismen ökar globalt måste Europa stå för frihandel och medverka till att fler får njuta globaliseringens fördelar. På områden som konkurrenskraft, migration, brottsbekämpning, klimat och säkerhetspolitik krävs ett tätare samarbete som levererar resultat. Så har inte skett på senare tid och därför måste reformarbetet bli än mer intensivt – även utan Storbritannien. Bara det kan hålla samman Europa och minska den värderingsklyfta mellan östra och västra EU som på senare tid blivit allt djupare.

De reformer som nu krävs kan bara göras av EU-länderna och de gemensamma institutionerna i samverkan. De allmänna val som hålls i Nederländerna, Frankrike och Tyskland under 2017 kommer därför att ha stor betydelse för hur EU utvecklas framöver. Nu är inte läge för några förändringar av EU-fördragen, utan det gäller att utnyttja de regelverk som nu finns. Ska reformarbetet gå framåt och få fotfäste krävs ett gott samarbetsklimat – och det förutsätter både lyhördhet från EU-kommissionen och verklig solidaritet mellan medlemsländerna. En solidaritet som inte främst bygger på transfereringar, utan på respekt för demokratiskt fattade beslut och gemensamma värde-

ringar. Det land som inte accepterar och aktivt värnar de grundvärden som Europasamarbetet vilar på ska inte vara kvar som medlem.

Det är väl känt att kriser av olika slag hittills legat till grund för varje större förändring av EU-samarbetet. Det finns alla skäl att vara optimistisk om att den djupa kris som EU nu befinner sig i vänds till något gott. För förutsättningarna finns. Det unionsbygge som växt sig allt starkare och successivt tvinnat samman Europas demokratier under hela efterkrigstiden finns kvar, om än med ett medlemsland mindre. Den inre marknaden är en framgångssaga och gemensamma värderingar om demokrati och mänskliga rättigheter fungerar som ett sammanhållande kitt som få länder är beredda att ge upp.

Sverige är ett reformvänligt och handelsberoende land som står utanför eurozonen. Det gör att konsekvenserna av Brexit för vårt land kan bli påtagliga. Att Sverige förlorar sin närmaste allierade väcker akut frågan om hur vi på bästa sätt ska kunna säkra vårt inflytande i EU framöver. Sverige kommer att behöva göra ett strategiskt val om vi ska vara kvar i den krets som helt står utanför eurosamarbetet tillsammans med Tjeckien, Ungern, Polen, Rumänien och Bulgarien – eller har vi mer att vinna på tätare integration med eurozonen, den del av EU som tydligare delar vår syn på samarbetet.

Vårt land behöver en ny, långsiktig EU-politik som värnar Sveriges roll i unionen samtidigt som vi skapar förutsättningar för ett EU som levererar. Den politiken lyser idag med sin frånvaro. Liberalerna kommer därför att driva på för att regeringen tar fram en reformstrategi med bred förankring i riksdagen för att åter göra till Sverige till en av de centrala spelarna i EU. För att nå resultat krävs aktivt alliansbyggande med gamla och nya likasinnade länder, men också en Europapolitik som bygger på en ny verklighet i EU – ekonomiskt, säkerhetspolitiskt och värderingsmässigt.

Liberalerna har tagit fram 19 punkter för ett reformerat och fokuserat EU.

19 punkter för ett reformerat och fokuserat EU

1. **Sverige ska ta täten i reformarbetet.** Sverige ska återigen bli ett land i EU:s kärna, som driver på för effektiva institutioner och beslutsprocesser som präglas av öppenhet och insyn. Vi ska värna EU:s grundläggande värderingar och slå vakt om den fria rörligheten. Sverige ska gå i täten för en fördjupad inre marknad och driva på för global frihandel, så att jobben blir fler och Europas konkurrenskraft ökar. Vi ska arbeta för ett fokuserat EU med kraft att agera på områden där samarbete krävs: brottsbekämpning, migration, klimat och säkerhetspolitik. Vi har också ett tungt ansvar i att tillsammans med likasinnade länder mota de populistiska krafter som verkar för ökad protektionism och stängda gränser.

2. **Värna rättsstat och mänskliga rättigheter.** Liberalerna var i regeringsställning med och genomdrev ett nytt ramverk som gör det möjligt att markera kraftfullt mot EU-länder som kränker rättsstatens principer. Detta måste utvecklas till en rättsstatsmekanism där kommissionen regelbundet granskar samtliga medlemsländer och redovisar i ministerrådet. Systematiska kränkningar av medborgarnas rättigheter eller diskriminering av minoriteter ska kunna leda till sanktioner i form av indragna EU-stöd efter beslut av EU-domstolen. Kommissionen ska fullgöra sin skyldighet att väcka artikel 7 och föreslå indragen rösträtt för länder som flagrant bryter mot grundläggande rättsstatsprinciper.

3. **Brexit utan nya murar.** Storbritannien är och kommer att fortsätta vara en av Sveriges och EU:s viktigaste handelspartners. Uppemot hundra tusen svenskar beräknas vara bosatta i landet. Det är helt centralt att Brexit-förhandlingarna resulterar i ett balanserat avtal som bäddar för fortsatt nära samarbete, minimerar handelshinder för varor och tjänster och slår vakt om rättigheterna för EU-medborgare i Storbritannien. Men vårt budskap är glasklart: Storbritannien kan inte vara en del av den inre marknaden såvida man inte accepterar fri rörlighet för personer.

4. **Sverige ska närma sig eurozonen.** Vill vi slå vakt om fortsatta reformer, bygga varaktiga allianser och säkra svenskt inflytande på centrala områden krävs att vårt land på sikt blir en del av eurozonen, som är EU:s verkliga kärna. Ett första steg är att regeringen redan nu inleder ett närmare samarbete med euroländerna i ekonomiska frågor, exempelvis genom att delta i bankunionen och andra former av fördjupat samarbete. När ett mer robust ramverk för eurosamarbetet och en tydligare demokratisk förankring finns på plats ska Sverige införa euron som valuta, efter ett ja i en folkomröstning.

5. **EU:s lagar och regler ska upprätthållas.** Det är oacceptabelt att medlemsländer vägrar att genomföra demokratiskt fattade EU-beslut och bryter mot EU:s grundfördrag – oavsett om det gäller migrationspolitik, rättsstaten eller ekonomiska frågor. Kommissionen ska, utan att ta politiska hänsyn, väcka talan mot länder som inte genomför EU-rätten i tid eller på rätt sätt. Processer i EU-domstolen mot länder som syndar måste gå snabbare än idag.

6. **Rädda Schengen.** Passfriheten i Norden och övriga EU ska värnas, och därför är utvecklingen med allt fler nationella gränskontroller oroande. De svenska ID- och passkontrollerna mot Danmark ska omedelbart effektiviseras för att sedan upphöra så snart som möjligt, förutsatt att den allmänna ordningen kan upprätthållas.

7. **Rättssäker och stärkt yttre gränskontroll.** Fria gränspassager inom Schengen förutsätter att EU har en yttre gränskontroll som är effektiv, rättssäker och garanterar att asylrätten värnas vid alla yttre gränser. Sverige ska aktivt bidra med personal och kompetens till EU:s nya kust- och gränsbevakningsmyndighet. Länder som systematiskt kränker rättsstatsprinciper och mänskliga rättigheter i den yttre gränskontrollen ska omedelbart suspenderas ur Schengensamarbetet.

8. **Effektiv gemensam flyktingpolitik.** EU måste få på plats en fungerande asylpolitik där medlemsländerna delar på ansvaret under ordnade former. Den som söker asyl ska garanteras en rättssäker och värdig behandling i samtliga länder. Den som är i behov av internationellt skydd ska få det, samtidigt som den som fått avslag på asylansökan ska enklare än idag kunna återföras till sitt hemland. Stöd ska även ges till länderna i EU:s närområde för att bistå dem i flyktingmottagningen.

9. **Lättare att arbetskraftsinvandra.** En globaliserad värld kombinerad med en åldrande befolkning innebär att Europas länder måste bli bättre på att attrahera både spetskompetens och personer som vill arbeta i mindre kvalificerade yrken. Det måste därför bli mycket enklare att under lagliga former ta sig till Europa för att arbeta och bidra till vår gemensamma välfärd. Ett nytt europeiskt ”blåkort” och möjligheter för spårbyten för asylsökande som fått avslag är några viktiga förslag.

10. **Vässad inre marknad.** Mycket kan göras för att den inre marknaden ska bidra till flera jobb, ökad tillväxt och vässad konkurrenskraft. Den digitala inre marknaden ska fortsätta utvecklas och gemensamma regler tas fram som stödjer innovation, delningsekonomi och e-handel. Regelverk och krångel som i många medlemsländer hindrar gränsöverskridande tjänstehandel ska undanröjas.

11. **Mer frihandel med omvärlden.** Dagens globala handel kräver fria flöden av varor och tjänster, men också att det blir enklare för människor att röra sig fritt. EU ska driva på i Världshandelsorganisationen för låga tullar, liberaliserad tjänstehandel och regelsamarbete globalt. EU ska arbeta för att förhandla fler omfattande frihandelsavtal med partners i omvärlden, och driva på för att återstarta TTIP-förhandlingarna med USA. På så sätt kan de positiva effekterna av globaliseringen bli större och nå fler.

12. **Tiggeri är en EU-fråga.** Fortfarande tvingar fattigdom och diskriminering rumänska medborgare till tiggeri i Sverige och andra EU-länder. S-MP-regeringens samtal med Rumänien har inte gett några resultat. Precis som Liberalerna krävde i regeringsställning måste tiggerifrågan tas upp på EU-nivå, så att Rumänien tar ansvar för sina medborgare. Kommissionen bör omedelbart inrätta en expertgrupp som tillser att de EU-medel som Rumänien får utnyttjas och når fram till landets fattiga. Tremånadersregeln måste gälla och uppföljning genomföras.

13. **Europeiskt FBI.** Liberalerna har länge drivit kravet på en operativ europeisk polisstyrka och en EU-åklagare som utreder och bekämpar gränsöverskridande brottslighet som terrorism, människohandel och narkotikasmuggling. I kölvattnet av en rad terroristattacker i Europa är frågan mer aktuell än någonsin. och Sverige bör därför ta initiativ i Europeiska rådet för att utveckla det befintliga samarbetet i Europol i den riktningen. För att stärka Europas beredskap i kampen mot den internationella terrorismen bör en gemensam underrättelse tjänst inrättas, som underlättar för medlemsländerna att utbyta information.

14. **Ja till EU-åklagare.** En stor majoritet av EU-länderna går nu vidare för att inrätta en gemensam åklagarmyndighet – men Sverige säger nej till att delta. Liberalerna driver som enda parti på för att Sverige ska delta i åklagarsamarbetet som syftar till att effektivare kunna utreda och lagföra fusk och bedrägerier med EU-medel i hela unionen.

15. **Fortsatt utvidgning.** Motståndet mot att utvidga EU är stort på flera håll i Europa. Samtidigt fungerar möjligheten att bli EU-medlem som ett positivt incitament för reformer för demokrati och marknadsekonomi i flera östeuropeiska länder. Ukraina ska kunna få status som kandidatland, och länderna på Västra Balkan bör kunna bli medlemmar när de uppfyller högt ställda krav som kombineras med fortsatt granskning av rättsstat och respekt för mänskliga rättigheter. Mot bakgrund av den auktoritära utvecklingen i Turkiet bör medlemskapsförhandlingarna helt avbrytas.

16. **Säkerhetspolitik.** Den ryska upprustningen och aggressiviteten sätter den europeiska solidariteten på prov. Vi upplever nu en större osäkerhet än på mycket länge. Nato förblir den säkerhetspolitiska arena Sverige bör verka inom. EU-försvar inte aktuellt, men Sverige bör bygga allianser med like-minded Nato-länder, som Tyskland, Danmark.

17. **Klimat och energi.** EU:s energiunion bör utvecklas ytterligare, med fokus på klimatneutrala energislag som förnybart och kärnkraft. En viktig del är att beroendet av rysk fossilgas minskar. En europeisk flygskatt bör införas. Stärk samarbetet för att rädda Östersjön och andra hotade havsmiljöer och utveckla arbetet med den europeiska kemikalielagstiftningen. Utsläppsrättssystemet bör skärpas och bli mer effektivt. Annullering av utsläppsrätter kan användas för att stärka prissignalerna.

18. **Mer insyn och öppenhet.** Arbetet för en starkare offentlighetsprincip i EU måste fortsätta, och möten i ministerrådet bli offentliga. Visselblåsare ska skyddas av meddelarfrihet efter svensk förebild. Samtidigt bör möjligheten till delaktighet och insyn i regeringens och myndigheternas EU-arbete stärkas väsentligt, så att inspel och förslag tas om hand under förhandlingsprocessen i ministerrådet. Regeringen och myndigheterna ska vara skyldiga att informera och bjuda in till samråd om EU-arbetet. EU-kommissionärer ska kunna kallas till riksdagen och Europaparlamentariker bjudas in att delta i riksdagens EU-debatter.

19. **Slimmad EU-budget.** Inom kort inleds arbetet med EU:s långtidsbudget för tiden 2020-2025. Brexit innebär att intäkterna till EU-budgeten minskar kraftigt, men Sverige bör inte acceptera en höjd EU-avgift. Istället blir förhandlingen en chans till kraftiga omprioriteringar. Budgeten bör under nästa period helt fokusera på områden med tydligt europeiskt mervärde: forskning, infrastruktur, brottsbekämpning, utrikespolitik, migration och bistånd. Direktstöden till jordbruket ska avvecklas och regionalpolitiken inriktas på de fattigaste länderna i EU. Europaparlamentets kostsamma flytt mellan Bryssel och Strasbourg ska upphöra. Parlamentet ska ha ett enda säte – i Bryssel.

Moderniserade stadgar för Liberalerna

FÖRSLAG FRÅN LIBERALERNAS STADGEARBETSGRUPP

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE
17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Varför behöver stadgarna förnyas? 2

Ytterligare förnyelsearbete behövs 2

Yrkanden 3
Reservation 3

Stadgar för Liberalerna 4

Partistadgar för Liberalerna 4
Nytt förslag: Avdelning I. Partistadgar 4

Normalstadgar för länsförbund 12
Nytt förslag: Avdelning II.
Grundstadgar för förbund 12

Normalstadgar för lokal förening 18
Nytt förslag: Avdelning III.
Grundstadgar för lokal förening 18
Ikraftträdande 22
Övergångsbestämmelser 22

Närmare kommentarer till stadgeförslaget 23

Avdelning I.
Partistadgar 23
Avdelning II.
Grundstadgar för förbund 25
Avdelning III.
Grundstadgar för lokal förening 27
Ikraftträdande och
övergångsbestämmelser 28

Bakgrund

Liberalernas landsmöte 2015 gav partistyrelsen i uppdrag att fullfölja förnyelsearbetet med sådana stadgeändringsfrågor som kan bli aktuella för beslut på landsmötet 2017. Partistyrelsen har därefter tillsatt en arbetsgrupp bestående av Maria Arnholm (ordförande), Lisa Flinth, Malin Sjöberg Högrell, Pär Löfstrand, Anders Yngman och Martin Andreasson (sekreterare).

Som underlag till sitt arbete har gruppen bland annat skickat ut en enkät om stadgarna till förtroendevalda på alla nivåer i partiet samt till partiets ombudsmän. Arbetsgruppen har även tagit emot ett antal förslag från enskilda. Till alla som hört av sig vill stadgearbetsgruppen rikta ett stort tack.

Med denna rapport redovisar arbetsgruppen sitt förslag till nya stadgar.

Varför behöver stadgarna förnyas?

Den första och viktigaste frågan är om det alls finns anledning att ägna uppmärksamhet åt partiets stadgar och eventuella förändringar av dem. Vårt svar är ja. Väl utformade stadgar skapar tydlighet i organisationen, stärker kontinuiteten och förbättrar den interna demokratin. Detta är särskilt betydelsefullt för att nya medlemmar ska kunna sätta sig in i partiets arbetssätt och därmed uppmuntras att ta på sig ansvarspositioner.

Den senaste stora stadgerevisionen gjordes vid landsmötet 2007. Då antogs nya stadgar för riksorganisationen och partistyrelsen gavs mandat att fastställa nya normalstadgar för länsförbund och lokala föreningar. Under de tio år som gått sedan dess har mycket hänt i partiets inre arbete, särskilt efter valet 2014 då partistyrelsen beslutade om en total översyn av den interna organisationen för att förnya partiet för 2020-talets behov.

Arbetsgruppen har identifierat ett antal skäl som motiverar en genomgripande uppdatering av stadgarna.

- **Starkare interndemokrati.** I dag har partistyrelsen betydande makt över partiorganisationen genom att den har rätt att fastställa normalstadgar för länsförbunden och de lokala föreningarna. Vi vill flytta den befogenheten till de valda ombuden på landsmötet. Detta uppnås genom att stadgarna på riksnivå samt grundstadgar för länsförbund och lokala föreningar samlas i ett dokument som fastställs på landsmötet.
- **Tydligare process för val till ledande poster.** Beslutsgången för tillsättande av ledande uppdrag på regional och lokal nivå är inte tillräckligt tydlig. Vi vill precisera skrivningarna och därmed stärka medlemsinflytandet.
- **Större flexibilitet.** Dagens stadgar bygger i alltför hög grad på en genomsnittsbild av hur organisationen ser ut. Det skapar problem för mindre länsförbund och föreningar. Vi vill öka flexibiliteten för att förenkla arbetet.
- **Bättre transparens.** I dag är det svårt, både för förtroendevalda och enskilda medlemmar, att veta exakt vilka stadgar som gäller eftersom lokala undantag och specialregler inte alltid dokumenteras. Vi vill ha gemensamma grundstadgar och tydliga regler om hur beviljade undantag och tillägg ska hållas tillgängliga. Det underlättar insynen och därmed interndemokratin.

Ytterligare förnyelsearbete behövs

Arbetsgruppen har också uppmärksammat ett antal frågor som partiet bör arbeta vidare med, men som inte hör hemma i stadgarna.

1. Vi ser en stor potential i att med hjälp av ny teknik fortsätta utveckla medlemsdialogen och göra det lättare för medlemmarna att framföra förslag och idéer i olika frågor. De demokratiska strukturer som finns för beslutsfattandet fungerar i huvudsak väl, och vi föreslår inga förändringar vad gäller att formella beslut ska tas vid möten där medlemmar eller ombud röstar. Däremot vill vi uppmuntra till ett ökat användande av diskussionsgrupper, enkäter och andra former av digital påverkan och debatt. Detta stärker den interna debatten och ökar värdet av att vara medlem i Liberalerna.
2. Många röstberättigade bor i utlandet, och vi har särskilt analyserat om det finns skäl att öppna för utlandsbaserade avdelningar. Vi har dock kommit fram till att förutsättningarna för dessa sannolikt är små, åtminstone inom överskådlig tid, eftersom utlandssvenska liberaler i många fall hellre skulle vilja behålla medlemskapet i föreningen på den ort i Sverige där de bodde före flytten. Däremot ser vi gärna att det bildas ett eller flera nätverk för utlandssvenska liberaler om intresse finns.
3. Vi vill lyfta fram betydelsen av det interna arbetet för att skapa medvetenhet i etikfrågor. Det är av största betydelse att företrädarna för ett liberalt parti lever upp till högt ställda förväntningar, och detta blir än mer angeläget i en tid när debattklimatet hård-

nar och fler människor visar misstänksamhet mot det som uppfattas som etablerade samhällsstrukturer. Därför behövs ett kontinuerligt och långsiktigt arbete i etikfrågor i Liberalerna. Vid sidan av de formella strukturerna med etiska riktlinjer och etikkommitté behöver det finnas fler tillfällen där etikfrågor kan diskuteras. Partistyrelsen bör vidta åtgärder för att det ordnas återkommande aktiviteter i etikfrågor, t.ex. i form av seminarier vid riksmöten eller genom att frågorna inkluderas i partiets utbildningar.

4. Det finns all anledning för partiet att bättre uppmärksamma de viktiga uppdrag som finns utanför styrelserna, till exempel i valberedning, nomineringskommitté eller som revisor. Vi ser ett behov av att fördjupa diskussionen om vilka förväntningar som ställs på en person med ett sådant uppdrag och hur behovet ser ut av utbildningar, råd och stöd. Vägledande dokument, till exempel förslag till arbetsordning eller allmänna råd och anvisningar, bör tas fram för dessa och liknande förtroendeuppdrag. Partistyrelsen bör ges i uppdrag att initiera ett sådant arbete under de kommande åren.

5. På de flesta håll i partiet gäller principen att en person måste vara medlem i Liberalerna för att kunna föreslås till ett uppdrag eller nomineras i allmänna val. Det är vår starka rekommendation att denna huvudregel gäller också i framtiden, men vi vill inte stänga möjligheten att göra undantag. På både nationell och lokal nivå finns exempel på politiker som gjort mycket värdefulla insatser för Liberalerna utan att vara medlemmar när de invaldes. Vi vill att den möjligheten ska kvarstå också i fortsättningen.

6. En viktig interndemokratisk fråga handlar om hur lång kallelsetiden ska vara för ett beslutande möte, t.ex. ett medlemsmöte, förbundsmöte eller partiråd. Vi sticker inte under stol med att detta är en målkonflikt mellan snabbhet och förankring. Vi har landat i att i huvudsak lämna dagens tidsgränser oförändrade. Samtidigt vill vi betona att tidsgränserna ska ses just som en bortre gräns. Om kallelse eller handlingar kan skickas ut tidigare bör så ske.

7. I förslaget till nya stadgar ingår bestämmelser som tydliggör hur nationella nätverk inom partiet inrättas. Detta gäller alltså de nationella nätverk som partiet självt organiserar och som i den meningen är en del av partiets verksamhet, medan fristående föreningar närstående Liberalerna inte berörs. Förslaget innebär en kodifiering av gällande ordning och innebär i den delen inga förändringar. Det finns dock andra frågor gällande partiets relationer till nätverk och närstående föreningar som bör belysas ytterligare, utan att för den delen höra hemma i stadgarna. Det arbetet bör fortsätta.

YRKANDEN

Stadgegruppen föreslår:

1. att landsmötet antar förslaget till nya stadgar för Liberalerna på nationell, regional och lokal nivå

2. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att utveckla medlemsdialogen

3. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för återkommande aktiviteter i etikfrågor

4. att partistyrelsen ges i uppdrag att vidta åtgärder för att ta fram vägledande dokument för valberedningar, nomineringskommittéer, revisorer m.m.

RESERVATION

Pär Löfstrand reserverar sig till förmån för att etikkommittén utses av landsmötet.

Stadgar för Liberalerna

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
PARTISTADGAR FÖR LIBERALERNA	**AVDELNING I. PARTISTADGAR**
§ 1. Ändamål Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.	**§ 1. Ändamål** Liberalernas uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, främja en demokratisk utveckling samt verka för val av personer med liberal åskådning till politiska förtroendeuppdrag.
§ 2. Medlemskap Var och en som omfattar en liberal samhällsåskådning har rätt till medlemskap i Liberalerna, om vederbörande inte är ansluten till annat politiskt parti eller annars särskilda skäl talar däremot. Inträde vinns genom egen ansökan antingen i en lokal förening, direkt i ett länsförbund eller direkt i riksorganisationen. Bara den som erlagt fastställda avgifter räknas som medlem. En person kan inte samtidigt vara medlem i mer än en lokal förening. Den som inte uppnått nedre åldersgränsen för medlemskap i Liberala Ungdomsförbundet kan inte bli medlem i Liberalerna. När särskilda skäl föreligger kan medlem uteslutas ur partiet. Beslut om uteslutning fattas av styrelse för länsförbund eller partistyrelsen. Inför beslut om uteslutning skall den som berörs underrättas om skälen för förslaget och beredas möjlighet att yttra sig. Om beslut fattats av länsförbund skall den uteslutne och partistyrelsen omedelbart underrättas. Den som vägrats inträde, eller uteslutits av länsförbund, kan inom sex veckor från beslutsdagen begära omprövning av beslutet hos partistyrelsen, som har det slutliga avgörandet.	**§ 2. Medlemskap** Var och en som omfattar en liberal samhällsåskådning har rätt till medlemskap i Liberalerna, om vederbörande inte är ansluten till annat politiskt parti eller annars särskilda skäl talar däremot. Inträde vinns genom egen ansökan. Medlemskapet registreras i den lokala förening i vars område medlemmen är bosatt, om inte medlemmen själv begär att medlemskapet ska registreras i annan förening eller direkt i förbund eller riksorganisationen. Bara den som erlagt fastställd avgift räknas som medlem. En person kan inte samtidigt vara medlem i mer än en lokal förening eller ett förbund. Den som inte uppnått nedre åldersgränsen för medlemskap i Liberala Ungdomsförbundet kan inte bli medlem i Liberalerna. Riksorganisationen ansvarar för registrering av samtliga medlemmar och uppbörden av medlemsavgifter. Medlemsavgiftens storlek och nivåer fastställs av landsmöte eller partiråd, som också fastställer vilken del av avgiften som tillfaller riksorganisationen och vilken del som tillfaller berört förbund och berörd lokal förening. När särskilda skäl föreligger kan medlem uteslutas ur partiet. Beslut om uteslutning fattas av styrelse för förbund eller partistyrelsen. Inför beslut om uteslutning ska den som berörs underrättas om skälen för förslaget och beredas möjlighet att yttra sig. Om uteslutning framstår som en alltför ingripande åtgärd kan medlem i stället meddelas en varning. Om beslut fattats av förbund ska den uteslutne och partistyrelsen omedelbart underrättas. Den som vägrats inträde, eller uteslutits av förbund, kan inom sex veckor från beslutsdagen begära omprövning av beslutet hos partistyrelsen, som har det slutliga avgörandet. Fram till dess att partistyrelsen har avgjort överklagandet är personen utesluten.
§ 3. Organisation Liberalernas medlemmar är sammanslutna i föreningar på lokal nivå. De lokala föreningarna inom en eller flera riksdagsvalkretsar sammansluts i ett länsförbund. Den som så önskar kan ansluta sig direkt till länsförbund eller till riksorganisationen.	**§ 3. Organisation** Liberalernas medlemmar är sammanslutna i föreningar på lokal nivå. De lokala föreningarna inom en eller flera riksdagsvalkretsar sammansluts i ett förbund. Förbund får inte omfatta del av riksdagsvalkrets.

Gällande version

§ 3. Organisation (forts.)

Partistadgarna gäller för såväl riksorganisation som länsförbund och lokala föreningar. För länsförbund och lokala föreningar gäller också av partistyrelsen fastställda normalstadgar. Inför beslut om ändringar av normalstadgarna skall partistyrelsen inhämta länsförbundens synpunkter.

Stadgeändringar, tillägg eller andra avvikelser från normalstadgarna för ett länsförbund skall för att äga giltighet ha fått medgivande av partistyrelsen. Stadgeändringar, tillägg eller andra avvikelser från normalstadgarna för en lokal förening skall för att äga giltighet ha fått medgivande av styrelsen för det länsförbund föreningen tillhör.

Partistyrelsen beslutar om etiska riktlinjer, vilka skall följas av Liberalernas kandidater, förtroendevalda och anställda. Dessa riktlinjer är intagna som bilaga till partistadgarna.

§ 4. Avgifter m.m.

Riksorganisationen uppbär årligen medlemmarnas medlemsavgifter. Medlemsavgiftens storlek och nivåer fastställs av landsmöte eller partiråd, som också fastställer vilken del av avgiften som tillfaller riksorganisationen och vilken del som tillfaller det länsförbund och den lokala förening som medlemmen hör till. För medlem som är direktansluten till länsförbund eller riksorganisationen jämkas fördelningen av medlemsavgiften därefter. För medlem under 25 år är avgiften hälften av ordinarie avgift.

Riksorganisationen är mottagare av bidrag i form av statligt stöd som är avsett för Liberalernas rikstäckande verksamhet.

§ 5. Centrala organ

Liberalernas centrala organ är:
1. Landsmötet
2. Partirådet
3. Partistyrelsen
4. Partiledningen

Liberalernas riksdagsledamöter, Europaparlamentariker och statsråd bildar dessutom en särskild riksdagsgrupp med av gruppen bestämda organ.

Arbetsgruppens förslag

§ 3. Organisation (forts.)

Partistadgarna gäller för såväl riksorganisation som förbund och lokala föreningar. För förbund och lokala föreningar gäller därutöver grundstadgarna i avdelning II respektive III i stadgarna. För tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna gäller vad som föreskrivs i avdelning II § 11 respektive avdelning III § 9.

Partistyrelsen beslutar om etiska riktlinjer, vilka ska följas av Liberalernas kandidater, förtroendevalda och anställda. Dessa riktlinjer är intagna som bilaga till partistadgarna.

Riksorganisationen är mottagare av bidrag i form av statligt stöd som är avsett för Liberalernas rikstäckande verksamhet.

§ 4. Centrala organ

Liberalernas centrala organ är:
1. Landsmötet
2. Partirådet
3. Partistyrelsen
4. Partiledningen

Liberalernas riksdagsledamöter bildar dessutom en särskild riksdagsgrupp med av gruppen fastställda stadgar. Till riksdagsgruppen ska partiets statsråd och Europaparlamentariker vara ständigt adjungerade.

§ 5. Beslutsfattande

Omröstning sker öppet, utom vid nomineringar och val där sluten omröstning genomförs om röstberättigad begär det. Som beslut gäller den mening som erhållit flest röster, om annat inte stadgas i särskild ordning. Röstning med fullmakt godtas inte.

Vid fastställande av kandidatlista samt val till uppdrag där endast en person kan väljas krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om ingen av de föreslagna fått absolut majoritet i första omgången sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

Gällande version

§ 6. Landsmötet (forts.)

A. Sammansättning

Landsmötet, som är Liberalernas högsta organ, består av 178 ombud utsedda av länsförbunden, partistyrelsens ledamöter samt, som ombud för med Liberalerna samverkande organisationer, två ombud utsedda av Liberala kvinnor och tre ombud utsedda av Liberala Ungdomsförbundet, varav en skall tillhöra nätverket Liberala studenter. Som ombud vid landsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

B. Ombudsval

Länsförbundens ombudsplatser, utöver ett ombud per riksdagsvalkrets i länsförbundet, fördelas proportionellt på grundval av antalet medlemmar inom varje länsförbund den 31 december året före landsmötet, för vilka stadgad avgift erlagts till riksorganisationen. Namn på ombud och ersättare för dessa skall meddelas riksorganisationen.

C. Ordinarie landsmöte

Ordinarie landsmöte skall hållas en gång vartannat år, udda årtal. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Om särskilda skäl föreligger kan dock partistyrelsen senarelägga landsmötet.

D. Extra landsmöte

Extra landsmöte hålls inom två månader efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av länsförbunden eller efter beslut av partistyrelsen. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Extra landsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen.

E. Deltagande och beslut

Medlem i Liberalerna liksom revisorerna har rätt att närvara vid landsmötets överläggningar och där framställa förslag.

Rösträtt vid landsmöte tillkommer ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Omröstning sker öppet. Om minst 25 röstberättigade begär det skall röstning ske genom namnupprop. Vid val sker röstning med slutna sedlar om röstberättigad begär det. Som mötets beslut gäller, med det undantag som stadgas i § 12, den mening som erhållit flest röster. Vid lika röstetal skall frågan avgöras genom lottning. För att ett beslut skall vara giltigt skall minst två tredjedelar av de röstberättigade vara närvarande.

Vid val till sådana uppdrag där endast en person kan väljas krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster.

Arbetsgruppens förslag

§ 6. Landsmötet (forts.)

A. Sammansättning

Landsmötet, som är Liberalernas högsta organ, består av 178 ombud utsedda av förbunden, partistyrelsens ledamöter samt, som ombud för med Liberalerna samverkande organisationer, två ombud utsedda av Liberala kvinnor och tre ombud utsedda av Liberala Ungdomsförbundet, varav en ska tillhöra nätverket Liberala studenter.

Som ombud vid landsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

B. Ombudsfördelning

Varje förbund är berättigat till en ombudsplats per riksdagsvalkrets i förbundet. Övriga ombudsplatser fördelas proportionellt enligt samma regler som gäller vid riksdagsval, på grundval av det antal medlemmar inom varje förbund för vilka stadgad avgift erlagts den 31 december året före landsmötet. Namn på ombud och ersättare för dessa ska meddelas riksorganisationen.

C. Ordinarie landsmöte

Ordinarie landsmöte ska hållas en gång vartannat år, udda årtal. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Om särskilda skäl föreligger kan dock partistyrelsen senarelägga landsmötet.

D. Extra landsmöte

Extra landsmöte hålls inom två månader efter beslut av partistyrelsen eller efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av förbunden. Tid och plats fastställs av partistyrelsen. Extra landsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än vad som angivits i kallelsen.

E. Deltagande och beslut

Medlem i Liberalerna liksom revisorerna har rätt att närvara vid landsmötets överläggningar och där framställa förslag.

Rösträtt vid landsmöte tillkommer ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Ombud eller ombudsersättare som ingår i den avgående partistyrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet.

Landsmötet är beslutsmässigt när minst två tredjedelar av de röstberättigade är närvarande. Vid lika röstetal ska frågan avgöras genom lottning, utom vid nomineringar och val där frågan avgörs enligt vad som föreskrivs i § 5 andra stycket.

Gällande version

§ 6. Landsmötet (forts.)

F. Kallelse och landsmöteshandlingar

Tid och plats för ordinarie landsmöte skall offentliggöras minst åtta månader före mötet. Vid samma tidpunkt skall partistyrelsen, i det fall landsmötet endast kommer att behandla vissa områden, meddela vilka ämnen som är föremål för motionsrätt. Kallelse och föredragningslista skall tillställas alla röstberättigade senast fem veckor före mötet. Partistyrelsens förslag, motioner, partistyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen skall översändas till länsförbund och ombud senast fem veckor före landsmötet.

G. Ärenden

Vid ordinarie landsmöte skall följande ärenden förekomma:

1. Landsmötet öppnas
2. Val av ordförande, tre vice ordförande och sekreterare för mötet
3. Val av protokollsjusterare
4. Fråga om mötet behörigen utlysts
5. Fastställande av föredragningslista
6. Fastställande av förhandlingsordning
7. Fråga om tillsättande av utskott samt nominering och val till dessa
8. Dechargeutskottets betänkande
9. Rapport från riksdagsgruppen
10. Revisorernas berättelse
11. Fråga om ansvarsfrihet
12. Allmänpolitisk debatt
13. Partistyrelsens förslag
14. Motioner
15. Fastställande av medlemsavgift till riksorganisationen och tid för vilken denna skall gälla
16. Nominering och val för tiden intill nästa ordinarie landsmöte av:
    a) partiordförande
    b) förste och andre vice ordförande
    c) 21 övriga ledamöter av partistyrelsen
    d) två revisorer, varav en auktoriserad, samt två ersättare för dessa
    e) ordförande och sex ledamöter i dechargeutskottet
    f) ordförande och sex ledamöter i valberedningen
    g) övriga eventuellt förekommande val
17. Under landsmötet väckta frågor som landsmötet beslutar behandla
18. Landsmötet avslutas.

Arbetsgruppens förslag

§ 6. Landsmötet (forts.)

F. Kallelse och landsmöteshandlingar

Tid och plats för ordinarie landsmöte ska offentliggöras minst åtta månader före mötet. Kallelse och föredragningslista ska tillställas alla röstberättigade senast fem veckor före mötet. Partistyrelsens förslag, motioner, partistyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen ska översändas till förbund och ombud senast fem veckor före landsmötet.

G. Ärenden

Vid ordinarie landsmöte ska följande ärenden förekomma:

1. Landsmötets öppnande
2. Fastställande av röstlängd
3. Val av ordförande, tre vice ordförande och förhandlingssekreterare för landsmötet
4. Val av protokollsjusterare och rösträknare
5. Fråga om landsmötet blivit behörigen utlyst
6. Fastställande av föredragningslista
7. Fastställande av förhandlingsordning
8. Tillsättande av utskott samt nominering och val till dessa
9. Verksamhetsberättelse inklusive rapport från riksdagsgruppen samt årsredovisning
10. Dechargeutskottets betänkande
11. Revisorernas berättelse
12. Fråga om ansvarsfrihet
13. Allmänpolitisk debatt
14. Partistyrelsens förslag
15. Motioner
16. Nominering och val för tiden intill nästa ordinarie landsmöte av:
    a) partiordförande
    b) förste och andre vice ordförande
    c) 21 övriga ledamöter av partistyrelsen
    d) två revisorer, varav en auktoriserad, samt två ersättare för dessa
    e) ordförande och sex ledamöter i dechargeutskottet
    f) ordförande och sex ledamöter i valberedningen
    g) övriga eventuellt förekommande val
17. Under landsmötet väckta frågor som landsmötet beslutar behandla
18. Landsmötets avslutande

Gällande version

§ 6. Landsmötet (forts.)

H. Förslag av partistyrelsen och motioner

Varje medlem i Liberalerna liksom även länsförbund, lokala föreningar och sammanslutningar av desamma får till ordinarie landsmöte året efter ordinarie riksdagsval lägga fram motion om ändringar i och tillägg till Liberalernas program och stadgar eller i annan fråga som kan behandlas av landsmötet. Vid övriga ordinarie landsmöten gäller denna motionsrätt endast stadgarna samt de frågor partistyrelsen beslutat skall behandlas vid landsmötet.

Motion skall vara partistyrelsen tillhanda senast vid den tidpunkt som partistyrelsen meddelar minst åtta månader före landsmötet. Vidare kan partistyrelsen lägga fram förslag för landsmötet. Partistyrelsen skall med eget yttrande överlämna motion till landsmötet. Ordinarie landsmöte kan besluta att efter beredning behandla förslag som väckts under pågående landsmöte.

I. Permanenta utskott

Valberedningen och dechargeutskottet är landsmötets permanenta utskott. De väljs av landsmötet och fungerar under tiden till nästa ordinarie landsmöte.

Valberedningen har att bereda vid landsmötet förekommande val enligt moment G punkt 16 a–e och g. Landsmötets ordförande och tre vice ordförande har till uppgift att bereda val av valberedning enligt moment G punkt 16 f.

Granskning av partistyrelsens verksamhet sedan föregående landsmöte åligger dechargeutskottet, som lägger fram ett yttrande till grund för landsmötets behandling av riksorganisationens förvaltnings- och verksamhetsberättelse. Granskningen avser inte partiets politik, som behandlas i landsmötets allmänpolitiska debatt.

J. Tillfälliga utskott

För beredning av motioner och förslag som inkommer till ordinarie landsmöte indelas landsmötets ombud i utskott. Utskottsindelning och fördelning av ärenden beslutas av landsmötet på förslag av partistyrelsen. Före behandlingen av partistyrelsens förslag och av motioner ajourneras landsmötet för utskottsförhandlingar.

K. Fyllnadsval

Om person som av landsmötet har valts till förtroendeuppdrag avgår före landsmöte har partistyrelsen rätt att, om så anses påkallat, utlysa fyllnadsval vid ett partiråd. Val av partiordförande skall dock alltid ske vid landsmöte.

Arbetsgruppens förslag

§ 6. Landsmötet (forts.)

H. Förslag av partistyrelsen och motioner

Medlem, lokal förening och förbund har rätt att enskilt eller i förening lägga fram motion om ändringar i och tillägg till Liberalernas partiprogram och stadgar eller annan fråga som kan behandlas av landsmötet. Vidare kan partistyrelsen lägga fram förslag för landsmötet.

Partistyrelsen ska minst åtta månader före landsmötet meddela vid vilken tidpunkt motion senast ska vara partistyrelsen tillhanda. Partistyrelsen ska med eget yttrande överlämna motion till landsmötet. Ordinarie landsmöte kan besluta att efter beredning behandla förslag som väckts under pågående landsmöte.

I. Permanenta utskott

Dechargeutskottet och valberedningen är landsmötets permanenta utskott. De väljs av landsmötet och fungerar under tiden till nästa ordinarie landsmöte.

Granskning av partistyrelsens verksamhet sedan föregående landsmöte åligger dechargeutskottet, som lägger fram ett yttrande till grund för landsmötets behandling av riksorganisationens verksamhetsberättelse. Granskningen avser inte partiets politik.

Valberedningen har till uppgift att bereda vid landsmötet förekommande val enligt moment G punkt 15 a–e. Landsmötets ordförande och tre vice ordförande har till uppgift att bereda val av valberedning enligt moment G punkt 15 f.

J. Tillfälliga utskott

För beredning av motioner och förslag som inkommer till ordinarie landsmöte indelas landsmötets ombud i utskott. Utskottsindelning och fördelning av ärenden beslutas av landsmötet på förslag av partistyrelsen. Före behandlingen av partistyrelsens förslag och av motioner ajourneras landsmötet för utskottsförhandlingar.

K. Fyllnadsval

Om person som av landsmötet har valts till förtroendeuppdrag avgår före landsmöte har partistyrelsen rätt att, om så anses påkallat, utlysa fyllnadsval vid ett partiråd. Val av partiordförande ska dock alltid ske vid landsmöte.

Gällande version

§ 7. Partirådet

Partirådet fattar beslut i de frågor som hänskjuts dit av landsmötet eller partistyrelsen. Partirådet består av partistyrelsen och 65 ombud utsedda av länsförbunden samt två ombud för Liberala Ungdomsförbundet, varav ett skall tillhöra nätverket Liberala studenter, och ett ombud för Liberala kvinnor. Länsförbundens ombudsplatser, utöver ett ombud per riksdagsvalkrets i länsförbundet, fördelas proportionellt på grundval av antalet medlemmar inom varje länsförbund den 31 december året före partirådet, för vilka stadgad avgift erlagts till riksorganisationen. Namn på ombud och ersättare för dessa skall meddelas riksorganisationen. Som ombud vid partirådet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Partirådet sammanträder minst en gång per år under de år landsmöte inte hålls samt i övrigt då partistyrelsen så beslutar. Tid och plats för partirådet fastställs av partistyrelsen och skall offentliggöras minst en månad före partirådet. Kallelse och uppgift om de ärenden som skall behandlas skall tillställas alla röstberättigade senast två veckor före partirådet.

Arbetsgruppens förslag

§ 7. Partirådet

Partirådet fattar beslut i de frågor som hänskjuts dit av landsmötet eller partistyrelsen. Partirådet består av partistyrelsen och 65 ombud utsedda av förbunden samt två ombud för Liberala Ungdomsförbundet, varav ett ska tillhöra nätverket Liberala studenter, och ett ombud för Liberala kvinnor.

Varje förbund är berättigat till en ombudsplats per riksdagsvalkrets i förbundet. Övriga ombudsplatser fördelas proportionellt enligt samma regler som gäller vid riksdagsval, på grundval av det antal medlemmar inom varje förbund för vilka stadgad avgift erlagts den 31 december året före landsmötet. Namn på ombud och ersättare för dessa ska meddelas riksorganisationen.

Som ombud vid partirådet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Partirådet är beslutsmässigt när minst två tredjedelar av de röstberättigade är närvarande. Vid lika röstetal ska frågan avgöras genom lottning, utom vid nomineringar och val där frågan avgörs enligt vad som föreskrivs i § 5 andra stycket.

Partirådet sammanträder minst en gång per år under de år landsmöte inte hålls samt i övrigt då partistyrelsen så beslutar. Tid och plats för partirådet fastställs av partistyrelsen och ska offentliggöras minst en månad före partirådet. Kallelse och uppgift om de ärenden som ska behandlas ska tillställas alla röstberättigade senast två veckor före partirådet.

I synnerliga fall kan partistyrelsen sammankalla partirådet utan att iaktta de tidsgränser för offentliggörande och kallelse som anges i föregående stycke. Även i sådant fall måste dock uppgift om de ärenden som ska behandlas tillställas alla röstberättigade före partirådet.

Vid partiråd ska följande ärenden förekomma:

1. Partirådets öppnande
2. Fastställande av röstlängd
3. Val av ordförande, vice ordförande och förhandlingssekreterare för partirådet
4. Val av protokollsjusterare och rösträknare
5. Fråga om partirådet blivit behörigen utlysts
6. Fastställande av föredragningslista
7. Fastställande av förhandlingsordning
8. Partistyrelsens förslag
9. Eventuella ärenden som hänskjutits till partirådet av föregående landsmöte
10. Partirådets avslutande

Gällande version

§ 8. Partistyrelsen

Partistyrelsen leder partiets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och landsmötets beslut. Partistyrelsen består av partiordföranden, partiets förste och andre vice ordförande, 21 av landsmötet utsedda övriga ledamöter samt partisekreteraren. Liberala Ungdomsförbundet utser två representanter, varav en från nätverket Liberala studenter, och Liberala kvinnor en representant som skall adjungeras till partistyrelsen. Sådan adjungerad skall vara medlem i Liberalerna och kan tjänstgöra först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Dessa adjungerade har yrkanderätt samt rätt att avge särskilt yttrande till protokollet.

Det åligger partistyrelsen särskilt att utöver vad som i övrigt nämns i dessa stadgar

- ansvara för att landsmötets beslut verkställs
- utse partisekreterare
- utse partiledning bestående av partiordföranden samt ytterligare fem till sju ledamöter, bland vilka partisekreteraren och gruppledaren för riksdagsgruppen alltid skall ingå
- besluta om etiska riktlinjer för kandidater, förtroendevalda och anställda.

Partistyrelsen är beslutsmässig när mer än hälften av ledamöterna är närvarande. Omröstning till beslut sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val då lottning sker.

§ 9. Partiledningen

Partiledningen har hand om partiets löpande angelägenheter och tjänstgör som partistyrelsens verkställande organ. Partiledningen sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässig då minst hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val då lottning sker.

§ 10. Nationella kandidatlistor

Inför nominering till val till Europaparlamentet bör provval genomföras. Partistyrelsen beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet. Beslut om kandidatlista inför val till Europaparlamentet skall fattas vid landsmöte eller partiråd.

Landsmöte eller partiråd äger också rätt att fastställa riksvallista inför riksdagsval. Ärende om riksvallista ska beredas av partistyrelsen, vilken också beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet.

Arbetsgruppens förslag

§ 8. Partistyrelsen

Partistyrelsen leder partiets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och landsmötets beslut. Partistyrelsen består av partiordföranden, partiets förste och andre vice ordförande, 21 av landsmötet utsedda övriga ledamöter samt partisekreteraren. De samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet utser två representanter (varav en från nätverket Liberala studenter) och Liberala kvinnor en representant som ska adjungeras till partistyrelsen. Dessa adjungerade har yrkanderätt samt rätt att avge särskilt yttrande till protokollet.

Person som adjungeras till sammanträde med partistyrelsen ska vara medlem i Liberalerna och kan tjänstgöra först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Det åligger partistyrelsen särskilt att, utöver vad som i övrigt nämns i dessa stadgar,

- ansvara för att landsmötets beslut verkställs
- utse partisekreterare
- utse partiledning bestående av partiordföranden samt ytterligare fem till sju ledamöter, bland vilka partisekreteraren och gruppledaren för riksdagsgruppen alltid ska ingå
- fastställa vilka nationella nätverk som ska finnas i partiet samt utse nätverkens ordförande
- besluta om etiska riktlinjer för kandidater, förtroendevalda och anställda samt utse ordförande och ledamöter i etikkommittén

Partistyrelsen är beslutsmässig när mer än hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst, utom vid val då lottning sker.

§ 9. Partiledningen

Partiledningen har hand om partiets löpande angelägenheter och tjänstgör som partistyrelsens verkställande organ. Partiledningen sammanträder på kallelse av ordföranden.

Partiledningen är beslutsmässig då minst hälften av ledamöterna är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst, utom vid val då lottning sker.

§ 10. Nationella kandidatlistor

Inför nominering till val till Europaparlamentet bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i partiet. Partistyrelsen beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet. Beslut om kandidatlista inför val till Europaparlamentet ska fattas vid landsmöte eller partiråd.

Landsmöte eller partiråd äger rätt att fastställa riksvallista inför riksdagsval. Ärende om riksvallista ska beredas av partistyrelsen, som även beslutar om regler och tidsplan för nomineringsarbetet.

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
§ 11. Revision och räkenskaper Riksorganisationens räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med partistyrelsens och partiledningens protokoll till revisorerna senast den 15 mars. Revisorerna skall överlämna sin berättelse till partistyrelsen och dechargeutskottet senast en månad före ordinarie landsmöte.	**§ 11. Revision och räkenskaper** Riksorganisationens räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med partistyrelsens och partiledningens protokoll till revisorerna senast den 15 mars. Revisorerna ska överlämna sin berättelse till partistyrelsen och dechargeutskottet senast en månad före ordinarie landsmöte.
§ 12. Stadgeändring För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande landsmöten, varav minst ett ordinarie, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett landsmöte.	**§ 12. Stadgeändring** För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande landsmöten, varav minst ett ordinarie, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett landsmöte.

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
NORMALSTADGAR FÖR LÄNSFÖRBUND	**AVDELNING II. GRUNDSTADGAR FÖR FÖRBUND**
§ 1. Ändamål Länsförbundets uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska uppdrag. Utöver dessa stadgar gäller för länsförbund och lokala föreningar även partistadgarna i tillämpliga delar.	**§ 1. Ändamål** Förbundets uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal åskådning till politiska uppdrag. Utöver dessa grundstadgar gäller för förbund även partistadgarna i tillämpliga delar.
§ 2. Sammansättning Länsförbundet består av de lokala föreningar av Liberalerna som finns inom [ange här länsförbundets verksamhetsområde] samt av enskilda direkt till länsförbundet anslutna medlemmar. Lokal förening skall omfatta en kommun eller del därav, eller på annat sätt ha en verksamhet som har sin huvudsakliga förankring inom länsförbundets verksamhetsområde. En nybildad förening måste godkännas av länsförbundets styrelse för att kunna börja verka som lokal förening i Liberalerna.	**§ 2. Sammansättning** Förbundet består av de lokala föreningar av Liberalerna som finns inom förbundets verksamhetsområde samt enskilda direkt till förbundet anslutna medlemmar. Lokal förening ska omfatta en kommun eller del därav. En nybildad förening måste anta grundstadgarna för lokal förening och godkännas av förbundets styrelse för att kunna börja verka som lokal förening i Liberalerna. Om det i kommunen redan finns lokal förening krävs dessutom godkännande av denna eller dessa.
§ 3. Avgifter och partistöd Lokala föreningar skall senast den 20 januari till länsförbundet insända uppgift om de medlemmar som den 31 december föregående år var anslutna till föreningen. De skall senast under februari månad för varje redovisad medlem erlägga den avgift som förbundsmötet fastställt. Till länsförbundet direktansluten medlem betalar årsavgift med det belopp som förbundsmötet bestämmer. För medlem i lokal förening under 25 år, som samtidigt är medlem i Liberala Ungdomsförbundet, uppbär länsförbundet reducerad avgift av föreningen enligt vad som fastställs på förbundsårsmöte, dock högst halv ordinarie avgift. Länsförbundet är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas regionala verksamhet i det område som länsförbundet omfattar.	
§ 4. Centrala organ Länsförbundets centrala organ är förbundsmötet, förbundsstyrelsen och förbundsstyrelsens arbetsutskott. Dessutom bildar Liberalernas landstingsledamöter för varje landstingsområde en landstingsgrupp med av gruppen bestämda organ.	**§ 3. Centrala organ** Förbundets centrala organ är förbundsmötet, förbundsstyrelsen och förbundsstyrelsens arbetsutskott. Dessutom bildar Liberalernas landstingsledamöter för varje landstingsområde en landstingsgrupp med av gruppen bestämda organ.

Gällande version

§ 5. Förbundsmötet

Förbundsmötet, som är länsförbundets högsta organ, består av ombud för de lokala föreningarna, förbundsstyrelsen samt två ombud vardera för de samverkande organisationerna på länsnivå. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10-tal den 31 december föregående år anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid förbundsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Medlemmarna i lokala föreningar inom länsförbundet, till länsförbundet direktanslutna medlemmar, länsförbundets revisorer och ledamöterna av partistyrelsen har rätt att delta i förbundsmötets överläggningar och där framställa förslag. Rösträtt vid förbundsmöte har ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare.

Förbundsmötet sammankallas till årsmöte varje år före april månads utgång på tid och plats som bestäms av förbundsstyrelsen. Utöver årsmöte hålls förbundsmöte inom en månad efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av de lokala föreningarna, eller efter beslut av förbundsstyrelsen. Tid och plats fastställs av förbundsstyrelsen. Tid och plats för årsmöte skall offentliggöras och samtidigt meddelas lokala föreningar och Liberalernas riksorganisation senast åtta veckor före mötet. För annat förbundsmöte skall tid och plats offentliggöras och samtidigt meddelas ombuden och riksorganisationen senast en vecka före mötet. Förbundsmöte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen.

Förbundsmötet är behörigt att fatta beslut om nedläggning av lokal förening inom länsförbundet om denna förening under längre tid saknat verksamhet. Sådant beslut skall fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden.

Motioner till årsmötet skall, för att upptas till behandling, ha inkommit till länsförbundet senast sex veckor före mötet. Förslag till föredragningslista, förbundsstyrelsens övriga förslag, motioner, förbundsstyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen skall översändas till de lokala föreningarna och alla röstberättigade senast två veckor före årsmötet.

Arbetsgruppens förslag

§ 4. Förbundsmötet

Förbundsmötet, som är förbundets högsta organ, består av ombud för de lokala föreningarna, förbundsstyrelsen samt två ombud vardera för de samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på länsnivå. Varje lokal förening ska utse ett ombud för varje påbörjat tiotal medlemmar för vilka stadgeenliga avgifter erlagts den 31 december föregående år. Som ombud vid förbundsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i den förening medlemmen är ombud för.

Medlemmarna i lokala föreningar inom förbundet, till förbundet direktanslutna medlemmar, förbundets revisorer och ledamöterna av partistyrelsen har rätt att delta i förbundsmötets överläggningar och där framställa förslag.

Rösträtt vid förbundsmöte har ombud eller för ombud tjänstgörande ersättare. Ombud eller ombudsersättare som ingår i den avgående förbundsstyrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet.

Förbundsmötet sammankallas till årsmöte varje år före april månads utgång på tid och plats som bestäms av förbundsstyrelsen. Utöver årsmöte hålls förbundsmöte inom en månad efter begäran från styrelserna för minst en tredjedel av de lokala föreningarna, eller efter beslut av förbundsstyrelsen. Tid och plats fastställs av förbundsstyrelsen. Tid och plats för årsmöte ska offentliggöras och samtidigt meddelas lokala föreningar och Liberalernas riksorganisation senast åtta veckor före mötet. För annat förbundsmöte ska tid och plats offentliggöras och samtidigt meddelas ombuden och riksorganisationen senast en vecka före mötet. Förbundsmöte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen.

Motioner till årsmötet ska, för att upptas till behandling, ha inkommit till förbundet senast sex veckor före mötet. Förslag till föredragningslista, förbundsstyrelsens övriga förslag, motioner, förbundsstyrelsens yttranden över motionerna och verksamhetsberättelsen ska översändas till de lokala föreningarna och alla röstberättigade senast två veckor före årsmötet.

Förbundsmötet är behörigt att fatta beslut om nedläggning av lokal förening inom förbundet om denna förening under längre tid saknat verksamhet. Sådant beslut ska fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden.

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
§ 5. Förbundsmötet (forts.) Vid årsmöte skall följande ärenden förekomma: 1. Årsmötet öppnas 2. Val av ordförande, vice ordförande och sekreterare för mötet 3. Val av två protokollsjusterare 4. Fråga om mötet behörigen utlysts 5. Fastställande av föredragningslista 6. Förbundsstyrelsens verksamhetsberättelse 7. Kassarapport och revisionsberättelse 8. Fråga om ansvarsfrihet 9. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i förbundsstyrelsen 10. Nominering och val för tiden intill nästa årsmöte av: a) ordförande i länsförbundet och dess styrelse b) vice ordförande i länsförbundet och dess styrelse c) övriga ordinarie ledamöter av förbundsstyrelsen d) eventuella ersättare i förbundsstyrelsen e) två revisorer och två ersättare för dessa f) ordförande och övriga ledamöter i valberedningen g) ombud och ersättare till Liberalernas landsmöte h) ombud och ersättare till Liberalernas partiråd i) övriga eventuellt förekommande val 11. Fastställande av medlemsavgift till länsförbundet för medlemmar i lokala föreningar och för direktanslutna medlemmar samt den tid för vilken denna ska gälla 12. Motioner och av förbundsstyrelsen framställda förslag 13. Rapport från landstingsgruppen 14. Frågor från medlemmarna till förbundsstyrelsens ledamöter samt Liberalernas riksdagsledamöter och landstingsledamöter 15. Under förbundsmötet väckta frågor som förbundsmötet beslutar behandla 16. Årsmötet avslutas	**§ 4. Förbundsmötet (forts.)** Vid årsmöte ska följande ärenden förekomma: 1. Årsmötets öppnande 2. Fastställande av röstlängd 3. Val av ordförande, vice ordförande och sekreterare för mötet 4. Val av två protokollsjusterare och rösträknare 5. Fråga om mötet behörigen utlysts 6. Fastställande av föredragningslista 7. Förbundsstyrelsens verksamhetsberättelse samt rapport från landstingsgruppen 8. Bokslut och revisionsberättelse 9. Fråga om ansvarsfrihet 10. Motioner och av förbundsstyrelsen framställda förslag 11. Fastställande av antal vice förbundsordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i förbundsstyrelsen samt fastställande av antal ledamöter i valberedningen 12. Nominering och val för tiden intill nästa årsmöte av: e. förbundsordförande f. vice förbundsordförande g. övriga ordinarie ledamöter av förbundsstyrelsen h. eventuella ersättare i förbundsstyrelsen i. revisorer och ersättare för dessa j. ombud och ersättare till Liberalernas landsmöte k. ombud och ersättare till Liberalernas partiråd l. ordförande och övriga ledamöter i valberedningen m. övriga eventuellt förekommande val 13. Frågor från medlemmarna till förbundsstyrelsens ledamöter samt Liberalernas riksdagsledamöter och landstingsledamöter 14. Årsmötets avslutande

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
§ 6. Förbundsstyrelsen Förbundsstyrelsen leder länsförbundets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och förbundsmötets beslut. Förbundsstyrelsen består av länsförbundets ordförande, vice ordförande och de övriga ordinarie ledamöter och ersättare som förbundsmötet utsett. De samverkande organisationerna på länsnivå utser vardera en representant som skall adjungeras till förbundsstyrelsen. Sådan adjungerad skall vara medlem av Liberalerna. Förbundsstyrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Förbundsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst en tredjedel av de ordinarie ledamöterna begär det. Det åligger förbundsstyrelsen särskilt att a) ansvara för att förbundsmötets beslut verkställs b) sammankalla förbundsmöte c) inom sig utse ett arbetsutskott d) utse ordförande i arbetsutskottet e) inom sig utse kassör f) upprätthålla kontakten mellan de lokala föreningarna, länsförbund och riksorganisation g) till årsmötet lägga fram verksamhetsberättelse och kassarapport h) vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i riksdagsval inom länsförbundets område samt genomföra regionalt valarbete inför landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar i) inför landstingsval se till att nomineringar och övriga valförberedelser äger rum j) inför kommunfullmäktigeval bistå de lokala föreningarna med planering och service	**§ 5. Förbundsstyrelsen** Förbundsstyrelsen leder förbundets verksamhet i enlighet med dessa stadgar och förbundsmötets beslut. Förbundsstyrelsen består av förbundets ordförande och vice ordförande samt de övriga ordinarie ledamöter och ersättare som förbundsmötet utsett. Antalet röstberättigade ledamöter i förbundsstyrelsen ska vara udda. De samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på länsnivå utser vardera en representant som ska adjungeras till förbundsstyrelsen. Sådan adjungerad ska vara medlem av Liberalerna. Förbundsstyrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter. Förbundsstyrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller då minst en tredjedel av de ordinarie ledamöterna begär det. Det åligger förbundsstyrelsen särskilt att • ansvara för att förbundsmötets beslut verkställs • sammankalla förbundsmöte • inom sig utse kassör • upprätthålla kontakten mellan de lokala föreningarna, förbund och riksorganisation • till årsmötet lägga fram verksamhetsberättelse och bokslut • vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård • vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i riksdagsval inom förbundets område samt genomföra regionalt valarbete inför landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar • inför landstingsval se till att nomineringar och övriga valförberedelser äger rum • inför kommunfullmäktigeval bistå de lokala föreningarna med planering och service
§ 7. Arbetsutskott Arbetsutskottet har hand om länsförbundets löpande angelägenheter och tjänstgör som förbundsstyrelsens verkställande organ. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.	**§ 6. Arbetsutskottet** Förbundsstyrelsen har möjlighet att inom sig utse ett arbetsutskott för att ansvara för förbundets löpande angelägenheter och tjänstgöra som förbundsstyrelsens verkställande organ. Om arbetsutskott utses ska förbundsstyrelsen även utse dess ordförande. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.
§ 8. Räkenskaper och revision Länsförbundets räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med förbundsstyrelsens och arbetsutskottets protokoll till revisionerna senast fyra veckor före årsmötet. Revisorerna skall överlämna sin berättelse till förbundsstyrelsen senast två veckor före årsmötet. Länsförbundets bokslut insänds snarast efter årsmötet till Liberalernas riksorganisation.	**§ 7. Ekonomi och revision** Förbundets räkenskaper avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med förbundsstyrelsens och arbetsutskottets protokoll till revisionerna senast fyra veckor före årsmötet. Revisorerna ska överlämna sin berättelse till förbundsstyrelsen senast två veckor före årsmötet. Förbundets bokslut insänds snarast efter årsmötet till Liberalernas riksorganisation. Förbundet är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas regionala verksamhet i det område som förbundet omfattar.

Gällande version

§ 9. Beslutsfattande

Omröstning sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte.

Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

§ 10. Nominering

(Variant 1, för länsförbund som beslutar om landstingslistor genom indirekta val)

Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Förbundsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval skall förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte.

Beslut om kandidater vid landstingsval skall fattas av ett nomineringsmöte bestående av ombud för de helt inom landstingsvalkretsen ingående lokala föreningarna. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10-tal den 31 december året före mötet anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid nomineringsmötet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå.

(Variant 2, för länsförbund som beslutar om landstingslistor genom medlemsmöte)

Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna. Förbundsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval skall förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte.

Beslut om kandidater vid landstingsval skall fattas av ett nomineringsmöte där de röstberättigade utgörs av medlemmarna i de lokala föreningar som helt ingår i landstingsvalkretsen. Medlem har dock rösträtt först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå.

Arbetsgruppens förslag

§ 8. Beslutsfattande

Omröstning sker alltid öppet, utom vid val och fastställande av kandidatlista då sluten omröstning sker om så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val och fastställande av kandidatlista, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte.

Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

§ 9. Nomineringar

Inför nominering till landstingsval och ordinarie riksdagsval bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan medlemmen anslöt sig till partiet inom berört valkretsområde.

Förbundsmötet ska fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför landstingsval och riksdagsval. Inför riksdagsval ska förbundsmötet även utse nomineringskommitté. Beslut om kandidater vid riksdagsval fattas av förbundsmöte.

Beslut om kandidater vid landstingsval ska, för landstingsvalkrets som utgörs av en enda kommun, fattas av ett medlemsmöte i lokal förening eller kommunförening. Medlem har rösträtt först efter det att tre månader gått sedan inträdet i föreningen.

För övriga landstingsvalkretsar fattas beslut av ett nomineringsmöte bestående av förbundsmötesombuden för de inom landstingsvalkretsen ingående lokala föreningarna. Av § 4 framgår att endast medlem i Liberalerna kan tjänstgöra som ombud.

Inför varje mandatperiod beslutar förbundsmötet om gruppledare i landstingsgruppen samt nomineringar till landstinget och övriga offentliga uppdrag på länsnivå.

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
§ 11. Stadgeändring För ändring av länsförbundets stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte. Stadgeändring skall, för att äga giltighet, godkännas av partistyrelsen.	**§ 10. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna** Förbund kan som komplettering till grundstadgarna anta tilläggsstadgar. Dessa tilläggsstadgar får dock inte stå i strid med eller upphäva innehållet i partistadgar eller grundstadgar. För beslut om tilläggsstadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte. Vid särskilda skäl kan förbund beviljas undantag från grundstadgarna av partistyrelsen. Ansökan om undantag beslutas enligt samma ordning som gäller för tilläggsstadgar. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar måste godkännas av partistyrelsen för att äga giltighet. Slutligt fastställda tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar ska inlämnas till riksorganisationen.
§ 12. Sammanslagning, delning eller avveckling Beslut om länsförbundets sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte. Vid sammanslagning av flera länsförbund tillfaller tillgångarna och handlingarna det nybildade länsförbundet. Vid delning av länsförbundet fördelas länsförbundets tillgångar och handlingar mellan de nybildade länsförbunden genom beslut av partistyrelsen. Vid avveckling överlämnas länsförbundets tillgångar och handlingar till riksorganisationen.	**§ 11. Sammanslagning, delning eller avveckling** Beslut om förbundets sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid två på varandra följande förbundsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, samt godkännande av partistyrelsen. Vid sammanslagning av flera förbund tillfaller tillgångarna och handlingarna det nybildade förbundet. Vid delning av förbundet fördelas förbundets tillgångar och handlingar mellan de nybildade förbunden genom beslut av partistyrelsen. Vid avveckling överlämnas förbundets tillgångar och handlingar till riksorganisationen. De ekonomiska tillgångarna ska förvaltas av riksorganisationen i avvaktan på bildande av nytt förbund i samma område.

Gällande version

NORMALSTADGAR FÖR LOKAL FÖRENING

§ 1. Ändamål

Den lokala föreningens uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal samhällsåskådning till politiska förtroendeuppdrag.

Föreningen skall dessutom besluta om

– fördelning av kommunalt partistöd

– provval och fastställande av kandidater inför kommunfullmäktigeval

– nominering av personer till offentliga uppdrag på kommunal nivå.

[Tillägg för föreningar i kommuner med mer än en lokal förening:]
(Variant 1, direktdemokrati)
Inför ovanstående beslut skall samordning ske med övriga lokala föreningar i kommunen. Sådana beslut fattas vid ett gemensamt medlemsmöte.
(Variant 2, indirekt demokrati)
Inför ovanstående beslut skall samordning ske med övriga lokala föreningar i kommunen. Sådana beslut fattas vid ett representantskap där de lokala föreningarna är företrädda med ombud. Varje lokal förening skall utse ett ombud för varje påbörjat 10- tal den 31 december föregående år anslutna medlemmar, för vilka stadgeenliga avgifter erlagts. Som ombud vid representantskapet kan endast medlem i Liberalerna tjänstgöra. Medlem kan tjänstgöra som ombud först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Utöver dessa stadgar gäller för lokal förening även partistadgarna i tillämpliga delar.

§ 2. Sammansättning

Föreningen består av Liberalernas medlemmar inom föreningens område, vilka inte är medlemmar i någon annan lokal förening eller direktanslutna till länsförbund eller riksorganisationen, samt därutöver de medlemmar i Liberalerna utanför föreningens område vilka genom egen ansökan vunnit inträde i föreningen.

§ 3. Avgifter och partistöd

Föreningens medlemmar skall betala den avgift som årsmötet bestämt. Bara den som erlagt fastställd avgift räknas som medlem. Medlem under 25 år som samtidigt är medlem i Liberala Ungdomsförbundet betalar reducerad avgift enligt vad som fastställs på årsmöte, dock högst halv ordinarie avgift.

Föreningen är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas lokala verksamhet i den kommun som föreningen omfattar. Om samtliga lokala föreningar i en kommun har sammanslutit sig i en gemensam organisation är dock denna mottagare.

Arbetsgruppens förslag

AVDELNING III. GRUNDSTADGAR FÖR LOKAL FÖRENING

§ 1. Ändamål

Den lokala föreningens uppgift är att samla personer med liberal samhällsåskådning till gemensamt arbete och uppträdande, att genom upplysning väcka intresse för samhällsfrågor, att främja en demokratisk utveckling samt att verka för val av personer med liberal samhällsåskådning till politiska förtroendeuppdrag.

Föreningen ska dessutom besluta om

- användning av kommunalt partistöd
- provval och fastställande av kandidater inför kommunfullmäktigeval
- nominering av personer till offentliga uppdrag på kommunal nivå

Den lokala föreningens verksamhetsområde är en kommun. Om det i en kommun finns fler än en lokal förening ska dessa tillhöra en kommunförening med särskilda stadgar. Dessa stadgar ska vara godkända av förbundsstyrelsen och partistyrelsen för att äga giltighet. De i andra stycket nämnda besluten ska i sådana fall avgöras av kommunföreningen.

Om de lokala förhållandena gör detta nödvändigt kan en lokal förening, efter ansökan av förbundsstyrelsen och särskilt godkännande av partistyrelsen, omfatta mer än en kommun. Fastställande av kandidater i kommunfullmäktigeval samt nominering och val av gruppledare i kommunfullmäktige samt nomineringar till uppdrag på kommunal nivå ska i sådana fall avgöras av de av föreningens medlemmar som är folkbokförda i respektive kommun.

Utöver dessa grundstadgar gäller för lokal förening även partistadgarna i tillämpliga delar.

§ 2. Sammansättning

Föreningen består av Liberalernas medlemmar inom föreningens område, vilka inte är medlemmar i någon annan lokal förening eller direktanslutna till förbund eller riksorganisationen, samt därutöver de medlemmar i Liberalerna utanför föreningens område vilka genom egen ansökan vunnit inträde i föreningen.

Gällande version

§ 4. Medlemsmöte[1]

Föreningens högsta organ är medlemsmötet. Varje år hålls minst två medlemsmöten, varav ett årsmöte. Medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Årsmötet skall hållas senast under februari månad. Tid för årsmötet skall meddelas samtliga medlemmar senast fyra veckor före mötet. Kallelse till årsmötet skall sändas ut till samtliga medlemmar senast två veckor före mötet.

Motioner till årsmötet skall, för att kunna upptas till behandling, ha kommit in till styrelsen tre veckor före årsmötet. Motionerna och styrelsens yttrande över dem och övriga förslag från styrelsen skall sändas ut till medlemmarna senast två veckor före mötet. Frågor enligt punkt 17 skall lämnas in till styrelsen sju dagar före årsmötet.

Vid årsmöte skall följande ärenden förekomma:

1. Årsmötet öppnas
2. Val av ordförande, sekreterare och två protokollsjusterare för årsmötet
3. Fråga om mötet behörigen utlysts
4. Fastställande av föredragningslista
5. Styrelsens verksamhetsberättelse
6. Kassarapport och revisionsberättelse
7. Fråga om ansvarsfrihet
8. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen
9. Val av ordförande, vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen
10. Val av två revisorer och en ersättare för dessa
11. Val av valberedning
12. Val av ombud till förbundsmötet enligt för länsförbundet gällande stadga
13. Övriga eventuellt förekommande val
14. Fastställande av medlemsavgift och tid för vilken den skall gälla
15. Motioner och förslag från styrelsen
16. Rapport från kommunfullmäktigegruppen
17. Frågor från medlemmarna till styrelsen och till innehavare av offentliga uppdrag
18. Under årsmötet väckta frågor som mötet beslutar behandla
19. Årsmötet avslutas.

Utöver årsmöte hålls medlemsmöte inom en månad efter begäran från antingen 25 medlemmar eller en tiondel av medlemmarna (dock minst fem medlemmar) eller efter beslut av styrelsen. Tid och plats fastställs av styrelsen och skall meddelas samtliga medlemmar senast en vecka före mötet.

1 I kommuner där det finns flera lokala föreningar får § 4 konsekvensändras i enlighet med ordalydelsen för § 1.

Arbetsgruppens förslag

§ 3. Medlemsmöte

Föreningens högsta organ är medlemsmötet. Varje år hålls minst två medlemsmöten, varav ett årsmöte. Möte som inte är årsmöte får inte fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen.

Rösträtt vid medlemsmöte tillkommer varje medlem som tillhört avdelningen i minst tre månader. Medlem som ingår i den avgående styrelsen har dock inte rätt att delta i omröstning i fråga om ansvarsfrihet.

Årsmötet ska hållas senast under februari månad. Tid för årsmötet ska meddelas samtliga medlemmar senast fyra veckor före mötet. Kallelse till årsmötet ska sändas ut till samtliga medlemmar senast två veckor före mötet.

Motioner till årsmötet ska, för att kunna upptas till behandling, ha kommit in till styrelsen tre veckor före årsmötet. Verksamhetsberättelse, inkomna motioner och styrelsens yttrande över dem samt övriga förslag från styrelsen ska sändas ut till medlemmarna senast en vecka före mötet.

Vid årsmöte ska följande ärenden förekomma:

1. Årsmötets öppnande
2. Fastställande av röstlängd
3. Val av ordförande, sekreterare och protokollsjusterare för årsmötet
4. Fråga om mötet behörigen utlysts
5. Fastställande av föredragningslista
6. Styrelsens verksamhetsberättelse samt rapport från kommunfullmäktigegruppen
7. Bokslut och revisionsberättelse
8. Fråga om ansvarsfrihet
9. Motioner och förslag från styrelsen
10. Fastställande av antal vice ordförande, övriga ordinarie ledamöter och ersättare i styrelsen
11. Nominering och val intill tiden för nästa ordinarie årsmöte av:
    a) ordförande
    b) eventuella vice ordförande
    c) övriga ordinarie ledamöter i styrelsen
    d) eventuella ersättare i styrelsen
    e) en eller flera revisorer och revisorsersättare
    f) ombud och ersättare till förbundsmötet
    g) ordförande och ledamöter i valberedningen
    h) övriga eventuellt förekommande val
12. Frågor från medlemmarna till styrelsen och till innehavare av offentliga uppdrag
13. Årsmötets avslutande

Utöver årsmöte hålls medlemsmöte inom en månad efter begäran från antingen 25 medlemmar eller en tiondel av medlemmarna (dock minst fem medlemmar) eller efter beslut av styrelsen. Tid och plats fastställs av styrelsen och ska meddelas samtliga medlemmar senast en vecka före mötet.

Gällande version

§ 5. Styrelsen

Styrelsen leder föreningens verksamhet i enlighet med dessa stadgar och medlemsmötets beslut. Styrelsen består av föreningens ordförande och de övriga ledamöter som föreningsmötet utsett. Styrelsen utser inom sig sekreterare och kassör och kan till sig adjungera representanter för de samverkande organisationerna. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller när två ledamöter begär det. Styrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter.

Det åligger styrelsen särskilt att:

– ansvara för att medlemsmötets beslut verkställs
– sammankalla medlemsmöte
– till årsmötet presentera verksamhetsberättelse och kassarapport
– vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i kommunfullmäktigeval inom föreningens område och se till att lokalt valarbete utförs vid landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar
– snarast till länsförbundet anmäla inom föreningen förrättade val samt i övrigt hålla kontakt med länsförbundet
– hålla medlemmarna orienterade om partiets verksamhet och de politiska händelserna inom föreningens område
– vidta åtgärder för att trygga föreningens ekonomi.

§ 6. Räkenskaper och revision

Föreningens tillgångar förvaltas av styrelsen. Räkenskaperna avslutas per kalenderår och överlämnas tillsammans med protokoll till revisorerna senast två veckor före årsmötet. Revisionsberättelse lämnas till styrelsen senast en vecka före årsmötet. Föreningens bokslut skall snarast möjligt efter årsmötet sändas till länsförbundet.

Arbetsgruppens förslag

§ 4. Styrelsen

Styrelsen leder föreningens verksamhet i enlighet med dessa stadgar och medlemsmötets beslut. Styrelsen består av föreningens ordförande och de övriga ledamöter och eventuella ersättare som föreningsmötet utsett. Antalet röstberättigade ledamöter i styrelsen ska vara udda.

Styrelsen utser inom sig sekreterare och kassör, om inte dessa uppdrag väljs på årsmötet. Styrelsen kan till sig adjungera representanter för de samverkande organisationerna Liberala Ungdomsförbundet och Liberala Kvinnor på lokal nivå.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller när två ledamöter begär det. Styrelsen är beslutsmässig när antalet närvarande styrelsemedlemmar är mer än hälften av antalet ordinarie ledamöter.

Det åligger styrelsen särskilt att:

• ansvara för att medlemsmötets beslut verkställs
• sammankalla medlemsmöte
• till årsmötet presentera verksamhetsberättelse och kassarapport
• vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård
• vidta åtgärder för Liberalernas deltagande i kommunfullmäktigeval inom föreningens område och se till att lokalt valarbete utförs vid landstings-, riksdags- och Europaparlamentsval samt folkomröstningar
• snarast till förbundet anmäla inom föreningen förrättade val samt även i övrigt hålla kontakt med förbundet
• hålla medlemmarna orienterade om partiets verksamhet och de politiska händelserna inom föreningens område
• vidta åtgärder för att trygga föreningens ekonomi

Styrelsen har möjlighet att inom sig utse ett arbetsutskott för att ansvara för föreningens löpande angelägenheter och tjänstgöra som styrelsens verkställande organ. Om arbetsutskott utses ska styrelsen även utse dess ordförande. Utskottet sammanträder på kallelse av ordföranden och är beslutsmässigt när minst hälften av ledamöterna är närvarande.

§ 5. Ekonomi och revision

Föreningens tillgångar förvaltas av styrelsen. Räkenskaperna avslutas per kalenderår genom ett årsbokslut som tillsammans med protokoll överlämnas till revisorerna senast två veckor före årsmötet. Revisionsberättelse lämnas till styrelsen senast en vecka före årsmötet. Kopia av föreningens bokslut ska snarast möjligt efter årsmötet sändas till förbundet.

Föreningen är betalningsmottagare av offentligt partistöd som är avsett för Liberalernas lokala verksamhet i den kommun som föreningen omfattar. Om det i kommunen finns mer än en lokal förening är dock kommunföreningen mottagare.

Gällande version

§ 7. Beslutsfattande

Omröstning sker öppet. Vid val sker sluten omröstning då så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte.

Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

§ 8. Nominering[2]

Inför nominering till ordinarie val bör provval genomföras. Medlem kan rösta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

Medlemsmötet skall fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför kommunfullmäktigeval. Beslut om kandidater vid kommunfullmäktigeval fattas av medlemsmötet.

Inför varje mandatperiod beslutar medlemsmötet om nomineringar till offentliga uppdrag på kommunal nivå. Av § 4 framgår att medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i Liberalerna.

§ 9. Stadgeändring

För ändring av dessa stadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande vid två på varandra följande medlemsmöten, varav ett årsmöte, eller med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstande vid ett årsmöte. Stadgeändring skall, för att äga giltighet, godkännas av länsförbundets styrelse.

2 I kommuner där det finns flera lokala föreningar får § 8 konsekvensändras i enlighet med ordalydelsen för § 1.

Arbetsgruppens förslag

§ 6. Beslutsfattande

Omröstning sker öppet, utom vid nomineringar och val då sluten omröstning genomförs om så begärs. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst utom vid val, då lottning sker. Röstning med fullmakt godtas inte.

Vid val till uppdrag och beslut om nomineringar där endast en person kan utses krävs absolut majoritet med mer än hälften av antalet röstande. Om i första omgången ingen av de föreslagna fått absolut majoritet sker förnyad omröstning mellan de två kandidater som fått flest röster. I denna andra omgång vinner den som fått flest röster.

§ 7. Nomineringar

Inför nominering till ordinarie val bör provval genomföras. Medlem kan delta i provval först efter det att tre månader gått sedan inträdet i berörd avdelning.

Medlemsmötet ska fastställa regler och tidsplan för nomineringsarbetet inför kommunfullmäktigeval. Beslut om kandidater vid kommunfullmäktigeval fattas av medlemsmötet.

Inför varje mandatperiod beslutar medlemsmötet om gruppledare i fullmäktigegruppen samt nomineringar till offentliga uppdrag på kommunal nivå. Av § 3 framgår att medlem har rösträtt vid medlemsmöte först efter det att tre månader gått sedan inträdet i avdelningen.

Medlemsmötet beslutar även om fyllnadsval och andra nomineringar och val under pågående mandatperiod, om inte särskilt beslut fattas om att delegera dessa ärenden till fullmäktigegruppen. Beslut om delegering gäller endast för återstoden av mandatperiod.

§ 8. Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna

Lokal förening kan som komplettering till grundstadgarna anta tilläggsstadgar. Dessa tilläggsstadgar får dock inte stå i strid med eller upphäva innehållet i partistadgar eller grundstadgar.

För beslut om tilläggsstadgar krävs antingen beslut med absolut majoritet med mer än hälften av de röstberättigade vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte, eller beslut med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de röstberättigade vid ett årsmöte.

Vid särskilda skäl kan lokal förening beviljas undantag från grundstadgarna av förbundsstyrelsen. Ansökan om undantag beslutas enligt samma ordning som gäller för tilläggsstadgar.

Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar måste godkännas av förbundsstyrelsen för att äga giltighet. Förbundsstyrelsen ska dessförinnan ha remitterat ärendet till riksorganisationen för synpunkter.

Slutligt fastställda tilläggsstadgar och undantag från grundstadgar ska inlämnas till förbundet samt till riksorganisationen.

Gällande version	Arbetsgruppens förslag
§ 10. Sammanslagning, delning eller avveckling Beslut om föreningens sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande medlemmarna vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett skall vara årsmöte. Om en förening under längre tid saknat verksamhet kan beslut om föreningens avveckling också fattas av länsförbundets förbundsmöte med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Vid sammanslagning av flera föreningar tillfaller tillgångarna och handlingarna den nybildade föreningen. Vid delning av föreningen fördelas tillgångarna och handlingarna mellan de nybildade föreningarna genom beslut av länsförbundets styrelse. Vid avveckling överlämnas föreningens tillgångar och handlingar till återstående lokal förening i kommunen. Om det återstår flera lokala föreningar i kommunen fattar länsförbundets styrelse beslut om hur den avvecklade föreningens tillgångar och handlingar skall fördelas mellan dessa föreningar. Om det inte återstår någon lokal förening i kommunen skall tillgångarna och handlingarna deponeras hos länsförbundet tills en ny lokal förening bildas i kommunen.	**§ 9. Sammanslagning, delning eller avveckling** Beslut om föreningens sammanslagning, delning eller avveckling fattas med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande medlemmarna vid två på varandra följande medlemsmöten, varav minst ett ska vara årsmöte. För avveckling av lokal förening krävs därutöver godkännande av förbundsstyrelsen. Om en förening under längre tid saknat verksamhet kan beslut om föreningens avveckling också fattas av förbundets förbundsmöte med stöd av kvalificerad majoritet med minst två tredjedelar av de närvarande ombuden. Vid sammanslagning av flera föreningar tillfaller tillgångarna och handlingarna den nybildade föreningen. Vid delning av föreningen fördelas tillgångarna och handlingarna mellan de nybildade föreningarna genom beslut av förbundets styrelse. Vid avveckling överlämnas föreningens tillgångar och handlingar till återstående lokal förening i kommunen. Om det återstår flera lokala föreningar i kommunen fattar förbundets styrelse beslut om hur den avvecklade föreningens tillgångar och handlingar ska fördelas mellan dessa föreningar. Om det inte återstår någon lokal förening i kommunen ska tillgångarna och handlingarna förvaltas av förbundet tills en ny lokal förening bildas i kommunen. Förbundet har i sådant fall befogenhet att använda tillgångarna för aktiviteter i kommunen syftande till att stärka Liberalernas ställning i den kommunala demokratin.

Ikraftträdande

Avdelning I i dessa stadgar träder i kraft den 1 januari 2018.
Avdelning II och III träder i kraft den 1 januari 2019.

Övergångsbestämmelser

Om ansökan om undantag från grundstadgarna avser att behålla lydelsen i tidigare gällande stadgar kan ansökan enligt avdelning II § 11 stycke 3 även beslutas av förbundsstyrelse och ansökan enligt avdelning III § 9 stycke 3 även beslutas av styrelse för lokal förening. Sådan ansökan ska göras senast den 31 december 2018.

Närmare kommentarer till stadgeförslaget

Avdelning I. Partistadgar

Avdelning I motsvarar de gällande partistadgarna, som gäller för såväl riksorganisation som länsförbund och lokala föreningar. Samma ordning föreslås gälla också för de nya stadgarna.

§ 1. ÄNDAMÅL

Paragrafen motsvarar § 1 i de gällande partistadgarna. Enbart redaktionella ändringar har gjorts.

§ 2. MEDLEMSKAP

Paragrafen motsvarar § 2 och 4 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts.

Bestämmelserna om medlemsavgifter har uppdaterats mot verkligheten och förenklats.

En nyhet är att möjligheten att meddela varning införs, som en mindre ingripande åtgärd än uteslutning. Samma beslutsordning gäller som vid uteslutningsärenden. Varning kan meddelas även i ärende som väckts som uteslutningsärende.

Det tydliggörs även att en person som överklagar sin uteslutning till partistyrelsen förblir utesluten till dess att partistyrelsen fattar beslut.

§ 3. ORGANISATION

Paragrafen motsvarar § 3 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts.

Länsförbund föreslås byta namn till förbud, eftersom Sveriges länsindelning inte motsvarar Liberalernas regionala indelning. Det tydliggörs att förbund inte får omfatta del av riksdagsvalkrets.

Normalstadgarna för länsförbund och lokala föreningar ersätts av grundstadgar (avdelning II och III), och rätten att fastställa dessa flyttas från partistyrelsen till landsmötet.

§ 4. CENTRALA ORGAN

Paragrafen motsvarar § 5 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts. Vidare föreslås att Europaparlamentariker och statsråd ska vara ständigt adjungerade till riksdagsgruppen, däremot inte röstberättigade medlemmar.

§ 5. BESLUTSFATTANDE

Paragrafen är ny, men innebär i sak inga ändringar jämfört med i dag. För att skapa bättre överskådlighet har de generella bestämmelserna om beslutsfattande samlats i en paragraf.

§ 6. LANDSMÖTET

Paragrafen motsvarar § 6 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts.

En ny bestämmelse införs om att landsmötesombud som är ledamöter i avgående partistyrelse inte har rösträtt i frågan om ansvarsfrihet.

Möjligheten till så kallade temalandsmöten infördes 2003 och innebär att motionsrätten vid landsmöte avgränsas till de ämnen som partistyrelsen beslutar om. Temalandsmöte har endast genomförts vid ett tillfälle, 2005. Vi föreslår att möjligheten tas bort och att full motionsrätt således gäller vid alla ordinarie landsmöten.

I regelförenklingssyfte stryks bestämmelsen om omröstning med namnupprop. Detta föreslås i stället regleras i förhandlingsordningen som landsmötet självt beslutar om.

§ 7. PARTIRÅDET

Paragrafen motsvarar § 7 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts.
En ny bestämmelse införs om att partirådet är beslutsmässigt när minst två tredjedelar av de röstberättigade är närvarande. Bestämmelsen motsvarar vad som gäller för landsmöte.

Vidare införs en möjlighet att i synnerliga fall sammankalla partiråd på kortare varsel än en månads tid. Genom att det i stadgarna även införs en bestämmelse om obligatoriska dagordningspunkter på partiråd ges partirådet rätt att pröva om synnerliga skäl har förelegat.

§ 8. PARTISTYRELSEN

Paragrafen motsvarar § 8 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts.

Vidare införs en bestämmelse om att det är partistyrelsen som fastställer vilka nationella nätverk som ska finnas i partiet samt utse nätverkens ordförande. Bestämmelsen motsvarar vad som redan är rådande praxis, och tar alltså sikte på de nätverk som bildas på partiets initiativ och som partiet självt driver. Från partiet fristående liberala föreningar berörs alltså inte.

Det införs även en bestämmelse om att det i partistyrelsens uppgifter ingår att utse ordförande och ledamöter i etikkommittén.

§ 9. PARTILEDNINGEN

Paragrafen motsvarar § 9 i de gällande partistadgarna. Endast redaktionella ändringar har gjorts.

§ 10. NATIONELLA KANDIDATLISTOR

Paragrafen motsvarar § 10 i de gällande partistadgarna. Redaktionella ändringar har gjorts. Vidare tydliggörs att rösträtt i provval, här liksom i andra sammanhang, förutsätter att den röstande har varit partimedlem sedan minst tre månader.

§ 11. REVISION OCH RÄKENSKAPER

Paragrafen motsvarar § 11 i de gällande partistadgarna. Endast redaktionella ändringar har gjorts.

§ 12. STADGEÄNDRING

Paragrafen motsvarar § 12 i de gällande partistadgarna. Inga ändringar har gjorts.

Avdelning II. Grundstadgar för förbund

Avdelning II motsvarar dagens normalstadgar för länsförbund. Eftersom länsförbundens gränser inte sammanfaller med länens föreslås att länsförbund byter beteckning till förbund (se avdelning I § 3).

§ 1. ÄNDAMÅL

Paragrafen motsvarar § 1 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Endast redaktionella ändringar har gjorts.

§ 2. SAMMANSÄTTNING

Paragrafen motsvarar § 2 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

Dagens normalstadgar ger en möjlighet för länsförbund att godkänna lokala föreningar som har anknytning till länet men saknar geografisk förankring till en kommun. Denna möjlighet har aldrig utnyttjats och det har aldrig heller uttryckts något intresse för att bilda sådana föreningar. Möjligheten föreslås därför tas bort.

Reglerna för att godkänna ny lokal förening förtydligas, så att föreningen måste anta grundstadgarna innan godkännande kan ske. Om en ny lokal förening ska bildas i en kommun där det redan finns lokal förening krävs dessutom godkännande från denna eller dessa. Av bestämmelserna i avdelning III framgår att lokala föreningar som tillhör samma kommun måste bilda särskild kommunförening.

§ 3. CENTRALA ORGAN

Paragrafen motsvarar § 4 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

Eftersom regioner i valsammanhang räknas som landsting används endast begreppen landstingsledamöter, landstingsområde och landstingsgrupp. Denna stadgebestämmelse är dock tillämplig på både landstingsfullmäktige och regionfullmäktige.

§ 4. FÖRBUNDSMÖTET

Paragrafen motsvarar § 5 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

Rätten att tjänstgöra som ombud avgränsas till den som varit medlem minst tre månader i den förening som han eller hon är ombud för.

En ny bestämmelse införs om att förbundsmötesombud som är ledamöter i avgående förbundsstyrelse inte har rösträtt i frågan om ansvarsfrihet.

Antalet revisorer och revisorsersättare i förbundet blir valfritt. Det förtydligas också att förbundsårsmötet ska fastställa antalet ledamöter i valberedningen innan denna väljs.

§ 5. FÖRBUNDSSTYRELSEN

Paragrafen motsvarar § 6 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

Det införs en särskild regel om att antalet röstberättigade ledamöter i styrelsen ska vara udda. Vidare tydliggörs att förbundsstyrelsen har en särskild uppgift att vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård.

Det blir frivilligt för förbundsstyrelsen att inrätta arbetsutskott.

§ 6. ARBETSUTSKOTTET

Paragrafen motsvarar § 7 i de gällande normalstadgarna för länsförbund.

Hittills har det varit obligatoriskt för förbundsstyrelsen att ha ett arbetsutskott. Detta blir nu frivilligt. Om ett arbetsutskott inrättas ska det dock vara förbundsstyrelsen som utser såväl ledamöter som ordförande i utskottet.

§ 7. EKONOMI OCH REVISION

Paragrafen motsvarar § 8 och del av § 3 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

§ 8. BESLUTSFATTANDE

Paragrafen motsvarar § 9 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

§ 9. NOMINERINGAR

Paragrafen motsvarar § 10, variant 1, i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts.

Bestämmelsen innebär att det införs en huvudregel om att landstingslistor, i likhet med riksdagslistor, ska fastställas vid ett nomineringsmöte med ombud från de berörda föreningarna. Som ombud vid nomineringsmötet tjänstgör de personer som är valda som förbundsmötesombud.

Om det i den berörda valkretsen bara finns en lokal förening (t.ex. om en kommun utgör egen landstingsvalkrets) ska dock listan fastställas vid medlemsmöte för föreningens medlemmar.

En ny regel införs om att val av gruppledare i landstingsgruppen inför ny mandatperiod ska beslutas vid förbundsmöte, i likhet med vad som redan gäller för nomineringar till uppdrag inom landstinget samt andra uppdrag på länsnivå.

§ 10. TILLÄGGSSTADGAR OCH UNDANTAG FRÅN GRUNDSTADGARNA

Paragrafen ersätter § 11 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Innehållet är i huvudsak nytt.

Paragrafen innebär att förbund kan komplettera grundstadgarna med egna bestämmelser, så länge som dessa inte står i strid med eller upphäver innehållet i partistadgarna eller grundstadgar. Exempel på sådana tilläggsstadgar kan vara regler om minimistorlek på förbundsstyrelsen, valberedningens sammansättning eller förbundsstyrelsens samråd med föreningsstyrelserna.

Om det finns särskilda skäl kan förbundet också beviljas undantag från grundstadgarnas bestämmelser. Vad som avses med ”särskilda skäl” avgörs ytterst av partistyrelsen, men det måste alltså finnas sakliga omständigheter som gör det nödvändigt att avvika från grundstadgarna. Exempel på särskilda skäl kan vara att förbundet omfattar flera riksdagsvalkretsar eller landstingsområden, eller att antalet uppdrag på landstingsnivå är så stort att det skulle vara ogörligt att låta förbundsmötet fatta beslut om samtliga.

Det införs också en regel om att ett förbunds stadgar, efter att ändringar har skett, ska lämnas in i sin slutliga lydelse till riksorganisationen.

§ 11. SAMMANSLAGNING, DELNING ELLER AVVECKLING

Paragrafen motsvarar § 12 i de gällande normalstadgarna för länsförbund. Redaktionella ändringar har gjorts. Vidare förtydligas att riksorganisationen i händelse av avveckling ska förvalta de ekonomiska tillgångarna i avvaktan på att ett nytt förbud i samma område kan bildas.

Avdelning III. Grundstadgar för lokal förening

Avdelning III motsvarar dagens normalstadgar för lokal förening.

§ 1. ÄNDAMÅL

Paragrafen motsvarar § 1 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

Vidare förtydligas att den lokala föreningens verksamhetsområde i normalfallet är en kommun. Om det i en kommun finns fler än en lokal förening ska dessa sammansluta sig i en särskild kommunförening med egna stadgar, vilka måste godkännas av först förbundsstyrelsen och därefter partistyrelsen.

I undantagsfall kan en lokal förening, där detta är nödvändigt, omfatta mer än en kommun. Detta förutsätter godkännande av förbundsstyrelsen som i sin tur ansöker om godkännande hos partistyrelsen. I en sådan lokal förening är det de medlemmar som är folkbokförda i respektive kommun som avgör vilka personer som ska tas upp på valsedel till kommunfullmäktige, vem som ska utses till gruppledare i kommunfullmäktige och vilka som ska nomineras till kommunala uppdrag.

§ 2. SAMMANSÄTTNING

Paragrafen motsvarar § 2 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

§ 3. MEDLEMSMÖTE

Paragrafen motsvarar § 4 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

En regel införs om att medlemsmöte som inte är årsmöte inte får fatta beslut i annat ärende än som angivits i kallelsen. Detta motsvarar vad som redan gäller för förbundsårsmöte respektive förbundsmöte.

Vidare införs en regel om att den som ingått i avgående styrelse inte får delta i omröstning om ansvarsfrihet.

Antalet revisorer blir valfritt.

§ 4. STYRELSEN

Paragrafen motsvarar § 5 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

Det införs en särskild regel om att antalet röstberättigade ledamöter i styrelsen ska vara udda. Vidare tydliggörs att styrelsen har en särskild uppgift att vidta åtgärder för medlemsvärvning och medlemsvård.

Dessutom införs en stadgereglering av hur styrelsen ska utse arbetsutskott. Detta är i dag frivilligt och är det också i fortsättningen.

§ 5. EKONOMI OCH REVISION

Paragrafen motsvarar § 6 och delar av § 3 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

§ 6. BESLUTSFATTANDE

Paragrafen motsvarar § 7 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

§ 7. NOMINERINGAR

Paragrafen motsvarar § 8 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

Rösträtt för medlem knyts till att personen varit medlem i berörd förening i minst tre månader.

Vidare införs en regel om att val av gruppledare i kommunfullmäktigegruppen inför ny mandatperiod ska avgöras vid medlemsmöte. Likaså införs en regel om att även fyllnadsval och andra val under pågående mandatperiod ska göras av medlemsmöte. Under § 8 preciseras att undantag kan göras från denna regel i särskilt stora föreningar.

§ 8. TILLÄGGSSTADGAR OCH UNDANTAG FRÅN GRUNDSTADGARNA

Paragrafen ersätter § 11 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Innehållet är i huvudsak nytt.

Paragrafen innebär att lokal förening kan komplettera grundstadgarna med egna bestämmelser, så länge som dessa inte står i strid med eller upphäver innehållet i partistadgarna eller grundstadgar. Exempel på sådana tilläggsstadgar kan vara regler om minimistorlek på styrelsen, valberedningens sammansättning eller att platsen för årsmötet ska rotera mellan olika orter i kommunen.

Om det finns särskilda skäl kan föreningen också beviljas undantag från grundstadgarnas bestämmelser. Vad som avses med ”särskilda skäl” avgörs ytterst av förbundsstyrelsen, men det måste alltså finnas sakliga omständigheter som gör det nödvändigt att avvika från grundstadgarna. Exempel på särskilda skäl kan vara att antalet kommunala uppdrag är så stort att det skulle vara ogörligt att låta medlemsmötet fatta beslut om alla fyllnadsval som uppstår under pågående mandatperiod.

Tilläggsstadgar och undantag från grundstadgarna ska, för att äga giltighet, godkännas av förbundsstyrelsen som i sin tur ska remittera frågan för synpunkter till riksorganisationen innan beslut tas. Det införs också en regel om att en lokal förenings stadgar, efter att ändringar har skett, ska lämnas in i sin slutliga lydelse till förbundet samt till riksorganisationen.

§ 9. SAMMANSLAGNING, DELNING OCH AVVECKLING

Paragrafen motsvarar § 10 i de gällande normalstadgarna för lokal förening. Redaktionella ändringar har gjorts.

En ny bestämmelse införs om att en lokal förening inte kan avvecklas utan att förbundsstyrelsen har fattat beslut om att godkänna detta. Syftet är att skapa rådrum för eftertanke och försök till rekonstruktion om en förening är på väg att läggas ned.

Om en förening avvecklas deponeras tillgångarna hos förbundet i avvaktan på att ny förening kan bildas i kommunen. En ny bestämmelse införs om att förbundet har befogenhet att använda tillgångarna för aktiviteter inom kommunens gränser syftande till att stärka Liberalernas ställning i den kommunala demokratin. Exempel på sådana aktiviteter är information till kommuninvånarna i lokala politiska frågor.

IKRAFTTRÄDANDE OCH ÖVERGÅNGSBESTÄMMELSER

Avdelning I, som reglerar partiets verksamhet på riksnivå, föreslås träda i kraft den 1 januari 2018. Avdelning II och III, som reglerar verksamheten på förbunds- och föreningsnivå, föreslås träda i kraft den 1 januari 2019. Syftet med detta är att förbunden och föreningarna ska tid på sig att analysera i vilken mån de vill ansöka om att lokalt beviljade undantag ska behållas.

Om ett förbund eller en förening vill ansöka om att behålla särregleringar som ingår i deras existerande stadgar kan detta göras efter beslut i förbundsstyrelse respektive föreningsstyrelse. På så underlättas processen med dessa ansökningar som enbart gäller att få ha kvar befintliga undantag.

Om ett förbund eller förening inför 2019 däremot vill ansöka om helt nya undantag eller särregleringar som inte förut funnits i deras stadgar ska detta betraktas som ett ordinarie stadgeärende. I så fall gäller vad som föreskrivs i avdelning II § 10 respektive avdelning III § 8.

RP RAPPORTER FRÅN ARBETSGRUPPERNA 996

Grön liberal politik

För en klimatsmart framtid

RAPPORT FRÅN LIBERALERNAS KLIMAT- OCH MILJÖARBETSGRUPP

FÖRSLAG TILL LIBERALERNAS LANDSMÖTE 17–19 NOVEMBER 2017

Liberalerna

Innehåll

Klimatsmarta transporter 2
Fossilfritt på vägarna ... 2
Flyget måste stå för sina klimatkostnader ... 3
Tåg är klimatsmart ... 3
Mer gods på sjön ... 4
Framtidens transporter ... 4
Liberala förslag ... 5

Klimatsmart och stabilt energisystem 7
Fungerande energimarknader ... 7
Gärna förnybar energi ... 8
Värmeproduktion ... 8
Vattenkraft – kronan i svensk energimix ... 8
Kärnkraft för klimatets skull ... 9
Energieffektivisering ... 9
Forskning och utveckling ... 10
Liberala förslag ... 11

Cirkulär ekonomi 12
Cirkulär ekonomi ... 12
Stärk konsumentens makt och möjligheter till aktiva val ... 12
Mer att vinna på att återvinna ... 13
Liberala förslag ... 14

Renässans för naturvården! 15
Biologisk mångfald ... 15
Skogen ... 15
Hav och vatten ... 15
Miljöföroreningar, kemikalier och avfall ... 16
Liberala förslag ... 17

Bra mat – för både människa och miljö 18
Jordbrukets miljöpåverkan ... 18
Köttproduktionens klimatpåverkan måste minska ... 19
Hållbart fiske ... 19
Minska matavfallet ... 19
Liberala förslag ... 20

Hållbara städer 21
Stadens transporter ... 21
Smartare bostäder ... 22
Stadens gröna lungor ... 22
Liberala gröna förslag ... 23

Ordförande: Lars Tysklind och Maria Weimer
Ledamöter: Joakim Boberg, Axel Darvik, Nicke Grahn, Karin Karlsbro, Mathias Karlsson, Axel Nordberg och Sara Svanström
Sekreterare: Charlotte Darvik och Sophia Metelius

MOTIONER TILL LANDSMÖTET

Denna rapport innehåller förslag som behandlas på Liberalernas landsmöte i november 2017. Inför landsmötet gäller motionsrätten de **förslag som tas upp i de numrerade punktlistorna**.
Många rapporter innehåller dessutom en fördjupande text med fakta och argumentation kring förslagen, men detta ska betraktas som bakgrundstext och är inte föremål för landsmötets beslut. Om landsmötet ändrar förslagen kommer följdändringar i bakgrundstexten att ske.

Inledning

Miljöförstöring och klimathot påverkar förutsättningarna för allt liv på jorden och stannar inte vid nationsgränser. Professor Johan Rockström beskriver utvecklingen: ”På bara några årtionden har vi gått från att vara en liten värld på en stor planet, till att idag vara en stor värld på en liten planet”. Samtidigt finns det hopp om lösningar bland annat i form av ny teknik och politiska överenskommelser.

Globala problem måste få globala lösningar och klimatavtalet från Paris är ett viktigt steg på vägen. Staterna ska nu leva upp till avtalets mål. Sverige ligger långt fram internationellt sett när det gäller miljö- och klimatarbete, något vi kan dra nytta av och göra till en konkurrensfördel. I Sverige har Miljömålsberedningen tagit fram ett antal viktiga klimatpolitiska mål som sju partier, däribland Liberalerna, har enats om. Liberalerna vill att Sverige ska vara en pådrivande kraft inom EU och i det globala miljö- och klimatarbetet. Ett land som visar ledarskap och förenar välstånd och tillväxt med ansvar för miljö och klimat.

Vi tror på människans förmåga att lösa problem. Vetenskap, teknikutveckling och tillväxt ger utvecklingskraft och lösningar på dagens miljö- och klimatproblem. Digitaliseringen och delningsekonomin banar väg för nya konsumtionsmönster och beteenden. Liberal miljö- och klimatpolitik handlar därför om ansvarstagande utifrån kunskap och marknadsekonomiska principer. Marknadsekonomin, inte politiker eller förbudspolitik, driver fram smarta hållbara lösningar. Politikens roll är att ge marknaden långsiktiga spelregler och incitament.

Liberalerna utgår från försiktighetsprincipen och principen om att förorenaren ska betala. Vi vill använda generella och teknikneutrala ekonomiska styrmedel, som koldioxidskatt och handel med utsläppsrätter. Vi fokuserar på områden där klimat- och miljöanpassningar gör mest nytta som transport, energi, industri samt jord- och skogsbruket.

Vi vill se mer av grön skatteväxling – på riktigt – vilket innebär att vi vill sänka skatten på jobb men höja miljö- och klimatpåverkande skatter och avgifter. Vi vill undvika kortsiktiga subventioner och administrativt krångliga stöd. Den bästa miljö- och klimatpolitiken är inte den som har högst budgetanslag. Istället står Liberalerna för en smart, grön politik som framförallt syns i skattetabellerna och där den som smutsar ner får betala mer.

Allt fler människor vill genom medvetna val minska sin egen klimatpåverkan och att vara miljö- och klimatmedveten är för många en del av en livsstil. Vi välkomnar den positiva utveckling som bör underlättas än mer. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val. Vi vill förenkla för människor att ta ansvar utan att detaljstyra deras vardagsliv.

”Nudging” kan främja hållbar konsumtion utan att begränsa människors valfrihet. ”Nudging” handlar om att indirekt leda människor i en önskvärd riktning, utan att använda varken morot eller piska.”Att placera frukten i ögonhöjd är en nudge, att förbjuda skräpmat är det inte” enligt Harvardprofessorn Cass Sunstein. Snabbmatskedjan Max introducerade information om produktens koldioxidutsläpp på alla sina hamburgare och såg en ökning av försäljningen med 16 % av hamburgare med lägre än genomsnittlig koldioxidpåverkan. Matavfallet minskade med nästan 20 procent när ett antal norska hotellrestauranger minskade tallrikens storlek. Enkla åtgärder kan bidra till förändrat beteenden i en positiv riktning men vi ser samtidigt som liberaler en risk med att klåfingriga politiker anser sig veta bäst.

Liberalernas Miljö- och klimatgrupp presenterar nedan en rad liberala förslag för att värna vår miljö och minska klimatpåverkan. Vi inser med ödmjukhet att klimatet kräver mer av oss alla och Liberalerna kommer därför fortsatt utveckla en grön liberal politik.

Klimatsmarta transporter

Utsläppen från transporter, både nationellt och internationellt, måste sänkas radikalt. Målet är en fossiloberoende fordonsflotta till 2030 och fordon som drivs av fossila bränslen måste fasas ut. Alla transportslag måste stå för sina klimatkostnader. För att uppfylla klimatavtalet från Paris krävs att subventioner till fossila bränslen tas bort. Det innebär att dagens skattereduktioner till fossilt bränsle successivt måste avskaffas. Vi menar att användningen av fossilt bränsle ska beskattas mer likvärdigt oavsett användningsområde.

En ökad elektrifiering av transportsektorn är centralt och här krävs mer forskning och utveckling. Det behövs mer av elbilar och laddhybrider på vägarna. Biodrivmedel bör användas där det görs mest nytta, till exempel inom flyg och tyngre transporter. För att minska användningen av fossil bränslen anser vi att bränslen avsett för tunga vägtransporter, flyg och sjöfart ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

FOSSILFRITT PÅ VÄGARNA

Fler miljöbilar istället för fossila bilar behövs. Kraven för miljöbilar ska förenklas, förtydligas men också skärpas. Bilar som drivs med fossilt bränsle ska inte klassas som miljöbilar. Fler elbilar och olika former av laddhybrider på vägarna är en viktig del av lösningen. Mycket kan lösas av marknadskrafterna men det är rimligt att skattemedel används för att stimulera utbyggnad av en laddinfrastruktur till exempel för att öka möjligheterna till att åka längre sträckor med elbil.

Miljöbilar ska gynnas i förhållande till fossilbilar. Miljözoner bör införas i fler städer där endast miljöbilar får köra. Inom vissa områden ska endast fossilfria fordon tillåtas. Det är positivt att fler avstår från att äga egen bil för att istället till exempel nyttja bilpooler. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå genom förbättrade och förenklade regler, till exempel genom attraktiv parkering.

Bilåkandet måste minska framförallt där kollektivtrafiken är väl utbyggd. Därför vill vi kraftigt begränsa reseavdraget där det finns en fungerande kollektivtrafik i förhållande till de delar av landet där människor på ett helt annat sätt är beroende av bilen. Vi vill pröva vägavgifter på motorvägssträckor där det finns särskilt goda kollektivtrafikalternativ. Miljöbilar ska kunna undantas från vägavgifterna. Utifrån principen att förorenaren ska betala är det rimligt att bensinskatten höjts och att bränsleskatten indexeras.

Vi vill uppmuntra till att fler väljer miljöbil vid köp av ny bil. Det behövs tydlig och bra konsumentinformation om till exempel bilens utsläpp och vi ser gärna klimatmärkningen för bilar mer liknar energimärkningen för vitvaror. Liberalerna står inte bakom ett bonus-malussystem vid köp av ny bil då det är orimligt att skattemedel läggs på en subvention för att man köper en bil. Vi vill istället höja skatten på bilar med negativ klimatpåverkan. Liberalerna förordar därför en omvänd miljöbilsbonus vilket betyder att bilar som inte är miljöbilar får en förhöjd fordonsskatt. Vidare ska förmånsvärdet av bilar som inte är miljöbilar höjas. Höjt förmånsvärde innebär att individens beskattningsbara inkomst ökar. Statliga myndigheters inköp av personbilar och lätta lastbilar ska redan idag vara miljöbilar men måste också gälla i praktiken. Även kommuners inköp av nya bilar bör vara miljöbilar.

Tunga transporter måste allt mer flyttas över till sjöfart och järnväg. Längre och tyngre fordon kan frakta mer gods per lastbil och måste tillåtas för att minska utsläppen samtidigt som effektiviteten och lönsamheten ökar.

Användningen av fossila bränslen måste minska även inom den tunga transporterna. Det önskvärda är en ökad elektrifiering vilket kräver forskning och utveckling. För att allt mer styra bort från det fossila anser vi tunga transporter ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

FLYGET MÅSTE STÅ FÖR SINA KLIMATKOSTNADER

Svenskarna reser allt mer vilket i grunden är positivt. Framförallt ökar utrikesresorna. Liberalerna vill inte förhindra resandet i sig utan vill fokusera på att minimera de negativa konsekvenserna resandet har för klimatet.

Idag är flyget skattebefriat men ingår i EU:s handelssystem för utsläppsrätter. Systemet med utsläppsrätter fungerar dock inte tillräckligt effektivt eftersom utsläppsrätterna blivit för många. Överskottet på utsläppsrätter leder till för låga priser och bristande klimatstyrning. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera systemet med utsläppsrätter. Samtidigt konstateras att flyget idag inte står för sina klimatkostnader. I enlighet med klimatavtalet från Paris står vi fast vid principen att successivt ta bort subventioner till fossilt bränsle vilket också omfattar flyget. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och i alla relevanta internationella förhandlingar ska Sverige verka för att flyget också ska betala för sina klimatkostnader.

Biodrivmedel bör användas där det görs mest nytta, till exempel inom flyg. Det pågår ett positivt arbete med att få in mer biodrivmedel inom flyget. Stora bolag som KLM och United Airlines ökar användande av biodrivmedel. Norge har beslutat att kräva en successivt ökande andel biodrivmedel i flyget. Vi vill gå i samma riktning. Flyget bör omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

Vidare vill vi prova differentierade landningsavgifter utifrån hur mycket biobränsle som används vid flygningar. Sverige har sedan snart tjugo år differentierat landningsavgifterna utifrån kväveoxid och buller och samma system bör prövas för att öka användningen av biodrivmedel.

För att öka konsumenternas information och kunskap om flygets klimatpåverkan vill vi se klimatdeklaration i reklam och vid bokning av flygresor.

TÅG ÄR KLIMATSMART

Om fler väljer tåg istället för flyg eller bil kan utsläppen minska. Järnvägen ska prioriteras i fråga om underhåll men det behövs också nyinvesteringar i kompletterande stråk och nya spår för att lösa upp flaskhalsar och öka effektiviteten. Det finns många exempel på sträckor där mindre åtgärder kan ge ökade transportmöjligheter och betydlig klimatnytta.

Mer gods behöver flyttas över från väg till järnväg och incitamenten för detta behöver öka. Till exempel måste tiden tåg står still för att invänta mötande tåg minska. Det kan handla om fler mötesstationer, dubbelspår och ett möjliggörande av flygande möten. Vi vill också öka kapaciteten på landets järnvägar genom längre och bredare tåg som därmed kan ta mer gods.

Infrastrukturinvesteringar är kostsamma och många gånger läggs de på framtiden på grund av bristande resurser. Till skillnad mot motorvägsinvesteringar uppstår det mesta av nyttan med järnvägar först när hela sträckan är färdigbyggd. Det är därför viktigt att koppla dessa investeringar till stadsutveckling och helst inte dela in dem i små etapper. Vi menar att det är viktigt att se över alternativa finansieringsmetoder som är att föredra framför att skjuta upp vissa angelägna klimatsmarta investeringar på framtiden. Därför är vi positiva till mer av offentlig-privat samverkan, s.k. OPS-lösningar om det innebär att kostnaderna för infrastrukturen långsiktigt hålls nere.

Kollektivtrafiken behöver byggas ut i hela landet där det finns tillräckligt befolkningsunderlag. Lagstiftningen behöver utvecklas så att infrastrukturskatter och värdeåterföring vid exploatering kan användas för investeringar i ny infrastruktur.

MER GODS PÅ SJÖN

Ur klimatsynpunkt är det bra att transportera stora godsflöden på vatten i förhållande till t.ex. väg. Godstrafik till sjöss ska därför välkomnas. Vi ser positivt på möjligheten för den nya generationens stora containerskepp att anlägga i framförallt Göteborgs hamn, Nordens största hamn. Inlands- och närsjöfarten måste också utvecklas. Till sjöss finns ledig transportkapacitet som måste utnyttjas istället för att tusentals lastbilar kör genom landets mest tätbefolkade områden. Därutöver är det viktigt att det finns en fungerande infrastruktur, i form av järnvägar och vägar, kopplade till hamnarna. Mer av godset i hamnarna måste lastats om till godståg istället för till lastbilar och här krävs investeringar i järnvägen på ett antal centrala sträckor.

Sjöfarten måste också minska användningen av fossila bränslen. I enlighet med klimatavtalet från Paris måste subventioner till fossila bränslen bort. Det innebär att dagens skattereduktioner till fossilt bränsle inom sjöfarten successivt måste avskaffas. Sverige måste internationellt driva på för att sjöfarten också ska betala för sina klimatkostnader

Även sjöfarten, framförallt de kortare turerna, är allt mer redo för en ökad elektrifiering. För att allt mer styra bort från det fossila anser vi att sjöfarten bör omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

Svavelutsläppen har minskat efter att EU:s svaveldirektiv införts men nu är de stora utmaningarna utsläpp av kväveoxid och partiklar. Vi ser här behovet av ytterligare miljödifferentiering kombinerat med ökade kostnader, såsom höjd farledsavgift, för de fartyg som inte uppfyller vissa skarpa miljökrav.

FRAMTIDENS TRANSPORTER

Utvecklingen inom transportsektorn går framåt i en rasande takt. Nya klimatsmarta transportslag introduceras runt om i världen. Teknikutvecklingen är snabb och vi behöver beakta framtidsmöjligheterna innan vi bygger fast oss i gårdagens teknik.

Fler fordon kan i allt högre grad bli självkörande, autonoma. Förarlösa tåg finns redan. Utvecklingen för bilar har kommit långt och kan innebära stora förändringar för väginfrastruktur och stadsplanering. Regelverk och lagstiftning måste utvecklas i samma takt så att inte tekniskiftet bromsas upp. Infrastruktur måste uppdateras så att denna kan kommunicera med de autonoma fordonen. Elvägar testas i dag, även i Sverige.

KLIMATSMARTA TRANSPORTER
LIBERALA FÖRSLAG

1. Beroendet av fossila bränslen måste brytas och alla transportslag måste stå för sina klimatkostnader. Skatterabatter till fossilt bränsle ska successivt avskaffas och användningen av fossilt bränsle ska beskattas mer likvärdigt oavsett användningsområde.
2. Biodrivmedel ska användas där det gör mest nytta, till exempel inom flyg och tyngre transporter. Bränslen avsett för tunga vägtransporter, flyg och sjöfart ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.
3. Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå.
4. Fler elbilar och olika former av laddhybrider kräver bättre laddmöjligheter. Utbyggnaden av laddinfrastruktur ska främjas.
5. Kraven för miljöbilar ska förenklas och förtydligas och skärpas. Bilar som drivs med fossilt bränslen ska inte klassas som miljöbilar. Miljözoner bör införas i fler städer och inom vissa områden ska endast fossilfria fordon tillåtas. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå.
6. Bilåkandet behöver minska, framförallt där kollektivtrafiken är väl utbyggd. Reseavdraget för bilåkande ska kraftigt begränsas där det finns en fungerande kollektivtrafik. Vägavgifter på motorvägssträckor där det finns särskilt goda kollektivtrafikalternativ bör prövas, miljöbilar ska kunna undantas.
7. Klimatmärkningen för bilar måste förbättras och mer likna energimärkningen för vitvaror. En omvänd miljöbilsbonus införs vilket innebär höjd fordonsskatt för bilar som inte är miljöbilar. Förmånsvärdet av bilar som inte är miljöbilar höjs. Statliga myndigheters inköp av personbilar och lätta lastbilar ska redan idag vara miljöbilar men måste också gälla i praktiken. Även kommuners inköp av nya bilar bör vara miljöbilar.
8. Flyget ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader. Sverige ska driva på för en europeisk flygskatt och att flyget internationellt ska betala för sina klimatkostnader. Ett system med differentierade landningsavgifter utifrån hur mycket biobränsle som används vid flygningar bör prövas. För att öka konsumenternas information och kunskap om flygets klimatpåverkan införs en obligatorisk klimatdeklaration i reklam och vid bokning av flygresor.
9. Om fler väljer tåg istället för flyg eller bil kan utsläppen minska. Incitamenten för att flytta över mer gods från väg till järnväg måste öka. Järnvägen behöver prioriteras i fråga om underhåll men också nyinvesteringar. Klimatsmarta infrastrukturinvesteringar bör inte skjutas på framtiden och alternativa finansieringsmetoder som mer av offentlig-privat samverkan, s.k. OPS-lösningar bör prövas. Kollektivtrafiken behöver byggas ut. Lagstiftningen behöver utvecklas så att infrastrukturskatter och värdeåterföring vid exploatering kan användas för investeringar i ny infrastruktur.
10. Incitamenten för att flytta över mer gods till sjöfarten måste öka. Nya generationens stora containerskepp ska kunna anlägga i Sverige. Inlands- och närsjöfarten måste utvecklas.

11. Sjöfarten ska liksom andra transportslag stå för sina klimatkostnader vilket Sverige måste driva internationellt. Elektrifiering av sjöfarten, framförallt de kortare turerna, bör öka. Sjöfartens utsläpp av kväveoxid och partiklar måste minska. Det behövs ytterligare miljödifferentiering kombinerat med ökade kostnader, såsom höjd farledsavgift, för de fartyg som inte uppfyller miljökraven.

12. Teknikutvecklingen inom transportområdet går snabbt. Framtidsmöjligheterna måste beaktas innan vi bygger fast oss i gårdagens teknik. Regelverk och lagstiftning måste utvecklas i takt med utvecklingen.

Klimatsmart och stabilt energisystem

Tack vare vattenkraften, kärnkraften och investeringar i förnybar el har Sverige en säker, effektiv elproduktion med konkurrenskraftiga priser och med små utsläpp av växthusgaser. Detta klimatsmarta och stabila energisystem vill Liberalerna värna och utveckla. Vårt fokus ligger på att minska energisystemets utsläpp – både i Sverige och i vårt närområde. Vi håller oss neutrala mellan olika energislag – så länge de är fossilfria.

FUNGERANDE ENERGIMARKNADER

Vi vill ha väl fungerande el- och energimarknader som driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar. Onödiga särregleringar och subventioner som gynnar vissa energislag snedvrider konkurrensen. Vi vill istället ge likvärdiga villkor för koldioxidfria kraftslag. Det är därför som Liberalerna vill avskaffa elcertifikatsystemet. Det finns betydligt större klimatvinster att göra genom att värna vårt klimatsmarta energisystem och satsa på åtgärder inom de sektorer som har höga klimatutsläpp, som transportsektorn, processindustrin och jordbruket. Samhällsekonomiskt är det betydligt billigare att bestraffa det som ska bort snarare än att subventionera det som ska in.

Elproduktion i EU ingår i det gemensamma utsläppshandelssystemet EU-ETS. Systemet med utsläppsrätter fungerar dock inte tillräckligt effektivt. Överskottet på utsläppsrätter leder till för låga priser och bristande klimatstyrning. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och skärpa systemet med utsläppsrätter. Vi konstaterar dessvärre att ökade subventioner till förnybar el i Sverige och andra EU-länder leder till att priset på utsläppsrätter sjunker och att lönsamheten för kolkraft därmed ökar. Subventioner kan alltså få konsekvensen att omställningen bort från fossil elproduktion försvåras och försenas.

Det behövs en mer likvärdig beskattning inom energisektorn och en liberalisering av energipolitiken som sätter klimathänsyn, långsiktiga spelregler, och konkurrensneutrala villkor i första rummet. Liberalerna var det första partiet att driva frågan om avskaffad effektskatt på kärnkraft och vi välkomnar därför att effektskatten fasas ut. Att fastighetsskatten på vattenkraft sänks är också bra.

Vi vill stärka konsumentens ställning på elmarknaden och konsumentens möjlighet att reagera på elpriset. Utvecklingen mot en ökad andel variabel förnybar elproduktion innebär att elpriserna i framtiden kommer att fluktuera mer än idag. På en fungerande elmarknad måste därför konsumenterna få möjlighet att reagera på priset och genom eget beteende eller automatiserade lösningar kunna skydda sig mot kortsiktiga prisökningar. En flexibel efterfrågesida skulle också aktivt kunna hjälpa elsystemet vid ansträngda effektsituationer. I dag saknas sådana incitament, dels för att elprisets andel av den totala elkostnaden är låg, dels för att nättariffer och elmätare inte stödjer ett aktivt kunddeltagande. Timdebitering underlättar möjligheten att reagera på ökad effektbelastning.

Det finns stora fördelar med att öka sammankopplingen av elnäten i Norden och Europa. Sammantaget leder det till lägre kostnader och bättre miljöprestanda. Genom export av fossilfri el till våra EU-grannar kan vi medverka till klimatomställningen. För att de ekonomiska och miljömässiga nyttorna ska realiseras måste utbyggnaden av elproduktion och överföringskapacitet gå hand i hand. För att Sverige ska kunna exportera el måste det också finnas någon som kan och vill importera. Här behövs strategier och samverkan med berörda länder.

Genom vår fossilfria elexport bidrar vi samtidigt till våra grannars energisäkerhet och minskar deras beroende av osäkra energileverantörer. I tider av ökad konflikt i vårt närområde där bland annat gasleveranser används som politiskt påtryckningsmedel behövs en trygg energiförsörjning på europeisk nivå. Europas beroende av rysk gas måste minska och Sverige måste agera inom EU för att stoppa gasledningen Nordstream II.

GÄRNA FÖRNYBAR ENERGI

Liberalerna välkomnar all form av fossilfri elproduktion men utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs. Förnybar energi ska vara ett medel för att uppnå billig och miljövänlig elproduktion och inte vara ett mål i sig själv.

Liberalerna välkomnar ny teknik och det pågår en snabb teknisk utveckling på energiområdet liksom utvecklingen av nya tjänster och affärsmodeller. Det finns en stor efterfrågan och potential att fortsätta bygga ut energi från sol, vind, vatten och vågkraft. Vi ser gärna olika regelförenklingar för att underlätta utvecklingen.

Det är positivt att allt fler privatpersoner och offentliga aktörer och företag väljer solenergi. Vi vill förenkla reglerna för småskalig elproduktion t.ex. installationen av solpaneler. Solpaneler på privata villatak ska i princip kunna sättas upp utan bygglov. Vi ser gärna ett särskilt solROT-avdrag för privatpersoner vilket ska omfatta installation av solpaneler även vid nybyggnation. Samtidigt måste dagens investeringsstöd för solceller avskaffas eftersom det istället för att främja utbyggnaden av solenergi, stoppar upp det genom långa väntetider och krånglig administration.

Allt fler fastighetsägare, inklusive offentliga verksamheter, väljer småskalig elproduktion i form av solpaneler på tak. En del fastighetsägare har flera fastigheter och vi anser att energiskatten i dessa fall ska beräknas utifrån anläggning och inte utifrån juridisk person förutsatt att elen som produceras också konsumeras på samma punkt. Det innebär att el som inte skickas ut på elnätet ska vara skattefri.

VÄRMEPRODUKTION

Det finns allt för mycket värme som går till spillo men det finns goda exempel på värmeåtervinning. Det handlar om att fjärrvärmebolaget köper överskottsvärme från till exempel större datacenter, industrier och livsmedelsbutiker för uppvärmning.

Biogas framställs i många kommunala reningsverk, inom jordbruket och i andra rötningsanläggningar. Allt fler kommuner återvinner matavfall som kan användas för framställning av biogas. Uppgraderad gas ger bäst nytta som insatsvara till förnyelsebara produkter inom kemiindustrin. För små biogasanläggningar utan koppling till gasnätet är värme och el-produktion ett bra alternativ då biogas som fordonsbränsle har visat sig inte klara konkurrensen mot andra bränslen utan omfattande subventioner.

Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla i många fjärrvärmenät men innehållet i soporna är ibland till stor del fossil plast. Målet bör vara att fjärrvärmen inte ska baseras på fossila källor med undantag från spillvärme från vissa kemiska processer. Det är viktigt att avfallets återanvändning och materialåtervinning av fraktioner förbättras.

Andelen fossila bränslen i värmeproduktionen har minskat över tid och utgör nu runt sex procent. De fossila bränslen som fortfarande används i Stockholm, Västerås, Göteborg och Malmö/Lund behöver fasas ut så snart som möjligt för att nå nollutsläpp av klimatgaser.

VATTENKRAFT – KRONAN I SVENSK ENERGIMIX

Vattenkraften spelar en mycket viktig roll för svensk energiförsörjning, nu och i framtiden. Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar som inte skadar miljön ytterligare samtidigt som outbyggda vattendrag inte exploateras. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag.

Det är bra att fastighetsskatten på vattenkraft sänks eftersom det behövs effektiviseringar och nya investeringar. Vi ser dock med oro på att stora subventioner ska läggas på nya förnybara energikäl-

lor. Subventionerna är dyra, snedvrider konkurrensen och slår mot vattenkraftens och kärnkraftens lönsamhet.

Vattenkraftverken ska leva upp till dagens miljöregler, bland annat EU:s direktiv på området, och kraftverken ska så långt möjligt ta ett större miljöansvar. I samband med att anläggningar moderniseras finns det anledning att ställa krav så att exempelvis skadorna för vandrande fisk minimeras. Åtgärder för biologisk mångfald i vattendrag är viktiga även för sportfiske och turism och därmed den lokala utvecklingen av samhällen.

Åtgärder för att miljöanpassa vattenkraften bör ske långsiktigt och insatser bör prioriteras där störst potential finns för att med relativt begränsade åtgärder uppnå stor miljönytta. Regelverket för nya tillståndsprövningar för vattenverksamheter ska vara flexibelt så att befintliga småskaliga vattenkraftsutövare ska kunna lägga sina resurser på effektiva miljöförbättrande åtgärder i stället för administrativa kostnader för tillståndsprövningen. Målet är att all vattenverksamhet har tillstånd enligt Miljöbalken men det är många gånger orimligt att storskalig och småskalig vattenkraft prövas efter samma mall. Förslaget om att vattenkraftsbolagen bör bygga upp en fond för miljöanpassning av småskalig vattenkraft bör prövas.

KÄRNKRAFT FÖR KLIMATETS SKULL

Kärnkraften står för en central del av Sveriges elproduktion. Den är leveranssäker och klimatsmart. Även FN:s klimatpanel lyfter fram kärnkraften för att minska världens utsläpp. När vi lyfter fram kärnkraften är det inte för kärnkraftens skull utan för klimatets och Sveriges elförsörjnings skull. Vi ser med oro på Tyskland, som trots enorma och kostsamma satsningar på förnybar energi är allt för beroende av kol.

Sverige är med vår tunga basindustri beroende av en stabil elproduktion årets alla dagar även kalla vinterdagar. Kärnkraften är central för svensk elförsörjning och står för runt 35–40 procent av den totala elproduktionen. Inom ett antal år kommer dock runt 30 procent av den svenska kärnkraftskapaciteten att försvinna. Dessvärre kommer vårt, och våra grannars, beroende av fossil energi öka då vi får mer instabil och väderberoende elproduktion och mindre stabil kärnkraft.

Det är positivt att effektskatten successivt ska avskaffas, vilket Liberalerna drivit. Vi ser dock med oro på att stora subventioner läggs på ny elproduktion. Subventionerna är dyra, snedvrider konkurrensen och slår mot vattenkraftens och kärnkraftens lönsamhet. Vi efterlyser en konsekvensanalys av vad stängningar av reaktorer betyder för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet.

Forskning och utveckling av klimatsmarta kraftslag välkomnas. Vi vill främja utvecklingen av förnybar kärnkraft även kallad fjärde generationens kärnkraft med blykylda reaktorer som kan återanvända avfallet från dagens reaktorer. Energieffektiviteten kan öka och slutavfallets lagringstid kan kortas betydligt. Volymen av avfall som ska slutlagras blir också en bråkdel av dagens befintliga högaktiva kärnbränsleavfall. Det medför minskade kostnader för både samhället och miljön. Blykylda reaktorer kan byggas både i små och stora enheter. Det innebär att de kan förse alla typer av samhällen med hållbar elproduktion, även mer otillgängliga delar av världen som saknar befintliga stamnät eller där tillgången på annan förnybar energi saknas.

ENERGIEFFEKTIVISERING

Energieffektivisering bör vara en självklarhet för både privatpersoner och företag liksom det offentliga om inte annat av ekonomiska skäl. Det finns dock anledning att öka incitamenten att öka energieffektiviseringen inom kommersiella lokaler genom en progressiv energiskatt.

Vi anser dock inte att Sverige med en mycket hög andel fossilfri energi, med en växande befolkning och ett stort behov av nya bostäder ska införa ett tak på energianvändningen. Vi välkomnar istället ett allt mer elintensivt samhälle. Elektrifieringen av transportsektorn kräver mer utsläppsfri el. Ökad elanvändning inom industrin kan innebära minskade utsläpp. Här spelar våra klimatsmarta energislag, vattenkraft, kärnkraft och förnybar el, en avgörande roll. Därför vill vi fokusera på en stabil utsläppsfri elproduktion istället för att sätta upp tak och begränsningar för hur mycket energi som får användas.

FORSKNING OCH UTVECKLING

Liberalerna vill främja forskning och utveckling på energiområdet. Till exempel leder en ökad andel förnybar energi till ökat behovet av lagring och flexibilitet i energisystemet. Det behövs satsningar på forskning och innovation kring energilagring och batterier.

Fjärde generationens kärnkraftsreaktorer har potential att sänka utsläppen av koldioxid samtidigt som avfallet kan bearbetas och användas som bränsle. För klimatets skull bör förslaget från våra ledande tekniska universitet att bygga en svensk forskningsreaktor genomföras.

Sveriges välfärd och tillväxt är beroende av en konkurrenskraftig industri samtidigt står delar av industrin för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser för att minska utsläppen är viktiga. Energimyndigheten genomför för närvarande en intressant studie om olika aspekter och förutsättningar för att på sikt kunna tillverka järn från järnmalm i Sverige utan utsläpp av koldioxid till atmosfären vilket bland annat kräver tillgång till mycket el. Liberalerna anser att denna typ av forskning och projekt på olika sätt bör främjas.

KLIMATSMART OCH STABILT ENERGISYSTEM
LIBERALA FÖRSLAG

13. Tack vare vattenkraften, kärnkraften och förnybar el har Sverige en effektiv elproduktion med små utsläpp av växthusgaser. Detta klimatsmarta och stabila energisystem ska värnas och utvecklas.

14. Väl fungerande el- och energimarknader driver på teknisk utveckling och kostnadseffektiva lösningar, inte stöd och subventioner. All form av fossilfri elproduktion välkomnas men utbyggnaden ska drivas på av marknaden och byggas när den behövs och där den behövs. En mer likvärdig energibeskattning ska gälla för alla koldioxidfria kraftslag.

15. Förorenaren ska betala och handel med utsläppsrätter är ett viktigt styrmedel. Sverige måste aktivt driva på för att effektivisera och förbättra systemet med utsläppsrätter på EU-nivå.

16. Konsumentens ställning på elmarknaden och konsumentens möjlighet att reagera på elpriset måste stärkas.

17. Export av fossilfri el till våra EU-grannar kan bidra till klimatomställning och ökad energisäkerhet. Utbyggnad av elproduktion och överföringskapacitet måste gå hand i hand.

18. Reglerna för småskalig elproduktion t.ex. installationen av solpaneler bör förenklas. Solpaneler på privata villatak ska i princip kunna sättas upp utan bygglov. Ett särskilt solROT-avdrag införs samtidigt som nuvarande investeringsstöd avskaffas.

19. Allt fler fastighetsägare, inklusive offentliga verksamheter, väljer småskalig elproduktion i form av solpaneler på tak. Energiskatten ska i dessa fall beräknas utifrån anläggning och inte utifrån juridisk person förutsatt att elen som produceras också konsumeras på samma punkt.

20. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men har ibland ett stort fossilt innehåll. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning. Fler kommuner bör återvinna till exempel matavfall. Även värmeåtervinning måste främjas.

21. Biogas framställs i många kommunala reningsverk, inom jordbruket och i andra rötningsanläggningar. Små biogasanläggningar utan koppling till gasnätet kan på ett positivt sätt bidra till värme och el-produktion istället för att användas som fordonsbränsle då det kräver omfattande subventioner.

22. Vattenkraften ska utvecklas genom effektiviseringar men inte genom ökad exploatering. De fyra nationalälvarna ska fredas från utbyggnad, liksom övriga i lag skyddade vattendrag samt bäckar, åar och andra mindre vattendrag.

23. Vattenkraftverken ska leva upp till dagens miljöregler. Åtgärder för att miljöanpassa vattenkraften bör ske långsiktigt och insatser bör prioriteras där störst potential finns för att med relativt begränsade åtgärder uppnå stor miljönytta. Målet är att all vattenverksamhet har tillstånd enligt Miljöbalken men storskalig och småskalig vattenkraft kan inte prövas efter samma mall. Förslaget om att vattenkraftsbolagen ska bygga upp en fond för miljöanpassning av småskalig vattenkraft bör prövas.

24. Kärnkraften behövs för klimatets skull och för att minska världens utsläpp vilket också lyfts av FN:s klimatpanel. En konsekvensanalys av vad stängningar av reaktorer betyder för leveranssäkerheten, ökad energiimport liksom klimatet behövs.

25. Forskning och utveckling på energiområdet ska främjas. Satsningar på forskning och innovation kring energilagring och batterier behövs. Utvecklingen av förnybar kärnkraft (fjärde generationens kärnkraft), ska främjas. Processindustrin står för en stor del av våra koldioxidutsläpp och alla insatser, inklusive forskning och utveckling, för att minska utsläppen är viktiga.

Cirkulär ekonomi

Många människor vill kunna minska och påverka sin egen klimatpåverkan. Det är en del av en livsstil att vara miljö- och klimatmedveten. Det handlar om att välja mat som både är hälsosam och har mindre klimatpåverkan. Man sopsorterar och istället för slit och släng handlar det om att laga, sälja eller skänka bort. Många väljer aktivt att åka mindre bil eller väljer klimatsmarta alternativ. Vi välkomnar denna positiva utveckling och vill att det ska löna sig att vara miljövän i förhållande till att vara miljöbov. Det måste helt enkelt vara lätt att göra rätt och det ska samtidigt synas i plånboken.

CIRKULÄR EKONOMI

Slöseriet med jordens resurser är stort och vi måste tillsammans minska misshushållningen kraftigt. Trots att många prioriterar hållbarhet framför pris bygger fortfarande vår konsumtion till stor del på slit och släng och det är onekligen problematiskt med tillverkare som medvetet designar för en kort livslängd av produkter för att kunna sälja mer. Här finns en inneboende problematik eftersom den som äger varan har svårt att påverka varans konstruktion och hållbarhet. Det finns dock en positiv utveckling där konsumenten i allt högre utsträckning nyttjar varan genom en hyrtjänst eller abonnemang istället för att köpa varan. Incitamenten ökar då hos producenten att ta fram mer hållbara produkter med längre livslängd.

Cirkulär ekonomi handlar om att minska slöseriet med jordens resurser genom hållbar konsumtion och smarta affärslösningar. Konsumenter samanvänder produkter i allt högre uträckning. I större tätorter kan allt fler vara medlemmar i bilpooler istället för att äga en bil som ändå står parkerad den största delen av tiden. Istället för att köpa en motorsåg kan man hyra en såg de fåtal gånger man behöver en såg. För företagen handlar det om att ställa om från att sälja så många produkter som möjligt till att erbjuda produkter med lång livslängd och som är uppgraderingsbara.

Digitalisering och delningsekonomin banar väg för dessa nya konsumtionsmönster. Marknadsekonomi och tillväxt driver på utvecklingen. Det är viktigt att denna utveckling främjas inte hindras. Det handlar om nya affärsmodeller samt ekonomiska styrmedel som guidar rätt, att gå från köp av varor till tjänster och att produkter blir till plattformar som successivt kan underhållas och uppgraderas istället för att kasseras. Lagstiftningen måste utvecklas på området.

För att stimulera framväxten av tjänstesektorn i förhållande till materiell konsumtion finns anledning att titta närmare på förändrade skattesatser när det gället köp av tjänst eller köp av en vara för privat bruk. Vi är medvetna om att det handlar om stora förändringar av ett skattesystem men vill ändå lyfta tanken om en ny syn på konsumtion utan att lägga förbud eller hämma tillväxten.

STÄRK KONSUMENTENS MAKT OCH MÖJLIGHETER TILL AKTIVA VAL

Vi vill förenkla för människor att ta ansvar utan att detaljstyra deras vardagsliv. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val, genom exempelvis olika former av märkning av varor. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är därför positivt. Det finns ett behov av en utvecklad märkning avseende olika varors klimatavtryck. Klimatsmarta alternativ ska premieras i förhållande till de alternativ som är sämre för klimatet och därför fortsätter vi utveckla vår gröna skatteväxling vilket innebär att varor och tjänster som har hög miljöbelastning bli dyrare samtidigt som skatten sänks på jobb.

Istället för att sälja varor handlar allt fler affärsmodeller om att sälja via abonnemang eller uthyrning. För att främja utvecklingen av mer hållbara produkter och stärka konsumentmakten bör frågor om förlängda garantitider och stärkt reklamationsrätt uppmärksammas.

Olika material har olika miljö- och klimatpåverkan både utifrån hur de produceras och hur de påverkar miljö och klimat. Vi utvecklar vår gröna skatteväxling och ser att en kemikalieskatt har en viktig roll för att styra bort från användandet av farliga kemikalier i olika produkter. Ett ämne som påverkar ekosystemen på ett mycket negativt sätt är fossilt framställt plast. Plast har dessvärre en väsentligt lägre återvinningsgrad än t.ex. glas, metall och papper. Här måste högre krav ställas på producentledet. Vi vill också pröva en skatt på ny fossil plast för att styra mot ökad återvinning och förnyelsebara råvaror. Vanliga plastpåsar av fossilt material bör fasas ut.

MER ATT VINNA PÅ ATT ÅTERVINNA

Utnyttjandet av nya naturresurser måste minska och återanvändningen av material öka. För att minska användandet av naturresurser krävs en kombination av minskad onödig materiell konsumtion och förlängd livslängd på alla produkter. Det är högt prioriterat att fokusera på ekonomiska incitament i form av grön skatteväxling för att kunna göra denna helt nödvändiga omställning.

Återvinningen av material och avfall måste ständigt förbättras. Producenter ska ha ett stort ansvar för att produkter enkelt kan återanvändas eller att de ingående materialen kan återvinnas. Material måste separeras i olika fraktioner för att kunna återvinnas i nya produkter. I bilindustrin finns det exempelvis redan långtgående krav på att alla fordon ska kunna återvinnas i mycket hög utsträckning genom att materialen tas till vara. Produktens design spelar en viktig roll för att underlätta att produkten återanvänds eller återvinns. Livslängd och hållbarhet är centralt. Gamla prylar får nytt liv och nya ägare vilket gynnas av en ökad delningsekonomi och second hand.

Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla i många fjärrvärmenät men innehållet i soporna är ibland till stor del fossil plast. Målet bör vara att fjärrvärmen inte ska baseras på fossila källor med undantag från spillvärme från vissa kemiska processer.

Återanvändningen av textiler måste öka och garantitiden för kläder bör förlängas. Vidare behövs mer forskning kring hur fibrer från utslitna textilier ska kunna återanvändas i större omfattning.

Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn. Det är jobb som många gånger kräver manuellt arbete och som syftar till att förbättra miljön genom till exempel insamling av fraktioner, reparationer, avfallshantering liksom skötsel och städning av naturområden.

CIRKULÄR EKONOMI
LIBERALA FÖRSLAG

26. Digitalisering och delningsekonomin banar väg för nya klimatsmarta konsumtionsmönster. Lagstiftningen måste utvecklas på området för att främja utvecklingen.

27. Drivkrafterna hos företagen måste öka för att utveckla produkter med lång livslängd. Garantitider och reklamationsrätten bör förlängas och förstärkas.

28. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val och märkningen av varor och tjänster bör förbättras.

29. Genom grön skatteväxling kan varor och tjänster som har hög miljöbelastning bli dyrare i förhållande till klimat- och miljösmarta alternativ samtidigt som skatten på jobb sänks.

30. Återvinningsgraden av plast måste öka och högre krav ställas på producentledet. En skatt på ny fossil plast för att styra mot ökad återvinning och förnyelsebara råvaror bör prövas. Vanliga plastpåsar av fossilt material bör fasas ut.

31. En kemikalieskatt har en viktig roll för att styra bort från användandet av farliga kemikalier i olika produkter.

32. Utnyttjandet av nya naturresurser måste minska och återanvändningen av material öka. Återvinningen av material och avfall måste ständigt förbättras. Producenter ska ha ett stort ansvar för att produkter enkelt kan återanvändas eller att de ingående materialen kan återvinnas.

33. Energiåtervinning av avfall är en viktig energikälla men fjärrvärmen ska inte baseras på fossila källor. Avfallets värde måste tas till vara genom ökad återanvändning.

34. Återanvändningen av textiler måste öka och garantitiden för kläder bör förlängas. Forskning om hur textilier ska kunna återanvändas i större omfattning behövs.

35. Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn där det finns behov av jobb som många gånger kräver manuellt arbete och som samtidigt syftar till förbättrad miljö.

Renässans för naturvården!

BIOLOGISK MÅNGFALD

Allt fler arter hotas av utrotning och hotade växter och djur ska skyddas genom stark lagstiftning, information och biotopskydd. Vi vill främja Artdatabankens viktiga arbete som även måste involvera allmänheten. För att bevara och utveckla den biologiska mångfalden i form av olika naturtyper och arter behövs ökade restaureringsinsatser.

Den mest värdefulla naturen måste skyddas och här spelar naturreservat och nationalparker en viktig roll. Allemansrätten ska värnas för olika typer av friluftsliv och en viktig grund för naturturism. Fjäll-, skogs- och kustområden samt sjöar och vattendrag med höga naturvärden ska ha ett starkt skydd.

Vi vill reformera strandskyddet för att möjliggöra fler strandnära bostäder i områden där inte exploateringstrycket är särskilt hårt. Liberalerna är samtidig en tydlig garant för ett starkt generellt strandskydd som gagnat Sverige väl, både för allmän tillgänglighet längs våra stränder och skydd av biologisk mångfald. Liberalerna vill dock ytterligare utveckla anpassningen utifrån lokala förutsättningar, så att utrymmet för strandnära byggande tillåts variera utifrån till exempel exploateringstrycket.

Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. Den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta och dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del.

SKOGEN

Skogen spelar en viktig roll för svensk ekonomi men är också avgörande för den biologiska mångfalden. Skogen rymmer tiotusentals arter av djur och växter. Mer än hälften av de utrotningshotade arterna är knutna till skogen, vilket gör skogen central i arbetet för att hejda förlusten av biologisk mångfald och säkra de för människan livsviktiga ekosystemen.

Skogen är också central för att rena luften som vi andas och upprätthålla balansen i atmosfären och på så sätt motverka klimatförändringar.

Den svenska skogspolitiken vilar på två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Både staten och skogsnäringen har ett långtgående ansvar att skydda skogens ekosystemtjänster, bevara den biologiska mångfalden och slå vakt om naturvård och miljöhänsyn. Det behövs mer forskning kring frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder.

De kvarvarande naturskogarna, eller gammelskogarna måste skyddas. Idag är cirka fem procent av den produktiva skogsmarken i landet skyddad. Därutöver tillkommer ungefär fem procent frivilligt skyddad areal. Denna areal måste öka. Vi är positiva till att statligt ägd skog använts som inbyte för privatägd skyddsvärd skog.

HAV OCH VATTEN

Miljösituationen i våra hav och vattendrag är kritisk på grund av utsläpp, övergödning och exploatering. Havet är en stor resurs som måste nyttjas långsiktigt hållbart genom en ansvarsfull förvaltning. Havet kan då bli en betydande förnybar resurs som skapar tillväxt och jobb. Många näringar,

som sjöfart, fiske, turism och energiutvinning, gör anspråk på havet. Det är avgörande att hänsyn tas till havet och dess ekosystem, de värdefullaste delarna skyddas som marina reservat och att olika intressen noggrant vägs mot varandra.

Dricksvattenförsörjningen måste säkras och fler yt- och grundvattentäkter ges skydd. Det krävs insatser för att minska utsläpp och miljöpåverkan i våra hav och vattendrag. Vi anser att miljöövervakningen av våra hav och vattendrag är en central del av miljöarbetet.

Nedskräpningen av våra hav är ett av vår tids största miljöproblem. Haven håller på att förvandlas till stora soptippar. Det marina skräpet är skadligt på olika sätt. Fiskeredskap och fartyg skadas men framförallt vållar skräpet stor skada på fåglar, fiskar och däggdjur. Plast bryts ned till mikroplast som tar sig in i näringskedjan vilket är skadligt för människor, djur och natur. Liberalerna vill att den svenska havskusten återkommande städas från skräp såsom plast, vilket bör leda till renare stränder men också gröna enkla jobb.

Användningen av handelsgödsel måste minska då det bidrar till övergödning av våra vatten. Även förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett oroande miljöproblem. Vi vill därför införa en ny läckageskatt för jordbruket.

MILJÖFÖRORENINGAR, KEMIKALIER OCH AVFALL

Miljöföroreningar i marker är en miljörisk och som dessutom förhindrar en effektiv markanvändning. Förorenade områden måste saneras och återställas i allt högre utsträckning, framförallt områden som kan att användas till bostadsbyggande samt områden som är särskilt angelägna från risksynpunkt.

Ett Sverige fritt från gifter är centralt när det gäller miljö- och klimatpolitiken. Det krävs en effektiv lagstiftning, ekonomiska styrmedel och förbättrad marknadstillsyn. Kemikalielagstiftningen ska utgå från försiktighetsprincipen. Den europeiska kemikalielagstiftningen behöver skärpas, och särskild hänsyn tas till barn och ungas känslighet. Vi är positiva till införandet av en kemikalieskatt. Farliga kemikalier i konsumentprodukter, till exempel leksaker och kläder, ska bort från marknaden. Det behövs ett långsiktigt arbete för att öka marknadstillsynen när det gäller giftiga konsumentprodukter med särskilt fokus på produkter riktade mot barn.

Avfallets miljöpåverkan ska minskas genom fungerande återanvändning och återbruk. Avfallspolitiken måste förebygga och förhindra att tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen sprids i naturen. Det måste vara lätt att göra rätt även när det kommer till återvinning och återbruk. Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn. Mer återvinns samtidigt som jobb skapas.

RENÄSSANS FÖR NATURVÅRDEN!
LIBERALA FÖRSLAG

36. Hotade växter och djur ska skyddas genom stark lagstiftning, information och biotopskydd. Artdatabankens viktiga arbete som även måste involvera allmänheten ska främjas. Ökade restaureringsinsatser behövs för att bevara och utveckla den biologiska mångfalden.

37. Den mest värdefulla naturen måste skyddas genom naturreservat och nationalparker. Allemansrätten ska värnas för olika typer av friluftsliv och en viktig grund för naturturism. Fjäll-, skogs- och kustområden samt sjöar och vattendrag med höga naturvärden ska ha ett starkt skydd.

38. Liberalerna är en tydlig garant för ett starkt generellt strandskydd samtidigt som flexibiliteten utvecklas för att möjliggöra fler strandnära bostäder i områden där inte exploateringstrycket är särskilt hårt.

39. Sverige ska ha livskraftiga stammar av alla de fem stora rovdjuren: björn, järv, lo, varg och kungsörn. Den regionaliserade rovdjursförvaltningen ska fortsätta och dialog med lokalbefolkningen i berörda områden är en viktig del.

40. Skogen är viktig för svensk ekonomi men är också avgörande för den biologiska mångfalden, för att rena luften och motverka klimatförändringar. Både staten och skogsnäringen har ett långtgående ansvar att skydda skogens ekosystemtjänster. Mer forskning kring frågor om alternativa bruknings- och avverkningsmetoder behövs. De kvarvarande naturskogarna måste skyddas. Statligt ägd skog bör kunna användas som inbyte för privatägd skyddsvärd skog.

41. Insatser krävs för att minska utsläpp och miljöpåverkan i våra hav och vattendrag. Dricksvattenförsörjningen måste säkras och fler yt- och grundvattentäkter ges skydd.

42. Miljöövervakningen av våra hav och vattendrag är en central del av miljöarbetet.

43. Nedskräpningen av våra hav är ett av vår tids största miljöproblem. Plast bryts ned till mikroplast som tar sig in i näringskedjan vilket är skadligt för människor, djur och natur. Den svenska havskusten ska återkommande städas från skräp. Förutom renare stränder innebär det också gröna enkla jobb.

44. Användningen av handelsgödsel bidrar till övergödning av våra vatten. Även förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett oroande miljöproblem. En ny läckageskatt för jordbruket införs för att minska övergödningen.

45. Förorenade områden måste saneras och återställas i allt högre utsträckning, framförallt områden som kan att användas till bostadsbyggande samt områden som är särskilt angelägna från risksynpunkt.

46. Ett Sverige fritt från gifter är centralt. En effektiv lagstiftning, ekonomiska styrmedel och förbättrad marknadstillsyn behövs. Den europeiska kemikalielagstiftningen behöver skärpas. Kemikalieskatt bidrar till att få bort farliga kemikalier. Marknadstillsynen av giftiga konsumentprodukter behöver förbättras.

47. Avfallets miljöpåverkan ska minskas genom fungerande återanvändning och återbruk. Tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen ska förhindras att spridas i naturen. Gröna startjobb kan fylla en viktig funktion inom återvinningssektorn.

Bra mat – för både människa och miljö

Jordbruket står för cirka 13 procent av Sveriges totala växthusgasutsläpp. Det är positivt att fler människor väljer mat som både är mer hälsosam och har mindre klimatpåverkan. Många kan även tänka sig att betala mer för sådan mat. Konsumenten ska kunna göra aktiva och informerade val. Det finns en efterfrågan på märkning som visar olika livsmedels klimatavtryck, vilket kan inkludera hur varan producerats, energiåtgång, samt transportpåverkan. Vi ser gärna att klimatmärkningen av olika livsmedel utvecklas.

JORDBRUKETS MILJÖPÅVERKAN

Ett hållbart jord- och skogsbruk är en del av lösningen på dagens miljöutmaningar. Det behövs ett tydligare fokus på hållbart brukande, landskapsvård, miljöskydd och bevarad biologisk mångfald. Redan med nuvarande teknik skulle jord- och skogsbruket kunna vara självförsörjande på hållbar energi. Avkastningen kan öka på ett miljövänligt sätt genom att anpassa växtsorter, brukningsmetoder och näringsämnen efter lokala förhållanden. Utifrån ett klimatperspektiv kan bioteknik (GMO) spela en avgörande roll, om den används på rätt sätt, för att få fram bättre skördar och näringsinnehåll.

Livsmedelsproduktionen, oavsett om den är konventionell eller ekologisk, ska styras av konsumenternas efterfrågan inte av stöd, subventioner eller snedvridande regler.

Svenskt jordbruks utsläpp kommer till stor del från metan från idisslande djur, användningen av fossila bränslen och indirekt från tillverkningen av mineralgödsel och foder. Jord- och skogsbruket ska i likhet med andra sektorer bära sina egna miljö- och klimatkostnader men ska också ersättas för kollektiva nyttigheter som naturvård och bevarande av den biologiska mångfalden.

Ett kretslopp där näringen går från jord till bord och sedan tillbaka till jorden är avgörande för en hållbar livsmedelsförsörjning. Höga miljö- och djurkrav är ett viktigt signum för svensk livsmedelsproduktion. Svensk mat är klimatsmart och produceras med god djuromsorg och miljöhänsyn och detta är en konkurrensfördel som måste värnas.

Metan, som bildas genom idisslande djurs matsmältningsprocess, ökar den globala uppvärmningen. Ett sätt att minska metangasutsläppen är att omvandla metangas från bland annat gödsel till el och värme. Metangasreducering leder därmed till minskade utsläpp av växthusgaser samtidigt som vi får el och värme. Vi ser gärna olika insatser för metangasreducering.

Många av de miljöproblem som jordbruksproduktionen leder till, som övergödning och minskad biologisk mångfald, beror på tillförseln av näringsämnen via gödslingen. Även förekomsten av kadmium i handelsgödsel är ett oroande miljöproblem. För att effektivisera och minska användningen av sådan gödsel vill vi att en läckageskatt införs.

I enlighet med klimatavtalet från Paris måste subventioner till fossila bränslen bort. Det innebär att dagens skattereduktioner när det gäller användningen av fossilt bränsle inom jord- och skogsbruket också måste avskaffas.

KÖTTPRODUKTIONENS KLIMATPÅVERKAN MÅSTE MINSKA

Köttproduktionen är förknippad med stor klimatpåverkan och står för cirka 15 procent av världens totala utsläpp av växthusgaser. Köttets klimatpåverkan kommer från olika delar av produktionen. Det handlar om jordbrukets energianvändning, djurhållning och växtodling. Det går åt mycket mark för att producera foder till djuren. För att minska köttkonsumtionens klimatpåverkan behöver köttproduktionen bli bättre men köttkonsumtionen behöver också minska.

Det finns idag klimatcertifierad köttproduktion vilket innebär att gårdar har minskat den totala klimatpåverkan i köttproduktionen. Det kan handla om att djuren utfodras med gräs istället för soja, smarta och mer hållbara energilösningar införs och djuren betar på naturbetesmarker vilket ger biologisk mångfald och öppna landskap.

Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är positivt. Vi ser positivt på märkning avseende klimatavtryck men är också öppna för att införa en obligatorisk klimatmärkning när det gäller vissa varor såsom visst kött. Vi ser också gärna att allt fler restauranger använder sig av klimatmärkning.

HÅLLBART FISKE

Fisk är dokumenterat nyttig och bra mat. Klimatpåverkan från vildfångad fisk beror på fångstmetoderna. För odlad fisk har fångsten av foderfisken stor klimatpåverkan. Även annan miljöpåverkan som övergödning och syrefria bottnar har fått stora konsekvenser för fiskbestånd och fiske, inte minst i Östersjön. Därutöver handlar fisket självklart om att fiska på ett långsiktigt och hållbart sätt som innebär att olika fiskarter inte utrotas. Fisket måste hålla sig inom ramen för vetenskapliga bedömningar av vad bestånden tål.

Vi vill pröva en modell där miljövänligt fiske premieras genom högre tilldelning av fiskekvoter. Miljökraven som bör ställas bör till exempel omfatta vilken typ av bränsle och redskap som används vid fisket. Vidare behövs mer forskning och utveckling av selektiva och mer miljövänliga fiskeredskap.

Incitamenten för fisket att minska användningen av fossilt bränsle måste öka. Skatteundantagen på fossila bränslen inom fisket ska därför tas bort. Andelen biobränslen bör istället öka och det bör främjas genom en form av reduktionsplikt för bränsleleverantörerna.

Det är viktigt att konsumenten kan bidra till ett mer hållbart fiske och vattenbruk genom att göra medvetna val vid köp av fisk och skaldjur. Vi välkomnar tydlig och enkel märkning, som visar att fisket sker på ett hållbart sätt vad gäller fiskebestånd och klimatpåverkan.

MINSKA MATAVFALLET

All mat som slängs i Sverige motsvarar utsläpp på omkring 2 miljoner ton koldioxid. Det motsvarar cirka 3 procent av de totala utsläppen av växthusgaser i Sverige. Matavfall uppkommer i flera olika led i livsmedelskedjan; vid tillverkning, hos grossister, leverantörer, butiker, restauranger och storkök samt hos hushållen. Hushållen svarar för den absolut största delen.

Vi måste slänga mindre mat och det avfall som trots allt blir måste tas tillvara på bästa sätt. Ur ett klimatperspektiv är det dock betydligt mer effektivt att förebygga matavfall än att använda det för till exempel biogasproduktion.

Hushållen måste uppmärksammas på vikten av minskade matavfall. Inom restauranger och storkök kan ”nudging” med fördel prövas. Matavfallet minskade med nästan 20 procent när ett antal norska hotellrestauranger minskade tallrikens storlek.

Allt fler kommuner agerar aktivt för att återvinna matavfall, inom hushållen och inom kommunens olika storkök och detta bör öka. Avfallet kan sedan användas för framställning av biogas som kan användas till produktion av el och värme.

BRA MAT – FÖR BÅDE MÄNNISKA OCH MILJÖ
LIBERALA FÖRSLAG

48. Ett hållbart jord- och skogsbruk är en del av lösningen på dagens miljöutmaningar. Ett tydligt fokus på hållbart brukande, landskapsvård, miljöskydd och bevarad biologisk mångfald behövs. Jord- och skogsbruket ska i likhet med andra sektorer bära sina egna miljö- och klimatkostnader men ska också ersättas för kollektiva nyttigheter som naturvård och bevarande av den biologiska mångfalden.

49. Livsmedelsproduktionen, konventionell eller ekologisk, ska styras av konsumenternas efterfrågan inte av stöd, subventioner eller snedvridande regler. Bioteknik (GMO) spelar en avgörande roll, om den används på rätt sätt, för att få fram bättre skördar och näringsinnehåll.

50. Höga miljö- och djurkrav är ett viktigt signum för svensk livsmedelsproduktion vilket är en konkurrensfördel som måste värnas.

51. Metangas ökar den globala uppvärmningen vilket kräver insatser för metangasreducering. Genom att utvinna metangas från bland annat gödsel minskas utsläppen samtidigt som el och värme produceras.

52. Tillförseln av näringsämnen via gödsel leder till övergödning och minskad biologisk mångfald. För att effektivisera och minska användningen av sådan gödsel införs en läckageskatt.

53. I enlighet med klimatavtalet från Paris måste subventioner till fossila bränslen bort. Dagens skattereduktioner när det gäller användningen av fossilt bränsle inom jord- och skogsbruket ska successivt avskaffas.

54. Köttproduktion har stor klimatpåverkan men är även viktig för hävden av artrika betesmarker. Köttproduktionen måste från klimatsynpunkt bli bättre, till exempel genom mer klimatcertifierad köttproduktion, men köttkonsumtionen behöver också minska. Marknadsdriven märkning och certifiering av varor är positivt men märkning avseende varors klimatavtryck behöver utvecklas. Obligatorisk klimatmärkning när det gäller vissa varor såsom visst kött bör prövas. Även klimatmärkning på restauranger bör uppmuntras.

55. Fisket påverkar miljö och klimat genom fångstmetoder och användningen av fossila bränslen. Fisket måste bedrivas på ett långsiktigt och hållbart sätt. En modell där miljövänligt fiske premieras genom högre tilldelning av fiskekvoter införs. Mer forskning och utveckling av selektiva och mer miljövänliga fiskeredskap behövs.

56. Skatteundantagen på användningen av fossila bränslen inom fisket ska successivt tas bort. Bränslen som används i fiskerinäringen ska omfattas av ett reduktionspliktsystem med krav på drivmedelsleverantörer att leverera en viss andel biodrivmedel och viss klimatprestanda per år.

57. Konsumenten kan bidra till ett mer hållbart fiske och vattenbruk genom att göra medvetna val. En tydlig och enkel märkning, som visar att fisket sker på ett hållbart sätt vad gäller fiskebestånd och klimatpåverkan, välkomnas.

58. Matavfall bidrar till utsläppen. Ur ett klimatperspektiv är det centralt att minska matavfallet men det avfall som trots allt blir ska användas klimatsmart. Kommuner bör öka återvinningen av matavfall för att använda vid framställning av biogas som kan användas till produktion av el och värme.

Hållbara städer

Urbaniseringen i Sverige och världen är stor. FN beräknar att majoriteten av världens befolkning i dag bor i städer och 2050 kommer det öka till 70 procent. I Sverige bor redan 85 procent av svenskarna i tätorter. Det finns stora utmaningarna men samtidigt stora möjligheter till en klimatpositiv utveckling.

För att skapa hållbara städer måste fokus ligga på transporter, stadsplanering, bostäder och grönområden. För att minska miljöstörningar och negativ klimatpåverkan behövs långsiktigt hållbar samhällsplanering samt relevanta och effektiva ekonomiska styrmedel. FN:s boende och bosättningsorgan UN Habitat har antagit hösten 2016 New Urban Agenda som ska vara vägledande i arbetet för en hållbara stadsutveckling. UN Habitat har också tagit fram principer för hållbara städer som handlar om infrastrukturens utformning, planering för service, täthet och vikten av blandade boendeformer och arbetsplatser. Kommunerna har ett stort ansvar för stadsutvecklingen eftersom städerna har planmonopol och ofta äger mycket mark. Kommunerna behöver också stöd i form av en lagstiftning som möjliggör hållbar utveckling.

STADENS TRANSPORTER

Städernas och tätorternas transportsystem och struktur har under lång tid byggts med bilen som grund, vilket gör att många fortfarande måste ta bilen vare sig man vill eller inte. Denna norm har också lett till en utglesning, istället för förtätning, av städerna. Det finns stor potential att planera för miljövänliga och tillgängliga transportlösningar som underlättar för människor att välja bort egen bil till förmån för att gå, cykla, åka kollektivt. Det är också positivt att fler avstår från att äga egen bil för att istället till exempel nyttja bilpooler. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå genom förbättrade och förenklade regler, till exempel genom attraktiv parkering även på gatumark. Om fler aktivt väljer att inte äga eller köra bil kan ytor som idag används för parkering användas på ett betydligt smartare sätt. För att underlätta pendling måste antalet pendelparkeringar öka.

Miljözoner bör införas i fler städer där endast miljöbilar får köra. Inom vissa områden ska endast fossilfria fordon tillåtas. Med en omfattande elektrifiering av kollektivtrafiken, personbilar och andra lätta fordon minskar också buller och luftföroreningar i många av våra städer. Elbussar bör ges samma villkor som spårvagnar vad gäller beskattning av el. Det bör också övervägas om krav ska ställas på huvudmännen för kollektivtrafik på elektrifiering av kollektivtrafiken till 2030 i större tätorter. Ansvarsfördelning i kommunerna och regelverk behöver förtydligas för att påskynda utbyggnaden av infrastruktur till exempel för el-drivna stadsbussar.

För att skapa rätt förutsättningar för framtidens infrastruktur behövs en översyn av befintliga regelverk. Gång-, cykel- och kollektivtrafik bör göras till norm i planeringen av större tätorter för att främja ett effektivare transportsystem. Detta kan kräva förändringar i Plan- och bygglagen. I dag saknas till exempelvis utformning av regelverk som beaktar cykeln som ett eget transportmedel. Cykling är ett klimatsmart transportmedel som dessutom minskar buller och bidrar till folkhälsa och att fler väljer detta transportmedel är positivt. Vi vill att åtgärder för utveckling av cykelinfrastruktur i ökad utsträckning prioriteras i den nationella transportplanen. I dag drabbas trafikantgruppen cyklister mest av olyckor vilket inte är acceptabelt. En nollvision för cykelolyckor behövs.

Luftkvalitet, underhållet av vägbanor och buller påverkas även av vilka däck som används på olika fordon. Möjligheten att välja dubbdäck, när vägförhållandena så kräver, är viktig. Delar av Sverige har vägförhållanden som är besvärliga vilket gör att bilisten bör kunna göra det val man

anser nödvändigt av trafiksäkerhetsskäl. Därför är förbud inte en optimal lösning. Ett alternativ till att minska dubbdäcksanvändning i regioner som har förutsättningar för detta är en avgift. Vi vill därför göra det möjligt att inför en dubbdäcksavgift för att minska vägslitage och halten av partiklar vid dubbdäcksanvändning. Systemet ska vara differentierat och avgifter ska kunna tas ut för olika tidsperioder.

SMARTARE BOSTÄDER

När städerna växer måste vi planera bättre i form av tätare städer med grönytor. Genom mindre trafik framförallt av fordon som drivs av fossila bränslen finns förhoppningar om renare luft och lägre bullernivåer vilket förbättrar situationen avsevärt för livsmiljön.

Det ska vara enkelt att välja miljö- och klimatmässigt smarta lösningar för sin bostad eller fastighet. Det är positivt att allt fler fastighetsägare, offentliga som privata, väljer småskalig elproduktion som solpaneler på tak vilket vi vill underlätta bland annat genom förenklade bygglovsregler.

Genom nya mobilitetslösningar kan kraven på parkeringsplatser vid bostadsbyggande minskas avsevärt, vilket möjliggör lägre kostnader för byggande av bostäder. Det ska kunna ställas krav på laddinfrastruktur vid nybyggnation, lämpligen genom olika typer av flexibla parkeringssystem så att inte varje plats måste förses med eluttag.

I varje planprocess måste mer tyngd ges åt olika miljöaspekter och kommunerna måste få tydlig vägledning hur de tidigt i planprocessen ska kunna göra avvägningar mellan olika samhällsintressen för att minska klimatpåverkan. Det gäller exempelvis vid samordning mellan infrastruktur och bostäder. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbart med klimataspekter och hållbara städer i åtanke.

Många värdefulla biotoper och högkvalitativ odlingsmark ligger ofta nära städerna. Det är ofta en anledning till städernas uppkomst. Därför är det viktigt att begränsa städernas utbredning och helst bygga på mark som redan tagits i anspråk.

STADENS GRÖNA LUNGOR

Vi behöver grönska för att må bra och grönskan är också avgörande för den biologiska mångfalden. Djur och natur förser oss med ekosystemtjänster som livsviktigt syre, binder jord, renar vatten och bryter ned avfall. Den urbana grönskan kan bestå av parker, gröna bakgårdar och koloniträdgårdar. Men även enstaka träd, gröna tak och väggar liksom gröna refuger med gräs eller andra växter spelar en viktig roll för staden.

När städer förtätas måste vi planera för olika former av grönområden som kan bli stadens gröna lungor och en förutsättning för bevarad biologisk mångfald. Ibland behöver parker anläggas men även planteringen av enstaka träd och mindre grönområden gör stor klimatnytta. Det är viktigt att tidigt planera för grönska vid stadsutveckling, exempelvis genom planeringsinstrumentet grönytefaktor.

Det är viktigt att hänsyn tas till tätortsnära strövområden i den kommunala planeringen och områdena med mycket höga skyddsvärden ska kunna skyddas som naturreservat.

HÅLLBARA STÄDER
LIBERALA GRÖNA FÖRSLAG:

59. Urbaniseringen kräver en utveckling av hållbara städer. Det behövs en långsiktigt hållbar samhällsplanering samt relevanta och effektiva ekonomiska styrmedel.

60. Gång-, cykel-, och kollektivtrafik bör göras till norm i planeringen av större tätorter för att främja ett effektivare miljövänligare transportsystem.

61. Bilpooler och smart kortidshyra av miljöbilar bör främjas på kommunal nivå genom förbättrade och förenklade regler. Plats för bilpooler bör upplåtas på gatumark. Antalet pendelparkeringar måste öka. Krav ska kunna ställas på laddinfrastruktur vid nybyggnation.

62. Miljözoner bör införas i fler städer där endast miljöbilar får köra. Inom vissa områden ska endast fossilfria och tysta fordon tillåtas.

63. Krav ska ställas på huvudmännen för kollektivtrafiken om nollutsläpp till 2030. Elbussar bör ges samma skattevillkor som spårbunden trafik vad gäller beskattning av el. Ansvarsfördelning i kommunerna och regelverk behöver förtydligas för att påskynda utbyggnaden av infrastruktur till exempel för el-drivna stadsbussar.

64. Åtgärder för trafiksäkerhet och förbättrad luftkvalitet måste gå hand i hand och avgift på dubbdäck ska möjliggöras.

65. Småskalig elproduktion, som solpaneler på tak, ska underlättas genom förenklade bygglovsregler.

66. Planprocesser måste ge mer tyngd åt olika miljöaspekter och avvägningar mellan olika samhällsintressen för att minska miljöpåverkan och möjliggöra planeringen av hållbara städer. Planeringen av trafik och infrastruktur måste göras långsiktigt hållbart med klimataspekter och hållbara städer i åtanke.

67. Många värdefulla biotoper och högkvalitativ odlingsmark ligger ofta nära städerna. Produktiv jordbruksmark bör värnas och städernas utbredning bör framförallt ske på mark som redan tagits i anspråk.

68. Djur och natur bidrar till livsviktigt syre, binder jord, renar vatten och bryter ned avfall. Vid förtätning av städer måste grönområden få en självklar plats. Tätortsnära strövområden ska beaktas i den kommunala planeringen och områden med mycket höga skyddsvärden ska kunna skyddas som naturreservat.